UNIVERSITATEA „AL. I. CUZA"-IAŞI ALBERT-LUDWIGS-UNIVERSITÄT-FREIBURG

MONUMENTA LINGUAE DACOROMANORUM

BIBLIA 1688

PARS I

GENESIS

IAŞI, 2004

COLABORATORI:

ALEXANDRU ANDRIESCU, IOANA ANGHEL, ELENA ARDELEANU, VASILE ARVINTE, EUGEN BELTECHI, ETA BOERIU, IOAN CAPROŞU, ILEANA CÎMPEANU, ELENA COMŞULEA, EUGENIA DIMA, CORNELIU DIMITRIU, ŞTEFAN AUGUSTIN DOINAŞ, VASILE DRĂGUŢ, IOAN FLOREA, CONSTANTIN FRÎNCU, ANCA GHERMAN, MIHAI ALIN GHERMAN, ANTON GOŢIA, DOINA GRECU, ECATERINA IONAŞCU, THOMAS LATZEL, ALFRED LOHR, ELSA LÜDER, COMAN LUPU, AURELIA MIHAILOVICI, PAUL MIRON, NICOLAE MOCANU, DRAGOŞ MOLDOVANU, MIHAI MORARU, EUGEN MUNTEANU, DUMITRU NICA, MARIE-ANNE NICKAU, ION NUŢĂ, TRAIAN OCNEANU, ANDREI PLEŞU, ELENA POPESCU, VIORICA PAMFIL, ALEXANDRA ROMAN-MORARU, MIRCEA ROŞIAN, HANS-JÜRGEN SPECK, ECATERINA TEODORESCU, STELA TOMA, MARIETTA UJICĂ, SABIN VLAD, ANDREEA VLĂDESCU-LUPU, JAN DE WAARD, PETRE ZUGUN.

PRELUNGIRE DE TIRAJ LA EDIŢIA DIN 1988

BIBLIIA

DUMNEZEIASCA SCRIPTURĂ
VÊCHE ȘI NOAUĂ

FACEREA

AUTORII VOLUMULUI:

ALEXANDRU ANDRIESCU
VASILE ARVINTE
IOAN CAPROȘU
ELSA LÜDER
PAUL MIRON
MIRCEA ROȘIAN
MARIETTA UJICĂ

CUVÎNT ÎNAINTE

Se împlinesc în această toamnă trei sute de ani de la tipărirea Bibliei de la București, monument al limbii literare românești și realizare filologică de mare valoare științifică nu numai după standardele epocii, ci și după cele contemporane. Apariția primei ediții integrale a Bibliei în limba română încununa, printr-o operă menită să înfrunte timpul, străduințile cîtorva generații de cărturari pentru afirmarea limbii române, avînd semnificația unui act de demnitate națională.

Prezenta ediție a Bibliei de la București este opera comună a unui grup de distinși specialiști de la Universitățile din Iași și Freiburg, rod al colaborării îndelungate dintre cele două Universități. Este o operă științifică care pune în valoare și analizează cu metode moderne de investigație textul Bibliei de la 1688, împreună cu alte două variante nepublicate pînă acum. Pe de altă parte, credem că interesul pentru această lucrare va cuprinde un cerc mai larg de cititori și aceasta datorită valorii literare a textului, care conține multe părți ce egalează prin limbă și putere de evocare cele mai frumoase pagini ale literaturii române.

Se cuvine semnalat faptul că sîntem în fața unui proiect interdisciplinar, la realizarea căruia au participat lingviști, istorici literari, informaticieni și istorici, ceea ce dă o conștiință colectivă acestei importante opere științifice și de restituire culturală. Este un motiv de reală satisfacție pentru noi că Universitatea, al cărui principal rol este acela de a transmite cultura și de a cultiva spiritul științific, a cooperat la realizarea acestui proiect care sperăm că va avea un ecou pozitiv în cercul specialiștilor.

Iași, 15 septembrie 1988

Prof. dr. VIOREL BARBU,
Rectorul Universității „Al. I Cuza"
din Iași

VORWORT

Als Jakob Czihak, der Gründer der „Gesellschaft der Ärzte und Naturforscher von Iasi" 1838 in Freiburg einen Vortrag hielt, den er bei der Wagner'schen Universitätsbuchhandlung unter dem Titel „Bericht über die Fortschritte der Civilisation in dem Fürstentum Moldau" veröffentlichte, konnte er nicht ahnen, daß sich die kulturellen Beziehungen zwischen der moldauischen Metropole und der Stadt im Breisgau, nahe der Donauquelle, eines Tages so umfangreich und fruchtbar gestalten würden.

Noch bevor am 24. Januar 1975 ein Partnerschaftsabkommen zwischen unseren Universitäten unterzeichnet wurde, in der Absicht, „zur gegenseitigen Förderung von Forschung und Lehre wissenschaftlich zusammenzuarbeiten", wurde auf Initiative von Studenten in Freiburg eine „Deutsch-rumänische Studienvereinigung" gegründet, die den Namen des bedeutendsten rumänischen Dichters, Eminescu, trägt und inzwischen 25 wissenschaftliche Kolloquien mit bevorzugten Tagungsorten Freiburg und Iași abgehalten hat. Subtile Probleme aus dem Reichtum politischer und kultureller Wechselwirkungen wurden in einem internationalen Forum einträchtig behandelt. Auch wurde es zur Gewohnheit, besonderer Persönlichkeiten und Ereignisse aus dem rumänischen Kalender gebührend zu gedenken, so Stefans des Großen, Cantemirs, des gelehrten Fürsten, B.-P. Hasdeus, Mihai Eminescus, des Aufstands von Horia, des Unabhängigkeitskrieges oder der großen Vereinigung.

Bestimmend für die Partnerschaft sind neben allgemeinen wissenschaftlichen Kontakten besondere Formen projektgebundener Kooperation. Nachdem nun die letzten Faszikel des monumentalen rumänisch-deutschen Wörterbuchs von H. Tiktin in einer neuen, überarbeiteten und ergänzten Ausgabe nach zehnjähriger Arbeit in der Bundesrepublik Deutschland in Druck gehen, nimmt hier ein anderes Projekt Gestalt an — die Edition der ersten rumänischen Bibel von 1688. Schon der Umfang dieses ersten Bandes, der Genesis, zeigt, wie mutig und ehrgeizig das interuniversitäre Unternehmen ist. Die Albert-Ludwigs-Universität zu Freiburg beteiligt sich mit Freude daran, in der Gewißheit, daß das Werk von 1688, das den Rumänen auch die Einheit der Sprache verbriefte und einen besonderen Stellenwert innerhalb der Orthodoxie verlieh, zum gemeinsamen Gut europäischer Kulturgeschichte gehört.

Freiburg, den 14. Dezember, 1988

Professor Dr. CHRISTOPH RÜCHARDT
Rektor der Albert-Ludwigs- Universität-Freiburg

VORWORT

Vor 300 Jahren wurde die Bibel von Bukarest gedruckt, Denkmal der rumänischen Literatursprache und philologische Verwirklichung von hohem wissenschaftlichem Wert nicht nur nach den damaligen, sondern auch nach den gegenwärtigen Maßstäben. Das Erscheinen der ersten Gesamtausgabe der Bibel in rumänischer Sprache krönte durch ein Werk, das den Zeiten trotzen sollte, die Bemühungen einiger Gelehrtengenerationen um die Selbstbehauptung der rumänischen Sprache als Akt der nationalen Dignität.

Die vorliegende Edition der Bukarester Bibel ist das Gemeinschaftswerk einer Gruppe von auserlesenen Fachleuten der Universitäten Freiburg und Iași, Ergebnis langjähriger Zusammenarbeit der beiden Universitäten. Es ist ein wissenschaftliches Werk, das mit modernen Forschungsmethoden den Text der Bibel von 1688, zusammen mit zwei anderen, bisher unveröffentlichten Versionen, analysiert und auswertet. Wir glauben zudem, daß das Interesse der Leserschaft für diese Arbeit sehr groß sein wird, und zwar aufgrund des literarischen Wertes des Textes, der durch Sprach- und Ausdruckskraft an vielen Stellen an die schönsten Seiten der rumänischen Literatur heranreicht.

Es soll noch die Tatsache erwähnt werden, daß wir es mit einem interdisziplinären Projekt zu tun haben, an welchem Linguisten, Literaturwissenschaftler, Informatiker und Historiker mitgewirkt haben, in hehrem Gemeinschaftssinn und in der Bemühung um kulturelle Restitution. Es ist ein Grund zu wirklicher Freude, daß die Universität, deren Hauptaufgabe die Vermittlung von Kultur und die Förderung von wissenschaftlichem Geist ist, an der Gestaltung des Projekts beteiligt war, von dem wir hoffen, daß es positive Aufnahme in den Fachkreisen finden wird.

Iași, den 15. September, 1988

Professor Dr. VIOREL BARBU
Rektor der Al. I. Cuza Universität-Iasi

CUVÎNT ÎNAINTE

Cînd în 1838, Iacob Cihac, întemeietorul „Societății de medici și naturaliști din Iași", ținea la Freiburg o conferință apărută mai tîrziu sub titlul" „Despre progresul civilizației în Principatul Moldova" la librăria universității, nu și-a închipuit că într-o zi relațiile culturale dintre metropola moldavă și urbea din Pădurea Neagră, nu departe de izvoarele Dunării, vor deveni atît de intense și purtătoare de rod.

Încă înainte de 24 ianuarie 1975, cînd s-a semnat un acord de cooperare între Universitățile noastre cu scopul „de a colabora științific pentru promovarea reciprocă a cercetării și învățămîntului", s-a înființat la Freiburg, ca urmare a unei inițiative studențești, o „Societate de studii germano-română", care poartă numele celui mai important poet român, Eminescu, și care a organizat între timp 25 de colocvii științifice, de preferință la Freiburg și Iași. Probleme subtile din prisosul interferențelor politice și culturale au fost tratate armonios în forumri internaționale. S-a mai îndătinat obiceiul de a evoca, după cuviință, personalități și evenimente din calendarul național român, precum Ștefan cel Mare, învățatul principe Cantemir, B.-P. Hasdeu, răscoala lui Horia, Războiul de Neatîrnare sau Marea Unire.

Pe lîngă contactele științifice obișnuite, sînt semnificative formele de cooperare legate de un proiect comun. După ce în strădanii de un deceniu ultimele fascicole ale monumentalului dicționar român-german al lui H. Tiktin au intrat aici la tipar într-o nouă ediție revăzută și adăugită, ia ființă un nou proiect — editarea Bibliei de la 1688. Numai dimensiunile primului volum, Geneza, dovedesc cît de temerară dar și exigentă, este această lucrare interuniversitară. De accea, Universitatea Albert-Ludwig din Freiburg participă cu bucurie, conștientă că opera de la 1688, care le-a chezășuit românilor unitatea graiului și o poziție de valoare deosebită între popoarele Ortodoxiei, aparține, ca un bun comun, istoriei și culturii europene.

Freiburg, la 14 decembrie 1988

Profesor dr. CHRISTOPH RÜCHARDT
Rectorul Universității Albert-Ludwig, Freiburg

O NOUĂ EDIȚIE A BIBLIEI LUI ȘERBAN

de

PAUL MIRON

Alcătuirea acestui volum începe cu un apel publicat la Freiburg, acum cîțiva ani, în care „cercetători din felurite domenii" erau solicitați să participe la o nouă ediție a *Bibliei* de la 1688. Spuneam: „O asemenea operă uriașă nu se întreprinde decît o dată la secole; ar fi o greșeală de neiertat dacă o singură disciplină n-ar fi chemată să-și dea contribuția la elucidarea textului din 1688, la preistoria sau influența sa, precum și la toate problemele culturale legate de scriptura de acum 300 de ani". Prezentam — ca metodă de investigație — cartea *Rut*. Ca sărbătorirea să nu rămînă chiar așa de sărăcită, ne-am străduit să o secundăm prin publicarea unui număr special din DACO-ROMANIA (VII, 1988), oferind astfel contextul științific necesar. Încurajați de rezultatele obținute în cadrul colaborării dintre Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iași și Universitatea „Albert-Ludwig" din Freiburg, ne-am legat iarăși cu venerabila Alma Mater moldoveană la înfăptuirea unui proiect de cercetare comun: *Monumenta linguae Dacoromanorum*, ale cărui roade se întrezăresc aici. Calea tiparului ne-a deschis-o cu generozitate rectorul Universității, profesorul Viorel Barbu, fidel autenticei tradiții științifice ieșene.

Ca și în cartea Rut, care constituia un fel de îndreptar, textul original, în afară de „mirozna vremurilor ce au pălit", dă garanția unui control filologic, textul transcris după un sistem deliberat convențional oferind unui public foarte larg plăcerea lecturii în *forma* în care a apărut.

Datorită unei înțelepte sugestii a lui N.A. Ursu, se reproduc și cele două izvoade înrudite: ms. 45 din Biblioteca Academiei Române, Filiala Cluj — o copie după traducerea *Vechiului Testament* de Spătarul Milescu, copie întocmită pentru mitropolitul Teodosie al Ungrovlahiei (1668—1672, 1679—1708), cu adaosuri și îmbunătățiri; ms. 4 389 din Biblioteca Academiei Române, adică o altă traducere făcută după mai multe surse, printre care și Biblia slavonă de la Ostrog (1581), dar care folosește în orice caz lucrarea spătarului moldovean ca temei al *Septuagintei*.

Se mai adaugă apoi o analiză textuală, o încercare de a reda textul pe înțeles, ținînd seama de modelele originale masorete, precum și de experiența seculară a interpreților elini sau apuseni. E vorba în primul rînd de a *descifra* conceptul narativ în curgerea sa, de a-i descoperi „capcanele" instituite de situația socială, religioasă etc. dată, ca astfel cititorul să poată înțelege mai bine care au fost greutățile cu care se luptau traducătorii din secolul al XVII-lea, unde au reușit și unde au fost învinși, nu din cauza unui rigorism filologic sau de „sărăcia limbii", cît de o exagerată fidelitate față de textele originale folosite.

O altă secțiune încearcă prin note suplimentare să compare textul de la Frankfurt, 1597, cu alte ediții ale Septuagintei (*LXX*), să explice diverse situații din ebraică, îmbogățind informația lectorului de la istorie și geografie pînă la etnologie și mitologie antică, să indice soluții de translatare din alte limbi sau chiar din română, să sublinieze pasajele obscure, să semnaleze interferențe și probabile căi de receptare.

La indice, traducerea lexiilor în franceză și germană, cu scopul de a include studiul textului într-un circuit internațional, nu acoperă tot spectrul semantic al fiecărui exemplu în parte, ci oferă doar un punct mediu de orientare. Pentru distincțiile gramaticale s-a ținut seama de situația istorică, desigur discutabilă, dar obiectul rubricii rămîne depozitarea materialelor lexicale în diviziuni transparente unor noi investigații.

Vasile Drăguț ne pregătea o serie de imagini exemplare din vechea iconografie românească pentru a prezenta receptarea Bibliei în pictură. Moartea sa ne-a privat acum de un capitol foarte important în ediția aceasta.

Mitropolitul Andrei Șaguna scria în prefața *Bibliei* publicate de el la Sibiu (1856—1858): „Limba Bibliei pentru un popor numai o dată se face; dacă s-au învins piedica cea mare a traducerii și dacă poporul au primit limba aceea zicînd în însăși ființa sa, atunci următorii n-au de a mai face alta, ci numai a o reînnoi și îndrepta așa, după cum ar fi reînnoit și îndreptat traducătorul cel dintîi al Bibliei de ar fi trăit pînă în vremile lor". În patrimoniul spiritual al fiecărei națiuni din spațiul european, data traducerii *Bibliei* este o sărbătoare, evenimentul înseamnă întotdeauna abordarea unei trepte culturale superioare.

Istoria tălmăcirii ei începe cu *Septuaginta*, versiunea elină a Vechiului Testament, săvîrșită de 72 de cărturari iudei alexandrini (după Moses Gaster — palestinieni) cu 300 de ani înainte de nașterea lui Isus și refăcută patru secole mai tîrziu de alții (Aquila, Theodotion, Symmachus). Alături de textul ebraic original, acesta și transliterat în alfabet grecesc, au fost reproduse în *Septuaginta* și variantele date de Aquila, Theodotion, Symmachus, de Origen în opera sa *Hexapla*, LXX, care a rămas textul oficial al Bisericii ortodoxe, s-a tipărit pentru prima dată în celebra *Biblie* de la Complutum (Alcalá de Henares de lîngă Madrid), împreună cu versiunea ebraică, arameică și latină, între 1514 și 1517 — cînd se deschide tradiția prea frumoa-

selor tipărituri ale bibliilor poliglote, din care semnalăm *Biblia* lui Filip II de Spania, Antwerpen, 1568—1573, *Biblia* în opt tomuri a Imprimeriei Regale din Paris, 1642, și *Biblia* episcopului Walton, Londra, 1653—1657.

Printre primele traduceri în limbi orientale e de reținut *Vetus Syra* din sec. II; din spațiul carpato-dunărean, aceea în limba gotică a lui Ulfila, în sec. IV. Numeroasele versiuni latine (*Vetus latina*) care circulau în Europa și-au pierdut importanța odată cu răspîndirea *Vulgatei*, traducerea epocală a Fericitului Ieronim (347—419), la dorința papei Damasus I. Ieronim a folosit textul elin, părți revizuite din *Vetus latina*, originalul ebraic și, pentru Cartea Iuditei și a lui Tobit, o versiune aramеică. Conciliul trientin (1564) a declarat opera ieronimiană ca singura „autentică". Este prima carte care vede lumina tiparului, datorită invenției lui Gutenberg, după 641 de zile de lucru, la Mainz, în 1455. La 1590 apare *Sixtina*, o ediție revizuită, introdusă de papa Sixtus V, iar în 1592, *Sixtina-Clementina*, sub papa Clemens VIII, care a rămas pînă în secolul nostru versiunea catolică oficială. *Biblia* de la Strasbourg (1466), cea dintîi traducere a Sf. Scripturi într-o limbă populară, anume germana, se datorește probabil teologului Rudigerus, despre care știm că, în 1451, fusese rector al Universității din Lipsca. Acesteia i-au urmat 13 ediții, în parte revizuite, pînă la cea de la Augsburg (1518). Luther traduce *Das Newe Testament Deutzsch*, care apare în 1522 la Wittenberg. Urmează, un an mai tîrziu, *Pentateuhul* și la 1534 ediția completă, opera care a avut cea mai mare importanță în formarea și creșterea limbii germane moderne scrise. Luther a folosit versiunea ebraică de la Brescia (1454), dar și *Vulgata*, *Septuaginta*, fragmente și glose latine. Nenumărate ediții i-au urmat pînă în zilele noastre; mai mult chiar, ea a fost folosită ca îndreptar și în alte limbi, de exemplu pentru suedeză (1540—41), daneză (1550), în Islanda (1540) și în Anglia, la *Noul Testament* al lui Tyndale (1526). Sub influența calvină, s-a redactat *The Bible and Holy Scriptures*, Geneva, 1560, dar cea mai impunătoare operă colectivă de traducere, după *Septuaginta*, rămîne *The King James Bible*, Londra, 1611, la care au lucrat, timp de cinci ani, 50 de cărturari, grupați în 6 echipe. În *Printing and the Mind of Man* se afirmă: „Această carte s-a citit și cercetat în toate casele, iar înrîurirea ei asupra caracterului, imaginației și inteligenței unei națiuni întregi, timp de trei sute de ani, a fost mai mare decît al oricărui curent literar sau mișcare religioasă din istoria noastră". *Biblia* tradusă de Malermi în italiană vede lumina tiparului în 1471, la Veneția. La Lyon (1477—78) a apărut prima *Biblie* tipărită în limba franceză — fragmente circulau încă din sec. XII — urmată de cea a lui Faber Stapulensis (1523—30), care, deși pusă la index, a avut o foarte largă răspîndire. În Valencia se tipărește o *Biblie* în limba catalană la 1478, iar la Praga, zece ani ma tîrziu, în limba cehă. În spațiul Bisericii Ortodoxe cu altă poziție față de scriptură sacră, se alcătuește o traducere slavonă în anul 1499, la inițiativa mitropolitului Ghenadie de Novgorod, care stă la baza *Bibliei* de la Ostrog, tipărită de cneazul Constantin la 1581, cu o ediție revizuită la 1663 și cea „elisabetiană" de la 1751, rămasă, cu puține modificări, versiunea oficială la ruși, unde abia în 1821 apare *Noul Testament* în limba lor, cu text slavon paralel, iar *Biblia* completă în 1876. Traducerea bulgară datează dn 1871, cea ucraineană, cea sîrbească și cea macedoneană din secolul XX, pe cînd georgienii se mîndresc cu *Biblia* regelui Arcil, apărută la 1743. Încercări de a se traduce *Biblia* în limba populară greacă au existat încă din secolul XVI, dar ele au fost totdeauna respinse de autoritatea ecleziastică. Trei sinoade ortodoxe au condamnat traducerea *Noului Testament* efectuată de Maxim Kallipolites (Geneva, 1638), pe cînd ediția revizuită a lui Serafim din Mytilene (1703) a fost arsă un an mai tîrziu. Conflictul dintre partida conservatoare și partizanii introducerii unei versiuni pe înțelesul tuturor a culminat în lupte sîngeroase de stradă pe la începutul secolului nostru, așa-numitele „evangheliaca".

Cele mai vechi texte biblice în limba română datează din secolul XVI și aparțin ciclului liturgic. E vorba de cele trei cărți de psalmi, *Psaltirea Scheiană*, *Psaltirea Voroneleană* și *Psaltirea Hurmuzachi*, descoperite în secolul trecut și care stau la baza cercetărilor de istorie a limbii literare. Nu e de mirare că tocmai această carte biblică a apărut mai întîi: în crugul vieții monahale, psalmii sînt recitați în perioade săptămînale, și atît de cunoscuți, încît lungimea lor a putut deveni chiar o măsură de timp în treburile zilnice. Între 6 februarie și 27 mai 1570 se tipărește *Psaltirea* românească la Brașov, căreia îi urmează o *Psaltire* slavo-română, șapte ani mai tîrziu; la 1589, fiul lui Coresi, Șerban, publică o altă ediție. Din îndemnul mitropolitului Simeon Ștefan al Ardealului, apare în 1651 *Psaltirea* de la Bălgrad (Alba Iulia). Tot la mijlocul secolului al XVII-lea și Dosoftei, viitorul mitropolit, lucra la o traducere a *Psaltirii*, text rămas în mai multe copii manuscrise. *Psaltirea de-nțăles* a aceluiași, Iași, 1680, prezintă paralel textul slavon și român, desigur cu scopuri didactice.

Tipărită la Uniew, în Polonia, apare în anul 1673, *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei, o operă de deosebită importanță pentru literatura română, prima versificare a *Psaltirii* într-o limbă națională din spațiul Bisericii Ortodoxe. Dosoftei s-a trudit „cinci ani foarte cu osîrdie mare" pentru a reda în 8634 de versuri cartea lui David.

Și după apariția *Bibliei de la București*, *Psaltirea* rămîne cartea biblică cea mai des tipărită și cu cea mai mare circulație, datorită tradiției întărite de recomandările Părinților bisericești, dintre care Sf. Vasile cel Mare ocupă aici un loc hotărîtor. Cele mai importante ediții pînă la Unirea Principatelor au fost: București — 1735, 1748, 1758, 1775, 1780, 1796, 1806, 1820; Iași — 1731, 1743, 1748, 1757, 1766, 1782, 1790, 1794, 1802; Sibiu — 1791; Buzău — 1701, 1703, 1767, 1835, 1837, 1841; Blaj — 1764, 1773, 1780; Rîmnicu Vîlcea — 1725, 1743, 1746, 1751, 1764, 1779, 1784, 1787, 1793, 1817, 1819; Mînăstirea Neamț — 1807, 1817, 1824.

Pe cînd textele din *Vechiul Testament* au fost foarte rare, *Noul Testament* este reprezentat, datorită necesităților de cult și catehеză, destul de abundent. Putem semnala din prima categorie doar *Palia de la Orăștie* (1581—82), o traducere a *Genezei* și *Exodului* de către cinci cărturari ardeleni după versiunea maghiară a lui Heltai Gáspár, Cluj, 1551, folosindu-se și *Vulgata* și alte modele neidentificate încă, apoi un fragment din *Levitic* (26. 3—41), descoperit de Hasdeu în Biblioteca Națională din Belgrad și publicat în *Cuvente din bătrîni*. În anul 1683 mitropolitul Dosoftei tipărește la Iași un volum în care sînt cuprinse toate textele din *Vechiul Testament* folosite în serviciile divine de Biserica Ortodoxă, *Profitologhion — adecă parimiile și prorocestviile preste an ce să citesc în sfînta besêrică*. În Biserica răsăriteană frecvența lecturilor din *Vechiul Testament* a scăzut încă din epoca bizantină. Exi-

stă diferite tradiții, la greci, la slavii răsăriteni, la slavii din sud. La români au fost diferențe de la eparhie la eparhie și între mînăstiri. Celor 150 de psalmi, împărțiți în 20 de catisme, li s-au mai adăugat așa-zisele ode, care, prin conținutul lor poetic, au avut un puternic ecou în literatură. Acestea sînt: *Întîia cîntare a lui Moise* (*Exodus* 15.1—19); *A doua cîntare a lui Moise* (*Deuteronomul* 32.1—43); *Ruga Anei* (*I Regi* 2.1—10); *Ruga lui Avacum* (*Avacum* 3.2—19); *Ruga lui Isaia* (*Isaia* 26.9—20); *Ruga lui Iona* (*Iona* 2.3—10); *Ruga celor trei tineri* (*Daniel* 3.26—56); *Cîntarea ce, lor trei tineri* (*Daniel* 3.57—88); *Cîntarea lui Zaharia* (*Luca* 1.68—79).

Un inventar al pasajelor din *Vechiul Testament* folosite în tipicul general al Bisericii ar prezenta, după sondajul nostru, următoarele date: *Geneza* 1.1—13, 1.14—23, 1.24—2.3, 2.4—19, 2.20—3.20, 3.21—4.7, 4.8—15, 4.16—26, 5.1—24, 5.32—6.8, 6.9—22, 7.1—5, 7.6—9, 7.11—8.3, 8.4—21, 8.21—9.7, 9.8—17, 9.18—10.1, 10.32—11.9, 12.1—7, 13.12—18, 14.14—20, 15.1—15, 17.1—9, 17.15—17, 17.19, 18.11—14, 18.20—33, 21.1—2, 21.4—8, 22.1—18, 27.1—41, 28.10—17, 31.3—16, 32.2—11, 43.26—31, 46.1—7, 49.1—2, 49.8—12, 49.33—50; Exodul 1.1—20, 2.5—10, 2.11—22, 12.1—11, 12.51—13.3, 13.10—12, 13.14—16, 13.20—15.19, 14.7—20, 15.22—16.1, 19.10—19, 24.12—18, 33.11—23, 34.4—6, 34.8, 40.1—5, 40.9—10, 40.16, 40.34—35; *Leviticul* 12.1—4, 26.3—12, 26.14—17, 26.19—20, 26.22, 26.33, 26.40—41; *Numerii* 8.16—17, 11.16—17, 11.24—29, 24.2—3, 24.5—9, 24.15—18; *Deuteronomul* 1.8—11, 1.15—17, 10.14—21; *Iosua* 3.7—8, 3.15—17, 5.10—15; *Judecători* 5.36—40, 6.7, 6.11—24, 13.2—8, 13.13—14, 13.17—18, 13.21; *I Regi* 7.51, 8.1, 8.3—7, 8.9—11, 17.8—24, 18.30—39, 19.11—13, 19.15—16; *II Regi* 2.6—14, 2.19—22, 4.8—37, 5.9—14; *Iov* 1.1—12, 1.13—22, 2.1—10, 38.1—21, 42.1—5, 42.12—17; *Pilde* 1.1—19, 1.20—33, 2.1—22, 3.1—18, 3.19—34, 3.34—4.22, 5.1—15, 5.15—6,3, 6.3—20, 6.20—7.1, 8.1—21, 8.32—9.11, 9.12—18, 10.1—22, 10.31—11.12 11.19—12.6, 12.8—22, 12.23—13.9, 13.20—14.6, 14.15—26, 14.27—15.4, 15.7—19, 15.20—16.9, 16—1733, 17.17—18.5, 19.6—25, 21.3—21, 21.23—22.4, 23.15—24.5, 31.8—31; Isaia 1.1—20, 1.19—2.3, 2.2—3, 2.3—11 2.11—21, 3.1—1.4, 4.2—5.7, 5.7—16, 5.16—25, 6.1—12, 7.1—16, 8.1—4, 8.8—10, 8.13—9.7, 9.8—10.4, 10.12—20, 11.1—12.2, 12.3—6, 13.2—13, 14.24—32, 19.1—5, 19.12, 19.16, 19.19—21, 25.1—9, 26.21—27.9, 28.14—22, 29.13—23, 35.1—10, 38.6, 40.1—3, 40.9, 40.18—31, 41.4—14, 41.17—18, 42.5—16, 43.9—14, 45.8, 45.11—17, 48,17—49.4, 49.6—15, 52.13—15, 53.1—12, 54.1, 55.1—13, 58.1—11, 60.1—16, 61.1—9, 61.10—62.5, 62.10—63.3, 63.7—9, 63.11—64.5, 65.8—16, 66.10—24; *Ieremia* 11.18—23, 12.1—5, 12.9—11, 12.14—15, 31.31—34; *Iezechiel* 1.1—21; 1.22—28, 2.3—10, 3.1—3, 28.1—14, 36.24—28, 43.27—44.4; *Daniel* 2.31—36, 2.44—45, 3.1—88; *Miheia* 4.6—7, 5.1—3; *Ioil* 2.12—26, 2.23—3.5, 3.12—21; Iona 1.1—4, 1.11; Sofonie 3.8—15, 3.14—19; *Zaharia* 8.4—17, 8.19—23, 9.9—15, 11.10—13; *Maleahi* 3.1—3, 3.5—7, 3.12, 3.17—18, 4.4—6; *Iudit* 1.1—10, 1.11—25; *Baruh* 3.36—4.4; *Înțel.* 3.1—9, 4.7—15, 4.10—20, 5.1—7, 5.15—6.3. Cam aceleași sînt și textele fixate de Dosoftei în *Parimii*.

Cel mai vechi text tipărit din *Noul Testament* ce s-a păstrat este *Evangheliarul de la Sibiu* (1551—53), astăzi la Biblioteca Saltîcov-Șcedrin din Leningrad. El conține *Evanghelia* după Matei, cap. 3.17—27.55, în text paralel român și slavon. La Oiejdea/Alba s-au mai descoperit două file din această carte, care pare că a avut o circulație largă.

Codicele Popii Bratul de pe la jumătatea sec. XVI este un manuscris care conține *Faptele Apostolilor*, ambele *Epistole* ale lui Ioan și ale lui Petru, Iacob, precum și *I Corinteni* 5.6—7.35, în text paralel slavon și român. *Codicele Voronețean* cuprinde *Faptele Apostolilor* de la cap. 18.14, Iacob, Petru I și Petru II, pînă la cap. 2.9. Dintre tipăriturile diaconului Coresi, pomenim: 1. *Tetraevanghelul*, Brașov, 1560—61, păstrat în mai multe exemplare intacte; o copie efectuată de Radu de la Mănicești din ordinul lui Petru Cercel, pribeag în Rhodos (1574), se află la British Museum. 2. *Praxiul* sau *Lucrul Apostolesc*, o carte de cult, prin urmare, apărută pe la 1563. 3. *Cartea ce se cheamă evanghelie cu învățătură de în tuspatru evangheliștii aleasă*, o reluare a textului din *Tetraevanghel*, cu comentarii într-o limbă românească mult mai curgătoare și îngrijită.

Prima traducere integrală a *Noului Testament* (Alba Iulia, 1648) este legată de numele mitropolitului Simeon Ștefan al Ardealului și a rămas sursa principală a următoarelor ediții biblice. S-au folosit, în afară de originalul elin, modele slavone și latinești. Prefața mitropolitului, devenită o pagină prețioasă a unei antologii naționale, dezvoltă noțiunea de unitate a limbii, de circulație a cuvintelor ca și de receptare a împrumuturilor lingvistice. *Evangheliile* și *Epistolele* — cu puține excepții — sînt precedate de prefețe originale.

Șerban Cantacuzino patronează apariția primei *Evanghelii* de la București, în 1682, tipărită de mitropolitul Teodosie; un an mai tîrziu apare, în aceleași condiții, *Apostolul*. Ambele au stat la baza *Bibliei* lui Șerban. Dintre *Evangheliarele* mai importante, după 1688, notăm, la București, edițiile din 1693, 1742, 1750, 1760, 1775; Snagov 1697; Iași 1741, 1762; Sibiu 1844, 1859; Blaj 1765, 1776; Buzău 1834, 1837; Rîmnicu Vîlcea 1746, 1784, 1794; Mînăstirea Neamț 1821. *Apostolul*: București 1743, 1774, 1784, 1820; Iași 1756, 1791; Blaj 1767; Buzău 1704, 1743, 1836; Rîmnicu Vîlcea 1747, 1794. Numeroase alte ediții din aceste două cărți destinate cultului, adică lecturii în biserică, au apărut pînă în zilele noastre, ultimele în 1987. *Biblia* în întregime sau *Noul Testament* au cunoscut următoarele imprimări: *Noul Testament acum tipărit într-acest chip pre limba rumânească* de Antim Ivireanul, la București, în 1703; *Bibliia adecă Dumnezeiasca Scriptură ale cei vechi și ale cei noao lêge* în traducerea lui Samuil Micu, Blaj, 1795, de fapt o versiune revizuită a *Bibliei* lui Șerban; *Noul Testament al Domnului nostru Iisus Hristos, Petersburg, 1817*, text după *Biblia* de la Blaj; *Noul Testament adecă Așezământ*, 1818, Mănăstirea Neamț, tipărit cu sprijinul mitropolitului Veniamin Costachi, în traducerea monahilor Silvestru și Ilarie; *Noul Testament adecă Așezămîntul Legii cei noao a Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos*, Petersburg, 1819, o nouă ediție revizuită a celei din 1817; *Biblia adecă Dumnezeiasca Scriptură a Legii vechi și a cei Noao*, Petersburg 1819, tipărită de Societatea biblică rusească după textul de la Blaj, revizuit sub supravegherea mitropolitului Gavriil Bănulescu de la Chișinău; *Noul Așezămînt sau legea cea nouă a Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos*, Mănăstirea Neamț, 1823; *Noul Testament al Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos*, Smirna, 1838, cu o nouă ediție în 1846; *Noul Testament al Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos*, București, 1854, conține numai cele patru Evanghelii; *Biblia sau Testamentul Vechiu și Nou*, Buzău, 1854—56, reproduce *Biblia* de la Blaj, colaționată și cu alte versiuni; *Noul Testament*, București, 1855, reproduce versiunea de la Smirna, noi ediții în 1857 și 1859; *Biblia adecă Dumnezeiasca Scriptură a Legii cei vechi și a cei noaă*, Sibiu, 1856—58, sub îngrijirea mitropolitului

Andrei Şaguna, reproduce textul revizuit de la Petersburg, îmbogăţit cu aproape 100 de ilustraţii; *Biblia Sacra ce cuprinde Vechiul şi Noul Testament*, Paris, 1859, este încercarea lui Ion Heliade Rădulescu de a-reda Sfînta Scriptură într-o limbă italianizantă, traducînd primele opt cărţi; conţine şi cîteva gravuri duioase, tipice epocii; *Biblia Sacra (Geneza, Psalmii, Isaia)*, tradusă nereuşit de Constantin Aristia din limba elină, apare la Bucureşti în 1859.

După Unirea Principatelor apar ediţii ale *Noului Testament* la Sibiu, 1867, Viena, 1875, Bucureşti, 1867, 1885, 1897, 1905, 1906, 1908, 1912, 1921, 1922, 1922, 1925, 1927, 1928, 1930, 1937, 1941, 1945, 1951, 1972, 1979, 1983; Cluj 1942, 1945; Mănăstirea Neamţ, 1924, 1926, 1931 şi în Israel, 1962.

Biblia integrală se tipăreşte la Iaşi, 1865, 1871, 1874; Bucureşti, 1893, 1906, 1909, 1912, 1913, 1914, 1926, 1930, 1936, 1938, 1944, 1968, 1975, 1982, în afara hotarelor, la Pesta, 1873, la Viena, 1905 şi la Londra, 1920, 1965.

S-a mai spus: *Biblia* de la Bucureşti a consacrat unitatea de limbă a românilor despărţiţi politiceşte. Nu mai puţin important este faptul că s-a impus valoarea scriiturii într-un mediu supus geografic şi istoric primatului oralităţii. În lumea ortodoxă trăirea mesajului biblic era condiţionată de cîntare, rostire şi imagini. Dar această alfabetizare duhovnicească nu s-a petrecut printr-un act de erezie faţă de autoritatea ecleziastică, ci din contra, într-o deplină armonie între clerul superior şi cărturarii laici. Să ne amintim că ne aflăm într-o epocă în care nu numai Vaticanul (sub papa Alexandru VII, în 1664: „Biblia vulgari quocunque idiomate conscripta"), dar şi concilii ortodoxe condamnau traducerile în limba poporului, o epocă frămîntată de convulsii confesionale, la care teologii din ţările româneşti au participat, atunci cînd li s-a părut că este ameninţată fiinţa Bisericii însăşi. Şi totuşi scrierile de acest gen rămîn stratul de compost din care a putut să se înalţe marea realizare de la 1688. Conform tradiţiei patristice, s-a ales *Septuaginta* ca temei al traducerii şi nu după vreo tendinţă de răzvrătire, iar ediţiile preferate, de la „Frangofort" sau din „Englitera", datorită renumelui lor cărturăresc. Gestul larg al Bisericii de a dărui poporului Sfînta Scriptură în limba sa a conturat şi dimensiunea unei ortodoxii româneşti, străină de servitudini de primat confesional, împăciuitoare şi tolerantă. Grigore Ureche scria cu o jumătate de veac mai înainte, scîrbindu-se de dihonia dintre biserici după conciliul de la Florenţa: „De care lucru, de era mai-nainte de acel săbor ceva neîngăduinţă într-acêste bisêrici, era şi nădejde că să vor tocmi şi vor veni la împreunare, iară după săbor, atîta oţărîtură stătu într-amîndoao bisêricile, de nu să pot vedea cu dragoste, ce una pre alta hulêşte şi defaimă şi una pre alta va să pogoare şi să o calce. Răsăritul iaste începător, Apusul va să se înalţe şi aşa una alţiia nu va să dea cale, cum Răsăritul cu Apusul n-ar fi fostu logodna lui Hristos". Indiferent de cine ar fi fost tainicul *ghost-writer* al scrisorii patriarhului Dositei către principe, ea devine un document cu dublă referinţă — culturală şi ecleziastică. Istoria Bibliei de la Bucureşti nu poate fi înţeleasă dacă nu se subliniază mai înainte de toate climatul cultural care domnea în ţările româneşti în acea vreme, condiţionat de o deschidere către marile focare spirituale ale epocii, fără priorităţi partizanale, cum nu deseori s-a întîmplat în istoria românească. De la Bar la Kiew, de la Padova la Academia patriarhiei din Constantinopol, străluceau luminile unei renaşteri spirituale la care Iaşul şi Bucureştiul au participat. Legătura cu Transilvania mitropolitului Simeon Ştefan e vădită din text; chiar dacă Dosoftei n-ar fi participat direct la revizuirea textului ce s-a tipărit, Moldova reprezintă în interferenţele săvîrşirei traducerii curentul viu şi puternic, sporit de personalitatea, activitatea şi şcoala mitropolitului-poet.

Eliberată din blestemul izolării, cultura românească a rodit, iar capitala valahă a crescut de la raia a Porţii la rangul de metropolă europeană, cercetată de cărturari şi ierarhi vestiţi nu numai în scopuri turistice. De aceea istoria *Bibliei de la Bucureşti* e şi o istorie a legăturilor de prietenie, depăşind provincialismul sterp şi îngust al hotarelor închise. Să ne gîndim numai la aportul alumnilor lui Teofil Coridaleu, de exemplu Ioan Cariofil şi Gherman de Nyssa, prietenii Cantacuzinilor şi ai lui Brâncoveanu. Istoria Bibliei de la Bucureşti e şi o pildă a biruinţei spiritului şi un îndreptar pentru orice activitate cărturărească. Spune Şerban Cantacuzino în prefaţa sa: „... că nu sînt tainele credinţei noastre ca ale elefsinênilor să zacă ascunse şi închise".

Freiburg, 13 iunie 1988

LOCUL BIBLIEI DE LA BUCUREŞTI ÎN ISTORIA CULTURII, LITERATURII ŞI LIMBII ROMÂNE LITERARE

de

ALEXANDRU ANDRIESCU

Nicolae Milescu, între Orient şi Occident. Spătarul moldovean Nicolae Milescu (1636—1708), aflat la Stockholm, în serviciul voievodului în exil Gheorghe Ştefan, scrie în 1667, la cererea ambasadorului Franţei în Suedia, Simon Arnauld, marchiz de Pomponne (1618—1699), viitorul ministru de externe al lui Ludovic al XIV-lea, un opuscul intitulat semnificativ *Enchiridion sive Stella Orientalis Occidentali splendens*[1], avînd ca temă transubstanţiunea. Pare curios acest amestec al unui dregător român din secolul al XVII-lea, care îşi semnează intervenţia *Nicolao Spadario Moldovalaccone, barone ac olim generali Wallachiae*, într-o dispută teologică ce agita în epocă spiritele janseniştilor de la Port-Royal, angajaţi într-o polemică aprinsă cu protestanţii. Cel care cunoaşte activitatea anterioară a lui Milescu, preocupat încă din ţară, ca traducător, de probleme teologice, este mai puţin mirat de această colaborare, alături de jansenişti, la tratatul lui Arnauld şi Nicolae, *La perpétuité de la foy de l'Eglise catholique*[2], putîndu-şi explica mai uşor demersul diplomatului francez, nepot al „marelui Arnauld", apărătorul janseniştilor, pe lîngă spătar, şi răspunsul pozitiv al acestuia cu colaborarea amintită. Marchizul de Pomponne nu i-ar fi cerut lui Milescu această colaborare dacă nu-i cunoştea şi aprecia preocupările de pînă atunci, între care cea mai de seamă este, fără îndoială, traducerea *Vechiului Testament* în limba română, la care spătarul lucra încă din 1661, de pe vremea cînd se afla la Constantinopol ca reprezentant diplomatic al Ţării Româneşti. Dacă interpretăm liber titlul lucrării din 1667, şi depăşim accidentele biografice şi disputele teologice ce au provocat-o, am putea spune, fără teamă că exagerăm, că întreaga existenţă a lui Milescu este prinsă în această ieşire atît de necesară, de salutară şi de fertilă, din orient în occident. Traducerea de către Milescu a *Vechiului Testament*, la care, după toate probabilităţile, mai lucra în 1667, preocupare cunoscută în cercurile diplomatice europene, cu care se afla în contacte strînse în aceşti ani, după cum o atestă modelele pe care şi le alege traducătorul, rezultatul unei noi orientări culturale, care ne separă de slavonismul tradiţional, îndreptîndu-ne, prin elenism, către occident.

Se ştie sigur astăzi că spătarul Nicolae Milescu este autorul traducerii *Vechiului Testament* care stă la baza celei mai întinse părţi din cel mai de seamă monument de limbă română din secolul al XVII-lea, *Biblia* tipărită la Bucureşti, în 1688. Dovezile în sprijinul acestei atribuiri, care-l indică pe Milescu ca traducător al textului integral al *Vechiului Testament*, sînt irefutabile. Le menţionăm pe scurt[1]. După mai bine de trei decenii, dar destul de aproape de momentul tipăririi, ca ştirea să poată fi preluată cu exactitate de la o generaţie la alta, Dimitrie Procopiu din Moscopole îşi mai amintea, în 1720, că *Biblia* bucureşteană, folosită în bisericile din întreaga ţară, este opera lui Nicolae Milescu[2]. Mitropolitul Gheorghe al Moldovei, trei ani mai tîrziu, oferea, în 1723, informaţii şi mai precise, din surse moldoveneşti, indicîndu-l pe Milescu ca autor al faimoasei traduceri. Mitropolitul precizează, pentru prima dată, şi perioada cînd Milescu a efectuat traducerea: „au tălmăcit şi *Biblia* din limba elinească pre limba românească, cînd au fost la Constantinopol capichihaia

[1] *Enchiridion sive Stella Orientalis Occidentali splendens, id est sensus Ecclesae Orientalis, scilicet graecae, de transubstantione Corporis Domini aliisque controversiis a Nicolao Spadario Moldovalaccone, barone ac olim generali Wallachiae, conscriptum Holmiae* [Stockholm] *anno 1667, mense Februarii* (Manual sau Steaua Răsăritului strălucind în Occident, adică înţelesul Bisericii Răsăritene, sau celei greceşti, despre transubstanţierea trupului Domnului şi despre alte controverse, de Nicolae Spătarul moldovalah, boier şi odinioară general al Valahiei, scris în Stockholm, în anul 1667, luna februarie).

[2] Intervenţia lui Milescu apare în *Anexa* tratatului lui Arnauld şi Nicole: *La perpétuité de la foy de l'Eglise catholique touchant l'Eucharistie, défendue contre le livre du sieur Claude*, Paris, 1669, fiind singura sa lucrare tipărită în timpul vieţii.

[1] O bună sistematizare şi descriere a dovezilor care îl indică pe Milescu drept cel dintîi traducător al *Vechiului Testament* în limba română face Giorge Pascu, în *Istoria literaturii române din secolul XVII*, Institutul de Arte Grafice „Viaţa Românească", Iaşi, 1922, p. 94—95. Virgil Cîndea face un istoric amănunţit al aceloraşi probe, cu trimiteri la contribuţiile sale anterioare, substanţiale, în clarificarea filiaţiilor manuscriselor româneşti din secolul al XVII-lea în care se păstrează textul *Vechiului Testament*, punînd în evidenţă prioritatea lui Milescu în traducerea sa integrală în limba română, în volumul *Raţiunea dominantă*. Contribuţii la istoria umanismului românesc, Dacia, Cluj-Napoca, 1979, cap. *Traducerea integrală a „Vechiului Testament"* p. 106—179. Vezi şi N.A. Ursu, Dosoftei, *Opere*, ediţie critică, studiu introductiv de Al. Andriescu, Editura Minerva, Bucureşti, 1978, p. 505.

[2] Reproducem informaţia după Giorge Pascu, *op. cit.* p. 95, adăugînd în paranteze drepte traducerea ei în limba română: „La 1730 Dimitrie Procopiu din Moscopole, în *Succinta eruditorum graecorum superioris et praesentis saeculi Recensio conscripta mense Iunio anno Christi 1720, transmissaque Bucuresto, et nunc primum edita cum latina versione*, la Fabricius, Bibliotheca Graeca, ed. Hamburg, vol. 10, pg. 789, zice: «Nicolaus ex Moldavia, ducis Moldaviae protospatharius sive prim' armiger, ...*sacras scripturas ex graeca in vernaculam Dacorum et Hungarovalachorum linguam transtulit* (subliniat în text), quam in ecclesis ipsorum usque quaque legi obtinuit usus». [La 1730 Dimitrie Procopiu din Moscopole în *Scurta prezentare a eruditilor greci din epocile anterioare şi prezente, scrisă în luna iunie, în anul lui Christ 1720, şi trimisă la Bucureşti, şi acum întîi editată în versiune latină* la Fabricius, ed. Hamburg, vol. 10, p. 789, zice: «*Nicolae din Moldova, protospătar al domnului Moldovei sau prim purtător de armă, a tradus scrierile sacre în limba vernaculară a dacilor şi ungarovalahilor*, cu care a obţinut folosele de a fi citite mereu în bisericile acelora de către fiecare».]

lui Grigorie voievod, domnul Ţării Româneşti, pre care scriere au dat-o şi în tipar Şerban voievod Cantacuzino, domnul Ţării Româneşti"[1]. Milescu a îndeplinit această funcţie între anii 1661—1664, nepărăsindu-l pe Ghica la mazilire, în noiembrie, ci abia în anul următor[2], cînd, în primăvara lui 1665, pleacă în Germania pentru a intra în slujba lui Gheorghe Ştefan. Rămîne în serviciul acestuia pînă în 1668, cînd fostul voievod moldovean se stinge din viaţă, fără a mai fi revenit, cum intenţiona, scop pentru care s-a străduit şi Milescu, în scaunul domnesc de la Iaşi.

Cercetările consacrate manuscrisului 4389 de la Biblioteca Academiei R. S. România, începînd din anul 1915, cînd a fost descoperit, şi pînă astăzi[3], precum şi cele referitoare la manuscrisul 45 de la Biblioteca Filialei din Cluj-Napoca a Academiei R. S. R., de care s-a ocupat pe larg Virgil Cândea[4], nu mai lasă nici un dubiu asupra identificării spătatului Milescu ca autor al traducerii integrale a *Vechiului Testament* din *Biblia* de la 1668. În *Cuvîntu înainte către ci⟨ti⟩tori* din ms. 45, se face o referire clară la „izvodul" unui Nicolae, care a efectuat traducerea iniţială, fără alte amănunte asupra persoanei acestui traducător. Autorul sau autorii care revizuiesc textul lui Nicolae precizează în prefaţa anonimă a ms. 45, copiat de Dumitru din Cîmpulung pentru mitropolitul Teodosie al Ţării Româneşti: „Pentru acêea, prea iubite cititoriule, am pus nevoinţa aceasta (vrînd Dumnezău pren porânca stăpînului), de o am scosu-o pre limba rumânească den izvodul lui Necolae[5] cartea aceasta ce să chiamă *Biblia*, adecă «Făgăduinţa vêche», şi-i zic *Testament* pre limba leteniască, iară Biblie să înţelêge elineşte *carte*" (p. 25)[6]. Informaţia aceasta sumară, coroborată cu datele mult mai precise şi mai bogate din ms. 4389 (*Cuvînt înainte către cetitor*, f. 1, r-v), dezvăluie identitatea exactă a traducătorului: „nevoitu-ne-am a prepune această sfîntă şi de Dumnêzeu suflată cartea carea ⟨se⟩ cheamă *Biblia* adecă toată cartea legii vechi şi cu toţi prorocii, pre limba rum⟨ăne⟩ască carea pînă acum într-această limbă a noastră rum⟨ănească⟩ nu foarte se-au aflat prepusă, fără numai un izvod scris cu mîna, ⟨pre c⟩are l-au fost prepus Nicolae, spătariul moldovean, dascal şi învăţat în limba elinească, care l-au izvodit de pre izvodul elinesc ce s-au fost tipărit ⟨în⟩ Frangofort" (p. 33). Informaţia cu privire la „izvodul elinesc", ediţia greco-protestantă a *Bibliei*, Frankfurt, 1597, de care s-a folosit Nicolae, se află şi în *Cuvîntul către ci⟨ti⟩tori* din ms. 45. Este ciudat, şi prin aceasta revelator, cum vom vedea, faptul că în *Biblia* tipărită în 1688 nu mai e menţionat niciodată numele spătarului Nicolae din Moldova.

Dacă, după cum se vede, cunoaştem bine cine este traducătorul iniţial al *Vechiului Testament* din *Biblia* de la 1688, acesta fiind, fără nici o îndoială, Milescu, în schimb nu sînt tot atît de bine cunoscute nici perioada cînd a fost elaborată traducerea, mai exact spus, anii cînd s-a putut efectua o lucrare atît de vastă şi de dificilă, în special anul cînd a fost terminată, şi nici împrejurările şi data cînd preţiosul manuscris ajunge în Ţara Românească, din Moldova credem noi, şi nu de la Constantinopol, cum se afirmă sau se lasă a se înţelege în mod curent. Din această cauză se impune, pentru că numai dintr-un astfel de examen pot veni unele lumini, cercetarea, în perspectiva arătată, a vieţii spătarului Milescu şi a împrejurărilor politice şi culturale care l-au antrenat sau în care s-a lăsat antrenat de-a lungul întregii perioade cînd a activat ca demnitar al principatelor româneşti, atît în ţară cît şi în afara ei.

În societatea românească din a doua jumătate a secolului al XVII-lea şi din primele decenii ale secolului al XVIII-lea se produce un fenomen nou, în primele lui tentative mai organizate şi mai evidente, pentru că rădăcinile lui sînt mai vechi, fenomen pe care l-am numi de occidentalizare prin cultură. Niciodată n-a existat la noi, ca acum, o intelectualitate mai activă în cele două principate româneşti. Tot mai mulţi români îşi fac studiile în Apus sau în şcoli, cum este şi cea a Patriarhiei de la Constantinopol, în care sînt evidente influenţele apusene. Polonia catolică aparţinea de mult acestui circuit occidental de idei şi de influenţe, iar Rusia ţarului Alexei şi, mai ales, a lui Petru I, preocupată de modernizare, avea privirile întoarse tot spre Apus. Călătoriile, dorite sau provocate de desele maziliri de domni din epocă, devin tot mai numeroase. Partidele creştine din principate, tot mai puternice, caută sprijin, în lupta antiotomană, în ţările vecine în primul rînd: Principatul Transilvaniei, Ungaria, Austria, Polonia, Rusia, emisarii lor, cum este cazul lui Milescu, ajungînd pînă în Italia, Germania, Suedia şi chiar în îndepărtatul, pentru vremea aceea, regat al lui Ludovic al XIV-lea al Franţei. Neîncrezători în fidelitatea domnilor din scaunele de la Iaşi şi Bucureşti, turcii îi schimbă repede, la cea mai mică bănuială, mutîndu-i adesea dintr-un principat în celălalt de-a lungul mai multor domnii. Aspectul negativ al instabilităţii şi nesiguranţei este compensat de colaborarea mai strînsă, politică şi mai ales culturală, dintre dregătorii şi cărturarii din ambele principate. Pentru prima dată cultura devine o pîrghie a puterii, într-o epocă în care oamenii politici de la noi şi-o însuşesc sau o sprijină pentru forţa ei de a influenţa conştiinţele şi a le pregăti pentru lupta antiotomană condusă de partidele creştine[1]. Protagoniştii acestui vast şi complicat scenariu politic şi cultural sînt Constantin Şerban, Mihnea III, Gheorghe Ştefan, Costineştii, Cantacuzineştii, Brîncoveanu, Dosoftei, Milescu, Dimitrie Cantemir. Opera culturală cea mai importantă, care ilustrează cea dintîi şi deplin această epocă de afirmare a unei politici creştine, care

[1] Teodor Codrescu, *Uricariul*, partea I, Iaşi, Tipografia Buciumului Român, 1852, p. 240.

[2] Ştefan S. Gorovei, *Studiu introductiv* la ediţia P.P. Panaitescu, Nicolae Milescu Spătarul (1636—1708), versiunea românească de Silvia P. Panaitescu, Junimea, Iaşi, 1987, p. XXXIII. Autorul studiului clarifică, pe baza unor cercetări recente, itinerariul european al spătarului între 1665—1668 (p. XXXIII—XXXIV).

[3] În şedinţa publică din 12/25 ianuarie 1915, I. Bianu prezintă „un volum infolio manuscipt, care cuprinde Biblia — Vechiul Testament întreg în traducere românească", stabilind de pe acum două lucruri importante: 1) manuscrisul recent achiziţionat, înregistrat ulterior sub numărul 4 389 la Biblioteca Academiei este mai vechi decît *Biblia* din 1688, 2) noul traducător s-a folosit şi de tălmăcirea lui Milescu, primul traducător al textului integral al *Vechiului Testament* în limba română: „Scriitorul necunoscut al acestui volum face dovada că întîiul traducător român al Bibliei — Vechiul Testament — a fost spătarul Nicolae Milescu, lucru care se spusese demult, dar din lipsă de dovezi nu se putea confirma drept un adevăr probat" („Analele Academiei Române", s. II, t. XXXVIII, 1915—1916, Partea administrativă şi dezbaterile, Bucureşti, 1919, p. 5—6). N. Iorga, care susţinuse pînă atunci paternitatea fraţilor Greceanu, îşi modifică punctul de vedere indicîndu-l, pe baza noii descoperiri, pe Nicolae Milescu ca autor al traducerii *Vechiului Testament* din *Biblia* tipărită de Şerban Cantacuzino la Bucureşti în 1688. Vezi N. Iorga, *În legătură cu Biblia de la 1688 şi Biblia de la 1667 a lui Nicolae Milescu*, în „Analele Academiei Române", seria II, Memoriile secţiei istorice, XXXVIII (1915—1816), p. 37—54.

[4] N.A. Ursu, deşi manifestă unele rezerve, sporite în special în contribuţiile sale ulterioare, subliniază foarte limpede, în *Notele şi variantele* din ediţia Dosoftei, *Opere*, I, 1978, meritele mari ale lui Virgil Cândea în cercetarea ms. 45, care face obiectul unui amplu studiu, *Nicolae Milescu şi începuturile traducerilor umaniste în limba română*, în „Limbă şi literatură", VII, 1963, p. 29—76: „Contribuţiile lui Virgile Cândea la determinarea izvoarelor traducerii şi la stabilirea raportului de strînsă dependenţă a *Vechiului Testament* din *Biblia* de la 1688 de textul din ms. 45 de la Cluj-Napoca sînt deosebit de preţioase (p. 505—506).

[5] Numele traducătorului este transcris, în altă parte a acestui *Cuvînt înainte*, Nicolae.

[6] Toate citatele sînt reproduse, în continuare, din ediţia noastră.

[1] Cf. Virgil Cândea, *Semnificaţia politică a unui act de cultură feudală*, în „Studii", XVI, 1963, nr. 3, p. 651—671.

urmărea scoaterea țărilor românești de sub dominația turcă, este *Biblia* tipărită de Șerban Cantacuzino în 1688 la București.

Milescu, reprezentant de frunte al acestei politici culturale, în slujba partidei creștine, și-a început lucrul, mînat de astfel de convingeri, la traducerea *Vechiului Testament* prin 1661, așa cum rezultă din mențiunea mitropolitului Gheorghe al Moldovei. Oricît s-ar fi grăbit și oricît timp ar fi consacrat acestei traduceri, este greu de admis că ea a putut fi terminată, chiar într-o formă provizorie, în cei trei ani cît tînărul Milescu, între 25 și 27 de ani pe atunci, a deținut funcția de reprezentant diplomatic al lui Grigore Ghica la Poarta Otomană. Presupunînd că ar fi lucrat la această traducere și înainte de 1661, preocupările sale de traducător fiind mai vechi [1], vîrsta sa, lipsa unor modele anterioare mai variate în limba română, lipsa, la început, a informației mai întinse asupra traducerii *Bibliei* în alte limbi, greutățile în procurarea și cercetarea amănunțită a acestor modele împiedicau realizarea doar în cîțiva ani a unei întreprinderi atît de dificile, experiență pe care n-o mai făcuse nimeni în limba română, la astfel de proporții, pînă la Milescu. Luther traduce cîțiva psalmi în 1517, *Noul Testament* în 1522 și termină traducerea *Vechiului Testament* în 1534, „după o muncă grea" [2], deși existau, începînd cu 1466, paisprezece traduceri germane ale *Bibliei* în *Hochdeutsch* și trei, după 1480, în *Niederdeutsch* [3]. Revelator, în această privire comparativă, este și faptul că s-a recurs, din cauza volumului mare de muncă și a dificultăților, la colective mari de traducători, cazul *Septuagintei*, cel mai cunoscut, sau al *Bibliei* engleze, *The King James Bible*, Londra, 1611, „la care au lucrat, timp de cinci ani, 50 de cărturari, grupați în 6 echipe" [4]. Dacă ținem seama de acești factori, se impune de la sine concluzia că, pentru a-și termina opera, chiar și într-o formă încă provizorie, perfectibilă, spătarul moldovean și-a continuat lucrul la elaborarea traducerii sale și după 1664, cînd este mazilit Ghica. Călătoriile, numeroase, pe care le face Milescu, în anii următori, în Germania, Suedia și Franța, ca secretar și emisar diplomatic al lui Gheorghe Ștefan, nu-l puteau stingheri prea mult. Aceste călătorii puteau fi, sub unele aspecte ,chiar profitabile pentru munca lui erudită, de comparație a mai multor versiuni ale *Bibliei*, înlesnindu-i o mai bună legătură cu sursele, în mediile cărturărești receptive și instruite pe care le frecventează în occident în tot acest timp. În 1668, la puțin timp după moartea lui Gheorghe Ștefan, survenită la 27 ianuarie, Nicolae Milescu se întoarce în Moldova cu traduceria *Vechiului Testament* în forma care va fi folosită, mai tîrziu, după revizuirea textului în Moldova, de către editorii munteni ai *Bibliei* de la 1688, care au marele merit de a-i fi dat înfățișarea definitivă.

Nu-i greu de presupus cu ce gînduri venea Milescu în Moldova, în vîrstă de 32 de ani acum, după periplul european (Berlin, 1665, Stockholm, 1666, Paris, 1667), mereu în serviciul unui voievod care, încă din 1656, cînd era în scaun la Iași, semna un tratat cu Alexei al Rusiei, în vederea eliberării de sub turci și asigurării domniei sale ereditare în Moldova [1]. Același Gheorghe Ștefan făcea demersuri, pe la curțile europene, în vederea organizării unei cruciade împotriva turcilor, pe lîngă împăratul Leopold și țarul Alexei, în 1662, și la curtea lui Ludovic al XIV-lea, în 1665 și în 1667, mijlocitor fiind, în ultima tentativă, chiar Milescu. Scopul misiunii spătarului pe lîngă regele Franței era mai concret. Să obțină bunăvoința lui Ludovic al XIV-lea, ca acesta, prin intervenția sa la Poartă, să determine reînscăunarea lui Gheorghe Ștefan pe tronul de la Iași [2]. Reîntors în Moldova, ambițiosul diplomat și cărturar avea de îndeplinit, pe cont propriu de data aceasta, legatul politic al fostului său protector, pe care l-a slujit cu o nedesmințită credință.

Situația din Moldova, indiferent dacă Milescu a participat sau nu la vreun complot împotriva lui Iliaș Alexandru, domnul sub care își revede pămîntul natal în 1668, nu putea să-l încînte prea mult pe fostul om de încredere al lui Gheorghe Ștefan, obișnuit cu curtea întreținută de acesta la Iași și în exilul său german. Spătarul Milescu a fost în serviciul lui Gheorghe Ștefan din 1654, de la vîrsta de 17 ani, pînă în 1658, și din 1666 pînă în 1668, după ce se bucurase de protecția Ghiculeștilor (Gheorghe și Grigore Ghica), de care s-a despărțit, se pare, în condiții nu prea amicale [3]. Moldova lui Iliaș Alexandru, acest ultim domn din os mușatin, instalat în pripă de turci în mai 1666 și mazilit de aceștia în noiembrie 1668, i se înfățișa lui Milescu așa cum o descrie Ion Neculce în cronica sa. Deși cronicarul îl privește cu oarecare simpatie pe Iliaș, stabilindu-i reputația de „om bun", portretul pe care i-l face este mai degrabă negativ: „Numai, fiind născut, crescut la Țarigrad, nu știe limba țării, ce grăia cu tălmăciu la divan. Și multe giudețe a lui, fiindu cu tălmaci, nu să giudeca bine, și cîteva ispisoace au ieșit pe urmă réle" [4]. Domn slab și indecis, Iliaș a trezit nemulțumirea unor pături boierești, cărora „nu lé prea căuta cu bine" [5] și n-a reușit să facă față greutăților care apăsau țara: „Și țara era împresurată cu dările, că să făcea cheltuele mari la visterie, și era și darnic: bacșișuri da mari, că era om bun" [6]. „Bunătatea" domnului, de care vorbește Ion Neculce, dar și Radu Popescu [7], pare mai curînd un defect într-o țară sărăcită. Nu acesta putea fi domnul potrivit pentru ambițioasele aspirații culturale și politice ale spătarului Milescu. Nu la un domn ca Iliaș, care nu cunoștea nici limba țării, putea apela Milescu pentru a patrona editarea *Bibliei*, din care tradusese *Vechiul Testament*, și cu atît mai puțin să-i semneze prefața. Un astfel de domn ar fi putut să fie Gheorghe Ștefan,

[1] Preocupările cărturărești ale lui Nicolae Milescu sînt, după unii cercetători, foarte vechi. La nouăsprezece ani, viitorul spătar cerceta, în 1655, la mănăstirea Neamț, documente vechi și ar fi elaborat chiar o *Istorie despre sfinta icoană a prea sfintei noastre stăpîne Născătoare de Dumnezeu, Maria* (P.P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 11, N. Cartojan, *Istoria literaturii române, vechi*, Editura Minerva, 1980, p. 232—233), Al. Elian neagă autenticitatea textului și rolul tînărului Milescu în cercetarea documentelor bizantine de la Neamț (*Moldova și Bizanțul în secolul al XV-lea*, în vol. *Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare*, București, 1964, p. 144—145), punct de vedere însușit și de Virgil Cândea care socotește că prima manifestare culturală notabilă a lui Milescu este traducerea *Cărții cu multe întrebări foarte de folos pentru multe trebi ale credinței noastre* (1661), după Atanasie al Alexandriei (*Raționa dominantă*, p. 82—83). Ștefan S. Gorovei consideră, dimpotrivă, plauzibilă ipoteza că Milescu cerceta, abia întors de la studiile urmate la marea școală a Patriarhiei din Constantinopol, în 1655, documentele bizantine de la mănăstirea Neamț (*Un episod din „recuperarea" Bizanțului: prima „operă" a spătarului Nicolae „Milescu"*, în AIIAI, XXII, 2, Iași, 1985, p. 441—460). Este cert că cel care se încumeta, în 1661, să traducă *Vechiul Testament* avea un exercițiu anterior important, cunoscut și recunoscut, ca cercetător și traducător, preocupat de studii teologice. Altfel nu s-ar fi bucurat de încrederea acelora care îl însărcinează sau îl sprijină în hotărîrea de a traduce *Vechiul Testament* în limba română.

[2] Fritz Martini, *Deutsche Literaturgeschichte von den Anfängen bis zur Gegenwart*, Kröner Verlag, Stuttgart, 1963, p. 118.

[3] *Ibid.*

[4] Paul Miron, *O nouă ediție a Bibliei lui Șerban, ediția noastră*, p. 4.

[1] P.P. Panaitescu, *Nicolae Milescu Spătarul*, ed. cit., p. 22.

[2] *Ibid.*, p. 15—16.

[3] Paul Cernovodeanu, *Peripețiile necunoscute ale spătarului Milescu*, în „Magazin istoric", nr. 7—8, iulie-august 1969, p. 103.

[4] Ion Neculce, *Opere, Letopisețul țării Moldovei* și *O samă de cuvinte*, ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Strempel, Minerva, București, 1982, p. 209.

[5] Ion Neculce, *op. cit.*, p. 210.

[6] *Ibid.*

[7] Radu Popescu, *Istoriile domnilor Țării Românești*, în *Cronicile medievale ale Românței*, IV, introducere și ediție critică întocmită de Const. Grecescu, Editura Academiei R.S.R., București, 1963, p. 134.

pentru care spătarul traducea rugăciuni în limba română [1].

Abia întors în Moldova, Milescu părăsește din nou pămîntul natal în 1688, în circumstanțe nu prea bine lămurite. Repunerea în discuție a celor întîmplate în popasul său din acest an în Moldova lui Iliaș Alexandru (1666—1668) poate aduce măcar o rază de lumină, dacă nu poate lumina totul, în aflarea adevăratelor motive care îl determină pe acest cărturar, sub anumite aspecte poate cel mai de seamă din al XVII-lea secol românesc, să ia, voluntar, calea unui îndelungat exil, abandonînd brusc o laborioasă activitate culturală și politică pusă în serviciul țării sale oriunde s-a aflat. Încununarea activității culturale a lui Milescu i-a fost adusă de traducerea integrală în limba română a *Vechiului Testament*, cunoscut pînă atunci în țările noastre, începînd cu secolul al XVI-lea [2], doar în traduceri fragmentare. Ar însemna să ignorăm un lucru esențial, dacă am considera că o astfel de lucrare putea fi privită cu indiferență de autorul însuși, în primul rînd, care o putea abandona oricui și în orice condiții, fără nici cea mai mică preocupare de a o vedea finalizată după modelul ediției *Bibliei* pe care le consultase, la Constantinopol și în occident, în vederea elaborării propriei sale traduceri. Fără îndoială că traducătorul își va fi precizat, în prefața manuscrisului autograf, cu mai multă exactitate decît putem deduce astăzi, prin intermediul revizorilor săi, ce l-a determinat, în cazul cînd inițiativa îi aparține, cum sînt suficiente motive să credem, sau cine l-a îndemnat și ce a urmărit, hotărîndu-se să realizeze, de unul singur, această uriașă muncă, perioada cînd a lucrat, scopul propus, mijloacele și metodele de lucru. Din păcate această prefață, despre care știm sigur, dintr-o foarte explicită parantează din ms. 45, *Cuvîntu înainte către cititori* („așa *scrie el la prédoslovia lui*"), că a fost redactată de Milescu, s-a pierdut împreună cu întregul manuscris [3]. Traducătorul inițial, deschizător de drumuri și, într-un fel, creator cu certe elemente de originalitate în acest domeniu, credem că nu putea să fie sub nivelul de conștiință al emulilor săi cînd își aprecia munca. Din referirea autorului reviziei păstrate în ms. 45, care relatează că Nicolae a vrut „să aducă și el cartea aceasta den elinie la rumânie, nefiind altădată scoasă la rumânie" (p. 8), rezultă cît se poate de clar mîndria pionieratului. Milescu nu avea nici un motiv, întors în Moldova, să-și tipărească traducerea în altă parte, acceptînd benevol intrarea în anonimat, odată cu transmiterea tuturor meritelor sale, cum se va întîmpla abia cu douăzeci de ani mai tîrziu, editorilor și revizorilor săi din preajma anului 1688 [1]. Dimpotrivă, avem toate motivele să credem că, în 1668, spătarul dorea să se impună deplin în viața culturală și politică a țării regăsite. Eșecul său politic din acest an, fie că a fost urmat de pedeapsa la care se referea unii istorici ai acestor evenimente, fie că nu, i-a adus risipirea celui mai de seamă merit cultural, pe care-l dobîndise traducînd *Vechiul Testament*. Toate acestea impun nu numai reanalizarea ambianței politice din Moldova anului 1668 și a relațiilor lui Milescu cu Iliaș Alexandru, ci și a dovezilor pe care se sprijină ipotezele cu privire la pedepsirea spătarului, sub Ștefăniță Lupu, după unii istorici, sub Iliaș Alexandru, după alții.

Despre ambițiile domnești ale lui Milescu și pedepsirea lui cu însemnarea la nas, rezervată uzurpatorilor tronului, avem două mărturii ale unor contemporani, în totală și dezarmantă contradicție: una este a ambasadorului Angliei la Poartă între anii 1661—1668, lordul Heneage Winchelsea, și alta este a unui coleg de cancelarie imperială moscovită, Konstantin Kristof, interpret de limbă greacă la Departamentul Solilor (Posolski Prikaz), unde avea să lucreze și Milescu după stabilirea sa în Rusia în 1671. Trebuie să observăm că dintre cei doi, doar unul cunoștea foarte bine biografia spătarului, și acesta este Kristof. În 1667, lordul englez abia încerca să-l cunoască pe Milescu, despre care auzise unele lucruri, printre care pedepsirea lui cu însemnarea la nas „de către unul din domnii Moldovei" și operația de rinoplastie suferită de acesta în Germania. Autorul relatării afirmă cu toată siguranța, într-o derutantă scrisoare din 13/23 ianuarie 1667, înainte deci de sosirea lui Milescu în Moldova: „El are un mic semn la vîrful nasului ce i-a fost tăiat ca pedeapsă [. . .] de mai înainte vreme, dar a izbutit ca în Germania să-și vindece atît de bine infirmitate, încît abia dacă mai poate fi observată. Numele acestei persoane este Nicolae" [2]. Se confirmau astfel afirmațiile lui Ion Neculce [3] din *O seamă de*

[1] Se păstrează pînă astăzi textul autograf al unei „mici rugăciuni de seară, tradusă în românește, probabil din slavonește, pentru folosința domnitorului Gheorghe Ștefan" de către Milescu (P.P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 21). Pentru informații suplimentare, v. N. Drăganu, *Codicele pribeagului Gheorghe Ștefan, voievodul Moldovei*, în „Anuarul Institutului de istorie națională", III, 1924—1925, și Al. Mareș, *În legătură cu o traducere românească a lui Nicolae Milescu*, în „Limba română", XXVIII, 1979, nr. 3, p. 253 — 265. „Versetele psalmice din timpul slujbei de la Vecernia Mare"—la aceasta reducîndu-se, de fapt, contribuția lui Milescu, după riguroasa cercetare a textului întreprinsă de Al. Mareș — sînt traduse de spătar, după toate probabilitățile, între 1666—1668 (v. concluziile de la p. 264—265).

[2] Nicolae Iorga este cel mai de seamă susținător al așa numitei „teorii husite" cu privire la traducerea primelor texte în limba română în secolul al XV-lea: „Psaltirea, Biblia, Evanghelia, — dar nu și tîlcul ei — Faptele apostolilor, pe lîngă rugăciunile obișnuite, se înfățișează astfel în românește pentru întîia oară în acele vremi depărtate" (*Istoria literaturii românești*, I, București, 1925, p. 103). Amănunțind înșirarea aceasta, aparent exagerată prin notarea globală a *Bibliei*, Iorga va preciza ceva mai departe: „Din *Vechiul Testament* nu s-a tradus nimic", cu explicația că: „Husiții, cari cîntau Psaltirea și se înfăcărau cetind Testamentul Nou, n-aveau aceeași iubire pentru Vechiul Testament" (p. 107). Nicolae Cartojan susține același lucru: „Primele încercări de traducere a Bibliei în limba română s-au făcut în a doua jumătate a secolului al XV-lea în Maramureș. Atunci s-au tradus pentru întîia dată Evanghelia, Faptele apostolilor cu Epistolele lor și Psaltirea. Traducerile au ajuns pînă la noi în copiile făcute în a doua jumătate a secolului al XVI-lea (*Istoria literaturii române vechi*, ed. cit., p. 391). Recent, cînd întreaga dispută părea că se tranșase în favoarea „teoriei luterane" (Densusianu — Rosetti), după care primele texte în limba română sînt din secolul al XVI-lea, G. Ivănescu, nuanțînd teoria lui Iorga, argumentează în *Istoria limbii române*, Junimea, Iași, 1980, existența unui început de limbă română literară în secolul al XV-lea, pe baza textelor traduse la mănăstirea Peri din Maramureș sub influența unor idei husite mai vechi (p. 505—509).

[3] Virgil Cândea identifică în ms. 45 o parte din ideile predoslovie lui Milescu (*op. cit.*, p. 112—113).

[1] Tipărirea la București a *Bibliei* este o inițiativă tîrzie, după cum remarcă și Virgil Cândea: „De reținut că în aceeași perioadă [1683—1686] se tipăreau alte traduceri din *Noul Testament* și că deocamdată nu se preconiza publicarea integrală a *Bibliei*, fapt la care, altfel, s-ar fi făcut aluzie în prefață" (*op. cit.*, p. 11). Referirea se face la prefața ms. 45.

[2] Apud Paul Cernovodeanu, *stud. cit.*, p. 103.

[3] Dacă n-am cunoaște caracterul legendar al povestirilor din *O samă de cuvinte*, am fi înclinați să acordăm mai mult credit relatărilor amănunțite ale lui Ion Neculce (v. povestirea XLIII, *cd. cit.*, p. 189—192) despre pedepsirea lui Milescu de către prietenul său intim, Ștefăniță Lupu, domnul țării („Și lui Ștefăniță-vodă îi era pre drag, și-l ținea pre bine, și tot la masă îl punea, și să gluca în cărți cu dînsul, și la sfaturi, că era atuncea grammatic la dînsu."), împotriva căruia ar fi complotat trimițînd „cărți viclene [....] la Constantin-vodă cel Bătrîn Băsărabă, în Țara Leșască, ca să s<ă> rădice de acolo cu oști, să vie să scoată pre Ștefăniță-vodă din domnie" (p. 190). Complotul este denunțat chiar de Contantin-vodă, care „n-au vrut să s<ă> apuce de ace<le lucruri ce-i scrîia, ce s-au sculat și au trimis bățul acel sfredelit cu cărți cu tot înapoi la Ștefăniță-vodă de îl-au dat" *(ibid.)*. De fapt Constantin Șerban Basarab, domnul evlavios care a ridicat biserica Patriarhiei din București (1654—1658), aliat cu moldovenii și transilvănenii în lupta împotriva turcilor, nu avea nici un interes să-l sprijine pe Ștefăniță, pus domn al Moldovei, în locul lui, cu ajutor turco-tătar, în 1659. Împotriva acestor evidențe (să nu uităm că acest Constantin Șerban a ocupat de două ori Moldova între 1659 și 1661), Ion Neculce relatează că în urma dezvăluirilor fostului voievod muntean, pribeag în Polonia, unde va muri în 1685, Ștefăniță-vodă l-ar fi pedepsit cu mare asprime pe Milescu, amestecat într-un complot care favoriza

cuvinte, care consemnează, după tradiție, la foarte mult timp de la consumarea dramei, pedepsirea aplicată de Ștefăniță Lupu (1659—1661) sfătuitorului său intim și prietenului de petreceri, pentru participarea acestuia la un complot care urma să-l aducă pe tronul Moldovei pe Constantin Șerban[1]. Pentru complicitate nu se aplica însă o pedeapsă rezervată numai pretendenților la tron. Este curios de altfel că Radu Popescu, altfel foarte aproape de relatările lui Neculce, cînd califică foarte sever comportările lui Ștefăniță Lupu drept „nebunești" [2], nu vorbește nimic despre complotul la care ar fi luat parte Milescu, deși cronicarul muntean, foarte bun cunoscător al problemelor moldovenești, era, prin vîrstă (n. în 1655),mai aproape de eveniment decît Neculce (n. în 1672). Mai surprinzător este însă faptul că în cronica lui Miron Costin nu se face nici o referire la complotul împotriva lui Ștefăniță, în care este implicat și Milescu, deși cronicarul moldovean, în vîrstă de 26—29 de ani în timpul domniei feciorului lui Vasile Lupu, este istoricul cel mai apropiat de luptele dintre Constantin Șerban și domnul legitim de atunci al Moldovei, pe care țara îl poreclise Papură vodă, cum citim în *Letopisețul Țării Moldovei de la Aaron vodă încoace*: „că țara într-acéia foamete era într-acéla an, cît mînca oamenii papură uscată în loc de pîine, măcinînd-o uscată. Și de pe acéia foamete porecliia și pre Ștefăniță vodă, de-i dzicea Papură vodă"[3]. Miron Costin care notează și cel mai neînsemnat eveniment din timpul scurtei și nenorocitei domnii a lui Ștefăniță Lupu, înplicîndu-se ca martor ocular și participant direct *(Ne-am gîndit întîi că...)* la întîmplările povestite, nu putea să nu noteze un complot împotriva unui domn detestat, dacă astfel de uneltiri, în fruntea cărora se afla Milescu, ar fi existat, mai ales că viitorul spătar nu-i era necunoscut, deoarece apare în cronica sa de două ori, sub numele de Nicolai Cîrnu [1], îndeplinind misiuni militare din porunca lui Ghica vodă.

Al doilea martor străin contemporan, Konstantin Kristof, însărcinat oficial să facă un raport asupra noului candidat la o funcție de răspundere în cancelaria țarului, cunoștea mai bine, din surse directe și mai sigure, decît ambasadorul englez, biografia spătarului. Kristof afirmă în raportul său din 1671, raport alcătuit special cu scopul de a afla totul despre cel ce urma să intre în serviciul țarului, chiar în anul sosirii lui Milescu în Rusia, că spătarul moldovean fusese pedepsit pentru implicarea sa într-un complot împotriva lui Iliaș Alexandru, mazilit în condiții neclare, care provoacă mirarea lui Radu Popescu : „Dar cei buni nu trăiesc mult cu norocire : den ce pricină, numai D-zeu știe, iar noi oamenii nu putem da nici o socoteală" [2]. Un istoric modern ca P. P. Panaitescu crede, dimpotrivă, bazat pe raportul lui Kristof, că a dezlegat taina, punînd în legătură, foarte categoric, mazilirea lui Iliaș cu „trădarea spătarului", pretendent la domnie, urmată de răzbunarea voievodului, care ordonă pedepsirea vinovatului [3]. Înclinăm să credem, în ciuda relatărilor lordului englez, că Milescu a fost pedepsit de Iliaș Alexandru, pentru vina arătată, după care și-a făcut operația de rinoplastie în Germania, înainte de stabilirea sa temporară la Constantinopol, unde i se regăsește urma abia în 1669 [4]. Cert e că în 1671, cînd pleacă la Moscova, la recomandarea lui Dosithei, patriarhul Ierusalimului, Milescu ocolește Moldova, deși era normal să-și viziteze rudele, după cum nu se apropie nici de hotarul Țării Românești, unde domnea Antonie din Popești, dominat de partida Cantacuzinilor. Ce primejdii ocolea spătarul, preferînd drumul la Moscova prin Belgrad, Ungaria și Polonia, dacă nu este vorba cumva numai de un itinerar impus de însărcinările sale diplomatice, care îl răpeau familiei?[5]

Știrile contradictorii cu privire la împrejurările în care Milescu este nevoit să părăsească Moldova, în 1661 și în 1668, deschid drumul către o nouă ipoteză. Atît sub Ștefăniță cît și sub Iliaș, spătarul Milescu a desfășurat o politică independentă, favorabilă partidei creștine, care îi aduce de două ori dizgrația. nu și pedeapsa domnilor în scaun atunci. S-a despărțit în 1661 de „lucrurile nebunești" ale lui Ștefăniță și în 1668 de înstrăinatul și slabul domn Iliaș Alexandru. Neaderența spătarului, legat de cercurile cărturărești și bisericești de la Constantinopol și cunoscut în cercurile diplomatice europene, la politica aservită Porții a lui Iliaș îl conduce la o nouă și hotărîtoare răscruce a destinului său. Partizan al politicii creștine, gata să plece, în 1668, cu Gheorghe Ștefan în Rusia [6] pentru a se fixa temporar aici, țelul final fiind tot Moldova, om cu spiritul rafinat de cultura umanistă a secolului al XVII-lea, diplomat perseverent și cu temeinice relații în cercurile influente

---

politica creștină, abandonată inexplicabil de un susținător al ei, Constantin-vodă, în favoarea unui om al turcilor, Ștefăniță-vodă, care ordonă călăului pedepsirea rebelului : „Decii Ștefăniță-vodă, cum au văzut bățul cu cărțile, s-au prea mîniiat și l-au adus pre acel Nicolai Milescul înnaintea lui, în casa cea mică, și au pus pre călău de i-au tăiat nasul. [....] După acéia, Nicolai Cîrnul au fugit în Țara Nemțască și au găsit acolo un doftor, de-i tot slobozlia singeli din obraz și-l boțîia la nas, și așîa din zi în zi singele să închiega, de i-au crescut nasul la locu, de s-au tămăduit" (ibid.). Informația a fost preluată ca atare de mulți istorici români și străini, de ex. Emile Picot, în secolul trecut (v. broșura *Notice biographique sur Nicolas Spatar Milescu, ambassadeur du Tzar Alexis Mthatlovici en Chine*, Paris, Leroux, 1873, rezumată în „Convorbiri literare", X, 1884, p. 478—479), pînă la unii istorici contemporani (Paul Cernovodeanu, Ștefan S. Gorovei) care o întăresc cu noi documente.

[1] Punctul acesta de vedere, pedepsirea spătarului de către Ștefăniță Lupu, este susținut atît de Paul Cernovodeanu, *stud. cit.*, p. 103—104, cît și de Ștefan S. Gorovei. *op. cit.*, p. XXVII—XXIX și p. 17, nota 12, p. 94, nota [22], din care citățm concluzia cu care este respinsă ipoteza lui P.P. Panaitescu (pedepsirea lui Milescu de către Iliaș Alexandru) : "«ipoteza» nu s-a verificat : astăzi este definitiv stabilit faptul că spătarul a devenit „cîrn" din porunca lui Ștefăniță-vodă, fiul lui Vasile Lupu — așa cum, de altminteri, relatează și Ion Neculce". Împotriva ipotezei lui P.P. Panaitescu este invocată, ca probă peremptorie, scrisoarea lordului Winchelsea, în care se consemnează, în 1667, cu un an înainte de sosirea lui Milescu la Iași, pedeapsa primită de spătar sub Ștefăniță vodă. Ce surse de informație putea să aibă, în 1667, cu privire la țările române, ambasadorul Angliei la Constantinopol ? După mărturisirea diplomatului englez, reținută de Paul Cernovodeanu în studiul citat, una din surse ar fi putut să fie Constantin Cantacuzino, la Constantinopol atunci, pe cale de a pleca la studii în Italia (p. 103). Sînt cunoscute legăturile stolnicului Constantin Cantacuzino cu lordul Heneage Winchelsea (cf. Radu Ștefan Ciobanu, *Pe urmele stolnicului Constantin Cantacuzino*, București, 1982, p. 84—85), dar nu putem ști ce informații i-a dat despre Milescu, pe care îl cunoștea din pribegia sa la Iași, cu întreaga familie, din august 1658 pînă în noiembrie 1659. Ștefăniță este înscăunat în noiembrie 1659, cînd relațiile lui cu Milescu erau foarte bune, chiar prietenești.

[2] „Ștefăniță vodă, fecior lui Vasile vodă, fiind domn la Moldova, și fiind tînăr dăzmierdat, făcea lucruri copilărești sau, să zic mai bine, nebunești" (*Istoriile, ed. cit.*, 1963, p. 127).

[3] Miron Costin, *Opere*, ediție critică cu un studiu introductiv, note comentarii, variante, indice și glosar de P.P. Panaitescu, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1958, p. 195.

[1] Ștefan S. Gorovei, *op. cit.*, p. XVIII, consideră că Miron Costin îl numește pe Nicolae Milescu astfel, „aplicîndu-i retroactiv porecla — *Nicolae Cîrnul*". C. Ciuhodaru propune în studiul *Originea spătarului Neculai Milescu*, în „Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza" Iași, istorie, 2, XVII, 1971, p. 150—164, o altă explicație. În familia lui Milescu, pe linie paternă, existau membri (Iane postelnicul) care „purtau porecla de Cîrnul" (p. 164). Porecla aceasta a putut genera legenda povestită de Neculce. Spătarul n-a părăsit Moldova din cauza vreunui complot la care a luat parte : „Sărăcia și nu rușinea unui nas tăiat l-a împiedicat să mai revină în Moldova" (165).

[2] Radu Popescu, *op. cit.*, p. 134.

[3] P.P. Panaitescu, *Trădarea spătarului*, *op. cit.*, p. 16—17.

[4] Paul Cernovodeanu, bazat pe cercetările lui E.D. Tappe și L. Turdeanu-Cartojan și pe propriile investigații, reține printre alte „peripeții necunoscute" ale spătarului Milescu și prezența sa, în decembrie 1669, la ambasada britanică din Constantinopol (*stud. cit.*, p. 105—106).

[5]. P.P. Panaitescu, *Misiunea în Polonia*, *op. cit.*, p. 17—19.

[6] P.P. Panaitescu, *Domnitorul Gheorghe Ștefan în Rusia*, *op. cit.*, p. 22—23.

ale unor curți europene, Milescu se trezește, la sfîrșitul domniei lui Iliaș Alexandru, voievod mazilit cu sau fără voința sa, cu cariera politică din principate zdrobită sau fără perspective pe măsura ambițiilor sale. Din acest moment se hotărăște să-și desăvîrșească în altă parte, urmînd poate exemplul lui Gheorghe Ștefan, domnul de care s-a simțit cel mai legat, idealurile sale politice și culturale. Încredințează abia acum lui Dosoftei, episcop de Roman, pe care îl cunoștea bine și pe care este imposibil să nu-l fi întîlnit în popasul lui din 1668 din Moldova, manuscrisul traducerii *Vechiului Testament*, păstrat, pînă la această dată, pentru că mai lucra la el, în permanență asupra sa. Manuscrisul avea să mai rămînă în Moldova, unde este revizuit de Dosoftei, pînă în 1671, cum argumentează N. A. Ursu [1], și urma să apară, probabil, tot la Iași [2] pentru că nu vedem ce motive ar fi avut Milescu să-l încredințeze direct, ba chiar de la Constantinopol, cum am văzut că presupun unii istorici literari, autorităților civile sau ecleziastice din Țara Românească, dominată de Cantacuzinești, care, prin Șerban vodă, aveau să-i șteargă pînă și numele din *Biblia* tipărită la București.

Circulația și filiația manuscriselor. Contrar aparențelor, condițiile și data cînd textul lui Milescu ajunge în Țara Românească sînt puțin cunoscute, ca și persoanele cărora traducătorul le încredințează manuscrisul traducerii. Nicolae Cartojan consemnează, în *Istoria literaturii române vechi*, observațiile lui Hasdeu cu privire la împrejurările în care s-a tradus *Biblia* tipărită la București în 1688, amendînd doar paternitatea lui Milescu asupra traducerii *Vechiului Testament*, susținută de marele filolog: „Hasdeu susține că Nicolae Milescu a tradus Biblia pe timpul cît se afla la Constantinopol ca agent diplomatic — capuchehaie, cum se zicea atunci — al domnului Grigore Ghica, în prima sa domnie în Muntenia (1660—1664); că manuscrisul a intrat apoi în mîna prietenului său, Șerban Cantacuzino, și că acesta, ajungînd domn, a pus mai *mulți bărbați de au revăzut-o și au tipărit-o*“ [3]. Preocupat să demonstreze, sprijinit pe mărturiile lui Anton Maria del Chiaro, secretarul pentru limbile occidentale al lui Șerban Cantacuzino și Constantin Brîncoveanu, autorul cărții *Istoria delle moderne rivoluzioni della Vallachia*, și ale lui Ion Filstich, fostul rector al gimnaziului săsesc din Brașov [4], că adevărații traducători ai *Bibliei* de la 1688 sînt frații Greceanu, N. Cartojan nu se mai interesează de soarta manuscrisului lui Milescu, cum vor face mulți istorici literari, subînțelegîndu-se că traducerea sa, terminată în 1664, ajunge în Țara Românească, fiind folosită ca material ajutător de adevărații traducători ai *Bibliei de la București*, revizorii locali, printre care cei mai de seamă sînt logofeții Șerban și Radu Greceanu. Acest punct de vedere este preluat, cu unele modificări, și de autorii tratatului academic de *Istoria literaturii române*, I, 1964: „Biblia din 1688 reprezintă prima tipărire integrală a acestei cărți în românește. Traducătorii ei, frații Greceanu — logofeți la curtea domnească și distinși cărturari — au folosit în mod sigur, însă nu știm deocamdată în ce măsură, și o mai veche traducere a *Bibliei* în românește, din 1667: aceea, în manuscris, a spătarului Milescu“ [1]. Textul acestei traduceri, care s-a efectuat de către Milescu „în timpul ședерii sale ca reprezentant al domnului muntean pe lîngă Poartă“, se specifică mai departe, „nu s-a păstrat, probabil pentru că a fost folosit ca material de traducătorii ulteriori ai aceleiași cărți, care au scos-o din circulația manuscriselor“ [2]. După Al. Piru, „traducerea integrală a *Bibliei* s-a făcut la noi după mai mult de un secol și jumătate de sforțări, din inițiativa și cu cheltuiala domnitorului Șerban Cantacuzino“ [3]. Dacă opinia lui Hasdeu, care îl indica pe Milescu, încă în secolul trecut, ca traducător al *Vechiului Testament* din *Biblia* de la 1688, n-a fost acceptată, pînă tîrziu, de toți cercetătorii, în schimb ipoteza formulată tot de el în același timp [4], că manuscrisul faimoasei traduceri a ajuns, îndată după mazilirea lui Ghica, direct și fără dificultăți, de la Constantinopol la București, s-a răspîndit, fără să întîmpine obiecții serioase, foarte repede. Drumul manuscrisului lui Milescu spre Țara Românească a fost însă foarte mult simplificat de Hasdeu și, mai ales, prin nimic dovedit. Nu știm în ce măsură natura relațiilor dintre Șerban Cantacuzino și Milescu ar putea justifica răspunsul prompt al spătarului, care-i predă viitorului domn textul traducerii *Vechiului Testament*, conform unei înțelegeri anterioare, cum presupune Hasdeu și, după el, numeroși istorici literari. Omorîrea postelnicului Constantin Cantacuzino la Snagov, în 1663, din porunca voievodului Grigore Ghica [5], în slujba căruia se afla atunci Milescu la Constantinopol, împiedica mai curînd decît favoriza, în 1664, onorarea acestei „comenzi“, dacă ea va fi existat într-adevăr. Virgil Cândea pune, pe bună dreptate, sub semnul îndoielii această ipoteză: „Cum a ajuns izvodul lui Milescu în Țara Românească? Nu avem pînă acum decît presupunerea lui B.P. Hasdeu, adoptată și de E. Legrand, că manuscrisul original a ajuns la Șerban Cantacuzino care ceruse fără îndoială spătarului să traducă în limba poporului cărțile sacre. Iarăși o simplă ipoteză, atribuind lui Șerban inițiativa operei de care, probabil, a beneficiat numai“ [6]. Ipoteza lui Hasdeu cu privire la circulația manuscrisului lui Milescu apare astăzi, în lumina unor cercetări mai noi, greu de susținut, deși s-a bucurat, vreme îndelungată, de o largă răspîndire.

Virgil Cândea, într-o referire la ms. 4389, presupune că traducerea lui Milescu a ajuns, cel mai tîrziu prin 1665, în Țara Românească, tot de la Constantinopol, dar nu la Șerban Cantacuzino, ci în cercurile ecleziastice

---

[1] N.A. Ursu, *Dosoftei necunoscut*, în „Cronica“, XI, 1976, nr. 6 (523), p. 5—6 și Dosoftei, *Opere*, *ed. cit.*, p. 512—513. Recent, în revista „Limba română“, autorul aduce, în studiul *Noi informații privitoare la manuscrisul autograf și la textul revizuit al Vechiului Testament tradus de Nicolae Milescu*, un foarte bogat și concludent material de limbă în sprijinul ipotezei sale cu privire la revizuirea de către Dosoftei a traducerii lui Milescu. Vezi începutul discuției în nr. 5, 1988 al revistei.

[2] Doru Mihăescu, *Considerații asupra vieții și activității tipăriturilor primei Biblii românești, Mitrofan, episcopul de Huși*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei“, LV, 1979, nr. 3—6, p. 3.

[3] N. Cartojan, *op. cit.*, p. 392.

[4] *Ibid.*

[1] *Istoria literaturii române*, I, redactor responsabil Al. Rosetti, Editura Academiei R.S.R., București, 1964, p. 451.

[2] *Ibid.*, p. 459.

[3] Al. Piru, *Literatura română veche*, Editura pentru Literatură, București, 1961, p. 230.

[4] B.P. Hasdeu scrie despre viața și opera lui Milescu mai întîi în „Satirul“, 1866 *(Nicolae Milescu spătar)*, apoi, patru ani mai tîrziu, în ziarul „Traian“, București, II, 1870, nr. 7—11, 13—14.

[5] Această sîngeroasă vindictă boierească din secolul al XVII-lea avea să facă multe victime. Printre acestea se numără și postelnicul Constantin Cantacuzino, tatăl viitorului domn al Țării Românești, Șerban Cantacuzino, a cărui pedepsire crudă și nedreaptă de către Grigore Ghica, la intrigile vornicului Stroe Leurdeanul, este pe larg comentată și deplînsă în cronicile țării, fapt consemnat de Bălcescu în schița monografică *Postelnicul Constantin Cantacuzino*: „Vestea acestei crime a domnului răsună cu durere în toată țara. Cronicarii timpului mai toți jălesc moartea lui Cantacuzino“ (Bălcescu, *Opere alese*, București, 1960, p. 112). Consecințele pentru liniștea în interiorul Țării Românești au fost, notează Bălcescu, dintre cele mai rele: „Moartea lui Cantacuzino avu rele urmări pentru țara noastră. Fiii lui, vrînd să-i reabiliteze memoria și să-l răzbune, deteră pricină de se despărți toți boierii în două partide care sfîșiară țara și o duse la mare ticăloșie“ *(ibid.)*. Aceste „rele urmări“ îl loviră mai întîi pe Grigore Ghica și pe slujitorii acestuia, printre care se afla și Milescu.

[6] *Op. cit.*, p. 122.

oficiale: „Traducerea [ms. 4389] trebuie să fi fost făcută înainte de revizia din ms. 45 poate între 1665 și 1672. Locul traducerii este Țara Românească (pentru traducători Nicolae spătarul este un „moldovean"), fără îndoială în cercul cărturăresc ecleziastic unde ajunsese, de la Constantinopol, manuscrisul lui Milescu" [1]. N.A. Ursu reconstituie pentru început cam același drum al manuscrisului traducerii lui Milescu. Efectuată la Constantinopol, între 1661—1664 [2], traducerea *Vechiului Testament* ajunge în Țara Românească, în cercurile clericale care i-au comandat-o, în baza unei înțelegeri stabilite încă de pe vremea cînd spătarul era slujitorul Ghiculeștilor. Din Țara Românească, presupune N.A. Ursu, traducerea este trimisă de mitropolitul Teodosie Veștemeanul al Ungrovlahiei lui Sava I, mitropolitul Moldovei, care-l însărcinează cu revizia ei pe Dosoftei [3], cărturarul cel mai competent al epocii în traducerea cărților sacre în limba română, „a cărui faimă de mare învățat și bun cunoscător al limbii grecești începuse să se răspîndească" [4]. Cauza care determină acest demers al autorităților bisericești din Țara Românească pe lîngă cele din Moldova este, crede N.A. Ursu, insatisfacția provocată atît de traducerea lui Milescu, prea grăbită, cît și de cea din ms. 4 389 [5], anterioară reviziei lui Dosoftei.

De fapt nu avem nici o dovadă sigură că circulația manuscrisului autograf este cea arătată [6]. Dacă acceptăm, cum afirmă Virgil Cândea, cu argumente convingătoare, că la traducerea și tipărirea *Bibliei* de la 1688 au jucat un rol de seamă și laicii [7], nu numai biserica, punct de vedere respins de N.A. Ursu [8], credem că ipoteza noastră cu privire la păstrarea de către Milescu a manuscrisului pînă la părăsirea definitivă de către acesta a țării, în circumstanțele arătate, în 1668, capătă un argument în plus, pe lîngă cele de ordin istoric, enumerate mai înainte, pe care ne sprijinim. Milescu a tradus *Vechiul Testament* din inițiativă proprie, în înțelegere firește și cu alți cărturari ai timpului, fețe bisericești sau laice, și s-a despărțit de manuscrisul traducerii la care mai lucra încă abia în momentul cînd și-a schimbat radical intențiile de viitor, căutîndu-și afirmarea, în aceleași scopuri culturale și politice, în afara țării, la Constantinopol mai întîi și apoi, după 1671, în Rusia. Militînd pentru apropierea de Europa prin elenism și preocupat de întărirea partidelor creștine din țările noastre prin cultură bisericească răsăriteană, grecească, Milescu era cel dintîi interesat să dea poporului său textul integral al *Bibliei*, de tipărirea căruia urma să se ocupe în colaborare cu autoritățile bisericești și laice. În momentul acesta, prin Varlaam și Dosoftei, activitatea de traducere a cărților religioase în limba română era precumpănitoare în Moldova mai ales.

Traducerea mai întîi și apoi tipărirea *Bibliei* de la 1688 răspundeau și unor necesități de ordin politic, cum s-a arătat [1]. Șerban Cantacuzino și-a dat seama, în special către sfîrșitul domniei sale, de avantajele pe care le putea trage din astfel de întreprinderi culturale de răsunet și grăbește tipărirea *Bibliei* în limba română, după ce subvenționase tipărirea *Bibliei* grecești de la Veneția, 1687 [2]. Virgil Cândea observă cu dreptate: „În amîndouă întreprinderile editoriale amintite este ușor de deosebit efortul cărturăresc al altora pentru înfăptuirea actului de cultură și rolul de ultimă oră al domnului care își asumă, prin bani și autoritate, cu scopuri politice, meritele întreprinderii" [3]. Noi credem că astfel de aspirații politice i se pot atribui, prin 1668, înainte de Șerban Cantacuzino, lui Milescu, foarte apropiat, pînă în 1671, de patriarhul Dosithei al Ierusalimului, unul din capii creștinilor care nutreau gînduri de eliberare de sub turci în răsăritul subjugat de aceștia. Cînd Dosithei îl desemnează pe Milescu ca omul său de încredere pe lîngă țarul Rusiei, această alegere se întemeia pe activitatea cunoscută a spătarului, culturală și politică, în vederea unor țeluri comune. Afirmația, întemeiată, că tipărirea *Bibliei* de la București, cum observă George Ivașcu, urmîndu-l pe Virgil Cândea, „era un preludiu la ofensiva de ridicare generală a Balcanilor sub conducerea lui Șerban, un contrafort cultural al prestigiului său politic" [4], trebuie deci corectată, separîndu-se cele două momente: acela al traducerii, în care meritele, și politice, îi aparțin lui Milescu,

---

[1] *Ibid.*, p. 131.

[2] N.A. Ursu presupune că Milescu își asumă această mare răspundere „la propunerea mitropolitului Ștefan al Țării Românești" (*Un cărturar puțin cunoscut de la mijlocul secolului al XVII-lea: Daniil Panoneanul*, în „Cronica", XVI, nr. 43 (821), 23 oct. 1981, p. 5.

[3] Autorul acestei „valoroase ipoteze", cum o califică Virgil Cândea, *op. cit.* p. 166, fără să și-o însușească, atribuie lui Dosoftei, pe care-l consideră „coautor", prima revizie a traducerii lui Milescu, în studiul *Dosoftei necunoscut*, în „Cronica", XI, nr. 6 (523), 6 febr. 1976, p. 4 și 6, reluat în Dosoftei *Opere*, I, Minerva, 1978, *Note și variante*, p. 507—513.

[4] N.A. Ursu, *ed. cit.*, p. 512.

[5] *Ibid.*

[6] N. Iorga formulează, în comunicarea *În legătură cu Biblia de la 1688 și Biblia de la 1667 a lui Nicolae Milescu*, mai multe ipoteze asupra anului cînd-ajunge manuscrisul lui Milescu din Moldova în Țara Românească: 1668, 1678, 1672: „Cînd s-a putut aduce acest manuscript în Țara Românească? Răspundem, cu probabilitate, astfel: Antonie de Moldovița s-a întors în țară după moartea lui Gheorghe Ștefan, în 1668. Altfel manuscriptul său nu s-ar găsi astăzi la Blaj. Peste zece ani, la 1678, știm că Stolnicul Constantin Cantacuzino trecu prin Moldova, mergînd cu oaste turcească asupra Cehrinului. Dar mai cunoaștem ședere a lui în această țară, data aceasta ca pribeag, în 1672 (AAR, istorie, s. II, t. XXXVIII, 1915—1916, p. 39).

[7] Virgil Cândea formulează, în baza cercetărilor sale amănunțite, în mod foarte hotărît acest punct de vedere, care nu este întru totul nou, pentru că meritele unor cărturari laici în traducerea și editarea *Bibliei* de la 1688 sînt de mult timp recunoscute. Mai puternic subliniat, acest punct de vedere beneficiază acum de noi și foarte convingătoare argumente: „În lumina noilor metode putem revizui caracterizarea *Bibliei* din 1688: *ea este în cea mai mare parte însăși traducerea spătarului Milescu*, îndreptată numai *la București, o operă inițiată, inspirată și înlocmită în cea mai mare parte de niște laici*. Elaborare nouă, ea nu are legătura presupusă cu traducerile românești anterioare; prin metodele și criteriile unaniste ale alcătuitorilor săi, ea nu aparține perioadei vechi, ci deschide una nouă în literatura noastră. [...] Prin opera sa, Milescu introduce în literatura română a vremii o ediție protestantă a *Bibliei*, purtînd amprenta criticismului luteran și împărțirea interioară a protestatarului de la Wittenberg" (*op. cit.*, p. 152—153).

[8] La fel de categoric, N.A. Ursu, răspunzîndu-i lui Virgil Cândea, respinge acest punct de vedere: „Mai întîi, trebuie să spunem că nu am acceptat niciodată și, cu atît mai mult, nu putem admite acum părerea potrivit căreia traducerea și editarea *Bibliei* de la 1688 s-ar datora inițiativei și colaborării unor laici, care ar fi reușit astfel să scape de sub cenzura ecleziastică și să introducă în literatura română a vremii „o ediție protestantă a Biblici" (vezi Virgil Cândea, *op. cit.*, p. 68—69 și *Limba română*, XII, 1963, nr. 3, p. 295). Adevărul este că, în toate timpurile, cu tălmăcirea, copierea, tipărirea, verificarea canonicității și difuzarea cărților religioase s-a ocupat biserica, iar laicii, indiferent ce preocupări aveau sau ce poziție ocupau în societate, participau la asemenea acțiuni numai în măsura în care erau angajați, într-un fel sau altul, de biserică. Așa pare să se fi petrecut lucrurile și cu traducerea și tipărirea *Bibliei* de la 1688" (Dosoftei, *Opere*, I, *ed. cit.*, p. 511—512). Adevărul trebuie căutat la mijloc. Aportul laicilor, care poate merge pînă la impunerea în practică a unora din inițiativele lor chiar în domeniul traducerilor religioase, nu poate fi exclus, dar nici rolul bisericii negat sau minimalizat, pînă la acceptarea ideii că *Biblia* bucureșteană din 1688, în care intră, modificată, traducerea lui Milescu, este doar un reflex al celei protestante în limba greacă din 1597.

[1] Chestiunea este cercetată pe larg de Virgil Cândea, în studiul *Semnificația politică a unui act de cultură feudală*, „Studii", XVI, 1963, nr. 3, p. 651—671.

[2] Ediția apare în tipografia lui N. Glykys, Veneția, 1687, și reprezintă a reluare a ediției Frankfurt, 1597, pe care o folosise și N. Milescu.

[3] Virgil Cândea, *stud. cit.*, p. 654.

[4] George Ivașcu, *Istoria literaturii române*, Editura științifică, București, 1969, p. 221.

și acela al tipăririi, după douăzeci de ani, în care meritele îl încununează numai pe domnitor. Nemaiputînd realiza aceste țeluri, în mare măsură politice, în Moldova, cum intenționa în 1668, Milescu părăsește țara pentru totdeauna, încredințînd, probabil acum, manuscrisul traducerii *Vechiului Testament* lui Dosoftei. Cu acesta are, mai tîrziu, un relevant și binecunoscut schimb de scrisori. Legăturile lui Milescu cu Moldova după stabilirea sa în Rusia [1], între care trebuie reținută și corespondența amintită cu Dosoftei, șeful bisericii și al partidei creștine de aici, sînt constante și puternice. În 1674, el îi scrie lui Milescu, îngrijorat de soarta Moldovei: „Îți facem cunoscut că țara noastră, Moldova, este în momentul acesta pe pragul morții trupești și sufletești" [2]. În 1679 Dosoftei cere, prin căpitanul Ionașco Bilevici, trimis de Gheorghe Duca în misiune diplomatică la țar, sprijinul lui Milescu pentru obținerea unei tipografii, fapt semnificativ pentru raporturile acestor doi oameni de cultură, cerere satisfăcută de Ioachim, patriarhul Moscovei. Mai nădăjduia Milescu, la această dată, să-și vadă tipărită la Iași opera sa religioasă fundamentală, traducerea *Vechiului Testament*, la care lucrase atîția ani, unul dintre posibilii revizori ai textului său fiind, cum crede N.A. Ursu, chiar Dosoftei ? Cert este că mitropolitul Moldovei, în relații atît de strînse cu Milescu, legături bazate pe aceleași preocupări culturale și vederi politice, nu putea să nu cunoască această activitate, într-un timp major, a spătarului, și s-o sprijine prin toate mijloacele [3]. Ne apare de aceea plauzibilă ipoteza lui Doru Mihăescu, formulată cu un deceniu în urmă, că un timp, pînă la plecarea lui Dosoftei în Polonia și a lui Mitrofan în Țara Românească, în vara anului 1686, Milescu se putea gîndi la tipărirea traducerii sale în Moldova : „Ținînd seama de planurile mari și de activitatea laborioasă a lui Dosoftei și Mitrofan, n-ar fi exclus ca acest text să fi fost destinat chiar tipografiei ieșene. Atunci cînd cei doi ierarhi au trebuit să pribegească, episcopul de Huși a luat drumul Bucureștilor. Aici, într-o ambianță care nu avea de ce să-i fie străină, puteau fi găsite condițiile prielnice pentru tipărirea textului definitivat de superiorul și mentorul său" [4]. Probabil că tot Mitrofan aduce textul *Vechiului Testament* tradus de Milescu, revizuit de Dosoftei și colaboratorii săi, după cum presupune N.A. Ursu, la București [5].

Manuscrisul 4389. Textul traducerii lui Milescu nu s-a păstrat, încît pentru cunoașterea lui se face apel la două manuscrise care îl menționează și îl folosesc: ms. 45 păstrat la Biblioteca Filialei Cluj-Napoca a Academiei R.S.R., și ms. 4 389 de la Biblioteca Academiei R.S.R. Cele două manuscrise sînt elaborate la date diferite și de persoane diferite, în scopuri și după surse diferite. Elementul lor de legătură este textul lui Milescu, izvor mărturisit clar în predosloviile ambelor texte, deși deosebirile dintre ele, explicabile prin sursele diferite pe care le folosesc, sînt mari. Manuscrisul 4389 a fost descoperit în 1915 și a făcut o oarecare senzație, oprind mai întîi atenția lui Ion Bianu, care îl prezintă într-o ședință a Academiei, și a lui Nicolae Iorga, care îl consideră „o mare descoperire literară" [1], determinîndu-l să recunoască, de la această dată, paternitatea lui Milescu asupra traducerii care stă la baza *Vechiului Testament* din *Biblia* de la București, și, implicit, să abandoneze ipoteza că traducerea ar aparține fraților Greceanu, așa cum părea că rezultă din epilogul textului tipărit în 1688. Această nouă traducere urmează, spre deosebire de cea mai veche, a lui Milescu, o linie mai conservatoare, reluînd vechea legătură cu tradiția slavonă, dacă nu este, cumva, un răspuns la cea dintîi, noua orientare grecească în care se încadra traducerea spătarului moldovean. Autorul acestei tălmăciri muntene, realizată atît de surprinzător îndată după terminarea traducerii lui Milescu, este Daniil Andrean Panoneanul, după cum presupune N.A. Ursu [2]. Altă ipoteză, după care autorul traducerii ar fi arhimandritul Antonie de la Moldovița, s-a dovedit neîntemeiată [3]. Manuscrisul este precedat de un *Cuvînt înainte către cetitor*, f. 1, r-v, pe unele locuri deteriorată, textul neputînd fi reconstituit decît în parte, încît datele asupra autorului lipsesc. Singurele dovezi credibile în vederea unei posibile atribuiri sînt, pînă în momentul de față, doar argumentele de ordin lingvistic, încă insuficiente, de care se folosește N.A. Ursu în construirea ipotezei sale.

Traducătorul își precizează, în succintul său *Cuvînt înainte către cetitor*, foarte limpede „izvoadele" de care se folosește : „Drept acêea, alăturînd izvodul slovenesc carele au fost tipărit în Rusiia cea mică, în cetatea Ostrovului, și izvodul lătinesc, care au fost tipărit în cetatea Antverpiei, și acel izvod rumânesc, de care se spuse mai sus, așa de pre dînsele cu multă socotință am prepus. Iar totuș mai mult ne-am ținut de izvodul cel slovenesc și de [cei] care au umblat mai aproape de dînsul". Cele trei surse de bază au fost identificate cu cea mai mare exactitate [4] : 1. *Biblia de la Ostrog*, tipărită de cneazul Constantin Constantinovici Ostrojskii, 1581, retipărită la Moscova, în 1663, fără modificări prea mari ; 2. *Biblia ad vetustissima exemplaria castigata*, ediția Plantin, Anvers, 1565, originalul sau poate o reeditare (1583, 1645) ; 3. traducerea lui Nicolae Milescu, efectuată la Constantinopol (1661—1664) și în anii următori, în timpul peregrinărilor sale europene, pînă la 1668, cînd părăsește definitiv Moldova. Lucrul la această a doua traducere a *Bibliei* în limba română, a cărei elaborare este fără îndoială stimulată de existența aceleia efectuate de Milescu, a început, după părerea noastră, după 1668, la o dată care nu poate fi precizată cu certitudine [5].

Cercetarea atentă a prefeței manuscrisului 4389 asigură un număr suficient de argumente în favoarea ipotezei noastre. Traducerea lui Milescu le apărea con-

---

[1] Merite mari în cunoașterea acestor legături îi revin lui P.P. Panaitescu, care stăruie asupra lor în monografia citată, cap. *Nicolae Milescu și românii*, p. 68—76.

[2] P.P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 69.

[3] Pornind de la faptul că în *Cuvînt înainte către cititori*, din ms. 45, este pomenit numele lui Milescu „de patru ori fără mențiunea de rigoare a rangului său boieresc", cum se face în ms. 4 389, N.A. Ursu își întărește convingerea că autorul revizici este Dosoftei, cum susține cu consecvență, stabilind totodată natura unor relații de intimitate între cei doi cărturari: „Modul acesta neprotocolar de referire la persoana traducătorului, mare boier cunoscut de contemporani sub numele de „Nicolae spătarul", cum semna el însuși, lasă loc presupunerii că revizorul manuscrisului său era (sau îi fusese) un apropiat (mai curînd moldovean), eventual chiar mai în vîrstă decît el" (partea a V-a a studiului *Noi informații privitoare la manuscrisul autograf și la textul revizuit al Vechiului Testament tradus de Nicolae Milescu*, consultată de noi în manuscris). Toate aceste elemente conduc la concluzia că acest revizor nu poate fi decît Dosoftei.

[4] *Doru Mihăescu, Considerații asupra vieții și activității tipăritorului primei Biblii românești, Mitrofan, episcopul de Huși*, în MMs, LV, 1979, nr. 3—6, p. 334.

[5] Vezi LR, XXXIV, 1985, p. 44, și partea a IV-a din studiul *Noi informații privitoare la manuscrisul autograf al Vechiului Testament tradus de Nicolae Milescu*.

[1] Vezi un istoric al chestiunii la Virgil Cândea, *op. cit.*, p. 107.

[2] *Un cărturar puțin cunoscut de la mijlocul secolului al XVII-lea*, Daniil Andrean Panoneanul, în „Cronica", XVI, nr. 43 (821), 1981, p. 5.

[3] Ipoteza aceasta este respinsă atît de Virgil Cândea, *op. cit.*, p. 131—132, nota 63, cît și de N.A. Ursu, în studiul citat din „Cronica".

[4] Vezi Virgil Cândea, *op. cit.*, p. 129—131.

[5] Virgil Cândea sugerează perioada 1665—1672, *op. cit.*, p. 131, modificată puțin de N.A. Ursu, 1665—1670. După părerea noastră, noul traducător putea consulta traducerea lui Milescu, dacă Dosoftei avea originalul, abia după 1668, în cazul cînd n-a folosit o copie.

temporanilor, printre care şi clericului care îşi propune să dea o nouă versiune a *Vechiului Testament* în limba română, ca o încercare harazrdată, ce contrazicea tradiţia biblică din sursă slavonă. Noul traducător va ţine, de aceea, să atragă atenţia, în mod cît se poate de hotărît, că „totuşi mai mult ne-am ţinut de izvodul cel slovenesc", cu subînţelesul, „deşi plecam de la un text românesc", traducerea lui Milescu. Propoziţia următoare, care are nevoie de o mică întregire, pentru a avea un înţeles (de altfel singurul posibil), ne edifică deplin asupra liniei de obedienţă tradiţionalistă slavonă pe care o urma traducătorul. Acesta specifică nu numai că s-a ţinut „mai mult" de „izvodul slovenesc", dar şi „de [cei/cele] care au umblat mai aproape de dînsul", adică de traducerile anterioare din sursă slavonă. Sîntem obligaţi, pornind de aici, să atragem atenţia asupra unei exagerări care îşi face tot mai mult loc în anii din urmă. După ce s-a afirmat, un timp îndelungat, de la Iorga la Cartojan, că *Biblia de la Bucureşti* „este sinteza tuturor sforţărilor îndeplinite de cărturarii români în cele mai vitrege împrejurări, timp de trei veacuri, în toate Ţările Româneşti, pentru a înveşmînta cuvîntul Domnului în haina limbii naţionale" [1], se susţine astăzi, la fel de categoric, că traducerea tipărită în 1688, cu toate reviziile ei, este desprinsă de tradiţia anterioară. „Elaborare nouă, ea nu are legătura presupusă cu traducerile româneşti anterioare", afirmă foarte hotărît Virgil Cândea [2]. Am constatat şi altădată, pe alte texte, că traducerile româneşti din literatura religioasă se continuau unele pe altele, mereu întregite şi perfectate[3]. *Biblia* de la 1688 nu a făcut excepţie. Comparaţia textelor nu face decît să confirme cele spuse de ieromonahul care prefaţează manuscrisul 4389 cînd precizează cu atîta grijă că s-a ţinut după „izvodul slovenesc" şi traducerile apropiate, între care trebuie aşezate în primul rînd cele româneşti, atîtea cîte fuseseră realizate pînă atunci.

Există pasaje, şi acestea nu sînt puţine şi nici lipsite de semnificaţie, în *Palia de la Orăştie*, ms. 4389, ms. 45 şi *Biblia* de la 1688, în care asemănările sînt izbitoare. Cînd facem această afirmaţie, eliminăm din calcul tot ce ţine de ceea ce s-ar putea numi diferenţe obligatorii. Aceste deosebiri inerente, nesemnificative din punctul nostru de vedere, oricît de numeroase şi de şocante ar fi la prima vedere, nu reflectă voinţa traducătorului, ci sînt impuse de factori exteriori. Avem în vedere variantele rezultate din evoluţia limbii literare, de la stadiul elementar din secolul al XVI-lea, în *Palia de la Orăştie*, la unul mult mai evoluat în textele din secolul al XVII-lea. În această categorie intră frapante deosebiri lexicale şi sintactice. La aceste arhaisme, de regulă generală, se adaugă o serie de elemente populare, specifice ariilor dialectale din care fac parte textele respective. Cînd cercetăm legăturile dintre aceste texte, pe baza asemănărilor lingvistice, avem în vedere numai soluţiile comune de traducere, singurele care pot atesta izvorul sau izvoarele originare. Alte mijloace de identificare a filiaţiilor dintre aceste texte sînt neconcludente. Ţinînd seama de faptul că sursele principale ale acestor traduceri sînt diferite, slavonească şi ungurească în cazul *Paliei*, slavonească în cazul ms. 4389 şi grecească în cazul ms. 45 şi al *Bibliei* imprimate de Şerban Cantacuzino în 1688 — aceasta fiind sursa principală a diferenţelor —, asemănările dintre aceste texte, după ce am procedat la eliminarea riguroasă a deosebirilor, nu pot fi explicate altfel decît ca preluări de la o traducere la alta, pe deasupra surselor străine folosite. Se observă, de asemenea, şi o grupare semnificativă a textelor biblice traduse în limba română în secolul al XVI-lea şi al XVII-lea după tradiţia urmată. Există o serie de elemente de legătură numai între textele de tradiţie slavonă [1] (*Palia* — ms. 4389), aşa cum există o serie de elemente comune numai între cele de tradiţie grecească (ms. 45 — *Biblia* de la 1688). O altă sursă de elemente comune o constituie traducerea lui Milescu, atît în ms. 4389, care manifestă şi o pronunţată tendinţă de desprindere, cît şi în ms. 45 şi textul tipărit în 1688.

Încadrat în tradiţia slavonă a vechilor traduceri religioase româneşti, pusă în evidenţă şi de unele similitudini cu *Palia de la Orăştie*, ms. 4389 îşi mărturiseşte totodată destul de clar legăturile cu textul lui Milescu. Aflăm din *Cuvînt înainte către cetitor* că mobilul care îl determină pe noul traducător să se dedice unei întreprinderi atît de dificile, cum este transpunerea „cărţii legii vechi şi cu toţi prorocii pre limba rumânească", trebuie căutat în necesitatea stringentă de a suplini lipsa unui text integral religios atît de important. La vremea respectivă exista însă traducerea lui Milescu, fapt de care noul traducător era obligat să ţină seama, lărgindu-şi motivarea propriului său demers şi prin neajunsurile încercării predecesorului, Nicolae, „spătariul moldovean", pentru cunoştinţele căruia are cuvinte de laudă, numindu-l „dascal şi învăţat în limba elinească". Lipsurile traducerii învăţatului spătar moldovean sînt inventariate cu rigoare şi severitate în acest *Cuvînt înainte*: „Ce însă şi izvodul acesta pentru multa pripă a acelui pre⟨puitor⟩iu, care se-au grăbit curînd a şi tălmăci şi a şi scrie, aflatu ⟨-s-au multe gre⟩şale şi prea mare învăluială, care era lucru foarte greu a î⟨nţelege⟩". Observaţia aceasta, îngroşată pentru a justifica noua traducere, ne-ar îndreptăţi să credem că versiunea din ms. 4389 se ţine departe de traducerea lui Milescu. Cercetarea comparativă a textelor demonstrează însă că sînt destule cazurile cînd noul traducător beneficiază de munca predecesorului, însuşindu-şi soluţiile sale de lucru. Nu-i mai puţin adevărat că, mai apropiat de graiul popular şi bun cunoscător al literaturii religioase româneşti anterioare, noul traducător, care dovedeşte, în multe împrejurări, un simţ dezvoltat pentru limbă şi chiar talent, reuşeşte să propună soluţii de traducere superioare. Deteriorarea manuscrisului, tocmai în locul în care anonimul precizează raporturile dintre traducerea sa şi aceea a lui Milescu, ne

[1] N. Cartojan, *op. cit.*, p. 395.
[2] Virgil Cândea, *op. cit.*, p. 152.
[3] Al. Andriescu, *Studiul introductiv* la Dosoftei, *Opere*, I, ediţie critică de N.A. Ursu, Minerva, Bucureşti, 1978, p. XXIX—XLI.

[1] Există o serie de asemănări, dar şi de diferenţe, explicabile în primul rînd prin sursa slavonă, dar şi prin altele *(Vulgata)*, între *Palia de la Orăştie* şi modelul ei maghiar, *Pentateucul* lui Heltai Gáspár, Cluj, 1551.. Iosif Popovici, *Palia de la Orăştie*, 1582, în „Analele Academiei Române, Memoriile secţiunii literare, s.. II, t. XXXIII, 1910—1911, p. 517—538; şi Mario Roques, *L'original de la „Palia" d'Orăştie*, în *Mélanges offerts à M. Émil Picot*, Paris, 1913, afirmă, împotriva declaraţiei răspicate din prefaţa *Paliei* i „cu mare muncă scoasem den limbă jidovească şi grecească şi sîrbească pre limbă românească 5 cărţi ale lui Moisi prorocul", că traducerea s-a făcut mai ales după versiunea maghiară din 1551. M. Roques indică printre surse şi *Vulgata*. În mod evident traducătorii români au avut în faţă mereu şi un text slavon (sursa „sîrbească" de care se vorbeşte în prefaţă), aşa cum presupune, cu bune argumente, Viorica Pamfil în introducerea ediţiei pe care o îngrijeşte *Palia de la Orăştie*, 1581—1582, text — faximile — indice, Editura Academiei R.S. România, Bucureşti, 1968, p. VIII: „Probabil că traducătorii *Paliei* au cunoscut şi o versiune slavonă, vreun manuscris cu anumite capitole din *Vechiul Testament*, care a ajuns în mîna traducătorilor înainte de tipărirea *Bibliei* de la Ostrog din 1581". Legăturile, mai pronunţate, ale ms. 4389, în care s-a folosit textul slavon tipărit la Ostrog în 1581, cu textul *Paliei* ne încredinţează că traducătorii se încadrează în ceea ce noi numim tradiţia biblică slavonă (v. şi numirile din *Pentateuh*). Textul lui Heltai le oferea traducătorilor, lipsiţi de modele româneşti, destule sugestii în rezolvarea unor dificultăţi, nu puţine, de traducere, cu consecinţele cunoscute: împrumuturi directe din maghiară, calcuri etc. Această influenţă n-a putut-o anula pe cea slavonă, stabilită în textele religioase traduse mai înainte în limba română.

privează astăzi de posibilitatea de a putea preciza natura mai exactă a acestor legături şi chiar identitatea autorului. O frază, care ne-a parvenit trunchiată („acum şi noi, nu doară pentru vreo ştiinţă a noastră sau [lipsă] dascaliia desăvîrşit a vreunei limbi streine [lipsă] această sfîntă carte"), pare că ne vorbeşte ceva despre modestia vreunui monah, care îşi minimalizează cunoştinţele, dacă nu este vorba cumva de vreun real complex de inferioritate culturală faţă de sursele consultate şi chiar faţă de Milescu. O altă propoziţie, cu înţelesul mai limpede, dintr-o frază de asemenea lacunară, în urma deteriorării manuscrisului („Căci că în ⟨ţ⟩elesul ?⟩ [lipseşte]⟨*cuvintele cêle*⟩ *întunecate nu le-am*" (subl. n.) [lipseşte]), ne permite, prin structura ei negativă, să deducem că nici noul „prepuitor" n-a reuşit, în toate cazurile, să lămurească pasajele obscure, „cuvintele cêle întunecate", cum le numeşte el. În consecinţă autorul îşi pune speranţele mai mult în graţia divină, în încercarea de a-l depăşi, printr-o muncă atentă cu sursele, pe înaintaşul său. Pentru a ajunge la rezultatele dorite, el compară cu grijă, după cum declară, „izvoadele" („izvodul slovenesc", „izvodul lătinesc", „şi acel izvod rumânesc") şi traduce „cu multă socotinţă", adică după ce cumpăneşte bine toate soluţiile care i se oferă, adaptate propriului său mod de a gîndi şi de a înţelege textul.

Traducătorul *Vechiului Testament* din manuscrisul 4 389 face şi alte raportări la „izvodul" lui Milescu. Fără putinţa de a realiza ceea ce se cheamă astăzi o ediţie filologică, monahul anonim consemnează în *Cuvîntul înainte către cetitor* necesitatea notelor marginale, după modelul ediţiilor consultante: „Şi văzînd cum că alte limbi toate de la o vrême încoace scriu *Cartea legii vechi şi noao* cu stihuri pre margine, pentr-acêea şi noi toată cartea aceasta o am scris cu stihuri la toate capetele, şi cuvintele care sînt şi într-alt loc grăite semnate iarăş la margine, precum iaste la latini, pentru aflarea mai lesne a fiecărui lucru şi cuvînt". Delimitîndu-se de Milescu, autorul manuscrisului 4 389 îşi justifică, dincolo de aspectul mai mult sau mai puţin formal al notelor marginale, schimbările din cuprinsul traducerii sale. După ce mai înainte se precizaseră izvoarele (ediţia de la Frankfurt, 1597, după care tradusese înaintaşul, şi ediţia slavonă de la Ostrog, după care traduce el însuşi, declarînd că de aceasta s-a ţinut „totuşi mai mult"), traducătorul îşi informează cititorii, subliniind indirect un merit personal, „că la ellini, adecă la greci, cartea a treia a Ezdrei nu se află scrisă, ce numai ce sînt 2 părţi". Folosindu-se de o ediţie grecească, traducerea lui Milescu este considerată lacunară, în raport cu ediţiile slavonă şi latină pe care le foloseşte noul traducător, dar mai ales în raport cu cea slavănă, care reprezenta tradiţia bisericească de la noi, şi, în consecinţă, o completează: „Pentr-acêea nici în izvodul cel rumânesc, care au fost prepus mai denainte de Nicolae spătaru, nu fu scris, iar în izvodul cel slavonesc şi cel lătinesc fiind şi acea ⟨p⟩arte a treia a Ezdrei tipărită, acum şi noi o am prepus şi acêea ⟨cu⟩ stihuri". Preocupat să stabilească, pe baza comparării izvoarelor, cuprinsul exact şi complet al traducerii sale, autorul face încă o precizare cu privire al „izvodul cel rumânesc", pe care, de data aceasta, îl urmează întocmai: „Iară cartea a treia a Maccaveilor în izvodul cel lătinesc nu iaste, iar în cel slovenesc şi în cel ellinesc iaste. Ce nici aceasta de noi încă nu se-au lăsat, ce se-au prepus; iar aceştiia stihuri pre margine, la capete, nu i se-au pus, ce aşa se-au aşăzat fără de stihuri precum iaste la slovêni şi la ellini şi cum se află şi ⟨în⟩ izvodul cel rumânesc cartea aceasta toată tot fără de stihuri". Se vede clar, şi din aceste rînduri, că traducătorul acordă o mare importanţă, pe de o parte, stabilirii pentru români a textului integral al *Vechiului Testament*, în deplin acord cu tradiţia bisericească ortodoxă, şi, pe de altă parte, grija de a însoţi textul cu „stihuri" lămuritoare, ori de cîte ori crede că este cazul, urmînd „izvoadele" declarate: „slovenesc", „lătinesc", „elinesc", „rumânesc".

Aşa trebuie înţeleasă şi recomandarea pe care o face de a nu se emite cu grabă judecăţi critice cu privire la opera sa de traducător. Fără o prealabilă şi atentă comparare a tuturor izvoarelor folosite, orice apreciere pripită se poate transforma în defăimare: „Deci, o, iubite cetitor⟨iu⟩, cetind cartea aceasta, şi ce vei afla într-însa nu bine tălmăcit, după ⟨p⟩ricepînţa ta, să nu dăfaimi îndată şi numaidecît pînă nu vei a⟨lă⟩tura izvoadele cîte trêle de pe care am izvodit noi şi am prepus, adecă cel slovenesc şi cel lătinesc şi cel ellinesc, de pre care au fost prepus cel mai denainte rumânesc". Manuscrisul lui Milescu, s-ar părea că rezultă din această afirmaţie, a fost folosit nu ca „izvod" principal, care poate sta alături de celelalte trei, ci ca un auxiliar necesar parcurgerii textului grecesc. Soluţiile identice sau asemănătoare de traducere în ambele texte (ms. 4 389 şi ms. 45, care păstrează, cu unele modificări, textul lui Milescu) ne obligă să observăm că „izvodul rumânesc" mai vechi este departe de a fi doar un simplu instrument de verificare a lecţiunii celei mai potrivite în fixarea noului text. De aceea noua traducere nu poate fi separată total de textul lui Milescu, căruia îi rămîne, în multe privinţe, îndatorată. Traducerea spătarului este un factor decisiv, care impulsionează puternic alcătuirea noii versiuni nu numai din cauza necesităţii de a se înlătura efectele negative în înţelegerea textului biblic de către români, din pricina acelor „greşale şi prea marea învăluială" din unele pasaje ce se cer luminate şi îndreptate, ci mai ales prin rolul ei pozitiv în alcătuirea noii versiuni. Cu textul lui Milescu în faţă, cu multă „nevoinţă", „îndelungată vrême împironat" în compararea acestuia cu izvodul grecesc şi cu altele, noul traducător, profitînd de experienţa înaintaşului, chiar şi de unele eşecuri ale lui, reuşeşte să dea o versiune pe alocuri sunînd mai frumos românește, cu o frază mai limpede şi cu o remarcabilă intuiţie a valorilor semantice ale cuvintelor, calitate indispensabilă oricărui traducător. Această fineţe lexicală este a unui om dotat cu virtuţi de scriitor. Rezultatul poate fi urmărit în lărgirea considerabilă a ariilor lexicale în alegerea, cu fantezie şi cu o surprinzătoare libertate, a sinonimelor potrivite şi chiar sugestive, fără a trăda textul.

Foarte instructivă pentru cunoaşterea modului său de a lucra, a măsurii în care ştia să amănunţească înţelesul cuvintelor este cercetarea gloselor sale marginale personale. Le avem în vedere pe cele făcute de o primă mînă, care sînt şi cele mai numeroase, deci de traducătorul însuşi. Acestea sînt, de regulă generală, sinonime româneşti la cuvintele din textul deja fixat, şi răspund unei intenţii semnalate de autor în *Cuvînt înainte*: aflarea unor echivalenţe cît mai potrivite, „şi într-alt loc grăite, semnate iarăş la margine, precum iaste la latini, pentru aflarea mai lesne a fiecărui lucru şi cuvînt". Aici intră diferite regionalisme, nu numai variantele sugerate de consultarea şi compararea „izvoadelor" folosite. Cuvintele din aceste note marginale, destinate să uşureze cititorului înţelegerea exactă a textului, se raportează la greutăţile reale întîmpinate de traducători, nevoiţi să înfăţişeze o realitate de viaţă străină, cu un mod de organizare socială şi religioasă, cum este acela al vechilor evrei, necunoscut cititorului român din secolul al XVII-lea, la care se adaugă şi atîtea formulări concentrate, în versete uneori extrem de laconice, care îşi lasă greu de pătruns înţelesul. Notele acestea devin, dacă ţinem seama de toţi aceşti factori, relevabile pentru grija traducătorului

de a găsi cea mai potrivită soluţie. Ele mărturisesc, în acelaşi timp, îndoială, zbucium, căutare prelungită şi greutăţi reale de opţiune. Pentru toate aceste motive, reţinem un număr cît mai mare de exemple: *plutiia*[1] / *se purla* (1, 2); *să lăcuiască pre dînsul* / *să-l lucrêze* (2, 5); *grădină* / *raiul* (2, 8—9); *pămîntul* / *ţara* (2, 11); *amiaz⟨ă⟩* / *îndeseară* (3, 8); *curcu ⟨beu⟩* / *arcul* (9, 14); *grăia în a⟨ceeaşi⟩ limbă* / *un glas la toţ* (11, 1); *zidim* / *facem* (11, 4); *de trei ani* / *junc gonitor* (15, 9); *nu-i fă ⟨cea⟩ feciori* / *nu-i năştea* (16, 1); *ţăran* / *om mojic* (16, 12); *înălţa* / *suia* (19, 28); *îmbătăm* / *adăpăm* (19, 32); *îmbătară* / *adăpară* (19, 33); *în nişte hreascuri* / *într-un sad* (22, 13); *pre bani* / *pre arginţ* (23, 9); *ciutură* / *vadră* (24, 14); *vadra* / *citora* (24, 15); *găzdui* / *odihni* (24, 23); completat de altă mînă: *din puţ cu ciutura şi puse* / *la puţ, scoase apă în vadră* (24, 45); *se pogorî* / *sări* (24, 64); *povesti* / *spuse* (24, 66); *mojic* / *plugar* (25, 27); *palestinênii* / *filistimlênii* (26, 14); *alt puţ* / *altă fîntînă* (26, 21); *se priciia* / *se certa* (26, 35); *voiu muri* / *nu mor* (27, 4); *neflocos* / *nêted* (27, 11); *înşălat* / *zmintit* (29, 25); *mătrăgună* / *mandragora* (30, 16); *au lai* / *oi* (30, 33); *bălţaţi* / *pestriţ* (30, 35); *coliba* / *cortul* (31, 33); *zăduful* / *mă ardea soarele* (31, 40); *voiu face ţie bine* / *te voiu face bun* (32, 9); *spurcă Sihem pre fata lui Iacov* / *o smeri*; de altă mînă: *rușină* (34, 2); *premeniţi-vă* / *schimbaţi-vă hainele* (35, 2); *deşărtul* / *mijlocul* (35, 11); pe margine: *cei mai mari sau hatmanii* (36, 15), *cu o haină de lînă sau cu bubou* / *cu o tîrsînă* (37,34); *hadîmul* / *eunuhul* (37, 36); *înţelept, iscusi, priceput, socotit* / *meşter* (39, 2); *culă* / *tărie* „puşcărie" (41, 14) *lanţu* / *ghierdan* (41, 42); *gloata* / *avuţiia* (43, 8); *luară* / *rădicară* (43, 34); *se spuse Iosif fraţilor* / *Şi zise Iosif către fraţii săi* (45, 3); *aşăşă* / *lăcui* (47, 11); *dăşărtul* / *şoldul* (47, 29); *mijlocul trupului* / *trupul* (49, 10) *grăiră* / *ziseră* (50, 6); *coşciug* / *sicriu* (50, 26).

Se desprind, din aceste glosări, două tendinţe pe care le urmează traducătorul: o tendinţă de respectare a tradiţiei, transmisă de la un traducător la altul, şi o tendinţă de inovare. În primul caz, pus în evidenţă şi de identitatea sau de asemănarea cu *Palia de la Orăştie*, elementul tradiţional se află în text şi inovaţiile, de cele mai multe ori elemente populare sau chiar locale, muntenești, introduse cu scopul de a face textul explicit anumitor categorii de cititori, sînt în notele marginale; în al doilea caz, inovaţia lexicală este în text şi elementul tradiţional, devenit explicaţie, este trecut în notă. Traducătorul *Vechiului Testament* din ms. 4 389 înlătură regionalismele din *Palia de la Orăştie*: *celui* (29, 25) „înşela"; *oacăr* (30, 35) „piestriţ"; *poroboc* (43, 8) „copil" etc., corectează traducerile aproximative ale unor cuvinte (*nărocit* înlocuit de *meşter*, 39, 2) şi îndreaptă erorile (*junc gonitor*, 15, 9) cu precizarea pe margine: *de trei ani*, în loc de *trei giunci de cîte un an*) etc., elimină sau explică unii termeni consideraţi învechiţi (*veşmintele* înlocuit de *hainele*, 35, 2), *zgăul* înlocuit de *mijlocul*, în notă: *în deşărtul* (35, 11); *arcul* (9,14) explicat prin *curcubeu, sad*, în PO, *tufă*, (22, 13) explicat foarte liber prin *hreascuri*, lămureşte cuvintele presupuse a nu fi înţelese în toate părţile ţării, folsind, de preferinţă, termeni din aria dialectală căreia îi aparţine (*mojic* (16,12), în PO *sălbatec*, explicat prin *ţăran, fîntînă* (26, 21) prin *puţ, tărie* „puşcărie" (41, 14), în PO *temniţă*, prin *culă, sicriu* (50, 26), în PO *locşor*, prin *coşciug* etc., foloseşte o terminologie administrativă mai modernă, chiar dacă ea apare astăzi învechită: *hatmanii* (36, 15), *eunuh, hadîm* (37, 36). În mod surprinzător, autorul anonim al manuscrisului 4389 lămureşte, în notă, termenul *îndeseară* (3, 8) prin *amiaz⟨ă⟩*, revenind la soluţia din *Palia de la Orăştie*, citită puţin grăbit: Dumnezeu „îmblă în rai la răcoare după amiadzăzi" (PO, 3, 8). Locuţiunea adverbială *după amiadzăzi, astăzi după-amiază, după-prînz, după-masă*, numeşte intervalul zilei de la *amiază* pînă *seara*, cînd se răcoreşte. Explicaţia anonimului prin *amiază* (fără *după*), cînd căldura e în toi, este evident greşită, pentru că plimbarea lui Dumnezeu se face în „răcoarea" serii, adică „după amiadzăzi". Astfel de apropieri formale de *Palia de la Orăştie*, pînă la forţarea unor explicaţii, ne dovedesc, dacă mai era nevoie, că traducătorii români de texte religioase din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, întocmai ca înaintaşii lor din prima jumătate şi din secolul anterior, îşi alcătuiau noile traduceri sprijinindu-se pe toate textele anterioare. Manuscrisul 4 389, cum rezultă şi din *Cuvîntul înainte* şi din text, depăşind, în sintaxă mai ales, pînă la nerecunoaşterea vreunei legături, tipăritura de la Orăştie din 1582, oferă în rest suficiente probe în favoarea continuităţii textelor româneşti religioase din literatura veche. Fără să intre în „izvoadele" propriu-zise, *Palia* a fost consultată, pentru cărţile din *Pentateuh* pe care le cuprinde, de toţi cei care, într-un fel sau altul, au contribuit la elaborarea traducerii *Bibliei* din 1688.

Manuscrisul 45. Spre deosebire de ms. 4 389, ms. 45[1] este de fapt o reproducere, revizuită, a traducerii lui Milescu, cum a demonstrat Virgil Cândea, în temeinicile studii pe care i le consacră[2]. Textul *Vechiului Testament* este precedat de un *Cuvîntu înnaintea cărţii aceştiia către preasfinţitul mitropolit*, un omagiu adus lui Teodosie Veştemeanul, mitropolitul Ţării Româneşti între anii 1668—1672 şi 1679—1708. Acest cuvînt dedicatoriu (scris de cine ?[3]), în care elogierea personalităţii mitropolitului constituie unicul scop, ne informează prea puţin asupra istoricului elaborării unei lucrări atît de importante. Virgil Cândea desprinde din acest *Cuvînt* cîteva sugestii care ar dovedi gradul de cultură al celui care l-a redactat, prin aluziile la două „texte de cea mai mare noblețe umanistă": *Războiul Peloponeziac* de Thucidide şi *Republica* lui Platon[4]. Autorul acestei prefeţe trebuie să fi fost un cleric din anturajul mitropolitului. Frumoasele cuvinte, citate din memorie, care trimit la cele două texte celebre, identificate de Cândea în Thucidide şi Platon, sînt folosite ca suport pentru a pune în relief, chiar de la început, meritele mari cu care se împodobeşte cel ce se străduieşte, precum mitropolitul Teodosie, pentru a-şi cîştiga dreptul la eternitate („Cuviitor lucru şi înfrămseţat grai iaste[5]

[1] Primul termen este din *notă*. Toate exemplele sînt din prima carte a *Vechiului Testament*, *Facerea*.

[1] Vezi descrierea lui amănunţită la Virgil Cândea, *op. cit.*, p. 107—111.

[2] Pornind de la sugestiile lui Nicolae Comşa, care semnalează, cu multe erori, în 1944, prezenţa ms. 45, în *Catalogul manuscriselor Bibliotecii Centrale din Cluj*, Virgil Cândea s-a preocupat constant de acest de text, începînd din anul 1962, cînd face o comunicare referitoare la paternitatea lui Nicolae Milescu asupra traducerii *Vechiului Testament* din *Biblia* de la 1688, reluată în „Limbă şi literatură", 7, 1963, p. 29—76, apoi în volumul *Raţiunea dominantă*, 1979.

[3] N.A. Ursu înclină să creadă, sprijinit pe date istorice şi pe unele fapte de limbă, că autorul acestui *Cuvîntu înnaintea cărţii aceştiia către preasfinţitul mitropolit* este ieromonahul Atanasie, un prezumtiv colaborator al lui Dosoftei, refugiat, împreună cu episcopul Mitrofan, în Ţara Românească, la retragerea polonilor din Moldova, în 1686. Ca posibil autor al *Cuvîntului* este indicat şi Mitrofan: „textul respectiv fusese redactat, probabil, de un moldovean, care putea fi atît ieromonahul Atanasie, cît şi episcopul Mitrofan" (*Noi informaţii privitoare la manuscrisul autograf şi la textul revizuit al Vechiului Testament tradus de Nicolae Milescu* (V). Tot aceştia ar fi adus la Bucureşti traducerea lui Milescu, revizuită în Moldova de Dosoftei şi colaboratorii lui: „În lumina datelor prezentate pînă aici putem conchide că ms. 45 este o copie muntenă după un manuscris moldovenesc, pe care îl vor fi adus cu ei la mitropolia Ţării Româneşti, în vara anului 1686, episcopul Mitrofan şi, eventual, ieromonahul Atanasie. După toate probabilităţile, prima revizie a *Vechiului Testament* tradus de Milescu se făcuse deci în Moldova, de către Dosoftei şi colaboratorii lui" *(ibid.)*.

[4] Virgil Cândea, *op. cit.*, p. 111.

[5] *grăiaşte*, în loc de *grai iaste*, lectură greşită la Virgil Cândea, *op. cit.*, p. 111 şi 154.

cel deplin de laudă răspunsu al oamenilor vechi însă învăţaţi" [1]) prin fapte de laudă în conducerea cetăţilor de către înţelepţi şi în urmarea celor sfinte de către arhierei („carele dovădeşte lucrul acesta cum atuncea cetăţile şi supunerea fericită va fi cînd au înţeleptul va domni, au domnul va face ca un înţelept, au arhiereul va urma celor sfinte şi cu urmarea sfintelor va păzi turma lui neclintită" [2]). Fraza de început, pe care am fost nevoiţi s-o desfacem pentru a-i pătrunde mai bine înţelesul, este obscură. Autorul ei avansează cu dificultate (care este nu numai de ordin sintactic) pe linia care hotărniceşte puterea de stat de cea religioasă. Cînd se dă, cu atîta subtilitate în argumentare, cîştig de cauză înţelepciunii, cu aluzie la faimoasa idee platoniciană a necesităţii conducerii cetăţilor de către filozofi, se pregăteşte terenul pentru o concluzie în avantajul bisericii şi a slujitorilor ei, care se conduc după *„Scripturile cele sfinte"*, agonisindu-şi astfel „nume vecinic". Acest model de conduită înţeleaptă îl găseşte autorul prefeţei în persoana mitropolitului Teodosie Veştemeanul, „preasfinţitul mieu stăpîn", după cum îl numeşte, care nu numai că poate fi „alăturat" „înaltului" ideal înfăţişat la început, dar îl şi depăşeşte: „Şi cutez a zice şi mai presus încă făcător eşti lucrului înţelepciunii şi sfinţeniei, în vrême ce aceia crai numai pentru folosul trupului închipuia răspunsul acesta" [3]. Năzuind „mai vîrtos spre ale sufletului, pren sufleteşti isprăvi", Teodosie îi depăşeşte pe aceşti crai, între care encomiastul nu se sfieşte să-l aşeze şi pe Ptolemeu: „că şi acela pentru cinstea numai cea pămîntească să nevoi spre izvodirea cărţii vechi aceştiia din jidovească spre elinească şi o aduce la săvîrşit" [4].

Pentru autorul *Cuvîntului înainte* este neîndoios că mitropolitul e acela care a „scos", termen de altfel destul de echivoc în acel timp, cartea care îi prilejuieşte aceste laude: „Zice-voi dară că mulţi ar fi poftit ca să-ş scoaţă cîte o carte ca aceasta întru numele lor, ca să le rămîei nume vecinic, ei puţîni să învredniciră" [5]. Printre cei „aleşi" se află Teodosie Veştemeanul, care îşi adaugă, după prefaţator, printre „alte nenumărate bunătăţi", şi pe aceea de a fi „scos" cea mai de seamă scriere bisericească, „carea iaste cartea cărţilor şi izvodul tuturor cărţilor sfinte, temeliia legii noastre cea în vêci neclintită" [6]. Verbul *a scoate* din textul citat are înţelesul „a da la iveală, a dispune, a finanţa şi a te îngriji de copierea sau tipărirea unui text". Această prefaţă dedicatorie, un model de stil encomiastic, nu oferă, după părerea noastră, suficiente argumente, cum crede Virgil Cândea, pentru a putea „reţine numele lui Teodosie între acei care au participat la realizarea celui de al doilea stadiu al traducerii *Vechiului Testament* în limba română" [7]. Mitropolitul i-a comandat, poate prin mijlocirea autorului primei prefeţe, lui Dumitru din Cîmpulung, care copie întregul codice, o operă de caligraf, la o dată pe care o vedem destul de îndepărtată de hotărîrea autorităţilor din Ţara Românească de a tipări textul integral al *Bibliei*. Dacă Veştemeanul, care, ca mitropolit al ţării, era foarte bine informat asupra tuturor treburilor publice, chiar şi asupra acelora cu o scadenţă mai îndepărtată, şi cu atît mai mult asupra proiectelor care interesau biserica, ar fi ştiut că tipărirea *Bibliei* este iminentă, fără îndoială că el n-ar mai fi comandat, pentru uzul său personal şi al clerului înalt de la mitropolie, copia executată de Dumitru. Aceasta este, în mod evident, nedestinată tiparului, fapt dovedit de scrierea îngrijită, ornamentală, care probează scopuri străine imprimării. Aceasta ne determină să fixăm data posibilă a executării manuscrisului copiat de Dumitru înainte de 1683 [1], poate pe la începutul celei de a doua păstorii a lui Teodosie Veştemeanul în Ţara Românească (1679). Rolul lui ca „participant" la traducerea *Vechiului Testament* este greu de dovedit, mitropolitul rămînînd implicat, prin funcţie, în procesul tipăririi *Bibliei* de la 1688, aşa cum altădată a fost implicat în copierea ei. Comparaţia cu Ptolemeu, pentru a atrage atenţia asupra meritelor mitropolitului „spre izvodirea cărţii vechi" (*Vechiul Testament*), nu are decît o valoare retorică. Această comparaţie se regăseşte de altfel în mai multe texte şi nu putea lipsi nici din prefaţa tipăriturii din 1688, de data aceasta sub pana lui Dosithei, patriarhul Ierusalimului, în elogiul pe care acesta îl face (sau poate numai îl semnează) domnitorului Şerban Cantacuzino: „Şi de are Ptolomeu, împăratul Eghipetului, mai mare laudă, care au tălmăcit Sfîntă Scriptură den limba ovreiască spre cea elinească, decît au zidit cêle de la Memfés piramide şi au tocmit cêle patru cărţi de astronómie, cu cît mai vîrtos măriia ta eşti vrêdnic de multe şi mari laude, care o ai tălmăcit spre limba cea de moşie a locului, nu spre trufă precum acela, ce pentru mîntuirea noroadelor şi duhovnicească hrană a credincioşilor" [2]. Nici Teodosie Veştemeanul şi nici Şerban Cantacuzino, despre care se scrie formal că a tălmăcit *Biblia* (*„o ai tălmăcit spre limba cea de moşie a locului"*) nu sînt traducători, ci doar sprijinitori ai unei întreprinderi culturale de anvergură, care solicită patronajul celor mai înalte autorităţi civile şi bisericeşti.

Mai important decît *Cuvîntul înaintea cărţii*, adresat mitropolitului, este cel de al doilea *Cuvînt* din ms. 45, adresat cititorilor: *Cuvîntu înnainte către ci⟨ti⟩tori* (f. 456 r,—457 v), scris de o persoană competentă, care a lucrat cu manuscrisul lui Milescu, cum declară chiar de la început: „Pentru acêea, prea iubite cititoriule, am pus nevoinţa aceasta (vrînd Dumnezău pren porânca stăpînului), de o am scosu-o pre limba rumânească den izvodul lui Necolae cartea aceasta ce să chiamă *Biblia*" [3]. Este vorba deci de cărturarul care a „scos" folosindu-se de traducerea („izvodul") lui Milescu, versiunea *Vechiului Testament* care va fi tipărită în *Biblia* de la 1688. Este bine stabilit că termenul „a scoate" nu însemna, în epocă, nicidecum „a traduce". Identificarea persoanei care a scris acest *Cuvînt* ar permite, aşadar, doar stabilirea aceluia care a revizuit textul lui Milescu, adevăratul traducător, lămurind o problemă de istorie literară şi de filologie atît de controversată în ultima vreme. Virgil Cândea susţine, în *Raţiunea dominantă*, reluînd afirmaţii din studiile sale mai vechi, că această revizie a fost făcută de „dascălii locului", cîţiva „colaboratori" învăţaţi din Ţara Românească, buni cunoscători ai limbii greceşti, care însă n-au urmărit „să adauge sau să scadă operei lui" [4]. Punctul acesta de vedere este împărtăşit şi de Liviu Onu [5]. N.A. Ursu, bazîndu-se pe argumente lingvistice, în primul rînd, îmbogăţite în mod simţitor în ultimul

---

[1] *Ed. noastră*, p. 151:
[2] *Ibid.*
[3]—[6] *Ibid.*
[7] *Op. cit.*, p. 110.

[1] Virgil Cândea propune ca perioadă de elaborare a codicelui anii 1683—1686 (*op. cit.*, p. 110—111).
[2] *Ed. noastră*, p. 147.
[3] *Ibid.*, p. 155.
[4] *Op. cit.*, p. 122.
[5] Liviu Onu a revenit de mai multe ori asupra paternităţii lui Milescu asupra traducerii *Vechiului Testament* şi a *Istoriilor lui Herodot*, opunîndu-se cu vehemenţă punctului de vedere exprimat de N.A. Ursu, care îl indică pe Dosoftei ca revizor principal al *Vechiului Testament* tradus de Milescu şi ca autor al traducerii *Istoriilor* lui Herodot: *Concordanţele lingvistice sau capcanele stabilirii paternităţii unui text. Probleme de metodă*, în „Limba română", XXXIII, 1984, nr. 1, p. 44—54, şi nr. 2, p. 119—132; *Şi totuşi spătarul Nicolae Milescu. O problemă controversată de istorie literară*, în „Revista de istorie şi teorie literară", (I), în nr. 4, 1985, p. 108—114; (II), în nr. 1, 1986, p. 77—79; (III), în nr. 2—3, 1986, p. 291—295; (IV), în nr. 4, 1986, p. 105—109.

timp [1], ceea ce aduce un spor de credibilitate ipotezei sale, este de părere că acest *Cuvîntu înnainte către ci⟨ti⟩tori* este scris de mitropolitul Dosoftei, care a revizuit profund și întreaga traducere făcută de Milescu. Reexaminarea ambelor puncte de vedere, operație extrem de dificilă, din cauza absenței manuscrisului autograf al spătarului, în baza unei noi lecturi a textului acestei discutate prefețe, care se bazează pe vechea predoslovie a lui Milescu, de care încearcă să se delimiteze, se impune în mod necesar.

A fost autorul acestui *Cuvînt înainte* un cleric, Dosoftei, cum presupune N. A. Ursu, sau un „om al locului", dintre învățații dascăli însărcinați cu revizia textului lui Milescu, de care se vorbește în prima prefață, semnată de Șerban Cantacuzino, a *Bibliei* din 1688 ? Virgil Cândea, care a studiat cu foarte mare grijă ms. 45, atrage atenția asupra unui element important, care pare a lămuri lucrurile în favoarea ipotezei pe care o susține: „Observăm însă că istoricul traducerii *Vechiului Testament* în limba greacă cu care începe predoslovia ms. 45 este extras, uneori cuvînt cu cuvînt, din prefața ediției Frankfurt 1597: acest istoric putuse figura și în prefața lui Milescu. În sfîrșit, regăsim aici argumentul protestant pe care s-a întemeiat traducerea *Vechiului Testament* în limba română: «această carte iaste mai presus decît toate alte cărți cîte sînt, că dentru acesta să izvorăsc toate (mai presus decît toate alte cărți) și toată lêgea noastră cu aceasta să întemeliază»" [2]. Virgil Cândea se referă numai la Milescu, dar argumentul are o mare putere de generalizare, ajungînd pînă la revizorii săi. Nefiind nici ei clerici, revizorii preiau acest „argument protestant" din sursa inițială, prefața autografă a lui Milescu, neaducîndu-i nici o modificare. Mai mult, „acest curios argument, luat din arsenalul protestatarului de la Wittemberg", va trece și în prefața semnată de Șerban Cantacuzino în *Biblia* din 1688 [3]. De la Milescu, mereu printr-o filieră neclericală, idei protestante pătrund pînă în paginile *Bibliei* de la 1688, care rămîne totuși, chiar dacă tipărirea ei este patronată de domn, o scriere oficială a bisericii ortodoxe din Țara Românească. Credem că se scoate prea ușor din fraza citată un „argument protestant", împotriva evidenței, după cum ne avertizează cercetarea altor surse, greu de bănuit că ar fi suportat astfel de influențe.

Am observa, mai întîi, că ideea considerării *Bibliei* ca o „carte a cărților" este, către sfîrșitul secolului al XVII-lea, un loc comun. Ea apare, altfel formulată, și în predoslovia ms. 4389, scrisă de un cleric care respecta cu sfințenie tradiția ortodoxă slavonă. El va argumenta traducerea *Bibliei*, „această sfîntă și de Dumnezeu suflată carte", într-un stil ușor înflorit, care înțețoșează ideea, apăsînd însă cu putere, la adăpostul imaginilor, pe necesitatea „deslușirii înțelesului" de către toți cititorii, pentru ca aceștia să nu ajungă în situația „celor ce călătoresc pre căi rătăcite și neumblate și nu se pot nicidecum dăzvoalbe să se îndireptêze". Dimpotrivă, „tălmăcită și prepusă cineș pre a sa limbă", „dumnezeiasca lêge vêche și noauă" îl călăuzește pe cel ce înțelege în limba sa mesajul divin pe calea cea dreaptă: „ca, cetind, să înțeleagă și să cunoască calea cea direaptă a vrerii lui Dumnezeu, carea duce pre om în viiața cea de vêci" [4]. Autorul prefeței manuscrisului 45 pune accentul, chiar din prima frază, tot pe necesitatea „înțelegerii": „iară nu iaste alt lucru mai tare îndemător decît înțelêgerea, pentru că, înțelegînd, așa mai vîrtos să aliă spre citiură, iar neînțelegînd, iaste ca cela ce în întunêrec îmblă" [1]. Similitudinile de formulare între prefețele din ms. 45 și ms. 4389, de orientări diferite, sînt evidente. De asemenea clericul, cum îl arată sublinierea dependenței sale smerite față de mitropolit, care scrie prefața de închinare către Teodosie, va argumenta și el, fără îndoială neinfluențat de vreo idee protestantă, în același chip, necesitatea traducerii în limba română a *Bibliei*: „carea iaste cartea cărților și izvodul tuturor cărților sfinte, temeliia legii noastre cea în vêci neclintită" [2]. Ne este greu să credem că Teodosie, capul bisericii ortodoxe din Țara Românească, ar fi lăsat să se strecoare idei protestante pînă și în prefața care îi este dedicată, fără să intervină cu modificările ce se impuneau.

Legătura stabilită de Virgil Candea între predoslovia lui Milescu, pierdută, și aceea din ms. 45 se sprijină pe argumente convingătoare [3], care trebuie reținute: citarea directă a unor afirmații ale lui Nicolae („ci măcar că deși zice el", „așa scrie el la predoslovia lui"), precizarea ediției folosite de acesta, despcoperirea unor paralelisme între istoricul traducerii *Vechiului Testament* în limba greacă și cel din predoslovia manuscrisului 45, „extras, uneori cuvînt cu cuvînt, din prefața ediției Frankfurt 1597" [4], de care s-a folosit și Milescu. Înclinăm să credem însă că sublinierea importanței *Bibliei* ca „temelie" a dreptei credințe, călăuza supremă pe „calea cea dreaptă a vrerii lui Dumnezeu", cum se exprimă, în prefața sa, clericul care traduce din slavonește textul *Vechiului Testament* din ms. 4389, nu este neapărat de inspirație neortodoxă, un argument luat din „arsenal" protestant. De altfel e îndoielnic că Milescu ar fi suferit la Constantinopol o astfel de influență. Cert este că mai toți traducătorii de texte religioase, clerici sau laici, își justifică demersul cam cu aceleași argumente. Din aceste motive, ipoteza că prima revizie a traducerii lui Milescu a fost făcută de către un cleric, susținută de N. A. Ursu, nu poate fi în nici un fel contestată pe baza unor presupuse idei protestante, strecurate de cărturari din afara bisericii în *Cuvîntul înainte către cititori* din ms. 45. Pînă la producerea unor probe mai concludente, fapt aproape imposibil, pentru că textul lui Milescu s-a pierdut, cele două puncte de vedere exprimate pînă acum (revizia „dascălilor locului", revizia lui Dosoftei) trebuie reținute ca ipoteze de lucru valoroase, care pot favoriza o mai bună și mai profundă înțelegere atît a contribuției lui Milescu, esențială, la traducerea *Vechiului Testament*, cît și a evaluării mai exacte a modificărilor produse în textul acestuia de revizori, atît în prima fază a intervenției lor, consemnată de ms. 45, cît și în cea de a doua, care are loc în preajma și în vederea tipăririi *Bibliei* din 1688.

În prețiosul *Cuvîntu înnainte către ci⟨ti⟩tori* din ms. 45 se află cele mai multe și mai importante informații asupra modului, din multe puncte de vedere nou, în care a înțeles Milescu să ducă la capăt o întreprindere atît de dificilă și de o răspundere atît de mare, cum era, mai ales în epoca în care și-a desfășurat această activitate și în condițiile culturale de la noi, traducerea *Vechiului Testament* în limba română, pe care intenționa s-o însoțească de comentarii nepracticate de predecesori. Pentru a-și atinge scopul, cărturarul moldovean se oprește la cele mai bune modele pe care i le putea oferi practica traducerii și editării textelor biblice în acea

[1] Vezi studiul amplu *Noi informații privitoare la manuscrisul autograf și la textul revizuit al Vechiului Testament tradus de Nicolae Milescu*, în curs de apariție în revista „Limba română", începînd cu nr. 5, 1988. Datorită amabilității autorului, am avut posibilitatea să consultăm textul integral al acestui studiu.

[2] *Op. cit.*, p. 112—113. Virgil Cândea transcrie *întemeiază* (p. 113).

[3] Virgil Cândea, *op. cit.*, p. 113.

[4] Toate citatele sînt după ediția noastră, p. 163.

[1] *Ed. noastră*, p. 155.

[2] *Ibid.*, p. 151.

[3] „În redactarea acestei predoslovii trebuie să fi intrat și elemente din prefața spătarului la izvodul său" (Virgil Cândea, *op. cit.*, p. 112).

[4] *Ibid.*

vreme, experienţă pentru acumularea căreia osteniseră, în alte părţi ale lumii, generaţii de filologi şi de umanişti. Milescu îşi alege ca text de bază pentru traducerea sa ediţia *Septuagintei* tipărită la Frankfurt în 1597. Motivarea acestei alegeri este expusă cu exactitate în prefaţa manuscrisului 45, din sursă directă, indicată de menţionarea lui Nicolae: „Iară Nicolae, vrînd să aducă şi el cartea aceasta den elinie la rumânie, nefiind altădată scoasă la rumânie, au socotit şi au ales un izvod carele-i mai ales decît toate altele, tipărit în Frangofort şi ales foarte bine pre limba elinească, şi dedesupt cu multe arătări şi cuvinte puse cum le-au tălmăcit alţii" [1]. Informaţia mai bogată de aici este întărită şi de o menţiune asemănătoare din prefaţa ms. 4389: „*Biblia* [...] nu foarte se-au aflat prepusă, fără numai un izvod scris cu mîna, p⟨re c⟩are l-au fost prepus Nicolae, spătarul moldovean, dascal şi învăţat în limba elinească, care l-au izvodit de pre izvodul elinesc ce se-au fost tipărit ⟨în⟩ Frangofort" [2].

Se pune din nou întrebarea dacă, oprindu-se asupra ediţiei greceşti din 1597, Milescu era sau nu era influenţat de idei protestante. Răspunsul nostru este, încă o dată, negativ. Şi de data aceasta aprecierile noastre se întemeiază numai pe lămuririle preluate în prefaţa manuscrisului 45 de la Milescu, în dauna unor deducţii sprijinite pe date exterioare, privitoare la o mişcare de idei faţă de care, dincolo de afinităţile culturale, care nu pot fi confundate cu cele confesionale, nu avem nici o ştire că sufletul ortodox al lui Milescu a fost cîtuşi de puţin atras. Desăvîrşit cunoscător al limbii eline, cărturar cu studii temeinice în limba strămoşilor săi din ascendenţa paternă, Milescu avea nevoie doar de o bună traducere grecească a *Bibliei*. În 1661 nu putea găsi alta „mai aleasă" decît *Septuaginta* tipărită la Frankfurt, cum singur trebuie să fi declarat în predoslovia sa, de vreme ce revizorul scrie, citîndu-l pe spătar, că acesta „au socotit şi au ales un izvod carele-i mai ales decît toate altele" [3]. Pentru că aşa trebuie să-l fi prezentat chiar Milescu în predoslovia lui, „izvodul" grecesc este calificat în *Cuvîntul înainte către cititori* din nr. 45 ca fiind „ales foarte bine pre limba elinească, şi dedesupt cu multe arături şi cuvinte puse cum le-au tălmăcit alţii". Este interesant, şi prin aceasta semnificativ, că accentul se pune pe acurateţea filologică a textului, factor determinant în alegerea lui. Folosirea de către Milescu a *Septuagintei* care s-a tipărit în 1597 la Frankfurt nu are nici cel mai mic suport confesional străin ortodoxismului, încadrîndu-se perfect tradiţiei patristice de la noi [4]. Ar fi fost şi curioasă o altfel de poziţie din partea lui Milescu, teoretician al ortodoxismului, cum a dovedit-o în *Enchiridion sive Stella Orintalis Occidentali splendens*, lucrare în care vizează direct erezia protestantă a patriarhului Chiril Lucaris. În acest opuscul Milescu se dovedeşte, şi n-o face numai din abilitate diplomatică faţă de catolici, mai curînd un duşman al acelor „iluştri savanţi ai vremii noastre" care „neştiind să-şi întrebuinţeze mai bine ştiinţa lor, nu încetează de a tulbura Biserica". „Înnoitorii", prin care Milescu îi înţelege pe protestanţi, condamnaţi cu cele mai aspre cuvinte, nu s-au bucurat niciodată de sprijinul bisericii ortodoxe, care a respins ereziile lor dăunătoare, cum le consideră Milescu [5].

Aflăm, din aceeaşi prefaţă a manuscrisului 45, amănunte la fel de preţioase, deşi revizorul se îndoieşte de punerea în practică a tuturor promisiunilor făcute de traducător în predoslovia sa, şi despre celelalte „izvoade" folosite de Milescu în vederea fixării versiunii pe care o considera cea mai potrivită: „au avut şi izvodul slovenescu şi leteneşte şi au avut şi alt izvod letnescu, ce au fost scos de curînd den limba jidovască, adecă den izvod jidovăscu, aşa scrie el la prêdosloviia lui" [1]. Raportînd această informaţie la faptul că ms. 4389 foloseşte „izvodul slovenesc carele au fost tipărit în Rusiia cea mică, în cetatea Ostrovului, şi izvodul lătinesc, care au fost tipărit în cetatea Antverpiei", [2] adică ediţia slavonă de la Ostrog, 1581, şi ediţia latină de la Anvers, 1583, pe care noul traducător le confruntă cu „izvodul rumânesc" al primului traducător al *Vechiului Testament* în limba română, ajungem firesc la concluzia că cele două ediţii citate au intrat, pe lîngă altele, ca surse obligatorii pentru toţi cei ce au citit şi au revizuit manuscrisul lui Milescu pornind la lucru chiar pe sursele folosite în traducerea sa şi indicate de acesta în predoslovie. Cît priveşte „izvodul jidovesc", acesta a fost identificat în traducerile latine din ebraică apărute în deceniile anterioare anului 1661 [3], de luat în seamă fiind numai cele din secolul al XVII-lea, mai apropiate de momentul cînd Milescu s-a hotărît să traducă *Vechiul Testament*. Se desprinde ca „scos de curînd", cum se specifică în prefaţa ms. 45, tot după precizările din predoslovia lui Milescu, un izvod mai ales: ediţia ebraico-latină de la Geneva, din 1618, mai nouă cu două decenii şi ceva decît textul de bază al lui Milescu, ediţia greacă din 1597, care putea constitui un reper pentru data aproximativă cînd s-a tipărit celălalt izvod latin folosit de spătar.

Atît ms. 45 cît şi ms. 4389 [4] îşi dovedesc, dacă citim cu atenţie lămuririle din predosloviile lor, dependenţa de traducerea lui Milescu, chiar dacă se aduc munciI traducătorului şi o serie de imputări, uneori grave. Într-o frază destul de confuză, cînd încearcă să facă delimitarea între traducerrea lui Milescu şi propria sa contribuţie, revizorul care redactează predoslovia manuscrisului 45, referindu-se la notele marginale („însemnările şi tălmăcirile cêle ce să află mai jos la izvodul acel grecescu") sesizează nepotrivirea dintre intenţiile de a le prelua ale primului traducător („zice că le-au pus tot cu însemnări pre de margine") şi rezultatul care urma să se concretizeze în introducerea acestora în corpul traducerii („dară n-au pus nici unele de acêstea la izvodul lui; că au început să facă şi acêstea la capul dentăi, la *Bitie*, dar mai d-apoi, pentru neaşezămîntul vremurilor, s-au lăsat şi n-au făcut nici unele de acêstea"). Neaprobat, spătarul ajunge în situaţia neaşteptată de a fi totuşi, chiar cînd se impune îndreptarea textului său, urmat cu fidelitate: „Ci neaflîndu-le noi întru izvodul lui acêste însemnări ce mai sus zisem, nice noi nu le-am pus, ci precum s-au ţinut el tot de temeiu, aşa şi noi am urmat lui" (p. 157). „Temeiul" declarat al versiunii din ms. 45 este traducerea lui Milescu. Orice alt izvod invocat în prefaţa acestui manuscris se aşează în categoria auxiliarelor necesare unor normale îmbunătăţiri ale textului de bază, care este traducerea lui Milescu.

---

[1] *Ed. noastră*, p. 157.
[2] *Ibid.*, p. 157.
[3] Acelaşi motivare o găsim şi în ediţia grecească tipărită de Nicolae Glykys, în 1687, la Veneţia: „alegînd cea mai bună versiune din toate cele ce au fost tipărite pînă acum orişiunde (v. prefaţa editorului, reprodusă de Iorga în „Analele Academiei Române, s. II, t. XXXVIII, 1915—1916, Memoriile secţiunii istorice, Bucureşti, 1916, p. 40.
[4] Paul Miron, *O nouă ediţie a Bibliei de la 1688*, în acest volum, p. 6.
[5] Cf. P.P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 19—21.

[1] *Ed. noastră*, p. 157.
[2] *Ibid.*,
[3] Virgil Cândea citează, în eruditul său studiu, mai multe ediţii asupra cărora se putea opri Milescu: „a lui Trmellius şi Junius (Frankfurt, 1575—1579, în folio) a lui Piscator (Herborn, 1601—1618, în —8°), ediţia ebraico-latină de la Geneva (1609, 1618), sau aceea din Leyden (1613)" (*op. cit.*, p. 119).
[4] Ştefan Ciobanu consideră că ms. 4389 este o reluare, cu „unele modificări, care tind la o mai mare claritate", a textului lui Milescu (*Istoria literaturii române vechi*, I, Monitorul Oficial, Bucureşti, 1947, p. 305).

Folosind ca text de bază o traducere slavonă a *Vechiului Testament*, am putea crede că autorul versiunii românești din ms. 4389 nu mai acordă o importanță atît de mare traducerii lui Milescu, consultată în subsidiar. Realitatea, în chip surprinzător, este alta. Traducătorul, mărturisindu-și cu o tulburătoare francheță, cum și cît ne lasă să presupunem rîndurile deteriorate ale manuscrisului, lipsa unor cunoștințe egale cu ale acelora care au alcătuit edițiile pe care le consultă („nu doară pentru vreo știință a noastră") și nepretinzînd, poate din simplă modestie, că stăpînește „dascaliia desăvîrșit a vreunei limbi streine" [1], pare că stă în cumpănă atunci cînd încearcă să se îndepărteze de rezultatele la care ajunsese „Nicolae, spătariul moldovean, dascal și învățat în limba elinească", rămînînd și în urma efortului său ca traducător fraze „întunecate", de felul acelora pe care le constatase și le criticase în traducerea lui Milescu. Aceasta ne determină să citim altsfel concluzia din predoslovia manuscrisului 4389, care ar proba detașarea autorului ei de izvodul lui Milescu : „Iar totuș mai mult ne-am ținut de izvodul cel slovenesc și de care au umblat mai aproape de dînsul" [2]. Ordinea în care sînt citate „izvoadele", într-o frază extrem de importantă pentru clarificarea priorităților (slovenesc, latinesc, rumânesc) nu este aceea a importanței reale pe care le-o acorda autorul în procesul traducerii, pentru că, în aceeași frază apare un corectiv, care n-a reținut în suficientă măsură atenția : „așa de pre *dînsele* cu multă socotință am prepus" [3]. Cele trei „izvoade" menționate mai sus și, firește, al lui Milescu trebuie să fi fost deschizător de drumuri și pentru noul traducător, i-au stat în permanență în fața, scoțîndu-și, „după multă socotință", soluția pe care o considera cea mai potrivită, din confruntarea lor. „Izvodul elinesc", fapt de asemenea semnificativ, lipsește din această primă înșirare, fiind menționat doar ceva mai jos, din necesitatea de a se preciza sursa „de pre care au fost prepus cel mai denainte rumânesc", adică izvodul Milescu. Om de formație mai veche, noul traducător și-a dirijat îndreptările după „izvodul cel slovenesc", dar a lucrat pe „izvodul rumânesc".

Cele două manuscrise (46 și 4389) pornesc, într-un fel sau altul, cu o fidelitate mai mare față de model (ms. 45) sau mai mică (ms. 4389), de la traducerea lui Milescu. După ce am stabilit această filiație, este necesar să vedem care sînt elementele noi pe care le aduc cele două versiuni, mai ales că autorii lor consideră, aproape cu aceleași cuvinte, că traducerea lui Milescu este nesatisfăcătoare. O observație ca aceasta este revelatoare : *ms. 45* : „pentru căci izvodul lui Necolae, pentru degraba scriindu-l, n-au pus nici unile de acêstea, ci era pentru neîntocmirea lui foarte cu greu a să înțelêge vorba tălmăcirei și abaterea cuvintelor" [4] ; *ms. 4389* : „Ce însă și izvodul acesta pentru multa pripă a acelui pre⟨puitor⟩iu, care se-au grăbit curînd a și tălmăci și a și scrie aflatu⟨-s-au multe gre⟩șale și prea mare învăluială care era lucru foarte cu greu a î⟨nțelege⟩" [5]. Graba *(pripa,* cum notează, spre deosebire de cel dîntîi, autorul ms. 4389) este considerată, în ambele manuscrise, cauza principală care îi obligă pe autorii acestora să constate, din nou cu aceleași cuvinte, că pe alocuri „era [...] foarte cu greu a să înțelêge" (ms. 45), „era lucru foarte cu greu a î⟨nțelege⟩" (ms. 4389) textul lui Milescu. Aceste asemănări ne conduc la concluzia că între cele două versiuni există o legătură, poate chiar posibilitatea unor consultări reciproce a autorilor. Cert este că, în epocă, traducerea *Vechiului Testament* îi preocupa pe mai mulți intelectuali români, atît din Moldova cît și din Țara Românească, și poate că aceste încercări nu erau atît de izolate unele de altele.

Autorul sau autorii manuscrisului 45 pretind că, pe lîngă „izvodul lui Necolae", adică ediția *Septuagintei*, Franckfurt, 1597, au mai consultat „și alte izvoade grecești". Dintre acestea, este selectată, ca instrument de lucru important pentru stabilirea aparatului critic, ediția engleză a *Septuagintei* scoasă la Oxford de R. Daniel în 1653 și la Cambridge în 1665 [1]. Proaspăt apărută, ediția engleză a ajuns în cîțiva ani să fie mai bine cunoscută în țările românești decît altele mai vechi, încît revizorii care au stabilit textul din ms. 45 s-au folosit probabil de ea, lipsindu-le ediția de la Frankfurt din 1597, mai greu de găsit în Țara Românească din a doua jumătate a secolului al XVII-lea. „Și așa am venit cu acela izvod păn-la *Paralipómenon dentăi*" [2] (prima carte a *Cronicilor*). De aici înainte a fost urmat un alt „izvod grecesc": „apoi aflînd și noi izvod grecescu, altul de cêle den Frangofort, dupre care au scris și Necolae, am urmat aceluia" [3]. Textul predosloviei este confuz, cert fiind că această versiune folosește mai multe ediții grecești ale *Septuagintei* pentru stabilirea textului și redactarea notelor lămuritoare. Aceste texte, la care se adaugă și o versiune slavonă, le servește acelora care s-au însărcinat cu prima revizie a traducerii lui Milescu la îndreptarea unor neajunsuri înregistrate minuțios cu cuvintele : „pentru tocmala greșalelor și pentru tocmirea soroacelor și deplinirea cuvintelor și întărîtura óxiilor den cît am putut, și izbrănirea stihurilor precum le vei vedea scrise tot pre margine ; și încă am pus mărturiile cuvintelor prorocilor den cea slovenească [4], tot pre margine, neavîndu-le cêle grecești" [5].

Traducătorul muntean care redactează ms. 4389 vizează, fără să le înșire, aceleași obiective, ușor de depistat din predoslovia sa, numai că, avînd ca text de bază o versiune slavonă a Bibliei, soluțiile sale vor fi diferite.

Revizia traducerii lui Milescu. Lipsa autografului lui Milescu face dificilă operația de stabilire a ponderii modificărilor propuse de revizori. De fapt chestiunea aceasta nu se pune decît pentru ms. 45, pentru că ms. 4389, urmînd un text slavon, se îndepărtează mai mult, prin forța lucrurilor, de traducerea lui Milescu făcută pe baza unei versiuni grecești. Ms. 45 a iscat, în schimb, o controversă aprinsă nu numai cu privire la identitatea autorilor primei revizii (muntenească, efectuată de „oamenii locului", cei care au revizuit și textul pentru tipar, mai tîrziu, după o opinie, modovenească, efectuată de Dosoftei și de colaboratorii săi, după alta), dar și cu privire la importanța intervenției lor în textul lui Milescu. Frazele din predoslovia manuscrisului 45, în care sînt înșirate intervențiile în textul lui Milescu, au fost interpretate în două feluri. Virgil Cândea, care consideră, întocmai ca majoritatea istoricilor literari ce au abordat această problemă, că revizia din care a rezultat ms. 45 a fost făcută de dascălii locului menționați în *Biblia* de la 1688, este de părere că aceștia au respectat cu fidelitate, continuînd și punînd la punct programul de lucru al lui Milescu, intențiile acestuia : „Revizia acestor dascăli a constat, după cum afirmă singuri, în confruntarea traducerii lui Milescu cu textul grec și în punerea la punct a manuscrisului original lăsat de spătar „în prima formă". Cu alte cuvinte, ei nu fac decît ceea ce ar fi făcut traducătorul însuși dacă avea

[1] *Ed. noastră*, p. 163.
[2] *Ibid.*, p. 165.
[3] *Ibid.*
[4] *Ibid.*, p. 159.
[5] *Ibid.*, p. 163.

[1] Cf. V. Cândea, *op. cit.*, p. 137.
[2] *Ed. noastră*, p. 159.
[3] *Ibid.*
[4] *Biblia* tipărită la *Ostrog*, 1581.
[5] *Ed. noastră*, p. 159.

răgazul necesar: definitivează traducerea. Şi realizînd această fază finală a lucrării lui Milescu ei se străduiesc să-i respecte opera şi metoda de lucru: caută textul grecesc pe care l-a folosit el şi întocmesc aparatul critic intenţionat de spătar"[1]. Aceşti „colaboratori" ai lui Milescu „nu vor să adauge sau să scadă operei lui", ci „îi respectă textul"[2], iar atunci cînd fac completări, acestea sînt marcate ca într-o ediţie filologică modernă. Lui N. A. Ursu, dimpotrivă, revizia textului lui Milescu, pe care o atribuie lui Dosoftei, îi apare *„substanţială"*: „Evident, atîta vreme cît nu ştim exact cum arăta manuscrisul lui Milescu, nu putem aprecia măsura în care anonimul a contribuit la îmbunătăţirea textului. Avînd totuşi în vedere faptul că operaţiile menţionate de el presupun o revizuire *substanţială* (s.a.), făcută cu „multă nevoinţă", a tălmăcirii nedesăvîrşite a lui Milescu, considerăm că anonimul poate fi socotit *coautor* (s.a) al traducerii *Vechiului Testament*, din ms. 45"[3]. Neînţelegerea ni se pare a fi mai mult în termeni, formulaţi de altfel cu foarte multă hotărîre şi de o parte şi de alta, decît în conţinut, atunci cînd este vorba de apreciere muncii lui Milescu ca traducător al *Vechiului Testament*, aşa cum se reflectă aceasta în predoslovia manuscrisului 45. Pentru că acelaşi text este citit în două feluri, reanalizarea lui se impune cu necesitate.

Revizia „dascălilor locului" este redusă de Virgil Cândea la cîteva operaţii exterioare, care privesc mai mult forma decît conţinutul traducerii lui Milescu. Chiar şi aceste intervenţii menite să aducă unele îmbunătăţiri formale sînt minime, deoarece privesc: „punctuaţia («tocmirea soroacelor»), completarea cuvintelor prescurtate („deplinirea cuvintelor"), accentuarea corectă („întăritura oxiilor"), împărţirea textului în versete („izbrănirea stihurilor")[4]. Mai importante sînt completările aparatului critic, dar acestea se fac în vederea satisfacerii planului de lucru pe care şi l-a propus chiar spătarul, fără să-l poată duce însă pînă la capăt pentru că nu reuşeşte să-l continue după primul capitol din *Geneza*. Revizorii nu fac aşadar altceva decît să îndeplinească „dorinţa" lui Milescu, iniţiativa unei prime ediţii filologice în limba română revenindu-i în întregime acestuia. Dacă Milescu are iniţiativa unei ediţii pe care, cu o anumită îngăduinţă, am putea s-o numim critică, a *Vechiului Testament* în limba română, stimulat de ediţiile consultate la Constantinopol şi în ţările occidentale, oferind „doar un model" de dimensiuni reduse, faţă de munca enormă care-l aştepta după primul capitol al *Genezei*, pe care nu-l poate depăşi, din cauzele cunoscute, în schimb revizorii traducerii sale au meritul de a fi realizat, în practică, o astfel de întreprindere, care marchează, cum cred unii cercetători, o dată importantă în cultura română. Virgil Cândea de pildă observă o perfectă concordanţă de vederi între Milescu şi colaboratorii săi ulteriori, cu privire la rostul şi importanţa aparatului critic, chiar dacă, în realizarea lui, se vor folosi de alte criterii: „De la spătar au reţinut — pentru că i-au apreciat intenţia şi lucrau în acelaşi spirit umanist —, *necesitatea unui aparat critic* (s.a.), ceea ce mărturiseşte respect egal pentru opera filologilor apuseni care pregătiseră diverse ediţii anterioare ale *Vechiului Testament*"[5]. În realizarea aparatului critic, în măsura în care putem vorbi măcar şi de un început în acest sens, „colaboratorii" lui Milescu, cum îi numeşte Virgil Cândea, devin „coautori", termen pe care îl preferă N. A. Ursu. Dincolo de disputa de cuvinte, realitatea este aceeaşi şi ea se desprinde cu claritate din concluzia lui Virgil Cândea: „Colaţionarea cu „alte izvoade greceşti" şi cu cel „tipărit la Englitera", referinţele la locurile paralele şi referinţele christologice au prilejuit acestor colaboratori ulteriori ai lui Milescu *realizarea celui dintîi text critic întocmit vreodată la noi"* (s.a.)[1]. Acest act cultural îi conferă revizorului (sau revizorilor) calitatea de coautor(i), intervenţiile în text fiind mai puţin importante, după opinia lui V. Cândea.

Virgil Cândea porneşte, în aprecierea traducerii lui Milescu, aşa cum o reflectă ms. 45, de la iniţiativele filologice ale acestui erudit cărturar român din secolul al XVII-lea şi de la rezultatele pe care le obţine în cadrul unei traduceri literale, ce apăsa, şi va mai apăsa încă multă vreme, cel puţin pînă la *Biblia* lui Micu, traducerea cărţilor religioase. N. A. Ursu procedează altfel, într-un mod total diferit. În aprecierea calităţii muncii lui Milescu la traducerea *Vechiului Testament*, cercetătorul ieşean consideră că ponderea trebuie deplasată către ceea ce anonimul care scrie prefaţa, mai curînd postfaţa din ms. 45 (revizorii puteau fi mai mulţi, dar prefaţa este scrisă de o singură persoană) numeşte „tocmala greşalelor", după care înşiră, în ordinea importanţei, celalte categorii de îndreptări. *A tocmi* are aici înţelesul de „a îndrepta", întocmai ca în *Noul Testament de la Bălgrad*: „unde n-au fost bine, am isprăvit şi am împlut şi am tocmit dîin cît am putut"[2]. Ca să ştim ce ponderе aveau astfel de greşeli şi de ce natură erau (N. A. Ursu crede că este vorba de „greşeli de traducere"[3]), comparaţia cu textul lui Milescu este obligatorie, operaţia care nu mai poate fi realizată. Urmează să ne sprijinim pe singurele dovezi pe care le avem: cele furnizate de prefaţatorii manuscriselor 45 şi 4389 asupra modului de a lucra al lui Milescu. Din nefericire, nici prefeţele acestea nu sînt suficient de clare. Autorul prefeţei din ms. 45 declară peremptoriu: „pentru căci izvodul lui Necolae, pentru degraba scriindu-l, n-au pus nici unile de acêstea, ci era pentru neîntocmirea lui foarte cu greu a să înţelege vorba tălmăcirei şi abaterea cuvintelor", punct de vedere asemănător, cum am văzut, cu cel exprimat de prefaţatorul manuscrisului 4389, care vorbeşte, la rîndul său, de „multe greşale" şi de „prea

[1] Virgil Cândea, *op. cit.* p. 122.
[2] *Ibid.*
[3] N.A. Ursu, Dosoftei, *Opere*, 1, Minerva, Bucureşti, 1978, p. 507.
[4] Virgil Cândea, *op. cit.*, p. 123.
[5] Punctul acesta de vedere, formulat de Virgil Cândea în volumul *Raţiunea dominantă*, p. 123, este respins de N.A. Ursu, în chip foarte categoric: „trebuie corectată şi afirmaţia lui Cândea că revizorii traducerii lui Milescu, care au pregătit textul aflat în copia din ms. 45, ar fi reţinut de la el ideea «necesităţii unui aparat critic»". *(Noi informaţii despre Vechiul Testament tradus de N. Milescu* (I), în „Limba română", XXXVII, nr. 5, p. 461).

[1] În acelaşi studiu, N.A. Ursu respinge şi această afirmaţie a lui V. Cândea, cu următoarele argumente: „În realitate, revizorul lui Milescu nu a intenţionat să facă (cum afirmă în pasajul citat mai sus) şi, cum vom vedea, nu a realizat o comparaţie cu „alte izvoade greceşti". Confruntarea cu izvodul „carele au fost tipărit la Englitera" (ediţia R. Daniel, Londra, 1653, sau Cambridge, 1665), efectuată *numai* pînă la *1 Paralipomenon*, i-a fost impusă de faptul că nu găsise încă ediţia Frankfurt, 1597, după care tradusese Milescu" *(ibid.)*. Am observa că V. Cândea nu reduce discuţia numai la acest text.
[2] *Predoslovie către cetitori*, BRV, p. 189.
[3] Afirmaţiile în acest sens din Dosoftei, *Opere*, I, p. 506, sînt reluate şi pe larg argumentate de N.A. Ursu în studiul citat din „Limba română": „Dificultatea de a fi înţeleasă „vorba tălmăcirei" în manuscrisul lui Milescu, la care se referă atît revizorul acestuia, cît şi traducătorul ms. 4 389, se datora, probabil, numeroaselor greşeli de traducere, nu de grafie" (I, nr. 5, p. 457—458). Numărul greşelilor de traducere sporeşte mult în interpretarea lui N.A. Ursu, care atrage atenţia că în limba română veche *cuvînt* avea şi sensul de „propoziţie, frază". Deci *„deplinirea cuvintelor*, de care vorbeşte autorul prefeţei din ms. 45, ar însemna corectarea unor greşeli de traducere, nicidecum întregirea unor cuvinte prescurtate necesar într-o scriere grăbită: „Revizorul afirmă, după părerea noastră, că a „deplinit cuvintele" (adică a făcut inteligibile propoziţiile, frazele), pentru că multe dintre ele nu aveau sens deplin, clar" (*ibid.*, p. 458). Ambele explicaţii sînt la fel de îndreptăţite, dar vizează cauze diferite, care duc însă la acelaşi rezultat: sporirea unor neajunsuri care trebuiau îndreptate, scop pe care şi-l propun şi îl realizează, cu rezultate parţiale, autorii celor două versiuni în manuscris din succesiunea traducerii lui Milescu.

mare învăluială", factori care împiedicau „înțelegerea". Neclaritatea constă în aceea că autorii prefețelor manuscriselor 45 și 4389 nu fac nici o deosebire între diferitele neajunsuri pe care le descoperă în textul lui Nicolae spătarul. Greșelile de traducere (dar de vreme ce verificarea se făcea cu alte surse decît ale lui Milescu, grecești (ms. 45) sau slavonești (ms. 4389), comparația devine neconcludentă) nu sînt separate de neajunsurile rezultate din nedelimitarea exactă a versetelor, punctuația relativă (în toate textele vechi) sau omisiunea unor accente. Așa se face că atunci cînd autorii celor două prefețe constată greutăți (de care nu vor fi scutite nici propriile lor versiuni) în înțelegerea unor sintagme sau fraze, nu este vorba întotdeauna și în mod obligatoriu numai de greșeli de traducere. Adevăratele cauze care conduc la întunecarea înțelesului par să fie mai degrabă altele. Printre acestea se numără pe primul loc, am spune, nedelimitarea exactă a versetelor, care sînt, de cele mai multe ori, și unități frazeologice și de înțeles. „Tocmirea soroacelor" (stabilirea întinderii frazelor) este o operație care trebuia executată concomitent cu delimitarea versetelor („izbrănirea stihurilor") [1]. Așa trebuie înțeles termenul *„neîntocmire"*, folosit de autorul prefeței manuscrisului 45 pentru a-și formula concluzia de la sfîrșitul pasajului în care se ocupă de neajunsurile traducerii lui Milescu [2]. Este evident că anonimul care prefațează ms. 45 nu se gîndea în primul rînd, deși le are în vedere, cînd scria, cu atîta exagerare, că traducătorul versiunii de care se folosește, și în cea mai mare măsură o reproduce, „n-au pus nici unele de acêstea", atît la greșeli de traducere, la punctuație sau ortografie (e posibil, de altfel, ca Milescu, atît de învățat, să nu fi notat cum trebuie accentele, încît să fi fost presantă „întăritura oxiilor" ?), ci avea în vedere, în mod deosebit, pe lîngă cele înșirate, mai ales normele de orînduire, cu propriul său termen, de „tocmire" a versetelor, și topica, organizarea și delimitarea frazelor, operații care se leagă strîns între ele. Din această cauză, care se adaugă la celelate, îi venea uneori foarte cu greu să înțeleagă „vorba tălmăcirei", adică să pătrundă cu exactitate înțelesul versetului. Așa trebuie explicat și termenul „învăluială", folosit de traducătorul ms. 4389. Peste mulți ani, Samuil Micu va obiecta, în prefața tălmăcirii sale din 1795 [3], aproape cu aceleași cuvinte, că *Biblia* de la 1688 este scrisă „cu foarte întunecată și încurcată așezare și întocmire a graiului românesc" [4]. Marele cărturar ardelean găsește, de asemenea, că vechea tipăritură cantacuzinească „mai pre multe locuri neplăcută urechilor auzitorilor iaste, și foarte cu anevoie de înțeles, ba pre altele locuri tocma fără de înțeles iaste" [5]. Strădaniile revizorilor traducerii lui Milescu, atît din prima cît și din a doua fază, se pare că n-au dat rezultate prea spectaculoase, de vreme ce versiunea îndreptată de ei, tipărită în 1688, este întîmpinată cu aceleași obiecții după mai bine de o sută de ani de Samuil Micu. Aceste neajunsuri sînt de fapt ale oricărei traduceri juxtaliniare [6], în care cazurile de forțare a topicii („abaterea cuvintelor", cum se exprimă prefațatorul manuscrisului 45) sînt frecvente.

Meritele lui Milescu, primul traducător al *Vechiului Testament* în limba română, rămîn neștirbite. De experiența sa, oricît de aspru i-a fost judecată opera sa de traducător, au profitat din plin urmașii. Dovada cea mai bună o constituie faptul că s-au gîndit să-i îmbunătățească traducerea, lărgindu-i și perfectîndu-i metodele de lucru. Împrejurări nefavorabile l-au împiedicat pe spătar să-și ducă opera pînă la capăt. Niciunul dintre continuatorii săi, care i-au privit critic traducerea *Vechiului Testament*, nu au putut-o ocoli, preluînd-o în propriile lor versiuni. În felul acesta a ajuns, din revizie în revizie, pînă în paginile tipărite ale *Bibliei* de la București, care avea să facă celebru numele voievodului Șerban Cantacuzino, editorul ei oficial, și nu pe acela al lui Nicolae Milescu, cărturarul care a contribuit, prin munca și priceperea sa, la transpunerea în limba română a celei mai întinse părți din cartea cu cei mai mulți cititori din literatura universală. Alegerea unei bune ediții (Frankfurt, 1597), compararea cu altele, pentru stabilirea textului în limba română, notele marginale, cîte a reușit să le scrie, sporesc valoarea versiunii lui Milescu, cu care acestă depășește tot ce s-a făcut pînă la dînsul în acest domeniu. Tot lui Milescu îi revine meritul de a fi introdus, după ediția pe care o folosește, pentru prima dată așa numitul tratat *Despre rațiunea dominantă*, în traducerea românească din secolul al XVII-lea cu titlul *Iosip* sau *Pentru șîngurul țiitoriul gînd*, atribuit greșit lui Iosephus Flavius, tratat inclus într-o ediție a *Bibliei* cu mai bine de un secol înainte de către Johannes Lonicerus, în 1526, și reluat „în edițiile filologice ale *Septuagintei*, îngrijite de umaniști protestanți" [1], dintre acestea făcînd parte și cea de la Frankfurt, 1597. Textul pregătit de Milescu răspundea cerințelor bisericii, în primul rînd, dar și unor nevoi culturale mai generale, care depășesc necesitățile de cult, cum o dovedește și înscrierea textului filozofic scris de Pseudo-Iosephus la începutul erei creștine, în traducerea pe care o face. Nu este vorba de o preluare mecanică din sursa pe care o folosește, ci de un act deliberat [2].

Prima revizie. Autorii ei prezumtivi. Nu se dau în manuscrisele 4389 și 45 nici un fel de amănunte, oricît de vagi și de sumare, despre persoanele care le-au elaborat. Este îndeosebi ciudat că în ms. 45, 1683—1686, după datarea propusă de Virgil Cândea [3], nu se face nici o mențiune, măcar de ultimă oră, a revizorilor, așa cum se procedează, doar cu un an mai tîrziu, cînd textul lui Milescu, revizuit a doua oară, este trimis la tipar. Ce factor putea determina o astfel de bruscă schimbare de atitudine, încît împrejurări și nume tăinuite în 1686 [4], data prezumtivă cînd s-a încheiat redactarea ms. 45 și apoi copierea de către

[1] N.A. Ursu va interpreta sintagma „tocmirea soroacelor" ca o operație de punere în „ordine" și de „îndreptare" a versetelor (Dosoftei, *Opere*, I, p. 506).

[2] *Ed. noastră*, p. 159.

[3] *Biblia, adecă Dumnezeiască Scriptură a legii vechi și a celi noao*, în Blaj, la Mitropolie, anul de la nașterea lui Hristos 1795.

[4] *Biblia*, 1795, *Cuvînt către cetitoriu*, p. 1.

[5] *Ibid.*

[6] Un istoric al criticilor aduse acestei metode de traducere a *Vechiului Testament* face Virgil Cândea, *op. cit.*, p. 125—128.

[1] Vezi detaliile la Virgil Cândea, cap. *Tratatul „Despre rațiunea domînantă", prima operă filozofică publicată în limba română*, (1688), *op. cit.*, p. 172—190.

[2] Credem că se exagerează cînd se vorbește însă, cum procedează Virgil Cândea, de o desprindere totală a cărturarilor români preocupați de traducerea cărților religioase de „criteriile de canonicitate ale Bisericii răsăritene", atunci cînd selectau astfel de texte apocrife în operele lor (*op. cit.*, p. 124). Nici pe departe nu poate fi vorba de vreo răzvrătire împotriva Bisericii ortodoxe: „A fi menținut în traducerea românească a acestei opere [*Biblia de la 1688*] micul tratat al lui Pseudo-Iosephus însemna anume luarea unei atitudini potrivnice aceleia hotărîtă de doctrina oficială a Bisericii ortodoxe" (*ibid.*, p. 180). Dacă s-ar admite acest punct de vedere, ar însemna să-l implicăm în acest act de opoziție față de Biserica ortodoxă chiar pe capul ei din Țara Românească, mitropolitul Teodosie pentru care se face copia lui Dumitru din Cîmpulung.

[3] *Op. cit.*, p. 110—111.

[4] N.A. Ursu presupune că, în 1686, traducerea lui Milescu, în versiunea revizuită în Moldova, este adusă de episcopul Mitrofan sau de ieromonahul Atanasie în Țara Românească, unde este copiat de Dumitru din Cîmpulung din porunca mitropolitului Teodosie Veștemeanul. *(Noi informații privitoare la manuscrisul autograf și la textul revizuit al* **Vechiului Testament** *tradus de Nicolae Milescu*, V, 11.1).

Dumitru din Cimpulung, puteau fi dezvăluite în 1687 ? După opinia noastră, la o astfel de întrebare nu se poate răspunde decît într-un singur fel. Revizorii din prima fază nu sînt aceiaşi cu revizorii din a doua fază, care asigură tehnoredacţia, după ce revizuiesc textul traducerii în vederea tipăririi. Data elaborării textului transcris tîrziu de Dumitru trebuie să fie mult mai veche, începînd cu anul 1668, cînd Milescu părăseşte Moldova, şi se desfăşoară pe o perioadă de cîţiva ani, timp în care are loc prima revizie, făcută probabil de Dosoftei. Revizorul sau revizorii din prima fază, care nu au nici o legătură cu revizorii din faza a doua, nu mai puteau să fie menţionaţi de către cei care se ocupau de tipărirea textului, după atîta timp, între anii 1667—1668, din motivele pentru care este îndepărtat şi numele lui Milescu, traducătorul căruia îi aparţine cea mai întinsă partea a *Bibliei* tipărite spre gloria lui Şerban Cantacuzino. Interese politice, care fac să ne întoarcem cu douăzeci de ani în urmă, în Moldova anului 1668, cînd Milescu este nevoit să-şi părăsească ţara, par a ne explica aceste omisiuni de nume, de-a dreptul surprinzătoare chiar într-o epocă în care paternitatea spirituală nu era privită cu consideraţia de mai tîrziu.

Faima nu prea bună de uneltitor împotriva domnului Iliaş Alexandru şi depărtarea de ţară fac ca numele lui Milescu să fie dat uitării. Odată cu el, dispar din memoria contemporanilor şi numele primilor revizori ai traducerii sale, persoane care îl cunoşteau şi pe care le cunoştea, cu care trebuie să fi avut legături directe în Moldova, pînă în 1668 şi chiar după aceea, prin corespondenţă [1]. Printre cunoştinţele apropiate de atunci ale lui Milescu se află şi Dosoftei, episcop de Roman la căderea în dizgraţie a spătarului. Ambii cărturari, spirite rafinate de cutură, buni cunoscători ai limbilor clasice, cu bune studii în şcolile de peste hotare, manifestau acelaşi interes pentru traducerile religioase din limba greacă. Ipoteza lui N. A. Ursu că Dosoftei este revizorul principal al traducerii lui Milescu din prima fază ni se pare plauzibilă. Ea concordă, din punct de vedere istoric, cu părerea noastră, care nu este şi a lui N. A. Ursu, că spătarul moldovean, cu aspiraţii voievodale, a păstrat manuscrisul traducerii sale din *Vechiul Testament* atîta timp cît i-a fost în putinţă, adică pînă la expatriere, în speranţa că-l va putea termina. Noi nu vedem, în nici un chip, logica cedării de către Milescu, încă din 1664, a unui manuscris neterminat, probabil într-o fază şi mai îndepărtată de cea finală atunci, la cererea lui Şerban Cantacuzino, cum presupunea Hasdeu, prin nimic altceva dovedită decît prin rolul lui important în tipărirea *Bibliei* mult mai tîrziu, peste aproape un sfert de secol, cînd se bucura pe deplin de autoritatea domnească, politică şi financiară, cînd era deci capabil să patroneze cu adevărat o realizare culturală atît de importantă, fără precedent în ţara noastră. „Atribuind lui Şerban iniţiativa operei de care, probabil, a beneficiat numai", va constata cu dreptate Virgil Cândea [2], se formulează „o simplă ipoteză", neconfirmată de fapte. Mai mult decît atît, luarea anilor în care Milescu a îndeplinit funcţia de agent diplomatic al lui Grigore vodă Ghica la Constantinopol (1661—1664), ca ani de lucru la traducerea *Vechiului Testament*, după mărturia mitropolitului Gheorghe al Moldovei, ni se pare o operaţie mecanică, evident comodă, pentru că simplifică prea mult lucrurile. Sursa ne spune doar că a lucrat la această traducere în perioada cît a îndeplinit această funcţie, nu că a terminat-o în acest interval sau că ar fi încredinţat-o, direct sau indirect, lui Şerban Cantacuzino, pe atunci departe de domnie şi de influenţa de mai tîrziu, doar un simplu posibil candidat la tron, printre atîţia alţii, într-un Constantinopol corupt şi atît de imprevizibil cînd era vorba de acordarea acestei înalte şi rîvnite funcţii. Faptul că spătarul moldovean nu avea gata întreaga lucrare, după planul de lucru mult mai pretenţios pe care şi-l fixase iniţial, nici în anul 1668, şi totuşi o încredinţează altor persoane pentru a o duce la bun sfîrşit, trebuie privit cu totul altfel. În 1668, plecînd din ţară, cu alte gînduri de viitor, cedarea manuscrisului devenea o necesitate inexistentă în 1664, şi în anii următori, cînd toate speranţele spătarului Milescu se legaseră de o carieră care-l plasa în cercurile boierilor moldoveni din străinătate, din preajma lui Gheorghe Ştefan în special, şi, în finalul perioadei, de la curtea de la Iaşi, a lui Iliaş Alexandru. Aceste argumente logice ni se par mai credibile decît speculaţiile intrării manuscrisului lui Milescu în cercul cărturarilor munteni din jurul viitorului domn Şerban Cantacuzino, cum s-a crezut multă vreme, începînd cu Hasdeu, sau în cercurile clericale muntene, de unde trece în aceleaşi cercuri bisericeşti, din Moldova de data aceasta, cum crede N. A. Ursu [1].

Prima revizie a manuscrisului lui Milescu s-a efectuat, după părerea noastră, în Moldova, după anul 1668, de cei cărora le-a încredinţat traducerea chiar Milescu, printre care se va fi aflat şi Dosoftei. N. A. Ursu a adunat, în studiile sale din ultimii zece ani [2], în care se ocupă de paternitatea lui Dosoftei asupra primei revizii a traducerii lui Milescu a *Vechiului Testament*, numeroase fapte de limbă care atestă, pe de o parte, conservarea unui strat lingvistic moldovenesc, care poate să aparţină chiar traducătorului, şi, pe de altă parte, o serie de elemente care sînt specifice scrisului lui Dosoftei. Nu vom trece aici în revistă faptele de limbă pe care se sprijină, în demonstraţia sa, N. A. Ursu, ci vom reţine doar concluziile sale, aşa cum sînt formulate în primul volum al ediţiei critice a operelor lui Dosoftei pe care l-a publicat în 1978. Editorul mitropolitului moldovean crede a fi identificat „în textul nesemnat al *Cuvîntului înainte către cititori* din ms. 45 stilul şi limba lui Dosoftei" [3], continuînd cu argumentele pe care se întemeiază : „Unele formulări specifice şi preferinţa pentru anumite cuvinte şi forme, cunoscute din prefeţele tipăriturilor lui Dosoftei, se întîlnesc şi aici" [4]. După stabilirea raportului dintre prefeţe, se trece la generalizarea operaţiei : „Odată stabilit acest lucru, cercetarea comparativă a *Psaltirii* din ms. 45 cu *Psaltirea de-nţăles* (1680) şi a pasajelor din *Vechiul Testament* cuprinse în *Parimiile preste an* (1683) cu textele corespunzătoare din ms. 45, precum şi analiza notelor

---

[1] Despre legăturile lui Nicolae Milescu cu românii, în timp ce se afla în Rusia, informează P.P. Panaitescu, *op. cit.*, paragraful *Nicolae Milescu şi românii*, p. 68—76.

[2] *Op. cit.*, p. 122.

[1] N.A. Ursu este de părere că iniţiativa traducerii *Vechiului Testament* aparţine bisericii din Muntenia şi că manuscrisul lui Milescu s-a întors la cei care l-au însărcinat cu această lucrare : „După cum se ştie, prima traducere integrală a *Vechiului Testament* în limba română, prin intermediul grecesc, a fost făcută de Nicolae Milescu, între anii 1661—1664, probabil la propunerea mitropolitului Ştefan al Ţării Româneşti" *(Un cărturar puţin cunoscut, de la mijlocul secolului al XVII-lea : Danilie Andrean Panoncanul*, în „Cronica", XVI, 1981, nr. 43, p. 5, 8). Din Ţara românească, la intervenţia mitropolitului de aici, manuscrisul ajunge la omologul său din Moldova, Sava I, care i-l încredinţează lui Dosoftei, controlul bisericii asupra traducerii nelncetînd nici o clipă : „Din faptul că însărcinarea i-a fost dată [lui Dosoftei] de către mitropolitul Moldovei, căruia i se va fi adresat în acest scop mitropolitul Ţării Româneşti, rezultă în mod clar că de traducerea *Bibliei* se preocupau conducătorii bisericii" (Dosoftei, *Opere*, I, p. 512).

[2] O sinteză a acestor cercetări, sprijinită pe un material de limbă foarte bogat, face N.A. Ursu în studiul citat şi mai înainte, *Noi informaţii privitoare la manuscrisul autograf şi la textul revizuit al Vechiului Testament tradus de Nicolae Milescu*, în revista „Limba română", începînd cu nr. 5, 1988.

[3] *Op. cit.*, p. 507.

[4] *Ibid.*

marginale din manuscris, care — după cum am văzut — aparţin celui care a revizuit traducerea, ne-au condus la concluzia că, într-adevăr, *Dosoftei este cărturarul care a făcut prima revizie a traducerii* Vechiului Testament *a lui Milescu* (s.a). Identificarea aceasta explică şi prezenţa sporadică şi oarecum enigmatică în *Biblia* de la Bucureşti a unor cuvinte care caracterizează scrisul lui Dosoftei"[1]. Ipoteza lui N. A. Ursu a fost pusă la îndoială de Virgil Cândea, care o găseşte „seducătoare", dar insuficient argumentată[2], şi respinsă cu violenţă de Liviu Onu[3].

Virgil Cândea îşi sfîrşeşte comentariile cu privire la ipoteza lui N. A. Ursu, după care Dosoftei ar fi fost revizorul principal al traducerii *Vechiului Testament* a lui Milescu, nu atît printr-o concluzie de respingere a acesteia, cît mai curînd printr-o invitaţie la continuarea discuţiei, rezultatul final fiind sporirea problelor lingvistice pe care se bazează autorul ei: „Şi tocmai pentru că nu ne declarăm împotriva ipotezei ca atare, pentru că sîntem convinşi că învăţaţii români cooperau şi apreciem orice dovadă care atestă această unitate de creaţie, am fi bucuroşi ca N. A. Ursu, într-un studiu consacrat anume ipotezei sale, să ne înfăţişeze cu argumente filologice suficiente cît din lucrul lui Milescu a fost îmbunătăţit de Dosoftei"[4]. Răspunsul lui N. A. Ursu se produce într-un studiu întins, documentat riguros, în curs de apariţie în revista „Limba română": *Noi informaţii privitoare la manuscrisul autograf şi la textul revizuit al* Vechiului Testament *tradus de Nicolae Milescu*[5]. Cercetătorul ieşean îşi menţine integral punctul de vedere şi concluziile exprimate anterior, lărgind foarte mult, aşa cum i se ceruse (atît de Virgil Cândea cît şi de Liviu Onu) argumentele filologice pe care îşi întemeiază ipoteza. Prea bogat ca să poată fi prezentat parţial sau rezumativ, materialul lingvistic extras, în sprijinul tezei sale, de N. A. Ursu din cercetarea atentă a ms. 45 ne pune pe urmele unui fapt de cea mai mare importanţă. Autorul atrage atenţia că revizorul ms. 45 pune în paranteze unghiulare roşii cuvinte, fraze şi chiar pasaje întregi pe care le traduce după ediţia engleză a lui R. Daniel şi nu după cea de la Frankfurt, folosită de Milescu, pe care n-a putut-o consulta decît de la f. 170 înainte. Analizînd numai adaosurile mai întinse din parantezele roşii, N. A. Ursu formulează, cu prudenţa pe care i-o impune lipsa autografului lui Milescu, o primă concluzie importantă: „Prezenţa în ms. 45 a acestor pasaje mai mari traduse de revizor după ediţia R. Daniel prezintă o deosebită importanţă pentru aprecierea caracterului reviziei (evident, o apreciere aproximativă, în lipsa autografului lui Milescu). Aceste pasaje conţin şi preţioase mărturii lingvistice că primul revizor al manuscrisului lui Milescu vorbea un grai românesc de tip nordic, moldovenesc (sau ardelenesc)"[6]. Sînt înşirate, în continuare, numeroase fapte de limbă care confirmă această apartenenţă a textelor traduse de revizor la aria dialectală arătată, după care se formulează două concluzii finale, care răspund celor două obiective propuse: demonstrarea caracterului reviziei şi identificarea aceluia sau acelora care o efectuează. Reproducem, într-o formă prescurtată, ambele concluzii: „Prima se referă la caracterul revistei traducerii *Vechiului Testament* făcută de Milescu, pe care o reflectă copia aflată în ms. 45. Deşi nu avem manuscrisul autograf al lui Milescu, pentru a-l compara cu textul copiat în ms. 45, evasiidentitatea limbii fragmentelor traduse de revizor cu limba textului revizuit de el al traducerii lui Milescu poate constitui un indiciu că, revizuind şi transcriind manuscrisul lui Milescu, revizorul a operat modificări în textul acestuia. Firește, nu putem determina amploarea intervenţiei revizorului în manuscrisul lui Milescu [...] A doua concluzie priveşte originea locală a revizorului. Am văzut mai sus că în fragmentele traduse de revizor şi în indicaţiile marginale adăugate de el traducerii lui Milescu apar o serie de particularităţi ale graiurilor româneşti nordice (folosirea africatelor *ğ, dz*, în locul fricativelor *j, z*, procliza articolului hotărît *ii* al genitiv—dativului unor nume proprii feminine, folosirea termenilor regionali *aleş, farmac, rocoşire* şi, eventual, *tîmpi*). Posibilitatea ca asemenea particularităţi ale graiurilor româneşti nordice să fi fost însuşite de către un revizor muntean din textul moldovean al lui Milescu ni se pare exclusă. Dacă ar fi fost muntean sau oltean, primul revizor al manuscrisului autograf al lui Milescu nu numai că nu ar fi folosit în fragmentele traduse de el elemente specifice graiurilor româneşti nordice, ci, în mod firesc, ar fi eliminat elementele respective şi din textul pe care, revizuindu-l, îl transcria..."[1]. Concluziile lui N. A. Ursu ni se par judicioase. Ceea ce nedumireşte, de la prima vedere, pe oricine face comparaţia între ms. 45 şi textul *Bibliei* tipărit în 1688, este prezenţa unor particularităţi lingvistice moldoveneşti, sau nordice în general, în manuscris, şi absenţa lor din textul tipărit, deşi se susţine cu atîta ardoare că aceiaşi dascăli munteni au făcut ambele revizii. De aici nu se poate desprinde decît o singură concluzie. Toate moldovenismele, ca să le numim astfel, care se găsesc în ms. 45 şi nu se mai găsesc în textul tipărit în 1688, se datoresc unei revizii nemunteneşti. Prezenţa lui Mitrofan, episcopul de Huşi, care a lucrat ca diortositor al *Bibliei* de la 1688, a favorizat pătrunderea unor particularităţi nemunteneşti, cum s-a şi afirmat de atîtea ori, în textul tipărit. Cu toate acestea, „dascălii locului", care pregătesc pentru tipar textul lui Milescu, revizuindu-l, şi-au impus punctul de vedere şi au eliminat o parte din aceste particularităţi păstrate din manuscrisul autograf sau introduse în procesul primei revizii, efectuată de cărturari care se conduceau, parţial, după alte norme în scris, influenţaţi de particularităţile dialectale dintr-o altă zonă a ţării. Dacă prima revizie ar fi fost făcută de către aceiaşi revizori, rezultatele nu puteau fi decît identice, adică particularităţile nemunteneşti din ms. 45 ar fi fost eliminate de la început, aceleaşi cauze conducînd, întotdeauna, la efecte similare. Prima revizie a manuscrisului autograf al lui Milescu a avut loc, aşadar, în Moldova, aşa cum am afirmat şi mai înainte, după plecarea spătarului, în condiţiile arătate, din ţară. Ea a fost efectuată, după toate probabilităţile, de către Dosoftei şi colaboratorii lui, cum presupune N. A. Ursu, în înţelegere, poate, cu cercuri ecleziastice şi cărturăreşti mai largi, interesate, atît la Iaşi cît şi la Bucureşti, de publicarea *Bibliei*. Această dorinţă va deveni o realitate acolo unde condiţiile tipăririi vor fi cele mai favorabile şi, numai de la această dată, începe patronajul lui Şerban Cantacuzino şi rolul cărturarilor munteni în realizarea unui obiectiv cultural atît de important.

A doua revizie. Pregătirea textului pentru tipar. *Biblia* de la Bucureşti s-a tipărit în decurs de un an (noiembrie 1687—noiembrie 1688), iar revizuirea din nou a traducerii lui Milescu a *Vechiu-*

[1] *Ibid.*
[2] Virgil Cândea, *op. cit.*, p. 164—171.
[3] Vezi articolele sale din „Revista de istorie şi teorie literară", „Limba român" şi „Studii şi cercetări lingvistice", citate mai înainte.
[4] Virgil Cândea, op. cit., p. 171.
[5] Două părţi din acest studiu au apărut deja: I, LR, XXXVII 1988, nr. 5, p. 455—468; II, LR, XXXVII, 1988, nr. 6, p. 521—534
[6] N.A. Ursu, *Noi informaţii cu privire la manuscrisul autograf şi la textul revizuit al Vechiului Testament tradus de Nicolae Milescu* (I), LR, XXXVII, 1988, nr. 5, p. 464.

[1] N.A. Ursu, *stud. cit.*, (II), LR, XXXVII, 1988, nr. 6, p 533—534

lui Testament (la care se adaugă acum și *Noul Testament*, tipărit cu aproape două decenii mai înainte la Bălgrad) de către cărturarii însărcinați în mod special să pregătească editarea textului integral al Bibliei trebuie să fi durat cel puțin un an, cu un număr mai mare de colaboratori, acei atît de vag indicați sub numele de „oameni ai locului" în prefața semnată de Șerban Cantacuzino. În pagina de titlu se face o afirmație, care a fost luată adeseori *ad litteram*, că întreaga lucrare, atît *Vechiul Testament* cît și *Noul Testament*, s-a tălmăcit din porunca lui Șerban Cantacuzino: *Bibliia adecă Dumnezeiasca Scriptură ale cei vechi și ale cei noao lêge toate care s-au tălmăcit dupre limba elinească spre înțelêgera limbii românești cu porunca preabunului creștin și luminatului domn Ioan Șărban Cantacozino Basarabă voievodă*. Autoritatea unei astfel de declarații a acreditat părerea, pe care o regăsim la mulți istorici literari, din mai multe generații, începînd cu aceea a lui Hasdeu, că domnitorul ar fi solicitat lui Milescu, încă de pe vremea cînd acesta era slujbaș al curții din Țara Românească, să execute traducerea *Vechiului Testament* din grecește. Tot Șerban a preluat, direct sau prin emisarii săi, manuscrisul (neterminat!) al spătarului, în 1664, l-a încredințat unor dascăli „ai locului" să se ocupe de el în vederea îmbunătățirii și finisării textului și l-a trimis la tipar peste mai mult de două decenii. Avem toate motivele să ne îndoim, după cum am văzut, de autenticitatea unei astfel de evoluții lineare, pe un interval de timp atît de îndelungat, a efectuării traducerii și pregătirii ei, prin revizii repetate, pentru tipar. Oricare ar fi fost domnul în scaun, acesta ar fi beneficiat, așa cum se întîmplă uneori în lumea vanităților oficiale, de meritele care se atribuie automat puterii. De altfel este lesne de înțeles că nu toate cărțile, unele din ele cuprinzînd chiar texte ritualice, cum sînt *Evangheliile*, pe care figurează la loc de cinste numele domnitorului, semnatar al prefeței, sînt rezultatul inițiativei acestuia, chiar dacă se declară acest lucru, cum este cazul *Evangheliei* de la București, 1682 [1]. A ignora faptul că puterea, cu cît este mai absolută, își asumă cu aroganță toate meritele, ar fi, în acest caz ca și în atîtea altele, o mare eroare. O altă mențiune, din aceeași pagină, vine să confirme îndată adevărul acestei afirmații. Decedat la 28 octombrie 1688, Șerban Cantacuzino își pierde imediat prioritatea dobîndită prin autoritatea funcției, ca s-o nu-

[1] Sînt mari asemănări între prefața domnului din *Evanghelia* de la 1682 și din *Biblia* de la 1688. Reproducem cîteva fraze semnificative din *Evanghelie*: „Acestea cunoscînd și noi, avînd învățătură de la strămoși pentru Dumnezăiască credință, și cum că credința care iaste noao dată de Proroci și de Apostoli, făr de fapte iaste moartă, și sufletul credinții sînt faptele, nevoitu-ne-am și noi să ne arătăm credinții cu fapte, de vréme ce, den mila lui Dumnezău, ne-am învrednicit Cinstitului acestui Scaun al moșilor strămoșilor noștri a fi stăpîn și oblăduitoriu. Am socotit ca să îndereptăm cêia ce iaste folositoare sufletelor, și avînd nădêjde pentru cêle viitoare bunătăți, ne-am nevoit de am săvîrșit acest lucru Dumnezăesc, svinta aceasta Evanghelie, care nefiind mai denainte tocmită la slovenie să să cetêscă după rînduiala zilelor și a sărbătorilor celor domnești și ale svinților, poruncit-am fratelui nostru Iordachie Cantacuzino, vel stolnic, de o au îndereptat și o au așăzat precum umblă cea ellinească, și întru toate asêmenea, după orînduiala Besêrecii Răsăritului, alcătuindu-se și svintele cuvinte, spre mai aleasă înțelêgere a limbii românești" (p. 4). Cu „porunca și cheltuiala" domnului cartea intră în Tipografia Mitropoliei, sub păstoria lui „Kir Teodosie mitropolitul". Credem că Sextil Pușcariu vede, de data aceasta, mai exact raportul dintre domn și mitropolit, biserica fiind prima interesată în tipărirea cărților de ritual: „Sub privegherea mitropolitului Teodosie, se publică cu cheltuiala domnului și se împart în toată țara, în dar, *Litughia* (1680), *Evanghelia* (1682) și *Apostolul* (1683)" (*Istoria literaturii române*. Epoca veche, ediție îngrijită de Magdalena Vulpe, postfață de Dan C. Mihăilescu, Editura Eminescu, București, 1987, p. 82. În 1687—1688, ca o consecință a aceleiași politici a bisericii și a domnului, se tipărește *Biblia*, care urma să se răspîndească în toate părțile locuite de români.

mim astfel, și împarte meritele inițierii și tipăririi Bibliei cu urmașul său Constantin Brîncoveanu: „și cu îndemnarea dumnealui Costandin Brâncoveanul, marele logofăt, nepot de sor al măricei sale, carele, după prestăvirea acestui mai sus-pomenit domnu, putêrnicul Dumnezău, den alêgerea a toatei Țări Românești, pre dumnealui l-au coronat cu domniia și stăpînirea a toată Țara Ungrovlahiei și întru zilele măriei sale s-au săvîrșit acest dumnezăiesc lucru, carele și toată cheltuiala cea de săvîrșit o au rădicat". În astfel de condiții, dispariția numelui lui Milescu, sau a altora care s-au străduit pentru realizarea acestei opere monumentale, din șirul acelora care trebuiau menționați în cuvintele lămuritoare asupra alcătuirii traducerii și ediției, nu poate să mai surprindă pe nimeni.

Textul *Biblici* care se tipărește la București, în tipografia mitropolici, între 1687—1688, este reproducerea cu modificări a *Vechiului Testament* tradus de Milescu și a textului, de asemenea revizuit substanțial, al *Noului Testament* tipărit la Bălgrad în 1648 de Simion Ștefan. Textul *Bibliei* de la București este foarte asemănător, în partea lui cea mai întinsă, cu textul din ms. 45: Diferențele sînt rezultatul celor două revizii pe care le-a suportat: una mai veche, în Moldova, și alta, efectuată în preajma tipăririi, în Țara Românească. La tipar este trimis textul rezultat din revizuirea pentru a doua oară a traducerii lui Milescu de către cărturarii munteni însărcinați în mod special cu tipărirea *Bibliei*. Relatările asupra acestor persoane sînt destul de vagi uneori [1], alteori surprinzător de exacte. Ele sînt vagi în prefețele principale, semnate de domn și de patriarhul Ierusalimului, și mult mai exacte în precizările finale, oarecum mai tehnice, mai apropiate de ceea ce se așteaptă astăzi de la informațiile precise care explică metoda de lucru și comunică punctul de vedere al editorului. Prefața semnată de Șerban Cantacuzino, un fel de autoslăvire (chiar dacă n-o scrie el) cucernică, și cea semnată de Dosithei, patriarhul Ierusalimului, un elogiu adus domnului pentru a-i cîștiga bunăvoința și pentru alte înfăptuiri în folosul bisericii, sînt opere de oratorie religioasă și politică mai mult decît necesare auxiliare tehnice ale unei ediții. Printre rînduri, descoperim însă și cîteva elemente care ne interesează din punctul de vedere pe care îl urmărim aici: alcătuirea ediției.

Folosind cu abilitate parabola talanților, voievodul își face un autoportret de înțelept cucernic, înfățișîndu-se ca sluga credincioasă care și-a „neguțătorit" bine darul primit: „Nu vom putea într-alt chip să ne deșteptăm sufletele den somnul cel greu al trupului acestui deșărt, care pănă la cea de apoi să strică, fără decît cu cea folositoare aducere aminte de porunca lui Hristos, la care ne îndeamnă cu credință să neguțătorîm talantul ce ni s-au dat" [2]. Vorbele înțelepte, cu un apel susținut la *Pildele lui Solomon*, sînt dirijate spre justificarea autorității domnești, pusă în serviciul supușilor nu împotrivă lor: „Căci cu aceasta ne aducem aminte că darul ce l-am luat nu l-am luat numai pentru noi, ce și pentru alții" [3]. Toate acestea, la care se adaugă și argumente din „filosofii elinilor" („avuția cea închisă nu iaste avuție"), conduc la încheierea că „talantul" cu care a fost dăruit domnul a rodit desăvîrșit în „tălmăcirea aceștii Sfinte Scripturi". Stilul de predică al acestei prefețe l-ar indica mai degrabă pe un cleric

[1] Nicolae Iorga observă în *Istoria literaturii românești*, I, 1925: „De aceștia se vorbește fără a-i deosebi prin nume: ei sînt numai «alții care s-au întîmplat... și ai noștri oameni ai locului, nu numai pedepsiți întru a noastră limbă, ce și de limbă ellinească avînd știință ca să o tălmăcească», sau «acei ce s-au întîmplat dascali»" (p. 394).

[2] *Ediția noastră*, p. 137.

[3] *Ibid.*, p. 139.

decît pe domn ca autor. În fraza liminară, domnul îl menționează mai întîi pe „preasfințitul mitropolit chir Theodosie", cu tot clerul, episcopi, egumeni preoți, după care se adresează „blagorodnicilor boiari și tuturor celorlalți pravoslavnicilor creștini". Poate că autorul prefeței este chiar Teodosie Veștemeanul, mitropolitul Țării Românești de atunci, controversat ca personalitate literară [1], sau vreun cleric învățat din anturajul său, o dovadă în plus că biserica nu se putea ține departe de un eveniment atît de important în viața ei, că tipărirea *Bibliei* pe înțelesul credincioșilor. Biserica este cea dintîi interesată, cum se argumentează și în această prefață, să răspîndească „la toți dumnezăiescul cuvînt știind bine că Dumnezău au poruncit sfinților săi ucenici și apostoli să propoveduiască pre făcătoriul de viață, cuvîntul său la toată zidirea, ca să nu rămîie cineva neluminat de strălucirea darului său, care vedem pănă în zioa de astăzi că n-au rămas nici un neam, nici o limbă (macară și varvară și carii la cêle de apoi hotară ale lumii depărtați) ca să nu citească întru a lor limbă dumnezăiasca Scriptură" [2]. Acestea sînt mai degrabă argumentele conducătorului bisericii de atunci din Țara Românească decît ale capului puterii civile, care semnează prefața. Interesul lui Teodosie pentru traducerea în românește a *Vechiului Testament* este de altfel veche, dovedită de implicarea lui în elaborarea ms. 45, în care se păstrează traducerea, revizuită, a spătarului Milescu.

De un interes deosebit pentru cunoașterea modului în care s-a tălmăcit și s-a editat *Biblia* în limba română, în secolul al XVII-lea sînt cîteva mențiuni, destul de vagi și de reticente, cu un caracter aparte, din cuvîntul domnului. Acestea s-ar putea să fi fost introduse, sau măcar inspirate, de editor. Scrise într-un stil neutru, aceste rînduri, pe care le citățm în întregime, au un caracter strict tehnic și se deosebesc de restul acestei prefețe, redactate, după cum am văzut, cu intenții encomiastice, în stil de predică religioasă: „Și aceasta am făcut la tălmăcirea aceștii Sfinte Scripturi, făcînd multă nevoință și destulă cheltuială, despre o parte puind dascali știuți foarte den limba elinească, pe preaînțeleptul cel dentru dascali ales și arhiereu Ghermano Nisis, și, după petrecerea lui, pre alții care s-au întîmplat, și despre altă parte ai noștri oameni ai locului, nu numai pedepsiți întru a noastră limbă, ce și de limba elinească avînd știință, ca să o tălmăcească [1], carii luînd lumină și dentr-alte izvoade vechi și alăturîndu-le cu cel elinesc al celor 70 de dascali, cu vrêrea lui Dumnezău o au săvîrșit precum să vêde. Și măcară că la unele cuvinte să fie fost foarte cu nevoie tălmăcitorilor pentru strimtarea limbii românești, iară încăș avînd pildă pre tălmăcitorii latinilor și slovênilor, precum aceia așa și ai noștri le-au lăsat precum să citesc la cea elinească" [2]. Citită cu atenție, această însemnare, aparent fugară, ne dezvăluie, nu atît prin ceea ce comunică ci mai ales prin ceea ce tăinuiește, că, de fapt, nu este vorba de o tălmăcire care se efectuează acum, în faza premergătoare tipăririi, într-un timp atît de scurt, ci de una existentă deja, care trebuia doar revăzută, prin „alăturarea" unor „izvoade vechi" „cu cel elinesc al celor 70 de dascali". Dascălii care fac această nouă confruntare a vechilor izvoade (știm din prefețele manuscriselor 45 și 4 389 că printre acestea figura și traducerea lui Milescu) stabilesc acum textul definitiv al *Bibliei*, așa cum a apărut în 1688, după cum rezultă și din cuvintele prefeței: „o au săvîrșit precum să vêde".

Dintre numele înfăptuitorilor acestei monumentale opere, domnul nu reține în prefață decît unul, acela al lui Ghermano Nyssis, episcop și elenist învățat, care avea, fapt oarecum semnificativ, legături destul de strînse cu Teodosie Veștemeanul. Rolul acestui prelat grec nu putea, cum s-a constatat, să-l depășească pe acela al unui consultant [3] mai învățat („ales"), în unele privințe, în materie de exegeză teologică în primul rînd. Laudele pe care i le aduce domnul, nominalizîndu-l, împing într-un con de umbră meritele „oamenilor locului", acei harnici și pricepuți dascăli care întreprind compararea izvoadelor și definitivează textul care se trimite la tipar, logofeții Șerban și Radu Greceanu în primul rînd, fără să mai vorbim de munca în tipografie a lui Mitrofan, fostul episcop de Huși. Dintre consultanții prezumtivi nu este menționat nici stolnicul Constantin Cantacuzino, se pare în relații nu prea bune cu domnul în această perioadă. Alături de numele lui Șerban Cantacuzino, cu greu mai sînt îngăduite și altele în această ierarhizare oficială a meritelor: Ghermano de Nyssis, director al Academiei grecești din Constantinopol și al celei similare din București, și Teodosie, mitropolitul țării, căruia de altfel nu i se subliniază nici un merit în realizarea acestei opere. *Biblia* românească devine astfel înfăptuirea unui singur om, domnul țării, fapt reflectat cel mai bine în cea de a doua prefață, extrem de elogioasă la adresa lui Șerban Cantacuzino, sèmnată de Dosithei, patriarhul Ierusalimului [4].

Ioan Șărban Cantacuzino Basarab voievod, cum semnează cu conștiința nobleței și vechimii de nume care legitimează pretenții domnești, dar și imperiale, este înfățișat în prefața patriarhului Dosithei al Ierusalimluui ca un creștin și un domn desăvîrșit. Întreaga

---

[1] Nicolae Iorga îl privește cu îngăduință și simpatie, dar foarte de sus, pe mitropolit, contestîndu-i pînă și prefețele pe care le semnează: „Prefețele se fac de cele mai multe ori în numele acestui prelat, ar fi o greșală să i se atribuie vreun rol literar, — bunul bătrîn fiind înainte de toate un om cucernic, și un credincios al domnilor din neam cantacuzinesc, pe lîngă cari a stat" *(Istoria literaturii românești*, București, 1925, p. 393). Mai apasă asupra mitropolitului Teodosie și bănuiala de conservatorism, de unde rezultă neîncrederea sa în forțele regeneratoare ale limbii române literare și, în consecință, timiditatea care i s-a reproșat în fața noului, mărturisită cu naivitate în prefața la *Liturghia* din 1680: „Iară *Liturghia* toată a o prepune pre limba noastră și a o muta, nice am vrut, nice am cutezat" (BRV, I, p. 234). Sînt arătate și cauzele: „pentru scurtă limba noastră", „pentru lipsa dascălilor", „pentru neînțelegerea năroadelor", care n-au acces la „tainile ce sînt", și, mai ales, „pentru neobiciaiul besêrecii noastre ce pănă astăzi n-au ținut" *(ibid.)*. Acest „program" cultural negativ l-a dezavantajat pe mitropolit în ochii posterității. N. Iorga crede că chiar în această prefață din 1680 se amestecă, într-un pasaj, pana lui Dositei al Ierusalimului (*op. cit.*, p. 394), în altă parte, aceea a lui Constantin Cantacuzino (*op. cit.*, p. 395—396). Poate că i se face însă o nedreptate mitropolitului ca editor, necitindu-se cu încrederea cuvenită, din motivele arătate, o frază ca aceasta din prefața la *Liturghie*: „gîndesc și alte cărți a mai da la lumină, cît voi putea iar zic pentru folosul și adaosul lipsitului neamului nostru" *(ibid.)*. Ce traduceri în limba română intrau în acest proiect al «conservatorului» mitropolit? Cam tot ce s-a tipărit, numai spre cinstea lui Șerban Cantacuzino, în timpul domniei sale bogate în cărți, pînă la *Biblia* din 1688, care nu-i reține numele printre cei ce colaborează la elaborarea ei, nici ca realizare editorială, decît în formula oficială obligatorie din prefața domnului: „s-au dat în tipografie de s-au tipărit în sfînta Mitropolie den București, fiind arhiereu și păstoriu creștinescului acestui norod preasfințitul părintele nostru Theodosie mitropolitul" (*ed. noastră*, p. 139).

[2] *Ed. noastră*, p. 139.

[1] O formulă asemănătoare, la fel de vagă, apare și în prefața domnului la *Apostol*, 1683: „Derept acéla poruncit-am a știuților și învățaților carii s-au întîmplat dascali de au tălcuit Sfînta Scriptură cea noao, spre bună înțelégirea limbii noastre" (BRV, I, p. 261). Aceștia sînt „dascalii" care au lucrat și la *Biblie*? Într-o formulare atît de vagă îi putem cuprinde măcar pe unii dintre ei. În mod evident aceștia sînt mai mulți decît cei doi frați Greceanu. Iorga vorbește de *„Comîstunea* de dascăli", care-și încep lucrul cu *Liturghia (Istoria literaturii*, I, 1925, p. 396).

[2] *Ed. noastră*, p. 139.

[3] Al. Piru, *op. cit.*, p. 231—232.

[4] Această prefață, cum ar dovedi-o și caracterul ei encomiastic și de familie, a fost atribuită în parte, ca rezultat al unei „colaborări", stolnicului Constantin Cantacuzino. (Vezi N. Iorga, *Histoire des Roumains*, vol. VI, București, 1940, p. 451—452).

construcție retorică a textului este pusă sub un scurt citat din Apocalips: „Eu sînt cel dentâiu și cel de apoi". Cuvintele acestea capătă funcția unui motto potrivit pentru argumentarea, în stil encomiastic, a desăvîrșirii care-l apropie pe cel ales, prin neam, vrednicie și prin faptele sale, de divinitate. „Blagorodnia" lui Șerban vodă, spiță împărătească de la Bizanț, și basarabească, de la întemeierea Țării Românești, aceasta din urmă îndoielnică de altfel, este „fără de asemănare", așa cum fără de asemănare îi sînt și faptele sale, între care cea mai de seamă este tipărirea *Bibliei* în limba română: „Iară acum Sfînta Scriptură, prin nevoința măriei tale, să cetească și cunoscută să facă și la mari și la mici" [1]. Aceasta îl așează pe voievodul muntean mai presus de „Constantin împărat", de „Ulfila, episcopul gothilor" și de „Ptolomeu, împăratul Eghipetului" [2]. Dincolo de trecătoarele interese și țeluri, politice, de curte și de familie, care fac din Șerban Cantacuzino, ne încredințează prefața lui Dosithei, o figură ilustră a epocii sale, se așează înfăptuirea sa într-adevăr de laudă: „cu cît mai vîrtos vrednic de mii de laude ești măriia ta, care la un norod întreg dai cuvîntul lui Dumnezău ca oarece lumină fiind pănă acum supt acoperemînt și o pui în sfeșnic ca să luminèze celor den casă ai besericii noroade: rumânilor, moldovènilor și ungrovlahilor" [3]. Inițiativa tipăririi *Bibliei* de la 1688, ceea ce înseamnă de fapt, ca și în cazul *Bibliei* grecești, acoperirea cheltuielilor necesare, face nemuritor numele lui Șerban Cantacuzino. Cît privește tălmăcirea ei în limba română, aceasta are o istorie mai lungă, așa după cum am văzut, și meritele care decurg din înfăptuirea acestui mare act de cultură nu trebuie confundate cu altele, care țin doar de realizarea lui materială. Afirmația din prefața lui Dosithei: „că Vechea Scriptură tălmăcindu-o pre limba rumânească aiêve a să citi o ai făcut" [4], care transmite chiar și meritele de traducător lui Șerban Cantacuzino, trebuie înțeleasă numai așa. Traducerea îi aparține lui Milescu *(Vechiul Testament)* și acelora care l-au continuat, revizorilor din prima și din a doua etapă, acestora din urmă revenindu-le și meritul de a fi adăugat, într-un text unitar, *Noul Testament*, aspect deosebit de important, pentru că în felul acesta se realizează pentru prima dată traducerea integrală a *Biblici* în limba română.

Cea de a doua revizie a textului lui Milescu, executată de cărturarii munteni, acei „ai noștri oameni ai locului" despre care vorbește domnul în prefața sa, pune de fapt din nou în discuție chestiunea rolului fraților Greceanu, Șerban și Radu, în traducerea *Bibliei de la București*. Se știe că multă vreme ei au fost considerați ca autori ai acestei monumentale traduceri din secolul al XVII-lea. Mărturia lui Anton Maria Del Chiaro, secretarul lui Constantin Brîncoveanu, citată și comentată mai în toate istoriile literare românești care s-au preocupat de această traducere, părea grea, dacă nu imposibil, de contestat, cu toate că Hasdeu îl indicase pe Milescu, încă din secolul al XIX-lea, ca traducător. Părerea, susținută într-o vreme și de Nicolae Iorga [5], că frații Greceanu sînt traducătorii *Bibliei* de la București pătrunde pînă în istoriografia literară modernă [6]. Cel mai de seamă susținător al ei este N. Cartojan, care o răspîndește foarte mult prin autoritatea, multă vreme necontestată, a celei mai importante lucrări pe care o scrie: *Istoria literaturii române vechi* [1]. Dovezile cele mai de seamă pe care se sprijină această atribuire, citate de Cartojan pe larg [2], vin din surse aparent sigure. Cea dintîi este mărturia lui Del Chiaro, din importanta sa carte, *Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia* (Veneția, 1713). Secretarul lui Constantin Brîncoveanu, un om deci care cunoștea bine evenimentele, mai noi sau mai vechi, de la curtea domnească, scrie limpede, referindu-se la tipăriturile românești din această epocă: „Între alte lucrări tipărite pînă azi în Valahia sînt și următoarele: Vechiul și Noul Testament, după versiunea celor 70, *tradusă în românește de doi frați boieri români din familia Greceanu* — unul din ei fu tatăl principesei Păuna, care trăiește acum la Veneția — ⟨e principesa Păuna, soția lui Ștefan Cantacuzino, fiul stolnicului, care a urmat pe tron lui Brîncoveanu⟩. Tipărirea acestei opere s-a început sub domnia lui Șerban Cantacuzino, în jurul anului 1688, și s-a terminat după cîțiva ani sub domnia lui Brîncoveanu" [3]. Informațiile lui Del Chiaro de la sfîrșit sînt nesigure sau voit greșite, pentru a îngroșa meritele lui Brîncoveanu în editarea acestei opere. De fapt tipărirea *Bibliei* era terminată la data înscăunării noului domn pe tronul rămas liber prin moartea lui Șerban Cantacuzino. Acest fapt pune sub semnul îndoielii și veracitatea afirmației cu privire la traducerea întregii *Biblii* de către frații Greceanu. La cele spuse de Del Chiaro cu privire la autorii acestei traduceri se adaugă și afirmațiile, la fel de categorice, ale lui Ion Filstich din Brașov. N. Cartojan le citează împreună cu informațiile pe care le dă fostul rector al gimnaziului săsesc din Brașov despre celelalte traduceri ale lui Radu Greceanu, văzînd în activitatea mai bogată de traducător din grecește a acestuia un argument în plus în favoarea tezei sale: *„Autorul acestei istorii, Radul logofătul din Greci, cu fratele său Șerban, au tradus Biblia din grecește în limba română.* De asemenea, acest Radu a transpus în limba română, din grecește, *Catechismum Graecae Ecclesiae (Mărturisirea ortodoxă)*. De asemenea, o scriere a lui Ioan Hrisostomul, care a fost numită Mărgăritare, despre virtuțile și viițiile oamenilor. Și încă multe alte opere a tradus" [4].

Mărturiile lui Del Chiaro și ale lui Filstich concordă cu adaosul făcut de cei doi frați la sfîrșitul cărții, p. 932, în care aceștia își subliniază meritele de traducători: „Tipăritu-s-au această sfîntă carte în oraș în București, însă cu cheltuiala Prea Luminatului, Prea Creștinului și prea Cuviosului Domnului și Stăpînului nostru Ioan Șărban C.B. Voevoda, Biruitoriului și Oblăduitoriului a toată Ugrovlahiia. Iară cu nevoința și îndireptarea celor care s-au întîmplat Dascali și mai mult deslușindu-se pre limba rumânească de cei mici și plecați dentru slugile Mării sale Șărban biv. 2, Logofet ⟨i fratele lui⟩ Radul Log." Termenul *deslușì* de aici („a deosebi, a distinge, a clarifica, a lămuri, a explica") este cel puțin echivoc [5] și nu conduce

[1] *Ed. noastră*, p. 147.
[2] *Ibid.*
[3] *Ibid.*
[4] *Ibid.*, p. 145.
[5] Pînă în 1915, cînd descoperirea ms. 4 389 îl determină să-și revizuiască părerea. (Vezi comunicarea *În legătură cu Biblia de la 1688 și Biblia de la 1667 a lui Nicolae Milescu*, în „Analele Academiei Române", s. II, Memoriile secției istorice, XXXVIII, 1915—1916, p. 37—43).
[6] Ștefan D. Greceanu, C. Solomon, Șt. Ciobanu, Sextil Pușcariu, N. Cartojan, autorii tratatului Academiei: *Istoria literaturii române moderne*, I, 1961 ș.a.

[1] *Istoria literaturii române vechi*, 3 volume, Editura Fundației Regale pentru Literatură și Artă, București, 1940—1945.
[2] Nicolae Cartojan, *Istoria literaturii române vechi*, postfață și bibliografii finale de Dan Simonescu, prefață de Dan Zamfirescu, Editura Minerva, București, 1980, p. 392—393.
[3] Traducerea, paranteza < > și sublinierile aparțin lui N. Cartojan, *op. cit.*, p. 392.
[4] *Ibid.*
[5] N. Iorga este primul care citește bine această frază a Grecenilor: „În *Biblia* cea mare iscălesc la sfîrșitul Prefeței frații Șerban și Radu Greceanu, fii ai lui Tudor Șătrarul: ei zic că «au deslușit mai mult pre limba rumânească» [...] dar, uitîndu-se cineva mai de aproape la înțelesul acelor cuvinte, se va încredința că Grecenii n-au avut decît să facă ultima corectură la un manuscript pe care-l pregătiseră alții, mai mulți" (*Istoria literaturii românești*, I, 1925, p. 394).

obligatoriu la sensul de „a tălmăci". Noi credem că celor doi logofeți, „plecatele slugi ale măriei sale", rang care le dă doar dreptul la un loc modest, la sfîrșitul cărții, le revine meritul de „a fi deslușit" textul lui Milescu, așa cum rezultase acesta din revizia anterioară, la care adaugă textul *Noului Testament*, pe care de asemenea îl „deslușesc pre limbă rumânească", adică „îl clarifică", „îl lămuresc", comparîndu-l din nou cu textul grecesc ca și în cazul versiunii revizuite a *Vechiului Testament* tradus de spătar [1]. Mult mai „deslușit" se pronunță cei doi traducători în 1691, cînd scriu prefața dedicatorie la *Mărgăritare*: „Pentru acêea dară, ca să poată avea fieștecarele cunoștința celor ce ar fi și ar citi (că a citi neștine și a nu înțelége, în zadar și în deșărtăciune iaste), Maria ta noao micilor și plecatelor slugilor ai poruncit, ca și acêste alêse cazanii și sfinte învățături, cărora și Margăritariuri le zicu, ale prea fericitului și marelui Sfînt și Dascal Zlatoust Ioan, dupre limba grecească într-noastră rumânească să le întoarcem" [2].

La urmă de tot, pe fila nepaginată a tipăriturii, apare numele lui Mitrofan, șeful tipografiei Mitropoliei și diortsitorul întregii lucrări: „A tot meșteșugul Tipografiei și îndireptării cuvintelor rumânești ostenitoriu, de Dumnezău iubitoriul Mitrofan, Episcopul de Huși. Și s-au început acest Dumnezăescu lucru în luna lui Noemvrie, anul de la începutul lunii 7196 și s-au săvîrșit în septevrie, anul 7197". Constantin Brîncoveanu se ridicase pe tronul Țării Românești în 28 octombrie 1688, în locul lui Șerban Cantacuzino, dată diferită de cea consemnată de Radu Greceanu în cronica sa [3]. Ne reține atenția, din însemnarea lui Mitrofan, un amănunt. Scuzîndu-se, după obicei, pentru eventualele greșeli care s-au putut strecura (și ele sînt numeroase, din cauza grabei cu care s-a lucrat în tipografie) din „slabă fire, carea nu lasă nici pre un om a rămînea fără greșală", Mitrofan precizează: „că pre cît am putut cu nevoință am lucrat, și pre cum am aflat în izvod așa am dat și în tipariu". Care era acest izvod și cum se înfățișa el? Era izvodul lui Milescu, așa cum îl păstrează ms. 45, pus la dispoziția „comisiei" de revizori de mitropolitul Teodosie, un text îndreptat de frații Greceanu, care aveau sarcina de a se ocupa de „deslușirea" lui? Au rescris frații Greceanu, îmbunătățindu-l, întregul text al *Bibliei*, *Vechiul Testament* revizuit mai înainte al lui Milescu și *Noul Testament*, așa cum rezultase din prefacerile succesive ale traducerii de la Bălgrad, din 1648, în tipăriturile muntene din epoca lui Șerban Cantacuzino (*Liturghia*, *Evanghelia*, *Apostolul*), alcătuite și adaptate nevoilor de cult de către „dascalii locului"?

Cine citește comparativ prefețele la cărțile menționate este surprins de o repetiție. În cărți și la date diferite, chiar și sub semnături diferite, întîlnim aceeași informație, foarte apropiată ca formulare, în ceea ce are ea esențial. În prefața la *Apostolul* tipărit în 1683, semnată de Șerban Cantacuzino, dar scrisă probabil de aceeași persoană care a redactat și prefața semnată de domn în *Biblia* de la București, prefață cu atît mai importantă cu cît se referă și la *Evenghelia* tipărită cu un an mai înainte, ni se comunică, destul de vag, cîteva date referitoare la „tîlcuitorii" acestor cărți, care sînt, fără îndoială, și autorii traducerii *Noului Testament* din textul tipărit în 1688: „Derept acéia poruncit-am a știuților și învățaților carii s-au întîmplat dascali, de au tălcuit sfînta scriptură cea noao, spre bună înțelégirea limbii noastre, și o au așăzat după orînduiala și urmarea grecescului typic. Și întăi s-au tălcuit evangheliile, care sînt în rînduiala legilor, precum s-au zis mai sus. Și acum iarăși și célélalte doeo părți, adecă cea istoricească și filosofească, care sînt acéstea faptele Apostolilor" [1]. Reamintim și formularea din *Biblia* de la 1688, sub semnătura aceluiași Șerban Cantacuzino: „Și aceasta am făcut la tălmăcirea aceștii Sfinte Scripturi, făcînd multă nevoință și destulă cheltuială, despre o parte puind dascăli știuți foarte den limba elinească, pe prea înțeleptul cel dentru dascali ales și arhiereu Ghermano Nisis, și, după petrécerea lui, pre alții care s-au întîmplat, și despre altă parte ai noștri oameni ai locului, nu numai pedepsiți întru a noastră limbă, ce și de limba elinească avînd știință ca să o tălmăcească" [2]. Formularea care ne interesează cel mai mult din cele două citate apare în *Biblia* de la 1688 și sub semnătura fraților Greceanu, după ce sînt subliniate mai întîi meritele voievodului: „Iară cu nevoința și îndireptarea celor ce s-au întîmplat Dascali" [3], după care se precizează propria lor contribuție care constă, cum am văzut, în „deslușirea pre limba rumânească" a textului. Acești „dascali care s-au întîmplat", învățați „foarte den limba elinească", sînt oare numai consultanții mai mult sau mai puțin întîmplători: Dosithei al Ierusalimului, Ghermano de Nyssis și alții, neidentificați? Credem că la această întrebare trebuie să răspundem afirmativ. Alături de aceștia existau (prin opoziție, prima formulare ne-o sugerează pe a doua) și o serie de consultanți permanenți, cu un rol umbrit, poate, dar mai important. Printre consultanții permanenți la realizarea unor astfel de opere de interes cultural și bisericesc se numărau învățatul stolnic Constantin Cantacuzino și mitropolitul țării, Teodosie Veștemeanul. Această consultație, care nu era numai filologică, dar și de exegeză teologică, era solicitată numai în cazul unor dificultăți pe care nu le puteau soluționa, sau nu-și luau răspunderea s-o facă, cei însărcinați cu stabilirea versiunii în limba română. Pentru *Biblia* de la București se mărturisesc a fi în această situație frații Greceanu. Ei sînt aceia care au fixat ultima formă a *Bibliei* din 1688, după ce s-au consultat, pentru chestiunile care le depășeau cunoștințele, teologice mai ales, cu alți dascăli „care s-au întîmplat", ar trebui să înțelegem, fără caracter permanent. Această revizie a textului integral, pe baza celui grecesc, cu intervenții care au necesitat rescrierea lui, de către revizorii înșiși sau de către copiștii însărcinați în mod special să facă această operație, pentru a ușura munca zețarilor, le creează fraților Greceanu conștiința de traducători ai *Bibliei* din 1688, cum au și fost într-o oarecare măsură, prin modificările pe care le propun, chiar dacă acestea nu modifică în adîncime textele românești folosite în alcătuirea noii versiuni. Din această ultimă revizie, operație cu totul nouă, pentru că se execută pe toată întinderea textului *Bibliei* (*Vechiul Testament* și *Noul Testament*), de către frații Greceanu, cei mai importanți dascăli recrutați din „ai noștri oameni ai locului", care

[1] Interpretarea noastră nu are cîtuși de puțin scopul de a scădea meritele Grecenilor, chiar dacă nu le recunoaștem calitatea de traducători ai *Bibliei* românești din secolul al XVII-lea. Acești cărturari își asumă o sarcină extrem de dificilă: aceea de a clarifica („deslui") și unifica un text atît de întins și de divers ca proveniență. Șerban și Radu Greceanu nu sînt, și după părerea noastră, simpli tehnoredactori sau, cu atît mai puțin, corectori, cum constată și Antonie Plămădeală. (Vezi studiul *Biblia de la București. Cine a făcut traducerea?* în „Biserica ortodoxă română", XCVI, nr. 9—10, 1978, p. 1 004—1 018).

[2] *Mărgăritare, adecă cuvinte de multe fêliuri a celui întru sfinți, părintelui nostru Ioan, arhiepiscopul Țarigradului, a lui Zlatoust*, București, 1691, f, 3 r-v, prefața către domn.

[3] *Începătura istoriii viețîi luminatului și preacreștinului domnului Țării Rumânești, Io Costandin Brîncoveanu Basarăb-Voievod, dă cînd Dumnezeu cu domnîia l-au încoronat, pentru vremile și întîmplările ce în pămîntul acesta în zilele mărit-sale s-au întîmplat. Ed. cit.*, p. 13: „octombrie 29 zile".

[1] BVR, I, p. 261.

[2] *Ed. noastră*, p. 139.

[3] BVR, , p. 291.

se consultă mereu cu „dascălii ce s-au întîmplat", a rezultat „izvodul" pe care îl primește Mitrofan în tipografie, pretinzînd că l-a tipărit, afirmație foarte importantă, după cum vom vedea, fără nici o modificare („precum am aflat în izvod așa am dat și în tipariu"). Radu și Șerban Greceanu asigură, „desluşindu-se pre limba rumânească", unitatea întregului text provenit din mai multe surse: traducerea revizuită a *Vechiului Testament* de Milescu și *Noul Testament* tipărit de Simion Ștefan în 1648, la care se adaugă cel puțin *Evanghelia* (1682) și *Apostolul* (1683), recentele tipărituri ale Mitropoliei din București.

Aportul Grecenilor, sfătuiți de „dascălii ce s-au întîmplat", rezultă cu claritate din compararea textului *Biblici* de la București cu textul lui Milescu din ms. 45 [1], pentru *Vechiul Testament*, și a *Noului Testament* cu versiunea de la Bălgrad (1648) și din *Evanghelie* și *Apostolul* (1683) [2]. Diferențele pot fi puse în seama revizorilor:

[1] O comparație foarte concludentă în acest sens a făcut Virgil Cândea (*op. cit.*, p. 141—143), care alătură, prin sondaj, fragmente din mai multe cărți și capitole ale *Vechiului Testament* cu fragmentele similare din Biblia de la 1688.

[2] Limităm comparația, deocamdată, cum se va vedea, numai la *Evanghelia* lui Marcu, citind texte paralele din *Noul Testament de la Bălgrad*, *Evanghelia* din 1682 și *Biblia de la București*.

Ms. 45

Bitia, Cap 2

1. Și să *găti* ceriul și pămîntul și toată podoaba lor.

2. Și săvîrși Dumnedzău *înn-a șeasea dzi* faptele lui carele au făcut; și *răpoosă în dzua a șeaptea* de toate faptele lui *ce* au făcut.

3. Și blagoslovi Dumnedzău *dzua a șeaptea* și o sfinți pre *însă* pentru că întru însa *răpoosă* de toate faptele lui *carele au începul* Dumnedzău a face.

4. Aceasta-i cartea facerii ceriului și a pămîntului, cînd s-au făcut.

5 [4]. *întru* care *dzi* au făcut Domnul Dumnedzău ceriul și pămîntul, și *tot vêrdele* cîmpului *mainte* decît a răsări pre pămîntu și toată iarba cîmpului *mainte* de a să face pentru că n-au ploat Dumnedzău *asupra pămîntului* și om nu era a lucra pre *însul*.

Ms. 45

Bitia, Cap 12

1. Și *dzisă* Domnul lui Avram: „Ieși den pămîntul tău, și den ruda ta și den casa tătîne-tău și *ia-mblă* la pămîntu carele-ți voi arăta ție.

2. Și te *voi* face pre tine întru limbi mare, și te *voi* blagoslovi și-*ți* voi mări numele și vei fi blagoslovit.

3. Și *voi* blagoslovi pre ceia *ci* te blagoslovăscu și pre ceia *ci te blastămă voi* blăstăma; și să vor blagoslovi întru tine toate neamurile pămîntului".

4. Și să duse Avram după cum i-au grăit lui *Domnul*; și să *duse* cu *însul* Lot. Și era Avram de *75 ani* cîndu au ieșit de la Harran.

5. Și luă Avram pre Sără, fămêia lui, și pe Lot, ficiorul fratelui lui, și toate unêltele *lor* cîte au agonisit și tot sufletul cît au agonisit în Harran și au ieșit ca să *marg*ă la pămîntul Hanaan.

Ms. 45

Bitia, Cap 22

1. Și fu după cuvintele acêstea, Dumnedzău ispitiia pre Avraam și-*i dzise* lui: „Avraam, Avraam!" Și *dzise*: „Iată eu!"

2. Și-i *dzise*: „Ia-*l* pre fiiul tău cel iubit, pre cel ce ai iubit, pre Isaac, și pas la pămîntul cel *înnaltu* și-l fă pre *însul acoló* jîrtvă, pre unul dentru munți carele *ți voi dzice* ție".

3. Și, sculîndu-să Avraam dimineața, *își înșelă* măgariul său și luă cu însul *doă* slugi și pe Isaac, ficiorul lui; și tăindu lêmne pentru jîrtvă, sculîndu-*să*, mêrse și veni la locul unde-i dzise lui Dumnedzău a treia *dzi*.

4. Și căutîndu Avraam cu ochii, *au vădzut* locul de departe.

5. Și *dzise* Avraam slugelor sale: „Ședeți *acii* cu măgariul, iară eu și copilașul vom mêrge pân-acii și, închinîndu-ne, ne vom întoarce la voi".

Biblia 1688

Facerea, Cap 2

1. Și să *săvîrșiră* ceriul și pămîntul și toată podoaba lor.

2. Și săvîrși Dumnezău *a șasea zi* faptele lui care *le*-au făcut; și să *odihni* Dumnezău *a șaptea zi* de toate faptele lui *care* au făcut.

3. Și bloagoslovi Dumnezău zioa *a șaptea* și o sfinți pre *ea* pentru că într-însa *încetă* de toate faptele lui *care începu* Dumnezău a face.

4. Aceasta *e* cartea facerii ceriului și a pămîntului, cînd s-au făcut,

5 [4]. *în* care *zi* au făcut Domnul Dumnezău ceriul și pămîntul, [5]. și *toată verdeața* cîmpului *mai înainte* decît a răsări pre pămînt și toată iarba cîmpului *mai înainte* de a să face pentru că n-au ploat Dumnezău pre *pămînt* și om nu era a lucra pre *dînsul*.

Biblia 1688

Facerea, Cap 12

1. Și *zise* Domnul lui Avrám: „Ieși den pămîntul tău, și den ruda ta și den casa tătîne-tău, și *să mergi* la pămîntul carele-*ț* voiu arăta ție.

2. Și te *voiu* face pre tine întru limbi mare, și te *voiu* blagoslovi, și-*ț voiu* mări numele și vei fi blagoslovit.

3. Și *voiu* blagoslovi pre ceia *ce* te *vor* blagoslovi, și pre ceia *ce te vor blestema îi voiu blestema*; și să vor blagoslovi întru tine toate neamurile pămîntului".

4. Și să duse Avrám după cum i-au grăit lui *Dumnezău*; și să *ducea* cu *dînsul* Lot. Și era Avrám de *ani 75* cînd au ieșit de la Harán.

5. Și luo Avrám pre Sára, fămêia lui, și pre Lot, feciorul fratelui lui, și toate unêltele *lui* cîte au agonisit și tot sufletul *care* au agonisit *den* Harán și au ieșit ca să *mearg*ă la pămîntul Hanaán.

Biblia 1688

Facerea, Cap 22

1. Și fu după cuvintele acêstea, Dumnezeu ispitiia pre Avraám și *zise* lui: „Avraáme, Avraáme!" Și *zise*: „Iată eu!"

2. Și *zise*: „Ia pre fiiul tău cel iubit, pre Isaác, pre cel ce ai iubit, și pasă la pămîntul cel *nalt* și-l fă pre *dînsul* jîrtvă, pre unul dentru munți carele-*ț voiu zice* ție".

3. Și, sculîndu-*se* Avraám dimineața, *îș însămîră* măgariul său și luo cu *dînsul doaă* slugi și pre Isaác feciorul lui; și, tăind lêmne pentru jîrtvă, sculîndu-*se*, mêrse și veni la locul unde-i zise lui Dumnezeu a treia *zi*.

4. Și, căutînd Avraám cu ochii, *văzu* locul de departe.

5. Și zise Avraam slugilor sale: „Ședeți *aicea* cu măgariul, iară eu și copilașul vom mêrge pînă acii și, închinîndu-ne, ne vom întoarce la voi".

Ms. 45

Bilia, Cap 32

1. Şi Iacov să duse la calea lui şi, căutîndu, vădzu tabără a lui Dumnedzău tăbărîtă; şi tîmpinară pre *însul* şi *îngerii* lui Dumnedzău.
2. Şi *dz*ise Iacov cîndu vădzu pre *înşi*: „Tabără *a* lui Dumnedzău [*iaste*] aceasta"; şi numi numele locului aceluia Tabere.
3. Şi trimise Iacov soli *în*naintea lui, cătră Isa*v*, fratele lui, la pămîntul Siir, la *locul* Edom.
4. Şi porănci lor, *dz*icîndu: „Aşea ve*ţi dz*ice domnului mieu Isa*v*: «Aşa *dz*ice sluga ta, Iácov: cu Lavan am *prişleşit* şi am zăbovit *păn*-acum.
5. Şi mi să făcură boi, şi măgari, şi oi, şi slugi şi slu*g*inice, şi am trimis să *spuiu* domnului mieu, lui Isa*v*, pentru ca să afle sluga ta har *în*naintea ta»".

Ms. 45

Bilia, Cap 42

1. Şi, vădzîndu Iacov *cum* iaste vîndzare de grîu la *Eghiptu*, *dz*ise ficiorilor lui: „Pentru că ce leneviţi?
2. Iată *că am înţeles cum* iaste grîu la *Eghiptu*. Pogorîţi acoló şi cumpăraţi *noă* de acoló puţini bucate *pentru ca* să trăim *şi* să nu murim".
3. Şi să pogorîră fraţii lui Iosif, 10, să cumpere grîu de la *Eghiptu*.
4. Iară pre Veniamin, fratele lui Iosif, nu l-au trimis cu fraţii lui pentru că *dz*ise cîndai să nu i *se tîmple* slăbiciune pre cale.
5. Şi veniră ficiorii lui Israil să cumpere cu *ceia* ce veniia, pentru că era foamete în *tot* pămîntul Hanaan.

Biblia 1688

Facerea, Cap 32

1. Şi Iácov să duse la calea lui şi, căutînd, văzu tabără a lui Dumnezău tăbărîtă, şi *tîmpinară* pre *dînsul anghelii* lui Dumnezău.
2. Şi zise Iácov cînd văzu pre *dînşii*: „Tabăra lui Dumnezău aceasta"; şi numi numele locului aceluia Tabere.
3. Şi trimise Iácov soli înaintea lui, cătră Isá*f*, fratele lui, la pămîntul Siír, la *ţara* Edóm.
4. Şi porunci lor zicînd: „Aşa ve*ţ* zice domnului mieu Isá*f*: «Aşa zice sluga ta, Iácov: cu Laván am *sălăşluit* şi am zăbovit *pănă*-acum.
5. Şi mi se făcură boi, şi măgari, şi oi, şi slugi şi slu*ţ*nice, şi am trimis să *spuie* domnului mieu, lui Isá*f*, pentru ca să afle sluga ta har *î*naintea ta»".

Biblia 1688

Facerea, Cap. 42

1. Şi, văzînd Iácov *că* iaste vînzare de grîu la *Eghipet*, zise feciorilor lui: „Pentru că ce leneviţi?
2. Iată, *am auzit că* iaste grîu la *Eghipet*. Pogorîţ acoló şi cumpăraţ *noao* de acoló puţine bucate *ca* să trăim, să nu murim".
3. Şi să pogorîră fraţii lui Iósif, 10, să cumpere grîu de la *Eghipet*.
4. Iară pre Veniamin, *pre* fratele lui Iósif, nu l-au trimis cu fraţii lui, pentru că zise cîndai să nu i *să prinză* slăbiciune pre cale.
5. Şi veniră feciorii lui Israil să cumpere cu *cei* ce veniia, pentru că era foamete în pămîntul *lui* Hanaán.

Comparaţia dintre cele două texte nu scoate în relief diferenţe prea mari, dovedind în schimb, în chipul cel mai concludent, filiaţia dintre ele. Din punct de vedere fonetic, sînt eliminate doar cîteva particularităţi care li s-au părut fraţilor Greceanu, revizorii principali care stabilesc textul primei ediţii a *Bibliei* în limba română, că ar contraveni la ceea ce se considera atunci, la Bucureşti, normă general admisă. Africata *dz*, care apare sistematic în ms. 45, este înlocuită fără excepţie cu spiranta *z*, iar africata *ğ* apare ici şi colo, preponderente fiind formele cu *j*. În rest, cîteva fonetisme se succed în aşa fel încît o separare a normei munteneşti de cea moldovenească sau ardelenească, după criteriile care se stabilesc în perioada modernă, nu este întotdeauna cu putinţă. Revizorii vor scrie, înlăturînd, în cazuri ca acestea, stratul fonetic moldovenesc din prima fază (Milescu — eventuala revizie moldovenească), *feciorul* şi nu *ficiorul*, *meargă* şi nu *margă*, *slăbească*, *iubească* şi nu *slăbască*, *iubască* etc., ca în ms. 45, dar vor păstra printre alte particularităţi, pe care nu le mai reţinem [1], numeroase fonetisme nemunteneşti, moldoveneşti şi ardeleneşti, printre care cele mai şocante sînt velarizările de tipul *Dumnezău*, scris aproape peste tot în *Biblia* din 1688 numai aşa [2]. În morfologie şi sintaxă deosebirile dintre cele două texte (ms. 45, B 1688) nu sînt, de asemenea, prea mari. Sînt de reţinut totuşi unele inovaţii morfologice, cum sînt cele stabilite de Vasile Arvinte într-un tablou sinoptic mai amplu, cuprinzînd aici şi fapte fonetice, pe baza comparaţiei cu manuscrisele [1]. Ambele versiuni fiind literale, sintaxa este asemănătoare, construcţiile urmînd adeseori topica impusă de textul din care se traduce. Nu credem, deşi se observă unele progrese, că superioritatea *Bibliei* de la Bucureşti este prea mare, din acest punct de vedere, faţă de ms. 45, în ambele cazuri rămînînd, din cauza fidelităţii excesive de care suferă orice traducere juxtaliniară, multe fraze greoaie, fapt remarcat, pentru textul din 1688, şi în prefaţa *Bibliei* lui Micu din 1795. Modificările produse de revizori în lexic, importante pentru cel care urmăreşte transformarea limbii române într-o adevărată limbă de cultură, progres la care a contribuit şi *Biblia* din 1688, au mai multe cauze: a) termenii consideraţi învechiţi sau populari se înlătură *(îmbla* înlocuit de *merge*, *răpoosă* înlocuit de *odihni*, *mainte* înlocuit de *mai înainte*, *prişleşi* înlocuit de *lăcui*, *sălăşlui* etc.); la fel şi termenii echivoci *(înşela* „a înşeua" înlocuit de *însămăna* „a pune samarul pe măgar", *loc* înlocuit prin *ţară*: *locul* Edom/*ţara*Edom); b) preferinţa pentru cuvintele greceşti recente cînd lipseau echivalentele în limba română [2] dusă, ca în perioadele de împrumuturi excesive ce vor urma, pînă la accceptarea unor cuvinte de prisos: *înger*, termen vechi, din moştenirea latină, este înlocuit de *anghel*.

Pentru a putea vedea cum au lucrat traducătorii *Noului Testament* din *Biblia de la Bucureşti*, vom face, prin sondaj, o comparaţie cu *Noul Testament de la Bălgrad* (1648) şi cu *Evanghelia* tipărită în 1682, sprijinindu-ne deocamdată numai pe Evanghelia lui Marcu, de care ne-am ocupat îndeaproape:

[1] Vezi exemple numeroase la Vasile Arvinte, *Studiu lingvistic asupra primei cărţi (Facerea) din Biblia de la Bucureşti (1688), în comparaţie cu ms. 45 şi cu ms. 4389*,

[2] O discuţie amplă asupra diferitelor tipuri de velarizare, în textele comparate, vezi în *studiul citat*: 3. *Consonantismul*, p. 56—66.

[1] *Inovaţii în faza iniţială, în BB, care au fost acceptate în limba română literară modernă, stud. cit., ed. noastră*, p.

[2] Vezi lista neologismelor greceşti citate de V. Arvinte, *ibid.*, p. 88—89.

NTB

Marcu, cap 1

9. Şi fu în zilele acêlea, veni Isus *de în* Nazaretul *Galieei* şi să boteză de la Ioan în Iordan.

10. Şi *aciiş*, ieşind *de în* apă, văzu deşchise ceriurele şi Duhul ca un porumbu pogorînd spre el.

11. Şi glas fu den ceriure: „Tu eşti fiiul mieu cel iubit' întru carele bine *voiescu.*"

12. Şi numaidecît scoase pre el Duhul în pustie.

13. Şi era acolo în pustie patruzeci de zile *şi patruzeci de nopţi ispitit* de Satana. Şi era cu *fierile*, şi îngerii slujiia lui.

14. Iară după *prinsoarea* lui Ioan, veni Isus în Galilea propoveduind Evanghelia a împărăţiei lui Dumnezău.

15. Şi zicînd: „Că să împlù vrêmea şi s-au apropiat împărăţiia lui Dumnezeu. Pocăiţi-vă şi crêdeţ *Evangheliei*".

E 1682

f 41 r

În vrêmea acêia, veni Isus *din* Nazaretul *Galileiului* şi să boteză de la Ioan în Iordan.

Şi *îndatăşi*, ieşind *din* apă, văzu ceriurile *deşchizîndu-să* şi *pre* Duhul *pogorîndu-să* spre *dînsul* ca un porumb

Şi glas fu *din ceriu*: „Tu eşti fiiul mieu cel iubit întru carele bine am vrut".

Şi *îndatăş* scoase pre *dînsul* Duhul în pustie.

Şi era acolo în pustie patruzeci de *zile, fiind ispitit* de Satana. Şi era cu *fierile*, şi îngerii slujiia lui.

Iară după *darea* lui Ioan, veni Isus în Galilea propoveduind Evanghelia împărăţiei lui Dumnezău.

Şi grăind: „Că *s-au plinit* vrêmea şi s-au apropiiat împărăţiia lui Dumnezău. Pocăiţi-vă şi crêdeţi *în Evanghelie*".

B 1688

Marcu, cap 1

9. Şi fu în zilele acêlea, veni Isus *den* Nazaretul Galilcii şi să boteză de la Ioan în Iordan.

10. Şi *îndată*, ieşind *den* apă, văzu deşchise ceriurile şi Duhul ca un *b*orumbu pogorînd spre el.

11. Şi glas fu den ceriuri: „Tu eşti fiiul mieu cel iubit întru carele bine am vrut".

12. Şi numaidecît scoase pre el duhul în pustie.

13. Şi era acolo în pustie patruzeci de zile, *ispitindu-se* de Satana. Şi era cu *hiarăle*, şi îngerii slujiia lui.

14. Iară după *ce să prinse* Ioan, veni Isus în Galilea propoveduind Evanghelia împărăţiei lui Dumnezău.

15. Şi zicînd: „Că să împlu vrêmea şi s-au apropiat împărăţiia lui Dumnezău. Pocăiţi-vă şi crêdeţi *întru Evanghelie.*"

NTB

Marcu, cap 2

18. *Iară* ucenicii lui Ioan şi a fariseilor *să postiia.* Veniră şi zisără lui: „*căce* ucenicii lui Ioan şi a fariseilor postescu, iară ucenicii tăi nu postescu".

19. *Atuncea* zise lor Isus: „Au pot posti fiii nunteì *cîndu-i mirele* cu ei? Pănă *cîndu-i mirele* cu ei nu pot[1] posti.

20. Iară vor veni zilele cînd să va lua de la ei mirele şi atuncea vor posti în acêlea zile.

21. Şi nime nu coase pêtecul nou în veşmântul vechiu; *că aimintrea va trage pêtecul nou cătră sine marginile veşmântului vechiu*, şi mai mare va fi spărtura.

22. Şi nime nu bagă vinul nou în foii *vechi, că aimintrea* vinul nou *va* sparge foii *vechi* şi să va vărsa şi foii *vor peri.* Ce vinul nou în foii noi *să bagă.*

[1] În text *put.*

E 1682

f 42 r

În vrêmea acêia era ucenicii lui Ioan şi a fariseilor *postîndu-să. Şi* veniră şi ziseră lui *Isus*: „*Pentru ce* ucinicii lui Ioan şi a fariseilor să postesc, iară ucinicii tăi nu *să postesc*".

Şi zise lor Isus: „Au *doară* pot fiii *nunţii să să postească pănă în cîtă vrême va fi* mirele cu *dînşii*?

Cîtă vrême iaste mirele cu *dînşii* nu pot *să să postească.*

Iară vor veni zilele cînd să va lua de la *dînşii* mirele şi atuncea *să* vor posti întru acêle zile.

Şi nime nu *va* coase *pêtecă de pînză nenălbită la haină vêche*; iară de nu, *va apuca marginea lui cea nouă din cea vêche*, şi mai mare *gaură* va fi.

Şi nime nu bagă *vin* nou în *foi* vechi, iară de nu, *va putrezi* vinul *cel* nou *borduşele* şi să *va vărsa* vinul şi *borduşele* pier. Ce vinul *cel* nou *să cade să să bage* în foii *cei* noi.

B 1688

Marcu, cap 2

18. *Şi era* ucenicii lui Ioan şi *ai* fariseilor *postînd. Şi* veniră şi ziseră lui: „*Căci* ucenicii lui Ioan şi ai fariseilor postesc, iară ucenicii tăi nu postesc."

19. Şi zise lor Isus: „Au pot posti fiii nuntei cînd *iaste ginerele* cu ei? Pănă *cînd e ginerele* cu ei, nu pot posti.

20. Iară vor veni zilele cînd să va lua de la ei *ginerele* şi atuncea vor posti într-acêlea zile.

21. Şi *nimeni* nu coase pêtecul nou în veşmîntul vechiu; *iară de nu, rădică plinirea lui cel nou celui vechiu*, şi mai mare va fi spărtura.

22. Şi *nimeni* nu bagă vinul nou în foii vechi, iară de nu, sparge vinul nou foii şi vinul *să varsă* şi foii pier. Ce vinul nou în foii noi să-*l* bage.

NTB

Marcu, cap 15

43. Veni Iosif *de în* Arimathéa, svêtnic cinstit, carele şi acela *aştepta* împărăţiia lui Dumnezău, îndrăznind întră la Pilat şi ceru trupul lui Isus.

44. Iară Pilat să miră unde au murit aşa curînd şi, chemînd pre sutaşul, întrebă pre el: „au *murit-au de mult*?

E 1682

f. 6 v-r

În vrêmea acêia, viind Iosif den Arimathéa, svêtnic cinstit, carele *era* şi *el aşteptînd* împărăţiia lui Dumnezău, şi îndrăznind întră la Pilat şi *cerşu* trupul lui Isus.

Iară Pilat să miră unde au murit aşa curînd şi, chemînd pre sutaşul, întrebă pre el: „au *de mult au murit*?"

B 1688

Marcu, cap 15

43. Veni Iosif den Arimathéa, *cu bun chip* sfêtnic, carele şi acela *era aşteptînd* împărăţiia lui Dumnezău, îndrăznind întră la Pilat şi ceru trupul lui Isus.

44. Iară Pilat să miră *de* au murit aşa curînd şi, chemînd pre sutaşul, întrebă pre el *de au murit demult.*

45. Şi înţelegînd de la sutaşul, dărui trupul lui Iosif.

46. Iară el *cumpără* giolgiu şi, luînd pre el, *înfăşură-l* cu giolgiul şi-l puse *pre el* în mormînt, care era *scobit* în piatră, şi răsturnă o piatră *spre* uşa mormîntului.

47. Iară Maria Magdalina şi Maria *muma* lui Iosie *socotiia unde-l vor pune.*

Şi înţelegînd de la sutaşul, dărui trupul lui Iosif.

Şi cumpărînd giulgiu şi, *luondu-l, îl înfăşură* cu giulgiul şi-l puse în mormînt, care era *săpat* în piatră, şi răsturnă o piatră *pre* uşa mormîntului.

Iară Mariia Magdalina şi Mariia lui Iosie *priviia unde-l vor pune.*

45. Şi înţelegînd de la sutaşul, dărui trupul lui Iosif.

46. Iară el, cumpărînd giulgiu şi, luînd *pre el, înfăşură-l* cu giulgiul şi-l puse pre el în mormînt, care era *scobit* în piatră, şi răsturnă o piatră *pre* uşa mormîntului.

47. Iară Mariia Magdalina şi Mariia lui Iósie *priviia unde el să pune.*

NTB

Marcu, cap 16

1. Şi trecînd sîmbăta, Maria Magdalina şi Maria, *muma lui* Iacop, şi Salomie *cumpărasă* aromat ca să meargă să ungă pre el.

2. Şi foarte de demineaţă, *în zuoa dentăiu a săptămînii*, veniră la mormînt, *în răsăritul soarelui.*

Şi grăiia una cătră alta : „Cine va *prăvăli* noao piatra de pre uşa mormîntului ?“

4. Şi *căutară* şi văzură *că era* piatra răsturnată ; că era mare foarte.

5. Şi întrînd în mormînt, văzură pre un *voinic* tinер şezînd de-a dereapta, îmbrăcat în veşmînt albu, şi să spămîntară.

6. Iară el zise lor : „Nu vă spămîntareţ. Pre Isus căutaţi, Nazarineanul cel răstignit ? Sculatu-s-au ! Nu iaste *acicea.* Iaca locul unde-*l pus ése* pre el.

7. Ce mêrgeţi, spuneţi ucenicilor lui, şi lui *Pătru*, că va mêrge *mainte* de voi în Galilea. Acolò veţi vedea pre el, cum au zis voao“.

8. *Atuncea*, eşind *de grabă*, fugiră de la mormînt că era cuprinse de tremur şi de mirare şi nemică nemurui nu *zicea* că să temea.

E 1682

f. 6 r

Şi trecînd sîmbăta, Mariia Magdalina şi Mariia *a lui* Iacov şi Salomiia *cumpărară* aromate ca să meargă să ungă pre el

Şi foarte de dimineaţă, *întru una de simbete*, veniră la mormînt, *fiind răsărit* soarele.

Şi *zicea între sine* : „Cine va *răsturna* noao piatra de pre uşa mormîntului ?“ Şi *căutînd*, văzură piatra răsturnată ; că era mare foarte.

Şi întrînd în mormînt, văzură pre un tînăr şezînd de-a direapta, îmbrăcat în veşmînt alb, şi să spămîntară. Iară el zise lor : „Nu vă spămîntareţi. Pre *Isus Nazarineanul* căutaţi, cel răstignit ? *S-au sculat* ! Nu iaste *aici*. Iată şi locul unde l-au pus pre el.

Ce mêrgeţi *de* spuneţi ucinicilor lui, şi lui *Petru*, că va mêrge mai nainte de voi în Galiléa. Acolò veţi vedea pre el, *cum* au zis voao“.

Şi ieşind *de grabă*, fugiră de la mormînt că *cuprins ése pre iale cutremur şi frică* şi nimica nimunui nu ziseră că să temea.

B 1688

Marcu, cap 16

1. Şi *făcîndu-se* sîmbăta, Mariia Magdalina şi Mariia, *muma lui* Iacov, şi Salomiia *au cumpărat unsori* ca să meargă să ungă pre el.

2. Şi foarte de demineaţă, *întru una a sîmbetelor*, veniră la mormînt, *răsărind* soarele.

3. Şi grăiia una cătră alta : „Cine va *răsturna noao* piatra de pre uşa mormîntului ?“

4. Şi *căutînd*, văzură *că era* piatra răsturnată ; că era mare foarte.

5. Şi întrînd în mormînt, văzură pre un tînăr *şăzînd* de-a direapta, îmbrăcat în veşmînt alb, şi să spămîntară.

6. Iară el zise lor : „Nu vă spămîntareţ. Pre Isus căutaţi, Nazareneanul cel răstignit ? Sculatu-s-au ! Nu iaste *acicea.* Iată locul unde l-au pus pre el.

7. Ce mêrgeţ, spuneţ ucenicilor lui şi lui *Petr*, că va mêrge mai nainte de voi în Galilea. Acolò veţ vedea pre el, cum au zis voao“.

8. Şi ieşind, fugiră de la mormînt că era cuprinse de tremur şi de mirare şi nemică nimunui nu ziseră, că să temea.

După cum se vede, diferenţele nu sînt, nici în acest caz, prea mari între textele comparate, care îşi mărturisesc, întocmai ca cele de care ne-am ocupat mai înainte, o evidentă legătură între ele. *Noul Testament de la Bălgrad* şi partea similară din *Biblia de la Bucureşti* nu sînt două traduceri cu totul deosebite, cum am putea crede dacă ne-am orienta după prefeţele celei din urmă, ci reluarea modificată, uneori mai profund alteori mai puţin, a tălmăcirii din 1648 în corpul textului integral al *Bibliei* tipărite de Şerban Cantacuzino în 1688. Ca grad de fidelitate, textul *Evangheliei* din 1682 se situează între *Noul Testament de la Bălgrad* şi *Biblia* lui Şerban, avînd, pe alocuri, o tendinţă de desprindere de modelul originar, care ar putea să aibă mai multe cauze : a) nu s-au ocupat de revizie aceiaşi dascăli, ceea ce elimină posibilitatea asemănării integrale cu textul tipărit în 1688 ; b) se folosesc mai multe surse în alcătuirea *Evangheliei* ; c) carte de cult, *Evanghelia* suporta un control şi prin tipăriturile similare anterioare, în limba slavonă. Unele sugestii, dar e greu de făcut vreo precizare mai exactă, puteau ajunge din textul tipărit în 1682 în paginile *Noului Testament* din *Biblia* bucureşteană. Legătura cea mai puternică dintre aceste texte se stabileşte însă prin sursa comună care este *Noul Testament de la Bălgrad*. Tendinţa generală este aceea a evitării unor cuvinte, forme gramaticale şi expresii arhaice sau populare, de la textul din 1648 la acela din 1688. Acest proces de modernizare, mai evident în unele versete ale *Evangheliei*, nu se manifestă în toate cazurile, cum o dovedesc aceste exemple comune în toate cele trei surse comparate : *şi să boteză de la Ioan* (1, 9) ; *ceriurile* (1, 10) ; *întru carele* (1, 11) ; *şi glas fu* (1, 11) *nu vă spămîntareţ* (16,6) etc. Interesul de îmbunătăţire a textului, în sensul arătat, se menţine constant, chiar dacă soluţiile propuse în 1682 şi 1688 nu concordă în întregime : *aciiş* (NTB, 1, 10), *îndatăşi* (E, f. 41 r) *îndată* (B 1688) ; după *prinsoarea* lui Ioan (NTB, 1, 14), după *darea* lui Ioan (E, f. 41 r), după ce să *prinse* Ioan (B 1688) ; *să postiia* (NTB, 2, 18), *postindu-să* (E, f. 42 r), *era postind* (B

1688); *cîndu-i* NTB, 2, 19), *cîtă vrême va fi* (E, f. 42 r), *cînd iarte* (B 1688); *nime* (NTB, 2, 21 şi 22; E, f. 42 r), *nimeni* (B 1688); *foii* (NTB, B 1688, 2, 22), *bordușele* (E, f. 42 r); *cinstit* (NTB, 15, 43; E, 16 v), *cu bun chip* (B 1688); *prăvăli* (NTB, 16, 3), *răsturna* (E, f. 6 r; B 1688); *unde-l pusêse* (NTB, 16, 6), *unde l-au pus* (E, f. 6 r; B 1688) etc. Pot fi citate şi cazuri cînd opţiunea editorilor din 1688 merge într-o direcţie arhaică sau dialectală: *fierile* (NTB, 1, 13; E, 41 r), *hiarăle* (B 1688); *să umplu* vrêmea (NTB, 1, 15; B 1688), *s-au plinit* vrêmea (E, f. 41 r); *nuntei* (NTB, 2, 19; B 1688), *nunții* (E, f. 42 r); *mirele* (NTB, 2, 19; E, f. 42 r), *ginerele* (B 1688); *veşmînt* (NTB, 2, 21; B 1688), *haină* (E, f. 42 r); *înfășură-l* (NTB, 15, 46; B 1688), *îl înfășură* (E, f. 6 r); *aromat* (NTB, 16, 1), *aromate* (E, f. 6 r), *unsori* (B 1688). Mai rare sînt cazurile inverse, cînd în *Evanghelia* de la 1682 este preferat arhaismul: *cerşu* (E, f. 6 v), *ceru* (NTB, 15, 43; B 1688). Pot fi citate exemple, tot rare, cînd în textul *Noului Testament de la Bălgrad* este preferată o formă mai nouă decît cea folosită în celelalte două versiuni: *aştepta* (NTB, 15, 43), *era aşteptînd* (E, f. 6 v; B 1688). Toate exemplele citate demonstrează, pe de o parte, legăturile strînse dintre textele româneşti vechi, mereu consultate cînd se elabora o nouă traducere sau se reedita, într-o formă sau alta, acelaşi text, şi, pe de altă parte, atitudinea activă a noilor traducători sau numai editori de a îmbunătăţi sub toate aspectele textul. Dacă îşi spun traducători, ei îşi asumă, de fapt, prin prefacerile propuse, rezultatul unei activităţi reale, în cadrul unei largi colaborări însă. Pe lîngă modificările din text, ultimii revizori procedează şi la eliminarea oricăror note marginale din sursele anterioare (*Vechiul Testament* din ms. 45, *Noul Testament* de la Bălgrad).

Contribuţia Bibliei de la 1688 la dezvoltarea limbii române literare. S-au făcut cele mai contradictorii afirmaţii cu privire la rolul jucat de *Biblia* din secolul al XVII-lea la îmbogăţirea şi perfecţionarea limbii române literare, în special atunci cînd a fost vorba de fixarea normelor fonetice unice ale acesteia, dar au fost formulate critici şi cu privire la sintaxă, de care depinde în primul rînd claritatea textului. Putem spune că această controversă, cu rădăcinile în secolul al XVII-lea, în prefeţele manuscriselor 45 şi 4389, nu s-a sfîrşit nici astăzi. Primul critic, care priveşte cu severitate, în zorii perioadei moderne a literaturii române, limba celebrei tipărituri bucureştene este Samuil Micu, care îşi arată nemulţumirea, poate şi interesat, în prefaţa *Bibliei* pe care o tipăreşte în 1795 [1]. Vechea tipăritură cantacuzinească, apărută în urmă cu o sută şapte ani, faţă de *Biblia* lui Micu, deşi criticată, i-a fost extrem de utilă noului traducător în dificila şi uriaşa muncă pe care şi-a asumat-o de a oferi limbii române o variantă personală a unui text atît de important şi atît de întins. O comparaţie a textului lui Micu cu acela tipărit în 1688 este, din această cauză, mai mult decît necesară.

Tălmăcirea din secolul al XVII-lea, text de bază şi pentru noul traducător, îi apare acestuia scrisă „cu foarte întunecată şi încurcată aşezare şi întocmire a graiului românesc" [2]. Observaţia lui Micu este foarte apropiată, chiar şi ca termeni, de constatările pe care le făcuseră, în secolul al XVII-lea, autorii versiunilor cuprinse în manuscrisele 45 şi 4389 cu privire la calitatea, sub raportul clarităţii, a traducerii lui Milescu. Autorul prefeţei din ms. 45 vorbeşte de „netocmirea izvodului spătarului", ceea ce face „foarte cu greu a să înţelege vorba tălmăcirei şi abaterea cuvintelor", iar cel care prefaţează ms. 4389 acuză acelaşi text de „multe greşale şi prea mare învăluială". Samuil Micu, în altă epocă, se arată nemulţumit mai ales de „graiul" arhaic al traducerii din secolul al XVII-lea „mult osibit de vorba cea de acum obicinuită, şi mai ales de graiul şi de stilul cel din cărţile besericeşti care în toate besêricile româneşti să cetesc, şi pentru acêea pretutindinea tuturor şi de toţi iaste cunoscut şi înţeles". Se formulează de către marele cărturar ardelean chiar afirmaţia foarte gravă că traducerea tipărită în 1688 este nu numai „neplăcută urêchilor auzitorilor", ci şi „foarte cu anevoie de înţeles" şi, uneori, chiar „fără de înţeles", rezultatul final fiind de-a dreptul păgubitor pentru biserică şi pentru neam: „care lucru cu mare pagubă sufletească era nemului şi besêricii românilor". Exagerarea este evidentă şi o respinge, în practică, chiar noua versiune. Samuil Micu, consecvent observaţiilor pe care le face, revizuieşte, într-adevăr, textul din 1688, dar mai ales cînd este vorba de neajunsurile limbii literare din secolul al XVII-lea şi de mulţimea erorilor de tipar. Lămureşte, în urma unor astfel de intervenţii, înţelesul unor fraze, înlocuind cuvinte şi expresii, forme gramaticale şi inversiuni arhaice, dar rămîne îndatorat într-o foarte mare măsură vechiului text, încît este greu să vorbim de o nouă traducere a *Bibliei*, în sensul cel mai strict al cuvîntului.

Samuil Micu îşi precizează în cuvîntul preliminar al *Bibliei* din 1795, cu toată grija, partea lui de contribuţie, evidentă şi fără minimalizarea muncii traducătorilor textului tipărit în 1688. Confruntînd, după cum rezultă din acelaşi *Cuvînt către cetitoriu*, traducerea realizată ceva mai înainte de mitropolitul Petru Pavel Aaron al Ardealului, păstrată doar parţial [1], cu textul *Bibliei de la Bucureşti*, Micu îşi dă seama de necesitatea alcătuirii unei versiuni noi, pe lîngă vechea traducere, care devenise, chiar în timpul său, o adevărată raritate, greu de procurat chiar şi la „foarte mare preţ" şi cu „mare trapăd şi osteneală". Necesitatea unei traduceri unitare, care să înlăture diferenţele dintre versiunea sa şi aceea a lui Aaron, care nu apucase să-şi ducă munca pînă la redacţia definitivă („ci încă mai lipsindu-i mîna şi îndreptarea cea mai de pre urmă"), este justificată cu argumente filologice: „Deci ca stilul şi aşezarea graiului într-un acêeaşi *Biblie* să nu fie osibit, puindu-se unele dintru acea tălmăcire, altele dintru a altuia, s-au socotit ca toată *Bibliia* de unul cu asêmenea stil şi aşezare a graiului să se tălmăcească". „A tălmăci" înseamnă, în înţelesul de aici, a da textului o necesară unitate lingvistică şi stilistică. Scopul principal pe care şi-l fixează Micu rămîne „îndreptarea", în sensul arătat, a textului tipărit în 1688: „Deci avînd eu îndeletnicire m-am îndemnat să mă apuc de atîta lucru şi să *îndreptez* (s.n.) graiul *Bibliei* ceii mai dinainte românești tipărită". Această muncă de „îndreptare" a textului vechi s-a concentrat mai mult, cum mărturiseşte chiar Micu, asupra *Vechiului Testament*: „iară mai vîrtos întru adevăr pociu să zic că mai ales *Testamentul cel vechiu* mai mult de *nou* de pre cel elinesc a celor şeptezeci de dascali l-am tălmăcit".

Care este volumul, importanţa şi calitatea „îndreptărilor" făcute de Micu în textul *Bibliei* de la 1688? Reţinem mai întîi informaţiile autorului versiunii din 1795 cu privire la consultările la care recurge şi la procedeele de lucru pe care le foloseşte: „Însă mai înainte cu mult a să luare de samă şi osteneală, şi singur bine socotindu-o, şi şi cu bărbaţi învăţaţi, cu

[1] *Biblia, adecă Dumnezeiasca Scriptură a legii vechi şi a celi noao* în Blaj, la Mitropolie, anul de la naşterea lui Hristos 1795.

[2] *Către cetitoriu*, p. 1. Toate citatele care urmează trimit la aceeaşi pagină.

[1] După moartea traducătorului, „acea tălmăcire numai pre nişte hîrtii scrisă, nesăvîrşită şi nedată la lumină au rămas, dintre care hîrtii după acêea, pentru multele mutări din loc în loc, unele s-au pierdut".

amăruntul şi, cum să zice, din fir în păr cercîndu-o, şi cercîndu-o şi cu cea elinească a celor şeptezeci de dascali, şi cu cea vechie românească alăturîndu-o, unde au trebuit o au îndreptat, ca întru toate să fie asemenea şi întocma izvodului elinesc a celor şeptezeci de dascali".

Privite de aproape, modificările lui Micu în textul *Bibliei de la Bucureşti* se desfăşoară după cîteva modele mai importante:

a) Un cuvînt considerat învechit în raport cu limba literară de la sfîrşitul secolului al XVII-lea sau impropriu în raport cu termenul folosit în textul grecesc este înlocuit: *blagoslovi / binecuvînta* (2, 3) [1]; *lemn / pom* (3, 3); *grădină / rai* (8, 3); *despuiaţi / goli* (3, 7); *încingeri / acoperemînturi* (3, 7); *scîrbe / necazuri* (3, 16); *grădina desfătăciunii / raiul desfătării* (3, 24); *sabia cea de pară / sabia de foc* (3, 24); *copuz / alăută* (4, 21); *obraz / asemănare* (5, 3); *strîmbătate / nedreptate* (6, 11); *sicriu / corabie* (6, 14); *chivot / corabie* (6, 19); *arc / curcubeu* (9, 14); *răşchira / risipi* (9, 19); *limbă / neam* (10-5); *grăi / zise* (12, 4); *boi ĕr / domn* (12, 15); *măgar / asin* (12, 16); *mişcoi / catîr* (12, 16); *poslušnic / moştean* (15, 3); *tretin(ă) / de trei ani* (15, 9); *întunecioasă / întunecată* (15, 12); *zgău / pîntec* (16, 4); *mojic / om lucrătoriu* (16, 12); *obrezui / tăia împrejur* (17, 10); *pasă / mergi* (22, 2); *saad / tufă* (22, 13); *brobod ĕlnic / veşmînt* (24, 65); *ghizdavă / mîndră* (29, 17); *cura „curăţa" / beli* (30, 37); *arele / berbece* (31, 12); *boz / idol* (31, 19); *gloată / norod* (33, 15); *colibă / cort* (33, 17); *decindea / dincolo* (35, 16); *voievod / domn* (36, 15); *trăgător / asin* (36, 24); *zavistui / pizmzui* (37, 11); *păstoresc / pasc oile* (37, 16); *visuitorul / visătoriul* (37, 19); *zmirnă / stactă* (37, 25); *copilaş / prunc* (37, 30); *jiganie / fiară* (37, 33); *hadîm / famen* „eunuc" (39, 1); *tărie / temniţă* (39, 20); *mesca / turna* (40, 13); *podoabă de vişină / vison* (41, 42); *pristav / vestitor* (41, 43); *cîndai / cumva* (42, 4); *gloată / prunci* (43, 8); *ciudi / spăimînta* (45, 26); *finere / moşie* (47, 11).

b) În situaţiile cînd simte nevoia unor clarificări suplimentare, Micu recurge la note, minuţios concepute, în cele mai multe cazuri: „Încă pentru mai bun înţeles o au luminat tălmăcirea pre unele locuri şi cu note şi însemnări, dedesupt puse şi pre de laturi". Ne interesează numai notele cu caracter filologic, care sînt de două feluri: 1) înşirări de sinonime, cu trecerea în subsol a termenului înlocuit. Traducerea versetului 29, cap. 41, din *Facerea*, i se pare de exemplu lui Micu ambiguă din cauza termenului *ieftinătate*, care îşi redusese aria semantică în dauna sensului „belşug". În consecinţă, îl înlocuieşte cu *îndestulare*. *B 1688*: „Iată 7 ani vine *ieftinătate* multă"; B 1795: „Iată în şepte ani va fi *îndestulare* multă". Nemulţumit numai cu o simplă înlocuire de termeni, Micu notează în subsol toate sinonimele posibile, oferind astfel tot atîtea variante care clarifică înţelesul, nuanţîndu-l: *îndestulare, prisosinţă, ieftinătate, bucate destule*. 2) Alteori, recurge la precizarea surselor folosite ca mijloc de explicare a variantelor şi a opţiunilor, în conformitate cu scopul declarat: „ca întru toate să fie asemenea şi întocma izvodului elinesc". În ambele versiuni, *Facerea*, 4, 21 este folosit termenul *canon* pentru a denumi un instrument muzical cu coarde asemănător ţiterei: „Şi numele fratelui lui, Juval; acesta era care au arătat *canonul* şi copusul" (1688). „Şi numele fratelui lui, Juval; acesta au fost carele au izvodit *canonul* şi alăuta". Cu toate că traducerea lui Micu este clară, acesta adaugă o explicaţie suplimentară în nota din subsol: „În grecie: carele au izvodit *psaltirea* şi *cêtera*, adecă musica". Cuvîntul *psaltire* circula şi cu sensul de instrument muzical (ca şi *canon*) în vechea română literară. În versiunile moderne ale *Bibliei* (1938, 1968) este folosit, cam impropriu pentru acest vechi instrument muzical *(psalteriu, psalterion)* termenul *chitară*. Cînd sursa grecească nu epuizează explicarea exactă a termenului, Micu recurge la cea ebraică. Înregistrăm o nouă diferenţă între *Biblia* de la 1688 şi cea tipărită de Micu în 1795: *Facerea*, 4, 15: „Şi zise lui Domnul Dumnezău: «Nu aşa; tot cela ce omorî pre Cain şapte izbîndiri va dezlega»". Traducerea din 1688 i se pare lui Micu obscură şi din nou o modifică: „Şi au zis lui Domnul Dumnezeu: «Nu aşê; tot cel ce va omorî pre Cain de şêpte ori să va pedepsi»". În subsol, nota 6, sînt citate două izvoare: cel grecesc, urmat de traducătorii din 1688, şi cel ebraic, urmat de Micu: „Jidov[eşte]: de şêpte ori să va pedepsi. Grece [şte]: „şêpte izbînde va dezlega, va plăti, sau şêpte izbînde va lua, adecă de şêpte ori să va face asupra aceluia izbîndă..." Grija lui Micu de a clarifica textul biblic, fără să-şi permită nici un adaos, decît în notele marginale, este evidentă.

c) În morfologie diferenţele dintre cele două versiuni sînt mai puţin importante, cu excepţia înlocuirii sistematice a perfectului simplu prin perfectul compus *(Facerea*, 1, 3: „Şi *zise* Dumnezău să se facă lumină. Şi *se făcu* lumină" — 1688 —; „Şi *au zis* Dumnezeu să se facă lumină şi *s-au făcut* lumină — 1795 —), a eliminării unor forme verbale arhaice (şi-l *storşu / l-am stors* (40, 11), *zisem / am zis* (42, 31) sau a folosirii, în spiritul limbii române moderne, a pronumelui personal conjunct *(să omorîm pre el / să-l omorîm pre el* — 37, 20 —) etc.

d) Cu tot efortul de înnoire în sintaxă, versiunea din 1795 a *Bibliei* stă încă sub puternica influenţă a limbii literare vechi [1]. Pot fi citate, este adevărat, confirmîndu-se astfel promisiunea autorului din *Cuvînt către cetitoriu*, numeroase cazuri de „îndreptare" a topicii vechi din *Biblia* de la 1688 (*Facerea*, 40, 7—8: „Ce e că fêţele voastre posomorîte sînt astăzi? [....] Au nu pren Dumnezău arătarea lui iaste? (1688); „pentru ce fêţele voastre sînt astăzi triste? [...] Au nu iaste prin Dumnezeu arătarea lor?" (1795). De asemenea, datorită folosirii prepoziţiilor şi conjuncţiilor ca în sintaxa modernă, articulaţiile frazei se apropie mai mult, în atîtea exemple din versiunea lui Micu, dar nu peste tot locul, şi fără să se depăşească toate dificultăţile, de uzul actual (*Facerea*, 41, 15): „... şi eu auzii pentru tine zicînd, auzind tu visurile a le asemăna pre dînsele" (1688) / „iară eu am auzit de tine zicînd că tu deaca auzi visurile le tîlcuieşti" (1795). Sistemul de reproducere a graiului viu, pre puţin deosebit de la o epocă la alta, fixat de traducerile anterioare, îndeosebi de cea din 1688, într-o structură literară cu specificul şi de importanţa *Bibliei*, este urmărit şi păstrat îndeaproape şi de Samuil Micu. Abia abandonarea *stilului direct legat* şi diminuarea frecvenţei patriarhalelor oscilaţii între *stilul direct* şi *stilul indirect*, în traducerile ulterioare ale *Bibliei*, din secolul al XIX-lea pînă în secolul nostru, vor marca, fără să putem vorbi de o desprindere totală de modelul din 1688, biruinţa sintaxei moderne, eliberată de tutela pre împovărătoare a modelului străin, generator de calcuri, şi a limbii vorbite, şi în scrierile religioase, sectorul cel mai conservator al limbii literare.

Ce concluzii desprindem din toate aceste constatări şi exemple? Observaţia lui Micu cu privire la „întunecata şi încurcata aşezare şi întocmire a graiului ro-

[1] Toate exemplele noastre sînt din *Cartea Facerii*.

[1] Vezi Al. Andriescu, *Elemente de stil oral în Noul Testament de la Bălgrad* (1648) şi *Biblia de la Bucureşti* (1688), în comparaţie cu *Biblia lui Micu* (1795) şi *Noul Testament de la Viena* (1875), în „Analele ştiinţifice ale Universităţii «Al. I. Cuza» din Iaşi", (serie nouă), Secţiunea III, e. Lingvistică, t. XXXII, 1986.

mânesc" în *Biblia* de la 1688 este, în mare măsură, rodul unei exagerări. Topica veche îl influențează de altfel și pe traducătorul *Bibliei* din 1795, și încă atît de puternic încît chiar paginile netraduse, cum sînt cele din *Cuvînt înainte la S[fînta] Scriptură*, se așează în raza acelorași influențe sintactice. Deducem de aici că Micu a fost neplăcut impresionat, citind textul vechii *Biblii*, nu atît de stadiul arhaic al limbii, sau de traducerea juxtaliniară a lui Milescu, pe care o practică și el, cît mai ales de numeroasele greșeli tipografice care „întunecă" într-adevăr înțelesul multor fraze. Învățatul ardelean n-a diferențiat însă cele două cauze, Micu, de altfel, într-un al doilea cuvînt către cititor, intitulat pe scurt *Către cetitoriu*, un fel de notă a editorului, se va arăta nemulțumit de greșelile de tipar din propria sa versiune, notîndu-le într-o cuprinzătoare erată. După solicitarea bunăvoinței cititorului, așa cum se obișnuia în toate tipăriturile vechi, Micu formulează o observație, care devine implicit o scuză, cu privire la starea manuscrisului trimis la tipar: „Dară acesta s-au tipărit de pre izvod scris cu mîna, care macar că bine s-au plătit izvoditoriului ca limpede scris să se dea, de atîtea îndreptări și ștersături era plin cît pre multe locuri abiia cu mare luare aminte să putea ceti, și numai prin îndreptarea acelorași doi ochi, carii lezne să putea aluneca; și pentru a jețarilor, sau a culegătorilor de slove, multe greșêle, că aceștia pînă acum n-au fost procopsiți în culegerea de pre scrisoare". Toate aceste argumente sînt valabile, poate cu atît mai mult, și pentru *Biblia* tipărită cu un secol și ceva mai înainte.

Ne putem însuși astăzi, cînd rolul jucat de *Biblia de la București* în dezvoltarea limbii literare este bine cunoscut, această foarte dreaptă apreciere pe care o face asupra ei Timotei Cipariu în *Principii de limbă și de scriptură*, Blaj, 1866, cu sublinierea exactă a calităților limbii acestei traduceri, umbrită de „erori tipografice mari", de care, din păcate, n-a fost scutită nici *Biblia* lui Micu: „Versiunea e dupre limba grecească, făcută de frații Șerban și Radul Grecianii, după o ediție de Francofurt; versiune bună, însă ici-colea cu erori tipografice mari, precum Jud. III, 27: *jucîndu* în loc de *fu cîndu*; 1 Reg. XVIII, 8: *celui* în loc de *ce lui*; 2 Reg. XIII, 32: *zicîndu* în loc de *zăcîndu*; 3 Reg. VII, 35: *înceturile* în loc de *începuturile*; 4 Reg. I, 19: Joram, *împăratul* Ahavului, în loc de Joram *fiiul* Ahavului; XVII, 35: să nu vă *teți* în loc de să nu vă *temeți*; Isa. XLII, 3: inul afumîndu-se nu-l va stinge, cel *adevăru* va scoate judecată în loc de *ce la adevăru*; XLV, 9: au doară cela ce *ară vara* pămîntul toată ziua? în loc de au doară cela ce ară *va ara*; XLVI, 1: *Că Zuvil* în loc de *căduzu Vilu* etc." [1]. Aceste greșeli, la care ar fi de adăugat atîtea altele, sînt supărătoare dar, cum frumos ne îndeamnă Samuil Micu atunci cînd este vorba de propria sa muncă, „să nu ne grăbim a osîndi". Dacă dăm la o parte astfel de neajunsuri, și altele, rezultate din sărăcia limbii, greutăți cu care s-a confruntat și Micu, nevoit să accepte multe arhaisme lexicale și gramaticale, putem afirma, cu deplin temei, că versiunea *Bibliei* din 1795 este o reluare a celei din 1688, cu modificările impuse de progresele făcute de limba română literară timp de mai bine de un secol. Aceste progrese, care aduc limba română literară în pragul modernizării, i-au impus lui Samuil Micu — și meritele sale sînt incontestabile din acest punct de vedere — o nouă lectură a textului grecesc, fapt care a condus la clarificarea unor pasaje obscure din versiunea primară [1].

Al doilea moment important în evaluarea rolului *Bibliei* de la 1688 în dezvoltarea limbii române literare, o evaluare de data aceasta mai dreaptă, deși cu unele exagerări în sens invers, este înscris de contribuțiile lui Iorga și Cartojan, ca să ne referim la cercetătorii care puteau, prin marea lor autoritate, să contribuie la impunerea unor opinii lesne însușite și de alții. Acest moment nu poate fi desprins cu totul de redescoperirea lui Nicolae Milescu ca autor al traducerii *Vechiului Testament* care intră în paginile *Bibliei* tipărite în 1688. El coincide, în mare măsură, cu descoperirea, în 1915, a ms. 4389, eveniment important, considerat astfel chiar de Iorga, care stimulează repunerea în discuție a paternității controversate sau îndoielnice a primei tălmăciri a *Vechiului Testament* în limba română, controversă care își transmite ecourile, cum am văzut, pînă în vremea noastră.

N. Iorga dă o formă definitivă intervențiilor sale anterioare, în problema aceasta, în *Istoria literaturii românești*, I, 1925, „ediția a II-a revizuită și larg întregită" a primei ediții a cărții din 1904, *Istoria literaturii religioase a românilor pînă la 1688*. Marele istoric respinge în termenii cei mai categorici posibilitatea ca *Biblia* să fi putut fi tradusă doar cu cîțiva ani înainte de tipărirea ei, deci de frații Greceanu: „Cinci ani pentru o astfel de lucrare sînt un timp scurt" [2]. Formulează atunci o altă explicație cu privire la timpul de elaborare a traducerii *Bibliei* românești, părere care va domina întreaga istoriografie literară românească pînă în ultimii ani: „N-avem a face însă în «Biblia lui Șerban Vodă», care a servit de acum înainte de bază pentru toate edițiile românești ale Bibliei, cu o traducere *nouă* de la un capăt la altul. Dimpotrivă, ea întrebuințează tot ce ieșise pînă atunci: Noul Testament și Psaltirea din Ardeal întrucîtva, iar într-o măsură mai mare Psaltirea în proză a lui Dosoftei, Pariniile acestuia, pentru Vechiul Testament, precum și atîtea manuscrise mai vechi care n-au văzut tiparul" [3]. Are în vedere Iorga, cînd vorbește de „atîtea manuscrise vechi", și traducerea lui Milescu a *Vechiului Testament*, reluată, cu unele modificări, de editorii *Bibliei* din 1688? Firesc ar fi să se fi gîndit așa, deși formularea citată, foarte vagă, ne duce cu gîndul mai întîi la manuscrisele maramureșene, atît de mult prețuite de Iorga, care le așează la baza limbii române literare. Argumentarea lui, după cum vom vedea îndată, tinde să pună premisele unei concluzii care face din *Biblia* de la 1688 un important factor de unitate națională. Limba *Bibliei* nu numai că reflectă această unitate dar, argumentează Iorga, contribuie la realizarea ei. Cu „elemente din lucrări alcătuite în toate părțile locuite de români", care urmează, sub influența graiurilor populare, norme diferite de scriere, monumentala tipăritură din secolul al XVII-lea are capacitatea de a filtra impuritățile: „Îndreptarea limbii stă pentru textele moldovene în schimbarea cuvintelor dialectale, de origine slavonă mai mult, în înlăturarea perfectului simplu și a inversiunilor, atît de obișnuite la Dosoftei. Pentru traducerile ardelene, se observă aceleași norme, și se părăsesc cuvintele învățate: *Pontan*, în loc de: „din Pont". Legături se pun pretutindeni unde ele lipseau. Pînă și tălmăcirile muntene, chiar acelea din urmă, din vremea lui Șerban-Vodă, sufăr în unele părți

---

[1] Timotei Cipariu, *Opere*, I, ediție îngrijită de Carmen Pamfil, București, 1987, p. 52. Vezi și *Analectele*, ed. cit., p. 374—377, unde sînt reproduse mai multe fragmente din *Biblia de la 1688*.

[1] Un critic extrem de sever și de neînțelegător al limbii în care este tradusă *Biblia de la București* este Ioan Bălan care are, în schimb, numai cuvinte de laudă pentru *Biblia* lui Micu, în *Limba cărților bisericești*, Blaj, 1914, p. 162—187.

[2] N. Iorga, *op. cit.*, p. 397.

[3] *Ibid.*

o revizie serioasă, îngrijită, care face cea mai mare cinste alcătuitorilor Bibliei" [1]. Chiar dacă ilustrarea este sumară şi unele afirmaţii sînt exagerate, Iorga are meritul de a fi observat bine legătura dintre vechile texte biblice româneşti, cîte s-au scris şi s-au tipărit de-a lungul timpului, din secolul al XVI-lea pînă în epoca lui Şerban Cantacuzino, şi *Biblia* de la 1688.

Deşi îşi exprimă întreaga admiraţie pentru munca „alcătuitorilor Bibliei", lăudaţi pentru revizia îngrijită pe care o fac textului trimis la tipar, Iorga constată că aceştia „n-au fost în stare să dea la o parte o sumă de confuzii şi de greşeli"[2]. Concluzia lui Iorga, surprinzătoare prin respingerea foarte hotărîtă a efectelor de polisare îndelungată a textului, rămîne extrem de elogioasă, încît face un contrast izbitor cu aprecierile severe din prefeţele anonime ale manuscriselor 45 şi 4389, redactate în secolul al XVII-lea pe baza sau în strînsă legătură cu traducerea lui Milescu, la care se alătură, cu observaţii la fel de critice, şi Samuil Micu în prefaţa ediţiei *Bibliei* din 1795. Virtutea esenţială a textului *Bibliei* din 1688 ar fi, după Iorga, claritatea limbii, tocmai ceea ce contestau, cu o surprinzătoare exigenţă pentru vremurile de atunci, atît autorii prefeţelor mss. 45 şi 4389, cît şi Samuil Micu : „Prin atîta rotunzire, netezire, pieptănare, limba a pierdut desigur mult din energia ei cam sălbatică şi smuncită, dar foarte potrivită pentru a îmbrăca adevărul dumnezeiesc, care se făcuse cunoscut oamenilor cu două mii de ani în urmă. Însă limba aceasta fără frumuseţi ascunse, îndrăzneli şi naivităţi, avea o însuşire care-i răscumpăra toate slăbiciunile şi neajunsurile : împede cu desăvîrşire, ea putea fi înţeleasă de oricine ar fi făcut parte din neamul nostru" [3]. Faptul că *Biblia* de la 1688, repede răspîndită în toate bisericile, a fost cunoscută şi înţeleasă pretutindeni, în întreg spaţiul locuit de români, este de nezdrucinat, chiar dacă existau, cum constată cărturarii care au lucrat pe textul lui Milescu în secolul al XVII-lea, şi pasaje obscure, după expresia folosită în epocă, „învăluite".

N. Iorga insistă pe larg, într-un curs publicat în 1929, retipărit în 1985 de Editura Minerva sub titlul *Istoria literaturii româneşti. Introducere sintetică*, asupra rolului jucat de *Biblie* în cultura universală, făcînd o serie de trimiteri, extrem de interesante, la textul românesc din 1688, plasat în ambianţa istorică, socială şi culturală a epocii. Este subliniat mai întîi rolul de modelator colectiv al *Bibliei*, considerată o carte „completă", pe deplin capabilă să satisfacă nevoile literare ale societăţilor începătoare : „e cartea care poate înlocui o întreagă literatură, cu care se poate sătura sufletul unei societăţi încă simple, şi, de cîte ori o societate poate să întrebuinţeze o carte pentru orişicine, este mai bucuroasă decît atunci cînd fiecare îşi are cartea lui" [4]. Observaţia este adîncă şi pune îndată în relief importanţa traducerii din secolul al XVII-lea pentru societatea românească în general, dar şi pentru dezvoltarea limbii literare : „Pentru o societate este o binefacere ca toţi să se hrănească la acelaşi izvor literar, ca toţi să întrebuinţeze acelaşi fel de vorbă care duce deseori la acelaşi fel de a cugeta şi de a simţi" [5]. Iorga este încredinţat că textele biblice, în manuscris sau tipărite, erau citite şi asimilate în limba română : „Nu din cuvinte slavone auzite în biserică se creează o conştiinţă capabilă de a se exprima" [1]. Realităţile la care se referă unul sau altul din versetele biblice fac obiectul, consideră Iorga, unei receptări actualizate, într-un proces de filtrare şi de asimilare colectivă, răspunzînd necesităţilor dintr-un moment dat ale acelei colectivităţi : „Nu societatea românească produsese Biblia, numai cît Biblia, adoptată de toate societăţile omeneşti, devenise cartea tuturor, cartea umanităţii" [2]. Aceste reflecţii de sociologie literară vin de la un istoric dispus să fixeze literaturii un loc important în viaţa societăţii. Iorga observă şi cercetează fenomenele de cultură veche românească într-o largă desfăşurare socială şi în continuitatea lor firească. Pe această cale, el ajunge să vadă în *Biblia* de la 1688 *„o operă de unitate naţională"*, formulă care va fi repede preluată şi de alţi cercetători, odată cu ideea că realizarea acestei unităţi s-a făcut în trepte diferite, cu concursul unor cărturari din mai multe generaţii, începînd cu manuscrisele rotacizante din secolul al XVI-lea, după Iorga din secolul al XV-lea : „la 1670—1680, cărturarii, preocupaţi de tipar, nu au pornit din capul locului, ci de la traducerile acestea naive, încercate prin deosebite locuri, pentru a contribui la forme mai înalte în care se resimte totuşi influenţa încercărilor anterioare" [3]. Această influenţă ţinteşte găsirea acelor „forme mai înalte" care ne dau posibilitatea să vorbim de existenţa unei limbi literare româneşti. Frămîntarea provocată de necesitatea aflării acestor „forme mai înalte", fără de care nu se poate vorbi de existenţa unei limbi de cultură, dă sensul major al acestei activităţi colective impuse de împrejurările specifice societăţii româneşti din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea : „Biblia lui Nicolae Milescu [...], acea admirabilă carte este o lucrare colectivă : nu e ceva asemănător cu Biblia lui Luther sau cu Sfînta Scriptură în englezeşte din secolul al XVI-lea, care s-au făcut de la început fără nicio pregătire anterioară ; aici avem a face cu un bun popular colectiv al poporului românesc. Marea însemnătate a Bibliei din 1688 stă tocmai în faptul că tot ce se lucrase mai înainte, în deosebitele provincii ale poporului românesc, a fost cercetat, adunat şi fixat într-o formă definitivă, şi astfel pentru acea vreme Biblia de la 1688 este o operă de unitate naţională, am putea chiar spune că este *cea dintîi operă de unitate naţională, în acel domeniu moral de unde pleacă pe urmă toate celelalte*" [4] (s.a.). Iorga a contribuit foarte mult la răspîndirea părerii, devenită după aceea un loc comun nu numai în literatura de specialitate, că textele religioase vechi româneşti sînt o reluare îmbunătăţită, cu modificări mai profunde sau mai puţin importante, de la un traducător la altul şi de la o etapă la alta.

Dacă în astfel de afirmaţii s-au putut strecura şi unele exagerări, problema reluării acestor traduceri în versiuni îmbunătăţite urmînd să fie privită mai nuanţat, cu acordarea unei atenţii sporite meritelor autorilor care compară şi prelucrează textele, mergînd uneori la sursele folosite de vechii traducători, nu-i mai puţin adevărat că, privite sub aspectul progresului limbii literare, toate aceste traduceri apar ca opere de colaborare, ca „un bun popular colectiv", cum spune Iorga. De aceea ni se pare că nu scădem cu nimic meritele lui Milescu, cum crede Virgil Cândea în interesanta sa carte, *Raţiunea dominantă*, în care face o dreaptă evaluare a contribuţiilor spătarului în cadrul umanismului românesc, dacă acceptăm ideea lui Iorga, preluată şi de alţii, cu privire la efortul colectiv, al tuturor traducătorilor care l-au precedat, de a realiza o „formă

[1] *Ibid.*
[2] *Ibid.*
[3] *Ibid.*
[4] N. Iorga, *Istoria literaturii româneşti. Introducere sintetică* (după note stenografice ale unui curs), ediţie îngrijită, note şi indici de Rodica Rotaru şi prefaţă de Ion Rotaru, Editura Minerva, Bucureşti, 1985, p. 29.
[5] *Ibid.*

[1] *Ibid.*
[2] *Ibid.*
[3] *Ibid.*
[4] *Op. cit.* p. 66—67.

definitivă", în măsura în care se poate vorbi de așa ceva în secolul al XVII-lea, pentru *Biblia* în limba română. Nu e vorba deci de o transcriere rezultată din punerea cap la cap a fragmentelor din *Biblie* deja traduse, care nici nu erau, dacă ne referim la *Vechiul Testament*, prea întinse, și de completarea lor cu cele netraduse încă, o operație cumva mecanică, ci de realizarea unei noi traduceri, dar într-o limbă deja exersată, prin efortul colectiv al predecesorilor [1]. Considerată operă de colaborare, și chiar „cea dintâi operă de unitate națională în domeniul acesta", cum preciza Iorga, *Biblia* de la 1688 a fost, începînd de acum, mereu citată ca un exemplu de bună limbă literară, de model neatins încă pînă la această dată, un monument de limbă îngrijită, care încununa îndelungate eforturi anterioare.

Punctul acesta de vedere, formulat de Iorga pe la începutul secolului nostru, se regăsește în numeroase contribuții de istorie literară și de lingvistică românească referitoare la epoca lui Șerban Cantacuzino și la opera care o încununează, *Biblia* care îi poartă numele. Dintre aceste contribuții ne vom opri doar la cîteva, de o incontestabilă autoritate. Nu-i greu de observat, în această concluzie a lui Cartojan din *Istoria literaturii române vechi*, ce-l leagă pe acesta de afirmațiile mai vechi, citate mai sus, ale lui N. Iorga: „Biblia lui Șerban este sinteza tuturor sforțărilor îndeplinite de cărturarii români în cele mai vitrege împrejurări, timp de trei veacuri, în toate Țările Românești, pentru a înveșmînta cuvîntul Domnului în haina limbii naționale. Din confruntarea tuturor textelor anterioare cu originalul grecesc, ei au îndreptat erorile de sens și au ales cuvintele care, înțelese în toate ținuturile românești, aveau mai multă rezonanță în suflete și care în același timp exprimau cu mai multă exactitate noțiunea originalului grecesc. Este o limbă vie românească, cu frumoasele cadențe ritmice". După o scurtă ilustrare (cîteva fraze din *Geneză* și cîteva din *Evanghelia* lui Ioan), N. Cartojan conchide fără ezitare: „Este, după cum se vede, limba literară de azi" [2]. Concluzia lui Cartojan, cum este și firesc, ne apare astăzi exagerată. Ea s-a născut, fără îndoială, și prin analogie cu rolul jucat de *Biblia* lui Luther în formarea limbii literare germane.

Fără să-i acorde mai mult de cîteva rînduri în faimoasa sa istorie literară, G. Călinescu definește lapidar, în același fel, rolul *Bibliei* de la București în dezvoltarea limbii române literare: „Și de fapt *Biblia* apare ca un monument de consolidare a limbii literare" [3]. Autorul adaugă îndată, mai ales că se referise mai înainte la o frază din „precuvîntarea erudită" [1] a *Bibliei* în limba română, care se adresează deopotrivă „românilor, moldovenilor și ungrovlahilor", adică românilor de pretutindeni, că „graiul coagulant al limbii literare române este acela muntenesc, care este dialectul nostru toscanic" [2]. Limba română literară pe care o consolidează *Biblia* de la 1688, ni se sugerează nu fără exagerare, acceptîndu-se o idee foarte răspîndită timp îndelungat, are la bază tocmai acest „grai coagulant" din sudul țării.

În forme mai moderate, astfel de concluzii cu privire la rolul *Bibliei* de la București în formarea și dezvoltarea limbii române literare își fac loc pînă în vremea noastră. Deși are destule rezerve cu privire la limba *Bibliei* din 1688, Al. Piru își încheie considerațiile asupra ei observînd că rolul pe care l-a jucat aceasta în dezvoltarea limbii literare este pozitiv, întrucît a contribuit „la fixarea unor norme de exprimare înainte de apariția gramaticilor cu mai mult de un secol". Acest fapt îl determină și pe Al. Piru să subscrie la concluzia cunoscută: „În orice caz, *Biblia* de la București rămîne un moment de seamă al literaturii noastre vechi, similar în literatura germană *Bibliei* traduse de Luther" [3].

Autorii tratatului academic de *Istoria literaturii române* [4], alăturîndu-se aceluiași punct de vedere, introduc chiar în fraza liminară a capitolului consacrat *Bibliei de la București* o remarcă destinată să scoată în relief locul aparte, prin importanța lui, pe care îl ocupă această traducere în istoria limbii române literare: „În cadrul direcției noi, eleniste, în literatura religioasă românească, direcție promovată de cărturarii epocii lui Șerban Cantacuzino și Constantin Brîncoveanu, opera care marchează un remarcabil progres în dezvoltarea limbii române literare și care contribuie la introducerea limbii române în biserică este *Biblia* lui Șerban Cantacuzino, apărută la București în 1688" [5]. Meritul distinctiv al acestei opere fundamentale pentru cultura românească este circumscris cu claritate, din nou, în perimetrul limbii literare, ca factor determinant de progres. Argumentele pe care se întemeiază această concluzie sînt cele folosite și de cercetătorii anteriori, cu unele mici diferențe și nuanțări: „Faptul că tălmăcitorii *Bibliei de la București* folosesc traducerile parțiale efectuate, începînd din secolul al XVI-lea, în diferite regiuni locuite de români, și reproduc — unori — pasaje întregi din ele, este deosebit de important pentru dezvoltarea limbii literare. Pe de o parte, se recunoaște valoarea literară a limbii cărților utilizate sau — cel puțin — a pasajelor reproduse și se recunoaște autenticitatea traducerii respective, pe de altă parte, prin părțile reproduse, se stabilește o continuitate, în ce privește limba literară, între *Biblia* lui Șerban Cantacuzino și întreaga literară religioasă românească anterioară" [6]. Raporturile dintre *Biblia* de la 1688 și textele similare, traduse anterior, sînt prea mult simplificate în prezentarea de aici. Continuitatea, reală, dintre aceste texte nu trebuie înțeleasă, cum observam și mai înainte, ca o simplă reproducere a unor texte mai vechi în altele mai noi. Textele din secolul al XVI-lea sînt foarte deosebite ca limbă, deși pot fi observate și unele elemente de legătură, de cărțile și capitolelele corespunzătoare din *Biblia* tipărită în

---

[1] Comparația textelor dovedește că munca traducătorilor *Bibliei* din 1688 a fost mult ușurată de existența modelelor anterioare, încît în unele părți traducerea nu pare cu totul nouă. Cu toate acestea, neincluzînd în calcul *Noul Testament* de la Bălgrad, reluat în *Biblia de la București*, Virgil Cândea califică cu cuvinte foarte aspre afirmația aceasta a lui Ștefan Ciobanu din *Istoria literaturii române vechi*, I, București, 1947, p. 300: „Nu era nevoie deci de o traducere nouă a mai multor cărți din *Biblie*, cînd cărturarii noștri aveau la îndemînă întregul *Testament Nou* tipărit în anul 1648 și unele cărți din *Vechiul Testament*". Deși Ștefan Ciobanu pune în față, în fraza incriminată, *Noul Testament* și vorbește doar de „*unele* cărți din *Vechiul Testament*", primește o replică foarte dură pe baza unui calcul care ia în discuție numai fragmentele din *Vechiul Testament* traduse mai înainte (20%): „Un simplu raport între ce se tradusese și ce mai rămînea de tradus din *Vechiul Testament* la mijlocul secolului al XVII-lea ne invederează netemeinicia acestor afirmații și ușurința cu care au fost ele acceptate" (Virgil Cândea, *op. cit.*, p. 120—121). *Biblia* este un întreg și „raportul" între ce s-a tradus pînă la începerea pregătirii textului tipărit în 1688 și ce urma să se realizeze în cadrul acestei ediții nu se poate stabili decît cu includerea în această comparație și a *Noului Testament*, cum procedează Ștefan Ciobanu.

[2] N. Cartojan, *Istoria literaturii române vechi*, postfață și bibliografii finale de Dan Simonescu, prefață de Dan Zamfirescu, Editura Minerva, București, 1980, p. 395.

[3] G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1941, p. 14.

[1] *Op. cit.*, p. 14.

[2] *Ibid.*

[3] Al. Piru, *Literatura română veche*, Editura pentru Literatură, București, 1961, p. 234.

[4] *Istoria literaturii române*, I. *Folclorul. Literatura română în perioada feudală* (1400—1780), Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1964.

[5] *Op. cit.*, p. 451.

[6] *Op. cit.*, p. 453.

secolul al XVII-lea. Trebuie să se vorbească, fără nici un echivoc, de o traducere independentă a *Bibliei* în secolul al XVII-lea, care beneficiază, cum e şi firesc, de toată experienţa acumulată pînă la data elaborării ei. Reproducerea unor „pasaje întregi", cum se afirmă în tratat, din textele anterioare, ar fi condus la alcătuirea unui întreg lipsit de unitate, hibrid, cu discrepanţe mari de la o carte la alta şi de la un capitol la altul, în funcţie de sursa folosită. De altfel autorii tratatului academic de istorie literară nu sînt deloc conservenţi în afirmaţiile pe care le fac, poate cu o singură excepţie. Importanţa *Bibliei* de la 1688 este redusă, în mai multe locuri, la un fapt de istorie culturală : „Textul propriu-zis al *Bibliei de la Bucureşti* interesează istoria literaturii române prin limba lui" [1]. Afirmaţia este mai mult de ordin teoretic, pentru că în analiza practică, fără teama contradicţiilor, se constată că limba acestei traduceri este „puţin unitară sub raport fonetic şi sintactic" [2], deşi, în comparaţie cu textele din secolul anterior, „construcţia frazei *Bibliei de la Bucureşti* este, în general, mult mai firească" [3]. În baza unor astfel de constatări („numeroasele arhaisme, dintre care multe populare, „numărul considerabil de alternanţe fonetice, dovedind lipsa unor norme fonetice stabile şi unitare în limba literară a epocii, cel puţin în Ţara Românească" [4]), la care autorii adaugă şi inadvertenţele de treducere, sînt respinse ca exagerate calificările mai vechi ale lui Iorga, după care *Biblia* de la 1688 este un „monument literar fără pereche" şi ale lui Cartojan, care recunoaşte în acest text „limba literară de azi" [5].

Dincolo de astfel de observaţii, de cele mai multe ori contradictorii, care privesc unele aspecte concrete ale limbii *Bibliei* de la 1688, aprecierile cu caracter general sînt extrem de elogioase, asemănătoare, în mare măsură, cu acelea ale lui Iorga sau Cartojan : „Într-adevăr, prin *Biblia de la Bucureşti*, operă de proporţii monumentale pentru acea epocă, se pune în circulaţie o limbă literară care reprezintă sinteza eforturilor tuturor scriitorilor ecleziastici români de pînă atunci şi se deschide calea pe care se va dezvolta limba română literară de mai tîrziu" [6]. În consecinţă, se va constata : „Traducerea integrală a *Bibliei* în românește, în forma tipărită la Bucureşti (1688), reprezintă, deci, în literatura religioasă românească, precum şi în istoria culturii româneşti, o dată importantă" [7]. Mai mult, se recunoaşte acestui text atît de întins o calitate, de altfel îndoielnică, respinsă anterior, unitatea muntenească a limbii : „traducătorii s-au străduit să folosească o limbă cît mai unitară, bazată pe fonetismul graiului muntean", nereuşitele, din acest punct de vedere, datorîndu-se faptului că „străduinţile lor n-au fost cîtuşi de puţin coordonate", ceea ce face ca „valoarea *Bibliei de la Bucureşti* să fie inegală sub raportul limbii literare" [8]. Concluzia finală şterge şi aceste rezerve : „Cu toate acestea, prin calităţile sale, prin amploarea textului, prin circulaţia mare pe care a avut-o cartea pe întreg teritoriul de limbă românească şi prin prestigiul de care s-a bucurat, *Biblia de la Bucureşti* a contribuit la impunerea graiului muntenesc ca bază a limbii literare. Principalele versiuni româneşti ulterioare ale *Bibliei* (Blaj, Şaguna, Galaction-Radu) au folosit, într-o măsură mai mare sau mai mică, textul *Bibliei* lui Şerban Cantacuzino, demonstrînd astfel caracterul ei de monument fundamental în istoria limbii literare române, una pentru toţi românii" [1]. Pe căi mai ocolite, se ajunge şi în tratatul academic de istorie literară tot la concluzia lui Iorga, asupra căreia ne-am oprit mai înainte, care considera *Biblia* din 1688 „o operă de unitate naţională". Concluziile autorilor tratatului merg mai mult în această direcţie (Iorga—Cartojan), iar observaţiile de amănunt, cu nuanţările de rigoare, sînt cele formulate mai înainte de Ovid Densusianu, deosebite, într-o anumită măsură, atunci cînd este vorba de rolul *Bibliei* româneşti din secolul al XVII-lea la dezvoltarea limbii române literare, de cele ale marelui istoric.

Ovid Densusianu avea intenţia, după cum mărturiseşte în prefaţa (datată iulie, 1937) la cel de al II-lea volum din *Histoire de la langue roumaine*, în care tratează materia secolului al XVI-lea, să-şi continue opera sa capitală cu un al III-lea volum „în care urma să se ocupe de secolul al XVII-lea. Paralel se gîndea să publice şi o carte nouă, anunţată în aceeaşi prefaţă, *Evoluţia estetică a limbii române* [2]. Planul acesta n-a fost realizat, dar el se oglindeşte foarte bine în cursurile pe care Densusianu le ţine la Universitatea din Bucureşti între anii 1929—1938. În cursul pe care îl intitulează *Limba română în secolul al XVII-lea*, partea I, 1935—1936, partea a II-a, 1936—1937, marele romanist bucureştean se opreşte, imediat după consideraţiile preliminare, fapt semnificativ, asupra *Bibliei* din 1688, fixînd şi în felul acesta importanţa acestei traduceri pentru cultura română. Nu ezită însă să-şi mărturisească îndată „decepţiile" pe care i le pricinuiesc atît prefeţele, mai ales prima, „abstractă şi discursivă" [3], cît şi textul : „Dacă parcurgem această tipăritură, avem o altă decepţie. Este curios că sîntem la o distanţă de o sută de ani de limba lui Coresi, care este mai unitară, mai literară decît ceea ce se prezintă în *Biblia* de la 1688" [4]. Ovid Densusianu precizează cu grijă, în continuare, cauzele acestor decepţii, înşirînd o serie de particularităţi de limbă care îi apar, conform cu teza pe care o susţinea cu cea mai mare consecvenţă, că la baza limbii române literare stau textele coresiene, ca abateri de la normele limbii literare, de pe atunci unice : „Referindu-ne la fonetică, e de amintit o particularitate întîlnită des în tipărituri : întîlnim cuvîntul *Dumnezău, dumnezăiesc*, cu *ă* în loc de *e*. Mai apare *ă* şi în alte cazuri, ca, de exemplu, în *deşărt, şădea* etc. Chiar forma aşa de caracteristică pentru graiul muntenesc, *seară*, apare mai des cu fonetismul *sară* ca în Moldova şi alte regiuni. La Coresi sînt întrebuinţate unele muntenisme, totuşi constatăm o unitate, care nu apare, aşa cum ne-am aştepta, în *Biblia lui Şerban*. Şi atunci ne întrebăm : cum se face oare că acei care au tradus cu multă silinţă, au tipărit cu multă îngrijire întreaga *Biblie* au lăsat să se strecoare asemenea forme ? De ce concesiune pentru unele forme locale ? Mărturisesc că explicaţia nu e uşor de dat. Nu putem şti întrucît cei care au colaborat şi-au impus unele preferinţe. Mai intervine însă altceva: întrucît unele din aceste forme nu ar fi de

[1] *Op. cit.*, p. 453.
[2] *Ibid.*
[3] *Ibid.*, p. 455.
[4] *Ibid.*, p. 453—455.
[5] *Ibid.*, p 457.
[6] *Ibid.*, p. 453.
[7] *Ibid.*, p. 457.
[8] *Ibid.*

[1] *Ibid.*, p. 457—458.
[2] Aceste cursuri au fost tipărite multă vreme după moartea autorului : Ovid Densusianu, *Opere*, III, ediţie critică şi comentarii de Valeriu Rusu, *Limba română în secolul al XVII-lea, Evoluţia estetică a limbei române*, Editura Minerva, Bucureşti, 1977.
[3] *Op. cit.*, p. 28. Densusianu este de altfel inconsecvent. În *Evoluţia estetică a limbii române* sînt apreciate mai mult prefeţele cărţilor din secolul al XVII-lea şi al XVIII-lea, decît cuprinsul lor : „În secolul al XVII-lea şi al XVIII-lea prefeţele sînt mai interesante decît cuprinsul cărţei chiar, pentru că de multe ori şi mai ales cînd e vorba de cărţile bisericeşti, prefeţele acestea sînt de multe ori o profesiune de credinţă, sau alteori ne dezvoltă unele lucruri din viaţa noastră culturală care nu ne poate rămîne indiferentă" (*ed. cit.*, p. 244).
[4] Ovid Densusianu, *Limba română în secolul al XVII-lea*, *ed. cit.*, p. 28.

atribuit culegătorilor ?" [1]. Nedumeririle și întrebările lui Densusianu au fost reluate întocmai de mulți dintre filologii români care s-au ocupat de limba *Bibliei* din 1688. Prestigiul — subliniat și de Ovid Densusianu — de care s-a bucurat, pe bună dreptate, acest text, tipărit în capitala Țării Românești, care va deveni în secolul al XIX-lea capitala țării unite sub domnitorul Al. I. Cuza, în 1859, ar fi trebuit să producă dovada cea mai importantă că limba română literară unică s-a născut pe baza graiului vorbit în sudul țării, reflectat în cărțile tipărite de diaconul Coresi la Brașov, în secolul al XVI-lea. Celebrul text contrazicea o prejudecată adînc înrădăcinată, cauzînd „decepțiile", atît de explicit exprimate de Densusianu, în rîndul tuturor acelora care o împărtășeau. De fapt, după cum vom vedea, limba *Bibliei* bucureștene nu era lipsită de unitate din cauză că nu respecta „norma" coresiană, cum credea Densusianu. Unitatea ei trebuie altfel înțeleasă, în cadrul condițiilor și normelor specifice momentului cînd se tipărește *Biblia* de la 1688, altele decît în secolul al XVI-lea și altele decît în vremea noastră. *Biblia* lui Șerban Cantacuzino, deși dezminte unele așteptări, cum recunoaște Ovid Densusianu, „a avut în același timp multă influență, pentru că a fost citită în atîtea biserici nu numai în Muntenia, dar și din Ardeal, încît limba traducătorilor acestei *Biblii* n-a putut desigur să rămînă fără ecou în sufletul acelora care au ascultat-o" [2], și, adăugăm noi, mai ales în sufletul acelora care au citit-o. Această traducere juxtaliniară, cu toate neajunsurile care rezultă de aici („frazele, oricît de românești erau, [...] veneau să corespundă textului din alte limbi" [3]), limba fiind încă „foarte nesigură, foarte stîngace", din motivele arătate, reprezintă totuși, concede Densusianu, „o românească ceva mai netezită, mai evoluată în orice caz, decît aceea a lui Coresi" [4]. Ilustrarea cu care Densusianu își susține concluziile cu privire la locul pe care îl ocupă *Biblia* din 1688 în „evoluția estetică a limbii române" este foarte sumară — practic ea se reduce doar la începutul *Psalmului XXI* — și, prin urmare, neconcludentă : „Cuvintele se alătură la sfîrșitul frazei și nu sînt înșirate în ordine normală, așa încît ne găsim în fața unei expreimări defectuoase cu toate că avem de-a face cu unul din psalmii cei mai cunoscuți" [5]. De fapt această încheiere îi servea autorului cursului citat, care-și studiază și se folosește în această perspectivă de valoare ilustrativă a citatului, pentru a demonstra, forțînd trecerea de la o operă la alta, în mod destul de ciudat, altceva, și anume că psaltirea versificată de Dosoftei în secolul al XVII-lea, mai veche, deci nepotrivită pentru o astfel de apropiere, nu are nici o valoare estetică [6], exagerare evidentă, cum au dovedit-o ultimele cercetări consacrate activității poetice a mitropolitului moldovean. Rezultă din cele spuse pînă aici foarte limpede că înălțimea la care situa Iorga, din toate punctele de vedere, *Biblia de la București* scade foarte mult în interpretarea lingvistică și estetică a lui Ovid Densusianu, care de altfel manifestă, mai ales sub ultimul aspect, o rezervă accentuată cu privire la întreaga producție literară românească din secolul al XVII-lea, lipsită de „darul imaginației" [7], cum argumentează, cu probe insuficiente, în cursul, din atîtea alte puncte de vedere extrem de interesant, *Evoluția estetică a limbii române.*

Urmașii lui Densusianu își însușesc multe din aceste opinii, care scad ponderea *Bibliei* din 1688 în dezvoltarea limbii literare și, implicit, în „evoluția ei estetică". În *Istoria limbii române literare*, vol. I, de Al. Rosetti, Boris Cazacu și Liviu Onu, se reproduce, cu mici modificări și cu o ilustrare lingvistică mai bogată, capitolul consacrat *Bibliei* de la 1688 în tratatul academic de istoria literaturii române [1]. Singurul amănunt care merită să fie remarcat este doar încercarea de a sublinia și mai puternic, cum rezultă și din subtitlul capitolului *(Consolidarea trăsăturilor muntenești ale limbii române literare* [2]*)*, dependența *Biblici de la București* de graiul muntean, impus de Coresi ca limbă literară prin cunoscutele sale tipărituri de la Brașov (1559—1581). În continuarea cărților tipărite de Coresi, beneficiind de avantajele unei răspîndiri mult mai largi în lumea românească a secolului al XVII-lea, este așezată *Biblia*, carte fundamentală, care nu mai satisface numai nevoile de cult, pentru că se adresează tuturor cititorilor, nu numai unor anumite categorii, slujitorilor bisericii în primul rînd. Nesusținută de fapte, alăturarea celor două momente culturale, la distanță de un secol, în vederea explicării unui efect comun, realizarea unei limbi literare unice pe bază muntenească, apare cel puțin forțată. Cel dintîi care cere, în lucrări întinse, cu argumente temeinice și în termeni neechivoci, revizuirea acestei teze cu privire la originea și evoluția limbii literare în perioada veche [3] este G. Ivănescu, în teza sa de doctorat din 1945, *Problemele capitale ale vechii române literare* [4], în mai multe din studiile sale ulterioare [5] și, cu cîțiva ani în urmă, în *Istoria limbii române* [6]. Plecînd de la unele observații mai vechi ale lui A. Philippide [7], Moses Gaster [8], G. Ibrăileanu [9], G. Ivănescu va respinge primatul textelor coresiene în fixarea normelor unice ale limbii române literare, succesiune în care s-ar plasa și *Biblia de la București*, fundamentînd cunoscuta și discutata sa teorie a dialectelor (variantelor) limbii române literare în perioada veche : „A susține că limba literară româ-

---

[1] *Ibid.*
[2] *Evoluția estetică, ed. cit.* p. 247.
[3] *Ibid.*
[4] *Ibid.*
[5] *Ibid.*
[6] Critica negativă pe care o face Densusianu *Psaltirii* lui Dosoftei este concentrată în fraze apodictice ca aceasta : „Nu cred că Dosoftei ar fi avut vreo influență prin încercările lui asupra limbii literare și mai ales să fi dat sugestiuni în ceea ce privește exprimarea poetică" (*op. cit.*, p. 257).
[7] *Op. cit.*, p. 245. Vezi și argumentele de la p. 246—247.

[1] Vezi Al. Rosetti, Boris Cazacu, Liviu Onu, *Istoria limbii române literare, I, De la origini pînă la începutul secolului al XIX-lea*, Editura Minerva, București, 1971, cap. *Consacrarea limbii române ca limbă a cultului religios în Țara Românească. Biblia de la București* (1688), p. 167—181 și *Istoria literaturii române* I, *Folclorul. Literatura română în perioada feudală (1400—1780)*, redactor responsabil acad. Al. Rosetti, Editura Academiei Republicii Populare Române. București, 1964, p. 451—458.
[2] Al. Rosetti, B. Cazacu, Liviu Onu, *op. cit.*, p. 167.
[3] Au pus în discuție, fără să luăm în seamă toate contribuțiile, cu rezultate și argumente diferite, realizarea unității limbii române literare pe baza textelor coresiene, în perioadă veche, Iorgu Iordan *(Limba română literară (Privire generală)*, în „Limba română", III, 6, 1954, G. Istrate *(Caracterul regional al textelor noastre vechi*, în *Limba română literară. Studii și articole*, Editura Minerva, București, 1970) și, în anii din urmă, Ion Gheție (*Baza dialectală a românei literare*, Editura Academiei R.S.R., București, 1975, *Istoria limbii române literare. Privire sintetică*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978), Șt. Munteanu și Vasile D. Țâra (*Istoria limbii române literare*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1978, 1983).
[4] G. Ivănescu, *Problemele capitale ale vechii române literare*, Tipografia Alexandru Țerek, Iași, 1948.
[5] G. Ivănescu, *Teorii eronate despre limba română literară*, în „Iașul literar", 1956, nr. 10, *Existența dialectelor literare*, în „Convorbiri literare", 1972, nr. 4.
[6] G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, Editură Junimea, Iași, 1980.
[7] A. Philippide, *Introducere în istoria limbii și literaturii române*, Iași, 1888.
[8] Moses Gaster, *Chrestomatie română*, I, *Introducere*, București, 1891.
[9] G. Ibrăileanu, *Istoria literaturii române (Epoca Conachi)*, curs universitar litografiat ținut la Universitatea din Iași în 1909—1910, tipărit în *Opere*, VII, ediție critică de Rodica Rotaru și Al. Piru, Editura Minerva, 1979.

nească a fost una singură de la începutul ei şi pînă astăzi pe tot pămîntul românesc este a falsifica lucrurile"[1]. Problema aceasta, mult timp atît de controversată, a fost reluată, cu mai bine de un deceniu în urmă, de Ion Gheţie, în mai multe din lucrările sale. Ne interesează aici în special referirile autorului la *Biblia* tipărită de Şerban Cantacuzino în 1688 şi la rolul acesteia în evoluţia limbii române literare.

În capitolul *Limba literară în perioada 1656—1715*, din masivul volum *Baza dialectală a românei literare*, partea consacrată tipăriturilor din *Muntenia*[2], Ion Gheţie remarcă, aşa cum era şi firesc, ca „operă de căpetenie a literaturii religioase din această perioadă", *Biblia de la Bucureşti*. Cînd fixează „trăsăturile fundamentale" şi cele „secundare" ale acestei variante a limbii române literare dintre anii menţionaţi, comparativ cu „norma cărţilor tîrgoviştene din anii 1650", numeroase exemple sînt extrase din această importantă sursă. Autorul observă, pentru această perioadă, „o destul de puternică influenţă a limbii vorbite asupra normelor variantei literare"[3] în textele din Muntenia: „Ca fapte mai semnificative ale acestei acţiuni vom remarca, în domeniul scrierilor bisericeşti, sporirea semnificativă a cazurilor de durificare a şuierătoarelor *ş, j* (urmate de *e, i*) şi notarea mai frecventă a palatalizării labiodentalei *f*. Destul de numeroase sînt şi cuvintele în care un *e* aton medial apare trecut la *i* (dar formele cu *e* rămîn larg majoritare, aşa încît cu greu s-ar putea vorbi în aceste texte de o alternanţă *e/i* în poziţia amintită). Mai rar decît ne-am fi aşteptat, poate, ne întîmpină rostirea dură a lui *d* (notată sporadic în textele tîrgovişteneale perioadei precedente")[4]. Explicaţia oferită pentru apariţia acestor fenomene este de ordin sociogeografic: mutarea definitivă, după 1659, a capitalei Ţării Româneşti de la Tîrgovişte la Bucureşti, într-o zonă dialectală în care particularităţile amintite puteau influenţa, prin presiunea limbii vorbite, norma literară anterioară[5]. Nu pot fi explicate satisfăcător, consideră Ion Gheţie, prin factorii locali amintiţi, deci prin raportarea „la graiurile muntenești din trecut şi de astăzi"[6], o serie de particularităţi importante. Acestea caracterizează cărţile apărute în timpul domniei lui Şerban Cantacuzino, 1678—1688, cea mai importantă dintre ele fiind *Biblia*. Dintre fenomenele fonetice nemunteneşti, nordice şi moldoveneşti, frecvente mai cu seamă în *Biblie* (unele din acestea îl surprinseseră altădată şi pe Densusianu[7]), sînt reţinute cîteva, considerate mai importante: „*î* în *mînile*, durificarea labialelor, durificarea lui *s, z, ţ*, prezenţa lui *dz* şi a lui *ğ*, articolul posesiv invariabil, fonetisme, ca *Dumnăzău, blăstăm* şi pl. *mînule* [...] Dintre toate se remarcă, printr-o frecvenţă ridicată, durificarea lui *s, z, ţ*, care, în paginile *Bibliei de la Bucureşti*, ne întîmpină, adeseori în număr mare, aproape pe fiecare pagină"[8]. Prezenţa acestor fonetisme îi apare lui Ion Gheţie, întocmai ca lui Densusianu, „neaşteptată", pentru că rupe continuitatea unei tradiţii: a limbii literare fixate, la nivelul întregii ţări, de Coresi (Densusianu), a variantei muntene (Gheţie).

S-au dat mai multe explicaţii, începînd cu Densusianu şi alţii, întregite de Ion Gheţie în *Baza dialectală a românei literare*, prezenţei acestor particularităţi nemunteneşti din paginile *Bibliei de la Bucureşti*. Stabilirea cu exactitate a contribuţiei lui Milescu la traducerea *Vechiului Testament* din *Biblia* tipărită în 1688 oferă o bază serioasă pentru susţinerea afirmaţiei că unele din aceste fapte de limbă pot fi reminiscenţe din acest vechi strat, deşi se pune întrebarea de ce muntenii care revizuiesc textul nu le elimină, restabilind norma literară a variantei în care scriau. Admiterea ipotezei că prima revizie a fost făcută de moldoveni, de Dosoftei şi colaboratorii săi, cum presupune N. A. Ursu, aduce un argument în plus în favoarea justificării prezenţei faptelor de limbă nemunteneşti din sursă directă, mai ales că, aşa după cum am arătat într-unul din capitolele anterioare, avem toate motivele să credem că Milescu a păstrat un timp mai îndelungat decît s-a presupus pînă acum manuscrisul acestei traduceri, la care mai lucra încă în 1668. Fireşte rămîne deschisă, şi în această ipoteză, întrebarea de ce „acei oameni ai locului", menţionaţi cu aceste cuvinte, sub semnătura lui Şerban Cantacuzino, în prefaţa *Bibliei*, ca revizori ai textului care se tipăreşte, au renunţat la o parte din „moldovenisme" (africata *dz*, folosită cu consecvenţă în ms. 45, care îl reproduce, cu unele modificări, pe acela al lui Milescu, dintre fenomenele cele mai caracteristice) şi au păstrat atîtea altele. Mai mult, aşa cum atrage atenţia şi Ion Gheţie, în *Noul Testament* din *Biblia de la Bucureşti*, partea netradusă de Milescu, apar de asemenea unele particularităţi nemunteneşti, păstrate poate din paginile *Noului Testament de la Bălgrad*, una din sursele principale, neîndoielnice, ale tipăriturii din 1688. Acest fapt ne pune în faţa unei noi întrebări: de ce, în alte cazuri, foarte semnificative, modelul oferit de tipăritura transilvăneană din 1648 n-a mai fost urmat în textul de la Bucureşti: „e de remarcat că, într-o serie de locuri unde tipăritura din 1648 prezintă de pildă, *s, z, ţ* moi, *Biblia* bucureşteană notează rostirea dură a acestor consoane"[1]. Este de reţinut şi o altă observaţie a lui Ion Gheţie: „Nu trebuie, apoi, să pierdem din vedere faptul că unele dintre particularităţile menţionate mai sus (în special durificarea lui *s, z, ţ*, dar nu numai acest fenomen) se întîlnesc şi în alte cărţi tipărite la Bucureşti, despre care nu se poate spune că descind din originalele moldoveneşti sau ardeleneşti"[2]. *Svinta şi dumnezeiasca liturghie*, tipărită în capitala Ţării Româneşti, în 1680, considerată ca o replică munteană la aceea a lui Dosoftei, apărută la Iaşi în 1679 *(Dumnezăiasca liturghie)* şi *Mărgăritarele* traduse de Radu şi Şerban Greceanu (1691) sînt în această situaţie. După ce emite şi altă ipoteză, pusă repede sub semnul îndoielii, practic respinsă („durificarea lui *s, z, ţ*, atît de răspîndită în tipăritura din 1688, avea curs în Oltenia la finele secolului al XVII-lea şi, prin urmare, ea putea fi pusă pe seama unui oltean"[3]), Ion Gheţie ajunge tot la explicaţia lui Densusianu, foarte răspîndită de altfel. Aşa ziselе trăsături nemunteneşti din *Biblia de la Bucureşti* se datoresc intervenţiilor tipografilor moldoveni, numeroşi şi cunoscuţi ca nume, care lucrau în timpul lui Şerban Cantacuzino şi, mai tîrziu, al lui Constantin Brîncoveanu, în Ţara Românească. Dintre aceştia, un rol important în tipărirea *Bibliei*, menţionat cu exactitate la sfîşitul ediţiei, l-a avut episcopul de Huşi, Mitrofan, la vremea aceea şeful tipografiei Mitropoliei din Bucureşti, corectorul principal al întregului text. Sînt bine cunoscute şi numele altor tipografi moldoveni, ca Chiriac şi Atanasie, care se ocupă de tipărirea *Liturghiei* din 1680 şi a *Evangheliei* din 1682 (Chiriac), la care se adaugă *Evanghelia greco-română* din 1693, „îndreptată" de „prea micul

[1] *Problemele capitale*, p. 70.
[2] *Baza dialectală a românei literare*, p. 330—342.
[3] *Op. cit.*, p. 338.
[4] *Ibid.*
[5] *Ibid.*
[6] *Ibid.*, p. 339.
[7] Ovid Densusianu, *Limba română în secolul al XVII-lea*, curs litografiat, 1935—1936, *ed. cit.*, p. 28.
[8] Ion Gheţie, *op. cit.*, p. 339.

[1] Ion Gheţie, *op. cit.*, p. 340.
[2] *Ibid.*
[3] *Ibid.*

întru ieromonahi Athanasie Moldoveanul"[1]. Rolul jucat de tipografii şi diortositorii moldoveni este extins, în cazul manuscriselor istorice, asupra copiştilor[2].

De la început trebuie să observăm că acest argument, invocat în atîtea rînduri pentru a explica prezenţa unor „particularităţi nemuntenești", în cele mai multe cazuri moldovenești, în textele din Ţara Românească, este extrem de şubred. Este greu de presupus că un autor cunoscut, care putea urmări procesul de tipărire, dacă acceptăm părerea că nu-l supraveghea, se înstrăinează atît de mult de propriul său text încît acceptă schimbări radicale în modul lui de a scrie, modificări împinse, în unele cazuri, cum sînt cele citate, pînă la abandonarea unor norme fonetice sau ortografice pe care le respectase pînă atunci. În ceea ce-l priveşte pe Mitrofan, intervine şi un alt factor demn de luat în seamă: declaraţia sa că nu a intervenit în text („precum am aflat în izvod aşa am dat şi în tipariu"[3]). Ar trebui să înţelegem de aici că Mitrofan, „a tot meşterşugul tipografiei şi îndireptării cuvintelor rumâneşti ostenitoriu"[4], s-a aplecat asupra textului încredinţat cu sarcina de a-l „îndrepta" după manuscrisul muntean, rămînînd în rolul său de corector, nu de colaborator. S-ar putea obiecta că, în secolul al XVII-lea, aceste sarcini nu erau precizate cu rigoarea de astăzi, încît uşor se puteau încălca. Putea interveni atunci controlul şi ambiţia autorilor sau a acelora care se pretindeau astfel, fraţii Greceanu, în cazul *Bibliei*, pentru temperarea unor schimbări sistematice a normelor muntenești de scriere. Ştim de altfel că, în alte cazuri dintre cele invocate de susţinătorii punctului de vedere după care tipografii influenţau profund limba cărţilor pe care le tipăreau, nu ei erau şi corectori (printre altele chiar cazul *Bibliei*). Corectorul *Liturghierului* din 1680 este ieromonahul Inochentie, celălalt ieromonah, Chiriac, semnînd doar ca tipograf[5]. „Cele două înştiinţări", cum sînt numite de Ioan Bianu şi Nerva Hodoş[6], de la p. 370 a *Evangheliarului* din 1693, îl indică drept di ortositor pe „prea micul întru ieromonahi Athanasie Moldoveanul"[7], iar printre „cei meşteri şi iscusiţi şi înţelepţi şi nevoitori tipografi"[8], pe viitorul mitropolit al Ţării Româneşti, acum şi el doar un „prea mic în ieromonahi", Antim din Iviria. Rolul lui Antim Ivireanul în tipărirea şi îndreptarea acestei cărţi rezultă limpede din atributele pe care şi le acordă chiar acesta: meşter tipograf, „iscusit, înţelept şi nevoitor"[9]. Într-un stil foarte personal, care avea să-i aducă un loc important în literatura română, viitorul mitropolit, citindu-l pe evanghelistul Matei, sugerează dificultăţile care-i stăteau în faţă, învinse prin credinţă şi perseverenţă: „De veţi avea credinţă şi nu vă veţi îndoi, veţi zice muntelui acestuia, rădică-te şi te aruncă în mare, [şi] să va face, şi toate oarecîte veţi cere, crezînd, veţi lua"[10]. Aceste dificultăţi, sugerate de imaginea evanghelistului, nu erau ale unui simplu culegător, după cum rezultă din precizarea care urmează: „ „Deci spre acéstea căutînd cu tot sufletul şi inema, prin trudă şi osteneală nu puţînă m-am atins de acest folositoriu de suflet lucru"[11]. „Îndreptarea greşalelor", cu ajutorul cititorilor, este invocată de ambii ieromonahi, şi de diortositor (Atanasie Moldoveanul) şi de tipograf (Antim de la Iviria, cum semna atunci). Nu credem că, în această situaţie, cînd amîndoi ieromonahii s-au îngrijit de text, colaborînd prin forţa împrejurărilor, Antim Ivireanul nu-şi putea impune punctul său de vedere dacă ar fi considerat că trebuie restabilită norma muntenească de scriere. Lucrurile se prezintă cu totul altfel. În cuvîntul său către cititor, deci într-un text care exclude orice constrîngere din afară, apar, sub propriul său nume, numeroase (comparativ cu scurtimea textului) şi surprinzătoare particularităţi nemuntenești: *Dumnezău dumnezăiasca, dumnezăeştii, dumnezăescul, dumnezăire, sînguri, puţînă, întâi*[1]. Este greu de crezut că Antim Ivireanul şi-a moldovenizat textul sub influenţa lui Atanasie. Aceasta era de fapt „norma" de scriere atunci şi la Iaşi şi la Bucureşti. După cum se vede, explicaţia unor fonetisme nespecifice variantei muntenești a limbii române literare din această perioadă în *Biblia de la Bucureşti*, cel mai important text din epocă în această situaţie, trebuie căutată şi în altă parte decît în intervenţia corectorilor sau a tipografilor, pe care, firește, n-o excludem.

Ne obligă să căutăm noi explicaţii şi alt fapt. Fraţii Greceanu îşi scriu propriile lor traduceri cam cu aceleaşi particularităţi nemuntenești în fonetică pe care le întîlnim în *Biblia de la Bucureşti*, o operă de „colaborare", peste timp şi prin forţa împrejurărilor, între un moldovean, Nicolae Milescu, traducătorul *Vechiului Testament* (ca să nu mai vorbim de revizia moldovenească a textului său), un transilvănean, Simion Ştefan, care tipăreşte *Noul Testament de la Bălgrad*, şi fraţii Greceanu, munteni, care poartă răspunderea redacţiei integrale, muntenești, a faimoasei tipărituri din 1688. Privind cu atenţie limba *Mărgăritarelor*[2], observăm că ea este, sub aspectele fonetice care ne interesează şi pe care le urmărim aici, aproape identică cu aceea din *Biblia de la Bucureşti*, începînd chiar cu prefeţele cărţii, prima adresată voievodului şi a doua, „binevoitorului cetitoriu", semnate de fraţii Greceanu: *Dumnezău* (peste tot, în cele două prefeţe, cu o singură excepţie, *Dumnezeu* (f. 1 r), dar *dumnezeescu* (f. 1 r), *nedumnezeirea* (f. 1 r), *dumnezeilor* (f. 2 v), *dumnezeescul* (f. 2 r), *asămănarea* (f. 1 r), *asamănă* (f. 1 r), dar şi *asemenea* (f. 1 r) *singur* (f. 1 v)[3] etc. Un sondaj în paginile acestei traduceri confirmă pe deplin această răspîndire a velarizării lui *e* şi *i* după *s, z, ţ* în tipăriturile muntene ale epocii: *Dumnezău*, în nenumărate exemple, mai rar *Dumnezeu*, *Dumnezăului* (f. 178 v), dar *dumnezeirii* (f. 178 r), *zăci*: „*zăci* de mii" (f. 15 r, v), *păzască*: „ca să *păzască* calea" (f. 17 r), *auzît*: „am *auzît* zicînd" (f. 18 r), *înţălepl* (f. 1 v), *înţelepţască* (f. 4 r), dar *înţelepţeşti* (f. 1 v), *asamănă* (f. 100 r), *sara*: „pănă în *sară*" (f. 75 r), *săhăstrit*, în *Scara acestii cărţi*, în Istoriia a lui Dionisie ieromonahul, dar *sehăstrit*, în titlul din interiorul cărţii (f. 168 r) etc. Apar pînă şi exemple de palatalizare a lui *ţ+i*: *ţiară* şi *hiară* (f. 2 r), hiarăle: „*hiarăle* cele sălbateci" (f. 47 v). S-ar putea, pînă la urmă, obiecta, deşi noi nu vedem temeiul acestei obiecţii, că Mitrofan, „la a tot meşteşugul lucrului al aceştii sfinte cărţi şi al diorthosirii limbii rumâneşti", în calitatea pe care şi-o mărturiseşte într-o scurtă însemnare de la sfîrşitul cărţii (f. 178 v), a mers atît de departe în acţiunea de înlăturare a normelor de scriere specifice textelor muntenești încît a modificat, într-o carte tipărită la Bucureşti, pînă şi limba prefeţelor celor doi logofeţi, nu numai grafia traducerii, introducînd în loc „norme" modovenești.

Lipsa de temeinicie a unor astfel de afirmaţii poate fi verificată cu uşurinţă, atrăgînd în comparaţie texte care stau departe de orice presupusă influenţă a moldo-

---

[1] *BRV*, I, p. 334.
[2] Ion Gheţie, *op. cit.*, p. 341.
[3] BRV, I, p. 291.
[4] *Ibid.*
[5] *Ibid.*, p. 237.
[6] *Ibid.*, p. 334.
[7] *Ibid.*
[8] *Ibid.*, p. 335
[9] *Ibid.*
[10] *Ibid.*
[11] *Ibid.*

[1] *Ibid.*
[2] *Mărgăritare, adecă cuvinte de multe féliuri a celui întru sfinţi, părintelui nostru Ioan, arhiepiscopul Ţarigradului, a lui Zlatoust, şi ale altor sfinţi părinţi...*; Tipografia Mitropoliei, Bucureşti, 1691.

veanului Mitrofan şi a colaboratorilor şi ucenicilor săi de la tipografia Mitropoliei din Bucureşti. Cel mai semnificativ dintre aceste texte este cronica lui Radu Popescu, rămasă în manuscris pînă tîrziu, ca toate celelalte scrieri istorice: *Istoriilor domnilor Ţării Româneşti* [1]. Pentru explicarea numărului mare de velarizări ale vocalelor *e* şi *i* precedate de *s, z, ţ*, în primul rînd, dar şi de alte consoane, în cronica lui Radu Popescu, ar putea fi invocate şi o serie de cauze speciale. Tratarea paralelă a *Istoriilor domnilor Ţării Rumâneşti*, cum şi-a intitulat Radu Popescu cronica, cu aceea a domnilor din Moldova, observînd, în acelaşi timp, tot ce se petrece în Transilvania, într-un cadru larg de istorie universală, favorizează, prin sursele folosite, care sînt vechile letopiseţe ale ţării, cele moldoveneşti îndeosebi, pătrunderea unor elemente nemuntenești în varianta literară munteană pe care o reprezintă această cronică [2]. De altfel este vorba adesea de aceiaşi domni în amble principate, cazul lui Nicolae Mavrocordat, al cărui cronicar de curte, răsplătit pentru credinţa sa, arătată şi în scris, cu ranguri boiereşti, a fost Radu Popescu, în special în a doua domnie a primului domn fanariot pe tronul ţărilor noastre, cînd marele vornic şi sfetnicul său apropiat îşi scrie o importantă parte a cronicii, cea de a doua (1688—1719), pe care o va continua, după 1723, pînă la sfîrşitul vieţii, ca monah, după ce se retrage din viaţa publică. Cuprinse în compilaţii întinse, aceste cronici, retranscrise şi adaptate din porunca şi conform cu intersele de moment ale domnilor din familia Mavrocordat, în scaun la Bucureşti şi la Iaşi [3], puteau suferi şi ca limbă o serie de modificări. Transcrierea lor în Muntenia — se cunoaşte, de pildă, numele unui copist bucureştean, popa Stanciul de la biserica Tuturor Sfinţilor — putea conduce la uniformizarea, pe baza normelor acestei variante literare, a întregului text. Reţinem precizarea acestui copist, care indică sursele moldoveneşti şi muntene compilate: „Leatopiseţ între carele să coprinde domniia dintăi şi de a doa din Ţara Moldovei a măriei sale prealuminatului nostru domn, Io Nicolae Alexandru voievod carele iaste alcătuit de Nicolae Costin vel logofăt, feciorul lui Miron Costin ce au fost logofăt mare, şi domnia dintăi şi de a doa iară a mariei sale din Ţara Rumânească tocmit şi aşezat de Radul Popescul ce au fost vornic mare, coprinzînd şi alte lucruri ce s-au întîmplat printr-altele părţi într-aceste domnii ale măriei sale, carele l-am scris eu, popa Stanciul de la Biserica Tuturor Sfinţilor, în scaunul domniei, în Bucureşti" [1]. Avem toate temeiurile să credem că un astfel de text putea reprezenta „norma" literară muntenească a începutului de veac al XVIII-lea.

Particularităţile fonetice nemuntenești din această cronică sînt numeroase şi au o frecvenţă ridicată, depăşindu-le, în unele cazuri, pe cele din *Biblia de la Bucureşti*. Velarizarea lui *e* şi *i* după *s, z, ţ*, fenomenul cel mai des invocat atunci cînd se discută astfel de interferenţe ale normei muntene cu cea moldovenească în textele din Ţara Românească din această perioadă, nu se realizează cu aceeaşi consecvenţă ca velarizarea lui *e* şi *i* după şuierătoare (*ş, j*), fenomen mai vechi decît în Moldova în graiurile de tip muntenesc [2], dar atît în *Biblia de la Bucureşti* cît şi în cronica lui Radu Popescu exemple de felul celor invocate se găsesc peste tot, într-un număr semnificativ, încît acest fapt nu poate trece neobservat: *mazîlise* (255) [3], *mazîli, mazîlit* (257, 549), *puţîn* (267), *săcui, săcuii* (277, 278, 471), *săcuilor* (277), *Săcuianul* (406), *dumnezăiască* (459, 530), *Dumnezău* (472, 529), dar şi *Dumnezeu* (457), *sîngur* (513), *sînguri* (502), *nemţăşti* (471, 475, 476, 502, 509), *nemţăscu* (511), *îmbogăţîndu-să* (473), *puţintele* (475), *îndemnasă* (480), *zicături* (485), *zîcea* (480, 496, 502), *cumsăcade* (472, 491), *zapisăle* (491), *osăbit* (493), *cuvinte frumoasă* (493), *înfrumusăţîndu-să* (530), *casăle* (493), *ascunsăle* (499), *auzîndu* (506), *braţă* (507), *grăbisă de isprăvisă* (507), *înţălepciune* (507), *slobozască* (507), *înţălegînd* (508), *stînge* (549) etc. Împortiva obiecţiei care s-ar putea face că astfel de fonetisme, sau măcar o parte din ele, se păstrează din sursele moldoveneşti folosite de cronicarul muntean sau sînt introduse de copiştii moldoveni, cum s-a afirmat, stau cel puţin două fapte: 1) aceste fenomene apar şi în pasajele memorialistice, puse sub declaraţii ca acestea: „cum am văzut şi noi cu ochii noştri, acestea ce scriem" (p. 459); „că noi cu oichii noştri le-am văzut şi cu mîinile noastre le-am pipăit" (p. 491); 2) prezenţa copistului muntean se simte peste tot, în exemple numeroase de fonetisme care nu puteau să apară în scrisul unui copist moldovean, care ar fi trecut la eliminarea lor: *dă* şi *pă*, în foarte multe exemple, fără să aibă o frecvenţă eliminatorie a variantelor literare (*de* şi *pe*), *dăzbraci* (234), *striine* (234), *dăplin* (244, 546), *dăşarte* (245), *dăgrab* (246, 256), *dăzgropîndu-l* (266), *dupre* (316), *dupe* (288), *dăzmierda* (292), *dăzmierdat* (390), *dăspre* (324), *dăzlipise* (330), *dăşteptîndu-se* (331), *dăcît* (381, 454), *dăspopi* (394), *oichi* (495), *ureichi* (520) şi chiar un neaşteptat *picierul* („ca cum ar veni capul calului paşii drept *picierul* hanului", 563) etc. Se confirmă, şi în felul acesta, concluzia formulată de Ion Gheţie în *Baza dialectală a românei literare* cu privire la „dubla presiune", cum o numeşte autorul, exercitată între 1656—1715, „mai ales în prima parte a intervalului, din partea graiurilor locale şi din partea normei moldoveneşti" [4]. Se recomandă, din aceste motive, îndepărtarea „opiniei curente, după care *Biblia* bucureşteană ar fi avut rolul de a impune graiul muntean ca bază a limbii române literare" [5], recomandare pe deplin justificată, deşi motivarea ei trebuie întregită cu cîteva nuanţări, care pun în discuţie atît răspîndirea fenomenelor rezultate din „presiunea graiurilor locale şi din partea normei

[1] Folosim ediţia *Cronicari munteni*, I, îngrijită de Mihail Gregorian, studiu introductiv de Eugen Stănescu, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1961, la care trimite cifra din paranteză, în toate exemplele citate.

[2] Giorge Pascu, în *Istoria literaturii române din secolul al XVII-lea*, Iaşi, Institutul de Arte Grafice „Viaţa Românească", 1922, afirmă că „moldovenii şi cronicarii moldoveni au exercitat o influenţă aşa de puternică asupra muntenilor şi cronicarilor munteni, încît aceştia din urmă, de pe la 1650, au început să adopte termenii moldoveneşti *muntenî, Ţara Muntenească, muntenesc, în loc de român, Ţara Românească, românesc*" (p. 26). Lingvistul şi istoricul literar ieşean citează exemple din cronica lui Constantin Cantacuzino, un anonim de la începutul secolului al XVIII-lea, Radu Popescu, Radu Greceanu şi Cronica anonimă (1290—1688) *(Letopiseţul cantacuzinesc)*. La termenii menţionaţi sînt adăugate cîteva alte cuvinte (p. 26—29), considerate tot de proveniență moldovenească, după care se formulează această concluzie, nu lipsită de o bună doză de exagerare: „Muntenii (...) ceteau, plagiau, prelucrau şi imitau pe moldoveni şi adoptau chiar numele dat de moldoveni ţării şi neamului lor" (p. 29). Nu se vorbeşte niciodată, în acest capitol din cartea lui Pascu, de vreo influenţă fonetică moldovenească în cronicile muntene.

[3] Const. Grecescu, în *Introducere* la *Istoriile domnilor Ţării Româneşti* de Radu Popescu Vornicul, din ediţia critică pe care o îngrijeşte, apărută după moartea sa în colecţia *Cronicile medievale ale Românîei*, IV, Editura Academiei R.P.R., Bucureşti, 1963, cercetează îndeaproape includerea unor părţi redactate de Radu Popescu în cronicile oficiale mavrocordăteşti, cu scopul de a integra istoria primului domn fanariot în istoria ţării (p. LIX—LXXI) „Cronica fiind închinată domnului, lui Nicolae Mavrocordat, acesta şi poate şi fiul său, Constantin, au dispus cum să fie folosită pentru un corp oficial al domniilor primului domn fanariot în Moldova şi în Ţara Românească" (LIX).

[1] *Op. cit.*, p. LIX.

[2] Vezi teoretizările lui Vasile Arvinte, *stud., cit.*, p. 56, urmate de bogate exemplificări în paginile următoare.

[3] Cifra din paranteză trimite la ediţia *Cronicari munteni*, 1961.

[4] *Op. cit.*, p. 341.

[5] *Ibid.*, p. 342.

moldovenești", cît și durata unor astfel de influențe. Această influență nu s-a exercitat „îndeosebi asupra limbii tipăriturilor bisericești" [1], cum se afirmă, ci și în scrierile istorice, în egală măsură în cronica lui Radu Greceanu [2], și într-o formă mai accentuată încă în cronica lui Radu Popescu, de care ne-am ocupat pe larg mai înainte. Este greu de susținut — deși afirmația se face în mod curent — că astfel de influențe, care culminează în *Biblia de la București*, textul muntean cel mai „moldovenizat" din toată literatura religioasă, încetează după 1688, „datorită în special lucrărilor lui Antim Ivireanul" [3].

Insistența noastră de a lărgi cît mai mult aria textelor comparate a urmărit un singur scop: să demonstrăm că *Biblia de la București*, acceptînd particularități numite „nemunțenești", „ardelenești" sau „moldovenești" (frecvența ridicată a unor velarizări, printre alte fenomene fonetice), nu reprezintă un caz izolat, care ar îndreptăți „dezamăgiri" de felul aceleia pe care o încercase, cu ani în urmă, Densusianu. În paginile *Bibliei* din 1688 recunoaștem o tendință mai generală și de mai lungă durată în limba română literară, pentru că se prelungește și în deceniile următoare, care favorizează scrierea cu velarizarea lui *e* și *i* în condițiile arătate. S-ar putea vorbi mai curînd, într-o vreme cînd norma de scriere era încă fluctuantă, de o solidarizare a textelor din acest punct de vedere (acceptarea unor forme velarizate, muntenești, de către moldoveni, moldovenești de către munteni) decît de o separare a lor. Această separare forțată a afectat mai ales *Biblia de la București*, transformată pe nedrept de unii filologi într-un model contestabil pentru că nu corespundea pe deplin normei muntenești anterioare. S-a mers, după cum am văzut, atît de departe în sancționarea acestei „abateri" încît s-a vorbit chiar de necesitatea reimpunerii, în faza imediat următoare, a normelor muntenești abandonate de cei care fixează textul *Bibliei* tipărite de Șerban Cantacuzino: „Norma munteană este restabilită însă în cărțile tipărite de *A. Ivireanul*, prin intermediul cărora varianta literară de tip sudic exercită o influență covîrșitoare asupra limbii tuturor tipăriturilor românești de pînă la 1780" [4].

Chiar și un simplu sondaj — dar ar trebui făcută o cercetare exhaustivă — în tipăriturile lui Antim Ivireanul și, de asemenea, în textele manuscrise în care se păstrează predicile mitropolitului muntean, ne demonstrează în ce măsură această afirmație este întemeiată și în ce măsură este exagerată. Este adevărat că în textele lui Antim Ivireanul nu mai apare, de la un moment dat, pentru că un timp este reprodusă exact situația din *Biblia* de la 1688, fonetismul *Dumnezău*, discutat încă de *Densusianu*. Acest fonetism este prezent peste tot, de pildă, în *Evanghelia* tipărită de Antim Ivireanul la Snagov în 1697 [5], repetîndu-se cu o frecvență care arată că aceasta era norma de scriere generală la sfîrșitul secolului al XVII-lea: „La început era cuvîntul și cuvîntul era la *Dumnezău*. Și *Dumnezău* era cuvîntul. Acesta era la început la *Dumnezău*" (f. 1 v). Antim Ivireanul respectă cu fidelitate normele de scriere din edițiile anterioare: *Evanghelia* (1682), *Evanghelia* greco-română (1693). În cele zece file excerptate de noi din *Evanghelia de la Snagov* (f. 1—10 r, v), *Dumnezău* apare de 32 de ori, în timp ce *Dumnezeu* doar de 5 ori (f. 4 v, f. 5 r, f. 5 r, f. 5 r, f. 8 v). O ocurență ridicată are și *dumnezăiască*, deși în titlul cărții apare fonetismul *dumnezeiască (Sfînta și dumnezeiasca Evanghelie)*. Alte fenomene vin să confirme aceeași tendințe: *singure* (f. 2 r), *singur* (f. 10 v), dar și *singur* (f. 6 r), *zi* (vb.) f. 2 r, f. 3 r, f. 8 r), dar *ziseră* (f. 2 v), *sămn* (f. 7 r) dar și *semn* (f. 3 v), cu mai multe ocurențe etc [1]. În filele cercetate de noi nu apare decît fonetismul *scară* (f. 2v, f. 4r, f. 6r), întocmai ca în *Evanghelia* din 1682, spre deosebire de *Evanghelia greco-română* din 1693 în care avem *sară*: fiind *sara* (p. 8), dar și *scară*: „făcîndu-să *seară*" (p. 13) [2]. Nici în tipăriturile următoare ale lui Antim Ivireanul acest fonetism nu dispare, deși se observă o dimunuare a frecvenței sale. Exemplul cel mai concludent este oferit de *Noul Testament* tipărit de viitorul mitropolit al Țării Românești, la București, în 1703, carte foarte importantă pentru că, pe lîngă că este o lectură preferată în epocă, servește și necesităților de cult [3]. În *Evanghelia lui Marcu* din *Noul Testament* tipărit în 1703, cercetată de noi în întregime, sub acest aspect, *Dumnezău*, fonetismul cel mai discutat, începînd cu Densusianu, ca element care îndepărtează *Biblia de la București* de restul tipăriturilor muntene, apare de 16 ori, în timp ce *Dumnezeu* cîștigă teren numărînd 27 de ocurențe. La sondajele noastre n-am întîlnit, în *Ceaslovul* tradus și tipărit la Tîrgoviște, în 1715, de Antim Ivireanul, decît fonetismul *Dumnezeu*. În descreștere este și fonetismul *sară*, înregistrat o singură dată (11, 11), pe spațiul limitat de care ne folosim aici, față de *seară*, cu 6 ocurențe. În rest, textul tipărit de Antim Ivireanul este surprinzător de fidel aceluia din 1688, reprodus cu modificări neînsemnate. Așa se explică apariția, cu mai mică sau cu mai mare consecvență, în funcție de situația din textul tipărit în 1688, a unor fonetisme ca: *singur* (2, 7), *sămînături* (2, 23), *zisără* (2,24), *auzînd* (3,18), *sămănătoriul* (4, 3), *sămăna* (4, 4), *samănă* (4, 12), *sămănat* (4, 20), *asămăna* (4, 30), *ivală* (4, 22), *mînile* (5, 2, 5), *sînguri* (5, 32), *dințăi* (14, 12), *hiarăle* (1, 13), *hi* (13, 20) etc. În *Didahiile* lui Antim Ivireanul, copiate de Efrem grămăticul în anii 1722—1725 [4], care se mărturisește a fi ucenicul popii Stanciul de la biserica Toți Sfinții din București fenomenele de durificare de felul celor citate pînă acum sînt numeroase: *(înfățășată* (72 [5]), *sămînat* (72, 91), *asămînarea* (78), *samănă* (113), *asamănă* (118), *asămănătoare* (128), *asămănător* (129, 131), *asămănătoriu* (129), *sărbăm* (134), *asămînăm* (152), *îmbunătățat* (155) etc. La acestea se adaugă numeroasele cazuri de rostire dură a lui *ț* final: *celăț* (72), *trimiteț*, *întindeț*, *vinaț*, *veniț* (73), *toț* (78), *îmbrăcaț* (79), *bunătăț* (115), *cinstiț* (156) etc. și chiar exemple de palatalizare a lui *ț+i*: *hier* (71), *hierul* (73), *hiară* (87, 134). Limba din scrierile lui Antim Ivireanul este, după cum se vede, departe de a reprezenta o revenire totală și spectaculoasă la norma literară muntean. Influențele nemunțenești din *Biblia de la*

[1] *Ibid.*, p. 341—342.

[2] *Începătura istoriii vieții luminatului și preacreștinului domnului Țării Românești, Io Costandin Brîncoveanu Basarab-Voievod, dă-cînd dumnezeu cu Domnița l-au încoronat, pentru vremile și întîmplările ce în pămîntul acesta în zilele mării-sale s-au întîmplat.*

[3] Ion Gheție, *op. cit.*, p. 342.

[4] Ștefan Munteanu, Vasile D. Țâra, *Istoria limbii române literare*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1983, p. 101.

[5] *Sfînta și Dumnezeiasca Evanghelie*, cu voia prea luminatului și înălțatului Domn și oblăduitoriu a toată Țara Românească, Io Constandin B. Voievod, și cu porunca purtătoriului pravoslaviei, prea sfințitul Kir Theodosie, Mitropolitul a toatei Țări Românești și exarhu plaiurilor, acum a doa oară tipărită și diorthosită, mai cu multă nevoință, în Sfînta Mănăstire în Sneagov, la anul de la spășeniia lumii 1697, de smeritul întru ieromonahi Antim Ivireanul. Cifrele din paranteză indică această ediție.

[1] Pentru velarizările de acest tip, vezi teoretizările și exemplele lui V. Arvinte, *stud. cit.*, p. 61—62.

[2] *Sfînta și Dumenezăiasca Evanghelie elinească și rumânească*, Mitropolia Ungrovlahiei, 1693, diortosită de Atanasie Moldoveanul și tipărită de Antim Ivireanul.

[3] Vezi însemnările marginele de pe exemplarul păstrat la Biblioteca Centrală Universitară din Iași, cotă R.V. IV. 55.

[4] Vezi descrierea manuscrisului în Antim Ivireanul, *Predici*, ediție critică, studiu introductiv și glosar de G. Șrempel, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1962, p. 47—48.

[5] Antim Ivireanul, *Predici*, *ed. cit.*

cd. 178 Biblia f. 5cw—8T rol 3 fila 75—140 Mariana

Bucureşti depăşesc mult secolul în care s-a tipărit aceasta.

Specificul limbii române literare de la sfîrşitul secolului al XVII-lea şi începutul secolului al XVIII-lea, epocă dominată, din punctul acesta de vedere, de prestigiul *Biblici de la Bucureşti*, este dat de amestecul formelor munteneşti (sudice), cu cele nemunteneşti (nordice). Prin larga răspîndire de care s-a bucurat, *Biblia* românească din secolul al XVII-lea a influenţat profund şi un timp îndelungat, în sensul arătat, scrisul românesc, favorizînd pătrunderea şi răspîndirea unor elemente nemunteneşti în limba literară, unele dintre ele regăsindu-se pînă în textele din secolul al XIX-lea. Vechea română literară, fără să aibă un caracter perfect unitar, din punct de vedere fonetic mai ales, fapt care nu mai poate fi ignorat sau contestat astăzi, cum a demonstrat G. Ivănescu, nu poate fi redusă, de vreme ce se constituie ca fenomen cultural de prim ordin, numai la nivelul unui produs mecanic al unor realităţi lingvistice regionale. Nedepinzînd numai de graiurile din zonele în care au fost scrise sau tipărite, textele vechi româneşti, la a căror apariţie au contribuit factori istorici şi socio-culturali specifici, se diferenţiază în timp, clasificîndu-se pe epoci, mai curînd decît geografic. Din acest punct de vedere, *Biblia de la NBucureşti* nu constituie un caz izolat, ea fiind, dimpotrivă, un rezultat, dar şi un factor de influenţă. În secolul al XVII-lea, aceeaşi limbă a cărţii pătrunde pretutindeni în spaţiul locuit de români, prin mijlocirea acestei traduceri, chiar dacă nu toate inovaţiile ei puteau rămîne în limba română literară. Direcţia în care dirijează acest important text limba română literară se întîlneşte cu aceea imprimată de prestigiul scrierilor religioase şi istorice ale moldovenilor din secolul al XVII-lea. Nicolae Milescu, traducătorul *Vechiului Testament*, este printre primii români care a deschis această cale, pe care s-au înscris continuatorii lui care îi completează şi îi perfectează în mod fericit opera, aşa cum se constituie ea în *Biblia* tipărită în 1688. Chiar cei care l-au criticat, preluîndu-l, în secolul al XVII-lea şi, mai tîrziu, în secolul al XVIII-lea şi al XIX-lea, îi rămîn profund îndatoraţi în multe privinţe.

O carte pentru toată colectivitatea românească, aşa cum o considera Nicolae Iorga, *Biblia* din 1688 cîştigă noi cititori pentru lectura în limba română. Această operă monumentală, rezultatul unui efort îndelungat, în care sînt implicate mai multe generaţii de cărturari români, cel puţin sub raportul consolidării unei limbi capabile să comunice bogăţia de sensuri a unei cărţi fundamentale pentru dezvoltarea spirituală a omenirii, nu putea să nu lase urme adînci, nu numai în scrisul, dar şi în conştiinţa acelora care au citit-o. Această carte n-a fost numai un factor de modelare morală, ci şi unul de cultivare a fanteziei, de descătuşare a forţelor creatoare în domeniul literaturii, începînd cu cea populară. De la Dosoftei la Ion Heliade Rădulescu, această carte continuă să fertilizeze gîndirea, imaginaţia şi expresia multor scriitori. *Biblia* de la 1688 n-a fost, poate, pentru limba română ceea ce fusese pentru limba germană, cu mai bine de un secol şi jumătate mai înainte, *Biblia* lui Luther, cu care a fost adeseori comparată. Dacă multe din normele în care a fost scrisă n-au putut fi ratificate de limba română literară modernă, această traducere a îmbogăţit, în mod cert, exprimarea artistică românească cu un stil care merită să fie privit cu toată atenţia. Acest stil poate fi recunoscut cu uşurinţă în literatura vizionarilor redeşteptării naţionale din secolul al XIX-lea, de la Bălcescu la Alecu Russo, după cum poate fi recunoscut în literatura de orientare tradiţionalistă, într-un sens mai larg, ortodoxist sau neortodoxist, din literatura dintre cele două războaie mondiale. Operă de colaborare, într-un sens foarte larg, şi chiar de unitate naţională, cum o considera Iorga, *Biblia de la Bucureşti* a avut un rol decisiv, oricare ar fi unghiul din care am privi-o, în dezvoltarea spirituală a poporului român.

STUDIU LINGVISTIC ASUPRA PRIMEI CĂRȚI (FACEREA) DIN BIBLIA DE LA BUCUREȘTI (1688), ÎN COMPARAȚIE CU MS. 45 ȘI CU MS. 4 389

de

VASILE ARVINTE

INTRODUCERE

Selectarea și discutarea fenomenelor lingvistice din prezentul studiu au fost făcute ținîndu-se seama de problematica generală a limbii române literare din a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Această fază se caracterizează, în primul rînd, prin existența mai multor „norme literare", fapt care se va proba și prin studiul comparativ al celor trei variante, aproape contemporane, ale cărții *Facerea*: cea din *Biblia de la București* (1688), cea din manuscrisul 45 (cca 1665—1685), care reprezintă un precursor al textului precedent, și cea din manuscrisul 4 389 (cca 1665—1680), pe care unii cercetători, cum este N.A. Ursu, îl atribuie lui Daniil Panoneanul. Limba fiecărui text menționat conține o serie de fenomene specifice, care se încadrează, în linii generale, în cele două principale variante teritoriale ale limbii române literare din epoca menționată: varianta nordică, moldovenească, și varianta sudică, muntenească. Mai bine individualizate, din acest punct de vedere, sînt ms. 45 și ms. 4 389, primul reprezentînd dialectul literar nordic, al doilea pe cel sudic. *Biblia de la București* (BB), în cartea de care ne ocupăm, conține un amestec al celor două norme: pe un fundal de tip muntenesc, sînt grefate o sumedenie de fenomene pe care diortositorii, sau tipografii, nu au vrut, nu au știut, sau nu au reușit, să le elimine din varianta milesciană, de factură moldovenească, pe care o aveau la dispoziție ca text de bază. Constatarea aceasta, formulată și de alți cercetători, pe baza unor analize relativ sumare, va fi probată cu nenumărate exemple în cele ce urmează.

Operația de selectare a materialului a fost mult ușurată prin faptul că pentru textul BB am avut la dispoziție lista computerizată, realizată la Universitatea din Freiburg, a tuturor cuvintelor, în context, din cartea *Facerea*. Cu ajutorul acestui instrument de lucru, au putut fi controlate echivalentele din cele două manuscrise, întocmindu-se, în multe cazuri, liste de ocurențe ale unor fenomene importante din toate cele trei texte studiate. Pe baza acestora, nu de puține ori au putut fi scoase concluzii demne de luat în seamă în ceea ce privește tendințele care se manifestau în epocă în diferitele norme literare. Într-o anumită măsură, această analiză cantitativă, nemairealizată pînă acum, într-o asemenea amploare, în studiul comparativ al vreunor texte vechi românești, a fost aptă să surprindă uneori, încă din momentul incipient, conturarea unor tendințe lingvistice, care mai apoi au devenit norme ale limbii române literare moderne. Cu toate acestea, trebuie făcută precizarea că datele statistice din prezentul studiu nu au un caracter absolut.

Textele în discuție conțin un foarte mare număr de fenomene care ar merita să fie studiate. Cercetarea de față nu reprezintă decît doar un început. Ea nu și-a propus să abordeze toate compartimentele limbii. Atenția principală a fost îndreptată spre studiul foneticii, compartiment absolut necesar pentru editarea corectă a textelor. În al doilea rînd, a fost acordat un loc special studiului lexicului, sub toate aspectele, dar mai ales sub aspect semantic, căci în cele trei texte abundă calcurile lingvistice după modelul grecesc al *Bibliei*, mai rar și după cel slavonesc. Nu au fost neglijate, însă, nici morfologia și formarea cuvintelor, domenii în care au putut fi, de asemenea, reliefate o serie de fenomene importante pentru istoria limbii române, în genere, și a celei literare, în special. Chiar în actuala formă, fără un capitol de sintaxă, studiul de față a căpătat proporții neașteptat de întinse. Cu toate acestea, el constituie abia un modest început, dacă se are în vedere imensitatea problematicii lingvistice și filologice conținută în textul complet al monumentalei *Biblii de la București*, precum și în textele, la fel de întinse, ale celor două manuscrise. Studiul lingvistic al fiecărei cărți biblice, prin compararea celor trei variante, precum și prin luarea în considerație a altor texte contemporane, va putea oferi concluzii noi privind starea limbii române literare în cea de a doua jumătate a secolului al XVII-lea și tendințele ei evolutive.

În analiza lingvistică a fenomenelor, s-a pornit, de regulă, de la textul BB, considerat ca principal și datorită prestigiului conferit de tipărirea lui. Faptele semnificative ale acestui text au fost comparate cu cele din ms. 45 și din ms. 4 389, urmărindu-se în care variantă se realizează mai bine normele de mai tîrziu ale limbii literare, în care text sînt mai numeroase particularitățile arhaice sau regionale și care text este mai inovator. Adeseori, au fost făcute referiri la fapte dialectale actuale sau la faze mai vechi din istoria fenomenului. În ce privește ultimul aspect, trebuie spus că perspectiva diacronică a fost permanent avută în vedere, fie că era vorba de faze anterioare secolului al XVII-lea, fie de faze posterioare. În acest mod, limba celor trei texte, nestudiată pînă acum, este încadrată în lungul proces evolutiv, străbătut atît de limba română în totalitatea ei, cît și de limba română literară, care, pînă în momentul apariției *Bibliei de la București*, cunoscuse o evoluție relativ îndelungată, de peste un secol și jumătate.

I. FONETICA

1. Accentul

1.1.0. În cîteva cazuri, textele studiate conţin cuvinte al căror accent dinamic diferă în privinţa poziţiei faţă de situaţia de astăzi. Astfel, cuvîntul *măduă* apare cu accentul, notat, pe *ú* (BB, Fac., *45*, 18), continuîndu-se modul de accentuare latinesc (lat. *medúlla)*. La acelaşi capitol şi verset, ms. 45 are varianta *măduhă*, dar accentul nu este notat. În BB, Num. *24*,8 există şi varianta cu accentul pe prima silabă, *măduvă*, ca traducere a gr. ἐκμυελιεῖ (Tiktin, *DRG*, s.v.). Schimbarea locului pe prima silabă s-a produs, probabil, sub influenţa unui cuvînt ca *văduvă*. Ambele moduri de accentuare a cuvîntului *măduvă* sînt în uz pînă astăzi în graiurile populare; cf., pentru graiurile din nord-estul teritoriului dacoromân, *NALR. Mold. Bucov.* I, p. 259, Pl. 20/285. În ms. 4 389, în loc de *măduvă* apare expresia *bunătatea pămîntului*.

1.2.0. Accentul dinamic în cuvîntul *acoló* (< lat. *eccu[m]—[i]llŏc)* este întotdeauna pe ultima silabă în toate cele trei texte studiate (vezi **II. 7.1.0.**).

1.3.0. Sufixul *-ie (-ia)* poartă accentul pe *i*, în *istorie* (ms. 45, Pref. M., p. 2), aceasta în conformitate cu modul grecesc de accentuare a cuvintelor în *-ia*, anume pe silaba penultimă, în timp ce modul de accentuare latinesc se caracterizează prin poziţia accentului de intensitate pe silaba antepenultimă: *académia, Mária, sófia, melódia* etc.

1.3.1. În cele trei texte studiate, întîlnim o oscilaţie între modul de accentuare grecesc, respectiv latinesc, a cuvintelor terminate în sufixul *-ia*, nu numai la apelative, ci şi în cazul numelor de ţări în *-ia*.

Cînd accentul cade pe silaba penultimă, numele propriu respectiv se încadrează în sistemul de denumiri de origine grecească, iar cînd accentul este pe silaba antepenultimă, avem a face cu sistemul latinesc al numelor de ţări şi regiuni. În acest sens, este clarificatoare o comparaţie a unor nume de ţări în limba greacă, veche şi modernă, de tipul Τουρκία, Ἰταλία, Σπανία, Γαλλία, Γερμανία, Ἑλβετία, Βλαχία, Οὐγκρία,, în care accentul este pe silaba penultimă, cu aceleaşi denumiri româneşti, accentuate după modelul latinesc: *Túrcia, Itália, Spánia, Gália, Germánia, Elvéţia, Vláhia, Ungária*. În vechea română literară, a existat, timp de mai multe secole, o oscilaţie între cele două moduri de accentuare a numelor de ţări. Cum am arătat în lucrarea **Român, românesc, România**. *Studiul filologic*, Bucureşti, 1983, p. 97—102; p. 107—121; p. 174—180, lupta dintre cele două tendinţe de accentuare a numelor de ţări în *-ia* s-a încheiat abia pe la mijlocul secolului al XIX-lea, în favoarea sistemului de accentuare latinesc. Pînă atunci, în multe scrieri vechi româneşti întîlnim nume de ţări accentuate pe silaba penultimă, de felul: *Persia, Siria, Ahaia, Lidia, Machedonia, Frighia, India, Rusia, Turchia* etc. Acest mod de accentuare s-a impus în dialectul aromân: *Arbinăşia* 'Albania', *Magiaria* 'Ungaria', *Nimţia* 'Austria', *Vurgăria* 'Bulgaria' etc. Pentru ultimul mod de accentuare, cf. şi Werner Draeger, *Bemerkungen zu den Ländernamen in den Schriften Constantin (Dinicu) Golescus*, în *Omagiu lui Iorgu Iordan cu prilejul împlinirii a 70 de ani*, Bucureşti, 1958, p. 255—264.

Cele trei variante ale cărţii *Facerea* de care ne ocupăm prezintă, fiecare, o situaţie specială în privinţa problemei în discuţie. Astfel, în ms. 45 este prezent modul de accentuare grecesc, în BB, cel latinesc, dar cu oscilaţii, iar în ms. 4 389 întîlnim un amestec de forme accentuate pe penultima şi pe antepenultima în cazul numelor de ţări sau regiuni (uneori şi oraşe) terminate în *-ia*.

Traducătorul textului din manuscrisul 45, Spătarul Nicolae Milescu, s-a lăsat influenţat de sistemul de accentuare grecesc tradiţional. Astfel se explică denumiri de ţări şi regiuni ca: *„Pămîntul Ghesem a Araviei"* (Fac., *46*, 34/35/), după gr. ἐν γῇ Γεσὲμ Ἀραβίας; *„Pămîntul Ghesem a Arraviei"* (ms. 45, Fac., *45*, 10); *„Pămîntul Ethiopiei"* (ms. 45, Fac., *2*, 13), după gr. πᾶσαν τῶν γῆν Αἰθιοπίας; *„În preajma Assiriilor"* (accentul nu-i notat) (Fac., *2*, 14), după gr. κατέναντι Ἀσσυρίων; *„În Mijlocul Riurilor Asiriei"* (*28*, 6; *33* 18; *35*, 26; *46*, 15), gr. (ἐκ) τῆς Μεσοποταμία Συρίας; *„La Mijlocul Riurilor Asiriei"* (*28*, 7); *„Den Mijlocul Riurilor Asiriei"* (*35*, 9; *48*,7). În ultimul loc, precum şi în *35*, 26, numele de ţară în genitiv, *Asiriei*, este scris cu majusculă. O interpretare *a Siriei* ar fi eronată.

Cînd au tipărit la Bucureşti textul lui Milescu, diortositorii au schimbat modul de accentuare al termenilor geografici menţionaţi mai sus, adoptînd accentuarea pe antepenultima, ca în latină. Astfel, în loc de *Aravia*, apare aici *Arávia*: *„La Pămîntul lui Ghesem al Aráviei"* (BB, Fac., *45*, 10; *46*, 34); în loc de *Ethiopia, Ethiópia*: *„Tot Pămîntul Ethiópiei"* (BB, Fac., *2*, 13); numele cetăţii *Ninive* este notat *Ninéviei*: *„Într-u mijlocul Ninéviei"* (BB, Fac., *10*, 12), deşi în greacă cuvîntul era accentuat pe ultima silabă: ἀνὰ μέσον Νινευι. În textul tipărit, numele geografic *Mesopotámia*, cu acentul notat pe *o*, este atestat de 5 ori în cartea *Facerea* (BB. Fac., *33*, 18; *35*, 9, 26; *46*, 15; *48*, 7), în ciuda faptului că în varianta grecească, pe care diortositorii o aveau în faţă, accentul este pe silaba penultimă: Μεσοποταμία. Merită menţionat apoi faptul că în cele două texte manuscrise (45 şi 4 389) acest cuvînt grecesc a fost „tradus" prin sintagma *„Mijlocul Riurilor"*. Modul de accentuare de tip latinesc mai apare în BB şi în denumirea *Asiria*, care se referea nu la *Siria* de lîngă Palestina (confuzia este frecventă în textele analizate), ci la ţara Assur, care a existat încă în mileniul al III-lea î.e.n. în partea de nord a Mesopotamiei. Accentul de tip latinesc, notat, este atestat în sintagmele: *„Den Mesopotámia Asiriei"* (BB, Fac., *48*, 7); în gr. ἐκ Μεσοποταμίας τῆς Συρίας; *„De la Mesopotámia Asiriii"* (BB, Fac., *33*, 18). Într-un singur caz (BB, Fac., *46*, 15), accentul este notat în acest nume de ţară pe vocala *e*, în forma de genitiv: *Asiriéi*, dar este aproape sigur că avem a face cu o greşeală de tipar.

Ţara numită *Siria*, care este identică, aşa cum am arătat, cu vechiul Assur, apare în BB, spre deosebire de ms. 45, tot cu accentuarea de tip latinesc: *Síria*: *„La Mijlocul Riurilor Síriii"* (BB, Fac., *27*, 7); *„De la Mesopotámia Síriei"* (*ib.*, *35*, 26).

În BB, accentul nu-i notat în sintagmele: *„În preajma Asiriilor"* (Fac., 2, 14) şi *La Mesopotámia Siriei* (Fac., *35*, 26); locul accentului este foarte probabil pe silaba antepenultimă. Există şi un caz ciudat: accentul apare pe două vocale ale acestui cuvînt: *„La Mijlocul Riurilor Siriéi"* (BB, Fac., *28*, 6); foarte probabil că notarea accentului pe *-é-* este o eroare de tipar.

Exemplele de mai sus ilustrează perfect opţiunea celor care au pregătit pentru tipar textul provenit de la Milescu pentru modul de accentuare latinesc a numelor de ţări şi de regiuni în *-ia*. Va trebui de văzut dacă şi în celelalte cărţi ale *Bibliei de la Bucureşti* acest sistem de accentuare este menţinut. Judecînd după cartea *Facerea*, putem spune că în acest compartiment, nu lipsit de importanţă, al denumirilor geografice de ţări în sufixul *-ia*, varianta bucureşteană a anticipat norma limbii române literare din secolul al XIX-lea şi pînă astăzi.

Al treilea text, manuscrisul 4 389, se dovedește a fi inconsecvent în această chestiune. Uneori numele în *-ia* au accentul pe antepenultima, ca în exemplele: *Arávia* (Fac., *45*, 10; *46*, 34; în textul slavon: въ аравіи, cu accentul nenotat); „*Dentre Riurile Sýriei*" (Fac., *48*, 7). Alteori, accentul cade pe sufix: *Ethiopiei* (*2*, 13), deși textul slavon are accentul notat în această denumire pe silaba antepenultimă: єѳіо́пьскѫ După modelul slavon, desigur, a folosit traducătorul ms. 4 389 denumirea *Sýrul* cu sensul 'Asiria'. Astfel, sl.wm межда́рѣчїа сѵ́рска este redat în românește prin „*De la Riurile Sýrului*" (Fac., *35*, 9); cf. și „*Între Riurile Sýrului*" (Fac., *28*, 6, 7; *46*, 15); cuvîntul *mijloc* (gr. μέσος,-η, -ον, sl. межда) a fost eliminat din sintagmă de traducătorul român. Cuvîntul *sir*, art. *sirul*, are în cele trei texte ale cărții *Facerea* și sensul 'om originar din Asiria, asirian', după modelul cuvîntului slavon menționat și al echivalentului din textul grecesc, cf. gr. Βαθουήλ τοῦ Σύρου. În ms. 45: „*Tatăl sirilor*" (Fac. *22*, 21); „*Lavan sirul*" (Fac., *31*, 20, 24); „*Fata lui Vathuil sirului*" (Fac., *25*, 20; *28*, 5; *29*, 1; *31*, 22). La fel în BB: *sirul* (*31*, 20, 24), *sirilor* (*22*, 21) etc. În ms. 4 389: „*Tatăl siriĭanilor*" (*22*, 21); „*Vathuil syrinul*" (*25*, 20); „*Vathuil sirul*" (*28*, 5): „*Lavan syrii*" (*31*, 20, 22, 24).

Etnonimul *sirul* este folosit, așadar, uneori, ca nume geografic, în sintagme ce *Țara Sirului*, *Pămîntul Sirului* (*pămînt* are, adesea, în cele trei texte studiate, sensul 'țară', 'teritoriu', germ. 'Land'). Procedeul, constînd din folosirea numelui unui popor, la singular sau la plural, pentru a denumi țara locuită de acel popor, se întîlnește și în alte scrieri românești vechi. El a fost, probabil, preluat din alte limbi, cum ar fi latina, slavona, poloneza, întîlnindu-se și în cehă, în germană etc. La cronicari, se întîlnesc, adesea, nume de țări ca *Șvedul* 'Suedia', *Persul* 'Persia', *Cazilbașul* 'id.', *Franțozul* 'Franța' (vezi V. Arvinte, **Român, românese, România**, p. 106—107).

De aceea, nu-i de mirare că în ms. 4 389, etnonimul *asirian*, la forma de plural, servește la denumirea țării locuite de acest popor: „*Împotriva Asirianilor*" (Fac., *2*. 14), tot așa cum, în ms. 45 și în BB, același etnonim, în forma de plural, *asiri* (în ms. 45 *assiri*), apare în același capitol și verset deja menționat: „*În preajma Asiriilor (Assiriilor)*" 'în preajma țării numită Assiria'. Folosirea dativului plural al unui etnonim ca nume al țării locuite de poporul respectiv constituie un procedeu foarte productiv de creare de nume de țări în limba germană, cf. mhd. *ze Swêben*=bei den Schwaben 'la șvabi', apoi 'Suabia', germ. *Schwaben* (vezi V. Arvinte, *op. cit.* p. 106).

Studiul integral al tuturor celor trei texte biblice, luîndu-se în considerație și alte scrieri românești din epocă, va putea să clarifice și mai bine stadiul în care se găsea limba română literară din a doua jumătate a secolului al XVII-lea în privința folosirii unuia dintre cele două sisteme de accentuare a numelor de țări terminate în sufixul *-ia*.

2. VOCALISMUL

2.1.0. Prefacerea lui *ѧ́* (*ią́*) — *e* în *é* (*ię́*) — *e* (*ie*). Acest fenomen prezintă, în continuare, mari dificultăți de interpretare atunci cînd este vorba de transcrierea cu litere latine a textelor vechi românești. Din cauza complexității faptelor, a marii varietăți dialectale a realizării lui, atît în spațiu, cît și în timp, precum și a diferitelor situații speciale din anumite cuvinte și forme, nu există printre specialiști un punct de vedere unanim acceptat. Este sigur că, la nivelul unor graiuri populare, fenomenul închiderii diftongului *ѧ́* la *é*, în poziție *-e*, a avut loc cel puțin cu două secole înainte de apariția primelor texte în limba română, în timp ce în altele, diftongul *ѧ́* sau *é* se menține pînă astăzi. Din această cauză, în ediția de față a cărții *Facerea* din *Biblia de la București*, precum și în cazul celor două manuscrise publicate simultan, editorii au convenit să transcrie cu un *ê* slovele slavone ѣ și ѧ, eventual ѭ, prin care se notau în vechea română diftongii *ѧ́* și *ią́*. Imaginea grafică din textul chirilic poate fi lesne verificată de cititor în coloana din stînga conținînd fotocopia textului din BB, în cazul exemplelor care au fost extrase din acest text.

2.2.0. Monoftongarea diftongului *ѧ́* a fost pusă în corelație cu fenomenul paralel al monoftongării diftongului *ó* în poziție *-ŭ́*, *-ŭe* la *-ǫ́-* sau *ó*, în cuvinte bisilabice de tipul *nouă*, *două*. Apropierea a fost făcută de I. Pătruț, în studiul *Rostirea* **nouă, două** *etc.*, în *Omagiu Iordan*, p. 661—665. Lingvistul clujean vorbește de existența unei corespondențe între fenomenul închiderii lui *ѧ́* și a lui *ó*, în sensul că schimbările ar fi putut avea loc cam în același timp. Dacă aceasta ipoteză este adevărată, atunci am putea scoate unele concluzii privind valoarea slovelor ѣ și ѧ, cînd acestea erau folosite pentru a nota diftongii *ѧ́*, *ią́* — e.

În cele trei texte studiate, se menține, în marea majoritate a cazurilor, diftongul *ó*, în cuvinte ca *două*, *nouă*, *roună*, *vouă*, deci: *doao*, *noauo*, *roao*, *voao*. Astfel, în BB, *doao* cunoaște în cartea *Facerea* 34 de ocurențe, în timp ce *doo* apare o singură dată: „*Mînile a doo fête*" (*19*, 16). În дѽа (Fac., *1*, 10) este probabil că ѽ are valoarea lui *ó*. Pronumele *nouă* este folosit în acest text numai în forma *noao* (32 de ocurențe), iar *vouă*, numai ca *voao* (29 de ocurențe). Substantivul *roună*, atestat de două ori, are o dată forma *roao* („*Den roao ceriului*", Fac., *27*, 28) și altă dată *rooa* (*ib.*, *27*, 39). Situația acestor cuvinte este asemănătoare și în ms. 45, în ms. 4 389, precum și în alte scrieri din epocă. Astfel de pildă la Dosoftei, PS. V., ed. N.A. Ursu, p. 514, cuvîntul *voae* este în rimă cu *nevoaie*. (Cf. și II. 4.1.0.; 4.1.1.) Închiderea lui *ó* la *ó* era la sfîrșitul secolului al XVII-lea, în cazul cuvintelor bisilabice, abia în faza incipientă. Dacă este ceva adevărat în ipoteza lui I. Pătruț, atunci s-ar putea conchide că nici închiderea lui *ѧ́* la *é* nu era încă peste tot realizată. De altfel, cum s-a spus mai sus, nici pînă astăzi ea nu a fost dusă pînă la capăt în multe graiuri populare.

2.2.1. Valoarea de diftong a sunetului care se ascunde în spatele slovei ѣ în poziție *e* este foarte plauzibilă într-o serie de cuvinte ale căror etimonuri latinești avuseseră un *á*. Astfel, кѣ́е, atestat în BB (Pred. I, p. 2, r. 9 de sus), poate fi citit, cu mare probabilitate, *cheaie*, dacă ținem seama că etimonul său este lat. *clavem*, devenit **cl'áe*> **cl'ią́e*>*kį́ąe*. Aceeași lipsă a metafoniei, din perspectivă etimologică, se întîlnește și în forma кѣ́ме (BB, Fac., *32*, 28; *46*.16), continatoare a conjunctivului prezent latinesc *clamet*, devenit **cl'áme*>*k'ią́me*. Valoarea de diftong (*ią́*) ar rezulta și din transcrierea acestui cuvînt în ms. 45 ca кѧ́ме (Fac., *46*, 18), iar în ms. 4 389, în același loc, кѣ́ме. În prezenta ediție, s-a convenit să se folosească și în asemenea cazuri un *ê*.

2.2.2. Este foarte probabil ca și în forma de perfect forte transcrisă în chirilică фѣ́рсѣ (ms. 45, Fac., *25*, 29), фѣ́рсе (BB, *ibid.*), фѣ́рсе (ms. 4 389, *ibid.*) să avem a face cu diftongul *-ią́-*, ca de altfel și în Ps. Sch. sau în PO (vezi O. Densusianu *ILR* II, p. 141).

2.2.3. În mod sigur însă semnul ѣ avea valoarea diftongului *ęá* în pl. *unealte*: оунѣлтеле, cu 10 ocurenţa în BB şi aproape tot atîtea în ms. 45; (8 ocurenţe) în ms. 4 389, acest cuvînt apare o singură dată: „*Din* оунѣлтеле *casei tale*" (Fac., *31*, 36). Valoarea de diftong rezultă din faptul că acest termen este alcătuit din *une+alte*, elemente care contopindu-se au dus la apariţia tardivă a unui diftong *ęá*. În *Îndreptarea legii*, din 1652, era încă vie conştiinţa că acest cuvînt este compus din elementele menţionate, căci acestea sînt încă scrise separat: *hainele sau une alte*. După ce combinarea lor s-a realizat, grafia mai păstrează ceva din situaţia iniţială, căci nu s-a trecut direct la scrierea cu ѣ, ci s-a folosit grafia cu -ѥ- (vezi H. Tiktin, *DRG*, s.v.). Singularul *unealtă* s-a refăcut de la plural, fiind şi el atestat în *Îndreptarea legii*, p. 461 (H. Tiktin) Pentru comoditatea transcrierii, în ediţia prezentă se foloseşte însă semnul *ê* în pl. *unêlte*.

2.2.4. În schimb, verbul transcris în chirilică мсмѣ sau мсмѥ, atestat de sute de ori în cele trei texte, este redat în variantele cu litere latine prin *iaste*, apreciindu-se că datorită unei lungi tradiţii grafice monoftongarea nu ar fi avut loc în rostire în perioada apariţiei textelor de care ne ocupăm. Cînd mai tîrziu diftongul *ią-* (<*ęá-* în poziţie *-e*: **este*>**ęáste*) s-a monoftongat, devenind *-ię-*, elementul semivocalic iniţial *-i-* s-a putut extinde şi la alte forme ale acestui verb, apărînd astfel rostirile cu diftongoid: *ieşti*, *(el)ie*, *ieram*, *ierau* etc.

2.2.5. La prezentul indicativ şi subjonctiv, persoana a II-a singular, formele verbului *a lua* sînt diferite în cele două principale graiuri dacoromâneşti. În graiul de tip nordic, moldovenesc, a rezultat, din lat. **lĕvis*, în mod normal, *(tu) iei*, aşa după cum, tot aici, la persoana I singular, lat. *lĕvo* a dat *ieu*. Prin analogie cu aceste forme, persoana a III-a singular, care provenea din lat. *lĕvat*, şi care, în mod normal, a ajuns *ia* (prin fazele **ľięa*>**ľia*, cf. arom. *la*), a schimbat pe al său *-a* în *-e*: *(el) iá — (el) ié*. La conjunctiv prezent, după cum se ştie, persoana I şi a II-a sînt identice cu cele de la indicativ prez. Dar la persoana a III-a, păstrată din latină *(lĕvet*>**ľięe*>**ľięáe*>**ľáie)*, avem în graiul de tip moldovenesc, prin evoluţie fonetică normală în ce priveşte închiderea lui *-ęá (iá)* în poziţie *e*, forma *(el să) ieie*; dar în cel muntenesc, *(el să) ia*. Forma de persoana a III-a singular indicativ prezent mold. *(el) ie*, precum şi forma de conjunctiv prezent persoana a III-a singular din graiul de tip muntenesc, *(el să) ia*, nu se explică nici prin evoluţie fonetică şi nici prin analogie. Faptul a fost remarcat şi studiat de lingvistul ieşean Grigore Scorpan, în *Graiul moldovenesc. Tendinţe fonetice. Expresivitate*, în BIFRPH, XI—XII, Iaşi 1944—1945, p. 424—471, care a pus la baza acestor schimbări un factor de natură psihică şi anume tendinţa vorbitorilor mai plini de temperament din sudul ţării spre vocale deschise (în cazul de faţă vocala *a* din munt. *(el) ia*, *(el) să ia)*, faţă de tendinţa opusă a celor nordici, cu un temperament mai molcom [mold. *(el) ie*, (el) *să ieie*; în ultimul caz, însă, a acţionat legea monoftongării diftongului *ią — e*]. Tendinţa s-a realizat şi la persoana a III-a plural a prezentului indicativ: mold. *(ei) ieu*, munt. *(ei) iau* (<lat. *lĕvant*>**ľięa*>**ľia*>*ia+u*; cf. arom. *lau)*, precum şi la imperativ: mold. *ie* !, munt. *ia* !

În BB, în ms. 45 şi în ms. 4 389, variantele cu *a* sînt singurele care apar: persoana I singular, prezent indicativ şi conjunctiv, persoana a III-a plural, prezent indicativ *iau* (ꙗ8, ѧ8); persoana a II-a, prezent indicativ şi conjunctiv *tu (să) iai* (ѧй, ꙗй); persoana a III-a singular, indicativ şi conjunctiv, *el (să) ia*; imperativ *ia* ! (ѧ). Ocurenţele din BB pot fi văzute în *Indicele de cuvinte* de la sfîrşitul volumului. Situaţia din manuscrise este asemănătoare.

2.2.6. Tendinţa spre vocală deschisă, în graiul sudic, şi spre vocală închisă, în cel nordic, se manifestă şi în formele unor verbe ca *a tăia* (<lat. *taliare*), *a despoia* (<lat. *dispŏliare*). Astfel, după ce formele etimologice *tăiaţi, tăiate*, respectiv *despuiaţi, despuiate*, prin acţiunea legii închiderii lui *ią — e* în *ię — e*, au devenit în graiul de tip moldovenesc *tăieţi, tăiete, despuieţi, despuiete*, acestea din urmă au determinat închiderea diftongului şi în cazul formelor de singular *tăiat, tăiată, despuiat, despuiată*, schimbate în *tăiet, tăietă, despuiet, despuietă*, în ciuda faptului că nu erau îndeplinite condiţiile închiderii (nu existau în silaba următoare, sau în imediata vecinătate, *e, i*, sunet muiat). În graiul de tip muntenesc, dimpotrivă, formele din urmă, în care nu putea avea loc închiderea, au influenţat pe cele de mai sus, nepermiţînd apariţia variantelor cu *(i)é*; peste tot, atît la singular, cît şi la plural, s-a fixat realizarea cu *á*: *tăiat, tăiată, tăiaţi, tăiate*; *despuiat, despuiată, despuiaţi, despuiate*. Tipul din urmă este general în toate cele trei texte studiate. Astfel, în BB şi în ms. 45 apare *despuiat* în Fac., *3*, 10; *3*, 11; *9*. 21, iar *despuiaţi*, în Fac., *2*, 25; *3*,7. În ms. 4 389, este înregistrat numai forma de plural *dăspuiaţ* (Fac., *2*, 25; *3*. 7). Participiul *tăiat* este atestat numai în această formă în toate cele trei texte: Fac., *36*, 35; *49*, 5. Substantivul тлѣрѣ (BB, Fac., *14*, 17; la fel şi în ms. 45) şi, дєсѳѧрѣ (BB şi ms. 45, Fac., *9*, 22, 23) trebuie transcrise *tăiarea* şi *despuiarea*.

Fenomenul din prezentul paragraf s-a petrecut în acelaşi timp cu prefacerea lui *ęá — e* în *é — e* (vezi G. Ivănescu, *Probl.*, p. 218). Demnă de remarcat este absenţa formelor moldoveneşti în ms. 45, fapt datorat fie tradiţiei literare, fie copistului muntean.

2.3.0. Diftongul *ęá* (*iá*) în unele cuvinte de origine slavă este etimologic: *aiave* (BB Fac., *42*, 16: ѧмѣѥ)<vsl. *ajavě*; *boiari* (вояри, dar воєрїѡ) <vsl. *boljárinŭ*; *cluceari* (ms. 4 389, Fac., *40*, 1, 2, 5, 16, 20)<vsl. *ključarĭ*; *obiceaĭu* (BB, Fac., *31*, 35; *19*, 31: wвнчѣю, обнчѧю, pl. -чѧѥ)<vsl. *obyčaj*.

2.3.1. Diftongul *ęá* (*iá*) apare şi în unele derivate cu sufixul de origine veche slavă *-eaninŭ, -ĭaninŭ*, pl. *-eane, -ĭane*, bg. *-ean, -eanin*, sufix care a pătruns în româna literară printr-o serie de cuvinte biblice ca *agarean* 'nom biblique qu'on appliquait aux Mahométans" <vsl. *Agareaninŭ*; vrom. *rîmlean* 'roman'<vsl. *Rimlĭaninŭ* (vezi G. Pascu, *Suf. rom.*, p. 305), Pluralul acestor nume în română avea terminaţia *-eani, -iani*, în care diftongii erau notaţi cu ѣ. Este foarte probabil că datorită influenţei formelor de singular şi, în acelaşi timp, a originalelor slavone, limbă foarte bine cunoscută de cărturarii români, pluralele respectivelor nume etnice să fi fost rostite cu diftongii *ęá* sau *ią*: *eghipteneanii* (BB, Fac., *21*, 9), *eghipteani* (BB, Fac., *43*, 32), *eghipteanii* (*ibid.*, în 6 ocurenţe, vezi *Indicele de cuvinte* de la sfîrşitul volumului); *ismailiteani* BB, ms. 45, ms. 4 389: *37*, 25, 27, 28; *39*, 1); *sodomiteanii* (BB, ms. 45, Fac., *19*, 4); *filistimleanii* (ms. 4 389, Fac., *19*, 4); *madiiani* (ms. 4 389, Fac., *37*, 28); *moaviteanilor* (BB, ms. 4 389, Fac., *19*, 37); *amaniteanilor* (BB, Fac., *19*, 38; la fel şi în ms. 45; în ms. 4 389: *ammoniteanilor)*.

2.3.2. Vocala vsl. ѣ, transcrisă de slavişti *ě*, cea mai deschisă vocală din seria anterioară, a fost tratată în împrumuturile slave ale românei ca *é* în poziţie *-e.-ă*. Ţinînd seama de faptul, menţionat şi mai sus, că oamenii de cultură români ştiau slavona, este de presupus că aceştia rosteau acest semn cel puţin ca pe un *-ę-*

(deschis), dacă nu *ęá*. Este cazul unor cuvinte ca вѣчи (BB, ms. 45, Fac., *3*, 22; *6*, 4); вѣчнинкъ (BB, ms. 45 Fac. 6 ocurenţe, ms. 4 389, 5 ocurenţe), вѣчниче (BB, ms. 45: 2 ocurenţe), вѣчникѕ (BB, Fac., *21*, 33; în ms. 45 şi ms. 4 389, acelaşi cuvînt, dar fără *-u*) <vsl. *věčinŭ*; вѣтрилеле (ms. 4 389, Cî, p. 1)<vsl. *větrilo*; врѣдникъ (BB, ms. 45, Fac. *23*, 9)<vsl. *vrědinŭ*; врѣме (numeroase atestări în toate cele trei texte) <vsl. *vrěmę*; în aceste cuvinte, şi în altele asemănătoare, *ѣ* putea fi rostit de cărturari şi ca *ęá*. Oscilaţia între acest diftong şi *e* poate fi dedusă şi din faptul că un cuvînt ca вндѣнїм este transcris în BB, Fac., *15*, 1, ca atare, în timp ce în acelaşi text, în 3 ocurenţe, acest cuvînt apare ca вндéнїен (BB, Fac., *24*, 62), вндéнїм (ib., *31*, 49), вндéнїа (ib., *46*, 2), cu *é* în loc de *ѣ*. Situaţia se întîlneşte şi în ms. 45, în care, alături de cazurile de mai sus, mai apare notată pe margine, de aceeaşi mînă, varianta вндéнїм în Fac., *32*, 31, ca explicaţie pentru cuvîntul *chipul* (lui Dumnezeu), din text. Iar în ms. 4 389, varianta вéчникъ este semnalată şi ea o singură dată, alături de alte 5 ocurenţe ale acestui cuvînt cu *é*.

2.4.0. Cuvîntul de origine maghiară *feliu* (<magh. *-féle*, cu semnificaţia germ. *-lei*, de ex. magh. *kétféle* 'zweierlei'; magh *fél* 'Hälfte', vezi Lajos Tamás, *EWUR*, p. 325) este scris cu *ѣ* în 19 ocurenţe din BB Fac. şi de 6 ori cu *é*. În ms. 45, alături de *ѣ* se foloseşte şi slova ѧ (фѣлюрнле, фѧлюрн, фѧлюшн etc.), dar niciodată nu se întîlneşte *é*. La fel stau lucrurile şi în ms. 4 389, în sensul că şi aici apare numai *ѣ*. Faptul este remarcabil, deoarece în silaba următoare este un *i*, care nu numai că provoacă închiderea diftongului din silaba precedentă, dar nici nu permite (sau nu ar fi permis) deschiderea lui *é* la *ęá*. În acest cuvînt, care a făcut o carieră prodigioasă în română, diftongul *-ęá* a rezultat printr-un proces de „adaptare bruscă" (G. Ivănescu) a sunetului maghiar *-é-*, care este un *ę* foarte deschis, la diftongul *ęá*, rostire care se întîlneşte pînă astăzi pe întinse regiuni ale ţării. Ea era o realitate fonetică şi în textele studiate. Din acest punct de vedere, n-ar fi fost greşită transcrierea cu *-ęá* sau cu *-ę*, ultima soluţie fiind consemnată şi de H. Tiktin, *DRG*, s.v. Notarea cu *ê* la care ne-am oprit marchează totuşi că e vorba de o situaţie specială. Pe de altă parte, cele 6 cazuri din BB, Fac., cu *é*, indică tendinţa incipientă de trecere în româna literară către faza actuală (cf. I. 3.22.0.).

2.5.0. Lat. *á*+*n*+voc., în cuvinte de tipul *calcaneum, capitaneus, *antaneus*, a cunoscut, mai întîi, o fază cu *-ă-*: *călcăiu, căpătăiu, întăiu* (*-ń-* păstrat în băn. *călcăńu*, băn., *întăńu* etc.), şi apoi, regional, cu *-í-*. Textele vechi de proveniență moldovenească au *-ă-*, cele care provin din sud, *-í-* (vezi H. Tiktin, *DRG*, sub *întîi*; pentru răspîndirea teritorială a cuvintelor de mai sus, vezi I. Gheţie, *BDRL*, p. 101). Situaţia se constată şi în cazul celor trei texte de care ne ocupăm, dar desigur numai în linii generale, căci există şi inconsecvenţe. Norma „dialectului" literar căruia îi aparţine este respectată întrutotul în textul *Facerea* din ms. 45. Aici, în toate cele trei cuvinte găsim scrierea cu *ѣ*: *călcăi, căpătăi, dentăi(u)*, ultimul cunoscînd 22 de ocurenţe. În BB, Fac., avem pentru cuvintele în discuţie următoarea situaţie: a) varianta cu *-í-*, în *călcîi*, este prezentă în toate cele trei ocurenţe, semnul folosit fiind *ѧ*: *călcîile 3*, 15; *călcîiul, 25*, 26; *călcîiu de cal, 49*, 17. b) la fel, *căpătîi*, este scris cu *ѧ*: *căpătîiul lui* (BB, Fac., *28*, 18). c) *dentîiu)*, care în ms. 45 este cu *ѣ*, apare în BB de 14 ori cu *ѧ* şi de 8 ori cu *ѣ*. Din faptele de mai sus rezultă că diortositorii BB au intenţionat să introducă norma munteneasc cu *-î-* în scrierea (şi rostirea) acestor cuvinte. În primele două cazuri, care au o ocurenţă redusă, substituirea s-a operat cu consecvenţă În cazul ultimului cuvînt, cu o ocurenţă mult mai mare, substituirea lui *-ă-* prin *-î-* s-a produs numai în aproximativ o treme din exemple. Totodată, judecînd după cuvintele în discuţie, se poate spune că se confirmă tendinţa de la sfîrşitul secolului al XVII-lea de a nota pe *î* prin *ѧ*, iar pe *ă* prin *ѣ*.

Al treilea text, ms. 4 389, merge, în cazul de care ne ocupăm, cu aria nordică; în 10 ocurenţe, verificate de noi, în cazul cuvîntului *dentîi*, acesta are *-ă-*. De asemenea, se întîlneşte *călcîi* (ms 4 389, Fac., *3*, 15 *25*, 26), precum şi *căpătîi* (*ib., 28*, 11, 18).

2.5.1. Lat. *á*+*n*+voc., în cuvinte ca *pane(m), manus, mane*, apare, în textele studiate, ca *-ăi-* sau ca *-îi-*. Epenteza lui *i* a avut loc încă în româna preliterară (G. Ivănescu, *ILR*, p. 406). În cazul primului cuvînt, forma *pline* este aproape generală în textul BB Fac. Din totalul de 32 de ocurenţe, această variantă apare în 30 (ѧй), iar cea cu *-ăi-* (ѣй) numai în două (Fac., *14*, 18; *39*, 6). Dimpotrivă, în ms 45 varianta cu *-îi-* nu se întîlneşte niciodată; în 27 de cazuri este prezent diftongul *-ăi-*, iar în restul de 5 apare un alt cuvînt *(pită)*. Din ms. 4 389 am verificat numai 10 ocurenţe. Varianta folosită este cea cu *-ăi-* (ѣй), Ca şi în paragraful precedent, se confirmă utilizarea motivată a grafemelor: *ѧ*=*î*, iar *ѣ*=*ă*. Aceasta nu înseamnă însă că chiar în aceste texte cele două semne nu pot fi întrebuinţate cu sens invers: *ѧ*=*ă*, iar *ѣ*=*î*.

Pluralul subst. *mînă* cunoaşte în BB, Fac. 39 de ocurenţe, cu următoarele variante: *mîini(e)le* (-ѧй-) atestat de 8 ori; *mînile* (-ѧ-) de 27 de ori; *măinile* (-ѣй-), de 4 ori. Trecînd la ms. 45, distribuţia se schimbă radical: nu apar niciodată variantele cu *îi* sau cu *î*; varianta cu *-ăi-* (-ѣй-), *măinele*, cunoaşte 20 de ocurenţe, iar cea cu *-ă-* (-ѣ-), 19 *(mănule)*. În ultima formă, articolul hotărît se alipeşte direct radicalului *mănu*, care vine din lat. *manus*. De altfel, forma de pl. *mănule* este şi astăzi cunoscută prin unele graiuri dacoromâne nordice. Acest fapt ne determină să considerăm ca reale diferenţele dintre vocalele *î* şi *ă* pe care le notează textele în discuţie prin *ѧ* şi *ѣ*. În ms. 4 389, este prezentă scrierea cu *-ѣй-* *(măinile)*. Situaţia este, prin urmare asemănătoare cu cea din paragraful precedent.

Al treilea exemplu, adv. *mîine* (-ѧй-) cunoaşte în textul BB, Fac. o singură atestare (Fac. *30*, 33). În ms. 45, varianta este *măine* (-ѣй-) *(ibid.)*; în ms. 4 389 nu apare acest cuvînt.

2.5.2. Lat. *á*+*m*+cons., din lat. *ambŭlo*, a devenit **ă-*, **ămblu*, şi apoi *-î-*, *îmblu*. Deşi cu alt punct de plecare, la faza cu *î-* a ajuns şi verbul lat. *împleo*> **emplo*>**ămplu*>*împlu*. Secolul al XVI-lea se caracterizează prin preponderenţa formelor cu *î-* la aceste verbe. În urma unui fenomen de asimilare regresivă, în schema *î-u*>*u-u*, îşi fac apariţia în acest secol cîteva atestări rare cu *umblu, umplu*, în textele muntenești. După 1600, atestările noii variante, devenite mai tîrziu literare, se înmulţesc rapid în zona sudică. Dar în Moldova şi în Transilvania, formele cu *î-* se menţin în scrierile din secolul al XVII-lea şi al XVIII-lea, fiind sprijinite de circulaţia lor în graiurile din zonele respective, circulaţie care este atestată pînă în zilele noastre (vezi I. Gheţie, *BDRL*, p. 114).

Situaţia de mai sus se reflectă şi în textele studiate, În timp ce ms. 45 are întotdeauna variantele cu *î-*, atît în cazul verbului *a umbla*, cît şi în cel al lui *a împle*, oglindindu-se, prin urmare, norma dialectului literar nordic, în BB diortositorii au înlocuit pe *î-* cu *u-* în: *umblă* (3 ocurenţe); *să umbli* (1 ocurenţă); *umblînd* (2 ocurenţe); substituirea s-a petrecut şi în cazul vb.

a umple, dar nu în mod consecvent. În 9 cazuri apare la inițială *u-*: *să umple* (1); *umplef(i)* (4); *să umplu* (1); *umplú* (1); *au umplut* (2), iar în 5, *î-*: *împleți* (2); *împlú* (1); *împlură* (1); *au împlut* (1).

Textul ms. 4 389 urmează în acest caz norma sudică. Astfel, verbul *a umple* are *u-* în toate cele 12 ocurențe: *umplú* (Fac. *21*, 19; *24*, 16); *umple* (*42*, 25); *umplef* (*9*, 1, 7, 22, 28; *41*, 1); *să umple* (*45*, 17); *umplîndu-i-se* (*25*, 24); *umplură* (*26*, 15); *au umplut* (*29*, 21). De asemenea, verbul *a umbla* apare ca atare în cele numai două ocurențe: *umblînd* (Fac., *3*, 8, 10).

2.5.3. Lat. *a* neaccentuat +*n*+vocală, dintr-un etimon reconstruit **extraneānu*, a devenit *-ă-*, în forma **străńínu*>*străńín*, pentru ca apoi, în urma apariției în locul lui *ń* a unui *i*, să devină, dialectal, *strein* și apoi *striin*, *strîn*. În textele studiate, apar variantele cu *-e-* și cu *-i-*, și anume în BB Fac.: *strein* (*6*, 13; *17*, 12); *striine* (*31*, 15); *striini* (*35*, 2, 4); în ms. 45, de 3 ori *striin* (*17*, 12; *35*, 2, 4) și o dată *striine* (*31*, 15), în ms. 4 389: *streine* (31, 15); *streini* (35, 2, 4). Actuala răspîndire teritorială a formelor *străin*, *strein*, *strîn* etc. poate fi văzută în ALR SN, V, h. 1 355, ... *vită străină*.

2.6.0. Închiderea vocalei *é*+*n*+voc. sau +*n*, *m*+cons. la *i*, fenomen petrecut înainte de apariția primelor texte, nu s-a realizat pe întregul teritoriu dacoromân atunci cînd în silaba următoare exista un *e*. Este vorba de unele graiuri populare de nord-vest (de la nord de Mureș) (G. Ivănescu, *ILR*, p. 403). În aceste graiuri, cuvinte ca *mene*, *mente* s-au menținut cu această formă și în primele scrieri românești din secolul al XVI-lea. Mai mult chiar, în localitatea Țelna, de lîngă Alba Iulia, scrie G. Ivănescu *(loc. cit.)*, prefacerea lui *-ene* în *-ine* nu s-a petrecut nici pînă astăzi.

Cu toate că, în genere, forme de tipul *mene*, *mente* dispar din scrierile muntenești după 1620 (G. Ivănescu, *ILR*, p. 572), fenomenul în discuție reapare totuși în textul BB, cartea *Facerea*. Astfel, expresia *ia aminte*, cu 12 ocurențe, cunoaște o dată și varianta cu *-e-*: *ia amente* (Fac. *24*, 6). Tot astfel, față de 24 de atestări ale formei cu *-i-*, în *cuvinte(le)*, se întîlnește de 4 ori și varianta cu *-e-*, *cuventele* (BB, Fac., *24*, 66; *27*, *34*, 42; *44*, 7). Din totalul de 5 ocurențe ale cuvîntului *îmbrăcăminteа*, 4 au varianta cu *-i-*, iar una, cu *-é-*: *îmbrăcămentea* (BB, Fac., *41*, 14). De asemenea, forma de pl. *denții* este consemnată în BB, Fac. *49*, 12. Cu toate acestea, pronumele *mine*, cu aproape 100 de ocurențe (subst. *minte* nu apare în BB, Fac.), nu cunoaște niciodată varianta cu *-é-*.

Pe de altă parte, atît în ms. 45, cît și în ms. 4 389 în capitolele și versetele de mai sus ale cărții *Facerea*, nu apar niciodată variantele cu *-é-* ale cuvintelor menționate mai sus, ci numai cele cu *-i-*: *aminte*, *cuvinte*' *îmbrăcăminte*, *dinți*. Referindu-ne la raportul dintre textul BB și cel al ms. 45 (o variantă a acestuia a stat la baza textului BB), constatăm că textul din BB manifestă o tendință spre arhaizare a limbii, tendință pe care am constatat-o și o vom întîlni și în alte cazuri. Presupunem că nu pe seama tipografilor, care, după toate probabilitățile, erau moldoveni, din cercul episcopului Mitrofan, putem pune această tendință ușoară de arhaizare, ci pe seama diortositorilor munteni, cu o formație lingvistică tradițională.

2.6.1. Închiderea lui *e* în condiții'e arătate în paragraful precedent, cu deosebirea că aici avem în vedere un *e* neaccentuat, nu s-a realizat cu aceeași consecvență ca atunci cînd *e* era sub accent. Aceasta era situația de la sfîrșitul secolului al XVII-lea. Mai tîrziu, și acest *e* neaccentuat a trecut la *i*. Diferența de tratament a fost remarcată de O. Densusianu, *ILR*, II, p. 69: a fost o discordanță în evoluția fonetică dintr-un cuvînt ca *credență*>*credință*, față de prepoziția *den*<*de*+*în* (>*din*), căci ultima era neaccentuată în frază.

Situația aceasta se reflectă și în cele trei texte studiate. Astfel, prepoziția amintită, *den*, cunoaște în BB, Fac. sute de ocurențe (vezi *Indicele de cuvinte*), în timp ce varianta cu *-i-*, *din*, apare abia de 12 ori, marcînd începutul schimbării spre faza actuală. În compuse ca *denainte*, *den(n)apoi*, *dencătroo*, *den(n)afară*, *dendărătul*, *denpreună*, *dentăi-dentîi*, nu apare niciodată vreo variantă cu *-i-*. Iar în cazul lui *dentr(u)*, celor 45 de ocurențe din BB, Fac. li se opune o singură atestare cu *-i-*, *dintru* (*17*, 16), după cum forma *dintre* este atestată numai o singură dată (BB, Fac., *42*, 24).

Tot un *e* neacc. +*n*+cons. există și în cuvîntul *semențe* 'Same, Geschlecht, Stamm', care apare în această formă în 7 ocurențe în BB Fac. (*3*, 15, 15; *6*, 9; *9*, 9; *12*, 7; *15*, 5, 13), față de 36 de ocurențe cu *-i-*: *seminție*. Ultima formă este normală, deoarece cuvîntul este un derivat de la *sămînță*, pl. *semințe*, în care închiderea a putut avea loc mai înainte. Este cu toate acestea demn de remarcat faptul că forma cu *-e-* se întîlnește numai în textul BB, fiind, în mod evident, rezultatul acelei ușoare tendințe de arhaizare de care a fost vorba și în paragraful precedent. În ms. 45, varianta *seminție* apare în toate cele 43 de ocurențe (există și varianta cu *să-*, *sămințe)*, iar în ms. 4 389, cuvîntul este folosit numai de două ori în forma cu *-i-*, *seminție* (ms. 4 389, Fac., *9*, 9; *15*, 13).

2.6.2. Vocala lat. populară *-e-*, neaccentuată, provenită din *-ae-*, în lat. *paene ad*, a devenit, mai întîi, în urma velarizării prin labiala *p*, *-ă-* *(pănă)*, după care s-a închis la *-î-* *(pînă)*. Forma cu *-ă-* se întîlnește astăzi în multe graiuri populare și era generalizată în româna veche. În a doua jumătate a secolului al XVII-lea, se petrece schimbarea către faza actuală cu *-î-*. Procesul poate fi surprins și în textul BB, Fac., în care, din totalul de 66 de ocurențe, un număr de 59 au forma *până* (cu *-ѧ-*), iar un număr de 7 au *pînă* (cu *-ѧ-*). În ms. 45 este foarte probabil folosită numai varianta cu *-ă-* în cartea *Facerea*, cum rezultă din sondajul pe care l-am făcut. Tot forma cu *-ă-* este prezentă și în ms. 4 389, în care întîlnim grafia пънѫ, de foarte multe ori.

2.6.3. Trecerea lui *e* neaccentuat, în poziție medială și finală, la *i* este un fenomen general și permanent în istoria limbii române, pentru care nu a putut fi formulată o „lege fonetică" (Philippide). Are loc și fenomenul invers, de trecere a lui *i* neaccentuat la *e*. În anumite zone dialectale, cum ar fi cea a graiului moldovenesc, cea din estul și nord-estul Munteniei, trecerea lui *e* neacc. la *i* se petrece cu o mai mare consecvență.

Fenomenul se întîlnește și în textele pe care le studiem. Astfel, în timp ce în BB, Fac. cuvîntul *fecior* (și *fecioară*) apare în sute de ocurențe în această formă (cu *e* neacc. păstrat), în ms. 45, de proveniență nordestică, în toate cazurile aceste cuvinte au *-i-*: *ficior*, *ficioară*. În ms. 4 389, ca în BB, *fecior*. Cu toate acestea, în BB, Fac. sînt înregistrate cîteva cazuri de trecere a lui *e* neaccentuat, medial și final, la *i*. În prima categorie se găsesc multe forme articulate, ceea ce ne face să presupunem că acești *-i-* sînt rostiți ca atare și în poziție finală (nearticulată). Formelor cu *-i-* din BB le corespund forme cu *-e-* în ms. 45: BB: *brațile* (dar și *brațelor*), față de *brațele*, din ms. 45 (Fac., *27*, 16); BB: *dobitoacile* (Fac., *34*, 5), *dobitoacilor* (*33*, 17), față de *dobitoacele*, *dobitoacelor*, din ms. 45 *(ib.)*; BB: *genunchile* (Fac., *30*, 3; *48*, 12), față de *genunchele*, în ms. 45; BB: *hainilor* (Fac., *27*, 27), față de *hainelor*,

în ms. 45; BB: *hiclișug* (Fac., 27, 35), față de *vicleșug*, în ms. 45; BB: *îngirii* (Fac., *19*, 15) (și *îngerii* apare de multe ori), față de *îngerii* din ms. 45; BB: *(voi) judica-o* (Fac., 15, 14), față de *(voi) giudeca-o*, din ms. 45; BB: *peștiră* (de 9 ori, alături de *peșteră* (de 6 ori), față de *peștere*, art. *peșterea*, din ms. 45, în toate ocurențele; BB: *pricipeá* (imperf.) (Fac., *24*, 21), față de *pricepea*, în ms. 45; BB: *tinirel* (Fac., *4*, 23), față de *tinerel*, în ms. 45; B: *viniră* (*37*, 35); *vinit-am* (*32*, 6); *vinit* (*37*, 27), față de *veniră*, *venit-am*, *veniți*, în ms. 45.

Varianta *sufletile* este atestată în BB, Fac. în 3 ocurențe, în timp ce același cuvînt, în varianta cu *-e-* (*sufletele*, *sufletelor*), este întîlnit de 4 ori. În ms. 45, varianta cu *-i-* cunoaște 6 ocurențe, iar cea cu *-e-*, una.

În *nemică* (<lat. *nec-mica*), atestat în BB de 8 ori, și *nemic*, atestat o singură dată, trecerea lui *-e-* neacc. la *-i-* nu s-a realizat. Schimbarea este însă prezentă în ms. 45, în 5, din cele 8 ocurențe: *nimic*; *nemic* apare o singură dată, iar în două cazuri s-a recurs la alte cuvinte.

Consemnăm și cîteva cazuri de trecere a lui *-e* la *-i* în *pietri* (BB, Fac., *31*, 46, de 2 ori; la fel în ms. 45; pl. art. *pietrili* (Fac., *28*, 11) se întîlnește în ambele texte. Din ms. 45 mai consemnăm: *fapteli* (*2*, 2) și *zburătoari* (*7*, 11, pe margine).

Oscilația dintre *-e* și *-i* se constată și în cazul adv. și conj. *nice* (<lat. *nĕque*). Varianta cu *-e* are în BB, Fac. 13 ocurențe, iar cea cu *-i*, 3. În ms. 45, se menține faza mai arhaică cu *-e*, *nice*.

2.7.0. Vocala nazală slavă din seria anterioară, *-ę-*, din cuvîntul vsl. *sŭmęsti*, *-mętǫ*, de la baza rom. *a sminti*, apare ca *-e-* în contextul din BB, Fac., *31*, 41: „*Și-m smentiș simbria*"; în ms. 45, *smintiș*. Grupul *-in-* apare însă în BB de mai multe ori în derivatul *sminteală*.

2.8.0. Sunetul *i* accentuat din subst. *zi*, în formele *ziua* și *ziuă*, apare ca *-u-*, *dzua*, *dzuă* în toate cele 18 ocurențe din ms. 45 (*dzua* în 16, iar *dzuă* în 2); fenomenul constituie una din trăsăturile nordice, și totodată arhaice, ale acestui text. Trecerea lui *i* la *u* a avut loc, probabil, prin faza *ï*, în urma unui proces de durificare a șuierătoarei: *dziua*>*dzïua*>*dzuua*, de la care a apărut și forma nearticulată *dzuuă*. În ms. 45 avem însă și formele *dzi*, *dzile*, fără durificarea africatei. De aici putem deduce că în procesul de apariție a lui *-u-*, în locul lui *-i-*, în formele menționate, un anumit rol a avut și semivocala bilabială *-u̯-*. În BB, Fac. și în ms. 4389, se folosesc numai formele *zioa*, neart. *zio*. (Cf. I. **3.10.1.**).

2.8.1. Lat. *ĭ-+n+*cons.>**e-*>**ă-*>*î-*, în cuvîntul *întro*, *-are* (**éntru*>**ántru*>*întru*). Formele cu *î-* sînt general folosite în scrierile analizate: *întra*, *întrară*, *întrat* etc. În limba literară, înlocuirea lui *î-* prin *i-* s-a produs abia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea (Vezi I. Gheție, *BDRL*, p. 113, 571, 582). În graiurile nordice, rostirea cu *î-* se păstrează și astăzi:

2.8.2. Vocala *i* neaccentuată apare uneori trecută la *e* (fenomen invers față de cel de sub 2.6.3): *inemă* (BB, Fac., *20*, 6), *dimineață* (BB, Fac., *1*,5, 8, 13, 19, 23; *22*, 3). În forma atestată în BB de 4 ori, *demineață* (*1*, 31; *19*, 27; *24*, 54; *49*, 27), *de-* este etimologic. Varianta literară actuală, *dimineață*, este și ea prezentă în BB, Fac. (11 ocurențe; la fel în ms. 45 și ms. 4389). Același fenomen apare sporadic și în formele verbului *a trimite*: forma cu *-i-* neacc., *trimis*, *trimiseră* etc., este atestată în 39 de ocurențe, pe cînd cea cu *-e-*, *tremis*, *tremiteți*, numai în 3.

Aceeași schimbare se întîlnește în *întrestăciune* (BB, Fac., *44*, 29, 31). În timp ce în ms. 4 389 avem *întristăciune* (ms. 45 are alți termeni).

2.8.3. Sincopa rea lui *-i-*, devenit *e*, în cuvinte ca *(în)derepta* < lat. **dirĕctare*, *drept*<*dirĕctus*, *derege*<*dirĭgĕre* (CDDE, nr. 515), modificate în *(în) drepta*, *drept*, *drege*, poate fi urmărită în textele din secolul al XVI-lea și al XVII-lea. Generalizarea variantelor cu sincopare are loc în decursul secolului al XVIII-lea; însă formele celelalte se mențin în multe graiuri populare pînă astăzi (Vezi I. Gheție, *BDRL*, p. 110—111, *passim*). Situația din textele de care ne ocupăm se prezintă astfel:

În BB, Fac. apar 9 ocurențe ale formei *înderepta* o singură dată *îndirepta* (39, 23). Se constată, așadar, o tendință arhaizantă, căci în textul care a servit ca punct de plecare Bibliei de la București apar în cazul acestui verb numai formele sincopate; *îndrepta*, *îndreptat*, *îndreptă*, *îndreptează* caracterizează textul ms. 45, Fac. Dacă sincoparea din graiul popular de la baza acestui text este foarte veche, datînd, după opinia lui G. Ivănescu, încă din latina populară (*ILR*, p. 113), ea s-a petrecut, după același lingvist tot atunci și în viitorul grai muntenesc. Primele forme sincopate apar în secolul al XVI-lea tocmai în aceste graiuri. De aceea este și mai surprinzătoare recurgerea diortositorilor BB la formele nesincopate, de proveniență transilvăneană. Prezența acestora din urmă în ms. 4 389 (*va înderepta*, Fac., *24*, 40; *înderepteză*, *24*, 42; *înderepta*, *24*, 56; *îndireptă*, *24*, 27) este însă explicabilă, atîta timp cît și alte fapte lingvistice din acest text indică proveniența sud-ardelenească a traducătorului lui.

În BB Fac., întîlnim apoi *direpți* (11 ocurențe) și *derept* (4 ocurențe); *direaptă* (5 ocurențe) și *dereaptă* (1 ocurență); *direpți* (4 ocurențe). La fel se prezintă situația și în ms. 4 389. Dar în ms. 45 ne întîmpină numai formele cu *-i-* (sau *-e-*) sincopat: *drept*, *dreaptă*, *drepți*.

Derivatul *dereptate* cunoaște în BB, Fac., 7 ocurențe, iar varianta cu *-i-*, *direptate*, 4 ocurențe. O situație similare există în ms. 4 389: *direptate* este atestat de 6 ori, *dereptate*, de 2 ori, iar într-un caz apare expresia *cu mîna dereaptă* (ms. 4 389, Fac., *20*, 5). Dar în ms. 45, cuvîntul în discuție este fără *-i-* sau *-e-*: *dreptate(a)*, în 6 ocurențe; în trei dintre acestea (*20*, 13; *21*, 23; *24*, 49) se întîlnește grafia *dreptaatea*. Cu toate acestea, în *Cuvîntul înainte către Mitropolit*, p. 3, cu care se deschide ms. 45, se întîlnesc formele nesincopate arhaizante *dires* și *direască*, care trebui explicate fie prin intervenția copistului, fie în alt mod.

2.9.0. Vocala accentuată *o*, în cuvîntul *tolbă*, apare ca *u*, *tulbă*, în toate cele trei texte studiate (Fac., *3*, 27). Schimbarea pare a fi avut loc sub influența vsl. *tulŭ* 'Köcher', cum presupune H. Tiktin, *DRG*, s.v., cu care ocazie s-a produs și substituirea lui *-r-*, care exista în etimon (tc., sl, rus., ucr., *torba*), prin *-l-*: *torbă* — *tulbă*.

2.9.1. Vocala *o* neaccentuată se menține ca atare în cîteva cazuri: *conoștința* (BB, Fac., *2*, 9); *coprinse* (ms. 45, Fac., *41*, 57/58/).

2.9.2. O singură dată a fost înregistrat fenomenul sporadic de delabializare a vocalei *o* neacc.: *aprăpiindu-să* (ms. 45, Fac., 18, 23).

2.9.3. Vocala *o* neaccentuată apare ca *u* în: *rumănească* (ms. 45, Cuv., p. 1, col. 2; ms. 4 389, CÎ, p. 1); *(noi) rumînii* (ms. 4 389, CÎ, p. 2); *amurțit* (ms. 45, *32*, 32; dar, în același verset, și *amorțitu*).

2.9.4. Cuvîntul de origine vsl. *a porunci*<vsl. *porŭčiti* este atestat în forma menționată de 20 de ori în textul BB, Fac.; în 2 ocurențe însă apare forma *porînci* (*42*, 25, *45*, 19) și, o singură dată, *poronci* (*22*,

20). Varianta *porînci* este prezentă și în ms. 45, Fac., *3*, 11 ; *6*, 22), iar varianta *porănci*, în ms. 4 389 (*26*, 11 ; *32*, 17), alături de *porăncit* (*27*, 19 ; *31*, 16), dar și de *porunci* (*32*, 19). După cum se vede, vocala nazală slavă *-ǫ-* a fost reflectată cînd ca *-un-*, din care, prin delabializare, a rezultat varianta cu *-în-*, cînd ca *-on* din care, prin același fenomen, a rezultat *-ăn-*. S-ar putea totuși ca varianta *poronci* să fi rezultat din *porunci*, printr-un fenomen de asimilație progresivă (*o — u>o—o*) (Cf. și O. Densusianu, *ILR*, II, p. 456). În folosirea acestui cuvînt, norma literară încă nu era fixată în cele trei texte studiate.

2.9.5. Consemnăm și formele neobișnuite a două cuvinte cu etimologie nesigură. Este vorba de forma *șoviițe*, din ms. 4 389, Fac., *30*, 37, în loc de *șuviițe* 'fășii' (Scriban, *Dicț.*, s.v. îl derivă din bg. *ševica*), și de *doslușit*, pentru *deslușit*, din ms. 45, Cuv., p. 1 (Scriban, *op. cit.*, s.v., îl explică din sl. *do-slušati*).

2.10.0. Lat. *nūbĭlum*, devenit în română veche *núăru*, a cunoscut în graiurile dacoromânești diferite evoluții în ceea ce privește timbrul vocalelor aflate în hiat. Vocala *ú* în hiat cu *ă* (acesta provenit din *e<Í*) a evoluat spre *ú—o>ó—o>ó—u*, rezultînd forma nordică *nóur* ; sau, de la faza *ó—o*, prin contragere, a rezultat forma sudică (muntenească) *nor*. Parțial, evoluția se întîlnește și în *bŭbalus>búăru>bŭor(u)-bóor>bóur*. Situația actuală din graiuri poate fi văzută la I. Gheție, *BDRL*, p. 119.

În cele trei texte studiate, sînt atestate următoarele stadii :

În BB, Fac. apare forma *nóor*, în 2 ocurențe (*9*, 14; 16) și *nor*, de asemenea (*9*, 13, 14) ; totodată, există și verbul a *nocrá* : *„Cînd vo ŭ noora noor prè pămînt“* (BB, Fac., *9*, 14). Scrierea cu *-oo-* nu mai este în acest caz o chestiune de grafie, ci ea notează o realitate fonetică dintr-o fază intermediară (vezi mai sus).

În ms. 45, formelor precedente le corespund : *núăr* (*9*, 13, 14), *núării* (*9*, 14), *nóăr* (*9*, 16), iar verbul este a *nuărá* ; prin urmare avem a face cu o fază mai veche decît cea din BB (de remarcat forma intermediară *nóăr*). Sub influența acestor forme nordice, diortositorii au adoptat forme cu 2 silabe, din care prima are vocala *o (nóor)*, care poate fi totuși și o fază intermediară mai veche.

Faza actuală literară, de proveniență sudică, a acestor cuvinte se întîlnește în ms. 4 389, Fac., *9*, 14 : *„Cînd voi înnora pămîntul cu nori“*. În multe privințe, cum se va vedea mai departe, acest text este cel mai apropiat de faza ulterioară, modernă, a limbii române literare.

2.10.1. Cuvîntul *cuib* (<lat. **cubium*) este atestat în BB, Fac., *6*, 14, în forma de pl. *cúiuburi*, traducînd gr. (ἡ) νεοσσιά 'niche', 'couvée'. Apariția unui *-u-* după *-i-* semivocalic a fost interpretată de O. Densusianu, *ILR*, II, p. 73 ca „o urmă de labializare a lui *i*“. Atestările acestei forme sînt numeroase în cartea *Ieșirea* : *27*, 11, 12, 13, 14, 15 (aici *cóiuburile*), 16, 17, 18, 19 ; *36*, 20, 21, 22, 26, 34, 37 ; *39*, 10, 14, 15, 17 etc. Forma este cunoscută din mai multe scrieri din secolul al XVI-lea, precum și din secolul al XVIII-lea (vezi H. Tiktin, *DRG*, s.v.). Ea constituie o particularitate a textului BB, neîntîlnindu-se în ms. 45 și în ms. 4 389, cartea *Facerea*.

2.10.2. Grupul *ciŭ-*, din cuvîntul *ciulură* (<lat. **ciūtŭlus*, **kiululus*, REW ³, nr. 2 290, 4 748), a cunoscut un fenomen de delabializare, devenind *ci-* : *ciulură* (ms. 4 389, Fac., *24*, 14 ; cuvîntul este scris pe margine, de aceeași mînă, pentru a-l explica pe *vadră* din text) ; *ciitoră* (ms. 4 389, Fac., *24*, 15) ; *ciiură* mai apare în ms. 4 389 Fac., în *24*, 14, 16, 45.

2.10.2. bis. Delabializarea lui *ú* se întîlnește în ms. 45, Fac. (*8*, 8, 9, 10, 11, 12) în *porîmb*. Forma cu *-ă-* etimologic, *părîmb* (<lat. *palumbus*), apare în același text (*15*, 9).

2.10.3. Vocala *u* neaccentuat din cuvîntul *ciulură* apare uneori transformată în *o* : *ciúloră* (ms. 45, Fac., *24*, 17, 43) ; *ciitoră* (ms. 4 389, Fac., *24*, 15).

2.10.4. Sunetul *u* final apare foarte des în ms. 45, atît cînd e precedat de consoană simplă, cît și cînd are înainte un grup de consoane, altele decît *muta cum liquida*. Editorii BB au procedat la o eliminare a acestui sunet, dar nu în mod sistematic, astfel că în textul *Facerea* întîlnim destule cazuri de *-u* : *arcu* (*21*, 16) ; *ascunsu* (*31*, 36 ; *35*, 4) ; *așezu* (*41*, 13) ; *coptu* (*19*, 3) ; *cîmpu* (24, 63) ; *facu* (*18*, 17) ; *iedu* (*37*, 31 ; *38*, 17) ; *întorsu* (11 ocurențe) ; *întorcu* (*24*, 49) ; *întorșu* (*50*, 18) ; *mănîncu* (*27*, 4 ; *28*, *20*) ; *mergu* (5 ocurențe) ; *mersu* (3 ocurențe) ; *ospățu* (*21*, 8) ; *rîsu* (*18*, 13) ; *urăscu* (*29*, 33) ; *voiu* (de sute de ori). După cum se vede, textul BB nu a reușit să renunțe la un fenomen caracteristic unei faze mai vechi din istoria limbii române literare.

În ms. 4 389 nu apare niciodată *u* final (în poziție finală absolută). În cazul cuvintelor *cumu* și *cîndu*, cînd acestea sînt urmate de pronume conjuncte, el se menține totuși : *cumu-ț* (ms. 4 389, Fac., *27*, 8) ; *cumu-l* (*38*, 18) ; *cumu-ș* (*38*, 29) ; *cîndu-ț* (*40*, 14). Din acest *-u*, prin delabializare, provine *i* din formele pronominale *iș*, *iț*, *il*.

3. CONSONANTISMUL

3.1.0. Palatalizarea labialelor. În textul BB, *Facerea*, se întîlnesc o serie de forme cu palatalizarea lui *ĭ+i>h*, cărora în ms. 45 le corespund variante cu *f*. Astfel, cuvîntul *fiară* (<lat. *fĕra*) este atestat de 3 ori în BB, Fac. cu forma *hiară* (χιαρᾶ), de 9 ori în varianta articulată de pl. *hiarăle* și o dată *hiarălor*, în total 13 ocurențe ale formei cu *h-*. Față de această situație, în locurile corespunzătoare din ms. 45 nu apare niciodată vreo variantă cu *h-* ; dimpotrivă, în 5 ocurențe apare *fiarăle*, iar în 8, *figanie*. Totuși, textul BB nu este consecvent, căci într-însul apare și varianta cu *f-*, *fiarăle* (3 ocurențe), acolo unde în ms. 45 se spune *figaniile* (Fac., *6*, 19 ; *9*, 2 ; *44* 28). În BB, Fac. (*49*, 3) avem *herbi*, față de *fierbi*, din ms. 45. Preferința diortositorilor BB pentru variantele cu palatală în locul spirantei labio-dentale este surprinzătoare, mai ales că nu poate fi vorba aici de o influență din partea originalului. Sau poate copistul ms. 45 a înlăturat formele cu *h-* din acest text, iar varianta milesciană avută la îndemînă de cărturarii bucureșteni conținea formele cu labio-dentala alterată ? A pune însă aceste forme numai pe seama tipografilor, care se pare că erau moldoveni, sau a le atribui numai lui Mitrofan, moldovean și el, fără a lua în considerație controlul exercitat de cărturarii bucureșteni (frații Greceanu), este iarăși greu de admis. Oricum, ne aflăm în fața unui fapt de limbă literară în care BB adoptă „norma“ moldovenească. Dar în BB, Fac. *4*, 22 avem *fier*, față de *her*, din ms. 45.

3.1.1. O formă specială de palatizare prezintă verbul *a (se) rășchira*, 'a (se) împrăștia', 'a (se) răspîndi'. El este atestat în BB, Fac. în 3 locuri : *9*, 19 ; *10*, 18, 32. În afară de aceste ocurențe, textul ms. 45 mai conține încă următoarele forme : *(ne vom) rășchirá* (Fac., *11*, 9 ; BB are *răsipi*) ; *rășchirâ* (Fac., *11*, 8 ; BB : *răsipi*) ; *au rășchirat* (Fac., *11*, 9 ; BB : *au răsipit*). Și de data aceasta, în ms. 4 389 apare varianta nepalatalizată din limba literară actuală : *răsfirăm* (Fac., *11*, 4) ; *se-au răsfirat* (Fac., *10*, 18, 32 ; *11*, 9) ; *se va răsfira* (Fac., *28*, 11) ; *răsfirâ* (Fac., *31*, 25). Față de paragraful

precedent, de data aceasta ms. 45 conține forma dialectală moldovenească, pe care cei care au publicat BB nu au eliminat-o decît în jumătate din ocurențe. Încă o dată, textul BB se dovedește a fi caracterizat prin lipsă de consecvență în adoptarea unei norme ferme de factură sudică.

Referitor la cuvîntul *răşchira*, este de observat că apariția oclusivei palatale *-ki-* comportă anumite precizări. Deoarece etimonul cuvîntului este *fir*, precedat de prefixul *răs-*, forma așteptată în urma palatalizării ar trebui să fie *răshira*. Într-adevăr, această formă există, fiind atestată în 1620 la Moxa : *răshirară* (vezi I. Gheție, BDRL, p. 277). Tot din același secol datează și prima atestare a formei *a răsfira*, din *Îndreptarea legii*, 1652 (H. Tiktin, *DRG*, s.v.), mai veche decît cea de mai sus, din ms. 4 389.

Insuficient explicată este apariția oclusivei palatale surde *-ki-* în locul lui *-hi-*, precum și a grupului *-şki-*, în loc de *-ski-*, din *răschira*, *răşchira*, variante atestate de mai multe ori în secolul al XVII-lea (la Varlaam, *Psaltirea* de la Bălgrad, din 1651, în BB, Dosoftei, Cantemir etc.). În mod normal, în afară de reflexul *-h'i-*, menționat mai sus, în graiurile palatalizante s-a realizat, pe o arie mult mai întinsă, varianta cu *-şi-*, sau ar fi trebuit să se realizeze : *răssîrá*, așa după cum din *a se sfii* (<vsl. *svěniti sę*, *-njǫ sę*) a rezultat, pe de o parte, *a se sh'iți*, pe de altă parte, **a se sșiți*. Ultima realizare a existat cu adevărat, căci ea stă la baza vb. mold. *a se șiți* (rostit și *știți*), cuvînt atestat încă la Miron Costin : *„Să șiia împărăția de sfada leșilor“* (H. Tiktin, *DRG*, sub *sfii*). În acest caz, grupul mai puțin obișnuit *-sși-* s-a redus la *-si-*. Constatăm însă că dintr-un **răssîra* nu întîlnim în graiuri un **răşira* sau *răşira*, ci, dimpotrivă, formele *răschira*, *răşchira*, cu un *-şki-* neexplicat. O primă încercare de a-l explica pe *-ki-* ar putea fi invocarea fenomenului sporadic de trecere a lui *-h'i-* la *-ki-*, chiar în cuvîntul *fir* : răspunsurile din două puncte, 602 și 615, din jumătatea de sud a Moldovei, conțin forma *kir* (vezi *NALR. Mold. Bucov.*, I, h. 7, *fir (de păr)*, p. 28—29). Fenomenul este însă cu totul accidental și el nu poate explica o schimbare pe o arie atît de întinsă a lui *-fi-* la *-ki-*, cum încearcă să susțină și H. Tiktin. Forma cu *-ki-* nu a putut să apară numai în aria mult mai restrînsă în care *-fi-* trece la *h'i-*, situată în sudul Moldovei mai ales. Tot nexplicată suficient este apariția lui *ș*, pe care același lingvist, H. Tiktin, o pune pe seama influenței unor ver bcca *a deșcheia*, *a deșchide*, *a dejgheța*.

În această situație destul de neclară, socotim că poate fi formulată o altă explicație. Originea formei *a răşchira* trebuie căutată mai ales în aria moldovenească în care *fir* a devenit *șir*, arie aproximativ de două ori mai întinsă decît cea în care varianta palatalizată sună *h'ir*. Forma neatestată *răssîrá* a fost influențată nu de verbe ca cele invocate de Tiktin, ci de un verb aparținînd aceleeași sfere semantice, anume *a răşchia* 'aufhaspeln, weifen' (probabil dintr-un lat. pop. **rasclāre)*. Într-o construcție populară moldovenească de tipul : **răssîr șirile pi răşkitór* (graiul moldovenesc central și nordic), sau **răshir h'irile pi răşkitór* (graiul moldovenesc sudic), pe de o parte, și *răşkiĭ șîrili (h'irili) pi răşkitór*, se întîlneau grupurile **-sși-*, *-sh'i-*, din vb. *a răsfira*, cu grupul *-şki-*, din *răşkiĭ* și *răşkitór*. Aceste cuvinte din urmă le-au influențat pe cele dintîi, astfel încît **a răssîrá* și *a răshirá* au devenit *a răşchira*, *a răschira* (în ultimul caz, prefixul *răs-* s-a menținut, dar a fost preluat grupul *-ki-*).

Noua formă *răşchira (răschira)* a fost un timp acceptată în norma literară nordică, moldovenească mai ales. Din altă variantă, pierdută, a ms. 45, ea a fost preluată, necritic, în textul BB.

3.2.0. Evitarea formelor palatalizate, considerate și în Moldova neliterare, a avut ca efect apariția unor variante hipercorecte (sau hiperliterarizate). Astfel, în graiul moldovenesc, cuvîntul slav *mogyla* a fost transformat în *movilă*, considerîndu-se că *-gi-*, care exista de fapt în etimon, ar fi rezultat prin palatalizarea fricativei labio-dentale *-v-*+*-i-*. Această formă moldovenească s-a impus în norma limbii literare din toate regiunile țării. Astfel se explică prezența în textul BB, Fac., (*31*, 47, 48, 51, 52), și în cel al ms. 4 389, numai a formei *movilă*. Ea este, desigur, prezentă și în ms. 45.

3.3.0. Variante hiperliterarizate sau hipercorecte cunosc și cuvintele *viclenie* și *vicleșug*, precum și verbul *a vicleni* (< magh. *hitlen hütlen* 'unglăubig, treulos', *hütlenség* 'Treubruch, Untreue'). În BB, Fac., norma este oscilantă. O dată apare forma cu *h-*, *hicleșug* (*27*, 35), iar de două ori cea hiper-, corectă, *vicleșug* (*34*, 13), respectiv *vicleniĭă* (imperf.) (*37*, 18). În ms. 45, se folosește numai forma cu *v-*. Dar în ms. 4 389, întîlnim de două ori varianta cu *h-* : *hiclenie* (Fac., 34, 13) ; *nehiclean* 'sincer' (Fac., *25*, 27). Ultimul cuvînt este atestat de Lajos Tamás, *EWUR*, p. 849, abia în anul 1837, astfel că prima atestare ar putea să fie aceasta din ms. 4 389. Cuvintele de care ne ocupăm au fost folosite cu *h-* încă din secolul al XV-lea, în texte scrise în slavonește : ⁘ИТАѢИ, în 1462/65 ; ⁘ИТАѢИСТВО, în 1434 (EWUR, p. 849). Sunetul inițiat trebuia să fi fost rostit ca o spirantă palatală sonoră, *y*, pentru a putea fi apoi substituit de vorbitorii dialectului moldovenesc prin spiranta labio-dentală sonoră *v-*. Ca și în în cazul cuvîntului *movilă*, și aceste forme hiperliterarizate moldovenești au devenit astăzi singurele admise de limba literară.

3.4.0. Africatele *ĝ* și *dz* (*ḑ*) se prezintă în mod diferit în textele studiate. Ne vom ocupa întîi de africata *ĝ*. Aceasta, plecînd de la exemplele de care dispunem, provine fie din spiranta palatală sonoră latinească populară *j*, urmată de *o*, *u* (prima africatizare), fie din oclusivele dentală *(d)* și velară *(g)*, urmate de *-i-*+*ó*, *ú* (a doua africatizare). Pe teren românesc, africata rezultată a cunoscut o diversificare după dialecte : în partea de sud, *ĝ* a trecut la *j (ž)* (șuierătoarea palato-alveolară sonoră), care mai tîrziu a fost acceptată în norma limbii române literare moderne ; în dialectele din jumătatea de nord a teritoriului dacoromân, acest *ĝ* s-a menținut un timp în graiurile populare, a pătruns în limba scrisă și a rămas în norma variantei moldovenești a limbii literare pînă pe la mijlocul secolului al XIX-lea (V. Alecsandri). În graiurile populare, africata a pierdut elementul oclusiv, devenit spiranta de tip moldovenesc *ẑ*.

Cum este de așteptat, în BB, Fac., predominantă este realizarea ca *j* (*ž*), de tip muntenesc : *joc*, *jos*, *a juca*, *a judeca*, *judecată*, *jug*, *juncă*, *a junghea*, *jungher*, *jur*, *a înconjura*, *împrejur*, *a jura*, *jurămînt* (vezi *Indicele de cuvinte*). În ms. 45, dimpotrivă, predominante sînt realizările cu africata *ĝ*.[1] Cu toate acestea, în textul BB, Fac., sub influența textului manuscris care avea trăsături ale „normei literare nordice“, sau datorită unor tipografi moldoveni, s-au strecurat unele forme cu *g* : *încungiurară* (BB, Fac., *19*, 4 ; la fel în ms. 45) ; *încúngiură* (BB, Fac., *2*, 13 ; la fel și în ms. 45)

Mai numeroase sînt imixtiunile „normei sudice“ muntenești, prin mîna copistului Dumitru din Cîmpulung, în textul ms. 45, Fac. : *jos* (*26*, 35 ; *28*, 18) ; *jucîndu*

[1] O prezentare detaliată a celor două realizări din întregul text al *Vechiului Testament*, din BB și din ms. 45, a făcut N. A. Ursu, în studiul *Noi informații privitoare la manuscrisul autograf și la textul revizuit al VECHIULUI TESTAMENT tradus de Nicolae Milescu* (I), în „Limba română“ XXXVII, nr. 5, sept-oct., 1988, p. 466-468.

(*21*, 9); *jugul* (27, 40); *să junghe* (*22*, 10); *jungheturi* (*43*, 16); *au jungheat* (37, 30); *au jurat* (*24*, 37).

În textul ms. 4 389 este respectată peste tot norma munteneacă cu *j*.

3.4.1. Africata *dz* (*ḑ*) provine fie din lat. *j*+*á* (prima africatizare), fie din *d*+*i*+*á*, din *d*+*i*+vocală neacc. în silabă finală, din *g*+-*i*- în aceleaşi condiţii ca *d* (a doua africatizare), fie din *d*+*i* (*i*, -*i*-, -*i*) (a treia africatizare). Acest *dz* caracterizează în epoca veche limba scrisă din zona nordică, unde avea şi bază populară. În partea de sud a dialectului dacoromân, africata a pierdut în epoca preliterară caracterul său propriu, adică elementul oclusiv, transformîndu-se în spiranta *z*. Această situaţie se reflectă în cele trei texte studiate. Ms. 45, care indirect a stat la baza textului din BB, are în cartea *Facerea*, şi în totalitatea lui, drept normă africata *dz*. Copistul muntean al acestui manuscris o consemnează mai des în partea de la început a textului, dar pe măsură că înaintează cu scrisul, uită să o mai scrie, punînd în locul ei spiranta *z* (vezi N. A. Ursu, *op. cit.*, p. 465). În BB, Fac., norma munteneacă cu z este respectată în întregime. Aceeaşi situaţie se întîlneşte şi în textul ms. 4 389.

3.4.2. În ms. 45, Fac., se întîlnesc cîteva cazuri de înlocuire a africatei *dz*, prin *z*: *„cătră amîăzădzi"* 'sud' (*20*, 1); *„În amîazădzi"* 'pe la amiază' (*18*, 1) (în ambele exemple, al doilea *dz* este menţinut); *iezilor* (*27*, 8, 16); *zace* (<*jacet*) (*8*, 21).

3.4.3. Într-un cuvînt de origine slavă, în mod neaşteptat, în locul spirantei *z*, apare africata *dz*. S-ar putea să fie vorba de o intervenţie a copistului, care confunda aceste situaţii, cum foarte rar se întîmpla celor care aparţineau zonei nordice. În ms. 45, Fac., întîlnim forma *bodzii* 'idolii' (<pl. sl. *bozi*, sg. *bogŭ*), (*31*, 19, 31). Alte împrumuturi de origine slavă cu *z* etimologic îl menţin pe acesta: *izvor* (ms. 45, Fac., *2*, 6); *îndrăzni(re)* (Fac., *35*, 17); *a zidi* (*2*, 7) etc.

3.4.4. Este cunoscut că spiranta dentală sonoră *z*, inexistentă în latină, cu excepţia împrumuturile de origine greacă, s-a transmis în română prin cuvinte ca *a boteza* (< lat. *baptĭzo*<gr. βαπτίζειν), *a cuteza* (<lat. *cottĭzo*<gr. κοττίζειν). Dar această spirantă a putut apărea pe teren românesc şi prin sonorizarea lui *s* din prefixul *ex-*, printr-un fenomen de acomodare la consoana sonoră următoare. Este cazul unor cuvinte şi forme ca *a zbura*, *zburătoare*, *zburînd*, din BB, Fac. (*1*, 20, 21), al căror etimon este lat. *ex-volo*, sau ca al verbului *a zbea* 'a (se) zbici', 'a se usca', foarte probabil dintr-un lat. **ex-blbo* (H. Tiktin, *DRG*, s.v.). În aceste exemple, în ms. 45 nu întîlnim niciodată africata *dz*, ci numai spiranta *z*.

3.5.0. Fenomenul velarizării (Generalităţi). Prin schimbarea locului de articulaţie, vocalele prepalatale *e* (-*ę*-, -*ę*- din diftongul *ęá*) şi *i*, precedate de anumite consoane, devin vocale velare: *ă* (-*ą*-) şi *î*. Fenomenul a avut loc în diferite graiuri, în perioade diferite şi în condiţii fonetice specifice anumitor categorii de consoane. Velarizarea prin şuierătoare, de pildă, însoţită, în alte zone, de rostirea muiată a acestora, s-a petrecut în graiul de tip muntenesc într-o perioadă mult mai veche decît în graiul de tip moldovenesc. Velarizările prin siflante şi prin africate, sau velarizările prin labiale sau prin *t*, *d*, *n*, *r*, au avut loc, fiecare în parte, în condiţii specifice. În momentul apariţiei textelor vechi româneşti, efectele acestor schimbări în graiuri se produseseră, astfel încît în texte se reflectă în mare măsură un amestec al formelor velarizate şi nevelarizate, amestec care a devenit normă pînă astăzi în limba literară. Din marea varietate şi bogăţie a acestui fenomen, care a contribuit enorm la creşterea ocurenţei vocalelor *ă* şi *î* în română, vor fi prezentate mai departe, pornind de la cele trei texte analizate, cîteva constatări şi fapte mai semnificative.

3.5.1. Velarizarea prin şuierătoarele *ş* (*š*) şi *j* (*ž*) a avut loc, cum s-a spus, în mai multe rînduri, în graiuri diferite şi în epoci diferite. Prima velarizare prin şuierătoarele a vocalelor *e* şi *i* s-a petrecut indiferent dacă în silaba următoare sau în imediata vecinătate se aflau *e*, *i*, sunet muiat. Ea a avut loc pe la începutul epocii numită „româna primitivă", aşadar după secolele al VII-lea —al VIII-lea, fiind caracteristică dialectului muntenesc (Cf. Tiktin, Philippide; vezi G. Ivănescu, *ILR*, p. 330). Prin acest fenomen, se explică variantele muntenești; *băşică*, *cămaşă* (*-e*), faţă de cele de tip moldovenesc: *beşică*, *cămeşă*; apoi munt. **şădu*, *şade*, *şarpe*, *şapte* etc., faţă de mold. *şăd(u)*, *şăde*, *şărpe*, *şăpte* etc. Într-o fază ulterioară, probabil prin secolele al XIII-lea — al XIV-lea (Ivănescu), şi după ce diftongul *ęá*—*é* trecuse la *é*—*e* (-*ę*-) (vezi mai sus sub I. 2.1.0.), se petrece acest fenomen al durificării şuierătoarelor, şi implicit al velarizării, şi în graiul moldovenesc şi în cel ardelenesc, care pînă atunci nu cunoscuseră decît rostirea muiată a şuierătoarelor. Astfel, din forme ca *şęáde*, *şęápte* au rezultat, mai întîi, *şéde*, *şepte* (există şi faza cu -*ę́*-), iar prin durificarea lui *ş*, *şăde şăpte*. Un cuvînt ca vsl. *žali*, rostit la început de moldoveni cu *j'* (*ž* muiat), deci *j'ale*, apoi *jęále*, deci ca şi cum ar fi avut un diftong -*ęá*- în poziţie *e*, l-a transformat pe acest -*ęá* în *é*, iar prin fenomenul de care vorbim, a ajuns să sune în graiul moldovenesc *jăle*. În acelaşi timp, aşadar cam prin secolul al XIV-lea şuierătoarele *ş* şi *j* dure căpătă în unele graiuri muntenești o rostire muiată (vezi G. Ivănescu, *ILR*, p. 471). În mod schematic, avem următoarele două faze: faza I: munt. *şă*, *şî*, *jă*, *jî* — mold. *ş'e*, *şi*, *j'e*, *j'i*; faza a II-a (după secolul al XIV-lea): munt. *ş'e*, *ş'i*, *j'e*, *j'i* — mold. *şă*, *şî*, *jă*, *jî*. Aceste rezultate se referă la situaţia din graiurile populare. În limba scrisă, se constată un mare amestec de forme velarizate şi nevelarizate, pentru că alături de baza dialectală au acţionat şi alţi factori, printre care tradiţia grafică a unor şcoli de scriere din diferitele provincii româneşti a jucat un rol deloc lipsit de importanţă.

În cazul celor trei texte studiate, velarizarea prin şuierătoare va fi ilustrată prin exemplele care urmează. În ms. 45, provenit dintr-o zonă în care durificarea şuierătoarelor avusese loc înainte de apariţia primelor texte, constatăm că apar totuşi foarte multe forme cu şuierătoarele muiate. Această discordanţă dintre limba literară şi graiuri se constată şi în cazul velarizării prin *s*, *z*, *l*, *dz*. Rostirile *şîatră*, *aşîa*, din acest text, şi din alte texte moldoveneşti din epocă, s-ar explica, după G. Ivănescu, *Probl.*, p. 254, printr-o tradiţie grafică, avînd la origine o particularitate proprie graiului aristocraţiei maramureşene.

3.5.2. Adv. *aşa* (<lat. *eccum*+*sic*+-*a*) a avut iniţial şuierătoarea muiată: *acşiá*, *aşiá*. Prin durificarea lui *ş'*, s-a ajuns în dialectul sudic, muntenesc, la forma *aşa*, pe care o întîlnim în cele 35 de ocurenţe din BB, Fac., precum şi în ms. 4 389. Ea aparţine astăzi normei limbii literare (chiar dacă în vorbirea de tip muntenesc se aude şi *aşiá*). Cum s-a văzut, în dialectul nordic, moldovenesc, rostirea cu *ş'* muiat a durat din latina populară pînă în secolul al XIV-lea. Durificarea realizată acum în graiuri a dus la transformarea sintagmei *aşęá-i*, devenită *aşę́-i* şi apoi *aşé-i*, în *aşă-i*; din această formă s-a detaşat mold. *aşă*. La nivelul limbii literare din secolul al XVII-lea, însă, s-a menţinut scrierea (şi, cu siguranţă, şi rostirea, în cazul oamenilor de cultură) cu şuierătoarele muiate: *Botoşeani*, *a şeasea*, *orăşeanii*, *şeapte* etc. (vezi I. Gheţie, *BDRL*, p. 144). Acest mod de scriere este aproape general în ms. 45, Fac.: *aşea*

(ашѣ, în 2 ocurenţe; ашѧ în 20 de ocurenţe). Grafia ашѧ, consemnată în 6 ocurenţe, s-ar putea datora copistului muntean al acestui text.

3.5.3. Cuvîntul *cenuşă* (< lat. **cĭnūsia*) este folosit cu această formă (cu *-şă*) în BB, Fac., *18*, 27, în timp ce în ms. 45, *ibid.*, întîlnim varianta cu *-şe*, *cenuşe*. Forma de genitiv sg. *cenuşii (în fĕliul cenuşii* 'cenuşiu') cunoaşte 3 ocurenţe atît în ms. 45, cît şi în BB (*30*, 39; *31*, 10, 12). În ultimul text s-a transferat scrierea din ms. 45.

3.5.4. În BB, Fac., verbul *a aşeza* (<lat. *ad-sedĭare*) apare de 2 ori cu şuierătoarea muiată *şe*: *aşeză* (*40*, 21); *să mă aşezu*, respectîndu-se scrierea din ms. 45, numai că în cazul africatei *dz*, aceasta a fost înlocuită prin *z*: *aşezâ*, *aşezu*. Preferinţa pentru norma cu şuierătoarele dure a celor care au tipărit textul BB se trădează însă atunci cînd în locul cuvîntului *punea*, din ms. 45 (Fac., *29*, 3), ei recurg la cuvîntul *aşază*, cu şuierătoarea dură *-şă-*.

3.5.5. Ultima constatare este ilustrată perfect de analiza verbului coradical *a şedea*, care în BB, Fac. cunoaşte 18 ocurenţe. Dintre acestea, secvenţa *şe-* apare de 6 ori (*şedea*, *şezi*, *şezînd*, *şezu*, *au şezut*), iar *şă-* de 12 ori (*şădea*, *şădeţi*, *şăzi l*, *şăzînd*, *şăzu*, *şăzură*, *au şăzut*). Numărul dublu de ocurenţe cu şuierătoare dure este cu atît mai surprinzător cu cît modelul, adică textul analog al ms. 45, azi pierdut, probabil că nu conţinea nici o singură ocurenţă cu *şă-*, dacă judecăm după situaţia din ms. 45, în care, în 17 cazuri apare numai şuierătoarea muiată: *şedea*, *şedeţi*, *şedzi*, *şedzînd*, *şedzu*, *şedzură*, *au şedzut*. Diferenţa de o ocurenţă faţă de BB se explică printr-o greşeală de copist, care, în ms. 45, a scris *cădzînd*, în loc de *şedzînd*. Rezultă foarte clar din cele de mai sus că cei care au tipărit textul BB aveau o altă normă în privinţa cuvintelor cu şuierătoare decît autorul, eventual şi revizorul, ms. 45, înlocuind în proporţie de 2/3 variantele cu *şe-* prin cele cu *şă-*. Li se poate totuşi „reproşa" lipsa de consecvenţă, pe care însă nu au arătat-o în cazul substituirii africatei *dz*, prin *z*. Numărul realizărilor de tipul *şă*, *şi* era în creştere în scrierile muntenesti de după 1600 (vezi I. Gheţie, *BDRL*, p. 140). Ele sînt prezente şi în ms. 4 389, în care verbul *a şedea*, în toate cele 17 ocurenţe, cunoaşte numai realizarea cu silaba iniţială *şă-*: *şădea*, *şădeţi*, *şăzi*, *să şază* (<**şăază*) (*24*, 55), *şăzînd*, *şăzi*, *şăzu*, *şăzură*. Limba literară modernă va renunţa la aceste realizări, preferînd pe cele de tipul conţinut în ms. 45.

3.5.6. Verbul *a deşerta* este prezent în BB, Fac. cu formele *deşărtă* (*24*, 20) şi *fu deşărtîndu* (*42*, 35). Acestora, în ms. 45, le corespund forme cu şuierătoarele muiate, *-şe-*: *deşertă*, *deşertînd*. Totuşi, în BB, Fac., *31*, 42, apare şi adj. *deşert*, faţă de *dăşertu*, din ms. 45. Forma de fem. sg. *deşartă* este aceeaşi în ambele texte (*37*, 27). Faţă de aceste texte, ms. 4 389 are *dăşărtă* (Fac., *24*, 20) şi *dăşărtă* (Fac., *42*, 35), precum şi subst. *dăşărtul (mieu)*, scris pe margine, de aceeaşi mînă, pentru *şoldul (mieu)* din text (Fac., *47*, 29) şi, încă o dată, *dăşărtul*, tot pe margine, de aceeaşi mînă, în loc de *mijlocul (tău)* din text (Fac., *35*, 11). Sensul 'Weiche (der Säugetiere)' din aceste contexte al cuvîntului *deşert* pare a fi atestat în acest manuscris pentru prima dată.

3.5.7. Faţă de varianta *greşală* din BB, Fac. (*31*, 36; *50*, 17) şi de *greşalele*, din BB Pred. I, p. 2, r. 33 de sus, ms. 45 are, în aceleaşi locuri din cartea *Facerea*, forma cu şuierătoarea muiată *greşială*, scrisă cu *-шѧ-*, respectiv *greşeală*, scrisă cu *-шѧ-*; cf. la Dosoftei, PV, p. 944, грешѧлеле. În ms. 4 389, se reflectă norma sudică, ca şi în BB, cu varianta velarizată *greşală*. În acest text, *-şă-* apare chiar şi într-o formă verbală, *să nu greşăşti* (Fac., *20*, 2), în timp ce în BB şi în ms. 45 acest verb are numai forme cu *-e-* sau *-i-* după *ş*: *greşeşti*, *voi(u) greşi*, *greşi(t)* (7 ocurenţe).

3.5.8. Ms. 4 389 conţine şi alte forme cu velarizarea lui *e* prin *ş*, ca de pildă *înşălăciune* (Fac., *27*, 35), pentru care în BB se foloseşte vb. *m-am înşelat*, întocmai ca în ms. 45; apoi *(îşi) înşală (măgarii)* (ms. 4 389, Fac., *22*.3), faţă de ms. 45, *ibid.*, cu *(îş) înşelă (măgariul)* (în BB: *(îş) însămără)*; ms. 4 389, Fac. *29*, 25: *înşălat*, scris pe margine, de aceeaşi mînă, pentru *zmintit*, din text; ms. 4 389, Fac., *21*, 28—30: *mieluşalele* (în BB şi în ms. 45: *mieluşile)*.

3.5.9. În timp ce în BB, Fac. apare *-şi-*, precedat de *-ţi-*, în cuvîntul *îmbrăţişîndu-l* (*29*, 13), în ms. 45 acelaşi cuvînt are *-şi-* precedat de *-ţă-*, deci invers: *îmbrăţăşindu-l*; dar în BB se întîlneşte o dată şi *-şi-*: *îmbrăţişîndu-l* (BB, Fac., *33*, 4; în ms. 45 se repetă forma menţionată mai sus), variantă prezentă exact în această formă în ms. 4 389 (Fac., *29*, 13). Consecvent cu scrierea *-şe-*, care-i caracteristică normei literare moldoveneşti din epocă, autorul ms. 45 are şi forma *îmbrăţăşé*, pentru *îmbrăţişă*: „*Şi-i îmbrăţăşé pre ei*" (Fac., *48*, 10). Totodată, în conformitate cu aceeaşi normă, *ţ+e*, *i* este rostit, şi scris, *ţă*, *ţi*, pe cînd norma sudică avea *ţe ţi* (vezi mai jos, sub I. 3.8.0; I. 3.8.2.).

3.5.10. Rostirea palatală, respectiv velară, a lui *ş* este ilustrată, şi de cuvintele *posluşenie* şi *posluşeşti*, din ms. 45 (Fac., *29*, 27), faţă de variantele *posluşanie* şi *posluşăşti*, din BB (*ibid.*,); tot astfel, în ms. 45 apare *întorşiu* (†нмѡршю) (Fac., *30*, 7), faţă de *întorşu*, din BB (*ibid.*).

3.5.11. Lat. *rēsīna* cunoaşte în graiurile dacoromâneşti, ca urmare a velarizării lui *e* prin *r* şi a lui *i* prin *ş*, realizări de felul următor: *răşină*, *rîşină*, *răşînă* etc. În textele studiate se reflectă acest amestec de forme. Astfel, în BB, Fac., apare o dată varianta *răşină* (рѫшинъ) (*43*, 11), iar altă dată *rîşină* (рѫшѧнъ) (*37*, 25). Ms. 45 conţine, în aceleaşi locuri, varianta literară actuală, *răşină*, ca, de altfel, şi ms. 4 389.

3.5.12. Un împrumut relativ recent, cum este *şatră* 'cort', din magh. *sátor* (cf. şi sîrb. *šator*)<tc., *çadır*, a fost rostit cu *ş'-* (muiat), astfel că în ms. 45 el apare în forma *şiatra* (шіатра) (Fac., *12*, 8), grafie asemănătoare cu cea folosită de Dosoftei PV, p. 806, 914: шѧтре (pl.). Se vede că termenul de la Dosoftei a fost încadrat în grupul de substantive cu *-ă-* în radical, de tipul *faţă* (<lat. **facia*, în loc de *facies*), al cărui pl. trebuia să fie *faţe*, dar, sub influenţa unor substantive ca *faţă*, pl. *feţe*, *masă*, pl. *mese*, *pată*, pl. *pete*, al căror *-é-* de la pl. se explică prin evoluţie fonetică normală, a devenit la pl. *-feţe*. Tot aşa, de la *şiatră*, pluralul ar fi trebuit să fie, şi a şi fost un timp, *şiatre*, cum se poate vedea în materialul *DRL*. Totuşi, grafia шѧтре de la Dosoftei este interpretată de N.A. Ursu *şetre*.

3.5.13. Rostirea muiată a lui *ş* trebuie să fi fost reală în vorbirea cărturarilor moldoveni, altminteri nu s-ar putea explica marea consecvenţă în scrierea grupurilor muntenesti *-şă-*, *-şa-* ca *-şe-*, *-şea-* (*şia-*). Astfel, în timp ce în BB, Fac. numeralul ordinal are formele *al şaselea*, *a şasea* (*1*, 31; *2*, 2), în ms. 45 el este scris *al şeaselea* (шѧселѧ) (*30*, 19), *a şeasea* (шѧсѧ) (*1*, 31; *2*, 2). Ms. 4 389 urmează norma muntenească a epocii: *al şasclea*, *a şasea*. Numeralul următor, *al şaptelea*, are, de asemenea, un *ş-* dur în BB, Fac. (20 de ocurenţa inclusiv într-un loc din Pred. II, p. 1, r. 12 de jos), precum şi în ms. 4 389 (aici, de ex. Fac. *2*; 2, 3: *a şaptea*). Faţă de BB şi ms. 4 389, în textul de proveniență nordică, ms. 45, întîlnim variantele *şeapte* (шѧптє), în 9 ocurenţe, *a şeaptea* (шѣптѧ, шѧптѣ), în 3 ocurenţe, *a şeaptelea* (шѧптелѣ), 1 ocurenţă şi *şeaptedzeci*

(ШАПТЕСЕЧИ), 1 ocurență. O singură dată însă întîlnim în acest text și varianta de tip sudic *șapte*, explicabilă poate prin intervenția copistului muntean.

3.5.14. Oscilația între scrierea cu șuierătoarea muiată sau cu șuierătoarea dură este prezentă și în cazul cuvîntului *șarpe* (<lat. *sĕrpes*) și al cuvîntului *ușă* (<lat. *ōstia*). În primul caz, forma *șarpe* este generală în BB, Fac. (6 ocurențe). Ea caracterizează și textul ms. 4 389 (Fac. *3*, 1 ; *49*.17). Dar în ms. 45, în 5 ocurențe apare *șearpe* (ШѦ-), și numai într-una, *șarpe(lui)* (ША-), poate datorită copistului muntean. Celălalt cuvînt, *ușa*, (art.), este atestat în această formă în toate cele 9 ocurențe din BB, Fac., (la gen. *ușii*, neart. *ușă*), pe cînd în tot atîtea cazuri ms. 45 conține varianta cu *ș* muiat, *ușea* (ѲШѦ), gen. *ușii* (Fac., *19*, 6), formă care a fost preluată și în BB. În ms. 4 389, avem forma art. *ușa* în 4 ocurențe (Fac. *18*, 10 ; *19*, 9, 10, 11), gen. *ușăi* (18, 1), gen. *ușii* (*19*, 6, 11 ; *43*, 19).

3.5.15. În cîteva forme verbale, care au sufixele verbale *-ește* sau *-ează* precedate de șuierătoarea *ș*, *ę* din diftongul *ęá* a devenit mai întîi *ă*, într-un diftong cu elemente egale **ăa*, care apoi s-a contras la *á*, apărînd astfel varianta tipic muntenească a acestor cuvinte : *săvîrșáște*, din BB Fac. (*29*, 27), față de *săvîrșeaște* (cu -ШѦ-), din ms. 45. Cu toate acestea, varianta muntenească poate fi întîlnită și în ms. 45, dar în Cuv., p. 3 : *sfîrșaște* ; acest text a putut fi însă modificat de copist. Un al doilea exemplu îl constituie cuvîntul *înfricoșază*, de data aceasta tot din ms. 45, Fac., *27*, 42, formă pe care nu greșim, credem, dacă o punem, de asemenea, pe seama copistului muntean.

3.5.16. Pronumele reflexiv de dativ *îș*, precum și particula de întărire *-și*, din *cineși*, *cîndu-și*, *fêlu-și*, apar în BB întotdeauna fără *-i*. Aceeași situație se găsește, în genere, și în ms. 45 : *cineș*, *fêliu-ș*; în cazul lui *cînd*, avem aici (în ms. 45) fie *cîndu își* (Fac., 17, 24), fie *cîndu îș* (Fac., 17, 25 ; 35, 18) ; o singură dată, din 14 ocurențe cu *fêliu-ș*, se întîlnește în acest text forma cu *-i* : *fêliu-și* (Fac., *1*, 11).

3.5.17. Adj. *roșiu*, cu *ș* muiat, este prezent atît în ms. 45, cît și în BB (Fac., *25*, 25 ; *38*, 28, 30), în timp ce în ms. 4 389, mai fidel normei muntenești a epocii, avem de două ori *roșu* și o dată *roșul*, cu *ș* dur. Dar la forma de feminin apare șuierătoarea urmată de *i* : *roșie* (ms. 4 389, Fac., *41*, 42).

3.6.0. Velarizarea prin *j (ž)*. Generalități. Șuierătoarea sonoră *j (ž)*, care în cele trei texte studiate nu apare decît în împrumuturi străine, cunoaște un tratament asemănător de durificare sau de înmuiere ca cel pe care l-am întîlnit la corespondenta ei surdă. În BB, Fac., vocala care urmează după *j* este, de regulă, velară (*ă*, *î* ; există o dată și *grije*, în BB, Pred. I, p. 1) ; la fel în ms. 4 389 ; pe cînd în ms. 45, *j* este urmat de *e*, *i*. Într-un cuvînt ca vsl. *žali*, menționat și sub I. 3.5.1., grupul *ža-* a fost tratat inițial în cele două principale tipuri de graiuri dacoromane fie ca *žia-* (în transcrierea ALR : *j'ją-*), fie ca *ža-* (*já-*). În primul caz, avem varianta moldovenească (nordică) *j'ją́le*, în care a apărut un diftong *-ją́* (apoi și *-ęá*) în mod independent de legea diftongării lui *é* latin în poziție *-ă*, *-e*. Noul diftong a fost tratat în continuare în graiuri la fel ca cel apărut în epoca de formare a limbii române. Astfel, cînd s-a produs monoftongarea diftongului *ęá—e* la *é—e*, și *j'ęále (j'ją́le)* a devenit *j'éle*, iar cînd în graiul de tip moldovenesc a avut loc velarizarea prin șuierătoare, provocată de durificarea consoanelor *ș j*, aproximativ prin secolul al XIV-lea, cuvîntul în discuție a ajuns să sune *jăle*. În limba scrisă din Moldova, însă, constatăm că încă în secolul al XVII-lea se păstrează tradiția grafică cu *j'ęa-*, de proveniență, eventual, maramureșeană (Ivănescu). Nu este însă deloc greșit să presupunem că unii cărturari din acest secol, mai ales clerici, rosteau acest cuvînt, și altele asemănătoare, fie cu *-ęá-*, fie cel puțin cu un *-ę-* (deschis). La plural și la genitiv-dativ singular articulat, după modelul altor substantive, au apărut formele *j'eli*, *j'elii*, iar după durificarea lui *j*, *jăli*, *jălii*.

În graiul de tip muntenesc (sudic), vsl. *žali* a fost adaptat în forma *jale*, cu un *j* dur, în conformitate cu modul de rostire a șuierătoarelor în acest grai în epoca respectivă. Formele de la genitiv-dativ singular și de la plural s-au modelat după grupul de substantive care cunosc alternanța *-ă-* acc. la sg. — *-ă-* acc. la pl. : *jale—jăli*. Referitor la ultima formă, observăm că ea era în uz în graiul muntenesc în același timp în care în cel moldovenesc (nordic) se spunea *j'eli*, *j'elii*. Această situație a durat în graiul muntenesc și în perioada cînd se petrecea închiderea diftongului *-ęá-* la *e*. După aceasta, a avut loc în graiul de tip muntenesc fenomenul înmuierii șuierătoarelor, astfel încît astăzi, la nivelul vorbirii populare, într-o anumită arie muntenească (aproximativ jumătatea de est a Munteniei) există formele *j'ją́le—j'ęli*, cărora li se opun în jumătatea de nord a teritoriului dacoroman, în primul rînd în graiurile moldovenești, formele *jăle—jăli*, gen. dat. art. *jălii*. Aceste constatări ne oferă anumite puncte de reper în înțelegerea amestecului de forme velarizate și nevelarizate din limba literară a secolului al XVII-lea, în primul rînd din cele trei texte de care ne ocupăm. Putem, de pildă, să ne dăm seama de prezența în textul BB a unor forme care sînt astăzi caracteristice graiului de tip moldovenesc, cum sînt grupurile *ža-*, *žă-*, și să le socotim ca nemoldovenești, pentru că ele reprezintă o fază mai veche a rostirii de tip muntenesc, care a fost menținută pînă în acest secol de tradiția grafică a acestei provincii.

3.6.1. În ms. 45, cuvîntul discutat în paragraful precedent apare în forma de genitiv articulat în numele de loc *Ghinda Jelii* (Fac., *35*, 8) (ЖЕАЛІЙ) și în sintagma *dzilele jelii* (Fac., *27*, 41). În BB, primul exemplu a fost modificat : *Stejariul Jălii* ; al doilea a fost menținut : *zilele jelii*. Norma muntenească se întîlnește și în ms. 4 389, care are numai numele propriu : *Stăjăriul Jălii*.

Situația se repetă și în verbele coradicale *a jelui* (< vsl. *žalovati*), *a jeli* (<vsl. *žaliti*, *žaljati* sau din rom. *jale*+*i*) și *a jelcui* (pentru acesta din urmă, cf. rus. *žalkovati*, vezi H. Tiktin, *DRG*, s.v.). În ms. 45 se întîlnește forma *să jelească* (cu -ѩ-) (Fac., *23*, 2) ; acesteia îi corespunde în BB, *ibid.*, *să jălească* (cu -ѧ-), iar în ms. 4 389, *să se jălcuiască* (cu -ѧ-).

3.6.2. Șuierătoarea sonoră *ž-* din vsl. *žrŭtva* (sîrb. *žrtva*) a fost reflectată în româna scrisă fie ca *jr-* (*žr-*), fie ca *j'r-* (*žr-*): *jirtfă*, respectiv *jirtfă* (pentru reflexul *i*, vezi O. Densusianu, *ILR*, II, p. 51). Dar alături de acestea, există în româna veche și variante cu *-é-* după *j* ; din acest *e* provin apoi variantele cu *-ă-*, rezultate prin rostirea dură a șuierătoarei precedente. Varianta cu *-e-* își are punctul de plecare în limbi slave mai noi, cum ar fi bulgara, rusa, poloneza, în care cuvîntul sună *žertva*. În aceeași familie se află și cuvîntul rom. *jertfelnic* 'altar'. Etimonul acestui este vsl. *žrŭtvinikŭ*, sîrb. *žrtvenik*, bg. rus. *žertvennikŭ*. Din formele vsl. și sîrb., se explică rom. *jirtăvnic* și *jirtăvnic*, iar din varianta bg. și rus., *jertfelnic*, *jărtfelnic*. În cazul variantelor din urmă, partea finală a cunoscut modificări sub influența unor cuvinte ca *pomelnic*, *vremelnic*, acestea create, la rîndul lor, după un model ca *îndoielnic*, din *îndoială* (vezi H. Tiktin, *DRG*, s.v.). Verbele din familie sînt *a jertfi*, cu variante ca *a jărtfi*, *a jertfui*, *a jertvui*. *A jertfi* este derivat de la *jertfă*, cunoscînd toate variantele fonetice de mai sus ale a-

cestui radical. Dar *a jertfui (a jetvui)* poată să vină direct din vsl. *žrŭtvovati*. Fiind vorba de niște cuvinte foarte importante în cultul religios, cu o mare ocurență în textele bisericești, slave și românești, putem să ne imaginăm că rostirea și scrierea lor au stat permanent sub influența modelelor slavone. Așa se explică și menținerea în textele din epocă a grupului *-rtv-*, neobișnuit în română, care mai apoi a ajuns la *-rtf-*. Chiar și astăzi, folosit în texte laice, cuvîntul și-a menținut trăsătura sa religioasă.

Cuvintele din familia discutată cunosc, în cele trei texte studiate, variante care se grupează, în genere, în cele două arii principale dacoromânești privitoare la velarizarea prin șuierătoare. Astfel, în BB, Fac., varianta predominantă este cea cu șuierătoarea dură și cu vocalele velare *ă* sau *î*. Din 23 de ocurențe ale radicalului în discuție, 17 au silaba inițială *jî-* (*jîtvă, jîrtăvnic*, scrise cu жѫ-, 4 au *jă-* (*jărtăvnic*, жѣртъвнинк) și numai în două cazuri apare *ji-* (*jirtvă*, Fac., *13*, 19; în text жиртвъ; *jirtăvnic*, Fac., *46*, 1; în text жиртъвнинк). Se poate spune, prin urmare, că „norma" în BB era cu *jă-, jî-*, nu cu *je-, ji-*, deoarece cele două excepții pot fi explicate ca niște inconsecvențe datorate influenței originalului după care se făcea culegerea în tipografie. Într-adevăr, ms. 45, care-i „frate" cu textul după care s-a cules BB, conține în toate cele 20 de ocurențe numai varianta cu șuierătoarea muiată urmată de *i*, *ji-* : *jirtăvnic* (жи-), *jirtvă, jirtvuiașe* (Fac., *22*, 11; жиртвꙋѩщє, scris pe margine, de aceeași mînă). În alte locuri (*28*, 6, 7, 8, 13), ms. 45 folosește sintagma *ardere de tot*, calc după gr. (τὸ) ὁλοκάρπωμα, -ατος 'holocaust'. Consecvența cu care apare *ji-* este remarcabilă, fapt care se întîmplă și în PO : *jirtvă*, vb. *a jirtvi* apar aici de zeci de ori. Pe de altă parte, însă, în ms. 4 389, în toate cele 8 ocurențe ale acestor cuvinte (de ex. Fac., *22*, 3, 6, 13; *31*, 14; *31*, 54; *35*, 14 etc.), silaba inițială este *jă-* (жѣ-), fapt care situează acest text în aria muntenească. În 7 cazuri din acest text, pentru *jertfelnic* a fost folosit însă cuvîntul *altar*.

3.6.3. În etnonimul *jidov* (<vsl. *židovinŭ*) și în adj. *jidovesc* se păstrează, de obicei, silaba inițială ca în etimon. Astfel, de exemplu, stau lucrurile în cele 5 ocurențe din ms. 45 (precum și în cele aproximativ 20 din PO). Dar în BB, chiar în cazul unui asemenea cuvînt livresc, întîlnim de două ori realizarea *ji-* : *jidov* (Fac., *41*, 12); *jidovesc* (*40*, 15), în primul caz cu жѫ-, în al doilea cu жъ-. În mss. 4 389, este menținută forma din etimon : *jidov*, (Fac. *39*, 14, 14; *41*, 12), *jidovii* (*43*, 32), *jidovească* (*40*, 15).

3.6.4. Pe la mijlocul secolului al XVII-lea se pare că a pătruns în română, pe cale livrească, termenul de origine rusească *mujic* (vezi H. Tiktin, *DRG* ², s.v.), devenit în română *mojic*. În cele trei texte studiate, cuvîntul este atestat atît cu *-ji-*, ca în etimon, cît și cu *-jî-*. Ultima variantă apare în BB : *mojîc* (Fac., *16*, 12; *25*, 27), pe cînd în ms. 45, în aceleași locuri, se găsește varianta cu *-ji-*, *mojic*, ca de altfel și în ms. 4 389. De remarcat predilecția celor care au tipărit BB pentru realizările fonetice cu șuierătoare dure. În ultimul text manuscris, pe de altă parte, în dreptul cuvîntului *mojic*, este notat pe margine sinonimul *țăran*, iar în Fac., *25*, 27, sinonimul *plugar*, tot pe margine, de aceeași mînă. Se vede că acești trei termeni erau sinonimi în epocă. Mai tîrziu, însă, *mojic* a căpătat sensul peiorativ 'necioplit, bădăran'.

3.6.5. În cazul vb. *a sluji* (< vsl. *služiti*), poate și sub influența radicalului slavon, foarte cunoscut și folosit în terminologia religioasă și administrativă, velarizarea prin *j* nu se întîlnește, din totalul de 15 ocurențe în BB, Fac., decît o singură dată : *slujît* (*29*, 25). În ms. 45, varianta *slujit* este generală. Dar în varianta verbală *slujască* (Fac., *27*, 29), avem *-ja-* atît în ms. 45, cît și în BB. O formă velarizată, *slujît*, mai consemnăm în BB, Pred. II, r. 5 de sus. De asemenea, o variantă velarizată, *slujăști*, există și în ms. 4 389, Fac., *29*, 27. În rest, acest text conține realizarea cu șuierătoarea muiată : *slujit*.

3.6.6. O oscilație asemănătoare între formele velarizate și cele nevelarizate se manifestă și în cazul cuvintelor *vrăjă* și vb. *a vrăji*. În BB, Fac., varianta cu *-jă, vrajă* e prezentă în *44*, 15, cea cu *-ji-, vrăjînd*, în *44*, 5, pe cînd variantele cu *-je, -ji* se întîlnesc în *aș vrăji* (Fac., 30, 27) și *vraje* (*44*, 5). În ms. 45, verbul sună *vrăjașe*, iar substantivul este *vraje* (44, 5); pe margine, de aceeași mînă, este adăugată în acest ms. sintagma : *„Întru a lui vraje vrăjașe"*, care înseamnă 'a ghici, a prezice'. Construcția se întîlnește aidoma și în ms. 4 389. (Cf. IV. **2.2.57.**)

3.6.7. Cuvintelor cu *jă, jî*, respectiv *je, ji*, de origine slavă, pe care le-am prezentat mai sus, li se alătură un element de origine germană-săsească. Cu toate că, după cum e cunoscut, limba germană nu posedă în sistemul său fonologic fricativa palato-alveolară sonoră, în dialectul săsesc din Transilvania acest sunet există. În *SSW*, I, p. XLV, se dă următoarea indicație de transcriere a acestui fonem : „Das stimmhafte *sch* wird durch *šch* bezeichnet". Din acest dialect german au pătruns în română o serie de cuvinte cu *j* (*ž*), cum sînt : *perjă, jeț, jilț, joagăr, ylajă, julfă* etc. (vezi V. Arvinte, *Die dt. Entlehn.*, p. 43—46; vezi prezenta lucrare, sub IV. **1.5.2.**).

Printre aceste elemente se numără și : *jaf*, vb. *a jefui, jecaș, a jecmăni* etc. Unele din aceste cuvinte au putut veni și din poloneză sau din maghiară, cf. polon, *żak* 'jaf', magh. *zsákmány*<mhd. *sackmann*. În textele studiate, variantele acestor cuvinte conțin atît șuierătoarea dură *jă*, cu *ă* provenit în mod normal dintr-un *a* neaccentuat al etimonului, cît și șuierătoarea muiată *șe*, în care *e* nu mai este etimologic, ci a apărut ca urmare a rostirii muiate a șuierătoarei precedente în unele graiuri populare românești.

Distribuirea formelor după texte și, în ultimă instanță, după variantele dialectale de la baza acestora (există însă și tradiții grafice de care trebuie să se țină seama) corespunde cu situația constatată în cazul exemplelor precedente. În textul BB, Fac., se întîlnește grupul sonor *jă-* în exemple ca : *jăfuiră* (*34*, 27); *jăfuit* (*34*, 29); *jăhuit* (*31*, 26). Tradiția sudică este prezentă și în ms. 4 389, în care apare de două ori forma *jăhuiră* (Fac. *34*, 27, 29). Față de aceste texte, ms. 45 are însă grupul sonor *je-* : *jecuiră* (Fac., *34*, 27); *jecuit* (Fac., *34*, 29); *jecaș*, în expresia *lup jecaș* (Fac., *49*, 27; BB : *lup hrăpitoriu*, ms. 4 389 : *lup apucător*).

În încheierea acestui subcapitol dedicat fenomenului velarizării prin șuierătoare în cele trei texte analizate, consider util de menționat un citat mai lung din G. Ivănescu, *Probl.*, p. 245, în care se spune : „Înclin pentru ipoteza că și în secolul al XVII-lea clasa cultă moldovenească pronunța *šă, ši, žă, ži*, și că grafiile *șe, și, je, ji* se explică prin tradiția ortografică din acel timp. Trebuie să admitem totuși că măcar din cînd în cînd clasa cultă pronunța și *še, ši, že, ži*, întocmai cum e cazul cu clasa cultă moldovenească de azi (limba scrisă influențează doar asupra limbii vorbite)".

3.7.0. Velarizarea prin labialele *p, b, f, v, m, ų* s-a petrecut în epoca românei primitive, deci după secolul al VIII-lea, dar ea nu a afectat toate zonele dialectale și nici toate cuvintele și formele (vezi A. Philippide, *OR*, II, p. 40—43; G. Ivănescu, *ILR*, p. 331). Fenomenul constă în trecerea vocalei *e*, accentuată și neaccentuată, la care se cuprinde și *ę* din

diftongul *ęá*, precedată de labialele menţionate, la *ă* (acesta, în anumite condiţii, trece la *î*), dacă în silaba următoare, sau în imediata vecinătate, nu există vocale palatale (*e, i*) sau sunet muiat.

În cele trei texte de care ne ocupăm, fenomenul nu prezintă prea multe abateri de la tabloul general, popular şi literar. Aceste abateri vor fi semnalate pe scurt.

3.7.1. Nu există exemple semnificative (abateri de la normă) în ce priveşte velarizarea prin *p*. În cazul corespondentei sonore, pot fi reliefate următoarele fapte. Verbul *a slăbi* are în BB, Fac. forma *slăbesc* (*25*, 30), pe cînd în ms. 45, în acelaşi loc, *-e-* a trecut la *-ă-*: *slăbăscu*. În ultimul text, velarizarea apare şi la forma de conjunctiv *să slăbască* (Fac., *42*, 38), pentru care, în BB există o altă construcţie (*a să slăbi*). Tot astfel, în timp ce în BB apare *iubescu* (Fac., *27*, 4), în ms. 45 se foloseşte varianta velarizată *iubăscu*. Derivatul de la *alb, albeaţă*, atestat ca atare în BB, Fac., de două ori în acelaşi verset (*30*, 37), şi o dată în ms. 4 389, *ibid.*, cunoaşte în ms. 45 forma velarizată *albaţă*.

3.7.2. Nu există fapte demne de semnalat pentru spiranta labio-dentală surdă *f*. După corespondenta sonoră *v*, *-ę-* din diftongul *ęá* a fost velarizat, iar diftongul cu elemente egale **a͡a*, redus la *á*. Această schimbare se întîlneşte mai ales în ms. 45, în cuvinte ca: *să blagoslovască* (7 ocurenţe); *blagoslovăscu* (2 ocurenţe) (în toate aceste cazuri, BB, Fac. are *-ea-*, *-e-*, ca de altfel şi textul ms. 4 389); în ms. 45, *ivască* (Fac., *1*, 9), faţă de *ivească*, din BB (Fac. *1*, 10); în ms. 45, *lovască* (Fac., *32*, 11), faţă de *lovească*, în BB, *ibid.*; în ms. 45, *vac* (Fac., *13*, 15), faţă de *veac* (Fac., *13*, 18), *veacu* (Fac., *13*, 16), din BB. Lat. *vĭrtus, vĭrtutem* apare în ms. 45 ca *vărtute* (Fac., *31*, 6; *49*, 3), la fel în BB, Fac., *49*, 3; dar în *31*, 6, *vîrtute* (cu *-ѫ-*); în ms. 4 389, Fac., *31*, 6: *vărtute*. Lat. *vēnor, -ari* este reprezentat de forme ca *vinează* (ms. 4 389, Fac., *27*, 3, 5), *vinează* (BB, Fac., 27, 3), *să vinêze vănat* (ibid., *27*, 5); în ms. 45: *văneadză* (Fac. 27, 4) şi *să vănêze vănat* (*27*, 5). În ultimul text, pl. de la *covată* este *covăţi*, aşadar cu *-ă-* în poziţie *-i*, în loc de *-é-*, desigur datorită alternanţei fonetice cu valoare morfologică *-á-*, la sg. — *-ă-*, la pl.

3.7.3. Velarizarea prin *m* se întîlneşte în ms. 45 în exemple ca: *mărgu* (Fac., 30, 25) alături de *mergu*; ultima formă cunoaşte 4 ocurenţe în ms. 45 şi 5 în BB, Fac. (în ultimul text nu există o formă velarizată a acestui cuvînt); *mărsu* (ms. 45, Fac., 13, 18), dar şi *mersu* (*ibid.*, 14, 24; 31, 30); *să margă*, cu 7 ocurenţe în ms. 45, faţă de *meargă* din BB (tot 7 ocurenţe). În ms. 45: *să priimască* (Fac., *4*, 11), faţă de *să priimească*, în BB (*ibid.*); *tocmască* (ms. 45, Fac., *41*, 39), faţă de *tocmească* (BB, *ibid.*). Cu toată tendinţa vădită a textului ms. 45 spre forme velarizate, în cuvîntul *umerul* (Fac., *24*, 15) *e* precedat de *m* a rămas neschimbat; iar în ms. 4 389, Fac., *1*, 24, întîlnim forma *pămînteşti*, cu *-i-* în poziţie *e*, după regula velarizării.

Velarizarea prin labiale este caracteristică mai mult textului din ms. 45, în timp ce velarizarea prin şuierătoare constituie o trăsătură specifică a BB şi a ms. 4 389, care urmează în această privinţă norma sudică.

3.8.0. Velarizare prin africatele *ţ, dz (ę)* şi spirantele *s, z*. Generalităţi. Numărul cuvintelor şi formelor în care apar vocalele velare *ă* şi *î* a crescut simţitor în graiurile româneşti, şi, totodată, în limba literară, după ce vocalele *e* şi *i*, ca urmare a rostirii dure a africatelor *ţ* şi *dz* şi a spirantelor *s* şi *z*, s-au velarizat. La această schimbare a participat şi *-ę-* din diftongul *ęá* (>**a͡a*>*á*). Astăzi, la nivelul graiurilor, fenomenul apare pe tot teritoriul dacoromânesc, cu excepţia Munteniei, a sud-estului Ardealului şi a unor zone izolate din Oltenia, Banat şi chiar din Moldova (vezi G. Ivănescu, *Probl.*, p. 264). În modul cel mai consecvent, velarizarea de acest tip s-a produs în graiul moldovenesc. Epoca în care s-a produs poate fi mai greu datată. Acest fenomen pare a fi mai nou decît velarizarea prin şuierătoarele *ş* şi *j* la moldoveni şi la ardeleni. În genere, velarizările prin *ş* şi *j*, precum şi prin *ţ, dz, s, z*, par a fi „aspecte, diferite ale aceleeaşi tendinţe fonetice" (G. Ivănescu, *Probl.*, p. 268). În graiul moldovenesc, velarizarea prin *ţ, dz, s, z* pare a fi avut loc cam în acelaşi timp cu durificarea şuierătoarelor *ş* şi *j*, adică prin secolul al XIV-lea (G. Ivănescu, *Probl.*, p. 269). În Muntenia, în graiurile populare din această provincie, vocalele *e* şi *i* precedate de *ţ, (d)z, s, z*, au rămas neschimbate din latina populară pînă astăzi (G. Ivănescu, *Probl.*, p. 268).

În limba literară, fenomenul a pătruns într-o măsură mult mai mare decît velarizarea prin şuierătoare, „devenind, spune Ivănescu, *Probl.*, p. 269, chiar un fenomen normal al limbii scrise". S-a ajuns, încă din secolul al XVI-lea, ca norma să constea dintr-un amestec de forme velarizate cu forme nevelarizate, amestec care s-a menţinut şi în secolele următoare. Faptul că în limba literară din Moldova nu apar, în cele mai vechi scrieri, rostirile de tipul *ţă, ţi, dză, dzi* şi *să, sî,ză, zî*, existente în graiul popular în secolele al XV-lea — al XVI-lea, s-ar explica, după G. Ivănescu, *Probl.*, p. 269—270, prin influenţa graiului literar al aristocraţiei de origine maramureşeană din această provincie. În această variantă de origine maramureşeană, scrisă şi populară, a limbii române, nu se petrecuse în secolele al XIV-lea—al XV-lea velarizarea lui *e* şi *i* precedaţi de sibilante. Numai astfel pot fi înţelese grafiile (şi rostirile) din documentele slavo-române din Moldova secolului al XV-lea: *Custră* (1443); *Coposeşti, Secară, Dzrmă, Grodzi, Budzi, bradzi, Sturdzi, Deokĭţi* (există, totuşi, şi *Sa(ca)ri* (1489) şi *scrtura* (1491). Tot prin graiul aristocraţiei maramureşene (sau printr-un grai literar ardelean), s-ar explica, apoi, şi grafiile *skcere, skte, dzkce*, din limba literară din Moldova, provincie în care graiurile populare realizaseră demult închiderea diftongului *ęá* la *e* şi velarizarea acestuia prin fricativa *s* şi prin africata *dz*: *săcere, săle, dzăce*. Norma de a nu velariza pe *e* şi *i* precedaţi de sibilante exista şi în varianta muntenească a limbii literare, variantă în care, totuşi, au pătruns şi forme cu velarizare, provenite fie din unele graiuri de aici, în care fenomenul a avut loc, fie din textele rotacizante, iar mai tîrziu, din cele ardeleneşti şi moldoveneşti (G. Ivănescu, *Probl.*, p. 271). La Coresi se constată un amestec de forme, la fel şi în *Biblia de la Bucureşti*. La Dosoftei, PV, se constată, după Ivănescu (*ibid.*), prezenţa velarizării prin *ţ, dz*, dar absenţa fenomenului, cînd consoanele precedente sînt *s* şi *z*; situaţia este asemănătoare cu cea din dialectul aromîn.

În continuare, vom prezenta situaţia acestui fenomen în cele trei texte pe care le analizăm. Vom începe cu velarizarea prin *ţ* şi *dz*

3.8.1. Cuvîntul *ţărmure* (<lat. **tĕrmulus*) apare în BB, Fac. în 5 ocurenţe cu silaba iniţială *ţă-*, dar într-un singur loc (*49*, 26) cu *ţe-*: *ţermuri*; în ms. 45, forma cu *ţă-* este generală. BB, Fac. are varianta nevelarizată *ţîţelor* (*49*, 25), căreia în ms. 45 îi corespunde *ţîţelor*. Dintre formele verbului *a înmulţi*, velarizarea prin *ţ* se realizează numai în cazul lui *-ę-* din diftongul *ęá*: *să înmulţască* (ms. 45, Fac., *28*, 3; *48*, 16). Ultima atestare se găseşte aidoma şi în BB, precum şi în ms. 4 389: *înmulţască*. La alte timpuri şi moduri, avem în toate cele trei texte: *înmulţi, înmulţit, înmulţiră* etc.

Formei velarizate *frăţîne-tău* (scris ciu *-ѫ-*), din ms. 45 (Fac., *27*, 40; *38*, 8), îi corespunde în BB şi în ms. 4 389, în aceleaşi locuri, varianta cu *-ţi-*: *frăţîne-*

tău. La fel, gen.-dat. *făgăduinți*, din ms. 45 (Fac., *9*, 17), îi corespunde în BB forma nevelarizată *făgăduinții*; această din urmă formă apare în BB încă de două ori (Fac., *9*, 12; 13). Ea se întîlnește și în ms. 45, *făgăduinții* (Fac., *9*, 12); în alt loc, tot în acest ms., *făgăduinței* (Fac., *9*, 13). Prin urmare, textul ms. 45 este inconsecvent în cazul acestui fenomen, oferind totuși cele mai multe exemple de velarizare.

Astfel, în acest text se întîlnește varianta velarizată *viți* (Fac., *12*, 16; *20*, 14; *21*, 27; *24*, 35), apoi *viță* (Fac., *18*, 7), în timp ce în BB, Fac. apar numai formele nevelarizate *viței*, *viței* (ultimul în 4 locuri). Cu toate acestea, o singură dată apare varianta nevelarizată și în ms. 45 (Fac., 18, 8: *vițelul*); faptul ar putea fi atribuit copistului muntean. Norma nevelarizantă muntenească este prezentă în cazul acestui cuvînt și în ms. 4 389 (cu *-ți-*).

3.8.2. Modul cum se produce velarizarea prin africata *ț* și velarizarea prin șuierătoarea *ș* în textele din BB, Fac., și din ms. 45, Fac. este ilustrat concludent de variantele verbului *a îmbrățișa* (vezi și I. 3.5.9.). În BB, avem formulele *îmbrățișă* (Fac., *48*, 10); *îmbrățișîndu-l* (Fac., *29*, 23); *îmbrățișindu-l* (Fac., *33*, 4), așadar în toate cazurile cu *-ți-*, dar de două ori cu *ș* dur, cu efect velarizant, în grupurile *șă*, *șî*. Pe de altă parte, în ms. 45, prima formă este *îmbrățșe* (cu *-цъ-*, care poate avea și valoare de *-țî-*), iar a doua și a treia, *îmbrățășindu-l* (tot cu *-цъ-*). Deci, autorul ms. 45 este consecvent în privința velarizării prin africata *ț* a lui *e*. Sau, poate, mai degrabă s-ar putea spune că autorul este consecvent în păstrarea lui *-ă (-î)* din radicalul acestui verb, care este pl. *brață*<lat. *brachia*, pentru că această vocală era precedată de un *ț* dur. Totodată, autorul ms. 45 este consecvent și cu nevelarizarea lui *e*, *i* precedate de șuierătoarea *ș*, în conformitate cu norma nordică, discutată în I. 3.5.1. și urm. În ms. 4 389, este folosită o singură dată forma *îmbrățișindu-l* (Fac., *29*, 13), cu *-ți-* și cu *-și-*, ilustrînd un amestec de norme. Același amestec este întîlnit și în scrierea cuvîntului *amețală*, care, în această formă, se găsește în BB, Fac., *15*, 12, în timp ce în ms. 45, *ibid.*, aflăm varianta cu *-țea-*, *amețeală* (-цэ-).

3.8.3. Situația silabei finale *-ți* poate fi urmărită în mai multe cuvinte din textele studiate. Rezultatul este absența unei norme ferme. Astfel, în BB, Fac., auxiliarul *ați* este scris cu *-i* în 11 ocurențe și fără *-i*, în 13. În ms. 45, forma generalizată este *ați*, în timp ce în ms. 4 389 este *aț*. Lipsa de consecvență în textul BB se constată și în cazul auxiliarului *veți*, care apare cu *-i* în 13 cazuri și fără *-i* în 18. În ms. 45, după un scurt sondaj, se pare că norma este cu *-i*, *veți*. Tot astfel, imperativul *păsați*! apare în BB, Fac. de 2 ori, iar forma fără *-i*, *păsaț*!, de 4 ori. Însă în ms. 45, acest cuvînt este scris în toate cele 6 ocurențe cu *-i*: *păsați*!. În BB, Fac., cuvîntul *toți* apare în această formă în 32 de ocurențe, în timp ce *toț*, numai în 3; *cîți* cunoaște 5 ocurențe, iar *cîț*, 3; *nu faceți* cu 3 ocurențe, iar *nu faceț* cu 5. Lipsa de consecvență poate fi atribuită, eventual, și tipografilor în cazul textului BB. O oarecare normă se conturează în ms. 45, care constă în scrierea lui *-i* după *-ț*. Situația inversă pare a fi generală în ms. 4 389, care are forme ca *v-aț*, *veț*, *aț* etc., fără *-i*. O reglementare a grafiei în cazul discutat se va produce abia în vremea noastră.

În genere, velarizarea prin *ț* se produce cu mai multă consecvență în textele de proveniență nordică (ms. 45), decît în cele originare din partea de sud a țării (BB, ms. 4 389).

3.8.4. Africata sonoră *dz* este prezentă numai în ms. 45. Discutarea și ilustrarea cu exemple a efectului ei velarizant nu pot fi separate de fenomenul similar al velarizării prin *z*; de aceea aceste fenomene vor fi tratate la un loc, în paragraful I. 3.10.0. și următoarele.

3.9.0. Velarizarea prin *s*, *z*, a vocalelor *e*, *i* a avut loc indiferent de vocala din silaba următoare, iar în timp, cam în aceeași perioadă cînd s-a produs durificarea în graiul moldovenesc a șuierătoarelor. Velarizarea prin *s*, *z* nu a avut loc în graiul muntenesc, dar în scrierile din această zonă au fost introduse forme velarizate din scrierile moldovenești și ardelenești. Norma limbii române literare este un amestec de forme velarizate și nevelarizate. Situația facilitează apariția unor forme cu false regresiuni sau cu grafii hipercorecte. După I. Gheție, *BDRL*, p. 137—138, velarizarea de care ne ocupăm, ca și cea prin *ț*, *dz*, a început expansiunea în limba literară în secolul al XVI-lea, cunoscînd o răspîndire maximă în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea.

3.9.1. Vom ilustra fenomenul cu exemple din textele studiate, caracterizate, în genere, în cazul de față, printr-un mare amestec de forme. Astfel, în BB, Fac., varianta *adusără*, cu *-să-*, este atestată de 3 ori (*37*, 32; *43*, 24, 26), iar *aduseră*, de 2 ori. În ms. 45, în care formele velarizate sînt mai numeroase, întîlnim, în acest caz, contrar așteptărilor, de 4 ori varianta nevelarizată, *aduseră*, și o dată, pe cea cu *-să-*, *adusără*. Iar în ms. 4 389, Fac., în cele două ocurențe de aici, forma este cu *-se-*, *aduseră*.

3.9.2. Situația este asemănătoare în cazul verbelor *a duce* și *a pune*. Forma de perfect simplu, pers. a III-a pl. este în BB, Fac. *dusără* (6 ocurențe: *9*, 23; *14*, 11, 12; *22*, 6; *24*, 61; *26*, 31) și *duseră* (5 ocurențe; *22*, 19; *37*, 12; *39*, 1; *42*, 26; *45*, 24). În cele 7 ocurențe, cîte sînt în ms. 45, apare numai forma nevelarizată, *duseră*. Celălalt verb, *a pune*, cunoaște în BB, Fac. 3 ocurențe cu *-să-*, *pusără* (*9*, 23; *40*, 15; *43*, 32) și 1 cu *-se-*, *puseră* (*44*, 13). În ms. 45, situația este inversă: varianta *puseră* are 3 ocurențe, iar *pusără*, 1. În al treilea text, ms. 4 389, există numai 2 ocurențe ale acestui cuvînt, în ambele apărînd forma nevelarizată *puseră* (Fac., *9*, 12; *43*, 32).

3.9.3. Amestecul de variante velarizate și nevelarizate se poate vedea bine în formele verbelor *a semăna* (<lat. *sēmĭno*, *-āre*) și *a asemăna* (<lat. *assĭmĭlo*, *-āre*), cu derivatele lor. Ultimul verb, cu diferitele lui forme lexicale sau gramaticale, apare în BB, Fac. cu *-să-* (<*-se-*<*-sĭ-*) în 5 ocurențe: *asămănă* (*34*, 22; *41*, 15); *asămănare* (*1*, 11, 28); *asămănăm* (*34*, 23), și cu *-se-* în 2 ocurențe: *asemăna* (*34*, 15); *asemănare* (*1*, 13). În ms. 45, toate aceste cuvinte au forme velarizate, cu *-să-*, confirmîndu-se din nou tendința spre o normă cu forme velarizate prin *s* în cazul acestui text de proveniență nordică. Cît privește ms. 4 389, formele existente ale acestui verb prezintă atît varianta velarizată: *asămăna* (*34*, 15), *asămănăm* (*34*, 22), cît și pe cea nevelarizată; *asemănarea* (*1*, 26), *asemănăm* (*34*, 15).

Celălalt verb, *a semăna*, împreună cu alte elemente ale familiei sale, a cunoscut o influență fonetică și din partea substantivului coradical *sămînță* (<lat. *sementia*, pl. de la *sementium*, pentru *sementis*), în care silaba inițială *să-* este generală. De aceea, în BB, Fac., din cele 10 ocurențe, în 9 întîlnim silaba inițială *să-*: *sămănă* (*49*, 7); *sămănat* (*1*, 29); *sămănă* (*26*, 12); *să sămănăm* (*47*, 19); *sămănătoare*, adj. 'care produce sămînță' (*1*, 11, 12, 29, 29); *sămințile* (*47*, 24). O singură dată apare silaba *se-*: *semănaț* (*47*, 23). În ms. 45, în toate cele 10 ocurența există *să-*; tot așa în ms. 4 389, numai că aici numărul atestărilor este mai mic.

3.9.4. Norma din BB în ceea ce privește cuvîntul *se* este încă nefixată. Predominante, de ordinul sutelor, sînt ocurențele variantei velarizate *să*, fie că e

vorba de pronumele reflexiv (<lat. *sē*), fie de conjuncție (<lat. *sī*), devenită morfem de subjonctiv. Cu toate acestea, pronumele reflexiv *se* cunoaște în BB, Fac. aproximativ 130 de ocurențe. În ms. 45, text care a stat la baza celui precedent, ocurența formei *să* poate fi apreciată ca fiind și mai mare (n-am avut la dispoziție liste de cuvinte pentru acest text, nici pentru 4 389). În ms. 4 389, însă, norma este în acest caz cea actuală : *se* (apreciere pe bază de sondaje).

3.9.5. Verbul *a osebi* (<sl. *o sebě* 'für sich'), cu diferite forme și derivate, cunoaște în BB, Fac. 11 ocurențe. Din acestea, 10 sînt nevelarizate, adică întocmai ca în limba literară de astăzi : *osebească* (*1*, 14, 18) ; *osebi* (*1*, 4, 7 ; *31*, 49 ; *43*, 32) ; *osebită* (*13*, 12) ; *osebire* (*32*, 16) ; *osebite* (*30*, 40) ; *osebiloare* (*1*, 6), iar una singură velarizată : *osăbește* (*13*, 10). Față de această situație, în ms. 45 velarizarea lui *e* prin *s* apare în 8 cazuri, iar vocala inițială este *u-* : *usăbește* (*13*, 10) ; *să usăbască* (*1*, 14, 18; și cu velarizarea prin labială) ; *usăbi* (*1*, 4, 7 ; *31*, 49) ; *usăbită* (*13*, 12) ; *usăbite* (*30* 41). În două cazuri, în care apare prepoziția *de*, velarizarea nu a avut loc : *de usebi* 'separat' (*32*, 16 ; *43*, 32). În al treilea text, ms. 4 389, există numai 2 ocurențe : *de usebi* (43, 32) și *de osebi* (*32*, 16), ambele fără fenomenul velarizării.

3.9.6. Termenul *seară* (<lat. [*hora*] *sera*) are în BB, Fac. 14 ocurențe. Dintre acestea, în 8 cazuri *-ę-* din diftongul *ęá* a fost velarizat, iar **ă* rezultat a fost absorbit de *á* : *sară* (Fac., *1*, 5, 8, 13, 19, 23, 31 ; *8* 11) ; *îndesară* (*3*, 8). Cealaltă formă, mai veche, apare după cum urmează : *seara* (*19*, 1 ; *30*, 16) ; *seară* (*24*, 11 ; *29*, 23 ; *49*, 27) ; *îndeseară* (*24*, 63). În ms. 45, este generală forma velarizată : 14 ocurențe, printre care și *îndesară*. Atestările din ms. 4 389, mai puține (7), conțin varianta cu *-ęá-* : *seară*, de 5 ori, și *îndeseară*, de 2 ori.

3.9.7. Influențat de formele mai vechi *seară*, *seacă*, pl. *seri*, *seci*, care în acest secol al XVII-lea coexistau cu cele mai noi, *sară*, *sacă*, pl. *sări*, *săci*, cuvîntul de origine maghiară *samă* (<magh. *szám*) a devenit *seamă*, variantă care astăzi a intrat în norma literară (vezi H. Tiktin, *DRG*, s.v.). În BB, Fac., întîlnim o dată forma veche, *samă* (*39*, 8), și altă dată pe cea nouă, *seamă* (*27*, 12). Ms. 45, Fac. conține o singură atestare a acestui cuvînt, în forma apropiată de etimon, dar transcrisă cu *-aa-* : *saamă* (vocala dublă nu are nici o valoare specială) (*27*, 12). În ms. 4 389, Fac., nu am întîlnit acest cuvînt în locurile în care există în BB.

3.9.8. În cuvîntul *seminție* (pentru acest termen, vezi și I. 2.6.1.), velarizarea lui *e* din prima silabă nu apare nici o singură dată în cele 43 de ocurențe din BB, Fac. Acest text reprezintă în acest caz norma literară de astăzi. Într-o situație asemănătoare se află și textul ms. 4 389. Aici, din 29 de ocurențe, numai în două cazuri apare *să-*, *săminție*, în rest *seminție*. Numărul mai mic de ocurențe se explică fie prin absența mai multor capitole din acest text, fie prin aceea că traducătorul a recurs la alte cuvinte și expresii. Față de aceste două texte cu norma preponderent sudică, ms. 45 conține în marea majoritate variante cu *e* trecut la *ă* sub influența lui *s* precedent. Din totalul de 43 de ocurențe, 29 au *să-* (*săminție*), iar restul de 14, *se-* (*seminție*). În ce măsură numărul destul de ridicat al ultimului grup a fost datorat și copistului muntean Dumitru din Cîmpulung, nu se poate ști. Caracterul mai intens velarizant al acestui text de proveniență nordică, moldovenească, în cazul velarizării prin *s*, este de necontestat.

3.9.9. Velarizarea prin *s* a lui *e* în cuvîntul *semn* (<lat. *signum*) este prezentă în toate cele 5 ocurențe din ms. 45, Fac. : *sămnu*. Dimpotrivă, BB are numai forma cu *-e-* : *semn*. Tot așa, ms. 4 389, în cele numai două ocurențe, are *semn*.

3.9.10. Cuvîntul *sicriu* 'corabie' 'Arca lui Noe' (< magh. *szekrény* 'Lade, Truhe), atestat încă din anul 1473 cu forma *secriiul* (vezi Lajos Tamás, *EWUR*, p. 695—696), are în BB, Fac. forma *sicriiu* (*6*, 14, 15, 16, 18), iar în ms. 45, *ibid.*, forma velarizată *săcriiu*, care provine din varianta cu *se-*. În ms. 4 389, *sicriu* 'Arca lui Noe' cunoaște 11 ocurențe.

3.9.11. Cuvîntul *singur* (<lat. *sĭngŭlu*) are în toate cele 9 ocurențe din ms. 45, Fac. varianta velarizată *sîngur* (scris cu *-ъ-*, dar, desigur, aici ъ = ѫ ; totuși nu poate fi complet eliminată nici o formă cu *să-*<**se-*<lat. *sĭ-*). Grafia cu *-ъ-* după *s* este prezentă și cele 5 ocurențe din ms. 4 389. Față de aceste două texte, BB, Fac. are în 5 ocurențe forma nevelarizată *singur* (*21*, 28, 29 ; *32*, 24 ; *42*, 38 ; *44*, 20), care este astăzi în norma literară, iar în 4 ocurențe *sîngur* (cu (ѫ-) : *2*, 18 ; *3*, 11 ; *7*, 23 ; *43*, 32).

3.9.12. O formă hipercorectă trebuie considerată grafia cu *si-* a cuvîntului *a sirgui*, din BB, Fac., *18*, 6 ; *41*, 32, în loc de *sîrgui*, căci etimonul este magh. *szoróg* 'sich beeilen', al cărui *-o-* a trecut în română la *-i-* înainte de *r* și *l*, ca în magh. *hordó*>*hîrdău*, magh. *porkoláb*>*pîrcălab*, magh. *tornác*>*tîrnaț*, magh. *tolvaj*>*tîlhar* (Lajos Tamás, *EWUR*, p. 700—1). În ms. 45 apare însă forma cu *-i-*, *sîrgui* (сѣргѹи).

3.10.0. Velarizarea prin *z* (*dz*) (cf. I. 3.4.1 ; I. 3.8.4.). A fost de mai multă vreme observat faptul că în textul BB apare de nenumărate ori forma velarizată *Dumnezău*, fapt contrar normei dialectului literar sudic (muntenesc). S-a propus ca explicație originea moldovenească a textului de bază, atribuit lui Nicolae Milescu Spătarul, apoi, aceeași origine a tipografilor Chiriac și Atanasie Moldoveanul și a diortositorului Mitrofan, fostul episcop al Hușilor. A fost invocat, în același sens, prestigiul scrierilor din Moldova din vremea lui Dosoftei, fapt remarcat chiar de D. Cantemir. Varianta moldovenească a limbii literare ajunsese la un anumit prestigiu spre sfîrșitul secolului al XVII-lea. Despre toate acestea, vezi I. Gheție, *BDRL*, p. 339—342.

Comparînd textul BB și cel al ms. 45, *Facerea*, în privința folosirii cuvîntului *Dumnezeu*, constatăm că ms. 45 are în toate ocurențele numai forma *Dumnedzău*. Forma cu africata *dz* nu apare niciodată în varianta bucureșteană a *Facerii*. În schimb, forma cu *-ă-* apare de 247 de ori, iar cea cu *-e-*, care este și ea prezentă, numai de 51 de ori.

În ms. 4 389 este respectată norma literară sudică, în toate ocurențele apărînd forma *Dumnezeu*.

3.10.1. (Vezi I. 2.8.0.). Din cele 40 de ocurențe ale cuvîntului *zi* în BB, Fac., în 37 există vocala *i*, iar în 3, vocala *î* (зѣ) (*1*, 5 ; *17*, 14 ; *22*, 3). În ms. 45 însă, cuvîntul acesta este peste tot scris cu *i* (зи) : *dzi*. Prin urmare, în textul BB trebuie admisă o intervenție a culegătorilor moldoveni. În ms. 4 389, forma velarizată nu apare niciodată în acest cuvînt.

În BB, Fac. există 17 ocurențe ale formei articulate *zioa* ; lor li se adaugă 2 ocurențe cu *zioa* (зїѡа). În acest caz, ms. 45, care are peste tot (18 ocurențe) forma nordică și arhaică *dzua* (зѹа) (<*dzuoa*<*dzioa*<*dzioa*), contrasta violent cu norma sudică muntenească, motiv pentru care această variantă din ms. 45 a fost total înlăturată. Cele două exemple din BB, Fac., cu *zioa*, nu pot fi puse în corelație cu forma din ms. 45, ci, ca și în cazul precedent (*zi*), ele trebuie explicate ca niște intervenții întîmplătoare ale tipografilor velarizanți moldoveni. În ce privește ms. 4 389, forma articulată a susbtantivului *zi* este aici, în 11 cazuri care

au putut fi verificate, *zioa*, ca în cele mai multe ocurențe din BB. Din această variantă provine forma articulată actuală a acestui substantiv. Menționăm în treacăt că în PO există un amestec de forme nordice și sudice : *dzua, zioa, dzioa* etc.

3.10.2. Tot printr-o intervenție a tipografilor se pot explica cele 4 ocurențe ale formei velarizate *zîse* (*22*, 1, 1, 2, 5) și atestarea unică, *zică* (*22*, 14), din BB, Fac. În ms. 45, la locurile respective, apare forma nevelarizată (dar cu africata *dz-*) : *dzise, dzică*. Explicația aceasta este cu atît mai plauzibilă cu cît, atît în BB, Fac., cît și în ms. 45 (dar și în ms. 4 389), în toate sutele (și chiar miile) de ocurențe ale formelor acestui verb, nu se întîlnește niciodată forma velarizată cu *zî-*, fapt care probează că tradiția grafică din secolele precedente nu putea fi modificată atît de ușor de rostirea velarizantă curentă.

3.10.3. Diftongul *ęá* precedat de *z* apare de cîteva ori în BB, Fac. ca *-a-* : *„va să prînzască"* (43, 25), formă preluată aidoma din ms. 45 (aici însă, în loc de *z*, este *dz*). Textul ms. 4 389, mai apropiat în multe privințe de norma actuală, are *prînzească*. De asemenea, alături de *păzească* (*2*, 15), BB, Fac. are și forma velarizată *păzască* (*3*, 24), întocmai ca în ms. 45. În ms. 4 389 însă, acest cuvînt nu prezintă velarizarea : *„Să-l păzească"*, Fac. (*2*, 15) ; *„Să păzească calea lemnului vieții"* Fac. (*3*, 24).

3.10.4. Alternanța dintre formele velarizate și cele nevelarizate a generat uneori nesiguranță în mintea adepților unei anumite norme. Pentru a nu comite cumva vreo eroare, aceștia înlocuiau cîteodată formele cu *ă*, prin forme cu *e*, chiar în cuvinte care aveau în mod normal, adică etimologic, vocală velară. Așa este situația cu verbul *a zămisli*, al cărui etimon este vsl. *zamysliti*, alcătuit din prefixul *za-* și subst. *myslĭ* 'cugetare'. În acest caz, cuvîntul românesc are un *-ă-* provenit din *-a-* neaccentuat, și nu dintr-un *e* velarizat prin *z* (pentru aspectul semantic al acestui cuvînt, vezi IV. 1.2.34.).

Într-adevăr, în cele mai multe texte vechi, printre care și BB, Fac., acest cuvînt apare întotdeauna cu silaba inițială *zĕ-*. În BB sînt 26 de ocurențe : *zămisli*, (*16*, 4 ; *18*, 10 ; *25*, 21 ; *29*, 32, 33, 34 ; *30*, 5, 7, 10, 19, 39) ; *zămislita* (*30*, 30, 41 ; *31*, 10) ; *zămislind* (*4*, 1, 17, 25 ; *21*, 2 ; *29*, 35 ; *30*, 17, 23 ; *38*, 3, 4) ; *zămislită* (*19*, 36) ; *să zămislească* (*30*, 38, 41). Consecvența editorilor este remarcabilă, cu atît mai mult cu cît modelul, dacă judecăm după ms. 45, trebuie să fi conținut în toate cazurile enumerate silaba inițială *ze-*. Într-adevăr, în ms. 45 se găsesc numai variante ca : *zemisli, zemislita, zemislind, zemislită, să zemislească* etc., folosite în exact aceleași locuri ca în textul tipărit al BB. În ms. 45 se reflectă o tendință spre forme „hiperliterare" sau „hipercorecte", constînd în înlocuirea, uneori, a vocalelor *ă* și *î* prin *e* și *i*. Fenomenul apare și în alte scrieri moldovenești ale epocii. Cărturarii din această provincie erau determinați la aceasta fie de tradiția grafică maramureșeană, cu mai puține forme velarizate, fie de modelele muntenești, în care formele velarizate prin spirante și africate nu erau atît de numeroase ca în graiul moldovenesc. Înlocuirea a fost efectuată și în cazurile în care ea nu se justifica. Fenomenul nu a avut loc, însă, numai în Moldova ; el se întîlnește și în acele părți ale teritoriului dacoromân în care s-a petrecut în graiurile populare velarizarea prin spirante și africate (vezi I. Gheție, *BDRL*, p. 139). Alături de *a zemisli*, în scrierile moldovenești ale secolului al XVII-lea mai apar : *grije, simtu, vădzindu, singe, mulțemită, lesîndu-l, să-l vadze*, toate la Miron Costin (vezi G. Ivănescu, *ILR*, p. 575 ; alte exemple la I. Gheție, *BDRL*, p. 139 ; N.A. Ursu, *Dosoftei*, I, p. XCII).

3.11.0. Velarizarea prin *l, d, n, r*. În română primitivă, adică în perioada cuprinsă între secolele al VII-lea — al VIII-lea pînă în secolele al X-lea —al XI-lea, vocala *e*, precum și *-ę-* din diftongul *ęá*, precedată de *l, d, n, r*, se transformă, sporadic, în unele dialecte și graiuri, în *ă*. În cazul lui *ę* din diftongul *ęá*, *ă* rezultat s-a contopit cu *á* (A. Philippide, *OR*, II, p. 43—44, 61 ; G. Ivănescu, *ILR*, p. 331).

3.11.1. În *blăstăm, blăstămá* (<lat. *blasphēmo, -āre*, cu mutarea accentului ca în it. *biásimo*, sp. *lástimo*, vezi H. Tiktin, *DRG*, s.v.), trecerea lui *e*, precedat de *l*, la *ă* este atestată în graiurile actuale din Moldova, Transilvania, Banat și prin vestul Olteniei (vezi I. Gheție, *BDRL*, p. 133). Formele în discuție sînt bine documentate pentru secolul al XVII-lea și al XVIII-lea (*ibid.*). De reținut este faptul că fenomenul nu caracterizează graiul popular muntenesc și nici varianta muntenească a limbii literare vechi. Constatarea este confirmată și de textele pe care le analizăm.

Astfel, proveniență nordică, moldovenească, a ms. 45 se vede și din formele velarizate ale acestui verb : *blăstăm* (27, 12) ; *blăstămá* (*8*, 21 ; *12*, 3) ; *blăstămă* (*12*, 3 ; *27*, 29) ; *blăstămát* (*3*, 17 ; *5*, 29 ; *9*, 25 ; *27*, 29) ; *blăstămátu* (*3*, 14 ; *4*, 11) ; *blăstămátă* (*49*, 7) ; *blăstămul* (*27*, 13). O singură dată apare forma *blăstemul* (ms. 45, Fac., *24*, 41), care ar putea fi atribuită copistului muntean. Demn de remarcat este faptul că exact în același loc (*24*, 41) apare și în BB o formă singulară, anume *blestămul*. În rest, acest text tipărit are variantele cu *ble-*, în loc de *blă-*, care-i etimologic, și cu *-le-*, nu cu *-tă-*. Tendința a fost ca în ambele silabe să se evite vocala velară. În cartea *Facerea* din BB, formele acestui cuvînt sînt : *blestem* (1 dată) ; *blestemá* (de 4 ori) ; *blestemat* (de 6 ori) ; *blestemata* (1 dată) ; *blestemul* (1 dată). Aceleași forme, devenite proprii limbii române literare moderne, se întîlnesc și în ms. 4 389 : *blestem* (1) ; *blestema* (3) ; *blestemat* (2) ; *blestemată* (1) ; *blestemul* (1).

Putem conchide că, în cazul acestui fenomen, BB a promovat formele care s-au impus în limba literară modernă.

3.12.0. Velarizarea prin *d* a lui *e* din prefixele *des-, dez-, de-*, fenomen dialectal și sporadic, este întîlnită în ms. 4 389 și în ms.45. Fenomenul poate oferi anumite indicii privind locul de origine al traducătorului ms. 4 389, dacă ținem seama de răspîndirea teritorială actuală a acestei velarizări. După datele oferite de ALR, formele cu *dăs-, dăz-, dă-* se află în arii care cuprind, pe de o parte, estul Olteniei, Muntenia în cea mai mare parte, sud-estul Transilvaniei și, în altă arie, Banatul, centrul și sudul Crișanei (vezi ALR II SN. V, h. 1 370, *sînt destule femei...*, h. 1 372, *e destulă lume* ; h. 1 418 , *de unde vii ?*, h. 1 419, *de ce nu vrei ?* ; h. 1 441, *degeaba mai aștepți* ; pentru atestările vechi ale fenomenului, vezi I. Gheție, *BDRL*, p. 132—133 ; vezi și Magdalena Vulpe, *Prepozițiile de și pe în graiurile dacoromâne*, în ALIL, tom. XXX, A, Iași, 1985, p. 151—165).

Din ms. 4 389, ilustrăm fenomenul cu următoarele exemple : *dăşchiseră* (Fac., *3*, 7) ; *dăşchise* (*21*, 19 ; *29*, 31 ; *30*, 22, 23 ; *41*, 56) ; *dăparte* (*36*, 37 ; *37*, 18) ; *dăspuiați* (*3*, 7) ; *dăstul* (*41*, 47) ; *dăspărți* (*30*, 36, 40) ; *dăspărțit* (30, 33) ; *dăspincînd* (*22*, 3) ; *dăspicăturile* (*15*, 17) ; *dăstupă* (*26*, 18) ; *dăsupra* (*35*, 14 ; *42*, 27) ; *dăşşălă* (*24*, 32) ; *dăşărtul* (*31*, 42 ; *35*, 11) ; *dăşărtă* (*24*, 20) ; *dăzlegă* (*27*, 40) ; *dăzlegarea* (*40*, 8, 12, 18) ; *să dăzlêge* (*40*, 8 ; *41*, 8, 15) ; *dăzlegă* (*40*, 16 ; *42*, 27) ; *dăzlegăm*

(*41*, 21); *dăzlegară* (*44*, 11); *dăzlegător* (*41*, 15); *dăzbrăcară* (*37*, 23); *dăştepta* (*19*, 9).

Forma ca acestea apar şi în ms. 45, Fac.: *dăşchisără* (*3*, 7); [acest verb, în toate cele 8 ocurenţe din ms. 45, are numai silaba iniţială *de-* (şi *-schi-* realizat ca *-şchi-*): *deşchide* (*3*, 5); *deşchis* (*7*, 11; *43*, 21); *deşchise* (*8*, 6; *21*, 19; *29*, 31; *41*, 56); *deşchisă* (*44*, 11); formele acestui verb sînt la fel şi în textul BB: cu silaba iniţială *de-* şi cu grupul *-şchi-*]; *dăspuial* (*3*, 11); *îndălungaţi* (*18*, 11); *dăspărţi* (*30*, 36); *dăşertu* (*31*, 42). Ele se explică prin intervenţia în text a copistului muntean Dumitru din Cîmpulung.

3.13.0. Velarizarea prin *n* este un fenomen cu apariţie sporadică. În cele trei texte ale cărţii *Facerea*, se poate semnala un singur exemplu: *Dumnăzău* (în BB, Fac., *9*, 12; *41*, 52). Dacă nu e cumva o eroare tipografică, forma s-ar putea datora culegătorilor moldoveni ai acestui text. Pentru circulaţia acestei variante în textele vechi româneşti, vezi I. Gheţie şi Al. Mareş, *Gr. sec. XVI*, p. 83—84.

3.14.0. Velarizarea prin *r*. Începînd din româna primitivă, vocalele *e* şi *i*, precedate de *r*, *rr*, s-au transformat în *ă*, *î*, în anumite dialecte şi graiuri, dar nu în toate cuvintele. La schimbare participă şi *-ę-* din diftongul *ęá*, iar *ă* rezultat se contopeşte cu *á*. Prin acest fenomen, se explică formele verbale de tipul *tîráşte* (BB, Fac., *1*, 32; *8*, 17), *uráşte* (BB, Fac., *29*, 31). În ms. 45, întîlnim *tîrîéşte* (тѣрѣ́ѩѥ), Fac., *1*, 30, dar şi *uráşte*, ca în BB. În ultimul caz, se poate admite o modificare făcută de copist. În ms. 4 389, Fac., lipsesc aceste cuvinte.

3.14.1. Efectul velarizant al lui *r* se constată şi în numele propriu *Răveca*. Această variantă, în loc de *Reveca* (< gr. Ῥεβέκα), cunoaşte 4 ocurenţe în textul BB. Forma cu *Re-* este atestată aici de 28 de ori. Dar în ms. 45, forma velarizată apare de 13 ori, din totalul de 33 de ocurenţe, ceea ce ar putea indica originea formelor velarizate din BB. În ultimul text, mai apare grupul *re*, transformat în *ră*, în: *doisprăzêce* (Fac., *42*, 32); *să omoară* 'să omoare' (Fac., *27*, 42; aceeaşi variantă şi în ms. 45).

3.14.2. Termenul biblic *a obrezui* 'a tăia împrejur, a circumcide' (<vsl. *obrězovati*, *-zujǫ* 'id.') cunoaşte în unele texte româneşti vechi forme cu *-ră-*. H. Tiktin, *DRG*, s.v. formulează părerea că astfel de forme ar fi apărut sub influenţa cuvîntului *obraz*; dar afirmaţia nu se poate proba. Dintre cele trei texte studiate, varianta cu *-ră-* apare cel mai mult în ms. 45, text care provine dintr-o zonă în care au loc velarizări în modul cel mai consecvent. În acest text, din cele 16 ocurenţe în cartea *Facerea*, 11 au pe *e* transformat în *ă*: *obrădzui* (*17*, 11, 12); *obrăzui* (*17*, 14, 17); *obrăzuia* (*17*, 24; *34*, 24); *să obrăzuiască* (*17*, 10; *34*, 22); *s-au obrăzuit* (*17*, 26); *obrăzuiţi* (*34*, 22); *neobrăzuit* (*17*, 14). În alte 5 ocurenţe, *e* precedat de *r* este păstrat: *obrezanie* (*17*, 12); *să obrezuiţ* (*17*, 12); *obrezui* (*21*, 4; *34*, 15) *să obrezuiţi* (*34*, 17).

Varianta nevelarizată este aproape generală în BB, Fac. O singură dată se întîlneşte forma cu *-ă-*: *obrăzui* (*17*, 14). Tot astfel, în celălalt text de provenienţă sudică, în ms. 4 389, forma cu *e* este prezentă în toate cele 9 ocurenţe: *să obrezuiţ* (*17*, 11, 12, 12); *obrezui* (*17*, 14, 24, 27); *să obrezuiască* (*17*, 10); *se-au obrezuit* (*17*, 26). În 6 locuri din acest text se recurge la expresia *a tăia împrejur*.

3.14.3. Velarizarea lui *i* precedat de *r* se întîlneşte în diferitele forme ale verbelor *a striga* (al cărui etimon stă în legătură cu lat. *strīx*, *-igis* 'un fel de buhă; sensul iniţial va fi fost' a striga ca o buhă', H. Tiktin, *DRG*, s.v.) şi *a strica* (probabil din lat. **extrīco*, *-āre* 'a desface, a desfăşura'; sensul originar s-ar găsi în expresiile *a strica ouă*, *nuci*, vezi H. Tiktin, *DRG*, s.v.).

3.14.4. Primul verb apare în BB, Fac. de 12 ori şi are în toate aceste ocurenţe forme nevelarizate: *strigă* (*4*, 10); *strigă* (*21*, 17; *27*, 34, 39; *41*, 43, 53); *strigînd* (*21*, 16; *29*, 11); *strigaiu* (*39*, 14); *strigarea* (*18*, 20, 21; *19*, 13). În textul ms. 45, velarizarea lui *i* prin *r* este generală în toate cazurile în care apare acest cuvînt. Scrierea lui *î* prin semnul chirilic ъ în toate ocurenţele nu poate ridica semne de întrebare cu privire la interpretarea ca *î*, şi nu ca *ă*, a sunetului respectiv, căci etimonul latinesc avea *ī* lung. În ms. 45, se întîlnesc forme ca: *strîgă*, *strigă* (de 7 ori), *strîgarea* (1 dată) şi subst. *strigătoriu* 'crainic, pristav'. Totuşi, în 3 ocurenţe, apare şi varianta nevelarizată: *strigai* (*39*, 14); *strigarea* (*18*, 20, 21), care ar putea fi datorate copistului muntean.

Cel de al treilea text, ms. 4 389, are în toate cele 8 ocurenţe numai forme nevelarizate, de tip muntenesc, care au devenit literare: *strigă* (5 ocurenţe); *strigară* (1) *strigarea* (1); *strigînd* (1).

3.14.5. Al doilea verb, *a strica* apare în BB, Fac. numai în forme nevelarizate, respectîndu-se norma limbii scrise din Muntenia, care în acest caz este şi cea a limbii literare de astăzi. Există 13 ocurenţe: *stricá* (*6*, 13; *41*, 36); *stricat* (*6*, 12, 12; *17*, 14); *stricate* (*41*, 6, 23, 24, 27); *să stricá* (*6*, 11); *stricăm* (*19*, 13); *să strice* (*6*, 17; *9*, 11). Faţă de această situaţie, în ms. 45 se constată un amestec de forme velarizate şi nevelarizate. Din prima categorie fac parte: *strîca* (*6*, 13; *14*, 36); *strîcat* (*6*, 12, 12; *17*, 14); *să strîc* (*6*, 17). Şi în acest caz, semnul folosit pentru *î* este ъ. Un număr egal de ocurenţe (7) cunoaşte şi forma nevelarizată: *stricate* (*41*, 6, 23, 24, 27); *să stricá* (*6*, 11); *să strice* (*9*, 11); *stricăm* (*19*, 13). Forma nevelarizată este atestată o singură dată şi în ms. 4 389: *stricat* (Fac., 17, 14). În restul cazurilor, traducătorul acestui text a recurs la alte cuvinte şi expresii, de pildă, în loc de *spice stricate*, el scrie *spice pălite de vînt*.

3.14.6. În cuvîntul *răşină* (<lat. *rēsīna*) (vezi şi I. **3.5.11**), *e* precedat de *r* s-a velarizat, devenind *ă*, *răşină*, iar uneori acest *ă* s-a închis la *î*, *rîşină*. Ultima realizare apare o singură dată în BB, Fac., *37*, 25 (рѫшѫнъ), dar ea este alt fenomen decît cel de care ne ocupăm.

3.15.0. Printr-un fenomen de hiperliterarizare sau hipercorectitudine, uneori vocala *î*, provenită dintr-un *ă*, iar acesta dintr-un *a* neaccentuat, trece la *i*. În exemplele care urmează, schimbarea ar putea fi şi rezultatul unui fenomen de asimilaţie la vocala următoare, care este tot *i*.

Un prim exemplu în acest sens ne este oferit de formele verbului *a ridica*, în cele trei texte studiate. Etimonul acestuia avea un *-a-* neaccentuat: lat. *eradico*, *-āre* 'mit der Wurzel ausreißen'. Silaba *ră-* a devenit apoi *ri-* şi mai departe *ri-*. Fenomenul este opus celui de velarizare. Inovaţia s-a petrecut în graiul de tip sudic, muntenesc. Forma *ridica* este atestată la Coresi (vezi I. Gheţie *BDRL*, p. 248; în PO apar numai forme cu *ră-*) şi cu trecerea timpului a fost acceptată ca normală în româna literară.

Vom începe cu prezentarea situaţiei din ms. 45, pentru că aici se află stadiul mai vechi, etimologic. În toate cele 30 de ocurenţe din textul cărţii *Facerea* se întîlneşte numai silaba *ră-* (рѣ-): *rădicá* (*31*, 40; *41*, 44; *41*, 1; *45*, 23, 23; *47*, 30); *rădicam* (*40*, 16); *rădicară* (*43*, 34); *rădicarea* (*7*, 4); *rădicat* (*37*, 17; *39*, 9); *rădicatu-mi-au* (*4*, 25); *rădicat* (*37*, 22); *rădică* (*7*, 17; *13*, 12; *35*, 5, 20); *să rădicăm* (*19*, 32, 34); *să rădică* (*13*, 11); *rădicîndu-ş* (*13*, 19; *29*, 1); *rădicîndu-să* (*26*, 21, 22); *rădic* (*9*, 9); *rădicaţi* (*35*, 2); *rădică*

(*38*, 8); *rădicîndu* (*49*, 33; *să rădice* (*46*, 5). Față de această situație, în BB se găsesc trei moduri de redare a silabei inițiale: *ră-*, în majoritatea cazurilor; *rî-* (рѣ-), în 9 ocurențe și *ri-* (ри-), în 2 ocurențe. Cazurile cu *rî-* sînt următoarele: *rîdic* (*9*, 9); *rîdică* (*41*, 1, 23); *rîdicaț* (*35*, 2); *rîdică* (*12*, 9; *38*, 8); *rîdicînd* (*49*, 33); *rîdicîndu-ș* (*29*, 1). Cazurile cu *ri-*: *ridica* (*45*, 23); *să ridice* (*46*, 5), constituie inovația, care mai tîrziu se va generaliza în limba literară. Noua tendință nu a fost semnalată în celălalt text sudic, ms. 4 389, în cartea *Facerea*, în care, de altfel, numărul ocurențelor este destul de mic (9). În acest text se păstrează forma inițială, cu *ră-*: *rădică* (41, 44); *rădicară* (*43*, 34); *să rădicaț* (*37*, 22); *rădică* (*35*, 5; *49*, 33); *rădicăm* (*19*, 32, 34); *rădică* (*38*, 8); *să rădice* (*46*, 5).

3.15.1. Vb. *a risipi* are ca etimon vsl. *rasypati*. Silaba *ra-* din etimon a trecut la *ră-*, apoi la *rî-* și în sfîrșit la *ri-*. Dintre cele trei texte studiate, cuvîntul în discuție nu apare decît în BB, Fac. și aici numai în 3 ocurențe, în toate trei cu silaba inițială *ră-*: *răsipi* (рѣсыпи) (*11*, 4, 8); *răsipit* (*11*, 9). Fazele *rî-* și *ri-* nu sînt consemnate. După I. Gheție, *BDRL*, p. 384, faza ultimă, muntenească și apoi literară, a apărut în texte abia prin secolul al XVIII-lea.

3.15.2. Cuvîntul *nisip* provine din vsl. *nasŭpŭ*, nsl. *nasip*, sîrb. *nasup*, *nasyp* 'Angeschüttetes', de la vb. vsl. *nasypati* 'anschütten' (=a astupa cu pămînt bătătorit), cf. mold. *a năsîpi (a năsîki)* 'a bate cu maiul pămîntul de sub casă', *năsîkjálă* 'pămînt bătătorit la temelia casei'. Silaba inițială *na-* din radicalul slav, fiind neaccentuată, a trecut în mod normal la *nă-*. În graiul muntenesc, sudic, această silabă a ajuns la *ni-*, după ce a trecut poate prin faza *nî-*. La această fază cu *ni-* s-a putut ajunge și mai lesne după ce vocala din silaba a doua s-a fixat la *-i-*, într-un grai, cum este cel muntenesc, în care nu s-a produs velarizarea prin *s*: **nasîp*>*năsîp* și (munt.) *năsip*, iar din ultima formă >*nisip*.

Prima variantă cu *ni-*, *nisip*, este atestată, după I. Gheție, BDRL, p. 335, în textul *Bibliei de la București* (p. 622 b). În cartea *Facerea*, însă, cuvîntul nu apare cu *ni-*, ci numai cu *nă-* (нѣ-), în 6 ocurențe: *13*, 17, 17; *22*, 17; *28*, 14; *32*, 12; *41*, 49. Este aproape sigur că tipografii sau diortositorul a urmat îndeaproape modelul milescian, căci în ms. 45, în toate ocurențele, cuvîntul are silaba inițială *nă-*. Cu toate acestea, norma muntenească privind scrierea și rostirea lui *i* după *s* a fost aplicată cu rigoare, eliminîndu-se grupul *-sî-* (*-сѣ-*, *-сѣ-*) din textul manuscrisului moldovenesc, înrudit cu ms. 45. Într-adevăr, în ultimul text, *năsîp* apare de 4 ori cu silaba *-сѣ-* și o dată cu *-сѣ-* (*năsîpul*, *41*, 49); valoarea lui *ѣ* este aici cea de *î*.

O atestare mai veche decît cea din BB a variantei cu *ni-*, *nisip*, se găsește însă în ms. 4 389, care datează aproximativ dintre anii 1665—1680, după opinia lui N.A. Ursu. Forma *nisipul* este atestat în acest ms., în *28*, 14; *41*, 49. Varianta cu *nă-* (нѣ-) cunoaște și ea 2 ocurențe (*22*, 17; *32*, 12).

3.16.0. O alternanță neobișnuită *-î-* / *-i-* apare în cazul vb. *a mînca*, în formele care au un *e* sau un *i* (sunet palatal) după vocala accentuată: *(eu) mănînc*, dar *(tu) mănînci*, *să mănince*. Fenomenul a fost întîlnit numai în ms. 45: *să mănince* (Fac., *24*, 33; *27*, 31; *37*, 25); *să măninci* (*2*, 16; *3*, 11, 14, 17). Este foarte probabil rezultatul unei tendințe către formele hipercorecte, într-un grai cu prea multe velarizări, cum este cel moldovenesc.

3.17.0. Durificarea lui *r* din sufixele *-ariu*, *-oriu* se petrece începînd din secolul al XVI-lea în dialectul literar sudic, precum și în graiurile populare de aici. După 1600, fenomenul se răspîndește și în zonele nordice (vezi I. Gheție, *BDRL*, p. 154). Durificarea s-a petrecut și în finala cuvîntului *stejariu*, finală care nu poate fi redusă la sufixul *-ariu*, dar care s-a comportat ca acest sufix. Într-adevăr, etimonul cuvîntului este sl. *stéžerŭ* (rom. *steajer* 'par'), cf. nslov. *stežér*, *stožér*, bg. *stožar* etc. De la pl. *stejari* s-a refăcut un sg. *stejariu*. Această formă apare în textele studiate, de exemplu în BB, Fac., *12*, 6; *13*, 9; *14*, 13; *18*, 1; *35*, 8. La fel și în ms. 45, unde întîlnim și varianta *stăjariu* (cu *stă-*<sl. *sto-*) (Fac., *12*, 6; *13*, 19), apoi *stăjari* (*14*, 6; cuvîntul e scris pe margine, de aceeași mînă, ca explicație pentru *tereminth*, din text). Forma cu *-ariu* este, de asemenea, prezentă și în ms. 4 389: *stăjariul* (*18*, 1; *35*, 8).

Durificarea este semnalată numai în forma nearticulată: „*Supt Stejar*" (BB, Fac., ms. 4 389: *35*, 8).

3.17.1. Durificarea lui *r* în cuvîntul *păstor* (<lat. *pastor*, *-ōrem*, modelat după substantivele terminate în *-orĭŭ*<lat. *-ōrius*) s-a produs destul de tîrziu, fiind consemnată în texte abia în prima parte a secolului al XIX-lea (vezi I. Gheție, *BDRL*, p. 519, 533, 536). De aceea, în textele studiate, singura formă în circulație este *păstoriu(l)*: *38*, 12; *43*, 32; *46*, 34; *38*, 20 (aici *păstoriului*).

3.17.2. Nici cuvîntul *cer* (<lat. *caelum*) nu avea din etimon finala în *-riu*, dar, după alte cuvinte cu această finală, forma *ceriu(l)* s-a răspîndit în numeroase graiuri populare, unde există și astăzi; în limba scrisă, *ceriu* este atestat începînd din secolul al XVI-lea (vezi I. Gheție, *BDRL*, p. 135; *passim*). Durificarea lui *r* începe prin secolul al XVI-lea în graiul muntenesc și se extinde treptat spre nord. Ea cuprinde și limba scrisă, devenind normă a limbii literare.

În textele de care ne ocupăm, stadiul este, în genere, cel vechi, cu *-riu*. Forma nearticulată *ceriu*, apoi formele *ceriul*, *ceriului* sînt atestate în BB, Fac. în 40 de ocurențe (cu *-рю-*, *-рю*). De asemenea, în ms. 45, forma predominantă are silaba finală *-riu*. Numai o singură dată, în acest text, în mod sigur (Fac., *21*, 17), și o dată, problematic (*19*, 24), apare varianta cu *r* dur: *cer*. Aceasta din urmă este însă prezentă de 3 ori în ms. 4 389: *den cer* (Fac., *19*, 24; *22*, 11, 15). În celelalte 19 ocurențe, acest text menține forma mai veche *ceriu*.

3.17.3. În cuvintele *ajutoriu*, *cuptoriu*, *vînătoriu*, *-oriu* provenea din etimonurile latinești *adjutorium*, **coctorius*, *venator*, *-ōrem*; acesta din urmă a cunoscut o modificare a finalei sub influența cuvintelor în *-ōrius*, ca și *păstoriu* <**păstoare*. Începînd de prin secolul al XVI-lea, în graiul muntenesc se produce în aceste cuvinte durificarea lui *r*, fenomen care mai apoi se extinde și în alte graiuri, precum și în limba literară.

În textele de care ne ocupăm, norma este încă oscilantă. Astfel, în BB, Fac. întîlnim numai forma veche în *-riu*: *ajutoriu* (*2*, 18, 20); *cuptoriu* (*15*, 17; *19*, 28); *vînătoriu* (*10*, 9). În ms. 45 avem un amestec de forme: *agiutor* (*ibid.*), *cuptor*, dar *vînătoriu* (în aceleași locuri ca în BB); la fel în ms. 4 389: *ajutor* (*2*, 20), *ajutoriu* (*2*, 18), apoi *cuptor*, *vînător*.

3.18.0. Concluziile parțiale care se pot desprinde referitor la fenomenele discutate în paragrafele anterioare dedicate velarizării sînt următoarele:

În cele trei texte studiate, ca de altfel în toate scrierile de la sfîrșitul secolului al XVII-lea, există un amestec de forme velarizate și nevelarizate, amestec care, în secolele următoare, se va cristaliza în normele neunitare care guvernează și în prezent limba română literară în privința acestui fenomen. Cele cinci tipuri de velarizări au avut drept urmare creșterea ocurențelor vocalelor velare nerotunjite *ă* și *î*, atît în graiurile

populare, cît şi în limba literară. Numărul şi efectele velarizării sînt mai mari în partea de nord a dialectului dacoromân, şi în primul rînd în graiul moldovenesc. Faptul are repercusiuni şi în textele studiate. Astfel, ms. 45, provenit din aria nordică, moldovenească, prezintă cel mai mare număr de velarizări. Unele, cum este velarizarea prin labiale, apar numai în acest text. Cu toate acestea, datorită în primul rînd unei tradiţii grafice, în acest text apar mult mai des şuierătoarele muiate, invers decît se întîmplă în BB şi în ms. 4 389, în care numărul velarizărilor prin şuierătoare este mult mai mare. Poate că la această situaţie a contribuit şi faptul că această velarizare a avut loc în graiul sudic încă în româna primitivă, după care s-a imprimat aici tradiţia grafică cu şuierătoarele dure. Consemnăm, de asemenea, un fenomen de durificare remarcabil, anume trecerea lui *de-, des-, dez-* la *dă-, dăs-, dăz-*, într-un număr destul de mare de exemple mai ales din ms. 4 389. Prin aceasta, şi prin alte fenomene, textul acestui manuscris se individualizează şi se separă de celelalte două texte studiate. Dar, în genere, şi în cazul fenomenului velarizării, limba acestui text este mai apropiată de normele limbii literare actuale.

3.19.0. Alte fenomene în domeniul consonantismului. Tratamentul consoanei *h* dintr-o serie de elemente slave, săseşti, maghiare, tătărăşti, onomatopeice etc. prezintă unele oscilaţii, atît în graiurile populare, cît şi în limba literară. Această consoană este reflectată uneori ca *f*, alteori ca *v*, ca *-u̯-*, sau ea poate rămîne neschimbată. Sînt avute în vedere cuvinte ca *jaf* şi vb. *a jefui, burduf, a buhni, a pofti, vătaf, vîrf, zăduf* şi alte variante ale acestora. Repartiţia în graiurile populare ale diferitelor realizări pentru multe din exemplele de mai sus poate fi văzută la I. Gheţie, *BDRL*, p. 156. Pentru cuvintele germane săseşti cu *-ch* reflectat ca *-v, -f, -u̯-*, vezi V. Arvinte, *Die dt. Entlehn.*, p. 85—86, 138—139.

3.20.0. Tratamentul silabei iniţiale din *a jefui, jaf* a fost discutat în paragraful despre velarizarea prin şuierătoare : I. **3.6.7.** Aici ne vom ocupa de consoana a doua, care în BB, Fac. apare în două ocurenţe ca *f* şi în una ca *h (jăhuit)*, în ms. 45 este *c (jecuit, jecuiră, jecaş*; acesta din urmă în *49*, 27), iar în ms. 4 389, în două ocurenţe, *h (jăhuiră)*. Reflexul *c* mai este atestat la Varlaam *(jecui)*, în *Prav. Mold.*, la Herodot *(jăcui, jăcu)*, la Dosoftei, la Cantemir şi la alţi autori moldoveni. După *DA*, varianta *jac* mai este atestată la 1621, precum şi în BB, p. 271. H. Tiktin, *DRG*, s.v., de unde provin o parte din informaţiile de mai sus, conchide, pe bună dreptate, că această variantă cu *c* este mai ales moldovenească, în timp ce varianta cu *h*, muntenească. În poziţie finală, *-h* din acest cuvînt a trecut şi el la *-v*, *jav*, formă atestată de I. Gheţie, *BDRL*, p. 157, în Transilvania, localitatea Bucium, pentru anul 1737. În graiul bănăţean, *h* a fost substituit prin *-u̯-*: *jau* 'jaf', vb. *a jăui (DA*, s.v.). Din formele munteneşti cu *h* provin cele cu *f* din limba literară, pentru că în acest grai şi cuvinte ca *prah, vîrh, a pohti* etc. au devenit *praf, vîrf, a pofti*. Deşi apărută în graiul muntenesc, prima atestare a formei cu *f, jaf*, este, după *DA*, din Dosoftei VS.

Varianta nordică, cu *c*, mai este reprezentată şi prin cuvintele *jăcmán* 'jaf mare', prin vb. *a jăcmăni* 'a prăda, a fura, a jefui', prin *jacă* 'săculeţ, sac scurt' *(DA)*, prin *jăchilă* 'traistă de merinde, tarhat, bagaj'. Aceste 4 cuvinte, deşi din acelaşi etimon care se află şi la baza formelor *jac, jăcui*; *jaf, jăfui*; *jah, jăhui* etc., alcătuiesc un strat mai nou de împrumuturi, databil cam de pe la începutul secolului al XIX-lea. Sursa lor este limba maghiară, şi, în unele cazuri, şi limba germană a saşilor transilvăneni : *jacmán* (de la aceasta şi vb. *a jăcmăni*)<magh. *zsákmány* (<*mhd. sackmann)*; *jacă*<magh. *zsák*; *jăchilă*<germ. *Zäckel* (cu pronunţie săsească). Proveniență germană-săsească poate fi admisă şi pentru *jacă*, cum observă Lajos Tamás, *EWUR*, p. 474, sub *jacmán* : .... obgleich auch unmittelbare Herleitung aus dem Deutschen möglich sein dürfte (vgl. *jeţ, jilţ* <*Sitz, joagăr*<sieb. -sächs. *zager* usw.)". În acest împrumuturi noi mai, *c* a rămas neschimbat.

În stratul mai vechi, cu *h*, apoi cu *f* etc., punctul de plecare a fost tot un *c*, existent în etimonul mediogerman *sack*. Acest *c* este prezent în varianta mai veche moldovenească, al cărei *j-* (iniţial) trimite fie spre dialectul german al saşilor transilvăneni, în care există şuierătoarea sonoră *ž*, fie spre polon. *żak*, cu *ž-*<*s-*, în elementele de origine germană, ca în polon. *żołd*<germ. *Sold* etc. O proveniență maghiară pentru această fază, în cazul cuvintelor în discuţie, nu este deloc probabilă. De altfel, în EWUR ele nici nu sînt înregistrate. Mai greu de explicat este trecerea lui *c* (<mhd. *ck*) la *h*, în graiurile muntenești, sudice, pentru că un asemenea fenomen nu este nici românesc, nici săsesc. De această dificultate şi-a dat seama H. Tiktin, care observă : „Schwierig ist der Ausgang in *jah, jaf*" (*DRG*, p. 867). De fapt, numai în prima formă este dificil de explicat consoana finală *h* în locul germ. *ck*. În a doua formă, trecerea lui *-h* la *-f* (sau la *-v, -u̯-*) este românească dialectală : vsl. *prachŭ*>*prah, praf, prav, prau̯*. etc. H. Tiktin, pentru a-l explica pe *-h*, în loc de *-k*, recurge la o ipoteză care ni se pare plauzibilă. El atribuie forma **žach* războinicilor germani care au participat la ultimele cruciade. Aceştia ar fi adus cuvîntul la români. În rostirea acestora ar fi existat în loc de *k* o aspirată : „viell. wurde das Wort von deutschen Kriegern (etwa zur Zeit der letzten Kreuzzüge) ins Land gebracht, die *k* mundartlich aspiriert aussprachen". Fr. L. K. Weigand, *Deutsches Wörterbuch*, Fünfte Auflage, Bd. II, p. 634, menţionează o formă ahd. *sac(h)*. Poate că acest fel de rostire să fi fost adus şi de mercenarii germani aflaţi în număr destul de mare în secolele al XV-lea şi al XVI-lea în serviciul domnitorilor munteni şi moldoveni. De la aceştia au pătruns în română şi alţi termeni legaţi de activitatea militară din acel timp. Astfel, cuvîntul *puşcă* 'tun', apoi expr. *praf de puşcă* au fost explicate în acest mod (vezi V. Arvinte, *Expr.* iarbă de puşcă, în AUI, tom. XXXIII, 1987, p. 66—70).

Ipoteza formulată de Tiktin, deşi insuficient argumentată, este preferabilă celei propuse de autorii *DA* (S. Puşcariu) : „forma *jah*.... o avem de la ruteni (*žah* «groază, spaimă»)". Aceasta din două motive : sensul cuvîntului ucrainean nu se potriveşte cu cel al rom. *jah*, pe de o parte, iar aria de răspîndire a acestuia din urmă, anume în sudul şi centrul teritoriului dacoromân, se opune de asemenea explicaţiei prin ucraineană, pe de altă parte. Autorii *DA* scot în evidenţă caracterul dialectal şi folosirea rară în limba poloneză a cuvîntului polonez *żak*, invocat şi acesta ca etimon al vrom. *jac*. Se face chiar propunerea de a explica termenul polonez ca fiind împrumutat din română. Dacă este aşa, atunci devine şi mai plauzibilă ipoteza că termenul în discuţie provine din germana medievală a mercenarilor care practicau din plin o asemenea îndeletnicire.

În româna veche, cuvîntul a fost preluat în două variante : *jac* şi *jah*, prima în nord, a doua în sud. Din ultima formă a apărut pe teren românesc *jaf*, iar de la acest cuvînt, vb. *a jăfui*, literarizat *a jefui*.

3.20.1. În ms. 45, Fac., *21*, 14 este atestat o singură dată cuvîntul *burduh*, cu *-h* netrecut la *-f* (sinonimul *foale* e folosit în BB şi în ms. 4 389). Dialectal,

cuvîntul cunoaşte astăzi variantele *burduf*, mold. *burduv*. Etimonul nu este sigur. H. Tiktin, *DRG*, s.v., face presupunerea că finala *-uh* ar putea fi sufixul slav *-uhŭ*.

3.20.2. Tot o singură atestare există, în textele studiate, şi pentru vb. *a buhni* (ms. 45, Pref. M.) : *tîmpănă buhnind*. Cuvîntul este folosit în BB în cartea *Ezechil, 25*, 6 : *„Ai buhnit cu piciorul tău“* (H. Tiktin, *DRG*, s.v.). Varianta cu *-h-* este moldovenească ; tot astfel şi *a buvni*. Alături de acestea, *a bufni* este considerată varianta literară ; ca este proprie graiurilor muntenești, Dincolo de munți, circulă trans. *a bucni* şi *a bugni*. Etimologia este controversată. Alături de interj. *buf !*, H. Tiktin invocă şi rus. *buhatĭ, buhnutĭ* 'schallend stossen', polon. *buchać, buchnąć* 'mit Gewalt hervorbrechen, herausplatzen'. Pentru textele religioase vechi românești, o influență din partea acestor cuvinte slave este neîndoielnică.

3.20.3. O normă oscilantă se întîlneşte şi în cazul cuvintelor *poştă*, vb. *a pofti* (<vsl. *pohotĭ*, sîrb. *pohot(a)*, bg. *pofta*, respectiv verbele : vsl. *pohotĕti*, sîrb. *pohotjeti, prohtjeti*, H. Tiktin, *DRG*, s.v.). În BB, Fac. se găsesc variantele *pohtă* (*31*, 30 ; *49*, 6) şi *pohtit* (*31*, 30 ; *49*, 14), pe cînd în ms. 45, *ibid.*, *poftă* şi *poftit*. În acest caz, s-a manifestat la editorii bucureşteni o tendință către formele arhaice, tendință pe care am constatat-o şi în alte ocazii. Pl. art. *poftele* este atestat o singură dată şi în ms. 4 389, Fac., *49*, 6.

3.20.4. Cuvîntul *vătaf*, din tătar. *vataha*, avea în româna veche *-h* : *vătah* (Coresi, Dosoftei etc.). Pe la sfîrşitul secolului al XVII-lea, apare în scris varianta cu *-f*, care se va impune în limba literară ; iar, dialectal, şi varianta moldovenească cu *-v* : *vătav*. Forma cu *-f* se găseşte în 3 ocurențe în ms. 4 389 : *vătaşului de puşcărie* (Fac., *39*, 21, 22) ; *vătaful cel de puşcărie* (Fac., *39*, 23). În acelaşi text, însă, apare şi varianta cu *-h-* : *vătahul de puşcărie* (ms. 4 389, Fac., *40*, 4).

3.20.5. Trecerea lui *-h* la *-f* (sau la *-v*) se constată şi în cazul cuvîntului *vîrf* (<vsl. *vrŭchŭ*). Diferitele realizări se întîlnesc în textele vechi. Astfel, în *Psaltirea Şcheiană* există forma *vîrv* (H. Tiktin, *DRG*, s.v.). Varianta *vîrh* este de multe ori atestată în jurul anului 1600 ; *vîrf* apare în BB şi la Herodot. Atestarea acestei forme în PO, p. 32, dată de I. Gheție, *BDRL*, p. 224, trebuie corectată ; aici există de 2 ori varianta *vîrh*.

În cele trei texte de care ne ocupăm, situația acestui cuvînt este următoarea : în BB, Fac. apare de două ori varianta cu *-f* : *vîrful* (*11*, 4 ; *28*, 18) ; în ms. 4 389, *vîrful*, o singură dată (*11*, 4) ; în ms. 45, însă, apare varianta moldovenească cu *-v-* : *vîrvul* (*11*, 4 ; *28*, 18) Trecerea lui *h* la *f* şi la *v* a avut loc în mod independent în cele două mari arii, nordică şi sudică, şi, desigur, simultan. Forma cu *-v* din *Psaltirea Şcheiană* stă mărturie că această schimbare este la fel de veche ca şi cea a lui *h* la *f*. De aceeea nu este necesar să se preconizeze succesiunea *h*>*f*>*v*, cum propune I. Gheție, *BDRL*, p. 224, 236 şi în alte locuri.

3.20.6. Schimbarea lui *-h* în *-f* în *zăduh* s-a realizat mai anevoie, din cauză că în familia cuvîntului exista radicalul *duh* (<vsl. *duchŭ*), termen religios foarte important, care nu putea fi modificat sub aspect fonetic ca oricare alt cuvînt. În situația lui *zăduh* se afla şi coradicalul *năduh*. Poate că în acest mod se explică forma *zăduh*, din BB (Fac., *8*, 22 ; *31*, 40) şi, în aceleaşi locuri, din ms. 45. Numai în ms. 4 389 se întîlneşte o singură dată varianta *zăduf*, Fac., *31*, 40, scrisă pe margine, de aceeaşi mînă, pentru expr. *„Mă ardea soarele“*, din text. În acelaşi ms. însă apare şi varianta cu *-h*, *zăduh* (Fac., *3*, 22). Față de primele atestări cunoscute ale cuvîntului *zăduf*, şi anume din anul 1746, la Tiktin, şi din 1785, la I. Gheție, *BDRL*, p. 478, putem spune acum că cea mai veche atestare este cea din ms. 4 389 (cca 1665—1680).

3.21.0. Trecerea lui *v* la *h* este un fenomen caracteristic dialectului moldovenesc, fiind ilustrat prin exemple ca *hîrtop*, față de *vîrtop*, *a se holba*, față de *a se învoalbe*, *hultan* față de *vultan*, *a se dehoca*, față de lat. *devocare*, *holbură*, față de *volbură*, *hulpe*, față de *vulpe* etc. În această serie se așează şi varianta mold. *puhoiul* (<vsl. *povonĭ*), pe care o întîlnim în ms. 45, Fac., 32, 23 ; pe margine, de aceeaşi mînă, este dat sinonimul aproximativ *pîrîul*. Ultimul cuvînt este folosit în acest loc şi în BB, în vreme ce ms. 4 389 are *viroagă*.

3.21.1. Ca o reacție la fenomenul dialectal din paragraful precedent, ar putea fi interpretată schimbarea lui *h-* la *v-*, din cuvîntul *vreasc*, pl. *vreascuri*, al cărui etimon slav avea *h-* : *chvorstŭ* — vsl. *chvrastije* 'Reisig', bg. *hrast*, scr. *hrâst*, sloven. *hrâst*, vceh. *chvrast* etc., vezi E. Berneker, *SEW*, I, p. 408—9. După H. Tiktin, *DRG*, s.v., limba veche oscila între formele cu *h-*, *hreascuri* (BB, Jes., *41*, 2) şi cele cu *v-*, *vrasc*, *vrascuri* (la Dosoftei). Dintre textele studiate, cuvîntul, cu forma etimologică *hreascuri*, apare numai în ms. 4 389, Fac., *22*, 13, fiind scris pe margine, de aceeaşi mînă, ca un fel de explicație pentru cuvîntul *sad*, din text. În scrierile moldovenilor, a fost tot mai mult folosită varianta cu *v-*, pentru că părea mai literară decît cea cu *h-*, aceasta din urmă amintind de formele dialectale *hulpe*, *hultan* etc. Aşa se face că norma literară actuală cere forma *vreascuri*. În graiurile populare moldovenești se păstrează însă varianta etimologică *hreascuri* (şi *hreaşcuri* — sg. *hreaşc*).

3.22.0. Rostirea dură sau muiată a cuvîntului *fel* prezintă un oarecare interes în studiul normei limbii române literare vechi şi moderne. Etimonul magh. *fél(e)* nu avea un *l* (muiat) şi nici finala *-iu*, care a fost preluată, pe cale analogică, din cuvinte ca *jeleriu, sicriiu, teléchiu* 'lot, bucată de pămînt' (Lajos Tamás, *EWUR*, p. 325), sau, adăugăm noi, de la pl. *feliuri*, cu *-iuri* din numeroase substantive românești. Astăzi, rostire dură sau muiată a lui *l* din *fel* este cunoscută în graiurile românești în arii separate. După I. Gheție, *BDRL*, p. 156, care a folosit materialul nepublicat al ALR I, întrebarea 316, rostirea dură alcătuieşte o arie compactă care cuprinde Muntenia propriu-zisă, unele localități din sudul Transilvaniei, apoi Dobrogea şi o parte din Oltenia. Izolat, durificarea lui *l* mai pare în Banat, în nordul Transilvaniei şi în nordul Moldovei. În restul teritoriului dacoromân, cuvîntul are *l* (muiat) : *feľ, feľiu*. Rostirea dură din ariile întinse menționate nu credem că are o justificare etimologică. Ambele realizări, dură şi muiată, sînt rezultate printr-un fenomen de adaptare bruscă a cuvîntului maghiar la particularitățile de rostire din diferitele graiuri românești (Cf. I. 2.4.0.).

În cele trei texte de care ne ocupăm, situația acestui cuvînt se prezintă astfel : În BB, Fac. există 25 de ocurențe ale cuvîntului în discuție. Dintre acestea, numai o singură dată apare forma cu *l* dur, *fel* (*44*, 15 : *„În ce fel sînt eu“*) ; în rest, avem *fêliuri, fêliul, fêliu-ş, fêliurile* etc. Varianta cu *l* dur mai este consemnată o dată şi în ms. 4 389, *fêl* (*45*, 22), față de încă alte 8 ocurențe cu *l* muiat. Cît priveşte ms. 45, aici nu întîlnim niciodată, în cele 25 de ocurențe, varianta cu *l* dur. Trecerea spre norma actuală cu *l* dur se va petrece în secolele următoare.

3.23.0. În norma limbii române vechi, existau oscilații în ceea ce priveşte folosirea unora dintre descendențiile în graiurile populare dacoromâne ai lat. *farina* : *făină* (munt., mold.), *fănină* (băn., criş., bucov.), *fărină* (trans., criş., maram.) (vezi ALR SN, I, h. 93 :

V, h. 1 326). Pe noi ne interesează aici varianta *fănină*, din cauză că ea apare o singură dată în ms. 45, Fac., *18*, 7 : „*3 măsuri de fănină curată*". Această variantă este atestată astăzi, după materialul dialectal menționat, în pct. 386 din Bucovina, în pct. 29, 36, 76 din Banat și în pct. 64, 316 din Crișana. Ea se găsește și în PO, *Ieșirea*, *29*, 2 ; *29*, 40. Forma *fănină* nu poate fi considerată caracteristică pentru graiul moldovenesc ; ea este mai degrabă ardelenească, iar în punctul menționat din Bucovina, și, desigur, și în alte localități din această provincie, forma a fost adusă de numeroșii emigranți de peste munți, stabiliți aici de-a lungul ultimelor secole. Un alt fapt de care trebuie să se țină seama este și folosirea frecventă a variantei *fănină* de către Dosoftei : „Häufig bei Dosoftei", scrie H. Tiktin, *DRG*, s.v. Dacă nu cumva avem a face cu o influență din partea textului PO (totuși chiar în locul citat, *18*, 7, acest text are forma *făină*), atunci ne putem gîndi la rolul pe care filologul ieșean N.A. Ursu i-l atribuie lui Dosoftei în revizuirea textului lui Nicolae Milescu. Numai Dosoftei, a cărui origine de peste munți este dovedită cu ajutorul a numeroase și semnificative fenomene lingvistice de către același filolog, putea să recurgă la o formă ca *fănină*, în ciuda mediului lingvistic înconjurător, moldovenesc, care avea varianta *făină*. Aceasta din urmă, de proveniență atît moldovenească, cît și muntenească, a fost pusă în textul BB în locul transilv. *fănină*, devenind în secolele următoare varianta admisă în norma limbii române literare.

3.24.0. Spre sfîrșitul secolului al XVII-lea, se conturează o concurență între formele cu *-rb-* și cele cu *-lb-* ale cuvîntului *tulbura* și derivatele sale. Formele etimologice au *-rb-*, din lat. pop. *tŭrbŭlo, -āre*. Cele cu *-lb-* au apărut în urma unui fenomen de disimilație : *-r-/-r-*>*-l-/-r-* (*turbura — tulbura*). Inovația caracterizează graiul moldovenesc. Ea s-a produs, după H. Tiktin, prin secolul al XVIII-lea. Tot acum este constată această schimbare fonetică și de I. Gheție, *BDRL*, p. 401. O prezentară amănunțită, pe baza și a altor exemple, a acestui fenomen, la Ion I. Florea, *O disimilare consonantică proprie graiurilor dacoromâne de nord*, în ALIL, XXX, A, Iași, 1985, p. 128—143.

Textele studiate prezintă, în marea majoritate a cazurilor, norma veche, cu *-rb-*. Astfel se prezintă situația în textul BB, Fac., în toate cele 9 ocurențe : *turburară* (*19*, 16 ; *42*, 28 ; *45*, 3) ; *turburare* (*11*, 9) ; *au turburat* (*19*, 9) ; *turburați* (*40*, 6) ; *turbură* (*41*, 8 ; *43*, 30) ; *să turburăm* (*11*, 7). Dar în ms. 45, de proveniență nordică, ne întîmpină primele atestări ale inovației, a cărei vechime se mută pentru perioade 1665—1685 : *au tulburat* (*19*, 9) ; *tulbură* (*43*, 30). Totuși, mai există 3 ocurențe cu forma *-rb-* : *turburare* (*11*, 9) ; *turburați* (*40*, 5) ; *să turburăm* (*11*, 7). Cum era de așteptat, celălalt text sudic, ms. 4 389, are și el grupul *-rb-* în cele numai 2 ocurențe : *se turburară* (*42*, 28) ; *se turbură* (*43*, 30).

Această inovație de origine nordică, moldovenească în primul rînd, s-a impus ca normă a limbii literare contemporane ; în DEX apar cuvintele titlu : *tulbura, tulburare, tulbure* etc., cu *-lb-*, nu cu *-rb-*.

3.25.0. Oscilația între o formă mai vechi și una mai nouă se vădește și în cazul variantelor *strănciunare* din ms. 45, Fac., *4*, 23, și *struncinare* din BB, același capitol și verset. Prima formă este mai apropiată de etimon : lat. **extorti ōno, -āre* (<*tortiono, -āre* 'plagen, martern' [=a chinui, a tortura] >**sturcĭunare* și, prin apropiere de cuvinte înrudite semantic ca *zdrobi, zdrumica* etc., *sdru(n)ciuna, zdruncina*. Forma *strunciura* mai apare și în *Ps. Șcheiană* (H. Tiktin, *DRG*, s.v., unde se mai menționează și variantele *struncena, strîncena, strînciuna* la Cantemir, arom. *stulcinare* etc.).

3.26.0. Printr-o contaminare dintre adv. *îndărăt* (<lat. *[in]deretro)* și **înderept* 'nedrept' (<lat. *indirectus)* a rezultat în româna veche adv. *îndrăptu* (<*îndărăptu*, prin sincoparea lui *-ă-* neac. ca în *drept*, față de *derept* ; *DA*, s.v. ; H. Tiktin, *DRG*, s.v.). În scrisul lui Cantemir există și derivatele *îndrăptnic* 'îndărătnic', vb. *a îndrăpnici* 'a îndărătnici', *îndrăpniciuni* 'îndărătniciuni'. Adv. *îndrăpt* are 4 ocurențe în ms. 45, Fac. : *9*, 23 ; *19*, 26 ; *20*, 7, 7. Formele fără *-ă-* sincopat nu apar în acest text, dar sînt prezente în numeroase scrieri din secolul al XVII-lea : *îndărăpt, a îndărăpta* etc. Față de această situație din scrisul moldovenesc, în aceeași perioadă avem în BB forma *îndărăt* (<lat. *in-de-retro-)*, în toate cele 4 locuri din ms. 45, cartea *Facerea*, și încă 2 ocurențe în plus (*20*, 14 ; *24*, 5) ; la fel și în ms. 4 389, Fac., *9*, 23 ; *19*, 26. Separarea dintre cele două forme, *îndărăpt* (>*îndrăpt)* și *îndărăt*, care caracterizează, prima, aria nordică, și, a doua, aria sudică, s-ar putea să dateze din româna primitivă, dacă nu cumva chiar din latina populară de la baza limbii române.

Cu siguranță că forma *îndărătu*, în loc de *îndrăptu*, care apare o singură dată în ms. 45, Fac., *24*, 5, trebuie pusă pe seama copistului muntean al acestui text, Dumitru din Cîmpulung.

3.27.0. În ms. 4 389, Fac., *49*, 17, este atestată, o singură dată, forma *să mușce* (мѫшче) 'să muște'. Ea stă alături de forme vechi ca *să mișce, să pișce*, al căror etimon latinesc popular conținea grupul *-cc(ĭ)c-*.

Verbul *a mușca* provine din lat. pop. *muccīco, -āre*, care are urmași și în alte limbi și dialecte romanice : it. dial. *muccecare, moccecare, muzzicare, mozzicare* (H. Tiktin, *DRG*, s.v.). W. Meyer-Lübke, *REW* ³, nr. 5 707, propune ca etimon o formă contaminată din **mucceus* + *morsicare*. La pers. I sg. prez. ind., **muccĭco* a trecut în vrom. *múcicu*, apoi, prin transformarea lui *č (ci)* în *š (ș)*, înainte de *c* (O. Densusianu, *ILR*, II, p. 85) și prin sincoparea lui *-i-* neaccentuat, a rezultat *mușc(u)* (cf. și istrorom., mgl. *mucicu*, mgl. *mucicari*). La pers. a II-a sg. ind. prez., lat. **múccĭcis*>**múčiči* (prin disimilare și sincoparea lui *-i-*) >*mušči* (formă atestată în unele texte vechi românești) >*muști*. La conjunctiv prez., pers. a III-a sg., lat. **múccĭcet*>**múčiče*>(prin disimilarea *č—č*>*š—č* și prin sincoparea lui *-i-* neacc.) >(să) *mušče* (este forma din ms. 4 389) >(să) *muște*. Prin urmare, forme ca *mucică*, din *Cod. Voron.*, 48ᵛ, 5, *să mușce*, din *Cazania* lui Varlaam, din PV a lui Dosoftei, din *Istoria Ieroglifică* a lui D. Cantemir etc. (vezi Liviu Onu, *Herodot*, p. 647) sînt perfect justificate din punct de vedere etimologic. Schimbarea fonetică latinească populară a grupului *-cc(ĭ)c-* și schimbările românești ulterioare ne determină să separăm acest complex sonor în evoluție de cel al grupului consonantic *sc+e, i*, care, în epoca de formare a limbii române, a devenit *šče, šči* și apoi, prin diferențiere, *šte, šti*. Confundarea celor două linii de evoluție se întîlnește la L. Onu, *op. cit.*, p. 645—650, și nu numai în cazul cuvîntului *a mușca*, ci și în al verbelor *a pișca* și *a mișca*.

Într-adevăr, și aceste două verbe pleacă de la etimonuri latinești populare care aveau în corpul lor sonor grupul *-cc(ĭ)c-*, respectiv *-cĭc-*.

Pentru verbul *a pișca*, etimonul probabil este lat. pop. *pĭccīco, -āre* (cf. it. *pizzicare*). La prez. ind. pers. I sg., lat. *pĭccīco*>**pičicu*>*pișcu* (vezi mai sus evoluția lui *mușc*). La pers. a II-a, sg., prez. ind., lat. **pĭccĭcis*> **pičiči*>**piš(i)či*>**pišči*>*piști*. La subj. prez., pers. a III-a sg., lat. **pĭccĭcet*>**pičiče*>**piš(i)če*>*(să) pište*. Forma penultimă, *să pișce*, apare în *Istoriile* lui Herodot, versiunea de la Coșula (p. 402),

și la Dosoftei VS, p. 546 (пишче, în rimă cu мишче). Ea reprezintă un martor al unei faze mai vechi de evoluție, care, desigur, nu apare numai în textele menționate.

Al treilea verb, *a mișca*, are o etimologie mai nesigură. Dar existența în dialectul meglenoromân a formei *micicari* îndreptățește reconstruirea unui lat. pop. **micĭcāre*, în loc de lat. clas. *micāre* 'a tremura, a palpita, a se zbate', explicație propusă de I.-A. Candrea, în „Romania", XXXI, p. 313; apud Al. Cioranescu, *DER*, nr. 5 341). La prez. ind. pers. I sg.: lat. **micĭco*>**mičicu*>**miš(i)cu*>*mișc* (vezi mai sus, *mușc*). La pers. a II-a, prez. sg.: lat. **micĭcis*>**mič(i)či*>*mišči*. La subj. prez. pers. a III-a sg.: lat. **micĭcet*>**mičiče*>*mišče* (*să*) *(mișce)*. O formă foarte apropiată de aceasta din urmă se găsește în dialectul istroromân: „În istroromân se întîlnește *sc* numai în cuvîntul de origine obscură *mișc: mișcę* ori *mișcę*", A. Philippide, *OR*, II, p. 220. Forma *mișce*, atestată de O. Densusianu, *ILR*, II, p. 83, în Coresi, *Praxiul*, ar conține, după acest lingvist, grupul *șc (șcę)* netransformat la *șt*, „cum ar fi fost de așteptat". Acest fonetism, continuă Densusianu, „este cu totul izolat și trădează tendința de a apropia pe *mișce* de *mișca*". Dar forma de la Coresi *mișce*, pusă în corelație cu evoluțiile fonetice de mai sus, reprezintă o fază mai veche, premergătoare formei actuale *mișt*e, păstrată și în alte scrieri ale vremii. Exemple se găsesc la L. Onu, *Herodot*, p. 647: *să mișce*, în trad. *Istoriilor* lui Herodot, ed. cit., p. 278; *să mișce*, Dosoftei, PV, p. 521, 547, 931; Dosoftei V.S.: *să mișci* I, f. 30^{r}, *să mișce*, de mai multe ori.

Grupul consonatic *-šč-*, din faza mai veche cu *mušče, pišče, mišče*, a trecut apoi la *-št*, prin diferențiere, cum s-a spus, sau prin analogie cu formele al căror *št* provenea din lat. *sc+e, i*, de tipul *scio*>**sčio*>*știu* (interesant este faptul că „faza mai veche *sč* se păstrează, alături de *št*, în macedoromân" [*știu—sčiu*], vezi A. Philippide, *OR*, II, p. 219); lat., **cascis*>**casči*>*caști*; lat. **cascet*>*casče*>*(să) caște* (formele dialectale transilvănene și bănățene *să căște, tu căști*, vezi ALR II/I, h. 23, sînt dintr-o fază mai nouă și au rezultat prin fenomenul tardiv al africatizării dentalelor, caracteristic acestor graiuri).

În concluzie, forma *să mușce* din ms. 4 389 reprezintă un arhaism fonetic, care are numeroase analogii în alte texte din epocă și care face parte dintr-un mic grup de verbe latinești populare cu o evoluție fonetică specială.

3.28.0. În cîteva cuvinte ale căror etimonuri conțin grupurile *sn, sm*, acestea din urmă apar adesea, în textele studiate, ca *zn, zm*, în urma unui fenomen de acomodare la sonoritate. Fenomenul din texte are bază populară. El a fost studiat în detaliu, pe baza atlaselor lingvistice românești, de Doina Hreapcă, în lucrarea *Sonorizarea fricativelor și oclusivelor surde* (s, ș, f; c, t, p) *urmate de sonanta nazală* n, *o tendință activă în graiurile dacoromâne*, în ALIL, tom. XXIX, 1983—1984, A, Iași, p. 175—215. Graiul moldovenesc se dovedește mai conservator în această privință, căci aici întîlnim, de pildă, aria cu *snop*, față de *znop*, cunoscută în cea mai mare parte a țării (vezi harta 1 de la p. 212 a lucrării citate a Doinei Hreapcă).

În cele trei texte de care ne ocupăm, se constată, în linii generale, o situație asemănătoare cu cea prezentată mai sus. Textele de proveniență sudică, BB și ms. 4 389, prezintă mai multe sau numai forme sonorizate, în timp ce ms. 45 este mai aproape de norma limbii române literare moderne.

În BB, Fac., întîlnim grupurile sonorizate *zm-, zn-*, în: *zmirnă* (*37*, 25; *43*, 11), față de gr. σμύρνα, vsl. *smirna* (în greacă există însă și ζμύρνα, vezi Hj. Frisk, *GEW*, II, p. 751); *zmoală* (*6*, 14; *14*, 10); *a zmoli* (*6*, 14); *zmochin* (*3*, 7); *znop* (4 ocurențe în *37*, 7). Ultimul cuvînt apare o dată și fără sonorizarea lui *s-*, *snopi* (*41*, 47). Tot fără sonorizare este folosit și vb. *ai smîntit* (<vsl. *sŭmęsti, -mętǫ*) (*29*, 25). Numărul formelor cu spiranta surdă este mai mare în ms. 45: *smoală* (*14*, 10), față de vsl. *smola*; *a smoli* (*6*, 14), față de vsl. *smoliti*; *smochin* (*3*, 7), față de vsl. *smokvina*, bg. *smokina*; *snopi* (*41*, 47). Totuși, întîlnim aici și *zmirnă* (*37*, 25; *43*, 11) și *zmoală* (*6*, 14), pe care le-am putea pune pe seama copistului muntean. În ms. 4 389, aceleași cuvinte (8 ocurențe), în aceleași capitole și versete, cunosc numai varianta cu fenomenul sonorizării: *zmirnă, znopi, zminti, zminteală*.

3.29.0. Inovația apărută în dialectul nordic, constînd în progragare a lui *-n-* în *genunchi*, prezentă în ms. 45 și în BB, Fac. *30*, 3; *48*, 12, nu este realizată în ms. 4 389, care a rămas la forma mai veche *genuchiele* (*48*, 12; *50*, 23) (vezi I. Gheție, *BDRL*, p. 136).

II. MORFOLOGIA

1. SUBSTANTIVUL

1.1.0. Declinarea. La declinarea I, substantivul *mînă* mai prezintă numai la plural forme care arată că provenea din declinarea a IV-a latină. Acestea se întîlnesc numai în ms. 45, care se dovedește și în acest caz a fi mai arhaic. Astfel, pl. art. *mînule* apare în ms. 45, Fac. în: *9*, 2; *16*, 12; *24*, 47; *27*, 22 (aici: *„Iară mîinile sîntu mînule lui Isav"*); *27*, 23; *35*, 4. În alte locuri, acest text are și el forma *mîini*, sg. *mînă*, pl. art. *mîinile*. Formele menționate acum sînt generale în textul BB, Fac., în care ele apar în 47 de ocurențe. Situația din BB este la fel și în ms. 4 389.

1.1.1. Încadrarea la declinarea I a substantivului *soră* (<lat. *soror*) nu este complet realizată. Forma nearticulată *sor*, continuatoarea directă a formei de nominativ singular menționate, cunoaște în BB, Fac. 7 ocurențe (*12*, 13, 19; *20*, 2, 5, 12; *26*, 7, 9); mai apar apoi sintagmele *soru-sa* (*30*, 1, 14) și *soru-noastră* (*34*, 14), în care se menține *-u* din lat. *soror*. Încadrarea la declinarea I în *-ă* s-a realizat în textul BB, Fac. în 10 cazuri.

În ms. 45, numărul ocurențelor formei *sor, soru (soru-noastră, 24*, 60; *soru-sa, 30*, 1, 14; *34*, 27) este de 12, pe cînd forma mai nouă, *soră*, este atestată, ca și în BBB, de 7 ori. Forma *suru-mi*, din *26*, 9, se datorează, poate, unei transcrieri greșite.

Al treilea text, ms. 4 389, cunoaște forma *sor* în 5 ocurențe (de exemplu în *20*, 12; *24*, 9, 59, 60), apoi *soru-sa* (*24*, 60; *30*, 14; *34*, 13, 27); *soru-noastră* (*34*, 14, 31). La genitiv-dativ singular, se menține forma moștenită din clasa imparisilabicelor: *surori-sa* (*24*, 30; *29*, 13; *30*, 1).

Pentru *noră* (<*nurus*) nu există nici o atestare în cele trei texte studiate. Apar însă sintagmele cu pronumele posesiv *noru-sa* (în BB și în ms. 45, în 6 ocurențe: *11*, 31; *21*, 22, 32; *26*, 26; *38*, 16, 24; în ms. 4 389, în 2 ocurențe); *noru-ta*, în toate cele trei texte (*38*, 24).

1.1.2. Substantivul *zi* (cf. și I. 2.8.0.; I, 3.10.1) are și forma nearticulată *zio* (BB, Fac., *1*, 5; *29*, 7), căreia în ms. 45 îi corespunde forma arhaică și dialectală *dzuă*. Forma articulată este în BB *zioa* (16 ocurențe), iar în ms. 45, *dzua* (15 ocurențe). Ms. 4 389 conține 14 ocurențe cu forma articulată *zioa*. Prin urmare, textul BB și cel al ms. 4 389 sînt foarte apropiate de norma actuală. Formele *zúuă, ḑuuă* sînt cunoscute și astăzi în graiuri.

Prima variantă, cu *z-*, este atestată în 11 puncte, diseminate pe o arie foarte întinsă, care cuprinde zone din Transilvania, din Crișana, din Maramureș; a doua apare într-un singur punct din Maramureș (346). În pct. 95 din Munții Apuseni, a fost consemnate formele *zóya* (art.) și *zóo* (neart.) (vezi ALR SN V, h. 1379).

1.1.3. În timp ce în BB, Fac. și în ms. 4 389 subst. *peșteră*, art. *peștera* (cu varianta *peștira*) este de declinarea I, în ms. 45 el este de declinarea a III-a : *peștere* (19, 30), art. *peșterea*, ultima formă în 14 ocurențe. Această situație este menționată de O. Densusianu. *ILR*, II, p. 92, ca existînd și la Coresi și în PO. Densusianu este de părere că schimbarea desinenței nu ar fi un fapt de morfologie românească, deoarece *peștere* „reproduce fără îndoială cuvîntul rusesc *peštere*", și nu bg. *peštera*. Poate că așa stau lucrurile. Dar în M. Vasmer, *REW*, II, p. 352, sub *pečorá*, nu apare o asemenea variantă rusească. Sînt înregistrate aici : ucr., rus. alb *pečéra*, vrus. *pečera*, *pečóra* și *péštera*, acesta din urmă împrumutată din slava bisericească.

1.1.4. Subst. *bărbîce* este de declinarea a III-a în toate cele 4 ocurențe din BB, Fac., (*15*, 9 ; *22*, 13, 13 ; *30*, 40), din toate cele 3 texte studiate. Forma *berbec*, refăcută după pl. *berbeci*, nu se întîlnește în cartea *Facerea*. Tot astfel, *pîntece* (< lat. *panticem*) are la sg. gen.-dat. art. forma *pînteciului* (ms. 45, Fac. *3*, 14).

1.1.5. Sg. *copaci* nu este încă înlocuit prin *copac*, formă refăcută după plural. În BB, Fac., el apare cu *-u* : *copaciu* (*18*, 4, 8), în ms. 45 și ms. 4 389, *ibid.*, *copaci* (sg.).

1.1.6. Forma *tătîne* (<lat. pop. **tatāne*) are în BB, Fac. 22 de ocurențe, iar pl. *tătîni*, 53 de ocurențe. În multe cazuri, *tătîne* este însoțit de adjectivul posesiv : *tătîne-tău* (*12*, 1) ; *tătîne-mieu* (*24*, 38) ; *tătîne-său* (*27*, 5) ; *tătîne-nostru* (*42*, 32) ; *tătîne-vostru* (*31*, 5). În BB, Fac. întîlnim și formele *tatul* (8 ocurențe), *tatămieu*, *tatăl-mieu*, acestea din urmă de zeci de ori. O situație similară în privința formelor acestui cuvînt întîlnim și în cele două manuscrise, 45 și 4 389, cartea *Facerea*.

În ultimul text apare și o formă curioasă : *tătătămieu* (Fac., *45*, 9) ; *tatătă* (*44*, 19 : *„Aveț tatătă au alt frate ?")* ; *tătăsu-i* (*47*, 7) : *„Aduse Iosiț și pre tătăsu-i Iácov"*. Prima formă, *tătătă*, a rezultat prin contopirea pronumelui posesiv *tău*, devenit în vorbirea populară *to*, *tă* ; acestei forme i s-a adăugat din nou un pronume posesiv. În același mod a apărut și forma a doua, *tatătă*, în care curios este locul accentului, care totuși ar putea proba că sudura celor două elemente era perfectă. În al treilea caz, formei rezultate din contopirea substantivului cu pronumele posesiv *său*, în forma populară *so*, *su*, deci *tătăsu*, i s-a adăugat un *-i* posesiv : *tătăsu-i*.

1.1.7. Tipul lat. pop. *mamma*, *-ānis* este reprezentat în BB, Fac. prin *mumă*, *mumă-să*, pl. *mume*, gen. dat. sg. *mume-sii*, *mumei*, cu numeroase ocurențe (26). Acest tip provine din pl. **mămîni*, precum și din *mamă tă*, *mamă să*, în care *a* din prima silabă, fiind neaccentuat, s-a sincopat : **mma*, **mmă*. Din acestea, s-au dezvoltat, pe de o parte, munt. *mumă*, iar pe de altă parte mold. vechi *îmmă*, cu un *î-* protetic ca în *îmi*, *îl* etc. (vezi H. Tiktin, DRG *II*, p. 1020, sub *mumă*) Remarcabil este faptul că în BB editorii au impus norma literară muntenească în toate cel 26 de ocurențe : *muma*, *mume*, *mumă-sa*, *mumă-ta*, *mume-sii*, *mumei*. Ei au eliminat complet pe *maică*, termen bisericesc de origine slavă (cf. bg., sîrb. *majka*, diminutiv al sîrb. *maja*, vezi H. Tiktin, *DRG*, s.v.), ale cărui ocurențe în ms. 45 se ridică la cifra de 24 : *maică*, *maică-sa*, *maicii* etc. O singură dată apare în acest text moldovenesc munt. *mumă* : *„Cel de o mumă născut"* (*43*, 29) ; este foarte probabil că avem a face cu o intervenție a copistului muntean al acestui manuscris. Consemnăm, tot din ms. 45, o formă în care apare articolul hotărît masculin înaintea substantivului *mîne* (<*mămîne*) : *frate lui mîneta* (*28*, 2).

Tipul lat. pop. *mamma*, *-ānis* este continuat mai clar în forma art. *mumînile*, din ms. 4 389, Fac., *32*, 11. În celelalte cazuri, traducătorul acestui text este adeptul normei muntenești, *mumă* : *mumă-sa* (*24*, 21 ; *24*, 25) ; *mumă-ta*, *mume-sei* (*24*, 67 ; *27*, 11, 14 ; *24*, 53 ; *28*, 5 ; *29*, 1, 10, 10, 10 ; *44*, 20) ; *mume-tei* (*28*, 2).

Este demn de remarcat faptul că actualul *mamă* nu a fost întîlnit niciodată în vreunul din cele trei texte studiate, cartea *Facerea*. Dacă judecăm după datele oferite de *DLR*, s.v., atestările acestei forme, astăzi general răspîndite, cum rezultă din datele atlaselor lingvistice, încep abia cu Ion Heliade Rădulescu.

1.1.8. După modelul *tată* — *tătîni*, *mamă* — *mămîni*, s-a creat, de la *frate*, pl. *frățini*, și apoi sg. *frățîne*. Sintagma *frățîne-tău* este atestată în BB, Fac. și în ms. 4389 (*27*, 40 ; *38*, 8). Realizarea cu *ț* dur apare în ms. 45 : *frățîne-tău* (*27*, 40 ; *38*, 8).

1.1.9. Substantivul feminin *văduvă* (forma aceasta apare în ms. 45) are în BB, Fac. terminația *-o*, *văduo* (*38*, 11 ; singura ocurență), în continuarea unei tradiții bine ilustrată în secolul al XVI-lea (vezi O. Densusianu, *ILR*, II, p. 96).

1.1.10. Trecerea de la declinarea a doua la declinarea a treia pare să fi avut loc în cazul substantivului *(un) umere*, realizat, în contextul de care ne ocupăm, cu *-e* trecut la *-i*, *umeri* : *„Și-au supus umerile său spre osteneală"* ; *său* indică singularul cuvîntului precedent.

1.2.0. Genul. Cuvîntul *slugă* este de genul masculin în contextul din ms. 45 : *„Numără pre ai lui slugi de casă"* (Fac., *14*, 14) ; în BB : *pre ai lui oameni*.

1.2.1. Substantivul *vlăstar* (<ngr. βλαστάρι), astăzi de genul masculin, era în epocă de genul neutru, cu pl. *vlăstare*, atestat în ms. 45, *40*, 10. Copistul acestui manuscris a notat însă pe margine și pl. *vlăstări*, cu *-ă-*, prin analogie, poate, cu substantivele feminine care cunosc alternanța *-á-* la sg. — *-ắ-* la pl.

1.2.2. O lipsă de unitate în normă se constată în cele trei texte în cazul substantivului *pustiu* (s.n.) și *pustie* (s.f.). În ms. 45, al cărui text a stat, indirect, la baza celui din BB, acest cuvînt este de genul neutru, *pustiiu* (11 ocurențe). În BB, această formă a fost înlocuită cu *pustie* (9 ocurențe). Totuși, în două cazuri a fost preluată forma neutră din ms. 45 : *pustiiu* (*12*, 9), *Pustiiul Faran* (*21*, 21). Față de această situație, în ms. 4 389 apare numai varianta feminină, *pustie*, dar numărul ocurențelor este mai mic (*16*, 7 ; *21*, 14, 20, 21 ; *24*, 62 ; *36*, *24* ; *37*, *22*). Norma literară din zilele noastre s-a decis pentru forma de genul neutru (vezi *DEX*).

1.2.3. Substantivul *buruiană*, în sintagma *buruiană de iarbă*, este folosit ca atare în textul BB, Fac. (*1*, 11, 12), în timp ce în ms. 45 apare forma de masculin, *buruian de iarbă*. Etimonul este sl. *burjanŭ*.

1.3.0. Numărul. Desinența de feminin plural a substantivului *fiară* (<lat. *fĕra*) este în BB, Fac. tot *-ă*, sunet care a apărut prin velarizarea lui *-e* precedat de *r* : *fiarăle* (*6*, 19 ; *9*, 2 ; *44*, 28). În ms. 4 389, *-e* a fost substituit prin *-i* : *fierile* (*9*, 2 ; *1*, 25, 26 ; *2*, 19) ; *fieri* (*1*, 24 ; *31*, 39) ; *fierilor* (*1*, 30 ; *2*, 20). Exemple de pl. în *-i* la acest cuvînt sînt prezentate, pentru secolul al XVI-lea, de O. Densusianu, *ILR*, II, p. 98.

1.3.1. Pentru *fiară*, în ms. 45 (și uneori și în BB, Fac., și în ms. 4 389) se folosește cuvîntul *jiganie*, al cărui etimon slav stă în legătură cu vb. sl. *živiti*

'a trăi'; cf. *jivină*. Forma de pl. a acestui substantiv are uneori *-á-*: ms. 45, *jiganiile* (*8*, 1; *9*, 10); BB, *jiganii* (*1*, 24), alteori *-ă-*: ms. 45, *jigăniile* (*1*, 24); BB, *jigăniile* (*8*, 1; *9*, 19); ms. 4 389, *jigănii* (*1*, 24), *jigăniile* (*1*, 25; *7*, 23; *8*, 1). Alternanța *-á-* acc. la sg. — *-ă-* acc. la pl. (tipul *fară — fări*, *sară — sări*, *pradă — prăzi*) nu devenise normă în textele de care ne ocupăm. În aceeași situație este și subst. *sabie*, care are pl. *sabiile* (ms. 4 389, Fac., *34*, 23), nu *săbiile*. În schimb, alternanța apare la forma de gen. art. a subst. *covată* : *covății* (ms. 45, Fac., *30*, 38/39). În acest caz, presiunea sistemului morfologic a anihilat „legea velarizării". Pluralul substantivului *fară* este uneori *făr* (BB, Fac., *13*, 13) sau *fără* (ms. 45, *ibid.*), articulat *fărăle* (ms. 4389, Fac. *36*, 40).

1.3.2. Substantivul *slugă* are pl. art. *slugele* în ms. 45, Fac., *44*, 31; dar chiar în același verset apare gen. dat. sg. *slugii*.

1.3.3. Pluralul substantivelor m a s c u l i n e prezintă puține situații deosebite. Astfel, în ms. 45, mai arhaic în multe privințe și cu elemente dialectale nordice, a fost folosită și forma de pl. *ai* (*16*, 3; *29*, 18), pentru *ani*, acesta din urmă folosită în mod curent atît în acest text, cît și în BB și în ms. 4 389.

1.3.4. Alternanța *-z-* — *-j-* nu apare în forma de plural a substantivului *grumazi* (ms. 4 389, Fac., *27*, 16).

1.3.5. La substantivele n e u t r e, desinențele de plural sînt cele obișnuite: *mormînturi* (BB, Fac., *23*, 6; la fel în ms. 45); *mormînturile* (ms. 4 389, Fac., *23*, 6; *47*, 30); *finuri* (*24*, 32), în toate cele trei texte; *arce(le)* (49, 24), în toate cele trei texte. Cînd desinența de neutru *-e* este precedată de *r*, are loc velarizarea lui *-e*: pl. *cară* (BB, Fac., *50*, 9; ms. 45, *4*, 5; ms. 4 389, *45*, 27; *46*, 5); *carăle* (BB, *45*, 27; *46*, 5, 29; ms. 45, *45*, 27; *46*, 29); *hotarăle* (*10*, 19; *23*, 17, în toate cele trei texte; în ms. 4 389 și în *19*, 29); *hotarălor* (*47*, 21, în BB și în ms. 45; ms. 4 389, în *19*, 28). O. Densusianu, *ILR*, II, p. 105, susține că velarizarea ar fi avut loc mai întîi la cuvinte ca *fiară*, *cară*, al căror etimon avea *-rr-*, după care, prin analogie, desinența *-ă* s-ar fi extins și la subst. ca *hotară*, *izvoară* (cf. și I. Gheție, *BDRL*, p. 159).

1.4.0. C a z u l. Ca și în paragrafele precedente, formele articulate și nearticulate vor fi tratate împreună.

Substantivele feminine care fac pluralul în *-e*, au genitiv-dativul singular fie în *-ei*, fie în *-ii*. Astfel, în BB. Fac., se întîlnește, în 6 ocurențe, forma *casei*, și în 7, *casii*. În ms. 45, predominantă este forma *casei*; *casii* apare o singură dată (*31*, 37) (tot în acest text, și *sororei*, *24*, 30). Ms. 4 389 are în 9 ocurențe forma *casei* și numai o singură dată, *casii* (*35*, 2).

1.4.1. Substantivul *mare*, pl. *mări* are în BB, Fac., gen.-dat. sg. *mărei* (2 ocurențe) și *mării* (4 ocurențe). Ultima formă este prezentă în toate cele 6 atestări din ms. 45 și în cele 5 din ms. 4 389.

1.4.2. Adj. *sting*, substantivat, apare în ms. 4 389 la gen. dat. în forma *stingăi* (*48*, 13). Gen.-dat. numelor proprii în *-că*, cum este *Reveca*, este în *-căi* : *Revecăi* (6 ocurențe în BB). Pentru formele cu articolul hotărît feminin de genitiv-dativ antepus, vezi II, 2.1.0.

1.4.3. Substantivul *foamete* are în ms. 45, pe lîngă forma de gen.-dat. *foametei* (*41*, 36), și varianta cu *-l-*, *foametei* (*41*, 54 [53]), pe care au preluat-o și editorii textului BB. Demn de semnalat este faptul, menționat și de O. Densusianu, *ILR*, II, p. 100, că gen.-dat. *foamiliei* apare, o singură dată, și în PO, în același capitol din *Facerea* (41), dar în versetul 50. Apariția variantei cu *-l-* se explică prin analogie cu feminine de declinarea a III-a ca *cetăți*, *părți*, *cărți*, față de sg. *cetate*, *parte*, *carte*, încît nu știm dacă putem vorbi de o influență a textului din PO asupra traducătorului ms. 45.

1.4.4. Genitivul cu *a* se întîlnește în construcții specifice limbajului biblic, alcătuite cu *tot*, în exemple ca : *„Vrêmea a tot omul"* (BB, *6*, 13), căreia în corespunde în grecește o construcție cu πᾶς+gen. : καιρός παντὸς ἀνθρώπου; *„Dupre fața a tot pămîntul"* (BB, Fac., *7*, 4, 23; *8*, 7; *11*, 8; *19*, 41, 56), în gr. ἐπὶ τὸ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς, în slavonă ѡu лицѣ всеѧ землѧ; *„Den mîna a toate jiganiile"* (BB, Fac., *9*, 5), în gr. ἐκ χειρὸς πάντων τῶν θηρίων; *„Rosturile* [=limbile] *a tot pămîntul"* (BB, Fac., *9*, 5), în gr. τὰ χείλη πάσης τῆς γῆς(τό χεῖλος 'lèvre', în cazul față însă 'limbă'); *„Înaintea a tot norodul pămîntului"* (BB, Fac., *23*, 13), în gr. ἐνώπιον παντὸς τοῦ λαοῦ τῆς γῆς; *„Și întru mijlocul a tot sufletul viu"* (BB, Fac., *9*, 15), în gr. καὶ ἀνά μέσον πάσης ψυχῆς ζώσης; *„Domn a toată casa lui"* (BB, Fac., *45*, 8), în gr. κύριον παντὸς τοῦ οἴκου αὐτοῦ; *„Stăpîn (domn) a tot pămîntul Eghipetului"* (BB, Fac., *45*, 8), în gr. ἄρχοντα πάσης γῆς Αἰγύπτου. Aceste construcții, cu o mare ocurență, sînt prezente și în ms. 45, precum și în ms. 4 389.

1.4.5. Genitivul cu *de* apare în : *„Într-o latură de agrul lui"* (ms. 4 389, Fac., 23, 9); *„Într-o parte de farina lui"* în ms. 45, *ibid.* Dar în BB : *„În partea fărinii lui"*.

1.4.6. Dativul cu *a* apare în contextul : (*„Și le măsură grîu Iosi[....fraților lui) și a toată casa tătîne-său"* (BB, Fac., *47*, 12). În ms. 45 apare aceeași construcție, dar fără *a*. Prepoziția reapare însă în ms. 4 389. Modelul este gr. ... καὶ παντὶ τοῦ οἴκῳ του πατρὸς αὐτοῦ.

1.4.7. Vocativul în *-e* al substantivelor masculine, la singular, apare în exemple ca : *doamne* ! 'stăpîne ! (gr. κύριε) (sens laic) (BB, Fac., *44*, 19; *23*, 6, 11, 15; *24*, 18; *31*, 35; *33*, 8, 15; *42*, 10; *43*, 20; *40*, 18; la fel în ms 45; în ms. 4 389, cu două ocurențe mai puțin); *Doamne* ! (sens religios) (BB, Fac., *18*, 3, 30, 32; *19*, 18; *20*, 4; *24*, 42; *32*, 9; la fel în ms. 45 și în ms. 4 389); *„Stăpîne, Doamne !"* (δέσποτα κύριε) (BB, Fac., *15*, 2; ms. 4 389, *ibid.*; *15*, 8); *„Stăpînitoare, Doamne !"* (BB, Fac., *15*, 8); *„Despuitoriule, Doamne !"* (ms. 45, Fac., *15*, 2); *„Despuitoare, Doamne !"* (ms. 45, Fac., *15*, 8); *„Doamne, Dumnezeule !"* (ms. 4 389, Fac., *32*, 9); *jupîne* ! (ms. 4 389, Fac., *24*, 18; *43*, 20); *împărate* ! (ms. 4 389, Fac., *41*, 35).

1.4.8. Vocativul plural masculin în *-lor* !, provenit de la dativul plural articulat, apare în : *domnilor* ! (sens laic), atestat în toate cele trei texte (Fac., *19*, 2); *fraților* !, de asemenea în toate cele trei texte (Fac. *19*, 7; *29*, 4).

1.4.9. Numele proprii masculine la declinarea a II-a, de origine străină, au la vocativ desinența *-e*. Trebuie spus însă că această desinență este prezentă la aceleași nume din versiunea slavonă : *Adame* ! (BB, Fac., *3*, 9; la fel în ms. 4 389); *Avraame* !, uneori repetat, ca în versiunile grecească, latinească, slavonească (BB, Fac., *22*, 1, 11; *15*, 1; la fel în ms. 4 389); *Iacove* ! (BB, Fac., *31*, 11; *46*, 2; la fel în ms. 4 389). Față de aceste două texte, ms. 45 se deosebește prin absența desinenței *-e* la aceste nume proprii : *Adam* !, *Avraam* !, *Iacov* !

1.4.10. Numele proprii care după desinență au aspect feminin, cum este *Iuda*, primesc la vocativ desinența *-o* : *Iudo* ! (în BB, Fac., în ms. 45 : *49*, 8, 9; în ms. 4 389 : *49*, 9; aici, în versetul 8, apare forma de nominativ : *Iuda* !). Menționăm că acest nume propriu are în textul slavon (Biblia de la Ostrog) forma identică cu cea de mai sus : *Iudo* ! Modelul slavon este, prin urmare, evident.

2. ARTICOLUL

2.1.0. A r t i c o l u l h o t ă r î t. Cîteva nume proprii feminine formează genitiv-dativul singular cu aju-

torul articolului *ii (=ei), îi, i, a i* antepus, ca în cunoscutele exemple din PO: *ii Sara* (Fac. *18*, 10), *ii Tamar* (Fac. *31*, 13), pe care O. Densusianu, *ILR*, II, p. 113, le considera „mărturii prețioase pentru istoria declinării" și „o vagă urmă a vechii flexiuni a substantivelor în dacoromână". Pe de altă parte, G. Ivănescu, *ILR*, p. 135, și *Probl.*, p. 103, vedea în antepunerea articolului hotărît feminin una din trăsăturile importante ale fostului dialect crișean-maramureșean din epoca românei primitive, cu analogii în dialectul aromân *(a li feată)*. În Moldova, fenomenul ar fi fost adus de ardeleni și de crișeni-maramureșeni. Într-adevăr, în scrierile din Moldova se întîlnesc multe exemple de tipul *ficior ii Șoldănească, ei Gripinei, i Mîndroaie* etc. Numeroase exemple de acest fel a adunat din documentele moldovenești I. Tanoviceanu, în „Arhiva", VIII, p. 329—344; alte exemple, la I. Coteanu, *Morfologia numelui în protoromână (româna comună)*, București, 1969, p. 119—122[1]. Ultimul lingvist spune că este puțin probabil „ca genitivele și dativele cu articol proclitic... să reprezinte continuitatea stadiului primitiv" (p. 119). Necesitatea de a nu modifica numele propriu ar explica, după I. Coteanu, „toate genitiv-dativele anterioare, începînd cu cele din secolul al XVI-lea" (p. 120).

Fenomenul apare în textul ms. 45 în următoarele contexte din cartea *Facerea*: *„Și-i povești ii Rahil"* (*29*, 12); *„Slujnica i Rahil"* (*30*, 5 [4], 7 [6]); *„Și-ș aduse aminte Dumnedzău ii Rahil* (*30*, 22); *„Carea au datu-o Lavan ii Rahil, fătei lui"* (*46*, 25 [26]); *„Lui Vathuil, ficiorul ii Melhas* (*24*, 15); *„Și dzise Iuda ii Thámar, noru-sa* (*38*, 11); *„Și să spusă ii Thámar, noru-sa, dzicînd"* (*38*, 13); *Și dzise Lámeh muierilor lui, ii Adá și Sellá* (*4*, 23 [22]). Aceste exemple nu au fost preluate în BB, cu o singură excepție. În ms. 45, Fac. *14*, 6, apare sintagma: *„Păn la teremínthos a i Faran"* [*thereminthos* este explicat, pe margine, prin cuvîntul *stăjar*], pe care editorii BB au preluat-o în forma *„Pănă la teremintho a i Faránii"*. Acest *ai* trebuie scris *a i*, primul element fiind prepoziția *a*, iar *i* articolul hotărît de genitiv-dativ antepus. (vezi I. Coteanu, *op. cit.*, p. 121—122). El corespunde articolului feminin de genitiv din textul grecesc τῆς: ἕως του Τερεμίνθου τῆς φαράν.

2.1.1. În BB, Fac., genitivul numelor proprii feminine *Rahila, Melhá* și *Thámara* este: *Rahilei* (8 ocurențe) și *Rahilii* (3 ocurențe); *Melhăi* (2 ocurențe), *Thámarii* (2 ocurențe). În cazul numelui *Adá*, nu apare o formă de genitiv cu articolul postpus. Situația este asemănătoare în ms. 4 389, care cunoaște, în cartea *Facerea*, 10 ocurențe ale genitiv-dativului *Rahilei* (niciodată varianta cu *-ii*), apoi 2 ocurențe cu *Melhăi* și 1 cu *Tamarei*. Față de aceste texte, traducătorul ms. 45 a avut oscilații în redarea în română a construcțiilor similare grecești. În afară de cele 9 ocurențe cu articolul hotărît feminin de genitiv-dativ antepus, cu variantele *ii, i, a i*, din paragraful precedent, el a mai recurs la un procedeu străin limbii române, și anume: numele propriu feminin, terminat în consoană, apare nedeclinat la cazurile genitiv-dativ, urmîndu-se îndeaproape textul grecesc. De exemplu: *„În casa Rahil"* (*31*, 34), după gr. εἰς τὸν οἶκον Ῥαχήλ; *„Stîlpul mormîntului Rahil"* (*35*, 20), după gr. στήλη μνημείου Ῥαχήλ; *„Slujnicii Rahil"* (*35*, 25), după gr., παιδίσκης Ῥαχήλ; *„Feciorii Rahil"* (*35*, 24; *46*, 19, 22 [23]), după gr. υἱοὶ Ῥαχήλ. Procedeul nu se întîlnește în BB, Fac., deși acest nume propriu, terminat în consoană, are în acest text 30 de ocurențe. Varianta cu *-a*, *Rahila*, apare în BB numai de 6 ori.

În sintagma, menționată mai sus, *ii Melhás*, traducătorul ms. 45 a păstrat și desinența de genitiv grecească a numelui propriu. Situația se repetă și în cazul unor nume proprii feminine în genitiv: *Adas, Olevemas, Balas, Zelfas*, din același manuscris. Dificultatea articulării unor astfel de nume se vede și din faptul că în același text numele *Melha* apare o dată chiar cu articolul masculin *lui* antepus: *a lui Melha* (gr. τοῦ Μελχά). Faptele acestea vin în sprijinul explicației propuse de I. Coteanu privind formele antepuse *ii, i, a i*.

2.1.2. Articolul hotărît masculin *lu* a fost folosit o singură dată în textul BB, Fac.: *lu Iacov* (*50*, 24) și de două ori în ms. 4 389: *al lu Ferezei* (*34*, 30); *Hatmanii lu Raguil* (*36*, 17). În ultimul text, a fost notat o dată articolul *lui* antepus în *lui Vavilonul* în loc de *Vavilonului* (*10*, 10).

2.2.0. În BB, Fac. și în ms. 4 389, formele articolului *al, a, ai, ale* sînt folosite în conformitate cu norma literară actuală. Unele mici abateri din BB se datoresc poate tipografilor moldoveni, în al căror grai se ajunsese la reducerea formelor menționate la forma unică *a*. Fenomenul se întîlnește în multe texte din secolul precedent (vezi O. Densusianu, *ILR*, II, p. 109). Răspîndirea actuală a formei invariabile, precum și apariția acesteia în documente pot fi văzute la I. Gheție, *BDRL*, p. 161—162.

Articolul de masculin *al* se întîlnește în BB, Fac. în aproximativ 50 de ocurențe. O comparație cu textul ms. 45 este edificatoare în ceea ce privește preferința autorului acestui text pentru forma invariabilă *a*. S-a făcut observația mai demult că forma unică *a* a apărut mai întîi înaintea substantivelor. Această remarcă se confirmă și cu textul ms. 45, în care *a*, în loc de *al*, cunoaște utilizări de felul celor care urmează: *a*[l] *pasărilor* (7, 21); *a*[l] *dobitoacelor* (7, 21); *a*[l] *jiganiilor* (7, 21); *a*[l] *casei* (*17*, 12); *a*[l] *legăturii* (*39*, 23); *a*[l] *Arravici* (*45*, 9); *a*[l] *Araviei* (*46*, 34); *un rostu a*[l] *tuturora* (11, 6). În afară de substantive, *a* mai apare în: *a*[l] *cui* (*32*, 17; *38*, 25); *a*[l] *lui Avraam* (24, 15); *a*[l] *lui Iacov* (*46*, 8); *a*[l] *lui Dumnedzău* (*50*, 19); *a*[l] *lui Melha* (*24*, *24*); *a*[l] *șaptelea* (*29*, 27); *a*[l] *celui mai mare* (*41*, 12); *a*[l] *celora* (*43*, 34); *a*[l] *mieu* (*49*, 3). Nu apare forma unică *a* înaintea numelor ordinale: *al doilea* (11 ocurențe), *al treilea* (3 ocurențe), *al patrulea, al cincilea, al șeaselea* (dar *a*[l] *șaptelea*, vezi mai sus) și nici înaintea pronumelor posesive: *al mieu* (dar există și o excepție, vezi mai sus), *al tău* (6 ocurențe), *al vostru* (3 ocurențe), *al ei*.

2.2.1. Forma de masculin plural *ai* apare de cîteva ori în ms. 45 ca *a*, înaintea unor substantive care în BB, Fac. au *ai*. În ms. 45: *a*[i] *împăratului* (*40*, 5); *a*[i] *ieftinătății* (*41*, 34); *a*[i] *foametei* (*41*, 36); *a*[i] *foamelii* (*41*, 53); *a*[i] *dzilelor*; *a*[i] *casei lui* etc. În schimb, se menține *ai* în *ai lui slugi* (*14*, 14); *ai lui* (*32*, 22); *ai miei* (*48*, 5); *ai tăi* (*48*, 6). În două cazuri, cei care au tipărit BB au preluat din textul de provenință moldovenească forma invariabilă *a*: *ani a foamelii* (BB, Fac., *48*, 34); *celor doi frați a lui* (*9*, 22).

[1] Adăugăm următoarele atestări moldovenești: *îi Ionășăsă* (Ghibănescu, *Ispisoace*, III, p. 238, nr. 181, anul <1657>; *îi Lăzăroe* (Ghibănescu, *Surele*, IV, p. 7, nr. X, anul 1660; *îi Pătrășcoe* (*ibid.*, p. 9, nr. XIII, anul 1661); *îi Udroe* (Ghibănescu, *Ispisoace*, III$_1$, p. 198, nr. 142, anul 1662); *îi Bălăncioae* (*ibid.*, III$_2$, p. 36, nr. 25, anul 1660); *îi Iordăchioae* (*ibid.*, p. 45 nr. 33, anul 1667); *îi Zoloae* (Ghibănescu, *Surele*, V, p. 29, nr. XVII, anul 1675); *îi Pătrășcoae* (*ibid.*, III, p. 219, nr. 131, anul 1641; *i Bucioae* (Ghibănescu, *Ispisoace și zapise*, III$_1$, p. 121, nr. 90, anul 1659); *i Secheloae* (Ghibănescu, *Surele*, IV, p. 305, nr. CCLXVIII, anul 1660); *i Pătrășcoae* (*ibid.*, p. 9, nr. XIII, anul 1661); *a i Cărsloae* (Ghibănescu, *Ispisoace și zapise*, II$_2$ p. 141, nr. 87, anul 1648); *a i Bălăcioae* (Ghibănescu, *Ispisoace*, III$_2$, p. 37, nr. 25, anul 1666); *a i Mitrăușoae* (Ghibănescu, *Surele*, II, p. 277, nr. CCXLV, anul 1669. Datele din această notă mi-au fost puse la dispoziție de colegul I. Caproșu, căruia îi aduc, și aici, mulțumirile mele.

2.2.2. Forma de feminin plural *ale*, cu 42 de ocurențe în BB, Fac., apare în textul ms. 45 în numai 24 de ocurențe, și anume înaintea unor pronume posesive: *ale mêle* (2 ocurențe); *ale tale* (7 ocurențe); *ale sale* (1 ocurență); *ale lui* (7 ocurențe); *ale noastre* (2 ocurențe); *ale lor* (2 ocurențe) și în sintagmele al cătuite cu pronume posesive: *ale tătîne-mieu* (*41*, 51); *ale tătîne-nostru* (*31*, 1). O singură dată apare *ale* înaintea unui substantiv: *ale fêtelor* (*31*, 43), căci, de regulă, în asemenea cazuri, se întîlnește în ms. 45 numai forma invariabilă *a*: *a*[le] *lunei* (7, 11; *8*, 4, 14); *a*[le] *oilor*; *a*[le] *grumadzii lui* (*27*, 16). Forma *a*, în loc de *ale*, este prezentă în acest text și înaintea unor pronume: *a*[le] *cui* (32, 17; 38, 25); *a*[le] *lui* (*2*, 21; *19*, 16; *30*, 42; *39*, 4, 5, 6; *41*, 43). În alte patru cazuri, se întîlnesc construcții fără articolul posesiv.

Demn de reținut este faptul că textul BB, Fac., ca de altfel și cel din ms. 4 389, respectă norma sudică, devenită literară, în privința formei *ale* de feminin plural.

2.2.3. O întrebuințare specială a articolului genitival *al, a* se întîlnește atunci cînd acesta se află înaintea pronumelor nehotărîte *fieștecare* și *fiecine*. Exemplele provin din ms. 4 389. Articolul *ai* separă pe *fiște* de forma oblică a pronumelui relativ înaintea căruia stă: *fiște-ai-căruia* (*42*, 25); *fiște-a-cui-* (*42*, 35). Dar apare o dată și *a fiecui* 'a fiecărui' (*44*, 1). Exemple similare, din secolul al XVI-lea, la O. Densusianu, *ILR*, II, p. 125: *fie-al-căruia, fieș-al-cărui, fieși-a-cui*.

2.3.0. Articolul adjectival are la genitiv-dativ singular numai forma etimologică *(a) cei* (<**eccu*[*m*]+*illaei*). Forma cu *-l-*, *(a)celei(a)*, ca și formele *aceleiași*, *(a)celeilalte*, au apărut în texte abia pe la mijlocul secolului al XVIII-lea și s-au impus în limba română literară începînd de pe la mijlocul secolului următor (vezi C. Frâncu, *Din istoria demonstrativelor românești: formele* (a)celei(a), aceleiași, (a)celeilalte, (a)cestei(a), în vol. *Studii de limbă literară și filologie*, II, București, 1972, p. 25—52). Într-adevăr, în toate cele trei texte studiate, în puținele atestări existente, apare la genitiv-dativ singular numai varianta *cei* (feminin). Astfel, în BB, Fac.: *„Slugii lui cei mai bătrînĕ"* (24, 2; la fel în ms. 45; iar în ms. 4 38 9: *„Slugii sale cei mai bătrînĕ"*); *„Numele cei mai mari, Lia"* (BB, Fac., *29*, 16; la fel în ms. 45; în ms. 4 389, altă formulare); *„Și cei tinere, Rahil"* (BB, Fac., *29*, 16; la fel în ms. 45, cu adaosul după *Rahil*: *numele*; în ms. 4 389, altă formulare).

Pronumele demonstrativ feminin de dativ, *acei* (=*aceleia*) se întîlnește în următorul pasaj din BB, Fac.: *„Și plini și acei 7 ani"*, căruia în ms. 45 îi corespunde textul *„Și plini șeaptelea acestiia"*.

Într-un singur exemplu din ms. 4 389 apare articolul adjectival în forma *cela*: *„Păstoriul său cela odolomiteanul"* (*38*, 20).

3. ADJECTIVUL

3.1.0. Forma de masculin *roșiŭ*, scrisă în BB ромїѫ, iar în ms. 45 рwшиѫ (<lat. *rŭsseus*), a fost înregistrată ca atare în 3 ocurențe. În ms. 4 389, apare varianta *roșu* (*25*, 25; *38*, 28) și *roșul (la mînă)* (38, 30).

3.1.1. Adj. *supțire* are două forme de plural: *supțiri* și *supții*. Ultima apare atît în ms. 45, cît și în BB, Fac.: *41*, 3, 4, 6, 7, 19, 20. Prima formă, cu *-r-*, cunoaște 4 ocurențe în BB, Fac. (*41*, 23, 24; *27*, 27) și 3 în ms. 45. În ms. 4 389, această formă, *supțiri*, este atestată în 5 ocurențe.

3.1.2. Numai în ms. 4 389 a fost întîlnită forma de plural masculin *goli*, a adj. *gol*: *„Și grumazii lui pre unde era goli"* (27, 16).

3.1.3. Consemnăm și derivatul feminin singular de la adj. *puțin*, anume *puținea*, în *„Adapă-mă puținea apă"* (BB, Fac., *24*, 17, 43; la fel și în ms. 45).

3.1.4. Adj. *înalt* (<lat. *in alto*) apare în BB, Fac. mai ales în varianta *nalt* (*12*, 6; *14*, 18, 19, 20; *22*, 2); *nalți* (7, 19, 20); *naltul (lui)* (*6*, 15). Se întîlnește o dată și varianta *înnaltu* (*14*, 22). Acestei norme din BB, Fac. îi corespunde în ms. 45 forma cu *-nn-*, cu *-u* și cu *i-*: *înnaltu* (*12*, 6; *14*, 18, 19, 20, 22); *înnalți* (7, 19, 20); *nnalți* (*6*, 15). Forma *înaltu* apare în *14*, 19. Scrierea cu *-nn-* se întîlnește și în cazul verbului *să înnălță* (7, 20).

3.2.0. Pentru superlativ se folosește uneori construcția *mult foarte*: *„Grîu ca năsipul mării mult foarte"* (BB, Fac., *41*, 49). Aceeași modalitate se află și în cele două variante manuscrise, 45 și 4 389. Ideea de superlativ este exprimată și prin repetarea adv. *foarte*: *„Și să îmbogățĭ omul foarte, foarte"* (BB, Fac., *30*, 45); *„Și te voi crește foarte, foarte"* (BB, Fac., *17*, 6). Construcția, prezentă și în ms. 45, precum și în ms. 4 389, reprezintă o calchiere după gr. σφόδρα, σφόδρα 'fortement, beaucoup'.

4. PRONUMELE

4.1.0. Pronumele personale. La persoana I: sg. dat. forma conjunctă este *îm*, atestată în BB, Fac. de 10 ori, pe cînd forma fără *î-* are o frecvență de mai multe zeci de ori. Consemnăm și faptul că la persoana a II-a singular se folosește o formă fără *-i*: *-l, îl*, în zeci de ocurențe, în toate cele trei texte studiate. Varianta *îți*, care va deveni mai tîrziu normală în limba literară, apare o singură dată în textul BB, Fac. (*48*, 22).

Forma de dativ plural *noao* cunoaște în BB, Fac. 29 de ocurențe, iar în ms. 45, 20 de ocurențe. În ultimul text apare însă și varianta *noaă* (6 ocurențe), precum și *noă* (*11*, 4; *42*, 2; *43*, 5), care, în ciuda grafiei imprecise, pare a marca începutul procesului de închidere a diftongului *oá* urmat de sunet labial, în cuvintele bisilabice, proces care începuse în unele graiuri populare (vezi I. 2.2.0.). Forma mai veche se păstrează ca atare și în ms. 4 389, în care se folosește pentru *-uă* grafia *-oă*: *noaoă*.

4.1.1. La dativ plural, persoana a II-a, în BB, Fac., întîlnim forma *voao*, în 28 de ocurențe. Această variantă cunoaște în ms. 45 numai 8 ocurențe (față de 20 ale lui *noao*), în timp ce forma cu *-ă*, *voaă*, are 12 ocurențe, un număr dublu față de ocurențele formei *noaă*. Dar mai importantă pare a fi cifra care indică ocurențele formei noi *vǫă* (cu o grafie imprecisă, dar care ascunde rostirea *vouă*, cu diftongul *-ǫá-* redus la *-ó-*): 7 ocurențe, față de numai 3 în cazul lui *noă*. Putem conchide că în ms. 45, Fac. se găsesc suficiente exemple pentru a ilustra faza incipientă de trecere de la formele vechi *noao, voao* la norma nouă, de astăzi, *nouă, vouă*. Cît privește textul din ms. 4 389, Fac., acesta rămîne la forma veche *voaoă* (cu 10 ocurențe).

La persoana a II-a plural, forma neaccentuată de dativ este uneori *vă*, ca în unele texte din secolul al XVI-lea (vezi O. Densusianu, *ILR*, II, p. 117): *„Tuțele ierbii vă li-am dat toate voaă"* (ms. 45, Fac., *9*, 3). Această trăsătură arhaică mai apare și în ms. 4 389: *(„Argintul) care vă se-a întors"* (Fac., *43*, 12), precum și în BB: *„Ce vă s-au întorsu"* (*ibid.*; la fel și în ms. 45).

4.1.2. Persoana a III-a singular a pronumelui personal masculin de dativ este uneori *ii*, în loc de *îi*, în ms. 45: *„Și lui Avram ii făcură bine pentru însă"* (*12*, 16). În BB, textul corespunzător are pe *-i* unit de verb: *„Și lui Avram făcu-i bine pentru dinsa"*.

Forma de feminin apare într-un context ca acesta: *„Ce Sarra îi va fi numele"*, din ms. 45, *17*, 15, față de forma *îi*, din BB. În ms. 4 389 nu există construcțiile respective. Dar *îi*, dativ plural masculin, se întîlnește în acest text în *„(Feciori.... carei îi născuse Asinetha"* (Fac. *46*, 20, cu 2 ocurențe); apare și *îi*: *„Care îi născu"* (*46*, 22).

4.1.3. O. Densusianu, *ILR*, II, p. 117, include printre „trăsăturile specifice ale morfologiei românei vechi" și întrebuințarea intensă în secolul al XVI-lea a descendenților în română ai lat. *ipse*: sg. *însu(u)*, *însă*, pl. *înși*, *înse*, cu valoare de pronume personal de persoana a III-a, care îl concura în acea vreme pe *el, ea, ei, ele*. În cele trei texte de care ne ocupăm, datînd din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, folosirea acestui pronume cu valoarea menționată se prezintă diferențiat. Astfel, în BB, Fac. *însu(u)*, *însă*, *înși*, *înse*, cu funcție de pronume personale, nu apar niciodată. În proporții aproape egale, sînt folosite pronumele *el, ea, ei, ele* și *dînsul, dînsa, dînșii, dînsele*; de exemplu, *el* are aproximativ 140 de ocurențe, iar *dînsul*, 160. Față de secolul anterior, acum, în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, *dîns(ul)* are o circulație mult mai mare. În secolele următoare, *el, ea* etc. își vor recîștiga poziția, în timp ce *însu* se va menține în construcții cu *întru, dintru*: *într-însul, dintr-însul*. Acestea din urmă sînt prezente în textul BB, Fac.: *într-însul* (4 ocurențe); *dentr-însul* (4 ocurențe); *pentr-însul* (1 ocurență); *într-însa* (5 ocurențe); *într-însele* (1 ocurență); *într-înșii* nu apare în acest text. Ca în BB, Fac., se prezintă situația și în ms. 4 389, unde găsim *într-însul* (3 ocurențe); *într-însa*; *dentr-însa*.

Față de aceste două texte aparținînd normei literare sudice, muntenești, în ms. 45 contopirea dintre *întru, dentru* etc.+*însu* nu-i realizată încă: *întru însul* (3 ocurențe); *dentru însul* (3 ocurențe); *den însul, pre însul* (în ultimele cazuri cîte o ocurență). O singură dată apare în loc de *într-însul* construcția *întru sine* (Fac., *1*, 29), atît în ms. 45, cît și în ms. 4 389. Formele de feminin singular sînt în ms. 45 *întru însă* (3 ocurențe); *dentru însă* (1 ocurență) și, o singură dată, *într-însă* (*23*, 11).

Revenind la pronumele personal de persoana a III-a masculină *însu(u)*, trebuie să precizăm că prezența lui în ms. 45 este masivă. Din zecile de cazuri, am urmărit, comparativ, acest pronume, în cele trei texte, de la capitolul al 12-lea pînă la al 18-lea ale cărții *Facerea*. Pe cînd în BB există în toate cele 22 de ocurențe numai *dînsul* 'el', iar ms. 4 389, în cele 12 ocurențe, de asemenea *dînsul* (o dată apare *dentr-însul*, *17*, 16), în ms. 45 forma predominantă este cea articulată, *însul* 'el', precedat de prepozițiile *pre, cu, la, către, dentru, după*. O singură dată apare în ms. 45, Fac. forma *către însu*, fără articolul *-l*. Forma de feminin *dînsa* este folosită în BB, Fac. alături de *ea*, primul cuvînt cunoscînd 54 de ocurențe, iar al doilea, 43. Pentru celelalte două texte, pentru care n-am dispus de datele computerizate, am făcut un sondaj pe porțiunea de text cuprinsă între capitolul al 19-lea și al 29-lea. Pentru ms. 4 389, am făcut constatarea că și aici, ca în BB, se folosește pronumele *dînsa*, alături de *ea*. Acestei norme, căreia i-am putea spune sudice, i se opune norma nordică, moldovenească, din ms. 45, în care apare forma simplă *însă* (<lat. *ipsa*), cu sensul 'ea', în 17 ocurențe din fragmentul analizat. În restul de 2 ocurențe, apare construcția cu pronumele reflexiv *de pre sine* (*24*, 46), respectiv *(la) dînsă*, cu *-ă*, nu cu *-a*.

Situația este asemănătoare și la plural. În BB, Fac., pe baza unui sondaj asupra capitolelor 18—36, am putut constata că forma de masculin *dînșii* 'ei' cunoaște 18 ocurențe. În porțiunea corespunzătoare din ms. 4 389, *dînșii* este înregistrat de 4 ori. Dar în ms. 45, întîlnim forma simplă, articulată, *înșii* 'ei', de 12 ori, pe cea nearticulată, *înși* 'ei', de 3 ori. Într-un caz, a fost folosită o altă construcție, în alt caz, printr-o greșeală de acord, apare forma de feminin plural *pre înse* (*35*, 4), iar într-un al treilea caz, a fost folosit pronumele *ei* (*19*, 18).

Forma de feminin plural articulată, *dînsele*, este prezentă în BB., Fac. în 8 ocurențe, iar varianta fonetică *dînsile*, în 2. În ms. 4 389, *dînsele* apare de 3 ori. Pe cînd, în ms. 45, Fac., forma simplă articulată *însele* se întîlnește în 2 ocurențe, forma nearticulată *înse*, în 5, iar varianta fonetică *însă* (pl.), o singură dată. În *41*, 5 este folosită în mod eronat forma *înșii*, în loc de *înse*.

Concluzia evidentă este că norma din ms. 45 este arhaică. Trecerea spre faza modernă, adică spre folosirea mai mult a formelor *el, ea, ei, ele*, se va petrece în secolele următoare. Din acest punct de vedere, textele din BB și ms. 4 389, Fac. sînt mai avansate decît ms. 45.

4.1.4. Pronumele de întărire *însumi, însuți* etc. nu apar în textul BB, Fac. și, probabil, nici în ms. 45 Se întîlnesc, însă, de cîteva ori în ms. 4 389: *„Socotește-te însuț"* (*31*, 29); *„El însuș"* (*32*, 6); *„Și ieși Emor însuș.... să vorbească"* (*34*, 6); *„Numai stăpînu-mieu însuș"* (*44*, 5).

Tot ca o formă specială de pronume de întărire, în ms. 4 389, trebuie considerat *a dînséiș* din următorul context: *„Iară ei* [frații lui Iosif], *deaca văzură că-i duc în casa lui Iosif, ziseră a dînséiș"* (*44*, 5). În această formă se recunosc: pronumele *dîns*, precedat de prepoziția *a*, pronumele personal *ei* în cazul acuzativ *+-ș(i)*, particulă de întărire, din exemple ca *eluși, noiși, mieși* etc.: *a dînséiș* este echivalent cu *ei înșiși, ei înde ei, laolaltă, către ei înșiși*. Forma aceasta n-am întîlnit-o în sursele folosite de limbă veche și s-ar putea să fie unică. Ea se aseamănă cu expresia „amplificată" *de cîși înșiși* 'singuri', înregistrată de O. Densusianu, *ILR*, II, p. 118, la Coresi, *Tetraevanghel*, Marcu, 38. (Cf. la M. Eminescu: *„Îndrăgiți de singuri cîși"*).

4.1.5. Pentru a exprima ideea de 'lui însuși', în ms. 45 se recurge, o dată, la adv. *întru* 'înăuntru' (<lat. *intro*): *„Și nărodul îl robi întru să-i fie robi"* (*47*, 21). Diortositorii BB, Fac. au înlocuit însă acest cuvînt impropriu prin *luiș*: *„Îl robi luiș să-i fie robi"*; *luiș* este o formă des atestată în româna veche (vezi O. Densusianu, *ILR*, II, p. 118).

4.2.0. Pronumele reflexiv. Forma accentuată de dativ *șie* (<lat. *sibi*) nu a fost folosită în BB, Fac., dar apare de cîteva ori în ms. 45: *„Dumnedzău va vedea șie oaia pentru ardere de tot"* (*22*, 8) (în BB, pentru *șie* apare *lui*: *Îș va vedea lui oaia"*); *„După ce au născut șie pre Arfaxad"* (*11*, 11). Pronumele *șie* este apoi notat, în același manuscris 45, pe margine, de aceeași mînă, la cap. vers. 11, ve. 13, după verbul *născu*. O altă atestare a formei accentuate se află în *28*, 6: *„Să-ș ia șie fămêie"*. Și în acest caz, textul BB recurge la pronumele *lui*: *„Să-ș ia lui fămêie*. Forma *șie* nu a fost înregistrată în textul ms. 4 389, Fac. Se poate trage concluzia că spre sfîrșitul secolului al XVII-lea ea era eliminată din norma literară sudică, muntenească.

4.2.1. Forma neaccentuată de dativ a pronumelui reflexiv *și*, *își* cunoaște nenumărate ocurențe în textele studiate. În BB, Fac., *-i* a dispărut în *și* în toate cele aproximativ 60 de ocurențe, pronumele fiind *-ș* Sunetul *-i* a dispărut și din forma cu *i-* protetic, *îș*, care are 7 ocurențe.

4.2.2. La acuzativ, *sine*, forma accentuată normală, este atestată în BB, Fac. de 4 ori: *în sine* (*1*, 30); *pre sine* (*18*, 11); *întru sine* (*18*, 12, 13). În ms. 45, în loc de *întru sine*, din *18*, 12, apare *întru însă*. Forma neaccentuată *se* este preponderentă în B, Fac., cunoscînd peste 130 de ocurențe. Varianta *să* apare și ea de 14 ori în acest text. Aceasta din urmă este generală în ms. 45, pe cînd prima, *se*, este singura folosită în ms. 4 389. Se poate conchide că norma de astăzi cu *se* intrase în vigoare în cele două texte de proveniență sudică de la sfîrșitul secolului al XVII-lea: BB și ms. 4 389 (vezi I.3.9.4.).

4.3.0. Pronume și adjective posesive. În toate cele trei texte studiate, pronumele posesiv masculin singular este *mîeu*, iar la plural *mîei*. Forma actuală *meu* (pl. *mei*) nu apare, adică nu se petrecuse modificarea analogică după formele de feminin *mea*, *mele*. În textul BB, Fac., a fost întîlnită o singură dată forma *miu*: *tată-miu* (*50*, 5). Mai pot fi consemnate forme în genitiv-dativ ca: *mume-sii* (BB, Fac., *27*, 14); *mume-sei* (ms. 4 389, Fac., *44*, 20); dar și *mume ei* (BB, Fac., 24, 52); *mumei lui* (BB, Fac., 8 ocurențe); apoi *nurori-sa* (BB, *38*, 11, 13); *surori-sa* (BB, *24*, 30; ms. 4 389, *30*, 1). În BB, apare și *surorii lui* (*24*, 30; *29*, 13).

4.3.1. În funcție de adjective posesive, apar uneori și pronumele reflexive și personale, în formele conjuncte de dativ. Astfel, substantivul *fîliu* este însoțit de mai multe ori de pronumele reflexiv în dativ *-ș(i)*: *fîliu-ș*, în BB, Fac.: *1*, 11, 11, 11, 21, 24, 25; *6*, 20, 20; *7*, 14, 14, 14, 14); aceleași ocurențe există și în ms. 45, cu singura deosebire că aici apare o dată forma cu *-și* *fîliu-și* (*1*, 11). Forma *fîliu-ș* cunoaște și în ms. 4 389, Fac., 3 ocurențe (*1*, 11, 21, 24). În BB și în ms. 45, apare și *asemănare-și* (Fac., *1*, 11). În ms. 45 mai întîlnim *feciori-și* (*32*, 11), iar în ms. 4 389: *neamu-ș* (*1*, 24); *agru-ș* (*30*, 16); *bărbatului-ș* (*20*, 7); *bărbatu-ș* (*39*, 18, scris pe margine, de aceeași mînă); *acasă-ș* (*39*, 16); *cămară-ș* (*43*, 30); *brațe-ș* (*24*, 18, 46).

4.4.0. Pronume și adjective demonstrative. Alături de pronumele *acesta*, cu peste 90 de ocurențe în BB, Fac., apare o singură dată și *cesta* (*2*, 13): „*Cesta încúngiură tot pămîntul Ethiópiei*". Forma de feminin *ceastă* este înregistrată în ms. 4 389: „*Ceastă dulamă*" (*37*, 32). Accentuarea *acestúia* a fost folosită în BB, Fac., *27*, 46. Se întîlnește și forma cu *-a* a adjectivului demonstrativ: *acesta lucru* (ms. 45, Fac., *39*, 11; BB, *ibid.*), iar forma cu *-ș*, *acestaș*, în contextul: „*Întru acestaș chip*", este prezentă o singură dată în BB, Fac. (*39*, 11). La feminin, semnalăm prezența, de mai multe ori, în ms. 45, a adjectivului demonstrativ cu *-a* înaintea unui substantiv, în exemple ca: *aceasta movilă* (*31*, 47). Forma veche de genitiv-dativ singular *acestîia* este folosită în toate cele trei texte (*21*, 13). Ea apare, apoi, în *29*, 27, din BB și ms. 45 Fac. Nu a fost înregistrată varianta mai nouă, devenită ulterior literară, *(a)cestei(a)*.

4.4.1. Pronumele demonstrativ-determinativ de depărtare *acela*, *aceea* nu prezintă situații prea deosebite față de stadiul lingvistic actual. Cîteva particularități pot fi totuși semnalate. Astfel, varianta fără *a-* se întîlnește în: „*La Valea cêea a Sării*" (BB, Fac. 14, 3; ms. 45, *ibid.*: „*La Ripa cêea a Sării*"); „*Cel om*" (ms. 4 389, Fac., *24*, 65). La genitiv-dativ singular feminin, este în uz forma etimologică. Astfel, în ms. 4 389 găsim: „*În vrêmea acei zi*" (*17*, 23); „*În vrêmea acei zile*" (*17*, 24); „*În vrêmea aceeaș zile*" (*17*, 26). Forma cu *-a*, a adjectivului demonstrativ feminin, aflat înaintea unui substantiv, este prezentă în: „*Întru acêea zi*" (BB și ms. 45 Fac., *15*, 18; ms. 4 389 are: „*În zioa acêea*"); „*Într-acêea vrême* (BB, ms. 45, *21*, 22; ms. 4 389: „*Într-acea vrême*". Textele BB și ms. 45 conțin și construcția „*Întru vrêmea aceiia zile*" (*17*, 23, 26). Consemnăm și *acêeaș* 'ea însăși', în ms. 4 389, *3*, 12.

4.5.0. Pronumele relative-interogative. La singular masculin, nominativ-acuzativ, apare în BB, Fac. forma *carele* în aproximativ 70 de ocurențe. Varianta *carile* este semnalată o singură dată. Pe de altă parte, forma *care* are și ea, în același text, peste 120 de ocurențe. Se poate spune, așadar, că în normă este încă o situație nedecisă, dar se întrevede tendința spre forma unică de astăzi, *care*. La feminin singular nominativ-acuzativ, forma *carea* este utilizată în ms. 45 într-o mai mare măsură decît în textul BB, Fac. Dintr-un sondaj, care a urmărit această formă în capitolele al 18-lea—al 23-lea (în total 16 ocurențe în BB), din toate cele 3 texte, a rezultat că formei *care* din BB, singura folosită în acest text în porțiunea respectivă din cartea *Facerea*, îi corespunde în ms. 45, în 7 ocurențe, forma feminină *carea*. În rest, apare și aici *care*, sau alte construcții. Prin urmare, textul din manuscrisul 45 are, în acest caz, o normă mai arhaică, pe care o posedă și manuscrisul 4 389: 9 ocurențe cu *carea* în aceeași porțiune de text.

La genitiv-dativ masculin singular consemnăm pe *căruia* din ms. 45 (*1*, 11), iar la feminin, *carei* (BB, *46*, 15). În ms. 4 389, forma *carei* este prezentă și la masculin plural nominativ-acuzativ: „*Feciorii.... carei îi născuse Asinetha*" (*46*, 20); „*Au mai rămas 5 ani în carei nu va să fie arături sau secerișuri*" (ms. 4 389, *45*, 6). Dar în acest text apare și forma de plural masculin *carii* (*46*, 20), prezentă în 14 ocurențe în BB, Fac. În acest din urmă text, tendința spre o formă unică de masculin plural nominativ-acuzativ s-a realizat într-un număr foarte mare de ocurențe.

Forma feminină de plural *carele* apare în următorul context din ms. 45: „*Și văzînd carăle carele au trimis Iosif*" (*45*, 27).

4.5.1. Pronumele *ce* apare adesea în locul lui *care*, substituire neatestată în cazul lui *cine* (ultima situație există în limba din secolul precedent, vezi O. Densusianu, *ILR*, II, p. 122). Din cele aproximativ 250 de ocurențe ale lui *ce* din BB, Fac., în jur de 125 au valoarea de *care*, ca în exemplele: „*Zise celui ce era preste casa lui*" (*43*, 16); „*Cuvintele ce s-au grăit de Iosif*" (*45*, 27); „*Toată agonisita ce au agonisit* (*46*, 6); „*Ceia ce au ieșit den coapsele lui*" (*46*, 26); „*Sufletele....cêle ce au întrat cu Iacov în Eghipet*" (*46*, 27); „*Îngerul cela ce mă mînțuiește*" (*48*, 16); „*Porunci....celor ce era îngropători*" (50, 2); „*Peștira cea îndoită ce iaste în preajma Mamvriei*" (*49*, 30) etc. Dintr-un sondaj făcut asupra textului cuprins în capitolele 18—34, în care BB, Fac. conține 20 de atestări ale pronumelui relativ-interogativ *ce*, a rezultat că în manuscrisul 45 situația utilizării acestuia este aproape aceeași ca în BB: *ce*, în locul lui *care* apare în 19 ocurențe. O singură dată se întîlnește forma *carii* (27, 17). Acest uz, care poate fi caracterizat ca fiind mai vechi, a fost preluat, așadar, de diortositorii BB din textul moldovenesc, care a stat și la baza manuscrisului 45. Față de aceste două texte, manuscrisul 4 389, care reflectă, în genere, tendințele mai noi și, totodată, sudice, conține, în capitolele menționate, 11 ocurențe ale pronumelui *care* (*cărui*, *carea*), acolo unde BB și ms. 45 au *ce*. Acesta din urmă e atestat numai de două ori (*celora ce*, *ceia ce*). În alte 7 cazuri, au fost folosite alte construcții.

4.5.2. Pronumele interogativ *ce*, atestat în BB, Fac. de 35 de ori, este folosit de două ori împreună cu *că*: „*Că ce au dzis....?*" cu sensul adverbului interogativ 'pentru ce?' (BB, Fac., *3*, 1; *18*, 13). Construcția apare și în ms. 45, precum și în ms. 4 389, în aceleași versete și capitole. Din totalul de 17 atestări ale pro-

numelui interogativ *ce*, atestări identificate în capitolele 3—31, din cartea *Facerea*, în ms. 45 *că ce* mai pare de trei ori, în afară de exemplele menționate, și anume în *26*, 9; *31*, 26, 37: iar în ms. 4 389, încă o dată.

4.6.0. Pronume și adjective nehotărîte. Forma de genitiv-dativ singular feminin *uniia*, cu sensul 'întîia', apare în BB și în ms. 45, Fac.: *„Numele uniia Ada și numele al doilea Sella* (*4*, 19). Cuvîntul *tot*, împreună cu *cine*, are valoare de 'oricine', de exemplu; *„Tot cine se va atinge de omul acesta"* (BB, Fac., *26*, 11). Acest pronume nehotărît mai apare în BB în cap. *14*, vers. 14, 15, precum și în ms. 45 (*4*, 14; *15*, 15; *26*, 11) și în ms. 4 389 (26, 11), *Tot* se combină și cu *care*: *„Tot carele era pre uscat au murit"* (BB, Fac., *7*, 22; la fel și în ms. 45), precum și cu *ce*: *„Tot ce au numit Adam suflet viu"* (BB, *2*, 19; *17*, 10; *30*, 33, 35; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: *2*, 19; *30*, 33, 35).

4.6.1. Cu sensul 'fiecare', *cineș* se întîlnește în BB și în ms. 45, în 4 ocurențe: *13*, 12; *44*, 11, 11, 13. În ms. 4 389, nu apare acest cuvînt. În *44*, 11, se găsește aici *fieștecare*. În acest din urmă text, apare o dată și *cinevaș* (*33*, 10).

4.6.2. Pronumele nehotărît *neștine* (<lat. *nescio quem*) este întîlnit de două ori în BB, Fac. (*13*, 17; *33*, 10; aici *nișteine*) și de două ori în ms. 45 (*ibid.*). Acest pronume nu apare în ms. 4 389, Fac.

4.6.3. Forma *fieștecarele* are în BB, Fac. 7 ocurențe, în ms. 45, 6 ocurențe, iar în ms. 4 389, 5 ocurențe (aici lipsesc mai multe capitole din text). În ms. 45, a fost folosită o dată și varianta *fiecarele* (*41*, 11); într-un loc apare la inițială silaba *fi-*: *ișticarele* (49, 28). Acest pronume nehotărît are în BB, Fac., la genitiv-dativ singular, forma de masculin *fieștecărui*; la fel și în ms. 45; în total, 4 ocurențe: *42*, 25, 35; *43*, 21; *44*, 1. În ms. 4 389, la genitiv-dativ singular masculin, se întîlnesc și formele, menționate și sub II **2.2.3.**, *fiște-ai-căruia* (*42*, 25); *fieșle-a-cui* (*43*, 21), *a fiecui* (*44*, 1).

4.6.4. Pronumele nehotărît *cutare*, în funcție adjectivală, a fost folosit în ms. 4 389 în contextul: *„Pasă și te du după cutare oameni"*, avînd nuanță de adjectiv demonstrativ (*44*, 4). Este singura atestare a acestui cuvînt în cele trei texte studiate.

4.6.5. Pronumele negativ *nice unul* apare o dată în BB, Fac. (*23*, 6), iar *nice una*, tot acolo (*39*, 8). Aceeași situație se întîlnește și în ms. 45, cu specificarea că în primul caz apare forma *nici*. Față de aceste texte, în ms. 4 389 se recurge la cuvintele *nimeni* (*23*, 6) și *nimic* (*39*, 8). Varianta *nice* cunoaște în BB, Fac. 12 ocurențe, iar *nici*, 3 ocurențe. În ms. 45, *nice* se întîlnește de 13 ori, iar *nici* de 2 ori. În ms. 4 389 predominantă este forma *nici*, cu 11 ocurențe; *nice* apare în acest text numai o singură dată. Asistăm, așadar, la faza incipientă de înlocuire a formei arhaice *nice*, prin *nici*, în limba română literară, proces dus destul de departe în textul ms. 4 389, care are trăsăturile caracteristice dialectului literar sudic.

4.6.6. Celălalt pronume negativ, *nimeni* (<lat. *nemînem*), alături de variantele *nime*, *nimea*, *nimene*, apare în BB, Fac. după cum urmează: *nime* (*19*, 31; *20*, 9); *nimea* (*39*, 11); *nimenea* (*31*, 50); *nimeni* (*31*, 44; *41*, 44; *45*, 1). Ms. 45 are: *nime* (*19*, 31; 39, 11; *31*, 50; *41*, 44; *45*, 1); *nimerile* (*20*, 9); *nimirilea* (*31*, 44), dar niciodată în a fost înregistrat în cartea *Facerea* forma *nimeni*. În schimb, în ms. 4 389 *nimeni* apare de 6 ori, *nimene* de 2 ori și o dată un alt cuvînt (*nimic*), acest text fiind, și de data aceasta, cel mai apropiat de norma literară modernă. Pentru situația actuală, din graiuri, precum și pentru cea din limba veche vezi Gheție—Mareș, *Gr. sec XVI*, p. 238—240; Gheție, *BDRL*, p. 163.

5. NUMERALUL

5.1.0. Numeralul colectiv *amîndoi* are la genitiv-dativ formele *amînduróra*)*„Și să deșchiseră ochii amînduróra"*, BB, Fac., *3*, 7) și *amînduror* (*„Și, să să mustre întru mijlocul nostru amînduror"*, BB, Fac. *31*, 37; ms. 4 389: *3*, 7; *9*, 22; *31*, 33). Numeralul colectiv *cîte trêle* este atestat o singură dată în BB, Fac., 7, 13; în ms. 45 îi corespunde o formă alcătuită cu *tot*: *tustrei fămeile*. Construcțiilor *cîte doao*, *cîte doao* din BB, Fac. (*6*, 19; *20*, 7, 9) le stau față în față *doă-doă*, respectiv *cîte doaă-doaă*, din ms. 45. Și în ms. 4 389, Cî, au fost consemnate 2 ocurențe ale numeralului *cîte trêle*. Numeralul *întunêrece* 'zeci de mii', calc după vsl. *tima*, apare în sintagmele *mii de întunêrece* (ms. 45, Fac. *24*, 60); *„O mie de întunêrece"* (ms. 4 389, Fac., *24*, 60), în locul cărora BB, Fac. are *„Mii de zeci de mii"*.

5.2.0. Numeralul ordinal prezintă, de asemenea, puține trăsături specifice față de situația actuală. Forma curentă este *al doilea* etc., dar o singură dată se întîlnește în BB, Fac., *41*, 43, și *al doile*. Altădată întîlnim forma de masculin în locul celei de feminin: *la a unsprăzêcelea lună* (BB, Fac., *8*, 5). Varianta dialectală *adoară*, din ms. 45 (*27*, 36), este înlocuită în BB prin *a doao oară*.

5.3.0. Numeralul multiplicativ de la *șase* este *înșesit* (ms. 45, Cuv., p. 2, col. 1), iar de la *opt*, *înoptit* (*ibid.*).

5.4.0. Numeralul substantival este ilustrat prin două exemple mai deosebite: *încinceală* 'a cincea parte' (ms. 4 389, Fac., *47*, 26) și *zeciuială* 'a zecea parte' (ms. 4 389, Fac. *28*, 22). Pentru primul caz ms. 45 are *a cincea* (la fel și BB), iar pentru al doilea, *a dzêcea* (BB: *a zêcea*).

6. VERBUL

6.1.0. Conjugări. Verbul *a adaoge* cunoaște în toate cele trei texte numai formele de la conjugarea a III-a. Verbul *a finea* se menține la conjugarea a II-a în toate cele trei texte; faptul rezultă și din forma de infinitiv lung substantivat *finêre* (cu *-ê-*), atestată în BB, Fac. și în ms. 45 de două ori (*17*, 8; *48*, 4), iar în ms. 4 389, o singură dată (*17*, 8). Verbul *a adeveri*, din ms. 45 (*„Și să adeveri"*, *23*, 20), este trecut în textul BB la verbele în *-ă*: *„Și să adevără"*. Sensul 'a confirma', pe care îl are acest verb în contextul de față, este exprimat în ms. 4 389 prin verbul *a întări*. Verbul *a agiutori*, de conjugarea a IV-a, apare în ms. 45 și în BB, Fac., *15*, 1: *agiutorescu*, respectiv *ajutorescu*.

6.2.0. Verbe reflexive. Reflexivul cu valoare de pasiv se întîlnește în cazul unor verbe ca *a finea*, *a uri*, *a îngropa*, *a aduce*, *a arde*, *a crede*, *a opri*. Cîteva exemple: *„Locul unde legații* (=osîndiții) *împăratului să fin în tărie"* (=închisoare) (BB, Fac., *39*, 20; la fel în ms. 45; în ms. 4 389, altă construcție); *„Văzînd Domnul.... cum să urașle Lia"* (BB, ms. 45, Fac., *29*, 31; în ms. 4 389 însă: *„Văzînd că Lia este urîtă"*); *„Și să îngropă mai gios de Vethil suptu ghindă"* (ms. 45 Fac. *35*, 8; la fel în BB); *„Iosif se aduse la Eghipet"* 'fu adus' (BB, 39, 1); *„Scoateți-o prc ea și să să arză"* (BB, Fac., *38*, 24; ms. 45, la fel); *„Se va crêde cuvînlul vostru"* 'va fi crezut' (ms. 4 389, Fac., *42*, 20); *„Un frate al vostru să se oprească în temniță"* 'să fie oprit' (ms. 4 389, Fac., *42*, 19).

Verbul *a creşte* este folosit la diateza pasivă : *„Creşteţi-vă şi vă înmulţiţ“* (BB, Fac., *1*, 28 [30] ; *9*, 1 ; în ultimul loc, *vă mulţiţi*). Verbul *a naşte*, cu sensul 'a se naşte', apare în ms. 45 : *„Carele m-au luat...dentru pămîntul care am născut“* (*24*, 7 ; şi versetul 4 ; tot aşa în BB). În ms. 4 389 : *„Den care m-am născut“*.

6.3.0. Verbe iotacizate. Prezentul indicativ şi prezentul conjunctiv. Gerunziul.

Conjugarea a II-a. Verbul *a putea* are la persoana I singular a prezentului indicativ forma *poci* (<lat. **pŏteo*) (BB, Fac., ms. 45, *31*, 35 ; ms. 4 389 : *19*, 22). Nu se găseşte în cele trei texte studiate forma cu *-t* analogic.

Verbul *a cădea* cunoaşte la conjunctiv prezent forma *să cază* (ms. 4 389, Fac., *49*, 17).

Verbul *a vedea* are la conjunctivul prezent, persoana I singular, forma *să văz* (BB, Fac., *44*, 34 ; ms. 4 389, *ibid.*, precum şi în *18*, 21 ; *21*, 16 ; *31*, 5 ; *45*, 2), respectiv *să vădzu* (ms. 45, *ibid.*) ; la persoana a III-a singular şi plural, *să vază* (BB, Fac., *2*, 19 ; *8*, 7, 8 ; *48*, 10 ; ms. 4 389, *2*, 19 ; *24*, 21 ; *31*, 44) respectiv *să vadză* (ms. 45, Fac., *ibid.*). În ms. 4 389,, a fost consemnată şi forma de perfect simplu *văzuiu* Fac., *40*, 9 ; *46*, 30.

Verbul *a părea* are forma *paie* în *„Nu-ţ paie cu greu“* (BB, Fac., *31*, 35 ; la fel în ms. 45 şi în ms. 4 389) ; *„Nu vă paie rău“* (BB, ms. 45, *45*, 5).

Verbul *a rămînea* are conjunctivul prezent persoana a III-a singular *să rămîie* (BB, Fac., ms. 45 : *6*, 3 ; *24*, 55 ; *45*, 7 ; pentru ms. 4 389, vezi *45*, 7). Forma *mîind*, de la verbul *a mînea*, se găseşte în ms. 4 389, Fac., *24*, 54.

Tot de conjugarea a II-a era şi verbul *a ţinea* (<lat. *tĕneo, -ēre*). În BB şi în ms. 45, Fac. se întîlnesc de la acest verb formele : *ţiindu-se* (BB, *41*, 23), respectiv *ţiindu-să* (ms. 45). Gerunziul *ţiind*, şi în ms. 4 389, (*24*, 45).

Conjugarea a III-a. Dintre formele iotacizate de la această conjungare, unele dintre ele create pe cale analogică, menţionăm, din cele trei texte studiate, exemplelele care urmează.

Verbul *a apune* are gerunziul *apuind* (ms. 4 389, Fac., *15*, 12). Verbul *a ascunde* face conjunctivul prezent, persoana a III-a singular, *să ascunză* (BB, Pred. I p. 2, r 33 de sus). De la verbul *a arde*, la acelaşi mod şi timp, avem *să arză* (BB, Fac., ms. 4 389, *38*, 24 ; în ms. 45, *să ardză*). De la verbul *a pune*, consemnăm : *puiu* (<*pono*, dar modificat pe cale analogică) (BB, Fac. *9*, 13 ; *41*, 41 ; la fel în ms. 45 ; în ms. 4 389, *9*, 9 ; *41*, 41) : *să puie* (ms. 4 389, Fac., *41*, 34) ; *puind* (BB, Fac., 42, 26 ; în ms. 45, *puindu*). De la *a pierde, să piiarză* (ms. 4 389, Fac., *9*, 15). De la *a răspunde, să răspunză* (BB, Fac., ms. 4 389, *45*, 3), *să răspundză* (ms. 45, *ibid.*) ; *răspunzînd* are în BB, Fac. 13 ocurenţe. Verbul *a rîde* (<lat. *rīdeo, -ēre*) are conjunctivul *să rîză* (BB, Fac., ms. 45, ms. 4 389, *39*, 17 ; în ultimul, text, şi în *38*, 23). Verbul *a spune* (<lat. *expōno; -ēre*) are prezentul conjunctiv *să spuiu* (BB, Fac., *49*, 1 ; ms. 45 : *32*, 5 ; *49*, 1 ; ms. 4 389 : *32*, 5 ; *49*, 1) ; *să spuie* (BB, *31*, 20 ; *32*, 5) ; apoi *spuind* (BB, Fac. *43*, 6), *spuindu* (ms. 45, *ibid.*). Verbul *a scoate* (< lat pop. *excŏtio, -ēre*) are conjunctivul *să scoaţă* (BB, Fac. *1*, 20, 24 ; *24*, 13, 20 ; la fel în ms. 45 ; în ms. 4 389, o singură atestare, *să scoaţă*, în *1*, 24) ; *scoţînd* (BB, Fac., ms. 4 389, *24*, 53 ; BB, *40*, 10), *scoţîndu* (ms. 45, *24*, 53). De la verbul *a tinde*, gerunziul *tinzîndu-ş* (ms. 4 389, Fac., *19*, 10 ; *22*, 10) ; de la verbul *a trimite*, conjunctivul *să trimiţă* (BB, Fac., *41*, 34 ; *43*, 14 ; la fel şi în ms. 45). De la verbul *a tunde* (<lat. *tŭndo, -ĕre*), conjunctivul *să tunză* (BB, Fac., *31*, 19 ; *38*, 13 ; la fel în ms. 4 389), *să tundză* (ms. 45, *ibid.*).

De conjugarea a IV-a sînt următoarele forme verbale iotacizate : de la verbul *a auzi*, conjunctivul *să auză* (BB, Fac., *11*, 7), *să audză* (ms. 45, *ibid.*) ; de la verbul *a pieri* (<lat. *pĕreo, -īre*), prezentul indicativ *eu pieiu* (ms. 4 389, Fac. *15*, 2 ; dar în BB şi în ms. 45, *ibid.* : *eu pier*) ; prezentul conjunctivului, persoana a II-a singular, *să piei* (ms. 4 389, Fac., *19*, 15 ; *45*, 11) ; persoana a III-a singular *să piiêie* (ms. 4 389, Fac., *9*, 11 ; *19*, 21 ; *41*, 30, 36) ; de la verbul *a răsări*, conjunctivul *răsaie* (ms. 45, Fac., *1*, 11 ; în, BB, *răsară*) ; de la verbul *a veni, să viu* (ms. 4 389, Fac., 37, 10), *să vie* (BB, ms. 4 389, *24*, 39 ; *32*, 11 ; *49*, 6 ; ms. 45, *32*, 11), *viind* (ms. 4 389, Fac., *19*, 33 ; *24*, 42, 63 ; *37*, 25).

Verbul *a muri* prezintă o situaţie specială. La indicativul prezent, persoana I singular, avem *eu morĭu*, în toate cele trei texte studiate (BB, Fac., 48, 21 ; 50, 24 ; la fel în ms. 45 şi în ms. 4 389 ; în ultimul caz, în *45*, 28). La persoana I, conjunctiv prezent, de asemenea *(eu) să morĭu* (BB, Fac. ms. 4 389, *25*, 32; 26, 9 ; 46, 30 ; în ms. 45, *26*, 9). Rostirea cu *r* dur este şi ea consemnată : *eu mor* (ms. 45, Fac., 25, 32 ; ms. 4 389, *27*, 4). Explicaţiile propuse pentru acest verb pot fi văzute la G. Ivănescu, *Probl.*, p. 296—301.

S-a văzut în mod clar din materialul de fapte prezentat că în cele trei texte studiate, datînd din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, verbele care au astăzi *t, d, n, r* (cu excepţia formelor *pier, răsară, mor*) aveau forme iotacizate. Norma actuală nu începuse încă a prinde contur. Abia către sfîrşitul secolului al XIX-lea formele nordice cu *t, d, n, r* se vor impune în limba română literară (vezi I. Gheţie, *BDRL*, p. 166—167 : *passim*).

6.4.0. Imperfectul indicativului. Caracteristică acestei forme verbale este în epocă terminaţia *-iiă* (şi *-iiă*), la verbele de conjungarea a IV-a, simultan cu apariţia formelor actuale în *-a*. Astfel, verbul *a (se) apropia* avea la imperfect forma *apropiia* (BB, Fac., *12*, 11 ; *33*, 3 ; 37, 18 ; la fel în ms. 45 : *33*, 3 ; *37*, 18, şi în ms. 4 389 : *37*, 18). Imperfectul verbului *a dori* este *doriia* (ms. 4 389, Fac., *50*, 21). Forma *dormiia* este prezentă în BB, Fac. şi în ms. 45 (*19*, 33). De la verbul *a fugi*, imperfectul *fugiiaĭ* se întîlneşte în BB, Fac., *35*, 1 şi în ms. 4 389 *(ibid.)*, iar *fugiia* în *35*, 7 (în ms. 4 389 şi în *31*, 40). Verbul *a gîndi* are imperfectul *gîndiia* în BB, Fac. (*41*, 1, 17) şi în ms. 45 (*41*, 1) şi *gîndiiam*, în ms. 45, Fac., 40, 16, scris pe margine, de aceeaşi mînă, pentru *mi să părea* din text. Imperfectul *grăbiia* se întîlneşte în BB, Fac., *19*, 15 ; *goniia*, în ms. 4 389, Fac., *31*, 10 ; *ieşiia*, în BB (*2*, 6 ; *24*, 45), în ms. 45 *(ibid.)* şi în ms. 4 389 (*ibid.* ; *41*, 5, 6, 22, 23) ; *ispitiia*, în toate cele trei texte (*22*, 1) ; *iubiia*, în BB, Fac. (*27*, 14 ; *25*, 28, 28 ; *29*, 20 ; *37*, 3) şi în ms. 45 (*ibid.*, cu excepţia *25*, 28) ; în ms. 4 389 este întrebuinţată expresia *a-i fi drag* ; *înmulţiia*, în BB şi în ms. 45 (7, 18) ; *întăriia*, în BB şi în ms. 45 (7, 18, 19), precum şi în ms. 4 389 (*28*, 13) ; *muriia*, în toate cele trei texte (*35*, 18) ; *nemeriia*, în BB şi în ms. 45 (*39*, 2) ; *pieriia*, ms. 4 389 (*47*, 13) ; *plătiiam*, în BB şi în ms. 4 389 (31, 39) ; *plutiia*, ms. 4 389 (*1*, 2, scris pe margine, de aceeaşi mînă; 7, 8); *priciia*, în BB (*26*, 21) şi în ms. 4 389 (26, 35, scris pe margine, de aceeaşi mînă, pentru *se certa*, din text) ; *povestiiam*, în BB (*41*, 12) ; *pripiia*, în BB (*18*, 7) ; *răsăriia*, în BB şi în ms. 45 (*41*, 6), precum şi în ms. 4 389 (*19*, 25) ; *rătăciia*, în BB şi în ms. 45 (*21*, 15) ; *slujiia*, în BB şi în ms. 45 (*14*, 4) ; *sloboziia*, în ms. 4 389 (*35*, 18) ; *socotiia*, în ms. 4 389 (*37*, 11) ; *stăpîniia*, în ms. 4 389 (*36*, 30) ; *tocmiia*, în ms. 4 389 (*39*, 3) ;

veniĭam, în BB şi în ms. 4 389 (*48*, 7); *veniĭa*, în BB şi în ms. 45 (*29*, 6, 9; *37*, 25; *42*, 5), precum şi 4 ocurenţe în ms. 4 389); *vicleniĭa*, în BB şi în ms. 45 (*37*, 18); *zămisliĭa*, în BB (*30*, 39, 41; *31*, 10), în ms. 45 (*30*, 39; *31*, 10) şi în ms. 4 389 (*30*, 41; *31*, 10).

Terminaţia *-ĭa* se întîlneşte în *pogoriĭa*, prezent în toate cele trei texte (*28*, 12).

În epocă, se manifestă tendinţa de apropiere a acestor forme de imperfect în *-iiă*, de la conjungarea a IV-a, de cele în *-á* sau *-ĭá*, *-ęá*, de la conjugările a II-a şi a III-a. Această tendinţă poate fi ilustrată cu exemple ca cele următoare: *apropia*, în ms. 45, faţă de *apropiia*, din BB (*12*, 11); *flămînzia*, în BB (*41*, 55); *fugeai*, în ms. 45 (*35*, 1), faţă de *fugiiaĭ*, din BB (vezi mai sus); *grăia*, în BB şi în ms. 45 (*16*, 13; *39*, 10), precum şi în ms. 4 389 (*35*, 13); *gîndea*, în ms. 45 (*41*, 1); *iubea*, în ms. 45 (*25*, 28), alături de *iubiia*; *lăcuia* (лъкѹа), în 9 ocurenţe din BB şi din ms. 45, şi în 4 ocurenţe din ms. 4 389; *obrezuia*, în BB şi în ms. 45 (*17*, 24; *34*, 24); *plăteam*, în ms. 45 (*31*, 39); *pricea*, în ms. 45 (*26*, 21, 35); *plăcea*, în ms. 4 389 (*27*, 14); *sîrguia*, în ms. 45 (*19*, 15); *suia*, în ms. 4 389 (*28*, 11); *veniam*, în ms. 45 (*48*, 7); *zemeslea*, în ms. 45 (*30*, 41). Tendinţa de care vorbim este mai bine ilustrată în textul manuscrisului 45.

Consemnăm şi faptul că la imperfectul indicativului nu apar niciodată la persoana a III-a plural forme cu *-u*, ci numai exemple ca: *ei era* (de zeci de ori); *ei intra*; *ei se suiia*; *ei se pogoriia* etc.

Mai ales în BB şi în ms. 45, au fost consemnate şi cîteva forme perifrastice de imperfect, care sînt alcătuite din imperfectul verbului *a fi* şi gerunziul verbului de conjugat. Cîteva exemple: *era stînd* 'stătea', în BB (*18*, 22) şi în ms. 4 389 (*ibid.*); *era lucrînd*, în BB (*4*, 2; în ms. 45: *lucra*); *era zidind*, în BB, în ms. 45 şi în ms. 4 389 (*4*, 17); *era făcînd*, în BB şi în ms. 45 (*39*, 22); *erai mesctnd*, de la vb. *a meşte* 'einschenken, kredenzen', în BB, (*40*, 13); *erai păhărnicind*, în ms. 45 (*40*, 13). Modelul acestei forme perifrastice se află în originalul grecesc; de exemplu ἦν ἑστηκὼς (Fac., *18*, 22) este redat în română, cuvînt cu cuvînt, prin *era stînd*.

6.5.0. Perfectul simplu. Conjugarea I. Singular, persoana I, în *-ăiu*: *culcaiu*, în ms. 4 389 (*41*, 21); *închinaiu*, în ms. 4 389 (*24*, 48; în BB şi în ms. 45: *am îngropat*); *luoaiu*, în BB (*40*, 11); *strigaiu*, în toate cele trei texte (*39*, 14).

Singular, persoana a II-a, în *-aş*: *schimbaş*, în ms. 4 389 (*31*, 41).

Singular, persoana a III-a, în *-ă* sau în *-é*: *adăpă*, în BB (*21*, 19; *24*, 18); *ajutoră*, în BB (*30*, 8); *ajută*, în BB (*49*, 25; în ms. 45: *agiută*) şi în ms. 4 389 (*30*, 8); *giudecă*, în ms. 45 (*30*, 6 [5]); *încuie*, în ms. 4 389 (*19*, 5; *20*, 18); *îngrecă*, în ms. 4 389 (*16*, 4; *21*, *1*; *25*, 21; *29*, 33, 34, 35; *30*, 4, 7, 10, 12, 19; *38*, 3, 4, 18); *împoncişă*, în ms. 4 389 (*49*, 23); *întîmplă*, în ms. 4 389 (*30*, 11); *întră*, în ms. 4 389 (*24*, 32); *înfărcă*, în ms. 4 389 (*30*, 9); *judecă*, în ms. 4 389 (*30*, 6); *luoă*, în ms. 4 389 (30, 9); varianta *luo* cunoaşte în BB, Fac. peste 40 de ocurenţe.

Plural, persoana I, în *-ăm*: *aflăm* 'aflarăm', în ms. 4 389 (*43*, 21); *dăzlegăm* (*ibid.*); *luoăm* (*ibid.*).

Plural, persoana a III-a, în *-ără*: *adăpară*, în ms. 4 389 (*19*, 32, *33*, 35); *aflară*, în ms. 4 389 (*11*, 2); *apucară*, în ms. 4 389 (*19*, 10); *îmbătară*, în ms. 4 389 (*19*, 33, 35); *îngrecară*, în ms. 4 389 (*19*, 36); *jungheară*, în ms. 4 389 (*37*, 31); *mîncară*, în ms. 4 389 (26, 30). Aceste forme se găsesc şi în BB şi în ms. 45. Ultimul exemplu, *mîncară*, cunoaşte în BB 9 ocurenţe.

Conjugarea a II-a. Singular, persoana I, în *-úĭu*: *văzuiu*, în ms. 4 389 (*31*, 10; *37*, 9; *40*, 9, 16; *41*, 22; *48*, 11), *vădzuiu*, în ms. 45.

Conjugarea a III-a. Forme slabe în *-úĭu*: *cunoscuiu*, în ms. 4 389, Fac. (*22*, 12); *începuiu*, în BB, Fac. (*18*, 29); forme slabe în *-iĭu*, persoana a II-a singular: *învinciş*, în ms. 45 (Pref. M., p. 1; persoana I singular, la Dosoftei: *învinciĭu*, vezi H. Tiktin, *DRG*, II, p. 848, sub *a învinge*).

Forme tari. Persoana I singular, în *-ş*, *-şu*, *-şĭu*: *aduş*, în ms. 4 389 (*41*, 9); *întorşiu*, în ms. 45 (*30*, 8 [7]; în BB: *întorşu*); *puş*, în ms. 45 şi în BB (*24*, 47); *spuş*, în ms. 4 389 (*41*, 28); *storşu*, în BB şi în ms. 45 (*40*, 11); *storş*, în ms. 4 389 (*ibid.*); *ziş*, în BB (*24*, 39, 42, 45, 47; *31*, 11), în ms. 4 389 (*24*, 42, 45; *31*, 11); *dziş*, în ms. 45 (*24*, 39, 42, 47; *31*, 11); *dzişi*, în ms. 45 (*24*, 45).

Persoana a II-a singular: *ziseşi*, în ms. 4 389 (*18*, 5); *ziseş*, în ms. 4 389 (*31*, 49).

Persoana a III-a singular: *fiarsă*, în ms. 45 (*25*, 29); *fiarse*, în BB (*25*, 29); *fiêrse* (cu *-ѣа-*), în ms. 4 389 (*ibid.*); *fêce* (cu *-ѧ-*, *-ѣ-*), în ms. 45 (*1*, 21; *7*, 10; *9*, 24; *19*, 28; *29*, 28); *rumpse*, în BB (37, 29).

Persoana a III-a plural: *fêceră*, în ms. 45 (*5*, 17; *20*, 23, 27; *12*, 6).

Conjugarea a IV-a. Singular, persoana I, în *-iĭu*: *adormiiu*, în BB şi în ms. 45 (*41*, 21); *auziiu*, în BB (*41*, 15), în ms. 4 389 (*41*, 15; *3*, 10); *audziiu*, în ms. 45 (*41*, 15); *blagosloviiu*, în ms. 4 389 (*24*, 48); *întăriiu*, în toate cele 3 texte (*30*, 8); *întocmiiu*, în ms. 4 389 (*30*, 8); *săvîrşiiu*, în ms. 4 389 (*24*, 45); *lipsiiu*, în BB şi în ms. 45 (*48*, 11).

Singular, persoana a II-a, în *-ş*: *grăiş*, în ms. 4 389 (*19*, 21); *măriş*, în BB şi în ms. 45 (*19*, 19); *semeţiş*, în BB şi în ms. 45 (*49*, 3); *suiş*, în BB şi în ms. 45 (*49*, 4, 9).

Singular, persoana a III-a, în *-i*, *-î*: *pipii* 'pipăi', în ms. 4 389 (*27*, 22); *ajutori*, în ms. 45 (*30*, 8); *vîrî*, în ms. 4 389 (*31*, 34).

Plural, persoana I: *tăbărîm* 'tăbărîrăm', în ms. 4 389 (*43*, 21).

Verbul *a da* are la perfectul simplu, persoana I, singular, formele *ded*, în ms. 4 389 (*40*, 11) şi *dediu*, în BB şi în ms. 45 (*ibid.*). Forma de persoana a III-a, singular, este *dêde*, cu 34 de ocurenţe în BB, cu 36, în ms. 45, şi cam cu tot atîtea, în ms. 4 389.; aici şi *dete* (*25*, 5); *deate* (*25*, 6). Persoana a III-a plural este *dêderă*, în toate cele 3 texte. După cum se vede, formele de perfect simplu ale acestui verb sînt încă cele arhaice, ale românei vechi.

Verbul *a fi* are la perfectul simplu, persoana a III-a, singular, sensul 'a se întîmpla', ca în modelul grecesc după care acest sens a fost calchiat, ἐγένετο. De exemplu: „*Şi fu după ce purcêseră ei de la răsărit*" (ms. 4 389, *11*, 2); în greceşte: καὶ ἐγένετο ἐν τῷ κινῆσαι αὐτοὺς ἀπὸ ἀνατολῶν. Uzul acesta este atestat de zeci de ori în toate cele trei texte studiate, constituind o caracteristică a limbajului biblic.

6.6.0. Perfectul compus. Auxiliarul de persoana a III-a singular *au* (<lat. pl. *habunt*) (*el au făcut*), formă general folosită în textele studiate, poate apărea uneori după participiul trecut al verbului de conjugat: *îndireptat-au* 'el a îndreptat', în ms. 4 389 (*24*, 21); *făcutu-m-au*, în BB şi în ms. 4 389 (*45*, 9). Construcţia actuală este totuşi generalizată.

În BB şi în ms. 45, este folosit uneori un perfect perifrastic alcătuit din perfectul simplu al verbului *a fi*+gerunziul verbului de conjugat. Forma se întîlneşte şi în secolul al XVI-lea (vezi O. Densusianu, *ILR*, II, p. 143). Ea este modelată după greceşte. Exemple: „*Şi fu audzindu sluga lui Avraam*", în ms. 45

(*24*, 52; la fel şi în BB), după gr. ἐγένετο δὲ ἐν τῷ ἀχοῦσα τὸν παῖδα τοῦ 'Αβραὰμ; „*Şi fu născîndu*", în ms. 45 (*38*, 28); „*Şi fu deşertîndu*, în ms. 45 (*42*, 35). Traducătorul ms. 4 389 recurge la alte construcţii. Pentru primul caz, întîlnim în ms. 4 389: „*Şi fu deaca auzi*; pentru al doilea: „*Şi născînd*"; pentru al treilea: „*Şi fu cîndu-ş dăşărta*".

6.7.0. Mai-mult-ca-perfectul. Persoana a II-a singular: *miniaseş*: în ms. 4 389 (*41*, 40). Formele de persoana a III-a singular şi de persoana a III-a plural, în *-se* sau *-să*, sînt, în cele mai multe cazuri, identice.

Persoana a III-a singular: *apucase*, în ms. 4 389 (*28*, 11); *grăise*, în ms. 4 389 (*21*, 1, 2); *născuse*, în ms. 4 389 (*46*, 15, 20, 27); *porăncisă*, în ms. 4 389 (*47*, 11); *spărcase*, în ms. 4 389 (*34*, 13); *zisêse*, în ms. 4 389 (*21*, 1; *23*, 3).

Persoana a III-a plural: *astupase*, în ms. 4 389 (*26*, 18); *ieşise*, în ms. 4 389 (*9*, 18); *îngreuiasă*, în BB (*48*, 10); *rămăsêse*, în ms. 4 389 (*30*, 36); *scăpase*, în ms. 4 389 (*26*, 15, 18); *venise*, în ms. 4 389 (*23*, 10). Terminaţia *-seră* este prezentă în *purcêseră*, în ms. 4 389 (*11*, 2).

Verbul *a da* are la mai-mult-ca-perfect persoana a III-a singular forma *dedêse*, în ms. 4 389 (*46*, 23).

Uneori apare şi forma perifrastică alcătuită din perfectul compus al verbului *a fi*+participiul trecut al verbului de conjugat: *au fostu pus*, în ms. 45 (*28*, 18); *s-au fostu dus*, în ms. 45 (*31*, 19). Forma a fost preluată şi în BB (dar fără *-u* la cuvîntul *fost*). Acestei forme, care, în genere, poate fi considerată nordică şi, parţial, moldovenească, i se opune în textul ms. 4 389, care are trăsături sudice, forma simplă de m.m.c.pf., de exemplu *pusêse* (28, 18).

6.8.0. Viitorul. În toate cele trei texte studiate, formele auxiliarului de viitor sînt ca cele actuale. Se poate, astfel, constata că variantele arhaice din secolul al XVI-lea, ca *veri*, de la persoana a II-a singular, *vrem*, *văm*, *vem*, de la persoana I plural, şi *vreţi*, de la persoana a II-a plural, fuseseră abandonate la sfîrşitul secolului al XVII-lea în cele două principale aspecte ale românieî literare vechi.

Poziţia auxiliarului poate fi şi după verb, de regulă în propoziţiile interogative: *avea-vom*, în ms. 4 389 (*24*, 23); *da-m-vei*, în ms. 4 389 (*38*, 17); *merge-voiu*, în ms. 4 389 (*24*, 58); *pierde-i-vei*, în ms. 4 389 (*18*, 24); *fi-va*, în ms. 4 389 (*26*, 11). Pronumele reflexiv poate să apară şi după verb: *nu va săvîrşi-se* 'nu se va sfîrşi', ms. 4 389 (*49*, 10).

Există şi cîteva exemple cu forma de viitor alcătuită din *voi*+conjunctivul, folosită mai ales la persoana a III-a singular: *va să facă*, în ms. 4 389 (*32*, 7); *va să fie*, în BB şi în ms. 4 389 (*41*, 30; în ultimul text şi în *25*, 22); *va să piiarză*, în ms. 4 389 (*19*, 14); *va să fărîme*, în BB, Fac. (*19*, 14); *va să grăbească*, în ms. 4 389 (*41*, 32); *va să prînzească*, în BB (*43*, 25; în ms. 45, aceeaşi formă, dar cu africata *-dz-*); *va să se fiie minte*, în ms. 4 389 (*41*, 31); *va să te ucigă*, în ms. 4 389 (*27*, 42); *va să se uite*, în ms. 4 389 (*41*, 30); *va să vie*, ms. 4 389 (*41*, 29). La persoana a III-a plural: *vor să fie*, în ms. 4 389 (*41*, 34, 36).

Viitorul verbului *a fi*+verb la gerunziu alcătuiesc o formă verbală care are, poate, valoare de viitor, şi nu de prezumtiv (vezi O. Densusianu, *ILR*, II, p. 146); „*Poate fi că fraţii tăi nu vor fi păscînd oile in Sichem*", în ms. 4 389 (*37*, 13); „*Voiu fi suspinînd şi tremurînd*", în BB şi în ms. 45 (*4*, 12, 14; în ms. 45, cu *-u* la cele două gerunzii).

În mai multe cazuri, în cele trei texte analizate se menţine situaţia mai veche de a nu se face deosebire între formele auxiliarului *voiu* şi cele ale verbului *voiesc*, astfel încît *tu vei* înseamnă 'tu vrei': „*Să vei în stînga, eu în dreapta*" 'dacă vrei....', în ms. 45 (*13*, 9); „*De vei tu în stînga*", în BB (*13*, 10); „*Vei să iai*", în BB şi în ms. 45 (*30*, 15); *el nu va*, în ms. 4 389 (*39*, 8; pe margine, de aceeaşi mînă, pentru *el nu vrea*, din text); *veţ să luaţ*, în ms. 4 389 (*46*, 36).

6.9.0. Conjunctivul prezent. Aspectele mai semnificative au fost prezentate în paragraful despre „verbele iotacizate" (vezi II. **6.3.0.**). Menţionăm formele verbelor *a ucide* şi *a avea*. În primul caz, în toate trei texte apar forme cu *-g*: *să ucig* (*27*, 41); *să ucigă*, în BB şi în ms. 45 (*20*, 2), precum şi în ms. 4 389 (*20*, 2; *26*, 7 *32*, 11; *37*, 18). Referitor la apariţia lui *-g*, cf. H. Tiktin, *DRG*, s.v.

Verbul *a avea* cunoaşte la conjunctiv prezent şi formele *să aiu*, în ms. 4 389 (*41*, 40); *să aibu*, în ms. 4 389 (*32*, 11); *(să) aibi*, în BB şi în ms. 45 (*35*, 17).

6.9.1. În locul morfemului de conjunctiv *să*, apare în cîteva locuri din ms. 45 şi din BB *şi*. La prima vedere, s-ar părea că avem a face cu primele exemple de folosire a lui *şi* la conjunctiv. În realitate, ne găsim în faţa unei imitaţii servile a modelului grecesc. *Şi* apare numai la persoana a III-a, în exemple ca următoarele:

a) „*Şi facă faraon şi tocmască mai mari preste locuri pre pămînt şi să trimiţă toate ţiinile* (=cerealele)", în ms. 45 (*41*, 34); prima parte a frazei, cu cei doi *şi*, este reprodusă întocmai şi în BP; dar în ms. 4389, verbele sînt la conjunctivul cu *să*: „*Să puie faraon...; să strîngă toată roada grîului*"; tot aşa şi în B. 1975: „*Să poruncească....să se pună....*". De asemenea, în textul latinesc şi în cel german, apar construcţii cu conjunctivul: „*Qui constituat praepositos per cunctas regiones....*"; „*Und sorge dafür, daß er Amtsleute verordne im Lande*". Apariţia lui *şi* în ms. 45 şi în BB se clarifică dacă punem faţă în faţă versetul de mai sus cu textul grecesc: „Καὶ ποιησάω φαραώ καὶ καταστησάτω τοπάρχας ἐπὶ τῆς γῆς, în care se găsesc două imperative precedate de καὶ (=*şi*), pe care traducătorul român, spătarul Nicolae Milescu, le-a tradus cuvînt cu cuvînt: *facă* şi *tocmască* sînt forme de conjunctiv cu valoare de imperativ, echivalentele imperativelor gr. ποιηάω, respectiv καταστησάτω.

b) „*Iată Răveca înnaintea ta: luînd-o să o iai şi fie fămêie ficiorului stăpînului tău*", în ms. 45 (*24*, 51); în BB,: „*Şi fie fămêie*"; în ms. 4 389: „*Şi fie muiêre*". Conjunctivul apare în versiunile latinească şi germană: „*Et fit uxor filii domini tui*"; „*Daß sie die Frau sei des Sohnes deines Herrn*". Dar textul grecesc conţine un *şi* urmat de imperativ: „ καί ἔστω γυνή (=*şi fie femeie*).

c) „*Şi-m dea peşterea cea îndoită*", în ms. 45 (*23*, 9); „*Şi-m dea mie peştira cea îndoită*", în BB (*ibid.*). Dar în ms. 4 389 apare morfemul de conjunctiv *să*: „*Să dea mie peştera ce îndoită*"; tot aşa în B. 1975: „*Să-mi dea peşterea Macpela*". Tot conjunctivul este folosit în versiunea latinească şi în cea germană: „*Ut det mihi speluncam duplicem*"; „*Daß er mir gebe seine Höhle in Machpela*". Însă, în versiunea grecească avem καὶ + imperativul: και δώτω μοι τὸ σπήλαιον τὸ διπλοῦν, pe care traducătorul român al ms. 45 a transpus-o cuvînt cu cuvînt, numai că în loc de imperativ a folosit persoana a III-a conjunctiv, cu valoare de conjunctiv hortativ. (Referitor la conjunctivul popular cu *şi* din unele graiuri dacoromâne, vezi Romulus Todoran, *Contribuţii de dialectologie*, Bucureşti, 1984, p. 114—133).

6.9.2. Conjunctivul perfect. Auxiliarul de la această formă verbală cunoaşte uneori în textele studiate flexiunea după persoană şi număr, o trăsătură aparţinînd unei faze mai vechi din istoria limbii române: „*Să nu fim greşit*", în BB şi în ms. 45 (*20*, 9);

„[Ele] *să fie făcut*", în BB și în ms. (*44*, 7); *„Zic unii să le fie făcut împăratul....72 de cămări și acoló să le fie scos cineș a sa carte și.... să fie aflat toate pe un cuvînt într-un chip tămăcite*", ms. 45 (Cî, p. 1).

6.10.0. Condiționalul-optativ. Auxiliarul are, de regulă, formele din limba literară actuală. Uneori, însă, la condiționalul-optativ prezent (și perfect), persoana a III-a singular și plural, apar formele *ară*, *are*: *„Are fi 7 spice*", în ms. 45 (*41*, 22; în BB: *ar fi*); *„Are vedea neștine*", în ms. 45 (*33*, 10; în BB: *ar vedea nișteine*); *„Ară fi fost*", în ms. 4 389 (*26*, 10; *31*, 41); *„Ară fi fost ieșind*", în ms. 4 389 (*41*, 2).

6.11.0. Modul imperativ. Desinența *-êște* se întîlnește în: *ferêșt-te* !, în BR (*19*, 9); *gătêște* !, în BB (*43*, 16; la fel și în ms. 45); *jirtvuiêște* !, în ms. 45 (*22*, 10, scris pe margine, de aceeași mînă); *lăcuiêște* !, în ms. 45 (*24*, 44; în BB, Fac., sînt 7 atestări); *păzêște-te* !, în ms. 4 389 (*24*, 6) și în BB (*31*, 24, 29).

Consemnăm următoarele forme de imperativ:

Conjugarea I: *adapă-mă* !, în BB (*24*, 17, 43, 45); *adune-se* !, în md. 4 389 (*1*, 9); *junghe* !, în ms. 4 389 (*43*, 16); *mustre* !, în ms. 45 (*31*, 37).

Conjugarea a II-a: *bea* !, în ms. 4 389 (*24*, 18); *șădeț* !, în ms. 4 389 (*22*, 5).

Conjugarea a III-a: *ado-mi* !, în ms. 4 389 (*27*, 7; în BB: *adu* !); *ado* !, în ms. 4 389 (*27*, 4, 13); *fă* !, în ms. 4 389 (*27*, 4); *te du* !, în ms. 4 389 (*27*, 13); *vă duceț* !, în ms. 4 389 (*42*, 19).

Conjugarea a IV-a: *vino* !, în BB (*19*, 32; *31*, 44; *37*, 13), în ms. 45 (*37*, 13, scris pe margine, de aceeași mînă, pentru *ia-mblă* ! din text) și în ms. 4 389 (*31*, 44; *37*, 13). Formei *vino* !, din BB și din ms. 4 389, îi corespunde în textul ms. 45 *ia-mblă* (vezi mai jos). În cap. 19, vers. 32, *Facerea*, găsim în ms. 4 389 *blăm* !, pentru *vino* !, din BB. Repartiția teritorială actuală a lui *vino* !, în opoziție cu forma *vină* !, poate fi văzută în ALR SN, h. 1 440, *vino altă dată*. Prima formă, *vino* !, este sudică, formînd arie în Dobrogea, Muntenia, Oltenia, zona Brașov (2 puncte), zona Sibiu (1 punct), sud-estul Banatului (3 puncte). Cealaltă, *vină* !, este cunoscută în aria nordică. Distribuirea dialectală a acestor variante se aseamănă cu aceea a formelor de vocativ feminin: în *-o* ! (în jumătatea de sud) și în *-ă* ! (în jumătatea de nord). De la a *a slobozi*, imperativul este *slobózi-mă*, în ms. 4389, Fac. (*30*, 25).

6.11.1. Din unele forme ale verbului latinesc *ambulo, -āre* (>*a îmbla*, *a umbla*), au apărut în limba veche cîteva forme speciale de imperativ; unele din acestea mai dăinuie pînă astăzi prin graiuri. Este vorba de: *blem* ! 'să mergem !' 'haide!', din conjunctivul latinesc, persoana I plural, *ambulēmus*; *blăm* ! 'haide !', din indicativul prezent, persoana I plural, *ambulamus*; *blați* !, 'haideți' !', din indicativul prezent, persoana a II-a plural, *ambulatis*; *bleți* ! 'haideți' !, din forma de conjunctiv prezent, persoana a II-a plural, *ambulētis*. Silaba inițială din aceste forme ar fi dispărut, după O. Densușianu, *ILR*, II, p. 150, prin afereză. După H. Tiktin, *DRG*², I, p. 342, scurtarea s-ar fi produs în situațiile în care formele erau precedate de interjecția *ia* !: *ĭa-mblăm* !, *ĭa-mblați* !, *ĭa-mblem* !, *ĭa-mbleți* ! au fost analizate ca fiind alcătuite din interjecția *ianĭ* !, *ian* ! și *blăm*, *blați*, *blem*, *bleți*. După modelul formelor din urmă, s-a creat, pe cale analogică (ca *sînteți* din *sînt*), *blămați* !, *blemați* !

Forme de felul celor de mai sus se întîlnesc în ms. 45. Ele au fost eliminate în textul tipărit la București. De asemenea, foarte rar, ele apar și în ms. 4 389; este vorba, de fapt, numai de *blăm* ! (Fac., *11*, 4; *19*, 32).

Situația din ms. 45 este mai interesantă din acest punct de vedere. Mai întîi, trebuie spus că întîlnim în acest text, în cartea *Facerea*, alături de imperativul normal de la verbul în discuție, anume *îmblă* ! (*13*, 17), și o formă în care acest imperativ este precedat de interjecția *ia* !, confirmîndu-se, astfel, explicația propusă de H. Tiktin: *„Ia-mblă la pămîntul carele-ț voi arăta ție*" (*12*, 1; în BB: *să mergi*; în ms. 4 389: *te du*); *„Ia-mblă, dară să adăpăm pre tatăl nostru vin*" (*19*, 32; în BB: *vino, dară*; în ms. 4 389: *blăm, dară*); *„Ia-mblă întră în lontru*" (*24*, 31); *ia-mblă* (*37*, 13 [12]; pe margine, de aceeași mînă, care nu poate fi decît cea a copistului mu.tean Dumitru din Cîmpulung, *vino* !; în BB: *ia vino* !; în ms. 4 398: *vino* !); *„Ia-mblă să punem făgăduință*" (*31*, 44; în BB și în ms. 4 389: *vino* !).

Alături de formele de mai sus, care au la bază un imperativ, în manuscrisul 45 se mai întîlnește și forma de plural *ia-mblați* ! (în următoarele contexte: *„Ia-mblați să facem cărămizi*" (*11*, 3; în BB și în ms. 4 389: *veniți*); *„Ia-mblați și să zidim noao cetate*" (*11*, 4; în BB: *veniți*; în ms. 4 389: *blăm*); *„Ia-mblați și pogorîți*" (*11*, 7; în BB: *veniți*); *„Ia-mblați să-l omorîm pre el*" (*37*, 20 [19]; pe margine, de aceeași mînă a copistului muntean, *veniți*; în BB și în ms. 4 389: *veniț*.

După constatarea lui H. Tiktin, variantele analogice *ia-mblă* și *ia-mblați* sînt prezente în scrisul lui Dosoftei. Ele se găsesc și în Herodot-ul de la Coșula (vezi L. Onu, *Herodot*, Glosarul, p. 705). Chestiunea a fost discutată de N.A. Ursu, *Din nou despre paternitatea primei traduceri românești a* **Istoriilor** *lui Herodot și despre revizia* **Vechiului Testament** *tradus de Nicolae Milescu*, în „Limba română", anul XXXIV, nr. 1, ian.-febr. 1985, p. 30—45. Este evident că aceste forme constituie o trăsătură caracteristică a limbii din manuscrisul 45, *Facerea*. Utilizarea lor pare a fi, totodată, o trăsătură caracteristică a scrisului unui singur sau al unui anumit autor, astfel încît acest fenomen poate fi invocat, alături de altele, în problemele de paternitate a celor trei texte menționate, paternitate atît de controversată și atît de greu de rezolvat. Pînă acum este sigur că formele discutate se întîlnesc la un autor *cunoscut*: Dosoftei.

6.11.2. Verbul defectiv *a păsa* (<lat. pop. *passo, -āre* <*passus* 'Schritt') este prezent în textele studiate numai cu forme de imperativ. Astfel, în ms. 45 găsim: *pas* ! 'du-te !', 'pleacă !', în exemplul: *„Și pas la pămîntul cel înnaltu*" (=la munte) (*22*, 2). În BB, Fac. apare în același loc varianta *pasă*, repetată și în: *„Pasă de vezi de sînt sănătoși frații tăi*" (*37*, 14; la fel în ms. 45 și în ms. 4 389); *„Pasă la pămîntul nașterii tale*" (*31*, 13; la fel în ms. 45; *du-te*, în ms. 4 389). *Pasă* ! mai apare în ms. 4 389: *„Pasă de-acii !*" (*19*, 9); *pasă* ! (*27*, 9; *33*, 14; *37*, 14) și în ms. 45: *„Pasă de vedzi*" (*37*, 14).

Forma de plural *păsați* este atestată de două ori în BB (*32*, 16; *42*, 19), iar *păsaț*, fără *-i*, de patru ori (*29*, 7; *41*, 55; *43*, 2; *44*, 25). În ms. 45, în toate aceste ocurențe, apare forma cu *-i*, *păsați*. Fără *-i* este scris acest cuvînt și în ms. 4 389, în toate cele 6 ocurențe, dintre care numai 4 coincid cu cele din BB și din ms. 45; în două cazuri, a fost folosit alt verb, *duceți-vă* (*43*, 2) și *vă duceți* (*12*, 19); se adaugă două ocurențe în plus: *42*, 2 și *43*, 13.

6.11.3. Imperativul negativ. La persoana a II-a singular se folosește forma actuală: *nu te têmе* !, în toate cele trei texte studiate (Fac. *15*, 1). La persoana a II-a plural, alături de *nu vă têmeț(i)* !, din toate cele trei texte (*43*, 23), apoi din ms. 45 și ms. 4 389 (*50*, 19, 22), apare și varianta mai veche *nu vă têmereți* ! (*50*, 19, 21). De asemenea, în ms. 4 389 a fost întîlnită forma *nu vă certareț* ! (*45*, 24), în locul căreia în ms. 45 și în BB apare forma actuală *nu vă scîrbiți* !

6.12.0. Infinitivul lung. Consemnăm un singur fapt: *a să isprăvirea*, care apare în ms. 45, Pref. M, p. 2, în contextul *„Pentru ca multe ca acêstea și altele ca acêstea lucruri dumnezăiești a să isprăvirea, iar mai apoi....“*

6.13.0. Gerunziul. Mai multe forme de gerunziu pot fi văzute în **II. 6.3.0.** (verbe iotacizate). În textele studiate, apare uneori construcția *și spuse zicînd*, pe care O. Densusianu, *ILR*, II, p. 360, a identificat-o în greacă și în slavonă, în latină și în maghiară etc., cu punctul de plecare în ebraică. De asemenea, se întîlnește o altă construcție alcătuită dintr-un gerunziu + forma de viitor a aceluiași verb, de tipul: *„Domnînd ne vei domni“*, în ms. 4 389 (*37*, 8); *„Împărățînd vei împărăți“*, în ms. 4 389 (*37*, 8); *„Știind vei ști“*, în BB și în ms. 45 (*15*, 13).

Cîteodată, după gerunziu apar și alte timpuri. Astfel, în cîteva cazuri urmează prezentul indicativ, de exemplu în *„Mîntuind mîntuiește“*, în toate cele trei texte (*19*, 17); alteori, perfectul simplu: *„Închizînd închise“* (care calchiază construcția din greacă συγκλείων συνέκλεισεν), din BB și din ms. 45 (*20*, 18); *„Încuind încuie“*, în ms. 4 389 (*ibid.*). După gerunziu, mai poate apărea perfectul compus: *„Văzînd te-am văzut“* (în gr. Ἰδόντες ἑωράκμεν), în BB, în ms. 45 și în ms. 4 389 (*26*, 28), sau conjunctivul prezent: *„Luînd-o să o iai“*, în ms. 45 (*24*, 51; în BB, gerunziul este urmat de imperativ: *luînd-o du-te*; în ms. 45: *ia-o și te du*).

7. ADVERBUL

7.1.0. Făcînd o comparație cu sistemul tripartit latinesc al adverbelor de loc, anume *hic - ibi - illic* (cf. și fr. *ici - là - là-bas*, germ. *hier-da-dort*) (H. Tiktin, *DRG*, sub *acolea*), constatăm că *aici(a)* (și *ici*) ocupă primul loc, urmat fiind de *acii(a)* sau *acoleá*, ambele indicînd un loc mai apropiat și corespunzînd persoanei a II-a, după care, pe locul al treilea, vine *(a)coló*, indicînd un loc mai îndepărtat, și corespunzînd persoanei a III-a. Această situație generală se reflectă parțial și în cele trei texte studiate.

7.1.1. Adverbul *aicea* (<*ici*<lat. *hīcce*; *a-* și *-a* s-au adăugat mai tîrziu) cunoaște în BB, Fac. 12 ocurențe, cărora li se adaugă 3 ocurențe cu forma *aici*. În ms. 45, în 14 ocurențe apare *aicea* și numai într-una *acii* (22, 5). Forma *aici* este generală în ms. 4 389. Varianta simplă *ici* (<lat. *hīcce*) este atestată în ms. 4 389: *„Apropie-te ici* (*23*, 11).

7.1.2. Pentru poziția a doua, se folosește uneori forma *acii*, care provine din lat. *eccum-hīc* (>*aci*); varianta *acii* a avut un *-e*<*-ce*, care a devenit *-i*. Această formă, *acii*, a fost întîlnită o dată în BB (Fac., *22*, 5), de două ori în ms. 45 (22, 5): *„Ședeți acii cu măgariul, iară eu și copilașul vom mêrge păn-acii“*. Acest pasaj este modificat în BB în sensul schemei de mai sus: *ședeți acii* devine *ședeți aicea*, așadar se folosește, în mod corect, adverbul propriu primei poziții, sau poziției celei mai apropiate; pentru poziția a doua, textul BB menține adverbul *acii*. Textul respectiv din BB este: *„Șădeți aicea cu măgariul, iară eu și copilașul vom mêrge pănă acii“*. Forma *acii* există și în ms. 4 389: *„Pasă de-acii!“* (*19*, 9), text care conține și o variantă fără *a-*; *„pînă-cii* (*22*, 5); iar *aciia* se întîlnește în ms. 45 și în BB, Fac. (*31*, 37).

Celălalt adverb care indică un loc mai apropiat, *acoleá* (probabil din lat. *eccu*[*m*]-[*i*]*llīc* sau *-*[*i*]*llāc*, după H. Tiktin, *DRG*, s.v.), este atestat numai o singură dată în textul BB (*19*, 9), fiind preluat, ca atare, din textul moldovenesc care a stat și la baza manuscrisului 45. Pentru că acest adverb este propriu dialectului nordic, moldovenesc. În ms. 45, *acoleá*, în afară de locul citat mai sus din BB, mai apare și în cap. *28*, vers. 3. De asemenea, *acoleá* este prezent și în ms. 4 389 (*20*, 1; *26*, 21; *34*, 5), dar nu la loc potrivit.

7.1.3. Adverbul de depărtare (poziția a III-a) *acoló* este atestat în BB, Fac. de aproximativ 100 de ori. Același număr de ocurențe există, desigur, și în cele două texte manuscrise. O singură dată a fost găsită varianta fără *a-*, *coló*, în ms. 4 389 (*33*, 2).

7.1.4. În ms. 4 389, adv. *acii* apare și în compusul cu *-ș(i)*, *aciiș*, avînd sensul 'îndată, imediat' (*38*, 28); iar *de-acii* înseamnă 'apoi, după aceea', în ms. 4 389 (*29*, 27).

7.2.0. Adverbul *acum* (<lat. **eccú*[*m*]*-mo*[*do*]) are în BB aproximativ 60 de ocurențe și cam tot atîtea în cele două manuscrise. Dar în ms. 45 apare și varianta *acmu* (8 ocurențe: *2*, 23; *15*, 16; *17*, 5; *20*, 7; *31*, 29; *11*, 6; *27*, 43; *31*, 16), al cărei etimon este lat. **eccu*[*m*]*-mó*[*do*], sau *-mó*[*do*]*-hūc*. După datele ALR SN h. 1 489, 1 490, aria variantei *amu*, care este continuatoarea formei vechi românești, *acmu*, cuprinde aproximativ jumătatea de nord a teritoriului dacoromân. În epoca veche, *acmu* era frecvent folosit în textele rotacizante și în scrierile din Moldova din secolele al XVI-lea —al XVIII-lea și chiar pînă la începutul secolului al XIX-lea (vezi G. Ivănescu, *Probl.*, 339—341; I. Gheție, *BDRL*, p. 175). Din această cauză, putem presupune că textul de bază pe care l-a transcris copistul muntean Dumitru din Cîmpulung va fi avut peste tot numai forma *acmu*. Considerată, pe drept cuvînt, prea aberantă față de norma muntenească, această formă a fost înlăturată de copist, dar nu în toate ocurențele. În schimb, diortositorii BB au înlăturat-o complet din cartea *Facerea*, și, probabil, din tot textul *Vechiului Testament* tipărit la București. Este însă demn de consemnat detaliul că *acmu* are în Herodot-ul de la Coșula 13 ocurențe, în timp ce *acum* este prezent numai o singură dată, ca adverb corelativ: *acum... acmú* (vezi L. Onu, *Herodot*, Glosar, p. 664).

7.3.0. Adverbul *aiáve* 'exact, întocmai, (<vsl. *ajavě*) apare o singură dată în BB, Fac.: *„Și voi vă legați pănă se vor face aiave cuvintele voastre“*. (*42*, 16).

7.4.0. Adverbul *au* (<lat. *aut*) este folosit în propoziții interogative, exprimînd mirarea că cel întrebat consideră ca adevărat conținutul propoziției interogative (vezi H. Tiktin, *DRG*, s.v.); este însoțit de *doară* sau de *nu*: *au doară, au nu*. În BB, Fac., este atestat de 13 ori. Probabil că și în cele două manuscrise numărul ocurențelor este asemănător.

7.5.0. Adverbul *ba* 'nu' (<sl. *ba*) cunoaște în BB, Fac. și în ms. 45, 7 ocurențe, iar în ms. 4 389, 6 ocurențe.

7.6.0. Adverbul interogativ *că ce?* este folosit în BB, Fac. în următoarele locuri: *24*, 31; *26*, 9; *3*,1 36, 36; varianta *că ci?*, rezultată prin confuzie cu conjuncția *căci* (vezi O. Densusianu, *ILR*, II, p. 164), este atestată în același text de 7 ori: *4*, 6; *12*, 9; *26*, 27; *29*, 25; *32*, 29; *44*, 4, 18, fiind întotdeauna precedată de *pentru*: *Pentru că ci....? 'de ce....?'*. În linii generale, situația din ms. 45 se aseamănă, în cazul acestui cuvînt, cu cea din BB. De asemenea, acest adverb interogativ apare și în ms. 4 389: *„Că ce stai afară? (24*, 31); *„Dară dumnezeii miei că ce i-ai furat?“* (*31*, 30; cf. și *26*, 9, 10; *29*, 15 etc.). De cîteva ori a fost consemnată și forma inversă *ce că?*: *„Ce că au zis Dumnezău?“*, în BB (*3*, 1; în ms. 45 la fel); *„Ce că au rîsu Sarra?“*, în BB și în ms. 45 (*18*, 13).

7.7.0. Adverbul *cîndai* 'poate, întîmplător, posibil“ (<lat. *quando+vis* sau *vult*), caracteristic limbii vechi, cunoaște în textul BB 14 ocurențe. Situația este probabil asemănătoare și în celelalte două texte.

7.8.0. Adverbul *decinde(a)*, însoţit de *de* (<lat. *de-ecc'-inde*) , cu sensul 'dincolo de', este folosit în textul BB, Fac. în 4 locuri (*35*, 16, 20 : *„Decindea de turnul Gader“ ; 50*, 10, 11 : *„Decindea de Iordan“*). Exact aceleaşi ocurenţe se întîlnesc şi în ms. 45, numai că aici fără *-a*.

7.9.0. Pentru 'împreună' se foloseşte şi adverbul *denpreună*, în BB, Fac. (*22*, 6) şi *depreună* (<lat. *de-per-unam*), în ms. 4 389 (*37*, 7).

7.10.0. Adverbul *faţiş* 'de faţă' apare în sintagma *faţă-faţiş* : *„L-am văzut pe Dumnezeu faţă-faţiş“*, în ms. 4 389 (*32*, 30 ; în BB şi în ms. 45 : *faţă către faţă*).

7.11.0. Adverbul *încai* 'cel puţin' : *„Încai să nu fie zminteală“*, în ms. 4 389 (*42*, 12).

7.12.0. Despre adverbul *încă*, H. Tiktin *DRG*, s.v. face observaţia că acesta este folosit în mod abuziv în textul BB, atribuindu-i-se sensul 'mai' după modelul cuvîntului grecesc ἔτι' encore, en outre'. Tiktin citează un verset din Psalt., *82*, 4 : *„Şi să nu se pomenească numele lui Israil încă“* (=.... să nu se mai pomenească....), care urmează în mod servil originalul grecesc : *„καὶ οὐ μὴ μνησθῇ τὸ ὄνμα Ἰσραὴλ ἔτι“*.

Construcţii similare se întîlnesc şi în cartea *Facerea*, atît în BB, cît şi în ms. 45, de exemplu : *„Şi zemislind născu fiiu încă“*, în ms. 45 (*38*, 4 ; la fel şi în BB), în loc de : *....mai născu ....*, după modelul grecesc : *„ καὶ συλλαβοῦσα ἔτεκεν υἱὸν ἔτι“* ; în ms. 4 389 : *„Şi iar îngrecă şi născu fecior“* ; *„Avraam era încă stînd“*, în BB, Fac. (*18*, 22), în loc de *....mai stătea“*, exact ca în greceşte : Ἀβραὰμ δὲ ἔτι ἦν ἑστηκὼς. Influenţa construcţiei greceşti există şi în ms. 4 389 : *„Avraam încă e<ra> stînd“*, precum şi în ms. 45 : *„Avraam încă sta“*. Exemplele pot fi uşor înmulţite.

7.13.0. Adverbul *mainte* 'înainte (ca, de a)' (<*mai*+*ainte* ; din lat. *abante*>**aînte*>*ainte*) apare în ms. 45 : *„Mainte de ce adormi“* (*19*, 3 ; vezi şi *2*, 5), constituind una din particularităţile „nordice“ ale acestui text. În BB, dimpotrivă, întîlnim *mai înainte* (<lat. *in abante*), cu 12 ocurenţe, şi *mai nainte*, cu 22 de ocurenţe. Ultima variantă este caracteristică şi textului ms. 4 389 (de exemplu în *19*, 3 ; *27*, 7 ; *29*, 26).

7.14.0. Adverbul *unde* este întrebuinţat de mai multe ori în textul ms. 4 389 cu sensul 'cum'. H. Tiktin, *DRG*, s.v. ilustrează acest sens, care apare după un aşa-numit *verbum sentiendi*, cu un exemplu din *Îndreptarea legii* (1652), p. 130 : *„Boieriul.... văzu unde intrară voinici călări în chip de îngeri...“* (al doilea exemplu este din Barac, Halima VI, 172). Din ms. 4 389, cîteva exemple : *„Se făcea unde sta pe ţărmurile unui rîu“* (*41*, 1) ; *„Se făcea unde eram în mijlocul cîmpului“* (*37*, 7) ; *„Văzuiu în vis unde era o vie“* (*40*, 9) ; *„Se făcea unde ţineam“* (*40*, 16) ; *„Se făcea unde stam pre ţărmurile unui rîu“* (*41*, 17) ; *„Se făcea unde ieşiia 7 spice“* (*41*, 22).

7.15.0. Sufixul adverbial *-êşte* apare în *sîlnicêşte*, de la *sîlnic*, în BB (*49*, 3, de 2 ori) ; *năsîlnicêşte*, în ms. 45 (*ibid.*, ; *42*, 7, 30), apoi *elinêşte*, în ms. 45 (Cuv., p. 1, col. 1, 2) ; *jidovêşte* (*ibid.*) ; *ovreiêşte* (*ibid.*).

8. PREPOZIŢIA

8.1.0. Caracteristc pentru ms. 45 şi BB este folosirea locuţiunii prepoziţionale *întru mijlocul* (şi *între mijlocul*), cu sensul 'între', după modelul grecesc ἀνὰ μέσον (gr. μέσος -η-ον 'qui est au milieu, central'). În BB, Fac., *întru mijlocul*+genitivul cunoaşte 31 de ocurenţe. Dintre acestea, dăm un singur exemplu : *„Şi osebi Dumnezău între mijlocul luminii şi între mijlocul întunêrecului“* (*1*, 4 ; la fel şi în ms. 45 ; dar în ms. 4 389 : *între lumină şi între întunêrec*), care reproduce cuvînt cu cuvînt versiunea grecească: „Καὶ διεχώρισεν ὁ Θεὸς ἀνὰ μέσον τοῦ φῶτὸς καὶ ανὰ μέσον τοῦ σκόους În BB există încă 11 ocurenţe în care în loc de *întru* 'între' apare *între* : *între mijlocul*+genitiv. Faptul merită a fi scos în evidenţă, deoarece în ms. 45, al cărui text, în altă redactare, a stat la baza celui din BB, nu se găseşte niciodată, în cele 41 de ocurenţe din cartea *Facerea*, prepoziţia *între* în locuţiunea prepoziţională în discuţie. Traducătorul a reprodus în română fiecare element al construcţiei greceşti, dar diortositorii BB, avînd în minte sensul 'între' al locuţiunii prepoziţionale, au înlocuit pe *întru* prin *între*. *Întru*, ca adverb, însemna el însuşi în romîna veche 'în mijlocul, înăuntru', căci provenea din adv. lat. *intro* 'înăuntru', pe cînd *între* are ca etimon prepoziţia lat. *inter* 'între'. Construcţia *întru mijlocul* a fost simţită ca pleonastică, de aceea se recurge în unele cazuri la prepoziţia *între*+*mijlocul*. Pe de altă parte, folosirea în ms. 45 numai a cuvîntului *întru*, la origine adverb cu sensul menţionat, s-ar putea explica şi ca o modificare semantică adăugată acestui cuvînt de către traducător, în cazul dat, Spătarul Milescu, care, perfect cunoscător al limbii greceşti, sub influenţa prepoziţiilor gr. ἐν, εἰς, i-a atribuit şi adv. românesc *întru* sensul 'între', pe care îl au cuvintele greceşti menţionate (vezi H. Tiktin *DRG*, s.v. *întru*).

În ms. 4 389, traducătorul a folosit, în genere, prepoziţia românească *între*, în loc de *întru (între) mijlocul*+genitivul, în aproximativ 40 de ocurenţe, cf. mai sus : *între lumină şi între întunêrec*. Numai de două ori apare *între mijlocul (apei)* (*1*, 7, 7), poate sub influenţa textului provenit de la Milescu, menţionat în prefaţă de traducător. Nu este exclusă nici o calchiere a sl. межд8, prepoziţie, dar şi adj., cu sensul 'în mijloc' (vezi E. Berneker, *SEW*, II, p. 31—32). Locuţiunile prepoziţionale *întru mijloc, în mijloc* 'între, printre' sînt adesea folosite în alte texte vechi româneşti, de exemplu : *„Spînzurat în mijlocul a doi tîlhari“* (vezi *DLR*, sub cuvîntul *mijloc*).

8.2.0. Pentru prepoziţia *den (din)*, vezi **I. 2.6.1.**

8.3.0. Prepoziţia *de* cu sensul 'care' este întîlnită în exemple ca : *„Vătahul de puşcărie de era cu Iosif“*, în ms. 4 389 (*40*, 4) ; *„O sor de o chiema Thamma“*, ms. 4 389 (*36*, 22) ; *„Feciorii de-i vei naşte“*, în ms. 4 389 (*48*, 6) ; *„Cercei de aur de trăgea cîte o drahmă“*, în ms. 4 389 (*24*, 22).

8.4.0. În BB, Fac., prepoziţia *pre* apare de aproape 950 de ori. Varianta mai nouă, fără *-r-*, care a devenit ulterior normă a limbii literare, este atestată în acest text abia de 35 de ori : *pe*. Norma literară veche, cu *pre*, se menţine şi în cele două manuscrise, 45 şi 4 389.

8.5.0. În cazul prepoziţiei *pren* (<*pre*+*în*), constatăm că în BB, Fac. varianta *pren* cunoaşte cele mai multe ocurenţe, 12; *pen*, fără *-r-* (ca *pre—pe*, din paragraful precedent) are 4 ocurenţe, iar varianta care s-a impus în limba literară modernă, *prin*, numai 3 ocurenţe. Spre deosebire de cuvintele „normale“, de tipul *mente*, *credenţă*, închiderea la *i* a lui *e*+*n* din aceste prepoziţii a avut loc mai tîrziu (vezi **I. 2.6.1.**

8.6.0. Prepoziţia *preste* (<*pre*+*spre*) are, în această formă, 24 de ocurenţe în BB, Fac., în timp ce forma actuală, fără *-r-*, are 31 de ocurenţe. Prin urmarea, tendinţa spre forma din norma literară actuală făcea progrese vizibile. În ms. 4 389, a fost înregistrată şi varianta mai veche *prespre* (Fac., *9*, 19).

8.7.0. Prepoziţia *după* (<lat. *de*+*post*) cunoaşte în BB, Fac. aproximativ 160 de ocurenţe în această formă. Totuşi, norma sudică, muntenească, preluată din graiuri, este şi ea reprezentată în acest text prin variantele *dupe* şi *dupre*. Ultima formă a rezultat prin amestecul dintre *după* şi *dă pre*, şi are circulaţie prin graiul muntenesc şi transilvănean. A doua, *dupe*, provine din

dupre, prin căderea lui *-r-*, ca în cazurile precedente : *pre—pe* ; *pren—pen* ; *preste—peste*.

Varianta *dupe* 'după' este atestată în BB, Fac. de 6 ori (*5*, 4 ; *22*, 17 ; *30*, 41 ; *34*, 22 ; *50*, 6, 6), iar *dupre* 'id.', de 22 de ori (vezi *Indicele de cuvinte*, s.v.). Raportate la cele 160 de ocurențe ale formei literare actuale, *după*, variantele *dupe* și *dupre* sînt destul de multe la număr (28 de ocurențe), Ele au fost cu siguranță introduse de diortositorii munteni în locul variantei *după* din textul de proveniență moldovenească. Într-adevăr, în ms. 45 întîlnim în aceste 28 de cazuri cu *dupe* și *dupre*, din BB, de 21 de ori forma *după* : 4 din 5 ocurențe, în cazul *dupe*, și 17 din 22 de ocurențe, în cazul *dupre*. De cîteva ori, apar în ms. 45 alte construcții. Dar, în mod surprinzător, în 3 cazuri se întîlnește și în acest text varianta muntenească *dupre* (*5*, 10, 13 ; 15, 8). Ea nu se poate explica decît prin intervenția copistului muntean, într-un text a cărui normă era *după*. Tot *după* caracterizează și textul ms. 4 389, în care variantele muntenești *dupe* și *dupre* nu apar în cartea *Facerea*.

Confuzia dintre *dupe* și *de pe*, existentă în unele graiuri populare sudice, se întîlnește o singură dată și în BB, Fac., *27*, 17 : *„Ca năsipul cel dupe țărmurele mărei"*.

8.8.0. Prepoziția *prejur*+acuzativul, atestată ca atare la Miron Costin și Dosoftei (vezi H. Tiktin *DRG*, sub *jur*), cunoaște în BB Fac. 5 ocurențe, fiind preluată, cu siguranță, din textul ms. 45. Aici ea are africata *-gi-* : *„Prejur țăr"*, în BB (*13*, 13 ; în ms. 45 : *„Pregiur țără"*) ; *„Prejur stejariul de la Mamvri"*, în BB (*13*, 19 ; în ms. 45 : *„Pregiur stăjarul"*) ; *„Prejur brațile lui"*, în BB (*27*, 16 ; în ms. 45 : *„Pregiur brațele lui"*) ; *„Prejur el"*, în BB (*37*, 23 ; în ms. 45 : *„Pregiur el"*) ; *„Prejur grumazul lui"*, în BB (*41*, 52 ; în ms. 45 : *„Pregiur grumadzul lui"*).

Cu valoare temporală, *pregiur* apare în ms. 45, Fac. : *„Pregiur apusul soarelui"* 'spre apusul soarelui' (*15*, 12).

Prepoziția compusă *pen împrejurul*+genitivul a fost consemnată în BB, Fac. în *35*, 5 (*„Pen împrejurul lor"*) și *41*, 48) *„Pen împrejurul ei"*). Echivalentul ei în ms. 45 este *prenpregiurul*+genitiv. Ultimul cuvînt, alături de *împrejurul*, sînt folosite și ca substantive (vezi IV. **2.3.48.**, sub *hotar*).

8.9.0. Prepoziția *supt* (<lat. *subtus*) apare ca atare în toate cele 17 ocurențe din BB, Fac. Nu am întîlnit însă în această carte varianta *sup*, pe care H. Tiktin, *DRG*, s.v. o găsește în altă parte a BB (Jes., *3*, 5), și care stă la baza actualei forme literare *sub*. În ms. 45, acest cuvînt are *-u* în 16 ocurențe : *suptu*.

9. CONJUNCȚIA

9.1.0. Conjuncția (și adverbul) *au* (<lat. *aut*) cunoaște în BB, Fac. 20 de ocurențe. Probabil că aceeași situație există și în ms. 45. În ms. 4 389, se întîlnește în 5 cazuri *sau* (probabil din lat. *seu*+*aut*). Tot în acest din urmă text, *au* apare în propozițiile interogative terminate în *au ba* ? (*24*, 21 ; *27*, 21 ; *37*, 32 ; *42*, 16 ; la fel și în BB și în ms. 45).

9.2.0. Conjuncția *sau* cunoaște în BB, Fac. numai 5 ocurențe, în ms. 45, numai 3 (aici, în cele două cazuri pînă la 5, apare *au*). O utilizare ceva mai ridicată se întîlnește în ms. 4 389, dar nu dispunem, din păcate, de date statistice în acest caz. Conjuncția actualmente foarte mult folosită în limba literară *ori*, precum și varianta ei mai veche *veri*, nu apar niciodată în vreunul din cele trei texte studiate.

9.3.0. Conjuncția *căce* 'pentru că 'căci' apare destul de des în textul BB și în ms. 45. În multe cazuri, este precedată de *pentru* : *„Am zis pentru căce cîndai să nu mor pentru dinsa"*, în BB, Fac. (*26*, 9). Conjuncția *pentru căce* mai este atestată în : *20*, 9 ; *26*, 9 ; *29*, 15 ; *31*, 26, 35 ; *32*, 32 ; *38*, 14 ; *41*, 32 ; *42*, *1* ; *44*, 5. Cam tot la fel de mult folosită este varianta *pentru căci*, în BB, Fac. : *19*, 9 ; *20*, 7 ; *25*, 28 ; *26*, 5, 22 ; *30*, 18 ; *31*, 30 ; *38*, 29. Din textul ms. 4 389, consemnăm următorul exemplu : *„Și voiu pune să mîncați și după aceasta veți trêce la calea voastră pentru căci v-ați abătut pre aici"* (*18*, 5).

9.4.0. Conjuncția *căci că* 'căci, pentru că' este folosită de cîteva ori în ms. 4 389 : *„Căci că den vînatul lui era mîncarea lui"* (*25*, 28 ; vezi și *26*, 5 ; *31*, 35).

9.5.0. Conjuncția *ce* (<lat. *quid* 'was ?, sau *quin* 'vielmehr') apare în BB, Fac. în 20 de ocurențe (vezi *Indicele de cuvinte*). Varianta actuală *ci* se întîlnește o singură dată în BB, Fac. : *„Ci-ț adu aminte de mine"* (*40*, 14), pe cînd cele două manuscrise au în acest caz tot *ce*. Dar *ci* exista deja în limba veche, cum se poate vedea din H. Tiktin, *DRG*, s.v. Valoarea din citatul de mai sus este 'so... doch', ca în Eminescu : *„Ci numai nu te mînia, Ci stai cu binișorul"*.

9.6.0. Conjuncția *de*, introducînd propoziții de scop, se întîlnește într-un exemplu ca : *„Și turnă de adăpă toate cămilele"*, în ms 4 389 (*24*, 20). În același text, se mai găsesc construcții similare și în *24*, 23 ; *26*, 30 ; *27*, 13 ; *37*, 14 ; *46*, 31.

9.7.0. Conjuncția *dêcii* (și *deci*) este folosită mai des în ms. 4 389, confundîndu-se uneori cu adverbul *de-acii*, din care provine. Este atestată în acest manuscris în : *27*, 8 (aici *deci*) ; *24*, 46, 49, 59 ; *27*, 45 ; *40*, 23 ; *43*, 11. Valoarea adverbială este prezentă în : [*„De acei*] *se întoarse Iosif în Eghipet"*, în ms. 4 389 (*50*, 14). În BB, Fac., *decii* apare o singură dată, iar *deci* de 11 ori.

9.8.0. Conjuncția *deaca* are în BB, Fac. 3 ocurențe, iar *deca*, 9 (vezi *Indicele de cuvinte*). Varianta *dacă* nu există în acest text. Dar ea cunoaște în ms. 45 11 ocurențe. Editorii BB au eliminat-o din textul tipărit, de unde rezultă existența a două norme în epocă : una moldovenească cu *dacă*, devenită mai tîrziu literară, și alta muntenească cu *deaca*, respectiv *deca*. Norma muntenească se reflectă și în ms. 4 389, care are numai forma *deaca* (*18*, 2, 3 ; *24*, 30 ; *26*, 18 ; *27*, 34 ; *29*, 10, 13 ; *34*, 7 ; *38*, 29 ; *39*, 14, 18, 19). Alte amănunte, la I. Gheție, *BDRL*, p. 177—178).

9.9.0. Locuțiunea conjuncțională *deaca vrême ce* 'deoarece' apare numai în ms. 4 389, Fac. : *19*, 19 ; *22*, 16, *23*, 13 ; *41*, 39 ; *45*, 28. În ultimul caz : *„Mare lucru iaste acesta, deaca vrême ce iaste fiiu-mieu Iosif viu !"* N.A. Ursu, *Un cărturar puțin cunoscut de la mijlocul secolului al XVII-lea : Daniil Andrean Panoneanul*, în „Cronica", XVI, nr. 43 (821), din 23 oct. 1981, p. 5, 8, invocă această locuțiune conjuncțională, pe care o mai întîlnește și în *Îndreptarea legii*, în *Învățăturile lui Neagoe Basarab* și în romanul *Varlaam și Ioasaf*, alături de ms. 4 389, printre argumentele filologice și lingvistice în sprijinul paternității cărturarului menționat asupra traducerii *Vechiului Testament* din acest manuscris 4 389. Adăugăm că ea mai apare și în *Mărgăritare*[2] (1746), în H. Tiktin, *DRG*, p. 1 781, col. 2, sub *vreme*.

9.10.0. Conjuncția *să* (<lat. *si*>*se*, ca în *vecin*<*vicinus*) 'dacă' este prezentă în ms. 45 : *„Să vei în stînga"* (*13*, 9) ; *„Să vei putea număra pre ele"* (*15*, 5) ; *„Să nu ar fi Dumnedzăul părintelui mieu"* (*31*, 42). Ea mai apare și în : *17*, 7 ; *18*, 3 ; *24*, 818. Considerată drept o trăsătură arhaică în textul moldovenesc de proveniență milesciană, această conjuncție a fost eliminată din BB și înlocuită prin conjuncția *de*. În ms. 4 389, alături de *de* apare, uneori și *deaca*, pe care îl întîlnim în locul lui *de* și în locuțiunea conjuncțională *deaca vrême ce*, din paragraful precedent.

10. INTERJECȚIA

10.1.0. Interjecția *iată* ! (cf. alb. *játe*, sl. *eto* ; echivalentul grecesc este ἰδού 'voici, voilà cunoaște în textul BB, Fac. 93 de ocurențe. Foarte probabil că același număr de ocurențe există și în ms. 45 și 4 389. În 5 ocurențe, BB și ms. 45 conțin sintagma *iată eu* ! 'iată-mă !', care reprezintă în română echivalentul gr. ἰδού ἐγώ, lat. *adsum* !, germ. *hier bin ich* !, sl. се азъ (BB, Fac. : *22*, 1, 11 ; *27*, 1, 18 ; *37*, 13). În ms. 4 389 întîlnim aceeași sintagmă în primele 4 ocurențe menționate din BB și ms. 45 ; dar în *37*, 13 apare aici cuvîntul *bucuros* !

În BB, Fac., *42*, 28, *iată* este urmat de pronumele neaccentuat în acuzativ, masculin : *iată-l* !, formă prezentă și în ms. 4 389, *ibid.* În ms. 45, echivalentul este *iată-lăi* ! Pe de altă parte, în BB, Fac., *18*, 9, apare *iată-o* !, cu pronumele neaccentuat feminin în acuzativ, căreia îi corespunde în ms. 45 *iată-oi* ! În cazul formei cu pronumele masculin din ms. 45, *-ăi* din *-lăi* a rezultat printr-o modificare a lui *îi=e* 'este'. După acest model, Dosoftei a creat variante noi și pentru persoanele I și a II-a singular și pentru persoana a III-a singular feminin : *iată-măi*, *iată-tei*, *iată-oi*, în care *-i* este, cum spune H. Tiktin, *DRG*, p. 749, sub *iată*, „neorganic" („mit unorganischem *-i*). Dacă este adevărată observația lui H. Tiktin cu privire la rolul lui Dosoftei în crearea formelor menționate, atunci prezența în ms. 45 a formei cu pronumele feminin *-o* urmat de un *-i* „neorganic" constituie un fapt lingvistic cu totul remarcabil, care vine în sprijinul părerii că textul ms. 45 a cunoscut o revizie din partea lui Dosoftei și a unor cărturari din jurul acestuia, părere susținută de N.A. Ursu. Exemplele invocate de Tiktin din Dosoftei se găsesc în *Viețile Sfinților*, din sept. 4 ; aprilie 28 ; sept. 29.

Nu putem ști dacă textul de proveniență moldovenească folosit la tipărirea BB conținea formele *iată-lăi* și *iată-oi*, dar constatăm că în BB Fac. aceste variante moldovenești nu apar. Dacă vor fi existat, ele au fost cu siguranță eliminate de diortositorii bucureșteni, ca fiind prea aberante față de norma muntenească.

III. FORMAREA CUVINTELOR

1. SUFIXE

1.1.0. Sufixul *-aci(u)* (<lat. *-ax*, *-acis*+sl. *ač*) se întîlnește în derivatul *hrănaci*, care însă nu are sensul 'mîncăcios', ci, calchiind gr. κτηνοτρόφοι, înseamnă 'cel care crește sau care ține animale' ; vezi **IV. 2.2.32.** sub *hrănaci*.

1.2.0. Sufixul *-ăreț* (<lat. *-aricius* ; Pascu, *Suf. rom.*, p. 104) este întîlnit în derivatul *cuvîntăreț* 'care posedă însușirea de a cuvînta', în : *„Oile cele cuvîntărețe"*, în ms. 45 (Pref. M, p. 1). Există la Dosoftei, Amiras (vezi H. Tiktin, *DRG*, s.v.).

1.3.0. Sufixul *-ciune* (<lat. *-tione[m]* ; G. Pascu, *Suf. rom.*, p. 23), *(-iciune)* apare în derivate ca : *întrebăciune* 'întrebare', în ms. 4 389 (*43*, 7) ; *puteciune* 'putere virilă', în exemplul : *„Fu în puteciune"*, în ms. 4 389 (*49*, 3) ; *smericiune* 'smerenie, suferință', în ms. 4 389 (*41*, 52) ; *desfătăciune*, în *„Grădina desfătăciunii"* 'paradis, rai', calc după gr. *(ἡ)* τρυφή, -ῆς 'mollesse, bonne chère, delices ; plaisir, luxe', folosit în sintagma ἐκ τοῦ Παραδείσου τῆς τρυφῆς, în BB, Fac. și în ms. 45 (*3*, 23, 24) ; *întristăciune*, în : *„Zioa întristăciunii mêle"*, în ms. 4 389 (*35*, 3) ; *imputăciune* 'ocară, oprobiu' în : *„Dăşchise Domnul pîntecele mieu şi au luat imputăciunea mea"*, în ms. 4 389 (*30*, 23).

1.4.0. Sufixul *-icios* (G. Pascu, *Suf. rom.*, p. 75—76) se întîlnește în derivatul *întunicios, -cioasă*, din : *„Frică întunicioasă mare căzu pre dînsul"*, în BB, Fac. (*15*, 12 ; în ms. 45 : *întunecoasă*), de la verbul *a întuneci*, atestat în *DA*.

1.5.0. Sufixul *-ie* (<lat. **-ia* ; lat. *-ilia* ; gr. *-τα -εία*, sl. *-ia* ; G. Pasu, *Suf. rom.*, p. 180—189 ; V. Arvinte, **Român, românesc, România.** *Studiu filologic*, p. 174—183) se întîlnește în derivate ca : *elinie* 'limba elină', în : *„Iară Nicolae* [Milescu] *vrînd să aducă şi el cartea aceasta den elinie la rumănie"*, în ms. 45 (Cuv., p. 2, col. 2) ; *rumănie* 'limba românească', în : *„Neştiind alta scoasă la rumănie" (ibid.)* ; *slovenie* 'limba slavonă ; versiunea slavonă a Bibliei', în : *„Precum se află la slovenie" (ibid.)*.

1.6.0. Sufixul *-ință*, variantă a lui *-iță* (<lat. *-entia* ; G. Pascu, *Suf. rom.*, p. 43—45), se întîlnește în derivatul *pricepînță* : *„După pricepînța ta"*, în ms. 4 389 (CÎ, p. 2).

1.7.0. Sufixul *-toriu (-itoriu)*, fem. *-toare* (<lat. *-torius* ; G. Pascu, *Suf. rom.*, p. 129) formează derivate ca : *bătătoriu (de ciocane)* 'faur', 'fierar', în BB, Fac., și în ms. 45 (*4*, 22 ; în ultimul text : *bătător de ciocan*) ; este un calc după gr. σφυροκόπος 'qui travaille au marteau' ; *năcăjitor* 'înșelător, 'mincinos', în ms. 4 389, Fac. (*27*, 12) ; *pre<puitoriu>* 'traducător', în ms. 4 389 (CÎ, p. 1) ; *strîgătoriu* 'crainic, pristav', în ms. 45 (*41*, 43) ; *tîrîitor*, în : *„Vile tîrîitoare"*, 'reptile, vietăți care se tîrăsc', în ms. 45 (*1*, 21) ; *viitor* 'care vine, venind' : *„Văzu cămilele viitoare"*, în ms. 45 și în BB (*24*, 63 ; dar în ms. 4 389 : *„Văzu cămilele viind"*) ; este, în primele două texte, un calc după gr. εἶδε καμήλους ἐρχομένας ; *visuitor* 'care visează', în : *„Iată, visuitorul acela vine"*, în ms. 45 (*37*, 19 [18]) ; *despuitoriu*, în : *„Despuitoriule, Doamne !"*, în ms. 45, Fac. (*15*, 2) ; *„Despuitoare Doamne !*, în ms. 45, Fac. (*15*, 8).

1.8.0. Sufixul *-șag* (<magh. *-ság* ; G. Pascu, *Suf. rom.*, p. 414), în varianta *-ușag*, apare în derivatul *furtușag* : *„Eu plăteam de la mine furtușagurile dzilei și furtușagurile nopții"*, în ms. 45, Fac. (*31*, 39).

1.9.0. Sufixele verbale *-a* și *-i*. La conjugarea I, de la *temelie* s-a format verbul *a întemeliá* : *„Toată lêgea noastră cu aceasta să întemeliază"*, în ms. 45 (Cuv., p. 1, col. 1) ; de la *adevăr*, *a (se) adevărá* 'a se confirma' : *„Şi să adevără țarina şi peştera care era într-însa a lui Avraam"*, în BB, Fac. (*23*, [20] 19 ; în ms. 45 : *adeveri*) ; de la *samar*, *a însămărá* 'a pune samarul pe un animal', în BB, Fac. (*22*, 3). La conjugarea a IV-a, de la *povață*, *a povăți*, iar din acesta, subst. *povățitori*, în BB, Fac. (*49*, 10 ; în ms. 45 : *povățuitori*) ; de la *obicei*, *a obiciui* : *„Pren a domnului bune obicêe obiciuiește-să a fi supunerea acestuia cuvînt"*, în ms. 45 (Pref. M., p. 1).

2. PREFIXE

2.1.0. Prefixul *în-*, *îm-*. Verbul *a (se) înmulți* cunoaște în BB, Fac., 19 ocurențe, în timp ce varianta fără prefix, *a (se) mulți*, 10. Verbul *a plini* apare în BB, Fac. de 4 ori, în timp ce varianta cu *îm-* nu este înregistrată niciodată. În ms. 4 389 (CÎ, p. 1), adj. *suflat*, pentru *însuflat*, se întîlnește în : *„Această sfîntă şi de Dumnezeu suflată carte"*. Alte exemple : *a (se) înmuta*, în ms. 45 (*26*, 17), față de *a (se) muta*, din BB, Fac. *(ibid.)* ; *a se îndesloinici*, în ms. 45 (Pref. M., p. 2).

2.2.0. Prefixul *s-* apare în verbul *a sfărîma*, în BB, Fac. în 2 ocurențe, în timp ce varianta fără prefix, *a fărîma*, în 3 ocurențe. Verbul *a sfîrși*, cu *s-* din etimonul slav, apare ca atare în ms. 45, dar în BB, Fac.,

cunoaşte şi o atestare fără *s-*, *a fîrşi* : *„Să fîrşi apa den foale“* (*21*, 15) (фърши).

2.3.0. Prefixul *a-* apare la verbul *a apipăi* (<sl. *pipati*), în : *„Te voi apipăi“*, în ms. 45 (*27*, 21), pe cînd în BB, Fac. se întîlneşte, în 3 ocurenţe, varianta *a pipăi*.

IV. VOCABULARUL

1. CUVINTE PROPRII LIMBII ROMÂNE VECHI; CUVINTE PUŢIN CUNOSCUTE SAU PĂSTRATE ÎN ANUMITE ARII DIALECTALE

1.1.0. Elemente de origine latină. În ordine alfabetică, urmează o serie de cuvinte care prezintă un anumit interes istoric, dialectologic, semantic, etimologic etc.

1.1.1. agru (<lat. *ager, agrum*') este folosit în ms. 4 389 cu sensul 'ogor, ţarină, pămînt cultivat' în 12 ocurenţe (Fac.: *23*, 9, 11, 13, 17, 17 17, 20; *25*, 9, 10; *30*, 16; *49*, 29, 32). În BB, Fac. şi în ms. 45, cuvîntul folosit este *farină* : în BB, cu 18 ocurenţe, iar în ms. 45, cu 16 ocurenţe. Diferenţa de 6 atestări mai puţin din ms. 4 389 se explică prin apariţia în acest text a cuvintelor *cîmp* (3 ocurenţe : *27*, 27; *30*, 14; *39*, 5), *ţarină* (1 ocurenţă) şi a sintagmei *loc de arătură* (*33*, 19). Într-un loc, nu apare conceptul de care ne ocupăm.

Apariţia cuvîntului *agru* într-un text de la sfîrşitul secolului al XVII-lea este mai puţin obişnuită, deoarece acest termen caracterizează limba secolului precedent, cum se poate vedea din datele oferite de *DA* şi din O. Densusianu, *ILR*, II, p. 313, precum şi din alte surse. Cîteva atestări moderne provin din Banat şi din nord-vestul Olteniei (vezi CDDE, nr. 22) şi este posibil ca baza dialectală a celui care a făcut traducerea acestei variante a *Vechiului Testament* să fi avut acest termen. Dar mai degrabă este de admis că traducătorul s-a lăsat influenţat de modelele străine : cel latinesc, care are cuvîntul *ager, agri* în toate ocurenţele menţionate, precum şi cel grecesc, cu ὁ ἀγρὸς,οῦ, prezent în aceleaşi locuri din cartea *Facerea*, ca şi *agru* din ms. 4 389.

1.1.2. arete, pl. *areţi* 'berbece' (<lat. *aries, arietem*) se întîlneşte în BB şi în ms. 45 cu forma nearticulată de plural, *areţ* (*31*, 12; *32*, 14) şi cu forma articulată de plural, *areţii* (*31*, 10). În ms. 4 389, este folosit o singură dată (32, 14). În alte 6 ocurenţe, cele trei texte de care ne ocupăm folosesc termenul *berbec(e)* (<lat. *vervex, -cem*).

1.1.3. arină 'nisip' (<lat. *arēna*), în : *„Ca arina pămîntului“*, în ms. 45 (*28*, 14). Pentru acest concept, în alte 5 locuri din ms. 45 apare cuvîntul *năsip*, întocmai ca în BB, Fac. şi în ms. 4 389.

1.1.4. arm 'partea de sus a piciorului, în interior' (<lat. *armus* 'der oberste Teil des Oberarms, Schulterblat, Vorderbug der Tiere; vezi Walde-Hofmann, *LEW* ³, I, p. 69) este atestat în BB, Fac. : *„Pune-ţi mîna ta supt armul mieu“* (*24*, 2); *„Supt armul lui Avraam“* (*24*, 9). În ms. 45 apare, în ambele locuri, *stinghe*, iar în ms. 4 389, *şold*, în *24*, 2 şi *coapsă*, în *24*, 9 (Cf. şi DLRLV, s.v.).

1.1.5. aşa ! 'adevărat, da !' (<lat. *eccu*[*m*]+*sīc*) se întîlneşte în ms. 45, Fac. : *„Şi dzise Dumnedzău către Avraam : Aşa ! Iată Sarra, fămêia ta, va naşte fie ficior“* (*17*, 18; la fel şi în BB). *Aşa* traduce gr. ναί 'certes'; 'fürwahr, wahrlich, ja', iar această accepţie a rom. *aşa* este atestată în româna veche şi în cea modernă pînă spre sfîrşitul secolului al XIX-lea, în graiurile populare fiind în uz pînă astăzi (vezi P. Miron, *Rumanisch „da“*, în *Romania historica et Romania hodierna, Festschrift für Olaf Deutschmann*, herausgegeben von Peter Wunderli, Wulf Müller, Frankfurt/M.-Bern, 1982, p. 107—115).

1.1.6. a cura 'a curăţi (de coajă)', 'a beli' (<lat. *curo, -āre*) a fost folosit în 3 ocurenţe în textul BB, Fac. (*30*, 37, 37, 38), în locul verbului *a beli*, din ms. 45. Ultimul cuvînt apare şi în ms. 4 389. (Cf. şi DLRLV, s.v.).

1.1.7. a custa 'a trăi, a fi în viaţă' (<lat. *consto, -āre*) este folosit o singură dată în ms. 45 : *„Tatăl vostru cel bătrîn... cum custă ?“* (Fac. *43*, 27). Copistul muntean al manuscrisului a adăugat pe margine sinonimul *trăieşte*. Cuvîntul *a custa* era folosit în mod curent în scrierile din a doua jumătate a secolului al XVII-lea din Moldova, Banat, Transilvania de sud-vest, Crişana, cum rezultă din datele oferite de DLRLV, s.v.

1.1.8. despuitoriu 'stăpînitor' (<*a despune* 'a stăpîni' <lat. *dispōno, -ĕre*) : *„Despuitoriule, Doamne !“*, în ms. 45, Fac. (*15*, 2); *„Despuitoare, Doamne !“*, ms. 45, Fac. (*15*, 8).

1.1.9. a dezvoalbe 'a se desprinde de ceva, a se desface' a fost întîlnit în : „[Ei] *se închipuiesc* (= se aseamănă) *celor ce călătoresc pre căi rătăcite şi neumblate şi nu pot nicidecum dăzvoalbe să se îndireptêze*“, adică „nu se pot desprinde, desface de ceva'. Verbul a fost creat cu prefixul *des-* (*dez-, dăz-*) adăugat unui radical care există şi în *învoalbe* 'a rostogoli, a (se) răsuci, a se face sul', acesta din lat. *involvo, -ĕre*. Altfel spus, prefixul *în-* a fost substituit prin prefixul *des- (dez-)*, iar sensul s-a inversat : de la 'a răsuci, a face sul', s-a trecut la sensul opus 'a derula, a desfăşura', figurat 'a (se) desprinde', a (se) desface de ceva'. Cum a arătat H. Tiktin, *DRG*, p. 541, 850, de la participiul **involtus* al lat. *involvĕre*, devenit în română *învolt* 'voll, gefüllt' (=plin, umplut), şi de la verbul *a se învolta* 'sich ballen' (=a se strînge, a se face bulgăre, cocoloş), s-au creat, prin acelaşi procedeu constînd în substituirea sufixului *în-* prin sufixul *des- (dez-)*, adj. *dezvolt* 'ungefüllt' (despre flori : 'nebătut, cu petale mai rare, „neînvolt“, neplin') şi verbul *a dezvolta*, devenit apoi termen abstract, filozofic.

Deoarece ms. 4 389 datează cam din perioada cuprinsă între 1665—1680 (după N.A. Ursu), se poate spune că acum avem prima atestare a vb. *a dăzvoalbe*.

1.1.10. a ima 'a murdări' (<*im* <lat. *limus* 'noroi, murdărie'), în : *„Şi imară haina cu sîngele* [iedului]“, în ms. 45, Fac. (*37*, 31 [30]). Pe margine, de aceeaşi mînă, este scris sinonimul *întinară*. În BB, Fac., este folosit cuvîntul *unseră*, iar în ms. 4 389, *mînjiră*. Verbul *a ima* este frecvent folosit, împreună cu derivate ca *imare* 'murdărie', *imăciune*, de scriitorii moldoveni ca Dosoftei, Cantemir, Nicolae Costin (vezi DLRLV, s.v.).

1.1.11. a îngreca 'a rămîne gravidă' 'a însărcina' (<lat. **ingrĕvĭco, -āre*, din **grevis* [rom. *greu*]=lat. cl. *grăvis*) a fost înregistrat numai în textul ms. 4 389, Fac., *îngrecă* : *16*, 4; *25*, 21; *29*, 32, 33, 34; *30*, 5, 7, 10, 19; *21*, 2; *29*, 35; *30*, 23; *38*, 3, 4; *îngrecînd* : *4*, 1; *29*, 32; *30*, 23); *îngrăcînd* (*4*, 17); *îngrecară* : 19, 36. În cîteva cazuri, apare în acest text şi sinonimul *a zămisli*.

1.1.12. a mîneca 'a se trezi dis-de-dimineaţă' (<lat. *manĭco, -āre*) există în toate cele trei texte studiate : BB, Fac., *19*, 27; *20*, 8 : *„Şi mînecă“*; în ms. 45, *ibid.* : *„Şi se mînecă“*. Gerunziul *mînecînd(u)* apare în cap. *19*, vers. 2, din BB, Fac. şi din ms. 45, precum şi în *19*, 27, din ms. 4 389.

1.1.13. mînecate, s.n. 'foarte de dimineaţă', 'dis-de-dimineaţă' (<*a mîneca*) : *„Şi cîndu se fêce mînecate“*, în ms. 45, Fac. (*19*, 15).

1.1.14. a meşte 'a turna în pahar', 'a servi o băutură' (<lat. **miscĕre*, CADE, s.v.) : *„Şi vei da paharul lui faraó în mîna lui şi după boieriia ta cea mai denainte, după cum erai mescînd“*, în BB, Fac. (*40*, 13). În ms. 45 : *„Erai păhărnicind“* ; în PO : *„Erai păharnic“* ; în ms. 4 389, altă construcţie.

1.1.15. a numeni 'a denumi, a da nume' [<lat. *nomen*, pl. *nomĭna*, cu *ŏ*>*u*, poate şi sub influenţa lui *număr* 'nombre' <lat. *numerus*, *-um* ; cf. *cŏtem*>*cute* ; *scŏria*>*zgură* ; *mōrus*>*mur* ; *mōra* (n. pl.) >*mură*. Influenţa lui *număr* s-a exercitat, cu siguranţă, şi la plural, avînd ca rezultat schimbarea formei **numene* (<*nomĭna*) în *numere* (a contribuit şi analogia cu alte plurale în *-re*) ; de la pluralul *numere* 'nume', s-a refăcut singularul *nume* (CDDE nr. 1 258). Verbul arhaic şi regional *a numerá* 'a numi' (atestat în *Cod. Voron.* provine de la pluralul *numere* 'nume' (sau din lat. *nomĭnare*), verbul *a numeni*, de care ne ocupăm, de la pluralul *numene* 'nume', iar verbul *a numi*, astăzi general folosit, de la singularul *nume*. Există şi substantivul neutru *(un) numere* (sg.) 'nume'—*(două) numere* (pl.), precum şi *(un) numene* (sg.)—*(două) numene* (pl.)] : *„O numeni Lavan Movila Mărturiei, iar Iacov o numeni Movila Mărturiilor“*, în ms. 4 389 (*31*, 47 ; vezi şi *1*, 5, 8, 10 ; *2*, 19). Fiind caracteristic pentru textul ms. 4 389 şi aflîndu-se şi în pasajele traduse de Panoneanul din *Îndreptarea legii*, verbul *a numeni* a fost folosit drept argument de către N.A. Ursu, *Un cărturar puţin cunoscut...*, p. 5 pentru a atribui lui Panoneanul calitatea de traducător al acestei versiuni a *Vechiului Testament*. Precizăm că în acest text (ms. 4 389), precum şi în ms. 45 şi în BB, Fac., celălalt verb, folosit astăzi, *a numi*, cunoaşte mult mai multe ocurenţe (54 de ocurenţe în ms. 4 389 ; 61 de ocurenţe în BB şi, probabil, tot atîtea în ms. 45).

1.1.16. numere, pl. *numere* (şi *numeri*), s.n. 'nume' (vezi cuvîntul precedent) caracterizează limba din textul ms. 45 : *„Şi numi Adam numere tuturor dobitoacelor“* (Fac., *2*, 20) ; *„Acêstea-s numerile ficiorilor lui Israil, pre numele rudeniilor lui“* (*25*, 13). Este de remarcat prezenţa în acelaşi context a ambelor forme : *numere* şi *nume*. În nota marginală, scrisă de aceeaşi mînă, în dreptul cuvîntului *numerile* din versetul de mai sus, apare forma *numele*. Este evident că Dimitrie din Cîmpulung, copistul manuscrisului 45, a intervenit în acest caz, ca de altfel în multe alte locuri, arătînd că forma „corectă“, după norma sa literară, este *numele*, nu *numerile*. Din ms. 45, mai dăm încă un exemplu : *„Şi le numi pre înse* [fîntînile] *cu numere şi numerile carele li-au numit Avraam, tatăl lui“* (Fac. *26*, 18).

Editorii *Bibliei de la Bucureşti* au înlocuit sistematic varianta *numere* cu forma *nume*, cel puţin în cartea *Facerea*.

Merită a fi scos în relief faptul că forma *numere* (există şi un singular *număr*, cu sensul 'nume'), atestată şi în textele rotacizante (*numere*, *numerele* ; în acest caz s-ar putea invoca şi rotacismul lui *n* intervocalic : *numene*>*numere*), apare numai în textele de proveniență moldovenească, de pildă la Varlaam, în Herodot-ul de la Coşula (aici sînt 9 ocurenţe, vezi L. Onu şi Lucia Şapcaliu, *Herodot*, Glosar), la N. Costin, la Dosoftei, D. Cantemir, Amfilohie Hotiniul (vezi *DLR*, s.v.). Prin urmare, s-ar putea vorbi de o trăsătură lexicală e caracteristică variantei moldoveneşti a limbii literare vechi, cu punctul de plecare poate încă în textele rotacizante, aşadar de un nou fapt lingvistic care s-ar alătura celor invocate de G. Ivănescu în lucrările sale, în sprijinul acestei idei.

1.1.17. rost 1. 'limbă', 2. 'gură' (<lat. *rostrum* 'cioc', 'bot', '(la om) gură', în : *„Şi era pămîntul un rost şi un glas la toţi“*, în BB, Fac. (*11*, 1 ; în ms. 45 : *rostu* ; în ms. 4 389 : *gură*, după sl. оустъ 'gură') ; *„Iată un neam şi un rost tuturora“*, în BB, Fac. (*11*, 6 ; la fel în ms. 45 ; în ms. 4 389 : lipseşte textul) ; *„Au turburat Domnul rosturile a tot pămîntul“*, în BB, Fac. (*11*, 9 ; la fel în ms. 45 ; în ms. 4 389 : *gura*). Sensul 'gură' al lui *rost* se întîlneşte în : *„Pre rostul tău va asculta tot norodul“*, în BB, Fac. (*41*, 40 ; la fel în ms. 45 şi în ms. 4 389). În versiunile grecească şi latinească, pentru conceptul «limbă» apar denumiri care au sensul fundamental 'buză' : gr. χεῖλος, lat. *labia*.

1.1.18. semnat, *-ă*, adj. 'însemnat, prevăzut cu un semn' ; şi *nesemnat* 'neînsemnat' (<lat. *signo*, *-āre*), în : *„Cele nesemnate* [oile] *ale lui Lavan, iar cele semnate ale lui Iacov“*, în ms. 4 389 (*30*, 42).

1.1.19. a (se) spămînta, fără *-i-*, preluat din *spaimă*, vb. *a spăima* (<lat. **expavimentare*) : *„Să spămînte“*, în ms. 45 şi în BB (*28*, 17 ; *32*, 7 ; *42*, 28 ; aici numai în BB) ; *„M-am spămîntat“*, în ms. 45 şi în BB, Fac. (3, 10) ; *„Să spămîntară“*, *ibid.*, *42*, 35 ; *42*, 28, numai în *ms.* 45. În ms. 4 389 : *„Se spămîntă“* (*42*, 28).

1.1.20. a şchiopăta (<lat. **excloppĭco*, *-āre*), în : *„Vacile să şchiopetează“*, în BB, Fac. şi în ms. 45 (*33*, 13) ; *„Boii şchiopătează“*, în ms. 4 389 *(ibid.)*. În acest din urmă text apare şi forma *a şchiopa* (< *şchiop* sau din lat. pop. *excloppo*, *-āre* : *„El şchiopa cu şoldul său“* (*32*, 31).

1.1.21. a (se) zbea (despre apă) 'a se suge, a se retrage, a scădea, a se scurge' (<lat. *exbĭbo*, *-ĕre*, sau de la *a bea*, cu *s-* ; vezi H. Tiktin, *DRG*, s.v.) : *„Şi să zbea apa mergînd pre pămînt, să zbea şi să împuţina“*, în BB, Fac. şi în ms. 45 (*8*, 3) ; în ms. 4 389 : *„Începu apa a se scură“* (*8*, 3).

1.2.0. Elemente slave.

1.2.1. boz 'idol' (<vsl. *bozi*, pl. al lui *bogŭ*) cunoaşte 7 ocurenţe în BB, Fac. şi în ms. 45 (aici e scris cu *dz*).

1.2.2. cînie 'unelte, scule, instrumente' ; 'obiecte, lucruri' ; 'avuţie' (<sl. *činije*, cf. polon. *czyn* 'Gerät', *naczynie* 'vas, unealtă') : *„Ia-ţi ciniia ta, arcul şi tulba“*, în ms. 45, Fac. (*27*, 3 ; la fel şi în ms. 4 389) ; *„Că ce ai cercat toate ciniile casei tale ?“* (*31*, 37). Într-un loc, lui *ciniie*, din ms. 45, îi corespunde în BB, Fac. cuvîntul *cort* : *„Iacov întări calea ciniei lui în munte“*, în ms. 45 (31, 25), respectiv *„Iacov au întinsu cortul lui în munte“*, în BB, *ibid.* Textul grecesc are (ἡ) σκηνή 'cort'. După datele din dicţionare, *cinie* apare mai ales la scriitorii moldoveni.

1.2.3. clăcear 'boier care avea în grijă aprovizionarea cu alimente a curţii domneşti (cu legume, miere, unt etc.)' (<vsl. *ključarĭ*) : *„Cluceariul cel mare“*, în ms. 4 389, Fac. (*40*, 1, 2, 16, 22). În ms. 45 : *„Cel mai mare preste pită“* (*2*, 16) ; *„Cel mai mare preste pâine“* (*40*, 22), iar în BB : *„Cel mai mare preste făcătorii de pîine“* (*40*, 1, 2, 16, 22) ; *„Făcătorului de pîine“* (*40*, 20).

1.2.4. a se dodei 'a avea supărări, necazuri' (<vsl. *dodějati*) : *„Şi să porănci lui Iosif că tată-său să dodăiêşte*, în ms. 45, Fac. (*48*, 1) şi în BB, *ibid.*

1.2.5. idol 'divinitate păgînă' ; 'chip, statuie reprezentînd o astfel de divinitate“ (<vsl. *idolŭ*=gr. εἴδωλον), în ms. 4 389, Fac. *31*, 19, 34, alături de sinonimul, la pl., *dumnezei* (5 ocurenţe).

1.2.6. a ispovedui 'a spovedi' (<vsl. *ispovědati*, *-dĕti* ; *-dui*<vsl. *-dovati*), în : *„Mă voi ispovedui Domnului“*, în BB, Fac., în ms. 45 (*39*, 35). În ms. 4 389 : *„Voi mărturisi“*.

1.2.7. a (se) jăleui 'a (se) jeli' (Cf. rus. *žalkovati*, faţă de *a jeli* <vsl. *žaliti*, *željati*, sau de la rom. *jale*), în : *„Să se jălcuiască“*, în ms. 4 389, Fac. (*23*, 2). În BB : *jăluiască* ; în ms. 45 : *jcluiască*.

1.2.8. lanţuh 'lanţ (de aur)' (<sl. *lancuhŭ, lancugŭ*), în : *„Lanţuh de aur pregiur grumadzul lui"*, în ms. 45 (*41*, 42). În BB : *„Lanţul de aur"* (*ibid.*) ; în ms. 4 389 : *„Ghierdan de aur pre cerbicea lui"* (*ibid.*).

1.2.9. mîşcoi 'catîr' [<vsl. *mĭskŭ* m., *mĭska* f., bg. *măsk* m., *măská* f., vrus. (<slavonă) *мъскъ, мъсčата*, pl., 'Maultier' ; alb. *muśk* 'Maultier' ; cuvîntul este de origine illyră; vezi M. Vasmer, *REW*, II, p. 123—124] este atestat în BB, Fac. (*12*, 16 ; *45*, 23). În ms. 45, apare varianta *muşcoi* (*ibid.*). Ms. 4 389 are *catîr* (*45*, 23).

1.2.10. neobrezuit, vezi *obrezui*

1.2.11. nemernic 'străin, pribeag, care vine dintre străini, nomad' (<vsl. **naměrinŭ*<**naměriti*, din care rom. *a nimeri*), în : *„Strein şi nemêrnic sînt"*, în BB, Fac. (*23*, 4) şi : *„Prişleţ şi nemêrnic sînt"*, în ms. 45. În ms. 4 389 : *venetic*.

1.2.12. a nemernici 'a fi pribeag, venetic, a umbla nomad' (<*nemernic*), apare numai în BB, Fac. : *nemernicescu* (*49*, 9 ; în ms. 45 : *prişleşescu*) ; *nemernicești* (*17*, 8 ; în ms. 45 : *prişleşeşti*) ; *a nemernici* (*19*, 9 ; în ms. 45 : *a fi prişleţ*). Termenul lipseşte în ms. 4 389, *Facerea*.

1.2.13. nemernicie 'starea de pribeag, de nomad' (derivat românesc, ca şi cuvîntul precedent, de la *nemernic*), în : *„Să moşteneşti pămîntul nemerniciei"*, în BB, Fac. (*28*, 4) ; în ms. 45 : *pămîntul prişleşeniei* ; în ms. 4 389 : *pămîntul făgăduinţei*.

1.2.14. a obîrşi 'a duce (o acţiune) pînă la capăt' (<vsl. *obrŭšati*), în : *„Obîrşind, află cupa în sacul lui Veniamin"*, în BB, Fac. şi în ms. 45 (*44*, 12). În ms. 4 389 : *sfîrşind*.

1.2.15. obrezanie 'circumciziune' (<vsl. *obrězanije*) în BB, Fac. şi în ms. 45 (*17*, 12).

1.2.16. a obrezui 'a circumcide' (<vsl. *obrězovati*) cunoaşte în BB, Fac. şi în ms. 45 11 ocurenţe. Uneori, apar expresiile *a tăia împrejur, tăiat împrejur* etc. De asemenea, există şi adj. *neobrezuit* 'netăiat împrejur', în BB, Fac. şi în ms. 45 (*17*, 14).

1.2.17. ocină 'moşie, avere care constă din pămînt, proprietate' (<vsl. *otĭčina*), în : *„Peşteră întru ocină de mormînt*, în BB, Fac. (*50*, 13). În ms. 45 : *„Avêre de mormînt"*.

1.2.18. posadnică 'ţiitoare', 'concubină' (<vsl. *posadĭnica*, cu schimbare de sufix ; Tiktin, *DRG*, s.v.), în textul ms. 4 389, Fac. : *22*, 24 ; *35*, 22 ; *46*, 20. Cuvîntul apare însă în alte cărţi ale BB (vezi H. Tiktin, *DRG*, s.v. ; DLRLV, s.v.), şi probabil şi ale ms. 45.

1.2.19. poslușanie 'ascultare, supunere, slujbă' (<vsl. *poslušanije*, influenţat, sub aspect semantic, de *poslužĕnije* 'slujbă', *poslužiti* 'a sluji', vezi H. Tiktin, *DRG*, s.v.), în BB, Fac. (*29*, 27). În ms. 45 : *poslușenie*. Nu apare în ms. 4 389, Fac.

1.2.20. a poslui 'a sluji' (<vsl. *poslušiti*, vezi *poslușanie*), în *poslușăști* în BB, Fac. (29, 27) şi *poslușești*, în ms. 45 (*ibid*). În ms. 4 389 : *slujăşti*.

1.2.21. poslușnic 'slugă, slujitor, servitor' (<vsl. *poslušĭnikŭ* 'care ascultă', vezi *poslușanie*), se întîlneşte în BB, Fac. şi în ms. 45 (*15*, 3). În ms. 4 389 : *slugă*.

1.2.22. prisadă, pl. *prisăzi* 'pom altoit' (cf. sîrb., slov. *presad* 'butaş', rus. *prisada* 'pom altoit', bg. *prisad* 'id.' ; vb. *a prăsădi* <vsl. *prěsaditi* ; la Dosoftei : *„Prăsade ultuite"* etc., vezi H. Tiktin, *DRG*, s.v.), în : *„Toate prisăzile care erau în agru"*, în ms. 4 389, Fac. (*23*, 17). În BB, Fac. şi în ms. 45 : *copacii*.

1.2.23. pristanişte 'port la mare' (<vsl. *pristanište*), în : *„La pristanişte corăbiilor"*, în ms. 4 389, Fac. (*49*, 13). BB, Fac. şi ms. 45 au : *„Adăpostul vaselor"*, sintagmă calchiată după gr. ὅρμον πλοίων, (gr. ὁ ὅρμος, -ου 'pot, rade, mouillage' ; gr. τὸ πλοῖον, -ου 'bateau').

1.2.24. pristav 1. 'crainic', 'vestitor', 2. 'supraveghetor', 'ispravnic' (<vsl. *pristavŭ*), în : *„Strigă înaintea lui pristav"*, în BB, Fac. (*41*, 43 ; în ms. 45 : *strîgătoriul* ; în ms. 4 389 : *biglariul*) ; *„Pune-i pre înşi pristavi preste dobitoacele mêle"*, în ms. 45, Fac. (*47*, 6 ; în BB : *mai mari* ; în ms. 4 389 : *ispravnici*).

1.2.25. prişleşenie 'pribegie, strămutare' (<*a prişleşi*), în : *„Să moşteneşti pămîntul prişleşeniei tale"*, în ms. 45, Fac. (*28*, 4 ; în BB : *nemernicie*).

1.2.26. a prişleşi 'a pribegi, a se muta, a se strămuta, a-şi aşeza (temporar) cortul' (<sl. *priiti* 'a veni', part. preterit. activ *prišlŭ* ; vezi H. Tiktin, *DRG*, s.v.), este folosit numai în ms. 45 : *prişleşescu* (*47*, 9 ; în BB : *nemernicescu* ; în ms. 4 389 : *am trăit*) ; *prişleşeşti* (*17*, 8 ; în BB : *nemerniceşti*) ; *au prişleşit* (*47*, 9 ; în BB : *au lăcuit* ; în ms. 4 389 : *au vieţuit*) ; *„Să prişleşi la Gherará* 'se stabili, se aşează' (*20*, 1 ; în BB : *lăcui* ; în ms. 4 389 : *„Să prinse de lăcaş la Gherara*).

1.2.27. prişleţ, adj. şi subst. 'pribeag, venetic, străin oploşit' (<vsl. *prišĭlĭcĭ*), în : *„Prişleţ şi nemêrnic sînt"*, în ms. 45, Fac. (*23*, 4) ; *„Ai intrat a fi prişleţ"*, în ms. 45, Fac. (*19*, 9).

1.2.28. proşcă 'aruncătură, bătaie a unei arme' (<*a împroşca*<probabil sl. **prokŭ* 'praştie', cf. sîrb. de est *prok*, polon. *proki* ; vezi H. Tiktin, *DRG*, sub *împroşca*) se întîlneşte în toate cele trei texte studiate : *„Departe ca o proşcă de arcu"*, în BB, Fac. şi în ms. 45 (*21*, 16) ; *„Atîta de departe cît ar fi proşcă de o săgeată"*, în ms. 4 389 (*ibid.*)

1.2.29. a (se) rocoşi 'a se răscula, a face rebeliune' (<polon. *rokoszyć się* ; cf. ucr. *rakaš*, rus. *rokoš*), în : *„S-au rocoşit"*, în ms. 45, Fac. (*14*, 4 ; pe margine, de altă mînă, explicaţia (eronată) : *„S-au lepădat"* ; în BB : *„S-au semeţit"*). Cuvîntul apare mai ales în scrierile moldoveneşti din epocă.

1.2.30. sad 'pădurice, mărăciniş' (<vbg. *sadŭ* 'copac, plantă, pădurice' <sl. com. *sadŭ* 'plantaţie' ; vezi M. Vasmer, *REW*, II, p. 567) apare în toate cele trei texte. În BB, Fac. : *„Un berbêce prins într-un saad savec de coarne"* (22, 13; la fel în ms. 45 ; *sad* şi în ms. 4 389. Pentru *savec*, cuvînt ebraic, cu sensul 'wild', 'sauvage', vezi cap. *Note şi comentarii*, din volumul de faţă.

1.2.31. a se stidi 'a se ruşina' (cf. vsl. *stydĕti sę*, rus. *stydity sja*, sîrb. *stidjeti se* ; *styd* 'Schande, Scham' ; vezi H. Tiktin, *DRG*, s.v. ; M. Vasmer, *REW*, III, p. 35), în : *„Nu să stidiia"*, în ms. 45, Fac. (*2*, 25). În BB : *„Nu să ruşina"* ; în ms. 4 389 : *„Nu le era ruşine"*.

1.2.32. usnă 'margine, ţărm' (<vsl. *ustĭna* 'buză'), în : *„Usnele mării"*, în ms. 45, Fac. (*22*, 17). În BB : *„Ţărmurele mării"* ; în ms. 4 389 : *„Marginea mării"*.

1.2.33. a zavistui 'a invidia, a pizmui' (<vsl. *zavistovati*, *zavistvujǫ*) este folosit în BB, Fac. şi în ms. 45 : *26*, 14 ; *30*, 1 ; *37*, 11 ; numai în BB : *49*, 22. În ms. 4 389 : *a pizmui, a pizmi, a pune pizmă*.

1.2.34. a zămisli 'a rămîne gravidă','schwanger werden' (<vsl. *zamysliti*, din *za-*+subst. *myslĭ* 'cugetare') a fost discutat în I. **3.10.4.** sub latura fonetică. Tot acolo sînt date şi atestările din textele studiate. Aici ne vom ocupa de latura semantică. Cum a observat H. Tiktin, *DRG*, s.v., sensul concret 'a rămîne gravidă' (despre o femeie) nu există în etimonul slav, fiind vorba de o creaţie a cărturarilor români care au tradus textele biblice şi care s-au aflat în situaţia dificilă de a transpune în româneşte verbul gr. συλλαμβάνω şi verbul lat. *concipĕre*. Echivalentul slav al acestora nu a fost preluat de traducători : vsl. *izačati*, de exemplu în *изначатъ вълъ... и родѧт*, Fac. *30*, 5. Cărturarii români, constatînd că lat. *concipĕre* avea atît sensul abstract 'a concepe cu mintea, a-şi închipui', cît şi pe cel concret 'a prinde rod', 'a zămisli', 'a deveni gravidă',

au atribuit, prin secolul al XVII-lea, împrumutului de origine slavă *a zămisli*, care avea în această limbă numai sensul abstract 'a concepe cu mintea', şi sensul concret 'a concepe un copil', 'a rămîne gravidă', 'a prinde rod'. Schimbarea semantică în discuţie este înţeleasă de A. Scriban, *Dicţ.*, s.v., ca fiind „o rară metaforă de la abstract la concret". Însă, pe drept cuvînt H. Tiktin atribuia „acest ciudat transfer semantic" („diese merkwürdige Begriffsübertragung") vechilor traducători români ai Bibliei, caracterizînd procedeul lor ca fiind „îndrăzneţ". Pentru noi, este vorba de un transfer semantic cunoscut sub denumirea de *atracţie sinonimică*, petrecut, de data aceasta, la nivelul limbii literare, transfer care a mai avut loc şi în cazul altor cuvinte : cf. v. rom. *pădure*, cu sensul 'munte', după vsl. *gora*, care însemna atît 'munte', cît şi 'pădure', sau după rom. *codru*, care, de asemenea, are aceste două sensuri (vezi V. Arvinte, *Comentariu lingvistic la întrebarea 047 «le bois», «la forêt» din ATLAS LINGUARUM EUROPAE (ALE). I. Denumiri pentru «pădure» al căror sens primar a fost 'mlaştină'*, în ALIL, XXX, 1985. A, Iaşi, p. 65 — 82; despre acest transfer semantic, la p. 75—76). Îmbogăţirea cu un sens nou, concret, a verbului *a zămisli* a putut avea loc şi din dorinţa pioasă de a evita pentru personajele sfinte ale *Bibliei* verbele sau expresiile populare echivalente, considerate a fi prea dure : *a fi tăroasă* (expresie întrebuinţată în PO), *a îngreca*, *a rămîne* (sau *a fi*) *însărcinată* etc.

1.3.0. Elemente greceşti.

Influenţa textului grecesc al *Bibliei* asupra limbii româneşti din cele trei texte studiate este prezentă în primul rînd în aşa-numitele calcuri lingvistice, despre care vom vorbi în capitolul următor. Ea mai este vizibilă însă şi în destul de numeroasele împrumuturi lexicale, care servesc pentru denumirea unor concepte sau procese pentru care româna literară nu dispunea de denumiri proprii. Este vorba de aşa-numitele cuvinte de cultură, unele cu caracter internaţional, cărora în lingvistica românească li s-a dat denumirea de *neologisme*, avîndu-se în vedere mai ales limba literară din secolele al XIX-lea —al XX-lea şi împrumuturile savante greco-latino-franceze. Cuvintele greceşti care urmează ar putea fi considerate drept „neologismele" sfîrşitului de secol al XVII-lea. Etimonurile lor aparţin în timp perioadelor medio- şi neo-greacă timpurie din istoria limbii greceşti. În unele cazuri, trebuie avute în vedere şi echivalentele din slavonă.

1.3.1. anghel 'înger' (<gr. ἄγγελος), în : *„Şi timpinară pre dînsul înghelii lui Dumnezău"*, în BB, Fac. (*32*, 1). În ms. 45 şi în ms. 4 389, Fac., se foloseşte cuvîntul moştenit din latină *înger* ; acesta cunoaşte un număr mare de ocurenţe în cele trei texte studiate. De aceea, este greu de spus ce-i va fi determinat pe diortositorii bucureşteni ai BB să înlocuiască cuvîntul moştenit cu împrumutul de lux *anghel* în acest singur caz din *Facerea*.

1.3.2. arravón 'arvună' 'zălog', 'amanet', 'gaj' (<gr. ἀρραβών, acuz. -ῶνα), în : *„Să* (=dacă) *vei da arravon*, în ms. 45 (*38*, 17) ; *„Ce arravon îţi voi da ?"*, în ms. 45 (*38*, 18). În BB, Fac. : *arvună* ; în ms. 4 389 : *zălog*.

1.3.3. astrologhie' astrologie' (<gr. αστρολογία), în : *„Învăţătura ce avea la astrologhie, ce să zice ceteturâ de stêle"*, în ms. 45 (Cuv., p. 1, col. 2). Prima atestare din Tiktin [2] este din anul 1683, din Dosoftei VS. Textul ms. 45 este cam din aceeaşi epocă, fiind datat de N.A. Ursu între 1665—1685. După filologul ieşean, *Cuvîntul înainte către cititori*, care precede textul *Vechiului Testament* al ms. 45, ar fi fost scris de Dosoftei.

1.3.4. canon 'instrument cu coarde' (<mgr. κανών ; vezi H. Tiktin, *DRG*, s.v.), în : *"Iuval....au arătat canonul şi copuzul"*, în BB, Fac., în ms. 45, şi în ms. 4 389 (*4*, 21). Textul grecesc are pentru *canon* cuvîntul ψαλτήριον, iar pentru *copuz*, κιθάρα.

1.3.5. catastih 'cuprins, tablă de materii' (<gr. κατάστιχον), în : *„Catastih de toate cărţile a cei dumnezăieşti Scripturi Vechi"*, în ms. 45 (Pref. M., p. 2).

1.3.6. chítos, pl. *chítoşi* ; şi *chitoasă*, f., pl. *chitoase* 'balenă' (<gr. κῆτος), în : *„Şi făcu Dumnezău chitoşii cei mari"* (gr. τὰ κήτη τὰ μεγάλα), în BB, Fac. (*1*, 21 [23] ; la fel în ms. 4 389) ; *„Şi fêce Dumnedzău chitoasele cêle mari"*, în ms. 45 (*1*, 21). În limba veche, *chit* 'id.' provine din sl. *kitŭ*.

1.3.7. chívot (şi *chivót*) 'corabie, Corabia lui Noe' (<gr. κιβωτός, vsl. *kivotŭ*) cunoaşte în BB, Fac. 21 de ocurenţe. În ms. 45, cuvîntul este folosit numai de 3 ori : *8*, 6 (accentuat *chivót*), *9*, 9, căci termenul preferat în acest text este *sicriiu* 'Corabia lui Noe', cu 25 de ocurenţe. O singură dată apare, cu acelaşi sens, şi *raclă*, dar acesta a fost scris pe margine, de aceeaşi mînă, pentru *sicriiu* din text. Este evident că editorii *Bibliei de la Bucureşti* au preferat termenul din textul grecesc, κιβωτός, adaptat sub formele *chívot* şi *chivót*, în locul cuvîntului *sicriiu*, pe care trebue să-l fi avut textul de proveniență moldovenească, aflat şi la baza ms. 45. Dar *sicriiu* însemna în româna veche 'ladă' (vezi paragraful despre *Elementele maghiare*), întocmai ca şi cuvîntul grecesc κιβωτός : 'hölzerner Kasten, Kiste, Schrank' (=dulap de lemn, ladă), care a căpătat apoi şi sensurile 'Arca lui Noe' şi 'Arca Alianţei' *(Chivotul Legii)*, vezi Hj. Frisk, *GEW*, I, p. 848—849. O evoluţie semantică asemănătoare a fost realizată pe terenul limbii române în cazul cuvintelor *sicriu* şi *raclă* (vezi capitolul următor).

1.3.8. dascalie 'învăţare, ştiinţă' (<gr. διδασκαλία, şi rom. *dascăl*), în : *„Dascalia cea desăvîrşit a vreunei limbi streine"*, în ms. 4 389 (Cî, p. 2).

1.3.9. didrahmă 'piesă de 2 drahme' [gr. (τὸ) δίδραχμον ; adj. διδραχμα 'de două drahme'] a fost întîlnit în 4 ocurenţe în cele trei texte : Fac. *20*, 14, 16 ; *23*, 16,16. Pluralul este în *-e*, în BB şi în ms. 4 389, şi în *-i*, în ms. 45.

1.3.10. drahmă 'monedă şi unitate de măsură de greutate" (<gr. δραχμή, δραχμά) este prezent în toate cele trei texte, Fac., *24*, 22.

1.3.11. eunuh 'eunuc' (<gr. εὐνοῦχος<εὐνή 'Bett ; 'Bettschützer, Kämmerer), în : *„Vîndură pre Iosif...lui Pentefrii eunuhul"*, în ms. 4 389, Fac. (*37*, 36). Pe margine, de aceeaşi mînă, este adăugat sinonimul *hadîmul*, termen care este şi în BB şi în ms. 45 (în ultimul text cu forma moldovenească *hadîmb*).

1.3.12. mandragoră 'mătrăgună' (gr. μανδραγόρα=*Datura Stramonium*) denumeşte în textul *Facerii* fructele în formă de bobiţe, de culoare galbenă, cu efect soporific, folosite în vrăjile de dragoste, ale unei plante din familia solanaceelor *(Mandragora Officinarum)*. Cuvîntul grecesc traduce cuvîntul ebraic *dūdaīm* 'id.', dar originea lui este necunoscută (diferite ipoteze, la Hj. Frisk, *GEW*, II, p. 170). În textele de care ne ocupăm, *mandragoră* se întîlneşte în BB, Fac. : *„Află mere de mandragora"* (*30*, 14) ; gr. εὗρε μῆλα μανδραγόρου, germ. *Liebesapfel* ; *„Dă-mi din mandragurile feciorului tău"* (*30*, 14 ; vezi şi *30*, 15, 15, 16). În ms. 45, în toate cele 5 ocurenţe, se găseşte forma românească *mătrăgună* (cu fonetism insuficient clarificat). Şi în acest caz, modelul oferit de textul moldovenesc a fost abandonat de diortositorii bucureşteni, care s-a lăsat influenţaţi de versiunea greacă, poate şi pentru că ştiau că *mătrăguna (Atropa belladonna)* este o altă plantă decît *mandragora* din textul biblc. De altfel, cuvîntul în

forma din urmă apare atît în textul latinesc, cît şi în cel slavon, precum şi în PO. Cît priveşte al treilea manuscris, 4 389, aici *mandragora* este folosit o singură dată (*30*, 16), însoţit de adaosul pe margine, scris de acecaşi mînă, al cuvîntului *mătrăgună*, care este prezent încă în 4 ocurenţe (vezi mai sus); expresia *măr de mătrăgună* este şi ea folosită (*30*, 14).

1.3.13. orthografie (< ορθογραφία), în: „*Au* (= sau) *orthografia stricată*", în ms. 4 389 (Cî, p.).

1.3.14. rubin 'piatră preţioasă de culoare roşie': „*Acoló iaste rubinul*"; în toate cele trei texte, Fac. (*2*, 12) (în ms. 4 389: *robinul*). Cuvîntul românesc trebuie să fie împrumutat din it *rubino*, germ. *Rubin*, care provin din lat. *rubeus* 'rot', lat. med. *rubinus* vfr. *rubin*, acesta din urmă pătruns în mhd. *rubīn*. În PO se foloseşte termenul *bdelion* 'rubin', care-i lat. *bdellium*, -*i* 'Harz der orientalischen Weinpalme' (atestat la Plinius), acesta la rîndul său din gr. βδέλλιον, βδέλλα 'id.' (şi varianta βδολχόν), care provine dintr-o limbă semită: assyr. *budulḫu*, ebr. *bĕdolaḥ* (vezi Walde-Hofmann, *LEW* [5], I, p. 99). Denumirea germană din textul biblic pentru *rubin* este *Bedolharz*; cea grecească (ὁ) ἄνθραξ, -ακος, pl. ἄνθρακες; sensul propriu al cuvîntului grecesc era 'Glutkohle' (=cărbune aprins, jar), apoi 'Karfunkel' (=granat, o piatră preţioasă, mai ales de culoare roşie) (vezi Weigand-Hirt, *Dt. Wb.*, I, p. 757); denumirea slavonă: анѳраѯ, de unde *anthaxu* din ms. 4 389, Fac. (*2*, 12, pe margine).

1.3.14. bis. smaragd, pentru *piatra verde* din text, în ms. 4389, Fac. (*2*, 12).

1.3.15. stactí 'esenţă de mirt' (<gr. στακτή 'Myrrhenöl' şi στακτά, n. pl. 'Harze'; vezi Hj. Frisk, *GEW*, II, p. 774, sub στάζω; cf. şi lat. *stacte*, -*es*, vsl. стакти) în: „*Duceţi....poclon răşină...şi stacti şi nuci*", în ms. 4 389, Fac. (*43*, 11). În BB, Fac. şi în ms. 45: *terevinthu* (vezi mai jos). Este de observat că traducătorul textului conţinut în ms. 4 389 a urmărit versiunea slavonă, dar şi pe cea latinească; numai că el a pus cuvîntul *stacti* în locul lui *terevinth*, care denumeşte o altă substanţă (sau mirodenie).

1.3.16. stirac 'arbore răşinos, denumit ştiinţific *Styrax officinalis*' (< gr. στύραξ, -ακος 'Bezeichnung eines Gummiharzes und des entsprechenden Strauches oder Baumes'; vezi Hj. Frisk, *GEW*, II, p. 814—815), în: „*Toiag de stirac vêrde şi de nuc şi de paltin*", în BB, Fac. (*30*, 37). În ms. 45: *stirascu*; în ms. 4 389: *sturac*. Ultima formă a fost influenţată de textul slavon, care are: стѵраки́нинъ; pe cînd varianta din ms. 45, cu finala *-ascu*, se poate datora unei erori de copist.

31..17. terevinthu (şi **teremintho**) 'arbore de terepentină', 'Terepentin Baum', *Pistacia Terebinthus*' (<gr. τερέβινθος şi τέρμινθος, τρέμιθος) este folosit, o dată, în BB şi în ms. 45, cu sensul 'răşină de terevint' (cf. nlat. *terebintina* [*resina*] 'Harz Terebinthe', la Fr. Kluge-W. Mitzka, *EWDS* [19], p. 778, sub *Terpentin*) şi, de două ori, ca toponim: „*Teremintho(s) a i Faranii*", în BB. Fac. şi în ms. 45 (*14*, 6); „*Terevintul de la Sichima*", în BB, Fac., ms. 45 (*35*, 4). Atît ms. 45, cît şi BB Fac., urmăresc îndeaproape textul grecesc. Termenul în discuţie nu apare însă în ms. 4 389. Pentru toponim se dă aici sintagma: „*Stejariul care era la Sichem*" (vezi *stacti*).

1.3.18. víşin(ă) (=*víson*) 'ţesătură foarte fină de in sau de cînepă' (< gr. βύσσος 'Feine Flachsart, auch auf baumwollene und seidene Stoffe bezogen'; cuvînt de origine egipteană; vezi Hj. Frisk, *GEW*, I, p. 278). În textul grecesc al cărţii *Facerea*, apare adj. βυσσίνος făcut din víson', în sintagma στολὴν βυσσίνην 'haină de víson'. Traducătorul ms. 45 a apropiat acest adjectiv grecesc de românescul *vişin*, poate, aşa cum presupune H. Tiktin, *DRG*, s.v., şi datorită asemănării sonore dintre gr. βυσσίνος 'de in' şi ngr. βύσσινον 'vişină, fructul vişinului'. Poate că traducătorul şi-a închipuit cumva că *víson*ul avea culoarea roşie a vişinei. În textul ms. 45, Fac.: „*Şi-l îmbrăcă pre el haină vişină*" (*41*, 42); în BB: „*Şi-l îmbrăcă pre el podoabă de vişin*". În textul slavon, în loc de *víson*, apare un adj. cu sensul 'roşu': ѥ҃ ри́зѫ чрьвє́нѫ, pe care traducătorul ms. 4 389 îl redă întocmai: „*Şi-l îmbrăcă în haină roşie*". În PO, însă: *vison*; la fel în BB, Luca, *16*, 19.

1.4.0. Elemente maghiare.

1.4.1. bobou 'sarică, haină groasă de pănură mîţoasă, purtată mai ales de ciobani' (<magh. *guba*; vezi Lajos Tamás, *EWUR*, p. 391—392), în: „*Cu o haină de lînă sau cu bobou*", în ms. 4 389, Fac., *37*, 34; aceste cuvinte sînt scrise pe margine, de aceeaşi mînă, ca explicaţie pentru termenul *tîrsînă* din text: „*Se îmbrăcă cu o tîrsînă*". În BB şi în ms. 45: „*Puse sac*" (în gr. ἐπέθε σάκκον).

1.4.2. a fulăi 'a înşela, a amăgi'; 'a fura, a jefui' [cf. rom. *fulău* 'pierde-vară', 'vaurien'; 'Taugenichts, Bummler, Lump' <magh. (probabil) *fulljtár* **1.** 'Vorreiter', **2.** 'ungern arbeitender Bursche'; vezi Lajos Tamás, *EWUR*, p. 365], în: „*M-ai fulăit şi mi-ai luat fêtele*", în ms. 45. Fac. (*31*, 26). În BB: „*M-ai jăhuit*"; în ms. 4 389: „*M-ai furat*". Verbul *a fulăi* nu este înregistrat în nici un dicţionar al limbii române.

1.4.3. marfă 'vite'; 'avere mişcătoare' (<magh. *marha* 'Gut, Ware', 'Vieh'), în: „*Toată marfa lui*", în ms. 45 (*14*, 12; în BB: „*toate unêaltele lui*"); „*Vor ieşi cu marfă multă*", în ms. 45 (*15*, 14; în BB: *gătire multă*; în ms. 4 389: *avuţie multă*); „*Toate unêltele şi toată marfa*", în ms. 45, Fac. (*31*, 18; în BB: „*Toate averile lui şi toată marfa lui*"; în ms. 4 389: „*Toată avêrea şi toate unêltele*". Editorii BB au preluat şi ei cuvîntul din traducerea moldovenească a Vechiului Testament în forma cu *-f-*, nu cu *-h-*, ca în etimon şi ca în marea majoritate a textelor vechi în care cuvîntul *marhă* este atestat (vezi numeroase exemple în H. Tiktin, *DRG*, s.v., în *DLR* şi în Lajos Tamás, *EWUR*, p. 516—517). Este foarte probabil că substituirea lui *h* prin *f* a avut loc în forma de plural, *mărhi* (pl. *mărfuri* este mai nou) în urma unui fenomen de hipercorectitudine sau hiperterarizare, care putea avea loc numai în graiul moldovenesc cu palatalizarea labialelor. S-a crezut, în mod eronat, că *-hi* ar proveni dintr-un *-fi* şi s-a refăcut de la un pl. *mărfi*, un sg. *marfă*. Prima atestare a acestei forme o avem din manuscrisul 45 (cca 1665—1685). Din textul moldovenesc de provenienţă milesciană, forma a intrat în *Biblia de la Bucureşti*, text în care, după datele din H. Tiktin, *DRG*, s.v., din *DLR* şi din *EWUR*, apare pentru prima dată varianta cu *-f-*: *marfă*, *marfe*. Această formă este mai tîrziu vehiculată mai ales prin scrierile de provenienţă moldovenească (vezi *DLR*) şi a fost acceptată în norma limbii române literare. La acesta a contribuit, fără îndoială, şi textul BB (mai ale în cazul scriitorilor ardeleni: Klein, Şincai, autorii *Lexiconului Budan* etc., la care se întîlneşte, de asemenea, forma *marfă*).

Forma *marfă* se alătură altor cîtorva exemple rezultate prin fenomenul numit hipercorectitudine sau hiperliterarizare, petrecut în cazul unor cuvinte care au fost analizate greşit, ca avînd sunete rezultate prin palatalizarea labialelor şi a fricativelor labio-dentale: *movilă*, *viclean* (vezi **I. 3.2.0.**; **3.3.0.***j*. Aceste forme au fost apoi acceptate în norma limbii române literare moderne.

Sub aspect semantic, trebuie reamintit faptul că magh. *marha* prezintă o evoluţie semantică asemănătoare cu aceea a cuvîntului slav *dobytŭkŭ*: 'avere'→ 'vită', animal' (vezi cap. **IV. 2.3.38.**). După unele opinii, etimonul cuvîntului maghiar ar fi germanul medieval (mhd.) *marchat* 'Markt, Handel, Ware' (<lat. *mercatus*

'Kauf, Markt'), care în maghiară a ajuns să însemne şi 'vite'. Această evoluţie semantică de la 'Ware, Habe', Habschaft' la '(Stück) Vieh' se reflectă şi în ordinea atestării acestor sensuri în textele vechi româneşti. După alţii, etimonul cuvîntului maghiar ar fi ahd. *marah* (ags. *mearh*, engl. *mare*, vnord. *marr*) 'Pferd', dintr-un germanic comun **marha-*, pregerm. **mark-*, cu echivalenţi în unele limbi celtice (Fr. Kluge-W. Mitzka, *EWDS* [19], p. 463, sub *Marschall*). Astfel vede lucrurile A. Scriban, *Dicţ.*, s.v. În acest caz, evoluţia semantică ar fi asemănătoare cu cea a lat. *pecus* 'animal, vită'→ 'avere (în animale)' → (lat. *pecunia*) 'avere'→ 'bani'.

1.4.4. ponoslu 'ocară, ruşine' (<rom. *ponoslui* 'a dojeni, a face reproşuri, a ocări, a insulta' <magh. *panaszol* 'sich beklagen' <vsl. *ponosŭ* 'reproş'; modificarea semantică a etimonului maghiar în română s-a petrecut sub influenţa rom. *ponos*<vsl. *ponosŭ*; vezi H. Tiktin, *DRG*, s.v.; Lajos Tamás, *EWUR*, p. 631), în *„Luatu-mi-ai ponoslul"*, în ms. 45 (*30*, 23); *„Iaste a ponoslu noao"*, în ms. 45 (*34*, 14). În BB: *ponos*; în ms. 4 389: *împutăciune* (*30*, 23), *ocară* (*34*, 14).

1.4.5. sicriu *(săcriiu)* **1.** 'corabie', 'Arca lui Noe', **2.** 'coşciug, raclă de mort' (<magh. *szekrény*<lat. med. *scrinum*) cunoaşte în manuscrisul 45, Fac. un număr de 25 de ocurenţe, în BB, Fac., 7 ocurenţe, iar în ms. 4 389, Fac. 11 ocurenţe (din acest text lipsesc unele părţi din capitolele despre Arca lui Noe). În toate cazurile (cu o excepţie), sensul este 'Arca lui Noe'. Sensul **2.** se întîlneşte o singură dată în ms. 4 389: *„Şi-l îngropară în sicriu la Eghipet"* (*50*, 26; pe margine, de aceeaşi mînă, este adăugat sinonimul *coşciug*; în BB: *mormînt*; în ms. 45: *gropniţă*). Sub aspect semantic, în româna veche, ca şi în maghiară, sensul era 'ladă', 'dulap'. După modelul cuvîntului gr. κιβωότς (vezi *chivot*, în cap. IV. **1.3.7.**; vezi *raclă*, în cap. IV. **2.3.126.**), de la sensul 'ladă' s-a trecut, prin atracţie sinonimică, la sensul 'corabie', 'Corabia lui Noe.

1.5.0. Elemente germane-săseşti.

1.5.1. biglăriu 'crainic, pristav' (neînregistrat în dicţionarele româneşti), în: *„Striga biglariul înaintea lui* [Iosif]", în ms. 4 389 (*41*, 43). În ms. 45: *strigătoriu*; în BB, Fac.: *pristav*.

Pentru a clarifica etimologia acestui cuvînt, aducem în discuţie, mai întîi, cîteva elemente dialectale transilvănene, înregistrate de *DA*, elemente pe care le bănuim a fi din acelaşi radical care stă la baza cuvîntului *biglariu*. Este vorba, mai întîi, de *bighiluşă*, pl. *-e*, s.f. 'bucăţi de aluat frămîntat cu cartofi şi puţină făină, fierte în apă; se frig (=prăjesc) apoi în unsoare (=untură)"; cuvîntul a fost înregistrat de Viciu în *Glosarul* său, fiind cunoscut la Tohanul Vechi, din sud-estul Transilvaniei. Autorii *DA*, necunoscîndu-i etimonul, îl compară numai cu alţi termeni dialectali: *bigură* 'cartof', *bighiroancă* 'id.', cărora, de asemenea, nu le este cunoscut etimonul.

Cuvîntul *bighiluşă* este un diminutiv, al cărui radical este *bighil*+suf. *-ùşă*. Etimonul radicalului* *bighil* poate fi germ.-săs. *Bẽgel* 'kreisrunde, ungefullte Kipfel' (=corn circular, neumplut), cuvînt atestat pe la anul 1600 sub forma *bejglen*, pe la 1707 sub forma *Biegel*. El denumeşte o prăjitură care era făcută în oraşe de o breaslă specializată şi se vindea la piaţă în oraşele săseşti. De asemenea, ea era oferită la anumite evenimente de familie. Pentru dialectul german-săsesc de nord (Bistriţa-Năsăud-Reghin), cea mai veche atestare datează din anul 1592, şi are forma *begeln* (pl.). Sînt atestate şi variantele *Bijel, boiel*. Cuvîntul săsesc-transilvănean are corespondente în dialectul silezian *(Beugel)* şi în cel austriac de sus *(bäugəl)*; cf. şi mhd. *bouc* 'Ring'. Sub forma *bägel* (=*Bẽgel*), termenul este înregistrat şi de Fr. Krauß în dialectul german-săsesc din satul Treppen (rom. Tărpiu), cu un sens mai apropiat de cel înregistrat de Viciu la Tohanul Vechi: (1.) 'gebogenes, ringformiges Gebäck, und zwar Krapfen, Krăppel, Berliner' (=gogoaşă). *Bighiluşele* de la Tohanul Vechi trebuie să fi fost un fel de gogoaşe din aluat amestecat cu cartofi etc. Sensul (2.) al săs. de nord *bägəl* este 'Kringel, Krengel, Brezel' (=covrig), care nu-i prea îndepărtat de sensul (1.) (vezi *SSW*, I, litera B, p. 575, sub cuvîntul-titlu *Beugel*; Fr. Krauß, *Treppener Wörterbuch. Ein Beitrag zum Nordsiebenbürgischen Wörterbuch*, Marburg, 1970, p. 128, sub *Beugel*).

Forma săsească *Biegel*, atestată la Sibiu pe la anul 1700, este cea mai apropiată de rom. **bighil* 'gogoaşă'. De la acest radical, cu sufixul *-ùşă*, a apărut *bighiluşă*. Celălalt cuvînt dialectal ardelenesc, *bigură*, prezintă dificultăţi semantice şi formale spre a putea fi pus în aceeaşi familie. Dar *bighiroancă* stă, fără îndoială, în legătură cu *bigură*. Etimonul lor însă rămîne necunoscut.

În ceea ce priveşte cuvîntul *biglăriu*, menţionăm faptul că în familia săs. *Beugel* se află şi un nume propriu, de familie, *Bugler*, cunoscut în localitatea Agnita, atestat în anii 1762 şi 1810. Autorii dicţionarului dialectului săsesc *(SSW)* specifică faptul că sensul acestui nume de familie este 'der Beugel (Kipfel) bäckt' (=cel care coace gogoaşele numite în românește, dialectal, *bighiluşe*). Se face o trimitere la cuvîntul săsesc *Bijel (Beugel)* (*SSW*, I, p. 808). Alături de *Bugler*, a putut exista în dialectul săsesc, format tot cu sufixul *-er*, un **Biegler*, din care să provină rom. dial. *biglăriu*, încadrat în derivatele româneşti în *-ăriu*. Formal, etimologia este ireproşabilă. Din punct de vedere semantic, însă, diferenţa pare mai mare, căci rom. *biglariu* înseamnă 'crainic', 'pristav', 'cel care strigă, care anunţă ceva în piaţa publică', pe cînd cuvîntul săsesc înseamnă 'cel care face şi vinde gogoaşele numite în săseşte *biegeln*, în românește *bighiluşe*'. Şi totuşi, există o verigă de legătură între sensurile menţionate. Este vorba de cuvîntul săsesc *Bijellîfmêt* din dialectul din Sibiu. Acest cuvînt este alcătuit din: *Bijel* (variantă a lui *Biegel*) 'gogoaşă'+*lîf* (Verkaufs) laube' (=tarabă)+*mêt* 'Magd' (=femeie), deci 'Backmagd in der *Bijellîf*' (=femeie, sau precupeaţă, care coace şi vinde la tarabă gogoaşele numite *biljeln*). Aceste vînzătoare de gogoaşe erau cunoscute ca *„bune de gură"*. Despre o asemenea femeie deosebit de bună de gură se spunea la Sibiu: *„Se hued e Mel* [=Maul] *wĕe en Bijellîfmêt*, adică 'are o gură mare ca o femeie de la taraba de vîndut gogoaşe'. În acest mediu săsesc sibian s-a putut dezvolta sensul 'cel care are o gură mare, care strigă tare' al unui cuvînt săsesc **Biegler*, care ar sta, astfel, la baza cuvîntului românesc dialectal *biglariu*, folosit de traducătorul necunoscut al *Vechiului Testament*, varianta din ms. 4 389, în cartea *Facerea* (*41*, 43). Din punctul de vedere al modului de apariţie, acest cuvînt se aseamănă cu echivalentul *strigătoriu*, din ms. 45, creaţie, desigur, a traducătorului, poate şi pentru că pe atunci limba română nu dispunea de un termen propriu general folosit pentru «crainic». Modelul a fost gr.-(ὁ) κήρυξ, υκος 'héraut, crieur', vb. κηρύσσω, 'crier'.

Localizarea originii acestui termen în partea de sud-vest a Transilvaniei poate oferi un indiciu şi cu privire la zona din care provenea traducătorul ms. 4 389, pe care N.A. Ursu l-a identificat în persoana lui Daniil Panoneanul.

1.5.2. janc, pl. *jancuri* 'butaş, coardă de vie îndoită şi acoperită cu pămînt, din care iese o nouă plantă'. Nu are o etimologie sigură, dar vom încerca, să dovedim că este germană-săsească. Dintre cele trei texte studiate, cuvîntul se găseşte numai în ms. 45, de proveniență moldovenească: *„Întru vie era 3 jancuri şi la ea odreslindu scoase vlăstare"*, în ms. 45, Fac.

(*40*, 10); „*Cêle 3 jancuri 3 dzile sintu*", în ms. 45 (*40*, 12). În BB : *vițe*; în ms. 4 389 : *lăstari* (*40*, 10) și *odrasle* (*40*, 12). Se observă că în timp de *janc* este un termen propriu, aproape tehnic, cei folosiți în BB și în ms. 4 389 sînt aproximativi, neadecvați, căci ei nu spun nimic despre nota esențială 'butaș'.

Cuvîntul *janc* este înregistrat în principalele dicționare românești pe baza unui citat din Dosoftei, din *Psaltirea în versuri*. Mai adăugăm unul din același autor, anume din *Psaltirea de-nțăles*, Iași, 1680, Psalmul 79, 11 : „*Acoperi munții umbra ei* [a viei] *și jancurile ei chedrii lui Dumnedzău*". De la *janc*, s-a format verbul *a jencui* 'a face jancuri, a pune butași de vie în pămînt, a răsădi' : „*Cale ieșeș naintea ei, ș-ai jencuit rădăcinile ei, ș-ai împlut pămîntul*", în Dosoftei, *Psaltirea de-nțăles*, Psalmul 79, 10. Rostirea și scrierea cu șuierătoarele muiate, deci, în cazul de față, cu *je-*, în loc de *jă-*, cum cerea etimonul *janc*, constituie o particularitate a scrisului lui Dosoftei, dar și a textului din ms. 45, cum s-a văzut în capitolul de *Fonetică*.

Opiniile despre originea cuvîntului *janc* sînt diferite de la un autor la altul. H. Tiktin, *DRG*, s.v., este de părere că etimonul „probabil" este germ. *Senker*, fapt care, în ultimă analiză, corespunde adevărului. Există însă unele dificultăți de natură formală, căci din punct de vedere al înțelesului identitatea este perfectă. Germ. *Senker* înseamnă chiar 'butaș' : „Zum Wachstum in der Erde gesenktes Reis (=crenguță îndoită și băgată în pămînt ca să devină o plantă nouă) (vezi Weigand — Hirt, *Dt Wb.*, II, p. 849). De aceeași părere este și A. Scriban, *Dicț.*, s.v. : *janc* este „rudă cu germ. *Senker* 'janc'". Cuvîntul german a pătruns și în limba poloneză, în forma *zankiel*. Pe acest cuvînt polonez îl propun ca etimon autorii *DA*. Tot așa procedează și Al. Cioranescu, *DER*, nr. 4 585: „Al. *Senkel*, por medio del pol. *zankiel*" (cu *-l*, în loc de *-r*, eroare preluată din DA). La etimologia din *DA* aderă și N.A. Ursu, *Din nou....*, p. 39—40 [1].

Dacă ținem seama că singurele atestări ale cuvîntului *janc* provin din scrieri din Moldova secolului al XVII-lea, atunci atît originea poloneză, cît și cea germană-săsească sînt posibile. Relațiile cu polonii au fost însă de așa natură, încît un cuvînt care se referă la cultura viței de vie și a altor plante care se înmulțesc prin butași nu avea cum să pătrundă în Moldova. Dimpotrivă, raporturile Moldovei cu populația germană din nord-estul Transilvaniei au inclus și îndeletnicirea de care vorbim. Mai mult încă, în destul de numeroase așezări din Moldova au trăit, secole de-a rîndul, vorbitori de limbă germană : la Baia, Cotnari, Tg. Neamț Suceava, Siret, Iași, Roman etc., astfel că legăturile românilor moldoveni, atît cu centrele germane-săsești de peste munți, cît și cu cele situate chiar pe teritoriul Moldovei, au fost strînse și de lungă durată. Ele se reflectă în lexicul dialectului moldovenesc referitor chiar la terminologia viticolă și pomicolă, îndeletniciri în care sașii din nord-estul Transilvaniei erau mari specialiști. În acest sens, ne permitem să trimitem la lucrarea noastră *Împrumuturi de origine germană (săsească) în română. III. Etimologia cuvîntului* **perjă**, în ALIL, tomul XXXI, 1986—1987, A. Iași, p. 141—169; în același sens, poate fi văzut și studiul nostru *Note etimologice*, la cuvintele **crihin**, **fîrțicușă** (*ibid.*, p. 172—178).

Un detaliu important, trecut cu vederea de cei care s-au ocupat de cuvîntul *janc*, este existența în română a fricativei palato-alveolare sonore *j- (ž-)*, în locul fricativei dentale sonore *z-*, prezentă atît în forma germană literară (nhd.) *Senkel*, cît și în cuvîntul polonez *zankiel*. Reflexul fonetic în discuție (*ž*, în loc de *z*) se întîlnește și în alte împrumuturi făcute de română din aceste limbi. El apare și în unele cuvinte românești de origine maghiară. În privința elementelor germane, trebuie făcută precizarea că *j (ž)*, în loc de *z*, se întîlnește numai în împrumuturile mai vechi, medievale, de proveniență săsească-transilvăneană, sau de la germanii din așezările menționate de dincoace de Carpați. Dialectul german al sașilor transilvăneni, spre deosebire de germana literară, cunoaște fonemul consoană *ž*. În lucrarea de față (I. 3.6.7.), am prezentat cîteva exemple în acest sens. Aici, mai adăugăm pe : *jéchilă*, față de germ. literar *Säckel* : *jimblă* (cu variantele *jemlă*, *jemnă*), față de germ. literar *Semmel* (cf. săs. de nord *zämel*, în Lajos Tamás, *EWUR*, p. 488, sub *jimblă*; în graiul moldovenesc, trebuie avut în vedere și polon. *żemła*); *jemlugă*, care poate proveni atît din magh. *zsemling* 'Lachs', 'saumon', cît și din săs. *Semling* (*EWUR*, p. 477); *jold* 'soldă' poate fi atît magh. *zsold* cît și polon. *żold*, în ambele limbi din germ. *Sold joldunar* (atestat la 1444) poate veni din magh. *zsoldúnár*; *joimir* însă, din Moldova, este ucr. *žóvmir*, *žómnir*, și nu polon. *żołnierz* (vezi Lajos Tamás, *EWUR*, p. 481, sub *jold*).

Sub aspect formal, dacă avem în vedere exemplele de mai sus, v. mold. *janc* putea proveni atît din dialectul săsesc transilvănean, cît și din limba poloneză, care are însă nu o formă cu *ž-*, ci una cu *z-*, în cazul acestui cuvînt (*zankiel*; și *zanikiel*, *zenkiel*; vezi A. Brückner, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Warszawa, 1970, p. 645). Este drept că nu dispunem de o atestare a formei săsești cu *ž-* (notată în *SSW* prin *šch*). În dialectul săsesc nordic, denumirea actuală pentru *butași de vie* este *a gəsqnkən štuek* 'gesunkener Stock', în care apare verbul *senken* 'a butăși', în dialect *sinkn*; *sqnk*; *gəsqnkn*, (adj. *gesankən*) 'ablegen, einen Ableger, Senker machen (durch Versenken eines Triebes am Weinstock' (=a butăși, a face un butaș, prin îngroparea unei mlădițe sau corzi de vie). Procedeul acesta este foarte răspîndit în zona săsească din nord-estul Transilvaniei (vezi Fr. Frauß, *Trepp. Wb.*, p. 915, sub *senken*; p. 966, sub *Stock*). De altfel, această regiune a fost încă din evul mediu un mare centru pomicol și viticol. Aici au fost create, prin altoire, numeroase soiuri de pomi, printre care și celebrul *prun de Bistrița*, numit în săs. *pärž*, de unde mold. *perj (perjă)* (vezi V. Arvinte, *Împrumuturi III*). Putem, de aceea, presupune că și procedeul înmulțirii prin butășire a viței de vie a putut fi văzut de românii ardeleni la locuitorii sași cu care conviețuiau de multe secole și că tot de la aceștia au preluat și denumirea acțiunii : verbul *sinkn*; *sqnk*; *gəsqnkn* și adj. *gəsqnkən*, cu rostirea lui *z-* ca *ž-*, întocmai ca în exemplele menționate mai sus. Adăugăm faptul că nu este singurul exemplu de element săsesc cu un fonetism arhaic și dialectal păstrat în graiurile românești (vezi V. Arvinte, *Împrumuturi I*, în ALIL, XXX, 1983—84, p. 17—19).

Din datele existente, rezultă că termenul vechi moldovenesc *janc* 'butaș' (<săs. **zanker*) apare numai în scrierile lui Dosoftei și în textul ms. 45. Atîta timp cît descoperiri viitoare nu vor modifica aceste date, sîntem îndreptățiți să admitem că un cuvînt atît de specializat nu a putut fi folosit în textele menționate decît numai de unul și același autor, care nu poate fi altul decît mitropolitul Dosoftei. În limba acestuia mai există și alte elemente de proveniență ardelenească indiscutabilă. Dintre cele

[1] Cu această ocazie, facem precizarea, completînd susținerile lui N. A. Ursu din *art. cit.*, p. 37, că termenul vechi românesc *volvarcele*, folosit de Dosoftei, cu sensul 'casele din afara cetății' și provenit din polon, *folwark*, este împrumutat, în această limbă, din germ. mediev. (mhd. spätahd.) *vorwerk* 'vor der Stadt oder dem Herrensitze gelegenes Landgut', nhd. *Vorwerk* 'äußres Festungswerk' (Weigand-Hirt, *Dt. Wb.*, II, p. 1190).

invocate de N.A. Ursu, *Din nou....*, p. 40—43, scoatem în evidență unul singur, cu o putere probantă similară cu cea a cuvîntului *janc*. Este vorba de formele de plural în *-ăuă* ale unor substantive neutre terminate la singular în *-ău*, de tipul *pîrauă*, în loc de munt. *pîraie* și de mold. *pîrăie*. În scrierile lui Dosoftei apare forma *pîrauă*, pe care trebuie să o considerăm la fel de „ardelenească" pe cît este și *janc*. Într-adevăr, aria de răspîndire a terminației de plural *-auă* nu depășește linia Carpaților (vezi V. Arvinte, *Terminația de plural -auă a unor substantive neutre*, în SCL, X, 1959, nr. 2, p. 213—239; R. Todoran, *Despre pluralul unei clase de substantive neutre românești*, în vol. *Contribuții de dialectologie română*, București, 1984, p. 98—111). Numai Dosoftei, dintre toți scriitorii moldoveni vechi, a putut avea „îndrăzneala" de a folosi în scrierile sale o formă de plural atît de dialectală și deci atît de străină de norma limbii literare din această provincie. O asemenea formă de plural trebuie să fi fost învățată de viitorul cărturar încă din copilărie, pentru a nu i se părea deloc aberantă, pe cît este ea în realitate. De aceea, este exclus faptul ca un cărturar care va fi trăit numai dincoace de munți să fi pus în circulație în scrierile sale o formă atît de caracteristică graiurilor de peste munți cum este forma *pîrauă*. Într-o situație asemănătoare se află și cuvîntul *janc* (și verbul *a jencui*). Acesta, spre deosebire de pluralul în *-auă*, apare și în textul ms. 45. Peste acest fapt nu se poate trece cu ușurință, atunci cînd se discută paternitatea traducătorului sau rolul celui (sau celor) care vor fi revizuit acest text al lui Milescu. Credem că este exclus faptul ca acesta din urmă să fi avut în graiul lui românesc un termen atît de specializat, ardelenesc, cum este *janc*. Acest termen a fost introdus în textul ms. 45 de revizorul acestuia, care își dădea seama de proprietatea cuvîntului în contextele respective.

1.5.3. șold 'coapsă' (<săs. *scholdər*, săs.n. *schãodər* **1.** 'Hüfte' (=coapsă, la oameni); **2.** 'vorderer oder hinterer Ober- samt Unterschenkel' (=but la animale, din față sau din spate); vezi Fr. Krauß, *Trepp. Wb.*, p. 889); vezi atestările sub *stinghe* (IV. 2.3.142).

1.5.4. streang 'ață groasă de păr împletit cu care se leagă încălțămintea' (<săs.n. *štrąnk*, *štrɣŋk* 'gebinde Garn' (=ață de legat), Strähe Hanfgarn von gewissen Umfang' (=împletitură de cînepă de o anumită mărime); vezi Fr. Krauß, *Trepp. Wb.*, p. 935; V. Arvinte, *Dt. Entlehn.*, p. 83—86), în: *„De la streangu pînă la legătura încălțămintei"*, în BB, Fac. și în ms. 45 (*14*, 23). Acest sens nu mai există astăzi în română, căci *streang* înseamnă: **1.** 'funie', **2.** 'funie de spînzurat' **3.** 'curea de piele (sau funie groasă de cînepă) de înhămat caii' (DLR, s. v.) Cf. totuși echivalentul gr. σπάρτου 'Tau Seil, Strick, dar și' Schnur'.

1.6.0. Elemente turcești.

1.6.1. copuz 'cobuz, instrument muzical cu coarde' (<tc. *kopuz*), în: *„Au arătat* (=inventat) *canonul și copuzul"*, în BB, Fac. și în ms. 45 (*4*, 21); în ms. 4 389: *căpuzele* (*4*, 21); *„Cu copuzuri"*, în BB, Fac. (*31*, 27; în ms. 45: *copuze*; în ms. 4 389: *căpuze*).

1.6.2. culă 'închisoare, penitenciar' (<tc. *kule* 'Burg, Festung, Turm'), în ms. 4 389, scris pe marginea textului, ca sinonim al lui *tărie* 'id.' din text (Fac., *41*, 14). În BB: *temniță*; în ms. 45: *tărie*.

1.6.3. dulamă 'haină lungă pînă în pămînt' (<tc. *dolama*), în: *„Dulamă frumoasă"*, în ms. 4 389 (*37*, 3; în BB, Fac. *„Haină pestriță"*; în ms. 45: *„Haină împistrită"*); *„Dulama cea frumoasă"*, în ms. 4 389 (37, 23; în BB: *„Haina cea pestriță"*; în ms. 45: *„Haina cea împistrită"*); *„Dulamă"*, în ms. 4 389 (*37*, 31; *39*, 12, 12, 13, 15, 16, 18; în BB și ms. 45: *haină*, *haine*); *„5 dulămi nu tot de un fel"*, în ms. 4 389, Fac. (45, 22; în BB și în ms. 45: *„Haine în feliuri"*); *„Dulamă"*, în ms. 4 389, Fac. (*49*, 11; în BB și în ms. 45: *îmvăliturã*).

1.6.4. ghierdan 'lanț de aur la gît, gherdan, colan' (<tc. *gerdan*), în ms. 4 389, Fac.: *ghierdanul* (*38*, 18, 25; în BB și în ms. 45: *zgardă*, cuvînt probabil înrudit cu *gherdan*); *„Ghierdan de aur"*, în ms. 4 389, Fac. (41, 42; în BB: *lanțul de aur*; în ms. 56: *lanțuh de aur*).

1.6.5. hadîm 'eunuc' (<tc. *hadım*) apare în BB, Fac.: *37*, 36; *39*, 1; *40*, 2, 7; la fel în ms. 4 389, Fac. *37*, 36 (aici, alături de *eunuh*); *39*, 1; varianta *hadîmb* apare în cele 4 ocurențe din ms. 45 și în 3 ocurențe din ms. 4 389 (*40*, 1, 2, 7).

1.6.6. a mozaviri 'a calomnia, a defăima, a ponegri, a vorbi de rău" (<*mozavir* 'calomniator' <tc. *müzavir*; cf. și ngr. μουζαβίρης), în: *„Se sfătuiră și-l mozavirirã"*, în ms. 4 389, Fac. (*49*, 22). În ms. 45: *„Cătră carele* [Iosif] *sfătuindu suduia și finea întru el domnii săgeătăturilor"* (*49*, 23); acest text, de neînțeles, preluat ca atare în BB, urmează îndeaproape versiunea grecească.

1.7.0. De origine necunoscută.

1.7. *zgău* 'uter, pîntece' cunoaște 7 ocurențe în BB, Fac. (vezi *Indicele de cuvinte*) și tot atîtea în ms. 45. În ms. 4 389, este întîlnit o singură dată (*20*, 18), în celalte cazuri folosindu-se termenul *pîntece*. Diferitele explicații propuse pentru etimologia acestui cuvînt sînt nesigure (vezi Al. Cioranescu, *DER*, nr. 7 748).

2. CUVINTE CU SENS DIFERIT DE CEL ACTUAL

2.1.0. De cele mai multe ori, deosebirile de înțeles ale cuvintelor care urmează față de semantismul lor actual se datoresc calcurilor lingvistice, care abundă în textul biblic. Din această cauză, vom grupa la început o parte din marele număr de cuvinte și expresii din cartea *Facerea*, din toate cele trei variante vechi românești, al căror înțeles a fost preluat din limba greacă, uneori și din slavonă sau, mai rar, din latină. Fără comparația cu originalul, înțelesul multor cuvinte și propoziții este, adesea, obscur, uneori chiar imposibil de surprins. Absența semantismului abstract al limbii române vechi, pe de o parte, și obligativitatea unei traduceri cît mai fidele a textului sacru, pe de altă parte, explică recurgerea masivă la acest procedeu de îmbogățire a lexicului, în dauna clarității semantice.

2.2.0. Calcuri lingvistice.

2.2.1. a adaoge are în textul biblic sensurile: **1.** 'a continua să', 'fortfahren zu', preluat în mod servil din verbul grecesc προστιθέναι (= προστίθημι) 'approcher; attribuer; inspirer; faire servir à un usage', în: *„Nu voiu mai adaoge de acum a blestema pămîntul"*, în BB, Fac. (*8*, 21; la fel și în ms. 45); *„Nu voiu mai adaoge a omori tot trupul viu"*, în BB, Fac. (*8*, 21; la fel în ms. 45 și în ms. 4 389); *„Și nu mai adaosè a să întoarece către dinsul iarăș"*, în BB, Fac. (*8*, 12; la fel și în ms. 45 și în ms. 4 389); *„Și nu mai adaosè a o cunoaște pre dinsa"*, în BB, Fac. (*38*, 26; aceeași construcție și în ms. 45; în BB, 6 ocurențe). **2.** 'a avea îndrăzneala să, a îndrăzni să', în: *„De nu se va pogorî fratele vostru cel mai tînăr cu voi, să nu mai adaogeți a vedea încă fața mea"*, în BB, Fac., (*44*, 32; la fel și în ms. 45; în gr. ... οὐ προσθήσεθε ἔτι ἰδεῖν τὸ πρόσωπον με. **3.** 'a se înviora' în: *„Și văzînd carăle cêle ce-au trimis Iosif ca să ia pre dinsul, să adăugea duhul lui Iacov, tatălui lor"*, în BB, Fac. (*45*, 27).

2.2.2. alergătura cailor, în toate cele trei texte (*48*, 7), calchiază gr. Ἱππόδρομος.

2.2.3. a alătura 'a tîlcui vise', în : *„Şi ne alătură noao"*, în ms. 45 (*41*, 12) ; *„Şi fu după cum ne-au alăturat, aşa s-au tîmplat"*, în ms. 45 (*41*, 13 [12]), după gr. σύγκρίνω, care, pe lîngă 'agréger', înseamnă şi 'comparer, interpréter'. În BB, Fac. : *„Ne-au tîlcuit"* (*41*, 12) ; *„Ne-au arătat"* (*41*, 13) ; în ms. 4 389 : *„Au dăzlegat"* (*41*, 12).

2.2.4. an (în varianta *ai*, pl. de la *ani*), în : *„Şi dzise faraon : Cîţi ai a dzilelor vieţii tale ?"*, în ms. 45, Fac. (*47*, 8 ; la fel în BB, Fac.), cu sensul *„Cîţi ani ai ?"* ; este o traducere cuvînt cu cuvînt a gr. πόσα ἔτη ἡ ἡμερῶ τῆς ζωῆς σου. În ms. 4 389 : *„De cîţi ani eşti ?"* (*47*, 8).

2.2.5. aproapele s.m. 'seamăn', 'Mitmensch' (cuvînt biblic), în *„Glasul aproapelui"*, în BB, Fac. şi în ms. 45 (*11*, 7), este calchiat după gr. τὴν φωνὴν τοῦ πλησίον, în care apare πλησίον='aproape' ; cf. şi οἱ πλησίον 'les parents, les amis, le proche'.

2.2.6. a arăta 'a inventa, a crea', în : "[Iuval] *au arătat canonul şi copuzul"*, în BB, Fac. (*4*, 21 ; la fel şi în ms. 45), după gr. [Ιουβάλ] ὁ καταδείξας ψαλτήριον καὶ κιθάραν ; gr. καταδείκνυμι înseamnă 'faire voire', 'manifester', iar verbul δεικνύω 'montrer'.

2.2.7. arc 'curcubeu', în : *„Arcul mieu îl puiu întru nor"*, în BB, Fac. (*9*, 13 : în ms. 45 : *....nuăr*) ; *„Cînd voi noora noor pre pămînt să va ivi arcul în nor"*, în BB, Fac. (*9*, 14; *arc* 'curcubeu' şi în ms. 45 şi 4 389 ; în ultimul caz, a fost scris pe margine, de aceeaşi mînă, şi : *curcu<beu>*) ; *„Şi va fi arcul mieu în noor"*, în BB, Fac. (*9*, 16 ; *arc* şi în ms. 45 şi ms. 4 389). Sensul 'curcubeu' al cuvîntului *arc* nu a fost înregistrat în dicţionarele ro mâneşti, deşi cuvîntul cu acest sens există în PO. Sensul este preluat fie din versiunea grecească a *Bibliei*, fie din cca slavonă. Dar şi lat. *arcus* are în *Facerea* şi sensul 'curcubeu'. În gr. , (τὸ) τόξον înseamnă atît 'arc', cît şi 'curcubeu'. Primul verset citat mai sus sună în gr. : το τόξον μου τίθημι εν τῇ νεφέλῃ (Fac. *9*, 13). Sl. *dǫga* înseamnă 'arc' şi 'curcubeu' ; germ. *Regenbogen* 'curcubeu' este alcătuit din *Regen* 'ploaie' şi *Bogen* 'arc' ; fr. *arc-en-ciel* are o compunere clară. În ebraieă, *quschet* înseamnă atît 'arc', cît şi 'curcubeu'. Dar schimbarea semantică 'arc'→ 'curcubeu' s-a petrecut în multe alte limbi. Pentru cele europene, pot fi văzute acum cele 4 hărţi realizate de Mario Alinei pentru conceptul «arc-en-ciel» (hărţile I.6—I.9) şi publicate în *Atlas linguarum Europae (ALE). Commentaires*, Volume I — premier fascicule, Van Gorcum, Assen, 1983, p. 47—80.

2.2.8. arcaş 'vînător', în : *„Lăcui în pustie şi să făcu arcaş"*, în BB, Fac. (*21*, 20 ; la fel în ms. 45 ; în ms. 4 389 : *vînător cu arcu*), calchiază cuvîntul grecesc (ἡ) τοξότης, -ιδος 'qui lance des flèches', 'Bogenschütze', din contextul ἐγέγετο τοξότης, de la gr. (τὸ) τόξον 'arc'. În versiunea latinească : *sagittarius* ; în cea slavonă : стрѣлєцъ (<vhg. *strĕla* 'Pfeil') ; în versiunea germană : *Schütze* ; în B 1975 : *vînător*. Deci, în unele limbi s-a plecat de la 'arc', în altele de la 'săgeată', pentru a se crea denumirea pentru conceptul «vînător».

2.2.9. ardere în sintagma *ardere de tot* 'jertfă completă', 'Ganzopfer', în : *„Pentru arderea de tot pre jîrtăvnic"*, în BB, Fac. (*8*, 20 ; la fel în ms. 45) ; *„Lêmnele arderii de tot"*, în ms. 45 (*22*, 6 ; în BB, Fac. : *„Lêmnele jîrtvei"* ; la fel în ms. 4 389), calchiază gr. (ἡ) ὁλοκάρπωσις, -εως 'holocaust', din fragmentul εἰς ὁλοκάρπωσιν ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον (cf. şi gr. τό ὁλόκαυστον, -ου 'holocauste').

2.2.10. a asemăna 'a tîlcui un vis', în : *„Vis am văzut şi cine să-l asêmene nu iaste"*, în BB, Fac. (*41*, 15 ; la fel în ms. 45 ; în ms. 4 389 : *să-l dăzlêge*) ; *„Şi eu auziu pentru tine zicînd, auzind tu visurile a le asemăna pre dînsele"*, în BB, Fac. (*41*, 14 ; la fel şi în ms. 45 ; în ms. 4 389 : *eşti dăzlegător de vise*) ; *„Vis am vădzut şi cine-l va asămăna nu iaste pre el"*, în ms. 45, Fac. (*40*, 8 ; în BB : *a-l tîlcui* ; în ms. 4 389 : *să dăzlêge*). Ca şi în cazul verbului *a alătura* (vezi mai sus, sub **2.2.3.**), avem a face cu un calc după gr. συγκρίνω 'a compara', 'a interpreta' : καὶ ὁ συγκρίνων οὐκ ἔστιν αυτό este tradus cuvînt cu cuvînt în ms. 45 (vezi ultimul citat). Acest calc a fost remarcat şi de autorii *DA*, sub *a asemăna*.

2.2.11. asemănare 'tîlcuirea unui vis', în : *„Aceasta-i asămănarea lui : cêle 3 jancuri 3 dzile sîntu"*, în ms. 45 (*40*, 12 ; în BB : *tîlcuirea* ; în ms. 4 389 : *dăzlegarea*) ; gr. (ἡ) σύγκρισις.

2.2.12. bătătoriu *(de ciocane)* 'fierar, cel care prelucrează metale', în : *„Şi era* [Thovel] *bătătoriu de ciocane, faur de aramă şi de fier"*, în BB, Fac. (*4*, 22 ; în ms. 45 : *bătător de ciocan* ; în ms. 4 389 : la fel) ; avem a face cu un calc după gr. σφυροκόπος, adj. 'qui travaille au marteau' (ἡ σφῦρα, -ας 'marteau'). În textul latinesc : *malleator*.

2.2.13. blînd, în expr. *blîndu voaă* ! 'fiţi liniştiţi !, în ms. 45, Fac. (*43*, 23 ; *blînd voao*, în BB ; în ms. 4 389 : *„Pace iaste voaoă, nu vă têmeţ !"*). Expresia este calchiată după gr. ἵλεως ὑμῖν , în care primul element înseamnă 'propice, favorabil' ; 'gnädig, gütig' ; cf. vb. ἱλάομη 'gnädig stimmen' ; în versiunea latină : *„Pax vobiscum"* ; în cea slavonă : миръ вамъ.

2.2.14. carne 'trup', în : *„Şi vor fi amîndoi o carne"*, în ms. 4 389, Fac. (*2*, 24 ; în BB şi în ms. 45 : *„Şi vor fi amîndoi un trup"*). Este un calc după sl. *plъtь*, rus. *plotь*, care înseamnă atît 'Fleisch' (=carne), cît şi 'Leib, menschlicher Körper' (=trup, corp omenesc') (vezi M. Vasmer, *REW*, II, p. 375). În versiunea grecească : σαρξ, σαρκός 'chair'.

2.2.15. a căDea, în expr. *a-i căDea faţa cuiva* 'a se posomorî, a se întrista', în : *„Şi căDzu faţa lui"*, în ms. 45, Fac. (*4*, 5 ; în BB : *„Au căzut cu faţa lui"* ; în ms. 4 389 : *posomorît*) ; *„Pentru că ci ţi-au căDzut faţa ?"*, în ms. 45, Fac. (*4*, 6 ; în BB : *„Pentru ce căzu faţa ta ?"* ; în ms. 4 389 : *„Pentru ce se-au po<somorît>* ?". Expresia românească este calchiată după gr. συνέπεσε τῳ πρόσωπῳ (vb. συμπίπτω 'fallen, herabfallen' ; subst. (τὸ) πρόσωπον 'visage') ; în versiunea latină : *„Concedit vultus eius"* ; în cea germană : *„Senkte finster seinen Blick"*. Expresia românească nu-i înregistrată în *DA* şi nici în H. Tiktin, *DRG*.

2.2.16. a cerca 1. (în expr.) *a cerca urmele* 'a spiona', în : *„Iscoade sînteţi ; a cerca urmele ţării aţ venit"*, în BB, Fac. (*42*, 9, 12 ; la fel în ms. 45 ; în ms. 4 389 : *„Aţ venit să căutaţi căile locului"*, în *42*, 9 ; *„Să căutaţ căile dentr-acest pămînt"*, în *42*, 12). Expresia *a cerca urmele* clachiază sintagma gr. κατανοῆσαι τὰ ἴχνη (τῆς χώρας ἥκατε), gr. κατανοέω 'considerer, réfléchir' (ἡ) κατανοῆσις, -εως 'remarque, connaissance' ; (τὸ) ἴχνιον, -ου 'trace, piste'. **2.** 'a cere răzbunare', în : *„Singele lui să cearcă"*, în BB, Fac. (*42*, 22 ; la fel în ms. 45 ; în ms. 4 389 : *se caută*), sens preluat din gr. ἄιμα ἀυτου ἐκζητεῖται (vb. ἐκζητέω înseamnă 'chercher', 'demander' ('aufsuchen', 'forschen').

2.2.17. ceas, în expr. *în ceasuri, la ceasuri* 'la anul (pe vremea asta)', în : *„Mă voiu întoarce la tine în ceasuri şi va fi la Sarra fecior"*, în BB, Fac. (*18*, 14 ; şi *18*, 10 ; la fel şi în ms. 45 ; în ms. 4 389 : *în ceas, 18*, 10 ; *la ceas, 18*, 14), este un calc după gr. (ἡ) ὥρα, -ας, care, pe lîngă 'heure', mai înseamnă şi 'année' ; 'époque, temps, saison' : „ἐπαναστρέψω πρὸς σέ εἰς ὥρας καὶ ἔσται τῇ Σάῤῥα υἱός".

2.2.18. coastă, în expr. *den coaste* 'în flancuri, pe laturi', în : *„Uşa sicriului o vei face den coaste"*, în BB, Fac. (*6*, 16 ; la fel în ms. 45), după gr. ἐκ πλαγίων

'în flancuri, pe laturi'; τὰ πλαγία 'die Seiten, Flanken'. În lat.: *„Ostium autem arcae pones ex latere“*; în germ.: *„Die Tür sollst du mitten in seine Seite setzen“*.

2.2.19. copil 'sclav', 'servitor', în: *„Copil jidov“*, în BB, Fac. (*39*, 14, 17, 19; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: *slugă*), calchiat după gr. (ὁ, ἡ) παῖς, -δός, care înseamnă atît 'enfant', cît și 'esclave, valet'.

2.2.20. cuib (și *cúĭub*) 'cameră, despărțitură', în: *„Și cúiuburi vei face în sicriu“* (=și camere, despărțituri vei face în corabie), după gr. νοσσία, care, pe lîngă sensul 'Nest' (=cuib), mai înseamnă și 'Lager'; 'Bienenkorb' (=depozit, magazie'; 'stup de albine'), vezi Hj. Frisk, *GEW*, II, p. 307, sub νεοσσός. În lat.: *mansicula* 'odăiță'; în germ.: *Kammern*; în B 1975: *despărțituri*.

2.2.21. a cunoaște 'a avea relații sexuale', în: *„Și Adam cunoscu pre Eva, muiêrea lui și, zămislind, născu pre Cain“*, în BB, Fac. (*4*, 1; la fel în ms. 45 și în ms. 4 389, după gr. ἔγνω Εὔαν (de la vb. γιγνώσκω 'a cunoaște').

2.2.22. despicătură 'bucată dintr-un animal adus jertfă', în: *„Și să pogorî pasările pre trupurile despicăturilor“*, în BB, Fac. (*15*, 1; la fel în ms. 45; în ms. 4 389: *„Deasupra trupurilor celor împărțite“*); *„Pren mijlocul despicăturilor acestora“*, în BB, Fac. (*15*, 17; în ms. 45: *împărțitori*, iar pe margine, de aceeași mînă, *despicături*; în ms. 4 389: *despicăturile*). Este calchiat textul gr. ἐπὶ τὰ σώματα τὰ διχοτομήματα αὐτῶν (Fac. *15*, 11), în care (τὸ) διχοτόμημα, -ατος înseamnă 'moitié'.

2.2.23. destul în expr. *a fi destul* 'a fi satisfăcut', în: *„Destul sînt de toată dereptatea“*, în BB. Fac. (*32*, 10; la fel în ms. 45), după gr. ἱκανός εἰμι=sînt satisfăcut (adj. ἱκανός, -ή, -όν 'convenable, suffisant').

2.2.24. față, în loc. prep. *înaintea fêței* 'în fața' 'înaintea', în: *„Care iasle înaintea fêței Eghiptului“*, în ms. 45, Fac. (*25*, 18; în BB și în ms., 893 4, la fel; în BB, Fac., există 5 ocurențe ale acestei locuțiuni prepoziționale). Este calchit textul grecesc: ἡ ἐστι κατὰ πρόσωπον Αἰγύπτου.

2.2.25. făcător, în sintagma *făcător de pîine* '(marele) pitar', în BB, Fac. (*40*, 1, 2, 5, 16, 17, 20, 22; în ms. 45: *cel mai mare preste pită (pîine), pitar*, în *40*, 17; în ms. 4 389: *clucearîul cel mare)*, calchiază cuvîntul compus gr. (ὁ) σιτοποιός 'boulanger'. Expresia *„Cel mai mare preste făcătorii de pîine“* este un calc după gr. (ὁ) ἀρχισιτοποιός, -οῦ 'intendant de la buche du roi'.

2.2.26. ficat, în expr. *a (se) întări ficații* 'a se sprijini', a se rezema', în: *„Și pre adunarea lor să nu se întăriască ficații miei“*, în ms. 45, Fac. (*49*, 6; în BB: *„Să nu se razime ficații mei“*; în ms. 4 389: *„Să nu se razime denlăuntrurile mêle“*), urmărește îndeaproape textul grecesc: ἐρείσαι τὰ ἥπατά μου, în care vb. ἐρείδω înseamnă 'appuyer', iar (τὸ) ἧπαρ, -ατος, 'foie'.

2.2.27. fund, în sintagma *fără fund* 'abis', în. BB, Fac. (*1*, 2; *8*, 2; la fel în ms. 45 și în ms. 4 389) calchiază gr. ἄβυσσος, vsl. *bezdŭnŭ* (gr. ὁ βυσσός, -οῦ 'fond'.

2.2.28. gard, în expr. *a (se) rupe gardul*, are sensul 'placentă', popular 'soarte', fiind un calc după gr. (ὁ) φραγμός, care înseamnă atît 'gard', cît și 'placentă' (cf. *diafragmă*), în: *„Se-au rupt pentru tine gard“*, în BB, Fac. (*38*, 29; la fel în ms. 45 și în ms. 4 389).

2.2.29. ghindă 'stejar', în: „[Devora]....*să îngropă... suptu ghindă; și numi Iacov numele ei Ghinda Jelii*“, în ms. 45, Fac. [*35*, 8; în BB și în ms. 4 389: *stejar*; în PO: *lemn de cer (al Plînsului)*] este calchiat după gr. (ἡ) βάλανος, care înseamnă atît 'gland', cît și 'chêne'.

2.2.30. grăsime, în sintagma *grăsimea pămîntului* 'belșugul pămîntului', în BB, Fac. (*27*, 28, 39; în ms. 45, la fel: în ms. 4 389: *bunătatea pămîntului*, iar pe margine, de aceeași mînă, *vlaga pămîntului*), este un calc după gr. (ἡ) πιότης, -ητος 'graisse': ἀπὸ τῆς πιότητος τῆς γῆς. Tot așa, *„Și den grăsimea lor“*, în BB, Fac. (*4*, 4; la fel în ms. 45) corespunde textului gr. καὶ ἀπὸ τῶν στεάτων αὐτῶν, în care (τὸ) στέαρ,—ατος înseamnă 'graisse'. La fel și în lat.: *„Et de pinguedine terrae“*, în care *pinguedo, -inis* înseamnă 'grăsime, untură'; germ. *„Fettigkeit der Erde“* și *Fett* 'id.'.

2.2.31. hrană, în sintagma *hrana raiului* 'grădina Edenului', apare numai în ms. 4 389, în: *„Și-i goni Domnul Dumnezeu den hrana raiului să lucrêze pămîntul“* (*3*, 23; în BB: *„Den grădina desfătăciunii“*; în ms. 45: la fel; în PO: *„Den raiul dulcefiei“*; în lat.: *„De paradiso voluptatis“*; în germ.: *„Aus dem Garten Eden“*; în gr. ἐκ τοῦ παραδείσου τῆς τρυφῆς); *„Și-l scoase pre Adam și-l puse să lăcuiască împotriva hranei raiului“* (*3*, 24; în BB: *„În preajma grădinii desfătăciunii“*; în ms. 45: la fel; în PO: *„Nainte raiului viefii“*; în lat.: *„Ante paradisum voluptatis“*; în germ.: *„Vor dem Garten Eden“*; în gr.: ἀπέναντι τοῦ παραδείσου τῆς τρυφῆς).

Traducătorul ms. 4 389 n-a recurs la nici una din soluțiile de mai sus, ci a urmat în mod servil modelul slavon, în care apar sintagmele: (*3*, 23) изъ рая пищи, respectiv (*3*, 24) прѣмо рая пищь, în care cuvîntul пища înseamnă 'Nahrung' (=hrană) (vezi M. Vasmer, *REW* II, p. 363), traducînd gr. (ἡ) τρυπή, -ῆς, care însă avea mai multe sensuri, printre care: „mollesse, bonne chère, délice; plaisir, luxe, orgueil'; 'Weichlichkeit' (=moliciune), 'Uppigkeit' (=abundență, belșug, bogăție), 'Schwelgerei' (=desfătare a simțurilor, plăcere, voluptate) (vezi Hj. Frisk, *GEW*, I, p. 688). Din sensul abundență, belșug, bogăție', s-a dezvoltat, în slavă, sensul 'hrană', pe care apoi l-a preluat în română traducătorul ms. 4 389.

2.2.32. hrănaci, în sintagma *hrănaci cu dobitocul* 'care cresc animale', în: *„Oameni hrănaci sîntem cu dobitocul“*, în BB, Fac. (*46*, 34; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: *„Sîntem oameni hrănaci de dobitoc“*; aici sensul este puțin schimbat: în loc de 'păstori, oameni care trăiesc din creșterea animalelor', avem aici numai sensul 'oameni crescători de animale'); *„Era oameni ce să hrănescu cu dobitocul“*, în BB, Fac. (*46*, 32; în ms. 45, la fel; în ms. 4 389: *„Oameni carei* [=care] *hrănesc dobitoacelor“*; aici sensul este schimbat; vezi observația de mai sus); *„Colibele celor hrănitori de dobitoc“*, în BB, Fac. (*4*, 20; la fel în ms. 45; în ms. 4 389, la fel). Îmbinarea cuvintelor *hrănaci, a hrăni, hrănitor* cu cuvîntul *dobitoc*, din exemplele citate, a rezultat în urma calchierii gr. κτηνοτρόφος, -ος, -ον, folosit în textul biblic în sintagmele ἄνδρες κτηνοτρόφοι (Fac. *46*, 33, 34); ἐν σκηναῖς κτηνοτρόφων [(ἡ) σκηνή -ῆς, 'tente'; 'habitation']. Cuvîntul gr. κτηνοτρόφος, este alcătuit din două elemente: verbul κτάομαι 'erwerben, gewinnen, besitzen' (=a agonisi, a cîștiga, a poseda), în a cărui familie mai există cuvinte ca: κτήνεα, -νη (neutru pl.) 'Haustier(e), zahmes Vieh' (=animale domestice); κτῆσις 'Erwerbung, Besitz' (=cîștigare, posesiune, avere); (ὁ) κτήτορ 'Besitzer' (=posesor) [pentru evoluția semantică: 'a cîștiga avere' → 'avere' → 'vită', cf. IV. **1.4.3**, *marfă* și IV. **2.3.38.**, *dobitoc*], pe de o parte, și elementul τρόφος, care provine din verbul τρέφω 'nähren' (=a hrăni, a nutri), 'erziehen' (=a crește) și este folosit la alcătuirea unor cuvinte ca σύντροφος 'zugleich ernährt oder aufgezogen' (=hrănit sau educat împreună); νεότροφος 'frisch genährt, neugeboren' (=hrănit de curînd, nounăscut); (τὸ) τρόφιον 'Nährung' (=hrănire, nutrire), pe de altă parte (vezi Hj. Frisk, *GEW*, II, p. 31—32; 925). Din κτάομαι și τροφός s-au format: vb. κτηνοτροφέω 'élever du bétail', subst. (ἡ) κτηνοτροφία, -ας 'élève du bétail' și adj. κτηνοτρόφος, -ος, -ον 'qui élève du bétail'.

Traducătorul manuscrisului 45, Nicolae Milescu, a urmat în mod servil originalul grecesc, transpunînd în românește adjectivul κτηνοτρόφος prin *hrănaci cu dobitocul*, în loc de 'referitor la *păstor*, la cel care este *crescător de animale*', în opoziție cu *agricultor*. Calcul semantic a fost preluat și în textul BB. Sensul' cel care crește, care ține sau care trăiește din creșterea animalelor' al cuvîntului *hrănaci* nu este înregistrat în dicționarele românești (vezi și III. 1.1.0.).

2.2.32. a hrăni, vezi *hrănaci* (IV. 2.2.31).

2.2.33. hrănitor, vezi *hrănaci* (IV. 2.2.31.).

2.2.34. ieftinătate 'abundență, belșug, situație înfloritoare', în BB, Fac. și în ms. 45 cu 6 ocurențe (o singură atestare în ms. 4 389), este un derivat românesc de la *ieftin*+suf. *-ătate*, dar sensul este împrumutat din gr. (ἡ) εὐθένεια -ας 'abondance, état florissant'. Cuvîntul există și în alte texte vechi românești (vezi *DA*, s.v.; H. Tiktin, *DRG*, s.v.).

2.2.35. ispitit, adj. 'estimat, evaluat', în : *„Argintul vostru bine ispitit* [pe margine, de aceeași mînă : *bine-vrînd*] *il am"*, în ms. 45, Fac. (*43*, 23 ; la fel în BB ; în ms. 4 389 : *cu bună-vrêre*), a preluat acest sens din gr. εὐδοκιμωῶν, adj. din familia verbului εὐδοκιμέω, -ῶ 'être estimé' ; adj. εὐδοκιμός -ος -ον 'estimé' ; *bine*, din *bine ispitit*, este traducerea gr. εὐ-.

2.2.36. încă, vezi II. 7.12.0.

2.2.37. a se îndura, vezi *vas* (IV. 2.2.56; IV. 2.3.66.).

2.2.38. întunerec 'zece mii', în : *„Fă-le întru mii de întunêrece"*, în ms. 45, Fac. (*24*, 60 ; la fel în ms. 4 389 ; în BB : *„Mii de zeci de mii"*), este calchiat după vsl., *tьma* 'întunerec' și 'zece mii', acesta, la rîndul său probabil calc după tc.-tăt. *tuman* 'zehntausend' și 'Nebel', sau după toh. *tumane, tumān* '10 000' (vezi M. Vasmer, *REW*, III, p. 162).

2.2.39. legat 'închis, osîndit, întemnițat', în : *„Și dêde lui har înaintea celui mai mare preste legați"*, în BB, Fac. (*39*, 21 ; și 22 ; la fel în ms. 45 ; în ms. 4 389 : *„Înaintea vătafului de pușcărie"*) ; vezi *legătură* (IV. 2.2.41.).

2.2.40. legător 'întemnițat, osîndit, închis', în : *„Nu era cel mai mare preste legători a legăturii știind pre însul nimic pentru că toate era pre mîna lui Iosif"*, în ms. 45, Fac. (*39*, 23 ; în BB : *„Mai mare peste legături al temnițîi"* ; în ms. 4 389 : *„Iar vătahul cel de pușcărie nu știia nimic, că toată pușcăriia era în mîna lui Iosif"*) ; vezi *legătură* IV. 2.2.41.).

2.2.41. legătură 1. 'temniță, închisoare, pușcărie', în : *„Mai mare preste legători a legăturii"*, în ms. 45 Fac. (*39*, 23) ; *„Și-i dêde cel mai mare preste legători legătura pre mîna lui Iosif și pre toți cei aduș cîți întru legătură"*, în ms. 45, Fac. (*39*, 22 ; pe margine, de aceeași mînă, este adăugat sinonimul *temniță*). 2. (sens nu prea clar) 'osîndit, întemnițat, închis', în : *„Nu era cel mai mare peste legături al temnițîi"*, în BB, Fac. (*39*, 23 ; este posibil să fie o eroare tipografică : *legături*, în loc de *legători*, ca în ms. 45).

Cuvîntul *legătură* 'închisoare' apare și în alte texte vechi, vezi *DA*, s.v. ; H. Tiktin, *DRG*, s.v. ; O. Densusianu, *ILR*, II, p. 286. După opinia ultimului lingvist, sensul a fost calchiat după vsl. *ǫzilište* 'carcer', *ǫza* 'vinculum', iar *legat* 'întemnițat', după vsl. *sъvęzĭnĭ* 'vinctus'. Ținînd seama că sursa directă a ms. 45 și, implicit, a textului BB, a fost versiunea grecească a *Bibliei*, putem susține că în aceste texte românești punctul de plecare al respectivului calc semantic a fost gr. (τὸ) δεσμωτήριον, -ου 'prison', cf. și gr. (ὁ) δεσμοφύλαξ, -ακος 'geôlier', care fac parte din familia cuvintelor gr. (ἡ) δέσις, -εως 'action de lier' ; 'lien' ; (τὸ) δέσμα, -ατος 'lien' ; vb. δεσμεύω 'enchaîner'. Modelul grecesc a fost preluat și în slavonă.

2.2.42. limbă 'popor' este un calc după vsl. *języků* 'lingua' și 'populus' ; este folosit mai ales cînd e vorba de popoare străine, păgîne, nu cînd e vorba de evrei. Acest uz este prezent și în cazul cuvîntului grecesc-ἔθνος, care, alături de sensul 'popor', mai însemna și 'popor străin', iar la plural, τὰ ἔθνη, avea sensul 'păgînii' (vezi Hj. Frisk, *GEW*, I, p. 448). Termenul *limbă* 'popor' are în BB, Fac. peste 40 de ocurențe.

2.2.43. mare, în expr. *„Mare iaste mie (de încă trăiește fiiul mieu)"*, în BB, Fac. (*45*, 28 ; la fel în ms. 45 ; în ms. 4 389 ; *„Mare lucru iaste mie"*), redă gr. μέγα μοι ἔστιν...

2.2.44. maț, în expr. *a (i) se întoarce cuiva mațele* 'a-i arde, a-i plînge cuiva inima (sufletul) pentru cineva (ceva)', în : *„Și se turbură Iosif că să întorcea mațele lui pentru frate-său"*, în BB, Fac. (*43*, 30 ; tot așa și în ms. 45 ; în ms. 4 389 : *„Și-i plîngea inima pentru frate-său"*). Versiunea din BB și din ms. 45 este fidelă textului grecesc : συνεστρέφετο γάρ τα ἔντερα αὐτου, în care apar vb. συνστρέφω, viit. -ψω 'tourner, faire tourner' și subst. (τὸ) ἔντερον, -ου 'intestin'. În lat. : *"Quia commota fuerat viscera eius"* ; în germ. : *„Sein Herz entbrannte ihm"* ; în B 1975 : *„Inima sa ardea"*.

2.2.45. mijloc, în loc. prep. *între (întru) mijlocul*+ gen. 'între', după gr. ἀνὰ μέσον, vezi II. 8.1.0.

2.2.46. naștere, în expr. *nașterea dentăi* 'dreptul de întîi-născut', în ms. 4 389 (*25*, 31, 32, 33, 34) ; *nașterile dentăi*, în ms. 45 (*37*, 36 ; la fel în BB), reprezintă un calc după gr. (τὰ) πρωτοτόκεια.

2.2.47. a numi, în expr. *a numi numele* 'a denumi' (același sens în expr. *a chiema numele*), urmează îndeaproape modelul grecesc. Apare în : *„Și-i numi numele lui Isaf"*, în BB, Fac. (*25*, 25 ; la fel în ms. 45 ; în ms. 4 389 : *„Și-i puse numele Isaf"*), calchiat după gr. ἐπονόμασε.... τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἡσάυ ; *„Și numi numele lui Iacov"*, în BB, Fac. (*25*, 26 ; în ms. 45, la fel) ; în acest caz, textul grecesc are verbul καλέω, aor. ἐκάλσεα 'appeler' : καὶ ἐκάλεσε τὸ ὄνομα ἀυτοῦ Ἰακώβ ; *„Să numi numele lui Edom"*, în BB, Fac. (*25*, 30 ; la fel în ms. 45), după gr. ἐκλήθη τὸ ὄνομα ἀυτοῦ Ἐδώμ (vb. καλέω, aor. pasiv ἐκλήθην).

2.2.48. a (se) preaînmulți 'a crește mult', în : *„Și să preaînmulți apa"*, în BB, Fac. (*7*, 17 ; la fel în ms. 45), redă gr. ἐπεπλησθύνθη τὸ ὕδωρ, în care apare verbul πλήθω, viit. πλήσω 'être plein', precedat de ἐπί, care „en composition, indique l'idée de tendance, de superposition, d'addition" (A. Chassang, *Dic. gr.-fr.*, s.v.)

2.2.49. preste are uneori sensul '(împreună) cu', în : *„Să nu vie să mă lovască și maica preste feciori-și"*, în ms. 45, Fac. (*32*, 11 ; în BB : *„....și mume preste feciori"*), fiind un calc după gr. καὶ μητέρας ἐπί τέκνοις, în care ἐπί înseamnă atît 'pe', cît și '(împreună) cu'. În lat. : *„Matrem cum filliis"* ; în ms. 4 389 : *„Mumînile cu copilașii lor"*.

2.2.50. a pricepe 'a se uita cu atenție, a observa', în : *„Și omul o pricepea pre însă și tăcea"*, în ms. 45, Fac. (*24*, 21 ; la fel în BB și în ms. 4 389), a avut ca model gr. καταμαθάνειν, care are atît sensul 'a înțelege, a pricepe', cît și pe cel de 'a observa bine, a privi cu atenție'. Verbul *a pricepe*, cu acest sens, este prezent și în *Istoriile* lui Herodot (vezi L. Onu, *Herodot*, p. 5).

2.2.51. a pune, în expr. *a pune singur* 'a separa', 'a deosebi', în : *„Și au pus Avraam 7 mielușițe singure"*, în ms. 45, Fac. (*21*, 28, 29; la fel în BB; în ms. 4 389 și : *„Puse deosebi"*), calchiază gr. καὶ ἔστησεν.... μόνας ; verbul ἵστημι 'așez, pun' și μονάς 'singur'.

2.2.52. ridicare 'tot ce are viață', 'alles Lebendige', în : *„Voiu stinge toată rădicarea care am făcut dupre fața a tot pămîntul"*, în BB, Fac. (7, 4 ; la fel în ms. 45) ; *„Să stinse toată rădicarea carea era asupra fêții a tot pămîntul"*, în BB, Fac. (7, 23 ; la fel în ms. 45 ; în

ms. 4 389 : *„Tot ce era rădical"*). Pentru acest sens neobişnuit în română, întîlnim în germ. : *„alles Lebendige"* ; în lat. : *„Omnem substantiam"* ; în slavonă : всѧ дѹшꙋющаѧ (cf. vb. sl. com. **dvigajǫ, dvigati* ; vbg. *dvignǫ, dvignǫti* 'bewegen, heben' (= a mişca, a ridica) ; *vъz-dvignǫti* 'aufheben, erheben', vezi E. Berneker, *SEW*, I, p. 240) ; în greceşte : (τὸ) ἀνάστημα, -ατος 'élévation'. Prin urmare, cuvîntul românesc este un calc după greacă şi slavonă.

2.2.52. suflet 'animal', în : *„Tot sufletul care au agonisit den Haran"*, în BB, Fac. (*12*, 5 ; la fel în ms. 45) ; *„Să scoaţă pămîntul suflet viu.... cu patru picioare"*, în BB, Fac. (*1*, 24 ; în ms. 45 şi în ms. 4 389, la fel) ; *„Scoaţă apele tîrîtoare de suflete vii şi zburătoare"*, în BB, Fac. (*1*, 20 ; la fel în ms. 45). Sensul 'animal' este preluat din gr. (ἡ) ψηχή, -ῆς 'respiration, souffle' ; 'âme ; 'vie' ; 'individu' ; cf. lat. : *„Animas quas fecerant in Haran"* ; lat. *anima* : 1. 'aer', 2. 'fiinţă', creatură'.

2.2.53. şêptelea 'săptămînă', în : *„Săvîrşaşte dară a şêptelea şi aceştiia"*, în ms. 45, Fac. (*29*, 27 ; în BB la fel ; în ms. 4 389 : *„Ce umple 7 zile"*), calchiază gr. ἑβδομας, care înseamnă atît 'şapte zile', cît şi 'săptămînă'.

2.2.54. tărie 'închisoare, puşcărie', în : *„L-au pus la tărie în locul unde legaţii* (=osîndiţii) *împăratului se ţin, acoló în tărie"*, în ms. 45, Fac. (*39*, 20 ; la fel în BB ; în ms. 4 389 : în primul caz, *puşcărie*, în al doilea, *tărie*, preluat, acesta din urmă, din traducerea lui „Nicolae, spătariul moldovean", pe care traducătorul acestui text o avea la îndemînă, cum mărturiseşte el însuşi în prefaţă). Termenul *tărie* este un calc după gr. (τὸ) ὀχύρωμα, -ατος 'forteresse' ; cf. ὀχυρός 'haltbar, fest, sicher' ; 'fortifie' ; vb. ἐχυρόν 'befestigen'.

2.2.55. a trebui 'a-şi face poftele cu o femeie, a poseda o femeie', în : *„Dară ca cu o curvă vor trebui cu sora noastră ?"*, în BB, Fac. (*34*, 31 ; în ms. 45 la fel : *tribui*). Sensul este preluat din sintagma gr. χρήσονται τῇ ἀδελφῇ ἡμῶν, alcătuită din vb. χρῶμαι < * χρήομαι, viit. χρήσομαι 'gebrauchen', dar şi 'mit jemandem verkehren' ; subst. (ἡ) χρήσις, -εως 'usage, emploi', dar şi 'jouissance, possesion'.

2.2.56. vas are la pl., *vase*, sensul 'obiecte casnice, calabalîc, catrafuse', în : *„Nu vă îndurafi cu ochii vaselor voastre"*, în ms. 45, Fac. (*45*, 20 ; în BB : *vasele* ; în ms. 4 389 : *dichisele*). Traducătorul a urmat în mod servil originalul grecesc : μὴ φείσηθε τοῖς οφταλμοῖς τῶν σκευῶν ὑμῶν ; (το) σκεῦος are, la sg., atît sensul 'Gefäß' (=vas), cît şi 'Gerät' (=unealtă), iar la pl., 'Hausgerät, Schiffsgerät, Gepäck' (=obiecte casnice, de corabie, calabalîc), iar vb. φείδομαι, viit. φείσομαι are sensurile 'schonen, verschonen' (=a cruţa) ; 'sparen' (=a economisi) ; 'sich enthalten' (=a se abţine) ; 'épargner ; s'abstenir', 'prendre garde' (=a fi atent la, a lua seama). Aceste sensuri au fost redate diferit în cele trei texte. În ms. 45, prin *a se îndura*, în BB, prin *a pregeta*, în ms. 4 389, prin *a cruţa* : *„Nu pregetaţi cu ochii de vasele voastre"* ; *„Nu vă cruţaţi dichisele cu ochii voştri"*. În B 1975 : *„Să nu vă pară rău după locurile voastre"*.

2.2.57. vrajă, vezi *a vrăji* (vezi IV. 2.2.58).

2.2.58. a vrăji 'a ghici', a prezice', în : *„Şi el vrăjind cu vraje întru el"*, în BB, Fac. (*44*, 5 ; în ms. 45 : *„El vrăjaşte cu vraje*, iar pe margine, de aceeaşi mînă : *„Întru a lui vraje vrăjaşte"* ; în ms. 4 389 : *„Cu vraje vrăjaşte"* ; în lat. : *„In quo augurari solet"* ; în germ. : *„Aus dem* [Becher] *er wahrsagt"*) ; *„Nu ştiţi că cu vrajă să vrăjaşte omul în ce fel sînt eu ?"*, în BB, Fac. (*44*, 15 ; în ms. 45 la fel ; în ms. 4 389 : *„Nu ştiţi că nu iaste alt om în vrăj ca mine ?"* ; lat. : *„Quod non sit similis mei in augurandi scientia ?"*. Sensul a fost preluat din gr. οἰωνίζομαι 'tirer des augures, du vol des oiseaux', folosit în sintagma : οἰωνισμῷ οἰωνίζομαι ἐν αὐτῷ (*44*, 5). Sensul 'oracol' al cuvîntului *vrajă* şi sensul 'a (se) predestina (despre oracol)' al verbului *a vrăji* sînt frecvent folosite în textul *Herodot*-ului de la Coşula (vezi L. Onu, *Herodot*, Glosar, s.v.) . În acest din urmă text, apar şi : *vrăjitor* 'prezicător' şi *vrăjitoare* 'prezicătoare'.

2.2.59. vrednic, în expr. *a fi vrêdnic* 'a valora', în : *„Şi-m dea mie peştira cea îndoită.... pre argint ce va fi vrêdnică"*, în BB, Fac. (*23*, 9 ; la fel în ms. 45 ; în ms. 4 389 : *„Pre argint* [pe margine, de aceeaşi mînă : *pre bani] ce-i va fi preţul"*), este un calc după gr. ἀργυρίου τοῦ ἀξίου δότω μοι ; cf. gr. (ἡ) ἀξία, -ας 'valeur, mérite, consideration, dignité ; estimation'.

2.3.0. Cuvinte cu sens diferit de cel actual

2.3.1. acoperemînt 'prepuţ', în : *„Le tăiă marginile acoperămîntului trupului"* în BB, Fac. (*17*, 23, 24, 25 ; la fel în ms. 45). Întreaga sintagmă are ca echivalent în textul grecesc cuvîntul (ἡ) ακροβυστία, -ας 'incirconcision'.

2.3.2. acoperire 'prepuţ', în : *„Veţi obrăzui trupul acoperirii marginii voastre"*, în BB, Fac. (*17*, 11 ; la fel în ms. 45).

2.3.3. a adăpa 1. 'a uda (despre un rîu)', în : *„Şi riu iêse den Eden ca să adape grădina"*, în BB, Fac. (*2*, 10 ; la fel în ms. 45 şi în ms. 4 389). 2. 'a da cuiva de băut', în : *„Adapă-mă puţinea apă den ciutura ta"*, în BB, Fac. (*24*, 17, 43, 45 ; la fel în ms. 45 : în ms. 4 389 : *Dă-m să beau !"*). Expr. *a adăpa vin* înseamnă 'a-i da cuiva vin să bea, a-l îmbăta', în : *„Să adăpăm pre tatăl nostru vin"*, în ms. 45, Fac. (*19*, 32 ; în BB : *cu vin*). Traducătorul ms. 45 a urmat în mod servil modelul grecesc : ποτίσωμεν [ποτίζω 'donner à boire'] τὸν πατέρα ἡμῶν οἶνον.

2.3.4. adăpost 'port, radă', în : *„Lingă adăpostul vaselor"*, în BB. Fac. (*49*, 13 ; la fel în ms. 45 ; în ms. 4 389 : *„La pristaniştea corăbiilor*).

2.3.5. adunare 'sfat, adunare', în : *„Te voi face întru adunare de limbi"*, în BB, Fac. (*45*, 4 ; la fel în ms. 45 ; în ms. 4 389 : *adunare limbilor*). Modelul este gr. εἰς συναγωγήγ ἐθνῶν.

2.3.6. a afla 'a găsi'. În BB, Fac. nu se foloseşte sinonimul *a găsi* 'a afla'. Astăzi, *a afla* 'a găsi' este atestat în Crişana, Banat, precum şi la istroromâni şi la aromâni (vezi ALR SN, h. 1 334, ... *dar nu l-am găsit*).

2.3.7. a se afuma 'a fumega, a scoate fum', în : *„Iată cuptoriu afumîndu-se"*, în BB, Fac. (*15*, 17 ; la fel şi în ms. 45 şi în ms. 4 389).

2.3.8. apărat 'oprit, interzis', în : *„Nimic nu iaste apărat de mîinile mêle fără numai tu"*, în ms. 4 389, Fac. (*39*, 9 ; în ms. 45 : *„Nice iaste alia nimic rădicat de la mine"* ; în BB : *„Nicc s-au rădicat de la mine nemică"* ; în aceste din urmă două texte, avem a face cu un calc după gr. ὑπεξήρηται ἀπ' ἐμου, în care primul element este un compus de la vb. αἴρω 'ridic'.

2.3.9. a aplecа 'a alăpta (un copil)', în : *„Apleacă pruncul Sarra"*, în BB, Fac. (*21*, 7 ; la fel în ms. 45 ; în ms. 4 389 : *„Sarra apleacă cocon*) ; sensul provine din terminologia păstorească.

2.3.10. a (se) asculta 'a fi docil, a se supune cuiva', în : *„Grăia lui Iosif zi dentru zi şi nu să asculta ei să se culce cu ea"*, în BB, Fac. (*39*, 10 ; la fel în ms. 45). Sensul pare a fi preluat din greceşte : οὐχ ὑπήκουεν αὐτῇ ; cf. adj. ὑπήκοος, -ος, -ον 'soumis, docile'.

2.3.11. a avea, în expr. *a avea pe sine* 'a avea menstruaţie', în : *„Părăsiră la Sarra a se face cêle ce au pre sine fămeile"*, în BB, Fac. (*18*, 11 ; la fel în ms. 45 ;

în ms. 4 389 : „*Trecuse de a mai fi Sarrei neputința firei muierești*“) (Vezi ALR II/I, Supl., h. 1).

2.3.12. biruință 'stăpînire, posesiune', în : „[Iosif] *le dède biruință în Țara Eghipetului*“, în ms. 4 389, Fac. (*47*, 11 ; în BB : *ținêre* ; în ms. 45 : *țărine* ; în lat. *possessionem*) (vezi Lajos Tamás, *EWUR*, p. 120).

2.3.13. a bîntui 'a avea supărări, necazuri', în „*Bîntuiește*“, în ms. 45, Fac. (48, 1, scris pe margine, de aceeași mînă, ca sinonim pentru *dodeiește*, din text).,

2.3.14. brobode(l)nec 'Oberkleid, Mantel einer Frau', 'văl, un fel de haină scumpă', în : „*Iară ea luîndu-ș brobodêlnecul se îmbrăca*“, în BB, Fac. (*24*, 65 ; în ms. 45 : *brobodênicul* ; în ms. 4 389 : *haine de îmbroboditură*). Cuvîntul mai apare în scrierile lui Dosoftei și la Cantemir. Pare a fi o creație a lui Dosoftei. În gr. : τὸ θέριστρον, -ου 'habit d'été, 'Sommergewand' ; în lat. : *pallium* ; în germ. *Schleier*.

2.3.15. buhai 'taur', în ms. 45, Fac. (*32*, 15 ; *49*, 6 ; în BB și în ms. 4 389 : *taur*). Regionalism moldovenesc, eliminat în cartea *Facerea* de diortositorii BB.

2.3.16. carătă 'căruță elegantă, închisă' (<it. *carreta*, în : „*Ședzu în a doua carătă*“, în ms. 4 389, Fac. (*41*, 43 ; în BB și în ms. 45 : *car*).

2.3.17. casnic adj. 'de-al casei, căsean', în : „*Nu era nimeni den cei casnici în casă*“, în ms. 4 389, Fac. (*39*, 11, 14 ; în BB și în ms. 45 : *cei din casă*).

2.3.18. a (se) căuta 'a cere răzbunare', în : „*Sîngele lui* [Iosif] *se caută*“, în ms. 4 389, Fac. (*42*, 22 ; în ms. 45 și în BB : *să cearcă*). Acest sens nu-i înregistrat în *DA* și la H. Tiktin, *DRG*, s.v. ; pare a fi un calc lingvistic (vezi *a cerca*, 2. în IV. 2.2.16.)

2.3.19. cerbice 'grumaz, ceafă', apare numai în ms. 4 389, Fac. (*27*, 40 ; *33*, 4 ; *41*, 42 ; *45*, 14) ; în BB și ms. 45 : *grumaz* și *gît*.

2.3.20. cetățean 'locuitor al unei cetăți antice, orășean' este atestat de 3 ori în ms. 4 389, Fac. (*23*, 11 ; *24*, 13, 43) și o dată în BB și în ms. 45 (*23*, 11).

2.3.21. cititurâ 'lectură', în : „*Mai vîrtos să află spre cititurâ*“, în ms. 45 (Cuv., p. 1, col. 1).

2.3.22. a (se) cîștiga 1. 'a se îngriji de ceva', a avea grijă de', în : „*Lăcuiți și vă cîștigați pre însul* [pămîntul] *și agonisiți întru el*“, în ms. 45, Fac. (*34*, 10 ; în BB și în ms. 4 389 : *vă hrăniți*). **2.** 'a cumpăra, a achiziționa', în : „*Și-l cîștigă pre dînsul Pentefri*“, în BB, Fac. (*39*, 1 ; în ms. 45 : *și-l avu* ; sensul 'a cumpăra se întîlnește și în ms. 4 389, Fac. *36*, 43) ; „*Cîștigîndu-l*“, în BB (Pred. II, p. 2, r. 7 de sus).

2.3.23. a se clăti 'a se tîrî', în : „*Tot tîrîtorul ce să clătêște pre pămînt*“, în ms. 45, Fac. și în ms. 4 389 (*8*, 17 ; în BB : *tîrăște*). Sensul 'a se tîrî' este derivat de la cel de 'a se mișca', acesta din urmă fiind propriu radicalului vechi slav *klatiti* (vezi *DA*, s.v.).

2.3.24. cocon 'copil pînă la 4 ani, prunc', în : "[Sarra] *aplecă cocon*“, în ms. 4 389, Fac. (*21*, 7, 8 ; în BB și în ms. 45 : *prunc* și *copil*).

2.3.25. a se conteni 'a înceta de a mai face un lucru', a se opri', în : „*Spălîndu-se pe obraz, ieșind afară să conteni și zise*“, în BB, Fac. (*43*, 31 ; la fel în ms. 4 389 : „*Se conteni de plîns*“ ; în ms. 45 : *să înceteă*). Din lat. *contineo, -ēre*, trecut la conjugarea a IV-a, cu o neaccentuat păstrat, ca în *coprinde, român* etc.

2.3.26. coșar 'adăpost pentru vite', în ms. 4 389, Fac. (*33*, 17 ; în BB și în ms. 45 : *colibă*.

2.3.27. coșciug 'sicriu, raclă', în ms. 4 389, Fac. (*50*, 26, cuvînt adăugat pe margine, de aceeași mînă, pentru sinonimul *sicriu*, din text ; în BB : *mormînt* ; în ms. 45 : *gropniță* ; ultimele denumiri arată că traducătorii aveau în vedere realități diferite). În privința etimonului, rom. *coșciug* provine din vsl. *kovьčegъ*, care traduce gr. κιβωτός, lat. *arca*, și a avut în slavonă sensul 'Behältnis, Kasten, Grab' (=recipient, ladă, mormînt). În rusa veche, ca în vechea slavă, exista și sensul 'arcă', 'Corabia lui Noe'. Etimonul cuvîntului slav este gr. biz. καῦκος, καυκίον, ngr. καυκί 'Holzgefäß' (=vas de lemn)+suf. sl. *-egŭ* (vezi E. Berneker, *SEW*, I, p. 594—595). (Cf. rom. *căuc*<lat. *caucus*).

2.3.28. a crede. Forma *crez* este folosită de cîteva ori în ms. 4 389 la începutul propozițiilor interogative, cu valoare de adverb interogativ : 'au ?', 'pentru ce ?', 'oare nu'?, fiind extras din construcții ca : „*Crezi că nu...?*, în : „*Că ce-ai făcut așa ? Crez eu pentru Rahil am slujit ție ?*“, în ms. 4 389, Fac. (*29*, 25 ; în ms. 45 : „*Au nu pentru Rahil am slujit ție ?*“ ; în lat. : „*Nonne pro Rachel servivi tibi ?*“) ; „*Ce-ați venit la mine ? Crez voi m-ați urît și m-ați gonit de la voi ?*“, în ms. 4 389, Fac. (*26*, 27 ; în ms. 45 : „*Pentru că ci ați venit către mine și voi m-ați urît și m-ați scos de la voi ?*“ ; în lat. „*Quid venistis ad me hominem quem odistis et expulistis a vobis ?*“ ; „*Crez de mi-ai fi spus eu te-aș fi lăsat cu bucurie, cu tobe și cu căpuze*“, în ms. 4 389, Fac. (*31*, 27 ; în ms. 45 : „*Și de mi-ai fi spus, te-aș fi trimis cu bucurie și cu cîntăreți, tîmpene și copuze*“ ; la fel în BB ; în lat. : „*Cur ignorante me fugere voluisti, nec indicare mihi : ut prosequerer te cum gaudio et canticis et tympanis et citharis ?*

2.3.29. crunt 'însîngerat, mînjit de sînge' (<lat. *cruentus* 'id.'), în : „*Și trimiseră dulama cruntă*“, în ms. 4 389, Fac. (*37*, 32 ; în BB : „*Haina cea pestriță*“ ; în ms. 45 : „*Haina cea împistrită*“).

2.3.30. a (se) cruța 'a duce dorul', 'a dori ceva foarte mult', 'a regreta', 'a-i părea rău de ceva', în : „*Nu vă cruțați dichisele cu ochii voștri*“, în ms. 4 389, Fac. (*45*, 20 ; vezi IV. 2.2.56).

2.3.31. culă (vezi IV. 1.6.2).

2.3.32. cuviitor, adj. (<*a se cuveni*), în : „*Cuviitor lucru și înfrămșețat grai iaste cel deplin de laudă răspunsu al oamenilor vechi*“, în ms. 45 (Pref. M., p. 1).

2.3.33. denlăuntruri 'organele interne, măruntaie, ficat', în : „*Să nu se razime denlăuntrurile mêle*“, în ms. 4 389, Fac. (*49*, 6 ; în ms. 45 și în BB : *ficații* ; vezi IV. 2.2.26). În B 1975 : „*În adunarea lor să nu fie părtașă slava mea*“ ; în lat. : „*Et in coetu illorum non fit gloria mea*“.

2.3.34. desfătăciune, vezi III. 1.3.0. ; IV. 2.2.31.

2.3.35. a desșela 'a lua șaua (povara) de pe un animal', în : „*Desșelă cămilele*“, în ms. 45, Fac. (*24*, 32 ; în BB : *descărcă* ; în ms. 4 389 : *desșălă*).

2.3.36. dezlegare 'tîlcuirea unui vis', în : „*Dăzlegarea visului tău așa iaste*“, în ms. 4 389, Fac. (*40*, 12 ; în BB : *tîlcuirea* ; în ms. 45 : *asămănarea*). Vezi *a asemăna*, IV. 2.2.10. ; *asemănare*, IV. 2.2.11. ; *a izbîndi*, IV. 2.3.50.

2.3.37. dichise (pl.) 'unelte, obiecte de casă, calabalîc', în : „*Nu vă cruțați dichisele cu ochii voștri*“ ('nu vă pară rău după lucrurile voastre'), în ms. 4 389, Fac. (*45*, 20 ; în BB și în ms. 45 : *vasele*), vezi IV. 2.2.56. ; IV. 2.3.30.

2.3.38. dobitoc 1. 'turmă', în : „*Dobitoc de oi și dobitoc de boi*“, în ms. 4 389, Fac. (*26*, 14 și în multe alte locuri ; la fel și în BB și în ms. 45). **2.** 'avere', în : „*Și să făcură lui dobitoc mult : și boi, slugi, slujnice, cămile și măgari*“, în BB, Fac. (*30*, 43 ; la fel în ms. 45 și în ms. 4 389). Etimonul este vsl. *do-byti* 'a dobîndi', apoi *do-bytŭkŭ* 'avere' ; 'avere în animale', 'turmă' ; 'animal'. Ultimul sens este atestat de multe ori în cele trei texte ; vezi *hrănaci*, IV. 2.2.32 ; *marfă*, IV. 1.4.3.

2.3.39. doică, în : „*Debora, doica Revecăi*“, în BB, Fac. (*35*, 8 ; la fel și în ms. 4 389 ; în ms. 45 : *mamcă*).

2.3.40. a dovedi 'a tămăci, a tîlcui un vis', în : „*Nu era cine să dovedească visul lui farao*“, în BB, Fac. (*41*, 8 ; la fel și în ms. 45 ; în ms. 4 389 : *să dăzlêge*).

2.3.41. dumnezei (pl.) 'zei, idoli, bozi', în : *„Dară dumnezeii miei că ce i-ai furat ?"*, în ms. 4 389, Fac. (*31*, 30 ; la fel în *31*, 32, 35 ; *35*, 2, 4 ; în ultimul verset : *dumnezeii cei streini* ; în BB şi în ms. 45 : *bozi*).

2.3.42. facere 'generaţie, spiţă a neamului' (<*a face* 'a naşte'), în : *„Aceasta iaste facerea lui Izmail, feciorul lui Avraam"*, în ms. 4 389, Fac. (*25*, 12 ; în BB şi în ms. 45 : *naşterile* ; în lat. *generationes* ; în gr. αἱ γένεσεις), vezi *naştere*, IV, **2.3. 102.**

2.3.43. faptă 'lucru', în : *„Ce iaste faptul vostru ?* (=cu ce vă îndeletniciţi ?), în ms. 45, Fac. (*46*, 33 [34] ; în BB şi în ms. 4 389 : *lucrul*) ; *„Faptu de pitar'* 'produse de brutărie', în ms. 45, Fac. (*40*, 17 ; în BB : *„Lucru de făcătoriu de pîine"* ; în ms. 4 389 : *„De toate fêliurile de fripturi"*).

2.3.44. faţă 'pagină', în ms. 45 (Catastih, p. 2).

2.3.45. a se gîndi 'a visa, a avea vise', în ms. 45, Fac. (*41*, 1, 17 ; *40*, 16, pe margine, de aceeaşi mînă : *„Mă gîndiiam"*, pentru *„Mi să părea"*, din text).

2.3.46. glas, vezi *gură*, IV. **2.3.47.**

2.3.47. gură, 'limbă', 'Sprache', în : *„Era tot pămîntul o gură şi un glas la toţi"*, în ms. 4 389, Fac. (*11*, 1 ; în BB şi în ms. 45 : *rost(u)* ; în slavonă : оустá и глáсъ ; în gr. χείλος (=buză) καὶ φωνή ; în lat. : *labium et sermonum* ; în germ. *Zunge und Sprache* ; în PO : *o limbă şi o băseadă*) ; *„Au amestecat....gura a tuturor limbilor"*, în ms. 4 389, Fac. (*11*, 9 ; în BB şi în ms. 45 : *rosturile*).

2.3.47 bis, hărăpesc, în *„Ţara hărăpească,* 'Etiopia 'în ms. 4389, Fac. (*2*, 13).

2.3.48. hotar 'ţinut, regiune, teritoriu', în ms. 4 389, Fac. (*18*, 26 ; *19*, 17, 25, 28, 29). În ms. 45, apar cuvintele sau expresiile : *loc* (*18*, 26) ; *prenpregiurul* (*19*, 17, 25) ; *prenpregiurul locului* (*19*, 28) ; *prenpregiur* (*19*, 29), iar în BB : *loc* (18, 26) ; *împrejurul locului* (*19*, 17) ; *tot împrejurul* (*19*, 25) ; *de împrejurul locului* (*19*, 28) ; *de pe împrejur* (*19*, 29).

2.3.49. *a hrăpi* 'a răpi', în : *„Jigania au hrăpit pre Iosif"*, în BB, Fac. (*37*, 33 ; în ms. 45 şi în ms. 4 389 : *au apucat*), cu *h-* probabil preluat din vsl. *grabiti*, sîrb de est *hrabać*, ucr. *hrabyty*, sau apărut din motive expresive (vezi H. Tiktin, *DRG*, s.v.).

2.3.50. a izbîndi 1. 'a tîlcui visele' (sens absent în *DA* şi în H. Tiktin, *DRG*, s.v.), în : *„Izbîndêşte Iosif visele boiarilor lui faraon"*, în ms. 4 389, Fac. (*40*, 12 ; cuvintele acestea sînt scrise pe margine, de aceeaşi mînă, ca explicaţie pentru termenul *dăzlegarea*, din text ; sinonime ; *a asemăna, a tîlcui, a dezlega*). **2.** refl. *a se izbîndi* 'a se răzbuna', în : *„Pentru că dentru Cain de şapte ori s-au izbîndit"*, în BB, Fac. (*4*, 24 ; la fel în ms. 45).

2.3.51. izbîndire 'răzbunare', în : *„Şapte izbîndiri va dezlega"*, în BB, Fac. (*4*, 15 ; tot aşa în ms. 45).

2.3.52. a îmbla 'a se împreuna cu o femeie', în : *„Nu asculta ei să s<ă> culce cu ea, să îmble cu însă"*, în ms. 45, Fac. (*39*, 10 ; în BB : *„Să se împreune cu dînsa"*).

2.3.53. îmbroboditură, în : *„Haine de îmbroboditură"*, în ms. 4 389, Fac. (*24*, 65), vezi *brobodê(l)nec*, IV. **2.3.14.**

2.3.54. împelicţare 'întrupare, încarnare', în : *„Împelicţarea Domnului Hristos"*, în ms. 45 (Cuv., p. 1, col. 2).

2.3.55. a (se) împirona 'a fi ţintuit la o lucrare, a fi obligat să stărui mult asupra unui lucru', în : *„Îndelungată vrême m-am împironat"*, în ms. 4 389 (CÎ, p. 2).

2.3.56. împrejurători, vezi *împrejurare*, IV. **2.3.57.**

2.3.57. împrejurare 'acoperemînt din frunze în jurul trupului', în : *„Şi-ş făcură împrejurări"*, în ms. 4 389, Fac. (*3*, 7 ; în BB : *încingeri* ; în ms. 45 : *împregiurători*).

2.3.58. a se împreuna 'a avea relaţii sexuale', în : *„Să se împreune cu dînsa"*, în BB, Fac. (*39*, 10 ; vezi IV. **2.3.52**).

2.3.59. împreunată 'măritată', în : *„Ea este împreunată cu bărbat"*, în BB, Fac. (*20*, 3 ; în ms. 45 : la fel ; în ms. 4 389 : *„Iaste muiêre cu bărbat"*).

2.3.60. împrejur, vezi *hotar*, IV. **2.3.48.**

2.3.61. începătură 'braţ de rîu', în : *„De acolo să împarte în patru începături"*, în BB, Fac. (*2*, 10 ; la fel în m. 45 şi în ms. 4 389). Modelul pare a fi slavonesc : раздѣлѧется въ четы́ри начала ; ultimul cuvînt face parte din familia verbului vsl. *na-čьno, na-čęti* 'anfangen' (=a începe) ; subst. *na-čęlo* 'Anfang'. La rîndul său, textul slavonesc a avut ca model pe cel grecesc : εἰς τέτταρας ἀρχάς, în care ultimul cuvînt, ἀρχή, înseamnă 'început' şi, probabil' şi 'braţ de rîu'.

2.3.62. încinceală 'a cincea parte' (<vb. *a încinci*< *cinci*), în : *„Tot Eghipetul să dea încinceala lui faraon"*, în ms. 4 389, Fac. (*47*, 26 ; în BB şi în ms. 45 : *a cincea*).

2.3.63. încingere 'acoperemînt de la brîu în jos', în : *„Şi-ş făcură lor încingeri împrejur"*, în BB, Fac. (*3*, 7 ; vezi *împrejurare*, IV. **2.3.57.**

2.3.64. a îndoi 'a face să se întîmple ceva de două ori', în : *„Pentru că ce au îndoit visul lui faraó de doao ori"*, în BB, Fac. (*41*, 32 ; la fel în ms. 45. Este un calc semantic după textul grecesc : δευτερῶσαι [a îndoi] τὸ ἐνύπνιον [=vis] φαραώ δίς [=de două ori].

2.3.65. îndoit 'dublu', în : *„Peştera cea îndoită"*, în BB, Fac. (*23*, 9 şi încă în alte 5 locuri ; la fel în ms. 45 şi în ms. 4 389). Modelul a fost sintagma gr. ἐν τῳ διπλῳ σπηλαίῳ 'în peştera dublă' (Fac. *23*, 17) ; cf. lat. : *„In quo erat spelunca duplex"*.

2.3.66. a se îndura 'a fi dur, nemilos, crud, insensibil', în : *„Pentru care lucru ai făcut cuvîntul acesta şi te-ai îndurat de fiul tău cel iubit"*, în BB, Fac. (*22*, 16 ; în ms. 45 : *„Şi nu te-ai îndurat de fiiul tău cel iubit"* ; în ms. 4 389 : *„Şi n-ai cruţat pre fiiul tău"*). Numai în BB apare sensul special 'ich habe kein Mitleid, kein Erbarmen mit ihm, erbarme mich seiner nicht', care s-a dezvoltat din lat. *indūro, -āre* 'a face să fie solid, a întări'. Sensul opus, actual, 'a avea milă de cineva', apare în ms. 45, versetul citat ; de aceea, negaţia *nu* conferă construcţiei de aici acelaşi înţeles : 'a fi dur, nemilos'.

2.3.67. a înota 'a naviga, a pluti', în : *„O corabie carea.... înoată toate adîncurile mării cêle lucii"*, în ms. 4 389 (CÎ, p. 1).

2.3.68. a însămăra 'a pune samarul pe un animal', în : *„Îş însămără măgariul său"*, în BB, Fac. (*22*, 3 ; în ms. 45 : *îş înşelă* ; în ms. 4 389 : *îş înşălă*).

2.3.69. a (se) întări 'a (se) sprijini, a (se) rezema', în : *„Domnul era întărit pre ea* [pe scară]", în BB, Fac. (*28*, 13 ; la fel în ms. 45 ; în ms. 4 389 : *„Domnul se întăriia pre dînsa* [pe scară]".

2.3.70. întărit 'sprijinit, rezemat, proptit', în : *„Iată scară întărită în pămînt"*, în BB, Fac. (*28*, 12 ; la fel în ms. 45 şi în ms. 4 389).

2.3.71. a întina 'a mînji, a păta, a murdări' (<*tină*), în : *„Întinară haina cu sîngele"*, în ms. 45, Fac. (*37*, 31 ; *întinară* este scris pe margine, de aceeaşi mînă, pentru sinonimul *imară* (<*im*), din text ; în BB : *unseră* ; în ms. 4 389 : *mînjiră* ; în PO : *tăvăliră*).

2.3.72. a întoarce 'a traduce, a tălmăci', în : *„Învăţînd limba şi cartea ovreiască, întoarse Scriptura Vêche elinêşte"*, în ms. 45 (Cuv., p. 2, col. 1).

2.3.73. întristăciune 'suferinţă, chin, necaz', în : *„Ziua întristăciunii mêle"*, în ms. 4 389, Fac. (*35*, 3 ; în BB şi în ms. 45 : *primejdie*).

2.3.74. întunicios 'întunecat' (<vb. *a întuneci*, vezi *DA*), în : *„Frică întunicioasă mare căzu pre dînsul"*,

în BB, Fac. (*15*, 12 ; în ms. 45 și în ms. 4 389 : *întunecoasă*).

2.3.75. a înturna 'a traduce, a tălmăci', în: „*Scriptura cu rea-credință au înturnat-o*", în ms. 45 (Cuv. p. 2. col. 1).

2.3.76. a înțărca 'a înceta o acțiune, a se opri', în : „*Lia deaca văzu că înțărcă de a mai naște*", în ms. 4 389, Fac. (*30*, 9 ; în BB : „*Au stătut dê a mai naște*" ; la fel și în ms. 45).

2.3.77. a se învîrteji 'a se întoarce, a reveni', în : „*Te vei învîrteji în pămînt dentru carele te-ai luat*, în BB, Fac. (*3*, 19 ; la fel în ms. 45). Pentru semantism, se poate presupune și o influență din partea textului grecesc, care conține verbul στρέφω, viit. στρέψω 'tourner, fair (re)tourner', precum și a textului slavon, care are verbul vsl. *vrŭtĕti* 'drehen' ; cf. lat. : „*Revelatis in terram*".

2.3.78. județ 'judecată', în *a giudeca giudeț*, în ms. 45, Fac. (*19*, 9), care este o calchiere a expresiei grecești κρίσιν κρίνων ; „*La Izvorul Giudețului*", în ms. 45, Fac. (*14*, 7 ; în BB : „*La Izvorul Judecății* ; în gr. : ἐπὶ τὴν πηγήν τῆς Κρίσεως.

2.3.79. jungher 'animal de sacrificat, de adus ca jertfă' (<*a junghia*), în „*Junghe jungheri*", în BB, Fac. (*43*, 16 ; în ms. 45 : *junghe jungheluri* ; în ms. 4 389 : *junghe o vită*). Acest sens nu este înregistrat în dicționare.

2.3.80. junghetură 'animal de sacrificat' (<*a junghia*+*-ătură*), în : „*Și junghe jungheturi*", în ms. 45, Fac. (*43*, 16). Cuvîntul cu acest sens este atestat o singură dată în *Pravila* lui Matei Basarab (1640, Govora) ; vezi *CADE* și *DA* s.v.

2.3.81. jupîn 'domn, stăpîn', în : „*Iar ea zise* : «*Bea, jupîne ?*»", în ms. 4 389, Fac. (*24*, 18 ; în BB și în ms. 45 „*Bea, doamne !*") ; „*Rugămu-te, jupîne !*", în ms. 4 389, Fac. (*43*, 20 ; în BB și în ms. 45 : „*Rugămu-ne, doamne*").

2.3.82. a lăcui 'a așeza într-un loc, a coloniza', în : „*Și lăcui Iosif pre tată-său și pre frații lui*", în BB, Fac. (*47*, 11 ; la fel în ms. 45 și în ms. 4 389 ; în ultimul text, este notat pe margine, de aceeași mînă, sinonimul *așășă*, cu *-șă*, eronat, în loc de *-ză*).

2.3.83. lătinesc, -ească 'latinesc', în ms. 4 389 (CÎ) ; varianta *letinească*, în ms. 45 (Cuv., p. 1, col. 1).

2.3.84. lemn 1. 'pom roditor', 'arbore' și 2. 'substanță lemnoasă' ; sensuri atestate de multe ori în cele trei texte studiate (vezi *Indicele de cuvinte*, s.v.). Sintagma *lemn roditoriu* 'pom' apare în ms. 4 389, Fac. (*1*, 11, 12 ; în BB : *1*, 12 ; la fel și în ms. 45). Cele două sensuri ale cuvîntului *lemn* au putut fi împrumutate și din sl. дрѣво sau din gr. ξύλον, care, ambele, înseamnă atît 'arbore, copac, pom',cît și 'substanță lemnoasă'. În graiurile românești, *lemn*, cu sensul 'copac', este atestat în peste 20 de puncte anchetate din rețeaua E. Petrovici, puncte situate în Banat, Crișana, Transilvania și Maramureș (vezi ALR SN, V, h. 1 349, 1 351). În aceste provincii, sensul a putut să apară și sub influența limbilor maghiară și germană (săsească).

2.3.85. a se lepăda 'a se răscula' (sens nesigur), în : „*S-au lepădat,*" în ms. 45, Fac. (*14*, 4 ; completare marginală, scrisă de altă mînă, pentru *s-au rocoșit*, din text).

2.3.86. a lucra 'a împărți, a distribui', în : „*Și lucra Iosif grîu tătîne-său și fraților lui....pre capete, pre număr*", în ms. 4 389, Fac. (*47*, 12 ; în BB și în ms. 45 : *(le) măsură grîu*, după gr. ἐσιτομέτρει).

2.3.87. maică, vezi II. 1.1.7.

2.3.88. mamcă 'doică' (<polon., rus. *mamka* ; mold, actual *mancă*), în : „*Și muri Devorra, mamca Revecăi*". în ms. 45, Fac. (*35*, 8 ; în BB și în ms. 4 389 : *doica*).

2.3.89. mare 'vest' în : „*Cătră mare*", în BB, Fac. (*13*, 14 ; la fel în ms. 45) ; „*Despre mare*", în BB, Fac. (*12*, 8 ; la fel și în ms. 45) ; „*Spre mare*", în BB, Fac. și în ms. 45 (*28*, 14) ; „*Pînă la mare*", în ms. 4 389, Fac. (*28*, 14). Sensul 'apus, vest' este prelуat din grecește : κατ'θάλασσαν, acesta, la rîndul său calc după modelul ebraic. Demn de remarcat este faptul că în PO se folosește cuvîntul actual *apus* : *cătră apus* (*12*, 8) ; *la apus* (*13*, 15 ; *28*, 14).

2.3.90. mădúă 'ce este mai bun' (sens figurat), în : „*Veți mînca mădúa pămîntului*", în BB, Fac. (*45*, 18 ; în ms. 45 : *măduha*). Lat. *medulla* însemna și 'esență, floare (a unui lucru)' ; dar expresia în discuție este mai degrabă un calc după gr. φάγεσθε τον μυελὸν τῆς γῆς.

2.3.91. măgăreață 'asină' : *măgărêțe*, în ms. 4 389, Fac. (*32*, 15 ; *49*, 11 ; în BB și în ms. 45 : *măgărițe*).

2.3.92. mănunchi 'snop (de grîu)', în : „*Părea-mi-se că voi legați mănunche la mijlocul cîmpului și se scula al mieu mănunchiu și stătu dreptu ; și întorcîndu-să prenpregiur, mănunchele voastre s-au închinat mănunchiului mieu*", în ms. 45, Fac. (*37*, 7 [6] ; în BB și în ms. 4 389 : *znop, znopi*). Sensul este atestat în *DLR* o singură dată, după ALR SN I h. 81, pct. 605, Furcenii Vechi, din sudul Moldovei : 'snop de strujeni'.

2.3.93. meșter, în sintagma *om meșter* : "[Iosif] *era om meșter*", în ms. 4 389, Fac. (*39*, 2 ; cuvîntul este explicat pe margine prin sinonimele aproximative : *înțelept, iscusit, priceput, socotit* ; în BB și în ms. 45 : „*Era om ce nemeriia*").

2.3.94. a mîlcomi 'a supune, a domina, a stăpîni, a liniști', în : „*Mîlcomește către tine întoarcerea lui și tu vei stăpîni pre dînsul*", în BB, Fac. (*4*, 7 ; în ms. 45, greșit : *mîncomește* ; în lat. : „*Sed sub te erit appetitus eius*" ; în germ. : „*Du aber herrsche über sie*" ; în gr. ἡσύχασον πρός σέ ἡ ἀποστροφή αὐτοῦ, în care vb. ἡσυχάξω înseamnă 'être tranquille', iar (ἡ) ἀποστροφή, -ῆς, 'action d'éloigner ; aversion', vb. ἀποστρέφω 'détourner ; repousser'.

2.3.95. mîrșav 'foarte slab' (<vsl. *mrŭsavŭ* 'slab', în : „*Vaci....mîrșave la trup*", în ms. 4 389, Fac. (*41*, 3, 4 ; în BB și în ms. 45 : „*Supții la trupuri*") ; vezi DLRLV, s.v.

2.3.96. mojic 'plugar, țăran' (<rus. *mužikŭ*, diminutiv de la *muž*, 'soț, bărbat' cu sensul 'țăran', din cauză că : „rechtlich Unmundige als Knaben bezeichnet wurden", vezi M. Vasmer, *REW*, II, p. 170), în : „*Acesta va fi mojic om*", în BB, Fac. (*16*, 12 ; în ms. 45 : *mojic* ; în ms. 4 389 : *mojic* ; pe margine apare ca explicație sinonimul *țăran*) ; „*Era Isaf om știind vîna, mojic*", în BB, Fac. (*25*, 27 ; în ms. 45 : *mojic* ; în ms. 4 389 : *plugar* ; pe margine, acesta e explicat prin *mojic*). Cuvîntul se pare că a pătruns în română pe la mijlocul secolului al XVII-lea. În textele studiate, el nu are încă accepția peiorativă actuală : 'grosolan, necioplit, bădăran'. (Cf. DLRLV, s.v.).

2.3.97. moștean 'moștenitor', în : „*Să fie sluga mea moștean*', în ms. 4 389, Fac. (*15*, 3, 4, 4).

2.3.98. a moștena, vezi *a moștneni*, IV. 2.3.99.

2.3.99. a moștneni (<*moșteni*+*moșneni* 'id.' ; tot așa, subst. *moștnean*<*moșan* 'moștenitor'+*moșnean* 'id.' ; apariția lui *-t-* se explică printr-o influență a vsl. *moštĭnŭ* 'potens', 'puternic, bogat', vezi H. Tiktin, *DRG*, s.v.), în : „*să moștnenească*", în ms. 45, Fac. (*24*, 60) ; *moștnenire*, în ms. 45, Fac. (*47*, 27) ; *să moștnenești*, în ms. 45, Fac. (*15*, 1 ; *28*, 4) ; *voi (va) moștneni*, în ms. 45, Fac. (*15*, 3, 4, 8 ; *21*, 10 ; *22*, 17). În BB și în ms. 4 389 : *a moșteni* ; în ultimul text și : *(să-l) moștenezi*, Fac. *15*, 7, de la un verb *a moștena*, de conjugarea I.

2.3.100. mumă, vezi II. 1.1.7.

2.3.101. a se muta 'a se mișca', 'a se deplasa', în : „*Toate cîte se mută pre pămînt*", în ms. 4 389, Fac. (*9*, 2 ; în BB : *se mișcă* ; în ms. 45 : *să pornescu*).

2.3.102. naştere, în forma de pl. *naşterile* 'spiţa neamului', arborele genealogic', totalitatea urmaşilor', în : *„Naşterile lui Noe"*, în BB, Fac. (*6*, 9 ; la fel în ms. 45) ; *„Naşterile feciorilor lui Noe"*, în BB, Fac. (*10*, 1 ; încă 8 ocurenţe în BB şi în ms. 45). Termenul este folosit şi în ms. 4 389, alături de *facere* (vezi IV. **2.3.42.**) şi de *neam* : *„Neamurile feciorilor lui Noe"*, Fac., *10*,, 32 ; *„Neamul lui Isav"*, Fac., *36*, 9). Cf. gr. αἱ γένεσις, lat. *generationes*.

2.3.103. năcăjitor 'mincinos', 'înşelător', în : *„Voi fi înaintea lui ca un năcăjitor"*, în ms. 4 389, Fac. (*27*, 12) ; în BB : *„Nebăgat în seamă"* ; în ms. 45 : *„Nebăgător în saamă"* ; în germ. *„Als ob ich ihn betrügen wollte"* ; în lat. : *„Timeo ne putet me sibi voluisse illudere"* ; în gr. : καὶ ἔσομαι εναντίον αὐτοῦ ὡς καταφρονῶν cf. vb. καταφρονέω, -ονῶ 'mepriser'.

2.3.104. a năpusti 'a părăsi la greu pe cineva', în : *„De va năpusti pre tatăl său, va muri"*, în ms. 4 389, Fac. (*44*, 22 ; în BB : *de va lăsa* ; în ms. 45 : *să va lăsa*). Acest sens apare şi la N. Costin : *„A năpustit trebile fării"* 'a lăsat în părăsire....'.

2.3.105. năsîlnicească 'răstit', aspru, brutal', în : *„[Iosif] le grăi năsîlnicêşte"*, în ms. 45, Fac. (*42*, 7 ; şi *42*, 30 ; în BB : *„Cu scîrbă"* ; în ms. 4 389 : *„Le vorbiia cu răstit"*.

2.3.104 (a). **năucire** 'amorţire', 'somn greu', în : *„Puse Domnul Dumnedzău pre Adam năucire şi adormi"*, în ms. 45, Fac. (*2*, 21 ; în BB şi în ms. 4 389 : *somnu* ; în gr. (ἡ) ἔκστασις, -εως 'égarement, exstase'.

2.3.105 (a). **neputinţă,** în sintagma : *„Neputinla firei muiereşti"*, cu sensul 'menstruaţie', în ms. 4 389, Fac. (*42*, 7 ; şi *18*, 11 ; în BB şi în ms. 45 : *„Cêle ce au pre sine fămeile"*).

2.3.106. neted 'fără păr pe corp', în : *„Isaf...om păros şi eu om nêted"*, în BB, Fac. (*27*, 11 ; în ms. 45 : *nêtedu* ; în ms. 4 389 : *neted*, dar pe margine este adăugat, de aceeaşi mînă, sinonimul *neflocos* ; cf. gr. λεῖος, -α, -ον 'lise, poli' ; 'uni, aplani' ; 'imberbe, chauve'.

2.3.107. obicei 'menstruaţie', în : *„Mi-au sosit ceasul obicêiului firei muiereşti"*, în ms. 4 389, Fac. (*31*, 35 ; în BB şi în ms. 45 : *„Ce au obicêiu muierile"*).

2.3.108. a ocoli 'a mîna o turmă de oi', în : *„Ocolêşte"*, cuvînt adăugat pe margine, de aceeaşi mînă, în dreptul cuvîntului *„treacă"*, din construcţia *„Treacă oile tale"*, în ms. 4 389, Fac. (*30*, 31).

2.3.109. a păhărnici 'a îndeplini funcţia de paharnic', în : *„După cum erai păhărnicindu"* în ms. 45, Fac. (*40*, 13 ; în BB : *erai mescînd* ; în ms. 4 389 : *„După boieria ta cea dentăi"*.

2.3.110. pămînt 'ţară', 'Land', în : *„Pămîntul Eghipetului"* 'Ţara Eghipetului', cu un număr mare de ocurenţe în cartea *Facerea*, în toate cele trei texte studiate. Există şi sensul 'substanţă', Erde'. Dubla semnificaţie s-ar putea să se datoreze unui transfer semantic : gr. (ἡ) γῆ, γῆς le are pe amîndouă (vezi Hj. Frisk, *GEW*, I, p. 303).

2.3.111. a părăsi 'a înceta o acţiune', în : *„După ce părăsi Isaac a blagoslovi"*, în BB, Fac. (*27*, 30 ; la fel şi în ms. 45 ; în ms. 4 389 : *„Săvîrşi Isaac de a..."*) ; *„Şi părăsi Iacov învăţînd"*, în BB, Fac. (*49*, 33 ; în ms. 45 : *„Părăsi....porăncind"* ; în ms. 4 389 : *„Tăcu de a-ş mai învăţa feciorii"*. Acest sens al lui *a părăsi* mai apare în BB şi în ms. 45, în *18*, 11, 33 , iar numai în ms. 45, în *24*, 14 : *„Părăsi bîndu"* ; în *24*, 18 : *„Au părăsit de băut"* ; în *24*, 22 : *„Părăsiră a bea"*. În ultimele trei cazuri, în BB este folosit verbul *a înceta*, iar în ms. 4 389, verbul *a se sătură*. Sensul 'a înceta de' este propriu verbului grecesc παύω, παύομαι, aor. παύσαι, -ασθαι 'ab-, zurückhalten, Einhalt gebieten, aufhören machen' (=a face să înceteze, a opri), med. 'ablassen, aufhören, zu Ende gehen', verb care apare în textul echivalent grecesc, de exemplu în *24*, 14 : παύσωνται πίνουσαι, sintagmă redată în ms. 45 prin : *„Părăsi bîndu"*.

2.3.112. a păzi 'a grăbi', în *„Păzêşte şi frămîntă 3 măsuri de făninâ curată"*, în ms. 45, Fac. (*18*, 6 ; în BB şi în ms. 4 389 : *grăbêşte*). Acest sens special este cunoscut astăzi în graiul maramureşean, în cel crişean şi în graiurile din colţul de nord-vest al Transilvaniei propriu-zise, vezi *ALR* SN, V, h. 1 345 ; vezi şi *NALR. Maramureş*, I, h. 138. După datele oferite de *DLR*, sensul se întîlneşte la scriitorii vechi ca Moxa, Varlaam, Dosoftei.

2.3.113. pelită 'carne' (Cf. vsl. *plŭtŭ* 'Fleisch', 'Leib', influenţat de rom. *piele*), în : *„Vor minca pasările ceriului pelitele tale"*, în ms. 45, Fac. (*40*, 19 ; în BB : *cărnurile tale* ; în ms. 4 389 : *carnea ta*).

2.3.114. pitar 'brutar', în : *„Împăratul faraon mănîncă faptu de pitar"*, în ms. 45, Fac. (*40*, 17 ; în BB : *făcătoriu de pîine*).

2.3.115. pită 'pîine', în : *„Cel mai mare preste pită"*, ms. 45, Fac. (*40*, 1, 2, 5, 16, 17, 20 ; în BB : *„Cel mai mare preste făcătorii de pîine"* ; în ms. 4 389: *„Clucearul cel mare"*.

2.3.116. postavă 'adăpătoare', jgheab în care se adapă vitele', în : *„Puse toiêgele....în postăvile care băga apa"*, în ms. 4 389, Fac. (*30*, 38 ; *în postăvi*, *30*, 41 ; în BB : *„Albiile adăpătorilor"* (*30*, 38) sau *„În covăţi"* (*30*, 41) ; în ms. 45 : *„Covăţile adăpătorilor apei"* (*30*, 38) ; *„În covăţi"* (*30*, 41 [42]).

2.3.117. a prenegeta 'a se gîndi, a socoti, a cugeta', în : *„Prencugetîndu nu voi mai adaoge încă a blăstăma pămîntul"*, în ms. 45, Fac. (*8*, 21 ; în BB : *„Cugetîndumă"*. Este o încercare de a reda cuvîntul grecesc διανοηθείς (vb. διανοέομαι , διαοοῦμαι 'concevoir' ; (τὸ) διανόημα , -ατος 'pensée').

3.1.18. prenprejur 'ţinut, regiune', în : *„Nice să stai în tot prenpregiurul"*, în ms. 45, Fac. (*19*, 17 ; în BB : *„În tot împrejurul locului"* ; în ms. 4 389: *hotar*) ; vezi *hotar*, IV, **2.3.48.**

2.3.119. pre<puitoriu> 'tălmăcitor, traducător', în ms. 4 389 (CÎ, p. 1.).

2.3.120. a prepune 'a tălmăci, a traduce', în : *„Nevoitu-ne-am a prepune această... carte carea <se> cheamă Biblia pre limba rumânească"*, în ms. 4 389 (CÎ, p. 1) ; *„Un izvod scris cu mîna <pre c>are l-au prepus Nicolae, spătariul moldovean, dascăl şi învăţat în limba elinească" (ibid.)* ; *„Lêge...tălmăcită şi prepusă" (ibid.)*.

2.3.121. a se prici 'a se certa', în : *„Şi să priciia cu Isaac şi cu Revecca"*, în BB, Fac. (*26*, 35 ; *26*, 21 ; *se prici*, *31*, 36 ; la fel în ms. 45 : *să prici*, *31*, 36 ; *să pricea*, *26*, 35 ; în ms. 4 389 : *se priciia*, *26*, 35, scris pe margine, de aceeaşi mînă, pentru *se certa*, din text).

2.3.122. a se prinde, în expr. *a se prinde de lăcaş* 'a se aşeza, a lăcui, a se stabili temporar într-un loc (despre nomazi)', în : *„Se prinseră de lăcaş acoló"*, în ms. 4 389, Fac. (*11*, 13) ; în BB şi în ms. 45 : *„Şi lăcui acoló)* ; *„Se prinse de lăcaş la Gherara"*, în ms. 4 389, Fac. (*20*, 1 ; în BB : *lăcui* ; în ms. 45 : *să prisleşi)* ; *„Pămîntul în care te-ai prins de lăcaş"*, în ms. 4 389, Fac. (*21*, 23 ; în BB : *te-ai sălăşluit* ; în ms 45 : *te-ai prisleşit* ; în PO : *„Pămînt în care tu eşti om venit"*) ; *„Se prinse de lăcaş la Puţul Videtnului"*, în ms. 4 389 Fac. (*25*, 11 ; în BB şi în ms. 45 : *lăcui*). În ms. 4389, apare şi expresia *a se prinde de-a lăcui*, cu acelaşi

sens : „*Se prinse Izrail de-a lăcui într-acel pămînt*“ (*35*, 22 ; în BB : *lăcui* ; în ms. 45 : *sălăşlui*).

Expresia verbală *a se prinde de lăcaş*, folosită numai în ms. 4 389, a mai fost semnalată de N.A. Ursu, *Un cărturar puţin cunoscut*, p. 8, şi în *Viaţa patriarhului Nifon*. Ea este invocată printre argumentele lingvistice care dovedesc paternitatea lui Panoneanul asupra traducerii *Vechiului Testament* din ms. 4 389.

2.3.123 pucios, în sintagmele : *piatră pucioasă* 'sulf', în ms. 4 389, Fac. (*19*, 24) ; *iarbă pucioasă* 'id.', în BB, Fac. şi în ms. 45 *(ibid.)*. După H. Tiktin, *DRG*, s.v., prima sintagmă ar fi caracteristică limbii scrise din Muntenia, iar a doua, celei din Moldova. În BB, expresia *iarbă pucioasă* a fost preluată ca atare, în acest caz, din textul moldovenesc echivalent al ms. 45. Pentru sensul special 'praf de puşcă' al lui *iarbă*, vezi V. Arvinte, *Expr.* **iarbă de puşcă**, în AUI (Serie nouă), Secţ. III, e. Lingvistică, tom. XXXIII, 1987, p. 69.

2.3.124. puşcărie 'închisoare, temniţă', în : „*Şi-l băgă în puşcărie*“, în ms. 4 389, Fac. (*39*, 18, cuvinte scrise pe marginea textului ; termenul mai apare şi în : *39*, 20, 21, 23 ; *40*, 3, 5 ; *41*, 10, din ms. 4 389). În BB şi în ms. 45, apar sinonimele : *legătură*, *tărie*, *temniţă*.

Cuvîntul, derivat de la *puşcă* (pentru care vezi studiul nostru citat în paragraful precedent)+suf. *-ărie*, a fost pus în legătură de H. Tiktin, *DRG*, s.v., cu o cazarmă de artilerie din Bucureşti (*puşcă* însemna în româna veche 'tun'), care ar fi servit şi ca închisoare. Ştirea pe care se bazează această explicaţie datează din anul 1780 (Tiktin citează PRAV, IPS, în GCR II 125). Manuscrisul 4 389 este însă cu cel puţin o sută de ani mai vechi (cca 1665 — 1680). Iar N.A.Ursu, *Un cărturar puţin cunoscut*, p. 5, a arătat că *puşcărie* se întîlneşte şi în *Învăţăturile lui Neagoe Basarab*, precum şi în *Viaţa patriarhului Nifon*, opere de care filologul ieşean leagă numele lui Panoneanul, considerat şi autor al traducerii ms. 4 389. După *DA*, prima atestare este de pe la 1650. În lumina acestor date, trebuie căutată o altă explicaţie decît cea propusă de H. Tiktin cu privire la împrejurările în care a apărut denumirea *puşcărie*, cu sensul 'închisoare'.

2.3.125. puţ 'puits', 'Brunnen' apare numai în ms. 4 389, în 17 ocurenţe. În acelaşi text, se întîlneşte şi *fîntînă*, în 16 ocurente, de exemplu : *Puţul Videniei* şi *Fîntîna Videniei* ; *Puţul Jurămîntului* şi *Fîntîna Jurămîntului* ; *puţul cu apă* şi *fîntîna de apă vie* etc. Uneori, ambii termeni apar în acelaşi verset : „*Văzu în cîmp un puţ... dintr-acel puţ adăpa oile:, ...era o piatră mare pre gura fîntînei*“, în ms. 4 389, Fac. (*29*, 2). În BB şi în ms. 45, se foloseşte numai denumirea *fîntînă* în toate cele 35 de ocurenţe din cartea *Facerea*.

2.3.126. raclă 'corabie' (Corabia lui Noe), în ms. 45, Fac. (7, 1, scris pe marginea textului, de aceeaşi mînă, ca sinonim pentru *sicriu*, din text). Sensul este insolit şi se explică prin „atracţie sinonimică“ : după cum *sicriu*, cu sensul 'ladă', a căpătat sensul 'corabie', 'Arca lui Noe', sau după cum gr. κῖβωτός, cu sensul iniţial 'ladă', a cunoscut aceeaşi modificare semantică, însemnînd 'corabie', 'Arca lui Noe', tot astfel *raclă* (cu varianta *lacră*) a putut fi folosit, alături de sensul 'ladă', şi cu acela de 'corabie'. Etimologia rom. *raclă* merită a fi reamintită. Cuvîntul provine din vsl. *raka* (bg. *raklă*), iar acesta, din germanic. got. *arka* 'Arche, Kasten, Beutel', vnord. *ǫrk*, ags. *earc(e)*, ahd. *arahha* 'Kiste, Kasten'. Cuvintele din limbile germanice amintite au ca etimon lat. *arca, -ae* 'Kasten, Kiste, Laden, Geldschrank, Kasse, Sarg' (=ladă, dulap, sicriu) şi 'Corabia lui Noe' (vezi Walde-Hofmann, *LEW* [3], I, p. 62 ; vezi şi *sicriu*, IV. 1.4.5.

2.3.127. răgălie 'rădăcină cioturoasă, cu multe viţe' ; în : „*Nefthalim, răgălie lăsată crescîndu*“, în ms. 45, Fac. (*49*, 21 ; pe margine, de aceeaşi mînă, este scris sinonimul *rădăcină* ; în BB : *rădăcină* ; în ms. 4 389 : *stîlpări*).

2.3.128. sămănător, -oare 'care produce sămînţă (despre o plantă)', în : „*Toată iarba sămănătoare, sămînţă de sămănat....roadă de sămînţă sămănătoare*“, în BB, Fac. (*1*, 29 ; la fel în ms. 45 şi în ms. 4 389). Este urmat îndeaproape textul grecesc : σπόριμον 'propre à être ensemencé'.

2.3.129. săturări 'fîn, nutreţ', în : „*Paie şi săturări multe sînt la noi*“, în BB, Fac. (*24*, 25 ; în ms. 45 : *finuri* ; în ms. 4 389 : *fîn mult*). Echivalentul grecesc este (τό) χόρτασμα, -ατος 'nourriture'.

2.3.130. scriitor 'copist' în : „*Eu Dumitrul scriitoriul*“, ms. 45 (Pref. M., p. 1).

2.3.130. bis. a seoate 'a traduce', în : „*Întăi au scos-o de pre limba jidovească elinêşte*“, în ms. 45 (Cuv., p. 1).

2.3.131. a sîrgui 'a (se) grăbi', cunoaşte în ms. 45, Fac., 10 ocurenţe, în BB, 2 ocurenţe *(sirgui)*.

2.3.132. a smeri 'a necinsti o femeie', în : „*Se culcă cu dînsa şi o smeri*“, în ms. 4 389, Fac. (*34*, 2 ; pe margine, de aceeaşi mînă : „*Spurcă Sihem pre fata lui Iacov*“ ; de altă mînă, din aceeaşi vreme : „*Ruşină*“) ; „*O smeri pre dînsa*“, în BB, Fac. (*34*, 2 ; în ms. 45 : „*...pre însă*“).

2.3.133. a sminti 'a înşela, a păcăli', în : „*Pentru că ci m-ai smintit ?*“, în BB, Fac. (*29*, 25 ; la fel în ms. 45 ; în ms. 4 389 : „*Că ci m-ai zmintit ?*“).

2.3.134. a socoti 1. 'a vizita, a căuta, a merge să vadă, a privi spre ceva', în : „*Acum dară socotêşte om înţelept şi socotitoriu*“, în BB, Fac. (*41*, 33 ; la fel în ms. 45 ; în ms. 4 389 : „*Caută om înţelept şi chibzuit*“) ; „*Domnul socoti pre Sarra după cum zise*“, în BB, Fac. (*21*, 1 ; la fel în ms. 45 ; în ms. 4 389 : *cercetă* ; în lat. : *visitavit*) ; „*Şi-l voi socoti*“, în BB, Fac. (44, 21 ; la fel în ms. 45 ; în ms. 4 389 : „*Aduceţi-l să-l văz*“). **2.** 'a gîndi, a cugeta', în : „*Şi crezu Avram pre Dumnezeu şi i să socoti lui întru direptate*“, în BB, Fac. (*15*, 6 ; la fel în ms. 45 şi în ms. 4 389) ; „*Ce socotind ai făcut aceasta ?*“, în BB, Fac. (*20*, 10 ; la fel în ms. 45 ; în ms. 4 389 : „*Ce ai gîndit de ai făcut aşa ?*“). **3.** 'a cerceta, a analiza', în : „*Cu socotinţă va socoti Dumnezău pre voi*“, în BB, Fac. (*50*, 24 /23/ ; şi 25 /24/ ; la fel şi în ms. 45 ; în ms. 4 389 : „*Cu cercetare va cercela pre voi*“) ; „*Tu, Dumnezău, ce m-ai socotit ?*“, în BB, Fac. (*16*, 13 ; la fel şi în ms. 45 ; în ms. 4 389 : „*Tu, Dumnezeu, carele m-ai socotit*“).

2.3.135. socotinţă 'înţelepciune, chibzuinţă, atenţie, grijă', în : „*Cu socotinţă va socoti Dumnezău pre voi*“, în BB, Fac. (*50*, 24 /23/ ; şi 25 /24/ ; la fel în ms. 45.

2.3.136. socotitor 'chibzuit', 'înţelept', în : „*Om înţelept şi socotitoriu*“, în BB, Fac. (*41*, 33 ; la fel în ms. 45 ; în ms. 4 389 : *chibzuit*).

2.3.137. sorţi (pl.) **1.** 'posesiune, parte de moştenire', 'durch das Los, Schicksal zugeteiltes : Los, Teil', în : [Nepoţii] *pre numele fraţilor lor se vor chema întru sorţii lor*“, în BB Fac. (*48*, 6 ; la fel în ms. 45 şi în ms. 4 389 ; în germ: „*deren Erbteil*“ ; în lat. : „*In possessionibus suis*“ ; în gr. : ἐν τοῖς ἐκείνων κλήροις (ultimul cuvînt înseamnă : 'sort, lot, héritage' ; état, fortune, condition'. **2.** 'hotar', în : „*Odihnindu-se întru mijlocul sorţilor*“, în BB. Fac. (*49*, 14 ; la fel în ms. 45 ; în ms. 4 389 : *hotară* ; în lat. : „*Inter terminos*“; în gr. : ἀνὰ μέσον τῶν κλήρων ; în PO : *hotară* ; în germ. „*zwischen den Sattelkörben*“ (=între coburi, între coşurile aşezate de o parte şi de alta a şelei).

2.3.138. a sparge 'a rupe', în ' „*Şi-ş sparse haina*“, în ms. 4 389, Fac. (*37*, 29 ; în BB : *rumpse* ; în ms. 45 : *rupse*) ; „*Şi-ş sparse Iacov hainele*“, în ms. 4 389, Fac. (*37*, 34 ; în BB : *rupse* ; în ms. 45 : *spintecă*).

2.3.139. a se spune 'a se destăinui, a se confesa', în : *„Se spuse Iosif fraţilor"*, în ms. 4 389, Fac. (*45*, 3 ; cuvinte adăugate pe margine, de aceeaşi mînă, în dreptul propoziţiei : *„Şi zise Iosif către fraţii săi"*.

2.3.140. a spurca, vezi *a smeri*, IV. **2.3.132.**

2.3.141. stih 'verset biblic numerotat', în : *„Alte limbi....scriu Cartea legii vechi şi noao cu stihuri pre margine"*, în ms. 4 389. (CÎ, p. 1).

2.3.142. stingl e 'coapsă, şold' (<vsl. *stĭgno, stegno* 'şold'), în : *„Pune-ţi mîna ta suptu stînghea* [-ѣ-] *mea"*, în ms. 45, Fac. (*24*, 2 ; în BB : *„Armul mieu"* ; în ms. 4 389 : *„Şoldul mieu"* ; în PO : *„Şalele meale"* ; în germ. : *„Hüfte"* ; în lat. : *„Femur meum"* ; în sl. : под стегномъ мн; în gr. ὑπο τόν μηρόν μου) ; *„Să atinse de lăţimea stînghei lui şi amorţi lăţimea stînghei lui"*, în ms. 45, Fac. (*32*, 25 ; pe margine, de aceeaşi mînă, *coapsei* ; în BB : *coapsei*, în ambele locuri ; în ms. 4 389 : *şoldul*, în ambele locuri ; în PO : *„Osul cliciului"*, de 2 ori) ; *„Iară el stînghecea* [cu-ѣ-] *cu stînghea lui"*, în ms. 45, Fac. (*32*, 31 ; în BB : *„Iară el stîngăciia coapsa lui"* ; în ms. 4 389 : *„Iar el şchiopa cu şoldul său"* ; în PO : *„Cliciul şchiopăta"*) ; *„Vina... carea iaste pre lăţimea stînghei... pentru căce s-au atins de lăţimea stînghei lui Iacov"*, în ms. 45, Fac. (*32*, 32 ; în BB : *coapsei*, de 2 ori ; în ms. 4 389 : *şold*, de 2 ori ; în PO : *vina cliciului*, de 2 ori) ; *„Nu va lipsi ... povăţuitor den stînghele lui"*, în ms. 45, Fac. (*49*, 10 ; în BB : *coapsa* ; în ms. 4 389 : *trup*, iar pe margine : *mijlocul trupului*) ; *„Născură pre stînghele lui Iosif"*, în ms. 45, Fac. (*50*, 23 ; în BB : *coapsele* ; în ms. 4 389 : *genuchiele*).

Cele trei texte studiate reflectă situaţia de la nivelul graiurilor populare în privinţa denumirilor pentru noţiunea «hanche», «Hüfte» în a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Denumirea de origine latină *coapsă* (<lat. *coxa*) este prezentă în BB. Ea a fost introdusă de diortositori în locul denumirii, mai neobişnuite, *stinghe (stănghe, stînghe)*, de origine slavă, pe care o folosise traducătorul ms. 45. Cît priveşte pe autorul traducerii ms. 4 389, acesta a recurs la un cuvînt împrumutat din dialectul german al saşilor transilvăneni, *şold* (vezi IV. **1.5.3.**). Pentru Banat şi Hunedoara, PO atestă circulaţia elementului de origine sîrbească, *clici* (<sîrb. *ključ*). Lista sinonimelor se completează cu *arm* (<lat. *armus*), care apare o dată în BB, Fac., şi cu *şale*, folosit, în mod impropriu, în PO. Pînă la urmă, în graiurile populare actuale s-a generalizat termenul de origine săsească *şold*.

2.3.143. a stînghecl 'a şchiopăta', în : *„Iară el stînghecea cu stînghea lui"*, în ms. 45, Fac. (*32*, 31 ; în BB : *„Stîngăciia soapsa lui"*; în ms. 4 389 : *„Şchiopa cu şoldul său"*. Cuvîntul pare a fi fost creat de traducătorul ms. 45. El lipseşte în dicţionarul lui Tiktin.

2.3.144. strîgătoriu 'crainic, pristav', în ms. 45, Fac. (*41*, 43) ; vezi *biglariu*, IV. **1.5.1.**

2.3.145. tîrsînă 'haină de stofă grosolană din păr de animale', în : *„Şi-ş sparse Iacov hainele şi se îmbrăcă cu o tîrsînă"*, în ms. 4 389, Fac. (*37*, 34 ; pe margine, de aceeaşi mînă : *„Cu o haină de lînă sau cu bobou"* ; în BB şi în ms. 45 : *sac*). Etimonul este vsl. *trŭstĭnina*, din *trŭstĭ* 'Tierhaar', *-tĭnŭ* 'aus Tierhaar' (H. Tiktin, *DRG*, s.v.) ; vezi *bobou*, IV. **1.4.1.**

2.3.146. a trage 'a valora', în : *„Cercei de aur de trăgea cîte o drahmă"*, în BB, Fac. (*24*, 22 : la fel şi în ms. 45 şi în ms. 4 389 ; în PO : *cumpăniia*).

2.3.146. bis. a trezvi 'a trezi' < vsl. *trĕzviti*, în : *„Să trezvi Noe din vis"*, în BB, Fac. (*9*, 24).

2.3.147. trup 'penis', în : *„Avraam le tăiă marginile acoperemîntului trupului"*, în BB, Fac. (*17*, 23 ; se repetă în : *17*, 24, 25 şi în alte locuri ; la fel în ms 45 ; în ms. 4 389 : *„Obrezui trupul lor cel de margine"* ; în PO : *„Tăie împregiur piialca dinainte al lor trupul bărbătesc"*; în lat. : *„Et circumcidit carnem praepulii eorum"*).

2.3.148. unelte 'avere mişcătoare', în : *„Şi luară... toate unêltele lui"*, în BB, Fac. (*14*, 12 ; în ms. 45 : *„Toată marfa lui"*) ; vezi **I.2.2.3.**

2.3.149. a urma 'a moşteni', în : *„Nu te va urma acesta"*, în ms. 45, Fac. (*15*, 4 ; în BB : *moşteni* ; în ms. 4 389 : *„Nu va fi... moştean"*).

2.3.150. a se osebi 'a se despărţi', a se separa', în : *„Osăbêşte-te de mine"*, în BB, Fac. (*13*, 9 [10] ; în ms. 45 : *usăbêşte-te*) ; vezi **I.3.9.5.**

2.3.151. vadră 'găleată, ciutură la fîntînă', în ms. 4 389, Fac. (*24*, 14, 15, 17, 18, 20, 45, 46), După H. Tiktin, *DRG*, s.v., aria semantică în discuţie ar fi localizată în Oltenia şi în Transilvania.

2.3.152. văduă 'stearpă', în : *„Rahil era văduă"*, în ms. 45, Fac. (*39*, 30 ; pe margine, de aceeaşi mînă, este scris cuvîntul, cu sensul adecvat, *stearpă*).

2.3.153. văzător, în expr. *văzătoriul de vise* 'cel care visează, care are visuri', în ms. 4 389, Fac. (*37*, 19 ; în BB şi în ms. 45 : *visuitoriul*).

2.3.154. a vedea, în expr. *a vedea vis* 'a visa', în : *„Am văzut vis"*, în BB, Fac. (*41*, 11 ; la fel şi în ms. 45 şi în ms. 4 389).

2.3.155. videnie 'apariţie, vedenie', în : *„Videnia nopţii"*, în BB, Fac. (*15*, 1 ; la fel în ms. 45 ; în ms. 4 389 : *„Noaptea în vis"*). Cf. gr. ἐν οράματι τῆς νύκτος ; (τὸ) ὅραμα, -ατος 'vision'.

2.3.156. venetic 'care umblă din loc în loc, străin, prişleţ, nemernic' (< mgr. βενετικός), în : *„Strein şi venetic sînt eu întru voi"*, în ms. 4 389, Fac. (*23*,4 ; în BB şi în ms. 45 : *nemêrnic*).

2.3.157. vită 'vieţuitoare', 'animal' în : *„Sufletul vitelor tîrîtoare"*, în BB, Fac. (*1*,21 / 23/; la fel în ms. 45). Cf. vsl. *životŭ* 'Leben', 'Tier'; mgl. *ǧaţa* (dr. *viaţă*) 'Lebewesen', arom. *yaţă* 'id.' (vezi H. Tiktin, *DRG*, sub *vită* şi *viaţă*).

2.3.158. viitor, -oare 'care vine, care trebuie să sosească', în : *„Văzu cămile viitoare"*, în BB, Fac. (*24*, 63 ; la fel în ms. 45 ; în ms. 4 389 : *„Văzu cămilele viind"*).

2.3.159. viroagă 'gîrlă, pîrău, torent', în : *„Şi trecu viroaga"*, în ms. 4 389, Fac. (*32*, 23 ; în BB : *pîrîul* ; în ms. 45: *puhoiul*, iar pe margine, de aceeaşi mînă, *părîul*). Foarte probabil că aici avem prima atestare a cuvîntului *viroagă*.

2.3.160. vistiar 'comoară, tezaur' (<lat. med. *vestiarium* 'Schatz, Schatzkammer', în : *„Dumnedzăul părinţilor voştri au dat voao vistière întru sacii voştri"*, în ms. 45, Fac. (*43*, 23 ; în BB : *comori* ; în ms. 4 389 : *bogăţie*).

2.3.161. visuitor 'care visează', în BB şi în ms. 45, Fac. (*37*, 19) ; vezi *văzător*, IV. **2.3.153.**

2.3.162. vînător 'care vînează', în : *„Om vînător"*, în ms. 4 389, Fac. (*25*, 27 ; în BB şi în ms. 45 : *„Om ştiind vîna"*).

2.3.163. vlog, în sintagma *vlogurile ceriului*, apare în ms. 4 389, Fac. : *„Şi se închiseră izvoarele fărăfundului şi vlogurile ceriului"* (*8*, 2; în BB şi în ms. 45: *„Jghiaburile ceriului"* ; în PO : *„Ferestrile cerului"* ; în lat. : *„Cataractae caeli"*; în germ.: *„Samt den Fenstern des Himmels"*; în gr.; οἱ καταῤῥάκται τοῦ οὐρανοῦ; în sl. хлѣви небныи). Sensul sintagmei *vlogurile cerului* este contrar celui din textul biblic, în toate versiunile citate. Traducătorul ms. 4 389 a făcut o confuzie cînd a recurs la cuvîntul românesc dialectal *vlog*. Eroarea a pornit de la faptul că sl. *chlębŭ* „Öffnung, Tiefe, Schlund, Abgrund', vrus. *chljabъ* 'Wasserfall, Schleuse', a fost confundat cu cuvîntul vrus. *chl'ába*, cu sensul 'Schlack- Regenwetter' (=vreme ploioasă) (vezi M. Vasmer, *REW*, III, p. 250 ; E. Berneker, *SEW*, I, p. 388). Avînd în minte acest sens, traducătorul ms. 4 389 a introdus în

versiunea sa cuvîntul *vlog*, care înseamnă, după H. Tiktin, *DRG*, s.v. : 'andauernder Regen'. Expresia *ploaĭă vlog* înseamnă 'es regnet unaufhörlich'. După A. Scriban, *Dicț.*, s.v., *vlog* are sensul 'cer întunecat peste tot, urmat de ploi lungi' ; apare și în expr. : *vlog de toamnă* ; *ploaie cu vlog* ; *vlog mocănesc* 'ploaie de toamnă vătămătoare oilor'. Ultima sintagma este înregistrată și în ALR SN III, h. 790, în pct. 192, din sud-estul Transilvaniei. Pe harta menționată, cuvîntul *vlog* mai este înregistrat în pct. 728 (Buzău), 762 (Prahova), 784 (Muscel), 899 (pe Dunăre, în sudul Munteniei), 928 (la sud de București). În pct. 762, apare varianta *blog (dă ploaie)*. Etimologia nu-i clarificată. H. Tiktin compară pe *vlog* cu sl. *vlaga* 'Feuchtigkeit', sl. *vlăgŭkŭ* 'feucht', în timp ce A. Scriban îl apropie de bg. *vlog* 'depozit'.

2.3.164. voinic 'ostaș, războinic', în BB, Fac. (*14*, 24 ; la fel în ms. 45 și în ms. 4 389).

2.3.165. voivod 'căpetenie, stăpîn, cel mai mare', în BB, Fac. atestat de foarte multe ori (vezi *Indicele de cuvinte)*. În ms. 45, pentru acest sens apare denumirea *hatman*, de foarte multe ori. Acest termen se întîlnește și în ms. 4 389, alături de sintagma *cei mai mari*. Prin toate aceste denumiri, traducătorii încearcă să redea în română cuvintele grecești : (ὁ) στρατηγός, -οῦ ; (ὁ) στρατοπεδάρχης - ου ; (ὁ) ἡγεμόν -όνος.

CONCLUZII

Textul din cartea *Facerea* a *Bibliei de la București* urmează îndeaproape textul ms. 45, care reprezintă o copie revizuită a traducerii, pierdute, a lui Nicolae Milescu Spătarul. Editorii BB nu au preluat însă norma literară moldovenească (nordică) a traducerii milesciene, ci au transpus textul în norma literară muntenească (sudică), făcînd însă numeroase concesii modelului pe care îl urmau. În acest mod se explică prezența unor fenomene lingvistice de factură moldovenească în textul tipărit. Sînt destul de numeroase cazurile de amestec de norme. Acestui aspect i se alătură apoi o ușoară tendință de arhaizare manifestată de diortositorii bucureșteni. Totdată, însă, textul tipărit conține și o serie de inovații lingvistice, în stare incipientă, dintre care unele se vor generaliza în limba română literară din secolele următoare. Aspectele menționate vor fi ilustrate succint în tabelul sinoptic următor.

A. I. NORMA LITERARĂ MUNTENEASCĂ (SUDICĂ) ÎN BB FACEREA

Norma din BB, care, în marea majoritate a cazurior, a devenit norma limbii române literare moderne, este ilustrată prin următoarele fenomene :

1. Accentuarea numelor de țări în *-ia* pe silaba antepenultimă, ca în latină (*Síria*), față de ms. 45, în care întîlnim modul de accentuare grecesc *(Sirία)*. Norma accentuării latinești a acestor denumiri geografice se va impune în limba română literară abia în decursul secolului al XIX-lea (vezi **I. 1.3.1.**).

2. Norma, literară și astăzi, în forme ca *iai, iau* ; *tăiat, tăiată, tăiați, tăiate* (vezi **I. 2.2.5.—I. 2.2.6.**). Ea este prezentă însă și în ms. 45, în care nu se întîlnesc forme ca *(tu) iei ; tăieți, tăiete* etc.

3. Norma cu formele *căpătîi, călcîi, întîi*, dar cu inconsecvențe *(dentăi)* (vezi **I. 2.5.0.**) ; apoi *pîine, mîini, mîine* (vezi **I. 2.5.1.**).

4. Eliminarea lui *-u*, dar nu în mod sistematic (vezi **I. 2.10.4.**).

5. Norma muntenească cu *j*, în *joc, juca, judecată*, față de cea cu *ǧ*. din ms. 45 ; există, totuși, în BB, *Facerea* cîteva forme cu *ǧ*, datorate, foarte probabil, tipografilor moldoveni (vezi **I. 3.4.0.**).

6. Norma muntenească cu spiranta *z*, în locul africatei *dz*, din ms. 45 ; această normă a fost aplicată cu cea mai mare consecvență (vezi **I. 3.4.1.**).

7. Norma muntenească în privința velarizării prin șuierătoare (cu unele inconsecvențe) (vezi **I. 3.5.2.—I. 3.5.17.** ; **I. 3.6.0. — T. 3.6.7.**).

8. Norma muntenească de neproducere a velarizării prin labiale (vezi **I. 3.7.1.—I. 3.7.3.**).

9. Norma muntenească de neproducere în mod consecvent a velarizării prin *t, d, n, r* (vezi **I. 3.8.0 — I. 3.8.3.** ; **I. 3.14.2.—I. 3.14.5.**).

10. În BB este promovată norma cu forme fără velarizarea prin *s* (vezi **I. 3.9.5.** ; **I. 3.9.8.—I. 3.9.12.**).

11. În morfologie, substantivul *mînă* are formele actuale din limba literară : *mîini, mîinile*, față de *mînu, mînule*, din ms. 45. (vezi **II. 1.1.0.**).

12. Norma muntenească este reprezentată prin cuvîntul *mumă*, în BB, față de *maică*, în ms. 45 ; *mamă* apare în limba română literară abia în secolul al XIX-lea (vezi **II. 1.1.7.**).

13. Norma muntenească și actuală cu *al, a, ai, ale* este generală în BB, în timp ce în ms. 45 apare forma unică *a* (vezi **II. 2.2.0.—II. 2.2.2.**).

14. Norma actuală cu *el* și *dînsul*, în BB, față de norma veche, din secolul al XVI-lea, cu *însu* 'el', *însă* ea' etc., din ms. 45 (vezi **II. 4.1.3.**).

II. INOVAȚII ÎN FAZA INIȚIALĂ ÎN BB FACEREA, CARE AU FOST ACCEPTATE ÎN LIMBA ROMÂNĂ LITERARĂ MODERNĂ :

1. În BB apar primele forme cu *u-*, în loc de *î-*, în *umblu, umplu*, față de ms. 45, care are *îmblu, împlu* (vezi. **I. 2.5.2.**).

2. Faza incipientă a normei cu *-o-*, în cuvinte ca, *nor, înnora*, se întîlnește în BB (și în ms. 4 389), în timp ce în ms. 45 se menține faza arhaică cu *nĭăr, a înnĭăra* (vezi **I. 2.10.0.**).

3. În BB întîlnim faza incipientă cu *din* (12 ocurență), față de forma *den* (cu sute de ocurențe în BB și în cele două manuscrise ; vezi **I.2.6.1**).

4. În faza inițială în BB este folosirea formei *pe* (35 de ocurențe), în loc de forma veche *pre* (cu 950 de ocurențe în BB). Ultima formă este singura folosită în ms. 45 și în ms. 4 389 (vezi **II. 3.4.0.**).

5. În faza inițială se află fenomenul folosirii lui *prin* (3 ocurențe în BB), în loc de *pren* sau de *pen* (vezi **II. 3.5.0.**).

6. Într-o fază ceva mai avansată este folosirea, în BB, a formei *peste* (31 de ocurențe), față de *preste* (24 de ocurențe) (vezi **II. 3.6.0.**).

7. Într-o fază de început se află introducerea în norma muntenească, în cazul de față în BB Fac., a formei moldovenești *după* (aproximativ 160 de ocurențe), alături de munteneștile *dupre* și *dupe* (vezi **II 3.7.0.**).

8. Forma *pînă* (7 ocurențe) își face loc alături de forma etimologică mai veche, *pănă* (59 de ocurențe) (vezi **I.2.6.2**).

9. Forma *se* (130 de ocurențe în BB) este o inovație, față de forma mai veche *să*, care este preponderentă în BB și unică în ms. 45 ; în ms. 4 389, însă, apare numai forma nouă *se* (vezi **I. 3.9.4.** ; **II. 4.2.2.**).

10. Ca o reacție la fenomenul velarizării prin *r*, apare forma muntenească hipercorectă *a ridica* (în BB *rî-* are 9 ocurențe, iar *ri-*, 2 ocurențe) (vezi **I. 3.15.0.**).

11. În BB, Fac. întîlnim faza incipientă de durificare a lui *r*, în *cer*, *-tor* etc. (vezi. I. 3.17.0.

12. Faza incipientă de durificare a lui *l*, din *fêliu*, apare în BB şi în ms. 4 389 (vezi. I. 3.22.0.; I.2.4.0.)

13. Inovaţia sudică în *struncinare*, faţă de *strîncinare* (I. 3.25.0.)

14. Încadrarea la declinarea I a substantivului *soră* (vezi II. 1.1.1.).

15. Faza incipientă în grafia şi rostirea lui *îţi*, în BB, faţă de forma *îţ*, atestată de sute de ori, în acelaşi text şi în cele două manuscrise (vezi II, 4.1.0.).

16. Este clară tendinţa incipientă de folosire în BB Fac. a formei unice *care*, la nominativ-acuzativ, singular şi plural (vezi II. 4.5.0.).

17. Apariţia formelor de imperfect în *-ea*, *-ia* în locul celor în *-iia* (vezi II. 6.4.0.).

18. Anticiparea articulaţiei lui *-n-* în *genunchi* (vezi I. 3.29.0.).

19. Acceptarea inovaţiei moldoveneşti în forma *marfă*, în loc de *marhă* (etimologic) (vezi IV. 1.4.3.).

III FENOMENE ARHAICE IN BB, FACEREA

1. Se întîlnesc, uneori, forme ca *amente*, *cuvente*, *îmbrăcămente*, *denţi* (vezi I. 2.6.0.); *semenţie* (I. 2.6.1) în BB, pe cînd în ms. 45 avem formele cu *-e-* trecut la *-i-*.

2. Forme fără sincopare se întîlnesc în BB, Fac., în cuvinte ca *înderepta*, *derept*, pe cînd în ms. 45 sînt prezente formele actuale cu sincopare (vezi I. 2.8.3.).

3. În BB, Fac. apare o formă mai rară, *cătuburi*, atestată şi în secolul precedent (vezi I. 2.10.1.).

4. Tot o trăsătură arhaică este şi menţinerea, uneori, a lui *-u*, după modelul din ms. 45, în care acest fenomen este curent (vezi. I. 2.10.4.).

5. Menţinerea lui *h* în *pohtă*, *pohti* (vezi I. 3.20.3.).

6. În morfologie, păstrarea formei etimologice *copaciu* (II. 1.1.5.).

7. În BB, Fac., dar şi în cele două manuscrise, nu apar, cu excepţia lui *pier*, *răsară*, *mor*, forme verbale cu *t*, *d*, *n*, *r* (vezi II. 6.3.0.).

8. Preponderenţa formelor de imperfect în *-iia* (vezi II. 6.4.0.).

IV. FENOMENE SPECIFICE DIALECTULUI LITERAR MOLDOVENESC ÎNTÎLNITE ÎN BB FACEREA

1. Forma *Dumnezău* (I. 3.1.0.0).

2. Palatalizarea lui *f* în *fiară*, în *herbi* (vezi I. 3.1.0.) şi în *răşchira* (vezi I. 3.1.1.).

3. Forme hipercorecte preluate din dialectul literar moldovenesc: *movilă* (I. 3.2.0.); *vicleşug* (vezi I. 3.3.0.); *marfă* (vezi IV. 1.4.3.).

4. Preluarea, din acelaşi dialect, a unor forme cu africata *ğ* (I. 3.4.0.).

5. Preluarea, în mod sporadic, a unor forme velarizate, caracteristice mai ales dialectului nordic.

B. TRĂSĂTURI CARACTERISTICE ALE LIMBII LITERARE DIN MANUSCRISUL 45, FACEREA.

1. În ms. 45 sînt prezente formele *călcăi*, *căpătăi*, *întăi*, care reprezintă o fază mai veche decît cea din formele, atestate în BB, *călcîi*, *căpătîi*, *întîi* (vezi I. 2.5.0.)

2. În ms. 45 nu s-a trecut la formele cu *u-* în cuvintele *a îmbla*, *a împle* (vezi I. 2.5.2.).

3. Forma mai apropiată de etimon, *pănă*, este singura în uz în ms. 45 (vezi I. 2.6.2.).

4. Prezenţa formelor arhaice şi nordice *dzuă*, *dzua* (vezi I.2.8.0.; I.3.10.1.).

5. Trecerea lui *-h* la *-v*, în mold. *vătav* (vezi I.3.20.4.), mold. *virv* (I. 3.20.5.).

6. Trecerea dialectală a lui *v* la *h*, în *puhoi* (vezi I. 3.21.0.).

7. Păstrarea formelor arhaice *nuăr*, *a nuără* (vezi I. 2.10.0.).

8. Prezenţa în norma moldovenească a africatelor *dz* şi *ğ* (vezi I. 3.4.0. — I. 34.3.).

9. Menţinerea în grafie (poate, uneori, şi în rostire) a lui *-u* (vezi I. 2. 10.4.).

10. Întrebuinţarea formei vechi şi ardeleneşti *fănină* (vezi I. 3.23.0.).

11. Prezenţa şuierătoarelor muiate (vezi I. 3.5.2—I. 3.5.5.; I. 3.6.0.—I. 3.6.7.).

12. Prezenţa fenomenului velarizării prin labiale, caracteristic mai ales zonei nordice (vezi I. 3.7.0.—I. 3.7.3.).

13. Velarizarea prin *ţ*, *dz*, o tendinţă care se realizează cu consecvenţă în ms. 45 (vezi I. 3.8.0.—I. 3.8.2.).

14. Velarizarea prin *s*, *z* este ilustrată cu mai multe exemple din ms. 45 (vezi I. 3.9.0.—I. 3.9.11.; I. 3.10.0.—I. 3.10.4.).

15. Velarizarea prin *t*, *d*, *n*, *r* are loc mai cu seamă în limba acestui text (vezi I. 3.11.1.—I. 3.15.2.).

16. Sporadic, este atestată forma *să mănince* (vezi I. 3.16.0.).

17. În acest text apar variantele *jac*, *a jecui*, *jecaş*, pentru *jaf*, *a jefui*, *jăcaş*, din BB (vezi I. 3.6.7.; I. 3.20.0.).

18. În ms. 45, grupurile *sn-*, *sm-* (*snop*, *smirnă* sînt realizate ca atare, în timp ce în BB ele devin) *zn-*, *zm-* (vezi I. 3.28.0.).

10. În morfologie, se întîlneşte în ms. 45 forma de pl. *ai*, de la sg. *an* (II. 1.3.3.).

20. Apare forma unică, *a*, de articol genitival (vezi II. 2.2.0.—II. 2.2.2.).

21. Există exemple de antepunere a articolului hotărît feminin de genitiv-dativ singular (vezi II. 2.1.0.).

22. Se întîlneşte des norma arhaică de folosire a lui *însu* 'el', *însă* 'ea', *înşi* 'ei', *înse* 'ele' (vezi II. 4.1.3.).

23. Apare forma de mai-mult-ca-perfect *s-a fost dus* (vezi II. 6.7.0.).

24. Se întîlnesc, mai rar, formele noi *vouă*, *nouă* (vezi I.2.2.0.; II. 4.1.0.—II. 4.1.1.).

25. Sînt folosite adv. *acmu*, *îndrăpt*, *mainte* (vezi I. 3.26.0.; II. 7.1.4.; II. 7.13.0.

26. Se foloseşte conjuncţia *să* 'dacă' (vezi II. 9.10.0.).

27. Are loc fenomenul sincopării în cuvinte ca *îndrepta*, *îndreptează*, faţă de *a înderepta*, *îndereptează*, din BB (vezi I. 2.8.3.).

28. Apare forma nouă *a tulbura*, faţă de *a turbura*, justificată, aceasta din urmă, din punct de vedere etimologic (vezi I. 3.24.0.).

29. În ms. 45, varianta *dacă* este singura folosită, în timp ce în BB (şi în ms. 4 389) apar foarte des formele *deaca* şi *deca* (vezi II. 9.8.0.).

Lexicul ms. 45 este bogat în cuvinte arhaice şi regionale, dintre care menţionăm: *arm*; *a custa*; *despuitoriu*; *a ima*; *numere* 'nume'; *rost* 1. 'limbă', 2. 'gură'; *a (se) zbea* 'a se scurge (despre apă)'; *janc* 'butaş'; *a prişleşi*, *prişleţ*; *a (se) rocoşi*; *a se stidi* 'a se ruşina'; *usnă* 'ţărm', *buhai*, *mamcă*, *a stîngheci* 'a şchiopăta' *a fulăi* etc.

C. CÎTEVA FENOMENE CARACTERISTICE LIMBII DIN MANUSCRISUL 4 389 FACEREA

Limba acestui text respectă normele literare sudice, muntenești, şi este cea mai apropiată de limba literară modernă. Cu prilejul discutării fiecărui fenomen mai important, această idee a fost mereu scoasă în relief. Înşirăm cîteva dintre fenomenele caracteristice:

1. Apar formele *căpătăi*, *călcăi* (I. 2.5.0.), *păine*, *măinile*, (I. 2.5.1.) ca în ms. 45; este vorba de faze mai vechi din evoluţia fonetică a acesto cuvinte.

2. Nu se petrece fenomenul sincopării în *îndrepteză* (vezi I. 2.8.3.).

3. Cuvîntul *ciutură* apare ca *ciitură* (vezi I. 2.10.2.).

4. Prefixele *dăs-, dăz-, dă-* (I. 3.12.0.), în loc de *des-, dez-, de-*, constituie o trăsătură caracteristică a acestui text, a cărui bază dialectală se află în graiurile daco românești de sud-vest.

5. Apare în acest text forma arhaică *să muşce* 'să muşte' (vezi I. 3.27.0.).

6. A fost înregistrată forma curioasă *tatătă-miu* (II. 1.1.6.).

7. Există pronumele nehotărîte de tipul *fişte-ai-căruia, fişte-a-cui* (vezi II. 2.2.3.). ; II. 4.6.3.).

8. A fost semnalat o formă specială de pronume de întărire: *dînseiş* (vezi II. 4.1.4.), alături de *însuşi, însăşi* etc.

În domeniul lexicului, pot fi semnalate o serie de cuvinte ca : *agru, arete, biglariu, a dezvoalbe, a îngreca, a jălcui, pristanişte, bobou, culă* 'închisoare', *a mozaviri* etc.

Calcurile lingvistice, caracteristice oricărei limbi de cultură în faza de început, precum şi împrumuturile lingvistice au fost prezentate pe larg în capitolul dedicat vocabularului.

INDICE DE TERMENI

Dacoromână

a. prep., 71, 72, 74, 82
a. art. invar., 71, 72, 73, 103, 104
a. art. f. sg., 72, 103
a-, 85
-a, 84
acasă-ş, 75
acea, 75
aceasta, 75
acêea, 75
aceeaş, 75
acêeaş, 75
acei, 73, 75
aceia, 75
aceiia, 75
acela, 75
aceleia, 73
aceleiaşi, 73
aceleilalte, 73
acesta, 75
acestaş, 75
acestei, 75
acesteia, 75
acestiia, 75
acestúa, 75
aceştiia, 75, 96
aci, 81
acii, 81
aciia, 81
aciiş, 81
-aci(u), 84
acmu, 81, 104
acolea, 81
acolo, 48, 81
acoperemînt, 96, 102
acoperire, 96,
acşia, 56
acum, 81
Adá (ii ~), 72
Adam, 71
Adame, 71
Adas, 72
adaoge (a ~), 76, 92, 100
adapă, 96
adapă (~ -mă), 73, 80
adape (să ~), 96
adape
adăpa (a ~ vin), 96
adăpară, 78
adăpa (a ~), 96
adăpă, 78
adăpătoare, 100
adăpătorilor, 100
adăpost, 87, 96
adevăra (a ~), 76, 84
adevără (să ~), 76, 84
adeveri (a ~), 76, 84
ado, 80
adoară, 76
adormiiu, 78
adu, 80
aduce (a ~), 76
aduce (a se ~), 76
adunare, 94, 96, 97
adune-se, 80
adusără, 61
aduseră, 61
aduş, 78
afla (a ~), 96
aflară, 78
aflat (să fie ~), 80
aflăm, 78
afuma (a se ~), 96
agarean, 50
agiută, 78
agiutor, 65
agiutorescu, 76
agiutori (a ~), 76
agonisi (a ~), 97
agonisiţi, 97
agru, 71, 85, 87, 105
agrul, 85
agru-ş, 75
Ahaía, 48
ai, art., 72, 103
ai, (pl. de la an), 71, 93, 104
aiave, 56, 81
aib (să ~), 79
aibi (să ~), 79
aibu (să ~), 79
aicea, 81
aici, 81
aicia, 81
ainte, 82
*ainte, 82
ajută, 78
ajutoră, 78
ajutorescu, 76
ajutori (a ~), 78
ajutoriu, 65
al, 72, 73, 103
alătura (a ~), 93
alb, 60
albaţă, 60
albeaţă, 60
albie, 100
albiile, 100
ale, 72, 73, 103
alergătură, 92
altar, 59
amaniteanilor, 50
amente (ia ~), 52, 104
ameţală, 61
ameţeală, 61
amiazădzi, 56
amîndoi, 76
amînduror, 76
amîndurora, 76
ammoniteanilor, 50
amorţitu, 53
amu, 81
amurţit, 53
an, 71, 93, 104
anghel, 88
anghelii, 88
ani, 71, 93
anthraxu, 89
apărat, 96
apipăi (a ~), 85
apipăi (voi ~), 85
apleca (a ~), 96
aprăpiindu-se, 53
aproapele, 93
apropia (a se ~), 77, 78
apropiia, 77, 78
apucară, 78
apucase, 79
apucat (au ~), 98
apucător, 59
apuind, 77
apune (a ~), 77
apus, 99
Árávia, 48, 49
Aravía, 48
Araviei, 48
ară, aux. cond., 80
arăta (a ~), 88, 92, 93
arătat (au ~), 88, 92, 93
arătură, 85
arc, 93
arcaş, 93
arce, 71
arcele, 71
arcu, 54, 87, 93
arde (a se ~), 76, 77
ardere (~ de tot), 59, 74, 93
arderii (~ de tot), 93
ardză (să ~), 77
arete, 85, 105
areţ, 85
areţii, 85
arină, 85
-ariu, 65, 90
arm., 85, 102, 104
Arraviei, 48, 72
arravon, 88
arvună, 88
arză (să ~), 76, 77
asemăna (va ~), 61, 93, 97
asemănă (a ~), 61, 93 98
asămănare, 61, 93, 97, 98
asămănăm, 61
asemănare, 61, 75, 93
asêmene (să ~), 93
asculta (a ~), 96
ascunde)a ~), 77
ascunză (să ~), 77
ascunsu, 54
asemănare-şi, 75
asirian, 49
Assiría, 48
astrologhie, 88
astupase, 79
aşa, 56, 85
aşă, 50
aşă-i, 56
aşăza, 57
aşea, 56
aşea-i, 56
aşe-i, 56
aşeza (a ~), 57
aşeză, 57
aşezu (să mă ~), 54, 57
aşia, 56
aţ, 61
aţi, 61
au, conj., 83, 89
au, aux., 78
au, adv., 81, 85
audză (să ~), 77

audziiu, 78
audzindu (fu ~), 78
auză (să ~), 77
auzi (a ~), 77
auziiu, 78
avea (a ~), 79, 96
avea (~ -vom), 79
avêre, 87
Avraam, 71, 72
Avraame, 71

*ămblu, 51
*ămplu, 51
*ăntru, 53
-ăreț, 84

ba, 81, 83
Balas, 72
Bălăcioae (a i ~), 72
Bălăncioae (ii ~), 72
bărbatului-ș, 75
bărbatu-ș, 75
băseadă, 98
bătătoriu, 84, 93
băşică, 56
beşică, 56
bdelion, 89
bea (a ~), 80, 86
beli (a ~), 85
berbec, 70, 85
berbêce, 70, 85, 87
*bighil, 90
bighiluşă, 90
bighiroancă, 90
biglariu, 87, 90, 105
bigură, 90
binevrînd, 95
biruință, 97
bîntui, (a ~), 97
bîntuiêşte, 97
blagoslovască (să ~), 60
blagoslovăscu, 60
blagosloviiu, 78
blastăm, 63
blastămă, 63
blați, 80
blăm, 80
blămați, 80
blăstăm, 63
blăstăma (a ~), 63, 100
blăstămat, 63
blăstămată, 63
blăstămul, 63
blăstemul, 69
blem, 80
blemați, 80
blestămul, 63
blestem, 63
blestema (a ~), 63
blestemat, 63
blestemat, 63
blestemul, 63
bleți, 80
blînd, 93
blog, 103
bobou, 89, 102, 105
bodzi, 56
bodzii, 56
bogăție, 102
boiari, 50
boteza (a ~), 56
boor, 54
Botoşeani, 56
bour, 54
boz, 56
bradzi, 66
braţă, 61
braţele, 52
braţelor, 52
braţe-ş, 75
braţile, 52
brobodê(l)nic, 97
buăru, 54
Bucioae (i ~), 72
bucni (a ~), 67
bucuros, 84
Budz . 60
buf, 67
bufni (a ~), 67
bugni (a ~), 67
buhai, 97, 104
buhni, (a ~), 66, 67
buhnind, 67
buhnit (ai ~), 67
bunătate, 48, 94
bună-vrêre, 95
buoru, 54
burduf, 66, 67
burduh, 66
burduv, 67
buruian, 70
buruiană, 70
buvni (a ~), 67

cailor, 92
canon, 88
car, 97
cară, 71
carătă, 97
care, 75, 76
carea, 75
carei, 75
carele, 75, 76
carii, 75
carile, 75
caruia 75
carne, 93
carnea, 100
carte, 71
casče, 69
*casči, 69
casei, 50, 71, 72
casii, 71
casnic, 97
caste (să ~), 69
casti, 69
catastih, 88
catîr, 87
cauc, 97
cază (să ~), 77
Cazilbaşul, 49
căce, 83
că ce, 75, 76, 81
căci, 81, 83
că ci, 81
căci că, 83
cădea (a ~), 77, 93
cădzind, 57
cădzu, 93
cădzut (au ~), 93
călcăi, 51, 104
călcănu, 51
călcîi, 51, 103, 104
cămară-ş, 75
cămaşă, 56
cămeşă, 56
căpătăi, 51, 103, 104
căpătîi, 51, 103, 104
căpuze, 92
căpuzele, 92
cărnurile, 100
cărți, 71
cărui, 75
căpătăi, 51, 103, 104
căpătîi, 51, 103, 104
căpuze, 92
căpuzele, 92
Cărstoae (a i ~), 72
a căuta, 97
ce (cela ~), 75, 76
ce, conj., 83
ceas, 93
ceastă, 75
ce că, 81
cêea, 75
cei, 73, 88
ceia, 75
cela, 73, 75
cêle, 75, 88
celei, 73
celeilalte, 73
celor, 72, 75
celora, 75
celui, 72, 75
cenușă, 57
cenușe, 57
cenușii, 57
cer, 65, 94
cerbice, 87, 97
cerca (a ~), 93, 97
cerceta (a ~), 101
cercetare, 101
ceriu, 65
ceriului, 49, 65, 102
certa (a se ~), 77, 100
certareț (nu vă ~), 80
cesta, 75
cestei, 75
cesteia, 75
cetate, 71
cetățean, 97
cetăți, 71
cetetură, 88
chiaie, 49
chiame, 49
chibzuit, 101
chiema (a ~), 95
chit, 88
chitos, 88
chitoasele, 88
chivot, 88, 90
ci, 83
cii (pînă- ~), 81)
cincea (a ~), 76, 98
cinci, 98
cine, 75, 76
cineș, 58, 76
cineși, 58
cinevaș, 76
ciniia, 86
ciniile, 86
cititură, 97
citoră, 54
citură, 54, 105
-ciune, 84
ciutoră, 54
ciutură, 54, 105
cimp, 85
cimpu, 54
cîndai, 81
cîndu, 58
cîndu-și, 58
cîndu-ț, 54
ciștiga (a se ~), 97
ciștigați, 97
ciștigă, 97
ciștigîndu-l, 97
ciț, 61
ciți, 61
clătêşte (să ~), 97
clăti (a se ~), 97
clici, 102
cluceari, 50, 86
clucearîul, 86, 94, 100
coapsă, 85, 102
coastă, 93
cocon, 96, 97
codru, 88
coiuburile, 54
colibă, 97
colo, 81
comori, 102
conoştință, 53
conteni (a se ~), 97
copac, 70
copaciu, 70, 104
copil, 94, 97
Coposeşti, 60
coprinde, 97
coprinse, 53
coptu, 54
copuz, 88, 92
copuzuri, 92
cort, 86
coşar, 97
coşciug, 90, 97
covată, 60, 71, 100
covății, 60, 71, 100
crede (a ~), 76, 97
credență, 52, 82
credință, 52
crez, 97
creşte (a ~), 77
crunt, 97
cruța (a ~), 96, 97
cruțat (ai ~), 98
cruțați, 97
cugeta (a se ~), 100
cugetîndu-mă, 100
cui, 72
cuib, 54, 94
cuiub, 94
cuiuburi, 54, 94, 104
culă, 92, 97, 105
culcaiu, 78
cumpăniia, 102
cumu, 54
cumu-l, 54
cumu-ș, 54
cumu-ț, 54
cunoaşte (a ~ 94
cunoscuiu, 78
cuptor, 65
cuptoriu, 65
cura (a ~), 85
curcubcu, 93
Custră,, 60
custa (a ~), 85, 104

cutare, 76
cute, 86
cuteza (a ~), 56
cuveni (a se ~)
cuventele, 52, 104
cuviitor, 97
cuvîntăreţ, 84

da (a ~), 78, 79
dacă, 83, 104
da-m (~ -vei), 79
dară, 80, 81
dascalie, 88
dascăl, 88
dă, 82
dă-, 63, 66, 105
dăparte, 63
dăs-, 63, 66, 105
dăspărţi (a ~), 63, 64
dăspărţit, 63
dăspicăturile, 63
dăspicînd, 63
dăspuiat, 64
dăspuiaţi, 63
dăssălă, 63
dăstul, 63
dăstupă, 63
dăsupra, 63
dăşărta (a ~), 57, 79
dăşărtă, 57, 63
dăşărtul, 57, 63
dăşchisără, 64
dăşchise, 63
dăşchiseră, 64
dăşertu, 57, 64
dăştepta (a ~), 64
dăz-, 63, 66, 85, 105
dăzbrăcară, 64
dăzlega (a ~), 63
dăzlegară, 63, 64
dăzlegarea, 63, 93, 97, 98
dăzlegat (au ~), 93
dăzlegă, 63
dăzlegăm, 63, 78
dăzlêge (să ~), 63, 93, 97
dăzlegător, 64, 93
dăzvoalbe, 85
de, conj., 79, 83
de-, 63, 66, 105
dea (şi ~), 79
deaca, 74, 79, 83, 104
deaca vrême ce, 83
de-acii, 80, 81, 83
deate, 78
deca, 83, 104
deci, 83
decii, 83
dêcii, 83
decîndea, 82
ded, 78
dedêse, 79
dediu, 78
dêde, 78, 97
dêderă, 78
dehoca (a se ~), 66
dejgheţa (a ~), 55
demineaţă, 53
den, 52, 74, 82, 103
denafară, 52
denafară, 52
denainte, 52
denapoi, 52
dennapoi, 52
dencătroo, 52
dendărătul, 52
denlăuntrurile, 94, 97
depreună, 52, 82
dentăi, 51, 52, 100, 103
dentăiu, 51, 52
dentîi, 51, 52
dentîiu, 51, 52
dentru, 52, 74
denţii, 52, 104
Deokŧţi, 60
depreună, 82
dereaptă, 53
derege (a ~), 53
derept, 68, 104
derepta (a ~), 53
dereptate, 53, 94
des-, 63, 66, 85, 105
descărcă, 97
desfătăciune, 84, 94, 97
desluşit, 54
despărţituri, 94
despicătură, 94
despicăturilor, 94
despoia (a ~), 50
despuiate, 50
despuiaţi, 50
despuiete, 50
despuieţi, 50
despuitoare, 71, 84, 85
despuitoriu, 84, 85, 104
despuitoriule, 71, 84, 85
despune (a ~), 85
desşela (a ~), 97
desşelă, 97
destul, 94
deşartă, 57
deşărtă, 57
deşărtînd, 57, 79
deşcheia (a ~), 55
deşchide (a ~), 55, 64
deşchis, 64
deşchisă, 64
deşchise, 64
deşert, 57
deşertă, 57
deşerta (a ~), 57
deşertînd, 57
deşertîndu (fu ~), 57
dete, 78
dez-, 63, 66, 85, 105
dezlegare, 97
dezvoalbe (a ~), 85, 105
dezvolt, 85
dezvolta (a ~),85
dichise, 96, 97
didrahmă, 88
dimeneaţă, 53
dimineaţă, 53
din, 52, 103
dintre, 52
dintru, 52, 74
dinţi, 52
direaptă, 53
direpţ, 53
direptate, 53
direpţi, 53
diresă, 53
dires, 53
dinsa, 74
dinsă, 74
dinseiş, 74, 105
dînsele, 74
dînsile, 74
dînsul, 74, 88
dînşii, 74
doaă, 76
doao, 49, 76
doă, 76
doamne, 71; 84, 99
doară, 81
dobitoacele, 52, 87
dobitoacelor, 52, 94
dobitoacile, 52
dobitoacilor, 52
dobitoc, 94, 95, 97
dodăiêşte (să ~), 86
dodăiêşte (să ~), 86
dodei (a se ~), 86
dodeiêşte, 97
doică, 97, 99
doile (al ~), 76
doilea (al ~), 72, 76
doisprăzêce, 64
domnilor, 71
domni (vei ~), 81
domnind, 81
doo, 49
dori (a ~), 77
doriia, 77
dormi (a ~)
dormiia, 77
dosluşit, 54
dovedi (a ~), 97
dovedească (să ~), 97
drag, 77
drahmă, 88, 102
dreaptă, 53
drege (a ~), 53
drept, 53, 68
dreptaatea, 53
dreptatea, 53
drepţi, 53
du, 80, 81
duce (a ~), 61
duceţi, 80
duh, 67
dulamă, 75, 92
dulccaţă, 94
dulceţiei, 94
Dumnăzău, 64
Dumnedzău, 62, 72, 88
Dumnezău, 62, 104
dumnezei, 81, 86, 98
Dumnezeu, 62
Dumnezeule, 71
după, 74, 82, 83, 103
dupe, 82, 83, 103
dupre, 82, 83, 95, 103
dus (au fost ~), 79, 104
dusără, 61
duseră, 61
duuă, 69
dzăce, 60
dzŧce, 60
dzêcea (a ~), 76
Dzŧmă, 60
dzi, 62
dzică, 63
dzile, 93
dzioa, 62, 63
dzise, 63
dziş, 78
dzişi, 78
dziua, 53
dzioa, 53, 62
dziua, 53
dzua, 53, 62, 63, 69, 104
dzuoa, 62
dzuă, 53, 69, 104
dzuua, 53
dzuuă, 53

ea, 74
-ează, 58
eftinătăţii, 72
eghipteanii, 50
eghiptineanii, 50
ia-mblă, 80
ei, art., 71, 72
ei, pron., 72, 74
ei, pron., 72, 74
eişi, 74
el, 74, 103
ele, 74
elinêşte, 82, 98, 101
elinie, 84
eluşi, 74
*emplo, 51
*entru, 53
Elveţia, 48
era (ei ~), 78
-êşte, 58, 80, 82
Ethiópia, 48
Ethiopía, 48, 49
eunuh, 88, 92

facă (şi ~), 79
facă (va să ~), 79
face (a ~), 98
facere, 98, 100
faceţ, 61
faceţi (nu ~), 61
facu, 54
fapteli, 53
faptu, 98, 100
Faran (a i ~), 72
Faranii (a i ~), 89
fată, 57
faţă, 57, 82, 94, 98
faur, 93
fă, 80
făcător, 86, 94
făcătoriu, 86, 98, 100
făcînd (era ~), 78
făcut, (au ~), 78
făcut (să fie ~), 80
făcutu-m-au, 78
făgăduinţăi, 61
făgăduinţei, 61, 87
făgăduinţii, 61
făină, 67, 68
fămêie, 74
fănină, 67, 68, 100, 104
fără-fundului, 102
fărină, 67
fărima (a ~), 84
fărîme (va să ~), 79
făţiş, 82
fecioară, 52
fecior, 52
feciori-şi, 75
fel, 67
feliuri, 67
feliu, 51, 67

ferestrile, 102
ferêşte-te, 80
fêce, 78, 86, 88
fêceră, 78
fêl, 67, 104
fêliuri, 51, 67, 92
fêliurile, 51, 67
fêliu-ş, 58, 67, 75
fêliu-şi, 51, 75
fêţei, 94
fi (a ~), 77, 78, 79
fi (ar ~), 80
fi (are ~), 80
fi-va, 79
fiară, 54, 70, 71, 104
fiarăle, 54, 70
fiarsă, 49, 78
fiarsĕ, 49, 78
ficat, 94, 97
ficioară, 52
ficior, 52, 72
fie (va să ~), 79
fie (vor să ~), 79
fie (şi ~), 79
fie-al-căruia, 73, 76
fiecarele, 76
fiecine, 73
fiecui, 73, 76
fierbi, 54
fier, 54
fieri, 70
fierile, 70
fierilor, 70
fieş-al-cărui, 73, 76
fieşi-a-cui, 73, 76
fieştecare, 73, 76
fieştecarele, 76
fiêrse, 78
fir, 55
fişte-a-cui, 73, 76, 105
fişte-ai-căruia, 73, 76, 105
fiştecărui, 76
fişticarele, 76
filistimleanii, 50
fîntînă, 101
fînuri, 71, 101
fîrşi (a ~), 85
flămînzia, 78
foale, 66, 85
foamete, 71
foameţei, 71, 72
foarte, 73
fost (ară fi ~), 80
Franţozul
frate, 70
fraţilor, 71
frăţine, 70
frăţine-tău, 60, 70
frăţine-tău, 60, 70
frăţini, 70
frăţîne-său
frăţîne-tău, 60
Frighia, 48
fripturi, 98
fugeai, 78
fugi (a ~), 77
fugiia, 77
fugiiai, 77, 78
fulăi (a ~), 89, 104
fulăit (m-ai ~), 89
fulău, 89
fund, 94
furtuşag, 84

Galia, 48
gard, 94
găsi (a ~), 96
gătêşte, 80
genuchele, 52
genuchi, 69
genuchiele, 69, 102
genunchile, 52, 104
Germania, 48
ghierdan, 87, 92
Ghinda Jelii, 94
ghindă, 76, 94
giudeca (a ~), 53, 99
giudeca (a ~), 53, 99
giudecă, 78
giudeţ, 99
gîndea, 78
gîndi (a se ~), 77, 98
gîndiia, 77
gîndiiam, 77, 98
gît, 97
glajă, 59
glas, 98
gol, 73
goniia, 77
grăbească (va să ~), 79
grăbêşte, 100
grăbiia, 77
grădina, 84, 94
grăia, 78
grăise, 79
grăiş, 78
grăsime, 94
greşală, 57
greşalele, 57
greşăşti (să nu ~), 57
greşeală, 57
greşeşti, 57
greşi (voiu ~), 57
greşială, 57
greşit (să fim ~), 57, 79
grije, 58, 63
Gripinei (ei ~), 72
Grodzĸ, 60
gropniţă, 90, 97
grumadzul, 87
grumaz, 97
grumazi, 71
gură, 86, 98

hadîm, 92
hadîmb, 88, 92
hadîmul, 88
hainelor, 52
hainilor, 52
hatman, 103
hărăpesc, 98
her, 54
herbi, 54
hiară 54
hiarăle, 54
hiarălor, 54
hiclenie, 55
hiclişug, 53
hirile, 55
hîrdău, 62
hîrtop, 67
holba (a se ~), 67
holbură, 67
hotar, 98, 100
hotarăle, 71, 101
hotarălor, 71
hrană, 94
hrănaci, 84, 94, 95
hrăni (a ~), 94, 95
hrănitor, 94, 95
hrăniţi, 97,
hrăpi (a ~), 98
hrăpit (au ~), 98
hrăpitoriu, 59
hreascurîi 67
hreaşc, 67
hreaşcuri, 67
hulpe, 67
hultan, 67

i, art., 71, 76
-i, 58, 61, 73, 74, 984
ia (~ amente), 52
ia !, 80, 81
-ia, 48, 49, 103
Iacove, 71
ian !, 80
iani !, 80
ia-mblaţi, 80
ia-mblăm, 80
ia-mblem, 80
ia-mbleţi, 80
iaste, 50
iată, 84
iată eu, 84
iată-l, 84
iată-lăi, 84
iată-măi, 84
iată-o, 84
iată-oi, 84
iată-tei, 84
ici, 81
-icios, 84
-iciune, 84
idol, 86
-ic, 48, 84
iedu, 54
ieftinătate, 95
ieşiia, 77
ieşind (ară fi fost ~), 80
ieşisc, 79
iezilor, 56
ii, art., 71, 72, 74
im, 85, 98
ima (a ~), 85, 104
imară, 85, 98
imare, 85
imăciune, 85
India, 48
incmă, 53
-inţă, 84
Ionăşăesă (ii ~), 72
Iordăchioae (ii ~), 72
iscusit, 99
ismailiteani, 50
ispitiia, 77
ispitit, 95
ispovedui (mă voi ~), 86
isprăvnici, 87
isprăvnici (a ~)
isprăvirea, 81
istorie, 48
Italia, 48
-itoriu, 84
iubăscu, 60
iubea, 78
iubescu, 60
iubiia, 77
Iudo, 71
ivască, 60
ivească, 60
izbîndi (a se ~), 97, 98
izbîndire, 98
izvor, 56
izvoară, 71

îi, 73, 84
îl, 54, 70
îm, 73
îm-, 84
îmbla (a ~), 80, 98, 104
îmblă, 80
îmblu, 51, 103
îmbătară, 78
îmbrăcămentea, 52, 104
îmbrăţăşe, 57, 61
îmbrăţăşindu-l, 57, 61
îmbrăţişa, (a ~), 61
îmbrăţişă, 57, 61
îmbrăţişindu-l, 57, 61
îmbrăţişîndu-l, 57, 61
îmbroboditură, 97, 98
îmmă, 70
împărate, 71
împărăţi (a ~), 81
împărăţînd, 81
împărţitori, 94
împeliţare, 98
împirona (a se ~), 98
împistrit, 91, 97
împle (a ~), 51, 104
împleţi, 52
împlu, 51, 103
împlură, 52
împlut (au ~), 52
împoncişă, 78
împrejur, 55, 64, 98
împrejurare, 98
împrejurători, 98
împrejurul, 83, 98, 100
împreuna (a se ~), 98
împreunată, 98
împroşca (a ~), 87
împuţăciune, 84,90
în, 82
în-, 84, 85
înainte, 82
înalt, 73
înaltu, 73
încai, 82
încă, 82, 95
încă, 82, 93
începătură, 98
începuiu, 78
înceta (a ~), 97, 100
încetă (să ~), 97
închinaiu, 78
închinaiu, 78
închipuiesc (să ~), 85
închise, 81
închizînd, 81
încinceală, 76, 98
încinci (a ~), 98
încingere, 98
încingeri, 98
înconiura, 55

încuie, 78, 81
încuind, 81
încungiurară, 55
încúngiură, 55
îndălungaţi, 64
îndărăpta, 68
îndărăptu, 68
îndărăt, 68
înde (~ ei), 74
*înderept, 68
înderepta (va ~), 53, 104
îndereptat, 53
îndereptează, 53, 104, 105
îndesară, 62
îndeseară, 62
îndestoinici (a se ~), 84
îndirepta (a ~), 53
îndireptat-au, 78
îndoi (a ~), 98
îndoială, 58
îndoielnic, 58
îndoit (au ~), 98
îndrăpnici (a ~), 68
îndrăpniciuni, 68
îndrăptnic, 68
îndrăptu, 68, 104
îndrăzni (a ~)
îndrăznire, 56
îndrepta (a ~), 53
îndreptat, 53
îndreptează, 53, 104
îndura (a se ~), 95, 96, 98
îndurat (te-ai ~), 98
înfrămşeţat, 97
înfricoşază, 58
înger, 88
îngerii, 53
îngirii, 53
îngrăcînd, 85
îngreca (a ~), 85, 88, 105
îngrecară, 78, 85
îngrecă, 78, 82, 85
îngrecînd, 85
îngreuiasă, 79
îngropat (am ~), 78
înmulţască (să ~), 60
înmulţi (a se ~), 60, 77, 84
înmulţiia, 77
înmulţiră, 60
înmulţit, 60
înmuta (a se ~), 84
înnaltu, 73, 80
înnalţi, 73
înnălţă (să ~), 73
înnora (a ~), 54, 103
înoată, 98
înoptit, 76
înota, 98
îns, 74
însa, 74
însă, 74, 75, 103, 104
însămără (iş ~), 57, 84, 98
însărcinată, 88
înse, 74, 104
însele, 74
însu, 74, 105, 104
însuflat, 84
însul, 74
însumi, 74
însuş, 74, 105
însuţ, 74
însuţi, 74
înşălat, 57
înşălă (îşi ~), 57, 98
înşălăciune, 57
înşelă (îşi ~), 57, 98
înşelat (m-am ~), 57
înşesit, 76
înşi, 74, 104
înşii, 74
înşişi, 74
întăiu, 51, 104
întăńu, 51
întări (a ~), 76, 94, 98
întăriia, 77, 98
întăriiu (mă ~), 7o
întărit, 98
întemeliază (să ~), 84
întina (a ~), 85, 98
întinară, 85, 98
întîi, 51, 103, 104
întîmplă, 78
întoarce (a ~), 95, 98
întoarse, 98
întocmiiu, 78
întorcu, 54
întorsu, 54, 73
întorşiu, 57, 78
întoşu, 54, 57, 78
întra (a ~), 53
întrară, 53
întrat, 53
întră, 78
între, 82
întrebăciune, 84
întrestăciune, 53
întristăciune, 53, 84, 98
într-însa, 74
într-însă, 74
într-însele, 74
într-însul, 74
într-înşii, 74
întru 74, 75, 82
întru (~ mijlocul, 82
întru însul, 74
întuneci (a ~) 84,98
întunecoasă, 84
întunecos, 99
întunêrec, 95
întunêrece, 76, 95,
întunicios, 84, 89
înturna (a ~), 99
înturnat (au ~), 99
-inţă, 84
înţărca (a ~), 99
înţărcă, 78, 99
înţelept, 99, 101
învăliturâ, 92
învinciiu, 78
învinciş, 78
învinge (a ~), 78
învîrteji (a ~), 99
învoalbe (a se ~), 67, 85
învolt, 85
învolta (a se ~), 85
iş, 54, 58, 74
işi 58, 74
iţ(i), 54, 73
jac, 66, 108
jacă, 66
jacman, 66
jaf, 59, 66, 104
jah, 66
jale, 58, 86
j'ale, 56
janc, 90, 91, 92, 104
jancuri, 90, 91, 93
jau, 66
jau, 66
jăcaş, 59, 104
jăchilă, 66
jăcman, 66
jăcmăni, (a ~), 66
jăcui (a ~), 66
jăfuiră, 59
jăfuit, 59
jăhuiră, 59, 66
jăhuit, 59, 66,89
jălcui (a se ~), 86, 105
jălcuiască (să să ~), 58, 86
jăle, 56, 58
jăli, 58
jăli, 58
jălii, 58
Jălii (Stejariul ~), 58
jăluiască, 86
jărtăvnic, 59
jărtfelnic, 58
jărtfi (a ~), 58
jăui (a ~),66
jęále, 56, 58
jecaş, 59, 66, 104
jechilă, 91
jecmăni (a ~). 59
jecuiră, 5. 66
jecuit, 59, 66, 104
jefui (a ~), 59, 66, 104
jelcui (a ~), 58
jele, 58
jelească (să ~), 58
jeleriu, 6ă
jelii, 58
jeli ga ~), 86
Jelii (Ghinda ~), 58
jelui (a ~), 58
jeluiască, 86
jemlă, 91
jemlugă, 91
jemlugă, 91
jemnă, 91
jencui (a ~), 91 , 92
jertfă, 58
jertfelnic, 58, 59
jertfi (a ~), 58
jertfui (a ~), 59
jertvui (a ~), 59
jeţ, 59, 66
jghiaburile, 102
jjále, 58
jidov, 59
jidovesc, 59
jidovească, 59
jidovêşte, 82
jidovii, 59
jiganie, 54, 70
jiganii, 70
jiganiile, 54, 70
jiganiilor, 72
jigănii, 70
jigăniile, 70
jilţ, 59, 66
jimblă, 91
jirtăvnic, 58, 59
jirtfă, 58
jirtvă, 59
jirtvi (a ~), 59
jirtvuiêşte, 59, 80
jivină, 71
jidov, 59
jidovesc, 59, 101
jirtăvnic, 58, 59, 93
jîrtfă, 58
jîrtvă, 59
joagăr, 59, 66
joc, 55, 103
joimir, 91
jold, 91
joldunar, 91
jos, 55
juca, (a ~), 55, 103
jucîndu, 55
judeca (a ~), 55
judecată, 55, 103
judecă, 78
Judecăţii (Izvorul ~), 99
judeţ, 99
judică-o (voi ~), 53
jug, 55, 56
julfă, 59
juncă, 55
junghe (să ~), 56, 99
junghea (a ~), 55, 99
jungheară, 78
jungher, 55, 99
jungheturi, 56, 99
jungheat (au ~), 56
jupîn, 99
jupîne, 71, 99
jur, 55
jura (a ~), 55
jurat (au ~), 56
jurămînt, 55

kir, 55

lacră, 101
lanţ, 87, 92
lanţuh, 87, 92
laolaltă, 74
lăcaş, 87, 100
lăcui (a ~), 93, 99, 100, 101
lăcui (a ~), 93, 99, 100, 101
lăcuia, 78
lăcuit (au ~), 87
legător, 95
legătură, 95, 101
lăstari, 91
lătinesc, 99
lătinească, 99
Lăzăroe (ii ~), 72
legat, 95
legaţi, 95
lemn, 99
lepăda (a se ~), 87, 99
lepădat (s-au ~), 87, 99
lesîndu-l, 63
letinească, 99
Lidia, 48

limbă, 95
lipsiiu, 78
loc, 85, 98
lontru, 80
lovască, 60
lovească, 60
lu, 72
lucra (a ~), 99
lucrînd (era ~), 78
lucru, 75, 98
lui, 72, 73
luiș, 74
luînd, 81
lunci, 73
luo, 78
luoaiu, 78
luoă, 78
luoăm, 78
lup, 59

Macheđonía, 48
madianii, 50
maică, 70, 99, 103
maică-sa, 70
maicii, 70
mainte, 82, 104
mamă, 70, 103
mamă sá, 70
mamă tá, 70
mamcă, 97, 99, 104
mancă, 99
mandragoră, 88, 890
mandragurile, 88
mare, 71, 95
mare (cătră ~), 99
marfă, 89, 102, 104
margă (să ~), 60
margine, 87, 102
marhă, 89, 104
Mária, 48
masă, 57
maț, 95
măduă, 48, 99
măduhă, 48, 99
măgăreață, 99
măgăriță, 99
măine, 51
măinile, 51, 104
mămîni, 70
mănince (să ~), 65
104
măninci (să ~), 65
mănînc, 65
mănîncu, 54
mănu, 51
mănule, 51
mănunchi, 99
măr (~ de mătrăgună), 88
mărfuri, 89
mărgu, 60
mărhi, 89
mării, 71, 87
măriș, 78
mărsu, 60
mărturisi (voi ~), 86
măsură (a ~), 99
măsură, 99
mătrăgună, 88, 89
meargă, 60
mei, 75
mele, 73, 75
Melhá, 72
Melhas (ii ~), 72
Melhăi, 72
mente, 82
meu, 75
merge-voiu, 79
mergu, 54, 60
mersu, 54, 60
mescînd (erai ~), 78, 86,100
Mesopotámia, 48
mește (a ~), 78, 86
meșter, 99
*mičiče, 69
*mič(i)či, 69
*mičicu, 69
mieluşalele, 57
mieluşițe, 57, 95
mieși, 74
mieu, 57, 72, 75
miei, 75
mijloc, 49, 82, 95
mii, 95
minte, 52
Mirăuțoae (a i ~), 72
mișic, 69
a mișca (a ~), 69
mișcă (se ~), 99
mișce (să ~), 68, 69
mišče, 69
mișci (să ~)
mišci, 69
*miš(i) cu, 69
miu (tată- ~), 75
mînă, 51, 69, 73, 103
mînea (a ~), 77
mîind, 77
mîine, 51, 103
mîini, 69, 103
mîinile, 51, 69, 103
mîlcomêște, 99
mîlcomi (a ~), 99
mînca (a ~), 65
mîncară, 78
Mîndroaie (i ~), 72
mîneca (a ~), 85, 86
mînecate, 86
mînecă, 85
mînecînd, 85
mînecîndu, 85
mîne, 70
mîne-ta, 70
mîniaseș, 79
mînjiră, 85, 98
mînule, 69, 103
mîntuiêște, 81
mîntuind, 81
mîrșav, 99
mîșcoi, 87
*mma, 70
*mmă, 70
moaviteanilor, 50
mojic, 59, 99
mojîc, 59, 99
mor, 77, 104
moriu (să ~), 77
mormînt, 87, 90, 97
mormînturi, 71
mormînturile, 71
moșan, 99
moșnean, 99
moșneni, 99
moștean, 99, 102
moștena (a ~), 99
moștenezi, (să ~), 99
moșteni, (a ~), 99, 102
moștnean, 99
moștnenească (să ~), 99
moștnenești (să ~), 99
moștneni (a ~), 99
moștnenire, 99
movilă, 55, 75, 104
mozavir, 92
mozaviri (a ~), 92, 105
mozavirire, 92
mucică, 68
*mučiče, 68
*mučiči, 68
mučicu, 68
mujic, 59
mult, 73
mulțemită, 63
mulți (a se ~), 77, 88
mumă, 70, 99, 103
mumă-sa, 70
mumă-ta, 70
mume, 70
mumei, 70
mume-sii, 70, 75
mume-tei, 70
mumînile, 70
mur, 86
mură, 86
muri (a ~), 77
muriia, 77
mustre, 80
mușca (a ~), 68
mušče (să ~), 68, 69
mușce (să ~), 68, 69, 105
mušči, 68
mușcoi, 87
mușc, 68, 69
mușcu, 68
muște, 68
muștii, 68
muta (a se ~), 84 , 99
mută (se ~), 99

nainte, 82
nalt, 73
naltul, 73
nalți, 73
*nasîp, 65
naște (a ~), 77, 99
naștere, 95, 100
nașterea (~ dentăi), 95
nașterile (~ dentăi, 95, 100
năcăjitor, 84, 100
năduh, 67
năpusti (va ~), 100
născîndu (fu ~), 79
născu, 74
născuse, 79
năsip, 65, 73, 85
năsîki (a ~), 65
năsîkjálă, 65
năsîlnicêște, 82, 100
năsîp, 65
năsîpi (a ~), 65
năucire, 100
neam, 100
neamu-ș, 75
nebăgat (~ în seamă), 100
nebăgător, 100
neflocos, 100
nehiclean, 55
nemeriia, 77, 99
nemernicescu, 87
nemernicești, 87
nemernici (a ~), 87
nemernicie, 87
nemêrnic, 87, 102
nemic, 53
nemică, 53, 96
neobrăzuit, 64
neobrezuit, 64, 87
neputință, 97, 100
nesemnat, 86
nesemnate, 86
neștine, 76
netet, 100
nêteđ, 100
nevoaie, 49
nice, 53, 76
nici, 76
nime, 76
nimea, 76
nimene, 76
nimenea, 76
nimeni, 76
nimeri (a ~), 87
nimerile, 76
nimerilea, 76
nimic, 53, 76
Ninévia, 48
nisip, 65
nisipul, 65
nișține, 76, 80
nnalți, 73
noaă, 73
noao, 49, 73, 80
noaoă, 73
noă, 73
noăr, 54
noiș](#), 74
noor, 54, 93
noora (a ~), 54, 93
nor, 54, 93, 103
noră, 69
nori, 54
noru-sa, 69
noru-ta, 69
nour, 54
nuăra (a ~), 54, 104
nuării, 54
nuăru, 54, 103, 104
număr, 86
nume, 86
*numene, 86
numeni (a ~), 86
numera (a ~), 86
numere, 86, 104
numerile, 86
numi (a ~), 86, 95
numit (au ~)
nurori-sa, 75

oară, 76
obiceaiu, 50, 100
obicei, 84, 100
obiciu (a ~), 84
obîrși (a ~), 87
obîrșind, 87
obraz, 64

obrădzui (a ~), 64
obrăzui (a ~), 64
obrăzuia, 64
obrăzuiască (să ~), 64
obrăzuit (s-au ~), 64
obrăzuiți, 64
obrezanie, 64, 87
obrezui (a ~), 64, 87
obrezuia, 78
obrezuiască (să ~), 64
obrezuit (se-au ~), 64
obrezuiț (să ~), 64
obrezuiți (să ~), 64
ocară, 90
ocină, 87
ocolêşte, 100
ocoli (a ~), 100
odolomiteanul, 73
odrasel, 91
oilor, 73
Olevemas, 72
omoară (să ~), 64
opri (a se ~), 76
opt, 76
orăşeanii, 56
ori, 83
orthografie, 89
osăbêşte-te, 62, 102
osebească, 62
osebi (de ~), 62
osebi (a ~), 62, 102
osebiră, 62
osebire, 62
osebite, 62
osebitoare, 62
ospăţu, 54
ovreiêşte, 82

paie, 77, 101
pas, 80
pasă, 80, 81
parte, 71
pată, 57
pădure, 88
păharnic, 86
păhărnici (a ~), 86, 100
păhărnicind (erai ~), 78, 86, 100
păine, 86, 104
pălit, 64
pământeşti, 60
pământ, 48, 100
pănă, 52, 103, 104
părăsi (a ~), 100
părăsiră, 96, 100
părăsit (au ~), 100
părea (să ~), 77, 98
părîmb, 54
părţi, 71
păsa (a ~), 80
păsaţ(i), 61, 80
păscînd (vor fi ~), 79
*păstoare, 65
păstor, 65
păstoriu(l), 65, 73
păstoriului, 65
Pătrăşcoae (i, ii, îi ~), 72
păzască, 63
păzească, 63
păzêşte-te, 80
păzi (a ~), 100
păzi (a ~), 100
pe, 82, 103
peliţă, 100
pen, 82, 83, 103
pentr-însul, 74
pentru că ci, 81, 83
perj, 91
perjă, 59, 91
Persía, 48
Persul, 49
peste, 82
pestriţ, 92
peştera, 70
peşteră, 53, 70
peştere, 53, 70
peşterea, 53, 70, 79
peştira, 70, 79
peştiră, 53
*pičiče, 68
pičiči, 68
*pičicu, 68
pieiu, 77
piele, 100, 102
pier, (a ~), 77
pier, 77, 104
pierde (a ~), 77
pierde-i-vei, 79
pieri (a ~), 77
pieriia, 77
pietri, 53
pietrili, 53
piiarză (va să ~), 77, 79
piiêie (să ~), 77
pipăi (a ~), 85
pipií, 78
pişce (să ~), 68
*piš(i)če, 68, 69
*piš(i)či, 68
*pişči, 68
pişte (să ~), 68
pişti, 68
pişcu, 68
pitar, 94, 100
pită, 51, 86, 94, 100
pizmă, 87
pizmui (a ~), 87
pizmi (a ~), 87
pîine, 86, 94, 103
pînă, 52, 99, 103
pîntece, 70, 92
pîraie, 92
pîrauă, 92
pîrăie, 92
pîrîul, 67, 102
pîrcălab, 62
plăcea, 78
lăteam, 78
plătiiam, 77
plini (a ~), 73, 84
ploaie, 103
plugar, 59, 99
plutiia, 77
poci, 77
poftă, 67
poftele, 67
pofti (a ~), 66,67
poftit, 67
pogorîia (se ~), 78
pohtă, 67, 104
pohti, (a ~), 66, 104
pohtit, 67
pomelnic, 58
ponos, 90
ponoslu, 90
ponoslui (a ~), 90
porănci (a ~), 54
porăncire, 79
porăncit, 54
porîmb, 54
porînci, 53, 54
pornescu (să ~), 99
poronci (a ~), 53, 54
porunci (a ~), 53, 54
posadnică, 87
posluşanic, 57, 87
posluşăşti, 57, 87
posluşenie, 57, 87
posluşeşti, 57, 87
posluşi (a ~), 87
poslušnic, 87
posomorît (s-au ~), 93
postavă, 100
povaţă, 84
povăţi (a ~), 84
povăţitori, 84
povăţuitori, 84, 102
povestiia, 77
pradă, 74
praf, 66
praf, 66
prah, 66
prau, 66
prav, 66
prăsade, 87
prăsădi (a ~), 87
pre, 74, 82, 83, 103
preaînmulţi (a se ~), 95
pregeta (a ~), 96
pregiur, 83
prejur, 83
pren, 82, 83, 103
prencugeta (a ~), 100
prencugetîndu, 100
prenpregiur, 83, 98, 100
prenpregiurul,83,98i 100
pre<puitoriul>, 84, 100
presupune (a ~), 100
presupus (au ~), 100
prespre, 82
preste, 82, 83, 95, 103
pricea (să ~), 78, 100
pricepe (a ~), 95
pricepea, 53
pricepînţă, 84
priceput, 99
prici (să ~), 100
priciia (să ~), 77,100
priimască (să ~), 60
priimească (să ~), 60
primejdie, 98
prin, 82, 103
prinde (a se ~), 100
prinse(se ~), 87, 100
pripiia, 77
prisadă, 87
prisăzile, 87
pristanişte, 87, 96, 105
pristav, 87, 90
prişleşenie, 87
prişleşeşti, 87
prişleşescu, 87
prişleşi (a ~), 100, 104
prişleşit (au ~), 87
prisleţ, 87, 104
prînzască (să ~), 63, 79
prînzească, 63
proşcă, 87
prunc, 97
pucios, 101
puhoiul, 67, 102, 104
puie (să ~), 77
puindu, 77
puiu, 77
pune (a ~), 61, 77, 95
punea, 57
purcêseră, 78, 79
pus (au fostu ~), 79
pusără, 61
puseră, 61
pusêse, 79
pustie, 70
pustiiu, 70
pustiu, 70
puş, 78
puşcă, 66, 101
puşcărie, 67, 95, 96, 101
puşcărie, 67
puteciune, 84
puţ, 100, 101
puţin, 73
puţinea, 73

raclă, 88, 90, 101
Rahil (i, ii ~), 72
rai, 94
razime (să se ~), 94, 97
rădăcină, 101
rădic, 64
rădica (a ~), 64, 65
rădicam, 64
rădicară, 64, 65
rădicarea, 64, 95
rădicat, 64, 96
rădicatu-mi-au, 64
rădicaţ, 64, 65
rădică (să ~), 64, 65
rădicăm (să ~), 64
rădice (să ~), 65
rădicîndu-să, 64
rădicîndu-ş, 64
răgălie, 101
rămăsêse, 79
rămîie (să ~), 77
rămînea (a ~), 77
răs-, 55
răsaie, 77
răsară, 77, 104
răsări (a ~), 77
răsăriia, 77
răschira (a ~), 54, 55
răsfira (a ~), 54, 55
răsfirat (se-au ~), 54
răsfiră, 54, 55
răsfirăm, 54
*răskir, 55
răsh'ira (a ~), 55
răsh'irară, 55
răshipi (a ~), 54, 65
răsipit, 54, 65
răspunde (a ~), 77
răspundză (să ~), 77
răspunză (să ~), 77
răspunzînd, 77
*răsiră, 55
răsîra, 55

răssîr, 55
*răssîra (a ~), 55
răstit, 100
răşchia (a ~), 55
răşk'iį, 55
răşchira (a se ~), 54, 55, 104
răşchiră, 54
răşchirat (au ~), 54
răşină, 57, 64
răşînă, 57
răşk'itor, 55
rătăciia, 77
Răveca, 64
Reveca, 64
Revecăi, 71
ridica (a ~), 64, 65, 103
ridicare, 95
ridice, (să ~), 65
risipi (a ~), 65
-riu, 65
rîde (a ~), 77
rîdic, 65
rîdica (a ~), 65
rîdicaţ, 65
rîdică, 65
rîdicîndu-ş, 65
rîmlean, 50
rîsu, 54, 81
rîşînă, 57, 64
rîză (să ~), 77
roao, 49
robinul, 89
rocoşit (s-au ~), 87, 99, 104
român, 97
rooa, 49
rost(u), 72, 86, 98, 104
rosturile, 86, 98
roşie, 89
roşiu, 58, 73
roşu(l), 58, 73
rubin, 89
rumănească, 53, 100
rumănie, 84
rumînii, 53
rumpse, 78, 101
rupe (a ~), 94
Rusía, 48
ruşina (se ~), 87, 101
ruşine, 87

s-, 84, 86
sa, 75
saad, 87
saamă, 62
sabie, 71
sabiile, 71
sacă, 62
sad, 87
samar, 84
samă, 62
Sara (ii ~), 72
sară, 62, 71
sau, 83
savec, 87
să, pron. refl., 61, 75, 103
să, conj., 61, 79, 83, 88, 104
săbiile, 71
Sa(ca)r, 60
sacatura, 60
săcere, 60
săcriiu, 62, 90
sălăşlui (a ~), 100, 101
sălăşluit (ai ~), 100
sămăna (a ~), 61
sămănat, 61, 101
sămănă, 61
sămănăm (să ~), 61
sămănătoare, 61, 101
sămănător, 101
săminţie, 52, 62
săminţile, 61
săminţă, 52, 61, 101
sămnu, 62
săte, 60
sătura (a se ~), 100
săturări, 101
săvîrşaşte, 58, 96
săvîrşeaşte, 58
săvîrşi, 79, 100
săvîrşiiu, 78
scăpase, 79
schimbaş, 78
scîrbă, 100
scîrbiţi (nu vă ~), 89
scoate (a ~), 77, 101
scos (să fie ~), 77
scoaţă (să ~), 77
scoţîndu, 77
scriitor, 101
scură (a se ~), 86
sdru(n)ciuna (a ~), 68
se, pron, refl., 62, 75, 103
seacă, 62
seamă, 62
seară, 62
Secară, 60
Secheloae (i ~), 72
săcere, 60
-sei (mume- ~), 75
săte, 60
semăna (a ~), 61
semănaţ, 61
sementie, 52, 104
semeţiş, 78
semeţit (s-au ~), 87
seminţie, 52, 62
seminţe, 52
semn, 62
semnat, 86
semnate, 86
sfărîma (a ~), 84
sfii (a se ~), 55
sfîrşaşte, 58
sfîrşi (a ~), 84
sfîrşind, 87
sh'iįt (a se ~), 55
sicriiul, 62, 67, 88
sicriu, 62, 90, 97, 101
siia (se ~), 55
siįi (a se ~), 55
simbria, 53
simtu, 63
sine, 74, 75, 96, 100
singe, 63
singur, 62, 95
sirgui (a ~), 62, 101
Siría, 48, 49, 103
şirile, 55
Sirul, 49
sirul, 49
sîjî (a se ~), 55
sîlnic, 82
sîlnicêşte, 82
sîngur, 62, 95
sînt, 80
sînteţi, 80
sîrgui (a ~), 62, 101
sîrguia, 78
slăbească (să ~), 60
slăvescu, 60
slăbesc, 60
slăbi (a ~), 60
slobozii-mă, 80
slobozîia, 77
slovenie, 84
slugă, 70, 71, 87, 94
slugele, 71
slugii, 71
slujască, 59
sliujăşti, 59
sluji (a ~), 59
slujiia, 77
slujit, 59
slujît, 59
smaragd, 89
smentiş, 53
smeri (a ~), 101
smericiune, 84
sminteală, 53
sminti (a ~), 53, 101
smintiş, 53
smintit, 69, 101
smirnă, 69, 104
smochin, 69
smoală, 69
smoli (a ~), 69
snop, 69, 104
socotêşte, 101
socoti (a ~), 101
socotiia, 77
socotind, 101
socotinţă, 101
socotit, 99
socotitor, 101
sodomiteanii, 50
somnu, 100
sor, 69, 82
soră, 69, 104
sororei, 71
sorţi, 101
soru, 69
soru-noastră, 69
soru-sa, 69
spaimă, 86
Spania, 48
sparge (a ~), 101
sparse, 101
spăima (a ~), 86
spămînta (a ~), 86
spămîntară (să ~), 86
spămîntă (să ~), 86
spămîntat (m-am ~), 86
spice, 64
spintecă, 101
spre, 82, 99
spuie (să ~), 77
spuindu, 77
spune (a ~), 77, 102
spuiu (să ~), 77
spuse, 81, 102
spuş, 78
spurca (a ~), 101, 102
spurcase, 79
*sşiįi (a se ~), 55
stactí, 98
stăjar(i), 65, 72
stăjariu(l), 65
stăpîne, 71
stăpîniia, 77
stăpînitoare, 71
steajer, 65
stearpă, 102
stejar(i), 65, 94
stejariu, 65, 89
stidi (a se ~), 87, 104
stidiia (să ~), 87
stih, 102
stinghe, 85, 92, 102
stingheci (a ~), 102
stinghele, 102
stirac, 89
stirascu, 89
stîlpări, 101
stînd (era ~), 78
stîng, 71
stîngaci (a ~), 102, 104
stîngăi, 71
stînghe, 102
storş(u), 78
străin, 52
strănciunare, 68, 104
străńin, 52
*străńînu, 52
strein, 52, 87
strica (a ~), 64
stricat(e), 64
strică (să ~), 64
stricăm, 64
strice (să ~), 64
striga (a ~), 64
strigaiu, 64, 78
strigarea, 64
strigă, 64
strigînd, 64
strin, 52
striin(e), 52
striini, 52
strîc (să ~), 64
strîca (a ~), 64
strîcat, 64
strîgarea, 64
strîgă, 64
strîgătoriu, 64, 84, 87, 90, 102
strîncena, 68
strînciuna, 68
struncena, 68
struncinare, 68, 104
strunciura, 68
sturac, 89
*sturciunare, 68
Sturdzk, 60
sub, 83
suflat, 84
suflet, 96
sufletele, 53
sufletelor, 53
sufletile, 53
suia, 78
suiia (se ~), 78
suiş, 78
sup, 83
supt(u), 65, 83

supții, 73, 99
supțire, 73
supțiri, 73
suspinînd (voiu fi ~), 79
surori-sa, 69
suru-mi, 69

-ș, 74
șade, 56
-șag, 84
șalele, 102
șapte, 56, 57
șaptea (a ~), 57
șaptelea (al ~), 57, 72
șarpe, 56, 58
șarpelui, 58
șasea (a ~), 57
șaselea (al ~), 57, 72
șatră, 57
șază (să ~), 57
*șăază, 57
șăd(u), 56
*șăḑu, 56
șăde, 56
șădea, 57
șăḑeț(i), 57, 80
șăpte, 56
șărpe, 56
șăzi, 57
șăzînd, 57
șăzu, 57
șăzură, 57
șăzut (au ~), 57
șchiop, 86
șchiopa (a ~), 86, 102
șchiopăta (a ~), 86, 102
șchiopătează, 86
șchiopetează (să ~), 86
sčiu, 69
șeáde, 56
șearpe, 58
șede, 56
ședea (a ~), 57
șeḑeți, 57
șeapte, 56, 57
șeaptea (a ~), 57
șeaptedzeci, 57
șeaptelea (a ~), 57, 73
șearpe, 58
șeasea (a ~), 56, 57
șeaselea (al ~), 57
ședzi, 57
ședzînd, 57
ședzu, 57
ședzură, 57
ședzut (au ~), 57
șepte, 56
șeptelea, 96
șezi, 57
șezînd, 57
șezu, 57
șezut (au ~), 57
și, 74, 79
-și, 58, 74, 75
șiatră, 56
șiatre, 57
șie, 74
șold, 85, 86, 92
Soldănească (ii ~), 72
șoldul, 57, 102
șoviță, 54
ști (a ~), 81
știind, 81, 102
știu, 69
ștreang, 92
șuviță, 59
Sveḑul, 49

Tamar (ii ~), 72
Tamarei, 72
tată-mieu, 70
tatăl-mieu, 70
tatátă, 70, 105
tátăsu, 70
tátăsu-i, 70
tátătă-mieu, 70
tatul, 70
taur, 97
taur, 97
tă, 70
tăbărîm, 78
tăia (a ~ împrejur), 64, 87
tăiat (~ împrejur), 87
tăiate, 50, 103
tăiați, 50, 103
tăiete, 50, 103
tăieți, 50, 103
tălmăcită, 100
tărie, 76, 92, 96, 101
tăroasă, 88
tătîne, 70
tătîne-mieu, 70, 73
tătîne-nostru, 70, 73
tătîne-său, 70
tătîne-tău, 70
tătîne-vostru, 70
tătîni, 70
tău, 57, 72
tăvăliră, 98
telechiu, 67
tême (nu te ~), 80
temelie, 84
têmereți (nu vă ~), 80
têmeț(i) (nu vă ~), 80, 93
temniță, 76, 92, 95, 101
tereminth, 65
teremintho, 72, 89
terevinthu, 89
terevintul, 89
Thámar (ii ~), 72
Thámara, 72
Thámarii, 72
tereminthos, 89
tinde (a ~), 77
tinerel, 53
tinzîndu-ș, 77
timpinară, 88
tîlcui (a ~), 93, 98
tîlcuire, 93, 97
tîlcuit (au ~), 93
tîlhar, 62
tîraște, 64, 97
tîrîiêște, 64
tîrîitor, 84, 102
tîrnaț, 62
tîrsînă, 89, 102
to, 70
tocmască, 60, 79
tocmească, 60
tocmiia, 77
tolbă, 53
torbă, 53
-toriu, 65, 84, 104
tot, 76
toț, 61
toți, 61
trage (a ~), 102
trăiêște, 85
treacă, 100
trebui (a ~), 96
tremis, 53
trêle (cîte ~), 76
tremiteți, 53
tremurînd (voiu fi ~), 79
trezvi (a ~), 102
tribui (a ~), 96
trimis, 53
trimiseră, 53
trimite (a ~), 53, 77
trimiță (să ~), 77, 79
trup, 93, 102
tunde (a ~), 77
tundză (să ~), 77
tunză (să ~), 77
tulbă, 53
tulbura (a ~), 68, 104
tulburat (au ~), 68
tulbură, 68, 95
turbura (a ~), 68, 104
turburară, 68
turburare, 68
turburat (au ~), 68
turburați, 68
turburăm (să ~), 68
Turchía, 48
tustrei, 76

țară, 70
țarină, 71, 85, 97
țăran, 59, 99
țărmure(le), 60, 87
țermuri, 60
țiie (va să se ~), 79
țiind, 77
țiindu-să, 77
ține (a se ~), 76
ținea (a ~), 76, 77
ținêre, 76, 97
țițelor, 60
țițele, 60

ucide (a ~), 79
ucigă (ca să ~), 79
Udroe (ii ~), 72
uite (va să se ~), 79
ultuite, 87
umbla (a ~), 51, 52, 80
umblă, 51
umbli (să ~), 51
umblînd, 51, 52
umblu, 51, 103
umere, 70
umeri, 70
umerul, 60
umple (să ~), 52
umpleț(i), 52
umplîndu-i-se, 52
umplu (să ~), 51, 52, 103
umplură, 52
umplut (au ~), 52
unealte, 50
unde, 82
unêlte, 89, 102
Ungaria, 48
uniia, 76
unseră, 85, 98
unsprăzêcelea (a ~), 76
uraște, 64, 76
urăscu, 54
urî (a se ~), 76
urma (a ~), 102
usăbască (să ~), 62
usăbêște-te, 62, 102
usăbi (a se ~), 62
usăbiră, 62
usăbite, 62
usebi (de ~), 62
usnă, 87, 104
ușa, 58
-ușag, 84
ușă, 58
ușăi, 58
ușea, 58
ușii, 58

v-, 61
va, 63, 79
vac, 60
vadză (să ~), 77
vadră, 54, 102
vadze (să ~), 63
vas, 87, 96, 97
vază (să ~), 77
vă, 73, 80
văḑuă, 102
văduo, 70
văduvă, 48, 70
văḑzindu, 63
văḑzu (să ~), 77
văḑzuiu, 78
vănat, 60
văneadză, 60
vănêze (să ~), 60
văm, 79
vărtute, 60
vătaf, 66, 67
vătafului, 67, 95
vătah, 67
vătahul, 67, 95
vătav, 67, 104
văz (să ~), 77
văzător, 102
văzînd, 81
văzuiu, 77, 78
veac(u), 60
vecin, 83
vêcinic, 51
vedea (a ~), 77, 102
vei, 79, 83
venetic, 87, 102
veni (a ~), 77
veniam, 78
veniia, 78
veniiam, 78
veniră, 53
venise, 79
venit-am, 53
veniț, 53, 80
vem, 79
veri, 79
vêtrilele, 51

veţ, 61, 79
veţi, 61
viaţă, 102
vicleni (a ~), 55
vicleníe, 55
vicleniia, 55, 78
vicleşug, 53, 55, 104
videníe, 51, 102
vidêniia, 51, 1
vie (va să ~), 77, 79
vieţuit (au ~), 87
viind, 77, 102
viitor, 84, 102
vînă, 80
vinează, 60
vinêze (să ~), 60
viníră, 53
vinit-am, 53
viniţ, 53
vino, 80
viroagă, 67, 102
vison, 89
vistiar, 102
visuitor, 84, 102
vişin(ă), 89
vită, 52, 102
viţăi, 61
viţăl, 61
viţei, 61
viţel, 61
viţelul, 61
viu (să ~), 77
vîna (a ~), 102
vînă, 102
vînător, 65, 93, 102
vînătoriu, 65
vînează, 60
vîrf, 66, 67
vîrful, 67
vîrh, 66, 67
vîrî (a ~), 78
vîrtop, 67
vîrtute, 60
vîrvul, 67, 104
vlagă, 94
Vlahia, 48
vlăstar, 70
vlăstare, 70
vlăstări, 70
voaă, 49
vlog, 102, 103
voi, 79
voiesc, 79
voiu, 54, 79
voaă, 73
voae, 49
voao, 49, 73, 93
voaoă, 73, 93
voă, 73
vouă, 49, 73, 93, 104
voinic, 103
voivoď, 103
volbură, 67
volvarcele, 91
vorbiia (le ~), 100
vrajă, 59, 96
vraje, 59, 96
vrasc, 67
vrascuri, 67
vrăjaşte, 59, 96
vrăji (a ~), 59, 96
vrăjitoare, 96
vrăjitor, 96
vrăjind, 59
vrea, 79
vreascuri, 67
vremelnic, 58
vrêdnic, 51, 96
vrême, 51
vreţi, 79
vulpe, 67

zace, 56
zavistui, 87
zăduf, 66, 67
zăduh, 67
zălog, 88
zămisleascâ (să ~), 63
zămisli (a ~), 63, 85, 87, 88
zămisliia, 63, 78
zămislind, 63, 94
zămisliră, 63
zbea (a se ~), 56, 86, 104
zbura (a ~), 56
zburătoare, 56
zburătoari, 53
zburînd, 56
zdrucina (a ~), 68
zdrobi (a ~), 68
zdrumica (a ~), 68
zeciuială, 76
Zelfas, 72
zemeslea, 78
zemeslească (să ~), 63
zemisli (a ~), 63
zemisliia, 63
zemislind, 63, 82
zemisliră, 63
zêcea (a ~), 76
zgardă, 92
zgău, 92
zgură, 86
zi, 53, 62, 69
zidi (a ~), 56
zidind (era ~), 78
zilele, 58
zio, 53
zioa, 53, 62, 63, 69
ziua, 53
ziuă, 53
ziseş(i), 78
zisêse, 79
ziş, 78
zîoa, 62
zîse, 63
zminteală, 69, 82
zminti (a ~), 69
zmintit, 57, 101
zmirnă, 69
zmoală, 69
zmoli (a ~), 69
znop, 69, 99
zoo, 70
Zotoae (ii ~), 72
zóu̯a, 70
zúu̯ă, 69

Aromână

Arbinăşía, 48
feată (a li ~), 72
Magiaría, 48
Nimţía, 48
stulcinare, 68
Vurgăría, 48
yaţă, 102

Meglenoromână

ğaţă, 102
micicari, 69
mucicari, 68, 69
mucicu, 68

Istroromână

misčę, 69
mucicari, 69

FRANCEZĂ

arc-en-ciel, 93
ici, 81
là, 81
là-bas, 81
rubin, (vfr.), 89

ITALIANĂ

biásimo, 63
carreta, 97
moccecare, 68
mozzicare, 68
muccecare, 68
muzzicare, 68
pizzicare, 68
rubino, 89

SPANIOLĂ

lástimo, 63

LATINĂ

abante, 82
adjutorium, 65
ad-sedíare, 57
adsum, 84
ager, agrum, 85
ambulamus, 80
ambulatis, 80
ambulētis, 80
ambulo, -āre, 51, 80
anima, 96
*antaneus, 51
arca, 94, 97, 101
arcus, 93
arēna, 85
-aricius, 84
aries, arĭetem, 85
armus, 85, 102
assĭmilo, -āre, 61
aut, 81, 83
-ax, -acis, 84

bāptĭzo, 56
bdellium, 89
blasphēmo, -āre, 63
brachia, 61
būbalus, 54
caelum, 65
*cascet, 69
*cascis, 69
calcaneum, 51
capitaneum, 51
caucus, 97
*cĭnusia, 57
*ciŭtŭlus, 54
clamet, 49
clavem, 49
*coctorius, 65
concipĕre, 87
contineo, -ēre, 97
consto, -ēre, 85
cōtem, 86
cottĭzo, 56
coxa, 102
cruentus, 97
*cubium, 54
curo, -āre, 85

de-ecc'-ĭnde, 82
de-per-unam, 82
de-post, 82
devocare, 67
*dīrēctare, 53

dīrēctus, 53
dīrīgĕre, 53
dīspoliare, 50
dīspono, -ĕre, 85

eccum-hic, 81
eccu[m]-[i]llāc, 81
*eccu[m]-illaei, 73
eccu[m]-[i]llīc, 81
eccu[m]-[i]llōc, 48
**eccú[m]-mŏ[do], 81
*eccu[m]-mŏ[do]-hūc, 81
eccu[m]-sīc, 85
eccu[m]-sīc+-a, -entia, 84
eradīco, -āre, 64
ex-, 56
*ex-bībo, 56, 86
*excloppīco, -ēre, 86
excloppo, -āre, 86
excŏtio, -ĕre, 77
*expavimentare, 86
expono, -ĕre, 77
*extortiono, -āre, 68
*extraneānu, 52
*extrīco, -āre, 64
ex-volo, 56

facies, 57
farīna, 67
fĕra, 54, 70

generationes, 100
grāvis, 85
grevis, 85

habunt, 78
hic, 81
hīcce, 81

*-ia, 84
ibi, 81
-ilia, 84
illic, 81
īn-abante, 82
in-alto, 73
in-de-retro, 68
indirectus, 68
indūro, -āre, 98
*ingrevico, -are, 85
inter, 82
intro, 74, 82
intro, -āre, 53
*involtus, 85
involvo, -ĕre, 85
īmpleo, 51
ipsa, 74
ipse, 74

jacet, 56

*kiutulus, 54

labia, 86
limus, 85

malleator, 93
mamma, -ānis, 70
mane, 51
manīco, -āre, 85
manus, 51
mansicula, 94
medulla, 48, 99
mene, 52
mente, 52
mercatus, 89
micāre, 69
*micīcāre, 69
micīcet, 69
*micīcis, 69
*miccīco, 68, 69
*miscĕre, 86
mōra, 86
morsicare, 68
mōrus, 86
*mucceus, 68
muccīco, -āre, 68
*muccīcet, 68
*muccīcīs, 68

nec-mīca, 53
nemĭnem, 76
nĕque, 53
nescio quem, 76
nomĭnare, 86
nomen, nomina, 86
numerus, 86
nurus, 69
nūbĭlum, 54

-orius, 65
ōstia, 58

paene ad, 52
pallium, 97
palumbus, 54
pane(m), 51
pantĭcem, 70
passo, -āre, 80
passus, 80
pastor, -ōrem, 65
pax, 93
pecunia, 90
pecus, 90
pereo, -īre, 77
*pīccīcet, 68
*pīccīcīs, 68
pīccīco, -āre, 68
pinguedo, -inis, 94
pono, 77
*pŏteo, 77

quando, 81
quid, 83
quīn, 83

*rasclāre, 55
rēsīna, 57, 64, 89
rīdeo, -ĕre, 77
rostrum, 86
rubeus, 89
rubinus (lat. med.), 89
rŭsseus, 73
sagittarius, 93
scio, 69
*sčio, 69
scōria, 86
scrinum (lat. med.), 90
sē, 62
sementia, 61
sementis, 61
sementium, 61
sēmĭno, -āre, 61
sera [hora ~], 62
serpes, 58
seu, 83
sī, 62, 83
sĭbĭ, 74
signo, -āre, 86
sīgnum, 62
sīngŭlu, 62
soror, 69
stacte, -es, 89
strīx, -igis, 64
subtus, 83

taliare, 50
tatāne, 70
teneo, -ēre, 77
terebintina (lat. med.), 89
*termulus, 60
-tionee[m], 84
-torius, 84
tortiono, -āre, 68
tŭndo, -ere, 77
tŭrbŭlo, -āre, 68

venator, -ōrem, 65
vēnor, -ari, 60
vervex, -cem, 85
vestiarium (lat. med.), 102
vicīnus, 83
vĭrtus, vĭrtutem, 60
vis, 81
vult, 81

VECHE—SLAVĂ

-ač, 84
Agareaninŭ, 50
ajave, 50, 81
anthrax, 89

ba, 81
bezdŭnŭ, 94
bogu, 56, 86
boljarinŭ, 50
burjanŭ, 70

činije, 86

do-byti, 97
do-bytŭkŭ, 89, 97
dodějati, 86
do-slušatĭ, 54
dǫga, 93
drevo, 99
duchŭ, 67
*dvigaję, dvigati, 96
-eaninŭ, 50
-egŭ, 97
eto, 84

gora, 88
grabiti, 98

chlębŭ, 102
chvorstŭ, 67
chvrastije, 67

-ia, 84
-ianinŭ, 50
idolŭ, 86
ispovědati, -děti, 86,
ispovědovati, 86
izačati, 87

językŭ, 95

kitŭ, 88
kivotŭ, 88
klatiti, 97
kločarĭ, 50, 86
kovĭčegŭ, 97

lancugŭ, 87
lancuhŭ, 87

mežda, 49, 82
mirŭ, 93
mĭska, 87
mĭskĭ, 87
mogyla, 55
moštĭnŭ, 99
mrušavŭ, 99
myslĭ, 63, 87

na-čęlo, 98
na-čĭno, na-čęti, 98
naměrinŭ, 87
*naměriti, 87
nasŭpŭ, 65
nasypati, 65
obrězanije, 87
obrězovati, -zujǫ, 64, 87
obrŭšati, 87
obyčaj, 50
otĭčina, 87
ǫza, 95
ǫzilište, 95

pipati, 85
pišta, 94
plŭtŭ, 93, 100
pohotěti, 67
pohotĭ, 67
ponosŭ, 90
porǫčiti, 53
posadĭnica, 87
poslusanije, 87
poslušinikŭ, 87
poslušiti, 87
posluženija, 87
poslužti, 87
povonĭ, 67

prachŭ, 66
přěsaditi, 87
priiti, 87
prišĭlĭcĭ, 87
prišĭlŭ, 87
pristanište, 87
pristavŭ, 87
*prokŭ, 87

raka, 101
rasypati, 65
Rimlĭaninŭ, 50

sadŭ, 87
sebě (o ~), 62
služiti, 59
smirna, 69
smola, 69
smoliti, 69
smokvina, 69
stakti, 89
stežerŭ, 65
stegno, 102
stĭgno, 102
střela, 93
střelecŭ, 93
sturakininŭ, 89
styděti sę, 87
sŭmęsti, -mętǫ, 53, 69
sŭvzętĭnĭ,, 95
svěniti sę, -njǫ sę, 55

tĭma, 76, 95
-tĭnŭ, 102
trŭstĭ, 102
trŭstĭnina, 102
tulŭ, 53

-uhŭ, 67
ustĭna, 87

věčĭnŭ, 51
větrilo, 51
vlaga, 103
vlŭgŭkŭ 103
vrědĭn, 51
vrěmę, 51
vrŭchŭ, 67
vrŭteti, 99

za-, 87
zamysliti, 63, 87
zavistovati, 87
zavistvujǫ, 87

žaljati, 58
žalĭ, 56, 58
žaliti, 58, 86
žalovati, 58
želati, 86
žiđovinŭ, 59
živiti, 70
životŭ, 102
žrŭtva, 58
žrŭtvĭnikŭ, 58
žrŭtvovati, 59

BIELORUSĂ

pečéra, 70

BULGARĂ

dvinǫ, dvignoti (vbg.), 96
-ean, -eanin, 50
hrast, 67
majka, 70
măsk, 87
măskă, 87
peštera, 70
pofta, 67
prisad, 87
raklă, 101
sadŭ, 87
smokina, 69
stožar, 65
ševica, 54
vlog, 103
vŭz-dvignǫti (vbg.), 96
žertva, 58
žertvennikŭ, 58

CEHĂ

chvrast, 67

POLONĂ

buchač, 67
buchnanć, 67
czyn, 86
folwark, 91
mamka, 99
naczynie, 86
proki, 87
rokoszyč się, 87
zankiel, 91
zanikiel, 91
zenkiel, 91
żak, 59, 66
żemla, 91
żertva, 58
żołd, 66
żołd, 91
żołnierz, 91

RUSĂ

buhatĭ, 67
buhnuntĭ, 67
chl'ába (vrus.), 102
chljabĭ (vrus.), 102
mamka, 99
mŭskŭ (vrus.), 87
mŭščata, 87
muž, 99
mužikŭ, 99
pečera (vrus.), 70
pečóra (vrus.), 70
peštéra (vrus.), 70
peštere, 70
plotĭ, 93
prisada, 87
rokoš, 87
stydity sjy, 87
žalkovati, 58, 86
žertva, 58
žertvennikŭ, 58

SÎRBO—CROATĂ

hrabač, 98
hrâst, 67
ključ, 102
maja, 70
majka, 70
nasup, 65
pohot(a), 67
presad, 87
prohtjeti, 67
prok, 87
stidjeti se, 87
styd, 87
šator, 57
žrtva, 58
žrtvenik, 58

SLOVENĂ

hrást, 67
nasip, 65
presad, 87
stežér, 65
stožér, 65

UCRAINEANĂ

hrabyty, 98
pečéra, 70
rakaš, 87
žah, 66
žómnir, 91
žóvmir, 91

ALBANEZĂ

jâte, 84
mušk, 87

ASSYRIANĂ

budulḫu

EBRAICĂ

bĕdolaḥ
dūdaīm, 88
quschet ,93

GERMANĂ
(Alte limbi şi dialecte germanice)

arahha (ahd.), 101
arka (got.), 101

bāgəl (săs.), 90
bäugəl (austr. s.), 90
Beđolharz, 89
Bēgel (săs.), 90
begeln (săs.), 90
bejglen (săs.), 90
Beugel (silez.), 90
Biegel (săs.), 90
biegeln (săs.), 90
*Biegler (săs.), 90
Bijel (săs.), 90
Bijel (săs.), 90
Bijellifmêt (săs.), 90
Bogen, 93
boiel (săs.), 90
bouc (mhd.), 90
Bugler (săs.), 90

da, 81
dort, 81

earc(e) (ags.), 101

Fett, 94
Fettigkeit, 94

gəsanken (săs.), 91

hier, 81,84

Kammern, 94

lif (săs.), 90

mare (engl.), 90
marah (ahd.), 90
marchat (mhd.), 89

*marha- (germ. com.), 90
*mark- (pregerm.), 90
marr (vnord.), 90
mearh (ags.), 90
mêt (săs.), 90

ǫrk (vnord.), 101

pärž (săs.), 91

Regen, 93
Regenbogen, 93
Rubin, 89

sac(h) (ahd.), 66
sack (mhd.), 66
Säckel, 66, 91
sackmann (mhd.), 59, 66
schāodər (săs. n.) 92
Sitz, 66
scholdər (săs.), 92
Schleier, 97
Schütze, 93
Schwaben, 49
Schwêben (ze ~) (mhd.), 49
Semling (săs.), 91
Semmel, 91
Senker, 91
senken, 91
sinken (săs.), 91
Sold, 66, 91
Stock, 91
strąnk (săs. n.), 92
strǫnk (săs. n.), 92

Vorwerk, 91
vorwerk (mhd.), 91

Zäckel, 66
zager (săs.), 66
zäməl (săs. n.), 91
*žach, 66
*žanker (săs.), 91

GREACĂ

ἄβυσσος, 94
ἄγγελος, 88
ἀγρὸς, 65
αἴρω, 96
ακροβυστία, 96
ἀνὰ (~ μέσον), 82, 95
ανάστημα, 96
ἄνθραξ, 89
ἀξία, 96
ἀποστρέφω, 99
ἀποστροφή, 99
ἀρραβών, 88
ἀρχή, 98
ἀρχισιτοποιός, 94
αστρολογία, 88

βάλανος, 94
βαπτίζειν, 56
βδέλλα, 89
βδέλλιον, 89
βδολχόν, 89
βενετικός (mgr.), 102
βλαστάρι, 70
Βλαχία, 48

βύσσινον, 89,
βυσσίνος, 89
βύσσος, 89
βυσσός, 89, 94

Γαλλία, 48
Γερμανία, 48
γῆ, 71, 100
γιγνώσκω, 94

δεικνύω, 93
δέσις, 95
δέσμα, 95
δεσμεύω, 95
δεσμοφύλαξ, 95
δεσμωτήριον, 95
διανοέομαι, 100
διανόημα, 100
διδασκαλία, 88
δίδραχμα, 88
διχοτόμημα, 94
δραχμή, 88

ἑβδομας, 96

ἐγένετο, 78
ἔθνος, 88
-εία, 84
εἴδωλον, 86
εἰς, 93
ἐκζητέω, 63
ἐκμυελιεῖ, 48
ἔκστασις, 100
Ἑλβετία, 48
ἐν, 78
ἔντερον, 95
ἐπί, 93,95
ἐρείδω, 94
ἔτι, 82,93
εὐ-95
εὐδοκιμέω, -ῶ 95
εὐδοκιμός, 95
εὐδοκιμωῶν, 95
εὐνή, 88
εὐνοῦχος, 88
εὐθένεια, 95
ἐχυρόν, 96

ζμύρνα, 69

ἡγεμόν, 103
ἧπαρ, 94
ἡσυχάζω, 99

θάλασσα, 99
θέριστρον, 97

-ία , 84
ἰδού (~ ἐγώ), 84
ἱκανός, 94
ἱλαόμη, 93
ἵλεως, 93
Ἱππόδρομος, 92
ἵστημι, 95
Ἰταλία, 48
ἶχνιον, 93

καλέω , 95
κανών (mgr.), 88
καταδείκυμι, 93
κατ'θάλασσαν, 99
καταμαθάνειν, 95
κατανοέω, 93

κατάστιχον, 88
καταφρονέω,- ονῶ, 100
καυκί (ngr.), 97
καῦκος (gr. biz.), 97
καυκίον (gr. biz.), 97
κήρυξ, 90
κηρύσσω, 90
κῆτος, 88
κῖβωτός, 88, 90, 97, 101
κιθάρα, 88, 93
κοττίζειν , 56
κτάομαι, 94
κτήνεα, 94
κτηνοτροφέω, 94.
κτηνοτροφία, 94
κτηνοτρόφοι, 84, 94
κτηνοτρόφος, 94, 95
κτῆσις, 94
κτήτορ, 94
κύριε, 71

λεῖος, 100

μανδραγόρα, 88
Μεσοποταμία, 48
μέσος, η,ον, 49, 82
μονάς, 95
μουζαβίρης (ngr.), 92

ναί, 85
νεόρτοφος, 94
νεοσσιά, 54, 94
νεοσσός, 94

ξύλον, 99

οἰωνίζομαι, 96
ὁλοκάρπομα, 59
ὁλοκάρπωσις, 93,
ὁλόκαυστον, 93
ὅραμα, 102
ορθογραφία, 88
ὅρμος, 87
Οὔγκρία, 48
ὀχυρός, 96
ὀχύρωμα, 96

παῖς, 94
παύομαι, 100
παύω, 100
πιότης, 94
πλαγία, 93
πλήθω, 95,
πλησίον, 93
πλοῖον, 87
ποτίζω, 96
προσίθημι, 92
πρόσωπον, 71, 92, 94
προτοτόκεια, 95

'Ρεβέκα, 64

σαρξ, 93
σκεῦος, 96
σκηνή, 86, 94
σιτοποιός, 94
σμύρνα, 69
Σπανία, 48
σπάριον, 92
σπόριμον, 101
στάζω, 89
στακτά, 89
στακτή, 89
στέαρ, 94
στρατηγός, 103
στρατοπεδάρχης, 103
στρέφω, 99
στύραξ, 89
συμπίπτω, 93
σύγκρισις, 93
συγκρίνω, 93
συνστρέφω, 95
σύντροφος, 94
συλλαμβάνω, 87
Συρία, 48

σφόδρα, 73
σφῦρα, 93
σφυροκόπος, 84, 93

τερέβινθος, 89
τέρμινθος, 72, 89
τόξον, 93
τοξότης, 93
Τουρκία, 48
τρέμιθος, 89
τρέφω , 94
τρόφιον, 94
τρόφος, 94
τρυφή, 84, 94

ὑπήκοος, 96

φείδομαι, 96
φραγμός, 94

χεῖλος, 71, 86, 98
χόρτασμα, 101
χρήσις, 96,
χρῶμαι, 96

ψαλτήριον, 88, 93
ψηχή, 96

ὥρα, 93

MAGHIARĂ

fél(e), 51, 67
fulljtár, 89

guba, 89

hitlen, 55
hordó, 62
hütlen, 55
hütlenség, 55

marha, 89

panaszol, 90
porkoláb, 62

-ság, 84
sátor, 57
szám, 62
szekrény, 62, 90
szoróg, 62

tolvaj, 62
tornác, 62

zsák, 66
zsákmány, 59, 66
zsemling, 91
zsold, 91
zsoldunár, 91

TOHARICĂ

tumān, 95
tumane, 95

TURCĂ

çadır, 57
dolama, 92
gerdan, 92
hadım, 92
kopuz, 92
kule, 92
müzavir, 92
torba, 53

TURCO—TĂTARĂ

tuman, 95
vataha, 67

CUPRINS

INTRODUCERE 47

I. FONETICA 48

1.1.0.—1.3.1. Accentul.. Nume de ţări în *-ia*

2. VOCALISMUL

2.1.0.—2.4.0. Prefacerea diftongului *éa (ia)* —*e* în *é (ié)* şi a lui *o̯á*—*u̯ă (ue)* în *ó* . 49
2.5.0.—2.5.3. Lat. *á*+*n*+voc.; *á*+*n*, *m*+cons. 51
2.6.0.—2.7.0. Închiderea lui *é*+nazală . . . 52
2.8.0.—2.8.2. Vocala *i* 53
2.8.3.—Sincoparea lui *i* neaccentuat 53
2.9.0.—2.9.5. Vocala *o* 53
2.10.0.—2.10.4. Vocala *u* 54

3. CONSONANTISMUL

3.1.0.—3.1.1. Palatalizarea labialelor 54
3.2.0.—3.3.0. Variante hipercorecte 55
3.4.0.—3.4.4. Africatele *ǧ* şi *ḑ (dz)* 56
3.5.0.—3.5.16. Velarizarea prin *ş* 56
3.6.0.—3.6.7. Velarizarea prin *j* 58
3.7.0.—3.7.3. Velarizarea prin labiale . . . 59
3.8.0.—3.8.4. Velarizarea prin *ţ. dz* 60
3.9.0.—3.9.12. Velarizarea prin *s* 61
3.10.0.—3.10.4. Velarizarea prin *z* 62
3.11.0.—3.11.1. Velarizarea prin *t* 63
3.12.0. Velarizarea prin *d* 63
3.13.0. Velarizarea prin *n* 64
3.14.0.—3.14.6. Velarizarea prin *r* 64
3.15.0.—3.15.2.; 3.16.0. Forme hiperliterarizate 64
3.17.0.—3.17.3. Durificarea lui *r* 65
3.18.0. Concluzii privind velarizarea . . . 65
3.19.0. Alte fenomene în domeniul consonantismului 66
3.20.0.—3.20.6. Trecerea lui *h* la *f, v, u̯* . . 66
3.21.0.—3.21.1. Trecerea lui *v* la *h* 67
3.22.0. Rostirea dură sau muiată a lui *l* din cuvîntul *fel* 67
3.23.0. Variantele *fănină, făină, fărină* . . . 67
3.24.0. Variantele *turbura—tulbura* 68
3.25.0. Variantele *strănciunare—struncinare zdruncinare* 68
3.26.0. Adv. *îndărăpt* 68
3.27.0. Formele verbale cu fonetism arhaic *să muşce, să pişce, să mişce* 68
3.28.0.— Fenomene de sonorizare 69
3.2.0. — Propagarea lui *n* în *genunchi* . . . 69

II. MORFOLOGIA

1. SUBSTANTIVUL

1.1.0.—1.1.10. Declinarea 69
1.2.0.— 1.2.3. Genul 70
1.3.0.— 1.3.5. Numărul 70
1.4.0.—1.4.10. Cazul 71

2. ARTICOLUL

2.1.0.—2.1.2. Articolul hotărît 71
2.2.0.—2.2.3. Articolul posesiv-genitival . . . 72
2.3.0. Articolul adjectival 73

3. ADJECTIVUL

3.1.0.—3.1.4. Forme specifice de adjective . 73
3.2.0. Gradele de comparaţie 73

4. PRONUMELE

4.1.0.—4.1.5. Pronumele personale 73
4.2.0.—4.2.2. Pronumele reflexiv 74
4.3.0.—4.3.1. Pronume şi adjective posesive . 75
4.4.0.—4.4.1. Pronume şi adjective demonstrative 75
4.5.0.—4.5.2. Pronume relative-interogative . . 76
4.6.0.—4.6.6. Pronume şi adjective nehotărîte . 76

5. NUMERALUL

5.1.0. Numeralele colective 76
5.2.0. Numeralul ordinal 76
5.3.0. Numeralul multiplicativ 76
5.4.0. Numeralul substantival 76

6. VERBUL

6.1.0. Conjugări 76
6.2.0. Verbe reflexive 76
6.3.0. Verbe iotacizate. Prezentul indicativului şi prezentul conjunctivului. Gerunziul 77
6.4.0. Imperfectul indicativului 77

6.5.0. Perfectul simplu 78
6.6.0. Perfectul compus 78
6.7.0. Mai-mult-ca-perfectul 79
6.8.0. Viitorul 79
6.9.0. 6.9.1. Conjunctivul prezent 79
6.9.2. Conjunctivul perfect 79
6.10.0. Condiționalul-optativ 80
6.11.0 6.11.2. Modul imperativ 80
6.11.3. Imperativul negativ 80
6.12.0. Infinitivul 81
6.13.0. Gerunziul 81

7. ADVERBUL 81

8. PREPOZIȚIA 82

9. CONJUNCȚIA 83

10. INTERJECȚIA 84

III. FORMAREA CUVINTELOR

1. SUFIXE 84

2. PREFIXE 84

IV. VOCABULARUL

1. CUVINTE PROPRII LIMBII ROMÂNE VECHI. CUVINTE PUȚIN CUNOSCUTE SAU PĂSTRATE ÎN ANUMITE ARII DIALECTALE 85

1.1.0.—1.1.21. Elemente de origine latină . . 85
1.2.0.—1.2.34. Elemente slave 86
1.3.0.—1.3.18. Elemente grecești 88
1.4.0.—1.4.5. Elemente maghiare 89
1.5.0.—1.5.4. Elemente germane-săsești . . . 90
1.6.1.—1.6.6. Elemente turcești 92
1.7.0. De origine necunoscută 92

2. CUVINTE CU SENS DIFERIT DE CEL ACTUAL

2.1.0.—2.2.58. Calcuri lingvistice 92
2.3.0.—2.3.165 Cuvinte cu sens diferit de cel actual 96

CONCLUZII

A. I Norma literară muntenească (sudică) în BB Facerea 103

II Inovații în faza inițială în BB, Facerea, care au fost acceptate în limba română literară modernă 103

III Fenomene arhaice în BB, Facerea . . . 104

IV Fenomene specifice dialectului literar moldovenesc întîlnite în BB, Facerea . . . 104

B. Trăsături caracteristice ale limbii române literare din manuscrisul 45, Facerea . . 104

C. Fenomene caracteristice limbii din manuscrisul 4 389, Facerea 104

INDICE DE TERMENI . . . . . .

BIBLIOGRAFIE

AB	*The Anchor Bible-Genesis,* Introduction, Translation and Notes by E. A. Speiser, New-York, 1964.
ARGHEZI	Tudor Arghezi, *Scrieri,* I, Editura pentru Literatură, București, 1962.
BAILLY	A. Bailly, *Dictionnaire grec-français,* Paris, 1950.
BARBU	Ion Barbu, *Poezii,* ediție îngrijită de Romulus Vulpescu, Editura Albatros, București, 1970.
BIBLIA 1795	*Biblia, adecă Dumnezeiasca Scriptură a legii vechi și a ceii noao,* Blaj, 1795.
BHH	*Biblisch-historisches Handwörterbuch,* ediția B. Reicke/L. Rost, Göttingen 1962—1979.
BB ; BIBLIA 1688	*Bibliia, adecă Dumnezeiasca Scriptură ale cei vechi și ale cei noao lêge,* Mitropolia Bucureștilor, 1688.
BIBLIA 1968/1975	*Biblia sau Sfînta Scriptură,* Institutul Biblic și de Misiune Ortodoxă al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1968/1975.
BJ	*La Biblie de Jérusalem,* Paris, 1981.
BLAGA	Lucian Blaga, *Opere,* I-III, ediție critică și studiu introductiv de George Gană, Editura Minerva, București, 1982—1986.
BLASS/DEBRUNNER	Fr. Blass/A. Debrunner, *Grammatik des neutestamentlichen Griechisch,* ediția R. Rehkopf, Göttingen [14], 1975.
BOTTA	Dan Botta, *Scrieri,* ediție îngrijită de Dolores Botta, prefață de Ion Biberi, Editura pentru Literatură, București, 1968.
CANT. DIV.	Dimitrie Cantemir, *Divanul sau gîlceava înțeleptului cu lumea sau giudețul sufletului cu trupul,* Iași, 1968.
CARTOJAN 1974	N. Cartojan, *Cărțile populare în literatura română,* București, 1974.
CARTOJAN 1980	N. Cartojan, *Istoria literaturii române vechi,* postfață și bibliografii finale de Dan Simonescu, prefață de Dan Zamfirescu, Editura Minerva, București, 1980.
CÂNDEA	*Virgil Cândea, Rațiunea dominantă. Contribuții la istoria umanismului românesc,* Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1979.
CDDE	I.-A. Candrea-Ov. Densusianu, *Dicționarul etimologic al limbii române. Elementele latine,* București, 1914.
CHASSANG	A. Chassang, *Dictionnaire grec-français,* Paris (fără an).
CIOBANU	Ștefan Ciobanu, *Istoria literaturii române vechi,* I, Academia Română, Monitorul oficial, București 1947.
CHEVALIER/ GHEERBRANT	J. Chevalier/A. Gheerbrant, *Dictionnaire des symboles,* ediția Marian Berlewi, Paris [8], 1973.
CIORANESCU, DER	Alejandro Cioranescu, *Diccionnario Etimológico Rumano,* Universidad de La Laguna, Tenerife-Madrid, 1958.
CÎ	*Cuvînt înainte către cetitor,* ms. 4 389.
CODRESCU	Teodor Codrescu, *Uricariul,* partea I, Iași, Tipografia Buciumului Român, 1852.

COSTIN O	Miron Costin, *Opere*, ediție critică cu un studiu introductiv, note, comentarii, variante, indice și glosar de P. P. Panaitescu, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1958.
CUV.	*Cuvintu înnainte către ci(ti)torî*, ms. 45.
DA	*Dicționarul limbii române*, Academia Română, București, 1913—1948.
DENSUSIANU ILR II	Ovid Densusianu, *Istoria limbii române*, vol. II, *Secolul al XVI-lea*, ediție îngrijită de J. Byck, Editura Științifică, București, 1961.
DENSUSIANU 1936	Ovid Densusianu, *Limba română în secolul al XVII-lea* (curs litografiat), București, 1935-1936.
DENSUSIANU O	Ovid Densusianu, *Opere*, III, ediție critică și comentarii de Valeriu Rusu, *Limba română în secolul al XVII-lea, Evoluția estetică a limbii române*, Editura Minerva, București, 1977.
DEX	*Dicționarul explicativ al limbii române*, Editura Academiei R. S. România, București, 1975.
DLR	*Dicționarul limbii române*, Editura Academiei R. S. România, București, 1965 urm.
DLRLV	Mariana Costinescu, Magdalena Georgescu, Florentina Zgraon, *Dicționarul limbii române literare vechi (1640—1780). Termeni regionali*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1987.
DOINAȘ	Ștefan Aug. Doinaș, *Versuri*, Editura Eminescu, București, 1972.
DOS. PAR.	Dosoftei, *Paremiile preste an*, Iași, 1683.
DOȘOFTEI O	Dosoftei, *Opere* I, *Versuri*, ediție critică de N. A. Ursu, studiu introductiv de Al. Andriescu, Editura Minerva, București, 1978.
ELIADE 1942	Mircea Eliade, *La mandragore et les mythes de la „naissance miraculeuse"*, în „Zalmoxis" III, 1942, p. 1—48.
ELIADE 1943	M. Eliade, *Insula lui Euthanasius*, București, 1943.
ELIADE 1964	M. Eliade, *Traité d'histoire des religions*, Paris, 1964.
ELIADE 1980	Mircea Eliade, *De la Zalmoxis la Genghis-Han, studii comparative despre religiile și folclorul Daciei și Europei Orientale*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1980.
ELIADE 1981	M. Eliade, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, I-III, traducere de Cezar Baltag, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981-1988.
EMINESCU	Mihai Eminescu *Opere*, I, ediție critică îngrijită de Perpessicius, Fundația pentru Literatură și Artă, București, 1939.
EÜ	*Die Bibel-Altes und Neues Testament*, Einheitsübersetzung, Freiburg-Basel-Wien, 1980.
EWUR	Lajos Tamás, *Etymologisch-historisches Wörterbuch der ungarischen Elemente im Rumänischen (Unter Berücksichtigung der Mundartwörter*, Budapest, 1966.
FRANKF.	*Divinae Scripturae*, Francfurti, MDXCVII.
FRISK, GEW	Hjalmar Frisk, *Griechisches etymologisches Wörterbuch*, I, 1960, II, 1970, Heidelberg.
GASTER	M. Gaster, *Literatura populară română*, ediție, prefață și note de Mircea Anghelescu, Editura Minerva, București, 1983.
GESENIUS	W. Gesenius, *Hebräisches und Grossaramäisches Handwörtebuch über das, AT*, ediția F. Buhl, Berlin-Göttingen-Heidelberg, 1962.
GHEȚIE, BDRL	Ion Gheție, *Baza dialectală a românei literare*, Editura Academiei R. S. România, București, 1975.
GHEȚIE 1972	Ion Gheție, *Biblia de la București și procesul de unificare a limbii române literare*, în *Studii de limbă literară și filologie*, II, Editura Academiei R. S. România, București, 1972.
GHEȚIE-MAREȘ, GR. DR.	Ion Gheție, Al. Mareș, *Graiurile daco-române în secolul al XVI-lea*, Editura Academiei R. S. România, București, 1974.
GN	*Die Bibel im heutigen Deutsche. Die Gute Nachricht des Alten und Neuen Testaments*, Stuttgart ², 1982.

GRECEANU	Radu Greceanu, *Începătura istoriii vieții luminatului și preacreștinului domnului Țării Rumânești, Io Costandin Brîncoveanu Basarab-Voievod, dă cînd Dumnezeu cu domniia l-a încoronat, pentru vremile și întîmplările ce în pămîntul acesta în zilele mării sale s-au întîmplat,* în *Cronicari, munteni,* II, ediție îngrijită de Mihail Gregorian, studiu introductiv de Eugen Stănescu, Editura pentru Literatură, București, 1961.
HATCH/REDPATH	E. Hatch/H. A. Redpath, *A Concordance to the Septuagint and the Other Greek Versions of the Old Testament* (Including the Apocryphal Books), Graz, 1954.
HELIADE	*Biblia Sacra que coprinde vechiul și noul Testament, tradusă din hellenesce după a quellor septedeci de* I. Heliade Rădulescu, Paris, 1858.
HELIADE O	I. Heliade Rădulescu, *Opere,* I, ediție critică de Vladimir Drimba, cu un studiu introductiv de Al. Piru, Scriitori români, Editura pentru Literatură, București, 1967.
HEM	B.-Petriceicu Hasdeu, *Etymologicum magnum Romaniae, Dicționarul limbei istorice și poporane a românilor,* ediție îngrijită și studiu introductiv de Grigore Brâncuș, Editura Minerva, București, 1972—1976.
HERODOT	Herodot, *Istorii,* ediție îngrijită de Liviu Onu și Lucia Șapcaliu, prefață, studiu filologic, note și glosar de Liviu Onu, indice de Lucia Șapcaliu, Editura Minerva, București, 1984.
ILR	*Istoria literaturii române,* I, *Folclorul. Literatura română în perioada feudală (1400—1780),* Editura Academiei R. S. România, București, 1964.
IORGA, 1915—1916	N. Iorga, *În legătură cu Biblia de la 1688 și Biblia de la 1667 a lui Nicolae Milescu,* în AAR, istorie, 1, II, t. XXXVIII, 1915—1916.
IORGA, 1925	Nicolae Iorga, *Istoria literaturii românești,* I, ediția a II-a, Editura librăriei Pavel Suru, București, 1925.
IORGA, 1985	N. Iorga, *Istoria literaturii românești. Introducere sintetică* (după note stenografice ale unui curs), ediție îngrijită, note și indici de Rodica Rotaru și prefață de Ion Rotaru, Editura Minerva, București, 1985.
IVĂNESCU, ILR	G. Ivănescu, *Istoria limbii române,* Editura Junimea, Iași, 1980.
IVĂNESCU, PROBL.	G. Ivănescu, *Problemele capitale ale vechii române literare,* Extras din Buletinul Institutului de Filologie Română, Iași, vol. XI—XII (1944—1945), Iași, 1948.
IVIREANUL	Antim Ivireanul, *Predici,* ediție critică, studiu introductiv și glosar de G. Strempel, Editura Academiei R. S. România, București, 1962.
JOHANNESSOHN	M. Jojannessohn, *Das biblische καὶ ἐγένετο und seine Geschichte,* Göttingen, 1926.
KJV	*The Holy Bible*-Authorized King James Version, Miami, 1986.
KRAUSS, TREPP. WB.	Fr. Krauss, *Treppener Wörterbuch. Ein Beitrag zum Nordsiebenbürgischen Wörterbuch,* Marburg, 1970.
KRAUSS, HWSPR.	Fr. Krauß, *Wörterbuch der nordsiebenbürgischen Handwerkssprachen,* Siegburg, 1957.
KLUGE, EWDS [19]	Friedrich Kluge, *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache,* 19. Auflage bearbeitet von Walther Mitzka, Berlin, 1963.
L 1679	Dosoftei, *Dumnezăiasca liturghie,* 1679, ediție critică de N. A. Ursu, cu un studiu introductiv de Înalt Prea Sfințitul Teoctist, arhiepiscop al Iașilor și mitropolit al Moldovei și Sucevei, Iași, 1980.
L—S	H. G. Liddell/R. Scott, *Greek-English Lexicon,* Oxford, 1958.
LThK[2]	*Lexikon für Theologie und Kirche,* ediția J. Höfer/K. Rahner, Freiburg, 1986.
LUTHER	*Die Bibel,* nach der Übersetzung Martin Luthers, Stuttgart, 1985.
LXX [9]	Septuaginta, ediția A. Rahlfs, Stuttgart, 1971.
MILESCU	Nicolae Milescu, *Enchiridion sive Stella Orientalis Occidentali splendens;* în *La perpétuité de la foy de l'Eglise catholique touchant l'Eucharistie, défendue contre le livre du sieur Claude.* Paris 1669

Ms. 45	*Manuscrisul românesc 45*, Biblioteca Filialei Cluj-Napoca a Academiei R. S. România, cuprinzînd copia revizuită a traducerii lui Nicolae Milescu din *Vechiul Testament*.
Ms. 4389	*Manuscrisul românesc 4 389*, Biblioteca Academiei R. S. România, cuprinzînd a doua traducere din secolul al XVII-lea a *Vechiului testament* în limba română.
MUNTEANU, ŢÂRA	Ştefan Munteanu, Vasile D. Ţâra, *Istoria limbii române literare*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1983.
NECULCE O	Ion Neculce, *Opere, Letopiseţul Ţării Moldovei şi O samă de cuvinte*, ediţie critică şi studiu introductiv de Gabriel Ştrempel, Editura Minerva, Bucureşti, 1982.
NEGRUZZI	Constantin Negruzzi, *Opere* I-III, ediţie critică, studiu introductiv, comentarii şi variante de Liviu Leonte, Editura Minerva, Bucureşti, 1974-1986.
NTB	*Noul Testament*, Bălgrad/Alba Iulia, 1648.
NT 1703	*Noul Testament*, tipărit în Tipografia domnească, în oraşul Bucureştilor, la anul mîntuirii 1703, de smeritul întru ieromonahi Antim Ivireanul.
NYSSEN 1978	W. Nyssen, *Pămînt cîntînd în imagini*, Bucureşti, 1978
PAMFILE 1913	T. Pamfilie, *Povestea lumii de demult. După credinţele poporului român*, Bucureşti-Leipzig-Viena, 1913.
PANAITESCU	P. P. Panaitescu, *Nicolae Milescu Spătarul* (1636-1708), versiune românească de Silvia P. Panaitescu, ediţie îngrijită, studiu introductiv şi note de Ştefan S. Gorovei, Editura Junimea, Iaşi, 1987.
PASCU, SUF. ROM.	G. Pascu, *Sufixele româneşti*, Bucureşti, 1916.
PASCU	Giorge Pascu, *Istoria literaturii române din secolul al XVII-lea*, Institutul de Arte Grafice „Viaţa Românească", Iaşi, 1922.
PHILIPPIDE, OR	Alexandru I. Philippide, *Originea românilor*, vol. I, Iaşi, 1925, vol. II, Iaşi, 1927.
PHILIPPIDE	Al. Philippide, *Monolog în Babilon*, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1967.
PILLAT	Ion Pillat, *Opere*, I-III, Editura Eminescu, Bucureşti, 1983-1986.
PIRU	Al. Piru, *Literatura română veche*, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1961.
PO	*Palia de la Orăştie*, 1581-1582, text, faximile, indice, ediţie îngrijită de Viorica Pamfil, Editura Academiei R. S. România, Bucureşti, 1968.
POPESCU, 1961	Radu Popescu, *Istoriile domnilor Ţării Rumâneşti, Cronicari munteni*, I, ediţie îngrijită de Mihail Gregorian, studiu introductiv de Eugen Stănescu, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1961.
POPESCU, 1963	Radu Popescu, *Istoriile domnilor Ţării Rumâneşti*, în *Cronicile medievale ale României*, IV, introducere şi ediţie critică întocmită de Const. Grecescu, Editura Academiei R. S. România, Bucureşti, 1963.
PRED. II	*Predoslovia din BB.*
PREFAŢA M.	*Cuvînt înaintea cărţii aceştiia către preasfinţitul mitropolit*, în ms. 45.
PUŞCARIU	Sextil Puşcariu, *Istoria literaturii române. Epoca veche*, ediţie îngrijită de Magdalena Vulpe, postfaţă de Dan C. Mihăilescu, Editura Eminescu, Bucureşti, 1987.
RAC	*Reallexikon für Antike und Christentum*, Stuttgart, 1950—1986.
RANKE-GRAVES	R. Ranke-Graves/R.v. Patai, *Hebräische Mythologie. Über die Schöpfungsgeschichte und andere Mythen aus dem Alten Testament*, Reinbek bei Hamburg, 1986.
REW [3]	W. Meyer-Lübke, *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, 1935.
R—G	*Biblia adică Dumnezeiasca Scriptură a Vechiului şi Noului Testament* de Vasile Radu şi Gala Galaction, Bucureşti, 1938.
RGG [3]	*Die Religion in Geschichte und Gegenwart*, Handbuch für Theologie und Religionswissenschaft, ediţia K. Galling, Tübingen, 1957—1965.
ROSETTI, ILR	Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, I, *De la origini pînă la începutul secolului al XVII-lea*, ediţie definitivă, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1986.

ROSETTI-CAZACU-ONU	Al. Rosetti, B. Cazacu, Liviu Onu, *Istoria limbii române literare*, I, *De la origini pînă la începutul secolului al XIX-lea*, ediția a doua, revăzută și adăugită, Editura Minerva, București, 1971.
SCRIBAN, Dicț.	August Scriban, *Dicționaru limbii românești*, Institutul de Arte Grafice „Presa Bună", Iași, 1939.
SCHARBERT	J. Scharbert, *Genesis*, în : Die Neue Echter Bibel : Kommentar zu Alten Testament mit der Einheitsübersetzung, Würzburg, 1986.
SDE 1682	*Sfînta și Dumnezăiasca Evanghelie*, București, 1682.
SDE 1693	*Sfînta și Dumnezăiasca Evanghelie elinească și rumănească*, diortosită de Atanasie Moldoveanul și tipărită de Antim Ivireanul, Mitropolia Ungrovlahiei, București, 1693.
SDE 1697	*Sfînta și Dumnezeiasca Evanghelie*, cu voia prea luminatului și înălțatului Domn și oblăduitoriu a toată Țara Rumânească, Io Costandin B. Voievod, și cu porunca purtătoriului pravoslaviei, prea sfințitul Kir Theodosie, Mitropolitul a toatei Țări Rumânești și exarhu plaiurilor, acum a doa oară tipărită și diorthosită mai cu multă nevoință, în Sfînta Mănăstire în Sneagov, la anul de la spăsenia lumii 1697, de smeritul întru ieromonahi Antim Ivireanul.
SSW	*Siebenbürgisch-Sächisches Wörterbuch*, 1, Bd. 1924, 2. Bd., 1926, 5. Bd., 1931, Berlin-Leipzig, 3. Bd., 1971 Bukarest-Berlin, 4. Bd., 1972, București-Berlin, 5. Bd., 1975, București-Berlin.
THEOL. WB.	*Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, ediția G. Kittel/G, Friedrich, Stuttgart, 1933-1979.
ThGL^3	*Thesaurus Gracae Linguae*, Paris, 1829.
Th LL	*Thesaurus Linguae Latinae*, Leipzig, 1931-1981.
TIKTIN	H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, I-III, București, 1903-1925. Tiktin^2 I, II, Wiesbaden 1986-1988 (III urm.).
VASMER, REW	Max Vasmer, *Russisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, 1953-1958.
VL^2	*Vetus Latina, die Reste der altlateinischen Bibel* nach Petrus Sabatier. 2. *Genesis*, ediția B. Fischer, Freiburg, 1951-1954.
VINEA	Ion Vinea, *Opere*, I, ediția îngrijită de Mircea Vaida și Gh. Sprînțeroiu, studiu introductiv de Mircea Vaida, Editura Dacia, Cluj, 1971.
VOICULESCU	V. Voiculescu, *Poezii*, I-III, antologie și prefață de Aurel Rău, text stabilit de I. Voiculescu și V. Iova, Editura pentru Literatură, București, 1968.
VORONCA	Elena Niculăiță-Voronca, *Datinile și credințele poporului român*, s.l., 1903.
WEIGAND-HIRT, Dt. Wb.	Fr. L. K. Weigand, *Deutsches Wörterbuch*, Fünfte Auflage, Giessen, 1909-1910.
ZLATOUST	*Mărgăritare, adecă cuvinte de multe feliuri a celui întru sfinți părintelui nostru Ioan, arhiepiscopul Țarigradului, a lui Zlatoust, și ale altor sfinți părinți*, traducere de Șerban și Radu Greceanu, Tipografia Mitropoliei, București, 1691.

ALTE REFERINȚE

A(cta)	Petri et Pauli.
AMBROSIUS	Ambrosius, *De Noe et Arca*.
AQ	Aquila, *Traducere în greacă a Bibliei de Aquila din Sinope*.
ARISTIDES	Aristides, *Apologia*.
AUGUSTIN CIV.	Aurelius Augustinus, *De civitate Dei*.
AUGUSTIN SERMO	Aurelius Augustinus, *Sermones*.
HD	Herodot *Historiae*.

HOM. OD	Homer, *Odiseea.*
J. HUIZINGA	*Homo ludens. Încercare de determinare a elementului ludic al culturii,* București, 1977.
IER	Ieronim, trad. *Vulgata* (347—419/20).
IOSEPHUS ANTIQ	Iosephus Flavius, *Antiquitates Iudaicae.*
ISIDOR	Isidor din Sevilia, *Etimologiae.*
J.I.	*Targum Pseudoionatan.*
PHILO AB. et CAIN.	Philon din Alexandria, *De sacrificiis Abelis et Caini.*
PHILO VER. DIV. HER.	Philon din Alexandria, *Quis verum divinarum heres sit.*
ST. VICTOR	Saint-Victor, H. de, *De Arca Noe et de arca mystica.*
THEODOTIO	*Theodotion din Efes,* traducere în greacă a *Bibliei.*
SYM.	*Symmachus,* traducere în greacă a *Bibliei.*

ABREVIERI

ac.	= acadic
ags.	= anglosaxon
ahd.	= vechi german literar
ar.	= arab
aram.	= arameic
arom.	= aromân
art.	= articol
asir.	= asirian
assyr.	= assiriană
asir. babil.	= asiro-babilonen
austr. s.	= austriac de sus
aux.	= auxiliar
av.	= avestic
babil.	= babilonean
băn.	= bănățean
ceh.	= cehesc
cond.	= condițional
criș.	= crișcan
dr.	= dacoromân
ebr.	= ebraic
engl.	= englezesc
egipt.	= egiptean
f.	= feminin
germ.	= german
germ. com.	= germanic comun
gr.	= grec
gr. biz.	= grecesc bizantin
got.	= gotic
hit.	= hitit
i-e.	= indoeuropean
istrorom.	= istroromân
invar.	= invariabil
lat.	= latin
lat. med.	= latin medieval
m.	= masculin
magh.	= maghiar
maram.	= maramureșean
mhd.	= medio-german literar
mgl.	= meglenoromân
mold.	= moldovenesc
munt.	= muntenesc
n.	= neutru
nhd.	= nou german literar
ngr.	= neogrecesc
pers.	= persan
pl.	= plural
polon.	= polonez
pregerm.	= pregermanic comun
prep.	= prepoziție
rom. com.	= românesc comun
rus.	= rusesc
săs.	= săsesc
sg.	= singular
silez.	= silezian (dial. germ. din Silezia)
sîrb. e.	= sîrbesc de est
sl.	= slav
slov.	= slovac
sloven.	= slovenesc
sum.	= sumerian
tăt.	= tătărăsc
tc.	= turcesc
tc. tăt.	= turco-tătar
toh.	= toharic
vbg.	= vechi bulgăresc
vfr.	= vechi francez
vind.	= vechi indian
vnord.	= vechi nordic
vsl.	= vechi slav
ucr.	= ucrainean
ugar.	= ugarit

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

În ediția de față a BIBLIEI de la 1688 se urmărește redarea textului într-o formă cît mai apropiată de ceea ce se presupune că era româna veche în epoca respectivă. Observațiile atente asupra ediției *princeps* și asupra celor două manuscrise, 45 și 4 389, au determinat colectivul de editori să ajungă la următoarele principii de transcriere a slovelor chirilice susceptibile de interpretări:

a) ȣ final postconsonantic a fost transcris prin *-u*, dar neexistînd nici un indiciu sigur de echivalență fonetică a lui cu ь (ierul mic) final, acesta din urmă nu a fost notat.

b) ȣ final după vocală, întîlnit destul de rar în cele trei texte, a fost transcris de asemenea prin *-u*: де сацїȣ (de sațiu).

c) ю final, notat cu remarcabilă consecvență în formele de perfect simplu, pers. I sg. (мъ скȣлаю = mă sculaiu), în derivatele cu sufixul *-tor* (жȣдекъторю = judecătoriu) și în finalul unor substantive terminate în consoană (черю = ceriu) sau în vocală (граю = graiu), a fost transcris prin *-iu*.

d) ѣ în poziție *e* (чѣре = cêre) și în poziție *i* (єгѵптѣнїи = eghiptênii) a fost transcris prin *ê*, în restul cazurilor el fiind transcris, ca de obicei, prin *-ea*. Tot prin *ê* a fost transcris uneori și ꙗ (мȣꙗре = muiêre), datorită frecventelor alternante cu ѧ; în restul cazurilor, ꙗ a fost transcris prin *ia* (тъꙗт = tăiat, деспȣꙗт = despuiat) sau *ea* (нꙗм = neam, ne-am, диминꙗца = dimineața) (pentru detalii, vezi *Studiul lingvistic*, p. 49 — 51).

e) ѧ în poziție *-e*, *-i* (жȣнгѧре, вѣтрилеле) a fost transcris tot prin *ê* (junghêre, vêtrilele). În celelalte cazuri, ѧ a fost redat prin diftongii *ea* și *ia*. În unele cuvinte de origine slavă, cu ѧ în etimon, slova a fost transcrisă prin *ea*, *ia* chiar dacă în silaba următoare erau *e*, *i* (непрїѧтинȣл = nepriiatinul, боѧрїи = boiarii). În poziție finală, ѧ a fost transcris în cîteva cazuri prin *-ă*, din considerente de morfologie istorică (апропїѧ = apropiă, жȣнгїѧ = junghiă).

f) Deși valoarea dominantă a lui ъ este aceea de *ă*, iar a lui ѫ, aceea de *î*, numeroasele cazuri de alternanță grafică au impus transcrierea lor potrivit pronunției actuale (мънтȣи/мѫнтȣи=mîntui; гърлъ= = gîrlă; кърѫриле = cărările etc.), inclusiv celei dialectale (мънїе = mănie, пъине = păine, пънъ = pănă, ръдика = rădica, ръникїи = rănichii).

g) Frecventa alternață a consoanelor *-ș/-și*, *-ț/-ți* (сорц / сорци = sorț/sorți, гръиц / гръици = grăiț / grăiți, скосе́ш/скосе́ши = scoseș/scoseși), se reflectă ca atare în textul ediției de față.

h) ч final suprascris a fost transcris uneori prin *-ce*, în spiritul textului (нич = nice, къч = căce).

i) ѵ și ѵ au fost transcrise prin *i* chiar în cazul cuvintelor străine: єгѵптѣнїи (eghiptênii), кѵр (chir).

j) În cazurile foarte rare cînd ы are valoare de *i*, el a fost notat ca i: ѳпыис = împins.

k) Dintre semnele diacritice, singurul cu valoare fonetică, chendima, a fost transcris prin *i*: мѫ̑ниле = mîinile, лȣ̑ = lui.

l) Vocalele și consoanele duble au fost redate întocmai (четаате = cetaate, саамъ = saamă, дрептаате = dreptaate, Анна = Anna, Арран = Arran).

Unele slove chirilice au fost transcrise în conformitate cu normele ortografiei actuale:

1) є la început de cuvînt sau de silabă a fost redat fie prin *ie* (ва еши = va ieși, вое = voie, плоае = ploaie), fie prin *e* (ел = el, ера = era, ещи = ești, мне = mie, ен = ei, скрие = scrie).

2) ѧ inițial a fost transcris prin *ia* (ѧсте = iaste, съ ѧи = să iai) dar și prin *ea* (пре ѧ = pre ea); aceeași literă precedată de ѣ a fost redată prin *ea* (ачѣѧ = acêea).

3) Potrivit acelorași norme, ѣ final a fost transpus prin *ia* în ачещѣ (aceștia).

4) ѳ urmat de *n* a fost transcris *î* sau *în* (ѳнълциме = înălțime, ѳноѧще = înnoiêște), iar înaintea labialelor *p* și *b*, *îm* (ѳпърат); urmat de *n*, ѳ a fost redat însă și în acest caz prin *î* (ѳнпърат = înpărat).

5) Cuvintele compuse au fost ortografiate potrivit normelor actuale (бине кȣвѫнтавою = binecuvîntavoiu, ȣнтделемнȣл = untdelemnul), cu excepția situațiilor în care termenii își păstrau autonomia și, în consecință, aveau o flexiune proprie (ȣнтȣлȣи де леми = untului de lemn).

6) Regulile ortografice actuale au fost aplicate și în cazul în care slova chirilică a fost transcrisă prin două litere latine (сѣȣ = se-au).

7) Restul semnelor chirilice au fost transcrise potrivit valorilor cunoscute.

La transcrierea textului au fost coborîte în rînd suprascrierile, întregindu-se tacit toate prescurtările marcate prin titlă, cu excepţia cuvintelor cu pronunţie variabilă, la care întregirea s-a făcut între paranteze unghiulare (< >) potrivit contextului imediat: ѿ҃н сѣтѫрадръ = şi s<ă> săturară; ѿ҃н спѣмѧнтѣзе = şi să s<e> spămîntêze etc.; nu a fost întregită în nici un fel vocala finală (*i*) după consoanele *m*, *ş* şi *l* din motivele amintite mai sus, chiar dacă în cazul ultimei consoane soluţia nu e cea potrivită şi pentru ms. 4389. De altfel, numărul prescurtărilor prin contragere este destul de mic în cele trei texte: blgorodnie (blagorodnie), bgloslovi, blgslvi, (blagoslovi), blstema (blestema), ciste (cinste), Dvd (David), dmn (domn), dh (duh), dmnie (domnie), Iil (Israil, Izrail), Dmnzeu — Dmnzău (Dumnezeu — Dumnezău), împrat (împărat), Is Hs (Isus Hristos), Izl (Izrael) împrat (împărat), mlă (milă), mlstiv (milcstiv), mrte (moarte), mrtul (mortul), sfţi (sfinţi).

Tot în mod tacit au fost corectate şi greşelile de tipar (foarte puţine, de altfel) din ediţia *princeps:* (în loc de царъ (greşit), каръ = cară; în loc de чердлѣи = cerelui, черюлѣи = ceriului; în loc de пестре копселе=pestre copsele, прсстє коапселе= preste coapsele etc.). Alte erori, omisiunile şi întregirile de text din părţile deteriorate au fost marcate prin paranteze unghiulare însoţite de note, iar repetiţiile şi cuvintele de prisos au fost puse între paranteze drepte ([ ]).

Parantezele şi indicaţiile copiştilor celor două manuscrise au fost de asemenea marcate prin note, iar în aparatul critic s-au dat toate notele liminare cu variante lexicale şi comentarii ale copiştilor, ce au legătură directă cu textul (cu excepţia concordanţelor biblice marginale, care nu interesează prezenta ediţie). Sfîrşitul textului din fiecare coloană facsimilată a ediţiei *princeps* în această ediţie a fost marcat printr-o bară oblică în toate celelalte patru coloane ce însoţesc pe pagini facsimilul.

La editarea celor trei texte, am folosit ortografia şi punctuaţia de azi, notînd, în plus, accentele cuvintelor comune în cazul abaterilor de la normă, iar pe cele ale numelor proprii, ori de cîte ori acestea sînt marcate.

Versetele textelor au fost redate prin paragrafe distincte, potrivit *Bibliei* moderne, iar neconcordanţele de segmentare şi de numerotare au fost marcate prin paranteze drepte ([ ]).

TEXTE

TEXT STABILIT
ŞI
ÎNGRIJIRE EDITORIALĂ
DE

VASILE ARVINTE ŞI IOAN CAPROŞU

БИБЛІЯ

адекѫ

ДУМНЕЗЕЯСКА СКРИПТУРЪ

алечеи веки шѝ алечеи полѡ лѣце.

толте

каре слу тѫлмъчитъ дупре лимба елинѣскѫ спре ѫцелѣцерѣ лимбїй румънещи купорунка Прѣ бунулуй крещинь, шѝ лумнатулуи домнь

ІѠАНЬ ШЪБАНЬ, КАТАКОЗИНО БАСАРАБЪ ВОЕВОДЪ

шѝ ку ѫдемнарѣ думнѣлуй

КОСТАДИНЬ БРЪНКОВЕНУЛЬ МАРЕЛЕ ЛОГОФѢТЬ.

Непоть де сорь аль мърїей сале, Кареле дупъ престъвирѣ ачестуи мансус поменитъ домну, Путѣрникуль дмнзъу дей алѣцерѣ атолтеи цѣрь румѫнещи, Предумнѣлуи лау коронат ку домнїѧ шѝ стъпѫнирѣ атолтъ цара оугровлахїеи. Шѝ ѫтру зилеле мърїеи сале сау съвѫршитъ ачесть дмнзъескь лукру. Кареле шѝ толтъ келтуяла чѣ десъвѫршитъ ѡау рѫдикатъ

Типъритуслу ѫтѫи Ѫскаунуль митрополїей букурещилорь,

ѫерѣмѧ пъсторїей Прѣ сфнцитулуй пъринте кѵрь ѳеодосїе

митрополитуль цѣрїй, шѝ ѥѯарху латурилорь,

Шѝ пентру чѣ де ѡбще прїинцъ, слу дъруитъ, нѣмулуй румѫнескь.

ла анулъ дела фачерѣ лумїй, ҂зрчз.
ѩръ дела Спъсенїѧ лумїй, ҂ахпи.

ѫлуна луй ноември ѫ і, зиле

BIBLIIA

adecă

DUMNEZEIASCA SCRIPTURĂ

ale cei vechi şi ale cei noao lêge
toate
care s-au tălmăcit dupre limba elinească spre înţelêgerea
limbii rumâneşti cu porunca preabunului creştin
şi luminatului domn

IOAN ŞĂRBAN CANTACOZINÓ BĄSARABĂ VOIEVODĂ
şi cu îndemnarea dumnealui

COSTANDIN BRÂNCOVEANUL MARELE LOGOFĂT,

nepot de sor al măriei sale, carele, după prestăvirea acestui mai sus-pomenit domnu, putêrnicul Dumnezău, den alêgerea a toatei Ţări Rumâneşti, pre dumnealui l-au coronat cu domniia şi stăpînirea a toată Ţara Unglovláhiei şi întru zilele măriei sale s-au săvîrşit acest dumnezăiesc lucru, carele şi toată cheltuiala cea de săvîrşit o au rădicat.

Tipăritu-s-au întîiu în scaunul Mitropoliei Bucureştilor,
în vrêmea păstoriei preasfinţitului părinte chir Theodosie,
mitropolitul ţării şi exarhu laturilor.
Şi pentru cea de obşte priinţă s-au dăruit neamului rumânesc
la anul de la facerea lumii 7197
iară de la spăseniia lumii 1688,
în luna lui noiemvri în 10 zile.

Стѧ҃ѹи, н҃, а҃ѹпра, стѣмїи прѣ҃ лѹмнпа҃тѹалѣи, шн҃ ѧпълца҃тѹалѣи домнѣ.
Їѡа́нъ Шѣрба́нъ, К. Б. Воєво́дъ.

Со́лреле лѹ́на грн҃ѱорѹ́ль, шн҃ ко́рбѹль ѧпрєѹ́нъ,
ѧкъ шн҃ спа́та кѹ бѹ́здѹга́нѹль, спрѣ҃ а́лѹдъ къ а́дѹнѣ,
Шн҃ а҃тѣ́стъ до́лмнецъ ѧпаге́скь, стѣ́мъ ѧфрѹмѹсца́тъ,
ѧлокь де пѣрѣнцн со́лреле, шн҃ лѹна цнеъ а́рат҃ъ.
Лѹмнпъторн нъекѫ пѫ́тѣ, нѣмѹлѹ́н шн҃ мошїе́н,
прѣ҃ врѣ́дникь стѣпжнитѣ́рн, цѣ́ржк шн҃ полнтїе́н.
Нрт҃ ко́рбѹль ка́ре лѹ́ хрѣпнть, пре чѣль фѣмѫ́нде пла́е,
а҃дѹ́тецн дмне кѹкрѹ́тѣ, пѹгѣ́ре шн҃ тѣрїе.
А҃тнндете кагрнѱорѹ́, спре то́ате стѣпжнтѣ́ще,
шн҃ кѹпа́та шн҃ кѹ бѫ́здѹга́нѹль, спрѣ҃ врѣ́жма́шн нѫ́бѫнде́ще.
Спрѣ҃ чѣ́н бѣ́зѹцн шн҃ пєвъзѹцн, кѹ ма́ре бнрѹ́нцъ,
пре кѹм рѹгїм пре дмнѫ́зѹ, кѹмѹ́лъ ѹмнлѣ́нцъ.
Сѣ́тѣ, ѧтрѣ́сѣ маннѹна́т҃, ѧдомнїе гла́нтъ,
кѫпа́те шн҃ кѹлнпще, кѹ бѣ́цъ порочнтъ,
Шн҃ ѧтрѹ а́лсѣ́ѹ дмнѫзѣ́ескѹ, лъка́ш шн҃ фернтнре.
сѫдѣ́ терѣ́скѹл ѧпъра́т҃, па́рте де мощенире.

Сплнка́т҃ рѣ́ѹл мѫрїи
тала ра́дѹл лесгнфъ

Stihuri, 8, asupra stemei prealuminatului şi înălţatului domn Ioan Şărban C. B. voievod

Io Ş

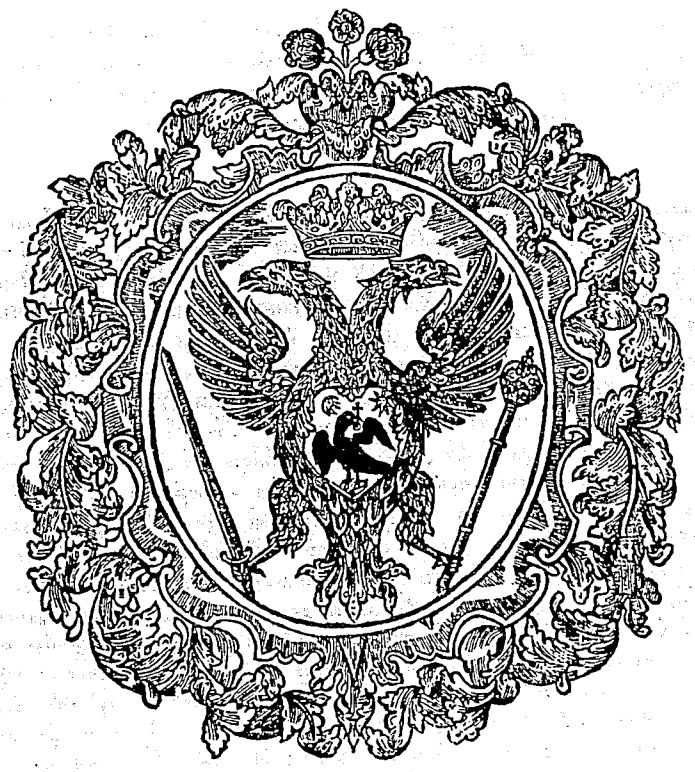

C B

V D

D O

Ţ R

Soarele, luna, gripsorul şi corbul împreună,
Încă şi spata cu buzduganul spre laudă să adună ;
Şi acêstea, doamne-ţ împletesc stemă înfrumuseţată,
În loc de părinţi, soarele şi luna ţi să arată.
Luminătoriu născîndu-te neamului şi moşiei,
Preavrêdnic stăpînitoriu ţării şi politiei,
Iară corbul care au hrănit pre cel flămînd Ilie,
Aduce-ţi, doamne, cu crucea putêre şi tărie.
Întinde-te ca gripsorul, spre toate stăpînêşte
Şi cu spata şi cu buzduganul spre vrăjmaşi izbîndêşte,
Spre cei văzuţi şi nevăzuţi cu mare biruinţă,
Precum rugăm pre Dumnezău cu multă umilinţă
Să te întărească minunat în domnie slăvită,
Cu pace şi cu linişte, cu viaţă norocită,
Şi întru al său dumnezăiescu lăcaş şi fericire
Să-ţ dea cerescul împărat parte de moştenire.

(Plecat robul măriei tale,
Radul logofăt)

Ї ѡ а́ н ь ш ѣ к а́ н ь к а́ т л к о з и н ѡ

К л о й р а́ к ъ Вевѣдь, Дей мила́ лу́й Дмнзъ́у Дмну, Шн Бнзънтѡ́рн Атоате оу́гроблахїе.

Чѣлоу́ че єс а́фле лъкѫнтѡ́рн єу́пъ єтъпжнн́рѣ но́єстре, пр҃ѣ єфнцнтулу́й мнтрополи́т кнр деѡдо́сїе́ нѣнтѡ́рнлоу́ де Дмнзъ́у е́пнскопн, Пр҃ѣ кѫвєсѡшнлоу́ е́гѫмени, смерицнлоу́ пре́ѡцн ѧ блгородн҃нчнлоу́ боѧрн, шн тѫтѫро́у чѣлора лалцн, православе́нчнлоу́ хрещи́нн, Чѣ́ дела дмнзъ́у а́ктѡрн поѫтни́ѣ.

Ръжи́нде єсть дѫ́кѣ дн́ лу́мѣ а́чєста пр҃ѣ єу́нѫ шн оу́нѫ пѫтѣ́рнще Дмнзъ́у дом нѫ́ ностре́, Їс Хс, шн нѫмържи́нде ѳмѫ́нле крединцѡшнлоу́ слу́жнлоу́ сале, талáнтѫ чѣ́ де трєѫ́нцѣ, кѫ ма́ре а́рѣтаре лѣ́ порѫнчи́т знкѫ́нде, Негѫцѣторнцн пѣнѣ кѣ вєнн, Пентръ чѣ а́чєста ѳ пѡатєсѣ мира чнневѣ, Дарѣ нѣ е́рѫкѫ пѫтнн́цѣ єс ласе ла нѣнцѣ́н лу́н май трєѫнн́чѡлєс шн май фолосѣтоаре ѳвцѣтѫ́рѣ, Шн брѣ́дникѣ ка єс о́поѣєстѣскѣ ла фнїн лоу́, Шн кѫ́нде воу́ шпъдѣ ѳкаєть, шн кѫ́нде воу́ ѳсла ѳкале, шн єтѫ́нде шн кѫлкѫ́ндусе, шн тѣ́кма єс зи́кѫ, Дѫпъ кѫмѳ́ лу́ знсь мо́ѵнн, єрѣ́дникѣ єс о́поа́рѣ се́мнь пре́ мѫ́нлє лоу́, шн не клѣтѣ́нтъ ѳнанѣ́нтѣ сѡкнлоу́ лоу́, єскрнєть пре́ праѫ́рнле оу́шнлоу́ каселоу́ лоу́, Шн мъкаръ де а́у фн фо́єсть кѫ пѫтнн́цѣ сѡ ѳвѣцѣтѫ́рѣ пърнѣтѣ́єскѣ ка а́чєста, Ка оу́н єу́нет оу́нїй чересщи трѫ́мбнце єс рѣсу́не ла оу́рекнле тѫтѫро́у чѣлоу́ че крѣдь ѳ Їс, ка єс по́атѣ ла чѣ́н грнжнічи єс а́цѫ́це по́фта шн драгостѣ, Ѣа́рѣ дела чѣ́н лѣ́неш єс єкѫтѫре трѫ́ндѣѣ шн рѣ́ѫтатѣ, Дебрѣ́ме че вєдѣ́м нѣмѫ́ѳменєскѣ чѣ́ че а́єстє де Дхѣ нѣзъ́у кѫ о́аре че май пѫцнн́ дежѫ́т ѳуерїн зндн́т ла ма́ре не грижи ѳфлѫ́ндусе, Не конєскѫ́дѣ блгородн҃ѣ шн чнностѣ лу́н, че ѳплетєчнндусе ѳмїн де мнн҃ченоа́сєе, Шн не фолосѣтоаре ѳвцѣлѫ́ле, а́тѫта кѫт а ѳдемна́ шн пре ѳцелептѫ́ соломо́н єс стрнце кѫ мѣхнн́ре ма́ре, Вѣсѫтаѫ пѡатє чѣлє чєе фнкѫтє єу́пъ соаре, Шн мѣ пѡатє дешетаре шн бов де дхѣ, Вѣсѫтаѫ ѳцелєптѫ́ а́ѵела шн нон ѳпѡатє зналеле, кѫ ма́ре пагубѣ нєпнтнм пре кѫмѳ́ а́м знсь кѣ нѣмѫ́ Ѡменєскѣ оу́рмѣ́ѕѣ нѫман лъкрѫ́нлє чѣлє дешаре, шн пънѣ ѳтрапжѫ́т а́сѣ лене вн шн а́хлн шн а́ѵатѣкорнѣ, А́ѵ де сѣвржнѫ́т а́ѵ спре чѣ май мѫ́лѣ па́рѣ пре чѣ дето́ѣ фолосѣтоаре шн скѫ́мпѣ негѫцторѣе, каре тѫ порѫнчѫ́т дмнзъ́у, Не пѫтжнде а́ѣ ѳ трагѣ пре ѡм ладжнса, Нн́чн да́рѫнле ка́ре пѫне ѳнанѣ́нтѣ ѳцелєпчи́нѣ кжнде єс а́пѫкѣ де джнса, Нн́чн мѫ́чнле кѫ каре ѳла ѳфрнкошазѣ кжнде єс ѳтоаре де кѣтѣ́ джнса, Знкжнде пънѣкжнде прѫ́чнлоу́ нѡи́ци дешетаре, Пентръ а́чѣтъ чнда́тѣ негѫцторѣе тръмнтѣ дмнѫ́ пре слу́жнле сале кемжнде пре тоци, шн тоци скѫрѣ кѫ прнчи́нн, оу́нѫ кѣ мам ѳсѫра́т де а́м лѫа́т мѫ́ре, а́лтѫ́ пърекн де вон а́м кѫмпъра́т, Шн чѣлѣ ллатє прнчи́нн кѫ пѣка́т не а́вжнде нн́чн о́грїже де чина чѣ дѫ́чє а́дмнзъ́ещїн мѣсе, Кѫ а́девъра́т ма́ре несмѣцнре а́єстє а́сокотн пре ѳшн не ѳтрѫ ѳфо́амете де сѣвржнѫ́т а́фн єѣтѫ́н, Шн ѳтрѫ не норочи́н а́фн фрнчи́нце, шн ла єс рѣчїа чѣ де черешнле комо́рн а́фн фо́арте богацн, Нѫкомѣ пѫтѣ ѳтра́ѣ кнп єѣне дешетѣ сѫфлетеле дн́н со́мнѫ́ чѣ́ грєѫ, а́лтрѫ́лѫ́н а́чєстн дешетѣ ка́ре пѣнѣ ла чѣ де а́по́н єс стрнкѣ, Фѣрѣ дежѫ́т кѫчѣ фолосѣ́тоаре а́дѫчере а́мнн҃те де порѫнка лу́н Хс, ла каре не ѳдѣ́м нѣ кѫ крединцѣ єс негѫцторнм́ талáнтѫ́ че нн҃ел да́т, Шн ка́рѣ а́єстє негѫцторїа ѣ ка́ре а́єстє талáндѫ́ че нѣ́ѫ ѳкрезѫ́т шн кѫ доежндѣ ва єѣнна чѣ́рѣ дмнѫ́ пентръ негѫцторѣе, Нáкем єс тръмнтем́ коръбїнле ла тарсїн кѫ коръбїа́рїн пѣгжнѫ́лѫ́н сѡхо́ѕѣ́н, Шн кѫ негѫцторїн тнрѫ́лѫ́н, Ка єсле ѳкърнкѣ́м де а́ѣрь кѫра́т, кѫ пѣѵни пестрнци детоу́ фѣлюа́ Шн кѫ́ те єтрѣ́нне шн скѫ́мпе негѫцторїн, Кѣчн непотрнвнт́, Ман ѣ́не шн май скѫ́мпе не пѫне дѫ́ нездѣ́ѣска порѫнкѣ ѳнанѣ́нтѣ, Єс доежндн́м кѫ талáндѫ́ла, А́декѣ сѫфлетеле пентръ Хс, пентръ ка́ре тоате лу́мѣ нѫ́ а́єстє брѣ́дникѣ, шн пентръ сѫфлете єс доежндн́м фа́пте ле чѣ́ле ѣ́не, Ка́ре сжнт чѣ́ле а́девъра́те ѣ́нѣ́ѣцн шн ѳцелєпчи́нѣ а́чѣ́ ка́рѣ соломо́н кѫ мѫ́те фѣлнри де фѣтъдѫ́ле ѳбацѣ пре фїнѫ́ єѣ́, Єс негѫцторѣ́єскѣ кѫ джнса манѣ́нне де кжт кѫ а́ѣрѫ́ шн денжт фѣче а́лтѣ а́ѣѣ́ре, Знкжнде ферничт а́єстє о́мѫ́ ка́ре а́ѵ а́фла́т ѳцелєпчи́нѣ, Шн пѣмжнтѣ́нѫ́ ка́ре щѣ ѳцелѣ́ѣре, манѣ́нне кѫ а́ єс негѫцторѣ́єскѣ, Денжт кѫ а́ѣѫцїн де а́ѣрь шн де а́рцнн́т, А́девъра́т кѫ а́джнкѣ богацїе сжнт а́ѣѫцїнле шн ѣ́не тѣцнле ка́ре не доежндѣ́ще талáндѫ́ла, Ѣа́рѣ ка́ре єпфїе шн талáндѫ́ла а́чєста ѳ Дѫпъ тжлкѫ пре дмнзъ́єскѫ́лѫ́н дѣ́дь, ка́ре зиче кѫѣнтѣлє дмнѫ́лѫ́н сжнт кѫѣнтѣ кѫра́т, а́рцнн́ѣ ѣ́мѫрн́т шн

IOAN ŞARBAN CANTACOZINÓ BASARABĂ voievod, den mila lui Dumnezău, domnu şi biruitoriu a toată Ungrovláhiia,

celor ce să află lăcuitori supt stăpînirea noastră, preasfinţitului mitropolit chir Theodosie, iubitorilor de Dumnezău episcopi, preacuvioşilor egumeni, smeriţilor preoţi, blagorodnicilor boiari şi tuturor celoralalţi pravoslavnicilor creştini, cel de la Dumnezău ajutoriu poftim.

Vrînd să să ducă den lumea aceasta preabunul şi unul putêrnic Dumnezău, Domnul nostru Isus Hristos, şi numărînd în mînile credincioşilor slugilor sale talantul eel de trebuinţă, cu mare arătare le-au poruncit zicînd : „Neguţitoriţi pănă voiu veni“! Pentru ce aceasta? poate să mira cineva. Dară nu era cu putinţă să lase la iubiţii lui mai trebuincioasă şi mai folositoare învăţătură şi vrêdnică ca să o povestească la fiii lor, şi cînd vor şădea în casă, şi cînd vor îmbla în cale şi stînd, şi culcîndu-se, şi tocma să zicu după cum au zis Moisi, vrêdnică să o poarte semn pre mînile lor şi neclătită înaintea ochilor lor, scrisă pre pragurile uşilor caselor lor. Şi măcară de ar fi fost cu putinţă o învăţătură părintească ca aceasta, ca un sunet unii cereşti trîmbiţe să răsune la urechile tuturor celor ce cred în Isus, ca să poată la cei grijnici să aţîţe pofta şi dragostea, iară de la cei lêneş să scuture trîndăviia şi răutatea. De vrême ce vedem neamul omenesc cel ce iaste de Dumnăzău cu oarece mai puţin decît îngerii zidit la mare negriji aflîndu-se, neconoscîndu-ş blagorodniia şi cinstea lui, ce împletecindu-se în mii de mincenoase şi nefolositoare învăluiêle, atîta cît a îndemna şi pre înţeleptul Solomon să strige cu mîhnire mare : „Văzut-am toate cêle ce-s făcute supt soare. Şi iată toate-s deşertare şi voie de duh“. Văzut-au înţeleptul acela, şi noi în toate zilele cu mare pagubă ispitim, precum am zis că neamul omenesc urmează numai lucrurile cêle deşarte şi pănă într-atît a să lenevi şi a huli şi a batjocori au desăvîrşit au spre cea mai multă parte pre cea de tot folositoare şi scumpă neguţitorie, care i-au poruncit Dumnezău, neputînd ea să tragă pre om la dînsa, nici darurile care-i pune înainte înţelepciunea cînd să apucă de dînsa, nici muncile cu care îl înfricoşază cînd să întoarce de cătră dînsa zicînd: „Pănă cînd, pruncilor, iubiţi deşărtarea“ ? Pentru această ciudată neguţitorie trimite Domnul pre slugile sale, chemînd pre toţi, şi toţi să cură cu pricini : unul că „m-am însurat de am luat muiêre“, altul „părechi de boi am cumpărat“ şi cêlealalte pricíni cu păcat, neavînd nici o grije de cina cea dulce a dumnezăieştii mêse. Cu adevărat mare nesimţire iaste a socoti pre însine întru o foamete desăvîrşit a fi sătui şi întru nenorociri a fi fericiţi şi la sărăciia cea de cereştile comori a fi foarte bogaţi. Nu vom putea într-alt chip să ne deşteptăm sufletele den somnul cel greu al trupului acestui deşărt, care pănă la cea de apoi să strică, fără decît cu cea folositoare aducere aminte de porunca lui Hristos, la care ne îndeamnă cu credinţă să neguţitorim talantul ce ni s-au dat. Şi carea iaste neguţitoriia, care iaste talandul ce ne-au încrezut şi cu dobîndă va să ni-l ceară Domnul pentru neguţitorie? „N-avem să trimitem corăbiile la Tarsón cu corăbiêrii păgînului Ohóziei şi cu neguţătorii Tirului ca să le încărcăm de aur curat, cu păuni pestriţi de tot fêliul şi cu alte striine şi scumpe neguţitorii“, căci nepotrivit mai bune şi mai scumpe ne pune dumnezăiasca poruncă înainte să dobîndim cu talandul, adecă sufletele pentru Hristos, pentru care toată lumea nu iaste vrêdnică, şi pentru suflete să dobîndim faptele cêle bune, care sînt cêle adevărate bunătăţi, şi înţelepciunea acêea carea Solomon cu multe fêliuri de făgăduiêle învaţă pre fiiul său să neguţitorească cu dînsa mai bine decît cu aurul şi decît fiece altă avêre, zicînd : „Fericit iaste omul care au aflat înţelepciunea şi pămînteanul care ştie înţelêgerea, mai bine cu ea să neguţitorească decît cu avuţii de aur şi de argint. Adevărat cu adîncă bogăţie sînt avuţiile şi bunătăţile care ne dobîndêşte talandul, iară care să fie şi talandul acesta“ ? După tîlcuirea dumnezăiescului David, care zice: „Cuvintele Domnului sînt cuvinte curate, argint lămurit şi/de şapte ori curăţit“, şi alta nu e fără cît cuvîntul lui Dumnezău cu care are a negu-

де шапте оурь куръцинт, шн алта нъ е фъръкът къбантъ лун домнъдъ ку каре аре анегуцъ
морь омъ, спътенъ лун шн афрателуй съу, Ачесть домнъторь кънжить мъкаръ къ ку
мъпте фелюри денъме лъудънду-се съ арать нолсо ла домнъщеска скриптурь, Атънчи кънд
съ-ничь апъ бъе каре тинъце ацжцаръ пофтъ чен спъръкате, Сау тънк кънцън каръ мънкън
дъсо съфлетъ лъпъдъ стрикъчюне морцъ, Ау бин дъче каре, пикъ унимиле челоу чел бъу
бъкурънле раналуй, Ау луминъторь каре не луминъзъ съпъне потрикним фолънду-нолапте де
шъртъцън чен луминъ, Ау сабъе каре жънге инима бъланъзълуй челуй викленъ, Ау пакъзъ
де фокъ ку каре не апъръм де съцъеле чъле апринсе ку фокъ але сатанъ, Ау пъатръ фънъ
рънъ престе каре стау не клинъните Дъховничъщиле зидири, Ау кае каре не дешкиде кнеже
ле домнъщъцън фрънцън, Ау канон каре не стъмпъръ неказърале луминъ ачещи, Ау пърз
каре не вънделъ толате кътъмътърале чъле съфлетещи, Сау каръ крединцей аскъпа къръ
кание бърънторь вом съ фърътъ драу, Сау май де сабъшит пъатра чъ демъать прецъ
че съ зиче къръбне каре нъу пъзъ драгостъ луй домнъдъ, Ка оунь семнь на снъ, кънъщемь
къ сънтем анлун, Ку ачесть шн ку алтеле аскмене де съ шн тънкъще кум амъ зись ку
бънтъ луй домнъдъ, Пърз фъкъш май ку кувинцъ дискт толате съ арать кънду съ нъмъ
це талънду, Кънн ку ачеста не адъчем аминте къ дарь че ам луат нълам луат нъман пен
тру нон че шн пентру алцън, Каре синтъ съ арать афн легътура фрънцън чен крещинещи,
Шн фъкъ ку талънду немай фъцъм, Къ мъкаръ къ фъш домнъдъ ле лъкръзъ толате фън
тру толате, Пърз шн нон на дела дънсъ фъндъ фътърцн, Требуе съ лъкръм фпрезнъ ку
анолстръ спъсенъе шн спъсенъ фрателуй нострь, Кът пре кум домнъдъ фчерн аре дъхърн
послъшнтоаре спре слъжбъ тримцъндусе, Дша шн анъ пре пъмънтъ ау ашезат пре оаре
карън дъховничещи слъжнторн фпъръцнторн де черещиле тайне, Шн каръ дъ ла фрацн черъска
философъе ку аса драгосте, Каре ель погоръндусе дин черн ау фъцат, Де анъ толате сокотн
фъе чине, Кум пре кум авъцъм чъ фъкът нъ есте авъцъе, Шн дупъ кум зиск философън
елиннлор, Дша фъкъ ла бесъръкъ талъндърале чъле дъховничещи, Кънду нусе дау дела оунън
ла алцън нусе зиск талъндърн, Шн омъръторнещи фцелепчюне, Оунде зиче гръдинъ фкиесть
шн фжнтънъ печетлуит че фолосъ есте дела амънду-ачсть, Есте врънднкъ де сокотъл шн
нъмъръ талънцлор, Кънн зиче къ ау дать оунъ, е, Датъ дон, Датъ оунъ, Ачс
ста нъ пентру алть зиче фъръ кът ка същнм къ дин чъле чесь ку нъмър нусе каде съ аскън
зъ чинева, Че съл пъзаскъ деплинъ, Шн ачеста пентру че? Пентру къ аре ане ая сама
шн пентру ачесть щи пентру довънда лор, кънду? Пънъ вом вени зиче, Адиск ла адо
венире ла чъ фрнкошатъ шн пръ дирептъ жъдекатъ, Пръ дирептъ фн зиск пентру къ
ла ачаста жъдекъторнл ка оунь домнъдъ нъ полате съ грешаскъ, Грешнцън нупоть съшь
аскънзъ грешалеле лор, Шн ръспънсъ че есте съфъе нусе май префаче, Пре кум съ въде да
ръ, пъцинъ есте врънмъ фтръ каре алем анегуцторн Талантъл домнъдескълуй дар, Шн
ажънду ачаста ей Смеритъл домнъ ден гура домнълуй мъеу адусе азиче прнегъцн кънъ щнцн
фче часъ домнъл нострь бине, Кунескутъмъм даторїе не пъртесинте мантанинте де асосн сфър
шинтъл немерничей мъле дупъ даръл че мисау дат ден мила луй домнъдъ съ негуцторескъ
дъховничаска негуцторїе, Шн съ дау челоу че сънть съпть аскалтарь нострь талантъл
каре мау фкредзът домнъл, Шн ачаста ам фъкът ла тълмъчирь ачещи сфинте скриптурн,
Фъкънду мълте небинцъ шн десталъ келтуиалъ, Деспре опарте пънндь даскали щъцн
форте ден лимба елиннеск, Пе пръ фцелептъл чел дентъ даскали алесь шн архїереу гер
манонисиесь, Шн дупъ петречерь луи пре алцъи каре сау фтъмплат, Шн деспре алте парте
аннощи оамени аилоклуй нуномай педепцн фтръ анда стрь лимъ че шн де лимъ еланъ
ескъ ажънду щинцъ кась отълмъчъеск, Карън лъжндь лминь шн дентралте ажъдаде кънн,
Шн алтържндусе ку чел елннеск ла челоу, О, де даскали, Ку врърь луи домнъдъ оау съ
ажршит пре кум съ къде, Шн мъкаръ къла оунеле кубинте съфъе фсть форте ку невое тълмъ
читорнлор пентру стримтаре линъцн ромънещи, Пърз фкъш ажъндь пндъ пре тълмъчнто
рън латинлор шн словънлор пре кум ачеа ашанощи, лъу алсат пре кум съ читеск
ла чъ елнъеск, Шн дупъ испръвинре тълмъчитулуй ачещи фолосталре шн сфинте остн
нъле, Дъндь дупъ кум съ каде шн бое дела сфинта шн мума полстрь бесърека чъ маре,
Сау дат фтипографїе де сау типърит сфинта митрополїе ден букурещи фъндь архїепс
шн пъстори крещинескулуй ачестъа нородь, Пръ сфинитуль пъринтеле нострь Кнрь дес
досте митрополитул, Шн спре ачаста мам фдемнат ка съ съ дъ ла тоци дмнъдескъ кувънт,
Щиндь бине къ домнъдъ ау порънчит сфинцлор сън оученичи шн апостоли съ проповедуиаскъ
пре фъкъторнл де вяцъ кувънтул съу ла тоате зидирь, Ка сънъ ръмъе чинева не лумн
нат де стрълучирь дарулуй съу каре ведем пънъ фзїоа де астъзн, къ нау ръмас нични оун
нъм нични олимбъ (Мъкаръ шн барбаръ шн карън лучъле де апон хотаръ але лумїи депър
таци) Ка сънъ чинъеск фтръ алор лимъ домнъдъеска скриптурь, Каре нъ есте денпрат

фъ

ţători omul, spăsenija lui şi a fratelui său. Acest dumnezăiesc cuvînt măcară că cu multe fêliuri de nume lăudîndu-se să arată noao la dumnezăiasca Scriptură : întîiu, ca cum să zice, apă vie care stinge aţîţarea poftii cei spurcate, sau pîinea vieţii carea, mîncîndu-o, sufletul leapădă stricăciunea morţii, au vin dulce care pică în inimile celor ce-l beau, bucuriile raiului, au luminătoriu care ne luminează să nu ne poticnim îmblînd în noaptea deşărtării cei lumeşti, au sabie care junghe inima bălaurului celui viclean, au pavăză de foc cu care ne apărăm de săgeţile cêle aprinse cu foc ale Satanii, au piatră întărită preste care stau neclintite duhovniceştile zidiri, au chêie care ne deşchide visteriia dumnezăieştii fericiri, au canon care ne stîmpără necazurile lumii aceştiia, au iarbă care ne vindecă toate vătămăturile cêle sufleteşti, sau carul credinţei asupra căruia ca nişte biruitori vom să întrăm în raiu, sau mai desăvîrşit piatra cea de mult preţ, ce să zice cărbune, care ne-au pus dragostea lui Dumnezău ca un semn ca să ne cunoaştem că sîntem ai lui. Cu acêstea şi cu altele asêmene, de să şi tîlcuiêşte, cum am zis, cuvîntul lui Dumnezău, iară încăş mai cu cuviinţă decît toate să arată cînd să numêşte taland. Căci cu acesta ne aducem aminte că darul ce am luat nu l-am luat numai pentru noi, ce şi pentru alţii, care singur să arată a fi legătura frăţiei cei creştineşti. Şi încă cu talandul ne mai învăţăm, că măcară că însuş Dumnezău le lucrează toate întru toate, iară şi noi, ca de la dînsul fiind întăriţi, trebuie să lucrăm împreună cu a noastră spăsenie şi spăseniia fratelui nostru. Cît precum Dumnezău în ceriu are duhuri poslušitoare spre slujbă trimiţîndu-se, aşa şi aicea pre pămînt au aşăzat pre oarecarii duhovniceşti slujitori împărţitori de cereştile taine, şi ca să dea la fraţi cerească filosofie cu a sa dragoste, care el, pogorîndu-se den ceriu, au învăţat. De aicea poate socoti fiecine cum, precum avuţiia cea închisă nu iaste avuţie, şi după cum zic filosofii elinilor, aşa încă la besêrică talandurile cêle duhovniceşti, cînd nu se dau de la unii la alţii nu se zic talanduri, şi o mărturisêşte înţelepciunea, unde zice: „grădină închisă şi fîntînă pecetluită, ce folos iaste de la amîndoao“ ? Iaste vrêdnic de socoteală şi numărul talanţilor, căci zice că au dat unuia 5, altuia doi, altuia unul. Aceasta nu pentru alt zice, fără cît ca să ştim că den cêle ce-s cu număr nu se cade să ascunză cineva, ce să le păzască deplin. Şi aceasta pentru ce ? Pentru că are a ne lua sama şi pentru acêstea şi pentru dobînda lor. Cînd ? „Pănă voiu veni“, zice, adecă la a doa venire, la cea înfricoşată şi preadireaptă judecată. Preadireaptă îi zic, pentru că la aceasta judecătoriul, ca un Dumnezău, nu poate să greşască, greşiţii nu pot să-ş ascunză greşalele lor, şi răspunsul, ce iaste să fie, nu se mai preface. Precum să vêde dară, puţină iaste vrêmea întru care avem a neguţitori talandul dumnezăiescului dar.

Şi auzînd aceasta, eu, smeritul domn, den gura Domnului mieu adêse a zice : „Privegheaţi, că nu ştiţi în ce ceas Domnul nostru vine“ !, cunoscutu-mi-am datorie nepărăsită mai nainte de a šosi sfîrşitul nemerniciei mêle, după darul ce mi s-au dat den mila lui Dumnezău, să neguţitoresc duhovnicească neguţitorie şi să dau celor ce sînt supt ascultarea noastră talandul care m-au încrezut Domnul. Şi aceasta am făcut la tălmăcirea aceştii Sfinte Scripturi, făcînd multă nevoinţă şi destulă cheltuială, despre o parte puind dascăli ştiuţi foarte den limba elinească, pe preaînţeleptul cel dentru dascali ales şi arhiereu Ghermano Nisís, şi, după petrêcerea lui, pre alţii care s-au întîmplat, şi despre altă parte ai noştri oameni ai locului, nu numai pedepsiţi întru a noastră limbă, ce şi de limba elinească avînd ştiinţă ca să o tălmăcească, carii luînd lumină şi dentr-alte izvoade vechi şi alăturîndu-le cu cel elinesc al celor 70 de dascăli, cu vrêrea lui Dumnezău o au săvîrşit precum să vêde. Şi măcară că la unele cuvinte să fie fost foarte cu nevoie tălmăcitorilor pentru strimtarea limbii româneşti, iară încăş avînd pildă pre tălmăcitorii latinilor şi slovênilor, precum aceia aşa şi ai noştri le-au lăsat precum să citesc la cea elinească.

Şi după isprăvirea tălmăcitului aceştii folositoare şi sfinte ostenêle, luînd după cum să cade şi voie de la sfînta şi muma noastră besêreca cea mare, s-au dat în tipografie de s-au tipărit în sfînta Mitropolie den Bucureşti, fiind arhiereu şi păstoriu creştinescului acestuia norod preasfinţitul părintele nostru chir Theodosie mitropolitul. Şi spre aceasta m-am îndemnat ca să să dea la toţi dumnezăiescul cuvînt, ştiind bine că Dumnezău au poruncit sfinţilor săi ucenici şi apostoli să propoveduiască pre făcătoriul de viaţă, cuvîntul său la toată zidirea, ca să nu rămîie cineva neluminat de strălucirea darului său, care vedem pănă în zioa de astăzi că n-au rămas nici un neam, nici o limbă (macară şi varvară şi carii la cêle de apoi hotară ale lumii depărtaţi)[1] ca să nu citească întru a lor limbă dumnezăiasca Scriptură, care nu iaste dentr-alt/fără cît den darul Duhului Sfînt, care în zioa de petdesetniţă au deşchis

[1] Paranteze în text.

фѣрѣ кѫт̾ ден̾ дарꙋл̾ дх҃ꙋлꙋй сфн҃ть, Каре ꙟзїѡа де петдесетницѣ аꙋ дешкисѣ гꙋра сфн҃цилѡ
апостоли, Ши проповедꙋѧ кꙋ тоате фѣлюриле де лимби кꙋвѫнтꙋл лꙋи дмн҃зѣꙋ, Пентрꙋ кѫ
нꙋ сѫнть таинеле крединцїй ноастре ка але елефсинѣнилор сѣ закѫ аскꙋнсе ши ꙟкисе, Четоци сѣ каде
сѣ ѧ дарꙋриле чѣле богате але лꙋи дмн҃зѣꙋ пентрꙋ спѣсенїѧ лорь, Каре фѣрѣ де читирѣ сфин
тей скриптꙋри че не тѣлмѣчѣще сѣ кꙋноащем ши прѐ ꙟшине ши прѐ дмн҃зѣꙋ, Ѧсте фѣрѣ
де пꙋтинцѣ але добѫндѝ, Черчетаци скриптꙋриле зиче дмн҃ꙋл, кѣ ꙟтрꙋ ачѣстѣ сѣ ꙟкѣе
тоатѣ конощинца челор дмн҃зѣещи ши оменещи лꙋкрꙋри, Ачѣстѣ кꙋприндь порꙋнчиле ши лѣ
цѣ лꙋи дмн҃зѣꙋ, Каре порꙋнчи ѫсте ꙟцелепчюнѣ, чѣѧ каре фаче прѐ омь адевѣрат омь,
Прѐ кꙋм кꙋ маре ꙟцелѣцере, ши прѣ ꙟцелептꙋл соломон аꙋ алесь ачаста, Оунде
зиче де дмн҃зѣꙋ те тѣме, Ши порꙋнчиле лꙋи пѣзѣще, кѣ ачаста е тот омꙋ
ши чѣ май де апон скриптꙋра ѫсте каре афлѣ раюл. Омꙋлꙋй саꙋ раю фаче
прѐ омь, Рогь дарѣ сѣ прїимици кꙋ бꙋкꙋрїе чѣ бꙋнѣ ꙟдꙋраре
кꙋ каре нѣм невоит пентрꙋ фолосꙋл обще́скь ши сѣ рꙋгаци
прѐ дмн҃зѣꙋ ши пентрꙋ аноастрѣ спѣсенїе.

gura sfinților apostoli și propoveduia cu toate fêliurile de limbi cuvîntul lui Dumnezău, pentru că nu sînt tainele credinții noastre ca alc elefsinênilor să zacă ascunse și închise, ce toți să cade să ia darurile cêle bogate ale lui Dumnezău pentru spăseniia lor, care, fără de citirea Sfintei Scripturi, ce ne tălmăcêște să cunoaștem și pre înșine și pre Dumnezău, iaste fără de putință a le dobîndi. „Cercetați scripturile“ !, zice Domnul, că întru acêstea să închêie toată conoștința celor dumnezăiești și omenești lucruri. Acêstea cuprind poruncile și lêgea lui Dumnezău, care porunci iaste înțelepciunea, cêea care face pre om adevărat om, precum cu mare înțelêgere și preaînțeleptul Solomon au ales aceasta, unde zice : „De Dumnezău te tême și poruncile lui păzêște“, că aceasta e tot omul, și cea mai de apoi Scriptura iaste, care află raiul omului sau raiu face pre om. Rog dară să priimiți cu bucurie cea bună îndurare cu care ne-am nevoit pentru folosul obștesc și să rugați pre Dumnezău și pentru a noastră spăsenie.

ПРЕ ЛЮМИНЯТУЛ ШИ ПРЕ КРЕЩИНУЛ

пре сфынтул, невъзнатул де Хс, домнул ши Мынтуиторул ностру
Исус Хс, Іоан Шекя Катакузино, Басарабь, воевод
дрептъ ын пътрь Хс, ши апостолеска сфынтэ адучем
мъртури мале.

Амул чел че есте дестрэмбат дынтру ачастэ съкуноаще кь есте дестрэмбат, кэчи пу
рурь сокотеск ши гындул луй каре ла стрэмбэтул ачела. Пынтре каре есте дела
домнул фэкуть ши зидит, каре стрэмбэт ну есте алт, фэрэ кэт фэкуш
домнул. Дрептъ ачея ла апокалипсул зиче, ей сынт чел дынтый ши чел де апой,
ши чева ку десэвыршире ку ачаста, фэрэ кэт, ей сынт чел дынтый, адекь дынтру
каре сынт тоате дезвынде ши омул ман вэзутэ ау луат фэклура, ши ла ачея спуне
ть, ей сынт чел де апой, адекь прекум фэклура стрэмбэт ышишь луй Адам съ фие
есте, аша есте стрэмбэт чь дестрэмбат, ла мине стрэнс стрэмбэтул ла мине стрэнс
иеск, ку дебой нъзуи ануръ бой пын, ей сынт чел дынтый ши чел де апой, ши венкедэ,
ши кузокотеск де есте адевэрат ачаста, фи ре ш похта омулуи калэуз семну стрэнс
ла домнул, ши нуними ной зуни крединшош ши дрептэций ши крещинэй, карий абем ауз
вэцуи, четкма ши пэгынй, чен чебот фелул де фэрэ де авце фтоате зналеле факу, фш
адукь аминте де домнул шила рэсэ. Пынтру кэши ей дела домнул ау фынцэ, ши фирэ
ще фши кэут стрэмбэтул лор, мъкар кэлугэрск де пэрте дела домнул, кэч ынгдуул
де рэу, кэре фкиши ажунце ачаста ка съкуноаштем, кь фирэск похть трэце пре омени
ла домнул, ка спре чел де апой стрэмбэт, спре кареле ошь чине стрэ оунта прекум стрэдеа
чела есте де стрэмбэтул, ши дрептан есте гындул луй аколеа съкуноаще кь есте де стрэмбэ
шит. Дрептъ ачея тоци чей зуни ши дрепцы, каре бине ау вэцэтъ фэрме, зичем кь
дестрэмбэтул, ши ман бэтось декэт тоци, ефнцій апостол, ши кэци воеск ши луквэз
луквурь апостолеще. Пынтру кь ачещь ман предвэзура куноск пре домнул кь есте бине
чел де стрэмбэтул, ши стрэмбэтул чел дупь оурмэ. Дрептъ ачея ся зиче ла кэнтэрь
кэнтэрнаул, спунем пре кареле ау нэит сэфлетул мэу, оунде пэщи, оунде шезы, оунде
цій слэбэ, ши фэгэцэ та домнул мэу, ши пынтру каре луквэ есте домнул причинь де
стрэмбэтул, ши спохтеще зику дынтру драгоете, карь фтрей кнпури ся фпарте, фтыи
пынтру нэм, адоса пынтру крединцэ, атреа пынтру фапте, спунем дарь, пынтру ць дин
тый, мъкар кювонца бунь есте ман педвэзура, кэнд нэмул стрэнсеще девэнтъцын,
ка фэрэм луй Авраам, каре сау алес пынтру буна вонцэ, авэнд тата фкинтору де нэ
ан, дарь кэнд кэрь амэндоуа, ши вонца бунь ши нэмул, фэрэ де десэвынаре есте бъго
родиа. Дрептъ ачея лэудэм пре мареле Костантин, кэчи ау фэкут дынтру фпэраць, ши
фій, ши непоть, ши алцій мулци пре карій лэсэм, фдестулэндуне, кэчел песте тот дестъ
шит Іс, ка сэлэуэ маре декэт дулъ чел сфынт, кэчи есте де фпэрэтеск ши пэгы
вошеск нэм, нуминдусь фіюл луй дэу, ши фіюл луй Авраам, ши ла апокалипсул зиче, ей
ть ау бнрунт лэуль чел че есте дей фелул боулуй рэдэчина луй дэу, адоса пынтру пре
дниа, кь мулци сынт мари деспре буна крединць, дарь нуск куноск, дезвэмете челора че
ау мареквэтинць ледь домнул ши крединиа, ши куноскуци фи фаче, кь ен похтеск пре домнул
ка прекум дестрэмбэтул фэкэторь де бине, Прекум ши дэу дэкэи зиче домнул прекум ся
арэтэ ла дэшаи тале кэнд ла адоса фпэрэціе, луэтэтэмь дзуа стэлуль Оаесор
ши тэмь фэкуть нуминте, дупь нумеле челуи мари карій сынт пре нымынть,
ши ель рэспунсе, нь есте ятул ка тине, ши нь есте домнул афэрь дынтине, атреа пын
тру фапте, де каре ся лэудэ моуси де кэтре домнул, кь сау афлат крединчось фтоате ка
са луй домнул, кь дэндуй стфіе маре бонтэць, ши пэзиторь де авце луй Израиль, Кэнд
греша нородул ла домнул тоа, Омореа, черта, дарь кэнд кэрть спре домнул шила сэ
дзэ. ель ся рэгэ пынтру ей, нь пынтру ятул чева, пынтру кэчи де маре луквурь ся фкреде
ничиесе афи послушэторь, де стрэмбэтул кэтэ пре домнул, Ши пре домнул авце стрэмбэ
чел де апой. Пре кум ши апостолул пынтру кэчи фэчуть луквурile чеале не десэвынаите, поф
тим ся моарь ка нище стрэмбэтуи, ши афи ку Хс, чел де стрэмбэтит, оуний стрэмбэтири ка а
чещим тэи фредэнуит афи мэрэтат, дрептъ ачея ши гындул де стрэмбэтит фл тинзи
нэтрь домнул ка спре стрэмбэтул чел де апой, фтэи пынтру нэм, пынтру кь чел пэрин

те

PREALUMINATULUI, PREACREŞTINULUI,
preaslăvitului, iubitoriului de Hristos domnu şi oblăduitoriu a toată Ungrovláhia,
IOAN ŞERBAN CANTACOZINÓ BASARABA VOIEVOD,
dragostea cea întru Hristos şi apostoleasca blagoslovenie aducem măriei tale.

Omul cel ce iaste desăvîrşit dentru aceasta să cunoaşte că iaste desăvîrşit, căci pururea socoteala şi gîndul lui are la săvîrşitul acela, pentre care iaste de la Dumnezău făcut şi zidit, care săvîrşit nu iaste alt fără cît însuşi Dumnezău. Dirept acêea, la Apocalipsis zice: „Eu sînt cel dentăiu şi cel de apoi.“ Şi ce va să însemnêze cu aceasta fără cît „eu sînt cel dentăiu“, adecă dentru care sînt toate, de unde şi omul mai vîrtos au luat începătura şi la acêea să uită. „Eu sînt cel de apoi“, adecă precum începătura săvîrşirei lucrurilor şi a omului iaste, aşa iaste săvîrşirea cea desăvîrşit la mine să aibă săvîrşitul, la mine să năzuiască, că, de vor năzui aiurea, vor peri. „Eu sînt cel dentăiu şi cel de apoi“, şi vei vedea şi cu socoteală de iaste adevărat acesta. Firêşte pohta omului ca la un semnu să uită la Dumnezău, şi nu numai noi, bunii credincioşi şi direpţii şi creştinii, carii avem lêgea vieţii, ce tocma şi păgînii, cei ce tot fêliul de fără de lêge în toate zilele facu, îş aduc aminte de Dumnezău şi-l roagă, pentru că şi ei de la Dumnezău au fiinţa şi firêşte îşi caută săvîrşitul lor, măcară că lipsescu departe de la Dumnezău cît e iadul de raiu. Iară încă şi ajunge aceasta ca să cunoaştem că firească pohtă trage pre oameni la Dumnezău ca spre cel de apoi săvîrşit, spre carele oricine să va uita precum să cade, acela iaste desăvîrşit; şi deaca-i iaste gîndul lui acoló să cunoaşte că iaste desăvîrşit. Dirept acêea, toţi cei buni şi direpţi, care bine au vieţuit în lume, zicem că-s desăvîrşit şi mai vîrtos decît toţi Sfinţii Apostoli şi cîţi voiescu şi lucrează lucruri apostoleşti, pentru că aceştia mai pre deasupra cunoscu pre Dumnezău că iaste binele cel desăvîrşit şi săvîrşitul cel după urmă. Dirept acêea să zice la Cîntarea cîntărilor: „Spune-m pre carele au iubit sufletul mieu, unde paşti, unde şăzi, unde ţi-i slava şi împărăţiia ta, Dumnezăul mieu“? Şi pentru care lucru iaste Dumnezău pricină desăvîrşit şi să pohtêşte? Zicu dentru dragoste, carea în trei chipuri să împarte: întăiu, pentru neam, a dooa, pentru vrednicie, a treia, pentru fapte. Să zicem dară pentru cea dentăiu, măcară că voinţa bună iaste mai pe deasupra, cînd neamul să lipsêşte de bunătăţi ca în vrêmea lui Avraam, care s-au ales pentru buna voinţă, avînd tată închinătoriu de idoli; iară cînd cură amîndoao, şi voinţa bună şi neamul, fără de asămănare iaste blagorodniia. Dirept acêea lăudăm pre marele Costantin, căci au fost dentru împăraţi, şi fiiu şi nepot, şi alţii mulţi pre cari-i lăsăm, îndestulîndu-ne că cel peste tot desăvîrşit, Isus, ca o laudă mare ia de cătră Duhul cel Sfînt, căci iaste de împărătesc şi patriêşăsc neam, numindu-să fiiul lui David şi fiiul lui Avraam. Şi la Apocalipsis zice: „Iată, au biruit leul cel ce laste den fêliul Iudii rădăcina lui David“. A dooa, pentru vredniciia, că mulţi sînt mari despre buna credinţă, iară nu să cunosc, de vrême ce celora ce au mare cuviinţă le dă Dumnezău şi vrednicie şi cunoscuţi îi face, că ei pohtesc pre Dumnezău ca pre un desăvîrşit făcătoriu de bine, precum şi David, deaca-i zise Dumnezău, precum să arată la al şaptele cap, la A dooa împărăţie: „Luatu-te-am den staulul oilor şi te-am făcut numit după numele celor mari carii sînt pre pămînt“. Şi el răspunse: „Nu iaste altul ca tine şi nu iaste Dumnezău afară den tine“. A treia, pentru fapte, de care să laudă Moisi de cătră Dumnezău, că s-au aflat credincios în toată casa lui Dumnezău, că dîndu-i să fie mare voivod şi puitoriu de lêge lui Israil, cînd greşiia norodul la Dumnezău tăia, omorîia, certa, iară cînd cîrtiia spre dînsul şi-l suduia, el să ruga pentru ei, nu pentru altceva, pentru căci de mare lucruri să învrednicise a fi posluşitoriu, desăvîrşit iubiia pre Dumnezău şi pre dînsul avea săvîrşitul cel de apoi, precum şi Apostolii, pentru căci făcea lucrurile cêle neasămănate, poftiia să moară ca nişte săvîrşiţi şi a fi cu Hristos cel desăvîrşit. Unii săvîrşiri ca aceştiia te-ai învrednicit a fi măria ta. Dirept acêea şi gîndul desăvîrşit îl tinzi cătră Dumnezău, ca spre săvîrşitul cel de apoi. Întîiu pentru neam, pentru că cel părin/tesc să trage despre diregătorie de patrichii şi

de sfêtnici împărăţiii greceşti, precum au fost pre vrêmea lui Ioan Vatáţi, cel ce era păharnic şi domn Thráchiei ; Ioan Cántacozinó, carele au oştit asupra ghinovezilor celor de la Ródos, pre la leatul 1225 de la Hristos, căruia nepot au fost acela ce şi împărat Ţarigrádului au ajunsu, Ioan Cántacozinó, nu numai slujit la cêle politiceşti şi iscusit de multa bunătate ce avea spre cei de supt stăpînire, ce şi ales bogoslov ; întîiu că au hulit cêle pămînteşti şi au ajuns pre pămînt înger, ca un alt apostol nou, pre Hristos numai şi iubindu-l şi cîştigîndu-l ; şi a doa că au tălmăcit den dumnezăiescul Duh Cîntarea cîntărilor care tălmăcirea acêea asemănare nici au priimit, nici va priimi în vêci ; a treia, că au acoperit hulele şi blestemele proroculuĭ celui mincinos mai mult decît alt fieştecare, şi după acêea le-au mustrat şi basne le-au arătat cu sila cuvîntului şi cu putêrea scripturilor. Deci de au scris după acêea unii dascăli ai Răsăritului şi ai Apusului împotriva minciunii pîngăritului aceluia, de la acesta au luat pricinile, şi a scrie şi a lăsa scrisori bune şi cu tărie. Deci dentru acela au fost şi iaste neamul măriei tale slăvit, şi la politiceştile stăpînĭri lăudat, şi la dumnezăiasca credinţă vestit şi la duhovnicească înţelepciune minunat. Derept acêea şi pre vrêmea lui sultan Suliman, fericitul strămoşul măriei tale Dimitrie Cántacozinó, cu multa lui înţelepciune u oprit şi n-au surpat păgînii bisêricile Ţárigradului, precum îl luoase cu sabiia, şi avea direptate după legile lor să nu lase acoló bisêrică de creştini.

Şi după acela pănă în zilele mării tale, vrêdnic de minune iaste cel lăudat neam al mării tale, precum mărturisêşte cea iubitoare de Dumnezău viaţă a fericitului părintelui mării tale, răposatului Costantin Cántacozinó, carea cinstea bunătăţii lui era mai peste toată lumea.

Iară şi despre partea maicii măriei tale, într-acestaş chip au fost şi iaste, pentru că Basarabă, după cum zice istoricul care să chiamă Halcocóndil, la a şaptea carte a istoriei lui, fost-au pe vrêmea lui sultan Murat, tatăl lui Mehmét, celui ce au luat Ţárigradul, al doilea neam de domnie. De vrême ce acesta au adus pre Dan, feciorul lui Băsărabă, domn Ţării Rumâneşti, că şi Băsărabă adecă domn era după a acestuiaş istorie, care scrie la al noaolea carte, cînd domniia Ţării Rumâneşti biruia pănă la Marea Neagră, de vrême ce şi cetatea Chiliei au fost parte de Ţara Rumânească. Că şi Vlad vodă dentr-acelaş neam au domnit pre la leatul 1455 de la Hristos, iară den vrêmea lui Băsărabă vodă şi a lui Dan vodă, de nu avem elinească istorie cîţi nepoţi de ai lor au domnit, însă avem mii de alte istorii, căci cînd nepoţii lor domniia şi să numiia Băsărăbeşti, cînd era boiari, măcară că pentru zavistiia stăpînitorilor celor tirani să chema şi ei feciori de domn cu alt nume. Şi acesta s-au făcut de multe ori pănă la Şărban voievod, părintele maicei măriei tale, doamnii Elinii, care şi cu lucrul şi cu cuvîntul era prea luminată, şi pănă la Matei voivod cel vestit şi pănă la Costantin voivod cel despre mumă unchiul măriei tale, şi pănă în zilele mării tale prealuminate.

Direpţ acêea şi vredniciia mării tale neasămănată iaste, căci că neamul, şi despre tată şi despre mumă, să trage de multe împărăţii şi domnii, măcară că slăvit au fost, iară în cea de apoi întru boierie slujiia. Iară măriia ta pre acesta la putêre domnească l-ai rîdicat, însă domnind iară împărătêşte şi stăpînind iară cu mare cuviinţă, norodului povăţuitoriu fiind, iară de noroade a purta grijă şi spre limbi fiind făcătoriu de bine, pentru că preamilostiv eşti şi dulce făcătoriu de bine chivernisêşti şi bine oblăduieşti, iară n-ai pre altul asêmenea, plineşti chipul părintesc cel împărătesc, iară mai vîrtos cinste strămoşilor făcîndu-te au de strămoş cinstindu-te.

Direpţ acêea, dăruitu-ţi-s-au şi cêle peste fire lucruri, nu numai căci den tinerêţe te-ai arătat luminat spre politiceştile stăpînĭri şi spre toate te-ai arătat ştiiut, şi la primejdiile vremii ales otcîrmuitoriu şi curăţitoriu de tiranii patriei, şi de obştea sfintelor mînăstiri şi bisêrici den temelie bun ctitor şi înnoitoriu dumnezăiescului mormînt şi Sfîntului Muntelui Athónului de multe orĭ întru multe ajutoriu, şi cea decît toate mai mare, sfintei şi catholiceştii şi apostoliceştii bisêreci, în multe părţi te-ai arătat ajutoriu cu multe fêliuri, care lucrui acesta iaste cel dentîiu al bunătăţilor.

Direpţ acêea, Fotie, patriarhul Ţarigrádului, scriind către Mihail, biruitoriul Bulgariei, zice : „Adecă cêlealalte lucruri mici aduc folosinţele, iară nevoinţa care iaste pentru besêrică nemoarte cîştigări nemortului suflet lucrează". Şi ajuţi besêrecii : întîiu, că Scriptura cea noo răsipită fiind după izvodul cel vechiu şi cu nevoie aflată a să citi de preoţii cei de ţară, la rînduiala tipicului elinesc spre lesne cetire o ai tocmit. A doa, că o ai tălmăcit în limba rumânească şi o ai tipărit, şi dintr-a mării tale cheltuială atîtea cărţi făcînd le-ai dat maicii bisêricii a să citi. A treia, că Vêchea Scriptură tălmăcindu-o pre limba rumânească aiêve a să citi o ai/făcut, că de vrême ce după politiceştile legi nu să cade omului

фъкуїт, къдевръме чрдупъ полѣпитѣщиле лѣци, нуєсъ кѫде сѫмулуй грїсъ, ънъ шй лѣцилѣ прѣ
чилор, кукѫтъ ера май дрепт крещинїй румънй, спщїе лѣцилелуй дмнезъу. Кѫре ѫстѣ сфѫ
та скриптуръ, шй ѫдевърать ла румънй сау планите кувънтуле апостолулуй фйлип. Кѫре ѫу
зисъ кътръ хадѫмул фпратѣтѣй едїопилор, сѫре кунощи тѣле че тлѣщи, прикум зйче бого
слокїй. чел че нъ кунѫще сънъсъ кунѫаскъ. Дрепт ѫтѣм спре мѫстрире зисе, дмнезъу
тйдовилор прей їсаїа, пре кѫре зисе апостолуле кътръ корнилїе, кѫ ѫлте анмени шй кѫ ѫлте
сѫзе бон грїй кътръ дѫмнезъу, шй нйчи ѫша нѫмъбор ѫскуѫта. Ачаста шй ла румънй сау
планите. Къ кѫ глась прїнй грънѫдь лор дмнезъу, нъ ѫскуѫта пре ѫкѫм сфйта скриптуре при
кюнѫнца мърїнтѫле съчитѣще, шй кунескѫтъ сфѫче шй ламъри шй ла мнчи. Шй де вр
ме че чел ѫтокма апостоль Костантин фпратѣ, кйчи ѫу скрисъ сфйта скриптуре, ла Осѫмъ
декъри, ка съсъ читѣск пре ла сесѣрйнле чѣле дин цариград, сълуждъ шй съ чинстѣщъ,
кѫ кѫтъ май вжртосъ врѣдникъ де мйн делуждъ ѣщи мърїѫта, кѫре ла оуне нород фпрѣгѫдин кѫ
вжнтуле луй дмнезъу. Ка Оаре че ѫмйнѣ фйиндъ пѣнъ ѫкѫм сѫпъ ѫкоперемжнтъ шй Опун фъ
сфѣшнйк. Ка съ ѫмйнѣзе чѣлор дин каса ѫн сесѣрнїй нороаде. Румънилор молдовѣнилор,
шй оугровлахилор. Крещинатуе сфйтуле златаусть пре румънъ, пре кѫрїй шй ловкнѣторїй нѣпуу
луй фй нумѣск лѣтописецле чѣле сесѣрещи, фѣцжндъ пре оунїй дентржншїй кѫрте шй лнм
ла ѣлнѣск, шй кѫ ѫтѣл ѫу фъцѫт пречѣ ллцн. Ѫпъ мърїѫта ѫнуъ де ѫтжцъ ѫнн Оѫн
ѫдусе ла съвржшире десевржшнтъ, фѣцжндъ ѫтжнтъ норолде съкуште зїсе шй нѫплъ лѣуъ
луй дмнезъу, шй сара шй дминѣца шй ѫмѣзъзн съ повестѣск минунле луй. Шй съ вине
кувънтѣзе фтоѫлъ врѣмѣ пре дмнуѫ, шй кжнде сѣвор кулка шй кжнде сѣвор скула, шй кжде
вор нзлѣзи, шй кжнде вор шъдѣ, дупъ дмнезъѣска порункъ, кѫре грѣщще ла ѫа, в, кѫпъ ла
ѫдесѫ лѣуе. Шй дерѣме че оуѫфила епископуѫ готѣлнор жсте лъудат, кънре врѣмѣ луй ка
лендїѫнь, ѫу тълмъчит оуннле пъръи але сфйтин скрипуре спре лнмеа лор ка съсъ фтърѣскъ
Оѫмений нѣмулуй сѫу, дин пѫнѣ чѣ кѣ, ѫфъцъторїй дулуй, нѫ кжт ман вжртосъ ѣщи мъ
рїѫта врѣдникъ де чинсте, тълмъчиндъ шй дждь, нѫ Оѫре кѫре пъръи, че тоѫлъ скрипуря,
шй нйчи лапуцинъ пъртнѣ делнмен, чел фтрѣщи, шй де мулте фѣлюри де нороаде, шй ман вър
тосъ фпрѣжнате фйиндъ фтуъ тоѫле кѫ кадолничаска сесѣрикъ, шй сѣфъкуре пре кѫм порунчѣ
ще дмнуѫ, ла ѫа, в, кѫпъ, ѫлуѫ їсѫнь ѣвѫнгѣлуѫ, тоци фъцѫци де дмнезъу. Стрвсѫн скрїи
торнѫ дептъмжнтъ кредничїѫ шй мърїрѣ румънилор скрйндъ, нуман пре Оѫлашїй врѣмѣй ачѣѫ
кѫре ера десупра врътѫшилор цѣрѫи фй нумъръ. Ѫпъ фзнѣле мърїентѫле, шй епрѣаци шй
мѣсѣри шй тйнери ѣвжндъ ѫмъ вирѫтоаре сфйта скрипуре Ошѣеск фпъринѣсъ, нѫ спре Оѫмянн
шй трѫп шй сжнце, че спре фпрѣаций ѣфкууй ачѣстуѫ кътръ чѣле духовничѣщи але вникнѣей
шй дждь рѣзбой шй вирунндъ. Пре кѫм шй дмнуѫ постиндъ, дупъ кѫм зйче скрипуря
ѫу вирунѫт пре дѫволуѫ, шй де ѫре Соломїе фпрѫтуѫ ѣгупетуулуй ман мѫре ѫуудъ, кѫре ѫу
тълмъчит сфйта скрипуре дин лнмеа Обрѣеск спре чѣ ѣлнѣск, дежѫт ѫу зндѫт чѣле
дела мемфїс пирамнде. Шй ѫу тжмнѫт чѣле пѫтруу кѫпъ, де астрономїе. Кѫ кжт ман
вжртосъ мърїѫта ѣщи врѣдникъ де мулте шй мари лѫуде, кѫре Оѫн тълмъчит спре лнмеа чѣ
де мошїе ѣлоуулуй, нѫ спре трѫфъ прекум ачѣла, че пѣнтруу мжнтуире нороделор, шй духовни
часк Хрнстос ѫкредничѣошнлор. Мъреле костандин Осп Сѫнде пре Оѫре кѫрїй дин епископи, пре
кѫм ѣсесѣте скрїе ла вѣцл луй, нѫ вруѫт сѣсъ лѫуде де Пѣмъ шй де дѫдним. Шй де фнцѫлѫ
рѣ чѣ фпрѣтѣсесъ, шй де чѣле лумѣщи вирунице, шй песмпе, шй пестрѣкини, че съ вунуре нѣ
чи съ ѫфѫл, фпрѣунъ луминторїи ла ѣвѫнѣ луй Хс, пѣнтруу ачѣле шй зичѣ, вон сжнтщи ѣпко
пи врещиннлор пре денаѣунтруу луй кжнде тѫннеле, Ѫпъ шй ѣу фсумн ѣпнкуй сжнт, луй кжнд
фпрѣунъ ла чѣле де ѫфѫре зндѫри де дмнезѣщи ѣсесѣречи, фнѣнри ѫдуцери де лумѣнн, шй ѫпри
зѫрн де лумѣнн. Шй май мулт ачѣста ка вувънтуѫ луй Дмнезъу съсъ ѫдесъгъ шй съсъ фъ
мулцѣеск спре нороде, Ка ѫтѣетѣ сжнт шй ламърїнтале фдрептърн. Кѫре фцелептѫнѣ
луй Дмнезъу тѣу нъскут. Шй ѫплекжндуте сѫне вуѫнѣлъцнле, шй кресжндуте шй фпла
дуте де дуѫ. Сфнт сѫнт тѣу ѫртѫт лумнжнде, кулумѫнѣ пре чѣн че сжнт сѫпт ѣскуѫ
тарѣ Мърїнтале, Кѫ сънекннцъ прѣсте фире ка ачѣста Дскриптурилор, Ка съ пъзѣск дъ
нѣзѣщнле порунчи, съсъ фтърѣск фтуъ бѣцъ вѣчнйк, Дрепт ѫтѣм ругѫм пашй дъ
кѫм фнанте сфїи ѫтѫт вунтѫтѣ шй вуна крединце пилдъ, Нунуман чѣлор дин зй
ле мърїнтале, чѣ шй Дуѫма мърїнтале ѫтѫт нѣмуѫ сѫменѣск, Вуна шй мѫре фпъцъ
туре вуне шй мари лѫкрѫнде, Пѣнтруу каре май вжртосъ, шй чѣ нѣспусъ шй вѣчнйк фпъ
рѣцѣм Чѣрнлор, Владуѫй Мърїнтале мощенире нѣкѫтинтъ, Шй лѫкѫшъ не мутѫтъ, шй
пѣзе фире фтуъкъцнгарѣ Думнезѣщїй десфъчинни чѣн нѣпрнкѫтъ ѣвѣчїй Вѣчнлор Амнн.

Десндеуъ дин мила луй Дмнезъу Патрїѫхъ Сфйтей Четѣци Ерусалимуулуй
шй Ѫтѫтъ палестина Ругѫторн де сѫнѫтѫтѣ Мърїнтале.

grec a nu ști legile grecilor, cu cît era mai direpț creștinii rumâni să știe legile lui Dumnezău, care iaste Sfînta Scriptură. Și adevărat la rumâni s-au plinit cuvîntul apostolului Filip, care au zis cătră hadîmul împărătesii ethiópilor : „Oare cunoști cêle ce citești“ ? Precum zic bogoslovii : „Cel ce nu cunoaște să nu să cunoască“. Direpț acêea spre mustrare zicea Dumnezău jidovilor pren Isaiia, precum zice apostolul cătră corinthêni : „Cu alte limbi și cu alte buze voiu grăi cătră dînșii, și nici așa nu mă vor asculta“. Aceasta și la rumâni s-au plinit ; că cu glas striin grăind lor Dumnezău, nu asculta. Iară acum Sfînta Scriptură, prin nevoința măriei tale, să citêște și cunoscută să face și la mari și la mici.

Și de vrême ce cel atocma apostol Costantin împărat, căci au scris Sfînta Scriptură la o samă de cărți ca să să citească pre la besêricile cêle den Țárigrad, să laudă și să cinstêște, cu cît mai vîrtos vrêdnic de mii de laude ești măriia ta, care la un norod întreg dai cuvîntul lui Dumnezău ca oarece lumină fiind pănă acum supt acoperemînt și o pui în sfêșnic ca să luminêze celor den casă ai besêricii noroade : rumânilor, moldovênilor și ungrovlahilor.

Creștinat-au Sfîntul Zlataust pre rumâni, pre carii și lăcuitorii Nistrului îi numesc lêtopisețile cêle besereceșți, învățînd pre unii dentr-înșii carte și limba elinească, și cu acêea au învățat pre ceialalți. Iară măriia ta lipsă de atîția ani o ai adus la săvîrșire desăvîrșit, învățînd atîtea noroade să cugete zioa și noaptea lêgea lui Dumnezău, și sara și dimineața și amiázăzi să povestească minunile lui și să binecuvintêze în toată vrêmea pre Domnul, și cînd să vor culca, și cînd să vor scula, și cînd vor călători și cînd vor ședea, după dumnezăiasca poruncă, care grăiêște la al 6(-lea) cap, la A doa lêge. Și de vrême ce Ulfíla, episcopul gotthilor, iaste laudat că pre vrêmea lui Valendian au tălmăcit unile părți ale Sfintei Scripturi spre limba lor ca să să întărească oamenii neamului său den pîinea cea vie a învățăturii Duhului, cu cît mai vîrtos ești măriia ta vrêdnic de cinste tălmăcind și dînd nu oarecare părți, ce toată Scriptura, și nici la puțină părticea de limbi, ce la întregi și de multe fêliuri de noroade, și mai vîrtos împreunate fiind întru toate cu catholicească besêrică, și să făcură, precum poruncêște Domnul la al 6(-lea) cap al lui Ioan evanghelistul, toți învățați de Dumnezău.

Strabón, scriitoriul de pământ, vrêdniciia și mărirea rumânilor scriind, numai pre ostașii vremii aceiia care era asupra vrăjmașilor țării îi númără ; iară în zilele măriei tale și bărbați și muieri și tineri, avînd armă biruitoare Sfînta Scriptură, oștesc împotrivă, nu spre oameni și trup și sînge, ce spre împărații veacului acestuia, cătră cêle duhovnicești ale vicleniei și dînd războiu și biruind, precum și Domnul postind, după cum zice Scriptura, au biruit pre diavolul. Și de are Ptolomeu, împăratul Eghipetului, mai mare laudă, care au tălmăcit Sfînta Scriptură den limba ovreiască spre cea elinească, decît au zidit cêle de la Memfés piradime și au tocmit cêle patru cărți de astronómie, cu cît mai vîrtos măriia ta ești vrêdnic de multe și mari laude, care o ai tălmăcit spre limba cea de moșie a locului, nu spre trufă precum acela, ce pentru mîntuirea noroadelor și duhovnicească hrană a credincioșilor.

Marele Costandin, ospătînd pre oarecarii den episcopi, precum Evsévie scrie la viața lui, n-au vrut să să laude de stemă și de diadimă și de înălțarea cea împărătească și de cêle lumești biruințe și pompe și isprăviri, ce să bucura, căci să afla împreună lucrătoriu la evangheliia lui Hristos. Pentru acêea și zicea : „Voi sînteți episcopi creștinilor pre denlăuntru lucrînd tainele, iară și eu însumi episcop sînt, lucrînd împreună la cêle de afară zidiri de dumnezăiești besêreci, înnoiri, aduceri de lumini și aprinzări de lumini“, și mai mult aceasta ca cuvîntul lui Dumnezău să să adaogă și să să înmulțească spre noroade. Ca acêstea sînt și ale mării tale îndireptări, care înțelepciunea lui Dumnezău te-au născut, și, aplecîndu-te bine cu bunătățile și crescîndu-te și împlîndu-te de Duhul Sfînt, ochiu te-au arătat luminînd cu lumină pre cei ce sînt supt ascultarea mării tale, cu o nevoință preste fire ca aceasta a Scripturilor, ca să păzească dumnezăieștile porunci, să să întărească întru viață vêcinică. Direpț acêea rugăm ca și de-acum înainte să fii a toată bunătatea și buna credință pildă, nu numai celor den zilele mării tale, ce și în urma mării tale a tot neamul omenescu buna și marea învățătură, bune și mari lucrînd, pentru care mai vîrtos și cea nespusă și vêcinică împărăția ceriurilor va dărui mării tale moștenire neclătită și lăcaș nemutat și peste fire întru cîștigarea dumnezăieștii desfătăciuni cei nestricate în vêcii vêcilor, amin.

Dositheu, den mila lui Dumnezău, patria(r)h Sfintei Cetăți Ierusalimului și a toată Palistina, rugătoriu de sănătatea mării tale.

А К҃ЧНАГОРЬ ДМНЗЪЄ́ЩІЙ СКРИТЎРИ ДЄСЛЎШИ́РЄ

фа́ирѣ	,	лй	а
Є́ширъ	,	лй	лд
Левитико́н	,	лй	о
Числа	,	лй	чр
Второзако́ніе	,	лй	рнд
І҃исусъ	,	лй	рнг
Жѵдекъторіи	,	лй	рог
Рѵ́ѳь	,	лй	рчв
Дв҃парали́пом҃инаѳ	1 кни́га,	лй	рчд
	2 кни́га,	лй	ск
	1 є҃здрина,	лй	см҃а
	2 є҃здрина,	лй	см҃в
Параліпоме́нонъ	1 кни́га,	лй	сп҃з
	2 кни́га,	лй	т҃и
Є҃здра	,	лй	т҃лв
Неемі́а	,	лй	т҃мд
Є҃сфирь	,	лй	т҃не
І҃ѡвь	,	лй	т҃зр
Ѱалти́рь	,	лй	т҃пк
Парими́ніе лв҃і соломѡ҃	,	лй	укд
Є҃клисіасти́нъ	,	лй	улв
Кн҃иги҃ кн҃тр҃иморъ	,	лй	унк
Ісаі́а	,	лй	унс
Іере́мі́а	,	лй	упз
Плачєнїе Іереміево	,	лй	фкѳ
Іезекіи́ль	,	лй	фад
Дании́ль	,	лй	фок
Осі́є	,	лй	фпг
І҃ѡи́ль	,	лй	фпи
Ама́съ	,	лй	фч
Авді́ѵ	,	лй	фчв
Іѡна́	,	лй	фче
Михе́а	,	лй	фчз
Наѵ́мъ	,	лй	х
Аввакѵ́мъ	,	лй	ха
Софонїа	,	лй	хг
Аггє́ѵ	,	лй	хд
Заха́рі́а	,	лй	хѕ
Малахі́а	,	лй	хвг

А҃ ПО҃КРИФА

Тѡ́вит	,	лй	хде
І҃ѵди́ѳь	,	лй	хиа
Варѵ́х	,	лй	хлк
Посланіа Іереміево	,	лй	хѕ
К҃н҃таръ чело҃в҃ъ, коконн	,	лй	хли
Є҃здра	,	лй	хм
Премудрость соломѡнѵ҃	,	лй	хнк
Премудрость сирахова	,	лй	хѯа

І҃сторіа сѵса́нїи		лй	хча
Пентрѵ́хлѵ́нкн҃, шєзлаврѵ́,		лй	хчг
Маккавеи́стіи: 1 кни́га	,	лй	хчд
Маккавеи́стіи: 2 кни́га	,	лй	ѱдг
Маккавеи́стіи: 3 кни́га	,	лй	ѱле
І҃ѡсифъ	,	лй	ѱм

ТЄСТАМЄ́ТѴ НО́Ѵ

Є҃ѵлі҃е дв҃ кв҃ скріе: Матѳе́	,	лй	ѱна
Є҃ѵлі҃е дв҃ кв҃ скріе: Марко	,	лй	ѱод
Є҃ѵлі҃е дв҃ кв҃ скріе: Лѵ́ка		лй	ѱпн
Є҃ѵлі҃е дв҃ кв҃ скріе: І҃ѡа́нъ	,	лй	ѡре
Фа́нѵѳь апо́столо	,	лй	ѡла
К҃тѳръ рамате́нн	,	лй	ѡне
К҃тѳръ коріѳе́нн: 1 тѵ́ма		лй	ѡзє
К҃тѳръ коріѳе́нн: 2 дѵ́ма		лй	ѡод
К҃тѳръ гѳлатѣ́нн	,	лй	ѡпа
К҃тѳръ є҃фесѣ́нн	,	лй	ѡпд
К҃тѳръ филиппесѣ́нн	,	лй	ѡпз
К҃тѳръ колассѣ́нн	,	лй	ѡч
Паки́л К҃тѳръ солоѵнѣ́нн: 1	,	лй	ѡче
Паки́л К҃тѳръ солоѵнѣ́нн: 2	,	лй	ѡчд
К҃тѳръ тимоѳе́и: 1		лй	ѡче
К҃тѳръ тимоѳе́и: 2		лй	ѡчн
К҃тѳръ тит	,	лй	ч
К҃тѳръ филимо́н	,	лй	ча
К҃тѳръ ѡвреѡ́нъ	,	лй	чв
Є҃пістолиа Лѵ́ки Іа́кѡвле	,	лй	чф
Лѵ́кіе пе́тр҃ 1		лй	чен
Лѵ́кіе пе́тр҃ 2		лй	чѳг
Лѵ́кіе і҃ѡа́нн 1	,	лй	чеі
Лѵ́кіе і҃ѡа́нн 2	,	лй	чзи
Лѵ́кіе і҃ѡа́нн 3	,	лй	чѕг
І҃ѵда	,	лй	чк
Апокалѵ́псъ Лѵ́кіе і҃ѡа́нн	,	лй	чка

A cărţilor dumnezăieştii Scripturi deslușire

Facerea list 1
Ieşirea list 39
Leviticón list 70
Numerili list 93
A doao lêge list 124
Isus Navi list 153
Judecătorii list 173
Ruth list 192
A împărăţiilor: întîia list 194; a doao list 220; a treia list 241; a patra list 265
Paralipómina: întîia list 287; a doo list 308
Ésdra list 336
Neamia list 344
Esthir list 355
Ióv list 363
Psaltirea list 382
Parimiile lui Solomon list 429
Eclisiastís list 446
Cîntarea cîntărilor list 452
Isaia list 455
Ieremiia list 487
Plîngerile Ieremiei list 529
Iezechiil list 534
Daniil list 572
Osie list 583
Ioíl list 588
Amós list 590
Avdíu list 595
Ioná list 595
Mihéa list 597
Naum list 600
Avvácum list 601
Sofónia list 603
Anghéu list 604
Zahariia list 606
Maláhia list 612

APÓCRIFA

Tóvit list 614
Iudíth list 621
Varuh list 632
Poslaniia Ieremiei list 636
Cîntarea celor 3 coconi list 638
Ésdra list 640
Înţelepciunea: a lui Siráh list 652; lui Solomon list 664
Istoriia Sûsánii list 691
Pentru a lui Vil şi Bălaurul list 693
A Maccaveilor: cea dentîi list 694; a doao list 716 [1]; a treia list 733 [2]
Iósip list 740

TESTAMENTUL NOU

Evanghelia după cum scrie: Mathei list 751; Marco list 774; Luca list 788; Ioan list 813
Faptul Apostolilor list 831
(Pavel cea) către rîmlêni list 855
către corinthêni: întîia list 865; a doao list 874
către gălătêni list 881
către efesêni list 884
către filipisêni list 887
către colasêni list 890
Pavel cea către solonêni: 1 list 892 [3]; 2 list 894
către Timotheiu: 1 list 895; 2 list 898
către Tit list 900
către Filimon list 901
către ovrei list 902
Epistoliile 1 list 909
ale lui Iácov: 1 list 912
ale lui Pétăr: 2 list 914
ale lui Ioan: 1 list 916 [4]; 2 list 919; 3 list 919
(Epistoliia lui) Iuda list 920
Apocalipsis al lui Ioan list 921

[1] In text, greşit: 714.
[2] Idem: 735.
[3] Idem: 895.
[4] Idem: 915.

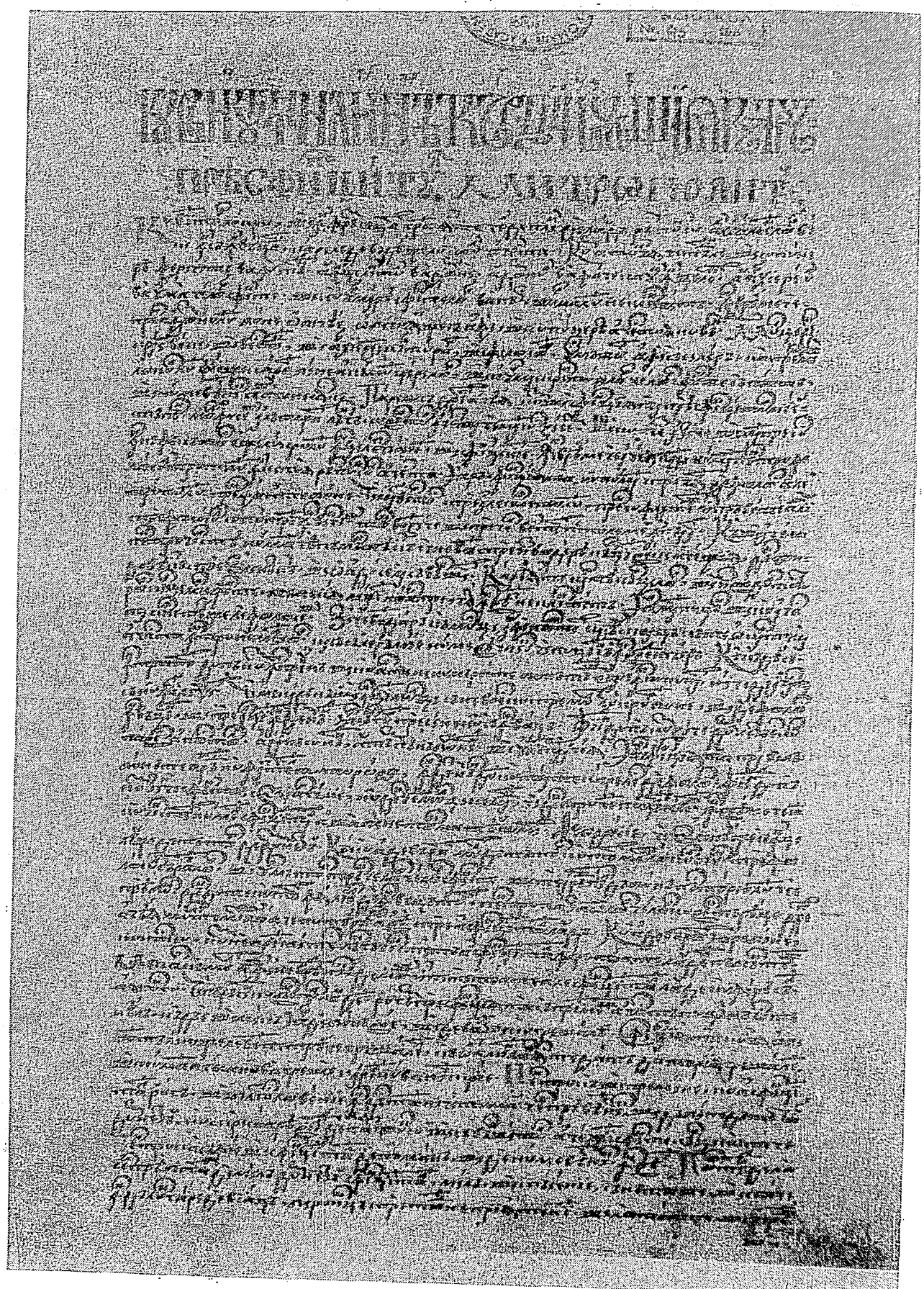

Ms. 45, f. 1 r.-v.

CUVÎNTU ÎNNAINTEA CĂRȚII ACEȘTIIA CĂTRĂ PREASFINȚITUL MITROPOLIT

Cuviitor lucru și înfrămsețat grai iaste cel deplin de laudă răspunsu al oamenilor vechi însă învățați, carele dovădește lucrul acesta cum atuncea cetățile și supunerea fericită va fi cînd au înțeleptul va domni, au domnul va face ca un înțelept, au arhiereul va urma celor sfinte și cu urmarea sfintelor va păzi turma lui neclintită. În vrême ce pren a domnului bune obicêe obiciuiaște-să a fi supunerea acestuia cuvînt, mulți den craii vechi și vestiți și arhierei, cărturari și filosofi următori a fi să siliră ca pren mijlocul lui fiește carele bine a cîrmui țărilor și a urma Scripturilor celor sfinte să poată și nume vêcinic să-ș agonească.

Pare-mi-să drept acêea cum și sfinția ta, preasfințitul mieu stăpîn, mult fuseș alăturat lîngă cuvîntul acesta ce mai sus zisem. Și cutez a zice și mai presus încă făcător ești lucrului înțelepciunii și sfințeniei; în vrême ce aceia crai numai pentru folosul trupului închipuia răspunsul acesta, iară sfinția ta nu numai spre cêle de folos ale trupului pren fapte bune, ci mai vîrtos spre ale sufletului, pren sufletești isprăvi te afli spre folosul supunerii învinciș toc(ma)[1], voi zice, și pre cel vestit Ptolemeu împărat, că și acela pentru cinstea numai cea pămîntească să nevoi spre izvodirea cărții vechi aceștiia, den jidovească spre elinească, și o aduse la săvîrșit, carea iaste cartea cărților și izvodul tuturor cărților sfinte, temeliia legii noastre cea în vêci neclintită. Iar (nu)[2] mai puțin și cu aceasta sufletêște (te)[3] folosiș.

Zice-voi dară că mulți ar fi poftit ca să-ș scoață cîte o carte ca aceasta întru numele lor, ca să le rămîie nume vêcinic, ci puțini să învredniciră. Că cădea-să întru tot, după cum împreună și cu alte nenumărate bunătăți ești încununat, nice de aceasta să nu fii lipsit. Ci măcară că și alții mulți să nevoiescu spre multe lucruri bune și de folos, învățînd și pre alții îndemnînd, iar sînguri pre sine nu să învață, fiind, după cum zice dumnezăiescul Pavel apostol, „aramă sunînd au timpănă buhnind“, și unii ca aceia. Iar sfinția ta pravilă bună te arăți cu faptele tuturora, îndemnîndu-i cu toate carele-s de folos, fiind, după cum zice Sfînta Evanghelie, „nu den cei mulți chemați, ci dintru cei puțini aleși“.

În vrême ce și cu cinstit numele sfinții tale așa bine tocma te-au numit Theodósie, ce elinêște să înțelêge dătător de Dumnezău, că cu adevărat mult dătător, cu tot mijlocul bun, spre folosul săracilor și următor porăncelor celor sfinte, și te arăți pildă bună păstoriului ce e prea bun, dîndu-te cu tot fêliul de învățături pentru paza oilor celor cuvîntărête. Drept acêea, multe mijloace putêre-aș avea spre a sfinții tale laudă, cu adevărat, iară bine cunoscu cum nepriimite-s lîngă cinstită a sfinții tale fire toate laudele pămîntești, măcar că mult aș fi nevrêdnic de m-aș ispiti toate ale sfinții tale laude cu firea să le ajungu.

Ci părăsind cuvîntul laudei, rugăm pre sfinția ta să priimești această puțînă osteneală, că dă e și mică iar de bunăvoie, și de va fi și cu greșale, sfinția ta cu cea obiciuită liniște le vei petrêce greșalele, că oamenilor iaste dată datoriia greșalei și numai acela nu va greși carele nu va nice scrie. Pentru că și pre mine, cu a sfinții tale rugă și blagoslovenie, îndăstoinicitu-m-au cel preavêcinic și dă bine dătător Dumnezău, cu scrisoarea viind, de am ajunsu și săvîrșitul aceștii sfinte cărți cu pace, pentru ca să fie și sfinții tale de pomană și de nume vêcinic în vêci, poftind de la cel preabogat de milă Dumnezău sfinții tale milă și spăsenie, sănătate și pace, îndălungare de viață, biruință spre toți nepriiêtenii și la toate, și cerești/și pămîntești, ca stăpînului mieu milostiv.

---

[1] Omis. Identitatea grafică a primei silabe de aici cu cea din cuvîntul „tocma“ din primul rînd al celui de al patrulea paragraf ne-a condus la întregirea de mai sus, care corespunde și sensului frazei.

[2] Omis (cf. N. A. Ursu, *Noi informații privitoare la manuscrisul autograf și la textul revizuit al Vechiului Testament* tradus de Nicolae Milescu (V), în „Limba română“, XXXVIII (1989), nr. 3 (sub tipar).

[3] În ms., greșit : „le“ (cf. N. A. Ursu, *loc. cit.*).

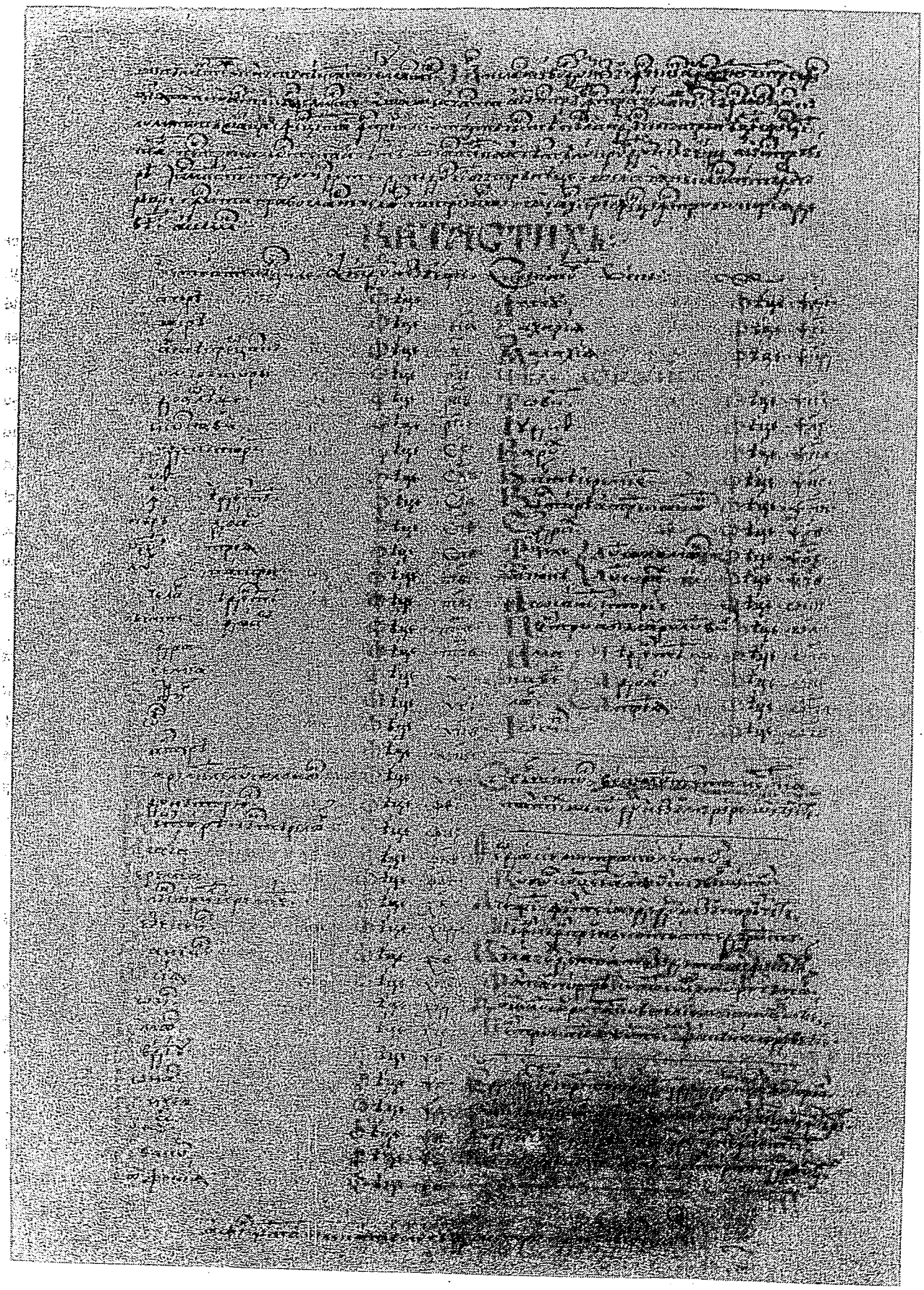

Iar milostivul Dumnezău în ce chip au învrednicit pre sfinţiia ta cu alte cărţi multe, aşa şi aceasta a o isprăvi într-acelaşi chip, să să înmulţască luminată viaţa sfinţii tale, împreună cu toată cinstea, pân-la adînci bătrînêtele sfiinţii tale, pentru ca multe ca acêstea şi altele ca acêstea lucruri dumnezăieşti a să isprăvirea, iară mai apoi spodobindu-te, după dulcile bătrînêţe, şi la cea neclintită împărăţie, în ceata pravoslavnicilor patriiarşi şi arhierei sfinţi, întru bucuriia de vêci, amin!

CATASTIH

de toate cărţile a ceii dumnezăieşti Scripturi Vechi

Facerea	capete 50,	fête 1	Angheu	2,	fête 714
Ieşirea	40,	fête 51	Zaharíia	14,	fête 716
Cartea preoţască	27,	fête 90	Malahíia	4,	fête 724
Numărături	36,	fête 117			
A doao lêge	34,	fête 152	CELE ASCUNSE		
Iisus Navi	24,	fête 185			
Judecătorii	21,	fête 206	Tovit	14,	fête 727
Ruth	4,	fête 228	Iudith	16,	fête 736
A împărăţiilor: Cea dentăi	31,	fête 231	Varuh	5,	fête 751
A doao	24,	fête 259	Cartea Ieremíei	⟨1⟩[1],	fête 756
A treia	22,	fête 282	Cîntarea a trei coconi	⟨1⟩[1],	fête 758
A patra	24,	fête 312	Esdrah	9,	fête 762
A celor lăsate: Cea dentăi	29,	fête 337	Înţelepciunea lui Solomon	19,	fête 776
A doao	36,	fête 361	Înţelepciunea lui Sirah	51,	fête 792
Esdra	10,	fête 392	A Sosanii istorie	⟨1⟩[1],	fête 828
Neemía	13,	fête 400	Pentru a Bălaurului Vil	⟨1⟩[1],	fête 830
Esthir	10,	fête 413	A Macaveilor: Cea dentăi	16,	fête 831
Iov	42,	fête 422	A doao	15,	fête 859
Psaltirea	⟨150⟩[1],	fête 445	A treiia	1,	fête 881
Parimiile lui Solomon	31,	fête 499	Iósip	19,	fête 892
Adunătoriul	12,	fête 519			
Cîntarea cîntărilor	8,	fête 526			
Isaía	66,	fête 529			
Ieremía	52,	fête 573			
Plînsorile Ieremíei	5,	fête 620			
Iezecheil	48,	fête 624			
Daniil	12,	fête 672			
Osiia	14,	fête 687			
Ioil	3,	fête 694			
Amos	9,	fête 696			
Avdiu	1,	fête 702			
Ionas	4,	fête 703			
Mihéa	7,	fête 704			
Naum	3,	fête 708			
Avacum	3,	fête 710			
Sofoniia	3,	fête 712			

Săvîrşitul *Vechiului Testament catastih* şi lui Dumnezău mărire şi cinste

Theodósie mitropolitul,
Cu bun cuget i-au ajunsu săvîrşitul
Aceştii sfinte şi de Dumnezău porăncită
Şi încă împreună cu toate dăruită.
Că la cel de toate ziditor şi făcător,
Fost-au pururea cu tot sufletul rugător.
Domnului s-au rugat cu veselie şi cu cucernicie
Pentru ca să-i ajute să-ş facă nume de vecie.

Eu, Dumitrul scriitoriul,
Luai de la Domnul ajutoriul,
Robul sfinţii tale smerit
Cu tot lucrul acesta m-am întărit,
Lui Dumnezău ca să-m ajute m-am rugat neîncetat
Şi pururea cu toată *Scriptura* mi-au ajutat.

A sfinţii tale plecată slugă, Dumitru Dălgopolscom.

[1] Loc gol în ms.

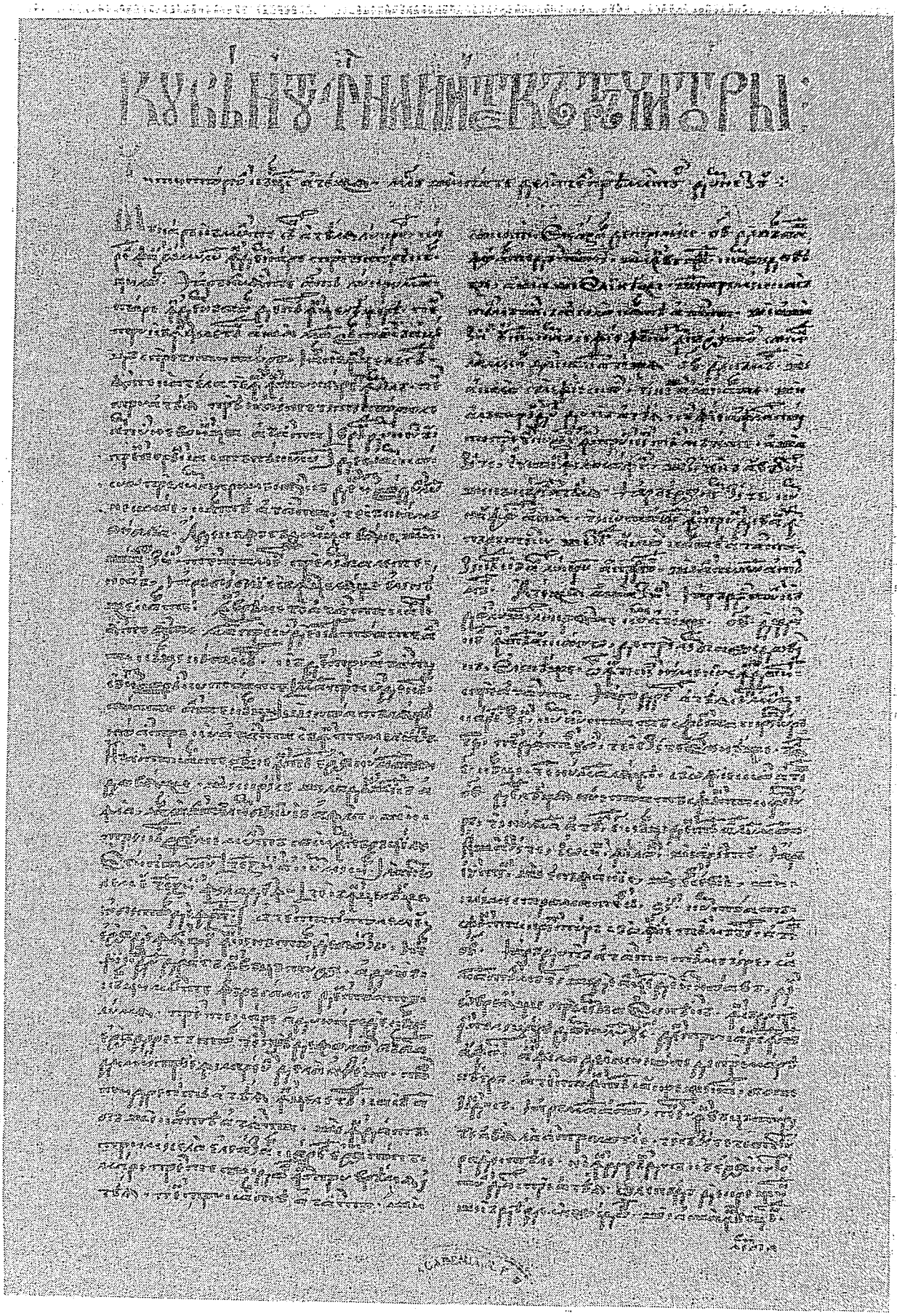

Ms. 45, f. 456 r.- 457 v.

CUVÎNTU ÎNNAINTE CĂTRĂ CI⟨TI⟩[1]TORÎ

CITITORIUL CĂRȚII ACEȘTIA, MILĂ ȘI PACE DE LA CEL PREAMILOSTIV DUMNEZĂU!

Măcară că multe sînt acêlea lucruri carele fac omului îndemnare spre citirea cărților, iară nu iaste alt lucru mai tare îndemnător decît înțelêgerea, pentru că, înțelegînd, așa mai vîrtos să ațîță spre cititură, iar neînțelegînd, iaste ca cela ce în întunêrec îmblă.

Pentru acêea, preaiubite cititoriule, am pus nevoința aceasta (vrînd Dumnezău pren porânca stăpînului)[2], de o am scosu-o pre limba rumănească den izvodul lui Necolae cartea aceasta ce să chiamă *Biblia*, adecă „Făgăduința vêche", și-i zic *Testament* pre limba letenias⟨c⟩[1]ă, iară *Biblie* să înțelêge elinêște *carte*. În vrême ce aceasta carte iaste, iaste mai presus decît toate alte cărți cîte sînt, că dentru aceasta să izvorăscu toate (mai presus decît toate alte cărți)[2], și toată lêgea noastră cu aceasta să întemeliază.

Aceasta carte vêche întăi era numai jidovêște, și scrisă și la dînșii să afla, iar la altă limbă nu să afla. Și trecînd vrême multă, sosi împărățiia Eghiptului (ce-i zic acum Misir)[2] la Ptolemeu, ce-i zic Filadelfu (ce să înțelêge „iubitor de frați")[2]. Acesta Ptolemeu era de fêl grec, închinător de bozi, iar fiindu-i dragă învățătura, adună cărți multe, fără samă, den toată lumea, preste care adunare de cărți era diregător cel prea de folos bărbat Dimitrie Filaréul de la Athína. Pofti drept acêea, înțelegînd ca să aibă și cartea aceasta, și îndată trimise la Eleázar, carele era popă mare preste jidovi întru vrêmea acêea, pentru cartea aceasta. Și/socoti Eleázar de trimise 72 de bărbați foarte dăstoinici și învățați, cum jidovêște așa și elinêște; și-i trimise ca să tălmăcească acoló cartea aceasta. Și așa zic unii cum să le fie făcut împăratul sosind la Misir dascalii aceștia, 72 de cămări, și acolo să le fie scos cineș a sa carte și, alăturîndu-le după acêea, să s⟨ă⟩ fie aflat toate pre un cuvînt într-un chip tălmăcite. Așa zice Iustin filosoful și zice că au văzut și cămările acêlea. Iară Eronim zice cum n-au fosa așa, ci cu toții într-un divan împărătescu șezînd au scos cartea aceasta, zicînd că alt lucru-i a proroc și altulu-i a tălmăci. Aceștia așa zic. Iară dăstul că doslușit lucru iaste cum acești 72 de dascăli întăi au scosu-o de pre limba jidovască elinêște, ori în c chip, nime nu e îndoit spre aceasta.

Iară drept acêea sînt mulți carii zic cum nu toată *Sfînta Scriptură* ci *Pendátevhos*, ce să zice elinêște cêle 5 cărți ce-i numai lêgea, să o fie scos acești 72. Deci lêgea nu e toată *Sfînta Scriptură* ci numai acêle 5 cărți dentăi ale lui Moisi. Așa zice Iosip, Filon ș Aristeu, iară Iustin, și Epifánie, și Evsévie și Clími *Stromatevsă*, dzic cum toată *Sfînta Scriptură* să c fie tălmăcit acești 72.

Iară după aceasta tălmăcire s-au mai tălmăcit și de alții de iznoavă den ovreiêște pre limba elinească, însă după înpelițarea Domnului Hristos, dentru carii întăi au fost Acfíla de la Sinópi, de pre Marea Neagră. Acesta întăi s-au creștinat, botezîndu-să, iară mai apoi, pentru învățătura ce avea la astrologhie, ce să zice cetetura de stêle, neîndurîndu-să, că era cu totul dat spre acêea, să lepădă de creștini și să dêde la jidovi. Și așa, învățînd/limba și cartea ovre-

---

[1] Omis.
[2] Paranteze în text.

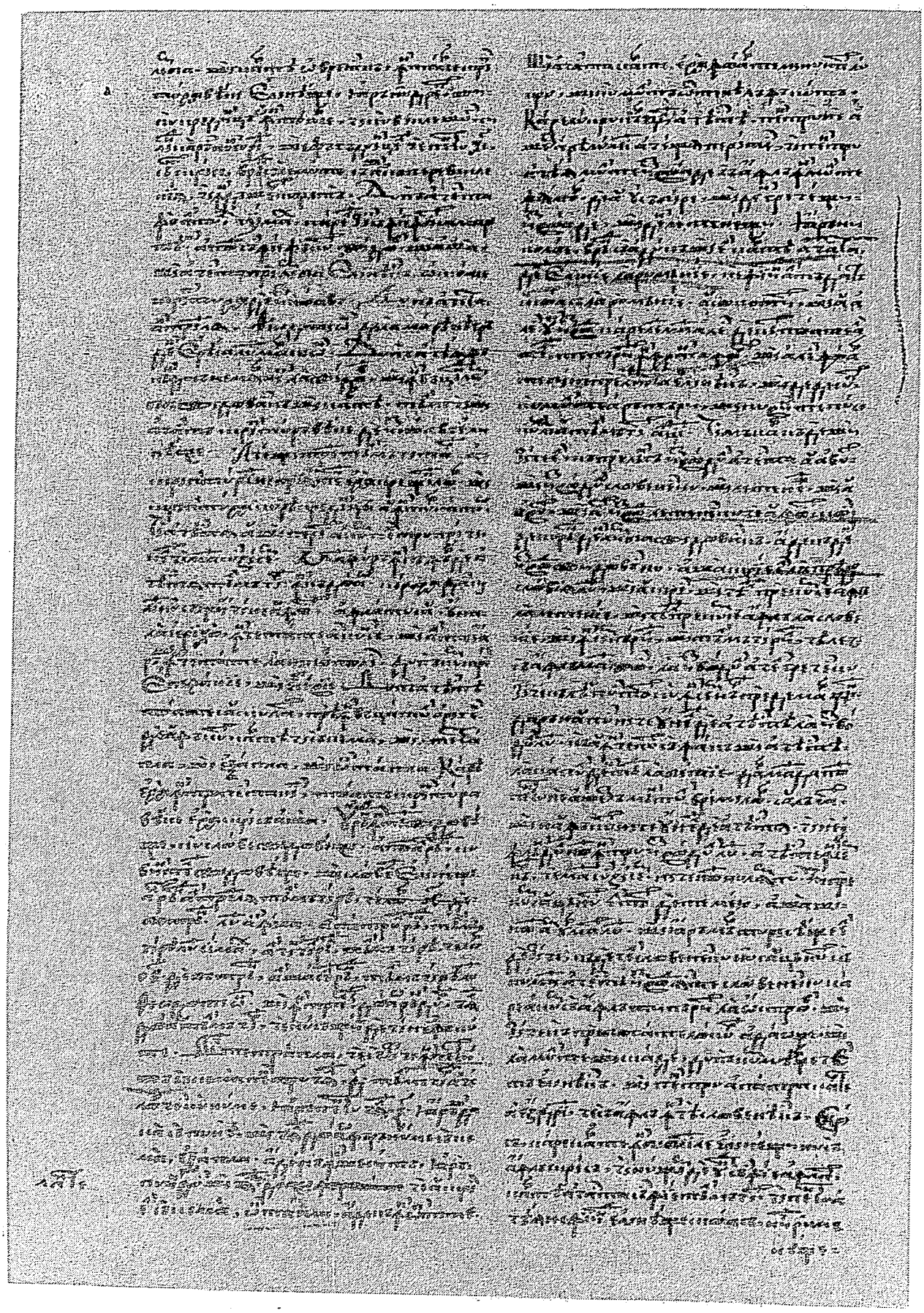

iască, întoarse *Scriptura Vêche* elinêşte, iară nu drept şi cu credinţă o întoarse, ci cu vicleşug, silind ca răspunsurile şi făgăduinţele ce pentru Hristos sînt scrise, vrînd să le mute, să-ş acopere vicleniia ; ci în dăşert cugetă.

După acesta fu altul, Símah, carele zic să fie fost samaritean, apoi să-l fie făcut jidov, şi aşa şi acesta pre limba elinească o scoase *Scriptura* de iznoavă.

După acesta, al treilea, Theodotion de la Marea Neagră, den Erêsa lui Marchion, după acêea făcîndu-să nemêrnic la jidovi şi învăţînd limba jidovască şi cartea, tălmăci şi această *Scriptură Vêche* de iznoavă elinêşte.

Aceşti trei tălmăcitori ai *Scripturii* nepriêteni era creştinilor şi *Scriptura* cu rea credinţă au înturnatu-o. Ci acêstea au şi perit acum pentru prícinile ci mai sus zisem.

Mai fură încă, făr-de acêstea tălmăciri, încă doao cărora dascalii nu să ştiu cine au fost. Aflatu-s-au una la Ierihó, în cetate ascunsă, şi alta iarăş în cetate la Nicópolis, după cum scrie Epifánie şi Evsévie.

După acêstea toate, s-au sculat preaînvăţatul Órighen de au făcut cartea ci să chema şi *Tetrápla* şi *Exápla* şi *Octápla,* carea era într-acesta chip : toată *Scriptura Vêche* era scrisă aşa : un rînd întăi jidovêşte, cu slove jidoveşti, apoi alt rînd cuvintele jidovêşte şi slovele elineşti, alt rînd, al treilea, tălmăcirea[1] lui Acfíla, al patrule rînd tălmăcirea lui Símah, al cincile rînd tălmăcirea celor 72 de bătrîni, al şasele rînd tălmăcirea lui Theodotion şi într-alte doao rînduri cêle doao tălmăciri ce nu să ştiu de cine-s făcute. Deci *Tetrápla,* ce să zice înpătrită, să chema pentru cêle 4 tălmăciri a celor ce-s cu nume, iară pentru cêle 6, iarăş, dacă să punea şi cêle doao fără nume, să chema *Exápla,* adecă înşesită ; iară puindu-s(ă) şi cêlelalte doao[2] ce au scris el, să chema *Octápla,* adecă înoptită./Şi aceasta carte era foarte minunat lucru şi cu multă osteneală făcută. Care lucru cărţile acêstea pentru neaşezarea lumii aceştia perite-s, ci pentru acêea multe izvoade să află în multe fêliuri, de au usăbire şi den greceşti izvoade şi den leteneşti.

Iară Nicolae, vrînd să aducă şi el cartea aceasta den elinie la rumăníe, nefiind altă dată scoasă la rumăníe, au socotit şi au ales un izvod carele-i mai ales decît toate altele, tipărit în Frangofort şi ales foarte bine pre limba elinească, şi dedesupt cu multe arătări şi cuvinte puse cum li-au tălmăcit alţii.

Ci măcar că deşi zice el că pre lîngă izvodul acesta au avut şi izvodul slovenescu şi leteneşte şi au avut şi alt izvod letenescu, ce au fost scos de curînd den limba jidovască, adecă den izvod jidovăscu, aşa scrie el la prêdoslóviia lui, şi au scris şi cêle precum să află la leteníe şi cêle precum să află la sloveníe şi însemnările şi tălmăcirile cêle ce să află mai jos la izvodul acel grecescu, zice că le-au pus tot cu însemnări pre de margine, dară n-au pus nice unele de acêstea la izvodul lui ; că au început să facă şi acêstea la capul dentăi, la *Bitie,* dar mai d-apoi pentru neaşezămîntul vremilor s-au lăsat şi n-au făcut nice unele de acêstea. Ci neaflîndu-le noi întru izvodul lui acêste însemnări ce mai sus zisem, nice noi nu le-am pus, ci precum s-au ţinut el tot de temeiu, aşa şi noi am urmat lui.

Şi iară mărturisêşte el de zice că de cel slovenescu nu s-au ţinut, că numai acest izvod iaste slovenescu care acum să află tipărit la Óstrov, şi zice că pre bogate locuri adaoge şi la multe şi scade, după cum mêrge ceastă elinească. Şi pentru *A patra carte a Ezdrii,* ce să află în cea slovenească scrisă, care carte în *Bibliile* elineşti nu să află scrisă, ci nu ştim de unde să s(ă) fie aflat cartea aceasta să s(ă) fie tălmăcit, ci pentru acêea nefiind elinêşte scoasă, nice

[1] Urma : „celor 72 de bătrîni", care a fost şters apoi.
[2] Urma : „fără nume", care a fost şters apoi.

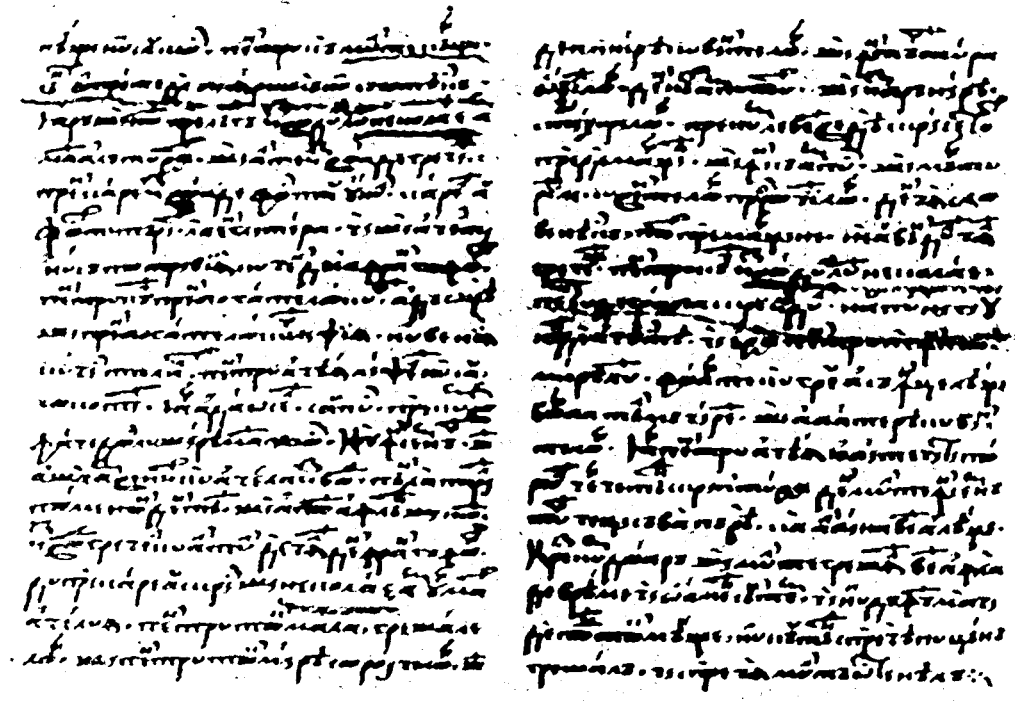

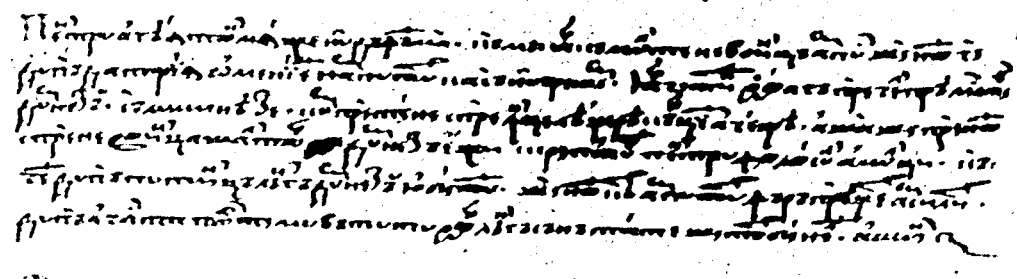

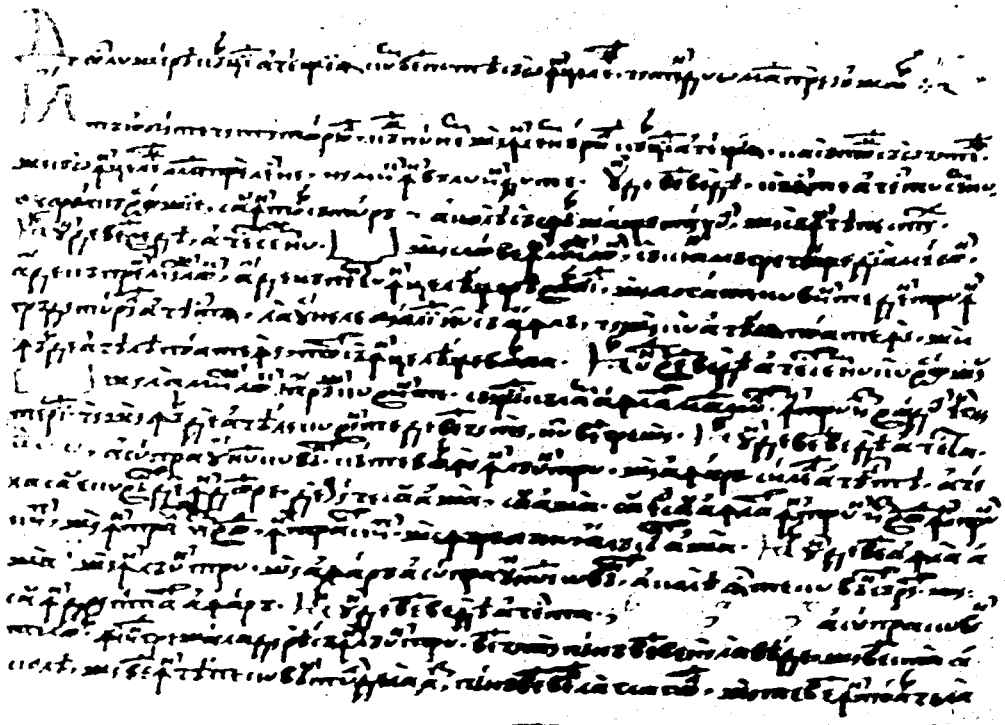

rumânêşte nu s-au scos, pentru că multe cărţi sînt oprite de bisêrică să nu să citească.

Iară şi noi pre lîngă izvodul lui Necolae am mai alăturat şi alte izvoade greceşti, pren care izvoade fost-au unul carele au fost tipărit la Englitéra, ci şi acesta nu să potriviia cu cel de la Frangofort, pentru căci pren bogate locuri adăogea şi pren bogate locuri lipsiia, nu veniia cu cestalalt; pentru acêea lipsele nu s-au socotit, iar adaosele s-au pus precum vom face doslușirea mai jos, cu însemnări. Şi aşa am venit cu acela izvod păn-la *Paralipómenon dentăi*, şi apoi aflînd şi noi izvod grecescu, altul de cêle den Frangofort, dupre care au scris şi Necolae, am urmat aceluia pentru tocmala greşalelor şi pentru tocmirea soroacelor şi deplinirea cuvintelor şi întăritura óxiilor den cît am putut, şi izbrănirea stihurilor precum le vei vedea scrise tot pre margine; şi încă am pus mărturiile cuvintelor prorociilor den cea slovenască, tot pre margine, neavîndu-le cêle greceşti; pentru căci izvodul lui Necolae, pentru degraba scriindu-l, n-au pus nici unile de acêstea, ci era pentru neîntocmirea lui foarte cu greu a să înţelêge vorba tălmăcirei şi abaterea cuvintelor.

Iar pentru acêea, iubite cititoriule, cercetînd *Scriptura*, den multe însemnături ce ţi să va părea ca albina vei alêge. Crez cum doară şi multe greşêle vei afla, de vrême ci oameni sîntem, ci nu dăfăima, ci, de poţi, tocmêşte, nu căutînd spre cea puţînă greşală, ci spre cea multă osteneală.

Pentru acêea, tocmêşte, nu dăfăima, că măcar că multe nevoinţă am pus şi noi, ci după datoriia omeniei n-am putut ca să nu greşim. Iar citind, roagă pre cel preamilostiv Dumnezău să luminêze, cum pre tine spre înţelêgerea cărţii aceştia, aşa şi pre noi, spre nevoinţa ş-altor dumnezăieşti scripturi pentru folosul a mulţi. Că ce-i după putinţă, lîngă Dumnezău iubitu-i. Şi noi, cît am putut, fără prêget am silit. După aceasta, poftimu-vă tuturor lîngă sănătate şi tot binele, amin!

Doslușirea cărţii aceştiia cum vei putea să o înţelegi, citindu-o mai pre iuşor

Iată, iubite cititoriule, că-ţi punem şi însemnările cărţii aceştiia ca să poţi să o citeşti şi să o înţelegi mai pre lesne, nimic învăluindu-te.

Unde vei vedea că iaste acestu semnu [*punct roşu în ms.*], soroacă roşie sau întorsătură [*virgulă roşie*], acolea să sfîrşaşte stihul şi să începe stih. Iar unde vei vedea acest semnu ⌊ ⌋ şi slove în mijloc să chiamă grecêşte *diaméson*, adecă „pren mijloc", adecă pentru înţelêgerea vorbii şi bogate cuvinte dentru îngrăditurile acêstea la unele *Biblii* nu să află, ci şi cu acêlea poate fi şi făr-de acêlea poate fi, tot să înţelêge vorba. Iar unde vei vedea acest semnu cu roşiu [ ] şi la mijloc iarăş cuvinte, să ştii că l-am aflat mai mult întru izvodul Englitérii, ci şi făr-de acêle cuvinte de vei citi nu vei greşi. Iar unde vei vedea acesta U U U [*cu roşu*] asupra unui cuvînt, cîte vor fi înlăuntru şi afară *silele* acêstea, acela sau e cuvînt de îndoire, de zice sau aşa, sau aşa, sau el s-au aflat într-un izvod într-un chip, şi într-alt izvod într-alt chip şi fără bănuială sînt aşa. Iar unde vei afla aşa : U [*cu roşu*] şi înlăuntru şi afară asupra unui cuvînt, acolea iaste cuvînt sărit şi s-au îndreptat afară. Iar unde vei vedea acesta : v, a, g [*cu roşu*] asupra cuvintelor, fiind greşala direasă înlăuntru vei citi pănă vei veni la *vêde* şi vei sta acolea şi vei începe cuvîntul de la *az* pănă vei veni la *glagole*, şi te vei întoarce la / *vêde* şi vei citi pănă ce vei veni la *az* şi apoi vei îndrepta cu-

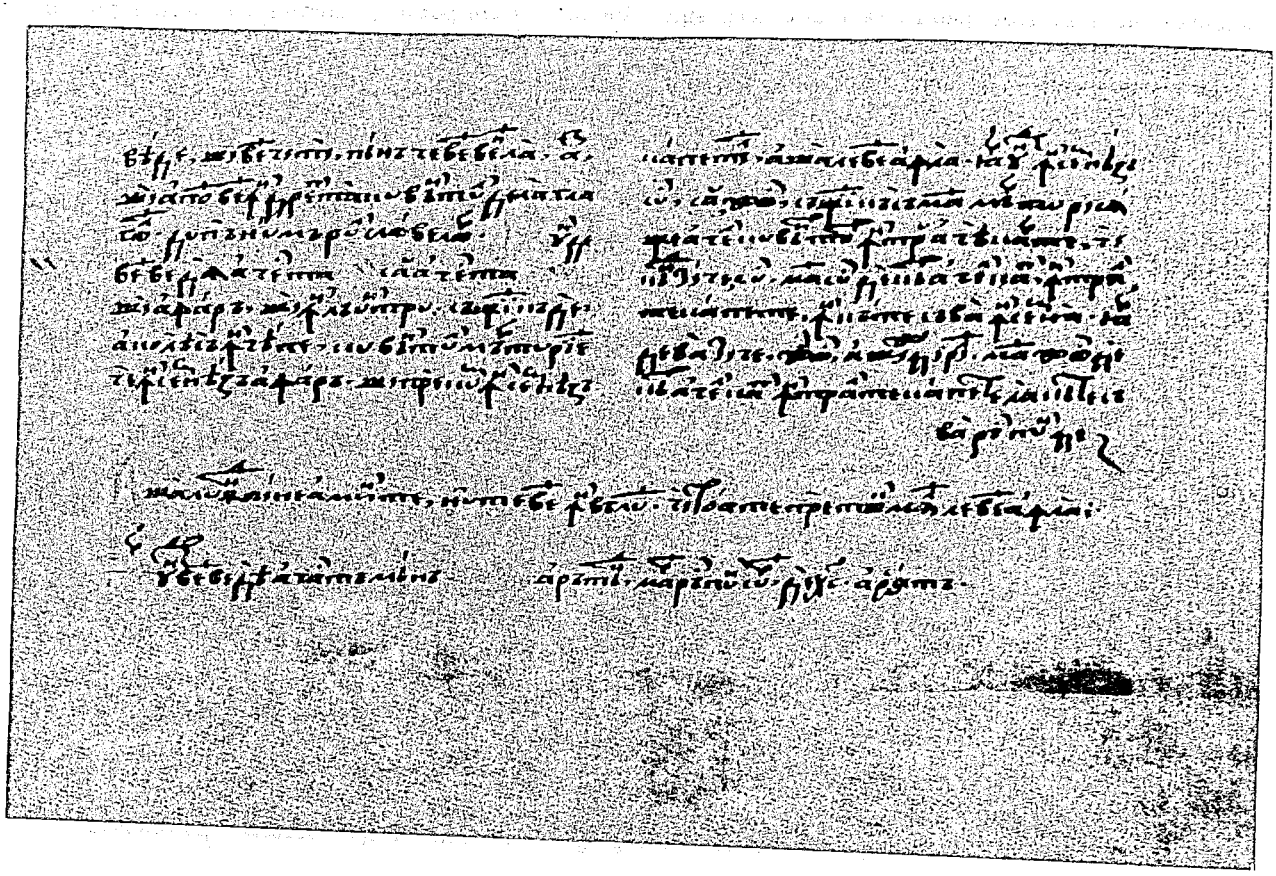

vîntul de la *glagole* după numărul slovelor. Iar unde vei vedea acesta ⟍ [*cu roşu*] sau acesta ⟍⟋ [*cu roşu*] şi afară şi înlăuntru, să ştii că de acoleá să încêpe cuvîntul mărturiei ce însemnează afară, şi precum însemnează capetele aşa le vei afla. Iar unde însemnează *sus* sau *jos*, să ştii că să mai mărturisêşte acel cuvînt tot întru acea carte, ci cînd zice *sus*, mai sus decît acel cap într-alte capete în cîte să va însemna, iar de va zice *jos*, aşijdirile mai jos decît acel cap într-alte capete la cîte să va răspunde.

Aşa luînd bine aminte nu te vei învălui, ci toate pre tocmêle le vei afla.

Iar unde vei vedea această mînă arătînd [*o mînă desenată cu roşu*] mari răspunsuri de Hristos arată.

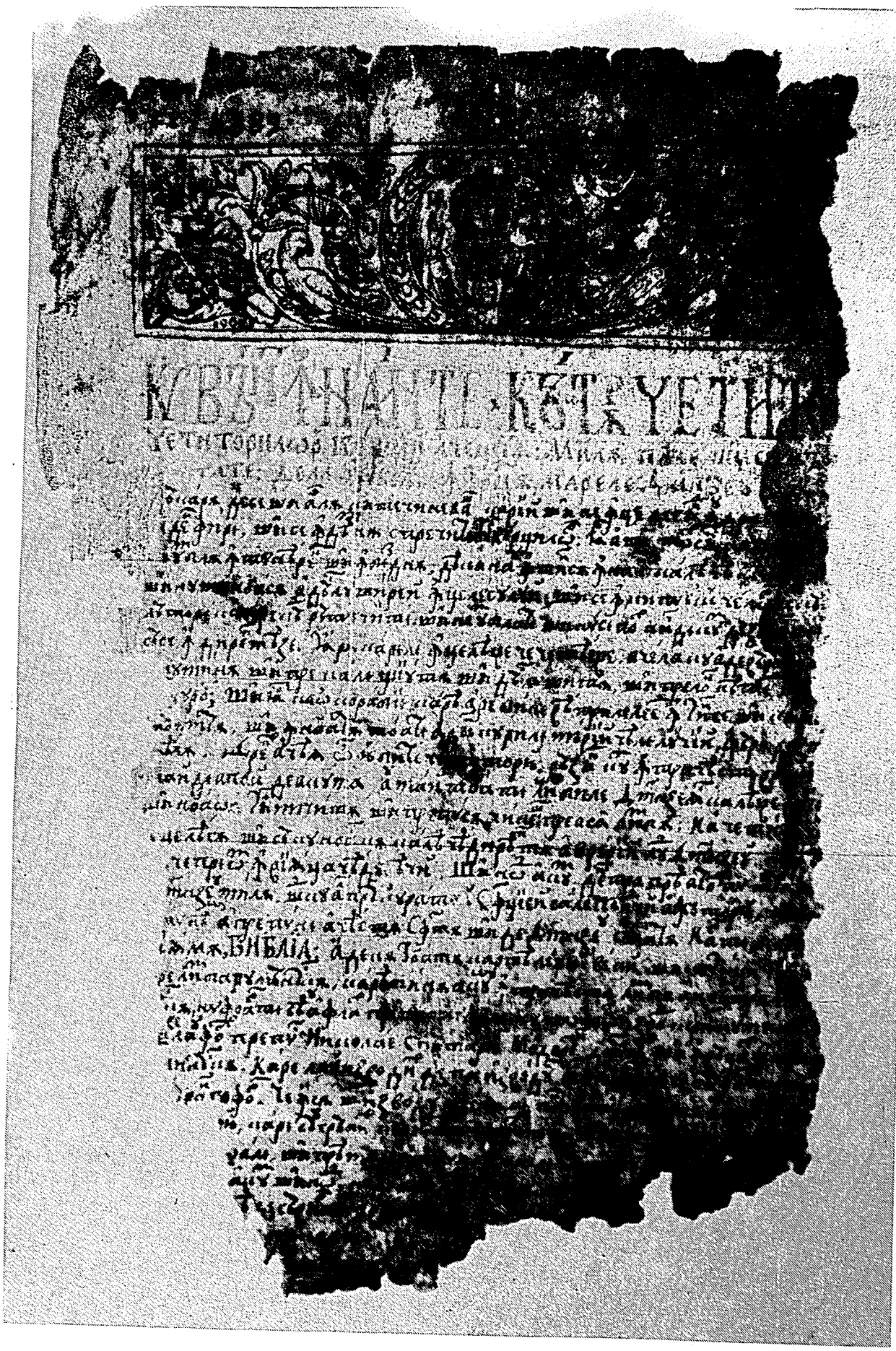

Ms. 4 389, f. 1 r.-v.

CUVÎNT ÎNAINTE CĂTRĂ CETITOR

CETITORILOR CĂRȚII ACEȘTIIA : MILĂ, PACE ȘI SĂNĂTATE DE LA UNUL ÎN TROIȚĂ MARELE DUMNEZEU !

Măcară de se și află cîte cinevaș carii și neînțelegînd au dragoste den fire și se îndeamnă spre cititul cărților, iar așa tot sînt ca ceia ce umblă în ⟨în⟩[1]tunêrec și în bezdnă, deaca n-au întinsă înainte calea cea nêtedă și luminoasă a dăslușirei înțelesului și se închipuiesc celor ce călătoresc pre căi rătăcite și neumblate și nu se pot nicidecum dăzvoalbe să se îndireptêze. Iară carele înțelêge ce cetêște, acela cu adevărat umblă ⟨în⟩[2] lumină și pre cale știută și dăslușită și pre loc nêted și ⟨căl⟩[2]duros și iaste ca o corabie carea are bine vêtrilele ei întinse și cîrmă tocmită și înoată toate adîncurile mării cêle lucii fără de zminteală. Drept acêea, o, iubite cetitoriu, văzînd cum într-acêste vremi mai de apoi, de acuma au mai toate limbile dumnezeiasca lêge vêche și noaoă tălmăcită și prepusă cineș pre a sa limbă ca, cetind, să înțeleagă și să cunoască calea cea direaptă a vrerii lui Dumnezeu, carea duce pre om în viiața cea de vêci, și noi, acum, dentr-a prea a tot putêrnic Dumnezeu milă și cu al Preacuratei Sfinției Sale Maici ajutoriu, nevoitu-ne-am a prepune această sfîntă și de Dumnezeu suflată carte carea ⟨se⟩[2] cheamă *Biblia*, adecă toată cartea legii vechi și cu toți prorocii, pre limba rumănească, carea pînă acum într-această limbă a noastră rum⟨ănea⟩[2]scă nu foarte se-au aflat prepusă, fără numai un izvod scris cu mîna, p⟨re c⟩[2]are l-au fost prepus Nicolae, spătariul moldovean, dascal și învățat în limba elinească, care l-au izvodit de pre izvodul elinesc ce se-au fost tipărit ⟨în⟩[2] Frangofort. Ce însă și izvodul acesta pentru multa pripă a acelui pre⟨puitor⟩[2]iu, care se-au grăbit curînd a și tălmăci și a și scrie, aflatu⟨-s-au multe gre⟩[2]șale și prea mare învăluială, care era lucru foarte cu greu a î⟨nțelege. Deci⟩[2] acum și noi, nu doară pentru vreo știință a noastră sau . . . . . .[2] dascaliia desăvîrșit a vreunii limbi streine . . . . . .[2] această sfîntă carte. Căci că în . . . . . .[2] ⟨cuvintele cêle⟩ întunecate nu le-am . . . . . .[2] îngrozindu-i . . . . . /

[1] Omis în ms.
[2] Rupt în ms. Pentru întregirea unor cuvinte, cf. și textul publicat de Dan Simonescu, în „Glasul bisericii", An. XVIII (1959), nr. 1, p. 123—125.

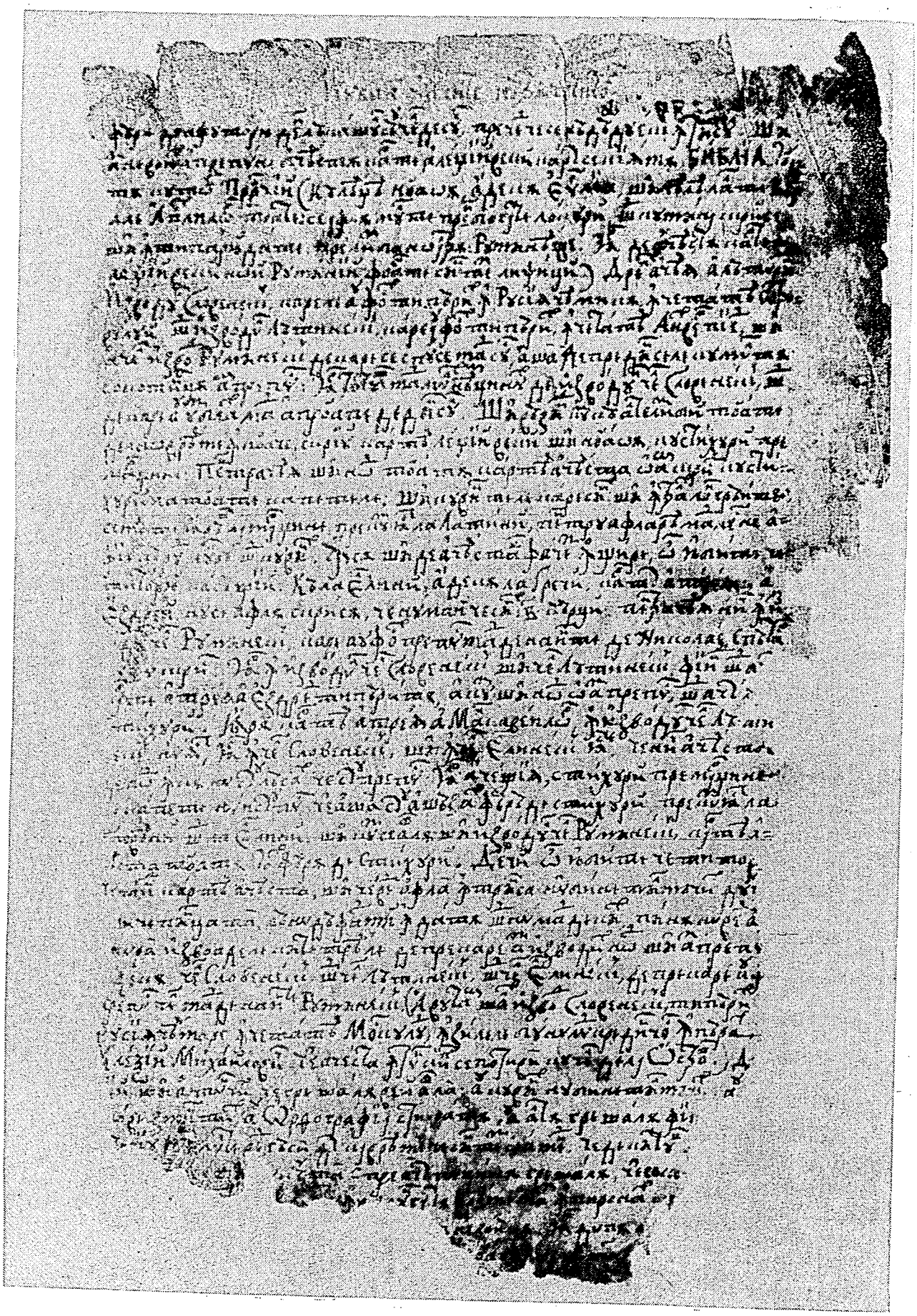

fără de ajutoriu den lăcașul său cel de sus pre cei ce se nădăjduiesc într-însul. Și am nevoit a prepune această carte a legii vechi carea se chiiamă *Biblia*, toată, cu toți prorocii (că lêgea noaoă, adecă Evanghelia și celelalte cărți ale apostolilor, toate, se află multe pren bogate locuri, și cu mîna scrise și în tipariu date pre limba noastră, rumânêște, iar de această carte a legii vechi, noi, rumânii, foarte sîntem lipsiți)[1]. Drept acêea, alăturînd izvodul slovenesc carele au fost tipărit în Rusiia cea mică, în cetatea Ostrovului, și izvodul lătinesc, care au fost tipărit în cetatea Antverpiei, și acel izvod rumânesc, de care se spuse mai sus, așa de pre dînsele cu multă socotință am prepus. Iar totuș mai mult ne-am ținut de izvodul cel slovenesc și de care au umblat mai aproape de dînsul.

Și văzînd cum că alte limbi toate de la o vrême încoace scriu cartea legii vechi și noao cu stihuri pre margine, pentr-acêea și noi toată cartea aceasta o am scris cu stihuri la toate capetele, și cuvintele care sînt și într-alt loc grăite semnate iarăș la margine, precum iaste la latini, pentru aflarea mai lesne a fiecărui lucru și cuvînt.

Însă și de aceasta-ț facem în știre, o, iubite cetitoriu, ca să știi că la ellini, adecă la greci, cartea a treia a Ezdrei nu se află scrisă, ce numai ce sînt 2 părți. Pentr-acêea nici în izvodul cel rumânesc, care au fost prepus mai denainte de Nicolae spătaru, nu fu scris, iar în izvodul cel slovenesc și cel lătinesc fiind și acea ⟨p⟩[2]arte a treia a Ezdrei tipărită, acum și noi o am prepus și acêea ⟨cu⟩[2] stihuri.

Iară cartea a treia a Maccaveilor în izvodul cel lătinesc nu iaste, iar în cel slovenesc și în cel ellinesc iaste. Ce nici aceasta de noi încă nu se-au lăsat, ce se-au prepus ; iar acestiia stihuri pre margine, la capete, nu i se-au pus, ce așa se-au așăzat fără de stihuri, precum iaste la slovêni și la ellini și cum se află și ⟨în⟩[3] izvodul cel rumânesc cartea aceasta toată tot fără de stihuri.

Deci, o, iubite cetitor⟨iu⟩[2], cetind cartea aceasta, și ce vei afla într-însa nu bine tălmăcit după ⟨p⟩[2]ricepînța ta, să nu dăfaimi îndată și numaidecît pînă nu vei a⟨lă⟩[2]tura izvoadele cîte trêle de pre care am izvodit noi și am prepus, adecă cel slovenesc și cel lătinesc și cel ellinesc, de pre care au fost prepus cel mai denainte rumânesc.

(Avut-am ș-alt izvod slovenesc tipărit în Rusiia cea mare, în cetatea Moscului, în zilele bunului credincios împărat Alexii Mihăilovici ; ce acesta într-un chip se potrivi cu cel de la Ostrov)[1].

D⟨ec⟩[2]ii și atunci ce greșală vei afla, au cuvînt nu bine tălmăcit, au ⟨sl⟩[2]ovă zmintită, au orthográfia stricată au altă greșală fii . . . .[2] iuia multe vei găsi deaca vrême ce sîntem oameni. Ce decîtu-ț . . . .[2] iartă . . . .[2] și ⟨n⟩[2]u căuta spre acea puțină greșală, ce socot⟨ește cea⟩[2] . . . . . [2] îndelungată vrême m-am împironat . . . . . [2] nevoință, iar după d . . . . . [2] roagă pre Dumnez⟨eu⟩[2] . . . . . [2]. . . . . [2] i . . . . . [2].

[1] Paranteze în ms.
[2] Rupt în ms.
[3] Omis.

EDIȚIA 1688, pag. 1, col. I

†

DUMNEZEIASCA SCRIPTURĂ, VÊCHE ȘI NOAUĂ FACEREA

CAP 1

1. De-nceput au făcut Dumnezău ceriul și pămîntul.

2. Iară pămîntul era nevăzut și netocmit. [3]. Și întunêrec zăcea deasupra preste cel fără de fund și duhul lui Dumnezău să purta deasupra apei.

3[4]. Și zise Dumnezău : „Să să facă lumină !“ Și să făcu lumină.

4[5]. Și văzu Dumnezău lumina că iaste bună ; și osebi Dumnezău între mijlocul luminii și între mijlocul întunêrecului.

5[6]. Și numi Dumnezău lumina zio, și întunêrecul numi noapte. Și să făcu sară și să făcu dimineață, zî una.

6[7]. Și zise Dumnezău : „Facă-se întăritură în mijlocul apei și să fie osebitoare între apă și între apă“. Și să făcu așa.

7[8]. Și făcu Dumnezău întăritura și osebi Dumnezău între mijlocul apei care era supt întăritură și între mijlocul apei ce era deasupra întăriturii.

8[9]. Și numi Dumnezău întăritura ceriu ; și văzu Dumnezău că iaste bine. Și să făcu sară, și să făcu dimineață, zi a doa.

9[10]. Și zise Dumnezău : „Adune-se apa cea de supt ceriu într-o adunare și să să ivească uscatul !“ Și să făcu așa. Și să adună apa cea de supt ceriu la adunările ei și să ivi uscatul.

10[11]. Și numi Dumnezău uscatul pămînt, și adunările apelor numi mări. Și văzu Dumnezău că iaste bine.

11[12]. Și zise Dumnezău : „Răsară pămîntul buruiană de iarbă sămănătoare, sămînță după fêliu-ș și după asămănare-ș și lemn roditoriu făcînd roadă, căruia sămînța lui într-însul după feliu-ș pre pămînt“. Și fu așa.

12[13]. Și scoase pămîntul buruiană de iarbă sămănătoare, sămînță dupre fêliu și dupre-asemănare, și lemn roditoriu, care face roadă, căruia sămînța lui într-însul dupre neam pre pămînt. Și văzu Dumnezău că iaste bine.

13[14]. Și să făcu sară și să făcu dimineață, zi-a treia.

14[15]. Și zise Dumnezău : „Facă-se luminători întru / întăritura ceriului spre luminarea pământului ca

†

ДУМНЕЗЕЇСКЇЙ СКРИПТУРЪ
ЕЂКЄ ШЇ НОЇУЖ
ФЇЧЄРЪ

К А̀ П̀ , А̀ .
ѣнчпъ ѧ̀ ѳ҃кѣ ѧ̀мнєзъ҃ чѣрюлъ шн
пѣмѧ́нтѹ́л . Ѩ̀рѣ пѣмѧ́нтѹ́л
ѣ̀рл нѣєвзѹ́тъ шн нѣтоукмѝнтъ .
Шн ѳ̀тѹ́н бѣѣ́ зѣ́ѣ дѣѣ́ѹ̀рл пре
бѣ чѣль ѳ̀тѣръ дѣ ѳѹ́нды , шн дѣ́хъ̀л
лѹ́н ѧ̀мнєзъ҃ єѣ пѹ́рта дѣѣ́ѹ̀рл
а̀пѣ́н . Шн зѝсѣ ѧ̀мнєзъ҃ ѝѣѣ
ѳ̀ѡ҃ѣ лѹ́мѝнѣ , шн єѣ ѳѣѣ́ лѹ́мѝнѣ . Шн
бѣзъ ѧ̀мнєзъ҃ лѹ́мѝнл ѝѣ ѳ̀ѡ҃ѣ бѹ́нѣ , шн ѻ҃бѣ
вн ѧ̀мнєзъ҃ ѳ̀тѣ мнѧ́лѹ́ лѹ́мѝнѣй , шн ѳ̀тѣ
мнѧ́лѹ́л ѳ̀тѹ́нѣѣѣ́лѹ́н . Шн нѹ́мн ѧ̀мнєзъ
лѹ́мѝнл зѝѡ , шн ѳ̀тѹ́нѣѣѣ́л нѹ́мн нѡ́лѣ ,
шн єѣ ѳѣѣ́ сѧ́рѣ , шн єѣ ѳѣѣ́ ѧ̀мѝнѣ́ць , зѣ́ѣ
ѹ̀нл . Шн зѝсѣ ѧ̀мнєзъ҃ , ѳѧ́кѣѕѣ ѳ̀тѣрѝѹ́ѕ
ѳ̀мѝжлѕѹ́лѣ а̀пѣй , шн єѣ ѳѣѣ́ ѡ̀ѕѣѣнтѡ́лѣ
ѳ̀тѣ а̀пъ шн ѳ̀тѣ а̀пъ , шн ѕ҃ ѳѣѣ́ ѧ̀ша .
Шн ѳѣѣ́ ѧ̀мнєзъ҃ ѳ̀тѣрнтѹ́ѧ , шн ѡ҃ѣѣн ѧ̀мнє
нєзъ҃ ѳ̀тѣ мнѧ́лѹ́л а̀пѣн кѧ́рѣ ѣ̀рл ѹ̀ѕѣ ѳ̀тъ
рнтѹ́ѣ , шн ѳ̀тѣ мнѧ́лѹ́л а̀пѣн чє ѣ̀рл
дѣѣ́ѹ̀рл ѳ̀тъѣрнтѹ́ѣн . Шн нѹ́мн ѧ̀мнєзъ҃
ѳ̀тъѣрнтѹ́ѧ , чѣрн , шн бѣзъ ѧ̀мнєзъ҃ ѝѣ ѳ̀ѡ҃ѣ
бѹ́нѣ , шн єѣ ѳѣѣ́ сѧ́рѣ , шн єѣ ѳѣѣ́ ѧ̀мнє
нєѣѣ зн а̀ѕѡ́л . Шн зѝѣѣ ѧ̀мнєзъ҃ а̀ѕѣ
нѣѣѣ а̀пл чѣ дєѕѹ́ѣѣ чѣрю , ѳ̀тѣрю а̀ѕѹ́нѧ́ѣѣ , шн
ѣ̀ѣѣѣ нѣ̀ѣѣѣ оуѣкѧ́тѹ́лѕ , шн єѣ ѳѣѣ́ ѧ̀ша ,
шн єѣ а̀ѕѹ́нѣ а̀пл чѣ дєѕѹ́ѣѣ чѣрю лѧ а̀ѕѹ́нѣ́рлѣ
ѣй , шн єѣ нѣй оуѣкѧ́тѹ́лѕ . Шн нѹ́мн ѧ̀мн
нєзъ҃ оуѣкѧ́тѹ́л пѣмѧ́нтъ , шн а̀ѕѹ́нѣ́рлѣ а̀пѣ
лорь нѹ́мн мѣ́рн , шн бѣзъ ѧ̀мнєзъ҃ ѣѣ ѳ̀ѡ҃ѣ
бѹ́нѣ . Шн зѝѣѣ ѧ̀мнєзъ҃ , рѣѕѧ́рѣ пѣмѧ́нт
тѹ́ѕь ѣ̀ѕрѹ́мѝѣѣ дѣ ѣ̀ѕрѣѣ , ѣѣмѧ́нѣѣѡ́ѧрѣ ѣѣмѧ́нц
цѣ ѧ̀ѕѣѣ ѳѣ́ѧлѣѣѕь , шн ѧ̀ѕѣѣ а̀ѣѣмѣѣнѧ́рѣѣ , шн
лѣ́мѣь рѡ́дѝѣѡрн ѳѣѣ́кѧ́нѣь рѡ́ѧѣѣ , ѣѣрѣ́ѧ ѣѣ
мѧ́нцѧ лѹ́н ѳ̀тѣрѧ́нѣѕѧ́ль ѧ̀ѕѣѣ ѳѣ́ѧлѣѣѕь пре пѣ
мѧ́нѣѣ , шн ѳѣ̀ а̀ѕѹ́ѧ . Шн ѕ҃кѡ́ѕѣ пѣмѧ́н
тѹ́ѕь ѣ̀ѕрѹ́мѝѣѣ дѣ ѣ̀ѕрѣѣ ѣѣмѣѣнѣѡ́ѧрѣ ѣѣмѧ́нцѕ
ѧ̀ѕѣѣ ѳѣ́ѧлн шн ѧ̀ѕѣѣ а̀ѣѣмѣѣнѧ́рѣ , шн лѣ́мѣь рѡ
ѧѣѣѡрн кѧ́рѣ ѳѧ́ѣѣ рѡ́ѧѣѣ , ѣѣрѣ́ѧ ѣѣмѧ́нца лѹ́н
ѳ̀тѣрѧ́нѣѕѧ́ль , ѧ̀ѕѣѣ нѣ́м пре пѣмѧ́нѣѣ , шн
бѣзъ ѧ̀мнєзъ҃ ѝѣ ѳ̀ѡ҃ѣ бѹ́нѣ . Шн ѣѣ ѳѣѣ́
сѧ́рѣ , шн єѣ ѳѣѣ́ ѧ̀мѣѣнѣ́ць , зѣ́ѣ ѳ̀тѣрѣ́ѧ .
Шн зѝѣѣ ѧ̀мнєзъ҃ , ѳѧ́кѣѕѣ лѹ́мѝнѣ́ѕѣрн , ѳ̀тѣ

Ms. 45

A LUI MOISI DUMNEZĂIASCA SCIPTURĂ VÊCHE

BITIA

CAP 1

1. De-nceput făcu Dumnedzău ceriul şi pămîntul.

2. Iară pămîntul era nevădzut şi netocmit. [3] Şi întunêrec dzăcea deasupra preste cel fără de fundu şi duhul lui Dumnedzău să purta pre deasupra apei.

3. Şi dzise Dumnedzău : „Facă-să lumină“ ! [4] Şi să fêce lumină.

4. Şi vădzu Dumnedzău lumina cum iaste bună ; şi usăbi Dumnedzău întru mijlocul luminei şi întru mijlocul întunêrecului.

5. Şi numi Dumnedzău lumina dzuă, şi întunêrecul numi noapte. Şi să făcu sară şi să făcu dimineaţă, dzi una.

6. Şi dzise Dumnedzău : „Facă-să întăritură întru mijlocul apei şi să fie împărţitoare între o apă şi într-altă apă“. Şi să făcu aşea.

7. Şi făcu Dumnedzău întăritura şi usăbi Dumnedzău întru mijlocul apei carea era suptu întăritură şi în mijlocul apei ce era deasupra întăriturei.

8. Şi numi Dumnedzău întăritura ceriu ; şi vădzu Dumnedzău cum iaste bun. Şi să făcu sară, şi să făcu dimineaţă, dzi a doao.

9. Şi dzise Dumnedzău : „Adune-se apa cea de suptu ceriu întru o adunare şi să ivască uscatul“ ! Şi să făcu aşea. Şi să adună apa cea de suptu ceriu la adunarea ei şi să ivi uscatul.

10. Şi numi Dumnedzău uscatul pămîntu, şi adunările apelor le numi mări. Şi vădzu Dumnedzău cum iaste bun.

11. Şi dzise Dumnedzău : „Răsaie pămîntul buruian⟨ă⟩ de iarbă sămănătoare, sămînţă după fêliu-ş şi după asămănare-şi şi lemnu roditor făcîndu roadă, căruia sămînţa lui întru însul după fêliu-şi asupra pămîntului“. Şi să făcu aşea.

12. Şi scoase pămîntu buruian⟨ă⟩ de iarbă sămănătoare, sămînţă după fêliu-şi şi după asămănare-şi, şi lemnu roditor făcîndu roadă, căruia sămînţa lui întru însul după fêliu-ş asupra pămîntului. Şi vădzu Dumnedzău cum iaste bun.

13. Şi să făcu sară şi să făcu dimineaţă, dzi a treia.

14. Şi dzise Dumnedzău : „Facă-să luminător întru/întăritura ceriului spre

Ms. 4389

CARTEA DENTĂI A LUI MOISI

BÎTHA

CAPUL DENTĂI

OVREIÊSTE : BEREZIT

1. De început făcu Dumnezeu ceriul şi pămîntul.

2. Iară pămîntul era nevăzut şi netocmit. Şi întunêrec desupra fărăfundului şi duhul lui Dumnezeu se purta[1] desupra apei.

3. Şi zise Dumnezeu : „Să fie lumină“ ! Şi se făcu lumină.

4. Şi văzu Dumnezeu lumina că iaste bună ; şi osebi Dumnezeu între lumină şi între întunêrec.

5. Şi numeni Dumnezeu lumina zioa, şi întunêrecul noaptea. Şi se făcu seară şi se făcu dimineaţă, zioa dentăi.

6. Şi zise Dumnezeu : „Să se facă întăritură între mijlocul apei şi să fie împărţitoare între o apă şi între altă apă“. Şi se făcu aşa.

7. Şi făcu Dumnezeu întăritura şi osebi Dumnezeu între mijlocul apei carea era supt întăritură şi între mijlocul apei carea era desupra întăriturii.

8. Şi numeni Dumnezeu întăritura ceriu ; şi văzu Dumnezeu că iaste bine. Şi se făcu seară, şi se făcu dimineaţă, zioa a doaoa.

9. Şi zise Dumnezeu : „Adune-se apa cea de supt cer întru o adunare şi să se ivească uscatul !“. Şi fu aşa. Şi se adună apa cea de supt cer la adunătura ei şi se ivi uscatul.

10. Şi numeni Dumnezeu uscatul pămînt, iară adunările apelor, mări. Şi văzu Dumnezeu că iaste bine.

11. Şi ⟨zise Dumneze⟩[2]u : „Răsa . . . . . [2] de iarbă sămănînd sămînţă după f⟨êliu-ş⟩[1] şi după asemănare-ş şi lemn roditoriu făcînd roadă, căruia sămînţa lui într-însul după fêliu-ş pre pămînt“. Şi fu aşa.

12. Şi aduse pămîntul buruieni de iarbă sămănînd sămînţă pre fêliu şi pre asemănare şi lemn roditor care face roadă, căruia sămînţa lui într-însul după neam pre pămînt. Şi văzu Dumnezeu că iaste bine.

13. Şi fu seară şi fu dimineaţă, zioa a treia.

14. Şi zise Dumnezeu : „Să să facă luminători întru/întăritura ceriului spre

FACEREA LUMII

CAP. 1

1. La început a făcut Dumnezeu cerul şi pămîntul.

2. Şi pămîntul era (de) nevăzut şi fără formă, iar întuneric era peste abîs şi duhul lui Dumnezeu se purta peste apă.

3. Şi a spus Dumnezeu : „Să se facă lumină !“. Şi s-a făcut lumină.

4. Şi a văzut Dumnezeu că lumina este bună ; şi a despărţit Dumnezeu între lumină şi întuneric.

5. Şi numi Dumnezeu lumina zi şi întunericul l-a numit noapte. Şi s-a făcut seară şi s-a făcut dimineaţă, ziua întîi.

6. Şi a spus Dumnezeu : „Să se facă o tărie în mijlocul apei şi să fie despărţitură între apă şi apă“. Şi s-a făcut aşa.

7. Şi a făcut Dumnezeu tăria şi a despărţit Dumnezeu între apa care era sub tărie şi între apa care era deasupra tăriei.

8. Şi a numit Dumnezeu tăria cer şi a văzut Dumnezeu că este bine. Şi s-a făcut seară, şi s-a făcut dimineaţă, ziua a doua.

9. Şi a spus Dumnezeu : „Să se adune apa de sub tărie într-un anume loc şi să se arate uscatul !“. Şi s-a făcut aşa. Şi s-a adunat apa de sub tărie la locurile sale şi s-a văzut uscatul.

10. Şi a numit Dumnezeu uscatul pămînt, iar aşezarea la un loc a apelor a numit-o mări. Şi a văzut Dumnezeu că este bine.

11. Şi a spus Dumnezeu : „Să rodească pămîntul iarbă verde, care să semene sămînţă după felu-i şi asemănarea-i şi pom roditor purtător de fruct, a cărui sămînţă să-i fie cuprinsă într-însul, după felu-i pe pămînt“. Şi s-a făcut aşa.

12. Pămîntul a dat la iveală iarbă verde, semănătoare de sămînţă după felu-i şi asemănarea-i şi pom roditor, purtător de fruct, a cărui sămînţă era cuprinsă într-însul după felu-i pe pămînt.

13. Şi s-a făcut seară şi s-a făcut dimineaţă, ziua a treia.

14. Şi a spus Dumnezeu : „Să se facă lumini în/tăria cerului spre lumină

Pag. 1, col. II

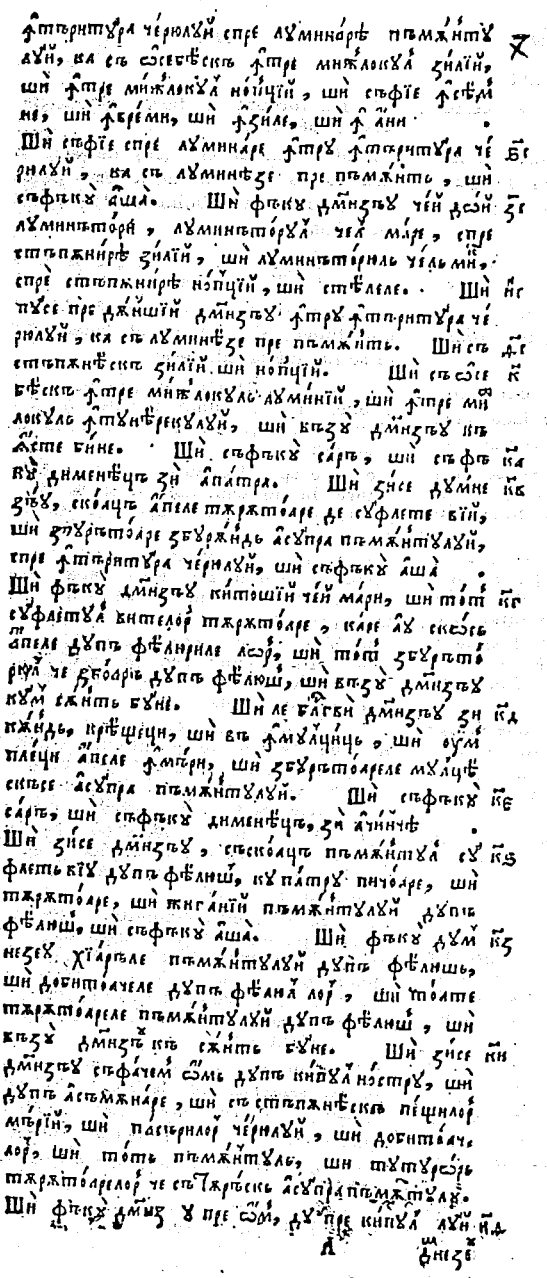

să osebească între mijlocul zilii şi între mijlocul nopţii şi să fie în sêmne, şi în vremi, şi în zile şi în ani.

15[16]. Şi să fie spre luminare întru întăritura ceriului ca să luminêze pre pământ. Şi să făcu aşa.

16[17]. Şi făcu Dumnezău cei doi luminători : luminătorul cel mare, spre stăpînirea zilii, şi luminătoriul cel mic, spre stăpînirea nopţii, şi stêlele.

17[18]. Şi puse pre dînşii Dumnezău întru întăritura ceriului ca să luminêze pre pământ,

18[19]. şi să stăpînească zilii şi nopţii [20] şi să osebească între mijlocul luminii şi între mijlocul întunêrecului. Şi văzu Dumnezău că iaste bine.

19[21]. Şi şă făcu sară şi să făcu dimineaţă, zi a patra.

20[22]. Şi zise Dumnezău : „Scoaţă apele tîrîtoare de suflete vii şi zburătoare zburînd asupra pământului spre întăritura ceriului". Şi să făcu aşa.

21[23]. Şi făcu Dumnedzău chitoşii cei mari şi tot sufletul vitelor tîrîtoare care au scos apele după fêliurile lor şi tot zburătoriul ce zboară după fêliu-ş. Şi văzu Dumnezău cum sînt bune.

22[24]. Şi le blagoslovi Dumnezău zicînd : „Crêşteţi şi vă înmulţiţ şi umpléţi apele în mări ; şi zburătoarele mulţească-se asupra pământului".

23[25]. Şi să făcu sară şi să făcu dimineaţă, zi a cincea.

24[26]. Şi zise Dumnezău : „Să scoaţă pământul suflet viu după fêliu-ş, cu patru picioare, şi tîrîtoare şi jiganii pământului după fêliu-ş". Şi să făcu aşa.

25[27]. Şi făcu Dumnezeu hiarăle pământului după fêliu-ş şi dobitoacele după fêliul lor şi toate tîrîtoarele pământului după fêliu-ş. Şi văzu Dumnezău că sînt bune.

26[28]. Şi zise Dumnezău : „Să facem om după chipul nostru şi după asămănare şi să stăpînească peştilor mării, şi pasărilor ceriului, şi dobitoacelor, şi tot pământul şi tuturor tîrîtoarelor ce să tîrăsc asupra pământului".

27[29]. Şi făcu Dumnezău pre om dupre chipul lui

luminarea pămîntului ca să usăbască întru mijlocul dzilei şi întru mijlocul nopţii şi să fie întru sêmne, şi întru vremi, şi întru dzile şi întru ani.

15. Şi fie ca să luminêdze întru întăritura ceriului spre luminarea pămîntului". Şi să făcu aşea.

16. Şi făcu Dumnedzău cei doi luminători mari : luminătoriul cel mare, spre stăpîniia dzilei, şi luminătoriul cel mic, spre stăpîniia nopţii, şi stêlele.

17. Şi puse pre înşi Dumnedzău întru întăritura ceriului ca să luminêdze asupra pămîntului,

18. şi să stăpînească dzilei şi nopţii şi să usăbască întru mijlocul luminei şi întru mijlocul întunêrecului. Şi vădzu Dumnedzău cum iaste bun.

19. Şi să făcu sară şi să făcu dimineaţă, dzi a patra.

20. Şi dzise Dumnedzău : „Scoaţă apele tîrîitoare de suflete vii şi zburătoare zburîndu asupra pămîntului spre întăritura ceriului". Şi să făcu aşea.

21. Şi fêce Dumnedzău chitoasele cêle mari şi tot sufletul vitelor tîrîitoare, carele au scos apele după fêliurile lor, şi toată pasărea zburătoare după fêliu-ş. Şi vădzu Dumnedzău cum sîntu bune.

22. Şi blagoslovi Dumnedzău dzicîndu : „Crêşteţi şi vă înmulţiţi şi împleţi apele în mări ; şi zburătoarele înmultască-să asupra pămîntului".

23. Şi să făcu sară şi să făcu dimineaţă, dzi a cincea.

24. Şi dzise Dumnedzău : „Scoaţă pămîntul suflet viu după fêliu-ş, cu patru picioare, şi tîrîitoare şi jigăniile pămîntului după fêliu-ş ". Şi să făcu aşea.

25. Şi făcu Dumnedzău jiganiile pămîntului după fêliu-şi şi dobitoacele după fêliul lor şi toate tîrîitoarele pă-pămîntului după fêliu-ş. Şi vădzu Dumnedzău că-s bune.

26. Şi dzise Dumnedzău : „Să facem om după chipul nostru şi după asămănare şi să stăpînească peştilor mării, şi pasărilor ceriului, şi dobitoacelor, şi tot pămîntul şi tuturor tîrîitorilor ce să tîrîiescu asupra pămîntului".

27. Şi făcu Dumnedzău pre om după chipul lui / Dumnedzău ; l-au făcut pre

luminarea pămîntului şi să osibească între zi şi între noapte şi să fie întru sêmne, şi întru vremi şi întru ani.

15. Şi să fie întru luminare întru întăritura ceriului ca să luminêze pre pămînt". Şi fu aşa.

16. Şi făcu Dumnezeu doi luminători mari : luminătoriul cel mare, întru stăpîniia zilei, iară luminătoriul cel mai mic, întru stăpîniia nopţii, şi stêlele.

17. Şi-i puse Dumnezeu întru întăritura ceriului ca să luminêze asupra pămîntului,

18. şi să stăpînească zilei şi nopţii şi să osibească între lumină şi între întunêrec. Şi văzu Dumnezeu că iaste bine.

19. Şi fu seară şi fu dimineaţă, zioa a patra.

20. Iarăşi zise . . . . . [2] pămîntului spre întăritura ceriului". Şi fu aşa.

21. Şi făcu Dumnezeu chitoşii cei mari şi tot sufletul gadinelor celor vii, care scoaseră apele după neamul lor, şi toată pasărea înaripată după fêliu-ş. Şi văzu Dumnezeu că iaste bine.

22. Şi le blagoslovi Dumnezeu zicînd : „Crêşteţ şi vă înmulţiţ şi umpleţ apele care sînt în mări ; şi pasările să se înmulţească pre pămînt".

23[22]. Şi fu seară [23] şi fu dimineaţă, zioa ⟨a cincea⟩ [2].

24. Şi zise Dumnezeu : „Să scoaţă ⟨pămîn⟩[2]tul suflet viu după fêliu-ş, cu 4 ⟨pici⟩[2]oare, şi gădini, şi jigănii tîrîtoare, şi fieri pămînteşti după neamu-ş, şi dobitoace după neamul lor şi toate dihaniile de pre pămînt". Şi fu aşa.

25. Şi făcu Dumnezeu dobitoace pămînteşti de toate fêliurile după neamul lor : şi fierile, şi gădinile şi toate jigăniile. Şi văzu Dumnezeu că iaste bine.

26. Şi zise Dumnezeu : „Să facem om după chipul şi după asemănarea noastră şi să stăpînească peştii mării, şi pasările ceriului, şi fierile, şi dobitoacele şi toate jigăniile care se tîrăsc pre pămînt".

27. Şi făcu Dumnezeu pre om după chipul lui / Dumnezeu ; îl făcu bărbat

pe pămînt şi să despartă între zi şi noapte şi să fie semne pentru vremi, şi pentru zile şi pentru ani.

15. Şi să fie spre lumină în tăria cerului ca să lumineze pe pămînt". Şi s-a făcut aşa.

16. Şi a făcut Dumnezeu cei doi luminători mari : luminătorul cel mai mare spre stăpînirea zilei şi luminătorul cel mai mic spre stăpînirea nopţii, şi (a făcut şi) stelele.

17. Şi le-a aşezat Dumnezeu în tăria cerului ca să lumineze pe pămînt,

18. şi să stăpînească ziua şi noaptea şi să despartă între lumină şi între întuneric. Şi a văzut Dumnezeu că este bine.

19. Şi s-a făcut seară şi s-a făcut dimineaţă, ziua a patra.

20. Şi a spus Dumnezeu : „Să scoată apele tîrîtoare vii şi zburătoare zburînd deasupra pămîntului sub tăria cerului". Şi s-a făcut aşa.

21. Şi a făcut Dumnezeu balenele cele mari şi toată suflarea animalelor tîrîtoare, pe care le-au scos apele după felul lor, şi toată pasărea zburătoare după felu-i. Şi a văzut Dumnezeu că sînt bune.

22. Şi le-a binecuvîntat Dumnezeu spunînd : „Creşteţi şi vă înmulţiţi şi umpleţi apele în mări ; şi zburătoarele să se înmulţească pe pămînt".

23. Şi s-a făcut seară şi s-a făcut dimineaţă, ziua a cincea.

24. Şi a spus Dumnezeu : „Să scoată pămîntului fiinţe vii de tot felul, dobitoace şi tîrîtoare şi fiare sălbatice după felul lor". Şi s-a făcut aşa.

25. Şi a făcut Dumnezeu fiarele sălbatice după felul lor şi dobitoacele după felul lor şi toate tîrîtoarele pămîntului după felul lor. Şi a văzut Dumnezeu că sînt bune.

26. Şi a spus Dumnezeu : „Să facem om după chipul şi asemănarea noastră şi să stăpînească peste peştii mării, şi peste păsările ceriului, şi peste dobitoace, şi peste întreg pămîntul şi peste toate tîrîtoarele ce se tîrăsc pe pămînt".

27. Şi a făcut Dumnezeu pe om, după chipul lui / Dumnezeu l-a făcut,

Pag. 2, col. I

Б

Дмнзъ лаў фъкўтъ пре дженўа, стрёате шй
А фъмёе ауфъкўт пре дженїй. Шй сътвй
дмнзъ пре дженїй зникндь, крёщеаса шй
съ фмўлцеаць, шй ўмплецй пъмжнтўа, шй
домнеаць пре дженўл, шй стъпжнеаць пёшнлор
мърїй, шй пасърилор чернўй, шй тўтўрор
добнтоачелор, шй тоате пъмжнтўа, шй тх
тўрор тжрътоарелор че съ тжрёск аскпра
ла мжнтўлуй. Шй зйсе дмнзъ, ятъ ам
дать воасъ тоате ербле семжнътоаре, семжн
ца де семжнат, каре есте аскпра пъмжнтў
луй, шй тоате лемнўл каре аре фрзжнтўл роа
да де семжнат семжнътоаре, воасъ вафй де
ле мжнкаре. Шй ла тоате хїарле пъмжнтў
луй, шй ла тоате пасърile чернўй, шй ла
тоате тжръторнле чесъ тжрёще аскпра пъмж
нтўлуй, каре аре дзйне сўфлет де вїацъ, шй
тоате ербле верде де мжнкат, шй съ фъкъ
Аг аша. Шй вззў дмнзъ тоате кжте ау
фъкўт, шй ятъ суне фоарте, шй съ фъкъ
сарь, шй съ фъкъ деминецъ, зй ашасе.

К Л' П' В

Аа Й съ съвърширь чериь, шй пъмжнтўл,
шй тоате подоаба лор. Шй съвр
шй дмнзъ ашасе зй фаптеле луй кй
ре леў фъкўт, шй одихни дмнзъ а
шаптле зй, де тоате фаптеле луй,
Г каре ау фъкўт. Шй бътъ дмнзъ зїуа а
шаптле, шй осфъци пре ел, пентрў къ ентрйнса
ачетъ де тоате фаптеле луй, каре ачепъ
Д дмнзъ а фаче. Ачаста картеа фачерїй че
рнлуй, шй апъмжнтўлуй, кжнд сау фъкўт
ачаре зй ау фъкўт дмнзъ черне, шй
Е пъмжнтўл. Шй тоате ербдуца кжмпў
луй, май инаинте де кжт арътъ пре пъмжнт,
шй тоате ербе кжмпўлуй, май инаинте
де асфаче, пентрў къ нау плоат дмнзъ
пе пъмжнт, шй ом нъ ера а лукра пре дже
З сўл. Шй извор ешїа дин пъмжнт, де
З адапа тоате фаца пъмжнтўлуй. Шй зйдй
дмнзъ пре ом пре ел, шй суфлъ дин пъмжнт,
шй сўфлъ фаца луй сўфларе девїацъ, шй
И съ фъкъ ом зйкоаре вїу. Шй рзсъдй
дмнзъ градинъ ачедем кътръ рзсърйт,
шй пусе аколо пре ом, пре каре ау зидит.
Ѣ Шй рзсъдй ербй дмнзъ дин пъмжнт тот
лемнўл фрўмос ла ведере, шй бун ла мжнка
ре, шй лемнўл вїецїй ачинааколо градинїй,
шй лемнўл ашй конощинца бинелуй, шй рў
І луй. Шй рзў есе дин ачедем, ка съ адапе пр
дина, де аколо съ фпарте фпатрў ънчепътўри.
Ай Нўмеле унуя, Фисон, ачеста че ынконжўрь
тоате пъмжнтўл луй Евилат, шй аколо
Бг есте аўрўл. Шй аўрўл пъмжнтўлуй ачй
луй есте бун, шй аколо есте рўбинў, шй пя
Гг тра чя верде. Шй нўмеле ла дойа рзў гїон,
честа ынконжўрь тоате пъмжнтўле ачїо
Дг пїей. Шй рзўл ал трейле тигру, ачеста

Dumnezău; l-au făcut pre dînsul bărbat şi fămêie au făcut pre dînşii.

28[30]. Şi blagoslovi Dumnezău pre dînşii zicînd: „Crêşteţi-vă şi vă înmulţiţ şi umpléţi pămîntul şi domniţ pre dînsul; şi stăpîniţ peştilor mării, şi pasărilor ceriului, şi tuturor dobitoacelor, şi tot pămîntul şi tuturor tîrîtoarelor ce să tîrăsc asupra pământului".

29[31]. Şi zise Dumnezău: „Iată am dat voao toată iarba sămătoare sămînţă de sămănat, care iaste asupra pămîntului, şi tot lemnul care are într-însul roadă de sămînţă sămănătoare voao va fi de mîncare.

30[32]. Şi la toate hiarăle pămîntului, şi la toate pasările ceriului, şi la tot tîrîtoriul ce să tîraşte asupra pămîntului, care are în sine suflet de viaţă, şi toată iarba vêrde de mîncat". Şi să făcu aşa.

31[33]. Şi văzu Dumnezău toate cîte au făcut şi iată bune foarte. Şi să făcu sară şi să făcu demineaţă, zi a şasea.

CAP 2

1. Şi să săvîrşiră ceriul şi pămîntul şi toată podoaba lor.

2. Şi săvîrşi Dumnezău a şasea zi faptele lui care le-au făcut; şi odihni Dumnezău a şaptea zi de toate faptele lui care au făcut.

3. Şi blagoslovi Dumnezău zioa a şaptea şi o sfinţi pre ea pentru că într-însa încetă de toate faptele lui care începu Dumnezău a face.

4. Aceasta e cartea facerii ceriului şi a pămîntului, cînd s-au făcut,

5[4]. în care zi au făcut Domnul Dumnezău ceriul şi pămîntul, [5] şi toată verdeaţa cîmpului mai înainte decît a răsări pre pămînt şi toată iarba cîmpului mai înainte de a să face pentru că n-au ploat Dumnezău pre pămînt şi om nu era a lucra pre dînsul.

6. Şi izvor ieşiia den pămînt de adăpa toată faţa pămîntului.

7. Şi zidi Dumnezău pre om ţărînă luînd den pămînt şi suflă în faţa lui suflare de viaţă şi să făcu omul în suflet viu.

8. Şi răsădi Dumnezău grădină în Edem, cătră răsărit, şi puse acoló pre om, pre carele au zidit.

9. Şi răsădi iarăş Dumnezău den pămînt tot lemnul frumos la vedêre şi bun la mîncare, şi lemnul vieţii în mijlocul grădinii, şi lemnul a şti conoştinţa binelui şi răului.

10. Şi rîu îêse din Edem ca să adape grădina; de acoló să împarte în patru începături.

11. Numele unuia, Fisón; acesta e ce încunjură tot pămîntul lui Evilát, şi acoló iaste aurul.

12. Şi aurul pămîntului aceluia iaste bun; şi acoló iaste rubinul şi piatra cea vêrde.

13. Şi numele al doilea rîu, Gheon: cesta încungiură tot pămîntul Ethiópiei.

14. Şi rîul al treilea, Tígri; acesta e / ce mêrge îna-

însŭ bărbat şi fămêie au făcut pre înşi.

28. Şi-i blagoslovi pre înşi Dumnedzău dzicîndu : „Crêşteţi şi vă înmulţiţi şi împleţi pămîntul şi domniţi pre însul ; şi stăpîniţi peştilor mării şi pasărilor ceriului, şi tuturor dobitoacelor, şi tot pămîntul şi tuturor tîrîitorilor ce să tîrîiescu asupra pămîntului".

29. Şi dzise Dumnedzău : „Iată am dat voă toată iarba de sămănat, sămînţă sămănătoare carea iaste asupra pămîntului, şi tot lemnul care are întru sine roadă de sămînţă sămănătoare voă va fi de mîncare.

30. Şi la toate fiarăle pămîntului, şi la toate pasările ceriului, şi la tot tîrîtoriul ce să tîrîiêşte asupra pămîntului, carele are întru sine suflet de viaţă, şi toată iarba vêrde de mîncat". Şi să făcu aşa.

31. Şi văzu Dumnedzău toate cîte au făcut şi iată bune foarte. Şi să făcu sară şi să făcu diminiaţă, dzi a şeasea.

CAP 2

1. Şi să găti ceriul şi pămîntul şi toată podoaba lor.

2. Şi săvîrşi Dumnedzău înn-a şeasea dzi faptele lui carele au făcut ; şi răpoosă în dzua a şeaptea de toate faptele lui ce au făcut.

3. Şi blagoslovi Dumnedzău dzua a şeaptea şi o sfinţi pre însă pentru că întru însa răpoosă de toate faptele lui carele au început Dumnedzău a face.

4. Aceasta-i cartea facerii ceriului şi a pămîntului, cîndu s-au făcut,

5[4]. întru care dzi au făcut Domnul Dumnedzău ceriul şi pămîntul, [5] şi tot vêrdele cîmpului mainte decît a răsări pre pămîntu şi toată iarba cîmpului mainte de a să face pentru că n-au ploat Dumnedzău asupra pămîntului şi om nu era a lucra pre însul.

6. Ce izvor ieşiia den pămîntu şi adăpa toată faţa pămîntului.

7. Şi zidi Dumnedzău pre om ţărnă luîndu den pămîntu şi suflă întru faţa lui suflare de viaţă şi să fêce omul întru suflet viu.

8. Şi răsădi Dumnedzău grădină în Edem, cătră răsărit, şi puse acolo [1] pre om, pre carele l-au zidit.

9. Şi răsări Dumnedzău iarăş den pămîntu toate lêmnele frumoase la vedêre şi bune la mîncare, şi lemnul vieţii în mijlocul grădinei, şi lemnul a şti cunoaşterea bunului şi răului.

10. Şi rîu iêse den Edem ca să adêpe grădina ; de acoló să împarte în patru începături.

11. Numele unuia, Fison ; acesta încungiură tot pămîntul Evilat, şi [3] acoló iaste aurul.

12. Iară aurul aceluia pămîntu iaste bun ; şi acoló iaste rubinul şi piatra cea vêrde.

13. Şi numele al doilea rîu, Ghéon ; acesta ce încungiură tot pămîntul Ethiopiei.

14. Şi rîul al treilea, Tigris ; acesta/

şi muiêre îi făcu.

28. Şi-i blagoslovi Dumnezeu zicînd : „Crêşteţ şi vă înmulţiţ şi umpleţ pămîntul şi-l stăpîniţ ; şi stăpîniţ peştii mării, şi pasările ceriului, şi toate dobitoacele, şi tot pămîntul şi toate jigăniile ce se tîrăsc pre dînsul".

29. Şi zise Dumnezeu : „Iată am dat voaoă toată iarba ce să samănă sămînţă de sămănat, sămînţă sămănătoare carea iaste desupra acestui pămînt, şi tot lemnul care are întru sine roadă de sămînţă sămănătoare va fi voaoă de mîncare.

30. Şi tuturor fierilor pămîntului, şi dobitoacelor, şi paserilor ceriului şi tuturor jigăniilor ce se tîrăsc pre pămînt, (care are)[2] în si(ne sufl)[2]et d(e viaţă)[2], şi toată iarba vêrde de mîncare". Şi fu aşa.

31. Şi văzu Dumnezeu toate cîte au făcut şi iată (era)[3] bine foarte. Şi fu seară şi fu dimineaţă, zioa a şasea.

CAP 2

1. Şi se gătiră ceriul şi pămîntul şi toată podoaba lor.

2[1]. Şi săvîrşi Dumnezeu a şasea zi faptele sale care făcu ; [2] şi odihni Dumnezeu a şaptea zi de faptele sale ce au făcut.

3. Şi blagoslovi Dumnezeu zioa a şaptea şi o sfinţi că într-însa odihni de toate faptele care începu Dumnezeu a face.

4. Aceasta iaste cartea facerii ceriului şi a pămîntului, cîndu se-au făcut,

5. [4] în care zi au făcut Dumnezeu ceriul şi pămîntul, [5] şi toate verdeţile cîmpului mai nainte de răsărirea lor şi toată iarba cîmpului mai nainte de ce nu fu pre pămînt pentru că nu au ploat Dumnezeu pre pămînt, nici om nu era să-l lucrêze [1].

6. Ce izvor ieşiia den pămînt şi adăpa toată faţa pămîntului.

7. Şi zidi Dumnezeu pre om luînd ţărînă de în pămînt şi suflă în faţa lui suflarea vieţii şi fu om în sufletul vieţii.

8. Şi sădi Dumnezeu raiul [2] la răsărit, în Edem, şi puse acoló pre omul care-l zidise.

9. Şi iar răsări Dumnezeu den pămînt tot lemnul frumos la vedêre şi bun la mîncare, şi lemnul vieţii în mijlocul raiului [3], şi lemnul ştiinţei şi al cunoştinţei binelui şi răului.

10. Şi rîu iase den Edem să adape raiul ; acolo se împarte în patru începături.

11. Numele unuia, Fison ; acesta încunjură toată ţara [4] Evelatului, şi acoló iaste aur.

12. Şi aurul acelui pămînt iaste bun ; acoló iaste robinul [5] şi piiatra cea vêrde [6].

13. Numele al doilea rîu iaste Gheon ; acesta încunjură toată ţara Ethiopiei [7].

14. Al treilea rîu, Tigr ; acesta/mêr-

bărbat şi femeie i-a făcut.

28. Şi i-a binecuvîntat Dumnezeu spunînd : „Creşteţi şi vă înmulţiţi şi umpleţi pămîntul şi domniţi peste el ; şi stăpîniţi peste peştii mării şi peste zburătoarele cerului, şi peste toate dobitoacele, şi peste întreg pămîntul şi peste toate tîrîtoarele ce se tîrăsc pe pămînt".

29. Şi Dumnezeu a spus : „Iată v-am dat toată iarba purtătoare de sămînţă de semănat, care se află pe întreg pămîntul, şi tot pomul, care are în el fruct cu sămînţă de semănat, ca să vă fie spre mîncare.

30. Şi tuturor zburătoarelor cerului şi oricărui tîrîtor ce se tîrăşte pe pămînt, care are în el suflare, toată iarba verde de mîncat". Şi s-a făcut aşa.

31. Şi a văzut Dumnezeu toate cîte le-a făcut şi iată erau foarte bune. Şi s-a făcut seară şi s-a făcut dimineaţă, ziua a şasea.

CAP. 2

Ziua a şaptea. Aşezarea omului în rai. Adam şi Eva.

1. Şi s-au împlinit cerul şi pămîntul şi toată podoaba lor.

2. Şi a terminat Dumnezeu în ziua a şasea lucrarea sa pe care a făcut-o ; şi s-a odihnit în ziua a şaptea de toată lucrarea lui pe care a făcut-o.

3. Şi a binecuvîntat Dumnezeu ziua a şaptea şi a sfinţit-o, deoarece în aceasta s-a odihnit de toate lucrurile lui, pe care el le-a săvîrşit.

4. Aceasta este cartea facerii cerului şi a pămîntului, cînd s-a făcut,

5. în care zi a făcut Domnul Dumnezeu cerul şi pămîntul, şi toată verdeaţa cîmpului nu răsărise încă pe pămînt şi toată iarba cîmpului nu odrăslise încă, pentru că Dumnezeu nu dăduse ploaie pe pămînt şi nu era om să lucreze pămîntul.

6. Un izvor ieşea din pămînt şi adăpa întreaga faţă a pămîntului.

7. Şi l-a plăsmuit Dumnezeu pe om luînd tărînă din pămînt şi i-a suflat în faţă suflare de viaţă şi s-a făcut omul fiinţă vie.

8. Şi a sădit Domnul Dumnezeu o grădină în Eden, spre răsărit, şi l-a aşezat acolo pe omul pe care-l plăsmuise.

9. Şi a făcut Dumnezeu să răsară din pămînt pomi frumoşi la vedere şi cu roade bune de mîncat, şi pomul vieţii în mijlocul raiului, şi pomul cunoştinţei binelui şi răului.

10. Şi din Eden ieşea un rîu ca să ude grădina, iar de acolo se despărţea în patru braţe.

11. Numele unuia este Fison ; acesta este cel ce înconjoară întreg ţinutul Havila, acolo unde este aurul.

12. Aurul acestui ţinut este bun şi acolo se găseşte bdeliu şi piatra de onix.

13. Iar numele celui de al doilea rîu este Gihon ; acesta este cel ce înconjoară tot ţinutul Etiopiei.

14. Şi al treilea rîu este Tigru ; acesta/este cel ce curge spre Assur. Al

Pag. 2, col. II

inte în preajma Asiriilor. [15]. Şi rîul al patrulea, Efrát.

15[16]. Şi luo Domnul Dumnezău pre omul pre carele l-au zidit şi puse pre dînsul în grădină ca să o lucrêze pre dînsa şi să o păzească.

16[17]. Şi porunci Domnul Dumnezău lui Adam, zicînd : „Dentru tot lemnul ce iaste în grădină cu mîncare să mănînci,

17[18]. iară dentru lemnul a pricêpe binele şi răul să nu mîncaţi dentr-însul ; iară în ce zi veţi mînca dentr-însul, cu moarte veţi muri".

18[19]. Şi zise Domnul Dumnezău : „Nu iaste bine a fi omul sîngur ; să-i facem lui ajutoriu cătră dînsul".

19[20]. Şi mai zidi Dumnezău iarăş den pămînt toate hiarăle cîmpului şi toate pasările ceriului şi le aduse pre êle la Adam ca să vază ce le va numi pre dînsele ; şi tot ce au numit Adam suflet viu, acesta e numele lui.

20[21]. Şi numi Adam nume tuturor dobitoacelor, şi tuturor pasărilor ceriului şi la toate hiarăle cîmpului, iară lui Adam nu să afla ajutoriu asêmenea cu dînsul.

21[22].Şi puse Domnul Dumnezău pre Adam somnu şi adormi ; şi luo o coastă dentr-ale lui şi plini trup pentru dînsa.

22[23]. Şi zidi Dumnezău coasta, ce-au luat de la Adam, muiêre şi o aduse pre dînsa cătră Adam.

23[24]. Şi zise Adam : „Acesta acum iaste os din oasele mêle şi trup den trupul mieu ; aceasta să va chema muiêre pentru că dentru bărbatul ei s-au luat.

24[25]. Pentru aceasta va lăsa omul pre tată-său şi pre mumă-sa şi să va lipi lîngă muiêrea lui ; şi vor fi amîndoi într-un trup".

25[26]. Şi era amîndoi despuiaţi, şi Adam şi muiêrea lui, şi nu să ruşina.

CAP 3

1. Iară şarpele era mai înţelept decît toate hiarăle cêle deasupra pămîntului care le-au făcut Dumnezău ; şi zise şarpele cătră muiêre : „Ce că au zis Dumnezău : «să nu mîncaţi den tot lemnul grădinii»" ?

2. Şi zise muiêrea : „Den roada lemnului grădinii vom mînca,

3. iară den roada lemnului ce iaste în mijlocul grădinii au zis Dumnezău : «Să nu mîncaţi dentr-însul, nici să vă atingeţi de dînsul pentru ca să nu muriţi»".

4. Şi zise şarpele cătră muiêre : „Nu veţi muri cu moarte :

5. pentru că ştie Dumnezău cum în ce zi veţi mînca dentr-însul, să vor deşchide ochii voştri şi veţi fi ca nişte Dumnezei, conoscînd răul şi binele".

6. Şi văzu muiêrea cumu e lemnul bun la mîncare şi cum e plăcut a-l vedea cu ochii şi frumos iaste a-l pricêpe ; şi, luînd den roada lui, mîncă şi dêde şi bărbatului ei cu dînsa şi mîncară.

7. Şi să deşchiseră ochii amîndurora şi cunoscură cum despuiaţi era ; şi cusură frunze de zmochin şi-ş făcură / lor încingeri împrejur.

ce mergè înnaintê în preajma Assiriilor. [15] Şi rîul al patrulea, Efratis.

15[16]. Şi luă Domnul Dumnedzău pre omul carele au zidit şi-l pusă pre însu în grădină ca să o lucrêze pre însă şi să o păzască.

16. Şi porunci Domnul Dumnedzău lui Adam, dzicîndu : „Dentru tot lemnul ce iaste întru grădină cu mîncare să mănînci,

17. iară den lemnul a pricêpe binele şi răul să nu mîncaţi dentru însul ; iară în ce dzi veţi mînca dentru însul, cu moarte veţi muri".

18. Şi dzise Domnul Dumnedzău : „Nu iaste bine a fi omul sîngur ; să-i facem lui agiutor cătră însul".

19. Şi mai zidi Dumnedzău iarăşi den pămîntu toate fiarăle cîmpului şi toate pasările ceriului şi le aduse pre înse la Adam ca să vadză ce le va numi pre înse ; şi tot ce au numit Adam suflet viu, acesta-i numele lui.

20. Şi numi Adam numere tuturor dobitoacelor, şi tuturor pasărilor ceriului şi la toate fiarăle cîmpului ; iară lui Adam nu să află agiutor asêmenea cu însul.

21. Şi puse Domnul Dumnedzău pre Adam năucire şi adormi ; şi luă o coastă de a lui şi deplini trup pentru însă.

22. Şi zidi Domnul coasta, ce au luat de la Adam, muiêre şi o aduse pre însă cătră Adam.

23. Şi dzise Adam : „Aceasta-i acmú os den oasele mêle şi trup den trupul mieu ; aceasta să va chema muiêre pentru că dentru bărbatul ei s-au luat.

24. Pentru aceasta va lăsa omul pre tatăl lui şi pre maica lui şi să va lipi aproape de muiêrea lui ; şi vor fi amîndoi un trup".

25. Şi era amîndoi despuiaţi, şi cum [3] Adam şi muiêrea lui, şi nu să stidiia.

CAP 3

1. Iară şearpele era mai înţeleptu decît toate jiganiile de asupra pămîntului carele le-au făcut Domnul Dumnedzău ; şi dzise şearpele cătră muiêre : „Ce că au dzis Domnul : «să nu mîncaţi den tot lemnul den grădină»"?

2. Şi dzise muiêrea : „Den roada lemnului grădinei vom mînca,

3. iară den roada lemnului ce iaste în mijlocul grădinei dzise Dumnedzău : «Să nu mîncaţi dentru însul, nice să vă atingeţi de însul pentru ca să nu muriţi»".

4. Şi dzise şearpele cătră muiêre : „Nu veţi muri cu moarte :

5. pentru că ştiia Dumnedzău cum în ce dzi veţi mînca den însul, să vor deschide ochii voştri şi veţi fi ca nişte Dumnedzăi, cunoscundu răul şi binele".

6. Şi vădzu muiêrea cum bunu-i lemnul la mîncare şi cum ii plăcut a vedea cu ochii şi frumos iaste a pricêpe ; şi, luîndu den roada lui, mîncă şi dêde şi bărbatului ei cu însă şi au mîncat.

7. Şi să dăşchiseră ochii amînduror şi cunoscură cum despuiaţi era ; şi cusură frundză de smochin şi făcură/ înpregiurători.

ge împotriva Asiriiênilor. Ş(i r)[8] ul (a)[8]l p(a)[8]trulea iaste Efratul.

15. . . . . [8]

(zi)[8]dit şi-l puse în raiu ca să-l lucrêze şi să-l păzească.

16. Şi porunci Domnul Dumnezeu lui Adam, zicînd : „Den tot lemnul care iaste în raiu cu mîncare să mănînci,

17. iară den lemnul a pricêpe binele şi rău să nu mîncaţ ; căci în ce zi veţ mînca, cu moarte veţ muri".

18. Şi zise Domnul Dumnezeu : „Nu iaste bine a fi omul sîngur ; să facem lui ajutoriu asămene lui".

19. Şi mai zidi Dumnezeu iar den pămînt toate fierile cîmpului şi toate pasările ceriului şi le aduse la Adam ca să vază cum le va pune numele ; şi tot ce numeni Adam suflet viu, acesta iaste numele lui.

20. Şi puse Adam nume tuturor dobitoacelor, şi tuturor pasărilor ceriului şi tuturor fierilor cîmpului ; iar lui Adam nu se află ajutor asêmene lui.

21. Şi puse Domnul Dumnezeu somn pre Adam şi adormi ; şi luoă o coastă de ale lui şi plini cu carne în locul ei.

22. Şi zidi Domnul coasta, carea o au luat de la Adam, muiêre şi o aduse la Adam.

23. Şi zise Adam : „Acesta acum os din oasele mêle şi carne den carnea mea ; aceasta se va chiema muiêre că de la bărbatul ei se-au luat.

24. Pentr-aceasta va lăsa omul pre tatăl si pre muma lui şi se va lipi de muiêrea lui ; şi vor fi amîndoi o carne".

25. Şi era amîndoi dăspuiaţ, Adam şi muiêrea lui, şi nu le era ruşine.

CAP 3

1. Iară şarpele era mai înţelept decît toate jigăniile cîte făcuse Domnul Dumnezeu desupra pămîntului ; şi zise sarpele muierii : „Ce poate fi de zise Dumnezeu : «să nu mîncaţ den lemnul den raiu»" ?

2. Şi-i răspunse muiêrea : „Den roada lemnului care iaste în raiu vom mînca,

3. iar den roada lemnului care iaste
pren mijlocul raiului, zise 1
. . . . . dentr-însul 1

4. 1

5. 1
. . . . . .

şi veţi fi ca nişte Dumnezei, cunoscînd binele şi răul".

6. Şi văzu muiêrea că pomul iaste bun la mîncare şi plăcut vederii ochilor şi frumos iaste a pricêpe, luoă den roada lui şi mîncă şi dêde şi bărbatului şi mîncară amîndoi.

7. Şi se dăşchiseră ochii amînduror şi se cunoscură că era dăspuiaţi ; şi-ş cusură frunze şi-ş făcură / împrejurări de-a se încinge.

patrulea rîu este Eufratul.

15. Şi a luat Domnul Dumnezeu pe omul pe care l-a plăsmuit şi l-a aşezat în rai ca să-l lucreze şi să-l păzească.

16. Şi i-a poruncit Domnul Dumnezeu lui Adam spunîndu-i : „Din toţi pomii din rai poţi să mănînci,

17. din pomul cunoştinţei binelui şi răului să nu mănînci ; în ziua cînd vei mînca din el, de moarte vei muri".

18. Şi a spus Domnul Dumnezeu : „Nu este bine ca omul să fie singur. Să-i facem ajutor pe potriva lui".

19. Şi a mai plăsmuit Dumnezeu din pămînt toate fiarele pămîntului şi toate păsările cerului şi le-a adus în faţa lui Adam să vadă cum le va numi ; şi aşa cum a numit Adam orice fiinţă vie, acesta va rămîne drept nume.

20. Şi a pus Adam nume tuturor dobitoacelor şi tuturor păsărilor cerului şi tuturor fiarelor pămîntului ; lui Adam însă nu i s-a găsit ajutor asemeni lui.

21. Şi a coborît Dumnezeu toropeală asupra lui Adam de a adormit ; şi a luat una din coastele acestuia şi locul ei l-a umplut cu carne.

22. Şi a făcut Domnul Dumnezeu coasta, pe care a luat-o din Adam, femeie şi a adus-o în faţa lui Adam.

23. Şi a spus Adam : „Aceasta este acum os din oasele mele şi carne din carnea mea ; ea se va numi femeie deoarece a fost luată din bărbatul său.

24. Şi pentru ea va părăsi bărbatul pe tatăl său şi pe mama sa şi se va lipi de femeia sa ; şi vor fi amîndoi un singur trup".

25. Şi erau amîndoi goi, Adam şi femeia sa, şi nu se ruşinau.

CAP. 3

Căderea în păcat

1. Şarpele era cel mai şiret dintre toate animalele pe care le făcuse Domnul Dumnezeu. Şi a spus sarpele femeii : „Aşadar Dumnezeu a spus : «să nu mîncaţi fructe din pomii raiului»" ?

2. Şi i-a răspuns femeia şarpelui : „Din toţi pomii raiului putem mînca fructe,

3. numai din rodul pomului care este în mijlocul raiului a spus Dumnezeu : «Din acesta să nu mîncaţi şi nici să vă atingeţi de el, ca să nu muriţi»".

4. Şi i-a spus şarpele femeii : „Nu, nu veţi muri,

5. dar Dumnezeu ştie că în ziua cînd veţi mînca din el, vi se vor deschide ochii voştri şi veţi fi asemeni lui Dumnezeu, cunoscînd binele şi răul".

6. Şi chibzuind femeia că rodul pomului este bun de mîncat şi plăcut ochilor de privit şi îţi mai dă şi puterea cunoştinţei, luînd un fruct din el a mîncat şi i-a dat şi bărbatului şi a mîncat şi el.

7. Şi li s-au deschis celor doi ochii şi au aflat că sînt goi ; şi au cusut frunze de smochin şi şi-au făcut / îmbrăcăminte.

Pag. 3, col. I

8. Şi auziră glasul Domnului Dumnezău, umblînd în grădină îndesară ; şi să ascunsără Adam şi muiêrea lui de faţa Domnului Dumnezău în mijlocul raiului.

9. Şi chemă Dumnezău pre Adam şi zise lui : „Adame, unde eşti ?“.

10. Şi zise lui : „Glasul tău am auzit, umblînd pen grădină, şi m-am spămîntat, că despuiat sînt, şi m-am ascuns“.

11. Şi zise lui, Dumnezău : „Cine ţ-au spus cum eşti despuiat, fără numai den lemnul ce ţ-am poruncit ţie de acela sîngur să nu mănînci, de acela ai mîncat ?“

12. Şi zise Adam : „Muiêrea care ai dat cu mine, aceasta mi-au dat den lemn şi am mîncat“.

13. Şi zise Dumnezău muierii : „Ce ai făcut aceasta ?“ Şi zise muiêrea : „Şarpele m-au amăgit şi am mîncat“.

14. Şi zise Domnul Dumnezău şarpelui : „Căci ai făcut aceasta, blestemat tu den toate dobitoacele şi den toate hiarăle cîte sînt asupra pămîntului ; pre pieptul tău şi cu pîntecele să umbli şi pămînt să mănînci în toate zilele vieţii tale.

15. Şi vrajbă voiu pune întru mijlocul tău şi întru mijlocul muierii, şi întru mijlocul semenţiei tale şi întru mijlocul semenţiei ei ; el va păzi ţie capul şi tu vei păzi lui călcîile“.

16. Şi muierii zise : „Mulţind, voiu mulţi scîrbele tale şi suspinul tău ; întru scîrbe vei naşte feciori, şi întoarcerea ta cătră bărbatul tău şi el pe tine va stăpîni“.

17. Iară lui Adam zise : „Căci ai ascultat glasul muierii tale şi ai mîncat den lemnul care ţ-am poruncit ţie, dentru acela numai să să nu mănînci, dentru acela ai mîncat, blestemat pămîntul întru lucrurile tale ; întru scîrbe vei mînca pre dînsul în toate zilele vieţii tale.

18. Mărăcini şi ciulini va răsări ţie şi vei mînca iarba cîmpului.

19. Întru sudoarea fêţii tale vei mînca piinea ta pănă te vei învîrteji în pămînt, dentru carele te-ai luat, că pămînt eşti şi în pămînt vei mêrge“.

20. Şi numi Adam numele muierii lui Viaţă pentru că e mumă tuturor viilor.

21. Şi făcu Domnul Dumnezău lui Adam şi muierii lui îmbrăcăminţi de piêle şi-i îmbrăcă pre dînşii.

22. Şi zise Dumnezeu : „Iată, Adam să făcu ca unul dentru noi ca să priceapă binele şi răul. Şi acum să nu cîndai va întinde mîna sa şi va lua den lemnul vieţii şi va mînca şi va trăi în vêci“.

23. Şi-l scoase pre dînsul Domnul Dumnezău den grădina desfătăciunii ca să lucrêze pămîntul dentru care s-au luat.

24. Şi-l scoase afară pre Adam şi-l sălăşlui pre dînsul în preajma grădinii desfătăciunii ; şi puse hieruvimi şi sabiia cea de pară ce să întoarce ca să păzască calea lemnului vieţii.

8. Şi audziră glasul Domnului Dumnedzău, îmblîndu în grădină îndesară; şi să ascunseră[1] Adam şi muiêrea lui de faţa Domnului Dumnedzău în mijlocul[2] raiului.

9. Şi chemă Dumnedzău pre Adam şi-i dzise lui: „Adam, unde eşti?".

10. Şi-i dzise lui: „Glasul tău am audzit, îmblîndu pren grădină, şi m-am spămîntat, că dăspuiat sîntu, şi m-am ascunsu".

11. Şi-i dzise lui, Dumnedzău: „Cine ţ-au povestit ţie cum eşti tu despuiat, fără numai den lemnul ce ţ-am porăncit ţie de acela sîngur să nu măninci, de acela ai mîncat?".

12. Şi dzise Adam: „Muiêrea carea ai dat cu mine, aceasta mi-au dat den lemnu şi am mîncat".

13. Şi dzise Dumnedzău muierii: „Ce ai făcut aceasta"? Şi dzise muiêrea: „Şearpele m-au amăgit şi am mîncat".

14. Şi dzise Domnul Dumnedzău şarpelui: „Căci ai făcut aceasta, blăstămat tu den toate fiarăle şi den toate jiganiile cîte sîntu asupra pămîntului; asupră pieptului tău şi pînteciului tău să îmbli şi pămîntu să măninci toate dzilele vieţii tale.

15. Şi vrajbă voi pune întru mijlocul tău şi întru mijlocul muierii şi întru mijlocul seminţii taale şi întru mijlocul seminţii ei; el va păzi ţie capul şi tu vei păzi lui călcăiul".

16. Şi muierii dzise: „Înmulţindu, voi înmulţi scîrbele tale şi suspinul tău; întru scîrbe vei naşte ficiori, şi întoarcerea ta către bărbatul tău şi el ţie va stăpîni".

17. Iară lui Adam dzise: „Căci ai ascultat glasul muierii tale şi ai mîncat den lemnul carele ţ-am porăncit ţie, dentru acela sîngur să nu măninci, dentr-acela ai mîncat, blăstămat pămîntul întru lucrurile tale; întru scîrbe vei mînca pre însul toate dzilele vieţii tale.

18. Spini şi ciulini va răsări ţie şi vei mînca iarba cîmpului.

19. Întru sudoarea fêţii tale vei mînca păinea ta pănă te vei învîrteji întru pămîntul dentru care te-ai luat, că pămîntu eşti şi întru pămîntu vei mêrge".

20. Şi numi Adam numele muierii lui Viaţă pentru că-i maica tuturor viilor.

21. Şi făcu Domnul Dumnedzău lui Adam şi muierii lui îmbrăcăminţi de piêle şi-i îmbrăcă pre înşii.

22. Şi dzise Dumnedzău: „Iată, Adam să făcu ca unul dentru noi ca să priceapă răul şi binele. Şi acum să nu cîndai va întinde mîna sa şi va lua den lemnul vieţii şi va mînca şi va trăi în vêci",

23. Şi-l scoase pre însul Domnul Dumnedzău den grădina desfătăciunei ca să lucrêdze pămîntul dentru care s-au luat.

24. Şi-l scoasă afară pre Adam şi-l lăcui pre însul în preajma grădinei desfătăciunii[3]; şi pusă heruvimii şi sabiia cea de pară[4] ce să întorcea ca să păzască calea lemnului vieţii.

8. Şi auziră glasul Domnului Dumnezeu umblînd în raiu îndeseară[2]; şi se ascunseră Adam şi muiêrea lui de faţa Domnului Dumnezeu în mijlocul pomilor[3] raiului.

9. Şi chiemă Dumnezeu pre Adam şi-i zise: „Adame, unde eşti?".

10. El zise: „Auziiu glasul tău, umblînd pren raiu, şi m-am înfricoşat, că sînt gol, şi m-am ascuns".

11. Şi zise Dumnezeu: „Cine spuse ţie că eşti gol de n-ai fi mîncat den lemnul care ţi-am poruncit numai den acela să nu mănînci, iar tu ai mîncat?"

12. Adam zise: „Muiêrea carea mi-o ai dat, acêea mi-au dat den lemn şi am mîncat".

13. Şi zise Dumnezeu muierii: „Ce ai făcut aceasta"? Iară muiêrea zise: „Şarpele m-au amăgit şi am mîncat".

14. Şi zise Domnul Dumnezeu şarpelui: „Pentru ce ai făcut . . . . . .[1] den toate fie⟨rile⟩[1] . . . . . .[1] cîte sînt pre ⟨pămînt⟩[1] . . . . . .[1] să te tîră⟨şti⟩[1]. . . . . .[1] pămînt să mă⟨nînci⟩[1].

15. . . .[1] ⟨pu⟩[1]ne între tine ş⟨i⟩[1]. . . . . .[1] ⟨se⟩[1]minţiia ta şi . . . . . .[1] ⟨ei⟩[1] va păzi ţie ca⟨pul⟩[1] . . . . . .[1] călcăiul".

16. Iară . . .[1] mulţi-voiu scîrb . . . . . .[1] ⟨suspine⟩[1]le tale în dur. . . . . .[1] şi întoarcerea . . . . . .[1] va fi şi . . . . . .[1]

17. ⟨Iară⟩[1] lui Adam . . . . . .[1] . . . . . .[1] ⟨mu⟩[1]ierii ta⟨le⟩[1] . . . . . .[1] am porun⟨cit⟩[1] . . . . . .[1] ⟨să⟩[1] nu mă⟨nînci⟩[1] .

18. . . . . .[1]

19. În sudoarea fêţei tale vei mînca păinea ta pănă te vei întoarce în pămînt⟨ul⟩ dentru care te-ai luat, că pămînt eşti şi în pămînt te vei întoarce".

20. Şi puse Adam numele muierii sale Viaţă, că iaste mumă tuturor celor vii.

21. Şi făcu Domnul Dumnezeu lui Adam şi muierii lui îmbrăcăminte de piêle şi-i îmbrăcă.

22. Şi zise: „Iată, Adam se făcu ca unul dentru noi ca să priceapă răul şi binele. Şi acum să nu cumva să mai tinză mîna sa cîndva şi să ia den lemnul vieţii să mănînce şi să fie viu în vêci".

23. Şi-i goni Domnul Dumnezeu den hrana raiului[4] să lucrêze pămîntul den care au fost luat.

24. Şi-l scoase pre Adam şi-l puse să lăcuiască împotriva hranei raiului[5]; şi puse heruvimi şi sabie cea de văpaie să păzească calea lemnului vieţii.

8. Şi au auzit glasul Domnului Dumnezeu care umbla prin rai spre seară; şi s-au ascuns Adam şi femeia lui din faţa Domnului Dumnezeu între pomii raiului.

9. Şi l-a strigat Domnul Dumnezeu pe Adam şi i-a spus: „Adame, unde eşti?"

10. Şi i-a răspuns Adam: „Ţi-am auzit glasul cînd umblai prin rai şi m-am înfricoşat, pentru că sînt gol, şi m-am ascuns".

11. Şi Dumnezeu i-a spus: „Cine ţi-a spus că eşti gol? Sau ai mîncat din pomul din care ţi-am poruncit să nu mănînci?"

12. Şi i-a răspuns Adam: „Femeia, pe care mi-ai dat-o să fie cu mine, ea mi-a dat şi am mîncat".

13. Şi i-a spus Domnul Dumnezeu femeii: „De ce ai făcut aceasta?" Şi i-a răspuns femeia: „Şarpele m-a amăgit şi eu am mîncat".

14. Şi i-a spus Domnul Dumnezeu şarpelui: „Pentru că ai făcut aceasta, blestemat să fii între toate dobitoacele şi fiarele de pe pămînt; pe pieptul şi pe pîntecul tău să umbli şi pămînt să mănînci în toate zilele vieţii tale.

15. Şi voi aşeza duşmănie între tine şi femeie, între urmaşii ei şi urmaşii tăi; şi îţi va pîndi capul să ţi-l zdrobească, iar tu îi vei pîndi călcîiul să o muşti".

16. Iar femeii i-a spus: „Îţi voi spori înmulţindu-ţi durerile tale şi geamătul tău; în dureri vei naşte copiii şi vei fi atrasă către bărbatul tău şi el te va stăpîni".

17. Lui Adam i-a spus: „Pentru că ai ascultat de glasul femeii tale şi ai mîncat din pomul din care ţi-am poruncit să nu mănînci, blestemat să-ţi fie pămîntul în orice muncă; cu osteneală te vei hrăni din el în toate zilele vieţii tale.

18. Spini şi ciulini îţi vor rodi hrănindu-te cu iarba cîmpului.

19. Cu sudoarea feţei tale să-ţi mănînci piinea pînă cînd te vei întoarce în pămîntul din care ai fost luat, căci pămînt eşti şi în pămînt te vei întoarce".

20. Şi i-a dat Adam femeii sale numele de Eva, căci ea este mama tuturor celor vii.

21. Şi le-a făcut Domnul Dumnezeu lui Adam şi femeii sale haine de piele şi i-a îmbrăcat.

22. Şi a spus Dumnezeu: „Iată că Adam s-a făcut ca unul dintre noi ca să cunoască binele şi răul. Acum să nu întindă cumva mîna şi să ia din pomul vieţii să mănînce şi să trăiască în veci".

23. Şi l-a scos Domnul Dumnezeu pe el din raiul desfătării ca să lucreze pămîntul din care fusese luat.

24. Şi l-a izgonit pe Adam şi l-a aşezat în faţa raiului desfătării; şi a pus heruvimi şi sabia de foc rotitoare să păzească drumul spre pomul vieţii.

Pag. 3, col. II

CAP 4

1. Și Adam cunoscu pre Eva, muiérea lui, și, zămislind, născu pre Cáin; și zise: „Agonisiiu om prin Dumnezău".

2. Și adaose a naște pre fratele lui, pre Avel. Și să făcu Avel păstoriu de oi, iară Cáin era lucrînd pămîntul.

3. Și fu după citeva zile, aduse Cáin dentru roadele pămîntului jîrtvă la Dumnezău.

4. Și Avel aduse și el den cêle dentîiu născute den oile lui și den grăsimele lor. Și privi Dumnezău preste Avel și preste darurile lui.

5. Iară preste Cáin și preste jîrtvele lui n-au luat aminte; și scîrbi pre Cáin foarte și au căzut cu fața lui.

6. Și zise Domnul Dumnezău lui Cáin: „Pentru că ci te-ai scîrbit și pentru ce căzu fața ta?

7. De nu direpț vei aduce, iară pre direpț nu vei împărți, greșit-ai? Mîlcomêște cătră tine [e] întoarcerea lui, și tu vei stăpîni pre dînsul"[1].

8. Și zise Cáin cătră Avel, fratele lui: „Să ieșim la cîmp". Și fu după ce fură ei la cîmp, și să sculă Cáin asupra lui Avel, fratelui său, și-l omorî pre dînsul.

9. Și zise Domnul Dumnezău cătră Cáin: „Unde iaste Avel, fratele tău"? Și zise: „Nu știu. Au paznic fratelui mieu sînt eu?"

10. Și zise Domnul: „Ce ai făcut? Glasul sîngelui fratelui tău strigă cătră mine den pămînt.

11. Și acum blestemat tu de pe pămînt, carele au căscat gura lui să priimească sîngele fratelui tău den mîna ta.

12. Căci lucrezi pămîntul și nu va mai adaoge a da ție putêrea lui: suspinînd și tremurînd vei fi asupra pămîntului".

13. Și zise Cáin cătră Domnul Dumnezău: „Mai mare iaste vina mea decît a mi se ierta mie.

14. De mă vei scoate astăzi de pre fața pămîntului și de cătră fața ta mă voiu ascunde și voiu fi suspinînd și tremurînd asupra pămîntului și va fi tot cine mă va afla mă va omorî".

15. Și zise lui Domnul Dumnezău: „Nu așa; tot cela ce va omorî pre Cáin șapte izbîndiri va dezlega". Și puse Domnul Dumnezău semnu lui Cáin ca să nu-l omoară pre dînsul tot cine va afla pre dînsul.

16. Și ieși Cáin de la fața lui Dumnezău și lăcui în pămîntul lui Naíd, în preajma Edemului.

17. Și cunoscu Cáin pre fămêia lui și, zămislind, născu pre Enóh; și era zidind cetate și numi cetatea pre numele fiiului lui, Enoh.

18. Și să născu lui Enóh, Gaidád; și Gaidád născu pre Maleleíl, și Maleleíl născu pre Mathusála, și Mathusála născu pre Laméh.

19. Și-ș luo Laméh doao muieri: numele uniia, Ada, și numele al doilea, Séla.

20. Și născu Ada pre Iovíl; acesta era părinte celora ce lăcuia în colibile celor hrănitori de dobitoc.

21. Și numele fratelui lui, Iuvál; acesta era care au / arătat canonul și copuzul.

CAP 4

1. Şi Adam cunoscu pre Eva, muierea lui, şi, zemislindu, născu prea Cain; şi dzise: „Agonesiiu om pren Dumnedzău".

2. Şi adaose a naşte pre fratele lui, pre Avel. Şi să făcu Avel păstor de oi, iară Cáin lucra[1] pămîntul.

3. Şi fu după dzile, aduse Cáin dentru roada pămîntului jirtvă la Dumnedzău.

4. Şi Avel aduse şi el dentru cêle dentăi născute den oile lui şi den grăsimile lor. Şi privi Dumnedzău la Avel şi la darurile lui.

5. Iară la Cáin şi la jirtvele lui n-au luat aminte; şi să scîrbi pre Cáin foarte şi-i căzdu faţa lui.

6. Şi dzise Domnul Dumnedzău lui Cáin: „Pentru că ci te-ai scîrbit şi pentru că ci ţ-au căzdut faţa?

7. Nu doară dentru dreptu vei aduce, iară pre dreptul nu vei înpărţi, greşit-ai? Mîncomêşte[2] cătră tiine întoarcerea lui, şi tu îl vei stăpîni pre însul".

8. Şi dzise Cáin cătră Avel, fratesău: „Să ieşim [dară][3] la cîmpu". Şi fu după ce fură ei la cîmpu, şi să sculă Cáin pre fratele său Avel şi-l omorî pre însul.

9. Şi dzise Domnul Dumnedzău cătră Cáin: „Unde-i Avel, fratele tău"? Şi dzise: „Nu ştiu. Doară nu-s paznic eu fratelui mieu".

10. Şi dzise Domnul: „Ce ai făcut? Glasul sîngelui fratelui tău strigă cătră mine den pămîntu.

11. Şi acum blăstămat tu de pre pămîntu, carele au căscat gura lui să priimască sîngele fratelui tău den mîna ta.

12[11]. Pentru că lucrezi pămîntul şi nu va mai adaoge a da ţie putêrea lui; suspinîndu şi tremurîndu vei fi asupra pămîntului".

13[12]. Şi dzise Cáin cătră Domnul Dumnedzău: „Mai mare iaste vina mea decît a mi să ierta mie.

14[13]. Să mă vei scoate astădzi de pre faţa pămîntului şi de faţa ta mă voi ascunde şi voi fi suspinîndu şi tremurîndu asupra pămîntului şi va fi tot cine mă va afla mă va omorî".

15[14]. Şi dzise Domnul Dumnedzău: „Nu aşea; tot cine va omorî pre Cáin şeapte izbîndiri va dezlega". Şi pusă Domnul Dumnedzău lui Cáin sămnu ca să-l nu-l omoare pre însul tot cine-l va afla pre însul.

16[15]. Şi ieşi Cáin den faţa lui Dumnedzău şi lăcui în pămîntul Naidu, în preajma Edemului.

17[16]. Şi cunoscu Cáin pre fămêia lui şi, zemislindu, născu pre Enoh; şi era zidindu cetate şi numi cetatea pre ⟨numele⟩[4] fiiului său Enoh.

18[17]. Şi i să născu lui Enoh, Gaidadu; şi Gáidadu născu pre Maleleîl, şi Maleleil născu pre Mathusála, şi Mathusála născu pre Lámeh.

19[18]. Şi luă Lámeh doaă muieri: şi numele uniia, Adá, şi numele al doilea, Sellá.

20[19]. Şi născu Adá pre Iovil; acesta era părinte celor ce lăcuia în colibile celor hrănitori de dobitoc.

21[20]. Şi numele fratelui lui, Iuval; acesta era ce au/arătat canonul şi copuzul.

CAP 4

1. ⟨Ş⟩[1]i cunoscu Adam pre Eva, muierea lui, ⟨şi⟩[1], îngrecînd, născu pre Cain; şi zise: „⟨Agonis⟩[1]îndu eu om pentru Dumnezeu".

2. Şi adaose a naşte lui frate, pre Avel. Şi . . . . . [1] iar Cáin era . . . . . [1].

3. . . . . [1] fu după multe . . . . . [1] Dumnezeu den . . . [1]

4. ⟨Şi⟩[1] Avel aduse . . . . . [1] ⟨dent⟩[1]ăi născute den . . . . . [1] grăsimile lor. Şi . . [1] . . . . . [1] Avel şi la daru⟨rile⟩[1] . . . . . [1]

5. . . . . [1] ⟨Ca⟩[1]in şi la jărtvele . . . . . [1] şi se întristă' . . . . [1] . . . . . [1] ⟨p⟩[1]osomorî faţa.

6. . . . ⟨Dum⟩[1]nezeu lui Cáin: . . . . . [1] pentru ce se-au po⟨somorît⟩[1] . . . . . [1]

7. . . . . [1] . . . . . [1] . . . . . [1] tă".

8. . . . . [1] . . . . . [1] ⟨f⟩[1]rate-său.

9. . . . . [1] Cain: „Unde iaste frate-tău, Avel? Iar el zise: „Nu ştiu. Au doară sînt eu paznic frăţine-mieu?".

10. Zise lui Domnul: „Ce ai făcut aceasta? Glasul sîngelui frăţine-tău strigă cătră mine den pămînt.

11. Şi acum blestemat tu de pre pămînt care au căscat gura lui să priimească sîngele frăţine-tău den mîna ta.

12. Şi cînd vei lucra pămîntul nu va mai adaoge să dea putêrea lui ţie şi vei fi suspinînd şi cutremurîndu-te pre pămînt.

13. Şi zise Cáin cătră Domnul Dumnezeu: „Mai mare iaste vina mea decît a mi se ierta.

14. Şi de mă vei goni astăzi de pre faţa pămîntului şi mă voiu ascunde şi voiu fi suspinînd şi cutremurîndu-mă pre pămînt şi va fi tot cine mă va afla mă va ucide".

15. Şi-i dzise Domnul Dumnezeu: „Nu aşa; tot cel ce va ucide pre Cáin 7 izbînde va lua". Şi puse Domnul Dumnezeu semn pre Cáin ca să nu-l ucigă cine-l va afla.

16. Şi ieşi Cáin de la faţa Domnului Duminezeu şi lăcui în pămîntul lui Naid, împotriva Edemului.

17. Şi cunoscu Cáin pre muierea lui şi, îngrăcînd, născu pre Enoh; şi era zidind cetate şi puse numele cetăţii Enoh, pre numele fiiu-său.

18. Şi lui Enoh se născu Gaidad; şi Gaidad născu pre Maleliil, şi Maleliil născu pre Mathusal, iară Mathusal născu pre Lameh.

19. Şi luoă Lameh 2 muieri: pre una o chiema Adda, iar pre alta, Sella.

20. Şi Adda născu pre Iovil; acesta era tată celor ce lăcuia în colibile celor hrănitori de dobitoc.

21. Şi numele frăţine-său, Ioval; acesta era care ar . . .[1]e canonul şi căpuzele.

CAP. 4

Cain şi Abel

1. Adam cunoscu pe Eva, femeia lui, şi ea, zămislind, născu pe Cain; şi spuse: „Cu ajutorul lui Dumnezeu am căpătat un fiu".

2. Şi a mai născut şi pe fratele acestuia, pe Abel. Şi Abel s-a făcut păstor de oi, iar Cain era lucrător de pămînt.

3. S-a întîmplat ca după un timp, Cain să aducă jertfă lui Dumnezeu din toate roadele pămîntului.

4. Şi Abel a adus şi el jertfe din mieii mai întîi născuţi şi din grăsimea lor. Şi a privit Dumnezeu spre Abel şi spre ofrandele sale.

5. La Cain şi la ofrandele sale nu a luat aminte; şi s-a mîniat Cain foarte şi s-a schimbat la faţă.

6. Şi i-a spus Domnul Dumnezeu lui Cain: „De ce te-ai mîniat şi de ce te-ai schimbat la faţă?

7. Dacă aduci jertfe după dreptate şi nu faci bine după cuviinţă, păcatul te pîndeşte la uşă şi vrea să te înlănţuiască, dar fii pe pace, tu îl vei birui".

8. Şi i-a spus Cain lui Abel, fratele său: „Să mergem la cîmp". Şi s-a întîmplat, după ce au fost ei în cîmp, şi a sărit Cain la Abel, fratele său, şi l-a omorît.

9. Şi i-a spus Dumnezeu lui Cain: „Unde este Abel, fratele tău"? Acesta i-a spus: „Nu ştiu. Oare sînt eu păzitorul fratelui meu?"

10. Şi i-a spus Dumnezeu: „Ce ai făcut? Glasul sîngelui fratelui tău mă strigă din pămînt.

11. Şi acum să fii tu blestemat de pămîntul care şi-a deschis gura să primească din mîna ta sîngele fratelui tău.

12. Căci lucrînd pămîntul acesta nu va mai voi să-ţi dea bunătăţile lui; neostoit şi pribeag vei fi tu pe pămînt".

13. Şi i-a spus Cain Domnului: „Mai mare este vina mea decît a mi se ierta mie.

14. Dar dacă mă alungi astăzi de pe faţa pămîntului şi mă voi ascunde de tine, pribeag şi neostoit, oricine de mă va găsi mă va omorî".

15. Şi i-a spus lui Domnul Dumnezeu: „Nicidecum. Oricine va ucide pe Cain va ispăşi înşeptit". Şi a pus Domnul Dumnezeu semn lui Cain ca să nu-l ucidă nimeni de-l va găsi.

16. Şi a plecat Cain din faţa lui Dumnezeu şi s-a aşezat în ţinutul Nod, la răsărit de Eden.

17. Şi a cunoscut Cain pe femeia sa şi aceasta, zămislind, l-a născut pe Enoch. Şi a zidit o cetate şi a numit cetatea după numele fiului său Enoch.

18. Lui Enoch i s-a născut Irad, şi Irad l-a născut pe Maleleil, şi Maleleil l-a născut pe Matusal şi Matusal l-a născut pe Lameh.

19. Şi Lameh şi-a luat două soţii: numele primei era Ada, a celei de a doua, Sela.

20. Şi l-a născut Ada pe Iabal. Acesta este părintele celor ce locuiesc în corturi şi al păstorilor.

21. Şi numele fratelui său era Iubal; acesta este cel ce a/născocit cetera şi cimpoiul.

Pag. 4, col. I

22. Iară Séla născu şi ea pre Thovél ; şi era bătătoriu de ciocane, faur de aramă şi de fier ; şi sora lui Thovel, Noéma.

23. Şi zise Laméh muierilor lui, Ada şi Séla : „Ascultaţi glasul mieu, muierile lui Laméh, băgaţi în urechi cuvintele mêle pentru că bărbat am ucis întru rană mie şi tinerel întru struncinare mie.

24. Pentru că dentru Cáin de şapte ori s-au izbîndit, iară dentru Laméh de şaptezeci şi şapte".

25. Şi cunoscu Adam pre Eva, fămêia lui, şi, zămislind, născu fiiu şi numi numele lui, Sith, zicînd : „Rădicatu-mi-au Dumnezău sămînţă alta pentru Avel, carele l-au omorît Cáin".

26. Şi lui Sith să născu fiiu şi-i puse numele lui, Enos. Acesta nădejdui a chema numele Domnului Dumnezău.

CAP 5

1. Aceasta iaste cartea facerii oamenilor. Întru care zi au făcut Dumnezău pre Adam, după chipul lui Dumnezău au făcut pre dînsul.

2. Bărbat şi femêie au făcut pre dînşii şi au blagoslovit pre dînşii ; şi puse numele lui Adam, întru care zi au făcut pre dînşii.

3. Şi trăi Adam 200 şi 30 de ani ; şi născu dupre chipul lui şi dupre obrazul lui şi puse numele lui, Sith.

4. Şi să făcură zilile lui Adam care au trăit dupe ce au născut pre acest Sith, ani 700, şi născu fii şi fête.

5. Şi să făcură toate zilele lui Adam carele au trăit ani 900 şi 30 ; şi au murit.

6. Şi au trăit Sith ani 200 şi 5 şi născu pre Enos.

7. Şi trăi Sith dupre ce au născut pre Enós ani 7 sute şi 7 şi au născut feciori şi fête.

8. Şi să făcură toate zilele lui Sith ani 900 şi 12 ; şi au murit.

9. Şi trăi Enos ani 190 şi născu pre Cainán.

10. Şi trăi Enós dupre ce au născut pre Cainán ani 700 şi 15 şi au născut fii şi fête.

11. Şi să făcură toate zilele lui Enós ani 900 şi 5 ; şi au murit.

12. Şi au trăit Cainán ani 100 şi 70 şi au născut pre Maleleil.

13. Şi trăi Cainán dupre ce făcu pre acest Maleleil ani 700 şi 40 şi au născut fii şi fête.

14. Şi să făcură toate zilele lui Cainan ani 800 şi 10 ; şi au murit.

15. Şi au trăit Maleleil ani 160 şi 5 şi născu pre Iaréd.

16. Şi au trăit Maleleíl după ce au născut pre acest Iaréd ani 700 şi 30 şi au făcut fii şi fête.

17. Şi să făcură toate zilele lui Maleleil ani 890 şi 5 ; şi au murit.

18. Şi trăi Iaréd ani 160 şi 2 şi au născut pre Enóh.

19. Şi au trăit Iaréd după ce au născut pre acest Enóh ani 800 şi au născut fii şi fête.

20. Şi să făcură toate zilele lui Iared ani 960 şi 2 ; şi au murit.

21. Şi au trăit Enóh ani 160 şi 5 şi născu pre Mathusála.

22. Şi bine / plăcu Enóh lui Dumnezău ; dupre ce-ş

22[21]. Iară Sellá născu şi ea pre Thóvel ; şi era bătător de ciocan şi faur de aramă şi de her ; şi sora lui Thóvel, Noemá.

23[22]. Şi dzise Lámeh muierilor lui, ii Adá şi Sellá : „Ascultaţi-m glasul mieu, muierile lui Lámeh, băgaţi în urechi cuvîntul mieu pentru că bărbat am ucis întru rană mie şi tinerel întru strănciunare mie.

24[23]. Pentru că dentru Cáin de şeapte ori s-au izbîndit, iar den Lámeh de şeaptedzeci şi şeapte".

25[24]. Şi cunoscu Adam pre Eva, muiérea lui, şi ,zemislindu, născu fiiu şi-i numi numele lui, Sith, dzîcîndu : „Rădicatu-mi-au Dumnedzău sămînţa alta pentru Avel, carele au omorît Cáin".

26[25]. Şi lui Sith să născu fiiu şi-i numi numele lui, Enos. Acesta nădăjdui a chema numele Domnului Dumnedză(u)[4].

22. Iară Sella născu pre Thovel ; acesta er(a b)[1]ătător de ciocan, faur . . . . . [1]

23 . . . . . [1] il

. . . . . [1]

. . . . . [1]

. . . . . [1]

22. Sela l-a născut şi ea pe Tubalcain, care era făurar al uneltelor de aramă şi de fier. Sora lui Tubalcain s-a numit Noema.

23. Şi le-a spus Lameh femeilor sale : „Ada şi Sela, ascultaţi-mi glasul, voi femei ale lui Lameh, luaţi aminte la cuvintele mele, căci ucid un bărbat pentru o rană şi un tînăr pentru o vînătaie.

24. Căci dacă pentru Cain s-a ispăşit de şapte ori, pentru Lameh de şaptezeci de ori cîte şapte".

25. Adam a cunoscut iarăşi pe Eva, femeia sa, şi aceasta, zămislind, a născut un fiu şi i-a pus numele Set, spunînd : „Mi-a dat Dumnezeu alt fiu în locul lui Abel, pe care l-a ucis Cain".

26. Lui Set i s-a născut un fiu, cu numele de Enos. Şi de atunci au început oamenii să se roage chemînd numele Domnului Dumnezeu.

CAP 5

CAP 5

CAP. 5

Şirul patriarhilor de la Adam la Noe.

1. Aceasta-i cartea a facerii oamenilor. Întru care dzi au făcut Dumnedzău pre Adam, după chipul lui Dumnedzău l-au făcut pre însul. . . . . [1]

2. Bărbat şi fămêie au făcut pre înşi şi au blagoslovit pre înşii ; şi numi numele lui Adam, întru care dzi au făcut pre înşii. . . . . [1]

3. Şi trăi Adam 230 ani ; şi născu după chipul lui şi după obrazul lui şi-i numi numele lui, Sith. . . . . [1]

4. Şi să făcură dzilele lui Adam carele au trăit după ce au născut pre acesta, pre Sith, ani 700, şi născu ficiori şi fête. . . . . [1]

5. Şi să făcură toate dzilele lui Adam carele au trăit 930 ani ; şi au murit. . . . . [1]

6. Şi trăi Sith 205 ani şi născu pre Enos. . . . . [1]

7. Şi trăi Sith după ce născu pre acesta, pre Enos, 707 ani şi născu ficiori şi fête. . . . . [1]

8. Şi să făcură toate dzilele lui Sith 912 ani ; şi au murit. . . . . [1]

9. Şi trăi Enos ani 190 şi au născut pre Cainan. . . . . [1]

10. Şi trăi Enos dupre ce au născut pre Cainan, pre acesta, 715 ani şi născu ficiori şi fête. . . . . [1]

11. Şi să făcură toate dzilele lui Enos 905 ani ; şi au murit. . . . . [1]

12. Şi au trăit Cainan 170 ani şi au născut pre Maleleil. . . . . [1]

13. Şi trăi Cainan dupre ce au născut pre acesta, pre Maleleil, 740 ani şi născu ficiori şi fête. . . . . [1]

14. Şi să făcură toate dzilele lui Cainan 918 ani ; şi au murit. . . . . [1]

15. Şi trăi Maleleil 165 ani şi născu pre Iaredu. . . . . [1]

16. Şi trăi Maleleil dupre ce au născut pre acesta, pre Iaredu, 731 ani şi au făcut ficiori şi fête. . . . . [1]

17. Şi să fêceră toate dzilele lui Maleleil ani 895 ; şi au murit. . . . . [1]

18. Şi trăi Iaredu 162 ani şi au născut pre Enoh. . . . . [1]

19. Şi trăi Iared după ce au născut pre acesta, pre Enoh, 800 ani şi au născut ficiori şi fête. . . . . [1]

20. Şi să fêceră toate dzilele lui Iaredu 962 ani ; şi au murit. . . . . [1]

21. Şi trăi Enoh 165 ani şi născu pre Mathusâla. . . . . [1]

22. Şi bine/plăcu Enoh lui Dumne-

1. Aceasta este cartea seminţiei lui Adam. Cînd l-a creat Dumnezeu pe Adam, l-a făcut după chipul său.

2. Bărbat şi femeie i-a făcut şi i-a binecuvîntat ; şi i-a numit Adam, adică oameni, în ziua în care i-a făcut.

3. Şi a trăit Adam două sute treizeci de ani ; şi i s-a născut un fiu după asemănarea şi chipul său şi l-a numit Set.

4. Şi au fost zilele lui Adam, după ce l-a născut pe Set, şapte sute de ani, şi a mai născut fii şi fiice.

5. Şi au fost toate zilele, pe care le-a trăit Adam, nouă sute treizeci de ani şi apoi a murit.

6. A trăit Set două sute cinci ani şi i s-a născut Enos.

7. Şi a trăit Set, după naşterea lui Enos, şapte sute şapte ani şi i s-au mai născut fii şi fiice.

8. Şi au fost toate zilele lui Set nouă sute doisprezece ani şi apoi a murit.

9. Şi a trăit Enos o sută nouăzeci de ani şi i s-a născut Cainan.

10. Şi a trăit Enos, după ce i s-a născut Cainan, şapte sute cincisprezece ani şi a mai avut fii şi fiice.

11. Şi au fost toate zilele lui Enos nouă sute cinci ani şi apoi a murit.

12. Şi a trăit Cainan o sută şaptezeci de ani şi i s-a născut Maleleil.

13. Şi a trăit Cainan, după naşterea lui Maleleil, şapte sute patruzeci de ani şi a mai avut fii şi fiice.

14. Şi au fost toate zilele lui Cainan nouă sute zece ani şi apoi a murit.

15. Şi a trăit Maleleil o sută şaizeci şi cinci de ani şi i s-a născut Iared.

16. Şi a trăit Maleleil, după naşterea lui Iared, şapte sute treizeci de ani şi a mai avut fii şi fiice.

17. Şi au fost toate zilele lui Maleleil opt sute nouăzeci şi cinci de ani şi apoi a murit.

18. Şi a trăit Iared o sută şaizeci şi doi de ani şi i s-a născut Enoh.

19. Şi a trăit Iared, după naşterea lui Enoh, opt sute de ani şi a mai avut fii şi fiice.

20. Şi au fost toate zilele lui Iared nouă sute şaizeci şi doi de ani şi apoi a murit.

21. Şi a trăit Enoh o sută şaizeci şi cinci de ani şi i s-a născut Matusalem.

22. Şi, după naşterea lui Matusalem, a mai umblat Enoh pe căile Domnu-

Pag. 4, col. II

născu lui pre Mathusála, trăi 200 de ani și făcu fii și fête.

23. Și să făcură toate zilele lui Enóh ani 365.

24. Și bineplăcu Enóh lui Dumnezău ; și nu să afla pentru că l-au mutat pre dînsul Dumnezău.

25. Și trăi Mathusála ani 187 și născu pre Laméh.

26. Și trăi Mathusála după ce au născut pre Laméh ani 782 și făcu fii și fête.

27. Și să făcură toate zilele Mathusálii care au trăit ani 969 ; și au murit.

28. Și trăi Lameh ani 188 și născu fiiu.

29. Și puse numele lui, Nóe, zicînd : „Acesta va odihni pre noi de faptele noastre și dentru scîrbele mînilor noastre și de pămîntul care au blestemat Domnul Dumnezău".

30. Și trăi Laméh după ce-ș născu lui pre Nóe ani 565 și născu fii și fête.

31. Și să făcută toate zilele lui Laméh ani 753 ; și muri.

32. Și era Nóe de 500 de ani și născu pre Sim, pre Ham, pre Iaféth.

CAP 6

1. Și fu deaca începură oamenii a să face mulți asupra pămîntului și fête li să făcură lor,

2. văzînd fiii lui Dumnezău fêtele oamenilor că sînt frumoase, luară-ș lor fămei dentru toate cîte au ales.

3. Și zise Domnul Dumnezău : „Să nu rămîie duhul mieu întru oamenii aceștia pentru că sînt ei trupuri ; și să le fie zilele lor 120 de ani".

4. Și uriiașii era pre pămînt în zilele acêlea și după acêea, deaca întra înlăuntru fiii lui Dumnezău cătră fêtele oamenilor și le năștea lor ; aceia era uriiașii cei den vêci, oamenii cei numiț.

5. Și văzînd Domnul Dumnezău că s-au înmulțit răutățile oamenilor pre pămînt și fieștecarele cugetă întru inima lui cu nevoință spre răutăți în toate zilele,

6. și să mîhni Dumnezău căci făcu pre om pre pământ și cugetă.

7. Și zise Dumnezău : „Stinge-voiu pre om care l-am făcut de pre fața pămîntului, den om pănă în dobitoc și den tîrîtoare pănă în pasările ceriului, pentru că m-am căit că i-am făcut pre ei".

8. Iară Nóe au aflat har înaintea Domnului Dumnezău.

9. Și acêstea sînt nașterile lui Noe. Nóe, om dirept desăvîrșit fiind întru semenția lui, bineplăcu lui Dumnezău Nóe.

10. Și născu Nóe trei feciori : pre Sim, pre Ham, pre Iaféth.

11. Și să strică pămîntul înaintea lui Dumnezău și să umplu pămîntul de strîmbătate.

12. Și văzu Domnul Dumnezău pămîntul și era stricat pentru că au stricat tot trupul calea lui pre pămînt.

13. Și zise Domnul Dumnezău lui Nóe : „Vrêmea a tot omul vine înaintea mea pentru că s-au împlut pămîntul de strîmbătatea lor și iată eu voiu strica pre dînșii și pământul.

14. Fă dară ție sicriiu de lêmne în patru muchi ;

πατκ ἑνόχ ασν δ̃ν ζ̃ξ, δ̃πρε ψιω̃ ν̃εκ ασ̃ πρε μαθ̃σάλα, ρ̃τν, ε̃, δε ā̃ν, ωκ̀ φ̃κ φ̃ν ω̃ φ̃̀τε. Ωκ̀ εφ̃κ̃ρ̃ τ̀ατε ζ̀ιλε ασ̃ ενόχ, ā̃ν, τ̃ε. Ωκ̀ τ̀ν̃ε πατκ ενόχ ασ̃ δ̃ν̃εζ̃, ωκ̀ ν̀ζ̃ κ̃φλ̀, πέντρ κ̃ ασ̃ μ̃τ̀ατ πρε δ̃ν̃εζ̃ δ̃ν̃ζ̃. Ωκ̀ τρ̃ν̀ μαθ̃σάλα, ā̃ν, ρ̃ξ, ωκ̀ ν̃εκ̀ πρε λαμ̀χ. Ωκ̀ τρ̃ν̀ μαθ̃σάλα, δ̃πρ̃ τὲ δ̃ν̃ ν̃εκ̃τ πρε λαμ̀χ, ā̃ν, ψ̃π, ωκ̀ φ̃κ̀ φ̃ν̀ ωκ̀ φ̃̀τε. Ωκ̀ εφ̃κ̃ρ̃ τ̀ατε ζ̀ιλε μαθ̃σάλαϊν κ̀ρε δ̃ν̃ τρ̃ν̀τ, ā̃ν, ρ̃ϗ̃, ωκ̀ δ̃ μ̃ρ̀τ. Ωκ̀ τρ̃ν̀ λαμ̀χ, ā̃ν, ρ̃π, ωκ̀ ν̃εκ̀ φ̃ν̀. Ωκ̀ π̃ζε ν̃μ̃ε δ̃ν̃ λ̃ν̀ ν̃σ̃ε, ζ̀ν̃κ̀δ, ā̃ζ̃τα βα̃δ̀ν̀ ν̀ πρε ν̀ν̀, δε φ̀π̃τε ν̃εκ̃τρε, ωκ̀ δ̀ν̃τρ̃ εκ̀ρε μ̀ν̃ν̃ε ν̃εκ̃τρε, ωκ̀ δε πμ̀ν̀τδ̃ κ̀ρε δ̃ν̃ βλεστεμά τ δ̀ν̃δ̃ δ̀ν̃ζ̃. Ωκ̀ τρ̃ν̀ λαμ̀χ δ̃πρ̃ τ̀ωκ̀ ν̃εκ̀ δ̃ν̃ πρε ν̃εε, ā̃ν φ̃ζ̃ε, ωκ̀ ν̃εκ̀ φ̃ν̀, ωκ̀ φ̃̀τε. Ωκ̀ εφ̃κ̃ρ̃ τ̀ατε ζ̀ιλε δ̃ν̃ λαμ̀χ, ā̃ν, ψ̃π, ωκ̀ μ̀ρ̀τ. Ωκ̀ ἔρ̀ ν̃σ̃ε δε, φ, δε ā̃ν, ωκ̀ ν̃εκ̀ πρε ς̀μ̀, πρε χ̀μ̀, πρε ι̃αφ̀δ̀.

Κ̀ Π̃ S̃.

Ἐνόχ δ̃κ̀ χ̃ενδ̃ς̃ὼμ̀ενϊν λ̃εφ̀ά τε μ̃ν̃ ἀ̃ν̃δ̃ρα π̃μ̀ν̀τδ̃ν̀, ωκ̀ φ̃̀τε λ̀ν̀ ε̃ φ̃κ̃ρ̃ λ̃ν̀. Ἐπ̃ζ̀ν̀δ φ̀ν̀ν̀ δ̃ν̃ δ̀ν̃ζ̃ φ̃̀τελε ὼμ̀ενλ̃ν̀ κ̃ ὲν̀τ φ̃ρ̃μ̀λε, δ̃ν̃ρ̃ωτ λ̃ν̀φ̃μ̀ν̀ δ̀ν̀τρ̃ τ̀ατε κ̀τε δ̃ν̃ λ̀ν̀ε̃. Ωκ̀ ζ̀ν̀ε δ̀μ̀ν̀ν̀ δ̃ν̃ ν̀ζ̃τ ε̃μ̀ν̀ ρ̃μ̀ε δ̃ν̃χ̃ν̀ μ̃ν̀ε̃ δ̃ν̃τρ̃ ν̀ὼμ̀ενϊν δ̃ν̃ε̃ψ̃φ̃, πέντρ κ̃ ὲν̀τ ν̀ τρ̃ν̃ρ̃, ωκ̀ ε̃ μ̃ψ̃φ̃ ζ̀ιλε λ̃ω̃ρ̃, ρ̃κ̃, δε ā̃ν̀. Ωκ̀ ο̃ρ̃ϗ̀ωϊν κ̀ρε π̃ρ̀ π̃μ̀ν̀τδ̃ν̀ ν̀ζ̃ζ̀ν̀δ̃ ζ̀ιλε ν̃ε̃τ̀λ̃ε, ωκ̀ δ̃ν̃ρ̃ ν̃ε̃τ̀λ̃ε δ̃ν̃κ̀ ν̀ζ̃τρ̀ ν̀λ̃ν̃ν̃τ̃ν̀ φ̀ν̀ν̀ δ̃ν̃ μ̀ν̀ζ̃ν̃, κ̃ τρ̃ φ̃̀τελε ὼμ̀ενλ̃ω̃ρ̃, ωκ̀ λ̀ν̀τὼ λ̃ω̃ρ̃, ā̃τε ὲρ̀ ο̃ρ̃ϗ̀ωϊν ϗ̀ν̀ δ̀ν̃κ̃τε̃ν̃, ὼμ̀ενϊν ϗ̀ν̀ ν̀ζ̃μ̀ν̀. Ωκ̀ ε̃κ̃ρ̃ζ̀ν̀δ δ̀μ̀ν̀ν̀ δ̃ν̃ζ̃ κ̃ ὲν̀τ ν̀μ̃ζ̀ν̀ν̀τ δ̃ν̃ ρ̃ν̃τ̃ν̀ϗ̀ν̀ε ὼμ̀ενλ̃ν̀ π̃ρε π̃μ̀ν̀τδ̃ν̀, ωκ̀ φ̃̀τε ν̀ τ̃ε ν̀ϗ̀ν̀τ̃ν̀ ν̀ϗ̀ν̀ε ν̃εβ̀ν̀ν̀ϗ̀ν̀ε δ̃ν̃ ϗ̀ν̀ν̀ε̃ν̃ ν̀ϗ̀ν̀ε, ωκ̀ δ̃ν̃ ν̀ϗ̀ν̀ε ν̃εβ̀ν̀ν̀ϗ̀ν̀ε δ̃ν̃ ϗ̀ν̀ν̀ε̃ν̃ ν̀ϗ̀ν̀ε. Ωκ̀ ε̃κ̃ρ̃ζ̀ν̀δ δ̀μ̀ν̀ν̀ δ̃ν̃ζ̃ ε̃τ̀ν̀ν̀ρ̃ὲν̃ ν̀ϗ̀ν̀ε ν̃εβ̀ν̀ν̀ϗ̀ν̀ε δ̃ν̃ ϗ̀ν̀ν̀ε̃ν̃ ν̀ϗ̀ν̀ε, ωκ̀ φ̃̀τε ν̀ τ̃ε ν̀ϗ̀ν̀τ̃ν̀ ν̀ϗ̀ν̀ε ν̃εβ̀ν̀ν̀ϗ̀ν̀ε δ̃ν̃ ϗ̀ν̀ν̀ε̃ν̃ ν̀ϗ̀ν̀ε. Ωκ̀ ε̃κ̃ρ̃ζ̀ν̀δ δ̀μ̀ν̀ν̀ δ̃ν̃ζ̃ ε̃τ̀ν̀ν̀ρ̃ὲν̃ ν̀ϗ̀ν̀ε ν̃εβ̀ν̀ν̀ϗ̀ν̀ε δ̃ν̃ ϗ̀ν̀ν̀ε̃ν̃ ν̀ϗ̀ν̀ε, ωκ̀ φ̃̀τε ν̀ τ̃ε ν̀ϗ̀ν̀τ̃ν̀ ν̀ϗ̀ν̀ε ν̃εβ̀ν̀ν̀ϗ̀ν̀ε δ̃ν̃ ϗ̀ν̀ν̀ε̃ν̃ ν̀ϗ̀ν̀ε.

dzău ; după ce născu lui pre Mathusála (trăi)[1] 200 ani şi născu feciori şi fête.
23. Şi se fêceră toate dzilele lui Enoh 365 ai.
24. Şi bineplăcu Enoh lui Dumnedzău ; şi nu să afla pentru că îl mută Dumnedzău.
25. Şi trăi Mathusála 187 ani şi născu pre Lámeh.
26. Şi trăi Mathusála după ce au născut pre Lámeh 782 ani şi născu ficiori şi fête.
27. Şi să fêceră toate dzilele lui Mathusála ce au trăit 969 ani ; şi au murit.
28. Şi trăi Lámeh 188 ai şi născu ficior.
29. Şi-i[2] puse numele lui [lui] Nóe, dzicîndu : „Acesta va răpoosa pre noi den faptele noastre şi dentru scîrbele mînelor noastre şi de pămîntul carele au blăstămat Domnul Dumnedzău".
30. Şi trăi Lámeh după ce-ş născu pre Nóe 565 ani şi născu ficiori şi fête.
31. Şi să făcură toate dzilele lui Lámeh 753 ani ; şi muri.
32. Şi era Nóe de 500 ani, şi născu 3 ficiori : pre Sim, Ham, Iaféth.

CAP 6

1. Şi fu cîndu începură oamenii a să face mulţi asupra pămîntului şi fête li să făcură lor,
2. şi vădzîndu fiii lui Dumnedzău fêtele oamenilor cum sîntu frumoase, luară şie fămei dentru toate cîte alêseră.
3. Şi dzise Domnul Dumnedzău : „Să nu rămîie duhul mieu întru oamenii aceştia întru vac[1] pentru că trupuri sîntu ; şi să le fie dzilele lor 125 ani".
4. Şi uriiaşii era asupra pămîntului întru dzilele acêlea şi după acêea, dacă întrară înlăuntru fiii lui Dumnedzău cătră fêtele oamenilor şi li să năştea lor ; aceştia era uriiaşii cei de vêci, oamenii cei numiţi.
5. Şi vădzu Domnul Dumnedzău că s-au înmulţit răutăţile oamenilor pre pămîntu şi fieştecarele cugetă întru inima lui cu nevoinţă spre răutăţi toate dzilele,
6, şi să mîhni Dumnedzău căci făcu pre om pre pămîntu şi prencúgetă.
7. Şi dzise : „Sti(n)[2]ge-voi pre om pre carele l-am făcut de pre faţa pămîntului, den om păn-în dobitoc şi den tîrîtoare păn-în pasările ceriului, pentru că m-am căit căci am făcut pre ei".
8 Iară Nóe aflat-au har înaintea Domnului Dumnedzău.
9. Şi acêstea-s naşterile lui Noe. Nóe, om dreptu desăvîrşit fiindu întru seminţia lui, bineplăcu lui Dumnedzău Nóe.
10. Şi născu Nóe trei ficiori : pre Sim, pre Ham şi pre Iafeth.
11. Şi să strică pămîntul înnaintea lui Dumnedzău şi să împlu pămîntul de strîmbătate.
12. Şi vădzu Domnul[3] Dumnedzău pămîntul [şi era strîcat][4] pentru că au strîcat tot trupul calea lui pre pămîntu.
13. Şi dzise Dumnedzău cătră Nóe : „Vrêmea a tot omul vine cătră mine[5] pentru că s-au împlut pămîntul de strîmbătate de înşii şi iată eu voi strîca pre înşii şi tot pământul.
14. Deci îţi fă ţie/săcriiu den lêmne

lui două sute de ani şi a mai avut fii şi fiice.
23. Şi au fost toate zilele lui Enoh trei sute şaizeci şi cinci de ani.
24. Şi Enoh a umblat cu Dumnezeu pînă n-a mai fost aflat că l-a mutat Dumnezeu pe el.
25. Şi a trăit Matusalem o sută optzeci şi şapte de ani şi i s-a născut Lameh.
26. Şi a trăit Matusalem, după naşterea lui Lameh, şapte sute optzeci şi doi de ani şi a mai avut fii şi fiice.
27. Şi au fost toate zilele, pe care le-a trăit Matusalem, nouă sute şaizeci şi nouă de ani şi apoi a murit.
28. Şi a trăit Lameh o sută optzeci şi opt de ani şi i s-a născut un fiu.
29. Şi i-a pus numele Noe, spunînd : „Acesta ne va mîngîia în muncile noastre şi la truda mîinilor noastre şi la lucrul pămîntului cel blestemat de Domnul Dumnezeu".
30. Şi a trăit Lameh, după naşterea lui Noe, cinci sute şaizeci şi cinci de ani şi a mai avut fii şi fiice.
31. Şi au fost toate zilele lui Lameh şapte sute cincizeci şi trei de ani şi apoi a murit.
32. Şi era Noe de cinci sute de ani cînd i s-au născut trei fii : Sem, Ham şi Iafet.

CAP. 6

Anunţarea potopului. Corabia

1. Şi atunci cînd au început oamenii a se înmulţi pe pămînt şi li s-au născut fiice,
2. văzînd fiii lui Dumnezeu că fiicele oamenilor sînt frumoase, şi-au luat dintre ele soţii, pe acelea pe care şi le-au ales.
3. Şi a spus Domnul Dumnezeu : „Să nu rămînă duhul meu de-a pururi în aceşti oameni, căci ei sînt numai trup ; zilele lor vor fi o sută douăzeci de ani".
4. Şi se aflau uriaşi pe pămînt în acele timpuri şi chiar după aceea, cînd fiii lui Dumnezeu au intrat la fiicele oamenilor şi ele au născut ; ei erau uriaşii din vechime, acei oameni vestiţi.
5. Şi văzînd Domnul Dumnezeu că răutăţile oamenilor s-au înmulţit pe pămînt şi că fiecare cugetă statornic în sinea lui numai la rău, în toate zilele,
6. i-a părut rău lui Dumnezeu că l-a făcut pe om pe pămînt şi a stat pe gînduri.
7. Şi a spus Dumnezeu : „Îl voi pierde de pe faţa pămîntului pe om, făptura mea. De la om la dobitoace şi de la tîrîtoare la păsările cerului, pe toate le voi pierde, căci îmi pare rău că le-am făcut".
8. Noe însă a aflat har înaintea lui Dumnezeu.
9. Aceasta este stirpea lui Noe. Noe era un om drept şi neprihănit, între cei din neamul său, şi umbla pe căile Domnului.
10. Şi i s-au născut lui Noe trei fii : Sem, Ham şi Iafet.
11. Dar pămîntul se stricase în faţa lui Dumnezeu şi se umpluse de silnicii.
12. Şi privi Domnul Dumnezeu pămîntul şi acesta era stricat, căci tot omul umbla numai în strîmbătăţi.
13. Şi i-a spus Dumnezeu lui Noe : „Am să sfîrşesc cu oamenii, căci s-a umplut pămîntul din pricina lor tot cu strîmbătăţi şi iată eu îi voi pierde de pe pămînt.
14. Deci tu fă-ţi / o corabie din lemn

Pag. 5, col. I

сикріїн де аѣмне фпатрѹ мѹіки, шн кѹнеѹрн ейн
фаче фсикріїн, шнйеѣн смоалѣ шнпе денлъѹнтрѹ
ег шн педінафаре кѹ смоалъ. Шн аша ейн фа
че сикріїнлъ де, т. де коѣци лѹнгимѣ сикріїнлѹй, шн
де, н, де коѣци латѹл, шн де, л, де коѣци налтѹл
ег лѹй. Ъдѹнънд ѹл ейн фаче сикріїнл, шн де
сѹпра де, оѹй коѣ сѣл нтрѣбеѣщи, шн оѹша сикрі
лѹй сѣеѣй фаче деи коасте, кѹ камарѣ дедеѣ
сѹптъ, кѹ доао рънд ѹрн де подѹрн шнкѹ трей
ег рънд ѹрн, фаѣеи фаче прѣ динсѹл. Шн еѹ
іатъ кѣ адѹкъ потопѹл, апа асѹпра пъмънтѹ
лѹй, ка съ стрінге тот трѹпѹл фтрѹ каре есте
дхѣ де ѣцаць сѹптъ чѣрн, шн тоате кѣте вор
ег фи прѣ пъмънтъ вор мѹрі. Шн воѣ пѹне фцгц
дѹнѣца мѣ кѣтрѣ тине, шн ейн фтрѣ фсикріїн
тѹ шн феѣорій тъи, шнфъмеѣа та шн фъмеі
ег ле феѣорілор тъи кѹ тине. Шн деи тоате до
бнтоачеле, шн деи тоате търътоареле, шн деи
тоате фіарѣле, шн деи тот трѹпѹл кѣле доао
кѣле доао, деи тоате съ ѣаци фкѹеот, пентрѹ
съле хрънещи кѹ тине, парте бърбътѣеск шн
к парте фъмеіеск съфіе. Деи тоате пасъ
рнле дѹпъ фѣлнш, шн деи тоате доѣтоачеле дѹ
пъ фѣлнш, деи тоате търътоареле чеѣ пърѣеск
прѣ пъмънтъ дѹпъ фѣлнлор, кѣле доао кѣле
доао деи тоате вор фтрѣ флъѹнтѹ кътрѣ тѣ
не, съеѣ хрънеѣеск кѹ тине парте бърбътѣеск,
ка шн парте фъмеіеск. Шн тѹ ейнлѹ цїе де
тоате съкателе каре вор фи демънкаре, шн ле
ейн ѣдѹнѣ кътрѣ тине, шн вор фи цїе шн лор де
кв мънкат. Шн фъкѣ нѡе тоате кѣте ѣѹпо
рѹнчіт лѹй дмнѹл дмнъзъѹ, ѣша ѣѹ фъкѹт ..

К А П . З .

1 Ши зисе дмнѹл дмнъзъѹ кътрѣ нѡе, ѣ
трѣ тѹ шн тоате каса та фкѹеоатѣ,
пентрѹ кѣ прѣ тине леѣм бъзѹт днеѣ
фнаінтѣ мѣ, фтрѹ неамѹл ачеста.
2 Шн деи доѣтоачеле чѣле кѹрате, ѣдѹ
флъѹнтрѹ кътрѣ тине, кѣте шапте кѣте
шапте, парте бърбътѣеск шн парте фъмеіеск
3 ѣрѣ деи доѣтоачеле чѣле чеѣ нѹрате, кѣле доао
кѣле доао бърбат шн фъмѣе. Шн деи пасъръ
чѣрнлѹй чѣле кѹрате, кѣте шапте кѣле шапте
парте бърбътѣеск, шн парте фъмеіеск, шн
деи тоате пасърile чѣле не кѹрате кѣле доао,
кѣле доао, парте бърбътѣеск шн парте фъме
іеск, ка съ хрънеѣеск съмънца пеѣе тот пъ
4 мънтѹл. Пентрѹ кѣ фкѣ пеѣе шапте зи
ле, еѹ воѣ ѣдѹче плоае прѣ пъмънтъ, м дезиле
шн, м, де нопць, шнвоѣ стінџе тоатъ ѣнѣіатъ
каре ам фкѹт дѹпъ фаца ътот пъмънтѹл.
5 Шн фъкѣ нѡе тоате кѣтей порѹнчі лѹй дмнѣ
дмнъзъѹ. Ърѣ нѡе ера деани, S, сѹптъ, шн
потопѹл апей съ фіе прѣ пъмънтъ. Шн
6 фтрѣлъѹнтрѹ нѡе, шн фііі лѹй, шн фъмеѣа
лѹй, шн фъмеіале фііло лѹй кѹ дънсѹл фкѹвъ,
7 пентрѹ апа потопѹлѹй. Шн деи пасърile чѣ
ле нѹрате, шн деи пасърile чѣле не кѹрате, шн

și cúiuburi vei face în sicriiu și-l vei zmoli și pe den-
lăuntru și pe dennafară cu zmoală.

15. Și așa vei face sicriiul : de 300 de coți lungi-
mea sicriiului, și de 50 de coți latul și de 30 de coți
naltul lui.

16. Adunîndu-l vei face sicriiul, și deasupra de un
cot să-l isprăvești ; și ușa sicriiului o vei face den
coaste, cu cămară dedesupt, cu doao rînduri de poduri
și cu trei rînduri îl vei face pre dînsul.

17. Și eu, iată că aduc potopul, apa asupra pămîn-
tului ca să strice tot trupul întru care iaste duh de
viață supt ceriu ; și toate cîte vor fi pre pămînt vor
muri.

18. Și voiu pune făgăduința mea către tine și vei
întra în sicriiu tu și feciorii tăi, și fămêia ta și fămeile
feciorilor tăi cu tine.

19. Și den toate dobitoacele, și den toate tîrîtoa-
rele, și den toate fiarăle și den tot trupul cîte doao,
cîte doao den toate să bagi în chívot pentru să le hră-
nești cu tine, parte bărbătească și parte fămeiască să fie.

20. Den toate pasările după fêliu-ș, și den toate
dobitoacele după fêliu-ș, den toate tîrîtoarele ce să
tîrăsc pre pămînt după fêliul lor cîte doao, cîte doao
den toate vor întra înlăuntru către tine să să hră-
nească cu tine, parte bărbătească și parte fămeiască.

21. Și tu vei lua ție den toate bucatele care vor fi
de mîncare și le vei aduna către tine și vor fi ție și
lor de mîncat".

22. Și făcu Nóe toate cîte au poruncit lui Domnul
Dumnezău, așa au făcut.

CAP 7

1. Și zise Domnul Dumnezău către Nóe : „Întră tu
și toată casa ta în chívot pentru că pre tine te-am
văzut direpț înaintea mea întru neamul acesta.

2. Și den dobitoacele cêle curate adu înlăuntru că-
tră tine cîte șapte, cîte șapte parte bărbătească și parte
fămeiască, iară den dobitoacele cêle ce nu-s curate cîte
doao, cîte doao bărbat și fămêie.

3. Și den pasările ceriului cêle curate cîte șapte,
cîte șapte parte bărbătească și parte fămeiască, și den
toate pasările cêle necurate cîte doao, cîte doao parte
bărbătească și parte fămeiască, ca să hrănească să-
mînța peste tot pămîntul.

4. Pentru că încă peste șapte zile eu voiu aduce
ploaie pre pămînt, 40 de zile și 40 de nopți, și voiu
stinge toată rîdicarea care am făcut dupre fața a tot
pămîntul".

5. Și făcu Noe toate cîte-i porunci lui Domnul
Dumnezău.

6. Iară Nóe era de ani 6 sute și potopul apei să
făcea pre pămînt.

7. Și intră înlăuntru Nóe, și fiii lui, și fămêia lui
și fămeile fiilor lui cu dînsul în chívot pentru apa
potopului.

8. Și den pasările cêle curate, și den pasările cêle
necurate, și / den dobitoacele cêle curate, și den dobi-

în patru muchi; şi cuiburi vei face pregiur săcriiu şi-l vei smoli şi pre denlontru şi pre dennafară cu zmoală.

15. Şi aşea vei face săcriiul: de 300 coţi lungimea săcriiului şi de 50 coţi de lat şi de treidzeci de coţi dennaltu.

16. Şi tot adunîndu-l vei face săcriiul, şi deasupra de un cot să fie; şi uşea săcriiului o vei face den coaste, cu beciuri dedesuptu, cu doaă rînduri de podină şi cu 3 rînduri îl vei face pre însu[6].

17. Şi eu, iată că aduc potopul asupra pămîntului ca să strîc tot trupul întru carele iaste duh de viaţă suptu ceriu; şi toate cîte vor fi pre pămîntu vor muri.

18. Şi voi pune făgăduinţa mea către tine şi vei întra întru săcriiu tu şi ficiorii tăi, şi fămêia ta şi fămeile ficiorilor tăi cu tine.

19. Şi den toate dobitoacele, şi den toate tîrîitoarele, şi den toate jiganiile şi den tot trupul să aduci înlontru cîte doaă-doaă den toate în săcriiu pentru să le hrăneşti cu tine acii[3], bărbat şi fămêie vor fi.

20. De-n toate pasările după fêliu-ş, şi den toate dobitoacele după fêliu-ş, şi den toate tîrîitoarele ce să tîrăscu pre pămîntu după fêliul lor, cîte doaă-doă, den toate vor întra înlontru către tine să să hrăniască cu tine, bărbat şi fămêie.

21. Şi tu vei lua ţie den toate bucatele carele veţi mînca şi le vei aduna către tine şi vor fi ţie şi lor de mîncat".

22. Şi făcu Nóe toate cîte-i porînci lui Domnul Dumnedzău, aşea au făcut.

CAP 7

1. Şi dzise Domnul Dumnedzău către Nóe: „Întră tu şi toată casa ta în săcriiu[1] pentru căci pre tine ti-am vădzut dreptu înnaintea mea întru neamul acesta.

2. Şi den toate dobitoacele cêle curate adu înlontru către tine cîte şeapte-şeapte, bărbat şi fămêie, şi den dobitocul cel necurat doă-doă, bărbat şi fămêie.

3. Şi den pasările ceriului cêle curate, şeapte-şeapte, bărbat şi fămêie[2], şi den toate pasările cêle necurate, doă-doă, bărbat şi fămêie, ca să s⟨e⟩ hrăniască sămînţă preste tot pămîntul.

4. Pentru că în şeapte dzile eu voi aduce ploaie pre pămîntu 40 de dzile şi 40 nopţi şi voi stinge toată rădicarea carea am făcut de pre faţa a tot pămîntului".

5. Şi făcu Nóe toate cîte-i porînci lui Domnul Dumnedzău.

6. Nóe era de 600 ani şi potopul apei să lăcu pre pămîntu.

7. Şi întră înlontru Nóe, şi fiii lui, şi fămêia lui şi fămeile ficiorilor lui cu însul în săcriiu pentru apa potopului.

8[7]. Şi den pasările cêle curate, şi den pasările cêle necurate, [8] şi/den

CAP 7

cu patru muchii; să faci corabia cu despărţituri şi s-o smoleşti pe dinăuntru şi pe dinafară cu smoală.

15. Şi astfel să faci corabia: lungimea corăbiei să fie de trei sute de coţi, lăţimea de cincizeci de coţi şi de treizeci de coţi înălţimea ei.

16. În sus să fie îngustă de un cot. Într-o latură să-i faci uşa şi să-i mai faci trei rînduri de cămări: jos, la mijloc şi sus.

17. Căci iată eu aduc potopul, apa pe pămînt ca să piară sub cer tot trupul în care este suflu de viaţă şi toate cîte sînt pe pămînt să se sfîrşească.

18. Şi voi face un legămînt cu tine! Vei intra în corabie tu şi împreună cu tine fiii tăi, femeia ta şi femeile fiilor tăi.

19. Şi din toate dobitoacele, şi din toate tîrîtoarele şi din toate fiarele, din tot ce este trup, din toate să bagi în corabie două cîte două, ca să rămînă cu tine în viaţă. Să fie parte bărbătească şi parte femeiască.

20. Şi din toate păsările înaripate după felul lor, şi din toate dobitoacele după felul lor şi din toate tîrîtoarele de pe pămînt după felul lor, cîte două din toate să intre ca să rămînă în viaţă împreună cu tine, parte bărbătească şi parte femeiască.

21. Tu să-ţi iei din toate bucatele de mîncare; toate să le strîngi, ca să aveţi merinde".

22. Şi a făcut Noe toate cîte i le-a poruncit Domnul Dumnezeu, aşa a făcut.

CAP. 7

Potopul.

1. Şi i-a spus Domnul Dumnezeu lui Noe: „Intră în corabie tu şi întreaga ta casă, căci te-am văzut drept în acest neam.

2. Şi din toate animalele curate ia cu tine cîte şapte, parte bărbătească şi parte femeiască, iar din cele necurate cîte două, parte bărbătească şi parte femeiască.

3. Şi din zburătoarele cerului, dintre cele curate cîte şapte, parte bărbătească şi parte femeiască, iar din cele necurate cîte două, parte bărbătească şi parte femeiască, ca să li se păstreze sămînţa pe întreg pămîntul.

4. Căci peste şapte zile voi aduce ploaie pe pămînt timp de patruzeci de zile şi patruzeci de nopţi şi voi pierde de pe faţa pămîntului toate fiinţele pe care le-am făcut".

5. Şi a făcut Noe toate cîte i le-a poruncit Domnul Dumnezeu.

6. Cînd a venit potopul pe pămînt, Noe avea şase sute de ani.

7. Şi a intrat Noe, fiii săi, femeia sa şi femeile fiilor săi în corabie de frica potopului.

8. Şi din zburătoarele şi dobitoacele curate şi din dobitoacele necurate şi/

Pag. 5, col. II

toacele cêle necurate, şi den hiară şi den toate tîrîtoarele cêle de pre pămînt,

9. cîte doao, cîte doao întrară cătră Nóe în chívot, parte bărbătească şi fămeiască, după cum i-au poruncit lui Dumnezău.

10. Şi fu după cêle 7 zile, şi apa potopului să făcu asupra pămîntului.

11. Întru ani 6 sute şi 1 în viaţa lui Noe, într-a doao lună, în 27 ale lunii, într-această zi să desfăcură toate izvoarăle fărăfundului şi jghiaburile ceriului s-au deşchis.

12. Şi fu ploaie pre pămînt 40 de zile şi 40 de nopţi.

13. Într-această zi întră Noe, Sim, Ham, Iafet, fiii lui Nóe, şi fămêia lui Nóe şi cîte trêle fămeile fiilor lui cu dînsele în chívot.

14. Şi toate hiarăle după fêliu-ş, şi toate dobitoace⟨le⟩[1] după fêliu-ş, şi tot tîrîtoriul ce să mişcă pre pămînt după fêliu-ş şi toată pasărea după fêliu-ş.

15. întrară cătră Nóe în chívot cîte doao, cîte doao parte bărbătească şi fămeiască dentru tot trupul în carele iaste duh de viaţă.

16. Şi cêle ce întra înlăuntru, parte bărbătească şi fămeiască, den tot trupul întrară după cum porunci Dumnezău lui Nóe; şi închise Domnul Dumnezău chívotul den afara lui.

17. Şi să făcu potopul patruzeci de zile şi patruzeci de nopţi pre pămînt, şi să preaînmulţi apa, şi rădică chívotul şi-l înalţă de pre pămînt.

18. Şi să întăriia apa şi să înmulţiia foarte pre pămînt şi plutiia chívotul deasupra apei.

19. Iară apa să întăriia foarte foarte pre pămînt şi acoperi toţi munţii cei nalţi care era supt ceriu.

20. De cincisprăzêce coţi să înălţă apa în sus şi acoperi toţi munţii cei nalţi.

21. Şi muri tot trupul ce să mişca pre pămînt al pasărilor, şi al dobitoacelor, şi al hiarălor şi tot tîrîtoriul ce să mişca pre pămînt [22] şi tot omul.

22. Şi toate cîte au suflare de viaţă şi tot carele era pre uscat au murit.

23. Şi să stinse toată rădicarea carea era asupra fêţii a tot pămîntul, den om până în dobitoc; şi tîrîtoarele şi pasările ceriului de pre pămînt să stinseră şi rămase sîngur Nóe şi cei ce era cu dînsul în chívot.

24. Şi să înălţă apa de pre pămînt 150 de zile.

CAP 8

1. Şi-ş aduse Dumnezău aminte de Nóe şi toate hiarăle, şi de toate dobitoacele, şi de toate pasările şi de toate jigăniile tîrîtoare cîte era cu dînsul în chívot; şi aduse Dumnezău vînt pre pămînt şi încetă apa.

2. Şi să descoperiră izvoarăle celui fără fund şi jghiaburile ceriului şi să opri ploaia den ceriu.

3. Şi să zbea apa mergînd pre pămînt, să zbea şi să împuţina apa după/o sută şi 50 de zile.

dobitocul cel curat, şi den dobitocul cel necurat, şi den jiganii şi den toate tîrîtoarele de pre pămîntu,

9. doă-doă, întrară cătră Nóe în săcriiu, parte bărbătească şi fămeiască, după cum i-au porăncit lui Dumnedzău.

10. Şi fu după cêle şeapte dzile şi apa potopului să fêce asupra pămîntului.

11. Întru 601 ani întru viaţa lui Nóe, în doă lună, în 27 a lunei, întru dzua aceasta să desfăcură toate izvoarăle celui fără fundu şi zghiaburile ceriului s-au deşchis.

12. Şi să făcu ploaia pre pămîntu 40 dzile şi 40 nopţi.

13. Întru aceasta dzi întră Nóe, Sim, Ham, Iafeth, ficiorii lui Nóe ⟨şi fămêia lui Nóe⟩[3] şi tustrei fămeile ficiorilor lui cu însul în săcriiu.

14. Şi toate jigăniile după fêliu-ş, şi toate dobitoacele după fêliu-ş, şi tot tîrîitoriul ce se clătêşte pre pămîntu după fêliu-ş şi toată pasărea[4] după fêliu-ş

15. întrară cătră Nóe în săcriiu doă-doă, bărbat şi fămêie. den tot trupul în carele iaste duh de viaţă.

16. Şi cêlea ce întra înlontru, bărbat şi fămêie, den tot trupul întrară în lontru după cum porănci Dumnedzău lui Nóe; şi închise Domnul Dumnedzău săcriiul dennafara lui.

17. Şi să făcu potopul 40 dzile şi 40 nopţi pre pămîntu, şi să preaînmulţi apa, şi rădică săcriiul şi să înnălţă de pre pămîntu.

18. Şi să întăriia apa şi să înmulţiia foarte pre pămîntu şi să plutiia săcriul de asupra apei.

19. Iară apa să întăriia foarte foarte pre pămîntu şi acoperi toţi munţii cei înnalţi carii era suptu ceriu.

20. De 15 coţi în sus să înnălţă apa şi acoperi toţi munţii cei înnalţi.

21. Şi muri tot trupul ce să clătiia pre pămîntu a pasărilor, şi a dobitoacelor, şi a jiganiilor şi tot tîrîitoriul ce să clătiia pre pămîntu [22] şi tot omul.

22. Şi toate cîte au suflare de viaţă şi tot carele era pre uscat au murit.

23. Şi să stinse toată rădicarea carea era asupra fêţei a tot pămîntului, de la om păn-la dobitoc şi tîriitor şi pasărilor ceriului; şi să stinsără de pre pămîntu şi rămase singur Nóe şi cei cu însul în săcriiu.

24. Şi să înnălţă apa de pre pămîntu, dzile 150.

CAP 8

1. Şi-ş aduse Dumnedzău aminte de Nóe, şi de toate fiarăle, şi de toate dobitoacele, şi de toate pasările şi de toate jiganiile tîrîitoare cîte era cu însul în săcriiu; şi aduse Dumnedzău vîntu pre pămîntu şi încetă apa.

2. Şi să acoperi izvoarăle celui fără de fundu şi jghiaburile ceriului şi să opri ploaia den ceriu.

3. Şi să zbea apa mergîndu pre pămîntu, să zbea şi să înputîna după/150 dzile.

din toate tîrîtoarele de pe pămînt

9. au intrat două cîte două la Noe în corabie, parte bărbătească şi parte femeiască, aşa cum îi poruncise acestuia Dumnezeu.

10. Şi după şapte zile au venit asupra pămîntului apele potopului.

11. În anul şase sute al vieţii lui Noe, în luna a doua, în ziua a douăzeci şi şaptea a acestei luni, chiar în acea zi s-au desfăcut izvoarele adîncului şi s-au deschis zăgazurile cerului.

12. Şi a fost ploaie pe pămînt patruzeci de zile şi patruzeci de nopţi.

13. În acea zi au intrat Noe şi, împreună cu el, Sem, Ham şi Jafet, fiii lui Noe, soţia lui şi soţiile fiilor săi în corabie.

14. Şi toate fiarele după felul lor, şi toate dobitoacele după felul lor, şi toate tîrîtoarele ce se mişcă pe pămînt, după felul lor, şi toate zburătoarele după felul lor

15. au intrat la Noe în corabie, două cîte două din tot trupul în care este suflare de viaţă.

16. Şi cele ce au intrat erau parte bărbătească şi parte femeiască; au intrat din tot trupul, aşa cum îi poruncise Dumnezeu lui Noe; şi Domnul Dumnezeu a închis corabia pe dinafară.

17. Şi a ţinut potopul pe pămînt patruzeci de zile şi patruzeci de nopţi, apa a crescut şi a ridicat corabia, iar aceasta s-a înălţat de la pământ.

18. Şi apa prindea putere şi creştea foarte pe pământ şi corabia plutea deasupra apei.

19. Apa stăpînea tot mai mult şi mai mult pe pământ şi a acoperit toţi munţii cei înalţi care erau sub cer.

20. Şi s-a înălţat apa în sus de cinsprezece coţi şi a acoperit munţii cei înalţi.

21. Şi a murit tot trupul ce trăia pe pământ, al zburătoarelor, şi al dobitoacelor şi al fiarelor şi toate tîrîtoarele ce se mişcau pe pământ şi toţi oamenii.

22. Şi tot ce avea suflare vie şi tot ce era pe uscat a murit.

23. Şi a pierit toată fiinţa, ce era pe faţa întregului pământ, de la om la dobitoc şi de la tîrîtoare la păsările cerului au pierit de pe pământ. Şi a rămas singur Noe şi aceia care erau cu el în corabie.

24. Şi apa a crescut pe pământ o sută cincizeci de zile.

CAP 8

1. Şi-ş aduse Dumnezeu aminte de Noe, şi de toate fierile, şi de toate dobitoacele, şi de toate pasările şi de toate jigăniile tîrîtoare care era cu dînsul în sicriu; şi aduse Dumnezeu vînt pre pământ şi încetă apa.

2. Şi se închiseră izvoarăle fărăfundului şi vlogurile ceriului şi se conteni ploaia den cer.

3. Şi mêrse apa de pre pământ îndărătu-ş şi începu apa a se scură şi a se zbici după/150 de zile.

CAP. 8

Sfîrşitul potopului

1. Şi şi-a amintit Dumnezeu de Noe şi de toate fiarele şi de toate dobitoacele, de toate zburătoarele şi de toate tîrîtoarele, care erau cu el în corabie; şi a adus Dumnezeu vînt pe pământ şi apa a încetat de a mai creşte.

2. Şi s-au închis izvoarele adîncului şi zăgazurile cerului, iar ploaia din cer s-a oprit.

3. Şi apa scădea scurgîndu-se de pe pământ, scădea şi după/o sută cincizeci de zile apa s-a împuţinat.

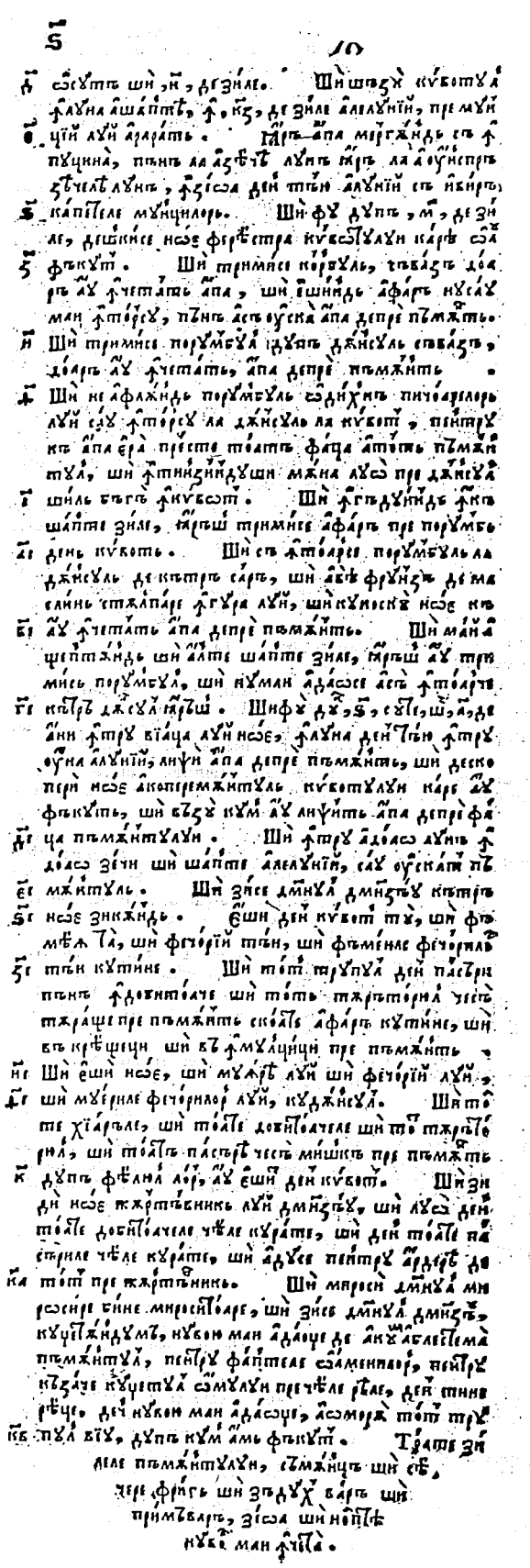

Pag. 6, col. I

4. Şi şăzu chívotul în luna a şaptea, în 27 de zile ale lunii, pre munţii lui Ararát.

5. Iară apa, mergînd, să împuţina până la a zêcea lună, iară la a unsprăzêcelea lună, în zioa dentăiu a lunii, să iviră capetele munţilor.

6. Şi fu după 40 de zile, deşchise Nóe fereastra chívotului carea o au făcut.

7. Şi trimisé corbul să vază doară au încetat apa; şi ieşind afară nu s-au mai întorsu până a să usca apa de pre pământ.

8. Şi trimise porumbul după dînsul să vază doară au încetat apa de pre pământ.

9. Şi, neaflînd porumbul odihnă picioarelor lui, s-au întorsu la dînsul, la chívot, pentru că apa era preste toată faţa a tot pământul. Şi întinzîndu-şi mîna luo pre dînsul şi-l băgă în chívot.

10. Şi îngăduind încă şapte zile, iarăş trimise afară pre porumb den chívot.

11. Şi să întoarse porumbul la dînsul de cătră sară şi avea frunză de maslin, stîlpare în gura lui; şi cunoscu Nóe că au încetat apa de pre pământ.

12. Şi mai aşteptînd şi alte şapte zile, iarăş au trimis porumbul; şi nu mai adaose a să întoarce cătră dînsul iarăş.

13. Şi fu după 6 sute şi 1 de ani întru viaţa lui Nóe, în luna dentăiu, întru una a lunii, lipsi apa de pre pământ; şi descoperi Nóe acoperemîntul chívotului care au făcut şi văzu cum au lipsit apa de pre faţa pământului.

14. Şi întru a doao lună, în doaozeci şi şapte ale lunii, s-au uscat pământul.

15. Şi zise Domnul Dumnezău cătră Nóe, zicînd:

16. „Ieşi den chívot tu, şi fămêia ta, şi feciorii tăi şi fămeile feciorilor tăi cu tine;

17. şi tot trupul, den pasări până în dobitoace, şi tot tîrîtoriul ce să tîraşte pre pământ scoate afară cu tine; şi vă crêşteţi şi vă înmulţiţi pre pământ".

18. Şi ieşi Nóe, şi muiêrea lui, şi feciorii lui, şi muierile feciorilor lui cu dînsul.

19. Şi toate hiarăle, şi toate dobitoacele, şi tot tîrîtoriul, şi toată pasărea ce să mişcă pre pământ, după fêliul lor, au ieşit den chívot.

20. Şi zidi Nóe jîrtăvnic lui Dumnezău şi luo den toate dobitoacele cêle curate şi den toate pasările cêle curate şi aduse pentru arderea de tot pre jîrtăvnic.

21. Şi mirosi Domnul mirosire bine mirositoare şi zise Domnul Dumnezău: „Cugetîndu-mă, nu voiu mai adaoge de acum a blestema pământul pentru faptele oamenilor, pentru că zace cugetul omului pre cêle rêle den tinerêţe, deci nu voiu mai adaoge a omorî tot trupul viu, după cum am făcut.

22. Toate zilele pământului sămînţă şi sêcere, frig şi zăduh, vară şi primăvară, zioa şi noaptea nu vor mai înceta"./

4. Şi şedzu săcriiul în luna a şeaptea, în 27 a lunei, pre munţii lui Ararat.

5. Şi apa, mergîndu, să înputîna pănla a dzêcea lună, iară înn a 11(-a) lună, întru dzua dentăiu a lunei, să ivi capetile munţilor.

6. Şi fu după 40 dzile, deşchise Nóe feriastra chivótului carea au făcut.

7. Şi trimisă corbul să vadză de au încetat apa ; şi ieşindu afară nu s-au mai întorsu pănă a să usca apa de pre pămîntu.

8. Şi trimisă porîmbul după însul să vadză de au încetat apa de pre pămîntu.

9. Şi, neaflîndu porîmbul odihnă picioarelor sale, s-au întorsu la dînsul, la chivot, pentru că apa era preste toată faţa pămîntului. Şi întindzîndu-ş mîna l-au luat pre însul şi-l bägă înlontru în chivot.

10. Şi îngădui încă alte şeapte dzile, şi iarăş trimise afară pre porîmbul den săcriiu.

11. Şi să întoarsă cătră însul porîmbul de cătră sără şi avea frundză de maslin stîlpar întru gura lui ; şi cunoscu Nóe cum au încetat apa de pre pămîntu.

12. Şi mai aşteptîndu alte şeapte dzile, iarăş au trimis pre porîmbul ; şi nu mai adaosă a să mai întoarce cătră însul iarăş.

13. Şi fu întru 601 de ani întru viaţa lui Nóe, în luna dentăi într-una a lunei, lipsi apa de pre pămîntu ; şi descoperi Nóe acoperemîntul săcriiului carele au făcut şi vădzu cum au lipsit apa de pre faţa pămîntului.

14. Şi întru a doao lună, în 27 a lunei, s-au uscat pămîntul.

15. Şi dzise Domnul Dumnedzău cătră Nóe, dzicîndu :

16. „Ieşi den săcriiu tu, şi fămêia ta, şi ficiorii tăi şi fămêile ficiorilor tăi cu tine ;

17. şi toate jigăniile cite sîntu cu tine şi tot trupul, den pasări pănîn dobitoace, şi tot tîriitoriul ce să clătêşte pre pămîntu scoate afară cu tine ; şi crêşteţi şi vă înmulţiţi pre pămîntu".

18. Şi ieşi Nóe, şi muiêrea lui, şi ficiorii lui şi muierile ficiorilor lui cu însul.

19. Şi toate jiganiile, şi toate dobitoacele, şi tot tîriitoriul şi toată pasărea ce să clătêşte pre pămîntu, după fêliul lor, au ieşit den săcriiu.

20. Şi zidi Nóe jirtăvnic lui Dumnedzău şi luă den toate dobitoacele cêle curatę şi den toate pasările cêle curate şi aduse pentru ardere de tot pre jirtăvnic.

21. Şi mirosi domnul mirosire bine mirositoare şi dzise Domnul Dumnedzău : „Prencugetîndu, nu voi mai adaoge încă a blăstăma pămîntul pentru faptele oamenilor, pentru că zace cugetul omului pre cêle rêle den tinerête, deci nu voi mai adaoge a omorî tot trupul viu, după cum am făcut.

22. Toate dzilele pămîntului sămînţă şi sêcere, frig şi zăduh, vară şi primăvară, dzua şi noaptea nu vor mai răpoosa"./

4. Şi a şaptea lună, în 27 de zile, şăzu sicriul pre munţii Araratului[1].

5. Şi apa mergea împuţinîndu-se pă⟨nă⟩[2] . . . . . .[1]

6. . . . . .[1]

7. . . . . .[1] întoarse . . . . . .[1] apa de . . .[1] pă pămînt.

8. Apoi trimise porumbul după dînsul să vază da⟨că⟩[1] au scăzut apa de pre faţa pămîn⟨tului⟩[1].

9. Şi, neaflînd porumbul odihnă pici⟨oarel⟩[1]or sale, se întoarse la dînsul, ⟨la⟩[1] sic⟨riu⟩[1], că era apa preste tot pămîntul. Şi tinzîndu-ş mîna îl luoă şi-l bägă în⟨lă⟩[1]untru în sicriu.

10. Şi îngăduind încă 7 zile, iar slobozi porumbul den sicriu.

11. Şi îndeseară se întoarse la dînsul şi avea o stîlpărea de măslin cu frunză în gura lui ; şi pricepu Nóe că au scăzut apa de pre faţa pămîntului.

12. Şi mai îngădui încă ş-alte 7 zile şi iar trimise porumbul ; dêcii după acêea el nu mai adaose a se mai întoarce la dînsul.

13. Şi fu în 601 de ani de viiaţa lui Nóe, în luna dentăi, în zioa dentăi a lunii, secă apa de pre faţa pămîntului ; şi dăscoperi Nóe acoperemîntul sicriului care-l făcuse şi văzu că au scăzut apa de pre faţa pămîntului.

14. Iar a doaoa lună, în 27 ale lunii, se uscă pămîntul.

15. Şi zise Domnul Dumnezeu cătră Nói, grăind :

16. „Ieşi den sicriu tu, şi feciorii tăi, şi muiêrea ta şi muierele feciorilor tăi cu tine ;

17. şi tot trupul, den pasări pănă în dobitoace, şi toată jiganiia ce se clătêşte pre pămînt scoate cu tine ; crêşteţ şi vă înmulţiţ pre pămînt".

18. Şi ieşi Nóe pre pămînt, şi muiêrea lui, şi feciorii lui şi muierile feciorilor lui cu dînsul.

19. Şi toate fierile, şi toate dobitoacele, şi toate pasările şi toate jigăniile ce se clătesc pre pămînt ieşiră pre pămînt, după fêliul lor, den sicriu.

20. Şi zidi Nóe altar lui Dumnezeu şi luă den toate dobitoacele cêle curate şi den . . . . . .[1] . . . . . .[1]

21. . . . . .[1] . . . . . .[1] tinerête zace pre ⟨ce⟩[1]le rêle, nu voiu mai adaoge a omorî tot trupul viu, cum am făcut.

22. Toate zilele pămîntului sămănătură şi seceriş, ⟨frig⟩[1] şi zăduh, vară şi primăvară, zioa şi noaptea nu se vor mai odihni"./

4. Şi s-a aşezat corabia în luna a şaptea, în a douăzeci şi şaptea zi a lunii, pe muntele Ararat.

5. Apa, scurgîndu-se, s-a împuţinat pînă în luna a zecea, iar în luna a zecea, în prima zi a lunii, s-au ivit vîrfurile munţilor.

6. Şi după patruzeci de zile a deschis Noe fereastra pe care o făcuse în corabie.

7. Şi a trimis un corb să vadă dacă a scăzut apa ; şi zburînd el nu s-a mai întors pînă nu a secat apa pe pămînt.

8. Şi a trimis după acesta un porumbel să vadă dacă a scăzut apa pe faţa pămîntului.

9. Şi, neaflînd porumbelul loc de odihnă pentru picioare, s-a întors la Noe, la corabie, deoarece era apă pe toată faţa pămîntului. Şi întinzînd mîna Noe l-a luat şi l-a băgat în corabie.

10. Şi aşteptînd încă alte şapte zile, a trimis din nou porumbelul afară din corabie.

11. Iar porumbelul s-a întors înapoi spre seară şi avea în cioc o ramură înfrunzită de măslin ; şi astfel cunoscu Noe că s-a scurs apa de pe faţa pămîntului.

12. Şi aşteptînd încă şapte zile a trimis din nou porumbelul, iar acesta nu s-a mai întors.

13. Şi în anul şase sute unu al vieţii lui Noe, în luna întîi, în prima zi a lunii, apa de pe pămînt a secat ; şi a deschis Noe acoperişul pe care-l făcuse corăbiei şi a văzut că apa a secat de pe faţa pămîntului.

14. În luna a doua, în a douăzeci şi şaptea zi a lunii, pămîntul era uscat.

15. Şi i-a vorbit Domnul Dumnezeu lui Noe, spunîndu-i :

16. „Ieşi din corabie tu, şi soţia ta şi fiii tăi şi soţiile fiilor tăi împreună cu tine ;

17. şi toate fiarele cîte sînt cu tine şi tot trupul, de la zburătoare pînă la dobitoace, şi toate tîrîtoarele ce se mişcă pe pămînt, să le scoţi împreună cu time ; creşteţi şi vă înmulţiţi".

18. Şi a ieşit Noe şi împreună cu el soţia sa şi fiii săi şi soţiile fiilor săi.

19. Şi toate fiarele, şi toate dobitoacele, şi toate zburătoarele şi toate tîrîtoarele ce se mişcă pe pămînt, după felul lor, au ieşit din corabie.

20. Şi a făcut Noe un altar lui Dumnezeu şi a luat din toate dobitoacele curate şi din toate zburătoarele curate şi le-a adus jertfa arderii de tot pe altar lui Dumnezeu.

21. Şi a mirosit Domnul Dumnezeu mireasmă bine mirositoare şi a cugetat : „Nu voi mai blestema pămîntul din pricina faptelor oamenilor, căci cugetul omului este aplecat spre rele încă din tinerete, şi nu voi mai pierde tot trupul viu, cum am făcut.

22. În toate zilele pămîntului semănatul şi secerişul, frigul şi arşiţa, anotimpurile, ziua şi noaptea nu vor mai înceta"./

Pag. 6, col. II

CAP 9

1. Şi blagoslovi Dumnezău pre Nóe şi pre feciorii lui şi le zise lor : „Crêşteţi-vă şi vă mulţiţi şi împleţi pămîntul şi stăpîniţi pre dînsul.

2. Şi frica voastră şi cutremurul va fi pe toate fiarăle pămîntului, şi pre toate pasările ceriului şi pre toate cîte să mişcă pre pămînt şi toţi peştii mării supt mînile voastre am dat.

3. Şi tot tîrîtoriul carele iaste viu voao să vă fie de mîncare ; ca tufele ierbii le-am dat voao toate.

4. Fără numai carne întru sîngele sufletului să nu mîncaţi.

5. Pentru că şi sîngele vostru, a sufletelor voastre, den mîna a toate jiganiile voiu cêre pre dînsul şi dentru mîna omului, fratelui, voiu cêre aceasta.

6. Cela ce varsă sîngele omului pentru sîngele lui să va vărsa pentru că întru chipul lui Dumnezău am făcut pre om.

7. Iară voi crêşteţi şi vă mulţiţi, şi împleţi pămîntul şi vă mulţiţi pre pămînt".

8. Şi zise Dumnezău lui Noe şi feciorilor lui zicînd :

9. „Şi iată, eu rîdic făgăduinţa mea voao şi semenţiei voastre, după voi,

10. şi a tot sufletul viu împreună cu voi : den pasări, şi den dobitoace, şi den toate jigăniile pămîntului, cîte sînt cu voi, den toate care au ieşit den chívot.

11. Şi voiu pune făgăduinţa mea cătră voi şi nu va mai muri tot trupul de apa potopului ; şi nu va mai fi de acum potop de apă ca să strice tot pămîntul".

12. Şi zise Dumnăzău cătră Nóe : „Acesta e semn făgăduinţii carele eu dau între mine şi întru voi şi întru tot sufletul viu, cîte sînt cu voi, întru semenţiei vêcinice.

13. Arcul mieu îl puiu întru nor şi va fi întru semnul făgăduinţii, întru mijlocul mieu şi a pămîntului.

14. Şi va fi cînd voi noora noor pre pămînt să va ivi arcul în nor.

15. Şi-m voiu aduce aminte de făgăduinţa mea care iaste întru mijlocul mieu şi al vostru şi întru mijlocul a tot sufletul viu, întru tot trupul, nu va mai fi apa spre potop ca să stingă tot trupul.

16. Şi va fi arcul mieu în noor şi-l voi vedea pre dînsul ca să pomenesc făgăduinţa vêcinică între mine şi între pămînt şi întru mijlocul sufletului viu carele iaste întru tot trupul pre pămînt".

17. Şi zise Dumnezău lui Nóe : „Acesta e semnul făgăduinţii care am tocmit întru mine şi întru tot trupul carele iaste pre pămînt".

18. Şi era feciorii lui Nóe ce-au ieşit den chívot : Sim, Ham, Iaféth. Ham era tată lui Hanaan.

19[18]. Aceşti trei sînt feciorii lui Nóe. [19] Dentru aceştia s-au răşchirat preste tot pămîntul.

20. Şi începu Nóe, om lucrătoriu pămîntului, şi răsădi vie.

21. Şi bău den vin şi s-au îmbătat ; şi s-au despuiat întru casa lui.

22. Şi văzu Ham, tatăl lui Hanaán, despuiêrea tă-

CAP 9

1. Şi blagóslovi Dumnedzău pre Nóe şi pre ficiorii lui şi dzise lor: „Crêşteţi şi vă înmulţiţi şi înpleţi pământul şi stăpîniţi pre însul.

2. Şi frica voastră şi cutremurul va fi pre toate jiganiile pământului, şi pre toate pasările ceriului şi pre toate cîte să pornescu pre pământu şi toţi peştii mării suptu mînule voastre i-am dat.

3. Şi tot tîrîitoriul carele iaste viu voaă va fi de mîncare; ca tufele ierbii vă li-am dat toate voaă.

4. Fără numai carne întru sîngele sufletului să nu mîncaţi.

5. Pentru că şi sîngele vostru, a sufletelor voastre, den mîna a toate jiganiile voi cêre pre însul şi dentru mîna omului, fratelui, voi cêre acesta[1].

6. Cel ce varsă sîngele omului pentru sîngele lui să va vărsa pentru că întru chipul lui Dumnedzău am făcut pre om.

7. Iară voi crêşteţi şi vă înmulţiţi, şi înpleţi pământul şi vă înmulţiţi pre pământu".

8. Şi dzise Dumnedzău lui Nóe şi ficiorilor lui dzicîndu:

9. „Şi eu, iată, rădic făgăduinţa mea voă şi sămînţiei voastre, după voi,

10. şi a tot sufletul viu înpreună cu voi: den pasări păn-în dobitoace şi den toate jiganiile pământului, cîte-s cu voi, den toate ce au ieşit den săcriiu.

11[10]. Şi voi pune făgăduinţa mea cătră voi [11] şi nu va mai muri tot trupul încă de apa potopului; şi nu va mai fi de acum potop de apă ca să strice tot pământul".

12. Şi dzise Dumnedzău cătră Nóe: „Acesta-i sămnul făgăduinţii carele eu dau între mine şi între voi şi între tot sufletul viu, cîte sîntu cu voi, întru seminţii vêcinice.

13[12]. Arcul mieu puiu în noăr şi va fi întru sămnu făgăduinţei [13] întru mijlocul mieu şi pămintului.

14. Şi va fi cîndu voi nuăra nuării pre pământu să va ivi arcul în nuăr.

15. Şi-m voi aduce aminte de făgăduinţa mea carea iaste între mijlocul mieu şi al vostru şi întru mijlocul a tot sufletul viu şi întru tot trupul, nu va fi apa spre potop ca să stîngă tot trupul.

16. Şi va fi arcul mieu în noăr şi-l voi vedea pre însul ca să pomenescu făgăduinţă vêcinică între mine şi între pământu şi întru mijlocul sufletului viu carele iaste în tot trupul pre pământu".

17. Şi dzise Dumnedzău lui Nóe: „Acesta iaste sămnul făgăduinţăi carele am tocmit[2] întru mijlocul mieu şi întru mijlocul a tot trupul carele iaste pre pământu".

18. Şi era ficiorii lui Nóe ce au ieşit den săcriiu: Sim, Ham, Iafeth. Ham era tatăl lui Hanaan.

19. 3 aceştia sîntu ficiorii lui Nóe. Dentru aceştia s-au,răşchirat preste tot pământul.

20. Şi începu Nóe, om lucrător pământului, şi răsădi vie.

21. Şi bău den vin şi s-au îmbătat; şi s-au despuiat întru casa lui.

22. Şi/vădzu Ham, tatăl lui Hanaan,

CAP 9

1. ⟨Ş⟩[1]i blagoslovi Dumnezeu pre Nóe şi pre feciorii lui şi le zise: „Crêşteţ şi vă înmulţiţ şi umpleţ pământul şi-l stăpîniţ.

2. Şi frica voastră şi cutremurul vostru să fie spre toate fierile pământului, şi spre toate dobitoacele, şi spre toate pasările ceriului, şi spre toate cîte se mută pre pământ şi spre toţ peştii mărilor că în mîinile voastre le-am dat.

3. Şi tot cc iaste viu să fie voaoă în mîncare; ca frunza[2] ierbii am dat voaoă.

4. Numai carnea în sîngele sufletului ei să nu mîncaţ.

5. Că sîngele sufletelor voastre cêrel-voiu den măinile tuturor dobitoacelor[3] şi den măinile oamenilor, den măinile bărbatului şi ale frăţine-său.

6. Că cel ce va vărsa sînge de om şi al lui într-acelaş loc se va vărsa, că pre om în chipul lui Dumnezeu l-am făcut.

7. Iară voi crêşteţ şi vă înmulţiţ, şi umpleţ pământul şi vă înmulţiţ pre dînsul".

8. Şi zise Dumnezeu lui Noe şi feciorilor lui, grăind:

9. „Iată, puiu făgăduinţa mea voaoă şi, după voi, seminţiei voastre

10. şi a tot sufletul viu dempreună cu voi: den pasări, şi den dobitoace, şi den toate fierile pământului, cîte sînt cu voi, şi den toate cîte au ieşit den sicriu.

11. Şi voiu pune făgăduinţa mea cătră voi şi de acum nu va mai muri tot trupul de apa poto⟨pului; şi nu va⟩[4] mai fi potop să piêie ⟨tot pământul"⟩[4].

12. . . . . .

. . . . . .[4] ⟨sem⟩ [4]inţiile . . .[4]

. . . . . .[4]

13. . . .[4] pune pre nori[5] . . .

. . . . . .[4] făgăduinţei cei vêcinice în⟨tre⟩[1] mine şi între pământ.

14. Şi va fi cînd voiu înnora pământul cu nori şi se va arăta arcul[6] mieu în nori.

15. Îm voiu aduce aminte de făgăduinţa mea carea iaste între mine şi între voi şi între tot sufletul viu şi între tot trupul şi nu va mai ⟨fi⟩[7] după aceasta potop de apă să piiarză tot trupul.

16. Şi va fi arcul mieu în nori şi-l voiu vedea şi-m voiu aduce aminte de făgăduinţa cea vêcinică carea am pus între mine şi între pământ şi între tot sufletul viu şi între tot trupul care iaste pre pământ".

17. Şi zise Dumnezeu lui Nóe: „Acesta iaste semnul făgăduinţei carele iaste între mine şi între tot trupul carele iaste pre pământ".

18. Şi era feciorii lui Nóe care ieşiše den sicriu: Sim, Ham şi Afeth. Ham era tată lui Hanaan.

19. Aceşti 3 sînt feciorii lui Nóe. Dentr-aceşti trei se-au înmulţit prespre tot pământul.

20. Şi începu Noe a fi om lucrător de pământ şi sădi vie.

21. Şi bău den vin şi se îmbătă şi ădormi; şi se dăspuie în casa lui.

22. Şi văzu Ham, tatăl lui Hanaan,

CAP. 9

Legămîntul cu Noe

1. Şi i-a binecuvîntat Dumnezeu pe Noe şi pe fiii săi şi le-a spus: „Creşteţi şi vă înmulţiţi, umpleţi pământul şi stăpîniţi-l.

2. Şi tuturor fiarelor pămîntului, şi tuturor păsărilor cerului, şi tot ce se mişcă pe pămînt şi tuturor peştilor mării să le fie frică de voi căci le-am dat în mîna voastră.

3. Şi tot ce se mişcă şi este viu să vă fie spre hrană, aşa cum v-am dat şi toate verdeţurile.

4. Numai carne în care este viaţă să nu mîncaţi!

5. Şi sîngele vostru, în care vă este viaţa, îl voi cere de la orice fiară, viaţa omului o voi cere din mîna omului, viaţa fratelui din mîna fratelui.

6. Celui ce varsă sînge de om i se va vărsa sîngele, căci eu l-am făcut pe om după chipul lui Dumnezeu.

7. Voi creşteţi şi vă înmulţiţi, umpleţi pământul şi răspîndiţi-vă pe el".

8. Şi le-a mai spus Dumnezeu lui Noe şi fiilor săi:

9. „Iată, eu întăresc legămîntul meu cu voi şi cu semînţia voastră, de după voi,

10. şi cu orice suflet viu ce este cu voi: dintre păsări, şi dintre dobitoace şi dintre toate fiarele pămîntului, dintre toate cîte au ieşit din corabie.

11. Şi întăresc legămîntul meu faţă de voi că nu va mai muri tot trupul din pricina apei potopului şi nici nu va mai fi potop de apă, care să prăpădească tot pămîntul".

12. Şi i-a spus Domnul Dumnezeu lui Noe: „Acesta este semnul legămîntului pe care îl fac între mine şi voi şi între orice suflet viu, care este cu voi, din neam în neam de-a pururi.

13. Aşez curcubeul meu în nori şi el va fi spre semn al legămîntului dintre mine şi pămînt.

14. Şi cînd voi aduna norii deasupra pămîntului, se va arăta curcubeul meu în nori.

15. Şi îmi voi aminti de legămîntul meu care este între mine şi voi şi între tot sufletul viu din orice trup şi nu vor mai fi apele potopului spre pierzania făpturilor.

16. Şi se va ivi curcubeul meu în nori şi-l voi vedea şi-mi voi aminti de legămîntul veşnic dintre mine şi dintre tot sufletul viu din orice trup de pe pămînt".

17. Şi i-a spus Dumnezeu lui Noe: „Acesta este semnul legămîntului meu, pe care l-am încheiat între mine şi între tot trupul viu care este pe pămînt".

18. Fiii lui Noe, care au ieşit din corabie, erau: Sem, Ham şi Iafet. Ham era tatăl lui Canaan.

19. Aceştia trei sînt fiii lui Noe. De la ei s-au răspîndit oamenii pe întreg pămîntul.

20. Şi Noe s-a dedat lucrului pămîntului şi a sădit viţă de vie.

21. Şi a băut din vin, s-a îmbătat şi s-a despuiat în cortul său.

22. Ham, tatăl lui Canaan, a văzut

Pag. 7, col. I

ѣзѣ хам, тат҃ъ лѹ҃н, ханаа́нь, десп҃ѹ́тъ тат҃ъ
кг нисъ. Шн҃ ѣшн҃д спѹсе че́лиѓ до фра́цн а҃лѹ҃н а҃фа́
ѓ҃, шн҃ лѹ҃жнд҃ь сн҃м, шн҃ ѓафе́д хан҃на пѹ́сѣ҃ъ пре
а҃мжнд҃оао ѹ҃мерна́е лсо́ѓ, шн҃ стд҃ѹ́сѣ҃ъ кѹ҃дѣ́сѣ҃
ѓнаи҃нте шн҃ а҃коперѣ҃ъ десп҃ѹ́ѓ҃ъ, тат҃жнѣ҃ъ,
шн҃ фѣцѣ҃е лоѓ҃ къѹ҃тжнд҃ѹ ѓ҃ѓ҃ъ҃ѓ҃ъ, шн҃ десп҃ѹ
кд҃ ѓ҃ъ тат҃ѹ́лѹ҃н лоѓ҃ на҃ѹ҃бъсѹ҃т҃. Шн҃ сѣ трезѣн
нсъе денѣ́н҃ шн҃ кѹ҃новск҃ къ҃тен фѣ́ск҃ѹ лѹ҃н фечо
пе ѓ҃ѹ҃ лѹ҃н чела́ манѓ҃а́нѣ҃ѓ҃, шн҃ зн҃се. Блѣтемат
ха́м фечо́ѓ҃ѹ, слѹ҃гъ бафн҃ фра́цнлоѓ҃ лѹ҃н шн҃ зн҃се,
бл҃ѣнѣ҃ъ дмнѹ҃ѣ҃ дмнѕ҃ѹ҃ѣ҃ лѹ҃н сн҃мъ, шн҃ бафн҃
кѕ ха́наа́н слѹ҃гъ лѹ҃н. Лѣрѹ҃ѣсѣ҃ъ дмнѕ҃ѹ҃ѣ҃ лѹ҃н
ѓафе́д, шн҃ лѣкѹ҃ѣ҃сѣ҃ъ ѣ҃ѓ҃ѹ҃ лѣка́шѹ҃рнае лѹ҃н сн҃,
ѕ҃ шн҃ е҃сѣ҃ъ фа́къ, ханаа́н слѹ҃гъ лѹ҃н. Шн҃ ѓ҃ѓ҃н҃
кн нсъе дѹ҃ѣ҃ъ пѳ҃ѳ҃н҃, а҃нн҃, т҃, шн҃, н҃. Шн҃ сѣфъ
кѹ҃рѣ҃ъ то҃а҃ѳ҃ зн҃ае лѹ҃н нсъе, ѳ҃, сѹ҃тъ шн҃, н҃, де
а҃нн҃ шн҃ мѹ҃рн҃.

К а҃ п҃. і҃.

а҃ Ѣ҃ѣ҃ѣ҃стѣ҃ наш҃ерна́е фі҃на́ѓ҃ лѹ҃нсъе, сн҃м
ха́м, ѓафе́д, шн҃ сѣнзскѹ҃ѣ҃ъ лсо́ѓ҃ фечо́рн
б҃ дѹ҃ѣ҃ъ потопѹ҃. Фечо́ѓ҃ѣ҃ лѹ҃н ѓафе́д,
гамѣ́ѓ҃, шн҃ магсо́ѓ҃, шн҃ ма́дн, шн҃ ѳо
вань, шн҃ ѣ҃лнса, шн҃ дсо́вѣ҃, шн҃ мосо́хъ,
г҃ шн҃ дн҃ра́с. Шн҃ фечо́ѓ҃ѣ҃ лѹ҃н гамѣ́ѓ҃, а҃сханаз,
д҃ шн҃ рнфа́д, шн҃ дсо́ргама. Шн҃ фечо́ѓ҃ѣ҃ лѹ҃н
ѳсонан, ѣ҃лнса, шн҃ да́рсисъ, кнтѣ҃нѣ҃ѓ҃ родѣ҃нѣ҃.
е҃ Дентѹ҃ а҃чѣ҃ѣ҃ сѧ҃ ѓ҃пѣ҃рцнтъ сѳ҃ѓ҃ро́вае анмѣ́нлоѓ҃
ѓ҃тѹ҃ пѣмжнтѹ҃ль лсо́ѓ҃, фѣ́шѣ҃ кѧ҃рае дѹ҃пѣ҃
ѕ҃ анмѣ҃ѣ҃ ѓ҃тѹ҃ нѣмѹ҃рнае лсо́ѓ҃. Шн҃ ѓ҃тѹ҃ анм҃
бнае лоѓ҃, шн҃ фечо́ѓ҃ѣ҃ лѹ҃н ха́м, хѹ҃с, шн҃ мессаи҃,
з҃ фѹ҃д, шн҃ ханаа́н. Шн҃ фечо́ѓ҃ѣ҃ лѹ҃н хѹ҃с, са́
ва, шн҃ ѣ҃вила, шн҃ савао́да, шн҃ ре́гма, шн҃ сава
да́ка, шн҃ фечо́ѓ҃ѣ҃ лѹ҃н ре́гма, са́ва, шн҃ да́ѹда҃м.
и҃ Іа́ѓ҃ хѹ҃с, а҃ѹ҃ нѣскѹ҃т҃ пенеѵро́дѣ, а҃чѣ҃ста а҃ѹ҃ ѓ҃
і҃а чепѹ҃т҃ а҃фн҃ оу҃ріа́ѡ҃ ѓ҃тъ҃мжнтъ. А҃чѣ҃ста ѣ҃ра҃
оу҃ріа́ѡ҃ вжнѣ҃тѳ҃рн ѓнаи҃нтѣ҃ дмнѹ҃лѹ҃н дмнѕ҃ѹ҃ѣ҃,
і҃а пентѹ҃ а҃ѹ҃ѣ҃ъ зи҃нъ кѹ҃м невро́дѣ оу҃ріа́ѡ҃ ѓнаи҃н
і҃б тѣ дмнѹ҃лѹ҃н. Шн҃ фѹ҃ ѓ҃чепѣ҃тѹ҃ра пѣмжнтѹ҃
лѹ҃н, ѓ҃пѣ҃рцнгѣ҃й лѹ҃н вабнлѡнѹ҃л шн҃ сѳ҃рѣ҃х, шн҃ а҃р
і҃в ха́дь, шн҃ ха́лаи҃н, ѓ҃тѹ҃ пѣмжнтѹ҃л сенаа́р.
і҃г А҃ѓ҃н҃ пѣмжнтѹ҃ль а҃чѣ҃ла а҃ѹ҃ ѣ҃шнтъ а҃сѹ҃р шн҃ а҃ѹ҃ зн
і҃д дн҃тъ ннневі҃а. Шн҃ роскѡ́дь четат҃ъ, шн҃
ха́лаѵ, шн҃ дѣ́сн, ѓ҃тѹ҃ мнжлокѹ҃л ннневі҃ѣ҃н шн҃
ѓ҃тре ха́мѵ, а҃чѣ҃ста е҃сте четат҃ъ чѣ҃маре.
і҃г Шн҃ мессаи҃н а҃ѹ҃нъскѹ҃т҃ пре лѹ҃дї҃м, шн҃ пре нефѳ
дал і҃, шн҃ пре ѣ҃неметеи҃м шн҃ пре лавї҃мъ.
і҃д Шн҃ е҃пат҃росонї҃м, шн҃ пре хаѕмонї҃м, дѣ҃ѹ҃нде
і҃е а҃ѹ҃ ѣ҃ѳ҃ і҃т҃ ф҃нлнсті҃м шн҃ пре ѓафѳрї҃м. Іа́ѓ҃
ханаи҃н а҃ѹ҃ нѣскѹ҃т҃ пре сндо́нѹ҃ ѓ҃тжн нѣскѹ҃т҃
і҃ѕ шн҃ пре хетесо́н. Шн҃ пре і҃евѹ҃сесо́н, шн҃ пре
і҃з а҃моресо́н шн҃ пре гергесе́ѹ҃ль. Шн҃ пре ѣ҃вѣсо́н,
і҃и шн҃ пре а҃ркесо́н, шн҃ пре а҃сенесо́н. Шн҃ пре а҃
радесо́н шн҃ пре самарісо́нѣ, шн҃ пре а҃мадѣ, шн҃ дѹ҃
пѣ҃ а҃чѣ҃ла сѧ҃ ѓ҃пѣ҃кнѣ҃ѣ҃ нѣмѹ҃рнае ханаи҃нлоѓ҃.
к҃а Шн҃ сѳ҃фзкѹ҃ѣ҃ хотар҃ае ханаи҃нлоѓ҃, дела сндо́н
пѣнѣ҃ъ а҃ѣнн҃ а҃ гера́ра, шн҃ а҃ газа́нь, пѣнѣ҃ъ а҃ѣе
нн҃ пѣнѣ҃ а҃ содо́м, шн҃ а҃ гомо́р, а҃да́ма, шн҃ севоѵ҃м,
к҃ пѣнѣ҃ а҃ деса. А҃чѣ҃ѣ҃ сѧ҃тъ фечо́ѓ҃ѣ҃ лѹ҃н ха́м

tîni-său. [23]. Şi ieşind spuse celor doi fraţi a lui, afară.

23. Şi, luînd Sim şi Iafeth haina, pusără pre amîndoao umerile lor şi să dusără cu dosul înainte şi acoperiră despuiêrea tătîni-său; şi fêţele lor căutîndu îndărăt, şi despuiêrea tatului lor n-au văzut.

24. Şi să trezvi Noe den vin şi cunoscu cîte-i făcu lui feciorul lui cel mai tînăr.

25[24]. Şi zise: „Blestemat Ham, feciorul! Slugă va fi fraţilor lui“!

26. Şi zise: „Blagoslovit Domnul Dumnezăul lui Sim, şi va fi Hanaán slugă lui!

27[26]. Lărgească Dumnezău lui Iafeth şi lăcuiască întru lăcaşurile lui Sim; şi să să facă Hanaán slugă lui“.

28[27]. Şi trăi Nóe după potop ani 300 şi 50.

29[28]. Şi să făcură toate zilele lui Noe 9 sute şi 50 de ani; şi muri.

CAP 10

1. Şi acêstea-s naşterile fiilor lui Noe: Sim, Ham, Iafeth. Şi să născură lor feciori după potop.

2. Feciorii lui Iafeth: Gamér, şi Magóg, şi Mádi, şi Ioián, şi Elísa, şi Thóvel, şi Mosóh şi Thirás.

3. Şi feciorii lui Gamér: Ashanaz, şi Rifáth şi Thorgáma.

4. Şi feciorii lui Ioián: Elísa, şi Thársis, Chitênii, Rodênii.

5. Dentru aceştia s-au împărţit ostroave limbilor întru pămîntul lor, fieştecarele după limbă, întru neamurile lor [6] şi întru limbile lor.

6. Şi feciorii lui Ham: Hus şi Mesrain, Fud şi Hanaán.

7. Şi feciorii lui Hus: Sáva şi Evíla, şi Savátha, şi Régma şi Savatháca. Şi feciorii lui Regma: Sáva şi Dáudam.

8. Iară Hus au născut pe Nevród; acesta au început a fi uriiaş pre pămînt.

9. Acesta era uriiaş vînătoriu înaintea Domnului Dumnezău; pentru acêea zic cum Nevród uriiaş înaintea Domnului.

10. Şi fu începătura pămîntului împărăţiei lui Vavilonul, şi Oréh, şi Arhád şi Haláni întru pămîntul Senaár.

11. Den pămîntul acela au ieşit ⟨la⟩[1] Asúr şi au zidit Ninéviia, [12] şi Roovóth cetatea, şi Haláh,

12. şi Dési, întru mijlocul Ninéviei şi între Haláh; aceasta iaste cetatea cea mare.

13. Şi Mesrain au născut pre Ludiím şi pre Nefthalim, şi pre Enemeteím, şi pre Laviím,

14. şi pre Patrosoniím, şi pre Hazmoniím, de unde au ieşit filistiim, şi pre Gafthoriím.

15. Iară Hanaán au născut pre Sidónul, întîi născut, şi pre Heteón,

16. şi pre Ievuseón, şi pre Amoreón, şi pre Ghergheseúl,

17. şi pre Eveón, şi pre Arucheón, şi pre Aseneón,

18. şi pre Aradión, şi pre Samareón şi pre Amathí. Şi după aceasta s-au răşchirat neamurile hananeilor.

19. Şi să făcură hotarăle hananeilor de la Sidón până a veni la Gherára şi la Gazán până a veni până la Sodom şi la Gomór, Adáma, şi Sevoim până la Dása.

20. Aceştia sînt feciorii lui Ham, întru neamurile

despuiêrea tătîne-său. Şi ieşindu spuse celor doi fraţi ai lui, afară.

23. Şi, luîndu Sim, Iaféth haina, puseră pre amîndoă umerile lor şi să duseră cu dosul înnainte şi acoperiră descoperirea tătîne-său ; şi faţa lor cătîndu îndrăptu, şi descoperirea părintelui lor n-au vădzut.

24. Şi să trezvi Nóe den vin şi cunoscu cîte-i fêce ficiorul lui cel mai tînăr.

25. Şi dzise : „Blăstămat Ham ficior ! Slugă va fi fraţilor lui !".

26. Şi dzise : „Blagoslovit Domnul Dumnedzăul lui Sim, şi va fi Hanaan sluga lui !

27. Lărgească Dumnedzău lui Iafeth şi lăcuiască întru lăcaşurile lui Sim ; şi să s(ă) facă Hanaan slugă lui".

28. Şi trăi Nóe după potop 350 ani.

29[28]. Şi să făcură toate dzilele lui Nóe 950 ani ; şi muri.

CAP 10

1. Acêstea-s naşterile ficiorilor lui Nóe : Sim, Ham, Iaféth. Şi li să născură lor ficiori după potop.

2. Ficiorii lui Iafeth : Gamer, şi Magog, şi Madí, şi Ioían, şi Elisá, şi Thóvel, şi Mosoh şi Thiras.

3. Şi ficiorii lui Gámer : Ashanaz, şi Rifáth şi Thorgamá.

4. Şi ficiorii lui Ioían : Elisá, şi Tharsis, Chitêni, Rodêni.

5. Dentru aceştia s-au înpărţit ostroave a limbilor întru pămîntul lor, fieştecarele după limbă, întru neamurile lor şi întru limbile lor.

6. Şi ficiorii lui Ham : Hus şi Mesrain, Fudu şi Hanaan.

7. Şi ficiorii lui Hus : Sáva şi Evilá şi Savathá. Şi ficiorii lui Regma : Sáva şi Dedan.

8. Iară Hus au născut pre Nevrod ; acesta au început a fi uriiaş pre pămîntu.

9. Acesta era uriiaş vînătoriu înnaintea Domnului Dumnedzău ; pentru acêea vor dzice cum Nevrodu uriiaş[1] înaintea Domnului.

10. Şi fu începătura pămîntului împărăţiei lui Vavilonul, şi Oreh, şi Arhadu şi Halanni întru pămîntul Senaar.

11. Dentru pămîntul acela au ieşit (la)[2] Asur şi au zidit Nenevi, [12] şi Rovooth cetatea, şi Halah,

12. şi Dasí, întru mijlocul Nenevii şi-ntre Halah ; [13] aceasta-i cetate mare.

13. Şi Mesraim au născut pre Ludiim şi pre Nefthalim, şi pre Enemeteim, şi pre Laviim,

14. şi pre Patrosonniim, şi pre Hasmoniim, de unde au ieşit filistiim, şi pre Gaftoriim.

15. Iară Hanaan au născut pre Sidónul, întăi născut, şi pre Heteon.

16. şi pre Ievuséon, şi pre Amorreon, şi pre Ghergheséon,

17. şi pre Eveon, şi pre Aruchéon, şi pre Asenéon,

18. şi pre Aradion, şi pre Samaréon şi pre Amathi. Şi după aceasta s-au răşchirat neamurile hananeilor.

19. Şi să făcură hotarăle hananeilor de la Sidóna până a veni la Gherară şi la Gazan, pără a veni până la Sodomu şi la Gomora, Adama şi Sevoim, până la Dása.

20. Aceştia-s ficiorii lui Ham, întru goliciunea tătîne-său. Şi, ieşind afară, spuse amînduror fraţilor săi.

23. Şi, luînd Sim şi Afeth o haină, o puseră amîndoi pre umerile lor, pre amîndoaoă, şi mêrseră cu dosul înainte şi acoperiră goliciunea tătîne-său, căutînd cu fêţele lor îndărăt ; şi nu văzură goliciunea tătîne-său.

24. Iară Noe trezvindu-se den vin pricepu cîte-i făcuse feciorul lui cel mai tînăr.

25. Şi zise : „Blestemat să fii Hanaan ! Slugă va fi fraţilor lui !".

26. Şi zise : „Blagoslovit Domnul Dumnezeul lui Sim . . . . . .[4]

. . . . . .

27. . . . . .[4] lăcaşul lui . . . . . .[4] (Hana)[4]an lui slugă".

28. Şi . . . . .[4] potop ani 350.

29. . . . .[4] (z)[4]ilele lui Noe 950 . . . . . .[4] şi muri.

CAP 10

1. . . . . .[1] feciorilor lui Noe : Sim . . . . . .[1]. Şi se născură lor feciori (du)[1]pă potop.

2. Feciorii lui Iafeth : Gomer, şi Magog, şi Madai, şi Ioian, şi Elisei, şi Thoval, şi Mosoh şi Thiras.

3. Iar feciorii lui Gomer : Ashanaz, şi Rivath şi Thormag.

4. Iară feciorii lui Ioian ; Elísa, şi Tharsis, Critênii şi Rodênii.

5. Dentr-aceştia se-au împărţit ostroavele în limbile lor, fieştecare după limbă şi după neam în laturile lor.

6. Iară feciorii lui Ham : Hus şi Mesraim, Fud şi Hanaan.

7. Iară feciorii lui Hus : Savá, şi Evila, Savátha, şi Regma şi Savathacă. Iară feciorii Régmei : Savá şi Dadan.

8. Iară Hus născu pre Nevrodu ; acesta au început a fi uriiaş pre pămînt[2].

9. Şi acesta era uriiaş vînător înaintea Domnului Dumnezeu ; pentr-aceasta vor zice că Nevrod uriiaşu-i înaintea Domnului.

10. Şi fu începătura împărăţiei lui Vavilonul, şi Oreh, şi Arhad, şi Halaan în pămîntul Senairului.

11. Iară Asur au ieşit den pămîntul acelà [12] şi au zidit Ninéviia în mijlocul lui Halahom.

12. Aceasta iaste cetate mare.

13. Iară Mersaim născu pre Liudim, şi pre Neftalim, şi pre Nemetnim, [14] şi pre Laviim,

14. şi pre Patrosiim, şi pre Hasmoniim, de unde au ieşit şi filistim, şi Iaftoriim.

15. Iar Hanaan născu pre Sidon, fecior întăi, şi pre Hethei,

16. şi pre Evusion, şi pre Amorion, şi pre Ghergheşei,

17. şi pre Evei, şi pre Arunei, şi pre Sinéia,

18. şi pre Aradia, şi pre Samariia şi pre Mathii. Şi după aceasta se-au răsfirat neamul lui Hanaan.

19. Şi fură hotarăle hananeilor, de la Sidóna . . . . . .[1]

. . . . . .[1]

20. . . . . .[1]

goliciunea tatălui său şi, ieşind afară, le-a spus celor doi fraţi ai săi.

23. Dar Sem şi Iafet, luînd o haină, au pus-o pe umerii lor şi au intrat cu spatele înainte şi au acoperit goliciunea tatălui şi, fiindu-le întoarse feţele, n-au văzut goliciunea tatălui lor.

24. Şi s-a trezit Noe din ameţeala vinului şi a cunoscut ce i-a făcut fiul său cel mai tînăr.

25. Şi a spus : „Blestemat să fie Canaan ! Să fie fraţilor săi robul robilor !"

26. Şi a mai spus : „Binecuvîntat să fie Domnul Dumnezeul lui Sem, Canaam să-i fie rob !

27. Dumnezeu să-l înalţe pe Iafet şi să locuiască în sălaşurile lui Sem, iar Canaan să-i fie rob".

28. Şi a trăit Noe după potop trei sute cincizeci de ani.

29. Şi au fost toate zilele lui Noe nouă sute cincizeci de ani şi apoi a murit.

CAP. 10

Urmaşii lui Noe

1. Acestea sînt seminţiile fiilor lui Noe : Sem, Ham şi Iafet, cărora după potop li s-au născut fii.

2. Fiii lui Iafet : Gomer, Magog, Madai, Iavan, Elişa, Tobel, Meşeh şi Tiras.

3. Fiii lui Gomer : Aşchenaz, Rifat şi Togarma.

4. Fiii lui Iavan : Elişa, Tarşiş, Chitim şi Dodanim.

5. De la aceştia s-au desprins neamurile din insule şi de pe coasta mărilor, fiecare după limba sa.

6. Fiii lui Ham : Cuş, Mifraim, Put şi Canaan.

7. Fiii lui Cuş : Seba şi Havila, Savta, Rama şi Sabteca. Fiii lui Rama : Şeba şi Dedan.

8. Cuş a mai avut un fiu, pe Nimrod ; acesta s-a arătat a fi puternic pe pămînt.

9. El a fost un mare vînător în faţa Domnului Dumnezeu ; de aceea s-a şi spus : „Vînător puternic ca Nimrod în faţa Domnului".

10. Şi începutul împărăţiei lui au fost Babilonul şi Ereh, Acad şi Calne din ţinutul Senaar.

11. Din acest ţinut a trecut în Asur, unde a zidit Ninive, cetatea Rehobot şi Calah,

12. şi Resen, între Ninive şi Calah. Aceasta este o cetate mare.

13. Mitraim i-a avut pe Ludim, Anamim, Lehabim, Naftuhim,

14. Patrusim, Casluhim, de unde au ieşit filistenii, şi pe Caftorim.

15. Canaan a avut pe Sidon, întîiul născut, şi pe Het,

16. Iebuseu, Amoreu, Ghergheseu,

17. Heveu, Archeu, Sineu,

18. Arvadeu, Temareu şi Hamateu. Apoi neamurile canaaneiene s-au împrăştiat.

19. Şi ţinuturile lor se întindeau de la Sidon spre Gherara pînă la Gaza, iar de aici spre Sodoma, Gomora, Adma şi Ţeboim, pînă spre Lasa.

20. Aceştia sînt fiii lui Ham, întru

Pag. 7, col. II

lor, după limbile lor, întru țările lor și întru limbile lor.

21. Și lui Sim să născu și lui, tată tuturor feciorilor lui Evér, fratele lui Iaféth celui mai mare.

22. Feciorii lui Sim: Elám, și Asúr, și Arfaxádu și Lúdu, și Arám și Cainán.

23. Și feciorii lui Arám: Os, și Ul, și Gatthér și Mosoh.

24. Și Arfaxádu au născut pre Cainán, și Cainan au născut pre Sála, și Sála au născut pre Ever.

25. Și lui Ever să născură doi feciori: numele unuia, Faléc, pentru că întru zilele lui s-au împărțit pământul, și numele fratelui său, Iectaán.

26. Și Iectán au născut pre Elmodád și pre Saleth, și pre Sarmóth, și pre Ierách,

27. și Odóra, și Evíl, și Décla,

28. și Avimeil, și Sovév,

29. și Ufír, și Evíla și Iovan, toți aceștia feciorii lui Iectán.

30. Și să făcu lăcașul lor de la Másі până a veni la Safira, muntele răsăritului.

31. Aceștia sînt feciorii lui Sim, întru neamurile lor, după limbile lor, întru locurile lor și întru limbile lor.

32. Acèstea sînt neamurile feciorilor lui Nóe, după nașterile lor, după limbile lor; dentru aceștia s-au răschirat ostroavele limbilor pre pământ după potopu.

CAP 11

1. Și era tot pământul un rost și un glas la toți.

2. Și fu după ce au purces ei de la răsărit, aflară cîmpu în locul lui Senaár și lăcuiră acoló.

3. Și zise om cătră vecinul său: „Veniți să facem cărămizi și să le ardem în foc". Și le fu lor cărămida în loc de piatră, și varul le era lutul.

4. Și ziseră: „Veniți să ne zidim noao cetate și turnu, căruia vîrful va fi până în ceriu; și vom face noao nume mai nainte decît ne vom răsipi pre fața a tot pământul".

5. Și pogorî Domnui a vedea cetatea și turnul carele l-au zidit fiii oamenilor.

6. Și zise Domnul: „Iată un neam și un rost tuturora; și aceasta au început a face. Acum nu va lipsi dentru dînșii toate cîte vor apuca a face.

7. Veniți și, pogorînd, să turburăm acoló limbile lor pentru ca să nu audă fieștecarele glasul aproapelui său".

8. Și-i răsipi pre dînșii Domnul de acoló preste fața a tot pământul și potoliră a face cetatea și turnul.

9. Pentru acèea s-au chemat numele ei Turburare pentru că acoló au turburat Domnul rosturile a tot pământul; și de acoló au răsipit pre dînșii Domnul preste fața a tot pământul.

10. Și acèstea-s nașterile lui Sim; și era Sim de ani 100 cînd au născut pre Arfaxád, al doilea an după potop.

11. Și trăi Sim după ce au născut pre Arfaxád ani 300 și 30 și 5 și născu fii și fète; și muri.

12. Și trăi Arfaxád 130 și 5 de ani și născu pre Cainán.

13. Și trăi Arfaxád după ce născu lui pre Cainán

neamurile lor, după limbile lor, întru ţările lor şi întru limbile lor.

21. Şi lui Sim să născu şi lui, tată tuturor ficiorilor lui Ever, fratele lui Iafeth celui mai mare.

22. Feciorii lui Sim: Elam şi Assur, şi Arfaxadu, şi Ludu, şi Aram şi Cainan.

23. Şi ficiorii lui Aram: Os, şi Ul, şi Gater şi Mosoh.

24. Şi Arfaxad au născut pre Cainan, şi Cainan au născut pre Salá, şi Salá au născut pre Ever.

25. Şi lui Ever i să născură 2 ficiori: şi numele unuia, Falec, pentru că întru dzilele lui să împărţi pământul, şi numele fratelui lui, Iectan.

26. Şi Iectan au născut pre Elmodadu şi pre Saleth, pre Samoth, şi pre Iarah,

27. şi Odorá, şi Evil, şi Decla,

28. şi Avimeil, şi Sovev,

29. şi Ufir, şi Evilá şi Iovan, toţi aceştia ficiorii lui Iectan.

30. Şi să făcu lăcaşul lor de la Masí pân-a veni la Safíra, muntele răsăritului.

31. Aceştia-s ficiorii lui Sim, întru niamurile lor, după limbile lor, întru locurile lor[3] şi întru limbile lor.

32. Acêstea-s neamurile ficiorilor lui Nóe, după naşterile lor, după limbile lor; dentru aceştia s-au răşchirat ostroavele limbilor pre pământu după potop.

CAP 11

1. Şi era tot pământul un rostu şi un glas la toţi.

2. Şi fu după ce au purces ei de la răsărit, aflară cîmpu[1] în locul lui Senaar şi lăcuiră acoló[2].

3. Şi dzise om cătră vecinul său: „Ia-mblaţi ca să facem cărămidzi şi să le ardem în foc". Şi le fu lor cărămida în loc de piatră, şi smoală le era lutul.

4. Şi dziseră: „Ia-mblaţi şi să zidim noao cetaate şi turnu, căruia vîrful va fi păn-în cer; şi vom face noă nume mainte decît ne vom răşchira pre faţa a tot pământul".

5. Şi pogorî Domnul a vedea cetatea şi turnul carele au zidit fiii oamenilor.

6. Şi dzise Domnul: „Iată un neam şi un rostu a tuturora; şi acum aceasta au început a face. Acum să nu lipsască[3] dentru înşii toate cîte vor apuca a face.

7. Ia-mblaţi şi pogoriţi să tulburăm acoló limbile lor pentru ca să nu audză fieştecarele glasul aproapelui său".

8. Şi-i răşchiră[4] de acoló Domnul preste faţa a tot pământul şi potolirá a face cetatea şi turnul.

9. Pentru acêea s-au chemat numele loculúi aceluia Turburare pentru că acoló au tulburat Domnul rosturile a tot pământul; şi de acoló au răşchirat preste faţa a tot pământul.

10. Şi acêstea-s naşterile lui Sim; şi era Sim de 100 de ani cîndu au născut pre Arfaxadu, al doilea an după potop.

11. Şi trăi Sim după ce au născut şie pre Arfaxad 335 ani şi născu ficiori şi fête; şi muri.

12. Şi trăi Arfaxad 135 ani şi născu pre Cainan.

13. Şi trăi Arfaxadu după ce/ i să

. . . . . .
. . . . . .[1]

21. . . . . .[1]

22. Iar feciorii[1] . . . . . (Ar)[1]faxadu şi . . . . . .[1]

23. Iar feciorii lui Aram: Os şi Ul, Gath(er)[1] şi Mosoh.

24. Şi Arfaxadu au născut pre Cainan, şi Cainan au născut pre Salé, iar Sale au născut pre Ever.

25. Şi se născură lui Ever 2 feciori: pre unul îl chiema Falec, că în zilele lui se-au împărţit pământul, iar numele frăţine-său, Iectan.

26. Iar Iectan au născut pre Elmodad, şi pre Saleth, şi pre Samoth, şi pre Iarah,

27. şi pre Iodor, şi pre Ievil, şi pre Decla,

28. şi pre Avimeil, şi pre Soveva,

29. şi pre Ofir, şi pre Evila, şi pre Iovan, toţ aceştia feciori lui Ectan.

30. Şi fu lăcaşul lor de la Másì până vin la Safíra, muntele răsăritului.

31. Aceştia sînt feciorii lui Sim, în neamul lor, după limba lor, în laturile lor şi în locurile lor.

32. Acêstea sînt neamurile feciorilor lui Nóe, după neamul lor şi după limbile lor, în locurile şi în ţinuturile lor; dintr-aceştia se-au răsfirat ostrovele limbilor pre pământ după potop.

CAP 11

1. Şi era tot pământul o gură şi un glas la toţ[1].

2. Şi fu după ce purcêseră ei de la răsărit, aflară cîmp în locul lui Senar şi lăcuiră acoló.

3. Şi zise omul cătră vecinul său: „Veniţ să facem cărămizi şi să le ardem în foc". Şi fu lor cărămida în loc de piiatră şi lutul în loc de var[2].

4. Şi ziseră: „Blăm să ne facem[3] cetate şi turn, căruia să-i fie vîrful până la cer; şi vom face noaoă nume mai nainte până nu ne răsfirăm pre faţa a tot pământul".

5. Şi se pogorî Domnul să vază cetatea şi turnul . . . . . .[4]
. . . . . .[4]

6. . . . . .[4]
. . . . . .[4]

7. . . . . .[4]
. . . . . .[4] său".

8. . . . . .[4] pres(te)[4]
. . . . . .[4] şi părăsiră a zidi cetatea şi turnul.

9. Pentr-acêea se-au chiemat numele loculúi aceluia Amestecare, că acoló au amestecat Domnul gura a tuturor limbilor şi de acoló i-au răsfirat Domnul pre faţa a tot pământul.

10. Acêstea sînt naştirile lui Sim; şi era Sim de 100 de ani cînd au născut pre Arfaxad, al doilea an după potop.

11. Şi trăi Sim, deaca născu pre Arfaxad, 335 de ani şi născu feciori şi fête; şi muri.

12. Şi trăi Arfaxad 135 de ani şi născu pre Cainan.

13. Şi trăi Arfaxad, deaca/născu pre

rudenia lor, după limba lor, în ţinuturile şi în neamurile lor.

21. I s-au născut fiii şi lui Sem, tatăl tuturor fiilor lui Eber, fratele mai mare al lui Iafet.

22. Fiii lui Sem: Elam, Aşur, Arfaxad, Lud, Aram şi Cainan.

23. Fiii lui Aram: Uţ, Hul, Gheter şi Maş.

24. Iar lui Arfaxad i s-a născut Cainan, şi lui Cainan, Şelah, iar lui Şelah, Eber.

25. Lui Eber i s-au născut doi fii. Numele unuia era Peleg, căci în timpul său s-a împărţit pământul, iar numele fratelui acestuia era Ioctan.

26. Ioctan i-a născut pe Almodad, Şalef, Haţarmavet şi Ierah,

27. Hadoram, Uzal şi Dicla,

28. Obal, Abimael şi Şeba,

29. Ofîr, Havila şi Iobab. Toţi aceştia au fost fiii lui Ioctan.

30. Sălaşurile lor se întindeau de la Meşa spre Sefar, pînă la muntele răsăritului.

31. Aceştia sînt fiii lui Sem, întru rudenia lor, după limba lor, în ţinuturile şi neamurile lor.

32. Acestea sînt neamurile fiilor lui Noe, după seminţiile şi neamurile lor; de la ei s-au desprins toate neamurile pe pământ, după potop.

CAP. 11

Turnul Babel. Amestecul limbilor

1. Şi era pe întreg pământul un singur grai şi o singură limbă pentru toţi.

2. Şi, după ce au purces ei din răsărit, au găsit o cîmpie în ţinutul Senaar şi s-au aşezat acolo.

3. Şi şi-au spus unul altuia: „Hai să facem cărămizi şi să le ardem". Şi au folosit cărămidă în loc de piatră şi smoală în loc de var.

4. Şi au spus: „Hai să zidim o cetate şi un turn, al cărui vîrf să ajungă pînă la cer, ca să ne crească faima, înainte de a ne risipi pe faţa întregului pămînt".

5. Şi s-a pogorît Domnul să vadă cetatea şi turnul pe care îl zideau fiii oamenilor.

6. Şi a spus Domnul: „Iată un singur neam şi un singur grai pentru toţi şi au început să facă aceasta, iar acum nu se vor mai opri de la toate cîte şi-au pus în gînd să le facă.

7. Hai să ne pogorîm şi să le amestecăm limbile ca să nu-şi mai înţeleagă unul altuia limba".

8. Şi i-a risipit Domnul de acolo pe faţa întregului pămînt şi au încetat de a mai zidi cetatea şi turnul.

9. De aceea s-a numit cetatea Babilon, adică amestec, căci acolo a amestecat Domnul graiurile întregului pămînt şi de acolo le-a risipit Domnul Dumnezeu pe faţa întregului pămînt.

10. Acestea sînt seminţiile lui Sem: Sem era de o sută de ani cînd s-a născut Arfaxad, la doi ani după potop.

11. Şi a mai trăit Sem, după ce l-a născut pe Arfaxad, încă cinci sute de ani şi a avut fii şi fiice, apoi a murit.

12. Şi Arfaxad a trăit o sută treizeci şi cinci de ani cînd i s-a născut Cainan.

13. Şi a mai trăit Arfaxad, după/

Pag. 8, col. I

ани 330 şi făcu fii şi fête ; şi muri. Şi trăi Cainán ani 130 şi născu pre Sala ; şi trăi Cainán după ce au născut pre Sála ani 300 şi 30 şi făcu fii şi fête ; şi muri.

14. Şi trăi Sála ani 130 şi născu pre Evér.

15. Şi trăi Sála, după ce născu pre Evér, ani 330 şi născu fii şi fête ; şi muri.

16. Şi trăi Evér ani 130 şi 4 şi născu pre Faléc.

17. Şi trăi Evér, după ce născu pre Faléc, ani 370 şi făcu fii şi fête ; şi muri.

18. Şi trăi Faléc ani 130 şi născu pre Ragáv.

19. Şi trăi Faléc, după ce i se născu lui Ragáv, ani 209 şi născu fii şi fête ; şi muri.

20. Şi trăi Ragáv ani 130 şi 2 şi născu pre Seruh.

21. Şi trăi Ragáv, după ce născu pre Seruh, ani 207 şi născu fii şi fête ; şi muri.

22. Şi trăi Seruh ani 130 şi născu pre Nahór.

23. Şi trăi Seruh, după ce născu pre Nahór, ani 200 şi născu fii şi fête ; şi muri.

24. Şi trăi Nahór ani 79 şi născu pre Thára.

25. Şi trăi Nahór, după ce născu pe Thára, ani 120 şi 9 şi născu fii şi fête ; şi muri.

26. Şi trăi Thára ani 70 şi născu pre Avrám, şi pre Nahor şi pre Arán.

27. Şi acêstea sînt naşterile lui Thára ; Thára au născut pre Avram, şi pre Nahór, şi pre Arán, şi Arán născu pre Lot.

28. Şi muri Arán înaintea lui Thára, tatal lui, întru pămîntul carele au născut, în ţara haldeilor.

29. Şi luară Avrám şi Nahór lor muieri. Numele muierii lui Avrám, Sára, şi numele muierii lui Nahór, Mélha, fata lui Arrán, şi tatăl lui Melha şi tatăl lui Iésha.

30. Şi era Sára stearpă şi nu făcea feciori.

31. Şi luo Thára pre Avrám, feciorul lui, şi pre Lot, feciorul lui Arrán, feciorul feciorului său, şi pre Sára, noru-sa, muiêrea lui Avrám, feciorul lui, şi scoase pre dînşii den ţara haldeilor ca să meargă în ţara hananeilor ; şi veni pănă la Harán şi lăcui acoló.

32. Şi se făcură toate zile⟨le⟩ lui Thárra, în Harrán, ani 205 ; şi au murit Thára în Harán.

CAP 12

1. Şi zise Domnul lui Avrám : „Ieşi den pămîntul tău, şi den ruda ta şi den casa tătîne-tău, şi să mergi la pământul carele-ţ voiu arăta ţie.

2. Şi te voiu face pre tine întru limbi mare, şi te voiu blagoslovi, şi-ţ voiu mări numele şi vei fi blagoslovit.

3. Şi voiu blagoslovi pre ceia ce te vor blagoslovi, şi pre ceia ce te vor blestema îi voiu blestema ; şi să vor blagoslovi întru tine toate neamurile pământului“.

4. Şi să duse Avrám după cum i-au grăit lui Dumnezău ; şi să ducea cu dînsul Lot. Şi era Avrám de ani 75 cînd au ieşit de la Harán.

5. Şi luo Avrám pre Sára, fămêia lui, şi pre Lot, feciorul fratelui lui, şi toate unêltele lui cîte au agonisit şi tot sufletul care au agonisit den Harán şi au ieşit ca să/meargă la pământul Hanaán.

născu Cainan[5] ai 330 şi făcu ficiori şi fête ; şi muri. [14] Şi trăi Cainan 130 ani şi născu[6] pre Salá ; şi trăi Cainan dupre ce au născut pre acesta, pre Salá, ani 330 şi născu ficiori şi fête ; şi muri.

14[15]. Şi trăi Salá 130 ani şi născu pre Ever.

15. Şi trăi Salá, după ce i să născu Ever, 330 ani şi născu ficiori şi fête ; şi muri.

16. Şi trăi Ever 134 ani şi născu pre Falec.

17. Şi trăi Ever, după ce i s-au născut Falec, 370 ani şi născu ficiori şi fête ; şi muri.

18. Şi trăi Falec ani 130 şi născu pre Ragav.

19. Şi trăi Falec, după ce i să născu Ragav, 209 ani şi născu ficiori şi fête ; şi muri.

20. Şi trăi Ragav 132 ani şi născu pre Seruh.

21. Şi trăi Ragav, după ce i să născu Seruh, 207 ani şi născu ficiori şi fête ; şi muri.

22. Şi trăi Seruh 130 ani şi născu pre Nahor.

23. Şi trăi Seruh, dupre ce născu pre Nahor, ani 200 şi născu ficiori şi fête ; şi muri.

24. Şi trăi Nahor ani 79 şi născu pre Thára.

25. Şi trăi Nahor, după ce i să născu lui Thára, ani 129 şi născu ficiori şi fête ; şi muri.

26. Şi trăi Thárra 70 de ani şi născu pre Avram, şi pre Nahor şi pre Aran.

27. Şi acéstea-s naşterile lui Thárra ; Thárra au născut pre Avram, şi pre Nahor şi pre Aran, şi Aran au născut pre Lot.

28. Şi muri Aran înnaintea lui Thárra, tatăl lui, întru pământul carele au născut, în ţara haldeilor.

29. Şi luară Avram şi Nahor lor muieri. Numele muierii lui Avram, Sára, şi numele muierii lui Nahor, Melha, fata lui Aran, şi tatăl lui [lui] Melha şi tatăl lui Iesha.

30. Şi era Sar[r]a stearpă şi nu făcea ficiori.

31. Şi luă Thárra pre Avram, ficiorul lui, şi pre Lot, ficiorul lui Aran, ficiorul ficiorului său, şi pre Sára, noru-sa, muiérea lui Avram, ficiorului lui, şi-i scoase pre înşi de în ţara haldeilor ca să margă în ţara hanáneilor ; şi veni până la Haran şi lăcui acoló.

32. Şi să făcură toate dzilele lui Thárra, în Harran, 205 ani ; şi au murit Thárra în Harran.

CAP 12

1. Şi dzisă Domnul lui Avram : „Ieşi den pământul tău, şi den ruda ta şi den casa tătîne-tău şi ia-mblă la pământu carele-ţi voi arăta ţie.

2. Şi te voi face pre tine întru limbi mare, şi te voi blagoslovi şi-ţi voi mări numele şi vei fi blagoslovit.

3. Şi voi blagoslovi pre ceia ci te blagoslovăscu, şi pre ceia ci te blastămă voi blăstăma ; şi să vor blagoslovi întru tine toate neamurile pământului".

4. Şi să duse Avram după cum i-au grăit lui Domnul ; şi să duse cu însul Lot. Şi era Avram de 75 ani cîndu au ieşit de la Harran.

5. Şi luă Avram pre Sára, fămêia lui, şi pre Lot, ficiorul fratelui lui, şi toate unêltele lor cîte au agonisit şi tot sufletul cît au agonisit în Harran şi au ieşit ca să/margă la pământul Hanaan.

Cainan, 330 de ani şi născu feciori şi fête ; şi muri. Şi trăi Cainan 130 de ani şi născu pre Salé; şi deaca născu pre Salé, trăi Cainan 283 de ani şi făcu feciori şi fête; şi muri.

14. Şi trăi Sala 130 de ani şi născu pre Ever.

15. Şi deaca născu pre Ever, trăi Sále 330 de ani şi născu feciori şi fête ; şi muri.

16. Şi trăi Ever 134 de ani şi născu pre Falécă.

17. Şi trăi Ever, deaca născu pre Falec, 370 de ani şi născu feciori şi fête ; şi muri.

18. Şi trăi Falec 130 de ani şi născu pre Ragáva.

19. Şi trăi Falec, deaca născu pre Ragáva, 209 ani şi născu feciori şi fête ; şi muri.

20. Şi trăi Ragava 132 de ani[5] şi născu pre Seruh.

21. Şi trăi Ragav, deaca născu pre Seruh, 207 ai[6] şi născu feciori şi fête ; şi muri.

22. Şi trăi Saruh 130 de ani şi ⟨născu pre Nahor⟩[4] . . . . . .[4]

23. . . . . .[4]

⟨fecior⟩[4]i şi fête ; ⟨şi muri⟩[4].

24. ⟨Şi⟩[4] trăi Nahor 79 ⟨de ani şi născu⟩[4] pre Thára.

25. Şi . . . . . .[4] născu pre Thárá . . . . . .[4] şi născu feciori ⟨şi fête ; şi⟩[4] muri.

26. Şi trăi Th⟨ára⟩[4] . . . . . .[4] ⟨şi⟩[4] născu pre[7] Avram, ...[4] pre Aran.

27. Acestea sînt . . . . . .[4] Thára născu pre Avram, şi pre . . . . . .[4] şi pre Aran, şi Aran născu pre ⟨Lot⟩[4].

28. Şi muri Aran înaintea tătî⟨nesău⟩[4], Thárei, în pământul în care se născuse, în ţara haldeilor.

29. Şi luară Avram şi Nahor lor muieri. Numele muierii lui Avram era Sára, iar numele muierii lui Nahor, Melha, fata lui Aran ; acesta iaste tată lui Melha şi lu Esha.

30. Iară Sára era stearpă şi nu făcea feciori.

31. Şi luoă Thára pre fiiul-său Avram şi pre Lot, feciorul lui Aran, feciorul feciorului său, şi pre noru-sa, Sára, muiérea fiiu-său, lui Avram, şi-i scoase den pământul[8] haldeilor să meargă în ţara lui Hanaan ; şi veniră până la Haran şi se prinseră de lăcaş acoló.

32. Şi fură toate zilele lui Thará în Haran 205 ani ; şi au murit Thára în Haran.

CAP 12

1. Şi zise Domnul Dumnezeu cătră Avram : „Ieş den pământul tău, şi den neamul tău, şi den casa tătîne-tău şi te du în pământul care-ţ voiu arăta eu.

2. Şi te voiu face de vei fi limbă mare, şi te voiu blagoslovi, şi voiu mări numele tău şi vei fi blagoslovit.

3. Şi pre cei ce vor blagoslovi pre tine şi eu îi voiu blagoslovi, şi pre cei ce te vor blestema îi voiu blestema ; şi se vor blagoslovi în tine toate neamurile pământeşti".

4. Şi se duse Avram cum poruncise lui Domnul ; şi se duse şi Lot cu dînsul. Şi era Avram de 75 de ani cînd au ieşit den ţara lui Hanaan.

5. Şi luoă . . . . . .[1]

naşterea lui Cainan, încă trei sute treizeci de ani şi a avut fii şi fiice, apoi a murit. Şi a trăit Cainan o sută treizeci de ani şi i s-a născut Şelah. Şi a mai trăit Cainan, după naşterea lui Şelah, încă trei sute treizeci de ani şi a avut fii şi fiice, apoi a murit.

14. Şi a trăit Şelah o sută treizeci de ani şi i s-a născut Eber.

15. Şi a mai trăit Şelah, după naşterea lui Eber, încă trei sute treizeci de ani şi a avut fii şi fiice, apoi a murit.

16. Şi a trăit Eber o sută treizeci şi patru de ani şi i s-a născut Peleg.

17. Şi a mai trăit Eber, după naşterea lui Peleg, încă trei sute şaptezeci de ani şi a avut fii şi fiice, apoi a murit.

18. Şi a trăit Peleg o sută treizeci de ani şi i s-a născut Ragav.

19. Şi a mai trăit Peleg, după naşterea lui Ragav, încă două sute şi nouă ani şi a avut fii şi fiice, apoi a murit.

20. Şi a trăit Ragav o sută şi treizeci şi doi de ani şi i s-a născut Serug.

21. Şi a mai trăit Ragav, după naşterea lui Serug, încă două sute şi şapte ani şi a avut fii şi fiice, apoi a murit.

22. Şi a trăit Serug o sută treizeci de ani şi i s-a născut Nahor.

23. Şi a mai trăit Serug, după naşterea lui Nahor, încă două sute de ani şi a avut fii şi fiice, apoi a murit.

24. Şi a mai trăit Nahor şaptezeci şi nouă de ani şi i s-a născut Terah.

25. Şi a mai trăit Nahor, după naşterea lui Terah, încă o sută douăzeci şi cinci de ani şi a avut fii şi fiice, apoi a murit.

26. Şi a trăit Terah şaptezeci de ani şi i s-a născut Avram, Nahor şi Haran.

27. Acestea sînt seminţiile lui Terah. Lui Terah i s-au născut Avram, Nahor si Haran, iar lui Haran i s-a născut Lot.

28. Şi a murit Haran înaintea tatălui său, Terah, în pământul în care se născuse, în ţinutul Urul Caldeii.

29. Iar Avram şi Nahor şi-au luat soţii. Numele soţiei lui Avram era Sarai, iar numele soţiei lui Nahor era Milca, fiica lui Haran, tatăl Milcăi şi al Iscăi.

30. Iar Sarai era stearpă şi nu năştea.

31. Şi a luat Terah pe Avram, fiul său, şi pe Lot, fiul lui Haran, nepotul său, şi pe nora sa, Sarai, soţia lui Avram, fiul său, şi i-a scos pe ei din Urul Caldeii ca să meargă în ţinutul Canaanului ; dar au mers pînă la Haran şi s-au aşezat acolo.

32. Şi au fost zilele lui Terah în Haran două sute cinci ani, apoi a murit el acolo.

CAP. 12

Chemarea lui Avram.

1. Şi i-a spus Domnul lui Avram : „Ieşi din ţara ta şi dintre rudele tale, din casa tatălui tău în pământul pe care ţi-l voi arăta eu.

2. Şi te voi face neam mare, te voi binecuvînta şi-ţi voi mări numele. Vei fi binecuvîntat.

3. Binecuvînta-voi pe cei ce te vor binecuvînta pe tine şi toată seminţia ta, iar pe cei ce te vor blestema, îi voi blestema ; şi se vor binecuvînta întru tine toate neamurile pământului".

4. Şi s-a dus Avram, aşa cum îi spusese Domnul ; şi s-a dus cu el şi Lot. Avram era de şaptezeci şi cinci de ani cînd a plecat din Haran.

5. Şi a luat Avram pe Sarai, femiea lui, şi pe Lot, fiul fratelui său, şi toate averile pe care le agonisiseră şi tot sufletul pe care-l dobîndiseră în Haran, şi au plecat ca să/meargă în ţinutul Canaan şi au ajuns în Canaan.

Pag. 8, col. II

мѣ́рге ла пѣмѫ́нтѹл хана́ню. Шѝ ѳтрѣ ѕ
рѣ ла пѣмѫ́нтѹл хана́ню, шѝ ѳ҃мбла а҃вра́мъ
а҃лѫ́нгѹл лѹ́и, пѣнѣ ла ло́кѹл сихе́м, ла стежа́рѣ
че на́лтъ, тр҃ѣ ханане́и а҃тѹ́нчѣ ло́кѹл пѣмѫ́нтѣ.
Шѝ съ а҃рѣтѫ́ дмнѹ́л лѹ́и а҃вра́м, шѝ зи́се лѹ́и съ ѕ
мѣнѫцѣ́и та́ле воѝ да́ пѣмѫ́нтѹл а҃че́ста, шѝ
зи́дѝ а҃колѡ а҃вра́мъ жрътъвни́к дмнѹлѹ́и, кѣ
рѹ́ѫ сѹ́ нѣ́нтѣ лѹ́и. Шѝ сѣмѹ́тѣ де́а҃колѡ ѳ
ла мѹ́нте спре рѣсъри́тѹл лѹ́и вед҃ра́ль, шиш а҃
тѝнсе а҃колѡ ко́ртѹл лѹ́и ла вед҃ра́ль, де́спре ма́ре
де́спре рѣсъри́т, шѝ зи́дѝ а҃колѡ жрътъвни́к дѡ
нѹлѹ́и, шѝ нѹ́мѝ пре нѹ́меле дмнѹлѹ́и ка́ре и҃ѕ
а҃рѣтъ́т лѹ́и. Шѝ стрѫ́дникъ а҃вра́мъ шѝ к
мѣрѫ́нд҃ѣ тѣ́тръ а҃пѹсти́ѡ. Шѝ сѳфѣ́ѕѣ і
фо́аметѣ пре пѣмѫ́нтъ, шѝ сѣ́търъ а҃вра́мъ
ла е҃гѹ́петъ, ка съ лъкѹ́и́скъ а҃колѡ, пе́нтрѹ
са а҃търъ́ фо́аметѣ пре пѣмѫ́нтъ. Шѝ фѫ ѓа
кѫ́нд҃ъ съ а҃пропѣ́а а҃вра́мъ а҃тра ла е҃гѹ́петъ,
зи́се а҃вра́мъ кѣтръ сара фѣмѣ́а лѹ́и, кѹ́нѣ́ѕѣ
е҃ѫ кѹ́мъ фѣмѣ́е фрѹмо́аѕѣ е҃ѳрѝ ла со́вра тѫ.
фи́ва да́ръ дѣ́ка тѣ́ѕѣр вед҃а е҃гѹпти́нѣ́ѣни́, ѓв
вор зи́че кѹ́м мѹ́ѫре а҃ѕте лѹ́и а҃тѫ́та, шѝ мѣ
вор со́морѫ, шѝ пре тѫ́не тѣ́ѕѣр ѹ҃рѹцѫ́. Зѝ ѓг
да́ръ кѣ сѫ́нтъ со́рѣ лѹ́и, пе́нтрѹ ка съмѣ́нѣ фи́кѣ
мѣ́ѣ ѳ́ине пе́нтрѹ тѫ́не, шѝ ва трѣ́ѝ сѹфлетѹ́ла
мѣ́ѣ пе́нтрѹ тѫ́не. Шѝ фѫ кѫ́нд҃ѣ а҃тръ ѓд
а҃вра́мъ ла е҃гѹ́петъ, въѕѫ́нд҃ѣ е҃гѹпти́нѣ́ѣни́ мѹ́ѫ
рѣ лѹ́и кѣ е҃ра фрѹмо́аѕѣ фо́аръте. Шѝ сѣ́тѣ ѓѣ
зѹ́рѣ бомѣ́ри лѹ́и фарао́, шѝ сълъвѹ́дарѣ пре ѫ
кѣтръ фарао́, шѝ со а҃дѹ́сърѣ пре дѫ́нса лѹ́и
фарао́не. Шѝ лѹ́и а҃вра́мъ фѣкѹ́и ѳ́ине пѣ́нтръ ѓв
пръ дѫ́нса, шѝ фѹ́рѣ лѹ́и со́и, шѝ бъцѣ́и, шѝ мѣ
га́р шѝ слѹ́ѫи, шѝ сѫ́нне, шѝ мѫшко́и, шѝ кѣ
мѝле. Шѝ чѣрти́ дмне́зѣ́ѣ пре фарао́ кѹ́ че ѓѕ
тѣ́ри ма́ри, шѝ рѣ́ле шѝ ка́са лѹ́и пе́нтрѹ сара
фѣмѣ́а лѹ́и а҃вра́мъ. Шѝ кемѫ́нд҃ѡ фарао́ ѓѝ
пе а҃вра́мъ, зи́се че а́н фѣкѹ́т а҃ѕта мѣ́ѣ
кѣ нѹ мѝ́а спѹ́съ кѣ мѹ́ѫре а́ѕте тѫ́е. Пен. ѓѣ
тръ кѣ а́н зѣ́ѣ кѣ со́рѣ мѣ́ѣ а́ѕте, шѝ а́лъ́а пре ѫ
мѣ́ѣ фѣмѣ́е, шѝ а́кѹм ѣ́тъ фѣмѣ́а тѫ а҃ѕна́и
нтѣ́ѣ, шѝ лѹ́а-ѳ҃ѫ́ѕѡ дѹ́тѣ. Шѝ порѫ́нѝ фа ѓ
рао́н о҃аменѝлор пе́нтрѹ а҃вра́мъ ка съ петре́къ
пре дѫ́нсѹл шѝ пре фѣмѣ́а лѹ́и, шѝ тѡа́тѣ кѫ
тѣ е҃ра ла дѫ́нсѹл шѝ ло́тъ кѹ дѫ́нсѹл.

К А П ѣ Г І.

Шѝ съ сѹ́и а҃вра́мъ дела е҃гѹ́петъ е́ѣл шѝ ѓ
фѣмѣ́а лѹ́и, шѝ тѡа́тѣ а́ѣле лѹ́и ла пѹ́стіе.
Шѝ а҃вра́мъ е҃ра тоа́тѣ фо́аръте, кѹ до ѓѕ
ѵи́тѡкѣ шѝ кѹ а҃рѵи́нтъ. Шѝ мѣ́ргѣ ѓѝ
де́и кѣтръ со́ ѫ́ѕѣ кѣ́нѣ́ѣ ла пѹ́стіе, пѣнѣ
ла ве́д҃ра́ль, пѣнѣ ла ло́кѹл ѹ́ѵнде е҃ра ко́ртѹл
лѹ́и маи наи́нтѣ, а҃тръ ла́нѣ́лоѕѹл лѹ́и ве́д҃ра́ль,
шѝ а҃тръ мѝ́ѫлоѕѹл лѹ́и а́ѕе. Ла ло́кѹл ѫ́ѕѣ ѓѫ
тѣ́ѣнѝѕѹлѹи ча́ѕ фѣкѹ́т а҃колѡ кѡ́ртѹл, шѝ ке
мъ а҃колѡ а҃вра́мъ пре нѹ́меле дмнѹлѹ́и. Шѝ ѓе
ла ло́тъ ка́ре ме́рѵѣ а҃пре́ѣнѣ кѹ а҃вра́мъ, е҃ра
со́и шѝ во́и шѝ до́мнтоа́че. Шѝ нѹ́и ѫ́кѣпѣ ѓѕ
пре дѫ́нсѹи пѣмѫ́нтѹле а́ѣлѹ́и а҃тръ́и ло́кѹ.
пе́нтрѹ

6. Şi întrară la pământul Hanaán şi umblă Avrám în lungul lui până la locul Sihem, la stejarul cel nalt, iară hananeii atuncea lăcuia pământul.

7. Şi să ivi Domnul lui Avrám şi zise lui: „Semenţiei tale voiu da pământul acesta". Şi zidi acoló Avrám jîrtăvnic Domnului căruia s-au ivit lui.

8. Şi să mută de acoló la munte, spre răsăritul lui Vethíl, şi-ş întinse acoló cortul lui, la Vethíl, despre mare,[1] despre răsărit; şi zidi acoló jîrtăvnic Domnului şi numi pre numele Domnului care i s-au arătat lui.

9. Şi să rîdică Avrám şi, mergînd, tăbări în pustiiu.

10. Şi să făcu foamete pre pământ şi să pogorî Avrám la Eghípet ca să lăcuiască acoló pentru că s-au întărît foametea pre pământ.

11. Şi fu cînd să apropiia Avrám a întra la Eghípet, zise Avrám cătră Sára, fămêia lui: „Cunosc eu cum fămêie frumoasă eşti la obraz tu.

12. Fi-va dară deaca te vor vedea eghiptinênii, vor zice cum: «muiêre iaste lui aceasta» şi mă vor omorî, şi pe tine te vor cruţa.

13. Zi dară că «sînt sora lui» pentru ca să mi să facă mie bine pentru tine şi va trăi sufletul mieu pentru tine".

14. Şi fu cînd întră Avrám la Eghípet, văzînd eghiptinênii muiêrea lui că era frumoasă foarte.

15. Şi o văzură boiarii lui faraon, şi o lăudară pre ea cătră faraon şi o aduseră pre dînsa lui faraon.

16. Şi lui Avrám făcu-i bine pentru dînsa şi fúră lui oi şi viţei şi măgari, şi slugi, şi slujnice, şi mîşcoi şi cămile.

17. Şi certă Dumnezău pre faraon cu certări mari şi rêle şi casa lui pentru Sára, fămêia lui Avrám.

18. Şi chemînd faraon pe Avrám, zise: „Ce ai făcut aceasta mie că nu mi-ai spus că muiêre iaste ţie.

19. Pentru că ce ai zis că «sor mie iaste» şi am luat pre ea mie fămêie; şi acum iată fămêia ta înaintea ta şi, luîndu-o, du-te!".

20. Şi porunci faraón oamenilor pentru Avrám ca să petreacă pre dînsul şi pre fămêia lui şi toate cîte era la dînsul, şi Lot cu dînsul.

CAP 13

1. Şi să sui Avrám de la Eghípet, el şi fămêia lui şi toate ale lui la pustie.

2. Şi Avrám era bogat foarte cu dobitoc şi cu argint.

3. Şi mêrse dencătroo au venit la pustie, până la Vethíl, până la locul unde era cortul lui mai nainte, întru mijlocul lui Vethíl şi întru mijlocul lui Anghe,

4. la locul jîrtăvnicului ce-au făcut acoló cortul; şi chemă acoló Avrám pre numele Domnului.

5. Şi la Lot, carele mergeà împreună cu Avrám, era oi şi boi şi dobitoace.

6. Şi nu-i încăpea pre dînşii pământul a lăcui într-un loc/pentru că era avuturile lor multe. [7] Şi nu-i încăpea pre dînşii pământul a lăcui împreună.

6. Şi intrară la pămîntul Hanaan şi . . . . . [1]
Imblă Avram îndelungul lui păn-la
locul Sihem, la stăjariul cel înnaltu,
iară hananeii atuncea lucuia[1] pămîn-
tul.

7. Şi să ivi Dumnedzău lui Avram . . . . . .
şi dzise lui : „Seminţiii tale voi da pă-
mîntul acesta". Şi zidi acoló Avram
jirtăvnic Domnului ce s-au ivit lui.

8. Şi să mută de acoló la munte spre . . . . . .
răsăritul lui Vethil şi-ş întinse şiatra
lui acoló, la Vethil, despre mare,[2] de-
spre răsărit ; şi zidi acoló jirtăvnic
Domnului şi-l numi pe numele Dom-
nului ce i s-au ivit lui.

9. Şi să rădică Avram şi să duse de . . . . . .
tăbări în pustiiu.

10. Şi să făcu foamete pre pămîntu . . . . . .
şi să pogorî Avram la Eghiptu să lă-
cuiască acoló pentru că s-au întărit
foametea pre pămîntu.

11. Şi fu cîndu să apropia Avram a . . . . . .
întra la Eghiptu, dzise Avram cătră
Sára, fămêia lui : „Cunoscu eu cum
muiêre frumoasă la obraz eşti tu.

12. Fi-va dară dacă te vor vedea . . . . . .
eghiptênii, vor dzice cum : «muiêre lui
iaste aceasta» şi mă vor omorî, şi pre
tine te vor cruţa.

13. Dzi dară cum «sor lui sîntu» . . . . . .
pentru ca să mi să facă mie bine pen-
tru tine şi va trăi sufletul mieu pen-
tru tine".

14. Şi fu cîndu întră Avram la Eghip- . . . . . .
tu, vădzîndu eghiptênii muiêrea lui
cum era foarte frumoasă.

15. Şi o vădzură pre însă boiarii . . . . . .
lui faraó şi o lăudară pre ea[3] cătră
faraó şi o adusără pre însă lui faraó.

16. Şi lui Avram ii făcură bine pen- . . . . . .
tru însă şi i să fêceră lui oi şi viţăi şi
măgari, şi slugi, şi slujnice, muşcoi
şi cămile.

17. Şi certă Dumnedzău pre faraó . . . . . .
cu certări mari şi rêle şi pre casa lui
pentru Sára, fămêia lui Avram.

18. Şi chemîndu faraó pre Avram, ...
dzise : „Ce mi-ai făcut aceasta mie că
nu mi-ai spus cum muiêre-ţi iaste.

19. Pentru că ce ai dzis că «sor mie . . . . . .
iaste» şi am luat-o pre ea mie fă-
mêie ; şi acum iată fămêia ta înnain-
tea ta, luîndu-o, purcêde !".

20. Şi porânci faraó la oameni pen- . . . . . [1]
tru Avram ca să-l petriacă pre însul
şi pre fămêia lui şi toate cîte era la
însul, şi Lot cu însul.

6. Şi a străbătut Avram ţinutul
acesta de-a lungul pînă la locul nu-
mit Sichem, pînă la stejarul Mamvri.
Pe atunci trăiau acolo canaaneii.

7. Acolo s-a arătat Domnul lui
Avram şi i-a spus : „Voi da semin-
ţiei tale acest pămînt". Şi a zidit
acolo Avram un altar Domnului ce i
se arătase.

8. Apoi a plecat de acolo spre mun-
tele de la răsărit de Betel şi şi-a în-
tins acolo cortul, astfel încît Betelul
era către apus, iar Hai la răsărit. A
zidit acolo un altar Domnului şi s-a
rugat Domnului ce i se arătase.

9. Apoi s-a ridicat Avram şi a mers
spre miazăzi, făcîndu-şi noapte de
noapte tabără.

10. Şi în ţinut era foamete, iar
Avram a coborît în Egipt, ca să locu-
iască acolo, cînd foametea se înteţise.

11. Dar cînd s-a apropiat Avram
de intrarea în Egipt, a spus către Sa-
rai, soţia lui : „Eu ştiu că eşti femeie
frumoasă la chip.

12. De aceea cînd te vor vedea egip-
tenii vor spune : «aceasta este soţia
lui» şi pe mine mă vor omorî, iar pe
tine te vor ucide.

13. Să le spui că îmi eşti soră, ca
să-mi fie bine despre partea ta, şi eu
să scap cu viaţă dintr-asta".

14. Şi după ce a trecut Avram în
Egipt, au văzut egiptenii că femeia
lui este foarte frumoasă.

15. Au văzut-o şi dregătorii lui fa-
raon şi au lăudat-o înaintea lui fa-
raon şi au dus-o în casa lui faraon.

16. Şi pentru ea i-au făcut bine şi
lui Avram. El a avut oi şi vite, mă-
gari, slugi şi slujnice, catîri şi cămile.

17. Dar Domnul l-a lovit pe faraon
şi casa lui cu grele năpaste din pri-
cina soţiei lui Avram, Sarai.

18. Atunci l-a chemat faraon pe
Avram şi i-a spus : „Pentru ce mi-ai
făcut aceasta şi nu mi-ai spus că este
soţia ta ?

19. Pentru ce ai spus «mi-e soră» ?,
iar eu mi-am luat-o de soţie. Dar
acum iată-ţi femeia. Ia-o şi du-te !"

20. Şi a poruncit faraon oamenilor
săi să-l treacă peste graniţă pe
Avram, pe soţia lui şi pe Lot şi toate
cîte le avea cu el.

CAP 13

1. Şi să sui Avram de la Eghiptu, ...
el şi fămêia lui şi toate ale lui la pus-
tiiu.

2. Şi Avram era avut foarte cu do- . . . . . .
bitoc şi cu argintu.

3. Şi mêrse dencătroo veni la pus- . . . . . .
tiiu, păn-la Vethil, păn-la locul unde
era cortul lui mainte, întru mijlocul
Vethil şi întru mijlocul Anghei,

4. întru locul jirtăvnicului ce au fă- . . . . . .
cut acoló cortul ; şi chemă acoló Avram
pre numele [lui Dumnedzău][1].

5. Şi (la)[2] Lot, carele mergea îm- . . . . . .
preună cu Avram, încă era oi şi boi şi
dobitoace.

6. Şi nu-i încăpea pre înşi pămîn- . . . . . [1]
tul a lăcui într-un loc./

CAP 13

CAP. 13

Despărţirea de Lot

1. Din Egipt a purces Avram, el şi
soţia lui, cu toate ale sale, împreună
cu Lot spre Negeb.

2. Avram era foarte bogat în tur-
me, argint şi aur.

3. Şi a mers pe unde venise, din
miazăzi pînă la Betel şi pînă la lo-
cul unde-i fusese odinioară cortul, în-
tre Betel şi Hai,

4. adică la locul altarului pe care-l
făcuse mai înainte ; şi acolo a chemat
Avram numele Domnului.

5. Dar Lot, care călătorea împreună
cu Avram, avea şi el oi, vite şi cor-
turi.

6. Iar pămîntul acela nu-i încăpea
să stea împreună, / căci averile lor
erau multe şi nu puteau sălăşlui lao-
laltă.

Pag. 9, col. I

7[8]. Şi să făcu sfadă între păstorii dobitoacelor lui Avr[a]ám şi între păstorii dobitoacelor lui Lot; iară hananeii şi ferezeii atuncea lăcuia pământul.

8[9]. Şi zise Avrám lui Lot: „Nu fie vrajbă întru mijlocul mieu şi al tău şi între păstorii miei şi între păstorii tăi că oameni fraţi sîntem noi.

9[10]. Iată, nu iaste tot pământul înaintea ta? Osăbêşte-te de mine: de vei tu în stînga, eu în dreapta, de tu în dreapta, eu în stînga".

10[11]. Şi, rădicîndu Lot ochii lui, văzu tot împrejurul ţărăi Iordánului pentru că toată era adăpată până a nu surpa Dumnezeu Sodómul şi Gomórul ca grădina lui Dumnezău, ca pământul Eghípetului până a veni la Zogóra.

11[12]. Şi-ş alêse lui Lot tot împrejurul Iordánului; şi să rădică Lot de la răsărit şi să osebiră cineş de fratele său.

12[13]. Iară Avrám lăcui în pământul lui Hanaán, iară Lot lăcui în cetate prejur ţăr⟨ă⟩ şi-ş puse cortul la Sodóm.

13[14]. Iară oamenii cei de la Sodóm, răi şi păcătoşi, înaintea lui Dumnezău, foarte.

14[15]. Şi Dumnezeu zise lui Avrám, după ce s-au despărţit Lot de cătră dînsul: „Privêşte cu ochii tăi şi vezi den locul carele eşti tu acum cătră amiazănoapte, şi cătră amiazăzi, şi cătră răsărit şi cătră mare:

15[16]. că tot pământul carele-l vezi tu ţie ţi-l voiu da şi seminţiei tale până în veacu.

16[17]. Şi voiu face sămînţa ta ca năsipul pămîntului; de poate neştine număra năsipul pământului, şi sămînţa ta se va număra.

17[18]. Sculîndu-te, umblă pământul şi în lungul lui şi în lat că ţie ţi-l voiu da pre el şi seminţiei tale, în veac".

18[19]. Şi rădicîndu-ş cortul Avrám au mersu de au lăcuit prejur stejariul de la Mámvri, carele era la Hevróm, şi zidi acoló jirtăvnic Domnului.

CAP 14

1. Iară fu întru împărăţia lui Amarfál, împăratul Senaár, şi Arióh, împăratul Ellasár, şi Hodologomór, împăratul Elámului, şi Thargár, împăratul limbilor.

2. făcură războiu cu Vála, împăratul Sodómului, şi cu Várşa, împăratul Gomórului, şi cu Senár, împăratul Adáma, şi cu Semovór, împăratul lui Sevoím, şi împăratul Valác — aceasta este Sigór.

3. Aceştia toţi s-au adunat la Valea cêia a Sării — aceasta iaste Marea Sărilor.

4. Ani 12 slujiia lui Hodologomór şi în a 13 ani s-au semeţit.

5. Iară al 14 ani, veni Hodologomór şi împăraţii ceia ce era cu el şi tăiară pre uriiaşii cei de la Astaróth şi Carnáin şi limbi tari împreună cu dînşii şi pre somei, pre cei den citaatea Saviei,

6. şi pre horeii cei den Munţii Seír până la Teremíntho a i Faránii,/care iaste în pustie.

7. Şi să făcu război întru păstorii dobitoacelor lui Avram şi întru mijlocul păstorilor dobitocului lui Lot; iară hananeii şi ferezeii atuncea lăcuia pământul.

8. Şi dzise Avram lui Lot: „Nu fie vrajbă întru mijlocul mieu şi al tău şi între păstorii tăi şi între păstorii miei pentru că oameni fraţi sîntem noi.

9. Nu, iată, tot pământul înnaintea ta iaste? Usăbêşte-te de la mine: să vei în stînga, eu în dreapta, de tu în dreapta, eu în stînga".

10. Şi, rădicîndu Lot ochii lui, vădzu toată ţara prenpregiurul Iordanului pentru că toată era adăpată păn-a nu surpa Dumnedzău Sodómul şi Gomórul ca grădina lui Dumnedzău, ca pământul Eghiptului păn-a veni la Zogóra.

11. Şi alêse şie Lot toată ţara prenpregiurul Iordánului; şi să rădică Lot de la răsărit şi să usăbiră cineş de fratele său.

12. Iară Avram lăcui în pământul lui Hanaan, iară Lot lăcui în cetaţe pregiur ţără şi-ş puse cortul la Sodom.

13. Iară o(a)menii de la Sodom, răi şi păcătoşi, înnaintea lui Dumnedzău, foarte.

14. Şi Dumnedzău dzise lui Avram, după ce s-au înpărţit Lot de cătră însul: „Privêşte cu ochii tăi şi vezi den locul carele acum tu eşti cătră miadzănoapte, şi cătră amiadzăzí, şi cătră răsărit şi cătră mare:

15. căci tot pământul carele vedzi tu ţie îl voi da şi săminţiei tale păn-în vac.

16. Şi-ţi voi face sămînţa ta ca năsîpul pământului; de poate neştine număra năsîpul pământului, şi sămînţa ta să va număra.

17. Sculîndu-te, îmblă pământul şi în lungul lui şi în lat că ţie ţi-l voi da pre el şi săminţiei tale în vêci".

18. Şi rădicîndu-ş cortul Avram au mărsu de au lăcuit pregiur stăjarul de la Mamvrí, carele era la Hevron, şi zidi acoló jirtăvnic Domnului.

CAP 14

1. Iară fu întru înpărăţiia lui Amarfal, împăratul Senaar, şi Arioh, împăratul Ellasar, şi Hodologomor, împăratul Elámului, şi Thargaz, împăratul limbilor.

2. au făcut războiu cu Valá, împăratul Sodómului, şi cu Varsá, împăratul Gomórei, şi cu Senar, împăratul Adamá, şi cu Simovor, împăratul Sevoim, şi împăratul Valac — acesta iaste Sígor.

3. Aceştia toţi s-au adunat la Rîpa cêea a Sării — aceasta iaste Marea Sărilor.

4. 12 ani aceştiia[1] slujiia lui Hodologomor şi înn-a treispredzêcelea an s-au rocoşit[2].

5. Iar înn-al patruspredzêcelea an veni Hodologomor şi împăraţii cei ce era cu el şi tăiară pre uriiaşii de la Astaroth şi Carnain şi limbile cêle tari înpreună cu înşii şi pre somei, pre cei den cetatea Sava,

6. şi pre horei, pre cei den Munţii Siir păn-la Tereminthos[3] a i Faran,/carele iaste în pustiiu.

7. Şi s-au certat păstorii turmelor lui Avram cu păstorii turmelor lui Lot. Pe atunci canaaneii şi ferezeii locuiau în acel ţinut.

8. Şi i-a spus Avram lui Lot: „Să nu mai fie ceartă între mine şi tine, între păstorii mei şi păstorii tăi, căci sîntem rude.

9. Nu vezi tot pământul care se întinde înaintea ta? Desparte-te de mine. Dacă tu vei apuca la stînga, eu voi apuca la dreapta, iar de vei apuca la dreapta, eu voi apuca la stînga".

10. Şi, ridicîndu-şi Lot ochii, a văzut toată cîmpia Iordanului, care înainte de a distruge Dumnezeu Sodoma şi Gomora era toată, pînă la Ţoar, udată de ape, ca raiul Domnului, ca pământul Egiptului.

11. Şi şi-a ales Lot cîmpia Iordanului şi a plecat Lot de la răsărit şi s-a despărţit de rudele lui.

12. Avram s-a aşezat în ţinutul Canaan, iar Lot s-a aşezat în cetăţile din jur şi şi-a întins corturile pînă la Sodoma.

13. Iar oamenii din Sodoma erau răi şi păcătoşi foarte înaintea lui Dumnezeu.

14. Şi i-a spus Dumnezeu lui Avram, după ce Lot s-a despărţit de el: „Ridică-ţi ochii şi priveşte din locul în care eşti acum către miazănoapte şi către miazăzi, către răsărit şi către apus:

15. căci tot acest pământ pe care-l vezi ţi-l voi da ţie şi seminţiei tale pentru vecie.

16. Şi voi înmulţi pe urmaşii tăi ca pulberea pământului; de va putea cineva socoti pulberea pământului atunci vor putea fi socotiţi şi urmaşii tăi.

17. Scoală-te şi cutreieră pământul acesta în lung şi în lat, căci ţie ţi-l voi da".

18. Şi ridicîndu-şi Avram corturile a venit şi s-a aşezat lîngă stejarul Mamvri, care este în Hebron, şi a zidit acolo un altar Domnului.

CAP. 14

Avram salvează pe Lot. Întîlnirea cu Melhisedec.

1. În timpul domniei lui Amrafel, regele Senaarului, a lui Arioc, regele Elasarului, a lui Kedarlaomer, regele Elamului, şi a lui Tidal, regele popoarelor,

2. s-au războit aceştia cu Bera, regele Sodomei, cu Birşa, regele Gomorei, cu Şinab, regele Admei, cu Şemeber, regele Ţeboimului, şi cu regele din Bela — aceasta este Ţoar.

3. Aceştia toţi s-au adunat în Valea Sidim — aceasta este acum Marea cea Sărată.

4. Doisprezece ani s-au supus lui Kedarlaomer, în al treisprezecelea s-au răzvrătit.

5. În al patrusprezecelea an au venit Kedarlaomer şi regii care erau alături de el şi i-au învins pe uriaşii aceia la Aşterot-Carnaim şi neamurile puternice care erau cu ei, pe emimi la Şave-Chiriataim,

6. iar pe horei la munţii Seir pînă la cîmpia Faran, care este în apropiere.

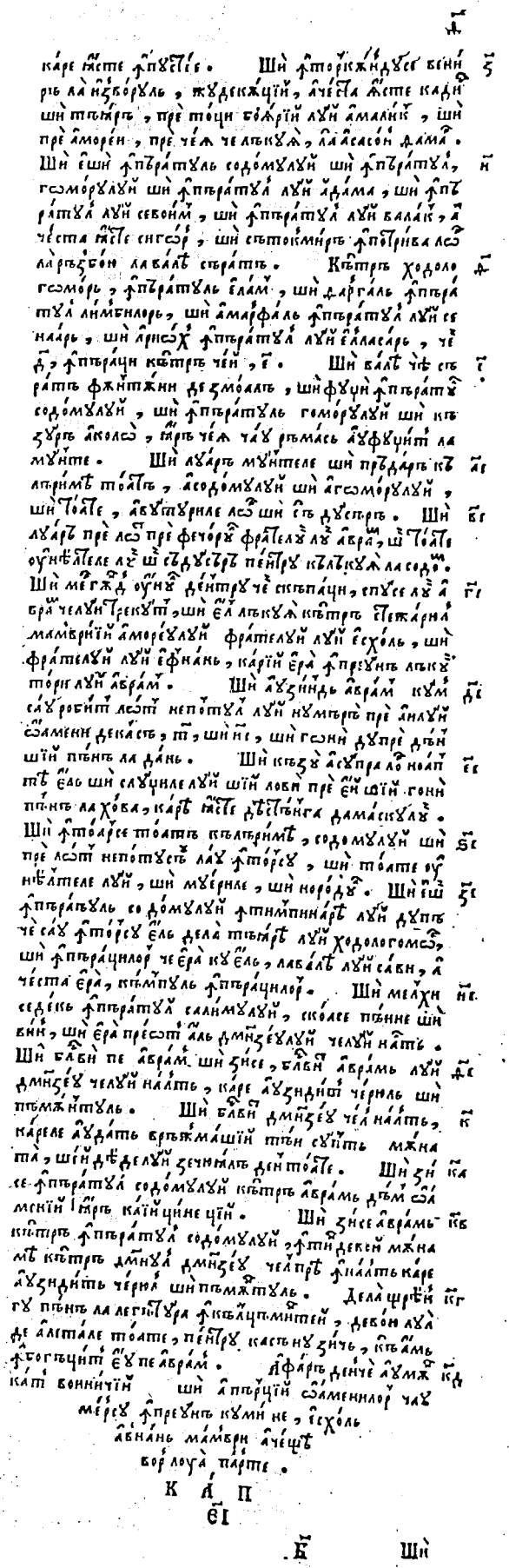

Pag. 9, col. II

7. Şi, întorcîndu-se, veniră la Izvorul Judecăţii — acesta iaste Cadis ; şi tăiară pre toţi boiarii lui Amalíc şi pre amorrei, pre ceia ce lăcuia la Asasón-Thamar.

8. Şi ieşi împăratul Sodómului, şi împăratul Gomórului, şi împăratul lui Adáma, şi împăratul lui Sevoím şi împăratul lui Valác — acesta iaste Sigór, şi să tocmiră împotriva lor la războiu, la Valea Sărată,

9. cătră Hodologomór, împăratul Elám, şi Thargál, împăratul limbilor, şi Amarfál, împăratul lui Senaár, şi Arióh, împăratul lui Ellasár, cei 4 împăraţi cătră cei 5.

10. Şi Valea cea Sărată, fîntîni de zmoală. Şi fugi împăratul Sodómului şi împăratul Gomórului şi căzură acoló, iară ceia ce-au rămas au fugit la munte.

11. Şi luară muntele şi prădară călărimea toată, a Sodómului şi a Gomórului, şi toate avuturile lor şi să dusără.

12. Şi luară pre Lot, pre feciorul fratelui lui Avram, şi toate unêltele lui şi să dusără pentru că lăcuia la Sodom.

13. Şi, mergînd unul dentru cei scăpaţi, spuse lui Avram celui trecut ; şi el lăcuia cătră stejariul Mamvríii, amoreului, fratelui lui Eshól, şi fratelui lui Efnán, carii era împreună lăcuitori lui Avrám.

14. Şi, auzind Avrám cum s-au robit Lot, nepotul lui, numără pre ai lui oameni de casă, 300 şi 18, şi goni dupre dînşii pănă la Dan.

15. Şi căzu asupra lor noaptea, el şi slugile lui, şi-i lovi pre ei şi-i goni pănă la Hóva, carea iaste de-a stînga Damáscului.

16. Şi întoarse toată călărimea Sodómului, şi pre Lot, nepotu-său, l-au întorsu, şi toate unêltele lui, şi muierile şi norodul.

17. Şi ieşi împăratul Sodómului în timpinarea lui după ce s-au întorsu el de la tăiêrea lui Hodologomor şi împăraţilor ce era cu el la Valea lui Sávi — acesta era Cîmpul Împăraţilor.

18. Şi Melhisedéc, împăratul Salímului, scoase păine şi vin ; şi era preot al Dumnezeului celui nalt.

19. Şi blagoslovi pe Avrám şi zise : „Blagoslovit Avrám lui Dumnezeu celui nalt, care au zidit ceriul şi pămîntul !

20. Şi blagoslovit Dumnezeu cel nalt, carele au dat vrăjmaşii tăi supt mîna ta“ ! Şi-i dêde lui zeciuială den toate.

21. Şi zise împăratul Sodómului cătră Avrám : „Dă-m oamenii, iară caii ţine-ţi-i“.

22. Şi zise Avrám cătră împăratul Sodómului : „Întinde-voiu mîna mea cătră Domnul Dumnezeu cel preaînalt, care au zidit ceriul şi pămîntul,

23. de la şireangu pănă la legătura încălţămintei de voiu lua de ale tale toate pentru ca să nu zici că «am îmbogăţit eu pe Avrám»,

24. afară den ce au mîncat voinicii şi a părţii oamenilor ce-au mersu împreună cu mine : Eshól, Avnán, Mámvri ; aceştia vor lua parte“.

CAP 15

7. Și, întorcîndu-să, au venit la Izvorul Giudețului — acesta iaste Cadis; și tăiară pre toți boiarii Amalic și pre amorrei, pre ceia ce lăcuia la Asanson-Thamar.

8. Și ieși împăratul Sodomului, și împăratul Gomórrului, și împăratul Adamá și împăratul Sevoim și împăratul Valac — acĕsta iaste Sígor, și să tocmiră împotriva lor la războiu, la Valea Sărată,

9. împotriva lui Hodologomor, împăratul Elam, și Thargal, împăratul limbilor, și Amarfal împăratul Senaar, și Arioh, împăratul Elasar, cei patru împărați cătră cei cinci.

10. Și Valea Sărată, fîntîni de smoală. Și fugi împăratul Sodómului și împăratul Gomórului și cădzură acolo, și ceia ce au rămas au fugit la munte.

11. Și luară și muntele și prădară căl⟨ă⟩rimea toată, a Sodómului și a Gomórului, și toate unĕltele lor și să duseră.

12. Și luară și pre Lot, pre ficiorul fratelui ⟨lui⟩[4] Avram, și toată marfa lui și să duseră pentru căci lăcuia la Sodom.

13. Și, mergîndu unul dentru cei hălăduiți, spuse lui Avram celui trecut; și el lăcuia cătră stejariul Mamvrí, amoreului, frate lui Eshol și frate lui Evnan, carii era tovarăși lui Avram.

14. Și, audzîndu Avram cum s-au robit Lot, nepotul lui, numără pre ai lui slugi de casă, 318, [15] și goni după înșii păn-la Dan.

15. Și cădzu asupra lor noaptea, el și slugile lui, și-i lovi pre ei și-i goni păn-la Hóva, carea iaste în stînga Damascului.

16. Și să întoarsă toată căl⟨ă⟩rimea Sodómului și pre Lot, nepotul său, au întorsu și toate unĕltele lui, și muierile și gloata.

17. Și ieși împăratul Sodómului în timpinarea lui după ce s-au întorsu den tăiĕrea lui Hodologomor și împărații ce era cu el la Valea lui Sávi — acesta era Cîmpul Împăraților.

18. Și Melhisedec, împăratul Salímului, scoase pâini și vin; și era preut a Dumnedzăului celui înnaltu.

19. Și blagoslovi pre Avram și dzise: „Blagoslovit Avram lui Dumnedzău celui preaînnaltu, carele au zidit ceriul și pămîntul!

20. Și blagoslovit Dumnedzău cel preaînnaltu, carele au dat nepriĕtenii tăi suptu mîna ta!". Și-i dĕde lui dzăciuiala den toate.

21. Și dzise împăratul Sodómului cătră Avram. „Dă-mi oamenii, iară caii ia-ți-i ție".

22. Și dzise Avram cătră împăratul Sodómului: „Întinde-voi mîna mea cătră Domnul Dumnedzău cel preaînnaltu, carele au zidit ceriul și pămîntul,

23. de la streangu[5] păn-la legătura încălțămintei de voi lua de ale tale toate pentru ca să nu dzici cum «eu am îmbogățit pe Avram»,

24. afară den ce au mîncat voinicii și părți oamenilor ce au mersu înpreună cu mine: Eshol, Avnan, Mamvrí; aceștia vor lua parte".

23. i
ră încălțămintei de voiu lua ceva dentr-ale tale ca să nu zici: «Eu am îmbogățit pre Avram»,

24. fără numai ce au mîncat voinicii și ce au împărțit oamenii carei au mers cu mine: Eshol, Aunan, Mamre; aceștia vor lua lor părți.

7. Și, întorcîndu-se, au venit la izvorul Judecății — aceasta este Cadeș; și i-au biruit pe toți vitejii lui Amalec și pe amoreii care locuiau în Hațațon-Tamar.

8. Atunci au ieșit regele Sodomei, regele Gomorei, regele Admei, regele Țeboimului și regele Belei sau Țoarului, și s-au luptat în valea Sidim

9. împotriva lui Kedarlaomer, regele Elanului, a lui Tidal, regele popoarelor, a lui Amrafel, regele Senarului, și a lui Arioc, regele Elasarului: patru regi împotriva a cinci.

10. Valea Sidim era însă plină de fîntîni de smoală. Fugind regele Sodomei și regele Gomorei au căzut în ele, iar cei rămași au fugit în munți.

11. Atunci învingătorii au luat toate averile Sodomei și Gomorei și toate bucatele lor și s-au dus.

12. Și l-au luat și pe Lot, fiul fratelui lui Avram, căci el locuia în Sodoma, și i-au luat și toată averea și s-au dus.

13. Și, venind unul dintre cei scăpați, l-a vestit pe Avram evreul, care trăia la stejarul lui Mamvri, amoreul, fratele lui Eșcol și fratele lui Aner, ce erau aliați cu Avram.

14. Auzind Avram că Lot, ruda sa, a fost luat rob, și-a adunat oamenii săi de casă — trei sute optsprezece — și i-a urmărit pe aceia pînă la Dan.

15. Și năvălind asupra lor noaptea, el și slujitorii lui, i-a învins și i-a alungat pînă la Hoba, care este în stînga Damascului.

16. Și au adus înapoi toată prada luată din Sodoma, iar pe Lot, ruda sa, l-a întors cu toată averea, femeile și oamenii săi.

17. Și după înfrîngerea lui Kedarlaomer și a regilor care erau cu el, i-a ieșit în întîmpinare regele Sodomei în valea Șave — aceasta este Valea Regilor.

18. Melhisedec, regele Salimului, i-a adus pîine și vin. Acesta era preotul Dumnezeului celui preaînalt.

19. L-a binecuvîntat pe Avram și i-a spus: „Binecuvîntat să fie Avram de Dumnezeu cel preaînalt, care a zidit cerul și pămîntul!

20. Și binecuvîntat să fie Dumnezeu cel preaînalt, care a dat pe vrăjmașii tăi în mîinile tale!" Și Avram i-a dat zeciuială din toate.

21. Iar regele Sodomei i-a spus lui Avram: „Dă-mi mie oamenii și ia pentru tine averile!"

22. Dar Avram a spus regelui Sodomei: „Îmi ridic mîna spre Dumnezeu cel preaînalt, care a zidit cerul și pămîntul,

23. că nu voi lua nici o ață, nici măcar o curea de încălțăminte din tot ce este al tău, ca să nu spui: «Eu l-am îmbogățit pe Avram»,

24. afară numai de hrana tinerilor și afară numai de ce se cuvine însoțitorilor mei — Eșcol, Aner și Mamvri; aceștia să-și ia partea lor".

Pag. 10, col. I

1. Iară după cuvintele acêstea să făcu cuvîntul lui Dumnezeu către Avrám, în vidêniia nopţii, zicînd: „Nu te tême, Avráme, eu-ţ ajutorescu, plata ta multă va fi foarte“.

2. Şi zise Avrám: „Stăpîne Doamne, ce vei da mie? Eu pier fără feciori, iară fêciorul Máhse, al slujnicii mêle, acesta, Damascós Eliezér“.

3. Şi zise Avrám: „De vrême ce mie nu mi-ai dat sămînţă, iară poslușnicul mieu mă va moșteni“.

4. Şi îndată glasul Domnului să făcu către dînsul zicînd: „Nu te va moșteni acesta, ce cela ce va ieşi dentru tine, acela te va moșteni“.

5. Şi-l scoase pre dînsul afară şi-i zise lui: „Caută dară în ceriu şi numără stêlele, de vei putea număra pre êle“. Şi zise: „Aşa va fi semenţia ta“.

6. Şi crezu Avrám pre Dumnezeu şi i să socoti lui întru direptate.

7. Şi zise către dînsul: „Eu, Dumnezău, care te-am scos den ţara haldeilor ca să-ţi dau pămîntul acesta să-l moșteneşti!“.

8. Şi zise: „Stăpînitoare Doamne, dupre ce voiu cunoaşte că voiu moșteni pre acesta?“

9. Şi zise lui: „Ia mie juncă tretînă, şi capră tretînă, şi berbêce tretîn, şi turturea şi porumbu“.

10. Şi le luo lui toate acêstea şi le împărţi pren mijloc; şi le puse acêstea cu faţa una către alta, iară pasările nu le împărţi.

11. Şi să pogorîră pasările pre trupurile despicăturilor lor şi şezu cu dînsele împreună Avrám.

12. Iară în apusul soarelui, ameţală căzu la Avrám şi iată frică întunicoasă mare căzu pre dînsul.

13. Şi să grăi către Avrám: „Ştiind, vei şti cum semenţia ta înstreinată va fi în pămîntul nu al ei; şi-i vor robi, şi-i vor chinui pre dînşii şi-i vor smeri pre dînşii 400 de ani.

14. Iară limba căriia vor sluji voiu judica-o eu; iară după aceasta vor ieşi cu gătire multă.

15. Iară tu vei mêrge la părinţii tăi hrănindu-te întru pace şi întru bătrînête bune.

16. Iară în a patra seminţie să vor întoarce aicea pentru că păcatele amoreilor nu s-au plinit până acum“.

17. Iară de vrême ce fu soarele către apus, pară să făcu; şi iată cuptoriu afumîndu-să şi făcliі de foc carele au trecut pren mijlocul despicăturilor acestora.

18. Întru acêea zi făgădui Dumnezău lui Avrám, zicînd: „Seminţiei tale voiu da pămîntul acesta, den apa Eghípetului până în apa cea mare a Efrátului:

19. pre chenei, şi pre chenezei, şi pre chedemonei,

20. şi pre hetei, şi pre fere[re]zei, şi pre rafaini,

21. şi pre amorei, şi pre hananei, şi pre evei, şi pre ghenesei şi pre ievusei“.

CAP 16

1. Iară Sára, muiêrea lui Avram, nu-i năştea lui; şi era la dînsa o slujnică eghiptineană căriia era numele Agár.

2. Şi zise Sára către Avram: „Iată mă-nchise Domnul a nu naşte; întră înlăuntru către slujnica mea pentru ca să faci feciori den/tru ea“. [3] Şi ascultă Avrám glasul Sárei.

1. Iară după cuvintele acêstea să făcu cuvîntul lui Dumnedzău către Avram, în videniia nopții, dzicîndu: „Nu te tême Avram, eu îți agiutorescu, plata ta multă va fi foarte".

2. Și dzise Avram: „Despuitoriule Doamne, ce-m vei da mie? Iară eu pier fără ficiori, iară ficiorul mieu, Maseh, a slujnicii mêle, acesta-i Damascos Eliezer".

3. Și dzise Avram: „În vrême ce mie nu mi-ai dat sămînță, poslușnicul mieu mă va moșteni".

4. Și îndată glasul Domnului să fêce către însul dzicîndu: „Nu te va urma acesta, ce cela ce va ieși dentru tine, acela te va moștneni".

5. Și-l scoase pre însul afară și-i dzise lui: „Caută dară în ceriu și numără stêlele, să vei putea număra pre êle". Și-i dzise: „Așea va fi sămințiia ta".

6. Și credzu Avram pre Dumnedzău și i să socoti lui întru dreptate.

7. Și dzise către însul: „Eu, Dumnedzău, carele te-am scos den țara haldeilor ca să-ți dau pămîntul acesta să-l moștenești!".

8. Și dzise: „Despuitoare Doamne, dupre ce voi cunoaște cum voi moștneni pre acesta?".

9. Și-i dzise lui: „Ia-mi giuncă tretînă, și capră tretînă, și berbêce tretin, și turturea, și părîmbu".

10. Și le luă lui toate acêstea și le înpărți pren mijloc; și le puse acêstea cu fața una către alta, iară pasările nu le înpărți.

11. Și să pogorîră pasări pre trupurile despicăturilor lor și ședzu cu însele Avram înpreună.

12. Iară pregiur apusul soarelui, amețeală căzdu lui Avram și iată frică întunecoasă mare căzdu pre însul.

13. Și să grăi către Avram: „Știindu vei ști cum semințiia ta înstreinată va fi în pămîntu nu al ei; și-i vor robi, și-i vor chinui pre înșii și-i vor smeri pre înși 400 ai.

14. Iară limba cariia vor sluji voi giudeca-o eu; iară după aceastea vor iesi cu marfă multă.

15. Iară tu vei mêrge la părinții tăi hrănindu-te întru pace, întru bătrînête bune.

16. Iară în a patra săminție să vor întoarce aicea pentru că păcatele amorreilor nu s-au plinit păn-acmu".

17. Iară după ce fu soarele către apus, pară să făcu și iată cuptor afumîndu-să și făclii de foc carele au petrecut pentru acêstea înpărțituri [1].

18. Întru acêea dzi făgădui Dumnedzău lui Avram, dzicîndu: „Sămințiii tale voi da pămîntul acesta, den apa Eghiptului păn-în apa cea mare a Efrathului:

19. pre chenei, și pre chenezei, și pre chedmonei.

20. și pre hetei, și pre ferezei, și pre rafain⟨i⟩,

21. și pre amorrei, și pre hananei, și pre evei, și pre gherghesei și pre ievusei.

CAP 16

1. Iară fămêia lui Avram nu-i năștea lui, Sára; și era la însă o slujnică eghipteanină carii era numele Agar.

2. Și dzise Sára către Avram: „Iată mă închise Domnul a nu naște; întră înlontru către slujnica mea pentru ca să faci ficiori den/tru însă" [3]. Și ascultă Avram glasul Sárei.

1. Iară după cuvintele acêstea fu cuvîntul Domnului către Avram, noaptea, în vis, zicînd: „Nu te tême, Avrame, eu îț ajut, plata ta va fi foarte multă".

2. Iară Avram zise: „Stăpîne Doamne, eu pieiu fără feciori, iar feciorul Maseh al slujnicii mêle acesta-i Damasc Eliezer".

3. Și încă mai zise Avram: „Deaca de vrême ce n-ai dat mie roadă, să fie sluga mea moștean după mine alor mêle".

4. Și îndată fu către dînsul cuvîntul Domnului, zicînd: „Nu va fi acesta moștean în urma ta, ce cela ce va ieși den tine, acela va fi ție moștean".

5. Și-l scoase afară și-i zise: „Caută la cer și numără stêlele, de le vei putea număra". Și zise: „Așa va fi sămînța ta".

6. Crezu Avram lui Dumnezeu și se socoti lui întru direptate.

7. Și zise către dînsul: „Eu sînt Dumnezeu care te-am scos den țara haldeiască ca să-ț dau pămîntul acesta și să-l moștenezi!".

8. Iar el zise: „Stăpîne Doamne, pre ce voiu cunoaște că voiu moșteni și voiu dobîndi eu aceasta?".

9. Și zise lui Domnul: „Ia-mi un junc gonitor [1], și o capră de 3 ani, și un berbêce de 3 ani, și o turturea și 1 porumb".

10. Și luînd acêstea toate, le împărți [2] pren mijloc și le puse una către alta, iar pasările nu le împărți [2].

11. Și zbura [3] pasările desupra trupurilor celor împărțite și săzu Avram cu [4] dînsele.

12. Iar apuind s⟨oare⟩[5]le, văzu spaimă pre Avram și o ⟨ame⟩[5]teală mare și întunecoasă ⟨căz⟩[5]u pre dînsul.

13. Și fu zis lui Avram: „. . . . . [5] ă știi că semințiile tale . . . . . [5] ⟨pă⟩[5]mînt nu al lor . . . . . [5]

14. . . . . [5] vor ieși cu avuție multă.

15. Iar tu vei mêrge către părinții tăi trăind cu pace întru bătrînête bune.

16. Iar a patra seminție se va întoarce încoace că păcatele ammoreilor nu se-au săvîrșit până acum".

17. Iară cînd fu în apusul soarelui se făcu văpaie și cuptoru afumîndu-se și făclii de foc petrecîndu-se pentre dăspicăturile acêstea.

18. În zioa acêea făgădui Domnul făgăduială lui Avram, zicînd: „Seminției tale voiu da țara aceasta, den apa Eghipetului până în apa cea mare a Efrathului:

19. pre chenea, și pre chenezai, și pre chedmonei.

20. și pre hetei, și pre ferezei, și pre rafain⟨i⟩.

21. și pre amorrei, și pre hananei, și pre evei, și pre ghenesei și pre evusei.

CAP 16

1. Iară Sára, muiêrea lui Avram, nu-i năștea [1]; și era la dînsa o slujnică eghipteneană pre carea o chiema Agar.

2. Și zise Sára către Avram: „Iată Domnul m-a încuiat să nu nasc; ce întră la slujnica mea și vei naște feciori den/tr-însa". Și ascultă Avram glasul Sárei, muierii sale.

Legămîntul lui Dumnezeu cu Avram.

1. După acestea, a fost cuvîntul Domnului către Avram în vis, spunîndu-i: „Nu te teme! Eu te ocrotesc, iar răsplata ta va fi foarte mare!"

2. Iar Avram i-a spus: „Stăpîne Doamne, ce îmi vei da? Eu mor fără copii și fiul slujnicii mele, Eliezer din Damasc, mă va moșteni!"

3. Și i-a mai spus Avram: „De vreme ce nu mi-ai dat urmași mă va moșteni sluga mea!".

4. Și îndată a fost cuvîntul Domnului către el, spunîndu-i: „Nu te va moșteni acela, ci cel ce va ieși din tine, acesta te va moșteni!"

5. Apoi l-a scos afară și i-a spus: „Ridică-ți privirile la cer și numără stelele, de le vei putea număra!" Și a mai spus: „Atît de mare va fi semințiia ta".

6. Și s-a încrezut Avram în Domnul și i s-a socotit aceasta întru dreptate.

7. Și i-a mai spus: „Eu sînt Dumnezeul care te-a scos din Urul Caldeii ca să-ț-i dau pămîntul acesta să-l moștenești!".

8. Avram a răspuns: „Stăpîne Doamne, prin ce voi cunoaște că-l voi moșteni?"

9. Atunci i-a spus: „Adu-mi o juncă de trei ani, o capră de trei ani, un berbec de trei ani, o turturea și un porumbel!"

10. Și i-a adus toate acestea, le-a despicat și le-a pus una în fața alteia. Păsările însă nu le-a despicat.

11. Și năvăleau păsări răpitoare asupra trupurilor despicate, dar Avram le alunga.

12. La asfințitul soarelui a căzut toropeală grea peste Avram și iată spaimă și întunerec mare l-a cuprins.

13. Și Domnul i-a vorbit lui Avram: „Trebuie să știi că urmașii tăi vor fi pribegi într-o țară care nu este a lor. Vor fi robiți, chinuiți și umiliți patru sute de ani.

14. Dar pe neamul acela căruia ei îi vor fi robi, eu îl voi judeca, iar ei se vor alege cu avere multă.

15. Tu vei trece la părinții tăi în pace și te vor îngropa la bătrînețe fericite.

16. Ei se vor întoarce aici în al patrulea veac de oameni, căci nelegiuirile amoreilor nu s-au împlinit încă".

17. După ce a asfințit soarele, s-a făcut o flacără și iată un cuptor fumegînd și pară de foc, ce a trecut prin bucățile despicate.

18. În aceea zi a încheiat Domnul legămînt cu Avram, spunîndu-i: „Voi da seminției tale acest pămînt de la apa Egiptului pînă la apa cea mare a Eufratului.

19. Le voi da pe chenei, pe chenezei, pe chedmonei,

20. pe hetei, pe ferezei, pe refaimi,

21. pe amorei, pe canaanei, pe hevei, pe gherghesei și pe iebusei".

CAP. 16

Agar și Ismael

1. Dar Sarai, soția lui Avram, nu năștea. Ea avea o slujnică egipteancă, al cărei nume era Agar.

2. Atunci Sarai i-a spus lui Avram: „Iată Dumnezeu m-a închis ca să nu nasc; mergi la slujnica mea, așa poate vei dobîndi de/la ea copii!" Și Avram a ascultat cuvîntul soției lui,

Pag. 10, col. II

3. Şi, luîndu fămêia lui Avrám pre Agár, eghiptineana, slujnica ei, după 10 ani ce-au lăcuit Avrám în pămîntul lui Hanaán, şi o dêde lui Avrám, bărbatului ei, lui fămêie.

4. Şi întră înlăuntru cătră Agár şi zemisli ; şi văzu că au luat în zgău, şi să necinsti stăpîna înaintea ei.

5. Şi zise Sára cătră Avrám : „Strîmbătate am de cătră tine ; eu am dat roaba mea în sînul tău şi, văzînd că are în pîntece, m-am necinstit înaintea ei. Judece Dumnezău întru mine şi între tine“.

6. Şi zise Avrám cătră Sára : „Iată, slujnica ta în mînile tale ; fă cu dînsa cumu-ţ va plăcea ţie“. Şi o supără pre dînsa Sára şi fugi de la faţa ei.

7. Şi o află pre dînsa îngerul Domnului Dumnezău la izvorul apei, în pustie, pre pămînt pre calea lui Sur.

8. Şi zise ei îngerul Domnului : „Agár, slujnica Sárei, de unde vii şi unde mergi ?“ Şi zise : „De faţa Sárei, stăpînii mêle, eu fug“.

9. Şi zise ei îngerul Domnului : „Întoarce-te cătră stăpîna ta şi te smerêşte supt mînile ei“.

10. Şi zise ei îngerul Domnului : „Înmulţind înmulţi-voiu sămînţa ta şi nu să va număra de mulţime“.

11. Şi zise ei îngerul Domnului : „Iată, tu în pîntece ai şi vei naşte fiiu şi vei pune numele lui Ismail pentru că au ascultat Domnul smereniei tale.

12. Acesta va fi mojic om, mînile lui pre toţi şi mînele tuturor pre dînsul şi înaintea fêţii tuturor fraţilor lui va lăcui“.

13. Şi chemă Agár numele Domnului celui ce grăia cătră dînsa : „Tu, Dumnezău, ce m-ai socotit. Pentru că am zis : pentru că înainte te-am văzut ivindu-te mie“.

14. Pentru aceasta au numit fîntîna acêea „Fîntînă naintea căriia am văzut“ ; iată, întru mijlocul lui Cadís şi întru mijlocul Varáh.

15. Şi născu Agár lui Avrám fecior şi-i puse Avrám numele feciorului său, ce i-au născut lui Agár, Ismaíl.

16. Şi Avrám era de 86 de ani cînd născu Agár pre Ismail lui Avrám.

CAP 17

1. Şi fu Avrám de 90 şi 9 de ani şi să ivi Domnul lui Avrám şi zise lui : „Eu sînt Dumnezăul tău, să fii bine plătit înaintea mea şi te fă curat !

2. Şi voiu pune făgăduinţa mea între mijlocul mieu şi între mijlocul tău şi te voiu înmulţi foarte“.

3. Şi căzu Avrám pre faţa lui şi-i grăi lui Dumnezău, zicînd :

4. „Şi eu, iată făgăduinţa mea cu tine : şi vei fi în mulţime de limbi tată.

5. Şi nu se va mai chema numele tău de acum Avrám, ce va fi numele tău Avraám, pentru că te-am pus pre tine părinte a limbi multe.

6. Şi te voiu crêşte foarte foarte şi te voiu pune întru limbi ; şi împăraţi dentru tine vor ieşi.

7. Şi voiu întări făgăduinţa mea întru/mijlocul tău

3. Şi luîndu fămêia lui Avram pre Agar, eghipteanina, slujnica ei, după dzêce ai ce au lăcuit Avram în pămîntul lui Hanaan, şi o dêde lui Avram, bărbatului ei, lui fămêie.

4. Şi întră înlontru către Agar şi zemisli; şi vădzu că au luat în zgău, şi să necinsti stăpîna înnaintea ei.

5. Şi dzise Sára către Avram: „Strîmbătate am de către tine; eu am dat roaba mea în sînul tău şi, vădzîndu cum au zemislit în pîntece, m-am necinstit înnaintea ei. Giudece Dumnedzău între mine şi între tine".

6. Şi dzise Avram către Sára: „Iată, slujnica ta în mîinile tale; fă cu însă cum îţi va plăcea ţie". Şi o supără pre însă Sara şi fugi den faţa ei.

7. Şi o află pre însă îngerul Domnului Dumnedzău la izvorul apei, în pustiiu, pre pămîntu pre calea Sur.

8. Şi dzise ei îngerul Domnului: „Agar, slujnica Sárei, de unde vii şi unde mergi"? [9]. Şi dzise: „De faţa Sárei, stăpînei mêle, eu fug".

9. Şi dzise ei îngerul Domnului: „Întoarce-te către stăpînă-ta şi te smerêşte suptu măinele ei".

10. Şi dzise ei îngerul Domnului: „Înmulţindu înmulţi-voi sămînţiia ta şi nu să va număra de mulţime".

11. Şi dzise ei îngerul Domnului: „Iată, tu în pîntece ai şi vei naşte fiiu şi-i vei numi numele lui Ismail pentru că au ascultat Domnul smereniii tale.

12. Acesta va fi mojic om, mînule lui pre toţi şi mînule tuturor pre însul şi înnaintea fêţii tuturor fraţilor lui va lăcui".

13. Şi chemă Agar numele Domnului celuia ce grăia către însă: „Tu, Dumnedzău, ce m-ai socotit. Pentru că am dzis: pentru că înnainte l-am vădzut ivindu-să mie".

14. Pentru aceasta au numit fîntîna acêea „Fîntînă înnaintea cariia am vădzut"; iată, întru mijlocul Cadis şi întru mijlocul Varah.

15. Şi născu Agar lui Avram ficior, şi numi Avram numele ficiorului său, ce i-au născut lui Agar, Ismail.

16. Şi Avram era de 86 ani cîndu născu Agar pre Ismail lui Avram.

CAP 17

1. Şi fu Avram de 99 ani şi să ivi Domnul lui Avram şi-i dzise lui [şi-i dzise]: „Eu sîntu Dumnedzăul tău, să fii bineplăcut înnaintea mea şi te fă curat!

2. Şi voi pune făgăduinţa mea întru mijlocul mieu şi întru mijlocul tău şi te voi înmulţi foarte".

3. Şi căzdu Avram pre faţa lui şi-i grăi lui Dumnedzău, dzicîndu:

4. „Şi eu, iată făgăduinţa mea cu tine: şi vei fi tată a mulţime de limbi.

5. Şi nu să va mai chema de acmu numele tău Avram,, ce va fi numele tău Avraám, pentru că te-am pus pre tine părinte a limbi multe.

6. Şi te voi crêşte foarte foarte şi te voi pune în limbi; şi împăraţi dentru tine vor ieşi.

7. Şi vom întări[1] făgăduinţa mea întru/mijlocul tău şi întru mijlocul să-

3. Şi, luînd muiêrea lui Avram pre Agar eghiptenina, slujnica, după 10 ani deaca se sălăşlui Avram în ţara lui Hanaan, şi o dêde lui Avram, bărbatului ei, să-i fie muiêre.

4. Şi întră la dînsa, la Agar, şi îngrecă; şi deaca se pricepu că iaste grea, şi fu în necinste stăpîna sa înaintea ei.

5. Zise Sára către Avram: „Năcazu-m iaste de la tine; iată eu am dat slujnica mea în sînul tău, iar ea văzînd că iaste grea eu îi sînt în necinste. Júdece Dumnezeu între mine şi între ⟨tine⟩"[2].

6. Iară Avram zise către Sára: „Iată slujnica ta în măinile tale; fă-i cum . . . . . .[2]. Şi-i făcu Sára năcaz şi fugi de faţa ei.

7. Şi o află îngerul Domnului Dumnezeu la izvorul apei, în pustie . . . . . .[2] calea Sîrului.

8. Şi zise ⟨ei îngeru⟩[2] Domnului: „Agar, ...[2] . . . . . .[2] stăpînă-mea, Sárei".

9. Şi-i zise îngeru Domnului: „Întoarce-te la stăpînă-ta şi te smerêşte supt mîna ei".

10. Şi-i zise îngerul Domnului: „Înmulţînd voiu înmulţi sămînţa ta şi de mulţime nu se va număra".

11. Şi-i zise îngerul Domnului: „Iată, tu eşti grea şi vei naşte fiiu; şi să-i pui numele Izmail că au căutat Domnul spre smereniia ta.

12. Acesta va fi om mojic[3], măinele tuturor spre dînsul şi măinile lui spre tot şi înaintea fêţelor tuturor fraţilor va lăcui".

13. Şi chiemă Agar numele Domnului: „Tu, Dumnezeu, carele m-ai socotit. Că am zis: iată, am văzut înaintea mea pre cela ce m-au văzut".

14. Drept acêea chiemă fîntîna acêea „Fîntîna carea o am văzut"; iată, în mijlocul Caddisului şi al Arávului.

15. Şi născu Agára fecior lui Avram şi puse Avram numele fiiu-său, care-l născu Agara, Izmail.

16. Şi era Avram de 86 de ani cînd născu Agára lui Avram pre Izmail.

CAP 17

1. Şi fiind Avram de 99 de ani se arătă Domnul lui Avram şi-i zise: „Eu sînt Dumnezeul tău, bine să fii plăcut înaintea mea şi să fii nevinovat!

2. Şi voiu pune făgăduinţa mea între mine şi între tine şi te voiu înmulţi foarte".

3. Şi căzu Avram pre faţa sa [4] şi-i grăi Domnului, zicînd:

4. „Eu, şi făgăduinţa mea cu tine: şi vei fi tată a multe limbi.

5. Şi de acum nu se va mai chiema numele tău Avram, ce va fi numele tău Avraam...[1] te-am pus tată a multe limbi.

6. Şi te voiu crêşte foarte foarte şi te voiu pune . . . . . .[1] limbi; şi den tine vor ieşi împăraţi.

7. Şi voiu pune făgăduinţa mea ⟨între⟩[1]/mine şi între tine şi între ⟨se-

3. Şi, luînd Sarai, soţia-lui Avram, pe Agar egipteanca — după zece ani de la venirea lui Avram în Canaan — i-a dat-o de femeie lui Avram, bărbatului ei.

4. Şi el a mers la Agar şi ea a zămislit. Şi aceasta, văzînd că este însărcinată, şi-a dispreţuit stăpîna.

5. Şi i-a spus Sarai lui Avram: „Nedreptăţită sînt de tine, căci eu ţi-am dat-o pe slujnica mea în braţe, dar ea văzînd că este însărcinată m-a dispreţuit. Să judece Dumnezeu între mine şi tine!"

6. Avram i-a spus Saraii: „Iată, slujnica ta este în mîinile tale; fă cu ea ce-ţi place!". Iar Sarai a prigonit-o, încît ea a fugit de acolo.

7. Şi a găsit-o îngerul Domnului la un izvor de apă în pustie, la izvorul de pe drumul spre Şur.

8. Şi i-a spus îngerul Domnului: „Agar, slujnica Saraii, de unde vii şi unde te duci?" Iar ea i-a răspuns: „Fug din faţa stăpînei mele, Sarai".

9. I-a spus atunci îngerul Domnului: „Întoarce-te la stăpîna ta şi smereşte-te sub ascultarea ei!"

10. Şi i-a mai spus îngerul Domnului: „Voi înmulţi foarte seminţia ta încît nu se va putea număra din pricina mulţimii ei".

11. Şi i-a spus încă: „Iată, eşti însărcinată şi vei naşte un fiu. Să-i pui numele Ismael pentru că Domnul a auzit strigătul tău.

12. El va fi un om sălbatic şi se va lupta cu toţi şi toţi se vor lupta cu el şi va înfrunta pe toţi fraţii săi".

13. Şi l-a strigat Agar pe Domnul, pe acela care-i vorbise şi l-a numit: „Tu eşti Dumnezeul atotvăzător — a spus ea — nu am privit eu oare pe acel ce m-a văzut?"

14. De aceea se numeşte fîntîna „Izvorul celui viu care întotdeauna mă vede". Ea se află între Cadeş şi Bered.

15. Şi i-a născut Agar lui Avram un fiu, iar Avram i-a pus fiului său, pe care-l născuse Agar, numele Ismael.

16. Avram era de optzeci şi şase de ani cînd s-a născut Ismael.

CAP 17

Circumciziunea.

1. Cînd era Avram de nouăzeci şi nouă de ani, i s-a arătat Domnul şi i-a spus: „Eu sînt Dumnezeul tău! Umblă pe căile mele şi fii fără prihană!

2. Iar eu voi încheia legămîntul meu între mine şi tine şi vei avea urmaşi fără număr".

3. Atunci a căzut Avram cu faţa la pămînt, iar Dumnezeu i-a vorbit spunîndu-i:

4. „Eu sînt şi iată legămîntul meu cu tine: vei fi părintele multor popoare.

5. De acum n-o să te mai numeşti Avram, ci numele tău va fi Avraam, căci te-am făcut tatăl multor popoare.

6. Şi eu te voi înmulţi foarte, voi ridica din tine popoare şi regi se vor înălţa din tine.

7. Şi voi întări legămîntul meu între mine şi tine şi între seminţia ta după

Pag. 11, col. I

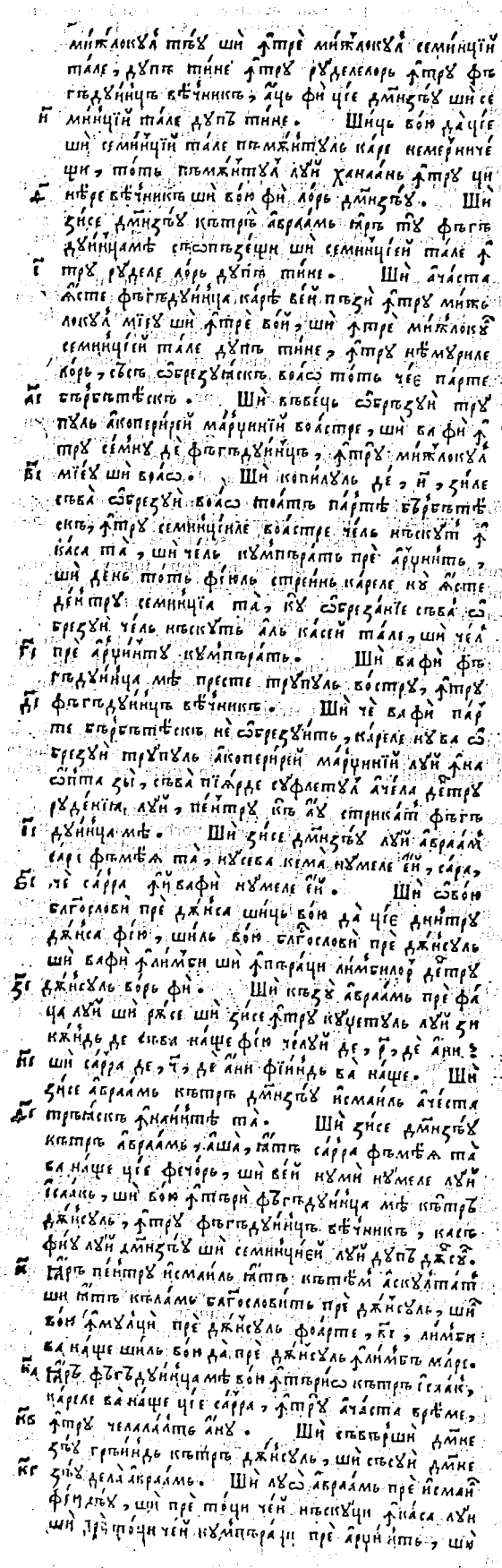

și între mijlocul semînții tale după tine, întru rudele lor, întru făgăduință vêcinică a-ț fi ție Dumnezău și semînții tale după tine.

8. Și-ț voiu da ție și semînții tale pămîntul care nemernicești, tot pămîntul lui Hanaán, întru ținêre vêcinică și voiu fi lor Dumnezău".

9. Și zise Dumnezău cătră Avraám : „Iară tu făgăduința mea să o păzești și seminției tale întru rudele lor după tine.

10. Și aceasta iaste făgăduința carea vei păzi întru mijlocul mieu și între voi și între mijlocul seminției tale după tine, întru neamurile lor : să să obrezuiască voao tot ce e parte bărbătească.

11. Și vă veț obrăzui trupul acoperirei marginii voastre și va fi întru semnu de făgăduință întru mijlocul mieu și voao.

12. Și copilul de 8 zile să va obrezui voao toată partea bărbătească întru seminții voastre : cel născut în casa ta și cel cumpărat pre argint și den tot fiiul strein carele nu iaste dentru seminția ta ;

13[12]. cu obrezanie să va obrezui cel născut al casei tale și cel pre argintu cumpărat. [13] Și va fi făgăduința mea preste trupul vostru întru făgăduință vêcinică.

14. Și ce va fi parte bărbătească neobrezuită, carele nu va obrezui trupul acoperirei marginii lui în a opta zî, să va piêrde sufletul acela dentru rudeniia lui pentru că au stricat făgăduința mea".

15. Și zise Dumnezău lui Avraám : „Sára, fămêia ta, nu se va chema numele ei Sára, ce Sárra îi va fi numele ei.

16. Și o voiu blagoslovi pre dînsa, și-ț voiu da ție dintru dînsa fiiu, și-l voiu blagoslovi pre dînsul și va fi în limbi ; și împărați limbilor dentru dînsul vor fi".

17. Și căzu Avraám pre fața lui, și rîse și zise întru cugetul lui, zicînd : „De să va naște fiiu celui de 100 de ani și Sárra, de 90 de ani fiind, va naște" ?

18. Și zise Avraám cătră Dumnezău : „Ismaíl acesta trăiască înaintea ta !"

19. Și zise Dumnezău cătră Avraám : „Așa. Iată, Sárra, fămêia ta, va naște ție fecior și vei numi numele lui Isaac ; și voiu întări făgăduința mea cătră dînsul întru făgăduință vêcinică ca să fiu lui Dumnezău și seminției lui după dînsul.

20. Iară pentru Ismaíl, iată că te-am ascultat și iată că l-am blagoslovit pre dînsul și-l voiu înmulți pre dînsul foarte ; 12 limbi va naște și-l voiu da pre dînsul în limbă mare.

21. Iară făgăduința mea voiu întări-o cătră Isaác, carele va naște ție Sárra întru aceasta vrême întru celalalt anu".

22. Și săvîrși Dumnezău grăind cătră dînsul și să sui Dumnezău de la Avraám.

23. Și luo Avraám pre Ismail, fiiu-său, și pre toți cei născuți în casa lui, și pre toți cei cumpărați pre argint și/tot bărbatul dentru oamenii den casa lui

minţiei tale după tine, întru rudele lor, întru făgăduinţă vêcinică a-ţi fi ţie Dumnedzău şi săminţiei tale după tine.

8. Şi îţi voi da ţie şi săminţiei tale pământul ce prisleşti, tot pământul lui Hanaan, întru ţinêre vêcinică şi voi fi lor Dumnedzău".

9. Şi dzise Dumnedzău cătră Avraam: „Iară tu făgăduinţa mea să o cruţi şi săminţiei tale după tine întru rudele lor.

10. Şi aceasta iaste făgăduinţa carea vei cruţa întru mijlocul mieu şi între voi şi întru mijlocul săminţiei tale după tine: să să obrăzuiască voă tot ce-i parte bărbătească.

11. Şi veţi obrădzui trupul a acoperirei margenii voastre şi va fi întru sămnu de făgăduinţă întru mijlocul mieu şi voă.

12. Şi copilul de 8 dzile să va obrădzui voă toată partea bărbătească întru săminţiile voastre: cel născut în casele tale şi cel cumpărat pre argintu şi den tot fiiul striin carele nu iaste dentru săminţiia ta;

13[12]. cu obrezanie să vă obrezuiţ: cel născut în casă a casei tale şi cel pre argintu cumpărat. [13] Şi va fi făgăduinţa mea pre trupul vostru întru făgăduinţă vêcinică.

14 Şi ce va fi parte bărbătească neobrăzuit, carele nu va obrăzui trupul acoperemîntului margenii lui înn-a opta dzi, să va surpa sufletul acela dentru rudeniia lui, pentru că au stricat făgăduinţa mea".

15. Şi dzise Dumnedzău lui Avraam: „Sára, fămêia ta, nu să va mai chema numele ei Sára, ce Sárra îi va fi numele ei.

16. Şi o voi blagoslovi pre însă, şi-ţi voi da ţie dentru însă fiiu, şi-l voi blagoslovi pre însul şi va fi în limbi; şi împăraţi a limbi dentru însul vor fi".

17. Şi cădzu Avraam pre faţa lui, şi rîse şi dzise întru cugetul lui, dzicînd: „Să s⟨ă⟩ va naşte fiiu celui de 100 ani şi Sarra, de 90 ani fiindu, va naşte?"

18. Şi dzise Avraam cătră Dumnedzău: „Ismail acesta trăiască înnaintea ta!"

19. Şi dzise Dumnedzău cătră Avraam: „Aşa. Iată, Sarra, fămêia ta, va naşte ţie ficior şi vei numi numele lui Isáac; şi voi întări făgăduinţa mea cătră însul întru făgăduinţă vêcinică ca să-i fiu lui Dumnedzău şi săminţiei lui după însul.

20. Iară pentru Ismail, iată eu te-am ascultat şi iată că l-am blagoslovit pre însul şi-l voi înmulţi pre însul foarte; 12 limbi va naşte şi-l voi da pre însul în limbă mare.

21. Iară făgăduinţa mea voi întări-o cătră Isaac, carele îţi va naşte Sár⟨r⟩a întru aceasta vrême întru cela an".

22. Şi săvîrşi Dumnedzău grăindu cătră însul şi să sui Dumnedzău de la Avraam.

23. Şi luă Avraam pre Ismail, fiiul său, şi pre toţi cei născuţi în casa lui, şi pre toţi cei cumpăraţi pre argintu şi/tot bărbatul dentru oameni den casa

min⟩ţiia ta după tine, în neamul lor, întru făgăduinţă vêcinică şi voiu . . . . . [1] ş⟨i⟩ [1] semenţiei . . . . . [1]

8. . . . . .

. . . . . [1]

⟨pă⟩mîntul lui Hanaan, întru ţinêre vêcinică şi voiu fi lor Dumnezeu".

9. Şi zise Domnul cătră Avraam: „Iar tu să păzeşti porunca mea şi săminţiia ta după tine întru rudele lor.

10. Iară făgăduinţa mea carea să o păzeşti între mine şi între tine iaste aceasta şi între seminţiia ta după tine în neamurile lor: să se obrezuiască toată partea bărbătească.

11. Să obrezuiţ trupul vostru cel de margine şi va fi în semnul făgăduinţei între mine şi între voi.

12. Şi copiii voştri, a opta zi să-i obrezuiţ, tot care va fi partea bărbătească întru seminţiia voastră: cel născut în casele voastre şi cel cumpărat;

13[12]. şi tot ce nu va fi den seminţiia voastră să obrezuiţ cu tăiêre împrejur. [13] Şi va fi făgăduinţa mea pre trupurile voastre în făgăduinţă vêcinică.

14. Iar partea bărbătească carea nu va obrezui trupul său cel de margine a opta zi, den neamul acesta se va piêrde sufletul acela, că făgăduinţa mea au stricat".

15. Şi zise Dumnezeu lui Avraam: „Sára, muiêrea ta de acum, nu se va mai chiema Sára, ce numele ei va fi Sarra.

16. Şi o voiu blagoslovi, şi voiu da ţie fecior dentr-însa, şi-l voiu blagoslovi şi va fi întru limbi; şi împăraţii limbilor dentr-însul vor ieşi".

17. Iară Avraam căzu pre faţa sa şi rîse şi, cugetînd în gîndul său, zise: „De se va naşte omului de 100 de ani fecior şi Sarra, fiind de 90 de ani, să nască?"

18. Şi zise Avraam lui Dumnezeu: „Acesta, Izmail, să trăiască înaintea ta!"

19. Şi zise Dumnezeu cătră Avraam: „Iată şi Sarra, muiêrea ta, va naşte ţie fiiu şi să-i pui numele Isaac; şi voiu p⟨une⟩ [1] făgăduinţa mea cătră dînsul în făgă⟨duinţă⟩ [1] vêcinică să fiu lui Dumnezeu şi ⟨semin⟩ ⟩ţiei lui după dînsul.

20. Iar p⟨e⟩ ⟩n⟨tru Izma⟩ ⟩il, iată că te-am ⟨a⟩ ⟩s⟨cultat⟩ [1] . . . . . [1]

21. . . . . [1], carele-ţ va naşte ţie Sarra, făgăduinţa mea în vrêmea de acum al doilea an".

22. Şi sfîrşi Dumnezeu grăind cătră Avraam şi se sui Dumnezeu de la Avraam.

23. Şi luă Avraam pre fiiu-său Izmail, şi pre toţ cei născuţ în casa lui, şi pre toţ cei cumpărat şi / toată

tine, din neam în neam, într-un legămînt veşnic, să fiu Dumnezeul tău şi al seminţiei tale după tine.

8. Şi-ţi voi da ţie şi seminţiei tale după tine pământul în care rătăceşti, întreaga ţară a Canaanului, spre stăpînire veşnică şi vă voi fi Dumnezeu".

9. Şi i-a mai spus Dumnezeu lui Avraam: „Să păzeşti legămîntul meu, tu şi seminţia ta după tine, din neam în neam.

10. Şi acesta este legămîntul meu, pe care să-l păzeşti, între mine şi voi şi între seminţia ta după tine, din neam în neam: tot ce este parte bărbătească între voi să fie tăiat împrejur.

11. Şi să vă tăiaţi împrejur pielea prepuţului vostru şi acesta să fie semnul legămîntului dintre mine şi voi.

12. Şi în a opta zi tot pruncul de parte bărbătească dintre voi să fie tăiat împrejur, din neam în neam, atît cel născut în casa ta, cît şi cel cumpărat cu bani de la vreun străin, care nu este din seminţia ta.

13. Să fie tăiat împrejur cel născut în casa ta, ca şi cel cumpărat cu bani. Astfel va fi legămîntul meu în trupul vostru într-un legămînt veşnic.

14. Iar cel de parte bărbătească netăiat împrejur, cel care în a opta zi nu va fi tăiat împrejur, acel suflet se va stîrpi din neamul său, căci a călcat legămîntul meu!"

15. Şi i-a mai spus Dumnezeu lui Avraam: „Sarai, femeia ta, nu se va mai numi pe numele ei Sarai, ci Sara îi va numele.

16. O voi binecuvînta şi îţi voi dărui un fiu din ea, o voi binecuvînta şi ea va fi mama multor popoare şi regi se vor înălţa din ea.

17. Atunci a căzut Avraam cu faţa la pământ şi a rîs zicîndu-şi în sinea sa: „I se va mai naşte oare un fiu celui de o sută de ani, iar Sara, cea de nouăzeci de ani, o să mai nască?"

18. Şi i-a spus Avraam lui Dumnezeu: „Să trăiască măcar Ismael înaintea ta!"

19. I-a spus Dumnezeu lui Avraam: „Adevărat, iată Sara, soţia ta, îţi va naşte un fiu şi-l vei numi cu numele său Isaac, iar eu voi încheia legămîntul meu faţă de el într-un legămînt veşnic şi faţă de seminţia lui după el.

20. Cu privire la Ismael, iată te-am ascultat. Iată că l-am binecuvîntat, îl voi creşte şi îl voi înmulţi foarte; douăsprezece neamuri se vor ridica din el şi-l voi face un popor mare.

21. Legămîntul meu însă va fi faţă de Isaac, pe care ţi-l va naşte Sara la anul, pe vremea aceasta".

22. Şi a încetat Dumnezeu de a-i mai vorbi lui Avraam şi s-a înălţat el de la Avraam.

23. Şi l-a luat Avraam pe Ismael, fiul său, şi pe toţi cei născuţi în casa sa, ca şi pe toţi cei cumpăraţi cu bani, pe toţi oamenii de parte bărbă-

Pag. 11, col. II

Avraám şi le tăie marginile acoperemîntului trupului întru vrêmea aceiia zile, după cum au grăit lui Dumnezău.

24. Şi Avraám era de 90 şi 9 de ani cîndu-ş obrezuia marginile trupului acoperemîntului lui.

25. Iară Ismail, fiiul lui, era de 13 ani cîndu-ş tăia acoperemîntul marginii trupului lui.

26. Iară întru vrêmea aceiia zile s-au obrezuit Avraám şi Ismail, fiiul lui,

27. şi toţi bărbaţii casei lui: şi cei născuţi în casă şi cei cumpăraţi pre argint dentru alte feliuri de limbi; şi-i obrezui pre ei.

CAP 18.

1. Şi să ivi lui, Dumnezău, cătră stejariul de la Mámvri, şăzînd el la uşa cortului lui înseamiázăzi.

2. Şi, căutînd cu ochii lui, văzu şi iată, trei bărbaţi sta deasupra lui; şi văzînd pre ei, alergă întru întîmpinarea lor de la uşa cortului lui şi să închină pre pămînt.

3. Şi zise: „Doamne, de am aflat doară har înaintea ta, nu trêce pre robul tău!

4. Să să aducă dară apă şi să spêle picioarele voastre şi vă răcoriţ supt copaciu.

5. Şi voiu lua pîine şi veţ mînca, şi după aceasta veţ trêce la calea voastră, pentru care lucru v-aţ abătut la sluga voastră". Şi zisără: „Aşa fă după cum ai zis".

6. Şi sirgui Avraám la cortu la Sárra şi zise ei: „Grăbêşte şi frămîntă trei măsuri de făină curată şi fă azime!"

7. Şi la vaci au alergat Avraám şi au luat viţel moale şi bun şi-l dêde slugii şi-l pripiia să-l facă.

8. Şi luo unt şi lapte şi viţelul care l-au făcut şi le puse înaintea lor şi mîncară; şi el sta lîngă dînşii, supt copaciu.

9. Şi zisără cătră dînsul: „Unde iaste Sárra, fămêia ta"? Şi el, răspunzînd, zise: „Iată-o la cortu".

10. Şi zise: „Iată, întorcîndu-mă, voiu veni cătră tine la vrêmea aceasta în ceasuri; şi va zămisli fecior Sárra, fămêia ta". Şi Sárra auzi cătră uşa cortului, fiind după dînsul.

11. Şi Avraám şi Sárra, prea bătrîni, îndelungaţi de zile; şi părăsiră la Sárra a se face cêle ce au pre sine fămeile.

12. Şi rîse întru sine Sárra, zicînd: „Încă nu mi s-au făcut mie pănă acum, şi stăpînul mieu prea bătrîn".

13. Şi zise Domnul cătră Avraám: „Ce că au rîsu Sárra întru sine zicînd: «Oare adevărat voiu naşte? Şi eu am îmbătrînit».

14. Au doară nu să poate lîngă Dumnezău cuvîntul? La vrêmea aceasta mă voiu întoarce la tine în ceasuri şi va fi la Sárra fecior".

15. Şi să lepădă Sárra, zicînd: „N-am rîs", pentru că s-au temut. Şi zise: „Ba ce, ai rîs!"

16. Şi, sculîndu-se de acoló, bărbaţii căutară asupra Sodómului şi/Gomórului, şi Avraám mergea îm-

Ā Ī

тотъ вѣ҃ѣ҃тѫлъ дѣнь трѣ҃ть сѫ҃менїй дѣнь кѫсѫ
лѫй авраа҃мь, шн лѣтѣ҃ маѓ҃инилѣ ѫнопєрємѣ҃
тѫлѫй трѣ҃пѫлѫй ѫтрѣ҃ вр҃ѣмѣ ѫчєнѣ҃ зилѣ,
дѫхъ кѫмь ѫ҃ї гр҃ѣтѣ лѫй дмнзъ҃ѣ. Шн ѯ҃д
авраа҃мь ера дѣ, ѳ҃, шн, ѧ҃, дѣ ѧ҃нн, кѫндѫшѣ
сѫвр҃ѣзѫѣ маѓ҃инилѣ трѣ҃пѫлѫй ѫнопєрємѧ҃нтѫ
лѫй лѫй. Ѣ҃ѓ҃ъ ѥсмаи҃ль фі҃ль лѫй ера дѣ, ѯ҃е
ѓ҃, ѧ҃нн, кѫндѫш ттѣѫ ѫнопєрємѧ҃нтѫль. маѓ
҃инїй трѣ҃пѫлѫй лѫй. Ѣ҃ѓ҃ъ ѫтрѣ҃ вр҃ѣмѣ ѯ҃ѕ
ѫчєнѣ҃ зилѣ, сѫ҃ сѫвр҃ѣзѫть авраа҃мь шн ѥсмаи҃
фі҃ль лѫй. Шн тѣцн ѣ҃ѓ҃ѫцїй кѫсєй лѫй ѯ҃ѯ
шн тѣй ѥ҃ѕкѫцн ѫкѫсѣ шн чѣй кѫмпѣраци прѣ
ѧ҃рѫнѧ҃тѣ дѣ҃нтрѣ ѧ҃лтє фєлнри дѣ ѧ҃нмєи шн
сѫвр҃ѣзѫ прѣ ѥ҃й.

К А П ѲІ

Н сѣ ѥ҃ѕи лѫй дмнзъ҃ѣ, кѣтрѣ стежа ѧ҃
рнль дѣ ла мамѵрншѣ зѫ҃ждь ѣ҃ла ла оу҃ша
кортѫлѫй лѫй, ѫнѣмїа҃зѣ҃ѕи. Шн ѯ҃
кѣ҃тѧ҃ждь кѫ сѫ҃кїй лѫй ѣ҃ѕ҃ѣ шн ѧ҃
тѣ трѣ҃й ѣ҃тр҃ѣци ста дѣ҃ѕ҃ѫпра лѫй,
шн ѣ҃ѕ҃ждь прѣ ѥ҃й ѧ҃лєргѣ ѫтрѣ ѫтмѣпнѧ҃рѣ
лѫрь дела оу҃ша кортѫлѫй лѫй, шн сѣ ѫкннѣ
вр҃ѣ пѣмѧ҃нтѣ. Шн зи҃ѕе дмне дѣ ѧ҃м ѧ҃фла ѓ
доа҃рѣ харь ѫнаи҃нтѣ та, нѫтр҃ѣче прѣ роѕѫль
тѣѫ. Сѣ҃ѓ҃ѣ ѧ҃дѫкѣ доа҃рѣ ѧ҃пѣ шн сѣ҃ѕпѣ҃ле ѳ
пнтоа҃ѣле воа҃тр҃ѣ, шн вѫрѕкорнцѣ сѫ҃тѣ копа҃тн.
Шн воѵ лѫ҃ пѧ҃ине шн вѣ҃ць мѧ҃нка, шн дѫхъ ѵ
ѧ҃ѫста кѣ҃ць тр҃ѣче ла калѣ воа҃тр҃ѣ, пѣнтрѫ
каре лѫкрѫ ваць ѧ҃сѣтѫть ла сѫѓ҃а воа҃тр҃ѣ,
шн зи҃ѕѣрѣ ѧ҃ша фѣ дѫхъ кѫмь ѧ҃н зи҃ѕь.
Шн снѓ҃ѫн ѧ҃враа҃мь ла кортѫ ла сѧ҃рра, шн зи҃ѕе ѕ
ѥ҃й гр҃ѣбѣ҃ще шн фрѕмѧ҃нтѫ трѣ҃й мѣсѫ҃рн дѣ фѕн
нѣ кѫра҃тѣ шн фѣ ѧ҃ѕнме. Шн ла ваѵнѧ҃ѫ ѯ
ѧ҃лѣгать авраа҃мь, шн ѧ҃ѫ лѫа҃тѣ внцѣль моале
шн бѫнь, шнль дѣ҃де слѫ҃жѣ҃й шнль прнпнѧ сѣѫ
фа҃нѣ. Шн лѫа҃ оу҃нть шн ла҃пте шн внцѣ ѳ
лѫѣь каре ѫлѫ фѣкѫть шн ле пѫсе ѫнаи҃нтѣ лор
шн мѧ҃нкаре шн ѣ҃ла ста ѧ҃ѫ҃гѣдѧ҃нш҃й сѫ҃пть
копа҃тн. Шн зи҃ѕѣрѣ кѣтрѣ дѧ҃нѣль, оу҃дѣ ѳ҃
ѧ҃сте сѧ҃рра фѣмѣѧ҃ та, шн ѣ҃ла рѣспѫнѕѧ҃дь
зи҃ѕе ѳ҃ѣ҃ѣ҃ ла кортѫ. Шн зи҃ѕе ѳ҃ѣ҃ѣ ѫтѫ ѳ҃
кѫндѫмѣ воѵ дѣнѣ кѣтрѣ тѧ҃не, ла вр҃ѣмѣ ѧ҃
ѧ҃ѫста ѫѧ҃сѫрн, шн ва ѕѣмнслѧ҃ фечѣрь сѧ҃рра,
фѣмѣѧ҃ та, шн сѧ҃рра лѫѕѫ кѣтрѣ оу҃ша кор
тѫлѫй фі҃нѣдь дѫхъ дѧ҃нѣль. Шн ѧ҃враа҃м ѳ҃ѳ
шн сѧ҃рра прѣ ѣ҃ѣтрѧ҃нн, ѫ҃дѣлѫ҃гѧ҃ци дѣ зи҃ѕле, шн
пѣрѣѕнрь ла сѧ҃рра ѧ҃ссфа҃ѣ нѣ҃ѣлечѣ҃й прѣ сѧ҃не фѕ
мѣнле. Шн рѧ҃се ѫтрѣ҃ сѧ҃не сѧ҃рра зи҃кѧ҃ждѧ ѕ ѳ҃
ѫѣ҃ѣ нѫмисѧ҃ѫ фѣкѫть мїе пѣнѣ ѧ҃кѫмь, шн
стѣпѧ҃нѫль мѣѫ прѣ ѣ҃ѣтрѧ҃нь. Шн зи҃ѕе ѳ҃ѓ
дмнѫль кѣтрѣ ѧ҃враа҃мь чѣ кѣ ѧ҃ѫ рѧ҃сѫ сѧ҃рра ѫ
трѣ҃ сѧ҃не, зикѧ҃ждь ѕ сѫ҃ре ѧ҃девѣра҃тѣ воѵ на
чре ѕ шн ѥ҃ѫ ѧ҃мь ѫѣ҃ѣтрѧ҃нѣть. Ѧ҃ѫ доа҃рѣ нѫ ѳ҃
сѣпоа҃тѣ ѧ҃ѫ҃гѣ дмнзъ҃ѣ, кѫбѧ҃ѣтѫ ѕ ла вр҃ѣмѣ
ѧ҃ѫста мѣѵѳѵ ѫтоа҃рче ла тѧ҃не ѫ҃ѫсѫрн, шн ва
фн ла сѧ҃рра фечѣрь. Шн сѣ҃лепѣдѣ сѧ҃рра зи ѳ҃
кѧ҃ждь нѧ҃мь рѧ҃сь пѣ҃нтрѫ кѣ҃ѣѫ темѫть, шн
зи҃ѕе, ба чѣ ѧ҃ѣ рѧ҃сь. Шн сѫкѫлѧ҃ждѫсе дѣ ѧ҃ ѕ
колѡ сѫвр҃ѣци҃й кѣѣтарь, ѣ҃сѫпра содо҃мѫлѫй шн

lui Avraam şi le tăie marginile acoperemîntului trupului întru vrêmea aceiia dzile, după cum i-au grăit lui Dumnedzău.

24. Şi Avraam era de 99 ai cîndu îşi obrădzuia trupul acoperemîntului margenei.

25. Iară Ismail, fiiul lui, era de 13 ani cîndu îş tăia trupul margenei acoperemîntului lui.

26. Întru vrêmea aceiia dzile s-au obrădzuit Avraam şi Ismail, fiiul lui,

27. şi toţi bărbaţii casei lui: şi cei născuţi în casă[2] şi cei cumpăraţi pre argintu dentru alte fêliuri de limbi; şi-i obrădzui pre ei.

partea bărbătească a casei sale şi le obrezui trupul lor cel de margine în vrêmea acei zi, cumu-i zisêse Dumnezeu.

24. Şi era Avraam de 99 de ani cîndu-ş obrezui trupul său cel de margine; în vrêmea acei zile se obrezui Avraam.

25. Şi fiiu-său, Izmail, era de 13 ani cîndu-ş obrezui trupul său cel de margine.

26. În vrêmea aceeaş zile se-au obrezuit Avraam şi fiiu-său, Izmail,

27. şi toţ bărbaţii casei lui: şi cei născuţ în casă şi cei cumpărat dentr-alte fêliuri de limbi: şi-i obrezui.

tească din casa lui Avraam, şi i-a tăiat împrejur, chiar în aceea zi, după cum îi poruncise Dumnezeu.

24. Avraam era de nouăzeci şi nouă de ani cînd s-a tăiat împrejur.

25. Iar Ismael, fiul său, era de treisprezece ani cînd a fost tăiat împrejur.

26. În aceeaşi zi au fost tăiaţi împrejur Avraam şi Ismael, fiul său.

27. Şi împreună cu ei au fost tăiaţi împrejur toţi bărbaţii casei sale, toţi cei născuţi în casa sa sau cumpăraţi cu bani de la neamuri străine.

CAP 18

1. Şi să ivi lui, Dumnedzău, către stejariul de la Mamvri, şedzîndu el la uşea cortului lui înnamiazădzi.

2. Şi, căutîndu cu ochii lui, vădzu şi iată, trei bărbaţi sta deasupra lui; vădzîndu-i, alergă în timpinarea lor de la uşea cortului lui şi să închină pre pămîntu.

3. Şi dzise: „Doamne, să am aflat har înnaintea ta, nu trêce robul tău[1]!

4. Să ia[să][2] dară apă şi să spêle picioarele voastre şi vă răcoriţi suptu copaci.

5. Şi voi lua păine şi veţi mînca, şi după aceasta veţi trêce la calea voastră, pentru care lucru v-aţi abătut la sluga voastră". Şi dzisără: „Aşea fă după cum ai dzis".

6. Şi sîrgui Avraam la cortu la[3] Sarra şi-i dzise ei: „Păzêşte şi frămîntă 3 măsuri de făină curată şi fă azime!"

7. Şi la vaci au alergat Avraam şi au luat viţăl moale şi bun şi-l dêde slugii şi sîrgui să-l facă.

8. Şi luă untu şi lapte şi viţelul carele au făcut şi le puse înnaintea lor şi mîncară; şi el sta lîngă înşii, suptu copaci.

9. Şi dzisără către însu: „Unde iaste Sárra, fămêia ta"? Şi el, răspundzîndu, zise: „Iată-o-i la cortù".

10. Şi dzise: „Iată, întorcîndu-mă, voi veni către tine la vrêmea aceasta în ceasuri; şi va zemisli ficioru Sarrá, fămêia ta". Şi Sarrá audzi către uşea cortului, fiindu după însul.

11. Şi Avraam şi Sárra, prea bătrîni, îndălungaţi de dzile; şi părăsiră la Sarra a să face cêlea ce au pre sine fămeile.

12. Şi rîse întru însă Sárra, dzicîndu: „Încă nu mi s-au făcut mie pănacum, şi stăpînul mieu, bătrîn".

13. Şi dzise Domnul către Avraam: „Ce că au rîs Sarra întru sine dzicîndu: «Oare adevărat voi naşte? Şi eu am îmbătrînit».

14. Au doară nu să poate lîngă Dumnedzău cuvîntul? La vrêmea aceasta şi mă voi întoarce în ceasuri la tine şi va fi la Sarra ficior".

15. Şi să tăgădui Sárra, dzicîndu: „N-am rîs", pentru că s-au temut. Şi dzisă: „Ba ce, ai rîs!"

16. Şi, sculîndu-să de acoló, bărbaţii căutară asupra Sodómului şi/Gomó-

CAP 18

1. Şi se arătă lui, Dumnezeu, la stăjariul Mamvriei, şăzînd el amiiazăzi înaintea uşăi cortului.

2. Şi, căutînd cu ochii săi, văzu şi iată trei bărbaţ sta împotriva lui; şi deaca-i văzu, alergă dennaintea cortului său întru înt mpinarea lor şi se închină până la pămînt.

3. Şi zise: „Doamne, deaca am aflat milă înaintea ta, nu trêce robul tău!

4. Să se aducă apă şi să se spêle picioarele voastre şi vă răcoriţ supt copaci.

5. Şi voiu pune păine să mîncaţ şi după aceasta veţ trêce la calea voastră, pentru căci v-aţ abătut pre aici, pre la sluga voastră". Şi ziseră: „Aşa fă cum ziseş".

6. Şi grăbind Avraam în cort la Sarra îi zise: „Grăbêşte de ia trei măsuri[1] de făină curată şi fă azimă!"

7. Şi alergă Avraam şi la vaci şi luoă un viţel tînăr şi bun şi-l dêde slugii şi-l grăbi să-l gătească.

8. Şi luoă unt şi lapte şi viţelul care-l gătise şi puse înaintea lor şi-şi mîncară; iar el sta înaintea lor, supt copaci.

9. Şi ziseră către dînsul: „Unde iaste Sarra, muiêrea ta"? Iar el, răspunzînd, zise: „Iată . . .[2] în cort".

10. Şi zise: „Iată, întorcîndu-mă, voiu veni la tine dentr-această vrême în ceas şi Sarra, muiêrea ta, va naşte fiiu". Iar Sarra, fiind la uşa cortului, după dînsul, auzi.

11. Şi era Avraam şi Sarra amîndoi bătrîni, trăind zile multe; şi trecuse de-a mai fi Sarrei neputinţa firei muiereşti.

12. Şi, rîzînd, Sarra zise întru sine: „Încă pănă acum mie nu mi se-au făcut şi domnu mieu iaste prea bătrîn".

13. Iar Domnul zise către Avraam: „Pentru ce rîse Sarra, muiêrea ta, şi zise întru sine: «Poate fi cu adevărat să nasc eu? Şi eu am îmbătrînit».

14. Au doară nu se poate lui Dumnezeu tot cuvîntul? În vrêmea aceasta la ceas mă voiu întoarce şi va fi Sarrei fecior".

15. Şi tăgădui Sarra, zicînd: „N-am rîs", că se temea. Şi zise: „Ba, ai rîs!"[3].

16. Şi, sculîndu-se bărbaţii de acolea, îş întoarseră fêţele către Sodom şi / către Gomor, şi mergea şi Avraam

CAP. 18

1. Dumnezeu i s-a arătat iarăşi lui Avraam la stejarul Mamvri, pe cînd acesta şedea în faţa cortului său, într-o zi la amiază.

2. Ridicîndu-şi ochii a privit: şi iată trei bărbaţi stăteau înaintea lui; cum i-a văzut a alergat din pragul cortului său în întîmpinarea lor şi s-a închinat pînă la pămînt.

3. Şi a spus: „Doamne, de am aflat har înaintea ta, nu-l ocoli pe robul tău!

4. O să vi se aducă apă să vă spălaţi picioarele şi vă veţi odihni sub acest copac.

5. Şi voi aduce pîine şi veţi mînca şi apoi vă veţi duce în drumul vostru, căci de aceea v-aţi abătut la sluga voastră!" Şi ei au spus: „Fă aşa precum ai spus."

6. Şi a alergat Avraam în cort la Sara şi i-a spus: „Grăbeşte-te şi frămîntă trei măsuri de făină curată şi fă azime!"

7. Apoi Avraam, el însuşi, a dat fuga la vite şi a luat un viţel tînăr şi bun, l-a dat unei slugi, pe care a zorit-o să-l gătească.

8. A luat unt, lapte şi viţelul pe care-l pregătise, le-a pus înaintea lor şi ei au mîncat, iar el stătea lîngă ei, sub copac.

9. Atunci ei i-au spus: „Unde este Sara, femeia ta?". El, răspunzîndu-le, le-a zis: „Iată în cort".

10. Şi unul i-a spus: „Iată, la anul pe vremea asta mă voi întoarce să vin la tine şi Sara, femeia ta, va avea un fiu". Iar Sara din cort, de la spatele lui, asculta.

11. Avraam şi Sara erau însă prea bătrîni, înaintaţi în vîrstă, şi Sara ştia că nu mai poate naşte.

12. A rîs Sara în sine spunîndu-şi: „Pînă acum n-am avut parte, iar soţul meu este prea bătrîn".

13. Şi i-a spus Domnul lui Avraam: „De ce a rîs în sine Sara spunîndu-şi: «Oare cu adevărat voi naşte eu, bătrînă cum sînt?»

14. Este oare ceva cu neputinţă la Dumnezeu? La anul pe vremea aceasta mă voi întoarce la tine şi Sara va avea un fiu".

15. Iar Sara a tăgăduit, spunînd: „N-am rîs!", căci s-a temut. Acela însă i-a spus: „Ba, ai rîs!"

16. Apoi, ridicîndu-se de acolo, bărbaţii aceia au privit către Sodoma şi/

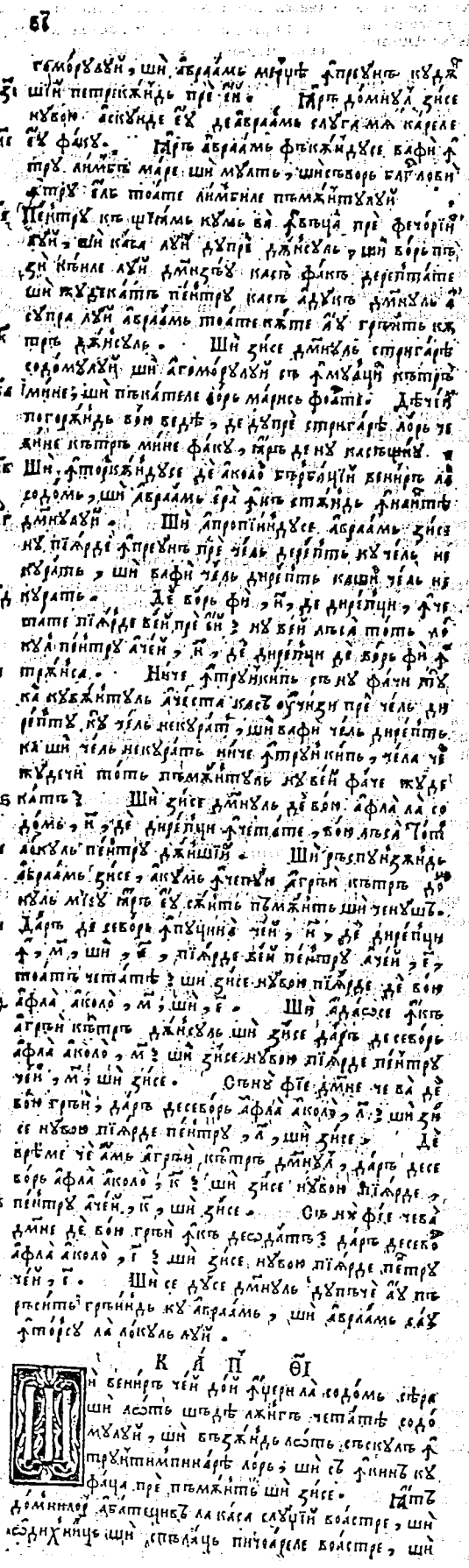

Pag. 12, col. I

preună cu dînşii petrecînd pre ei.

17. Iară Domnul zise: „Nu voiu ascunde eu de Avraám, sluga mea, carele eu facu.

18. Iară Avraám făcîndu-se va fi întru limbă mare şi multă şi să vor blagoslovi întru el toate limbile pămîntului.

19. Pentru că ştiiam cum va învăţa pre feciorii lui şi casa lui dupre dînsul şi vor păzi căile lui Dumnezău ca să facă dereptate şi judecată pentru ca să aducă Domnul asupra lui Avraám toate cîte au grăit către dînsul".

20. Şi zise Domnul: „Strigarea Sodómului şi a Gomórului să înmulţi către mine, şi păcatele lor mari-s foarte.

21. Dêcii, pogorînd, voiu vedea de dupre strigarea lor, ce vine către mine facu, iară de, nu, ca să ştiu".

22. Şi, întorcîndu-se de acoló, bărbaţii veniră la Sodóm, şi Avraám era încă stînd înaintea Domnului.

23. Şi, apropiindu-se, Avraám zise: „Nu pîrde împreună pre cel derept cu cel necurat, şi va fi cel derept ca şi cel necurat.

24. De vor fi 50 de direpţi în cetate, pîrde-vei pre ei? Nu vei lăsa tot locul pentru acei 50 de vor fi direpţi într-însa?

25. Nice într-un chip să nu faci tu ca cuvîntul acesta ca să ucizi pre cel direptu cu cel necurat, şi va fi cel derept ca şi cel necurat. Nice într-un chip cela ce judeci tot pămîntul nu vei face judecată!"

26. Şi zise Domnul: „De voiu afla la Sodóm 50 de direpţi în cetate, voiu lăsa tot locul pentru dînşii".

27. Şi, răspunzînd, Avraám zise: „Acum începuiu a grăi către Domnul mieu, iară eu sînt pămînt şi cenuşă.

28. Dară de se vor împuţina cei 50 de direpţi în 40 şi 5, pîrde-vei pentru acei 5 toată cetatea"? Şi zise: „Nu voiu pîrde de voiu afla acoló 40 şi 5".

29. Şi adaose încă a grăi către dînsul şi zise: „Dară de se vor afla acoló 40?" Şi zise: „Nu voiu pîrde pentru cei 40".

30[29]. Şi zise: [30] „Să nu fie, Doamne, ceva de voiu grăi: dară de se vor afla acoló 30"? Şi zise: „Nu voiu pîrde pentru 30".

31[30]. Şi zise: [31] „De vrême ce am a grăi către Domnul: dară de se vor afla acoló 20"? „Nu voiu pîrde pentru acei 20".

32[31]. Şi zise: [32] „Să nu fie ceva, Doamne, de voiu grăi încă de odată: dară de se vor afla acoló 10"? Şi zise: „Nu voiu pîrde pentru cei 10".

33. Şi se duse Domnul după ce au părăsit grăind cu Avraám, şi Avraám s-au întorsu la locul lui.

CAP 19

1. Şi veniră cei doi îngeri la Sodóm seara; şi Lot şădea lîngă cetatea Sodómului. Şi văzînd Lot să sculă întru-ntîmpinarea lor şi să închină cu faţa pre pămînt.

2[1]. Şi zise: [2] Iată, domnilor, abateţi-vă la casa slugii voastre şi odihniţ, şi spălaţ picioarele voastre şi,/mînecînd, veţ mêrge la calea voastră". Şi zise-

rii, şi. Avra⟨a⟩m mergea împreună cu înşii petrecîndu pre ei.

17. Şi Domnul dzise: „Nu voi ascunde de Avraam, sluga mea, carele eu fac.

18 Iară Avraam făcîndu-să va fi întru limbă mare şi multă şi să vor blagoslovi întru însul toate limbile pămîntului.

19. Pentru că ştiiam cum va învăţa pre ficiorii lui şi casa lui după însul şi vor pădzi căile lui Dumnedzău ca să facă dreptate şi giudeţ pentru ca să aducă Domnul pre Avra⟨a⟩m toate cîte au grăit cătră însul".

20. Şi dzise Domnul: „Strigarea Sodómului şi Gomórrei să înmulţiră cătră mine, şi păcatele lor mari foarte.

21. Deci, pogorîndu, voi vedea au după strigarea lor ce vine cătră mine să facă, iar de nu, ca să ştiu".

22. Şi, întorcîndu-să de acoló, bărbaţii veniră la Sodom, şi Avráam încă sta înnaintea Domnului.

23. Şi, aprăpiindu-să, Avraam dzise: „Nu pîerde împreună pre cel dreptu cu cel necurat, şi va fi cel dreptu ca şi cel necurat.

24. Să vor fi 50 de drepţi în cetate, pîerde-i-vei pre ei? Nu vei lăsa tot locul pentru acei 50 de drepţi să vor fi întru însă?

25. Nice într-un chip să nu faci tu ca acesta cuvîntu ca să ucizi pre cel dreptu cu cel necurat, şi va fi cel dreptu ca şi cel necurat. Nice într-un chip cela ce giudeci tot pămîntul nu vei face lége!".

26. Şi dzise Domnul: „De voi afla la Sodom 50 de drepţi în cetate voi lăsa tot locul pentru înşii".

27. Şi, răspundzîndu, Avraam dzise: „Acum încep a grăi cătră Domnul mieu, iară eu sîntu pămîntu şi cenuşe.

28. Iară de să vor împuţina cei 50 de drepţi în 45, pîerde-vei pentru acei 5 toată cetatea"? Şi dzise: „Nu voi pîerde să voi afla acoló 45".

29. Şi adaosă încă a grăi cătră însul şi dzise: „Dară de să vor afla acoló 40"? Şi dzise: „Nu voi pîerde pentru cei 40".

30. Şi dzise: „Să nu fie ceva, Doamne, să voi grăi: dară de să vor afla acoló 30"? Şi dzise: „Nu voi pîerde pentru 30".

31. Şi dzise: „În vrême ce am grăit cătră Domnul: dară de să[4] vor afla 20"? Şi dzise: „Nu voi pîerde pentru 20".

32. Şi dzise: „Să nu fie ceva, Doamne, de voi grăi încă odată: dară de să vor afla acoló 10"? Şi dzise: „Nu voi pîerde pentru 10".

33. Şi să duse Domnul după ce au părăsit grăindu cu Avraam, şi Avraam s-au întorsu la locul lui.

CAP 19

1. Şi veniră cei 2 îngeri la Sodom sara; şi Lot şedea lîngă cetatea Sodómului. Şi văzîndu Lot să sculă întru timpinarea lor şi să închină cu faţa pre pămîntu.

2[1]. Şi dzise: [2] „Iată, domnilor, abateţi-vă la casa slugii voastre şi poposiţi, şi spălaţi picioarele voastre şi,/ cu dînşii de-i petrecea.

17. Şi zise Domnul: „Nu voiu ascunde de Avraam, sluga mea, cêle ce fac eu.

18. Iară Avraam făcîndu-se va fi în limbă mare şi multă şi se vor blagoslovi de dînsul toate limbile pămînteşti.

19. Că ştiu că va spune feciorilor lui şi casei lui după dînsul să păzească poruncile Domnului Dumnezeu şi să facă direptate şi judecată până va face Domnul lui Avraam toate cîte au grăit cătră dînsul".

20. Şi zise Domnul: „Gîlceava Sodómului şi a Gomórului se-au înmulţit cătră mine, şi păcatele lor sînt foarte mari.

21. Deci mă pogor să văz au doară după strigarea lor carea vine cătră mine să se săvîrşască ei, iar de nu, să ştiu".

22. Şi, întorcîndu-se bărbaţii d⟨e aco⟩²lea, mêrseră în Sodom, iar Avraam încă e⟨ra⟩² stînd înaintea Domnului.

23. Şi, apropiindu-se, Avraam zise: „Nu pîerde pre cel ⟨direpţ⟩² cu cel necredincios, şi să fie direptul ⟨ca⟩² necredincíosul.

24. De vor fi 50 de di⟨repţi⟩² în cetate pîerde-i-vei? Dară nu vei lăsa cetatea pentru 50 de direpţi de vor ⟨fi⟩²?

25. Nice într-un chip să nu faci această să u⟨cizi pre cel⟩² direpţ cu cei necredincioşi şi di⟨rep⟩²ţii ca necredincoşii. Nicicum t⟨u, giudecă⟩ ²toriul a tot pămîntul, să nu faci jude⟨cata aceasta⟩² !"

26. Şi zise Domnul: „De se vor afla 50 de direpţi, tot hotarul voiu lăsa p⟨entru⟩² . . . . . ."[2].

27. Şi, răspunzînd, Avraam zise: „Acum în⟨cep⟩² a grăi cătră Domnul mieu, şi eu sînt pămînt şi ţărînă.

28. Dară de vor lipsi den cei 50 de direpţi 5, pentru 45 de direpţi pîerde-vei cetatea toată"? Şi zise: „Nu voiu pîerde de voiu afla acoló 45".

29. Şi încă mai adaose a mai grăi cătră dînsul şi zise: „Dară de se vor afla acolo 40"? Şi zise: „Şi 40 de se vor afla nu voiu pîerde".

30. Şi zise: „Încă mai am, Doamne, a mai grăi: dară de vei afla 30"? Şi zise: „Nici pentru 30 nu voiu pîerde".

31. Şi zise: „Dară încă voiu mai zice: Doamne, dar de se vor afla 20"? Şi zise: „Nici pentru 20 de se vor afla nu voiu pîerde".

32. Şi zise: „Să nu faci, Doamne, ceva căci voiu mai grăi încă odată: dară de se vor afla acoló dentr-înşii 10"? Şi zise: „Nu-i voiu pîerde nici pentru 10".

33. Şi se duse Domnul că sfîrşi grăind cu Avraam, şi se întoarse Avraam la locul său.

CAP 19

1. Şi veniră seara 2 îngeri în Sodom; iar Lot şădea înaintea porţii Sodomului. Şi cumu-i văzu Lot se sculă întru întîmpinarea lor şi se închină cu faţa pînă la pămînt.

2. Şi zise: „Iată, domnilor, abateţi-vă la casa slugii voastre să odihniţ şi să spălaţ picioarele voastre şi / mîini

Gomora, iar Avraam s-a dus împreună cu ei ca să-i petreacă.

17. Iar Domnul a zis: „Voi tăinui eu oare faţă de Avraam, sluga mea, cele ce am de gînd să fac?

18. I-a făgăduit lui Avraam că va fi părintele unui neam mare şi că printr-însul se vor binecuvînta toate neamurile pămîntului,

19. Ce l-am ales ca să fie învăţătorul semînţiei sale ca să păzească aceştia căile Domnului. judecînd tot după dreptate. Astfel o să-i dăruiesc lui Avraam toate cîte i le-am făgăduit".

20. Şi a mai spus Domnul: „Strigătul Sodomei şi Gomorei s-a înmulţit, că le sînt păcatele foarte mari.

21. Deci mă voi pogorî să văd dacă strigătul lor dovedeşte cele ce au săvîrşit, iar de nu, să ştiu".

22. Şi doi din acei oameni au plecat îndreptîndu-se spre Sodoma, dar Avraam stătea încă înaintea Domnului.

23. Şi, apropiindu-se, Avraam i-a spus: „Vrei să pierzi fără deosebire pe cei vinovaţi şi pe cei nevinovaţi, vrei să se întîmple celui drept ce se întîmplă celui fără de lege?

24. Poate că în această cetate trăiesc cincizeci de drepţi; îi vei pierde oare pe aceia? Nu vei cruţa oare toată cetatea pentru cei cincizeci de drepţi, care s-ar afla într-însa?

25. Nu e cu putinţă să faci una ca asta: nu poţi să ucizi pe cel drept la un loc cu cel necredincios, ca cei drepţi să aibă aceeaşi soartă ca şi cei fără de lege. Tu, judecătorul întregului pămînt, nu poţi să judeci strîmb!"

26. Iar Domnul a spus: „De se vor găsi în cetatea Sodomei cincizeci de drepţi, voi cruţa pentru ei toată cetatea şi tot locul acela".

27. Şi, răspunzînd, Avraam a spus: „Vai mie! Mă aflu în vorbă în faţa Domnului, tocmai eu care sînt pulbere şi cenuşă.

28. Poate că cei cincizeci de drepţi vor fi mai puţini cu cinci, vei pierde din cauza celor cinci întreaga cetate?" Şi a spus: „Nu o voi pierde dacă voi găsi acolo patruzeci şi cinci de drepţi".

29. Iar Avraam a adăugat: „Dar dacă se vor găsi acolo patruzeci?" Şi i-a răspuns Domnul: „Nu o voi pierde pentru cei patruzeci".

30. Şi a spus Avraam: „Să nu te superi, Doamne, că tot vorbesc! Dar dacă se vor găsi acolo treizeci?" Şi i-a răspuns Domnul: „Nu o voi pierde dacă voi găsi acolo treizeci".

31. Iar Avraam a spus: „De vreme ce pot să vorbesc Domnului: poate se vor găsi acolo douăzeci?" Şi i-a răspuns Domnul: „Nu o voi pierde din pricina celor douăzeci".

32. Avraam a spus: „Să nu te superi, Doamne, că încă îţi vorbesc; dacă se vor găsi acolo zece?" Şi i-a răspuns Domnul: „Nu o voi pierde din pricina celor zece".

33. Şi s-a dus Domnul, după ce a încetat de a-i mai vorbi lui Avraam, iar Avraam s-a întors acasă.

CAP. 19

Sodoma şi Gomora sînt distruse.

1. Cei doi îngeri au ajuns la Sodoma seara. Lot stătea lîngă poarta cetăţii. Văzîndu-i, Lot s-a ridicat să-i întîmpine şi li s-a închinat cu faţa pînă la pămînt.

2. Şi le-a spus: „Sluga domniilor voastre, vă poftesc în casa mea să poposiţi acolo şi să vă spălaţi picioarele; iar / mîine dimineaţă vă veţi

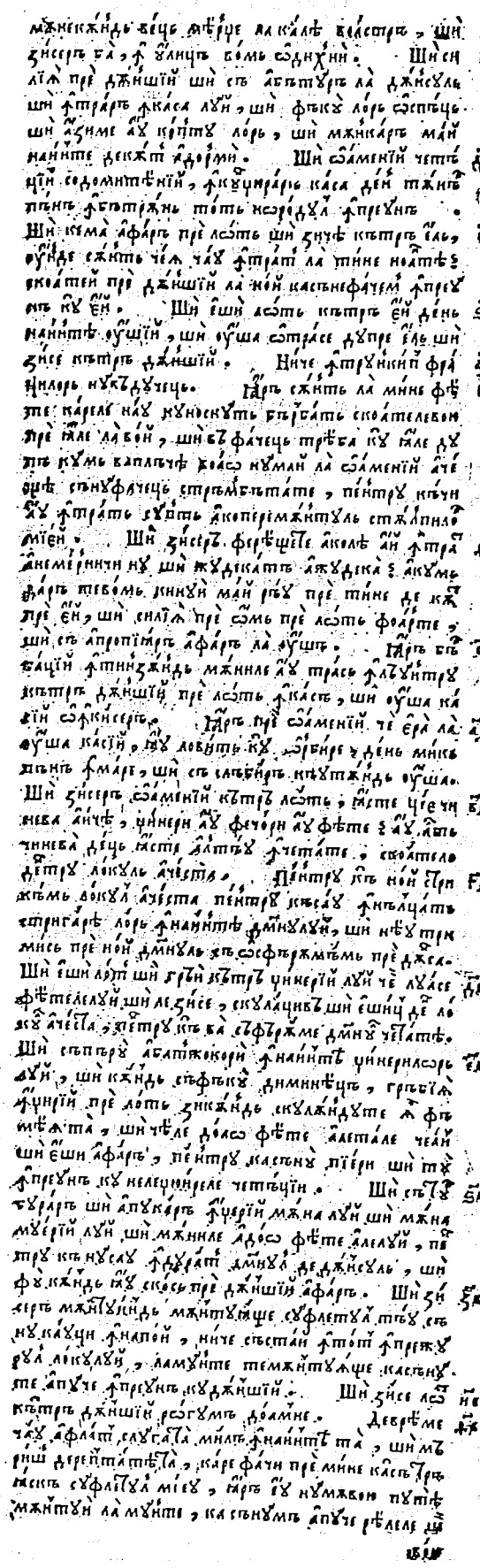

Pag. 12, col. II

ră : „Ba, în uliță vom odihni".

3. Și siliia pre dînșii și să abătură la dînsul și întrară în casa lui. Și făcu lor ospăț și azime au coptu lor ; și mîncară mai nainte decît a dormi.

4. Și oamenii cetății, sodomitênii, încungiurară casa den tînăr pănă în bătrîn, tot norodul împreună.

5. Și chema afară pre Lot și zicea cătră el : „Unde sînt ceia ce-au întrat la tine noaptea ? Soate-i pre dînșii la noi ca să ne facem împreună cu ei".

6. Și ieși Lot cătră ei dennaintea ușii, și ușa o trase dupre el

7[6]. și zise cătră dînșii : [7] „Nice într-un chip, fraților, nu vă duceț.

8. Iară sînt la mine fête carele n-au cunoscut bărbat ; scoate-le-voiu pre êle la voi și vă faceț treaba cu êle după cum va plăcea voao, numai la oamenii aceștia să nu faceț strîmbătate pentru căci au întrat supt acoperemîntul stîlpilor miei".

9. Și ziseră : „Ferește-te ! Acolea ai întrat a nemernici, nu și judecată a judeca ! Acum dară te vom chinui mai rău pre tine decît pre ei". Și siliia pre om, pre Lot, foarte și să apropiiară afară la ușă.

10. Iară bărbații, întinzînd mînile, au tras înlăuntru cătră dînșii pre Lot în casă, și ușa casii o închiseră.

11. Iară pre oamenii ce era la ușa casii i-au lovit cu orbire, den mic pănă în mare, și să slăbiră căutînd ușa.

12. Și ziseră oamenii cătră Lot : „Iaste ție cineva aicea gineri, au feciori au fête ? Au altcineva de-ț iaste al tău în cetate scoate-l dentru locul acesta !

13. Pentru că noi stricăm locul acesta pentru că s-au înălțat strigarea lor înaintea Domnului și ne-au trimis pre noi Domnul să o sfărîmăm pre dînsa".

14. Și ieși Lot și grăi cătră ginerii lui, ce-i luase fêtele lui, și le zise : „Sculați-vă și ieșiț den locul acesta pentru că va să fărîme Domnul cetatea". [15]. Și să păru a batjocori înaintea ginerilor lui.

15. Și cînd să făcu dimineață, grăbiia îngirii pre Lot, zicînd : „Sculîndu-te, ia-ț fămêia ta și cêle doao fête ale tale ce ai și ieși afară pentru ca să nu pieri și tu împreună cu nelegiuirele cetății".

16. Și să turburară. Și apucară îngerii mîna lui și mîna muierii lui și mînile a doo fête ale lui pentru că nu s-au îndurat Domnul de dînsul.

17[16]. Și fu cînd i-au scos pre dînșii afară, și ziseră : „Mîntuind mîntuiêște sufletul tău, să nu cauți înapoi, nice să stai în tot împrejurul locului : la munte te mîntuiêște ca să nu te apuce împreună cu dînșii !"

18. Și zise Lot cătră dînșii : „Rogu-mă, Doamne !

19. De vrême ce-au aflat sluga ta milă înaintea ta și măriș dereptatea ta, care faci pre mine ca să trăiască sufletul mieu, iară eu nu mă voiu putea mîntui la munte ca să nu mă apuce rêlele și/voiu muri.

mînecîndu, veţi mêrge la calea voastră". Şi dziseră : „Ba, ce în drum[1] vom poposi".

3. Şi-i siliia pre înşii şi să abătură la însul şi întrară în casa lui. Şi le fêce lor ospăţ şi azime le-au trimis lor ; şi au mîncat mainte de ce a dormi.

4. Şi oamenii cetăţii, sodomitênii, încungiurară casa den tînăr păn-în bătrîn, tot nărodul odată.

5. Şi chema afară pre Lot şi dzicea cătră el : „Unde sîntu ceia ce au întrat la tine noaptea ? Scoate-i pre înşii cătră noi pentru ca să ne culcăm cu ei.

6. Şi ieşi Lot cătră ei cătră denaintea uşii, şi uşea o trase după însul

7. şi dzise cătră înşii : „Nice într-un chip, fraţilor, nu vă ducceţi.

8. Iară sîntu la mine fête carele n-au cunoscut bărbat ; scoate-le-voi pre êle la voi şi vă tribuiţi cu êle după cum v-a plăcea voaă, numai la aceştia oameni să nu faaceţi strîmbătate pentru care lucrul au întrat la acoperemîntul stîlpilor miei".

9. Şi dzisără : „Ferêşte-te ! Acoleá ai întrat a fi prişleţ şi nu a giudeca giudeţ ! Deci acum vom chinui mai rău prê tine decît pre ei". Şi siliia pre om, pre Lot, foarte şi să apropiiară să surpe uşea.

10. Iară oamenii, întindzîndu mâinele, au tras înlontru pre Lot cătră înşii în casă, şi uşea casei o au închisu-o.

11. Iară pre oamenii carii era la uşea casei i-au lovit cu orbire, den mic păn-în mare, şi să surpară cercîndu uşea.

12. Şi dziseră oamenii cătră Lot : „Iaste cineva ţie aicea gineri au ficiori au fête ? Au altucineva de iaste al tău în cetate scoate-l dentru locul acesta !

13. Pentru că noi stricăm acesta loc pentru că s-au înnălţat strîgarea lor înnaintea Domnului şi ne-au trimis pre noi Domnul să o sfărîmăm pre însă".

14. Şi ieşi Lot şi grăi cătră ginerii lui, ce-i luasă fêtele lui, şi le dzise : „Sculaţi-vă şi ieşiţi dentru acesta loc că sfărîmă Domnul cetatea". [15] Şi să păru a batgiocuri înnaintea ginerilor lui.

15. Şi cîndu să fêce mînecate, sîrguia îngerii pre Lot, dzicîndu : „Sculîndu-te, ia fămêia ta şi cêle doao fête ale tale ce ai şi ieşi afară pentru ca nu şi tu să pieri înpreună cu fărălegile cetăţii".

16. Şi să spămîntară. Şi apucară îngerii mîna lui şi mîna muierii lui şi mâinele a doao fête a lui pentru că nu s-au îndurat Domnul de însul.

17[16]. Şi fu cîndu i-au scos pre înşi afară, şi dzisără : „Mîntuindu mîntuiêşte sufletul tău, să nu cauţi înnapoi, nice să stai în tot prenpregiurul : la munte te mîntuiêşte ca să nu te apuce înpreună !"

18. Şi dzise Lot cătră ei : „Rogu-mă, Doamne !

19. În vrême ce au aflat sluga ta milă înnaintea ta şi măriş dreptatea ta, care lucru faci pre mine ca să trăiască sufletul mieu, iară eu nu voi putea ca să mă mîntuiescu la munte ca să nu mă apuce rêlele şi/voi muri.

vet mêrge pre calea voastră". Iar ei ziseră : „Ba, vom mînea[1] pre drum".

3. Şi silindu-i se abătură la dînsul şi ⟨mers⟩[2]eră în casa lui. Şi le făcu ospăţ şi le puse înainte azime coapte ; şi mîncară mai nainte de dormire.

4. Bărbaţii cetă⟨ţii⟩[2] Sodómului încunjurară casa lui de la ⟨b⟩[2]ătrîn pân-la tînăr, tot norodul deodată.

5. ⟨Şi⟩[2] chemară pre Lot şi-i ziseră : „Unde sînt ⟨cei⟩[2] doi care au venit la tine noaptea ? Scoa⟨te-i⟩[2] . . . . . [2] oi să fim cu dînşii.

6. Iar Lot, ieşind . . . . . [2] uşi, încuie uşa după sine

7. şi zise : „⟨F⟩[2]raţilor, nici într-un chip să nu faceţ aceasta.

8. . . . . [2] fête care nu ştiu bărbat ; ce . . . . . [2] scoate la voi şi veţ face cu din⟨sele cum⟩[2] vă place numai bărbaţilor . . . . . [2] să nu le faceţ răotate căci au . . . . . [2] ⟨sub⟩[2] acoperemîntul casei mêle".

9. . . . . [2] ziseră : „Pasă de-acii ! Că tu ai venit să lăcuieşti la noi . . . . . [2] vom căzni mai rău decît pre aceia". Şi supăra pre Lot foarte şi se apropiiară să spargă uşa.

10. Iar oamenii, tinzîndu-ş mâinile, apucară pre Lot şi-l traseră înlăuntru la dînşii în casă şi încuiară uşa casei.

11. Iar bărbaţii cît era înaintea uşii casei orbiră toţ, den mic păn-la mare, şi periră cercînd uşa.

12. Şi ziseră bărbaţii aceia cătră Lot: „Sînt aici cineva ţie gineri, sau feciori, sau fête sau altcineva în cetate ? Scoate-i den locul acesta !

13. Că vom să pîrdem acest loc că se-au înălţat gîlceava lor înaintea lui Dumnezeu şi ne-au trimis Domnul să-i pîrdem".

14. Şi ieşi Lot şi spuse ginerilor lui şi, luîndu-ş fêtele, zise : „Sculaţ să ieşim den locul acesta că va să pîarză Domnul cetatea". Şi păru ginerilor lui că glumêşte cu dînşii.

15. Iară deaca se făcu dimineaţă, îndemna îngerii pre Lot, zicîndu-i : „Scoală şi-ţ ia muiêrea şi fêtele amîndoaoă care ai şi ieş să nu piei şi tu în fărădelêgea cetăţii".

16[15]. Şi se spămîntară. [16] Iară îngerii apucară pre dînsul de mînă, şi pre muiêrea lui de mînă şi fêtele lui de mînă, amîndoaoă, că nu se îndură de dînsul Domnul.

17. Şi fu deaca-i scoaseră afară, ziseră : „Mîntuind mîntuiêşte sufletul tău şi să nu caut îndărăt, nici să stai în tot hotarul acesta, ce în munte să te mîntuieşti ca să nu te cuprinză aceasta şi pre tine !"

18. Şi zise Lot cătră dînşii : „Rogu-te, Doamne !

19. Deaca vrême ce au aflat sluga ta milă înaintea ta şi ai mărit direptatea mea carea ai făcut mie ca să trăiască sufletul mieu, iar eu nu mă voiu putea mîntui la munte, cînd mă va ajunge răotatea, şi / voiu muri.

duce în drumul vostru mai departe". Şi ei au răspuns : „Nu, o să dormim afară".

3. Dar el a stăruit pe lîngă ei pînă s-au abătut la el şi i-au întrat în casă. Atunci lo-a pregătit cină şi le-a copt azime de au mîncat.

4. Înainte ca ei să meargă la culcare, iată că toţi locuitorii cetăţii, sodomiţii de la tînăr la bătrîn, au înconjurat casa.

5. L-au chemat afară pe Lot şi i-au spus : „Unde sînt bărbaţii care au intrat la tine aseară ? Scoate-i afară, ca să-i cunoaştem şi noi.

6. Lot a ieşit afară şi, trăgînd uşa după el,

7. le-a spus : „Nu, fraţilor, să nu faceţi vreun rău !

8. Am două fiice, care n-au cunoscut încă bărbat. Le voi scoate pe ele afară să faceţi cu ele ce veţi vrea, numai oaspeţilor acestora să nu le faceţi niciun rău, de vreme ce au intrat sub acoperământul casei mele".

9. Iar ei au spus : „Pleacă de aici ! Te-ai pripăşit la noi, un venetic, nu un judecător ! Ai să vezi tu ce o să-ţi facem !" Şi, îmbrîncindu-l pe Lot, au dat să spargă uşa.

10. Dar oaspeţii l-au apucat pe Lot, l-au tras înăuntru şi au încuiat uşa.

11. Iar pe oamenii care erau afară i-au lovit cu orbire, de la mic la mare, încît n-au mai nimerit uşa.

12. Şi i-au spus oaspeţii lui Lot : „Ai tu pe cineva aici, gineri, fii sau fiice ? Sau dacă ai pe altcineva în cetate, scoate-i din locul acesta !

13. Căci noi vom face să piară acest loc, pentru că strigătul locuitorilor a ajuns pînă la Domnul, iar Domnul ne-a trimis să nimicim cetatea".

14. Lot a ieşit şi a vorbit cu ginerii săi, soţii fiicelor sale, şi le-a spus : „Sculaţi-vă şi ieşiţi din locul acesta, căci Domnul va nimici cetatea". Dar ginerii au crezut că el face glume.

15. Cînd s-a făcut ziuă, îngerii l-au grăbit pe Lot, spunîndu-i : „Scoală-te şi ia-o pe femeia ta şi pe cele două fiice ale tale, pe care le ai, şi ieşi, ca să nu pieri şi tu din pricina nelegiuirilor cetăţii."

16. Dar el zăbovea. Atunci îngerii l-au luat de mînă pe Lot şi pe soţia sa şi pe cele două fiice ale sale fiindcă Domnul se îndurase de el.

17. Şi după ce i-au scos afară, i-au spus : „Fugi, şi scapă-ţi sufletul. Şi să nu priveşti înapoi şi nici să te opreşti pe cîmpie, ci fugi la munte ca nu cumva să pieri împreună cu ei !"

18. Dar Lot a spus : „Doamne, rogu-te !

19. De vreme ce sluga ta a aflat îndurare în faţa ta şi ţi-ai făcut mare milă cu mine ca să trăiască sufletul meu, eu nu voi putea fugi pînă în munţi, ca să nu mă ajungă năpasta şi/să nu mor.

Pag. 13, col. I

20. Iată, cetatea aceasta aproape ca să scap acoló, care iaste mică ; acoló mă voiu mîntui — nu iaste mică — şi va trăi sufletul mieu pentru tine".

21. Şi zise lui : „Iată m-am ciudit de faţa ta pre cuvîntul acesta pentru ca să nu surpe cetatea pentru care ai grăit.

22. Deci grăbêşte ca să scapi acoló pentru că nu voiu putea a face lucru până vei mêrge tu acoló". Derept acêea au numit numele cetăţii aceiia Sigór.

23. Soarele au ieşit pre pămînt şi Lot au întrat în Sigór.

24. Şi Domnul au ploat pre Sodóm şi pre Gomór iarbă pucioasă şi foc de la Domnul den ceriu.

25. Şi au surpat cetăţile acêstea. şi tot împrejurul, şi pre toţi cîţi lăcuia în cetăţi şi toate cîte răsar den pămînt.

26. Şi căută muiêrea lui îndărăt şi să făcu stîlpu de sare.

27. Şi mînecă Avraám demineaţa la locul unde sta înaintea Domnului.

28. Şi căută spre faţa Sodómului şi a Gomórului şi spre faţa pămîntului, de împrejurul locului, şi văzu şi iată să suia pară de foc den pămînt ca o văpaie de cuptoriu.

29. Şi fu dupre ce sfărîmă Domnul toate cetăţile de pe împrejur, îş aduse Dumnezău aminte de Avraám ; şi scoase pre Lot afară de în mijlocul surpării cînd surpă Domnul cetăţile întru care lăcuia Lot într-însele.

30. Şi ieşi Lot den Sigór şi şedea în munte, şi amîndoao fêtele lui cu dînsul, pentru că s-au temut a lăcui în Sigór ; şi lăcui în peşteră, el şi fêtele lui cu dînsul.

31. Şi zise cea mai bătrînă cătră cea mai tînără : „Părintele nostru iaste bătrîn şi nime nu iaste den pămînt carele să să împreune cu noi, după cum iaste obicêiul a tot pămîntul.

32. Vino dară să adapăm pre tatăl nostru cu vin şi să dormim cu dînsul şi să rădicăm den tatăl nostru sămînţă".

33. Şi adăpară pre tatăl lor cu vin în noaptea acêea. şi, întrînd înlăuntru, cea mai bătrînă au dormit cu tatăl ei în noaptea acêea ; şi nu ştiia cînd dormiia el şi cînd să scula.

34. Şi fu a doao zi, şi zise cea mai bătrînă cătră cea mai tînără : „Iată că am dormit ieri cu tatăl nostru ; să adăpăm pre dînsul cu vin şi întru această noapte şi, întrînd, te culcă tu cu el şi să rădicăm den tatăl nostru sămînţă".

35. Şi adăpară şi întru aceea noapte pre tatăl lor cu vin şi, întrînd înlăuntru, cea mai tînără dormi cu tatăl ei ; şi n-au ştiut cînd s-au culcat cu ea şi cînd s-au sculat.

36. Şi zămisliră amîndoao fêtele lui Lot den tatăl lor.

37. Şi născu cea mai mare fecior şi-i chemă numele lui, Moáv, zicînd „den tată-mieu". Acesta e tată moavitênilor până în zioa de astăzi.

38. Şi născu cea mai tînără fecior şi chemă numele lui, Amán, „fiu rudii mêle" zicînd. Acesta iaste tată amanitênilor până în zioa de astăzi.

20. Iată, cetaatea aceasta iaste aproape ca să scap acoló, carea iaste mică; acoló mă voi mîntui — nu iaste mică — şi va trăi sufletul mieu pentru tine".

21. Şi-i dzise lui: „Iată m-am ciudit de faţa ta pre cuvîntul acesta pentru ca să nu surpu cetatea pentru carea ai grăit.

22. Deci sîrguiêşte ca să scapi acoló pentru că nu voi putea să fac lucrul până vei mêrge tu acoló". Pentru acêea au numit numele cetăţii aceea Sigor.

23. Soarele au ieşit pre pămîntu şi Lot au întrat în Sigor.

24. Şi Domnul au ploat pre Sodom şi pre Gomor iarbă pucioasă şi foc de la Domnul den cer.

25. Şi au surpat cetăţile acêstea, şi tot prenpregiurul, şi pre toţi cîţi lăcuia în cetăţi, toate cîte răsar den pămîntu.

26. Şi căută muiêrea lui îndrăptu şi să fêce stîlpu de sare.

27. Şi să mînecă Avraam dimineaţa în locul unde sta înnaintea Domnului.

28. Şi căută pre faţa Sodómului şi Gomórului şi pre faţa pămîntului, prenpregiurul locului, şi vădzu şi iată să suia pară den pămîntu ca o văpaie de cuptor.

29. Şi fu după ce sfărîmă Domnul toate cetăţile prenpregiur, îş aduse aminte Dumnedzău de Avraam; şi scoase afară pre Lot den mijlocul surpării cîndu surpă Domnul cetăţile întru carele întru înse lăcuia Lot.

30. Şi ieşi Lot den Sigor şi şedea în munte, şi amîndoă fêtele lui cu însul, pentru că s-au temut să lăcuiască la Sigor; şi lăcui în peştere, el şi [2][3] fête a lui cu însul.

31. Şi dzise cea mai bătrînă către cea mai tînără: „Părintele nostru bătrîn iaste şi nime nu iaste den pămîntu carele să s(ă) înpreune cu noi, după cum iaste obicêiul a toată lumea.

32. Ia-mblă dară să adăpăm pre tatăl nostru vin şi să dormim cu însul şi să rădicăm den tatăl nostru sămînţă" [4].

33. Şi adăpară pre tatăl lor vin întru aceasta noapte şi, întrîndu înlontru, cea mai bătrînă au dormit cu tatăl ei întru acêea noapte; şi nu ştiia cîndu dormiia êl [5] şi cîndu să scula.

34. Şi fu a doao dzi, şi dzise cea mai bătrînă către cea mai tînără: „Iată că am dormit ieri cu tatăl nostru; să-l adăpăm pre însul vin şi întru aceasta noapte şi, întrîndu înlontru, te culcă cu el şi să rădicăm den tatăl nostru sămînţă".

35. Şi adăpară şi într-acêea noapte pre tatăl lor vin şi, întrîndu înlontru, cea mai tînără s-au culcat cu tatăl ei; şi n-au ştiut cîndu s-au culcat şi cîndu s-au sculat.

36. Şi zămislîră amîndoă fêtele lui Lot den tatăl lor.

37. Şi născu cea mai mare ficior şi-i puse numele lui Moav, dzicîndu „den tată-mieu". Acesta-i tată moaviţilor păn-în dzua de astădzi.

38. Şi născu cea mai tînără ficior şi-i puse numele lui Aman, „fiiu rudii mêle" dzicîndu. Acesta-i tată amanitênilor păn-în dzua de astădzi.

20. Iată, iaste cetate aproape în carea voiu fugi, şi acêea iaste mică; şi într-acêea mă voiu mîntui — ce nu iaste mică — ce va trăi sufletul mieu pentru tine".

21. Şi zise lui: „Iată m-am mai ciudit de faţa ta şi de cuvîntul acesta să nu piiaie cetatea pentru ce grăiş.

22. Deci grăbêşte să te mîntuieşti acoló că nu poci face până vei întra tu acoló". Pentr-acêea chiemă numele acelui loc Sigor.

23. Şi ieşi soarele pre pămînt, iar Lot întră în Sigor.

24. Şi Domnul plooă pre Sodom şi pre Gomor piiatră pucioasă şi foc arzător de la Domnul den cer.

25. Şi răsturnă cetăţile, şi tot hotarul, şi tot ce lăcuia în cetăţ, şi tot împrejurul şi tot ce răsăriia den pămînt.

26. Iar muiêrea lui căută îndărăt şi se făcu stîlp de sare.

27. Iar Avraam mînecînd de dimineaţă în locul unde sta înaintea Domnului.

28. Şi căută spre Sodom şi spre Gomor şi către faţa pămîntului hotarălor lor, şi iată văzu unde se suia [3] văpaie den pămînt ca un fum de cuptor.

29. Şi deaca răsturnă Domnul toate cetăţile şi hotarăle lor, îş aduse Dumnezeu aminte de Avraam şi slobozi Dumnezeu pre Lot den pămîntul răsturnării cînd răsturnă Domnul cetăţile în care lăcuia Lot.

30. Şi ieşi Lot den Sigor şi şădea în munte, şi fêtele lui amîndoaoă cu dînsul, că se temea să şază în Sigor; şi lăcui într-o peşteră, şi fêtele lui amîndoaoă cu dînsul.

31. Şi zise cea mai mare către cea mai mică: „Tată-nostru iaste bătrîn şi nu iaste nimini pre pămînt care să între la noi, după obicêiul a tot pămîntul.

32. Blăm dară să adăpăm [4] pre tată-nostru cu vin şi vom fi cu dînsul şi să rădicăm den tată-nostru sămînţie".

33. Şi adăpară [5] într-acea noapte pre tată-său cu vin şi, viind cea mai mare, fu într-acea noapte cu tată-său; iar el nu ştiu cînd fu cu dînsa, nici deaca se trezvi nu pricepu; şi se sculă.

34. Iar a doaoa zi, zise cea mai mare către cea mai mică: „Iată eu am fost ieri cu tată-nostru; ce să-l a[s]dăpăm [6] şi acum cu vin şi într-această noapte vei fi tu cu dînsul ca să rădicăm sămînţie den tată-nostru".

35. Şi-l adăpară [7] cu vin şi, întrînd cea mai tînără, fu cu tată-său; şi nu pricepu cînd fu cu dînsa nici deaca se trezvi; şi se sculă.

36. Şi îngrecară fêtele lui Lot amîndoaoă de la tată-său.

37. Şi născu cea mai mare fecior şi-i puse numele Moav, zicînd „Acesta iaste de la tată-mieu". Şi acela iaste tată moavitênilor şi până în zioa de astăzi.

38. Şi născu şi cea mai mică fecior şi-i puse numele Amman, zicînd „fiiul neamului mieu". Acesta iaste tată ammonitênilor păn-în zioa de astăzi.

20. Iată, este aproape o altă cetate, în care aş putea scăpa. Ea este mai mică, acolo va fi scăparea sufletului meu".

21. Iar Domnul i-a răspuns: „Ca să-ţi cinstesc faţa îţi voi împlini şi acest cuvînt şi nu voi pierde cetatea despre care ai vorbit.

22. Deci aleargă ca să scapi, căci nu voi putea face nimic pînă tu nu vei intra acolo". De aceea s-a şi numit cetatea aceea Ţoar.

23. Cînd soarele s-a ridicat deasupra pămîntului, a intrat Lot în Ţoar.

24. Atunci Domnul a slobozit asupra Sodomei şi Gomorei pucioasă şi foc de la el din cer.

25. Şi a nimicit Domnul cetăţile acestea şi toate împrejurimile lor, pe toţi ce locuiau în acele cetăţi şi tot ce răsărea din pămînt.

26. Însă soţia lui Lot a privit înapoi şi s-a făcut stîlp de sare.

27. Avraam s-a sculat dis-de-dimineaţă la locul unde stătuse de vorbă cu Domnul.

28. Şi-a îndreptat privirea spre Sodoma şi Gomora şi spre ţinutul din împrejurimile lor şi a văzut cum din pămînt se ridicau nouri de fum ca dintr-un cuptor.

29. Dar cînd Domnul a nimicit toate cetăţile din jur, şi-a adus aminte Dumnezeu de Avraam şi l-a scos pe Lot afară din prăpădul cu care surpase Domnul cetăţile unde locuise Lot.

30. Apoi a ieşit Lot din Ţoar şi s-a aşezat la munte, iar cele două fiice ale sale erau cu el, căci s-a temut să locuiască în Ţoar; şi s-a mutat într-o peşteră, el împreună cu cele două fiice ale sale.

31. Şi a spus fata cea mai mare către cea mai mică: „Tatăl nostru este bătrîn şi pe aproape nu este nici un bărbat cu care să ne însoţim, cum se face în toată lumea.

32. Haidem să-l îmbătăm pe tata cu vin şi să ne culcăm cu el şi astfel să avem şi noi urmaşi".

33. L-au îmbătat în acea noapte pe tatăl lor cu vin şi cea mai în vîrstă intrînd s-a culcat în noaptea aceea cu tatăl ei, iar el n-a simţit cînd ea s-a culcat şi cînd s-a sculat.

34. A doua zi a spus cea mai în vîrstă celei mai tinere: „Iată ieri m-am culcat cu tata; să-l îmbătăm cu vin şi în noaptea aceasta să intri şi tu să te culci cu el, ca să avem şi noi urmaşi".

35. I-au dat tatălui lor şi în acea noapte să bea vin, iar cea mai tînără a intrat şi s-a culcat cu tatăl ei; şi el n-a ştiut cînd ea s-a culcat şi cînd s-a sculat.

36. Şi amîndouă fetele lui Lot au rămas grele de la tatăl lor.

37. Aceea mai în vîrstă a născut un fiu şi l-a numit pe numele lui Moab, spunînd: „Este din tatăl meu". Acesta este părintele moabiţilor pînă în ziua de astăzi.

38. Aceea mai tînără a născut şi ea un fiu şi l-a numit pe numele lui Ben-Ammi, „fiul rudei mele". Acesta este părintele amoniţilor pînă în ziua de astăzi.

Pag. 13, col. II

CAP 20

1. Și purcesă de acoló Avraám la pămînt cătră amiázăzi și lăcui întru mijlocul Cadís și întru mijlocul Sur; și lăcui la Gheráris.

2. Și zise Avraám pentru Sárra, fămêia lui, cum: „Sor iaste mie", că să temu să zică: „Fămêie-m iaste", pentru ca să nu-l ucigă pre dînsul oamenii cetății pentru dînsa. Și tremise Avimeléh, împăratul gherarilor, ș-au luat pre Sárra.

3. Și întră Dumnezău cătră Avimeléh în somnu noaptea și zise lui: „Iată, tu mori pentru muiêrea carea ai luat și ea iaste împreunată cu bărbat".

4. Și Avimeléh nu s-au întins la dînsa și zise: „Doamne, limbă neștiind și dirept vei piêrde?

5. Au doară nu mi-au zis mie el cum: «Sor mie iaste»? Și ea mi-au zis mie: «Frate mie iaste»? Întru inimă curată și în dereptatea mînilor am făcut aceasta".

6. Și zise Dumnezău, în somnu: „Și eu am cunoscut cum cu inemă curată ai făcut aceasta și eu nu m-am îndurat de tine ca să nu greșești tu cătră mine; pentru aceasta nu te-am lăsat să te atingi de dînsa.

7. Iară acum dă îndărăt muiêrea omului, pentru căce proroc iaste și se va ruga pentru tine și vei trăi; iar de nu o vei da îndărăt, vei cunoaște cum tu vei muri și toate ale tale".

8. Și mînecă Avimeléh dimineața și chemă pre toate slugile lui și grăi toate cuvintele acêstea în urechile lor; și să temură toț oamenii foarte.

9. Și chemă Avimeléh pre Avraám și-i zise lui: „Ce ai făcut aceasta noao? Cîndai să nu fim greșit ceva cătră tine, pentru că ce ai adus preste mine și preste împărăția mea păcat mare? Faptul carele nime nu-l va face mi-ai făcut mie".

10. Și zise Avimeléh cătră Avraám: „Ce socotind ai făcut aceasta?".

11. Și zise Avraám: „Pentru că am zis cîndai nu iaste têmere de Dumnezău în locul acesta și pre mine mă vor omorî pentru fămêia mea.

12. Că și adevărat de pre tată sor îm iaste iară nu den mumă; și mi să făcu mie și fămêie.

13. Și fu cîndu m-au scos Dumnezău den casa tătîni-mieu și i-am zis ei: «Această direptate să faci asupra mea: în tot locul unde vom întra, acoló zi pentru mine cum: Frate-m iaste»".

14. Și luo Avimeléh 1000 de didrahme, oi și viței, slugi și slujnice și au dat lui Avraam; și-i dêde îndărăt pre Sárra, fămêia lui.

15. Și zise Avimeléh cătră Avraám: „Iată pămîntul înaintea ta, unde-ț va plăcea lăcuiêște".

16. Iară Sárrei zise: „Iată, am dat 1000 de didrahme fratelui tău; aceștia vor fi ție întru cinstea obrazului tău și a toate cîte-s cu tine, și tot adevărat grăiêște".

17. Și să rugă Avraám cătră Dumnezeu; și vindecă Dumnezeu pre Avimeléh, și pre fămêia lui și pre slujnicele lui; și năștea.

18. Pentru că, / închizînd închise Dumnezeu den-

CAP 20

1. Şi purcêse de acoló Avraam la pământu cătră amiazădzi şi lăcui întru mijlocul Cadis şi întru mijlocul Sur; şi să prisleşi la Gherará.

2. Şi dzise Avraam pentru Sárra, fămêia lui, cum: „Sor iaste mie", că să temú să dzică: „Fămêie-m iaste", pentru ca să nu-l ucigă pre însul oamenii cetăţii pentru însă. Şi trimise Aviméleh, împăratul gherarilor, şi au luat pre Sárra[1].

3. Şi întră Dumnedzău cătră Aviméleh în somnu noaptea şi-i dzise lui: „Iată, tu mori pentru muiêrea carea ai luatu-o şi ea iaste înpreunată cu bărbat".

4. Şi Aviméleh nu s-au atinsu de însă şi dzise: „Doamne, limbă neştiindu şi dreaptă vei piêrde?

5. Au doară nu mi-au dzis el cum: «Sor mie iaste»? Şi ea mi-au dzis mie: «Frate mie iaste»? Întru inimă curată şi în dreptaatea mînelor am făcut aceasta".

6. Şi dzise Dumnedzău, în somnu: „Şi eu am cunoscut cum cu inimă curată ai făcut aceasta şi eu nu m-am îndurat de tine pentru ca să nu greşeşti tu cătră mine; pentru aceasta nu te-am lăsat să te atingi de însă.

7. Iară acum[2] dă îndrăptu muiêrea omului pentru căce proroc iaste şi să va ruga pentru tine şi vei trăi; iară de nu o vei da îndrăptu, vei cunoaşte cum tu vei muri şi toate ale tale".

8. Şi să mînecă Aviméleh dimineaţa şi au chemat pre toate slugile lui şi grăi toate cuvintele acêstea în urechile lor; şi să temură toţi oamenii foarte.

9. Şi chemă Aviméleh pre Avraam şi-i dzise lui: „Ce ai făcut aceasta noaă? Cîndai să nu fim greşit ceva cătră tine, pentru că ce ai adus pre mine şi pre împărăţiia mea păcat mare? Faptu carele nimerile nu-l va face mi-ai făcut mie".

10. Şi dzise Aviméleh cătră Avraam: „Ce socotindu ai făcut aceasta"?

11. Şi dzise Avraam: „Pentru că am dzis cîndai nu iaste têmere de Dumnedzău întru acesta loc şi pre mine mă vor omorî pentru fămêia mea.

12. Şi adevărat, de pre tată soru-m iaste iară nu den maică; şi să fêce mie şi fămêie.

13. Şi fu cîndu m-au scos Dumnedzău den casa tătîne-mieu, şi i-am dzis ei: «Aceasta dreptaate să faci asupra mea în tot locul unde vom întra, acoló dzi pentru mine cum: Frate-m iaste»".

14. Şi luă Aviméleh 1000 de didrahmi[3], şi boi şi viţăi, slugi, slujnice şi au dat lui Avraám; şi-i dêde înnapoi pre Sárra, fămêia lui.

15. Şi dzise Aviméleh cătră Avraam: „Iată pământul înnaintea ta, unde-ţi va plăcea lăcuiêşte".

16. Iară Sárrii dzise: „Iată, am dat 1000 de didrahmi fratelui tău; aceştia vor fi ţie întru cinstea obradzului tău şi toate cîte-s cu tine şi tot adevărat grăiêşte".

17. Şi să rugă Avraam cătră Dumnedzău; şi vindecă Dumnedzău pre Aviméleh, şi pre fămêia lui şi pre slujnice; şi năştea.

18. Pentru că, închizîndu închise

CAP 20

1. Şi purcêse Avraam de acoleá la pământul despre amiázăzí şi lăcui între Caddis şi între Sur; şi se prinse de lăcaş la Gherar.

2. Şi zise Avraam pentru Sarra, muiêrea lui, cum iaste sor, că-i era frică să zică cum iaste muiêre, ca să nu-l ucigă oamenii cetăţii pentru dînsa. Şi trimise Avimeleh, împăratul gherărilor, şi luoă pre Sarra.

3. Şi întră Domnul noaptea în vis la Avimeleh şi-i zise: „Iată, tu vei să mori pentru această muiêre carea o ai luat, că aceasta iaste muiêre cu bărbat".

4. Şi nu se atinse Avimeleh de dînsa şi zise: „Doamne, neştiind limbă şi direpţ vei piêrde?

5. Singur mi-au zis: «Sor îm iaste», şi aceasta-m zise: «Frate-m iaste». Cu inimă curată şi cu mîna dereaptă am făcut aceasta".

6. Iar Domnul zise lui, în vis: „Şi eu ştiu că cu inimă curată ai făcut aceasta şi te-am cruţat să nu greşăşti cătră mine; drept acêea nu ţi-am dat să te atingi de dînsa.

7. Iar acum întoarce muiêrea bărbatului-ş că iaste proroc şi se roagă pentru tine şi vei trăi; iar de nu o vei întoárce, să ştii că vei muri şi tu şi tot ce iaste al tău".

8. Şi, sculîndu-se Avimeleh de dimineaţă, chiemă toate slugile sale şi spuse acêste cuvinte toate în urechile lor; şi se temură toţ oamenii foarte.

9. Şi chiemă Avimeleh pre Avraam şi-i zise: „Ce ai făcut noaoă aceasta? Au doară am greşit ţie ceva să pui pre mine şi pre împărăţiia mea păcat mare . . .[1] Care lucru nimin(i) nu l-ară fi făcut tu l-ai făcut mie".

10. Şi zise Avimeleh cătră [cătră] Avraam: „Ce ai gîndit de ai făcut aşa"?

11. Iar Avraam, răspunzînd, zise: „Zis-am dară de nu va fi frică de Dumnezeu în locul acesta, ce mă vor ucide pentru muiêrea mea.

12. Că cu dereptul, de tată-m iaste sor, iar de mumă nu-m iaste; şi o am luat mie muiêre.

13. Şi cînd m-au scos Dumnezeu den casa tătîne-mieu, eu am zis ei: «Această dereptate să faci mie: în toate locurile unde vom mêrge să zici: Frate-m iaste»".

14. Şi luoă Avimeleh 1000 de didrahme de argint, oi şi boi, slugi şi slujnice şi dêde lui Avraam; şi întoarse şi pre Sarra, muiêrea lui.

15. Şi zise Avimeleh cătră Avraam: „Iată pământul iaste înaintea ta, unde-ţ iaste voia lăcuiêşte".

16. Iară Sarrei zise: „Iată, am dat 1000 de didrahme frăţine-tău; aceştia să fie întru cinstea fêţei tale şi a tuturor cîte-s cu tine, şi tot direpţ grăiêşte".

17. Şi rugă Avraam pre Dumnezeu; şi vindecă Dumnezeu pre Avimeleh, şi pre muiêrea lui şi pre slujnice; [18] şi începură a naşte.

18. Că, încuind încuié Domnul tot

CAP. 20

Avraam la Abimelec.

1. Apoi a plecat Avraam de acolo spre ţinutul din miazăzi, s-a aşezat între Cadeş şi Sur şi a locuit un timp în Gherara.

2. Şi a spus Avraam despre Sara, soţia lui: „Mi-e soră", căci s-a temut să spună: „Este soţia mea", ca nu cumva să-l ucidă locuitorii acelei cetăţi din pricina ei. Abimelec, regele Gherarei, a trimis şi a luat-o pe Sara.

3. Dar noaptea în vis a venit Dumnezeu la Abimelec şi i-a spus: „Iată tu ai să mori pentru femeia pe care ai luat-o, căci ea are bărbat".

4. Dar Abimelec nu se atinsese de ea şi i-a spus: „Doamne, oare vei pierde un neam nevinovat şi drept?

5. Oare nu mi-a spus el: «Mi-e soră», iar ea mi-a spus: «Mi-e frate?» Cu inimă curată şi cu mîini neprihănite am făcut aceasta".

6. Şi Dumnezeu i-a spus lui în vis: „Eu ştiu că ai făcut aceasta cu inimă curată şi m-am îndurat de tine să nu greşeşti în faţa mea; de aceea nu te-am lăsat să te atingi de ea.

7. Acum dă înapoi femeia bărbatului ei, căci este prooroc şi se va ruga pentru tine ca să trăieşti; de nu o vei da înapoi, să ştii că vei muri şi tu şi toţi ai tăi".

8. Abimelec s-a sculat dis-de-dimineaţă şi şi-a chemat toţi curtenii şi le-a povestit toate acestea. Iar curtenii s-au înspăimîntat foarte.

9. Apoi l-a chemat Abimelec pe Avraam şi i-a spus: „De ce mi-ai făcut aceasta? Cu ce am greşit faţă de tine, de ai adus asupra mea şi asupra împărăţiei mele acest păcat atît de mare? Mi-ai făcut un lucru pe care nimeni nu l-ar face."

10. Şi i-a mai spus Abimelec lui Avraam: „Ce ai gîndit de ai făcut aceasta?"

11. Şi i-a răspuns Avraam: „Am socotit că în acest loc lipseşte frica de Dumnezeu şi că mă vor ucide din pricina femeii mele.

12. Dar este adevărat, ea îmi este soră după tată, dar nu şi după mamă, iar acum mi-a devenit soţie.

13. După ce Dumnezeu m-a scos din casa tatălui meu, i-am spus ei: «Fă-mi această înlesnire şi în tot locul unde vom merge să spui despre mine: Îmi este frate»".

14. Atunci a luat Abimelec o mie de sicli de argint, oi şi viţei, slugi şi slujnice şi le-a dăruit lui Avraam; i-a dat-o înapoi şi pe Sara, soţia lui.

15. Şi i-a spus Abimelec lui Avraam: „Iată ţinutul dinaintea ta, alege-ţi locul care-ţi va place!"

16. Iar Sarei i-a spus: „Iată, i-am dat fratelui tău o mie de sicli de argint ca semn şi dovadă pentru toţi ai tăi că eşti nevinovată!"

17. Şi s-a rugat Avraam lui Dumnezeu şi a vindecat Dumnezeu pe Abimelec, pe femeia lui şi pe slujnicele lui şi ele au născut.

18. Căci Domnul făcuse ca toată casa

Дї

Pag. 14, col. I

ѳкнзѣндь ѳкнсе дмнзе҃х, денафа́рѣ тоѵ́ зго хѵ́ ѳтрѵ́ каса́лхѵ̆ а҃вимелеѯ҃ь, пе́нтрѵ́ са́рра ѳ҃ф мѣ҃ лхѵ̆ а҃враа́мь.

К А П К҃А

1 Ши дмнхѵ́ сокоти́ пре са́рра дхпъ кѵ́м зи́
2 се, ши фъкѵ́ дмнхѵ́ са́ррей дхпъ кѵ́м
грѣи́. Ши зъмисли́ндь нъскѵ́ са́рра
лхѵ̆ а҃враа́м фечо́рь ла ѣтрънѣце, ла
крѣмѣ́ дхпъ кѵ́м ѵ́ѕ грѣи́тлхѵ̆ дмнх҃.
3 Ши нѵ́мѝ а҃враа́м нѵ́меле фечо́рлхѵ̆ сѵ́ чесла́ѵ
нъскѵ́тлхѵ̆, ка́реле ѵ́ѕ нъскѵ́тлхѵ̆ са́рра, ѓсла́.
4 Ши сѣреѯ҃ѵ́ а҃враа́м пе ѓсла́ѵ ѳна о҃пта зи, дх
5 пъ кѵ́м ѵ́ѕ порѵ́нѵ́нить лхѵ̆ дмнзе҃х. А҃враа́м
ѣра де҃ р҃, де а҃нн кжндь нса́ѵ нъскѵ́т лхѵ̆ ѓсла́ѵ
6 фїѵ́лхѵ̆. Ши зисе са́рра рѣсь мїа́ѵ фъкѵ́тъ
дмнх҃, пе́трѵ́ къчи́не ба́хѵ̆зи, сѣбабѵкѵра́ ѳпр҃
7 ѵ́нъ кѵ́мине. Ши зисе чи́не ба повести́ лхѵ̆
а҃враа́м къ а҃пацѣкъ прѵ́нкѵ́ са́рра ? пе́нтрѵ́ къ а҃м
8 нъскѵ́т фечо́рь ла ѣтржнѣцнле мѣ҃ле. Ши кре
скѵ́ копи́лхѵ̆ ши съ ѳцъ́ркъ, ши фъкѵ́ а҃враа́мь
сосъпѣцѵ́ ма́ре ѳ҃зїса́ре са́ѵ ѳцърка́тъ фїнсъ
9 ѓсла́ѵ. Ши вѣзѣндь са́рра пре фечо́рѵ́ а҃га
рей е҃гѵптинѣнїй, ка́реле съ нъскѵ́се лхѵ̆ а҃враа́м,
10 тѵкѣндѵ́се кѵ́ исла́ѵ фечо́рѵ́ е҃н. Ши зисе
лхѵ̆ а҃враа́м гонѣще пре а҃тѣ́ста слѵ́жницъ ши пре
фечо́рѵ́ е҃н, пе́нтрѵ́ нъкѵ́ѕа мощенї фечо́рѵ́ слѵ́
11 жницѣй кѵ́ фечо́рѵ́ мїе́ѵ ѓсла́ѵ. Ши фо́арте
грѣ́ѵ се пърѵ́ кѵ́ѣжнтѵ́ѕ ѳ҃наннтъ лхѵ̆ а҃враа́м,
12 пе́трѵ́ фечо́рѵ́ съѵ́ ѓсманль. Ши зисе дмн
зѣѵ́ лхѵ̆ а҃враа́мь, нѵ́ѳ҃ѣ ѳ҃наннтъ та грѣ́ѵ пе́нтр҃
копи́лхѵ̆ ши пе́нтрѵ́ слѵ́жницѣ, тоа́ле кжте ваѕи
че цѣе са́рра а҃скѵ́лтъ глаѕхѵ̆ е҃й, пе́нтрѵ́ къ ѳ҃
13 трѵ́ ѓсла́ѵ себакема́ цѣе семи́нцѣе. Ѳ҃ръ ши
пе фечо́рѵ́ слѵ́жнитѣй а҃ѵѣщѣ, ѳ҃трѵ́лнѣ ма́ре
ѳ҃лбоѵ ѳ҃ѵе пре дже́хѵ̆, пе́нтрѵ́ къ семи́нцѣа
14 та ѣ҃сте. Ши съкѵ́лъ а҃враа́м димине́цѣа
ши лѵ́ѕъ пѵ́ине ши оѵ́ѣ҃ѳ҃оале де а҃пъ, ши дѣде а
гарей шїй пѵ́се пре оѵ́мѣръ ши копи́лхѵ̆, ши о҃го
нѝ пре дже́хѵ̆, ши мергѵ́ндь рътъцѣ́ пре́ѣ пѵ́
15 стїе, спре ѳ҃нтѵ́ѧма жѵртѵмѵ́нтѵлхѵ̆. Ши съ
ѳ҃трѵ́ши а҃па деѣ҃ ѳ҃оале ши лепъдѣ копи́лхѵ̆ съ҃т
16 оѵ́нь бра́дь. Ши мергѵ́ндь а҃ѵшезѵ́т ѳ҃трѣ҃ѧ
малхѵ̆ депа́рте, каѕ проѵ́шѣ де а҃рк, пе́нтрѵ́
къ зисе нѵ́боѵ вѣдь моа́рѣ копи́лхѵ̆ мїе́ѵ, ши
шезѣ ѳ҃потрѵ́ѵнѣ дедепа́рте, ши стригѵ́ндь ко
17 пи́лхѵ̆ плѧ́нсе. Ши а҃скѵ́лтъ дмнзе҃х глаѕ
копи́лхѵ̆ѵи, деѣ҃ лоѵ́кѵ́ оѵ́ѣнде е҃ра, ши стригъ ѳ҃
ѵерхѵ́ лхѵ̆ дмнзе҃х пре а҃гар деѣ҃ черь, ши зисе ѣ҃
честе а҃гар ? нѵ́ѣ҃ тѣ҃ме, пе́нтрѵ́ къ лхѵ̆ лѵ́ѕъ
дмнзе҃х глаѕхѵ̆ копи́лхѵ̆ѵи тѣ҃ѵ, деѣ҃ лоѵ́кѵ́ оѵ́ѣ҃
18 де҃сте. Сколалъте ши ѯ҃ копи́лхѵ̆ ши ѵи́не
кѵ́мѯ҃на та пре дже́хѵ̆, пе́нтрѵ́ къ ѳ҃нмѣ҃ъ ма
ре́ѣ҃ою ѳ҃ѵе пре дже́хѵ̆. Ши деши́нсе дмнзе҃
19 о҃кїй е҃й ши вѣзѵ́ ѳ҃ѵнтѣ́нъ де а҃пѣ҃ѕїе ши мѣ҃р
се де оѵ́мплѵ́ ѳ҃оалеле де а҃пѣ҃, ши адѣ҃ъ копи
20 хѵ̆ль. Ши е҃ра дмнзѣѵ́ кѵ́ копи́лхѵ̆, ши кре
скѵ́ ши лъкѵ́й ѳ҃пѵ́стїе, ши съ ѳ҃ѣ҃ѕкѵ́ а҃рка́ш.
21 Ши лъкѵ́й ѳ҃пѵ́стїнѣ лхѵ̆ фара́нь, шїй лѵ́ѕѵ́ лѵ́
мѣ҃ъсѣ мѵ́ѣ҃ре дй пѣмѧ́нтѣлѣ е҃гѵпетѵ́лхѵ̆

afară tot zgăul întru casa lui Avimeléh pentru Sárra, fămêia lui Avraám.

CAP 21

1. Şi Domnul socoti pre Sárra după cum zise şi făcu Domnul Sárrei după cum grăi.

2. Şi, zămislind, născu Sárra lui Avraám fecior la bătrînêţe, la vrêmea după cum i-au grăit lui Domnul.

3. Şi numi Avraám numele feciorului său, ce i s-au născut lui, carele i-au născut lui Sárra, Isáac.

4. Şi obrezui Avraám pe Isáac în a opta zi, după cum i-au poruncit lui Dumnezeu.

5. Avraám era de 100 de ani cînd i s-au născut lui Isáac, fiiul lui.

6. Şi zise Sárra : „Rîs mi-au făcut Domnul, pentru că cine va auzi să va bucura împreună cu mine“.

7. Şi zise : „Cine va povesti lui Avraám că apleacă pruncul Sárra ? Pentru că am născut fecior la bătrînêţile mêle“.

8. Şi crescu copilul şi să înţărcă ; şi făcu Avraám ospăţu mare în zioa care s-au înţărcat fiiu-său Isáac.

9. Şi văzînd Sárra pre feciorul Agárei, eghiptinênii, carele să născuse lui Avraám, jucîndu-se cu Isáac, feciorul ei,

10. şi zise lui Avraám : „Gonêşte pre această slujnică şi pre feciorul ei pentru că nu va moşteni feciorul slujnicii cu feciorul mieu Isáac“.

11. Şi foarte greu se păru cuvîntul înaintea lui Avraám pentru feciorul său Ismaíl.

12. Şi zise Dumnezău lui Avraám : „Nu fie înaintea ta greu pentru copil şi pentru slujnică ; toate cîte va zice ţie Sárra ascultă glasul ei pentru că întru Isáac se va chema ţie seminţie.

13. Iară şi pe feciorul slujnicii aceştiia întru limbă mare îl voiu face pre dînsul pentru că seminţiia ta iaste“.

14. Şi să sculă Avraám dimineaţa şi luo pîine şi un foale de apă şi dêde Agárei, şi-i puse pre umăr şi copilul şi o goni pre dînsa ; şi mergînd, rătăciia pren pustie, spre Fîntîna Jurămîntului.

15. Şi să fîrşi apa den foale şi lepădă copilul supt un brad.

16. Şi, mergînd, au şezut în preajma lui, departe ca o proşcă de arcu pentru că zise : „Nu voiu vedea moartea copilului mieu“. Şi şezu împotrivă dedeparte ; şi strigînd copilul, plînse.

17. Şi ascultă Dumnezeu glasul copilului den locul unde era ; şi strigă îngerul lui Dumnezeu, pre Agár, den ceriu şi zise ei : „Ce iaste, Agár ? Nu te tême pentru că au auzit Dumnezeu glasul copilului tău den locul unde iaste.

18. Scoală-te şi ia copilul şi-l ţine cu mîna ta pre dînsul pentru că în limbă mare voiu face pre dînsul“.

19. Şi deschise Dumnezeu ochii ei şi văzu fîntînă de apă vie ; şi mêrse de umplu foalele de apă şi adăpă copilul.

20. Şi era Dumnezău cu copilul ; şi crescu şi lăcui în pustie şi să făcu arcaş.

21. Şi lăcui în pustiul lui Farán ; şi-i luo lui mumă-sa muiêre din pămîntul Eghipetului.

Dumnedzău dennafară tot zgăul întru casa lui Aviméleh pentru Sarrá, fămêia lui Avraam.

CAP 21

1. Şi Domnul socoti pre Sarrá după cum dzise şi făcu Domnul Sárrei după cum grăi.

2. Şi, zemislindu, născu Sárra lui Avraam ficior la bătrînêţe, la vrêmea după cum au grăit lui Dumnedzău.

3. Şi numi Avráam numele ficiorului său, ce i s-au născut lui, carele l-au născut lui Sárra, Isáac.

4. Şi obrezui Avraam pre Isaac înn a opta dzi, după cum i-au porăncit lui Dumnedzău.

5. Avraam era de 100 ai cîndu i s-au născut lui Isáac, ficiorul lui.

6. Şi dzise Sarra: „Rîs mi-au făcut Domnul, pentru căce cine va audzi să va bucura înpreună cu mine".

7. Şi dzise: „Cine va povesti lui Avraam cum apleacă pruncu Sarra? Pentru că am născut ficior la bătrînêţele mêle".

8. Şi crescu copilul şi să înţărcă; şi făcu Avraam ospăţ mare întru dzua acêea ce s-au înţărcat Isaac, ficiorul lui.

9. Şi vădzîndu Sárra pre ficiorul Agárii, eghiptenênii, carele să născusă cu Avraam, jucîndu cu Isaac, ficiorul ei,

10. şi dzise lui Avraam: „Gonêşte pre această slujnică şi pre ficiorul ei pentru că nu va moşteni ficiorul slujnicii cu ficiorul mieu Isáac".

11. Şi foarte greu să păru cuvîntul acesta înnaintea lui Avraam pentru ficiorul lui, Ismail.

12. Şi dzise Dumnedzău cătră Avraam: „Nu fie înnaintea ta greu pentru copil şi pentru slujnică; toate cîte va face Sárra ascultă glasul ei pentru că întru Isaac să va chema ţie sămînţie.

13. Şi pre ficiorul slujnicii aceştiia întru limbă mare îl voi face pre însul pentru că seminţiia ta iaste".

14. Şi să sculă Avraam dimineaţă şi luă păine şi un burduh de apă şi dêde Agarăi, şi-i puse pre umăr şi copilul şi o goni pre însă; şi mergîndu, rătăciia pren pustiiu, spre Fîntîna Giurămîntului.

15. Şi să sfîrşi apa den foale şi lepădă copilul suptu un brad.

16. Şi, mergîndu, au şedzut în preajma lui, dedeparte ca o proşcă de arcu pentru că dzise: „Nu voi vedea moartea copilului mieu". Şi şedzu înpotrivă dedeparte; şi strîgă copilul şi plînse.

17. Şi ascultă Dumnedzău glasul copilului den locul unde era; şi strigă îngerul lui Dumnedzău, pre Agar, den cer şi-i dzise ei: „Ce iaste, Agar? Nu te tême, pentru că au audzit Domnul[1] glasul copilului tău den locul carele iaste.

18. Scoală-te şi ia copilul şi-l ţinè cu mîna ta pre însul pentru că întru limbă mare voi face pre însu".

19. Şi deşchise Dumnedzău ochii ei şi vădzu fîntînă de apă vie; şi mêrse şi împlu foalele de apă şi adăpă copilul.

20. Şi era Dumnedzău cu copilul; şi crescu şi lăcui în pustiiu şi să făcu arcaş.

21. Şi lăcui în pustiiul Faran; şi-i luă lui maică-sa muiêre den pămîntul Eghiptului./

zgăul dennafară în casa lui Avimeleh pentru Sarra, muiêrea lui Avraam.

CAP 21

1. Şi cercetă Domnul pre Sarra, cum zisêse, şi făcu Domnul Sarrei cum grăise.

2. Şi îngrecă Sarra şi născu lui Avraam fiiu în bătrînêţele sale, în vrêmea cum grăise lui Domnul.

3. Şi puse Avraam numele fiiu-său, căruia i-l născuse Sarra, Isaac.

4. Şi obrezui Avraam pre Isaac a opta zi, cum poruncise lui Dumnezeu.

5. Şi era Avraam de 100 de ani cînd se născu lui fiiu-său, Isaac.

6. Şi zise Sarra: „Bucurie au făcut mie Domnul, că oricine va auzi se va bucura depreună cu mine".

7. Şi zise: „Cine va spune lui Avraam că am născut fiiu la bătrînêţe şi Sarra apleacă cocon"?

8. Şi crescu coconul şi-l înţărcă; şi făcu Avraam ospăţ mare în zioa cêe ce înţărcă pre fiiu-său Isaac.

9. Şi văzînd Sarra pre feciorul slujnicii, eghiptênînei, care se născuse cu Avraam, jucîndu-se cu Isaac, feciorul ei,

10[9]. zise lui Avraam: [10] „Gonêşte slujnica aceasta cu feciorul ei că nu va moşteni feciorul slujnicii cu fiiu-mieu Isaac".

11. Şi foarte se păru cu greu cuvîntul acesta înaintea lui Avraam pentru fiiu-său Izmail.

12. Şi zise Dumnezeu cătră Avraam: „Să nu-ţ fie cu greu cuvîntul acesta înaintea ochilor tăi pentru copil şi pentru slujnică; toate cîte ţi-au zis Sarra ascultă cuvîntul ei, că în Isaac se va chiema ţie seminţiia.

13. Iară pre feciorul slujnicii aceştiia îl voiu face de va fi o limbă mare, că sămînţiia ta iaste".

14. Şi, sculîndu-se Avraam dimineaţa, luoă păine şi un foale cu apă şi dêde Agárei, şi puse copilul în circă şi o goni; iară ea, ducîndu-se, rătăci în pustie, la Fîntîna Jurămîntului.

15. Şi sfîrşindu-se apa den foale, lepădă copilul supt un brad.

16. Şi, mergînd, şăzu împotriva lui atîta de departe cît ar fi proşcă de o săgeată şi zise: „Să nu văz moartea copilaşului mieu". Şi şăzu împotrivă departe; şi plîngea copilul şi se văieta.

17. Şi auzi Dumnezeu glasul copilului den locul care era; şi strigă îngerul Domnului den cer pre Agára şi-i zise: „Ce iaste Agar? Nu te tême, auzit-au Dumnezeu glasul copilaşului de unde iaste.

18. Scoală şi ia copilul şi-l ţine de mînă că-l voiu face o limbă mare".

19. Şi dăşchise Dumnezeu ochii ei şi văzu fîntînă de apă vie; şi, mergînd, umplu foalele de apă şi adăpă copilul.

20. Şi era Dumnezeu cu copilul; şi crescu şi se sălăşui în pustie şi fu vînător cu săgeata.

21. Şi lăcui în pustiia Tharan; şi-i aduse mumă-sa muiêre den Eghipet./

lui Abimelec să fie stearpă, din pricina Sarei, femeia lui Avraam.

CAP. 21

Naşterea lui Isaac

1. Şi Domnul n-a uitat-o pe Sara, şi i-a dăruit ei după făgăduinţă.

2. Şi, zămislind, i-a născut Sara lui Avraam un fiu la bătrîneţe, la vremea arătată de Domnul.

3. Şi a pus Avraam fiului său, care i se născuse, acela pe care i-l născuse Sara, numele Isaac.

4. Şi Avraam a tăiat împrejur pe Isaac în ziua a opta, cum îi poruncise Dumnezeu.

5. Avraam era de o sută de ani cînd i s-a născut Isaac, fiul său.

6. Şi Sara a spus: „Domnul m-a învăţat din nou ce e rîsul. Căci oricine va auzi aceasta, va rîde bucurîndu-se cu mine."

7. Şi ea a adăugat: „Cine i-ar fi spus lui Avraam, că Sara va alăpta un prunc? Totuşi i-am născut un fiu la bătrîneţe."

8. Copilul a crescut şi a fost înţărcat, iar Avraam a făcut un ospăţ mare în ziua în care fiul său Isaac a fost înţărcat.

9. Văzînd Sara că fiul lui Agar, egipteanca, pe care aceasta îl născuse lui Avraam, rîde de Isaac, fiul ei,

10. i-a spus lui Avraam: „Alungă pe slujnica aceasta şi pe fiul ei, să nu te moştenească fiul ei împreună cu fiul meu Isaac"

11. Pe Avraam l-a durut această vorbă despre fiul său Ismael.

12. Şi i-a spus Dumnezeu lui Avraam: „Să nu te mîhnească vorba despre fiul tău şi despre slujnica ta. Toate cîte ţi le va spune Sara ascultă glasul ei, căci numai cei din Isaac se vor numi urmaşii tăi.

13. Dar pe acest fiu al slujnicii îl voi înălţa într-un mare neam, căci şi el e din seminţia ta".

14. Avraam s-a trezit dis-de-dimineaţă, a luat pîine şi un burduf cu apă şi le-a dat slujnicii, apoi, punîndu-i pe umeri şi copilul, a alungat-o. Plecînd însă Agar a rătăcit pe lîngă Beerşeba, prin pustie.

15. Cînd s-a sfîrşit apa din burduf, a pus copilul sub un copac.

16. Şi, plecînd, s-a aşezat în preajma lui, departe ca la o bătaie de arc, căci a spus: „Nu vreau să văd moartea copilului meu". Şi şezînd acolo, s-a văietat şi a plîns.

17. Dumnezeu a auzit glasul copilului din locul unde era şi îngerul lui Dumnezeu a strigat-o din cer pe Agar şi i-a spus: „Ce este Agar? Nu te teme! Căci Dumnezeu a auzit glasul copilului tău din locul unde este.

18. Scoală şi ia copilul şi ţine-l de mînă căci pe urmaşii lui îi voi înălţa într-un neam mare".

19. Şi Dumnezeu i-a deschis ei ochii şi ea a văzut o fîntînă cu apă; a mers şi a umplut burduful şi i-a dat copilului să bea.

20. Şi a ţinut Dumnezeu cu copilul şi acesta a crescut, a locuit în pustie şi s-a făcut vînător cu arcul.

21. Şi s-a aşezat în deşertul Faran, iar mamă-sa i-a luat o soţie din ţara Egiptului./

Pag. 14, col. II

Шн фкъ ѧтрѧчѣ врѣме шн зисе ѧвимелеѯ шн ѯхозаѳ, карele ѧ луат пре норъса, шн филоо вонводѫ пътерїй луй, кѣрѣ ѧвраам зикѫндъ дмнзу ѣкътине, ѧтръ тоате кѫте фачи.

Дѣчи акум кътъмн пре дмнзу кѫм нъмбей фа ве стрѫмбътате, нице семинцїй мѣле, нице нъмелуй меу, че дупъ дерептатea карe ам făкут cu тine, vei face cu mine şi pământului întru carele te-ai sălăşluit într-însul".

Шн зисе ѧвраам ѣу мъкъръ.

Шн мъстръ ѧвраам пре ѧвимелеѯ, пентру фънтънile апен, че ѧу луат слъжиле луй ѧвимелеѯ.

Шн зисе луй ѧвимелеѯ нămъщуте чине ѧфкъ цїе лукрул ачеста ничетъ меан спусе ниче еу ѧзкът фъръ мъмай астъзи.

Шн луѫ ѧвраам оі шн вицеи, шн дъде луй ѧвимелеѯ, шн ѧу пусе ămândoi făgăduinţă.

Шн ѧу пусе ѧвраам, 7, мїелушице десин сингуре.

Шн зисе ѧвимелеѯ кътръ ѧвраам, че сънт челе, 7, мїелушице але сълоо ачестора каре леи пусе сингуре.

Шн зисе ѧвраам пентру къ ачесте, 7, мїелушице вей луа деламине ка съмфие демътрїе къ еу ăм сăпат ачастъ фънтъне.

Пентру ачея ѧу нумит нумеле локулуй ачелуя, фънтъна журъмънтулуй, къ ăколо ѧу журат ămândoi.

Шн токмиръ ămândoi фъгъдуире ла пре, ла фънтъна журъмънтулуй, шн съ скъла ѧвимелеѯ шн сохозаѳ чеънъ пре норъса шн филоѯ вонводѫ пътерей луй, шн съ ѧторсе ла пъмънтуль филистїнилор.

Шн рѣсъди ѧвраам царне ла фънтъна журъмънтулуй, ш ѧукемаѳ ăколо пенумеле дмнзу вѣчнеу.

Шн сълъшлуй ѧвраам ѧтръ пъмънтуль филистїнилор зиле мулте.

К Ѧ П КВ

Ши фкъ дупъ кувинтеле ачестеа, дмнзу испитї пре ѧвраам, шн зисе луй, ѧврааме, ѧврааме, шн зисе ăтъ еу.

Шн зисе ѯ пре фїуль тъу чель юнїт, пре ісаак, пре чеа че ай юнїт, шн пасе лапъмънтуль чел налт, шнфъ пре дзеу ăколо жъртфъ, пре унуя дентру мунци, карелец воіу зиче цїе.

Шн скулъндусе ѧвраам, дименеца ѧш ѧсъмъри мъгарюль сеу, шн луѫ кудзн еуль доуа слуджи, шн пре ісаак фечорул луй, шн тъиндѫ лемне пентру жъртфъ, скулъндусе, мерсе, шн вени ăлокуя оунде зисе луй дмнзу, ѧтреа зи.

Шн кътънд ѧвраам ку окїй, възу локуя департе.

Шн зисе ѧвраам слуджиле сале, шъдецї аічь ку мъгарюль татъ еу шн копилашу вом мерце пънъ ачї, шн ынкинъчне дзеу некум ѧторърце лабон.

Шн луѫ ѧвраам лемнеле жъртфей, шн лепусе пре ісаак фечорул луй, шн луѫ ămână фокюя шн куцитул шн съ дусъра ămândoi денпреунъ.

Шн зисе ісаак къ тръ ѧвраам татъ лу, татъ, шн е зу челе фїе мїеу ѣ тъ фокюя шн лемнеле оунде есте оая жъртфей.

Шн зисе ѧвраам, дмнзу ѧуведе ел луй оая пентру жъртфъ фїуль мїеу, шн мер

22. Şi fu într-acêea vrême şi zise Avimeléh şi Ohozáth, carele au luat pre noru-sa, şi Filoh, voivodul puterii lui, către Avraám, zicînd: „Dumnezeu e cu tine întru toate cîte faci.

23. Deci acum jură-mi pre Dumnezeu cum nu-m vei face strîmbătate, nice seminţii mêle, nice numelui mieu, ce, după dereptatea carea am făcut cu tine, vei face cu mine şi pământului întru carele te-ai sălăşluit într-însul".

24. Şi zise Avraám: „Eu mă jur".

25. Şi mustră Avraám pre Avimeléh pentru fîntînile apei ce au luat slugile lui Avimeleh.

26. Şi zise lui Avimeléh: „N-am ştiut cine au făcut ţie lucrul acesta. Nice tu mi-ai spus, nice eu am auzit fără numai astăzi".

27. Şi luo Avraam oi şi viţei şi dêde lui Avimeléh; şi au pus amîndoi făgăduinţă.

28. Şi au pus Avraám 7 mieluşiţe de oi singure.

29. Şi zise Avimeléh către Avraám: „Ce sînt cêle 7 mieluşiţe ale oilor acestora care le-ai pus singure?"

30. Şi zise Avraám: „Pentru că acêste 7 mieluşiţe vei lua de la mine ca să-m fie de mărturie că eu am săpat această fîntînă".

31. Pentru acêea au numit numele locului aceluia Fîntîna Jurămîntului că acoló au jurat amîndoi.

32. Şi tocmiră amîndoi făgăduire la Fîntîna Jurămîntului. Şi să sculă Avimeléh şi Ohozáth, ce ţinea pre noru-sa, şi Filóh, voivodul puterei lui, şi să întoarse la pământul filistiimilor.

33. Şi răsădi Avraám ţarină la Fîntîna Jurămîntului şi au chemat acoló pe numele Domnului Dumnezeu vêcinicu.

34. Şi sălăşlui Avraám întru pământul filistiimilor zile multe.

CAP 22

1. Şi fu după cuvintele acêstea, Dumnezeu ispitiia pre Avraám şi zîse lui: „Avraáme, Avraáme!" Şi zîse: „Iată eu!"

2. Şi zîse: „Ia pre fiiul tău cel iubit, pre Isaác, pre cel ce ai iubit, şi pasă la pământul cel nalt şi-l fă pre dînsul acolo jîrtvă, pre unul dentru munţi carele-ţ voiu zice ţie".

3. Şi, sculîndu-se Avraám dimeneaţa, îş însămără măgariul său şi luo cu dînsul doaă slugi şi pre Isaác, feciorul lui; şi, tăind lêmne pentru jîrtvă, sculîndu-se, mêrse şi veni la locul unde-i zise lui Dumnezeu a treia zî.

4. Şi, căutînd Avraám cu ochii, văzu locul de departe.

5. Şi zîse Avraam slugilor sale: „Şădeţi aicea cu măgariul, iară eu şi copilaşul vom mêrge până acii şi, închinîndu-ne, ne vom întoarce la voi".

6. Şi luo Avraám lêmnele jîrtvei şi le puse pre Isaác, feciorul lui, şi luo a mînă focul şi cuţitul şi să dusără amîndoi denpreună.

7. Şi zise Isaác către Avraam, tatăl lui: „Tată!" Şi el zise: „Ce iaste, fiiul mieu? „Iată focul şi lêmnele; unde iaste oaia jîrtvei?".

8. Şi zise Avraám: „Dumnezău îş va vedea lui oaia pentru jîrtvă, fiiul mieu". Şi, / mergînd amîndoi împreună,

22. Şi fu întru acêea vrême şi dzise Aviméleh şi Ohozáth, ce i-au luat pre noru-sa, şi Filoh, hatmanul puterii lui, cătră Avraam, dzicîndu: „Dumnedzău iaste cu tine întru toate cîte tu faci.

23. Deci acum giură-te mie pre Dumnedzău cum nu-m vei face mie strîmbătate, nice sămînţiia mea, nice numele mieu, ce, după dreptaatea carea am făcut cu tine, vei face cu mine şi pămîntului întru carele tu te-ai prisleşit întru însul".

24. Şi dzise Avraam: „Eu voi giura".

25. Şi mustră Avraam pre Aviméleh pentru fîntînile cêle de apă ce au luat slugile lui Aviméleh.

26. Şi dzise lui Aviméleh: „N-am ştiut cine au făcut ţie acesta lucru. Nice tu mi-ai spus, nice eu am audzit fără numai astădzi".

27. Şi luă Avraam oi şi viţăi şi dêde lui Aviméleh; şi au făgăduit amîndoi făgăduinţă [2].

28. Şi au pus Avraam 7 mieluşiţe den oi [3] sîngure.

29. Şi dzise Aviméleh cătră Avraam: „Ce sîntu acêste mieluşiţe ţie a oilor acestora carele le-ai pus sîngure?"

30. Şi dzise Avraam: „Căci acêste 7 mieluşiţe vei lua de la mine pentru ca să-m fie de mărturie pentru că eu am săpat aceasta fîntînă".

31. Pentru acêea au numit numele locului aceluia Fîntîna Giurămîntului pentru că acolo au giurat amîndoi.

32. Şi tocmiră amîndoi făgăduire la Fîntîna Giurămîntului. Şi să sculă Aviméleh şi Ohozáth, ce ţinea pre norusa, şi Filoh, hatmanul puterii lui, şi să întoarsără la pămîntul filistiimmilor.

33. Şi răsădi Avraam ţarină la Fîntîna Giurămîntului şi au chemat acoló pre numele Domnului Dumnedzău vêcinic.

34. Şi fu prişleţ Avraam întru pămîntul filistiimilor dzile multe.

CAP 22

1. Şi fu după cuvintele acêstea, Dumnedzău ispitiia pre Avraam şi-i dzise lui: „Avraam, Avraam!" Şi dzise: „Iată eu!"

2. Şi-i dzise: „Ia-l pre fiiul tău cel iubit, pre cel ce ai iubit, pre Isaac, şi pas la pămîntul cel înnaltu şi-l fă pre însul acoló jirtvă, pre unul dentru munţi carele îţi voi dzice ţie".

3. Şi, sculîndu-să Avraam dimineaţa, îş înşelă măgariul său şi luă cu însul doă slugi şi pre Isaac, ficiorul lui; şi, tăindu lêmne pentru jirtvă, sculîndu-să, mêrse şi veni la locul unde-i dzise lui Dumnedzău a treiă dzi.

4. Şi, căutîndu Avraam cu ochii, au văzdut locul de departe.

5. Şi dzise Avraam slugelor sale: „Şedeţi acii cu măgariul, iară eu şi copilaşul vom mêrge pănăcii şi, închinîndu-ne, ne vom întoarce la voi".

6. Şi luă Avraam lêmnele arderii de tot şi le puse pre Isaac, ficiorul lui, şi luă a mînă şi focul şi cuţitul şi să duseră amîndoi înpreună.

7. Şi dzise Isaac cătră Avraam, tatăl lui: „Tată!" Şi el dzise: „Ce iaste, fiiul mieu?" „Iată focul şi lêmnele; unde iaste oaia cea de ardere de tot?".

8. Şi dzise Avraam: „Dumnedzău va vedea sie oaia pentru ardere de tot, fiiul mieu". Şi, mergîndu amîndoi înpreună,

meleh şi Hozath, priêtenul lui (care ţinea pre noru-sa) [1], şi Filoh, voievodul oştii şi puterii lui, cătră Avraam: „Dumnezeu iaste cu tine întru toate cîte faci.

23. Deci acum jură pre Dumnezeu că nu-m vei face nici un rău, nici seminţiei mêle, nici numelui mieu, ce, după direptatea carea am făcut cu tine, vei face şi tu cu mine şi pămîntul în care te-ai prins de lăcaş".

24. Şi zise Avraam: „Eu mă voiu jura".

25. Şi grăi Avraam cu mănie lui Avimeleh pentru fîntîna apei carea o luase slugile lui Avimeleh.

26. Şi zise Avimeleh: „N-am ştiut cine au făcut acest lucru ţie. Nici tu nu mi-ai spus, nici eu n-am mai auzit până astăzi".

27. Şi luoă Avraam oi şi viţei şi dêde lui Avimeleh şi făgăduiră amîndoi făgăduinţă.

28. Şi puse Avraam 7 mieluşale sîngure deusebi.

29. Şi zise Avimeleh: „Ce sînt acêste 7 mieluşale de oi care le-ai pus deusebi?"

30. Iară Avraam zise: „Acêstea mieluşale cîte 7 să le iai de la mine să-m fie în mărturie că eu am săpat această fîntînă".

31. Drept acêea puseră numele acelui loc Fîntîna Jurămîntului că acoló se jurară amîndoi.

32. Şi tocmiră amîndoi făgăduinţă la Fîntîna Jurămîntului. [33] Şi, sculîndu-se, Avimeleh şi Hozath, priêtenul lui (care ţinea pre noru-sa) [1], şi Filoh, voievodul oştii şi al puterii lui, se întoarseră n ţara filistimlênilor.

33. Şi sădi Avraam ţarină la Fîntîna Jurămîntului şi chiemă acoló numele Domnului Dumnezeului celui vêcinic.

34. Şi lăcui Avraam în pămîntul filistimlênilor zile multe.

CAP 22

1. Şi fu după cuvîntul acesta, Dumnezeu ispitiia pre Avraam şi-i zise: „Avraame, Avraáme!" Şi zise: „Iată eu!".

2. Şi zise lui (Domnul) [1]: „Ia pre fiiul tău cel iubit, care l-ai iubit, pre Isaac, şi te du la muntele cel nalt şi acoló rădică spre jărtvă, într-un munte care-ţ voiu arăta".

3. Şi, sculîndu-se Avraam de dimineaţă, îş înşălă măgarii şi luoă 2 slugi cu sine şi pre Isaac, fiiu-său cel iubit; şi, dăspicînd lêmne de jărtvă, se sculă şi se duse la locul la care-i zisêse Dumnezeu.

4. Iară a treia zi, cătînd Avraam cu ochii, văzu locul de dăparte.

5. Şi zise Avraam slugilor sale: „Şădeţ cu măgarii aici, iar eu şi copilu-m vom mêrge până cii şi, închinîndu-ne, ne vom întoarce iar la voi".

6. Şi luoă Avraam lêmnele jărtvei şi le puse în umerile lui Isaac, fiiu-său, şi luoă în mînă foc şi cuţitul şi mêrseră amîndoi depreună.

7. Şi zise Isaac cătră tată-său Avraam: „Tată"! Iar el zise: „Ce iaste, fătul mieu"? „Iată focul şi lêmnele, dară oaia cea de jărtvă unde iaste"?

8. Iar Avraam zise: „Dumnezeu va vedea si oaia pentru jărtvă, fătul mieu". [9] Şi/mêrseră amîndoi depreună

22. În vremea aceea a venit Abimelec, împreună cu Ahuzat, care luase pe nora lui, şi cu Ficol, căpetenia oştirii lui, şi i-a spus lui Avraam: „Dumnezeu este cu tine în toate cîte le faci.

23. Deci jură acum pe Dumnezeu că nu-mi vei face strîmbătate nici mie, nici seminţiei mele şi nici numelui meu, ci după dreptatea pe care eu ţi-am făcut-o ţie, tot aşa să-mi faci şi tu mie şi ţării în care eşti oaspete."

24. Şi Avraam i-a spus: „Jur".

25. Dar Avraam l-a mustrat pe Abimelec din pricina unor fîntîni de apă, pe care i le luaseră slugile lui Abimelec.

26. Iar Abimelec i-a spus: „Nu ştiu cine ţi-a făcut aceasta. Nici tu nu mi-ai spus şi nici eu n-am auzit decît astăzi".

27. Şi a luat Avraam oi şi vite, i le-a dat lui Abimelec şi au încheiat amîndoi un legămînt.

28. Apoi Avraam a ales şapte mielușele din turma sa.

29. Şi l-a întrebat Abimelec pe Avraam: „Ce sînt aceste mielușele pe care le-ai pus deoparte?"

30. Şi Avraam i-a răspuns: „Cele sapte mielușele le vei lua de la mine, drept mărturie, că eu am săpat fîntîna."

31. Din pricina aceasta s-a numit locul acela Beer-Şeba, căci acolo au jurat ei amîndoi.

32. Şi au încheiat un legămînt la Beer-Şeba. Abimelec şi Ahuzat, care luase pe nora lui, şi Ficol, căpetenia oştirii lui, s-au întors în ţara filistenilor.

33. Avraam a răsădit un copac la Beer-Şeba. Acolo s-a rugat el Domnului Dumnezeului celui veşnic.

34. Iar Avraam a mai vieţuit în ţara filistenilor zile multe ca străin.

CAP. 22

Jertfa lui Avraam

1. Şi după cele povestite, Dumnezeu l-a pus la încercare pe Avraam şi i-a spus: „Avraame, Avraame!" Acesta a răspuns: „Iată-mă!"

2. Şi Dumnezeu i-a spus: „Ia pe singurul tău fiu, pe Isaac, pe care l-ai îndrăgit, şi du-l în ţinutul Horia ca să-l jertfeşti pe un munte, pe care ţi-l voi arăta eu".

3. Sculîndu-se Avraam dis-de-dimineaţă, a pus samarul pe măgarul său, a luat cu el două slugi şi pe Isaac, fiul său, şi, tăind lemne pentru jertfă, a purces la locul despre care îi vorbise Dumnezeu.

4. În a treia zi, ridicîndu-şi Avraam privirile, a văzut în depărtare locul acela

5. Şi le-a spus Avraam slugilor: „Rămîneţi aici cu măgarul, eu şi copilul ne vom duce pînă la locul acela şi, după ce ne vom închina, ne vom întoarce la voi."

6. A luat Avraam lemnele pentru jertfă şi le-a pus pe umerii fiului său Isaac, iar el a luat cărbunii şi cuţitul şi au plecat numai ei doi împreună.

7. Pe drum Isaac l-a chemat pe Avraam, spunîndu-i: „Tată!" Şi acesta i-a spus: „Iată foc şi lemne, dar unde este mielușeaua pentru jertfă?"

8. Avraam i-a răspuns: „Dumnezeu se va îngriji de mielușeaua pentru jertfă, fiule". Şi/au mers amîndoi mai departe.

Pag. 15, col. I

9. veniră la locul carele i-au zis lui Dumnezău ; şi au urzit acoló Avraám jîrtăvnicul. Şi puse lêmne deasupra şi, împiedecînd pre Isaác, fiiul său, îl puse pre dînsul preste jîrtăvnic, deasupra lêmnelor.

10. Şi tinse Avraám mîna sa să-ş ia cuţitul să junghe pre fiiul său.

11. Şi-l chemă îngerul Domnului den cériu şi zise : „Avraáme, Avraáme !“ Şi el zise : „Iată eu“ !

12. Şi zise : „Să nu-ţ pui mîna asupra copilului, nice să faci lui nemică că acum am conoscut că te temi tu de Dumnezău şi te-ai îndurat de fiiul tău cel iubit pentru mine“.

13. Şi, căutînd Avraam cu ochii lui, văzu şi iată un berbêce prins într-un sáad savéc de coarne ; şi mêrse Avraám şi luo berbêcele şi-l aduse a face jîrtvă pentru Isáac, fiiul lui.

14. Şi numi Avraám numele loculuí aceluia „Domnul au văzut“, pentru ca să zîcă astăzi : „În munte Domnul se-au ivit“.

15. Şi chemă îngerul Domnului pre Avraám, al doilea rînd, den ceriu,

16[15]. zicînd : [16] „Asupra mea m-am jurat, zice Domnul : pentru care lucru ai făcut cuvîntul acesta şi te-ai îndurat de fiiul tău cel iubit,

17. cu adevărat, blagoslovind te voiu blagoslovi şi, mulţind voiu mulţi seminţia ta ca stêlele ceriului şi ca năsipul cel dupe ţărmurele mării ; şi va moşteni seminţia ta cetăţile nepriêtinilor.

18. Şi se vor blagoslovi întru seminţia ta toate limbile pămîntului pentru care ai ascultat glasul mieu“.

19. Şi să întoarse Avraám cătră slugile lui şi, sculîndu-se, să duseră la Fîntîna Jurămîntului ; şi lăcui Avraám la Fîntîna Jurămîntului.

20. Şi fu după cuvintele acêstea şi să poronci lui Avraám, zicînd : „Iată născu Mélha şi ea fii lui Nahór, fratelui tău“ :

21. pre Uzu, întîiu născut, şi pre Vaíx, fratele lui, şi pre Camoíl, tatăl sirilor,

22. şi pre Hazád, şi pre Nazáf, şi pre Faldés, şi pre Eldáf, [23] şi pre Vathuíl,

23. şi Vathuíl au născut pre Revéca ; sînt 8 feciori aceştia care i-au născut Mélha lui Nahór, fratele lui Avraám,

24. Şi ţiitoarea lui, anume Réima, au născut şi ea pre Tavéc, şi pre Taám, şi pre Tóhos şi pre Móha.

CAP 23

1. Şi fu viaţa Sárrei ani 100 şi 20 şi 7.

2. Şi muri Sárra în cetatea Arvuc, care iaste în vale — aceasta iaste Hevrón, în pămîntul Hanaán. Şi veni Avraám ca să plîngă pre Sárra şi să jăluiască.

3. Şi să sculă Avraám de la mortul său şi zise Avraám feciorilor lui Het, zicînd :

4. „Strein şi nemêrnic sînt eu cu voi ; daţi-m mie dară moşie de mormînt cu voi şi voiu îngropa mortul mieu de la mine“.

5. Şi răspunseră feciorii lui Het cătră Avraám, zicînd :

6. „Nu, doamne, ce ascultă pre noi ! Împărat de la Dumnezău tu eşti întru noi ; întru cêle alêse ale /

9. au venit la locul carele i-au dzis Dumnedzău lui; şi au urzit acoló Avraam jirtăvnicul. Şi puse lêmne deasupra şi, înpiedecîndu pre Isaac, fiiul său, îl puse pre însu preste jirtăvnic, preste lêmne.

10. Şi-ş întinsă Avraam mîna să-ş ia cuţitul să junghe pre fiiul său.

11. Şi-l chemă îngerul Domnului den ceriu şi dzisă: „Avraam, Avraam"! Şi el dzise: „Iată eu!"[1].

12. Şi dzise: „Să nu-ţi pui mîna asupra copilului, nice să-i faaci lui nimic că acum am cunoscut că te temi tu de Dumnedzău şi nu te-ai îndurat de fiiul tău cel iubit pentru mine".

13. Şi, căutîndu Avraam cu ochii lui, vădzu şi iată un berbêce prinsu într-un sădu savec de coarne; şi mêrse Avraam şi luă berbêcele şi-l aduse ardere de tot pentru Isaac, ficiorul lui.

14. Şi numi Avraam numele locului aceluia „Domnul au vădzut", pentru ca să dzică astădzi: „În munte Domnul s-au ivit".

15. Şi chemă îngerul Domnului pre Avraam al doilea rîndu, den ceriu,

16[15]. dzicîndu: [16] „Asupra mea m-am giurat, dzice Domnul: pentru care lucrul ai făcut cuvîntul acesta şi nu te-ai îndurat de fiiul tău cel iubit,

17. cu adevărat, blagoslovindu te voi blagoslovi şi, înmulţîndu îţi voi înmulţi sămînţiia ta ca stêlele ceriului şi ca năsîpul pre usnele mării; şi va moşteni sămînţiia ta cetăţile nepriêtenilor.

18. Şi să vor blagoslovi întru seminţiia ta toate limbile pămîntului pentru căce ai ascultat glasul mieu".

19. Şi să întoarse Avraam cătră slugile lui şi, sculîndu-să, s-au dus la Fîntîna Giurămîntului; şi lăcui Avraam la Fîntîna Giurămîntului.

20. Şi fu după cuvintele acêstea şi să porănci lui Avraam, dzicîndu: „Iată născu Melha şi ea feţi lui Nahor, fratelui tău:

21. pre Oxu, întăi născut, şi pre Vaixu, fratele lui, şi pre Camuil, tatăl sîrilor,

22. şi pre Hazad, şi pre Nazaf, şi pre Faldes, şi pre Ieldaf, [23] şi pre Vathuil,

23. şi Vathuil au născut pre Revéca; 8 ficiori aceştia-s carii au născut Melha lui Nahor, frate lui Avraam.

24. Şi ţiitoarea lui, anume Reimá, au născut şi ea pre Tavécu, şi pre Taam, şi pre Tohos şi pre Moha.

CAP 23

1. Şi fu viaţa Sárrei ani 127.

2. Şi muri Sárra în cetaatea Arvuc, carea iaste în groapă — aceasta iaste Hevron, în pămîntul Hanaan. Şi veni Avraam ca să plîngă pre Sárra şi să jelească.

3. Şi să sculă Avraam de la mortul său şi dzise Avraam ficiorilor lui Het, dzicîndu:

4. „Prişleţ şi nemêrnic sîntu eu cu voi; daţi-m dară moşie cu voi de gropniţă şi voi îngropa mortul mieu de la mine".

5. Şi răspunseră ficiorii lui Het cătră el, dzicîndu:

6. „Nu, doamne, ce ne ascultă pre noi! Împărat de la Dumnedzău tu eşti întru noi; întru cêle alêse/mormînturi

9. şi veniră la locul la care-i zisêse Dumnezeu; şi zidi acoló Avraam altar. Şi puse lêmnele şi legă pre fiiusău Isaac şi-l puse pre altar desupra lêmnelor.

10. Şi, tinzîndu-ş Avraam mîna, luoă cuţitul să junghe pre fiiu-său.

11. Iar îngerul Domnului den cer îl strigă şi-i zise: „Avraáme, Avraáme!" El zise: „Iată eu!".

12. Şi-i zise: „Nu-ţ pune mîna pre copil, nici nu-i face nimic că acum cunoscúiu că te temi de Dumnezeu şi fiiul tău cel iubit nu l-ai cruţat pentru mine".

13. Şi, căutînd Avraam cu ochii săi, văzu şi iată un berbêce prins într-un sad[2] spînzura de coarne; şi mêrse Avraam şi luoă berbêcele şi-l puse jărtvă în locul fiiu-său, lui Isaac.

14. Şi puse Avraam numele acelui loc „Domnul au văzut", ca să zică şi până astăzi: „Domnul se-au ivit[3] în munte".

15. Şi chiemă îngerul Domnului a doa oara pre Avraam, den cer,

16[15]. zicînd: [15] „Grăiêşte Domnul: Cu mine m-am jurat, deaca vrême ce ai făcut aceasta şi n-ai cruţat pe fiiul tău cel iubit pentru mine,

17. drept acêea, blagoslovind te voiu blagoslovi şi, înmulţînd voiu înmulţi seminţiia ta ca stêlele ceriului şi ca năsipul pre marginea mării; şi va lua seminţiia ta cetăţile nepriêtenilor.

18. Şi se vor blagoslovi întru seminţiia ta toate limbile de pre pămînt căci ai ascultat glasul mieu".

19. Şi se întoarse Avraam la slugile sale şi, sculîndu-se, se duseră la Fîntîna Jurămîntului.

20. Iară după cuvîntul acesta spuseră lui Avraam, zicînd: „Iată născu şi Melha feciori frăţine-tău, Nahor":

21. pre Ox, întăi născut, şi pre Vax, frate-său, şi pre Camuil, fratele lor, tatăl siriianilor,

22. şi pre Hazad, şi pre Nazav, şi pre Faldas, şi pre Eldath, şi pre Vathuil,

23. iar Vathuil născu pre Revéca; aceşti 8 sînt feciorii carei au născut Melha lui Nahor, fratele lui Avraam.

24. Iară posadnica lui, carea o chiema Reima, au născut şi ea pre Thavec, şi pre Taam, şi pre Tohoz şi pre Moh.

CAP 23

1. Şi fură toate zilele vieţii Sarrei 127 de ani.

2. Şi muri Sarra în cetatea Arvuc, carea iaste ⟨în⟩[1] vale — aceasta iaste Hevron, în pămîntul Hanaánului. Şi veni Avraam să plîngă după Sarra şi să se jălcuiască.

3. Şi, sculîndu-se Avraam de pre mortul său, zise feciorilor lui Hetthei, grăind:

4. Strein şi venetic sînt eu întru voi; ce-m daţ loc de mormînt cu voi să îngrop mortul mieu".

5. Iar feciorii lui Hetthei, răspunzînd, ziseră:

6[5]. Ba, doamne, [6] ce ne ascultă că tu împărat de la Dumnezeu eşti întru noi; ce în/mormînturile noastre cêle

9. După ce au ajuns la locul despre care îi vorbise Dumnezeu, a ridicat Avraam acolo un altar, a pus deasupra lemne şi, legîndu-l pe Isaac, fiul său, l-a aşezat pe altar, deasupra lemnelor.

10. Şi a întins Avraam mîna ca să ia cuţitul să-l înjunghie pe fiul său.

11. Atunci l-a strigat îngerul Domnului din cer şi i-a spus: „Avraame, Avraame!" El a răspuns: „Iată-mă!".

12. Şi i-a spus: „Să nu-ţi ridici mîna asupra copilului tău, nici să-i faci vreun rău căci acum ştiu că te temi de Dumnezeu şi că n-ai cruţat pentru mine nici pe fiul tău cel iubit.

13. Şi, ridicîndu-şi Avraam ochii, a privit şi iată un berbec încurcat cu coarnele într-un tufiş. Avraam s-a dus şi a luat berbecul şi l-a jertfit în locul lui Isaac, fiul său.

14. A numit Avraam numele locului acela „Domnul poartă de grijă", de aceea se spune şi astăzi „În muntele unde Domnul priveghează".

15. Şi l-a strigat îngerul Domnului a doua oară din cer pe Avraam.

16. Şi i-a spus: „Juratu-m-am pe mine însumi că de vreme ce ai făcut aceasta, anume că nu l-ai cruţat pe fiul tău cel iubit pentru mine,

17. voi binecuvînta şi voi înmulţi seminţia ta ca stelele cerului şi ca nisipul de pe ţărmul mării şi seminţia ta va moşteni cetăţile vrăjmaşilor săi.

18. Şi voi binecuvînta prin seminţia ta toate neamurile pămîntului pentru că ai ascultat glasul meu".

19. Apoi s-a întors Avraam la slugile sale şi împreună au purces la Beer-Şeba unde Avraam a locuit.

20. După toate acestea, i s-a vestit lui Avraam, spunîndu-i-se: „Iată Milca a născut şi ea fii lui Nahor, fratele tău:

21. Pe Ut, întîiul său născut, pe Buz, fratele acestuia, şi pe Chemuel, tatăl lui Aram,

22. pe Chesed, pe Hazo, pe Pildaş, pe Idlaf şi pe Batuel,

23. iar lui Batuel i s-a născut Rebeca; pe aceşti opt fii i-a născut Milca lui Nahor, fratele lui Avraam.

24. Iar o ţiitoare a lui, pe nume Reuma, i-a născut pe Ţebah, pe Gaham, pe Tahaş şi pe Maaca.

CAP. 23

Moartea Sarei

1. Sara a trăit o sută douăzeci şi şapte de ani.

2. Sara a murit în cetatea Chiriat-Arba, care este în vale — adică în Hebron, în ţinutul Canaan. Şi a venit Avraam să plîngă şi să jelească pe Sara.

3. Şi s-a ridicat Avraam de lîngă năsălia moartei şi a vorbit fiilor lui Het, spunîndu-le:

4. „Străin şi pribeag sînt între voi. Da-ţi-mi dar în stăpînire un loc de veci ca să o îngrop pe cea ce a murit."

5. Fiii lui Het i-au răspuns lui Avraam, spunîndu-i:

6. „Nu, stăpîne, ascultă-ne. Tu eşti aici la noi un domn al lui Dumnezeu. Deci îngroapă-ţi moarta ta în cel mai ales/dintre locurile noastre de îngro-

Pag. 15, col. II

ноастре мормънтурь, ѳгроапъць мортя́ тъ́ѵ,
пентрѵ къ нинє ѵнѵ́ѵ дінтрѵ нои вазъпрн мо
мънтѵль лѵй ді тине каре ѳгропи мортя́ тъ
а́коло. Ши сикланъдѵсе авраа́мь къ ѳнинъ
норо́дѵлѵй пъмънтѵлѵй фечорілорь лѵй хе́ть.
Ши грѣи кътрѣ дінший авраа́мь зикънд, ді
ві́ецъ ла сѵфлетѵл вострѵ каре ѳгроапе мор
тѵл міе́ѵ денаінтеа фе́цій меле, аскѵлтаці
ши грѣиці пентрѵ мине лѵй ефро́м а́лѵй зарь,
Шимдъ міе пе́шіра че ѳдінтъ каре ѣсте а
лѵй, че́ че ѣсте ѳпарте царинїй лѵй, пре а́рінт
чевафи врѣ дінтъ, сѣмдъ міе а́часта че ѣсте
ѳтрѵ вой ѳтрѵ а́гонісире ді мормънт. Ши
ефро́нь шъдѣ ѳтрѵ мінлокѵл фечорілор лѵй хе,
ши рѣспѵнзънд ефро́нь хетеѵл кътрѣ авраа
а́м зисе, челор че а́ѵдь фечорілор лѵй хе́т, ши
челор че ѳтра ѳчетате тѵтѵрора, зикънд.
Ажѵці мине фій до́мне ши мъ а́скѵлтъ, царина
ши пе́шіра каре ѣсте ѳтрънса, ці е сдаѵ нои
тѵтѵрора четъценилор мієй, датам ці е ѳ
гроапе мортя́ тъ́ѵ. Ши съ ѳнинъ авраа
ѳнаінтеа норо́дѵлѵй пъмънтѵлѵй ши фечо́ри
лор лѵй хе́т. Ши зисе лѵй ефро́нь ла ѵрехі,
ѳнаінтеа а́тот норо́дѵл пъмънтѵлѵй, дезъ
че ѳпарте мь е́ѳи аскѵлтъмь, а́рінтѵл ца
рінїй ѣль дечі мине, ши вом ѳнгропа пре мортя́
міе́ѵ а́коло. Ши рѣспѵзе ефро́нь лѵй авраа
зикънд. Нѵ до́мне пентрѵ къ а́м а́ѵзіть
ѵкѵм, ѵ, ді дідрахме ді а́рінтъ, ѳнтрѵ мине
ши ѳнтрѵ тине, че а́рѳи а́часта ? ши тѵ мортя́
тъ́ѵ ціл ѳнгроапе. Ши лѵй авраа́м пре е
фро́нь, а́рінтѵл каре а́ѵ грѣіт ѳѵрѣіскиле фечо
рілор лѵй хе́т, ѵ, ді дідрахме, ді а́рінтъ але
ла негѵцъто́рі. Ши ѣсте царина лѵй ефро́,
каре ера ѳпе́шіра че ѳдінтъ, каре ѣсте кътрѣ
фаца мамврїй, царина ши пе́шіра, каре ера ѳ
трѵ, ши копачіі че ера ѳнтрѵ царинъ, каре и
ѣсте, ѳнтрѵ тоате хотарле лѵй, ѳпрежѵ
лѵй авраа́м ѳнтрѵ а́гонісире, ѳнаінтеа фечорілор
лѵй хе́т ши тѵтѵрора челор че ѳнтра ѳнтрънса.
ѵпъ а́часта а́ѵ ѳнгропатъ авраа́м пре сарра фе
меа лѵй, ѳнтрѵ пе́шіра царінїй, че ѳдінтъ,
каре ѣсте ѳпотрівъ, мамврїй а́часта ѣсте, хе
вронь, ѳнтрѵ пъмънтѵл лѵй хананей. Ши съ
адевъріе царина, ши пе́шіра, каре ера ѳнтрънса
лѵй авраа́мь ѳнтрѵ ікшігаре ді мормънть
ді ла фечорії лѵй хе́ть.

К А П К Д

Ши авраа́м ера бътрънь ѳдевънгат дези
ле, ши домнѵл бине пре авраа́м ѳнтрѵ
тоате. Ши зисе авраа́м еѵвѵїй
лѵй, чел маі бътрьне, а́каселі лѵй,
челѵй че ера маі маре пе́сте тоате але
лѵй пънеці мънната еѵпъ а́рмѵл міе́ѵ
Ши те́ѵрь пре до́мнѵл домнезѵл черілѵй, ши
пре домнезѵл пъмънтѵлѵй, каре нѵ ѵй фе́меа
фечорілор міе́ѵ лѵй ісаа́к, дін фе́теле хананеі
лор, ку каре еѵ лъкѵе́ѵеск ѳнтрѵ дінший
Ценрѵ пъмънтѵл міе́ѵ, ѵнде а́м нъскѵт еѵ
бін

noastre mormînturi îngroapă-ţ mortul tău pentru că nice unul dentru noi va opri mormîntul lui de tine ca să îngropi mortul tău acoló“.

7. Şi sculîndu-se Avraám, să închină norodului pămîntului feciorilor lui Het.

8. Şi grăi către dînşii Avraám, zicînd : „De aveţ la sufletul vostru ca să îngrop mortul mieu denaintea fêţii mêle, ascultaţi-mă şi grăiţ pentru mine lui Efróm a lui Saár

9. şi-m dea mie peştira cea îndoită care iaste a lui, cea ce iaste în partea ţarinii lui, pre argint ce va fi vrêdnică, să-m dea mie aceasta ce iaste întru voi întru agonisire de mormînt“.

10. Şi Efrón şădea întru mijlocul feciorilor lui Het. Şi răspunzînd Efrón, heteul, către Avraam, au zis celor ce aud, feciorilor lui Het şi celor ce întra în cetate, tuturor, zicînd :

11. „Lîngă mine fii, doamne, şi mă ascultă. Ţarina şi peştira care iaste într-însa ţie o dau naintea tuturor cetăţênilor miei ; dat-am ţie, îngroapă mortul tău“.

12. Şi să închină Avraam înaintea norodului pămîntului şi feciorilor lui Het.

13. Şi zise lui Efron la urechi înaintea a tot norodul pămîntului : „De vrême ce în partea mea eşti, ascultă-mă : argintul ţarinii ia-l de la mine şi voiu îngropa pre mortul mieu acoló“.

14. Şi răspunse Efrón lui Avraám, zicînd :

15. „Nu, doamne ! Pentru că am auzit cum 400 de didrahme de argint întru mine şi întru tine ce ar fi aceasta ? Şi tu mortul tău ţi-l îngroapă“.

16. Şi auzi Avraám pre Efrón, argintul care au grăit în urechile feciorilor lui Het, 400 de didrahme de argint ales la neguţători.

17. Şi iaste ţarina lui Efron carea era în peştira cea îndoită, care iaste către faţa Mámvriei, ţarina şi peştira care era întru ea şi copacii ce era întru ţarină, care iaste întru toate hotarăle lui împreună,

18. lui Avraám întru agonisire, înaintea feciorilor lui Het şi tuturor celor ce întra în cetate.

19 [18]. După aceasta au îngropat Avraám pre Sárra, fămêia lui, întru peştira ţarinii cea îndoită, care iaste împotriva Mámvrii — aceasta iaste Hevrón — întru pământul lui Hanaán.

20 [19]. Şi să adevără ţarina şi peştera care era într-însa a lui Avraám întru cîştigarea de mormînt de la feciorii lui Het.

CAP 24

1. Şi Avraám era bătrîn îndelungat de zile ; şi Domnul blagoslovi pre Avraám întru toate.

2. Şi zise Avraám slugii lui cei mai bătrîne a casei lui, celuia ce era mai mare peste toate ale lui : „Pune-ţ mîna ta supt armul mieu

3. şi te jură pre Domnul Dumnezăul ceriului şi pre Dumnezăul pământului ca să nu iai fămêia feciorului mieu, lui Isaác, den fêtele hananeilor, cu care eu lăcuiescu întru dînşii,

4. ce-ntru pământul mieu, unde am născut eu /, vei

ile noastre îngroapă mortul tău pentru că nice unul dentru noi va opri normîntul lui de la tine ca să îngropi nortul tău acoló".

7. Şi sculîndu-să Avraam, să închină nărodului pămîntului ficiorilor lui Het.

8. Şi grăi cătră înşii Avraam, dzîndu: „De aveţi la sufletul vostru ca să îngrop pre mortul mieu denaintea obradzului mieu, ascultaţi-mă şi grăiţi pentru mine lui Efron a lui Saar

9. şi-m dea peşterea cea îndoită carea iaste lui, carele iaste într-o parte le ţarina lui, pre argintu ce va fi vrêdnică, să-m dea mie acesta întru voi întru avêre de mormîntu".

10. Şi Efron şedea în mijlocul ficiorilor lui Het. Şi, răspunzîndu, Efron, hetteul, cătră Avraam, au dzis, audzindu ficiorii lui Het şi ceia ce întra în cetaate toţi, dzicîndu:

11. „Lîngă mine fii, doamne, şi mă ascultă. Ţarina şi peşterea ce iaste într-însă ţie ţ-o dau înnaintea tuturor cetăţênilor miei; ţ-am dat ţie, îngroapă mortul".

12. Şi să închină Avraam înnaintea nărodului pămîntului şi ficiorilor lui Het.

13. Şi dzise lui Efron la urechi înnaintea a tot nărodul pămîntului: „În vrême ce în partea mea eşti, ascultămă: argintul ţarenii ia-l de la mine şi voi îngropa mortul mieu acoló".

14. Şi răspunse Efron lui Avraam, dzicîndu:

15. „Nu, doamne! Pentru că am audzit cum dreptu 400 de didrahmi de argintu între mine şi între tine ce ar fi aceasta? Şi tu îţi îngroapă mortul".

16. Şi audzi Avraam pre argintul carele au grăit Efron în urechile ficiorilor lui Het, 400 de didrahmi de argintu ales la neguţători.

17. Şi iaste ţarina[1] lui Efron carea era întru peşterea cea îndoită, carele aste de cătră faţa Mamvri, ţarina şi peşterea carea era întru ea şi copacii carii era întru ea, care iaste întru toate hotarăle lui prenpregiur,

18. lui Avraam întru agonesire, înnaintea ficiorilor lui Het şi tuturor ce intra în cetate.

19. După aceasta au îngropat Avraam pre Sárra, fămêia lui, întru peştera ţarenii cea[2] îndoită carea iaste înpotriva Mamvri — aceasta iaste Hevron — întru pământul lui Hanaan.

20. Şi să adeveri ţarina şi peştera, carea era întru înşă, lui Avraam întru agonisită de gropniţă de la ficiorii lui Het.

CAP 24

1. Şi Avraam, bătrîn îndelungat de dzile; şi Dumnedzău blagoslovi pre Avraam întru toate.

2. Şi dzise Avraam slugii lui cei mai bătrîne a casei lui, celuia ce era mai mare preste toate ale lui: „Pune-ţi mîna ta suptu stînghea mea

3. şi te giură pre Domnul Dumnedzăul ceriului şi pre Dumnedzăul pământului pentru ca să nu iai fămêie ficiorului mieu Isaac den fêtele hananeilor, cu carii eu lăcuiescu întru înşii,

4. ce[1] întru pământul unde am născut/vei mêrge, la neamul mieu, şi vei mai cinstite îngroapă mortul tău, că nimin(i) dentru noi nu va opri ţie normîntul lui să nu-ţ îngropi mortul tău într-însul".

7. Şi sculîndu-se Avraam, se închina nărodului pământului feciorilor lui Hetthei.

8. Şi zise cătră dînşii Avraam: „Deaca aveţ în gîndul vostru acest lucru să îngrop eu mortul mieu înaintea fêţei mêle, ascultaţi-mă şi grăiţ pentru mine lui Efron, feciorul lui Saor,

9. să dea mie peştera cea îndoită carea iaste a lui, carea iaste într-o lature de agrul lui, pre argint[2], ce-i va fi preţul, şi să mi-o dea denaintea voastră să o aibu de mormînt".

10. Iar Efron şădea în mijlocul feciorilor lui Hetthei. Şi, răspunzînd, Efron, hettheul, cătră Avraam, zise, auzind feciorii lui Hetthei şi toţ cîţ venise în cetate:

11. „Apropie-te ici, doamne, şi mă ascultă. Agrul şi peştera carea iaste într-însul dau ţie înaintea tuturor cetăţênilor miei şi îngroapă mortul tău".

12[11]. Şi se închină Avraam înaintea nărodului feciorilor lui Hetthei.

13[12]. Şi zise lui Efron în auz înaintea tuturor năroadelor pământului:
[13] „Deaca vrême ce fuseş bucuros după voia mea, ascultă-mă: preţul agrului ia-l de la mine şi eu voi îngropa acoló mortul mieu".

14. Iar Efron, răspunzînd, zise lui Avraam:

15. „Ba, doamne! Că am auzit că sînt 400 de didrahme între mine şi între tine dară ce va fi aceasta? Iar tu îngroapă mortul tău acoló".

16. Şi ascultă Avraam pre Efron şi dêde lui argint cum zise în auzul feciorilor lui Hetthei, 400 de didrahme de argint curat, neguţătoresc.

17. Şi fu agrul lui Efron care era în peştera cea îndoită, carea iaste cu faţa despre Mamvri, agrul şi peştera care era într-însul şi toate prisăzile care era în agru [18] şi ce era în hotarăle lui împrejur,

18. tot fu întru agoniseală lui Avraam, înaintea feciorilor lui Hetthei şi înaintea tuturor cîţ venise în cetate.

19. Şi după aceasta îngropă Avraam pre Sarra, muiêrea lui, în peştera cea îndoită carea iaste împotriva Mamvriei — acesta iaste Hevron — în pământul lui Hanaan.

20. Şi se întări lucrul să fie agrul şi peştera, carea o luase de la feciorii lui Hetthei, lui Avraam întru agoniseală de mormînt.

CAP 24

1. Şi era Avraam bătrîn şi de zile multe; şi blagoslovi Domnul pre Avraam întru toate.

2. Şi zise Avraam slugii sale cei mai bătrîne den casa lui care era mai mare preste toate ale sale: [3] „Pune mîna ta supt şoldul mieu

3. şi te jură cu Domnul ceriului şi al pământului să nu aduci fiiu-meu Isaac muiêre den muieri[1] lui Hanaan, cu carei lăcuiesc eu,

4. ce să mergi în pământul unde am fost eu,/la neamul mieu şi de acoló pare, căci nimeni dintre noi nu te va lipsi de mormînt, ca să-ţi îngropi acolo moarta ta."

7. Atunci s-a ridicat Avraam şi s-a închinat în faţa poporului acelui ţinut, fiilor lui Het.

8. Şi le-a spus: „Dacă vă învoiţi într-adevăr să-mi îngrop moarta mea aici, ascultaţi-mă şi puneţi o vorbă bună pe lîngă Efron, fiul lui Ţohar,

9. să-mi dea mie peştera Macpela, pe care o are într-o parte a ţarinei sale, dar să mi-o dea pe banii cuveniţi, ca să am aici la voi un loc de îngropare."

10. Efron însă se afla în mijlocul fiilor lui Het. Şi i-a răspuns Efron heteeanul lui Avraam, spunîndu-i în auzul fiilor lui Het şi al tuturor ce veniseră în cetate:

11. „Binevoieşte, stăpîne, şi ascultă-mă. Eu îţi dăruiesc ţarina şi peştera dintr-însa. Înaintea tuturor celor de faţă ţi-o dăruiesc. Îngroapă-ţi acolo moarta ta."

12. Atunci s-a închinat Avraam în faţa poporului.

13. Şi i-a spus lui Efron ca să audă toţi cei de faţă: „Dacă binevoieşti, ascultă-mă şi ia de la mine banii pentru ţarină ca să pot îngropa acolo pe moarta mea."

14. Şi i-a răspuns Efron lui Avraam:

15. „Nu, stăpîne, ascultă-mă. Ţarina face patru sute sicli de argint. Ce-i aceasta pentru mine şi pentru tine? Îngroapă-ţi dar acolo moarta ta."

16. Atunci ascultîndu-l Avraam pe Efron i-a cîntărit lui Efron atîta argint cît spusese el în auzul fiilor lui Het: patru sute sicli de argint, după măsura negustorilor.

17. Şi astfel ţarina lui Efron, care era în Macpela, nu departe de Mamvri, ţarina şi peştera din ea şi toţi copacii care erau în ţarină şi tot ce era în hotarele ei de jur împrejur

18. s-a dat în stăpînirea lui Avraam, în văzul fiilor lui Het şi al tuturor celor ce veniseră în cetate.

19. După aceasta a îngropat Avraam pe Sara, soţia lui, în peştera din ţarina Macpela, care este la răsărit de Mamvri sau Hebron, în ţinutul Canaan.

20. Şi astfel ţarina şi peştera, care era în ea, a trecut de la fiii lui Het la Avraam ca loc de îngropare.

CAP. 24

Căsătoria lui Isaac

1. Avraam era foarte bătrîn, înaintat în vîrstă şi Domnul îl binecuvîntase pe Avraam cu de toate.

2. Şi i-a spus Avraam ispravnicului celui mai bătrîn din casa sa, care cîrmuia toate ale sale: „Aşează-ţi mîna ta sub coapsa mea

3. şi jură-te pe Domnul Dumnezeul cerului şi pe Dumnezeul pământului că nu vei lua fiului meu Isaac o soţie dintre fiicele canaaneilor, în mijlocul cărora locuiesc eu.

4. Să te duci în ţinutul meu, în care m-am născut,/la neamurile mele

Pag. 16, col. I

мêрге şi la neamul mieu şi vei lua fămêie feciorului mieu, lui Isaác, de acoló".

5. Şi zise cătră dînsul sluga : „Dară cînd n-a vrea muiêrea să meargă cu mine îndărăt la pămîntul acesta, voiu întoarce pre feciorul tău la pămîntul de unde ai ieşit, de acoló ?".

6. Şi zise cătră dînsul Avraám : „Ia amente întru tine ca să nu întorci pre feciorul mieu acoló.

7. Domnul Dumnezăul ceriului şi Dumnezăul pămîntului, carele m-au luat den casa tătîni-mieu şi den pămîntul carele am născut, carele mi-au grăit şi mi-au jurat, zicînd : «ţie-ţ voiu da pămîntul acesta şi seminţiei tale», acesta va trimite îngerul său înaintea ta şi vei loa fămêie feciorului mieu Isaác de acoló.

8. Iară de nu va vrea muiêrea să meargă cu tine la pămîntul acesta, curat vei fi de jurămîntul acesta, numai pre feciorul mieu să nu-l întorci acoló".

9. Şi puse sluga mîna lui supt armul lui Avraám, stăpînul lui, şi jură lui pentru cuvîntul acesta.

10. Şi luo sluga 10 cămile dentru cămilele stăpînu-său şi den toate bunătăţile stăpînului lui împreună cu dînsul şi să sculă de să dusă la Mijlocul Rîurilor, la cetatea lui Nahór.

11. Şi adormi cămilele afară den cetate, lingă fîntîna cu apa cea de cătră seară, cînd ies cêle ce iau apă.

12. Şi zise : „Domnul Dumnezăul stăpînului mieu Avraám ! Fă-m cale bună naintea mea astăzi şi fă milă cu stăpînul mieu Avraám !

13. Iată, eu stau la izvorul apei, şi fêtele celor ce lăcuiesc în cetate mergu ca să scoaţă apă.

14. Şi va fi fecioara care eu voiu zice : «Pleacă ciutura ta pentru ca să beau», şi-m va zice : «Bea tu şi cămilile ţi le voiu adăpa pănă unde vor înceta bîndu», aceasta ai gătit slugii tale, lui Isaác. Şi întru aceasta voiu cunoaşte cum ai făcut milă cu stăpînul mieu Avraám".

15. Şi fu mai nainte de-a săvîrşi el grăind întru cugetul lui şi iată, Revéca ieşi afară, carea să născuse lui Vathuíl, feciorul Mélhăi, muierii lu Nahór şi frate al lui Avraám, avînd ciutura pre umărul ei.

16. Şi fecioara era frumoasă la faţă foarte, fecioară era, bărbat n-au cunoscut pre dînsa ; şi, pogorîndu-se la izvor, îş împlu ciutura şi să sui.

17. Şi alergă sluga întru tinpinarea ei şi zise : „Adapă-mă puţinea apă den ciutura ta".

18. Şi ea zise : „Bea, doamne" ! Şi, grăbind, slobozi ciutura pre braţul ei şi-l adăpă pre dînsul

19[18]. pănă unde au încetat bînd. [19] Şi-i zise : „Şi cămilele-ţ voiu adăpa şi voiu scoate apă pînă unde toate vor bea" ;

20[19]. şi grăbi [20] şi deşărtă ciutura în adăpătoare şi alergă iarăş la fîntînă să scoaţă apă ; şi scoase apă la toate cămilele.

21. Şi omul o pricipea pre dînsa şi tăcea pentru ca să cunoască de au îndereptat Domnul calea lui au ba.

22. Şi fu cînd înce/tară toate cămilele bîndu, luo

lua la ficiorul mieu, Isaac, fămêie de acoló".

5. Şi dzise către însul sluga: „Cîndai nu va vrea fata ca să margă cu mine îndărătu întru acesta pămîntu, şi întoarce-voi pre ficiorul tău la pămîntul de unde ai ieşit, de acoló"?

6. Şi dzise către însul Avraam: „Ia aminte întru tine să nu întorci pre ficiorul mieu acoló.

7. Domnul Dumnedzăul ceriului şi Dumnedzăul pămîntului, carele m-au luat den casa tătîne-mieu şi dentru pămîntul care am născut, carele mi-au grăit şi mi-au giurat, dzicîndu: «Ţie îţi voi da pămîntul acesta şi săminţiei tale», acesta va trimite îngerul său înnaintea ta şi vei lua fămêie ficiorului mieu Isaac de acoló.

8. Iară să nu va vrea muiêrea să margă cu tine la acesta pămîntu, curat vei fi de acesta giurămîntu, numai pre ficiorul mieu să nu-l întorci acoló".

9. Şi puse sluga mîna lui suptu stinghea lui Avraam şi-i giură lui pentru acesta cuvîntu.

10. Şi luă sluga 10 cămile dentru cămilele stăpînului său şi den toate bunătăţile stăpînului lui împreună cu însul şi se sculă de să duse la Mijlocul Rîurilor, la cetatea lui Nahor.

11. Şi adormi cămilele afară den cetaate, lîngă fîntîna cu apa de către sară, cîndu ies cêlea ce iau apă.

12. Şi dzise: „Domnul Dumnedzăul stăpînului mieu Avraam! Fă-m cale bună înnaintea mea astădzi şi fă milă cu stăpînul mieu Avraam!

13. Iată, eu stau la pămîntul apei, şi fêtele celor ce lăcuiescu cetatea mergu ca să scoaţă apă.

14. Şi va fi ficioara cariia eu voi dzice: «Pleacă ciutora ta pentru ca să beau», şi-m va dzice: «Bea tu şi cămilele ţi le voi adăpa păn-unde vor părăsi bîndu», aceasta ai gătit slugii tale, lui Isaac. Şi pentru aceasta voi cunoaşte cum ai făcut milă cu stăpînul mieu Avraam".

15. Şi fu mainte de săvîrşindu el grăindu întru cugetul lui şi iată, Rävéca ieşiia afară, carea născuse lui Vathuil, ficiorul il Melhas, muierii lui Nahor şi frate a lui Avraam, avîndu ciutora pre umerul ei.

16. Şi ficioara era frumoasă la faţă foarte, ficioară era, bărbat n-au cunoscut pre însă; şi, pogorîndu-să la izvor, îş înplu ciutora şi să sui.

17. Şi alergă sluga în timpinarea ei i-i dzise: „Adauă-mă puţinea apă den ciutora ta".

18. Şi ea dzise: „Bea, doamne"! Şi sîrgui şi slobodzi ciutora pre braţul ei şi-l adăpă pre însul.

19[18]. păn-unde au părăsit de băut. 19] Şi-i dzise: „Şi cămilele îţi voi dăpa şi voi scoate apă păn-unde toate vor bea";

20[19]. şi sîrgui [20] şi deşertă ciutora n adepătoare şi alergă iarăş la fîntînă să scoaţă apă; şi scoase apă la toate cămilele.

21. Şi omul o pricepea pre însă şi ăcea pentru ca să nu cunoască au ndereptat-au Domnul calea lui au ba.

22. Şi fu cîndu pără/siră toate că-

să iai muiêre fiiu-mieu Isaac".

5. Iar sluga, răspunzîndu-i zise: „Dară deaca nu va vrea muiêrea să vie cu mine în pămîntul acesta, întoarce-voiu feciorul tău în pămîntul den care ai ieşit tu?

6. Iară Avraam zise către dînsul: „Păzêşte-te tu însuţ să nu cumva să întorci feciorul mieu acoló.

7. Că Domnul Dumnezeul ceriului şi Dumnezeul pămîntului, care m-au luat den casa tătîne-mieu şi den pămîntul den care m-am născut, care au grăit cu mine şi mi se-au jurat, zicînd: «Ţie voiu da pămîntul acesta şi după tine seminţiei tale», acela va trimite îngerul său înaintea ta şi vei lua de acoló muiêre fiiu-mieu, lui Isaac.

8. Iară de nu va vrea muiêrea să vie cu tine, curat să fii de jurămîntul acesta, numai pre fiiu-mieu să nu-l întorci acoló".

9. Şi puse sluga mîna supt coapsa stăpînu-său, lui Avraam, şi i se jură pentru cuvîntul acesta.

10. Şi luoă sluga acêea 10 cămile den cămilele stăpînu-său şi den toate bunătăţile stăpînu-său luoă cu sine şi, sculîndu-se, mêrse la Mijlocul Rîurilor, la cetatea lui Nahor.

11. Şi puse cămilele afară de cetate, la puţul cu apa, seara unde ieşiia muierile de luoa apă.

12[11]. Şi zise: [12] „Doamne Dumnezeul stăpînului mieu, lui Avraam! Fă cale bună astăzi înaintea mea şi milă cu stăpînu mieu Avraam!

13. Iată, eu voiu sta la puţul cu apa, iar fêtele cetăţênilor vor ieşi să ia apă.

14. Să fie o fecioară căriia îi voiu zice eu: «Pleacă vadra[2] ta să beau», iar ea să-m zică: «Bea tu şi voiu adăpa şi cămilele tale până se vor sătura», pre acêea o ai gătit robului tău Isaac. Şi după aceasta voiu cunoaşte că ai făcut milă stăpînu-mieu, lui Avraam".

15. Şi fu încă până nu săvîrşi el cuvîntul în cugetul său, iar Revéca, fata lui Vathuil, feciorului Melhei, muiêrea lui Nahor, fratele lui Avraam, ieşi ţiind citora[3] în umere.

16. Şi era fată foarte frumoasă, fată fecioară, şî bărbat nu ştiia; şi, pogorîndu-se la puţ, îş umplu citura[3] de apă şi ieşi să se ducă.

17. Iară sluga alergă întru întimpinarea ei şi zise: „Dă-m să beau puţinea apă den vadra ta".

18. Iar ea zise: „Bea, jupîne"! Şi grăbi de pogorî vadra în braţe-ş şi-i dêde de bău.

19[18]. până se sătură. [19] Şi deaca bău el, zise: „Şi cămilelor tale voiu scoate apă până le voiu adăpa toate".

20. Şi dăşărtă vadra în postavă şi alergă iară la puţ şi umplu vadra de apă şi turnă de adăpă toate cămilele.

21. Iar bărbatul acela o pricepea şi tăcea să vază: îndireptat-au Dumnezeu calea lui au ba?

22. Iară deaca se sătu/rară cămilele

şi vei lua de acolo o soţie pentru Isaac, fiul meu."

5. Ispravnicul i-a spus: „Dar poate femeia nu va vrea să meargă cu mine în acest ţinut. Se va duce oare fiul tău în ţara de unde ai venit?"

6. Avraam i-a răspuns: „Să nu faci să se întoarcă fiul meu acolo.

7. Domnul Dumnezeul cerului şi Dumnezeul pămîntului, care m-a scos pe mine din casa tatălui meu şi din pămîntul în care m-am născut, cel care mi-a vorbit şi care mi s-a jurat, spunînd: «Ţie îţi voi da acest ţinut şi seminţiei tale», el va trimite pe îngerul său înaintea ta şi vei lua de acolo o soţie pentru fiul meu Isaac.

8. Iar dacă femeia nu va vrea să vină cu tine în acest pămînt, vei fi slobod de jurămîntul meu, numai pe fiul meu să nu-l întorci acolo."

9. Şi ispravnicul a pus mîna sa sub coapsa lui Avraam, stăpînul său, şi a jurat pentru toate acestea.

10. Apoi a luat cu el zece cămile din cămilele stăpînului său şi a mai luat dintre toate bunurile stăpînului său şi a mers în Mesopotamia, în cetatea lui Nahor.

11. Către seară a mas cu cămilele în afara oraşului, lîngă o fîntînă unde vin femeile să ia apă.

12. Apoi a spus: „Doamne Dumnezeul stăpînului meu Avraam! Ajută-mă astăzi, îndură-te de Avraam, stăpînul meu.

13. Iată, eu stau lîngă izvorul la care fiicele celor ce locuiesc în cetate vin să scoată apă.

14. Fecioarei căreia îi voi spune: «Apleacă-ţi urciorul tău ca să beau», iar ea îmi va răspunde: «Bea şi voi adăpa şi cămilele tale, pînă ce se vor sătura de băut», aceea să fie pe care tu ai rînduit-o slugii tale Isaac. Şi prin aceasta voi cunoaşte că te-ai îndurat de stăpînul meu Avraam."

15. Dar nu sfîrşise încă să-şi spună acestea în cugetul său, cînd iată că ieşi cu urciorul pe umăr Rebeca, cea născută din Batuel, fiul Milcăi, soţia lui Nahor, fratele lui Avraam.

16. Aceasta era foarte frumoasă la chip. Era fecioară, căci nu cunoscuse încă bărbat. Şi coborînd ea la fîntînă şi-a umplut urciorul şi a pornit înapoi.

17. Ispravnicul a alergat înaintea ei şi i-a spus: „Dă-mi să beau puţină apă din urciorul tău!"

18. Ea i-a răspuns: „Bea, domnul meu!" Şi s-a grăbit să coboare urciorul pe braţe şi i-a dat să bea

19. pînă cînd s-a săturat să bea. Şi a mai spus: „Voi scoate apă şi pentru cămilele tale, ca să le adăp pe toate".

20. Şi s-a grăbit să-şi deşerte urciorul în adăpătoare, apoi a alergat din nou la fîntînă să scoată apă şi a adăpat toate cămilele.

21. Ispravnicul se uita la ea şi tăcea, ca să cunoască dacă i-a binecuvîntat Domnul călătoria sau nu.

22. După ce s-au sătu/rat toate că-

Pag. 16, col. II.

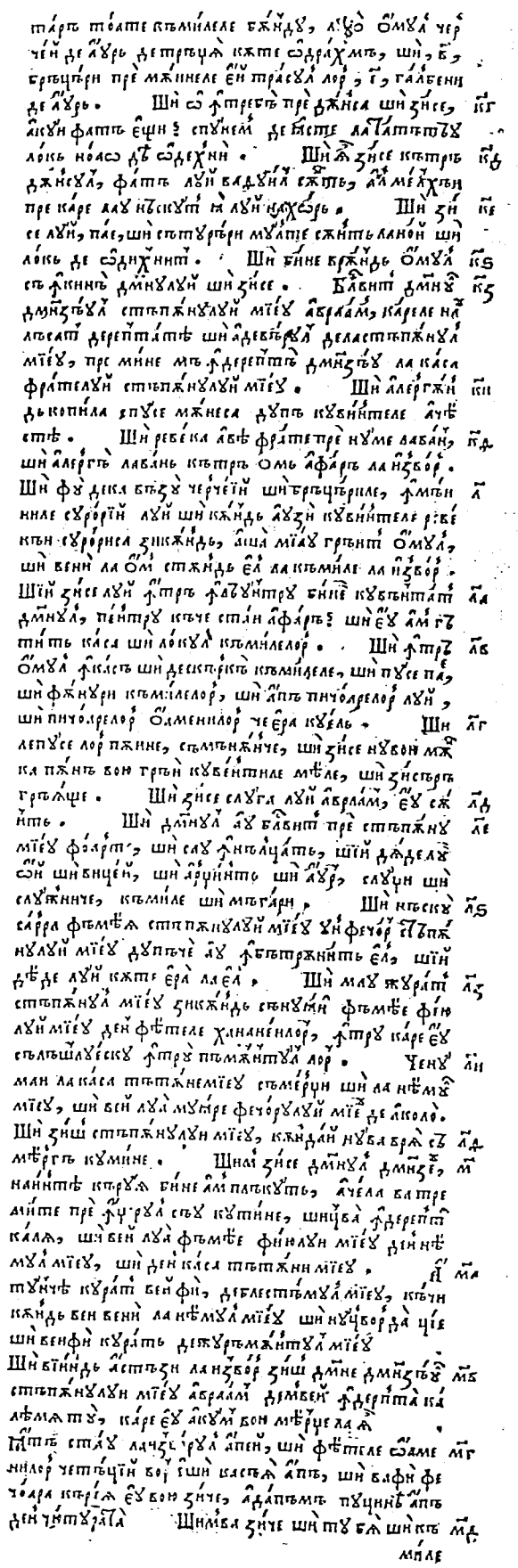

omul cercei de aur, de trăgea cîte o drahmă, și 2 brățări pe mîinele ei, trasul lor 10 galbeni de aur.

23. Și o întrebă pre dînsa și zise : „A cui fată ești ? Spune-m de iaste la tată-tău loc noao de-a odehni“ ?

24. Și ea zise către dînsul : „Fată lui Vathuíl sînt, al Mélhăi, pre care l-au născut ea lui Nahór“.

25. Și zise lui : „Paie și săturări multe sînt la noi și loc de odihnit“.

26. Și binevrînd omul să închină Domnului

27 [26]. și zise : [27] „Blagoslovit Domnul Dumnezăul stăpînului mieu Avraám, carele n-au lăsat dereptatea și adevărul de la stăpînul mieu, pre mine mă îndereptă Dumnezău la casa fratelui stăpînului mieu“.

28. Și, alergînd, copila spuse mîne-sa după cuvintele acêstea.

29. Și Revéca avea frate pre nume Laván ; și alergă Laván către om afară, la izvor.

30. Și fu deca văzu cerceii și brățările în mâinile surorii lui și cînd auzi cuvintele Revécăi, surori-sa, zicînd : „Așa mi-au grăit omul“, și veni la om, stînd el la cămile, la izvor,

31. și-i zise lui : „Întră înlăuntru, binecuvîntat Domnul ! Pentru că ce stai afară ? Și eu am gătit casa și locul cămilelor“.

32. Și întră omul în casă și descărcă cămilele și puse paie și fînuri cămilelor și apă picioarelor lui și picioarelor oamenilor ce era cu el.

33. Și le puse lor pîine să mănînce și zise : „Nu voiu mînca pînă voiu grăi cuventile mêle“. Și zisără : „Grăiêște“ !

34. Și zise : „Sluga lui Avraám eu sînt.

35. Și Domnul au blagoslovit pre stăpînu mieu foarte și s-au înălțat ; și-i dêde lui oi și viței, și argint și aur, slugi și slujnice, cămile și măgari.

36. Și născu Sárra, fămêia stăpînului mieu, un fecior stăpînului mieu, după ce au îmbătrînit el ; și-i dêde lui cîte era la el.

37. Și m-au jurat stăpînul mieu, zicînd : «Să nu iai fămêie fiiului mieu den fêtele hananeilor întru care eu sălășluiescu întru pămîntul lor,

38. ce numai la casa tătîne-mieu să mergi și la neamul mieu și vei lua muiêre feciorului mieu de acoló».

39. Și zis stăpînului mieu : «Cîndai nu va vrea să meargă cu mine» ?

40. Și-m zise : «Domnul Dumnezeu, naintea căruia bine am plăcut, acela va tremite pre îngerul său cu tine și-ț va îndrepta calea și vei lua fămêie fiiului mieu den neamul mieu și den casa tatîni-mieu.

41. Atuncea curat vei fi de blestămul mieu căci cînd vei veni la neamul mieu și nu-ț vor da ție și vei fi curat de jumămîntul mieu».

42. Și viind astăzi la izvor, ziș : «Doamne Dumnezăul stăpînului mieu Avraám, de-m vei îndrepta calea mea tu care eu acum voiu mêrge la ea».

43. Iată, stau la izvorul apei și fêtele oamenilor cetății vor ieși ca să ia apă ; și va fi fecioara căriia eu voiu zice : «Adapă-mă puținea apă den ciutura ta»

44. și-m va zice : «Și tu bea și că/milelor tale voiu

milele a bea, luă omul cercei de aur, de trăgea cîte 1 drahmă, și doao brățări pre mâinele ei, trasul lor 10 galbeni.

23. Și o întrebă pre însă și-i dzise: „Fata cui ești? Spune-mi de iaste la tată-tău loc noao de poposit“?

24. Și ea dzise către însul: „Fata lui Vathuil sîntu, a lui Melha, pre carele au născut lui Nahor“.

25. Și-i dzise lui: „Și paie și fînuri multe[3] sîntu la noi și loc de poposit“.

26. Și binevrîndu omul să închină Domnului

27. și dzise: „Blagoslovit Domnul Dumnedzăul stăpînului mieu, lui Avraam, carele n-au lăsat dreptatea și adevărul de la stăpînul mieu, pre mine mă îndreptă Dumnedzău la casa fratelui stăpînului mieu“.

28. Și, alergîndu, copila spuse maicii ei după cuvintele acêstea.

29. Și Revéca avea frate pre nume Lavan; și alergă Lavan către om afară, la izvor.

30. Și fu dacă vădzu cerceii și brățările în mînule sororei lui și căce audzi cuvintele Revécăi, surori-sa, dzicîndu: „Așea mi-au grăit omul“, și veni la om, stîndu el la cămile, la izvor,

31. și-i dzise lui: „Ia-mblă întră înlontru, binecuvîntat Domnul! Pentru că ce stai afară? Iară eu am gătit casa și locul cămilelor“.

32. Și întră omul în casă și deșelă cămilele și puse paie și fînuri cămilelor și apă picioarelor lui și oamenilor ce era cu el.

33. Și le puse lor păini să mănince și dzise: „Nu voi mînca pănă voi grăi cuvintele mêle“. Și dzisără: „Grăiêște“!

34. Și dzise: „Slugă lui Avraam sîntu eu.

35. Și Domnul au blagoslovit pre stăpînul mieu și l-au înălțat foarte; și-i dêde lui oi și viței, și argintu și aur, și slugi și slujnice, și cămile și măgari.

36. Și născu Sarra, fămêia stăpînului mieu, un ficior stăpînului mieu, după ce au îmbătrînit el; și-i dêde lui cîte avea el.

37. Și m-au jurat stăpînul mieu, dzîcîndu: «Să nu iai fămêie fiiului mieu den fêtele hananeilor, întru cari eu sîntu prișleț[3] ntru pămîntul lor,

38. ce numai de la casa tătîne-mieu să mergi și la neamul mieu și vei lua muiêre ficiorului mieu de acoló».

39. Și dziș stăpînului mieu: «Cîndai nu va vrea muiêrea să margă cu mine»?

40. Și-m dzise: «Domnul Dumnedzău, înnaintea căruia bine am plăcut, acela va trimite pre îngerul său cu tine și-ți va îndrepta calea și vei lua fămêie fiiului mieu den neamul mieu și den casa tătîne-mieu.

41. Atuncea curat vei fi de blăstămul mieu cîndu vei veni la niamul mieu și nu-ți vor da ție și vei fi curat de giurămîntul mieu».

42. Și venîndu astădzi la izvor, dziș: «Doamne Dumnedzăul stăpînului mieu Avraam, de-m vei îndrepta calea tu carea eu acmu voi mêrge la ea».

43. Iată, stau la izvorul apei și fêtele oamenilor cetății vor ieși ca să ia apă; și va fi ficioara cariia eu voi dzice: «Adapă-mă puținea apă den ciutora ta»,

44. și-m va dzice: «Și tu bea și că/-toate, luoă omul nișteе cercei de aur, de trăgea cîte o drahmă, și 2 brățări pre mâinile ei, cumpăna lor 10 galbeni de aur.

23. Și-i zise: „Spune-m a cui fată ești? Avea-vom la tată-tău loc de-a odihni“[4].

24. Iar fata zise lui: „Sînt fată lui Vathuil, feciorului Melhei, muiêrea lui Nahor“.

25. Și-i mai zise: „Și sînt la noi paie și fîn mult și loc de odihnă“.

26. Iară omului îi păru bine și se închină Domnului

27[26]. și zise: [27] „Blagoslovit Dumnezeu Domnul domnului mieu, al lui Avraam, care n-au lăsat direptatea și adeverința stăpînului mieu, a lui Avraam, și pre mine mă îndireptă Domnul Dumnezeu pre cale și mă duse în casa fratelui stăpînu-mieu“.

28. Și, alergînd, fecioara spuse acêste cuvinte toate mîine-sa.

29. Și avea Revéca un frate pre care-l chiema Lavan; și alergă Lavan la acel bărbat afară, la puț.

30. Și deaca văzu cerceii și brățările în mâinile surori-sa și deaca auzi cuvintele den gura surori-sa, zicînd: „Așa au grăit bărbatul acela către mine“, veni Lavan la bărbat, și el sta lîngă cămile, la puțul cu apa,

31. și zise lui: „Întră înlăuntru, bine iaste cuvîntat Domnul! Că ce stai afară? Eu am gătit casă și loc cămilelor“.

32. Și întră bărbatul în casă și dăsșălă cămilele și le dêde paie și fînuri, și lui apă să-ș spêle picioarele și celora ce era cu dînsul.

33. Și puse lor păine să mănînce, iar el zise: „Nu voiu mînca până voiu grăi cuvintele mêle“. Și-i ziseră: „Grăiêște“!

34. Iar el zise: „Eu sînt slugă lui Avraam.

35. Și Domnul au blagoslovit pre stăpînu-mieu și se-au înălțat foarte; și i-au dat oi și boi, aur și argint, slugi și slujnice, cămile și măgari.

36. Și născu Sarra, muiêrea stăpînu-mieu, numai un fecior stăpînu-mieu, la bătrînête; și ce au avut tot lui au dat.

37. Și m-au jurat stăpînu-mieu, zicînd: «Să nu iai muiêre fiiu-mieu den fêtele lui Hanaan, într-al cui pămînt lăcuiesc eu,

38. ce să te duci la casa tătîne-mieu, în neamul mieu, și de acolo să iai muiêre fiiu-mieu».

39. Iar eu am zis stăpînu-mieu: «Dară de nu va vrea muiêrea să vie cu mine»?

40. Iar stăpînu-mieu mi-au zis: «Domnul Dumnezeu, căruia am îngăduit eu înaintea lui, acela va trimite îngerul său înaintea ta și va îndrepta calea ta și vei lua muiêre fiiu-mieu den neamul mieu și den casa tătîne-mieu.

41. Atunci vei fi curățit de jurămîntul mieu, iar deaca vei mêrge la neamul mieu și nu vor da ție, vei fi curățit de jurămîntul mieu».

42. Deci viind astăzi la puț, ziș: «Doamne Dumnezeul lui Avraam, stăpînului mieu, îndereptează calea mea pre care merg eu acum».

43. Și, iată, stau la puțu cu apa, iar fêtele cetățênilor vor ieși să ia apă; și să fie o fată căriia deaca-i voiu zice: «Dă-m puțină apă să beau»,

44[43]. iar ea să zică: «Bea tu și voiu scoate apă și că/milelor tale», acêea să milele, i-a dat ispravnicul un inel de aur în greutate de o jumătate de siclu și două brățări, greutatea lor fiind de zece sicli de aur.

23. Și a întrebat-o pe aceasta: „Spune a cui fată ești? Mai spune-mi: este loc de poposit la tatăl tău și pentru noi?“

24. Iar ea i-a răspuns: „Sînt fata lui Batuel al Milcăi, pe care i l-a născut ea lui Nahor.“

25. Și i-a mai spus: „Avem și paie și fîn mult, ca și loc de popas.“

26. Atunci bucurîndu-se ispravnicul s-a închinat Domnului

27. și a spus: „Binecuvîntat să fie Domnul Dumnezeul stăpînului meu Avraam, care n-a părăsit pe stăpînul meu cu statornicia milei sale, iar pe mine mă îndreaptă la casa fratelui stăpînului meu!“

28. Și, alergînd copila acasă, i-a povestit mamei sale toate cîte se petrecuseră.

29. Rebeca avea un frate, al cărui nume era Laban, iar Laban s-a dus repede la ispravnic, afară la fîntînă.

30. Și cînd a văzut inelul și brățările pe mîinile surorii sale și a auzit cuvintele Rebecăi care spunea: „Astfel mi-a vorbit omul acela“, s-a dus la fîntînă, unde ispravnicul stătea lîngă cămile,

31. și i-a spus: „Poftim înăuntru, binecuvîntat fie Domnul! Să nu stai afară cînd ți-am pregătit casă și sălaș pentru cămilele tale“.

32. Și a intrat ispravnicul în casă, iar Laban a descărcat cămilele și le-a dat paie și fîn, iar ispravnicului și oamenilor care erau cu el le-a dat apă să-și spele picioarele.

33. Și le-a adus și pîine să mănînce. Dar ispravnicul a zis: „Nu mănînc pînă ce nu voi spune ce am de spus.“ Și Laban i-a răspuns: „Vorbește!“

34. Iar el a spus: „Eu sînt sluga lui Avraam.

35. Domnul l-a binecuvîntat foarte pe stăpînul meu și l-a înălțat. I-a dat lui oi și viței, argint și aur, slugi și slujnice, cămile și asini.

36. Și Sara, soția lui, i-a născut cînd el era de-acum bătrîn, un fiu, căruia i-a dat toate cîte le avea.

37. Iar stăpînul meu m-a pus să jur, zicînd: «Să nu aduci fiului meu Isaac o soție dintre fiicele canaaneilor, din țara în care locuiesc eu,

38. ci să te duci la casa tatălui meu și la neamurile mele și să iei de acolo soție fiului meu».

39. I-am spus stăpînului meu: «Dar dacă nu va vrea femeia să meargă cu mine?»

40. El însă mi-a răspuns: «Domnul Dumnezeu pe ale cărui căi umblu va trimite cu tine pe îngerul său, va binecuvînta călătoria ta și vei lua soție pentru fiul meu din neamurile mele și din casa tatălui meu.

41. Și vei fi slobod de legămîntul meu cînd te vei duce la neamurile mele și ele nu ți-o vor da».

42. Și sosind eu astăzi la fîntînă, am spus: „Doamne Dumnezeul stăpînului meu Avraam, îndreaptă-mi pașii pe calea pe care o să merg acuma.

43. Iată eu stau lîngă fîntîna la care fetele vin să scoată apă, iar fecioara căreia eu îi voi spune «Dă-mi să beau puțină apă din urciorul tău»,

44. iar ea îmi va răspunde: «Bea tu și voi adăpa și că/milele tale», aceasta

Pag. 17, col. I.

scoate apă», aceasta iaste fămêia carea o au gătit Domnul slugii sale, lui Isaác, şi întru aceasta voiu cunoaşte cum ai făcut milă stăpînului mieu Avraám.

45. Şi fu mai nainte decît a săvîrşi eu grăind întru cugetul mieu, îndată Revéca ieşiia afară, avînd ciutură pre umăr, şi pogorî la izvor şi scoase apă. Şi-i ziş ei : «Adapă-mă» !

46. Şi, grăbind, slobozi ciutura pre braţul ei de pre dînsa şi zise : «Bea tu, şi cămilele tale voiu adăpa» ; şi am băut şi cămilele au adăpat.

47. Şi am întrebat pre ea şi ziş : «A cui fată eşti tu» ? Şi ea zise : «Fată lui Vathuíl sînt, feciorului lui Nahór, carele i-au născut lui Mélha». Şi-i puş cerceii pe braţul ei şi brăţările pre mînile ei.

48. Şi, binevrînd, m-am închinat Domnului şi binecuvîntai pre Domnul Dumnezăul stăpînului mieu Avraám, carele m-au îndereptat întru calea adevărului ca să iau fata fratelui stăpînului mieu fiiului lui.

49. Deci de veţ face voi milă şi dereptate către stăpînul mieu, spuneţi-m ca să mă întorcu în dereapta au în stînga".

50. Şi, răspunzînd, Laván şi Vathuíl ziseră : „De la Domnul au ieşit acesta lucru, nu vom putea să grăim împotriva ta rău la [1] bine.

51. Iată, Revéca înaintea ta ; luundu-o, du-te şi fie fămêie feciorului stăpînului tău, după cum au grăit Domnul".

52. Şi fu auzind sluga lui Avraám cuvintele lor, s-au închinat pre pămînt lui Dumnezău.

53. Şi, scoţînd sluga vase de argint şi de aur şi îmbrăcăminte, au dat Revécăi ; şi daruri dêde fratelui ei şi mumei ei.

54. Şi mîncară şi băură, şi el şi oamenii ce era cu el, şi dormiră ; şi, sculîndu-se demineaţa, zise : „ Tremiteţi-mă pentru ca să mă duc la stăpînu-mieu".

55. Şi ziseră fraţii ei şi mumă-sa : „Rămîie fata cu noi la vreo 10 zile, şi după acêea să va duce".

56. Şi el zise către ei : „Nu mă opriţi, şi Domnul au îndereptat calea lui întru mine ; trimiteţi-mă pentru ca să mergu la stăpînul mieu".

57. Şi ei ziseră : „Să chemăm copila şi să întrebăm gura ei".

58 [57]. Şi chemară pre Révеca şi-i ziseră ei : „Mêrge-vei cu omul acesta" ? [58] Şi ea zise : „Mêrgi-voiu".

59. Şi tremiseră pre Revéca, sora lor, şi unêltele ei şi pre sluga lui Avraám şi pre cei cu dînsul.

60. Şi blagosloviră pre Revéca şi ziseră ei : „Sora noastră eşti, fă-te întru mii de zeci de mii şi moştenească sămînţiia ta cetăţile nepriêtinilor".

61. Şi, sculîndu-se, Revéca şi roabele ei s-au suit pre cămile şi să dusără cu omul ; şi, luînd sluga pre Revéca, s-au dus.

62. Şi Isaác mergea pren pustie de către Fîntîna Videniei ; şi el lăcuia în pămîntul de către amiázăzi.

63. Şi ieşi Isaác ca să se primble la cîmpu mai nainte de îndeseară ; şi, căutînd cu ochii lui, văzu cămile viitoare.

64. Şi, căutînd Revéca cu ochii, văzu pre Isaác şi sări de pre cămilă. /

milelor tale voi scoate apă», aceasta iaste fămêia carea au gătit Domnul slugii saale, lui Isaac, şi întru aceasta voi cunoaşte cum ai făcut milă stăpînului mieu Avraam.

45. Şi fu mainte decît a istovi grăindu întru cugetul mieu, îndată Răvéca ieşiia afară, avîndu ciutora pre umăr, şi pogorî la izvor şi scoase apă. Şi-i dzişi ei: «Adapă-mă»!

46. Şi, sîrguindu, slobodzi ciutora spre braţul ei de pre sine şi dzise: «Bea tu şi cămilele tale voi adăpa»; şi am băut şi cămilele au adăpat.

47. Şi am întrebat pre ea şi dziş: «Fată cui eşti»? Şi ea dzise: «Fată lui Vathuil sîntu, ficiorului lui Náhor, carele i-au născut lui Melha». Şi-i puş cerceii pre braţul[4] ei şi brăţările pre mînule ei.

48. Şi, binevrîndu, m-am închinat Domnului şi binecuvîntai pre Domnul Dumnedzăul stăpînului mieu Avraam, carele m-au îndreptat întru calea adevărului ca să iau fata fratelui stăpînului mieu fiiului lui.

49. Deci să veţi face voi milă şi dreptaate cătră stăpînul mieu spúneţi-m pentru ca să mă întorcu în dreapta au în stînga".

50. Şi, răspundzîndu, Lavan şi Vathuil dzisără: „De la Domnul ieşi acesta lucru, nu vom putea să grăim înpotriva ta rău la bine.

51. Iată, Răvéca înnaintea ta; luîndu-o să o iai şi fie fămêie ficiorului stăpînului tău, după cum au grăit Domnul".

52. Şi fu audzindu sluga lui Avraam cuvintele lui, s-au închinat pre pămîntu lui Dumnedzău.

53. Şi, scoţîndu sluga vase de argintu şi de aur şi înbrăcăminte, au dat Răvécăi; şi daruri dêde fratelui ei şi maicii ei.

54. Şi mîncară şi băură, şi el şi oamenii ce era cu el, şi dormiră; şi, sculîndu(-se)[5] dimineaţă, dzise: „Trimiteţi-mă pentru ca să mă duc la stăpînul mieu".

55. Şi dzisără fraţii ei şi maică-sa: „Rămîie fata cu noi ca vro 10 dzile, şi după acêea să va duce".

56. Şi el dzise cătră ei: „Nu mă opriţi, şi Domnul au îndreptat calea lui întru mine; trimiteţi-mă pentru ca să mergu la stăpînul mieu".

57. Şi ei dziseră: „Să chemăm copila şi să întrebăm gura ei".

58[57]. Şi chemară pre Revéca şi-i dzisără ei: „Mêrge-vei cu omul acesta"? Şi ea dzise: „Mêrge-voi".

59[58]. Şi trimiseră pre Revéca, sora lor, [59] şi unêltele ei şi pre sluga lui Avraam şi pre cei cu însul.

60. Şi blagosloviră pre Revéca şi dziseră ei: „Soru-noastră eşti, fă-te întru mii de întunêrece şi moştenească sămînţiia ta cetăţile nepriêtenilor".

61. Şi, sculîndu-să, Răvéca şi roabele ei s-au suit pre cămile şi să duseră cu omul; şi, luîndu sluga pre Revéca, s-au dus.

62. Şi Isaac mergea pren pustiiu de cătră faţa Videniei; şi el lăcuia în pămîntul de cătră amiadzăzí.

63. Şi ieşi Isaac că să s(ă) primble la cîmpu mainte de îndesară; şi, căutîndu cu ochii lui, vădzu cămilele vitoare.

64. Şi, căutîndu Revéca cu ochii, vădzu pre Isaac şi sări de pre cămilă./

fie muiêrea carea o au gătit Dumnezeu lui Isaac, robul său, şi într-acêea voiu cunoaşte că au făcut milă cu stăpînu-mieu Avraam.

45[44]. Şi fu mai nainte încă pănă nu săvîrşiiu cuvîntul acesta în cugetul mieu, [45] îndată ieşiia Revéca ţiind vadra în umere şi, pogorînd la puţ, scoase apă[5] în vadră. Şi-i ziş: «Dă-m puţinea apă să beau»!

46. Iar ea îndată slobozi vadra în braţe-ş şi-m zise: «Bea tu şi voiu adăpa şi cămilele tale»; şi am băut eu şi mi-au adăpat şi cămilele.

47. Dêcii o întrebaiu: «A cui fată eşti»? Iar ea-m zise: «Sînt fată lui Vathuil, feciorul lui Nahor, care i-au născut Melha». Şi i-am dat cercei şi brăţări în măinile ei.

48. Şi părîndu-m bine, mă închinaiu Domnului Dumnezeu şi blagosloviiu pre Domnul Dumnezeul[6] stăpînului mieu Avraam, care m-au îndireptat pre ace(a)[7]stă cale a adeverinţei să iau[8] fata fratelui stăpînului mieu fiiu-său.

49. Deci de veţ face milă şi dreptate stăpînu-mieu, răspundeţi-m să mă întorc sau în direapta sau în stînga".

50. Iară Lavan şi Vathuil, răspunzînd, ziseră: „De la Domnul au venit această poruncă, nu putem răspunde ţie rău pentru bine.

51. Şi Revéca iaste înaintea ta; ia-o şi te du şi fie muiêre feciorului stăpînului tău, cum au zis Domnul".

52. Şi fu deaca auzi sluga lui Avraam cuvîntul acesta, se închină Domnului pănă la pămînt.

53. Şi, scoţînd sluga vase de aur şi de argint şi haine, dêde Răvécăi şi dêde frăţine-său daruri şi mume-sei.

54. Şi mîncă şi bău, el şi ceia ce era cu dînsul, şi, măind, se sculară dimineaţa şi zise: „Trimêteţi-mă să mă duc la stăpînu-mieu".

55. Iară fraţii ei şi mumă-sa ziseră: „Să şază fata cu noi 10 zile, de-acii veţ mêrge".

56. Iar sluga zise: „Nu mă opriţ, ce mă lăsaţ să mă duc că Dumnezeu au îndireptat calea mea să mă duc la stăpînu-mieu".

57[56]. Ei ziseră: [57] „Să chiemăm fata şi să o întrebăm den gura ei".

58. Şi, chiemînd pre Revéca, îi ziseră: „Mêrge-vei cu acest om?" Iar ea zise: „Mêrge-voiu".

59. Dêcii ei lăsară pre Revéca, sora lor, şi avuţiia ei cu sluga lui Avra(a)m şi cu oamenii carei era cu dînsul.

60. Şi blagosloviră pre soru-sa Revéca şi-i ziseră: „Sor eşti noaoă, să fii într-o mie de întunêrece, şi seminţiia ta să ia cetăţile vrăjmaşilor".

61. Şi, sculîndu-se, Răvéca şi roabele ei înşălară cămilele şi mêrseră cu bărbatul; şi, luînd sluga pre Răvéca, se duse.

62. Iar Isaac umbla pren pustie spre Fîntîna Vidêniei; şi el lăcuia pre pămîntul despre amiiázăzí.

63. Şi ieşi Isaac îndeseară la cîmp să se primble; şi, aruncîndu-ş ochii, văzu cămilele viind.

64. Şi, căutînd Revéca, văzu pre Isaac şi sări[9] de pre cămilă./

va fi femeia pe care Domnul a rînduit-o slugii sale Isaac şi întru aceasta voi cunoaşte că te-ai îndurat de stăpînul meu Avraam.

45. Dar nu sfîrşisem eu încă a spune acestea în cugetul meu, că îndată a ieşit Rebeca cu urciorul pe umeri, şi a coborît la fîntînă şi a scos apă. I-am spus: «Dă-mi să beau»!

46. Iar ea s-a grăbit să coboare urciorul pe braţe şi a spus «Bea tu şi voi adăpa şi cămilele tale»; şi am băut şi a adăpat şi cămilele.

47. Apoi am întrebat-o: «A cui fată eşti?» Iar ea mi-a răspuns: «Sînt fiica lui Batuel, fiul lui Nahor, pe care i l-a născut Milca».

48. Bucuros m-am închinat atunci Domnului şi am binecuvîntat pe Domnul Dumnezeul stăpînului meu Avraam, care m-a îndreptat pe calea cea adevărată, ca să iau pe fiica fratelui stăpînului meu pentru fiul său.

49. Acum spuneţi-mi de vreţi să arătaţi înţelegere şi bunăvoinţă faţă de stăpînul meu, sau de nu, să mă duc să caut în altă parte, în dreapta sau în stînga".

50. Răspunzîndu-i, Laban şi Batuel i-au spus: „De la Domnul vine lucrul acesta. Noi nu putem spune nimic nici de bine, nici de rău.

51. Iat-o pe Rebeca înaintea ta. Ia-o şi du-te să fie soţia fiului stăpînului tău, după cum a hotărît Domnul."

52. Cînd a auzit cuvintele lor, ispravnicul lui Avraam s-a închinat pînă la pămînt Domnului.

53. Şi scoţînd el podoabe de argint şi de aur şi veşminte, le-a dat Rebecăi şi a mai dat daruri şi fratelui şi mamei ei.

54. Au mîncat şi au băut, el şi oamenii care erau cu el, şi au înnoptat acolo. Şi dimineaţa s-a sculat şi a spus: „Lăsaţi-mă să plec la stăpînul meu!"

55. Iar fratele şi mama fetei i-au spus: „Să mai rămînă fata cu noi încă zece zile, după aceea vei putea pleca."

56. Însă el le-a răspuns: „Nu mă opriţi, căci Domnul mi-a îndreptat pînă acum calea. Lăsaţi-mă să plec la stăpînul meu."

57. Atunci ei i-au spus: „Să chemăm copila şi s-o întrebăm pe ea."

58. Au chemat-o pe Rebeca şi i-au spus: „Te duci cu omul acesta?". Iar ea a răspuns: „Mă duc."

59. Atunci au lăsat-o pe Rebeca să plece împreună cu slugile ei şi cu doica ei, şi pe ispravnicul lui Avraam împreună cu oamenii ce erau cu el.

60. Şi au binecuvîntat-o pe Rebeca şi i-au spus: „Sora noastră eşti, să se nască din tine mii şi zeci de mii, iar seminţia ta să moştenească cetăţile duşmanilor!"

61. Şi, sculîndu-se, Rebeca şi slugile ei s-au urcat pe cămile şi au plecat împreună cu omul acela; ispravnicul lui Avraam, luînd-o pe Rebeca, a plecat.

62. Isaac însă venise din Beer-Lahai-Roi, căci el locuia în ţinutul de miazăzi.

63. Iar spre seară, a ieşit Isaac să se plimbe pe cîmp şi, ridicîndu-şi ochii, a văzut cămilele venind.

64. Rebeca, privind şi ea, l-a zărit pe Isaac şi a coborît de pe cămilă./

Pag. 17, col. II.

ѯї

Шѝ рѣ́че кѣтрѣ слꙋ́гѣ, чине ѥ́сте о́мꙋлꙋ́ а́цѣла, ѕѣ
чемѣ́рце ѳ́кѫ́мпꙋ ѳ́трꙋ ѳтемѣ́пнаръ но́аслꙋ. ѕ
шѝ рѣ́че слꙋ́га, а́цѣ́ста ѥ́сте, ѥтѣпѫ́кнꙋ́мїєꙋ
тръ ѯ а́ꙋ́ндꙋш ѥ́реоодѣ́нескꙋ ѥ́ѣ ѳ́ерѣка
Шѝ повѣ́сти слꙋ́га лꙋ́и ѓелаѝ́ѣ то́ате кꙋвѣ́нтѣ́ле, ѕѯ
кѫте а́ꙋ ѳ́ѣкꙋ́т. Шѝ ѳ́трѣ ѓелаѝ́ѣ ѳ́кѣ́слѧ ѕѯ
мей лꙋ́и, шѝ лꙋ́сѡ пре ребе́ка шѝ нѣ́ѣ ѳ́ѣкꙋ лꙋ́и ѳ́ѕ
мѣ́е, шѝ сѡ́нѣи пре дѫ́нса, шѝ ѥ́ѣ мѫ́нгѫѯ ѓелаѝ́ѣ
пе́нтрꙋ сарра мꙋ́ма лꙋ́и.

К А П Ꙋ ѯѳ

Ѯ Ѧ́дѣѡгѫндꙋ а́враа́м ѳ́шь лꙋ́ѡ ѳ́ѕмѣ́е, а
кѣрїѧ нꙋ́мелеи́ ѥ́ра хе́тꙋ́ра. Шїи́ нѕ ѕ
ескꙋ лꙋ́и пре ѕомбра́нь, шѝ пре ѓеѕа́нь,
шѝ пре ма́да, шѝ пре мадїа́мь шѝ пре
ѓеѕѡ́ѕь, шѝ пре ѕои́ѧ. Шѝ ѓеѕа́ лꙋ́ г
нѣ́ескꙋ́т пре са́ва, шѝ пре да́ман, шѝ пре де́да,
шѝ фечо́рїи лꙋ́и дедаи́ѣ ѳ́ꙋ́рѣ, рагꙋи́ль шѝ на́дѣи
шѝ а́сꙋрїи́мь шѝ латꙋрїи́мь, шѝ лаѕомѝ́ть.
Шѝ фечо́рїи лꙋ́и мадїа́мь гефа́рь шѝ а́фе́рь, шѝ д
е́но́хь, шѝ а́вида́, шѝ ѐлда́га, то́цѣ а́цѣ́ѣ ѥ́ра
фечо́рїи хетꙋ́рїи. Шѝ дѣ́де а́враа́мь то́ате е
ꙋ́нѣ́ателе лꙋ́и, лꙋ́и ѓелаѝ́ѣ фечо́рꙋ́ лꙋ́и. Шѝ ѕ
фечо́рилорь цїитори́лорь лꙋ́и а́ꙋ дѫ́ть а́враа́мь да́
рꙋ́рѝ, шїи́ еѕо́ле пре дѫ́ншїи ѳ́лꙋ́тꙋрѝ дела́ ѓела
фечо́рꙋ́ль лꙋ́и, ѳ́кѣ фїи́ндь ѐ́ль бїꙋ кѣтрѣ рѣ́ет
рѝ́ть, ла пѣмѫ́нтꙋ́ль рѣ́ѣтрѝтꙋ́рилорь. Шѝ ѕ
а́цѣ́ѣ сѫ́нть а́нїи ѕи́лелорь бїе́цїи лꙋ́и а́враа́мь
кѣ́ць а́ꙋ трѣ́нть, рое, де́а́ни. Шѝ сълꙋ́ндь и
а́враа́мь мꙋ́рѝ ѳ́трꙋ ѣ́тръжнѣ́цѣ ѣ́ѵне, ѣ́ѣ́рѫ
шѝ плинь де́ѕиле, шѝ сѣ́пꙋ́ѕе лѫ́нгѣ норо́дꙋ́ лꙋ́.
Шѝ́ль ѳ́гропа́рѣ пре дѫ́нсꙋ́, ѓелаѝ́ѣ шѝ и́смаи́ѣ і
а́мѫ́ндо́и фечо́рїи лꙋ́и, ѳ́пе́ще́ра чѣ ѳ́дои́ть ѳ
ца́рина лꙋ́и е́ффро́нь, фечо́рꙋ́ль лꙋ́и сиа́рь хете́ѵ
лꙋ́и, ка́реле ѥ́сте ѳ́потрѣка ма́мѣрїе́и. Ца́рѝ і
на шѝ пе́ще́ра, чаѵ кѫщига́ть а́враа́мь, дела́ фе
чо́рїи лꙋ́и хе́ть, а́коло ѳ́гропа́рѣ пре а́враа́мь,
шѝ пре са́рра ѳ́ѣмѣ́ѫ лꙋ́и. Шѝ ѳ́ѵ дꙋ́пѣ іа
че мꙋ́рѝ а́враа́мь, ѕлѣ́ѕи дмѝзꙋ́ пре ѓела ѳ́їи
лꙋ́и, шѝ лѣ́скꙋ́ѝ ѓелаѝ́ѣ а́ѫгѣ ѳ́ѯтѫ́на ведерїи.
Шѝ а́цѣ́стѣ сѫ́нть на́ѯирнле лꙋ́и и́смаи́ль фечо́ ѳ
рѵ́ лꙋ́и а́враа́мь, пре ка́реле а́ꙋ нѣ́ескꙋ́ть а́гарь,
слꙋ́ѫ́нїка са́ррїи лꙋ́и а́враа́мь. Шѝ а́цѣ́стѣ ѓ
сѫ́нть нꙋ́меле фечо́рилор лꙋ́и и́смаи́ль, пре нꙋ́ме
ле рꙋ́дєнїи́лор лꙋ́и, че́ль дѣ́тꙋю нѕескꙋ́ть и́смаи́,
шѝ наваи́сѳ, шѝ кндо́р, шѝ навдеи́ль, шѝ маса́ ѳ
Шѝ ма́ма, шѝ дꙋ́ма шѝ ма́сѝ. ѳ
Шѝ ходо́ань, шѝ фема́нь, шѝ ѓетꙋ́рь, шѝ нафе́, ѳ
шѝ кѣ́дма. А́цѣ́ѣ сѫ́нть фечо́рїи лꙋ́и и́смаи́, ѕѳ
шѝ а́цѣ́стѣ сѫ́нть нꙋ́мелелор ѳ́кѕортꙋ́рилелор,
шѝ ѳ́трꙋ сѫ́дꙋ́ле ло́р, ѳ́ї, ѣомѧ дꙋ́пѣ лѣ́ва ло́р.
Шѝ а́цѣ́ꙋ́ѣсь а́нїи бїе́цїи лꙋ́и и́смаи́, ра́ѕ, де́ а́нѝ ѕѳ
шѝ сълꙋ́ндь мꙋ́рѝ, шѝ се а́лътꙋ́рѣ лѫ́гѣ рѣ́да
лꙋ́и. Шѝ лѣ́скꙋ́ѝ дела́ ѐвила́ть пѣнь ла сꙋ́р, нѣ
кла́рѣ ѥ́сте ѳ́наи́нтѣ ѳ́ѣцїи́ ѐгꙋпе́цꙋлꙋ́и, пѣнь
а́ѣени́ ла а́сирїа́ни, ѳ́наи́нтѣ ѳ́ѣцїи́ тꙋтꙋ́рорь
фра́цилорь лꙋ́и а́ꙋ лѣ́скꙋ́ть. Шѝ а́цѣ́стѣсь ѳ
на́ѯирнле лꙋ́и ѓелаѝ́ѣ фечо́рꙋ́ль лꙋ́и а́враа́м, а́враа
а́ꙋ нѣ́ескꙋ́ть пре ѓелаѝ́ѣ. Шѝ ѓелаѝ́ѣ ѐра де́, іѕ
м, де́ а́нѝ, кѫ́ндь а́ꙋ лꙋ́ать пре ребе́ка, ѳ́ата

65. Şi zise către slugă: „Cine iaste omul acela ce mêrge în cîmpu întru întempinarea noastră?“ Şi zise sluga: „Acesta iaste stăpînul mieu“. Iară ea, luîndu-şi brobodêlnecul, să îmbrăca.

66. Şi povesti sluga lui Isaác toate cuvintele cîte au făcut.

67. Şi întră Isaác în casa mumei lui şi luo pre Revéca; şi i să făcu lui fămêie şi o iubi pre dînsa. Şi să mîngîia Isaác pentru Sárra, muma lui.

CAP 25

1. Şi adăogînd Avraám, îş luo fămêie, căriia numele-i era Hettúra.

2. Şi-i născu lui pre Zomvrán, şi pre Iezán, şi pre Máda, şi pre Madiám, şi pre Ievóc şi pre Soiia.

3. Şi Iezán au născut pre Sáva, şi pre Thám, şi pre Dedan. Şi feciorii lui Dedán furâ Raguíl, şi Napdeil, şi Asuriím, şi Laturiím şi Laomít.

4. Şi feciorii lui Madiám: Ghefár, şi Afér, şi Enóh, şi Avítha şi Eldága; toţi aceştia era feciorii Heturii.

5. Şi dêde Avraám toate unêltele lui lui Isaác, feciorul lui.

6. Şi feciorilor ţiitorilor lui au dat Avraám daruri şi-i scoase pre dînşii în laturi de la Isaac, feciorul lui, încă fiind el viu, către răsărit, la pămîntul răsăriturilor.

7. Şi aceştia sînt anii zilelor vieţii lui Avraám cîţ au trăit: 175 de ani.

8. Şi, slăbind Avraám, muri întru bătrînêţe bune, bătrîn şi plin de zile; şi să puse lîngă norodul lui.

9. Şi-l îngropară pre dînsul Isaác şi Ismail, amîndoi feciorii lui, în peştira cea îndoită, în ţarina lui Efrón, feciorul lui Saár, heteului, carele iaste împotriva Mámvriei,

10. ţarina şi peştera ce-au cîştigat Avraám de la feciorii lui Het; acoló îngropară pre Avraám şi pre Sárra, fămêia lui.

11. Şi fu după ce muri Avraám, blagoslovi Dumnezău pre Isaac, fiiul lui; şi lăcui Isaác lîngă Fîntîna Vederii.

12. Şi acêstea sînt naştirile lui Ismaíl, feciorul lui Avraám, pre carele au născut Agár, slujnica Sárrei, lui Avraám.

13. Şi acêstea sînt numele feciorilor lui Ismaíl, pre numele rudeniilor lui; cel dentâiu născut ⟨al lui⟩ [1] Ismail, [şi] Navaíoth; şi Chidár şi Navdeíl, şi Masam,

14. şi Masma, şi Dúma, şi Másí,

15. şi Hodán, şi Themán, şi Ietúr, şi Nafes şi Chédma.

16. Aceştia sînt feciorii lui Ismail şi acêstea sînt numele lor, în corturile lor şi întru odăile lor, 12 boiari după limba lor.

17. Şi aceştia-s anii vieţii lui Ismail, 137 de ani; şi, slăbind, muri şi se alătură lîngă ruda lui.

18. Şi lăcui de la Evilát până la Sur, carea iaste înaintea fêţii Eghípetului până a veni la asiriêni; înaintea fêţii tuturor fraţilor lui au lăcuit.

19. Şi acêstea-s naştirile lui Isaác, feciorul lui Avraám; Avraam au născut pre Isaác.

20. Şi Isaác era de 40 de ani cînd au luat pre Revéca, fata/lui Vathuíl, sirului, lui fămêie.

65[64]. Şi dzise slugii: „Cine iaste omul acela ce mêrge în cîmpu întru timpinarea noastră“? [65]. Şi-i dzise sluga: „Acesta iaste stăpînul mieu“. Şi ea, luîndu-şi brobodênicul ei, să îmbrăca.

66. Şi povesti sluga lui Isaac toate cuvintele cîte au făcut.

67. Şi întră Isáac în casa maicii lui şi luă pre Revéca; şi i să fêce lui fămêie şi o iubi pre însă. Şi să mîngîia Isáac pentru Sárra, maica sa.

65. Şi zise către slugă: „Cine iaste cel om care umblă pre cîmp împotriva noastră“? Iar sluga zise: „Acela iaste feciorul stăpînu-mieu“. Dêcii ea îndată-ş luoă haina de îmbroboditură şi se îmbrăcă.

66. Iar sluga spuse[10] lui Isaac toate cuvintele cîte au făcut.

67. Şi întră Isaac în casa mume-sei şi loă pre Revéca şi-i fu muiêre; şi o iubi şi se mîngîié Isaac de moartea mume-sei, Sarrei.

65. Şi i-a spus însoţitorului: „Cine este omul acela ce vine pe cîmp în întîmpinarea noastră?“ Ispravnicul i-a răspuns: „Acesta este stăpînul meu!“ Atunci ea şi-a luat vălul şi s-a acoperit.

66. Ispravnicul i-a povestit lui Isaac toate întîmplările prin care trecuse.

67. Şi a intrat Isaac în cortul mamei sale şi a luat-o şi pe Rebeca. Aceasta s-a făcut soţia lui pe care a iubit-o. Şi s-a mîngîiat Isaac de pierderea mamei sale.

CAP 25

1. Şi adaosă Avráam şi luă fămêie, cariia numele ei era Hettura.

2. Şi-i născu lui pre Zomvran, şi pre Iezan, şi pre Madá, şi pre Madiam, şi pre Ievoc şi pre Soiia.

3. Şi Iezan au născut pre Sáva, şi pre Thaman şi pre Dedan. Şi fiii lui Dedan fură Raguil, şi Navdeil, şi Asuriim, şi Laturiim şi Loomim.

4. Şi ficiorii lui Madiiam: Ghefar, şi Afir, şi Enoh, şi Avithá şi Eldagá; toţi aceştia era ficiorii Hetturii.

5. Şi dêde Avraam toate unêltele lui Isaac, ficiorului lui.

6. Şi ficiorilor ţiitorilor lui au dat Avraam daruri şi-i scoase pre înşii în laturi de la Isáac, ficiorul lui, încă fiindu el viu, către răsărit, la pămîntul răsăriturilor.

7. Şi aceştia sîntu anii dzilelor vieţii lui Avraám cîţi au trăit.: 175 ani.

8. Şi, slăbindu, muri Avraam întru bătrînêţe bune, bătrîn şi plin de dzile; şi să puse lîngă nărodul lui.

9. Şi-l îngropară pre însul Isáac şi Ismail, amîndoi ficiorii lui în peşterea cea îndoită, în ţarina lui Efron, ficiorul lui Saar, hetteului, carele iaste împotriva Mamvrí,

10. ţarina şi peşterea ce avu Avraam de la ficiorii lui Het; acoló îngropară pre Avraam şi pre Sarra, fămêia lui.

11. Şi fu după ce muri Avraam, blagoslovi Dumnedzău pre Isaac, fiiul lui; şi lăcui Isaac lîngă Fîntîna Videniei.

12. Şi acêstea sîntu naşterile lui Ismail, ficiorul lui Avraam, pre carele au născut Agar, slujnica Sár⟨r⟩ei, lui Avraam.

13. Şi acêste-as numerile[1] ficiorilor lui Ismail, pre numele rudeniilor lui: cel dentăi născut ⟨al lui⟩[2] Ismail, [şi] Naveoth; şi Chidar, şi Navdeil, şi Masam,

14. şi Masmá, şi Dumá, şi Masí,

15. şi Hodan, şi Theman, şi Ietur, şi Nafes şi Chedmá.

16. Aceştia sîntu ficiorii lui Ismail şi acêstea-s numele lor, în corturile lor şi întru satele lor, 12 boiari după limba lor.

17. Şi aceştia-s anii vieţii lui Ismail: 137 ani; şi, slăbindu, muri şi să alătură lîngă ruda lui.

18. Şi lăcui de la Evilat păn-la Sur, carea iaste înnaintea fêţei Eghiptului păn-a veni la asiriêni; înnaintea fêţii tuturor fraţilor lui au lăcuit.

19. Şi acêste-a naşterile lui Isaac, ficiorul lui Avraam; Avráam au născut pre Isaac.

20. Şi Isaac era de 40 ani cîndu au luat pre Revéca, fata/lui Vathuil, sírului, şie fămêie.

CAP 25

1. Şi adaose Avraam de-ş luoă altă muiêre, pre carea o chiema Hettura.

2. Şi-i născu lui pre Zamvram, şi pre Ectan, şi pre Madan, şi pre Madiam, şi pre Ievon şi pre Soin.

3. Iară Ectan născu pre Savan şi pre Didan. Iar feciorii lui Didan fură Raguil, şi Navdeil, şi Asurim, şi Laturiim şi Loomim.

4. Iar feciorii lui Madiam: Efar, şi Afir, şi Enoh, şi Avída, şi Eldag; aceştia toţ era feciori Hetturei.

5. Iară Avraam dêde[1] toată avuţiia sa fiiu-său, lui Isaac.

6. Iar feciorilor ţiitoarei sale le dête[2] daruri şi-i goni de la fiiu-său Isaac, încă fiind el viu, spre răsărit.

7. Acêstea sînt zilele şi anii lui Avraam, că trăi 175 de ani.

8. Şi, săvîrşindu-se, muri Avraam întru bătrînête bune, bătrîn plin de zile; şi se adaose lîngă neamul lui.

9. Şi-l îngropară Isaac şi Izmail, amîndoi feciorii lui, în peştera cea îndoită, la agrul lui Efron, feciorul lui Saar, hettheii, carea iaste împotriva Mamvriei,

10. agrul şi peştera carea o cumpărase Avraam de la feciorii lui Hetthei; acoló îngropară pre Avraam şi pre Sarra, muiêrea lui.

11. Iar după moartea lui Avraam, blagoslovi Dumnezeu pre fiu-său Isaac; şi se prinse Isaac de lăcaş la Puţul Videínului.

12. Aceasta iaste facerea lui Izmail, feciorul lui Avraam, care-l născu Agára, slujnica Sarrei, lui Avraam.

13. Acêstea sînt numele feciorilor lu Izmail după numele lor şi în semińţiile lor; cel dentăi născut al lui Izmail, Navaoth; Chidar, şi Navdeil, [14] Massan,

14. Masman, şi Dúma, şi Masí,

15. Hodan, Theman, şi Iethur, şi Nafes şi Chedma.

16. Aceştia sînt feciorii lui Izmail şi acêstea sînt numele feciorilor lui, în casele lor şi în cetăţile lor, 12 domni întru limbile lor.

17. Şi fură zilele vieţii lui Izmail 137 de ani şi, săvîrşindu-se, muri şi se adaose către neamul lui.

18. Şi lăcui de la Eulat până la Sur, carea iaste înaintea fêţei Eghiptului şi până la mêrgerea Siriei, lăcui înaintea fraţilor lui.

19. Iar acêstea sînt naşteri lui Isaac, feciorul lui Avraam; Avraam născu pre Isaac.

20. Şi era Isaac de 40 de ani cînd au luat pre Reveca, fata/lui Vathuil, sirinul, să-i fie muiêre.

CAP. 25

Căsătoria a doua a lui Avraam. Moartea sa.

1. Avraam însă şi-a mai luat o soţie, cu numele de Chetura.

2. Aceasta a născut pe Zimran, Iocşan, Madan, Madian, Işbac şi Şuah.

3. Iocşan a avut pe Şeba, Teman şi Dedan. Fiii lui Dedan au fost Raguil, Navdeel, Aşurim, Letuşim şi Ieumim.

4. Fiii lui Madian au fost: Efa, Efer, Enoh, Abida şi Eldaa; aceştia toţi au fost fiii Cheturei.

5. Avraam i-a dat fiului său Isaac toate averile.

6. Iar fiilor ţiitoarelor sale le-a dat Avraam daruri şi, fiind el încă în viaţă, i-a trimis departe de Isaac, fiul său, în pămîntul Răsăritului.

7. Acestea au fost zilele vieţii lui Avraam, cîte le-a trăit: o sută şaptezeci şi cinci de ani.

8. Apoi, slăbind, Avraam a murit la adînci bătrîneţi; senin şi mulţumit a trecut la strămoşii săi.

9. Iar Isaac şi Ismael, fiii săi, l-au îngropat în peştera Macpela, din ţarina lui Efron, fiul lui Ţohar, heteanul, care este în faţa stejarului Mamvri,

10. în ţarina şi în peştera pe care a cumpărat-o Avraam de la fiii lui Het; acolo au fost îngropaţi Avraam şi Sara, soţia lui.

11. După ce Avraam a murit, l-a binecuvîntat Dumnezeu pe Isaac, fiul acestuia. Şi Isaac s-a aşezat la Beer-Lahai-Roi.

12. Aceasta este seminţia lui Ismael, fiul lui Avraam, pe care i l-a născut lui Avraam slujnica Sarei, Agar.

13. Si acestea sînt numele fiilor lui Ismael, după numele neamurilor lor; întîiul născut al lui Ismael a fost Nebaiot, apoi Chedar, Abdeel şi Nibsam,

14. Misma, Duma şi Masa,

15. Hadad, Tema, Etur, Nafiş şi Chedma.

16. Aceştia sînt fiii lui Ismael, acestea sînt numele lor, după aşezările lor şi după taberele lor. Aceştia sînt cei doisprezece principi, după seminţiile lor.

17. Anii vieţii lui Ismael au fost o sută treizeci şi sapte. Slăbind, a murit şi a trecut la strămosii săi.

18. Urmaşii săi s-au aşezat de la Havila pînă la Sur, care este în faţa Egiptului, pe drumul ce duce spre Asiria. Şi ei au fost fruntea tuturor fratilor lor.

19. Aceasta este seminţia lui Isaac, fiul lui Avraam; Avraam l-a născut pe Isaac.

20. Isaac era de patruzeci de ani cînd a luat-o pe Rebeca, fiica/lui Batuel arameul din Mesopotamia şi sora lui Laban arameul.

Pag. 18, col. I.

21. Şi să ruga Isaác Domnului pentru Revéca, fămêia lui, pentru că era stearpă; şi-l ascultă pre dînsul Dumnezău şi zămisli în pîntece Revéca, fămêia lui.

22. Şi juca copiii întru dînsa; şi zise: „De iaste să mi să facă aşa pentru ce mi-e aceasta“? Şi mêrse să întrêbe de la Domnul.

23. Şi zise Domnul ei: „Doao limbi în zgăul tău sînt şi doao năroade den pîntecele tău se vor împărţi; şi va covîrşi nărod pre nărod, şi cel mai mare va sluji celui mai mic“.

24. Şi să împlură zilele a naşte ea; şi la dînsa era gêmeni întru pîntecile ei.

25. Şi ieşi feciorul cel întăiu născut roşiu tot, ca o piêle păros; şi-i numi numele lui Isáf.

26. Şi după acesta ieşi fratele lui, şi mîna lui prinsă de călcîiul lui Isáf; şi numi numele lui Iácov. Şi Isaác era de 60 de ani cînd au născut pre aceştia Revéca.

27. Şi crescură tinereii; şi era Isaf om ştiind vîna, mojîc, iară Iácov om neviclean, lăcuind în casă.

28. Şi iubiia Isaác pre Isaf pentru căci vînatul lui era mîncarea lui, iară Revéca iubiia pre Iácov.

29. Şi fiarse Iacov fiertură şi veni Isáf de la cîmp ostenit.

30. Şi zise Isáf cătră Iácov: „Gustă-m den fiertura acestui grîu pentru că slăbesc“; pentru acêea să numi numele lui Edóm.

31. Şi zise Iácov cătră Isaf: „Dă-mi astăzi naştirile tale cêle dentăiu mie“.

32. Şi zise Isáf: „Iată, eu merg să moriu şi ce mi-s bune acêste născături înainte“?

33. Şi-i zise lui Iácov: „Jură-te mie astăzi“. Şi jură lui şi au dat Isáf naştirile dentăiu lui Iácov.

34. Şi Iácov dêde lui Isáf pîine şi fiertură de linte; şi mîncă, şi bău şi să sculă de să duse. Şi ocărî Isáf naştirile dentăiu.

CAP 26

1. Şi fu foamete pre pămînt, afară de foametea cea mai denainte, carea s-au făcut în zilele lui Avraám. Şi mêrse Isáac cătră Avimeléh, împăratul filistiim, la Gherára.

2. Şi să ivi lui Dumnezeu şi zise: „Nu te pogorî la Eghípet, ce lăcuiêşte în pămîntul carile ţi-l voiu spune ţie.

3. Şi vei sălăşlui în pămîntul acesta, şi voiu fi cu tine şi te voiu blagoslovi, pentru că ţie şi semînţii tale voiu da tot pămîntul şi voiu întări jurămîntul mieu carele m-am jurat lui Avraám, tatălui tău.

4. Şi voiu înmulţi semînţiia ta ca stêlele ceriului şi voiu da semînţiei tale tot pămîntul acesta şi se vor blagoslovi întru semînţia ta toate limbile pămîntului.

5. Pentru căci au ascultat Avraám, tată-tău, glasul mieu şi au păzit poruncile mêle, şi învăţăturile mêle, şi direptăţile mêle şi legile mêle.

6. Şi lăcui Isáac la Gherára.

7. Şi întrebară oamenii locului pentru Revéca, fămêia lui, şi zise: „Sor mie/iaste“. Pentru că să temu

21. Şi să rugă Isaac Domnului pentru Revéca, fămêia lui, pentru căce era stearpă; şi ascultă pre însul Dumnedzău şi zemisli în pîntece Răvéca, fămêia lui.

22. Şi giuca copiii întru însă; şi dzise: „De iaste să mi să facă aşea pentru ce mi-e aceasta“? Şi mêrse să întrêbe de Domnul.

23. Şi-i dzise Domnul ei: „2 limbi întru pîntecile tău sîntu şi 2 năroade den zgăul tău să vor înpărţi; şi va covîrşi nărod pre nărodu şi cel mai mare va sluji celui mai mic“.

24. Şi să împlură dzilele naşterii; şi la însă era gêmeni întru pîntecile ei.

25. Şi ieşi ficiorul cel născut întăi róşiu tot, ca o piêle păros; şi-i numi numele lui Isav.

26. Şi după acesta ieşi fratele lui, şi mîna lui prinsă de călcăiul lui Isav; şi-i numi numele lui Iacov. Şi Isaac era de 60 ani cîndu au născut pre aceştia Revéca.

27. Şi crescură voiniceii; şi era Isav om ştiindu vînă, mojic, iară Iacov om neviclean, lăcuindu în casă.

28. Şi iubiia Isáac pre Isav, ficiorul lui, pentru căci vînatul lui era mîncarea lui, iară Revecá iubea pre Iacov.

29. Şi fiarsă Iacov fiertură şi veni Isav de la cîmpu ostenindu.

30. Şi dzise Isav cătră Iacov: „Gustă-mă de fiertura acestui grîu pentru că slăbăscu“; pentru acêea să numi numele lui Edom.

31. Şi dzise Iacov cătră Isav: „Dă-m astădzi naşterile tale cêle dentăi mie“.

32. Şi dzise Isav: „Iată, eu mergu să mor şi ce mi-s bune acêste născuturi înnainte“?

33. Şi-i dzise lui Iacov: „Giură-te mie astădzi“. Şi-i giură lui şi vîndu Isav naşterile dentăi lui Iácov.

34. Şi Iácov dêde lui Isav păine şi fiertură de linte; şi mîncă şi bău şi să sculă de să duse. Şi ocărî Isav naşterile dentăi.

CAP 26

1. Şi fu foamete pre pămîntu, afară de foametea cea mai denainte, carea s-au făcut în dzilele lui Avraam. Şi mêrse Isaac cătră Avimêleh, împăratul filistiim, la Gherará.

2. Şi să ivi lui Domnul şi-i dzise: „Nu te pogorî la Eghiptu, ce lăcuiêşte întru pămîntul carele ţie îţi voi spune[1].

3. Şi vei fi prişleţ întru pămîntul acesta, şi voi fi cu tine şi te voi blagoslovi, pentru că ţie şi săminţiei tale voi da tot pămîntul şi voi întări giurămîntul mieu carele m-am giurat lui Avraam, tatălui tău.

4. Şi voi înmulţi săminţiia ta ca stêlele ceriului şi voi da seminţiei tale tot pămîntul acesta şi să vor blagoslovi între seminţiia ta toate limbile pămîntului.

5. Pentru căci au ascultat Avraam, tată-tău, al mieu glas şi au păzit porăncele mêle, şi dreptăţile mêle, şi învăţăturile mêle şi legile mêle“.

6. Şi lăcui Isaac la Gherará.

7. Şi întrebară oamenii de loc pentru Răvéca, fămêia lui, şi dzise: „Soru-m/iaste“. Pentru că să temu a dzi-

21. Şi se ruga Isaac Domnului pentru Revéca, muiêrea lui, că era stearpă; şi-l ascultă Dumnezeu şi îngrecă Revéca, muiêrea lui.

22. Şi juca copiii într-însa; şi zise: „De va să fie aşa, dară mie ce-m iaste aceasta“? Şi se duse să întrêbe pre Domnul.

23. Şi zise ei Domnul: „Doaoă limbi sînt în pîntecele tău şi 2 noroade se vor împărţi den trupul tău; şi norod pre alt norod va covîrşi şi cel mai mare să slujască celui mai mic.

24. Şi umplîndu-i-se zilele de-a naşte, iată era în pîntecele ei 2 gêmeni.

25. Şi ieşi feciorul cel dentăi tot roşu şi flocos ca o piêle; şi-i puse numele Isav.

26 [25]. Apoi ieşi frate-său, şi mîna lui se ţinea de călcăiul lui Isav; şi-i puse nume Iácov. [26] Şi era Isaac de 60 de ani cînd născu lui Reveca (ficiori)[3].

27 [26]. Şi crescură voinici; [27] şi fu Isav om vînător şi plugar[4], iar Iácov fu om nehiclean, lăcuind în casă.

28. Şi îndrăgi Isaac pre Isav căci că den vînatul lui era mîncarea lui, iar Revéca îndrăgi pre Iácov.

29. Şi fîrse Iacov fiertură şi veni Isav de la cîmp ostenit.

30[29]. Şi zise lui Iácov: [30] „Dă-m dentr-această fiertură să mănînc să mă întăresc“; pentr-acêea chiemă numele acelui loc Edom.

31. Şi zise Iácov lui Isav: „Dă şi tu mie astăzi naşterea ta cea dentăi“.

32. Iar Isav zise: „Iată, eu merg să moriu, dară ce-m iaste bună această nastere dentăi“.

33. Şi-i zise Iácov: „Jură-te mai nainte mie astăzi“. Şi i se jură [34] şi dêde Isav lui Iacov naşterea sa cea dentăi.

34. Iar Iácov dêde lui pâine şi linte fiiartă; şi mîncă şi bău şi, sculîndu-se, se duse. Şi nimic nu mai băgă seamă de naşterea sa cea dentăi.

CAP 26

1. Şi fu foamete pre pămînt iar, după foametea carea fusêse mai nainte, în zilele lui Avraam. Şi se duse Isaac la Avimeleh, împăratul Filistimului, în Gherara.

2. Şi se arătă lui Domnul şi zise: „Nu te pogorî în Eghipet, ce lăcuiêşte pre pămîntul care-ţ voiu spune.

3. Şi să lăcuieşti într-însul şi voiu fi cu tine şi te voiu blagoslovi, că ţie şi seminţiei tale voiu da pămîntul acesta şi voiu pune jurămîntul care m-am jurat cu tată-tău, Avraam.

4. Şi voiu înmulţi seminţiia ta ca stêlele ceriului, şi seminţiei tale voiu da tot pămîntul acesta şi se vor blagoslovi întru seminţiia ta toate limbile pămîntului.

5. Căci că au ascultat tată-tău, Avraám, glasul mieu şi au păzit toate poruncile mêle, şi legile mêle, şi direptătile mêle şi învăţăturile mêle“.

6. Şi lăcui Isaac în Gherára.

7. Iar oamenii carei lăcuia acoló îl întrebară de muiêrea lui, de Revéca; el zise: „Iaste-m sor“, / că-i era

21. Şi s-a rugat Isaac Domnului pentru Rebeca, femeia lui, că era stearpă; şi l-a ascultat Domnul şi Rebeca, femeia lui, a zămislit.

22. Dar copiii se zbăteau în pîntecele ei şi ea a zis: „Dacă astfel trebuie să mi se întîmple, pentru ce mai am această sarcină?“ Şi s-a dus să-l întrebe pe Domnul.

23. Iar Domnul i-a răspuns: „Două neamuri sînt în pîntecele tău şi două popoare se vor împărţi din pîntecele tău. Iar un neam îl va covîrşi pe celălalt neam, şi cel mai mare va sluji celui mai mic!“

24. S-au împlinit zilele ca aceasta să nască şi în pîntecele ei erau gemeni.

25. Şi a ieşit fiul cel întîi născut roşu şi păros tot ca o pielcică; i-au dat numele Isav.

26. După acesta a ieşit fratele său, mîna lui ţinîndu-se de călcîiul lui Isav. Şi i-au dat numele Iacov. Şi Isaac era de şaizeci de ani, cînd Rebeca i-a născut pe aceştia.

27. Copiii au crescut şi Isav a ajuns un vînător iscusit, cutreierînd cîmpiile, Iacov însă era un păstor paşnic, trăind în corturi.

28. Isaac îl iubea pe Isav, pentru că îi plăcea vînatul acestuia, iar Rebeca îl iubea pe Iacov.

29. Odată a fiert Iacov linte şi Isav a venit ostenit de pe cîmp.

30. Şi i-a spus Isav lui Iacov: „Dă-mi să gust din fiertura aceasta roşie, căci sînt flămînd!“ De aceea s-a numit el şi Edom, adică roşu.

31. Iacov însă i-a spus: „Vinde-mi mai întîi dreptul tău de întîi-născut!“

32. Şi Isav i-a răspuns: „Iată eu mor de foame, la ce mi-e bun dreptul de întîi-născut?“

33. Iacov i-a spus: „Jură acum!“ Şi acela i-a jurat. Astfel Isav i-a vîndut lui Iacov dreptul său de întîi-născut.

34. Atunci Iacov i-a dat lui Isav pîine şi fiertură de linte şi acesta a mîncat şi a băut, apoi s-a sculat şi s-a dus. Şi astfel a nesocotit Isav dreptul său de întîi-născut.

CAP. 26

Isaac în ţara filistenilor.
Înţelegerea cu Abimelec

1. Şi a fost o foamete pe pămînt, alta decît foametea dintîi, care se întîmplase în zilele lui Avraam. Si s-a dus Isaac la Abimelec, regele filistenilor, la Gherara.

2. Atunci i s-a arătat Domnul şi i-a spus: „Să nu te duci în Egipt, ci aşează-te în ţinutul pe care ţi-l voi arăta eu.

3. Să rămîi în acest ţinut, căci ţie şi seminţiei tale îţi voi da întreg ţinutul şi-mi voi împlini legămîntul meu faţă de Avraam, tatăl tău.

4. Voi înmulţi seminţia ta ca stelele cerului şi voi da seminţiei tale întreg acest ţinut şi voi binecuvînta prin seminţia ta toate neamurile pămîntului.

5. Pentru că Adam, tatăl tău, a ascultat glasul meu şi a păzit învăţăturile, poruncile, poveţile şi legile mele.

6. Şi s-a aşezat Isaac în Gherara.

7. Iar oamenii locului acela l-au întrebat despre Rebeca, soţia lui, cine este, şi le-a spus: „Îmi este soră!“,/

Pag. 18, col. II

а зице: „Фămêie-m iaste“, pentru ca nu doară să-l ucigă oamenii locului pentru Revéca, căce era frumoasă la faţă.

8. Şi fu acoló în mulţi ani. Şi, privind Avimeléh, împăratul Gherárei, pre fereastră, văzu pre Isáac glumind cu Revéca, fămêia lui.

9. Şi chemă Avimeléh pre Isáac şi-i zise lui: „Oare fămêie-ţ iaste“? Şi că ce ai zis: „Sor îm iaste“? Şi zise Isáac: „Am zis pentru căce cîndai să nu moriu pentru dînsa“.

10. Şi zise lui, Avimeleh: „Ce ai făcut aceasta noao? Puţin ar fi dormit cineva den ruda mea cu fămêia ta şi ai fi adus asupra noastră necunoştinţă“.

11. Şi porunci Avimeléh la tot norodul lui, zicînd: „Tot cine se va atinge de omul acesta au de fămêia lui, cu moarte va fi vinovat“.

12. Şi sămănă Isáac întru pămîntul acela şi află întru anul acela orzu dînd 100; şi-l blagoslovi pre dînsul Domnul.

13. Şi să înălţă omul şi mergînd înainte mai mare să făcea, pănă unde mare să făcu foarte.

14. Şi să făcură lui dobitoc de oi şi dobitoc de boi şi arături multe; şi zavistuiră pre dînsul filistiimii.

15. Şi toate fîntînile cîte au săpat slugile lui în vrêmea tătîni-său le-au astupat filistiimii şi le-au umplut de pămînt.

16. Şi zise Aviméleh cătră Isaác: „Du-te de la noi că mai mare decît noi te-ai făcut foarte“.

17. Şi să mută de acoló Isaác şi poposi la rîpa Gherárilor şi tăbărî acoló.

18. Şi iarăş Isaác au săpat fîntînile cu ape carele au săpat slugile lui Avraám, tatăl lui, şi le-au astupat pre êle filistiimii după ce au murit Avraám, tatăl lui; şi le numi pre dînsăle cu nume după numele care le-au numit tatăl lui.

19. Şi săpară slugile lui Isáac în rîpa Gherárilor şi aflară acoló fîntînă de apă vie.

20. Şi să bătură păstorii Gherárilor cu păstorii lui Isáac zicînd cum a lor iaste apa; şi numiră numele fîntînii Strîmbătate pentru că strîmbătate i-au făcut lui.

21. Şi, rădicîndu-se de acoló, au săpat altă fîntînă; şi să priciia şi pentru acêea; şi numi numele ei Vrajbă.

22. Şi rădicîndu-se de acoló au săpat altă fîntînă, şi nu s-au bătut pentru acêea şi i-au numit numele ei Lărgime de loc, zicînd: „Pentru căci acum au lărgit Domnul noao şi ne-au crescut pre pămînt.

23. Şi să sui de acoló la Fîntîna Jurămîntului.

24. Şi să ivi lui Dumnezeu în noaptea acêea şi zise: „Eu sînt Domnul lui Avraám, tatălui tău; nu te tême, pentru că cu tine sînt şi te-am blagoslovit şi voiu înmulţi semînţiia ta pentru Avraám, tatăl tău“.

25. Şi zidi acoló jîrtăvnic şi chemă numele lui Dumnezău şi puse acoló cortul lui; şi săpară acoló slugile lui Isaác fîntînă.

26. Şi Avimeléh să duse la dînsul de la Gherára, şi Ohozáth, ce ţinea pre noru-sa, şi Filóh, voivodul puterii/lui.

ce: „Fămêie-m iaste", pentru ca nu doară să-l ucigă oamenii locului pentru Revéca, căce era la faţă frumoasă.

8. Şi fu acoló în mulţi ani. Şi, privindu Aviméleh, împăratul Gherárei, pre fereastră, vădzu pre Isaac glumindu cu Răvéca, fămêia lui.

9. Şi chemă Aviméleh pre Isaac şi-i dzise lui: „Oare fămêie-ţi iaste"? Şi că ce ai dzis: „Suru-m iaste"? Şi dzise lui, Isaac: „Pentru căce am dzis cîndai să nu moriu pentru însă".

10. Şi-i dzise lui, Aviméleh: „Ce ai făcut aceasta noao? Puţin are fi dormit cineva den ruda mea cu fămêia ta şi ai fi adus asupra noastră necunoştinţă".

11. Şi porănci Aviméleh la tot nărodul lui, dzicîndu: „Tot cine să va atinge de omul acesta au de fămêia lui cu moarte va fi vinovat".

12. Şi sămănă Isaac întru pămîntul acela şi află întru acel an ordzu dîndu 100; şi-l blagoslovi pre însul Domnul.

13. Şi să înălţă omul şi mergîndu înnainte mai mare să făcea, pân-unde mare să fêce foarte.

14. Şi i să fêceră lui dobitoc de oi şi dobitoc de boi şi arături multe; şi zavistuiră pre însul filistiimii.

15. Şi toate fîntînele cîte au săpat slugile lui întru vrêmea tătîne-său le-au astupat filistiimii şi le-au împlut de pămîntu.

16. Şi dzise Aviméleh cătră Isaac: „Du-te de la noi pentru că mai tare decît noi te-ai făcut foarte".

17. Şi să înmută de acoló Isaac şi poposi la rîpa Gherárilor; şi tăbărî acoló.

18. Şi iarăş Isaac au săpat fîntînele cu apa carele au săpat slugile lui Avraam, tătîne-său, şi le-au astupat filistimii după ce au murit Avraam, tatăl lui; şi le numi pre înse cu numere, şi numerile carele le-au numit Avraam, tatăl lui.

19. Şi săpară slugele lui Isaac în rîpa Gherárilor şi aflară acoló fîntînă de apă vie.

20. Şi să bătură păstorii Gherárilor cu păstorii lui Isáac dzicîndu cum a lor iaste fîntîna; şi numiră numele fîntînei Strîmbătate pentru că strîmbătate le-au făcut.

21. Şi, rădicîndu-să de acoló, au săpat altă fîntînă; şi să pricea şi pentru acêea; şi numi numele lui Vrajbă.

22. Şi, rădicîndu-să de acoló, au săpat altă fîntînă, şi nu s-au bătut pentru acêea; şi i-au numit numele el Lărgime de loc, dzicîndu: „Pentru căci acum au lărgit Domnul noao şi ne-au crescut pre pămîntu".

23. Şi să sui de acoló la Fîntîna Giurămîntului.

24. Şi să ivi lui Dumnedzău[2] întru acêea noapte şi-i dzise: „Eu sîntu Dumnedzăul lui Avraam, tatăl tău; nu te tême, pentru că cu tine sîntu şi te-am blagoslovit şi voi înmulţi sămînţiia ta pentru Avraam, tatăl tău".

25. Şi zidi acoló jirtăvnic şi chemă numele lui Dumnedzău şi aşedzară acoló cortul lui; şi săpară acoló slugile lui I(s)[3]aac fîntînă.

26. Şi Aviméleh să duse la însul de la Gherară, şi Ohozáth, ce ţinea pre noru-sa, şi Filoh, hatmanul puterii/lui[4].

frică să zică: „Iaste-m muiêre", ca nu cumva să-l ucigă oamenii carei lăcuia într-acel loc pentru Revéca, muiêrea lui, că era frumoasă.

8. Şi fu acoló mulţ ani. Şi, privind Avimeleh, împăratul Gherárei, pre o fereastră văzu pre Isaac glumind cu Revéca, muiêrea lui.

9. Şi, chiemînd Avimeleh pre Isaac, îi zise: „Aceasta-ţ iaste muiêre, dară tu că ce-ai zis că-ţ iaste sor"? Iar Isaac zise: „Zis-am ca să nu cumva să moriu pentru dînsa".

10. Iară Avimeleh zise: „Că ce-ai făcut noaoă aşa? Puţin ară fi fost să fie cineva den neamul mieu cu muiêrea ta şi ai fi adus asupra noastră zmînteală".

11 [10]. Şi porănci tuturor năroadelor, zicînd: [11] „Tot cine se va atinge de bărbatul acesta sau de muiêrea lui fi-va vinovat morţii".

12. Şi sămănă Isaac în pămîntul acela şi află în anul acela roada orzului însutită, că-l blagoslovi Dumnezeu.

13. Şi se înălţă şi se înmulţi pănă se făcu foarte mare.

14. Şi fu lui dobitoc den oi şi dobitoc den boi şi agoniseală multă; pentr-aceasta îl pizmuiră filistimlênii[1].

15. Şi mêrseră şi astupară toate puţurile cîte săpase slugile tătîne-său în viiaţa tătîne-său şi le umplură de pămînt.

16. Şi zise Avimeleh cătră Isaac: „Fugi de la noi că mai putêrnic decît noi te-ai făcut tu aici cu mult".

17. Şi fugi Isaac de acoló şi se sălăşlui la rîpa Gherarului; şi lăcui acoló.

18. Şi iar dăstupă Isaac puţurile cêle de apă ce le săpase slugile tătîne-său, lui Avraam, care le astupase filistimlênii[1] deaca au murit tată-său Avraam; şi le puse nume tot cum le pusêse tată-său Avraam.

19. Şi săpară slugile lui Isaac în rîpa Gherárului şi aflară acoló fîntînă de apă vie.

20. Şi se sfădiră păstorii Gherárilor cu păstorii lui Isaac, zicînd: „A noastră iaste apa"; şi puseră numele acei fîntîni Strîmbătate, că strîmbătate le-au făcut.

21. Şi, sculîndu-se Isaac de acoleá, săpă altă fîntînă[2]; şi se certa şi pentr-acêea; şi-i puse numele Vrajbă.

22. Şi, sculîndu-se şi de acoló, săpă alt puţ, şi pentru acela nu se certa; şi-i puse numele Lărgime, zicînd că „Acum au lărgit Domnul noaoă şi ne-au crescut pre pămînt".

23. Şi de acoló se sui la Puţul Jurămîntului.

24. Şi se arătă acoló lui Domnul într-acea noapte şi-i zise: „Eu sînt Dumnezeul tătîne-tău, lui Avraam; nu te tême, că sînt cu tine şi te voiu blagoslovi şi voiu înmulţi sămînţiia ta pentru tată-tău Avraam".

25. Şi zidi acoló altar şi chiemă numele Domnului; şi-ş puse cortul acoló şi săpară slugile lui Isaac puţ acoló.

26. Şi veni la dînsul Avimeleh de la Gherar(a) şi Ohozath, priêtenul lui, şi Fihol, voievodul nărodului / său.

căci s-a temut să spună „Este soţia mea", ca nu cumva să-l omoare oamenii locului aceluia pentru Rebeca, căci era frumoasă la chip.

8. Dar după ce a trăit acolo multă vreme, Abimelec, regele Gherarei, privind pe fereastră l-a văzut pe Isaac îmbrăţişîndu-se cu Rebeca, soţia sa.

9. Atunci l-a chemat Abimelec pe Isaac şi i-a spus: „Oare îţi este soţie? De ce ai spus: «Îmi este soră»?" Isaac i-a răspuns: „Am spus aşa, ca nu cumva să fiu ucis din pricina ei!"

10. Abimelec i-a spus: „De ce ne-ai făcut aceasta? Puţin ar fi lipsit şi cineva din neamul meu s-ar fi culcat cu soţia ta şi ai fi adus asupra noastră păcat".

11. Şi a poruncit Abimelec întregului său popor: „Cine se va atinge de omul acesta sau de soţia lui va fi pedepsit cu moartea!"

12. Iar Isaac a semănat în anul acela şi a cules rod însutit. Şi l-a binecuvîntat pe el Domnul.

13. Şi el s-a îmbogăţit şi avînd spor s-a înălţat tot mai mult.

14. Şi avea turme de oi şi cirezi de vite şi multe ogoare. Atunci filistenii începură să-l invidieze.

15. Şi toate fîntînile pe care le săpaseră robii tatălui său, pe vremea lui Avraam, filistenii le-au stricat şi le-au astupat cu pămînt.

16. Şi i-a spus Abimelec lui Isaac: „Pleacă de la noi, căci te-ai făcut prea puternic faţă de noi!"

17. Şi a plecat Isaac de acolo şi a poposit în valea Gherara şi a locuit acolo.

18. Şi a săpat Isaac din nou fîntînile de apă, pe care le săpaseră robii lui Avraam, tatăl său, şi pe care le astupaseră filistenii după moartea lui Avraam. şi le-a numit cu aceleaşi nume cu care le numise Avraam.

19. Şi au săpat slugile lui Isaac în valea Gherara şi au dat de un izvor cu apă bună de băut.

20. Dar s-au certat păstorii din Gherara cu păstorii lui Isaac spunînd fiecare că „apa este a noastră". Şi i-au pus numele Esec, căci au spus că s-au sfădit pentru ea.

21. Apoi sculîndu-se Isaac de acolo a săpat o altă fîntînă, dar s-au certat şi pentru aceasta şi i-au pus numele Sitna.

22. Sculîndu-se şi de acolo Isaac a săpat o altă fîntînă, dar nu s-au mai certat pentru ea. De aceea i-a pus numele Rehobot, spunînd: „Datu-ne-a acum Domnul loc larg şi ne-a sporit pe pămînt."

23. De aici s-a urcat Isaac la Beer-Şeba.

24. În noaptea aceea i s-a arătat acolo Domnul şi i-a spus: „Eu sînt Dumnezeul tatălui tău, Avraam. Nu te teme, căci eu sînt cu tine şi te-am binecuvîntat şi îţi voi înmulţi sămînţia ta pentru Avraam, tatăl tău!"

25. Atunci a zidit Isaac acolo un altar şi a chemat numele Domnului şi şi-a aşezat acolo cortul, iar slugile lui au săpat o fîntînă.

26. Şi a venit la el Abimelec din Gherara, împreună cu Ahuzat, care luase pe nora lui, şi Ficol, căpetenia oştirii/lui.

Pag. 19, col. I

27. Şi zise către dînşii Isáac: „Pehtru că ci aţ venit către mine? Şi voi m-aţ urît şi m-aţi scos de la voi".

28. Şi ei au zis: „Văzînd te-am văzut că Domnul era cu tine şi am zis: fie dară întru mijlocul nostru şi întru mijlocul tău să punem cu tine legămînt

29. ca să nu faci cu noi rău, în ce chip noi nu ne-am scîrbit şi în ce chip ţie ţi-am trebuit bine şi te-am scos cu pace; şi tu acum blagoslovit eşti de Domnul".

30. Şi le făcu ospăţ; şi mîncară şi băură.

31. Şi, sculîndu-se dimineaţa, jură om aproapelui lui; şi-i trimise pre dînşii Isáac. Şi să dusără cu mîntuire de la dînsul.

32. Şi fu întru acêea zi, şi mergînd slugile lui Isáac, îi spuseră pentru fîntîna ce-au săpat şi ziseră: „Nu am aflat apă".

33. Şi o numi Jurămînt; pentru acêea numi nume cetăţii Fîntîna Jurămîntului pănă în zioa de astăzi.

34. Şi era Isáf de 40 de ani şi luo muiêre pre Iudin, fata lui Veil, heteul, şi pre Vasemcath, fata lui Elon, eveul.

35. Şi să priciia cu Isáac şi cu Revéca.

CAP 27

1. Şi fu după ce-au îmbătrînit Isaác şi să tîmpiră ochii lui a vedea, şi chemă pre Isaf, feciorul lui cel mai bătrîn, şi-i zise lui: „Fiiul mieu!". Şi zise: „Iată eu"!

2. Şi zise lui: „Iată, am îmbătrînit şi nu ştiu zioa morţii mêle.

3. Acum dară ia-ţ unealta ta, arcul şi tulba, şi ieşi afară la cîmpu [4] şi vînează-m vînat;

4. şi-m fă mie bucate după cum iubescu eu şi-m adu ca să mănîncu pentru ca să te blagoslovească sufletul mieu mai înainte de ce voiu muri".

5. Şi Răvéca auzi grăind Isaác către Isáf, feciorul lui; şi să duse Isaf la cîmp ca să vinêze vînat tătîni-său.

6. Şi Răvéca zise către fiiu-său cel mai mic: „Vezi, am auzit pre tată-tău grăind către Isáf, fratele tău, grăind:

7. «Adu-m vînat şi-m fă de mîncat pentru ca, mîncînd, să te blagoslovesc înaintea Domnului mai înainte decît a muri eu».

8. Deci acum, fiiul meu, ascultă pre mine dupre cum poruncescu eu ţie.

9. Şi, mergînd la oi, ia-m de acoló doi iezi moi şi buni şi voiu face pre ei bucate tătîni-tău cum iubêşte.

10. Şi vei aduce tătîni-tău şi va mînca pentru ca să te blagoslovească tată-tău mai nainte de moartea lui".

11. Şi zise Iácov către Răvéca, mumă-sa: „Iaste Isaf, fratele meu, om păros, şi eu om nêted.

12. Cîndai să nu mă pipăie tatul mieu şi voiu fi înaintea lui ca un nebăgat în seamă şi voiu aduce asupra mea blestem şi nu blagoslovenie".

13. Şi-i zise lui mumă-sa: „Pre mine blestemul tău, fiiul mieu, numai ascultă glasul mieu şi, mergînd, adu-mi".

14. Şi, mergînd, luo şi aduse mume-sii; şi făcu mumă-sa bucate dupe cum iubiia tatăl lui.

15. Şi, luînd Răvéca îmbrăcămintea lui Isaf, feciorul/ei cel mai bătrîn, cea bună, care era la dînsa în

27. Şi dzise cătră înşii Isaac: „Pentru că ci aţi venit cătră mine? Şi voi m-aţi urît şi m-aţi scos de la voi".

28. Şi ei au dzis: „Vădzîndu-te am vădzut căce Domnul era cu tine şi am dzis: fie dară întru mijlocul nostru şi întru mijlocul tău să făgăduim cu tine înpreună făgăduinţă

29. ca să nu ni să facă cu noi rău, în ce chip noi nu ne-am oţărît şi în ce chip ţie ţ-am tribuit bine şi te-am scos cu pace; şi tu acum blagoslovit eşti de Domnul".

30. Şi li să fêce ospăţu; şi mîncară şi băură.

31. Şi, sculîndu-să dimineaţă, giură omul de aproapelui său; şi-i trimise pre înşii Isaac. Şi să duseră cu mîntuire de la însul.

32. Şi fu întru acêea dzi, mergîndu slugile lui Isaac, ii spuseră pentru fîntîna ce au săpat şi dziseră: „Nu am aflat apă".

33. Şi o numi Giurămîntu; pentru aceea numi nume cetăţii Fîntîna Giurămîntului păn-în dzua de astădzi.

34. Şi era Isav de 40 ani şi luă muiêre pre Iudin, fata lui Veil, heteul, şi pre Vasemcáth, fata lui Elon, eveul.

35. Şi să pricea cu Isaac şi cu Revéca.

27. Şi le zise Isaac: „Ce aţ venit la mine? Crez, voi m-aţ urît şi m-aţ gonit de la voi".

28. Iar ei răspunseră: „Văzîndu-te am văzut că Domnul era cu tine şi am zis: să fie jurămînt între noi şi între tine şi să punem făgăduinţă între noi şi între tine

29. ca să nu faci noaoă rău, cum nu ne-am lepădat nici noi de tine şi cum ţi-am făcut şi noi bine şi te-am slobozit cu pace; şi eşti tu acum blagoslovit de Domnul".

30. Şi făcu lor ospăţ de mîncară şi băură.

31. Şi, sculîndu-se dimineaţa, jurară unul altuia; şi-i trimise Isaac. Şi se duseră de la dînsul cu pace.

32. Şi într-acea zi veniră slugile lui Isaac şi-i spuseră de puţul care săpase, zicînd: „N-am aflat apă".

33. Şi-i puseră numele Jurămînt; pentr-acêea-i chiemă numele acea cetate Puţul Jurămîntului şi până în zioa de astăzi.

34. Iară Isav, deaca umplu 40 de ani, luoă muiêre pre Iudin, fata lui Veil, hetheul, şi pre Vasimcath, fata lui Elon, eveul,

35. care, amîndoaoă, se certa[3] cu Isaac şi cu Reveca.

27. Iar Isaac le-a spus: „De ce aţi venit la mine, voi care m-aţi urît şi m-aţi izgonit de la voi?"

28. Ei i-au răspuns: „Am văzut că Domnul era cu tine şi ne-am gîndit să fie înţelegere între noi şi între tine şi să încheiem cu tine un legămînt.

29. Ce tu să nu ne faci nici un rău, după cum nici noi nu te-am vătămat şi ţi-am făcut numai bine şi te-am lăsat să pleci în pace. Iar acum tu eşti binecuvîntat de Domnul".

30. Isaac le-a pregătit un ospăţ şi au mîncat şi au băut împreună.

31. Şi, sculîndu-se dimineaţa, au jurat unul altuia. Şi Isaac s-a despărţit de ei şi ei s-au dus în pace de la dînsul.

32. În aceeaşi zi, venind slugile lui Isaac, l-au vestit că în fîntîna pe care o săpaseră au găsit apă.

33. Şi a numit Isaac fîntîna Şibea, adică jurămînt. Iar numele cetăţii, pînă în ziua de azi a rămas Beer-Şeba, adică Fîntîna Legămîntului.

34. Isav era de patruzeci de ani, cînd şi-a mai luat două femei: pe Iudit, fiica lui Beeri, heteul, şi pe Basemata, fiica lui Elon, eveul.

35. Acesta a mîhnit foarte pe Isaac şi pe Rebeca.

CAP 27

1. Şi fu după ce au îmbătrînit Isaac şi să tîmpiră ochii lui a vedea, şi chemă pre Isav, ficiorul lui cel mai bătrîn, şi-i dzise lui: „Fiiul mieu"! Şi dzise: „Iată eu"!

2. Şi-i dzise lui: „Iată, am îmbătrînit şi nu ştiu dzua morţii mêle.

3. Acum dară ia-ţi ciniia ta, arcul şi tulba, şi ieşi afară la cîmpu [4] şi-m vîneadză vînat;

4. şi-m fă mie bucate cum iubăscu eu şi adu pentru ca să mănîncu ca să te blagoslovască sufletul mieu mainte de ce voi muri".

5. Şi Răvéca au audzit grăindu Isaac cătră Isav, ficiorul lui; şi să duse Isav la cîmpu ca să vînêdze vînat tătîne-său.

6. Şi Revéca dzise cătră fiiul său cel mai mic: „Vedzi, am audzit pre tatătău grăindu cătră Isav, fratele tău, dzicîndu:

7. «Adu-mi vînat şi-m fă de mîncat pentru ca, mîncîndu, să te blagoslovăscu înnaintea lui Dumnedzău mainte de moartea mea».

8. Acum dară, fiiul mieu, ascultă-mă pre mine după cum eu îţi porăncescu ţie.

9. Şi, mergîndu la oi, ia de acolo 2 iezi moi şi buni şi voi face pre ei bucate tătîne-tău cum iubêşte.

10. Şi vei aduce tătîne-tău şi va mînca pentru ca să te blagoslovască tată-tău mainte de moartea lui".

11. Şi dzise Iacov cătră Revéca, maica lui: „Iaste Isav, fratele mieu, om păros, şi eu om nêtedu.

12. Cîndai să nu mă priceapă tătăl mieu şi voi fi înnaintea lui ca un nebăgător în saamă şi voi aduce asupra mea blăstămu nu blagoslovenie".

13. Şi-i dzise lui maica sa: „Pre mine blăstămul tău[1], fiiul mieu, numai ascultă glasul mieu şi, mergîndu, Im adu".

14. Şi, mergîndu, au luat şi au adus maicii lui şi făcu maica lui bucate după cum iubiia tătăl lui.

15. Şi, luîndu Revéca înbrăcămintea lui Isav, ficiorului /ei cel mai bătrîn,

CAP 27

1. Şi fu deaca îmbătrîni Isaac şi orbiră ochii lui de vedêre, chiemă pre fiiu-său Isav, cel mai mare, şi-i zise: „Fătul mieu"! El răspunse: „Iată eu"!

2. Tată-său zise: „Iată, eu am îmbătrînit şi nu ştiu zilele sfîrsitului mieu.

3. Acum ia ciniia ta, tulba şi arcul, şi ieşi la cîmp şi vinează vînat[1];

4. şi-m fă bucate cum îm plac şi-m ado să mănînc să te blagoslovească sufletul mieu mai nainte până nu mor"[2].

5. Şi, auzind Revéca pre Isaac grăind cătră fiiu-său Isav, deaca se duse Isav la cîmp să vinêze vînat tătîne-său,

6. iar ea zise cătră fiiu-său cel mai mic, cătră Iacov: „Iată, eu am auzit pre tată-tău Isa(a)c grăind cătră fratetău Isav şi zicîndu-i:

7. «Ado-mi vînat şi-m fă bucate ca, mîncînd, să te blagoslovesc înaintea lui Dumnezeu mai nainte până nu voiu muri».

8. Deci acum mă ascultă, fătul mieu, cumu-ţ voiu porunci.

9. Pasă la oi si ia 2 iezi buni si tineri şi să-i fac bucate tătîne-tău cum poftêşte el.

10. Şi să duci tătîne-tău şi va mînca şi te va blagoslovi tată-tău mai nainte până la moarte".

11. Iară Iacov zise mume-sei, Revécăi, „Frate-mieu iaste om flocos, iar eu sînt nêted[3].

12. Dară de mă va pipăi tată-mieu şi voiu fi înaintea lui ca un năcăjitor şi voiu aduce asupra mea blestem iar nu blagoslovenie"?

13. Iar mumă-sa-i zise: „Pre mine să fie blestemul tău, fătul mieu, numai ascultă glasul mieu şi te du de-m ado".

14. Şi, ducîndu-se, aduse mume-sei şi făcu mumă-sa bucate cum plăcea tătîne-său.

15. Şi, luînd Revéca hainele cêle mai frumoase ale lui Isav, fiiu-/ său cel

CAP. 27

Isaac binecuvintează pe Iacov

1. După ce a îmbătrînit Isaac şi i-a slăbit vederea, l-a chemat pe Isav, fiul său cel mai mare, şi i-a spus: „Fiule", iar acela i-a răspuns: „Iată-mă!"

2. Atunci i-a spus: „Uite am îmbătrînit şi nu ştiu ziua morţii mele.

3. Ia-ţi acum uneltele, tolba şi arcul, şi ieşi la cîmp să-mi aduci ceva vînat.

4. Să-mi faci apoi mîncare cum îmi place mie şi adu-mi să mănînc, ca să te binecuvînteze sufletul meu înainte de a muri."

5. Rebeca însă a auzit cele spuse de Isaac fiului său Isav şi cum acesta s-a dus la cîmp să vîneze ceva pentru tatăl său,

6. atunci i-a spus Rebeca lui Iacov, fiul său mai mic: „Iată eu l-am auzit pe tatăl tău vorbindu-i lui Isav, fratelui tău, şi spunîndu-i:

7. «Adu-mi vînat şi fă-mi de mîncare şi, după ce voi mînca, te voi binecuvînta înaintea Domnului, pînă a nu muri».

8. Deci acum, fiule, ascultă ce am să-ţi poruncesc.

9. Du-te la turmă şi adu-mi doi iezi fragezi, şi buni, iar eu îi voi pregăti tatălui tău din ei bucate, cum îi plac.

10. Şi le vei duce tatălui tău şi el va mînca, astfel ca pe tine să te binecuvînteze tatăl tău înainte de a muri."

11. Iacov însă i-a spus Rebecăi, mamei sale: „Isav, fratele meu e păros, iar eu am pielea netedă.

12. Nu cumva să mă pipăie tatăl meu şi voi fi înaintea lui un om de nimic şi astfel voi aduce asupra mea blestem în loc de binecuvîntare."

13. Atunci Rebeca, mama sa, i-a spus: „Fiul meu, asupra mea să fie blestemul tău, ascultă-mă numai pe mine şi du-te să-mi aduci iezii."

14. Şi ducîndu-se Iacov a luat şi a adus mamei sale iezii, iar mama sa a pregătit bucate după gustul tatălui său.

15. Şi, luînd Rebeca cea mai frumoasă haină a lui Isav, l-a îmbrăcat

Pag. 19, col. II

casă, au îmbrăcat pre Iácov, feciorul ei cel mai tînăr.

16. Şi pieile iezilor le-au pus prejur braţile lui şi preste cêle goale ale grumazului lui.

17. Şi dêde bucatele şi pîinile care au făcut pre mîinile lui Iacov, feciorul ei, şi aduse părintelui său.

18. Şi zise : „Tată“ ! Şi el zise : „Iată eu“ ! „Cine eşti tu, fiiule“ ?

19. Şi zise Iácov cătră tată-său : „Eu sînt Isaf, cel dentîiu născut al tău ; am făcut după cum mi-ai grăit mie. Sculîndu-te, şezi şi mănîncă den vînatul mieu pentru ca să mă blagoslovească sufletul tău“.

20. Şi zise Isaac feciorului său : „Ce iaste aceasta care ai aflat aşa curînd“ ? Şi el zise : „Ce au dat Domnul Dumnezeu înaintea mea“.

21. Şi zise Isaác cătră Iácov : „Apropie-te de mine şi te voiu pipăi, fiiule, de eşti tu fiul mieu Isaf au ba“.

22. Apropie-se Iácov cătră Isaác, tatăl lui, şi-l pipăi pre el şi zise : „Glasul iaste glasul lui Iacov, iară mînile sînt mînile lui Isáfu“.

23. Şi nu-l cunoscu pre dînsul pentru că-i era măinile lui ca măinile lui Isaf, fratelui său, păroase ; şi-l blagoslovi pre dînsul.

24[23]. Şi zise : [24] „Tu eşti fiiul mieu Isaf“ ? Şi zise : „Eu“.

25[24]. Şi-i zise : [25] „Adu-mi aproape şi voiu mînca den vînatul tău, fiiule, pentru ca să te blagoslovească sufletul mieu. Şi aduse lui şi mîncă ; şi-i aduse vin şi bău.

26. Şi zise lui, Isaac, tată-său : „Apropii-te de mine şi mă sărută, fiiul mieu“.

27. Şi, apropiindu-se, îl sărută pre dînsul ; şi mirosi mirosul hainilor lui, şi blagoslovi pre dînsul şi zise : „Iată mirosul feciorului mieu ca mirosul unii ţarine pline care au blagoslovit Dumnezău.

28. Şi să-ţ dea ţie Dumnezău den roao ceriului şi den grăsimea pămîntului şi mulţime de grîu şi de vin.

29. Şi slujască ţie limbi, şi închine-ţi-se ţie boiari, şi fii stăpîn fratelui tău, şi ţi se vor închina ţie feciorii tătîne-tău ; cela ce te va blestema, blestemat, iară cela ce te va blagoslovi, blagoslovit“ !

30. Şi fu după ce părăsi Isaác a blagoslovi pre Iácov, fiiul său, şi fu cît ieşi Iácov den faţa lui Isáac, tătîni-său, şi Isáf, fratele lui, au venit de la vînat.

31. Şi făcu şi el bucate şi duse tătîni-său ; şi zise tătîni-său : „Scoale-se părintele mieu şi mănînce den vînatul fiiului său pentru ca să mă blagoslovească sufletul tău!“

32. Şi-i zise Isaác, tată-său : „Cine eşti tu“ ? Şi el zise : „Eu sînt feciorul tău cel dentîiu născut, Isáf“.

33. Şi să ciudi Isaác ciudă foarte mare şi zise : „Cine iaste cela ce mi-au vînat mie vînat şi mi-au adus mie şi am mîncat den toate mai nainte de a veni tu şi l-am blagoslovit pre dînsul şi va fi blagoslovit“ ?

34. Şi fu deca auzi Isáf cuventile lui Isaác, tătîni-său, strigă cu glas mare şi amar foarte şi zise : „Blagoslovêşte şi pre mine, tată !“.

35. Şi zise lui : „Venindu fratele tău cu hiclişug au luat blagoslovenia ta“.

36. Şi zise : „Pre dereptul s-au nu/mit numele lui

cea bună, care era la dînsă în casă, au îmbrăcat pre Iacov, pre ficiorul ei cel mai tînăr.

16. Şi pieile iezilor le-au pus pregiur braţele lui şi pregiur cêle goale a grumadzii lui.

17. Şi dêde bucatele şi pâinele carele au făcut pre mînule lui Iacov, ficiorului ei, şi aduse părintelui său.

18. Şi dzise: „Tată"! Şi el dzise: „Iată eu"! „Cine eşti tu, fiiul mieu"?

19. Şi dzise Iacov căt(r)[2]ă tată-său: „Eu sîntu Isav, cel dentâi născut al tău; am făcut după cum mi-ai grăit mie. Scălîndu-te, şedzi[3], mănîncă de vînatul mieu pentru ca să mă blagoslovască sufletul tău".

20. Şi dzise Isaac ficiorului său: „Ce iaste aceasta carea ai aflat curîndu"? Şi el dzise: „Ce au dat Domnul Dumnedzău înnaintea mea".

21. Şi dzise Isaac către Iacov: „Apropie-te de mine şi te voi apipăi, fiiul mieu, de eşti tu fiiu mieu Isav au ba".

22. Apropie-să Iacov către Isaac, tatăl său, şi-l pipăi pre el şi dzise: „Glasul iaste glasul lui Iacov, iară mâinele sîntu [mînule][4] lui Isav".

23. Şi nu-l cunoscu pre însă pentru că era mînule lui ca mînule lui Isav, fratelui lui, păroase. Şi blagoslovi pre însul.

24. Şi dzise: „Tu eşti fiiul mieu Isav"? Şi dzise: „Eu".

25. Şi-i dzise: „Adu-mi aproape şi voi mînca den vînatul tău, fiiul mieu, pentru ca să te blagoslovască sufletul mieu". Şi-i aduse lui şi mîncă; şi-i aduse vin şi bău.

26. Şi-i dzise lui, Isáac, tată-său: „Apropie-te de mine şi mă sărută, fiiul mieu".

27. Şi, apropiindu-să, îl sărută pre însul; şi mirosi mirosul hainelor lui, şi-l blagoslovi pre însă şi dzise: „Iată mirosul fiiului mieu ca un miros a unii ţarine pline carea au blagoslovit Dumnedzău[5].

28. Şi să-ţi dea ţie Dumnedzău den roa ceriului şi den grăsimea pămîntului şi mulţiime de grîu şi de vin.

29. Şi slujască ţie limbi, şi închine-ţi-să ţie boiari, şi fii stăpîn fratelui tău, şi ţi să vor închina ţie ficiorii tătîne-tău; cela ce te blastămă pre tine, blăstămat, iară cela ce te blagoslovêşte, blagoslovit".

30. Şi fu după ce părăsi Isáac a blagoslovi pre Iacov, fiiul său, şi fu cît ieşi Iacov den faţa lui Isaac, tătîne-său, şi Isav, fratele lui, au venit de la vînat.

31. Şi făcu şi el bucate şi aduse tătîne-său şi dzise tătîne-său: „Scoale-să tată-mieu şi mănînce den vînatul fiiului tău pentru ca să mă blagoslovască sufletul tău!"

32. Şi-i dzise lui, Isáac, tată-său: „Cine eşti tu"? Şi el dzise: „Eu sîntu ficiorul tău cel dentâi născut, Isav".

33. Şi să ciudi Isaac ciudă foarte mare şi dzise: „Cine iaste cela ce mi-au vînat mie vînat şi mi-au adus mie şi am mîncat de toate mainte de a veni tu şi am blagoslovit pre însul şi fie blagoslovit"?

34. Şi fu dacă audzi Isav cuvintele lui Isaac, tătîne-său, strîgă glas mare şi amar foarte şi dzise: „Blagoslovêşte şi pre mine, tată"!

35. Şi-i dzise lui: „Venindu fratele tău cu vicleşug au luat blagoslovenîia ta".

36. Şi dzise: „Pre dreptul s-au nu/-

mai mare, care era la dînsa în casă, îmbrăcă pre Iacov, fiiu-său cel mai mic.

16. Şi cu pieile iezilor îi înfăşură mîinile şi grumazii lui pre unde era goli.

17. Şi dêde bucatele şi pâinea carea făcuse în mâinile fiiu-său, lui Iacov.

18. Şi, ducîndu-le la tată-său, zise: „Tată"! El zise: „Iată eu"! „Cine eşti tu, fătul mieu"?

19. Iar Iacov zise tătîne-său: „Eu sînt Isav, cel dentâi născut al tău; am făcut cum mi-ai porâncit. Ce scoală de şăzi să mănînci den vînatul mieu să mă blagoslovească sufletul tău".

20. Iar Isa(a)c zise către fiiu-său: „Ce poate fi aceasta că curînd ai aflat-o, fătul mieu?" El zise: „Cum au dat Domnul Dumnezeul tău înaintea fêţei mêle".

21. Iar Isa(a)c zise către Iácov: „Apropie-te de mine, fătul mieu, să te pipiiu să cunosc: tu eşti fiiul mieu Isav au ba?"

22. Şi, apropiindu-se Iacov de tată-său, Isa(a)c îl pipii şi zise: „Iată glasul tău iaste ca glasul lui Iácov, iar mâinile tale ca mâinile lui Isav".

23. Şi nu-l cunoscu, că era mâinile lui flocoase ca şi ale frăţine-său, lui Isav. Şi, blagoslovindu-l,

24[23]. zise: [24] „Dară tu eşti fiiu-mieu Isav?" El zise: „Eu sînt".

25. Şi-i zise: „Ado-m să mănînc vînatul tău, fătul mieu, să te blagoslovească sufletul mieu". Şi-i duse de mîncă; şi-i duse şi vin şi bău.

26. Şi-i zise tată-său, Isaac: „Apropie-te, fătul mieu, de mine să mă săruţi".

27. Şi, apropiindu-se, îl sărută; şi mirosi mirosul hainelor lui şi-l blagoslovi şi zise: „Iată, mirosul fiiului mieu ca mirosul arăturilor cîmpurilor căruia să-l blagoslovească Domnul.

28. Să dea ţie Domnul den roaoa ceriului şi den vlaga pământului înmulţire orzului şi vinului.

29. Şi să slujască ţie limbile, şi să ţi se închine domnii, şi să fii stăpîn frăţine-tău, să ţi se închine feciorii tătîne-tău; şi cel ce te va blestema să fie blestemat, iară cel ce te va blagoslovi să fie blagoslovit!"

30. Şi fu cum săvîrşi Isaac de-a blagoslovi pre fiiu-său Iácov, şi ieşi Iácov de la faţa tătîne-său, lui Isaac, veni fiiu-său Isav de la vînat.

31. Şi făcu şi el bucate den vînatul care adusêse şi duse tătîne-său şi zise: „Scoală, tată, şi mănîncă den vînatul fiiu-tău să mă blagoslovească sufletul tău!"

32. Iar tată-său, Isaac, îi zise: „Cine eşti tu?" Isav zise: „Eu sînt Isav, fiiu-tău cel dentâi".

33. Şi se mirâ Isaac cu mirare mare foarte şi zise: „Dară cine au adus mie vînat şi am mîncat den toate mai nainte de venirea ta şi l-am blagoslovit şi va fi blagoslovit"?

34. Iar Isav deaca auzi cuvîntul tătîne-său, strigă cu glas mare şi amar foarte şi zise: „Blagoslovêşte şi pre mine, tată!"

35. Iar el îi zise: „Venit-au frate-tău cu înşălăciune şi au luat blagoslovenîia ta".

36. Şi zise Isav: „Pre dereptul se-au chie/mat numele lui Iacov că iată şi

pe Iacov, fiul său mai mic.

16. Iar pieile iezilor le-a înfăşurat în jurul braţelor şi grumazului său.

17. Şi a dat bucatele şi pîinea ce o pregătise lui Iacov, fiul său.

18. Acesta a intrat la tatăl său şi l-a spus: „Tată!" Isaac i-a răspuns: „Iată-mă!" „Cine eşti tu, copilul meu?"

19. Şi i-a răspuns Iacov tatălui său: „Sînt Isav, întîiul tău născut. Am făcut precum mi-ai poruncit. Scoală-te şi şezi de mănîncă din vînatul meu, ca să mă binecuvînteze sufletul tău."

20. Isaac i-a spus fiului său: „Cum de l-ai găsit atît de repede, fiule?" Acesta i-a răspuns: „Domnul Dumnezeul tău mi l-a scos înainte."

21. Atunci i-a spus Isaac lui Iacov: „Apropie-te să te pipăi, fiule, de eşti tu Isav sau nu!"

22. Iacov s-a apropiat de Isaac, tatăl său, şi acesta l-a pipăit şi i-a spus: „Glasul este glasul lui Iacov, mîinile însă sînt mîinile lui Isav."

23. Dar nu l-a cunoscut, căci mîinile lui erau păroase ca mîinile fratelui său Isav. Şi l-a binecuvîntat.

24. Şi i-a spus: „Tu eşti oare fiul meu Isav?" Şi Iacov i-a răspuns: „Eu."

25. Şi i-a spus: „Adu-mi şi voi mînca din vînatul tău, fiule, ca să te binecuvînteze sufletul meu." I-a adus şi a mîncat, apoi i-a adus vin şi a băut.

26. Apoi i-a spus Isaac, tatăl său: „Apropie-te şi sărută-mă, fiule!"

27. Iacov s-a apropiat şi l-a sărutat, iar Isaac a simţit mirosul hainelor lui, l-a binecuvîntat şi i-a spus: „Iată mirosul fiului meu ca mirosul unei ţarini bogate pe care a binecuvîntat-o Domnul".

28. Să-ţi dea Dumnezeu din roua cerului şi din belşugul pământului mulţime de grîu şi de vin.

29. Popoarele să-ţi slujească şi căpeteniile lor să ţi se închine. Să fii stăpîn peste fraţii tăi, feciorii tatălui tău ţi se vor închina. Blestemat fie cel ce te va blestema, iar cel ce te va binecuvînta să fie binecuvîntat!"

30. După ce a binecuvîntat Isaac pe Iacov şi acesta a ieşit de la tatăl său, a venit şi Isav cu vînatul.

31. A pregătit şi el bucate şi le-a adus tatălui său, spunînd: „Vino, tată, şi mănîncă din vînat ca să mă binecuvînteze sufletul tău!"

32. Dar Isaac, tatăl său, l-a întrebat: „Cine eşti tu?" Iar el i-a răspuns: „Eu sînt Isav, fiul tău întîi-născut!"

33. Atunci Isaac s-a cutremurat cu groază mare şi a spus: „Cine a fost la vînătoare pentru mine şi mi-a adus vînat? Iar eu am mîncat din toate mai înainte de a veni tu şi l-am binecuvînat şi binecuvîntat va rămîne."

34. Cînd Isav a auzit cuvintele tatălui său, a strigat cu durere şi amărăciune şi a spus: „Binecuvîntează-mă şi pe mine, tată!"

35. Dar Isaac i-a răspuns: „Fratele tău a venit şi a luat prin vicleşug binecuvîntarea ta."

36. Isav a spus: „Pe drept a fost nu-/

Pag. 20, col. I

К

мнѣ нѫмеле лѫй їакѡвъ пе́нтрѫ къ ѧдоаѡ со́рѣ
маѫ ѫшела́ѣ ѧкѫмъ, шѝ на́шрнле дентжй мїаѫ
лѫа́ть, шѝ ѧкѫмъ мїаѫ лѫа́т бл҃бе́нїамѣ, шѝ
зн҃се їса́ф тѣтжнеѣѫ, нѫмїа́й лъса́т бл҃бе
л҃з нїе та́тте . Рѕспѫнзѫндѫ їса́кѡ зн҃се къ
тѣтъ їса́ф, делам фнкѫт пре ѧжнсѫлстъпжй
цїе, шѝ пре тоцн фра́цїй лѫй, нам ѫтъкѫт слѫ
жѫй шѝ кѫгржѫ шѝ вннламъ ѫтърнт пре є́л ,
ѧн дарѣцїе чецвон фа́че фїна́мїе҃ . Шѝзн҃се
їса́ф къ тѣтъ та́тъесъѫ, ѧѫ до́арѣ нѫмай со бл҃бе
нїе ѩ҃сте ла тнне, та́тте ҃ бл҃бѣцнмѣ дарѣ шѝ
ѧѫ пре́мне, та́тте . Шѝ оѫмнаннѫѫсе їса́кѡ ,
стрнгѣ кѫгла́е ма́ре їса́ф, шѝ плаѫсе, шѝ ръ
спѫнзѫндѫ їса́кѡ та́тѫѫ лѫй зн҃се лѫй, ѩтъ дн
грѣшнмѣ пѣмжнтѫлѫй, бафн лѣкѫнїца та ,
м҃ шѝ дежрбсоа чѣрнлѫй де сѫсъ . Шѝ пре сабїѝ
та вей трѣи, шѝ фрѣцннетъѫ вей слѫжн, шѝ
фнва кжндѫ дебей сѫрпа шѝ вей дезлега жѫгѫ
ма лѫй деи гатѫа тъѫ . Шѝ пѫрта пі҃змъ
їса́ф лѫй їа́кѡв, пе́нтрѫ бл҃бе́нїа чела́ѣ бл҃бнт
пре ѧжнсѫа та́тѫа лѫй, шѝ зн҃се їса́ф ѫтрѫ кѫ
цетѫа лѫй, ѧпропїнсе зн҃ле желїй тѣлжнмїе,
пе́нтрѫ ка сѫхнг пре їа́кѡв фра́теле мїе́ѫ .
м҃в Шѝ съ спѫсърѣ ревекїи, кѫкеи́теле лѫй їса́ф
фечо́рѫлѫй е́и, чела́ман бътржй, шѝ трнмнцжнд
ѫѫкема́ть пре їа́кѡв фечо́рѫа е́и чела́ман тжнбр,
шїи зн҃се лѫй ѩтъ їса́ф, фра́теле тъѫ ѫфнко
м҃г ша́зъ пре́тне, ка сѫте со́арѣ . Ѧкѫм
дарѣ фїна́мїе ѧскѫлтъ гла́сѫа мїе́ѫ, шѝ сѣ
ажндѫте фѫѫн ламнжлоскѫа рѫбрнлор, ла лабан
м҃д фра́теле мїе́ѫ ла харан . Шѝ лъкѫнще кѫ
джнсѫа, кѫтева зн҃ле, пжнъ сѫва ѫтоа́рче мъ
нїа шѝ оѫрѫна фра́телѫй тъѫ, де ла тне .
м҃е Шѝ ба́ѫтъ чен фъкѫт лѫй, шѝ вон Тремнте,
де тевор кема де а́коло, пе́нтрѫ ка сѫ нѫмъ лнп
сѣскѫ, де фечорн деамжндой девон ѫтроѕн .
м҃ѕ Шѝ зн҃се ревека кѫтръ їса́кѡ, мнеаѫ сѫпъра
девѣацѣмн, пе́нтрѫ фѣтеле фечорнлор лѫй хе,
де ва лѫа їа́кѡв фъмѣе ден фѣтеле, пѣмжнтѫ
лѫй ачестѫа чеме́ е мїе ѧтрѣн .

К А П К҃Н

а҃ Ши кемжде їса́ѣ пре їа́кѡв ѫа бл҃бн пре
є́а, шѝ порѫнѫн лѫй зникжнде, съ нѫмѣ
мѫ́тре ден фѣтеле лѫй ханаа́н .
б҃ Скѫлжндѫте фѫѫн, ла мнѫлоскѫль
рѫбрнлор , ла ка́са лѫй ваѳѫнль ,
та́тѫа мѫмей та́ле, шѝ съ ѩѫн цїе де акола мѫ
тре, ден фѣтеле лѫй лаба́н, фра́телѫй мжнеа .
г҃ Шѝ дмнзе́ѫа мїе́ѫ, сѫте бл҃бѣскъ пре́тне, ш
сѫте кре́скъ, шѝ сѫте ѫмѫлцѣскъ, шѝ вен фн
д҃ ѫтрѫ ѧдѫнѣрн деля́мен . Шѝ съ дѣ бл҃бе
нїа лѫй ѧвраа́м, тѣтжнемїе҃ цїе, шѝ снмнн
цїй та́ле дѫѫъ тне, каръ мощенеще пѣмжнтъ
немерницїей та́ле, карела ѧ҃ дѫть дмнзе҃ѫ лѫй
е҃ ѧвраа́м . Шѝ трнмнсе їса́кѡ пре їа́кѡв, шѝ
сѫ дѫ҃се ла мнѫлоскѫа рѫбрнлор, кѫтръ лабан фе
чорѫа лѫй ваѳѫнѫа, сърѫлѫй фра́теле ревекїи, м
ѕ҃ мей лѫй їа́кѡв шѝ лѫй їса́ф . Шѝ бъзѫнд
їса́ф кѫмѫ ѧ҃ бл҃бнт їса́кѡ пре їа́кѡв, шѝ сѫ дѫ҃

Iácov pentru că a doao oară m-au înşelat acum : şi naştirile dentîi mi-au luat, şi acum mi-au luat blagoslovenia mea". Şi zise Isáf tătîni-său : „Nu mi-ai lăsat blagoslovenie, tată" ?

37. Răspunzîndu Isaác zise către Isáf : „De l-am făcut pre dînsul stăpîn ţie şi pre toţi fraţii lui i-am făcut slugi lui şi cu grîu şi vin l-am întărit pre el, dară ţie ce-ţ voiu face, fiiul mieu" ?

38. Şi zise Isáf către tată-său : „Au doară numai o blagoslovenie iaste la tine, tată ? Blagoslovêşti-mă dară şi pre mine, tată" ! [39] Şi, umilîndu-se Isaác, strigă cu glas mare : „Isáf" ! Şi plînse.

39. Şi, răspunzînd Isaác, tatul lui, zise lui : „Iată, din grăsimea pămîntului va fi lăcuinţa ta şi den roaoa ceriului de sus.

40. Şi pre sabiia ta vei trăi şi frăţine-tău vei sluji ; şi fi-va cîndu de vei surpa şi vei dezlega jugul lui den gîtul tău".

41. Şi purta pizmă Isáf lui Iácov pentru blagoslovenia ce l-au blagoslovit pre dînsul tatul lui. Şi zise Isáf întru cugetul lui : „Apropii-se zilele jelii tătînimieu pentru ca să ucig pre Iácov, fratele mieu".

42. Şi să spusără Revécăi cuventele lui Isáf, feciorului ei cel mai bătrîn. Şi, trimiţînd, au chemat pre Iácov, feciorul ei cel mai tînăr, şi-i zise lui : „Iată Isáf, fratele tău, înfricoşază pre tine ca să te omoară.

43. Acum dară, fiiul mieu, ascultă glasul mieu şi, sculîndu-te, fugi la Mijlocul Rîurilor, la Laván, fratele mieu, la Harán.

44. Şi lăcuieşte cu dînsul cîteva zile pînă să va întoarce măniia şi urgiia fratelui tău de la tine

45. şi va uita ce i-ai făcut lui. Şi voiu tremite de te vor chema de acoló pentru ca să nu mă lipsescu de feciori, de amîndoi de voi într-o zi".

46. Şi zise Revéca către Isaác : „Mi s-au supărat de viaţă-mi pentru fêtele feciorilor lui Het. De va lua Iacov fămêie den fêtele pămîntului acestuia, ce mi-e mie a trăi" ?

CAP 28

1. Şi, chemînd Isaác pre Iácov, îl blagoslovi pre el şi porunci lui, zicînd : „Să nu iai muiére den fêtele lui Hanaán !

2. Sculîndu-te, fugi la Mijlocul Rîurilor, la casa lui Vathuíl, tatăl mumei tale, şi să iai ţie de acoló muiére, den fêtele lui Laván, fratelui mîne-ta.

3. Şi Dumnezeul mieu să te blagoslovească pre tine, şi să te crească, şi să te înmulţească şi vei fi întru adunări de limbi.

4. Şi să-ţi dea blagoslovéniia lui Avraám, tătînemieu, ţie şi siminţii tale după tine, ca să moşteneşti pămîntul nemerniciei tale, carele au dat Dumnezău lui Avraám" !

5. Şi trimise Isáac pre Iácov şi să duse la Mijlocul Rîurilor, către Laván, feciorul lui Vathuíl, sírului, fratele Revécăi, mumei lui Iácov şi lui Isáfu.

6. Şi văzînd Isaf cum au blagoslovit Isáac pre Iácov şi să du/se la Mijlocul Rîurilor Síriei să-ş ia lui

mit numele lui Iacov pentru că a doa ⟨oa⟩²ra m-au înşelat acum: şi naşterile dentăi mi-au luat, şi acmu blagosloveniia mea". Şi dzise Isav tătîne-său: „Nu mi-ai lăsat blagoslovenie, tată"?

37. Răspunzîndu Isaac dzise către Isav: „De l-am făcut pre însul stăpîn ţie şi pre toţi fraţii lui i-am făcut slugi şi cu grîu şi vin l-am întărit pre el, dară ţie ce-ţi voi face, fiiul mieu"?

38. Şi dzise Isav către tată-său: „Au doară numai o blagoslovenie iaste la tine, tată? Blagoslovêşte-mă dară şi pre mine, tată!" [39] Şi, umilîndu-să Isáac, strîgă cu glas mare: „Isav!" Şi plînse.

39. Şi, răspundzîndu Isaac, tatăl lui, dzise lui: „Iată, den grăsimea pămîntului va fi lăcuinţa ta şi den roada ceriului de sus[6].

40. Şi pre sabiia ta vei trăi şi frăţîne-tău vei sluji; şi fi-va cîndu să vei surpa şi vei dăzlega jugul lui den gîtul tău".

41. Şi vrăjbiia Isav lui Iacov pentru blagosloveniia ce l-au blagoslovit pre însul tatăl lui. Şi dzise Isav întru cugetul lui: „Apropie-să dzilele jelii tătîne-mieu pentru ca să ucig pre Iácov, fratele mieu".

42. Şi să spusără Revécăi cuvintele lui Isav, a ficiorului ei cel mai bătrîn. Şi, trimiţîndu, au chemat pre Iácov, ficiorul ei cel mai tînăr, şi-i dzise lui: „Iată Isaf, fratele tău, înfricoşază pre tine ca să te omoară.

43. Acmu dară, fiiul mieu, ascultă glasul mieu şi, sculîndu-te, fugi la Mijlocul Rîurilor, la Lavan, fratele mieu, la Harran.

44. Şi lăcuiêşte cu însul cîteva dzile pănă să va întoarce măniia şi urgiia fratelui tău de la tine

45. şi va uita ce i-ai făcut lui. Şi voi trimite de te voi chema de acoló pentru ca să nu mă lipsescu de ficiori, de voi de amîndoi întru o dzi".

46. Şi dzise Răvéca către Isaac: „Mi s-au supărat de viaţă-mi pentru fêtele ficiorilor lui Het. Să va lua Iacov fămêie de fêtele pămîntului acestuia, ce mi-i mie a trăi"?

CAP 28

1. Şi, chemîndu Isaac pre Iacov, îl blagoslovi pre el şi-i porănci lui, dzicîndu: „Să nu iai muiêre den fêtele lui H(an)¹aan!

2. Sculîndu-te, fugi la Mijlocul Rîurilor, la casa lui Vathuil, tatăl maicii tale, şi-ţi ia ţie de acoló muiêre, den fêtele lui Lavan, fratelui mîne-ta.

3. Şi Dumnedzăul mieu să te blagoslovască pre tine, şi să te crească, şi să te înmulţască şi vei fi întru adunări de limbi.

4. Şi să-ţi dea blagosloveniia lui Avraam, tătîne-mieu, ţie şi săminţiei tale după tine, ca să moşteneşti pămîntul prisleşeniei tale, carele au dat Dumnedzău lui Avraam!".

5. Şi trimise Isaac pre Iacov şi să duse la Mijlocul Rîurilor, către Lavan, ficiorul lui Vathuil, sirului, frate Revécăi, maicii lui Isav şi Iacov.

6. Şi vădzîndu Isaf cum au blagoslovit Isaac pre Iacov şi să du/se la a doua oară m-au înşălat: naşterea mea cea dentăi au luat, acum luoă şi blagosloveniia mea". Şi zise tătîne-său: „Dară mie nu mi-au rămas blagoslovenie"?

37. Iară Isaac, răspunzînd, zise lui Isav: „Încă şi stăpîn l-am făcut să fie ţie şi toţ fraţii i-am făcut lui slugi, cu grîu şi cu vin l-am întărit, dară ţie, fătul mieu, ce voiu să-ţ fac"?

38. Iar Isav zise tătîne-său: „Dară numai o blagoslovenie iaste la tine, tată? Blagoslovêşte şi pre mine, tată!" Şi se umili Isaac. [39] Iar Isav strigă cu glas mare şi plînse.

39. Şi răspunse tată-său, Isaac, şi-i zise: „Iată, den vlaga pămîntului va fi lăcuinţa ta şi de sus, den roaoa ceriului.

40[39]. Şi cu sabiia ta vei trăi [40] şi să slujăşti frăţine-tău; şi va fi vrême cînd vei surpa jugul lui de pre cerbicea ta".

41. Şi avea vrajbă Isav pre Iácov pentru blagosloveniia carea-l blagoslovise tată-său. Şi zise Isav în gîndul lui: „De se-ară apropiia zilele morţii tătîne-mieu să ucig pre frate-mieu Iácov".

42. Şi simţi Revéca acêste cuvinte ale fiiu-său celui mai mare şi, trimeţînd, chiemă pre Iácov, fiiu-său cel mai mic, şi-i zise: „Iată, frate-tău, Isav, va să te ucigă.

43. Ce acum, fătul mieu, mă ascultă şi te scoală de fugi între Rîure, în Haran, la frate-mieu Lavan.

44. Şi lăcuiêşte cu dînsul cîteva zile pănă va trêce iuţimea măniei frăţinetău de la tine

45. şi va uita ce i-ai făcut. Dêcii voiu trimite şi te voiu aduce de acoló ca să nu mă lipsesc de voi, feţii miei, de amîndoi într-o zi".

46. Şi zise Revéca către Isaac: „Urîtu-mi-am viiaţa pentru fêtele feciorilor lui Hetthei. De va lua Iácov muiêre den fêtele pămîntului acestuia, dêcii eu pentru ce să mai fiu vie"?

CAP 28

1. Şi chi⟨e⟩¹mă Isaac pre Iácov şi-l blagoslovi şi-i porunci, zicînd: „Să nu iai muiêre den fêtele lui Hanaan,

2. ce te scoală de fugi între Rîuri, în casa lui Vathuil, tatăl mume-tei, şi de acoló ia ţie muiêre, den fêtele lui Lavan, fratele mume-tei.

3. Că iată Dumnezeul mieu te va blagoslovi, şi te va înmulţi, şi te va crêşte şi să fii întru adunare limbilor.

4. Şi să-ţ dea blagosloveniia tătîne-mieu, lui Avraam, ţie şi, după tine, seminţiei tale, ca să iai pămîntul făgăduinţei tale, care l-au dat Dumnezeu lui Avraam!"

5. Şi trimise Isaac pre fiiu-său Iácov şi se duse între Rîuri, la Lavan, feciorul lui Vathuil, sirul, fratele mume-sei, Revécăi.

6. Iară Isav, văzînd că au blagoslovit Isaac pe Iácov şi se du/se între Rîumit pe numele său Iacov, căci m-a înşelat acum a doua oară: mi-a răpit dreptul de întîi-născut, iar acum mi-a răpit şi binecuvîntarea."

37. Isaac i-a răspuns spunîndu-i: „Iată l-am făcut pe el stăpînul tău şi pe toţi fraţii săi i-am făcut slugile sale, cu grîu şi cu vin l-am dăruit. Ţie însă ce-ţi voi putea face, fiule?"

38. Şi i-a spus Isav tatălui său: „Oare numai o binecuvîntare ai, tată? Binecuvîntează-mă şi pe mine, tată!" Şi cum Isaac tăcea, Isav a strigat cu glas mare şi a plîns.

39. Răspunzîndu-i tatăl său, Isaac, i-a spus: „Departe îţi va fi sălaşul de pămînt mănos şi de roua de sus a cerului te vei lipsi.

40. Prin sabia ta vei trăi şi vei sluji fratelui tău; va veni însă vremea cînd te vei înălţa şi vei sfărîma jugul său de pe grumazul tău."

41. Isav îl ura pe Iacov din pricina binecuvîntării tatălui său. Şi şi-a spus Isav în cugetul său: „Cînd va muri tatăl meu, în zilele de jelire am să-l ucid pe Iacov."

42. Dar a aflat Rebeca ce gîndeşte Isav, fiul ei cel mai mare, şi a trimis după Iacov, fiul ei cel mai mic, şi i-a spus: „Iată Isav, fratele tău, ameninţă că te va omorî.

43. Acum dar, fiul meu, ascultă-mi glasul, pleacă şi fugi în Mesopotamia, la Laban, fratele meu, în Haran.

44. Stai la el cîtva vreme, pînă se va stinge mînia şi urgia fratelui tău

45. şi pînă va uita ce i-ai făcut. Atunci voi trimite şi te voi chema de acolo fiindcă nu vreau să vă pierd pe amîndoi într-o singură zi."

46. Apoi i-a spus Rebeca lui Isaac: „Mi s-a scîrbit viaţa din pricina fetelor heteilor. Dacă îşi ia şi Iacov o soţie dintre fiicele pămîntului acesta, n-aş vrea să mai trăiesc."

CAP. 28

Iacov în Mesopotamia

1. Isaac, chemîndu-l pe Iacov, l-a binecuvîntat şi i-a poruncit spunîndu-i: „Să nu-ţi iei soţie dintre fiicele canaaneilor,

2. ci scoală şi du-te în Mesopotamia, în casa lui Batuel, tatăl mamei tale, şi ia-ţi de acolo soţie dintre fiicele lui Laban, fratele mamei tale.

3. Iar Dumnezeul meu să te binecuvînteze, să te crească şi să te înmulţească şi să se înalţe din tine neamuri multe!

4. Să-ţi dea binecuvîntarea lui Avraam, tatăl meu, ţie şi seminţiei tale după tine, ca să moşteneşti pămîntul în care petreci acum şi pe care Dumnezeu i l-a dat lui Avraam!"

5. Apoi s-a despărţit Isaac de Iacov şi acesta a plecat în Mesopotamia, la Laban, fiul lui Batuel arameul, fratele Rebecăi, mama lui Iacov şi Isav.

6. Şi cînd a văzut Isav că Isaac l-a binecuvîntat pe Iacov şi că l-a trimis

Pag. 20, col. II

ѣ лаванъ сирианинъ, сестра маме-ї
сале, шї ѣ ѣкола, кънд̑ вавїлъ пре дъ-
сеа шї по рънчї лъї зикънд̑ къ сънтї
мъ̑ре, децї фъ̑тела лъї ханаанъ. Шї
аудзї ѣакоб пре татъ-съу ї шї пре
мъ̑ма-сеа, шї къ дусе ла мїлокъла ре-
ѣлуї сирїї. Шї възънд̑ шї ѣсаф къ
нїмї рѣле фъ̑телеле лъї ханаан ѣнаин-
тї лъї ѣсак тътъ̑несъ. Съдусе ѣсаф
кътрї исмаїл, шї луа пре маелеѳ фата
лъї исмаїл, фечорълї лъї авраам, сора
лъї навеѳ, лънгї фъмеле лъї фъмеї.
Шї ешї ѣакоб дела фъ̑нтъ̑на журъмъ̑н-
тълъї, шї се дусе ла харан. Шї
ѣфлъ лок, шї дорми ѣкола, пентрї кї
ѣпусе соареле, шї луа дин пїетриле
локълъї, шї пусе ла капъ̑тълъї, шї
дорми ѣнтр̑ локъла ачела, шї възъ̑
вис. Шї ятъ скаръ ѣнтъ̑рїтъ пъмъ̑нт,
кърїа капъ̑тълъ аждзъ̑нд̑ ѣ черї, шї
ѣнгерїї лъї дмнзъ̑ъ се съ̑ шї се погорда пре
дънса. Шї дмнъ̑ъ ѣра ѣнтъ̑рїт пре ея, ш
зисе ѣсъ ежї дмнзъ̑ъл лъї авраам тътъ̑н
тъ̑ъ, шї дмнзъ̑ъл лъї ісаак, нъ̑ъте тъ̑ме,
пъмъ̑нтъл ѣсъ̑пра кърїа дорминдзъ, ціе цїлъ̑ю
дъ шї семинцїей тале. Шї вафї семинца
та ка нисипъл пъмъ̑нтълъї, шї съва лъцї
спре маре, шї спре амїадзъзї шї амїадзъноапте
шї ла рѣсъ̑рїт, шї съ̑ъор вабї ѣнтр̑ тїне
тоате нѣмърїле пъмъ̑нтълъї, шї ѣнтр̑ семи
нцїата. Шї ятъ ъ̑ъ ежї кї тїне, пъ
зїндзъте ѣтоате кълъ оунде вей мъ̑ъе, шї
тебою ѣторъче ла пъмъ̑нтъ̑ъ ачеста, пентр̑
кънд̑тебою лъса, пъ̑нъ воюфаче ъ̑ъ тоате, кї
те ам грїт цїе. Шї съ съкълъ ѣакоб дин
сомнъ̑ъ сеу шї зисе, кътъ̑сте дмнъ̑ ѣлокъ̑ъ ачѣ
ла шї ъ̑ъ нам щнзъ. Шї сз спъмъ̑нтъ
шї зисе, фоарте ѣфрикошат локъ̑ъ ачеста, нъ
ъ̑сте ачаста фъ̑ръ нъмаї каса лъї дмнзъ̑ъ, ш
ачаста е поарта черълъї. Шї съ съкълъ ї
ѣкоб дмининдцъ, шї луа пїатра карї лъ фъ̑нт
пусе ла капъ̑тъ̑нъла лъї, шї съ̑пусе стъ̑лпъ
шї тъ̑рнъ оунтъ делемнъ пре бъ̑рфъла ей.
Шї нъмї нъмеле локълъї ачелъ̑а каса лъї дмне
зеу, шї маинаинте се кема ѣцїтъ оуламаус.
Шї стрїгъ ѣакоб рзг зисънд̑ дакъ ѣнтр̑
дмнзъ̑ъ къмине, мъка пъзї ѣнтр̑ кълъ ачаста
оунде ъ̑ъ мердзъ, шї мъ да пъ̑не съ мънънї
кї, шї хъ̑не съмъ ѣбраїс. Шї мъка ѣто
арце къмънтъ̑ре, ѣакаса тътъ̑нимеї, шї ї
вафї дмнъ̑ ѣнтр̑ дмнзъ̑ъ. Шї пїатра
ачаста че ам пусе стъ̑лпъ ѣм вафї каса лъ
дмнзъ̑ъ, шї детоате кътемъ̑ндзъ ъ̑ъ ї ле
воюзечї пре тале цїе.

К Л П Кѳ

Шї рдникънд̑ъ ѣакоб пичоареле съ̑дусе, ѣ
ла пъмъ̑нтълъ рѣзъритърїлор ѣ лаванъ,
фечорълъї лъї ваду̑ил сирълъї фрателе
ревекъї, мъмїї лъї ѣакоб, шї ѣсаф.
Шї вѣде, шї ятъ фъ̑нтъ̑нъ ѣнтр̑ъ, ѣ
шї ѣ̑ъ ѣкола трей турме де оі, съдзъ̑нд̑ъ
се ладзъ̑ъ, пентр̑ кї дїн фъ̑нтъ̑на ачъ̑ъ, ѣ

ѣпа

фămêie de acoló, cînd blagosloviia pre dînsul şi porunci lui zicînd : „Să nu iai muiêre den fêtele lui Hanaán !“

7. Şi auzí Iacov pre tată-său şi pre mumă-sa şi să duse la Mijlocul Rîurilor Síriii“.

8. Şi văzînd şi Isáf cum sînt rêle fêtele lui Hanaán înaintea lui Isaac, tătîni-său,

9. să duse Isáf cătră Ismaíl şi luo pre Maeléth, fata lui Ismaíl, feciorul lui Avraám, sora lui Naveóth, lîngă fămêile lui fămêie.

10. Şi ieşi Iácov de la Fîntîna Jurămîntului şi să duse la Haraán.

11. Şi află loc şi dormi acoló pentru că au apus soarele. Şi luo den pietrile locului şi puse la capul lui şi dormi întru locul acela.

12[11]. Şi văzu vis : şi iată, scară întărită în pămînt, căria capul ajungea în ceriu, şi îngerii lui Dumnezău să suia şi să pogorîia pre dînsa.

13. Şi Domnul era întărit pre ea şi zise : „Eu sînt Dumnezăul lui Avraám, tătîni-tău, şi Dumnezăul lui Isaác ; nu te tême. Pămîntul asupra căruia dormi tu ţie ţi-l voiu da şi seminţiei tale.

14. Şi va fi seminţia ta ca năsipul pămîntului şi să va lăţi spre mare, şi spre amiázăzi, şi amiázănóapte şi la răsărit, şi să vor blagoslovi întru tine toate neámurile pămîntului şi întru seminţia ta.

15. Şi iată, eu sînt cu tine, păzindu-te în toată calea unde vei mêrge şi te voiu întoarce la pământul acesta, pentru că nu te voiu lăsa pînă voiu face eu toate cîte am grăit ţie“.

16. Şi să sculă Iácov den somnul său şi zise : „Că iaste Domnul în locul acesta şi eu n-am ştiut“.

17. Şi să spămîntă şi zise : „Foarte înfricoşat locul acesta ! Nu iaste aceasta fără numai casa lui Dumnezău şi aceasta e poarta ceriului“.

18. Şi să sculă Iácov dimineaţa şi luo piatra care au fost pus la căpătîiul lui şi o puse stîlpu şi turnă untdelemnu pre vîrful ei.

19. Şi numi numele locului aceluia Casa lui Dumnezeu, şi mai nainte să chema cetatea Ulamaus.

20. Şi să rugă Iácov rugă, zicînd : „De va fi Domnul Dumnezeu cu mine, mă va păzi întru calea aceasta unde eu mă duc şi-m va da pîine să mănîncu şi haine să mă îmbrac

21. şi mă va întoarce cu mîntuire la casa tătînimieu şi-m va fi Domnul întru Dumnezău.

22. Şi piatra aceasta, ce am pus stîlpu, îm va fi mie casa lui Dumnezău şi de toate cîte-m vei da, a zêcea le voiu zeciui pre êle ţie“.

CAP 29

1. Şi, rîdicîndu-ş Iácov picioarele, să duse la pământul răsăriturilor, la Laván, feciorul lui Vathuíl, sirului, fratele Revécăi, mumei lui Iácov şi Isáf.

2. Şi vêde şi iată fîntînă în cîmpu ; şi era acoló trei turme de oi odihnindu-se la dînsa, pentru că den fîntîna acêea a/dăpa turmele ; şi era piatră mare pre

Mijlocul Rîurilor Asiriei să-ş ia şie fămêie de acoló, cîndu îl blagosloviia pre însă şi-i porânci lui dzicîndu : „Să nu iai muiêre den fêtele lui Hanaan !"

7. Şi audzî Iacov pre tată-său şi pre maică-sa şi să duse la Mijlocul Rîurilor Asiriei.

8. Şi vădzîndu şi Isaf cum sîntu rêle fêtele lui Hanaan înnaintea lui Isaac, tătîne-său,

9. să duse Isav cătră Ismail şi luă pre Maeleth, fata lui Ismail, ficiorul lui Avraam, sora lui Naveoth, lîngă fămeile lui fămêie.

10. Şi ieşi Iacov de la Fîntîna Giurămîntului şi să duse la Harran.

11. Şi tîmpină loc şi dormi acoló pentru că au apus soarele. Şi luă den pietrile locului şi puse la capul lui şi dormi întru locul acela.

12[11]. Şi vădzu vis : [12] şi iată, scară întărită în pămîntu, carie capul ajungea în ceriu, şi îngerii Domnului[2] să suia şi să pogorîia pre însă.

13. Şi Domnul era întărit pre ea şi dzise : „Eu sînt[3] Dumnedzăul lui Avraam, tătîne-tău, şi Dumnedzăul lui Isaac ; nu te tême. Pământul asupra căruia dormi tu ţie ţi-l voi da şi săminţiei tale.

14. Şi va fi seminţiia ta ca arina pământului, şi să va lăţi spre mare, şi amiazădzî, şi miadzănóapte şi la răsărit şi să vor blagoslovi întri tine toate neamurile pământului şi întru seminţiia ta.

15. Şi iată, eu sîntu cu tine, păzindu-te întru calea toată unde vei mêrge şi te voi întoarce la pământul acesta, pentru că nu te voi lăsa până voi face eu toate cîte am grăit ţie".

16. Şi să sculă Iacov den somnul său şi dzise : „Că iaste Dumnedzău întru locul acesta şi eu n-am ştiut".

17. Şi să spămîntă şi dzise : „Foarte strașnic iaste locul acesta ! Nu iaste acesta fără numai casa lui Dumnedzău şi aceasta-i poarta ceriului".

18. Şi să scălă Iacov dimineaţa şi luă piatra carea au fostu pus acoló la căpătăiul lui şi o puse stîlpu şi turnă untu de lemnu pre vîrvul ei.

19. Şi numi numele locului aceluia Casă lui Dumnedzău, şi mainte să chema cetatea Ulamaus.

20. Şi să rugă Iacov rugă, zicînd : „Să va fi Domnul Dumnedzău cu mine, mă va păzi întru casa aceasta unde eu mă duc şi-m va da păine să mănînc şi haină să mă îmbrac

21. şi mă va întoarce cu mîntuire la casa tătîne-mieu şi-m va fi Domnul întru Dumnedzău.

22. Şi piatra aceasta, ce am pus stîlpu, îm va fi mie casă lui Dumnedzău şi de toate cîte îm vei da, a dzêcea le voi dzeciui pre êle ţie".

CAP 29

1. Şi, rădicîndu-ş Iacov picioarele, să duse la pământul răsăriturilor, la Lavan, ficiorul lui Vathuil, asirului, frate Răvécăi, maicei lui Isav şi Iacov.

2. Şi vêde[1] şi iată fîntînă[2] în cîmpu ; şi era acoló 3 turme de oi odihnindu-să la însă, pentru că dentru fîntîna acêea a/dăpa oile ; şi era piatră mare

[1] Intr-a.

rile Sirului să-ş îa muiêre de acoló şi cîndu-l blagoslovi îi porunci zicînd : „Să nu iai ţie muieri den fêtele hananeilor !"

7. Şi ascultă Iácov pre tată-său şi pre mumă-sa şi se duse între Rîurile Sirului.

8. Şi văzu Isav că sînt rêle fêtele hananeilor înaintea tătîne-său, lui Isaac,

9. şi se duse Isav la Izmail şi luoă pre Maeleth, fata lui Izmail, feciorul lui Avraam, sora lui Naveoth, muiêre lîngă muierile lui.

10. Şi ieşi Iacov de la Puţul Jurămîntului şi mêrse în Harran.

11. Şi află loc şi dormi acoló că apusêse soarele. Şi luoă den pietrile acelui loc şi-ş puse căpătăi şi dormi pre acelaş loc.

12. Şi văzu în vis : şi iată, o scară întărită pre pământ, cărîia-i ajungea capul de cer, şi îngerii lui Dumnezeu se suia şi se pogorîia pre dînsa.

13. Iară Domnul se întăriia pre dînsa şi zise : „Eu sînt Dumnezeul lui Avraam, tatălui tău, şi Dumnezeul lui Isaac ; nu te tême. Pământul pre care dormi tu ţie-l voiu da şi seminţiei tale.

14. Şi va fi seminţiia ta ca nisipul pământului şi se va răsfira până la mare, şi spre amiiazăzî, şi spre miiázănoapte şi spre răsărit şi se vor blagoslovi întru tine toate limbile pământului şi întru seminţiia ta.

15. Şi iată, eu cu tine, de te voiu păzi în toată calea ori încătrooă vei mêrge şi te voiu întoarce pre pământul acesta, că nu te voiu lăsa până voiu face toate cîte am grăit ţie".

16. Şi, sculîndu-se Iácov den somnul său, zise : „Că în locul acesta iaste Domnul şi eu n-am ştiut".

17. Şi se înfricoşă şi zise : „Că înfricoşat iaste locul acesta ! Nu iaste acesta ce casa lui Dumnezeu, şi aceasta iaste poarta ceriului".

18. Şi, sculîndu-se Iácov dimineaţa, luoă piiatra carea o pusêse căpătăi şi o puse în stîlp şi turnă desupra ei untdelemn.

19. Şi puse Iácov numele acelui loc Casa lui Dumnezeu, iar mai nainte chiema cetatea Ulimaus.

20. Şi se rugă Iácov cu rugăciune, zicînd : „De va fi cu mine Domnul Dumnezeu mă va păzi în calea aceasta în carea merg eu şi-m va da păine să mănînc şi haine să mă îmbrac

21. şi mă va întoarce cu pace în casa tătîne-mieu şi-m va fi Domnul în Dumnezeu.

22. Iară piiatră aceasta, carea o am pus în stîlp, fi-m-va casa lui Dumnezeu şi den toate cîte-m vei da, zeciuiala voiu da ţie".

CAP 29

1. Şi, sculîndu-se Iácov în picioare, mêrse spre pământul răsăritului, la Lavan, feciorul lui Vathuil, sirii, fratele mume-sei, Revécăi.

2. Şi, căutînd, văzu în cîmp un puţ[1] ; şi acoló era trei turme de oi odihnindu-se lîngă dînsul, că dentr-acel puţ a/dăpa oile ; şi era o piatră mare pre

în Mesopotamia să-şi ia soţie de acolo, pentru care l-a binecuvîntat şi i-a poruncit spunîndu-i : „Să nu-ţi iei soţie dintre fiicele canaaneilor !"

7. Iar Iacov a ascultat de tatăl şi de mama sa şi a plecat în Mesopotamia.

8. Şi cînd a mai văzut Isav că tatăl său nu poate suferi pe fiicele canaaneilor,

9. a plecat el la Ismael şi a luat-o de soţie pe Mahalat, fiica lui Ismael, fiul lui Avraam, şi sora lui Nebaiot, pe lîngă celelalte soţii pe care le avea.

10. Iar Iacov plecînd de la Beer-Şeba s-a dus la Haran.

11. Cînd a apus soarele, a poposit în locul unde ajunsese şi s-a culcat, punîndu-şi căpătîi o piatră de acolo ; şi a adormit.

12. Şi a văzut în vis o scară sprijinită de pământ, iar capătul îi ajungea la cer, şi pe ea se suiau şi se pogorau îngerii lui Dumnezeu.

13. Iară Domnul s-a arătat în capătul scării şi i-a spus : „Eu sînt Domnul Dumnezeul lui Avraam, tatăl tău, şi Dumnezeul lui Isaac ; nu te teme. Pământul pe care dormi ţi-l voi da ţie şi seminţiei tale.

14. Urmaşii tăi vor fi ca pulberea pământului şi se vor întinde la apus şi la răsărit, la miazănoapte şi la miazăzi, de vor binecuvînta întru tine şi întru seminţia ta toate neamurile pământului.

15. Şi iată, eu sînt cu tine şi te voi păzi în toată calea ta, unde vei merge. Te voi întoarce la pământul acesta şi nu te voi lăsa pînă nu voi împlini toate cîte ţi le-am spus."

16. Cînd s-a sculat Iacov din somn, a spus : „Domnul este în locul acesta şi eu nu am ştiut."

17. S-a înspăimîntat şi a spus : „Cît de înfricoşător este locul acesta ! Cu adevărat aici este casa lui Dumnezeu, aici este poarta cerului."

18. Apoi s-a sculat Iacov dis-de-dimineaţă, a luat piatra pe care şi-o pusese căpătîi şi a pus-o stîlp şi a sfinţit-o cu untdelemn.

19. Şi locului aceluia i-a dat numele Betel, ceea ce înseamnă casa lui Dumnezeu, că mai înainte cetatea se numea Luz.

20. Apoi se rugă Iacov spunînd : „De va fi Domnul Dumnezeu cu mine şi mă va păzi în calea aceasta, pe care merg eu, şi-mi va da pîine să mănînc şi haine să mă îmbrac

21. şi mă va întoarce teafăr în casa tatălui meu, atunci Domnul va fi singurul meu Dumnezeu.

22. Iar piatra aceasta, pe care am pus-o stîlp, va fi pentru mine casa lui Dumnezeu şi din toate cîte-mi va da mie, a zecea parte o voi da lui."

CAP. 29

Iacov la Laban

1. Şi pornind Iacov s-a dus în ţinutul celor ce locuiesc la Răsărit, la Laban, fiul lui Batuel arameul, fratele Rebecăi, mama lui Iacov şi a lui Isav.

2. A privit şi a văzut în cîmp o fîntînă şi trei turme de oi ce se odihneau lîngă ea, căci din fîntîna aceea se a/dăpau turmele, iar deasupra fîntînii era

Pag. 21, col. I

дъпа тꙋ́рмеле, шн ѣ́ра пѣ́тръ ма́ре пре гꙋ́ра
г фжнтжнїй. Шн сѣ а҆дꙋна а҆колѡ тоа́те тꙋ́р
меле, шн рѣстꙋрна пѣ́тра де гꙋ́ра фжнтжнїй,
шн а҆дъпа сѡ́нле, шн а҆шъдѣ пѣ́тра ла гꙋ́ра фж
д нтжнїй ла ло́кꙋл ѣ́й. Шн зи́се лсрь та́ковь,
фра́цилор де ꙋ́нде сжнтецъ бо́й? шн ѣ́й зи́серь де
е Харра́нь сжтемь. Шн зи́се лсрь шн́цъ пе ла
ва́нь фечо́рꙋл ла́ꙋй. нахо́рь? шн ѣ́й зи́серь шнмꙋ.
ѕ Шн зи́се лсрь сжнтосъ ме́сте? шн ѣ́й зи́серь сж
нтосъ, шн и҆ма рахи́ль фа́та ла́ꙋй бенїа кꙋ сѡ
з нле. Шн зи́се та́ковь а҆ко ме́сте зи́сь мꙋ́лте
а҆ко нꙋ ме́сте вре́ме, а҆сѣ а҆дꙋна тоа́те добїто́а
челе, а҆дъпжндь сѡ́нле пъсаць, деле па́шнць.
и Шн ѣ́й зи́серь нꙋ вомь пꙋте пъне стъбо́рь а҆дꙋ
на тоци пъсторїй, шн ко́р рѣстꙋрна пѣ́тра де
ѳ гꙋ́ра фжнтжнїй, шн вомь а҆дъпа сѡ́нле. А҆кѕ
ѣ́ле грнндь ісъпрь ѣ́й, шн рахи́ль фа́та ла́ꙋй ла
ва́нь, бенїа кꙋ сѡ́нле тꙋтжннецꙋ, пе́нтрꙋ ко
і а҆ пъше сѡ́нле тꙋтжннецꙋ. Шн ф҃ꙋ дека
къзꙋ та́ковь пре рахи́ль фа́та ла́ꙋй ла ва́нь фра́
телꙋй мꙋ́мей ла́ꙋй, шн сѡ́нле ла́ꙋй ла ва́нь фра́те
ла́ꙋй мꙋ́мей ла́ꙋй, шн а҆пропїи́ндꙋсе та́ковь, рѣ
к стꙋ пѣ́тра де пе гꙋ́ра фжнтжнїй, шн а҆дъпа
а҆ сѡ́нле ла́ꙋй ла ва́нь, фра́телꙋй мꙋ́мей ла́ꙋй. Шн ѕ
рꙋтъ та́ковь пре рахи́ль, шн стригжндь кꙋ гла́
з сꙋль ла́ꙋй плжнсе. Шн повести рахи́лїй, кꙋ́м
ме́сте фра́те тꙋтжннецꙋ, шн а҆лергжндь спꙋсе
и тꙋтжннецꙋ дꙋпе кꙋвинтеле а҆чѣ́стѣ. Шн
ф҃ꙋ дека а҆ꙋзи ла ва́нь де нꙋ́меле ла́ꙋй та́ковь, фїи
е҆вро́їй ла́ꙋй, а҆лерть а҆прꙋ тимпинарь ла́ꙋй, шн а҆
брꙋцншждꙋ а҆ла сърꙋтъ, шнль а҆дꙋсе пре джн
сꙋ а҆ка́са ла́ꙋй, шн повести ла́ꙋй ла́ва́нь тоа́те,
і кꙋвинтеле а҆чѣ́стѣ. Шн зи́се ла́ꙋй ла́ва́нь,
день сѡ́селе ме́ле шн де трꙋпꙋ́ї ме́и ѣ́ши тꙋ,
ѕ шн ѣ́ра кꙋ ѣ́ле сѡ́лнць де зи́ле. Шн зи́се ла
ва́нь къ́тръ та́ковь, пе́нтрꙋ къчѣ́м ѣ́ши фра́те,
сꙋнꙋ́м слꙋжѣ́ши а҆да, спꙋне ѵе́цъ ме́сте сънрта.
ѕ҃ Шн ла ла́ва́нь ѣ́ра доа́со фѣ́те, нꙋ́меле ѵе́й ма́й
ма́рй а҆ї́а, шн нꙋ́меле ѵе́й ма́й ти́нере рахи́ль.
ѕ҃ї Шн о҆́кїй лїе́й, ѣ́ра бо́лнавь, а҆́рь рахи́ль ѣ́ра фрꙋ
мо́ась ла кипь шн гнздавь ла фа́цъ фоа́рте.
ѕ҃ї Шн а҆дръзн та́ковь пре рахи́, шн зи́се слꙋжи́бон
ша́те а҆нї пе́нтрꙋ рахи́ль, фа́та та́ ѵе́ї ма́й тж
ѕ҃ї нърь. Шн зи́се ла́ꙋй ла́ва́нь, ма́й бине сѣ́ю
да́ꙋ ѵїе пре дже́ка декжть сѣ́ю да́ꙋ пре дже́ка.
ѕ҃ї ла а҆лть вѣрба́ть, а҆лкꙋ́аще кꙋ ми́не. Шн слꙋ
жи та́ковь пе́нтрꙋ рахи́ла, ѕ҃ ани, шн ѣ́ра а҆ла
тоц ла́ꙋй ла зи́ле пꙋци́не, пе́нтрꙋ къчи ѳ҃ї ѣ́ла ѣ́ле
ѕ҃ї пре дже́ка. Шн зи́се та́ковь къ́тръ ла́ва́нь,
дꙋми мїе фѣмѣ́а мѣ, пе́нтрꙋ кѣ сꙋ плꙋ́ї
ѕ҃ѳ зи́ле, пе́нтрꙋ кла́ть а҆прꙋ ла дже́ка. Шн
ѕ҃ѳ і҆ѣ́ши ла́ва́нь, пре тоци сѡ́менїй ло́кꙋи́ї шн
ѕ҃ѳ фъкꙋ нꙋ́нтъ. Шн сефъкꙋ се́ръ, шн ла́ꙋ
дꙋ ла́ва́нь пре ліа фа́та ла́ꙋй сѡ́ꙋ бъга́ть а҆ла
ѕ҃ѳ бърꙋ ла та́ковь, шн съкꙋи́кь кꙋ́ та́ковь. Шн
дѣ́де ла́ва́нь фїе́са лїе́й пре зелфа́нь слꙋжни́ка.
ѕ҃ѳ Шн сефъкꙋ дминѣцъ, шн ѣ́ши ѣ́ра лїе́, шн зи́
се та́ковь къ́тръ ла́ва́нь, ѵе мїа́н фъкꙋ́т а҆ста? о҆
ѕ҃ѳ нꙋ пе́нтрꙋ рахи́ла цѣ́м слꙋжи́т ѵїе? шн пе

gura fîntînii.

3. Şi să aduna acoló toate turmele; şi răsturna piatra den gura fîntînii şi adăpa oile şi aşăza piatra la gura fîntînii la locul ei.

4. Şi zise lor Iácov: „Fraţilor, de unde sînteţ voi"? Şi ei ziseră: „Den Haraán sîntem".

5. Şi zise lor: „Ştiţ pe Laván, feciorul lui Nahór"? Şi ei ziseră: „Ştimu-l".

6. Şi zise lor: „Sănătos iaste"? Şi ei ziseră: „Sănătos". Şi iată, Rahíl, fata lui, veniia çu oile.

7. Şi zise Iácov: „Încă iaste zio multă, încă nu iaste vrême a se aduna toate dobitoacele; adăpînd oile, păsaţ de le paştiţ".

8. Şi ei ziseră: „Nu vom putea pănă să vor aduna toţi păstorii şi vor răstorna piatra den gura fîntînii şi vom adăpa oile".

9. Încă el grăind cătră ei, şi Rahíl, fata lui Laván, veniia cu oile tătîni-său, pentru că ea păştea oile tătîni-său.

10. Şi fu deca văzu Iácov pre Rahíl, fata lui Laván, fratelui mumei lui, şi oile lui Laván, fratelui mumei lui, şi apropiindu-se Iácov, răsturnă piatra de pe gura fîntînii şi adăpa oile lui Laván, fratelui mumei lui.

11. Şi sărută Iácov pre Rahíl şi, strigînd cu glasul lui, plînse.

12. Şi povesti Rahílii cum iaste frate tătîni-său. Şi, alergînd, spuse tătîni-său după cuvintele acêstea.

13. Şi fu deca auzi Laván de numele lui Iácov, fiiul surorii lui, alergă întru timpinarea lui şi, îmbrăţişîndu-l, îl sărută şi-l aduse pre dînsul în casa lui. Şi povesti lui Laván toate cuvintele acêstea.

14. Şi zise lui, Laván: „Den oasele mêle şi den trupul mieu eşti tu". Şi era cu el o lună de zile.

15. Şi zise Laván cătră Iácov: „Pentru căce-m eşti frate să nu-m slujeşti în dar; spune-m ce-ţ iaste simbria?"

16. Şi la Laván era doao fête: numele cei mai mari, Lia, şi numele cei mai tinere, Rahíl.

17. Şi ochii Liei era bolnavi, iar Rahíl era frumoasă la chip şi ghízdavă la faţă foarte.

18. Şi îndrăgi Iácov pre Rahil şi zise: „Sluji-ţ-voiu şapte ani pentru Rahíl, fata ta cea mai tînără".

19. Şi zise lui, Laván: „Mai bine să o dau ţie pre dînsa decît să o dau pre dînsa la alt bărbat; lăcuiêşte cu mine".

20. Şi sluji Iácov pentru Rahíla 7 ani; şi era înaintea lui ca zile puţine pentru căci iubiia el pre dînsa.

21. Şi zise Iácov cătră Laván: „Dă-mi mie fămêia mea pentru că s-au umplut zilele pentru ca să întru la dînsa".

22. Şi strînse Laván pre toţi oamenii locului şi făcu nuntă.

23. Şi să făcu seară şi, luîndu Laván pre Lia, fata lui, o au băgat înlăuntru la Iácov şi să culcă cu Iácov.

24. Şi dêde Laván fie-sa, Liei, pre Zelfán, slujnica.

25. Şi se făcu dimineaţă, şi iată era Lia. Şi zise Iácov cătră Laván: „Ce mi-ai făcut aceasta? Au nu pentru Rahíla ţi-am slujit ţie? Şi pen/tru că ci m-ai

pre gura fîntînei.

3. Şi să aduna acolea toate turmele; şi răstogoliia piatra den gura fîntînei şi adăpa oile şi punea piatra la gura fîntînei la locul lui [3].

4. Şi dzise lor Iacov: „Fraţilor, de unde sînteţi voi“? Şi ei dziseră: „Den Harran sîntem“.

5. Şi dzise lor: „Ştiţi pre Lavan, ficiorul lui Nahor“? Şi ei dziseră: „Ştimu-l“.

6. Şi dzise lor: „Sănătos iaste“? Şi ei dziseră: „Sănătos“. Şi iată, Rahil, fata lui, veniia cu oile.

7. Şi dzise Iacov: „Încă iaste dzuă multă, încă nu iaste vrême a să aduna toate dobitoacele; adăpîndu oile, păsaţi de le paşteţi“.

8. Şi ei dzisără: „Nu vom putea pănă să vor aduna toţi păstorii şi vor răstogoli piatra den gura fîntînei şi vom adăpa oile“.

9. Încă el grăindu către ei, şi Rahil, fata lui Lavan, veniia cu oile tătîne-său, (pentru că ea păştea oile tătîne-său) [4].

10. Şi fu dacă vădzu Iacov pre Rahil, fata lui Lavan, fratelui maicei lui, şi oile lui Lavan, fratelui maicei lui, şi să apropié Iácov şi răstogoli piatra [5] de la gura fîntînei şi adăpa oile lui Lavan, fratelui maicei lui.

11. Şi sărută Iacov pre Rahil şi strîgă cu glasul lui şi plînse.

12. Şi-i povesti ii Rahil cum iaste frate tătîne-său. Şi, alergîndu, spuse tătîne-său după cuvintele acêstea.

13. Şi fu dacă audzi Lavan numele lui Iacov, fiiului surorei lui, alergă întru tîmpinarea lui, şi îmbrăţăşidu-l, îl sărută şi-l aduse pre însul în casa lui. [14] Şi povesti lui Lavan toate cuvintele acêstea.

14. Şi-i dzise lui, Lavan: „Den oasele mêle şi den trupul mieu eşti tu“. Şi era cu el o lună de dzile.

15. Şi dzise Lavan către Iacov: „Pentru căce îm eşti frate să nu-m slujeşti în dar; spune-mi ce-ţi iaste simbriia?“.

16. Şi la Lavan era 2 fête: numele cei mai mari, Lía, şi cei mai tînere, Rahil, numele.

17. Şi ochii Liei era bolnavi, iară Rahil era frumoasă la chip şi ghizdavă la faţă foarte.

18. Şi îndrăgi Iacov pre Rahil şi dzise: „Sluji-ţi-voi 7 ai pentru Rahil, fata ta cea mai tînără“ [6].

19. Şi dzise lui, Lavan: „Mai bine să o dau ţie pre însă decît să o dau pre însă la altu bărbat; lăcuiêşte cu mine“.

20. Şi sluji Iacov pentru Rahil 7 ani; şi era înnaintea lui ca dzile puţine pentru căci iubiia el pre însă.

21. Şi dzise Iacov către Lavan: „Dă-m mie fămêia mea pentru că s-au plinit dzilele pentru ca să întru la însă“.

22. Şi strînsă Lavan pre toţi oamenii locului şi făcu nuntă.

23. Şi să făcu sară şi, luîndu Lavan pre Lia, fata lui, au băgatu-o înlontru la Iacov şi să culcă cu ea Iacov.

24. Şi dêde Lavan şi pre Zelfa fêtei lui, Liei, pre slujnică.

25. Şi să fêce dimineaţă, şi iată era Lia. Şi dzise Iacov către Lavan: „Ce mi-ai făcut aceasta? Au nu pentru Rahil ţ-am slujit ţie? Pen/tru că ce

gura fîntînei.

3. Şi se aduna acoló toate turmele; şi răsturna piiatra de pre gura fîntînii şi adăpa oile, de-acii iar punea piiatra pre gura fîntînii la locul său.

4. Şi zise Iácov către păstori: „Fraţilor, de unde sînteţ voi?“ Iar ei ziseră: „De la Haraan sîntem“.

5. El le zise: „Nu ştiţ cumva pre Lavan, feciorul lui Nahor“? Ei ziseră: „Ştimu-l“.

6. „Dară iaste sănătos“? Ei ziseră: „Sănătos“. Şi iată şi Rahil, fata lui, veniia cu oile.

7. Şi zise Iácov: „Încă iaste zioa lungă, încă nu iaste vrême să se adune toate dobitoacele; daţ apă oilor mai nainte şi păsaţ de le paşteţ“.

8. Iar ei ziseră: „Nu putem pănă ne vom aduna toţ păstorii să răsturnăm piiatra de pre gura fîntînii să adăpăm oile“.

9. Şi încă vorbind el cu dînşii, veniia şi Rahil, fata lui Lavan, cu oile tătîne-său, că ea păştea oile tătîne-său.

10. Şi cum văzu Iacov pre Rahil, fata lui Lavan, fratele mume-sei, şi oile lui Lavan, fratele mume-sei, el se apropié şi răsturnă piiatra de pre gura fîntînii [11] şi adăpă oile lui Lavan, fratele mume-sei.

11. Şi sărută Iácov pre Rahil şi, strigînd, plînse cu glas.

12. Şi povesti Rahilei că iaste frate tătîne-său, iar ea, alergînd, spuse tătîne-său cuvintele acêstea.

13. Şi fu deaca auzi Lavan de numele lui Iácov, feciorul surori-sa, alergă întru întîmpinarea lui şi, îmbrăţişîndu-l, îl sărută şi-l duse în casa lui. Şi, povestind lui Lavan toate cuvintele lui,

14[13]. zise Lavan: [14] „Den osul mieu şi den carnea mea eşti tu“. Şi lăcui cu dînsul o lună de zile.

15. Şi zise Lavan lui Iácov: „Căce-m eşti frate să nu-m slujăşti în cinste; ce-m spune ce va fi plata ta?“.

16. Şi avea Lavan 2 fête: pre cea mai mare o chiema Liia, iar pre cea mai mică, Rahil.

17. Iar pre Liia o durea ochii [2], iar Rahil era frumoasă la obraz şi ghizdávă la faţă foarte.

18. Şi îndrăgi Iácov pre Rahil şi zise lui Lavan: „Să-ţ slujesc pentru Rahil 7 ani, fata ta cea mai mică“.

19[18]. Iar el zise: [19] „Mai bine o voiu da după tine decît după alt bărbat, numai lăcuiêşte cu mine“.

20. Şi sluji Iácov pentru Rahil 7 ani; şi fură înaintea lui ca puţine zile, că-i era dragă.

21. Şi zise Iácov către Lavan: „Dă mie muiêrea mea să întru la dînsa că se-au umplut zile(le) [3] care am tocmit“.

22. Şi adună Lavan toţ oamenii locului şi făcu nuntă.

23. Iar deaca înseră, luoă Lavan pre fie-sa, Liia, şi o duse înlăuntru la Iácov şi întră Iácov la dînsa.

24. Şi dêde Lavan pre Zelfa să fie slujnică fie-sa, Liei.

25. Şi a doaoa zi dimineaţa, iată era Lia. Şi zise Iácov către Lavan: „Că ce-ai făcut aşa? Crez eu pentru Rahil am slujit ţie, dară tu / că ci m-ai

o piatră mare.

3. Cînd se adunau acolo turmele, păstorii răsturnau piatra de pe fîntînă şi adăpau oile, apoi aşezau piatra la locul ei.

4. Şi i-a întrebat pe ei Iacov: „Fraţilor, de unde sînteţi?“ Iar ei au spus: „Din Haran“.

5. Atunci el i-a întrebat: „Îl cunoaşteţi pe Laban, fiul lui Nahor?“, iar ei au răspuns: „Îl cunoaştem“.

6. Atunci i-a întrebat Iacov: „E sănătos?“, iar ei i-au răspuns: „Sănătos. Iată Rahila, fata lui, vine cu oile.“

7. Şi le-a spus Iacov: „E devreme şi nu este încă ceasul să se adune turmele. Adăpaţi oile şi duceţi-vă de le paşteţi.“

8. Dar ei au spus: „Pînă nu se adună toţi păstorii, nu putem să răsturnăm piatra de pe gura fîntînii ca să adăpăm oile.

9. În timp ce vorbea însă cu aceştia, Rahila, fiica lui Laban, a venit cu oile tatălui său, pe care le păştea.

10. Cînd a văzut Iacov pe Rahila, fiica lui Laban, fratele mamei sale, şi oile lui Laban, fratele mamei sale, s-a dus Iacov şi a răsturnat piatra de pe fîntînă şi a adăpat oile lui Laban, fratele mamei sale.

11. Şi a sărutat-o Iacov pe Rahila, a suspinat şi a plîns.

12. A povestit Rahilei că este ruda tatălui ei şi că este fiul Rebecăi, iar ea s-a dus într-o fugă şi i-a povestit tatălui său cele spuse de Iacov.

13. Auzind Laban numele lui Iacov, fiul surorii sale, a alergat în întîmpinarea lui şi, îmbrăţişîndu-l, l-a sărutat şi l-a adus în casă. Iar Iacov i-a povestit lui Laban toate.

14. Şi Laban i-a spus: „Eşti os din oasele mele şi carne din carnea mea.“ Şi a stat Iacov la el o lună de zile,

15. cînd i-a spus Laban lui Iacov: „De vreme ce-mi eşti rudă, să nu-mi slujeşti în dar; spune-mi ce îmi ceri?“

16. Laban avea două fete, numele celei mai mari era Lia, iar al celei mai mici era Rahila.

17. Şi ochii Liei erau stinşi, iar Rahila era mîndră la chip şi frumoasă la faţă.

18. Iacov însă o îndrăgise pe Rahila şi i-a spus: „Îţi voi sluji şapte ani pentru Rahila, fata ta cea mai mică.“

19. Laban i-a răspuns: „Mai bine ţi-o dau ţie, decît s-o dau altui bărbat. Rămîi să locuieşti la mine.“

20. Şi l-a slujit Iacov pentru Rahila şapte ani, care i-au părut puţin, căci o iubea pe fată.

21. Apoi Iacov i-a spus lui Laban: „Dă-mi-o de soţie, că s-a împlinit timpul să mă însor cu ea.“

22. Atunci a adunat Laban pe toţi oamenii locului şi a făcut nuntă.

23. Cînd s-a făcut seară, a luat-o Laban pe Lia, fata sa, şi a dus-o la Iacov şi Iacov a intrat la ea.

24. Laban a dat pe Zilpa drept slujnică fiicei sale Lia.

25. Cînd s-a făcut dimineaţă, iată că era Lia. Atunci i-a spus Iacov lui Laban: „De ce mi-ai făcut aceasta? Oare nu ţi-am slujit eu pentru Ra-

Pag. 21, col. II

кѧ

тр҃ѹ кѣчи маи҃ смнѣтѧть ; Шн҃ рѣспѹнсе лаѵ кѕ
вань, нѫ҃ ѣсте ашѧ ѳтрѹлоскѹ нострѹ, стдѣм
чѣ маи҃ тжитр маи҃ наннте дскѫт чѣ маи҃ сѣ
Трѫнѣ. Сѣвършаще дрѕ, ашатнлѣ ѵеѣщѣ, кз
шнце вон дѧ шн҃ пре ѵчаста пентрѹ послѹшанїс,
чѣ послѹшѣшнлѧ мине, ѳкѣ ѧлци шате ани.
Шн҃ ѳзкѧ гако ашѧ, шн҃ планн҃ шн҃ ѵчеи҃, ѕ, ѧнн, кн
шт҃и дѣде лѹи҃ лаванѣ пре рахила фата лѹи҃, ѳ
мѣе лѹи҃. Шн҃ дѣде лаванѣ ѳтеи҃ лѹи҃, пе кд
вала слѹжнѣнска. Шн҃ снкѹлѣкѣ кѕ рахила, шн҃ л
ѳдрѹпн маи҃ мѹлтѣ пре рахила дежѫть пре лїа,
шн҃ слѹжи лѹи҃ ѳкѣ, ѕ, ѧнн. Шн҃ вѣзжнде ла
дмнѹѧ дмнзѣѕ кѫ҃ сѣ оурѧще лїа, дешкисе зѣ
ѹлѣ ѐн, тр҃ѣ рахила, ера стѣрпѣ. Шн҃ зѣмн лв
сан лїа, шн҃ нѣскѣ фечоре лѹи҃ гакѡвѣ, шѣи҃ нѹмн
нѹмеле лѹи҃ рѹвнмь, зницждь пентрѹ кѣ ѧ вѣ
зѹть дмнѹѧ смерениїа мѣ, шн҃ мїаѕ дать мїе
фечоре, ѧкѹмь дарѣ мѣѵа ѧвн, ѵърѣатѹа мїе.
Шн҃ зѣмнсли тр҃ѣш лїа, шн҃ нѣскѣ ѧлдонлѣ фечо лг
лѹи҃ гаковь, шѣи҃ зисе кѣчи ѧѕ ѡѹзѹть дмнѹѧ
кѹмѣ мѣ ѡурѣскѹ, шн҃ мїаѕ дать ѳкѕ шн҃ ѵтѣта,
шѣи҃ нѹмн нѹмеле лѹи҃ семеѡнь. Шн҃ зѣмн лд
сан тр҃ѣш шн҃ нѣскѣ фечоре, шн҃ зисе ѳтрѹ ѧча
стѣ врѣме, кѣтр҃ѣ мине ѣлфн ѵърѣатѣ мїеѹ,
пентрѹ кѣ ѧмѣ нѣскѹтѣ лѹи҃, г, фечорн, пентрѹ
ѵчѣѧ ѧѕ нѹмнтѣ нѹмеле лѹи҃ лѣѳи. Шн҃ зѣ лѳ
мнсли҃ндь маи҃ нѣскѣ фечоре, шн҃ зисе ѧкѹмь ѳ
кѣ ѵчаста мѣеѳи пѣпзсдѹи҃ дмнѹлѹи, пентрѹ
ѵчѣѧ нѹмн҃ нѹмеле лѹи҃ іоуда, шн҃ ѳтѣпѣ ѧнаще.

К Л П Л

Шн҃ вѣзжнде рахила, нѹмн҃ наѹ нѣскѹтѣ лѫ л
гаковь, шн҃ зависти҃ рахила пре сорѹса,
шн҃ зисе лѹи҃ гаковѣ дѣмн фечоре, тр҃ѣ де
нѫ вон мѹрн҃ ѣѕ. Шн҃ мѣнїнндусе ѳ лв
коко пре рахиль зисе ѐи, дѡаре нѫ ѳлокѫ
дмнзѣѕ сжитоѣѕ ? кареле тѣѕ стерпнть,
денроада пжнтечнлѹи тѹѕ ? Шн҃ зисе рахи лг
лѹи҃ гаковь, тр҃ѣ слѹжнѣнка мѣ балла кѹлкѣте
кѹдѫ, шн҃ ванще пре генїкнле мѣле, шн҃ вон фа
че шн҃ ѐѕ фечорн, дей тржнса. Шѣи҃ дѣде лѫ лд
пре балла, слѹжнѣнка ѐи ѳтмѣе лѹи҃ шн҃ сѣ кѹлкѣ
кѹдѫнса гаковь. Шн҃ зѣмнсли҃ балла слѹ лѳ
жнѣка рахилеи҃ шн҃ нѣскѣ лѹи҃ гаковь фечорь
Шн҃ зисе рахиль ждеѣтѹ дмнзѣѕ шнмь ѧскѹа л
тѣ глсѣль, шнмь дѣде фечоре, пентрѹ ѵчѣѧ
нѹмн нѹмеле лѹи҃ дано. Шн҃ маи зѣмнсли҃ ѳ лѕ
кѣ балла слѹжнѣнка рахилеи҃, шн҃ нѣскѣ лѧдонлѣ
фечорь лѹи҃ гаковь. Шн҃ зисе рахиль, ѧжѹто л
рѣѵ дмнзѣѕ, шн҃ мѣ ѳторшѹ сѹрорїи мѣле,
шн҃ мѣ ѳтторнн, шн҃ нѹмн нѹмеле лѹи҃ нѳфѳалн.
Шн҃ вѣзѣ лїа, кѹмь ѧѕ стѣтѹтѣ дѣ ѧмаи нѧще, лѳ
тн лѫѡ пре зелфанѣ слѹжнѣнка ѐи, шн҃ ѡ дѣде
пре дѫнса лѹи҃ гаковь, фтмѣе. Шн҃ зѣмн л
сан зелфанѣ слѹжнѣнка лнеи҃, шн҃ нѣскѣ гаковь
фечорь. Шн҃ зисе лїа ѳтрѹ норо҃с, шѣи҃ нѹмн лв
нѹмеле лѹи҃ гадѹ. Шн҃ зѣмнсли ѳ кѣ зелфа лѳ
слѹжнѣнка лнеи҃, шн҃ нѣскѣ лѹи҃ гаковь фечорь ѧль до
нлѣ. Шн҃ зисе лїа, ферничѣтѣ ѐѕ кѣчи мѣфе гг
рнтѣскѹ мѹѣрнле, шн҃ нѹмн нѹмеле лѹи҃ ѧснр.

Шн҃

smintit" ?

26. Şi răspunse Laván : „Nu iaste aşa întru locul nostru să dăm cea mai tînără mai nainte decît cea mai bătrînă.

27. Săvîrşaşte dară al şaptilea aceştiia şi-ţ voiu da şi pre aceasta pentru poslușanie ; ce poslușăşti la mine încă alţi şapte ani".

28. Şi făcu Iácov aşa şi plini şi acei 7 ani şi-i dêde lui Laván pre Rahíla, fata lui, fămêie lui.

29. Şi dêde Laván fêtei lui pe Vála, slujnica.

30. Şi să culcă cu Rahíla şi îndrăgi mai mult pre Rahíla decît pre Lia ; şi sluji lui încă 7 ani.

31. Şi văzînd Domnul Dumnezău cum să uraşte Lia, deschise zgăul ei ; iară Rahíla era stearpă.

32. Şi zămisli Lia şi născu fecior lui Iácov ; şi-i numi numele lui Ruvím, zicînd : „Pentru că au văzut Domnul smereniia mea şi mi-au dat mie fecior ; acum dară mă va iubi bărbatul mieu".

33. Şi zămisli iarăş Lia şi născu al doilea fecior lui Iácov ; şi zise : „Căci au auzit Domnul cum mă urăscu şi mi-au dat încă şi acesta". Şi-i numi numele lui Semeón.

34. Şi zămisli iarăş şi născu fecior ; şi zise : „Întru această vrême către mine va fi bărbatul mieu pentru că am născut lui 3 feciori". Pentru acêea au numit numele lui Lévi.

35. Şi, zămislind, mai născu fecior ; şi zise : „Acum încă aceasta mă voiu ispovedui Domnului". Pentru acêea numi numele lui Iúda. Şi încetă a naşte.

CAP 30

1. Şi, văzînd Rahíl cum n-au născut lui Iácov, şi zavistui Rahíl pre soru-sa şi zise lui Iácov : „Dă-m fecior, iară de nu, voiu muri eu !".

2. Şi, mâniindu-se Iácov pre Rahíl, zise ei : „Doară nu în locul lui Dumnezeu sînt eu carele te-au sterpit den roada pîntecilui tău".

3. Şi zise Rahil lui Iácov : „Iată, slujnica mea Válla ; culcă-te cu ea şi va naşte pe genuchile mêle ; şi voiu face şi eu feciori dentr-însa".

4. Şi-i dêde lui pre Válla, slujnica ei, fămêie lui ; şi să culcă cu dînsa Iácov.

5. Şi zămisli Válla, slujnica Rahílei, şi născu lui Iácov fecior.

6. Şi zise Rahíl : „Judecă-m Dumnezeu şi-m ascultă glasul şi-m dêde fecior". Pentru acêea numi numele lui Dan.

7. Şi mai zămisli încă Válla, slujnica Rahílei, şi născu al doilea fecior lui Iácov.

8. Şi zise Rahíl : „Ajutoră-m Dumnezău şi mă întorşu surorii mêle şi mă întăriiu". Şi numi numele lui Nefthalim.

9. Şi văzu Lia cum au stătut dê a mai naşte, şi luo pre Zelfán, slujnica ei, şi o dêde pre dînsa lui Iácov fămêie.

10. Şi zămisli Zelfán, slujnica Líei, şi născu (lui)[1] Iácov fecior.

11. Şi zise Lia : „Întru noroc" ! Şi-i numi numele lui Gádu.

12. Şi zămisli încă Zélfa, slujnica Liei, şi născu lui Iácov fecior al doilea.

13. Şi zise Lia : „Fericită eu căci mă fericescu muierile" ! Şi numi numele lui Asír./

m-ai smintit" ?

26. Şi răspunse Lavan : „Nu iaste aşa întru locul nostru să dăm cea mai tînără mainte decît cea mai bătrînă.

27. Şi săvîrşeşte dară a şeaptelea şi aceştiia şi-ţi voi da şi pre aceasta pentru poslușenie ; ce-m poslușeşti la mine încă alţi 7 ani".

28. Şi fĕce Iacov aşea şi plini şeaptelea aceştiia şi-i dĕde lui Lavan pre Rahil, fata lui, fămĕie lui.

29[28]. Şi dĕde Lavan fata lui, pre Valá, slujnica.

30[29]. Şi să culcă cu Rahil şi îndrăgi mai multu pre Rahil decît pre Lía ; şi-i sluji lui încă 7 ani.

31[30]. Şi vădzu Domnul Dumnedzău cum să urăşte Lía, deşchise zgăul ei ; ieră[7] Rahil era văduă[8].

32[31]. Şi zămisli Lía şi născu ficior lui Iacov ; şi-i numi numele lui Ruvim, dzicîndu : „Pentru că au vădzut Domnul smereniia mea şi mi-au dat mie ficior ; acum dară mă va iubi bărbatul mieu".

33[32]. Şi zemisli iarăş Lia şi născu al doilea ficior lui Iacov ; şi dzise : „Căce au audzit Dom(nul) cum mă urăscu şi mi-au dat încă şi acesta". Şi-i numi numele lui Simeon.

34[33]. Şi, zemislindu, iarăş născu ficior ; şi dzise : „Întru aceasta vrĕme cătră mine va fi bărbatul mieu pentru că i-am născut lui 3 ficiori". Pentru acĕea i-au numit numele lui Levi.

35[34]. Şi, zemislindu, mai născu ficior ; şi dzise : „Acum încă aceasta mă voi ispovedui Domnului". Pentru acĕea numi numele lui Iuda. Şi stătu a naşte.

zmintit"[4].

26. Iară Lavan zise : „Nu iaste aşa în locul nostru să dăm pre cea mai mică mai nainte decît pre cea mai mare.

27. Ce umple 7 zile, de-acii-ţ voiu da şi pre ceastalaltă ca să slujăşti la mine încă ş-alţ 7 ani".

28[27]. Şi făcu Iácov aşa şi umplu acĕle 7 zile. [28] Şi dĕde Lavan pre fie-sa Rahil să-i fie muiĕre.

29. Şi dĕde Lavan fie-sa, Rahilei, slujnică pre Vaála.

30. Şi întră Iácov la Rahil şi-i fu mai dragă Rahil decît Lia ; şi sluji încă alţ 7 ani.

31. Iar Domnul Dumnezeu, văzînd că Liia iaste urîtă, dăschise pîntecele ei ; iar Rahil era stearpă.

32. Şi, îngrecînd, Lia născu lui Iácov fecior şi-i puse numele Ruvim, zicînd : „Că au căutat Domnul spre smereniia mea şi-m dĕde fecior ; acum doară mă va îndrăgi bărbatul [tul] mieu".

33. Şi iar îngrecă Lia şi născu lui Iácov al doilea fecior ; şi zise : „Auzí Domnul că eu îi sînt urîtă şi mi-au dat şi acesta". Şi-i puse numele Simeon.

34. Şi îngrecă iarăş şi născu fecior şi zise : „În vrĕmea de acum la mine va fi bărbatul mieu că am născut lui trei feciori". Pentr-acĕea puse nume lui Levii.

35. Şi iar îngrecă a patra oară şi născu fiiu ; şi zise : „Acum voiu mărturisi Domnului". Pentru-aĕea-i puse numele Iúda. Şi conteni de-a naşte.

hila ? De ce m-ai înşelat ?"

26. Laban i-a răspuns : „La noi nu este obiceiul să se mărite fata cea mai tînără înaintea celei mai vîrstnice.

27. Împlineşte săptămîna de nuntă şi ţi-o voi da şi pe cealaltă dacă îmi vei mai sluji încă şapte ani."

28. Iacov a făcut aşa şi a împlinit săptămîna şi atunci Laban i-a dat-o pe Rahila, fiica sa, de soţie.

29. Laban a dat pe Bilha drept slujnică fiicei sale Rahila.

30. Şi a intrat Iacov la Rahila şi a iubit-o mai mult decît pe Lia. A mai slujit lui Laban încă şapte ani.

31. Domnul văzînd că Lia este dispreţuită, i-a dăruit prunci, iar Rahila a rămas stearpă.

32. Lia a zămislit deci şi i-a născut lui Iacov un fiu. L-a numit pe acesta Ruben, spunînd : „Domnul a văzut smerenia mea şi mi-a dat un fiu. Acum bărbatul meu mă va iubi."

33. Şi a mai zămislit Lia şi i-a născut lui Iacov al doilea fiu ; şi a spus : „Pentru că Domnul a auzit că nu sînt iubită, mi l-a dat şi pe acesta". Şi l-a numit Simeon.

34. Şi iarăşi a zămislit şi a mai născut un fiu şi a spus : „De acum bărbatul meu se va apropia de mine, căci i-am născut trei fii." De aceea s-a numit al treilea Levi.

35. Şi, zămislind, a mai născut un fiu ; şi a spus : „Acum îl voi lăuda pe Domnul." De aceea l-a numit pe acesta Iuda şi apoi n-a mai născut.

CAP 30

1. Şi, vădzîndu Rahil cum n-au născut lui Iácov, şi zavistui Rahil pre soru-sa şi dzise lui Iacov : „Dă-m ficiori, iar de nu, voi muri eu".

2. Şi, mănîindu-să Iacov pre Rahil, dzise ei : „Doară nu pentru Dumnedzău sîntu eu carele te-au stîrpit de roada pîntecelui".

3. Şi dzise Rahil lui Iacov : „Iată, slujnica mea, Vallá ; culcă-te cu ea şi va naşte pre genunchele mĕle ; şi voi face şi eu ficior dentru însă".

4. Şi-i dĕde lui pre Valá, slujnica ei, fămĕie lui ; şi să culcă cu însă Iacov.

5[4]. Şi zemisli Valá, slujnica i Rahil, şi născu lui Iacov ficior.

6[5]. Şi dzise Rahil : „Giudecă-mi Dumnedzău şi-m ascultă glasul şi-m dĕde ficior". Pentru acĕea numi numele lui Dan.

7[6]. Şi mai zemisli încă Valá, slujnica i Rahil, şi născu al doilea ficior lui Iacov.

8[7]. Şi dzise Rahil : „Agiutori-mi Dumnedzău şi-mi întorşiu surorii mĕle şi mă întăriiu". Şi numi numele lui Nefthalim.

9[8]. Şi vădzu Lía că au stătut de a mai naşte, şi luă pre Zelfá, slujnica ei, şi o dĕde pre însă lui Iacov fămĕie.

10[9]. Şi zemisli Zelfá, slujnica Liei, şi-i născu lui Iacov ficior.

11[10]. Şi zise [li] Lía : „În noroc" ! Şi-i numi numele lui Gad.

12[11]. Şi zemisli încă Zelfa, slujnica Liei, şi născu lui Iacov ficior al doilea.

13[12]. Şi dzise Lía : „Fericită eu căci mă fericescu muierile !". Şi numi numele lui Ásir./

CAP 30

1. Iară Rahil, văzînd că iaste stearpă, pizmí asupra surori-sa Lélei şi zise lui Iácov : „Dă-m fecior, iar de nu, eu voiu muri".

2. Iară Iácov se mănié pre Rahil şi-i zise : „Au doară sînt eu în locul lui Dumnezeu sau te-am stîrpit eu de roada pîntecelui tău" ?

3[2]. Rahil zise lui Iácov : [3] „Iată slujnica mea, Valla ; culcă-te cu dînsa şi să nască în poala mea ; şi-m voiu face fecior dentr-însa".

4. Şi-i dĕde pre Vaala, slujnica ei, muiĕre lui ; [5] şi deaca întră Iácov la dînsa

5. îngrecă Valla, slujnica Rahílei, şi născu lui Iácov fecior.

6. Şi zise Rahil : „Direpţ judecă mie Dumnezeu şi ascultă glasul mieu şi-m dĕde fecior". Pentr-acĕea-i puse numele Dan.

7. Şi iar îngrecă Vaála, slujnica Rahílei, şi născu al doilea fecior lui Iácov.

8. Şi zise Rahil : „Ajută-mi Dumnezeu şi mă întocmiiu cu soru-mea şi mă întăriiu". Şi-i puse numele Nefthalim.

9. Iară Lia deaca văzu că înţărcă de-a mai naşte, luoă pre Zelfa, slujnica ei, şi o dĕde lui Iácov muiĕre.

10. Şi îngrecă Zelfa, slujnica Liei.

11. Şi zise Lia : „Bine se întîmplă". Şi-i puse numele Gad.

12. Şi iar îngrecă Zelfa, slujnica Liei, şi născu lui Iácov al doilea fecior.

13. Şi zise Lia : „Fericită sînt eu că mă fericesc muierile !" Şi-i puse numele Asír./

CAP. 30

Fiii lui Iacov

1. Văzînd Rahila că nu-i naşte lui Iacov, a prins invidie pe sora sa şi i-a spus lui Iacov : „Îngrijeşte-te să am copii că de nu, voi muri."

2. Mîniindu-se însă Iacov pe Rahila, i-a spus : „Sînt eu oare Dumnezeu, care a stîrpit rodul pîntecelui tău ?"

3. Atunci i-a spus Rahila lui Iacov : „Iat-o pe slujnica mea Bilha ; culcă-te cu ea şi ea va naşte pe genunchii mei ; aşa voi avea şi eu copii printr-însa".

4. Şi i-a dat-o aceasta pe Bilha, slujnica sa, de femeie şi s-a culcat Iacov cu dînsa.

5. Şi, zămislind Bilha, slujnica Rahilei, i-a născut lui Iacov un fiu.

6. Şi a spus Rahila : „Dumnezeu mi-a făcut dreptate, mi-a ascultat glasul şi mi-a dat un fiu". Şi l-a numit Dan.

7. Şi a zămislit iarăşi Bilha şi i-a născut al doilea fiu lui Iacov.

8. Atunci a spus Rahila : „Dumnezeu m-a ajutat şi, luptînd împotriva surorii mele, am învins-o." Şi l-a numit pe fiul acesta Neftali.

9. Văzînd Lia că a încetat de a mai naşte, a luat-o pe Zilpa, slujnica sa, şi i-a dat-o lui Iacov de femeie.

10. Şi, zămislind Zilpa, slujnica Liei, i-a născut lui Iacov un fiu.

11. Şi Lia a spus : „Întru noroc !" Şi l-a numit pe acesta Gad.

12. Şi, zămislind iarăşi Zilpa, slujnica Liei, i-a născut lui Iacov alt fiu.

13. Şi atunci a spus Lia : „Fericită sînt eu, căci mă vor ferici femeile." Şi i-a dat numele Aşer./

кв

Pag. 22, col. I

14. Și să duse Ruvím, în zilele sêcerei de grîu, și află mêre de mandragóra în țarină și le aduse la Lia, mumă-sa; și zise Rahíl către soru-sa, Lia: „Dă-mi den mandragurile feciorului tău".

15. Și zise Lia: „Nu ți-e destul căci ai luat pre bărbatul mieu? Au doară și mandragurile feciorului mieu vei să iai"? Și zise Rahil: „Nu așa: doarmă cu tine noaptea aceasta pentru mandragurile feciorului tău".

16. Și veni Iácov de la țarină seara și ieși Lia întru întimpinarea lui și zise: „Către mine să vii astăzi pentru căci te-am năimit pentru mandragurile feciorului mieu". Și dormi cu dînsa în noaptea acêea.

17. Și auzi Dumnezeu pre Lia și, zămislind, născu lui Iácov al cincelea fecior.

18. Și zise Lia: „Dat-au Dumnezeu plata mea pentru căci am dat slujnica mea bărbatului mieu". Și numi numele lui Isahár, carele iaste plată.

19. Și zămisli încă Lia și născu lui Iácov fiiu, al șaselea.

20. Și zise Lia: „Dăruí-m mie Dumnezeu dar bun; întru aceasta vrême mă va alêge bărbatul mieu pentru că i-am născut lui șase feciori". Și numi numele lui Zavolón.

21. Și după aceasta născu fată; și-i numi numele ei Dína.

22. Și-ș aduse Dumnezeu aminte de Rahíl și auzi ei Dumnezeu și-i deschise zgăul ei.

23. Și, zămislind, născu lui Iácov fecior. Și zise Rahíl: „Luatu-mi-au Dumnezeu ponosul mieu".

24. Și-i numi numele lui Iósif, zicînd: „Adáogă Dumnezeu și alt fecior".

25. Și fu dupe ce născu Rahíl pre Iósif, zise Iácov lui Laván: „Trimite-mă pentru ca să mergu la locul mieu și la pămîntul mieu.

26. Dă-m muierile mêle și copiii pentru carii am slujitu ție pentru ca să mă duc, că tu știi slujba care ț-am slujit ție".

27. Și zise lui, Laván: „De am aflat har înaintea ta, aș vrăji pentru că Dumnezeu m-au blagoslovit cu întrarea ta.

28. Împarți simbria ta către mine și ți-o voiu da".

29. Și zise Iácov: „Tu cunoști cîte ț-am slujit ție și cîte dobitoace era cu mine ale tale.

30. Pentru că puține era cîte era înaintea mea și crescură întru mulțime; și te blagoslovi Domnul Dumnezău pre piciorul mieu. Deci acum cînd voiu face și eu mie casă?".

31. Și-i zise lui, Laván: „Ce-ț voiu da"? Și-i zise lui, Iácov: „Nu-m vei da nemică. De vei face mie cuvîntul acesta, iarăș voiu paște oile tale și le voiu păzi.

32. Treacă toate oile tale astăzi și voiu împărți de acoló toată oaia murgă întru miei și toată albă și pestriță întru miei și întru capre îm va fi mie simbria și va fi mie.

33. Și mă va asculta pre mine direptatea mea întru zîoa de mîine ce-m va fi simbriia înaintea ta: tot ce nu vă fi bălțat și alb întru capre și murg întru miei, furat va fi către mine".

34. Și zise lui, Laván: „Fie după cuvîntul tău".

35. Și împărți întru zîoa acêea țapii cei bălțați și cei albi, și toate caprele cêle bălțate și albe și tot ce era alb în/tru êle și tot ce era murg întru miei și

14[13]. Şi să duse Ruvim, în dzilele sêcerii de grîu, şi află mêre de mătrăgună şi le aduse la Lía, maica lui [14]; şi dzise Rahil cătră soru-sa: „Dă-mi de mătrăgunile ficiorului tău".

15. Şi dzise Lía: „Nu ţi-i destul că ai luat pre bărbatul mieu? Au doară şi mătrăgunile ficiorului mieu vei lua"? Şi dzise Rahil: „Nu aşea: doarmă cu tine în noaptea aceasta pentru mătrăgunile ficiorului tău".

16. Şi veni Iacov de la ţarină sara şi întră[1] Lía în timpinarea lui şi dzise: „Cătră mine să vii astădzi pentru căci te-am năimit pentru mătrăgunile ficiorului mieu". Şi dormi cu însă întru noaptea acêea.

17. Şi audzi Dumnedzău pre Lía şi, zemislindu, născu lui Iacov al cincilea ficior.

18. Şi dzise Lía: „Dat-au Dumnedzău plata mea pentru căci am dat slujnica mea bărbatului mieu". Şi-i numi numele lui Isáhar, carele iaste plată.

19. Şi zemisli încă Lía şi născu lui Iacov fiiu, al şeaselea.

20. Şi dzise Lía: „Dărui-mi Dumnedzău mieu dar bun; întru aceasta vrême mă va alêge bărbatul mieu pentru că i-am nsăcut lui 6 ficiori". Şi-i numi numele lui Zavolon.

21. Şi după acesta născu fată; şi o numi Dína, numele ei.

22. Şi-ş aduse aminte Dumnedzău ii Rahil şi-i audzi ei Dumnedzău şi-i deşchise zgăul ei.

23. Şi, zemislindu, au născut lui Iacov ficior. Şi dzise Rahil: „Luatu-mi-au Dumnedzăul mieu ponoslul".

24. Şi-i numi numele lui Iosif, dzicîndu: „Adăogă-mi Dumnedzău şi altu ficior".

25. Şi fu după ce născu Rahil pre Iosif, dzise Iacov lui Lavan: „Trimite-mă pentru ca să mărgu la locul mieu şi la pămîntul mieu.

26. Dă-mi, muierile mêle şi copiii pentru carii ţ-am slujit ţie pentru ca să mă duc, pentru că tu ştii slujba carea ţ-am slujit ţie".

27. Şi dzise lui, Lavan: „Să am aflat har înnaintea ta, aş însemna doară pentru că Dumnedzău m-au blagoslovit cu întrarea ta.

28. Înparţi simbriia ta cătră mine şi ţie voi da-o".

29. Şi dzise Iacov.: „Tu cunoşti cîte ţ-am slujit ţie şi cîte dobitoace era cu mine ale tale.

30. Pentru că puţine era cîte era înnaintea mea şi crescură întru mulţime; şi te blagoslovi Domnul Dumnedzău pre piciorul mieu. Deci acum cîndu voi face şi eu mie casă?".

31. Şi-i dzise lui, Lavan: „Ce-ţi voi da"? Şi-i dzise lui, Iacov: „Nu-m vei da nimic. De-m vei face acestu cuvîntu, iarăş voi paşte oile tale şi le voi păzi.

32. Triacă toate oile tale astădzi şi voi înpărţi de acoló toată oaia murgă întru miei şi toată alba şi înpestrită întru miei şi întru capre îm va fi mie simbriia [33] şi va fi mie.

33. Şi mă va asculta pre mine dreptaatea mea întru dzua de mâine ce-m va fi simbriia înnaintea ta: tot ce nu va fi bălţat şi albu întru capre şi murgu întru miei, furat va fi lîngă mine".

34. Şi-i dzise lui, Lavan: „Fie după cuvîntul tău".

35. Şi împărţi întru dzua acêea ţapii cei bălţaţi şi cei albi, şi toate caprele cêle bălţate şi albe şi tot ce era albu în/tru êle şi tot ce era murgu

14. Şi se duse Ruvim, în zilele sêcerii de grîu, şi găsi măr de mătrăgună la cîmp şi-l aduse la mumă-sa, Lia; iar Ráhil zise cătră soru-sa, Lia: „Dă-m den mătrăguna feciorului tău".

15. Iar Lia zise: „Dară nu-ţ ajunge cît mi-ai luat bărbatul? Ce încă vei să iai şi mătrăguna de la feciorul micu"? Rahil zise: „Nu aşa, ce să se culce la noapte cu tine pentru mătrăguna feciorului tău".

16. Şi veni Iácov de la agru-ş seara şi ieşi Liia întru întimpinarea lui şi-i zise: „Astăzi să întri la mine că te-am năimit pentru mandragora[1] feciorului mieu". Şi fu într-acea noapte cu dînsa.

17. Şi ascultă Dumnezeu pre Liia şi, îngrecînd, născu lui Iácov al cincilea fecior.

18. Şi zise Lia: „Dat-au Dumnezeu plata mea mie pentru căci am dat slujnica mea bărbatului mieu". Şi-i puse numele Isahar, care iaste plată.

19. Şi iar îngrecă şi născu lui Iácov al şaselea fecior.

20. Şi zise Lia: „Datu-mi-au Domnul dar bun; în vrêmea aceasta îndrăgi-mă bărbatul mieu că i-am născut 6 feciori". Şi-i puse numele Zavulon.

21. Iar după aceasta îi născu fată; şi-i puse numele Dína.

22. Şi-ş aduse aminte Dumnezeu de Rahil şi o ascultă Dumnezeu şi dăşchise pîntecele ei.

23. Şi, îngrecînd, născu lui Iácov fecior. Şi zise Rahil: „Dăşchise Domnul pîntecele mieu şi au luat împutăciunea mea".

24. Şi-i puse numele Iósif, zicînd „Mai dea-m Domnul ş-alt fecior".

25. Şi fu deaca născu Rahil pre Iósif, zise Iácov socru-său, lui Lavan: „Slobózi-mă să mă duc la locul mieu, la moşiia mea.

26. Şi-m dă muierile mêle şi feciorii miei, pentru care am slujit ţie să mă duc, că tu ştii cît am slujit ţie".

27. Iar Lavan îi zise: „Deaca am aflat milă înaintea ta, să socotesc că ştiu că m-au blagoslovit Domnul cu venirea ta.

28. Împarţ simbria ta de la mine şi-ţ voiu da".

29. Iar Iácov zise: „Tu ştii cum am slujit eu ţie şi cîte dobitoace au fost ale tale la mine.

30. Că au fost puţine şi au crescut în mulţime, şi cu venirea mea te-au blagoslovit Domnul Dumnezeul mieu. Deci acum să-m fac şi eu casă".

31. Şi zise lui, Lavan: „Ce-ţ voiu da"? Iar Iácov zise: „Nu-m da nimic. Ce de vei face acest cuvînt, iar voiu paşte oile tale şi le voiu păzi.

32. Treacă[2] oile tale toate astăzi şi să le împarţi de acoló toată oaia murgă în oi, şi toată albă şi pestriţă şi miei; deci, ce va fi pestriţ întru oi şi între capre plata mea să fie şi ţie al mieu.

33. Şi dimineaţă va asculta pre mine direptatea mea că simbriia mea iaste înaintea ta: si tot ce nu va fi nici pestriţ, nici alb în capre, nici în oi, murg[3] dăspărţit, furat să fie cătră mine"[4].

34. Şi zise Lavan: „Fie cum zici tu".

35. Şi împărţi într-acea zi caprele cêle albe şi cêle pestriţe, şi tot ţapii cîţ era în/tr-însele albi şi pestriţ[5] şi

14. Iar în timpul secerişului de grîu s-a dus Ruben şi a găsit în ţarină mere de mătrăgună şi le-a adus Liei, mamei sale. Rahila însă i-a spus Liei, surorii sale: „Dă-mi mie din mătrăgunile adu-se de fiul tău!"

15. Dar Lia i-a răspuns: „Nu-ţi este destul că mi-ai luat bărbatul? Vrei să iei acum şi mătrăgunile fiului meu?" Rahila i-a spus: „De mi le dai, să se culce Iacov noaptea asta cu tine."

16. Venind Iacov seara de la cîmp i-a ieşit înainte Lia şi i-a spus: „Să te culci în noaptea asta cu mine, căci te-am năimit cu mătrăgunile fiului meu." Şi Iacov a dormit cu ea în noaptea aceea.

17. Şi a auzit Dumnezeu rugăciunea Liei şi ea a zămislit şi i-a născut lui Iacov al cincilea fiu.

18. Şi a spus Lia: „Dumnezeu m-a răsplătit pentru că am dat-o pe slujnica mea bărbatului meu." Şi l-a numit Isahar, adică răsplată.

19. Şi zămislind iarăşi Lia, i-a născut lui Iacov al şaselea fiu.

20. Şi a spus Lia: „Dumnezeu mi-a dăruit un dar minunat; acum mă va recunoaşte bărbatul meu, căci i-am născut şase fii." Şi l-a numit pe al şaselea fiu Zabulon.

21. Şi după aceasta a mai născut o fată pe care a numit-o Dina.

22. Dar Dumnezeu şi-a amintit de Rahila şi i-a ascultat ruga şi i-a dăruit rod.

23. Şi astfel a zămislit ea şi i-a născut lui Iacov un fiu. A spus atunci Rahila: „Luatu-mi-a Dumnezeu ocara de la mine".

24. Şi l-a numit pe acesta Iosif, spunînd: „Dumnezeu îmi va da şi alt fiu".

25. După ce Rahila l-a născut pe Iosif, i-a spus Iacov lui Laban: „Lasă-mă să plec, ca să mă duc în ţinutul meu.

26. Dă-mi femeile şi copiii mei, pentru care ţi-am slujit, ca să plec, căci tu ştii ce slujbă ţi-am slujit".

27. Laban i-a răspuns: „De am aflat har înaintea ta, mai stai! Căci mi s-a arătat prin semne că Dumnezeu m-a binecuvîntat prin venirea ta.

28. Spune-mi ce simbrie vrei şi ţi-o voi da".

29. Iacov i-a răspuns: „Tu ştii cît ţi-am slujit şi cît au crescut turmele tale de cînd sînt cu mine.

30. Căci erau puţine înainte de venirea mea. Înmulţindu-se au crescut, iar Domnul te-a binecuvîntat la fiece pas al meu. Cînd voi ajunge să fac ceva şi pentru casa mea?"

31. Şi i-a răspuns Laban: „Ce să-ţi dau?" Iar Iacov i-a spus: „Să nu-mi dai nimic. Dar de faci ce ţi-oi spune eu, îţi voi mai paşte şi-ţi voi mai păzi oile.

32. Să treacă astăzi toate turmele tale prin faţa noastră şi voi desparte din ele orice miel negru, tărcat sau pestriţ, şi orice capră pestriţă sau tărcată. Aceasta îmi va fi toată simbria.

33. Şi astfel credincioşia mea va mărturisi pentru mine în ziua de mîine, cînd îmi vei orîndui simbrie: tot ce nu va fi pestriţ sau tărcat între capre şi negru între oi, să se socotească furat de mine".

34. I-a spus Laban: „Fie după cuvîntul tău".

35. Şi a despărţit el în ziua aceea ţapii cei pestriţi şi tărcaţi şi toate caprele pestriţe şi tărcate de tot ce nu era tărcat în/tre ele şi de tot ce nu

Pag. 22, col. II

дéде pren mîna feciorilor lui.

36. Şi le despărţi cale de trei zile şi întru mijlocul lor şi întru mijlocul lui Iácov ; şi Iácov păştea oile lui Laván ce rămăsêse.

37. Şi-ş luo Iácov toiag de stirac vêrde, şi de nuc şi de paltin şi le cură pre dînsele Iácov belituri albe ; şi, trăgînd împrejur albeaţa, să arăta pre toiêge albeaţa ce au curat împistrită.

38. Şi puse toiêgele ce au curat în albiile adăpătorilor apei pentru ca, venind oile să bea înaintea toiêgelor, venind êle să bea, să zămisleascâ oile pre toiêge.

39. Şi zămisliia oile pre toiêge ; şi năştea oile albe, şi împistrite şi în feliul cenuşii pătate.

40. Iară cîrlanii i-au împărţit Iácov şi au pus înaintea oilor berbêce alb şi tot împistrit întru cîrlani ; şi-ş împărţi lui turme osebite şi nu le amestecă întru oile lui Laván.

41. Şi fu întru vrêmea cînd zămisliia oile luînd în zgău, puse Iácov toiêgile înaintea oilor în covăţi ca să zămisleascâ êle dupe toiêge.

42. Şi cînd năştea oile nu le punea ; şi fură cêle neînseminate ale lui Laván şi cêle însemnate ale lui Iácov.

43. Şi să îmbogăţi omul foarte foarte ; şi să făcură lui dobitoc mult : şi boi, slugi, slujnice, cămile şi măgari.

CAP 31

1. Şi auzi Iácov cuvintele feciorilor lui Laván, zicînd : „Luat-au Iácov toate ale tătîni-nostru şi dentru ale tatălui nostru au făcut toată mărirea aceasta".

2. Şi văzu Iácov faţa lui Laván şi iată, nu era faţa lui ca ieri şi ca alaltaieri.

3. Şi zise Domnul cătră Iácov : „Întoarce-te la pămîntul tătîni-tău şi la ruda ta şi voiu fi cu tine".

4. Şi trimiţînd Iácov au chemat pre Lia şi pre Rahil la cîmp, unde era turmele.

5. Şi le zise lor : „Văzu eu faţa tătîni-vostru cum nu iaste cătră mine ca ieri şi ca alaltaieri ; iară Dumnezeul tătîni-mieu era cu mine.

6. Şi voi ştiţi cum cu toată vîrtutea mea am slujit tătîni-vostru.

7. Şi tatâ-vostru m-au dat în laturi şi mi-au schimbat simbriia mea a celor 10 cîrlani, şi Dumnezăul tătîni-mieu nu i-au dat lui să-mi facă rău.

8. De va zice aşa : «Cêle pestriţe vor fi simbrie ţie», şi vor naşte toate oile pestriţe, iară de va zice : «Cêle albe să fie ţie simbriia ta», şi vor naşte toate oile albe.

9. Şi luo Dumnezeu toate dobitoacele tătîni-vostru şi mi le dêde mie.

10. Şi fu cînd zămisliia oile şi văzú⟨iu⟩[1] cu ochii prin somnu : şi iată, ţapii şi areţii suindu-se pre oi, şi pre capre albe, şi pestriţe şi în feliul cenuşii pătaţi.

11. Şi-m zise mie îngerul lui Dumnezeu, prin somnu : «Iacove» ! Şi eu ziş : «Ce iaste» ?

12. Şi zise : «Privêşte cu ochii tăi şi vezi pre ţapi şi pre areţ suindu-se pre oi şi pre capre albe şi pestriţe şi în feliul cenuşii pătaţi pentru că am vă/zut cîte-ţ face Laván.

întru miei și dêde pre mîna ficiorilor lui.

36. Și le dăspărți cale de 3 dzile și întru mijlocul lor și întru mijlocul lui Iácov; și Iacov păștea oile lui Lavan ce rămăsêse.

37. Și luă Iacov șie toiag de stirascu vêrde, și de nucă și de paltin și le beli pre însе Iacov belituri albe; [38] și, trăgîndu înpregiur albața[2], să arăta pre toiêge albața ce au belit înpestrită.

38[39]. Și puse toiêgele ce au belit la covățile adăpătorilor apei pentru ca, venindu oile să bea înnaintea toiêgelor, venindu êle să bea, să zemisleascâ oile pre toiêge.

39[40]. Și zemisliia oile pre toiêge; și năștea oile albe și înpistrite și în fêliul cenușii pătate.

40[41]. Iară cîrlanii i-au înpărțit Iacov și au pus înnaintea oilor berbêce albu și tot înpistrit întru cîrlani; și înpărți șie turme usăbite și nu le amestecă întru oile lui Lavan.

41[42]. Și fu întru vrêmea cîndu zemeslea oile luîndu în zgău, puse Iacov toiêgele înnaintea oilor în covăți ca să zemesleascâ êle după toiêge.

42[43]. Și cîndu năștea oile nu le punea; și fură cêle neînsămnate ale lui Lavan și cêle însămnate a lui Iacov.

43[44]. Și (să)[3] înbogăți omul foarte foarte; și să făcură lui dobitoc multu: și boi, slugi și slujnice, cămile și măgari.

CAP 31

1. Și audzi Iacov cuvintele ficiorilor lui Lavan, dzicîndu: „Luat-au Iacov toate ale tătîne-nostru și dentru tatăl nostru au făcut toată mărirea aceasta".

2. Și văzu Iacov fața lui Lavan și iată, nu era fața lui ca ieri și ca alaltaieri.

3. Și dzise Domnul cătră Iacov: „Întoarce-te la pămîntul tătîne-tău și la ruda ta și voi fi cu tine".

4. Și trimițîndu Iacov au chemat pre Lia și pre Rahil la cîmpu, unde era turmele.

5[4]. Și dzise lor: [5] „Vădzu eu fața tătîne-vostru cum nu iaste cătră mine ca ieri și ca alaltaieri; iară Dumnedzăul tătîne-mieu era cu mine.

6. Și voi știți cum cu toată vîrtutea mea am sluiit tătîne-vostru.

7. Si tată-vostru m-au dat în laturi și mi-au schimbat simbriia mea a celor 10 cîrlani, și Dumnedzăul tătîne-mieu nu i-au dat lui să-m facă rău.

8. De va dzice așea: «Cêle pestrițe vor fi simbriia tie», și vor naște toate oile pestrițe, și de va dzice: «Cêle albe să-ți fie tie simbriia», și vor naște toate olle albe.

9. Și luă Dumnedzău toate dobitoacele tătîne-vostru și mi le dêde mie.

10. Și fu cîndu zemisliia oile și vădzuiu pre înșă cu ochii în somnu: și iată, țapii și areții suindu-să pre oi și pre capre albi și pistriți[1] și în fêliul cenușii pătați.

11. Și-m dzise mie îngerul lui Dumnedzău pren somnu: «Iácov»! Și cu zis: «Ce iaste»?

12. Și dzise: «Privêște cu ochii tăi și vedzi pre țapi și pre areți suindu-să pre oi și pre capre albi și pistriți și în fêliul cenușii pătați, pentru că am vă/dzut cîte face Lavan.

tot ce era întru oi murg și dêde în mâinele feciorilor lui.

36. Și le dăspărți cale de 3 zile între Iácov și între dînsele; iar Iácov păștea oile lui Lávan care rămăsêse.

37. Și-ș luoă Iácov un toiag de sturac[6] vêrde, și altul de nuc și altul de paltin și le beli Iácov cu împistrituri albe; și, belindu-le împrejur cu șovițe albe, se arăta albeața pre toaiêge ce o au belit cu împistrituri.

38. Și puse toiêgele care le belise în postăvile care băga apă ca, viind oile și bînd apă, să caute pre toiêge.

39[38]. Și năștea oile albe și pestrițe.

40[39]. Iară berbecii îi dăspărți Iácov și-i puse împotriva oilor berbêce alb și tot pestrit întru oi; [40] și dăspărți oile și nu le amestecă întru ale lui Laván.

41. Și fu în vrêmea cînd zămisliia oile în pîntece, puse Iácov toiêgele înaintea oilor în postăvi ca să zămisleasca căutînd pre toiêge.

42. Iar cînd făta oile nu le puse; și fură cêle nesemnate ale lui Lavan, iar cêle semnate ale lui Iacov.

43. Și se îmbogăți bărbatul foarte foarte; și se făcu lui dobitoc mult: boi, și slugi, și slujnice, și cămile și măgari.

CAP 31

1. Și auzi Iácov cuvintele feciorilor lui Lavan, zicînd: „Tot ce au avut tată-nostru au luat Iácov și cu tată-nostru au fost toată mărirea lui".

2. Și văzu Iácov fața lui Lavân și iată, nu era ca ieri și ca alaltaieri.

3. Și zise Domnul lui Iácov: „Întoarce-te la pămîntul tătîne-tău în neamul tău și voiu fi cu tine".

4. Și trimise Iácov și chiemă pre Lia și pre Rahil la cîmp, unde era turmele.

5[4]. Și le zise: [5] „Văz[1] eu fața tătîne-vostru că nu iaste spre mine cum era ieri și alaltaieri; iar Dumnezeul tătîne-mieu iată iaste cu mine.

6. Și voi știț că cu toată vîrtutea mea am slujit tătîne-vostru.

7. Iar tată-vostru m-au năcăjit și au schimbat simbriia mea 10 cîrlani, ce Dumnezeul tătîne-mieu n-au dat lui putêre să-m facă rău.

8. Ce de va zice așa: «Cêle pestrițe să fie plata ta», toate oile vor făta pestrițe, iar de va zice așa: «Cêle albe să-ț fie simbriia», toate vor făta albe.

9. Că tot dobitocul tătîne-vostru l-au dat Dumnezeu mie.

10. Și fu cînd zămisliia oile în pîntece, văzuiu în vis cu ochii miei: și iată țapii goniia oile și caprele, albele și cêle pestrițe și în multe fêliuri.

11. Și-m zise îngerul Domnului în vis: «Iácove»! Eu ziș: »Iată-mă eu«!

12. Și-m zise: «Privêște cu ochii tăi și vezi țapii gonind oile și caprele cêle albe, și cêle pestrițe și cêle[2] în tot chipul, că am vă/zut cîte ți-au făcut Lavan.

era negru între miei și le-a dat pe seama fiilor săi.

36. Și a hotărît să fie depărtarea dintre el și oile lui Iacov cale de trei zile, iar Iacov a păscut turmele rămase lui Laban.

37. A luat apoi Iacov nuiele verzi de plop, de migdal și de paltin și a crestat Iacov pe ele fîșii albe pînă la albeața nuielelor și a făcut astfel să se vadă pe nuiele albul, ce-l cojise, pestrit.

38. A pus apoi nuielele cojite în jghiaburile de adăpat, ca, venind să bea, oile să zămisleascâ înaintea nuielelor din adăpători.

39. Și zămisleau oile cum erau nuielele; și nășteau oile miei albi, pestriți și tărcați.

40. Iar acești miei i-a despărțit Iacov și a pus înaintea oilor lui Laban berbeci pestriți și tot ce era tărcat dintre miei. Și și-a despărțit pentru el turme osebite și nu le amesteca pe acestea cu turmele lui Laban.

41. Iar în vremea cînd oile bune zămisleau, punea Iacov nuielele în fața oilor în adăpători, ca să zămisleascâ așa cum erau nuielele.

42. Iar cînd zămisleau oile rele nu le punea nuiele. Astfel cele slabe erau ale lui Laban, iar cele tari de vînă erau ale lui Iacov.

43. Și s-a îmbogățit Iacov foarte și avea mulțime de turme și cîrezi, slugi și slujnice, cămile și asini.

CAP. 31

Plecarea lui Iacov în Canaan.

1. Iacov a auzit cuvintele fiilor lui Laban, care spuneau: „Iacov a luat toate cîte avea tatăl nostru și din acestea s-a îmbogățit".

2. Și uitîndu-se Iacov la fața lui Laban a priceput că acesta îl privea cu alți ochi ca ieri și ca alatăieri.

3. Atunci Domnul i-a spus lui Iacov: „Întoarce-te în ținutul tatălui tău și la neamul tău și eu voi fi cu tine!"

4. Iacov a trimis și le-a chemat pe Lia și pe Rahila în cîmp, unde erau turmele.

5. Și le-a spus: „Eu văd că tatăl vostru nu mai este față de mine ca ieri și ca alaltăieri. Dar Dumnezeul tatălui meu a rămas cu mine.

6. Voi știți că l-am slujit pe tatăl vostru din toată puterea mea.

7. Însă tatăl vostru m-a înșelat și mi-a schimbat de zece ori simbria, Dumnezeu însă nu i-a îngăduit să-mi facă rău.

8. Cînd spunea așa: „Cele pestrițe să fie simbria ta", toate oile fătau miei pestriți, iar cînd spunea: „Cele albe să fie simbria ta", fătau toate oile miei albi.

9. Și astfel a luat Dumnezeu toate turmele tatălui vostru și mi le-a dat mie.

10. În vremea cînd oile zămisleau, le-am văzut pe acestea în vis: și iată țapii și berbecii se urcau pe capre și pe oi tărcate, pestrițe și bălțate.

11. Iar îngerul lui Dumnezeu mi-a spus în vis: „Iacobe!" și eu i-am răspuns: „Ce este?"

12. Iar el a spus: „Ridică-ți ochii și privește țapii și berbecii ce se urcă pe oi și pe capre, sînt tărcați, pestriți și bălțați. Căci am vă/zut ce ți-a făcut Laban!

Pag. 23, col. I

13. Eu sînt Dumnezeul tău ce m-am ivit ție, în locul lui Dumnezeu, unde mi-ai uns acolo stîlpul și te-ai rugat mie rugă acolo. Acum dară scoală-te și ieși din pămîntul acesta și pasă la pămîntul nașterii tale și voiu fi cu tine» !".

14. Și, răspunzînd, Rahíl și Líia ziseră lui : „Au doară iaste noao încă parte au moștenire în casa tătîni-nostru ?

15. Au nu ca cêle striine ne-am socotit lui ? Pentru că ne-au vîndut pre noi și cu mîncarea au mîncat argintul nostru.

16. Toată avuțiia și mărirea ce au luat Dumnezău a tătîni-nostru noao va fi și feciorilor noștri. Acum dară cîte ț-au zis Dumnezeu, fă !".

17. Și, sculîndu-se Iácov, au luat fămeile lui și copiii lui pre cămile.

18. Și aduse toate averile lui și toată marfa lui ce-au făcut între Rîurri și toate ale lui ca să meargă la Isaác, tatul lui, la pămîntul hananeilor.

19. Iară Laván se-au fost dus să-ș tunză oile lui ; și fură Rahíl bozii tătîni-său.

20. Și ascunse Iácov de Laván, sirul, pentru ca să nu-i spuie lui cum fuge.

21. Și au fugit el și ale lui toate și au trecut rîul și să porni spre muntele Galaád.

22. Și să spuse lui Laván, sirului, a treia zi cum au fugit Iácov.

23. Și, luîndu pre toț frații lui cu el, goni după dînsul cale de 7 zile și-l apucă pre dînsul în muntele Galaád.

24. Și veni îngerul în somnu noaptea cătră Laván, sirul, și-i zise lui : „Păzêște-te pre tine ca să nu grăiești cătră el rêle".

25[24]. Și apucă Laván pre Iácov. [25] Și Iácov au întinsu cortul lui în munte ; și Laván au pus pre frații lui în muntele Galaád.

26. Și zise Lávan lui Iácov : „Ce ai făcut ? Pentru că ce pre ascunsu ai fugit și m-ai jăhuit și mi-ai loat fêtele mêle ca pre niște roabe cu sabiia ?

27. Și de mi-ai fi spus te-aș fi trimis cu bucurie și cu cîntăreț și tîmpene și cu copuzuri.

28. Și nu mă învredniciiu a-m săruta feciorii miei și fêtele mêle ! Și acum nebunêște ai făcut.

29. Și acum poate mîna mea a-ț face rău, ce Dumnezăul tătîni-tău ieri au zis cătră mine, zicînd : «Păzêști-te pre tine ca să nu grăiești cu Iácov rêle».

30. Acum dară ai mersu, pentru că cu pohta ai pohtit ca să mergi la casa tătîni-tău, pentru că ci mi-ai furat bozii miei" ?

31. Și, răspunzînd, Iácov zise cătră Laván : „Pentru că am zis cîndai să nu-ț iai fêtele tale de la mine și toate ale mêle".

32. Și zise Iácov : „La cine vei afla bozii tăi nu va trăi înaintea fraților noștri ; cunoaște ce iaste lîngă mine de ale tale și ia". Și nu cunoscu la el nemică ; și nu știia Iácov că Rahíl, fămêia lui, au furat pre ei.

33. Și, întrînd, Laván au cercat în casa Liei și n-au aflat ; și ieși den casa Liei și cercă casa lui Iácov și în casa acelor doao slujnice și nu află. [34]. Și întră în casa Rahílei./

13. Eu sîntu Dumnedzăul tău ce m-am ivit ţie în locul lui Dumnedzău, unde mi-ai unsu acoló stîlpu şi te-ai rugat mie rugă. Acum dară scoală-te şi ieşi den pămîntul acesta şi pasă la pămîntul naşterii tale şi voi fi cu tine» !".

14. Şi, răspunzîndu, Rahil şi Lía dzisără-i lui: „Au doară iaste noaă încă parte a moştenniirea în casa tătîne-nostru?

15. Nu ca cêle striine ne-am socotit cătră însul pentru că ne-a vîndu(t)[2] pre noi şi cu mîncarea au mîncat argintul nostru.

16. Toată avuţiia şi mărirea ce au luat Dumnedzău a tătîne-nostru noao va fi şi ficiorilor noştri. Acmu dară cîte ţ-au dzis Dumnedzău, fă !".

17. Şi, sculîndu-să Iacov, au luat fămeile lui şi copiii lui pre cămile[3].

18. Şi aduse toate unêltele lui şi toată marfa ce au făcut între Rîuri şi toate ale lui ca să margă la Isaac, tatăl lui, la pămîntul hananeilor.

19. Iară Lavan s-au fostu dus să-ş tunză oile; şi fură Rahil bodzii tătîne-său.

20. Şi ascunse Iacov de Lavan, sirul, pentru că nu i-au spus lui cum fuge.

21. Şi au fugit el şi ale lui toate şi au trecut rîul şi să îndemnă[4] spre muntele Galaad.

22. Şi să spuse lui Lavan, sirului, a treia dzi cum au fugit Iacov.

23. Şi, luînd pre toţi fraţii lui cu el, goni după însul cale de şeapte dzile şi-l apucă pre însul în muntele Galaad.

24. Şi veni înger în somnu noaptea cătră Lavan, sirul, şi-i dzise lui: „Păzêşte-te pre tine ca să nu grăieşti cătră el rêle".

25[24]. Şi apucă Lavan pre Iacov. [25] Şi Iacov întări calea ciniei lui în munte; şi Lávan au pus pre fraţii lui în muntele Galaad.

26. Şi dzise Lavan lui Iacov: „Ce ai făcut? Pentru că ce pre ascunsu ai fugit şi m-ai fulăit şi mi-ai luat fêtele mêle ca pre nişte roabe cu sabiia?

27. Şi de mi-ai fi spus te-aş fi trimis cu bucurie şi cu cîntăreţi, timpăne şi cu copuze.

28. Şi nu mă învrednicii a-m săruta ficiorii miei şi fêtele mêle! Şi acum nebunêşte ai făcut.

29. Şi acmu poate mîna mea a-ţi face rău, ce Dumnedzăul tătîne-tău au dzis ieri cătră mine, dzîcîndu: «Păzêşte-te cu tine ca să nu grăieşti cu Iacov rêle».

30. Acum dară ai mersu, pentru că cu poftă ai poftit ca să mergi la casa tatîne-tău, pentru că ci mi-aţi furat bodzii miei"?

31. Şi, răspundzîndu, Iacov dzise cătră Lavan: „Pentru căce am dzis cîndai să nu-ţi iai fêtele tale de la mine şi toate ale mêle".

32. Şi dzise Iacov: „La cine vei afla bodzii tăi nu va trăi înnaintea fraţilor noştri; cunoaşte ce iaste lîngă mine de ale tale şi ia". Şi nu cunoscu la el nimic; şi nu cunoscu[5] Iacov cum Rahil, fămêia lui, i-au furat pre ei.

33. Şi, întrîndu, Lavan au cercat în casa Líei şi n-au aflat; şi ieşi den casa Líei şi cercă casa lui Iacov şi întru casa acelor 2 slujnice şi nu află. [34] Şi întră în casa Rahil./

13. Că eu sînt Dumnezeul tău care m-am arătat ţie la locul lui Dumnezeu, unde ai uns stîlpul şi te-ai rugat mie acoló cu rugăciune. Deci acum te scoală şi ieşi den pămîntul acesta şi te du în pămîntul naşterii tale» !".

14. Iar Rahil şi Lia, răspunzînd, ziseră: „Nu iaste noaoă parte şi lăcuinţă în casa tătîne-noastru?

15[14]. Că streine am fost lui; [15] că ne-au vîndut şi au mîncat preţul nostru cu mîncare.

16. Ce toată bogăţiia şi slava carea o au luat Dumnezeu de la tată-nostru a noastră să fie şi a feciorilor noştri. Şi ce au porăncit Dumnezeu acum ţie, tu fă !".

17. Şi, sculîndu-se Iácov, luoă muierile sale şi feciorii săi şi le puse pre amîndoaoă pre cămile.

18. Şi strînse toată avêrea sa şi toate unêltele cît au cîştigat între Rîure şi tot ce era al său să se ducă la tată-său Isaac, în pămîntul lui Hanaan.

19. Iar Lavan se duse să-ş tunză oile; şi fură Rahil idolii tătîne-său.

20. Iar Iácov se feri de Lavan, sirii, şi nu-i spuse că fuge.

21. Şi fugi Iácov cu toate cu ale sale şi trecu rîul şi se sui în muntele Galaádului.

22. Şi spuseră lui Lavan, sirii, a treia zi că au fugit Iácov.

23. Şi luoă toţ fraţii săi cu sine şi-l goni pre urmă 7 zile şi-l ocoli în muntele Galaádului.

24. Iară îngerul Domnului veni noaptea, în vis, la Lavan, sirii, şi-i zise: „Socotêşte tu însuţ să nu cumva grăieşti lui rău".

25. Şi ajunse Lavan pre Iácov. Iar Iácov îş întinse cortul în munte; iar Lávan îş răsfiră fraţii lui pre muntele Galaádului.

26. Şi zise cătră Iácov: „Că ce-ai făcut aceasta? Pentru ce ai fugit şi m-ai furat şi ai luat fêtele mêle ca pre nişte roabe cu sabiia?

27. Crez, de mi-ai fi spus, eu te-aş fi lăsat cu bucurie, cu tobe şi cu căpuze.

28. Ce n-am apucat să-m sărut feciorii miei şi fêtele mêle! Acum nebunêşte ai făcut.

29. Şi acum poate mîna mea să-ţ facă rău, ce Dumnezeul tătîne-tău aseară au zis mie: «Socotêşte-te însuţ să nu grăieşti lui Iácov rêle».

30. Ce acum te du că cu cuget ai cugetat să te duci în casa tătîne-tău, dară dumnezeii miei că ce i-ai furat"?

31. Iar Iácov, răspunzînd, zise cătră Lavan: „Am socotit să nu cumva să iai fêtele tale de la mine şi tot ce iaste al mieu.

32. Iară la cine vei afla dumnezeii tăi să nu fie acela viu înaintea fraţilor noştri. Iată, ce am eu tot iaste aici; caută şi vez, şi ce va fi al tău la mine ia-ţ". Şi nu cunoscu la dînsul nimic; că nu ştiia Iácov că au furat dumnezeii Rahil, muiêrea lui.

33. Şi întră Lavan în cortul[3] Liei şi cercă în unêltele ei şi nu află; şi, ieşind den cortul[3] Liei, cercă coliba lui Iácov şi colibile amînduror slujnicelor şi nu află; şi veni şi în coliba Rahilei./

13. Eu sînt Dumnezeul cel ce ţi s-a arătat în Betel, unde mi-ai înălţat un jertfelnic şi te-ai rugat. Ridică-te deci acum şi pleacă din locul acesta, du-te în pămîntul în care te-ai născut şi voi fi cu tine» !".

14. Răspunzîndu-i Lia şi Rahila i-au spus: „Mai avem noi oare parte şi drept de moştenire în casa tatălui nostru?

15. Oare n-am fost noi socotite de el ca nişte străine? Căci ne-a vîndut şi risipit toţi banii noştri.

16. Toată averea, pe care Dumnezeu a luat-o de la tatăl nostru, va fi a noastră şi a fiilor noştri. Deci fă acum tot ce ţi-a spus Dumnezeu!"

17. Sculîndu-se Iacov a urcat femeile şi copiii pe cămile.

18. Şi a luat toate turmele şi toate averile sale pe care le agonisise în Mesopotamia, ca să meargă cu toate ale lui la Isaac, tatăl său, în ţara Canaanului.

19. Dar cînd Laban era plecat să tundă oile, Rahila a furat idolii tatălui său.

20. Iacov a tăinuit lui Laban plecarea sa.

21. Şi a fugit cu toate ale sale şi trecînd Eufratul s-a îndreptat spre muntele Galaadului.

22. Lui Laban i s-a vestit abia în ziua a treia că Iácov a fugit.

23. Atunci a luat acesta pe toate rudele sale şi l-a urmărit cale de şapte zile şi l-a ajuns la muntele Galaad.

24. Dar Dumnezeu i s-a arătat lui Laban noaptea în vis şi i-a spus: „Fereşte-te să nu spui nimic lui Iacov".

25. Şi Laban l-a ajuns pe Iacov, care îşi întinsese cortul pe muntele Galaad, unde a poposit şi Laban cu rudele sale.

26. Laban i-a spus lui Iacov: „Ce ai făcut? De ce ai fugit pe ascuns, m-ai jefuit şi mi-ai luat fetele mele ca pe nişte roabe răpite cu sabia?

27. Dacă mi-ai fi spus, ne-am fi despărţit în veselie, cu cîntări de timpane şi lăute.

28. Aşa nu mi-a fost îngăduit să-mi sărut nepoţii şi fiicele mele! Te-ai purtat ca un ieşit din minţi.

29. Acum mîna mea ar putea să-ţi facă rău, dar Dumnezeul tatălui tău mi-a vorbit ieri spunîndu-mi: „Păzeşte-te să-i vorbeşti rău lui Iacov!"

30. Deci ai plecat, căci ai dorit să te întorci la casa tatălui tău, dar de ce mi-ai furat idolii mei?"

31. Iacov i-a răspuns lui Laban: „Mi-a fost teamă că îmi vei lua fetele şi toate ale mele.

32. Dacă găseşti că este ceva din ale tale la mine, ia-le!", dar n-a găsit la el nimic. Şi i-a spus Iacov: „Dacă vei găsi la cineva idolii tăi, acela să fie ucis în văzul tuturor". Iacob însă nu ştia că Rahila, soţia sa, îi furase.

33. Intrînd Laban a căutat în cortul Liei şi nu i-a găsit. Ieşind din cortul Liei i-a căutat apoi în cortul lui Iacov şi în cel al celor două slujnice, dar nici acolo nu i-a găsit. A intrat atunci în cortul Rahilei./

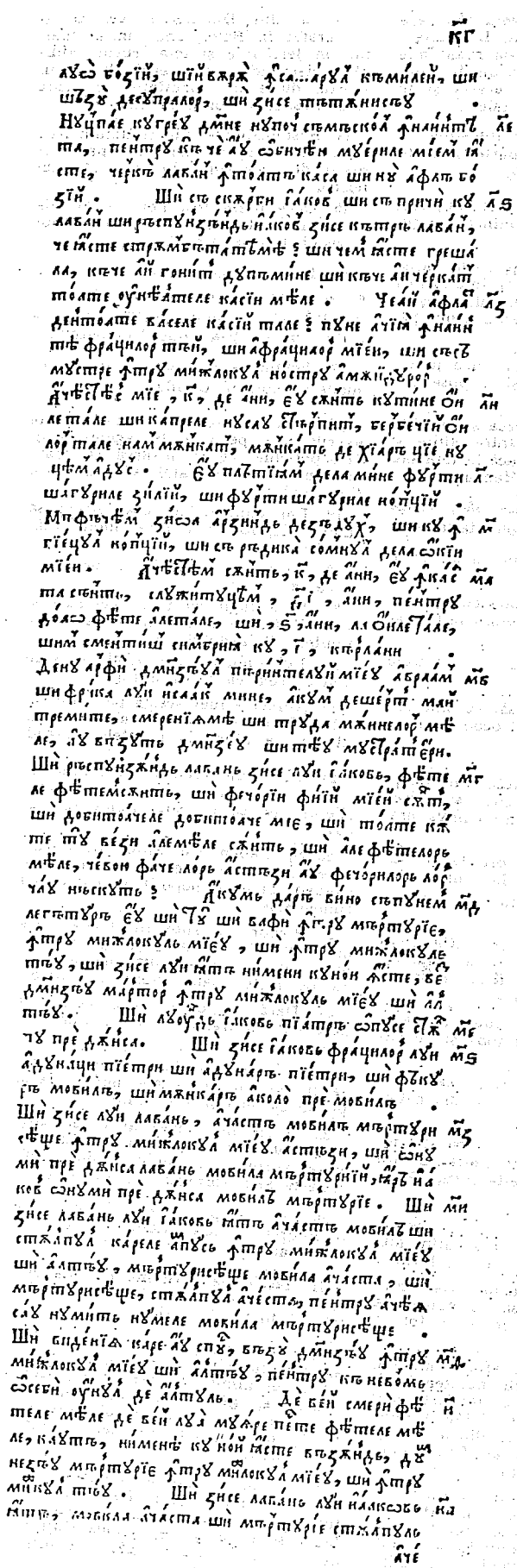

Pag. 23, col. II

34. Şi Rahíl luo bozii şi-i vîrî în samarul cămilei şi şăzu desupra lor.

35[34]. Şi z'se tătíni-său : [35] „Nu-ţ paie cu greu, doamne, nu poci să mă scol înaintea ta pentru că ce au obicêiu muierile mie-m iaste". Cercă Laván în toată casa şi nu află bozii.

36. Şi să scîrbi Iácov şi să prici cu Laván ; şi, răspunzînd, Iácov zise cătră Laván : „Ce iaste strîmbătatea mea şi ce-m iaste grêşala căce ai gonit după mine ?

37[36]. Şi că ce ai cercat toate unêltele casii mêle ? [37] Ce ai aflat den toate vasele casii tale ? Pune aciia înaintea fraţilor tăi şi a fraţilor miei şi să să mustre întru mijlocul nostru amînduror.

38. Acêstea-s mie, 20 de ani eu sînt cu tine ; oile tale şi caprele nu s-au stîrpit, berbecii oilor tale n-am mîncat,

39[38]. mîncat de hiară ţie nu ţi-am adus [39]. Eu plătiiam de la mine furtişagurile zilii şi furtişagurile nopţii.

40. Mă făceam zioa arzind de zăduh şi cu înghiaţul nopţii şi să rădica somnul de la ochii miei.

41. Acêste-m sînt 20 de ani eu în casa ta sînt : slujitu-ţi-am 14 ani pentru doao fête ale tale şi 6 ani la oile tale şi-m smentiş simbriia cu 10 cîrlani.

42. De nu ar fi Dumnezăul părintelui mieu Avraám şi frica lui Isaác ⟨cu⟩[2] mine, acum deşert m-ai tremite ; smereniia mea şi truda mîinelor mêle au văzut Dumnezeu şi te-au mustrat ieri".

43. Şi, răspunzînd, Laván zise lui Iácov : „Fêtele fête-m sînt, şi feciorii fiii miei sînt şi dobitoacele dobitoace mie şi toate cîte tu vezi ale mêle sînt şi ale fêtelor mêle. Ce voiu face lor astăzi au feciorilor lor ce-au născut ?

44. Acum dară vino să punem legătură eu şi tu şi va fi întru mărturie întru mijlocul mieu şi întru mijlocul tău". Şi zise lui : „Iată nimeni cu noi iaste ; vezi, Dumnezău martor întru mijlocul mieu şi al tău".

45. Şi, luînd Iácov piatră, o puse stîlpu pre dînsa.

46. Şi zise Iácov fraţilor lui : „Adunaţi pietri" ! Şi adunară pietri, şi făcură movilă şi mîncară acoló, pre movilă.

47. Şi zise lui, Laván : „Această movilă mărturisêşte întru mijlocul mieu astăzi". Şi o numi pre dînsa Laván Movila Mărturiii, iară Iácov o numi pre dînsa Movilă Mărturie.

48. Şi zise Laván lui Iácov : „Iată această movilă şi stîlpul carele am pus întru mijlocul mieu şi al tău, mărturisêşte movila aceasta şi mărturisêşte stîlpul acesta. Pentru acêea s-au numit numele Movila mărturisêşte

49. şi Videniia, care au spus : „Văzú Dumnezău întru mijlocul mieu şi al tău pentru că ne vom osebi unul de altul.

50. De vei smeri fêtele mêle, de vei lua muiêre peste fêtele mêle, caută, nimenea cu noi iaste văzînd, Dumnezău mărturie întru mijlocul mieu şi întru mijlocul tău".

51. Şi zise Laván lui Iáacov : „Iată, movila aceasta şi mărturie stîlpul/acesta.

34. Şi Rahil luă bodzii şi-i vîrî în samarul cămilei şi şedzu deasupra lor.

35[34]. Şi dzise tătîne-său : [35] „Nu-ţi paie cu greu, doamne, nu poci să mă scol înnaintea ta pentru că ce au obicêiu muierile mie-m iaste". Cercă Lavan în toată casa şi nu află bodzii.

36. Şi să scîrbi Iacov şi să prici cu Lavan ; şi, răspundzîndu, Iacov dzise cătră Lavan : „Ce iaste strîmbătatea mea şi ce-am iaste greşeala şi ce ai gonit după mine ?

37[36]. Şi că ce ai cercat toate ciniile casii mêle ? [37] Ce ai aflat den toate vasele casei tale ? Pune aciia înnaintea fraţilor tăi şi fraţilor miei şi mustre întru mijlocul nostru amînduror.

38. Acêstea-s mie, 20 ani eu sîntu cu tine ; oile tale şi caprele nu s-au stîrpit, berbecii oilor tale n-am mîncat,

39[38]. mîncat de jiganii ţie nu ţ-am adus. [39] Eu plăteam de la mine furtuşagurile dzilei şi furtuşagurile nopţii.

40. Mă făceam dzua arzîndu de zăduf şi cu îngheţul nopţii şi să rădica somnul de la ochii miei.

41. Acêstea-mi sîntu 20 ai eu în casa ta sîntu : slujit-am 14 ani pentru doaă fête ale tale şi 6 ani la oile tale şi-m smintiş simbriia cu 10 cîrlani.

42. Să nu ar fi Dumnedzăul părintelui mieu Avraam şi frica lui Isaac are fi cu mine, acum dăşertu m-ai trimite ; smereniia mea şi truda mînelor mêle au vădzut Dumnedzău şi te-au mustrat ieri".

43. Şi, răspundzîndu, Lavan dzise lui Iacov : „Fêtele fête-m sîntu, şi ficiorii fii mie, şi dobitoacele dobitoace mie şi toate cîte tu vedzi ale mêle sîntu şi ale fêtelor mêle. Ce voi face lor astădzi au ficiorilor lor ce au născut ?

44. Acum dară ia-mblă să punem făgăduinţă eu şi tu şi va fi întru mărturie în mijlocul mieu şi întru mijlocul tău". Şi-i dzise lui : „Iată, nimirilea cu noi iaste ; vedzi, Dumnedzău martur întru mijlocul mieu şi al tău".

45. Şi, luîndu Iácov piatră, o puse stîlpu pre însă.

46. Şi dzise Iácov fraţilor lui : „Adunaţi pietri" ! Şi adunară pietri, şi făcură movilă şi mîncară acoló pre movilă [6].

47. Şi-i dzise lui, Lavan : „Aceasta movilă mărturisêşte întru mijlocul mieu astădzi". Şi o numi pre însă Lavan Movila Mărturiei, iar Iacov o numi pre însă Movilă Mărturie.

48. Şi dzise Lavan lui Iácov : „Iată aceasta movilă şi stîlpul carele am pus întru mijlocul mieu şi al tău mărturisêşte stîlpul acesta. Pentru acêea s-au numit numele Movila mărturisêşte

49[48]. şi Videniia, carea au spus : [49] „Vadză Dumnedzău întru mijlocul mieu şi al tău pentru că ne vom usăbi unul de altul.

50. Să vei smeri fêtele mêle, să vei lua muiêre preste fêtele mêle, caută, nime cu noi iaste văzîndu, Dumnedzău martur întru mijlocul mieu şi întru mijlocul tău".

51. Şi dzise Lavan lui Iacov : „Iată, această grămadă şi martur stîlpul/ acesta.

34. Iar Rahil, luînd idolii, îi vîrî supt samarul cămilei şi şăzu desupra lor.

35[34]. Şi zise tătîne-său : [35] „Nu-ţ paie cu greu, doamne, căci că nu mă poci scula înaintea ta că mi-au sosit ceasul obicêiului firei muiereşti". Şi căută Lavan pren toate colibile şi nu află dumnezeii.

36. Iar Iácov se mănié şi se certa cu Lavan ; şi, răspunzînd, Iácov zise lui Lavan : [37] „Ce iaste nedireptatea mea sau ce iaste greşăla mea de mă goneşti ?

37. Şi iată că ai căutat tot ce au fost al mieu ; ce ai aflat den unêltele casei tale ? Pune aici înaintea fraţilor tăi şi înaintea fraţilor miei să judece între mine şi între tine.

38. Iată, 20 de ani sînt eu cu tine; oile şi caprele tale n-au fost stêrpe, berbecii turmelor tale nu i-am mîncat,

39. nici mîncat de fieri n-am adus ţie. Eu plătiiam ţie de la mine ce-ţ fura zioa şi noaptea.

40. Zioa mă ardea soarele [4], iar noaptea frigul şi fugiia somnul de la ochii miei.

41. Acêstea au fost mie în 20 de ani slujind casei tale : 14 ani am slujit ţie pentru fêtele tale, pentru amîndoaoă, iar 6 ani pentru oile tale, şi simbriia mea schimbaş 10 cîrlani.

42. De n-ară fi fost Dumnezeul tătîne-mieu, lui Avraam, şi frica lui Isaac cu mine, acum m-ai fi trimis fără nimic ; ce Dumnezeu au văzut smereniia mea şi osteneala măinilor mêle şi te-au mustrat ieri".

43. Iar Lavan, răspunzînd, zise lui Iacov [5] : „Fêtele fête-m sînt mie, şi feciorii feciori sînt mie, şi dobitocul dobitoc al mieu şi tot ce vezi iaste al mieu şi al fêtelor mêle. Ce voiu face lor astăzi sau feciorilor care se-au născut lor ?

44. Ce vino acum să [pu] punem făgăduinţe eu şi tu şi să fie mărturie între mine şi între tine". Şi zise : „Iată că nu iaste nimini cu noi ; să vază Dumnezeu şi să fie mărturie între mine şi între tine".

45. Şi, luînd Iácov o piiatră, o puse stîlp.

46. Şi zise Iácov fraţilor săi : „Adunaţ pietri"! Şi, adunînd, făcură movilă şi mîncară acoló desupra ei.

47. Iară Lavan îi zise : „Această movilă mărturie între mine şi între tine iaste astăzi". Şi o numeni Lavan Movila Mărturiei, iar Iácov o numeni Movila Mărturiilor.

48. Şi zise Lavan cătră Iácov : „Movila si stîlpul acesta care l-ai pus între tine şi între mine mărturie iaste; movila aceasta şi stîlpul acesta mărturie iaste. [49] Drept acêea o chiemă Movila Mărturisitoare

49. şi Vedêrea, carea ziseş : „Să vază Dumnezeu între mine şi între tine.

50. Şi de ne vom lepăda unul de altul şi de vei micşora fêtele mêle şi vei lua alte muieri să fie mai mari decît dînsele, vezi că nu iaste nimini cu noi, ce vază Dumnezeu că iaste mărturie între mine şi între tine".

51. Şi iar zise Lavan lui Iacov : „Iată, movila şi stîlpul / acesta, mărturie.

34. Rahila luase idolii şi-i ascunsese sub samarul cămilei şi şedea deasupra lor.

35. Şi i-a spus tatălui său : „Să nu-ţi fie cu bănat, părintele meu, că nu pot să mă ridic înaintea ta, dar am ceea ce este obişnuit femeilor". Laban a căutat în tot cortul, dar nu a găsit idolii.

36. S-a mîniat atunci Iacov şi s-a certat cu Laban. Şi i-a spus Iacov lui Laban : „Care îmi este vina şi care îmi este greşeala, de m-ai urmărit

37. şi ai răscolit toate lucrurile mele ? Ai găsit oare ceva din lucrurile casei tale ? Aşează-le aici în văzul tuturor ca să ni se facă judecată.

38. Iată de douăzeci de ani sînt cu tine ; oile şi caprele tale n-au lepădat şi nu ţi-am mîncat berbecii turmelor tale,

39. nici nu ţi-am adus dobitoacele sfîşiate de fiare. Eu am plătit de la mine pagubele zilei şi pagubele nopţii.

40. Ziua eram chinuit de arşiţă, iar noaptea de frig şi somnul nu se lipea de ochii mei.

41. Aceştia mi-au fost cei douăzeci de ani în casa ta : ţi-am slujit patrusprezece ani pentru cele două fiice ale tale şi şase ani pentru oile tale, iar tu mi-ai schimbat de zece ori simbria.

42. De n-ar fi fost cu mine Dumnezeul tatălui meu Avraam şi frica de Isaac, m-ai fi trimis acum fără nimic. Dar Dumnezeu a văzut smerenia şi truda mîinilor mele şi te-a mustrat ieri."

43. Iar Laban i-a răspun : „Aceste fete sînt fiicele mele şi aceşti feciori sînt nepoţii mei şi aceste dobitoace sînt vitele mele şi toate cîte le vezi sînt ale mele şi ale fiicelor mele. Cum aş putea face eu astăzi ceva împotriva lor sau a copiilor pe care i-au născut ?

44. Vino acum să facem împreună un legămînt cu mărturie între mine şi tine". Iacov i-a spus : „Nu este nimeni cu noi, dar iată Dumnezeu este martor între mine şi tine !"

45. Luînd Iacov o piatră a aşezat-o stîlp, ca semn al mărturiei.

46. Şi a spus Iacov rudelor sale : „Adunaţi pietre" ! Şi au adunat pietre, au făcut o movilă şi au mîncat şi băut acolo pe movilă.

47. Iar Laban i-a spus : „Movila aceasta este astăzi mărturie între mine şi tine." Şi a numit-o Laban Legar-Sahaduta, Iacov însă a numit-o Galaad.

48. Şi i-a spus Laban lui Iacov : „Iată movila aceasta şi stîlpul acesta, pe care l-am pus între mine şi tine, movila aceasta este mărturie şi stîlpul acesta este mărturie." De aceea i-a pus numele Galaad, adică movila mărturiei.

49. S-a mai numit şi Mitpa, adică strajă, căci a spus : „Dumnezeu vegheazâ între mine şi tine, cînd ne vom despărţi unul de altul.

50. Dacă vei năpăstui pe fiicele mele, dacă vei lua alte femei afară de fiicele mele, chiar dacă nu te vede nimeni, Dumnezeu care este mărturie între mine şi tine te va vedea."

51. Şi i-a mai spus Laban lui Iacov : „Iată mărturie movila şi stîlpul/ acesta.

кд

pag. 24, col. I

52. Pentru că de nu voiu trêce eu la tine, nice tu vei trêce către mine movila aceasta şi stîlpul acesta, pre răutate.

53. Dumnezăul lui Avraám şi Dumnezăul lui Nahor să judece întru mijlocul nostru". Şi jură Iácov dupre frica tătîni-său, lui Isaác.

54. Şi junghé Iácov jîrtvă în munte şi au chemat pe fraţii lui şi au mîncat şi au băut; şi au dormit în munte.

55. Şi, sculîndu-se Laván dimineaţa, au sărutat feciorii şi fêtele lui şi blagoslovi pre ei şi, întorcîndu-se Lavan, să duse la locul lui.

CAP 32

1. Şi Iácov să duse la calea lui şi, căutînd, văzu tabără a lui Dumnezău tăbărîtă; şi timpinară pre dînsul anghelii lui Dumnezău.

2. Şi zise Iácov cînd văzu pre dînşii: „Tabăra lui Dumnezău aceasta"; şi numi numele locului aceluia Tabere.

3. Şi trimise Iácov soli înaintea lui, către Isáf, fratele lui, la pămîntul Siír, la ţara Edóm.

4. Şi porunci lor, zicînd: „Aşa veţ zice domnului mieu Isáf: «Aşa zice sluga ta, Iácov: cu Laván am sălăşluit şi am zăbovit până acum.

5. Şi mi să făcură boi, şi măgari, şi oi, şi slugi şi slujnice, şi am trimis să spuie domnului mieu, lui Isáf, pentru ca să afle sluga ta har înaintea ta»".

6. Şi să întoarseră solii către Iácov, zicînd: „Vinit-am la fratele tău Isáf şi iată, el vine în timpinarea ta şi 400 de oameni cu el".

7. Şi să spămîntă Iácov foarte şi să mira; şi împărţi norodul ce era cu el, şi boii, şi oile în doao tabere.

8. Şi zise Iácov: „De va veni Isáf la o tabără şi o va tăia, va fi tabăra a doaoa ca să se mîntuiască".

9. Şi zise Iácov: „Dumnezăul tătîne-mieu, lui Avraám, şi Dumnezăul tătîne-mieu, lui Isaác, Doamne Dumnezăul mieu, cela ce ai zis mie: «Aleargă la pămîntul naşterii tale şi bine-ţ voiu face».

10. Destul sînt de toată dereptatea şi de tot adevărul carele ai făcut slugii tale; pentru că cu toiagul mieu am trecut pre Iordanul acesta, iară acum m-am făcut în doao tabere.

11. Scoate-mă den mîna fratelui mieu Isáf pentru că mă tem eu de dînsul; cîndai să nu vie să mă lovească, şi mume preste feciori.

12. Şi tu ai zis: «Bine voiu face ţie şi voiu pune seminţia ta ca năsipul mărei, carele nu se va număra de mulţime»".

13. Şi dormí acoló în noaptea acêea; şi luo de carele aducea în mînile lui daruri şi trimise lui Isaf, fratelui lui:

14. capre, 200, ţapi, 20, oi, 200, areţ, 20,

15. cămile cu lapte şi copiii lor, 30, boi, 40, tauri, 10, măgari, 20, mînji, 10.

16. Şi le dêde pre mîna slugilor lui turmă deosebi şi zise slugilor lui: „Păsaţi înaintea mea şi faceţ osebire între turmă şi între turmă".

17. Şi porunci celui dentăiu, zicînd: „De te va în/-

52. Să nu voi eu trêce la tine, nice tu către mine vei trêce movila aceasta şi stîlpul acesta pre rău.

53. Dumnedzău a lui Avraam şi Dumnedzău a lui Nahor să giudece întru mijlocul nostru". Şi giură Iácov pre frica tătîne-său, lui Isaac.

54. Şi giunghe Iacov jirtvă în munte şi au chemat pre fraţii lui şi au mîncat şi au băut; şi au dormit în munte.

55. Şi, sculîndu-să Lavan dimineaţă, au sărutat pre ficiorii lui şi fêtele lui şi-i blagoslovi pre înşi şi, întorcîndu-să Lavan, s-au dus la locul lui.

52. De nu voiu trêce eu la tine, nici tu să nu treci la mine dentr-această movilă şi dentr-acest stîlp, cu răutate.

53. Dumnezeul lui Avraám, Dumnezeul lui Nahor să judece între noi". Şi se jură Iácov pre frica tătîne-său, lui Isaac.

54. Şi făcu Iácov jărtvă în munte şi chiemă pre fraţii săi de mîncară şi băură; şi dormiră în munte.

55. Şi, sculîndu-se Lavan dimineaţa, sărută feciorii săi şi fêtele sale şi-i blagoslovi; şi se întoarse Lavan şi se duse la locul său.

52. Că eu nu voi trece la tine şi nici tu nu vei trece la mine de la această movilă şi de la acest stîlp cu gînd rău.

53. Dumnezeul lui Avraam şi Dumnezeul lui Nahor să judece între noi". Şi a jurat Iacov pe acela de care se temea Isaac, tatăl său.

54. Apoi a adus Iacov jertfă pe munte şi a chemat pe rudele sale. Au mîncat şi au băut şi au înnoptat pe munte.

53. Sculîndu-se Laban dis-de-dimineaţă a sărutat pe nepoţii şi pe fiicele sale şi i-a binecuvîntat. Apoi întorcîndu-se Laban s-a dus acasă.

CAP 32

1. Şi Iacov să duse la calea lui şi, căutîndu, vădzu tabără a lui Dumnedzău tăbărîtă; şi tîmpinară pre însul şi îngerii lui Dumnedzău[1].

2. Şi dzise Iacov cîndu vădzu pre înşi: „Tabără a lui Dumnedzău [iaste][2] aceasta"; şi numi numele locului aceluia Tabere.

3. Şi trimise Iacov soli înnaintea lui către Isav, fratele lui, la pămîntul Siir, la locul Edom.

4. Şi porănci lor, dzicîndu: „Aşea veţi dzice domnului mieu Isav: «Aşa dzice sluga ta Iácov: cu Lavan am prisleşit şi am zăbovit păn-acum.

5. Şi mi să făcură boi, şi măgari, şi oi, şi slugi şi sluginice, şi am trimis să spuiu domnului mieu, lui Isav, pentru ca să afle sluga ta har înnaintea ta»".

6. Şi să întoarsără solii către Iacov, dzicîndu: „Venit-am la fratele tău Isav şi iată, el vine în timpinarea ta şi 400 oameni cu el".

7. Şi să spămîntă Iacov foarte şi să miera; şi împărţi nărodul ce era cu el, şi boii, şi oile în 2 tabere.

8. Şi dzise Iácov: „De va veni Isav la o tabără şi o va tăia pre însă, va fi a doao tabără spre ca să s(ă) mîntuiască.

9. Şi dzise Iacov: „Dumnedzăul tătîne-mieu, Avraam, şi Dumnedzăul tătîne-mieu, Isaac, Doamne Dumnedzăul mieu, cela ce mi-ai dzis mie: «Aleargă la pămîntul naşterii tale şi bine îţ voi face».

10. Destul sîntu de toată dreptatea şi de tot adevărul carele ai făcut slugii tale; pentru că cu toiagul mieu am trecut Iordanul acesta, iară acum m-am făcut în doao tabere.

11. Scoate-mă den mîna fratelui mieu Isav pentru că mă tem eu de însul; cîndai să nu vie să mă lovască, şi maica preste ficiori.

12. Şi tu ai dzis: «Bine [bine] îţi voi face şi-ţi voi pune sămînţiia ta ca năsîpul mării, carele nu să va număra de mulţime»".

13. Şi dormi acoló în noaptea acêea; şi luă de carele aducea el în mîinile lui daruri şi trimise lui Isav, fratele său[3]:

14. capre, 200, ţapi, 20, oi, 200, areţi, 20,

15. cămile cu lapte şi copiei lor, 30, boi, 40, buhai, 10, măgari, 20, mîndzi, 10.

16. Şi le dêde pre mîna slugilor lui turmă deusebi şi dzise slugilor lui: „Păsaţi înnaintea mea şi faceţi usăbire între turmă şi [între][2] turmă".

17. Şi porănci celui dennainte, dzicîndu: „De te va/tîmpîna Isav, fratele

CAP 32

1. Iară Iácov se duse pre calea sa şi, căutînd, văzu taberile lui Dumnezeu tăbărîte; şi-l întîlniră îngerii lui Dumnezeu.

2. Iar el, deaca-i văzu, zise: „Tabăra lui Dumnezeu iaste aceasta"; şi puse numele acelui loc Tabere.

3. Şi trimise Iácov soli înaintea lui, la frate-său, Isav, în pămîntul Sirului, întru împărăţia Edómului.

4[3]. Şi-i învăţă, zicîndu-le: [4] „Aşa să ziceţ domnului mieu, lui Isav: «Aşa zice sluga ta Iácov: până acum am lăcuit la Lávan şi până acum am zăbovit.

5. Şi am cîştigat boi, şi măgari, şi oi, slugi şi slujnice, şi am trimis să spuiu stăpînu-mieu, lui Isav, ca să afle sluga ta milă înaintea ta»".

6. Şi se întoarseră solii la Iácov zicînd: „Mers-am la frate-tău Isav şi vine el însuş, întru întîmpinarea ta, şi cu dînsul sînt 400 de oameni".

7. Şi se înfricoşă Iácov foarte şi nu ştiia ce va să facă; şi împărţi cireada sa de boi, şi de oi şi de cămile în 2 părţi.

8. Şi zise Iácov: „De va veni Isav asupra unii tabere şi o va tăia, altă tabără se va mîntui".

9. Şi zise Iácov: „Dumnezeul tătîne-mieu lui Avraam, şi Dumnezeul tătîne-mieu, lui Isaac, şi Doamne Dumnezeule, care ai grăit cu mine şi mi-ai zis: «Du-te în pămîntul naşterii tale şi te voiu face bun»[1].

10. Ajunge-m toată dereptatea şi toată adeverinţa care ai făcut robului tău; că numai cu acest toiag am trecut Iordanul acesta, iar acum sînt cu 2 tabere.

11. Izbăveşte-mă de măinile frăţine-mieu, lui Isav, că-m iaste frică de dînsul să nu cumva să vie să mă ucigă şi pre mine şi mumînile cu copilaşii lor.

12. Că tu ai zis: «Bine [bine] voiu face ţie şi voiu pune sămînţiia ta ca năsipul mării, care de mulţime nu se va număra»".

13. Şi dormi acoló într-acea noapte şi luoă dar dentr-acêle ce avea în măinile sale; şi trimise frăţine-său, lui Isav:

14. capre, 200, şi ţapi, 20, oi, 200, şi areţ, 20,

15. cămile cu lapte şi cu puii lor, 30, vaci, 40, şi tauri, 10, măgărêţe, 20 şi 10 pui cu dînsele.

16. Şi le dêde în măinile slugilor sale turmă deosebi şi zise lor: „Păsaţ înaintea mea şi faceţ osebire între o turmă şi între altă turmă".

17. Iar celui mai mare îi porănci, zicînd: „De te va în/tîlni frate-mieu,

CAP. 32

Pregătirea întîlnirii cu Isav

1. Iacov s-a dus în calea lui şi, privind, a văzut oştirea lui Dumnezeu adunată într-o tabără şi l-au întîmpinat îngerii lui Dumnezeu.

2. Şi a spus Iacov, cînd i-a văzut: „Aceasta este tabăra lui Dumnezeu"; şi a numit acel loc Mananaim, adică două tabere.

3. Apoi a trimis Iacov înaintea lui soli la Isav, fratele său, în ţinutul Seir, în ţara Edomului.

4. Şi le-a poruncit spunîndu-le: „Aşa să vorbiţi către stăpînul meu Isav: «Iată ce-ţi grăieşte sluga ta Iacov: am stat la Laban şi am zăbovit pînă acum.

5. Am boi, asini şi oi, slugi şi slujnice şi am trimis să i se vestească stăpînului meu Isav, ca să afle sluga sa har înaintea lui»".

6. Şi s-au întors solii la Iacov spunîndu-i: „Am fost la fratele tău Isav şi iată el vine în întîmpinarea ta cu patru sute de oameni."

7. S-a înspăimîntat Iacov foarte şi s-a îngrozit; a împărţit oamenii care erau cu el, cirezile şi turmele în două tabere.

8. Căci a spus Iacov: „Dacă năvăleşte Isav la o tabără şi o va nimici, să scape măcar cealaltă tabără."

9. Şi a mai spus: „Dumnezeul tatălui meu Avraam şi Dumnezeul tatălui meu Isaac, Doamne, care mi-ai spus: «Întoarce-te în ţara ta de naştere şi îţi voi face bine!»

10. Am avut parte de toată îndurarea şi ajutorul pe care le-ai dăruit slugii tale, căci numai cu toiagul acesta al meu am trecut Iordanul, iar acum am două tabere.

11. Scoate-mă din mîna fratelui meu, Isav, căci mă tem de el să nu vină să mă lovească, pe mine şi pe aceste mame cu copii.

12. Tu mi-ai spus: «Îţi voi face bine şi voi aşeza seminţia ta ca nisipul mării, care nu se va putea număra din pricina mulţimii lui»".

13. Şi a poposit în noaptea aceea acolo. Apoi a luat în mîinile sale daruri, din cele ce adusese cu sine, şi le-a trimis lui Isav, fratelui său.

14. Două sute de capre şi douăzeci de ţapi, două sute de oi şi douăzeci de berbeci,

15. treizeci de cămile cu lapte şi mînjii lor, patruzeci de vaci şi zece tauri, douăzeci de asine şi zece asini.

16. Şi a dat fiecare turmă în parte pe mîinile slugilor sale şi le-a spus acestora: „Porniţi înaintea mea, iar turmele să fie despărţite turmă de turmă."

17. Şi a poruncit slugii dintîi, spunîndu-i: „De te vei în/tîlni cu Isav,

Pag. 24, col. II

тълнѝ исáфъ фрáтеле мóЇ ш҃ѝ тебѣ ѓтрегáдѝ
кáждъ áлкѹи ёщи ї ш҃ѝ ѹ҃дѣ мéрдзи ї ш҃ѝ áлеки҃
сѫнтъ áнтéтъ кáре мéрг҃ ѓнáинтъ тá ї
Вóи зúче áлеслѹ́Їи тáле нáкѡвъ, дáрѹрѝ á трѝ нг҃
мúсе дóмнѹмóЇ исáфъ, ш҃ѝ нѝтъ ёлъ дéнапóа нóá
стрѣ. Ш҃ѝ порѹнѝ чéлѹи дéй тúи, ш҃ѝ дѣ áлá дг҃
дóилѣ, ш҃ѝ áлтрéилѣ, ш҃ѝ тѹтѹрóръ чéлорь чѣ мё
ѵ҃ѣ, дѹпъ тѹ́рмеле áнтéтъ, зúкѝндь дѹпъ кѹ
вѫнтѹ́ле áнтéта грáиди лѹи исáфъ кѫндѹá бéц
áфлá вóи прѣ ёлъ. Ш҃ѝ вéце зúче нѝтъ слѹ́га к
тá гáкѡвъ вóиле дéнапóа нóастрѣ, пéнтрѹ къ
зúче вóи фсáтъ фáцáлѹи, кѹ дáрѹриле чѣ мéрг҃
ѓнáинтъ лѹи, ш҃ѝ дѹпъ áнтéта вóи вéдѣ фáца
лѹи, кѫндáи вá прѣимѝ фáца мѣ. Ш҃ѝ мéр кá
ѵ҃ѣ дáрѹриле ѓнáинтъ фсѣцѝ лѹи, ш҃ѝ ёлъ дóмѝ е
ѓнóáптъ áнтѣм ѓтáбърѣ. Ш҃ѝ скѹлѫндѹсе кѣ
ѓнóáптъ áнтѣм лѹ лѹáтъ прѣ áмѫндóо мѹ́ери
ле ш҃ѝ áмѫндóо слѹ́жнителе, ш҃ѝ чéи, áї ѯ копїѝ
áи лѹи, ш҃ѝ трѣкѐ трѣкѹтóаре лѹи нáкѡвь .
Ш҃ѝ лѹѡ прѣ дóмшїѝ шїѝ трѣкѐ пѫрѫ́ѣле ш҃ѝ кг
трѣкѐ тóате áлеслѹ́и. Ш҃ѝ ѓмáсе нáкѡвь сѝ кд
гѹрь, ш҃ѝ сѣлѹ́ѵа сóме кѹ дóмнѣлѹ́ пѣнъ дими
нѣца. Ш҃ѝ вѣдѣ кѹ́и нѐ пóате кѡтрѣ ёлъ, кѣ
ш҃ѝ сѳ áтúнсе дѣ лѣцúмѣ коáпсéи лѹи, ш҃ѝ áмоа
цѝ лѣцúмѣ коáпсéи лѹи нáкѡвь дѹпъ мѫндѹсе ёлъ
кѹ дóмнѣлѹ́. Ш҃ѝ зúче лѹи трѝмúтемъ, пéн кѕ
трѹ кѡсéѹ сѫнтъ зúле, ш҃ѝ ёлъ зúче, нѹ́тъ
вóи трѝмúте, дé нѹ мѣвéи блгвн. Ш҃ѝ зúче кѕ
лѹи чéци áсúме нѹ́меле тѣѹ ї ш҃ѝ ёлъ зúче нáкѡ.
Ш҃ѝ зúче лѹи, сѳнѹсе мáи нѣ́ме нѹ́меле тѣѹ нá кѵ
кѡвъ, чѣ ѣзрáиль сѳфѣ нѹ́меле тѣѹ, кѣзе тѳи
ѓтѣрúть кѹ дóмнѣѹ ш҃ѝ кѹ óáмéнїи тáре вéи
фи. Ш҃ѝ ѓтрéсе нáкѡвь, ш҃ѝ зúче, спѹнéмь кз
нѹ́меле тѣѹ, шїѝ зúче, пéнтрѹ кѣзи áлáста ѓ
трéси тѹ нѹ́меле мóЇ ї кáреле áéсте минѹнáт ї
ш҃ѝ блгвн прѣ дóмнѣлѹ́ áколо. Ш҃ѝ нѹмúнá, л
кѡвъ нѹ́меле лóкѹлѹи áчéлѹа. вéдѣрѣ лѹи дóмне
зéѹ, пéнтрѹ кѣ́мь кѣзѹ́т прѣ дóмнѣѹ фáцъ
кѣтрѣ фáцъ, ш҃ѝ мúнтѣ сѹфлéтѹ́л мóЇ.
Ш҃ѝ рѣсърѝ соáреле, кѫндь трѣкѐ кúпѹ́л лѹи дѣ мг҃
нéзѣ, кáре ёлъ стрúнсъсЇ́ кóапсéи лѹи. Пéнь лѕ
трѹ áчéа нѹ́мерь мúнкá фúнїи лѹи нѣзрáиль вѫ
нá кáрѣ лѹ áмърѹнтъ кáре áéсте прѣ лѣцúмѣ коа
сéи, пѣнъ фѳгѡа дѣ áлтъзь, пéнтрѹ кѣ́че пѣѹ
áтúнсе дѣ лѣцúмѣ коáпсéи лѹи нáкѡ, дѣ вѫнѣ,
ш҃ѝ лѹ áмърѹнтъ.

К҃Л҃ П҃ ЛГ

Ѧ҃ѝ кѣѹтúндь гáкѡвъ вѣзѣ ш҃ѝ нѝтъ ѳ҃ а
фрáтеле лѹи ёсúндь ш҃ѝ ѵ҃ дѣ сóмéни
кѹ дóмнѣлѹ́, ш҃ѝ ѓпърцѝ нáкѡвъ копúїѝ
прѣ лúа, ш҃ѝ прѣ рáхи ш҃ѝ прѣ чéле дóѡ
слѹ́жнице. Ш҃ѝ пѹсе прѣ чéле дóѡ б҃
слѹ́жнице ш҃ѝ прѣ фетéрїѝ лóрь дóмнѣлѹ́, ш҃ѝ прѣ
лúа ш҃ѝ прѣ копúїѝ ёи дéнапóи, ш҃ѝ прѣ рáхи́лъ,
ш҃ѝ прѣ ѳ҃сúф мáи пе ѹ҃рмѣ. Ѧ҃рѣ ёлъ ёшѝ г҃
ѓнáинтъ лóрь ш҃ѝ сѳ дóмнѣ прѣ пѣмáнтъ дé
шáтѣ сѫнъ, пѣнъ áсе áпрóпїа дé фрáтеле лѹи.
Ш҃ѝ áлергъ ісáф ѓтѣмпинáрѣлѹи, ш҃ѝ ѓмбрѣцѝ д҃
ѝнпúлъ прѣ ёлъ лѹ́ѵ стрѹ́тъ ш҃ѝ нѣзѣ прѣ грѹ
ма

tîlni Isáf, fratele mieu, şi te va întreba zicînd : «Al cui eşti ? Şi unde mergi ? Şi ale cui sînt acêstea care mergu înaintea ta» ?

18. vei zice : «Ale slugii tale Iácov ; daruri au trimis domnu-mieu (lui)[1] Isaf. Şi iată el denapoia noastră»".

19. Şi porunci celui dentăiu, şi de al doilea, şi al treilea şi tuturor celor ce mergea după turmele acêstea, zicînd : „După cuvîntul acesta grăiţi lui Isaf, cîndu-l veţ afla voi pre el.

20. Şi veţ zice : «Iată sluga ta, Iácov, vine dennapoia noastră», pentru că zise : «Voiu îmblînzi faţa lui cu darurile ce mergu înaintea lui şi după aceasta voiu vedea faţa lui cîndai va priimi faţa mea»".

21. Şi mergea darurile înaintea fêţii lui ; şi el dormi în noaptea acêea în tabără.

22. Şi, sculîndu-se în noaptea acêea, au luat pre amîndoao muierile şi amîndoao slujnicele şi cei 11 copii ai lui şi trecu trecătoarea lui Iavoc[2].

23. Şi luo pre dînşii şi-i trecu pîrîul şi trecu toate ale lui.

24. Şi rămase Iácov singur şi să lupta om cu dînsul pănă dimineaţa.

25. Şi văzu cum nu poate către el şi să atinse de lăţimea coapsei lui şi amorţi lăţimea coapsei lui Iácov luptîndu-se el cu dînsul.

26. Şi-i zise lui : „Trimite-mă pentru că se-au suit zorile". Şi el zise : „Nu te voiu trimite de nu mă vei blagoslovi".

27. Şi-i zise lui : „Ce-ţi iaste numele tău" ? Şi el zise : „Iácov".

28. Şi zise lui : „Să nu se mai chême numele tău Iácov, ce Izraíl să fie numele tău, căce te-ai întărit cu Dumnezău, şi cu oamenii tare vei fi".

29. Şi întrebă Iácov şi zise : „Spune-m numele tău". Şi-i zise : „Pentru că ci aceasta întrebi tu numele mieu, carele iaste minunat" ? Şi-l blagoslovi pre dînsul acoló.

30. Şi numi Iácov numele locului aceluia Vedêrea lui Dumnezău, pentru că „am văzut pre Dumnezău faţă către faţă şi să mîntui sufletul mieu".

31. Şi răsări soarele cînd trecu Chipul lui Dumnezău ; iară el stîngăciia coapsa lui.

32. Pentru acêea nu vor mînca fiii lui Izraíl vîna carea au amorţit, care iaste pre lăţimea coapsei, pănă în zioa de astăzi, pentru căce se-au atinsu de lăţimea coapsei lui Iácov, de vînă, şi au amorţit.

CAP 33

1. Şi, căutînd, Iácov văzu şi iată, Isaf, fratele lui, viind şi 400 de oameni cu dînsul. Şi împărţi Iácov copiii pre Lia, şi pre Rahil şi pre cêle doao slujnice.

2. Şi puse pre cêle doao slujnice şi pre feciorii lor înainte, şi pre Lia şi pre copiii ei denapoi, şi pre Rahíl şi pre Iósif mai pe urmă.

3. Iară el ieşi înaintea lor şi să închină pre pămînt de şapte ori pănă a se apropiia de fratele lui.

4. Şi alergă Isáf în timpinarea lui şi, îmbrăţişîndu-l pre el, l-au sărutat şi căzu pre gru/mazii lui şi sărută pre el foarte ; şi plînseră amîndoi.

mieu, şi te va întreba dzicîndu: «A cui eşti? Şi unde mergi? Şi a cui sîntu acêstea carele mergu înnaintea ta»?

18. vei dzice: «Slugii tale, lui Iacov; daruri au trimis stăpînul mieu lui Isav. Şi iată el dennapoia noastră»".

19. Şi porănci celui dentăi, şi al doilea, şi al treilea şi tuturor ce mergea înnaintea lui, după turmele acêstea: „După cuvîntul acesta grăiţi lui Isav, cîndu îl veţi afla voi pre el.

20. Şi veţi dzice: «Iată sluga ta, Iacov, vine dennapoia noastră», pentru că zise: «Voi înblîndzi faţa lui cu darurile ce mergu înnaintea mea şi după aceasta voi vedea faţa lui cîndai va priimi faţa mea»".

21. Şi mergea înnainte darurile fêţii lui; şi el dormi întru noaptea acêea în tabără.

22. Şi, sculîndu-să noaptea[4] aceea, au luat pre amîndoaă muierile, şi amîndoao slujnicile şi cei 11 copii ai lui şi trecu trecătoarea lui Iavoc[5].

23. Şi luă pre înşii şi trecu puhoiul[6] şi trecu toate ale lui.

24. Şi rămase Iacov sîngur şi să lupta om cu el pănă dimineaţă.

25. Şi vădzu cum nu poate (către el)[7] şi să atinse de lăţimea stinghei lui şi amorţi lăţimea stînghei[8] lui Iacov întru cît să lupta el cu însul.

26. Şi-i dzise lui: „Trimite-mă pentru că să suiră zorile". Şi el dzise: „Nu te voi trimite de nu mă vei blagoslovi".

27. Şi-i dzise lui: „Ce-ţ iaste numele"? Şi el dzise: „Iacov".

28. Şi-i dzise: „Să nu să mai chême numele tău Iacov ce numai Israil să fie (numele)[9] tău, căci te-ai întărit cu Dumnedzău, şi cu oamenii, tari".

29. Şi întrebă Iacov şi dzise: „Spune-m numele tău". Şi-i dzise: „Pentru că ci aceasta întrebi tu numele mieu, carele iaste minunat"? Şi-l blagoslovi pre însul acoló.

30. Şi numi Iacov numele locului aceluia Vidêrea lui Dumnedzău, pentru că „am vădzut pre Dumnedzău faţă către faţă şi să mîntui sufletul mieu".

31. Şi răsări soarele cîndu trecu Chipul[10] lui Dumnedzău; iară el stînghecea cu stînghea lui.

32. Pentru acesta lucru nu vor mînca fiii lui Israil vîna carea au amurţit, carea iaste pre lăţimea stînghei, pănîn dzua de astădzi pentru căce s-au atinsu de lăţimea stînghei lui Iacov, de vînă, şi au amorţitu.

CAP 33

1. Şi căutîndu, Iacov vădzu şi iată, Isav, fratele lui, venindu şi 400 oameni cu însul. Şi împărţi Iacov copiii pre Lia, şi pre Rahil şi cêle doao slujnice.

2. Şi făcu pre cêle 2 slujnice şi pre ficiorii lor înnainte, şi pre Lia şi copiii ei dennapoi, şi pre Rahil şi pre Iósif mai de apoi.

3. Şi el ieşi înnaintea lor şi să închină pre pămîntu de 7 ori pănă să apropiia de fratele lui[1].

4. Şi alergă Isav în timpinarea lui şi, înbrăţişîndu-l, l-au sărutat şi au căzut la gru/madzii lui şi-l sărută foarte pre însul; şi plînseră amîndoi.

Isav, şi de te va întreba zicîndu-ţ: «Al cui eşti»? Sau: «Încătrooă mergi? Şi ale cui sînt acêstea care merg înaintea ta»?

18. tu să zici: «Ale slugii tale, lui Iácov; le-au trimis poclon stăpînu-său, lui Isav. Şi iată şi el vine după noi»".

19. Şi porunci celui dentăi, şi celui de al doilea, şi celui de al treilea şi tuturor cîţ mergea şi mai nainte şi mai pre urmă şi le zise: „Aşa să ziceţ lui Isav:

20. «Iată vine şi sluga ta, Iácov, după noi», că zise: «Cu poclonul mieu voiu îmblînzi faţa lui şi va mêrge poclonul înainte, iar eu voiu vedea mai pre urmă faţa lui cîndai va priimi faţa lui faţa mea»".

21. Şi mergea poclonul înaintea lui, iar el dormi într-acea noapte în tabără.

22. Şi, sculîndu-se într-acea noapte, luoă muierile sale amîndoaoă, şi slujnicele amîndoaoă şi 11 feciori ai săi şi trecu vadul Iavóthului.

23. Şi-i luoă şi-i trecu viroaga şi tot al său trecu.

24. Şi rămase numai Iacov sîngur. Şi, iată, un bărbat se luptă cu dînsul pănă dimineaţa.

25. Şi deaca văzu că nu-l poate birui se atinse de şoldul lui şi îndată-i amorţi şoldul cînd se lupta Iácov cu dînsul.

26. Şi-i zise: „Lasă-mă că se-au suit zorile". Iar el zise: „Nu te voiu lăsa, deaca nu mă vei blagoslovi"?.

27. El îi zise: „Cum te cheamă"? El răspunse: „Iácov".

28. Zise lui: „De acum nu te vei mai chiema Iácov, ce va fi numele tău Izrail, că te-ai întărit cu Dumnezeu, şi cu oamenii vei fi putêrnic".

29. Iar Iácov îl întrebă şi zise: „Spune-m cum te chiiamă"? El zise: „Pentru ce întrebi de numele mieu, că numele mieu iaste minunat". Şi-l blagoslovi într-acelaş loc.

30. Şi puse Iácov numele acelui loc Chipul lui Dumnezeu, zicînd că „am văzut pre Dumnezeu faţă făţiş şi se-au mîntuit sufletul mieu".

31. Şi se sui soarele cînd trecu Chipul lui Dumnezeu; iar el şchiopa cu şoldul său.

32. Drept acêea nu vor mînca feciorii lui Izrail vine cum au amorţit pren şoldul lui şi pănă în zioa de astăzi pentru că se-au atins de vînele şoldului lui şi au amorţit[3].

CAP 33

1. Şi, căutînd, Iácov văzu şi iată veniia frate-său, Isav, cu 400 de oameni cu dînsul. Şi-ş usebi Iácov feciorii şi pre Lia, şi pre Rahil şi slujnicile amîndoaoăo.

2. Şi puse slujnicele amîndoaoă şi copiii lor înainte, iar pre Llia şi copiii ei mai îndărăt, iar pre Rahil şi pre Iósif coló pre urmă.

3. Iar el ieşi înaintea lor şi se închină de 7 ori pănă se apropie de frate-său.

4. Şi alergă Isav întru întîmpinarea lui şi, luîndu-l în braţe, îl sărută şi căzu pre cer/bicea lui şi plînseră amîndoi.

fratele meu, şi te va întreba spunîndu-ţi: «Al cui eşti tu? Şi unde te duci? Şi ale cui sînt turmele ce merg înaintea ta?»

18. să spui: «Ale slugii tale Iacov; daruri trimise stăpînului tău Isav. Iată vine şi el după noi»".

19. Astfel a poruncit fiecărei slugi pe rînd zicîndu-le: „Aceste cuvinte să-i spuneţi lui Isav, cînd îl veţi întîlni.

20. Şi să-i mai spuneţi: «Iată şi sluga ta, Iacov, vine în urma noastră", căci se gîndea: «Îl voi îmblînzi cu darurile trimise înainte, şi numai după aceea voi vedea faţa lui şi aşa poate mă va primi»".

21. Şi au pornit turmele ce erau menite ca daruri înaintea lui, iar el a dormit noaptea aceea în tabără.

22. Sculîndu-se însă noaptea a luat pe cele două soţii ale sale, pe cele două slujnice şi pe cei unsprezece copii ai săi şi i-a trecut vadul Iaboculuí.

23. Şi după ce i-a luat şi i-a trecut rîul, a trecut şi toate ale sale.

24. Rămînînd Iacov singur, s-a luptat cineva cu el pînă la revărsatul zorilor.

25. Văzînd însă acela că nu-l poate răpune, s-a atins de încheietura coapsei lui şi i-a vătămat lui Iacov încheietura coapsei, pe cînd se lupta cu el.

26. Şi i-a spus: „Lasă-mă să plec, căci s-au ivit zorile!". El i-a răspuns: „Nu te las să pleci pînă nu mă binecuvîntezi!".

27. Atunci i-a spus: „Care este numele tău?" El i-a răspus: „Iacov".

28. Şi acela i-a spus: „Numele tău nu va mai fi Iacov, ci Israel va fi numele tău, căci te-ai luptat cu Dumnezeu şi cu oamenii şi ai biruit".

29. Iar Iacov l-a mai întrebat: „Spune-mi care este numele tău?". Atunci acela i-a spus: „De ce mă întrebi de numele meu?" Şi l-a binecuvîntat acolo.

30. Şi a numit Iacov numele locului acela Peniel, căci spunea: „l-am văzut pe Dumnezeu în faţă şi sufletul meu a fost mîntuit".

31. Iar cînd a răsărit soarele, a trecut de Peniel, însă şchiopăta din pricina coapsei.

32. De acêea fiii lui Israel nu mănîncă nici pînă în ziua de astăzi muşchi de pe încheietura coapsei, căci acolo a fost Iacov vătămat.

CAP. 33

Întîlnirea cu Isav

1. Ridicîndu-şi ochii Iacov a privit şi iată Isav, fratele său, venea cu patru sute de oameni. Iacov a împărţit copiii la Lia, la Rahila şi la cele două slujnice.

2. Şi le-a pus pe cele două slujnice şi copiii lor în faţă, pe Lia şi copiii ei în spatele lor, iar pe Rahila şi Iosif la urmă.

3. El însuşi mergea înaintea lor şi apropîndu-se de fratele său s-a închinat de şapte ori pînă la pămînt.

4. Isav a alergat în întîmpinarea lui, l-a îmbrăţişat şi cuprinzîndu-i gru-/mazul l-a sărutat şi au plîns amîndoi.

Pag. 25, col. I

5. Şi, căutînd, văzu muierile şi copiii şi zise : „Ce-ţi sînt ţie aceştia“ ? Şi el zise : „Copiii cu carii au miluit Dumnezău pre sluga ta“.

6. Şi apropiiară slujnicele copiii lor şi să închinară.

7. Şi să apropie Lia şi feciorii ei şi să închinară ; şi după acêea se apropie Rahíl şi Iósif şi să închinară.

8. Şi zise : „Ce sînt ţie acestea, toate taberile acêstea care am întîlnit“ ? Şi el zise : „Ca să afle sluga ta har înaintea ta, doamne“.

9. Şi zise Isáf : „Sînt la mine multe, frate ! Fie ţie ale tale“.

10. Şi zise Iácov : „De am aflat har înainte ta, priimêşte darurile pren mînile mêle ; pentru aceasta am văzut fata ta ca cînd ar vedea nistine fata lui Dumnezeu, şi bine vei vrea mie.

11. Ia blagosloveniile mêle care ţi-am adus ţie, că m-au miluit Dumnezeu şi am de toate“. Şi-l siliia pre el şi luo.

12. Şi zise : „Să ne sculăm să mêrgem direpţ“.

13. Şi-i zise lui : „Domnul mieu ştie că copiii sînt mai moi, şi oile şi vacile să schiopetează la mine ; deci de le voiu goni pre dînsile o zi, vor muri toate dobitoacele.

14. Meargă domnul mieu înaintea slugii lui, şi eu mă voiu întări în calea după zăbava mêrgerii, ce-i înaintea mea, şi pe urma copilaşilor, pînă voiu veni eu către domnul mieu la Siír“.

15. Şi zise Isáf : „Voiu lăsa cu tine den gloata ce iaste cu mine“. Şi el zise : „Pentru ce aceasta ? Destul că am aflat har înaintea ta, doamne“.

16. Şi să întoarse Isaf în zioa acêea în calea lui la Siír.

17. Şi Iácov se sculă la corturi şi-ş făcu lui acoló case şi dobitoacilor lui colibi ; pentru acêea au numit numele locului aceluia Colibi.

18. Şi veni Iácov la Salím, cetatea Sichimón, care iaste în pămîntul lui Hanaán, cînd s-au întorsu de la Mesopotámia Asíriii, şi să tăbărî despre fata cetătii.

19. Şi agonisi partea ţarinii, unde ş-au întinsu acoló cortul lui, de la Emór, tatăl lui Sihém, pre 100 de cîrlani.

20. Şi puse acoló jărtîvnic şi chemă pre Dumnezeul lui Israíl.

CAP 34

1. Şi ieşi Dina, fata Líei, care au născut lui Iácov, ca să cunoască fêtele lăcuitorilor.

2. Şi o văzu pre dînsa Sihém, feciorul lui Emór, horeul, domnul pămîntului, şi, luîndu-o pre dînsa, au dormit cu ea ; şi născu şi o smeri pre dînsa.

3. Şi să alătură lîngă sufletul Dínei, fêtei lui Iácov, şi o iubi pre fecioară şi grăi dupre cugetul fecioarei ei.

4. Zise Sihem, feciorul lui Iemór, către tată-său, zicînd : „Ia-m fetişoara aceasta fămêie“.

5. Şi Iácov au auzit cum au pîngărit feciorul lui Emór pre Dína, fata lui ; şi feciorii lui era cu dobitoacile lui la cîmpu şi tăcu Iácov pănă a veni ei.

6. Şi ieşi Emór, tatul lui Sihem, către Iácov să-i grăiască lui.

7. Iară feciorii lui / Iácov veniră de la cîmpu şi,

5. Şi, căutîndu, vădzu muierile şi copiii şi dzise: „Ce-ţi sîntu ţie acêstea"? Şi el dzise: „Copiii cu carii au miluit Dumnedzău pre sluga ta".

6. Şi apropiară slujnicile ficiorii lor şi să închinară.

7. Şi să apropiă Lia şi ficiorii ei şi să închinară; şi după acêea să apropiă Rahil cu Iósif şi să închinară.

8. Şi dzise: „Ce-ţi sîntu ţie acêstea, acêste tabere ce am tîmpinat"? Şi el dzise: „Pentru ca să afle ⟨sluga ta⟩[2] har înnaintea ta, doamne".

9. Şi[3] dzise Isav: „Sîntu la mine multe, frate! Fie ţie ale tale".

10. Şi dzise Iacov: „Să[4] am aflat har înnaintea ta, priimêşte darurile pren mâinele mêle; pentru aceasta am văzut faţa ta ca cîndu are vedea neştine faţa lui Dumnedzău, şi bine vei vrea mie[5].

11. Ia blagosloveniile mêle carele ţ-am adus ţie, pentru că m-au miluit Dumnedzău şi am ⟨de⟩[6] toate". [12] Şi-l sili pre el şi luă.

12. Şi zise: „Să ne sculăm să mêrgem dreptu".

13. Şi-i dzise lui: „Domnul mieu ştie că copiii sîntu mai moi, şi oile şi vacile să şchiopeteadză la mine; deci să le voi goni o dzi pre înse, vor muri toate dobitoacele.

14. Margă domnul mieu înnaintea slugii lui, şi eu mă voi întări întru calea după zăbava mêrgerii, ce-i înnaintea mea, şi în urma copilaşilor, până voi veni cătră domnul mieu la Siir".

15. Şi dzise Isav: „Voi lăsa den gloata ce iaste cu mine, cu tine". Şi el dzise: „Pentru ⟨ce⟩[6] aceasta? Deştul că am aflat har înnaintea ta, doamne".

16. Şi să întoarse Isav întru acêea dzi în calea lui Siir[7].

17. Şi Iacov să sculă la corturi[8] şi-ş făcu acoló casă şie, şi dobitoacelor lui făcu colibi; pentru acêea au numit numele locului aceluia Colibi.

18 Şi veni Iacov la Salim, cetatea Sichimon, carea iaste în pământul Hanaan, cîndu s-au întorsu ⟨de⟩[6] în Mijlocul Rîurilor Asiriei, şi să tăbări den faţa cetăţii.

19. Şi agonisi partea ţarinii, unde ş-au întinsu acoló cortul lui, de la Emon, tatăl lui Sihem, pre 100 de cîrlani.

20. Şi au pus acoló jirtăvnic şi chemă pre Dumnedzăul Israil.

CAP 34

1. Şi ieşi Dina, fata Liei, carea au născut-o lui Iacov, ca să cunoască fêtele lăcuitorîlor.

2. Şi o văzu pre însă Sihem, ficiorul lui Emor, horreul, domnul pământului, şi, luîndu pre însă, au dormit cu ea; şi născu şi o smeri pre însă[1].

3. Şi să alătură lîngă sufletul Dinei, fêtei lui Iacov, şi iubi pre ficioară şi-i grăi după cugetul ficioarei ei.

4. Dzise Sihem, ficiorul lui Emor, cătră tată-său, dzicîndu: „Ia-mi fetişoara aceasta fămêie".

5. Şi Iacov au audzit cum au pîngărit ficiorul lui Emor pre Dina, fata lui; şi ficiorii lui era cu dobitoacele lui la cîmpu şi tăcu Iacov pân-a veni ei.

6. Şi ieşi Emor, tatăl lui Sihem, cătră Iacov să-i grăiască lui.

7. Iară ficiorii lui Iacov veniră de

5. Şi, căutînd, văzu muierile şi copiii şi zise: „Ce sînt aceştia". El zise: „Feciorii cu carii au miluit Dumnezeu pre sluga ta".

6. Şi, apropiindu-se slujnicile şi copiii lor se închinară lui.

7. Şi se apropié şi Lia şi copiii ei şi se închinară lui; şi, după dînsa, se apropié şi Rahil cu Iósif şi se închinară.

8. Şi zise Isav: „Ce sînt acêle tabere care le-am întîmpinat"? El zise: „Ca să afle milă robul tău, doamne, înaintea ta".

9. Isav zise lui: „Frate, ajung mie ale mêle, iar ale tale ţi le ţine tu".

10. Iară Iácov zise: „De am aflat milă înaintea ta, priimêşte poclon den mîinile mêle; pentr-acêea am văzut faţa ta ca cînd vêde cinevaş faţa lui Dumnezeu. [11] Arată cătră mine dragoste

11. şi priimêşte blagosloveniia mea carea am adus ţie, cum au miluit pre mine Dumnezeu de am de toate". Şi, silindu-l, le luoă.

12. Şi zise Isav: „Să ne sculăm să mêrgem de direpт".

13. Iară Iácov îi zise: „Stăpînul mieu, ştii că copiii miei sînt mici, şi oile şi boii şchiopetează; deci de voi sosi după o zi sau după 2, va muri dobitocul tot.

14. Treci tu, domnul mieu, şi pasă înaintea slugilor tale, iar eu mă voiu întări pre cale după ajutoriul vremii mêle, care iaste înaintea mea, şi ca să poată mêrge copiii miei până voiu mêrge la stăpînu-mieu în Sir".

15. Iar Isav zise: „Dară lăsa-voiu cu tine oameni den ceşti ce sînt cu mine". Iar el zise: „Pentru ce? Ajunge mie cît am aflat milă înaintea ta, doamne".

16. Şi se întoarse Isav într-acea zi pre calea sa în Sir.

17. Iar Iacov mêrse în Sohot şi-ş făcu acoló casă şi dobitoacelor lui coşare; şi puse numele acelui loc Sohot, cum se-ară zice Tabere.

18. Şi veni Iácov în Salim, cetatea Sichémului, carea iaste în pământul Hanaánului, deaca veni Dentre Rîurile Sirului, şi tăbări în faţa cetăţii.

19. Şi cumpără o parte de loc de arătură, pre carè puse cortul lui; de la Emmor o cumpără, tatăl lui Sihem, pre 100 de berbeci.

20. Şi puse acoló altariu şi rugă pr⟨e⟩ Dumnezeul lui Izrail.

CAP 34

1. Şi ieşi Dina, fata lui Iácov, carea i-o născuse Lia, ca să cunoască fêtele lăcuitorilor de acoló.

2. Şi cum o văzu Sihem, feciorul lui Emmor, domnul acelui pământ, o luoă şi se culcă cu dînsa şi o smeri[1].

3. Şi îndrăgi sufletul Dinei, fêtei lui Iácov, şi o iubi şi grăia după gîndul fêtei.

4. Şi zise Sihem, feciorul lui Emmor, tătîne-său: „Ia-m fata aceasta să-m fie muiêre".

5. Iară Iácov deaca auzi că au spurcat feciorul lui Emmor pre fie-sa Dina tăcu până vor veni feciorii lui, că nu era acoleá, ce era cu dobitoacele la cîmp.

6. Şi ieşi Emmor însuş, tatăl lui Sihem, la Iácov să vorbească cu dînsul.

7. Şi iată veniră şi feciorii lui Iácov

5. Apoi, ridicîndu-şi ochii, a văzut femeile şi copiii şi a întrebat: „Cine sînt aceştia?" Iacov i-a răspuns: „Copiii cu care a miluit Dumnezeu pe robul tău."

6. S-au apropiat slujnicele şi copiii lor şi s-au închinat.

7. Apoi s-a apropiat Lia şi copiii săi şi s-au închinat; după aceştia s-au apropiat Rahila şi Iosif şi s-au închinat.

8. Iar Isav a spus: „Sînt ale tale toate acele turme, pe care le-am întîlnit?" Iacov i-a răspuns: „Sînt. Ca să afle sluga ta har înaintea ta, stăpîne."

9. Atunci Isav i-a spus: „Am şi eu multe, frate! Să-ţi rămînă ţie ale tale."

10. Iacov i-a spus: „Dacă aflu har înaintea ta, primeşte darurile din mîinile mele, căci atunci cînd am văzut faţa ta, parcă am văzut faţa lui Dumnezeu, aşa de binevoitor arătai.

11. Primeşte darurile pe care ţi le-am adus, căci Dumnezeu m-a miluit şi am de toate". Şi stăruind astfel Iacov, fratele său le-a primit.

12. Atunci Isav a spus: „Să ne sculăm şi să mergem împreună mai departe."

13. Iacov i-a spus: „Domnul şi fratele meu ştie că îmi sînt gingaşi copiii, iar oile şi vacile mi-au fătat. Dacă le voi goni numai o zi, vor muri toate dobitoacele.

14. Să plece domnul meu înainte, iar eu îl voi urma încet cu turmele ce merg înaintea mea şi după paşii copilaşilor, pînă ce te voi ajunge în Seir."

15. Atunci i-a spus Isav: „Să las cu tine o parte din oamenii mei." Dar Iacov i-a răspuns: „Pentru ce? Destul că am aflat har înaintea ta, doamne."

16. Şi Isav s-a întors în aceeaşi zi pe drumul său la Seir.

17. Iar Iacov a plecat la Sucot şi şi-a întins acolo corturile şi a făcut adăposturi vitelor sale; de aceea a numit numele acelui loc Sucot.

18. Şi a plecat Iacov la Salem, o cetate din ţinutul Sichem, care este în pământul Canaan, cînd s-a întors din Mesopotamia Siriei, şi s-a oprit în faţa cetăţii.

19. Şi a cumpărat acolo partea de ţarină, unde îşi întinsese cortul de la Hemor, tatăl lui Sichem, pe o sută de arginţi.

20. A înălţat acolo un jertfelnic şi i-a dat numele El-Elohé-Israel, adică Dumnezeu este Dumnezeul lui Israel.

CAP. 34

Certuri cu locuitorii ţării

1. Într-o zi, Dina, fata Liei, pe care i-o născuse lui Iacov, a ieşit ca să vadă fetele locuitorilor acelei ţări.

2. Văzînd-o pe ea Sichem, fiul lui Hemor, stăpînitorul pământului acela, a luat-o, s-a culcat cu ea şi a necinstit-o.

3. Dar i s-a lipit sufletul de Dina, fata lui Iacov, a îndrăgit-o şi i-a vorbit pe placul ei.

4. Şi i-a spus Sichem lui Hemor, tatăl său: „Ia-mi fata aceasta de soţie."

5. Iacov a auzit că fiul lui Hemor a necinstit-o pe Dina, fiica sa. Feciorii săi erau însă cu vitele la cîmp şi a tăcut Iacov pînă au venit ei.

6. Hemor, tatăl lui Sichem, s-a dus la Iacov să vorbească cu el.

7. Fiii lui Iacov veniseră de la cîmp.

Pag. 25, col. II

deca auziră să umiliră oamenii şi cu scîrbă le era lor foarte, căci grozăvie făcu ⟨Sihem⟩[1] întru Izraíl, dormind cu fata lui Iácov ; şi nu aşa va fi.

8. Şi grăi Emór lor, zicînd : „Sihém, feciorul mieu, au ales cu sufletul fata voastră ; daţi-o dară pre ea lui fămêie

9. şi vă încuscriţ cu noi : fêtele voastre daţi-le noao şi fêtele noastre luaţ la feciorii voştri.

10. Şi întru noi lăcuiţ ; şi pămîntul, iată, lat înaintea voastră ; lăcuiţ şi vă hrăniţ pre dînsul şi agonisiţ întru el".

11. Şi zise Sihém cătră tatăl ei şi cătră fraţii ei : „Să aflu har înaintea voastră şi ce veţ zice vom da.

12. Înmulţiţ zestrile foarte şi voiu da întru cît îm veţ zice mie şi-m veţ da mie copila aceasta întru fămêie".

13. Şi răspunsără feciorii lui Iácov lui Sihém şi lui Iemór, tătîni-său, cu vicleşug şi grăiră lor căci au pîngărit pre Dína, sora lor.

14. Şi zise lor Simeón şi Lévi, fraţii Díniі, feciorii Liei : „Nu vom putea să facem cuvîntul acesta, să dăm pre soru-noastră la om ce are marginea trupului acoperită pentru că iaste ponos noao.

15. Întru aceasta ne vom asemăna voao şi vom lăcui întru voi de vă veţ face ca noi şi voi, cînd se va obrezui voao toată partea bărbătească.

16. Şi vom da fêtele noastre voao, şi din fêtele voastre vom lua fămei noao şi vom lăcui la voi şi vom fi ca un neam.

17. Iară de nu veţ asculta pre noi să vă obrezuiţ, vom lua fêtele noastre şi ne vom duce".

18. Şi plăcură cuvintele înaintea lui Emor şi înaintea lui Sihém, feciorul lui Emór.

19. Şi nu zăbovi tinerelul a face cuvîntul acesta pentru că să afla cu fata lui Iácov ; şi el era preaslăvit decît toţi cîţ era în casa tătîne-său.

20. Şi veni Emór şi Sihém, feciorul lui, la poarta cetăţii lor şi grăiră cătră oamenii cetăţii lor, zicînd :

21. „Oamenii aceştia cu pace sînt cu noi, să lăcuiască pre pămînt şi să hrănească pre dînsul ; şi pămîntul, iată, larg înaintea lor ; fêtele lor să luom noao fămei şi fêtele noastre să le dăm lor.

22. Întru aceasta numai să vor asămăna noao oamenii ca să lăcuiască cu noi ca să fim un nărod întru să să obrezuiască noao toată partea bărbătească, dupe cum sînt şi ei obrezuiţi.

23. Şi dobitoacele lor, şi cêle cu 4 picioare, şi unêltele lor au nu vor fi ale noastre ? Numai întru aceasta să ne asămănăm cu ei şi vor lăcui cu noi".

24. Şi ascultă Emor pre Sihem, feciorul lui, şi toţi cîţ întra pre poarta cetăţii lor şi-ş obrezuia trupurile acoperirii margenii lor, tot bărbatul.

25. Şi fu în a treia zi cînd era în durêre, luară cei doi feciori a lui Iácov, Simeón şi Lévi, fraţii Dinei, fieştecarele sabiia lui şi întrară în cetate cu temeiu şi omorîră toa/tă partea bărbătească.

la cîmpu şi, dacă au audzit, să umiliră oamenii şi cu scîrbă le era foarte lor, căci grozăvie făcu (Sihem)[2] întru Israil dormindu cu fata lui Iacov; şi nu aşea va fi.

8. Şi grăi Emor lor, dzicîndu: „Sihem, ficiorul mieu, au ales cu sufletul fata voastră; daţ-o dară lui pre ea fămêie

9. şi vă încuscriţi cu noi: fêtele voastre daţi noao şi fêtele noastre luaţi la ficiorii voştri.

10. Şi întru noi lăcuiţi; şi pămîntul, iată, largu înnaintea voastră; lăcuiţi şi vă cîştigaţi pre însul şi agonisiţi întru el".

11. Şi dzise Sihem cătră tatăl ei şi cătră fraţii ei: „Să aflu har înnaintea voastră şi ce veţi dzice vom da.

12. Înmulţiţi zêstrele foarte şi voi da întru cît veţi dzice mie (şi-m veţ da mie)[2] copila aceasta întru fămêie".

13. Şi răspunsără ficiorii lui Iacov lui Sihem şi lui Emor, tătîne-său, cu vicleşug, şi le grăi lor căci au pîngărit pre Dina, sora lor.

14[13]. Şi dziseră lor Simeon şi Leví, fraţii Dinei, ficiorii Leei: [14] „Nu vom putea să facem cuvîntul acesta, să dăm pre sora noastră la om ce are marginea trupului acoperită pentru că iaste a ponoslu[3] noao.

15. Întru aceasta ne vom asămăna voaă şi vom lăcui întru voi de veţi face ca noi şi voi, cîndu să va obrezui voaă toată partea bărbătească.

16. Şi vom da fêtele noastre voaă, şi den fêtele voastre vom lua fămei noao şi vom lăcui la voi şi vom fi ca un neam.

17. Iară să nu veţi asculta pre noi să vă obrezuiţi, vom lua fêtele noastre şi ne vom duce".

18. Şi plăcură cuvintele înnaintea lui Emor şi înnaintea lui Sihem, ficiorul lui Emor.

19. Şi nu zăbăvi tinerelul a face cuvîntul acesta pentru că era înlontru dzăcut cu fata lui Iacov; şi el era preaslăvit decît toţi cîţi[4] era în casa tătîne-său.

20. Şi veni Emor şi Sihem, ficiorul lui, la poarta cetăţii lor şi grăiră cătră oamenii cetăţii lor, dzicîndu[5]:

21. „Oamenii aceştia cu paace sîntu cu noi, lăcuiască pre pămîntu şi cîştige pre însul, şi pămîntul, iată, largu înnaintea lor; fêtele lor să luăm noaă fămei şi fêtele noastre să le dăm lor.

22. Întru aceasta numai să vor asămăna noao oamenii ca să lăcuiască cu noi ca să fim un nărodu întru să s(ă) obrăzuiască noao tot ce iaste parte bărbătească în ce chip şi ei sîntu obrăzuiţi.

23. Şi dobitoacele lor, şi cêle cu patru picioare, şi unêltele lor au nu vor fi ale noastre? Numai întru aceasta să ne asămănăm cu ei şi vor lăcui cu noi".

24. Şi ascultă Emor pre Sihem, ficiorul lui, şi toţi cîţi ieşiia den poarta cetăţii lor şi să obrăzuia trupul acoperirei margenii lor, tot bărbatul.

25. Şi fu înn-a treia dzi, cîndu era întru durêre, luară cei doi ficiori a lui Iacov, Simeon şi Leví, fraţii Dinei, fieştecarele sabiia lui şi întrară în cetate cu temeiu şi omorîră toa/tă partea bărbătească[6].

de la cîmp şi, cum auziră, se turburară şi le fu lucru foarte cu obidă căci au făcut ocară lui Izrail de se-au culcat cu fata lui Iácov, că nu vrea să fie lucru ca acela.

8. Şi zise lor Emmor: „Fiiu-meu, Sihem, au ales sufletului său pre fata voastră; ce o dat să fie lui muiêre

9. şi vă încruscriţ cu noi: dat fêtele voastre feciorilor noştri, şi fêtele noastre feciorilor voştri.

10. Şi lăcuiţ cu noi, că pămîntul iaste larg înaintea voastră; lăcuiţ şi vă hrăniţ pre dînsul şi-l lucraţ".

11. Iară Sihem zise tatălui fêtei şi fraţilor ei, grăind: „Să aflu milă înaintea voastră şi ce veţ cêre vom da.

12. Înmulţiţ zêstrele şi vom da cît veţ zice, numai ce-m dat această fată să-m fie muiêre".

13. Iar feciorii lui Iacov răspunseră lui Sihem şi tătîne-său, lui Emmor, cu hiclenie căci spurcase pre soru-sa, Dina.

14. Şi ziseră Simeon şi Lévii, fraţii Dinei. feciorii Liei, lor: „Nu vom putea face cuvîntul acesta să dăm pre soru-noastră omului care n-are trupul său cel de margini tăiat împrejur că iaste noaoă cu ocară.

15. Ce într-acesta chip ne vom asămăna voaoă deaca veţ fi ca noi şi deaca veţ tăia împrejur toată partea bărbătească.

16. Atunci vom da fêtele noastre voaoă, şi fêtele voastre le vom lua noaoă şi vom fi lăcuitori la voi şi ca un neam.

17. Iar de nu ne veţ asculta şi nu vă veţ tăia împrejur, noi vom lua fêtele noastre şi ne vom duce".

18. Şi plăcură acêste cuvinte lui Emmor şi fiiu-său, Sihem.

19. Şi nu zăbovi Sihem, ce făcu cuvînd după cuvîntul acesta, că-i era fata lui Iácov foarte dragă; şi el era mai slăvit decît toţ cît era în casa tătîne-său.

20. Şi mêrse Emmor şi fiiu-său, Sihem, înaintea portii cetăţii şi grăiră cătră oamenii cetăţii sale, zicînd:

21. „Oamenii aceştia cu pace sînt cu noi, cu noi să lăcuiască pre pămînt şi să-s agonisească pre dînsul, că iaste pămîntul larg înaintea lor: şi să luoăm noi fêtele lor şi lor să dăm fêtele noastre.

22. Numai cu acest lucru să ne asămănăm acestor oameni şi vor lăcui cu noi şi tăindu-ne noi împrejur vom fi un neam cu tăierea împrejur a toată partea bărbătească cum sînt şi ei tăiaţ împrejur.

23[22]. Dêcii dobitoacele lor şi avutiia lor au nu va fi a noastră? [23] Numai într-aceasta să ne asemănăm lor şi ei vor lăcui cu noi".

24. Şi ascultară pre Emmor şi pre Sihem, fiiu-său, şi ieşiră toţ den pórtile cetăţilor lor şi-ş tăiară trupul lor cel de margini împrejur, toată partea bărbătească.

25. Iar cînd fu a treia zi, cînd era ei în durêre, luară feciorii lui Iacov, fraţii Dinei, amîndoi, Simeón şi Lévii, sabiile lor şi, întrînd în cetate fără de zminteală, tăiară tot/ce fu parte bărbătească.

Cînd au auzit ei treaba aceasta s-au supărat şi s-au scîrbit foarte tare, căci mare ruşine se săvîrşise întru Israel cînd s-a culcat Sichem cu fata lui Iacov, ceea ce nu trebuia să se întîmple.

8. Şi le-a vorbit Hemor, spunîndule: „Sichem, fiul meu, şi-a lipit sufletul de fiica voastră; daţi-i-o deci de soţie.

9. şi încuscriţi-vă cu noi: daţi-ne nouă fetele voastre, iar voi luaţi pentru feciorii voştri pe ale noastre.

10. Rămîneţi să locuiţi la noi, căci pămîntul este prielnic. Aşezaţi-vă într-însul, faceţi negoţ şi chivernisiţi-vă din el."

11. Iar Sichem le-a spus tatălui şi fraţilor Dinei: „Numai să aflu har înaintea voastră şi vă vom da orice veţi cere.

12. Cereti zestre cît de mare şi vă voi da, cît veţi spune, numai daţi-mi fata de soţie."

13. Feciorii lui Iacov au răspuns cu vicleşug lui Sichem şi lui Hemor, tatău acestuia, din pricina necinstirii Dinei, surorii lor.

14. Anume au spus Simeon şi Levi, fraţiii Dinei, fiiii Liei: „Nu putem face aceasta, să o dăm pe sora noastră unui bărbat care este netăiat împrejur, căci ar fi mare ruşine pentru noi.

15. Numai aşa ne vom învoi şi ne vom aşeza la voi, dacă veţi face şi voi ca noi şi toţi bărbaţii vă veţi tăia împrejur.

16. Atunci vă vom da vouă fetele noastre de soţii şi vom locui la voi şi vom fi un popor.

17. Iar de nu vreţi să ne ascultaţi şi să vă tăiaţi împrejur, vom pleca luîndu-ne fetele noastre."

18. Cuvintele lor au plăcut lui Hemor şi lui Sichem, fiul lui Hemor.

19. Iar tînărul n-a întîrziat să facă aceasta, căci era îndrăgostit de fata lui Iacov; el era şi cel mai ascultat dintre toţi cei din casa tatălui său.

20. Şi s-au dus Hemor şi Sichem la poarta cetăţii şi au vorbit bărbaţilor, spunîndu-le:

21. „Oamenii aceştia sînt paşnici. Să-i lăsăm să se aşeze deci în ţinutul nostru, să facă negoţ în el, căci iată pămînt e destul; ne vom însura cu fetele lor, iar fetele noastre se vor mărita cu ei.

22. Numai aşa însă se învoiesc oamenii aceştia să se aşeze la noi, ca să fim un popor, dacă şi la noi se vor tăia împrejur bărbaţii după cum sînt ei tăiaţi împrejur.

23. Turmele, averile şi toate vitele lor nu vor fi ele ale noastre? Numai într-aceasta să ne învolm cu ei şi vor rămîne la noi."

24. Şi l-au ascultat pe Hemor şi pe Sichem, fiul său, toţi cei de la poarta cetăţii şi s-au tăiat împrejur bărbaţii.

25. Iar a treia zi, cînd erau în dureri, şi-au luat cei doi fii ai lui Iacov, Simeon şi Levi, fraţii Dinei, fiecare sabia şi au intrat în cetate fără teamă şi au ucis pe toţi bărbaţii.

кѕ

кѣ тѣ пáрте вѣрвѣтѣскѣ . Шн прѣ ємóр шн
прѣ снхéм фечóрѫ лѫи, ѫи сóморѫ кѫ гѫра сáвїѣ
шн лѫáрѣ прѣ дúна дéн кáса лѫи снхéм шн ѣшн
кѕ рѣ . Ідрѣ фúтн лѫи гáкоѣ ѫтрáрѣ прéсле чѣ
рѣницн, шн ѣтфѫнрѣ четáтѣ, ѫтрѫ кáре лѫ
кз пѣнгѣрúтѣ прѣ дúна сóра лор . Шн óнле
лор, шн бóúн лор, шн мѣгáрúн лор шн кжте ѣра
ѫчетáте, шн кжте ѣра ла кжмпѫ ле лѫáрѣ .
Шн тóате трѫхрпле лор, шн тóтѣ ѫгонненїа лор,
кн шн мѫ́ерпле лор лѣѫ робнтѫ, шн лѫ ѣтфѫнтѫ кж
те ѣра ѫчетáте шн кжте ѣра ѫкáсе . Шн
кд знсе нáкоѣ кѣтрѣ снмеѕонь шн лéвн оурáтѣ маѣ
фѣкѫтѣ áфн ѣѫ рѣѫ челóр челѣкѫ́ескѫ пѣмжнтѫ
шн ѫтрѫ хананéн, шн ѫтрѫ ферезéн, шн ѣѫ пѫ
цúн ежнтѣ ѫтрѫ нѫмѣр, шн ѫдѫнжндѫсе прéсле
мúне мѣвор тѣѫ, шн мѣвон фѣрѣмà ѣѫ шн
лѫ кáсамѣ . Шн ѣн знсерѣ, дарѣ кáкѫ сóкѫрѣ
вор требѫ нѫ сóра ноáстрѣ .

К А П Л Є

[illegible] н знсе дмнзѣѫ кѣтрѣ нáкоѣ, скѫлжн
ѫтте тесѫе ла лоúсѫ бедúнѫ, шн лѣкѫм
ще áколо, шн фѣ áколо кѣртѣвéннк лѫ
дмнзѣѫ кáре цнсѣѫ ѫрѣтáтѣ цéе, кѫ
дѣ фѫгúѫ дефáца лѫи нéаф фрáтелѫ
тѣѫ . Шн знсе нáкоѣ кáсѣ лѫи, шн тѫтѫ
ров челóр чеѣра кѫ джнсѫ, ѣтднкáц прѣ бóзѣи
чéи стрéннн дúмнúлоúсѫ, бóстрѫ, шн кѣ кѫрѣ
цúц шн прѣ менúц ханнеле бóстре . Шн скѫ
лжндѫне стѣне сѫнм ла бедúнѫ, шн стфáчем áко
ло жртѣвéнн лѫ дмнзѣ, челѫ чема áскѫтá ѫтр
зно при мéдúїн, кáреле ѣра кѫмúне, ш мѣ мжтѫ
ѫкáлѣ оурѣ мерцѣм . Шн дѣдерѣ лѫи са
коѣ прѣ бозѣи чéи стрéннн кáре ѣра ѫтрѫ мжнеле
лор, шн черчéи чéи че ѣра ѫ оурéкнле лор, шн мѫ
áскѫнсѫ гákоѣ сѫпѣ теребúнтѫла дела снкúма,
шн мѫ пѣердѫ пѣ прѣ дѣншúн, пжнѣ ѫзнсок дéл
ет зн . Шн сврѣдникѣ гзрúнѫ дела снкúм,
шн фѣ фрúка лѫи дмнзѣѫ ла четѣцнле че ѣрапе
ѫпрежрѫ лор, шн нѫ гонúрѣ прѣ оурма фúнлор
лѫи нерúнѫ . Шн бенн нáкоѣ ла лѫ́зѫ, кáре ѣс
сте ѫпѣмжнтѫ лѫи ханаáн, кáре ѣсте бедúн,
ел шн тот норóдѫ че ѣра кѫ джнсѫ . Шн
зндн áколо жртѣвéнк, шн нѫмн нѫмеле ло
кѫлѫи бедúнѫ, пéнтрѫ кѣ áколо нсѣ ѫрѣтáтѫ лѫ
дмнзѣѫ, кжндѣ фѫгúїа ел дефáца лѫи нáф,
фрáтеле лѫи . Шн мѫрн девóра дойнѫ реве
кѣи, шн сѣ ѫгропѣ манжóк де бедúнѫ, сѫпѣ
стежáр, шн нѫмн нáкоѣ нѫмеле лѫи, стежáрúл,
тѣлúї . Шн стѣ бн дмнзѣѫ лѫи нáкоѣ ліз,
ѫлѫза кжндѣ лѫ бенúѣ áколо, дела месопотáмїа
снрúеи, шн бáбн прѣ ел дмнзѣѫ . Шн знсе
лѫи дмнзѣѫ, нѫмеле тѣѫ нѫсеба мà кемá нáкоѣ,
че нерúнѫ бафн, нѫмеле тѣѫ, шн нѫмн нѫмеле
лѫи нерúнѫ . Шн знсе лѫи дмнзѣѫ, ѣѫ дмнѣ
зѣѫ тѣѫ, прѣщѣ, шн те ѫмжлцѣщѣ, ѫнмúеи,
шн ѫдѫнѣрн деалúмѣ борфн дéнтрѫ тúне, шн ѫ
пѣрúц дéн мúжлоúсѫ тѣѫ вор ѣшн . Шн пѣ
мжнтѫ кáреле ѫмдáт лѫи авраáм, шн лѫи нсаа
кѣ, цúе ѫмдáт прѣ джнсѫ, шн цúе бафн, шн сѫ

Pag. 26, col. I

26. Şi pre Emór şi pre Sihém, feciorul lui, îi omorî cu gura sabiei; şi luară pre Dína den casa lui Sihém şi ieşiră.

27. Iară fiii lui Iácov întrară preste cei răniţi şi jăfuiră cetatea întru care au pîngărit pre Dína, sóra lor.

28. Şi oile lor, şi boii lor, şi măgarii lor, şi cîte era în cetate şi cîte era la cîmpu le luară.

29. Şi toate trupurile lor şi toată agonisita lor şi muierile lor le-au robit şi au jăfuit cîte era în cetate şi cîte era în case.

30. Şi zise Iácov cătră Simeon şi Lévi : „Urît m-aţ făcut a fi eu rău celor ce lăcuiescu pămîntul şi întru hananei şi întru ferezei. Şi eu puţin sînt întru număr şi, adunîndu-se preste mine, mă vor tăia şi mă voiu fărîma eu şi casa mea".

31. Şi ei ziseră : „Dară ca cu o curvă vor trebui cu sora noastră" ?

CAP 35

1. Şi zise Dumnezău către Iácov : „Sculîndu-te, te suie la locul Vethíl şi lăcuiêşte acoló ; şi fă acoló jărtăvnic lui Dumnezău, care ţi se-au arătat ţie cînd fugiiai de faţa lui Isáf, fratelui tău".

2. Şi zise Iácov casii lui şi tuturor celor ce era cu dînsul : „Rădicaţ pre bozii cei striini den mijlocul vostru şi vă curăţiţ şi premeniţ hainele vo(a)stre.

3. Şi, sculîndu-ne, să ne suim la Vethil şi să facem acoló jărtăvnic lui Dumnezeu celui ce m-au ascultat întru zioa primejdiii, carele era cu mine şi mă mîntui în calea unde mergeam".

4. Şi dêderă lui Iácov pre bozii cei striini, care era întru mîinile lor, şi cerceii, cei ce era în urechile lor, şi i-au ascunsu Iácov supt terevinthul de la Sichíma ; şi i-au pierdut pre dînşii pînă în zioa de astăzi.

5. Şi să rădică Izraíl de la Sechíma. Şi fu frica lui Dumnezău la cetăţile ce era pen împrejurul lor şi nu goniră pre urma fiilor lui Israil.

6. Şi veni Iácov la Lúza, care iaste în pămîntul lui Hanaán, care iaste Vethil, el şi tot norodul ce era cu dînsul.

7. Şi zidi acoló jărtăvnic şi numi numele locului Vethíl pentru că acoló i se-au arătat lui Dumnezău, cînd fugiia el de faţa lui Isáf, fratele lui.

8. Şi muri Devóra, doica Revecăi, şi să îngropă mai jos de Vethíl, supt stejar ; şi numai Iácov numele lui Stejariul Jălii.

9. Şi să ivi Dumnezău lui Iacov încă în Lúza, cînd au venit acoló de la Mesopotámia Síriei, şi blagoslovi pre el Dumnezău.

10. Şi zise lui, Dumnezău : „Numele tău nu se va mai chema Iácov, ce Israíl va fi numele tău". Şi numi numele lui Israil.

11. Şi zise lui, Dumnezău : „Eu, Dumnezăul tău ; crêşte şi te înmulţêşte ! Limbi şi adunări de limbi vor fi dentru tine şi împărat den mijlocul tău vor ieşi.

12. Şi pămîntul carele am dat lui Avraám şi lui Isaác ţie am dat pre dînsul şi ţie va fi, şi se/minţiei

26. Şi pre Emor şi pre Sihem, ficiorul lui, au omorît cu gura sabiei; şi luară pre Dína den casa lui Sihem şi ieşiră.

27. Şi fiii lui Iacov întrară pre cei răniţi şi jecuiră cetatea întru carea au pîngărit pre Dína, soru-sa.

28. Şi oile lor, şi boii lor, şi măgarii lor, şi cîte era în cetate şi cîte era pre cîmpu au luat.

29[28]. Şi toate trupurile lor, şi toată marfa lor şi muierile lor le-au robit şi au jecuit cîte era în cetate şi cîte era în casă.

30[29]. Şi dzise Iacov către Simeon şi Levi: „Urît m-aţi făcut, cît a fi rău celor ce lăcuiescu pămîntul, şi întru hananei şi întru ferezei. Şi eu puţîn sîntu întru număr şi, adunîndu-să pre miine, mă vor tăia şi mă voi sfărîma eu şi casa mea.

31[30]. Şi ei dzisără: „Dară ca cu o curvă vor tribui cu sora noastră"?

26. Iară pre Emor şi pre Sihem cu ascuţitul sabiilor îi tăiară; şi luară pre Dína den casa lui Sihem şi se duseră[2].

27. Iară feciorii lui Iácov ceialalţ întrară pren cei uciş şi jăhuiră cetatea în carea spurcară pre soru-sa Dína.

28. Şi luară oile şi boii lor şi măgarii şi tot ce era în cetate şi ce era la cîmp.

29. Şi toată avêrea lor şi toate vasele lor şi muierile lor robiră şi jăhuiră şi tot ce aflară în cetate şi pren case.

30. Iar Iácov zise către Simeon şi către Lévi: „Făcutu-m-aţ urît şi rău să fiu tuturor celor ce [le] lăcuiesc în pămîntul lui hananei şi al lu ferezei. La mine iaste număr de oameni puţinel, iar ei se vor strînge şi mă vor fărîma şi voiu peri eu şi casa mea".

31. Iar ei răspunseră: „Dară să ia ei pre soru-noastră ca pre o curvă"?

26. Au trecut prin tăişul sabiei pe Hemor şi pe Sichem, fiul său, au luat-o pe Dina din casa lui Sichem şi au plecat.

27. Fiii lui Iacov s-au năpustit asupra celor răniţi şi au jefuit cetatea în care a fost necinstită Dina, sora lor.

28. Au luat toate oile acelora, toate vacile şi toţi asinii din cetate şi de pe cîmp.

29. Au luat ca pradă toţi copiii, toată agoniseala şi toate femeile lor, cîte erau în cetate şi cîte erau prin case.

30. Atunci Iacov le-a spus lui Simeon şi Levi: „M-aţi făcut să fiu urît, ca si cum aş fi o năpastă pentru locuitorii acestui pămînt, înaintea canaaneilor şi ferezeilor. Eu am oameni puţini la număr; dacă ei vor năvăli asupra mea, mă vor ucide şi voi pieri eu şi casa mea."

31. Ei i-au răspuns: „Dar trebuia oare să se poarte cu sora noastră ca şi cu o femeie desfrînată?"

CAP 35

1. Şi dzise Dumnedzău către Iacov: „Sculîndu-te, te suie la locul Vethil şi lăcuiêşte acoló; şi fă acoló jirtăvnic lui Dumnedzău ce ţi s-au arătat ţie cîndu fugeai de faţa lui Isav, fratelui tău".

2. Şi dzise Iacov casei lui şi tuturor ce era cu însul: „Rădicaţi pre bodzii cei striini den mijlocul nostru şi vă curăţiţi şi premeniţi hainele voastre.

3. Şi, sculîndu-vă, să ne suim la Vethil şi să facem acoló jirtăvnic lui Dumnedzău celuia ce m-au ascultat întru dzua primejdiei, carele era cu mine şi mă mîntui întru calea unde mergeam".

4. Şi dêderă lui Iacov pre bodzii cei striini, carii era întru mănule lor, şi cerceii, ce era întru urechile lor, şi le ascunsă pre însе Iacov suptu terevinthul de la Síchima; şi le-au pierdut pre însе păn-în dzua de astădzi[1].

5. Şi să rădică Israil de la Síchima. Şi să făcu frica lui Dumnedzău la cetăţile ce era prenpregiurul lor şi nu goniră după[2] fii lui Israil.

6. Şi veni Iacov la Luza, carea iaste în pămîntul lui Hanaan, carea iaste Vethil, el şi tot nărodul cît era cu însul.

7. Şi zidi acoló jirtăvnic şi numi numele locului Vethil pentru că acoló i s-au arătat lui Dumnedzău, cîndu fugi el de faţa lui Isav, fratele lui.

8. Şi muri Dévorra, mamca[3] Revécăi, şi să îngropă mai gios de Vethil, suptu ghindă; şi-i numi Iacov numele ei Ghinda Jelii.

9. Şi să ivi Dumnedzău lui Iacov încă în Lúza, cîndu au venit acoló den Mijlocul Rîurilor Asiriei, şi-l blagoslovi pre însă Dumnedzău.

10[9]. Şi-i dzise lui, Dumnezău: [10] „Numele tău, Iacov, nu să va mai chema Iacov, ce Israil va fi numele tău". Şi-i numi numele lui Israil.

11. Şi-i dzise lui, Dumnedzău: „Eu, Dumnedzăul tău; creşti şi te înmulţêşte! Limbi şi adunări de limbi vor fi dentru tine şi împăraţi den mijlocul tău vor ieşi.

12. Şi pămîntul carele am dat lui Avraam şi lui Isaac ţie ţi l-am dat şi ţie va fi, şi să/minţiei tale după tine

CAP 35

1. Şi zise Dumnezeu lui Iácov: „Scoală şi ieşi în pămîntul Vethiílului şi lăcuiêşte acoló; şi fă altar lui Dumnezeu celui ce ţi se-au arătat cînd fugiiai de faţa frătine-tău, lui Isav".

2. Şi zise Iácov casii lui şi tuturor cîţ lăcuia cu dînsul: „Lepădaţ dumnezeii cei streini care sînt cu voi şi vă curăţiţ dentre dînşii, schimbaţi-vă hainele[1].

3. Şi vă sculaţ să mêrgem în Vethiil să facem acoló altar lui Dumnezeu, carele m-au ascultat în zioa întristăciunii mêle, care au fost cu mine şi m-au păzit în calea carea am umblat".

4. Şi dêderă lui Iácov dumnezeii cei streini, carei era în mâinile lor, şi cerceii urechilor lor şi-i ingropă Iácov supt stăjariul care era în Sichem; şi-i pierdu pănă în zioa de astăzi.

5. Şi se rădică Izrail de la Sihem. Şi fu frica lui Dumnezeu pre cetăţile care era împrejurul lor şi nu goniră pre urmă pre feciorii lui Izrail.

6. Şi veni Iácov la Lúza, carea iaste în pămîntul Hanaánului, carea iaste Vethiil, însuş şi tot norodul care era cu dînsul.

7. Şi zidi acoló altar şi puse numele acelui loc Vithel că acoló se arătase lui Dumnezeu, cînd fugiia de (faţa)[2] frătine-său, lui Isav.

8. Şi într-acea vrême muri Devóra, doica Revécăi, şi o îngropară mai jos de Vitheil, supt stăjar; şi-i puse numele Stăjariul Jălii.

9. Şi se arătă Domnul lui Iácov încă fiind în Lúga, cînd veni Dentre Rîurile Sírului, şi-l blagoslovi Dumnezeu.

10. Şi-i zise Dumnezeu: „Numele tău nu se va chiema Iácov, ce va fi numele tău Izrail". Şi-i puse numele Izrail.

11. Şi-i zise Dumnezeu: „Eu sînt Dumnezeul tău; crêşte şi te înmulţêşte! Că multe limbi vor fi den tine; şi împăraţii vor ieşi den mijlocul[3] tău.

12. Şi pămîntul care l-am dat lui Avraam şi lui Isaac ţie-l voiu da, şi se/minţiei tale după tine da-voiu pă-

CAP. 35

Iacov la Betel. Moartea Rahilei

1. Dumnezeu i-a spus lui Iacov: „Scoală-te si du-te la Betel. rămîi acolo să locuieşti şi fă un jertfelnic Dumnezeului celui ce ţi s-a arătat cînd fugeai de Isav, fratele tău".

2. Iacov a spus atunci casei sale si tuturor celor ce erau cu el: „Lepădati dumnezeii cei străini de la voi, curătati-vă şi vă primeniţi hainele voastre.

3. Sculîndu-ne să ne urcăm la Betel şi să facem acolo un jertfelnic lui Dumnezeu, care m-a auzit în ziua primeidiei, care a fost cu mine şi care m-a ocrotit pe căile pe care am umblat".

4. Iar ei i-au dat lui Iacov dumnezeii cei străini, care erau în mîinile lor, şi cerceii, ce erau în urechile lor; şi Iacov i-a îngropat sub stejarul de lîngă Sichem, unde au rămas pierduţi pînă în ziua de azi.

5. După ce au plecat ei din Sichem, a crescut spaima lui Dumnezeu asupra cetăţilor din jur încît nimeni nu i-a mai urmărit pe fiii lui Iacov.

6. Iacov s-a dus la Luz, adică Betel, în ţara Canaan, el şi întreg poporul care era cu el.

7. Şi a zidit acolo un jertfelnic şi a numit locul acela Betel, căci acolo i s-a arătat lui Dumnezeu, cînd fugea de Isav, fratele său.

8. Acolo a murit Debora, doica Rebecăi, si a îngropat-o mai jos de Betel, sub un stejar, pe care Iacov l-a numit Stejarul Plîngerii.

9. Aici, în Luz, i s-a mai arătat Dumnezeu lui Iacov, cînd s-a întors din Mesopotamia, şi l-a binecuvîntat Dumnezeu.

10. Şi i-a spus Dumnezeu: „Numele tău este Iacov. Nu te vei mai chema însă Iacov, ci Israel va fi numele tău"

11. Si i-a mai spus Dumnezeu: „Eu sînt Dumnezeul tău cel atotputernic! Creşte şi te înmulţeşte! Popoare şi mulţime de neamuri se vor naste din tine, din coapsele tale se vor înălţa regi.

12. Şi pămîntul pe care l-am dat lui Avraam si lui Isaac ţi-l dau ţie. Al tău va fi, şi se/minţiei tale după

Pag. 26, col. II

тале дупъ тине воиу да пъмынтул ачеста, ынтре неамурile лор".

13. Ши сэ суе Думнезэу де ла динсул, ден locul carele au грэит cu динсул.

14. Ши пусе Иаков стылпу ын locul унде au грэит cu динсул Думнезэу, стылпу де пиатрэ, ши вэрсэ пре динсул turnare, ши вэрсэ пре динсул untdelemnu.

15. Ши numai Иаков numele locului, ынтру carele au грэит cu динсул Думнезэу, Vethíl.

16. Ши, sculындu-se Иаков de la Vethíl, au ынтинсу cortul lui decindea de turnul Gadér ; ши fu cînd se-au apropiiat la Hafrátha ши a veni la пэмынтул lui Efrátha, au нэскут Rahíl. Ши greu avu ынтру наштere.

17. Ши fu cînd нэскu ea cu greu, зise ei moaşa : „Aibi ындрэгire pentru cэ ши aceasta ыць iaste fiiu".

18. Ши fu cîndu-ş лэса ea sufletul, cэ muriia, numi numele lui „feciorul durerii мêle", ши татэ-сэу numi pre динсул Veniamín..

19. Ши muri Rahíl ши сэ ынгропэ ын calea lui Efráth ; aceasta iaste Vithlêem.

20. Ши puse Иаков стылпу pre mormîntul ei ; acesta iaste стылпул mormîntului Rahílei пынэ ын zioa de astăz.

21[20]. Ши сэ рэдикэ Israíl ши-ş ынтинсе cortul lui decindea de turnul Gadér.

22[21]. Ши fu cînd лэкуи Israil ынтру пэмынтул acela, мêrse Ruvin ши dormi cu Vála, цiitoarea тэтыни-сэу, lui Иаков ; ши auzi Israíl ши рэу se-au арэтат ынаintea lui.

Ши era fiii lui Иаков 12 :

23. feciorii Líei : cel dentîi нэскут lui Иаков, Ruvím, Simêon, Lévi, Iúda, Isahár, Zavulón ;

24. ши feciorii Rahílii : Iósif ши Veniamin ;

25. ши feciorii Válei, slujnicii Rahílei : Dan ши Nefthalím ;

26. ши feciorii Zélfii, slujneci(i) Líei : Gad ши Asír. Aceştia sînt fiii lui Иаков, care s-au фэкут lui la Mesopotamia Siriei.

27. Ши veni Иаков кэтрэ Isaác, татэ-сэу, ынкэ трэind el la Mámvri, la cetatea cîmpului ; aceasta iaste Hevrón, ын пэмынтул lui Hanaán, унде au лэкуит Avraám ши Isaác.

28. Ши furэ zilele lui Isaác, carele au трэит, ani 180.

29. Ши, слэбинд, au murit ши se adaose лîngэ ruda lui, mai бэтрîn ши plin de zile. Ши-l ынгропарэ pre динсул Isáf ши Иаков, амындoi feciorii lui.

CAP 36

1. Acêstea sînt нашterile lui Isáf — aceasta iaste Edóm.

2[1]. Ши Isáf ыş luo lui мuieri den фêtele hananeilor : pre Ada, fata lui Elom, heteul, ши pre Olivéma, fata lui Ana, feciorul lui Sevegón, eveul,

3[2]. ши pre Vasemáth, fata lui Ismaíl, sora lui Naveóth.

4[3]. Ши нэскu Ada lui Isáf pre Elifás, ши Vasemáth нэскu pre Ruguíl.

5[4]. Ши Olivéma au нэскут pre Ieús, ши pre Ieglóm ши pre Córe. Aceştia sînt feciorii lui Isáf carii se-au нэскут lui ын пэмынтул lui Hanaán.

6[5]. Ши luo Isáf muierile lui, ши feciorii lui, ши фêtele lui, ши toate trupurile casii lui ши toate unêltele lui, ши toate dobitoa/cele ши toate cîte au агонисит ши

минциéнтале дупъ тине воиу да пъмынтул ачеста, ынтре неамурile лор. Ши сэ суе дмнзэ гї
Думнезэу де ла динсул, ден локул карele au грэит кудмнсул. Ши пусе Иаков стылпу, локул унде au грэит кудмнсул дмнзэу, стылпу де пиатрэ, ши вэрсэ пре динсул турнаре ши вэрсэ пре динсул унтделемну. Ши нумн Иаков нз ег
мele локулуй ынтрукаре au грэит кудмнсул дмнзэу ведил. Ши сукындусе Иаков де зг
ла ведил, ау ынтинсу кортул луй, дечиндe де турнул гадер, шифъ кынды сэу апропиат ла Хафрада, ши ажунсе пъмынтул луй, Ефрада, ау нъскут рахил, ши греу авъ ынтру нашире. Ши фъ кынды нъскъ ж къ греу зисе ей моaша, зї
Аибн ындрэзнире пентру кэши ачеста ыць мете фий. Ши фъ кындуш лъсa сufлетул жъ нї
мурнд нумн нумеле луй фечорул дурерий меле, ши татъсъу нумн пре динсул Веniамин. Ши мурн рахил ши сэ ынгропъ ын калеа Ефрадъ, дї
ачаста мете Вндлеем. Ши пусе Иаков стлп кї
пъ пре мормынтул ей, ачаста мете стлпул мормынтулуй рахилеи пынэ ын зиоа деастъзь, ши сэ суе Исраил ши ынтинсе кортул луй дечиндe де турнул гадер. Ши фъ кындо лъкъ кд
Исраил ынтръ пъмынтул ачела, мерсе рувин ши дормн къ вала цитоаръ тътынесъу луй Иаков, ши аузи Исраил ши рэу се арътат ынаintea луй. Ши era фиий луй Иаков 12 :
Ши era фиий луй Иаков, ег, кв
Фечорий лей, чей дынтъй нъскут луй Иаков, рувим, симеон, левi, иуда, исахар, завулон, кг
Ши фечорий рахилий, иосиф, ши Веniамин. кд
Ши фечорий вилей служнечий рахилеи, дан, ши нефталим. кз
Ши фечорий зелфий служнечи лей, гад, ши асир, ачещь сынт, фиий луй Иаков каре сау фъкут луй ла месопотамиа сирией. кѕ
Ши вени Иаков кътръ исаакь татъсъу, ыкь трэиндe ел ла мамври, ла четатя кымпулуй, ачеста мете, жеврон ынпъмынтул луй ханаан, унде ау лъкуит авраам ши исаакь. Ши фърь зилеле луй исаакь карele ау трэит кн
ани, р, п, . Ши слъбиндъ ау мурит, ши се адаосе лънгэ рудa луй май бэтрън ши плин де зиле, ши ынгропарэ пре динсул исаф ши Иа
кобь амындoи фечорий луй

К Л П · Л5

Ъстъ сынть нашерile луй исаф, ачеста мете едом, ши исаф ын ж луй мункрндeй фътеле хананеилор пре ада фата луй елом хетеул, ши пре оливема фата луй ана фечорул луй севегон евеул. Ши пре васемаф фата луй исмаил сора луй наве ѕ
оф. Ши нъскъ ада луй исаф пре елифаз, г
ши васемаф нъскъ пре ругуил. Ши оливе д
ма ау нъскут пре еусь, ши пре иеглом, ши пр
коре, ачещь сынть фечорий луй исаф карий сэу нъскут луй, ын пъмынтул луй ханаань. Ши луо исаф мужерile луй, ши фечорий луй, ши е
фътеле луй, ши тоате трупурile луй, кашинлуй, ши тоате вунътеле луй, ши тоате дъбитоа

da-voi pămîntul acesta întru rudele lor".

13. Sui-să Dumnedzău de la însul, dentru locul carele au grăit cu însul.

14. Şi puse Iacov stîlpu întru locul unde au grăit cu însul, stîlpu de piatră, şi turnă pre însu turnare, şi vărsă pre însă untu de lemnu.

15. Şi numi Iacov numele locului, întru carele au grăit cu însul Dumnedzău, Vethil.

16. Şi, sculîndu-să Iacov la Vethil, au întărit cortul lui decinde de turnul Gader; şi fu cîndu să apropiia la Hafrathá şi a veni la pămîntul lui Hafrathá, au născut Rahil. Şi grea naştere avu întru naştere.

17. Şi fu (cîndu născu)[4] ea cu greu, dzise ei moaşa: „Aibi îndrăzniire pentru că şi acesta îţi va fi ficior".

18. Şi fu cîndu îş lăsa ea sufletul, că muriia, numi numele lui „ficiorul durerii mêle", iară tată-său îl numi pre însul Veniamin.

19. Şi muri Rahil şi să îngropă în calea Efrathei; aceasta iaste Vithlêem.

20. Şi puse Iacov stîlpu pre mormîntul ei; acesta iaste stîlpul mormîntului Rahil păn-în dzua de astădzi.

21. Şi să rădică Israil şi-ş înfipse cortul lui decinde de turnul Gader.

22. Şi fu cîndu sălăşlui Iacov[5] întru pămîntul acela, mêrse Ruvim şi dormi cu Valá, ţiitoarea tătîne-său; şi audzi Israil şi rău să arătă înnaintea lui[6].

Şi era fiii lui Iacov 12:

23[22]. ficiorii Liei: [23] Ruvim, cel dentăi născut a lui Iacov, Simeon[7], Levi, Iuda, Isáhar, Zavulon;

24. ficiorii ii Rahil: Iosif şi Veniamin;

25. şi ficiorii Valas, slujnicii Rahil: Dan, Nefthalim;

26. şi ficiorii Zelfas, slujnicii Liei: Gad şi Asir. Aceştia-s ficiorii lui Iacov, carii s-au făcut lui în Mijlocul Rîurilor Asiriei.

27. Şi veni Iacov către Isaac, tatăl său, încă fiindu el viu, la Mamvrí, cetatea cîmpului; aceasta iaste Hevrón, în pămîntul lui Hánaan, unde au lăcuit Avraam şi Isaac.

28. Şi fură dzilele lui Isaac, carele au trăit, ani 180.

29. Şi, slăbindu, au murit şi să adaose lîngă ruda lui, bătrîn şi plin de dzile. Şi-l îngropară pre însul Isav şi Iacov, amîndoi ficiorii lui.

CAP 36

1. Acêstea-s naşterile lui Isav — acesta iaste Edom.

2. Şi Isav luă şie muieri den fêtele hananeilor: pre Adá, fata lui Elom, heteului, şi pre Olivéma, fata lui Aná, ficioru lui Sevegon, a eveului,

3. şi pre Vasimath, fata lui Ismail, sora lui Naveoth.

4. Şi născu Adá lui Isav pre Elifas, şi Vasemath au născut pre Raguil.

5. Şi Olivema au născut pre Ieus, şi pre Eglom şi pre Coré. Aceştia-s lui Isav carii s-au născut ficiorii lui în pămîntul Hanaan.

6. Şi luă Isav muierile lui şi ficiorii lui, şi fêtele lui, şi toate trupurile casei lui şi toate unêltele lui, şi toate dobitoa/cele şi cîte au cuprinsu în mîntul acesta în neamul lor".

13. Şi se sui de la dînsul Dumnezeu şi den locul care grăia cu dînsul.

14. Şi puse Iácov în locul acela, unde grăise cu dînsul, stîlp de piiatră, şi junghiă dăsupra lui jărtve şi turnă vin cu untdelemn.

15. Şi puse Iácov numele acelui loc, unde grăi Dumnezeu cu dînsul, Vithel.

16. Şi, sculîndu-se Iacov de la Vithel, îş puse cortul aproape de turnul Gader; şi deaca se apropié la Harath născu Rahil fecior. [17] Şi-i fu greu întru naştere.

17. Iar moaşa îi zise: „Nu te tême că şi pre acesta vei avea fiiu".

18. Şi fu cîndu-ş sloboziia sufletul, că muriia, îi puse numele „feciorúl durerii mêle", iar tată-său îi puse numele Veniamin.

19. Şi muri Rahil[4] şi o îngropară pre calea Efráthei; aceasta iaste Vithleem.

20. Şi puse Iácov stîlp la mormîntul ei; acesta iaste stîlpul mormîntului Rahilei şi pănă în zioa de astăzi.

21. Şi ieşi Izrail de acoló şi-ş puse cortul de cêea parte de turnul Gader.

22. Şi fu cînd se prinse Izrail de-a lăcui într-acel pămînt, mêrse Ruvim şi se culcă cu Valla, posadnica tatîne-său; şi deaca auzi Izrail rău se arătă înaintea lui.

Şi ávea Iácov 12 feciori:

23. Feciorii Liei: Ruvim, cel dentăi al lui Iácov, Simeon, Lévii, Iúda, Isahar, Zaulon;

24. iar feciorii Rahílei: Iósif şi Veniamin;

25. iar feciorii Vallei, slujnica Rahilei: Dan şi Nethalim;

26. iar feciorii Zelfei, slujnica Liei: Gad şi Asir. Aceştia sînt feciorii lui Iácov, care se născură lui între Rîurile Siriei.

27. Şi veni Iácov la tată-său Isaac în Mámvriia, încă fiind el viu, în cetatea cîmpului; şi aceasta iaste Hevron în pămîntul lui Hanaan, unde lăcuise Avraam şi Isaac.

28. Şi fură zilele lui Isaac, cît au trălt, 180 de ani.

29. Şi, săvîrşindu-se, muri şi se adaose către neamul său, bătrîn, plin de zile. Şi-l îngropară Isav şi Iácov, feciorii lui, amîndoi.

CAP 36

1. Acêstea sînt naşterile lui Isav — acesta iaste Edom.

2. Şi Isav luoă lui muieri den fêtele lui Hánaan: pre Ada, fata lui Elon, hettheul, şi pre Olivána, fata lui Ane, feciorul lui Sevegon, eveiul,

3. şi pre Vasemath, fata lui Izmail, sora lui Navaioth.

4. Şi Ada născu lui Isav pre Elifas, iar Vasemath au născut pre Raguil.

5. Iară Olivána născu pre Ius, şi pre Eglom şi pre Corei. Aceştia sînt feciorii lui Isav carei se-au născut lui în pămîntul Hanaánului.

6. Şi luoă Isav muierile sale, şi feciorii săi, şi fêtele sale, şi toate sufletele casei sale, şi toată avuţiia, şi tot dobito/cul şi tot ce agonisise şi fătine îi voi da acest pămînt".

13. Apoi s-a înălţat Dumnezeu de la el, din locul în care i-a vorbit.

14. Şi a aşezat Iacov un stîlp în locul unde Dumnezeu îi vorbise, un stîlp de piatră, şi a săvîrşit peste el jertfa turnării vinului şi a ungerii cu untdelemn.

15. Şi a numit Iacov locul în care i-a vorbit Dumnezeu, Betel.

16. Plecînd Iacov din Betel şi-a întins cortul său dincolo de turnul Gader şi după ce s-a apropiat de Havrata, ca să ajungă în ţinutul Efrata, a născut Rahila. Şi naşterea i-a fost grea.

17. În timp ce se chinuia să nască, i-a spus ei moaşa: „Bucură-te, căci şi acesta este băiat."

18. Şi în timp ce ea îşi dădea sufletul, căci a murit, l-a numit pe numêle lui Ben-Oni, iar tatăl său l-a numit Veniamin.

19. Rahila a murit şi a îngropat-o lîngă drumul spre Efrata, adică Betleem.

20. Iar Iacov a pus un stîlp pe mormîntul ei. Acest stîlp de pe mormîntul Rahilei se vede pînă în ziua de astăzi.

21. Şi plecînd de acolo Iacov şi-a întins cortul său dincolo de turnul Gader.

22. Pe cînd locuia Israel acolo, a intrat Ruben şi a dormit cu Bilha, ţiitoarea tatălui său; Israel a auzit şi s-a tulburat foarte.

Cei doisprezece fii ai lui Iacov au fost:

23. fiii Liei: Ruben, cel întîi născut al lui Iacov, Simeon, Levi, Iuda, Isahar şi Zabulon;

24. fiii Rahilei: Iosif şi Veniamin;

25. fiii Bilhăi, slujnica Rahilei: Dan şi Neftali;

26. fiii Zilpei, slujnica Liei: Gad şi Aşer. Aceştia sînt fiii lui Iacov, care i s-au născut în Mesopotamia.

27. Apoi s-a dus Iacov la Isaac, tatăl său, care trăia încă la Mamvri, în Shiriat-Arba, adică în Hebron, în pămîntul Canaanului, unde sălăşluiseră o vreme Avraam şi Isaac.

28. Şi a trăit Isaac o sută optzeci de ani.

29. Slăbind apoi, a murit Isaac şi a trecut la strămoşii săi, bătrîn şi încărcat de zile. L-au îngropat fiii săi, Isav şi Iacov.

CAP. 36

Seminţia lui Isav

1. Aceasta este seminţia lui Isav care se mai numeşte şi Edom.

2. Isav şi-a luat soţii dintre fetele canaaneilor: pe Ada, fiica lui Elon, heteul, şi pe Olibama, fiica lui Ana, fiul lui Ţibon, heveul.

3. Şi pe Basemata, fiica lui Ismael şi sora lui Nebaiot.

4. Ada i-a născut lui Isav pe Elifaz, Basemata i l-a născut pe Raguel.

5. Iar Olibama i-a născut pe Ieuş, pe Ialam şi pe Core. Aceştia sînt fiii lui Isav, care i s-au născut în ţara Canaanului.

6. Apoi a luat Isav soţiile sale, pe fiii săi, pe fiicele sale şi pe toate slugile casei sale, toate averile sale, toate vitele/sale şi tot ce agonisese şi cît

Pag. 27, col. I

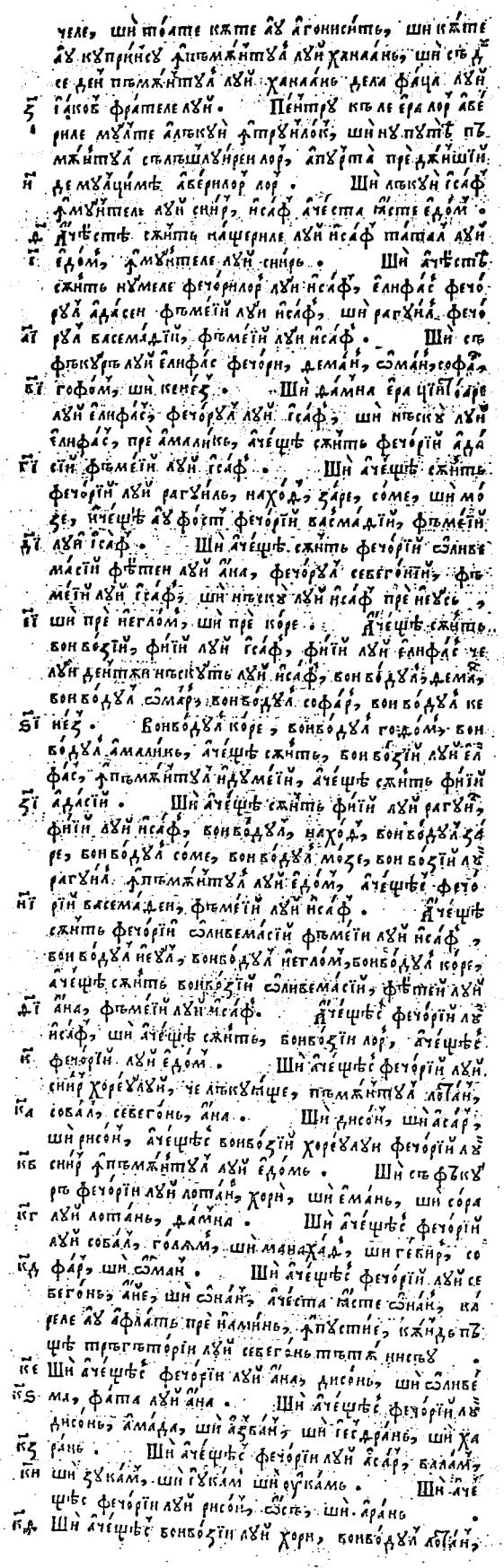

челе, шн тоате кате аў агонисите, шн кате аў къпринсў апъмжнтуа луй Ханаане, шн съ се дей пъмжнтуа луй Ханаане дела фаца луй
ζ Іакоб фрателе луй. Пентрў кь ле ера лор авериле мулте алъкуй апрўнлок, шн ну путе пъмжнтуа стълуиторилор апўрта пре джнций
η де мулцимеа аверилор лор. Шн лъкуй Есаф пмунтеле луй Сиір, Есаф ачеста есте Едом.
θ Ачестя сунт наштерile луй Есаф татъл луй
ι Едом, пмунтеле луй Сиір. Шн ачестя сунт нумеле фечорилор луй Есаф, Елифас фечоруа Адасен фъмеій луй Есаф, шн Рагуил фечо
ια руа Васемадій, фъмеій луй Есаф. Шн сунт фъкърь луй Елифас фечорь, Деман, Оман, Софа,
ιβ Гофом, шн Кенез. Шн Амна ера цитоаре луй Елифас, фечоруа луй Есаф, шн нъскъ луй Елифас, пре Амалик, ачешть сунт фечорій Ада
ιγ сій фъмеій луй Есаф. Шн ачешть сунт фечорій луй Рагуил, Нахоз, Заре, Соме, шн Мо
ιδ зе, ачешть аў фост фечорій Васмадій, фъмеій луй Есаф. Шн ачешть сунт фечорій сълъве
ιε масій фъртен луй Ана, фечоруа Севеонін, фъмеій луй Есаф, шн нъскъ луй Есаф пре Неўс,
ιϛ шн пре Неглом, шн пре Кореа. Ачешть сунт
ιζ воеводій, фиій луй Есаф, фиій луй Елифас ке луй дентжа нъскўць луй Есаф, воеводуа, Дема,
ιη воеводуа Омар, воеводуа Софар, воеводуа Ке
ιθ нез. Воеводуа Кореа, воеводуа Годом, воеводуа Амаликь, ачешть сунт, воеводій луй Елифас, пъмжнтуа идумеій, ачешть сунт фиій
κ адасій. Шн ачешть сунт фиій луй Рагуил, фиій луй Есаф, воеводуа, нахоз, воеводуа Заре, воеводуа Соме, воеводуа Мозе, воеводій луй Рагуил пъмжнтуа луй Едом, ачешть фето
κα рій Васемадей, фъмеій луй Есаф. Ачешть сунт фечорій Сълъвемасій фъмеій луй Есаф,
воеводуа Неуа, воеводуа Неглом, воеводуа Кореа, ачешть сунт воеводій Сълъвемасій, фъмеій луй
κβ Ана, фъмеій луй Есаф. Ачешть фечорій лу Есаф, шн ачешть сунт, воеводій лор, ачешть
κγ фечорій луй Едом. Шн ачешть фечорій луй Сиір Хореулуй, че лъкуеще, пъмжнтуа Лотан,
κδ Собал, Севеон, Ана. Шн Дисон, шн Асар, шн Рисон, ачешть воеводій Хореулуй фечорій лу
κε Сиір пъмжнтуа луй Едоме. Шн сунт фіій Лотан Хорн, шн Емань, шн сора
κϛ луй Лотань, Амна. Шн ачешть фечорій луй Собал, Голам, шн Манаат, шн Гебір, со
κζ фар, шн Оман. Шн ачешть фечорій луй Севеон, Ане, шн Онан, ачеста есте Онан, ка
ре ле аў афлат пре Наминь, пъштине, кънд пъ
сте трътъторій луй Севеон тътъ ніеле.
κη Шн ачешть фечорій луй Ана, Дисонь, шн Елифе
κϑ ма, фата луй Ана. Шн ачешть фечорій луй
λ Дисонь, Амада, шн Азван, шн Іесфрань, шн Ха
λα рань. Шн ачешть фечорій луй Асар, Валам,
λβ шн Зукам, шн Іукам шн Укамь. Шн ачешть фечорій луй Рисонь, Осіе, шн Арань.
λγ Шн ачешть воеводій луй Хорн, воеводуа Лотан,

cîte au cuprinsu în pămîntul lui Hanaán, şi să duse den pămîntul lui Hanaán, de la faţa lui Iácov, fratele lui.

7. Pentru că le era lor averile multe a lăcui într-un loc şi nu putea pămîntul sălăşluirei lor a purta pre dînşii de mulţimea averilor lor.

8. Şi lăcui Isáf în muntele lui Siír ; Isáf acesta iaste Edóm.

9. Acêstea sînt naşterile lui Isáf, tată lui Edóm, în muntele lui Siír,

10. şi acêstea sînt numele feciorilôr lui Isáf : Elifás, feciorul lui Adásèi, fămeii lui Isáf, şi Raguíl, feciorul Vasemáthii, fămeii lui Isáf,

11. Şi să făcură lui Elifás feciorí : Themán, Omán, Sofar, Gofóm şi Chenéz.

12. Şi Thámna era ţiitoare lui Elifás, feciorul lui Isaf ; şi născu lui Elifás pre Amalíc. Aceştia sîn feciorii Adásii, fămeii lui Isáf.

13. Şi aceştia sînt feciorii lui Raguíl : Nahóth, Záre, Sóme şi Móze. Aceştia au fost feciorii Vasmátii, fămeii lui Isaf.

14. Şi aceştia sînt feciorii Olivemásii, fêtei lui Ana, feciorul Sevegónii, fămeii lui Isáf : şi născu lui Isáf pre Ieús, şi pre Ieglóm şi pre Córe.

15. Aceştia sînt voivozii, fiii lui Isáf : fiii lui Elifás, celui dentîi născut lui Isáf : voivodul Theman, voivodul Omár, voivodul Sofár, voivodul Chenéz,

16. voivodul Córe, voivodul Gothóm, voivodul Amalíc. Aceştia sînt voivozii lui Elifás în pămîntul Idumêii ; aceştia sînt fiii Adásii.

17. Şi aceştia sînt fiii lui Raguil, fiiul[1] lui Isáf : voivodul Nahóth, voivodul Záre, voivodul Sóme, voivodul Móze, voivozii lui Raguíl în pămîntul lui Edóm ; aceştia-s feciorii Vasemáthei, fămeii lui Isáf.

18. Aceştia sînt feciorii Olivemásii, fămeii lui Isáf : voivodul Ieúl, voivodul Ieglóm, voivodul Córe. Aceştia sînt voivozii Olivemásii, fêtei lui Ana, fămeii lui Isáf.

19. Aceştia-s feciorii lui Isáf şi aceştia sînt voivozii lor ; aceştia-s feciorii lui Edóm.

20. Şi aceştia-s feciorii lui Siír, horeului, ce lăcuiêşte pămîntul (Edomului)[2] : Lotán, Soval, Sevegón, Ana,

21. şi Disón, şi Asár, şi Risón. Aceştia-s voivozii horeului, feciorii lui Siír, împăratul-lui Edóm.

22. Şi să făcură feciorii lui Lotán : Horí şi Emán ; şi sora lui Lotan, Thámna.

23. Şi aceştia-s feciorii lui Soval : Góliam, şi Manaháth, şi Ghévir, Sofár şi Omán.

24. Şi aceştia-s feciorii lui Sevegón : Aie şi Onán ; acesta iaste Onán carele au aflat pre Iamin în pustie, cînd păştea trăgătorii lui Sevegón, tătîni-său.

25. Şi aceştia-s feciorii lui Ana : Disón şi Olivéma, fata lui Ana.

26. Şi aceştia-s feciorii lui Dison : Amáda, şi Azván, şi Iesfrán şi Harán.

27. Şi aceştia-s feciorii lui Asár : Valám, şi Zucám, şi Iucám şi Ucám.

28. Şi aceştia-s feciorii lui Risón : Osă şi Arán.

29. Şi aceştia-s voivozii lui Horí : voivodul Lotán,/

pământul Hanaan şi să duse den pământul Hanaan, den faţa lui Iacov, fratele lui [1].

7. Pentru că le era lor unêltele multe a lăcui într-un loc şi nu putea pământul prisleşeniei lor a-i purta pre înşi de mulţimea unêltelor lor.

8. Şi lăcui Isav în muntele Siir; Isav acesta iaste Edom.

9. Acêstea-s naşterile lui Isav, tatăl lui Edom, în muntele Siir,

10. şi acêstea-s numerile a fiilor Isav: Elifas, ficiorul Adas, fămeii lui Isav, şi Raguil, ficiorul Vasemath, fămeii lui Isav.

11. Şi să făcură lui Elifas ficiori: Theman, Oman, Sofar, Gothom şi Chenez.

12. Şi Thamná era ţiitoare lui Elifas, ficiorul lui Isav; şi născu lui Elifas pre Amalic. Şi aceştia-s ficiorii Adas, fămeii lui Isav.

13. Şi aceştia-s ficiorii lui Raguil: Nahóth, Zaré, Somé, Mozé. Aceştia [2] au fostu ficiorii Vasamáth, fiii lui Isav.

14. Aceştia-s ficiorii Olevemas, fêtei lui Ana, ficiorii lui Sevegon, fămeii lui Isav: şi născu lui Isav pre Ieus, şi pre Ieglom şi pre Coré.

15. Aceştia-s hatmanii, fiii lui Isav [3]: fiii lui Elifas, celui dentăi născut lui Isav: hatman Theman, hatman Omar, hatman Sofar, hatman Chenez,

16. hatman Coré, hatman Gothom, hatman Amalic. Aceştia-s hatmanii lui Elifas la Iduméa şi aceştia-s fiii Adas.

17. Şi aceştia-s ficiorii lui Raguil, fiiul [4] lui Isaf: hatman Nahóth, hatman Zaré, hatman Some, hatman Mozé, hatmanii lui Raguil întru pământul Edom; aceştia-s ficiorii Vasemáth, fămeii lui Isav.

18. Aceştia-s ficiorii Olivemas, fămeii lui Isav: hatman Ieul, hatman Ieglom, hatman Coré. Aceştia-s hatmanii Olivemas, fêtei lui Aná, fămeii lui Isav.

19. Aceştia-s ficiorii lui Isav şi aceştia li-s hatmanii lor; şi aceştia-s ficiorii lui Edom.

20. Şi aceştia-s ficiorii lui Siir, horreul, ce lăcuiêşte pământul (Edómului) [5]: Lotan, Soval, Sevegon, Aná,

21. şi Dison, şi Asar şi Rison. Aceştia-s hatmanii horreului, ficioru lui Siir, împăratul Edom.

22. Şi să făcură ficiorii lui Lotan: Horrí şi Eman; şi sora lui Lotan, Tamná.

23. Aceştia-s ficiorii lui Soval: Golom, şi Manahath, şi Ghevil, şi Sofar şi Oman.

24. Şi aceştia-s ficiorii lui Sevegon: Aie şi Onan; acesta iaste Onan carele au aflat pre iamin întru pustiiu, cîndu păştea trăgătorii lui Sevegon, tătîne-său.

25. Şi aceştia-s ficiorii lui Aná: Dison şi Olivemá, fata lui Aná.

26. Şi aceştia-s ficiorii lui Dison: Amadá, şi Azvan, şi Iesthran şi Harran.

27. Şi aceştia-s fiii lui Asar: Valam, şi Zucam, şi Ioicam şi Ucam.

28. Şi aceştia-s ficiorii lui Rison: Os şi Aran.

29. Şi aceştia-s hatmanii horrí: hatman Lotan, hatman Soval, hatman Secuse în pământul lui Hanaan şi se duse den pământul Hanaánului, de la faţa frăţine-său, lui Iácov.

7. Că avea ei avuţie multă şi nu le era rău a vieţui depreună, ce pământul pre care lăcuia ei nu-i putea încăpea de mulţimea avuţiei lor.

8. Şi se prinse Isav de lăcaş în muntele Sirului; acesta Isav iaste Edom.

9. Acesta iaste neamul lui Isav, tatăl Edómului, în muntele Sírului,

10. iar acêstea sînt numele feciorilor lui Isav: Elifas, feciorul Adei, muiêrea lui Isav, Raguil, feciorul Vasemathei, muiêrea lui Isav.

11. Iar feciorii Elifásei fură: Thaman, Oman, Sofar, Gothom şi Chenez.

12. Şi era Tamma ţiitoare lui Elifas, feciorul lui Isav; iară Elifas născu pre Ammalic. Aceştia sînt feciorii Adei, muiêrea lui Isav.

13. Iar aceştia sînt feciorii lui Raguil: Nahoth, şi Zaré, Sóme şi Mozei. Aceştia fură feciori Vasemáthei, muiêrea lui Isav.

14. Iar aceştia fură feciori Olivémei, fêtei lui Ana, feciorul Sevogónei, muiêrea lui Isav, carea născuse lui Isav pre Ius, şi pre Eglom şi pre Corei.

15. Aceştia sînt stăpînii [1], feciorii lui Isav: feciorii lui Elifas, cel dentăi născut al lui Isav: stăpîn Theman, stăpîn Omar, stăpîn Sofar, stăpîn Chenez,

16. stăpîn Corei, stăpîn Gothom, stăpîn Amalic. Aceştia-s mai mari lui Elifas în ţara Iduméei şi sînt feciori Adei.

17. Iar aceştia sînt feciorii lui Raguil, feciorul lui Isav: stăpîn Naholh, stăpîn Zaré, hatman Somé, hatman Mozé. Aceştia-s hatmanii lu Raguil în pământul Edómului; aceştia-s feciorii Vasemóthei, muierii lui Isav.

18. Iar aceştia sînt feciorii Olivánei, muierii lui Isav: hatman Ius, hatman Eglom, hatman Corei. Aceşti hatmani sînt ai Olivánei, fata lui Ana, muierii lui Isav.

19. Aceştia sînt feciorii lui Isav şi aceştia sînt hatmanii lor; aceştia sînt feciorii lui Edom.

20. Iar aceştia-s feciorii lui Sir, horeul, care au lăcuit pre pământul Edómului: Lotan, Soval, Sevegon, Anna,

21. şi Dison, şi Asar şi Rison. Aceştia sînt hatmanii horeului, feciorii lui Sir, împăratul lui Edom.

22. Şi se făcură lui Lotan feciori: Horri şi Eman. Iar Lotan avea o sor de o chiema Thamna.

23. Iar aceştia-s feciorii lui Soval: Oglom şi Manaihath şi Gheval, Sothar şi Oman.

24. Iar aceştia-s feciorii lui Sevegon: Aié şi Onan; acesta Onan iaste care l-au aflat iamină [2] în pustie, cînd păştea boii tătîne-său, lui Sevegon.

25. Iar aceştia-s feciorii lui Aná: Dison şi Olivama, fata lui Aná.

26. Iar aceştia-s feciorii lui Dison: Amăda, şi Azavan, şi Esran şi Harran.

27. Iar aceştia-s feciorii lui Asar: Valam şi Zucam, Ioicam şi Ucam.

28. Iar aceştia-s feciorii lui Rison: Os şi Aran.

29. Aceştia-s hatmanii horreilui: hatman Lotan, hatman Soval, hatman

le dobîndise în ţara Canaanului şi a plecat de acolo, de la Iacov, fratele său.

7. Căci erau prea bogaţi ca să locuiască la un loc şi pământul unde sălăşluiau nu-i încăpea din pricina mulţimii averilor lor.

8. Astfel s-a aşezat Isav. — zis şi Edom — în muntele Seir.

9. Aceştia sînt urmaşii lui Isav, tatăl lui Edom, de la muntele Seir;

10. acestea sînt numele fiilor lui Isav: Elifaz, fiul Adei, soţia lui Isav, şi Raguel, fiul Basematei, altă soţie a lui.

11. I s-au născut fii şi lui Elifaz: Teman, Omar, Ţefo, Gatam şi Chenaz.

12. Timna, care era o ţiitoare a lui Elifaz, fiul lui Isav, i-a născut lui Elifaz un fiu, pe Amalec. Aceştia sînt fiii Adei, soţia lui Isav.

13. Iar aceştia sînt fiii lui Raguel: Nahat şi Zerah, Şama şi Miza. Aceştia sînt fiii Basematei, soţia lui Isav.

14. Şi aceştia au fost fiii Olibamei, soţia lui Isav, fiica lui Ana, fiul lui Ţibon; ea i-a născut lui Isav pe Ieuş, pe Ialam şi pe Core.

15. Aceştia sînt voievozii, fiii lui Isav: fiii lui Elifaz, întîiul născut al lui Isav, au fost: voievodul Teman, voievodul Omar, voievodul Ţefo şi voievodul Chenaz,

16. voievodul Core, voievodul Gatam şi voievodul Amalec. Aceştia sînt voievozii lui Elifaz în ţara Edomului; aceştia sînt fiii Adei.

17. Iar aceştia sînt fiii lui Raguel, fiul lui Isav: voievodul Nahat, voievodul Zerah, voievodul Sama şi voievodul Miza. Aceştia sînt voievozii lui Raguel în ţara Edomului; aceştia sînt fiii Basematei, soţia lui Isav.

18. Iar aceştia sînt fiii Olibamei, soţia lui Isav: voievodul Ieuş, voievodul Ialam şi voievodul Core. Aceştia sînt voievozii din Olibama, fata lui Ana şi soţia lui Isav.

19. Aceştia sînt fiii lui Isav şi aceştia sînt voievozii lor; aceştia sînt fiii lui Edom.

20. Iar aceştia sînt fiii lui Seir, horeeanul, care locuiau în ţinutul acela: Lotan, Şobal, Ţibon şi Ana,

21. Dişon, Eţer şi Dişan. Aceştia sînt voievozii horeilor, fiii lui Seîr, în pământul Edomului.

22. Lui Lotan i s-au născut fii: Hori şi Heman, iar sora lui Lotan a fost Timna.

23. Aceştia sînt fiii lui Şobal: Alvan, Manahat, Ebal, Şefo şi Onam.

24. Şi aceştia sînt fiii lui Ţibon: Aia şi Ana, cel care a găsit în pustie un izvor de apă caldă, pe cînd păştea asinii lui Ţibon, tatăl său.

25. Aceştia sînt copiii lui Ana: Dişon şi Olibama, fiiica sa.

26. Iar aceştia sînt copiii lui Dişon: Hemdan, Eşban, Itran şi Cheran.

27. Aceştia sînt fiii lui Eţer: Bilhan, Zaavan şi Acan.

28. Iar aceştia sînt fiii lui Dişan: Uţ şi Aran.

29. Aceeştia sînt voievozii horeilor: voievodul Lotan, voievodul Şobal, vo-

Pag. 27, col. II

κζ

воно́дхѣ сова́ль, воно́дхѣ севего́нь, воно́дхѣло ѧ̑на. Воно́дхѣ дисо́нь, воно́дхѣ а̑сар, воно́дхѣ рисо́нь, а̑ѣ҇щѣ҇с воно́зтн лхѣ хорн, ѳ̑тръ домнннле лор, ѳ̑пѣмѫ́нтхѣ е̑до́мь. Шн а̑ѣ҇ щѣ҇с ѳ̑пера́цтн че лх ѳ̑пѣрѣцнть ѳ̑пѣмѫ́нтхѣ лхѣ е̑до́м, ман наннте декѫ̀т а̑ѳ̑пѣрѣцн, ѳ̑пѣ рат ѳ̑ серанль. Шн ѳ̑пѣрѣцн ѳ̑ е̑до́мь, ва а̑ѧ́ць, фетѣ́рхѣ лхѣ веѣ́рь, шн нѫ́мелє четѣцтн лхѣ денáка. Шн мѫрн валáкь, шн ѳ̑пѣрѣцн ѳ̑лоѧ́хѣ лхѣ їѡвáкь, фетѣ́рхѣ лхѣ зáра, дела восо́ра. Шн мѫрн їѡвáкь шн ѳ̑пѣрѣцн ѳ̑лоѧ́хѣ лхѣ а̑ѣо́м, ден пѣмѫ́нтхѣ деманє̑нилор. Шн мѫрн а̑ѣо́м чель ден деманє̑нн, шн ѳ̑пѣрѣцн ѳ̑лоѧ́хѣ лхѣ а̑да́дь, фетѣ́рхѣ лхѣ барáдь, чела че ѧ̑х тѣ́ѣтъ, пе мадна́мь, ѳ̑кжмпхѣль лхѣ ло а̑вь, шн нѫ́мел еуетѣцтн лхѣ гетѳ́мь. Шн мѫрн а̑да́дь, шн ѳ̑пѣрѣцн дхѫпъ е̑ль самáда, дела масекась. Шн мѫрн самáда, шн ѳ̑пѣрѣцн дхѫпъ е̑ль саѫ́ль, ден ровоѡ́ѳ дежнтъ рѫ̑. Шн мѫрн саѫ́ль, шн ѳ̑пѣрѣцн дхѫпъ е̑ль валаенóн, фетѣ́рхѣ лхѣ аховорь. Шн мѫрн валаенóн фетѣ рхѣль лхѣ аховорь, шн ѳ̑пѣрѣцн дхѫпъ дежнхѣль а радзь, фетѣ́рхѣ лхѣ барáдь, шн нѫ́мелє четѣцтн лхѣ фогѡ́р, шн нѫ́мелє ѳ̑мєі́н лхѣ метевéй, фа́ та лхѣ матраи́дь, фетѣ́рхѣ мезоѡ́х. Дѣ҇ѣстѣ҇ нѫ́мелє конво́злор лхѣ їеа́ѳ, ѳ̑тръ нѣ҇мѫ́рнле ло дхѫпъ́ лоѫ́хѫрилелѡ, ѳ̑тръ нѫ́мелє лор ѳ̑тръ цѣрн ле лор, шн ѳ̑тръ дѫ́мѣнле лор, воно́дхѣ да́мна, воно́дхѣ го́ла, воно́дхѣ їе́дăръ. Воно́дхѣ сѡлевема́сь, воно́дхѣ нала́ѳ, воно́дхѣ ѳ̑нно́нь. Воно́дхѣ кенéѕь, воно́дхѣ дема́н, воно́дхѣль маѕа́рь. Воно́дхѣль магедеи́ль, воно́дхѣ ѕа фоѭ, а̑ѣ҇щѣ҇сь воно́ѕїн е̑до́мхѣхн, ѳ̑тръ чѣле ѕндите, ѳ̑пѣмѫ́нтхѣль кѣщнгѫ́рїн лор, а̑ѣ҇ста їеа́ѳ тáтъль лхѣ е̑до́м.

К А П Л З

Н алѫ́кѫ їа́ковъ ѳ̑пѣмѫ́нтхѣль, ѹ҇нде а̑ѣ҇ стълъшлхѫ́нть їеа́ѧ̑ тáтъль лхѣ, ѳ̑пѣ мѫ́нтхѣль лхѣ Ханаáн. Шн а̑ѣ҇стѣ҇с нашє́рнле лхѣ їа́ковъ. шн їѡсн́ѳ е́ра де а́нн, ѕ̑ї, пѣсѣ́кѫндь о́нле тѣтѫ́ннестѣ, кѫ фрáцїн лхѣ, фїи́ндь тѫ́нєръ, ѳ̑пре́ѫнть кѫ фетѣ́рїн Балáсїн, шн кѫ фетѣ́рїн ѕелфне́й фѣменлор тѣтѫ́ннестѣ, шн а̑дѫ́сь а̑ѣ҇стѫ́ лхѣ їѡсн́ѳ хѫ́ль рѣ, кѣ тръ ѳ̑серанль тáтъль лор. Іа̑р їа́ковъ нѣ҇ѫ́ пре їѡсн́ѳь, ма́й тáре, деѕѫ̀т тоцн фетѣ́рїн лхѣ, пе тръ кѣ фетѣ́р де сѣтрѫ́нѣце е́ра лхѣ, шн ѳ̑ѣ҇кѣ лхѣ Ханнъ пестрицъ. Шн вѣ҇ѕѫ́ндь фрáцїн лхѣ, нѫ́м пре дѫ́нєхѫль, нѣ҇ѣ҇ще тáтъсъ, ма́й мѫ́ѫть деѕѫ̀т тоцн фетѣ́рїн лхѣ, ѳ̑ль оурѫ́рѣ, шнѫ́нпхѫ́ть сѣн трѣ́ѣскѣ лхѣ немúкѣ де пáче. Шн внеѫ́ндь їѡсн́ѳь сѣн сѫ́не фрáцїнлор лхѣ. Шн ѕ̑нсе лор а̑ѣ҇ѕѫ́тáцн внеѫ́хѣль а̑ѣ҇стѫ́, кáреле а̑ѣ҇ внсáть. Пѣрѣ́мнге кѣвóн легáцн ѕнопи ѳ̑ мнѣ́лоѫ́хѣль кѫ́мпхѫ́лхѫ, шн сѣ сѫ́кхѫль, ѕнопхѫ́ль мїе́ѫ шн стѣ́тѫ̀ дрепт́ть шн ѳ̑тоѓкнѫ́ѫсе, ѳ̑ пре́ѫ ѕнопїи воѫ́ѕн, сѣ ѳ̑кѫ́нарѣ, ѕнопхѫ́ль мїе́. Шн ѕ̑нсе́рѣ лхѣ фрáцїн лхѣ, а̑ѣ҇ѕѫ́ть ѳ̑пѣрѣцннѫ́ь бен ѳ̑пѣрѣцн пренóн, саѫ́ домнннѫ́ь бен домнн

Г ѕ̑ про

voivodul Soval, voivodul Sevegón, voivodul Ana,

30. voivodul Disón, voivodul Asár, voivodul Risón. Aceştia-s voivozii lui hori, întru domniile lor, în pămîntul Edóm.

31. Şi aceştia-s împăraţii ce au împărăţit în pămîntul lui Edóm mai nainte decît a împărăţi împărat în Israíl.

32. Şi împărăţi, în Edóm, Valác, feciorul lui Veór; şi numele cetăţii lui Denáva.

33. Şi muri Valác; şi împărăţi, în locul lui, Iovac, feciorul lui Zára de la Vosóra.

34. Şi muri Ióvac; şi împărăţi, în locul lui, Asóm den pămîntul themanênilor.

35. Şi muri Asóm cel den Themanêni, şi împărăţi, în locul lui, Adád, feciorul lui Varád, cela ce au tăiat pe Madiám în cîmpul lui Moáv; şi numele cetăţii lui, Ghetthém.

36. Şi muri Adád; şi împărăţi după el Samáda de la Masecás.

37. Şi muri Samáda; şi împărăţi după el Saúl den Rovoóth de lîngă rîu.

38. Şi muri Saúl; şi împărăţi după el Valaenón, feciorul lui Ahovór.

39. Şi muri Valaenón, feciorul lui Ahovór; şi împărăţi după dînsul Arád, feciorul lui Varád. Şi numele cetăţii lui, Fogór, şi numele fămeii lui, Metevei, fata lui Matraíd, feciorul ⟨lui⟩[2] Mezoov.

40. Acêstea-s numele voivozilor lui Isáf, întru neamurile lor, dupre locurile lor, întru numele lor, întru ţările lor şi întru limbile lor: voivodul Thámna, voivodul Góla, voivodul Iethár,

41. voivodul Olevemás, voivodul Ilás, voivodul Finón,

42. voivodul Chenéz, voivodul Themán, voivodul Mazár,

43. voivodul Maghedeíl, voivodul Zafoin. Aceştia-s voivozii Edómului, întru cêle zidite în pămîntul cîştigării lor; acesta, Isáf, tatăl lui Edóm.

CAP 37

1. Şi lăcuia Iácov în pămîntul unde au sălăşluit Isáac, tatăl lui, în pămîntul lui Hanaán.

2. Şi acêstea-s naşterile lui Iácov. Şi Iósif era de ani 17, păscînd oile tătîni-său cu fraţii lui, fiind tînăr, împreună cu feciorii Valásii şi cu feciorii Zélfiei, fămeilor tătîni-său. Şi adus(e)ră asupra lui Iósif hulă rea cătră Israíl, tatăl lor.

3. Iară Iácov iubiia pre Iósif mai tare decît toţi feciorii lui pentru că fecior de bătrînéţe era lui; şi-i făcu lui haină pestriţă.

4. Şi, văzînd fraţii lui cum pre dînsul iubêşte tată-său mai mult decît toţi feciorii lui, îl urîră şi nu-i putea să-i grăiască lui nemică de pace.

5. Şi, visînd Iósif vis, spuse fraţilor lui.

6. Şi zise lor: „Ascultaţi visul acesta carele am visat.

7. Părea-mi-se că voi legaţi znopi în mijlocul cîmpului; şi să sculă znopul mieu şi stătu direpт; şi, întorcîndu-se împrejur, znopii voştri, să închinară znopului mieu".

8. Şi ziseră lui fraţii lui: „Au doară împărăţind vei împărăţi pre noi? Sau domnind vei domni/pre

vegon, hatman Aná,

30. hatman Dison, hatman Asar, hatman Rison. Aceştia-s hatmanii horri, întru hătmăniile lor, în pămîntul Edom.

31. Şi aceştia-s împăraţii ce au împărăţit în pămîntul Edom mainte decît a împărăţi împărat la[6] Israil.

32. Şi împărăţi, în Edom, Valac, ficiorul lui Veor; şi numele cetăţii lui, Dénava.

33. Şi muri Valac; şi împărăţi pentru însul Iovac, ficiorul lui Zará de la Vosóra.

34. Şi muri Iovac; şi împărăţi pentru el Asom den pămîntul Themanon.

35. Şi muri Asom de la Themanon; şi împărăţi pentru el Adad, ficiorul lui Varad, cela ce au tăiat pre Madiam în cîmpul Moav; şi numele cetăţii lui, Gheththem.

36. Şi muri Adad; şi pentru el împărăţi Samadá de la Masaccas.

37. Şi muri Samadá; şi împărăţi pentru el Saul de la Rovooth de lîngă rîu.

38. Şi muri Saul; şi împărăţi pentru el Vallaenon, ficioru lui Ahovor.

39. (Şi muri Vallaenon, ficiorul lui Ahovor)[7] şi împărăţi pentru el Arad, ficiorul lui Varad. Şi numi numele cetăţii lui Fogor, şi numele muierii lui, Meteveil, fata lui Matraid, ficioru lui Mezoov.

40. Acestea-s numerile hatmanilor Isav, întru neamurile lor, după locurile lor, întru numerile lor, întru ţările lor şi întru limbile lor: hatman Thamná, hatman Golá, hatman Iethar,

41. hatman Elivemas, hatman Ilas, hatman Finon,

42. hatman Chenez, hatman Themná, hatman Mazar,

43. hatman Maghedeil, hatman Zafoi. Aceştia-s hatmanii Edom, întru cêle zidite întru pămîntul agonesitei lor; acesta-i Isav, tatăl Edom.

CAP 37

1 [44]. Şi lăcuia Iacov întru pămîntul unde au prisleşit Isaac, tatăl lui, în pămîntul Hanaan.

2 [44]. Şi acêstea-s naşterile lui Iacov. [1] Şi Iosif era de 17 ani, păscîndu oile tătîne-său cu fraţii lui, fiind tînăr, cu ficiorii Valas şi cu ficiorii Zelfas, a fămeilor tătîne-său. Şi aduseră asupra lui Iosif hulă rea cătră Israil, tatăl lor.

3 [2]. Iară Iacov iubiia pre Iosif mai tare decît pre toţi ficiorii lui pentru că ficior de bătrînêţe era lui; şi-i făcu lui haină înpistrită.

4 [3]. Şi, vădzîndu fraţii lui cum pre însul iubêşte tatăl dentru toţi fiii lui, îl urîră şi nu putea să-i grăiască lui nemic de pace.

5 [4]. Şi, visîndu Iosif vis, spuse fraţilor lui[1].

6 [5]. Şi dzise lor: „Ascultaţi visul carele am visat.

7 [6]. Părea-mi-se că voi legaţi mănunche la mijlocul cîmpului; şi să sculă al mieu mănunchiu şi stătu dreptu; şi, întorcîndu-să prenpregiur, mănunchele voastre s-au închinat mănunchiului mieu".

8[7]. Şi-i dziseră lui fraţii lui: „Au doară împărăţindu vei împărăţi pre noi? Au domnind vei domni/pre noi"?

Sevegon, hatman Ana,

30. hatman Dison, hatman Asar, hatman Rison. Aceştia stăpîniia Horréia întru biruinţa lor în pămîntul Edómului.

31. Iar aceştia-s împăraţii carei au împărăţit în pămîntul Edómului mai nainte încă până nu împărăţiia împăraţii întru Izrail.

32. Şi împărăţiră, în Edom, Valaac, feciorul lui Veir; şi numele cetăţii lui era Dennava.

33. Şi muri Valaac; şi fu după dînsul împărat Iovav, feciorul lui Zarin de la Vosor.

34. Şi muri şi Iovav; şi după dînsul fu împărat Asom den pămîntul Themanónului.

35. Şi muri Asom, care era de la Themanon; şi fu după dînsul împărat Adad, feciorul lui Vazdad, care au tăiat pre Madiam în cîmpul Móavului; şi numele cetăţii lui era Setthem.

36. Şi muri Adad; şi fu după dînsul împărat Samáda den Masecas.

37. Şi muri Samáda; şi fu după dînsul împărat Saul den Rogovoth, care nu iaste dăparte de rîu.

38. Şi muri Saul şi fu după dînsul împărat Valaenon, feciorul lui Anovor.

39. Şi muri Valaenon, feciorul lui Ahovor; şi fu după dînsul împărat Arad, feciorul lui Varad; şi numele cetăţii lui era Thogor, iar numele muierii lui era Meteveil, fata lui Matraith, feciorul lui Mezov.

40. Acêstea sînt numele hatmanilor lui Isav întru seminţiile lor, şi întru locurile lor, şi întru numele lor, întru ţărăle lor şi în limbile lor: hatman Thamna, hatman Golá, hatman Ethar,

41. hatman Olivemas, hatman Ilas, hatman Finon.

42. hatman Chenez, hatman Theman, hatman Mazar,

43. hatman Maedol, hatman Zafoi. Aceşti hatmani era ai Edómului, carei lăcuia în pămîntul care-l cîştigase ei. Acesta iaste Isav, tatăl Edómului.

CAP 37

1. Şi lăcuia Iácov în pămîntul unde lăcuise tată-său Isaac, în ţara Hanaánului.

2. Şi acêstea sînt naşterele lui Iácov. Şi era Iósif de 17 ani, păscînd oile tătîne-său cu fraţii lui, fiind tînăr; şi era cu feciorii Vaálei şi cu ai Zelfei, muierile tătîne-său. Şi puseră hulă rea asupra lui Iósif cătră Izrail, tatăsău.

3. Iar lui Iácov îi era Iósif mai drag decît toţ feciorii lui că-i fu fecior la bătrînêţele lui; şi-i făcu o dulamă frumoasă.

4. Iară văzînd fraţii lui că iaste el mai drag tătîne-său decît toţ feciorii lui îl urîră şi nimic de pace nu putea să grăiască cu dînsul.

5. Şi văzu Iósif un vis şi povestiia fraţilor lui[1],

6[5]. zicînd: „Ascultaţ visul mieu care am văzut.

7[6]. Se făcea unde eram în mijlocul cîmpului de legam znopi; [7] şi znopul mieu se sculă şi stătu direpţ [în sus][2], iar znopii voştri sta împrejurul znopului mieu şi se închina znopului mieu".

8. Iar fraţii lui îi ziseră: „Au doară împărăţînd vei împărăţi pre noi sau domnind ne vei domni"?/Şi încă mai

ievodul Ţibon şi voievodul Ana,

30. voievodul Dişon, voievodul Eţer, voievodul Dişan. Aceştia sînt voievozii horeilor cu domniile lor în ţara Edomului.

31. Şi aceştia sînt regii ce au domnit în pămîntul Edomului înainte de a domni vreun rege în Israel.

32. În Edom a domnit Bela, fiul lui Beor, iar numele cetăţii sale era Dinhaba.

33. După ce a murit Bela, a domnit în locul lui Iobab, fiul lui Zerah din Boţra.

34. După ce a murit Iobab, a domnit în locul lui Huşam din ţara temaniţilor.

35. După ce a murit Huşam, a domnit în locul lui Hadad, fiul lui Bedad, care i-a învins pe madianiţi în cîmpia Moab, iar numele cetăţii sale era Avit.

36. După ce a murit Hadad, a domnit în locul lui Şamla din Masreca.

37. Iar după ce a murit Şamla, a domnit în locul lui Şaul din Rehobotul de lîngă rîu.

38. După ce a murit Şaul, a domnit în locul lui Baal-Hanan, fiul lui Acbor.

39. După ce a murit Baál-Hanan, a domnit în locul lui Hadad, fiul lui Varad, iar numele cetăţii lui era Pau şi al soţiei lui, Mehetabel, fiica lui Matred, fiul lui Mezahab.

40. Acestea sînt numele voievozilor lui Isav, întru triburile lor, după locurile lor, după numele lor, după ţările şi neamurile lor: voievodul Timna, voievodul Alvan, voievodul Ietet,

41. voievodul Olibama, voievodul Ela, voievodul Pinon,

42. voievodul Chenaz, voievodul Teman, voievodul Miţbar,

43. voievodul Magdiel, voievodul Iram. Aceştia sînt voievozii Edomului întru aşezările în pămîntul stăpînirii lor. Acesta este Isav, părintele edomiţilor.

CAP. 37

Vinderea lui Iosif

1. Iacov a locuit în ţinutul în care se aşezase tatăl său, în ţara Canaan.

2. Aceasta este seminţia lui Iacov. Iosif era un tînăr de şaptesprezece ani, cînd, păscînd oile împreună cu fraţii săi, cu fiii Bilhăi şi cu fiii Zilpei, soţiile tatălui său, venea şi povestea lui Israel, tatălui său, toate întîmplările lor

3. Iacov însă îl iubea pe Iosif mai mult decît pe toţi fiii săi, căci era fiul bătrîneţilor sale, şi i-a făcut o haină deosebit de aleasă.

4. Văzînd fraţii săi cum tatăl lor îl iubeşte pe acesta cel mai mult dintre toţi fiii săi, l-au urît şi nu mai schimbau cu el nici un cuvînt prietenos.

5. Odată a visat Iosif un vis şi l-a povestit apoi fraţilor săi.

6. Şi le-a spus: „Ascultaţi visul acesta, pe care l-am visat.

7. Îmi părea că noi legam snopi în cîmp şi snopul meu s-a ridicat şi stătea drept, iar snopii voştri, strîngîndu-se roată, s-au închinat snopului meu."

8. Atunci i-au spus fraţii săi: „Nu cumva vei domni peste noi şi ne vei stăpîni?"/Şi l-au urît şi mai mult pen-

Pag. 28, col. I

noi"? Şi adaosără încă altă ură pre dînsul pentru visele lui şi pentru cuvintele lui.

9. Şi văzu ş-alt vis şi-l povesti tătîni-său şi fraţilor lui; şi zise: „Iată am visat ş-alt vis: cum soarele şi luna şi 11 stêle să închina mie".

10. Şi-l certă tată-său şi-i zise lui: „Ce e visul acesta ce ai visat? Poate să fie că venind vom veni eu şi mumă-ta şi fraţii tăi să ne închinăm ţie pre pămînt?"

11. Şi zavistuiră pre el fraţii lui, iară tată-său au păzit cuvîntul.

12. Şi să duseră fraţii lui a paşte oile tatălui lor la Sihém.

13. Şi zise Israíl către Iósif: „Au nu fraţii tăi păstorescu la Sihém? Ia vino şi te voiu trimite către dînşii". Şi-i zise lui: „Iată eu!".

14. Şi zise lui, Israíl: „Pasă de vezi de sînt sănătoşi fraţii tăi şi oile şi-m povestêşte". Şi-l trimise pre dînsul den valea Hevrón şi veni la Sihém.

15. Şi află pre dînsul un om rătăcind pre cîmpu; şi-l întrebă pre dînsul omul, zicînd: „Ce cauţi?".

16. Şi el zise: „Pre fraţii miei caut. Spune-m unde păstorescu"?

17. Şi zise lui, omul: „S-au rădicat de aicea; pentru că am auzit de dînşii zicînd: «Să mêrgem la Dothaím»". Şi să duse Iósif după fraţii lui şi-i află pre dînşii la Dothaím.

18 Şi-l văzură mai nainte de departe decît a să apropiia el la dînşii; şi vicleniia ca să omoare pre el.

19. Şi zise fiiştecarele către fratele lui: „Iată, visuitoriul acela vine.

20. Acum dară, veniţ să omorîm pre el şi să-l aruncăm pre el într-o groapă; şi vom zice: «Hiară rea au mîncat pre el», şi vom vedea visurile lui ce vor fi".

21. Şi, auzind, Ruvím îl scoase pre dînsul den mînile lor şi zise: „Să nu-l ucidem pre dînsul de sufletu".

22. Şi zise lor Ruvím: „Să nu vărsaţi sînge; puneţi pre dînsul în groapa aceasta ce iaste în pustie, iară mîna să nu rîdicaţ la dînsul"; pentru că cerca în ce chip îl va scoate pre dînsul den mînile lor şi să-l dea tătîni-său.

23. Şi fu cînd veni Iósif către fraţii lui, dezbrăcară pre Iósif den haina cea pestriţă ce era prejur el.

24. Şi, luîndu-l pre dînsul, îl aruncară în groapă; şi groapa deşartă, apă nu avea.

25. Şi şăzură să mînînce pîine. „Şi, căutînd cu ochii, văzură şi iată călători ismail(i)têni veniia den pămîntul Galáad, şi cămilele lor încărcate de tămîie, şi de rîşînă şi de zmirnă; şi mergea să pogoară la Eghipet.

26. Şi zise Iúda către fraţii lui: „Ce folos căce vom ucide pre fratele nostru şi vom ascunde sîngele lui?

27. Viniţ să vindem pre el ismail(i)tênilor acestora, iară mînile noastre nu fie pre dînsul pentru că fratele şi trupul nostru iaste". Şi ascultară fraţii lui.

28. Şi mergea pe aproape oamenii madiianii, neguţătorii, şi-l traseră şi-l scoaseră pre Iósif den groapă

Şi adaosără încă a-l urî pre însul pentru visurile lui şi pentru cuvintele lui.

9 [8]. Şi dzise şi altu vis şi povesti tătîne-său şi fraţilor lui; şi dzise: „Iată, am visat altu vis[2]: cum ar fi soarele şi luna şi 11 stêle şi să închina mie".

10 [9]. Şi-l certă tată-său şi-i dzise lui: „Ce-i visul ce ai visat? Poate să fie că, venindu, vom veni eu şi maică-ta şi fraţii tăi să ne închinăm ţie până la pămîntu"?

11 [10]. Şi-l zavistuiră pre însul fraţii lui, iară tată-său au păzit[3] cuvîntul.

12 [11]. Şi să duseră fraţii lui a paşte oile tatalui lor la Sihem.

13 [12]. Şi dzise Israil către Iosif: „Nu fraţii tăi pascu la Sihem? Ia-mblă[4] şi te voi trimite către înşii". Şi-i dzise lui: „Iată eu!".

14 [12]. Şi-i dzise Israil: [13] „Pasă de vedzi de sîntu sănătoşi fraţii tăi şi oile şi-m povesteşte. [14]. Şi-l trimise pre însul den valea Hevron şi veni la Sihem.

15 [14]. Şi-l află pre însul un om rătăcîndu pre cîmpu; [15] şi-l întrebă pre[5] însul omul, dzicîndu: „Ce cerci"?

16 [15]. Şi el dzise: „Pre fraţii miei cercu. Spune-m unde pascu"?

17 [16]. Şi dzise lui, omul: „S-au rădicat de aicea; pentru că am audzit de înşii dzicîndu: «Să mergem la Dothaim»". Şi să duse Iosif după fraţii lui şi-i află pre înşii la Dothaim.

18 [17]. Şi-l vădzură mainte de departe, mainte decît a să apropiia la înşii, şi vicleniia ca să-l omoară pre el[6].

19 [18]. Şi dzîsără fieştecarele către fratele lui: „Iată, visuitoriul cela vine.

20 [19]. Acum dară, ia-mblaţi[7] să-l omorîm pre el şi să-l aruncăm într-una de gropi; şi vom dzice: «Jiganie rea l-au mîncat pre el», şi vom vedea ce vor fi visurile lui".

21 [20]. Şi, audzindu, Ruvim îl scoase pre însu den mînule lor [2] şi dzise: „Să nu-l ucidem pre însul de suflet".

22 [21]. Şi dzise lor Ruvim: „Să nu vărsaţi sînge; puneţi-l pre însul înlontru în groapa aceasta ce iaste în pustiiu, iară mîna să nu rădicaţi la însul"; pentru că cerca în ce chip îl va scoate den măinele lor şi să-l dea înnapoi tătîne-său.

23 [22]. Şi fu cîndu veni Iosif către fraţii lui, dezbrăcară pre Iosif de haina cea înpistrită ce era pregiur el.

24 [23]. Şi, luîndu-l pre însul, îl aruncară în groapă[8]; şi groapa deşartă, apă nu avea.

25 [24]. Şi şedzură să mănînce păine. Şi, căutîndu cu ochii, vădzură şi iată călători ismail(i)têni veniia den pămîntul Ga.aadu, şi cămilele lor era pline de tămîie, şi de răşină şi de zmirnă. aleasă; şi mergea să pogoare la Eghiptu.

26 [25]. Şi dzise Iuda către fraţii lui: „Ce folos de vom ucide pre fratele nostru şi vom ascunde sîngele lui?

27 [26]. Veniţi să-l vindem ismail(i)tênilor acestora, iară mînule noastre nu fie pre însul pentru că frate noao şi trupul nostru iaste". [27] Şi audzîră fraţii lui.

28 [27]. Şi mergea pre aproape oamenii madineli, neguţătorii, şi-l trasără şi-l scoa/seră pre Iosif den groapă şi-l adaoseră a-l urî pentru visurile şi pentru spunerile lui.

9. Şi văzu ş-alt vis şi spuse tătîne-său şi fraţilor lui, zicînd: „Iată văzuiu ş-alt vis: cum ară fi soarele şi luna şi 11 stêle se închina mie"[9].

10. Iar tată-său îl certă şi-i zise: „Ce poate fi visul acesta care ai văzut? Au doară să viu eu şi mumă-ta şi fraţii tăi să ne închinăm ţie până la pămînt"?

11. Şi puseră fraţii lui pizmă pre dînsul, iar tăţa-său socotiia acest cuvînt.

12. Şi se duseră fraţii lui să pască oile tatîne-său în Sihem.

13. Iar Izrail zise către Iósif: „Poate fi că fraţii tăi nu vor fi păscînd oile în Sihem, ce vino să te trimiţ la dînşii". El zise: „Bucuros!".

14. Izrail îi zise: „Pasă de vezi fraţii tăi sînt sănătoş şi oile şi să-m spui". Şi trimise pre Iósif den valea Hevrónului şi veni la Sihem.

15. Şi-l întîlni un om şi-i zise: „Ce cauţi"?

16. El zise: „Caut fraţii miei. Ce-m spune undè pasc"?

17. Iară omul îi zise: „De aici se-au dus; ce am aŭzit zicînd că «Vom să mêrgem la Dothaim»". Şi se duse Iósif pre urma fraţilor săi şi-i află în Dothaim.

18. Şi numai cumu-l văzură de dăparte, mai nainte dê ce se apropiia el de dînşii, cugetară-i rău, să-l ucigă.

19. Şi ziseră toţ, fieştecarele către fratele său: „Iată, văzătoriul de vise că vine.

20. Ce veniţ acum să-l ucidem şi să-l aruncăm într-o groapă şi vom zice: «O fiiară cumplită l-au mîncat», şi vom vedea ce vor fi visele lui".

21. Iară, auzind, Ruvim vru să-l izbăvească den măinile lor şi zise: „Să nu ucidem pre dînsul den suflet".

22. Şi le zise Ruvim: „Nu vărsaţ sîngele lui, ce-l aruncaţ în cea groapă den pustie, iar mîna asupra lui să nu rădicaţ"; acêstea zicea, că-i era voia să-l mîntuiască den măinile lor şi să-l trimiţă la tată-său.

23. Şi fu cînd veni Iósif la fraţii săi, dăzbrăcară pre Iósif de dulăma cea frumoasă carea era pre dînsul.

24. Şi, luîndu-l, îl aruncară într-o groapă în carea nu era apă.

25. Şi şăzură să mănînce păine. Şi căutară cu ochii şi văzură neşte călători izmalitêni viind de la Galaad, şi cămilele lor încărcate de tămîie, şi de răşină, şi de zmirnă; şi mergea la Eghipet.

26. Iară Iúda zise fraţilor săi: „Ce folos va fi căci vom ucide noi pre frate-nostru şi vom ascunde sîngele lui?

27. Mai bine să-l vindem acestor izmail(i)têni, iar măinile noastre să nu se puie pre dînsul că fratele nostru şi carnea noastră iaste". Şi-l ascultară fraţii lui.

28. Şi, trecînd acei neguţători, oameni madiiêni, scoa/seră pre Iósif den groapă afară şi-l vîndură în 20 de

9. A mai avut un vis şi l-a povestit tatălui şi fraţilor săi. Le-a spus: „Iată am visat un alt vis, era ca şi cum soarele, luna şi unsprezece stele mi se închinau mie".

10. Tatăl său l-a certat şi i-a spus: „Ce înseamnă visul acesta, pe care l-ai visat? Poate eu, mama ta şi fraţii tăi vom veni şi ne vom închina ţie pînă la pămînt?"

11. Fraţii săi l-au invidiat mai mult, iar tatăl său a luat aminte la aceste cuvinte.

12. Odată au plecat fraţii săi cu turmele tatălui lor la Sichem.

13. Şi i-a spus Israel lui Iosif: „Oare nu pasc fraţii tăi turmele la Sichem? Vreau să te trimit la ei". El i-a răspuns: „Mă duc, tată!"

14. Israel i-a spus: „Du-te şi vezi dacă fraţii tăi sînt sănătoşi şi să-mi povesteşti cum stau oile". Şi l-a trimis din valea Hebronului la Sichem.

15. L-a găsit un om, ce rătăcea pe cîmp, şi l-a întrebat omul acela: „Pe cine cauţi?"

16. El i-a spus: „Caut pe fraţii mei. Spune-mi unde pasc ei oile?"

17. Omul acela i-a spus: „Au plecat de aici, căci i-am auzit spunînd: «Să mergem la Dotain»". Şi s-a dus Iosif după fraţii săi şi i-a găsit la Dotain.

18. Iar ei l-au văzut de departe şi, pînă a nu se apropia de ei, au uneltit să-l omoare.

19. Şi şi-au spus unul altuia: „Iată că vine visătorul de vise.

20. Hai să-l omorîm, să-l aruncăm într-un puţ şi vom spune că l-a mîncat o fiară sălbatică şi vom vedea ce se va alege de visele lui."

21. Auzind Ruben aceasta, a vrut să-l scape şi a spus: „Să nu-i luăm viaţa".

22. Şi le-a mai spus: „Să nu vărsaţi sînge! Aruncaţi-l în puţul acesta, ce este în pustie, dar mîna să n-o ridicaţi asupra lui", căci căuta în ce chip să-l scoată din mîinile lor şi să-l dea înapoi tatălui său.

23. Cînd Iosif a sosit la fraţii săi, ei l-au dezbrăcat de haina sa aleasă.

24. Şi, luîndu-l, l-au aruncat în puţ. Puţul însă era gol, nu avea apă.

25. Apoi s-au aşezat să mănînce pline. Şi ridicîndu-şi ochii, au privit şi iată venea o caravană de ismaeliţi din Galaad şi cămilele lor erau încărcate cu tămîie, balsam şi smirnă; se duceau în Eghipt.

26. Atunci Iuda le-a spus fraţilor săi: „La ce foloseşte dacă îl omorîm pe fratele nostru şi vom ascunde sîngele lui?

27. Să-l vindem ismaeliţilor, să nu ridicăm mîinile asupra lui, căci este fratele nostru şi trupul nostru." Şi fraţii săi l-au ascultat.

28. Iar cînd au trecut pe acolo negustorii madianiţi, l-au scos/pe Iosif din puţ şi l-au vîndut ismaeliţilor pe

Pag. 28, col. II

și-l vîndură pre dînsul ismail⟨i⟩tênilor dereptu 20 de galbeni de aur și pogorîră pre Iósif la Eghípet.

29. Și să întoarse Ruvím la groapă și nu văzu pre Iósif în groapă ; și-ș rumpse hainele lui.

30. Și să întoarse către frații lui și zise : „Copilașul nu iaste, dară eu unde mă voiu mai duce“ ?

31. Și, luînd haina lui Iósif, au jungheat un iedu de capră și unseră haina cu sîngele.

32. Și trimise haina cea pestriță și o adusără tătîne-său ; și ziseră : „Aceasta am aflat ; cunoaște de iaste haina feciorului tău au ba“.

33. Și cunoscu pe ea și zise : „Haina feciorului mieu iaste ; jiganiia cea rea l-au mîncat pre el, jiganiia au hrăpit pre Iósif !“.

34. Și-ș rupse Iácov hainele lui și puse pre mijlocul lui sacu ; și plîngea pre fiiu-său zile multe.

35. Și să adunară toți feciorii lui și fêtele luí și viniră să mîngîie pre el ; și nu vrea să să mîngîie, zicînd că : „Mă voiu pogorî către fiiu-mieu plîngînd în iad“. Și-l plînse pre dînsul tatăl lui.

36. Iară madiianii au vîndut pre Iósif la Eghípet, lui Penterfréi, hadîmul lui faraó, cel mai mare peste bucătari.

CAP 38

Și fu întru vrêmea acêea, pogorî Iuda de la frații lui și mêrse până la oarecare om odolamitean, căruia numele era Iras.

2. Și văzu acoló Iúda o fată a unui om hananeu, căriia numele era Sáva ; și o luo pre dînsa și să culcă cu dînsa.

3. Și, zămislind, născu fecior ; și-i numi numele Ir.

4. Și, zămislind, născu fiiu încă ; și-i numi numele Avnan.

5. Și, adăogînd, încă născu fecior altul, al treilea ; și numi numele lui Silóm. Și ea era la Hazvi cînd au născut pre dînșii.

6. Și luo Iúda fămêie lui Ir, celui dentăiu născut lui, căriia numele-i era Thamár.

7. Și fu Ir, dentîiu născut Iúdei, rău înaintea Domnului ; și-l ucise pre dînsul Dumnezău.

8. Și zise Iúda lui Avnan : „Întră la muiêrea frăține-tău și fii bărbat ei și rîdică sămînță fratelui tău“.

9. Și, cunoscînd Avnan că nu lui va fi sămînța, fu cînd mergea la fămêia fratelui lui, vărsa pre pămînt pentru ca să nu dea sămînța fratelui său.

10. Și rău se arătă cuvîntul înaintea lui Dumnezău căce au făcut aceasta și au omorît și pre acesta.

11. Și zise Iúda, Thamárii, nurori-sa, după ce au murit amîndoi feciorii lui : „Șăzi, văduo, în casa tătîne-tău până să va face mare Silom, feciorul mieu“. Pentru că zise întru cugetul lui cîndai să nu moară și acesta ca și frații lui. Și, mergînd Thamár, au șăzut în casa tatîne-său.

12. Și să înmulțiră zilele și muri Sáva, fămêia Iúdei. Și, mîngîindu-se Iúda, să sui la ceia ce/tundea

vîndură pre însul ismail(i)tênilor [9] pentru 20 de aur [10]; şi pogorîră pre Iosif la Eghiptu.

29 [28]. Şi să întoarsă Ruvim la groapă şi nu vedea pre Iosif în groapă; şi-ş rupse hainele lui.

30 [29]. Şi să întoarsă către fraţii lui şi dzise: „Copilaşul nu iaste, dară eu unde mă voi mai duce încă"?

31 [30]. Şi, luîndu haina lui Iosif, au jungheat un iedu de capră şi imără [11] haina cu sîngele.

32 [30]. Şi trimisără haina cea înpistrită şi o aduseră tătîne-său; [31] şi dzisără: „Aceasta am aflat; cunoaşte de iaste haina ficiorului tău au ba" [12].

33 [32]. Şi cunoscu pre ea şi dzise: „Haina ficiorului mieu iaste; jiganiia cea rea l-au mîncat pre el, jiganie au apucat pre Iosif!".

34 [33]. Şi-ş spintecă Iacov hainele lui şi puse preste mijlocul lui sac; şi plîngea pre fiiul său dzile multe.

35 [34]. Şi să adunară toţi ficiorii lui şi fêtele lui şi veniră să-l mîngîie; şi nu vrea să s(ă) mîngîie, dzîcîndu că: „Mă voi pogorî către fiiul mieu plîngîndu în iadu". Şi-l plînsă pre însul tată-său.

36 [35]. Iar madinéei au vîndut pre Iosif la Eghiptu lui Pendefrí hadîmbul, mai mare preste oşti a lui faraó.

29. Iară Ruvim se întoarse la groapă şi nu văzu pre Iósif în groapă. [30] Şi-ş sparse haina.

30. Şi mêrse la fraţii săi şi zise: „Copilul nu iaste, dară eu încătrooă voiu mêrge"?

31. Şi, luînd dulăma lui Iósif, jungheară un ied şi mînjiră dulăma lui cea frumoasă cu sînge.

32. Şi trimiseră dulăma cruntă şi o duseră la tată-său; şi ziseră: „Ceastă dulămă o am găsit; ce o cunoaşte: a fiiu-tău iaste au ba"?

33. Iară el o cunoscu şi zise: „Dulăma fiiului mieu iaste aceasta; ce iată că l-au mîncat o fiiară cumplită, fiiară au apucat pre Iósif!".

34. Si-ş sparse Iácov hainele şi se îmbrăcă cu o tîrsînă [5] şi tîngui pre fiiu-său zile multe.

35. Şi se strînseră toţ feciorii lui şi fêtele lui şi veniră să-l mîngîie; şi nu vrea să se mîngîie, zicînd plîngînd: „Să mă pogor şi eu în iad, la fiiu-mieu". Şi plînse tată-său.

36. Iară madiiênii vîndură pre Iósif în Eghípet lui Pentefrii eunuhul [6], voievodul oştilor lui faraon.

29. Ruben s-a întors la puţ şi nu l-a mai găsit pre Iosif. Atunci şi-a sfîşiat hainele,

30. S-a întors către fraţii săi şi le-a spus: „Copilul nu-i, încotro să mă mai duc eu acum?"

31. Atunci ei au luat haina lui Iosif, au înjunghiat un ied şi au muiat haina în sînge.

32. Şi au dus-o tatălui lor şi i-au spus: „Uite, am găsit-o! Vezi dacă este haina fiului tău sau nu!"

33. A cunoscut-o Iacov şi a spus: „Este haina fiului meu! O fiară sălbatică l-a sfîşiat, o fiară l-a sfîşiat pe Iosif!"

34. Şi-a rupt Iacov hainele şi şi-a acoperit coapsele cu sac şi l-a plîns multe zile pe fiul său.

35. S-au adunat toţi fiii şi toate fiicele sale şi au venit să-l mîngîie, dar el nu vroia să se aline, ci spunea: „Plîngînd mă voi pogorî la fiul meu în locaşul întunericului". Şi astfel l-a plîns tatăl său.

36. Madianiţii l-au vîndut pe Iosif în Egipt lui Putifar eunucul, mai marele peste oştile lui faron.

CAP 38

1. Fu dară întru vrêmea acêea, pogorî Iuda de la fraţii lui şi mêrse pînă la un om odolamitean, căruia numele era Iras.

2. Şi vădzu acoló Iuda o fată a unui om hananeu, căriia numele Sáva; şi o luă pre însă şi să culcă cu însă.

3. Şi, zemislindu, născu ficior; şi-i numi numele lui Ir.

4. Şi, zemislindu, născu fiiu încă şi-i numi numele lui Avnan.

5. Şi, adăogîndu, încă născu ficior altul, al treilea; şi-i numi numele lui Silom. Şi ea era la Hasví cîndu au născut pre înşii.

6. Şi luă Iuda fămêie lui Ir, celui dentăi născut lui, cariia numele era Thámar.

7. Şi fu Ir, dentăi născut Iudei, rău înnaintea Domnului; şi-l ucise pre însul Dumnedzău.

8. Şi dzise Iuda lui Avnan: „Pasă la muiêrea frăţîne-tău şi fii ginere ei şi rădică sămînţă fratelui tău".

9. Şi, cunoscîndu Avnan cum nu lui va fi sămînţa, fu cîndu mergea la fămêia fratelui lui, vărsa pre pămîntu pentru ca să nu dea sămînţă fratelui său.

10. Şi rău să arătă cuvîntul înnaintea Domnului [1] căce au făcut aceasta şi au omorît şi pre acesta.

11. Şi dzise Iuda ii Thámar, noru-sa, după ce au murit amîndoi ficiorii lui: „Şedzi, văduă, întru casa tătîne-tău pănă să va face mare Silom, ficiorul mieu". Pentru că dzise întru cugetul lui cîndai să nu moară şi acesta ca şi fraţii lui. Şi, mergîndu Thámar, au şedzut în casa tatîne-său.

12. Şi să înmulţiră dzilele şi muri Sáva, fămêia Iudei. Şi, mîngîindu-să Iuda, să sui la ceia ce/tundea oile lui,

CAP 38

1. Şi fu într-acea vrême şi se pogorî Iúda de la fraţii săi şi mêrse la un om odelamitin, pre care-l chiema Iras.

2. Şi văzu acoló o fată a unui om hananeu, pre carea o chiema Savá; şi o luoă şi fu cu dînsa.

3. Şi îngrecă şi născu fecior; şi-i puse numele Ir.

4. Şi iar îngrecă şi născu fecior; şi-i puse numele Annan.

5. Şi încă mai adaose şi mai născu al treilea fecior; şi-i puse numele Silom. Şi era la Hazvi cînd născu pre aceştia.

6. Şi aduse Iúda muiêre fiiu-său, lui Ir, celui dintăi al său născut, pre carea o chiema Thamar.

7. Şi fu Ir, feciorul cel dentăi al Iúdei, rău înaintea fêţei Domnului; şi-l ucise Dumnezeu.

8. Şi zise Iúda lui Anan: „Întră la muiêrea frăţîne-tău şi te împreună cu dînsa şi rădică sămînţa frăţîne-tău".

9. Iar el ştiind că nu va fi semînţiia lui, fu cînd întră la muiêrea frăţîne-său, vărsa sămînţa lui jos, pre pămînt, ca să nu fie sămînţa a frăţîne-său [1].

10. Şi se arătă rău înaintea lui Dumnezeu căci făcu aşa şi-l ucise.

11. Iar Iúda zise către Thamar, noru-sa, deaca muriră feciorii lui amîndoi: „Şăzi văduvind în casa tătîne-tău pănă se va face fiiu-mieu, Silom, mare". Că se temea să nu cumva să moară şi acela ca şi fraţii lui. Şi se duse Thamar şi şăzu la casa tătîne-său.

12. Şi, trecînd zile multe, muri Savá, muiêrea Iúdei. Şi, mîngîindu-se Iúda, se sui către ceia ce / tundea oile lui;

CAP. 38

Iuda şi Tamara

1. În vremea aceea a plecat Iuda de la fraţii săi şi s-a dus la un oarecare bărbat adulamitean, al cărui nume era Hira.

2. Cunoscînd acolo Iuda pe fiica unui canaaneu, al cărei nume era Şua, a luat-o de soţie şi a intrat la ea.

3. Şi ea, zămislind, a născut un fiu şi l-au numit Ir.

4. Zămislind iarăşi, a mai născut un fiu şi l-au numit Onan.

5. Şi a mai născut un fiu şi l-au numit Şela. Cînd i-a născut pe aceştia ea era la Kezib.

6. Iuda i-a luat soţie lui Ir, întîiul său născut, al cărei nume era Tamara.

7. Ir însă, întîiul-născut al lui Iuda, a fost rău înaintea Domnului şi Dumnezeu l-a omorît.

8. Atunci i-a spus Iuda lui Onan: „Întră la soţia fratelui tău, însoară-te cu ea astfel ca seminţia fratelui tău să aibă urmaşi".

9. Ştiind însă Onan că nu ai lui vor fi urmaşii, de cîte ori intra la Tamara, vărsa sămînţa pe pămînt, ca să nu fie a fratelui său.

10. Ceea ce făcea el era rău în faţa lui Dumnezeu şi Domnul l-a omorît.

11. Atunci i-a spus Iuda Tamarei, nora sa: „Stai, văduvă, în casa tatălui tău, pînă se va face mare Şela, fiul meu. Nu cumva să moară şi acesta, ca şi fraţii săi!" Şi, plecînd Tamara, a locuit în casa tatălui său.

12. A trecut vremea şi a murit Şua, soţia lui Iuda. Iar Iuda, după ce s-a mîngîiat, s-a urcat la aceia ce/tun-

Pag. 29, col. I

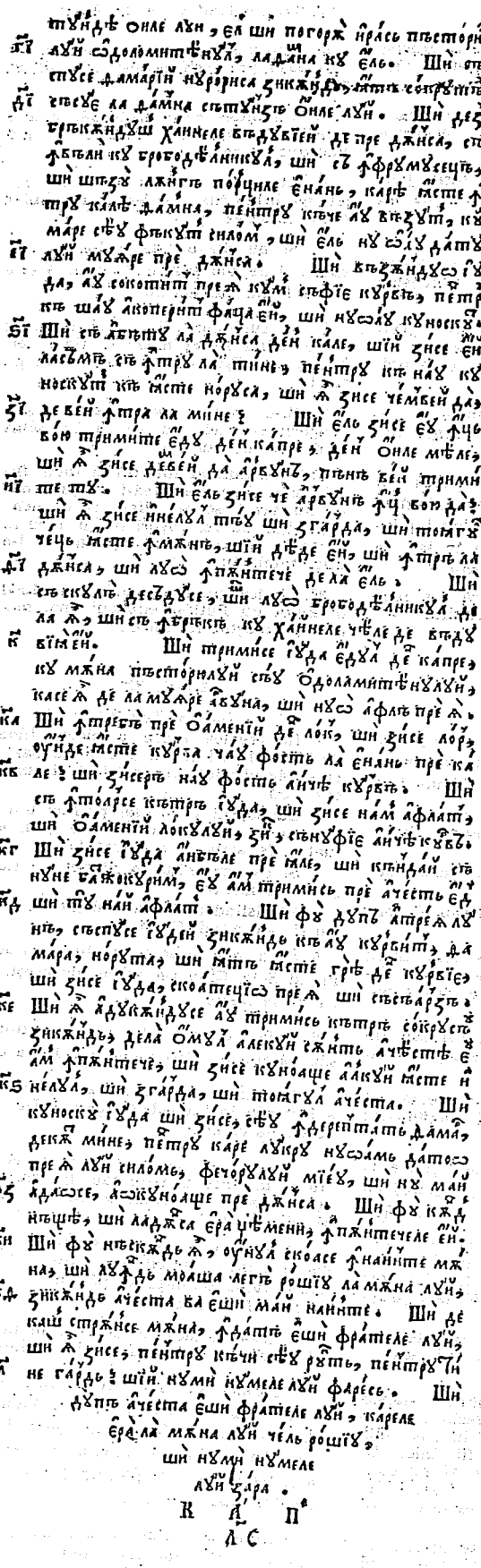

oile lui, el, şi pogorî Irás, păstoriul lui, odolomiteanul, la Thamna cu el.

13. Şi să spuse Thamárii, nurori-sa, zicînd : „Iată, socru-tău să suie la Thámna să tunză oile lui“.

14. Şi, dezbrăcîndu-ş hainele văduviei de pre dînsa, să învăli cu brobodêlnicul, şi să înfrumuseţă şi şăzu lîngă porţile Enán, carea iaste întru calea Thámna, pentru căce au văzut cum mare se-au făcut Silóm, şi el nu o au datu lui muiêre pre dînsa.

15. Şi, văzîndu-o Iúda, au socotit pre ea cum să fie curvă, pentru că ş-au acoperit faţa ei şi nu o au cunoscut.

16. Şi să abătu la dînsa den cale şi-i zise ei : „Lasă-mă să întru la tine“, pentru că n-au cunoscut că iaste noru-sa. Şi ea zise : „Ce-mi vei da de vei întra la mine ?“.

17. Şi el zise : „Eu îţ voiu trimite iedu den capre, den oile mêle“. Şi ea zise : „De-m vei da arvună pănă vei trimite tu“.

18. Şi el zise : „Ce arvună îţ voiu da“ ? Şi ea zise : „Inelul tău, şi zgarda şi toiagul ce-ţ iaste în mînă“. Şi-i dêde ei şi întră la dînsa ; şi luo în pîntece de la el.

19. Şi să sculă de să duse. Şi-ş luo brobodêlnicul de la ea şi să îmbrăcă cu hainele cêle de văduviia ei.

20. Şi trimise Iúda iedul den capre cu mîna păstoriului său, odolamiteanului, ca se ia de la muiêre arvuna ; şi nu o află pre ea.

21. Şi întrebă pre oamenii den loc şi zise lor : „Unde iaste curva ce-au fost la Enán pre cale ?“. Şi ziseră : „N-au fost aicea curvă“.

22. Şi să întoarse cătră Iúda şi zise : „N-am aflat ; şi oamenii locului zic să nu fie aicea curvă“.

23. Şi zise Iúda : „Aibă-le pre êle şi cîndai să nu ne batjocurim ; eu am trimis pre acest ied, şi tu n-ai aflat“.

24. Şi fu după a treia lună, să spuse Iúdei, zicînd că : „Au curvit Thamára, noru-ta, şi iată, iaste grea den curvie“. Şi zise Iúda : „Scoateţi-o pre ea şi să să arză“.

25. Şi ea, aducîndu-se, au trimis cătră socru-său zicînd : „De la omul ale cui sînt acêstea, eu am în pîntece“. Şi zise : „Cunoaşte al cui iaste inelul, şi zgarda şi toiagul acesta“.

26. Şi cunoscu Iúda şi zise : „Se-au îndereptat Thamár⟨a⟩ decît mine, pentru care lucru nu o am dato-o pre ea lui Silóm, feciorului mieu“. Şi nu mai adaose a o cunoaşte pre dînsa.

27. Şi fu cînd năştea, şi la dînsa era gêmeni, în pîntecele ei.

28. Şi fu născînd ea, unul soase înainte mîna ; şi, luînd, moaşa legă roşiu la mîna lui, zicînd : „Acesta va ieşi mai nainte“.

29. Şi deca-ş strînse mîna, îndată ieşi fratele lui ; şi ea zise : „Pentru că ci se-au rupt pentru tine gard ?“ Şi-i numi numele lui Farés.

30. Şi după acesta ieşi fratele lui carele era la mîna lui cel roşiu, şi numi numele lui Zára.

CAP 39/

el, şi pogorî Iras, păstoriul lui, odolamiteanul, la Thamná cu el.

13. Şi să spusă ii Thámar, noru-sa, dzicîndu: „Iată socru-tău să suie la Thamná să tundză oile lui".

14. Şi, dezbrăcîndu-ş hainele văduviei de pre însă, şi să învăli cu brobodênicul, şi să înfrămsăţă şi şedzu lîngă porţile Enan, carea iaste întru calea Thamná, pentru căce au vădzut cum mare s-au făcut Silom, şi el nu i-au datu-o lui pre însă muiére.

15. Şi, vădzîndu-o Iuda, au socotit pre ea cum să fie curvă, pentru că ş-au acoperit faţa ei şi n-au cunoscut pre ea.

16. Şi să abătu la însă den cale şi-i dzise ei: „Lasă-mă să întru la tine", pentru că n-au cunoscut că iaste noru-sa. Şi ea dzise: „Ce-m vei da să vei întra la mine"?

17. Şi el dzise: „Eu îţi voi trimite ied den capre den oile mêle". Şi ea dzise: „Să vei da arravon pănă vei trimite".

18. Şi el dzise: „Ce arravon îţi voi da"? Şi ea dzise: „Inelul tău, şi zgarda şi toiagul ce-ţi iaste a mînă". Şi-i dêde pre înse şi întră la însă; şi luă în pîntece de la el[2].

19. Şi să sculă de să duse. Şi-ş luă brobodêlnicul de la ea şi să înbrăcă cu hainele cêle de văduviia ei.

20. Şi trimise Iuda iedul den capre în măinele păstoriului său, odolamiteanului, ca să ia de la muiére arravonul; şi nu o află pre ea.

21. Şi întrebă pre oamenii de loc şi le dzise lor: „Unde iaste curva ce au fostu la Enan pre cale"? Şi dzisără: „N-au fostu aicea curvă".

22 Şi să întoarsă cătră Iuda şi dzise: „N-am aflat; şi oamenii locului dzic să nu fie aicea curvă".

23. Şi dzise Iuda: „Aibă-le pre êle, ce cîndai să nu ne batgiocurim; eu am trimis pre acestu iedu, şi tu nu ai aflat".

24. Şi fu după a treia lună să spuse Iudei, dzicîndu că: „Au curvit Thámar, noru-ta, şi iată, iaste grea de curvie"[3]. Şi dzise Iuda: „Scoateţ-o pre ea şi să s(ă) ardză".

25. Şi ea, aducîndu-să, au trimis cătră socru-său, dzicîndu: „Den omul a cui sînt acêstea eu am în pîntece"; şi dzise: „Cunoaşte a cui iaste inelul, şi zgarda şi toiagul acesta".

26. Şi cunoscu Iuda şi dzise: „S-au îndreptat Thámar decît mine[4], pentru care lucrul n-am datu-o pre ea lui Silom, ficiorului mieu". Şi nu mai adaosă a cunoaşte pre însă.

27. Şi fu cîndu năştea, şi la însă era gêmeni întru pîntecêle ei.

28. Şi fu născîndu ea, unul scoase înnainte mîna; şi, luîndu, moaşa legă roşiu la mînă, dzicîndu: „Acesta va ieşi mainte".

29. Şi dacă-ş strînse mîna, şi îndată ieşi fratele lui; şi ea dzise: „Pentru că ci s-au ruptu pentru tine gardul?" Şi-i numi numele lui Fares.

30. Şi după aceastá ieşi fratele lui, la carele era la mîna lui cel roşiu; şi-i numi numele lui Zára.

CAP 39/

şi Iras, păstoriul turmelor lui, odelámiteanul, cu dînsul în Thámn(a).

13. Şi spuseră noru-sa, Tamárei, zicînd: „Iată socru-tău se suie în Támn(a) să-ş tunză oile".

14. Iară ea iş lepădă hainele cêle de văduvie şi se îmbrăcă în haine frumoase, şi se împodobi şi şăzu înaintea porţii Enan, carea iaste pre calea Thamninului, că văzu că Silom se-au făcut mare şi nu o dêde să fie lui muiére.

15. Şi deaca o văzu Iúda îi păru că iaste curvă, că-ş acoperise obrazul şi nu o cunoştea.

16. Şi se întoarse la dînsa de pre cale şi-i zise: „Lasă-mă să întru la tine", că nu cunoscu că iaste noru-sa. Iar ea zise: „Dară ce-m vei da căci vei întra la mine"?

17. El zise: „Îţ voiu trimite un ied de la oile mêle". Ea zise: „Dară da-m-vei zălog pănă vei trimite"?

18. El zise: „Dară ce zălog să-ţ dau"? Ea zise: „Inelul tău, şi ghierdanul şi toiagul ce-ţ iaste în mînă". Şi-i dêde şi întră la dînsa; şi îngrecă muiêrea de la dînsul[2].

19. Iar Iúda, sculîndu-se, se duse. Şi-ş lepădă muiêrea hainele cêle de podoabe şi se îmbrăcă cu hainele cêle de văduvie.

20. Iară Iúda trimise un ied den capre cu păstoriul său, cela, odelamiteanul, şi să ia zălogul de la muiére; şi nu o află.

21. Şi întrebă oamenii locului aceluia şi le zise: „Unde(-i)[3] curva carea era în Enan, la răspîntii"? Ei ziseră: „Nu iaste aici nici o curvă".

22. Şi se întoarse la Iúda şi zise: „Nu o am aflat; şi au zis şi oamenii carii lăcuiesc acolo că nu iaste aici curvă".

23. Iar Iúda zise: „Aibă acêlea numai să nu-ş rîză de noi, că eu am trimis iedul, iar tu nu o ai aflat".

24. Iară cînd fu a treia lună, spuseră Iúdei, zicînd: „Curvit-au noru-ta, Thamară, şi iată, iaste grea den curvie". Iar Iúda zîse: „Scoateţi-o să o arză".

25. Şi, aducîndu-o, ea trimise la socru-său, zicînd: „De la ce om sînt acêstea de la acela am îngrecat şi eu"; şi zise: „Cunoaşte al cui iaste inelul, şi ghierdanul şi toiagul acesta".

26. Şi cunoscu Iúda şi zise: „Mai direaptă de mine iaste Thamar căci eu n-am dat ei pre fiiu-mieu Silom". Şi apoi nu mai adaose să se atingă de dînsa.

27. Şi fu cînd năştea ea, era în pîntecele ei gêmeni.

28[27]. Şi, născînd, scoase unul o mînă; şi, apucîndu-l, moaşa legă roşu la mînă-i zicînd: [28] „Acesta va ieşi mai nainte".

29. Şi cumu-ş trase acela mîna, ieşi altul aciiş; iar ea zise: „Pentru ce se-au rupt pentru tine gardul?" Şi-i puse numele Fares.

30. Iar după dînsul ieşi frate-său, căruia-i era roşul la mînă; şi-i puse numele Zára.

CAP 39/

deau oile lui la Timna, el şi Hira, prietenul său adulamitean.

13. Şi i s-a spus Tamarei: „Iată socrul tău urcă la Timna să-şi tundă oile."

14. Atunci dezbrăcîndu-şi ea hainele de văduvie, s-a înfăşurat cu un văl şi, gătindu-se, s-a aşezat lîngă poarta Enaim, care este în drumul spre Timna; căci a văzut că Şela crescuse şi nu-i fusese dat de bărbat.

15. Văzînd-o Iuda a crezut că este o muiere nărăvită, căci îşi acoperise faţa şi nu a cunoscut-o.

16. Şi abătîndu-se din cale la ea i-a spus: „Lasă-mă să intru la tine!" Căci nu a cunoscut-o că este nora sa. Iar ea i-a spus: „Ce-mi dai, dacă vei intra la mine?"

17. El i-a spus: „Îţi voi trimite un ied din turma mea." Atunci ea i-a spus: „Dă-mi un zălog pînă mi-l vei trimite."

18. El i-a spus: „Ce zălog să-ţi dau?" Ea i-a răspuns: „Inelul tău, cingătoarea ta şi toiagul ce-l ai în mînă." El i le-a dat şi a intrat la ea, iar ea a rămas grea.

19. Şi Iuda, sculîndu-se, a plecat. Şi şi-a scos vălul şi s-a îmbrăcat iar cu hainele de văduvă.

20. Iuda a trimis iedul prin prietenul adulamitean, ca acesta să ia înapoi zălogul, dar n-a mai găsit-o.

21. Şi a întrebat pe localnici: „Unde este muierea aceea nărăvită, care şedea în Enaim, la drum?" Iar aceia i-au răspuns: „N-a fost aici nici o muiere nărăvită."

22. Atunci s-a întors la Iuda şi i-a spus: „N-am găsit-o şi oamenii locului acela au spus că nu ştiu să fie acolo vreo muiere nărăvită."

23. Iuda a spus: „Să şi le ţie! Numai să nu ne facă de batjocură. Iată eu i-am trimis iedul, tu însă n-ai găsit-o."

24. După trei luni i s-a vestit lui Iuda, spunîndu-i-se: „Tamara, nora ta, a preacurvit şi iată a rămas grea din preacurvie". Iuda a spus: „Aduceţi-o, să fie arsă".

25. Dar cînd o aduceau, ea a trimis vorbă la socrul ei, spunînd: „Sînt grea de la bărbatul care mi-a lăsat lucrurile acestea"; şi a mai spus: „Vezi ale cui sînt inelul acesta, cingătoarea şi toiagul".

26. Iuda le-a recunoscut şi a spus: „Tamara este mai dreaptă decît mine, pentru că nu am dat-o lui Şela, fiului meu." Şi a primit-o în casă, dar n-a mai intrat la ea.

27. Şi cînd era să nască, s-a aflat că are în pîntece gemeni.

28. Iar cînd năştea, unul a scos înainte mîna şi moaşa, apucînd-i-o, i-a legat un fir roşu, spunînd: „Acesta a ieşit întîi."

29. Dar şi-a tras mîna înapoi şi îndată a ieşit fratele lui. Şi ea a spus: „De ce ai rupt tu piedica?" Şi l-a numit Fares.

30. După aceea a ieşit şi fratele său cu firul roşu la mînă şi l-a numit Zara.

CAP. 39/

Pag. 29, col. II

1. Și Iósif să aduse la Eghípet și-l cîștigă pre dînsul Pentéfri, hadîmul lui faraó, cel mai mare peste bucătari, om eghiptean, den mînile ismail(i)tênilor carii duseră pre dînsul acoló.

2. Și era Domnul cu Iósif; și era om ce nemeriia și fu în case, lîngă stăpînu-său, eghipteanul.

3. Și știia stăpînul lui că Domnul era cu dînsul și, oricîte face, Domnul îndereptează întru mînile lui.

4. Și află Iósif har înaintea stăpînului său și bine-i plăcea lui; și-l puse preste casa lui pre dînsul; și toate cîte erá ale lui le-au dat pre mîna lui Iósif.

5. Și fu după ce au pus pre dînsul pre casa lui și preste toate cîte era ale lui, și blagoslovi Domnul casa eghiptineanului pren Iósif: și să făcu blagosloveniia Domnului întru toată avuțiia lui den casă și în țarina lui.

6[5]. Și dêde toate cîte era ale lui în mîna lui Iósif. [6] Și nu știia pentru ale sale nemic afară den păinea ce mînca el. Și era Iósif bun la chip și frumos la față foarte.

7. Și fu după cuvintele acêstea și puse muiêrea stăpînului lui ochii ei pre Iósif și-i zise lui: „Culcă-te cu mine!“

8. Și el nu vrea; și zise muierii stăpînului său: „De vrême ce stăpînul mieu nu cunoaște pren mine nice una den cîte sînt în casa lui, ce toate cîte sînt ale lui le-au dat pre sama mea.

9. și nu iaste în casa aceasta nemică afară den mine, nice s-au rădicat de la mine nemică afară den tine, pentru că tu ești muiêrea lui, cum voiu face cuvîntul cel rău acesta și voiu greși înaintea lui Dumnezeu?“

10. Și cînd grăia lui Iósif, zi dentru zi, și nu să asculta ei să se culce cu ea să se împreune cu dînsa.

11. Și fu o zi oarecarea întru acestaș chip: întră Iósif în casă ca să-ș facă lucrurile lui și nimea nu era înlăuntru dentru cei den casă.

12. Și-l trase pre dînsul de haine zicînd: „Dormi cu mine“! Și el, lăsîndu-ș hainele în mînile ei, au fugit și au ieșit afară.

13. Și fu după ce văzú că au lăsat hainele lui în mînile ei și au fugit și au ieșit afară,

14. și chemă pre cei den casă, deca au văzut că au lăsat hainele lui în mînile ei, și le zise lor, zicînd: „Vedeți, au băgat noao copil jidov să-ș bată joc de noi. Au întrat înlăuntru la mine, zicînd: «Dormi cu mine»; și strigaiu cu glas mare.

15. Și, auzind el cum am înălțat glasul mieu și am strigat, lăsînd hainele lui la mine au fugit și au ieșit afară“.

16. Și lăsă hainele lîngă ea pănă au venit stăpînul la casa lui.

17. Și-i grăi lui după cuvintele acêstea, zicînd: „Au întrat la mine copilul jidovul, carele ai băgat cătră noi, să-ș rîză de mine și zise mie: «Dormi-voiu cu tine».

18. Și deaca au auzit cum am înălțat glasul mieu și am strigat, lăsîndu hainele lui la mine, au fugit și au ieșit afa/ră“.

1. Şi Iosif să pogorî la Eghiptu şi-l avu pre însul Pendefrei, hadîmbul lui faraon, cel mai mare preste bucătari, om eghiptean, den măinele ismail(i)tênilor pre carele îl pogorîră pre însul acoló.

2. Şi era Domnul cu Iosif; şi era om ce nemeriia şi fu în casă, lîngă stăpînul său, eghipteanul.

3. Şi ştiia stăpînul lui cum Domnul era cu însul şi, cîte ori face, Domnul îndrepteadză întru mînule lui.

4. Şi află Iósif har înnaintea stăpînului său şi bine-i plăcea [stăpînului][1] lui; şi-l puse preste casa lui pre însul: şi toate cîte era a lui le-au dat pre mîna lui Iosif.

5. Şi fu după ce l-au pus pre însul pre casa lui şi preste toate cîte era a lui, şi blagoslovi Domnul casa eghipteneanului pren Iósif; şi să fêce blagoslovenia Domnului întru toate unêltele lui, în casă şi în ţarina lui.

6 [5]. Şi porânci toate cîte era a lui, în măinele lui Iosif. [6]. Şi nu ştiia pentru ale sale, nimic afară den păînea ce mînca el. Şi era Iosif frumos la chip şi înfrămsăţat la faţă foarte.

7. Şi fu după cuvintele acêstea si puse muiêrea stăpînului lui ochii ei pre Iosif şi-i dzise lui: „Culcă-te cu mine!“[2].

8. Şi el nu vrea; şi dzise muierii stăpînului său: „În vrême ce stăpînul mieu nu cunoaşte pre(n)[3] mine nice una din cîte-sîntu în casa lui, ce toate cîte sîntu întru însă le-au dat pe mîna mea,

9. şi nu iaste întru casa aceasta nimic afară den mine, nice iaste altă nimic rădicat de la mine făr-de tine, pentru că tu eşti muiêrea lui, cum voi face cuvîntul cel rău acesta şi voi greşi înnaintea lui Dumnedzău?“.

10. Şi cîndu grăia lui Iosif, dzi dentru dzi, şi nu asculta ei să s(ă) culce cu ea, să s(ă) îmbie cu însă.

11. Şi fu o dzi într-acesta chip oarecarea: întră Iosif în casă ca să-ş facă lucrurile lui şi nime nu era înlontru dentru cei den casă.

12. Şi-l trase pre însul de haine[4] dzicîndu: „Dormi cu mine“! Şi el, lăsîndu-şi hainele întru măinele ei, au fugit şi ieşi afară.

13. Şi fu după ce vădzu că au lăsat hainele lui şi au fugit şi ieşi afară,

14[13]. şi chemă pre cei den casă, dacă au vădzut că au lăsat hainele lui în măinele ei, şi le dzise lor dzicîndu: [14] „Vedeţi, au adus noaă înlontrul copil jidov să-ş bată joc de noi. Întră înlontrul la mine, dzicîndu: «Dormi cu mine»; şi strigai cu glas mare.

15. Şi, audzîndu el cum am înălţat glasul mieu şi am strîgat, lăsîndu hainele lui la mine au fugit şi au ieşit afară“.

16. Şi lăsă hainele lîngă ea pân-au venit stăpînul la casa lui[5].

17[16]. Şi-i grăi lui după cuvintele acêstea, dzîcîndu: [17] „Întră la mine copilul jidovul, carele ai adus înlontru către noi, să-ş rîză de mine şi dzise mie: «Dormi-voi cu tine».

18. Şi dacă au[6] audzit cum am înnălţat glasul mieu şi am strigat, lăsîndu hainele lui la mine, au fugit şi au ieşit afa/ră“.

1. Iară pre Iósif îl aduseră în Eghipet şi-l cumpără Pentifrii, hadîmbul lui faraón voievod, bărbat eghiptean, den măinile izmail(i)tênilor carei îl aduseră acoló[1].

2. Şi era Dumnezeu cu Iósif; şi era om meşter[2] şi fu în casă la stăpînăsău, eghiptênînul.

3. Şi ştiia stăpînu-său bine că iaste cu dînsul Domnul şi, orice făcea, Domnul tot le tocmiia în măinile lui.

4. Şi află Iósif milă înaintea stăpînu-său; şi-i plăcea şi-l puse ispravnic preste casa lui; şi tot ce avea dêde în măinile lui Iósif.

5. Şi deaca dêde acel eghiptean tot ce avu pre mîna lui Iósif, blagoslovi Dumnezeu casa lui pentru Iósif şi fu blagosloveniia[3] Domnului pre toată avuţiia lui, şi în casă şi la cîmp.

6[5]. Şi tot ce avea era în mîna lui Iósif. [6] Şi nimic den casa lui nu ştiia fără numai păinea cît mînca. Şi era Iósif frumos la obraz şi ghizdav la faţă foarte.

7. Şi fu după acêstea îş puse stăpînă-sa ochii pre Iósif şi-i zise: „Culcă-te cu mine!“.

8. Iar el nu vrea[4], ce zise stăpînăsa: „Stăpînu-mieu nimic nu ştie den ce iaste în casa lui fără numai eu, şi tot ce are au dat în măinile mêle,

9. şi nu iaste nimic mai de cinste decît mine şi nimic nu iaste apărat de măinile mêle fără numai tu, muiêrea lui; dară eu în ce chip aş putea face acest lucru rău să greşesc înaintea lui Dumnezeu“?

10. Iară ea totdeauna şi în toate zilele zicea lui Iósif să se culce cu dînsa; el nu vrea.

11. Iar cînd fu într-o zi întră Iósif în casă să-ş lucrêze ce era lucrul lui şi nu era nimini den cei casnici în casă.

12. Iar ea îl apucă de dulămă şi-l trase, zicînd: „Culcă-te cu mine“! Iar el îş lăsă dulăma în măinile ei şi, fugind, ieşi afară.

13. Iar muiêrea, deaca văzu dulăma în măinile ei,

14. strigă la dînsa pre cei ce era casnici şi le zise: „Vedeţ că au adus slugă jidov să-ş bată joc de noi. Că au venit la mine şi mi-au zis: «Culcă-te cu mine», iar eu strigaiu.

15. Iar el deaca auzi că strig şi mă vaiet ş-au lăsat dulăma şi au fugit afară“.

16. Şi ţinu dulăma lui până veni stăpînul acasă-ş.

17[16]. Şi-i spuse după cuvîntul acesta, zicînd: [17] „Venit-au la mine sluga cêea jidov, care l-ai adus nlăuntru la noi, să-ş rîză de mine şi mi-au zis: «Să mă culc cu tine».

18. Iar deaca au văzut că strig, el, lăsîndu-ş dulăma, au fugit afa/ră[5]

Iosif în Egipt

1. Iosif a fost dus în Egipt şi Putifar egipteanul, eunucul şi mai marele peste oştile lui faraon, l-a cumpărat din mîinile ismaeliţilor care l-au adus acolo.

2. Domnul era cu Iosif, care s-a arătat a fi îndemînatec în casa egipteanului, stăpînul său.

3. Iar acesta a văzut că Domnul este cu Iosif şi că îi împlineşte toate cîte le face.

4. Şi a căpătat Iosif har înaintea stăpînului său, i-a plăcut acestuia şi l-a pus mai mare peste casa sa; şi toate cîte le avea, le-a dat în grija lui Iosif.

5. Iar după ce l-a pus mai mare peste casa sa şi peste toate ale sale, a binecuvîntat Domnul casa egipteanului din pricina lui Iosif; şi era binecuvîntarea Domnului peste întregul său avut, din casă şi din ţarină.

6. Şi a dat Putifar toate cîte le avea pe mîna lui Iosif, iar el nu mai avea grijă de nimic decît de pîinea care o mînca. Iar Iosif era frumos la trup şi chipeş foarte.

7. Şi după ce s-au întîmplat acestea, soţia lui Putifar şi-a pus ochii pe Iosif şi i-a spus: „Culcă-te cu mine!“

8. El n-a vrut şi i-a răspuns: „De cînd sînt aici, stăpînul meu nu mai poartă grijă de nimic în casa lui şi toate cîte le are mi le-a dat pe mîna mea,

9. şi nimeni nu este mai mare ca mine în casa aceasta şi nimic nu-mi este oprit în afară de tine, pentru că tu eşti soţia lui; cum să-l fac lui un asemenea rău şi cum să greşesc înaintea lui Dumnezeu?“

10. Ea i-a vorbit lui Iosif zi de zi, dar el n-o asculta să se culce cu ea, ca să se împreune cu ea.

11. Dar cînd într-o zi a intrat Iosif în casă după treburi tocmai cînd acolo nu era nimeni dintre casnici,

12. l-a tras femeia de haină şi i-a spus: „Culcă-te cu mine!“. El însă lăsîndu-şi haina în mîinile ei a fugit şi a ieşit afară.

13. Cînd a văzut ea că şi-a lăsat haina şi că a fugit afară,

14. i-a strigat pe toţi ai casei şi le-a spus: „Priviţi, ne-a adus slugă un evreu ca să ne batjocorească. Uite, acesta a intrat la mine spunînd să mă culc cu el; eu însă am început să strig.

15. Văzînd el că mi-am ridicat glasul şi am strigat, şi-a lăsat haina la mine şi a fugit afară.“

16. Şi ea a ţinut haina pînă a venit stăpînul acasă.

17. Atunci i-a vorbit şi lui cu aceleaşi cuvinte, spunîndu-i: „Robul evreu, pe care mi l-ai adus, a intrat la mine să mă batjocorească voind să se culce cu mine,

18. dar cînd a văzut că mi-am ridicat glasul şi am strigat, şi-a lăsat haina la mine şi a fugit afa/ră.“

Pag. 30, col. I

19. Şi fu deca auzi stăpînul lui cuvintele muierii lui cîte au grăit către dînsul, zicînd: „Aşa mi-au făcut copilul tău“, şi s-au mîniiat cu urgie.

20. Şi luînd stăpînul pe Iósif l-au pus la tărie în locul unde legaţii împăratului să ţin, acoló, în tărie.

21. Şi era Domnul cu Iósif şi-i vărsa asupră-i milă şi dêde lui har înaintea celui mai mare preste legaţi.

22. Şi-i dêde cel mai mare preste legaţi temniţa pre mîna lui Iósif şi pre toţi cei aduş, cîţi era în temniţă. Şi toate cîte fac acoló el era făcînd.

23. Nu era cel mai mare peste legături al temniţii ştiind pentr-însul nemică, căci toate era pren mîna lui Iósif, pentru că Domnul era cu dînsul, şi cîte făcea el Domnul îndirepta întru mînile lui.

CAP 40

1. Şi fu după cuvintele acestea, greşi cel mai mare peste păharnicii împăratului Eghipétului şi cel mai mare peste făcătorii de pîine, domnului lor, împăratului Eghipétului.

2. Şi s(ă) urgisi faraó pe amîndoi hadîmii lui, pre cel mai mare peste păharnici şi pre cel mai mare peste făcătorii de pîine.

3. Şi-i puse pre ei în temniţă, la legătură, la locul unde era Iósif adus acoló.

4. Şi-i dêde pre dînşii cel mai mare al temniţii la Iósif şi-i puse pre dînşii lîngă dînsul. Şi fură zile în pază,

5. şi văzură amîndoi vis într-o noapte. Şi vederea visului celui mai mare peste păharnici şi celui mai mare peste făcătorii de pîine, carii era ai împăratului Eghipétului, ce era în temniţă, era aceasta.

6. Intră la dînşii Iósif dimineaţa şi văzu pre ei şi era turburaţi.

7. Şi întreba pre hadîmii lui faraó carii era cu el în temniţă lîngă domnul lui, zicînd: „Ce e că fêţele voastre posomorîte sînt astăzi“?

8. Şi ei ziseră lui: „Vis am văzut şi nu iaste cine a-l tîlcui pre el“. Şi zise lor Iósif: „Au nu pren Dumnezău arătarea lor iaste? Povestiţe-m dară mie“.

9. Şi povesti cel mai mare peste păharnici visul lui către Iósif şi zise: „În somnul mieu era vie înaintea mea.

10. Şi în vie era trei viţe, şi ea, odrăslind era scoţînd vlăstare şi broboanele strugurilor coapte.

11. Şi paharul lui faraó în mîna mea; şi luoaiu strugurul şi-l storşu pre dînsul în paharul lui faraó şi dediu paharul în mîna lui faraó“.

12. Zise lui, Iósif: „Aceasta iaste tîlcuirea lui: cêle trei viţe trei zile sînt.

13. Încă trei zile şi-ş va aduce aminte faraó de boieriia ta şi te va pune pre mărirea păhărniciii tale şi vei da paharul lui faraó în mîna lui şi după boieriia ta cea mai denainte, după cum erai mescînd.

14. Ci-ţ adu aminte de mine pentru tine cînd va fi ţie bine şi vei face întru mine milă şi vei aduce aminte de mine lui faraó şi mă vei scoate den

19. Şi fu dacă audzi stăpînul lui cuvintele muierii lui cîte au grăit cătră însul, dzicîndu : „Aşea mi-au făcut copilul tău", şi s-au mănіat cu urgie.

20 Şi luîndu stăpînul lui Iosif l-au pus la tărie în locul unde legaţii împăratului să ţin, acoló, în tărie[7].

21. Şi era Domnul cu Iósif şi-i vărsa asupră-i milă şi-i dêde lui har înnaintea celui mai mare preste legaţi.

22. Şi-i dêde cel mai mare preste legaţi legătura[8] pre mîna lui Iosif şi pre toţi cei aduş, cîţi întru legătură. Şi toate cîte fac acoló el era făcîndu.

23. Nu era cel mai mare preste legători a legăturii ştiind pre însul nimic, pentru că toate era pre mîna lui Iosif, pentru că Domnul era cu însul, şi cîte el făcea Domnul îndrepta întru mînule lui.

19. Iar stăpînu-său deaca auzi cuvintele muierii sale zicîndu-i : „Aşa mi-au făcut sluga ta", se mănіe foarte.

20. Şi luîndu stăpînul pre Iósif îl bägă în puşcărie, unde ţinea vinovaţii împăratului, acoló, în tărie.

21. Iar Dumnezeu era cu Iósif şi vărsa asupra lui milă şi-i dêde har înaintea vătafului de puşcărie.

22. Şi dêde vătaful de puşcărie toţ cei închiş pre mîna lui Iósif, cît era în temniţă. Şi tot ce făcea ei acoló el făcea lor.

23. Iar vătahul cel de puşcărie nu ştiia nimic, că toată puşcăriia era în mîna lui Iósif, cu care era Domnul, şi tot ce făcea Domnul cu mănile lui făcea.

19. Cînd a auzit stăpînul cum se purtase Iosif cu soţia lui s-a mîniat foarte.

20. Şi luîndu-l pe Iosif, l-a aruncat în temniţă, în locul unde cei vinovaţi faţă de rege erau închişi.

21. Dar Domnul era cu Iosif şi şi-a revărsat asupră-i mila sa şi i-a dăruit har înaintea mai-marelui peste paznici.

22. Iar mai-marele peste paznici a dat temnita pe mîna lui Iosif şi pe toţi osîndiţii care erau în temniţă. Şi orice era de făcut acolo el făcea.

23. Şi mai-marele peste paznici nu mai avea grijă de nimic, din pricina lui, căci toate erau pe mîna lui Iosif, deoarece Domnul era cu acesta şi toate cîte le făcea, Domnul le împlinea prin Iosif.

CAP 40

1. Şi fu după cuvintele acêstea, greşi cel mai mare preste păharnici a împăratului Eghiptului şi cel mai mare preste pită domnului lor, împăratului Eghiptului.

2. Şi să scîrbi faraon pre amîndoi hadîmbii lui, pre cel mai mare preste păharnici şi pre cel mai mare preste pită.

3. Şi-i puse pre ei în pază, la legătură, la locul unde Iosif au fostu adus acoló.

4. Şi-i dêde pre înşi cel preste legături la Iosif şi-i puse pre înşi lîngă însul. Şi fură dzile întru pază,

5. şi vădzură amîndoi vis întru o noapte[1]. Şi vidêrea visului celui mai mare preste păharnici şi celui mai mare preste pită, carii era a împăratului Eghiptului, carii au fostu întru legătură, era aceasta.

6. Întră la înşi Iosif dimineaţa şi vădzu pre ei şi era turburaţi.

7. Şi întreba pre hadîmbii lui faraon, carii era cu el în temniţă lîngă domnul lui, dzicîndu : „Ce ⟨e⟩[2] că fêţele voostre posomorîte [sîntu][3] astădzi" ?

8. Şi ei dzisără lui : „Vis am vădzut şi cine-l va asămăna nu iaste pre el". Şi dzise Iosif : „⟨Însă au⟩[4] nu pren Dumnedzău arătarea lui iaste ? Povestiţi-mi dară mie".

9. Şi povesti cel mai mare preste păharnici visul lui lui Iosif şi dzise[5] : „Întru somnul mieu era vie înnaintea mea.

10. Şi întru vie era 3 jancuri, şi ea, odreslindu, scoase vlastare[6] şi copţi strugurii poamei.

11. Şi păharul lui faraon în mîna mea ; şi luai poama[7] şi o storşu pre însă în păharul lui faraó şi dediu păharul în măinile lui faraon".

12. Şi dzise Iosif[8] : „Aceasta-i asămănarea lui : cêle 3 jancuri 3 dzile sîntu.

13. Încă 3 dzile şi-ş va aduce aminte faraón de boieriia ta şi te va pune pre mărimea păharnicilor şi vei da păharul lui faraón pre[9] mîna lui şi după boieriia ta cea de mainte, după cum erai păhărnicindu.

14. Ce-ţi adu aminte pentru tine sîngur cîndu bine ţi să va face ţie şi vei face întru mine milă şi-i vei aduce a/minte de mine lui[10] faraon şi mă vei

1. Şi fu după cuvintele acêstea, greşi păharnicul cel mare şi cluceáriul cel mare ai împăratului de la Eghípet, hadîmbii.

2. Şi se mănіe pre dînşii faraon, pre acêste slugi ale sale hadîmbi, pre amîndoi : pre păharnicul cel mare şi pre cluceáriul cel mare.

3. Şi-i bägă în puşcărie, la paza puşcăriei, în legături, în locul unde era băgat şi Iósif.

4. Acoló îi bägă vătahul de puşcărie de era cu Iósif. Şi fură cîteva zile în puşcărie,

5. dêcii ei văzură amîndoi într-o noapte lor vise : şi păharnicul cel mare şi cluceáriul cel mare, carei fusêse la împăratul Eghípetului, iar atunci era în puşcărie.

6. Iar dimineaţa întră Iósif la dînşii şi-i văzu că era trişti.

7. Şi întrebă pre acei hadîmbi ai lui faraon carei era băgaţ de stăpînu-său, faraon, în temniţă, zicînd : „Ce poate fi de vă sînt astăzi fêţele triste" ?

8. Iar ei, răspunzînd, ziseră : „Văzut-am nişte vise şi nu iaste cine să ni le dăzlêge". Iósif le zise : „Au doară dăzlegarea viselor voastre nu iaste la Dumnezeu ? Spuneţ mie ce aţ văzut".

9. Şi spuse păharnicul cel mare, zicînd : [10] „Eu văzuiu în vis unde era o vie înaintea mea,

10. şi în vie 3 lăstari ; şi aceştia creszură odrasle şi făcură struguri de vin copţi.

11. Iar păharul lui faraon era în măinile mêle ; şi storş strugurii în păhar şi ded păharul în măinile lui faraon".

12. Iar Iósif răspunse : „Dăzlegarea visului tău aşa iaste : trei odrasle trei zile sînt[1].

13. Şi încă după trei zile îş va aduce faraon aminte de cinstea ta şi te va pune faraon iar păharnic mare şi vei da în măinile lui faraon păharul cu vin, după boieria ta cea dentâi.

14. Ce să-ţ aduci aminte şi de mine întru boieriia ta cîndu-ţ va fi bine şi să faci milă cu mine şi să aduci a/minte lui faraon de mine şi să mă scoţ

CAP 40

1. După acestea, s-a nimerit ca paharnicul şi pitarul regelui Egiptului să gresească faţă de domnul lor, regele Egiptului.

2. Faraon se mînie pe cei doi curteni ai săi, pe mai marele paharnic şi pe mai marele pitar.

3. Şi i-a pus sub pază în temniţă, la căpitanul străjii, unde era închis şi Iosif.

4. Căpitanul străjii i-a dat în grija lui Iosif, ca acesta să le slujească. După cîteva zile în temniţă,

5. într-o noapte, atît paharnicul cît şi pitarul regelui Egiptului, care erau închişi în temniţă, au avut cîte un vis. Fiecare vis îşi avea tîlcul său.

6. Cînd Iosif a intrat la ei dimineaţa, a văzut că erau tulburaţi.

7. Atunci Iosif a întrebat pe dregătorii faraonului care erau cu el la stăpînul său sub pază : „De ce sînteţi astăzi aşa de posomoriţi la faţă ?"

8. Acestia i-au răspuns : „Am avut cîte un vis, dar nu este nimeni ca să-l tîlcuiască". Iosif le-a spus atunci : „Oare tîlcuirea viselor nu este dată de Dumnezeu ? Povestiţi-mi ce-aţi visat".

9. Atunci marele paharnic îi povesti lui Iosif visul său : „În visul meu — a spus el — era în faţa mea o viţă de vie.

10. Vita avea trei mlădite care au început să înmugurească si să dea floare, iar strugurii se coceau în ciorchini.

11. Paharul faraonului se afla în mîna mea. Am luat strugurii, i-am stors în paharul lui faraon şi apoi l-am dat în mîna faraonului".

12. Atunci Iosif i-a spus : „Iată care este tîlcul visului : cele trei mlădite sînt trei zile.

13. Peste trei zile faraon îşi va aminti de rangul tău şi te va aşeza din nou în dregătoria ta. Şi-i vei înmîna faraonului paharul, aşa cum era slujba ta mai înainte, cînd erai paharnicul lui.

14. Ci adu-ţi aminte de mine cînd îţi va merge bine si ai bunătatea de a-i/aminti faraonului de mine şi scoa-

Pag. 30, col. II

аceastă închisoare.

15. Pentru că cu furtişag m-au furat[1] den pămîntul jîdovescu şi aicea n-am făcut nemică, ce mă pusără înlăuntru în groapa aceasta".

16. Şi văzu cel mai mare peste făcătorii de pîine cum dirept au tîlcuit şi zise lui Iósif : „Şi eu am văzut vis : şi mi să părea trei coşuri de pîine că rădicam pre capul mieu.

17. Şi în coşul cel mai deasupra, den toate feliurile de care împăratul faraó mînca lucru de făcătoriu de pîine ; şi pasările ceriului mînca pre dînsele den coşniţa ce era deasupra capului mieu".

18. Şi, răspunzînd, Iósif zise lui : „Acesta e tîlcuirea lui : cêle trei coşuri trei zile sînt.

19. Încă peste trei zile va lua faraó capul tău de la tine şi te va spînzura pre lemnu şi vor mînca pasările ceriului cărnurile tale de la tine".

20. Şi fu în a treia zi, zi de naştire era a lui faraó, şi făcu ospăţ la toate slugile lui şi-ş aduse aminte de boieriia păharnecului şi de boieriia făcătoriului de pîine în mijlocul slugilor sale.

21. Şi aşeză pre cel mai mare peste păharnici la boieriia lui şi dêde păharul în mîna lui faraó.

22. Iară pre cel mai mare peste făcătorii de pîine l-au spînzurat pre lemnu, dupre cum au tîlcuit lor Iósif.

23. Şi nu-ş aduse aminte cel mai mare peşte păharnici de Iósif, ce-l uită pre el.

CAP 41

1. Şi fu după 2 zile, faraó văzu vis : gîndiia că stă lîngă rîu.

2. Şi iată ca cînd den rîu să suia 7 vaci frumoase la chip şi alêse la trupuri şi păştea pre ţărmuri.

3. Şi alte 7 vaci să suia după acêstea den rîu, grozave la chip şi supţii la trupuri, şi să păştea lîngă vaci, lîngă marginea rîului.

4. Şi mîncară de tot cêle 7 vaci grozave şi supţii la trupuri pre cêle 7 vaci frumoase la chip şi cêle alêse la trupuri ; şi iată nearătate fură, căce întrară în pînticile lor.

5. Şi să sculă faraó şi visă al doilea rînd : şi iată 7 spice să suia dentr-o rădăcină, alêse şi bune.

6. Şi alte 7 spice supţii şi stricate de vînt răsăriia după dînsile.

7. Şi înghiţiră cêle 7 spice supţii pre cêle şapte spice alêse şi pline. Şi să sculă faraó şi era vis.

8. Şi fu dimineaţa şi să turbură sufletul lui. Şi. trimiţînd, au chemat pre toţi tîlcuitorii Eghipétului şi pre toţ înţelepţii lui şi povesti lor faraó visul lui, şi nu era cine să dovedească visul lui faraó.

9. Şi grăi cel mai mare peste paharnici cătră faraó zicînd : „Păcatul mieu îm aduc aminte astăzi.

10. Farao să scîrbi pre slugile lui şi ne-au pus pre noi în pază în casa celui mai mare peşte bucătari, pre mine şi pre cel mai mare peşte/pîine.

[1] furtişag m-au furat = m-au furat cu furtişag

scoate dentr-această tărie.

15. Pentru că cu furtişag m-au [11] furat de la pămîntul jidovescu şi aicea n-am făcut nimic, ci mă pusără înlontru întru groapa aceasta".

16. Şi vădzu cel mai mare preste pită cum dreptu au asămănat şi-i dzise lui Iosif: „Şi eu am vădzut vis: şi mi să părea [12] 3 coşniţe de păini le rădicam pre capul mieu.

17. Şi întru coşniţa de asupra de toate fêliurile den carele împăratul faraon mănîncă faptu de pitar; şi pasările mînca pre însă den coşniţa ce era de asupra capului mieu".

18. Şi, răspundzîndu, Iosif dzise lui: „Aceasta-i asămănarea lui: cêle 3 coşniţe 3 dzile sîntu.

19. Încă preste 3 dzile va lua faraon capul tău de la tine şi te va spîndzura pre lemnu şi vor mînca pasările ceriului peliţele tale".

20. Şi fu înn-a treia dzi, dzi de naştere era lui faraon, şi făcea ospăţ la toate slugile lui şi-ş aduse aminte de boieriia celui mai mare preste păharnici şi de boieriia celui mai mare preste pită în mijlocul slugilor sale.

21. Şi aşedză pre cel mai mare preste păhară la boieriia lui şi dêde păharul pre mîna lui faraón.

22. Iară pre cel mai mare preste pâine l-au spîndzurat pre lemnu, după cum au asămănat lor Iosif.

23. Şi nu-ş aduse aminte cel mai mare preste păharnici de Iosif, ci-l uită pre el.

CAP 41

1. Şi fu după doao dzile, faraón vis vădzu [1]: gîndea că stă lîngă rîu.

2. Şi iată ca cîndu pre rîu să suia 7 vaci frumoase la chip şi alêse la trupuri şi păştea pre ţărmuri.

3. Şi alte 7 vaci să suia după acêstea den rîu, grozave la chip şi supţii la trupuri, şi să păştea lîngă vaci, lîngă [2] marginea rîului.

4. Şi mîncară de tot cêle 7 vaci grozave şi supţii la trupuri pre cêle 7 vaci frumoase la chip şi cêle alêse la trupuri; şi iată nearătate fură, căce întrară în pîntecile lor.

5. Şi să sculă faraón şi visă al doilea rîndu: [6] şi iată 7 spice să suia dentr-o rădăcînă, alêse şi bune.

6 [7]. Şi alte 7 spice supţii şi stricate de vînt răsăriia după înşii.

7. Şi înghiţiră cêle 7 spice supţii pre cêle 7 spice alêse şi pline. Şi să sculă faraón şi era vis.

8. Şi fu dimineaţa şi să întristă sufletul lui. Şi, trimiţîndu, au chemat pre toţi tîlcuitorii Eghipetului şi pre toţi înţelepţii lui, şi povesti lor [3] faraon visul, şi nu era cine să dovedească visul lui faraón.

9. Şi grăi cel mai mare preste păharnici cătră faraón dzicîndu: „Păcatul mieu îm aduc aminte astădzi.

10. Faraon să scîrbi pre slugile lui şi ni-au pus pre noi în pază în casa celui mai mare preste bucătari, pre mine şi pre cel mai mare preste/pâine. dentr-această tărie.

15. Că cu furişul m-au furat den ţara jidovească, şi aici n-am făcut nici o răotate, ce m-au băgat într-această groapă".

16. Iar cluceáriul cel mare văzînd că dăzlegă visul păharneculuí zise lui Iósif: „Şi eu văzuiu vis: şi se făcea unde ţineam în capul mieu trei coşuri cu păine.

17. Iar în coşniţa cea mai desupra era de toate fêliure de fripturi de care mănîncă împăratul faraon; iar pasările ceriului mînca den coşniţa carea era în capul mieu".

18. Iar Iósif, răspunzind, zise lui: „Dăzlegarea visului tău iaste aşa: trei coşniţe, trei zile sînt.

19. Şi după trei zile va lua faraon capul tău de la tine şi te va spînzura pre lemn; şi vor mînca carnea ta pasările ceriului".

20. Iar după trei zile fu zioa naşterii lui faraón şi făcu ospăţ tuturor slugilor sale. Şi-ş aduse aminte de boieriia păharnicului celui mare şi de boieriia cluceáriului celui mare între toate slugile sale.

21. Şi puse pre păharnicul cel mare la boieriia sa.

22. Iar pre cluceáriul cel mare îl spînzură pre lemn, cum spusêse Iósif.

23. Dêcii păharnicul cel mare nu-ş mai aduse aminte de Iósif, ce-l uită.

CAP 41

1. Şi fu după cuvintele acêstea al doilea an de zile, văzu faraon vis: se făcea unde sta pre ţărmurile unui rîu [1].

2. Şi iată ca cum ară fi fost ieşind den rîu 7 vaci frumoase la vedêre şi alêse la trup.

3. Iară după acêstea ieşiră den rîu alte 7 vaci grozave la vedêre şi mîrşave la trup şi se păştea cu cêlea vaci pre ţărmurile rîului.

4. Şi mîncară cêle 7 vaci mîrşave la trup pre cêle 7 vaci frumoase şi alêse la trup; şi iată fură nevăzute, că întrară în pîntecele lor.

5. Şi, sculîndu-se faraon, iar se culcă şi văzu alt vis, al doilea rînd: şi iată 7 spice ieşiia dentr-o rădăcină, bune şi alêse [2].

6. Iar alte 7 ieşiia după dînsele supţiri şi pălite de vînt.

7. Şi mîncară cêle 7 spice supţiri şi pălite pre cêle 7 spice alêse şi pline. Şi se sculă faraon den somn.

8. Iar dimineaţa i se întristă sufletul. Şi, trimiţînd, chiemă pre toţ filosofii Eghipetului şi pre toţ înţelepţii şi le spuse faraon visul, şi nu se află nimini să dăzlêge visul lui.

9. Atunci zise păharnicul cel mare cătră faraon: „Astăzi îm aduş aminte de păcatul mieu.

10. Cînd te mâniiaseş pre slugile tale şi ne-ai băgat în puşcărie în casa voievodului oştilor, pre mine şi pre cluceáriul cel mare, /

te-mă din această închisoare.

15. Căci m-au răpit cu vicleşug din ţara evreilor, iar aici n-am făcut nimic ca să mă pună în temniţa aceasta".

16. Cînd marele pitar a văzut cît de bine a tîlcuit, i-a spus lui Iosif: „Şi eu am avut un vis: şi se părea că purtam pe cap trei coşuri cu colaci.

17. În coşul de deasupra erau tot felul de aluaturi coapte de pitar pentru masa faraonului şi păsările ceriului ciuguleau din coşul aşezat pe capul meu.

18. Drept răspuns, Iosif i-a grăit astfel: „Tîlcul este acesta: cele trei coşuri sînt trei zile.

19. Peste trei zile, faraon îţi va lua capul şi te va spînzura de un copac, iar păsările cerului se vor înfrupta din carnea ta."

20. A treia zi, fiind ziua de naştere a lui faraon, a dat un ospăţ pentru toţi curtenii săi. Aflîndu-se în mijlocul dregătorilor, şi-a adus aminte de marele paharnic şi de marele pitar.

21. Şi l-a aşezat pe marele paharnic din nou în dregătoria sa şi acesta îi dădea faraonului paharul în mînă.

22. Iar pe marele pitar l-a spînzurat, aşa cum tîlcuise Iosif.

23. Dar marele paharnic nu şi-a mai amintit de Iosif, ci l-a uitat.

CAP. 41

Iosif tîlcuieşte visele lui faraon

1. După doi ani de zile, faraon a avut un vis: i se părea că stă lîngă rîu.

2. Cînd iată, se făcea că din rîu au ieşit şapte vaci frumoase la înfăţişare şi grase la trup, care păşteau prin stufiş.

3. Dar după acestea, au ieşit din rîu alte şapte vaci, urîte la înfăţişare şi slabe la trup, şi s-au aşezat lîngă celelalte, pe marginea rîului.

4. Iar cele şapte vaci urîte la înfăţişare şi slabe la trup le-au înghiţit pe cele şapte vaci frumoase la înfăţişare şi grase la trup. Atunci faraon s-a trezit.

5. Apoi a adormit din nou şi a visat a doua oară: iată că dintr-o tulpină creşteau şapte spice, pline şi frumoase.

6. Dar după ele au răsărit alte şapte spice subţiri şi pălite de vîntul de la răsărit.

7. Şi cele şapte spice subţiri au înghiţit pe cele şapte spice pline şi frumoase. Apoi faraon s-a deşteptat şi a înţeles că visase.

8. Dimineaţa, cu sufletul tulburat, a dat poruncă să fie chemaţi toţi vracii din Egipt şi toţi înţelepţii şi le-a povestit visul său. Dar nici unul nu a fost în stare să-i tîlcuiască lui faraon visul său.

9. Atunci marele paharnic cuvîntă astfel către faraon: „Astăzi îmi aduc aminte de greşeala mea.

10. Faraon s-a mîniat pe dregătorii săi şi i-a pus sub pază în casa căpitanului străjii, atît pe mine cît şi pe marele pitar./

Pag. 31, col. I

11. Şi am văzut amîndoi vis într-o noapte, eu şi el, fieşcarele după visul lui am văzut.

12. Şi era acoló cu noi tinerel copil jîdov al celui mai mare peste bucătari; şi-i povestiiam lui şi ne-au tîlcuit noao.

13. Şi fu după cum ne-au arătat noao, aşa se-au şi întîmplat: pre mine să mă aşezu la boieriia mea, şi acela să se spînzure".

14. Şi, trimiţînd faraó, au chemat pre Iósif şi-l scoaseră pre dînsul den temniţă, şi-l raseră pre dînsul, şi-i premeniră îmbrăcămentea lui şi veni cătră faraó.

15. Şi zise faraó cătră Iósif: „Vis am văzut şi cine să-l asêmene nu iaste; şi eu auziiu pentru tine zicînd, auzînd tu visurile a le asemăna pre dînsele".

16. Şi, răspunzînd Iósif cătră faraó, zise: „Fără de Dumnezău nu se va răspunde mîntuirea lui faraó".

17. Şi grăi faraó lui Iósif, zicînd: „În somnul mieu gîndiiam că stau pre ţărmurile rîului;

18. şi ca cînd den rîu să suia 7 vaci frumoase la chip şi alêse la trupuri şi păştea pre ţărmuri.

19. Şi iată şi alte 7 vaci să suia dendărătul lor den rîu, rêle şi grozave la chip foarte şi supţii la trupuri, carele n-am văzut ca acêstea preste tot pămîntul Eghipetului mai grozave.

20. Şi mîncară de tot cêle 7 vaci grozave şi supţii pre cêle 7 vaci bune dentîiu şi alêse.

21. Şi întrară în pîntecele lor şi nu se iviră pentru că întrară în pîntecile lor, şi chipurile lor grozave ca şi dentîiu; şi, deşteptîndu-mă, adormiiu.

22. Şi văzuiu iarăş întru somnul mieu: şi iată, ca cînd ar fi 7 spice să suia dentr-o rădăcină pline şi bune.

23. Iară alte 7 spice supţiri şi stricate de vînt creştea ţiindu-se de dînsele.

24. Şi înghiţiră cêle 7 spice stricate de vînt şi supţiri pre cêle 7 spice bune şi pline. Spus-am dară tîlcuitorilor, şi nu era cine să-m tîlcuiască mie".

25. Şi zise Iósif lui farao: „Visul lui farao unul iaste: cîte Dumnezău va face au arătat lui farao.

26. Cêle 7 vaci bune 7 ani sînt, şi cêle 7 spice bune 7 ani sînt, visul lui farao unul iaste.

27. Şi cêle 7 vaci supţiri, suindu-se dendărătul lor, 7 ani sînt, şi cêle 7 spice supţiri şi stricate de vînt 7 ani sînt; şi vor fi 7 ani foamete.

28. Iară cuvîntul ce am zis lui faraó, cîte Dumnezău va face au arătat lui farao.

29. Iată, 7 ani vine ieftenătate multă în tot pămîntul Eghipetului.

30. Şi vor veni 7 ani de foamete după aceasta şi vor uita de săturarea ce va să fie în tot Eghipetul; şi va topi foametea pămîntul.

31. Şi nu se va cunoaşte ieftinătatea pre pămînt de foametea ce va fi după aceasta, că tare va fi foarte.

32. Iară pentru căce au îndoit visul lui faraó de doao ori, căce adevărat iaste cuvîntul cel de la / Dum-

11. Şi am vădzut vis amîndoi întru o noapte, eu şi el, fiecarele după visul lui am vădzut.

12. Şi era acoló cu noi tinerel copil jidov a celui mai mare preste bucătari; şi-i povestim lui şi ne alătură noao.

13 [12]. Şi fu după cum ne-au alăturat, aşa s-au tîmplat: [13] pre mine să mă aşedzu la boierie-m, şi pre cela să s(ă) spîndzure".

14. Şi, trimiţîndu faraon, au chemat pre Iosif şi-l scoaseră pre însul den tărie, şi-l raseră pre însul, şi-i premeniră înbrăcămintea lui şi veni cătră faraon[4].

15. Şi dzise faraon cătră Iosif: „Vis am vădzut şi cine să-l asêmene nu iaste pre însul; şi eu audziiu pentru tine dzicîndu, audzindu tu visuri a le asămăna pre înse".

16. Şi, răspundzîndu Iosif cătră faraon, dzise: „Fără de Dumnedzău nu să va răspunde mîntuirea lui faraón".

17. Şi grăi faraon lui Iosif, dzicîndu: „Întru somnul mieu gîndiiam că stau pre ţărmurile rîului;

18. şi ca cîndu den rîu să suia 7 vaci frumoase la chip şi alêse la trupuri şi păştea pre ţărmure.

19. Şi iată alte 7 vaci să suia dendărătul lor den rîu, rêle şi grozave la chip foarte şi supţii la trupuri, ca carele n-am vădzut ca acêstea în tot pămîntul Eghipetului mai grozave.

20. Şi mîncară de tot cêle 7 vaci grozave şi supţii pre cêle (7)[5] vaci bune dentăiu şi alêse.

21 [20]. Şi întrară în pîntecile lor şi nu să iviră pentru că [21] întrară în pîntecile lor, şi chipurile lor grozave ca şi dentăiu; [22] şi, deşteptîndu-mă, adormiiu.

22. Şi vădzuiu iarăş întru somnul mieu: şi iată, ca cîndu are fi 7 spice să suia dentru o rădăcină, plini şi buni.

23. Iară alte 7 spice supţiri şi stricate de vîntu creştea ţiindu-să de însele.

24. Şi înghiţiră cêle 7 spice supţiri şi stricate de vîntu pre cêle 7 spice bune şi pline. Spus-am dară tîlcuitorilor, şi nu era cine să mi-l tîlcuiască".

25. Şi dzise Iosif lui faraón: „Visul lui faraón unul iaste: cîte Dumnedzău va face au arătat lui faraón.

26. Cêle 7 vaci bune şapte ani sîntu, şi [27] cêle 7 spice bune şeapte ani sîntu, visul lui faraón unul iaste.

27. Şi cêle 7 vaci supţiri, suindu-să dennapoia lor, 7 ani sîntu, şi cêle 7 spice supţiri şi stricate de vîntu 7 ani sîntu; şi vor fi 7 ai de foamete.

28. Iară cuvîntul ce am dzis (lui)[5] faraón, cîte Dumnedzău va face au arătat lui faraón.

29. Şi iată, 7 ani vin, ieftinătate multă în tot pămîntul Eghiptului.

30. Şi vor veni 7 (ani)[5] de foamete după aceasta şi vor uita de săturarea ce au fostu în tot Misiriul[6]; şi va topi foametea pămîntul.

31. Şi nu să va cunoaşte ieftinătatea pre pămîntu de foametea ce va fi după aceasta, că tare va fi foarte.

32. Iară pentru căci au îndoit visul lui faraón de doao ori, căci adevărat iaste cuvîntul cel de la/Dumnedzău.

11. amîndoi am văzut visuri într-o noapte, eu şi el, amîndoi, fieştecare visul său.

12. Şi era acoló cu noi un voinic tînăr jidov, slugă a lui Pentifrii, şi (i)[3]-am spus, şi el au dăzlegat visurile noastre.

13. Şi cum au spus noaoă aşa se-au şi întîmplat: eu am venit la boieriia mea, iar pre acela l-au spînzurat pre lemn".

14. Iar faraon trimise şi, chiemînd pre Iósif, îl scoaseră den tărie[4], şi schimbară hainele lui, şi-l raseră şi veni la faraon.

15. Şi zise faraon lui Iósif: „Văzut-am vis şi nu se află cine să-l dăzlêge, ce auziiu de tine, că-m spuseră că eşti dăzlegător de vise".

16. Iar Iósif, răspunzînd, zise lui faraon: „Fără de Dumnezeu nu se vor putea spune lui faraon lucrurile cêle de mîntuire".

17. Iar faraon grăi cătră Iósif, zicînd: „În visul mieu se făcea unde stam pre ţărmurile unui rîu;

18. şi den rîu ieşiia 7 vaci frumoase şi cu trupuri alêse şi păştea pre ţărmuri.

19. Şi după acêstea iată ieşiră alte 7 vaci iar den rîu, grozave şi mîrşave la trup care n-am văzut niciodată în pămîntul[5] Eghipetului.

20. Şi mîncară cêle 7 vaci grozave şi mîrşave la trup pre cêle 7 dentăi frumoase şi alêse.

21. Şi întrară în pîntecele lor şi nu se văzură, şi chipul lor era tot grozav ca şi dentăi; şi, sculîndu-mă, iar mă culcaiu.

22. Şi văzuiu şi al doilea vis: şi se făcea unde ieşiia 7 spice dentr-o rădăcină, bune şi pline.

23. Iar după dînsele ieşiia alte 7 spice supţiri şi pălite de vînt.

24. Şi înghiţiră cêle 7 spice supţiri şi pălite de vînt pre cêle 7 spice bune şi pline. Şi am spus visele tîlcuitorilor, şi nu le-au putut dăzlega.

25. Iar Iósif, răspunzînd, zise lui faraon: „Visurile lui faraon un lucru semnează şi arătă lui faraon ce va să facă Dumnezeu[6].

26. Şapte vaci frumoase 7 ani sînt, şi 7 spice bune 7 ani sînt, iar lui faraon tot iaste un vis.

27. Iar 7 vaci mîrşave care au ieşit după acêstea 7 ani sînt, şi 7 spice supţiri şi pălite de vînt 7 ani sînt; şi va fi 7 ani foamete.

28. Iată că spuş lui faraon cu cuvîntul cêlea ce au arătat lui Dumnezeu că va să-i facă.

29. Şi iată că în şapte ani va să vie spor în toată ţara Eghipetului.

30. Dêcii după aceşti ani va să fie alţ 7 ani tot foamete şi va să se uite acel spor mult ce au fost în toată ţara; şi va să piêie pămîntul de foame.

31. Şi nu va să se ţie minte sporul pămîntului pentru foametea ce va să fie după aceasta, că va să fie foamete foarte mare.

32. Iar visul care l-ai văzut a doa oara, acela semnează cu adevărat că cuvîntul acesta iaste de la / Dumne-

11. Într-o noapte am avut amîndoi, şi eu şi el, cîte un vis, dar, pentru fiecare din noi, visul a avut alt tîlc.

12. Şi era acolo cu noi un tînăr evreu, rob al căpitanului străjii. Şi i-am povestit visele noastre, iar el ni le-a tîlcuit, fiecăruia cu tîlcul cuvenit.

13. Şi după cum ne-a tîlcuit el, aşa s-a şi întîmplat: eu am fost orînduit în dregătoria mea, iar celălalt a fost spînzurat".

14. Atunci faraon a trimis să fie chemat Iosif, care a fost scos degrabă din temniţă. Apoi l-au tuns, i-au primenit îmbrăcămintea şi aşa a venit înaintea lui faraon.

15. Faraon grăi astfel către Iosif: „Am avut un vis şi nimeni nu poate să-l tîlcuiască. Am auzit spunîndu-se despre tine că dacă auzi un vis, poţi să-l tîlcuieşti".

16. Drept răspuns, Iosif îi spuse lui faraon: „Nu eu, ci Dumnezeu va da un răspuns pentru mulţumirea lui faraon".

17. Atunci faraon i-a vorbit astfel lui Iosif: „În visul meu se făcea că stăteam pe malul rîului;

18. şi se părea că ies din rîu şapte vaci frumoase la înfăţişare şi grase la trup, care păşteau în stufiş.

19. Dar iată că din nou au ieşit în urma lor alte şapte vaci, jigărite; urîte la înfăţişare şi slabe la trup. Aşa vaci urîte n-am mai văzut în toată ţara Egiptului.

20. Iar cele şapte vaci urîte şi slabe le-au înghiţit pe cele şapte vaci frumoase şi grase.

21. Şi (cele frumoase) au intrat în pîntecele celorlalte, dar nu se vedea că au pierit în pîntecele (celor slabe), pentru că acestea au rămas la fel de urîte la înfăţişare ca şi mai înainte. Atunci m-am deşteptat.

22. Apoi am adormit din nou şi am văzut în vis cum dintr-o tulpină se înălţau şapte spice pline şi frumoase.

23. Dar iată că după ele au răsărit alte şapte spice subţiri şi pălite de vîntul de la răsărit.

24. Şi cele şapte spice pălite de vînt şi subţiri le-au înghiţit pe cele şapte spice bune şi pline. Am povestit (visele mele) vracilor, dar nici unul nu a putut să mi le tîlcuiască".

25. Atunci Iosif a zis către faraon: „Faraon a visat un singur vis: Dumnezeu i-a arătat ce voieşte să facă.

26. Cele şapte vaci frumoase înseamnă şapte ani şi cele şapte spice frumoase înseamnă tot şapte ani. Visul lui faraon este unul şi acelaşi.

27. Cele 7 vaci slabe, care au ieşit după ele, înseamnă şapte ani, şi cele şapte spice subţiri şi pălite de vîntul de la răsărit înseamnă tot şapte ani; şi vor fi şapte ani de foamete.

28. Eu tocmai acest lucru i l-am spus lui faraon: ceea ce va face Dumnezeu, i-a arătat lui.

29. Iată, vin şapte ani de mare belşug în toată ţara Egiptului.

30. Iar după aceea vor veni şapte ani de foamete şi va fi uitată îndestularea în toată ţara Egiptului, iar foametea va secătui pămîntul.

31. Belşugul din ţară nu se va mai simţi din pricina foametei care va veni după aceea şi care va fi cumplită.

32. Că faraon a avut un vis de două ori, înseamnă că într-adevăr aceasta este voia lui / Dumnezeu şi că Dum-

Pag. 31, col. II

незău, şi va sirgui Dumnezău a-l face pre dînsul.

33. Acum dară socotêşte om înţelept şi socotitoriu şi-l vei pune pre el pre pămîntul Eghipetului.

34. Şi facă faraó şi tocmească mai mari pre pămînt peste locuri şi să trimiţă toate pîinele pămîntului Eghipetului acelor 7 ani ai ieftinătăţii.

35. Şi să adune toate bucatele acestor 7 ani ce vin, acestor buni, şi să să strîngă grîul supt mîna lui farao şi bucate în cetăţi să să păzască.

36. Şi vor fi bucatele cêle păzite în pămînt la cei 7 ani ai foametei carii vor fi în pămîntul Eghipétului şi nu se va strica pămîntul de foamete.

37. Şi plăcu cuvîntul înaintea lui faraó şi înaintea tuturor slugilor lui.

38. Şi zise farao tuturor slugilor lui : „Au doară vom afla om ca acesta carele are duhul lui Dumnezău întru dînsul“ ?

39. Şi zise faraó lui Iósif : „De vrême ce Dumnezău ţi-au arătat ţie toate acêstea, nu iaste om mai înţelept şi mai priceput decît tine.

40. Şi tu vei fi în casa mea şi pre rostul tău va asculta tot norodul mieu, fără numai scaunul voiu avea eu mai mult decît tine“.

41. Şi zise faraó lui Iósif : „Iată te puiu astăzi preste tot pământul Eghipétului“.

42. Şi, luînd farao inelul den mîna lui, îl puse pre mîna lui Iósif ; şi-l îmbrăcă pre el podoabă de vişin şi puse lanţul de aur prejur grumazul lui.

43. Şi sui pre dînsul într-al doile car de ale lui şi strigă înaintea lui pristav şi-l puse pre dînsul peste tot pământul Eghipétului.

44. Şi zise farao lui Iósif : „Eu, faraó, afară den tine nu va rădica nimeni mîna lui peste tot pământul Eghipétului“.

45. Şi numi faraó numele lui Iósif Psondóm Faneh şi-i dêde lui pre Asinéth, fata lui Pentéfri, preotului Iléu Poleós, lui să-i fie fămêie.

46. Şi Iósif era de 30 de ani cînd stătu înaintea lui faraó, împăratului Eghipétului ; şi ieşi Iósif de la faţa lui faraó şi umblă tot pământul Eghipétului.

47. Şi făcu pământul întru cei 7 ani de ieftinătate snopi.

48. Şi adună toate bucatele acelor 7 ani întru carii era ieftinătatea în pământul Eghipétului. Şi puse bucatele în cetăţi, bucatele cîmpilor cetăţii, ce era pen împrejurul ei, au pus întru dînsa.

49. Şi adună Iósif grîu ca năsipul mării mult foarte pînă nu putea să numere, că nu era număr.

50. Şi lui Iósif să făcură doi feciori mai nainte de a veni cei 7 ani de foamete, carii au născut lui Asinéth, fata lui Pentéfri, preotul Iléu Poleós.

51. Şi numi Iósif numele celui dentîi născut Manási, zicînd căce „a uita m-au făcut Dumnezău toate durerile mêle şi toate ale tătîni-mieu“.

52. Şi numele aceluia al doilea au nu/mit Efraím,

şi va sîrgui Dumnedzău a-l face pre însul.

33. Acum dară socotêşte om înţeleptu şi socotitor şi-l vei pune pre el pre pămîntul Eghiptului.

34. Şi facă faraón şi tocmască mai mari preste locuri pre pămîntu şi să trimiţă toate păinele pămîntului[7] Eghiptului acelor şapte ani a ieftinătăţii.

35. Şi să adune toate bucatele de 7 ani acestor ce vin, acestor buni, şi să s(ă) strîngă grîul suptu mîna [lui][8] faraón şi bucate în cetăţi să s(ă) păzască.

36. Şi vor fi bucatele cêle păzite în pămîntu la cei 7 ani a foametei carii vor fi în pămîntul Eghiptului şi nu să va strîca pămîntul de foamete".

37. Şi plăcu cuvîntul înnaintea lui faraón şi înnaintea tuturor slugelor lui.

38. Şi dzise faraón tuturor slugilor lui: „Au doară vom afla om ca acesta carele are duhul lui Dumnedzău întru însul"?

39 [40]. Şi dzise faraón lui Iosif: „In vrême ce Dumnedzău ţ-au arătat ţie toate acêstea, nu iaste om mai înţeleptu şi mai socotitori decît tine.

40. Şi tu vei fi în casa mea şi pre rostul tău va asculta tot nărodul mieu, fără scaunul voi avea eu mai multu decît tine".

41. Şi dzise faraón lui Iosif: „Iată te puiu astădzi preste tot pămîntul Eghiptului"[9].

42. Şi, luîndu faraón inelul den mîna lui, îl puse pre mîna lui Iosif; şi-l îmbrăcă pre el haină vişină şi puse lanţuh de aur pregiur grumadzul lui.

43. Şi-l sui pre însul înn-al doilea car de a lui şi strîgă înnaintea lui strîgătoriu şi-l puse pre el[10] preste tot pămîntul Eghiptului.

44. Şi dzise faraón lui Iosif: „Eu, faraón, afară den tine nu va rădica nime mîna lui preste tot pămîntul Eghiptului".

45. Şi numi faraón numele lui Iosif Psontom Fanih şi-i dêde lui pre Asanéth[11] fata lui Pendefrí, pópe(i) a Iliu Pólii, lui să-i fie fămêie.

46. Şi Iósif era de 30 ani cîndu stătu înnaintea lui faraón, împăratul Eghíptului; [47] şi ieşi Iosif den faţa lui faraón şi îmblă tot pămîntul Eghip(e)tului.

47. Şi făcu pămîntul întru cei 7 ani de ieftinătate snopi.

48 [47]. Şi adună toată bunătatea acelor 7 ani întru carii era ieftinătatea în pămîntul Eghiptului. [48]. Şi puse bucatele în cetăţi, bucate cîmpilor cetăţii, ce era prenpregiurul ei, au pus întru însă.

49. Şi adună Iosif grîu ca năsîpul mării multu foarte pănă nu putea să numere, că nu era număr.

50. Şi lui Iosif să făcură 2 ficiori mainte de a veni cei 7 ani de foamete, carii au născut lui Asinéth, fata lui Pendefrí, pópei a Iliu Pólii.

51. Şi numi Iosif numele celui dentăi născut Manasí, dzicîndu căce „a uita mi-au făcut Dumnedzău toate durerile mêle şi toate ale tătîne-mieu".

52. Şi numele acelui al doilea au nu/mit Efraim, dzicîndu căce „m-au zeu şi va să grăbească Dumnezeu să facă acest cuvînt curînd.

33. Ce acum, împărate, caută un om înţelept şi chibzuit şi-l pune ispravnic preste toată ţara Eghípetului.

34. Şi să puie faraon mai mari preste tot pămîntul să strîngă toată roada grîului dentr-acei 7 ani ce vor să fie în mâinile lui faraon.

35. Şi să se păzească hrana pren cetăţi.

36. ca să se afle păine gata pre pămînt în cei 7 ani de foamete care vor să fie în ţara Eghípetului să nu piêie ţara de foame".

37. Şi se mirá faraon de cuvintele lui şi toate slugile lui.

38. Şi zise faraon cătră slugile sale: „Nu vom afla om ca acesta care are într-însul duhul lui Dumnezeu".

39. Şi zise faraon cătră Iósif: „Deaca vreme ce au arătat ţie Dumnezeu toate şi nu iaste alt om mai înţelept de tine şi mai chibzuit,

40. să fii tu în casa mea şi rostul tău să-l asculte toate gloatele mele, fără numai scaunul să aib eu mai mult decît tine".

41. Şi zise faraon lui Iósif: „Iată că te puiu astăzi preste tot pământul Eghípetului"[7].

42. Şi-ş scoase faraon inelul den dêget şi-l puse în mîna lui Iósif; şi-l îmbrăcă în haină roşie şi puse ghierdan[8] de aur pre cerbicea lui.

43. Şi-l puse de şăzu în a doaua carătă de ale lui şi striga biglariul înaintea lui şi-l puse pre tot pământul Eghípetului.

44. Şi zise faraon lui Iósif: „Eu, faraon, fără de tine nu va rădica mîna sa nimini în tot pământul Eghípetului".

45. Şi puse faraon lui Iósif numele Psonthiom Fanih şi-i dêde pre Aséntha, fata lui Pentefrii, popa cetăţii soarelui, să-i fie muiêre.

46. Şi era Iósif de 30 de ani cînd veni înaintea fêţei lui faraon, împăratul Eghípetului; şi ocoli tot Eghípetul.

47. Şi făcu pământul într-acei 7 ani seceriş dendăstul.

48. Şi strînse hrană într-acei 7 ani de ieftinătate în ţara Eghípetului. Şi puse hrana acelor cîmpuri în cetăţi, şi den cetăţile denprejur puse.

49. Şi strînse Iósif grîu mult foarte; ca năsipul mării era până nu putea să-l mai numere, că era fără de număr[9].

50. Şi avea Iósif 2 feciori mai naînte de cei 7 ani de foamete, carei născuse lui Asénth, fata lui Pentifrii, popa cetăţii soarelui.

51. Şi celui dentăi îi puse numele Iósif, Manásia, zîcînd că „m-au făcut Dumnezeu să uit toate durerile mêle şi ale tătîne-mieu".

52. Iar celui al doilea îi puse nu-/mele Efraim, zicînd că „m-au crescut nezeu se va grăbi să o îndeplinească.

33. Caută aşadar un om înţelept şi chibzuit şi pune-l peste ţara Eghiptului.

34. Aşa să facă faraon: să orînduiască ispravnici peste ţară ca să strîngă a cincea parte din toate roadele pământului Egiptului, în cei şapte ani de belşug.

35. Să adune toate bucatele în cei şapte ani buni care vor veni şi să dea grîul pe mîna lui faraon, iar bucatele să fie puse sub pază în cetăţi.

36. Aceste bucate vor fi păstrate în ţară pentru cei şapte ani de foamete care se vor abate asupra Egiptului. Astfel ţara nu va pieri de foame".

37. Cuvîntul acesta a plăcut lui faraon şi tuturor dregătorilor săi.

38. Atunci faraon a spus tuturor dregătorilor săi: „Vom găsi oare un om ca acesta, care să aibă în el duhul lui Dumnezeu?"

39. Apoi a rostit către Iosif: „De vreme ce Dumnezeu ţi-a dezvăluit ţie toate acestea, nu poate fi alt om mai înţelept şi mai priceput decît tine.

40. De acum tu vei fi mai mare peste casa mea şi tot poporul meu va asculta de cuvîntul tău; numai prin tronul meu voi fi mai presus decît tine".

41. Faraon a mai spus către Iosif: „Iată, astăzi, te pun mai mare peste toată ţara Egiptului".

42. Scoţîndu-şi inelul cu pecete de pe mîna sa, faraon îl puse pe mîna lui Iosif. Apoi l-a îmbrăcat în veşminte din ţesătură de in aleasă şi i-a pus un colan de aur împrejurul gîtului.

43. Şi a fost purtat în cel de al doilea car împărătesc, iar înaintea lui se striga: „Abrek!" adică îngenunchiaţi! Astfel Iosif a fost pus mai mare peste toată ţara Egiptului.

44. Faraon a mai spus lui Iosif: „Eu sînt faraon, dar fără îngăduinţa ta în toată ţara Egiptului nimeni să nu-şi mişte nici mîna, nici piciorul".

45. Faraon i-a pus lui Iosif numele de Ţafnat-Paneah şi i-a dat de soţie pe Asineta, fiica lui Poti-Fera, preotul oraşului Heliopolis.

46. Iosif avea treizeci de ani cînd s-a înfăţişat înaintea lui faraon, împăratul Egiptului. După aceea Iosif a plecat dinaintea lui faraon şi a cutreierat toată ţara Egiptului.

47. În cei şapte ani de belşug, pământul a rodit din plin.

48. Iosif a adunat toate grînele în cei şapte ani în care a fost belşug în ţara Egiptului şi le-a pus în cetăţi, aducînd în fiecare cetate grînele de pe ogoarele din jurul acesteia.

49. Astfel Iosif a adunat grîu cît nisipul mării de mult, de nu-i mai ţinea socoteala.

50 Înainte de a începe cei şapte ani de foamete, Iosif a avut doi fii, pe care i-a născut Asineta, fiica lui Poti-Fera, preotul din Heliopolis.

51. Iosif a dat celui întîi născut numele Manase, căci, spunea el, „Dumnezeu m-a făcut să uit toate necazurile mele şi toate cele din casa părintească".

52. Iar celui de-al doilea i-a pus nu-/mele Efraim, căci, spunea el, „Dumne-

Pag. 32, col. I

zicînd căce m-au înălțat Dumnezău întru pămîntul smereniii mêle".

53. Și trecură cei 7 ani ai ieftenătății carii se-au făcut în pămîntul Eghipétului.

54. Și începură cei 7 ani a foametii a veni, după cum au zis Iósif. Și să făcu foamete întru tot pămîntul și în tot pămîntul Eghipétului nu era pîine.

55. Și flămînzia tot pămîntul Eghipétului ; și strigă norodul cătră farao pentru pîine. Și zise farao tuturor eghiptênilor : „Păsaț la Iósif și ce va zice voao faceț".

56. Și foametea era pre fața a tot pămîntul. Și deschise Iósif toate jitnițile și vindea tuturor eghiptênilor.

57. Și toate țările veniră la Eghípet a cumpăra de la Iósif, pentru că cuprinse foametea tot pămîntul.

CAP 42

1. Și, văzînd Iácov că iaste vînzare de grîu la Eghípet, zise feciorilor lui : „Pentru că ce leneviți ?

2. Iată, am auzit că iaste grîu la Eghípet. Pogorîț acoló și cumpărați noao de acoló puține bucate ca să trăim, să nu murim".

3. Și să pogorîră frații lui Iósif, 10, să cumpere grîu de la Eghípet.

4. Iară pre Veniamín, pre fratele lui Iósif, nu l-au tremis cu frații lui, pentru că zise cîndai să nu i să prinză slăbiciune pre cale.

5. Și veniră feciorii lui Israil să cumpere cu cei ce veniia, pentru că era foamete în pămîntul lui Hanaán.

6. Și Iósif era mai mare pămîntului acesta ; vindea la tot nărodul pămîntului. Și, viind frații lui Iósif, să închinară lui cu fața la pămînt.

7. Și, văzînd Iósif pre frații lui, i-au cunoscut ; și se înstreina de ei, și le grăi lor cu scîrbă și zise lor : „De unde ați venit ?". Și ei ziseră : „Din pămîntul Hanaán să cumpărăm bucate".

8. Și cunoscu Iósif pre frații lui, iară ei nu l-au cunoscut pre dînsul.

9. Și-ș aduse aminte Iósif de visele lui ce-au văzut el și zise lor : „Iscoade sînteț ; a cerca urmele țării aț venit".

10. Și ei ziseră : „Nu, doamne ! Slugile tale, am venit să cumpărăm bucate.

11. Pentru că toți sîntem feciori unui om ; de pace sîntem, nu sîntem slugile tale iscoade".

12. Și zise lor : „Ba ! Ce urmele pămîntului ați venit să vedeți".

13. Și ei ziseră : „12 frați sîntem, slugile tale, în pămîntul Hanaán ; și iată, cel mai tînăr dentru noi cu tată-nostru astăzi, și celalaltu nu iaste".

14. Și zise lor Iósif : „Aceasta iaste care am zis voao zicînd că iscoade sînteți.

15. Întru aceasta vă veți arăta : pre sănătatea lui farao, nu veți ieși de aicea de nu fratele vostru cel mai tînăr va veni aicea.

16. Trimiteți dentru voi unul și luați pe fratele vostru, și voi vă legați până se vor face aiêve cuvintele voastre, de grăiț adevărat au ba ; iară de nu, pre sănătatea lui farao, că adevărat iscoade sînteț".

17. Și puse pre dînșii în temniță trei zile./

înnălţat Dumnedzău întru pămîntul smerenii mêle.

53. Şi trecură cei 7 ani a ieftinătăţii carii s-au făcut în pămîntul Eghípetului.

54. Şi începură cei 7 ani a foameţii a veni, după cum au dzis Iosif. [55]. Şi să făcu foamete întru tot pămîntul şi în tot pămîntul Eghíp(e)tului nu era păini.

55 [56]. Şi flămîndzi tot pămîntul Eghiptului; şi strigă nărodul cătră faraón pentru păini. Şi dzise faraón tuturor eghiptênilor: „Păsaţi la Iosif şi ce va dzice voaă faceţi".

56 [57]. Şi foametea era pre faţa a tot pămîntul. Şi deşchise Iosif toatejicniţile şi vindea tuturor eghiptênilor.

57 [58]. Şi toate ţările veniră la Eghiptu a cumpăra de la Iosif, pentru că coprinse foametea în tot pămîntul.

CAP 42

1. Şi, vădzîndu Iacov cum iaste vîndzare de grîu la Eghiptu, dzise ficiorilor lui: „Pentru că ce leneviţi?

2. Iată că am înţeles cum iaste grîu la Eghiptu. Pogoriţi acoló şi cumpăraţi noă de acoló puţini[1] bucate pentru ca să trăim şi să nu murim".

3. Şi să pogorîră fraţii lui Iosif, 10, să cumpere grîu de la Eghiptu.

4. Iară pre Veniamin, fratele lui Iosif, nu l-au trimis cu fraţii lui, pentru că dzise cîndai să nu i să tîmple slăbiciune pre cale.

5. Şi veniră ficiorii lui Israil să cumpere cu ceia ce veniia, pentru că era foamete în tot pămîntul Hanaan.

6. Şi Iosif era domnu pămîntului acesta; vindea a tot [a tot][2] nărodul pămîntului. [7] Şi, venind fraţii lui Iosif, să închinară lui cu faţa la pămîntu.

7. Şi, vădzîndu Iosif pre fraţii lui[3], i-au cunoscut; şi să înstreina de ei, şi le grăi năsîlnicêşte şi dzise lor: „De unde aţi venit"? Şi ei dzisără: „Den pămîntul Hanaan să cumpărăm bucate".

8. Şi cunoscu Iosif pre fraţii lui, iară ei nu l-au cunoscut pre însul.

9. Şi-ş aduse aminte Iosif de visurile ce au vădzut el şi le dzise lor: „Iscoade sînteţi; a cerca urmele ţării aţi venit".

10. Şi ei dzisără: „Nu, doamne! Slugile tale, am venit să cumpărăm bucate.

11. Pentru că toţi sîntem ficiori unui om; de pace sîntem, nu sîntu slugile tale iscoade".

12. Şi dzise lor: „Nu! Ce urmele pămîntului aţi venit să vedeţi".

13. Şi ei dzisără: „12 sîntem, slugile tale, fraţi în pămîntul Hanaan; şi iată, cel mai tînăr decît noi cu tatănostru astădzi, şi celalaltu nu iaste".

14. Şi dzise lor Iosif: „Aceasta iaste carea v-am dzis voaă dzicîndu că sînteţi iscoade.

15. Întru aceasta veţi arăta: pre sănătatea lui faraón, nu veţi ieşi de aicea de nu fratele vostru cel mai tînăr va veni aicea.

16. Şi trimiteţi dentru voi unul şi luaţi pre fratele vostru, şi voi vă luaţi[4] pănă să vor face ivite cuvintele voastre, de grăiţi adevărat au ba; iară să nu, pre sănătatea (lui)[5] faraón, că adevărat iscoade sînteţi".

17. Şi-i puse pre înşi în temniţă dzile 3[6]./

Dumnezeu în pămîntul smericiunii mêle".

53. Şi trecură cei 7 ani cu spor care fură în ţara Eghípetului.

54. Şi începură a veni cei 7 ani cu foamete, cum zisêse Iósif. Şi fu foamete preste tot pămîntul şi în toată ţara Eghípetului nu era păine.

55. Şi flămînzí toată ţara Eghípetului; şi strigară năroadele cătră faraon pentru păine. [56] Iar faraon zise tuturor eghiptênilor: „Păsaţ la Iósif şi cum vă va învăţa veţ face".

56. Şi iată era foamete pre faţa a tot pămîntul. [57] Iar Iósif dăşchise toate jitneţile şi vindea tuturor eghiptênilor.

57. Şi veniră toate laturile la Eghípet, la Iósif, să cumpere, că cuprinsêse foametea tot pămîntul.

CAP 42

1. Şi, văzînd şi Iácov că iaste vînzare de grîu în Eghípet, zise feciorilor săi: „Că ce nu socotiţi?

2. Iată, am înţeles că iaste grîu la Eghípet. Păsaţ acoló de ne cumpăraţ puţinêle bucate ca să trăim, să nu murim".

3. Şi se dusără fraţii lui Iósif, 10, în Eghípet să cumpere grîu.

4. Iar pre Veniamin, fratele lui Iósif, nu-l lăsă cu fraţii lui, că zicea să nu i se întîmple pre cale vreun rău ceva.

5. Şi veniră feciorii lui Izrail cu ceia ce veniia să cumpere, că era foamete în toată ţara Hanaánului[1].

6. Iar Iósif era domn a toată ţara Eghiptului şi vindea el păine tuturor oamenilor cîţi veniia. Şi veniră fraţii lui Iósif şi se închinară lui cu fêţele pănă jos la pămînt.

7. Iar Iósif cum văzu pre fraţii săi îi cunoscu; şi se lepăda de dînşii, şi le vorbiia cu răstit şi le zise: „De unde veniţ"? Iar ei răspunseră: „Den ţara Hanaánului să cumpărăm hrană".

8. Şi cunoscu Iósif pre fraţii săi, iar ei nu cunoştea pre dînsu.

9. Şi-ş aduse Iósif aminte de visurile sale care văzuse şi le zise: „Ba voi sînteţ iscoade şi aţ venit să căutaţ căile dentr-acest pămînt".

10. Iar ei răspunseră: „Ba, doamne! Slugile tale sîntem şi am venit să cumpărăm hrană.

11. Şi sîntem toţ feciori ai unui om de pace, iar nu sînt slugile tale iscoade".

12. Iar el zise: „Ba sînteţ iscoade şi aţ venit să căutaţ căile dentr-acest pămînt".

13. Ei ziseră: „12 fraţi sîntem, slugile tale, în ţara Hanaánului; şi iată, cel mai mic decît noi iaste astăzi la tată-nostru, iar altul nu mai iaste".

14. Iósif zise: „Aceasta iaste care zic eu că voi sînteţ iscoade, pre aceasta vă cunoaşteţ.

15. Ce, pre sănătatea lui faraon, că nu veţ ieşi de aici pănă nu va veni fratele vostru cel mai mic aici.

16. Ce trimiteţ unul dentre voi şi luaţ pre frate-vostru, iar voi îngăduiţ pănă se va arăta cuvîntul vostru: cu adevărat grăiţ au ba; iar de nu, pre sănătatea lui faraon, iscoade sînteţ".

17. Şi-i dêde în pază 3 zile./

zeu mi-a dat rod în ţara pătimirii mele".

53. Şi au trecut cei şapte ani de belşug de care a avut parte ţara Egiptului.

54. Şi au început să bîntuie cei şapte ani de foamete, aşa cum spusese Iosif. Foametea a cuprins întreg pămîntul, dar în toată ţara Egiptului era pîine.

55. Toată ţara Egiptului flămînzea, iar poporul striga după pîine către faraon. Atunci faraon a spus egiptenilor: „Duceţi-vă la Iosif şi faceţi aşa cum vă va îndruma el".

56. Foametea s-a întins pe tot cuprinsul pămîntului. Atunci Iosif a deschis grînarele şi vindea pîine egiptenilor.

57. Toată lumea venea în Egipt să cumpere de la Iosif, pentru că foametea cuprinsese toţ pămîntul.

CAP. 42

Fraţii lui Iosif în Egipt. Întîlnirea cu Iosif

1. Cînd Iacov a aflat că în Egipt este grîu de vînzare, a spus feciorilor săi: „Pentru ce staţi nepăsători?

2. Iată, am auzit că în Egipt se găseşte grîu. Coborîţi într-acolo şi cumpăraţi pentru noi ceva bucate de acolo, ca să ne ţinem în viaţă şi să nu murim".

3. Atunci zece din fraţii lui Iosif au plecat ca să cumpere grîu din Egipt.

4. Dar pe Veniamin, fratele lui Iosif, nu l-a trimis Iacov cu fraţii lui, pentru că îşi zicea: „Nu cumva să i se întîmple vreo nenorocire pe drum".

5. Fiii lui Israel au sosit împreună cu alţii care au venit şi ei să cumpere, pentru că foametea bîntuia în pămîntul Canaanului.

6. Cel mai mare dregător al ţării Egiptului era Iosif. El era cel care vindea grîne tuturor oamenilor din ţară. Şi au sosit fraţii lui Iosif şi i s-au închinat cu faţa pînă la pămînt.

7. Cînd Iosif i-a văzut pe fraţii săi, i-a recunoscut, dar s-a arătat străin faţă de ei şi le-a vorbit cu asprime, zicîndu-le: „De unde aţi venit?" Ei au răspuns: „Din ţara Canaanului, ca să cumpărăm bucate".

8. Iosif i-a recunoscut pe fraţii săi, dar aceştia nu l-au cunoscut.

9. Atunci Iosif şi-a adus aminte de visele ce le visase despre ei şi le-a spus: „Sînteţi iscoade şi aţi venit să iscodiţi lucrurile ascunse ale ţării".

10. Ei însă au răspuns: „Nu, doamne! Robii tăi au venit ca să cumpere bucate.

11. Sîntem cu toţii feciorii aceluiaşi bărbat şi oameni cinstiţi. Robii tăi nu sînt iscoade".

12. El le-a spus: „Ba nu! Ci aţi venit să iscodiţi lucrurile ascunse ale ţării".

13. Ei iarăşi au răspuns: „Noi, robii tăi, sîntem doisprezece fraţi din ţara Canaanului. Şi iată, cel mai tînăr dintre noi este astăzi cu tatăl nostru, iar altul nu mai este în viaţă".

14. Dar Iosif le-a spus: „Aşa este, precum vă zic, voi sînteţi iscoade.

15. Veţi fi puşi la încercare în acest fel: nu veţi ieşi de aici, pe viaţa lui faraon, pînă ce fratele vostru cel mai tînăr nu ni se va înfăţişa.

16. Trimiteţi pe unul dintre voi să-l aducă pe fratele vostru, iar voi veţi fi întemniţaţi pînă ce se va dovedi dacă spusele voastre se adeveresc, dacă spuneţi sau nu adevărul. Iar de nu, pe viaţa lui faraon, sînteţi într-adevăr iscoade."

17. Şi i-a pus sub pază trei zile./

Pag. 32, col. II

18. Şi zise lor a treia zi : „Aceasta faceţ şi veţ trăi, pentru că de Dumnezău mă tem eu.

19. De sînteţi de pace, un frate al vostru să se opreascâ în pază, şi voi păsaţi şi vă duceţ cumpărătura grîului vostru.

20. Şi pre fratele vostru cel mai tînăr să-l aduceţi la mine şi să vor crêde cuvintele voastre, iară de nu, veţi muri". Şi făcură aşa.

21. Şi zise fieştecarele către fratele său : „Aşa iaste pentru că în păcat sîntem pentru fratele nostru, că ne-am îndurat de chinul sufletului lui cînd se ruga noao şi noi nu-l ascultam pre dînsul ; şi pentru aceasta veni pre noi primejdiia aceasta".

22. Şi, răspunzînd, Ruvím zise lor : „Nu v-am grăit voao zicînd : «Nu faceţi strîmbătate copilaşului», şi nu m-aţi ascultat ? Şi iată, sîngele lui să cearcă".

23. Şi ei nu ştiia cum Iósif aude, pentru că tălmaciul în mijlocul lor era.

24. Şi, întorcîndu-să de la ei, plînse Iósif. Şi iarăş veni la dînşii şi zise lor ; şi luo pe Simeon dintre dînşii şi-l legă pre dînsul înaintea lor.

25. Şi porînci Iósif să le umple vasele lor de grîu, şi să le dea argintul lor fieştecăruia în sacul lui şi să le dea de mîncare lor de saţiu pre cale. Şi să făcu aşa.

26. Şi, puind grîul pre măgarii lor, să duseră de acoló.

27. Şi, dezlegînd unul sacul să dea hrană măgarilor săi unde au odihnit, au văzut legătura argintului său ; şi era deasupra gurii sacului.

28. Şi zise fraţilor lui : „Mi s-au dat argintul şi iată-l-ăi în sacul mieu". Şi se spămîntă inima lor şi se turburară întru dînşii, zicînd : „Ce aceasta ne-au făcut Dumnezău noao ?".

29. Şi veniră către Iácov, tatăl lor, la pămîntul lui Hanaán şi spuseră lui toate cîte li se întîmplă lor, zicînd :

30. „Grăi omul, domnul pămîntului, către noi cu scîrbă şi ne puse pre noi în pază ca cum am iscodi pămîntul.

31. Şi zisem lui : «De pace sîntem, nu sîntem iscoadă.

32. Doisprăzêce fraţi sîntem feciori tatîni-nostru ; unul nu iaste, iară cel mai mic cu tatăl nostru iaste astăzi în pămîntul Hanaán».

33. Şi zise noao omul, domnul pămîntului : «Întru aceasta vă voiu cunoaşte cum sînteţ de pace : un frate al vostru lăsaţi aicea cu mine, iară cumpărarea dării grîului casei voastre luîndu-l, vă duceţi

34. şi aduceţi pe fratele vostru cel mai tînăr şi voiu cunoaşte cum nu sînteţi iscoade, ce sînteţi de pace ; şi pe fratele vostru voiu da voao şi cu pământul să vă neguţătoriţi»".

35. Şi fu deşărtînd ei sacii lor, şi era a fieştecăruia legătura argintului lui în sacul lor ; şi văzură legăturile argintului lor, ei şi tatăl lor. si să spămîntară.

36. Şi zise lor Iácov, tatăl lor : „Pre mine m-aţi făcut fără feciori : Iósif nu iaste, Simeón nu iaste. Şi pre Veniamin să-l luaţi ? Asupra mea fură toate acêstea".

37. Şi zise Ruvím tatălui lor / zicînd : „Pre amîn-

18. Şi dzise lor a treia dzi : „Aceasta faceţi şi veţi trăi, pentru că de Dumnedzău mă tem eu.

19. De sînteţi de pace, un frate al vostru să s(ă) oprească în padză şi voi păsaţi şi vă luaţi cumpărătura a luării grîului vostru.

20. Şi pre fratele vostru cel mai tînăr să-l aduceţi la mine şi să vor încrede cuvintele voastre, iară să nu, veţi muri". Şi făcură aşa.

21. Şi dzise fieştecarele către fratele său : „Aşea iaste pentru că în păcat sîntem pentru fratele nostru, pentru că ne-am îndurat de chinul sufletului lui cîndu să ruga noao şi nu-l ascultăm pre însă ; şi pentru aceasta au venit pre noi primejdiia aceasta.

22. Şi, răspundzîndu, Ruvim dzise lor : „Nu v-am grăit voao dzicîndu : «Nu faceţi strîmbătate copilaşului», şi nu m-aţi ascultat ? Şi iată, sîngele lui să cearcă".

23. Şi ei nu ştiia cum Iosif aude, că tălmaci întru ei era.

24. Şi, întorcîndu-să de la ei, au plînsu Iosif. Şi iarăş veni la înşii şi dzise lor ; [25] şi luă pre Simeon dentru înşii şi-l legă pre însul înnaintea lor [7].

25. Şi porănci Iosif să le împle vasele lor de grîu, şi să le dea argîntul lor fieştecăruia în sacul lui şi să le dea de mîncat lor de saţiu pre cale. Şi li să făce lor aşea.

26. Şi, puindu grîul pre măgarii lor, să duseră de acoló.

27. Şi, dezlegîndu unul sacul său [8] să dea iarbă [9] măgarilor săi unde au poposit, au văzut legătura argîntului său ; şi era deasupra gurei sacului.

28. Şi dzise fraţilor lui : „Mi s-au dat argîntul şi iată-l-ăi întru sacul mieu". Şi li să întristă inima lor şi să spămîntară între sine, dzicîndu : „Ce aceasta ne-au făcut Dumnedzău noao ?".

29. Şi veniră către Iacov [10] tatăl lor, la pămîntul Hanaan, şi-i spuseră lui toate cîte li să tîmplară lor, dzicîndu :

30. „Grăi omul, domnul pămîntului, către noi năsîlnicêşte şi ne puse pre noi în pază ca cîndu am iscodi pămîntul".

31. Şi-i dzisem lui : «De pace sîntem, nu sîntem iscoade».

32. 12 fraţi sîntem ficiorii tătîne-nostru ; unul nu iaste, iară cel mai mic cu tatăl nostru, astădzi, în pămîntul Hanaan».

33. Şi dzise noao omul, domnul pămîntului : «Întru aceasta voi cunoaşte cum sînteţi de pace : un frate al vostru lăsaţi aicea cu mine, iară numărul dării grîului vostru luîndu, vă duceţi

34. şi aduceţi către mine pre fratele vostru cel mai tînăr şi voi cunoaşte cum nu sînteţi iscoade, ce cum sînteţi de pace ; şi pre fratele vostru voi da voă şi cu pămîntul să vă neguţătoriţi»".

35. Şi fu, deşertîndu ei sacii lor, şi era a fieştecăruia legătura argîntului lui în sacii lor ; şi văzură legăturile argîntului lor, ei şi tatăl lor, şi să spămîntară.

36. Şi dzise lor Iacov, tatăl lor : „Pre mine m-aţi făcut fără ficiori : Iosif nu iaste, Simeon nu iaste. Şi pre Veniamin să-l luaţi ? Asupra mea fură acêstea toate".

37. Şi dzise Ruvim tatălui lor / dzi-

18. Iar a treia zi le zise : „Faceţ cum am zis şi să fiţ vii, că eu mă tem de Dumnezeu.

19. Ce de sînteţ cu pace, un frate al vostru să se oprească în temniţă, iar voi vă duceţ de duceţ grîul care aţ cumpărat.

20. Şi să aduceţ pre fratele vostru cel mai mic la mine şi se va crêde cuvîntul vostru, iar de nu, voi veţ peri". Şi făcură aşa.

21. Şi ziseră fieştecare către fratele său : „În păcat sîntem noi pentru fratele nostru, că n-am băgat în seamă întristăciunea sufletului său cînd se ruga noaoă, nice l-am ascultat ; pentr-acêea veni pre noi toată întristăciunea".

22. Iar Ruvim, răspunzînd, zise lor : „Dară nu v-am zis eu grăind : «Nu faceţ nevoie copilului», şi nu m-aţ ascultat ? Ce iată că sîngele lui se caută".

23. Şi nu ştiia ei că Iósif înţelêge, că [nu] era tălmaci între dînşii.

24. Şi se întoarse Iósif de către dînşii şi plînse ; şi, întorcîndu-se la dînşii, iar le zise ; [25] şi luoă pre Simeon dentre dînşii şi-l legă înaintea lor.

25. Şi porănci Iósif să umple vasele lor de grîu, şi să bage banii tuturor fieşte ai căruia pren sacul lui şi să le dea merinde pre cale. Şi li se făcu aşa.

26. Şi încărcară grîul pre măgarii lor şi purcêseră de acoló.

27. Iară unul dentr-înşii îş dăzlegă sacul său să dea măgarilor lui să mănînce, unde lăsară să odihnească, şi văzu legătura cu argîntul [2] dăsupra sacului, în gură.

28. Şi zise către fraţii săi : „Întorsu-mi-se-au argîntul şi iată-l în sacul mieu". Şi se spămîntă inima lor şi se turburară, zicînd : „Ce au făcut acêstea noaoă Dumnezeu ?".

29. Şi veniră la tată-său Iácov, în ţara Hanaánului, şi povestiră lui toate cîte li se întîmplară, zicînd :

30. „Grăi domnul acelui loc noaoă cu ponos şi cu năpaste şi ne-au dat în pază, zicînd : «Aţ venit să iscodiţ ţara noastră».

31. Iar noi am zis : «Ba, noi sîntem oameni de pace, iar nu sîntem iscoade.

32. 12 fraţ sîntem, feciori unui tată al nostru, şi unul nu iaste, iar cel mic astăzi iaste la tată-nostru, în ţara Hanaánului».

33. Iar domnul locului ne-a zis : «Pre aceasta voiu cunoaşte că sînteţ oameni de pace : un frate de-ai voştri să-l lăsaţ aici la mine, iar preţul vostru şi grîul îl luaţ şi vă duceţ la casa voastră.

34. şi să aduceţ pre fratele vostru cel mai mic la mine şi voiu cunoaşte că nu sînteţ iscoade ce oameni de pace ; şi vă voiu da pre fratele vostru şi veţ face neguţătorie în ţară»".

35. Şi fu cîndu-ş dăşărta ei sacii, era legăturile cu banii fieşte a cui în sacul său şi văzură legăturile lor cu banii ei înşiş şi tatăl lor şi se temură.

36. Şi le zise tată-său, Iácov : „Pre mine m-aţ făcut fără feciori : Iósif nu iaste, Simeon nu iaste. Şi veţ să luaţ şi pre Veniamin ? Asupra mea fură acêstea toate !"..

37. Iar Ruvim răspunse tătîne-său /

18. A treia zi Iosif le-a spus : „Aşa să faceţi şi atunci veţi rămîne în viaţă, pentru că eu mă tem de Dumnezeu.

19. Dacă sînteţi cinstiţi, unul dintre fraţi va fi poprit sub pază, iar voi ceilalţi mergeţi să duceţi grîul pe care l-aţi cumpărat.

20. Iar pe fratele vostru cel mai tînăr să-l aduceţi la mine, ca să se adevărească cuvintele voastre, căci altfel veţi muri". Şi aşa au făcut.

21. Dar îşi spuneau unul altuia : „Desigur că am păcătuit faţă de fratele nostru, căci am nesocotit durerea din sufletul său, atunci cînd se ruga de noi şi nu l-am ascultat ; de aceea a dat peste noi această nenorocire."

22. Atunci Ruben le-a răspuns : „Nu v-am spus eu să nu-i faceţi vreun rău băiatului ? Dar voi nu m-aţi ascultat, iar acum sîngele lui ne cere socoteală".

23. Ei nu ştiau că Iosif înţelege, căci el grăise cu ei prin tălmaci.

24. Iosif s-a tras la o parte de lîngă ei şi a plîns. Apoi a venit din nou la dînşii şi, vorbindu-le, l-a luat pe Simeon dintre ei şi l-a legat sub ochii lor.

25. Apoi Iosif a poruncit să li se umple desagii cu grîne, să le pună argîntul lor înapoi în sacul fiecăruia şi să le dea merinde pe săturate pentru drum. Şi aşa s-a făcut.

26. După ce au încărcat grîul pe asinii lor, au plecat de acolo.

27. Şi făcînd un popas, unul dintre ei şi-a dezlegat sacul ca să dea nutreţ asinului şi a văzut legătura cu argîntul său, în gura sacului.

28. Atunci le-a spus fraţilor săi : „Mi s-a dat argîntul înapoi, căci iată, este în sacul meu". Atunci le-a tresărit inima de spaimă şi au rostit tulburaţi : „Ce ne-a făcut Dumnezeu ?"

29. Sosind la Iacov, tatăl lor, în ţara Canaanului, i-au povestit tot ce li s-a întîmplat, cu aceste cuvinte :

30. „Omul care este cîrmuitorul ţării ne-a vorbit cu asprime şi ne-a pus sub pază, ca şi cînd am fi fost nişte iscoade ale ţării aceleia.

31. Noi i-am spus : «Sîntem cinstiţi, nu sîntem iscoade.

32. Sîntem doisprezece fraţi, feciorii tatălui nostru. Unul dintre noi nu mai este în viaţă, iar cel mai mic este astăzi cu tatăl nostru în pămîntul Canaanului».

33. Dar omul acela, cîrmuitorul ţării, ne-a răspuns : «În felul acesta voi şti dacă sînteţi cinstiţi : lăsaţi aici la mine pe unul din fraţi, luaţi grîul cumpărat pentru casele voastre şi plecaţi !

34. Dar să-l aduceţi pe fratele vostru cel mai tînăr şi voi şti atunci că nu sînteţi iscoade, ci oameni cinstiţi. Iar fratelui vostru îi voi da drumul şi voi veţi putea străbate ţara în voie»".

35. Pe cînd îşi deşertau sacii, a dat fiecare peste legătura de argint din sacul său. Cînd au văzut legăturile de argint, s-au spăimîntat şi ei şi tatăl lor.

36. Atunci Iacov, tatăl lor, le-a spus : „Am rămas fără copii din pricina voastră : Iosif nu mai este, Simeon nu mai este şi acum vreţi să-l luaţi şi pe Veniamin ? Toate acestea s-au abătut asupra mea !".

37. Dar Ruben i-a răspuns tatălui său :/ „Să-i omori pe amîndoi feciorii

Pag. 33, col. I

doi feciorii miei omoară-i de nu voiu aduce pre dînsul la tine; dă-l pre dînsul în mîna mea şi eu voiu aduce pre dînsul la tine".

38. Şi el zise: „Nu să va pogorî fiiul mieu cu voi, pentru că fratele lui au murit şi el singur au rămas; şi să va întîmpla lui a să slăbi pre cale pre carea veţi mêrge şi îm veţi aduce bătrînêţile cu întristăciune în iad".

CAP 43

1. Şi foametea să întări pre pămînt.

2. Şi fu cînd săvîrşiră de mîncară tot grîul carele au adus de la Eghipet şi zise lor tatul lor: „Iarăş păsaţ de cumpăraţi noao puţinêle bucate".

3. Şi zise lui, Iúda, zicînd: „Cu mărturie s-au mărturisit noao omul, domnul pămîntului, zicînd: «Nu veţi vedea fata mea de nu fratele vostru cel mai tînar[ă] cu voi va veni».

4. Deci de vei trimite pe fratele nostru cu noi, ne vom pogorî şi-ţ vom cumpăra ţie bucate.

5. Iară de nu vei trimite pe fratele nostru cu noi, nu vom mêrge, pentru că omul au zis noao, zicînd: «Nu-m veţi vedea fata mea de nu va fi fratele vostru cel mai mic cu voi»".

6. Şi zise Israíl: „Ce mi-aţi făcut rău spuind omului de iaste voao frate?"

7. Şi ei ziseră: „Întrebînd, ne-au întrebat omul pre noi şi rudênia noastră zicîndu: «De încă trăiêşte tatăl vostru şi de iaste frate voao»? Şi am spus lui după întrebarea aceasta. Au ştiut-am că ne va zice noao: «Aduceţi pe fratele vostru»"?

8. Şi zise Iúda către Israíl, tatul lor: „Trimite copilaşul cu mine şi să ne sculăm să mêrgem pentru să trăim să nu murim, şi noi, şi tu, şi toată gloata noastră.

9. Şi eu îl voiu priimi pre dînsul şi den mîna mea cêre-l pre dînsul; de nu-l voiu aduce pre dînsul către tine şi-l voiu pune înaintea ta pre dînsul, greşit să fiu către tine toate zilele.

10. Că de nu ne-am fi zăbăvit, acum ne-am fi întorsu de doao ori".

11. Şi zise lor Israíl, tatul lor: „De iaste aşa, aceasta faceţi: luaţi den roadele pămîntului întru vasele voastre şi pogorîţi omului daruri de răşină, şi de miêre, şi tămîie, şi zmirnă aleasă, şi terevînthu şi nuci.

12. Şi argintul îndoit luaţi întru mînile voastre; argintul ce vă s-au întorsu întru sacii voştri întoarceţi-l cu voi, cîndai să nu fie sminteală.

13. Şi pre fratele vostru luaţi şi, sculîndu-vă, vă pogorîţi către om.

14. Şi Dumnezeul mieu să dea voao har înaintea omului ca să trimiţă pe fratele vostru, pre unul, şi pre Veniamin. Pentru că eu, după cum am rămas fără feciori, fără feciori am rămas".

15. Şi, luînd oamenii darurile acêstea şi argintul îndoit, luară în mînile lor şi pre Veniamín şi, sculîndu-se, să pogorîră la Eghípet şi statură înaintea lui Iósif.

16. Şi văzu Iósif pre ei şi pre Veniamín, fratele lui, şi zise celuia ce era peste casa lui: „Bagă pre oamenii în casă / şi junghe jungheri şi gătêşte că cu mine

cîndu: „Pre amîn) [5]doi ficiorii miei omoară-i de nu-l voi aduce către tine; dă-l pre însă în mîna mea şi eu îl voi aduce pre însul la tine".

38. Şi el dzise: „Nu să va pogorî fiiul mieu cu voi, pentru că fratele său au murit şi el singur au rămas; şi să va tîmpla lui să slăbască pre cale pre carea veţi mêrge şi-m veţi aduce bătrînêţele cu scîrbă în iadu".

CAP 43

1. Şi foametea să întări pre pămînt.

2. Şi fu cîndu săvîrşiră de mîncară tot grîul carele au adus de la Eghiptu şi dzise lor tatăl lor: „Iarăş păsaţi de cumpăraţi noao puţinêle bucate".

3. Şi dzise lui Iuda, dzicîndu: „Cu mărturie s-au mărturisit noao omul, domnul pămîntului, dzicînd: «Nu veţi vedea faţa mea să nu fratele vostru cel mai tînăr va veni cu voi».

4. Deci de vei trimite pre fratele nostru cu noi, ne vom pogorî şi-ţi vom cumpăra ţie bucate.

5. Iară să nu vei trimite pre fratele nostru cu noi, nu vom mêrge, pentru că omul au dzis noă dzicîndu: «Nu veţi vedea faţa mea să nu va fi fratele vostru cel mai tînăr cu voi»".

6. Şi dzise Israil: „Ce mi-aţi făcut rău spuîndu omului de iaste voă frate"?

7. Şi ei dzisără: „Întrebîndu, ne întrebă pre noi omul şi rudenia noastră, dzicîndu: «De încă trăiêşte tatăl vostru de iaste frate voaă»? Şi am spus lui după întrebarea aceasta. Au ştiut-am că[1] ne va dzice noao: «Aduceţi pre fratele vostru»"?

8. Şi dzise Iuda către Israil, tatăl lor: „Trimite copilaşul cu mine şi să ne sculăm să mêrgem pentru să trăim şi să nu murim, şi noi, şi tu, şi toată gloata noastră.

9. Eu îl voi priimi pre însul şi den mîna mea cêre-l pre însul; să nu-l voi aduce pre însul către tine şi-l voi pune înnaintea ta pre însul, greşit să fiu către tine toate dzilele.

10. Că să nu ne-am fi zăbăvit, acum ne-am fi întorsu de doao ori".

11. Şi dzise lor Israil, tatăl lor: „Să iaste aşea, aceasta faceţi: luaţi den roadele pămîntului întru vasele voastre şi pogorîţi omului daruri de răşină, şi de mière, şi tămîie, şi zmirnă aleasă, şi terevinthu şi nuci.

12. Şi argintul îndoit luaţi întru mâine(le) [2] voastre; argintul ce vă s-au întorsu întru saci voştri îl întoarceţi cu voi, cîndai să nu fie sminteală.

13. Şi pre fratele vostru luaţi-l şi, sculîndu-vă, vă pogorîţi către om[3].

14. Şi Dumnedzăul mieu să dea voă har înnaintea omului şi să trimiţă pre fratele vostru, pre unul, şi pre Veniamin. Pentru că eu, după cum am rămas fără ficiori, fără ficiori am rămas".

15. Şi, luîndu oamenii darurile acêstea şi argintul îndoit, luară în mîinele lor şi pre Veniamin şi, sculîndu-să, pogorîră la Eghiptu şi stătură înnaintea lui Iosif[4].

16. Şi văzdu Iosif pre ei şi pre Veniamin, fratele lui, şi dzise celuia ce era preste casa lui: „Bagă pre oameni în casă/şi junghe junghetúri şi găzicînd: „Pre amîndoi feciorii miei să ucizi deaca nu-l voiu aduce iar la tine; dă-mi-l în măinile mêle, iar eu ţi-l voiu aduce".

38. Iar el zise: „Nu va mêrge fiiu-mieu cu voi, că frate-său au murit, el au rămas singur; ce dară de i se va întîmpla pre cale rău, pre care voi veţ mêrge, şi-m veţ duce bătrînêţele mêle cu scîrbă în iad".

CAP 43

1. Iară foametea se întăriia pre pămînt.

2. Şi fu deaca sfîrşiră grîul care-l aduseră den ţara Eghípetului zise lor tată-său: „Duceţi-vă iar de ne mai cumpăraţ ceva hrană".

3. Iar Iuda îi zise: „Cu mărturii se-au jurat noaoă domnul acela zicînd: «Să nu vă mai arătaţ înaintea fêţei mêle deaca nu va veni fratele vostru cel mai mic cu voi».

4. Deci de vei trimite pre frate-nostru cu noi, noi ne vom duce să cumpărăm noaoă hrană.

5. Iar de nu-l vei trimite, noi nu vom mêrge, că acel om ne-au zis: «Nu veţ vedea faţa mea, deaca nu va veni fratele vostru cel mai mic cu voi»".

6. Iar Izrail zise: „Ce rău aţ făcut voi mie căci aţ spus omului aceluia că aveţ frate"?

7. Iar ei ziseră: „Cu întrebăciune ne-au întrebat omul acela de neamul nostru, zicînd: «Trăiêşte tată-vostru păn-acum şi mai aveţ vreun frate»? Dêcii noi i-am spus după cum ne-au întrebat. Au ştiut-am noi că va zice el: «Aduceţ pre frate-vostru»"?

8. Iar Iuda zise către tată-său, Izrail: „Lasă copilul să meargă cu mine şi să ne gătim să mêrgem şi să fim vii, iar să nu murim, şi noi, şi tu, şi toată avuţiia[1] noastră.

9. Iar eu voiu lua copilul pre seama mea şi den măinile mêle să-l caut; deaca nu-l voiu aduce iar la tine şi să-l puiu înaintea ta, greşit să fiu ţie în toate zilele.

10. Că de nu ne-am fi zăbovit încă ş-altă dată ne-am fi întors".

11. Dêcii le zise tată-său, Izrail: „De vrême ce iaste aşa voi faceţ: luaţ den roada pămîntului în vasele voastre şi duceţ acelui bărbat poclon răşină, şi mière, şi tămîie, şi zmirnă, şi stacti şi nuci.

12. Şi argintul îndoit îl luaţ în măinile voastre; care vă se-au întors în sacii voştri întoarceţi-l cu voi, încai să nu fie zminteală.

13. Şi să luaţ pre frate[2]-vostru şi, sculîndu-vă, păsaţ la acel om.

14. Çă Dumnezeul mieu iaste putêrnic, ce să vă dea milă înaintea acelui bărbat să sloboază pre fratele vostru, pre unul, şi pre Veniamin. Că eu fără feciori am fost şi fără feciori voiu fi".

15. Şi luară bărbaţii aceia pocloane şi banii îndoit în măinile lor şi pre Veniamin şi, sculîndu-se, se duseră în Eghípet şi stătură înaintea lui Iósif.

16. Iar Iósif deaca văzu pre dînşii şi pre Veniamin, frate-său, zise ispravnicului casei sale: „Bagă pre aceşti oameni în casă / şi junghe o vită şi mei de nu ţi-l voi aduce înapoi; lasă-l în seama mea şi eu îl voi aduce înapoi la tine!".

38. Iacov însă i-a spus: „Fiul meu nu va coborî cu voi, pentru că fratele său a murit şi numai el singur mi-a mai rămas; dacă i se va întîmpla vreo nenorocire în drumul pe care porniţi, o să mor, om bătrîn, de durere".

CAP. 43

Cea de-a doua călătorie a fiilor lui Iacov în Egipt

1. Foametea s-a înteţit pe pămînt.

2. Cînd au isprăvit de mîncat grîul pe care l-au adus din Egipt, tatăl lor le-a zis: „Duceţi-vă iarăşi şi cumpăraţi ceva bucate!"

3. Dar Iuda i-a răspuns: „Omul acela, cîrmuitorul ţării, ne-a încredinţat sub jurămînt cînd ne-a spus: «La mine nu veţi mai ajunge de nu va veni cu voi fratele vostru cel mai tînăr».

4. Deci, dacă-l trimiţi pe fratele nostru cu noi, ne ducem să-ţi cumpărăm bucate.

5. Iar dacă nu-l vei trimite, nu vom merge, pentru că omul acela ne-a spus: «La mine nu veţi mai ajunge pînă cînd nu va fi cu voi fratele vostru cel mai mic»".

6. Israel a glăsuit: „Mare rău mi-aţi făcut spunîndu-i acelui om că mai aveţi un frate".

7. Iar ei au răspuns: „Omul acela ne-a cercetat voind să afle toate despre noi şi despre rudeniile noastre şi ne-a întrebat: «Mai trăieşte tatăl vostru? Mai aveţi vreun frate?» Noi i-am răspuns pe măsura întrebării. N-am ştiut că ne va zice: «Aduceţi pe fratele vostru!»".

8. Iuda l-a îndemnat pe Israel, tatăl lor: „Lasă băiatul cu mine! Să ne sculăm şi să pornim la drum, ca să rămînem în viaţă şi să nu pierim nici noi, nici tu şi nici nimeni din ai noştri.

9. Dau cu chezăşie pentru el şi din mîna mea să-l ceri. De nu ţi-l voi aduce înapoi şi de nu se va înfăţişa înaintea ta, vinovat voi fi faţă de tine cîte zile voi avea.

10. Dacă nu am fi zăbovit atît, pînă acum ne-am fi întors a doua oară".

11. Atunci Israel, tatăl lor, le-a spus: „Dacă-i aşa, astfel să faceţi: luaţi din roadele pămîntului în sacii voştri şi duceţi omului acela în dar balsam şi miere, tămîie şi smirnă aleasă, fisticuri şi migdale.

12. Luaţi şi de două ori mai mult argint cu voi, pentru că trebuie să daţi îndărăt chiar cu mîinile voastre argintul care v-a fost înapoiat în saci deunăzi; să nu fi fost o greşeală.

13. Luaţi-l şi pe fratele vostru şi porniţi să coborîţi înspre omul acela.

14. Să dea Dumnezeu să găsiţi îndurare înaintea acelui om, ca să-l slobozească atît pe celălalt frate al vostru, cît şi pe Veniamin. Fi-va oare că îmi este scris să rămîn fără feciori?"

15. Atunci bărbaţii au luat aceste daruri şi au mai luat cu ei de două ori mai mult argint, precum şi pe Veniamin, şi au pornit să coboare spre Egipt. Acolo s-au înfăţişat lui Iosif.

16. Cînd Iosif s-a văzut cu Veniamin, fratele său, a rostit către ispravnicul casei sale: „Poftêşte oamenii în casă, / taie nişte vite şi gătêşte, căci

Pag. 33, col. II

vor mînca oamenii pîine în amiazăzi".

17. Şi făcu omul după cum i-au zis Iósif şi bägă pre oameni în casa lui Iósif.

18. Şi, văzînd oamenii cum în casa lui Iósif se-au bägat, ziseră: „Pentru argintul carele se-au întorsu în sacii noştri dentîiu noi ne aducem pentru ca să năpăstuiască pre noi şi să să apuce de noi ca se ne ia pre noi slugi şi pre măgarii noştri".

19. Şi, mergînd cătră omul ce era peste casa lui Iósif, grăiră lui în uşa casii,

20[19]. zicînd: [20] „Rugămu-ne, doamne, pogorîtam întîiu să ne cumpărăm de mîncat.

21. Şi fu cînd am venit să poposim şi am deschis sacii noştri, şi acesta argintul fieştecăruia întru sacul lui; argintul nostru cu cumpăna l-am întorsu acum în mîinile noastre.

22. Şi argint altul am adus cu noi ca să ne cumpărăm bucate pentru că nu ştim cine au pus noao cu mîinile argintul în sacii noştri".

23. Şi zise lor: „Blînd voao, nu vă têmeţ! Dumnezăul vostru şi Dumnezăul părinţilor voştri au dat voao comori în sacii voştri, şi argintul vostru bine ispitit îl am". Şi scoasă cătră dînşii pre Simeon.

24. Şi adusără apă să să spêle picioarele lor şi dêde hrană măgarilor lor.

25. Şi gătiră darurile pănă a veni la Iósif amiazăzi; şi auziră că acoló va să prînzască.

26. Şi întră Iósif în casă; şi adusără lui darurile ce avea în mînile lor în casă şi să închinară lui cu faţa la pămînt.

27. Şi întrebă pre dînşii: „Cum vă aflaţ"? Şi zise lor: „Sănătos iaste tatăl vostru cel bătrîn, pre carele aţ zis că încă trăieşte?".

28. Şi ei ziseră: „Sănătos iaste; sluga ta, tată-nostru, încă trăieşte". Şi zise: „Blagoslovit omul acela la Dumnezău"! Şi, plecîndu-se, să închinară înaintea lui.

29. Şi, căutînd cu ochii Iósif, au văzut pre Veniamín, fratele lui cel de o mumă născut, şi zise: „Acesta iaste fratele nostru cel mai tînăr, pre carele aţi zis să-l aduceţ la mine"? Şi zise: „Dumnezău să te miluiască, fiiule"!

30. Şi să turbură Iósif că să întorcea maţele lui pentru frate-său şi cerca să plîngă; şi, întrînd în cămară, au plînsu acoló.

31. Şi, spălîndu-se pe obraz, ieşind afară, să conteni şi zise: „Puneţ pîine!".

32. Şi pusără lui sîngur, şi lor deosebi; şi eghiptênilor ce mînca cu el, osébi, pentru că nu putea eghiptêni a mînca cu jidovii pîine că scîrbă iaste la eghiptêni tot păstoriul de oi.

33. Şi şăzură înaintea lui cel dentîiu născut, după bătrînêţile lui, şi cel mai tînăr, după tinerêţile lui; şi să mira oamenii, fiişcarele cătră fratele său.

34. Şi rădicară părţi de la el cătră dînşii, şi să mări partea lui Veniamín decît părţile tuturor de cinci ori cît al celora; şi băură şi să îmbătară împreună cu dînsul.

tește că cu mine vor mînca oamenii pâini în amiádzădzí".

17. Și făcu omul după cum i-au dzis Iosif și bágă pre oameni în casa lui Iosif.

18. Și, vădzîndu oamenii cum în casa lui Iosif s-au băgat, au dzis: „Pentru argintul carele s-au întorsu întru sacii noștri dentâi noi ne aducem, pentru ca să ne pîrască pre strîmbur și să ne apuce pre noi ca să ne ia pre noi slugi și pre măgarii noștri".

19. Și, mergîndu către omul ce era preste casa lui Iosif, grăiră lui întru ușa casei,

20[19]. dzicîndu: [20] „Rugămu-ne, doamne, pogorît-am întâi să ne cumpărăm de mîncat.

21. Și fu cîndu am venit să poposim și am deschis sacii noștri, și acesta argintul fiștecăruia întru sacul lui; argintul nostru cu cumpăna l-am întorsu acum în mînule noastre.

22. Și argintu altul am adus cu noi ca să ne cumpărăm de mîncat[5], pentru că nu știm cine au pus înlontru noao cu mînule argintul în sacii noștri".

23. Și dzise lor: „Blîndu voaă, [nu vă têmeț!][6]. Dumnedzăul vostru și Dumnedzăul părinților voștri au dat voao vistiére întru sacii voștri, și argintul vostru bine ispitit[7] îl am". [24] Și scoase la ei pre Simeon[8].

24. Și aduseră apă să spêle picioarele lor și dêde fînuri măgarilor lor.

25. Și gătiră darurile păn-a veni la Iosif amiádzădzí; și audziră cum acoló va să prîndzască.

26. Și întră Iosif în casă; și aduseră lui darurile ce avea în mâinile lor în casă și să închinară lui cu fața la pământ.

27. Și-i întrebă pre înșii: „Cum vă aflați"? Și dzise lor: „Săn(ă)tos iaste tatăl vostru cel bătrîn, carele ați dzis cum custă"?[9].

28. Și ei dzisără: „Săn(ă)tos iaste; sluga ta, tatăl nostru, încă trăiéște". Și dzise: „Blagoslovit omul acela la Dumnedzău"! Și, plecîndu-să, s-au închinat lui.

29. Și, căutîndu, Iosif[s] au vădzut pre[10] Veniiamin[11], fratele lui cel de o mumă născut, și dzise: „Acesta iaste fratele vostru cel mai tînăr pre carele ați dzis să-l aduceți la mine"? Și dzise: „Dumnedzău să te miluiască, fiiule"!

30. Și să tulbură Iosif că să întorcea mațele lui pentru fratele său și cerca să plîngă; și, întrîndu în cămară, au plînsu acoló[12].

31. Și, spălîndu-să pre obraz, ieșîndu afară, să ostoi[13] și dzise: „Puneți pâini!".

32. Și puseră lui singur, și lor deusebi; și eghiptênilor ce mînca cu el, usebi, pentru că nu putea eghiptênii a mînca cu jidovii pâine pentru că oțărît iaste la eghiptêni tot păstoriul de oi.

33. Și sedzură înnaintea lui cel dentâi născut, după bătrînețele lui, și cel mai tînăr, după tinerețele lui; [34] și să miera oamenii, fiștecarele către fratele său.

34. Și rădicară părți de la el către înși, și să mări partea lui Veniamin decît toate părțile de 5 ori cît a celora; și băură și să înbătară cu însul înpreună.

CAP 44/

gătește că vor mînca acești oameni pâine amiazăzi cu mine.

17. Și făcu ispravnicul cum zise Iósif și bágă pre bărbat în casa lui Iósif.

18. Iar el, deaca văzură că-i duc în casa lui Iósif, ziseră a dînséiș: „Pentru banii carei se-au întors în sacii noștri întâi; pentru aceea ne duc să ne pîrască că să ia și pre noi și măgarii noștri să fim robi".

19. Și, apropiindu-se de ispravnicul casei lui Iósif, îi ziseră înaintea ușii casei,

20[19]. grăind: [20] „Rugămu-te, jupîne, venit-am întâi să cumpărăm grîu.

21. Și fu cînd luoăm și ne întoarsem îndărăt și tăbărîm, dăzlegăm sacii noștri și iată, aflăm fiștecare banii[3] lui pren sacii lui: ce iată, argintul care l-am luat cu cumpăna l-am întors iar îndărăt.

22. Și am adus alt argint cu noi să ne cumpărăm hrană că nu știm cine au băgat argintul în sacii noștri".

23. Iar el, răspunzînd, le zise: „Pace iaste voaoă, nu vă têmeț, că Dumnezeul tătîne-vostru au dat voaoă bogăție în sacii voștri, iar argintul vostru cu bună vrére amu-l". Și scoase la dînșii pre Simeon.

24. Și aduse apă să le spêle picioarele și dêde fîn măgarilor.

25. Iar ei gătiră poclonul până veni Iósif amiiazăzi, că auziră că vor să prînzească ei acoló.

26. Și veni Iósif în casă; și-i aduseră poclonul care avea în mâinile lor de acasă și se închinară lui jos până la pământ.

27. Iar el îi întrebă: „Sînteț sănătoș? Dară tată-vostru cela bătrînul, care mi-ați spus, trăiéște?".

28. Ei ziseră: „Sănătos iaste robul tău, tată-nostru, și iaste viu". Și zise: „Blăgoslovit acel om lui Dumnezeu". Iar ei se plecară de i se închinară iarăș.

29. Și, căutînd, Iósif văzu pre Veniamin, fratele lui cel de o mumă, și zise: „Dară fratele vostru cel mai mic acesta iaste care ați zis că-l veț aduce la mine"? Și zise: „Dumnezeu să te miluiască, fiiule"!

30. Și se turbură Iósif și-i plîngea înima pentru frate-său și, cerșînd loc dé-a plînge, întră în cămară-ș și plînse.

31. Și, spălîndu-se la obraz, se conteni de plîns și ieși afară și zise: „Pune-ț pâine"!

32. Și puseră lui singur și lor deusebi, și eghiptênilor carii mîncau cu dînsul, iar deusebi, că nu putea eghiptênii să mănînce pâine cu jidovii că era de ocară eghiptênilor tot păstoriul de oi.

33. Și săzu împotriva lui cel dentâi născut, după bătrînețe, și cel mai tînăr, după tinerețe. Și se mira bărbații fiștecare către fratele său.

34. Și rădicară[3] parte lor de la dînsul, iar partea lui Veniamin fu mai mare decît toate părțile, cu 5 părț mai mare decît a celorlalț. Și băură și se îmbătară depreună cu dînsul.

CAP 44/

vor mînca la amiază cu mine".

17. Omul a făcut așa cum i-a poruncit Iosif și i-a însoțit pe bărbați în casa lui Iosif.

18. Cînd au ajuns bărbații acolo au fost cuprinși de teamă și au zis: „Din pricina argintului care a fost pus în sacii noștri data trecută ne-au băgat aici, ca să ne învinuiască pe nedrept; o să se năpustească asupra noastră și o să ne ia robi, cu asinii noștri cu tot".

19. Așa că s-au îndreptat către ispravnicul casei lui Iosif și i-au grăit astfel în ușa casei:

20. „Te rugăm, doamne, noi am mai fost odată aici, ca să cumpărăm bucate.

21. Dar cînd am ajuns la un popas și am deschis sacii noștri, am găsit argintul fiecăruia dintre noi în sacul lui — argintul nostru, întreg cîntărit! De aceea l-am adus acum înapoi.

22. Am mai adus cu noi și alt argint ca să cumpărăm bucate, căci nu știu cine a pus argintul în sacii noștri".

23. El le-a răspuns: „Fiți pe pace, nu vă temeți! Dumnezeul vostru și Dumnezeul părinților voștri v-a pus comori în sacii voștri. Iar argintul vostru pentru plată l-am primit, așa cum se cuvine". Și l-a scos pe Simeon în fața lor.

24. Apoi le-a adus apă să se spele pe picioare și au dat nutreț asinilor lor.

25. Ei au pregătit darurile pentru venirea lui Iosif la amiază, căci auziseră că vor prînzi acolo.

26. Cînd Iosif a intrat în casă, i-au înmînat darurile pe care le aduseseră și i s-au închinat cu fața pînă la pământ.

27. El i-a întrebat: „Cum vă aflați?" Apoi a adăugat: „Dar bătrînul vostru tată, despre care mi-ați vorbit, este sănătos? Mai trăiește?"

28. Ei au răspuns: „Părintele nostru, robul tău, este sănătos și încă mai trăiește!" Iosif a adăugat: „Binecuvîntat să fie omul acela de către Dumnezeu!" Ei s-au plecat și s-au închinat în fața sa.

29. Ridicînd ochii, Iosif l-a zărit pe Veniamin, fratele său născut din aceeași mamă, și a spus: „Acesta este fratele vostru cel mai mic pe care ați spus că-l aduceți la mine?" Și a adăugat: „Dumnezeu să aibă milă de tine, fiule!"

30. Iosif era așa de turburat, încît i se cutremura inima în el și l-a prins plînsul. Și a intrat în iatacul său și a plîns.

31. Apoi s-a spălat pe față, a ieșit afară și, stăpînindu-se, a spus: „Puneți masa!"

32. Atunci lui i-au pus de mîncare deoparte, lor în altă parte, iar egiptenilor care mîncau la el, de asemenea în altă parte, pentru că egiptenii nu puteau să mănînce împreună cu evreii, căci egiptenii îi socotesc pe aceștia spurcați.

33. Și s-au așezat în fața lui: primul născut — potrivit vîrstei sale, iar cel mai mic — potrivit tinereții sale. Frații se priveau unul pe altul cu mirare.

34. Apoi au primit de la el fiecare porția lui, dar partea lui Veniamin era de cinci ori mai mare decît porțiile tuturor celorlați. Și au băut și au petrecut cu Iosif.

CAP. 44/

Pag. 34, col. I

1. Şi porunci Iósif celui ce era peste casa lui, zicînd : „Umpleţ sacii oamenilor de bucate cît vor putea rădica şi puneţ argintul fieştecăruia în gura sacului.

2. Şi cupa mea cea de argint să o puneţ în sacul celui mai tînăr, şi preţul grîului lui“. Şi fu după cuvîntul lui Iósif, după cum au zis.

3. Şi dimineaţa au luminat şi oamenii să slobozîră, şi ei şi măgarii lor.

4. Şi, ieşind ei den cetate, nu să delungară departe şi Iósif zise celuia ce era peste casa lui, zicînd : „Scoală-te şi gonêşte după oameni şi vei huli pre dînşii şi vei zice lor : «Pentru că ci mi-aţ dat rêle pentru bune ?

5. Pentru că ce mi-aţ furat cupa cea de argint ? Nu iaste acêea cu carea bea domnul mieu ? Şi el vrăjind cu vraje întru el. Rêle aţ săvîrşit carele aţ făcut»“.

6. Şi, aflînd pre dînşii, omul le-au zis lor după cuvintele acêstea.

7. Şi ziseră lui : „Pentru că ci grăiêşte domnul cuvintele acestea ? Să nu se afle la slugile tale să fie făcut după cuvîntul acesta.

8. În vrême ce argintul carele am aflat în sacii noştri l-am întorsu către tine den pămîntul Hanaan cum am fi furat den casa stăpînului tău argint sau aur ?

9. La care vei afla cupa den slugile tale, să moară, şi noi vom fi slugi domnului vostru“.

10. Şi el zise : „Şi acum, cum ziceţ aşa va fi : omul la carele să va afla păharul, acela îm va fi slugă, iară voi curaţ veţ fi“.

11. Şi grăbiră de descărcară cineş sacul pre pămînt şi deşchise cineş sacul lui.

12. Şi cerca de la cel bătrîn începînd pănă au venit la cel tînăr ; şi, obîrşind, află cupa în sacul lui Veniamín.

13. Şi-ş rupseră hainele lor şi puseră cineş sacul lui pre măgariul lui şi să întoarseră la cetate.

14. Şi întră Iúda şi fraţii lui către Iósif încă fiind el acoló ; şi căzură înaintea lui pre pămînt.

15. Şi zise lor Iósif : „Ce aţ făcut acest lucru ? Nu ştiţ că cu vrajă să vrăjaşte omul în ce fel sînt eu ?“

16. Şi zise Iúda : „Ce voiu grăi împotriva domnului ? Sau ce vom zice ? Sau ce ne vom înderepta ? Şi Dumnezău află strîmbătatea slugilor tale ; iată sîntem robi domnului nostru, şi noi şi la cine s-au aflat cupa“.

17. Şi zise Iósif : „Să nu să facă mie a face cuvîntul acesta ; omul la carele s-au aflat cupa, acela îm va fi slugă, iară voi vă suiţ cu mîntuire la tatăl vostru“

18. Şi, apropiindu-se Iúda de dînsul, zise : „Rogu-mă, doamne, grăiască sluga ta înaintea ta şi să nu te mînii pre sluga ta, căci tu eşti după farao.

19. Doamne, tu ai întrebat pre slugile tale, zicînd de «Aveţ tată au frate».

20. Şi zis-am domnului cum iaste noao tată bătrîn şi copil den bătrînêţe mai tînăr la dînsul, şi fratele lui au murit şi el singur au rămas mumei lui ; şi tatul nostru pre dînsul au îndrăgit».

1. Şi porânci Iosif celuia ce era preste casa lui, dzicîndu: „Împleţi sacii oamenilor de bucate cîte vor putea rădica, puneţi argintul fieştecăruia în gura sacului.

2. Şi cupa mea cea de argintu să o puneţi în sacul celui mai tînăr şi preţul grîului lui". Şi fu după cuvîntul lui Iosif, după cum au dzis[1].

3. Şi dimineaţa au luminat şi oamenii să slobodziră, şi ei şi măgarii lor.

4. Şi, ieşindu ei den cetate, nu să dălungară departe şi Iosif dzise celuia ce era preste casa lui, dzicîndu: „Scoală-te şi gonêşte după oameni şi vei huli pre înşii şi vei dzice lor: «Pentru că ce mi-aţi dat rêle pentru bune?

5. Pentru că ce mi-aţi furat cupa cea de argintu? Nu iaste acêea cu care bea domnul mieu? Şi el vrăjaşte cu vraje întru el[2]. Rêle aţi săvîrşit carele aţi făcut»".

6. Şi, aflînd pre înşii, omul le-au dzis lor după cuvintele acêstea.

7. Şi ei dzisără lui: „Pentru că ci grăiêşte domnul după cuvintele acêstea? Şi să nu s(ă) afle la slugile tale să fie făcut după acesta cuvîntu.

8. În vrême ce argintul carele am aflat în sacii noştri l-am întorsu cătră tine den pămîntul Hanaan cum am fi furat den casa stăpînului tău argintu sau aur?

9. La carele vei afla cupa den slugile tale să moară, şi noi vom fi slugi domnului vostru".

10. Şi el dzise:[3] „Şi acum, cum dziceţi asea va fi: omul la carele să va afla păharul, acela îm va fi slugă, iară voi curaţi veţi fi".

11. Şi sîrguiră şi descărcară cineş sacul lui pre pămîntu şi deschisă cineş sacul lui.

12. Şi cercară de la cel bătrîn pân-la cel tînăr ce au venit; şi, obîrşindu, află cupa în sacul lui Veniamin.

13. Şi-ş spintecară hainele şi puseră cines sacul lui pre măgariul lui şi să întoarseră la cetate.

14. Şi întră înlontru Iuda şi fraţii lui cătră Iosif, încă fiindu el acoló: şi căzură înnaintea lui pre pămînt.

15. Şi dzise lor Iosif: „Ce acesta lucru aţi făcut? Nu ştiţi că cu vraje să vrăjaşte omul în ce fêli sîntu eu"?

16. Şi dzise Iuda: „Ce vom grăi împotriva domnului? Sau ce vom dzice? Sau ce ne vom îndrepta? Şi Dumnedzău au aflat strîmbătatea slugilor tale: iată sîntem robi domnului nostru, şi noi şi la cine s-au aflat cupa".

17. Şi dzise Iosif: „Să nu mi să facă mie a face acesta cuvîntu; omul la carele s-au aflat cupa, acela-m va fi slugă, iară voi vă suiţi cu mîntuire la tatăl vostru".

18. Şi, apropiindu-să Iúda de însul, dzise: „Rogu-mă, doamne, grăiască sluga ta înnaintea ta şi să nu te scîrbêşti pre sluga ta, căci tu eşti după faraón.

19. Doamne, tu ai întrebat pre slugile tale, dzicîndu de «aveţi tată au frate»

20. Şi dzisem domnului cum iaste noao tată bătrîn şi copil den bătrînéţe şi mai tînăr la însul, şi fratele lui au murit şi el sîngur au rămas maicii lui; tată-nostru pre însul au îndrăgit»./

1. Şi porunci Iósif ispravnicului casei sale, zicînd: „Umpleţ sacii acestor oameni de hrană cît vor putea rădica şi puneţ banii preţului a fiecui în gura sacului.

2. Iar în sacul celui mai mic tu să pui şi banii şi păharul mieu cel de argint". Şi fu aşa[1].

3. Iară a doaoa zi deaca lumină se slobozíră acei oameni şi măgarii lor.

4. Şi, ieşînd ei den cetate, nu dăparte loc, grăi Iósif ispravnicului casei sale, zicînd: „Pasă şi te du după cutare oameni şi să-i mustrezi şi să le zici cu mănie: «Că ce aţ făcut mie rău pentru bine?

5. Că ce mi-aţ furat păharul cel de argint? Că acesta iaste den care bea numai stăpînu-mieu însuş şi cu vraje vrăjaşte într-însul; rău aţ făcut ce aţ făcut»".

6. (El se duse)[2] şi, deaca-i ajunse, le zise după cuvintele acêstea.

7. Iar ei ziseră: „Pentru ce grăiêşte stăpînul nostru acêste cuvinte? Să nu se afle să fie făcut slugile tale după cuvîntul acesta.

8. De vrême ce argintul care l-am aflat în sacii noştri noi l-am adus înapoi den ţara Hanaánului, dară cum să furăm argint şi păhar de aur den casa stăpînului tău?

9. La care den slugile tale se va afla păharul să moară, iar noi să fim robi stăpînului tău".

10. Iar el zise: „Adevărat, aşa va să fie cum ziceţ: la cine se va afla păharul va fi rob stăpînu-mieu, iar voi veţ fi curăţiţ".

11. Şi, grăbindu-se, dêderă fieştecare sacul său jos şi-ş dăzlegară toţ sacii săi şi căuta.

12. Începu de la cel mai bătrîn până veni la cel mai tînăr; şi, sfîrşind, află păharul în sacul lui Veniamin.

13. Iar ei îş sparseră hainele şi-s încărcară tot sacii lor pre măgari şi se întoarseră în cetate.

14. Şi întră Iúda şi fraţii lui la Iósif încă fiind el tot acoló şi căzură înaintea lui până la pământ.

15. Şi le zise Iósif: „Ce poate fi acest lucru ce aţ făcut voi? Dară nu ştiţi că nu iaste alt om în vrăj ca mine"?

16. Iar Iúda zise: „Ce vom răspunde stăpînu-nostru? Sau ce-i vom grăi? Sau cu ce ne vom îndirepta? Că Dumnezeu au aflat răotate slugilor tale: iată noi sîntem robi stăpînului nostru, şi noi şi cela ce se-au aflat păharul la dînsul".

17. Iar Iósif zise: „Nu-m dea Dumnezeu să fac eu cuvîntul acesta, ce la cine se-au aflat păharul acesta, acela va fi mie rob, iar voi să vă duceţ întregi la tată-vostru".

18. Iar Iúda se apropié şi zise: „Rogu-te, doamne, să grăiască robul tău înaintea ta să nu te mînii pre robul tău, că tu, doamne, eşti după faraon mai putêrnic.

19. Tu, doamne, ai întrebat pre robii tăi, zicînd: «Aveţ tatátă au alt frate»?

20. Noi am zis: «Avem, doamne, tată bătrîn şi are un copil mai mic născut la bătrînéţele lui, iar frate-său au murit; ce au rămas el singur mume-sei şi-l îndrăgi tată-nostru»./

Încercarea fraţilor lui Iosif

1. După aceea Iosif a poruncit ispravnicului casei sale şi i-a zis: „Umple sacii bărbaţilor cu grîne, cît vor putea să ducă, şi pune argintul fiecăruia în gura sacului.

2. Iar cupa mea de argint să o pui în sacul celui mai tînăr, împreună cu plata pentru grîul lui". Şi aşa a făcut, cum a spus Iosif.

3. Cînd s-a luminat de ziuă, i-au lăsat să plece, împreună cu asinii lor.

4. După ce au ieşit din cetate, şi nu erau încă prea departe, a zis Iosif ispravnicului casei sale: „Scoală-te şi aleargă după oamenii aceştia. Cînd îi vei ajunge, să le spui aşa: «Pentru ce aţi răsplătit binele cu rău?

5. De ce mi-aţi furat cupa de argint? Oare nu este aceasta cupa cu care bea stăpînul meu şi de care se slujeşte la ghicit? Aţi săvîrşit un mare rău, cînd aţi făcut o astfel de faptă»".

6. Ajungîndu-i din urmă, ispravnicul le-a spus aceste cuvinte.

7. Atunci ei i-au răspuns: „De ce grăieşte stăpînul tău asemenea vorbe? Am fi cutezat noi, robii tăi, să săvîrşim o astfel de faptă?

8. Cum era să furăm argint sau aur din casa stăpînului tău, de vreme ce ti-am adus înapoi din ţara Canaanului argintul pe care l-am găsit în sacii noştri?

9. Dacă vei găsi cupa la vreunul din noi, acela să moară, iar noi să fim luaţi ca robi!"

10. El a spus: „Bine! Cum ziceţi aşa să fie! Cel la care se va găsi cupa să-mi fie rob, iar ceilalţi veţi fi fără vină".

11. Atunci fiecare s-a grăbit să-şi descarce sacul pe pământ şi să şi-l deschidă.

12. Şi i-a scotocit pe toţi, începînd cu cel mai vîrstnic şi sfîrşind cu cel mai tînăr. Şi, isprăvind, a găsit cupa în sacul lui Veniamin.

13. Atunci şi-au sfîşiat hainele şi, încărcîndu-şi fiecare sacul pe asinul lui, s-au întors în cetate.

14. Iuda şi cu fraţii lui au intrat la Iosif, care era încă acolo, şi s-au aruncat la pământ înaintea lui.

15. Iosif le-a spus: „De ce aţi săvîrşit un astfel de lucru? Nu ştiţi că unui om ca mine nu-i rămîne nimic tăinuit?"

16. Iuda a spus: „Ce să mai răspundem domnului? Sau ce să mai vorbim? Sau cum să ne dezvinovăţim? Dumnezeu a dezvăluit vina robilor tăi. Iată, sîntem robii domnului nostru, şi noi şi cel la care s-a găsit cupa".

17. Iosif a spus: „Nicidecum nu voi face aşa ceva! Omul la care s-a găsit cupa, acela îmi va fi rob. Cît despre voi, întoarceţi-vă în pace la tatăl vostru".

18. Apropiindu-se de dînsul, Iuda a zis: „Mă rog ţie, stăpîne, îngăduie robului tău să-şi spună păsul înaintea ta şi nu te mînia pe robul tău, căci tu eşti întocmai ca şi faraon.

19. Doamne, tu ai întrebat pe robii tăi astfel: «Mai aveţi tată sau vreun frate?».

20. Iar noi am răspuns domnului: «Tatăl nostru este în vîrstă şi la bătrîneţe i s-a născut un copil, al cărui frate a murit; el este singurul care a rămas din partea mamei sale şi tatăl nostru îl îndrăgeşte mult»./

Pag. 34, col. II

Шн ѧ҃н зн҃сь слоу҃нлоу҃ тале, ѧдоу҃ѣцѣ пре дн҃сѹлъ ка
ла мине шиль вом сокоти. Шн ѧмь зн҃сь до кѳ
нѹлѹи, нѹ ва пѹтѣ копилѹ кастѣлѧе, пре тат҃ѕ
сѹ, кѣдева аѣа пре татоу ва мѹрѣ. Шн кг
тѹ ѧн зн҃сь слоу҃нлоу҃ тале, кѣ де нѹ себа погорѧ
фрателе вострѹ чель маи тѧнѣр кѹ вои, сѣ нѹ
маи ѧдаѕоу҃ѣць авѣдѣ фкѣ фаца мѣ. Шн кд
фѹ кѫнде нѣмѣсоунтлѧ слоуга тѧ татѣ нострѹ,
тѧм споусь кѹвинтеле домнлоуи. Шн зн҃сѣ нѳѕ кѣ
татоу нострѹ, пѣсаць-ѣрѣш деие кѹмпъраць
нѫцинѣле вѹкате. Шн нои ѧм зн҃сь нѹ вом кѕ
пѹтѣ тене погорѧ, че де себа погорѧ кѹноу
фрателе нострѹ чель маи тѧнѣр, небом пого
рѧ, пентрѹ кѣ нѹ вом пѹтѣ ведѣ фаца ѳмлоу,
фрателе нострѹ чел маи тѧнѣр нефиинд кѹ но.
Шн зн҃сѣ татѣ нострѹ слоуга тѧ, кътръ ной во кз
ѕиць кѣ фъмѣѧ доы мѣѧ нъскѹт. Шн ѣ кн
шн оу҃нѹа дела мине, шн мѣлч зн҃сь кълѧ мѧ
кѧ, фѣрѣле, шн нѹ ламь маи бъзѹ пънѣ ѧкѹ.
Дѣци деѣць лоуа шн пре ачѣста де фаца мѣ, кд
шн несеба фтѧмпла лоуи слъбичине пре кале, шн
беч погорѧ вътрѧнѣцелекѹ фтрестичине ф҃д.
Ѧкѹ дарь деѣи мѣрце кътръ слоуга тѧ, та л
тѹ нострѹ, шн копилѹ нѹ ѧфѧ кѹ ной, шн сѹ
флетѹ лоуи сѣ спѫзѹрѣ, де сѹфлетѹ ачѣтоуа.
Шн ѧфѧндоуть че ѧведѣ ѣле кѹм нѹ ѣсте копи ла
лоу кѹ ной ва мѹрѣ, шн вор ѧдоуче слоуиле тале,
вътрѧнѣцеле слоуѫи тале татоулоу нострѹ, кѹ
фтрестичине ф҃д. Пентрѹ кѣ слоуга тѧ лѣ
татоу нострѹ, пѣимѣще копилѹ дела мине,
зникѧнде кѣтръ ѣле, де нѹлѣѣи ѧдоуче кътръ ти
не, шн сѧ пѹи пре дн҃сѹ фнаинте тѧ греши
сѣфѣ лѧ татѣ мѣу, теесте тоате зилеле.
Ѧкѹм дарь воя рѣмѧнѣ чѣе слоуга пентрѹ ко лг
пил, робь домнлоуи, ѣрь копилѹ сѣ сѣ ку фра
цѣи лоуи. Кѣчи кѹм мъѣом еу ла татоул лд
мѣу, копилѹ нефиинд кѹ ной? пентрѹ каре нѣ
кръ рѣлеле, каре воръ афла пре татоул мѣу.

К А П Ѹ М҃Є

Ѣ нѣ пѹтѣ іѡсифъ сѣ фтѣдоуиаскъ, пре ма
тоци чѣи честа фнаинтѧлоуи, че зн҃сѣ
сикоѣци пре тоци дела мине, шн нѹмаи
ста нименилоуи іѡсиф кѫнде сѣ кѹно
сѣ кѹ фрацѣи лоуи. Шн ѧлъсѣ глась кѹ плѣнѣ б
шн ѧоузирь тоци египтѣнѣи, шн сѣ ѧоузи фкѧса
лоуи фарао. Шн зн҃сѣ іѡсифъ кътръ фраци г
лоуи ей сѫнть іѡсифъ, фкѣ татѣмѣу трѣѫще?
шн нѹпоутѧ фраци сѣи ръспоунзь лоуи, пентрѹ
кѣ сѣ тоурбарь. Шн зн҃сѣ іѡсифъ кътръ фра д
цѣи лоуи, апропіѧцивѣ кътръ мине, шисѣ апро
піѧрь, шн зн҃сѣ ей сѫнть іѡсифъ фрателе во
стрѹ каре ѣцн вѫндоуть ла егѵпетъ. Дѣци е
ѧкѹм нѹвъ фтристаць, нічи вѣ паѧ рѹ
трѹ кѣлѧцн въндоуть пре мине аічи, кѣ фтрѹ
вѣцѣ маи ѣнаинтѣ домнѣзѣ фнаинтѣ воастрѣ.
Пентрѹ кѣчѣи ѣдоуиѣ ан де фоѣмѣте пре пѣмѫнт, ѕ
шн физ ѧчѣ, е, ани фтрѹ каріи нѹ ѣсте ѧръѕѹрѣ нн
сѣчере. Пентрѹ кѣ мѧ трими дн҃зѣ фнаинтѣ воа
стрѣ, ка сѣ ѣзѣмѫе воасѣмъшѫць пре пѣмѫнт, шн
ѧхѣ

21. Şi ai zis slugilor tale: «Aduceţ pre dînsul la mine şi-l voiu socoti».

22. Şi am zis domnului: «Nu va putea copilul ca să lase pre tată-său că, de va lăsa pre tatăl, va muri».

23. Şi tu ai zis slugilor tale că «De nu se va pogorî fratele vostru cel mai tînăr cu voi, să nu mai adaogeţ a vedea încă faţa mea».

24. Şi fu cînd ne-am suit la sluga ta, tată-nostru, i-am spus cuvintele domnului.

25. Şi zise noao tatul nostru: «Păsaţ iarăş de ne cumpăraţ puţinêle bucate».

26. Şi noi am zis: «Nu vom putea să ne pogorîm, ce de se va pogorî cu noi fratele nostru cel mai tînăr, ne vom pogorî; pentru că nu vom putea vedea faţa omului, fratele nostru cel mai tînăr nefiind cu noi».

27. Şi zise tată-nostru, sluga ta, către noi: «Voi ştiţ că fămêia doi mi-au născut.

28. Şi ieşi unul de la mine şi mi-aţ zis că l-au mîncat fiarăle şi nu l-am mai văzut pănă acum.

29. Deci de veţ lua şi pre acesta den faţa mea şi i se va întîmpla lui slăbiciune pre cale, şi-m veţ pogorî bătrînêţele cu întrestăciune în iad».

30. Acum dară de voiu mêrge către sluga ta, tatul nostru, şi copilul nu va fi cu noi, şi sufletul lui să spînzură de sufletul acestuia.

31. Şi va fi după ce va vedea el cum nu iaste copilul cu noi, va muri şi vor aduce slugile tale bătrînêţele slugii tale, tatului nostru, cu întrestăciune în iad.

32. Pentru că sluga ta, tatul nostru, priimêşte copilul de la mine, zicînd către el: «De nu-l voiu aduce către tine şi să-l puiu pre dînsul înaintea ta, greşit să fiu la tatăl mieu peste toate zilele».

33. Acum dară voiu rămînea ţie slugă pentru copil, rob domnului, iară copilul să să suie cu fraţii lui.

34. Căci cum mă voiu sui la tatul mieu, copilul nefiind cu noi? Pentru ca se nu văz rêlele care vor afla pre tatul mieu!".

CAP 45

1. Şi nu putea Iósif să îngăduiască pre toţi ceia ce sta înaintea lui, ce zise: „Scoateţi pre toţi de la mine!". Şi nu mai sta nimeni lîngă Iósif cînd se cunoscu cu fraţii lui.

2. Şi lăsă glas cu plînş şi auziră toţi eghiptênii; şi să auzi în casa lui faraó.

3. Şi zise Iósif către fraţii lui: „Eu sînt Iósif. Încă tată-miu trăiêşte"? Şi nu putea fraţii să-i răspunză lui, pentru că se turburară.

4. Şi zise Iósif către fraţii lui: „Apropiaţi-vă către mine!". Şi se apropiiară. Şi zise: „Eu sînt Iósif, fratele vostru care aţi vîndut la Eghípet.

5. Deci acum nu vă întristaţi, nici vă paie rău pentru că m-aţi vîndut pre mine aici, căci întru viiaţă m-au trimis Dumnezău înaintea voastră.

6. Pentru că acesta, al doilea an de foamete pre pămînt şi încă alţi 5 ani, întru carii nu iaste arătură, nici sêcere.

7. Pentru că m-au trimis Dumnezău înaintea voastră ca să rămiie voao rămăşiţă pre pămînt şi/a

21. Şi ai dzis slugelor tale: «Pogoriţi-l pre însul la mine şi-l voi socoti».
22. Şi am dzis domnului: «Nu va putea copilul ca să lase pre tată; iară să va lăsa pre tată va muri».
23. Şi tu ai dzis slugilor tale că «De nu să va pogorî fratele vostru cel mai tînăr cu voi, să nu mai adaogeţi să vedeţi faţa mea».
24. Şi fu cîndu ne-am suit la sluga ta, tatăl nostru, i-am spus cuvintele domnului.
25. Şi dzise noao tată-nostru: «Păsaţi iarăşi de ne cumpăraţi puţinêle bucate».
26. Şi noi am dzis: «Nu vom putea să ne pogorîm, ci de să va pogorî cu noi fratele nostru cel mai tînăr, ne vom pogorî; pentru că nu vom putea vedea faţa omului, fratele cel mai tînăr nefiindu cu noi».
27. Şi dzise tată-nostru, sluga ta, către noi: «Voi ştiţi că fămêia-m doi mi-au născut.
28. Şi ieşi unul de la mine şi mi-aţi dzis cum l-au mîncat jiganiile şi nu l-am mai văzut încă pân-acum.
29. Deci să veţi lua şi pre acesta den faţa mea şi i să va tîmpla lui slăbiciune pre cale, şi-m veţi pogorî bătrînêţele cu scîrbă în iadu».
30. Deci acum să voi mêrge către sluga ta, tatăl nostru, şi copilul nu va fi cu noi, iară sufletul lui să spîndzură de sufletul acestuia.
31. Şi va fi după ce va vedea cum nu iaste copilul cu noi, va muri şi vor aduce slugele tale bătrînêţele slugii tale, tătîne-nostru, cu durêre în iadu.
32. Pentru că sluga ta, tată-nostru, au priimit copilul pren mîne, dzicîndu către el: «Să nu voi aduce către tine şi să-l puiu pre însă înnain(tea)[4] ta, să fiu greşit la tatăl mieu preste toate dzilele».
33. Deci acum voi rămînea ţie slugă pentru copil, rob domnului, iară copilul să s(ă) suie cu fraţii.
34. Căci cum dară mă voi sui la tată-mieu, copilul nefiind cu noi? Pentru ca să nu văzu rêle carele vor afla pre tată-mieu!".

21. Iar tu ai zis robilor tăi: «Aduceţi-l să-l văz».
22[21]. Noi am zis: [22] «Doamne, nu va putea lăsa pre tată-său copilul, iar de va năpusti pre tată-său va muri».
23. Iar tu ai zis robilor tăi: «Deaca nu veţ aduce pre fratele vostru cel mai mic încoace, dêcii voi nu mai adaogeţ a veni să vedeţ faţa mea».
24. Dêcii deaca ne-am dus la robul tău, tată-nostru, şi-i spusem cuvîntul stăpînu-nostru,
25. iar tată-nostru ne-au zis: «Păsaţ iar de ne cumpărat puţină hrană».
26. Iar noi zisem: «Nu putem mêrge deaca nu va mêrge şi frate-nostru cel mai mic cu noi; iar de va mêrge, noi vom mêrge; că nefiind fratele nostru cel mai mic cu noi nu vom putea vedea faţa omului aceluia».
27. Iar robul tău, tată-nostru, zise către noi: «Voi ştiţ că 2 feciori mi-au născut muiêrea.
28. Ce unul au ieşit de la mine şi aţ zis că l-au mîncat o fiiară şi până acum nu l-am mai văzut.
29. Deci de veţ lua şi pre acesta de la faţa mea şi i se va întîmpla pre cale răotate, veţ duce bătrînêţele mêle cu întristăciune în iad».
30. Dară acum deaca vom mêrge la robul tău, tatăl nostru, şi nu va fi copilul cu noi, că sufletul lui iaste legat cu sufletul acestuia.
31. Şi va fi deaca nu va vedea el însuş copilul, va muri. Şi iată că vor duce robii tăi bătrînêţele tatălui lor cu scîrbă în iad.
32. Că robul tău, tată-nostru, au dat copilul în mâinile mêle, şi eu am zis: «Deaca nu-l voiu aduce la tine şi nu-l voiu pune înaintea ta, să fiu greşit tătîne-mieu în toate zilele».
33. Ce acum eu, robul tău, voiu fi rob stăpînu-mieu în locul copilului, iară copilul să se ducă cu fraţii.
34. Dar în ce chip am mêrge la tată-nostru nefiind copilul cu noi? Să nu văz eu răotatea carea va să fie asupra tătîne-mieu!".

21. Atunci ai cerut robilor tăi: «Aduceţi-l la mine, ca să-l cercetez cu ochii mei».
22. Noi însă am răspuns domniei tale: «Băiatul nu poate să-şi părăsească tatăl. Dacă-şi va părăsi părinţele, atunci acesta va muri».
23. La aceasta, tu ai spus robilor tăi: «Dacă fratele vostru cel mai mic nu va veni cu voi, să nu mai încercaţi a vă înfăţişa înaintea mea».
24. După ce ne-am întors la robul tău, părintele nostru, i-am povestit cuvintele domniei tale.
25. Cînd tatăl nostru ne-a spus: «Duceţi-vă din nou şi cumpăraţi bucate pentru noi»,
26. i-am răspuns: «Nu putem mêrge! Numai dacă fratele nostru cel mai mic ne-ar însoţi ne-am duce. Căci nu ne putem înfăţişa înaintea acelui om, de nu va fi cu noi fratele nostru cel mai mic».
27. Dar robul tău, părintele nostru, a grăit către noi: «Voi ştiţi că soţia mea mi-a născut doi fii.
28. Unul s-a dus de la mine şi mi-aţi spus că l-au sfîşiat fiarele. Şi nu l-am mai văzut nici în ziua de azi.
29. Dacă şi pe acesta îl luaţi din faţa mea şi i se va întîmpla vreo nenorocire pe drum, atunci o să mor, om bătrîn, de durere».
30. Dacă mă voi întoarce acum la robul tău, părintele nostru, şi nu va fi cu noi băiatul, de al cărui suflet este legat sufletul său,
31. cînd va vedea că băiatul nu s-a întors cu noi, va muri şi robii tăi vor pogorî cărunţeţele robului tău, părintele nostru, cu durere în mormînt.
32. Pentru că robul tău a primit băiatul de la tatăl nostru, căruia i-a spus: «De nu ţi-l voi aduce înapoi şi de nu mă voi înfăţişa cu el la tine, vinovat voi fi faţă de tatăl meu cîte zile voi avea».
33. Deci, eu, sluga ta, voi rămîne robul domniei tale, în locul băiatului, iar băiatul să plece cu fraţii săi.
34. Cum aş putea să mă întorc la tatăl meu, dacă băiatul nu va fi cu noi? N-aş mai putea să văd chinul tatălui meu!"

CAP 45

1. Şi nu putea Iosif să îngăduiască pre toţi ceia ci sta înaintea lui: „Scoateţi pre toţi de la mine!" Şi nu era nime lîngă Iosif încă cîndu să cunoscu la fraţii lui[1].
2. Şi slobodzi glas cu plînsu şi audziră toţi eghiptênii; şi să audzi în casa lui faraón.
3. Şi dzis(e) Iosif către fraţii lui: „Eu sîntu Iosif. Încă trăieşte tatăl mieu"? Şi nu putea fraţii să-i răspundză lui, pentru căce să întristară.
4. Şi dzise Iosif către fraţii lui: „Apropiaţi-vă către mine"! Şi să apropiară. Şi dzise: „Eu sîntu Iosif, fratele vostru carele aţi vîndut la Eghiptu.
5. Deci acum nu vă mîhniţi, nici vă paie cumplit pentru căce m-aţi vîndut pre mine aicea, pentru că întru viaţă m-au trimis Dumnedzău înnaintea voastră.
6. Pentru că acesta-i al doilea an de foamete preste pămînt şi încă alţi 5 ani, întru carii nu iaste arătură, nice sêcere.
7. Pentru că m-au trimis Dumnedzău înnaintea voastră[2] ca să rămîie voao rămăşiţe pre pămîntu şi/a hrăni

CAP 45

1. Iară Iósif nu se putea opri, văzînd pre toţ stînd înaintea lui, şi zise: „Daţi-vă în laturi de la mine toţ!" Şi nu stătu nimini înaintea lui Iósif cînd se cunoscu cu fraţii săi.
2. Şi rădică glas cu plîngere şi auzîră toţ eghiptênii; şi înţelêse şi toată casa lui faraon.
3. Şi zise Iósif către fraţii săi[1]: „Eu sînt Iósif. Dară tată-mieu trăieşte"? Iar fraţii lui nu putea să-i răspunză, că se înfricoşară.
4. Iar Iósif zise fraţilor lui: „Apropiaţi-vă la mine"! Şi se apropiiară; şi deaca se apropiiară, le zise Iósif: „Eu sînt fratele vostru care m-aţ vîndut în Eghipet.
5. Ce acum nu vă têmeţ, nici vă fie nici o grijă căci m-aţ vîndut aici, că în viiaţă m-au trimis Dumnezeu înaintea voastră (în ţara Eghipetului)[2].
6. Că iată că sînt 2 ani de cînd iaste foamete pre pămînt şi încă au mai rămas 5 ani în carei nu va să fie arături sau secerişuri.
7. Ce m-au trimis Dumnezeu înaintea voastră ca să rămîie voaoă rămăşiţă pre pămînt şi / să hrănesc voaoă

CAP. 45

Iosif se face cunoscut fraţilor săi

1. Atunci Iosif nu s-a mai putut stăpîni faţă de cei ce-l înconjurau şi a strigat: „Să iasă toţi afară!" Şi cînd a rămas numai cu ei, Iosif s-a descoperit fraţilor săi.
2. Şi suspina şi plîngea de au auzit toţi egiptenii şi s-a aflat şi în casa lui faraon.
3. Iosif a spus fraţilor săi: „Eu sînt Iosif. Mai trăieşte tata?" Dar fraţii nu puteau să-i răspundă, că erau foarte tulburaţi.
4. Apoi Iosif a spus fraţilor săi: „Apropiaţi-vă de mine!" Ei s-au apropiat, iar el a adăugat: „Eu sînt Iosif, fratele vostru pe care l-aţi vîndut în Egipt.
5. Nu vă întristaţi acum şi nici să nu vă pară rău că m-aţi vîndut aici, căci Dumnezeu m-a trimis înaintea voastră ca să vă scap viaţa.
6. Căci foametea bîntuie de doi ani în ţară şi vor trece încă cinci ani fără arătură şi seceriş.
7. Iar pe mine m-a trimis Dumnezeu înaintea voastră pentru ca să mai rămînă viaţa voastră pe pămînt şi/ca

Pag. 35, col. I

hrăni rămăşiţă mare.

8. Acum dară nu voi m-aţi trimis aici ce Dumnezău şi mă făcu pre mine ca un tată lui faraó şi domn a toată casa lui şi stăpîn a tot pămîntul Eghípetului.

9. Grăbiţi dară de vă duceţi cătră tată-mieu şi ziceţi lui: «Acêstea zice feciorul tău Iósif: Făcutum-au Dumnezău domn a tot pămîntul Eghípetului. Pogoară-te dară la mine şi nu aştepta.

10. Şi vei lăcui la pămîntul lui Ghesém al Aráviei şi vei fi aproape de mine, tu şi feciorii tăi, şi feciorii feciorilor tăi, oile tale, şi boii tăi şi cîte ai tu.

11. Şi te voiu hrăni acoló, pentru că încă cinci ani foamete va fi pre pămînt, ca să nu te surpi tu şi feciorii tăi şi toate ale tale».

12. Iată, ochii voştri văd şi ochii lui Veniamín, fratele mieu, că gura mea grăiêşte cătră voi.

13. Spuneţi dară tatîne-mieu toată slava mea de la Eghípet şi cîte aţi văzut; şi, grăbind, aduceţi pre tată-mieu aici".

14. Şi, căzînd pre grumazii lui Veniamín, fratelui său, au plîns pre dînsul, şi Veniamín au plîns pre grumazii lui.

15. Şi, sărutînd pre toţi fraţii lui, au plîns pre dînşii; şi după acêstea au grăit fraţii lui cătră dînsul.

16. Şi s(ă) înţêlese glasul în casa lui farao, zicînd: „Au venit fraţii lui Iósif". Şi să bucură faraó şi toată curtea lui.

17. Şi zise faraó cătră Iósif: „Zi fraţilor tăi: Aceasta faceţi: umpleţi povările voastre şi mêrgeţi la pămîntul Hanaán.

18. Şi, luînd pre tatăl vostru şi avuturile voastre, veniţi la mine şi voiu da voao den toate bunătăţile Eghípetului; şi veţi mînca mădúa pămîntului.

19. Şi tu porîncêşte acêstea: să ia ei cară din pămîntul Eghípetului cópiilor voştri şi fămeilor voastre şi, luînd pre tatăl vostru, veniţi.

20. Şi nu pregetaţi cu ochii de vasele voastre, pentru că toate bunătăţile Eghípetului vor fi voao".

21. Şi făcură aşa feciorii lui Israil; şi dêde lor Iósif cară, după cum zise faraó, împăratul Eghípetului, şi dêde lor hrană pre cale.

22. Şi tuturor le-au dat haine îndoite; iară lui Veniamín i-au dat trei sute de galbeni de aur şi cinci haine în fêliuri.

23. Şi tătîni-său ca acêstea şi zêce măgari ce ridica de toate bunătăţile Eghípetului şi zêce mîşcoi ce rîdica pîinea tătîni-său pre cale.

24. Şi trimise Iosif pre fraţii lui şi se duseră; şi zise lor: „Nu vă scîrbiţi pre cale!".

25. Şi să sură de la Eghípet şi veniră la pămîntul Hanaán cătră Iácov, tatăl lor.

26. Şi spuseră lui zicînd: „Că fiiul tău Iosif trăiêşte şi el domnêşte tot pămîntul Eghípetului". Şi să ciudi întru cuget Iácov pentru că nu-i credea pre ei.

27. Şi grăiră lui toate cuvintele ce se-au grăit de Iosíf, cîte au zis lor; şi, văzînd carăle cêle ce-au trimis Iosíf ca să ia pre dînsul, să adăogea duhul lui

voaă rămăşiţi mari.

8. Acum dară nu voi m-aţi trimis aicia ce Dumnedzău şi mă făcu ca pre un tată a lui faraón şi domnu a toată casa lui şi despuitor a tot pămîntul Eghíptului.

9. Sîrguiţi dară de vă suiţi cătră tată-mieu şi-i dziceţi lui: «Aceasta dzice ficiorul tău Iosif: Făcutu-m-au Dumnedzău domnu a tot pămîntul Eghiptului. Pogoară-te la mine şi nu aştepta!

10. Şi vei lăcui la pămîntul Ghesem a Arraviei şi vei fi aproape de mine, tu şi ficiorii tăi, şi ficiorii ficiorilor tăi, oile tale, boii tăi şi toate cîte ai tu.

11. Şi te voi hrăni acoló, pentru că încă 5 ani foamete va fi pre pămînt, pentru ca să nu te surpi tu şi fiii tăi şi toate cîte ai».

12. Iată, ochii voştri vădu şi ochii lui Veniamin, fratelui mieu, cum rostul mieu grăieşte cătră voi.

13. Spuneţi dară tătîne-mieu toată slava mea de la Eghiptu şi că ce ştiţi; şi, sîrguindu, pogorîţi pre tată-mieu aicea".

14. Şi, cădzîndu pre grumadzii lui Veniamin, fratelui său, au plînsu pre însul, şi Veniamin au plînsu pre grumadzii lui.

15. Şi, sărutîndu pre toţi fraţii lui, au plînsu pre înşii; şi după acéstea au grăit fraţii lui cătră însul.

16. Şi să înţelése glasul întru casa lui faraón, dzicîndu: „Au venit fraţii lui Iosif". [17] Şi să bucură faraón şi toată curtea lui.

17. Şi dzise faraón cătră Iosif: „Dzi fraţilor tăi: Aceasta faceţi: înpleţi cêle de drum ale voastre şi păsaţi la pămîntul Hanaan.

18. Şi, luîndu pre tatăl vostru şi unêltele voastre, veniţi la mine[3] şi voi da voaă de toate bunătăţile Eghiptului; şi veţi mînca măduha pămîntului.

19. Şi tu porîncéşte aceasta: să ia ei cară den pămîntul Eghiptului copiilor voştri şi fămeilor voastre şi, luîndu pre tată-vostru, veniţi.

20. Şi nu vă îndoraţi cu ochii vaselor voastre, pentru că toate bunătăţile Eghiptului voaă vor fi".

21. Şi făcură aşa ficiorii lui Israil; şi le dédе Iosif cară, după cum dzise faraón, împăratul Eghiptului, şi hrană pre cale.

22. Şi tuturor le-au dat îndoite haine, iară lui Veniamin i-au dat 300 aur şi 5 haine în fêliuri[4].

23. Şi tătîne-său ca acéstea şi 10 măgari ce rădica de tot binele Eghiptului şi 10 muşcoi ce rădica pâine tătîne-său pre cale.

24. Şi trimise Iosif pre fraţii lui şi mearsără; şi dzise lor: „Nu vă scîrbiţi pre cale!"

25. Şi să suiră de la Eghiptu şi venîră la pămîntul Hanaan cătră Iacov, tatăl lor.

26. Şi-i spuseră lui dzicîndu: „Că Iosif, ficiorul tău, trăiéşte şi el domnéşte tot Eghiptul"[5]. Şi să spămîntă întru cuget Iacov pentru că nu-i credzu pre ei.

27. Şi-i grăi lui toate cuvintele ce s-au grăit de Iosif, cîte le-au dzis lor: şi, vădzîndu carăle carele au trimis Iosif / să-l ia pre însul, să aţiţa du-

rămăşiţă mare.

8. Ce acum n-aţ tremis pre mine voi, ce m-au trimis Dumnezeu şi m-au făcut ca un tată lui faraon şi biruitor preste toată casa lui şi domn a toată ţara Eghípetului.

9. Grăbiţ şi vă duceţ la tátătă-mieu şi-i ziceţ: «Aşa zice fiiul tău, Iósif: Făcutu-m-au Dumnezeu stăpîn a toată ţara Eghipetului. Ce vino la mine şi nu zăbovi!

10. Şi să lăcuieşti în ţara Ghesémului, în Arávia, şi să fii aproapé de mine tu şi feciorii tăi, şi feciorii feciorilor tăi, oile tale şi boii tăi şi tot ce iaste al tău.

11[10]. Şi acoló te voiu hrăni, [11] că încă va să mai fie 5 ani foamete pre pământ, ce să nu piei tu şi feciorii tăi şi ce vei avea tot».

12. Ochii voştri şi ochii frăţine-mieu, lui Veniamin, au văzut ce am zis voaoă.

13. Şi spuneţ tătîne-mieu toată slava mea carea am în Eghípet, cum aţ văzut; siliţ şi aduceţ pre tată-mieu încoace".

14. Şi, căzînd pre cerbicea lui Veniamin, frate-său, plînse de dînsul; şi Veniamin, cuprinzîndu-l în br(aţ)[3]e, plînse.

15. Şi sărută pre toţ fraţii săi şi plînse pre dînşii; şi după aceásta vorbiră fraţii lui cu dînsul.

16. Şi se duse vêste la casa lui faraon, zicînd: „Venit-au fraţii lui Iósif". Şi se bucură faraon şi slugile lui.

17. Şi zise faraon cătră Iósif: „Să zici fraţilor tăi să facă asa: să-ş umple sacii lor de hrană şi să se ducă în ţara Hanaánului.

18. Şi să luaţ pre tată-vostru şi tot ce veţ avea şi să veniţ la mine: şi eu vă voiu da den toate bunătăţile Eghípetului, să mîncaţ bunătatea[4] pământului.

19. Iar ţu le dă poruncă să ia muierilor şi copiilor lor cară den ţara Eghípetului şi, luînd şi pre tată-său, să-l aducă.

20. Şi nu vă cruţaţ dichisele cu ochii voştri, că toată bunătatea Eghípetului a voastră va fi".

21. Şi făcură feciorii lui Izrail aşa; şi le dédе Iósif cară după porunca lui faraon, împăratul Eghípetului, şi le dédе merînde pre cale.

22. Şi le dédе tuturor cîteva rînduri de haine, iar lui Veniamin îi dédе 300 de galbeni de aur şi 5 dulămi nu tot de un fél.

23. Aşijderea trimise şi tătîne-său (bani şi haine)[2] şi 10 măgari carei îi ducea den tot binele Eghípetului şi 10 catîri care ducea merînde de cale tătîne-său.

24. Şi trimise pre fraţii lui şi se duseră; şi le zise: „Nu vă certaţ pre cale"!

25. Şi ieşiră den ţara Eghípetului şi se duseră în ţara lui Hanaan, la tată-său, Iácov.

26. Şi spuseră zicînd: „Fiiu-tău Iósif iaste viu şi stăpînéşte toată ţara Eghípetului". Şi se mira în gîndul lui, Iácov, şi nu-i credea.

27. Iar ei îi spuseră toate cuvintele cîte zisése lor Iósif şi cîte le-au grăit; şi deaca văzu Iácov că au trimis Iósif cară / să-l rădice, învie sufletul

să vă ţină în viaţă, mîntuindu-vă.

8. Aşadar nu voi m-aţi trimis aici, ci Dumnezeu care a făcut să fiu ca un părinte pentru faraon, domn peste casa lui şi cîrmuitor peste toată ţara Egiptului.

9. Grăbiţi-vă deci să mergeţi la tatăl meu şi spuneţi-i: «Aşa grăieşte fiul tău, Iosif: Dumnezeu m-a făcut domn peste toată ţara Egiptului. Vino la mine, nu mai aştepta!

10. Vei locui în ţinutul Goşen din Arabia şi vei fi aproape de mine, tu şi feciorii tăi şi feciorii feciorilor tăi, oile tale şi vitele tale şi tot ceea ce ai tu.

11. Şi te vei hrăni acolo, căci foametea va mai ţine încă cinci ani, ca să nu pieri tu şi feciorii tăi şi toate care sînt ale tale».

12. Iată, ochii voştri văd, aşa cum văd şi ochii lui Veniamin, fratele meu, că gura mea grăieşte către voi.

13. Povestiţi-i întocmai tatălui meu despre toată slava mea din Egipt şi despre tot ce aţi văzut. Grăbiţi-vă deci şi aduceţi pe tatăl meu aici".

14. Apoi îmbrăţişîndu-l pe Veniamin, fratele său, a plîns; Veniamin a plîns şi el şi l-a îmbrăţişat.

15. După aceea a sărutat pe fraţii săi şi a plîns cu ei şi ei au stat de vorbă cu el.

16. Vestea că au sosit fraţii lui Iosif a ajuns pînă în casa lui faraon şi s-a bucurat faraon şi curtenii săi.

17. Faraon a rostit către Iosif: „Încărcaţi dobitoacele voastre şi să vă duceţi în ţara Canaanului.

18. Luaţi pe tatăl vostru şi avutul vostru de acolo şi veniţi la mine şi vă voi da tot ce are mai bun ţara Egiptului; şi vă veţi înfrupta din belşugul pământului.

19. Şi a mai poruncit acesta: „Luaţi căruţe din ţara Egiptului pentru copiii voştri şi pentru femeile voastre şi, luîndu-l şi pe tatăl vostru, să veniţi încoace.

20. Şi să nu vă rămînă ochii după gospodăriile voastre, pentru că tot ce are mai bun ţara Egiptului al vostru va fi".

21. Fiii lui Israel aşa au făcut. Iosif le-a dat căruţe, cum a poruncit faraon, împăratul Egiptului, precum şi merinde pentru drum.

22. Apoi le-a dat tuturor haine de schimb, iar lui Veniamin i-a dat trei sute de arginţi şi cinci rînduri de haine.

23. Tatălui său i-a trimis zece asini încărcaţi cu toate bunătăţile Egiptului şi zece catîri încărcaţi cu grîu, pîine şi merinde pentru drum.

24. Apoi i-a lăsat pe fraţii săi să plece, dar le-a spus: „Să nu vă certaţi pe drum!"

25. Aceştia au părăsit Egiptul şi au venit în ţara Canaanului la Iacov, părintele lor.

26. Şi i-au dat această veste: „Iosif, fiul tău, trăieşte şi domneşte peste toată ţara Egiptului". Dar inima lui Iacov nu a tresărit, pentru că nu-i credea.

27. Dar cînd i-au spus cu de-amănuntul toate cuvintele pe care le rostise Iosif şi cînd a văzut căruţele pe care le-a trimis Iosif/ca să-l adu-

Pag. 35, col. II

Iacov, tatălui lor.

28[27]. Și zise Israíl : [28] „Mare iaste mie de încă trăiește fiiul mieu Iósif ! Mergînd voiu vedea pre dînsul mai nainte de ce voiu muri".

CAP 46

1. Și, sculîndu-se Israíl, el și toate ale lui, au venit la Fîntîna Jurămîntului și au făcut jirtvă Dumnezeului tătîni-său, lui Isáac.

2. Și zise Dumnezeu lui Israíl în videnia nopții, zicînd : „Iácove, Iácove !". El zise : „Ce iaste ?".

3. Și el zise lui : „Eu sînt Dumnezeul părinților tăi ; nu te tême a te pogorî la Eghípet pentru că întru limbă mare te voiu face acoló.

4. Și eu mă voiu pogorî cu tine la Eghípet și eu te voiu sui desăvîrșit ; și Iósif îș va pune mînile lui pre ochii tăi".

5. Și să sculă Iácov de la Fîntîna Jurămîntului și luoară fiii lui Israíl pre tată-său și unêltele și muierile lor pren carăle ce au trimis Iósif să-l rădice pre dînsul.

6[5]. Și, luîndu-ș avêrea lor, [6] și toată agonisita ce au agonisit în pămîntul lui Hanaán, întrară la Eghípet, Iácov și toată semințiia lui cu dînsul.

7. Feciorii și feciorii feciorilor lui cu dînsul, și fêtele lui, și fêtele fêtelor lui și toată semințiia lui au adus la Eghípet.

8[7]. Și acêstea-s numele fiilor lui Israil ce au întrat la Eghípet împreună cu Iácov, tatăl lor. [8]. Aceștia sînt feciorii lui. Cel dentîi născut ⟨al lui⟩[1] Iácov : Ruvim.

9. Și feciorii lui Ruvím : Enoh și Falus, Asron și Harmi.

10. Și feciorii lui Simeon : Iemuil, și Iamin, și Aód, și Iahim, și Saár și Savl, feciorul hananitênii.

11. Și feciorii lui Lévi : Ghírsón, Cath și Merári.

12. Și feciorii Iúdei : Ir, și Anán, și Silón, și Farés și Zára ; și muri Ir și Anán în pămîntul Hanaán. Și ⟨să⟩[1] făcură feciorii lui Farés : Asrón și Iemuil.

13. Și feciorii lui Isahár : Thóla, și Fúa, și Iasúv și Zamvrón.

14. Și feciorii lui Zavolón : Seréd, și Alón și Eíl.

15. Aceștia sînt feciorii Liei, carei au născut lui Iacov în Mesopotámiia Asiriéi, și pre Dana, fata lui, toate sufletele, feți și fête, 33.

16. Și feciorii lui Gad : Safón, și Anghis, și Sanís, și Thosován, și Aidis, și Oridís și Areilís.

17. Și feciorii lui Asír : Emna, Iesúa, și Ieúl, și Varia și Sára, fratii[2] lor ; și feciorii lui Vária : Hovór și Melhil.

18. Aceștia-s feciorii Zélfii care au dat Laván Liei, fêtei lui, care au născut pre aceștia lui Iácov, 16 suflete.

19. Și feciorii Rahílei, fămeii lui Iácov : Iósif și Veniamín.

20. Și să făcură feciorii lui Iósif în pămîntul Eghípetului, carii au născut lui Asinetha, fata lui Pentéfri, preotul Iliu Pólios : pre Manási și pe Efraím. [21] Și se făcură feciorii lui Manási pre carii au născut lui țiitoarea Sira, pre Mahír. Și Mahír au născut pre Galaád. Și feciorii lui Efraím, fratele lui Manási : Sutalaám, și Taám. Și feciorii lui Sutalaám : Edem. /

hul lui Iacov, tatălui lor.

28. Şi dzise Israil: „Mare-m iaste mie de încă Iósif, fiiul mieu, trăiéşte! Mergîndu voi vedea pre însul mainte de ce voi muri eu".

CAP 46

1. Şi sculîndu-să Israil, el şi toate ale lui, au venit la Fîntîna Giurămîntului şi au făcut jirtvă Dumnedzăului tătîne-său, lui Isaac.

2. Şi dzise Dumnedzău l(ui) Israil întru videniia nopţii, dzicîndu: „Iacov, Iacov!" Şi el dzise: „Ce iaste?"

3. Şi el dzise lui: „Eu sîntu Dumnedzăul părinţilor tăi; nu te tême să te pogori la Eghiptu pentru că întru limbă mare te voi face acoló[1].

4. Şi eu mă voi pogorî cu tine la Eghiptu şi eu te voi sui desăvîrşit; şi Iosîf îş va pune mâinele lui pre ochii tăi".

5. Şi să sculă Iacov de la Fîntîna Giurămîntului şi luară fiii lui Israil pre tată-său şi marfa şi muierile lor pren cară ce au trimis Iosif să-l rădice pre însul,

6. Şi, luîndu-ş unêltele lor şi toată agonesita ce au agonisit în pămîntul lui Hanaan, întrară la Eghiptu, Iacov şi toată seminţiia lui cu însul.

7. Ficiorii şi ficiorii ficiorilor cu însul, fêtele şi fêtele fêtelor lui şi toată seminţiia lui au adus la Eghiptu.

8 [7]. Şi acêstea-s numele ficiorilor lui Israil ce au întrat la Eghiptu împreună cu Iacov, tatăl lor. [8] Aceştia sîntu ficiorii lui. Cel dentâi născut a lui Iacov: Ruvim.

9. Şi ficiorii lui Ruvim: Enoh şi Falus, Asron şi Harmi.

10. Şi ficiorii lui Simeon: Iemuil, şi Iamin, şi Aod, şi Iahin, şi Saar şi Savl, ficiorul hananitênii.

11. Ficiorii lui Leví: Ghirson, Cath şi Merarí.

12. Şi ficiorii Iudei: Ir, şi Anan, şi Silom, şi Fares şi Zará; şi muri Ir şi Anan în pămîntul Hanaan. Şi să făcură ficiorii lui Fares: Asron şi Iemuil.

13. Şi ficiorii lui Isáhar: Thóla, şi Fúa şi Iásuv şi Zamvron.

14. Şi ficiorii lui Zavulon: Sered şi Álon şi Éil.

15. Aceştia-s ficiorii Liei, carii au născut lui Iacov în Mijlocul Rîurilor Asiríei, şi pre Dína, fata lúi, toate sufletile, feţi şi fête, 33.

16. Ficiorii lui Gad: Safon, şi Anghis, şi Sanis, şi Thasovan, şi Aidis, şi Aoridis şi Areilis.

17. Şi ficiorii lui Asir: Iemná, şi Ieul, şi Variam şi Sára, fraţii[2] lor; şi ficiorii Varía: Hovor şi Melhil.

18. Aceştia-s ficiorii Zelfas carea au dat Lavan Liei, fêtei lui, carea au născut pre aceştia lui Iácov, 16 suflete.

19. Şi ficiorii Rahil, muierii lui Iácov: Iosif şi Veniamin.

20 Şi să fêceră ficiorii lui Iosif în pămîntul Eghiptului, carii au născut lui Asinéth, fata lui Pendefrí, pope(i) a Iliu Pólui: pre Manasí şi pre Efraim. [21] Şi să făcură ficiorii lui Manasí pre carii au născut lui ţiitoarea Síra, pre Mahir. Şi Mahir au născut pre Galaadu. Şi ficiorii lui Efraim, fratelui lui Manasí: Sutalaam şi Taam. Ficiorii Sutalaam: Edem./

CAP 46

1. Şi, sculîndu-se Izrail, cu tot ce avea, veni la Puţul Jurămîntului şi făcu jărtvă Dumnezeului tătîne-său, lui Isaac[1].

2. Şi zise Dumnezeu lui Izrail noaptea în vis, grăindu-i: „Iácove, Iácove"! El zise: „Ce iaste"?

3. Dumnezeu zise lui: „Eu sînt Dumnezeul părinţilor tăi; nu te tême a mêrge în Eghípet că acoló te voiu face de vei fi o limbă mare.

4. Eu voiu mêrge cu tine în Eghípet şi eu te voiu înălţa până la săvîrşit; şi va pune Iósif mâinile sale pre ochii tăi".

5. Şi sculîndu-se Iácov de la Puţul Jurămîntului şi luară feciorii lui Izrail pre tată-său şi avuţiia lor şi muierile lor în cară care trimesêse Iósif să-i rădice.

6. Şi, luînd toată avuţiia lor şi toată agoniseala ce agonisise în ţara Hanaánului, şi veni Iácov în Eghípet, şi toată seminţiia lui cu dînsul.

7. Feciorii lui şi feciorii feciorilor lui cu dînsul, fêtele lui şi fêtele fêtelor lui şi toată seminţiia lui întră cu dînsul în Eghípet.

8. Acêstea sînt numele feciorilor lui Izrail carii au mers cu dînsul în Eghípet, cu Iácov, tatăl lor, şi acêstea ale feciorilor lor. Cel dentâi născut: Ruvim.

9. Iar feciorii lui Ruvim: Enoh şi Falius, Arson şi Aharmi.

10. Iară feciorii lui Simeon: Emuil şi Amin, Oad şi Ahin, Saar şi Saul, feciorul hananitênii.

11. Iar feciorii lui Léuii: Gherson, Caath şi Merári.

12[11]. Iar feciorii Iúdii: Ir şi Annan, [12] Sílom şi Fares şi Zára. Şi muriră Ir şi Annan în ţara Hanaánului. Şi se născură lui Fares: Asron şi Emuil.

13. Iar feciorii lui Isahar: Tholea şi Fúa, Asuv şi Zamvran.

14. Iar feciorii lui Zaulon: Serid, şi Allon şi Eílă.

15. Aceştia sînt feciorii Liei, carei născuse lui Iácov între Rîurile Sírului, şi a fêtei lui, Dínei. Sufletele tuturor, ale feciorilor şi ale fêtelor, suflete: 33.

16. Iar feciorii lui Gad: Safon şi Anghis, Sannis, şi Thasovan, Aidis şi Adis, Odis şi Areilis.

17. Iar aceştia sînt feciorii lui Asir: Emná şi Esúea, Eul şi Vareá şi sora lor, Sarra; iar feciorii Vareii: Hovor şi Melhiil.

18. Aceştia sînt feciorii Zelfei carea o dêde Lavan fie-sa, Liei, carea născu lui Iácov 16 suflete.

19. Iar feciorii Rahílei, muiêrea lui Iácov: Iósif şi Veniamin.

20. Şi se născură lui Iósif feciori în ţara Eghípetului, carei îi născuse Asinetha, fata lui Pentefrii, popa cetăţii soarelúi: Manásia şi Efraim. Şi fură Manasiei feciori carii îi născuse posadnica Sir: Mahir, iar Mahir născu pre Galaad. Şi feciorii lui Efraim, fratele Manásiei, sînt aceştia: Satulam şi Taam; iar feciorii lui Satulam: Edem./

că, atunci duhul lui Iacov, tatăl lor, s-a înviorat.

28. Şi a grăit Israel: „Destul îmi este! Fiul meu Iosif trăieşte încă! Voi mêrge să-l văd înainte de a muri!"

CAP. 46

Iacov se mută în Egipt.

1. Israel a plecat deci cu tot ce avea şi a ajuns la Beer-Şeba. Acolo a adus jertfă Dumnezeului tatălui său Isaac.

2. Iar Dumnezeu i-a vorbit lui Israel noaptea în vis şi i-a spus: „Iacove, Iacove!" El a răspuns: „Iată-mă!"

3. Şi el a spus: „Eu sînt Dumnezeu, Dumnezeul tatălui tău; nu te teme să cobori în Egipt, căci acolo voi face din tine un popor mare.

4. Te voi însoţi în Egipt şi eu însumi te voi scoate iarăşi de acolo, iar Iosif îţi va închide ochii".

5. Atunci Iacov a plecat de la Beer-Şeba, iar fiii lui Israel au luat pe părintele lor, Iacov, şi pe pruncii lor şi pe femeile lor în căruţele trimise de Iosif.

6. Şi au luat averea şi tot ce agonisiseră în ţara Canaanului şi au intrat în Egipt — Iacov împreună cu toată seminţia sa.

7. El a dus cu sine în Egipt pe fiii şi pe fiii fiilor săi, pe fiicele sale şi pe fiicele fiicelor sale, toată seminţia sa.

8. Acestea sînt numele fiilor lui Israel, care au intrat în Egipt: Iacov şi fiii lui Ruben, întîiul născut al lui Iacov.

9. Aceşti fii sînt: Enoh, Falu, Heţron şi Carmi.

10. Fiii lui Simeon: Iemuel, Iamin, Ohad, Iachin, Ţohar şi Saul, fiul unei canaanence.

11. Fiii lui Levi: Gherşon, Cahat şi Merari.

12. Fiii lui Iuda: Ir, Onan, Şela, Fares şi Zara. Dar Ir şi Onan au murit în ţara Canaanului. Fiii lui Fares au fost Hesron şi Hamul.

13. Fiii lui Isahar: Tola, Fua, Iaşub şi Şimron.

14. Fiii lui Zabulon: Sered, Elon şi Iahleel.

15. Aceştia sînt fiii pe care Lia i-a născut lui Iacov în Mesopotamia, ca şi pe Dina, fiica lui. Cu toţii, fii şi fiice, au fost treizeci şi trei de suflete.

16. Fiii lui Gad: Tifion, Haghi, Şuni, Eţbon, Eri, Arodi şi Areli.

17. Fiii lui Aşer: Imna, Işva, Işvi şi Bria precum şi Serah, sora lor; fiii lui Bria: Heber şi Malchiel.

18. Aceştia sînt fiii Zilpei, pe care o dăduse Laban fiicei sale Lia; pe aceştia i-a născut ea lui Iacov — şaisprezece suflete.

19. Fiii Rahiliei, soţia lui Iacov: Iosiv şi Veniamin.

20. Şi Iosiv a avut în ţara Egiptului feciori, pe Manase şi Efraim, pe care i-a născut Asineta, fiica lui Poti-Fera, preotul oraşului Heliopolis. Manase a avut fecior pe Machir, născut de ţiitoarea sa Sira, iar lui Machir i s-a născut Galaad. Fiii lui Efraim, fratele lui Manase, au fost Sutalaam şi Faam. Sutalaam a avut un fecior, pe Edom./

ѦS

Pag. 36, col. I

ѯѳ. Шн фечорїи луи веніамінь, вала, шн хекор, шнѧ
філь, шн фѵрь фечорїи луи вала гіра, шн нѵема,
шн ихіимь, шн рошь, шн мафіинь, шн софиліимъ
ѯѕ шн гіра, ѧѵ нъскѵт пре ѧраа. Ачѣщѣ фе
чорїи рахиаїи чеѧѵ нъскѵщи луи іаковъ, тоате сѵ
ѯѱ флетиле, ѻѓ. Шн фечорїи луи дань, асом, шн
фечорїи луи нефталимь, асиль, шн гоіни, шн иса-
ѯѳ хар, шн силим. Ачѣщѣ фечорїи валїи, карѣ
ѧѵ дѵтсо лавань, рахиаи фѣтен луиѯ кіре ѧѵ
нъскѵт пре ачѣщѣ лѵ іаковъ, тоате сѵфлетеле, ѯѕ.
ѕ Шн тоате сѵфлетиле, чеѧѵ ѧтрат кѵ іаковъ ѧ
егѵпет, чеѧ чеѧѵ ешіт дин коапселе луи, афарѣ
де мѵіериле фечорилоѧ лѵ іаковъ, тоате сѵфлетиле, ѯѯ.
ѯѕ Шн фечорїи лѵ іосиф чеа нъскѵт ѧ пъмжнтѵль,
егѵпетѵлуи, тоате сѵфлетеле класїи луи іаковъ
челе чеѧѵ ѧтрат кѵ іаковъ ѧ егѵпет, сѵфлете
ѯи ѻ шнзѣ. Шн пре іѵда лѵ трими ѧнаинтѣ лѵ
кѣтре іосиф, ка ѧтиинце пре джсѵл ла четѧ
ѯѧ тѣ нроилор ѧ пъмжнтѵл рамеси. Шн ѧ хѣ
мжнд іосиф карѣле луи. ка сѵи ѧтрѵ тиаиии
наръ луи ісраил тътжнескѵ, ла четѧтѣ нрои
лорь, шн ибиндѵсе луи ѧѵ кѣзѵт пре грѵмазїи
ѧ луи шн ѧѵ плжнсѣ кѵ плжнцере мѵлтѣ. Шн
зисе ісраиль кѣтре іосиф, бом мѵри де акѵм,
де врѣме чеѧм вѣзѵт сѵвразѵл тѣѵ, кѣ ѧкѣ
ѧѧ трѣещи тѵ? Шн зисе іосиф кѣтрѵ фраціїи
луи, сѵндѵмъ бои сѵне луи фараѻ, шн бои
зиче луи кѵм фраціїи мїеи, шн каса тътжне
мїеѵ, ѧѵ фост ѧ пъмжнтѵл хіналань, шн,
ѯб акѵм ѧѵ венит кѣтре мине. Шн оамениї
сѫнт пъстори, пентрѵ кѣ ерау оамени, чеѧ сѣхѵт
несѵ, кѵ добитоакеле, шн добитоакеле, шн боїи
ѯг шн тоате алелор лѣѵ адѵсе. Дечи де ва кѣ
ма пре вои фараѻ шн вѣзаче вѵѻ чѣ мѣсте
ѯд лукрѵл вострѵ? Сѣ зичец оамени хрънічь
сѫнтем кѵ добитоакеле, сѵнѵле тале де копилѕ
рїе пънъ акѵм, шн нои шн пърінцїи ноштри,
пентрѵ каре лѵкрѵиць ѧпъмжнтѵл гесем ѧлѣ
ѧрабїеи, кѵчн кѣ сѵрѫчіне мѣсте, ла егѵптѣни
тот пъсторнл онлор.

К А П М З

ѧ Имерсжнд іосиф ѧѵ спѵс луи фараѻ
зисжнд, татъ мїеѵ шн фраціїи мїеи,
шн добитоакеле, шн боїи лор, шн тоа
те алелор, ѧѵ венит дин пъмжнтѵль
ѯв хіналань, шн ѣтъ сѫнт ѧпъмжнтѵл
гесем. Шн де фраціїи луи ѧѵ луатъ чинч
оамени, шїи пѵсе пре джншїи, ѧнаинтѣ луи фа
раѻ, шн зисе фараѻ, фраціилор луи іосиф, чѣ мѣ
ѯѳ сте лукрѵл вострѵ? Шн ей зисерь луи фа
раѻ, пъстори де оі робїї тъи, шн нои шн пъ
рінцїи ноштри, дин копилъріе пънъ акѵм, шн зи
ѯѕ серь луи фараѻ. Ѧмь венит каленe сѣлъшї
луи, пре пъмжнтъ, пентрѵ кѣ нѣ мѣсте пѣшѵ
не добитоачелор, сѵнѵлор тале, кѣчь ѧпъмжнтѵл
фоамете, ѧпъмжнтѵл хіналань, акѵм дарѣ
бомь лѵкра, сѵнѵле тале, ѧпъмжнтѵл гесем.
ѰѰ Шн зисе фараѻ луи іосиф зикжнд, татъ тъѵ
ѯѕ шн фраціїи тъи, ѧѵ венит кѣтрѣ тине. Іатъ

21[22]. Şi feciorii lui Veniamín: Vála, şi Hovór şi Asfil. Şi fură feciorii lui Vála: Ghíra, şi Núeman, şi Inhím, şi Ros, şi Mamfín şi Ofilím; şi Ghíra au născut pre Arád.

22[23]. Aceştia-s feciorii Rahílii ce au născut lui Iácov, toate sufletile: 18.

23[24]. Şi feciorii lui Dan: Asóm.

24. Şi feciorii lui Nefthalim: Asil, Góini, şi Isahár şi Silím.

25. Aceştia-s feciorii Valii, carea au datu-o Laván Rahílei, fêtei lui, care au născut pre aceştia lui Iácov, toate sufletele: 7.

26. Şi toate sufletile ce au întrat cu Iácov în Eghípet, ceia ce au ieşit den coapsele lui, afară den muierile feciorilor lui Iácov, toate sufletile: 66.

27. Şi feciorii lui Iósif, ce s-au născut lui în pământul Eghípetului. Toate sufletele casii lui Iácov, cêle ce au întrat cu Iácov în Eghípet, suflete: 70 şi 5.

28. Şi pre Iúda l-au trimis înaintea lui cătră Iósif să întîmpine pre dînsul la Cetatea Iróilor, în pământul Ramési.

29. Şi, înhămînd Iósif carăle lui, să sui întru timpinarea lui Israíl, tătîne-său, la Cetatea Iróilor. Şi, ivindu-se lui, au căzut pre grumazii lui şi au plînsu cu plîngere multă.

30. Şi zise Israíl cătră Iósif: „Voiu muri de acum de vrême ce am văzut obrazul tău că încă trăieşti tu".

31. Şi zise Iósif cătră fraţii lui: „Suindu-mă, voiu spune lui farao şi voiu zice lui cum fraţii miei şi casa tătîne-mieu au fost în pământul Hanaán şi acum au venit cătră mine.

32. Şi oamenii sînt păstori pentru că era oameni ce să hrănescu cu dobitocul; şi dobitocul, şi boii şi toate ale lor le-au adus.

33. Deci de va chema pre voi farao şi vă va zice voao: «Ce iaste lucrul vostru»?

34. să ziceţi: «Oameni hrănaci sîntem cu dobitocul, slugile tale, den copilărie până acum, şi noi şi părinţii noştri», pentru ca să lăcuiţ în pământul Ghesem al Aráviei, căci cu urîciune iaste la eghíptêni tot păstoriul oilor".

CAP 47

1. Şi, mergînd Iósif, au spus lui farao zicînd: „Tată-mieu şi fraţii miei, şi dobitocul, şi boii lor şi toate ale lor au venit den pământul Hanaán şi iată, sînt în pământul Ghesem".

2. Şi den fraţii lui au luat cinci oameni şi-i puse pre dînşii înaintea lui farao.

3[2]. Şi zise farao fraţilor lui Iósif: „Ce iaste lucrul vostru"? [3] Şi ei ziseră lui farao: „Păstori de oi, robii tăi, şi noi, şi părinţii noştri, den copilărie până acum".

4[3]. Şi ziseră lui farao: [4] „Am venit ca să ne sălăşluim pre pământ pentru că nu iaste păşune dobitoacelor slugilor tale, că să întări foametea în pământul Hanaán; acum dară vom lăcui, slugile tale, în pământul Ghesem".

5. Şi zise farao lui Iósif zicînd: „Tată-tău şi fraţii tăi au venit cătră tine.

6. Iată / pământul Eghípetului înaintea ta iaste;

21 [22]. Şi ficiorii lui Veniamin: Valá, şi Hovor şi Asfil. Şi fură ficiorii Valá: Ghira, şi Noéman, şi Enhim, şi Ros, şi Mamfin şi Ofilim; şi Ghira au născut pre Árad.

22 [23]. Aceştia-s ficiorii Rahil ce au născut lui Iácov, toate sufletile: 18.

23 [24]. Şi ficiorii lui Dan: Asom.

24 [25]. Şi ficiorii lui Nefthalim: Asil, şi Goini, şi Isáhar şi Silim.

25 [26]. Şi aceştia-s ficiorii Valá, carea au datu-o Lavan ii Rahil, fătei lui, carea au născut pre aceştia lui Iacov, toate sufletile: 7.

26 [27]. Şi toate sufletile ce au întrat cu Iacov în Eghiptu, ceia ce au ieşit den pîntecile lui, afară den muierile ficiorilor lui Iacov, toate sufletile: 66.

27 [28]. Şi ficiorii lui Iosif, ce i s-au născut lui în pămîntul Eghipetului. Toate sufletile casei lui Iácov, cêlea ce au întrat cu Iácov în Eghipet, suflete: 75.

28 [29]. Şi pre Iuda l-au trimis înnaintea[3] lui Iosif să-l timpine pre însă la Cetaatea Iroilor, la pămîntul Ramesí.

29 [30]. Şi, înhămîndu Iosif carăle lui, să sui în timpinarea lui Israil, tată-său, la Cetaatea Iroilor. Şi, ivindu-să lui, au căzdut pre grumadzii lui şi au plînsu cu plîngere multă.

30 [31]. Şi dzise Israil cătră Iosif: „Voi muri în vrême ce am văzdut obrazul tău că încă trăieşti tu.

31 [32]. Şi dzise Iosif cătră fraţii lui: „Suindu-mă, voi spune lui faraón şi voi dzice lui cum fraţii miei şi casa tătîne-mieu au fostu în pămîntul Hanaan, iar acum au venit cătră mine.

32 [33]. Şi oamenii sîntu păstori pentru că era oameni ce să hrănescu cu dobitocul; şi dobitocul, şi boii şi toate ale lor le-au adus.

33 [34]. Deci să va chema pre voi faraón şi va dzice voao: «Ce iaste faptul vostru»?

34 [35]. să dziceţi: «Oameni hrănaci cu dobitocul sîntem, slugile tale, den copilărie păn-acum, şi noi şi părinţii noştri», pentru ca să lăcuiţi pămîntul Ghesem a Araviei, pentru că oţărîtu iaste la eghiptêni tot păstoriul oilor".

CAP 47

1. Şi, mergîndu Iosif, au spus lui faraón dzicîndu: „Tată-mieu şi fraţii miei, şi dobitocul, şi boii lor şi toate ale lor au venit den pămîntul Hanaan şi iată, sîntu în pămîntul Ghesem".

2. Şi den fraţii lui au luat 5 bărbaţi şi-i puse pre înşi înnaintea lui faraón[1].

3 [2]. Şi dzise faraón fraţilor lui Iosif: „Ce iaste lucrul vostru"? [3]. Şi ei dziseră lui faraón: „Păstori de oi, robii tăi, şi noi şi părinţii noştri, den copilărie păn-acum".

4 [3]. Şi dziseră lui faraón: „Am venit să fim prişleţi pre pămîntu pentru că nu iaste păşune dobitoacelor slugelor tale, pentru că să întări foametea în pămîntul Hanaan; acum vom lăcui, slugele tale, în pămîntul Ghesem".

5. Şi dzise faraón lui Iosif dzicîndu: „Tată-tău şi fraţii tăi au venit cătră tine.

6. Iată, / pămîntul Eghiptului înnain-

21. Iară feciorii lui Veniamin: Vála, şi Hovor şi Asfil. Iară feciorii lui Vála: Ghira şi Noeman, Nohim şi Ros, Amamfin şi Ofimim; iar Ghíra născu pre Arádă.

22. Aceştia sînt feciorii Rahilei carei îi născu lui Iácov: de toţ, 18 suflete.

23. Iar feciorii lui Dan: Asom.

24. Iar feciorii lui Nethalim: Asil, Gónii, Isahar, Silim.

25. Aceştia sînt feciorii Vallei, carea o didêse Lavan fie-sa, Rahilei, şi născu lui Iácov de toate 7 suflete.

26. Şi fură toate sufletele cîte veniră cu Iácov în Eghípet, care ieşise den trupul lui, fără de muierile feciorilor lui Izrail, preste tot 66 de suflete.

27. Iară feciorii lui Iósif se născuse lui în Eghípet. Şi toate sufletele casei lui Iácov, care veniră cu dînsul în Eghípet, era 75.

28. Iar pre Iúda îl trimiseră înaintea lor la Iósif şi-i ieşi înainte la Irom Cetate, în pămîntul Rameseínului.

29. Şi-ş găti Iósif căruţa lui şi ieşi întru întîmpinarea tătîne-său la Cetatea Iromului. Şi i se arătă lui însuş, şi căzu pre grumazii lui şi plînse mult[2].

30. Şi zise Izrail cătră Iósif: „Acum să moriu după aceasta deaca văzuiu faţa ta că încă eşti viu".

31. Iar Iósif zise cătră fraţii lui: „Eu voiu mêrge de voiu spune lui faraon şi-i voiu zice: fraţii miei şi casa tătîne-mieu toată, care au fost în ţara Hanaánului, au venit la mine.

32. Şi sînt păstori, oameni carei hrănesc dobitoacele; şi toate dobitoacele şi boii ce au avut au adus cu dînşii.

33. Deci de vă va chiema faraon şi vă va întreba: «Ce iaste lucrul vostru?»

34. voi să ziceţ: «Sîntem oameni hrănaci de dobitoc den copilărie, noi, robii tăi, pănă acuma, noi şi părinţii noştri», ce să-m lăcuiţ în pămîntul Ghesímului, în Arávia, că de badjocură iaste eghiptênilor tot păstoriul de oi".

CAP 47

1. Şi, mergînd Iósif, spuse lui faraon zicînd: „Tată-mieu şi fraţii miei, şi dobitoacele, şi boii lor şi tot ce iaste al lor au venit den ţara Hanaánului şi iată că sînt în pămîntul Ghesímului".

2. Şi aduse 5 den fraţii săi şi-i duse înaintea lui faraon.

3. Şi zise faraon cătră fraţii lui Iósif: „Ce iaste lucrul vostru"? Ei răspunseră: „Sîntem păstori de oi, noi, robii tăi, şi părinţii noştri, încă den copilărie pănă acuma".

4. Şi ziseră lui faraon: „Venit-am să lăcuim în ţara Eghípetului că nu iaste păşune dobitoacelor robilor tăi în pămîntul Hanaánului, că se-au întărit foametea foarte; ce acum să lăcuiască robii tăi pre pămîntul Ghesímului".

5. Iară faraon, răspunzînd, zise cătră Iósif: „Tată-tău şi fraţii tăi au venit la tine.

6. Iată / că ţara Eghípetului iaste

21. Fiii lui Veniamin: Bela, Becher şi Aşbel; fiii lui Bela: Ghera, Moaman, Ehi, Roş, Mupim şi Hupim; fiul lui Ghera a fost Ard.

22. Aceştia au fost fiii Rahilei care i s-au născut lui Iacov: de toţi, patruzprezece suflete.

23. Fiul lui Dan: Huşim.

24. Fiii lui Neftali: Iahţel, Guni, Ieţer şi Şilem.

25. Aceştia au fost fiii Bilhăi, pe care Laban o dăduse fiicei sale Rahila. Ea a născut lui Iacov aceşti fiii, de toţi şapte suflete.

26. Toate sufletele care au intrat cu Iacov în Egipt, urmaşi din coapsele sale, se ridicau la şaizeci şi şase de oameni, în afara soţiilor fiilor lui Iacov.

27. Fiii lui Iosif, care s-au născut în ţara Egiptului, au fost de toţi nouă suflete. Şi cu ei, toate sufletele casei lui Iacov, care au intrat în Egipt, au fost şaptezeci şi cinci.

28. Iacov l-a trimis pe Iuda înaintea sa la Iosif, pentru ca acesta să-l întîmpine la Ieroonpolis, în ţinutul Gosen.

29. Iosif a pus să înhame caii la căruţa sa şi a ieşit în întîmpinarea tatălui său, Israel, la Ieroonpolis. De îndată ce s-au întîlnit, l-a îmbrăţişat şi a plîns suspinînd îndelung.

30. Atunci Israel a cuvîntat către Iosif: „De acum pot să mor, de vreme ce am văzut faţa ta şi ştiu că încă trăieşti".

31. Iosif a spus fraţilor săi: „Mă duc să-l înştiinţez pe faraon şi să-i vorbesc: fraţii mei şi casa tatălui meu, care se aflau în ţara Canaanului, au venit acum la mine.

32. Oamenii aceştia sînt păstori, bărbaţi care trăiesc din creşterea vitelor şi au adus cu ei turmele şi cirezile lor şi tot ceea ce au.

33. Deci, dacă vă va chema faraon şi vă va întreba: «Care este îndeletnicirea voastră?»

34. să-i răspundeţi: «Noi, robii tăi, sîntem crescători de vite, din copilărie pînă acum, şi noi şi părinţii noştri», pentru ca să puteţi locui în ţinutului Goşen, căci pentru egipteni toţi păstorii de oi sînt spurcaţi".

CAP. 47

Iacov înaintea lui faraon

1. Iosif s-a dus şi l-a înştiinţat pe faraon zicîndu-i: „Tatăl meu şi fraţii mei au venit din ţara Canaanului cu turmele şi cirezile lor şi cu tot avutul lor şi iată, se află în ţinutul Goşen".

2. Şi i-a înfăţişat lui faraon cinci dintre fraţii săi, pe care îi adusese cu el.

3. Faraon i-a întrebat pe fraţii lui Iosif: „Care este îndeletnicirea voastră?" Ei au răspuns lui faraon: „Noi, robii tăi, sîntem păstori de oi, aşa cum au fost şi părinţii noştri".

4. Şi au adăugat către faraon: „Am venit ca să ne căutăm sălaş în această ţară, pentru că nu mai sînt păşuni pentru vitele robilor tăi, din pricina foametei care bîntuie în ţara Canaanului. Dă-le voie robilor tăi să se aşeze în ţinutul Goşen".

5. Faraon i-a spus lui Iosif: „Tatăl tău şi fraţii tăi au venit la tine.

6. Iată, / ţara Egiptului e încăpătoa-

Pag. 36, col. II

(întru)[1] pămîntul cel bun lăcuiêşte pre tată-tău şi pre fraţii tăi, lăcuiască pămîntul Ghesém, iară de ştii cum sînt întru ei oameni tari, pune-i pre dînşii mai mari peste dobitoacele mêle.

7. Şi aduse Iósif pre Iácov, tată-său, înlăuntru şi-l puse pre dînsul înaintea lui farao. [8] Şi blagoslovi Iácov pre farao.

8. Şi zise farao lui Iácov : „Cîţi ani ai zilelor vieţii tale ?“

9. Şi zise Iácov către farao : „Zilele anilor vieţii mêle care nemernicescu, 130 de ani ; mici şi rêle s-au făcut zilele anilor vieţii mêle, n-au ajunsu la zilele anilor vieţii părinţilor miei care zile au lăcuit“.

10. Şi, blagoslovind Iácov pre farao, au ieşit de la dînsul.

11. Şi lăcui Iósif pre tată-său şi pre fraţii lui şi le dêde lor ţinêre în pămîntul Eghípetului, în pămîntul cel mai bun, în pămîntul Ramési, după cum porunci farao.

12. Şi le măsura grîu Iósif tatîne-său şi fraţilor lui şi a toată casa tătîne-său, grîu după trupuri.

13. Şi grîu nu era în tot pămîntul, pentru că să întări foametea foarte. Şi lipsi pămîntul Eghípetului şi pămîntul lui Hanaán de foamete.

14. Şi adună Iósif tot argintul ce s-au aflat în pămîntul Eghípetului şi în pămîntul Hanaán pentru grîul carele cumpăra şi le măsura grîu lor ; şi aduse Iósif tot argintul în casa lui farao.

15. Şi lipsi tot argintul den pămîntul Eghípetului şi den pămîntul Hanaán şi veniră toţ eghiptênii către Iósif, zicînd : „Dă-ne noao pîine ! Şi pentru ce murim înaintea ta ? Pentru că lipsi argintul nostru“.

16. Şi zise lor Iósif : „Aduceţi dobitocul vostru şi voiu da voao pîine pentru dobitocul vostru de au lipsit argintul“.

17. Şi au adus dobitocul lor către Iósif şi le dêde lor Iósif pîine pentru cai, şi pentru oi, şi pentru boi şi pentru măgari ; şi-i hrăni pre dînşii cu pîine pentru toate dobitoacele lor întru anul acela.

18. Şi trecu anul acela şi veniră la el al doilea an şi ziseră lui : „Ca să nu ne surpăm de la domnul nostru că se-au lipsit argintul, şi unêltele şi dobitoacele către tine, domnul, şi n-au rămas noao înaintea domnului nostru fără numai trupul nostru şi pămîntul nostru.

19. Decii pentru ca să nu murim înaintea ta şi pămîntul să să pustiiască, ia pre noi şi pămîntul nostru pentru pîine, şi vom fi noi şi pămîntul nostru robi lui farao ; dă-ne sămînţă ca să sămănăm, şi să trăim, şi să nu murim, şi pământul nu să va pustii“.

20. Şi au luat Iósif tot pămîntul eghiptênilor lui farao, pentru că au vîndut eghiptênii pămîntul lor lui farao, că cuprinse pre ei foametea ; şi fu pământul lui farao.

21. Şi norodul îl robi luiş să-i fie robi, den marginile hotarălor Eghípetului până în margine./

tea ta iaste; întru pămîntul cel mai bun lăcuiêşte pre tată-tău şi pre fraţii tăi, lăcuiască în pămîntul Ghesem, iară de ştii cum sîntu întru ei oameni tari, pune-i pre înşi pristavi preste dobitoacele mêle".

7. Şi aduse Iósif pre Iácov, tată-său, înlăuntru şi-l puse pre însă înnaintea lui faraón[2]. [8] Şi blagoslovi Iácov pre faraón.

8. Şi dzise faraón: „Cîţi ai a dzilelor vieţii tale"?

9. Şi dzise Iácov către faraón: „Dzilele anilor vieţii mêle carele prişlesescu[3], 130 ani; mici şi rêle s-au făcut dzilele anilor vieţii mêle, n-au agiunsu la dzilele anilor vieţii părinţilor miei care dzile au prişleşit"[4].

10. Şi, blagoslovindu Iacov pre faraón, au ieşit de la însul.

11. Şi lăcui Iosif pre tată-său şi pre fraţii lui şi le dêde lor ţarine în pămîntul Eghiptului, în pămîntul cel mai bun, în pămîntul Ramesi, după cum porănci faraón.

12. Şi măsura grîu Iosif tătîne-său şi fraţilor lui şi toată casa tătîne-său, grîu după trupuri.

13. Şi grîu nu era în tot pămîntul, pentru că să întări foametea foarte. Şi lipsi pămîntul Eghiptului şi pămîntul lui Hanaan de foamete.

14. Şi adună Iosif tot argintul ce s-au aflat în pămîntul Eghiptului şi în pămîntul Hanaan pentru grîul carele cumpăra şi le măsura grîu lor; şi aduse Iosif tot argintul înlontru, în casa lui faraón.

15. Şi lipsi argintul den pămîntul Eghiptului[5] şi den pămîntul Hanaan şi veniră toţi eghiptênii către Iosif dzicîndu: „Dă-ne noaă pâini! Şi pentru ce murim înnaintea ta? Pentru că lipsi argintul nostru".

16. Şi dzise lor Iosif: „Aduceţi dobitocul vostru şi voi da voao pâini pentru dobitocul vostru să au lipsit argintul".

17. Şi au adus dobitocul[6] lor către Iosif şi le dêde lor Iosif pâini pentru cai, şi pentru oi, şi pentru boi şi pentru măgari; şi-i hrăni pre înşii cu pâini pentru toate dobitoacele lor întru anul acela.

18. Şi trecu acela an şi veniră la el înn-al doilea an[7] şi-i dzisără lui: „Ca să nu ne surpăm de la domnul nostru că s-au lipsit argintul, şi unêltele şi dobitoacele către tine, domnul, şi n-au rămas noao înnaintea domnului nostru fără numai trupul nostru şi pămîntul nostru.

19. Dece pentru ca să nu murim înnaintea ta şi pămîntul să s⟨ă⟩ pustiiască, ia pre noi şi pămîntul nostru pentru pâini, şi vom fi noi şi pămîntul nostru robi lui faraón[8]; dă-ne sămînţă pentru ca să sămănăm, şi să trăim, şi să nu murim, şi pămîntul ⟨nu⟩[9] să va pustii".

20. Şi au luat[10] Iosif tot pămîntul eghiptênilor lui faraón, [21] pentru că au vîndut eghiptênii pămîntul lor lui faraón, că-i cuprinse foametea; şi fu pămîntul lui faraón.

21. Şi nărodul îl robi întru să-i fie robi den marginile hotarălor Eghiptului păn-în margini./

înaintea ta; pune pre tată-tău şi pre fraţii tăi să lăcuiască pre un pămînt bun şi să vieţuiască pre pămîntul Ghesímului, iar de ştii dentr-înşii că sînt oameni tari, pune-i ispravnici preste dobitoacele mêle".

7. Şi după acêstea aduse Iósif şi pre tatăsu-i, Iácov, şi-l duse înaintea lui faraon. Şi blagoslovi Iácov pre faraon.

8. Şi întrebă faraon pre Iácov: „De cîţi ani eşti"?

9. Iácov zise către faraon: „Zilele vieţii mêle cît am trăit sînt 130 de ani; ce au fost anii miei puţini şi răi că n-au ajuns zilele vieţii mêle zilele vieţii părinţilor miei cît au vieţuit ei".

10. Şi blagoslovi Iácov pre faraon şi ieşi afară.

11. Şi lăcui[1] Iósif pre tată-său şi pre fraţii lui şi le dêde biruinţă în ţara Eghípetului, pre pământ bun, în ţara Ramesiei, după cum porăncise faraon.

12. Şi lucra Iósif grîu tătîne-său şi fraţilor lui şi a toată casa tătîne-său pre capetè, pre număr.

13. Şi nu era grîu preste tot pământul, că se întărise foametea pre pământ şi periia ţara Eghípetului şi ţara Hanaánului de foame.

14. Şi strînse Iósif tot argintul cît se afla în ţara Eghípetului şi în ţara Hanaánului pre preţul pâinii carea o vîndea el; şi duse Iósif tot argintul în casa lui faraon.

15. Şi se săvîrşi tot argintul den ţara Eghipetului şi din ţara Hanaánului[2]. Dêcii veniră tot eghiptênii la Iósif şi ziseră: „Dă-ne pâine! Pentru ce murim înaintea ta? Că argintul nostru se-au săvîrşit".

16. Iar Iósif le zise: „Aduceţ dobitocul vostru să vă dau pâine pre dobitocul vostru deaca aţ sfîrşit argintul".

17. Şi aduseră dobitocul la Iosif şi le dêde Iósif pâine pentru cai, şi pentru oi, şi pentru vaci şi pentru măgari; şi-i hrăni cu pâine pentru dobitoc în anul acela[3].

18. Iară deaca se umplu acel an şi întră alt an, iar veniră la dînsul şi ziseră: „Acum căci se-au sfîrşit banii noştri, şi dobitocul nostru şi avuţiia noastră, că am adus tot la tine, au doară să perim acum, doamne, că alt n-au rămas acum la noi nimic fără numai trupurile ce avem şi pământul.

19. Dară acum că ci să murim înaintea ta şi pământul să rămîie pustiiu? Cumpără pre noi şi pământul nostru pre pâine şi să fim noi şi pământul nostru robi lui faraon; dă-ne sămînţă să sămănăm şi să trăim, să nu murim, şi pământul să nu se pustiiască".

20. Şi cumpără Iósif lui faraon toată ţara Eghípetului, că vîndură toţ eghiptênii pământul lor lui faraon, că-i birui foametea; şi fu pământul al lui faraon[4].

21. Iar oamenii să-i slujască lui ca nişte robi den marginea hotarului Eghípetului până în cêea margine. /

re; aşează pe tatăl tău şi pe fraţii tăi în pământul cel mai bun, să locuiască în ţinutul Goşen, iar dacă ştii că între ei se află oameni destoinici, pune-i ispravnici peste vitele mele".

7. După aceea Iosif l-a dus pe Iacov, tatăl său, şi l-a înfăţişat lui faraon. Iacov l-a binecuvîntat pe faraon.

8. Iar faraon l-a întrebat pe Iacov: „Cîţi ani numără zilele vieţii tale?"

9. Iacov a răspun lui faraon: „Viaţa mea cuprinde o sută treizeci de ani de zile de pribegie. Am avut parte de zile puţine şi grele, care nu stau faţă la anii părinţilor mei, în zilele pribegiei lor".

10. Apoi Iacov l-a binecuvîntat iarăşi pe faraon şi a ieşit de la el.

11. Iosif a aşezat pe tatăl său şi pe fraţii săi şi le-a dat ocină în ţara Egiptului, în pământul cel mai bun din ţinutul Goşen, aşa cum a poruncit faraon.

12. Iosif avea grijă de tatăl său şi de fraţii săi şi de toată casa tatălui său, ca să aibă atîtea merinde cîte guri erau de hrănit.

13. Şi nu erau grîne pe tot pământul, pentru că foametea se întetise foarte tare, încît ţara Egiptului şi ţara Canaanului erau istovite.

14. Iosif a strîns toţi banii, care se găseau în ţara Egiptului şi în ţara Canaanului, de pe urma grînelor care se cumpărau şi i-a dus în casa lui faraon.

15. Cînd s-au isprăvit toţi banii din ţara Egiptului şi din ţara Canaanului, au venit egiptenii la Iosif şi i-au spus: „Dă-ne pîine! De ce să murim sub ochii tăi? Iată, banii s-au sfîrşit".

16. Atunci Iosif le-a zis: „Aduceţi vitele voastre şi vă voi da grîne în schimbul vitelor, dacă vă lipsesc banii".

17. Aşa că ei şi-au adus vitele la Iosif şi Iosif le-a dat pîine pe cai şi pe oi, pe boi şi pe asini. Astfel, în anul acela i-a hrănit cu pîine, în schimbul vitelor lor.

18. După ce anul acela a luat sfîrşit, au venit ei la el în al doilea an şi i-au spus: „Nu vom ascunde de domnia ta: nu mai avem nici bani, nici vite, nici nimic, că toate sînt acum la domnia ta. Dar trupurile şi ogoarele noastre au mai rămas în văzul domniei tale.

19. De ce să murim sub ochii tăi şi să se pustiască pământul? Cumpără-ne pe noi şi pământul nostru şi vom fi robii lui faraon, cu tot pământul nostru; dă-ne sămînţă să semănăm şi vom rămîne în viaţă. Atunci nu vom muri, iar pământul nu se va pustii".

20. Astfel Iosif a dobîndit pentru faraon toate ogoarele egiptenilor, căci egiptenii îşi vindeau pământul deoarece îi copleşise foamea. Astfel pământul a ajuns să fie al lui faraon.

21. Şi tot poporul a ajuns rob lui, de la un capăt la altul al hotarelor Egiptului./

Pag. 37, col. I

22. Afară den pământul popilor numai nu le-au luat Iósif pentru că în dar au dat dare popilor lui farao şi mînca darea care au dat lor farao; pentru acêea nu ş-au vîndut pământul lor.

23. Şi zise Iósif tuturor eghiptênilor: „Iată, v-am luat pre voi şi pământul vostru astăzi lui farao; luaţi-vă sămînţă şi sămănaţ pământul.

24. Şi vor fi roadele lui şi veţ da a cincea parte lui farao, iară cêle patru părţi vor fi voao întru sămînţile pământului şi de mîncat voao şi tuturor cîţ sînt în casele voastre".

25. Şi ziseră: „Mîntuitu-ne-au pre noi! Aflat-am har înaintea domnului nostru şi vom fi robi lui farao".

26. Şi puse lor Iósif întru poruncă până în zioa de astăzi pre pământul Eghípetului a da a cincea lui farao, afară den pământul popilor numai nu era lui farao.

27. Şi lăcui Israíl în Eghípet, pre pământul Ghesém, şi să moşteniră pre el; şi crescură şi să înmulţiră foarte.

28. Şi mai trăi Iácov în pământul Eghípetului 17 ani; şi fură zilele lui Iácov, anii vieţii lui, 140 şi 7 de ani.

29. Şi să apropiiară zilele lui Israíl a muri; şi au chemat pre feciorul lui, Iosíf, şi zise lui: „De am aflat har înaintea ta, pune mîna ta pre coapsa mea şi vei face pre mine milă şi adevăr ca să nu mă îngropi în Eghípet.

30. Ce voiu dormi cu părinţii miei şi mă vei rădica den Eghípet şi mă vei îngropa la mormîntul lor". Şi el zise: „Eu voiu face după cuvîntul tău".

31. Şi zise lui: „Jură-te mie"! Şi jură lui şi să închină Israíl pre marginea toiagului lui.

CAP 48

1. Şi fu după cuvintele acêstea şi să porunci lui Iósif că: „Tată-tău să dodeiêşte". Şi, luînd pre amîndoi fiii lui, pre Manási şi pre Efraím, au venit către Iácov.

2. Şi să spuse lui Iácov, zicînd: „Iată, fiiul tău, Iósif, vine către tine". Şi, întărindu-se Israíl, şăzu pre pat.

3. Şi zise Iácov lui Iósif: „Dumnezăul mieu mi s-au arătat în Lúza, în pământul Hanaán, şi mă blagoslovi.

4. Şi-m zise: «Iată eu te voiu crêşte, şi te voiu înmulţi, şi te voiu face întru adunare de limbi şi-ţ voiu da ţie pământul acesta şi seminţiei tale după tine în ţinêre vêcinică».

5. Acum dară aceşti doi feciori ce ţi se-au făcut ţie în pământul Eghípetului, mai nainte de ce am venit eu la Eghípet, ai miei sînt, Efrém şi Manási, ca Ruvím şi Simeón vor fi mie.

6. Iară nepoţii care vei naşte de acuma ai tăi vor fi, pre numele fraţilor lor se vor chema întru sorţii lor.

7. Iară eu cînd veniiam den Mesopotámiia Asíriei, au murit Rahíl, mumă-ta, în pământul Hanaán, apropiindu-mă la locul alergăturii cailor, după pământul lui Havrátha a veni la Efrátha; şi am îngropat pre dînsa în calea alergăturii cailor; aceasta iaste Vitleem"./

22. Afară den pămîntul popilor numai [11] nu l-au luat Iosif pentru că în dar au dat dare popilor lui faraón şi mînca darea carea le da lor faraón; pentru acêea nu ş-au vîndut pămîntul lor.

23. Şi dzise Iósif tuturor eghiptênilor: „Iată, v-am luat pre voi şi pămîntul vostru astădzi lui faraón; luaţi-vă voao sămînţă şi sămănaţi pămîntul.

24. Şi vor fi roadele lui şi veţi da a cincea parte lui faraón, iară cêle patru părţi vor fi voao pentru sămînţa pămîntului şi de mîncat voao şi tuturor cîţi sîntu în casele voastre" [12].

25. Şi dzisără: „Mîntuitu-ne-au pre noi! Aflat-am har înnaintea domnului nostru şi vom fi robi lui faraón".

26. Şi puse lor întru porîncă păn-în dzua de astădzi pre pămîntul Eghiptului a da a cincea lui faraón, afară de pămîntul popilor numai nu era la faraón.

27. Şi lăcui Israil în Eghiptu, pre pămîntului Ghesem, şi să moştenniiră pre el; şi crescură şi să înmulţiră foarte.

28. Şi mai trăi Iácov în pămîntul Eghiptului 17 ani; şi fură dzilele vieţii lui 147.

29. Şi să apropiară dzilele lui Israil [13] a muri; şi au chemat pre ficiorul său, Iosif, şi dzise lui: „Să am aflat har înnaintea ta, pune mîna ta dedesuptu pre stînghea mea şi vei face pre mine milă şi adevăr ca să nu mă îngropi în Eghiptu.

30. Ce voi dormi cu părinţii miei şi mă vei rădica den Eghiptu şi mă vei îngropa în gropniţa lor". Şi el dzise: „Eu voi face după cuvîntul tău".

31. Şi dzise lui: „Giură-te mie"! Şi giură lui şi să închină Israil pre marginea toiagului lui.

22. Fără numai pămîntul popilor, că pămîntul lor nu-l cumpără Iósif că popilor le dêde faraon în cinste şi mînca den darul ce le da faraon; pentr-acêea nu-ş vîndură pămîntul lor [5].

23. Şi zise Iósif către noroade: „Iată, am cumpărat pre voi pre toţ astăzi şi tot pămîntul vostru iaste al lui faraon; luaţ sămînţă şi sămănaţ în arături.

24. Iar den grîul ce se va face dentr-însa să daţ a cincea parte lui faraon, iar patru părţi să fie ale voastre, să vă sămănaţ şi să mîncaţ voi şi toate casele voastre".

25. Şi ziseră: „Mîntuitu-ne-ai! Aflat-am milă înaintea ta, domnul nostru, să fim robi lui faraon".

26. Şi puse lor Iósif obicêiu pănă în zioa de astăzi tot Eghípetul să dea încinceala lui faraon, fără numai pămîntul popilor să nu dea, că acela nu-l cumpărase lui faraon.

27. Şi lăcui Izrail în ţara Eghípetului, în pămîntul Ghesímului, şi-l moşteniră şi se rodiră şi se înmulţiră pre dînsul foarte.

28. Şi lăcui Iácov în ţara Eghípetului 17 ani [6]; şi fură anii zilelor vieţii lui Iácov 147 de ani.

29. Şi se apropiiară zilele lui Izrail să moară; şi chiemă pre fiiu-său Iósif şi zise: „Deaca am aflat milă înaintea ta, pune-ţ mîna supt şoldul mieu [7] să faci cu mine milă şi adeverinţă să nu mă îngropi în Eghípet.

30. Ce să mă pui cu părinţii miei şi să mă scoţ den Eghípet să mă îngropi în mormînturile lor". [31] Iar el zise: „Face-voiu după cuvîntul tău".

31. El îi zise: „Jură-te mie!" Şi i se jură. Şi se închină Izrail pre marginea toiagului lui.

22. Doar pămîntul preoţilor nu l-a luat în stăpînire Iosif, căci preoţii îl primiseră în dar de la faraon şi se hrăneau din dania pe care le-o făcuse faraon. De aceea nu şi-au vîndut ei pămîntul.

23. Atunci Iosif a spus poporului: „Iată, astăzi v-am luat în stăpînirea faraonului atît pe voi cît şi pămîntul vostru; luaţi-vă sămînţă şi semănaţi pămîntul.

24. Din roadele lui veţi da a cincea parte lui faraon; celelalte patru părţi vor fi ale voastre pentru semănat şi pentru hrana voastră şi a tuturor celor ce sînt în casele voastre".

25. Ei au răspuns: „Tu ne-ai izbăvit! Stăpînului nostru i-a fost milă de noi şi noi vom fi robii lui faraon".

26. Iosif a făcut din aceasta o lege care dăinuie pînă în ziua de astăzi în ţara Egiptului, ca să se dea o cincime lui faraon. Doar pămîntul preoţilor nu era în stăpînirea lui faraon.

27. Astfel Israel s-a statornicit în Egipt în ţinutul Goşen, pe care l-a luat în stăpînire. Şi au fost rodnici şi s-au înmulţit foarte tare.

28. Iacov a mai trăit şaptesprezece ani în ţara Egiptului. Zilele vieţii lui Iacov au fost de o sută patruzeci şi şapte de ani.

29. Apropiindu-se ziua morţii, Israel a chemat pe fiul său Iosif şi i-a spus: „Dacă am aflat har în faţa ta, pune-ţi mîna sub coapsa mea şi, ca dovadă a îndurării şi a credinţei tale faţă de mine, să nu mă îngropi în Egipt.

30. Cînd voi adormi precum părinţii mei, să mă scoţi din Egipt şi să mă îngropi în mormîntul lor". Iosif a răspuns: „Voi face după cuvîntul tău".

31. Dar Iacov i-a spus: „Jură-mi!" Şi Iosif i-a jurat. Atunci Israel s-a închinat la căpătîiul patului său.

CAP 48

1. Şi fu după cuvintele acêstea şi să porînci lui Iosif că tată-său să dodăiêşte [1]. Şi [şi], luîndu pre amîndoi fiii lui, pre Manasí şi pre Efraim, au venit către Iácov.

2. Şi să spuse lui Iácov, dzicîndu: „Iată, fiiul tău, Iosif, vine către tine". Şi, întărindu-să Israil, şedzu pre pat.

3. Şi dzise Iácov lui Iósif: „Dumnedzăul mieu mi s-au arătat în Lúza, în pămîntul Hanaan, şi mă blagoslovi.

4. Şi-m dzise: „Iată, eu te voi crêşte, şi te voi înmulţi, şi te voi face întru adunare de limbi şi-ţi voi da ţie pămîntul acesta şi seminţiei tale după tine întru ţinêre vêcinică».

5. Acum dară acêşti 2 ficiori ce ţi s-au făcut ţie în pămîntul Eghiptului, mainte de ce am venit eu la Eghípet, ai miei sîntu, Efraim şi Manasí, ca Ruvim şi Simeon vor fi mie.

6. Iară nepoţii carii vei naşte de acum ai tăi vor fi, pre numele fraţilor lor să vor chema întru sorţii lor.

7. Iară eu cîndu veneam den Mijlocul Rîurilor Asiríei, au murit Rahil, maica ta, în pămîntul Hanaan, apropiindu-mă după alergătura cailor, Havratháa pămîntului a veni Efratháa; şi am îngropat pre ea întru calea alergăturii cailor; aceasta iaste Vithlêem"./

CAP 48

1. Şi fu după cuvîntul acesta, spuseră lui Iósif că tată-său slăbêşte, iar el, luînd pre feciorii lui pre amîndoi, pre Manasie şi pre Efraim, mêrse la Iácov.

2. Şi spuseră lui Iácov zicînd: „Iată că vine fiiu-tău, Iósif, la tine". Şi, întărindu-se Izrail, şăzu pre pat.

3. Şi zise Iácov către Iósif: „Dumnezeul mieu mi se-au arătat în Lúza, în ţara Hanaánului, şi m-au blagoslovit.

4. Şi mi-au zis: «Iată, eu te voiu crêşte, şi te voiu înmulţi, şi te voiu face întru adunare limbilor şi voiu da ţie pămîntul acesta şi seminţiei tale după tine întru moştinare vêcinică».

5. Ce acum feciorii tăi amîndoi, Manásie şi Efraim, care i-ai născut în ţara Eghípetului, sînt ai miei şi-m vor fi ca Ruvim şi ca Simeon.

6. Iar feciorii de-i vei naşte după aceasta fi-ţ-vor în numele fraţilor tăi, întru soţii lor.

7. Că eu cînd veniiam Dentre Rîurile Síriei muri mumă-ta, Rahil, în ţara Hanaánului, fiind eu aproape de alergătura cailor Havrathei pămîntului cînd întram în Efrátha şi o îngropaiu în calea alergăturii cailor; şi aceasta iaste Vithleem"./

CAP. 48

Iacov binecuvîntează pe fiii lui Iosif

1. După un timp oarecare, Iosif a aflat că tatăl său este bolnav. Atunci el i-a luat pe cei doi fii ai săi, pe Manase şi pe Efraim, şi au venit la Iacov.

2. Şi i s-a dat de veste lui Iacov, spunîndu-i-se: „Iată, fiul tău, Iosif, vine la tine". Adunîndu-şi puterile, Israel a şezut pe marginea patului.

3. Şi Iacov i-a spus lui Iosif: „Dumnezeu atotputernicul mi s-a arătat în Luz, în ţara Canaanului, şi m-a binecuvîntat.

4. Şi mi-a zis: «Iată, tu vei rodi şi te vei înmulţi şi voi face ca din tine să crească o mulţime de popoare. Iar acest pămînt îl voi da urmaşilor tăi în stăpînire veşnică».

5. Acum deci, cei doi fii ai tăi, care ţi s-au născut în ţara Egiptului mai înainte de a fi venit eu la tine în Egipt, sînt ai mei: Efraim şi Manase vor fi ai mei, aşa cum sînt Ruben şi Simeon.

6. Iar copiii zămisliţi de tine, după aceştia, vor fi ai tăi; ei vor purta numele fraţilor lor în partea lor de moştenire.

7. Pe cînd veneam din Mesopotamia, mama ta, Rahila, a murit pe drum în ţara Canaanului, puţin înainte de a ajunge la Efrata. Am îngropat-o acolo, lîngă drumul spre Efrata, care acum se numeşte Betleem"./

Pag. 37, col. II

8. Şi, văzînd Israíl feciorii lui Iósif, zise : „Cine-i sînt aceştia“ ?

9. Şi zise Iósif tătîni-său : „Fii-m sînt, care mi-au dat Dumnezău aicea“. Şi zise Iácov : „Adu-mi-i aproape pre ei pentru ca să blagoslovesc pre ei“.

10. Şi ochii lui Israíl să îngreuiasă la vedére de bătrînéţe şi nu putea să vază ; şi-i apropiiară pre ei cătră dînsul, şi-i sărută pre dînşii şi-i îmbrăţişă pre ei.

11. Şi zise Israíl cătră Iósif : „Iată, de faţa ta nu mă lipsiiu şi, iată, îm arătă Dumnezău şi sămînţa ta“.

12. Şi scoase pre dînşii Iósif den genunchile lui şi să închinară lui cu faţa la pămînt.

13. Şi, luînd Iósif pre amîndoi feciorii lui, pre Efrém în direapta şi în stînga lui Israíl, iară pre Manási în stînga şi în direapta lui Israíl, apropié-i pre ei de dînsul.

14. Şi, întinzînd Israil mîna cea direaptă, au pusu-o pre capul lui Efrém, şi acesta era cel mai tînăr, şi cea stîngă pre capul lui Manási, schimbîndu-ş mîinile.

15. Blagoslovi pre ei şi zise : „Dumnezău, căruia bineplăcură părinţii miei înaintea lui, Avraám şi Isaác, Dumnezăul cela ce mă hrănéşte den tinerêţile mêle pănă în zioa de astăzi,

16. îngerul cela ce mă mîntuiéşte den toate rêlele, să blagoslovească copiii aceştia şi să să chême pre ei numele mieu şi numele părinţilor miei, Avraám şi Isaác, şi să să înmulţască în mulţime multă pre pămînt“.

17. Şi, văzînd Iósif cum au pus tată-său mîna cea direaptă pre capul lui Efrém, îi păru lui greu şi să apucă de mîna tătîni-său să o ia de pre capul lui Efrém pre capul lui Manási.

18. Şi zise Iósif tătîni-său : „Nu aşa, tată, pentru că acesta iaste cel dentîi născut ; pune direapta ta pre capul lui“.

19. Şi nu vru, ce zise : „Ştiu, fiiule, ştiu ! Şi acesta va fi în norod şi acesta să va înălţa, iară fratele lui cel mai tînăr mai mare decît el va fi, şi seminţia lui va fi întru mulţime de limbi“.

20. Şi blagoslovi pre dînşii în zioa acêea, zicînd : „Întru voi să va blagoslovi Israil, zicînd : «Facă-te pre tine Dumnezeu ca pre Efrem şi ca pre Manási !»“ Şi puse pre Efrém înaintea lui Manási.

21. Şi zise Israíl lui Iósif : „Iată, eu moriu şi va fi Dumnezeu cu voi şi va întoarce pre voi Dumnezău den pămîntul acesta la pămîntul părinţilor voştri.

22. Iară eu îţi dau ţie Sichíma aleasă mai sus de fraţii tăi, care am luat den mînile amoreilor cu sabiia mea şi cu arcul“.

CAP 49

1. Şi chemă Iácov pre feciorii lui şi zise lor : „Adunaţi-vă pentru ca să vă spuiu eu voao ce va timpina pre voi în zilele cêle de apoi.

2. Adunaţi-vă şi ascultaţi pre mine, fiii lui Iácov ascultaţi pentru tată-vostru !

3. Ruvím, întăi născut al mieu, tu, vîrtutea mea şi începătura fiilor miei, silnicêşte a te purta şi sil/nicêşte obraznic te semeţiş ca apa să nu herbi.

8. Şi, vădzîndu Israil ficiorii lui Iosif, dzise: „Cine-ţi sîntu aceştia?"

9. Şi dzise Iósif tătîne-său: „Fiii miei sîntu, carii mi i-au dat Dumnedzău aicea. Şi dzise Iacov: „Adu-mi-i, apropie-i pentru ca să-i blagoslovăscu pre ei".

10. Şi ochii lui să îngreuia la vedêre de bătrînéţe şi nu putea să vadză; şi-i apropié pre ei la însul, şi-i sărută pre înşii şi-i îmbrăţăşe pre ei.

11. Şi dzise Israil cătră Iosif: „Iată, faţa ta nu mă lipsiiu şi-m arătă Dumnedzău şi sămînţa ta".

12. Şi-i scoase pre înşii Iosif den genunchele lui şi să închinară lui cu faţa la pămîntu.

13. Şi, luîndu Iósif pre amîndoi ficiorii lui, pre Efraim în dreapta iară den stînga lui Israil, iară pre Manasí în stînga iară der dreapta lui Israil, îi apropié pre ei de însul.

14. iŞ, întindzîndu Israil mîna cea dreaptă, au pusu-o pre capul lui Efraim, şi acesta era mai tînăr, şi cea stîngă pre capul lui Manasí, măinele încrucişate.

15. Blagoslovi pre ei[2] şi dzise: „Dumnedzău, căruia bineplăcură părinţii miei înnaintea lui, Avraam şi Isaac, Dumnedzăul cela ce mă hrănêşte den tinerêţele mêle păn-în dzua de astădzi,

16. îngerul cela ce mă mîntuiêşte den toate rêlele, să blagoslovască copiii aceştia şi să s(ă) chême pre ei numele mieu şi numele părinţilor miei, Avraam şi Isaac, şi să s(ă) înmulţască în multîme multu pre pămîntu".

17. Şi, vădzîndu Iosif cum au pus tată-său mîna cea dreaptă pre capul lui Efraim, îi păru lui greu şi să apucă de mîna tătîne-său, Iosif, să o ia[3] de pre capul lui Efraim pre capul lui Manasí.

18. Şi dzise Iosif tătîne-său: „Nu asa, tată, pentru că acesta iaste cel dentăi născut; pune dreapta ta pre capul lui".

19. Şi nu vru, ce dzise: „Ştiu, fiiule, ştiu! Şi acesta va fi în nărodu, şi acesta să va înnălţa, ce fratele său cel mai tînăr mai mare decît el va fi, şi semînţiia lui va fi întru înmulţiime de limbi"

20. Şi blagoslovi pre înşii întru dzua acêea, dzicîndu: „Întru voi să va blagoslovi Israil, dzicîndu: «Facă-ţi tie Dumnedzău ca lui Efraim şi ca lui Manasí!»". Şi puse pre Efraim înnaintea lui Manasí.

21. Şi dzise Israil lui Iosif: „Iată, eu moriu şi va fi Dumnedzău cu voi şi va întoarce pre voi Dumnedzău den pămîntul acesta la pămîntul părinţilor voştri.

22. Iară eu îţi dau tie Sichima aleasă mai sus decît fraţii tăi, carea am luat den măinele amoreilor cu sabiia mea şi cu arcul".

CAP 49

1. Şi chemă Iacov pre fiii lui şi dzise: „Adunaţi-vă pentru ca eu să vă spuiu voao ce va tîmpina pre voi în cêle de apoi dzile[1].

2. Adunaţi-vă şi ascultaţi fiii lui Iácov, audziţi pentru tată-vostru!

3. Ruvim, întăi născut al mieu, tu, vîrtutea mea şi începătura fiilor miei, năsîlnicêşte a te purta şi năsîl/nicêşte obraznic te semeţiş ca apa să nu fierbi.

8. Şi, văzînd Izrail feciorii lui Iósif, zise: „Ce-ţ sînt aceştia"?

9[8]. Iar Iósif zise: [9] „Sîntu-m feciori care mi i-au dat Dumnezeu aici". Iácov zise: „Ado-i la mine să-i blagoslovesc".

10. Iar ochii lui Izrail nu vedea de bătrînéţe şi nu putea căuta; şi-i duse la dînsul, iar el îi luoă şi-i sărută.

11. Şi zise cătră fiiu-său Iósif: „Iată că văzuiu faţa ta şi-m arătă Dumnezeu şi semînţiia ta".

12. Iar Iósif îi luoă de lîngă genúchiele lui şi i se închină până la pămînt.

13. Şi puse pre Efraim despre direapta sa, împotriva stîngăi lui Izrail, iar pre Manasiia despre stînga lui, împotriva dirêptêi lui Izrail, şi-i apropié la dînsul.

14. Iar el, tinzîndu-ş mîna cea direaptă, o puse în capul lui Efraim, şi acesta era mai mic, iar cea stîngă în capul Manásiei încrucişîndu-ş măinile[1].

15. Şi blagoslovi Iácov pre feciorli lui Iósif zicînd: „Dumnezeu, căruia au îngăduit părinţii miei înaintea lui, Avraam şi Isaac, Dumnezeu carele m-au hrănit den tinerêţe până în zioa de astăzi

16. şi îngerul care mă izbăvêste de toată răotatea (si până acum)[2] să blagoslovească copiii aceştia si să se chiême numele mieu şi numele părintilor miei, al lui Avraam şi al lui Isaac, pre dînşii să se înmultească întru multime mare pre pămînt".

17. Iar Iósif, văzînd că au pus tată-său mîna cea direaptă în capul lui Efraim, îi fu cu greu, şi apucă Iósif mîna tătîne-său să o ia den capul lui Efraim să o pule în capul Manásiei.

18. Şi-i zise: „Nu asa, tată, că acesta iaste cel dentăi născut": şi-i puse mîna cea direaptă în capul lui.

19. El nu vru, ce zise: „Ştiu, fătul mieu, ştiu! Şi acesta va fi în năroade, şi acesta se va înălţa, iar frate-său cel mai mic va fi mai mare decît dînsul, şi semînţiia lui va fi întru înmultimea limbilor".

20. Şi-i blagoslovi în zioa acêea, zicînd: „Întru voi se va blagoslovi Izrail, grăind: «Făcu pre tine Dumnezeu ca pre Efraim si ca pre Manásia!»". Şi puse pre Efraim înaintea Manásiei.

21. Şi zise Izrail cătră Iósif: „Eu moriu, iar Dumnezeu să fie cu voi si să vă întoarcă den pămîntul acesta în pămîntul părinţilor voştri.

22. Iar eu dau ţie Sichémul, usebit mai mult decît fratilor tăi, care l-am luat den măinile ammoreilor cu sabiia mea".

CAP 49

1. Şi chiemă Iácov pre feciorii săi şi le zise: „Adunaţi-vă să vă spuiu ce va să vă întîlnească în zilele cêle de apoi.

2. Adunaţi-vă si mă ascultat, feciorii lui Iacov; ascultaţ pre tatăl vostru!

3. Ruvim, dentăi născut al mieu, tu, tăriia mea şi începătura feciorilor miei, fu în puteciune [4] şi ocară cumplită şi de/badjocură şi ca apa te vei vărsa.

8. Cînd Israel i-a văzut pe fiii lui Iosif, a întrebat: „Cine sînt aceştia?"

9. Iosif a răspuns tatălui său: „Sînt fiii mei, pe care mi i-a dăruit Dumnezeu aici". Iar Iacov i-a zis: „Să vină mai aproape, ca să-i binecuvîntez".

10. Ochii lui Israel erau sleiţi de bătrînéţe şi el nu mai vedea bine. Iosif i-a adus aproape de el şi el i-a sărutat şi i-a îmbrăţişat.

11. Apoi Israel a rostit către Iosif: „Nu credeam că o să-ţi mai văd faţa şi iată, Dumnezeu mi-a arătat şi pe urmaşii tăi!"

12. Iosif a luat copiii de pe genunchii lui Israel şi s-au închinat cu faţa la pămînt.

13. După aceea, Iosif i-a luat pe amîndoi feciorii săi, pe Efraim la dreapta sa, deci în partea stîngă a lui Israel, iar pe Manase în stînga sa, deci în partea dreaptă a lui Israel, şi i-a adus lîngă el.

14. Însă Israel a întins mîna dreaptă şi a pus-o pe capul lui Efraim, deşi acesta era mai mic, şi cea stîngă pe capul lui Manase, încrucisîndu-si mîinile, cu toate că Manase era întîiul născut.

15. Şi i-a binecuvîntat, zicînd: „Dumnezeu, pe ale cărui căi au umblat părinţii mei Avraam şi Isaac, Dumnezeu, care m-a călăuzit din tineretele mele pînă în ziua de astăzi.

16. Îngerul care m-a izbăvit de tot răul să binecuvînteze copiii aceştia pentru ca să dăinuiască prin ei numele meu si numele părintilor mei, Avraam şi Isaac, şi să crească din ei multime mare pe pămînt!"

17. Cînd Iosif a văzut că tatăl său si-a pus mîna dreaptă pe capul lui Efraim, s-a mîhnit şi a apucat mîna tatălui său ca să o mute de pe capul lui Efraim pe capul lui Manase.

18. Si a spus Iosif tatălui său: „Nu asa, tată; pentru că acesta este întîiul născut, pune dreapta ta pe capul lui!"

19. Dar tatăl său nu a vrut, ci a răspuns: „Ştiu, fiule, ştiu! Si acesta va ajunge un popor, şi acesta va fi mare. Dar fratele lui mai mic va fi si mai mare decît el, iar semintia lui va cuprinde o multime de popoare".

20. Şi i-a binecuvîntat în ziua aceea, spunînd: „În Israel se va binecuvînta de acum înainte, rostindu-se numele vostru: «Să te facă Dumnezeu ca pe Efraim si ca pe Manase!»". Si l-a pus pe Efraim înaintea lui Manase.

21. Apoi Israil a grăit către Iosif: „Iată, eu voi muri, dar Dumnezeu va fi cu voi şi vă va duce înapoi în ţara părintilor voştri.

22. Iar tie îti dăruiesc, mai mult decît fratilor tăi, Sichemul, pe care l-am luat din mîinile amorelor cu sabia şi cu arcul".

CAP. 49

Binecuvîntările lui Iacov

1. Iacov a chemat apoi pe fiii săi, vorbindu-le astfel: „Veniţi să vă spun ce o să se întîmple urmaşilor voştri.

2. Veniţi mai aproape şi ascultati, fii ai lui Iacov, ascultaţi ce o să vă spună Israel, părintele vostru!

3. Tu, Ruben, întîi-născutul meu, tăria si începutul vredniciei mele, îndestul te-ai mărit şi te-ai înălţat.

Pag. 38, col. I

ЛН

нтъ҆ще сѡвразнивъ тесемеѧ́ш, кал҃а, сѣнѫ҆ хѣ
д҃ ви. Пентрѫ кѫтесѫ́ш пре҆ а́тѫ҆ тѫтъ҆ж
нитѫ, а҆тѫ́нчъ а҆нпъхѣтрѣ а҆шерѫ́тѫль оу҆и́де
е҃ тѣи сѫи́т. Симеѡ́н шѝ левѝ фра҆цн, а҆ѯ҆сть
ѕ҃ бъръшинѣ стръмбътъ́тѣ, а҆лѣчерїи лор. Ласфа́
тѫль лорь сѣнѫбѣ́ сѫфлетѫ́ мїе́ѫ, шѝ пре҆ а҆ѫ҆
нарѣ лор, сѣнѫ́сть ра҆зние фикаа҆ї́н мїе́н, кѫ ѳ҆тр҆
мънѣ́ѧ лор а҆ѫ҆ сѡморѫ́ть сѡа́менн, шѝ ѳ҆трѫ́ по҆ѫ҆
з҃ талор а҆ѫ҆ тъ҆ѣ́ть вѝнеле тѫ́ѫрѫлѫн. Блѣ́сте
ма́тѫ мѫжѣ́ѧ лорь, пе́нтрѫ кѫ́мѣсте сѡвра́знивъ
шѝ оу҆ръ́ѧ лор кѫтеса́ѫ ѳ҆трѝнѣ, ѳ҆трѫнсѡн пр
дѫ́ншїн ѳ҆ Іа́ковъ шѝ вон сѫмъна́ пре҆ дѫ́ншїн ѳ҆
и҃ Ісраи́ль. Іоу́до пре҆ тѝне вѡ҆ръвъдѧ́ фра҆ц҆ї́н
тъ҆ѣн, мѫ́нилеталепре҆ оу҆мерле бр҆ѣтмѫ́шнлѡръ
тъ҆ѣн, ѳ҆кнѝа҆цисевъръ ц҆е҆е фе҆чорїи тѫтъ҆жни
т҃ тъ҆. Пѫ́нль лѣ́ѫлѫн, Іоу́до, дѣнь вльстѝаръ
фїи́н мїе́ѫ тесѫ́ш, кѫ́лкѫнѫ́ѫсее дорми́ кал оу҆нь
лѣ́ѫ, шѝ кал пѫ́нл дѣ лѣ́ѫ, ч҆ине вас҆кѫ́лл пре҆ е҆ль ѯ
у҃ Нѫ́ вл лнїсѝ ѣтѫпѫнитѡ́ри дѣ́н Іу́да, шѝ повъ
ц҆итѡ́ри дѣ́н колѣ́са лѫ́ѝ пѣнъ бо́рь вѣня ч҆е́ле ч҆е́н
ѕ҃а кѡлѫ́ѫ́н, шѝ е҆ль нъдѣ́ждѣ лимбилѡ́р. Ле
гѫ́дь ли бі҆е мѫ́нѕѫ́л сѣѫ, шѝ ла кѫрч҆е́н мѫ́н
ѕѫ́л мъѣтрѝц҆ї́н лѫ́ѝ, ва сѣпъла кѫ ви́нь ѳ҆рѣпъ
мѝнѣ́ѣла, шѝ кѫ сѫнѳ́ѣле стрѫгѫрѫлѫ́ѝ ѳ҆вѣлѝѫ
и҃а ла лѫ́ѝ. Вѳ҆ѣсел Оѳ҆ѝ́ѝ лѫ́ѝ дѣ ви́нь, шѝ мѝ́н
г҃ї а҆ле́н дѣнц҆ї́н лѫ́ѝ дѣкѫ́т ла҆пѣ́ле. Завѫ́лѡ́н
лѫ́нгъ ма́ре ва лъкѫ́ѝ шѝ е҆ль лѫ́нгъ а҆дъпотѫ́
васелор, шѝ се ва ѳ҆тѝнѫ́де пѣнъ ла сидѡ́н
д҃ї Ісахѫ́р ви́неле а҆ѫ҆ поѯ҆тѝт, ѡ҆дѫхнѝнѫ́ѫсе ѳ҆трѫ
е҃ї мѫжлокѫ́ѫ сорцилор. Шѝ вѫ́зѫнѫ́ѫ ѡ҆дѫхна
кѫ́мѣ́сте бъ́нъ, шѝ пъмѫ́нтѫ́ле кѫ́м мѣ́сте гра,
шѧ́ѫ сѫпъ́сѫ оу҆мъръ́ѫ сѫ҆ ѯ҆сѡ́тени, шѝ сѫфъ́кѫ
ѕ҃ї о҆мь плѫгарн. Дѫ́нь ва ѫ҆дека́ нѫро́дѫ́ ла҆ѫ҆,
ѕ҃ї шѝ кал рѫ́дъ ѳ҆ Ісраи́ль. Шѝ сѫфъкѫ́ лѫ́ѝ
дѫ́нь, шѧ́рпе пре҆ кале, шезѫ́нѫ́ пре҆ кѡра́ѕ, мѫ́
кѫ́нѫ́ѫ, кѡ́лкѫ́н дѣ кале, шѝ ва кѫ́ѫ́ѣ кѫ́ѫ́ѕ
и҃т ц҆ха́, ѳ҆ѫ҆ѣ́ле деа́пон. Мѫжѫ́нрѣ а҆ѯ҆ептѫ́ѫ
ѳ҆ а҆домнѫ́лѫ́ѝ. Гѫ́д нспѣ́ть ѳ҆ѫ҆ва́ нспѣ́тѝ пре҆
е҆ль, шѝ е҆ль ва нспѣ́тѝ пре҆ е҆ль дѫ́пъ оу҆ѫ́рмъ.
к҃ Дѣнѣ́рь гра́сѫе пѫ́нѣ шѝ е҆ль вѫ́дѧ́ хра́нѣ вомѫ́рнло.
к҃а Нефѫлѝм, рѫ́дъч҆ѝнѣ лъса́тѣ, кресѫ́нѫ́ѫ ѳ҆трѫ
к҃в нашере, фрѫмъсе́ц҆е. Іо́сиф фїи́ кресѫ́ѫ́, рѫ́бѝнѣ
фїи́н мїе́ѫ ч҆е́ль ма́н тѫ́нѫ́ѫ, кѫтрѫ мѝ́не те ѳ҆
к҃г то́рч҆е. Кѫтрѫ ка́реле сфъѫ́ѝнѫ́ѫ сѫ́дъѫ́,
шѝ съцинѣ́ ѳ҆трѫ е҆ль до́мни съ҆ет҆ѫ́ѫ́рнлор.
к҃д Шѝ съ ѳ҆тръжма́рѫ кѫ тѫ́рїе а҆ч҆еле лорь, шѝ съ сл҃
бъноцирѫ вѝнеле бр҆ацелор мѫ́нилор лорь, прѣнь мѫ́
на пѫтѣ́рнѫ́ѫ́ѝ Іа́ковъ, а҆ѳ҆кодо́ч҆ела ч҆е́ѫ́ ѳ҆
тѫрнѝ пе Ісраи́ль, де ла дмн҃зѫ тѫтъ́ѫ тъ҆ѣ.
к҃е Шѝ а҆ѫ҆тѫ ц҆ѣ дмн҃зъ́ѫ мїе́ѫ, шѝ те блгвѝ
кѫ блгвенїѧ ч҆ерклѫ́ѝ дѣ сѫ́сь, шѝ блгвенїѧ пъмѫ́
тѫлѫ́ѝ каре а҆ре҆ тоа́те, пе́нтрѫ блгвенїѧ ц҆ицелѡ
к҃ѕ шѝ зг҃ъѫлѫ́ѝ. Блгвенїа пѫтѫнѣ́тѫ́ шѝ а҆мѫ́
мен тѫ́ле, сѫ прѣ ѳ҆трѝ, пре҆ блгвенїа а҆мѫ́ѫ́ц҆ѝ
ѳ҆трѝнць шѝ пре҆ блгвенїѝ дѣ ц҆ермѫ́ри вѣ́ч҆ните,
карѣле вор ѳ҆ѝ пре҆ капѫ́ѫ́ лѫ́ѝ Іо́сиф шѝ пре҆ кр҆ѣ
к҃ѕ ц҆ѣтѫ́ѫ́ кѡроа́ѫ́ повъц҆ѫ́ѝт фра҆ц҆ї́и. Веннамѝ
лѫ́ѝ Хѣпнтѝри дѫминѣ́ца вламѫ́ка ѳ҆кѣ, шѝ ѳ
к҃ѳ сѣрѣ ва мѫ́нтѫ́ѝ мѫ́нкаре. Тоци а҆ѣ́ще ѳ҆ѝ́ѝ

4. Pentru că te suiș pre patul tatîni-tău, atuncea ai pîngărit așternutul unde te-ai suit.

5. Simeón și Lévi, frați, au săvîrșit strîmbătatea alêgerii lor.

6. La sfatul lor să nu vie sufletul mieu și pre adunarea lor să nu să razime ficații miei, că întru mîniia lor au omorît oameni și întru pohta lor au tăiat vinele taurului!

7. Blestemată mîniia lor pentru că iaste obraznică, și urgiia lor căce s-au întărit; împărți-voiu pre dînșii în Iácov și voiu sămăna pre dînșii în Israíl!

8. Iúdo, pre tine vor lăuda frații tăi; mîniile tale pre umerile vrăjmașilor tăi; închina-ți-se-vor ție feciorii tătîni-tău.

9. Puiul leului, Iúdo, den vlăstari, fiiul mieu, te suiș. Culcîndu-se, dormí ca un leu și ca puiul de leu. Cine va scula pre el?

10. Nu va lipsi stăpînitori den Iúda și povățitori den coapsa lui până vor veni cêle ce-i zac lui; și el, nădêjdea limbilor.

11. Legînd la vie mînzul său și la cîrceiu mînzul măgărițîi lui, va spăla cu vin îmbrăcămintea sa și cu sîngele strugurului învălitura lui.

12 Vêseli ochii lui de vin și mai albi denții lui decît laptele!

13. Zavulón lîngă mare va lăcui și el, lîngă adăpostul vaselor, și se va întinde până la Sidón.

14. Isahár binele au pohtit, odihnindu-se întru mijlocul sorților.

15. Și, văzînd odihna cum iaste bună și pămîntul cum iaste gras, s-au supus umărul său a osteni si să făcu om plugariu.

16. Dan va judeca nărodul lui și ca o rudă în Israíl.

17. Și să făcu lui Dan șarpe pre cale, șezînd pre cărare, muscînd călcîiu de cal; și va cădea călărețul în cêle de apoi,

18. mîntuirea așteptînd a Domnului!

19. Gad, ispită îl va ispiti pre el, și el va ispiti pre el după urmă.

20. Asír grasă e pîinea; și el va da hrană boiarilor.

21. Nethalím, rădăcină lăsată crescînd întru naștere frumusêțe!

22. Iósif, fiiu crescut, rîvnit, fiiul mieu cel mai tînăr, cătră mine te întoarce!

23. Cătră carele sfătuind suduia și să țînea întru el dómni săgetăturilor.

24. Și să fărîmară cu tărie arcele lor și să slăbănogiră vinele brațelor mînilor lor pren mîna putêrnicului Iácov; dê-acoló cela ce au întărit pe Israíl, de la Dumnezău, tatăl tău.

25. Și ajută ție Dumnezăul mieu și te blagoslovi cu blagosloveniia ceriului de sus și blagosloveniia pămîntului, care are toate pentru blagosloveniia țîțelor și zgăului.

26. Blagoslovenia tătîne-tău și a mumei tale să preaîntări pre blagoslovenia a munți întăriț și pre blagoslovenii de țermuri vêcinice, carele vor fi pre capul lui Iósif și pre crêștetul cărora au povățuit frații.

27. Veniamin, lup hrăpitoriu, demineața va mînca încă și în seară va mîntui mîncarea".

28. Toți aceștia, fiii / lui Iacov, 12, și acêstea au

4. Pentru că te suiș pre patul tătîne-tău, atuncea ai pîngărit așternutul unde te-ai suit.

5. Simeon și Leví, frați, au săvîrșit strîmbătatea a scoaterii lor.

6. La sfatul lor să nu între sufletul mieu și pre adunarea lor să nu să întărească[2] ficații miei, pentru că întru mănia lor au omorît oamenii și întru pofta lor au tăiat vinele buhaiului.

7. Blăstămată măniia lor pentru că ⟨iaste⟩[3] obraznică, și scîrba lor căce să năsîlnicí; împărți-voi pre înși în Iácov și voi sămăna pre înși în Israil.

8. Iudo, pre tine laudă-te frații tăi; mâinele tale pre umerile nepriêtenilor tăi; închinați-să-vor ție ficiorii tătîne-tău.

9. Țîncul leului, Iudo, den vlastar, fiiul mieu, te suiș. Culcîndu-să, dormi ca un leu și ca un țînc de leu. Cine-l va scula pre el?

10. Nu va lipsi boiarin den Iuda și povățuitor den stînghele lui pănă vor veni cêlea ce-i zac lui; și el, nădêjdea limbilor.

11. Legîndu la vie mîndzul său și la cîrceiu mîndzul măgărității lui, va spăla cu vin înbrăcămintea sa și cu sîngele poamei[4] învălitura sa.

12. Vêseli ochii lui de vin și mai albi dinții lui decît laptele.

13. Zavulon lîngă mare va lăcui și el, lîngă adăpostul vaselor, și ⟨se⟩[3] va întinde pănă la Sidon.

14. Isáhar binele au poftit pentru ca părăsindu întru mijlocul sorților.

15. Și, vădzîndu odihna cum iaste bună și pămîntul că-i gras, ș-au supus umerile său spre osteneală și să făcu om plugariu.

16. Dan va judeca nărodul lui ca și ca o rudă în Israil.

17. Și să făcu lui Dan șearpe pre cale! cădzîndu pre cărare, muscîndu călcăiu de cal; și va cădea căl(ă)rețul în cêle denapoi,

18. mîntuirea așteptîndu a Domnului!

19. Gad, ispită îl va ispiti pre el, și el va ispiti pre el dendărăt.

20. Asir, grasă-i lui păinea; și el va înpărți hrană la boiari.

21. Nefthalim, răgălie[5] lăsată crescîndu întru naștere frămsețe!

22. Iosif, fiiu crescut, zavistuit, fiiul mieu cel prea tînăr, cătră mine te întoarce!

23. Cătră carele sfătuindu suduia și ținea întru el domnii săgetătărilor.

24. Și să sfărîmă cu tărie arcele lor și să slobonogiră vinele brațălor mănelor lor pren mîna sîlnecului Iácov; [25] de acoló cela ce au întărit pre Israil, de la Dumnedzău, tată-tău[6].

25. Și-ți agiută ție Dumnedzăul mieu și te blagoslovi cu blagosloveniia ceriului de sus și blagosloveniia pămîntului, ce are toate pentru blagosloveniia țîțelor și zgăului.

26. Blagosloveniia tătîne-tău și a maicii tale să preaîntări pre blagoslovenii a munți întăriți și pre blagoslovenii a țărmuri vêcinice, carele vor fi pre capul lui Iósif și pre crêștetul cărora au povățuit frații.

27. Veniamin, lup jecaș, dimineața va mînca încă și la sară va mîntui mîncare".

28. Toți aceștia, fiii/lui Iácov, 12,

4. Că te-ai suit în patul tătîne-tău și i-ai spurcat așternutul în care te-ai suit.

5. Simeon și Lévii, frații, au săvîrșit năcazul de voia lor.

6. Să nu vie sufletul mieu în sfaturîle lor și pre tocmeala lor să nu se razime denlăuntrurile mêle, că întru mînia lor au ucis oameni și în poftele lor au tăiat vinele boului.

7. Blestemată măniia lor că au fost cumplită și iuțimea lor că badjocură îi voiu împărți în Iácov și-i voiu răsfira întru Izrail.

8. Iudo, pre tine au lăudat frații tăi; mâinile tale pre spatele vrăjmașilor tăi; ție ți se vor închina feciorii tătîne-tău.

9. Puiul leului, Iúda, den odraslă te suiș, fătul mieu. Culcîndu-se, adormi ca un leu și ca un puiu de leu. Și cine-l va dăștepta?

10. Nu va săvîrși-se domn den Iúda nici boiar den trupul[1] lui pănă vor veni cêle ce-s rînduite lui; și acela va fi așteptarea limbilor[2].

11. Legînd la vie măgariul său și la odrasla viii puiul măgărêții lui, spăla-va haînele lui cu vin și dulăma lui în sîngele strugurului.

12. Vêseli ochii lui de vin și dinții lui mai albi decît laptele.

13. Zavulon la țărmurile mării să se sălășluiască și la pristanișteа corăbiilor și să se tinză pănă la Sidon.

14. Iar Isahar, cugetul cel bun, să răpaose între hotară.

15. Și, văzînd odihna că iaste bună, plecă umărul său și fu om agonisitor.

16. Dan să judece oamenilor săi, că iaste o seminție întru Izrail.

17. Și să fie Dan șarpe, șăzînd la răspîntii în cale, și să muște călcăiul calului și să cază cel călare înapoi,

18. așteptînd mîntuirea Domnului!

19. Gad cu gustare va ispiti și el va ispiti cêle dendărăt.

20. Asir, păinea lui bună, că el va da hrană domnilor.

21. Nethalim, tins ca o odraslă dînd și crescînd bunătatea stilpărilor sădirilor.

22. Iósif, fiiu crescut, fiiul mieu cel crescut și pizmuit, fiiul mieu cel mai tînăr și cătră mine se întoarse pănă ce se sfătuiră și-l mozaviriră.

23. Și i se împoncișa lui stăpîn cugetînd a fi el lor.

24. Și cu biruință se frînseră arcele lor și slăbiră vinele brațelor lor; de acoló te întări cu mîna cea putêrnică a lui Iácov, Dumnezeul tătîne-tău, lui Izrail.

25. Și-ț va ajuta Dumnezeul mieu și te va blagoslovi de sus cu blagosloveniia[3] cea cerească și cu blagosloveniia cea pămîntească, care are toate pentru blagoslovenііa țîței și a pîntecelui.

26. Blagoslovenia tătîne-tău și a mîne-ta sporind mai mult decît blagoslovenііa celor ce lăcuiesc în munti si blagoslovenііa dealurilor celor vêcinice, care să fie pre capul lui Iósif și pre crêștetele celor ce au fost frați mai bătrîni.

27. Veniamin, lup apucător, de dimineață care mîncînd încă, îș ascunde hrană de seară".

28. Toț feciorii/lui Iácov sînt 12; a-

4. Ci nu vei mai rămîne fruntea că spumegînd ca valurile năprasnice, te-ai suit în patul tatălui tău și l-ai pîngărit și însuți te-ai întinat.

5. Cît privește pe frații Simeon și Levi, duhul cruzimii le-a mînuit săbiile.

6. În uneltirile lor nu m-am prins, nici n-am intrat în cîrdășie cu ei, că în turbarea lor au ucis oameni și în turbarea lor au betejit tauri.

7. Blestemată să le fie mînia care a siluit, blestemată să le fie fierbințeala care în cruzimi a urgisit; în Iacov îi voi împărți și îi voi risipi în Israel.

8. Pe tine, Iuda, te vor lăuda toți frații tăi; mîna ta apucă vrăjmașul de ceafă de-l aruncă în țărînă, iar fiii tatălui tău ți se închină.

9. Fiule, tu te asemeni unui pui de leu ce niciodată nu se întoarce fără pradă, lîngă aceasta își pleacă genunchii în veghe ca un leu, ca o leoaică. Cine-l va stingheri?

10. Ție se cuvine scaun de domn și sceptru de cîrmuitor, din semințiа ta se va ridica acela ce va fi nădejdea neamurilor care îi vor sluji.

11. Acela își va lega de viță aleasă, fără păs, asinul, iar de coarda viței mînzul asinei sale. Vesmîntul i se va spăla în sîngele strugurilor!

12. Vinul îi face ochii strălucitori, laptele îi albește dinții.

13. Iar Zabulon va locui pe țărmurile mării, îndrumînd corăbiile la limanul cel bun și-și va întinde hotarele pînă la Sidon.

14. Ca un asin trupes ce se odihnește între staule este Isahar.

15. Văzînd că huzurul e bun iar tarina îmbelșugată, se face birnic plecîndu-și umerii sub povară.

16. Dan va păzi dreptatea poporului său ca pe o adevărată semințiа a lui Israel.

17. Șarpe la drum va fi Dan, viperă pe cărare, muscînd piciorul calului să cadă călărețul.

18. Doamne, în ajutorul tău nădăjduiesc!

19. Gad va fi deseori strîmtorat de tîlhari, dar pînă la urmă îi va dovedi și pune pe fugă.

20. Lanurile lui Aser vor da pîinea cea bună, bucate pentru ospățul regilor.

21. Neftali e o cerboaică zburdînd pe coclauri și mai are și darul dulcii-rostiri.

22. Iosif e o creangă grea de rod lîngă un izvor, ca o viță ce se revarsă peste ziduri.

23. Îl vor întărîta dușmanii și cu săgeți îl vor săgeta, silindu-l la luptă.

24. Dar el va rămîne tare, neturburat își va întinde arcul, biruitor, cu ajutorul Dumnezeului lui Iacov, cel atotputernic, tăria și pavăza lui Israel.

25. Dumnezeul puterilor o să-'te ajute, Iosife. Dumnezeul părintelui tău te va binecuvînta cu binecuvîntările cerului din înălțimi, cu binecuvîntările adîncimilor din temelii, cu binecuvîntările sînilor și ale rodului pîntecelui.

26. Binecuvîntările spicelor și ale florilor, binecuvîntările tatălui tău care întrec muntii cei veșnici, măgurile, peste crestetul tău să se reverse, Iosife, cel ales dintre frații tăi!

27. Veniamin, lup prădalnic, va înghite dimineața vînatul, iar seara va împărți prada sa".

28. Acestea sînt cele 12 seminții

Pag. 38, col. II

ꙗ҃ѵ҃ гако҃въ, ѳ҃т҃, шн҃ а҆вѣстиⷭ ꙗ҃гр҃тѧтъ лоⷭта тъꙋ лѣⷭ, шн҃ бл҃гѡвн҃ пре ён҃ пре фїеще карелѥ дꙋ пⷭ бл҃гѡвнїꙗ ꙗ҃ѵ҃, бл҃гѡвн҃ пре ён҃. Шн҃ зн҃се ло҃ кѣ ёꙋ мⷭѡн҃ а҆дѣꙋе кⷭтⷭ а҆мнїеꙋ нⷭродъ ѳ҆гро пѧцнмⷭ кꙋ пⷭрнщїн҃ мїен҃, ѳ҆пещера каре ѥⷭте ѳ҆трꙋ цѣрнна ꙗ҃ѵ҃ ефро҃нь хетеѣ. ѳ҆пещ ѧ҃ ꙗ ѳ҆дѣⷭ, че ѥⷭте ѳ҆пре҆жма мⷧмврїен҃ ѳ҆пⷭмжнтꙋ ханаа҃нь, каре а҆ꙋ кщнгаⷭ авраа҃мъ пещера де ла ефро҃нь хетеѣ, ѳ҆трꙋ кщнгаре де мⷪмжнⷭ. а҆кол҃ѡ а҆ꙋ ѳ҆гропаⷭ пре авраа҃мъ ѧ҃ш҃ пре сарра ѳⷭмⷮ҃ а҆ꙋ, ш҃ а҆кол҃ѡ а҆ꙋ ѳ҆гропаⷭ пре ісаа҃къ ш҃ пре ревека ѳⷭмⷮ҃ а҆ꙋ, ш҃ а҆кол҃ѡ а҆ꙋ ѳ҆гропаⷭ пре лїа. ѳ҆трꙋ а҆вⷮврⷭ цѣрнїн҃, ѧ҃ѳ҃ ш҃ а҆пещнїн҃ че ѥⷭте ѳ҆трꙋ дн҃са, де ла фечо рїн҃ ꙗ҃ѵ҃ хе҃. Шн҃ пⷭтⷭн҃ гако҃въ ѳ҆вцн҃дъ ѧ҃г пре҆фечорїн҃ ꙗ҃ѵ҃, ш҃ рдн҃кн҃дъ гако҃въ пнчоарѣле пре паⷭ рⷭповѣ, ш҃ сѣ а҆дѣсе кⷭтⷭ нⷭродъ ꙗ҃ѵ҃.

К А П Н

н҃ кꙋзн҃дъ ісо҃ифъ пре фѧца тⷮтжне сѣꙋ, плн҃се а҃мр пре дн҃сꙋл, ш҃ сꙋⷭ тⷭ пре ёл҃. Шн҃ порꙋнчн҃ ісо҃ифъ слꙋ ѧ҃ нторⷭ сале, чѣлорь че ёра ѳ҆гропⷮторн, ка сѣ ѳ҆гропе пре тⷮтъсѣꙋ, ш҃ ѳ҆гропа ѧ҃ ⷭ ѳ҆гропⷮторїн҃ пѣ нⷭрана. Шн҃ сѣплнн҃рⷭ ꙗ҃ѵ҃, м҃, дѣ зн҃ле, пѣнⷮꙋ кⷭ а҆ша сѣ нꙋмⷭрⷭ зн҃ леле ѳ҆гропⷮрїн҃, ш҃ плн҃се пре ёл҃, ёгꙋпⷮтꙋл, ѳ҃, дѣ зн҃ле. Шн҃ дꙋпⷭ че а҆ꙋ трекⷭ зн҃ле ле плн҃черїн҃, а҆ꙋ грⷭнⷮ ісо҃ифъ, дѡннаⷯ ꙗ҃ѵ҃ фа раѡ зн҃кн҃дъ, дѣ а҆мъ а҆флаⷮ харь, ѳ҆наи҃нⷮⷭ волⷭтⷭ, грⷭнць ѳ҆трꙋ оⷱ҆рекнле ꙗ҃ѵ҃ фараѡ зн҃кн҃дъ. Кⷭ тⷮтⷭ мїеꙋ малⷮврⷮтⷭ, маи҃ нанⷮе дѣ моⷬртⷭ ꙗ҃ѵ҃, зн҃кн҃дъ, ѳ҆гропа че мїа ⷭ ⷭпⷯмжнтꙋл ханаа҃нь, а҆кол҃ѡ сⷮмⷮ ѳ҆ гропн, а҆кꙋмъ дѣрⷭпⷭтⷭ сѣ ѳ҆гропь пре тⷮтⷭ мїеꙋ, ш҃ мⷭ҃ѳ҃ ѳ҆тоарче. Шн҃ зн҃се ꙗ҃ѵ҃ фа раѡ дꙋпе зн҃еле ꙗ҃ѵ҃ ісо҃ифъ, ш҃ зн҃се фараѡ ꙗ҃ѵ҃ ісо҃ифъ, сѣⷭте ш҃ ѳ҆гропⷭ пре҆тⷮтⷭ, дꙋпе кꙋмъ тⷮ҃ кꙋрⷮтⷭ. Шн҃ сⷭ҃ѳ҃ ісо҃ифъ сⷭ ѳ҆ гропе пре҆тⷮтⷭ, ш҃ сⷭ҃ѳ҃ ѳ҆презнⷭ кѣ҃ѧ ѳ҆те слꙋжнле ꙗ҃ѵ҃ фараѡ, ш҃ чен҃ сⷭтⷭнн҃ ѧ҃ касен҃ ꙗ҃ѵ҃, ш҃ тоцн҃ сⷭ҃ржнїн҃ ёгꙋпⷮтꙋлꙗ҃ѵ҃. Шн҃ тоатⷭ каса ꙗ҃ѵ҃ ісо҃ифъ ш҃ фрацїн҃ ꙗ҃ѵ҃, ш҃ ѳ҆тоатⷭ каса тⷭ҃жннсⷮꙋ, ш҃ рдн҃ен҃а, ш҃ ѻ҃н ле ш҃ боїн҃, а҆ⷮꙋ а҆сⷮтⷭ ѳ҆пⷯмжнтꙋл гесемь. Шн҃ сⷭ҃ѳ҃ꙋрⷭ кꙋ ёл҃ карⷭ ш҃ кꙋлⷭрецн, ш҃ сѣфⷭ кⷯ тⷮбⷭрⷮ маре фоарⷮте. Шн҃ мⷭ҃ржерⷭ ла а҆рїа ꙗ҃ѵ҃ а҆тⷮдь каре ѥⷭте дечн҃дⷮ де ісо҃рдн҃ь, ш҃ шн҃ плн҃черⷭ пре ёл҃ плн҃чере маре ш҃ тⷮре фоарⷮте, ш҃ фⷭкⷯ плн҃черⷮ тⷮтжннсⷮꙋ, шⷭптⷭ зн҃ле. Шн҃ вⷭ҃зⷮрⷭ а҆нкⷯнторїн҃ пⷭмжнтꙋлꙗ҃ѵ҃ ханаа҃нь ѧ҃ плн҃черⷮ ла а҆рїа ꙗ҃ѵ҃ а҆тⷮдь, ш҃ зн҃серⷭ, плн҃че ре маре ѥⷭте а҆чⷮста ёгꙋпⷮтꙋлꙋ, пⷮтрꙋ а чⷮ҃ ꙗ҃ѵ҃ нꙋмнⷮ нꙋмеле локꙋлꙗ҃ѵ҃ а҆чеѧ҃ плн҃че ⷯ ёгꙋпⷮтꙋлꙗ҃ѵ҃ карелѥ ѥⷭте дечн҃дⷮ де ісо҃рдн҃. Шн҃ фⷭкⷯрⷭ ꙗ҃ѵ҃ а҆ша фечорїн҃ ꙗ҃ѵ҃, дꙋпⷭ кꙋмъ бⷭ҃] порꙋнчн҃ лорь, ш҃ лⷯдⷭ пре дн҃сꙋл фечорїн҃ ꙗ҃ѵ҃ ла пⷭмжнтꙋл ꙗ҃ѵ҃ ханаа҃нь, ш҃ илъ ѳ҆гропⷭ пре дн҃сꙋл ѳ҆пещера ѧ҃ ѳ҆дѣⷭ, каре а҆ꙋ кⷭщнгаⷭ авраа҃мъ, пещерⷭ ѳ҆трꙋ ѻ҃нн҃ⷭ демⷪмжнⷭ

дѣлл

grăit lor tatăl lor. Şi blagoslovi pre ei, pre fieştecarele după blagoslovenia lui, blagoslovi pre ei

29. şi zise lor : „Eu mă voiu adaoge către al mieu nărod ; îngropaţi-mă cu părinţii miei în peştera care iaste întru ţarina lui Efrón, heteul,

30. în peştira cea îndoită, ce iaste în prejma Mámvriei, în pământul Hanaán, care au cîştigat Avraám peştira de la Efrón, heteul, întru cîştigare de mormînt.

31. Acoló au îngropat pre Avraám şi pre Sárra, fămêia lui, şi acoló au îngropat pre Isaác şi pre Revéca, fămêia lui, şi acoló au îngropat pre Lia,

32. întru avêrea ţarinii şi a peşterii ce iaste întru dînsa de la feciorii lui Het".

33. Şi părăsi Iácov învăţînd pre feciorii lui şi, rîdicînd Iácov picioarele pre pat, răposă şi să adaose către nărodul lui.

CAP 50

1. Şi, căzînd Iósif pre faţa tătîne-său, plînse amar pre dînsul şi-l sărută pre el.

2. Şi porunci Iósif slugilor sale, celor ce era îngropători, ca să îngroape pre tată-său ; şi îngropară îngropătorii pe Israíl.

3. Şi să pliniră lui 40 de zile, pentru că aşa să numără zilele îngropării ; şi plînse pre el Eghípetul 70 de zile.

4. Şi după ce au trecut zilele plîngerii, au grăit Iósif domnilor lui faraó, zicînd : „De am aflat har înaintea voastră, grăiţ întru urechile lui faraó, zicînd

5. că tată-mieu m-au jurat mai nainte de moartea lui, zicînd : «În groapa ce mi-am săpat mie în pământul Hanaán, acoló să mă îngropi» ! Acum dară să mă sui să îngrop pre tată-miu şi mă voiu întoarce".

6. Şi zise lui faraó dupe zisele lui Iósif. Şi zise faraó lui Iósif : „Suie-te şi îngroapă pre tată-tău, dupe cum te-au jurat".

7. Şi să sui Iósif să îngroape pre tată-său. Şi să suiră împreună cu el toate slugile lui faraó şi cei bătrîni ai casei lui, şi toţi bătrînii Eghípetului,

8. şi toată casa lui Iósif, şi fraţii lui, şi toată casa tătîni-său, şi rudeniia ; şi oile şi boii le-au lăsat în pământul Ghesém.

9. Şi să suiră cu el cară şi călăreţi şi să făcu tabără mare foarte.

10. Şi mêrseră la ariia lui Atád, care iaste decindea de Iordan, şi plînseră pre el plîngere mare şi tare foarte ; şi făcu plîngerea tătîni-său şapte zile.

11. Şi văzură lăcuitorii pământului Hanaán plîngerea la aria lui Atád şi ziseră : „Plîngere mare iaste aceasta eghiptênilor". Pentru acêea au numit numele locului aceluia Plîngerea Eghípetului, carele iaste decindea de Iordan.

12. Şi făcură lui aşa feciorii lui după cum porunci lor.

13 [12]. Şi luară pre dînsul feciorii lui la pământul lui Hanaán şi-l îngropară pre dînsul în peştera cea îndoită, care au cîştigat-o Avraam peşteră întru ocină de mormînt / de la Efrón, heteul, în preajma Mamvriei.

şi acêstea au grăit lor tatăl lor. Şi-i blagoslovi pre ei fiştecarele după blagosloveniia lui, blagoslovi pre înşi

29. şi dzise lor: „Eu mă voi adaoge către al mieu nărodu; îngropaţi-mă cu părinţii miei întru peşterea carea iaste întru ţarina lui Efron, heteul,

30. întru peşterea cea îndoită, ce iaste în preajma Mamvrí, în pământul Hanaan, carele au luat Avraam peştera de la Efron, heteul, pentru avêre de mormîntu.

31. Acolo au îngropat pre Avraam şi pre Sarra, fămêia lui, şi acoló au îngropat pre Isaac şi pre Revéca, fămêia lui, şi acoló au îngropat pre Lía,

32 [31]. întru avêrea ţarenii şi peşterea ce iaste întru însă de la ficiorii lui Het".

33 [32]. Şi părăsi Iácov porîncind fiilor săi, şi rădicîndu Iácov picioarele pre pat, răpoosă şi să adaose către nărodul lui.

CAP 50

1. Şi, cădzînd Iosif pre fata tătîne-său, plînsă amar pre însul şi-l sărută pre el.

2. Şi porânci Iosif slugilor sale, celor ce grijescu de gropniţă, ca să-l smolească; şi-l grijiră de groapă grijitorii cei de groape pre Israil.

3. Şi să pliniră lui 40 de dzile, pentru că aşa să numără dzile'e gropniţii; şi-l plînsă pre el Eghiptul 70 dzile.

4. Şi după ce au trecut dzilele plîngerii, au grăit Iosif la domnii lui faraón, dzicîndu: „Să am aflat har înnaintea voastră, grăiţi întru urechile lui faraón, dzicîndu.

5. că tată-mieu m-au giurat mainte de moartea lui, dzicîndu: «Întru gropniţa ce mi-am săpat mie în pământul Hanaan, acoló să mă îngropi»! Acum dară să mă sui să îngrop pre tatămieu şi mă voi învîrteji".

6. Şi dzisără lui faraón după dzisurile lui Iosif. Şi dzise faraón lui Iosif: „Sui-te şi îngroapă pre tată-tău după cum te-au giurat".

7. Şi să sui Iosif să îngroape pre tată-său. Şi să suiră înpreună cu el toate slugile lui faraón şi cei bătrîni a casei lui, şi toţ bătrînii pământului Eghiptului,

8. şi toată prisleşeniia lui Iosif, şi fraţii lui, si toată casa tătîne-său, si rudeniia; si oile şi boii i-au lăsat în pământul Ghesem.

9. Şi să suiră cu ei cară şi călăreţi şi să făcu tabără mare foarte.

10. Şi mearsără la ariia lui Atad, care iaste decinde de Iordan, şi plînseră pre el plîngere mare şi tare foarte; şi făcu plînsul tătîne-său 7 dzile.

11. Şi vădzură lăcuitorii pământului Hanaan plîngerea la ariia lui Atad şi dziseră: „Plîngere mare aceasta iaste eghiptênilor". Pentru acêea au numit numele locului aceluia Plîngerea Eghiptênilor[1], carea iaste decinde de Iordan.

12. Şi făcură lui aşea ficiorii lui după cum porînci lor.

13. Şi-l luară pre însul ficiorii lui la pământul Hanaan şi-l îngropară pre însul în peşterea îndoită, carea au avut Avraam în avêre de mormîntu/ de la Efrem, heteul, în preajma Mamvrí.

cêstea zise lor tată-său şi, blagoslovind pre fieştecare cu blagoslovenie după blagosloveniia sa,

29[28]. le zise: [29] „Eu mă alătur către gloata mea şi să mă îngropaţ cu părinţii miei în peştera carea iaste în agrul lui Efron, hettheinul,

30[29]. în peştera cea îndoită, împotriva Mamvriei, în ţara Hanaánului, [30] care peşteră o au cumpărat Avraám de la Efron, hettheul, pentru să fie de morminte.

31. Acoló au îngropat pre Avraam şi pre Sarra, muiêrea lui; acoló au îngropat şi pre Isaac şi pre Revéca, muiêrea lui; şi pre Lia tot acoló au îngropat,

32. în agrul care-l cumpărase şi în peştera care iaste într-însul de la feciorii lui Hetthei".

33. Şi tăcu Iácov de-a-ş mai învăţa feciorii săi; şi-ş rădică[4] Iácov picioarele pre patul său şi muri; şi se adaose către rudeniia sa[5].

CAP 50

1. Şi căzu Iósif pre fata tătîne-său şi plînse după dînsul cu amar şi-l sărută.

2. Şi porânci Iósif slugilor sale carei îngropa să îngroape pre tată-său; [3] şi îngropătorii îngropară pre Izrail.

3. Şi se umplură 40 de zile, că aşa se socotesc zilele îngropării; şi plînseră eghiptênii după dînsul 70 de zile.

4. Iar deaca trecură zilele plîngerii, zise Iósif către boiarii lui faraon, grăind: „Deaca am aflat milă înaintea voastră, ziceţ la urechile lui faraon, grăind

5. că tată-mieu mai denainte încă până nu murise m-au jurat, zicînd: «În groapa carea mi-am săpat în ţara Hanaánului, acoló să mă îngropi». Ce acum să mă duc să îngrop pre tatămieu şi iară mă voiu întoarce".

6. Şi ziseră[1] lui faraon după cuvîntul lui Iósif. Iar faraon zise lui Iósif: „Du-te de îngroapă pre tată-tău cum te-au jurat".

7. Şi se duse Iósif să îngroape pre tătă-său. Şi mêrseră cu dînsul toate slugile lui faraon, şi ispravnicii casei lui, şi toţ bătrînii ţărîi Eghípetului,

8. şi toată casa lui Iósif, şi fraţii lui, şi toată casa tătîne-său, rudeniia lui: iară dobitocul lui tot, boii şi oile, au rămas în ţara Ghesímului.

9. Şi mêrseră cu dînsul cărute şi oameni călări şi fu gloată mare foarte.

10. Şi veniră la ariia lui Attad, carea iaste de cêea parte de rîul Iordanului, şi plînseră acoló pre dînsul plîngere mare; şi plînseră după tatăl lor 7 zile.

11. Şi văzură ceia ce lăcuia pre pământul Hanaánului plîngere la ariia lui Attad şi ziseră: „Mare plîngere iaste eghiptênilor". Pentr-acêea puseră numele acelui loc Plînsul Eghiptinesc, care iaste de cêea parte de Iordan.

12. Şi-i făcură feciorii cum le poruncise el.

13. Şi-l duseră în pământul Hanaánului şi-l îngropară în peştera cea îndoită, carea o au cumpărat Avraam să fie de morminte, peştera/de la Efron, hettheaninul, împotriva Mamvriei.

ale lui Israel şi iată ce le-a vorbit tatăl lor cînd a dat binecuvîntarea sa fiecăreia după cuviinţă.

29. Şi le-a mai spus apoi: „Eu mă duc acum la strămoşii mei. Să mă îngropaţi lîngă părinţii mei, în peştera din ţarina lui Efron, heteul,

30. în acea peşteră din ţarina Macpela, din Canaan, pe care a cumpărat-o Avraam drept loc de veci de la Efron.

31. Acolo au fost îngropaţi Avraam şi Sara, soţia lui, Isaac şi Rebeca, soţia lui, acolo am îngropat-o şi eu pe Lia.

32. Şi peştera şi ţarina au fost cumpărate de la fiii heteilor".

33. Şi a sfîrşit Iacov poruncile către fiii săi, s-a culcat pe pat, şi-a întins picioarele şi a murit, călătorindu-se astfel către strămoşii săi.

CAP. 50

Înmormîntarea lui Iacov. Moartea lui Iosif.

1. Iosif s-a aplecat peste faţa tatălui său, a plîns şi l-a sărutat.

2. Apoi a poruncit vracilor şi slujitorilor să-l îmbălsămeze şi vracii l-au îmbălsămat pe Israel.

3. După patruzeci de zile, cît a ţinut rînduiala îmbălsămării, l-au mai plîns egiptenii şaptezeci de zile.

4. Şi după ce au trecut zilele plîngerii a spus Iosif curtenilor lui faraon: „De am aflat har în ochii voştri, să spuneţi lui faraon

5. că tatăl meu mi-a spus sub jurămînt că are să moară, iar eu să-l îngrop în mormîntul care şi-a săpat în pământul Canaan. Aş vrea să mă duc acolo, să-l îngrop pe tatăl meu şi apoi să mă întorc".

6. Iar faraon a răspuns: „Du-te şi îngroapă-l pe tatăl tău după cum îţi este legămîntul".

7. Şi a plecat Iosif să îngroape pe tatăl său. Şi cu el au mers căpeteniile lui faraon, bătrînii casei lui şi toţi bătrînii din ţara Egiptului,

8. şi toată casa lui Iosif, fraţii lui şi toată casa tatălui său şi toate rudele; pe copii i-au lăsat în ţara Goşen cu turmele şi cirezile.

9. În alai mai erau care şi călăreţi de frunte însoţindu-l.

10. Şi, ajungînd ei lîngă Iordan, s-au oprit la aria lui Atad şi şapte zile s-a făcut acolo mare plîngere şi bocet, şapte zile l-a jelit Iosif pe tatăl său.

11. Văzînd canaanenii jelania de la aria lui Atad, au spus: „Lungă e plîngerea la egipteni". Şi au dat locului aceluia numele Abel-Mitraim, adică boceala egiptenilor.

12. Astfel au îndeplinit fiii lui Iacov poruncile tatălui lor:

13. L-au dus în pământul Canaan şi l-au îngropat în peştera din ţarina Macpela, lîngă Mamvri, pe care o cumpărase Avraam / de la Efron, heteul, ca loc de veci.

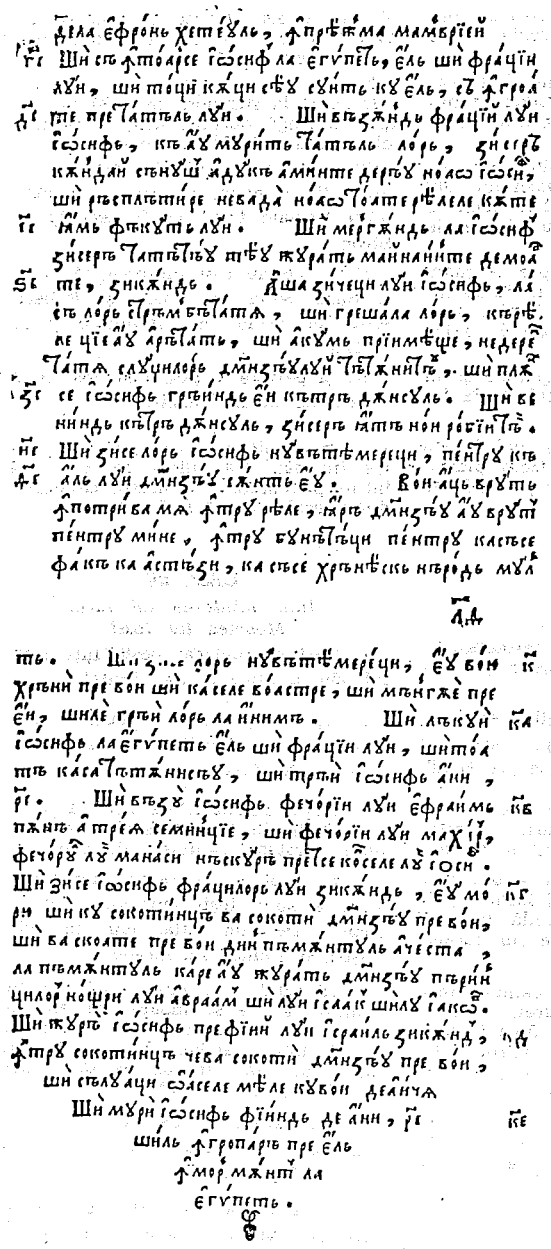

Pag. 39, col. I—II

14[13]. Și să întoarse Iósif la Eghípet, el și frații lui și toți cîți se-au suit cu el să îngroape pre tatăl lui.

15[14]. Și, văzînd frații lui Iósif că au murit tatăl lor, ziseră : „Cîndai să nu-ș aducă aminte de rău noao Iósif și răsplătire ne va da noao toate rêlele cîte i-am făcut lui“.

16 [15]. Și, mergînd la Iósif, ziseră : „Tată-tău te-au jurat mai nainte de moarte zicînd :

17 [16]. «Așa ziceți lui Iósif : Lasă lor strîmbătatea și greșala lor cărêle ție au arătat. Și acum priimêște nedereptatea slugilor Dumnezăului tătîni-tău»“. Și plînse Iósif, grăind ei cătră dînsul.

18 [17]. Și, venind cătră dînsul, ziseră : „Iată, noi, robii tăi.“

19 [18]. Și zise lor Iósif : „Nu vă têmereți pentru că al lui Dumnezău sînt eu.

20 [19]. Voi ați vrut împotriva mea întru rêle, iară Dumnezău au vrut pentru mine întru bunătăți pentru ca să se facă ca astăzi ca să se hrănească nărod mult“.

21[20]. Și zise lor : „Nu vă têmereți ! Eu voiu hrăni pre voi și casele voastre“. Și mîngîié pre ei și le grăi lor la inimă.

22[21]). Și lăcui Iósif la Eghípet, el și frații lui și toată casa tătîni-său. Și trăi Iósif ani 110.

23 [22]. Și văzu Iósif feciorii lui Efraím pînă a treia seminție ; și feciorii lui Mahir, feciorul lui Manási, născură preste coapsele lui Iosif.

24 [23]. Și-zise Iósif fraților lui zicînd : „Eu moriu și cu socotință va socoti Dumnezău pre voi și va scoate pre voi din pămîntul acesta la pămîntul care au jurat Dumnezău părinților noștri, lui Avraám, și lui Isaác și lui Iacov“.

25 [24]. Și jură Iósif pre fiii lui Israil, zicînd : „Întru socotință ce va socoti Dumnezău pre voi și să luați oasele mêle cu voi de aicea“.

26 [25]. Și muri Iósif fiind de ani 110 ; și-l îngropară pre el în mormînt la Eghípet.

14. Şi să întoarse Iosif la Eghiptu, el şi fraţii lui şi toţi cîţi s-au suit împreună să îngroape pre tatăl lui.

15. Şi, vădzîndu fraţii lui Iosif cum au murit tatăl lor, au dzis: „Cîndai să nu-ş aducă aminte de rău noaă Iosif şi răsplătire ne va da noao toate rêlele cîte i-am făcut[2] lui".

16. Şi mergîndu la Iosif dzisără: „Tată-tău te-au giurat mainte de moarte dzicîndu pre însul:[3].

17. «Aşa dziceţi lui Iosif: Lasă lor strîmbătatea şi greşeala lor pentru că rêle ţ-au arătat ţie. Şi acum priimêşte ruga (slugilor)[4] Dumnedzău(lui) tătîne-tău». Şi plînse Iosif, grăindu ei cătră însul.

18. Şi, venindu la el, dziseră: „Iată noi, robii tăi".

19. Şi dzise lor Iosif: „Nu vă têmeţi pentru că a lui Dumnedzău eu sîntu.

20. Voi aţi vrut împotriva mea pentru rêle, iară Dumnedzău au vrut pentru mine spre bune pentru ca să s(ă) facă ca astădzi pentru ca să s(ă) hrănească nărodu multu".

21. Şi dzise lor: „Nu vă têmeţi! Eu voi hrăni pre voi şi casele voastre". Şi-i mîngîia pre ei şi le grăi lor la inimă.

22. Şi lăcui Iosif la Eghiptu, el şi fraţii lui şi toată prişleşeniia tătîne-său. Şi trăi Iosif ani 110.

23. Şi vădzu Iosif ficiorii lui Efraim păn-a treia seminţie; şi ficiorii lui Mahir, ficiorul lui Manasí, născură pre stînghele lui Iosif.

24. Şi dzise Iosif fraţilor lor dzicîndu: „Eu moriu şi cu socotinţă va socoti pre voi Dumnedzău şi va scoate pre voi den pămîntul acesta la pămîntul ce au giurat părinţilor noştri, lui Avraam, Isaac şi Iácov".

25. Şi giură Iosif pre fiii lui Israil, dzicîndu: „Întru socotinţa ce va socoti Dumnedzău pre voi şi să luaţi oasele mêle cu voi de aicea".

26. Şi muri Iosif fiindu de ani 110; şi-l îngropară pre însul în gropniţă la Eghiptu.

14. Dêcei se întoarse Iósif în Eghípet, el însuş şi cu fraţii lui carii se dusêse să îngroape pre tată-său.

15. Iar fraţii lui deaca văzură că au murit tată-său, ei ziseră: „Acum dară de-ş va aduce Iósif aminte de răotatea noastră şi cu izbîndă va izbîndi pre noi toată răotatea ce i-am făcut".

16. Şi mêrseră la Iósif, zicînd: „Tată-tău mai nainte de moartea lui te-au jurat, zicînd:

17. «Aşa să ziceţ lui Iósif: Iartă nedereptatea păcatului lor că au făcut ţie rău, ce acum iartă nedireptatea aceasta a robilor Dumnezeului tătîne-tău»". Iar Iósif plîngea cînd grăia ei acêstea cătră dînsul.

18. Iar ei veniră la dînsul şi căzură pre pămînt şi ziseră lui: „Iată, noi sîntem robii tăi".

19. Iar Iósif zise cătră dînşii: „Nu vă têmeţ, că eu sînt al lui Dumnezeu.

20. Voi aţ sfătuit pre mine cêle rêle, iar Dumnezeu mi le-au întors mie în bune să fie cum iaste astăzi să se hrănească oameni mulţi.

21. Ce nu vă têmeţ, că eu vă voiu hrăni pre voi şi casele voastre". Şi-i mîngîia şi le grăi cum doriia inima lor.

22. Şi lăcui Iósif în Eghípet cu toată casa tătîne-său. Şi trăi Iósif 110 ani.

23. Şi văzu Iósif feciorii lui Efraim până la al treilea neam; şi feciorii lui Mahir, feciorul Manásiei, se născură pre genuchiele lui Iósif.

24. Şi zise Iósif fraţilor săi: „Eu moriu, iar Dumnezeu cu cercetare va cerceta pre voi şi vă va scoate den ţara aceasta în ţara carea o au făgăduit părinţilor noştri, lui Avraam, şi lui Isaac şi lui Iácov".

25. Şi jură Iósif feciorii lui, zicînd: „Cu cercetarea carea va cerceta pre voi Dumnezeu să scoateţ oasele mêle cu voi de aici".

26. Şi muri Iósif fiínd de 110 ani; şi-l îngropară în sicriu[2] la Eghípet.

14. După înmormîntarea tatălui său s-a întors Iosif în Egipt şi împreună cu el toţi cei care îl însoţiseră.

15. Văzînd fraţii lui Iosif că a murit tatăl lor, au spus: „Ce ne vom face dacă Iosif îşi va aminti de nelegiuirea noastră şi va vrea să se răzbune pentru toate relele cîte i-am făcut?"

16. Şi au trimis la Iosif să i se spună: „Înainte de a muri tata ne-a poruncit sub jurămînt şi a zis:

17. «Numaidecît să-i spuneţi lui Iosif să ierte fraţilor săi greşeala şi păcatul şi răul ce i-au făcut: Iartă vina slugilor Dumnezeului părintelui nostru!»". Şi auzind acestea Iosif a plîns foarte.

18. Apoi au venit şi fraţii lui şi s-au plecat înaintea lui şi au spus: „Iată, sîntem robii tăi!"

19. Iar Iosif le-a spus: „Nu vă temeţi că nu sînt eu Dumnezeu!

20. Aţi uneltit voi împotriva mea, dar Dumnezeu a întors răul în bine, ca să se întîmple cele ce sînt acum şi să păstreze viaţa unui popor atît de mare.

21. Deci nu vă temeţi! Pe voi şi pe copiii voştri eu vă voi hrăni". Şi i-a mîngîiat, vorbindu-le de la inimă, şi le-a dat încredere.

22. A locuit Iosif în Egipt, el şi fraţii lui şi toată casa tatălui său. Şi a trăit Iosif o sută zece ani.

23. Şi a văzut Iosif pe nepoţii lui Efraim pînă la al treilea neam; pe genunchii lui s-au născut şi copiii lui Machir, fiul lui Manase.

24. La urmă a spus Iosif fraţilor săi: „Iată, eu voi muri. Dar Dumnezeu va socoti şi vă va scoate din pămîntul acesta şi vă va duce în pămîntul care Dumnezeul părinţilor noştri l-a făgăduit lui Avraam, lui Isaac şi lui Iacov".

25. Şi a legat Iosif pe fiii lui Israel cu jurămînt şi le-a spus: „Cînd o să se întîmple aceasta, să nu uitaţi să luaţi şi osemintele mele de aici!"

26. Şi a murit Iosif cînd avea o sută zece ani, în pămîntul Egiptului; l-au îmbălsămat şi l-au pus într-un sicriu.

NOTE şi COMENTARII

NOTE

Ed. 1688

CAP 4

[1] Pentru înţelesul acestui verset, cf. N. A. Ursu, *Noi informaţii privitoare la manuscrisul autograf şi la textul revizuit al* Vechiului Testament, *tradus de Nicolae Milescu* (V), în „Limba română", XXXVIII, 1989, nr. 3 (sub tipar).

CAP 7

[1] Omis în text.

CAP 10

[1] Omis.

CAP 12

[1] Omisiune în text.

CAP 24

[1] În text, greşit: „au" (cf. ms. 45).

CAP 25

[1] Omis.

CAP 30

[1] Omis.

CAP 31

[1] Omis (cf. ms. 45).

[2] Omis.

CAP 32

[1] Omis în text.

[2] În text, greşit: „Iácov".

CAP 34

[1] Omis.

CAP 36

[1] În text, greşit: „fiii".

[2] Omis.

CAP 40

[1] În text: „m-am furat".

CAP 46

[1] Omis.

[2] În loc de: „sora".

CAP 47

[1] Omis.

Ms. 45

CAP 2

[1] Cuvînt adăugat pe margine, de altă mînă.

[2] Pe margine, adăugat de altă mînă: „unde".

[3] Cuvînt adăugat pe margine, de aceeaşi mînă.

CAP 3

[1] Pe margine, adăugat de aceeaşi mînă: „precum".

[2] Adăugat pe margine, de aceeaşi mînă: „lemnului".

[3] Cuvînt adăugat pe margine, de altă mînă.

[4] Pe margine, de aceeaşi mînă: „văpaie".

CAP 4

[1] Pe margine, de aceeaşi mînă: „era lucrîndu".

[2] În loc de: „mîlcomêşte"; pentru înţelesul întregului verset, cf. N. A. Ursu, *loc cit.*

[3] Aşa în ms.

[4] Omis în ms.

CAP 5

[1] Omis în ms.

[2] În mss. urma cuvîntul „fête" ce a fost tăiat apoi de copist.

CAP 6

[1] „întru vac", adăugat pe margine, de aceeaşi mînă.

[2] Omis.

[3] Cuvînt adăugat pe margine, de aceeaşi mînă.

[4] Aşa în ms.

[5] Pe margine, de aceeaşi mînă: „înaintea mea".

[6] Cuvînt adăugat pe margine, de aceeaşi mînă; în ms.: „prinsu".

CAP 7

[1] Pe margine, de aceeaşi mînă: „răclă".

[2] Idem: „parte bărbătească şi fămeiască".

[3] Completat pe margine, de altă mînă.

[4] Adăugat pe margine, de aceeaşi mînă: „zburătoare".

CAP 9

[1] Pe margine, de aceeaşi mînă: „sufletul omului".

[2] Idem: „pus".

CAP 10

[1] Adăugat pe margine de aceeaşi mînă: „vînător".

[2] Omis.

[3] Cuvintele: „întru locurile lor", repetate pe margine de altă mînă.

CAP 11

[1] În ms.: „cumpu".

[2] Cuvînt adăugat pe margine de altă mînă.

[3] Pe margine, de aceeaşi mînă: „acum nu vor părăsi".

[4] Pe margine, de aceeaşi mînă: „şi-i sămănă pre ei".

[5] Text marginal scris de aceeaşi mînă: „Şi trăi Sim dupre ce au născut pre acesta, pre Arfaxad, ani 500 şi născu fii şi fête; şi muri.
Şi trăi Arfaxad 100 de ani şi născu pre Cainan.
Şi trăi Arfaxadu dupre ce au născut pre Cainan".

[6] Completat pe margine, de aceeaşi mînă: „şie".

CAP 12

[1] În loc de: „lăcuia".

[2] Omisiune în text.

[3] Adăugat pe margine, de aceeaşi mînă: „pre ea".

CAP 13

[1] Aşa în ms.; pe margine, de aceeaşi mînă: „Domnului" (cf. Biblia 1688).

[2] Omis.

CAP 14

[1] Cuvînt completat pe margine de aceeaşi mînă.

[2] Pe margine, de altă mînă : „s-au lepădat".

[3] Pe margine, de aceeaşi mînă : „stăjari".

[4] Omis în ms.

[5] Pe margine, de aceeaşi mînă : „ată".

CAP 15

[1] Pe margine, de aceeaşi mînă : „despicături".

CAP 17

[1] Pe margine, de aceeaşi mînă : „vom pune".

[2] Pe margine, de altă mînă : „de casă născuţi ai lui".

CAP 18

[1] Pe margine, de aceeaşi mînă : „sluga ta".

[2] Pe margine, corectat de aceeaşi mînă : „să ia".

[3] Pe margine, de aceeaşi mînă : „cătră".

[4] În text, greşit : „dză".

CAP 19

[1] Pe margine, de aceeaşi mînă : „uliţă".

[2] Omis în ms.

[3] Aşa în ms

[4] Pe margine, de aceeaşi mînă, cu altă cerneală, însemnarea : „Aici au adăpat pre Lot fătele lui".

[5] În ms.: „ea".

CAP 20

[1] Pe margine, de aceeaşi mînă, cu altă cerneală, însemnarea : „Aici au luat pre Sára împăratul Aviméleh de la Avraam".

[2] Cuvîntul de continuare a paginii : „acmu".

[3] Pe margine, de aceeaşi mînă : „fêli, bani".

CAP 21

[1] Pe margine, de aceeaşi mînă : „Dumnezău".

[2] Idem : „făgăduire".

[3] „den oi", adăugat pe margine, de aceeaşi mînă.

CAP 22

[1] Pe margine, de aceeaşi mînă, însemnarea : „Aici jirtvuiêşte Avraam pre fiiul său".

CAP 23

[1] Pe margine, de aceeaşi mînă : „satul".

[2] În ms., greşit : „chea".

CAP 24

[1] Pe margine, de aceeaşi mînă : „numai".

[2] Cuvînt completat pe margine de aceeaşi mînă.

[3] Pe margine, de aceeaşi mînă : „înstriinat".

[4] Pe margine, de aceeaşi mînă : „urechile".

[5] Omis.

CAP 25

[1] Pe margine, de aceeaşi mînă : „numele".

[2] Omis.

CAP 26

[1] Pe margine, de aceeaşi mînă : „dzice".

[2] Pe margine, de aceeaşi mînă : „Domnul".

[3] Omis.

[4] Pe margine, de aceeaşi mînă cu altă cerneală, însemnarea : „Aici au făcut Isaac jurămîntu cu Avimeleh".

CAP 27

[1] Cuvînt adăugat pe margine de aceeaşi mînă.

[2] Omis.

[3] Pe margine, de aceeaşi mînă, însemnarea : „Aici au înşelat Iacov pre Isav".

[4] Cuvînt între paranteze, în ms.

[5] Pe margine, de aceeaşi mînă, însemnarea : „Aici au luat Iacov blagosloveniia".

[6] Idem : „Aici blagoslovêşte Isav".

CAP 28

[1] Omis.

[2] Pe margine, de aceeaşi mînă : „lui Dumnedzău".

[3] Cuvînt completat pe margine, de aceeaşi mînă.

CAP 29

[1] Pe margine, de aceeaşi mînă : „vedea".

[2] Idem : „puţ".

[3] „lui", corectat din „ei" şi repetat, apoi, pe margine, de aceeaşi mînă : „lui".

[4] Omis.

[5] Pe margine, de altă mînă : „prăvăli piatra".

[6] Pe margine, de aceeaşi mînă, cu altă cerneală, însemnarea : „Sluji Iácov pentru Rahil 7 ani".

[7] În loc de : „iară".

[8] Pe margine, de aceeaşi mînă : „stearpă".

CAP 30

[1] Pe margine, de aceeaşi mînă : „veni".

[2] Idem : „verdeaţa".

[3] Probabil, omis (cf. Biblia 1688).

CAP 31

[1] În text, greşit : „bistriţi".

[2] Omis.

[3] Pe margine, de aceeaşi mînă, cu altă cerneală, însemnarea : „Fugi Iacov de la Lavan".

[4] Pe margine, de aceeaşi mînă : „porni".

[5] Idem : „ştiia".

[6] Pe margine, de aceeaşi mînă, cu altă cerneală, însemnarea : „Movila Mărturiei".

CAP 32

[1] Pe margine, de aceeaşi mînă, cu altă cerneală, însemnarea : „Aici au vădzut Iácov tabăra lui Dumnedzău".

[2] Aşa în ms.

[3] Pe margine, de aceeaşi mînă, cu altă cerneală, însemnarea : „Daruri ce au trimis Iácov lui Isav".

[4] În text, greşit : „înnainte".

[5] În ms. greşit : „Iacov".

[6] Pe margine, de aceeaşi mînă : „pîrîul".

[7] Adăugat, pe margine, de aceeaşi mînă.

[8] Pe margine, de aceeaşi mînă : „coapsei".

[9] Omis ; adăugat pe margine, de aceeaşi mînă.

[10] Pe margine, de aceeaşi mînă : „Videniia".

CAP 33

[1] Pe margine, de aceeaşi mînă, cu altă cerneală, însemnarea : „Împreunarea fraţilor".

[2] Omis ; adăugat pe margine, de aceeaşi mînă.

[3] Urma cuvîntul „el" între paranteze drepte care a fost tăiat apoi cu o linie.

[4] Pe margine, de aceeaşi mînă : „De".

[5] Pe margine, de aceeaşi mînă, cu altă cerneală, însemnarea : „Aici sili Iacov pre frate-său cu darurile".

[6] Omis.

[7] Pe margine, de aceeaşi mînă, cu altă cerneală, însemnarea : „Aici să întoarse Isav la calea lui".

[8] Pe margine, de aceeaşi mînă : „colibi".

CAP 34

[1] Pe margine, de aceeaşi mînă, cu altă cerneală, însemnarea : „Aici au pîngărit Sihem pre Dina, fata lui Iácov".

[2] Omis.

[3] Literele „lú" au fost transformate dintr-un cuvînt a cărui ultimă parte a fost ştearsă.

[4] În ms., greşit : „căci".

[5] Pe margine, de aceeaşi mînă, cu altă cerneală, însemnarea : „Poftiră oamenii a să obrăzui".

[6] Idem : „Simeon şi Levi ucisără oamenii cetăţii".

CAP 35

[1] Pe margine, de aceeaşi mînă, cu altă cerneală, însemnarea : „Aici au ascunsu Iácov bodzii".

[2] Cuvînt adăugat pe margine de aceeaşi mînă.

[3] Pe margine, de aceeaşi mînă : „doica".

[4] În ms. : „cunoscîndu" ; cf. acelaşi verset din *Biblia* 1688.

[5] Pe margine, de aceeaşi mînă : „lăcui Israil".

[6] Pe margine, de aceeaşi mînă, cu altă cerneală, însemnarea : „Aici au pîngărit Ruvin pre ţiitoarea tătînesău".

[7] Nume adăugat pe margine, de aceeaşi mînă.

CAP 36

[1] Pe margine, de aceeaşi mînă, cu altă cerneală, însemnarea : „Să dăosăbi Isav de Iacov".

[2] În ms. : „acesta" ; pe margine, corectat de aceeaşi mînă : „aceştia".

[3] „Fiii lui Isav", adăugat pe margine, de aceeaşi mînă.

[4] În ms., greşit : „fiii".

[5] Omis.

[6] Pe margine, de aceeaşi mînă : „întru".

[7] Aceste şase cuvinte, adăugate pe margine de aceeaşi mînă.

CAP 37

[1] Pe margine, de aceeaşi mînă, cu altă cerneală, însemnarea : „Visul lui Iosif".

[2] Idem : „Iată altu vis".

[3] Pe margine, de aceeaşi mînă : „socotit".

[4] Idem : „vino".

[5] „întrebă pre", completat pe margine de aceeaşi mînă.

[6] Pe margine, de aceeaşi mînă, cu altă cerneală, însemnarea : „Să sfătuiesc să omoară pre Iosif".

[7] Pe margine, de aceeaşi mînă : „veniţi".

[8] Pe margine, de aceeaşi mînă, cu altă cerneală, însemnarea : „Dezbrăcară pre Iosif şi-l aruncară în groapă".

[9] În ms. greşit : „israiltênilor".

[10] Pe margine, de aceeaşi mînă, cu altă cerneală, însemnarea : „Vîndură pre Iosif".

[11] Pe margine, de aceeaşi mînă : „întinară".

[12] Pe margine, de aceeaşi mînă, cu altă cerneală, însemnarea : „Arătară haina lui Iosif la Iacov".

CAP 38

[1] Pe margine, adăugat de aceeaşi mînă : „lui Dumnedzău".

[2] Pe margine, de aceeaşi mînă, cu altă cerneală, însemnarea : „Aici s-au culcat Iuda cu noru-sa".

[3] Idem : „Să spusă Iudei că-i norusa grea de curvie".

[4] Idem : „Să îndreptă Thámar".

CAP 39

[1] Aşa în manuscris.

[2] Pe margine, de aceeaşi mînă, cu altă cerneală, însemnarea : „Şi ochi muiêrea stă(pînu)lui Pentefrí pre Iósif".

[3] Omis.

[4] Pe margine, de aceeaşi mînă, cu altă cerneală, însemnarea : „şi-l trase de contoş".

[5] Idem : „Aici să pîraşte Iósif".

[6] În ms., greşit : „am".

[7] Pe margine, de aceeaşi mînă, cu altă cerneală, însemnarea : „s-au pus la temniţă Iósif".

[8] Pe margine, de aceeaşi mînă : „temniţa".

CAP 40

[1] Pe margine, de aceeaşi mînă, cu altă cerneală, însemnarea : „Cupariul şi medelnicêriul vise vădzură".

[2] Omis.

[3] Paranteze în ms.

[4] Cuvinte adăugate pe margine, de aceeaşi mînă.

[5] Pe margine, de aceeaşi mînă, cu altă cerneală, însemnarea : „arată visele".

[6] Pe margine, de aceeaşi mînă : vlăstări".

[7] Idem : „strugurul".

[8] Pe margine, de aceeaşi mînă, cu altă cerneală, însemnarea : „Iosif izbîndêşte visele".

[9] Pe margine, de aceeaşi mînă : „în".

[10] Idem : „la".

[11] În ms., greşit : „m-am".

[12] Pe margine, de aceeaşi mînă : „mă gîndiiam".

CAP 41

[1] Pe margine, de aceeaşi mînă, cu altă cerneală, însemnarea : „Vis vădzu faraón".

[2] Pe margine, de aceeaşi mînă : „pre".

[3] În ms., greşit : „lui".

[4] Pe margine, de aceeaşi mînă, cu altă cerneală, însemnarea : „Scoase pre Iósif den temniţă".

[5] Omis.

[6] Pe margine, de aceeaşi mînă : „Eghípetul".

[7] Cuvînt adăugat pe margine de aceeaşi mînă.

[8] Aşa în ms.

[9] Pe margine, de aceeaşi mînă, cu altă cerneală, însemnarea : „Puse pre Iósif domnu Eghípetului".

[10] Pe margine, de aceeaşi mînă : „însul".

[11] Idem : „şi-i dêde lui Iósif pre Asinéth".

CAP 42

[1] Pe margine, de aceeaşi mînă : „puţine".

[2] Repetat în ms.

[3] Pe margine, de aceeaşi mînă, cu altă cerneală, însemnarea : „Văzu Iosif pre fraţii lui".

[4] Pe margine, de aceeaşi mînă : „veţi aştepta".

[5] Omis.

[6] Pe margine, de aceeaşi mînă, cu altă cerneală, însemnarea : „Şi-i puse în temniţă".

[7] Idem : „Legă pre Simeon".

[8] Pe margine, de aceeaşi mînă : „sarcina sa".

[9] Idem : „ierburi".

[10] Idem : „Veniră cătră Iácov".

CAP 43

[1] În ms. : „să" ; „că", corectat pe margine, de aceeaşi mînă.

[2] Omis.

[3] Pe margine, de aceeaşi mînă, cu altă cerneală, însemnarea : „Luară pre Venianim".

[4] Idem : „Stătură înaintea lui Iosif fraţii lui".

[5] Pe margine, de aceeaşi mînă : „bucate".

[6] Aşa în ms.

[7] Pe margine, de aceeaşi mînă : „binevrîndu".

[8] Pe margine, de aceeaşi mînă, cu altă cerneală, însemnarea : „Scoase pre Simeon".

[9] Pe margine, de aceeaşi mînă : „trăiêşte".

[10] „au vădzut pre", transformat din alte cuvinte.

[11] Pe margine, de aceeaşi mînă, cu altă cerneală, însemnarea : „Văzu Iosif pre Veniamin".

[12] Idem : „Plînse Iosif".

[13] Pe margine, de aceeaşi mînă : „să încetă".

CAP 44

[1] Pe margine, de aceeaşi mînă, cu altă cerneală, însemnarea : „Argintul şi cupa".

[2] Pe margine, de aceeaşi mînă : „întru a lui vraje vrăjaşte".

[3] Aceste trei cuvinte, adăugate pe margine, de aceeaşi mînă.

[4] Omis.

CAP 45

[1] Pe margine, de aceeaşi mînă, cu altă cerneală, însemnarea : „Aici să vădí Iosif fraţilor lui".

[2] De la începutul versetului 6 pînă aici, scris pe margine de aceeaşi mînă.

[3] Pe margine, de aceeaşi mînă, cu altă cerneală, însemnarea : „Luîndu pre tatăl vostru, veniţi !".

[4] Idem : „Aici dăruiêşte Iosif pre fraţii lui".

[5] Idem : „Spuseră lui Iacov de Iosif".

CAP 46

[1] Pe margine, de aceeaşi mînă, cu altă cerneală, însemnarea : „Să arătă Dumnezău lui Iacov şi să pogorî cu însul la Eghiptu".

[2] În loc de : „sora".

[3] Pe margine, de aceeaşi mînă : „către".

CAP 47

[1] Pe margine, de aceeaşi mînă, cu altă cerneală, însemnarea : „5 fraţi a lui Iosif stătură înnaintea lui faraó".

[2] Idem : „Stătu Iacov înnaintea lui faraó".

[3] Pe margine, de aceeaşi mînă : „lăcuiescu".

[4] Idem : „au lăcuit".

[5] Pe margine, de aceeaşi mînă, cu altă cerneală, însemnarea : „Şi lipsi argintul din Eghiptu".

[6] Idem : „şi dobitocul".

[7] De la „şi veniră" pînă aici, adăugat pe margine, de aceeaşi mînă.

[8] Pe margine, de aceeaşi mînă, cu altă cerneală, însemnarea : „Eghiptênii să dêderă robi cu pămîntul lor".

[9] Omis.

[10] Pe margine, de aceeaşi mînă : „agonisit".

[11] Cuvînt adăugat pe margine, de aceeaşi mînă.

[12] Pe margine, de aceeaşi mînă, cu altă cerneală, însemnarea : „Rămase obicêiu".

[13] Pe margine, adăugat de aceeaşi mînă : „lui Iacov, anilor vieţii lui", ultimele două cuvinte fiind apoi tăiate.

CAP 48

[1] Adăugat pe margine de aceeaşi mînă : „bîntuiêşte".

[2] Pe margine, de aceeaşi mînă, cu altă cerneală, însemnarea : „Iácov blagoslovêşte pre fiii lui Iósif".

[3] Pe margine, adăugat de aceeaşi mînă : „pre ea".

CAP 49

[1] Pe margine, de aceeaşi mînă, cu altă cerneală, însemnarea : „Iacov blagoslovêşte pre fiii lui".

[2] Pe margine, de aceeaşi mînă : „razeme".

[3] Omis.

[4] Pe margine, de aceeaşi mînă : „strugurului".

[5] Idem : „rădăcină".

[6] Idem : „Dumnedzăul tătîne-tău".

CAP 50

[1] Pe margine, de aceeaşi mînă: „Eghiptului".

[2] Idem : „arătat".

[3] Idem : „a se săvîrşi pre însul, dzicîndu".

[4] Adăugat pe margine, de aceeaşi mînă.

Ms. 4389

CAP 1

[1] Pe margine, de aceeaşi mînă : „plutiia".

[2] Rupt în ms.

[3] Paranteze în ms.

CAP 2

[1] Pe margine, de aceeaşi mînă : „să lăcuiască pre dînsul".

[2] Idem : „grădină".

[3] Idem : „grădinei".

[4] Idem : „tot pămîntul".

[5] Idem : „anthraxu".

[6] Idem : „smaragdul".

[7] Idem : „hărăpească".

[8] Rupt în ms.

CAP 3

[1] Rupt în ms.

[2] Pe margine, de aceeaşi mînă : „amiaz(ă)".

[3] Cuvînt adăugat deasupra rîndului de aceeaşi mînă.

[4] Pe margine, de aceeaşi mînă : „grădina (des)fătăciunii".

[5] Idem : „desfătăciunii grădinii".

CAP 4

[1] Lipsă în ms.

CAP 5

[1] Lipsă în ms.

CAP 6

[1] Lipsă în ms.

CAP 7

[1] Lipsă în ms.

[2] Aşa în ms.

[3] Pe margine, de aceeaşi mînă : „plutiia".

CAP 8

[1] Pe margine, de aceeaşi mînă : „Armeniei".

[2] Rupt în ms.

CAP 9

[1] Ilizibil.

[2] Pe margine, de aceeaşi mînă : „verdeaţa".

[3] Idem : „fierilor".

[4] Rupt.

[5] Pe margine, de aceeaşi mînă : „curcu(beu)".

[6] Idem : „curcu(beu)".

[7] Omis în ms. ; adăugat pe margine, de altă mînă.

CAP. 10

[1] Rupt în ms.

[2] Pe margine, de altă mînă : „uriiaşul cel dentăi".

CAP 11

[1] Pe margine, de aceeaşi mînă : „grăia în a(ceeaşi) limbă".

[2] Idem ; „începură a face turnul".

[3] Idem : „zidim".

[4] Rupt.

[5] În ms. urmează: „pre Eseruh. Şi", cuvinte tăiate apoi cu o linie şi urmate de: „trăi Ragav deaca născu pre Eseruh" (ultimile două cuvinte, tăiate cu o linie).

[6] Aşa în ms.

[7] În ms., greşit: „pra".

[8] Pe margine, de aceeaşi mînă: „ţara".

[9] Rupt în ms.

CAP 12

[1] Lipseşte din mss.

CAP 13

[1] Lipseşte din mss.

CAP 14

[1] Lipseşte din mss.

[2] Omis.

[3] Pe margine, de aceeaşi mînă: „aţă".

CAP 15

[1] Pe margine, de aceeaşi mînă: „de trei ani".

[2] Idem: „dăspică".

[3] Idem: „să pogorîră".

[4] Idem: „lîngă".

[5] Rupt.

CAP 16

[1] Pe margine, de aceeaşi mînă: „nu-i făcea feciori".

[2] Rupt.

[3] Pe margine, de aceeaşi mînă: „ţăran".

CAP 17

[1] Rupt.

CAP 18

[1] Pe margine, de aceeaşi mînă: „baniţe".

[2] Rupt.

[3] Pe margine, de aceeaşi mînă, însemnarea: „Tăg(ădui) Sarra c(uvîntul)".

CAP 19

[1] Nota marginală la acest cuvînt lipseşte, manuscrisul fiind rupt.

[2] Rupt.

[3] Pe margine, de aceeaşi mînă: „se înălţa".

[4] Idem: „îmbătăm".

[5] Idem: „îmbătară".

[6] Idem: „îmbătăm".

[7] Idem: „îmbătară".

CAP 20

[1] Ilizibil.

CAP. 21

[1] Cuvinte adăugate pe margine de aceeaşi mînă.

CAP 22

[1] Paranteze în ms.

[2] Pe margine, de aceeaşi mînă: „în nişte hreascuri".

[3] Idem: „arătat".

CAP. 23

[1] Omis.

[2] Pe margine, de aceeaşi mînă: „pre bani".

CAP 24

[1] Pe margine, de aceeaşi mînă: „fătele".

[2] Pe margine, de aceeaşi mînă: „citura".

[3] Idem: „vadra".

[4] Idem: „găzdui".

[5] Pe margine, completat de altă mînă: „din puţ cu citura şi puse".

[6] În text urma: „şi pre", care a fost apoi tăiat.

[7] Omis.

[8] În text urma: „fata", care a fost apoi tăiat.

[9] Pe margine, de aceeaşi mînă: „se pogorî".

[10] Idem: „povesti".

CAP. 25

[1] Cuvînt şters şi înlocuit pe margine de altă mînă: „dete".

[2] Corectat de aceeaşi mînă din „dêde".

[3] Paranteze în ms.

[4] Pe margine, de aceeaşi mînă: „mojic".

CAP 26

[1] Pe margine, de aceeaşi mînă: „palestinênii".

[2] Idem: „alt puţ".

[3] Pe margine, de aceeaşi mînă: „se priciia".

CAP 27

[1] În mss.: „vînad".

[2] Pe margine, de aceeaşi mînă: „voiu muri".

[3] Idem: „neflocos".

CAP. 28

[1] Omis.

CAP 29

[1] Pe margine, de aceeaşi mînă: „o fîntînă".

[2] Idem: „îi era ochii bolnavi".

[3] Omis.

[4] Idem: „înşălat".

CAP. 30

[1] Pe margine, de aceeaşi mînă: „mătrăguna".

[2] Idem: „ocolêşte".

[3] Idem: „au lai".

[4] Idem: „şi tot ce va fi".

[5] Idem: „bălţaţi".

[6] Pe margine, marcat de aceeaşi mînă locul unde urma să fie scris un sinonim al acestui cuvînt.

CAP. 31

[1] Pe margine, adaos ulterior, impropriu, de altă mînă: „văzuiu".

[2] Cuvînt adăugat cu altă cerneală deasupra rîndului.

[3] Pe margine, de aceeaşi mînă: „coliba".

[4] Idem: „zăduful".

[5] În ms., greşit: „Isaac".

CAP 32

[1] Pe margine, de aceeaşi mînă: „voiu face ţie bine".

[2] Pe margine, de aceeaşi mînă, însemnarea: „Se luptă un bărbat cu Iácov şi deaca se luptă îi puse numele Izrail".

[3] Idem: „Să nu mănînce jidovii vine".

CAP 33

[1] Omis.

CAP 34

[1] Pe margine, de aceeaşi mînă: „spurcă Sihem pre fata lui Iácov"; de altă mînă, din aceeaşi vreme: „ruşină".

[2] Pe margine, de aceeaşi mînă, însemnarea: „Omorîră feciorii lui Iácov cetăţênii şi pre domni pentru soru-sa".

CAP 35

[1] Pe margine, de aceeaşi mînă: „premeniţi-vă".

[2] Omis în ms.

[3] Pe margine, de aceeaşi mînă : „dăşărtul".

[4] „muri Rahil", repetat pe margine, de aceeaşi mînă.

CAP. 36

[1] Pe margine, de aceeaşi mînă : „cei mai mari sau hatmanii".

[2] Idem : „Iamin se înţelége «ape calde»".

CAP 37

[1] Pe margine, de aceeaşi mînă, însemnarea : „Văzu Iósif vis întăi".

[2] Paranteze în ms.

[3] Pe margine, de aceeaşi mînă, însemnarea : „Văzu Iosif al doilea vis".

[4] Pe margine, de aceeaşi mînă : „În 30 de talere vîndură fraţii pre Iósif".

[5] Idem : „Cu o haină de lînă sau cu bubou".

[6] Idem : „hadîmul".

CAP 38

[1] Pe margine, de aceeaşi mînă, însemnarea : „vezi lucru de păcat".

[2] Idem : „Se culcă Iúda cu noru-sa Thamar".

[3] Omis.

CAP 39

[1] Pe margine, de aceeaşi mînă : „Cumpără Pentefrei pre Iósif".

[2] Idem : „înţelept, iscusit, priceput. socotit".

[3] În ms. : „blagoslovevia".

[4] Pe margine, de aceeaşi mînă, însemnarea : „Grăiéşte muiérea lui Penterfrei lui Iósif să se culce cu ea ; el nu va".

[5] Idem : „Pîrî muiérea pre Iósif la bărbatu-s şi-l bágă în puşcărie".

CAP 40

[1] Pe margine, de aceeaşi mînă, însemnarea : „Izbîndéşte Iósif visele boiarilor lui faraon".

CAP 41

[1] Pe margine, de aceeaşi mînă, însemnarea : „Vis văzu faraon întăi".

[2] Idem : „Visul al doilea".

[3] Omis.

[4] Pe margine, de aceeaşi mînă : „culă".

[5] Idem : „În ţara".

[6] Pe margine, de aceeaşi mînă, însemnarea : „Iósif izbîndéşte visele lui faraon".

[7] Idem : „Puse faraon pre Iósif mai mare preste Eghípet".

[8] Pe margine, de aceeaşi mînă : „lanţu".

[9] Pe margine, de aceeaşi mînă, însemnarea : „Strînse Iósif grîu".

CAP 42

[1] Pe margine, de aceeaşi mînă, însemnarea : „Veniră fraţii lui Iósif să cumpere păine de la dînsul".

[2] Pe margine, de aceeaşi mînă : „banii".

CAP 43

[1] Pe margine, de aceeaşi mînă : „gloata".

[2] În ms., greşit : „frete".

[3] Idem : „argintul".

[4] Idem : „luară".

CAP 44

[1] Pe margine, de aceeaşi mînă, însemnarea : „Băgară păharul în sacùl lui Veniamin".

[2] Paranteze în ms.

CAP 45

[1] Pe margine, de aceeaşi mînă, însemnarea : „Se spuse Iosif fraţilor".

[2] Paranteze în ms.

[3] Omis.

[4] Pe margine, de aceeaşi mînă : „vlaga".

CAP. 46

[1] Pe margine, de aceeaşi mînă, însemnarea : „Purcése Iácov la Eghípet, la Iósif".

[2] Idem : „Se întîlni Iácov cu Iósif".

CAP. 47

[1] Pe margine, de aceeaşi mînă : „aşăşă".

[2] Pe margine, de aceeaşi mînă, însemnarea : „Strînse Iósif toţ banii de pre pămînt cu grîul".

[3] Idem : „Adună Iósif tot dobitocul şi avuţiia".

[4] Idem : „Cumpără Iósif tot Eghípetul rob lui faraon".

[5] Idem : „Pre popi nu-i cumpără că mînca în dar de la faraon".

[6] Idem : „Cît lăcui Iácov în Eghípet".

[7] Idem : „dăşărtul mieu".

CAP 48

[1] Pe margine, de aceeaşi mînă, însemnarea : „Blagoslovi Iácov pre feciorii lui Iósif".

[2] Paranteze în ms.

CAP 49

[1] Pe margine, de aceeaşi mînă : „mijlocul trupului".

[2] Pe margine, de aceeaşi mînă, însemnarea : „Den neamul Iúdei aşteptarea limbilor".

[3] În text : „blagosloveciia".

[4] Pe margine, de aceeaşi mînă : „puse".

[5] Pe margine, de aceeaşi mînă, însemnarea : „muri Iácov".

CAP 50

[1] Pe margine, de aceeaşi mînă : „grăiră".

[2] Idem : „coşciug".

COMENTARII

Geneza reprezintă prima dintre cele cinci cărți ale Bibliei care compun ansamblul denumit de iudei *Tora* „Legea", denumire curentă încă la începutul erei noastre (Mt. 15 ; Luc. 10, 26 ; 24, 44). Nevoia de a avea cópii ușor de mînuit a dus la împărțirea marelui ansamblu al textului *Torei* în cinci părți egale ca lungime. Această diviziune este atestată anterior erei noastre prin versiunea greacă a Septuagintei (LXX), care a răspîndit și noua denumire, aceea de *Pentateuh* (gr. πεντάτευχος (βίβλος), lat. *Pentateuchus* „Cartea în cinci volume"). La începutul erei noastre întocmirea Pentateuhului era atribuită lui Moise, tradițiile căreia i se înscriu și Isus și Apostolii (Ioan 1,45 ; 5, 45—47, Rom. 10,5. Însă tradițiile vechi nu-l numesc explicit pe Moise redactor al întregului text; chiar dacă se amintește „Moise a scris", această remarcă privește întotdeauna un pasaj particular. Acest fapt, precum și numeroase repetiții, dublete, inadvertențe caracteristice textului, au permis, la sfîrșitul secolului al XIX-lea, emiterea ipotezei surselor multiple. Cercetări interdisciplinare — de istorie a culturii și religiei, lingvistice, literare, la care s-a adăugat descoperirea, începînd cu 1947, a așa-numitelor „Manuscrise de la Marea Moartă", au stabilit că textele ce stau la baza Pentateuhului, a cărui redactare se întinde pe mai bine de șase secole, provin din patru surse tradiționale : aceea *iehovistă*, care îl numea pe Creator Iahve, tradiția *elohistă*, numele lui Dumnezeu era Elohim, tradiția *sacerdotală*, a preoților Templului din Ierusalim, constituită în timpul Exilului și impusă după reîntoarcere, și ultima, aceea a *Deuteronomului*, care apare în text după *Numerii* și se caracterizează printr-un stil amplu și retoric, ca și printr-o doctrină constant afirmată, aceea a poporului ales, electiune divină sancționată printr-un pact ce pretinde fidelitate față de legea și cultul lui Dumnezeu, ca și practicarea acestui cult într-un sanctuar unic.

Prin intermediul Septuagintei s-au impus și numele celor cinci părți ale Pentateuhului : *Geneza* (începe cu facerea lumii), *Exodul* (începe cu ieșirea din Egipt), *Leviticul* (legea preoților din tribul Levi), *Numerii* (denumită așa din cauza primelor patru capitole ce conțin numărătoarea poporului lui Israel), *Deuteronomul* (a doua lege). *Geneza* sau *Facerea* se împarte în două părți inegale ca întindere. 1—11 constituie relatarea istorici primitive de la facerea lumii pînă la Avraam, 12—50 conține istoria patriarhilor de la Avraam la Iosif.

Pe marginea Vechiului Testament s-a dezvoltat o întreagă literatură apocrifă, preluată și prelucrată apoi, printre altele, în așa-numitele *Hronografe* bizantine, un fel de repertorii de istorie universală de la facerea lumii pînă la epoca contemporană autorului respectiv. Dintre aceste lucrări, frecvente în literatura bizantină între secolele VI—XVII, cel mai răspîndit pare a fi fost *Hronograful* călugărului Manasses, care, tradus în slavă, a circulat și în vechile noastre mănăstiri. Traducerea acestui text, din slavă în română, a fost făcută la 1620 de călugărul oltean Mihail Moxa.

Hronograful lui Manasses, prelucrat în proză și completat cu elemente din alte lucrări similare, a constituit sursa unei cronici ce reda evenimente petrecute pînă la 1570 — *Cronica de la 1570*. Versiuni ale acesteia din urmă au avut o mare răspîndire. Una dintre ele, tipărită la Veneția în 1631 pe baza unei cópii făcute în Moldova la porunca lui Petru Șchiopul, purta numele de *Hronograful lui Dorotei*, mitropolit al Monembaziei, și a fost tradusă în română de Grigore Dascălul Buză. Al doilea hronograf grecesc care a circulat în spațiul românesc este acela al lui Mathei Cigala din Cipru, preot în Veneția, tipărit în 1637. Cigala compilează *Cronica de la 1570* și pasaje întregi din Dorotei.

CAP 1

[1] Există două posibile traduceri ale primului verset, ambele gramatical corecte. Aceea obișnuită, care se găsește în cele mai vechi versiuni și care respectă cel mai bine coerența textului, și o alta care ar suna astfel : „La început a făcut Dumnezeu cerul și pămîntul, pămîntul era...". Conform versiunii consacrate, primul verset nu reprezintă începutul propriu-zis al textului sacru, ci un titlu rezumativ (BJ).

Această primă relatare a creației este atribuită tradiției sacerdotale, conform căreia Dumnezeul unic, transcendent, anterior lumii, o creează pe aceasta pe parcursul unei săptămîni, încheiată cu odihna sabatică. Însuflețită prin cuvîntul lui Dumnezeu, ea se constituie în totalitatea sa într-o ordine a cărei desăvîrșire este omul, imagine a lui Dumnezeu (BJ).

«Ascultați, cinstiți...
...Că dintru-nceputul lumii
a făcut Dumnezeu
Cerul și pămîntul
Numai cu gîndul»

(*Orațe de nuntă*, ap. PAMFILE 1913, p. 28).

a face redă gr. ποιεῖν „a face", care la rîndul său traduce ebr. *bara'*, verb rezervat în exclusivitate acțiunii creatoare a lui Dumnezeu și care are ca obiect o creație originară lipsită de formă (BJ, RGG). În VT se întîlnesc și alte verbe care se referă la creații divine și care au un caracter mai puțin abstract : *bănă, kûn, jasăd, quanā* (Ps. 24, 2, Is. 45, 18, Am. 9, 6), *natā* (Is. 40, 22), *jaṣar* (Fac. 2, 7, Am. 4, 13). Cel mai frecvent este *asa* „a face" (RGG), a cărui semnificație neutră corespunde gr. ποιεῖν. VL redă exact verbul grecesc prin *fecit* (IER. folosește verbul *creare* „a face", "a da naștere", întîlnit deja la Augustin și încetățenit apoi în terminologia creștină cu sensul de „a face să se nască din neant", cf. AUGUSTIN CIV. 22, 14 : „qui creavit cuncta de nihilo").

[2] *de nevăzut* redă gr. ἀόρτος, (ἀ- priv., ὁράω „a vedea");

fără formă/netocmit redă gr. ἀκατασκεύαστος (ἀ-priv., κατασκευάζω „a face, a întocmi"), VL *invisibilis, incomposita*. În alte variante LXX se întîlnesc termenii : κένωμα καὶ οὐδ[ϑ]έν „gol și nimic" (AQU.), ἀργὸν καὶ ἀδιάκριτον „fără formă și de nevăzut" (SYM.) sau κένον καὶ οὐδ[ϑ]έν „vid și nimic" (THEOD.); aceștia din urmă corespund mai exact termenilor ebraici *bohû* și *tohû* „deșert și vid". IER. *inanis* și *vacua*. Cuvintele *tohu — bohu* sînt folosite de I. HELIADE RĂDULESCU în titlul primei părți (I. *Empireul* și *tohu-bohu*) din epopeea sa, în mare parte de inspirație biblică, *Anatolida sau Omul și forțele* (*Opere* 1967, I, p. 264).

zace în BB redă gr. ἐπικεῖμαι „a fi așezat peste". Cuvîntul apare în textul FRANKF., lipsește însă din alte variante LXX.

abis redă gr. ἄβυσσος (ἀ-priv., βύσσος, „fund"). Semnificațiile sale sînt multiple. În textul de față el desemnează marea originară, profunzimea originară acoperită de apă. În VL și IER. forma latinizată *abyssus* sau *abissus*.

duh redă gr. πνεῦμα „suflare, spirit", care la rîndul său traduce ebraicul *rûah*. Acesta din urmă apare de 378 de ori în VT (RGG), cu semnificații foarte diferite. În funcție de contextul respectiv se va specifica de fiecare dată sensul exact. Cuvîntul ebraic, cît și cuvîntul grecesc πνεῦμα înseamnă „suflu, suflare" cu toate conotațiile concrete și abstracte ale acestei lexii. VL și IER. le redau prin *spiritus*. Corespondentele românești sînt *duh* (sl. *duhŭ*) și *suflet* (postverbal de la *a sufla*<lat. *sufflare*). Cf. distincția făcută în limba română între principiul vital-spiritual al omului, de esență divină și nemuritor, *suflet*, și principiul vital al celorlalte ființe, *abur*. „La români între *suflet* și *abur* este același raport psihologic ca la vechii romani între *animus* și *anima*, ambele avînd de asemenea înțelesul fundamental de 'vînt' (HEM. s.v. *abur*). Cf. „aburul dobitocului, muritor și în nemică întorcător" (CANT. DIV. 73)

I. HELIADE RĂDULESCU preferă neologismul *spirit* în locul mai vechiului *duh* în *Anatolida*, II. *Imnul creațiunii*, în care urmărește îndeaproape *Facerea lumii* după VT : „și spiritul vieții se poartă peste ape" (*Opere* 1967, I, p. 272).

ION BARBU (*Lava*) : Te-nnăbușai în picla încinsei atmosfere,/O, tu, nolan de lavă ce-aveai să fii pămîntul !/Făptura nu sunase din trîmbiți de crateре,/Nu fulgerase încă, în noaptea ta, cuvîntul...

TUDOR ARGHEZI (*Facerea lumii*): „Cînd a fost, la început,/Nu era nimic făcut" (*Versuri*, IV, 1963, p. 96).

„duh" nu se referă la Spiritul lui Dumnezeu şi rolul acestuia în creaţie, ci la o suflare divină, asemănătoare vîntului, ce tulbură apa primordială.

„Vîntul e duhul lui Dumnezeu.
Vîntul e gîndul lui Dumnezeu.
Creierii omului, mintea sînt făcute din vînt" (VORONCA 1903, I, p. 412).

„Era, şopteşte Cartea, la început Cuvîntul,/Purtîndu-se pe ape, ca negura, răzleţ;/De se-auzea un tropot, cuvîntul era vîntul" (T. ARGHEZI, *Nici o silabă*).

„Şi din a chaosului văi//Jur împrejur de sine,/Vedea, că-n ziua cea d-eîntîi,/Cum izvorau lumine" (EMINESCU, *Luceafărul*).

„Lumină lină", unul dintre cele mai vechi imne creştine (φῶς ἱλαρόν; *lumen jucundum*) proslăveşte pe Dumnezeul lumină. Se cîntă la vecernie în momentul în care răsare luceafărul de seară. Cf. motivul la EMINESCU.

[3] VT prezintă o viziune presolară a lumii (RGG). Lumina este amintită ca prim element al creaţiei divine, deoarece succesiunea zilelor şi a nopţilor este cadrul în care această creaţie se va împlini (BJ).

LUCIAN BLAGA (*Lumina*): Lumina ce-o simt/năvălindu-mi în piept cînd te văd/oare nu e un strop din lumina/creată în ziua dintîi, din lumina aceea-nsetată adînc de viaţă ? // Nimicul zăcea-n agonie, / cînd singur plutea-n întuneric şi oat-a/un semn Nepătrunsul : / Să fie lumină ! " (*Opere*, 1982, I, p. 10).

V. VOICULESCU (*Facerea*): „Sta grea Vecia neagră de taina unei rodii, / Pumn strîns adînc pe-o beznă de gînd în miez de zodii. / Tăiş divin Cuvîntul deodată-a strălucit. / Nedespicatul iată-l, s-a spart şi risipit : / Curgeau bucăţi de haos pe albii de-nceput/ Cînd a surîs lumina cu chip de-ntîi născut..." (*Poezii*, 1968, II, p. 161).

[4] BB redă literal expresia greacă ἀνάμεσον (ἀνά, μέσον „mijloc"), care însă are în textul grec valoare prepoziţională, „între". De altfel în latină este transpusă prin *inter* „între".
Negaţia luminii (simbol al vieţii, al fericirii, al mîntuirii) este întunericul (simbol al morţii, al răului, al pedepsei şi nenorocirii).

[6] *tărie* (*întărătură* în textul BB) redă gr. στερέωμα „corp solid, firmament". Sensul secundar, ca şi în cazul lat. *firmamentum* „întăritură, firmament", este un reflex al traducerii în cele două limbi a cuvîntului ebraic. Pentru semiţi bolta aparentă a cerului era o cupolă solidă, ce reţinea apele superioare. Prin deschizăturile acesteia vor curge ulterior apele Potopului. De altfel şi popoarele indo-germanice credeau că cerul este de piatră (V. ind. *áśman* „piatră, cer", gr. οὐρανός, germ. *Himmel*). Cf. ION BARBU : „Precum atunci şi azi întocma : — Mărginte lumi păstrează dogma. // Să vezi la bolţi pe Sfîntul Duh/Veghind vii ape" (*Oul dogmatic*).

[7] Aceeaşi traducere literală a expresiei greceşti ἀνάμεσον în BB. Creaţiei prin cuvînt — Dumnezeu „a spus" — i se adaugă creaţia prin act — Dumnezeu „a făcut" (BJ).

[8] I. HELIADE RĂDULESCU dezvoltă în *Anatolida*, III. *Firmamentul*, versetele 6,7 şi 8 din *Geneza* : „Ţesutu-s-a-mprejuru-mi cătenă-adamantină / Prin care se ţin toate — şi m-a învins tăria. / În tot nemărginitul, în multul nalt de ape, / Mai sus decît zenitul, mai jos decît nadirul, / Sub talpele-ţi divine ai zis să fim tărie/Şi solidar cu toate. Chematu-m-ai pe nume / Şi firmament mi-ai zis. ... Se face iară seară, se face dimineaţă/Ai istoriei angeli, în deltele eterne/Înscrieţi ziua-a doua". (*Opere*, 1967, I, p. 273).

[9] În celelalte versiuni LXX, cu excepţia FRANKF., este omisă partea a doua a versetului.

loc (BB *adunare*) redă gr. συναγωγή „adunare, reuniune". VL îl traduce prin *congregatio*. IER. traduce mai exact cuvîntul ebraic care însemna „loc" prin *in locum unum*. Gr. συναγωγή este un cuvînt cu semnificaţii variate, în NT el va desemna printre altele „adunarea iudeilor" sau „locul în care obişnuiesc să se adune".

[10] *aşezarea la un loc* (BB *adunările*) redă gr. σύστημα „aşezarea la un loc, adunare". VL şi IER. *congregatio*. Coincidenţa *congregatio*/*adunare* pentru gr. συναγωγή şi σύστημα ar putea fi un argument că traducătorii BB au folosit şi versiunile lat. ca „izvoade vechi".

I. HELIADE RĂDULESCU : „Să lăudăm pe Domnul din cele prea înalte/Şi cele mai profunde ! / Ca tunetu-n lui voce răsună peste ape ; / A zis, şi, iată, sîntem. / Cît e de bine, Doamne, cînd tu zici că e bine ! // Apari ca o mireasă, o, Mater Terră sacră, / Prepară-te de nuntă... (*Anatolida*, III. *Apele*, *Opere*, 1967, p. 274).

[11] *tarbă verde* (BB *burulană de tarbă*) redă sintagma greacă βοτάνη χόρτου „iarbă verde" ; gr. χόρτος , în text la gen. χόρτου, are valoare adjectivală. Iniţial cuvîntul însemna „fîn, iarbă uscată", ulterior putea desemna şi „iarbă verde".

pom/lemn redau gr. ζύλον „lemn" şi „arbore".

a rodi (BB a *răsări*) redă gr. βλάστανω „a încolţi, a răsări", cf. rom. *vlăstar*.

[11,12] I. HELIADE RĂDULESCU : „Să înflorească pomii, să-şi dea ale lor fructe, / Să germine-n tot locul şi iarba, ş-orice plantă, / Dezvoalte-se-orice floare, răsfire-se mirosul, / S-adoarme, să profume talanul tău de nuntă ; / şi aşternutul candid amorurile tale/Întindă-se-n tapete, arhetipe modele, / De orice ţesătură, de orice adornare" [...] „Pe generi şi pe speţii vă daţi a voastre fructe/Cu propria sămînţă ş-a lumii abondanţă. / Glorificaţi pe Domnul, c-aroma vă e imnul/Şi sacrificiu fructul. / Eternul se complace în existenţa voastră, / Contemplă... şi e bine ! // Şi iar se face seară, şi iarăşi dimineaţă. / În deltele eterne se-nscrie ziua-a treia" (*Anatolida, Imnul creaţiunii*, III, *Opere*, 1967, pp. 274—275).

[14] *lumini* (BB : *luminători*) redă gr. φωστῆρες. La sg. cuvîntul era sinonim cu φῶς „lumină", la pl. s-a specializat pentru denumirea soarelui şi a lunii. În VL este redat prin *luminaria*, termenul se întîlneşte şi la IER. Sg. *luminare*, *-is* însemna „făclie", de altfel în lat. sg. era foarte puţin întîlnit.

spre lumină (BB *spre luminarea*) redă gr. εἰς φαῦσιν (εἰς şi ac. lui φαῦσις „luminǎ, strălucire"), complementul are aici valoare finală.

pe pămînt (BB *pămîntului*) — în variantele LXX se întîlnesc : εἰς φαῦσιν ἐπὶ τῆς γῆς „spre lumină pe pămînt", varianta consacrată: εἰς φαῦσιν τῆς γῆς „spre luminarea pămîntului", sau substituirea complementului printr-o propoziţie finală — ὥστε φαίνειν ἐπὶ τῆς γῆς „ca să lumineze pe pămînt".

semne (BB *în semne*) redă gr. εἰς σημεῖα „ca semne" aici: Prepoziţia εἰς avea valori multiple, la aceasta se adaugă şi faptul că în greaca tîrzie a avut loc o confuzie între εἰς + ac., a cărei valoare primară era aceea de „spre", indicînd direcţia, şi ἐν „în". Această confuzie este perceptibilă şi în VL *in signis*. Analiza sintactică a propoziţiei lasă să se constate clar că εἰς σημεῖα nu este în raport de juxtapunere cu cellalţi termeni, legaţi între ei prin repetarea conj. καί „şi".

[15] *spre lumină* (BB *luminare*), cf. v. 14.

[16] Este vorba despre soare şi lună, în multe mitologii divinităţi atît de importante şi cu o simbolică atît de pregnantă. Aici devin simple făclii care luminează pămîntul şi fixează calendarul (BJ). În folclorul românesc soarele şi luna sînt sfinte pentru că ele „sînt ochii lui Dumnezeu care luminează pămîntul".
În BB sînt omise τοὺς μεγάλους „mari", precum şi comparativul „mai mic".

[18] *zilli/nopţi* în BB par a fi calcuri sintactice după gr., unde aşa-numitele „veba dominandi" au regimul în genitiv.

HELIADE preamăreşte „gloria divină" care a despărţit lumina de întuneric : „Spre luminarea zilei, spre luminarea nopţii/În firmament ne puse drept candele de aur / În templul său cel mare, / A fi imagini însuşi nespusei lui splendoare" (*Anatolida*, IV. *Astrele*, *Opere*, 1967, p. 275)

Pentru versetele 14—18, cf. BLAGA, 1982, p. 96 : „În apropiere e muntele meu, munte iubit. / Înconjurat de lucruri bătrîne / acoperite de muşchi din zilele facerii ; / în seara cu cei şapte sori negri / cari aduc întunericul bun, / ar trebui să fiu mulţumit. / Linişte este destulă în cercul / ce ţine laolaltă doagele bolţii" (*Linişte între lucruri bătrîne*).

[20] *tîrîtoare* redă gr. ἑρπετά „reptile". De altfel, termenul este generic pentru neamul de vieţuitoare ce se opune lui πετεινά „zburătoare". Variantele latine folosesc *reptilia* sau *reptile*, sg. cu valoare colectivă.

zburătoare redă gr. πετεινά.

sub (BB *spre*) redă prepoziţia gr. κατά „în jos", care în greaca tîrzie însemnainsă „sub".

[21] *balenele* (BB *chiţoşii*) redă gr. κῆτος „balenă", care traduce ebraicul *tannîn*. În VL *caetus*, la IER. *cete*. În rom. *chit*, *chiţi* < sl. *kitŭ* şi sinonimul *balenă* < fr. *baleine* (lat. *ballaena*). Este de presupus că iudeii nu aveau reprezentarea respectivului animal, iar cuvîntul

denumește un fel de pești mari, posibili toni, pește răpitor ce poate ajunge pînă la patru metri lungime (BJ).

suflarea animalelor (BJ *sufletul vitelor*) redă sintagma gr. ψυχὴ ζῴων. ψυχή „suflu vital, principiu vital", căruia îi corespunde lat. *anima*, este încă la Homer sinonim pentru *viață*. τὸ ζῷον „ființă vie, viețuitoare, animal". În VL este redată cu *anima animalium*, iar la IER. apare *anima viventium*. Rom. *vită* < lat. *vita* „viață".

[22] *a binecuvînta* (BB. *a blagoslovi*) redă gr. εὐλογεῖν „a vorbi de bine, a lăuda, a binecuvînta", cf. lat. *benedicere*.

HELIADE: „Cîntați, din aripi bateți, ființe svolătare, / Nălțați la ceruri imnul prin cîntecele voastre; / Voi, notători, asemeni jucați-vă în ape, / Împleți coprinsul mării, cîmpiele eterii; / Sînt binecuvîntate a voastre tinerețe / Și candide fiori. / L-aspectul vostru Domnul exclamă că *e bine*". (*Analolida, Imnul creațiunii*, V, *Peștii și pasările*, *Opere*, 1967, p. 276).

[24] BB *cu patru picioare* redă gr. τετράποδα „cu patru picioare", VL *quadrupedia*, IER. folosește cuvîntul *iumenta* „animale bune de jug".

tîrîtoare redă gr. ἑρπετά, termenul se referă aici nu numai la șerpi și șopîrle, ci și la insecte și animale mici (BJ).

fiarele (BB *jigănii*) redă gr. θηρία „animale sălbatice", cf. lat. *bestiae*.

[25] *dobitoace* redă gr. κτήνη „acel fel de animale ce putcau fi tăiate sau sacrificate", VL *pecora* „turmă de oi, sau animale mici".

HELIADE: „La viață, la lumină,-n sens orice suflare, / Luați formele voastre, de la insect și vierme / Și pîn' la patrupede ce pașteți cîmpi, dumbrave, / Și pînă la sălbateci ale pădurii fiare..." (*Analolida, Imnul creațiunii*, VI. *Animalele pămîntului*, *Opere* 1967, p. 276).

[26] *a stăpîni* + gen. în BB e un calc sintactic ca în v. 18. *să facem* redă gr. ποιήσωμεν „să facem". Pluralul folosit aici a dat naștere la diferite interpretări. Conform uneia dintre ele, el indică, probabil, deliberarea lui Dumnezeu împreună cu anturajul său ceresc (îngerii, cf. 35, 22), această interpretare a fost urmată de traducerea grecească (și de JER) a Psalmului 8,6. Sau el poate exprima măreția și bogăția interioară a lui Dumnezeu, al cărui nume comun în ebraică era pluralul *Elohim*. Sfinții Părinți l-au privit ca o aluzie la Sfînta Treime.

om redă gr. ἄνθρωπος „om"; *'ādām* în ebraică avea valoare colectivă. El este o creatură a lui Dumnezeu, care se privește pe sine nu ca o parte a cosmosului, ca în filosofia greacă, și nici ca rezultat al unei evoluții naturale, ca în știința modernă, ci numai în relația sa cu Dumnezeu.

chip redă gr. εἰκών „imagine, chip", tradus în latină prin „*imago*" (V L), ce și la IER.

asemănare redă gr. ὁμοίωσις, în VL *similitudinem*, folosit și de IER. Cuvîntul „asemănare" atenuează sensul lui „imagine", excluzînd paritatea. Termenul concret de „imagine" implică o similitudine fizică, ca între Adam și fiul său, de ex. Această raportare la Dumnezeu îl diferențiază pe om de animale, presupunînd în același timp o asemănare generală — ca natură: inteligență, voință, putere. Omul devine astfel o persoană ce se bucură de grația divină.

I. HELIADE RĂDULESCU: „Iar Creatoru-și vede în om asemănarea / Și se dilectă-ntr-însul. Creat-am pe om, zice, / Imaginea divină, asemănarea noastră." (*Analolida, Imnul creațiunii*, IV. *Animalele și pămîntul*, *Opere* 1967, p. 277.)

[27] *bărbat și femeie*, în varianta tradiției sacerdotale omul a fost creat ca bărbat și femeie, după imaginea lui Dumnezeu și, asemeni acestuia, stăpîn al lumii.

I. HELIADE RĂDULESCU: „... Bărbatul și femeia / E *el* și *ea*mpreună / Aceeași creatură, / Același corp și carne, / Vivificați d-un suflet, trăind aceeași viață." (*Ibid.*)

[28] I. HELIADE RĂDULESCU: „Vă înmulțiți și creșteți / Și dominați pămîntul, / Vă bucurați de dînsul, a voastră-avere este, / Al vostru crîngiu; și tot ce e pe dînsul / De domni să vă cunoască." (*Ibid.*).

[30] Este imaginea unei „Vîrste de aur" în care omul și animalele trăiesc în pace, hrănindu-se cu plante.

HELIADE: „Și trec l-a lor pășune și jocuri inocente" (*Analolida*, III. *Viața sau androginul*, I, *Opere* 1967, p. 280).

CAP 2

[1] *s-au împlinit* (BB *se săvîrșiră*) redă gr. συντελεῖν „a împlini, a desăvîrși, a termina".

podoabă redă gr. κόσμος „tot armonios, univers; podoabă", care traduce ebraicul *ṣābā'* „ceată, armată". Cuvîntul capătă în textul biblic o serie de valori metaforice, prin care și aceea de *aștri* „ceata, mulțimea cerului". Textul de față reprezintă unicul loc în care metafora este extinsă și la mulțimea de elemente ale pămîntului. Variantele latine rămîn fidele transpunerii grecești, corecte în spirit, a termenului ebraic: VL *compositio* „orînduire, împodobire" sau, în unele variante, *ornatus* „podoabă", IER. *ornatus*. Traducerile franceze și germane, încercînd să redea valoarea metaforică a cuvîntului ebraic, îl traduc prin *armée* (BJ) și *Heer* (LUTHER).

[2] *lucrare* (BB *faptele*) redă gr. τὰ ἔργα „lucrări, fapte". VL *opera*, IER. *opus*.

s-a odihnit (BB *odihni*) redă gr. κατεπαύειν „a se odihni", cf. lat. *requiescere*.

se odihni Dumnezeu, în textul FRANKF., nu se mai repetă aici; socotit redundant, apare însă în alte variante LXX.

HELIADE: „Frumoasă-i pare lumea, și *Cosmos* o numește / (De marea-i frumusețe), divin adornament". (*Analolida*, III. *Viața sau androginul*, II, *Opere* 1967, I, p. 280).

[3] Odihna în ziua a șaptea este o instituție divină — Dumnezeu însuși s-a odihnit în ziua a șaptea. Totuși aici este evitat cuvîntul *shabbāt*, căci, conform tradiției sacerdotale, sabatul se va impune abia pe muntele Sinai ca semn al alianței între Dumnezeu și poporul lui Israel, cf. Ieș. 31, 12—17. Dar, o dată cu creația, Dumnezeu a dat un exemplu ce va trebui urmat de om, cf. Ieș 20, 11; 31, 17 (BJ).

le-a săvîrșit (BB *începu Dumnezeu a le face*) redă sintagma greacă ὧν ἤρξατο (ὁ θεός) ποιῆσαι „pe care a început Dumnezeu să le facă", care traduce aproximativ textul ebraic în care apar termenii *bārā* (cf. nota la I, 1) și *'āśā* „a face". Expresia ebraică tradusă de IER. prin *quod creavit deus ut faceret*, VL urmînd fidel varianta grecească: *quae inchoavit* (alte variante *coeperat*) *deus facere*.

„Aprile era moale. Stele calde mai năsteau prin preajmă, / Și marea Dumnezeu și-o dibuia. Făcea și muntele și focul. / Făpturile purtau în piepturi / ce inimi încă de lumină, prin tot locul! // Vedea acolo între patru rîuri leul și mioarele. / Nimic nu-l lăuda mai din adînc decît izvoarele. / Prin crengi de pini sunau atamli și păunii, / și aripi nevăzute s-auzeau în poarta lunii." (LUCIAN BLAGA, *Ziua a șaptea*, *Opere* 1982, I, p. 283.

[4] *cartea* redă gr. ἡ βίβλος „carte", lat. *liber*. La singular, cuvîntul se referă la capitole particulare ale VT. Pluralul βίβλοι (ἡ παλαί) denumește fie *Pentateuchul*, fie întregul VT. Diminutivul τὸ βιβλίον, folosit la sg., se referă la fiecare carte a Bibliei, mai cu seamă la *Cartea legilor*, pluralul τὰ βιβλία denumește o colecție de texte în general, latinizarea *biblia* s-a impus în întreaga tradiție creștină ca denumire a ansamblului VT și NT.

facerii redă gr. γένεσις „naștere, început, univers creat, creatură", care traduce ebraicul *tôl'dôt* „naștere, descendență"; ulterior cuvîntul a însemnat istoria unui strămoș și a descendenței sale. Prin folosirea acestui termen aici, creația este demitizată, ea devine începutul istoriei și nu ca în Sumer sau Egipt relatarea unor serii de încrucișări divine (BJ). VL *creaturae*, *facturae*, IER. *generatio*.

Domnul Dumnezeu (BB) redă gr. κύριος ὁ θεός, care apare în FRANKF., spre deosebire de alte versiuni LXX unde apare doar ὁ θεός.

[5] *toată* redă gr. πᾶν, în textul FRANKF., spre deosebire de alte variante LXX unde apare πολῦ „mult".

a răsări redă gr. ἀνατέλλειν „a ieși la lumină, a răsări".

a se face redă gr. γίγνωμαι „a se naște, a fi", în majoritatea variantelor LXX locul celor două verbe este invers.

a lucra pămîntul (BB *pre dînsul*): în majoritatea variantelor LXX apare τὴν γῆν „pămîntul", în textul FRANKF. este înlocuit prin pronumele αὐτήν.

Este introdusă acum tradiția iehovistă despre facerea lumii. Aceasta nu reprezintă o a doua relatare a genezei, urmată de relatarea „căderii", ci sînt două povestiri combinate, ce utilizează tradiții diferite: o relatare a creării omului, distinctă de creareа lumii, care nu devine completă decît prin facerea femeii și apariția pri-

mului cuplu uman (2, 4b—8, 18—24), o povestire despre Paradisul pierdut, cădere şi pedeapsă, care începe cu 2,9—17 şi este continuată prin 3,1—24 (BJ).

„Dar Cel Preanalt ridică fulgerătoarea-i mînă / Şi, iată, norii negri aluatul şi-l adună, / Pe care Băltăreţul îl bate şi-l frămîntă. / Un tunet, altul... Cîmpul setos îngenunchează / Sub patrafir de ploaie vărgat în curcubee, / Tăcut îşi încovoaie rărunchii lui puternici / şi-ngîndurat primeşte zămislitorul har, / Ca un copil ce-nvaţă acum întîi să meargă". (V. VOICULESCU, *Schiţă pentru o meditaţie*, *Poezii* 1968, II, p. 194).

[6] *adăpa* redă gr. ποτίζειν „a uda".; *a ădăpa* < lat. *adaquare* „a duce la apă" utilizat mai cu seamă pentru vite. În româna veche *a ădăpa* se putea folosi şi pentru stropirea sau udarea pămîntului de om, ploaie sau rîuri, cf. HEM s.v. *adăp.* : „de nu se-ar adăpa pămîntulŭ de multe ori cu ploaia ce deştinge deln cerlu, n-ar fi răsărit erbi" (CORESI, Omilias); „De tine pămîntul să adapă" (DOSOFTEI); „Dar românii, fii ai celor ce-n vechime se luptară, / Cu sudori adăp pămîntul" (GR. ALEXANDRESCU, *Tismana*). Dacă în tradiţia sacerdotală principiul creaţiei este separarea — a apei de pămînt, a zburătoarelor de tîrîtoare, a omului de animale—, în tradiţia iehovistă ea este o victorie asupra deşertului, în care fără apă nu poate să apară nimic viu (BJ). Simbolismul apei poate fi redus în toate tradiţiile la trei semnificaţii esenţiale :
— sursă a vieţii; în acest sens apa este considerată de iudei ca cel mai important dar al Graţiei divine, proveniența ei din cer sau din adîncul pămîntului, ca element fertilizator, reprezenta pentru israeliţi un semn deosebit al bunăvoinţei Dumnezeului lor ;
— sursă a morţii şi a distrugerii, folosită de Dumnezeu împotriva duşmanilor săi sau împotriva poporului nesupus ;
— mijloc de purificare şi regenerare.

[7] *l-a plăsmuit* (BB *zidi*) redă gr. πλάσσειν „a modela", care la rîndul său traduce ebr. *jaşăr*.

pe om redă gr. ἄνθρωπος, lat. *homo*, care traduc ebr. *adam*, *'adamah* „pămînt" (Fac. 3, 14). Acest substantiv colectiv devine numele propriu al primului om, Adam.

luînd redă gr. λάβων, part. prez. al lui λαμβάνειν „a lua" şi este introdus în unele variante LXX, printre care şi FRANKF., pentru clarificarea textului original.

ţărînă redă gr. χοῦς „argilă, lut", termen tehnic tradus diferit de variantele VL — *limus* „mîl", *lutum* „lut, argilă", *pulvis* „pulbere" şi prin *limus* de IER.

faţă redă gr. πρόσωπον „faţă". În unele variante LXX apare „nori".

fiinţă vie (BB *suflet viu*) redă gr. ψυχὴ ζῶσα „suflet viu", sintagmă ce traduce ebr. *nephesh* „fiinţă animată printr-un suflu vital (ruah)". Jahve este reprezentat ca un olar ce îl modelează pe om din lut, însufleţindu-l apoi. Pînă în epoca Părinţilor Bisericii, metafora olarului şi a puterii pe care acesta o are asupra lutului este folosită pentru a reda puterea suverană a lui Dumnezeu, cf. Is. 29, 16 ; 49,9 ; 64,7 ; Sir. 33,13.
Dacă în tradiţia sacerdotală omul era acela ce încununa creaţia, făcut după imaginea lui Dumnezeu şi asemeni acestuia stăpîn al lumii, în tradiţia iehovistă facerea omului reprezintă primul act al creaţiei divine, dar are aceeaşi semnificaţie de desăvîrşire a operei divine.

„Ca din lume cînd m-oi duce, / Să-mi poci da sufletul dulce / Întru, aceluia mînă / Ce m-a zidit din ţărînă" (A. PANN, *Cîntece de stea* XV).

„Iar primul om apare din mîinele divine" (I. HELIADE RĂDULESCU, *Anatolida*, III. *Viaţa sau androginul*, I, *Opere* 1967, p. 279).

„De ce stîrnişi ţărîna şi viu m-ai zămislit, / Dacă-nceputului i-ai dat sfîrşit / De mai-nainte de-a fi şi-nceput ? // De cînd te-ai murdărit pe degete cu lut, / Vremelnic şi plăpînd tu m-ai făcut. / Poţi cere o durată aceluia-njghebat / Din tină, trup şi suflet cu scuipat ?" „T. ARGHEZI, *Rugăciune*).

„Frămîntă iarăşi lutul şi fă-te iarăşi faur" (ION PILLAT, *Rugă păgînă*, *Poezii* 1983, I, p. 72).

„O, Doamne, sparge-mi lutul şi dă-mi o formă nouă" (ION PILLAT, *În stranĂ*, *Poezii* 1983, I, p. 204).

„Minecînd spre traiul lui, / sufletul de la-nceput / se îmbracă în pămînt. / Minecînd spre traiul lui, / sufletul de la-nceput/ştie să sembrace-n stea, / că veşmînt ce va lua/lut din lutul raiului (LUCIAN BLAGA, *Mult-mă miră stea şi trup*, *Opere* 1984, II, p. 257).

„Strivit zăceam sub scoarţa humii, în bezna pururi blestemată, / Şi plin de lut duceam robia în mlezul stîncilor bătrîne, / Cînd mîna ta m-a scos de-acolo şi m-a spălat de orice pată / În apele eternităţii ca pe un diamant, Stăpîne ! ... (V. VOICULESCU, *Ca pe un diamant*, *Poezii* 1968, I, p. 14).

„În suflet astăzi port o holdă , un lan întreg îmbelşugat, / Şi lutul sterp de-odinioară e plin de rodul nemuririi... / Părinte, unde şi-e grînarul şi cînd porneşti la secerat ? / " (V. VOICULESCU, *Părinte, unde să te caut*, *Ibid.*, p. 27).

„Ca steaua serii pe ninsori alpine, / Reflex din altă lume, te-ai desprins : / Un dor, purtat milenii dinadins, / Visînd la floarea misticului Bine, // Din lut adînc te-a împletrit pe tine, / Şi lutul de la tine l-a aprins, / Iluminînd amarul lui cuprins, / Ca zeii care plîng printre ruine" (DAN BOTTA, *Cununa Ariadnei* XX, *Scrieri*, 1968, I, p. 118).

[8] *a sădi* (BB *răsădi*) redă gr. φυτεύω „a sădi, a răsări".

Dumnezău/Domnul Dumnezeu : în textul FRANKF. există numai ὁ θεός „Dumnezeu", în alte variante LXX κύριος ὁ θεός „Domnul Dumnezeu".

grădină redă gr. παράδεισος, care traduce ebr. *părdès*. Cuvîntul a fost împrumutat în ebraică din iraniană, *pairi-daëza* „parc îngrădit". În ebraica tîrzie cuvîntul *pardîsu/pardes* a dezvoltat sensul de „grădină a plăcerilor, pădure", aceeaşi dezvoltare semantică o are şi gr. παράδεισος, care iniţial denumea parcul regilor persani. Prin intermediul LXX, cuvîntul intră în vocabularul religios, denumind fie „grădina lui Dumnezeu", fie „starea de pace şi fericire de la începutul şi sfîrşitul timpurilor". Pentru popoarele antice, grădina era simbolul ordinii, fertilităţii şi vieţii.

Edem/Eden : Cuvîntul ebraic *eden*, o denumire geografică ce nu poate fi localizată, este identic semantic cu sumerianul *edin* „stepă, deşert", dar iudeii l-au apropiat de *eden* „desfătare, bucurie", din rad. *dn-* „bucurie, desfătare". De aici au fost posibile variantele traducerilor latine : VL *hortus voluptatis* „grădina desfătării", *hortus deliciarum*. „grădina plăcerii", IER. *paradisus voluptatis* „grădina desfătării" Distincţia dintre *grădină* şi *Eden* se va pierde ulterior, în Ez. 28, 13 31,9, Edenul este grădina lui Dumnezeu, iar în Is. 51,3 este grădina lui Jahve, ce se opune deşertului şi stepei. În româna veche, corespondentele erau *ceriu* < lat. *caelum* şi *rai* < sl. *raj*. Acestora li se adaugă ulterior împrumuturile savante *eden* < fr. *eden* şi *paradis* < fr. *paradis*, germ. *Paradies*.

spre răsărit / către răsărit redau gr. κατὰ ἀνατολή „spre răsărit", sintagmă ce apare în textul FRANKF.; în alte variante LXX este tradus mai exact textul ebraic prin : AQU. ἀπὸ ἀρχῆθεν, SVH.ἐκ πρώτης, THEOD. ἐκ πρώτοις „la început", cf. IER. *a principio* „la început".

„Era grădină mare cum n-a mai fost vreodată ; / Era-n Edenul păcii plantaţie divină, / Terestru Paradis. / Acolo fu pus omul, ca-n sînul fericirii..." (I. HELIADE RĂDULESCU, *Anatolida*, III. *Viaţa sau androginul*, I, *Opere*, 1967, I, p. 278).

„De-o fi să fie raiul, să fie un zăvoi / Cu sălciile-n muguri şi ierburile moi..." (ION PILLAT, *De-o fi să fie raiul...*, *Opere*, 1986, p. 24).

„Dincolo de vîntul turbat, / De vîntul spre care se-avîntă-n văzduh ciocîrlanul beat, / Bate — zice-se — vîntul din Rai. / De boarea lui dulce fulgerat cazi pe plai" (DAN BOTTA, *Dincolo de... ? Scrieri*, 1968, I, p. 84).

[9] *lemnul/arborele* cf. 1, 11.

pomul vieţii — în multe tradiţii religioase este consemnată existenţa arborelui lumii, ce îşi are rădăcinile în ţinuturile subpămîntene, iar vîrful său atinge cerul. Aşezat în centrul lumii, uneşte cele trei zone cosmice — cerul, pămîntul şi străfundurile. El este o *imago mundi*, un simbol al înnoirii permanente al regenerării cosmice şi deci al fertilităţii universale, al realităţii absolute şi al imortalităţii. În tradiţiile indice şi iraniene, strămoşul mitic s-a hrănit cu fructele sale sau datorită lui a căpătat nemurirea. În Ez. 31 şi Dan. 4,7—9 arborele vieţii poartă întreg universul şi hrăneşte toate creaturile. Datorită unei vechi tradiţii iudaice, care apropia arborele vieţii de crearea lui Adam şi mîntuirea mesianică, autorii creştini au văzut în arborele vieţii prefigurarea Crucii. Astfel *lignum* sau *arbor vitae* devine un simbol important a două teme creştine esenţiale — Paradisul şi Crucea. Anumite credinţe, cu mare răspîndire şi audienţă în popor, au făcut să se ivească convingerea provenienţei crucii pe care a fost răstignit Isus din lemnul arborelui vieţii.

pomul cunoştinţei redă sintagma greacă τὸ ξύλον τοῦ εἰδέναι γνωστόν καλοῦ καὶ πονηροῦ „arborele de a şti cunoaşterea...", o traducere literală a sintagmei greceşti; de altfel variantele latine ale LXX o redau prin *scientia*. Aşezat în Paradis alături de arborele vieţii, opune unităţii acestuia dualitatea (bine/rău) şi va fi instrumentul căderii lui Adam.

I. HELIADE RĂDULESCU își intitulează Cîntul IV din *Anatolida*, care îi prilejuiește un istoric al motivului în mitologia antică, *Arborul științei*.

[10] *începuturi* (din BB *braţe*) redau gr. ἀρχή „început"

Vv. 10—14 sînt o paranteză introdusă de autorul iehovist, care utilizează pentru descrierea configurației pămîntului noțiuni geografice vechi. Intenția sa nu era aceea de a localiza grădina Raiului, ci de a arăta că toate marile fluvii, „arterele vitale" ale celor patru regiuni ale pămîntului, își au izvorul în Paradis, tot acolo fiind prin ele și originea fertilității întregului pămînt. De aceea nu este de mirare că această geografie este nesigură și confuză.

[11] *Fison*, ebr. *pischon*, riu neidentificat.

I. HELIADE RĂDULESCU identifică, în *Anatolida*, IV, p. 293, mai mult sentimental, brațul *Fison* cu *Istrul* (denumirea antică a Dunării).

ținutul lui Evilat/țara Havila, ebr. *hawila*, o regiune a Arabiei locuită de ismaeliți și amalchiți. Redarea în română, în majoritatea cazurilor, prin (*pămîntul/țara*) *Evilat*, reprezintă transcrierea cuvîntului așa cum apare el în LXX „τὴν γὴν Ευιλατ".

[12] *rubinul/bdeliu*, ebr. *b. dolah*, descris de PLINIU (*Hist.* XII, 19) și DIOSCORIDES (I, 80), LXX îl redă prin ἄνθραξ „piatră prețioasă de culoare roșie, rubin sau granat"), VL prin *carbunculus* „piatră prețioasă de culoare roșie, rubin". În ceea ce privește identificarea pietrelor prețioase, așa cum erau ele cunoscute și denumite de evrei și greci, este dificil de a stabili corespondențe exacte, deoarece cele două popoare se puteau referi la pietre asemănătoare exterior, mai cu seamă coloristic, dar a căror compoziție chimică era total diferită. *Bdeliu* este probabil o secreție a lui *Commiphora opobalsamum*, un arbust ce crește în Arabia și Somalia. Rășina aceasta este la început galbenă și viscoasă, devenind apoi brună și tare, gustul este amărui, mirosul aromat. Era folosită ca mireasmă asemeni tămîiei și smirnei, sau în medicină — Mekkabalsam.

piatra verde/piatra de onix redau gr. λίθος πράσινος „piatra verde" corespondentul ebr. *schoham*, piatră semiprețioasă, provenită dintr-un strat multicolor de cuarț, utilizată în special pentru geme, camee și sigilii. VL *lapis prasinus*, IER. *lapis onychinus* (cf. PO *piatra scumpă onihinos*).

[13] *Ghcon/Gihon*, ebr. *gihon*, riu neidentificat, probabil Nilul nubian. Transcris în gr. prin Γήων, lat. (VL, IER.) *Gcon*, este redat prin grafii diferite în limba română: *Ghihon* (PO), *Ghcon* (BB), *Gheon* sau *Gihon* (variantele mai noi).

Etiopia, ebr. *Kusch*, nume al imperiului pe care l-au stăpînit între 645 î.e.n. — 350 e.n. regii din Napata și Meroe la sud de Egipt, între a treia și a șasea cataractă a Nilului, deci în Sudanul de astăzi. Locuitorii Palestinei înțelegeau prin Cuș ținuturile la sud de Egipt. Această regiune locuită de oameni înalți și cu pielea neagră era denumită de antici Etiopia. Cf. LXX Αἰθιοπία, VL, IER. *Aethiopia*.

[14] *Tigru*, ebr. *hiddeqel*, gr. Τίγρις, lat. *Tigris*, la fel cu Eufratul, își are izvoarele în munții Armeniei.

merge/curge redau gr. πορεύειν „a merge, a curge".

în preajma/spre redau gr. κατέναντι „opus, față în față", cf. lat. VL. IER. *contra*.

Asirilor/Assur, ebr. *'aschschūr*, oraș pe Tigru, cea mai veche capitală a imperiului asirian, căruia îi dă și numele.

Efrat/Eufrat, ebr. *p. rat* (cf. sum. *buranunu*, akk. *purattu* „marele fluviu") cel mai lung fluviu al Orientului mijlociu (2 850 km.), gr. Εὐφράτης, lat. *Euftrates*.

„El spune că Edenul e parte din Asia, / Prin care trece Tigrul, Gehon și Eufratul, / Și poate și-nsuși Istrul, cui și Phison se zice, / Grădină ce-avea-ntr-însa Siria, Etiopia, / Cu Indii împreună, cu țările — Evilat" (I. HELIADE RĂDULESCU, *Anatolida*, IV, *Arborul științei*, VIII, *Opere*, 1967, pp. 293—294.

[16] *cu mîncare să mănînci / să mănînci* redau sintagma greacă βρώσει φάγῃ (βρῶσις „mîncare", φαγεῖν „a mînca").

[17] *a pricepe/ cunoștinței* redau gr. τοῦ γιγνώσκειν "de a cunoaște". Cunoașterea este un privilegiu divin pe care omul îl va uzurpa prin păcatul originar (Fac. 3,5). Acest tip de cunoaștere nu înseamnă nici omnisciență, pe care omul căzut n-o poate avea, nici discernămînt moral, pe care-l avea omul inocent, Dumnezeu, neputîndu-l refuza creaturii sale raționale, ci ea înseamnă facultatea de a decide singur între ceea ce este bine și ceea ce este rău și de a acționa în consecință. Încălcarea interdicției divine reprezintă o revendicare de autonomie morală prin care omul își neagă statutul său de creatură (cf. Is. 5,20), păcatul originar — atingerea de fructul oprit — devenind astfel un atentat la suveranitatea lui Dumnezeu, o revoltă orgolioasă (BJ).

să nu mănînci pentru gr. οὐ φάγεσθε (imp. pers II-a, pl.). Utilizarea pluralului aici este un argument în favoarea ipotezei conform căreia relatarea creării femeii provine dintr-o tradiție independentă. Aici, ca și în Fac. 3, 24; 3, 1—3, referirea se face în același timp la bărbat și femeie. Traducerile latinești ale LXX ezită în folosirea pluralului (VL *non edetis, ederitis, morte moriemini*) și a singularului (IER. *ne comedas, comederis, morte morieris*).

cu moarte veți muri / de moarte vei muri redau sintagma gr. θανάτῳ ἀποθανεῖσθε (cf, lat. VL *morte moriemini*, IER *morte morieris*), care traduce formula ebraică folosită în legi sau sentințe să provoace în mod necesar moartea. Adam și Eva supraviețuiesc, iar pedepsirea lor (Fac. 3, 16—19) se referă la moarte ca simbol al unei vieți mizerabile, păcatul săvîrșit de ei meritînd însă pedeapsa cu moartea (BJ).

I. HELIADE RĂDULESCU dă o interpretare în sens luminist creației și interdicției divine, proclamînd încrederea în știință: „Scriptura ce-ți depinge / Figurile erorii te face să vezi singura / A ta regenerare în fructele științei, / În Dumnezeu — Cuvîntul." (*Anatolida*, IV. *Arborul științei*, *Opere* 1967, p. 299).

„Fructul oprit" este pentru V. VOICULESCU însăși divinitatea: „Pe-o ramură ce-auzul lin străpunge / De ce nu ești un măr înrumenit? ... / Cum te-aș mușca de te-aș putea ajunge, / Tu, Doamne, -n lume singur fruct oprit." (*Fructul oprit*, *Versuri* 1968, p. 32).

[18] *către dinsul / pe potriva lui* redau gr. κατ'αὐτοῦ „asemeni lui", cf. lat. VL *similem sibi*, IER. *similem sui*.

[19] *cîmpului / pămîntului* redau gr. ἀγρός „pămînt cultivat", cf. rom. *ogor*.

tot ce / așa cum redau conj. gr. ἐᾶν care în greaca tîrzie se confundă cu ἄν modal, datorită dispariției distincției de cantitate. În gîndirea popoarelor vechi numele era ca o imagine sau umbră a celui ce-l purta, un simbol al personalității acestuia, pe care o putea reprezenta. Și în Israel era răspîndită credința în legătura strînsă dintre nume și purtătorul său. Pronunțarea unui nume transpune energia potențială în forță operantă; Adam denumește ființele instaurînd astfel dominația sa asupra lor.

[21] *puse pre / a coborît asupra* redau gr. ἐπιβάλλειν „a arunca peste".

somnu / toropeală redau gr. ἔκστασις, cuvînt cu semnificații multiple, de la sensul concret de „schimbare a locului", cf. ARIST. An. I, 3 p 406 b 13: „ κίνησις ἔκστασις ἐστι τοῦ κινουμένου ", pînă la denumirea a diverse tipuri psihice de „uitare de sine". PHILON din Alexandria, în *Quis rerum divinarum heres sit* (*Rer. div. her.*) 240 urm., distinge patru tipuri de extaz psihic: 1. nebunia, 2. stupoarea și groaza, 3. liniștea deplină, toropirea, 4. inspirația. Aici cuvîntul denumește toropeala în care Iahve l-a cufundat pe Adam. Dacă IER. redă exact cuvîntul grecesc prin *sopor* „toropeală", variantele din VL ezită în traducere: *extasis, somnium, mentis alienatio, sopor*.

coastă redă gr. πλεύρα, care la rîndul său traduce ebr. *ṣēlā*, simbol al legăturii și atracției puternice dintre bărbat și femeie, care originar au fost un singur trup.

plini / l-a umplut redau gr. ἀναπληρόω „a umple".

trup / carne redau gr. σάρξ, care traduce ebr. *bāśār*, cuvînt cu semnificații multiple: „carnea trupului uman sau animal, opusă oaselor și sîngelui", „corpul întreg", „legătură de rudenie", prin extensie „umanitatea sau ansamblul ființelor". Ebraica nu avea un cuvînt pentru corp, trup, de aceea în NT această lacună va fi suplinită prin utilizarea lui σῶμα „corp" alături de σάρξ „carne". Încetul cu încetul se va dezvolta opoziția între cele două componente ale omului, carnea, partea fragilă și perisabilă a sa, și spiritul care o animă, făcînd-o să devină vie.

[22] *zidi / a făcut* redau gr. οἰκοδομεῖν „a construi o casă, a construi".

Dumnezeu / Domnul Dumnezeu, cf. II, 5.

[23] *muiere / femeie* redau gr. γυνή „femeie", care traduce ebr. *'iscscha*, derivat de la *'isch* „om, bărbat". Unele traduceri încearcă să redea jocul de cuvinte din ebraică, cf. IER. *virago* „fecioară" LUTHER *Männin*, derivat de la *Mann* „bărbat", PO *(va fi chemat) bărbătească*.

Creația Evei este repovestită pitoresc în orațiile de nuntă, cf. CARTOJAN 1974, II, p. 278 ss.

HELIADE dezvoltă conținutul versetelor 2—24 într-un întins și exaltat elogiu adus femeii (III. *Viața sau Androginul*, II—VI, id. ibid., pp. 280—288).

„Sătul de această lume nemișcată, / Cu flori, cu fagi, cu mere toată,/ Suie, azurie, tulburătoare, / Cu gheare de petale la mâini și la privire,/ Cu nou și fraged iz de păcat (V. VOICULESCU, *Petec de veche fața*, Poezii, 1968, II, p. 188).

CAP 3

[1] *șarpe* redă gr. ὄφις care traduce ebr. *nāḥash*. În mitologiile vechi orientale, ca și în toate celelalte mitologii și religii ale lumii, șarpele este un arhetip fundamental cu valoare simbolic ambivalentă. Înfățișarea sa neobișnuită și mușcătura sa periculoasă pot trezi teamă și repulsie, în timp ce frumusețea și misterul ființei sale pot fascina. În textul de față el simbolizează o creatură ostilă lui Dumnezeu și dușmană a omului, în care ulterior Cărțile înțelepciunii și Noul Testament, ca și întreaga tradiție creștină, vor recunoaște pe adversar, pe diavol. Acesta este numai o ipostază a funcțiilor complexe pe care simbolismul șarpelui (fie el dragon sau leviatan) îl are în Cartea Sfîntă. Cf. Z. Rusu, Der Kult der Schlange von Tomis, în DACOROMANIA (1981/2) p. 133—160.

înțelept/șiret redau gr. φρόνιμος, folosit pentru a traduce conceptul ebraic de „înțelepciune practică" — capacitatea de a putea judeca corect oamenii și lucrurile și de a-ți alege mijloacele adecvate pentru atingerea scopului propus; este deci virtutea practică care asigură succesul. VL, în diferitele sale variante, ezită în redarea termenului, optînd în majoritatea cazurilor pentru variantele tradiționale ale redării termenului grecesc, în latină *prudens* sau *saptens*, în timp ce IER. îl traduce prin *callidus* „ingenios, șiret". Variantele românești ezită și ele între *înțelept* și *șiret*. PO *alnic* „viclean, șiret", DOSOFTEI *cuminte*, HELIADE *quel mai intelligent*.

„Am întîlnit un șarpe împodobit splendid... // Am ridicat călcîiul. El m-a privit lin, drept, / C-o grea făgăduință în ochiul lui deștept: // Știui că e păcatul... și nu l-am mai ucis / " (V. VOICULESCU, *Șarpele*, *Poezii* 1968, II, p. 238).

„Lumina și păcatul / îmbrățișîndu-se s-au înfrățit în mine-ntîia oară / de la -nceputul lumii, de cînd îngerii / strivesc cu ură șarpele cu solzii de ispită, / de cînd cu ochii de otravă șarpele pîndește / călcîiul adevărului să-l muște-nveninîndu-l" (LUCIAN BLAGA, *Pax magna*, Opere, 1982, I, p. 44).

[2] *roadă / fructe* — în textul FRANKF. ambele substantive sînt articulate cu art. hot. τοῦ καρποῦ, τοῦ ξύλου, care în alte variante LXX nu apare, ceea ce pare a fi mai aproape de textul original.

[4] *nu veți muri de moarte / nu veți muri*, cf. nota C. II, v. 17.

[5] *ca niște Dumnezei / semeni lui Dumnezeu* redau sintagma greacă ὡς θεοί „ca niște Dumnezei", pluralul referindu-se aici bine-înțeles la Adam și Eva.

cunoscînd binele și răul — este posibil ca aici șarpele să vrea să trezească Evei gîndul că ar putea cunoaște elementele bune și rele ale naturii, obținînd astfel putere asupra lor (LThK).

[6] *a-l pricepe* redă gr. κατανοεῖν aici cu sensul „a deveni conștient de un lucru, care prin concentrare asupra-i se împlinește".

mîncară / a mîncat — în majoritatea variantelor LXX apare pl. ἔφαγον, ceea ce corespunde originalului ebraic, în textul FRANKF. este folosit sg.

Abia în evul mediu tîrziu pomul cunoștinței (în alte variante cel al vieții) a fost considerat a fi mărul, la început smochin. Mărul apare pentru prima dată la poetul creștin Ciprian (sec. V). Simbolismul mărului este ambivalent. Pe de o parte, simbol al fertilității (vezi mitul Hesperidelor, funcția sa ca atribut al Afroditei, al Demetrei și al lui Dionisos, precum și diferite obiceiuri de nuntă sau practici de îndepărtare a sterilității, în care mărul are un rol esențial — cf. și ELIADE 1964, p. 106 ss. Pe de altă parte, simbol al distrugerii și morții (vezi mitul Persefonei, Albă ca Zăpada etc.). El își păstrează acest caracter ambivalent și în tradiția creștină — simbol al păcatului și morții sau, în mîna Mariei și, începînd cu sec. al XI-lea, în mîna pruncului Isus, al mîntuirii și al vieții veșnice.

[7] *au aflat că sînt goi* — efectul atingerii de fructul oprit este *goliciunea*, autorul iehovist folosind aici un joc de cuvinte între gol și șiret, atributul șarpelui din 3,1. Este de așteptat ca omul, datorită fructului oprit, să devină asemeni șarpelui, ce pare a poseda acea cunoaștere misterioasă, dar el devine *gol*, ceea ce în concepția VT reprezintă o înjosire a omului (cf. Fac. 9, 22; 2 Regi 6,20; Is. 20,3 ss. Iez. 16,76 și LthK), un semn al sărăciei și nevoii extreme (cf. Deut. 28,48). Ea reprezintă și trezirea instinctului erotic, prima dezordine pe care păcatul o introduce în armonia creației (BJ). Pentru scena din rai e de remarcat pictura murală de pe latura de miazănoapte a Voronețului în care deslușim toată tradiția spirituală a Părinților bisericești (NYSSEN 1978, p. 160 ss.). Adam și Eva, simbol al „inocenței primitive" (cf. EMINESCU, *Cezara*).

[8] *în mijlocul raiului / între pomii raiului* — în unele variante ale LXX: ἐν μέσῳ τοῦ ξύλου τοῦ παραδείσου „între arborii raiului", în textul FRANKF. ἐν μέσῳ τοῦ παραδείσου „în mijlocul raiului".

[9] Cf. 2,4.

[13] Cf. 2,4.

[15] *dușmănie* — textul ebraic, anunțînd ostilitatea dintre descendența șarpelui și aceea a femeii, opune pe om Diavolului și lasă să se întrevadă victoria finală a omului. Este o primă anticipare a mîntuirii (BJ).

între mijlocul tău... / între tine... cf. 1,4.

Traducătorii greci încep această ultimă frază a versetului cu un pronume masc. αὐτός voind să atribuie, bineînțeles, nu descendenților femeii în genere, ci unuia anume. Astfel este inaugurată interpretarea mesianică, pe care o vor pune mult în lumină Părinții Bisericii.

păzi / pîndi redau gr. τηρεῖν „a păzi, a veghea". Traducătorii latini, probabil din nevoia de a clarifica textul, redau termenul grec prin două cuvinte diferite: VL *calcare* „a călca, a strivi" / *observare* „a pîndi"; IER. *contere* „a distruge" / *insidiare* „a pîndi". Această traducere diferită a unuia și aceluiași termen este preluată de majoritatea transpunerilor LXX în alte limbi europeene.

[16] Păcatul a tulburat ordinea vrută de Dumnezeu, femeia, în loc să fie tovarășa și egala bărbatului (cf. 2,18—24), devine seducătoarea acestuia, care o va supune pentru a avea copii (BJ).

HELIADE amănunțește tendențios chinurile Evei, „supusă servitoare" (Id. ibid., p. 301), în timp ce în lirică modernă accentul trece pe misterul și puterea de seducție, ca atribute eterne ale feminității, moștenite de la Eva, care l-a ispitit pe Adam: „Cînd șarpele îi întinse Evei mărul, îi vorbi / c-un glas ce răsuna / de printre frunze ca un clopoțel de-argint. / Dar sa-ntîmplat că-l mai șopti apoi / și ceva în ureche / încet, nespus de-ncet, / ceva ce nu se spune în scripturi. // ... // De-atunci femeia-ascunde sub pleoape-o taină / și-și mișcă geana parc-ar zice / că ea știe ceva / ce noi nu știm, / ce nimenea nu știe, / nici Dumnezeu chiar" (LUCIAN BLAGA, *Eva*, *Opere*, 1982, I, p. 30).

„Ceea ce sînt? Ce voi să fiu? Alege! / Dă-mi aripi — voi fi înger de lumină, / Smulge-le — voi fi numai femeie. / Privirea ta mă face fără vină, / Dar tot ea poate patima să-mi deie / Și de păcat făptura să mi-o lege" (ION PILLAT, *Eva*, *Opere*, 1983, I, p. 162).

„Dar pururi și-n pofida arhanghelului mare, / Ea poartă-n sine mărul cerești lor arvuni, / Și treaz de prăvăliri, tu-l cați cu-o-mbrățișare, / Și-astfel te-alcătui singur din hîrburi de minuni" (V. VOICULESCU, *Eva*, *Poezii*, 1968, I, p. 203).

[17] *dintru acela ai mîncat* (BB) — textul FRANKF. are în plus, spre deosebire de alte variante LXX, ἀπ' αὐτῷ ἔφαγες „din acela ai mîncat".

[18] *ciulini* cf. gr. τρίβολος, lat. *tribulus* (*Tribulus terrestris*) „plantă cu spini".

HELIADE: „triboli abia produce / Și spini și pălămidă" (*Anatolida*, V, *Opere*, 1967, p. 301).

[19] *învîrteji / te vei întoarce* redau gr. ἀποστρέφειν „a se întoarce, a reveni".

Pedeapsa îi lovește pe vinovați în funcțiile lor esențiale — pe femeia ca mamă și soție, pe bărbat ca truditor. În loc să rămînă grădinarul lui Dumnezeu în Paradis, omul se va lupta cu un pămînt devenit ostil (BJ). Blestemul, expresie a mîniei lui Dumnezeu, are ca efect aici pierderea comunicării cu acesta, ceea ce reprezintă pentru om pedeapsa cea mai grea.

pămînt, cf. „Iar cînd voi fi pămînt..." (EMINESCU, *Mai am un singur dor*).

Dar dogorindu-mă ca pe-un drumeț sînt totuși un blestem în ceafă : — Cu apa frunții să-ți agonisești/ azima de toate zilele. / a zis, cîndva Patr. nul" (ION VINEA, *Adam*, *Opere*, 1971, I, p. 257).

„Și plîng, Adam nemernic, la sacre porți de rai..." (V. VOICULESCU, *Ultimele sonete*... CCI, *Poezii*, 1968, II, p. 299.

[20] *viață / Eva* — ebr. *ḥawwā*, după povestitorul iehovist numele primei femei, pus în legătură cu *ḥay* „viu" și *ḥayah* „a trăi", deci ar însemna „acela care dă viață". LXX îl traduce cu Ζωή „viață", traducerile latine ale VL cu *Vita*, IER. *Hava*. Ulterior, în 4, 1, LXX îl va reda prin "Εὐά, numele întrînd astfel în tradiția creștină.

[22] Pomul vieții are conform textului de aici capacitatea de a reînnoi forța vitală a omului și a-l feri astfel de moarte. Povestitorul biblic vrea în același timp să redea ideea că Dumnezeu a gîndit inițial pentru om nu numai o viață lipsită de suferințele și poverile vieții pămîntești ci și lipsită de teama de moarte. Textul nu spune dacă prin aceasta a fost gîndită o viață veșnică în Paradis, sau că omul ar fi fost ridicat în sfera unei vieți cerești fără teama de moarte (LThK).

[24] *în preajma / în fața* redau gr. ἀνέαντι „în fața", cf. lat. VL *contra*, IER. *ante*.

ce se întoarce / rotitoare redau gr. στρεφομένη < στρέφειν „a se întoarce, a reveni, a se învîrti"

heruvimi — ebr. *k. rūb*, cuvînt probabil de origine acad. *karibu*, sau *karābu*, divinități protectoare, intermediari între credincioși și divinitatea supremă, reprezentate ca ființe mixte (jumătate om, jumătate animale), înaripate. Analogia numelui și a formei nu presupune și identitatea funcțiilor. Pe cînd *karibu* era o divinitate secundară feminină sau masculină, în VT *heruvimii* sînt fără sex, fără atribut divin, numai însoțitori ai unei divinități absolute, căreia îi revelează prezența. În textul de față ei au rolul de a păzi calea către pomul vieții, în alte locuri ei formează sau poartă tronul lui Dumnezeu (cf. 2 Regi 22, 1, 4 Regi 19, 25, Iez. 1,5—21, Ps. 18, 11, 80, 2, Is. 37, 16 etc.), sau, foarte des, sînt legați de chivotul legii (cf. 1 Regi 4,4, Ieș. 25, 18—20, 37, 7—9, 3 Regi 6,23—32 etc.).

pomul vieții, cf. ELIADE 1974, p. 229 ss.

„Cînd izgonit din cuibul veșniciei / întîiul om/trecea uimit și-nglndurat prin codri ori pe cîmpuri, / îl chinuiau mustrîndu-l / lumina, zarea, norii și din orice floare / îl săgeta c-o amintire paradisul — / și omul cel dintîi, pribeagul, nu știa să plîngă" (LUCIAN BLAGA *Lacrimile*, *Opere*, 1982, I, p. 20).

CAP 4

[1] Este probabil că povestirea se referă nu la copiii primului om ci la strămoșul eponim al chenеilor (cf. Num. 24, 21—22). Preluată de tradiția iehovistă, ea a fost pusă în legătură cu originea omenirii și a căpătat un alt înțeles : după revolta omului împotriva lui Dumnezeu, urmează acum lupta omului împotriva omului (BJ). *qain* a fost pus în legătură cu verbul *qanah* „a primi", el reprezintă arhetipul ucigașului violent.

„Nu vedeți că risul vostru e în fiii voștri plîns, / Că-i de vină cum că neamul Cain încă nu s-a stins ?" (EMINESCU, *Scrisoarea* IV).

[2] *adăose a se naște / a mai născut* redau sintagma gr. προσέθηκεν τεκεῖν<προστίθημι „a adăuga", dar în LXX verbul înseamnă mai ales „a repeta sau a continua o acțiune", cf. Fac. 18, 29; 38,5 etc. și τεκεῖν „a naște".

Abel, ebr. *hebel*, numele este pus în legătură fie cu *hebel* „suflare, abur, nimicnicie" și s-ar referi la scurtimea vieții sale, fie cu sum. *ibila*, acad. *aplu* „fiu". Cei doi frați sînt reprezentanții, conform concepției vechi orientale, ai celor mai vechi îndeletniciri umane — păstoritul și agricultura. Dar această opoziție cultural-istorică este marginală și umbrită de opoziția etico-religioasă a celor doi frați. Povestitorul vrea să sublinieze aici efectul puterii Răului, care prin păcatul părinților și-a pus pecetea pe întreaga umanitate (LThK).

[3] *și fu după cîteva zile / și s-a întîmplat după un timp* redau gr. ἐγένετο μεθ'ἡμέρας „și s-a întîmplat după un timp".

[4] Abel este simbolul Drepteredinciosului ale cărui jertfe Dumnezeu le primește cu plăcere.

[5] Prima apariție a temei mezinului preferat fratelui mai mare, preferință prin care se manifestă libera alegere a lui Dumnezeu, disprețul său față de mărimile lumii și predilecția pentru cei umili. Această temă revine frecvent atît în Fac. (Isaac este preferat lui Ismael 21, Iacov lui Isav 25, 23, Rahila Lici, 29, 15—30, fiii primei celor acesteia din urmă), cît și în întreaga *Biblie* (cf. 1 Regi 16, 12, 3 Regi 2,15 etc.) (BJ).

scîrbi / s-a mîniat redau gr. λυπεῖν „a suferi, a durea". Cuvîntul grecesc nu traduce un anume termen ebraic : în LXX el este utilizat pentru a reda o întreagă categorie de termeni care se încadrează în sfera semantică a durerii fizice sau psihice, durere (Fac. 3,16), suferință, provocată de moartea rudelor (Fac. 42, 38 ; 44, 29—31), sau de copiii porniți pe căi greșite *Pilde* 10,1, *Sir.* 22,4 ss.), durere provocată de nenorocirea Ierusalimului sau a poporului (Tes. 1, 22, Tov, 2,5). Dar mai poate reda efortul fizic și oboseala (Fac. 3,17), sau, ca aici, nemulțumirea și mînia. Cf. VL *contristatus est*, dar IER. *iratus*.

[7] Versetul 7 a ridicat și ridică mari probleme în traducerea sa, textul ebraic fiind corupt și de aceea dificil de transpus în alte limbi. Cu această dificultate au fost confruntați și traducătorii LXX, care au redat nu tocmai fidel textul original, încercînd să-i păstreze oarecum semnificația, care pare a fi pericolul ispitei ce amenință un suflet înclinat spre rău. Traducerile latinești diferă și ele. VL, care transpune textul grecesc : „nonne si recte offeras recte autem non dividas neccasti..." „nu este așa, dacă jertfești drept, dar nu împarți drept, greșești...", IER., care urmează originalul ebraic : „nonne si bene egeris recipies sine autem male statim in foribus peccatum aderit..." „nu este așa, dacă faci bine, vei primi, dacă însă faci rău păcatul îți va veni pe dată în prag...". În BB apare o dificultate în plus, care ține de lecțiunea textului grecesc, lecțiune ce nu respectă textul FRANKF.

a aduce (jertfe) redă gr. προσφέρειν, care în LXX se întîlnește mai ales cu sensul religios „a aduce o jertfă".
În ceea ce privește motivul acceptării sau refuzului jertfei, textul biblic nu dă nici o explicație. Theodotion, urmat de Părinții Bisericii, este primul care explică alegerea prin căderea unui foc din cer, care a mistuit jertfa lui Abel și nu și pe a lui Cain (Fac. 4,4 ss.). Scrierile rabinice nu dau nici ele vreo explicație pînă la exegeții iudei ai sec. I e.n. (JOSEPHUS, *Antiq.* 1, 54, PHILO, *De sacrificiis Abelis et Cainī*, 88). Conform lor, hotărîtoare pentru alegere a fost calitatea jertfei, care, implicit, s-a răsfrînt și asupra celui ce a adus-o. Comportamentul etico-religios al celui ce a jertfit apare hotărîtor abia în traducerea sau parafrazarea aramaică a VT (Targum Pseudo-ionatan, Gn. 4,8).

Gîndirea raționalistă („Aceasta n-a fost vocea divinei rațiuni, / Ci vană aiurare...") îl determină pe HELIADE, *Analolida*, V. *Moartea sau frații*, II, la un lung excurs asupra formalismului ritualic al jertfelor, căruia îi cade victimă Cain, împins pe calea aceasta, potrivnică adevăratei credințe, la crima împotriva fratelui său Abel (id. ibid., pp. 302—306).

MIHAI CODREANU încearcă o reabilitare a lui Cain, justificîndu-i fapta prin dorința arzătoare, devenită mobil al crimei, de a i se face dreptate, acceptîndu-i-se și lui jertfele : „Părinte sînt al celor cu dreptate, / Primește fumul și din jertfa mea... / Și dă-mi și mie-o rătăcită stea / Pe cerul tău cel plin de bunătate" (*Rugăciunea lui Cain*, *Cîntecul deșertăciunii*, 1927, p. 49).

[8] Abel, invidiat pe nedrept de fratele său, datorită binecuvîntării lui Dumnezeu, este ucis violent. Prin crima lui Cain se inaugurează o relație ostilă, care se va transmite apoi întregii umanități. Drepteredinciosul este victima pe nedrept dușmănită și urmărită de cel nedrept, care-l consideră un veșnic repros adus sie însuși (cf. Pild. 2,12—20 : 1 Ioan 3,12 ; Mt. 23,35; Luc. 11,51). Ca arhetip al celui drept, pe nedrept urît și ucis, Abel devine în literatura și arta creștină timpurie simbol al lui Isus și al bisericii sale, persecutat de frații săi, iudeii necredincioși.

[9] *Domnul Dumnezeu/Dumnezeu* — cf. 2,4.

Din loc în loc, HELIADE reia în *Analolida*, cu mici modificări, pasaje întregi din *Biblie*, versificîndu-le : „Și unde este Abel ? și unde e-al tău frate ? / Ce are să răspunză ? Nu știu ! (Căci n-are încă / Întreagă conștiință de-a faptei împlinire) / Nu știu ! ... n-am fost custode ! " (V. *Moartea sau frații*, *Opere*, II. 1967, I, p. 306).

[10] *Domnul/Dumnezeu* — cf. 2,4.

În majoritatea religiilor și culturilor, sîngele (ebr. *dam*) era considerat sediul vieții și al forței vitale, în această calitate aparținea lui Dumnezeu și ca atare orice vărsare de sînge nevinovat reprezenta o nelegiuire împotriva divinității (Fac. 9,5 ss. ; Ieș. 20, 13 ; Deut. 5,17). Sîngele nevinovat cere răzbunare (Fac. 4, 10 ; 2 Mac., 8,3 ; Iov. 16, 18) și apasă ca „Blutschuld" asupra celui vinovat (Ieș. 22,1 ; Deut. 10, 10 ; 1 Regi 25, 26—33).

În interpretarea lirică a lui ION VINEA, conflictele interioare poartă numele lui Cain şi Abel, iar blestemul care-l apasă pe fratele ucigaş, sortit unei veşnice „rătăciri", se regăseşte în neconcordanţa dintre gînd şi cuvînt: „Dezbinat de mine, niciodată unul, / gîndul şi cuvîntul, ca doi fraţi duşmani, / Se alungă-n noaptea lui Cain şi Abel. / Ruga-n van te-ndeamnă, Cerule străin, / în trufia oarbă, să-mi sfinţeşti blestemul" (*Rătăcire*, *Opere*, 1971, I, p. 368).

[11] *şi-a căscat / şi-a deschis* redau gr. χάσκειν, preluat de latina pop. *cascare*.

[12] *cind/căci* redau conj. gr. ὅτι, care în greaca tîrzie capătă funcţie cauzală.

va mai adaoge / va mai voi redau gr. προστίθημι „a adăuga, a pune la dispoziţie". Cf. nota V, 2.

puterea lui / bunătăţile lui redau gr. ἰσχύς, cel mai folosit termen în LXX pentru *forţă* sau *putere*.

suspinînd / necontenit redau gr. στένειν „a se văita, a geme", cf. VL *gemens*. La IER. însă întîlnim *vagus* „rătăcitor", ce pare a corespunde mai bine textului originar, Cain fiind condamnat la o pribegie permanentă.

tremurînd redă gr. τρεμεῖν „a tremura", cf. VL *tremens*, IER. însă *profugus* „fugar, pribeag". Traducerile româneşti ezită între cele două variante, în funcţie de modelul pe care îl urmează în traducere. PO *neştăloriu* şi *duduşlău* (pribeag).

[13] *Domnului Dumnezeu/Domnului* — cf. 2,4.

[15] *izbindiri va dezlega / va ispăşi* redau sintagma greacă ἐκδικούμενα παραλύσει; παραλύειν „a ispăşi o pedeapsă", ἐκδικεῖν „a răzbuna exact o greşeală, a pedepsi".

semn redă gr. σημεῖον (ebr. *'ôt*). Aici textul se referă la un semn de recunoaştere, care identifică o persoană sau un obiect, făcîndu-le astfel de recunoscut sau de sesizat. Semnul lui Cain nu este un stigmat infamant, ci un semn distinctiv, în acelaşi timp protector, care-l desemnează ca membrul unui clan, în cadrul căruia se practică violent răzbunarea sîngelui (BJ).

[16] *în pămîntul lui Naid / în ţinutul Nod*, variantele LXX ezită între formele Ναιδ/Ναυδ, cf. VL, IER. *Naid*. Regiunea nu a fost identificată, denumirea ei a fost pusă în legătură cu ebr. *nad* „rătăcitor" şi ar însemna ţinutul lipsit de liniştе, ţinutul mizeriei, simbolizînd o viaţă departe de Dumnezeu.

în preajma / la răsărit redau gr. κατέναντι „la răsărit".

[17] Este inserat acum un fragment al genealogiei iehoviste. Aceleaşi nume vor apare, cu variante, şi în genealogia sacerdotală a lui Set, între Cainan şi Lameh (5,12—28). Această listă de nume este ataşată artificial lui Cain, fiul lui Adam, cel condamnat la o viaţă veşnic rătăcitoare, deoarece aici el pare a fi constructorul primului oraş, strămoşul civilizaţiei primitive a crescătorilor de vite, muzicanţilor şi meseriaşilor. Atribuirea rolului de civilizator, fondator al primului oraş are pentru autorul iehovist valoare simbolică, aceeaşi pe care o vom regăsi şi în relatarea iehovistă a turnului lui Babel (11,1—9) — condamnarea vieţii urbane şi un argument pentru degenerarea umanităţii primitive prin extinderea caracterului violent.

era zidind redă sintagma greacă ἦν οἰκοδομῶν, impf. verb. εἰμί şi part. pr. a lui οἰκοδομέω „a zidi, a construi"; în greaca tîrzie formele verbale simple sînt substituite prin participii însoţite de forme ale verbului „a fi". VL: *erat aedificans*, IER.: *aedificavit*.

[18] Se întîlnesc multe ezitări în redarea numelor ebraice, specifice majorităţii traducerilor în alte limbi: LXX Γαιδαδ, VL *Gaidad*, IER. *Irad*, PO *Iarca*, BB *Gaidad*.

LXX Μαιηλ, VL *Mevia*, IER *Maviahel*, PO *Maviail*, BB *Maleleil*.

LXX Μαθουσαλα, VL *Mal(h)usael*, IER, *Mathusael*, PO *Matuşail*, BB *Mathusala*. LXX Λαμεχ, VL, IER. *Lamech*, PO *Lameh*, BB *Lameh*; etim. cuvîntului este nesigură.

[19] LXX Ἀδ(δ)α, VL, IER *Ada*, LXX Σελλα, VL, IER. *Sela*, PO *Silla*, BB *Sela*.

Caracterul insolent şi degenerat al descendenţei lui Cain culminează cu Lameh, primul care şi-a luat două soţii, contravenind astfel ordinii iniţiale stabilite de Dumnezeu în creaţie, aceea a monogamiei.

[20] LXX Ιωβελ, VL *Iobel*, IER. *Iabel*, PO *Iavil*, BB *Iovil*, ebr. *jābāl*, cf. arab. *abbālun* „conducător de cămile".

colibe/corturi redau gr. σκηνή „cort", care la rîndul său traduce ebr. *'ôhel* „cort", făcut din piei sau pînză, locuinţa obişnuită a israeliţilor şi strămoşilor lor în epoca prepalestiniană.

celor hrănitori de dobitoace / păstorilor redau gr. κτηνοτρόφων „păstori", cf. VL *pecuriorum*, IER. *pastorum*, sînt beduinii, locuitori la marginea deşertului siro-arab, iniţial crescători de vite mici.

[21] LXX Ιωβελ, VL *Iobal*, IER. *Iubal*, PO *Iuval*, BB *Iuval*, ebr. *jūbāl*, cf. ebr. *jabel*, arab. *wabala* „a lovi" dar şi „a sufla în trîmbiţă".

au arătat redă gr. καταδείκνυμι „a inventa".

canonul redă gr. ψαλτήριον (derivat al verbului ψάλλειν „a ciupi" (coardele), care traduce la rîndul său ebr. *nēbel*, instrument cu 10 coarde.

copuzul redă gr. κιθάρα, care traduce ebr. *kinnōr*, instrument cu cinci sau mai multe coarde, cu forme diferite, folosit iniţial la acompaniamentul cîntecelor laice sau cultice, ulterior utilizat şi în procesiuni.
Echivalarea celor două instrumente în alte limbi este natural ezitantă, o dificultate în plus reprezentînd-o asemănarea, precum şi utilizarea lor de multe ori concomitentă, cf. VL *psalterium et cithara*, IER *cithara et organum* (< gr. ὄργανον), instrument muzical de coarde sau cu burduf, cf. şi variante rom. PO *ceaterі şi cimpoiul*, acesta din urmă fiind preluat şi în traduceri moderne, BB *canonul* (instrument muzical cu trei coarde, acordate în aceeaşi tonalitate, cf. TIKTIN² s.v.) şi *copuzul* (< turc. *kopuz*, cf. TIKTIN² s.v.).

[22] LXX Θοβελ, VL *Tobel*, IER. *Tubalcain*, PO *Tuvalcaim*, BB *Thovel*, ebr. *Tubal-qain*, cf. ugarit, acad. *(w)abālu* „a aduce".

bătător de ciocane şi faur/făurar redau sintagma greacă σφυροκόπος „ciocănar", χαλκεύς „lucrător în aramă, lucrător în metal".

LXX Νοεμα, VL, IER. *Noemma*, PO *Noima*, BB *Noema*, numele ar însemna „cea frumoasă, cea iubită", etimologie ce a făcut posibilă presupunerea referirii aici la o altă plagă a vieţii urbane — tîlcele plăcerii.

[23] *Băgaţi în urechi/luaţi aminte* redau gr. ἐνωτίζομαι „a fi numai urechi".

struncinare / vinătaie redau gr. μώλωψ „vînătaie".

[24] *s-au izbindit / s-a ispăşit* redau gr. ἐκδικεῖν, cf. nota v. 15. V. 23/24 reprezintă un cîntec sălbatic compus spre gloria lui Lameh, erou al deşertului, şi este inserat aici ca mărturie a violenţei crescînde a neamului lui Cain. Cîntecul nu aparţinea iniţial spaţiului israelit, ci era o odă cheneitică, pe care autorul iehovist o utilizează ca să caracterizeze degradarea etică (poligamia) şi sălbăticirea relaţiilor umane (răzbunarea sîngelui) după păcatul originar. Conform tradiţiei iehoviste, setea de răzbunare a lui Lameh reprezintă al treilea păcat (după atingerea de fructul oprit şi crima lui Cain) din perioada anterioară lui Noe, cauză nemijlocită a Potopului.

[25] LXX Σηθ, VL, IER. *Seth*, PO *Sil*, BB *Silh*, ebr. *shēt* „înlocuire". Conform tradiţiei iehoviste, al treilea fiu al lui Adam şi al Evei, conform celei sacerdotale, primul fiu al lui Adam (cf. 5,3—8), strămoşul setiţilor. În acest verset este inserată o nouă genealogie primitivă.

rădicatu-mi-au redă gr. ἐξανίημι „a trimite".

[26] LXX Ενως, VL, IER. *Enos*, PO *Enos*, BB *Enos*, ebr. *ĕnōsch* „om". În ceea ce-l priveşte pe acesta, tradiţia sacerdotală urmează aceeaşi genealogie. În una dintre diferitele relatări originare ale istorici primitive israelite, el era strămoşul întregii umanităţi, cu o poziţie asemănătore lui Adam, fiul său Cainan corespunzînd lui Cain, sub ambele nume fiind gîndit strămoşul cheneilor.

a nădăjduі redă gr. ἐλπίζειν „a spera", cf. VL *speravit*, IER. însă *coepit* „a început", conform textului ebraic.
Tradiţiile eloistă şi sacerdotală întîrzie pînă la Moise revelarea numelui divin (Iez. 3,14; 6,25 ss).

CAP 5

[1] *cartea*, cf. nota 2,4.

facerii oamenilor / seminţiei lui Adam — datorită polisemiei termenilor ebraici *tôl'dôt* (redat în gr. prin γένεσις) şi *'adam*, întîlnit atît ca

nume propriu, cît şi ca nume generic pentru oameni (cf. notele 2,4; 2,7) apar diferenţe în traducerea acestei sintagme, cf. VL *nativitatis hominum* „naşterii oamenilor", IER, *generationis Adam* „neamului lui Adam", ultima variantă fiind desigur conformă cu logica textului.
Această cronologie aparţine tradiţiei sacerdotale şi se alătură aceleia din 2,4, intenţionînd să completeze intervalul dintre *Creaţie* şi *Potop*, după cum genealogia lui Sim (11,10—32) va acoperi perioada care separă *Potopul* de *Abraham*. Natural ea nu trebuie privită ca un cumul de fapte cronologice sau istorice reale, numele fiind nişte resturi ale unor tradiţii foarte vechi. Multe se găsesc şi în lista iehovistă a descendenţilor lui Cain (cf. 4,17 ss.). Cifrele, care se referă la durata de viaţă a patriarhilor, sînt diferite în versiunile greceşti faţă de Pentateuhul samaritean. O durată de viaţă foarte lungă este atribuită primilor patriarhi, între Noe şi Abraham ea se va reduce la două pînă la şase sute de ani, apoi la o sută pînă la două sute de ani pentru patriarhii evrei. Această diminuare a lungimii vieţii omeneşti este pusă pe seama creşterii răului (cf. 6, 3 în tradiţia iehovistă), căci o viaţă lungă reprezintă o binecuvîntare a lui Dumnezeu (BJ) şi va fi unul dintre privilegiile erei mesianice (Is. 65,20).

[2] *numele lui*, în textul FRANKF. apare sg. αὐτοῦ, în alte variante pl. αὐτῶν.

[3] Apare aici prima divergenţă între cifrele transmise de diferitele tradiţii privind perioadele sau chiar durata întreagă a vieţii primilor patriarhi, discordanţă existentă şi în variantele latine (VL *ducentis triginta annis*, IER. *centum triginta annis*) şi care apare şi în traducerile româneşti, în funcţie de modelul urmat de acestea (PO *130 de ani*, DOSOFTEI, BB *230 de ani*).

chipul / asemănarea redau gr. ἰδέα „formă, aparenţă" cf. VL *effigiem*, IER. *similitudinem*.

obrazul / chipul redau gr. εἰκών, cf. nota 1,27. Similitudinea cu divinitatea este transmisă de primul om urmaşilor săi.

Set, cf. nota 4,25. Urmaşii săi sînt setiţii, care formează de la Adam la Noe zece generaţii cu o foarte lungă durată a vieţii.

[4] VL *anni CCC*, IER. *octingenti anni*, PO *8 sute de ani*, BB *ani 700*.

[6] VL *annis CCV*, IER.: *centumquinque annos*, PO *105 ani* BB *ani 200 şi cinci*.

Enos, cf. 4, 26. Prin darea acestui nume fiului său, Set recunoaşte slăbiciunea vieţii omeneşti, opunîndu-se astfel semeţici descendenţilor lui Cain. Spre deosebire de Chenei, oameni ai împărăţiei pămînteşti, setiţii, începînd cu Enos, recunosc împărăţia lui Jahve.

[7] VL *annis DCCVII*, IER. *octingentis septem annis*, PO *opt sute şi şapte de ani*, BB *ani 7 sute şi 7*.

[9] VL *annis CXC*, IER. *nonaginta annis*, PO *90 de ani*, BB *ani 190*. LXX Καϊναν, VL, IER. Cainan, PO Cainam, BB Cainan.

[10] VL *annos DCCXV*, IER. *octingentis quindecim annis*, PO *8 sute 15 ani*, BB *ani 700 şi 15*.

[12] VL *annis CLXX*, IER. *septuaginta annis*, PO *70 de ani*, BB *ani 100 şi 70*.

LXX Μαλελεηλ, VL *Malelcel*, IER. *Malelehel*, PO *Malalilil*, BB *Maleleil*.

[13] VL *annis DCCXXXX*, IER. *octingentos quadraginta annos*, PO *8 sute 40 de ani*, BB *ani 700 şi 40*.

[15] VL *CLXV*, IER. *sexaginta quinque annos*, PO *65 de ani*, BB *ani 160 şi 5*.

LXX Ιαρεδ, VL *Iarel(h)*, IER. *Iared*, PO *Iarid*, BB *Iared*.

[16] VL *DCCXXX*, IER. *octingentis triginta annis*, PO *8 sute şi 30 de ani*, BB *ani 700 şi 30*.

[18] LXX Ενωχ, VL, IER. *Enoch*, PO *Enoh*, BB *Eboh*, ebr. *hănōk* „iniţiat, om din apropierea lui Dumnezeu". În lista iehovistă apare sub acest nume fiul lui Cain, cf. 4,17.

[21] LXX Μαθουσαλα, VL *Mathusalam*, IER. *Mathusalam*, PO *Mathusalam*, DOSOFTEI. BB *Mathusăla*, ebr. *mᵉtūschelaḥ*, atît etimologia, cît şi proveniena cuvîntului sînt neclare. S-a presupus că ar reprezenta un derivat semitic cu *'Isch* „bărbat" şi inserat stîrpei războinice anterioare potopului (cf. 6,25 ss.).

[22] *şi bine plăcu lui Dumnezeu* redă sintagma εὐηρέστησεν τῷ θεῷ. Verbul grec εὐαρεστεῖν, un derivat al lui ἀρέσκειν „a place cuiva foarte mult", este folosit în LXX pentru a traduce termenul ebraic „a umbla cu Dumnezeu", adică „a fi în bună înţelegere cu Dumnezeu", „a fi în posesia tainelor divine", calitate pe care o vom regăsi la Noe (6,9). Această specializare a verbului derivat nu a fost resimţită de unii traducători, de aceea întîlnim divergenţe în redarea textului respectiv: VL *placuit Enoch deo*, dar IER. *ambulavit Enoch cum deo*, PO *imblă Enoh cu Domnedzeu*.

[23] Lui Enoh i se atribuie cea mai scurtă durată de viaţă, care însă reprezintă o cifră perfectă, aceea a unui an solar.

[24] *şi bine plăcu / şi a umblat*, cf. v. 22.

l-a mutat redă gr. μετατίθημι „a duce în alt loc", aici „a face să dispară de pe pămînt".

Enoh se distinge de ceilalţi patriarhi prin cîteva trăsături: are viaţa cea mai scurtă, dar care atinge o cifră perfectă, este posesor al tainelor divine, dispare misterios luat de Dumnezeu, este al şaptelea în seria Adam (1), Enos (3), Noe (10) şi primul în marea heptadă Enoh, Noe, Avram, Isaac, Iacov, Moise şi Isus — cei şapte stîlpi ai lumii, cele şapte coloane ale casei Înţelepciunii, cei şapte păstori. El devine o figură importantă a tradiţiei ebraice, care îl va da ca exemplu de pietate şi îi va atribui paternitatea cărţilor apocrife. Textul de faţă reprezintă cel mai vechi fragment păstrat referitor la Enoh.

[25] *Lamch*, cf. 4, 18.

[26] Trăind nouă sute şaizeci şi nouă de ani, atinge cea mai înaintată vîrstă dintre patriarhi. Probabil la aceasta şi la scurtimea vieţii piosului său tată se referă comentariul din Înţel. 4,4—11.

[27] VL *annis CLXXXVIII*, IER. *centum octoginta duobus annis*, PO: *182 de ani*, BB *ani 188*.

[29] LXX Νωε, VL, IER. *Noe*, PO *Noe*, BB *Noe*, ebr. *nōaḥ*, conform înţelesului pe care îl dă textul de faţă derivat din *nwḥ* „a linişti, odihni", deci numele ar însemna „(aducător) de mîngîiere, de odihnă", cf. VL *dabit requiem*, IER *consolabitur*.

faptele noastre / muncile noastre redau gr. ἔργα „munci". Necesitatea de a-ţi cîştiga viaţa cu trudă este în VT pedeapsa păcatului originar.

scîrbele/trudă redau gr. λυπή, cf. nota 4,1, aici însemnînd „efort şi trudă".

Versetul 29 reprezintă un fragment al tradiţiei iehoviste, inserat aici în contextul tradiţiei sacerdotale.

[30] VL *annis DLXV*, IER. *quinquegentes nonnaginta quinque annos*, PO *5 sute 95 de ani*, BB *565 de ani*.

[31] FRANKF. ἑπτακόσια πεντήκοντα τρία deci *753*.

CAP 6

[1] *şi fu / şi atunci* redau sintagma gr. καὶ ἐγένετο, un ebraism — care s-ar traduce „şi s-a întîmplat aşa" şi reprezintă într-o relatare formula iniţială (cf. JOHANNESSOHN 1926).

[2] Episodul dificil aparţine tradiţiei iehoviste. La toate popoarele există reprezentarea dimensiunii supraomeneşti a generaţiei mitice — Ghilgameş, la sumerieni, Thor, Ymir şi dolmii la germani, Titanii, Giganţii, Ciclopii la greci etc. Autorul se referă la o legendă populară despre giganţi (*n. phillm*), titani orientali născuţi din unirea muritoarelor cu fiinţe cereşti. Povestitorul biblic reînvie amintirea unei stîrpe insolente de supraoameni — exemplu al degenerării crescînde care va provoca potopul.
Iudaismul posterior şi primii scriitori ecleziastici, aproape fără excepţie, au interpretat pe *fiii oamenilor* (οἱ υἱοὶ τοῦ θεοῦ) ca îngeri căzuţi. Începînd cu secolul al IV-lea, datorită unei concepţii mai

spirituale despre îngeri, Părinții Bisericii au văzut în οἱ υἱοὶ τοῦ θεοῦ pe urmașii lui Set, iar în *fiicele oamenilor* (θυγατέρες τῶν ἀνθρώπων) descendența lui Cain.

[3] *de-a pururi* redă gr. εἰς τὸν αἰῶνα, care lipsește în textul FRANKF.

o sută douăzeci de ani este durata maximă la care Dumnezeu reduce viața umană, conform tradiției iehoviste; pentru tradiția sacerdotală cf. 5,1.

[5]. Această secțiune combină două tradiții paralele, una iehovistă — foarte pitorească și vie (6,5—8; 7,1—5,7; 7,10 (remaniată); 12, 16, 17, 22—23; 8,2—3,6—12,13, 20—22), o a doua, sacerdotală — mai reflexivă, dar mai seacă (6, 9—22; 7, 6—11, 13—16, 18—21, 24; 8, 1—2, 3—5, 13, 14—19; 9, 1—17). Redactorul final, fără a încerca să suprime divergențele de detaliu, a respectat mărturia celor două relatări. Există mai multe narațiuni babilonice despre potop, ce reprezintă asemănări cu povestea biblică, ceea ce presupune existența unei surse comune — amintirea uneia sau mai multor inundații catastrofale ale văii Tigrului și Eufratului, pe care tradiția le-a exagerat pînă la proporțiile unui cataclism universal. Autorul a încărcat această amintire cu o învățătură veșnică despre dreptatea și mișericordia divină, despre răutatea oamenilor și despre mîntuirea drepților (BJ).

cu nevoință / stăruință redau gr. ἐπιμελῶς „cu grijă, vigilent".

[6] *să mîhnit* redă gr. ἐνθυμέομαι „a regreta, a se căi" verb ce redă în LXX o serie de cuvinte ebraice, cf. lat. VL, IER. *paenituit* „s-a căit". Regretul lui Dumnezeu reprezintă aici sfințenia sa, ce nu poate suporta păcatul. Mult mai frecvent, „regretul" lui Dumnezeu se referă la potolirea mîniei și la retragerea amenințării sale, cf. Ier. 26, 3.

[7] *Dumnezeu* — în textul FRANKF. lipsește ὁ θεός.

stinge-voi/voi pierde redau gr. ἀναλεῖψειν „a distruge, a pierde" cf. VL *perdere*, IER., *delere* „a distruge".

[8] *har* redă gr. χάρις, care la rîndul său traduce, alături de alți termeni, ebr. *ḥĕn/ḥesed* „îndurare, binefacere, bunăvoință". Termenul nu are importanța pe care o va căpăta în NT, nu este încă un concept teologic, ci înseamnă, atunci cînd se referă la Dumnezeu, orice fel de îndurare sau bunăvoință a sa, de la salvarea ocrotitoare (ca în textul de față, sau Am. 5,15) pînă la privilegiul comuniunii cu Dumnezeu (Ies. 33, 12—17). Deși această bunăvoință presupune o deplină libertate a manifestării ei, semnele îndurării divine nu se arată decît provocate și motivate de o situație limită, de demnitatea sau rugămintea clară a celui ce se va bucura de ocrotirea ei. Cf. lat. VL, IER. *gratia*.

[9] *nașterile / stirpea* redau gr. γένεσις (aici la pl.); cf. nota 2, 11.

drept / drept redau gr. δίκαιος „drept", cf. lat. VL, IER. *iustus* — cel ce își îndeplinește în comunitatea teocratică îndatoririle față de Dumnezeu în consens cu legea acestuia; cel ce este loial față de Dumnezeu și în măsura în care comportamentul său concordă cu exigențele divine are dreptul la un tratament echitabil.

desăvîrșit / neprihănit redau gr. τέλειος „desăvîrșit, ireproșabil", cf. lat. VL, IER. *perfectus*.

bine plăcu lui Dumnezeu, cf. nota 5, 22.

[11] *strîmbătate* redă gr. ἀδικία „nedreptate", termen care în LXX înseamnă esențial „orice greșeală comisă împotriva lui Dumnezeu".

stricat redă gr. καταφθείρειν „a se strica, a degenera moral", cf. lat. VL, IER. *corrumpere* (*corrupta*).

[13] *Domnul Dumnezeu/Dumnezeu* — cf. 2,4.

vremea redă gr. καίρος „clipa, momentul anumit, hotărîtor". În LXX „momentul hotărîtor destinat de Dumnezeu". Deoarece Dumnezeu hotărăște și clipa morții, a devenit posibil sensul de „clipă a judecății", „clipă a morții, a sfîrșitului" pe care o cheamă Dumnezeu; cf. VL *tempus* „timp", însă IER. *finis* „sfîrșit" (*Vremea vine*... cf. EMINESCU).

voi strica / voi pierde redau gr. καταφθείρειν „a distruge, a ucide" — cînd se referă în LXX la oameni, cf. VL, IER. *disperdere* „a pierde cu totul, a distruge".

[14] *sicriu / corabie* redau gr. κιβωτός „ladă, cutie, cufăr", care traduce ebr. *tēbhāh* „ladă, cutie", astfel fiind numit și coșul în care a fost așezat Moise (Iez. 2,3), în acel loc cuvîntul fiind redat în LXX prin θῖβις „coș împletit din rafie", cf. lat. *fiscella*. Traducerile latine redau gr. κιβωτός prin *arca* „ladă, cutie", care va pătrunde apoi în terminologia creștină. BB ezită între *sicriu* și *chivot* (6, 19). Arca va deveni în tradiția biblică și creștină unul dintre simbolurile cele mai bogate și mai frecvent comentate. În tradiția iudaică ea este o plută pe care s-a refugiat speranța lumii (Înțel. 10,4; 14,6); pentru Sfîntul Petru (1 Petr. 3,20 ss.) ea reprezintă modelul Botezului, iar pentru Părinții Bisericii ea este simbolul Bisericii și al vieții veșnice. Adevăratul Noe este Isus Cristos, care a construit singur Arca bisericii, iar potopul reprezintă pentru cei drepți botezul

V. VOICULESCU imaginează o corabie a răului, a neizbăvîților, mereu ispitiți de păcat: „Aci-ngăduite de sacra Urgie, / Perechi se adună impurele soiuri, / Din culpeșul șarpe smintite altoiuri..." (*Arca răului, Poezii*, 1968, II, pp. 199—200).

Indicațiile date de Dumnezeu lui Noe pentru construcția arcei, precum și unele detalii ale construcției propriu-zise, cum ar fi intrarea laterală, se încadrează tradiției sacerdotale.

lemn în patru muchii / cu patru muchii redau gr. τετράγωνον „cu patru unghiuri egale", traducerea ebr. *gopher*, o specie de lemn greu de recunoscut exact, de aceea și traducerile termenului sînt foarte variate, cf. IER. *de lignis levigatis* „din lemn neted, netezit". Traducerile ulterioare îl interpretează ca lemn de esență rășinoasă, LUTHER „Tannenholz", BJ „en bois résineux", PO „lemn de brad", sau „salcîm" (BIBLIA 1975), „neputredzător" (DOSOFTEI).

căiuburi / despărțituri redau gr. νοσσία „cuib de păsări mici, cuib" după o interpretare mai nouă este pusă la îndoială existența despărțiturilor în arcă, această interpretare datorîndu-se probabil unei false traduceri (LThK).

[15] Dimensiunile arcei, așa cum au fost date de Iahve lui Noe, au fost ulterior interpretate în sensul simbolisticii creștine. (ORIGEN, AMBROSIUS, ISIDOR, HUGUES DE SAINT-VICTOR etc.).

[16] *adunîndu-l* / redă gr. ἐπισυνάγειν „a aduna, a strînge împreună", cf. lat. VL „colligere". Pasajul este nesigur, după unele interpretări arca ar fi avut sus o fereastră, cf. JER. *fenestram in arca facies* „vei face în arcă o fereastră", LUTHER, PO etc., interpretîndu-se astfel un element al tradiției iehoviste, care apare în 8, 6, 13. După alte interpretări, arca avea deasupra o pantă, care permitea scurgerea apelor cerului, și astfel forma ei era aceea a unei piramide.

cu cămară dedesubt redă gr. τὰ κατάγαια „camerele de la nivelul solului, de la parter". DOSOFTEI: *beciuri*.

cu două rînduri de poduri redă gr. τὰ διώροφα „încăperile de la nivelul al doilea".

cu trei rînduri redă gr. τὰ τριώροφα „încăperile de la nivelul al treilea".

Și corabia în care este salvat Utnapiștim, Noe babilonean, avea o formă ascuțită și era împărțită în șapte nivele (Ghilgameș, 11, 56, 60).

[17] *potopul* redă gr. κατακλυσμός „inundație", care traduce ebr. *mabbûl* „oceanul cerului, haosul de apă", cf. lat. VL. IER, *diluvium*.

În mitologia multor popoare vechi și mai noi (cf. ELIADE 1981, p. 176 ss.) există o relatare despre potop, care în epoca mitică a distrus, cu excepția a cîtorva supraviețuitori aleși, omenirea. Prima legendă de acest fel, cunoscută nouă, este aceea sumeriană datînd din jurul anului 2000 î.e.n. Elementele sale esențiale se reîntîlnesc apoi în *Epopeea lui Ghilgameș*, mitul grec despre Deucalion și Pyrrha sau acela despre strămoșul indian Manu.

Relatarea biblică are multe elemente comune cu mitul babilonean despre Utnapiștim — prevenirea de către Dumnezeu/Enki, construirea corăbiei cu ajutorul căreia sînt salvați Utpanîștim / Noe și familia lor, proba cu păsările, jertfa de mulțumire adusă după potop, dar ea se deosebește în extrem de multe privințe de aceea amintită mai sus, în așa fel încît nu se poate vorbi de o dependență directă. Deși tradiția sacerdotală și aceea iehovistă se deosebesc atît de mult în privința detaliilor, ele concordă perfect în reprezentarea potopului ca pedeapsă divină pentru omenirea decăzută.

[18] *Făgăduință / legămînt* redau gr. διαθήκη „dispoziție, ultimă dispoziție, testament" prin care se traduce ebr. *b.rît*, termenul cel mai important din VT pentru a defini raportul lui Dumnezeu cu oamenii sau acela al oamenilor între ei. El se referă pe de o parte la făgăduința grației și a mîntuirii, pînă la împlinirea lor finală, pe de altă parte la prescripțiile care reglează viața umană, la exigen-

ţele etice şi cultice. Israeliţii numeau prin acest termen legătura lor strînsă, resimţită ca istorie trăită, cu Dumnezeu. Deşi acest legămînt reprezenta manifestarea plină de forţă a voinţei divine, prin care Iahve îşi exprima relaţia sa cu oamenii, potrivit intenţiei sale mîntuitoare, el nu putea fi încălcat de niciuna dintre părţi, fiind încheiat pentru totdeauna, consfinţit prin ritualuri sacre şi întărit de o loialitate reciprocă. διαθήκη, termen tehnic al vocabularului juridic, a fost ales pentru a reda termenul ebraic, în locul lui συνθήκη, termenul obişnuit pentru contracte, legăminte, ca fiind mai potrivit pentru a exprima dispoziţia voinţei suverane şi deci reprezentarea înaltă despre Dumnezeu din LXX., cf. VL *testamentum*, IER. *foedus* „legămînt".

[19] *în chivot / în corabie* redau gr. κιβωτός.

să le hrăneşti cu tine / să rămînă în viaţă redau gr. τρέφειν „a (se) hrăni, a se menţine, a rămîne în viaţă".

două cîte două redă sintag. gr. δύο δύο. Acest fragment aparţine tradiţiei sacerdotale, conform căreia au fost salvate cîte o pereche din fiecare vieţuitoare. Fiinţele iraţionale sînt asociate destinului uman (BJ), atît în ceea ce priveşte pedeapsa, cît şi salvarea, deoarece răutatea oamenilor a corupt întreaga creaţie (cf. 6, 13).

[20] *păsările / păsările înaripate* — în textul FRANKF. lipseşte πετεινός „înaripat", care se găseşte însă în alte variante ale LXX.

Construcţia navei salvatoare face obiectul uneia din cele mai profunde creaţii dramatice ale lui L. Blaga, *Arca lui Noe*, în care mitul biblic se împleteşte cu elemente din folclorul românesc. *Arca bunei speranţe* de I. D. SÎRBU apare ca un vapor modern. Ca în toate literaturile, şi în literatura română, nava patriahului biblic e folosită drept titlu al unor opere (I. TEODOREANU, N. MANOLESCU etc.).

CAP 7

[1] *drept / drept*, cf. nota 6,9.

[2] *curate* redă gr. καθαρός „curat, pur", care traduce ebr. *tahôr* „care iese la lumină, strălucind ca lumina", *necurate* redă gr. μὴ καθαρός „necurat, impur", care traduce ebr. *tamê'*. VT împărtăşeşte interesul deosebit pentru aceste două concepte alături de toate popoarele antice, în special cele vechi orientale, acest interes provenind din reprezentări magice şi animiste străvechi. Ambele devin apoi concepte cultice primare, primul reprezentînd starea cultică obligatorie de contact cu divinitatea şi devenind unul dintre simbolurile participării la viaţa divină, cel de al doilea, în forma sa cea mai exagerată, intrînd în sfera morţii şi a tot ce este legat de aceasta. Cele două concepte operează în toate domeniile vieţii — fizic, religios sau moral. Toate popoarele vechi sau noi au cunoscut şi cunosc tabuuri de hrană, provenite fiecare în parte din cauze diferite. Pentru israeliţi în categoria animalelor necurate intrau mai cu seamă acelea care aparţineau unor culturi străine şi de aceea neplăcute lui Iahve. Intrau aici acele animale care iniţial fuseseră toteme, sau închinate unei alte divinităţi: porcul — animal sfînt în Babilon, Cipru şi Siria, cîinele — în Fenicia, Babilon, Egipt şi Persia; şoarecii, şerpii şi iepurii erau privite ca purtătoare de forţe demonice etc. Se mai adăugau criterii estetice sau igienice. Contactul cu cadavrele unor astfel de animale aduce cu sine necurăţenia, ele neputînd fi nici mîncate şi nici jertfite.
Intervine aici un fragment ce ţine de tradiţia iehovistă, conform căreia au fost salvate cîte şapte animale curate şi cîte o pereche din cele necurate.

[3] *să hrănească / să păstreze* redau gr. διατρέφειν „a menţine, a păstra".

[4] Acest verset redă versiunea iehovistă, conform căreia potopul a durat patruzeci de zile; caracteristică este şi introducerea destul de frecventă a unor perioade de şapte zile.

rădicarea / toate fiinţele redau gr. ἐξανάστασις „înălţare, ridicare", dar şi „expulzare, distrugere", cf. lat. VL *generationem* sau *ressurectionem carnis*, IER. *substantiam*.

[6] *se făcea*, cf. nota 6,1.

[7] *pentru / de frica* redau sintagma gr. διά + ac., care are valoare cauzală, cf. IER. *propter aquas diluvii*.

[9] *două cîte două*, cf. nota 6, 19.

[10] *fu*, cf. nota 4, 1.

să facă redă gr. ἐγένετο < γίγνεσθαι, care în unele cazuri suplineşte forme ale verbului „a fi" (εἶναι).

[11] *între anii 6 sute şi 1 / în anul şase sute* — în majoritatea variantelor LXX, conform textului ebraic, este dat „anul şase sute", în textul FRANKF. însă, întîlnim „în anul şase sute şi unu".

în a doua lună — israeliţii urmau anul lunar. O lună (ebr. *hôdesch / jeraḥ*) dura 29 sau 30 de zile. Iniţial au fost folosite denumirile canaanice ale lunilor. Ulterior, în perioada tîrzie a regilor şi a exilului, s-a folosit desemnarea lor prin numerale ordinale, preluîndu-se însă anul babilonean, care începea primăvara. După exil pătrund tot mai frecvent şi denumirile babilo-asiriene ale lunilor. Luna a doua ar fi aprilie-mai, luna Ijjar în denumirea ulterioară.

a douăzeci şi şaptea zi — cu excepţia Sabbatului, zilele nu erau numite ci numărate. Ziua (*jôm*) era socotită de dimineaţă pînă dimineaţă, aşa cum apare în relatarea despre Creaţie. Ulterior, această determinare a fost înlocuită cu aceea babiloneană — de seara pînă seara, ceea ce este obişnuit în NT. Ziua propriu-zisă avea trei momente principale — dimineaţa, amiaza şi seara, abia în NT se întîlneşte împărţirea ei în ore (12). Noaptea era împărţită, ca în Babilon, în trei veghi (de noapte) (ebr. *'aschmûrâ*), care apoi, datorită influenţei romane, au devenit patru.

fără fundului / adîncului, cf. nota 1,2; în VL., IER. (*abyssus*), este vorba despre izvoarele apei primordiale (*tehôm*). Conform tradiţiei sacerdotale potopul a fost provocat de o năvală a apelor cosmice, care au rupt zăgazurile puse de Dumnezeu (1, 7), primejduindu-se astfel reîntoarcerea la haos.

jghiaburile / zăgazurile redau gr. καταρράκτης „cădere de apă; cf. lat. VL., IER. *cataractae*, PO *fereştile*, DOSOFTEI *stavilele*.

[18] *se întăriia* redă gr. ἐπικράτειν „a stăpîni, a avea putere peste".

plutea, redă gr. ἐπιφέρειν „a purta pe, peste".

[19] *se întăriia / stăpînea*, cf. nota 18.

[21] [22] *şi toţi oamenii* redau gr. πᾶς ἄνθρωπος, care în unele variante ale LXX aparţine versetului 21, în textul FRANKF. însă, versetului 22.

[23] *rădicarea / fiinţă*, cf. nota 7,4.

[24] *120 de zile / o sută cincizeci de zile*. Conform tradiţiei sacerdotale potopul propriu-zis a durat o sută cincizeci de zile; cifră pe care o dă şi textul FRANKF.

Declanşarea cataclismului a format tema multor opere poetice, amintim poezia lui C. NEGRUZZI, *Potopul*: „Bolta cerului se sparge subt a apei greutate, / Ploaia se aruncă riuri ca pe gura unui scoc, / Sate, tîrguri şi oraşe, cetăţi, turnuri înecate, / Se văd numai cîmpi prin nouri îşi fac fulgerile lor". Un alt climat spiritual şi estetic oferă I. BARBU, *Arca*: „În turburatu-mi suflet am construit o Arcă / — Informă nălucire de biblic corăbier —, / şi turme-ntregi de gînduri pe puntea ei se-mbarcă, / Noroade-ntregi, plecate puternicului cer".

CAP 8

[1] *vînt* redă gr. πνεῦμα, care traduce ebr. *rû'aḥ*, cf. nota 1,2.

[2] *să descoperiră / s-au închis* — în majoritatea variantelor LXX se întîlneşte verbul ἐπικαλύπτειν „a (se)închide, a (se)acoperi", conform cu textul ebraic. În textul FRANKF. apare însă ἀποκαλύπτειν „a (se)descoperi".

[3] *scădea* redă gr. ἐνδίδωμι „a se retrage, a scădea" (despre riuri etc.).

mergînd / scurgîndu-se redau gr. πορεύειν „a merge, a curge".

pre pămînt / de pe pămînt redau sintagma greacă ἀπὸ τῆς γῆς, ἀπό + gen. avînd valoare separativă.

[4] *luna a şaptea*, cf. nota 7, 11, ar corespunde lunii Tişri de mai tîrziu (septembrie-octombrie).

ziua a douăzeci şi şaptea, cf. nota 7, 12.

pe muntele Ararat, gr. τὰ Ἀραρατ, ebr. *ararat*, acad. *urartu*, vechiul nume al Armeniei de mai tîrziu. Identificarea numelui țării cu cel al unui anume munte este rezultatul unei interpretări ulterioare false. Cf. IER. *super montes Armeniae*, care înțelege cuvîntul ca numele unui ținut și nu al muntelui pe care s-a oprit arca. Utuapiștim, în legenda babiloniană, se oprește pe muntele Nisir, iar Deukalion pe Parnas, înlocuit tîrziu prin Athos sau Etna.

[5] *luna a zecea* corespunde lunii Tebeth de mai tîrziu (decembrie-ianuarie).

mergînd / scurgîndu-se, cf. nota v. 3.

la a unsprezecelea lună / în luna a zecea — în textul FRANK. întîlnim ἐν δὲ τῷ ἑνδεκάτῳ „în a unsprezecea...", în altele καὶ ἐν τῷ δεκάτῳ „în a zecea...", ceea ce corespunde textului ebraic.

[6] Cf. nota 6,16.

[7] Proba cu păsări apare și în legenda babiloneană, Utnapiștim trimite pe rînd un porumbel, o rîndunică și un corb. În majoritatea mitologiilor, corbul este un mesager divin cu funcții profetice, de bun sau rău augur, ambivalență ce se datorează proprietăților sale fizice diferite. Aici el ar fi simbolul perspicacității (cf. *Dictionnaire des symboles*, Paris, 1973). Numeroase exemple și în poezia populară română.

[8] *de pre pămînt / de pe fața pămîntului* — în textul FRANKF. ἀπὸ τῆς γῆς, în alte variante, mai aproape de textul ebraic, ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς

[9] *odihnă / loc de odihnă* redau gr. ἀνάπαυσις „odihnă".

BLAGA interpretează potopul ca simbol neliniștitor al unei mîntuiri veșnic amînate: „Porumbii mi i-am slobozit / să-ncerce pajiștea / cerului, / dar sfîșiați de vînturi / se-ntorc înapoi. Pe vatra corăbiei / inima mi-o-ngrop supt spuză / să-și țină jăratecul. Paserea focului / nu-mi mai filfîie peste pereți. / Dăinuie veșnic potopul. / Niciodată nu voi ajunge / s-aduc jertfa subt semnul înalt / al curcubeului magic". (*Pe ape, Opere*, 1982, I, p. 111).

[11] *stîlpare / ramură* redau gr. καρφός „ramură, creangă", cf VL. *surculum*, IER. *ramum*; *stîlpare*, ramură verde, crenguță înfrunzită, ramură înfrunzită de salcie care se împarte la biserică, în Duminica Floriilor.

porumbul / porumbelul gr. περιστερά, ebr. *jona*, lat. *columba* — singura pasăre amintită ca animal de jertfă, fiind în special ofranda celor săraci. Simbolica sa în VT este relativ variată, în mare măsură încadrîndu-se tradiției antice mai largi, în care porumbelul este simbol al sufletului. Începînd cu acest episod, el devine și simbol al păcii și armoniei. În NT va deveni mai cu seamă simbol al Sfîntului Duh.

[12] *(nu)mai adaose a se întoarce / (nu) s-a mai întors* redau sintagma greacă προσέθετο τοῦ ἐπιστρέψαι, compusă din verbul προστίθημι și inf. verb. ἐπιστρέφειν „a se întoarce". Despre valoarea verbului προστίθημι în LXX cf. nota 4,2.

V. VOICULESCU, în versuri care comunică, printr-un motiv liric asemănător, cu poezia lui Blaga (*Pe ape*), tînjește după un țărm liniștit, în care porumbelul simbolizează sufletul său rătăcitor, aspirînd mîntuirea: „Sînt porumbelul călător al lumii... / Zvîrlit de însăși voia mîinii tale / Din Arca vieții pe tărîmul lumii, / Mă uit și numai ape văd în cale. // De atunci fîlfîi fără de-ncetare. / Potopul încă nu și-a tras zăporul / Și n-a crescut măslinul sfînt pe care / Să-mi odihnesc măcar o clipă zborul" (*Sufletul, Poezii*, 1968, I, p. 153).

[13] *și fu*, cf. 6,1.

luna întîi corespunde lunii Nisan de mai tîrziu (martie-aprilie).

[14] Conform tradiției sacerdotale, durata de la începutul potopului pînă la uscarea pămîntului a fost de un an, tradiția iehovistă folosește cifrele 40 și 7.

[17] În textul FRANKF. lipsește începutul versetului. *Creșteți*.. VL, IER. *crescite et multiplicamini*.

[19] *și tot tîrîtorul și toată pasărea / și toate zburătoarele și toate tîrîtoarele* — în textul FRANKF. apare o inversare.

[20] *jîrtăvnic / altar* redau gr. θυσιαστήριον, care traduce ebr. *mizbēaḥ* „loc de tăiere, altar", cf. VL, IER. *altare*, PO, DOSOFTEI *oltariu*. În traducerile românești este încetățenit termenul *jertfelnic*. După tradiția biblică primul altar este cel construit de Noe, probabil din pietre.

ardere de tot / jertfă redau gr. ὁλοκάρπωσις „jertfă arsă în întregime" cf. lat. *holocaustum* < gr. ὁλόκαυστον, VL, IER. *holocausta*. Ca în majoritatea religiilor, *jertfa* ocupă în VT un loc central. Ea nu este desemnată printr-un termen special, ci cel mai frecvent prin acela de „ofrandă", căruia i se alătură alți termeni apropiați ca sens. Pînă în epoca regilor sînt amintite numai ocazional practici de cult ale patriarhilor sau ale diferitelor triburi, începînd însă cu perioada de după exil este stabilită o complexă reglementare a acestora, în care sînt păstrate multe rituri foarte vechi, chiar din perioada premozaică. Înțelesul și însemnătatea jertfei în VT sînt determinate de imaginea despre divinitate a israeliților: o divinitate personală, etică, nesuportînd nici un fel de rivalitate, stăpînă absolută a oamenilor, ce nu o pot influența prin nici o practică magică, de aceea religia VT este permanent ostilă magiei (Ieș. 22, 17, Deut. 18, 9—13, 1 Regi 15, 23).
Jertfa avea ca scop stabilirea sau restabilirea legăturii cu Dumnezeu, obținîndu-se astfel împăcarea sau ajutorul acestuia. Ea consta din ceea ce omul însuși avea nevoie pentru viață sau din ceea ce, în decursul schimbării culturilor, avea la dispoziție. În epoca nomazilor era jertfită carnea animalelor de turmă, ulterior și produse agrare. Cel mai frecvent se întîlnește în VT (de 280 de ori) tipul de ofrandă, ce consta în arderea întregului animal, jupuit de piele, și care semnifica un fel de omagiu adus lui Jahve, la care se putea adăuga motivul mulțumirii (Fac. 8, 20, 1 Regi 6, 14; 2 Regi 6, 17) sau al rugămintii (1 Regi 7, 9; 13, 9 etc.) Prin jertfa sa Noe încearcă restabilirea legăturii cu Dumnezeu, împăcarea cu acesta (LThK).

[21] *Domnul / Domnul Dumnezeu*, cf. 2, 4.

nu voi mai adaoge a blestema / nu voi mai blestema redau sintagma greacă οὐ προσθήσω ἔτι τοῦ καταράσασθαι, cf. nota v. 12.

Versetele 20—22 aparțin tradiției iehoviste. Iahve primește jertfa lui Noe și se hotărăște să nu mai distrugă propria-i creație, ci să lase să se reîntoarcă regulat anotimpurile însămînțării și ale recoltei.

CAP 9

[1] Frag mentul care urmează, vv. 1—17, aparține tradiției sacerdotale.

[2] *Frica și cutremurul* redau termenii greceși ὁ τρόμος „tremur" < τρεμεῖν „a tremura", cf. lat. VL, IER. *tremor*, și ὁ φόβος „spaimă, frică", cf. lat. VL *timor*, IER. *terror*. În diferitele variante ale LXX cei doi termeni apar în ordine diferită: καὶ ὁ τρόμος...καὶ ὁ φόβος sau ca în textul FRANKF.: καὶ ὁ φόβος...καὶ ὁ τρόμος.
Omul este din nou binecuvîntat și consacrat rege al creației ca la începuturi, dar acum nu va mai domni armonia „vîrstei de aur", noua epocă va fi frămîntată de lupta omului cu animalele și a oamenilor între ei (BJ).

[3] *tîrîtorul / ce se mișcă* redau gr. ἑρπετόν „care se tîrăște", dar aici cu sensul mai general de „a se mișca", cf. VL. *reptilia*, dar IER. *quod movetur*.

tufe / verdețuri redau gr. τὰ λάχανα „plante de grădină", dar și "vegetale în genere", cf. VL, IER. *holera*.

[5] *voi cere* redă gr. ἐκζητεῖν „a căuta, a cere", care în unele variante ale LXX, altele decît textul FRANKF. se repetă în prima parte a versetului.

[6] Sîngele ca sălaș al vieții aparține lui Dumnezeu, de aceea orice vărsare de sînge nevinovat este o fărădelege împotriva divinității și se răscumpără prin sîngele ucigașului. Sîngele animalelor este și el proprietate divină, de aceea gustarea lui este interzisă prin pedeapsa cu moartea (cf. Lev. 3,17; 7,26 ss; 17, 10—14, Deut. 12,16, 23; 15,23), cf. nota 4,10.

[9] *făgăduială / legămînt*, cf. 6,18.

[12] *Dumnăzău / Domnul Dumnezeu*, cf. 2,4.
Conform relatării sacerdotale, legămîntul lui Iahve cu Noe reprezintă primul legămînt al lui Dumnezeu făcut cu întreaga creație. El garantează stabilitatea veșnică a ordinei naturii după potop. Este un legămînt unilateral, generos și necondiționat, deoarece așa numitele „legi ale lui Noe" (v. 1—7) nu aparțin de fapt legămîntului

propriu-zis. Apare acum imaginea unui Dumnezeu nu numai creator, ci şi hotărît să păstreze ceea ce a creat. Omul nu este de acum înainte numai creaţia lui Dumnezeu, ci se găseşte sub protecţia mîntuitoare a acestuia. În opoziţie cu relatările politeiste despre potop, VT subliniază identitatea unei divinităţi unice, creatoare, dreptă şi ocrotitoare, cu Dumnezeul lui Israel.

[13] *arcul / curcubeul* redau gr. τὸ τόξον „arc, curcubeu", cf. VL, IER. *arcum* „arc, curcubeu", ebr. *qeschet* „arc al vînătorilor şi războinicilor, curcubeu". Metafora este specifică şi limbilor moderne, cf. fr. *arc-en-ciel*, germ. *Regenbogen*, engl. *rainbow* etc.
Imaginea curcubeului a dat naştere în diferite mitologii şi religii la simboluri diferite. Cel mai frecvent este acela al curcubeului ca pod, legătură între două lumi, între cer şi pămînt, între zei şi oameni (cf. Iris, mesagera zeilor în mitologia greacă). Aici el este simbolul alianţei între Dumnezeu şi oameni, semnul unei noi creaţii, ocrotită de bunăvoinţa divină.

între mijlocul meu / mine, cf. 1, 4.

[14] *voi noora / voi aduna norii* redau gr. συνφερεῖν „a aduna norii" cf. VL *innubilavero nubes*, IER. *obduxero nubibus caelum.*

arcul / curcubeul meu, gr. τὸ τόξον μου, în textul FRANKF. lipseşte pronumele posesiv.

[16] *între mine şi pămînt* — în textul FRANKF. apare în plus : ἀνὰ μέσον ἐμοῦ καὶ τῆς γῆς.

[18] *Hanaan / Canaan*, gr. χανααν, ebr. *k.na'an*, VL, IER. *Chanaan.*

[19] *s-au răschirat / răspîndit* redau gr. διασπείρειν „a se împrăştia".

Versetele 18—19 reprezintă introducerea iehovistă la lista popoarelor din capitolul următor.

[21] Noe este socotit primul cultivator al viţei de vie, ebr. *kerem* gr. ἄμπελος, lat. *vinea*. Vinul era privit ca un dar al lui Iahve şi alături de pîine şi ulei constituia unul dintre mijloacele esenţiale de hrană, avînd un rol foarte important în cultul religios ca băutură de jertfă. A sta la umbra viţei de vie şi a smochinului şi a le gusta fructele este pentru VT una din imaginile fericirii. ŞTEFAN AUG. DOINAŞ sugerează, în poezia *Symposion*, o libaţiune mistică refuzată : „Nici vinurile, nici tămîia arsă" / nicicînd nu sînt menite pentru noi !" (*Versuri*, 1972, pp. 24—25).

[22] De aici înainte numele de Ham nu va mai fi pomenit, iar Canaan va fi blestemat.

[25] *Ham / Canaan* în textul FRANKF. Χαμ, în celelalte Χανααν aşa cum apare şi în textul ebraic, VL *Cham*, IER. *Chanaan.*

Ham feciorul / robul topica în textul FRANKF. Ἐπικατάρατος. χάμ παῖς, de altfel gr. παῖς înseamnă şi „copil" dar şi „sclav" în fel ca lat. *puer*, VL *puer* , IER. *servus.*

[26] În textul FRANKF. acest verset aparţine celui anterior.

[27] *lărgească/lnalţe* redau gr. πλατύνειν „a lărgi, a extinde", cuvîntul reprezentînd un ebraism, redarea unui joc de cuvinte între numele propriu ebr. *jephet* şi verbul *japht* „a dilata".

Binecuvîntarea sau blestemul patriarhilor peste capul unei descendenţe, se realizează în urmaşii acestuia. Neamul lui Canaan va fi supus lui Sem, strămoşul lui Avram şi al israeliţilor, aşezaţi sub ocrotirea specială a lui Iahve, şi lui Iafet, ai cărui descendenţi se vor întinde în detrimentul lui Sem. Situaţia istorică concretă va fi aceea a domniei lui Saul şi a începutului domniei lui David, cînd israeliţii şi filistinii vor domni asupra Canaanului şi cînd filistinii au invadat o parte a teritoriului israelit (BJ).

[28] Se revine la relatarea sacerdotală.

CAP 10

[1] *naşterile / seminţiile*, cf. nota 2,4. Sub forma unui arbore genealogic acest capitol oferă lista populaţiilor, grupate mai puţin după afinităţi etnice, cît după raporturi istorice şi geografice. Lista datează probabil din sec. al VII-lea î.e.n. şi aparţine tradiţiei sacerdotale, cu excepţia versetelor 8—19,21 şi 24—30, care aparţin relatării iehoviste. Descendenţii lui Iafet vor popula Asia Mică pînă la Marea Neagră şi insulele Mediteranei pînă în sudul Spaniei, cei ai lui Ham vor locui în ţinuturile din sud : Egipt, Etiopia, Arabia şi Canaan, făcîndu-se astfel referiri la dominaţia egipteană asupra acestor ţinuturi. Între ei se vor afla „fiii lui Sem" — elamiţii, asirienii, aramеenii şi strămoşii evreilor. Aceştia din urmă nu reprezintă în întregime ceea ce înţelegem azi prin populaţii semitice, căci, bineînţeles, această listă nu este concepută după criterii lingvistice, ci reprezintă cunoştinţele asupra lumii locuite, aşa cum puteau ele fi în Israelul secolelor VIII—VII î.e.n. Prin ea se afirmă unitatea speciei umane, divizată în grupuri ce pornesc de la o sursă comună, împărţire ce apare în v. 32 ca împlinire a binecuvîntării lui Iahve din 9,1.

[2] *Gamer/Gomer*, gr. Γαμερ, ebr. *gômer* — probabil eponimul cimerienilor vechilor autori (cf. HOMER, Od. XI, 14) sau al populaţiei Gimirai din inscripţiile asiriene. Au locuit iniţial pe coastele de nord ale Mării Negre (cf. numele peninsulei Crimeea), iar în sec. al VIII-lea î.e.n. au fost siliţi de regii din Urartu să se îndrepte spre vest şi să cucerească regatul lidian al regelui Gyges. Ajung apoi în Ionia, de unde sînt siliţi să se retragă în Capadocia (Iez. 38,6). Se ezită între redarea *Gomer* (IER.) / *Gamer* (LXX, VL) ; PO : *Gomer*, HELIADE : *Gamer.*

Magog, gr. Μαγωγ, ebr. *mägôg* — o populaţie din sud-estul Mării Negre. IOSEPHUS (Ant. I, 61) şi IER. (MPL 25, 356) o identifică cu sciţii; în Iez. 38 ss. este un ţinut legendar al „duşmanilor din Nord". Tradiţia iudaică face din Magog al doilea rege apocaliptic alături de Gog.

Madi / Madai, gr. Μαδαι, ebr. *madaj* „medul", VL *Madae*, IER *Madai*, PO *Madai.*

Iotan / Iavan, gr. Ἰωυαν, ebr. *jawan* (cf. acad. *jamanu*, v. pers. *jauna*) — numele generic al ionienilor, locuitori ai cetăţilor din Asia Mică, ulterior denumire pentru întreaga Grecie, fără a se putea face întotdeauna o distincţie precisă. VL. *Iuvan*, IER. *Iavan*, PO *Iavan.*

Elisa/Elişa, gr. Ἐλισα, ebr. *elischa*, localitate pe coasta Mediteranei, au fost propuse Elis, în Peloponez, apoi, datorită apelativului Elissa al Didonei, Cartagina etc. Mai departe apare ca fiu al lui Iavan, de aceea în unele versiuni lipseşte din acest verset ; cf. VL, IER., PO : *Elisa.*

Thovel / Tubai, gr. Θοβελ, ebr. *tubal*, apare şi în alte locuri (Iez. 27, 13, 32, 26, 28, 2 ss., 39, 1, 1, Paral. 1,5, Is. 66, 19) alături de Meşeh, de aceea a fost identificat cu aşa numiţii tibareneri pomeniţi de Herodot, Strabo şi Plinius şi cu regii asirieni Tobal pomeniţi de inscripţii. VL *Thobel*, IER. *Tubal*, PO *Tuval.*

Thiras / Tiras, gr. Θιρας, VL *Thiras*, IER, *Thires*, PO *Thirtai.*

Masoh / Meşeh, gr. Μοσοχ, cf. nota de la Tubal. VL, IER. *Mosoch*, PO *Mesec.*

[3] *Ashanaz / Aşchenaz*, gr. Ἀσχαναζ, ebr. *aschk.naz* — sînt fie frigienii, care locuiau pe atunci în Bitinia (cf. numele greceşe Ἀσκάνιος), fie sciţii, care veniseră în sec. al VII-lea în Armenia. VL *Ascanaz*, IER. *Aschenez*, PO *Aşchenan.*

Rifath/Rifat, gr. Ριφαθ, ebr. *riphat*, VL *Rifan*, IER. *Rifath*, PO *Rifaet.*

Thorgama / Togarma, gr. Θοργαμα, ebr. *togarma* — populaţie cunoscută prin creşterea şi comercializarea cailor şi catîrilor. VL, IER. *Thogorma*, PO *Togarma.*

[4] *Elisa / Elişa*, cf. nota v. 2.

Tharsis / Tarsiş, gr. Θαρσις (textul FRANKF. Θαρσεις), ebr. *tarschisch* — unul dintre ţinuturile de coastă la vest de Palestina, greu de localizat. Oricum avea un comerţ înfloritor, de acolo provenind argintul, fierul etc. (Iez. 27, 12). Unii cercetători l-au identificat cu Tarfessos în Spania, alţii au propus localităţi din nordul Mării Negre sau din Sardinia. Ca cetate comercială feniciană a fost presupus şi Tarsus în Cilicia, ceea ce pare a fi mai aproape de orizontul geografic al Bibliei, mai cu seamă că în Fac. 10, 4, Iez. 27, 12 este amintit alături de Ionia, iar în Is. 66, 19 alături de Lidia. VL, IER. *Tharsis*, PO *Tarsis.*

Chitêni / Chitim, gr. κιτιοι (textul FRANKF. κήτιοι), ebr. *kittijjim / kittim* denumirea iniţială a insulei Cipru şi a locuitorilor săi, care în VT apar ca navigatori prin excelenţă. Ulterior a devenit numele lumii insulare egeene (Is. 2,10), al Macedoniei (1 Mac. 1,1 ; 8,5) şi apoi al Imperiului Roman (Dan. 11, 30). VL *Citi(t)*, IER. *Cetthim*, PO *Chittm.*

Rodénii / Dodanim, gr. Ῥοδιοι — este greu de precizat ce populaţie se ascunde sub acest nume. Este probabil o scriere greşită pentru *dardani* sau *danai*. El apare şi ca *Rodanim*, preluat astfel de LXX, ceea ce ar putea fi o referire la *Rodos*. VL *Rodi(i)*, IER *Dodanim*, PO *Dodavim*.

[5] *ostroave / insule* — este vorba de insulele şi coastele Mediteranei (BJ).

limbă / neam redau gr. ἔθνος „neam", pe care traducătorii BB îl traduc prin „limbă", ca şi pe γλῶσσα „limbă", care apare în acelaşi verset. Cf. EMINESCU: „Un sultan dintre acela ce domnesc peste vro limbă " (*Scrisoarea III*).

[6] *Hus/Cuş*, gr. Χους, ebr. *kūsh*, numele Etiopiei. El contează ca părinte al neamurilor arabe şi al asirianului Nimrod. VL., IER. *Chus*, PO *Cus*.

Mesraim / Mițraim, gr. Μεσραιμ, ebr. *miṣrajim*, numele ebraic al Egiptului. VL *Mestrem*, IER. *Mesraim*, PO *Mițraim*.

Fud/Put, gr. Φουδ, VL, IER. *Fut*, PO *Put*. Probabil o populaţie a Libiei.

Hanaan / Canaan, gr. Χανααν, ebr. *k.na'an*. Geografic termenul a desemnat, din sec. al XV-lea î.e.n. până în epoca elenistică, coasta siriană, ţinutul purpurei roşii, şi regiunea din jurul ei până în Galilea de sus. Într-un sens mai larg termenul se referă la stăpânirea egipteană în Palestina de la Amarnofit până la Merenptah. În VT mai denumeşte şi regiunea munţilor de la vest de Iordan (Fac. 43, 2, Iez. 15,15 etc.), apoi întregul ţinut promis de Iahve şi cucerit apoi cu ajutorul său (Is. 19, 18). Etimologia iniţială, de la un radical care însemna „a se îndoi, a se apleca", a fost abandonată odată cu descoperirea în inscripţiile acadiene a cuvântului *kinahhu* „purpură roşie".

[7] *Sava / Seba*, gr. Σάβα, ebr. *s.bā'*, strămoş al unei populaţi înrudită sau identică cu sibariţii. VL, IER *Saba*, PO *Siba*.

Evila / Havila gr. Ευιλα, ebr. *hāwīlā*, probabil numele Etiopiei. VL *Evilat*, IER. *Hevila*, PO *Hevila*.

Savatha / Savta, gr. Σαβαθα, ebr. *sabtā*, VL *Subata*, IER *Sabatha*, PO *Sapta*.

Regma / Rama, gr. Ρεγμα, VL, IER *Regma*, PO *Raima*.

Savathaca / Sabteca, gr. Σαβακαθα, ebr. *sabt. kā'* probabil un ţinut neidentificat din Arabia. VL *Sabacatha*, IER *Sabathaca*, PO *Sapteca*.

Sava / Şeba, gr. Σαβα, ţinut din Arabia de sud cunoscut mai cu seamă datorită comerţului său, VL, IER nu apare, PO *Scheba*.

Daadan / Dedan, gr, Δαδαν, ebr. *d.dān*, eroul eponim al triburilor arabe de la est de Edom, cunoscute prin comerţul de caravane. VL *Iudadan*, IER. *Dadan*, PO *Dedan*.

[8] *Nevrod / Nimrod*, gr. Νεβρωδ, ebr. *nimrōd*, un vânător şi rege legendar al Babilonului şi al altor cetăţi din ţinutul Senaar, fondator al cetăţii Ninive, Asurul fiind şi el socotit în stăpânirea sa. Pare a fi regele mitic al Babilonului şi Asiriei. A fost apropiat şi de zeul babilonean al războiului şi vânătorii Ninurta. VL *Nebroth*, IER. *Nemrod*, PO *Nimrot*.

uriaş / puternic redau gr. γίγας „uriaş, gigant", VL *gigans*, IER. *potens*.

[10] *începătura păminiului împărăției / începutul împărăției*, în textul FRANKF. ἀρχὴ τῆς γῆς βασιλείας, în alte variante LXX τῆς γῆς lipseşte.

Vavilonul / Babilonul, gr. βαβιλών, ebr. *bābel*, capitala Imperiului Babilonean. În VT este pus în legătură cu radicalul *bll* „a (se) rătăci" (Fac. 11, 5—9). Babiloneenii înşişi înţelegeau cuvântul ca *Bāb-ili* „Poarta zeilor". După cum Ierusalimul este cetatea sfântă, aşa este Babilonul simbolul puterii seculare, ostilă lui Dumnezeu (Is. 13, 1), iar în NT el devine numele ascuns al Romei (1Petr. 5, 13). VL, IER. *Babylon*, PO *Vavel*.

Orech / Erek, gr. Ορεχ, ebr. *'erek*, acad. *uruk*, cetate la sud de Babilon, locul de cult al zeului cerului Anu şi al fiicei sale Inanna (Ištar). După tradiţia babiloneană este reşedinţa dinastiei a doua de după potop, căreia îi aparţin inventatorii legendari ai scrisului—Enmerkar şi Ghilgameş. VL *Orech*, IER. *Arach*, PO *Erec*.

Arhad / Acad, gr. Αρχας, ebr. *'akkad*, nu se poate localiza exact. A jucat un rol foarte important în jurul anului 2250 î.e.n. sub dinastia acadică (Sargon I şi urmaşii săi). De la numele său a fost ulterior denumit nordul Babiloniei „Ţinutul acadic" în opoziţie cu sudul, denumit „Ţinutul sumerian". Limba vechilor semiţi a fost de asemenea numită *acadică*, babiloneana şi asiriana fiind dialecte ale sale. VL, IER. *Archad*, PO *Arad*.

Halamî / Calne, gr. Χαλαννη, ebr. *kalnē*, necunoscut. VL, IER. *Chalanne*, PO *Calne*.

Senaar, gr Σεννααρ, ebr. *schin'ār*, denumirea Babiloniei (Sumer şi Acad) distinctă de Asiria. Lăcaş al păcatului (Fac. 11, 11,2 ss), loc al exilului (Deut. 1,2). VL, IER. *Sennaar*, PO *Sinaar*.

[11] *Asur / Asur*, gr. Ασσουρ, ebr. *aschschūr*, denumire prin care se înţelegea întregul platou de la est de actualul Mossul. VL, IER. *Assur*, PO *Asur*.

Ninevîia / Ninive, gr. Νινευη, (FRANKF. Νινευι), ebr. *nīn-we* (acad. *ninuwa, ninua* sau *ninâ*), capitala Imperiului Asirian în ultima sa perioadă de înflorire. Regii babilonieni, mai cu seamă Sanherib, Asarkadon şi Asurbanipal au construit aici numeroase palate, iar ultimul amintit o mare bibliotecă, ale cărei texte reprezintă cele mai importante izvoare pentru cultura asiro-babiloneană. În 612 î.e.n. cetatea a fost distrusă, din nou locuită în epoca elenistică, se va numi, sub împăratul Claudius, Ninus sau Niniva. VL *Ninevae*, IER *Nineven*, PO *Nenivita*.

Roovoth / Rehobot, gr. Ροωβοθ, ebr. *r.hōbōt*, o cetate în apropiere de Ninive, probabil Rehobot-Ir, VL Roboth, IER. *plateas civitatis*, deoarece cuvântul a fost interpretat ca *plateae* „străzi". PO *Rehobot*.

Halah/Calah, gr. Χαλαχ, ebr. *kelah*, localitate la sud-est de Ninive, unde s-a descoperit obeliscul negru al lui Salmanasar al III-lea. VL *Chalach*, IER *Chale*, PO *Calahaot*.

Desi / Resen, gr. Δασεμ, (FRANKF. Δαση), VL *Dasem*, IER. *Resen*, PO *Răsânt*.

între mijloc / între, cf. nota 1, 4.

[13] *Ludiim/Ludim*, gr. Λουδιιμ, (FRANKF. Λουδιειμ), ebr. *lūd/lūdim* cuvântul apare în VT la singular sau plural în enumerarea diferitelor populaţii, care aparţin însă unor limite geografice diferite. În textul de faţă apar ca descendenţi ai Egiptului; tot ca populaţie africană şi în Ier. 46, 9, Iez. 30, 5. În alte părţi sînt consideraţi lidienii, iar în Fac. 10, 22 sînt încadraţi popoarelor semitice. VL, IER. *Ludim*, PO *Ludimot*.

Enemeleim / Ananim, gr. Ενεμετιιμ (FRANKF. Ενεμετειμ), VL *Enemigim*, IER. *Anamim*, PO *Anamimot*.

Laviim, Lehabim, gr. Λαβιιμ (FRANKF. Λαβιειμ), ebr. *lūbīm*, libienii (cf. HOMER, Od. IV, 85); uneori este folosit termenul pentru a desemna întreaga Africă: VL *Lubiim*, IER *Laabim*, PO *Leabimot*.

Nefthalim / Nepthuim, gr. Νεφθαλιιμ (FRANKF. Νεφθαλειμ), VL. *Nefthabiim*, IER. *Nepthuim*, PO *Natuim*, ţinutul lor era la vest de lacul Ghenizaret şi de văile Iordanului, între Aser şi Dan.

[14] *Patrosontim / Patrusim*, gr. Πατροσωνιιμ. (FRANKF. Πατροσωνιειμ), ebr. *patrōs*, un împrumut egiptean prin care este denumit Egiptul de sus. VL *Patrosin*, IER *Phetrusim*, PO *Patrusim*.

Hazmontim / Casluhim, gr. Χασλωνιιμ (FRANKF. Χασμωνιειμ), privit aici ca populaţie, ce locuia într-un ţinut de sub influenţă egipteană. Este îndoielnic dacă filistenii, sau o parte a acestora, provin de la această populaţie, de aceea propoziţia relativă, ce urmează cuvântul, este de mulţi exegeţi înlăturată sau legată de Caftorim. VL-*Caslonin*, IER *Ceslutm*, PO nu există, cf. explicaţia de mai sus.

Filistiim / filistenii, gr. Φυλιστιιμ (FRANKF. Φυλιστειμ) ebr. *p.lischil*, populaţie din partea de sud-vest a Palestinei. În ceea ce priveşte locul originar, acesta este încă discutat. Este sigur că sînt o populaţie indo-europeană, venită iniţial în Iliria, de aici în drumul lor spre Palestina s-au oprit în Caftor, care a fost identificat cu Creta, iar uneori cu Capadocia.
În Palestina au preluat stăpânirea cetăţilor canaanene şi au întemeiat „Alianţa celor cinci cetăţi", *Pentapolis*. Numele Palestinei provine de la numele lor, marinarii şi negustorii greci denumind ţinutul Συρία τῶν παλαιστινῶν „Siria filistină" sau simplu Παλαιστίνη denumire ce este atestată pentru întîia oară la Herodot şi preluată apoi de scriitorii greci şi latini. În VT ei apar ca străini, netălaţi împrejur. VL *Phylisthiim*, IER. *Philisthim*, PO *Filistei*.

Gafthoriim / Caftorim, gr. Καφθοριιμ (FRANKF. Καφθορειμ), ebr. *kaphtōr*, identificat în general cu Creta. VL *Captorim*, IER. *Caphturim*, PO *Catorim*.

[15] *Sidonul/Sidon*, gr. Σιδῶνα, ebr. *ṣîdōn*, port fenician. În VT este numele fenicienilor, VL *Sidona*, IER. *Sidonem*, PO *Sidon*.

Heteon / Het, gr. Χετταῖον, ebr. *ḥet* — numele hitiților. VL *Chetteum*, IER. *Ctheum*, PO *Heta*.

[16] *Ievuseon / Iebuseu*, gr. Ιεβουσαῖον, ebr. *j.bûs*, numele populației primitive a Ierusalimului, ca de altfel și denumirea orașului însăși. Numele trebuie pus probabil în legătură cu *Jābušum* (cf. Iez. 16,3) de la nord-vest de Babilon sau înțeles ca hititic. VL, IER. *Iebuseum*, PO *Ebuzit.m*.

Amoreon / Amoreu, gr. Αμορραῖον, ebr. *ĕmōrî*, amintit fie ca populația preisraelită a Palestinei (Ios. Nav. 5,1 ; 7,7 ; 10,5), fie o parte a acestei din ținutul „Celor două rîuri", ținut care în textele acadice și sumeriene era numit *Amurru* „Vestul". Cuvîntul apare și în textele hitite și egiptene ca nume al unui stat în textele asiriene din prima jumătate a secolului I î.e.n. era numele Siriei și al Palestinei. VL, IER. *Amorreum*, PO *Emartiat*.

Ghergheseul / Ghergheseu, gr. Γεργεσαῖον, ebr. *girgāšî*, aliați ai hitiților împotriva lui Ramses al II-lea în 1285 î.e.n. VL, IER. *Gergesseum*, PO *Ghirgosit*.

[17] *Eveon / Heveu*, gr. Ευαῖον, ebr. *ḥiwwî*, populație canaan. din jurul Gibeonului. Soția lui Isav provine de aici (Fac 36, 2). VL *Euveum*, IER. *Eveum*, PO *Hivit*.

Aruchcon / Archeu, gr. Αρουχαῖον, VL *Aruceum*, IER *Araceum*, PO *Archet*.

Aseneon / Sineu, gr. Ασενναῖον, VL *Asenneum*, IER *Sineum*, PO *Sivit*.

[18] *Aradion / Arvadeu*, gr. Ἀράδιον, ebr. *'arwwād*, insulă și cetate în Fenicia, între Laodicea și Tripolis, important centru comercial, locuitorii săi erau marinari și războinici (Iez. 27,8), VL, IER. *Aradium*, PO *Armodit*.

Samarion / Țemareu, gr. Σαμαραῖον, ebr. *ṣĕmūr* (as. *Ṣimirra*), la nord de Tripolis. VL *Samareum*, IER *Samariten*, PO *Zemarit*.

Amathi / Hamateu, gr Αμαθι, cetate în Siria, VL, IER. *Amatheum*, PO *Hamatit*.

[19] *Gherara*, gr. Γεραρα, ebr. *g. rār*. Cetate la frontiera de sud a Canaanului, identificat cu mai multe localități din jurul Gazei, din secolul al XIII-lea î.e.n., cetate a prinților filistini. VL, IER. *Gerara*, PO *Ghera*.

Gazan / Gaza, gr. Γάζαν ebr. *ăzzā* „loc întărit", cetate în sud-vestul Palestinei în apropierea coastei, capitala filistinilor. VL, IER. *Gaza*, PO *Gaza*.

Sodom/Sodoma, gr. Σοδομων, ebr. *s. dōm*, al cărui loc n-a fost cu exactitate identificat; se ezită între o localitate la sudul Mării Moarte, distrusă de un cutremur în epoca mijlocie a bronzului, și o alta la nordul acestei mări, la est de Iordan; era una dintre cetățile ce formau alianța denumită Pentapolis. VL *Sodoma*, PO *Sodoma*.

Gomor / Gomora, gr. Γομορρας, ebr. *'ămōrā*, cetate pe coasta Mării Moarte, participantă la alianța Pentapolis. VL, IER. *Gomorra*, PO *Gomora*.

Adama / Adma, gr. Αδαμα, ebr. *'admā*. Cetate ce trebuie probabil localizată la sud-estul Mării Moarte, făcea parte din coaliția celor cinci state, VL, IER. *Adama*, PO *Adama*.

Sevoim, Țebotm, gr. Σεβοιμ, ebr. *ṣ.bō'îm / ṣ.bōjîm*, cetate din alianța Pentapolis, numele s-a păstrat probabil într-o regiune în est de Marea Moartă, cf. *ṣebe'a, ṣebatjja, ṣahra*. VL. *Seboim*, IER. *Seboim*, PO *Sebotm*.

Dasa / Lasa, gr. Λασα (FRANKF. Δάσα), VL *Laban* sau *Lecem*, IER., *Lesa*, PO *Laja*.

[20] *limbi / neamuri*, cf. nota v. 5.

[21] *Ever / Eber*, gr. Εβερ (FRANKF. ἔβερ), ebr. *'ēber* „trecător", deci nomad. Eponim al populațiilor aramaice și arabe din Mesopotamia, Siria și Transiordania, și al evreilor. VL *Heber*, IER *Eber*, PO *Eber*.

[22] *Elam / Elam*, gr. Αιλαμ , (FRANKF. Ἔλαμ), ebr. *'ēlām*, ținut la est de Babilonia, care în cei peste două mii de ani ai istoriei sale a avut granițe diferite. Nucleul său îl constituia regiunea cu capitala Susa, cucerită în 639 î.e.n. de Asurbanipal și devenită provincie persană. VL *Aelam*, IER. *Elam*, PO *Elam*.

Asur / Aşur, gr. Ασσουρ, ebr. *'aschschūr*, eponimul asirienilor. VL. IER. *Assur*, PO *Asur*.

Arfaxadu / Arfaxad, gr. Αρφαξαδ, ebr. *'arpakschad*, interpretarea cuvîntului este nesigură , este posibil ca cel de al doilea element al numelui să fie caldean, cf. *késed, kaśdîm*. Dacă aici cuvîntul reprezintă o referire geografică, atunci ar putea fi identificat cu Arrapha din împrejurimile Kerkucului. VL *Arfaxat*, IER. *Arfaxad*, PO *Arcfasat*.

Ludu / Lud, cf. nota v. 13.

Aram / Aram, gr. Αραμ, ebr. *'ărām*, eponim al arameilor, VL, IER. *Aram*, PO *Amram*.

Cainan, gr. Καιναν, ebr. *qēnān*, înțelesul cuvîntului este îndoielnic, în inscripțiile arabe apare ca nume de persoană și de zeu, în același timp în Fac. 5, 9—14 ca fiu al lui Enos. În alte versiuni este fiul lui Sem, în V. 24, mai jos, fiul lui Arfaxad. De aceea din VL, IER., PO și BIBLIA 1975 numele lipsește din acest verset.

[23] *Os / Uț*, gr. Ως, ebr. *'ūṣ*, inițial probabil un ținut la sud-est de Palestina, locuit de arameeni. VL *Obs*, IER *Us*, PO *Uz*.

Ul / Hul, gr. Ουλ, VL *Ul*, IER., PO *Hul*.

Gather / Gheter, gr. Γαθερ (FRANKF. Γατερ) VL *Gather*, IER *Gether*, PO *Gheter*.

Moso / Maș, gr. Μοσοχ, VL *Mosoch*, IER. *Mes*, PO *Mas*.

[24] *Sala / Șelah*, Σαλα, ebr. *schelah*, VL, IER. *Sala*, PO *Salah*.

[25] *Falec / Peleg*, gr. Φαλεχ, ebr. *peleg*, eponimul ramurei de nord a central-semiților (evrei, aramei, nord-arabi). Numele provine de la verbul *pālag* „a împărți". VL *Falec*, IER. *Faleg*, PO *Peleg*.

Ieclan / Ioclan, gr. Ιεκταν, ebr. *joqṭān*, eponim al ramurei sud-arabice. VL, IER. *Iectan*, PO *Ectan*.

[26] *Elmodad / Almodad*, gr. Ελμωδαδ, VL *Helmodat*, IER. *Helmodad*, PO *Elmodad*.

Saleth, Șalef, gr. Σαλεφ (FRANKF. Σαλεθ), ebr. *scheleph*, triburile sud-arabe, VL *Salef*, IER. *Saleph*, PO *Salef*.

Sarmoth / Hațarmavet, gr. Ασαρμωθ (FRANKF. Σαρμωθ), VL, IER. *Asarmoth*, PO *Asarmot*.

Ierăh / Ierah, gr. Ιαραχ, ebr. *jeraḥ*, populație arabică, VL, *Iarach*, IER. *Iare*, PO *Lare*.

[27] *Odora / Hadoram*, gr. Οδορρα, VL *Odorrem*, IER. *Aduram* PO *Adoram*.

Evil/Uzal, gr. Αιζηλ (FRANKF, Αιβηλ), VL *Ezel*, IER. *Uzal*, PO *Uzai*.

Decla / Dicla, gr. Δεκλα, VL, IER. *Decla*, PO *Decla*.

[28] *Obal*, lipsește din LXX, PO *Hebal*.

Avimeil / Abimael, gr. Αβιμεηλ, VL *Abimeel*, IER. *Abimahel*, PO *Abimael*.

Șovev / Șeba, gr. Σαβευ, (FRANKF Σωβευ), ebr. *sch.bā'*, stat, inițial teocratic, din sudul Arabiei, cu mare influență între secolele al IX-lea și al VI-lea î.e.n. În *Analele* asiriene apare frecvent denumirea „Reginele din Saba", probabil preotese. Cea mai cunoscută este „Regina din Saba" (3 Regi 10, 1—10), numită în tradiția arabă Bilqîs, iar după tradiția etiopiană Makēda, care îi naște lui Solomon pe Menilek, întemeietorul dinastiei solomonice, care a fost pînă astăzi unica legitimă în Etiopia. VL *Saba*, IER. *Saba*, PO *Saba*.

[29] *Ufir / Ofir*, gr. Ουφιρ (FRANKF. Οὐφεἰρ), *ebr. ōhîr*, ținut legendar al aurului, de unde flota lui Solomon va lua aur, argint, fildeș și maimuțe (3 Regi 9, 28 ; 10, 11 etc.). Au fost propuse mai multe ipoteze de identificare a locului, toate discutabile : estul sau vestul Arabiei, estul Africii, în India. Cea mai plauzibilă pare aceea care plasează Ofirul în Africa, pe coasta Somaliei și de aici ipoteza că numele continentului african ar veni de la numele cetății. VL *Ufir*, IER. *Ophir*, PO *Ofir*.

Evila / Hăvila, gr. Ευιλα, ebr. *ḥăwîlā* (cf. 2, 11 și 10,7 unde numele se referă la un ținut al Paradisului sau la un urmaș al lui Cuș) VL *Evilat*, IER. *Evila*, PO *Hevila*.

Iovan / Iobab, gr. Ιωβαβ, VL *Iobob*, IER. *Iobab*, PO *Iobab*.

[30] *Masi / Meşa*, gr. Μασση, ebr. *mēschā'*, un ţinut arab. VL *Masse*, IER. *Messa*, PO *Mesa*.

Safira / Sefar, gr. Σωφηρα, VL *Gophera*, IER *Sepher*, PO *Sefar*.

[31] *neamuri* redă cuvîntul gr. αἱ φυλαί, care la rîndul său traduce ebr. *schibet* (sau *maţţe* în varianta sacerdotală „toiag") „seminţie, trib", care aici se referă la o comunitate bazată pe legătură de sînge, din afara poporului israelit. VL *tribus*, IER ezită între *cognationes* (cf. şi v. 20) şi *familiae* (cf. v. 32), PO *rude. intru limbile lor / în neamurile lor* (cf. v. 5, 20) redau gr. ἔθνος care traduce ebr. *gōj*, ce denumeşte aici o comunitate desemnată prin determinări geografice, rasiale şi lingvistice. VL *gentes*. IER. ezită între *gentes* (cf. şi v. 20) şi *nationes* (cf. v. 32).

CAP 11

[1] *rost / grai* redau gr. χεῖλος „buze, cioc" dar şi „de lingua qua quis utitur suo dialecto" (cf. *Thes. ling. gr.*), VL, IER. *labium*.

glas / limbă redau gr. φωνή care traduce ebr. *qōl* „tot ce poate fi auzit, voce", în unele contexte φωνή capătă şi sensul de *limbă*.

Se revine acum la relatarea iehovistă, care explică altfel decît aceea sacerdotală, din capitolul anterior, diversitatea populaţiilor pe pămînt. Este pedeapsa unei greşeli colective, ce asemeni aceleia a păcatului originar este una a orgoliului nemăsurat (BJ).

[2] *şi fu / după ce*, cf. 6,1.

Senaar — Babilonia, cf. nota 10, 10.

[3] *lut / var* redau gr. πηλός „lut, chirpici", VL *lutum*, IER. *cementum* „piatră ce se amesteca cu mortarul mortar".

var / smoală redau gr. ἄσφαλτος „păcură", VL, IER *bitumen*.

[4] Textul se referă la ziguratul din Babilon, numit Etemenanki, simbol al muntelui sacru şi lăcaş al divinităţii, „lăcaşul temeliilor cerului şi pămîntului" (cf. ELIADE 1981, p. 198). Pe un fundament de 90×90 m se ridicau şapte etaje de înălţimi diferite, fiecare avînd pereţii retraşi, astfel încît fiecare etaj era înconjurat de o terasă. La al şaptelea etaj se găsea un templu pătrat „lăcaşul muntelui" sanctuarul zeului. Înălţimea turnului era de 90 de m ca şi fundamentul. După tradiţia sumeriană, fiecare cetate trebuia să-şi aibă ziguratul său, astfel că este posibil ca turnul să fie un element esenţial în construirea unei cetăţi. Vîrful pînă la cer, care apare şi în actele babilonene, este o hiperbolă acolo pentru înălţimea turnului şi nu un element mitologic. Tradiţia iehovistă va interpreta aceasta ca simbol al unui orgoliu nemăsurat.

În viziunea lirică a lui V. VOICULESCU, Babel simbolizează aspiraţia dramatică, specific umană, spre desăvîrşire: „Nu e un gînd, ci-o aspră strădanie neştearsă: / M-adun, urc iar, mă nărui cu tot lăuntrul meu / Şi mă clădesc ca turnul lui Babel, humă arsă, / În lupta grea în taină s-ajung pe Dumnezeu". (*Babel, Poezii* 1968, II, p. 233).

[6] *lipsi / opri* redau gr. ἐκλείπειν „a lipsi, a părăsi", cf. *eclipsă*

se vor apuca / şi-au pus în gînd redau gr. ἐπιτίθημι „a pune, a aşeza", care în LXX are o mulţime de sensuri, aici cu înţelesul a „intenţiona" (cf. THEOL. WIB, VIII, p. 160).

[7] *să turburăm / să amestecăm* redau gr. συγχέω „a amesteca, a tulbura", cf. VL, IER. *confundamus*.

[8] *turburare / Babilon* redau gr. Σύγχυσις „amestecare, tulburare". Pentru numele oraşului i şi diferitele etimologii cf. 10, 10. VL *Confusio*, IER. *Babel*. Motivul a fost des folosit în iconografie, de ex. la biserica din Rozavle / Maramureş.

Domnul / Domnul Dumnezeu, cf. 2,4.

[10] Aici se reia tradiţia sacerdotală (v. 10—27, 31—32) abandonată la 10, 32. Este urmarea genealogiei din Cap. 5, restrînsă acum la ascendenţii direcţi ai lui Avram. În ceea ce priveşte numele ce apar pînă la v. 18 a se vedea capitolul precedent.

Al. PHILIPPIDE îşi intitulează, după poemul cu acelaşi titlu, un volum din 1967, *Monolog în Babilon*. O aluzie la turnul Babel se desprinde şi din poemul *Tainic fel*, din acelaşi volum (p. 7): „Era un vălmăşag imens de scări, / Asemeni unei uriaşe schele / Care-astupase cele patru scări. / Şi eu urcam şi coboram pe ele. " Alegoria din acest poem poate fi interpretată, ca şi cea din VT, ca o satiră orgoliului nemăsurat, sfidător.

[11] *300 şi 30 şi 5 ani / cinci sute de ani* — în textul FRANKF. πέντε καὶ τριάκοντα καὶ τριακόσια ἔτη, în altele πεντακόσια ἔτη, cf. VL, IER. *quingentos annos*.

[18] *Ragav*, gr. Ραγαν, ebr. *r.'ū*, VL *Ragau*, IER. *Reu*, PO *Regu*, BIBLIA 1975 *Reu*.

Seruh / Serug, gr. Σερουχ, VL *Seruch*, IER. *Sarug*, PO *Şeruc*, păstrat ca nume, Sarugi, în textele acadice şi ca nume de oraş Sarugi (la vest de Haran) în textele asiriene.

[22] *Nahor* din bab. *naḫḫāra*, apare ca bunic al lui Avram, 11, 22—26. VL *Nachor*, IER. *Nahor*, PO *Nahas*.

[24] *Thara / Terah*, gr. Θαρα (FRANKF. Θαρρα), ebr. *terah*, VL *Thara*, IER, *Thare*, PO *Tare*.

[25] *ani 120 şi 9 / o sută douăzeci şi cinci*, cifra este foarte diferită, ea ezită cel mai frecvent între o sută douăzeci şi nouă de ani şi o sută nouăsprezece, FRANKF. ἔτη ἑκαττόν εἰκοσυνέα, altele ἔτη ἑκαττόν εἰκοσιπέντη.

[26] *Avram*, gr. Αβραμ, ebr. *'abrām* „tatăl sublim", primul dintre Patriarhi, a trăit probabil între secolele al XIX-lea şi al XVII-lea î.e.n., după cum par să dovedească mărturiile culturale şi politice nebiblice ale timpului. VL, IER. *Abram*, PO *Avraam*.

Aran / Haran, gr. Χαρραν, ebr. *hārān*, VL. *Arran*, IER *Aran*, PO *Hara* , FRANKF, 'Αρράν.

Lot, gr. Λωτ, ebr. *lōt*, eponim al moabiţilor şi amoniţilor (Fac. 19, 30—38, Deut, 2, 2, 19), opusul lui Avram., însă preţuit pentru spiritul său de dreptate (Înţel. 10, 6, Sir, 16, 8, 2 Petr. 2, 7 ss).

[28] *ţara Haldeilor / Urul Caldeei*, gr. χώρα τῶν χαλδαίων, ebr. *'ūr.*, este vorba de Ur Chasidim, în sud-estul Babiloniei, pe malul unuia dintre braţele Eufratului. Perioada cea mai înfloritoare a fost pe vremea dinastiei a II-a (2110—2003 î.e.n.), după care nu mai este capitala Babilonici, dar rămîne locul cel mai important al cultului zeului Lunii — Nanna Sîn. VL *terra Chaldaeorum*, IER. *Ur Chaldeorum*, PO *Urul Haldeului*.

Versurile 28—30 aparţin tradiţiei iehoviste. Cu Terah începe istoria poporului ales, de accea arborele genealogic se va restrînge, concentrîndu-se asupra lui Avram şi Sarai, Nahor, bunicul Rebecăi şi Lot, strămoşul moabiliior şi amoriţilor.

[29] *Sara / Sarai*, gr. Σαρα, ebr. *sārāj* „Prinţesa", VL *Sara*, IER. *Sarai*, PO *Sarai*.

Melha / Milca, gr. Μελχα, ebr. *milkā*, bunica Rebecăi, soţia şi nepoata lui Nahor. VL, IER. *Melcha*, PO *Milca*.

[31] *Haran*, gr. Χαρραν, ebr. *hārān*, a nu se confunda cu numele de persoană. Este un oraş în nordul Mesopotamiei, centru al cultului zeului Lunii, Sîn, numit Bēl Ḫarran „Stăpînul din Haran". VL *Charran*, IER. *Haran*, PO *Haran*.

Este prima migraţie pe drumul spre „Ţara Făgăduinţei".

CAP 12

[1] Acest capitol, ca şi cel următor, aparţine tradiţiei iehoviste, cu cîteva completări sacerdotale sau ce aparţin redactorului. Plecarea lui Avram reprezintă primul său act de credinţă, de care depinde viitorul poporului ales.

să mergi redă în BB gr. δέδρω, care apare în FRANKF., lipsind însă în alte variante.

[2] *limbi / neam* redau gr. ἔθνος, cf. nota 10, 5.

blagloslovi / binecuvînta redau gr. εὐλογεῖν, care traduce ebr. *b.rākā* în VT „a numi, a recunoaşte sau a face pe cineva important, puternic, plin de succes şi fericit". Izvorul oricărei binecuvîntări este Dumnezeu, care investeşte cu puterea ei şi pe cel ales de el, binecuvîntînd totodată şi comunitatea ce se află în jurul alesului său (cf. Fac. 12,2 ss., 30, 27; 30, 29, Num. 24, 9, Is. 19, 24, Ier. 4,2). Patriarhii transmit-

binecuvîntarea mai departe urmaşilor lor (Fac. 9, 26 ss., 27, 23—29, 49.). Puterea cuvintelor binecuvîntării îl ocroteşte pe cel ales atîta vreme cît este vrednic de ea şi cît Dumnezeu nu şi-o retrage. Omul însuşi nu-şi poate retrage binecuvîntarea, odată rostită (cf. Fac. 27, 33—37).

[3] Ultima parte a versetului ar însemna în ebraică „Fii binecuvîntat precum Avram", dar LXX şi NT (Gal 3, 8) au înţeles „prin tine vor fi binecuvîntate toate neamurile". Aceasta mai apare în Fac. 18, 18; 22, 18; 26,4; 28, 14.

[4] *Dumnăzău / Domnul*, în toate variantele, inclusiv FRANKF. se întîlneşte κύριος.

[5] *unelte / averile* redau gr. τὰ ὑπάρχοντα „proprietate, avere".,

den Haran / în Haran în FRANKF. ἐκ Χαρράν, „din", în alte variante mai aproape de textul originar ἐν Χαρράν.

[6] *şi intrară la...* din BB, în FRANKF, aparţine versetului 6, în alte variante versetului 5.

Sithem / Sichem, gr. Συχεμ, ebr. *sch.kem*, oraş canaanit în munţii Efraim, între Ebal şi Garizim (de aici probabil şi numele oraşului „grumaz" — se afla ca grumazul între doi umeri), important centru comercial din Palestina de Mijloc, amintit de textele egiptene începînd cu sec. al XIII-lea î.e.n. Populaţia originară era nesemitică. Ulterior este locuit de populaţiile israelite ce nu au luat parte la Exil şi devine centru de cult al Israelului (Deut. 27). Metropolă politică a triburilor din nord, este primul oraş regal al Israelului şi apoi capitala Regatului din Nord. VL, IER *Sychem*, PO *Sichem*.

stejarul cel înalt / stejarul Mamvri redau gr. τὴν δρῦν τὴν ὑψηλήν „stejarul cel înalt", VL *ad quercum altam* „stejarul cel înalt".

[7] *s-a arătat* redă gr. ὤφθη < ὁράω, care traduce ebr. *nir'ā* „devine vizibil", în VT teofania lui Iahve era încă arhaic reprezentată, ca prezenţă corporală, iar cuvintele lui erau percepute sensitiv. Încă de la început teofania lui Iahve este însoţită de promisiuni, care odată împlinite se deschid spre alte promisiuni.

jertfelnic / altar, cf. nota 8,20. Avram va ridica altare în toate locurile unde i se arată Iahve (Fac. 13,4; 22,9), în special pe înălţimi. Nu toate altarele erau destinate jertfei, multe reprezentau locuri de pomenire.

[8] *Vethil / Betel*, gr. Βαιθηλ, ebr. *bēt-* „casa lui Dumnezeu". După Ierusalim, cel mai frecvent loc amintit în VT, aşezat la 19 km de Ierusalim, la o altitudine de 880 m. Conform Fac. 28, 19, oraşul s-ar fi numit iniţial *Luz* „migdal" (locul mai este şi astăzi bogat în migdali). Este probabil ca numele sanctuarului zeului canaanit Beth-El să fie preluat apoi de oraş. Din alte texte reiese că la începutul perioadei israelite cele două oraşe Luz şi Betel erau deosebite, primul fiind amintit de textele egiptene; începînd cu secolul al XIII-lea î.e.n., Betel devine unul dintre centrele importante ale religiei israelite, iar în epoca Judecătorilor devine chiar sanctuar naţional (Jud. 20, 26; 21,2 ss.), rămînînd încă la începutul monarhiei un loc de pelerinaj foarte popular (1 Regi 10, 3); VL, IER, *Bethel*, PO *Betel*.

despre răsărit / Hai la răsărit în FRANKF. lipseşte Αγγαι, ebr. *hā'aj*, cetate canaanită la est de Betel. VL *Agge*, IER. *Ai*, PO *Ai*. Israeliţii se orientau după răsăritul soarelui şi astfel estul era denumit *qedem* „înainte", apusul „în spate" *'āhōr*, nordul fiind la stînga, iar sudul la dreapta. Punctele cardinale erau denumite şi după cele patru colţuri sau vînturi ale lumii: *mizrāh* „est", *ma'ărāb* „vest", *ṣ. mōl* „nord", *jāmîn* „sud". Un alt sistem de orientare era acela după ţinuturile învecinate: *negeb* „deşertul" pentru *sud*, *jam* „marea" pentru *vest*, sau *sāphōn* „neruşinarea" metaforă a Asirului sau Babilonului, pentru *nord*.

care i s-a arătat lui, această ultimă parte a versetului lipseşte din alte variante LXX, în FRANKF. τῷ ὀφθέντι αὐτῷ.

[9] *tăbări / făcîndu-şi noapte de noapte tabără* redau gr. ἐστρατοπέδευσεν<στρατοπεδευεῖν "a aşeza tabără".

pustiu / miazăzi redau gr. "εν τῇ ἐρήμῳ, care aici traduce ebr. *negeb*, unul din termenii ce denumesc sudul. Traducerile textului originar sînt ezitante, se pare că textul se referă aici nu la punctul cardinal, ci la deşertul propriu-zis (BJ).

[13] Această povestire iehovistă, pe care o vom regăsi şi în Fac. 20 (pasaj de provenienţă elohistă) şi Fac. 26, 1—11 (iehovistă), celebrează frumuseţea strămoşilor, dar şi abilitatea lor, precum şi ocrotirea pe care le-o acordă Dumnezeu. Ea poartă amprenta unei epoci în care mincluna nu era dispreţuită, iar viaţa bărbatului era mai importantă decît onoarea femeii. Conştiinţa morală se va forma progresiv sub îndrumarea divină. Pasajul a fost apropiat şi de un obicei al Mesopotamiei, conform căruia bărbatul îşi putea adopta fictiv nevasta ca soră, în acest caz ea bucurîndu-se de un mare prestigiu şi de privilegii deosebite (BJ).

[16] *mîşcoi / catîri* redau gr. ἡμίονοι.

CAP 13

[1] *în pustie / spre Negeb*. cf. nota 12,8, VL *in desertum*, IER. *ad australem plagam* „în ţinutul din nord". Avram întorcîndu-se pe acelaşi drum, ţinutul Negeb era acum în nord. PO *către amiazăzi*.

[2] În textul FRANKF. lipseşte χρυσίῳ „în aur".

[3] *Anghe / Hai*, cf. nota 12,8.

[4] *cortul / mai înainte* — textul ebraic este corupt, de aceea diverse lecţiuni, în FRANKF. σκηνή „cort", în altele τὴν ἀρχήν „la început", VL *initio* „la început", IER. *prius* „mai înainte", PO *dentiiu*.

[5] *dobitoace / corturi* în textul FRANKF, κτήνη „dobitoace", în alte variante, cele mai frecvente σκεναί „corturi", VL *iumenta*, IER. *tabernacula*, PO *corture*.

[7] *Ferezeii*, gr. Φερεσαῖοι, ebr. *p. rizzî*, populaţie ce nu este amintită în nici o listă a popoarelor, de aceea s-a emis ipoteza originii lor precanaaniene. După alte ipoteze ar fi vorba de o populaţie hurită. VL *Ferezaei*, IER. *Pherezeus*, PO *ferezei*.

[8] *între mijlocul meu şi al tău / între mine şi tine*, cf. nota 1,4.

oameni fraţi / rude redau gr. ἄνθρωποι ἀδελφοί (probabil un ebraism) tradus literal „oameni fraţi". VL *viri fratres nos sumus*, IER, *fratres enim sumus*, PO *fraţi*.

[10] *împrejurul / cîmpia* redau gr. περίχωρος „ţinutul din jur", aici este utilizat ca termen geografic şi denumeşte valea de jos a Iordanului pînă în sudul Mării Moarte. VL, IER. *regionem*, PO *ţinut*.

Zogora / Ţoar, gr. Ζογορα, ebr. *ṣō 'ar* „mic", oraş în sudul văii Iordanului. În 19,20, prin etimologie populară, îi este derivat numele de la *mis'ar* „închisoare", iar în 19, 22 ss., este locul de refugiu al lui Lot. Ulterior este amintit numai ca oraş moabit (Deut. 34,3, Is. 15,5). VL *Zogora*, IER *Segor*, PO *Zoar*.

[11] *împrejurul / cîmpia*, cf. versetul anterior.

[17] *şi semînţiei tale în veac* — în unele variante LXX nu apare această ultimă parte a versetului.

[18] *Mamvri*, gr. Μαμβρη, ebr. *mamrē*, era probabil încă înaintea lui Avram un loc sacru.

Hebron, gr. Χεβρων, ebr. *hebrōn*, aşezare la 36 km sud de Ierusalim. La 3 km nord se afla Mamvri.

CAP 14

[1] *Amarfal / Amrafel*, gr. Αμαρφαλ, VL *Amrafal*, IER. *Amrafel*, PO *Ambrafer*, ar putea fi identificat cu Hamurabi, ale cărui noi datări (1792—50 sau 1728—1686 î.e.n.) ar corespunde epocii lui Avram. Filologic însă nu poate fi găsită nici o explicaţie convingătoare pentru legătura celor două nume.

Senaar, cf. nota 10, 10.

Arioh / Arioc, gr. Αριωχ, ebr. *'arjōk*, i.—e. *ārjaka*, VL nu este, IER. *Arioch*, PO *Arioc*; s-a încercat identificarea sa cu Rim-Sin, al treisprezecelea rege din Larsa, dar filologic este la fel de impo-

sibil, ca şi în exemplul precedent, a se găsi o explicaţie plauzibilă. Numele este hurit ic şi se întîlneşte ca *Arriwūk* sau *Arriūkki*.

Ellasar / Elasar, gr. Ελλασαρ, ebr. *'ellāsār*, VL nu este, IER, *rex Ponti*, PO *Elasar*. Probabil Larsa din sudul Babiloniei.

Hodologomor / Kedarlaomer, gr. Χοδολλογομορ, ebr. *k.dorlā'ōmer*, VL nu e, IER. *Chodorlahomor*, PO *Chederlaomor*. Nume elamitic care ar însemna „slujitorul (zeiţei) Laganar", neidentificat.

Elam, Αιλαμ, FRANKF. ἐλάμ, cf. nota 10,22.

Thargar / Tidal, gr. Θαργαλ, VL nu este, IER. *Thadal*, PO *Tidiia*. Acest capitol nu aparţine nici uneia dintre cele trei surse importante ale Pentateuhului. Pare a fi o copie tîrzie a textelor vechi. Numele celor patru regi ai Orientului au forme arhaice, dar nu pot fi identificate cu nici un personaj istoric cunoscut. Este imposibil ca Elamul să fi stăpînit vreodată cetăţile de la sud de Marea Moartă şi să fi condus o alianţă din care să facă parte un rege amorit, unul hurit şi un altul hitit. Pasajul vrea să-l alăture pe Avram unei mari istorii şi să adauge figurii sale şi aureola gloriei militare (BJ).

[2] *Vala / Bera*, gr. Βαλλα, VL nu este, IER. *Bara*, PO *Bera*.

Varsa / Birşa, gr. βαρσα, VL nu este, IER. *Bersa*, PO *Birsa*.

Senar / Şinab, gr. Σενναρ, FRANKF. Σενναρ, VL nu este, IER. *Sennaab*, PO *Sinaid*.

Semover / Şemeber, gr. Συμοβορ, VL nu este, IER. *Semeber*, PO *Semeber*.

Sevoim / Ţeboim, gr. Σεβωιμ, FRANKF. Σεβείμ, VL nu este, IER. *Seboim*, PO *Seboci*, cf. nota 10,19.

Valac / Bela, gr. Βαλακ, ebr. *bela'*, VL *Bale*, IER. *Bala*, PO *Bela*, altă denumire a Ţoarului.

Sigor / Ţoar, cf. nota 13, 10.

[3] *valea ceia a sării / sidim* redau gr. ἁλύκη „sărată". VL *apud vallem salsam*, IER. *in vallem Silvestrem*, PO *Siddim*. Cuvîntul ebraic *'siddim* a fost tradus de greci prin „valea sărată", iar de IER. prin *vallis silvestris* „valea împădurită", această ezitare este justificată şi de faptul că este singurul loc în care cuvîntul este atestat pentru a numi regiunea în care regele Kedarlaomer şi aliaţii săi au învins oraşele din pactul numit *Pentapolis*. Există mai multe ipoteze de identificare a sa, cel mai frecvent se propune actuala parte de sud a Mării Moarte.

[5] *uriaşii* redă gr. γίγαντες. VL *gigantes*, IER. *Rafaim*, PO *uriaşi*, BIBLIA 1975 *Refaimi*, ebr. *r. phā'im*, cuvîntul apare în VT de zece ori şi denumeşte o populaţie legendară a Palestinei. Înţelesul originar ar fi „cei mari", „prinţii" (cf. acad. *rabū*). Aceştia, ca şi cei ce sînt alături de ei, erau reprezentaţi ca neamuri de uriaşi. Este de remarcat că acelaşi cuvînt denumeşte în VT şi sufletele sau umbrele morţilor (cf. Ps. 87, 11 ss. Is. 26,14 etc.).

Astaroth şi Carnain / Aşterot — Carnaim, gr. Ασταρωθ Καρναιν FRANKF. Ἀσταρωθ και ..., ebr. *'aschtārōt qarnajim*, o cetate sau două din Transiordania. Prima parte a cuvîntului „oraşul lui Astartea", cea de a doua „Astartea cu două coarne", deci centru sau centre de cult ale acestei zeiţe. VL, IER. *Astaroth Carnaim*, PO *Astarot în Carnaim*.

limbile tari / neamurile puternice, cf. nota 10,5. VL *gentes fortes*, IER. *Zuzim*, PO *Suzim*, BIBLIA 1975 *Zuzimi*.

Gomei / Emimi, gr. τοὺς Ομμαίους, ebr. *'ēmīm* „groază, fantomă", nume moabit pentru locuitorii legendari ai Palestinei. VL *Ommaeos*, IER. *Emim*, PO *Emim*.

Saviei / Şave Chiriataim, gr. ἐν Σαυη, VL *Sauhe*, IER. *Save Cariathaim*, PO *cîmpul lui Carităim*, cetate moabită.

[6] *Horei*, gr. χορραιοι, ebr. *hōrī*, locuitorii originari ai Edomului (cf. Fac. 32,4 ; 36, 20 ss., Deut. 1,44 ; 2,4 ; 12,22). În secolele XV şi XIV î.e.n. statul lor Mitanni a avut o mare importanţă politică în Mesopotamia de Sus. VL *Correos*, IER. *Chorreos*, PO *Horeosi*.

Seir gr. Σηιρ, ebr. *sē'ir* „împădurit". VL, IER. *Seir*, PO *Seir*.

Teremintho ai Faranii / cîmpia Faran redau gr. τερεμίνθου τῆς Φαραν, τερεμίνθος „terebint" (arbore răşinos răspîndit pe coastele Mediteranei), *Faran*, ebr. *pā'rān*, cf. 10,12 ; aici este presupus oraşul Elath. VL nu este, IER. *ad campestria Pharau*, PO *Faraaru*. Cetăţile populaţiilor amintite erau toate pe marele drum care cobora la Marea Roşie.

[7] *izvorul Judecăţii*, gr. πηγὴ τῆς κρίσεως, un izvor, dar şi un loc de judecată, a cărei localizare este nesigură. VL *ad fontem tudicii*, IER. *Mesfat* (una din localizările propuse), PO *Misfat*.

Cadis / Cadeş, gr. Καδης, ebr. *qādēsch*, a jucat un rol foarte important în istoria formării poporului israelit. La templul de lîngă izvor s-au adunat credincioşii lui Iahve pentru a celebra o sărbătoare comună. VL, IER., PO *Cades*.

Amalic / Amaleh, gr. Αμαληκ, ebr. *'āmālīq*, populaţie semitică, înrudită cu israeliţii şi edomiţii. VL *Amalec*, IER. *Amalechitarum*, PO *amalechiteanilor*.

Amorei, gr. Αμορραιους, ebr. *'ēmōrī*, cf. nota 10,15. VL, IER. *Amorrheum*, PO *amoriteani*.

Asason-Thamas / Haţaţo -Tamar, gr. Ασασονθαμαρ, VL *Sasanthem*, IER. *Asasonthamar*, PO *Hasèson*, oraş la graniţa de sud a Canaanului, la sud-estul Mării Moarte.

[11] *luară muntele...* — în FRANKF. ἔλαβον, care în alte variante lipseşte.

călărimea / averile redau gr. ἡ ἵππος „iapă ; călărime", o traducere falsă în LXX, a cuvîntului ebraic *rachus* „avut, avere". VL *equitatum* IER. *substantia* „avut, avere". PO *marha* „vită".

avuturile lor / bucatele în FRANKF. τὰ ὑπάρχοντα „avut", în alte variante τὰ βρώματα „bucate".

[12] *uneltele / averea* redau gr. ἀποσκευή „gospodărie, avut".

[13] *celui trecut / evreul* redau gr. ὁ περάτης „pribeag, emigrant", care în LXX traduce cuvîntul ebraic *hrīm*, denumire profan-etnică a poporului lui Israel. Sensul exact al cuvîntului nu a rămas mereu acelaşi. În relatările mai vechi ale VT apare aproape mereu ca „neliber şi, în ochii străinilor, dispreţuit". Cuvîntul a fost apropiat de egipt. *'pr*, ugarit. *'prm* sau de *'ābar* „a pribegi" ceea ce a condus la sensul de „nomad" sau „cel ce vine de peste (graniţă?, Eufrat ?, Iordan ?)". VL *transfluvialis*, IER *Hebreus*, PO *evreu*.

Mamvri, cf. nota 13, 18 — iniţial probabil numele prinţului amorit, aliat cu Avram, devenit prin brachiologie toponim.

Eshol / Escol, gr. Εσχωλ, ebr. *eschōl* „strugure".

Efnan / Aner, gr. Αυναν.

împreună lăcuitori / aliaţi redau gr. συνωμόται „uniţi prin jurămînt, aliaţi".

[14] *Dan*, gr. Δαν, ebr. *dān*, oraş la unul din izvoarele Iordanului cel mai nordic oraş al Palestinei, pomenită şi prin numirea graniţelor ei — de la Dan la Beerşeba (Jud. 20, 1). Numele vechiului oraş locuit de canaaniţi era Lais sau Lesem. VL, IER, *Dan*, PO *Danic*.

[15] *Hove / Hoba*, gr. Χωβα, VL *Choba*, IER. *Hoba*, PO *Hoba*.

Damasc, gr. Δαμασκός, ebr. *dammēseq*, amintit aici pentru întîia oară în VT şi pomenit mereu ca fiind capitala Siriei. VL, IER. *Damascus*, PO *Damasc*.

[16] *călărimea*, cf. nota v. 11.

uneltele / averea, cf. nota v. 12.

Savi / Şave, gr. Σαυη „vale, platou" fără nume propriu. Amintită şi în 2 Regi 18,18, se găsea, după Iosefus, la mai puţin de 400 de metri de Ierusalem.

[18] *Melhisedec*, gr. Μελχισεδεκ, ebr. *malki-ṣedeq* „Melek este drept" sau „Sedec este rege", rege — preot al Ierusalimului.

Salim, gr. Σαλημ, ebr. *schālīm*, VL IER. *Salem*, PO *Salim*, nume al Ierusalimului.

Este sigur că versetele 18—20 sînt un adaos ulterior, care are rolul de a-l lega pe Avram de Ierusalim şi de a legitima dreptul de zeciuială al clerului. Pasajul a ridicat şi ridică o serie de întrebări, fiind foarte mult exploatată în exegeza patristică. El 'Elyon, al cărui preot este Melhisedec, cuvînt compus din două elemente, fiecare numind o divinitate distinctă din panteonul feniciau, este identificat cu Dumnezeul lui Avram. Elyon este utilizat mai cu seamă în psalmi ca unul dintre numele divine. Aducerea pîinii şi a vinului, interpretată de către exegeza patristică drept sacrificiu euharistic, iar apariţia lui Melhisedec în psalmul 109, 4, ca una dintre figurile lui David (şi acesta rege-preot), au furnizat aceleiaşi exegeze un argument în plus pentru identificarea lui Melhisedec cu Isus.

[20] *binecuvintat să fie Dumnezeu*, gr. εὐλογεῖν θεόν, o formulă foarte precisă a vieții religioase, care are ca obiect al „binecuvintării" pe Dumnezeu, iar înțelesul ei este acela de „a preamări, a slăvi pe Dumnezeu". Omul israelit, care își concepe întreaga viață supusă voinței divine, nu-și putea exprima mai bine credința, recunoștința și speranța decît prin preamărirea numelui lui Iahve.

[21] *cail / averile*, cf. nota v. 11.

CAP 15

[1] *după cuvintele / după acestea* redau gr. μετὰ δὲ τὰ ῥήματα. ῥῆμα alături de λόγος traduc în LXX ebr. *dābār* „cuvînt", dar ῥῆμα a preluat în LXX și NT și sensul de „eveniment, care prin cuvînt este fixat și relatat", ceea ce constituie fără îndoială un ebraism, Evreii credeau că orice cuvînt rostit trebuie să reflecte raportul real dintre el și conceptul exprimat. În acest verset ῥῆμα se întîlnește cu ambele sensuri. VL *post haec verbă*, IER. *his itaque transactis.*

în videnia nopții / în vis. În FRANKF. se întîlnește 'εν ὁράματι τῆς νύκτος, în alte variante lipsește partea ultimă a sintagmei; ὅραμα „ceea ce este de văzut" are în limbajul biblic sensul permanent de *viziune*, una dintre modalitățile epifaniei divine. VL *în visu*, IER. *per visionem*, PO în *vedeare.*

Acest capitol aparține tradiției iehoviste, în care sînt inserate probabil și primele urme ale aceleia elohiste. Credința lui Avram este pusă la încercare prin aceea că promisiunile făcute întîrzie să se împlinească. Ele vor fi reînnoite și pecetluite printr-o alianță (BJ).

[2] Partea a doua a versetului este foarte coruptă în ebraică, se poate citi aproximativ așa: „și fiul — urmează un nume indescifrabil — din casa mea este Eliezer din Damasc". În LXX apare ca nume Μασεχ sau Μασεχ. De aceea diferiții traducători au încercat să dea un sens textului, sau au renunțat la el. VL *Masech*, IER. *procuratoris domus*, PO *dregătorul casei mele.* De altfel, prin versetul al treilea, o adăugire ulterioară, se încearcă clarificarea versetului anterior.

Eliezer, gr. Ελιεζερ, ebr. *'ĕlî'ezer* „Dumnezeul (meu) este ajutor", aici apoziție pe lîngă Damascus, reprezintă un joc de cuvinte cu *benimescheq* care înseamnă probabil „fiu moștenitor". Acesta reapare în Fac. 24, unde este cel mai vechi slujitor al casei lui Avram, trimis în Mesopotamia ca pețitor pentru Isac.

[6] *întru dreptate* traduce gr. δικαιοσύνη, care redă incomplet conceptul ebraic, ce presupune echitatea relației dintre două părți, în cazul de față Avram și Iahve. Întreaga gîndire religioasă a israeliților este centrată pe ideea alianței cu Dumnezeu, *dreptatea* înseamnă în acest caz atitudinea conformă acestei alianțe, atît a părții divine, cît și a celei umane. Credința lui Avram este încrederea în împlinirea unei promisiuni omenește nerealizabilă. Iahve îi recunoaște meritul — acela al unui comportament conform voinței sale și supus judecății Dumnezeului celui drept. VL *aestimatum est ei ad iustitiam*, IER, *reputatum est ei ad iustitiam*, PO *se meni lui pre dreptate.*

[7] *țara haldeilor / Urul Caldeii*, cf. nota 11, 28.

Eu Dumnăzău / Eu sînt Dumnezeul, gr. Εγώ ὁ θεός, formulă specifică a epifaniei divine prin care Iahve, ca Dumnezeu cîrmuitor și mîntuitor, se adresează aleșilor săi ca să le aducă la cunoștință voința sa.

[9] *Ia mie / adu-mi* redau gr. λαμβάνειν „a lua" dar și „a procura".

[11] *șezu / alunga* redau gr. συνκαθίζειν „a sta împreună, a se așeza împreună", o traducere falsă în LXX a textului ebraic. VL *consedit is*, IER. *abigebat eas*, le-a alungat" PO *gonlia pre iale.*

[12] *ameață / toropeală*, cf. nota 2,21; ἔκστασις înseamnă în VT fie „nebunie" (Deut. 28,28), fie „spaimă și scîrbă provocate de eauze naturale" (Fac. 27,33), cel mai adesea „spaimă în fața numinosului". Aici ca și în 2,21 denumește amețeala trimisă de Iahve. VL *pavor*, IER. *sopor*, PO *mare somn.*

[13] *știind vei ști / trebuie să știi* redau gr. γινώσκων γνώσῃ care reprezintă un ebraism; VL *scies*, IER *scito praenoscens*, PO *să știi.*

[14] *limba / neamul*, cf. nota 10,5.

gătire / avere redau gr. τράφεις, cf. nota 14,12.

[15] *hrănindu-le / te vor îngropa* — diferența de traducere se datorează confuziei care apare în variantele LXX între τράγος (și în FRANKF.)< τρεφεῖν „a se hrăni" și τάφεις<θάπτειν „a înmormînta". VL *nutritus eris*, dar IER. *sepultus eris*, PO *vor îngropa tine.*

[16] *Amoreilor*, cf. nota 10,16; datorită riturilor păgîne și a păcatelor lor se bucurau de un renume rău (3 Regi 21, 26, 4 Regi 21, 11). Versetele 13—16 reprezintă un adaos la relatarea iehovistă.

[17] Vechi rit de alianță; participanții treceau printre bucățile de carne sîngerîndă și chemau asupra lor soarta animalelor jertfite, dacă și-ar fi călcat jurămîntul. Sub simbolul focului (cf. Fac. 3,2; 13, 21; 19, 18) trece Iahve însuși, singur, căci este un angajament unilateral, bazat pe alegerea divină liberă și pecetluită solemn printr-un jurămînt imprecatoriu — trecerea printre animalele despicate (BJ).

[18] *Efrat / Eufrat*, gr. Ευφράτος, ebr. *p. rāt* „riul, marele fluviu" socotit granițe cea mai de est a Palestinei, a țării promise (Fac 23,31, Deut. 11, 24).

[19] *chenet*, cf. nota 10, 22. VL *Caeneos*, *Cineos*, PO *chenii.*

chenezei, gr. Κενεζαίους, populație venită în ținutul de la sud de Iuda. VL *Cenezaeos*, IER. *cenezeos*, PO *cnezei.*

chedmonei gr. Κεδμωναίους, VL *Celmonaeos*, IER. *Cedmoneos*, PO *chedimonii.*

[20] *heței*, cf. nota 10,15.

ferezei / ferezei, gr. Φερεξαίους, VL *Frezaeos*, IER. *Pherezeos*, *ferezeii.*

rafaini / refaimi, cf. nota 14,5.

[21] *amorei*, cf. nota 10,16.

Bananei / canaanei, cf. nota 10,6.

evei / hevei, cf. nota 10,17.

gheneseî / gherghesei, cf. nota 10,16.

ievuseî / iebusei, cf. nota 10,16.

CAP 16

[1] Relatare iehovistă în care sînt inserate cîteva elemente sacerdotale (vv. 1, 3, 15—16).

Agar, gr. Αγαρ, ebr. *hāgār*, cuvîntul este arab și nu egiptean, dar Egiptul era din cele mai vechi timpuri o importantă piață de sclavi. VL, IER. *Agar*, PO *Agara.*

[2] Conform dreptului mesopotamian, o femeie sterilă putea da bărbatului său o slujnică drept concubină, recunoscînd copiii născuți din această unire ca ai săi.

[4] *au luat în zgău / este însărcinată* redau sintagma gr. ἐν γαστρὶ ἔχει „are în pîntece".

[6] *o supără / prigonit-o* redau gr. κακόω, „a trata rău, a maltrata".

[7] *îngerul Domnului Dumnăzău / îngerul Domnului* redau gr. ἄγγελος κυρίου τοῦ θεοῦ în FRANKF., sau ἄγγελος κυρίου în alte variante.

înger, gr. ἄγγελος, „trimis, mesager", ebr. *mal'āk* „trimis, mesager" denumește în VT soli ai oamenilor sau ai lui Iahve (Fac. 32, 4, Jud. 9, 3, Is. 44, 26). Sensul cu ioscut a fost consacrat în Evul mediu, dar și atunci accentul a fost pus nu atît pe natura sa, cît pe funcția sa, aceea de trimis în slujba Domnului sau al Satanei (cf. AUGUSTIN, *Sermo*, 7, 3: „angelus enim officii nomen est, non naturae".) În VT acești soli ai lui Iahve sînt numiți după menirea lor, prin cuvîntul amintit (Fac. 19, 1; 28, 12; 32, 2, Ps. 102, 20), după înfățișarea lor, ca oameni și fără aripi (Fac. 18, 2, 16; 19, 10, 12), după relația pe care o au cu Divinitatea — „oștirea lui Iahve" (Iis. Nav. 5, 14), „oștirea cerească" (3 Regi 22, 19). Au trăsături războinice (Fac. 32, 2 ss.), stau în cer lîngă Dumnezeu (Fac. 21, 17; 22, 11), conform

unei alte tradiții locuiesc și pe pămînt (Fac. 32, 2). *Îngerul lui Iahve* este în VT reprezentantul Domnului, el poate vorbi și acționa în numele acestuia (Fac. 24, 7, Ies. 14, 19; 23, 20 ss., 32, 34; 33,2, Num. 20, 16, Jud. 21, 1 ss.). Este de fapt una din formele epifaniei divine. În acest capitol precum și în Fac. 21, 17 ss., 22, 11 ss., 31, 11 ss., Ies. 3, 2 ss., Num. 22, 22 ss., Jud. 6, 11 ss., 13,3 ss. identificarea este neîndoielnică, îngerul Domnului este întruchiparea lui Iahve.

pre pămînt / la izvorul, în FRANKF. ἐπὶ τῆς γῆς, în alte variante ἐπὶ τῆς πηγῆς, ceea ce este conform textului ebraic. *Șur*, gr. Σουρ VL, IER, *Sur*, PO *Saru*.

[10] *înmulțind înmulți-voiu / voi înmulți foarte* redau sintagma gr. πληθύνων πληθυνῶ, un ebraism, repetarea verbului are valoare intensivă.

[11] *Ismail / Ismael*, gr. Ισμαηλ, ebr. *jîsch'mā'ēl* „Dumnezeu aude", îi vor urma 12 triburi, care vor locui în stepele din Iordania de est și în Nordul Arabiei ca nomazi și comercianți (Fac. 25, 12—18; 37, 28; 39, 1). După o viață nestatornică, moare în vîrstă de 137 de ani (Fac. 25, 17). VL, IER. *Ismahel*, PO *Izmail*.

[12] *mojic / sălbatic* redau gr. ἄγροικος „rustic, grosolan". VL *rusticus*, IER. *ferus*. În textul ebraic *fara*, care a fost interpretat ca „asin sălbatic".

[13] *numele celui ce grăia*, în toate variantele LXX ὀνομα κύριου.

ce (m-ai) socotit redă gr. ἐπίδων part. al verbului ἐπιδεῖν „a privi, a vedea". Iahve este numit aici *'ēl-rō'ī*. Ebr. *'ēl* ugarit. *'l* acad. *ilu*, arab. *ilah* este denumirea semitică a divinității.
Sensul primordial nu poate fi stabilit exact, dar toate etimologiile propuse sînt de acord că prin acest cuvînt se exprima ideea de *putere, măreție*. Începînd cu mil. al III-lea, cuvîntul apare ca apelativ divin și nume propriu. În VT denumește atît pe Iahve, cît și divinitățile păgîne. În majoritatea cazurilor, atunci cînd se referă la Iahve este însoțit de un determinant, ce reprezintă probabil denumirea locală a aceleiași mari divinități. Ēl—Rōī ar putea însemna „Dumnezeul viziunii", dar textul este dificil de interpretat (BJ).

[14] *am văzut* redă gr. εἶδον, aor. al verbului ὁράω „a vedea". Diferența de traducere se datorează omonimiei formelor de pers. I și a III-a sg. Numele ebraic *hajro'ī* se poate interpreta după BJ ca „Fîntîna celui viu care mă vede". Cf. IER. *puteum viventis et videntis me*.

Cadiș / Cadeș, cf. nota 14, 7.

Varah / Bered, gr. Βαραχ, VL *Barad*, IER. *Barrad*, PO *Bared*.

CAP 17

[1] *Eu sînt Dumnezeul tău* — ebr. *El-Schaddai*, tradus în greacă prin θέος παντοκράτωρ „Dumnezeu cel Atotputernic", în LXX prin θέος numai. Cuvîntul este arhaic și a fost reținut mai cu seamă de tradiția sacerdotală (cf. Fac. 28,3; 35,11; 43,14; 48,3 și probabil 49,25, Ies. 6,3). Apropiat de acad. *šadû* „munte" ar însemna „preaînaltul stăpîn" sau, mai nou, de ebr. *sadeh* „cîmpie, stepă" ar fi deci „Dumnezeul stepei". Tradiția rabinică îl interpretează ca „Cel ce își este suficient sieși". Cuvîntul este probabil un apelativ divin adus de strămoși din Mesopotamia de Sus.

să fii bine plăcut redă gr. εὐαρεστεῖν, cf. nota 5,22.

te fă curat / fii fără prihană redau gr. ἄμεμπτος „fără pată".

[2] Acest capitol, ce aparține tradiției sacerdotale, conține o nouă relatare a alianței dintre Iahve și Avram. Alianța cuprinde aceleași promisiuni ca în relatarea iehovistă (Cap. 15), dar acum i se impun omului o serie de îndatoriri: perfecțiunea morală (v. 1) și circumcizia ca semn exterior al alianței, ce se va răsfrînge și asupra urmașilor. Făgăduința și circumcizia devin acum semnele distinctive ale poporului ales (Ieș. 2, 24, Ps. 105, 8—11, Sir. 44,19—22).

[5] *limbi / popoare*, cf. nota 10,5.

Avraam, gr. Αβραμ, ebr. *'abrāhām*, cele două forme ale numelui sînt probabil două variante dialectale ale aceluiași cuvînt, aici explicat prin asonanță cu *'abhamōn* „tată al unei mulțimi". Conform concepției antice, numele nu denumea numai ființa care-l purta, ci îi determina și natura, orice schimbare a numelui reprezenta și schimbarea destinului (BJ). VL; IER. *Abraham*.

[6] *foarte, foarte* redă gr. σφόδρα σφόδρα; în greacă tîrzie ca și în latina populară repetarea adjectivului suplinea un superlativ.

[8] *ținere / stăpînire* redau gr. κατάσχεσις „posesiune, stăpînire" < κατέχω „a ține strîns, a poseda".

[10] *obrezuiască / tăiat împrejur* redau gr. περιτμηθήσεται < περιτέμνω „a tăia jur împrejur". Circumcizia (ebr. *mūlā*, gr. περιτομή), practică foarte răspîndită la multe popoare primitive (Africa, Oceania, Indonezia), a apărut probabil inițial în Africa. Folosirea unui cuțit de piatră dovedește vechimea ei. În afară de evrei, ea se întîlnește și la alte populații semitice (egipteni, arabi), nu însă la semiții orientali (asirieni, babilonieni, filisteni). Semnificația sa primordială este nesigură, era probabil un vechi ritual de inițiere la viața clanului și căsătorie. Religia israelită i-a conferit un nou sens și anume acela de semn al alianței și condiție a apartenenței la poporul ales. Ea începe să capete o mare importanță începînd cu epoca exilului. În NT îi corespunde Botezul.

[11] *trupul / pielea*, cf. nota 2,21.

acoperirea marginii / prepușului redau gr. ἀκροβυστία.

[13] În FRANKF. prima parte a versetului este inclusă în versetul anterior.

[15] *Sara* gr. Σαρρα, ebr. *śāraj / śārā* „prințesă", probabil două forme ale aceluiași nume, explicat aici ca „mamă de popoare și regi". VL, IER. *Sarrra*, PO *Sara*.

[16] *limbi*, cf. nota 10,5.

[17] Rîsului lui Avraam îi corespund acela al Sarei din 18,12 și al lui Ismael din 21,9. Ele sînt tot atîtea aluzii la numele lui Isaac, o prescurtare de la *jîshāq-el* „Dumnezeu rîde", un rîs prietenos al divinității este amintit și de textele ugarite. Rîsul lui Avraam exprimă mai puțin neîncrederea, cît uimirea în fața unei astfel de promisiuni, el dorește o confirmare, pe care o solicită amintind de existența lui Ismael (v. 18), ce ar fi putut fi moștenitorul promis (BJ).

[19] *Isaac*, gr. Ισαακ, ebr. *jîṣḥāq* sau *jîṣḥāq*, cf. v. 17 VL, IER. *Isaac*, PO *Isac*.

ca să fiu lui Dumnezeu, în FRANKF. εἶ αὐτῷ θέος care în alte variante ale LXX, ca de altfel și în textul ebraic, lipsește.

[20] *îl voi crește* redă gr. αὐξανῶ care în FRANKF. lipsește.

12 *limbi neamuri*, cf. nota 10,5.

[26] *obrezuit / tăiat împrejur*, cf. nota v. 11.

CAP 18

[1] În partea sa finală, relatarea iehovistă redă epifania lui Iahve, însoțit de doi „bărbați", care conform 19,1 sînt îngeri. Textul ezită în mai multe locuri între singular și plural. Cele trei ființe divine cărora Avraam li se adresează la singular, au fost interpretate de mulți Părinți ai Bisericii ca un semn al misterului Sf. Treimi, care se va revela abia în NT. Capitolul de față este o pregătire a celui ulterior, iehoviștii preluînd și reinterpretînd o veche legendă despre distrugerea Sodomei, la care participau trei personaje divine. În același timp acest episod formează nucleul „ciclului Lot", care va fi atașat „ciclului lui Avraam".

[2] Închinarea pînă la pămînt nu reprezintă un act ritual, ci o formă de politețe. Avraam nu recunoaște, la început, în noii sosiți altceva decît niște oaspeți, caracterul lor divin dezvăluindu-se progresiv.

[4] *răcorit / odihnit* redau gr. καταψύχειν „a se răcori". VL *refrigerate*, IER. *requiescite*.

[6] *sirgui / a alergat* redau gr. σπεύδειν „a se grăbi".

făină curată redă gr. σεμίδαλις „făină de grîu foarte fină".

[7] *moale / tînăr* redau gr. ἁπαλός, ἡ, ον „fraged, moale".

pripita / a zorit-o redau gr. ταχύνειν „a grăbi".

Cina de la Stejarul Mamvri e unul din cele mai populare motive din iconografia VT. Apare în pictura murală dar şi printre miniaturile mitropolitului Atanasie Crimca din celebrul său Tetraevanghel.

[11] *îndelungaţi / înaintaţi* redau gr. προβεβηκότες, part. de la προβαίνειν „a păşi înainte, a avansa".

[12] Unii comentatori au citit astfel textul ebraic: μετὰ τὸ κατατρίβηναι με ἐγένετο μοι τρυφερία sau μετὰ τὸ παλαιῶθηναι με ἐγένετο μοι ἀκμή „după-ce am îmbătrînit să devin din nou tinereţea".
Rîsul Sarei este o nouă aluzie la numele lui Isaac (cf. 17,17). El nu înseamnă lipsa credinţei în Dumnezeu, Sara nu cunoaşte identitatea oaspeţilor, pe care o va bănui abia în v. 15, cînd va începe să se teamă (BJ).

[14] *în ceasuri / pe vremea acestea* redau gr. εἰς ὥρας.

[18] *întru limbă, toate limbile / întru neam, toate neamurile*, cf. nota 10,5.

să vor blagoslovi / se vor binecuvînta, cf. nota 12,2.

[19] *dreptate*, cf. nota 15,6.

judecată redă gr. συντάσσειν, care traduce ebr. *mischpāt*, termen prin care se desemnează reglarea raporturilor într-o anumită comunitate, ce nu pot fi înţelese decît în funcţie de valabilitatea lor în sînul acestei comunităţi.

[20] *strigarea / strigăt* redau gr. κραυγή < κραυγάζειν „a cere cu strigăte", termen ce se referă întotdeauna la strigarea şi chemarea lui Dumnezeu în perioade de încercări grele ale poporului sau individului.

necurat redă gr. ἀσεβής „necredincios".

[22] Partea finală a versetului a fost modificată de comentatorii textului ebr.; ea avea sensul de „Dumnezeu continuă să stea în faţa lui Avraam", fapt care ar fi lezat concepţia lor despre raporturile Dumnezeu / om.

[25] În vechiul Israel sentimentul responsabilităţii colective era atît de puternic, încît aici nu apare posibilitatea salvării individuale a celor drepţi. Dumnezeu îl salvează pe Lot şi familia sa, dar principiul responsabilităţii individuale nu se va degaja decît în Deut. 7,10; 24,16, Ier. 31, 29—30, Iez. 14,12 ss. 18. Avraam cere ca toţi să aibă aceeaşi soartă, dacă cei drepţi, puţini la număr, nu vor obţine iertarea şi pentru cei nelegiuiţi. El nu îndrăzneşte să coboare numărul celor drepţi sub zece; în Ier. 5,1 şi Iez. 22,30, Dumnezeu va cruţa Ierusalimul, dacă va afla acolo un singur om drept, iar în Is. 53 apare suferinţa unuia singur, care poate să salveze poporul întreg. Toate aceste lucruri sînt interpretate ca semne de împlinire a jertfei salvatoare prin Isus (BJ).

[28] *se vor împuţina cu 50 de drepţi în 40 şi 5 / cei cincizeci de drepţi vor fi mai puţini cu cinci* — diferenţa de traducrere se datorează variantelor folosite; în textul FRANKF.: ἐλαττονωθῶσιν οἱ πεντήκοντα δίκαιοι εἰς τεσσαράκοντα πέντε, în alte variante: ἐλαττονωθῶσιν οἱ πεντήκοντα δίκαιοι πέντε.

[29] *adaose* redă gr. προστίθεμι „a aşeza în faţă, a propune".

CAP 19

[1] *lîngă cetatea / lîngă poarta* — în FRANKF. παρὰ τὴν πόλιν „lîngă cetate", în alte variante, conform textului ebraic, „lîngă poarta".

Acest capitol este pregătit de cel anterior (cf. v. 16—32). Îngerii sînt „bărbaţii" din Cap. 18, care şi aici se adresează sau sînt invocaţi fie la plural, fie la singular, ca trimişi ai lui Iahve, în numele căruia vorbesc şi acţionează. În aceste texte vechi se afirmă caracterul moral al religiei lui Israel şi puterea universală a lui Iahve. Evenimentul va fi adesea evocat Deut. 29,22, Is. 1,9,13,19.

Lot cf. 11,27.

Pe „ospitalitatea" lui Lot faţă de emisarii cereşti (v. 1—3, 6—7) şi pe vrăjmăşia locuitorilor Sadomei faţă de aceştia (v. 4—5, 9—11) îşi construieşte BLAGA, ţinîndu-se foarte aproape de povestirea biblică, un frumos poem, apărut în „Gîndirea" V, 1, 1925, p. 8: „Ah, fii ai cetăţilor, în orişice faptă / voi tăgăduiţi pămîntului obîrşia cerească /.
Îngerii sosiţi cu prescuri nu i-aţi ospătat, / aripile lor de praf nu le-aţi şters, / ci i-aţi certat — din sînge smulgîndu-le penele, / şi împodobiţi cu ele jucaţi, jucaţi / în preajma galbenă a viţeilor blestemaţi," (*Lot*, Opere, 1982, I, p. 275—276). Trimiterea la „viţeii blestemaţi" face legătura cu cartea următoare din *Pentateuh* (*Exod*, 32, 4).

[4] *înainte de a se culca...* este inserat în textul BB în versetul anterior, ca dependenţă de ἔφαγον „au mîncat"; în FRANKF. reprezintă, ca şi în celelalte variante, începutul versetului 4.

[5] *să ne facem împreună cu ei / să-i cunoaştem* redau gr. συγγινώσκω „a cunoaşte împreună, a împărţi o greşală împreună cu cineva".

cei ce au intrat / bărbaţii care au intrat, în FRANKF. lipseşte οἱ ἄνδρες, care apare în alte variante.

[7] *să nu vă duceţi / să nu faceţi... rău.* În FRANKF. se întîlneşte μὴ πορεύσησθε „să nu mergeţi", în alte variante μὴ πονερεύσησθη „a face rău, a greşi".
Viciul care-şi primeşte numele din această naraţiune era abominabil în ochii israeliţilor (Lev 18,22) şi se pedepsea cu moartea (Lev 20,13). De altfel, în ceea ce priveşte motivul pedepsirii Sodomei şi Gomorei există neconcordanţe: homosexualitatea, ca în textul de faţă; la profeţi însă sînt pomenite adulterul, minciuna, huzurul, orgoliul (Is. 1, 10,3,9 Iez. 16,49 Ier. 23,14).

[8] *stîlpilor mei / casei mele* redau gr. ἡ δοκός „stîlp", dar metonimic „casă".

fete / două fiice, în FRANKF. lipseşte numeralul δύο „doi".

[9] *afară / să spargă* redau gr. συντρίβειν „a sparge", care apare şi în FRANKF.

[11] *să slăbiră* redă gr. παραλύειν „a detaşa, a pune capăt la ceva".

[16] *şi fu cînd / şi după ce*, cf. nota 6,1. În alte variante această sintagmă reprezintă începutul versetului următor.

[17] *mîntuind mîntuieşte* redă sintagma greacă σῴζων σῷζε care reprezintă un ebraism. LXX redă infinitivul absolut ebraic prin participiul şi infinitivul verbului respectiv; sensul ar fi: „Pleacă, dacă vrei să-ţi mîntuieşti sufletul".

[19] *judecată / milă* redau gr. δικαιοσύνη (cf. 15,6). Datorită înţelesului specific pe care iudeii îl acordau conceptului de dreptate divină — în sfera căreia intra şi ideea de ajutor, salvare, bunătate — LXX traduce prin δικαιοσύνη şi cuvîntul ebr. care este redat deobicei prin „milă".

[20] *pentru tine*, în FRANKF. ἕνεκεν σοῦ lipseşte în alte variante.

[21] *m-am ciudit de faţa ta / cinstesc faţa* redau gr. ἐθαυμασάσθη τὸ πρόσωπον „îţi cinstesc faţa ta", ce traduce expresia ebr.

„accept rugămintea ta" ; gr. θαυμάζειν „a se mira, a se minuna, a admira".

[22] *Sigor / Ţoar*, cf. nota 13,10. Prin etimologia populară a fost pus în legătură cu *miş'ăr* „mic, neînsemnat".

[24] *iarbă pucioasă / pucioasă* redau gr. θεῖον „sulf, pucioasă" VL, IER. *sulphur*.
Textul permite să se localizeze cataclismul (probabil un cutremur de pămînt însoţit de o emanaţie de gaze) în regiunea meridională a Mării Moarte. Alături de Sodoma şi Gomora au mai fost distruse Adma şi Ţeboim (Fac. 14).

[26] „Femeia mea se va face stîlp de sare / privind înapoi" (L. BLAGA *Lot, Opere* 1982, I, p. 276.)

„Fugea departe Lot, ieşit din minţi... / Ardeau în urma lui Sodoma şi Gomora / Şi miezul nopţii flacăra ca aurora / Un val de valere şi de scrîşniri de dinţi / Şi urletele tuturora". V. VOICULESCU *Sodoma, Poezii* 1968, I, p. 72

[28] *văpaie/fum* redau gr. ἄτμις „fum, abur".

[29] *şi fu / cînd*, cf. nota 6,1.

[30] Acest apendice reproduce o tradiţie moabită şi amorită. Gloria unei astfel de ascendenţe se răsfrîngea şi asupra popoarelor respective. Asemeni lui Tamar (Fac. 38), fiicele lui Lot acţionează nu din lipsă de pudoare, ci din impulsul puternic de perpetuare cu orice preţ al stirpei.

[31] Versetul presupune că unicii supravieţuitori ai cataclismului au fost Lot şi fiicele sale.

[32] *să-l adăpăm / să-l îmbătăm* redau gr. ποτίζειν „a da să bea". Pentru *adăpa* în sensul „a da să bea" cf. "Şi la sîn mă legăna/Şi cu lapte m-adăpa" (AL. P.P., HEM² I, 210).

[37] *Moav / Moab*, gr.. Μωαβ, ebr. *mō'āb*, pus în legătură prin etimologie populară cu *me'āb* „ieşit din tată". Geografic se referă la Iordania de est unde se găsea o populaţie înrudită cu israeliţii. VL, IER. *Moab*, PO *Moav*.

Amân / Ben-Ammi, gr. "Αμμαν, ebr. *ammōn*, ţinut la est de Israel; a cărui populaţie îşi constituise un regat propriu cu centrul Rabba (astăzi capitala Iordaniei, Amman) (Jud. 11,12 ; 14,28). Timp îndelungat sa aflat în lupte permanente cu israeliţii pînă cînd sînt învinşi definitiv de regele David (2 Regi 10, 1 — 11 ; 12,26 — 31). VL, IER. *Ammon*, PO *Amon*.

CAP 20

[1] *între mijlocul / între*, cf. nota 1,4.

Cadis / Cadeş, cf. nota 14,7.

Sur, cf. nota 16,9.

Gherara, cf. 10,19 — loc cunoscut ca „Primejduirea străbunei" Sara (20,1—18), Rebeca (26,7—11).

Acest capitol reprezintă un dublet elohist al episodului din 12, 10—20, atenuat printr-o morală mai evoluată (BJ).

[2] *Avimelch / Abimelec*, gr. "Αβιμελεχ, ebr. *ăbīmelek* „tatăl este rege". Acelaşi lucru, la fel de important teologic, va fi povestit despre Abimelec şi în episodul Isaac — Rebeca (Fac. 26,1—33), cf. şi Fac. 12, 10—20. El este prezentat ca rege al filistenilor, ceea ce nu e posibil, deoarece această populaţie a ocupat coastele de sud-vest ale Palestinei abia în sec. al XIII-lea î.e.n.

[3] *iaste împreună / are bărbat* redau gr. συνοικέω „a trăi împreună, a fi căsătorit".

[4] *limbă neştiind / neam neînvoit* redau gr. ἔθνος ἀγνοοῦν. Textul este în general corectat, cuvîntul ἔθνος fiind introdus prin dittografie (BJ).

[5] *în dreptatea mîinilor / cu mîini neprihănite* redau gr. ἐν δικαιοσύνῃ χειρῶν ; δικαιοσύνη, comportament uman, plăcut lui Dumnezeu, poate fi interpretat şi ca antonim al lui ἀνομία „fărădelege, nelegiuire". Cf. IER. *munditia manuum mearum* „curăţenia, neprihănirea mîinilor mele".

[7] *prooroc* redă gr. προφήτης, care traduce ebr. *năbī'*. În ceea ce priveşte semnificaţia radicalului ebraic, s-au emis diverse ipoteze. Comentariile ezită între acceptarea înţelesului activ „Cel ce cheamă, invocă", sprijinit prin termeni ca acad. *nabû* „a chema", „a vesti", arab. *naba'a* „a împărtăşi", sau acela pasiv „cel chemat", pus în legătură cu acad. *nabi'um*, el denumeşte pe trimisul harismatic al lui Dumnezeu. În textul de faţă este utilizat în sensul mai larg de "persoană ce are relaţii privilegiate cu divinitatea, devenind astfel inviolabilă şi un intermediar foarte de temut".

[13] *dreptate / înţelesnire* traduc gr. δικαιοσύνη, aici cu sensul de „favoare, bunăvoinţă", cf. IER *misericordia*.

[16] Partea a doua a versetului este coruptă în textul ebraic, de aceea toate traducerile sînt aproximative şi nu coincid. În majoritatea dintre ele este de ex. înlocuită sintagma τιμὴ τοῦ προσώπου 'cinstea obrazului" prin, ca la IER., *velamen oculorum* „văl al ochilor". Suma de bani reprezintă o despăgubire prin care se reface poziţia etică iniţială.

[17] Abimelec şi întregul său harem fusese pedepsit prin sterilitate.

[18] *închinzînd închisese / închisese* redau sintagma gr. συγκλείων συνέκλεισεν, cf. nota 19,17.

Versetul este o glosă.

CAP 21

[1] *a socotit / redă* gr. ἐπισκοπεῖν „a privi la, a vizita" În acest capitol fuzionează toate cele trei tradiţii (BJ), cea iehovistă (v. 1a, 2a, 7), cea sacerdotală (v. 2b, 5) şi cea eloistă (v. 1b, 6).

[3] *Isaac*, cf. nota 17,17/19.

[6] Acelaşi joc de cuvinte legat de numele lui Isaac (cf. 17,17; 18,2). De data aceasta este un ris care exprimă bucuria.

[7] *apleacă / alăpta* redau gr. θελάζειν „a alăpta".
Cf. „Patria ce pre fiii săi/La sîn apleacă, buni şi răi..." (I. VĂCĂR, ap. HEM² II, 149) şi „Iacă-s zămislit în strîmbătate, aplecat de maică-mea-n păcate" (DOS. PS. V. 50, 14, ap. TIKTIN² I, 190).

[8] Este introdusă aici o paralelă eloistă a tradiţiei iehoviste din cap. 16. Dar cele două tradiţii diferă în ceea ce priveşte circumstanţele alungării lui Agar, cît şi atitudinea protagoniştilor.

[9] *se joacă / ride* redau gr. παίζειν „a se juca". În ebr., ca şi în alte limbi, acelaşi cuvînt exprimă ideea de joc şi ris, cf. J. Huizinga, *Homo ludens*, mai cu seamă capitolul *Concepcrea şi exprimarea noţiunii de joc în limbă*. O nouă aluzie la numele lui Isaac.

[13] *limbă mare / mare neam*, cf. nota 10,5.

[14] *Fîntîna Jurămîntului / Beer-Şeba*, gr. τὸ φρέαρ τοῦ ὅρκου „Fîntîna Jurămîntului", ebr. *b'ēr scheba'* „Fîntîna celor şapte", oază în deşertul Negeb, vechi lăcaş de cult canaanit al „Dumnezeului timpurilor de început", preluat apoi de israeliţi. Ocupă un loc important în istoriile lui Avraam, Isaac şi Iacob. Denumirea este etimologic explicată fie prin „Fîntîna celor şapte (oi)" (Fac. 21, 30), fie prin „Fîntîna jurămîntului" (Fac. 21, 31 ; 26, 31), din această cauză apar şi diferitele variante de încercare a traducerii cuvîntului, cf. VL *puteum iurationis*, IER. *Bersabee*, PO *Verzave*.

[15] *brad / copac* redau gr. ἐλάτη „brad". Dar atît în VL cît şi la IER. întîlnim *arbor*, cf. PO *lemn*, BJ *buisson*, GN *Strauch*.

[16] *proşcă / bălaie* redau gr. βολή „aruncătură".

În textul ebr. subiectul ultimei părţi a versetului este Agar şi nu Ismael, ca în BB.

[18] *Limbă mare / neam mare*, cf. nota 10,5.

[21] *Faran*, gr. Φαραν, ebr. *pā'rān* — deşert la sud-vestul Mării Moarte.

[22] *Abimelec*, cf. nota 20, 2.

Ohozath / Ahuzal, gr. Οχοζαθ, VL *Ochozath* — numele apare numai în Fac. 26, 26, şi este introdus în acest capitol de traducătorii greci.

Filoh / Ficol, gr. Φικολ, VL., IER *Phicol* reapare în Fac. 26,26.

Este introdus acum un episod eloist (cu excepţia v. 33) care combină cele două explicaţii ale denumirii Beer-Şeba (cf. v. 14).

[23] Jurământul, ebr. *sch. bū'ā*. gr. ὅρκος, era punctul central al încheierii unei alianţe. El era însoţit de anumite gesturi şi jertfe sau daruri. Era invocat numele lui Dumnezeu (*'ĕlōhîm*) ca cea mai înaltă garanţie morală, de aceea încălcarea oricărui jurământ reprezenta un păcat mare. Cuvîntul ebr. este pus în legătură cu *schcba'* „şapte" şi interpretat ca „a sta sub influenţa a şapte lucruri" ; conform tradiţiei, arabii stropeau şapte pietre cu sîngele celor ce încheiau un legămînt. Probabil, iniţial. jurămîntul era însoţit de o jertfă a şapte animale (cf. v. 28). Apropierea celor două cuvinte stă la baza uneia dintre interpretările denumirii Beer-Şeba..

[27] *făgăduinţă / legămînt*. cf. nota 6,18.

[31] şi [32] *Fîntîna Jurămîntului / Beer-Seba*, cf. nota v. 14.

[32] *Ohoath / Ahuzat* lipseşte din textul ebr., cf. nota v. 22.

[34] Menţionarea filistenilor aici şi în v. 32 reprezintă un anacronism (BJ).

CAP 22

[1] *fu după cuvintele / după cele povestite*, cf. nota 15,1.

Acest episod aparţine tradiţiei ielohiste, deşi conţine şi unele elemente iehoviste (v. 11,14,15—18). Încercarea la care este supus Avraam dovedeşte credinţa sa exemplară. Pe de altă parte, este implicit condamnată jertfirea de fiinţe umane, practicată de canaaniţi, fiind instaurate totodată prescripţiile rituale ce-i privesc pe primii născuţi închinaţi lui Iahve.

[2] *La pămîntul cel înalt / ţinutul Moria*, în textul gr. εἰς τὴν γὴν τὴν ὑψηλὴν „pămîntul cel înalt". Tradiţia iudaică identifică locul cu colina pe care se va ridica templul din Ierusalim.

[9] *împiedicînd / legînd* redau gr. συμποδίζειν „a lega împreună picioarele, a lega".

[13] *saad sabec / tufiş* redau sintagma gr. ἐν φυτῷ σαβεκ. Variantele LXX ezită în redarea cuvîntului ebr. AQ1 . şi SYM. îl redau prin συχνεών „hăţiş, tufă de spini", THEOD. îl redă prin *Sabech*, transcrierea ebr. *Basbăc* : VL *in virgulta Sabec(h)*, IER. *inter vepres*, PO *tufă de spini saad*, DOS. *savec*.

[16] Jurămîntul lui Iahve pe sine însuşi (Fac. 22, 16, Is. 45, 23, Am. 6, 8), pe viaţa sa (Num. 14, 21, Ier. 46, 18, Iez. 33, 11) sau pe numele său ales (Ier. 44,26) sînt moduri de exprimare antropomorfe (LThK).

[17] *blagoslovind te voi blagoslovi / voi binecuvînta*, cf. nota 19,17.

[18] *limbile / neamurile*, cf. nota 10, 5.

[19] *Fîntîna Jurămîntului / Beer-Şeba*, cf. nota 21, 14.

[20] *Melha / Milca*, cf. nota 11, 29.

[21] *Uzu / Uf*, gr. Ωζ, VL *Ob(s)*, IER *Hus*, PO *Hus*.

Vaix / Buz, gr. Βαυξ, VL *Bauz*, IER *Buz*, PO *Buz*.

Camoil / Chemuel, gr. Κάμουηλ, VL *Camuel*, IER. *Camuhel*, PO *Camuel*.

Tatăl Sirilor / tatăl lui Aram, gr. πατέρα Σύρων, VL, IER. *patrem Syrorum*, PO *tatăl siritanilor*. Aram (ebr. *'ărām*) era socotit strămoşul sirienilor.

Este inserată acum o listă iehovistă a triburilor arameene, ataşate în legătură cu cei doisprezece fii ai lui Nahor. O tradiţie diferită este redată în 10, 23.

[22] *Hazad / Chesed*, gr. Χασαδ, FRANKF. χαζαδ VL *Canazat*, IER. *Chased*, PO *Cades*.

Nazaf / Hazo, gr. 'Αζαυ, VL *Azan*, IER *Azau*, PO *Azav*, FRANKF. αζαῦ.

Faldes / Pildaş, gr. Φαλδας, VL *Faldas*, IER. *Pheldas*, PO *Feldas*, FRANK. Φαλδές.

Eldaf / Idlaf, gr. Ιεδλαφ, VL *Iudul*, IER. *Iedalph*, PO *Eldaf*.

Vathuil / Batuel, gr. Βαθουηλ, *cbr. b.thūl'ēl*, VL, IER. *Bathuel*, PO *Betuel*.

[23] *Reveca / Rebeca*, gr. Ρεβεκκα, ebr. *ribqā*, VL, IER. *Rebecca*, PO *Răveca*.

[24] *Reima / Reuma*, gr. Ρεημα, VL *Regma*, IER. *Roma*, PO *Reuma*.

Tavec / Tebah, gr. Ταβεκ, VL *Gnam*, IER *Tabee*, PO *Tebă*.

Taam / Gaham, gr. Γααμ, VL *Taber*, IER. *Gaom*, PO *Găham*, FRANKF. Ταάμ.

Tohos / Tahaş, gr. Τοχος, VL *Toccus*, IER *Thaas*, PO *Taaş*.

Moha / Maaca, gr. Μωχα, ebr. *ma'ăkā* — mic stat aramaic, ce apare într-o veche listă a douăsprezece state aramaice aliate. Cf. VL *Mochas*, IER *Maacha*, PO *Maakha*, FRANKF. Μοχά.

CAP 23

[1] Acest episod este atribuit tradiţiei sacerdotale, dar utilizează un document mai vechi. Obţinerea locului de veci reprezintă, conform interpretării povestitorului, începutul împlinirii făgăduinţei (12, 7 ; 13, 15 ; 15, 7).

[2] *Arvuc / Chiriat — Arba*, gr. Αρβοκ, FRANKF. 'Αρβοῦκ VL *Arboc*, IER. *Arbee*, PO *numele vechi al Hebronului*.

[3] *feciorilor lui Het* — hiţiţii, cf. nota 10, 15.

[4] Israeliţii acordau o mare importanţă îngropării mortului, deoarece se credea că o viaţă fericită după moarte depinde de atenţia acordată cadavrului. A rămîne neîngropat reprezenta o mare nenorocire (Is. 14,19 ss.), o pedeapsă a lui Dumnezeu (Deut. 28,26,4 Regi 9, 10, Ier. 7, 33 ; 14, 16 ; 16, 4—6 ; 19, 7, Iez. 29, 5). Mortul trebuia îngropat în ziua morţii, pe cît posibil într-un loc stîncos şi într-o groapă proprie, a familiei.

[8] *Efrom / Efron*, gr. Εφρων, VL *Efron*, IER *Ephron*, PO *Efron*.

Saar / Tohar, gr. Σααρ, VL *Saar*, IER. *Soor*, PO *Zoar*.

[9] *peştira cea îndoită / peştera Macpela*, ebr. *makpēlā*, tradus în LXX prin διπλοῦν „dublă". Aici sînt îngropaţi Avraam (25,9 ss.), Isaac (35,27 ss.), Iacov (50,13), Rebeca, Lea (49,31). Descrierea tratativelor de cumpărare relevă cunoştinţe exacte ale vechilor obiceiuri juridice, amintite şi în tăbliţele de la Nuzi (cetate hurită din Mesopotamia în care au fost descoperite 4 000 de tăbliţe, ce fac posibile confruntări cu epoca patriarhilor).

[12] *şi fecîorilor lui Het* — în FRANKF. καὶ τοῖς υἱοῖς τοῦ χέτ, în alte variante lipseşte. Este o transcriere a sintagmei din v.7.

[15] *Pentru că am auzit / ascultă-mă* — în FRANKF apare o altă topică a acestei fraze. Se introduce după ἀκήκοα „am auzit", dar şi imp. pers. II-a sg. „ascultă-mă", o propoziţie completivă, ὅτι ...

[16] *ales de la negustori / după măsura negustorilor* redau sintagma gr. δοκίμου ἐμπόροις „evaluat de negustori".

[17] *peştira cea îndoită / peştera Macpela*, cf. v. 9.
Vinderea peşterii împreună cu bucata de pămînt în care se găsea, ca şi pomenirea copacilor ce se aflau într-însa, sînt procedee juridice ilustrate şi de acte autentice din mil. al II-lea.

[19] *fărinii cea îndoită / fărina Macpela*, cf. nota v. 9.

CAP 24

Acest capitol aparţine tradiţiei iehoviste care încheie astfel istoria lui Avraam. Versetele 1—9 presupun că patriarhul se află pe patul de moarte (cf. 47, 29—31). Menţionarea morţii sale pe care trebuia s-o conţină povestirea primitivă a fost îndepărtată pentru a fi posibilă inserarea episodului (25, 1—6). O altă inadvertenţă se referă la Rebecca. Aceasta conform v. 48 este fiica lui Nahor, fratele lui Avraam, ceea ce este conform şi cu 29,5. Dar după o altă tradiţie, ea este fiica lui Batuel (25,20 ; 28,2/5), fiul lui Nahor (cf. 22,22—23). În consecinţă Batuel a fost introdus şi aici (cf. vv. 15,24,47,50). dar cel care se comportă ca şeful familiei este Laban, fratele Rebecăi (cf. v. 29) şi fiul lui Nahor după v. 29,5 (BJ).

[2] *armul meu / coapsa mea* redau gr. ὁ μερός „coapsă".

slugii celei mai bătrîne... — identificată de tradiţie cu Eliazar (cf. 15, 21), dar textul este corupt.

[7] În LXX este transcrisă şi formula din v. 3 ὁ θεός τῆς γῆς „Dumnezeul pămîntului", care lipseşte din textul ebr.

[9] Gestul se va repeta şi în 47,29. Atingerea părţilor vitale era unul dintre procedeele de pecetluire a unui jurămînt.

[10] *mijlocul riurilor / Mesopotamia*, o traducere a cuvîntului gr. μεσοποταμία „pămîntul dintre rîuri" care redă ebr. *'ăram nahărayim* „Aramea celor două fluvii", denumirea Mesopotamiei de sus, între Balih şi Hahor, doi afluenţi ai Eufratului. Acolo se afla Haran, reşedinţa părinţilor lui Avraam(cf. 11,31). VL, IER. *in Mesopotamiam*, PO la *Mesopotantia*.

[12] *fă-mi cale bună înaintea mea* redă gr. εὐοδεῖν „a avea trecere liberă, a avea succes, a prospera".

ciutura / urciorul redau gr. ὑδρία „vas de apă".

pînă unde se vor opri / pînă ce se vor sătura redau gr. παύειν „a înceta".

[15] *Reveca / Rebeca*, cf. nota 23,23.

[19] *votu adăpa* — în FRANKF. apare şi ποτίζω, care lipseşte din alte variante, mai aproape de textul ebr.

[21] *o pricepea / se uita la ea* redau gr. καταμανθάνειν „a observa bine, a privi cu atenţie, a înţelege".

de îndreptat / i-a binecuvîntat redau gr. εὐδοκεῖν care în LXX are sensul de „a fi de acord, a găsi că este bine, a consimţi".

[22] *şi fu / după ce*, cf. nota 6,1.

[25] *sălurări / fîn* redau gr. χόρτασμα „hrană pentru animale", foarte rar întîlnit cu sensul „hrană pentru oameni".

[26] *binevrînd / bucurîndu-se* redă gr. εὐδοκεῖν, aici cu sensul de „a se bucura de".

[27] *dreptatea / mila*, cf. nota 16,6 şi 20,13.

adevărul redă gr. ἀλήθεια care traduce ebr. *'ĕmet* „statornicie, fermitate". Cei doi termeni apar des împreună, exprimînd în acelaşi timp bunăvoinţa şi statornicia lui Iahve, puterea sa de a binecuvînta şi mîntuire. Dumnezeul alianţei este un Dumnezeu al Adevărului, care este fidel alegerii şi făgăduinţei sale (LThK, BJ).

[28] *acasă* — în FRANKF. lipseşte εἰς τὸν οἶκον, întîlnit în alte variante.

după cuvintele acestea / cîte se petrecuseră, cf. nota 15,1.

[29] *Lavan / Laban*, gr. Λαβαν, ebr. *lābān* „alb", iniţial „provenind din cultul Lunii". Alături de Isav cea mai pregnantă figură secundară din istoria Patriarhilor.

[30] *Şi fu / cînd*, cf. 6,1.
Apare încă aici o trăsătură de caracter fundamentală a lui Laban — lăcomia.

[34] *sluga lui Avraam* : *„Eu sînt" / „cu sînt sluga lui Avraam"* — în BB o topică care nu se întîlneşte în FRANKF. : καὶ εἶπε παῖς Ἀβραάμ ἐγώ εἰμι. Şi a spus : „Eu sînt sluga lui Avraam."

[36] Variantele LXX se deosebesc de textul ebr. în care vîrsta înaintată se referă la Sara şi nu la Avraam.

[40] *bine am plăcut / umblu*, cf. 5,22.

[48] *calea adevărului / calea adevărată* redau sintagma gr. ἐν ὁδῷ ἀληθείας, „calea adevărului". Calea adevărată, între altele posibile, este aici aceea care se dovedeşte încununată de succes.

[49] *veţ face milă şi dreptate / de arătaţi înţelegere şi bunăvoinţă*, cf. termenii gr. ἔλεος şi ἀλήθεια. Pentru semnificaţiile lor cf. 16,6 ; 19,19 ; 20,13.

[52] *fu / cînd*, cf. 6,1.

[53] *vase / podoabe* redau gr. σκεύη, ce are un sens foarte larg (cf. lat. *apparatus*) „podoabe, lucruri de preţ".

[57] *să întrebăm gura ei / s-o întrebăm pe ea* redau sintagma gr. ἐρωτήσωμεν τὸ στόμα αὐτῆς

[59] *unchiul ei / slugile ei* redau gr. τὰ ὑπάρχοντα „proprietate, avere".

[62] *pren pustie de către Fîntîna Vieţei / din Beer-Lahai-Roi*, cf. nota 16,14.

[65] *brobodélnecul / vălul* redau gr. τὸ θέριστρον „văl".

[66] *toate cuvintele / întîmplările* redau gr. τὰ ῥήματα, cf. 15,1.

CAP 25

[1] *adaogînd*, cf. nota 4,2.

Hetura / Chetura, gr. Χεττουρα, ebr. *q.tūrā* „cea învăluită în mireasmă de mirodenii", din care deschind populaţiile Arabiei. VL *Cetlura*, IER *Chethura*, PO *Chitura*.

Acest episod este adăugat istoriei lui Avraam cu intenţia de a arăta că Isaac este moştenitorul cu drepturi depline, şi nu triburile deşertului arabic. Vv. 1—6, 11 şi 18 aparţin tradiţiei iehoviste, restul celei sacerdodale (BJ).

[2] *Zomran / Zimran*, gr. Ζεμραν, FRANKF. Ζομβρᾶν, VL. *Icmbram*, IER. *Zamram*, PO *Simrom*.

Iezan / Iocşan, gr. Ιεζαν, FRANKF. Ιεξαν, ebr. *joqschān*, VL *Iectan*, IER. *Iexan*, PO *Ecsam*.

Mada / Madan, gr. Μαδαν, FRANKF. Μαδά, ebr. *m.dān*, VL, IER *Madiam / Madian*, gr. Μαδιαμ, ebr. *midjān* VL, IER. *Madian* : eponimul midianiţilor, populaţie nomadă renumită pentru cămilele sale (cf. Jud. 6,5 ; 8/21).

Ievoc / Isbac, gr. Ιεσβοκ, FRANKF. Ιεβώκ, VL, IER. *Iesboc*, PO *Ezboc*.

Şoua / Şuah, gr. Σωυε, FRANKF. Σωέ, VL *Soe*, IER. *Sue*, PO *Sua*.

[3] *Sava / Şeba*, gr. Σαβα, VL *Saban*, IER. *Saba*, PO *Siba*.

Thaman / Teman, gr. Θαιμαν, VL *Theman*, IER. lipseşte, PO lipseşte.

Dedan, gr. Δαιαδν, ebr. *d.dān*, VL *Dedan*, IER. *Dadan*, PO *Deda*.
În 10,7 acest nume îl poartă un urmaş al lui Ham, aici eponimul unei populaţii cunoscute prin comerţul de cămile.

Raguil / Raguil, gr. Ραγουηλ, VL *Raguel*, IER. lipseşte, PO lipseşte.

Napdeil / Nabdeel, gr. Ναβδεηλ, VL *Namdel*, IER. lipseşte, PO lipseşte.

Asuriim / Aşurim, gr. Ασσουριιμ, VL *Assyri*, IER. *Assurim*, PO *Asurim*, ebr. *'aschschūr*, în alte părţi ale Fac. (2,14 ; 10,11 şi 22) denumeşte personaje şi populaţii diferite, aici este considerat ca eponimul unei populaţii arabice.

Laluriim / Leiusim, gr. Λατουσιιμ, FRANKF. Λατουριειμ, ebr. *l. tūsch'm*, VL *Lalisin*. IER. *Lathusim*, PO *Latusim*.

Laomit / Leumim, gr. Λαομιμ., FRANKF. Λοομειμί, ebr. *l.ummim*, VL *Lamomin*, IER. *Loommim*, PO *Leumim*.

[4] *Ghefar / Efa*, gr. Γαιφα, FRANKF. Γεφαρ, VL *Gefar*, IER. *Epha*, PO *Efa*.

Afer / Efer, gr. Αφερ, VL *Afer*, IER. *Opher*, PO *Efer*.

Enoh, gr. Ενωχ, ebr. *hānōk*, cf. Fac. 4,17,18; 5,12—21; 5,22—24. Aici apare ca fiu al lui Madian, iar în Fac. 46,9, Ies. 6,14, Num. 26,5, Psalm 5,3 ca un fiu al lui Ruben.

Avitha / Abida, gr. Αβιρα, FRANKF. Αβιθα, VL *Abira*, IER. *Abida*, PO *Abida*.

Eldaga / Eldaa, gr. Ελραγα, FRANKF. Ελδαγα, VL *Ezrasa*, IER *Eldaa*, PO *Eldan*.

[5] *uneltele / averile*, cf. nota 12,5.

[9] *peştera cea îndoită / peştera Macpela*, cf. nota 23,9.

[10] *Fîntîna vederii / Beer-Lahai-Roi*, cf. nota 16,14.

[11] *Ismail/Ismael*, cf. nota 16,11.

[13] *Navaiot / Nebaiot*, gr. Ναβαιωθ, ebr. *n. bājōt*, VL *Nabeoth*, IER. *Nabaioth*, PO *Nabatii*.

Chidar / Chedar, gr. Κηδαρ, ebr. *qēdār*, VL, IER, *Cedar*, PO *Chedar*.

Navdeil / Abdeel, gr. Ναβδεηλ, VL *Nabdel*, IER. *Abdeel*, PO *Adbeel*.

Masam / Mibsam, gr. Μασσαμ, ebr. *mibśam*, VL *Asa*, IER. *Mabsam*, PO *Mipsam*.

[14] *Masm / Misma*, gr. Μασμα, VL *Masmam*, IER. *Masma*, PO *Mizma*.

Duma, gr. Ιδουμα, ebr. *dūmā*, VL *Iduma*, IER. *Duma*, PO *Duma*.

Masi / Masa, gr. Μασση, ebr. *mśśā'*, VL *Massen*, IER. *Massa*, PO *Masa*.

[15] *Hodan / Hadad*, gr. χοδδαδ, VL *Chodam*, IER. *Adad*, PO *Hadad*.

Theman/Tema, gr. Θαιμαν, ebr. *emā*, VL, IER. *Thema*, PO *Tema*, eponimul populației dintr-o oază din nord-vestul Arabiei, cu un important caravanserai la încrucișarea unor căi comerciale importante.

Ietur / Etur, gr. Ιετουρ, ebr. *j.tūr*, VL *Iethur*, IER. *Itur*, PO *Etur*, eponimul unui ținut în nord-estul Galileei.

Nafes / Nafiș, gr. Ναφες, VL *Nafer*, IER. *Naphis*, PO *Nafis*.

Chedma, gr. Κεδμα, VL *Chedmar*, IER. *Chedma*, PO *Chedma*.

[16] *în corturile / așezările* redau gr. σκηνή „cort"-tipul specific de locuință.

odăile / taberele redau gr. ἔπαυλις „loc de înnoptare, sălaș". Urmașii lui Ismael, constituiți într-o alianță de douăsprezece triburi, crescători de vite mici, negustători de cămile, nomazi și briganzi.

[18] *Evilat / Havila* cf. nota 2,11. Aici un ținut a cărei localizare este nesigură. Denumirea și descrierea identică, pe de o parte, a locului de așezare a ismaeliților, pe de altă parte, a madianiților arabici (1 Regi 15,7), pare a demonstra că în Arabia era totuși cunoscut un ținut, ce se numea astfel.

[19] O relatare iehovistă, cu excepția vv. 19—20 și 26 care aparțin tradiției sacerdotale.

[20] *Sirului / Arameul*, gr. τοῦ Σύρου, arameii fiind una dintre populațiile Siriei.

sora lui Laban Arameul, în FRANKF. nu se găsește această sintagmă, ea apare însă în alte variante: ἀδελφὴ Λαβαν τοῦ Συρου,

[22] *Jucaise bătea* redau gr. σκίδνημι „e se izbi, a se ciocni" cf. VL *exultabant* „săreau", IER. *collidebantur* „se ciocneau". Lupta copiilor la sînul mamei prevestește ostilitatea dintre cele două popoare: edomiții, urmașii lui Isav, și israeliții, urmașii lui Iacov (RJ).

[23] *limbi neamuri*, cf. nota 10,5.

[25] *Isaf/Isav*, gr. Ησαυ, ebr. *'ēśāw* probabil „păros". Etimologii populare ca aceea care îl numește și *Edom*<*'admōnī* „roșu" (Fac. 25,30; 36,1/8), sau aceea care îl compară cu un cojoc, *se'ar* și îl localizează astfel în ținutul muntos *Se'ir*, fac din el strămoșul edomiților, populație înrudită cu israeliții, care în cursul sec. al XIII-lea î.e.n. s-a stabilit în ținutul stîncos de la est de valea Iordanului. Cultivatori de viță de vie, meșteșugari și comercianți, au fost subjugați de David, care ocupă astfel și calea de acces la Marea Roșie; s-au eliberat abia în sec. al IX-lea, în jurul anului 840 î.e.n. VL, IER. *Esau*, PO *Isav*.

Iacov, gr. Ιακωβ, ebr. *ja'ăqōb*, formă prescurtată de la *ja'qob-'il* „Dumnezeu să ocrotească", o etimologie populară îi leagă numele de cuvîntul *'aqeb* „călcîi"; VL, IER. *Iacob*, PO *Iacov*.

[27] *mojic / cutreierînd cîmpiile* redau gr. ἄγροικος „locuind la țară, la cîmp", fig. „grosolan, necioplit". VL *agrestis*, IER. *homo agricola*, PO *plugariu*.

neviclean / pașnic redau gr. ἄπλαστος „natural, necontrafăcut, necreat". Traducătorii Italei au avut probleme în redarea acestui termen grecesc, traducîndu-l fie prin *simplex*, fie prin *sine dolo* „fără viclenie", IER. *simplex*, PO *destoinic*.

[30] *Edom*, cf. nota v. 25.

[31] *naștirile tale cele dentîiu / dreptul de întîi-născut* redau gr. τὰ πρωτοτόκια „dreptul de prim născut". Primul născut se bucura de drepturi speciale: moștenea dublu decît frații săi, devenea capul familiei după moartea tatălui, dar ceea ce însemna un privilegiu deosebit, era obținerea binecuvîntării (cf. 12,2).

[34] *ocări / a nesocotit* redau gr. φαυλίζειν „a deprecia, a disprețui".

naștere dentîi / dreptul de întîi-născut, cf. nota v. 31.

Isav apare aici ca personaj impulsiv, stăpînit de patima momentului, fără înțelegerea adîncă pentru privilegiul său de prim-născut și astfel moștenitor al făgăduinței divine făcute seminției lui Avraam, de aceea în alte texte este numit βέβηλος „cel fără simț pentru divin".

CAP 26

[1] *Avimelch / Abimelec*, cf. 20,2.

filistîim / filisteni, cf. 10,14.

Gherara, cf. 10,19.

Isaac alături de Avraam și Iacov este un personaj istoric din perioada înigrării triburilor israelite în Palestina. Acest capitol, de tradiție iehovistă, cu unele elemente sacerdotale (vv. 34—35), este cea mai importantă relatare despre Isaac, constituită din elemente narative ce aparțin și istoriei lui Avraam. Asemeni acestuia din urmă, Isaac încheie un pact cu Abimelec, la Beer-Șeba (cf. Fac. 21,22—32), crezîndu-și periclitată viața se comportă la fel în ceea ce o privește pe Rebeca (cf. Fac. 12, 10—20, 20).

[2] *Dumnezeu / Domnul*, cf. nota 2,4.

[4] *limbile / neamurile*, cf. nota 10,5.

[5] Termenii greceșți τὰ προστάγματα, ἐντολαί, τὰ δικαιώματα, τὰ νόμιμα redau diferitele nuanțe ale aceluiași concept ebraic care denumește „porunca unică a legii Vechiului Testament". τὰ προστάγματα „învățături", cf. VL, IER. *praecepta*, PO *giudecarea*. αἱ ἐντολαί (întîlnit mai cu seamă la plural) „ceea ce este prescris, ordonat de Dumnezeu, prescripțiile și poruncile divine", cf. VL, IER. *mandata*, PO *porincile*; τά δικαιώτατα „cerințele Legii, mai cu seamă cele ce privesc sfera cultică și socială", cf. VL *iustitia* (C), *iustificationes* (I), dar IER. *caerimonias*. PO *tocmeala*; τὰ νόμιμά „prescripțiile, poruncile legii, legi". În textul LXX primii trei termeni, mai cu seamă, sînt utilizați împreună sau separat pentru a reda sensul conceptului ebraic.

[8] *glumind* redă gr. παίζειν, cf. nota 21,9. Întîlnim același joc de cuvinte ca în versetul amintit între numele lui Isaac *Yśaq* și *meśaheq*, care aici înseamnă „a mîngîia".

[10] *necunoștință / păcat* redau gr. ἄγνοια „necunoaștere, neștiință", ulterior, sub influența filosofiei stoice, „neștiința ca pricină a comportamentului moral deficitar"; cuvîntul a fost preluat cu

acest sens în LXX: „greşeală provocată de neştiinţă". VL *peccatum.*

vinovat / pedepsit redau gr. ἔνοχος „vinovat" şi în consecinţă „pasibil de pedeapsă", cf. VL, IER. *morte morietur.*

[14] *dobitoc / turme... cirezi* redau gr. κτήνη „turmă", sg. τὸ κτῆνος „animal, vită", cf. IER. *possessionem,* PO *dobitoace.*

[15] În condiţiile climaterice ale Palestinei, apa reprezenta condiţia necesară supravieţuirii, şi era privită ca un semn al binecuvîntării lui Iahve. Tradiţia acordă Patriarhilor iniţiativa forării a numeroase fîntîni, ce devin centre ale vieţii sociale şi religioase. În întreg VT este celebrată acţiunea binefăcătoare a apei.

[20] *Strîmbătate / Esec* redau gr. Ἀδικία „nedreptate", care traduce ebr. *eseg* „ceartă" cf. VL *Iniquitas* „nedreptate", IER. *Calumniam,* PO *Eseac.*

[21] *Isaac* în FRANKF. lipseşte.

Vrajbă / Sitna : redau gr. Ἔχθρια „vrajbă", care traduce ebr. *sitna* „învinuire", VL, IER. *Inimicitia* „duşmănie", PO *Sitna.*

[22] *Lărgime de loc / Rehobot* redau gr. Εὐρυχωρία „spaţiu larg" care traduce ebr. *r.hōbōt* „spaţii libere", VL, IER. *Rehobot,* PO *Răhobot.*

[23] *Fîntîna Jurămîntului / Beer-Şeba,* cf. 21,14.

[24] Religia Patriarhilor este aceea a „Dumnezeului tatălui" pînă la revelarea numelui lui Iahve (Ies. 3,13—15). Este religia unei populaţii nomade, pentru care Divinitatea se relevă strămoşului unei comunităţi, pe care îl protejează şi-l conduce, promiţîndu-i totodată o descendenţă sigură şi un pămînt în care să se stabilească (BJ).

[26] Pentru acest episod cf. 21,22—33.

[28] *văzînd te-am văzut / am văzut* redau sintagma greacă Ἰδόντες ἑωράκαμεν, pentru sensul unei astfel de sintagme cf. 19,17.

fie dară / să fie înţelegere — este posibil ca traducătorii BB să fi interpretat gr. ἀρά „jurămînt" ca o particulă adverbială, ἄρα, deşi accentuarea celor două cuvinte face imposibilă confuzia lor.

între mijlocul nostru / între noi, cf. 1,4.

[29] în prima parte BB traduce textul gr. literal.

[33] În legătură cu etimologia numelui cetăţii cf. 21, 14.

[34] *Iudin / Iudit* redau gr. Ἰουδίν.

Veil / Beeri redau gr. Βεηρ, FRANKF. Βεηλ.

Vasemcath / Basemata, gr. Βασεμμαθ, FRANKF. βασεμκαθ.

Elon, gr. Αἰλων , FRANKF. Ἔλων.

CAP 27

[1] Acest capitol aparţine tradiţiei iehoviste. Elogierea şireteniei lui Iacov este, în redactarea definitivă, temperată prin dezaprobarea discretă a vicleniei Rebecăi şi prin compătimirea lui Isav (BJ). Înşelăciunea amintită aici este folositoare însă acţiunii divine, a cărei liberă alegere îl preferă pe Iacov lui Isav. Redactorul capitolului este pătruns de credinţa într-o divinitate suverană, care se manifestă fără de greşală în împlinirea intenţiilor sale benefice, relevate în făgăduinţa făcută lui Avraam şi Isaac. Viclenia şi înşelăciunea lui Iacov se înscriu în concepţia conform căreia Dumnezeu participă la relele gînduri ale oamenilor, pe care însă le întoarce în bine (cf. Fac. 50,20). Astfel de „gînduri rele" sînt îngăduite, ele contribuind la împlinirea planului divin.

Şi fu / după ce, cf. nota 6, 1.

să tîmpră / au slăbit redau gr. ἀμβλύνειν a (se) slăbi, a se ramoli".

[7] *că/şi,* în FRANKF. ἵνα, conjuncţie finală, în alte variante καί, conjuncţie copulativă.

[11] *neted / pielea netedă* redau gr. λεῖος „plat, neted".

[12] *un nebăgat în seamă / om de nimic* redau gr. καταφρονῶν „demn de dispreţuit".

[18] În FRANKF. prima parte a acestui verset aparţine versetului anterior.

[27] *l-a blagoslovit / l-a binecuvîntat* redau gr. εὐλογεῖν, cf. nota 12,22. Această binecuvîntare care îi făgăduieşte păstorului Iacov o prosperitate agrară, asemeni celei acordate şi lui Isav (vv. 39—40), nu se referă la cei doi patriarhi, ci la descedenţii lor. Binecuvîntarea — *b.rākā* —, transmiterea forţei vitale de la tată la fiu, îşi relevă şi aici originea sa magică, în ritualul ei aparţinînd mîncarea fortifiantă. Transmiterea binecuvîntării se împlineşte într-o formă rituală, ale cărei componente sînt gestul şi cuvîntul.

[29] *limbi/popoare,* cf. nota 10,6.

tătîne-tău, în alte variante LXX apare τῆς μητρὸς σου „mamei tale", conform textului ebr.

[30] *fu / după ce,* cf. nota 6,1.

[33] *ciudi / cutremura* redau gr. ἐξίστημι, care înseamnă cel mai adesea în LXX o surescitare psihică provocată de spaimă, teamă sau stupoare, ca şi substantivul corespunzător, ἔκστασις (cf. nota 2, 21), care aici înseamnă "spaimă, groază provocată de o cauză naturală". Cf. VL *expavit pavore,* IER. *expavit stupore,* PO *prea tare se spăimîntă.*

[34] *fu / după ce,* cf. nota 6, 1.

[35] Binecuvîntarea ca şi blestemul, odată pronunţate, sînt irevocabile (BJ).

[36] O altă etimologie a lui *Ja'ăqōb* „cel înşeală" (cf. Ier. 9,8, Ios. 12,3), care a dat naştere unei serii de povestiri ce nu au nimic comun cu figura istorică a lui Iacov. Prima parte a vieţii lui este plină de o serie de întîmplări în care Iacov joacă pe rînd rolul de înşelător şi înşelat.

[38] *strigă cu glas mare „Isaf"* lecţiune greşită a textului, subiectul verbului este Isav şi nu Isaac.

[39] *din grăsimea pămîntului / departe de pămînt mănos,* ἀπὸ τῆς πιότητος τῆς γῆς; prepoziţia ἀπό are aici valoare separativă, Isaav, respectiv descendenţii săi vor locui în afara Palestinei fertile (BJ).

[40] Totul fiind dat lui Iacov şi descedenţilor săi, singura binecuvîntare pe care o mai poate primi Isav este aceea de a trăi „prin sabia sa", adică din jaf şi tîlhărie. Ultima parte a versetului este probabil un adaos tîrziu, după eliberarea edomiţilor, cf. 4 Regi 8, 20—22 (BJ).

[42] *înfricoşează / ameninţă,* redau gr. ἀπειλεῖν „a ameninţa".

[43] *la mijlocul rîurilor / Mesopotamia,* cf. nota 24, 10.

[46] Acest verset aparţine tradiţiei sacerdotale, care încearcă să dea un alt motiv, decît cel din vv. 41—45, plecării lui Iacov în Mesopotamia. A se observa deasemeni şi echivalenţa dintre fiicele heteilor şi acelea ale Canaaneilor din 28,1 (BJ).

CAP 28

[2] *la mijlocul rîurilor / în Mesopotamia,* cf. 24,10.

[3] *adunări / mulţime* redau gr. συναγωγή, cf. nota 1,9 ; VL *ecclesiis gentium* „adunări de popoare", IER. *turbas populorum* „mulţimi de popoare", PO *oamei mare.*

limbi / neamuri, cf. nota 10,6.

[4] *nemerniciei* redă gr. παροίκησις „pribegie", cf. VL *habitationis* „sălăşluire", IER. *peregrinationis* „pribegie, rătăcire", PO *pămînt în care nimeanic eşti.*

[5] *mijlocul rîurilor / Mesopotamia,* cf. 24,10.

(*Baluel*) *Strul / Arameul,* cf. 25,20.

[6] *la mijlocul riurilor Siriei / Mesopotamia*, cf. 24,10. Se continuă aici tradiția sacerdotală.

[7] *la mijlocul riurilor Siriei / Mesopotamia*, cf. 24,10.

[8] *rele* redă gr. πονηραί „rele", cf. VL *malignae* „rele", IER. *non libenter aspiceret* „nu le vedea cu plăcere", PO *nu bucuros veade*.

[9] *Maelèth / Mahalat*, gr. Μαελεθ, VL *Malaleel*, IER. *Meleth*, PO *Mahala*.

Naveoth / Nebaiot, cf. nota 25,13.

[10] *Fîntîna Jurămîntului / Beer Șeba*, cf. nota 21,14. Este introdusă acuma o relatare în care se combină elemente ale tradiției eloiste: scara ce duce la cer, idee de sorginte mesopotamiană, simbol al turnurilor etajate, zigurate, v. 12 și 17; jurămîntul lui Iacov și întemeierea sanctuarului de la Betel, v. 18, 20,21[e], 22. Acestuia i se adaugă elemente ale tradiției iehoviste: apariția lui Iahve, care reînnoiește făgăduința făcută lui Avraam și Isaac, recunoașterea de către Iacov a lui Iahve ca Dumnezeul său, v. 13–16,19,21[b]. Ambele tradiții subliniază prestigiul sanctuarului de la Betel (BJ).

[12] *și văzu vis* redă gr. ἐνυπιάζειν „a visa". Visul ca mijloc de revelare a intenției divine apare în momentele hotărîtoare ale istoriei divine în VT.

[12] *întărită / sprijinită* redau gr. στηρίζειν „a sta fix, a fi fixat".

[12] *era întărit* redă gr. ἐπιστηρίζειν „a sta fix pe".

[14] *spre mare / la apus* redau gr. ἐπὶ θάλασσαν, cf. nota 12,8.

[18] Piatra localizează prezența divină, ea devine *bêt. 'el* „casa lui Dumnezeu" și este sfințită cu ulei. Astfel de practici cultice răspîndite în religia canaaniană și a popoarelor semitice în general vor fi condamnate ulterior de Lege și Profeți (cf. Ies. 23, 24). Chiar și aici ideea unui locaș divin pe pămînt este alăturată uneia mai spirituale — Betel este „poarta cerului", unde se află Dumnezeu (BJ). Grecii denumeau *baetylos* (împrumut din feniciană sau ebraică) o coloană conică, unsă cu ulei, vin sau sînge, în care se credea că sălășluiește un zeu și că este căzută din cer. Hesychios relatează că piatra ce-l simboliza pe Zeus copil, înghițită și apoi scuipată de Cronos, este arătată la Delphi și numită „Baetylos".

[19] *Casa lui Dumnezeu / Betel*, cf. nota 12,8.

Ulamaus / Luz redau gr. Ουλαμαους, VL *ulamaus*, IER. *Luza*, PO *Luzd*, FRANKF. Ουλαμμαους.

CAP 29

[1] *ridicîndu-și picioarele / pornind* redau sintagma gr. ἐξάραςτοὺς ποδάς.

răsăritenilor / celor ce locuiesc la răsărit redau gr. ἀνατολῶν.

Capitolul continuă relatarea iehovistă din cel precedent și se alătură pasajului 27, 41–45 (BJ).

[6] *Rahil / Rahila*, gr. Ραχηλ, ebr. *rāḥēl* „femeia", VL *Rachel*, IER. *Rahel*, PO *Rahila*.

[7] *pășaț / duceți-vă* redau gr. ἀπελθόντες, part. < ἀπέρχομαι „a pleca".

[10] *fu / căzînd*, cf. 6,1.

[13] *fu / după ce*, cf. 6,1.

[16] *Lia*, gr. Λεια, ebr. *lē'ā*, VL, IER. *Lia*, PO *Lila*.

[17] *ghizdavă / frumoasă* redau gr. ὡραία „frumoasă".

[23] Ceremoniile nupțiale durau între 7 și 14 zile (cf. Tov. 8,19), numărul celor invitați era foarte mare. Ceremonia centrală era ducerea miresei, acoperită de văl, în casa mirelui. Dezvăluirea miresei avea loc abia în camera nupțială, obicei ce permite înșelăciunea lui Laban și explică eroarea lui Iacov (BJ).

[24] *Zelfan / Zilpa*, gr. Ζελφαν, ebr. *zilpā*, VL, IER. *Zelpham*, PO *silfa*.

[25] *sminlit / înșelat* redau gr. παραλογίζομαι „a înșela".

[27] *poslușî / sluji* redau gr. ἐργάζομαι „a munci, a lucra".

[29] *Vala / Bilha*, gr. Βαλλαν, ebr. *bilhā*, VL *Ballam*, IER. *Balam*, PO *Vala*.

[31] *să urăște / este disprețuită* redau gr. μισεῖν „a uri, a fi urît", dar termenul desemnează aici situația nefavorabilă a soției mai puțin iubite într-o căsătorie poligamă (BJ).

Începe acum un fragment ce aparține tradiției iehoviste, în care sînt inserate elemente elohiste, prin care triburile lui Israel sînt atașate genealogiei patriarhale. Este forma cea mai veche a „sistemului celor 12 triburi", care va suferi diferite transformări. Aici cifra doisprezece este împlinită prin includerea Dinei, care ulterior va fi înlocuită de Veniamin, născut în Canaan (35,16 ss.). Levi, devenit trib sacerdotal, va fi înlocuit prin dedublarea lui Iosif (Efram și Manase). Acest sistem, chiar și în forma sa cea mai veche, nu a putut fi stabilit decît după așezarea în Canaan. Cei „doisprezece fii ai lui Iacov", care în marea lor majoritate nu vor juca nici un rol în evenimentele Genezei, sînt numai strămoșii eponimi ai triburilor constituite (BJ).

Rubim / Ruben, gr. Ρουβην, ebr. *r.'ūbîn* „iată, un fiu", VL, IER. *Ruben*, PO *Ruven*. EMINESCU dă numele Ruben unui personaj din *Sărmanul Dionis*.

[33] *Semeon / Simeon*, gr. Συμεων, ebr. *schim'ōn*, „ascultare", VL, IER. *Symeon*, PO *Simeon*.

[34] *Levi*, gr. Λευι, ebr. *lēwî*, înțelesul numelui este nesigur este posibil să fie o formă scurtă pentru *levi-el*, "devotul lui El" eponim al tribului și confreriei preoțești a leviților. VL. *Levvi*, IER *Levi*, PO *Levi*.

Iuda, gr. Ιουδα, ebr. *j.hūdā*, prescurtare de la *j.hud'ēl* „slăvit fie El", VL, *Iuda*, PO *Iuda*.

ispovedui / îl voi lăuda redau gr. ἐξομολογεῖν „lăuda, celebra".

CAP 30

[3] Este neclar ce înseamnă expresia „a se naște pe genunchii cuiva" (LThK).

[6] *Dan* gr. Δαν, ebr. *dān* „judecător", VL, IER., PO *Dan*.

[7] *Neftalim / Neftali*, gr. Νεφθαλι. Etimologia ebr. populară explică numele de la *niphtalti* „am luptat", inițial era numele unui ținut și anume jumătatea estică a munților Galileii. VL, IER. *Nephtalim*, PO *Netalim*.

[11] *Gadu / Gad*, gr. Γαδ, ebr. *gād*, este și numele divinității Norocului la semiții de vest, sud și est. VL, IER. *Gad*, PO *Gad*.

[13] *Asir / Așer*, gr. Ασηρ, FRANKF. Ασειρ, ebr. *'āschēr* „fericit", VL., IER. *Aser*, PO, *Asir*.

[14] *mere de mandragora*, gr. μῆλα μανδραγόρου, ebr. *dūdā'îm* (mandragora off.), BJ *pommes d'amour*, GN *Alraunfrüchte*, Cf. ELIADE 1942, 1–48.

În ebraică denumirea plantei derivă din același radical ca și cuvîntul „dragoste". Rădăcina plantei, cam de 30 cm, de culoare neagră în exterior, albă interior, este asemănătoare corpului omenesc. Fructele sale, asemănătoare merelor, sînt de culoare galbenă sau roșu deschis, dulci și aromate. Este una dintre plantele care a generat o mulțime de legende și practici magice, în mare măsură datorită calităților anestezice ale sucului ce se extrage din ea. Cei vechi îi atribuiau proprietăți afrodisiace, de influențare a fertilității și ușurare a durerilor la naștere. μαδραγόρα, formă grecizată a unui cuvînt cu origine necunoscută. VL *mala mandragorae*, IER. *mandragoras*, PO *mandragora*.

[18] *Isahar*, gr. Ισσαχαρ, ebr. *jiśśākār*, înţelesul cuvîntului este nesigur; fie un patronimic cu înţelesul „(Dumnezeu) dă plată", fie înţeles ca „omul plăţii", determinînd astfel starea socială a tribului a cărui eponim este. VL Isachar, IER. Issadrar, PO *Isahar*.

[20] *Zavolon / Zabulon*, gr. Ζαβουλων, ebr. *z. bulun*, etim. pop. îl interpretează ca „a locui", cf. VL, IER. *Zabulon*, PO *Zavolon*.

[21] *Dina*, gr. Δινα, ebr. *dînā*, derivat probabil din rad. *dîn* „ceartă", VL, IER., PO *Dina*.

[24] *Iosif*, gr. Ιωσηφ, ebr. *Jōsēph* prescurtare de la *jōsēph'ēl* „să adauge (Dumnezeu)" şi alţi fii; VL, IER. *Joseph*, PO *Iosif*.

[25] *Şi fu / după, ce* cf. nota 6,1.

[27] *aş vrăjit / mi s-a arătat prin semne* redau gr. οἰωνίζεσθαι „a prevesti".

[28] *a împărţit* redă gr. διαστελλειν „a împărţi, a determina".

[29] *Domnul Dumnezeu / Domnul*, cf. 2,4.

[32] Textul din vv. 32—43 este dificil de interpretat. Este probabil foarte vechi, din epoca seminomadă. În turmele orientale oile erau albe, iar caprele erau negre. Animalele revendicate de Iacov sînt exemplare de excepţie — oi negre şi capre pătate cu alb (BJ).

[36] *între mijlocul / între*, cf. nota 1,4.

[37] *de stirac / de plop* redau gr. στυραξίνη, *Styrax off.* sau *arbor Syriae*, un arbust din a cărui răşină se obţinea un aromat; cf. VL (virgam) *storachinam*, IER. (virgas) *populeas*, PO *de mesteacăn*.

de nuc/de migdal redau gr. καρυίνη „de nuc", cf. VL *nucinam*, IER. *amygdalinas*, PO *de alun*.

[39] *cenuşii pătate/tărcaţi* redau sintagma gr. σποδειδῆ ῥ'αντά „pătate cenuşiu".

[40] *cîrlani / miei* redau gr. ἀμνός „miel".

(berbece) alb / (berbeci) pestriţi redau gr. διάλευκος „pătat cu alb".

covăţică / adăpători redau gr. ληνός „troacă, albie".

[41] *oile / oile bune*, în textul gr. cuvîntul se găseşte fără determinant, care este însă subînţeles, ca şi în versetul următor.

CAP 31

[1] Textul aparţine tradiţiei elohiste cu inserarea unor elemente iehoviste (vv. 1, 3,21). Se subliniază dreptul lui Iacov şi protecţia divină, care nu apăreau în relatarea din cap. 30 (BJ).

[2] *faţa lui* — în FRANKF. πρόσωπον αὐτοῦ „faţa lui", în alte variante πρὸς αὐτόν „faţă de el".

[3] *m-au dat în lăturî / m-a înşelat* redau gr. παραχρόειν „a înlătura, a înşela".

[7] *(simbria) acelor zece cîrlani / de zece ori simbria* redau sintagma gr. (τὸν μισθὸν) τῶν δέκα ἀμνῶν (ἀμνός „miel"), este o traducere falsă în LXX a originalului ebr. din cauza omonimiei cuvintelor ce înseamnă „plată, simbrie" şi „miel" (cf. VL²); VL (*in*)*decem agnas*, IER. *decem vicibus* „de zece ori", PO *de dzece ori*.

[10] *albe / tărcate*, cf. nota 30, 40.

pestriţe redau gr. ποικίλοι, care în FRANKF. lipseşte.

cenuşii pătate / bălţate, cf. nota 30, 39.

[13] *în locul lui Dumnezeu / la Betel* redau sintagma gr. ἐν τόπῳ θεοῦ cf. nota 12, 8; Betel era iniţial numele unui sanctuar în ţinutul Beniamin, 17 km la nord de Ierusalim. VL *in loco dei*, IER. *Bethel*, PO *în Betel*.

[15] În Mesopotamia de sus era obiceiul ca din suma de bani dată socrului, o parte să fie dată soţiei. Laban însă a profitat singur de serviciile lui Iacov (BJ).

[18] *între rîuri / în Mesopotamia*, cf. nota 24,10.

[19] *bozii/idolii* redau gr. τὰ εἴδωλα, ebr. *t.rāphîm*, semnificaţia lor este nesigură, cei mai frecvent sînt interpretaţi ca mici zeităţi domestice, probabil că serveau la descifrarea oracolelor (Iez. 21,26, Zah. 10,2). Din alte texte (1 Regi 19,13. Jud. 17,5; 18,14—20 Fac. 31,19/35) ar rezulta că sînt nişte măşti (LThK). VL, IER. *idola*, PO *idolii*.

[21] *rîul / Eufratul*, în gr. τὸν ποταμόν.

Galaad, gr. Γαλααδ, ebr. *gil'ād* interpretat prin etimologie populară ca „movila de piatră a Mărturiei", denumire dată iniţial unui munte, apoi unui întreg ţinut atribuit lui Iacov, ale cărui graniţe erau la est deşertul, la sud Arnon, la vest Iordanul, la nord Iarmuk, cf. arab. *jal'ad* „tare, puternic". VL, IER. *Galaad*, PO *Ghelitad*,

[23] Se continuă relatarea elohistă, în care sînt introduse cîteva elemente iehoviste, în vv. 27, 31,38—40 (BJ).

[24] *îngerul lui Dumnezeu / Dumnezeu*, în FRANKF., ἄγγελος în alte variante. În textul ebr. „nici bine, nici rău", adică de loc (BJ).

[25] *îl apucă Laban pe Iacov/l-a ajuns Laban pe Iacob*—aparţine acestui verset şi nu celui anterior, în toate variantele, inclusiv FRANKF.

[27] *copuzuri / lăute*, cf. nota 4,21.

[32] Topica acestui verset diferă de la o variantă la alta.

[33] În FRANKF. ultima parte a acestui verset aparţine celui următor.

[35] *nu-ţi pare cu greu* redă sintagma gr. μὴ βαρέως φέρε (lat. *aegre ferre*) „a suporta cu greu", VL *graviter ferre*, IER *ne traseatur*, PO *nu-ţi fie greaţă*.

[37] *uneltele casei mele / lucrurile mele* — cf. nota 24,53.

între mijlocul / între cf. 1,4.

[39] După Ies. 22,12 păstorul era scutit de plată dacă aducea resturile animalului sfîşiat (BJ).

[43] Aici se împletesc eventual două tradiţii — cea iehovistă şi cea elohistă. 1. Un pact politic fixează frontiera între Laban şi Iacov (v. 52), adică între Aram şi Israel. Este explicată denumirea de Galaad. 2. Un acord particular privind fiicele lui Laban (v. 50) şi explicarea numelui Miţpa (v. 49).

[44] *între mijlocul meu / între mine*, cf. 1,4.

[46] *şi au băut*, în FRANKF. lipseşte ἔπιον. Spre deosebire de alte variante, ultima parte a versetului reprezintă în FRANKF. prima parte a versetului următor.

[47] *Movila mărturiei / Iegar-Sahaduta*, gr. βουνὸς τῆς μαρτυρίας aram. *j. gar sāhādūtā*, traducerea exactă a ebr. *gal'ēd* „movila mărturiei".

Movilă Mărturie / Galaad, cf. v. 21, gr. βουνὸς μάρτυς.

[48] *între mijlocul / între*, cf. 1,4.

Movila mărturiei / Galaad, VL (S) *congeries testimonii*, (A) *acervus testatur*, IER. *Galaad id est Tumulus testis*, PO v. 47: *Galad sau Ghelead*, v. 48: *Galaat*.

[49] *videnia / Miţpa*, gr. Ἡ ὅρασις, ebr. *miṣpā* sau *miṣpē* "veghe" VL (S) *visus*, (A) *visio*, IER., PO lipseşte.

[53] *după frica / gr.* ὁ φόβος Ισαάκ, este un titlu divin, cf. v. 42, care apare şi în arabă (BJ).

[55] În unele variante LXX acest verset face parte din capitolul următor.

CAP 32

[1] Primele două versete aparţin tradiţiei elohiste.

anghelii / îngerii, cf. nota 16, 7.

[2] *tabăra (lui Dumnezeu) / Mahanaim*, gr. παρεμβολή, ebr. *maḥănaim*, etim. pop. „cele două tabere", la care vor face aluzie vv. 8 şi 11. VL (S) *Conciliu*m, (O) *Castra*, IER. *Manaim id est Castra*, PO *Mahanaim*.

[3] *Sitr / Seir*, cf. nota 25, 25.

Edom, cf. nota 25, 25.

Iacov, apropiindu-se de ţinutul unde se stabilise Isav, îşi ia măsurile de precauţie obişnuite oricărei caravane care se apropia de un ţinut duşmănos. Această precauţie este prezentată pe de o parte conform tradiţiei iehoviste, pe de alta conform celei elohiste. Ambele texte coincid în ceea ce priveşte atitudinea umilă a lui Iacov în faţa lui Isav (BJ).

[7] *să mira / s-a îngrozit* redau gr. ἐπορέσθαι.

[9] *Doamne Dumnezeul / Doamne*, cf. nota 2,4.

[10] *dreptatea / îndurarea*, cf. nota 19,19.

adevărul/ajutorul, cf. nota 24, 27.

[21] *înaintea feţii lui / înaintea* lui redau sintagma greacă κατὰ πρόσωπον, care are valoare adverbială.

[22] *trecătoarea (lui Iacov) / vadul (Iaboculuí)* redau gr. διάβασις „trecătoare, vad".

lui Iacov/Iaboculut, gr. Ιαβοκ, ebr. *jabbōq*, „rîul albastru", un afluent estic al Iordanului, vadul folosit de Iacov, se afla la Peniel (cf. v. 31 ss.), VL *Iqcob*, IER. *Iaboc*, PO nu este.

[23] *pîrîul / rîul* redau gr. χειμάῤῥους „torent format din zăpada desgheţată, torent de munte, pîrîu, rîu".

[24] Episodul introdus acum este de origine iehovistă. În timpul luptei corp la corp cu o apariţie misterioasă, pe care la început Iacov pare a o învinge, el recunoaşte caracterul divin al adversarului său şi îi cere binecuvîntarea. Textul evită numele lui Iahve, după cum şi agresorul necunoscut refuză să-şi dezvăluie numele (BJ).

[25] *de lăţimea / încheietura* redau gr. πλάτος „lăţime", VL *latitudinem faemoris*, IER. *nervum femoris* (*nervus* „ligament"), PO *osul clictului*.

[29] *Izrail / Israel*, gr. Ισραηλ, ebr. *jiśrā'el*, în ugar. antroponim „El ceartă" sau „El mîntuie". Etimologia populară îl explică prin lupta lui Iacov „împotriva lui El". Schimbarea de nume este amintită şi în 35,10, unde pare a fi mai veche. Este posibil ca dublul nume al patriarhului să exprime fuziunea a două grupuri diferite, acela al lui Iacov şi cel al lui Israel, care formează nucleul unei unităţi, ce uneşte politic triburile de la nord de Ierusalim. Din punct de vedere religios, Israel se referă la o uniune sacră, acest înţeles al cuvîntului fiind determinant în toate tradiţiile ce se întîlnesc în Pentateuh, referitoare la legătura dintre Iahve şi poporul lui Israel. El devine denumirea generală a poporului iudaic, conceput ca o comunitate religioasă, expresia conştiinţei alegerii, a misiunii şi a speranţei mesianice (BHH). VL *Istrahel*, IER, *Israhel*, PO *Izdrail*

[30] *carele taste minunat*, în FRANKF. ὃ ἐστι θαυμασόν, în majoritatea variantelor LXX lipseşte.

[31] *Vederea lui Dumnăzău / Peniel*, gr. τὸ Εἶδος τοῦ θεοῦ, ebr. *p. nî.'el, p.nû.'el*, VL *Facies dei*, IER. *Phanuhel*, PO *Pnuel*. Privirea lui Iahve constituia pentru oameni un pericol mortal. Supravieţuirea lui Iacov după o asemenea confruntare este semnul unei graţii deosebite (BJ).

[33] Veche prescripţie alimentară care nu este amintită în altă parte a Bibliei (BJ).

CAP 33

[1] Capitolul aparţine tradiţiei iehoviste.

pre / la redau prep. gr. ἐπί + Ac., indică direcţia, VL (S) *in Liam*, (O) *super Liam* etc., IER. *Liae...* (gen.), PO *la Lia*.

[6] *slujnicele copiii lor / slujnicele şi copiii lor* — în FRANKF. αἱ παιδίσκαι τὰ τέκνα, în alte variante αἱ παιδίσκαι καὶ τὰ τέκνα.

[8] *taberile / turme* redau gr. αἱ παρεμβολαί „tabere", cf. 32,8.

[10] Nouă referinţă la numele Peniel, cf. 32,31.

[11] *Blagoslovenîile / darurile* redau gr. τὰς εὐλογίας, cf. nota 12,2. Termenul poate avea şi înţelesul de „salut", orice salut reprezentînd iniţial o binecuvîntare, sau "dar făcut în întîmpinarea cuiva de rang superior" (ThWNT). VL, IER. *benedictiones*, PO *bunătate*.

[12] *drept / mai departe* redau sintagma gr. ἐπ' εὐθεῖαν „pe (drumul) drept".

[13] *să şchiopetează / mi-au fătat*, în FRANKF. se găseşte gr. χωλεύειν „a şchiopăta", în alte variante λοχεύειν „a naşte, a făta" VL *fetum dederunt*, IER. *Letas*, PO *a făta*.

[14] *Sitr / Seir*, cf. nota 25, 25.

[17] *Colibi / Sucot*, gr. Σκηναί, ebr. *sukkōt* „colibe", VL *Tabernacula*, IER. *Soccoth*, PO *Sohot*.

[18] *Salim / Salem*, gr. Σαλημ, ebr. *schālēm*, localitate la 5 km est de Sichem, astăzi încă numit Salim. Eusebius (*Onom.* 150, 1) o consideră ca fiind aceeaşi cu Sichem. VL, IER *Salem*, PO *Salim*.

Sichimon / Sichem, cf. nota 12,6.

Acest verset aparţine tradiţiei sacerdotale (BJ).

[19] *Emor / Hemor*, gr. Εμμωρ, ebr. *ḥămōr* „măgar" — nume hivit, posibil de explicat prin expresia întîlnită în textele de la Mari *ba'al-bʾrîl* „a omori un măgar", folosită pentru a exprima încheierea unui tratat. VL *Hemmor*, IER. *Emor*, PO *Emor*.

[20] *Dumnezeul lui Israel*, gr. θέος Ισραηλ, ebr. *'ēl 'elōhē jiśrā'el*. Aceste ultime versete aparţin tradiţiei elohiste.

CAP 34

[1] Acest capitol combină două istorii — una familială (violarea Dinei, cererea în căsătorie, acceptarea circumciziei de către Sichem, trădarea lui Simeon şi Levi) şi o alta de clan (alianţa matrimonială generală, propusă de Hemor, acceptată cu condiţia circumciziei şi încălcarea ei de către fiii lui Iacov, care jefuiesc oraşul şi masacrează locuitorii). Atribuirea acestui capitol unor surse diferite (elohistă şi iehovistă) este arbitrară. Este mai curînd amintirea istorică a unei tentative nefericite, făcută de anumite grupuri ebraice, de a ocupa regiunea Sichem în epoca patriarhilor (BJ).

[10] *vă hrăniţi / faceţi negoţ* redau gr. ἐμπορεύεσθαι „a face negoţ", cf. PO *tirguiţi*.

[14] *Simeon, Levi* cf. nota 29,33. În binecuvîntarea lui Iacov este explicată includerea ulterioară a tribului lui Simeon în acela al lui Iuda ca pedeapsă pentru grozăvia făptuită în Sichem. Deasemeni el nu va mai fi amintit nici în binecuvîntarea lui Moise (Deut. 33,7).

[15] *ne vom asemăna vouă / ne vom învoi* redau gr. ὁμοιοῦν „a fi făcut la fel, a primi la fel", VL *similabimus vobis* (S), *similes erimus* (A), dar IER. *valebimus foederari*, PO *vota voastră face-vom*.

se va obrezui / vă veţi tăia împrejur, cf. nota 17,10.

[19] *cuvîntul acesta / aceasta* redau gr. τὸ ῥῆμα τοῦτο, cf. nota 15,1.

să afla cu / era îndrăgostit redau gr. ἔγκεισθαι „a depinde de cineva, a fi devotat cuiva.

[21] *să hrănească / să facă negoţ*, cf. v. 10.

[22] *să vor asemăna / se involesc*, cf. v. 15.

să obrăzuiască / se vor tăia împrejur, cf. nota 17,10.

[23] *uneltele / averile*, cf. nota 12,5.

cele cu patru picioare / vitele redau gr. τὰ τετράποδα „patrupede".

să ne asămănăm / să ne învoim, cf. v. 15.

[24] *şi-s obrezuia / s-au tăiat împrejur*, cf. nota 17,10.

[25] *cu temei / fără teamă* redau gr. ἀσφαλῶς „sigur, ferm, fără teamă".

[26] *cu gura / tăişul* redau gr. στόμα „gură", dar şi "partea cea mai din faţă, vîrf".

[27] *jăcuiră / au jefuit* redau gr. διαρπάζειν „a jefui".

[29] *trupurile / copiii* redau gr. τὰ σώματα „trupuri, persoane născute din trup uman".

CAP 35

[1] *Vethil / Betel*, cf. nota 12,8.
Acest capitol grupează tradiţii de surse diferite.

[2] *rădicaţi / lepădaţi* redau gr. αἴρειν „a ridica, a da la o parte". Lepădarea de idolii străini înseamnă nu numai aruncarea idolilor domestici aduşi de Rahila, ci reprezintă un act de credinţă faţă de Dumnezeul unic al lui Israel (BJ).

curăţaţi-vă indică purificare rituală înainte de pelerinajul la Betel (BJ).

[4] *terevinthul / stejarul* redau gr. τερέμινθον, FRANKF. τερέβινθον, „arbore răşinos" (Pistacia terebinthus) din care se extrage terebentina. VL *lentiscus*, IER. *terebinthus*, PO *lemn de cer*. Alte traduceri — LUTHER, BJ, GN: *stejar*.

[6] *Luza / Luz*, cf. nota 12,8.

[7] Cf. 28,18

[8] *Devora / Debora*, gr. Δεββωρα, ebr. *d.bōrā* „albină". Femeile israelite îşi alăptau singure pruncii, numai în cazuri deosebite erau angajate doici, la curtea regelui sau ca semn de cinstire deosebită, de aceea existenţa unei doici indică o origine nobilă. VL, IER. *Debbora*, PO *Devora*.

Stejarul jălii / Stejarul Plângerii, gr. βάλανος πένθους, VL (S) *Ilex luctus*, (X) *Torreus Debborae*, IER. *Quercus fletus*, PO *lemn de cer al plînsului*.

[10] *şi numi numele lui, Israil* — în unele variante lipseşte.

limbi / neamuri, cf. nota 10,5.

adunări de limbi / mulţime de popoare, cf. nota 1,9; 28,3.

den mijlocul tău/din coapsele tale redau gr. ἐκ τῆς ὀσφύος σου, ὀσφυς (ἡ) „coapsă".

[12] *întru neamurile lor*, în FRANKF., εἰς τὰς γένους αὐτῶν, în altele lipseşte, ceea ce este conform textului ebraic.

[16] *decîndea / dincolo* redau gr. ἐπέκεινα „dincolo de".

Gader, gr. Γαδερ, ebr. *geder* „zid de piatră, incintă".

şi fu / după ce, cf. nota 6,1.

Hafratha / Havrata, gr. Χαβραθα, FRANKF. χαφραθα, VL *Chabratha*, IER. *verno tempore* „în timpul primăverii", PO *nu este*.

Efratha / Efrata, gr. Εφραθα, ebr. *sephrātā*, numele unui ţinut la sud de Ierusalim, unde se afla şi Betleemul. Deoarece mormîntul Rahilei era între hotarele dintre Efraim şi Veniamin (1 Regi 10,2), s-a căutat o localitate cu acelaşi nume la nord de Ierusalim, în apropiere de Rama. Ulterior această tradiţie a fost abandonată şi Efrata a fost identificată cu Betleemul, încă în Glose, astfel a fost mutat şi locul mormîntului Rahilei (Mt. 2,18), VL *Efrutha*, PO *Efreta*.

[17] *aibi îndrăgire / bucură-te* redau gr. θαρσεῖν „a avea curaj, a avea încredere".

[18] *„fecforul durerii mele" / Ben-Oni*, gr. υἱὸς ὀδύνης μου, ebr. „fiu al nenorocului, al nefericirii", VL *Filius doloris mei*, IER. *Benoni id est Filius doloris mei*, PO lipseşte.
Veniamin, gr. Βενιαμιν, ebr. *bin-jāmin* interpretat ca „fiu al norocului, al fericirii", în ultima vreme însă interpretat ca „locuitor al sudului"; după unii comentatori acest trib ar fi locuit iniţial în deşertul Negeb, după alţii ar fi reprezentat o ramură de sud a tribului lui Iosif.

[19] Cf. nota v. 1.

[21] În urma acestei fapte, Ruben îşi pierde dreptul la binecuvîntarea lui Iacov. De altfel tribul lui Ruben va dispare timpuriu din istoria israeliţilor şi nu este amintit nici de inscripţiile moabite.

[22] Lista fiilor lui Iacov provine de la un autor sacerdotal, cf. pentru numele acestora cap. 29,31—33; 30,6,8,11,13,18,20,23; 35,18.

[27] *cetatea Cimpului / Chirtat-Abra*, cf. nota 23,2.

Aceste versete reprezintă concluzia sacerdotală care lasă pe Isaac să trăiască atît de mult (cf. 27,1—2), şi identifică Mamvri cu Hebronul, trecînd sub tăcere disputa cu Isav (BJ).

CAP 36

[1] *naşterile / seminţia*, cf. nota 5,1.

Isaf... Edom / Isav... Edom, cf. nota 25,25.

Acest capitol reuneşte tradiţii şi documente de origine israelită şi edomită, ce privesc descendenţa lui Isav, fără a se încerca o punere a lor în acord sau o confruntare cu ceea ce fusese spus anterior (BJ).

[2] *Ada*, gr. Αδα, ebr. *'ādā*, VL, IER. *Ada*, PO *Ada*, în 27,34 *Basemiata*.

Olivema / Olibama, gr. Ελιβεμα, ebr. *'oholībāmā*, VL *Elibemain*, IER. *Oolibama*, PO *Haliva*.

Ana, gr. Ανα, VL, IER. *Ana*, PO *Ananta*.

Sevegon / Ţibon, gr. Σεβεγων, VL *Sebegon*, IEN *Sebeon*, PO *Zivel*.

[3] *Vasemath/Basemata*, gr. Βασεμμαθ, VL, IER. *Basemath*, PO *Vazma*, în 28,9 *Mahalat*.

Naveoth / Nebaiot, cf. nota 28,9.

[4] *Elifas / Elifaz*, gr. Ελιφας, ebr. *'elīphāz*, nume de origine edomită, eponimul triburilor edomite, VL *Eliphas*, IER. *Elifaz*, PO *Elifas*.

Raguil / Raguel, gr. Ραγουηλ, ebr. *r.'ū' el* „prieten al lui Dumnezeu" VL *Raguel*, IER. *Rahuel*, PO *Răgoil*.

[5] *Ieus / Ieuş*, gr. Ιεους, VL *Iehul*, IER. *Hieus*, PO *Ehus*.

Ieglom / Ialam, gr. Ιεγλομ, VL *Ieglon*, IER. *Hielom*, PO *Elam*.

Core, gr. Κορε, ebr. „pleşuvul", în 36,18 nu fiu, ci nepot al lui Isav. VL, IER. *Core*, PO *Coraho*.

[6] *trupurile / slugile*, cf. nota 34,29. Cuvîntul poate denumi sclavi sau slugi în opoziţie cu alte bunuri.

uneltele / averile, cf. nota 12,5.

Tradiţia sacerdotală trece sub tăcere neînţelegerea dintre Iacov şi Isav (cf. 35,27—28) şi explică despărţirea lor aproape în acelaşi terneni ca despărţirea dintre Avraam şi Lot (BJ).

[8] *Isaf... Edom / Isav... Edom*, cf. 25,25.

Sîir / Seir, cf. nota 25,25.

[9] *naşterile / urmaşii*, cf. 5,1.

[11] *Theman / Teman*, gr. Θαιμαν, ebr. *tēmān*, VL, IER. *Theman*, PO *Teman*.

Omán / Omar, gr. Ωμαρ, FRANKF. ὠμάν, ebr. *'ōmār*, VL, IER. *Omar*, PO *Omar*.

Sofar / Ţefo, gr. Σωφαρ, ebr. *ṣophar*, VL *Sophar*, IER. *Sephu*, PO *Zefo*.

Gofom / Galam, gr. Γοθομ, VL *Gothom*, IER. *Gatham*, PO *Gaitam*.

Ghenez / Chenaz, gr. Κενεζ, ebr. *q.naz*, eponim al cheniților, integrați ulterior tribului lui Iuda. VL *Ceneș*, IER. *Cenez*, PO *Chinaș*.

[12] *Themna / Timna*, gr. Θαμνα, VL., IER. *Thamna*, PO *Teiman*.

Amalic / Amalec, cf. 14,7.

[13] *Naholh / Nahal* gr. Ναχοθ, FRANKF. Ναχώθ, VL *Nahel*, IER. *Naath*, PO *Nahal*.

Zare / Zerah, gr. Ζαρε, VL *Zareth*, IER. *Zara*, PO *Serah*.

Some / Șama, gr. Σωμε, VL *Some*, IER. *Semma*, PO *Șamah*.

Moze / Miza, gr. Μοζε, ebr. : *mizzā*, VL *Moza*, IER. *Meza*, PO *Miza*.

[16] *Pămîntul Idumeii / Țara Edomului*, gr. ἐν γῇ Ἰδουμία, *Idumea* este traducerea frecventă în LXX pentru Edom, altfel este denumirea elenistică a ținutului dintre Hebron și Beer-Șeba, unde s-au stabilit în sec. al VI-lea î.e.n. edomiții. VL *în terra Idumea*, IER. *Edom*, PO *în pămîntul Edomului*.

[20] *Lotan*, gr. Λωταν, ebr. *lotān*, VL *Lotan*, IER. *Lothan*, PO *Lotan*.

Șoval / Șobal. gr. Σωβαλ., VL, IER. *Sobal*, PO *Zoval*.

Sevegon / Țibon, cf. v. 2.

Ana, cf. v. 2.

[21] *Dișon / Dișon*, gr. Δησων, VL *Deson*, IER. *Dison*, PO *Dișon*.

Așar / Ețer, gr. Ασαρ, VL *Asar*, IER. *Eser*, PO *Ezer*.

Rison / Dișan, gr. Ρισων, VL *Rison*, IER. *Disan*, PO *Dișan*.

[22] *Hori*, cf. nota 14, 6.

Eman / Heman, gr. Αιμαν, VL *Enam*, IER. *Omman*, PO *Heman*.

Thamna / Timna, cf. v. 12.

[23] *Goliam / Alvan*, gr. Γωλων, FRANKF Γωλωμ, VL *Golom*, IER. *Alvam*, PO *Alan*.

Manahath / Manahat gr. Μαναχαθ, VL *Manachas*, IER. *Maneeth*, PO *Manahat*.

Ghevir / Ebal, gr. Γαιβηλ, VL *Gaebel*, IER. *Hebal*; PO. *Eval*.

Șofar / Șefo, gr. Σωφ, FRANKF. Σωφαρ, VL *Sofa*, IER. *Sephi*, PO *Jifo*.

Onan / Oman, gr. Ωμαν, VL, IER. *Onam*, PO *Onah*.

[24] *Ate / Aia*, gr. Αιε, VL *Aep*, IER. *Ahaia*, PO *Athah*.

Ana. cf. v.2.

pe Ianin / apă caldă, gr. τὸν Ιαμιν ; semnificația acestui cuvînt a provocat numeroase discuții începînd chiar cu interpreții ebraici. Astfel s-au propus următoarele variante : *maria, aquae calidae* — ar fi descoperit izvoare de apă în general sau izvoare termale ; *onagri* (asini sălbatici) — ar fi fost primul care a încrucișat măgari sălbatici cu asini obișnuiți și ar fi obținut astfel exemplare foarte iuți. VL. *Iamin*, IER. *aquas calidas*, PO *mișce*.

trăgători / asini, redau gr. ὑποζύγια „animale de tracțiune".

[26] *Amada / Hemdan*, gr. Αμαδα. VL *Emadan*, IER. *Amdan*, PO *Hemdan*.

Asvan / Eșban. gr. Ασβαν, VL. *Asban*, IER. *Esban*, PO *Ejvan*.

Iesthran / Itran. gr. Ιεθραν, VL. *Thasra*, IER. *Iethran*, PO *Etran*.

Haran / Cheran, gr. Χαρραν, VL. *Chorram*, IER. *Charan*, PO *Caran*.

[27] *Valam / Bilhan* gr. Βαλλαν, FRANKF. Βαλλαμ. VL. *Balum*, IER. *Balaan*, PO *Vilhan*.

Zucam / Zaavan, gr. Ζουκαμ. VL. *Zucam*, IER. *Zevan*, PO *Sivan*.

Jucam / Acan, gr. Ιουκαμ. VL. *Uscham*.

[28] *Osă / Uț*. gr. Ως, ebr. *'ūș*. un ținut la sud est de Palestina, locuit inițial de aramei, ulterior de diferite alte populații, VL. *Oc*. IER. *Hus*, PO *Uz*.

Aran, gr. Αραμ. FRANKF. Αραν, VL. *Arran*, IER. *Aran*. PO *Aram*.

[31] *în pămîntul lui Edom / în Edom* — în FRANKF. ἐν γῇ Εδώμ, în alte variante 'εν Εδωμ, înțelesul poate fi și înainte ca un rege israelit să domnească în Edom și nu așa cum au interpretat traducătorii greci (BJ).

[32] *Valac / Bela*, ebr. *bela'* „convingător", VL. *Valac* și *Balaac* IER. *Bale*, PO *Vala*.

Veor / Beor, gr. βεωρ, VL, IER. *Beor*, PO *Veor*.

Denava / Dinhaba, gr. Δενναβα, VL. *Demnaba*, IER. *Denaba*, PO. *Dihna*.

[33] *Iovac / Iobab*, gr. Ιωβαβ, FRANKF. Ιωβάκ, VL *Iobab* sau *Iob*, IER. *Iobab*, PO *Iovav*.

Zara / Zerah gr. Ζαρα, VL, IER. *Zare*, PO, *Zerach*.

Vosera / Bojra, gr. βοσορρας, βοσρας, FRANKF. βοσόρας, ebr. *boșr* „loc inaccesibil", capitala edomiților. VL, IER. *Bosra*, PO *Vojra*.

[34] *Asom / Hușan*, gr. Ασωμ, VL *Asor*, IER. *Husan*, PO *Hujan*.

Theman / Temaniților, cf. v. 11.

[35] *Adad / Hadad*, gr. Αδαδ, ebr. *hădad* — numele unor regi edomiți, dar și a unei divinități vest-semitice a vegetației, revelată în furtună și tunet și pusă în legătură cu imaginea taurului. VL *Adad* și *Adax*, IER. *Adad* PO *Hadad*.

Varad / Bedad gr. Βαραδ, VL *Barac H*, IER. *Badad*, PO *Vedad*.

Madiam / Madianiți, gr. Μαδαιμ, ebr. *midjān*, cf. 25, 2, ca populație nomadă intra uneori în căutare de pășuni pentru vitele lor în ținuturile cultivate, avînd astfel conflicte cu locuitorii acestor ținuturi, ca cei amintiți aici. VL *Mazian*, IER. *Madian*, PO *midiiatini*.

Moav / Moab, cf. 14, 5 și 19,37.

Ghethlem / Avit, gr. Γεθεμ, FRANKF. γεθθαιμ, VL *Celthem*, IER. *Ahuith*, PO. *Avit*

[36] *Samada / Samla*, gr. Σαμαδα, VL *Salma*, IER. *Selma*, PO *Samla*.

Masecas / Masreca, gr. Μασσεκκάς, VL *Masechas*, IER. *Maserecha*, PO *Majerca*.

[37] *Saul / Șaul*, gr. Σαουλ, ebr. *schā'ūl*, VL, IER. *Saul*, PO *Saul*.

Rovooth de lîngă riu / Rehobotul de lîngă riu, cf. 10, 11.

[38] *Valaenol / Baal-Hanan*, VL *Ballenon*, IER. lipsește, PO *Vaalhanan*.

Ahavor / Acbor, gr. Αχοβωρ, VL., IER. lipsește, PO *Akhvor*.

Matraid / Matred, gr. Μαθραιδ, VL *Matrad*, IER. *Matred*, PO *Matred*.

Mezoov / Mazahab, gr. Μαιζοωβ, VL *Mezob*, IER. *Mizaab*, PO *Mizahav*.

[40] *Thamna / Timna*, cf. v. 12.

Gola / Alvan, gr. Γωλα, VL *Golla*, IER. *Alva*, PO *Alnah*.

Iethar / Ietet, gr. Ιεθαρ, VL. *Ipthe(t)*, IER. *Iethath*, PO *Etet*.

[41] *Olevemas / Olibama*, gr. Ολιβεμας, VL. *Elimas*, IER. *Oolibama*, PO *Ahalivama*.

Elas / Ela, gr. Ηλας, VL. *Elas*. IER. *Ela*, PO *Elapinon* (o contaminare a acestui nume cu cel următor).

Finon / Pinon, gr. Φινων, VL *Pynen*, IER. *Phinon*, PO cf. mai sus.

[42] *Chenez / Chenaz*, cf. v. 11.

Theman / Teman, cf. v. 11.

Mazar / Mibțar, gr. Μαζαρ. ebr. *mibṣār* „fortăreață", VL. *Mazar*, IER. *Mabsar*, PO *Mizvar*.

[43] *Maghedeil / Magdiel*, gr. Μαγεδιηλ, VL *Mageliel*, IER. *Mabdiel*, PO *Maydiel*.

Zafoin, gr. Ζαφωει, VL *Fuzoin*, IER., PO lipsește.

Iram, gr. Ιραμ. ebr. *'Irām*, VL *Eram*, IER. *Iram*, PO *Iran*. Ultimele două nume nu apar în toate variantele LXX, în unele ca de ex. FRANKF apare primul, în altele numai cel de al doilea.

CAP. 37

[1] Ultima parte a Genezei, exceptînd capitolele 38 şi 49, reprezintă o biografie a lui Iosif. Forma ei prezentă, aceea a unei povestiri extrem de reuşită literar, în cadrul căreia fiecare episod se înlănţuie într-un tot unitar, a dat naştere la numeroase comentarii. Se consideră că autorul acestei povestiri ar fi construit-o pe motivul de basm al mezinului persecutat de fraţi şi protejat de noroc. Numeroase elemente ale povestirii relevă o bună cunoaştere a realităţilor şi obiceiurilor din vechiul Egipt, aşa cum o poate confirma confruntarea cu documente egiptene, dar această confruntare este relevantă pentru epoca cînd a fost redactat textul şi nu pentru aceea a coborîrii familiei lui Iacov în Egipt, eveniment ce poate fi plasat spre sec. al XVII-lea î.e.n. Iosif reprezintă idealul de viaţă al înţelepciunii vechiului Israel, impregnat de o credinţă profund spiritualizată.

[2] *naşterile / seminţia*, cf. nota 2, 4.

hulă redă gr. ψόγος „defăimare, blamaj".

aduseră redă gr. καταφέρειν „a aduce"; în legătură cu numărul persoanei verbale şi deci şi cu subiectul acestei propoziţii, variantele LXX ezită între singular şi plural.

Acest verset aparţine tradiţiei sacerdotale, reprezentînd o paralelă a aceleia iehoviste din versetele 3—11.

[3] *pestriţă / aleasă* redau gr. ποικίλος, η, ον „colorat".

[4] *de pace / prietenos* redau gr. εἰρηνικόν „paşnic", VL, IER. *pacificum*.

[5] Visele, care ocupă un loc important în povestirea despre Iosif, nu mai sînt apariţii divine ca în 20,3; 28,12 ss.; 31,11, ci au caracter premonitoriu (BJ).

[7] *legaţi / legam* redau gr. δεσμεῦειν; aceeaşi ezitare între singular şi plural în variantele LXX.

[8] *împărăţind vei împărăţi / vei domni* şi *domnind vei domni / vei stăpîni*, cf. nota 16,10.

[10] *mama ta*: Rahila murise (35,19), povestirea urmează probabil aici o altă tradiţie, care plasează moartea Rahilei şi naşterea lui Veniamin mai tîrziu, cf. v. 3 şi 43, 29 (BJ).

[11] *au păzit... / a luat aminte* redau gr. διατηρεῖν „a ţine închis, a păzi, a fi atent".

[12] Se pot discerne în continuare două tradiţii — una elohistă şi o alta iehovistă. Conform celei dintîi, fiii lui Iacov vor să-l ucidă pe Iosif. Ruben, sperînd să-l salveze ulterior, propune aruncarea lui într-o fîntînă. Trecînd pe acolo negustori medianiţi, îl iau fără ştirea fraţilor şi-l duc în Egipt. Conform celei de a doua, fraţii lui vor să-l ucidă, dar Iuda propune să fie vîndut mai degrabă unei caravane de ismaeliţi în drum spre Egipt (BJ).

[17] *Dothaim / Dotain*, gr. Δωθαΐμ, ebr. *dōtajin, dōtān*, localitate în Samaria, VL, IER. *Dothain*, PO *Dotaim*.

[20] *groapă / puţ* redau gr. λάκκος "groapă plină cu apă, puţ".

[23] *Şi fu cînd / cînd*, cf. 6,1.

pestriţă / aleasă, cf. nota v. 3.

[25] *călători / caravană* redau gr. ὁδοιπόροι „călători".

Ismailiteni / ismaeliţi, gr. Ισμαηλῖται. descendenţi ai lui Ismael, cf. 25,18. VL *Ismaelitae*, IER. *Ismaelithae*, PO *Izmailteani*.

Galaad, cf. 31, 21 : ţinutul era cunoscut şi prin prelucrarea anumitor plante, din care se făcea balsam.

[26] *vom ascunde*; pentru a evita ca sîngele victimei să strige la cer (cf. 4,10), ucigaşul îl acoperea cu pămînt (BJ).

[28] *madianiţi / madianiţi*, gr. Μαδιηναῖοι, cf. 25, 1: populaţie nomadă, urmaşi ai lui Avraam şi ai Cheturei.

[29] Sfîşierea hainelor de durere este simbolul inimii sfîşiate.

[31] Frumuseţea tinerească a lui Iosif, tentativa de a-l ucide, ieşirea lui din groapă după trei zile şi, ulterior, aprovizionarea cu pîine în vreme de secetă sînt elemente care îl pun în legătură cu mitul lui Tammuz, interpretare întărită şi de jertfa iedului.

[34] *sac*, gr. σάκκος, un fel de şorţ din piele aspră, înfăşurat în jurul şoldurilor şi care era veşmîntul obişnuit de doliu. Acestuia i se alăturau, ca expresii ale durerii, sfîşierea hainelor, amintită mai sus, acoperirea capului cu praf, renunţarea la orice îngrijire a corpului, bocetul, plînsul şi strigătele, precum şi lovirea pieptului.

[35] *iad / locaşul întunericului* redau gr. ἅιδης, care traduce ebr. *sch.'ōl*, semnificaţia cuvîntului este nesigură, poate fi pus probabil în legătură cu *ša 'ah* „gol, deşert" sau cu babil., asir. *šuplu* „adînc, adîncime". Cuvîntul denumeşte însă cu siguranţă ţinutul subpămîntean al morţilor, deşi poate fi întîlnit şi cu sensul de „groapă", „hrubă" sau „praf" (Is. 14,15; 29,4, Iez. 26,20, Iov 7,21; 17,16, Ps. 21, 16). Locaş subpămîntean (Num. 16,33, Deut. 32,22, Is. 14, 9, Ps. 54, 16) sau aşezat sub Ocean (Iov 26,5), plin de întuneric, în care toţi devin umbre veşnice, închise după porţile sale, împărţăşind aceeaşi soartă. Reprezentarea lumii subpămîntene concordă în elementele sale esenţiale cu aceea asiro-babiloneană (cf. de ex. epopeea lui Ghilgameş), în perioada ce urmează Exilului ea va suferi cu timpul modificări importante.

[36] *Pentefrel / Putifar*, gr. Πετεφρῆ, ebr. *pōtīphar* probabil eg. *p'-dj-p'-r'* „cel pe care Re l-a dăruit", care este atestat ca nume propriu din epoca celei de a 21-a dinastii (1550—1308 î.e.n.). Transcrierea corectă ar fi *Potiphera*, însă LXX, ca şi versiunea coptă, folosesc pronunţarea egiptenei tîrzii. Acelaşi nume, cu aceeaşi transcriere, îl poartă şi socrul lui Iosif, preotul din Heliopolis (Fac. 41, 45) 50; 46,20); VL *Petefreli*, IER. *Putiphar*, PO *Putifar*.

cel mai mare peste bucătari / stolnicul redau gr. ἀρχιμάγειρος; în ceea ce priveşte înţelesul cuvîntului grecesc, precum şi al celui ebraic, există chiar la comentatorii antici păreri diferite. VL *praepositus cocorum* ce traduce exact termenul grecesc „bucătar şef, şeful bucătarilor", IER. *magister militiae*. Termenul pare a reda titlul unui demnitar important la curţile orientale. PO *vornic*.

CAP. 38

[1] *Odolamitean / adulamitean*, gr. Οδολλαμίτης, VL, IER. *Odollamitem*, PO *den Odola*.

Iras / Hira, gr. Ιρας, VL *Iras*, IER. *Iram*, PO *Hera*.

Acest capitol aparţine tradiţiei iehoviste relativă la originile tribului lui Iuda.

[2] *Sava / Şua*, gr. Σαυα, VL *Savva*, IER. *Sua*, PO *Şua*.

[3] *Ir*. gr. Ηρ, VL, IER. *Her*, PO *Er*.

[4] *Avnan / Onan*, gr. Αυναν, ebr. *'ōnān* „puternic", VL *Aunan*, IER. *Onan*, PO *Onan*.

[5] *adăogînd / a mai...*, cf. nota 4,2.

Silom / Şela, gr. Σηλωμ, ebr. *schēlà* „născut tîrziu" nume israelit, dar şi edomit. VL *Selom*, IER, *Sela*, PO *Şila*.

Hazvi/Kezib, gr. Χασβι, ebr. *'akzīb*, VL *Chasbin*, IER., PO lipseşte.

[6] *Thamar / Tamara*, gr. Θαμαρ, ebr. *tamar* „palmierul", VL, IER. *Thamar*, PO *Tamar*.

[8] *fii bărbat ei / însoară-te cu ea* redau gr. γαμβρεῦειν „a se uni prin căsătorie". Este vorba despre o formă specială de căsătorie, aceea a leviratului (cf. lat. *levir* „cumnat"), căsătoria obligatorie a unei văduve lipsită de copii cu cel mai vîrstnic dintre cumnaţi, pentru ca astfel bărbatul mort să nu rămînă fără urmaşi. Obiceiul era foarte răspîndit în Orient, mai cu seamă la asirieni şi hitiţi, astăzi încă este practicat de beduini.

[10] *cuvîntul / ceea ce*; în FRANKF. τὸ ῥῆμα, care în alte variante lipseşte.

Onan este pedepsit cu moarte timpurie pentru că a împiedicat naşterea urmaşilor fratelui său şi prin aceasta a încălcat împlinirea intenţiilor unei astfel de căsătorii.

[11] *după ce au murit amîndoi feciorii lui*, în FRANKF. μετὰ τοῦ ἀποθανεῖν τοὺς δυο υἱοὺς αὐτοῦ, în alte variante lipsește.

[12] *mîngîindu-se / s-a mîngîiat* redau gr. παρακαλεῖν, de fapt după ce a îndeplinit întreg ritualul doliului (BJ).

pogorî... în FRANKF. κατέβη, care lipsește în alte variante.

Tamna / Timna, gr. Θαμνα, ebr. *timnă*, VL *Thamna*, IER. *Thamnas*, PO *Timad*.

[14] *Enan / Enaim*, gr. Αἰναν, VL *Aenan*, IER., PO lipsește.

Gestul Tamarei este provocat nu de nerușinare, ci de dorința de a avea urmași din stirpea bărbatului său mort, de aceea el va fi recunoscut ca îndreptățit de Iuda (v. 26), iar Tamara va fi cinstită, alături de Rahila și Lia, ca străbună eroică a lui Israel, cf. Rut 4, 12 (BJ).

[18] *zgarda / cingătoare* redau gr. ὁ ὁρμίσκος „cingătoare". Inelul cu pecete prins de cingătoare și toiagul erau obiecte prin care se recunoștea identitatea unei persoane (BJ).

[21] *curva / muierea nărăvită* — de fapt prostituată sacră. Numele Tamarei (cf. v. 6) trimite la povestirea originară în care Tamar era o prostituată sacră, care nu avea nici o legătură de rudenie cu Iuda. Palmierul era planta sacră, închinată zeiței dragostei și protectoarei nașterilor, Isis (Ištar, Leto). Șnurul roșu (v. 28) era semnul distinctiv al acestor fel de prostituate (cf. Iis. Navi 2,18).

[24] Tamara, ca femeie a lui Ir și, prin legea leviratului, promisă lui Șela, se găsea sub autoritatea socrului său, care o condamnă ca adulteră. Pedeapsa cu arderea a fost ulterior rezervată numai fiicelor de preoți, în celelalte cazuri era obișnuită lapidarea (BJ).

nu mai adaose / n-a mai, cf. nota 4,2.

[27] *Și fu / cînd*, cf. nota 6,1.

[28] *Și fu / pe cînd*, cf. nota 6,1.

[29] *Fares*, gr. Φαρες, ebr. *peres* „ruptură, spărtură", strămoș al lui David și prin acesta al lui Isus. VI *Fares*, H. *Phares*, PO *Fares*.

[30] *Zara*, gr. Ζαρα, VL, IER. *Zara*, PO *Zaram*.

CAP 39

[1] Acest capitol continuă cap. 37 în linia tradiției iehoviste. Altfel va fi relatată aceeași istorie în cap. 40, care aparține tradiției elohiste (BJ).

[2] *ce nemerita / îndeminatec* redau gr. ἐπιτυγχάνων, „cel ce are succes, prosper", VL *inpetrabilis*, IER. *in cunctis prospere agens*, PO *nărocit*.

[3] *îndreptează / împlinește* redau gr. εὐδοῦν „a duce la bun sfîrșit, a face să reușească", verb rar întîlnit înainte de LXX.

[7] *Și fu după cuvintele acestea / Și după ce s-au întîmplat acestea*, cf. nota 15, 1.

[9] *nu îaste... nemică (afară de mine) / nimeni nu este mai mare (ca mine)* redau gr. ὑπάρχειν aici cu sensul „a avea o poziție înaltă, importantă" (ThWNT).

Încercarea soției lui Putifar de a-l seduce pe Iosif îi inspiră lui MIHAI CODREANU un sonet: „Pe cînd Iehova pregătea Iudeia, / Trăia în Egipet guardul Potifar, / Ce-și stăpînea supușii bine, dar / Nu prea-și putuse stăpîni femeia." (*Poveste veche, Cîntecul deșertăciunii*, 1927, p. 47).

[20] *legații / cei vinovați* redau gr. οἱ δεσμῶται „pușcăriași, prizonieri".

[21] *mai mare peste legați / mai-marele peste paznici* redau gr. ἀρχιδεσμοφύλαξ „temnicer șef".

[22] *cei aduș / osîndiți* redau gr. ἀπηγμένοι <ἀφηγέομαι „a fi adus, a fi dus departe".

[23] *îndrepta / împlinea*, cf. v. 3.

CAP 40

[1] *după acestea*, cf. nota 15, 1.

[2] BB *hadîmi*, după gr. εὐνοῦχοις. LXX urmează aici tradiția elohistă conform căreia în v.1 cei doi domnitori sînt numiți „marele paharnic" și „marele pitar", gr. ἀρχιοινοχόος resp. ἀρχισιτοποιός, ebr. *sar* „șef".

[3] Unele versiuni optează pentru interpretarea „în casa comandantului gărzii".
Textul nu indică dacă este vorba de locuința privată a acestuia sau de cazarma în care erau încartiruiți paznicii închisorii.

[5] *Vedere / tîlc* reproduc sensul de bază al subst. ἡ ὅρασις „vedere, văz".

[8] În Orientul antic interpretarea viselor juca un rol de seamă în prevestirea viitorului, existînd chiar corporații ale tîlcuitorilor de vise.

[9] *Somn / vis*, LXX: ὁ ὕπνος „somnul".

[13] Originalul ebr. (aici ca și în v. 19 și 20) *ns' r'š* „a înălța capul", cu conotațiile „a grația" sau „a decapita"; pentru v.19 BB urmează LXX. Trad. moderne diferă.

[14] *închisoare* redă gr. τό ὀχύρωμα „fortăreață".

[15] *m-au furat* redă gr. ἐκλάπην <κλέπτω „a fura". Cf. 37, 28

groapa / temnița redau gr. ὁ λάκκος „groapă, puț". Cf. și 37,28.

În povestirea lui Iosif, fiii lui Iacov sînt numiți „evrei" de către egipteni și ei înșiși se autointitulează astfel față de egipteni. Denumirea provine de la cuvîntul Habiru sau Apiru, care în multe texte orientale vechi desemna grupuri din Asia de sud-vest caracterizate printr-un mod de viață mobil și o poziție socială inferioară. Deseori, organizați în cete de tîlhari, atacau populația orașelor și satelor sau se angajau ca clăcași sau ca războinici pentru a-și cîștiga existența. Egiptenii includeau în rîndurile habirilor și primele cete de păstori israeliți. În VT denumirea „evrei" nu este întotdeauna sinonimă cu „israeliți" (SCHARBERT).

[16] Gr. χονδριτῶν traduce ebr. *ḥ ri* interpretat ca „preparat de patiserie". GN *Gebäck*, BJ *gâteau*, AB *wicker*. R—G *pîine albă*.

[19] Cf. 40, 13.

[20] Cf. nota 40,13.

[22] *pre lemn*, gr. ἐπὶ ξύλου nu este consemnat în LXX[9].

CAP 41

Capitolul aparține tradiției elohiste, spre sfîrșit cu element iehoviste.
În text se întrepătrund două motive narative frecvent întîlnite în literatura Orientului antic: a) Un rege are un vis pe care la început nimeni nu-l poate interpreta; în cele din urmă se găsește totuși cineva care să descifreze semnificația visului și, ca urmare, este răsplătit cu dărnicie, Dan 2—6; b) Dezorientat din cauza unei prevestiri de rău augur, un rege este dezamăgit de sfetnicii săi cei mai apropiați. Dar un curtean înțelept îi dă un sfat prețios și, de aceea, regele îl răsplătește și îi conferă titluri și onoruri însemnate. (SCHARBERT).

[2] *maluri / stufiș* redau gr. τό ἄχει (ἄχι), de origine egipt.; L—S *reed grass*, FRANKF. ἡ ὄχθη „mal, colină", VL *in ripa*, JER. *in locis palustribus*, LUTHER *im Grase*, KJV *meadow*, PO *iarbă*, BJ *les joncs*, R—G *păpuriște*, BIBLIA 1975 *pe mal*.

[4] *şi iată nearătate fară căce intrară în pinticile lor* traduce fidel textul FRANKF.; lipseşte în ebr. şi în majoritatea celorlalte versiuni.

[5] *Şi se sculă Farao* aparţine versetului precedent.

Se sculă şi visă / a adormit şi a visat, JER. *rursum dormivit et vidit*, PO *iară adurmind... visă.*

rădăcină / tulpină redau gr. ὁ πυδμήν „capătul rădăcinii, tulpină".

[8] *tîlcuitori / vracî* redau gr. ἐξηγητής „1. sfătuitor, consiliер. 2. tălmăcitor de vise sau de oracole". PO *vrăjitor*, KJV şi AB *magician*, BJ *magiciens*, R-G *vracî*, BIBLIA 1975 *mag.*

[9] *păcat / greşală* redau gr. ἡ ἁμαρτία „greşală, omisiune, scăpare, păcat".

cel mai mare peste pită (40, 1/2/5/16/20)/*pâine* (40,22; 41,10) în ms. 45, este modificat cu consecvenţă de BB: *cel mai mare peste făcătorii de pâine* în cap. 40. Aici însă: *cel mai mare peste pâine.* PO *cocător (de pită).* Ms. 45 (40,17) *pitar.*

[12] *copil* redă sensul de bază al substantivului gr. παῖς în care însă şi semnificaţia de „sclav, rob" IER. *famulus* „slujitor", PO *sluga.*

Căpitanul străjii, cf. nota 40,10.

fiecăruia cu tîlcul său, după originalul ebr.; PO *după al cui cum era visul.*

[13] *fu / după*, cf. nota 6,1.

[14] În literatura egipteană, ca şi în celelalte literaturi orientale, se întîlnesc cazuri în care un sclav disprefuit sau o altă persoană neînsemnată se dovedesc a fi sfetnici preţioşi. După relatarea paharnicului, Faraon este încredinţat că Iosif poate interpreta toate visele. Că şi în cazul celor doi dregători, Iosif îşi declină în versetul 16 orice merit personal, arătînd că doar prin bunăvoinţa lui Dumnezeu reuşeşte să tîlcuiască visele (SCHARBERT).

[15] Verbul gr. συγκρίνω apare în 40, 8 şi 16 precum şi în 41,15 fiind tradus în ms. 45 prin unul din sensurile sale: *a asemăna*. BB îl înlocuieşte în 40,8 şi 16 prin „a tîlcui" nu însă în 41, 15 unde rămîne: *a asemăna*. Situaţia este similară în ecea ce priveşte substantivul ἡ σύγκρισις: în 40, 12 şi 18 este tradus prin „*asemănare*" — în ms. 45, oar modificat *tîlcuire* în BB, nu însă în 41, 15.

[17] Se reia povestirea vv. 1—7, însă naratorul lasă să se întrevadă şi simţămintele şi reacţiile personale ale Faraonului.

[22] BB reproduce împărţirea textului în versete conform LXX. În PO textul este mai clar: *2 ... şi mă deşteptai, 22. Şi iară adormind văzuiu vis.*

[25] Cele două vise, cu semnificaţie identică, au o importanţă deosebită pentru Faraon. Această revelaţie îi este destinată regelui, aşa cum se întîmpla cu cele mai multe interpretări ale prezicătorilor din Vechiul Orient şi cu revelaţiile profeţilor din Israel, îndeosebi în Regi. Regele este considerat ca reprezentant al poporului său în faţa divinităţii, care îl anunţă ce se va întîmpla cu poporul său. De remarcat că în povestirea lui Iosif lipseşte orice polemică împotriva zeilor străini şi instituţiilor religioase aparţinînd altui popor. Faraonului i se adresează Dumnezeul Israelului (SCHARBERT).

[30] *de sălurarea* redă gr. τῆς πλησμονῆς „saturaţie, belşug". Traducerile moderne recurg la acelaşi termen, atît în v. 29 cît şi 30: KJV *plenty*, AB *abundance*, BJ: *abondance*, GN *Überfluß*, R—G şi BIBLIA 1975 *belşug.*

[32] *au îndoit visul lui Faraon de doao orî*, tautologic după LXX, în care fenomenul apare frecvent: δευτερῶται τὸ ἐνύπνιον Φαραὼ δις; la fel VL *iteravit... bis*, KJV *the dream was doubled twice.*

[33] BB traduce prin imper., pers. 2 sing., conform modelului elin. Alte versiuni, bazate pe originlul ebr., traduc prin conj. prez. pers. 3 sing.: *Faraon să caute*, PO *caute Faraon.*

[34] *mai marî... peste locurî*, gr. τοπάρχας, VL *locorum principes*, JER. *praepositos*, PO *ţinetori de cinste.*

[35] *bucatele*, după BB şi ms. 45, redă gr. τὰ βρῶματα.

[40]. *rostul* redă τὸ στόμα „gură". În Fac. termenul apare de 12 ori, fiind redat în BB de fiecare dată prin *gură*, cu excepţia acestui verset, unde apare întens figurat.

[42] *podoabă / veşminte* redau gr. ἡ στολή „haină, veşmînt" ca în ms. 45.

de vişin redă gr. βύσσινος „în foarte fin, de culoare gălbuie, provenind probabil din India", prin extensiune „pînză ţesătură foarte fină, mătase". Termenul apare de mai multe ori, în LXX. În BB trei echivalente:
1. *(de) vişin* (1 Paral. 15,27), 2. *(de) mătase* (cf. Ieş. 28,35; 39,26), 3. *vison* (cf. Is. 3,22; Luc. 16,19). Pentru explicaţii cf. TIKTIN, s.v. *vişin* şi *vison.*

[43] Iosif este numit mare vizir, fiind de fapt locţiitorul faraonului. Între alte privilegii, funcţia îi dădea dreptul de a avea o gardă personală care îl însoţea ca şi pe faraon, anunţînd apropierea vehiculului înaltului demnitar. *Abrek*, cuvînt obscur de origine ebr. sau egipt, a fost tradus în diferite chipuri: JER: *omnes coram eo genuflecterent*, KJV *bow the knee*, EU *Achtung*, GN *Aus dem Weg*, PO *acesta-i tatăl aceştii ţări.*

strigătoriu (ms. 45) / *pristav* (BB) redau gr ὁ κῆρυξ „crainic".

[45] Acordarea unui nume nou cu prilejul numirii într-o înaltă funcţie constituia o practică obişnuită în Orientul antic. *Psondom — Faneh / Ţafnat — Paneah* ar însemna „Dumnezeu cuvinteaza: el trăieşte".

Asineth / Asineta, nume egiptean avînd înţelesul de „aparţinînd (zeiţei) Neit".

Poti-Fera „cel dăruit de Ra"; variantă a numelui Potifar, cf. 37,36 şi 39,1.

Heliopolis este denumirea elină a oraşului egiptean *On*, situat la aproximativ 10 km nord est de Cairo.

[46] În FRANKF. ultima frază aparţine versetului 47.

[47] *snopi* (BB) redă gr. δράγματα „mănunchi (de spice), snopi".

[48] *bucatele / grînele*, cf. nota 41,35. Ms. 45 *toată bunătatea.*

cîmpilor / ogoarele redau gr. τῶν πεδίων, VL *camporum*, PO *hotar.*

[50] Consemnat în LXX, numeralul *şapte* lipseşte în diferite versiuni, de ex. VL; în traducerile care au la bază textul ebr. *an* este la sing.: EU *Ein Jahr, bevor die Hungersnot kam.* R—G *mai înainte să vie întîiul an de foamete.*

[51] Cu toate că Iosif este considerat acum a fi egiptean, el dă fiilor săi nume ebraice: *Manase*, în ebr. *Menashsheh*, poate fi explicat prin verbul *nashshani* „m-a făcut să uit". LXX nu preia subst. *casa*, VL *omnis domus patris mei*, PO *toată casa tătîni-meu*, BJ *toute la famille de mon père.*

[52] *Efraim* explicat prin ebr. *hiphrani* „m-a făcut roditor". LXX, αὐξησεν are şi sensul de „a creşte, a înălţa"; VL *auxit me deus*, IER. *crescere me fecit deus*, PO *m-a crescut Dumnezeu.*

smereniii / pătimirii redau gr. ταπεινώσεως, VL *humilitatis*, IER. *paupertatis*, PO *dosadeei*, KJV *affliction*, AB *sorrow*, BJ *malheur*, R—G *obijduirii*, BIBLIA 1975 *suferinţei.*

[54] *nu era pîine / era pîine*; în BB, ca în FRANKF., verbul este de forma negativă: οὐκ ἦσαν, după Cod Alex. La forma afirmativ: LXX[o], traducerile latine şi cele moderne.

CAP 42

Cap. 42 este atribuit tradiţiei elohiste, cu unele elemente iehoviste în vv 27—28 şi 35.

leneviţi, gr. ραθυμέω „a fi indiferent, leneş, inactiv", LV *pigri estis*, IER. *neglegitis*, PO *ce căutaţi unul pre alalt?*

[2] Faţă de ţinuturile în care sălăşluiau evreii, Egiptul era considerat a fi situat *în jos, la vale*, de aceea în toate versiunile se foloseşte verbul *a cobori* sau o expresie similară.

[4] În LXX lipseşte numele lui Iacov.

[7] *cu scîrbă / cu asprime* redau gr. σκληρά, ms. 45 *năsîlniceşte.*

[9] *urmele* redă gr. τὰ ἴχνη. Termenul gr. desemnează „urma, lăsată de picior" apoi subst. generic „urmă" şi, de asemenea, „urmă, relicvă, vestigiu". VL optează pentru *vestigia.* Termenul ebr. *erwâ* are semnificaţia de „goliciune, despuiere", în sensul unui lucru care nu se cuvine a fi expus, deci ascuns (cf. 2, 25; cf. şi Deut 23,15). În originalul ebr. termenul este folosit metaforic, având semnificaţia de "lucru care trebuie ascuns în faţa unui inamic potenţial".

[12] *lucrurile ascunse,* cf. nota 42, 1.

[15] *sănătatea / viaţa* redau gr. ὑγίεια „sănătate", VL şi IER. *per salutem.*

[16] În Orientul antic străinii şi refugiaţii nu dispuneau de nici un drept general recunoscut. Soarta lor se afla în întregime la discreţia cîrmuitorilor, în special atunci cînd erau acuzaţi de o culpă atît de gravă cum era spionajul (SCHARBERT).

[19] Versiunile bazate pe originalul ebr. adaugă aici propoziţia *ca să pot[o]liţi foamea familiilor voastre* (R—G), KJV *corn for the famine of your houses,* BJ *le grain dont vos familles ont besoin,* EÜ *um den Hunger eurer Familie zu stillen.*

[21] *ne-am îndurat* redă gr. ὑπερεἴδομεν, cf. VL *despeximus.* Verbul ὑπεροράω are, între altele, sensul de „a neglija, a nu lua în consideraţie, a dispreţui".

[24] În FRANKF. ultima frază aparţine v.25.

[25] *vasele / desagii*; BB redă sensul cuvîntului gr. τὰ ἀγγεῖα VL *vasa.* Unele traduceri moderne optează pentru un corespondent aproximativ: BJ *bagages,* EÜ *Behälter* AB *containers*; altele folosesc termenul mai general *sac* (IER, KJV, PO, R—G, BIBLIA 1975) deşi termenul specific pentru a desemna acest obiect apare mai jos, gr. ὁ σάκκος precum şi în V. 27, gr. ὁ μάρσιππος „pungă, sac".

[30] Cf. nota 42, 7.

[33] *cumpărarea dării grîului* redă gr. ἀγορασμὸν τῆς σιτοδοσίας în v. 19, aceeaşi sintagmă este transpusă prin *cumpărătura grîului,* o simplificare a versiunii din ms. 45: *cumpărătura a luării grîului* (v. 19).

[34] *să vă neguţătoriţi / veţi putea străbate,* formă flexionară a verbului ἐμπορεύομαι „a face negoţ", VL *negotiamini,* PO *tîrgui,* KJV *traffick,* R—G *să neguţătoriţi,* BIBLIA 1975 *veţi putea face cumpărături.* Această interpretare tradiţională a fost abandonată de traducerile moderne, care optează pentru sensul de *a cutreiera, a se mişca liber*: EU: *ihr dürft euch frei Land bewegen,* BJ *vous pourrez circuler dans le pays,* AB *you shall be free to go about in the land.*
Iniţial, verbul ebr. *sûr* însemna „a se mişca în cerc, a urma un curs neregulat" şi această sferă semantică se păstrează în acad. şi în aram. Sensul „a face negoţ" este o evoluţie tîrzie, bazată pe subst. *sôhēr* „neguţător" (cf. 23,16).
În plus, patriarhii sînt în permanenţă descrişi ca un popor de păstori şi nu de negustori (AB).

[37] Conform sursei elohiste, Ruben este purtătorul de cuvînt al fraţilor şi, începînd cu Cap. 37, 22, încearcă să împiedice săvîrşirea vreunei fărdelegi.
În Orientul antic copiii ucigaşului puteau fi omoriţi (SCHARBERT).

CAP. 43

[3] Cap. 43 şi 44 aparţin, cu excepţia unor scurte interpolări, tradiţiei iehoviste. Iuda devine purtătorul de cuvînt al fraţilor. Numele Iacov este mai frecvent înlocuit cu Israel.

Cu mărturie s-au mărturisit redă gr. διαμαρτυρία διαμεμαρτύρηται' VL *per testimonio testatus est,* IER. *denuntiavit... sub testificatione iurandi,* conform originalului ebraic.
Verbul διαμαρτυρέω are sensul de „a depune mărturie "precum şi de „a asigura, a certifica", PO *tare giurîndu-se.*

[7] *Întrebînd, ne-au întrebat,* construcţie frecventă în LXX.

[8] *gloata* redă gr. ἀποσκευή, subst. polisemantic, al cărui sens de bază este „bagaj, calabalîc; gospodărie, avuţie".
În alte vv. apare în traducerea *unelte* (Fac. 14,12; 46,5), *gătire* (Fac. 15,14), *agon istîlă* (Fac. 34,29) şi *marfa* (Fac. 31, 18) ca în toate aceste vv. din ms. 45.

[12] *sminteală / greşală* redau gr. ἀγνόημα, VL *ignorantia* IER. *error,* PO *greşală.*

[14] ebr. *El Schaddai,* cf. 17, 1.

[16] *jungheri / vite* redau gr. δόματα „jertfe", prin extensiune „animale pentru jertfă". VL şi IER. *victimas,* PO *mîncare.*

[18] Gr. συκοφαντῆσαι „a calomnia" este redat în ms 45 prin *să ne prască pre strîmbul* şi modificat în BB în *să năpăstuiască.*

[21] *cu cumpăna / cîntărit* redau gr. ἐν σταθμῷ.

[23] *bine ispitit,* în sensul de „bine verificat, controlat" redă gr. εὐδοκιμοῦν, VL *probam,* IER. *probatam.* Cf. PS. SCH. „Cuvintele Domnului, cuvinte curate, argintu arsu şi ispitit (PS. 11,7).

[24] În ebr. acest verset începe cu propoziţia, care nu apare în LXX *„Omul i-a condus pe bărbaţi în casa lui Iosif".* O notă corespunzătoare se află la subsolul FRANKF.

[28] *Binecuvîntat,* expresia lipseşte în originalul ebr.

[29] *să aduceţi* redă gr. ἀγαγεῖν.

[32] În legătură cu semnificaţia deosebită a cuvîntului *evrei,* cf. nota 40, 15. În acest caz termenul nu desemnează o entitate etnică ci un strat social, modul de viaţă normal, considerat inferior, cum reiese evident din traducerea BB.

[34] *băură şi se îmbătară* este traducerea literală a textului original, folosindu-se aceleaşi verbe ca şi în 9,21. Spre deosebire de 9,21, în cazul de faţă se consideră că ospăţul a avut loc în limitele decenţei, intenţia autorului fiind de a sublinia atmosfera destinsă, în contrast cu scenele tensionate care vor urma. VL şi IER. traduc prin *inebriati sunt,* traducerile moderne evită verbul *a se îmbăta.*

CAP 44

[1] *umpleţ,* BB, după FRANKF., plural.

[4] *vei huli* redă gr. καταμέμψη „a certa, a mustra".

[5] Prima propoziţie nu este consemnată în versiunea ebr., însă este inserată în LXX. Ea nu a fost preluată în PO: *vrăjind cu vraje,* VL *augurio auguriatur.* Prezicerea viitorului, divinaţiunea prin mijloace artificiale, era o practică larg răspîndită la popoarele din Orientul antic, în contrast cu profeţia de inspiraţie divină a evreilor. Între ustensilele folosite pentru precizări se numărau şi vasele recipiente (pahare, cupe etc.) în care se turna un lichid, de exemplu ulei în apă: forma pe care o luau pata sau stropii de ulei era edificatoare pentru prezicători.

[7] *să nu se afle* redă gr. μὴ γένοιτο, VL *nou contingat,* PO *departe fie,* BJ *loin de,* AB *far be it,* KJV *God forbid.* R—G *Ferească Domnul.*

[10] *curaţi / fără vină* redau gr. κάθαροι. Pe lîngă sensul de „curat, nevinovat", adjectivul are şi semnificaţia de „achitat, scutit de pedeapsă", PO *slobodzi,* BJ *quittes,* AB *exonerated,* EU *straffrei.*

[13] Sfîşierea hainelor face parte din ritualul obişnuit în cazul unui deces. De data aceasta toţi fraţii se solidarizează cu Veniamin şi se întorc în cetate, deşi, fiind declaraţi nevinovaţi, l-ar fi putut părăsi, aşa cum au procedat odinioară cu Iosif.

[16] Este posibil ca, prin această invocare a lui Dumnezeu, Iuda să recunoască nelegiuirea comisă odinioară faţă de Iosif şi să reali-

zeze că Dumnezeu a scos acum la lumină comportarea inumană a fraților cu acel prilej. De aceea el declară că frații sînt gata să accepte sclavia.

[17] *Să nu să facă* redă gr. μή μοι γένοιτο, cf. 44,7.

[18] *înaintea* redă gr. ἐναντίον „în prezența, în auzul, de față cu".

după / ca și redau gr. μετά din LXX.

[21] *voi socoti* redă gr. ἐπιμελοῦμαι, „a avea grijă de, a se ocupa de, a veghea; a administra".

[28] *aș zis*, pl., conform LXX. În ebr. pers. I sg.

[29] Cf. 42, 38.

[31] Cf. 42, 38 *întristăciune*; ms. 45 echivalează cele două sinonime gr. λύπη (42, 38) și ὀδύνη (44, 31) prin *scîrbă* (42,38) și *durere* (44,31). BB, în ambele cazuri, *întristăciune*.

[32] cf. 43, 9.

[32—34] Iuda se oferă, așa cum a făgăduit tatălui său, drept garant pentru Veniamin și este gata să devină sclav în locul acestuia. Conform concepției nomazilor asupra justiției, el va cîștiga în felul acesta libertatea pentru frații săi. De asemenea, el crede că Dumnezeu va înceta să-i urmărească pe frații săi pentru nelegiuirea comisă împotriva lui Iosif. Aici apare pentru prima oară în VT ideea ispășirii în locul altcuiva, consemnată cu claritate în Is 53, unde NT este anticipat: Isus Hristos moare pe cruce pentru ispășirea păcatelor altora (SCHARBERT).

[34] În majoritatea traducerilor: *cu mine*.

CAP 45

[4] Vînzarea lui Iosif nu a avut loc *în Egipt*, ci el a fost dus acolo după ce a fost părăsit de frații săi. Pentru a preciza acest lucru, unele versiuni inserează aici, ca de ex. R—G, *ca să fie dus în Egipt*. Se consideră că versetele 4 și 5 aparțin tradiției iehoviste, deoarece ele afirmă că Iosif a fost vîndut ca sclav de frații săi, pe cînd, potrivit tradiției eleoniste, madianții l-au găsit și l-au dus fără știrea fraților săi.

[8] Atît în Egipt, cît și în alte părți ale Orientului antic, exista obiceiul să se acorde unui înalt demnitar cu merite deosebite titlul de *părinte* al regelui.

[10] *Goșen*, la est de Delta Nilului; *Arabia*, numai în LXX și VL.

[11] *pre pămînt*, conform FRANKF., lipsește din alte ediții LXX și ebr.

surpi / pieri, multe traduceri conferă verbului din original sensul de „a îndura lipsuri".

[17] *căle de drum* din ms. 45 redă gr. πορεῖα dar BB optează pentru termenul din nota de la subsol φορτιὰ *„poverile"* În variantele VL există trei echivalări: *saccos, vehicula, sarcinas*. IER. traduce, conform originalului ebr., prin *iumenta* „animale de tracțiune". *PO încărcați dobitoacele*.

[18] *Avuturi* redă gr. τὰ ὑπάρχοντα; VL *substantiam*, IER. *cognationem*; interpretat ca „familii" (BJ, EÜ, R—G, BIBLIA 1975), dar AB *households*.

den toate bunătățile redă gr. πάντων τῶν ἀγαθῶν, VL *ex omnibus bonis*, IER. *omnia bona*.

[20] *Vasele*, după LXX.

[23] *mîșcoi / catîr*, în ebr. e vorba de „asini, mărgăriți".

p line, LXX doar ἄρτους „pîine", în loc de 3 subst. ca în ebr.

CAP 46

[1] *Pîrîul jurămîntului / Beer-Șeba*, cf. nota 21, 14.

[2] *ce-l aste / iată-mă* redau gr. τί ἐστιν, cf. 22, 1 și 31, 11. vv. 2—5 de proveniență elohistă.

[5] (*părinții lor*) *Iacov* nu apare în FRANKF., dar nota de la subsol menționează existența sa în originalul ebr.

unîltele, cf. nota 43, 8.

de Iosif, după varianta din LXX, în originalul ebr. „Faraon".

[6] *avêrea* cf. nota 45,18.

Împărțirea vv. în BB după FRANKF.

[7] Enumerarea membrilor familiei lui Iacov (8—27) este atribuită tradiției sacerdotale.

[20] Partea a doua a versetului 20, apare în LXX, dar, după cum se specifică într-o notă FRANKF., lipsește din originalul ebr.

[22] LXX *optsprezece*.

[34] *hrănaci sînteм cu dobîtocul*, PO: *ființi de dobîtoace*. Cuvîntul *dobîtoc* înglobează atît oile cît și vitele mari, deci este vorba despre păstori nomazi care își cîștigă viața cu ajutorul animalelor, o categorie socială desconsiderată de egipteni, cf. 40, 15. Ținutul Goșen, așezat la est de delta Nilului, era prielnic creșterii vitelor. În același timp păstorii puteau fi feriți de contactul cu egiptenii.

CAP 47

[3] *den copilărie pînă acum* redă textul FRANKF.; nu apare în originalul ebr. și nici nu este preluat în unele ediții LXX (RAHLFS), cf. 46, 34.

[4] *Să ne sălășluim* redă gr. παροικεῖν care se referă și la șejurul unui străin într-o localitate sau ținut, cf. ms. 3 4 5: *am venît să fim prîșleți pre pămîntu*. CORESI PS: *Prîșleșu-s eu în pămînt* (Ps. 118, 19), EÜ: *Wir sind gekommen, um uns als Fremde im Land aufzuhalten*.

[6] *lăcuțește pre tată-tău*, tranz. după modelul gr.; IER. *fac habitare*, PO *lasă lăcuiască*.

[7] Fragmentul vv. 7—12 aparține tradiției sacerdotale. Iacov, ca un adevărat patriarh, nu se consideră rob și nu se prosternează în fața Faraonului, ci îl binecuvîntează doar.

[9] *nemernicesc* redă gr. παροικεῖν; după ebr. *megurim*, a fost interpretat fie ca „ani de pribegie", fie ca „timpul petrecut pe pămînt" cf. IER. *peregrinationis*, PO *stîlnătate*, ms. 45 *prîșleșesc*, R—G *pribegie*, dar și *séjour sur terre* (BJ), *am trăit* (ms. 4389).

[11] *ținere* redă gr. κατάσχεσις ebr. *huzzăh* cu sensul de „deținere, posesiune, stăpînire".

[14a] *și le măsura grîu lor* redă textul LXX καὶ ἐσιτομέτρει αὐτοῖς sintagmă care lipsește însă în textul ebr. și în consecință, în diferite versiuni, ca de ex. în PO, R—G, BIBLIA 1975 etc.

[18] *Ca să nu ne surpăm* redă exact sintagma μή ποτε ἐκτριβῶμεν, așa cum procedează VL: *ne forte moriamur*. Corespondentul ebr. al verbului este însă tradus prin „a ascunde, a tăinui": IER. *non celamus*, PO *nu ne vom ascunde*, BJ *cacher*, AB *hide*, EÜ *verhehlen*, BIBLIA 1975 *ascunde*.

τὰ ὑπάρχοντα, redat de BB prin *unîltele*, nu apare în originalul ebraic.

[21] *îl robi luiș*, textul ebr. este obscur: *h'byr...l'rym* „l-a silit să se mute la orașe". Această lecțiune este păstrată în unele traduceri vechi: KJV *he removed them to cities*, PO *Și oamenii împărți den oraș pre oraș*. Exegeza modernă a emendat textul ebr. în *h'byd... l'bdym*, acceptînd lecțiunea LXX „i-a redus la sclavie / i-a transformat în sclavi".

[23] Conform acestor măsuri, Iosif a fost considerat de unii critici drept instrument al aservirii poporului, al transformării țăranilor în sclavi. Critica modernă relevă însă folosirea generalizată a termenului *rob* pentru toți supușii Faraonului, inclusiv înalții săi demnitari. Faraonul, considerat drept zeu, dispunea, în calitatea sa de stăpînitor absolut, de la bun început, de toate bunurile materiale din regat, ca și de toți supușii săi. Critica subliniază caracterul moderat al măsurilor adoptate de Iosif, țăranii fiind obligați să cedeze statului doar o cincime din produsele lor.

[24] Din originalul ebr. lipsește cuvîntul *tuturor*, dar, la sfîrșitul versetului, se află sintagma *„și dintru copiii voștri"*, PO *feciorilor voștri*, care nu este inclusă în LXX.

[26] Deși substantivul *Iosif* nu apare în textul FRANKF., el este inserat în BB, probabil conform notei de la subsol, *care dăinuie*; aceste cuvinte nu apar în textul originalului, însă traducerile moderne oferă diferite expresii pentru limpezirea enunțului. EU *gültiges Recht*, AB *valid*, R—G *pravilă, care ... are putere.*

[29] *Pune mîna ta pre coapsa mea*, cf. 24,2.

[31] În urma unei confuzii între ebr. *mittah* „pat" și *matteh* „toiag", versiunea gr. îl descrie pe Iacov închinîndu-se la toiagul său (BJ). PO *plecîndu-se către capul patului.*

CAP 48

[1] În acest capitol se întrepătrund mai multe tradiții: iehovistă — elohistă în 1—2 și 8—28; sacerdotală în 3—7 (BJ).

[3] Cf. 17, 1; 28,19.

[5] Prin adoptarea celor doi fii ai lui Iosif, născuți în Egipt din mamă egipteancă și nu în Canaan, Iacov urmărește să le asigure dreptul de descendenți care să se bucure de aceleași privilegii ca și fiii săi mai vîrstnici, Ruben și Simeon.

[6] *nepoții* redă gr. ἔκγονα. Substantivul ἔκγονος are sensul generic de „urmaș", putînd fi tradus atît prin „copil, fiu", cît și prin „nepot". ὁ κλῆρος, pe lîngă semnificația de „sorți", mai înseamnă și „(parte de) moștenire". Nu există nici o mențiune privind nașterea unor alți copii ai lui Iosif. În cazul în care aceștia ar fi existat, ei ar fi trebuit să fie înglobați în cele două familii ale fraților mai vîrstnici, Efraim și Manase, reclamînd dreptul lor de moștenire.

[7] *Mesopotamia*, în originalul ebr. *Paddan-Aram*, preluat în diferite versiuni moderne.

Moartea Rahilei, cf. 35, 16—19.

Efrata, textul obscur din LXX dă posibilitatea de a interpreta subst. propriu ebr. ca *locul alergării cailor*, *Calea alergăturii cailor* (BB) sau *timp de primăvară* resp. *Calea Efratei* (PO).

[10] *Israil* — numele apare în FRANKF. numai într-o notă la subsol.

[14] *Cu toate că Manase era întîiul născut*, nu apare în LXX, ci în originalul ebr. IER. *Manasse qui maior natu erat*, PO *că Manase era născut de-a prima.*

[15] În textul ebr. apare *a binecuvîntat pe Iosif*, lecțiune preluată de unele traduceri: *Il bénit ainsi* (BJ), *Er segnete Joseph* (EÜ), *Și a binecuvîntat pe Iosif* (R—G).
Se consideră însă că rădăcina *ywsp* din textu lebr. stă pentru *'wtm* „pe ei" (așa cum apare în LXX: αὐτούς), sau că din textul ebr. au fost omise cuvintele *fiii lui (Iosif)*. PO *pre feciorii lu Iosif*, BIBLIA 1975 *Și i-a binecuvîntat.*

Pe ale cărui căi am umblat cf. nota, 5, 22 și 17, 1.

[20] *Întru voi / numele vostru*, gr. ἐν ὑμῖν, în ebr. singular; R—G *cu numele tău*, EÜ *mit deinem Namen.*

[21] *Dumnezău den pămîntul acesta* redă gr. ὁ θεὸς ἐκ τῆς γῆς ταύτης din FRANKF. Această sintagmă, așa cum specifică și nota de la subsolul FRANKF. lipsește din originalul ebraic.

[22] Loc obscur în originalul ebr., datorat unui joc de cuvinte: ca substantiv comun *šekem* înseamnă „umăr", considerîndu-se a fi vorba de un versant din Muntele Garizim. Dar, în același timp, Sichem este numele unui oraș aflat la poalele acestui munte. Soluțiile adoptate de-a lungul secolelor sînt foarte diferite: unele traduceri păstrează substantivul propriu. (VL, BJ, AB, BIBLIA 1975) altele însă îl transformă în substantiv comun: IER. *do tibi partem unam*, KJV *I have given thee one portion*, PO *eu am dat ție o bucată de pămînt*, R—G *îți dăruiesc... un umăr de munte*, EU *ich gebe dir einen Bergrücken.*

CAP 49

[1] Este vorba de proorocii, patriarhul dezvăluie și determină prin cuvintele sale destinul fiilor săi, adică al triburilor care le poartă numele.

Vv. 1—2, 8—12 sînt citite în biserici în Duminica Floriilor.

[4] Ruben pierde dreptul de întîi-născut, ca pedeapsă pentru incestul cu Bilha (Fac. 35, 22).

[5] Pedepsiți pentru atacul mișelesc împotriva lui Sichem, tribul lui Simeon se va stinge curînd, absorbit de Iuda, cel al lui Levi dispare ca trib profan.

[10] Text și sens foarte discutat. Se vorbește de o referință la David, descălecătorul unui imperiu, un David în sens mesianic.

[13] În unele versiuni „corăbier". E vorba de coasta Feniciei.

[14] Isahar, instalat în cîmpia bogată a Esdrelonului acceptă jugul canaaneilor.

[16] Cf. nota 30,6.

[18] Exclamație psalmică marcînd mijlocul recitării.

[21] Text obscur.

[26] Text obscur.

[27] Aspectul feroce al lui Veniamin corespunde istoriei ulterioare a tribului (cf. jud. 3,15 ss., 5,14).

[30] Cf. 50,13.

[32] Lipsește în IER și PO.

CAP 50

[1] În acest capitol se împletesc tradiții iehoviste (vv. 1—11,14) elohiste (vv. 15—26) și sacerdotale (vv. 12—13).

[10] Aria Atad, cu sensul de „aria ciulinilor".

[11] Este un joc de cuvinte: ebr. *'abel* „luncă", „rîu" și *'ebel* „doliu".

INDICE*

A

a → al

a/1 : (1551/3 ES) : prep. : „zu, nach" : „â"
(118 X) :
-a : 14,15 ;
a : 2,03 ; 2,05 ; 2,05 ; 2,05 ; 2,09 ; 2,17 ; 2,18 ; 3,06 ; 3,06 ; 4,02 ; 4,12 ; 4,13 ; 4,26 ; 6,01 ; 6,13 ; 6,13 ; 7,04 ; 7,23 ; 8,07 ; 8,09 ; 8,12 ; 8,21 ; 8,21 ; 9,05 ; 9,10 ; 9,15 ; 10,08 ; 10,19 ; 10,19 ; 10,30 ; 11,04 ; 11,05 ; 11,06 ; 11,06 ; 11,09 ; 11,08 ; 11,09 ; 11,09 ; 12,11 ; 13,06 ; 13,06 ; 13,10 ; 13,10 ; 14,04 ; 16,02 ; 17,05 ; 17,07 ; 18,11 ; 18,27 ; 18,29 ; 18,31 ; 19,03 ; 19,09 ; 19,09 ; 19,14 ; 19,16 ; 19,22 ; 19,30 ; 19,31 ; 20,16 ; 22,06 ; 22,13 ; 23,13 ; 24,05 ; 24,15 ; 24,23 ; 24,45 ; 25,18 ; 25,24 ; 26,07 ; 27,01 ; 27,07 ; 27,30 ; 27,33 ; 27,46 ; 29,07 ; 29,35 ; 30,09 ; 31,16 ; 31,28 ; 31,29 ; 33,03 ; 34,05 ; 34,19 ; 34,30 ; 35,16 ; 36,07 ; 36,07 ; 36,31 ; 37,12 ; 37,18 ; 38,26 ; 40,08 ; 41,15 ; 41,32 ; 41,50 ; 41,51 ; 41,54 ; 41,56 ; 41,57 ; 42,09 ; 42,38 ; 43,25 ; 43,32 ; 44,17 ; 44,23 ; 45,07 ; 45,08 ; 45,08 ; 45,09 ; 46,03 ; 47,12 ; 47,26 ; 47,29 ; 48,07 ; 49,03 ; 49,26 ;

a → a/1

a/2 : (1551/3 ES) : interj. : „ah" : „ah"

abate : (1564 CORESI CAZ.) : v. III : „1. ablenken, 2. hingehen, 3. abweichen, 4. einkehren" : „1. devier, 2. aller faire qch., 3. dérive, 4. s'arrêter que part en passant"
(4 X) :
să abătu : *ind. pf. s. 3. sg. refl.* 38,16 ;
să abătură : *ind. pf. s. 3. pl. refl.* 19,03 ;
v-aţ abătut : *ind. pf. c. 2. pl. refl.* 18,05 ;
abateţi-vă : *imperat. pl. refl.* 19,02 ;

aceasta → acest

acel : (1521 NEACŞU) : adj./pron. dem. : „jener" : „ce, celui-là"
(126 X) :
acela : *adj. m. sg. nom./ac.* 10,11 ; 17,14 ; 24,65 ; 26,12 ; 26,12 ; 28,11 ; 35,21 ; 37,19 ; 43,28 ; 47,17 ; 47,18 ;
cela : 48,15 ; 48,16 ;
aceluia : *adj. m. sg. gen./dat.* 2,12 ; 21,31 ; 22,14 ; 28,19 ; 32,02 ; 32,30 ; 33,17 ; 41,52 ; 50,11 ;
acei : *adj. m. pl. nom./ac.* 18,21 ; 18,24 ; 18,28 ; 18,31 ; 29,28 ;
acelor : *adj. m. pl. gen./dat.* 31,07 ; 41,34 ; 41,48 ;
celor : 4,20 ; 9,22 ;
aceea : *adj. f. sg. nom./ac.* 19,35 ;
acêea : 15,18 ; 16,14 ; 19,33 ; 19,33 ; 21,22 ; 26,24 ; 26,32 ; 29,02 ; 30,16 ; 30,35 ; 32,13 ; 32,21 ; 32,22 ; 33,16 ; 38,01 ; 48,20 ;
cêia : 14,03 ;
aceiia : *adj. f. sg. gen./dat.* 17,23 ; 17,26 ; 19,22 ;
acêlea : *adj. f. pl. nom./ac.* 6,04 ;
acelor : *adj. f.pl. gen./dat.* 31,33 ;
cela : *pron. m. sg. nom./ac.* 4,15 ; 9,06 ; 15,04 ; 18,25 ; 27,29 ; 27,29 ; 27,33 ; 32,09 ; 36,35 ; 49,24 ;
celuia *pron. m. sg. gen./dat.* 16,13 ; 24,02 ; 43,16 ; 44,01 ; 44,04 ;
cea : *pron. f. sg. nom./ac.* 23,09 ;
cêle : *pron. f. pl. nom./ac.* 7,16 ; 18,11 ; 24,11 ; 46,27 ;
cei : *pron. m. pl. nom./ac.* 7,23 ; 42,05 ;
ceia : 12,03 ; 12,03 ; 14,05 ; 14,07 ; 14,10 ; 19,05 ; 45,01 ; 46,26 ;
cêia : 38,12 ;
celor : *pron. m. pl. gen./dat.* 23,10 ; 23,10 ; 23,18 ; 24,13 ; 32,19 ; 34,30 ; 35,02 ; 50,02 ;
celora : 4,20 ; 43,34 ;
aceia : *pron. m. pl. nom./ac.* 6,04 ;
acela : *pron. m. sg. nom./ac.* 3,11 ; 3,11 ; 3,17 ; 3,17 15,04 ; 24,40 ; 41,13 ; 44,10 ; 44,17 ;
acêea : *pron. f. sg. nom./ac.* 6,04 ; 10,09 ; 11,09 ; 19,22 ; 21,31 ; 24,55 ; 25,30 ; 26,21 ; 26,22 ; 26,33 ; 29,34 ; 29,35 ; 30,06 ; 31,48 ; 32,32 ; 33,07 ; 33,17 ; 44,05 ; 47,22 ; 50,11 ;

acelaşi : (XVI sec. CV) : adj./pron. dem. : „derselbe" : „le même"

acest : (1521 NEACŞU) : adj./pron. dem. : „dieser" : „ce...-ci, celui-ci"
(314 X) :
acest : *adj. m. sg. nom./ac.* 5,04 ; 5,13 ; 5,16 ; 5,19 : 38,23 ; 44,15 ;
acesta : 7,01 ; 12,07 ; 15,07 : 15,18 ; 17,18 ; 18,25 ; 19,12 ; 19,13 ; 19,14 ; 19,21 ; 20,11 ; 21,26 ; 22,16 ; 24,05 ; 24,07 ; 24,08 ; 24,08 : 24,09 ; 24,57 ; 26,03 ; 26,04 ; 26,11 ; 28,15 ; 28,16 ; 28,17 ; 30,31 ; 31,13 ; 31,48 ; 31,51 ; 31,52 ; 32,10 :

* Organizarea şi colectarea materialului lexicografic s-au făcut sub necesitatea folosirii programelor de computer pentru toate cărţile Bibliei. De aici, sistematizarea prescurtărilor şi mai ales simplificarea definiţiilor gramaticale. Primele atestări sînt preluate din a doua ediţie a dicţionarului TIKTIN care a marcat şi temeiul lematizării.

Din economie de spaţiu prezentăm aici numai un extras din indicele general, mărginindu-ne, ca început, la lexicul *Faccrii* din textul tipărit la 1688 şi acesta privat de numele proprii, geografice etc.

32,19 ; 34,14 ; 34,19 ; 35,12 ; 37,06 ; 37,10 ; 38,25 : 39,09 ; 42,06 ; 44,07 ; 44,17 ; 48,04 ; 48,21 ; 50,24 :
aceşti : *adj. m. pl. nom. /ac.* 9,18 ; 48,05 ;
aceştia : 6,03 ; 10,29 ; 19,08 ; 22,23 ; 25,04 ; 34,21 ; 48,16 ; 49,28 ;
acestor : *adj. m. pl. gen./dat.* 41,35 ; 41,35 ;
acensta : *adj. f. sg. nom./ac.* 17,21 ; 30,20 ; 31,01 ; 31,48 ; 31,51 ; 31,52 ; 32,02 ; 34,04 ; 34,12 ; 37,22 ; 39,09 ; 40,15 ; 40,18 ; 42,21 ; 43,07 ;
această : 7,11 ; 7,13 ; 19,34 ; 20,13 ; 21,10 ; 21,30 ; 29,34 ; 31,47 ; 31,48 ; 40,14 :
aceştiia : *adj. f. sg. gen./dat.* 21,13 ;
acestea : *adj. f. pl. nom./ac.* 24,28 ; 40,01 ; 44 07 :
acêste : *adj. f. pl. nom./ac.* 21,30 ; 25,32 ;
acêstea : 15,01 ; 15,10 ; 19,25 : 39,07 ; 39,17 ; 41,39 ; 20,08 ; 22,01 ; 22,20 : 29,12 ; 29,13 ; 32,19 ; 33,08 ; 42,36 ; 43,15 ; 44,06 ; 45,09 ; 45,15 ; 45,19 ; 48,01 :
acestora : *adj. f. pl. gen./dat.* 15,17 ; 21,29 ; 37,27 ;
acestui : *adj. m. sg. gen./dat.* 25,30 ;
acestuia : 27,46 ; 44,30 ;
acestea : *pron. f., pl. nom./ac.* 33,08 ;
acêstea : 6,09 ; 10,01 ; 10,32 : 11,10 ; 11,27 ; 15,10 ; 25,12 ; 25,13 ; 25,16 ; 25,19 : 31,38 ; 31,41 ; 32,17 ; 36,01 ; 36,09 ; 36,10 ; 36,40 ; 37,02 ; 38,25 ; 41,03 ; 41,19 ; 45,23 ; 46,08 ; 49,28 ;
aceştiia : *pron. f. sg. gen./dat.* 29,27 ;
aceasta : *pron. f. sg. nom./ac.* 2,04 ; 2,23 ; 2,24 ; 3,12 ; 3,13 ; 3,14 ; 5,01 ; 9,05 ; 10,12 ; 10,18 ; 11,06 ; 12,12 ; 12,18 ; 14,02 ; 14,03 ; 15,14 ; 16,14 ; 17,10 ; 18,05 ; 18,10 ; 18,14 ; 19,20 ; 20,05 : 20,06 ; 20,06 ; 20,09 : 20,10 ; 23,02 ; 23,09 ; 23,15 ; 23,19 ; 23,19 ; 24,14 : 24,14 ; 24,44 ; 24,44 ; 25,22 ; 25,26 ; 26,10 ; 27,20 : 28,17 ; 28,17 ; 28,20 ; 28,22 ; 29,25 ; 29,27 ; 29,35 ; 30,15 ; 30,21 ; 32,20 : 32,29 ; 33,10 ; 33,15 ; 34,15 ; 34,22 ; 34,23 ; 35,19 ; 37,32 ; 38,10 ; 40,05 ; 40,12 ; 41,30 ; 41,31 ; 42,14 ; 42,15 ; 42,18 ; 42,21 : 42,28 ; 42,33 ; 43,11 ; 45,17 ; 48,07 ; 50,11 ;
aceştia : *pron. m. pl. nom./ac.* 9,19 ; 10,05 : 10,20 ; 10,31 ; 10,32 ; 14,03 ; 14,24 ; 20,16 ; 25,07 ; 25,16 ; 25,17 ; 25,26 ; 33,05 ; 35,26 ; 36,05 ; 36,12 ; 36,13 ; 36,13 : 36,14 ; 36,15 : 36,16 ; 36,16 ; 36,17 ; 36,17 ; 36,18 : 36,18 ; 36,19 ; 36,19 : 36,19 ; 36,20 ; 36,21 ; 36,23 : 36,24 ; 36,25 ; 36,26 ; 36,27 ; 36,28 ; 36,29 ; 36,30 : 36,31 ; 36,43 ; 46,08 ; 46,15 ; 46,18 ; 46,18 ; 46,22 : 46,25 ; 46,25 ; 48,08 :
acesta : *pron. m. sg. nom./ac.* 2,11 ; 2,14 ; 2,19 ; 2,23 ; 4,20 ; 4,21 ; 4,26 ; 5,29 ; 9,12 ; 9,17 ; 10,08 ; 10,09 ; 14,07 ; 14,08 ; 14,17 ; 15,02 ; 15,04 ; 15,08 ; 16,12 ; 19,37 ; 19,38 ; 24,07 ; 24,50 ; 24,65 ; 29,33 ; 35,17 : 35,20 ; 35,27 ; 36,01 ; 36,08 ; 36,24 ; 36,43 ; 38,10 : 38,11 ; 38,28 ; 38,30 ; 41,38 ; 43,21 ; 43,29 ; 44,29 : 45,06 ; 48,14 ; 48,18 ; 48,19 ; 48,19 ;
cesta : 2,13 ;

acestaşi : (XVI sec. CV) : adj./pron. dem. : „derselbe" : „le même"
(1 X) :
acestaş : *adj. m. sg. nom./ac.* 39,11 ;

aci(i)→aici

acolea : (1595 DIR) : adv. : „da" : „là, par là"
(1 X) :
acolea : 19,09 ;

acolo : (1551/3 ES) : adv. : „dort (hin)" : „là-bas"
(96 X) :
acolo : 2,08 ; 2,10 ; 2,11 ; 2,12 ; 11,02 ; 11,07 ; 11,08 ; 11,09 ; 11,09 : 11,31 ; 12,07 ; 12,08 ; 12,08 ; 12,08 ; 12,10 ; 13,04 ; 13,04 ; 13,19 ; 14,10 ; 18,16 ; 18,22 ; 18,28 ; 18,29 ; 18,30 ; 18,31 ; 18,32 ; 19,20 : 19,20 ; 19,22 ; 19,22 ; 20,01 ; 20,13 ; 21,31 ; 21,33 ; 22,02 ; 22,09 ; 23,06 ; 23,13 ; 24,04 ; 24,05 ; 24,06 ; 24,07 ; 24,08 ; 24,38 ; 25,10 ; 26,08 ; 26,17 ; 26,17 ; 26,19 ; 26,21 ; 26,22 ; 26,23 ; 26,25 ; 26,25 ; 26,25 ; 27,09 ; 27,45 ; 28,02 ; 28,06 ; 28,11 ; 29,02 ; 29,03 ; 30,32 ; 31,13 ; 31,13 ; 31,46 ; 32,13 ; 32,29 ; 33,17 ; 33,19 ; 33,20 ; 35,01 ; 35,01 ; 35,03 ; 35,07 ; 35,07 ; 35,09 ; 38,02 ; 39,01 ; 39,20 ; 39,22 : 40,03 ; 41,12 ; 42,02 ; 42,02 ; 42,26 ; 43,25 ; 43,30 ; 44,14 ; 45,11 ; 46,03 ; 49,24 ; 49,31 ; 49,31 ; 49,31 ; 50,05 ;

acoperământ : (1551/3 ES) : s. n. : „1. Vorhaut, 2. Zelt, 3. Schutz" :
„1. prépuce, 2. tente, 3. abri"
(5 X) :
acoperemîntul : *sg. nom. /ac.* 8,13 ; 17,25 ; 19,08 ;
acoperemîntului : *sg. gen./dat.* 17,23 ; 17,24 ;

acoperi : (1551/3 ES) : v. IV : „1. (be) decken, 2. verbergen" : „1. couvrir, 2. cacher"
(4 X) :
acoperi : *ind. pf. s. 3. sg.* 7,19 ; 7,20 :
acoperiră : *ind. pf. s. 3. pl.* 9,23 ;
s-au acoperit : *ind. pf. c. 3. sg. reft.* 38,15 ;

acoperire : (1678 CHEIA ÎNŢ.) : s. f. : „1. Bedeckung, Hülle, 2. Schild" : „1. couverture, 2. bouclier"
(3 X) :
acoperirei : *sg. gen./dat.* 17,11 ; 17,14 :
acoperirii : *sg. gen./dat.* 34,24 ;

acoperit : (XVI sec. PS. SCH.) : adj./s. n. : „1. (zu) gedeckt, 2. verbogen, 3. Decke, 4. Zelt" : „1. couvert, 2. secret, caché, 3. couverture, 4. tente"
(1 X) :
acoperită : *adj. f. sg. nom./ac.* 34,14 ;

acum : (XVI sec. CV) : adv. : „1. jetzt, 2. bald... bald, 3. vor, 4. nun also" : „1. maintenant, 2. tantôt... tantôt, 3. il y a, 4. donc, alors"
(55 X) :
acum : 2,23 ; 3,22 ; 4,11 ; 8,21 ; 9,11 ; 11,06 ; 12,19 ; 13,15 ; 15,16 ; 17,05 ; 18,12 ; 18,27 ; 19,09 ; 20,07 : 21,23 ; 22,12 ; 24,42 ; 26,22 ; 26,29 ; 27,03 ; 27,08 ; 27,36 ; 27,36 ; 27,43 ; 29,32 ; 29,35 ; 30,30 ; 31,13 ; 31,16 ; 31,28 ; 31,29 ; 31,30 ; 31,42 ; 31,44 ; 32,04 : 32,10 ; 37,20 ; 41,33 ; 43,10 ; 43,21 ; 44,10 ; 44,28 : 44,30 ; 44,33 ; 45,05 ; 45,08 ; 46,30 ; 46,31 ; 46,34 : 47,03 ; 47,04 ; 48,05 ; 50,05 ; 50,17 ;
acuma : 48,06 ;

adăpa : (1551/3 ES) : v. I : „1. tränken, 2. trinken" : „1. abreuver, 2. boire"
(20 X) :
adăpa : *ind. impf. 3. sg.* 2,06 ; 29,03 29,10 ;
adăpă : *ind. pf. s. 3. sg.* 21,19 ; 24,18 ;
adăpară : *ind. pf. s. 3. pl.* 19,33 ; 19,35 :
au adăpat : *ind. pf. c. 3. sg.* 24,46 ;
voiu adăpa : *ind. viit. I. 1. sg.* 24,14 ; 24,19 ; 24,46 ;
vom adăpa : *ind. viit. I. 1. pl.* 29,08 ;
adape : *subj. pr. 3. sg.* 2,10 :
adăpăm : *subj. pr. 1. pl.* 19,32 ; 19,34 ;
adapă : *imperat. sg.* 24,17 ; 24,43 ; 24,45 :
adăpînd : *ger.* 29,07 ;
adăpată : *part. f. sg. nom. ac.* 13,11 ;

adăuga : (1544 BGL) : v. I : „1. hinzufügen, 2. vergrössern, vermehren, 3. fortfahren" : „1. ajouter, 2. agrandir, augmenter, 3. continuer à"
(16 X) :
să adăogea : *ind. impf. 3. sg. refl.* 45,27 :
adaose : *ind. pf. s. 3. sg.* 4,02 ; 8,12 : 18,29 ; 38,26 ;
se adaose : *ind. pf. s. 3. sg. refl.* 35,29 ;
să adaose : 49,33 ;
adaosără : *ind. pf. s. 3. pl.* 37,08 ;
voiu adaoge : *ind. viit. I. 1. sg.* 8,21 ; 8.21 ;
mă voiu adaoge : *ind. viit. I. 1. sg. refl.* 49,29 ;
va adaoge : *ind. viit. I. 3. sg.* 4,12 :
adaogeţ : *subj. pr. 2. pl.* 44,23 ;
adăogînd : *ger.* 25,01 : 38,05 :
adaogă : *imperat. 3. sg.* 30,24 ;

adăpătoare : (1581/2 PO) : s. f. : „Tränke" : „abreuvoir"
(2 X) :
adăpătoare : *sg. nom./ac.* 24,20 ;
adăpătorilor : *pl. gen./dat.* 30,38 ;

adăpost : (1581 CORESI) : sn. : „Obdach, Zuflucht" : „refuge, abri"
(1 X)
adăpostul : *sg. nom./ac.* 49,13 ;

adevăr : (1551/3 ES) : s.n./adj./adv. : „1. Wahrheit, 2. wahr, 3. wahrlich" : „1. vérité, 3. vrai, 3. vraiment"
(4 X) :
adevărului : *s. sg. gen./dat.* 24,48 ;
adevăr : *s. sg. nom./ac.* 47,29 ;
adevărul : *s. sg. nom. /ac.* 24,27 ; 32,10 ;

adevera : (1559 CORESI) : v. I : „bestätigen" : „confirmer"
(1 X) :
să adevără : *ind. pf. s. 3. sg. refl.* 23,20 ;

adevărat : (1561 CORESI) : adj./adv. : „wahr, wirklich, echt" : „vrai, vraiment. en vérité"
(7 X) :
adevărat : *adj.* 20,12 ; 41,32 ;
adv. 18,13 ; 20,16 ; 22,17 ; 42,16 ; 42,16 ;

adormi : (1551/3 ES) : v. IV : „einschlafen" : „s'endormir"
(3 X) :
adormiiu : *ind. pf. s. 1. sg.* 41,21 ;
adormi : *ind. pf. s. 3 sg.* 2,21 ; 24.11 ;

aduce : (XVI sec. CV) : v. III : „bringen, holen, herbeiführen" : „(r)apporter"
(74 X) :
aduc : *ind. pr. 1. sg.* 6,17 ;
ind. pr. 1. sg. (+**aminte**) 41.09 ;
ne aducem : *ind. pr. 1. pl. refl.* 43,18 ;
aducea : *ind. impf. 3. sg.* 32.13 ;
aduse : *ind. pf. s. 3. sg.* 2,19 ; 2,22 ; 4,03 ; 4,04 : 8,01 ; 8,01 ; 8,20 ; 19,29 ; 22,13 ; 27,14 ; 27,17 ; 27,25 ; 27,25 ; 29,13 ; 30,14 ; 30,22 ; 31,18 ; 47,07 ; 47,14 :
ind. pf. s. 3. sg. (+**aminte**) 40,20 ; 40,23 ; 42,09 ;
să aduse : *ind. pf. s. 3. sg. refl.* 39,01 ;
aduseră : *ind. pf. s. 3. pl.* 12,15 ; 37,02 ;
adusără : *ind. pf. s. 3. pl.* 37,32 ; 43,24 ; 43,26 ;
am adus : *ind. pf. c. 1. sg.* 31,38 ; 33,11 ;
ai adus : *ind. pf. c. 2. sg.* 20,09 :
au adus : *ind. pf. c. 3. sg.* 27,33 ; 43,02 ; 46,07 ;
am adus : *ind. pf. c. 1. pl.* 43,22 ;
au adus : *ind. pf. c. 3. pl.* 46,32 ; 47,17 :
voiu aduce : *ind. viit. I. 1. sg.* 7,04 ; 27,12 ; 42,37 : 42,37 ; 43,09 ; 44,32 ;
ind. viit. I. 1. sg. (+**aminte**) 9,15 ;
vei aduce : *ind. viit. I. 2. sg.* 4,07 ; 27,10 ; 40,14 ;
va aduce : *ind. viit. I. 3. sg.* (+**aminte**) 40,13 ;
veţi aduce : *ind. viit. I. 2. pl.* 42,38 ;
vor aduce : *ind. viit. I. 3. pl.* 44,31 ;
aducă : *subj. pr. 3. sg.* 18,19 ;
subj. pr. 3. sg. (+**aminte**) 50,15 ;
să aducă : *subj. pr. 3. sg. refl.* 18,04 ;
aduceţ : *subj. pr. 2. pl.* 43,29 ;
aduceţi : 42,20 ;
ai fi adus : *cond. pf. 2. sg.* 26,10 ;
adu : *imperat. sg.* 7,02 ; 27,04 ; 27,07 ; 27,13 ; 27,25 ; 48,09 ; *imperat. sg.* (+**aminte**) 40,14 ;
aduceţ : 44,21 ; 47,16 ;
aduceţi : *imperat. pl.* 42,34 ; 43,07 ; 45,13 ;
aducîndu-se : *ger. refl.* 38,25 ;
adus : *part. m. sg. nom./ac.* 40,03 ;

aduna : (XVI sec. PS. SCH.) : v. I : „(ver) sammeln" : „rassembler"
(18 X) :
să aduna : *ind. impf. 3. sg. refl.* 29,03 ;
adună : *ind. pf. s. 3. sg.* 41,48 ; 41,49 ; 47,14 ;
să adună : *ind. pf. s. 3. sg. refl.* 1,09 ;
adunară : *ind. pf. s. 3. pl.* 31,46 ;
să adunară : *ind. pf. s. 3. pl. refl.* 37,35 ;
s-au adunat : *ind. pf. c. 3. pl. refl.* 14,03 ;
vei aduna : *ind. viit. I. 2. sg.* 6,21 ;
să vor aduna : *ind. viit. I. 3. pl. refl.* 29,08 ;
adune : *subj. pr. 3. sg.* 41,35 ;
adunaţi : *imperat. pl.* 31,46 ;
adunaţi-vă : *imperat. pl. refl.* 49,01 ; 49,02 ;
adunîndu : *ger.* 6,16 ;
adunîndu-se : *ger. refl.* 34,30 ;
adune-se : *imperat. 3. sg. refl.* 1,09 ;
se aduna : *inf. refl.* (<a) 29,07 ;

adunare : (1581/2 PO) : s. f. : „Sammlung, Ansammlung" : „rassemblement"
(7 X) :
adunare : *sg. nom. /ac.* 1,09 ; 48,04 ;
adunarea : *sg. nom./ac.* 49,06 ;
adunări : *pl. nom./ac.* 28,03 ; 35,11 ;
adunările : *pl. nom./ac.* 1,09 ; 1.10 ;

adus : (XVI sec. PS. SCH.) : adj./s. : „1. herbeigeholt, 2. gekrümmt, 3. Herholen, 4. Opfergabe, 5. Gast, 6. Gefangener" : „1. amené, 2. courbé, 3. fait d'apporter, 4. offrande, 5. hôte. 6. prisonnier"
(1 X) :
aduş : *s. m. pl. nom./ac.* (<cei) 39,22 ;

afară : (XVI sec. CV) : adv./conj./prep./s. : „draussen, ausser, Äusseres" : „dehors sauf, extérieur"
(35 X) :
afară : 39,18 ;
dennafară : *adv.* 6,14 ;
afară : *adv.* 3,24 ; 8,07 ; 8,10 ; 8,17 ; 9,22 ; 15,05 ; 19,05 ; 19,09 ; 19,15 ; 19,16 ; 19,29 ; 20,18 ; 24,11 ; 24,15 ; 24,29 ; 24,31 ; 24,45 ; 26,01 ; 27,03 ; 39,12 ; 39,13 ; 39,15 ; 39,18 ; 43,31 ;
afară : *loc. prep.* 14,24 ; 39,06 ; 39,09 ; 39,09 : 41,44 ; 46,26 ; 47,22 ; 47,26 :
afara : *s. f. sg. nom./ac.* 7,16 ;

afla : (XVI sec. PS. SCH :) : v. I : „1. (auf-, vor), finden, 2. widerfahren, 3. entdecken, 4. erfahren, 5. vor-

handensein" : „1. trouver, 2. arriver à qn., 3. découvrir, 4. apprendre, 5. se trouver"
(59 X) :
vă aflaţ : *ind. pr. 2. pl. refl.* 43,27 ;
să afla : *ind. impf. 3. sg. refl.* 2,20 ; 5,24 ; 34,19 ;
află : *ind. pf. s. 3. sg.* 16,07 ; 26,12 ; 28,11 ; 30,14 : 31,33 ; 31,35 ; 37,15 ; 37,17 ; 38,20 ; 39,04 ; 44,12 ; 44,16 ;
aflară : *ind. pf. s. 3. pl.* 11,02 ; 26,19 ;
am aflat : *ind. pf. c. 1. sg.* 18,03 ; 30,27 ; 33,10 : 33,15 ; 38,22 ; 47,29 ; 50,04 ;
ai aflat : *ind. pf. c. 2. sg.* 27,20 ; 31,37 ; 38,23 ;
au aflat : *ind. pf. c. 3. sg.* 6,08 ; 19,19 ; 31,33 ; 36,24 ;
s-au aflat : *ind. pf. c. 3. sg. refl.* 44,16 ; 44,17 ; 47,14 ;
aflat-am : *ind. pf. c. 1. pl.* 47,25 ;
am aflat : *ind. pf. c. 1. pl.* 26,32 ; 37,32 ; 44,08 ;
voiu afla : *ind. viit. I. 1. sg.* 18,26 ; 18,28 ;
vei afla : *ind. viit. I. 2. sg.* 31,32 ; 44,09 ;
va afla : *ind. viit. I. 3. sg.* 4,14 ; 4,15 ;
să va afla : *ind. viit. I. 3. sg. refl.* 44,10 ;
vom afla : *ind. viit. I. 1. pl.* 41,38 ;
veţ afla : *ind. viit. I. 2. pl.* 32,19 ;
vor afla : *ind. viit. I. 3. pl.* 44,34 ;
se vor afla : *ind. viit. I. 3. pl. refl.* 18,29 ; 18,30 : 18,31 ; 18,32 ;
aflu : *subj. pr. 1. sg.* 34,11 ;
afle : *subj. pr. 3. sg.* 32,05 ; 33,08 ;
se afle : *subj. pr. 3. sg. refl.* 44,07 ;
aflînd : *ger.* 44,06 ;
neaflînd : *ger.* 8,09 ;

afuma : (XVI sec. PS. SCH) : v. I : „1. räuchern, 2. rauchen" : „fumer"
(1 X) :
afumîndu-se : *ger. refl. 3. sg.* 15,17 :

agonisi : (XVI sec. CV) : v. IV : „erwerben, gewinnen" : „acquérir, gagner"
(7 X) :
agonisiiu : *ind. pf. s. 1. sg.* 4,01 ;
agonisi : *ind. pf. s. 3. sg.* 33,19 ;
au agonisit : *ind. pf. c. 3. sg.* 12,05 ; 12,05 ; 36,06 : 46,06 ;
agonisiţ : *imperativ. pl.* 34,10 :

agonisire : (1560 BRATU) : s. f. : „Erwerben" : „fait d'acquérir"
(2 X) :
agonisire : *sg. nom./ac.* 23,09 ; 23,18 :

agonisită : (1621 DIRA) : s. f. : „1. Erwerb, 2. Ertrag" : „1. acquisition, 2. gain"
(2 X) :
agonisita : *sg. nom./ac.* 34,29 ; 46,06 :

aiei : (XVI sec. CV) : adv. : „hier" : „ici"
(17 X) :
acii : 22,05 ;
aciia : 31,37 ;
aicea : 15,16 ; 19,12 ; 22,05 ; 37,17 ; 38,21 ; 38,22 : 40,15 ; 42,15 ; 42, 15 ; 42,33 ; 48,09 ; 50,25 ;
aici : 45,05 ; 45,08 ; 45,13 ;

aiêvea : (XVI sec. PS. SCH.) : adv. : „offenbar, deutlich" : „clair, apparent"
(1 X) :
aiêve : 42,16 ;

ajunge : (XVI sec. CV) : v. III : „1. erreichen, einholen, 2. ankommen, gelangen" : „1. (re) joindre, 2. arriver"
(2 X) :
ajungea : *ind. impf. 3. sg.* 28,12 ;
au ajunsu : *ind. pf. c. 3. pl.* 47,09 ;

ajuta : (XVI sec. CV) : v. I : „helfen" : „aider"
(1 X) :
ajută : *ind. pf. s. 3.sg.* 49,26 ;

ajutor : (1521 NEACŞU) : s. n. : „Hilfe, Beistand" : „aide, assistance"
(2 X) :
ajutoriu : *sg. nom./ac.* 2,18 ; 2,20 ;

ajutorâ : (1688 BIBLIA) : v. I : „besteihen" : „soutenir"
(1 X)
ajutorâ : *ind. pf. s. 3. sg.* 30,08 ;

ajutori : (1640 URECHE) : v. IV : „beistehen" : „soutenir"
(1 X) :
ajutorescu : *ind. pr. 1. sg.* 15,01 ;

al : (1425 DERS) : art. gen. : „des" : „de"
(166 X) :
al : *m. sg.* 2,13 ; 2,14 ; 2,14 ; 4,19 ; 7,21 ; 7,21 ; 7,21 ; 9,15 ; 11,10 ; 13,09 ; 14,05 ; 14,18 ; 15,13 ; 17,21 ; 19,12 ; 22,15 ; 24,15 ; 24,24 ; 27,19 ; 29,27 ; 29,33 ; 30,07 ; 30,12 ; 30,17 ; 30,19 ; 31,44 ; 31,48 ; 31,49 ; 32,17 ; 32,19 ; 32,19 ; 38,05 ; 38,25 ; 39,23 ; 40,04 ; 41,05 ; 41,12 ; 41,43 ; 41,43 ; 41,52 ; 42,19 ; 42,33 ; 43,34 ; 45,06 ; 45,10 ; 46,08 ; 46,34 ; 47,18 ; 49,03 ; 49,29 ; 50,19 ;
ai : *m. pl.* 14,06 ; 14,14 ; 32,22 ; 40,05 ; 41,34 ; 41,36; 41,53 ; 47,08 ; 48,05 ; 48,06 ; 50,07 ;
a : *f. sg.* 1,08 ; 1,13 ; 1,19 ; 1,23 ; 1,31 ; 2,02 ; 2,02 ; 2,03 ; 2,04 ; 7,11 ; 8,04 ; 8,05 ; 8,05 ; 8,05 ; 8,13 ; 8,14 ; 9,05 ; 14,03 ; 14,11 ; 14.11 ; 14,24 ; 15,16 ; 15,18 ; 17,14 ; 18,20 ; 19,28 ; 19,34 ; 21,04 ; 22,03 ; 23,08 ; 23,09 ; 23,20 ; 24,02 ; 24,23 ; 24,47 ; 26,20 ; 27,36 ; 28,22 ; 31,07 ; 31,22 ; 31,37 ; 32,01 ; 32,08 ; 34,25 ; 38,02 ; 38,24 ; 40,20 ; 40,20 ; 42,18 ; 42,35 ; 47,24 ; 47,26 ; 48,07 ; 49,18 ; 49,26 ; 49,32 ; 50,23 ;
ale : *f. pl.* 2,21 ; 7,11 ; 8,04 ; 8,14 ; 13,01 ; 14,23 ; 19,15 ; 19,16 ; 20,07 ; 21,29 ; 23,06 ; 24,02 ; 27,16 ; 30,29 ; 30,42 ; 30,42 ; 31,01 ; 31,01 ; 31,18 ; 31,21 ; 31,31 ; 31,32 ; 31,41 ; 31,43 ; 31,43 ; 32,17 ; 32,18 ; 32,23 ; 33,09 ; 34,23 ; 38,25 ; 39,04 ; 39,05 ; 39,06 ; 39,08 ; 41,43 ; 41,51 ; 45,11 ; 46,01 ; 46,32 ; 47,01 ;
a : (formă unică) 9,05 ; 9,13 ; 9,22 ; 34,25 ; 36,31 ; 41,54 ;

alaltă → **alt**

alaltăieri : (1645 VARL.) : adv. : „vorgestern" : „avant-hier"
(2 X) :
alaltaieri : 31,02 ; 31,05 ;

alătura : (1650 BRV) : v. I : „1. neben, nahe an etw. stellen, 2. beifügen, 3. vergleichen, 4. sich nähern, beigesellen" : „1. mettre à côté de, 2. joindre, 3. comparer, 4. s'attacher"
(2 X) :
se alătură : *ind. pf. s. 3. sg. refl.* 25,17 ;
să alătură : *ind. pf. s. 3. sg. refl.* 34,03 ;

alb : (1214 SUCIU) : adj. : „weiss" : „blanc"
(13 X) :
albe : *f. pl. nom./ac.* 30,35 ; 30,37 ; 30,39 ; 31,08 ; 31,10 ; 31,12 ; *f. pl. nom./ac.* (<*cêle*) 31,08 ;
albă : *f. sg. nom./ac* 30,32 ;
albi : *m. pl. nom./ac.* (<*cei*) 30,35 ;
mai albi : *m. pl. nom./ac. comp.* 49,12 ;
alb : *m. sg. nom./ac.* 30,33 ; 30,33 ; 30,40 :

albeaţă : (1640 CEASLOV) : s. f. : „1. Weiss, 2. Leukom" : „1. blancheur, 2. glaucome"
(2 X) :
albeaţa : *sg. nom./ac.* 30,37 ; 30,37 ;

albie : (1443 DLRV) : s. f. : „1. Waschtrog, 2. Flussbett" : „1. auge, 2. lit d'une rivière"
(1 X) :
albiile : *pl. nom./ac.* 30,38 ;

ale → **al**

alege : (XVI sec. CV) : v. III : „1. aussondern, -wählen, 2. unterscheiden, 3. entscheiden, 4. enden als. . ." : „1. choisir, séparer, trier, 2. distinguer, 3. décider, 4. finir comme. . ."
(3 X) :
au ales : *ind. pf. c. 3. sg.* 34,08 ; *ind. pf. c. 3. pl.* 6,02 ;
va alége : *ind. viit. I. 3. sg.* 30,20 ;

alegere : (1560 BRATU) : s. f. : „Wahl, Auswahl" : „choix"
(1 X) :
alêgerli : *sg. gen./dat.* 49,05 ;

alerga : (XVI sec. PS. SCH.) : v. I : „laufen, eilen" : courir"
(10 X) :
alergă : *ind. pf. s. 3. sg.* 18,02 ; 24,17 ; 24,20 ; 24,29 ; 29,13 ; 33,04 ;
au alergat : *ind. pf. c. 3. sg.* 18,07 ;
aleargă : *imperat. sg.* 32,09 ;
alergînd : *ger.* 24,28 ; 29,12 ;

alergătură : (1581 CORESI) : s. f. : „1. Lauferei, 2. Pferderennen" : „1. fait de courir, 2 . course de chevaux"
(2 X) :
alergăturii : *sg. gen./dat.* 48,07 ; 48,07 ;

alês : (1437 BGL) : adj./adv./s. : „1. ausgesucht, erlesen, 2. bestimmt, vornehmlich, besonders, 3. Auserwählter, 4. Auswahl" : „1. élu, 2. certainement, évidemment, surtout, 3. élu, 4. triage"
(12 X) :
ales : *adj. m. sg. nom./ac.* 23,16 ;
aleasă : *adj. f. sg. nom./ac.* 43,11 ; 48,22 ;
alêse : *adj. f. pl. nom./ac.* 13,12 ; 23,06 ; 41,02 ; 41,05 ; 41,07 ; 41,18 ; 41,20 ; *adj. f. pl. nom. ac.* (<**cele**) 23,06 ; 41,04 ;

alt : (XVI sec. CV) : adj. : „(ein) anderer" : „autre"
(20 X) :
alte : *f. pl. nom./ac.* 8,12 ; 17,27 : 41,03 ; 41,06 ; 41,19 ; 41,23 ;
alta : *f. sg. nom./ac.* 4,25 ; 15,10 ;
altă : *f. sg. nom./ac.* 26,21 ; 26,22 ; 37,08 ;
alţi : *m. pl. nom./ac.* 29,27 ; 45,06 ;
alt : *m. sg. nom./ac.* 29,19 ; 30,24 ; 37,09 ; 37,09 :
altul : *m. sg. nom./ac.* 31,49 ; 38,05 ; 43,22 :

altcineva : (XVI sec. CV) : pron. : „jemand anders" : „quelqu'un d'autre"
(1 X) :
altcineva : 19,12 ;

amar : (1430 DERS) : adj./adv./s. : „1. bitter, 2. Bitternis" : „1. amer, 2. amertume"
(2 X) :
amar : *adj. m. sg. nom./ac.* (+**foarte**) 27,34 ; *adv.* 50,01 ;

amăgi : (1581/2 PO) : v. IV : „1. täuschen, verleiten, 2. verführen" : „1. tromper, 2. séduire"
(1 X) :
au amăgit : *ind. pf. c. 3. sg.* 3,13 ;

amente → **aminte**

amesteca : (1560 BRATU) : v. I : „1. mischen, 2. intrigieren" : „1. mélanger, 2. intriguer"
(1 X) :
amestecă : *ind. pf. s. 3. sg.* 30,40 ;

ameţeală : (1670 ANON. CAR.) : s. f. : „Schwindel, Rausch" : „étourdissement, vertige"
(1 X) :
ameţală : *sg. nom./ac.* 15,12 ;

amiază : (XVI sec. CV) : s. f./adv. : „Mittag, mittags" : midi, à midi"
(1 X) :
înteamiazăzi : *adv.* 18,01 ;

aminte : (1551/3 ES) : adv : a aduce, a fi, a lua, a pica, a veni-, „sich erinnern, achtgeben, merken, sich in acht nehmen" : „se souvenir, faire attention à, apercevoir, prendre garde "
(13 X) :
amente : (<**a lua**) 24,06 ;
aminte : (<**aduce**) 8,01 ; 9,15 ; 19,29 ; 30,22 ; 40,13 ; 40,14 ; 40,20 ; 40,23 ; 41,09 ; 42,09 ; 50,15 ; (<**lua**) 4,05 ;

amîndoi : (1551/3 ES) : num. : „beide" : „les deux"
(25 X) :
amîndoao : *f. pl. nom./ac.* 9,23 ; 19,30 ; 19,36 ; 32,22 ; 32,22 ;
amînduror : *m. pl. gen./dat.* 31,37 ;
amîndurora : *m. pl. gen./dat.* 3,07 ;
amîndoi : *m. pl. nom./ac.* 2,24 ; 2,25 ; 21,27 ; 21,31 ; 21,32 ; 22,06 ; 22,08 ; 25,09 ; 27,45 ; 33,04 ; 35,29 ; 38,11 ; 40,02 ; 40,05 ; 41,11 ; 42,37 ; 48,01 ; 48,13 ;

amorţi : (1581/2 PO) : v. IV : „erstarren" : „(s') engourdir"
(3 X) :
amorţi : *ind. pf. s. 3. sg.* 32,25 ;
au amorţit : *ind. pf. c./3. sg.* 32,32 ; 32,32 ;

an : (XVI sec. CV) : s. m. : „Jahr" : „an"
(122 X) :
an : *sg. nom./ac.* 11,10 ; 45,06 ; 47,18 ;
anu : *sg. nom./ac.* 17,21 ;
anul : *sg. nom./ac.* 26,12 ; 47,17 ; 47,18 ;
ani : *pl. nom./ac.* 1,14 ; 5,03 ; 5,04 ; 5,05 ; 5,06 ; 5,07 : 5,08 ; 5,09 ; 5,10 ; 5,11 ; 5,12 ; 5,13 ; 5,14 ; 5,15 ; 5,16 ; 5,17 ; 5,18 ; 5,19 ; 5,20 ; 5,21 ; 5,22 ; 5,23 ; 5,25 ; 5,26 ; 5,27 ; 5,28 ; 5,30 ; 14,04 ;
anii : *pl. nom./ac.* 25,07 ; 25,17 ; 47,28 ;
anilor : *pl. gen./dat.* 47,09 ; 47,09 ; 47,09 ;
ani : *m. pl. nom./ac.* 5,31 ; 5,32 ; 6,03 ; 7,06 ; 7,11 ; 8,13 ; 9,27 ; 9,28 ; 11,10 ; 11,11 ;11,12 ;11,13 ;11,13 ; 11,13 : 11,14 ; 11,15 ; 11,16 ; 11,17 ; 11,18 ; 11,19 ; 11,20 ; 11,21 ; 11,22 ; 11,23 ; 11,24 ; 11,25 ; 11,26 ; 11,32 ; 12,04 ; 14,04 ; 14,05 ; 15,13 ; 16,03 ; 16,16 : 17,01 ; 17,17 ; 17,17 ; 17,24 ; 17,25 ; 21,05 ; 23,01 ; 25,07 ; 25,17 ; 25,20 ; 25,26 ; 26,08 ; 26,34 ; 29,18 ; 29,20 ; 29,27 ; 29,28 ; 29,30 ; 31,38 ; 31,41 ; 31,41 ; 31,41 ; 35,28 ; 37,02 ; 41,26 ; 41,26 ; 41,27 ; 41,27 ; 41,27 ; 41,29 ; 41,30 ; 41,35 ; 41,35 ; 41,46 ; 41,47 ; 41,48 ; 41,50 ; 41,53 ; 41,54 ; 45,06 ; 45,11 ; 47,08 ; 47,09 ; 47,28 ; 47,28 ; 50,22 ; 50.26 ;

anghel : (1594 DIR) : s. m. : „Engel" : „ange"
(1 X) :
anghelii : *pl. nom./ac.* 32,01 ;

anume : (1564 DIR) : adv. : „1. namens, 2. angeblich" : 1. nommé, 2. soi-disant"
anume : 22,24 ;

apă : (1213 SUCIU) : s. f. : „Wasser" : „eau"
(67 X) :
apa : *sg. nom./ac.* 1,09 ; 1,09 ; 6,17 ; 7,07 ; 7,10 ; 7,17 ; 7,18 ; 7,19 ; 7,20 ; 7,24 ; 8,01 ; 8,03 ; 8,03 ; 8,05 ; 8,07 ; 8,07 ; 8,08 ; 8,09 ; 8,11 ; 8,13 ; 8,13 : 9,11 ; 9,15 ; 15,18 ; 15,18 ; 21,15 ; 24,11 ; 26,20 ; 49,03 ;
apă : *sg. nom./ac.* 1,06 ; 1,06 ; 9,11 ; 18,04 ; 21,14 ; 21,19 ; 21,19 ; 24,11 ; 24,13 ; 24,17 ; 24,19 ; 24,20 ; 24,20 ; 24,32 ; 24,43 ; 24,43 ; 24,44 ; 24,45 ; 26,19 ; 26,32 ; 37,24 ; 43,24 ;
apei : *sg. gen./dat.* 1,02 ; 1,06 ; 1,07 ; 1,07 ; 7,06 ; 7,18 ; 16,07 ; 21,25 ; 24,13 ; 24,43 ; 30,38 ;
ape : *pl. nom./ac.* 26,18 ;
apele : *pl. nom./ac.* 1,20 ; 1,21 ; 1,22 ;
apelor : *pl. gen./dat.* 1,10 ;

apleca : (1561 CORESI) : v. I : „säugen, stillen" : nourrir, allaiter"
(1 X) :
apleacă : *ind. pr. 3. sg.* 21,07 ;

apoi : (XVI sec. CV) : adv. : „dann, danach" : alors, puis, ensuite"
(2 X) :
apoi : 49,01 ; 49,17 ;

aproape : (XVI sec. PS. SCH.) : adv./s. m. : „nahe, Mitmensch" : „près de, proche, le prochain"
(7 X) :
aproape : *adv.* 19,20 ; 27,25 ; 37,28 ; 45,10 ; 48,09 ;
aproapelui : *s. m. sg. gen./dat.* 11,07 ; 26,31 ;

apropia : (XVI sec. PS. SCH.) : v. I : „nahe, nähern" : „approcher"
(22 X) :
să apropiia : *ind. impf. 3. sg. refl.* 12,11 :
apropie-se : *ind. pf. s. 3. sg. refl.* 27,22 ;
apropii-se : 27,41 ;
se apropie : 33,07 ;
să apropie : 33,07 ;
apropiiară : *ind. pf. s. 3. pl.* 33,06 ; 48,10 ;
se apropiiară : *ind. pf. s. 3. pl. refl.* 45,04 ;
să apropiiară : 19,09 ; 47,29 ;
se-au apropiiat : *ind. pf. c. 3. sg. refl.* 35,16 ;
apropie : *imperat. sg.* 48,13 ;
apropie-te : *imperat. sg. refl.* 27,21 ;
apropii-te : 27,26 ;
apropiiaţi-vă : *imperat. pl.* 45,04 ;
apropiindu-mă : *ger. refl. 1. sg.* 48,07 ;
apropiindu-se : *ger. refl. 3. sg.* 18,23 ; 27,27 ; 29,10 ; 44,18 ;
se apropiia : *inf. refl.* (<*a*) 33,03 :
să apropiia : 37,18 ;

apuca : (XVI sec. PS. SCH.) : v. I : „1. (an) fassen, ergreifen, 2. erreichen, 3. gelingen, dazu kommen. . ." : „1. prendre, saisir, 2. obtenir, attraper, 3. réussir à faire qch."
(8 X) :
apucă : *ind. pf. s. 3. sg.* 31,23 ; 31,24 ;
să apucă : *ind. pf. s. 3. sg. refl.* 48,17 ;
apucară : *ind. pf. s. 3. pl.* 19,16 ;
vor apuca : *ind. viit. I. 3. pl.* 11,06 ;
apuce : *subj. pr. 3. sg.* 19,17 ; 19,19 ;
să apuce : *subj. pr. 3. sg. refl.* 43,18 ;

apune : (1561 CORESI) : v. III : "... untergehen, erlöschen" : „se coucher, s'éteindre"
(1 X) :
au apus : *ind. pf. c. 3. sg.* 28,11 ;

apus : (XVI sec. PS. SCH.) : adj./s. n. : „1. untergegangen, (Sonnen) Untergang, 2. Abendland" : „1. couché, coucher (des astres), 2. occident, ouest"
(2 X) :
apus : *s. n. sg. nom./ac.* 15,17 ;
apusul : *s. n. sg. nom./ac.* 15,12 ;

aramă : (1440 DIR) : s. f. : „Kupfer" : „cuivre"
(1 X) :
aramă : *sg. nom./ac.* 4,22 ;

arăta : (XVI sec. CV) : v. I : „1. zeigen, weisen, 2. anzeigen, 3. berichten, 4. erfinden" : „1. montrer, 2. déclarer, dénoncer, 3. rapporter, 4 inventer"
(17 X) :
arătă : *ind. pf. s. 3. sg.* 48,11 ;
să arătă : *ind. pf. s. 3. sg. refl.* 38,10 ;
nearătate fură : *ind. pf. s. 3. pl. pas.* 41,04 :
au arătat : *ind. pf. c. 3. sg.* 4,21 ; 41,13 ; 41,25 ; 41,28 ; 41,39 ; 50,17 ;
s-au arătat : *ind. pf. c. 3. sg. refl.* 12,08 ; 48,03 ;
se-au arătat : *ind. pf. c. 3. sg. refl.* 35,01 ; 35,07 ; 35,21 ;
voiu arăta : *ind. viit. I. 1. sg.* 12,01 ;
veţi arăta : *ind. viit. I. 2. pl.* 42,15 ;
să arăta : *ind. impf. 3. sg. refl.* 30,37 :

arătare : (1581 CORESI) : s. f. : „1. Angabe, Anzeige, 2. Erscheinung, 3. Gespenst" : „1. annonce, donnée, 2. apparition, 3. fantôme"
(1 X) :
arătarea : *sg. nom./ac.* 40,08 :

arătură : (1551/3 ES) : s. f. : „1. Ackern, 2. Acker" : „1. labourage, 2. champ"
(2 X) :
arătură : *sg. nom./ac.* 45,06 ;
arături : *pl. nom./ac.* 26,14 ;

arc : (XVI sec. PS. SCH.) : s. m. : „1. Bogen, 2. Regenbogen" „1. arc, 2. arc-en-ciel"
(7 X) :
arcu : *sg. nom./ac.* 21,16 ;
arcul : *sg. nom./ac.* 9,13 ; 9,14 ; 9,16 ; 27,03; 48,22 ;
arcele : *pl. nom./ac.* 49,24 ;

arcaş : (1670 ANON. CAR.) : s. m. : „Jäger" : „chasseur"
(1 X) :
arcaş : *sg. nom./ac.* 21,20 :

arde : (XVI sec. PS. SCH.) : v. III : „(ver-, ab-, nieder-) brennen" : „brûler"
(3 X) :
să arză : *subj. pr. 3. sg. refl.* 38,24 ;
ardem : *subj. pr. 1. pl.* 11,03 :
arzînd : *ger.* 31,40 ;

arădere : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „1. Brennen, Verbrennen, 2. Opfergabe" : „1. action de brûler, 2. sacrifice"
(1 X) :
arderea : *sg. nom./ac.* (+**de tot**) 8,20 ;

are → **avea**

arete : (1564 CORESI) : s. m. : „Widder" : „bélier"
(3 X) :
areţ : *pl. nom./ac.* 31,12 ; 32,14 ;
areţii : *pl. nom./ac.* 31,10 ;

argint : (XVI sec. PS. SCH.) : s. n. : „Silber" : „argent"
(38 X) :
argint : *sg. nom./ac.* 13,02 ; 17,12 ; 17,23 ; 17,27 ; 23,09 ; 23,15 ; 23,16 ; 24,35 ; 24,53 ; 43,22 ; 44,02 ; 44,05 ; 44,08 ;
argintu : 17,12 ;
argintul : 23,13 ; 23,16 ; 31,15 ; 42,25 ; 42,28 ; 43,12 ; 43,12 ; 43,15 ; 43,18 ; 43,21 ; 43,21 ; 43,22 ; 43,23 ; 44,01 ; 44,08 ; 47,14 ; 47,14 ; 47,15 ; 47,15 ; 47,16 ; 47,18 ;
argintului : *sg. gen./dat.* 42,27 ; 42,35 ; 42,35 ;

arie : (1561 CORESI) : s. f. : „Tenne" : „aire"
(2 X) :
aria : *sg. nom./ac.* 50,11 ;
ariia : 50,10 ;

arm : (1670 ANON. CAR.) : s. n. : „1. Schenkel, Bein, 2. Hüfte" : „1. cuisse, 2. hanche"
(2 X) :
armul : *sg. nom./ac.* 24,02 ; 24,09 ;

arunca : (XVI sec. CV) : v. I : „werfen" : „jeter"
(2 X) :
aruncară : *ind. pf. s. 3. pl.* 37,24 ;
aruncăm : *subj. pr. 1. pl.* 37,20 ;

arvună : (1593 DERS) : s. f. : „Vorschuss, Angeld" : „acompte"
(3 X) :
arvuna : *sg. nom./ac.* 38,20 ;
arvună : 38,17 ; 38,18 ;

asculta : (XVI sec. CV) : v. I : „1. (an) hören, 2. lauschen, 3. gehorchen" : „1. /2. écouter, 3. obéir"
(30 X) :
ascultam : *ind. impf. 1. pl.* 42,21 ;
să asculta : *ind. impf. 3. pl. refl.* 39,10 ;
ascultă : *ind. pf. s. 3. sg.* 16,03 ; 21,12 ; 21,17 ; 25,21 ; 34,24 ;
ascultară : *ind. pf. s. 3. pl.* 37,27 ;
am ascultat : *ind. pf. c. 1. sg.* 17,20 ;
ai ascultat : *ind. pf. c. 2. sg.* 3,17 ; 22,18 ;
au ascultat : *ind. pf. c. 3. sg.* 16,11 ; 26,05 ; 35,03 ;
aţi ascultat : *ind. pf. c. 2. pl.* 42,22 ;
va asculta : *ind. viit. I. 3. sg.* 30,33 ; 41,40 ;
veţ asculta : *ind. viit. I. 2. pl.* 34,17 ;
ascultă : *imperat. sg.* 23,06 ; 23,11 ; 23,13 ; 27,08 ; 27,13 ; 27,43 ; 30,06 ;
ascultaţi : *imperat. pl.* 4,23 ; 23,08 ; 37,06 ; 49,02 ; 49,02 ;

ascunde : (XVI sec. PS. SCH.) : v. III : „1. verbergen, verstecken, 2. verheimlichen" : „1. cacher, 2. dissimuler"
(7 X) :
ascunse : *ind. pf. s. 3. sg.* 31,20 ;
să ascunsără : *ind. pf. s. 3. pl. refl.* 3,08 ;
m-am ascuns : *ind. pf. c. 1. sg. refl.* 3,10 ;
au ascuns : *ind. pf. c. 3. sg.* 35,04 ;
voiu ascunde : *ind. viit. I. 1. sg.* 18,17 ;
mă voiu ascunde : *ind. viit. I. 1. sg. refl.* 4,14 ;
vom ascunde : *ind. viit. I. 1. pl.* 37,26 ;

ascuns : (XVI sec. PS. SCH.) : adj./adv./s. n. : „1. verborgen, heimlich, insgeheim, Geheimnis, 2. versteckt, heimlich, Versteck" : „1. occulte, secrétement, énigme, 2. caché, en cachette, cachette"
(1 X) :
ascunsu : *adv.* (<**pre**) 31,26 ;

asemăna : (XVI sec. PS. SCH.) : v. I : „1. vergleichen, 2. gleichen, ähneln, 3 interpreter" : „1. comparer, 2. ressembler, 3. deuten, interpretieren" (5 X) :
ne vom asemăna : *ind. viit. I. 1. pl. refl.* 34.15 ;
să ver asămăna : *ind. viit. I. 3. pl. refl.* 34,22 ;
asêmene : *subj. pr. 3. sg.* 41,15 ;
ne asămămăm : *subj. pr. 1. pl. refl.* 34,23 ;
asămăna : *inf.* (<**a**) 41,15 ;

asemănare : (1683 SICR. DE AUR) : s. f. : „1. Vergleich, 2. Ähnlichkeit" : „1. comparaison, 2. ressemblence"
(3 X) :
asemănare : *sg. nom./ac.* 1,12 ;
asămănare : *sg. nom./ac.* 1,11 ; 1,26 ;

asemenea : (XVI sec. PS. SCH.) : adj./adv. : „gleich, gleichfalls" : „parail, de la même façon"
(1 X) :
asêmenea : 2.20 ;

astăzi : (XVI sec. PS. SCH.) : adv. : „heute" : „aujourd'hui"
(26 X) :
astăz : 35,20 ;
astăzi : 4,14 ; 19,37 ; 19,38 ; 21,26 ; 22,14 ; 24,12 ; 24,42 ; 25,31 ; 25,33 ; 26,33 ; 30,16 ; 30,32 ; 31,43 ; 31,47 ; 32,32 ; 35,04 ; 40,07 ; 41,09 ; 41,41 ; 42,13 ; 42,32 ; 47,23 ; 47,26 ; 48,15 ; 50,20 ;

astupa : (XVI sec. PS. SCH.) : v. I : „ver-, zustopfen, zuschütten" : boucher, fermer, couvrir"
(2 X) :
au astupat : *ind. pf. c. 3. pl.* 26,15 ; 26,18 ;

asupra : (XVI sec. PS. SCH.) : prep. : „1. gegen, 2. über" : „1. vers, 2. sur"
(39 X) ;
asupra : 1,20 ; 1,22 ; 1,26 ; 1,28 ; 1,29 ; 1,30 ; 3,14 ; 4,08 ; 4,12 ; 4,14 ; 6,01 ; 6,17 ; 7,10 ; 7,23 ; 14,15 ; 18,16 ; 18,19 ; 20,13 ; 22,12 ; 22,16 ; 26,10 ; 27,12 ; 28,13 ; 37,02 ; 42,36 ;
asuprā : 39,21 ;
deasupra : 1,02 ; 1,02 ; 1,07 ; 3,10 ; 6,16 ; 7,18 ; 18,02 ; 22,09 ; 22,09 ; 40,17 ; 42,27 ;
desupra : 31,34 ;
cel mai deasupra : *adv. superl.* 40.17 ;

aşa : (XVI sec. CV) : adv. : „so" : „ainsi, de la sorte"
(34 X) :
aşa : 1,06 ; 1,09 ; 1,11 ; 1,15 ; 1,20 ; 1,25 ; 1,30 ; 4,15 ; 6,15 ; 6,22 ; 15,05 ; 17,19 ; 18,05 ; 24,30 ; 25,22 ; 27,20 ; 29,26 ; 30,15 ; 31,08 ; 32,04 ; 32,04 ; 34,07 ; 39,19 ; 41,13 ; 42,20 ; 42,21 ; 42,25 ; 43,11 ; 44,10 ; 45,21 ; 48,18 ; 50,03 ; 50,12 ; 50,17 ;

aşeza : (XVI sec. CV) : v. I : „1. setzen, stellen, 2. einsetzen, 3. einrichten, stiften" : „1. mettre, poser, 2. investir de, 3. établir, instituer"
(3 X) :
aşăza : *ind. impf. 3. sg.* 29,03 ;
aşează : *ind. pf. s. 3. sg.* 40,21 ;
mă aşezu : *subj. pr. 1. sg. refl.* 41,31 ;

aştepta : (XVI sec. PS. SCH.) : v. I : „(er) warten, harren" : „attendre"
(3 X) :
aşteptînd : *ger.* 8,12 ; 49,18 ;
nu aştepta : *imperat. sg. neg.* 45,09 ;

aşternut : (XVI sec. PS. SCH.) : adj./s. n. : „1. ausgebreitet, 2. zugedeckt, bedeckt, 3. (Schlaf) Lager" : „1. étendu, 2. couvert, 3. couche, base"
(1 X) :
aşternutul : *sg. nom./ac.* 49,04 ;

atinge : (XVI sec. PS. SCH.) : v. III : „1. berühren, 2. treffen" : „toucher"
(5 X) :
să atinse : *ind. pf. s. 3. sg. refl.* 32,25 ;
se-au atinsu : *ind. pf. c. 3. sg. refl.* 32,32 ;
se va atinge : *ind. viit. I. 3. sg. refl.* 26,11 ;
te atingi : *subj. pr. 2. sg. refl.* 20,06 ;
vă atingeţi : *subj. pr. 2. pl. refl.* 3,03 ;

atunci : (XVI sec. CV) : adv. : „dann, damals" : „alors, lors"
(4 X) :
atuncea : 12,06 ; 13,08 ; 24,41 ; 49,04 ;

aŧ(i) → **avea**

au : (XVI sec. CV) : adv./conj : „1. oder, 2. denn" : „1. ou, 2. est-ce que"
(20 X) :
au : *adv.* 4,09 ; 18,14 ; 19,12 ; 20,05 ; 27,38 ; 29,25 ; 30,15 ; 31,14 ; 31,15 ; 37,08 ; 37,13 ; 40,08 ; 41,38 ; *conj.* 19,12 ; 19,12 ; 24,21 ; 24,49 ; 24,50 ; 27,21 ; 37,32 ; 42.16 ;

aur : (XVI sec. PS. SCH.) : s. n. : „Gold" : „or"
(10 X) :
aur : *sg. nom./ac.* 24,22 ; 24,22 ; 24,35 ; 24,53 ; 37,28 ; 41,42 ; 44,08 ; 45,22 ;
aurul : 2,11 ; 2,12 ;

auzi : (1521 NEACŞU) : v. IV : „hören" : „ouïr, entendre"
(37 X) :
aude : *ind. pr. 3. sg.* 42.23 ;
aud : *ind. pr. 3. pl.* 23,10 ;
auziu : *ind. pf. s. 1. sg.* 41,15 ;
auzi : *ind. pf. s. 3. sg.* 18,10 ; 23,16 ; 24,30 ; 27,05 ; 27,34 ; 28,07 ; 29,13 ; 30,17 ; 30,22 ; 31,01 ; 35,21 ; 39,19 ;
să auzi : *ind. pf. s. 3. sg. refl.* 45,02 ;
auziră : *ind. pf. s. 3. pl.* 3,08 ; 34,07 ; 43,25 ; 45,02 ;
am auzit : *ind. pf. c. 1. sg.* 3,10 ; 21,26 ; 23,15 ; 27,06 ; 37,17 ; 42,02 ;
au auzit : *ind. pf. c. 3. sg.* 21,17 ; 29,33 ; 34,05 ; 39,18 ;
va auzi : *ind. viit. I. 3. sg.* 21,06 ;
auză : *subj. pr. 3. sg.* 11,07 ;
auzind : *ger.* 14,14 ; 24,52 ; 37,21 ; 39,15 ; 41.15 ;

avea : (1521 NEACŞU) : v. II (şi aux.) : „haben" : „avoir"
(25 X) :
am : *ind. pr. 1. sg.* 16,05 ; 18,31 ; 33,11 ; 38,25 ; 43,23 ;
ai : *ind. pr. 2. sg.* 16,11 ; 19,15 ; 45,10 ;
are : *ind. pr. 3. sg.* 1,29 ; 1,30 ; 16,05 ; 34,14 ; 41,38 ; 49,25 ;
aveţ : *ind. pr. 2. pl.* 23,08 ; 44,19 ;
avea : *ind. impf. 3. sg.* 8,11 ; 24,29 ; 37,24 ;
avu : *ind. pf. s. 3. sg.* 35,16 ;
voiu avea : *ind. viit. I. 1. sg.* 41,40 ;
aibi : *imperat. sg.* 35,17 ;
avînd : *ger.* 24,15 ; 24,45 ;
aibă : *imperat. 3. sg.* 38,23 ;

avere : (1581 CORESI) : s. f. : „Vermögen" : „fortune"
(5 X) :
avêrea : *sg. nom./ac.* 46,06 ; 49,32 ;
averile : *pl. nom. /ac.* 31,18 ; 36,07 ;
averilor : *pl. gen./dat.* 36,07 ;

avut : (XVI sec. CV) : adj./s. : „begütert, vermögend, Vermögen, Reichtum" : „fortuné, riche, richesse"
(3 X) :
avuturile : *s. n. pl. nom./ac.* 13,06 ; 14,11 ; 45,18 ;

avuţie : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „Vermögen, Reichtum" : „fortune, richesse"
(2 X) :
avuţiia : *sg. nom./ac.* 31,16 ; 39,05 ;

azimă : (XVI sec. CV) : s. f : „Ungesäuertes Brot" : „pain azyme"
(2 X) :
azime : *pl. nom./ac.* 18,05 ; 19,03 ;

B

ba : (XVI sec. CV) : adv. : „1. doch, nein, 2. bald... bald" : „si, non, 2. tantôt...tantôt"
(7 X) :
ba : 18,15 ; 19,02 ; 24,21 ; 27,21 ; 37,32 ; 42,12 ; 42,16 :

bate : (XVI sec. PS. SCH.) : v. III : „1. schlagen, 2. kämpfen, 3. abschweifen" : „1. battre, 2. combattre, 3. divaguer, s'écarter"
(3 X) :
să bătură : *ind. pf. s. 3. pl. refl.* 26,20 ;
s-au bătut : *ind. pf. c. 3. pl. refl.* 26,22 ;
bată : *subj. pr. 3. sg.* (+joc) 39,14 ;

batjocori : (1560 BRATU) : v. IV : „1. verspotten, verhöhnen, 2. beschimpfen" : „1. se moquer de, tourner en dérision 2. insulter"
(2 X) :
ne batjocorim : *subj. pr. 1. pl. relf.* 38,23 ;
batjocori : *inf.* (<a) 19,14 ;

băga : (1521 NEACŞU) : v. I : „hineintun, -stecken, schieben" : „mettre dans, introduire"
(9 X)
băgă : *ind. pf. s. 3. sg.* 8,09 ; 43,17 ;
ai băgat : *ind. pf. c. 2 sg.* 39,17 ;
au băgat : *ind. pf. c. 3. sg.* 29,23 ; 39,14 ;
se-au băgat : *ind. pf. c. 3. pl. refl.* 43,18 ;
bagi : *subj. pr. 2. sg.* 6,19 ;
bagă : *imperat. sg.* 43,16 ;
băgaţi : *imperat. pl.* 4,23 ;

băgat (în seamă) : (1683 DOS) : adj./s. : „beachtet," : remarqué"
(1 X) :
nebăgat : *s. sg. nom./ac.* 27,12 ;

bălţat : (1425 DRHA) : adj. : „scheckig" : „bariolé. tacheté"
(3 X) :
bălţat : *m. sg.* 30,33 ;
bălţaţi : *m. pl.* 30,35 ;
bălţate : *f. pl.* 30.35 ;

bărbat : (1262 DRĂGANU) : s. m. : „Mann" : „homme"
(25 X) :
bărbat : *sg. nom./ac.* 1,27 ; 4,23 ; 5,02 ; 7,02 ; 19,08 ; 20,03 ; 24,16 ; 29,19 ; 38,08 ;
bărbatul : 2,23 ; 3,16 ; 17,23 ; 29,32 ; 29,34 ; 30,15 ; 30,20 ; 34,24 ;
bărbatului : *sg. gen./dat.* 3,06 ; 16,03 ; 30,18 ;
bărbaţi : *pl. nom./ac.* 18,02 ;
bărbaţii : 17,27 ; 18,16 ; 18,22 ; 19,10 ;

bărbătese : (XVI sec. CV) : adj. : „männlich" : „masculin"
(14 X) :
bărbăteaseă : *f. sg.* 6,19 ; 6,20 ; 7,02 ; 7,03 ; 7,03 ; 7,09 ; 7,15 ; 7,16 ; 17,10 ; 17,12 ; 17,14 ; 34,15 ; 34,22 ; 34,25 ;

bătător : (1561 CORESI) : adj./s. : „Schmied" : „forgeron".
(1 X) :
bătătoriu (de cioeane) : *s. m. sg. nom./ac.* 4,22 ;

bătrîn : (1399 DOR) : adj./s. : „1. alter Mann, Alter" : 1. vieux" (19 X) :
bătrîn : *adj. m. sg.* 19,31 ; 24,01 ; 25,08 ; 44,20 ;
mai bătrîn : *adj. m. sg. comp.* 35.29 ;
cel mai bătrîn : *adj. m. sg. superl.* 27,01 ; 27,15 ; 27,42 ;
prea bătrîn : 18,12 ;
prea bătrîni : *adj. m. pl. superl.* 18,11 ;
cei mai bătrîne : *adi. f. sg. gen./dal. superl.* 24,02 ;
bătrînă *s. f. sg. nom./ac.* 19,31 ; 19,33 ; 19,34 ; 29,26 ;
bătrîni : *s. m. pl. nom./ac.* 50,07 ;
bătrînii : 50,07 ;
bătrîn : *s. m. sg. nom./ac.* 19,04 ; 44,12 ;

bătrîneţe : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „Alter" : „vieillesse"
(11 X) :
bătrînêţe : *pl. nom./ac.* 15,15 ; 12,02 ; 25,08 ; 37,03 ; 44,20 ; 48,10 ;
bătrînêţele : 44,29 ; 44,31 ;
bătrînêţile : 21,07 ; 42,38 ; 43,33 ;

bea : (1418 DLRV) : v. II : „trinken" : „boire"
(20 X) :
bea : *ind. pr. 3. sg.* 44,05 ;
bău : *ind. pf. s. 3. sg.* 9,21 ; 25,34 ; 27,25 ;
băură : *ind. pf. s 3. pl.* 24,54 ; 26,30 ; 43,34 ;
am băut : *ind. pf. c. 1. sg.* 24,46 ;
au băut : *ind. pf. c. 3. pl.* 31,54 ;
vor bea : *ind. viit. I. 3. pl.* 24,19 ;
beau : *subj. pr. 1. sg.* 24,14 ;
bea : *subj. pr. 3. pl.* 30,38 ; 30,38 ; *imperat. sg.* 24,14 ; 24,18 ; 24,44 ; 24,46 ;
bîndu : *ger.* 24,14 ; 24,18 ; 24,22 ;

belitură : (1567 DERS) : s. f. : „Schäluug" : „fait d'écorcher"
(1 X) :
belituri : *pl. nom./ac.* 30,37 ;

berbec : (1443 DLRV) : s. m. : „Widder" : „bélier"
(5 X) :
berbêce : *sg. nom./ac.* 15,09 ; 22,13 ; 30,40 ;
berbêcele : 22,13 ;
berbecii : *pl. nom./ac.* 31,38 ;

bine : (1458 DRĂGANU) : adv./s. : „1. gut, Gutes, 2. Wohl, Heil" : „bien"
(28 X) :
bine : *adv.* 1,08 ; 1,10 ; 1,12 ; 1,18 ; 2,18 ; 5,22 ; 5,24 ; 6,09 ; 8,21 ; 12,13 ; 12,16 ; 17,01 ; 24,40 ; 24,50 ; 26,29 ; 32,09 ; 32,12 ; 33,10 ; 39,04 ; 40,14 ; 43,23 ; 48,15 ; *adv. comp.* (<mai) 29,19 ;
binelui : *s.n. sg. gen./dat.* 2,09 ;
binele : *s. n. sg. nom./ac.* 2,17 ; 3,05 ; 3,22 ; 49,14 ;

binecuvînta : (XVI sec. CV) : v. I : „segnen" : „bénir"
(2 X) :
binecuvîntai : *ind. pf. s. 1. sg.* 24,48 ;
binecuvîntat : *part. adj. m.* 24,31 ;

binevoi : (1551/3 ES) : v. IV : „belieben, geruhen, wollen" : „plaire, daigner, vouloir "
(2 X) :
binevrînd : *ger.* 24,26 ; 24,48 ;

blagoslovenie : (XVI sec. PS. SCH) : s. f. : „Segen" : „bénédiction"
(16 X) :
blagoslovenia : *sg. nom./ac.* 27,35 ; 27,36 ; 27,41 ; 49,26 ; 49,26 ; 49,28 ;
blagoslovenie : 27,12 ; 27,36 ; 27,38 ;
blagoslovenîia : 28,04 ; 39,05 ; 49,25 ; 49,25 ; 49,25 ;
blagoslovenîi : *pl. nom./ac.* 49,26 ;
blagoslovenîile : 33,11 ;

blagoslovi : (XVI sec. PS. SCH) : v. IV : „segnen" : „bénir"
(72 X) :
blagoslovit eşti : *ind. pr. 2. sg. pas.* 26,29 ;
blagosloviia : *ind. impf. 3. sg.* 28,06 ;
blagoslovi : *ind. pf. s. 3. sg.* 1,22 ; 1,28 ; 2,03 ; 9,01 ; 14,19 ; 24,01 ; 25,11 ; 26,12 ; 27,23 ; 27,27 ; 28,01 ; 30,30 ; 31,55 ; 32,29 ; 35,09 ; 39,05 ; 47,07 ; 48,03 ; 48,15 ; 48,20 ; 49,25 ; 49,28 ; 49,28 ;
blagosloviră : *ind. pf. s. 3. pl.* 24,60 ;
am blagoslovit : *ind. pf. c. 1. sg.* 17,20 ; 26,24 ; 27,33 ;
au blagoslovit : *ind. pf. c. 3. sg.* 24,35 ; 27,27 ; 27,41 ; 28,06 ; 30,27 ; *ind. pf. c. 3. pl.* 502 ;
voiu blagoslovi : *ind. viit. I. 1. sg.* 12,02 ; 12,03 ; 17,16 ; 17,16 ; 22,17 ; 26,03 ;
vei blagoslovi : *ind. viit. I. 2. sg.* 32.26 ;
vei fi blagoslovit : *ind. viit. I. 2. sg. pas.* 12,02 ;
va blagoslovi : *ind. viit. I. 3. sg.* 27,29 ;
să va blagoslovi : *ind. viit. I. 3. sg. refl.* 48,20 ;
va fi blagoslovit : *ind. viit. I. 3. sg. pas.* 27,33 ;
vor blagoslovi : *ind. viit. I. 3. pl.* 12,03 ;
se vor blagoslovi : *ind. viit. I. 3. refl.* 22,18 ; 26,04 ;
să vor blagoslovi : 12.03 ; 18,18 ; 28,14 ;
blagoslovesc : *subj. pr. 1. sg.* 27,07 ; 48,09 ;
blogoslovenseă : *subj. pr. 3. sg.* 27,04 ; 27,10 ; 27,19 ; 27,25 ; 27,31 ; 28,03 ; 48,16 ;
blagoslovêşte : *imperat. sg.* 27,34 ;

blagoslovêşti : *imperat. sg.* 27,38 ;
blagoslovind : *ger.* 22,17 ; 47,10 ;
blagoslovi : *inf.* (<a) 27,30 ;
blagoslovit : *part. adj. m.* 9,25 ; 14,19 ; 14,20 ; 24,27 ; 27,29 ; 43,28 ;

blestem : (XVI sec. CV) : s. n. : „Fluch, Verwünschung" : „malédiction"
(3 X) :
blestem : *sg. nom./ac.* 27,12 ;
blestemul : *sg. nom./ac.* 27,13 ;
blestămul : *sg. nom./ac.* 24,41 ;

blestema : (XVI sec. CV) : v. I : „verfluchen, verwünschen" : „maudire"
(11 X) :
au blestemat : *ind. pf. c. 3. sg.* 5,29 ;
voiu blestema : *ind. viit. I. 1. sg.* 12,03 ;
va blestema : *ind. viit. I. 3. sg.* 27,29 ;
vor blestema : *ind. viit. I. 3. pl.* 12,03 ;
blestema : *inf.* (<a) 8,21 ;
blestemată : *part. adj. f.* 49,07 ;
blestemat : *part. adj. m.* 3,14 ; 3,17 ; 4,11 ; 9,25 ; 27,29 ;

blînd : (1519 BGL) : adj./adv. : „sanft, mild" : „doux, tendre, tendrement"
(1 X) :
blînd : *adj. m. sg.* 43,23 ;

bogat : (1459 DRHA) : adj. : „1. reich, 2. zahlreich, viel" : „1. riche, 2. nombreux"
(1 X) :
bogat : *m. sg.* 13,02 ;

boier : (1432 DOR) : s. m. : „Bojar, Adliger" : „boiard, noble"
(6 X) :
boiari : *pl. nom./ac.* 25,16 ; 27,19 ; 27,29 ;
boiarii : *pl. nom./ac.* 12,15 ; 14,07 ;
boiarilor : *pl. gen./dat.* 49,20 ;

boierie : (1632 EUSTR.) : s. f. : „Adel" : „noblesse"
(7 X) :
boieriia : *sg. nom./ac.* 40,13 ; 40,13 ; 40,20 ; 40,20 ; 40,21 ; 41,13 ;

bolnav : (1551/3 ES) : adj. : „krank" : „malade"
(1 X) :
bolnavi : *m. pl.* 29,17 ;

bou : (1235 DRĂGANU) : s. *m.* : „Ochse" : „boeuf"
(12 X) :
boi : *pl. nom./ac.* 13,05 ; 26,14 ; 30,43 ; 32,05 ; 32,15 ; 47,17 ;
boii : 32,07 ; 34,28 . 45,10 ; 46,32 ; 47,01 ; 50,08 ;

boz : (1581/2 PO) : s. m. : „Götze" : „idole"
(7 X) :
bozii : *pl. nom. /ac.* 31,19 ; 31,30 ; 31,32 ; 31,34 ; 31,35 ; 35,02 ; 35,04 ;

brad : (1348 DOR) : s. m. : „Tanne" : „sapin"
(1 X) :
brad : *sg. nom./ac.* 21,15 ;

braţ : (XVI sec. PS. SCH) : s. n. : „Arm" : „bras"
(5 X) :
bratul : *sg. nom./ac.* 24,18 ; 24,16 ; 24,47 ;
braţile : *pl. nom./ac.* 27,16 ;
braţelor : *pl. gen./dat.* 49,24 ;

brăţară : (1617 BGL) : s. f. : „Armband" : „bracelet"
(3 X) :
brăţări : *pl. nom. /ac.* 24,22 ;
brăţările : 24,30 ; 24,47 ;

broboană : (1688 BIBLIA) : s. f. : „Beere" : „baie"
(1 X) :
broboanele : *pl. nom./ac.* 40,10 ;

brobodelnic : (1683 DOS) : s. n. : „Schleier, Verhüllung" : „voile"
(3 X) :
brobodêlnecul : *sg. nom./ac.* 24,65 ;
brobodêlnicul : 38,14 ; 38,19 ;

bucată : (1425 BGL) : s. f. : „1. Bissen, 2. Speise, 3. Habe, Gut, 4. Feldfrüchte, Getreide" : „1. bouchée, 2. aliments, 3. biens, 4. céréales"
(19 X) :
bucate : *pl. nom./ac.* 27,04 ; 27,09 ; 27,14 ; 27,31 ; 41,35 ; 42,02 ; 42,07 ; 42,10 ; 43,02 ; 43,04 ; 43,22 ; 44,01 ; 44,25 ;
bucatele : 6,21 ; 27,17 ; 41,35 ; 41,36 ; 41,48 ; 41,48 ;

bucătar : (1635 PUMNUL) : s. m. : „Koch" : „cuisinier"
(4 X) :
bucătari : *pl. nom./ac.* 37,36 ; 39,01 ; 41,10 ; 41,12 ;

bucura : (XVI sec. CV) : v. I : „(er) freuen" : „réjouir"
(2 X) :
să bucură : *ind. pf. s. 3. sg. refl.* 45.16 ;
să va bucura : *ind. viit. I. 3. sg. refl.* 21,06 ;

bucurie : (XVI sec. PS. SCH) : s. f. : „Freude" : „joie"
(1 X) :
bucurie : *sg. nom./ac.* 31,27 ;

bun : (1211 DRĂGANU) : adj. : „gut" : „bon"
(27 X) :
bun : *adj. m. sg.* 2,09 ; 2,12 ; 3,06 ; 18,07 ; 30,20 ; 39,06 ; 47,06 ;
buni : *adj. m. pl.* 27,09 ; 41,35 ;
bună : *adj. f. sg.* 1,04 ; 24,12 ; 27,15 ; 49,15 ;
bune : *adj. f. pl.* 1,21 ; 1,25 ; 1,31 ; 15,15 ; 25,08 ; 25,32 ; 41,05 ; 41,20 ; 41,22 ; 41,24 ; 41,26 ; 41,26 :
cel mai bun : *adj. m. sg. superl.* 47,11 ;
bune : *s. f. pl. nom./ac.* 44, 04 ;

bunătate : (XVI sec. PS. SCH) : s. f. : „Güte" : „bonté"
(5 X) :
bunătăţi : *pl. nom./ac.* 50,20 ;
bunătăţile : 24,10 ; 45,18 ; 45,20 ; 45,23 ;

buruiană : (1440 DRHD) : s. f. : „(Un) Kraut" : „herbe"
(2 X) :
buruiană : *sg. nom./ac.* 1,11 ; 1,12 ;

C

ca : (1521 NEACŞU) : adv./conj. : „1. wie, 2. damit, 3. ungefähr" : „1. comme, 2. afin que, 3. à-peu-près"
(162 X) :
ca : *adv.* 3,05; 3,22; 9,03; 13,10; 13,10; 13,16; 18,23; 18,25 ; 18,25 ; 19,28 ; 21,16 ; 22,17 ; 22,17 ; 25,25 ; 26,04 ; 27,12 ; 27,23 ; 27,27 ; 28,14 ; 29,20 ; 30,41;

31,02 ; 31,02 ; 31,05 ; 31,05 ; 31,15 ; 31,26 ; 32,12 ; 33,10 ; 34,15 ; 34,16 ; 34,31 ; 38,11 ; 41,02 ; 41,18 ; 41,19 ; 41,21 ; 41,22 ; 41,38 ; 41,49 ; 42,30 ; 45,08 ; 45,23 ; 48,05 ; 48,20 ; 48,20 ; 49,04 ; 49,09 ; 49,09 ; 49,16 ; 50,20 ; *conj.* 1,14 ; 1,15 ; 1,17 ; 2,10 ; 2,15 ; 2,19 ; 3,03 ; 3,22 ; 3,23 ; 3,24 ; 4,15 ; 6,17 ; 7,03 ; 9,11 ; 9,15 ; 9,16 ; 11,07 ; 11,31 ; 12,05 ; 12,10 ; 12,13 ; 12,20 ; 14,23 ; 15,07 ; 16,02 ; 17,19 ; 18,19 ; 18,19 ; 18,21 ; 18,25 ; 19,05 ; 19,15 ; 19,17 ; 19,19 ; 19,19 ; 19,20 ; 19,21 ; 19,22 ; 20,02 ; 20,06 ; 21,30 ; 22,14 ; 23,02 ; 23,06 ; 23,08 ; 24,03 ; 24,06 ; 24,13 ; 24,14 ; 24,21 ; 24,43 ; 24,48 ; 24,49 ; 24,54 ; 24,55 ; 24,56 ; 24,63 ; 26,07 ; 26,29 ; 27,04 ; 27,04 ; 27,05 ; 27,10 ; 27,19 ; 27,25 ; 27,31 ; 27,41 ; 27,42 ; 27,45 ; 28,04 ; 29,21 ; 30,25 ; 30,26 ; 38,38 ; 30,41 ; 31,18 ; 31,20 ; 31,24 ; 31,29 ; 31,30 ; 32,05 ; 32,08 ; 33,08 ; 34,01 ; 34,22 ; 34,22 ; 37,18 ; 38,09 ; 38,20 ; 39,11 ; 42,02 ; 43,14 ; 43,18 ; 43,18 ; 43,22 ; 44,22 ; 44,34 ; 45,07 ; 45,11 ; 45,27 ; 46,34 ; 47,04 ; 47,18 ; 47,19 ; 47,19 ; 47,29 ; 48,09 ; 49,01 ; 50,02 ; 50,20 ; 50,20 ;

cal : (XVI sec. PS. SCH) : s. m. : „Pferd" : „cheval" (5 X) :
cal : *sg. nom./ac.* 49,17 ;
cai : *pl. nom./ac.* 47,17 ;
caii : 14,21 ;
cailor : *pl. gen./dat.* 48,07 ; 48,07 ;

cale : (1528 DERS) : s. f. : „1. Weg, 2. Mittel, Weise" ; „1. chemin, 2. moyen" (33 X) :
cale : *sg. nom./ac.* 24,12 ; 30,36 ; 31,23 ; 38,16 ; 38,21 ; 42,04 ; 42,25 ; 42,38 ; 44,29 ; 45,21 ; 45,23 ; 45,24 ; 49,17 ;
calea : 3,24 ; 6,12 ; 16,07 ; 18,05 ; 19,02 ; 24,21 ; 24,40 ; 24,42 ; 24,48 ; 24,56 ; 28,15 ; 28,20 ; 32,01 ; 33,14 ; 33,16 ; 35,03 ; 35,19 ; 38,14 ; 48,07 ;
căile : *pl. nom./ac.* 18,19 ;

canon : (1581 PRL) : s. n. : „Zither" : „cithare" (1 X) :
canonul : *sg. nom./ac.* 4,21 ;

cap : (1512 DOR) : s. n. m. : „1. Kopf, Haupt, 2. Anfang, 3. Kapitel, 4. Oberhaupt" : „1. tête, 2. commencement, 3. chapitre, 4. chef" (14 X) :
capul : *sg. nom./ac.* 3,15 ; 28,11 ; 28,12 ; 40,16 ; 40,19 ; 48,14 ; 48,14 ; 48,17 ; 48,17 ; 48,17 ; 48,18 ; 49,26 ;
capului : *sg. gen./dat.* 40,17 ;
capetele : *pl. nom./ac.* 8,05 ;

capră : (1425 BGL) : s. f. : „Ziege" : „chèvre" (11 X) :
capră : *sg. nom./ac.* 15,09 ; 37,31 ;
capre : *pl. nom./ac.* 30,32 ; 30,33 ; 31,10 ; 31,12 ; 32,14 ; 38,17 ; 38,20 ;
caprele : 30,35 ; 31,38 ;

car : (XVI sec. PS. SCH) : s. n. : „Karren. Wagen" : charrette" (6 X) :
car : *sg. nom./ac.* 41,43 ;
cară : *pl. nom./ac.* 45,19 ; 50,09 ;
carăle : 45,27 ; 46,05 ; 46,29 ;

care : (XVI sec. CV) : pron. rel./inter. : „wer, welcher" : „qui, lequel" (227 X) :
care : *rel.* 1,07 ; 1,12 ; 1,21 ; 1,29 ; 1,29 ; 1,30 ; 2,02 ; 2,02 ; 2,03 ; 2,04 ; 3,01 ; 3,12 ; 3,17 ; 3,23 ; 4,21 ; 5,01 ; 5,02 ; 5,04 ; 5,27 ; 5,29 ; 6,07 ; 6,17 ; 6,21 ; 7,04 ; 7,19 ; ,813 ; 9,10 ; 9,15 ; 9,17 ; 12,05 ; 12,08 ; 14,06 ; 14,19 ; 14,22 ; 15,07 ; 17,08 ; 18,05 ; 18,08 ; 19,19 ; 19,20 ; 19,21 ; 19,29 ; 21,08 ; 21,29 ; 22,16; 22,18 ; 22,23 ; 23,02 ; 23,09 ; 23,11 ; 23,16 ; 23,17 ; 23,17 ; 23,17 ; 23,19 ; 23,20 ; 21,23 ; 24,03 ; 24,14 ; 24,15 ; 24,24 ; 24,37 ; 24,42 ; 17,10 ; 20,03 ; 23,17 ; 26,18 ; 27,15 ; 27,17 ; 27,20 ; 27,27 ; 28,18 ; 30,26 ; 31,49 ; 32,17 ; 32,32 ; 33,08 ; 33,11 ; 33,18 ; 34,01 ; 34,27 ; 35,01 ; 35,04 ; 35,06 ; 35,06 ; 35,15 ; 35,26; 38,26 ; 40,17 ; 42,14 ; 44,09 ; 44,34 ; 45,04 ; 46,18 ; 46,18 ; 46,25 ; 47,09 ; 47,09 ; 47,14 ; 47,22 ; 48,06 ; 48,09 ; 48,22 ; 49,25 ; 49,29 ; 49,30 . 50,10 ; 50,13 ; 50,24 :
carea : 7,23 ; 8,06 ; 14,15 ; 25,18 ; 26,01 ; 38,14 ; 32,32; 42,38; 44,05 ; 46,25 ;
carei : *rel.* 46,15 ;
carele : 2,08; 2,15; 3,19; 4,11; 4,25 ; 5,05 ; 6,05 ; 7,15; 7,22; 9,03; 9,12 ; 9,16 ; 9,17 ; 11,05 ; 11,28 ; 12,01 ; 13,05 ; 13,15 ; 13,16 ; 13,19 ; 14,20 ; 15,17 ; 17,10; 17,12 ; 17,14 ; 17,21 ; 18,17 ; 19,08; 19,31 ; 20,03 : 20,09 ; 21,03 ; 21,09 ; 21,22 ; 21,23 ; 22,02 ; 22,09 ; 23,17 ; 24,07 ; 24,07 ; 24,07 ; 24,27 ; 24,44 ; 24,47 ; 24,48 ; 25,09 ; 25,12 ; 26,03 ; 26,18 ; 28,04 ; 30,02 ; 30,18 ; 31,48 ; 32,10 ; 32,12 ; 32,13 ; 32,29 ; 35,03 ; 35,12 ; 35,13 ; 35,28 ; 36,24 ; 37,06 ; 38,30 ; 39,17 ; 41,19 ; 41,38 ; 43,02 ; 43,18 ; 43,27 ; 43,29 ; 44,05 ; 44,08 ; 44,10 ; 44,17 ; 49,23 ; 49,26 ; 50,11 ;
carii : 14,13 ; 30,26 ; 33,05 ; 36,05 ; 39,01 ; 40,05 ; 40,07 ; 41,36 ; 41,48 ; 41,50 ; 41,53 ; 45,06 ; 46,20 ; 46,20 ;
carile : 26,02 ;
căria : 28,12 ;
căriia : 15,14 ; 16,01 ; 16,14 ; 24,43 ; 25,01 ; 38,02 ; 38,06 ;
cărora : 49,26 ;
căruia : 1,11 ; 1,12 ; 11,04 ; 12,07 ; 24,40 ; 28,13 ; 38,01 ; 48,15 ;

carne : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „Fleisch" : „viande" (2 X) :
carne : *sg. nom./ac.* 9,04 ;
cărnurile : *pl. nom./ac.* 40,19 ;

carte : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „1. Buch, 2. Schriftstück" : „1. livre, 2. document, lettre" (2 X) :
cartea : *sg. nom./ac.* 2,04 ; 5,01 ;

casă : (1469 BGL) : s. f. : „Haus" : „maison" (94 X) :
casa : *sg. nom./ac.* 7,01 ; 9,21 ; 12,01 ; 12,17 ; 17,12 ; 17,23 ; 17,23 ; 18,19 ; 19,02 ; 19,03 ; 19,04 ; 20,13 ; 20,18 ; 24,07 ; 24,27 ; 24,31 ; 24,38 ; 24,40 ; 24,67 ; 28,02 ; 28,17 ; 28,19 ; 28,21 ; 28,22 ; 29,13 ; 31,14 ; 31,30 ; 31,33 ; 31,33 ; 31,33 ; 31,33 ; 31,34 ; 31,35 ; 31,41 ; 34,19 ; 34,26 ; 34,30 ; 38,11 ; 38,11 ; 39,04 ; 39,05 ; 39,05 ; 39,08 ; 39,09 ; 39,16 ; 41,10 ; 41,40 ; 43,16 ; 43,17 ; 43,18 ; 43,19 ; 44,01 ; 44,04 ; 44,08 ; 45,02 ; 45,08 ; 45,16 ; 46,31 ; 47,12 ; 47,14 ; 50,08 ; 50,08 ; 50,08 ; 50,22 ;
casă : 14,14 ; 17,27 ; 19,10 ; 24,32 ; 25,27 ; 27,15; 30,30 ; 39,05 ; 39,11 ; 39,11 ; 39,14 ; 43,16 ; 43,26 ;
casei : *sg. gen./dat.* 17,12 ; 17,27 ; 19,10 ; 24,02 ; 42,33 ; 50,07 ;
casii : 19,11 ; 31,36 ; 31,37 ; 35,02 ; 36,06 ; 43,19 ; 46,27 ;

case : *pl. nom./ac.* 33,17 ; 34,29 ; 39,02 ;
casele : 47,24 ; 50,21 ;

că : (1521 NEACŞU) : conj. : „dass" : „que"
(224 X) :
că : 1,04 ; 1,08 ; 1,10 ; 1,12 ; 1,18 ; 1,25 ; 2,03 ; 2,05 ; 2,23 ; 3,01 ; 3,05 ; 3,10 ; 3,19 ; 3,20 ; 4,23 ; 4,24 ; 5,24 ; 6,02 ; 6,03 ; 6,05 ; 6,07 ; 6,07 ; 6,12 ; 6,13 ; 6,17 ; 7,01 ; 7,04 ; 8,09 ; 8,11 ; 8,21 ; 9,05 ; 9,06 ; 10,25 ; 11,09 ; 12,10 ; 12,13 ; 12,14 ; 12,18 ; 12,18 ; 12,19 ; 13,06 ; 13,08 ; 13,10 ; 13,15 ; 13,17 ; 14,12 ; 14,23 ; 15,08 ; 15,16 ; 16,04 ; 16,05 ; 16,11 ; 16,13 ; 16,13 ; 17,05 ; 17,14 ; 17,20 ; 17,20 ; 18,13 ; 18,15 ; 18,19 ; 19,13 ; 19,13 ; 19,14 ; 19,16 ; 19,22 ; 19,30 ; 19,34 ; 20,02 ; 20,11 ; 20,12 ; 20,18 ; 21,06 ; 21,07 ; 21,07 ; 21,10 ; 21,12 ; 21,13 ; 21,16 ; 21,17 ; 21,18 ; 21,30 ; 21,30 ; 21,31 ; 22,12 ; 22,12 ; 23,06 ; 23,15 ; 24,31 ; 25,21 ; 25,30 ; 26,03 ; 26,07 ; 26,09 ; 26,16 ; 26,20 ; 26,24 ; 26,28 ; 27,07 ; 27,23 ; 27,36 ; 28,11 ; 28,15 ; 28,16 ; 29,02 ; 29,09 ; 29,21 ; 29,32 ; 29,34 ; 30,20 ; 30,26 ; 30,27 ; 30,30 ; 31,12 ; 31,15 ; 31,30 ; 31,31 ; 31,32 ; 31,35 ; 31,37 ; 31,49 ; 31,52 ; 32,10 ; 32,11 ; 32,20 ; 32,26 ; 32,30 ; 33,11 ; 33,13 ; 33,15 ; 34,14 ; 34,19 ; 35,07 ; 35,17 ; 35,18 ; 36,07 ; 37,03 ; 37,07 ; 37,10 ; 37,17 ; 37,22 ; 37,27 ; 37,35 ; 38,09 ; 38,11 ; 38,15 ; 38,16 ; 38,16 ; 38,24 ; 39,03 ; 39,09 ; 39,13 ; 39,14 ; 39,23 ; 40,07 ; 40,15 ; 40,16 ; 41,01 ; 41,17 ; 41,21 ; 41,31 ; 41,49 ; 41,57 ; 42,01 ; 42,02 ; 42,04 ; 42,05 ; 42,11 ; 42,14 ; 42,16 ; 42,18 ; 42,21 ; 42,21 ; 42,23 ; 42,38 ; 43,05 ; 43,07 ; 43,10 ; 43,14 ; 43,16 ; 43,22 ; 43,25 ; 43,27 ; 43,30 ; 43,32 ; 43,32 ; 44,15 ; 44,22 ; 44,23 ; 44,26 ; 44,27 ; 44,28 ; 44,32 ; 45,03 ; 45,05 ; 45,06 ; 45,07 ; 45,11 ; 45,12 ; 45,20 ; 45,26 ; 45,26 ; 46,03 ; 46,30 ; 46,32 ; 46,34 ; 47,04 ; 47,04 ; 47,13 ; 47,15 ; 47,18 ; 47,20 ; 47,20 ; 47,22 ; 48,01 ; 48,18 ; 49,04 ; 49,06 ; 49,07 ; 50,03 ; 50,05 ; 50,15 ; 50,17 ; 50,19 ;

căci : (1551/3 ES) : conj. : „denn" : „car"
(51 X) :
căce : 20,09 ; 26,07 ; 26,09 ; 29,15 ; 31,26 ; 31,36 ; 32,28 ; 32,32 ; 37,26 ; 38,10 ; 38,14 ; 41,04 ; 41,32 ; 41,32 ; 41,51 ; 41,52 ; 42,01 ; 44,05 ; 49,07 ;
căci : 3,14 ; 3,17 ; 4,06 ; 4,12 ; 6,06 ; 12,19 ; 19,08 ; 20,07 ; 24,41 ; 25,28 ; 26,05 ; 26,22 ; 26,27 ; 29,20 ; 29,25 ; 29,33 ; 30,13 ; 30,15 ; 30,16 ; 30,18 . 31,30 ; 32,29 ; 34,07 ; 34,13 ; 38,29 ; 39,23 ; 44,04 ; 44,07 ; 44,18 ; 44,34 ; 45,05 ; 46,34 ;

cădea : (XVI sec. PS. SCH) : v. II : „1. fallen, stürzen, 2. münden" : „1. tomber, 2. se jeter dans"
(14 X) :
căzu : *ind. pf. s. 3. sg.* 4,06 ; 14,15 ; 15,12 ; 15,12 ; 17,03 ; 17,17 ; 33,04 ;
căzură : *ind. pf. s. 3. pl.* 14,10 ; 44,14 ;
au căzut : *ind. pf. c. 3. sg.* 4,05 ; 46,29 ;
va cădea : *ind. viit. I. 3. sg.* 49,17 ;
căzînd : *ger.* 45,14 ; 50,01 ;

căi : (XVI sec. PS. SCH) : v. IV : „1. bedauern, beklagen, 2. bereuen" : „1. regretter, plaindre. 2. se repentir"
(1 X) :
m-am căit : *ind. pf. c. 1. sg. refl.* 6,07 ;

călăreţ : (1645 HERODOT) : s. m. : „Reiter" : „cavalier"
(2 X) :
călăreţul : *sg. nom. /ac.* 49,17 ;
călăreţi : *pl. nom./ac.* 50.09 ;

călărime : (1640 URECHE) : s. f. : „Reiterei" : „cavalerie"
(2 X) :
călărimea : *sg. nom/ac.* 14,11 ; 14,16 ;

călător : (1581 CORESI) : s. m. : „Wanderer" : „voyageur"
(1 X) :
călători : *pl. nom./ac.* 37.25 ;

călcîi : (XVI sec. PS. SCH) : s. n. : „Ferse" : „talon"
(3 X) :
călcîiu : *sg. nom./ac.* 49,17 ;
călcîiul : 25,26 ;
călcîile : *pl. nom./ac.* 3,15 ;

cămară : (1431 LDSR) : s. f. : „1. Kammer, 2. :Schaltkammer" 1. chambre, 2. trésorerie"
(2 X) :
cămară : *sg. nom./ac.* 6,16 ; 43,30 ;

cămilă : (1438 DRHA) : s. f. : „Kamel" :„chameau"
(24 X) :
cămilă : *sg. nom./ac.* 24,64 ;
cămilei : *sg. gen./dat.* 31,34 ;
cămile : *pl. nom./ac.* 12,16 ; 24,10 ; 24,30 ; 24,35 ; 24,61 ; 24,63 ; 30,43 ; 31,17 ; 32,15 ;
cămilele: 24,10 ; 24,11 ; 24,19 ; 24,20 ; 24,22 ; 24,32 ; 24,46 ; 24,46 ; 37,25 ;
cămilile: 24,14 ;
cămilelor : *pl. gen./dat.* 24,31 ; 24,32 ; 24,44 ;

căpătîi : (1561 CORESI) : s. n. : „1. Kopfkissen, 2. Unterlage, Lager, 3. Ende" : „1. oreiller, 2. base, fondement, appui, 3. bout"
(1 X) :
căpătîiul : *sg. nom./ac.* 28,18 ;

cărare : (1392 BGL) s. f. : „Pfad" : „sentier"
(1 X) :
cărare : *sg. nom./ac.* 49,17 ;

cărămidă : (1364 SUCIU) : s. f. : „Ziegel" : „brique"
(2 X) :
cărămida : *sg. nom./ac.* 11,03 ;
cărămizi : *pl. nom. /ac.* 11,03 ;

căsca : (1561 CORESI) : v. I : „aufsperren, -reissen" : „ouvrir, écarquiller"
(1 X) :
au căscat : *ind. pf. c. 3. sg.* 4,11 ;

către : (XVI sec. CV) : prep. : „gegen" : „vers"
(215 X) :
către : 2,08 ; 2,18 ; 2,22 ; 3,01 ; 3,04 ; 3,16 ; 4,07 ; 4,08 ; 4,09 ; 4,10 ; 4,13 ; 4,14 ; 6,04 ; 6,18 ; 6,20 ; 6,21 ; 7,01 ; 7,02 ; 7,09 ; 7,15 ; 8,11 ; 8,12 ; 8,15 ; 9,11 ; 9,12 ; 11,03 ; 12,11 ; 12,15 ; 13,14 ; 13,14 ; 13,14 ; 13,14 ; 13,14 ; 14,09 ; 14,09 ; 14,13 ; 14,21 ; 14,22 ; 14,22 ; 15,01 ; 15,04 ; 15,07 ; 15,10 ; 15,13 ; 15,17 ; 16,02 ; 16,02 ; 16,04 ; 16,05 ; 16,05 ; 16,06 ; 16,09 ; 16,13 ; 17,09 ; 17,18 ; 17,19 ; 17,19 ; 17,21 ; 17,22 ; 18,01 ; 18,09 ; 18,10 ; 18,10 ; 18,13 ; 18,19 ; 18,20 ; 18,21 ; 18,27 ; 18,29 ; 18,31 ; 19,05 ; 19,06 ; 19,07 ; 19,10 ; 19,12 ; 19,14 ; 19,18 ; 19,31 ; 19,34 ; 20,01 ; 20,03 ; 20,06 ; 20,09 ; 20,10 ; 20,15 ; 20,17 ; 21,22 ; 21,29 ; 22,07 ; 22,19 ; 23,05 ; 23,08 ; 23,10 ; 23,17 ; 24,05 ; 24,06 ; 24,11 ; 24,24 ; 24,29 ; 24,49 ; 24,56 ; 24,62 ; 24,62 ; 24,65 ; 25,06 ; 25,30 ; 25,31 ;

26,01 ; 26,16 ; 26,27 ; 26,27 ; 27,05 ; 27,06 ; 27,06 ; 27,11 ; 27,19 ; 27,21 ; 27,22 ; 27,37 ; 27,38 ; 27,46 ; 28,05 ; 28,09 ; 29,09 ; 29,15 ; 29,21 ; 29,25 ; 29,34 ; 30,14 ; 30,16 ; 30,28 ; 30,33 ; 31,03 ; 31,05 ; 31,24 ; 31,24 ; 31,29 ; 31,31 ; 31,36 ; 31,32 ; 32,03 ; 32,06 ; 32,25 ; 32,30 ; 33,14 ; 34,04 ; 34,06 ; 34,11 ; 34,11 ; 34,20 ; 34,30 ; 35,01 ; 35,27 ; 37,02 ; 37,13 ; 37,13 ; 37,19 ; 37,23 ; 37,26 ; 37,30 ; 37,35 ; 38,22 ; 38,25 ; 39,17 ; 39,19 ; 40,09 ; 41,09 ; 41,14 ; 41,15 ; 41,16 ; 41,55 ; 42,21 ; 42,29 ; 42,30 ; 43,08 ; 43,09 ; 43,09 ; 43,13 ; 43,19 ; 43,23 ; 43,33 ; 43,34 ; 44,08 ; 44,14 ; 44,27 ; 44,30 ; 44,32 ; 44,32 ; 45,03 ; 45,04 ; 45,04 ; 45,09 ; 45,12 ; 45,15 ; 45,17 ; 45,25 ; 46,28 ; 47,18 ; 46,30 ; 46,31 ; 46,31 ; 47,05 ; 47,09 ; 47,15 ; 47,17 ; 48,01 ; 48,02 ; 48,10 ; 48,11 ; 49,22 ; 49,23 ; 49,29 ; 49,33 ; 50,17 ; 50,18 ;

căuta : (XVI sec. PS. SCH.): v. I : „1. suchen, 2. blicken, sehen, 3. trachten, streben" : „1. chercher, 2. regarder, 3. tâcher"
(20 X) :
caut : *ind. pr. 1. sg.* 37,16 ;
cauţi : *ind. pr. 2. sg.* 37,15 ;
căută : *ind. pf. s. 3. sg.* 19,26 ; 19,28 ;
căutară : *ind. pf. s. 3. pl.* 18,16 ;
cauţi : *subj. pr. 2. sg.* 19,17 ;
caută : *imperat. sg.* 15,05 ; 31,50 ;
căutînd : *ger.* 18,02 ; 19,11 ; 22,04 ; 22,13 ; 24,63 ; 24,64 ; 32,01 ; 33,01 ; 33,05 ; 37,25 ; 43,29 ;
căutîndu : 9,23 ;

ce : (1521 NEACŞU) : pron. rel./interog. : „was welches" : „que, quoi, qui"
(261 X) :

ce : 1,07; 1,21; 1,26; 1,28; 1,30 ; 2,11 ; 2,14 ; 2,16 ; 2,17 ; 2,19 ; 2,19 ; 2,22 ; 3,01 ; 3,03 ; 3,05 ; 3,11 ; 3,13 ; 3,24 ; 4,06 ; 4,08 ; 4,10 ; 4,15 ; 4,20 ; 5,04 ; 5,07 ; 5,10 ; 5,13 ; 5,16 ; 5,19 ; 5,22 ; 5,26 ; 5,30 ; 6,20 ; 7,02 ; 7,14 ; 7,16 ; 7,21 ; 7,21 ; 7,23 ; 8,17 ; 8,19 ; 9,06 ; 9,18 ; 11,02 ; 11,11 ; 11,13 ; 11,13 ; 11,15 ; 11,17 ; 11,19 ; 11,21 ; 11,23 ; 11,25 ; 12,03 ; 12,03 ; 12,18 ; 13,04 ; 13,14 ; 14,05 ; 14,07 ; 14,10 ; 14,17 ; 14,24 ; 14,25 ; 15,02 ; 15,03 ; 15,04 ; 15,08 ; 15,17 ; 16,03 ; 16,13 ; 16,13 ; 16,15 ; 17,10 ; 17,14 ; 18,11 ; 18,13 ; 18,15 ; 18,21 ; 18,25 ; 18,31 ; 18,33 ; 19,05 ; 19,11 ; 19,14 ; 19,15 ; 19,19 ; 19,29 ; 20,09 ; 20,10 ; 21,03 ; 21,17 ; 21,25 ; 21,29 ; 21,32 ; 22,02 ; 22,07 ; 23,09 ; 23,09 ; 23,09 ; 23,10 ; 23,10 ; 23,13 ; 23,15 ; 23,17 ; 23,18 ; 24,02 ; 24,11 ; 24,13 ; 24,31 ; 24,32 ; 24,36 ; 24,54 ; 24,65 ; 25,10 ; 25,11 ; 25,22 ; 25,32 ; 26,10 ; 26,18 ; 26,26 ; 26,29 ; 26,29 ; 26,32 ; 27,01 ; 27,04 ; 27,20 ; 27,20 ; 27,29 ; 27,29 ; 27,30 ; 27,33 ; 27,37 ; 27,41 ; 27,45 ; 27,46 ; 28,22 ; 29,15 ; 29,25 ; 29,27 ; 30,25 ; 30,31 ; 30,33 ; 30,33 ; 30,35 ; 30,35 ; 30,36 ; 30,37 ; 30,38 ; 31,11 ; 31,13 ; 31,16 ; 31,18 ; 31,26 ; 31,32 ; 31,35 ; 31,36 ; 31,36 ; 31,37 ; 31,37 ; 31,43 ; 32,07 ; 32,09 ; 32,19 ; 32,20 ; 32,27 ; 33,05 ; 33,08 ; 33,14 ; 33,15 ; 33,15 ; 34,11 ; 34,14 ; 34,30 ; 35,02 ; 35,03 ; 35,04 ; 35,05 ; 35,06 ; 36,20 ; 36,31 ; 36,35 ; 37,10 ; 37,10 ; 37,15 ; 37,20 ; 37,22 ; 37,22 ; 37,23 ; 37,26 ; 28,11 ; 38,12 ; 38,16 ; 38,18 ; 38,18 ; 38,21 ; 39,02 ; 39,05 ; 39,06 ; 39,08 ; 39,13 ; 40,05 ; 40,07 ; 40,15 ; 41,28 ; 41,30 ; 41,31 ; 41,35 ; 41,39 ; 41,48 ; 41,55 ; 42,05 ; 42,09 ; 42,28 ; 43,06 ; 43,12 ; 43,16 ; 43,19 ; 43,32 ; 44,01 ; 44,04 ; 44,08 ; 44,15 ; 44,15 ; 44,16 ; 44,16 ; 44,16 ; 44,31 ; 45,01 ; 45,23 ; 45,23 ; 45,27 ; 45,27 ; 45,28 ; 46,02 ; 46,05 ; 46,06 ; 46,08 ; 46,22 ; 46,26 ; 46,26 ; 46,27 ; 46,27 ; 46,32 ; 46,33 ; 46,33 ; 47,03 ; 47,14 ; 47,15 ; 48,05 ; 48,05 ; 48,15 ; 48,16 ; 49,01 ; 49,24 ; 49,30 ; 49,31 ; 50,02 ; 50,04 ; 50,05 ; 50,25 ;

ceas : (XVI sec. CV) : s. n. : „Stunde" : „heure"
(2 X) :
ceasuri : *pl. nom./ac.* 18,10 ; 18,14 ;

cel : (1521 NEACŞU) : art. dem.-adj. : „der" : „ce"
(154 X) :
cêle : *f. pl. nom./ac.* 3,01 ; 4,04 ; 7,02 ; 7,02 ; 7,03 ; 7,03 ; 7,08 ; 7,08 ; 7,08 ; 7,08 ; 7,08 ; 7,10 ; 8,20 ; 8,20 ; 8,21 ; 19,15 ; 21,29 ; 23,06 ; 25,31 ; 27,16 ; 30,35 ; 30,42 ; 30,42 ; 31,08 ; 31,08 ; 31,15 ; 40,12 ; 41,26 ; 41,27 ; 41,27 ; 41,36 ; 45,27 ; 47,24 ; 49,01 ; 49,10 ; 49,17 ;
cea : *f. sg. nom./ac.* 1,09 ; 1,09 ; 2,12 ; 3,24 ; 10,12 ; 14,10 ; 15,18 ; 23,09 ; 23,17 ; 23,19 ; 24,11 ; 25,09 ; 26,01 ; 27,15 ; 37,23 ; 37,32 ; 37,33 ; 40,13 ; 44,02 ; 44,05 ; 48,14 ; 48,14 ; 48,17 ; 49,30 ; 50,13 ;
cei : *m. pl. nom./ac.* 1,16 ; 1,21 ; 6,04 ; 6,04 ; 7,19 ; 7,20 ; 13,14 ; 14,05 ; 14,05 ; 14,06 ; 14,09 ; 14,09 ; 14,13 ; 17,23 ; 17,23 ; 17,27 ; 17,27 ; 18,28 ; 18,29 ; 18,32 ; 19,01 ; 24,59 ; 30,35 ; 30,35 ; 32,22 ; 34,25 ; 34,27 ; 35,02 ; 35,04 ; 35,04 ; 39,11 ; 39,14 ; 39,22 ; 41,36 ; 41,47 ; 41,50 ; 41,53 ; 41,54 ; 49,10 ; 50,07 ;
celui : *m. sg. gen./dat.* 8,02 ; 10,21 ; 14,13 ; 14,18 ; 14,19 ; 17,17 ; 32,17 ; 32,19 ; 35,03 ; 36,15 ; 38,06 ; 41,51 ;
cel : *m. sg. nom./ac.* 1,02 ; 1,16 ; 1,16 ; 12,06 ; 14,20 ; 14,22 ; 17,12 ; 17,12 ; 17,12 ; 17,12 ; 18,23 ; 18,23 ; 18,23 ; 18,23 ; 18,25 ; 18,25 ; 18,25 ; 22,02 ; 22,02 ; 22,02 ; 22,12 ; 22,16 ; 22,17 ; 25,13 ; 25,25 ; 27,19 ; 27,32 ; 35,23 ; 36,35 ; 38,20 ; 39,09 ; 41,32 ; 43,27 ; 43,29 ; 43,33 ; 44,12 ; 44,12 ; 46,08 ; 47,06 ; 48,18 ;

celalt → **celălalt**

celălalt : (XVI sec. PS. SCH) : pron. adj./dem. : „der andere" : „l'autre"
(2 X) :
celalalt : *adj. m. sg. nom./ac.* 17,21 ;
celalaltu : *pron. m. sg. nom./ac.* 42,13 ;

cenuşă : (XVI sec. PS. SCH) : s. f. : „Asche" : „cendre (s)"
(4 X) :
cenuşă : *sg. nom./ac.* 18,27 ;
cenuşii : *sg. gen./dat.* 30,39 ; 31,10 ; 31,12 ;

cer : (XVI sec. PS. SCH) : s. n. : „Himmel" : „ciel"
(44 X) :
ceriu : *sg. nom./ac.* 1,08 ; 1,09 ; 1,09 ; 6,17 ; 7,19 ; 8,02 ; 11,04 ; 15,05 ; 19,24 ; 21,17 ; 22,11 ; 22,15 ; 28,12 ;
ceriul : 1,01 ; 2,01 ; 2,04 ; 14,19 ; 14,22 ;
ceriului : *sg. gen./dat.* 1,14 ; 1,15 ; 1,17 ; 1,20 ; 1,26 ; 1,28 ; 1,30 ; 2,04 ; 2,19 ; 2,20 ; 6,07 ; 7,03 ; 7,11 ; 7,23 ; 8,02 ; 9,02 ; 22,17 ; 24,03 ; 24,07 ; 26,04 ; 27,28 ; 27,39 ; 28,17 ; 40,17 ; 40,19 ; 49,25 ;

cerca : (1581 PRL) : v. I : „1. suchen, 2. untersuchen, 3. versuchen" : 1. chercher, 2. examiner, 3. essayer"
(9 X) :
să cearcă : *ind. pr. 3. sg. refl.* 42,22 ;
cerca : *ind. impf. 3. sg.* 37,22 ; 43,30 ; 44,12 ;
cearcă : *ind. pf. s. 3. sg.* 31,35 ; 31,35 ;
ai cercat : *ind. pf. c. 2. sg.* 31,36 ;

au ecreat : *ind. pf. c. 3. sg.* 31,33 ;
cereu : *inf.* (<a) 42,09 ;

cercel : (1581/2 PO) : s. m. : „Ohrring" : „boucle d'oreille"
(4 X) :
cercei : *pl. nom./ac.* 24,22 ;
cercelı : 24,30 ; 24,47 ; 35,04 ;

cere : (1577 CORESI) : v. III : „bitten, verlangen" : „demander"
(3 X) :
voiu cêre : *ind. viit. I. 1. sg.* 9,05 ; 9,05 ;
cere : *imperat. sg.* 43,09 ;

certa : (XVI sec. CV) : v. I : „1. schelten, 2. strafen" : 1. gronder, 2. punir"
(2 X) :
certă : *ind. pf. s. 3. sg.* 12,17 ; 37,10 ;

certare : (1581 PRL) : s. f. : „1. Schelte, 2. Bestrafung" : „1. admonestation, 2. punition"
(1 X) :
certări : *pl. nom./ac.* 12,17 ;

cetate : (1391 DRHB) : s. f. : „Stadt" : „cité"
(57 X) :
cetate : *sg. nom./ac.* 4,17 ; 11,04 ; 13,13 ; 18,24 ; 18,26 ; 19,12 ; 23,10 ; 23,18 ; 24,11 ; 24,13 ; 34,28 ; 34,29 ; 44,04 ; 44,13 ;
cetatea : 4,17 ; 10,11 ; 10,12 ; 11,05 ; 11,08 ; 18,28 ; 19,01 ; 19,14 ; 19,20 ; 19,21 ; 23,02 ; 24,10 ; 28,19 ; 33,18 ; 34,25 ; 34,27 ; 35,27 ; 46,28 ; 46,29 ;
eitaatea : 14,05 ;
cetăţii : *sg. gen./dat.* 19,04 ; 19,15 ; 19,22 ; 20,02 ; 24,43 ; 26,33 ; 33,18 ; 34,20 ; 34,20 ; 34,24 ; 36,32 ; 36,35 ; 36,39 ; 41,48 ;
cetăţi : *pl. nom./ac.* 19,25 ; 41,35 ; 41,48 ;
cetăţile : 19,25 ; 19,29 ; 19,29 ; 22,17 ; 24,60 ; 35,05 ;

cetăţean : (XVI sec. CV) : s, m, : „Bürger" : „citadin"
(1 X) :
cetăţênilor : *pl. gen./dat.* 23,11 ;

ceva : (XVI sec. PS. SCH.) : pron. nehot./adv. : „etwas" : „quelque chose, un peu"
(3 X) :
ceva : *pron.* 18,30 ; 18,32 ; 20,09 ;

ceia → **acel**

cele → **acel**

chema : (XVI sec. PS. SCH) : v. I : „rufen" : „appeler"
(40 X) :
chema : *ind. impf. 3. sg.* 19,05 ;
să chema : *ind. impf. 3. sg. refl.* 28,19 ;
chemă : *ind. pf. s. 3. sg.* 3,09 ; 13,04 ; 16,13 ; 19,37 ; 19,38 ; 20,08 ; 20,09 ; 22,11 ; 22,15 ; 26,09 ; 26,25 ; 27,01 ; 33,20 ; 39,14 ; 49,01 ;
chemară : *ind. pf. s. 3. pl.* 24,57 ;
au chemat : *ind. pf. c. 3. sg.* 21,33 ; 27,42 ; 31,04 ; 31,54 ; 41,08 ; 41,14 ; 47,29 ;
s-au chemat : *ind. pf. c. 3. sg. refl.* 11,09 ;
voi chema : *ind. viit. I. 1. sg.* 27,45 ;
va chema : *ind. viit. I. 3. sg.* 46,33 ;
se va chema : *ind. viit. I. 3. sg. refl.* 17,05 ; 17,15 ; 21,12 ; 35,10 ;
să va chema : 2,23 ;
se vor chema : *ind. viit. I. 3. pl. refl.* 48,06 ;
se chême : *subj. pr. 3. sg. refl.* 32,28 ;
să chême : 48,16 ;
chemăm : *subj. pr. 1. pl.* 24,57 ;
chemînd : *ger.* 12,18 ; 28,01 ;
chema : *inf.* (<a) 4,26 ;

chin : (XVI sec. PS. SCH) : s. n. : „1. Qual, Pein, Plage, 2. Folter" : „1. torture,misère, 2. supplice, tourment"
(1 X) :
chinul : *sg. nom./ac.* 42,21 ;

chinui : (XVI sec. PS. SCH) : v. IV : „1. quälen, peinigen, plagen, 2. leiden" : „1. tourmenter, torturer, 2. souffrir"
(2 X) :
vom chinui : *ind. viit. I. 1. pl.* 19,09 ;
vor chinui : *ind. viit. I. 3. pl.* 15,13 ;

chip : (1480 BGL) : s. n. : „1. Bild (nis), 2. Gestalt, Aussehen, 3. Person, 4. Art, Weise, 5. Mittel, Weg" : „1. image, 2. figure, 3. personne, 4. manière, 5. moyen"
(21 X) :
chip : *sg. nom./ac.* 18,25 ; 18,25 ; 19,07 ; 26,29 ; 26,29 ; 29,17 ; 37,22 ; 39,06 ; 39,11 ; 41,02 ; 41,03 ; 41,04 ; 41,18 ; 41,19 ;
chipul : 1,26 ; 1,27 ; 5,01 ; 5,03 ; 9,06 ; 32,31 ;
chipurile : *pl. nom./ac.* 41,21 ;

chitos : (1688 BIBLIA) : s. m. : „Wal" : „baleine"
(1 X) :
chitoşii : *pl. nom./ac.* 1,21 ;

chivot : (1476 DRHA) : s. n. : „1. Schrein, 2. Arche Noahs" : „1. coffre, tabernacle, 2. arche de Noé"
(21 X) :
chivot : *sg. nom./ac.* 6,19 ; 7,01 ; 7,07 ; 7,09 ; 7,13 ; 7,15 ; 7,23 ; 8,01 ; 8,09 ; 8,09 ; 8,10 ; 8,16 ; 8,19 ; 9,10 ; 9,18 ;
chivotul : 7,16 ; 7,17 ; 7,18 ; 8,04 ;
chivotului : *sg. gen./dat.* 8,06 ; 8,13 ;

ci : (XVI sec. CV) : conj. : „sondern" : „mais, cependant"
(22 X) :
ce : 15,04 ; 17,05 ; 17,15 ; 21,23 ; 23,06 ; 24,04 ; 24,38 ; 26,02 ; 31,29 ; 32,28 ; 35,10 ; 39,08 ; 40,15 ; 40,23 ; 42,12 ; 42,34 ; 44,26 ; 45,01 ; 45,08 ; 47,30 ; 48,19 ;
ci : 40.14 ;

cinci : (XVI sec. CV) : num. : „fünf" : „cinq"
(8 X) :
cinci : *card.* 43,34 ; 45,11 ; 45,22 ; 47,02 ;
cincea : *ord. f.* 47,24 ; 47,26 ; ord. *f.* (<a) 1,23 ;
cincelea : *ord. m.* 30,17 ;

cinsprezece : (1581 PRL) : num. : „fünizehn" : „quinze"
(1 X) :
cincisprăzêce : *card.* 7,20 ;

cine : (XVI sec. CV) : pron. rel./interog. : „wer, der" : „qui"
(13 X) :
cui : *gen.* (<a) 24,23 ; 24,47 ; *gen.* (<al) 32,17 ; 38,25 ; *gen.* (<ale) 32,17 ; 38,25 ;

cine : *interog.* 3,11 ; 21,07 ; 24,65 ; 27,18 ; 27,32 ; 27,33 ; 48,08 ;

cineşi : (XVI sec. PS. SCH) : pron. nehot. : „(ein) jeder, jeglicher" : „n'importe quel, tout . . ."
(4 X) :
cineş : 13,12 ; 44,11 ; 44,11 ; 44,13 ;

cineva : (XVI sec. PS. SCH) : pron. nehot. : „jemand, einer" : „quelqu'un"
(2 X) :
cineva : 19,12 ; 26,10 ;

cinste : (1474 DERS) : s. f. : „1. Ehre, 2. Ehrlichkeit" : „1. honneur, 2. honnêteté
(1 X) :
cinstea : *sg. nom./ac.* 20,16 ;

ciocan : (1483 DERS) : s. n. : „Hammer" : „marteau"
(1 X) :
ciocane : *pl. nom./ac.* 4,22 ;

ciudă : (XVI sec. PS. SCH) : s. f. : „1. Wunder, 2. Ärger, Verdruss" : „1. miracle, 2. ennui, chagrin, colère"
(1 X) :
ciudă : *sg. nom./ac.* 27,33 ;

cindi : (XVI sec. PS. H.) : v. IV. : „1. sich wundern, 2. sich ärgern" : „1. s'étonner, 2. se fâcher, s'enrager, se mettre en colère"
(3 X) :
să cindi : *ind. pf. s. 3. sg. refl.* 27,33 ; 45,26 ;
m-am cindit : *ind. pf. c. 1. sg. refl.* 19,21 ;

ciulin : (1443 DOR) : s. m. : „Distel" : „chardon"
(1 X) :
ciulini : *pl. nom./ac.* 3,18 ;

ciutură : (1563 CORESI) : s. f. : „(Schöp?) Eimer" : „seau à puiser"
(9 X) :
ciutura : *sg. nom./ac.* 24,14 ; 24,15 ; 24,16 ; 24,17 ; 24,18 ; 24,20 ; 24,43 ; 24,45 ; 24,46 ;

cimp : (cca. 1300 MDGR) : s. m. : „1. Feld, Flur, 2. Ebene" : „1. champs, 2. plaine"
(24 X) .
cimp : *sg. nom./ac.* 4,08 ; 4,08 ; 25,29 ; 27,05 ; 31,04 ;
cimpu : 11,02; 24,63; 24,65; 27,03 ; 29,02 ; 34,05; 34,07 ; 34,28 ; 37,15 ;
cimpul : 14,17 ; 36,35 ;
cimpului : *sg. gen./dat.* 2,05 ; 2,05 ; 2,19 ; 2,20 ; 3,18 ; 35,27 ; 37,07 ;
cimpilor : *pl. gen./dat.* 41,48 ;

cind : (1551/3 ES) : adv./conj. : „wann, als" : „quand, lorsque"
(62 X) :
cind : 2,04 ; 9,14 ; 11,10 ; 12,04 ; 12,11 ; 12,14 ; 16,16 ; 19,15 ; 19,16 ; 19,29 ; 19,33 ; 19,33 ; 19,35 ; 19,35 ; 21,05 ; 24,05 ; 24,11 ; 24,22 ; 24,30 ; 24,41 ; 25,20 ; 25,26 ; 28,06 ; 30,30 ; 30,41 ; 30,42 ; 31,10 ; 32,02 ; 32,31 ; 33,10 ; 33,18 ; 34,15 ; 34,25 ; 35,01 ; 35,07 ; 35,09 ; 35,16 ; 35,17 ; 35,21 ; 36,24 ; 37,23 ; 38,05 ; 38,09 ; 38,27 ; 39,10 ; 40,14 ; 41,02 ; 41,18 ; 41,22 ; 41,46 ; 42,21 ; 43,02 ; 43,21 ; 44,24 ; 45,01 ; 48,07 ;
cindu : 17,24 ; 17,25 ; 20,13 ; 27,40 ; 32,19 ; 35,18 ;

cindai : (1581 CORESI) : adv./conj. : „vielleicht, etwa" : „peut-être"
(14 X) .
cindai : 3,22 ; 20,09 ; 20,11 ; 24,39 ; 26,09 ; 27,12 ; 31,31 ; 32,11 ; 32,20 ; 38,11 ; 38,23 ; 42,04 ; 43,12 ; 50,15 ;

cintăreţ : (1649 MARD.) : s. m. : „Sänger" : „chanteur"
(1 X) :
cintăreţ : *sg. nom./ac.* 31,27 ;

circel : (1537 BGL) : s. m. : „1. Weinstock, 2. Ranke" : „1. vigne, 2. sarment"
(1 X) :
circeiu : *sg. nom./ac.* 49,11 ;

cirlan : (1429 DLRV) : s. m. : „Füllen, Jährling" : „poulain, agneau"
(5 X) :
cirlani : *pl. nom./ac.* 30,40 ; 31,07 ; 31,41 ; 33,19 ;
cirlanii : 30,40 ;

cişliga : (1561 CORESI) : v. I : „erwerben" : „acquérir"
(4 X) :
cişligă : *ind. pf. s. 3. sg.* 39,01 ;
au cişligat : *ind. pf. c. 3. sg.* 25,10 ; 49,30 ; 50,13 ;

cişligare : (1688 BIBLIA) : s. f. : „Erwerb" : „acquisition"
(3 X) :
cişligare : *sg. nom./ac.* 49,30 ;
cişligarea : 23,20 ;
cişligării : *sg. gen./dat.* 36,43 ;

cit : (XVI sec. CV) : adj./adv./conj./pron. : „1. wieviel, 2. kaum, 3. insofern, 4. das . . . was" : „1. combien, 2. à peine, 3. tant que, 4. ce que"
(13 X) :
cit : 27,30 ; 34,12 ; 43,34 ; 44,01 ;
cîţi : *adj. m. pl.* 47,08 ;
citu : *conj.* 30,26 ;
cîţ : *pron. m. pl.* 25,07 ; 34,19 ; 34,24 ; 47,24 ;
cîţi : *pron. m. pl.* 19,25 ; 39,22 ; 50,14 ;

cite : (XVI sec. CV) : adv. : „jeweils" : „chacun"
(19 X) :
cite : 6,19 ; 6,19 ; 6,20 ; 6,20 ; 6,22 ; 7,02 ; 7,02 ; 7,02 ; 7,02 ; 7,03 ; 7,03 ; 7,03 ; 7,03 ; 7,09 ; 7,09 ; 7,13 ; 7,15 ; 7,15 ; 24,22 ; *num. nehot., pron. f. pl.* 1,31 ; 3,14 ; 6,02 ; 6,17 ; 6,22 ; 7,05 ; 7,22 ; 8,01 ; 9,02 ; 9,10 ; 9,12 ; 9,24 ; 11,06 ; 12,05 ; 12,20 ; 18,19 ; 19,25 ; 20,16 ; 21,12 ; 21,22 ; 24,36 ; 24,66 ; 26,15 ; 28,15 ; 28,22 ; 30,29 ; 30,30 ; 31,12 ; 31,16 ; 31,43 ; 34,28 ; 34,28 ; 34,29 ; 34,29 ; 36,06 ; 36,06 ; 39,04 ; 39,05 ; 39,06 ; 39,08 ; 39,08 ; 39,19 ; 39,22 ; 39,23 ; 41,25 ; 41,28 ; 42,29 ; 45,10 ; 45,13 ; 45,27 ; 50,15 ;

citva : (1581/2 PO) : adj./adv. : „einige, ein wenig" : „quelques (uns), un certain"
(2 X) :
citeva : *adj. f. pl.* 4,03 ; 27,44 ;

coapsă : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „Schenkel, Hüfte" : „cuisse, hanche"
(9 X) :
coapsa : *sg. nom./ac.* 32,31 ; 47,29 ; 49,10 ;
coapsei : *sg. gen./dat.* 32,25 ; 32,25 ; 32,32 ; 32,32 ;

coapsele : *pl. nom./ac.* 46.26 ; 50.23 ;

coase : (1561 CORESI) : v. III. „nähen" : „coudre" (1 X) :
cusură : *ind. pf. s. 3. pl.* 3.07 ;

coastă : (1463 DERS) : s. f. : „Seite, Flanken" : „côte" (3 X) :
coasta : *sg. nom./ac.* 2,22 ;
coastă : 2,21 ;
coaste : *pl. nom./ac.* 6,16 ;

coborî : (1551/3 ES) : v. IV : „herab-, hinabsteigen" : „descendre" (30 X) :
să pogoriia : *ind. impf. 3. pl. refl.* 28,12 ;
pogorî : *ind. pf. s. 3. sg.* 11,05 ; 24,45 ; 38,01 ; 38,12 ;
să pogorî : *ind. pf. s. 3. sg. refl.* 12,10 ;
pogorîră : *ind. pf. s. 3. pl.* 37.28 ;
să pogorîră : *ind. pf. s. 3. pl. refl.* 15,11 ; 42,03 ; 43,15 ;
pogorît-am : *ind. pf. c. 1. pl.* 43,20 ;
mă voiu pogorî : *ind. viit. I. 1. sg. refl.* 37,35 ; 46,04 ;
se va pogorî : *ind. viit. I. 3. sg. refl.* 44,23 ; 44,26 ;
să va pogorî : 42,38 ;
ne vom pogorî : *ind. viit. I. 1. pl. refl.* 43,04 ; 44,06 ;
veț pogorî : *ind. viit. I. 2. pl.* 44,29 ;
pogoară : *subj. pr. 3. sg.* 37,25 ;
ne pogorîm : *subj. pr. 1. pl. refl.* 44,26 ;
pogoriț : *imperat. pl.* 42,02 ;
pogoriți : 43,11 ;
vă pogoriți : *imperat. pl. refl.* 43,13 ;
pogorînd : *ger.* 11,07 ; 18,21 ;
pogorî : *inf.* (<*a*) 46,03 ;
pogorîndu-se : *ger. refl.* 24,16 ;
pogoară-te : *imperat. refl.* 45,09 ;
nu te pogorî : *imperat. sg. refl. neg.* 26,02 ;

cobuz : (1632 EUSTR. PRAV.) : s. n. : „Musikinstrument" : „instrument de musique" (1 X) :
copuzuri : *pl. nom. /ac.* 31,27 ;

colibă : (cca. 1538 DERS) : s. f. : „Hütte" : „cabane" (3 X) :
colibi : *pl. nom./ac.* 33,17 ; 33,17 ;
colibile : 4,20 ;

comoară : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „1. Schatz, 2. Vorratskammer" : „1. trésor, 2. grenier" (1 X) :
comori : *pl. nom./ac.* 43,23 ;

conteni : (XVI sec. CV) : v. IV : „1. zurückhalten, 2. aufhören" : „1. retenir, 2. cesser" (1 X) :
să conteni : *ind. pf. s. 3. sg. refl.* 43,31 ;

copac : (1264 DRĂGANU) : s. m. : „Baum" : „arbre" (3 X) :
copaciu : *sg. nom./ac.* 18,04 ; 18,08 ;
copacii : *pl. nom./ac.* 23,17 ;

coperi → **acoperi**

coperit → **acoperit**

copil : (1318 DLRV) : s. m. : „1. Kind, 2. Sklave" : „1. enfant, 2. esclave" (46 X) :
copil : *sg. nom./ac.* 21,12 ; 39,14 ; 41,12 ; 44,20 ; 44,33 ;
copilul : 17,12 ; 21,08 ; 21,14 ; 21,15 ; 21,16 ; 21,18 ; 21,19 ; 21,20 ; 39,17 ; 39,19 ; 44,22 ; 44,30 ; 44,31 ; 44,32 ; 44,33 ; 44,34 ;
copilului : *sg. gen./dat.* 21,16 ; 21,17 ; 21,17 ; 22,12 ;
copii : *pl. nom./ac.* 32,22 ;
copiii : 25,22 ; 30,26 ; 31,17 ; 32,15 ; 33,01 ; 33,02 ; 33,05 ; 33,05 ; 33,06 ; 33,13 ; 48,16 ;
copiilor : *pl. gen./dat.* 45,19 ;
copila : *f. sg. nom./ac.* 24,28 ; 24,57 ; 34,12 ;
copilașilor : *pl. gen./dat. dim.* 33,14 ;
copilașului : *sg. gen./dat. dim.* 42,22 ;
copilașul : *sg. nom./ac. dim.* 22,05 ; 37,30 ; 43,08 ;

copilaș → **copil**

copilărie : (1654 NEAGOE) : s. f. : „Kindheit" : „enfance" (2 X) :
copilărie : *sg. nom./ac.* 46,34 ; 47,03 ;

copt : (1581 PO) : adj. : „reif" : „mûr" (1 X) :
coapte : *f. pl. nom./ac.* 40,10 ;

copuz → **cobuz**

corb : (1444 SUCIU) : s. m. : „Rabe" : „corbeau" (1 X) :
corbul : *sg. nom./ac.* 8,07 ;

corn : (1436 LDSR) : s. n. : „Horn" : „corne" (1 X) :
coarne : *pl. nom./ac.* 22,13 ;

cort : (1563 CORESI) : s. n. : „Zelt" : „tente" (17 X) :
cortu : *sg. nom./ac.* 18,06 ; 18,09 ;
cortul : 12,08 ; 13,03 ; 13,04 ; 13,13 ; 13,19 ; 26,25 ; 31,25 ; 33,19 ; 35,16 ; 35,20 ;
cortului : *sg. gen./dat.* 18,01 ; 18,02 ; 18,10 ;
corturi : *pl. nom. /ac.* 33,17 ;
corturile : 25,16 ;

coș : (cca. 1504 DERS) : s. n. : „Korb" : „panier" (3 X) :
coșul : *sg. nom./ac.* 40,17 ;
coșuri : *pl. nom./ac.* 40,16 ; 40,18 ;

coșniță : (1581/2 PO) : s. f. : „Handkorb" : „panier" (1 X) :
coșnița : *sg. nom./ac.* 40,17 ;

cot : (1332 DRĂGANU) : s. m. : „1. Elle, 2. Ellenbogen" : „1. aune, 2. conde" (5 X) :
cot : *sg. nom./ac.* 6,16 ;
coți : *pl. nom./ac.* 6,15 ; 6,15 ; 6,15 ; 7,20 ;

covată : (1632 EUSTR. PRAV.) : s. f. : „Trog, Mulde" : „auge, abreuvoir" (1 X) :
covăți : *pl. nom./ac.* 30,41 ;

covîrși : (1620 MOXA) : v. IV : „1. überragen, 2. überwältigen" : „1. surmonter, 2. dominer" (1 X) :
se va covîrși : *ind. viit. I. 3. sg. refl.* 25,23 ;

crede : (XVI sec. CV) : v. III : „glauben" : „croire"
(3 X) :
credea : *ind. impf. 3. sg.* 45,26 ;
crezu : *ind. pf. s. 3. sg.* 15,06 ;
să vor crêde : *ind. viit. I. 3. pl. refl.* 42,20 ;

erescut : (XVI sec. PS. SCH.) : adj. : „gewachsen, aufgezogen, erzogen" : „crû, élevé, éduqué'"
(1 X) :
erescut : *adj. m. sg. nom./ac.* 49,22 ;

ereşte : (XVI sec. CV) : v. III : „wachsen" : „croître"
(17 X) :
creştea : *ind. impf. 3. pl.* 41,23 ;
crescu : *ind. pf. s. 3. sg.* 21,08 ; 21,20 ;
crescură : *ind. pf. s. 3. pl.* 25,27 ; 30,30 ; 47,27 ;
au crescut : *ind. pf. c. 3. sg.* 26,22 ;
voiu crêşte : *ind. viit. I. 1. sg.* 17,06 ; 48,04 ;
crească : *subj. pr. 3. sg.* 28,03 ;
crêşte : *imperat. sg.* 35,11 ;
crêşteţi : *imperat. pl.* 1,22 ; 9,07 ;
crêşteţi-vă : *imperat. pl. refl.* 1,28 ; 9,01 ;
vă crêşteţi : 8,17 ;
crescînd : *ger.* 49,21 ;

ereştet : (XVI sec. PS. SCH.) : s. n. : „Scheitel" : „sommet"
(1 X) :
crêştetul : *sg. nom./ac.* 49,26 ;

cruţa : (XVI sec. CV) : v. I : „(ver) schonen" : „ménager"
(1 X) :
vor cruţa : *ind. viit. I. 3. pl.* 12,12 ;

cu : (1521 NEACŞU) : prep. : „mit" : „avec"
(230 X) :
cu : 1,24 ; 2,16 ; 2,17 ; 2,20 ; 3,04 ; 3,06 ; 3,06 ; 3,12 ; 3,14 ; 4,05 ; 6,05 ; 6,14 ; 6,16 ; 6,16 ; 6,16 ; 6,16 ; 6,18 ; 6,19 ; 6,20 ; 7,07 ; 7,13 ; 7,23 ; 8,01 ; 8,16 ; 8,17 ; 8,18 ; 9,10 ; 9,10 ; 9,12 ; 9,23 ; 12,04 ; 12,17 ; 12,20 ; 13,02 ; 13,02 ; 13,05 ; 13,14 ; 14,02 ; 14,02 ; 14,02 ; 14,02 ; 14,05 ; 14,17 ; 14,24 ; 15,10 ; 15,11 ; 15,14 ; 16,06 ; 17,04 ; 17,13 ; 18,02 ; 18,16 ; 18,23 ; 18,25 ; 18,33 ; 19,01 ; 19,05 ; 19,08 ; 19,11 ; 19,15 ; 19,17 ; 19,30 ; 19,30 ; 19,31 ; 19,32 ; 19,32 ; 19,33 ; 19,33 ; 19,34 ; 19,34 ; 19,34 ; 19,35 ; 19,35 ; 19,35 ; 20,03 ; 20,06 ; 20,16 ; 21,06 ; 21,09 ; 21,10 ; 21,18 ; 21,20 ; 21,22 ; 21,23 ; 21,23 ; 22,03 ; 22,04 ; 22,05 ; 22,13 ; 22,17 ; 23,04 ; 23,04 ; 24,03 ; 24,05 ; 24,08 ; 24,10 ; 24,11 ; 24,12 ; 24,14 ; 24,32 ; 24,39 ; 24,40 ; 24,54 ; 24,55 ; 24,57 ; 24,59 ; 26,41 ; 24,63 ; 24,64 ; 26,03 ; 26,08 ; 26,10 ; 26,11 ; 26,18 ; 26,18 ; 26,20 ; 26,24 ; 26,28 ; 26,28 ; 26,29 ; 26,29 ; 26,31 ; 26,35 ; 26,35 ; 27,34 ; 27,35 ; 27,37 ; 27,38 ; 27,44 ; 28,15 ; 28,20 ; 28,21 ; 29,06 ; 29,09 ; 29,11 ; 29,14 ; 29,29 ; 29,23 ; 29,30 ; 30,03 ; 30,04 ; 30,15 ; 30,16 ; 30,27 ; 30,29 ; 31,03 ; 31,05 ; 31,06 ; 31,10 ; 31,12 ; 31,13 ; 31,15 ; 31,23 ; 31,26 ; 31,27 ; 31,27 ; 31,27 ; 31,29 ; 31,30 ; 31,35 ; 31,36 ; 31,38 ; 31,40 ; 31,41 ; 31,42 ; 31,44 ; 31,50 ; 32,04 ; 32,06 ; 32,07 ; 32,10 ; 32,15 ; 32,20 ; 32,24 ; 32,25 ; 32,28 ; 32,28 ; 33,01 ; 33,05 ; 33,15 ; 33,15 ; 34,02 ; 34,05 ; 34,07 ; 34,07 ; 34,08 ; 34,09 ; 34,13 ; 34,19 ; 34,21 ; 34,21 ; 34,22 ; 34,23 ; 34,23 ; 34,23 ; 34,25 ; 34,26 ; 34,31 ; 34,31 ; 35,02 ; 35,03 ; 35,06 ; 35,13 ; 35,14 ; 35,15 ; 35,17 ; 35,22 ; 37,02 ; 37,02 ; 37,02 ; 37,25 ; 37,31 ; 38,02 ; 38,12 ; 38,14 ; 38,19 ; 38,20 ; 39,02 ; 39,03 ; 39,07 ; 39,10 ; 39,10 ; 39,12 ; 39,14 ; 39,14 ; 39,17 ; 39,19 ; 39,21 ; 39,23 ; 40,07 ; 40,15 ; 41,12 ; 42,04 ; 42,05 ; 42,06 ; 42,07 ; 42,13 ; 42,30 ; 42,32 ; 42,33 ; 42,34 ; 42,38 ; 42,38 ; 43,03 ; 43,03 ; 43,04 ; 43,05 ; 43,03 ; 43,08 ; 43,12 ; 43,16 ; 43,21 ; 43,22 ; 43,22 ; 43,26 ; 43,29 ; 43,32 ; 43,32 ; 43,34 ; 44,05 ; 44,05 ; 44,15 ; 44,17 ; 44,23 ; 44,26 ; 44,26 ; 44,29 ; 44,30 ; 44,31 ; 44,31 ; 44,33 ; 46,08 ; 44,34 ; 45,01 ; 45,02 ; 45,20 ; 46,04 ; 46,06 ; 46,07 ; 46,26 ; 46,27 ; 46,29 ; 46,32 ; 46,34 ; 47,17 ; 47,30 ; 48,12 ; 48,21 ; 48,22 ; 48,22 ; 49,11 ; 49,11 ; 49,24 ; 49,25 ; 49,29 . 50,07 ; 50,09 ; 50,14 ; 50,24 ; 50,25 ;

cuget : (XVI sec. CV) : s. n. : „1. Gedanke, Sinn, 2. Gewissen" : „1. pensée, 2. raison, esprit"
(8 X) :
cuget : *sg. nom./ac.* 45,26 ;
cugetul : 8,21 ; 17,17 ; 24,15 ; 24,45 ; 27, 41 ; 34,03 ; 38.11 ;

cugeta : (XVI sec. CV) : v. I : „denken" : „penser"
(3 X) :
cugetă : *ind. pr. 3. sg.* 6,05 ; 6,05 ;
cugetîndu-mă : *ger. refl.* 8,21 ;

cui → **cine**

cuib : (XVI sec. PS. SCH.) : s. n. : „Nest" : „nid"
(1 X) :
cuiuburi : *pl. nom./ac.* 6,14 ;

culca : (XVI sec. PS. SCH.) : v. I : „(sich) nieder legen" : „(se) coucher"
(10 X) :
să culcă : *ind. pf. s. 3. sg.* 29,23 ; 29,30 ; 30,04 ; 38,02 ;
s-au culcat : *ind. pf. c. 3. sg. refl.* 19,35 ;
se culce : *subj. pr. 3. sg. refl.* 39,10 ;
culcă-te : *imperat. sg. refl.* 30,03 ; 39,07 ;
te culcă : 19,34 ;
culcîndu-se : *ger. refl.* 49,09 ;

cum : (1521 NEACŞU) : adv./conj. : „wie" : „comme (nt)"
(93 X) :
cum : *adv.* 1,21 ; 3,05 ; 3,06 ; 3,07 ; 3,11 ; 8,13 ; 10,09 ; 12,11 ; 12,12 ; 14,14 ; 15,13 ; 18,19 ; 20,02 ; 20,05 ; 20,06 ; 20,07 ; 20,13 ; 21,23 ; 23,15 ; 24,14 ; 24,44 ; 26,20 ; 27,09 ; 28,06 ; 28,08 ; 29,12 ; 29,31 ; 29,33 ; 30,01 ; 30,09 ; 31,05 ; 31,06 ; 31,20 ; 31,22 ; 32,25 ; 34,05 ; 37,04 ; 37,09 ; 38,14 ; 38,15 ; 39,09 ; 39,15 ; 39,18 ; 40,16 ; 42,23 ; 42,33 ; 42,34 ; 43,18 ; 43,27 ; 44,08 ; 44,10 ; 44,20 ; 44,31 ; 44,34 ; 46,31 ; 46,34 ; 47,06 ; 48.17 ; 49,15 ; 49,15 ;
cumu : *adv.* 3,06 ; 16,06 ;
cum : (<**ca**) : *conj.* 42,30 ;
cum (<**dupe**) : *conj.* 21,17 ; 34,22 ; 50,06 ;
cum (<**dupre**) : *conj.* 27,08 ; 40,22 ;
cum (<**după**) : *conj.* 7,09 ; 7,16 ; 8,21 ; 12,04 ; 17,23 ; 18,05 ; 19,08 ; 19,31 ; 21,01 ; 21,01 ; 21,02 ; 21,04 ; 24,51 ; 27,04 ; 27,14 ; 27,19 ; 40,13 ; 41,13 ; 41,54 ; 43,14 ; 43,17 ; 44,02 ; 45,21 ; 47,11 ; 50,12 ;

cumpănă : (1509 DERS) : s. f. : „Waage" : „balance"
(1 X) :
cumpăna : *sg. nom./ac.* 43,21 ;

cumpăra : (1551/3 ES) : v. I : „kaufen" : „acheter"
(12 X) :
cumpăraţ : *ind. pr. 2. pl.* 44,25 ;
cumpăraţi : 43,02 ;
cumpăra : *ind. impf. 3. sg.* 47,14 ;

vom cumpăra : *ind. viit. I. 5. pl.* 43,04 ;
cumpărăm : *subj. pr. 1. pl.* 42,07 ; 42,10 ; 43,20 ; 43,22 ;
cumpere : *subj. pr. 3. pl.* 42,03 ; 42,05 ;
cumpărați : *imperat. pl.* 42,02 ;
cumpăra : *inf.* (<*a*) 41,57 ;

cumpărare : (1645 HERODOT) : s. f. : „Kauf" : „achat"
(1 X) :
cumpărarea : *sg. nom./ac.* 42,33 ;

cumpărat : (1670 ANON. CAR.) : adj. : „gekauft" : „acheté"
(4 X) :
cumpărați : *m. pl. nom./ac.* 17,23 ; 17,27 ;
cumpărat : *m. sg. nom./ac.* 17,12 ; 17,12 ;

cumpărătură : (1591 DOC.) : s. f. : „Kauf" : „achat"
(1 X) :
cumpărătura : *sg. nom./ac.* 42,19 ;

cumù → **cum**

cunoaște : (XVI sec. PS. SCH.) : v. III : „(er) kennen" „(re) connaître"
(37 X) :
cunosc : *ind. pr. 1. sg.* 12,11 ;
cunoști : *ind. pr. 2. sg.* 30,29 ;
cunoaște : *ind. pr. 3. sg.* 39,08 ;
cunoscu : *ind. pf. s. 3. sg.* 4,01 ; 4,17 ; 4,25 ; 8,11 ; 9,24 ; 27,23 ; 31,32 ; 37,33 ; 38,26 ; 42,08 ;
se cunoscu : *ind. pf. s. 3. sg. refl.* 45.01 ;
cunoscură : *ind. pf. s. 3. pl.* 3,07 ;
am cunoscut : *ind. pf. c. 1 sg.* 22,12 ;
am cunoscut : *ind. pf. c. 1. sg.* 20,06 ;
au cunoscut : *ind. pf. c. 3. sg.* 24,16 ; 38,15 ; 38,16 ; 42,07 ; 42,08 ; *ind. pf. c. 3. pl.* 19,08 ;
voiu cunoaște : *ind. viit. I. 1. sg.* 15,08 ; 24,14 ; 24,44 ; 42,34 ;
vei cunoaște : *ind. viit. I. 2. sg.* 20,07 ;
să va cunoaște : *ind. viit. I. 3. sg. refl.* 41,31 ;
cunoască : *subj. pr. 3. sg.* 24,21 ; 34,01 ;
cunoaște : *imperat. sg.* 31,32 ; 37,32 ; 38,25 ;
cunoscînd : *ger.* 3,05 ; 38,09 ;
cunoaște : *inf.* (<*a*) 38,26 ;

cunoștință : (1581/2 PO) : s. f. : „Erkenntnis, Einsicht" : „savoir, connaissance"
(2 X) :
conoștința : *sg. nom./ac.* 2,09 ;
necunoștință : *sg. nom./ac* 26.10 ;

cupă : (1509 DERS) : s. f. : „Kelch" : „coupe"
(6 X) :
cupa : *sg. nom./ac.* 44,02 ; 44,05 ; 44,09 ; 44,12 ; 44,16 ; 44 17 ;

cuprinde : (XVI sec. CV) : v. III : „1. (um) fassen, 2 enthalten" : „1. entourer, enlacer. 2. contenir, comprender"
(3 X) :
cuprinse : *ind. pf. s. 3. sg.* 41,57 ; 47,20 ;
au cuprinsu : *ind. pf. c. 3. pl.* 36,06 ;

cuptor : (1501 SUCIU) : s. n. : „Ofen" : „four"
(2 X) :
cuptoriu : *sg. nom./ac.* 15,17 ; 19,28 ;

cura : (XVI sec. PS. SCH.) : v. I : „1. reinigen, 2. schälen" : „1. nettoyer, 2. éplucher"
(6 X) :
cură : *ind. pf. s. 3. sg.* 30.37 ;
au curat : *ind. pf. c. 3. sg.* 30,37 ; 30.38 ;
curat vei fi : *ind. viit. I. 2. sg. pas.* 24,08 ; 24,41 ;
vei fi curat : *ind. viit. I. 2. sg. pas.* 24,41 ;

curat : (XVI sec. PS. SCH.) : adj. : „1. gereinigt, 2. rein" : „1. nettoyé, 2. pur"
(12 X) :
curate : *f. pl. nom./ac.* 7,02 ; 7,02 ; 7,03 ; 7,08 ; 7,08 ; 8,20 ; 8,20 ;
curată : *f. sg. nom./ac.* 18,06 ; 20,05 ; 20,06 ;
curați : *m, pl. nom./ac.* 44,10 ;
curat : *m. sg. nom./ac.* 17 01 ;

curăți : (XVI sec. PS. SCH.) : v. IV : „reinigen" : „nettoyer, purifier"
(1 X) :
vă curățiți : *imperat. pl. refl.* 35.02 ;

curînd : (XVI sec. CV) : adv. : „eben, baid" : „depuis peu, bientôt"
(1 X) :
curînd : 27,20 ;

curte : (1485 DERS) : s. f. : „Hof" : „cour"
(1 X) :
curtea : *sg. nom./ac.* 45 16 ;

curvă : (XVI sec. CV) : s. f. : „Hure" : „prostituée"
(5 X) :
curva : *sg. nom./ac.* 38,21 ;
curvă : 34,31 ; 38,15 ; 38,21 ; 38,22 ;

curvi : (1563 CORESI) : v. IV. : „huren" : „forniquer"
(1 X) :
au curvit : *ind. pf. c. 3. sg.* 38.24 ;

curvie : (XVI sec. CV) : s. f. : „Hurerei" : „prostitution"
(1 X) :
curvie : *sg. nom./ac.* 38.24 ;

cutremur : (XVI sec. PS. SCH.) : s. n. : „Beben" : „tremblement"
(1 X) :
cutremurul : *sg. nom./ac.* 9.02 ;

cuțit : (1551/3 ES) : s. n. : „Messer" : „couteau"
(2 X) :
cuțitul : *sg. nom./ac.* 22,06 ; 22,10 ;

cuvînt : (XVI sec. PS. SCH.) : s. n. : „Wort" : „mot, parole"
(50 X) :
cuvîntul : *sg. nom./ac.* 15,01 ; 18,14 ; 18,25 ; 19,21 ; 21,11 ; 22,16 ; 24,09 ; 30,31 ; 30,34 ; 32,19 ; 34,14 ; 34,19 ; 37,11 ; 38,10 ; 39,09 ; 41,28 ; 41,32 ; 41,37 ; 44,02 ; 44,07 ; 44,17 ; 47,30 ;
cuvintele : *pl. nom./ac.* 24,66 ; 27,34 ; 27,42 ; 44,07 ;
cuventile : 24,33 ;
cuvintele : 4,23 ; 15,01 ; 20,08 ; 22,01 ; 22,20 ; 24,28 ; 24,30 ; 24,52 ; 29,12 ; 29,13 ; 31,01 ; 34,18 ; 37,08 ; 38,09 ; 39,17 ; 39,19 ; 40,01 ; 42,16 ; 42,20 ; 44,06 ; 44,24 ; 45,27 ; 48,01 ;

D

da : (1521 NEACȘU) : v. I : „geben" : „donner"
(141 X) :
dau : *ind. pr. 1. sg.* 9,12 ; 15,07 ; 23,11 ; 29,19 ; 29,19 ; 48,22 ;
dea : *ind. impf. 3. sg.* 23,09 ;

dediu : *ind. pf. s. 1. sg.* 40,11 ;
dĕde : *ind. pf. s. 3. sg.* 3,06 ; 14,20 ; 16,03 ; 18,07 ; 20,14 ; 21,14 ; 21,27 ; 24,35 ; 24,36 ; 24,53 ; 25,05 ; 25,34 ; 27,17 ; 29,24 ; 29,28 ; 29,29 ; 30,04 ; 30,06 ; 30,09 ; 30,35 ; 31,09 ; 32,16 ; 38,18 ; 39,06 ; 39,21 ; 39,22 ; 40,04 ; 40,21 ; 41,45 ; 43,24 ; 45,21 ; 45,21 ; 47,11 ; 47.17 ;
dĕderă : *ind. pf. s. 3. pl.* 35,04 ;
am dat : *ind. pf. c. 1. sg.* 1,29 ; 9,02 ; 9,03 ; 16,05 ; 20,16 ; 30,18 ; 35,12 ; 35,12 ;
dat-am : 23,11 ;
ai dat : *ind. pf. c. 2. sg.* 3,12 ; 15,03 ;
au dat : *ind. pf. c. 3. sg.* 3,12 ; 14,20 ; 20,14 ; 24,53 ; 25,06 ; 25,33 ; 27,20 ; 28,04 ; 29,32 ; 29,33 ; 31,07 ; 31,07 ; 39,04 ; 39,08 ; 43,23 ; 45,22 ; 45,22 ; 46,18 ; 47,22 ; 47,22 ; 48.09 ;
au datu : 38,14 ; 38,26 ; 46,25 ;
dat-au : 30.18 ;
s-au dat : *ind. pf. c. 3. sg. pas.* 42,28 ;
voiu da : *ind. viit. I. 1. sg.* 12,07 ; 13,16 ; 13,18 ; 15,18 ; 17,08 ; 17,16 ; 17,20 ; 24,07 ; 26,03 ; 26,04 ; 28,13 ; 29,27 ; 30,28 ; 30,31 ; 34,12 ; 35,12 ; 38,18 ; 42,34 ; 45,18 ; 47,16 ; 48.04 ;
vei da : *ind. viit. I. 2. sg.* 15.02 ; 20,07 ; 28,22 ; 30,31 ; 38,16 ; 38,17 ; 40,13 ;
vom da : *ind. viit. I. 1. pl.* 34,11 ; 34.16 ;
veţ da : *ind. viit. I. 2. pl.* 34,12 ; 47,24 ;
vor da : *ind. viit. I. 3. pl.* 24,41 ;
dea : *subj. pr. 3. sg.* 23,09 ; 27,28 ; 28,04 ; 37,22 ; 38,09 ; 42,25 ; 42,25 ; 42,27 ; 43,14 ;
dăm : *subj. pr. 1. pl.* 29,26 ; 34,14 ; 34,21 ;
dă : *imperat. sg.* 14,21 ; 20,07 ; 25,31 ; 29,21 ; 30,01 ; 30,14 ; 30,26 ; 42,37 ; 47,15 ; 47,19 ;
daţi : *imperat. pl.* 23,04 ; 34,08 ; 34.09 ;
dînd : *ger.* 26.12 ;
da : *inf.* (<a) 4,12 ; 47,26 ;

daeă : (XVI sec. PS. SCH.) : conj. : „wenn“ : „si“ (12 X) :
deaca : 6,01 ; 6,04 ; 12,12 ;
deca : 24,30 ; 27,34 ; 29,10 ; 29,13 ; 34,07 ; 38,29 ; 39,14 ; 39,18 ; 39,19 ;

dar/1 : (XVI sec. PS. SCH.) : s. n. : „Geschenk, Gabe“ : „cadeau, don“ (15 X) :
dar : *sg. nom./ac.* 29,15 ; 30,20 ; 47,22 ;
daruri : *pl. nom./ac.* 24,53 ; 25,06 ; 32,13 ; 32,18 ; 43,11 ;
darurile : 4,04 ; 32,20 ; 32,21 ; 33,10 ; 43,15; 43,25; 43,26 ;

dar /2 : (1551/3 ES) : conj. : „aber“ : „mais“ (41 X) :
dară : 6,14 ; 12,12 ; 12,13 ; 15,05 ; 18,04 ; 18,28 ; 18,29 ; 18,30 ; 18,31 ; 18,32 ; 19,09 ; 19,32 ; 23,04 ; 24,05 ; 26,28 ; 27,03 ; 27,37 ; 27,38 ; 27,43 ; 29,27 ; 29,32 ; 31,13 ; 31,16 ; 31,30 ; 31,44 ; 34,08 ; 34,31 ; 37,20 ; 37,30 ; 40,08 ; 41,24 ; 41,33 ; 44,30 ; 44,33 ; 45,08 ; 45,09 ; 45,09 ; 45,13 ; 47,04 ; 48,05 ; 50.05 ;

dare : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „Gabe“ : „don“ (3 X) ;
dare : *sg. nom./ac.* 47,22 ;
darea : 47,22 ;
dării : *sg. gen./dat.* 42,33 ;

dărui : (XVI sec. CV) : v. IV : „schenken“ : „donner, offrir“ (1 X) :
dărui : *ind. pf. s. 3. sg.* 30,20 ;

de/1 : (1521 NEACŞU) : prep. : „von, seit“ : „de, depuis“ (530 X) :
de : 1,01 ; 1,02 ; 1,09 ; 1,09 ; 1,11 ; 1,12 ; 1,20 ; 1,29 ; 1,29 ; 1,29 ; 1,30 ; 1,30 ; 2,02 ; 2,03 ; 2,07 ; 2,10 ; 2,22 ; 3,03 ; 3,07 ; 3,08 ; 3,11 ; 3,11 ; 3,21 ; 3,24 ; 4,02 ; 4,11 ; 4,14 ; 4,14 ; 4,16 ; 4,20 ; 4,22 ; 4,22 ; 4,22 ; 4,24 ; 4,24 ; 5,03 ; 5,22 ; 5,29 ; 5,29 ; 5,32 ; 5,32 ; 6,03 ; 6,07 ; 6,11 ; 6,13 ; 6,14 ; 6,15 ; 6,15 ; 6,15 ; 6,15 ; 6,15 ; 6,15 ; 6,16 ; 6,16 ; 6,17 ; 7,04 ; 7,04 ; 7,06 ; 7,08 ; 7,12 ; 7,12 ; 7,15 ; 7,17 ; 7,17 ; 7,17 ; 7,20 ; 7,22 ; 7,23 ; 7,24 ; 7,24 ; 8,01 ; 8,01 ; 8,01 ; 8,01 ; 8,03 ; 8,04 ; 8,06 ; 8,07 ; 8,08 ; 8,11 ; 8,11 ; 8,11 ; 8,13 ; 8,13 ; 8,13 ; 8,20 ; 8,21 ; 9,11 ; 9,11 ; 9,11 ; 9,15 ; 9;28 ; 10,14 ; 10,19 ; 10,30 ; 11,02 ; 11,03 ; 11,08 ; 11,09 ; 11,10 ; 11,12 ; 12,04 ; 12,04 ; 12,08 ; 13,01 ; 13,12 ; 13,12 ; 13,14 ; 13,15 ; 13,18 ; 14,05 ; 14,10 ; 14,14 ; 14,15 ; 14,17 ; 14,23 ; 14,23 ; 15,03 ; 15,13 ; 15,17 ; 15,17 ; 16,05 ; 16,06 ; 16,08 ; 16,08 ; 16,10 ; 16,16 ; 16,16 ; 16,16 ; 17,01 ; 17,01 ; 17,04 ; 17,05 ; 17,11 ; 17,12 ; 17,17 ; 17,17 ; 17,17 ; 17,17 ; 17,22 ; 17,24 ; 17,24 ; 17,25 ; 17,27 ; 18,01 ; 18.02 ; 18,06 ; 18,11 ; 18,16 ; 18,17 ; 18.21 ; 18,21 ; 18,22 ; 18,24 ; 18,24 ; 18,26 ; 18,28 ; 18.31 ; 18,32 ; 19,16 ; 19,19 ; 19,21 ; 19,24 ; 19,26 ; 19,28 ; 19,28 ; 19,28 ; 19,29 ; 19,29 ; 19,29 ; 19,37 ; 19,38 ; 20,01 ; 20,06 ; 20,06 ; 20,11 ; 20,12 ; 20,14 ; 20,16 ; 21,05 ; 21,05 ; 21,14 ; 21,16 ; 21,16 ; 12,19 ; 21,19 ; 21,28 ; 21,30 ; 21,30 ; 22,04 ; 22,12 ; 22,12 ; 22,13 ; 22,16 ; 23,03 ; 23,04 ; 23,04 ; 23,06 ; 23,06 ; 23,09 ; 23,13 ; 23,13 ; 23,15 ; 23,15 ; 23,16 ; 23,16 ; 23,20 ; 23,20 ; 24,01 ; 24,04 ; 24,05 ; 24,05 ; 24,07 ; 24,08 ; 24,11 ; 24,15 ; 24,22 ; 24,22 ; 24,23 ; 24,25 ; 24,27 ; 24,38 ; 24,41 ; 24,41 ; 24,46 ; 24,50 ; 24,53 ; 24,53 ; 24,60 ; 24,60 ; 24,62 ; 24,62 ; 24,63 ; 24,64 ; 25,06 ; 25,07 ; 25,08 ; 25,10 ; 25,17 ; 25,18 ; 25,20 ; 25,20 ; 25.22 ; 25,23 ; 25,26 ; 25,26 ; 25,26 ; 25,29 ; 25,34 ; 26,01 ; 26,11 ; 26,11 ; 26,14 ; 26,14 ; 26,15 ; 26,16 ; 26,17 ; 26,19 ; 26,21 ; 26,22 ; 26,22 26,23 ; 26,26 ; 26,27 ; 26,29 ; 26,31 ; 26,33 ; 26,34 ; 26,34 ; 27,04 ; 27,07 ; 27,09 ; 27,10 ; 27,21 ; 27.26 ; 27,28 ; 27,28 ; 27,30 ; 27,39 ; 27,44 ; 27,45 ; 27,45 ; 27,45 ; 27,45 ; 27,46 ; 28,02 ; 28,03 ; 38,06 ; 28,10 ; 28,22 ; 29,02 ; 29,04 ; 29,10 ; 29,13 ; 29,14 ; 30,14 ; 30,14 ; 30,16 ; 30,22 ; 30,32 ; 30,33 ; 30,36 ; 30,37 ; 30,37 ; 31,20 ; 31,23 ; 31,31 ; 31,32 ; 31,38 ; 31,38 ; 31,39 ; 31,40 ; 31,40 ; 31,41 ; 31,49 ; 32,06 ; 32,10 ; 32,10 ; 32,11 ; 32,12 ; 32,13 ; 32,19 ; 32,25 ; 32,32 ; 32,32 ; 32,32 ; 33,01 ; 33,03 ; 33,03 ; 33,11 ; 33,18 ; 33,19 ; 33,19 ; 34,07 ; 35,01 ; 35,04 ; 35,04 ; 35,05 ; 35,07 ; 35,08 ; 35,09 ; 35,11 ; 35,13 ; 25,14 ; 25,16 ; 35,16 ; 35,20 ; 35,20 ; 35,29 ; 36,06 ; 36,07 ; 36,33 ; 36,36 ; 36,37 ; 37,02 ; 37,03 ; 37,04 ; 37,17 ; 37,17 ; 37,18 ; 37,18 ; 37,21 ; 37,25 ; 37,25 ; 37,25 ; 37,28 ; 37,31 ; 38,01 ; 38,14 ; 38,18 ; 38.19 ; 38,19 ; 38,20 ; 38,25 ; 39,08 ; 39,09 ; 39,12 ; 39,14 ; 39,17 ; 40,01 ; 40,02 ; 40,05 ; 40,13 ; 40,14 ; 40,14 ; 40,16 ; 40,16 ; 40,17 ; 40.17 ; 40,17 ; 40,19 ; 40,19 ; 40,20 ; 40,20 ; 40,20 ; 40,20 ; 40,22 ; 40,23 ; 41,04 ; 41,06 ; 41,16 ; 41,20 ; 41,23 ; 41,23 ; 41,24 ; 41,27 ; 41,27 ; 41,30 ; 41,30 ; 41,31 ; 41,32 ; 41,32 ; 41,36 ; 41,39 ; 41,42 ; 41,42 ; 41,43 ; 41,46 ; 41,46 ; 41,46 ; 41,47 ; 41,50 ; 41,57 ; 42,01 ; 42,02 ; 42,03 ; 42,07 ; 42,07 ; 42,09 ; 42,11 ; 42,15 ; 42,18 ; 42,19 ; 42,21 ; 42,24 ; 42,25 ; 42,25 ; 42,25 ; 42,26 ; 42,31 ; 42,33 ; 42,34 ; 43,02 ; 43,10 ; 43,11 ; 43,11 ; 43,11 ; 43,18 ; 43,29 ; 43,32 ; 43.34 ; 43,34 ; 44,01 ; 44,02 ; 44,05 ; 44,12 ; 44,18 ; 44,28 ; 44,30 ; 44,32 ; 45,01 ; 45,06 ; 45,10 ; 45,13 ; 45,20 ; 45,22 ; 45,22 ; 45,23 ; 45,25 ; 45,27 ; 46,04 ; 46,30 ; 46,30 ; 47,03 ; 47,09 ; 47,10 ; 47,13 ; 47,18 ; 47,26 ; 47,28 ; 48,04 ; 48,06 ; 48,10 ; 48,11 ; 48,13 ; 48,15 ; 48,17 ;

48,17 ; 48,19 ; 48,22 ; 49,01 ; 49,09 ; 49,12 ; 49,17 ; 49,17 ; 49,24 ; 49,24 ; 49,25 ; 49,26 ; 49,30 ; 49,30 ; 49,32 ; 50,03 ; 50,03 ; 50,05 ; 50,10 ; 50,11 ; 50,13 ; 50,13 ; 50,15 ; 50,16 ; 50,25 ; 50,26 ;
dĕ : 30,09 ;

de/2 : (1521 NEACŞU) : conj. : „1. um, zu, 2. wenn" : „1. que, 2. si"
(111 X) :
de : 2,05 ; 2,06 ; 4,07 ; 4,14 ; 4,14 ; 6,21 ; 6,21 ; 9,03 ; 13,09 ; 13,09 ; 13,16 ; 13,18 ; 14,23 ; 15,05 ; 17,17 ; 18,03 ; 18,21 ; 18,24 ; 18,24 ; 18,26 ; 18,28 ; 18,28 ; 18,29 ; 18,30 ; 18,30 ; 18,31 ; 18,32 ; 18,32 ; 19,12 ; 20,07 ; 21,19 ; 23,08 ; 24,08 ; 24,10 ; 24,21 ; 24,22 ; 24,23 ; 24,42 ; 24,49 ; 25,22 ; 25,34 ; 27,21 ; 27,33 ; 27,37 ; 27,40 ; 27,45 ; 27,46 ; 28,20 ; 29,07 ; 30,01 ; 30,27 ; 30,31 ; 31,08 ; 31,08 ; 31,27 ; 31,42 ; 31,50 ; 31,50 ; 31,52 ; 32,08 ; 32,17 ; 32,26 ; 33,10 / 33,13 ; 34,15 ; 34,17 ; 37,14 ; 37,14 ; 37,32 ; 38,16 ; 38,17 ; 38,19 ; 41,50 ; 42,15 ; 42,16 ; 42,16 ; 42,19 ; 42,19 ; 42,20 ; 42,37 ; 43,02 ; 43,03 ; 43,04 ; 43,05 ; 43,05 ; 43,06 ; 43,07 ; 43,07 ; 43,09 ; 43,10 ; 43,11 ; 43,20 ; 44,11 ; 44,19 ; 44,22 ; 44,23 ; 44,25 ; 44,26 ; 44,29 ; 44,30 ; 44,32 ; 45,09 ; 45,28 ; 45,28 ; 46,33 ; 47,06 ; 47,16 ; 47,24 ; 47,29 ; 48,05 ; 50,04 ;

deaca → **dacă**

deasupra → **asupra**

deca → **dacă**

deci : (XVI sec. CV) : conj. : „also" : donc, ainsi"
(12 X) :
deci : 8,21 ; 19,22 ; 21,23 ; 24,49 ; 27,08 ; 30,30 ; 33,13 ; 43,04 ; 44,29 ; 45,05 ; 46,33 ;
decii : 47,19 ;
dĕcii : 18,21 ;

decindea : (1521/3 ES) : adv. : „jenseits" : „au-delà de, par-delà"
(4 X) :
decindea : 35,16 ; 35,20 ; 50,10 ; 50,11 ;

decît : (XVI sec. PS. SCH.) : adv/conj, : „als" : „que"
(23 X) :
decît : 2,05 ; 3,01 ; 4,13 ; 11,04 ; 19,03 ; 19,09 ; 24,45 ; 26,16 ; 27,07 ; 29,19 ; 29,26 ; 29,30 ; 34,19 ; 36,31 ; 37,03 ; 37,04 ; 37,18 ; 38,26 ; 41,39 ; 41,40 ; 43,34 ; 48,19 ; 49,12 ;

dedesubt : (XVI sec. PS. SCH.) : adv. : „unten, darunter" : „au dessous de, en dessous"
(1 X) :
dedesupt : 6,16 ;

dedeparte→**departe**

delunga : (XVI sec. PS. SCH.) : v. I : „(sich) entfernen" : „(s')éloigner"
(1 X) :
delungară : *ind. pf. s. 3. pl. refl.* 44,04 ;

demineaţă → **dimineaţă**

den → **din**

denapoi → **dinapoi**

dencătroo → **încotro**

dendărăt → **îndărăt**

denlăuntru → **înăuntru**

dennafară → **afară**

denpreună → **împreună**

dentîi(u) → **întîi**

dentr(u) → **în**

dentre → **între**

dente → **dinte**

deosebi : (XVI sec. CV) : adv. : „1. besonders, einzeln, 2. für sich" : „en particulier"
(2 X) :
deosebi : 32,16 ; 43,32 ;

departe : (XVI sec. PS. SCH.) : adv : „fern, weit" : „loin"
(5 X) :
departe : 21,16 ; 22,04 ; 37,18 ; 44,04 ;
dedeparte : 21,16 ;

dereapta → **drept**

derept → **drept**

dereptate → **dreptate**

desăvîrşit : (XVI sec. PS. H.) : adj./adv. : „vollkommen, vollständig" : „parfait (ement), entièr (ement)"
(2 X) :
desăvîrşit : *adv.* 6,09 ; 46,04 ;

descărca : (XVI sec. CV) : v. I : „1. ab-, aus-, entladen, 2. entlassen" : „décharger"
(2 X) :
descăreă : *ind. pf. s. 3. sg.* 24,32 ;
descărcară : *ind. pf. s. 3. pl.* 44,11 ;

deschide : (XVI sec. PS. SCH.) : v. III : „öffnen" : „ouvrir"
(10 X) :
deşchise : *ind. pf. s. 3. sg.* 8,06 ; 21,19 ; 29,31 ; 30,22 ; 44,11 ; 41,56 ;
să deşchiseră : *ind. pf. s. 3. pl. refl.* 3,07 ;
am deşchis : *ind. pf. c. 1. sg.* 43,21 ;
s-au deşchis : *ind. pf. c. 3. pl. refl.* 7,11 ;
să vor deşchide : *ind. viit. I. 3. pl. refl.* 3,05 ;

descoperi : (XVI sec. PS. SCH.) : v. IV. : „enthüllen, aufdecken" : „dévoiler, découvrir"
(2 X) :

descoperi : *ind. pf. s. 3. sg.* 8,13 ;
să descoperiră : *ind. pf. s. 3. pl. refl.* 8,02 ;

desface : (1561 CORESI) : v. III : „auseinandernehmen, -ziehen, -falten" : „défaire"
(1 X) :
să desfăcură : *ind. pf. s. 3. pl. refl.* 7.11 ;

desfătăciune : (1645 HERODOT) : s. f. : „Schwelgerei" : „débauche"
(2 X) :
desfătăciunii : *sg. gen./dat.* 3,23 ; 3,24 ;

despărți : : (1551/3 ES) : v. IV : „trennen, scheiden" : „séparer, disjoindre"
(2 X) :
despărți : *ind. pf. s. 3. sg.* 30,36 ;
s-au despărțit : *ind. pf. c. 3. sg. refl.* 13,15 ;

despicătură : (1670 ANON. CAR.) : s. f. : „Gespaltenes" : „partie, fendue"
(2 X) :
despicăturile : *pl. nom./ac.* 15,17 ;
despicăturilor : *pl. gen./dat.* 15,17 ;

despre : (XVI sec. CV) : prep. : „nach, vor, bezüglich" : „vers, au sujet de"
(3 X) :
despre : 12,08 ; 12,08 ; 33,18 ;

despuiat : (1563 CORESI) : adj. : „entblösst" : „dépouillé"
(4 X) :
despuiați : *m. pl. nom./ac.* 2,25 ; 3,07 ;
despuiat : *m. sg. nom./ac.* 3,10 ; 3,11 ;

despuiere : (1688 BIBLIA) : s. f. : „Entblössung" : „dénuement"
(3 X) :
despuierea : *sg. nom./ac.* 9,22 ; 9,23 ; 9,23 ;

destul : (XVI sec. CV) : adv. : „genug" : „assez"
(3 X) :
destul : *adv.* 30,15 ; 32,10 ; 33,15 ;

desupra → **asupra**

deșert : (XVI sec. CV) : adj./s. n. : „1. leer, Wüste, 2. vergeblich" : „1. vide, désert 2. (en) vain"
(2 X) :
deșert : *adj. m. sg. nom./ac.* 31,42 ;
deșartă : *adj. f. sg. nom./ac.* 37,24 ;

deșerta : (XVI sec. PS. SCH.) : v. I : „aus-, entleeren, ausräumen" : „vider"
(2 X) ;
deșărtă : *ind. pf. s. 3. sg.* 24,20 ;
deșărtînd : *ger.* 42,35 ;

deșchide → **deschide**

deștepta : (1551/3 ES) : v. I : „1. auf-, erwecken, 2. auf-, erwachen" : „1. (r) éveiller, 2. se réveiller"
(1 X) :
deșteptîndu : *ger.* 41.21 ;

dezbrăca : (1551/3 ES) : v. I : „(sich) ausziehen" : „(se) déshabiller"
(2 X) :
dezbrăcară : *ind. pf. s. 3. pl.* 37,23 ;
dezbrăcîndu : *ger.* 38,14 ;

dezlega : (XVI sec. CV) : v. I : „auf-, losbinden, lösen" : „délier"
(3 X) :
vei dezlega : *ind. viit. I. 2. sg.* 27,40 ;
va dezlega : *ind. viit. I. 3. sg.* 4,15 ;
dezlegînd : *ger.* 42,27 ;

dimineață : (XVI sec. CV) : s. f./adv. : „Morgen, morgens" : „matin, le matin"
(21 X) .
demineața : *adv.* 19,27 ; 24,54 ; 49.27 ;
dimeneața : *adv.* 22,03 ;
dimineața : *adv.* 20,08 ; 21,14 ; 26,31 ; 28,18 ; 31,55 ; 32,24 ; 40,06 ; 41,08 ; 44.03 ;
demineață : *s. f. sg. nom./ac.* 1,31 ;
dimeneață : 1,05 ; 1,08 ; 1,13 ; 1,19 ; 1,23 ;
dimineață : 19,15 ; 29,25 ;

din : (1521 NEACȘU) : prep. : „aus, von" : „de"
(221 X) :
den : 2,06 ; 2,07 ; 2,09 ; 2,19 ; 2,23 ; 3,01 ; 3,02 ; 3,06 ; 3,11 ; 3,12 ; 3,14 ; 3,14 ; 3,17 ; 3,22 ; 3,23 ; 4,04 ; 4,04 ; 4,04 ; 4,10 ; 4,11 ; 6,04 ; 6,07 ; 6,07 ; 6,16 ; 6,19 ; 6,19 ; 6,19 ; 6,19 ; 6,19 ; 6,20 ; 6,20 ; 6,20 ; 6,20 ; 6,21 ; 7,02 ; 7,02 ; 7,03 ; 7,03 ; 7,08 ; 7,08 ; 7,08 ; 7,08 ; 7,08 ; 7,08 ; 7,16 ; 7,16 ; 7,23 ; 8,02 ; 8,10 ; 8,16 ; 8,17 ; 8,19 ; 8,20 ; 8,20 ; 8,21 ; 9,05 ; 9,10 ; 9,10 ; 9,10 ; 9,10 ; 9,10 ; 9,18 ; 9,21 ; 9,24 ; 10,11 ; 11,31 ; 12,01 ; 12,01 ; 12,01 ; 12,05 ; 13,15 ; 14,05 ; 14,06 ; 14,20 ; 14,24 ; 15,07 ; 15,18 ; 16,02 ; 17,12 ; 17,23 ; 19,04 ; 19,06 ; 19,11 ; 19,14 ; 19,24 ; 19,25 ; 19,28 ; 19,30 ; 19,31 ; 19,32 ; 19,34 ; 19,36 ; 19,37 ; 20,12 ; 20,13 ; 20,18 ; 21,15 ; 21,17 ; 21,17 ; 21,17 ; 22,11 ; 22,15 ; 24,03 ; 24,07 ; 24,07 ; 24,10 ; 24,11 ; 24,17 ; 24,37 ; 24,40 ; 24,40 ; 24,43 ; 26,10 ; 27,19 ; 27,25 ; 27,28 ; 27,28 ; 27,30 ; 27,31 ; 27,33 ; 27,39 ; 27,40 ; 27,46 ; 28,01 ; 28,02 ; 28,06 ; 28,11 ; 28,16 ; 29,02 ; 29,03 ; 29,04 ; 29,08 ; 29,14 ; 29,14 ; 30,02 ; 30,14 ; 31,33 ; 31,37 ; 32,11 ; 33,15 ; 34,26 ; 35,02 ; 35,11 ; 35,13 ; 36,02 ; 36,06 ; 36,34 ; 36,35 ; 36,37 ; 37,14 ; 37,21 ; 37,22 ; 37,23 ; 37,25 ; 37,28 ; 38,16 ; 38,17 ; 38,17 ; 38,20 ; 38,21 ; 38,24 ; 39,01 ; 39,05 ; 39,06 ; 39,08 ; 39,09 ; 39,09 ; 39,11 ; 39,14 ; 40,14 ; 40,15 ; 40,17 ; 40,17 ; 41,02 ; 41,03 ; 41,14 ; 41,18 ; 41,19 ; 41,42 ; 41,44 ; 43,09 ; 43,11 ; 44,04 ; 44,08 ; 44,08 ; 44,09 ; 44,20 ; 44,29 ; 45,18 ; 46,26 ; 46,26 ; 46,34 ; 47,01 ; 47,02 ; 47,03 ; 47,15 ; 47,15 ; 47,21 ; 47,22 ; 47,26 ; 47,30 ; 48,07 ; 48,12 ; 48,15 ; 48,16 ; 48,21 ; 48,22 ; 49,09 ; 49,10 ; 49,10 ;
din : 2,10 ; 2,23 ; 21,21 ; 25,30 ; 27,39 ; 31,13 ; 34,16 ; 42,07 ; 45,19 ; 50,24 ;
dintru : 17,16 ;

dinainte : (1540 DERS) : adv./prep. : „vorher, vor" : „plus tôt à l'avance, devant"
(3 X) :
denainte : *adv.* 26,01 ; 40,13 ;
denaintea : *prep.* 23,08 ;
dennaintea : 19,06 ;

dintîi → **întîi**

dintre → **între**

dinapoi → **înapoi**

dincotro → **încotro**

dinte : (XVI sec. PS. SCH.) : s. m. : „Zahn" : „dent"
(1 X) :
denții : *pl. nom./ac.* 49.12 ;

dîns : (XVI sec. CV) : pron. pers./dem. : „1. er, 2. selbst" : „1. il, 2. -même"
(316 X) :
-însul : *m. sg. nom./ac.* 1,11 ; 1,12 ; 1,29; 2,17 ;

2,17 ; 3,03 ; 3,05 ; 21,23 ; 39,23 ;
-însa : *f. sg. nom./ac.* 2,03 ; 18,24 ; 23,11 ; 23,20 ; 30,03 ;
-însele : *f. pl. nom./ac.* 19,29 ;
dînsele : *f. pl. nom./ac.* 2,19 ; 7,13 ; 15,11 ; 30,37 ; 40,17 ; 41,15 ; 41,23 ;
dînsăle : *f. pl. nom./ac.* 26,18 ;
dînsile : 33,13 ; 41,06 ;
dînşii : *m. pl. nom./ac.* 1,17 ; 1,27 ; 1,28 ; 3,21 ; 5,02 ; 5,02 ; 5,02 ; 6,13 ; 11,06 ; 11,08 ; 11,09 ; 11,31 ; 13,06 ; 13,07 ; 14,05 ; 14,14 ; 15,13 ; 15,13 ; 18,08 ; 18,16 ; 18,26 ; 19,03 ; 19,05 ; 19,07 ; 19,10 ; 19,16 ; 19,17 ; 19,18 ; 23,08 ; 24,03 ; 25,06 ; 26,27 ; 26,31 ; 32,02 ; 32,23 ; 35,04 ; 36,07 ; 37,13 ; 37,17 ; 37,17 ; 37,18 ; 38,05 ; 40,04 ; 40,04 ; 40,06 ; 42,17 ; 42,24 ; 42,24 ; 42,28 ; 43,23 ; 43,27 ; 43,34 ; 44,04 ; 44,06 ; 45,15 ; 47,02 ; 47,06 ; 47,17 ; 48,10 ; 48,12 ; 48,20 ; 49,07 ; 49,07 ;
dînsa : *sg. f. nom./ac.* 2,15 ; 2,21 ; 2,22 ; 3,06 ; 12,15 ; 12,16 ; 16,01 ; 16,06 ; 16,06 ; 16,07 ; 16,13 ; 17,16 ; 17,16 ; 19,13 ; 20,02 ; 20,04 ; 20,06 ; 21,14 ; 24,16 ; 24,21 ; 24,23 ; 24,46 ; 24,67 ; 25,22 ; 25,24 ; 26,09 ; 27,15 ; 28,12 ; 29,02 ; 29,19 ; 29,19 ; 29,20 ; 29,21 ; 30,04 ; 30,09 ; 30,16 ; 31,45 ; 31,47 ; 31,47 ; 34,02 ; 34,02 ; 34,02 ; 38,02 ; 38,02 ; 38,14 ; 38,14 ; 38,16 ; 38,18 ; 38,26 ; 38,27 ; 39,10 ; 41,48 ; 48,07 ; 49,32 ;
dînsul : *sg. m. nom./ac.* 1,27 ; 1,28 ; 2,05 ; 2,15 ; 2,18 ; 2,20 ; 3,03 ; 3,17 ; 3,23 ; 3,24 ; 4,07 ; 4,08 ; 4,15 ; 4,15 ; 5,01 ; 5,24 ; 6,16 ; 7,07 ; 7,23 ; 8,01 ; 8,08 ; 8,09 ; 8,09 ; 8,11 ; 8,12 ; 8,18 ; 9,01 ; 9,05 ; 9,16 ; 12,04 ; 12,20 ; 12,20 ; 12,20 ; 13,15 ; 15,04 ; 15,05 ; 15,07 ; 15,12 ; 16,12 ; 17,16 ; 17,16 ; 17,19 ; 17,19 ; 17,20 ; 17,20 ; 17,20 ; 17,22 ; 18,09 ; 18,10 ; 18,19 ; 18,19 ; 18,29 ; 19,03 ; 19,16 ; 19,30 ; 19,30 ; 19,32 ; 19,34 ; 20,02 ; 21,13 ; 21,18 ; 21,18 ; 22,02 ; 22,03 ; 22,09 ; 24,05 ; 24,06 ; 24,10 ; 24,18 ; 24,24 ; 24,59 ; 25,09 ; 25,21 ; 26,12 ; 26,14 ; 26,26 ; 26,31 ; 27,23 ; 27,23 ; 27,27 ; 27,27 ; 27,33 ; 27,37 ; 27,41 ; 27,44 ; 28,06 ; 29,13 ; 31,23 ; 31,23 ; 32,01 ; 32,11 ; 32,24 ; 32,25 ; 32,29 ; 33,01 ; 34,10 ; 34,21 ; 35,02 ; 35,06 ; 35,12 ; 35,13 ; 35,13 ; 35,14 ; 35,14 ; 35,14 ; 35,15 ; 35,18 ; 35,29 ; 36,39 ; 37,04 ; 37,08 ; 37,14 ; 37,15 ; 37,15 ; 37,21 ; 37,21 ; 37,22 ; 37,22 ; 37,22 ; 37,24 ; 37,27 ; 37,28 ; 37,35 ; 38,07 ; 39,01 ; 39,01 ; 39,03 ; 39,04 ; 39,05 ; 39,12 ; 39,19 ; 39,23 ; 40,04 ; 40,11 ; 41,14 ; 41,14 ; 41,32 ; 41,38 ; 41,43 ; 41,43 ; 42,08 ; 42,21 ; 42,24 ; 42,37 ; 42,37 ; 42,37 ; 43,09 ; 43,09 ; 43,09 ; 43,09 ; 43,34 ; 44,18 ; 44,20 ; 44,20 ; 44,21 ; 44,32 ; 45,14 ; 45,27 ; 45,28 ; 46,05 ; 46,06 ; 46,07 ; 46,28 ; 47,07 ; 47,10 ; 48,10 ; 48,13 ; 50,01 ; 50,13 ; 50,13 ; 50,17 ; 50,18 ;
dînsul : *sg. m. nom./ac.* 45,15 ;

dintru → **din**

doa → **doi**

doaî → **doi**

doar : (XVI sec. CV) : adv. : „1. etwa, wohl, vielleicht, 2. ob (etwa)" : „1. peut être, 2. si" (12 X) :
dóară : 8,07 ; 8,08 ; 18,03 ; 18,14 ; 20,05 ; 26,07 ; 27,38 ; 30,02 ; 30,15 ; 31,14 ; 37,08 ; 41,38 ;

dobitoc : (1561 CORESI) : s. n. : „1 Tier, 2. Herde, 3. Vermögen" : „1. animal, 2. troupeau, 3. fortune, bien" (49 X) :
dobitoc : *sg. nom./ac.* 4,20 ; 6,07 ; 7,23 ; 13,02 ; 26,14 ; 26,14 ; 30,43 ;
dobitocul : 46,32 ; 46,32 ; 46,34 ; 47,01 ; 47,16 ; 47,16 ; 47,17 ;
dobitoace : *pl. nom./ac.* 7,14 ; 8,17 ; 9,10 ; 13,05 ; 30,29 ; 31,43 ;
dobitoacele : 1,25 ; 3,14 ; 6,19 ; 6,20 ; 7,02 ; 7,02 ; 7,08 ; 7,08 ; 8,01 ; 8,19 ; 8,20 ; 29,07 ; 31,09 ; 31,43 ; 33,13 ; 34,23 ; 36,06 ; 47,06 ; 47,17 ; 47,18 ;
dobitoacile : 34,05 ;
dobitoacelor : *pl. gen./dat.* 1,26 ; 1,28 ; 2,20 ; 7,21 ; 13,08 ; 13,08 ; 47,04 ;
dobitoacilor : 33,17 ;

dodei : (XVI sec. PS. SCH.) : v. IV : „behelligen, bedrängen" : „importuner" (1 X) :
să dodeiéşte : *ind. pr. 3. sg. refl.* 48,01 ;

doi : (XVI sec. CV) : num. : „zwei" : „deux" (55 X) :
doao : *card. f. pl. gen./dat.* 31,33 ;
doo : 19,16 ;
doao : *card. f. pl. nom./ac.* 4,19 ; 6,16 ; 6,19 ; 6,19 ; 6,20 ; 6,20 ; 7,02 ; 7,02 ; 7,03 ; 7,03 ; 7,09 ; 7,09 ; 7,15 ; 7,15 ; 19,15 ; 25,23 ; 25,23 ; 29,16 ; 31,41 ; 32,07 ; 32,10 ; 33,01 ; 33,02 ; 41,32 ; 43,10 ;
doaă : *card. f. pl. nom/ac.* 22,03 ;
doi : *card. m. pl. gen./dat.* 9,22 ; *card. m. pt. nom./ac.* 1,16 ; 10,25 ; 19,01 ; 27,09 ; 34,25 ; 41,50 ; 44,27 ; 48,05 ;
doao : *ord. f. sg. nom./ac.* (<a) 7,11 ; 8,14 ; 19,34 ; 27,36 ;
doaoa : (<a) 32,08 ;
doile : *ord. m. sg. nom./ac.* 41,43 ;
doilea : 2,13 ; 4,19 ; 11,10 ; 22,15 ; 29,33 ; 30,07 ; 30,12 ; 32,19 ; 41,05 ; 41,52 ; 45,06 ; 47,18 ;

doică : (1528 DOR) : s. f. : „Amme" : „nourrice" (1 X) :
doica : *sg. nom./ac.* 35,08 ;

doisprezece : (XVI sec. CV) : num. : „zwölf" : „douze" (1 X) :
doisprăzêce : *card. m. pl. nom./ac.* 42,32 ;

domn : (XVI sec. CV) : s. m. : „Herr, Gott" : „Seigneur, Dieu" (177 X) :
domn : *sg. nom./ac.* 45,08 ; 45,09 ;
Domnul : *sg. nom./ac.* 2,04 ; 2,15 ; 2,16 ; 2,18 ; 2,21 ; 3,14 ; 3,21 ; 3,23 ; 4,06 ; 4,09 ; 4,10 ; 4,13 ; 4,15 ; 4,15 ; 5,29 ; 6,03 ; 6,05 ; 6,12 ; 6,13 ; 6,22 ; 7,01 ; 7,05 ; 7,16 ; 8,15 ; 8,21 ; 8,21 ; 9,25 ; 11,05 ; 11,06 ; 11,08 ; 11,09 ; 11,09 ; 12,01 ; 12,07 ; 14,22 ; 16,02 ; 16,11 ; 17,01 ; 18,13 ; 18,17 ; 18,19 ; 18,20 ; 18,26 ; 18,27 ; 18,31 ; 18,33 ; 19,13 ; 19,14 ; 19,16 ; 19,24 ; 19,24 ; 19,29 ; 19,29 ; 21,01 ; 21,01 ; 21,02 ; 21,06 ; 22,14 ; 22,14 ; 22,16 ; 24,01 ; 24,03 ; 24,07 ; 24,12 ; 24,21 ; 24,27 ; 24,31 ; 24,35 ; 24,40 ; 24,44 ; 24,48 ; 24,50 ; 24,51 ; 24,56 ; 25,22 ; 25,23 ; 26,12 ; 26,22 ; 26,24 ; 26,28 ; 26,29 ; 27,20 ; 28,13 ; 28,16 ; 28,20 ; 28,21 ; 29,31 ; 29,32 ; 29,33 ; 30,30 ; 39,02 ; 39,03 ; 39,03 ; 39,05 ; 39,21 ; 39,23 ; 39,23 ;
domnul : *sg. nom./ac.* 33,14 ; 33,14 ; 34,02 ; 40,07 ; 42,30 ; 42,33 ; 43,03 ; 44,05 ; 44,07 ; 47,18 ; 47,18 ;
Domnului : *sg. gen./dat.* 3,08 ; 3,08 ; 4,26 ; 6,08 ; 10,09 ; 10,09 ; 12,07 ; 12,08 ; 12,08 ; 13,04 ; 13,19 ; 15,04 ; 16,07 ; 16,08 ; 16,09 ; 16,10 ; 16,11 ; 18,22 ; 19,13 ; 19,27 ; 21,33 ; 22,11 ; 22,15 ; 24,26 ; 24,48 ; 25,21 ; 27,07 ; 29,35 ; 32,18 ; 38,07 ; 39,05 ; 49,18 ;
domnului : *sg. gen./dat.* 32,04 ; 32,05 ; 40,01 ; 44,09 ; 44,16 ; 44,16 ; 44,20 ; 44,22 ; 44,24 ; 44,33 ; 47,18 ; 47,25 ;

Doamne : *sg. voc.* 15,02 ; 15,08 ; 18,03 ; 18,30 ; 18,32 ; 19,18 ; 20,04 ; 24,42 ; 32,09 ; 44,19 ;
doamne : *sg. voc.* 23,06 ; 23,11 ; 23,15 ; 24,18 ; 31,35 ; 33,08 ; 33,15 ; 42,10 ; 43,20 ; 44,18 ;
domni : *pl. nom./ac.* 49,23 ;
domnilor : *pl. gen./dat.* 50,04 ; *pl. voc.* 19,02 ;

domni : (1551/3 ES) : v. IV : „(be)herrschen" : „dominer, régner"
(4 X) :
domnêşte : *ind. pr. 3. sg.* 45,26 ;
vei domni : *ind. viit. I. 2. sg.* 37,08 ;
domniţ : *imperat. pl.* 1,28 ;
domnind : *ger.* 37,08 ;

domnie : (1521 NEACŞU) : s. f. : „Herrschaft, Regierung" : „seigneurerie, règne" "
(1 X) :
domniile : *pl. nom./ac.* 36,30 ;

dormi : (XVI sec. PS. SCH.) : v. IV : „schlafen" : „dormir"
(24 X) :
dormi : *ind. pr. 3. sg.* 28,13 ;
dormiia : *ind. impf. 3. sg.* 19,33 ;
dormi : *ind. pf. s. 3. sg.* 19,35 ; 28,11 ; 28,11 ; 30,16 ; 32,13 ; 32,21 ; 35,21 ; 49 09 ;
dormiră : *ind. pf. s. 3. pl.* 24,54 ;
am dormit : *ind. pf. c. 1. sg.* 19,34 ;
au dormit : *ind. pf. c. 3. sg.* 19,33 ; 34,02 ; *ind. pf. c. 3. pl.* 31,54 ;
dormi-voiu : *ind. viit. I. 1. sg.* 39,17 ;
voi dormi : 47,30 ;
doarmă : *subj. pr. 3. sg.* 30,15 ;
dormim : *subj. pr. 1. pl.* 19,32 ;
ar fi dormit : *cond. pf. 3. sg.* 26,10 ;
dormi : *imperat. sg.* 39,12 ; 39,14 ;
dormind : *ger.* 34,07 ;
dormi : *inf.* (<a) 19,03 ;

dos : (1519 DERS) : s. n. : „Rücken" : „dos"
(1 X) :
dosul : *sg. nom./ac.* 9,23 ;

douăzeci : (1561 CORESI) : num. : „zwanzig" : „vingt"
(1 X) :
doaozeci : *card. f. pl. nom./ac.* 8,14 ;

dovedi : (1688 BIBLIA) : v. IV : „1. beweisen, 2. herausbringen, in Erfahrung bringen, 3. bewältigen" : „1. prouver, 2. trouver, découvrir 3. venir à bout de. . "
(1 X) :
dovedească : *subj. pr. 3. sg.* 41,08 ;

drahmă : (1561 CORESI) : s. f. : „Drachme, Silberstück" : „drachme"
(5 X) :
didrahme : *pl. nom./ac.* 20,14 ; 20,16 ; 23,15 ; 23,16 ;
drahmă : *f. sg. nom./ac.* 24.22 ;

drept : (1437 DERS) : adj./adv./s. : „1. gerade, 2. recht, richtig, 3. rechts, 4. Recht, 5. Gerechter" : „1. droit. 2. juste (-ment), 3. à droite, 4. droit, 5. juste"
(27 X) :
drept : *adj. m. sg. nom./ac.* 6,09 ;
dreaptă : *adj. f. sg. nom./ac.* (<eea) 48,14 ; 48,17 ;
dereptu : *adv.* 37,28 ;
drept : 7,01 ; 20,04 ; 33,12 ; 37,07 ; 40,16 ;
derept : *adv.* (+aceêea) 19,22 ;
drept : *adv.* (<den) 4,07 ;
derептul : *adv.* (<pre) 27,36 ;
drept : 4,07 ;
dereapta : *adv.* (<în) 24,49 ;
direapta : 48,13 ; 48,13 ;
dreapta : 13,10 ; 13,10 ;
direapta : *s. f. sg. nom./ac.* 48,18 ;
drepţi : *s. m. pl. nom./ac.* 18,24 ; 18,24 ; 18,26 ; 18,28;
drept : *s. m. sg. nom./ac.* (<eel) 18.23 ;
drept : (<eel) 18,23 ; 18,25 ;
dreptu : 18,25 ;

dreptate : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „1. Gerechtigkeit, 2. Recht" : „1. justice, 2. droit"
(11 X) :
dereptate : *sg. nom./ac.* 18,19 ; 24,49 ;
dereptatea : 19,19 ; 20,05 ; 21,23 ; 24,27 ; 32,10 ;
direptate : 15,06 ; 20,13 ;
direptate : 30,33 ;
direptăţile : *pl. nom./ac.* 26,05 ;

duce : (1521 NEACŞU) : v. III : „1. tragen. 2. (fortdavon) gehen" : °1. emmener 2. (s'en) aller"
(46 X) :
mă duc : *ind. pr. 1. sg. refl.* 28,20 ;
să ducea : *ind. impf. 2. sg. refl.* 12,04 ;
duse : *ind. pf. s. 3. sg.* 27 31 ;
să duse : *ind. pf. s. 3. sg. refl.* 12,04 ; 18,33 ; 25,34 ; 26,26 ; 27,05 ; 28,05 ; 28,06 ; 28,07 ; 28,09 ; 28,10 ; 29,01 ; 30,14 ; 31,55 ; 32,01 ; 36,06 ; 37.17 ; 38,19 ;
să dusă : 24,10 ;
duseră : *ind. pf. s. 3. pl.* 39,01 ;
se duseră : *ind. pf. s. 3. pl. refl.* 45,24 ;
să duseră : 37,12 ; 42,26 ;
să dusără : 9,23 ; 14,11 ; 14,12 ; 22,06 ; 24,61 ; 26,31 ;
s-au dus : *ind. pf. c. 3. sg. refl.* 24,61 ;
se-au fost dus : *ind. m. m. p. 3. sg.* 31,19 ;
mă voiu duce : *ind. viit. I. 1. sg. refl.* 37.30 ;
să va duce : *ind. viit. I. 3. sg. refl.* 24,55 ;
ne vom duce : *ind. viit. I. 1. pl. refl.* 34,17 ;
mă duc : *subj. pr. 1. sg. refl.* 24,54 ; 30,26 ;
du-te : *imperat. sg. refl.* 12,19 ; 24,51 ; 26,16 ;
vă duceţ : *imperat. pl. refl.* 19,07 ; 42,19 ;
vă duceţi : 42,33 ; 45,09 ;

duh : (XVI sec. CV) : s. n. : „1. Atem, Hauch, 2. Geist :" „1. souffle. 2. esprit"
(6 X) :
duh : *sg. nom./ac.* 6,17 ; 7,15 ;
duhul : 1,02 ; 6,03 ; 41,38 ; 45.27 ;

Dumnezeu : (XVI sec. CV) : s. m. : „Gott" : „Dieu"
(295 X) :
Dumnezeu : *sg. nom./ac.* 1,25 ; 3,22 ; 13,11 ; 13,15 ; 14,20 ; 14,22 ; 15,06 ; 20,17 ; 20,17 ; 20,18 ; 21,04 ; 21,17 ; 21,17 ; 21,22 ; 21,23 ; 21,33 ; 22,01 ; 22,03 ; 24,40 ; 26,02 ; 26,24 ; 27,20 ; 28,19 ; 28,20 ; 30,06 ; 30,17 ; 30,18 ; 30,20 ; 30,22 ; 30,22 ; 30,23 ; 30,24 ; 30,27 ; 31,09 ; 31,16 ; 31,42 ; 33,11 ; 46,02 ; 48,20 ; 48,21 ;
Dumnezeul : 28,03 ; 31,05 ; 31,13 ; 33,20 ; 43,14 ; 46,03 ;
Dumnezău : 1,01 ; 1,03 ; 1,04 ; 1,04 ; 1,05 ; 1,06 ; 1,07 ; 1,07 ; 1,08 ; 1,08 ; 1,09 ; 1,10 ; 1,10 ; 1,11 ; 1,12 ; 1,14 ; 1,16 ; 1,17 ; 1,18 ; 1,20 ; 1,21 ; 1,21 ; 1,22 ; 1,24 ; 1,25 ; 1,26 ; 1,27 ; 1,28 ; 1,29 ; 1,31 ; 2,02 ; 2,02 ; 2,03 ; 2,03 ; 2,04 ; 2,05 ; 2,07 ; 2,08 ; 2,09 ; 2,15 ; 2,16 ; 2,18 ; 2,19 ;

2,21 ; 2,22 ; 3,01 ; 3,01 ; 3,03 ; 3,05 ; 3,08 ; 3,08 ; 3,09 ; 3,11 ; 3,13 ; 3,14 ; 3,21 ; 3,23 ; 4,01 ; 4,03 ; 4,04 ; 4,06 ; 4,09 ; 4,13 ; 4,15 ; 4,15 ; 4,25 ; 4,26 ; 5,01 ; 5,01 ; 5,24 ; 5,29 ; 6,03 ; 6,05 ; 6,06 ; 6,07 ; 6,08 ; 6,12 ; 6,13 ; 6,22 ; 7,01 ; 7,05 ; 7,09 ; 7,16 ; 7,16 ; 8,01 ; 8,01 ; 8,15 ; 8,21 ; 9,01 ; 9,08 ; 9,17 ; 9,26 ; 10,09 ; 12,04 ; 12,17 ; 15,07 ; 15,18 ; 16,05 ; 16,07 ; 16,13 ; 17,07 ; 17,08 ; 17,09 ; 17,15 ; 17,18 ; 17,19 ; 17,22 ; 17,22 ; 18,01 ; 18,14 ; 19,29 ; 20,03 ; 20,06 ; 20,11 ; 20,13 ; 21,12 ; 21,19 ; 21,20 ; 22,08 ; 22,09 ; 22,12 ; 23,06 ; 24,12 ; 24,27 ; 25,11 ; 25,21 ; 27,27 ; 27,28 ; 28,04 ; 28,21 ; 29,31 ; 30,08 ; 30,30 ; 31,16 ; 31,44 ; 31,49 ; 31,50 ; 32,28 ; 32,30 ; 33,05 ; 35,01 ; 35,07 ; 35,09 ; 35,09 ; 35,10 ; 35,11 ; 35,13 ; 35,14 ; 35,15 ; 38,07 ; 40,08 ; 41,16 ; 41,25 ; 41,28 ; 41,32 ; 41,32 ; 41,39 ; 41,52 ; 42,18 ; 42,28 ; 43,28 ; 43,29 ; 44,16 ; 45,05 ; 45,07 ; 45,08 ; 45,09 ; 48,09 ; 48,11 ; 48,15 ; 48,21 ; 49,24 ; 50,20 ; 50,24 ; 50,24 ; 50,25 ;

Dumnezăul : *sg. nom./ac.* 17,01 ; 24,03 ; 24,03 ; 24,07 ; 24,07 ; 24,27 ; 24,42 ; 24,48 ; 28,13 ; 28,13 ; 31,07 ; 31,29 ; 31,42 ; 31,53 ; 31,53 ; 32,09 ; 32,09 ; 32,09 ; 35,11 ; 43,23 ; 43,23 ; 48,03 ; 48,15 ; 49,25 ;

Dumnăzău : 9,12 ; 41,51 ;

Dumnăzăul : 9,25 ;

Dumnezeului : *sg. gen./dat.* 14,18 ;

Dumnezăului : 50,17 ;

Dumnezeu : *sg. gen./dat.* (< lui) 14,19 ; 15,01 ; 21,17 ; 28,19 ; 31,11 ; 31,13 ; 33,10 ; 35,01 ; 35,03; 39,09 ;

Dumnezău : *sg. gen./dat.* (<lui) 1,02 . 1,27 ; 4,16 ; 5,22 ; 5,24 ; 6,02 ; 6,04 ; 6,09 ; 6,11 ; 8,20 ; 9,06 ; 13,11 ; 13,14 ; 17,03 ; 17,19 ; 17,23 ; 18,19 ; 24,52 ; 26,25 ; 28,12 ; 28,17 ; 28,22 ; 30,02 ; 32,01 ; 32,01 ; 32,02 ; 32,30 ; 32,31 ; 35,05 ; 38,10 ; 41,38 ; 50,19 ;

dumnezei : *pl. nom./ac.* 3,05 ;

după : (XVI sec. CV) : prep. : „nach" : „après, selon" (183 X) :

dupe : 5,04; 22,17; 30,25; 30,41; 34,22; 50,06; 50,06;

dupre : 1,12 ; 1,12 ; 1,12 ; 1,27 ; 5,03 ; 5,03 ; 5,07 ; 5,10 ; 5,13 ; 5,22 ; 7,04 ; 14,14 ; 15,08 ; 18,19 ; 18,21 ; 19,06 ; 19,29 ; 27,08 ; 31,53 ; 34,03 ; 36,40 ; 40,22 ;

după : 1,11 ; 1,11 ; 1,11 ; 1,21 ; 1,21 ; 1,24 ; 1,24 ; 1,25 ; 1,25 ; 1,25 ; 1,26 ; 1,26 ; 4,03 ; 4,08 ; 5,01 ; 5,16 ; 5,19 ; 5,26 ; 5,30 ; 6,04 ; 6,20 ; 6,20 ; 6,20 ; 7,09 ; 7,10 ; 7,14 ; 7,14 ; 7,14 ; 7,14 ; 7,16 ; 8,03 ; 8,06 ; 8,08 ; 8,13 ; 8,21 ; 9,09 ; 9,27 ; 10,01 ; 10,18 ; 10,20 ; 10,31 ; 10,32 ; 10,32 ; 10,32 ; 11,02 ; 11,10 ; 11,11 ; 11,13 ; 11,13 ; 11,15 ; 11,17 ; 11,19 ; 11,21 ; 11,23 ; 11,25 ; 12,04 ; 13,15 ; 14,17 ; 15,01 ; 15,14 ; 16,03 ; 17,07 ; 17,07 ; 17,09 ; 17,10 ; 17,19 ; 17,23 ; 18,05 ; 18,05 ; 18,10 ; 18,33 ; 19,08 ; 19,31 ; 21,01 ; 21,01 ; 21,02 ; 21,04 ; 21,23 ; 22,01 ; 22,20 ; 23,19 ; 24,28 ; 24,36 ; 24,51 ; 24,55 ; 25,11 ; 25,16 ; 25,26 ; 26,18 ; 26,18 ; 27,01 ; 27,04 ; 27,14 ; 27,19 ; 27,30 ; 28,04 ; 29,12 ; 30,21 ; 30,34 ; 31,23 ; 31,36 ; 32,19 ; 32,19 ; 32,20 ; 33,07 ; 33,14 ; 35,12 ; 36,36 ; 36,37 ; 36,38 ; 36,39 ; 37,17 ; 38,11 ; 38,24 ; 38,30 ; 39,05 ; 39,07 ; 39,13 ; 39,17 ; 40,01 ; 40,13 ; 40,13 ; 41,01 ; 41,03 ; 41,06 ; 41,11 ; 41,13 ; 41,30 ; 41,31 ; 41,54 ; 43,07 ; 43,14 ; 43,17 ; 43,33 ; 43,33 ; 44,02 ; 44,02 ; 44,04 ; 44,06 ; 44,07 ; 44,18 ; 44,31 ; 45;15 ; 45,21 ; 47,11 ; 47,12 ; 47,30 ; 48,01 ; 48,04 ; 48,07 ; 49,19 ; 49,28 ; 50,04 ; 50 12 ;

durere : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „Schmerz" : „douleur, peine" (3 X) :

durêre : *sg. nom./ac.* 34,25 ;

durerii : *sg. gen./dat.* 35,18 ;

durerile : *pl. nom./ac.* 41.51 ;

E

ea → el

eghipteau : (XVI sec. CV) : adj./s. m. : „ägyptisch, Ägypter" : „égyptien, Egyptien" (19 X) :

eghipteau : *adj. m. sg. nom./ac.* 39,01 ;

eghipteană : *adj. f. sg. nom./ac.* 16,01 ;

eghiptineana : *s. f. sg. nom./ac.* 16,03 ;

eghiptinênii : *s. m. pl. nom. /ac.* 21,09 ;

eghiptêni : 43,32 ;

eghiptênii : 12,12 ; 12,14 ; 43,32 ; 45,02 ; 47,15 ; 47,20 ;

eghiptineanului : *s. m. sg. gen./dat.* 39,05 ;

eghiptênilor : *s. m. pl. gen./dat.* 41,55 ; 41,56 ; 43,22 ; 47,20 ; 47,23 ; 50.11 ;

eghipteanul : *s. m. sg. nom./ac.* 39,02 ;

ei → el

el : (1480 LDSR) : pron. pers. : „er" : „il, lui" (1 635 X) :

-le : *f. pl. ac.* 34,09 ; 38,23 ;

-le- : 19.08 ;

le : 1,22 ; 2,19 ; 2,19 ; 6,19 ; 6,21 ; 11,03 ; 15,10 ; 15,10 ; 15,10 ; 15,10 ; 18,08 ; 22,06 ; 24,14 ; 26,18 ; 28,22 ; 29,07 ; 30,14 ; 30,31 ; 30,36 ; 30,37 ; 30,40 ; 30,42 ; 31,09 ; 32,16 ; 33,13 ; 33,13 ; 34,21 ; 34,28 ; 41,15 ;

le- : 2,02 ; 3,01 ; 9,03 ; 21,29 ; 26,15 ; 26,15 ; 26,18 ; 26,18 ; 27,1 6; 34,29 ; 39,04 ; 39,08 ; 46,32 ; 47,22 ; 50,08 ;

êle : *f. pl. nom./ac.* 2,19 ; 15,05 ; 19,08 ; 19,08 ; 26,18 ; 28,22 ; 30,35 ; 30,38 ; 30,41 ; 38,23 ;

-o : *f. sg. ac.* 12,19 ; 15,14 ; 17,21 ; 18,09 ; 24,51 ; 30,28 ; 34,02 ; 34,08 ; 38,15 ; 39,24 ; 38,26 ; 46,25 ; 48,14 ;

o : *f. sg. ac.* 2,03 ; 2,15 ; 2,15 ; 2,22 ; 6,16 ; 8,06 ; 12,15 ; 12,15 ; 16,01 , 16,03 ; 16,06 ; 16,07 ; 17,09 ; 17,16 ; 19,06 ; 19,10 ; 19,13 ; 20,07 ; 21,14 ; 23,11 ; 24,21 ; 24,23 ; 24,44 ; 24,67 ; 26,33 ; 28,18 ; 29,19 ; 29,19 ; 29,23 ; 30,09 ; 31,45 ; 31,47 ; 31,47 ; 32,08 ; 34,02 ; 34,02 ; 34,03 ; 37,32 ; 38,02 ; 38,14 ; 38,15 ; 38,20 ; 38,26 ; 38,26 ; 44,02 ; 48,17 ;

-i : *f. sg. dat.* 21,14 ; 24,45 ; 24,47 ; 24,57 ; 25,01 ; 30,21 ; 30,22 ; 38,06 ; 38,16 ; 38,18 ;

i- : *f. sg. dat.* 20,13 ; 26,22 ; 44,24 ;

îi : *f. sg. dat.* 17,15 ;

ei : *f. sg. gen./dat.* 16,04 ; 16,05 ; 16,10 ; 16,11 ; 18,06 ; 20,13 ; 21,17 ; 24,45 ; 24,57 ; 24,60 ; 25,23 ; 30,02 ; 30,22 ; 35,17 ; 38,08 ; 38,16 ; 38,18 ; 39,10 ;

ea : *f. sg. nom./ac.* 2,03 ; 4,22 ; 12,15 ; 12,19 ; 16,02 ; 19,35 ; 20,03 ; 20,05 ; 22,20 ; 22,24 ; 23,17 ; 24,18 ; 24,24 ; 24,24 ; 24,42 ; 24,47 ; 24,47 ; 24,58 ; 24,65 ; 25,24 ; 28,13 ; 29,09 ; 30,03 ; 34,02 ; 34,08 ; 35,17 ; 35,18 ; 37,33 ; 38,05 ; 38,15 ; 38,16 ; 38,17 ; 38,18 ; 38,19 ; 38,20 ; 38,24 ; 38,25 ; 38,26 ; 38,28 ; 39,29 ; 39,10 ; 39,16 ; 40,10 ;

-i : *m. pl. ac.* 3,21 ; 11,08 ; 13,06 ; 13,07 ; 14,15 ; 14,15 ; 14,21 ; 15,13 ; 15,13 ; 15.13 ; 17,27 ; 19,05 ; 25,06 ; 26,31 ; 31,34 ; 32,23 ; 37,17 ; 40,03 ; 40,04 ; 40,04 ; 42,37 ; 45,26 ; 47,02 ; 47,06 ; 47,17 ; 48,09 ; 48,10 ; 48,10 ; 48,10 ; 48,13 ;

i- : *m. pl. ac.* 6,07 ; 19,11 ; 19,16 ; 22,23 ; 27,37 ; 30,40 ; 35,04 ; 35,04 ; 42,07 ;

le : *m. pl. ac.* 18,08 ; 47,17;

îi : *m, pl. ac.* 12,03 ; 34,26 ;

le : *m. pl. dat.* 6,03 ; 6,04 ; 9,01 ; 11.03 ; 11,03 ; 17,23 ; 19,14 ; 24,33 ; 26,30 ; 31,05 ; 34,07 ; 36,07 ; 39,14 ;

42,07 ; 42,25 ; 42,25 ; 42,25 ; 42,25 ; 47,11 ; 47,12 ; 47,14 ; 47,17 ; 50,21 ;
le- : *m. pl. dat.* 44,06 ; 45,22 ;
li- : *m. pl. dat.* 6,01 ; 42,29 ;
lor : *m. pl. dat.* 3,07 ; 6,01 ; 6,02 ; 6,04 ; 6,21 ; 9,01 ; 10,01 ; 11,03 ; 11,29 ; 14,08 ; 14,15 ; 17,08 ; 18,08 ; 19,03 ; 19,03 ; 24,33 ; 26,20 ; 29,04 ; 29,05 ; 29,06 ; 31,05 ; 31,34 ; 31,43 ; 32,04 ; 33,03 ; 34,07 ; 34,08 ; 34,13 ; 34,14 ; 34,21 ; 34,21 ; 36,07 ; 37,06 ; 37,22 ; 38,21 ; 39,14 ; 40,08 ; 40,22 ; 41,08 ; 41,19 ; 41,27 ; 42,07 ; 42,07 ; 42,09 ; 42,12 ; 42,14 ; 42,18 ; 42,22 ; 42,24 ; 42,24 ; 42,25 ; 42,29 ; 42,36 ; 43,02 ; 43,11 ; 43,23 ; 43,27 ; 43,32 ; 44,04 ; 44,06 ; 44,15 ; 45,21 ; 45,21 ; 45,24 ; 45,27 ; 47,11 ; 47,14 ; 47,16 ; 47,17 ; 47,22 ; 47,26 ; 47,30 ; 49,01 ; 49,07 ; 49,28 ; 49,29 ; 50,12 ; 50,15 ; 50,17 ; 50,19 ; 50,21 ; 50,21 ;
ei : *m. pl. nom./ac.* 4,08 ; 6,03 ; 6,07 ; 11,02 ; 14,15 ; 17,27 ; 18,02 ; 18,16 ; 18,24 ; 19,05 ; 19,06 ; 19,09 ; 24,56 ; 24,57 ; 26,28 ; 27,09 ; 29,04 ; 29,05 ; 29,06 ; 29,08 ; 29,09 ; 31,32 ; 31,55 ; 34,05 ; 34,22 ; 34,23 ; 34,31 ; 40,03 ; 40,06 ; 40,08 ; 42,07 ; 42,07 ; 42,08 ; 42,10 ; 42,13 ; 42,23 ; 42,24 ; 42,35 ; 42,35 ; 43,07 ; 43,16 ; 43,28 ; 44,03 ; 44,04 ; 45,19 ; 45,26 ; 47,03 ; 47,06 ; 47,20 ; 48,09 ; 48,09 ; 48,10 ; 48,10 ; 48,13 ; 48,15 ; 48,16 ; 49,28 ; 49,28 ; 50,17 ; 50,21 ;
-l : *m. sg. ac.* 3,06 ; 3,06 ; 3,23 ; 3,24 ; 3,24 ; 4,08 ; 4,15 ; 6,14 ; 6,16 ; 6,16 ; 7,17 ; 8,09 ; 9,16 ; 13,06 ; 13,15 ; 13,15 ; 13,17 ; 15,05 ; 15,07 ; 17,16 ; 17,20 ; 17,20 ; 18,09 ; 18,07 ; 18,07 ; 19,12 ; 20,02 ; 20,09 ; 21,18 ; 21,21 ; 22,02 ; 22,11 ; 22,13 ; 23,13 ; 23,15 ; 24,08 ; 24,18 ; 24,19 ; 24,31 ; 24,35 ; 25,09 ; 25,21 ; 26,02 ; 26,07 ; 26,12 ; 27,22 ; 27,23 ; 27,23 ; 28,13 ; 29,05 ; 29,13 ; 29,13 ; 32,19 ; 32,29 ; 33,04 ; 33,11 ; 35,29 ; 37,09 ; 37,10 ; 37,14 ; 37,15 ; 37,18 ; 37,20 ; 37,22 ; 37,24 ; 37,28 ; 37,28 ; 37,28 ; 37,31 ; 37,35 ; 38,07 ; 39,01 ; 39,04 ; 39,12 ; 40,08 ; 40,11 ; 40,23 ; 41,14 ; 41,14 ; 41,15 ; 41,32 ; 41,33 ; 41,42 ; 41,43 ; 42,20 ; 42,21 ; 42,24 ; 42,28 ; 42,33 ; 42,36 ; 42,37 ; 43,09 ; 43,09 ; 43,09 ; 43,12 ; 43,29 ; 44,21 ; 44,32 ; 46,05 ; 47,07 ; 50,01 ; 50,13 ; 50,26 ;
-i- : *m. sg. ac.* 1,27 ; 2,15 ; 4,26 ; 5,24 ; 6,07 ; 11,05 ; 14,16 ; 17,20 ; 18,08 ; 24,24 ; 27,33 ; 27,37 ; 27,37 ; 27,41 ; 33,04 ; 37,33 ; 39,20 ; 40,22 ; 42,04 ; 42,08 ; 43,21 ; 44,08 ; 44,28 ; 44,28 ; 46,28 ;
il : *m. sg. ac.* 6,16 ; 9,13 ; 21,13 ; 22,09 ; 27,27 ; 28,01 ; 29,13 ; 37,04 ; 37,21 ; 37,22 ; 37,24 ; 41,42 ; 43,09 ; 43,23 ; 47,21 ; 49,19 ;
-i : *m. sg. dat.* 2,18 ; 4,26 ; 7,05 ; 9,24 ; 12,16 ; 14,20 ; 16,01 ; 16,15 ; 17,03 ; 19,14 ; 19,37 ; 20,09 ; 20,14 ; 21,02 ; 21,03 ; 21,21 ; 22,03 ; 24,19 ; 24,31 ; 24,35 ; 24,36 ; 24,47 ; 25,02 ; 25,25 ; 25,33 ; 26,09 ; 27,01 ; 27,13 ; 27,23 ; 27,25 ; 27,32 ; 27,42 ; 29,28 ; 29,32 ; 30,04 ; 30,11 ; 30,24 ; 30,31 ; 31,20 ; 31,24 ; 32,26 ; 32,27 ; 32,29 ; 33,13 ; 34,06 ; 37,03 ; 37,04 ; 37,04 ; 37,10 ; 37,13 ; 38,03 ; 38,04 ; 38,29 ; 39,04 ; 39,17 ; 39,21 ; 39,21 ; 39,22 ; 41,12 ; 41,14 ; 41,45 ; 41,45 ; 45,03 ; 47,21 ;
i : *m. sg. dat.* 11,19 ; 12,08 ; 15,05 ; 15,06 ; 19,37 ; 21,03 ; 21,05 ; 21,21 ; 24,19 ; 24,31 ; 24,35 ; 24,67 ; 27,24 ; 29,33 ; 35,07 ; 42,04 ;
i- : *m. sg. dat.* 7,09 ; 12,04 ; 16,15 ; 21,04 ; 22,09 ; 24,47 ; 26,20 ; 27,45 ; 31,07 ; 43,17 ; 45,22 ; 50,15 ;
lui : *m. sg. dat.* 2,18 ; 3,09 ; 3,10 ; 3,11 ; 3,15 ; 4,15 ; 4,25 ; 4,26 ; 5,22 ; 5,30 ; 6,22 ; 7,05 ; 7,09 ; 7,16 ; 9,24 ; 10,21 ; 11,13 ; 11,19 ; 12,04 ; 12,07 ; 12,07 ; 12,08 ; 12,12 ; 12,16 ; 14,20 ; 15,05 ; 15,06 ; 15,09 ; 15,10 ; 16,01 ; 16,03 ; 17,01 ; 18,01 ; 18,01 ; 19,21 ; 20,03 ; 20,09 ; 21,03 ; 21,04 ; 21,21 ; 21,26 ; 22,01 ; 22,03 ; 22,08 ; 22,08 ; 22,09 ; 22,12 ; 24,09 ; 24,25 ; 24,31 ; 24,35 ; 24,36 ; 24,67 ; 25,02 ; 25,05 ; 25,20 ; 25,33 ; 25,33 ; 26,09 ; 26,10 ; 26,14 ; 26,20 ; 26,24 ; 27,01 ; 27,02 ; 27,12 ; 27,13 ; 27,25 ; 27,26 ; 27,35 ; 27,37 ; 27,39 ; 27,42 ; 27,45 ; 28,01 ; 28,06 ; 28,06 ; 29,14 ; 29,19 ; 29,30 ; 34,08 ; 35,07 ; 35,10 ; 35,11 ; 35,22 ; 35,26 ; 36,02 ; 36,05 ; 37,03 ; 37,03 ; 37,04 ; 37,08 ; 37,10 ; 37,11 ; 37,14 ; 37,17 ; 38,06 ; 38,09 ; 38,14 ; 39,04 ; 39,07 ; 39,10 ; 39,17 ; 39,21 ; 40,08 ; 40,12 ; 40,18 ; 41,12 ; 41,45 ; 41,45 ; 42,06 ; 42,29 ; 42,31 ; 42,38 ; 43,03 ; 43,07 ; 43,19 ; 43,26 ; 43,28 ; 43,32 ; 43,33 ; 44,07 ; 44,14 ; 44,29 ; 45,01 ; 45,03 ; 45,09 ; 45,26 ; 45,27 ; 46,03 ; 46,20 ; 46,27 ; 46,28 ; 46,29 ; 46,31 ; 47,18 ; 47,29 ; 47,31 ; 47,31 ; 48,12 ; 48,15 ; 48,17 ; 49,10 ; 50,03 ; 50,12 ; 50,15 ;
luis : *m. sg. dat.* 47,21 ;
li : *m. sg. dat.* 26,32 ; 48,17 ;
lui : *m. sg. gen.* (<a) 23,09 ;
el : *m. sg. nom./ac.* 3,15 ; 3,16 ; 4,04 ; 13,01 ; 13,18 ; 14,05 ; 14,13 ; 14,15 ; 14,17 ; 14,17 ; 18,01 ; 18,08 ; 18,09 ; 18,18 ; 19,05 ; 19,06 ; 19,30 ; 19,33 ; 19,34 ; 20,05 ; 22,07 ; 22,11 ; 24,15 ; 24,30 ; 24,32 ; 24,36 ; 24,36 ; 24,54 ; 24,54 ; 24,56 ; 24,62 ; 25,06 ; 27,18 ; 27,20 ; 27,22 ; 27,31 ; 27,32 ; 27,37 ; 28,01 ; 29,09 ; 29,14 ; 29,20 ; 31,21 ; 31,23 ; 31,24 ; 31,32 ; 32,06 ; 32,06 ; 32,07 ; 32,18 ; 32,19 ; 32,21 ; 32,25 ; 32,25 ; 32,26 ; 32,27 ; 32,31 ; 33,03 ; 33,04 ; 33,04 ; 33,05 ; 33,08 ; 33,11 ; 33,15 ; 34,10 ; 34,19 ; 35,06 ; 35,07 ; 35,09 ; 35,27 ; 36,36 ; 36,37 ; 36,38 ; 37,11 ; 37,16 ; 37,18 ; 37,18 ; 37,20 ; 37,20 ; 37,20 ; 37,23 ; 37,27 ; 37,33 ; 37,35 ; 38,12 ; 38,12 ; 38,14 ; 38,17 ; 38,18 ; 38,18 ; 39,06 ; 39,08 ; 39,12 ; 39,15 ; 39,22 ; 39,23 ; 40,07 ; 40,08 ; 40,23 ; 41,11 ; 41,33 ; 41,42 ; 42,09 ; 42,38 ; 42,38 ; 43,32 ; 43,34 ; 44,05 ; 44,05 ; 44,10 ; 44,14 ; 44,20 ; 44,31 ; 44,32 ; 45,26 ; 46,01 ; 46,02 ; 46,03 ; 47,18 ; 47,27 ; 47,30 ; 48,19 ; 49,09 ; 49,10 ; 49,13 ; 49,19 ; 49,19 ; 49,19 ; 49,20 ; 49,23 ; 50,01 ; 50,03 ; 40,07 ; 50,09 ; 50,10 ; 50,14 ; 50,14 ; 50,22 ; 50,26 ;
ei : *pos. f. sg.* 1,09 ; 2,23 ; 3,06 ; 3,15 ; 11,09 ; 15,13 ; 16,03 ; 16,03 ; 16,06 ; 16,08 ; 16,09 ; 16,09 ; 17,15 ; 17,15 ; 19,33 ; 19,35 ; 21,09 ; 21,10 ; 21,12 ; 21,19 ; 24,15 ; 24,17 ; 24,18 ; 24,22 ; 24,46 ; 24,47 ; 24,47 ; 24,35 ; 24,53 ; 24,55 ; 24,57 ; 24,59 ; 24,61 ; 25,24 ; 26,21 ; 26,22 ; 27,15 ; 27,15 ; 27,17 ; 27,42 ; 27,42 ; 28,18 ; 29,31 ; 30,04 ; 30,09 ; 30,21 ; 30,22 ; 33,02 ; 33,07 ; 34,03 ; 34,11 ; 34,11 ; 35,20 ; 38,15 ; 38,19 ; 38,27 ; 39,07 ; 39,12 ; 39,13 ; 39,14 ; 41,48 ;
lui : *pos. m. sg.* 1,11 ; 1,12 ; 2,02 ; 2,02 ; 2,03 ; 2,07 ; 2,19 ; 2,21 ; 2,24 ; 2,25 ; 3,06 ; 3,08 ; 3,20 ; 3,21 ; 4,01 ; 4,02 ; 4,04 ; 4,04 ; 4,05 ; 4,05 ; 4,07 ; 4,08 ; 4,11 ; 4,12 ; 4,17 ; 4,17 ; 4,21 ; 4,23 ; 4,23 ; 4,23 ; 4,25 ; 4,26 ; 5,02 ; 5,03 ; 5,03 ; 5,03 ; 5,29 ; 6,05 ; 6,09 ; 6,12 ; 6,15 ; 7,07 ; 7,07 ; 7,07 ; 7,13 ; 8,09 ; 8,11 ; 8,18 ; 8,18 ; 8,18 ; 9,01 ; 9,06 ; 9,08 ; 9,21 ; 9,22 ; 9,24 ; 9,25 ; 9,26 ; 10,25 ; 11,28 ; 11,31 ; 12,05 ; 12,05 ; 12,05 ; 12,06 ; 12,08 ; 12,11 ; 12,13 ; 12,14 ; 12,17 ; 12,20 ; 13,01 ; 13,01 ; 13,03 ; 13,10 ; 13,17 ; 14,12 ; 14,14 ; 14,14 ; 14,15 ; 14,16 ; 14,17 ; 16,11 ; 16,12 ; 16,12 ; 17,03 ; 17,14 ; 17,14 ; 17,17 ; 17,17 ; 17,19 ; 17,19 ; 17,23 ; 17,24 ; 17,25 ; 17,25 ; 17,26 ; 17,27 ; 18,01 ; 18,02 ; 18,02 ; 18,19 ; 18,19 ; 18,33 ; 19,03 ; 19,14 ; 19,14 ; 19,14 ; 19,16 ; 19,16 ; 19,16 ; 19,26 ; 19,30 ; 19,30 ; 19,37 ; 19,38 ; 20,02 ; 20,08 ; 20,14 ; 20,17 ; 20,17 ; 21,05 ; 21,16 ; 21,22 ; 21,32 ; 22,03 ; 22,06 ; 22,07 ; 22,13 ; 22,13 ; 22,19 ; 22,21 ; 22,24 ; 23,06 ; 23,09 ; 23,09 ; 23,17 ; 23,19 ; 24,02 ; 24,02 ; 24,02 ; 24,09 ; 24,09 ; 24,10 ; 24,15 ; 24,21 ; 24,30 ; 24,32 ; 24,48 ; 24,56 ; 24,63 ; 24,67 ; 24,67 ; 25,05 ; 25,05 ; 25,06 ; 25,06 ; 25,08 ; 25,09 ; 25,10 ; 25,11 ; 25,13 ; 25,17 ; 25,18 ; 25,21 ; 25,21 ; 25,25 ; 25,26 ; 25,26 ; 25,26 ; 25,28 ; 25,28 ; 25,30 ; 26,07 ; 26,08 ; 26,11 ; 26,11 ; 26,15 ; 26,18 ; 26,18 ; 28,18 ; 26,25 ; 26,26 ; 26,31 ; 27,01 ; 27,01 ; 27,05 ; 27,10 ;

27,14 ; 27,16 ; 27,16 ; 27,22 ; 27,23 ; 27,27 ; 27,30 ; 27,16 ; 27,37 ; 27,39 ; 27,40 ; 27,41 ; 27,41 ; 28,09 ; 28,11 ; 28,18 ; 29,06 ; 29,10 ; 29,10 ; 29,10 ; 29,11 ; 29,13 ; 29,13 ; 29,13 ; 29,20 ; 29,23 ; 29,28 ; 29,28 ; 29,28 ; 29,29 ; 29,32 ; 29,33 ; 29,34 ; 29,34 ; 29,35 ; 30,04 ; 30,04 ; 30,06 ; 30,08 ; 30,11 ; 30,13 ; 30,16 ; 30,18 ; 30,20 ; 30,20 ; 30,24 ; 30,27 ; 30,31 ; 30,31 ; 30,34 ; 30,35 ; 30,34 ; 30,43 ; 31,02 ; 31,07 ; 31,14 ; 31,15 ; 31,17 ; 31,17 ; 31,18 ; 31,18 ; 31,18 ; 31,18 ; 31,19 ; 31,20 ; 31,21 ; 31,23 ; 31,24 ; 31,25 ; 31,25 ; 31,32 ; 31,44 ; 31,46 ; 31,47 ; 31,54 ; 31,55 ; 31,55 ; 32,01 ; 32,03 ; 32,03 ; 32,13 ; 32,13 ; 32,16 ; 32,16 ; 32,20 ; 32,20 ; 32,20 ; 32,21 ; 32,22 ; 32,22 ; 32,23 ; 32,25 ; 32,26 ; 32,27 ; 32,28 ; 32,31 ; 33,01 ; 33,03 ; 33,04 ; 33,04 ; 33,13 ; 33,14 ; 33,16 ; 33,17 ; 33,17 ; 33,19 ; 34,05 ; 34,05 ; 34,05 ; 34,06 ; 34,20 ; 34,24 ; 34,25 ; 34,26 ; 35,02 ; 35,07 ; 35,08 ; 35,10 ; 35,16 ; 35,18 ; 35,21 ; 35,29 ; 35,29 ; 36,06 ; 36,06 ; 36,06 ; 36,06 ; 36,06 ; 36,06 ; 36,06 ; 36,32 ; 36,33 ; 36,34 ; 36,35 ; 36,35 ; 36,39 ; 37,01 ; 37,02 ; 37,03 ; 37,04 ; 37,04 ; 37,05 ; 37,08 ; 37,08 ; 37,08 ; 37,09 ; 37,11 ; 37,12 ; 37,17 ; 37,19 ; 37,20 ; 37,23 ; 27,26 ; 37,26 ; 37,27 ; 37,30 ; 37,30 ; 37,34 ; 37,34 ; 37,35 ; 37,35 ; 37,35 ; 38,01 ; 38,05 ; 38,09 ; 38,11 ; 38,11 ; 38,11 ; 38,12 ; 38,12 ; 38,13 ; 38,28 ; 38,29 ; 38,29 ; 38,30 ; 38,30 ; 38,30 ; 39,03 ; 39,03 ; 39,04 ; 39,04 ; 39,05 ; 39,05 ; 39,05 ; 39,06 ; 39,07 ; 39,08 ; 39,08 ; 39,09 ; 39,11 ; 39,13 ; 39,14 ; 39,15 ; 39,16 ; 39,18 ; 39,19 ; 39,19 ; 39,23 ; 40,02 ; 40,07 ; 40,07 ; 40,09 ; 40,12 ; 40,13 ; 40,18 ; 40,20 ; 40,21 ; 41,08 ; 41,08 ; 41,08 ; 41,10 ; 41,11 ; 41,14 ; 41,37 ; 41,38 ; 41,42 ; 41,42 ; 41,43 ; 41,44 ; 42,01 ; 42,04 ; 42,07 ; 42,08 ; 42,09 ; 42,21 ; 42,22 ; 42,25 ; 42,28 ; 42,35 ; 42,38 ; 43,16 ; 43,16 ; 43,21 ; 43,29 ; 43,30 ; 43,33 ; 43,33 ; 44,01 ; 44,02 ; 44,04 ; 44,11 ; 44,13 ; 44,13 ; 44,14 ; 44,20 ; 44,20 ; 44,30 ; 44,33 ; 45,01 ; 45,03 ; 45,04 ; 45,08 ; 45,14 ; 45,15 ; 45,15 ; 45,16 ; 45,24 ; 46,01 ; 46,04 ; 46,06 ; 46,07 ; 46,07 ; 46,07 ; 46,07 ; 46,08 ; 46,12 ; 46,15 ; 46,18 ; 46,24 ; 46,26 ; 46,29 ; 46,29 ; 46,31 ; 47,02 ; 47,11 ; 47,12 ; 47,24 ; 47,28 ; 47,29 ; 47,31 ; 48,01 ; 48,12 ; 48,13 ; 48,13 ; 48,13 ; 48,18 ; 48,19 ; 48,19 ; 49,01 ; 49,10 ; 49,11 ; 49,11 ; 49,12 ; 49,12 ; 49,16 ; 49,28 ; 49,31 ; 49,31 ; 49,33 ; 49,33 ; 50,05 ; 50,07 ; 50,08 ; 50,12 ; 50,13 ; 50,14 ; 50,14 ; 50,22 ; 50,24 ;

lor : *pos. pl.* 1,21 ; 1,25 ; 2,01 ; 4,04 ; 6,03; 6,13 ; 6,20 ; 8,19 ; 9,23 ; 9,23 ; 9,23 ; 10,05 ; 10,05 ; 10,05 ; 10,20 ; 10,20 ; 10,20 ; 10,20 ; 10,30 ; 10,31 ; 10,31 ; 10,31 ; 10,31 ; 10,32 ; 10,32 ; 10,32 ; 11,07 ; 13,06 ; 14,11 ; 15,11 ; 17,07 ; 17,09 ; 17,10 ; 18,02 ; 18,20 ; 18,21 ; 18,33 ; 19,13 ; 19,33 ; 19,35 ; 19,36 ; 20,08 ; 24,22 ; 24,37 ; 24,52 ; 24,59 ; 25,16 ; 25,16 ; 25,16 ; 25,17 ; 26,20 ; 26,60 ; 30,36 ; 31,43 ; 32,15 ; 33,02 ; 33,06 ; 34,15 ; 34,20 ; 24,20 ; 34,21 ; 34,23 ; 34,23 ; 34,24 ; 34,24 ; 34,27 ; 34,28 ; 34,28 ; 34,28 ; 34,29 ; 34,29 ; 34,29 ; 35,04 ; 35,04 ; 35,05 ; 35,12 ; 36,07 ; 36 07 ; 36,19 ; 36,30 ; 36,40 ; 36,40 ; 36,40 ; 36,40 ; 36,40 ; 36,43 ; 37,02 ; 37,12 ; 37,21 ; 37,22 ; 37,25 ; 40,01 ; 40,08 ; 41,04 ; 41,21 ; 41,21 ; 41,21 ; 41,27 ; 42,23 ; 42,25 ; 42,26 ; 42,28 ; 42,29 ; 42,35 ; 42,35 ; 42,35 ; 42,35 ; 42,36 ; 42,37 ; 43,02 ; 43,08 ; 43,11 ; 43,15 ; 32,22 ; 43,24 ; 43,24 ; 44,03 ; 44,13 ; 45,25 ; 45,27 ; 46,05 ; 46,06 ; 46,08 ; 46,17 ; 46,32 ; 46,34 ; 46,34 ; 47,01 ; 47,01 ; 47,17 ; 47,17 ; 47,20 ; 47,22 ; 47,30 ; 48,06 ; 48,06 ; 49,05 ; 49,06 ; 49,06 ; 49,06 ; 49,07 ; 49,07 ; 49,07 ; 49,24 ; 49,24 ; 49,24 ; 49,28 ; 50,15 ; 50,17 ;

ele → **el**

eu : (1521 NEACȘU) : pron. pers. : „ich" : „je, moi" (607 X) :

eu : *sg. nom.* 4,09 ; 6,13 ; 6,17 ; 7,04 ; 9,09 ; 9,12 ; 12,11 ; 13,10 ; 13,10 ; 14,23 ; 15,01 ; 15,01 ; 15,02 ; 15,07 ; 15,14 ; 16,05 ; 16,08 ; 17,01 ; 17,04 ; 18,13 ; 18,17 ; 18,17 ; 18,27 ; 19,19 ; 20,06 ; 20,06 ; 21,24 ; 21,26 ; 21,30 ; 22,01 ; 22,05 ; 22,11 ; 23,04 ; 24,03 ; 24,04 ; 24,13 ; 24,14 ; 24,31 ; 24,34 ; 24,37 ; 24,42 ; 24,43 ; 24,45 ; 25,32 ; 26,24 ; 27,01 ; 27,04 ; 27,07 ; 27,08 ; 27,11 ; 27,18 ; 27,19 ; 27,24 ; 27,32 ; 28,13 ; 28,15 ; 28,15 ; 28,16 ; 28,20 ; 30,01 ; 30,02 ; 30,03 ; 30,13 ; 30,30 ; 31,05 ; 31,11 ; 31,13 ; 31,38 ; 31,39 ; 31,41 ; 31,44 ; 31,52 ; 32,11 ; 33,14 ; 33,14 ; 34,30 ; 34,30 ; 34,30 ; 35,11 ; 37,10 ; 37,13 ; 37,30 ; 38,17 ; 38,23 ; 38,25 ; 40,16 ; 41,11 ; 41,15 ; 41,40 ; 41,44 ; 42,18 ; 42,37 ; 43,09 ; 43,14 ; 44,15 ; 45,03 ; 45,04 ; 46,03 ; 46,04 ; 46,04 ; 47,30 ; 48,04 ; 48,05 ; 48,07 ; 48,21 ; 48,22 ; 49,01 ; 49,29 ; 50,19 ; 50,21 ; 50,24 ;

-m- : *sg. ac.* 45,09 ;

-mă : *sg. ac.* 8,21 ; 23,08 ; 23,13 ; 24,17 ; 24,43 ; 24,45 ; 24,54 ; 24,56 ; 27,38 ; 30,25 ; 32,11 ; 32,26 ; 38,16 ; 41,21 ; 49,29 ;

m- : *sg. ac.* 3,13 ; 6,07 ; 16,05 ; 16,13 ; 19,21 ; 20,06 ; 20,13 ; 22,16 ; 24,07 ; 24,37 ; 24,48 ; 24,48 ; 26,03 ; 26,27 ; 26,27 ; 27,36 ; 29,25 ; 30,27 ; 31,07 ; 31,13 ; 31,26 ; 31,42 ; 32,10 ; 33,11 ; 34,30 ; 35,03 ; 40,15 ; 41,51 ; 41,52 ; 42,22 ; 42,36 ; 45,05 ; 45,05 ; 45,07 ; 45,08 ; 50,05 ;

mine : *sg. ac.* 3,12 ; 4,10 ; 9,12 ; 9,16 ; 9,17 ; 13,10 ; 14,24 ; 16,05 ; 18,20 ; 18,21 ; 19,08 ; 19,19 ; 20,06 ; 20,09 ; 20,11 ; 20,13 ; 21,06 ; 21,23 ; 21,30 ; 22,12 ; 23,04 ; 23,08 ; 23,11 ; 23,13 ; 23,15 ; 24,05 ; 24,27 ; 24,39 ; 24,56 ; 26,27 ; 27,08 ; 27,13 ; 27,21 ; 27,26 ; 27,34 ; 27,38 ; 28,20 ; 29,19 ; 29,27 ; 29,34 ; 30,16 ; 30,28 ; 30,29 ; 30,33 ; 30,33 ; 31,05 ; 41,05 ; 31,29 ; 31,31 ; 31,32 ; 31,36 ; 31,39 ; 31,42 ; 31,52 ; 33,09 ; 33,13 ; 33,15 ; 34,30 ; 35,03 ; 38,16 ; 38,26 ; 39,07 ; 39,08 ; 39,09 ; 39,09 ; 39,09 ; 39,12 ; 39,14 ; 39,14 ; 39,15 ; 39,17 ; 39,17 ; 39,18 ; 40,14 ; 40,14 ; 40,14 ; 41,10 ; 41,13 ; 42,20 ; 42,33 ; 42,36 ; 43,08 ; 43,16 ; 43,28 ; 44,21 ; 44,28 ; 43,32 ; 45,01 ; 45,04 ; 45,05 ; 45,08 ; 45,09 ; 45,10 ; 45,18 ; 46,31 ; 47,29 ; 49,02 ; 49,22 ; 50,20 ;

mă : *sg. ac.* 4,14 ; 4,14 ; 12,12 ; 15,03 ; 16,02 ; 19,19 ; 20,11 ; 23,11 ; 24,27 ; 24,56 ; 27,12 ; 27,19 ; 27,26 ; 27,31 ; 28,20 ; 28,21 ; 29,32 ; 29,33 ; 30,13 ; 30,20 ; 30,33 ; 32,11 ; 32,26 ; 34,20 ; 34,30 ; 35,03 ; 40,14 ; 40,15 ; 45,08 ; 47,29 ; 47,39 ; 47,30 ; 48,03 ; 48,15 ; 48,16 ;

-m : *sg. dat.* 9,15 ; 14,21 ; 20,02 ; 20,13 ; 21,23 ; 23,04 ; 23,09 ; 23,09 ; 24,12 ; 24,14 ; 24,23 ; 24,40 ; 24,42 ; 24,44 ; 24,49 ; 25,30 ; 27,04 ; 27,04 ; 27,04 ; 27,07 ; 27,07 ; 27,09 ; 28,20 ; 28,21 ; 28,22 ; 29,15 ; 29,15 ; 30,01 ; 30,06 ; 30,06 ; 30,06 ; 30,08 ; 30,20 ; 30,26 ; 30,31 ; 30,33 ; 31,07 ; 31,11 ; 31,28 ; 31,35 ; 31,36 ; 31,41 ; 31,41 ; 31,43 ; 32,29 ; 34,04 ; 34,12 ; 37,14 ; 37,16 ; 38,17 ; 40,08 ; 43,05 ; 44,29 ; 48,04 ; 48,09 ;

-mi : *sg. dat.* 21,23 ; 21,30 ; 25,31 ; 27,25 ; 27,46 ; 29,21 ; 30,14 ; 41,24 ;

-mi- : *sg. dat.* 4,25 ; 37,07 ; 48.09 ;

mi : *sg. dat.* 3,12 ; 4,13 ; 12,13 ; 12,18 ; 15,03 ; 18,12 ; 20,05 ; 20,05 ; 20,09 ; 20,12 ; 21,06 ; 21,26 ; 24,07 ; 24,30 ; 25,22 ; 25,22 ; 25,32 ; 27,13 ; 27,19 ; 27,33 ; 27,33 ; 27,36 ; 27,36 ; 27;36 ; 29,25 ; 29,32 ; 29,33 ; 31,07 ; 31,09 ; 31,13 ; 31,26 ; 31,27 ; 31,30 ; 32,05 ; 39,19 ; 40,16 ; 42,28 ; 43,06 ; 44,04 ; 44,05 ; 44,27 ; 44,28 ; 48,03 ; 50,05 ;

mi- : *sg. dat.* 27,46 ; 27,46 ; 48,09 ;

mie : *sg. dat.* 4,13 ; 4,23 ; 4,23 ; 12,13 ; 12,18 ; 12 19 ; 12,19 ; 15,02 ; 15,03 ; 15,09 ; 16,13 ; 18,12 ; 20,02 ; 20,05 ; 20,05 ; 20,05 ; 20,05 ; 20,09 ; 20,12 ; 23,04 ; 23,09 ; 23,09 ; 25,31 ; 25,33 ; 26,07 ; 27,04 ; 27,19 ; 27,33 ; 27,33 ; 27,46 ; 28,22 ; 29,21 ; 29,32 ; 30,20 ;

30,30 ; 30,31 ; 30,32 ; 30,32 ; 31,09 ; 31,11 ; 31,13 ; 31,35 ; 31,38 ; 31,43 ; 32,09 ; 33,10 34,12 ; 34,12 ; 37,09 ; 39,17 ; 40,08 ; 41,24 ; 44,17 ; 45,28 ; 47,31 ; 48,05 ; 50,05 ;
îm : *sg. dat.* 20,12 ; 26,09 ; 28,22 ; 30,32 ; 34,12 ; 41,09 ; 42,38 ; 44,10 ; 44,17 ; 48,11 ;
noi : *pl. nom./ac.* 3,22 ; 5,29 ; 13,09 ; 19,05 ; 19,13 ; 19,13 ; 19,31 ; 23,06 ; 23,06 ; 23,06 ; 24,25 ; 24,55 ; 26,61 ; 26,16 ; 26,29 ; 26,29 ; 31,15 ; 31,44 ; 31,50 ; 34,09 ; 34,10 ; 34,15 ; 34,17 ; 34,21 ; 34,22 ; 34,23 ; 37,08 ; 37,08 ; 39,14 ; 39,17 ; 41,10 ; 31,12 ; 42,13 ; 42,21 ; 42,21 ; 42,30 ; 42,30 ; 43,04 ; 43,05 ; 43,07 ; 43,08 ; 43,18 ; 43,18 ; 43,18 ; 43,18 ; 43,22 ; 44,09 ; 44,16 ; 44,26 ; 44,26 ; 44,26 ; 44,27 ; 44,30 ; 44,31 ; 44,34 ; 46,34 ; 47,03 ; 47,19 ; 47,19 ; 47,25 ; 50,18 ;
-nc- : *pl. ac.* 47,25 ;
ne : *pl. ac.* 11,04 ; 22,05 ; 31,49 ; 33,12 ; 34,15 ; 34,23 ; 35,03 ; 37,10 ; 38,23 ; 42,30 ; 42,30 ; 43,04 ; 43,08 ; 43,18 ; 43,18 ; 44,16 ; 44,26 ; 47,04 ; 47,18 ;
ne- : *pl. ac.* 19,13 ; 26,22 ; 31,15 ; 41,10 ; 43,07 ; 43,10 ; 43,10 ; 44,24 ;
-ne : *pl. dat.* 47,15 ; 47,19 ;
ne : *pl. dat.* 11,04 ; 43,07 ; 43,20 ; 43,22 ; 44,25 ; 50,15 ;
ne- : *pl. dat.* 41,12 ; 41,13 ; 42,28 ;
nouo : *pl. dat.* 11,04 ; 11,04 ; 20,09 ; 24,23 ; 26,10 ; 26,22 ; 31,14 ; 31,16 ; 34,09 ; 34,14 ; 34,16 ; 34,21 ; 34,22 ; 34,22 ; 39,14 ; 41,12 ; 41,13 ; 42,02 ; 42,21 ; 42,28 ; 42,33 ; 43,02 ; 43,03 ; 43,05 ; 43,07 ; 43,22 ; 44,20 ; 44,25 ; 47,15 ; 47,18 ; 50,15 ; 50,15 ;

F

face : (XVI sec. PS. SCH.) : v. III : „1. machen, fertigen, 2. werden, 3. gründen“ : „1. faire, 2. devenir. 3. fonder“
(283 X) :

facu : *ind. pr. 1. sg.* 18,17 ; 18.21 ;
faci : *ind. pr. 2. sg.* 19,19 ; 21,22 ;
face : *ind. pr. 3. sg.* 1,12 ; 31,12 ; 31,29 ; 39,03 ;
faceţ : *ind. pr. 2. pl.* 19,08 ;
fac : *ind. pr. 3. pl.* 39.22 ;
mă făceam : *ind. impf. 1. sg. refl.* 31,40 ;
făcea : *ind. impf. 3. sg.* 11,30 ; 39,23 ;
se făcea : *ind. impf. 3. sg. refl.* 26,13 ;
să făcea : 7,06 ;
făcu : *ind. pf. s. 3. sg.* 1,07 ; 1,16 ; 1,21 ; 1,25 ; 1,27 ; 3,21 ; 5,13 ; 5,22 ; 5,26 ; 6,06 ; 6,22 ; 7,05 ; 9,24 ; 11,13 ; 11,13 ; 11,17 ; 12,16 ; 19,03 ; 21,01 ; 21,08 ; 26,30 ; 27,14 ; 27,31 ; 29,22 ; 29,28 ; 33,17 ; 34,07 ; 37,03 ; 40,20 ; 41,47 ; 43,17 ; 45,08 ; 50,10 ;
să făcu : *ind. pf. s. 3. sg. pas.* 1,03 ; 1,05 ; 1,05 ; 1,06 ; 1,08 ; 1,08 ; 1,09 ; 1,13 ; 1,13 ; 1,15 ; 1,19 ; 1,19 ; 1,20 ; 1,23 ; 1,23 ; 1,24 ; 1,30 ; 1,31 ; 1,31 ; 2,07 ; 3,22 ; 4,02 ; 7,10 ; 7,17 ; 10,30 ; 12,10 ; 13,08 ; 15,01 ; 15,04 ; 15,17 ; 19,15 ; 19,26 ; 20,12 ; 21,20 ; 24,67 ; 26,13 ; 29,25 ; 39,05 ; 41,54 ; 42,25 ; 49,15 ; 49,17 ; 50,09 ;
se făcu : 29,23 ;
făcură : *ind. pf. s. 3. pl.* 3,07 ; 14,02 ; 31,46 ; 42,20 ; 45,21 ; 46,12 ; 50,12 ;
să făcură : *ind. pf. s. 3. pl. refl.* 5,04 ; 5,05 ; 5,08 ; 5,11 ; 5,14 ; 5,17 ; 5,20 ; 5,23 ; 5,27 ; 5,31 ; 9,28 ; 11,32 ; 26,14 ; 30,43 ; 32,05 ; 36,11 ; 36,22 ; 41,50 ; 46,20 ; 46,20 ; *ind. pf. s. 3. pl. pas.* 6,01 ; 10,19 ;
am făcut : *ind. pf. c. 1. sg.* 6,07 ; 6,07 ; 7,04 ; 8,21 ; 9,06 ; 20,05 ; 21,23 ; 27,19 ; 27,37 ; 27,37 ; 40,15 ; 50,15 ;
m-am făcut : *ind. pf. c. 1. sg. refl.* 32,10 ;
ai făcut : *ind. pf. c. 2. sg.* 3,13 ; 3,14 ; 4,10 ; 12,18 ; 20,09 ; 20,09 ; 20,09 20,10 ; 22,16 ; 24,14 ; 24,44 ; 26,10 ; 27,45 ; 29,25 ; 31,26 ; 31,28 ; 32,10 ;
te-ai făcut : *ind. pf. c. 2. sg. refl.* 26,16 ;
au făcut : *ind. pf. c. 3. sg.* 1,01 ; 1,27 ; 1,27 ; 1,31 ; 2,02 ; 2,02 ; 2,04 ; 3,01 ; 5,01 ; 5,01 ; 5,02 ; 5,02 ; 5,16 ; 6,22 ; 8,06 ; 8,13 ; 13,04 ; 18,08 ; 21,06 ; 21,26 ; 24,66 ; 26,20 ; 27,17 ; 31,01 ; 31,18 ; 38,10 ; 39,19 ; 41,51 ; 42,28 ; 46,01 ;
făcutu-au : 45,09 ;
s-au făcut : *ind. pf. c. 3. sg. refl.* 18,12 ; 26 01 ;
se-au făcut : *ind. pf. c. 3. sg. refl.* 38,14 ;
ind. pf. c. 3. pl. refl. 48,05 ;
voiu face : *ind. viit. I. 1. sg.* 12,02 ; 13,17 ; 21,13 ; 21,18 ; 27,09 ; 27,37 ; 28,15 ; 30,03 ; 30,30 ; 31,43 ; 32,09 ; 32,12 ; 39,09 ; 46,03 ; 47,30 ; 48,04 ;
vei face : *ind. viit. I. 2. sg.* 6,14 ; 6,15 ; 6,16 ; 6,16 ; 6,16 ; 18,25 ; 21,23 ; 21,23 ; 30,31 ; 40,14 ; 47.29 ;
să va face : *ind. viit. I. 2. sg. refl.* 38,11 ;
va face : *ind. viit. I. 3. sg.* 20,09 ; 41,25 ; 41,28 ;
vom face : *ind. viit. I. 1. pl.* 11,04 ;
veţ face : *ind. viit. I. 2. pl.* 24,49 ;
vă veţ face : *ind. viit. I. 2. pl. refl.* 34,15 ;
se vor face : *ind. viit. I. 3. pl. refl.* 42,16 ;
faci : *subj. pr. 2. sg.* 16,02 ; 18,25 ; 20,13 ; 22,12 ; 26,29 ;
facă : *subj. pr. 3. sg.* 18,07 ; 18,19 ; 31,07 ; 39,11 ; 39,11 ; 41,34 ;
facă-te : 48,20 ;
facă-se : *subj. pr. 3. sg. pas.* 1.06 ;
se facă : 50,20 ;
să facă : 1,03 ; 9,27 ; 12,13 ; 25,22 ; 44,17 ;
facem : *subj. pr. 1. pl.* 1,26 ; 2,18 ; 11,03 ; 34,14 ; 35,03 ;
ne facem : *subj. pr. 1. pl. refl.* 19,05 ;
faceţ : *subj. pr. 2. pl.* 19,08 ;
facă-se : *subj. pr. 3. pl. pas.* 1,14 ;
fă : *imperat. sg.* 6,14 ; 16,06 ; 17,01 ; 18,05 ; 18,06 ; 22,02 ; 24,12 ; 24,12 ; 24,60 ; 27,04 ; 27,07 ; 31,16 ; 35,01 ;
faceţ : *imperat. pl.* 32,16 ; 41,55 ; 42,18 ;
faceţi : *imperat. pl.* 43,11 ; 45,17 ;
făcînd : *ger.* 1,11 ; 39,22 ;
face : *inf.* (<a) 2,03 ; 11,06 ; 11,06 ; 11,08 ; 19,22 ; 22,13 ; 34,19 ; 41,32 ; 44,17 ;
să fie făcut : *conj. pf. 3. pl.* 44,07 ;
făcîndu-se : *ger. refl.* 18,18 ;
nu faceţi : *imperat. pl. neg.* 42,22 ;
se face : *inf. refl.* (<a) 18,11 ;
să face : *inf. refl.* (<a) 2.05 ; 6,01 ;

facere : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „1. Entstehung, Genesis. 2. Herstellung“ : „1. origine, naissance, genèse“
(2 X) :

facerii : *sg. ŋ n./dal.* 2,04 ; 5,01 ;

fapt : (XVI sec. PS. SCH.) : s. n. : „1. Tat, Handlung. 2. Schöpfung“ : „1. action, 2. création“
(1 X) :

faptul : *sg. nom./ac.* 20,09 ;

faptă : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „1. Tat, 2. Werk, Geschöpf“ : „1. action, 2. oeuvre“
(5 X) :

faptele : *pl. nom./ac.* 2,02 ; 2,02 ; 2,03 ; 5,29 ; 8,21 ;

faraon : (XVI sec. PS. SCH.) : s. m. : „Pharao“ : „Pharaon“
(94 X) :

farao : *sg. nom./ac.* 40,02 ; 40,13 ; 40,17 ; 40,19 ; 41,01 ; 41,05 ; 41,07 ; 41,08 ; 41,09 ; 41,10 ; 41,14 ; 41,14 ; 41,15 ; 41,16 ; 41,17 ; 41,34 ; 41,38 ; 41,39 ; 41,41 ; 41,42 ; 41,44 ; 41,44 ; 41,45 ; 41,55 ; 41,55 ;

44,18 ; 45,16 ; 45,21 ; 46,33 ; 47,03 ; 47,05 ; 47,07 ; 47,08 ; 47,09 ; 47,10 ; 47,11 ; 47,22 ; 50,06 ;
faraon : 12,15 ; 12,17 ; 12,18 ; 12,20 ;
farao : *sg. gen./dat.* (<lui) 37,36 ; 39,01 ; 40,07 ; 40,11 ; 40,11 ; 40,11 ; 40,13 ; 40,14 ; 40,20 ; 40,21 ; 41,08 ; 41,16 ; 41,25 ; 41,25 ; 41,25 ; 41,26 ; 41,28 ; 41,28 ; 41,32 ; 41,35 ; 41,37 ; 41,46 ; 41,46 ; 42,15 ; 42,16 ; 45,02 ; 45,08 ; 45,16 ; 45,17 ; 46,31 ; 47,01 ; 47,02 ; 47,03 ; 47,04 ; 47,07 ; 47,14 ; 47,19 ; 47,20 ; 47,20 ; 47,20 ; 47,22 ; 47,23 ; 47,24 ; 47,25 ; 47,26 ; 47,26 ; 50,04 ; 50,04 ; 50,06 ; 50,07 ;
faraon : (<lui) 12,15 ; 12,15 ;

fată : (1219 DRĂGANU) : s. f. : „Tochter, Mädchen" : „fille" (105 X).
fata : *sg. nom./ac.* 11,29 ; 24,48 ; 24,55 ; 25,20 ; 26,34 ; 23,34 ; 28,09 ; 29,06 ; 29,09 ; 29,10 ; 29,18 ; 29,23 ; 29,28 ; 34,01 ; 34,05 ; 34,07 ; 34,08 ; 34,19 ; 36,02 ; 36,02 ; 36,03 ; 36,25 ; 36,39 ; 41,45 ; 41,50 ; 46,15 ; 46,20 ;
fată : 24,23 ; 24,24 ; 24,47 ; 24,47 ; 30,21 ; 38,02 ;
fetei : *sg. gen./dat.* 29,29 ; 34,03 ; 36,14 ; 36,18 ; 46,18 ; 46,25 ;
fete : *pl. nom./ac.* 5,04 ; 5,07 ; 5,10 ; 5,13 ; 5,16 ; 5,19 ; 5,22 ; 5,26 ; 5,30 ; 6,01 ; 11,11 ; 11,13 ; 11,13 ; 11,15 ; 11,17 ; 11,19 ; 11,21 ; 11,23 ; 11,25 ; 19,08 ; 19,12 ; 19,15 ; 29,16 ; 31,41 ; 31,43 ; 46,15 ;
fetele : 6,02 ; 6,04 ; 19,14 ; 19,30 ; 19,30 ; 19,36 ; 24,03 ; 24,13 ; 24,37 ; 24,43 ; 27,46 ; 27,46 ; 28,01 ; 28,02 ; 28,06 ; 28,08 ; 31,26 ; 31,28 ; 31,31 ; 31,43 ; 31,50 ; 31,50 ; 31,55 ; 34,01 ; 34,09 ; 34,09 ; 34,16 ; 34,16 ; 34,17 ; 34,21 ; 34,21 ; 36,02 ; 36,06 ; 37,35 ; 46,07 ; 46,07 ;
fetelor : *pl. gen./dat.* 31,43 ; 46,07 ;
fete : *pl. gen.* (<a) 19,16 ;
fetişoara : *sg. nom./ac. dim.* 34,04 ;

faţă : (1519 DERS) : s. f. : „Gesicht, Angesicht, Antlitz" : „face, visage" (66 X) :
faţa : *sg. nom./ac.* 2,06 ; 2,07 ; 3,08 ; 4,05 ; 4,06 ; 4,14 ; 4,14 ; 4,16 ; 6,07 ; 7,04 ; 8,09 ; 8,13 ; 11,04 ; 11,08 ; 11,09 ; 15,10 ; 16,06 ; 16,08 ; 17,03 ; 17,17 ; 19,01 ; 19,21 ; 19,28 ; 19,28 ; 23,17 ; 27,30 ; 31,02 ; 31,02 ; 31,05 ; 32,20 ; 32,20 ; 32,20 ; 33,10 ; 33,10 ; 33,18 ; 35,01 ; 35,07 ; 36,06 ; 38,15 ; 41,46 ; 41,56 ; 42,06 ; 43,03 ; 43,05 ; 43,26 ; 44,23 ; 44,26 ; 44,29 ; 48,11 ; 48,12 ; 50,01 ;
faţă : 24,16 ; 26,07 ; 29,17 ; 32,30 ; 32,30 ; 39,06 ;
feţii : *sg. gen./dat.* 3,19 ; 7,23 ; 16,12 ; 23,08 ; 25,18 ; 25,18 ; 32,21 ;
feţele : *pl. nom./ac.* 9,23 ; 40,07 ;

faur : (1429 DERS) : s. m. : „Schmied" : „forgeron" (1 X) :
faur : *sg. nom./ac.* 4,22 ;

făcător : (XVI sec. CV) : s. m. : „1. Schöpfer, 2. Handwerker" : „1. créateur, 2. faiseur, fabricant" (7 X) :
făcătoriu : *sg. nom./ac.* 40,17 ;
făcătoriului : *sg. gen./dat.* 40,20 ;
făcătorii : *pl. nom./ac.* 40,01 ; 40,02 ; 40,05 ; 40,16 ; 40,22 ;

făclie : (1561 CORESI) : s. f. : „Kerze, Licht" : „chandelle, cierge" (1 X) :
făclii : *pl. nom./ac.* 15,17 ;

făgădui : (XVI sec. PS. SCH.) : v. IV : „versprechen" : „promettre" (1 X) :
făgădui : *ind. pf. s. 3. sg.* 15,18 ;

făgăduinţă : (1640 URECHE) : s. f. : „Versprechen" : „promesse" (22 X) :
făgăduinţa : *sg. nom./ac.* 6,18 ; 9,09 ; 9,11 ; 9,15 ; 9,16 ; 17,02 ; 17,04 ; 17,07 ; 17,09 ; 17,10 ; 17,13 ; 17,14 ; 17,19 ; 17,21 ;
făgăduinţă : 17,07 ; 17,07 ; 17,13 ; 17,19 ; 21,27 ;
făgăduinţii : *sg. gen./dat.* 9,12 ; 9,13 ; 9,17 ;

făgăduire : (1560 BRATU) : s. f. : „Gelöbnis" : „promesse" (1 X) :
făgăduire : *sg. nom./dat.* 21,32 ;

făină : (1551/3 ES) : s. f. : „Mehl" : „farine" (1 X) :
făină : *sg. nom./ac.* 18,06 ;

fără : (XVI sec. PS. SCH.) : prep./conj. : „ohne" : „sans" (11 X) :
fără : *conj.* 3,11 ; 9,04 ; 21,26 ; 28,17 ; 41,40 ; 47,18 ; *prep.* 15,02 ; 41,16 ; 42,36 ; 43,14 ; 43,14 ;

fărăfund : (XVI sec. PS. SCH.) s. n. : „Abgrund" : „abîme" (3 X) :
fărăfundului : *sg. gen./dat.* 7,11 ;
fără de fund : (< cel) 1,02 ;
fără fund : (< celui) 8,02 ;

fărîma : (XVI sec. PS. SCH.) : v. I. : „zerbrechen, zerschlagen" : „casser, briser, abattre" (5 X) :
sfărîmă : *ind. pf. s. 3. sg.* 19,19 ;
să fărîmară : *ind. pf. s. 3. pl. refl.* 49,24 ;
mă voiu fărîma : *ind. viit. I. 1. sg. refl.* 34,30 ;
fărîme : *subj. pr. 3. sg.* 19,14 ;
sfărîmăm : *subj. pr. 1. pl.* 19,13 ;

făt : (1434 DERS) : s. m. : „1. Knabe, Sohn, 2. Jüngling" : „1. fils, 2. jeune homme" (1 X) :
feţi : *pl. nom./ac.* 46,15 ;

fecioară : (1551/3 ES) : s. f. : „Jungfrau" : „vierge, jeune fille" (6 X) :
fecioara : *sg. nom./ac.* 24,14 ; 24,16 ; 24,43 ;
fecioară : 24,16 ; 34,03 ;
fecioarei : *sg. gen./dat.* 34,03 ;

fecior : (1348 DLRV) : s. m. : „1. Kind, 2. Sohn, 3. Jüngling" : „1. enfant, 2. fils, 3. jeune homme" (270 X) :
fecior : *sg. nom./ac.* 16,15 ; 17,19 ; 18,10 ; 18,14 ; 19,37 ; 19,38 ; 21,02 ; 21,07 ; 24,36 ; 29,32 ; 29,32 ; 29,33 ; 29,34 ; 29,35 ; 30,01 ; 30,05 ; 30,06 ; 30,07 ; 30,10 ; 30,12 ; 30,17 ; 30,23 ; 30,24 ; 37,03 ; 38,03 ; 38,05 ;
feciorul : 9,24 ; 9,25 ; 11,31 ; 11,31 ; 11,31 ; 11,31 ; 12,05 ; 14,12 ; 15,02 ; 21,09 ; 21,09 ; 21,10 ; 21,10 ; 21,10 ; 21,11 ; 21,13 ; 22,03 ; 22,06 ; 24,05 ; 24,06 ; 24,08 ; 24,15 ; 25,05 ; 25,06 ; 25,09 ; 25,12 ; 25,19 ; 25,25 ; 27,01 ; 27,05 ; 27,15 ; 27,15 ; 27,17 ; 27,32 ;

27,42 ; 28,05 ; 28,09 ; 29,01 ; 29,05 ; 30,30 ; 34,02 ; 34,04 ; 34,05 ; 34,08 ; 34,18 ; 34,20 ; 34,24 ; 34,26 ; 35,18 ; 36,02 ; 36,10 ; 36,10 ; 36,12 ; 36,14 ; 36,32 ; 36,33 ; 36,35 ; 36,38 ; 36,39 ; 36,39 ; 36,39 ; 38,11 ; 45,09 ; 46,10 ; 47,29 ; 50,23 ;

feciorului : *sg. gen./dat.* 11,31 ; 16,15 ; 21,03 ; 24,03 ; 24,04 ; 24,07 ; 24,38 ; 24,47 ; 24,51 ; 27,20 ; 27,27 ; 27,42 ; 30,14 ; 30,15 ; 30,15 ; 30,16 ; 37,32 ; 37,33 ; 38,26 ;

feciori : *pl. nom./ac.* 3,16 ; 5,07 ; 6,10 ; 10,01 ; 10,25 ; 11,30 ; 15,02 ; 16,02 ; 19,12 ; 22,23 ; 27,45 ; 29,34 ; 30,03 ; 30,20 ; 32,11 ; 34,25 ; 36,11 ; 41,50 ; 42,11 ; 42,32 ; 42,36 ; 43,14 ; 43,14 ; 48,05 ;

feciorii : 6,18 ; 8,16 ; 8,18 ; 9,01 ; 9,18 ; 9,18 ; 10,02 ; 10,03 ; 10,04 ; 10,06 ; 10,07 ; 10,08 ; 10,20 ; 10,22 ; 10,23 ; 10,26 ; 10,31 ; 18,19 ; 23,05 ; 23,20 ; 25,03 ; 25,04 ; 25,04 ; 25,09 ; 25,10 ; 25,16 ; 27,29 ; 31,28 ; 31,43 ; 31,55 ; 33,02 ; 33,07 ; 34,05 ; 34,07 ; 34,09 ; 34,13 ; 34,14 ; 35,23 ; 35,24 ; 35,25 ; 35,26 ; 35,29 ; 36,05 ; 36,06 ; 36,12 ; 36,13 ; 36,13 ; 36,14 ; 36,17 ; 36,18 ; 36,19 ; 36,19 ; 36,20 ; 36,21 ; 36,22 ; 36,23 ; 36,24 ; 36,25 ; 36,26 ; 36,27 ; 36,28 ; 37,02 ; 37,02 ; 37,03 ; 37,04 ; 37,35 ; 38,11 ; 42,05 ; 42,37 ; 45,10 ; 45,10 ; 45,11 ; 45,21 ; 46,07 ; 46,07 ; 46,08 ; 46,09 ; 46,10 ; 46,11 ; 46,12 ; 46,12 ; 46,13 ; 46,14 ; 46,15 ; 46,16 ; 46,17 ; 46,17 ; 46,18 ; 46,19 ; 46,20 ; 46,20 ; 46,20 ; 46,20 ; 46,21 ; 46,21 ; 46,22 ; 46,23 ; 46,23 ; 46,24 ; 46,25 ; 46,27 ; 48,08 ; 48,13 ; 49,01 ; 49,08 ; 49,32 ; 49,33 ; 50,12 ; 50,13 ; 50,23 ; 50,23 ;

feciorilor : *pl. gen./dat.* 6,18 ; 8,16 ; 8,18 ; 9,08 ; 10,21 ; 10,32 ; 23,03 ; 23,07 ; 23,10 ; 23,10 ; 23,12 ; 23,16 ; 23,18 ; 25,06 ; 25,13 ; 27,46 ; 30,35 ; 31,01 ; 31,16 ; 31,43 ; 36,10 ; 42,01 ; 45,10 ; 46,07 ; 46,26 ;

fel : (1581/2 PO) : s. n. : „Art" : „genre, sorte" (25 X) :

fel : *sg. nom./ac.* 44,15 ;

feliul : 30,39 ; 31,10 ; 31,12 ;

fêliu : 1,11 ; 1,11 ; 1,12 ; 1,21 ; 1,24 ; 1,24 ; 1,25 ; 1,25 ; 6,20 ; 6,20 ; 7,14 ; 7,14 ; 7,14 ; 7,14 ;

fêliul : 1,25 ; 6,20 ; 8,19 ;

feliuri : *pl. nom./ac.* 17,27 ;

feliurile : 40,17 ;

fêliuri : 45,22 ;

fêliurile : 1,21 ;

femeie : (1561 CORESI) : s. f. : „1. Frau" : „1. femme" (92 X) :

fămêia : *sg. nom./ac.* 4,17 ; 4,25 ;

fămêia : *sg. nom./ac.* 4,17 ; 4,25 ; 6,18 ; 7,07 ; 7,13 ; 8,16 ; 12,05 ; 12,11 ; 12,17 ; 12,19 ; 12,20 ; 13,01 ; 16,03 ; 17,15 ; 17,19 ; 18,09 ; 18,10 ; 19,15 ; 20,02 ; 20,11 ; 20,14 ; 20,17 ; 20,18 ; 23,19 ; 23,36 ; 24,03 ; 24,44 ; 25,10 ; 25,21 ; 25,21 ; 26,07 ; 26,08 ; 26,10 ; 26,11 ; 29,21 ; 31,32 ; 38,09 ; 38,12 ; 44,27 ; 49,31 ; 49,31 ;

fămêie : 1,27 ; 5,02 ; 7,02 ; 12,11 ; 12,19 ; 16,03 ; 20,02 ; 20,12 ; 24,04 ; 24,07 ; 24,37 ; 24,40 ; 24,51 ; 24,67 ; 25,01 ; 25,20 ; 26,07 ; 26,09 ; 27,46 ; 28,06 ; 28,09 ; 29,28 ; 30,04 ; 30,09 ; 34,04 ; 34,08 ; 34,12 ; 38,06 ; 41,45 ;

fămeii : *sg. gen./dat.* 36,10 ; 36,10 ; 36,12 ; 36,13 ; 36,14 ; 36,17 ; 36,17 ; 36,18 ; 36,18 ; 36,39 ; 46,19 ;

fămei : *pl. nom./ac.* 6,02 ; 34,16 ; 34,21 ;

fămeile : 6,18 ; 7,07 ; 7,13 ; 8,16 ; 18,11 ; 28,09 ; 31,17 ;

fămeilor : *pl. gen./dat.* 37,02 ; 45,19 ;

femeiesc : (1632 EUSTR. PRAV.) : adj : „weiblich" : „féminin" (8 X) :

fămeiască : *f. sg. nom./ac.* 6,19 ; 6,20 ; 7,02 ; 7,03 ; 7,03 ; 7,09 ; 7,15 ; 7,16 ;

fereastră : (1560 BRATU) : s. f. : „Fenster" : „fenêtre" (2 X) :

fereastra : *sg. nom./ac.* 8,06 ;

fereastră : 26,08 ;

feri : (XVI sec. PS. SCH.) : v. IV : „(be) hüten, (be) schützen" : „prendre garde, protéger" (1 X) :

ferêşte-te : *imperat. sg. refl.* 19,09 ;

ferici : (1563 CORESI) : v. IV ; „1. glücklich machen, beglücken, 2. preisen" : „1. rendre heureux, 2. louer" (1 X) :

fericesc : *ind. pr. 3. pl.* 30,13 ;

fericit : (1581 CORESI) : adj. : „1. glücklich, 2. selig" : „1. heureux, 2. béat, bienheureux" (1 X) :

fericită : *f. sg. nom./ac.* 30,13 ;

fi : (1521 NEACŞU) : v. IV : „sein" : „être" (729 X) :

sînt : *ind. pr. 1. sg.* 3,10 ; 4,09 ; 12,13 ; 17,01 ; 18,27 ; 23,04 ; 24,24 ; 24,34 ; 24,47 ; 26,24 ; 26,24 ; 27,19 ; 27,32 ; 28,13 ; 28,15 ; 30,02 ; 31,13 ; 31,38 ; 31,41 ; 34,30 ; 44,15 ; 45,03 ; 45,04 ; 46,03 ; 50,19 ;

eşti : *ind. pr. 2. sg.* 3,09 ; 3,11 ; 3,19 ; 12,11 ; 13,15 ; 23,06 ; 23,13 ; 24,23 ; 24,47 ; 24,60 ; 26,29 ; 27,18 ; 27,21 ; 27,24 ; 27,32 ; 29,14 ; 29,15 ; 32,17 ; 39,09 ; 44,18 ;

-e : *ind. pr. 3. sg.* 25,22 ; 27,46 ;

-i : *ind. pr. 3. sg.* 33,14 ;

iaste : *ind. pr. 3. sg.* 1,04 ; 1,08 ; 1,10 ; 1,12 ; 1,18 ; 1,29 ; 2,11 ; 2,12 ; 2,12 ; 2,16 ; 2,18 ; 2,23 ; 3,03 ; 3,06 ; 4,09 ; 4,13 ; 5,01 ; 6,17 ; 7,15 ; 9,03 ; 9,16 ; 9,17 ; 10,12 ; 12,12 ; 12,18 ; 12,19 ; 13,10 ; 14,02 ; 14,03 ; 14,06 ; 14,07 ; 14,08 ; 14,15 ; 17,10 ; 17,12 ; 18,09 ; 19,12 ; 19,12 ; 19,20 ; 19,20 ; 19,31 ; 19,31 ; 19,31 ; 19,38 ; 20,02 ; 20,02 ; 20,03 ; 20,05 ; 20,05 ; 20,07 ; 20,11 ; 20,12 ; 20,13 ; 20,13 ; 12,17 ; 21,17 ; 22,07 ; 22,07 ; 23,02 ; 23,02 ; 23,09 ; 23,09 ; 23,09 ; 23,11 ; 23,17 ; 23,17 ; 23,17 ; 23,19 ; 23,19 ; 24,23 ; 24,44 ; 24,65 ; 24,65 ; 25,09 ; 25,18 ; 25,22 ; 26,07 ; 26,07 ; 26,09 ; 26,09 ; 26,20 ; 27,11 ; 27,20 ; 27,22 ; 27,33 ; 27,38 ; 28,16 ; 28,17 ; 29,06 ; 29,07 ; 29,07 ; 29,12 ; 29,15 ; 29,26 ; 30,18 ; 31,05 ; 31,11 ; 31,14 ; 31,32 ; 31,35 ; 31,36 ; 31,36 ; 31,44 ; 31,50 ; 32,27 ; 32,29 ; 32,32 ; 33,15 ; 33,18 ; 34,14 ; 35,06 ; 35,06 ; 35,17 ; 35,19 ; 35,20 ; 35,27 ; 36,01 ; 36,08 ; 36,24 ; 37,22 ; 37,27 ; 37,30 ; 37,32 ; 37,33 ; 38,14 ; 38,16 ; 38,18 ; 38,21 ; 38,24 ; 38,25 ; 39,09 ; 40,08 ; 40,08 ; 40,12 ; 41,15 ; 41,25 ; 41,26 ; 41,32 ; 41,39 ; 42,01 ; 42,02 ; 42,13 ; 42,14 ; 42,21 ; 42,32 ; 42,32 ; 42,36 ; 42,36 ; 43,06 ; 43,07 ; 43,11 ; 43,27 ; 43,28 ; 43,29 ; 43,32 ; 44,05 ; 44,20 ; 44,31 ; 45,06 ; 45,28 ; 46,02 ; 46,33 ; 46,34 ; 47,03 ; 47,04 ; 47,06 ; 48,07 ; 48,18 ; 49,07 ; 49,15 ; 49,15 ; 49,29 ; 49,30 ; 49,32 ; 50,10 ; 50,11 ; 50,11 ;

îi : *ind. pr. 3. sg.* 42,28 ;

sîntem : *ind. pr. 1. pl.* 13,09 ; 29,04 ; 42,11 ; 42,11 ; 42,11 ; 42,13 ; 42,21 ; 42,31 ; 42,31 ; 42,3 46,24 ;

sînteţ : *ind. pr. 2. pl.* 29,04 ; 42,09 ; 42,16 ; 42,33 ;

sînteţi : 42,14 ; 42,19 ; 42,34 ; 42,34 ;

-s : *ind. pr. 3. pl.* 7,02 ; 10,01 ; 11,10 ; 18,20 ; 20,16 ; 25,17 ; 25,19 ; 25,32 ; 31,38 ; 36,17 ; 36,19 ; 36 19 ; 36,20 ; 36,21 ; 36,23 ; 36,24 ; 36,25 ; 36,26 ; 36 2 7; 36,28 ; 36,29 ; 36,30 ; 36,31 ; 36,40 ; 36,43 ; 37,02; 46,08 ; 47,18 ; 46,22 ; 46,25 ;
sînt : *ind. pr. 3. pl.* 1,21 ; 1,25 ; 3,14 ; 6,02 ; 6,03 ; 6,09 ; 9,10 ; 9,12 ; 9,18 ; 10,20 ; 10,31 ; 10,32 ; 11,27 ; 19,05 ; 19,08 ; 21,29 ; 22,23 ; 24,25 ; 25,07 ; 25,12 ; 25,13 ; 25,16 ; 25,16 ; 25,23 ; 27,22 ; 28,08 ; 31,31 ; 31,43 ; 31,43 ; 31,43 ; 33,09 ; 41,27 ; 41,27 ; 46,08 ; 46,15 ; 46,32 ; 47,01 ; 47,06 ; 47,24 ; 48,05 ; 48,08 ; 48,09 ;
erai : *ind. impf. 2. sg.* 40,13 ;
era : *ind. impf. 3. sg.* 1,02 ; 1,07 ; 1,07 ; 2,05 ; 2,25 ; 3,01 ; 3,07 ; 4,02 ; 4,17 ; 4,20 ; 4,21 ; 4,22 ; 5,32 ; 6,04 ; 6,04 ; 6,12 ; 7,06 ; 7,19 ; 7,22 ; 7,23 ; 7,23 ; 8,01 ; 8,09 ; 9,18 ; 9,18 ; 10,09 ; 11,01 ; 11,03 ; 11,10 ; 11,30 ; 12,04 ; 12,14 ; 12,20 ; 13,02 ; 13,03 ; 13,05 ; 13,06 ; 13,11 ; 13,19 ; 14,05 ; 14,13 ; 14,17 ; 14,17 ; 14,18 ; 16,01 ; 16,01 ; 16,16 ; 17,24 ; 17,25 ; 18,22 ; 19,11 ; 21,05 ; 21,17 ; 21,20 ; 23,17 ; 23,17 ; 23,17 ; 23,20 ; 24,01 ; 24,02 ; 24,16 ; 24,16 ; 24,32 ; 24,36 ; 24,54 ; 25,01 ; 25,04 ; 25,20 ; 25,21 ; 25,24 ; 25,26 ; 25,27 ; 25,28 ; 26,07 ; 26,28 ; 24,34 ; 27,15 ; 27,23 ; 28,13 ; 29,02 ; 29,02 ; 29,14 ; 29,16 ; 29,17 ; 29,17 ; 29,20 ; 29,25 ; 29,31 ; 30,29 ; 30,30 ; 30,30 ; 30,35 ; 30,35 ; 31,02 ; 31,04 ; 31,05 ; 32,07 ; 34,05 ; 34,07 ; 34,19 ; 34,19 ; 34,25 ; 34,28 ; 34,28 ; 34,29 ; 34,29 ; 35,02 ; 35,03 ; 35,04 ; 35,04 ; 35,05 ; 35,06 ; 35,22 ; 36,07 ; 36,12 ; 37,02 ; 37,03 ; 37,23 ; 38,01 ; 38,02 ; 38,05 ; 38,06 ; 38,27 ; 38,30 ; 39,02 ; 39,02 ; 39,03 ; 39,04 ; 39,05 ; 39,06 ; 39,06 ; 39,11 ; 39,21 ; 39,22 ; 39,22 ; 39,23 ; 39,23 ; 39,23 ; 40,03 ; 40,05 ; 40,05 ; 40,05 ; 40,06 ; 40,07 ; 40,09 ; 40,10 ; 40,10 ; 40,17 ; 40,20 ; 41,07 ; 41,08 ; 41,12 ; 41,24 ; 41,46 ; 41,48 ; 41,48 ; 41,49 ; 41,54 ; 41,56 ; 42,05 ; 42,06 ; 42,23 ; 42,27 ; 42,35 ; 43,16 ; 43,19 ; 44,01 ; 44,04 ; 46,32 ; 47,13 ; 47,26 ; 48,14 ; 50,02 ;
fu : *ind. pf. s. 3. sg.* 1,11 ; 4,03 ; 4,08 ; 6,01 ; 7,10 ; 7,12 ; 8,06 ; 8,13 ; 10,10 ; 11,02 ; 11,03 ; 12,11 ; 12,14 ; 14,01 ; 15,17 ; 17,01 ; 19,16 ; 19,29 ; 19,34 ; 20,13 , 21,20 ; 22,01 ; 22,20 ; 23,01 ; 24,15 ; 24,22 ; 24,30 ; 24,45 ; *ind. pf. s. 3. sg.* (+ **auzind**) 24,52 ; 25,11; 26,01 ; 26,08 ; 26,32 ; 27,01 ; 27,30 ; 27,30 ; 27,34 ; 29,10 ; 29,13 ; 30,25 ; 30,41 ; 31,10 ; 34,25 ; 35,05 ; 35,16 ; 35,17 ; 35,18 ; 35,21 ; 37,23 ; 38,01 ; 38,07 ; 38,09 ; 38,24 ; 38,27 ; *ind. pf. s. 3. sg.* (+**născînd**) 38,28 ; 39,02 ; 39,05 ; 39,07 ; 39,11 ; 39,13 ; 39,19 ; 40,01 ; 40,20 ; 41,01 ; 41,08 ; 41,13 ; *ind. pf. s. 3. sg.* (+**deşărtînd**) 42,35 ; 43,02 ; 43,21 ; 44,02 ; 44,24 ; 47,20 ; 48,01 ;
fură : *ind. pf. s. 3. pl.* 4,08 ; 12,16 ; 25,03 ; 30,42 ; 35,28 ; 40,04 ; 42,36 ; 46,21 ; 47,28 ;
au fost : *ind. pf. c. 3. sg.* 38,21 ; 38,21 ; 46,31 ; *ind. pf. c. 3. pl.* 36,13 ;
voiu fi : *ind. viit. I. 1. sg.* 4,14 ; 17,08 ; 26,03 ; 27,13 ; 31,03 ;
vei fi : *ind. viit. I. 2. sg.* 12,02 ; 17,04 ; 24,08 ; 24,41 ; 24,41 ; 28,03 ; 32,28 ; 41,40 ; 45,10 ;
fi-va : *ind. viit. I. 3. sg.* 12,12 ; 27,40 ;
va fi : *ind. viit. I. 3. sg.* 1,29 ; 4,14 ; 9,02 ; 9,11 ; 9,13 ; 9,14 ; 9,15 ; 9,16 ; 9,25 ; 9,25 ; 11,04 ; 15,01 ; 15,05 ; 15,13 ; 16,12 ; 17,05 ; 17,11 ; 17,13 ; 17,14 ; 17,15 ; 17,16 ; 18,15 ; 18,18 ; 18,23 ; 18,25 ; 23,09 ; 24,14 ; 24,43 ; 26,11 ; 27,33 ; 27,39 ; 28,14 ; 28,20 ; 28,21 ; 28,22 ; 29,34 ; 30,32 ; 30,32 ; 30,33 ; 30,33 ; 30,33 ; 31,16 ; 32,08 ; 34,07 ; 35,10 ; 35,12 ; 38,09 ; 40,14 ; 41,31 ; 41,31 ; 43,05 ; 44,10 ; 44,10 ; 44,17 ; 44,30 ; 44,31 ; 45,11 ; 48,19 ; 48,19 ; 48,21 ;
vom fi : *ind. viit. I. 1. pl.* 34,16 ; 44,09 ; 47,19 ; 47,25 ;
veţi fi : *ind. viit. I. 2. pl.* 3,05 ; 44,10 ;
vor fi : *ind. viit. I.3 pl.* 2,24 ; 6,17 ; 6,21 ; 6,21 ; 17,16 ; 18,24 ; 18,24 ; 20,16 ; 31,08 ; 34,23 ; 35,11 ; 37,20 ; 41,27 ; 41,36 ; 41,36 ; 45,20 ; 47,24 ; 47,24 ; 48,05 ; 48,06 ; 49,26 ;
fiiu : *subj. pr. 1. sg.* 17,19 ;
fie : *subj. pr. 3. sg.* 1,06 ; 1,14 ; 1,15 ; 6,03 ; 6,19 ; 9,03 ; 13,09 ; 18,30 ; 18,32 ; 21,12 ; 21,30 ; 24,51 ; 26,28 ; 30,34 ; 31,08 ; 32,28 ; 33,09 ; 37,10 ; 37,27 ; 38,15 ; 38,22 ; 41,30 ; 41,45 ; 43,12 ;
fim : *subj. pr. 1. pl.* 34,22 ;
fie : *subj. pr. 3. pl.* 47,21 ;
ar fi : *cond. pr. 3. sg.* 23,15 ; 31,42 ; *cond. pr. 3. pl.* 41,22 ;
fii : *imperat. sg.* 23,11 ; 27,29 ; 38,08 ;
fiind : *ger.* 6,09 ; 17,17 ; 18,10 ; 25,06 ; 37,02 ; 44,14 ; 50,26 ;
neflind : *ger.* 44,26 ; 44,34 ;
fi : *inf.* (<a) 2,18 ; 10,08 ; 17,07 ; 34,30 ;

fiară : (XVI sec. CV) : s. f. : „wildes Tier, Bestie" : „animal sauvage, bête" (16 X) :
hiară : *sg. nom./ac.* 7,08 ; 31,38 ; 37,20 ;
fiarăle : *pl. nom./ac.* 6,19 ; 9,02 ; 44,28 ;
hiarăle : 1,25 ; 1,30 ; 2,19 ; 2,20 ; 3,01 ; 3,14 ; 7,14 ; 8,01 ; 8,19 ;
hiarălor : *pl. gen./dat.* 7,21 ;

ficat : (1581/2 PO) : s, m. : „Leber " : „foie" (1 X) :
ficaţii : *pl. nom./ac.* 49,06 ;

fie → **fiică**

fiecare : (1570 CORESI) : pron./adj. : „jeder" : „chaque, chacum" (13 X) :
fieştecăruia : *pron. m. sg. gen./dat.* 42,25 ; 42,35 ; 43,21 ; 44,01 ;
fieşcarele : *pron. m. sg. nom./ac.* 41,11 ;
fieştecarele : 6,05 ; 10,05 ; 11,07 ; 34,25 ; 42,21 ; 49,28 ;
fiişcarele : *pron. m. sg. nom./ac.* 43,33 ;
fiiştecarele : 37,19 ;

fier : (XVI sec. PS. SCH.) : s. n. : „Eisen" : „fer" (1 X) :
fier : *sg. nom./ac.* 4,22 ;

fierbe : (XVI sec. PS. SCH.) : v. : „kochen, sieden" : „cuire, bouillir" (2 X) :
fiarse : *ind. pf. s. 3. sg.* 25,29 ;
herbi : *subj. pr. 2. sg.* 49,03 ;

fiertură : (1649 MARD.) : s. f. : „Spaise, Gericht" : „nourriture, plat" (3 X) :
fiertura : *sg. nom./ac.* 25,30 ;
fiertură : 25,29 ; 25.34 ;

fieştecare → **fiecare**

fiică : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „Tochter" : „fille" (1 X) :
fie- : *sg. nom./ac.* 29,24 ;

fiu : (XVI sec. PS. SCH.) : s. n. : „Sohn" : „fils" (101 X)

fiiu : *sg. nom./ac.* 4,25 ; 4,26 ; 5,28 ; 16,11 ; 17,16 ; 17,17 ; 19,38 ; 30,19 ; 35,17 ; 38,04 ; 49,22 ;
fiiu- : 17,23 ; 21,08 ; 27,06 ; 37,34 ; 37,35 ;
fiiul : 17,12 ; 17,25 ; 17,26 ; 21,05 ; 22,02 ; 22,09 ; 22,10 ; 22,12 ; 22,13 ; 22,16 ; 25,11 ; 27,21 ; 27,24 ; 27,30 ; 29,13 ; 36,17 ; 42,38 ; 45,26 ; 45,28 ; 48,02 ;
fiiului : *sg. gen./dat.* 4,17 ; 24,37 ; 24,40 ; 24,48 ; 27,31 ;
fiiul : *sg. voc.* 22,07 ; 22,08 ; 27,01 ; 27,08 ; 27,13 ; 27,26 ; 27,37 ; 27,43 ; 49,09 ; 49,22 ;
fiiule : *sg. voc.* 27,18 ; 27,21 ; 27,25 ; 43,29 ; 48,19 ;
fii : *pl. nom./ac.* 5,04 ; 5,10 ; 5,13 ; 5,16 ; 5,19 ; 5,22 ; 5,26 ; 5,30 ; 11,11 ; 11,13 ; 11,13 ; 11,15 ; 11,17 ; 11,19 ; 11,21 ; 11,23 ; 11,25 ; 17,01 ; 22,20 ;
fii- : *pl. nom./ac.* 48,09 ;
fiii : 6,02 ; 6,04 ; 7,07 ; 7,13 ; 11,05 ; 31,43 ; 32,32 ; 34,27 ; 35,22 ; 35,26 ; 36,15 ; 36,15 ; 36,16 ; 36,17 ; 46,05 ; 48,01 ; 49,02 ; 49,28 ; 50,25 ;
fiilor : *pl. gen./dat.* 7,07 ; 7,13 ; 10,01 ; 35,05 ; 46,08 ; 49,03 ;

fin : (XVI sec. PS. SCH.) : s. n. : „Heu“ : „foin“
(1 X) :
finuri : *pl. nom./ac.* 24,32 ;

fîntînă : (1426 DERS) : s. f. : „Quelle, Brunnen“ : „source, puits“
(36 X) :
fîntîna : *sg. nom./ac.* 16,14 ; 16,14 ; 21,14 ; 21,31 ; 21,32 ; 21,33 ; 22,19 ; 22,19 ; 24,11 ; 24,62 ; 25,11 ; 26,23 ; 26,32 ; 26,33 ; 28,10 ; 29,02 ; 46,01 ; 46,05 ;
fîntînă : 21,19 ; 21,30 ; 24,20 ; 26,19 ; 26,21 ; 26,22 ; 26,25 ; 29,02 ;
fîntînii : *sg. gen./dat.* 26,20 ; 29,02 ; 29,03 ; 29,03 ; 29,08 ; 29,10 ;
fîntîni : *pl. nom./ac.* 14,10 ;
fîntînile : 21,25 ; 26,15 ; 26,18 ;

fîrşi → **sfîrşi**

flămînzi : (XVI sec. PS. SCH.) : v. IV : „Hunger leiden, hungern“ : „avoir faim, être affamé“
(1 X) :
flămînzia : *ind. impf. 3. sg.* 41,55 ;

foale : (1507 DERS) : s. n. : „1. Schlauch, 2. Blasebalg, 3. Bauch“ : „1. outre, boyan, 2. soufflet“
(3 X) :
foale : *sg. nom./ac.* 21,14 ; 21,15 ;
foalele : *pl. nom./ac.* 21,19 ;

foamete : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „Hungersnot“ : „famine“
(23 X) :
foamete : *sg. nom./ac.* 12,10 ; 26,01 ; 41,27 ; 41,30 ; 41,36 ; 41,50 ; 41,54 ; 42,05 ; 45,06 ; 45,11 ; 47,13 ;
foametea : 12,10 ; 26,01 ; 41,30 ; 41,31 ; 41,56 ; 41,57 ; 43,01 ; 47,04 ; 47,13 ; 47,20 ;
foametei : *sg. gen./dat.* 41,36 ;
foameţii : 41,54 ;

foarte : (XVI sec. PS. SCH.) : adv. : „sehr“ : „très“
(37 X) :
foarte : 1,31 ; 4,05 ; 7,18 ; 7,19 ; 12,14 ; 13,02 ; 13,14 ; 15,01 ; 17,02 ; 17,06 ; 17,06 ; 17,20 ; 18,20 ; 19,09 ; 20,08 ; 21,11 ; 24,16 ; 24,35 ; 26,13 ; 26,16 ; 27,33 ; 27,34 ; 28,17 ; 29,17 ; 30,43 ; 32,07 ; 33,04 ; 34,07 ; 34,12 ; 39,06 ; 41,19 ; 41,31 ; 41,49 ; 47,13 ; 47,27 ; 0,509 ; 50,10 ;

foc : (XVI sec. PS. SCH.) : s. n. : „Feuer“ : „feu“
(6 X) :
foc : *sg. nom./ac.* 11,03 ; 15,17 ; 19,24 ; 19,28 ;
focul : 22,06 ; 22,07 ;

folos : (1480 DERS) : s. n. : „Nutzen, Sinn“ : „avantage, utilité“
(1 X) :
folos : *sg. nom./ac.* 37,26 ;

frate : (1355 DRHC) : s. m. : „Bruder“ : „frère“
(178 X) :
frate : *sg. nom./ac.* 20,05 ; 24,15 ; 24,29 ; 29,12 ; 29,15 ; 42,19 ; 42,33 ; 43,06 ; 43,07 ; 44,19 ;
frate- : */ac.* 20,13 ; 43,30 ;
fratele : 4,02 ; 4,08 ; 4,08 ; 4,09 ; 10,21 ; 13,12 ; 22,21 ; 22,23 ; 25,26 ; 27,06 ; 27,11 ; 27,30 ; 27,35 ; 27,41 ; 27,42 ; 27,43 ; 28,05 ; 29,01 ; 32,03 ; 32,06 ; 32,17 ; 33,01 ; 33,03 ; 35,07 ; 36,06 ; 37,19 ; 37,26 ; 37,27 ; 38,29 ; 38,30 ; 42,04 ; 42,15 ; 42,16 ; 42,20 ; 42,21 ; 42,21 ; 42,34 ; 42,34 ; 42,38 ; 43,03 ; 43,04 ; 43,05 ; 43,05 ; 43,07 ; 43,13 ; 43,14 ; 43,16 ; 43,29 ; 43,33 ; 44,20 ; 44,23 ; 44,26 ; 44,26 ; 45,04 ; 45,04 ; 45,12 ; 46,20 ; 48,19 ;
fratelui : *sg. gen./dat.* 4,09 ; 4,10 ; 4,11 ; 4,21 ; 9,05 ; 10,25 ; 12,05 ; 14,12 ; 14,13 ; 14,13 ; 20,16 ; 22,20 ; 24,27 ; 24,48 ; 24,53 ; 27,23 ; 27,29 ; 27,44 ; 28,02 ; 29,10 ; 29,10 ; 29,10 ; 32,11 ; 32,13 ; 35,01 ; 38,08 ; 38,09 ; 38,09 ; 45,14 ;
frăţine- : *sg. gen./dat.* 27,40 ; 38,08 ;
frate : *sg. voc.* 33,09 ;
fraţi : *pl. nom./ac.* 13,09 ; 42,13 ; 42,32 ; 49,05 ;
fraţii : 24,55 ; 27,37 ; 31,23 ; 31,25 ; 31,54 ; 34,11 ; 34,14 ; 34,25 ; 37,02 ; 37,04 ; 37,08 ; 37,10 ; 37,11 ; 37,12 ; 37,13 ; 37,14 ; 37,16 ; 37,17 ; 37,23 ; 37,26 ; 37,27 ; 37,30 ; 38,01 ; 38,11 ; 42,03 ; 42,04 ; 42,06 ; 42,07 ; 42,08 ; 44,14 ; 44,33 ; 45,01 ; 45,03 ; 45,03 ; 45,04 ; 45,15 ; 45,15 ; 45,16 ; 45,24 ; 46,17 ; 46,31 ; 46,31 ; 47,01 ; 47,02 ; 47,05 ; 47,06 ; 47,11 ; 48,22 ; 49,08 ; 49,26 ; 50,08 ; 50,14 ; 50,15 ; 50,22 ;
fraţilor : *pl. gen./dat.* 9,25 ; 16,12 ; 25,18 ; 31,32 ; 31,37 ; 31,37 ; 31,46 ; 37,05 ; 37,09 ; 42,28 ; 45,17 ; 47,03 ; 47,12 ; 48,06 ; 50,24 ;
fraţi : *pl. dat.* (< **celor**) 9,22 ;
fraţilor : *pl. voc.* 19,07 ; 29,04 ;

frămînta : (1645 HERODOT) : v. I : „1. kneten, 2. aufwühlen, -rühren“ : „1. pétrir, 2. tourmenter“
(1 X) :
frămîntă : *imperat. sg.* 18,06 ;

frică : (XVI sec. CV) : s. f. : „Angst, Furcht“ : „peur, crainte“
(5 X) :
frica : *sg. nom./ac.* 9,02 ; 31,42 ; 31,53 ; 35,05 ;
frică : 15,12 ;

frig : (XVI sec. CV) : s. n. : „Kälte“ : „froid“
(1 X) :
frig : *sg. nom./ac.* 8,22 ;

frumos : (1411 DERS) : adj. : „schön“ : „beau“
(12 X) :
frumoase : *f. pl. nom./ac.* 6,02 ; 41,02 ; 41,04 ; 41,18 ;
frumoasă : *f. sg. nom./ac.* 12,11 ; 12,14 ; 24,16 ; 26,07 ; 29,17 ;
frumos : *m. sg. nom./ac.* 2,09 ; 3,06 ; 39,06 ;

frumusețe : (XVI sec. CV) : s. f. : „Schönheit" : „beauté" (1 X) :
frumusêțe : *sg. nom./ac.* 49,21 ;

frunză : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „Blatt" : „feuille" (2 X) :
frunză : *sg. nom./ac.* 8,11 ;
frunze : *pl. nom./ac.* 3,07 ;

fugi : (XVI sec. CV) : v. IV : „flüchten, fliehen" : „fuir, prendre la fuite" (16 X) :
fug : *ind. pr. 1. sg.* 16,08 ;
fuge : *ind. pr. 3. sg.* 31,20 ;
fugiiai : *ind. impf. 2. sg.* 35,01 ;
fugiia : *ind. impf. 3. sg.* 35,07 ;
fugi : *ind. pf. s. 3. sg.* 14,10 ; 16,06 ;
ai fugit : *ind. pf. c. 2. sg.* 31,26 ;
au fugit : *ind. pf. c. 3. sg.* 31,21 ; 31,22 ; 39,12 ; 39,13 ; 39,15 ; 39,18 ; *ind. pf. c. 3. pl.* 14,10 ;
fugi : *imperat. sg.* 27,43 ; 28,02 ;

fund : (1428 DERS) : s. n. : „Grund, Boden" : „fond, profondeur"
fund : *sg. nom./ac.* 1,02 ; 8,02 ;

fura : (XVI sec. CV) : v. I : „stehlen, entwenden" : „voler, dérober" (7 X) :
fură : *ind.pf. s. 3. sg.* 31,19 ;
ai furat : *ind. pf. c. 2. sg.* 31,30 ;
au furat : *ind. pf. c. 3. sg.* 31,32 ;
m-au furat : *ind. pf. c. 1. sg. refl.* 40,15 ;
aț furat : *ind. pf. c. 2. pl.* 44,05 ;
furat va fi : *ind. viit. I. 3. sg. pas.* 30,33 ;
am fi furat : *cond. pf. 1. pl.* 44,08 ;

furtișag : (1551/3 ES) : s. n. : „Raub, Diebstahl" : „vol" (3 X) :
furtișag : *sg. nom./ac.* 40,15 ;
furtișagurile : *pl. nom./ac.* 31,39 ; 31,39 ;

G

galben : (1456 DRHA) : adj./s. m. : „gelb, Dukaten" : „jaune, ducat" (3 X) :
galbeni : *s. m.pl. nom./ac.* 24,22 ; 37,28 ; 45,22 ;

gard : (1488 DERS) : s. n. : „Muterkuchen" : „placenta" (1 X) :
gard : *sg. nom./ac.* 38,29 ;

gătì : (XVI sec. PS. SCH.) : v. IV : „1. bereiten, 2. zu Ende bringen" : „1. préparer, 2. achever" (5 X) :
gătêște : *ind. pr. 3. sg.* 43,16 ;
gătiră : *ind. pf. s. 3. pl.* 43,25 ;
am gătit : *pf. c. 1. sg.* 24,31 ;
ai gătit : *pf. c. 2. sg.* 24,14 ;
au gătit : *pf. c. 3. sg.* 24,44 ;

gătire : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „Rüsten, Vorbereiten" : „préparation" (1 X) :
gătire : *sg. nom./ac.* 15,14 ;

geamăn : (1446 DLRV) : s. m. : „Zwilling" : „jumeau" (2 X) :
gêmeni : *pl. nom./ac.* 25,24 ; 38,27 ;

genunchi : (XVI sec. PS. SCH.) : s. n. : „Knie" : „genou" (2 X) :
genuchile : *pl. nom./ac.* 30,03 ;
genunchile : 48,12 ;

ghizdav : (1476 DOR) : adj. : „prächtig" : „magnifique" (1 X) :
ghizdavă : *f. sg. nom./ac.* 29,17 ;

ginere : (1561 CORESI) : s. m. : „Schwiegersohn" : „gendre" (3 X) :
gineri : *pl. nom./ac.* 19,12 ;
ginerii : 19,14 ;
ginerilor : *pl. gen./dat.* 19,15 ;

gîndi : (1530 DERS) : v. IV : „denken" : „penser" (2 X) :
gîndiiam : *ind. impf. 1. sg.* 41,17 ;
gîndiia : *ind. impf. 3. sg.* 41,01 ;

gît : (1555 DERS) : s. n. : „Hals" : „cou" (1 X) :
gîtul : *sg. nom./ac.* 27,40 ;

glas : (XVI sec. PS. SCH.) : s. n. : „Stimme" : „voix" (27 X) :
glas : *sg. nom./ac.* 11,01 ; 27,34 ; 27,39 ; 39,14 ; 45,02 ;
glasul : 3,08 ; 3,10 ; 3,17 ; 4,10 ; 4,23 ; 11,07 ; 15,04 ; 16,03 ; 21,12 ; 21,17 ; 21,17 ; 22,18 ; 26,05 ; 27,13 ; 27,22 ; 27,22 ; 27,43 ; 29,11 ; 30,06 ; 39,15 ; 39,18 ; 45,16 ;

gloată : (XVI sec. CV) : s. f. : „Volksmenge" : „foule" (2 X) :
gloata : *sg. nom./ac.* 33,15 ; 43,08 ;

glumi : (XVI sec. PS. SCH.) : v. IV : „scherzen" : „plaisanter" (1 X) :
glumind : *ger.* 26,08 ;

gol : (XVI sec. CV) : adj. : „1. nacht, 2. leer" : „1. nu, 2. vide" (1 X) :
goale : *f. pl. nom./ac.* (<cele) 27,16 ;

goni : (XVI sec. CV) : v. IV : „jagen" : „chasser" (9 X) :
goni : *ind. pf. s. 3. sg.* 14,14 ; 14,15 ; 21,14 ; 31,23 ;
goniră : *ind. pf. s. 3. pl.* 35,05 ;
ai gonit : *ind. pf. c. 2. sg.* 31,36 ;
voiu goni : *ind. viit. I. 1. sg.* 33,13 ;
gonêște : *imperat. sg.* 21,10 ; 44,04 ;

gras : (1445 DLRV) : adj. : „1. fett, 2. fruchtbar" : „1. gras, 2. fertile" (2 X) :
grasă : *f. sg. nom./ac.* 49,20 ;
gras : *m. sg. nom./ac.* 49,15 ;

grăbi : (1550 BGL) : v. IV : „eilen, sich beeilen" : „(se) hâter, (se) dépêcher" (9 X) :
grăbiia : *ind. impf. 3. pl.* 19,15 ;
grăbi : *ind. pf. s. 3. sg.* 24,19 ;
grăbiră : *ind. pf. s. 3. pl.* 44,11 ;
grăbêște : *imperat. sg.* 18,06 ; 19,22 ;
grăbiți : *imperat. pl.* 45,09 ;
grăbind : *ger.* 24,18 ; 24,46 ; 45,13 ;

grădină : (1554 DERS) : s. f. : „Gärten" : „jardin" (13 X) :
grădina : *sg. nom./ac.* 2,10 ; 3,23 ; 13,11 ;
grădină : 2,08 ; 2,15 ; 2,16 ; 3,08 ; 3,10 ;
grădinii : *sg. gen./dat.* 2,09 ; 3,01 ; 3,02 ; 3,03 ; 3,24 ;

grăi : (XVI sec. CV) : v. IV : „sagen, sprechen, reden" : „dire, parler" (70 X) :
grăiește : *ind. pr. 3. sg.* 20,16 ; 44,07 ; 45,12 ;
grăiț : *ind. pr. 2. pl.* 42,16 ;
grăia : *ind. impf. 3. sg.* 16,13 ; 19,10 ;
grăi : *ind. pf. s. 3. sg.* 17,03 ; 19,14 ; 20,08 ; 21,01 ; 23,08 ; 34,03 ; 34,08 ; 39,17 ; 41,09 ; 41,17 ; 42,07 ; 42,30 ; 50,21 ;
să grăi : *ind. pf. s. 3. sg. pas.* 15,13 ;
grăiră : *ind. pf. s. 3. pl.* 34,13 ; 34,20 ; 43,19 ; 45,27 ;
am grăit : *ind. pf. c. 1. sg.* 28,15 ;
ai grăit : *ind. pf. c. 2. sg.* 19,21 ; 27,19 ;
au grăit : *ind. pf. c. 3. sg.* 12,04 ; 17,23 ; 21,02 ; 23,16 ; 24,07 ; 24,30 ; 24,51 ; 35,13 ; 35,14 ; 35,15 ; 39,19 ; 42,22 ; 49,28 ; 50,04 ; *ind. pf. c. 3. pl.* 18,19 ; 45,15 ;
se-au grăit : *ind. pf. c. 3. pl. pas.* 45,27 ;
voiu grăi : *ind. viit. I. 1. sg.* 18,30 ; 24,33 ; 44,16 ; *ind. viit. I. 1. sg.* 18,32 ;
grăiești : *subj. pr. 2. sg.* 31,24 ; 31,29 ;
grăiască : *subj. pr. 3. sg.* 34,06 ; 37,04 ; 44,18 ;
grăim : *subj. pr. 1. pl.* 24,50 ;
grăiește : *imperat. sg.* 24,33 ;
grăiț : *imperat. pl.* 23,08 ; 50,04 ;
grăiți : *imperat. pl.* 32,19 ;
grăind : *ger.* 17,22 ; 18,33 ; 24,15 ; 24,45 ; 27,05 ; 27,06 ; 27,06 ; 29,09 ; 50,17 ;
grăi : *inf.* (<a) 18,27 ; 18,29 ; 18,31 ;

grăsime : (1581/2 PO) : s. f. : „1. Fett, 2. Fruchtbarkeit" : „1. graisse, 2. fertilité" (3 X) :
grăsimea : *sg. nom./ac.* 27,28 ; 27,39 ;
grăsimele : *pl. nom./ac.* 4,04 ;

grea → **greu**

greșeală : (XVI sec. CV) : s. f. : „Fehler, Irrtum, Schuld" : „faute, tort" (2 X) :
greșala : *sg. nom./ac.* 31,36 ; 50,17 ;

greși : (XVI sec. CV) : v. IV : „(ver) fehlen, sich irren, sich versündigen" : („(se) tromper, manquer, pécher" (7 X) :
greși : *ind pf. s. 3. sg.* 40,01 ;
voiu greși : *ind. viit. I. 1. sg.* 39,09 ;
greșești : *subj. pr. 2. sg.* 20,06 ;
greșit fiu : *subj. pf. 1. sg.* 43,09 ; 44,32 ;
fim greșit : *subj. pf. 1. pl.* 20,09 ;
greșit-ai : *pf. c. 2. sg.* 4,07 ;

greu : (1448 DLRV) : adj./adv. : „1. schwer, 2. f. schwanger" : „1. lourd, 2. f. enceinte" (7 X) :
greu : *adv.* 21,11 ; 21,12 ; 31,35 ; 35,16 ; 35,17 ; 48,17 ;
grea : *f. sg. nom./ac.* 38,24 ;

grîu : (XVI sec. CV) : s. n. : „Weizen, Getreide" : „blé' céréales"
grîu : *sg. nom./ac.* 27,28 ; 27,37 ; 30,14 ; 41,49 ; 42,01 ; 42,02 ; 42,03 ; 42,25 ; 47,12 ; 47,12 ; 47,13 ; 47,14 ;
grîul ; 41,35 ; 42,26 ; 43,02 ; 47,14 ;
grîului : *sg. gen./dat.* 42,19 ; 42,33 ; 44,02 ;
grîu : *sg. gen./dat.* (<acestui) 25,30 ;

groapă : (1520 DERS) : s. f. : „Grube" : „fosse" (9 X) :
groapa : *sg. nom./ac.* 37,22 ; 37,24 ; 40,15 ; 50,05 ;
groapă : 37,20 ; 37,24 ; 37,28 ; 37,29 ; 37,29 ;

grozav : (1498 DERS) : adj./adv. : „schrecklich, fürchterlich" : „terrible, effroyable" (6 X) :
grozave : *f. pl. nom./ac.* 41,03 ; 41,04 ; 41,19 ; 41,20 ; 41,21 ; *f. pl.nom./ac. comp.* (<mai) 41,19 ;

grozăvie : (1570 FRAG. TOD.) : s. f. : „Greuel, -tat, Schrecken" : „horreur, atrocité" (1 X) :
grozăvie : *sg. nom./ac.* 34,07 ;

grumaz : (1499 DERS) : s. m. : „Nacken, Hals" : „nuque, cou" (6 X) :
grumazul : *sg. nom./ac.* 41,42 ;
grumazului : *sg. gen./dat.* 27,16 ;
grumazii : *pl. nom./ac.* 33,04 ; 45,14 ; 45,14 ; 46,29 ;

gură : (1306 DRĂGANU) : s. f. : „1. Mund, 2. Öffnung" : „1. bouche, 2. ouverture" (12 X) :
gura : *sg. nom./ac.* 4,11 ; 8,11 ; 24,57 ; 29,02 ; 29,03 ; 29,03 ; 29,08 ; 29,10 ; 34,26 ; 44,01 ; 45,12 ;
gurii : *sg. gen./dat.* 42,27 ;

gusta : (XVI sec. CV) : v. I : „kosten, versuchen" : „goûter, essayer" (1 X) :
gustă- : *imperat. sg.* 25,30 ;

H

hadîm(b) : (1600 DOR) : s. m. : „Kastrat, Eunuch" : „castrat, eunuque" (4 X) :
hadîmul : *sg. nom./ac.* 37,36 ; 39,01 ;
hadîmii : *pl. nom./ac.* 40,02 ; 40,07 ;

haină : (1581/2 PO) : s. f. : „Kleid, Gewand" : „vêtement" (25 X) :
haina : *sg. nom./ac.* 9,23 ; 37,23 ; 37,31 ; 37,31 ; 37,32 ; 37,32 ; 37,33 ;
haină : 37,03 ;
haine : *pl. nom./ac.* 28,20 ; 39,12 ; 45,22 ; 45,22 ;
hainele : 35,02 ; 37,29 ; 37,34 ; 38,14 ; 38,19 ; 39,12 ; 39,13 ; 39,14 ; 39,15 ; 39,16 ; 39,18 ; 44,13 ;
hainilor : *pl. gen./dat.* 27,27 ;

har : (1477 LDSR) : s. n. : „Gunst, Gnade" : „faveur, grâce" (14 X) :
har : *sg. nom./ac.* 6,08 ; 18,03 ; 30,27 ; 32,05 ; 33,08 ; 33,10 ; 33,15 ; 34,11 ; 39,04 ; 39,21 ; 43,14 ; 47,25 ; 47,29 ; 50,04 ;

heruvim : (XVI sec. PS. SCH.) : s. m. : „Cherub" : „chérubin" (1 X) :
hieruvimi : *pl. nom./ac.* 3,24 ;

hiară → **fiară**

hicleşug → **vicleşug**

hotar : (1392 DERS) : s. n. : „Grenzgebiet“ : „frontière, confins“
(3 X) :
hotarăle : *pl. nom. /ac.* 10,19 ; 23,17 ;
hotarălor : *pl. gen./dat.* 47,21 ;

hrană : (1478 DRHA) : s. f. : „Nahrung, Speise“ : „nourriture“
(4 X) :
hrană : *sg. nom./ac.* 42,27 ; 43,24 ; 45,21 ; 49,20 ;

hrănaci : (1688 BIBLIA) : adj. : „1. sich nährend, 2. fresslustig“ : „1. se nourrissant, 2. vorace“
(1 X) :
hrănaci : *m. pl. nom./ac.* 46,34 ;

hrăni : (XVI sec. PS. SCH.) : v. IV : „ernähren“ : „nourrir“
(13 X) :
hrănêşte : *ind. pr. 3. sg.* 48,15 ;
să hrăneseu : *ind. pr. 3. pl. refl.* 46,32 ;
hrăni : *ind. pr. s. 3. sg.* 47,17 ;
voiu hrăni : *ind. viit. I. 1. sg.* 45,11 ; 50,21 ;
hrăneşti : *subj. pr. 2. sg.* 6,19 ;
hrănească : *subj. pr. 3. sg.* 7,03 ; 34,21 ;
se hrănească : *subj. pr. 3. sg. refl.* 50,20 ;
să hrănească : *subj. pr. 3. pl. refl.* 6,20 ;
vă hrăniţ : *imperat. pl. refl.* 34,10 ;
hrănindu- : *ger.* 15,15 ;
hrăni : *inf.* (<a) 45,07 ;

hrănitor : (1581 CORESI) : adj./s. : „1. nahrhaft, 2. nährend, 3. Ernährer“ : „1. nutritif, 2. nourrissant, 3. nourrisseur“
(1 X) :
hrănitori : *adj. m. pl. gen./dat.* (<celor) 4,20 ;

hrăpi → **răpi**

hrăpitor → **răpitor**

hulă : (1561 CORESI) : s. f. : „Schmähung, Lästerung“ : „calomnie, blasphème“
(1 X) :
hulă : *sg. nom./ac.* 37,02 ;

huli : (XVI sec. CV) : v. IV : „schmähen, lästern“ : „calomnier, blasphémer“
(1 X) :
vei huli : *ind. viit. I. 2. sg.* 44,04 ;

ia : (1551/3 ES) : interj : „siehe da“ : „voilà“
(1 X) :
ia : *interj.* 37,13;

iad : (XVI sec. PS. SCH.) : s. n. : „Hölle“ : „enfer“
(4 X) :
iad : *sg. nom./ac.* 37,35 ; 42,38 ; 44,29 ; 44,31 ;

I

iar : (XVI sec. CV) : conj./adv. : „aber, und“ : „mais, cependant, et“
(108 X) :
iar : *conj.* 20,07 ; 29,17 ; 33,11 ;
iară : 1,02 ; 2,01 ; 2,17 ; 2,20 ; 3,01 ; 3,03 ; 3,17 ; 4,02 ; 4,05 ; 4,07 ; 4,22 ; 4,24 ; 6,08 ; 7,02 ; 7,06 ; 7,19 ; 8,05 ; 8,05 ; 9,07 ; 10,08 ; 10,15 ; 12,06 ; 13,08 ; 13,13 ; 13,13 ; 13,14 ; 14,01 ; 14,05 ; 14,10 ; 14,21 ; 15,01 ; 15,02 ; 15,03 ; 15,10 ; 15,12 ; 15,14 ; 15,14 ; 15,15 ; 15,16 ; 15,17 ; 16,01 ; 17,09 ; 17,20 ; 17,21 ; 17,25 ; 17,26 ; 18,17 ; 18,18 ; 18,21 ; 18,27 ; 19,08 ; 19,10 ; 19,11 ; 19,19 ; 20,07 ; 20,12 ; 20,16 ; 12,13 ; 22,05 ; 24,08 ; 24,65 ; 25,27 ; 25,28 ; 27,22 ; 27,29 ; 29,31 ; 30,01 ; 30,40 ; 31,05 ; 31,08 ; 31,19 ; 31,47 ; 32,10 ; 32,31 ; 33,03 ; 34,07 ; 34,17 ; 34,27 ; 37,03 ; 37,11 ; 37,22 ; 37,27 ; 37,36 ; 40,22 ; 41,28 ; 41,32 ; 42,04 ; 42,08 ; 42,16 ; 42,20 ; 42,32 ; 42,33 ; 43,05 ; 44,10 ; 44,17 ; 44,33 ; 45,22 ; 47,06 ; 47,24 ; 48,06 ; 48,07 ; 48,13 ; 48,19 ; 48,22 ; 50,20 ;

iarăşi : (XVI sec. CV) : adv. : „wiederum, abermals“ : „de nouveau, encore“
(14 X) :
iarăş : 2,09 ; 2,19 ; 8,10 ; 8,12 ; 8,12 ; 24,20 ; 26,18 ; 29,33 ; 29,34 ; 30,31 ; 41,22 ; 42,24 ; 43,02 ; 44,25 ;

iarbă : (XVI sec. CV) : s. f. : „Gras, Kraut“ : „herbe“
(8 X) :
iarba : *sg. nom./ac.* 1,29 ; 1,30 ; 2,05 ; 3,18 ;
iarbă : 1,11 ; 1,12 ; 19,24 ;
ierbii : *sg. gen./dat.* 9,03 ;

iată : (1561 CORESI) : interj. : „siehe da“ : „voici, voilà“
(93 X) :
iată : 1,29 ; 1,31 ; 3,22 ; 6,13 ; 6,17 ; 9,09 ; 11,06 ; 12,19 ; 13,10 ; 15,12 ; 15,17 ; 16,02 ; 16,06 ; 16,11 ; 16,14 ; 17,04 ; 17,19 ; 17,20 ; 17,20 ; 18,02 ; 18,09 ; 18,09 ; 18,10 ; 19,02 ; 19,20 ; 19,21 ; 19,28 ; 19,34 ; 20,03 ; 20,15 ; 20,16 ; 22,01 ; 22,07 ; 22,11 ; 22,13 ; 22,20 ; 24,13 ; 24,15 ; 24,43 ; 24,51 ; 25,32 ; 27,01 ; 27,02 ; 27,18 ; 27,27 ; 27,39 ; 27,42 ; 28,12 ; 28,15 ; 29,02 ; 29,06 ; 29,25 ; 30,03 ; 31,02 ; 31,10 ; 31,44 ; 31,48 ; 31,51 ; 32,06 ; 32,18 ; 32,20 ; 33,01 ; 34,10 ; 4,321 ; 37,09 ; 37,13 ; 37,19 ; 37,25 ; 38,13 ; 38,24 ; 41,02 ; 41,04 ; 41,05 ; 41,19 ; 41,22 ; 41,23 ; 41,29 ; 41,41 ; 42,02 ; 42,13 ; 42,22 ; 42,28 ; 44,16 ; 45,12 ; 47,01 ; 47,06 ; 47,23 ; 48,02 ; 48,04 ; 48,11 ; 48,11 ; 48,21 ; 50,18 ;

ied : (1549 BGL) : s. m. : „Zicklein“ : „chevreau“
(6 X) :
ied : *sg. nom./ac.* 38,23 ;
iedu : 37,31 ; 38,17 ;
iedul : 38,20 ;
iezi : *pl. nom./ac.* 27,09 ;
iezilor : *pl. gen./dat.* 27,16 ;

ieftinătate : (1642 INV.) : s. f. : „1. Überfluss, 2. Barmherzigkeit“ : „1. surabondance, 2. miséricorde“
(6 X) :
ieftenătate : *sg. nom./ac.* 41,29 ;
ieftinătate : 41,47 ; 41,48 ;
ieftinătatea : 41,31 ;
ieftinătăţii : *sg. gen./dat.* 41,34 ;
ieftenătăţii : 41,53 ;

ieri : (XVI sec. PS. SCH.) : adv. : „gestern“ : „hier“
(6 X) :
ieri : 19,34 ; 31,02 ; 31,02 ; 31,05 ; 31,29 ; 31,42 ;

ierta : (XVI sec. PS. V.) : v. I : „verzeihen“ : „pardonner“
(1 X) :
se ierta : *inf. refl.* (<a) 4,13 ;

ieşi : (1521 NEACŞU) : v. IV : „heraus-, hinausgehen" : „sortir"
(61 X) :
iêse : *ind. pr. 3. sg.* 2,10 ;
ies : *ind. pr. 3. pl.* 24,11 ;
ieşea : *ind. impf. 3. sg.* 24,45 ;
ieşiia : 2,06 ;
ieşi : *ind. pf. s. 3. sg.* 4,16 ; 8,18 ; 14,08 ; 14,17 ; 19,06 ; 19,14 ; 19,15 ; 19,30 ; 24,15 ; 24,62 ; 25,25 ; 25,26 ; 27,03 ; 27,30 ; 28,10 ; 30,16 ; 31,13 ; 31,33 ; 33,03 ; 34,01 ; 34106 ; 38,29 ; 38,30 ; 41,46 ; 44,28 ;
ieşiră : *ind. pf. s. 3. pl.* 34,26 ;
ai ieşit : *ind. pf. c. 2. sg.* 24,05 ;
au ieşit : *ind. pf. c. 3. sg.* 10,11 ; 12,04 ; 12,05 ; 19,23 ; 24,50 ; 39,12 ; 39,13 ; 39,15 ; 39,18 ; 47,10 ; *ind. pf. c. 3. pl.* 8,19 ; 9,10 ; 9,18 ; 10,14 ; 46,26 ;
va ieşi : *ind. viit. I. 3. sg.* 15,04 ; 38,28 ;
veţi ieşi : *ind. viit. I. 2. pl.* 42,15 ;
vor ieşi : *ind. viit. I. 3. pl.* 15,14 ; 17,06 ; 24,43 ; 35,11 ;
ieşim : *subj. pr. 1. pl.* 4,08 ;
ieşi : *imperat. sg.* 8,16 ; 12,01 ;
ieşiţ : *imperat. pl.* 19,14 ;
ieşind : *ger.* 8,07 ; 9,22 ; 43,31 ; 44,04 ;

inel : (XVI sec. CV) : s. n. : „Ring" : „anneau, bague"
(3 X) :
inelul : *sg. nom./ac.* 38,18 ; 38,25 ; 41,42 ;

inimă : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „Herz, Seele" : „coeur, âme"
(3 X) :
inemă : *sg. nom./ac.* 20,06 ;
inima : 6,05 ; 42,28 ;

intra : (XVI sec. PS. SCH.) : v. I. : „hinein-, hereintreten" : „entrer"
(52 X) :
intra : *ind. impf. 3. pl.* 6,04 ; 7,16 ; 23,10 ; 23,18 ; 34,24 ;
intră : *ind. pf. s. 3. sg.* 7,07 ; 7,13 ; 12,14 ; 16,02 ; 16,04 ; 20,03 ; 24,32 ; 24,67 ; 31,34 ; 38,18 ; 39,11 ; 40,06 ; 43,26 ; 44,14
intrară : *ind. pf. s. 3. pl.* 7,09 ; 7,15 ; 7,16 ; 12,06 ; 19,03 ; 34,25 ; 34,27 ; 41,04 ; 41,21 ; 41,21 ; 46,06 ;
ai intrat : *ind. pf. c. 2. sg.* 19,09 ;
au intrat : *ind. pf. c. 3. sg.* 19,23 ; 39,14 ; 39,17 ; *ind. pf. c. 3. pl.* 19,05 ; 19,08 ; 46,08 ; 46,26 ; 46,27 ;
vei intra : *ind. viit. I. 3. sg.* 6,18 ; 38,16 ;
vom intra : *ind. viit. I. 1. pl.* 20,13 ;
vor intra : *ind. viit. I. 3. pl.* 6,20 ;
intră : *imperat. sg.* 7,01 ; 24,31 ; 38,08 ;
intrînd : *ger.* 19,33 ; 19,34 ; 19,35 ; 31,33 ; 43,30 ;
intra : *inf.* (< a) 12,11 ;

intrare : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „Eingang, Eintritt" : „entrée"
(1 X) :
intrarea : *sg. nom./ac.* 30,27 ;

iscoadă : (1521 DERS) : s. f. : „Späher, Kundschafter" : „éclaireur"
(6 X) :
iscoadă : *sg. nom./ac.* 42,31 ;
iscoade : *pl. nom./ac.* 42,09 ; 42,11 ; 42,14 ; 42,16 ; 42,34 ;

iscodi : (1603 HC) : v. IV : „auspähen" : „explorer „espionner"
(1 X) :
am iscodi : *cond. pr. 1. pl.* 42,30 ;

ispită : (XVI sec. CV) : s. f. : „1. Versuchung, Verführung, 2. Prüfung" : „1. tentation, 2. épreuve"
(1 X) :
ispită : *sg. nom./ac.* 49,19 ;

ispiti : (XVI sec. PS. SCH.) : v. IV : „1. in Versuchung führen, 2. prüfen" : „1. tenter, séduire, 2. mettre à l'épreuve"
(3 X) :
ispitiia : *ind. impf. 3. sg.* 22,01 ;
va ispiti : *ind. viit. I. 3. sg.* 49,19 ; 49,19 ;

ispitit : (XVI sec. PS. SCH.) : adj. : „geschätzt" „estimé„
(1 X) :
ispitit : *m. sg. nom./ac.* 43,23 ;

ispovedui → **spovedi**

isprăvi : (XVI sec. PS. SCH.) : v. IV : „vollenden" : „achever, accomplir"
(1 X) :
isprăveşti : *subj. pr. 2. sg.* 6,16 ;

iubi : (XVI sec. PS. SCH.) : v. IV : „lieben" : „aimer"
(12 X) :
iubescu : *ind. pr. 1. sg.* 27,04 ;
iubêşte : *ind. pr. 3. sg.* 27,09 ; 37,04 ;
iubiia : *ind. impf. 3. sg.* 25,28 ; 25,28 ; 27,14 ; 29,20 ; 37,03 ;
iubi : *ind. pf. s. 3. sg.* 24,67 ; 34,03 ;
ai iubit : *ind. pf. c. 2. sg.* 22,02 ;
va iubi : *ind. viit. I. 3. sg.* 29,32 ;

iubit : (1418 DRHB) : adj. : „geliebt, beliebt" : „aimé"
(3 X) :
iubit : *m. sg. nom./ac.* (<ecl) 22,02 ; 22,12 ; 22,16

ivi : (XVI sec. PS. SCH.) : v. IV : „erscheinen" : „paraître"
(16 X) :
să ivi : *ind. pf. s. 3. sg. refl.* 1,09 ; 12,07 ; 17,01 ; 18,01 ; 26,02 ; 26,24 ; 35,09 ;
se iviră : *ind. pf. s. 3. pl. refl.* 41,21 ;
să iviră : 8,05 ;
m-am ivit : *ind. pf. c. 1. sg. refl.* 31,13 ;
s-au ivit : *ind. pf. c. 3. sg. refl.* 12,07 ;
se-au ivit : 22,14 ;
să va ivi : *ind. viit. I. 3. sg. refl.* 9,14 ;
se ivească : *subj. pr. 3. sg. refl.* 1,09 ;
ivindu-se : *ger. refl.* 46,29 ;
ivindu-te : 16,13 ;

izbîndire : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „Rache" : „vengeance"
(1 X) :
izbîndiri : *pl. nom./ac.* 4,15 ;

izbîndi : (XVI sec. PS. SCH.) : v. IV : „sichrächen" : „se venger"
(1 X) :
s-au izbîndit : *ind. pf. c. 3. sg. refl.* 4,24 ;

izvor : (1486 DERS) : s. n. : „Quelle, Brunnen" : „source, fontaine"
(12 X) :
izvor : *sg. nom./ac.* 2,06 ; 24,16 ; 24,29 ; 24,30 ; 24,42 ; 24,45 ;
izvorul : 14,07 ; 16,07 ; 24,13 ; 24,43 ;
izvoarăle : *pl. nom./ac.* 7,11 ; 8,02 ;

Î

îmbăta : (XVI sec. PS. SCH.) : v. I : „(sich) berauschen, betrinken" : „(s') enivrer"
(2 X) :
să îmbătară : *ind. pf. s. 3. pl. refl.* 43,34 ;
s-au îmbătat : *ind. pf. c. 3. sg. refl.* 9,21 ;

îmbătrîni : (XVI sec. PS. SCH.) : v. IV : „alt werden" : „vieillir"
(4 X) :
am îmbătrînit : *ind. pf. c. 1. sg.* 18,13 ; 27,02 ;
au îmbătrînit : *ind. pf. c. 3. sg.* 24,36 ; 27,01 ;

îmblînzi : (XVI sec. PS. SCH.) : v. IV : „1. besänftigen, 2. zähmen" : „1. adoucir, calmer, 2. apprivoiser"
(1 X) :
voiu îmblînzi : *ind. viit. I. 1. sg.* 32,20 ;

îmbogăţi : (XVI sec. PS. SCH.) : v. IV : „reich werden" (s') enrichir"
(2 X) :
să îmbogăţi : *ind. pf. s. 3. sg. refl.* 30,43 ;
am îmbogăţit : *ind. pf. c. 1. sg.* 14,23 ;

îmbrăca : (1551/3 ES) : v. I : „anziehen, bekleiden" : (se) vetir"
(6 X) :
îmbrăca : *ind. impf. 3. sg.* 3,21 ;
să îmbrăca : *ind. impf. 3. sg. refl.* 24,65 ;
îmbrăcă : *ind. pf. s. 3. sg.* 41,42 ;
să îmbrăcă : *ind. pf. s. 3. sg. refl* 38,19 ;
au îmbrăcat : *ind. pf. c. 3. sg.* 27,15 ;
mă îmbrac : *subj. pr. 1. sg. refl.* 28,20 ;

îmbrăcăminte : (1551/3 ES) : s. f. : „Kleidung" : „vêtements"
(5 X) :
îmbrăcăminte : *sg. nom./ac.* 24,53 ;
îmbrăcămintea : 27,15 ; 49,11 ;
îmbrăcămentea : 41,14 ;
îmbrăcămînţi : *pl. nom./ac.* 3,21 ;

îmbrăţişa : (1581 PO) : v. I : „umarmen" : „embrasser
(3 X) :
îmbrăţişă : *ind. pf. s. 3. sg.* 48,10 ;
îmbrăţişîndu : ger. 29,13 ;
îmbrăţişîndu : 33,04 ;

împărat : (1521 NEACŞU) : s. m. : „Kaiser" : „empereur"
(45 X) :
împărat : *sg. nom./ac.* 23,06 ; 36,31 ;
împăratul : 14,01 ; 14,01 ; 14,01 ; 14,01 ; 14,02 ; 14,02 ; 14,02 ; 14,02 ; 14,02 ; 14,08 ; 14,08 ; 14,08 ; 14,08 ; 14,08 ; 14,09 ; 14,09 ; 14,09 ; 14,10 ; 14,10 ; 14,17 ; 14,18 ; 14,21 ; 14,22 ; 20,02 ; 26,01 ; 26,08 ; 36,21 ; 40,17 ; 45,21 ;
împăratului : *sg. gen./dat.* 39,20 ; 40,01 ; 40,01 ; 40,05 ; 41,46 ;
împăraţ : *pl. nom./ac.* 35,11 ;
împăraţi : *pl. nom./ac.* 14,09 ; 17,06 ; 17,16 ;
împăraţii : 14,05 ; 36,31 ;
împăraţilor : *pl. gen./dat.* 14,17 ; 14,17 ;

împărăţi : (XVI sec. PS. SCH.) : v. IV : „herrschen" : „règner"
(12 X) :
împărăţi : *ind. pf. s. 3. sg.* 36,32 ; 36,33 ; 36,34 ; 36,35 ; 36,36 ; 36,37 ; 36,38 ; 36,39 ;
au împărăţit : *ind. pf. c. 3. pl.* 36,31 ;
vei împărăţi : *ind. viit. I. 2. sg.* 37,08 ;
împărăţînd : *ger.* 37,08 ;
împărăţi : *inf. (< a)* 36,31 ;

împărăţie : (XVI sec. CV) : s. f. : „Reich" : „royaume"
(3 X)
împărăţia : *sg. nom./ac.* 14,01 ;
împărăţiia : 20,09 ;
împărăţiei : *sg. gen./dat.* 10,10 ;

împărţi : (XVI sec. CV) : v. IV ; „aufteilen, zerteilen, verteilen" : „partager"
(15 X) :
împarţi : *ind. pr. 2. sg.* 30,28 ;
să împarte : *ind. pr. 3. sg. refl.* 2,10 ;
împărţi : *ind. pf. s. 3. sg.* 15,10 ; 15,10 ; 30,35 ; 30,40 ; 32,07 ; 33,01 ;
au împărţit : *ind. pf. c. 3. sg.* 30,40 ;
s-au împărţit : *ind. pf. c. 3. sg. refl.* 10,25 ; *ind. pf. c. 3. pl. refl.* 10,05 ;
voiu împărţi : *ind. viit. I. 1. sg.* 30,32 ;
împărţi-voiu : *ind. viit. I. 1. sg.* 49,07 ;
vei împărţi : *ind. viit. I. 2. sg.* 4,07 ;
se vor împărţi : *ind. viit. I. 3. pl. refl.* 25,23 ;

împiedica : (XVI sec. PS. SCH.) : v. I : „1. (be) hindern, 2. fesseln" : „1. empêcher, 2. ligoter"
(1 X) ;
împiedecînd : *ger.* 22,09 ;

împistrit : (1561 CORESI) : adj. : „scheckig, bunt" : „bariolé"
(3 X) :
împistrite : *f. pl. nom./ac.* 30,39 ;
împistrită : *f. sg. nom./ac.* 30,37 ;
împistrit : *m. sg. nom./ac.* 30,40 ;

împle → **umple**

împlini : (1678 CHEIA ÎNŢ.) : v. IV : „1. erfüllen, 2. vervollständigen" : „1. remplir, 2. compléter"
(4 X) :
plini : *ind. pf. s. 3. sg.* 2,21 ; 29,28 ;
să pliniă : *ind. pf. s. 3. pl. refl.* 50,03 ;
s-au plinit : *ind. pf. c. 3. pl. refl.* 15,16 ;

împotrivă : (XVI sec. CV) : adv./prep. : „gegen (über), entgegen" : „au contraire, contre"
(7 X) :
împotrivă : *adv.* 21,16 ;
împotriva : *prep.* 14,08 ; 23,19 ; 24,50 ; 25,09 ; 44,16 ; 50,20 ;

împrejur : (XVI sec. PS. SCH.) : prep./adv. : „um... herum, in der Gegend" : „autour de, aux alentours de"
(11 X) :
împrejur : *adv.* 3,07 ; 19,29 ; 30,37 ; 37,07 ;
împrejurul : *prep.* 13,11 ; 13,12 ; 19,17 ; 19,25 ; 19,28 ; 35,05 ; 41,48 ;
prejur : *prep. (ac.)* 13,13; 13,19; 27,16; 37,23; 41,42;

împreuna : (XVI sec. CV) : v. I. : „1. zusammenbringen, vereinigen, 2. zusammenkommen" : „1. unir, joindre, 2. se rejoindre"
(2 X) :
împreune : *subj. 3. sg.* 19,31 ; 39,10 ;

împreunat : (1564 CORESI) : adj. : „verheiratet“ : „marié“
(1 X) :
împreunată : *f. sg. nom./ac.* 20,03 ;

împreună : (XVI sec. PS. SCH.) : adv. : „zusammen, gemeinsam“ : „ensemble“
(22 X) :
denpreună : 22,06 ;
împreună : 9,10 ; 13,05 ; 13,07 ; 14,05 ; 14,13 ; 14,24 ; 15,11 ; 18,16 ; 18,23 ; 19,04 ; 19,05 ; 19,15 ; 19,17 ; 21,06 ; 22,08 ; 23,17 ; 24,10 ; 37,02 ; 43,34 ; 46,08 ; 50,07 ;

împuţina : (XVI sec. PS. SCH.) : v. I : „vermindern, verringern“ : „diminuer“
(3 X) :
să împuţina : *ind. pf. s. 3. sg. refl.* 8,03 ; 8,05 ;
se vor împuţina : *ind. viit. I. 3. pl. refl.* 18,28 ;

în : (1499 DERS) : prep. : „in“ : „en, dans“
(737 X) :
dentr- : 2,17 ; 2,17 ; 2,21 ; 3,03 ; 3,05 ; 30,03 ; 41,05 ; 41,22 ;
dentru : 2,17 ; 2,23 ; 3,17 ; 3,17 ; 3,19 ; 3,22 ; 3,23 ; 4,03 ; 4,24 ; 4,24 ; 5,29 ; 6,02 ; 7,15 ; 9,05 ; 9,19 ; 10,05 ; 10,32 ; 11,06 ; 14,13 ; 15,04 ; 16,02 ; 17,06 ; 17,12 ; 17,14 ; 17,16 ; 17,23 ; 17,27 ; 19,12 ; 22,02 ; 23,06 ; 24,10 ; 31,01 ; 35,11 ; 39,10 ; 39,11 ; 42,13 ; 42,13 ;
în : 1,06 ; 1,14 ; 1,14 ; 1,14 ; 1,14 ; 1,22 ; 1,30 ; 2,04 ; 2,07 ; 2,07 ; 2,08 ; 2,09 ; 2,10 ; 2,14 ; 2,15 ; 2,16 ; 2,17 ; 3,03 ; 3,05 ; 3,08 ; 3,08 ; 3,14 ; 3,17 ; 3,19 ; 3,19 ; 3,22 ; 3,24 ; 4,16 ; 4,16 ; 4,20 ; 4,23 ; 6,04 ; 6,05 ; 6,07 ; 6,07 ; 6,14 ; 6,14 ; 6,18 ; 6,19 ; 7,01 ; 7,07 ; 7,09 ; 7,11 ; 7,11 ; 7,13 ; 7,15 ; 7,15 ; 7,20 ; 7,23 ; 7,23 ; 8,01 ; 8,04 ; 8,04 ; 8,05 ; 8,09 ; 8,11 ; 8,13 ; 8,14 ; 8,17 ; 9,14 ; 9,16 ; 11,02 ; 11,03 ; 11,03 ; 11,04 ; 11,28 ; 11,31 ; 11,32 ; 11,32 ; 12,06 ; 12,09 ; 13,10 ; 13,10 ; 13,10 ; 13,10 ; 13,13 ; 13,13 ; 13,16 ; 13,18 ; 13,18 ; 13,18 ; 14,04 ; 14,06 ; 14,17 ; 15,01 ; 15,05 ; 15,12 ; 15,13 ; 15,16 ; 15,18 ; 16,03 ; 16,04 ; 16,05 ; 16,05 ; 16,06 ; 16,07 ; 16,11 ; 17,04 ; 17,12 ; 17,14 ; 17,16 ; 17,20 ; 17,23 ; 17,27 ; 18,10 ; 18,14 ; 18,24 ; 18,26 ; 18,28 ; 19,02 ; 19,03 ; 19,04 ; 19,10 ; 19,11 ; 19,12 ; 19,17 ; 19,23 ; 19,25 ; 19,29 ; 19,30 ; 19,30 ; 19,30 ; 19,33 ; 19,33 ; 19,37 ; 19,38 ; 20,03 ; 20,05 ; 20,06 ; 20,08 ; 20,11 ; 20,13 ; 21,04 ; 21,08 ; 21,16 ; 21,18 ; 21,20 ; 21,21 ; 22,14 ; 23,02 ; 23,02 ; 23,02 ; 23,09 ; 23,10 ; 23,13 ; 23,16 ; 23,17 ; 23,18 ; 24,13 ; 24,20 ; 24,30 ; 24,32 ; 24,49 ; 24,49 ; 24,62 ; 24,65 ; 24,67 ; 25,06 ; 25,09 ; 25,09 ; 25,16 ; 25,21 ; 25,23 ; 25,27 ; 26,01 ; 26,02 ; 26,03 ; 26,08 ; 26,15 ; 26,19 ; 26,24 ; 26,29 ; 26,29 ; 26,33 ; 27,12 ; 27,15 ; 28,12 ; 28,12 ; 28,15 ; 28,16 ; 29,02 ; 29,13 ; 29,15 ; 30,02 ; 30,14 ; 30,14 ; 30,16 ; 30,38 ; 30,39 ; 30,41 ; 30,41 ; 31,07 ; 31,10 ; 31,12 ; 31,13 ; 31,14 ; 31,23 ; 31,24 ; 31,25 ; 31,25 ; 31,33 ; 31,33 ; 31,34 ; 31,34 ; 31,35 ; 31,41 ; 31,54 ; 31,54 ; 32,06 ; 32,07 ; 32,10 ; 32,13 ; 32,13 ; 32,21 ; 32,21 ; 32,22 ; 32,32 ; 33,04 ; 33,14 ; 33,16 ; 33,16 ; 33,18 ; 34,19 ; 34,25 ; 34,25 ; 34,25 ; 34,28 ; 34,29 ; 34,29 ; 35,03 ; 35,04 ; 35,04 ; 35,06 ; 35,09 ; 35,14 ; 35,19 ; 35,20 ; 35,27 ; 36,05 ; 36,06 ; 36,08 ; 36,09 ; 36,16 ; 36,17 ; 36,24 ; 36,30 ; 36,31 ; 36,31 ; 36,32 ; 36,33 ; 36,34 ; 36,35 ; 36,35 ; 36,43 ; 37,01 ; 37,01 ; 37,07 ; 37,22 ; 37,22 ; 37,22 ; 37,24 ; 37,29 ; 37,35 ; 38,11 ; 38,11 ; 38,18 ; 38,18 ; 38,25 ; 38,27 ; 39,02 ; 39,05 ; 39,06 ; 39,08 ; 39,09 ; 39,11 ; 39,12 ; 39,13 ; 39,14 ; 39,20 ; 39,20 ; 39,22 ; 40,03 ; 40,04 ; 40,05 ; 40,07 ; 40,09 ; 40,10 ; 40,11 ; 40,11 ; 40,11 ; 40,13 ; 40,15 ; 40,17 ; 40,20 ; 40,20 ; 40,21 ; 41,04 ; 41,10 ; 41,10 ; 41,17 ; 41,21 ; 41,21 ; 41,29 ; 41,30 ; 41,35 ; 41,36 ; 41,36 ; 41,40 ; 41,48 ; 41,48 ; 41,53 ; 41,54 ; 42,05 ; 42,13 ; 42,17 ; 42,19 ; 42,21 ; 42,23 ; 42,25 ; 42,28 ; 42,30 ; 42,32 ; 42,35 ; 42,37 ; 42,38 ; 43,15 ; 43,16 ; 43,16 ; 43,17 ; 43,18 ; 43,18 ; 43,19 ; 43,21 ; 43,22 ; 43,23 ; 43,26 ; 43,30 ; 44,01 ; 44,02 ; 44,08 ; 44,08 ; 44,12 ; 44,15 ; 44,29 ; 44,31 ; 45,02 ; 45,16 ; 45,22 ; 46,02 ; 46,06 ; 46,12 ; 46,15 ; 46,20 ; 46,26 ; 46,27 ; 46,27 ; 46,28 ; 46,31 ; 46,34 ; 47,01 ; 47,04 ; 47,04 ; 47,11 ; 47,11 ; 47,11 ; 47,13 ; 47,14 ; 47,14 ; 47,14 ; 47,21 ; 47,22 ; 47,24 ; 47,26 ; 47,27 ; 47,28 ; 47,29 ; 48,03 ; 48,03 ; 48,04 ; 48,05 ; 48,07 ; 48,07 ; 48,13 ; 48,13 ; 48,13 ; 48,13 ; 48,15 ; 48,16 ; 48,19 ; 48,20 ; 49,01 ; 49,07 ; 49,07 ; 49,16 ; 49,17 ; 49,27 ; 49,29 ; 49,30 ; 49,30 ; 49,30 ; 50,05 ; 50,05 ; 50,08 ; 50,13 ; 50,13 ; 50,26 ;
într- : 1,09 ; 1,11 ; 1,12 ; 1,29 ; 2,03 ; 2,24 ; 7,11 ; 7,11 ; 7,13 ; 13,06 ; 18,24 ; 18,25 ; 18,25 ; 19,07 ; 19,29 ; 21,22 ; 21,23 ; 22,13 ; 23,11 ; 23,20 ; 27,45 ; 36,07 ; 37,20 ; 40,05 ; 41,11 ; 41,43 ;
întru : 1,14 ; 1,15 ; 1,17 ; 3,15 ; 3,15 ; 3,15 ; 3,15 ; 3,16 ; 3,17 ; 3,17 ; 3,19 ; 4,23 ; 4,23 ; 5,01 ; 5,02 ; 6,03 ; 6,05 ; 6,09 ; 6,17 ; 7,01 ; 7,11 ; 8,13 ; 8,13 ; 8,14 ; 9,04 ; 9,06 ; 9,12 ; 9,12 ; 9,12 ; 9,13 ; 9,13 ; 9,13 ; 9,15 ; 9,15 ; 9,15 ; 9,16 ; 9,16 ; 9,17 ; 9,17 ; 9,21 ; 9,26 ; 10,05 ; 10,05 ; 10,05 ; 10,10 ; 10,12 ; 10,20 ; 10,20 ; 10,20 ; 10,25 ; 10,31 ; 10,31 ; 10,31 ; 11,28 ; 12,02 ; 12,03 ; 13,03 ; 13,03 ; 13,09 ; 14,01 ; 15,06 ; 15,15 ; 15,15 ; 15,18 ; 16,05 ; 16,14 ; 16,14 ; 17,06 ; 17,07 ; 17,07 ; 17,07 ; 17,08 ; 17,09 ; 17,10 ; 17,10 ; 17,11 ; 17,11 ; 17,12 ; 17,13 ; 17,17 ; 17,19 ; 17,21 ; 17,21 ; 17,23 ; 17,26 ; 18,02 ; 18,12 ; 18,13 ; 18,18 ; 18,18 ; 19,01 ; 19,01 ; 19,29 ; 19,34 ; 19,35 ; 20,01 ; 20,01 ; 20,05 ; 20,16 ; 20,18 ; 21,12 ; 21,13 ; 21,22 ; 21,23 ; 21,34 ; 22,18 ; 23,06 ; 23,06 ; 23,09 ; 23,09 ; 23,10 ; 23,15 ; 23,15 ; 23,17 ; 23,17 ; 23,17 ; 23,18 ; 23,19 ; 23,19 ; 23,20 ; 24,01 ; 24,03 ; 24,06 ; 24,14 ; 24,15 ; 24,17 ; 24,37 ; 24,37 ; 24,44 ; 24,45 ; 24,48 ; 24,56 ; 24,60 ; 24,65 ; 25,08 ; 25,16 ; 25,22 ; 25,24 ; 26,04 ; 26,12 ; 26,12 ; 26,28 ; 26,28 ; 26,32 ; 27,41 ; 28,03 ; 28,11 ; 28,14 ; 28,14 ; 28,20 ; 28,21 ; 29,13 ; 29,21 ; 29,26 ; 29,34 ; 30,11 ; 30,16 ; 30,20 ; 30,30 ; 30,32 ; 30,32 ; 30,32 ; 30,33 ; 30,33 ; 30,33 ; 30,35 ; 30,35 ; 30,35 ; 30,36 ; 30,36 ; 30,40 ; 30,40 ; 30,41 ; 31,37 ; 31,44 ; 31,44 ; 31,44 ; 31,44 ; 31,47 ; 31,48 ; 31,49 ; 31,50 ; 31,50 ; 31,53 ; 34,07 ; 34,10 ; 34,10 ; 34,12 ; 34,12 ; 34,15 ; 34,22 ; 34,22 ; 34,23 ; 34,27 ; 34,30 ; 34,30 ; 34,30 ; 35,03 ; 35,04 ; 35,12 ; 35,15 ; 35,16 ; 35,21 ; 36,30 ; 36,40 ; 36,40 ; 36,40 ; 36,40 ; 36,43 ; 38,01 ; 38,11 ; 38,14 ; 38,16 ; 39,03 ; 39,05 ; 39,11 ; 39,23 ; 40,14 ; 41,22 ; 41,38 ; 41,47 ; 41,48 ; 41,48 ; 41,52 ; 41,54 ; 42,15 ; 42,28 ; 42,33 ; 43,11 ; 43,12 ; 43,12 ; 43,21 ; 44,05 ; 45,05 ; 45,06 ; 45,26 ; 46,03 ; 46,29 ; 47,06 ; 47,17 ; 47,24 ; 47,26 ; 48,04 ; 48,06 ; 48,19 ; 48,20 ; 49,06 ; 49,06 ; 49,14 ; 49,21 ; 49,23 ; 49,29 ; 49,30 ; 49,32 ; 49,32 ; 50,04 ; 50,13 ; 50,20 ; 50,20 ; 50,25 ;

înainte : (XVI sec. CV) : adv./prep. : „1. früher, zuerst, 2. von, (be) vor“ : „1. auparavant, 2. avant“
(131 X) :
înainte : *adv.* 2,14 ; 9,23 ; 16,13 ; 25,32 ; 26,13 ; 33,02 ; 38,28 ;
mai nainte : *adv. comp.* 11,04 ; 13,03 ; 19,03 ; 24,15 ; 24,45 ; 24,63 ; 27,10 ; 27,33 ; 29,26 ; 36,31 ; 37,18 ; 38,28 ; 41,50 ; 45,28 ; 48,05 ; 50,05 ; 50,16 ;
mai înainte : *adv. comp.* 2,05 ; 2,05 ; 27,04 ; 27,07 ; 28,19 ;
naintea : *prep.* 16,14 ; 19,06 ; 23,11 ; 24,12 ; 24,40 ;
înaintea : *prep.* 6,08 ; 6,11 ; 6,13 ; 7,01 ; 10,09 ; 10,09 ; 11,28 ; 12,19 ; 13,10 ; 13,14 ; 16,04 ; 16,05 ; 16,12 ; 17,01 ; 17,18 ; 18,03 ; 18,08 ; 18,22 ; 19,13 ; 19,15 ;

19,19 ; 19,27 ; 20,15 ; 21,11 ; 21,12 ; 23,12 ; 23,13 ; 23,18 ; 24,07 ; 24,51 ; 25,18 ; 25,18 ; 27,07 ; 27,12 ; 27,20 ; 28,08 ; 29,20 ; 30,27 ; 30,30 ; 30,33 ; 30,38 ; 30,40 ; 30,41 ; 31,32 ; 31,35 ; 31,37 ; 32,03 ; 32,05 ; 32,16 ; 32,17 ; 32,20 ; 32,21 ; 33,03 ; 33,08 ; 33,10 ; 33,14 ; 33,14 ; 33,15 ; 34,10 ; 34,11 ; 34,18 ; 34,18 ; 34,21 ; 35,21 ; 38,07 ; 38,10 ; 39,04 ; 39,09 ; 39,21 ; 40,09 ; 41,37 ; 41,37 ; 41,43 ; 41,46 ; 42,24 ; 43,09 ; 43,14 ; 43,15 ; 43,28 ; 43,33 ; 44,14 ; 44,32 ; 45,01 ; 45,05 ; 45,07 ; 46,28 ; 47,02 ; 47,06 ; 47,07 ; 47,15 ; 47,18 ; 47,19 ; 47,25 ; 47,29 ; 48,15 ; 48,20 ; 50,04 ;

înalt : (XVI sec. PS. SCH.) : adj./s. : „hoch, Höhe" ; „haut, hauteur"
(9 X) :
nalt : *adj. m. sg. nom./ac.* 12,06 ; 14,20 ; 22,02 ; *adj. m. sg. gen./dat.* (<celui) 14,18 ; 14,19 ;
nalți : *adj. m. pl. nom./ac.* 7,19 ; 7,20 ;
înalt : *m. sg. nom./ac.* (< prea) 14,22 ;
naltul : *s. sg. nom./ac.* 6,15 ;

înapoi : (XVI sec. CV) : adv. : „hinten, rück-" : „arrière, en arrière"
(3 X) :
înapoi : 19,17 ;
denapoi : *adv.* 33,02 ;
denapoia : *prep.* 32,18 ;

înălța : (XVI sec. CV) : v. I : „erhöhen, erheben" : „lever, (s') élever"
(10 X) :
înălță : *ind. pf. s. 3. sg.* 7,17 ;
să înalță : *ind. pf. s. 3. sg. refl.* 7,20 ; 7,24 ; 26,13 ;
am înălțat : *ind. pf. c. 1. sg.* 39,15 ; 39,18 ;
au înălțat : *ind. pf. c. 3. sg.* 41,52 ;
s-au înălțat : *ind. pf. c. 3. sg. refl.* 19,13 ; 24,35 ;
să va înălța : *ind. viit. I. 3. sg. refl.* 48,19 ;

înăuntru : (XVI sec. PS. SCH.) : adv. : „innen, drinnen, hinein" : „à l'intérieur, en"
(16 X) :
denlăuntru : 6,14 ;
înlăuntru : 6,04 ; 6,20 ; 7,02 ; 7,07 ; 7,16 ; 16,02 ; 16,04 ; 19,10 ; 19,33 ; 19,35 ; 24,31 ; 29,23 ; 39,11 ; 39,14 ; 40,15 ;

încă : (XVI sec. CV) : adv. : „1. noch, 2. auch, ebenfalls" : „1. encore, 2. aussi, de même"
(34 X) :
încă : 7,04 ; 8,10 ; 18,22 ; 18,32 ; 25,06 ; 29,07 ; 29,07 ; 29,09 ; 29,27 ; 29,30 ; 29,33 ; 29,35 ; 30,07 ; 30,12 ; 30,19 ; 31,14 ; 35,09 ; 35,27 ; 37,08 ; 38,04 ; 38,05 ; 40,13 ; 40,19 ; 43,07 ; 43,27 ; 43,28 ; 44,14 ; 44,23 ; 45,03 ; 45,06 ; 45,11 ; 45,28 ; 46,30 ; 49,27 ;

încălțăminte : (1581 PO) : s. f. : „Schuhwerk" : „chaussure (s)"
(1 X) :
încălțămintei : *sg. gen./dat.* 14,23 ;

încăpea : (1561 CORESI) : v. II : „fassen, reichen" : „(con) tenir"
(2 X) :
încăpea : *ind. impf. 3. sg.* 13,06 ; 13,07 ;

încărcat : (1688 BIBLIA) : adj. : „beladen" : „chargé"
(1 X) :
încărcate : *f. pl. nom./ac.* 37,25 ;

începătură : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „1. Anfang, Ursprung, 2. Herrschaft, 3. Arm" : „1. commencement, début, 2. pouvoir, 3. bras (d'un fleuve)"
(3 X) :
începătura : *sg. nom./ac.* 10,10 ; 49,03 ;
începături : *pl. nom./ac.* 2,10 ;

începe : (XVI sec. CV) : v. III : „anfangen, beginnen" : „commencer"
(8 X) :
începuiu : *ind. pf. s. 1. sg.* 18,27 ;
începu : *ind. pf. s. 3. sg.* 2,03 ; 9,20 ;
începură : *ind. pf. s. 3. pl.* 6,01 ; 41,54 ;
au început : *ind. pf. c. 3. sg.* 10,08 ; 11,06 ;
începînd : *ger.* 44,12 ;

început : (XVI sec. CV) : s. n. : „Beginn, Anfang" : „début, commencement"
(1 X) :
-nceput : 1,01 ;

înceta : (1551/3 ES) : v. I. : „aufhören, einstellen, beruhigen" : „arrêter, (se) calmer"
(11 X) :
încetă : *ind. pf. s. 3. sg.* 2,03 ; 8,01 ; 29,35 ;
încetară : *ind. pf. s. 3. pl.* 24,22 ; 24,22 ;
au încetat : *ind. pf. c. 3. sg.* 8,07 ; 8,08 ; 8,11 ; 24,18 ;
vor înceta : *ind. viit. I. 3. pl.* 8,22 ; 24,14 ;

închide : (XVI sec. CV) : v. III : „schliessen" : „fermer"
(5 X) :
-nchise : *ind. pf. s. 3. sg.* 16,02 ;
închise : 7,16 ; 20,18 ;
închiseră : *ind. pf. s. 3. pl.* 19,10 ;
închizînd : *ger.* 20,18 ;

închina : (XVI sec. CV) : v. I : „neigen, sich verneigen" : „s'incliner"
(22 X) :
să închina : *ind. pf. s. 3. sg. refl.* 37,09 ;
să închină : *ind. pf. s. 3. sg. refl.* 18,02 ; 19,01 ; 23,07 ; 23,12 ; 24,26 ; 33,03 ; 47,31 ;
să închinară : *ind. pf. s. 3. pl. refl.* 33,06 ; 33,07 ; 33,07 ; 37,07 ; 42,06 ; 43,28 ; 48,12 ;
m-am închinat : *ind. pf. c. 1. sg. refl.* 24,48 ;
s-au închinat : *ind. pf. c. 3. sg. refl.* 24,52 ;
se vor închina : *ind. viit. I. 3. pl. refl.* 27,29 ;
închina-se-vor : 49,08 ;
ne închinăm : *subj. pr. 1. pl. refl.* 37,10 ;
închine-se : *subj. pr. 3. pl. refl.* 27,29 ;
închinîndu-se : *ger. refl.* 22,05 ;

închisoare : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „Gefängnis" : „prison"
(1 X) :
închisoare : *sg. nom./ac.* 40,14 ;

încingere : (1688 BIBLIA) : s. f. : „Schürze" : „tablier"
(1 X) :
încingeri : *pl. nom./ac.* 3,07 ;

înconjura : (XVI sec. CV) : v. I : „umkreisen" : „encercler"
(3 X) :
încungiură : *ind. pr. 3. sg.* 2,13 ;
încunjură : *ind. pr. 3. sg.* 2,11 ;
încunglurară : *ind. pf. s. 3. pl.* 19,04 ;

încotro : (XVI sec. CV) : adv. : „wohin" : „où"
(1 X) :
deneătroo : 13,03 ;

încuscri : (1673 DOS.) : v. IV : „verschwägern" : „s'apparenter"
(1 X) :
vă încuscriţ : *imperat. pl. refl.* 34,09 ;

îndată : (1640 URECHE) : adv. : „gleich, sogleich" : „tout de suite"
(3 X) :
îndată : 15,04 ; 24,45 ; 38,29 ;

îndărăt : (1551/3 ES) : adv. : „zurück, rück-" : „arrière, re-"
(8 X) :
dendărătul : 41,19 ; 41,27 ;
îndărăt : 9,23 ; 19,26 ; 20,07 ; 20,07 ; 20,14 ; 24,05 ;

îndelungat : (1563 CORESI) : adj. : „lang dauernd" : „de longue durée"
(2 X) :
îndelungaţi : *m. pl. nom./ac.* 18,11 ;
îndelungat : *m. sg. nom./ac.* 24,01 ;

îndesară → **seară**

îndoi : (XVI sec. CV) : v. IV : „1. verdoppeln, 2. biegen, falten" : „1. doubler, 2. courber, plier"
(1 X) :
au îndoit : *ind. pf. c. 3. sg.* 41,32 ;

îndoit : (1581 PRL) : adj. : „1. (ver) doppelt, 2. gebogen, gefaltet, 3. schwankend" : „1. doublé, 2. courbé, plié, 3. incertain"
(9 X) :
îndoit : *adj. m. sg. nom./ac.* 43,12 ; 43,15 ;
îndoită : *adj. f. sg. nom./ac.* 23,09 ; 23,17 ; 23,19 ; 25,09 ; 49,30 ; 50,13 ;
îndoite : 45,22 ;

îndrăgi : (1561 CORESI) : v. IV : „lieb gewinnen" : „prendre qn. en affection"
(3 X) :
îndrăgi : *ind. pf. s. 3. sg.* 29,18 ; 29,30 ;
au îndrăgit : *ind. pf. c. 3. sg.* 44,20 ;

îndrăgire : (1581 CORESI) : s. f. : „Zuneigung" : „affection"
(1 X) :
îndrăgire : *sg. nom./ac.* 35,17 ;

îndrepta : (XVI sec. CV) : v. I : „gerade richten" : „redresser"
(10 X) :
îndereptează : *ind. pr. 3. sg.* 39,03 ;
îndirepta : *ind. impf. 3. sg.* 39,23 ;
înderepta : *ind. pf. s. 3. sg.* 24,27 ;
au îndereptat : *ind. pf. s. 3. sg.* 24,21 ; 24,48 ; 24,56 ;
se-au îndereptat : *ind. pf. c. 3. sg. refl.* 38,26 ;
vei înderepta : *ind. viit. I. 2. sg.* 24,42 ;
va înderepta : *ind. viit. I. 3. sg.* 24,40 ;
ne vom înderepta : *ind. viit. I. 1. pl. refl.* 44,16 ;

îndura : (1564 CORESI) : v. I : „1. ertragen, 2. sich erbarmen" : „1. endurer, 2. avoir pitié de"
(5 X) :
m-am îndurat : *ind. pf. c. 1. sg. refl.* 20,06 ;
te-ai îndurat : *ind. pf. c. 2. sg. refl.* 22,12 ; 22,16 ;
s-au îndurat : *ind. pf. c. 3. sg. refl.* 19,16 ;
ne-am îndurat : *ind. pf. c. 1. pl. refl.* 42,21 ;

îneamiazăzi → **amiază**

înfricoşa : (1561 CORESI) : v. I : „Furcht, Angst einjagen" : „effrayer"
(1 X) :
înfricoşază : *ind. pr. 3. sg.* 27,42 ;

înfricoşat : (1561 CORESI) : adj. : „furchterregend, furchtbar" : „effroyable"
(1 X) :
înfricoşat : *m. sg. nom./ac.* 28,17 ;

înfrumuseţa : (1561 CORESI) : v. I : „schmücken, verschönern" : „orner, embellir"
(1 X) :
să înfrumuseţă : *ind. pf. s. 3. sg. refl.* 38,14 ;

îngădui : (XVI sec. PS. H.) : v. IV : „1. gestatten, 2. sich gedulden, warten" : „1. consentir, concéder, 2. attendre, patienter"
(2 X) :
îngăduiască : *subj. pr. 3. sg.* 45,01 ;
îngăduind : *ger.* 8,10 ;

înger : (XVI sec. PS. SCH.) : s. m. : „Engel" : „ange"
(17 X) :
îngerul : *sg. nom./ac.* 16,07 ; 16,08 ; 16,09 ; 16,10 ; 16,11 ; 21,17 ; 22,11 ; 22,15 ; 24,07 ; 24,40 ; 31,11 ; 31,24 ; 48,16 ;
îngeri : *pl. nom./ac.* 19,01 ;
îngerii : *pl. nom./ac.* 19,16 ; 28,12 ;
îngirii : *pl. nom./ac.* 19,15 ;

îngheţ : (1688 BIBLIA) : s. n. : „Frost" : „froid, gelée"
(1 X) :
înghieţul : *sg. nom./ac.* 31,40 ;

înghiţi : (XVI sec. PS. SCH.) : v. IV : „verschlingen" : „avaler, engloutir"
(2 X) :
înghiţiră : *ind. pf. s. 3. pl.* 41,07 ; 41,24 ;

îngreuia : (1581 PRL) : v. I : „be-, erschweren" : „alourdir"
(1 X) :
să îngreuiasă : *ind. m. m. pf. 3. pl. refl.* 48,10 ;

îngropa : (XVI sec. PS. H.) : v. I : „ein-, be-, vergraben" : „enterrer, enfouir, ensevelir"
(29 X) :
să îngropă : *ind. pf. s. 3. sg. pas.* 35,08 ; 35,19 ;
îngropară : *ind. pf. s. 3. pl.* 25,09 ; 25,10 ; 35,29 ; 50,02 ; 50,13 ; 50,26 ;
am îngropat : *ind. pf. c. 1. sg.* 48,07 ;
au îngropat : *ind. pf. c. 3. pl.* 49,31 ; 49,31 ; 49,31 ;
voiu îngropa : *ind. viit. I. 1. sg.* 23,04 ; 23,13 ;
vei îngropa : *ind. viit. I. 2. sg.* 47,30 ;
îngrop : *subj. pr. 1. sg.* 23,08 ; 50,05 ;
îngropi : *subj. pr. 2. sg.* 23,06 ; 47,29 ; 50,05 ;
îngroape : *subj. pr. 3. sg.* 50,07 ; *subj. pr. 3. pl.* 50,02 ; 50,14 ;
îngroapă : *imperat. sg.* 23,06 ; 23,11 ; 23,15 ; 50,06 ;
îngropaţi : *imperat. pl.* 49,29 ;
au îngropat : *ind. pf. c. 3. sg.* 23,19 ;

îngropare : (1551/3 ES) : s. f. : „Begräbnis" : „enterrement"
(1 X) :
îngropării : *sg. gen./dat.* 50,03 ;

îngropător : (XVI sec. PS. SCH.) : s. m. : „Totengräber" : „fossoyeur"
(2 X) :
îngropători : *pl. nom./ac.* 50,02 ;
îngropătorii : 50,02 ;

înhăma : (1646 PRAV. MOLD.) : v. I : „(Zugtiere) einspannen, schirren" : „atteler, harnacher"
(1 X) :
înhămînd : *ger.* 46,29 ;

înlăuntru → **înăuntru**

înmulți : (XVI sec. PS. SCH.) : v. IV : „vermehren" : „accroître, multiplier"
(28 X) :
să înmulțiia : *ind. impf. 3. sg. refl.* 7,18 ;
să preaînmulți : *ind. pf. s. 3. sg. refl.* 7,17 ;
să înmulți : 18,20 ;
să înmulțiră : *ind. pf. s. 3. pl. refl.* 38,12 ; 47,27 ;
s-au înmulțit : *ind. pf. c. 3. pl. refl.* 6,05 ;
voiu mulți : *ind. viit. I. 1. sg.* 3,16 ; 22,17 ;
voiu înmulți : *ind. viit. I. 1. sg.* 17,02 ; 17,20 ; 26,04 ; 26,24 ; 48,04 ;
înmulți-voiu : 16,10 ;
înmulțească : *subj. pr. 3. sg.* 28,03 ;
mulțească-se : *subj. pr. 3. pl. refl.* 1,22 ;
să înmulțască : 48,16 ;
te înmulțește : *imperat. sg. refl.* 35,11 ;
înmulțiț : *imperat. pl.* 34,12 ;
vă mulțiți : *imperat. pl. refl.* 9,01 ; 9,07 ; 9,07 ;
vă înmulțiț : 1,22 ; 1,28 ;
vă înmulțiți : 8,17 ;
mulțind : *ger.* 3,16 ; 22,17 ;
înmulțind : *ger.* 16,10 ;

înnora : (1683 DOS.) : v. I : „bewölken" : „ennuager"
(1 X) :
voi noora : *ind. viit. I. 1. sg.* 9,14 ;

însămăna : (1688 BIBLIA) : v. I : „satteln" : „seller, bâter"
(1 X) :
însămănă : *ind. pf. s. 3. sg.* 22,03 ;

însemnat : (1640 URECHE) : adj. : „1. bedeutend, 2. gezeichnet" : „1. important, 2. marqué"
(2 X) :
neînsemnate : *f. pl. nom./ac.* 30,42 ;
însemnate : *f. pl. nom./ac.* (< ecle) 30,42 ;

înstrăina : (1577 CORESI) : v. I : „entfremden" : „aliéner"
(1 X) :
se înstreina : *ind. impf. 3. sg. refl.* 42,07 ;

înstrăinat : (XVI sec. PS. SCH.) : adj. : „entfremdet" : „aliéné"
(1 X) :
înstreinată : *f. sg. nom./ac.* 15,13 ;

înșela : (XVI sec. PS. SCH.) : v. I : „betrügen, hintergehen, täuschen" : „tromper, duper, tricher"
(1 X) :
au înșelat : *ind. pf. c. 3. sg.* 27,36 ;

întări : (XVI sec. PS. SCH.) : v. IV : „1.(ver) stärken, kräftigen, befestigen , 2. anlehnen, anstützen" : „1. fortifier, renforcer, 2. appuyer"
(19 X) :
să întăriia : *ind. impf. 3. sg. refl.* 7,18 ; 7,19 ;
era întărit : *ind. impf. 3. sg. pas.* 28,13 ;
mă întăriiu : *ind. pf. s. 1. sg. refl.* 30,08 ;
să întări : *ind. pf. s. 3. sg. refl.* 43,01 ; 47,04 ; 47,13 ; 49,26 ;
am întărit : *ind. pf. c. 1. sg.* 27,37 ;
te-ai întărit : *ind. pf. c. 2. sg. refl.* 32,28 ;
au întărit : *inf. pf. c. 3. sg.* 49,24 ;
s-au întărit : *ind. pf. c. 3. sg. refl.* 12,10 ; 49,07 ;
voiu întări : *ind. viit. I. 1. sg.* 17,07 ; 17,19 ; 17,21 ; 26,03 ;
mă voiu întări : *ind. viit. I. 1. sg. refl.* 33,14 ;
întărindu-se : *ger. refl.* 48,02 ;

întărit : (1563 CORESI) : adj. : „1. bekräftigt, bestärkt, 2. angestützt, angelehnt" „1. affirmé, fortifié, renforcé, 2. appuyé"
(2 X) :
întărită : *f. sg. nom./ac.* 28,12 ;
întăriț : *m. pl. nom./ac.* 49,26 ;

întăritură : (1610 DIRA) : s. f. : „1. Befestigung, 2. Gewölbe, 3. Festes" : „fortification, 2. voûte"
(9 X) :
întăritura : *sg. nom./ac.* 1,07 ; 1,08 ; 1,14 ; 1,15 ; 1,17 ; 1,20 ;
întăritură : 1,06 ; 1,07 ;
întăriturii : *sg. gen./dat.* 1,07 ;

întempinare → **întîmpinare**

întimpina → **întîmpina**

întimpinare → **întîmpinare**

întinde : (XVI sec. PS. SCH.) : v. III : „ausstrecken, sich erstrecken" : „(s')étendre, tendre"
(13 X) :
tinse : *ind. pf. s. 3. sg.* 22,10 ;
întinse : 12,08 ; 35,20 ;
au întinsu : *ind. pf. c. 3. sg.* 31,25 ; 33,19 ; 35,16 ;
s-au întins : *ind. pf. c. 3. sg. refl.* 20,04 ;
întinde-voiu : *ind. viit. I. 1. sg.* 14,22 ;
se va întinde : *ind. viit. I. 3. sg. refl.* 49,13 ;
să va întinde : 3,22 ;
întinzînd : *ger.* 19,10 ; 48,14 ;
întinzindu-și : *ger. refl.* 8,09 ;

întîi : (XVI sec. PS. SCH.) : adv./adj./num. : „zuerst, erste (r)" : „premièrement. premier"
(28 X) :
dentîi : 27,36 ; 35,23 ; 36,15 ; 41,51 ; 46,08 ; 48,18 ;
dentîiu : 4,04 27,19 ; 27,32 ; 30,07 ; 38,07 ; 41,20 ; 41,21 ; 43,18 ; 43,33 ;
dentâiu : 8,05 ; 8,13 ; 25,13 ; 25,31 ; 25,33 ; 25,34 ; 32,17 ; 32,19 ; 38,06 ;
întîiu : 22,21 ; 43,20 ;
întâi : 10,15 ; 49,03 ;
întâiu : 25,25 ;

întîlni : (1581 PO) : v. IV : „treffen, begegnen" : „rencontrer"
(3 X) :
am întînit : *ind. pf. c. 1. sg.* 33,08 ;
va întîlni : *ind. viit. I. 3. sg.* 32,17 ; 32,17 ;

întîmpina : (XVI sec. PS. SCH.) : v. I : „entgegen gehen, -kommen, -treten" : „aller à la rencontre de
(2 X) :

va timpina : *ind. viit. I. 3. sg.* 49,01 ;
întimpine : *subj. pr. 3. sg.* 46,28 ;

întîmpinare : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „Empfang Entgegenkommen" : „réception, bienveillance"
(11 X) :
timpinară : *ind. pf. s. 3. pl.* 32,01 ;
-ntimpinarea : *sg. nom./ac.* 19,01 ;
timpinarea : 14,17 ; 24,17 ; 29,13 ; 32,06 ; 33,04 ; 46,29 ;
întempinarea : *sg. nom./ac.* 24,65 ;
întimpinarea : 18,02 ; 30,16 ;

întîmpla : (XVI sec. CV) : v. I : „sich ereignen" : „arriver, survenir"
(4 X) :
se întîmplă : *ind. pf. s. 3. pl. refl.* 42,29 ;
se-au întîmplat : *ind. pf. c. 3. sg. refl.* 41,13 ;
se va întîmpla : *ind. viit. I. 3. sg. refl.* 44,29 ;
să va întîmpla : 42,38 ;

întoarce : (XVI sec. PS. SCH.) : v. III : „kehren, wenden, drehen" : „tourner, retourner, ramener"
(48 X) :
să întoarce : *ind. pr. 3. sg. refl.* 3,24 ;
să întorcea : *ind. impf. 3. sg. refl.* 43,30 ;
mă întorșu : *ind. pf. s. 1. sg. refl.* 30,08 ;
întoarse : *ind. pf. s 3. sg.* 14,16 ;
să întoarse : *ind. pf. s. 3. sg. refl.* 8,11 ; 21,32 ; 22,19 ; 33,16 ; 37,29 ; 37,30 ; 38,22 ; 50,14 ;
să întoarseră : *ind. pf. s. 3. pl. refl.* 32,06 ; 44,13 ;
am întorsu : *ind. pf. c. sg.* 43,21 ; 44,08 ;
au întorsu : *ind. pf. c. 3. sg.* 14,16 ;
s-au întorsu : *ind. pf. c. 3. sg. refl.* 8,07 ; 8,09 ; 14,17 ; 18,33 ; 33,18 ; 43,12 ;
se-au întorsu : *ind. pf. c. 3. sg. refl.* 43,18 ;
voiu întoarce : *ind. viit. I. 1. sg.* 24,05 ; 28,15 ;
mă voiu întoarce : *ind. viit. I. 1. sg. refl.* 18,14 ; 50,05 ;
va întoarce : *ind. viit. I. 3. sg.* 28,21 ; 48,21 ;
să va întoarce : *ind. viit. I. 3. sg. refl.* 27,44 ;
ne vom întoarce : *ind. viit. I. 1. pl. refl.* 22,05 ;
să vor întoarce : *ind. viit. I. 3. pl. refl.* 15,16 ;
mă întorcu : *subj. pr. 1. sg. refl.* 24,49 ;
întorci : *subj. pr. 2. sg.* 24,06 ; 24,08 ;
ne-am fi întorsu : *cond. pf. 1. pl. refl.* 43,10 ;
te întoarce : *imperat. sg. refl.* 49,22 ;
întoarce-te : *imperat. sg. refl.* 16,09 ; 31,03 ;
întoarceți : *imperat. pl.* 34,12 ;
întorcîndu-mă : *ger. refl.* 18,10 ;
întorcîndu-se : 14,07 ; 18,22 ; 31,55 ; 37,07 ;
întorcîndu-să : 42,24 ;
să întoarce : *inf. refl.* (<a) 8,12 ;

întoarcere : (XVI sec. CV) : s. f. : „Rück-, Wieder-, Heimkehr" : „action de tourner, retourner, renverser"
(2 X) :
întoarcerea : *sg. nom./ac.* 3,16 ; 4,07 ;

întra → intra

întrare → intrare

între : (1451 DERS) : prep. : „zwischen, unter" : „entre, parmi"
(28 X) :
dintre : 42,24 ;
între : 1,05 ; 1,04 ; 1,06 ; 1,06 ; 1,07 ; 1,07 ; 1,14 ; 1,14 ; 1,18 ; 9,12 ; 9,16 ; 9,16 ; 10,12 ; 13,08 ; 13,08 ; 13,09 ; 13,09 ; 16,05 ; 17,02 ; 17,02 ; 17,02 ; 17,10 ; 17,10 ; 31,18 ; 32,16 ; 32,16 ; 34,15 ;

întreba : (XVI sec. PS. SCH.) : v, I : „fragen" : „demander"
(15 X) :
întrebi : *ind. pr. 2. sg.* 32,29 ;
întreba : *ind. impf. 3. sg.* 40,07 ;
întrebă : *ind. pf. s. 3. sg.* 24,32 ; 32,29 ; 37,15 ; 38,21 ; 43,27 ;
întrebară : *ind. pf. s. 3. pl.* 26,07 ;
am întrebat : *ind. pf. c. 1. sg.* 24,47 ;
ai întrebat : *ind. pf. c. 2. sg.* 44,19 ;
au întrebat : *ind. pf. c. 3. sg.* 43,07 ;
va întreba : *ind. viit. I. 3. sg.* 32,17 ;
întrêbe : *subj. pr. 3. sg.* 25,22 ;
întrebăm : *subj. pr. 1. pl.* 24,57 ;
întrebînd : *ger.* 43,07 ;

întrebare : (XVI sec. CV) : s. f. : „Frage" : „demande, question"
(1 X) :
întrebarea : *sg. nom./ac.* 43,07 ;

întrestăciune → întristăciune

întrista : (XVI sec. PS. SCH.) : v. I : „betrüben, traurig machen" : „rendre triste, affliger, attrister"
(1 X) :
nu vă întristați : *imperat. pl. refl. neg.* 45,05 ;

întristăciune : (1635 EFTIMIE) : s. f. : „Betrübnis, Trauer" : „affliction, tristesse"
(3 X) :
întrestăciune : *sg. nom./ac.* 44,29 ; 44,31 ;
întristăciune : 42,38 ;

întru → în

întunerie : (XVI sec. PS. SCH.) : s. n. : „Finsternis, Dunkel" : „ténèbres, obscurité
(3 X) :
întunêrec : 1,02 ;
întunêrecul : *sg. nom./ac.* 1,05 ;
întunêrecului : *sg. gen./dat.* 1,05 ;

întunicios → întunecos

întunecos : (1635 EFTIMIE) : adj. : „finster" : „sinistre"
(1 X) :
întunicioasă : *f. sg. nom./ac.* 15,12 ;

înțărca : (1581 PO) : v. I : „abstillen, entwöhnen" : „sevrer"
(2 X) :
să înțărcă : *ind. pf. s. 3. sg. refl.* 21,08 ;
s-au înțărcat : *ind. pf. c. 3. sg. refl.* 21,08 ;

înțelege : (1521 NEACȘU) : v. III : „verstehen" : „comprendre"
(1 X) :
să înțelêse : *ind. pf. s. 3. sg. refl.* 45,16 ;

înțelept : (1521 NEACȘU) : adj./s. : „weise, Weiser" : „sage"
(4 X) :
înțelept : *adj. m. sg. nom./ac.* 41,33 ;
mai înțelept : *adj. m. sg. nom./ac. comp.* 3,01 ; 41,39 ;
înțelepții : *s. m. pl. nom./ac.* 41,08 ;

învăţa : (XVI sec. PS. SCH.) : v. I : „1. lehren, 2. lernen" : „apprendre"
(2 X) :
va învăţa : *ind. viit. I. 3. sg.* 18,19 ;
învăţînd : *ger.* 49,33 ;

învăţătură : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „1. Lehre, 2. Auftrag" : „1. enseignement, 2. ordre"
(1 X) :
învăţăturile : *pl. nom./ac.* 26,05 ;

înveli : (1561 CORESI) : v. IV : „um-, einhüllen" : „envelopper"
(1 X) :
să învăli : *ind. pf. s. 3. sg. refl.* 38,14 ;

învelitură : (1649 MARD.) : s. f. : „Hülle, Decke" : „couverture"
(1 X) :
învălitura : *sg. nom./ac.* 49,11 ;

învîrteji : (1620 MOXA) : v. IV : „zurückkehren, umkehren, wenden" : „(re)tourner"
(1 X) :
te vei învîrteji : *ind. viit. I. 2. sg. refl.* 3,19 ;

învrednici : (1635 EFTIMIE) : v. IV : „für würdig befinden, sich würdig erweisen" : „estimer, être digne"
(1 X) :
mă învredniciiu : *ind. pf. s. 1. sg. refl.* 31,28 ;

îs → **fi**

îţ(i) → **tu**

J

jale : XVI sec. PS. H.) : s. f. : „Klage, Wehmut, Betrübnis" : „lamentation, douleur, affliction"
(2 X) :
jelii : *sg. gen./dat.* 27,41 ;
jălii : 35,08 ;

jăhui → **jefui**

jărtăvnic → **jertfelnic**

jefui : (1600 DA) : v. IV : „plündern, rauben" : „ravir piller"
(3 X) :
jăfuiră : *ind. pf. s. 3. pl.* 34,27 ;
ai jăhuit : *ind. pf. c. 2. sg.* 31,26 ;
au jăfuit : *ind. pf. c. 3. pl.* 34,29 ;

jelui : (1563 CORESI) : v. IV : „(be)klagen, (be)trauern" : „plaindre, déplorer"
(1 X) :
jăluiască : *subj. pr. 3. sg.* 23,02 ;

jărtăvnic → **jertfelnic**

jertfă : (1501 CORESI) : s. f. : „Opfer" : „offrande, sacrifice"
(10 X) :
jirtvă : *sg. nom./ac.* 46,01 ;
jîrtvă : 4,03 ; 20,02 ; 22,03 ; 22,08 ; 22,13 ; 31,54 ;
jîrtvei : *sg. gen./dat.* 22,06 ; 22,07 ;
jîrtvele : *pl. nom./ac.* 4,05 ;

jertfelnic : (1570 CORESI) : s.n. : „Altar" : „autel"
(13 X) :
jirtăvnic : *sg. nom./ac.* 13,19 ;
jîrtăvnic : 8,20 ; 8,20 ; 12,07 ; 12,08 ; 22,09 ; 26,25 ;
jîrtăvnicul : 22,09 ;
jărtîvnic : 33,20 ;
jărtăvnic : 35,01 ; 35,03 ; 35,07 ;
jîrtăvnicului : *sg. gen./dat.* 13,04 ;

jgheab : (1645 HERODOT) : s.n. : „1. Rinne, 2. Schleuse" : „1. gouttière, 2. vanne"
(2 X) :
jghiaburile : *pl. nom./ac.* 7,11 ; 8,02 ;

jidov : (XVI sec. CV) : adj/s. m. : „judisch" : „Jude" : „juif"
(4 X) :
jidov : adj. 39,14 ;
jîdov : 41,12
jidovul : 39,17 ;
jidovii : *s. pl. nom./ac.* 43,32 ;

jidovesc : (1561 CORESI) : adj. : „jüdisch" : „juif"
(1 X) :
jidovescu : *m. sg. nom./ac.* 40,15 ;

jiganie : (1570 CORESI) : *s. f.* : „Tier" : „animal"
(6 X) :
jiganiia : *sg. nom./ac.* 37,33 ; 37,33 ;
jiganii : *pl. nom./ac.* 1,24 ;
jigănile : 8,01 ; 9,10 ;
jiganiile : *pl. gen.* (<a) 9,05 ;

jîrtăvnic → **jertfelnic**

jîrtvă → **jertfă**

jîtniţă : (1551/3 ES) : s. f. : „Speicher" : „grenier"
(1 X) :
jîtniţile : *pl. nom./ac.* 41,56 ;

jîdov → **jidov**

jîdovesc → **jidovesc**

jîrtăvnic → **jertfelnic**

jîrtvă → **jertfă**

joc : (1551/3 ES) : s. n. : „Spiel" : „jeu"
(1 X) :
joc : *sg. n. nom./ac.* 39,14 ;

jos : (XVI sec. CV) : adv. : „unter, hinunter" : „en bas, bas"
(1 X) :
mai jos : *comp.* 35,08 ;

juca : (XVI sec. PS. SCH.) : v. I. : „spielen" : „jouer"
(2 X) :
juca : *ind. impf. 3. pl.* 25,22 ;
jucîndu-se : *ger. refl.* 21,09 ;

judeca : (XVI sec. CV) : v. I. : „richten, urteilen" : „juger"
(7 X) :
judeci : *ind. pr. 2. sg.* 18,25 ;
judecă- : *ind. pf. s. 3. sg.* 30,06 ;
voiu judica- : *ind. viit. I. 1. sg.* 15,14 ;
va judeca : *ind. viit. I. 3. sg.* 49,16 ;
judece : *subj. pr. 3. sg.* 16,05 ; 31,53 ;
judeca : *inf.* (<a) 19,09 ;

judecată : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „1. Gericht, 2. Urteil" : „1. jugement, 2. reflexion"
(4 X) :
judecată : *sg. nom./ac.* 18,19 ; 18,25 ; 19,09 ;
judecății : *sg. gen./dat.* 14,07 ;

jug : (XVI sec. PS. H.) : s. n. : „Joch" : „joug"
(1 X) :
jugul : *sg. nom./ac.* 27,40 ;

judica → **judeca**

junică : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „Kälbin" : „génisse"
(1 X) :
junică : *sg. nom./ac.* 15,09 ;

junghere : (1688 BIBLIA) : s. m. : „Opfertier" „victime"
(1 X) :
jungheri : *pl. nom./ac.* 43,16 ;

junghia : (XVI sec. PS. H.) : v. I. : „abstechen, schlachten" : „juguler, abattre"
(4 X) :
junghe : *ind. pf. s. 3. sg.* 31,54 ;
au jungheat : *ind. pf. c. 3. sg.* 37,31 ;
junghe : *subj. pr. 3. sg.* 22,10 ; *imperat. sg.* 43,16 ;

jura : (XVI sec. CV) : v. I. : „schwören" : „jurer"
(20 X) :
mă jur : *ind. pr. 1. sg. refl.* 21,24 ;
jură : *ind. pf. s. 3. sg.* 24,09 ; 25,33 ; 26,31 ; 31,53 ; 47,31 ; 50,25 ;
m-am jurat : *ind. pf. c. 1. sg. refl.* 22,16 ; 26,03 ;
au jurat : *ind. pf. c. 3. sg.* 24,07 ; 24,37 ; 50,05 ; 50,06 ; 50,16 ; 50,24 ; *ind. pf. c. 3. pl.* 21,31 ;
jură- : *imperat. sg.* 21,23 ;
jură : *imperat. sg. refl.* 24,03 ;
jură-te : 25,33 ; 47,31 ;

jurământ : (XVI sec. CV) : s. n. : „Schwur, Eid" : „serment"
(15 X) :
jurământ : *sg. nom./ac.* 26,33 ;
jurământul : 24,08 ; 24,41 ; 26,03 ;
jurământului : *sg. gen./dat.* 21,14 ; 21,31 ; 21,32 ; 21,33 ; 22,19 ; 22,19 ; 26,23 ; 26,33 ; 28,10 ; 46,01 46,05 ;

L

-l → **el**

l → **el**

la : (1471 DERS) : prep. : „an, zu, bei, in, nach" : „à, en, près de, vers"
(425 X) :
la : 1,09 ; 1,30 ; 1,30 ; 1,30 ; 2,09 ; 2,09 ; 2,19 ; 2,20 ; 2,22 ; 3,06 ; 4,03 ; 4,08 ; 4,08 ; 8,05 ; 8,09 ; 8,09 ; 8,11 ; 10,19 ; 10,19 ; 10,30 ; 11,01 ; 12,01 ; 12,05 ; 12,06 ; 12,06 ; 12,08 ; 12,08 ; 12,10 ; 12,11 ; 12,11 ; 12,14 ; 12,20 ; 13,01 ; 13,03 ; 13,04 ; 13,05 ; 13,11 ; 13,13 ; 13,19 ; 14,03 ; 14,07 ; 14,07 ; 14,08 ; 14,08 ; 14,10 ; 14,12 ; 14,17 ; 15,12 ; 15,15 ; 16,01 ; 16,07 ; 18,01 ; 18,05 ; 18,05 ; 18,06 ; 18,06 ; 18,07 ; 18,09 ; 18,10 ; 18,11 ; 18,14 ; 18,14 ; 18,14 ; 18,22 ; 18,26 ; 18,33 ; 19,01 ; 19,02 ; 19,02 ; 19,03 ; 19,05 ; 19,05 ; 19,08 ; 19,08 ; 19,08 ; 19,09 ; 19,11 ; 19,17 ; 19,19 ; 19,27 ; 20,01 ; 20,01 ; 20,04 ; 21,02 ; 21,02 ; 21,07 ; 21,32 ; 21,32 ; 21,33 ; 22,02 ; 22,03 ; 22,05 ; 22,09 ; 22,19 ; 22,19 ; 23,08 ; 23,13 ; 23,16 ; 24,04 ; 24,05 ; 24,05 ; 24,08 ; 24,10 ; 24,10 ; 24,13 ; 24,16 ; 24,16 ; 24,20 ; 24,20 ; 24,23 ; 24,25 ; 24,27 ; 24,29 ; 24,30 ; 24,30 ; 24,30 ; 24,36 ; 24,38 ; 24,38 ; 24,41 ; 24,42 ; 24,42 ; 24,43 ; 24,45 ; 24,54 ; 24,55 ; 24,56 ; 24,63 ; 25,06 ; 25,18 ; 25,24 ; 26,01 ; 26,02 ; 26,06 ; 26,07 ; 26,11 ; 26,17 ; 26,23 ; 26,26 ; 27,03 ; 27,05 ; 27,09 ; 27,15 ; 27,38 ; 27,43 ; 27,43 ; 27,43 ; 28,02 ; 28,02 ; 28,05 ; 28,06 ; 28,07 ; 28,10 ; 28,11 ; 28,14 ; 28,15 ; 28,18 ; 28,21 ; 29,01 ; 29,01 ; 29,02 ; 29,03 ; 29,03 ; 29,16 ; 29,17 ; 29,17 ; 29,19 ; 29,21 ; 29,23 ; 29,27 ; 30,14 ; 30,25 ; 30,25 ; 31,03 ; 31,03 ; 31,04 ; 31,13 ; 31,18 ; 31,18 ; 31,30 ; 31,32 ; 31,32 ; 31,41 ; 31,52 ; 31,55 ; 32,01 ; 32,03 ; 32,03 ; 32,06 ; 32,08 ; 32,09 ; 33,09 ; 33,13 ; 33,14 ; 33,16 ; 33,17 ; 33,18 ; 34,05 ; 34,09 ; 34,14 ; 24,16 ; 34,20 ; 34,28 ; 35,01 ; 35,03 ; 35,05 ; 35,06 ; 35,16 ; 35,16 ; 35,26 ; 35,27 ; 35,27 ; 37,12 ; 37,13 ; 37,14 ; 37,17 ; 37,17 ; 37,22 ; 37,25 ; 37,28 ; 37,29 ; 37,36 ; 38,05 ; 38,08 ; 38,09 ; 38,12 ; 38,12 ; 38,13 ; 38,16 ; 38,16 ; 38,16 ; 38,18 ; 38,21 ; 38,27 ; 38,28 ; 38,30 ; 39,01 ; 39,06 ; 39,06 ; 39,14 ; 39,15 ; 39,16 ; 39,17 ; 39,18 ; 39,20 ; 40,03 ; 40,03 ; 40,04 ; 40,06 ; 40,20 ; 40,21 ; 41,02 ; 41,02 ; 41,03 ; 41,03 ; 41,04 ; 41,04 ; 41,04 ; 41,13 ; 41,18 ; 41,18 ; 41,19 ; 41,19 ; 41,36 ; 41,55 ; 41,57 ; 42,01 ; 42,02 ; 42,06 ; 42,06 ; 42,20 ; 42,24 ; 42,29 ; 42,37 ; 42,37 ; 43,15 ; 43,25 ; 43,26 ; 43,28 ; 43,29 ; 43,32 ; 44,07 ; 44,09 ; 44,10 ; 44,12 ; 44,13 ; 44,16 ; 44,17 ; 44,17 ; 44,20 ; 44,21 ; 44,24 ; 44,32 ; 44,34 ; 45,04 ; 45,09 ; 45,10 ; 45,17 ; 45,18 ; 45,25 ; 46,01 ; 46,03 ; 46,04 ; 46,06 ; 46,07 ; 46,08 ; 46,28 ; 46,29 ; 46,34 ; 47,09 ; 47,18 ; 47,30 ; 48,05 ; 48,07 ; 48,07 ; 48,10 ; 48,12 ; 48,21 ; 49,06 ; 49,11 ; 49,11 ; 50,10 ; 50,11 ; 50,13 ; 50,14 ; 50,16 ; 50,21 ; 50,22 ; 50,24 ; 50,26 ; (<**de**) 4,16 ; 10,19 ; 10,19 ; 10,30 ; 11,02 ; 12,04 ; 13,01 ; 13,12 ; 13,14 ; 13,19 ; 14,05 ; 14,17 ; 14,23 ; 16,06 ; 17,22 ; 18,01 ; 18,02 ; 19,24 ; 21,30 ; 23,03 ; 23,04 ; 23,06 ; 23,13 ; 23,20 ; 24,27 ; 24,50 ; 25,06 ; 25,10 ; 25,18 ; 25,22 ; 25,29 ; 26,16 ; 26,20 ; 26,26 ; 26,27 ; 26,31 ; 27,30 ; 27,44 ; 28,10 ; 30,16 ; 31,31 ; 31,39 ; 31,40 ; 31,43 ; 33,18 ; 33,19 ; 34,07 ; 35,04 ; 35,05 ; 35,09 ; 35,13 ; 35,16 ; 36,06 ; 36,33 ; 36,36 ; 38,01 ; 38,18 ; 38,19 ; 38,20 ; 38,25 ; 39,09 ; 40,19 ; 40,19 ; 41,27 ; 41,32 ; 41,46 ; 41,57 ; 42,03 ; 42,23 ; 42,24 ; 43,02 ; 43,34 ; 44,12 ; 44,28 ; 44,32 ; 45,01 ; 45,13 ; 45,25 ; 46,05 ; 46,34 ; 47,10 ; 47,18 ; 47,30 ; 49,07 ; 49,24 ; 49,30 ; 49,32 ; 50,13 ; (<**până**) 11,31 ; 38,01 ; 49,13 ; (<**până**) 8,05 ; 10,19 ; 10,19 ; 12,06 ; 13,03 ; 13,03 ; 14,06 ; 14,14 ; 14,15 ; 14,23 ; 25,18 ;

lanț : (XVI sec. CV) : s. n. : „Kette" : „chaîne"
(1 X) :
lanțul : *sg. nom./ac.* 41,42 ;

lapte : (1517 DERS) : s. n. : „Milch" : „lait"
(3 X) :
lapte : *sg. nom./ac.* 18,08 ; 32,15 ;
laptele : 49,12 ;

larg : (1428 DERS) : adj./s. : „weit, breit, Weite, Breite" „large, largeur"
(1 X) :
larg : *m. sg. nom./ac.* 34,21 ;

lat : (1505 DERS) : adj./s. : „1. breit, Breite" : „large, largeur"
(3 X) :
lat : *adj. m. sg. nom/ac.* 34,10 ;

latul : *s. sg. nom./ac.* 6,15 ;
lat : *s. sg. nom./ac.* (<in) 13,18 ;
latură : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „Seite“ : „côte“
(2 X) :
laturi : *pl. nom./ac.* 25,06 ; 31,07 ;

lăcaş → locaş

lăcui → locui

lăcuinţă → locuinţă

lăcuitor → locuitor

lărgi : (XVI sec. PS. SCH.) : v. IV : „erweitern, ausdehnen, ausbreiten“ : „élargir, étendre“
(2 X) :
au lărgit : *ind. pf. c. 3. sg.* 26,22 ;
lărgească : *subj. pr. 3. sg.* 9,26 ;

lărgime : (1581 PO) : s. f. : „Weite“ : „largeur“
(1 X) :
lărgime : *sg. nom./ac.* 26,22 ;

lăsa : (XVI sec. PS. SCH.) : v. I. : „lassen, verlassen“ : „laisser, quitter, abandonner“
(22 X) :
lăsa : *ind. impf. 3. sg.* 35,18 ;
lăsă : *ind. pf. s. 3. sg.* 39,16 ; 45,02 ;
am lăsat : *ind. pf. c. 1. sg.* 20,06 ;
ai lăsat : *ind. pf. c. 2. sg.* 27,36 ;
au lăsat : *ind. pf. c. 3. sg.* 24,27 ; 39,13 ; 39,14 ; 50,08 ;
voiu lăsa : *ind. viit. I. 1. sg.* 18,26 ; 28,15 ; 33,15 ;
vei lăsa : *ind. viit. I. 2. sg.* 18,24 ;
va lăsa : *ind. viit. I. 3. sg.* 2,24 ; 44,22 ;
lase : *subj. pr. 3. sg.* 44,22 ;
lasă : *imperat. sg.* 50,17 ;
lasă- : 38,16 ;
lăsaţi : *imperat. pl.* 42,33 ;
lăsînd : *ger.* 39,15 ;
lăsîndu : 39,18 ;
lăsîndu-ş : *ger. refl.* 39,12 ;

lăsat : (1551/3 ES) : adj./s. : „1. verlassen, 2. Gnade“ : „1. laissé, abandonné, 2. grâce“
(1 X) :
lăsată : *adj. f. sg. nom./ac.* 49,21 ;

lăţi : (1640 URECHE) : v. IV : „breitmachen, ausverbreiten“ : „étendre, élargir“
(1 X) :
va lăţi : *ind. viit. I. 3. sg.* 28,14 ;

lăţime : (1563 CORESI) : s. f. : „Breite“ : „largeur, étendue, ampleur“
(4 X) :
lăţimea : *sg. nom./ac.* 32,25 ; 32,25 ; 32,32 ; 32,32 ;

lăuda : (XVI sec. PS. SCH.) : v. I. : „loben, rühmen, lobpreisen“ : „louer, célébrer, glorifier“
(2 X) :
lăudară : *ind. pf. s. 3. pl.* 12,15 ;
vor lăuda : *ind. viit. I. 3. pl.* 49,08 ;

le→el

le → le

le- → el

lega : (XVI sec. PS. SCH.) : v. I. : „1. zusammen-, an-, festbinden, -knüpfen, 2. fesseln“ : „1. lier, faire nouer, 2. ligoter“
(5 X) :
legaţi : *ind. pr. 2. pl.* 37,07 ;
vă legaţi : *ind. pr. 2. pl. refl.* 42,16 ;
legă : *ind. pf. s. 3. sg.* 38,28 ; 42,24 ;
legînd : *ger.* 49,11 ;

legat : (XVI sec. CV) : s. : „Gefangener“ : „prisonnier“
(3 X) :
legaţi : *s. pl. nom./ac.* 39,21 ; 39,22 ;
legaţii : 39,20 ;

legămînt : (1673 DOS.) : s. n. : „Eid“ : „serment“
(1 X) :
legămînt : *sg. nom./ac.* 26,28 ;

legătură : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „1. Gefängnis, 2. Bündel“ : „1. prison, 2. liasse“
(7 X) :
legătura : *sg. nom./ac.* 14,23 ; 42,27 ; 42,35 ;
legătură : 31,44 ; 40,03 ;
legături : *pl. nom./ac.* 39,23 ;
legăturile : 42,35 ;

lege : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „1. Gesetz, Gebot, 2. Glaube“ : 1. loi, commendement, 2. religion“
(1 X) :
legile : *pl. nom./ac.* 26,05 ;

lemn : (XVI sec. CV) : s. n. : „1. Baum, 2. Holz“ : 1. arbre, 2. bois“
(25 X) :
lemn : *sg. nom./ac.* 1,11 ; 1,12 ; 3,12 ;
lemnu : 40,19 ; 40,22 ;
lemnul : 1,29 ; 2,09 ; 2,09 ; 2,09 ; 2,16 ; 2,17 ; 3,01 ; 3,06 ; 3,11 ; 3,17 ; 3,22 ;
lemnului : *sg. gen./dat.* 3,02 ; 3,03 ; 3,24 ;
lêmne : *pl. nom./ac.* 6,14 ; 22,03 ; 22,09 ;
lêmnele : 22,06 ; 22,07 ;
lêmnelor : *pl. gen./dat.* 22,09 ;

lenevi : (1646 PRAV. MOLD) : v. IV : „faulenzen, träge werden, träge sein“ : „paresser, fainéanter“
(1 X) :
leneviţi : *ind. pr. 2. pl.* 42,01 ;

lepăda : (XVI sec. CV) : v. I. : „1. (von sich) abweisen, verwerfen, 2. sich lossagen“ : „1. repousser, refuser, rejetter, 2. rénier“
(2 X) :
lepădă : *ind. pf. s. 3. sg.* 21,15 ; *ind. pf. s. 3. sg. refl.* 18,15 ;

leu : (1519 DERS) : s. m. : „Löwe“ : „lion“
(3 X) ;
leu : *sg. nom./ac.* 49,09 ; 49,09 ;
leului : *sg. gen./dat.* 49,09 ;

li → el

limbă : (1433 DERS) : s. f. : „1. Zunge, 2. Sprache, 3. Volk“ : „1./2. langue, 3. peuple“
(41 X) :
limba : *sg. nom./ac.* 15,14 ; 25,16 ;

limbă : 10,15 ; 17,20 ; 18,18 ; 20,04 ; 21,13 ; 21,18 ; 46,03 ;
limbi : *pl. nom./ac.* 12,02 ; 14,05 ; 17,04 ; 17,06 ; 17,16 ; 17,20 ; 17,27 ; 25,23 ; 27,29 ; 28,03 ; 35,11 ; 35,11 ; 48,04 ; 48,19 ;
limbile : 10,05; 10,20; 10,20 ; 10,31 ; 10,31 ; 10,32; 11,07 ; 18,18 ; 22,18 ; 26,04 ; 36,40 ;
limbilor : *pl. gen./dat.* 10,05 ; 10,32 ; 14,01 ; 14,09 ; 17,16 ; 49,10 ;
limbi : *pl. gen. (<a)* 17,05 ;

linte : (1581 PO) : s. f. : „Linsen" : „lentilles"
(1 X) :
linte : *sg. nom./ac.* 25,34 ;

lipi : (XVI sec. PS. SCH.) : v. IV : „1. kleben, heften, 2. sich anschliessen" : „1. coller, 2. (s')attacher"
(2 X) :
să va lipi : *ind. viit. I. 3. sg. refl.* 2,24 ;
mă lipescu : *subj. pr. 1. sg. refl.* 27,45 ;

lipsi : (1481 LDSR) : v. IV : „fehlen, mangeln" : „manquer, faire défaut"
(10 X) :
mă lipsii : *ind. pf. s. 1. sg. refl.* 48,11 ;
lipsi : *ind. pf. s. 3. sg.* 8,13 ; 47,13 ; 47,15 ; 47,15 ;
au lipsit : *ind. pf. c. 3. sg.* 8,13 ; 47,16 ;
se-au lipsit : *ind. pf. c. 3. pl. refl.* 47,18 ;
va lipsi : *ind. viit. I. 3. sg.* 11,06 ; 49,10 ;

lîngă : (XVI sec. PS. SCH.) : prep. : „neben, bei" : „près de, a côté de"
(25 X) :
lîngă : 2,24 ; 18,08 ; 18,14 ; 19,01 ; 23,11 ; 24,11 ; 25,08 ; 25,11 ; 25,17 ; 28,09 ; 31,32 ; 34,03 ; 35,29 ; 36,37 ; 38,14 ; 39,02 ; 39,16 ; 40,04 ; 40,07 ; 41,01 ; 41,03 ; 41,03 ; 45,01 ; 49,13 ; 49,13 ;

loc : (XVI sec. PS. SCH.) : s. n. : „Ort, Stelle, Platz, Stätte" : „lieu, endroit, place"
(65 X) :
loc : *sg. nom./ac.* 11,03 ; 13,06 ; 24,23 ; 24,25 ; 26,22 ; 28,11 ; 36,07 ; 38,21 ;
locul : 11,02 ; 12,06 ; 13,03 ; 13,04; 13,15; 18,24 ; 18,26 ; 18,33 ; 19,12 ; 19,13 ; 19,14 ; 19,27 ; 20,11 ; 20,13 ; 21,17 ; 21,17 ; 22,03 ; 22,04 ; 22,09 ; 24,31 ; 28,11 ; 28,16 ; 28,17 ; 29,03 ; 29,26 ; 30,02 ; 30,25 ; 31,13 ; 31,55 ; 35,01 ; 35,13 ; 35,14 ; 36,33 ; 36,34 ; 36,35 ; 39,20 ; 40,03 ; 48,07 ;
locului : *sg. gen./dat.* 19,17 ; 19,28 ; 21,31 ; 22,14 ; 26,07 ; 26,07 ; 28,11 ; 28,19 ; 29,22 ; 32,02 ; 32,30 ; 33,17 ; 35,07 ; 35,15 ; 38,22 ; 50,11 ;
locuri : *pl. nom./ac.* 41,34 ;
locurile : 10,31 ; 36,40 ;

locaş : (1509 DERS) : s. n. : „Wohnung, Wohnsitz" : „demeure, domicile"
(2 X) :
lăcaşul : *sg. nom./ac.* 10,30 ;
lăcaşurile : *pl. nom./ac.* 9,26 ;

locui : (XVI sec. CV) : v. IV : „1. (be)wohnen, 2. ansiedeln" : „1. habiter, 2. établir"
(63 X) :
lăcuiescu : *ind. pr. 1. sg.* 24,03 ;
lăcuieşte : *ind. pr. 3. sg.* 26,02; 27,44; 29,19; 36,20;
lăcuiesc : *ind. pr. 3. pl.* 24,13 ;
lăcuiescu : *ind. pr. 3. pl.* 34,30 ;
lăcuia : *ind. impf. 3. sg.* 14,13 ; 19,29 ; 24,62 ; 37,01 ; *ind. impf. 3. pl.* 4,20 ; 12,06 ; 13,08 ; 14,07 ; 14,12 ; 19,25 ;
lăcui : *ind. pf. s. 3. sg.* 4,16 ; 11,31 ; 13,13 ; 13,13 ; 19,30 ; 20,01 ; 20,01 ; 21,20 ; 21,21 ; 22,19 ; 25,11 ; 25,18 ; 26,06 ; 35,21 ; 36,08 ; 47,11 ; 47,27 ; 50,22 ;
lăcuiră : *ind. pf. s. 3. pl.* 11,02 ;
au lăcuit : *ind. pf. c. 3. sg.* 13,09 ; 16,03 ; 25,18 ; 35,27 ; *ind. pf. c. 3. pl.* 47,09 ;
vei lăcui : *ind. viit. I. 2. sg.* 45,10 ;
va lăcui : *ind. viit. I. 3. sg.* 16,12 ; 49,13 ;
vom lăcui : *ind. viit. I. 1. pl.* 34,15 ; 34,16 ; 47,04 ;
vor lăcui : *ind. viit. I. 3. pl.* 34,23 ;
lăcuiască : *subj. pr. 3. sg.* 9,26 ; 12,10 ;
lăcuiţ : *subj. pr. 2. pl.* 46,34 ;
lăcuiască : *subj. pr. 3. pl.* 34,21 ; 34,22 ;
lăcuieşte : *imperat. sg.* 20,15 ; 35,01 ; 47,06 ;
lăcuiţ : *imperat. pl.* 34,10 ; 34,10 ;
lăcuind : *ger.* 25,27 ;
lăcui : *inf. (<a)* 13,06 ; 13,06 ; 19,30 ; 36,07 ;

locuinţă : (1673 DOS.) : s. f. : „Wohnstätte, Wohnung" : „domicile, demeure"
(1 X) :
lăcuinţa : *sg. nom./ac.* 27,39 ;

locuitor : (1563 CORESI) : s. m. : „Bewohner, Einwohner" : „habitant"
(3 X) :
lăcuitori : *pl. nom./ac.* 14,13 ;
lăcuitorii : 50,11 ;
lăcuitorilor : *pl. gen./dat.* 34,01 ;

lor → **el**

lovi : (1551/3 ES) : v. IV : „1. angreifen, überfallen, 2. schlagen" : „1. attaquer, essaillir, envahir, 2. battre, frapper"
(3 X) :
lovi : *ind. pf. s. 3. sg.* 14,15 ;
au lovit : *ind. pf. c. 3. sg.* 19,11 ;
lovească : *subj. pr. 3. sg.* 32,11 ;

lua : (XVI sec. PS. SCH.) : v. I. : „nehmen" : „prendre"
(161 X) :
iau : *ind. pr. 3. pl.* 24,11 ;
luoaiu : *ind. pf. s. 1. sg.* 40,11 ;
luo : *ind. pf. s. 3. sg.* 2,15 ; 2,21 ; 4,19 ; 8,09 ; 8,20 ; 11,31 ; 12,05 ; 15,10 ; 17,23 ; 18,08 ; 20,14 ; 21,14 ; 21,21 ; 21,27 ; 22,03 ; 22,06 ; 22,06 ; 22,13 ; 24,10 ; 24,22 ; 24,67 ; 25,01 ; 26,34 ; 27,14 ; 28,09 ; 28,11 ; 28,18 ; 30,09 ; 30,37 ; 31,09 ; 31,34 ; 32,13 ; 32,23 ; 33,11 ; 36,02 ; 36,06 ; 38,02 ; 38,06 ; 38,18 ; 38,19 ; 42,24 ;
luară : *ind. pf. s. 3. pl.* 11,29 ; 14,11 ; 14,12 ; 34,25 ; 34,26 ; 34,28 ; 43,15 ; 50,13 ;
luară- : *ind. pf. s. 3. pl.* 6,02 ;
luoară : *ind. pf. s. 3. pl.* 46,05 ;
am luat : *ind. pf. c. 1. sg.* 12,19 ; 47,23 ; 48,22 ;
ai loat : *ind. pf. c. 2. sg.* 31,26 ;
ai luat : *ind pf. c. 2. sg.* 20,03 ; 30,15 ;
te-ai luat : *ind. pf. c. 2. sg. refl.* 3,19 ;
au luat : *ind. pf. c. 3. sg.* 2,22 ; 4,05 ; 16,04 ; 18,07 ; 20,02 ; 21,22 ; 21,25 ; 24,07 ; 25,20 ; 27,35 ; 27,36 ; 27,36 ; 31,16 ; 31,17 ; 32,22 ; 47,02 ; 47,20 ; 47,22 ;
luat-au : 31,01 ;
luatu-mi-au : 30,23 ;
s-au luat : *ind. pf. c. 3. sg. refl.* 2,23 ; 3,23 ;
voiu lua : *ind. viit. I. 1. sg.* 14,23 ; 18,05 ;
vei loa : *ind. viit. I. 2. sg.* 24,07 ;

vei lua : 6,21 ; 21,30 ; 24,04 ; 24,38 ; 24,40 ; 31,50 ;
va lua : *ind. viit. I. 3. sg.* 3,22 ; 27,46 ; 40,19 ;
vom lua : *ind. viit. I. 1. pl.* 34,16 ; 34,17 ;
veţ lua : *ind. viit. I. 2. pl.* 44,29 ;
vor lua : *ind. viit. I. 3. pl.* 14,24 ;
iau : *subj. pr. 1. sg.* 24,48 ;
iai : *subj. pr. 2. sg.* 24,03 ; 24,37 ; 28,01 ; 28,02 ; 28,06 ; 30,15 ; 31,31 ;
ia : *subj. pr. 3. sg.* 22,10 ; 24,43 ; 28,06 ; 38,20 ; 43,18 ; 45,19 ; 45,27 ; 48,17 ;
luom : *subj. pr. 1. pl.* 34,21 ;
luaţi : *subj. pr. 2. pl.* 42,36 ; 50,25 ;
ia : *imperat. sg.* 15,09 ; 19,15 ; 21,18 ; 22,02 ; 23,13 ; 27,03 ; 27,09 ; 31,32 ; 34,04 ; 47,19 ; *imperat. sg.* (+amente) 24,06 ;
luaţ : *imperat. pl.* 34,09 ;
luaţi : 42,16 ; 43,11 ; 43,12 ; 43,13 ; 47,23 ;
luund : *ger.* 45,19 ;
luundu : 24,51 ;
luînd : 2,07 ; 3,06 ; 9,23 ; 24,61 ; 27,15 ; 30,41 ; 31,45 ; 37,31 ; 38,28 ; 39,20 ; 41,42 ; 43,15 ; 45,18 ; 48,01 ; 48,13 ;
luîndu : 12,19 ; 16,03 ; 29,23 ; 31,23 ; 34,02 ; 37,24 ; 42,33 ;
luîndu-ş : *ger. refl.* 24,65 ; 46,06 ;
luase : *ind. m. m. pf. 3. pl.* 19,14 ;

lucra : (XVI sec. PS. SCH.) : v. I : „arbeiten, bebauen" : „travailler"
(5 X) :
lucrezi : *ind. pr. 2. sg.* 4,12 ;
lucrêze : *subj. pr. 3. sg.* 2,15 ; 3,23 ;
lucrînd : *ger.* 4,02 ;
lucra : *inf.* (<a) 2,05 ;

lucrător : (XVI sec. CV) : s. m. : „Arbeiter, Landarbeiter" : „travailleur, laboureur"
(1 X) :
lucrătoriu : *sg. nom./ac.* 9,20 ;

lucru : (XVI sec. PS. SCH.) : s. n. : „1. Arbeit, 2. Tat, Werk, 3. Ding" : „1. travail, 2. oeuvre, acte, 3. chose"
(12 X) :
lucru : *sg. nom./ac.* 18,05 ; 19,22 ; 22,16 ; 24,50 ; 38,26 ; 40,17 ; 44,15 ;
lucrul : 21,26 ; 46,33 ; 47,03 ;
lucrurile : *pl. nom./ac.* 3,17 ; 39,11 ;

lui : (1502 DERS) : art. hot. m. gen./dat. : „des, de" :
(613 X) :
lui : 1,02 ; 1,27 ; 2,11 ; 2,16 ; 2,20 ; 3,11 ; 3,17 ; 3,21 ; 4,06 ; 4,08 ; 4,15 ; 4,16 ; 4,16 ; 4,18 ; 4,22 ; 4,26 ; 5,04 ; 5,05 ; 5,08 ; 5,11 ; 5,14 ; 5,17 ; 5,20 ; 5,22 ; 5,23 ; 5,24 ; 5,31 ; 6,02 ; 6,04 ; 6,09 ; 6,09 ; 6,11 ; 6,13 ; 7,11 ; 7,13 ; 7,13 ; 7,16 ; 8,04 ; 8,13 ; 8,20 ; 9,06 ; 9,08 ; 9,17 ; 9,18 ; 9,18 ; 9,18 ; 9,22 ; 9,26 ; 9,27 ; 9,28 ; 9,29 ; 10,01 ; 10,02 ; 10,03 ; 10,04 ; 10,06 ; 10,07 ; 10,08 ; 10,10 ; 10,20 ; 10,21 ; 10,21 ; 10,21 ; 10,22 ; 10,23 ; 10,25 ; 10,29 ; 10,31 ; 10,32 ; 11,02 ; 11,10 ; 11,27 ; 11,28 ; 11,29 ; 11,29 ; 11,29 ; 11,29 ; 11,29 ; 11,31 ; 12,01 ; 12,01 ; 12,07 ; 12,08 ; 12,15 ; 12,15 ; 12,16 ; 12,17 ; 13,03 ; 13,03 ; 13,08 ; 13,08 ; 13,09 ; 13,11 ; 13,12 ; 13,13 ; 13,14 ; 14,01 ; 14,02 ; 14,04 ; 14,07 ; 14,08 ; 14,08 ; 14,08 ; 14,09 ; 14,09 ; 14,12 ; 14,13 ; 14,13 ; 14,13 ; 14,13 ; 14,17 ; 14,17 ; 14,19 ; 15,01 ; 15,18 ; 16,01 ; 16,03 ; 16,03 ; 16,03 ; 16,07 ; 16,14 ; 16,15 ; 16,15 ; 16,16 ; 17,01 ; 17,03 ; 17,08 ; 17,15 ; 17,19 ; 17,23 ; 18,19 ; 18,19 ; 19,36 ; 20,14 ; 20,18 ; 20,18 ; 21,02 ; 21,02 ; 21,03 ; 21,05 ; 21,07 ; 21,09 ; 21,10 ; 21,11 ; 21,12 ; 21,17 ; 21,21 ; 21,25 ; 21,27 ; 22,20 ; 22,20 ; 22,23 ; 22,23 ; 23,03 ; 23,05 ; 23,07 ; 23,08 ; 23,08 ; 23,10 ; 23,10 ; 23,12 ; 23,13 ; 23,14 ; 23,16 ; 23,17 ; 23,18 ; 23,18 ; 23,19 ; 23,20 ; 23,20 ; 24,03 ; 24,04 ; 24,09 ; 24,10 ; 24,14 ; 24,15 ; 24,15 ; 24,15 ; 24,24 ; 24,24 ; 24,34 ; 24,44 ; 24,47 ; 24,47 ; 24,47 ; 24,52 ; 24,52 ; 24,59 ; 24,66 ; 25,03 ; 25,04 ; 25,05 ; 25,07 ; 25,09 ; 25,09 ; 25,10 ; 25,12 ; 25,12 ; 25,12 ; 25,13 ; 25,16 ; 25,17 ; 25,19 ; 25,19 ; 25,20 ; 25,26 ; 25,33 ; 25,34 ; 26,01 ; 26,02 ; 26,03 ; 26,18 ; 26,19 ; 26,20 ; 26,24 ; 26,25 ; 26,25 ; 26,32 ; 26,34 ; 26,34 ; 27,15 ; 27,17 ; 27,22 ; 27,22 ; 27,23 ; 27,30 ; 27,34 ; 27,41 ; 27,42 ; 27,46 ; 28,01 ; 28,02 ; 28,02 ; 28,04 ; 28,04 ; 28,05 ; 28,05 ; 28,05 ; 28,06 ; 28,08 ; 28,08 ; 28,09 ; 28,09 ; 28,09 ; 28,12 ; 28,13 ; 28,13 ; 28,17 ; 28,19 ; 28,22 ; 29,01 ; 29,01 ; 29,05 ; 29,09 ; 29,10 ; 29,10 ; 29,10 ; 29,13 ; 29,13 ; 29,32 ; 29,33 ; 30,01 ; 30,01 ; 30,02 ; 30,03 ; 30,05 ; 30,07 ; 30,09 ; 30,12 ; 30,17 ; 30,19 ; 30,23 ; 30,25 ; 30,36 ; 30,36 ; 30,40 ; 30,42 ; 30,42 ; 31,01 ; 31,02 ; 31,11 ; 31,13 ; 31,22 ; 31,26 ; 31,33 ; 31,42 ; 31,43 ; 31,48 ; 31,51 ; 31,53 ; 31,53 ; 31,53 ; 32,01 ; 32,01 ; 32,02 ; 32,05 ; 32,09 ; 32,09 ; 32,13 ; 32,19 ; 32,22 ; 32,25 ; 32,30 ; 32,31 ; 32,32 ; 32,32 ; 33,10 ; 33,18 ; 33,19 ; 33,20 ; 34,01 ; 34,02 ; 34,03 ; 34,04 ; 34,05 ; 34,06 ; 34,07 ; 34,07 ; 34,13 ; 34,13 ; 34,13 ; 34,18 ; 34,18 ; 34,18 ; 34,19 ; 34,26 ; 34,27 ; 35,01 ; 35,01 ; 35,03 ; 35,04 ; 35,05 ; 35,05 ; 35,06 ; 35,07 ; 35,09 ; 35,16 ; 35,19 ; 35,22 ; 35,22 ; 35,23 ; 35,26 ; 35,12 ; 35,12 ; 35,27 ; 35,28 ; 36,01 ; 36,02 ; 36,02 ; 36,02 ; 36,03 ; 36,03 ; 36,04 ; 36,05 ; 36,05 ; 36,06 ; 36,06 ; 36,06 ; 36,08 ; 36,09 ; 36,09 ; 36,09 ; 36,10 ; 36,10 ; 36,10 ; 36,11 ; 36,12 ; 26,12 ; 36,12 ; 36,12 ; 36,13 ; 36,13 ; 36,14 ; 36,14 ; 36,14 ; 36,15 ; 36,15 ; 36,15 ; 36,16 ; 36,17 ; 36,17 ; 36,17 ; 36,17 ; 36,17 ; 36,18 ; 36,18 ; 36,18 ; 36,19 ; 36,19 ; 36,20 ; 36,21 ; 36,21 ; 36,22 ; 36,22 ; 36,23 ; 36,24 ; 36,24 ; 36,25 ; 36,25 ; 36,26 ; 36,27 ; 36,28 ; 36,29 ; 36,30 ; 36,31 ; 36,32 ; 36,33 ; 36,35 ; 36,35 ; 36,38 ; 36,39 ; 36,39 ; 36,39 ; 36,39 ; 36,40 ; 36,43 ; 37,01 ; 37,02 ; 37,02 ; 37,31 ; 37,36 ; 37,36 ; 38,06 ; 38,08 ; 38,10 ; 38,26 ; 39,01 ; 39,04 ; 39,06 ; 39,09 ; 39,22 ; 39,23 ; 40,07 ; 40,11 ; 40,11 ; 40,11 ; 40,13 ; 40,14 ; 40,16 ; 40,20 ; 40,21 ; 41,08 ; 41,16 ; 41,17 ; 41,25 ; 41,25 ; 41,25 ; 41,26 ; 41,28 ; 41,28 ; 41,32 ; 41,35 ; 41,37 ; 41,38 ; 41,39 ; 41,41 ; 41,42 ; 41,43 ; 41,44 ; 41,45 ; 41,45 ; 41,46 ; 41,46 ; 41,50 ; 41,50 ; 41,50 ; 42,03 ; 42,04 ; 42,05 ; 42,05 ; 42,06 ; 42,15 ; 42,16 ; 42,29 ; 43,15 ; 43,17 ; 43,18 ; 43,19 ; 43,34 ; 44,02 ; 44,12 ; 45,02 ; 45,08 ; 45,10 ; 45,12 ; 45,14 ; 45,16 ; 45,16 ; 45,21 ; 45,22 ; 45,27 ; 46,01 ; 46,02 ; 46,05 ; 46,06 ; 46,07 ; 46,08 ; 46,09 ; 46,10 ; 46,11 ; 46,13 ; 46,14 ; 46,15 ; 46,16 ; 46,17 ; 46,17 ; 46,18 ; 46,19 ; 46,20 ; 46,20 ; 46,20 ; 46,20 ; 46,20 ; 46,20 ; 46,20 ; 46,21 ; 46,21 ; 46,22 ; 46,23 ; 46,24 ; 46,25 ; 46,26 ; 46,27 ; 46,27 ; 46,29 ; 46,31 ; 47,01 ; 47,02 ; 47,03 ; 47,03 ; 47,04 ; 47,05 ; 47,07 ; 47,08 ; 47,13 ; 47,14 ; 47,19 ; 47,20 ; 47,20 ; 47,20 ; 47,22 ; 47,23 ; 47,24 ; 47,25 ; 47,26 ; 47,26 ; 47,28 ; 47,29 ; 48,01 ; 48,02 ; 48,03 ; 48,07 ; 48,08 ; 48,10 ; 48,14 ; 48,14 ; 48,17 ; 48,17 ; 48,17 ; 48,20 ; 48,21 ; 49,02 ; 49,17 ; 49,26 ; 49,28 ; 49,29 ; 49,32 ; 50,04 ; 50,04 ; 50,06 ; 50,06 ; 50,06 ; 50,07 ; 50,08 ; 50,10 ; 50,11 ; 50,13 ; 50,15 ; 50,17 ; 50,19 ; 50,23 ; 50,23 ; 50,23 ; 50,23 ; 50,24 ; 50,24 ; 50,24 ; 50,25 ;
lu : m. sg. dat. 50,24 ;

lumina : (XVI sec. PS. H.) : v. I : „erleuchten, erhellen" : „éclairer, illuminer"
(3 X) :
au luminat : *ind. pf. c. 3. sg.* 44,03 ;
luminêze : *subj. pr. 3. sg.* 1,15 ; 1,17 ;

luminare : (1581 PO) : s. f. : „Beleuchtung, Licht" : „éclairage, lumière"
(2 X) :
luminare : *sg. nom./ac.* 1,15 ;
luminare : 1,14 ;

lumină : (XVI sec. CV) : s. f. : „Licht" : „lumière"
(6 X) :
lumina : *sg. nom./ac.* 1,04 ; 1,05 ;
lumină : 1,03 ; 10,3 ;
luminii : *sg. gen./dat.* 1,04 ; 1,18 ;

luminător : (XVI sec. PS. H.) : s. m. : „Leuchter" : „lumière"
(4 X) :
luminătoriul : *sg. nom./ac.* 1,16 ;
luminătorul : 1,16 ;
luminători : *pl. nom./ac.* 1,14 ; 1,16 ;

lună : (1467 DERS) : s. f. : „1. Mond, 2. Monat" : „1. lune, 2. mois"
(14 X) :
luna : *sg. nom./ac.* 8,04 ; 8,13 ; 37,09 ;
lună : 7,11 ; 8,05 ; 8,05 ; 8,14 ; 29,14 ; 38,24 ;
lunii : *sg. gen./dat.* 7,11 ; 8,04 ; 8,05 ; 8,13 ; 8,14 ;

lung : (1510 DERS) : adj./s. : : „lang, Länge" : „long, longueur"
(2 X) :
lungul : *s. sg. nom./ac.* 12,06 ; 13,18 ;

lungime : (1620 AA) : s. f. : : „Länge" : „longueur"
(1 X) :
lungimea : *sg. nom./ac.* 6,15 ;

lup : (1444 DRĂGANU) : s. m. : „Wolf" : „loup"
(1 X) :
lup : *sg. nom./ac.* 49,27 ;

lupta : (XVI sec. PS. SCH;) : v. I ; „kämpfen" : „combattre, lutter"
(2 X) :
să lupta : *ind. impf. 3. sg. refl.* 32,24 ;
luptîndu-se : *ger. refl.* 32,25 ;

lut : (XVI sec. PS. SCH.) : s. n. : „Ton, Lehm" : „argile, glaise"
(1 X) :
lutul : *sg. nom./ac.* 11,03 ;

M

-m → eu

mai : (1400 BGL) : adv : „noch, schon, mehr" : „plus, encore, déjà"
(27 X) :
mai : 2,19 ; 4,12 ; 8,07 ; 8,12 ; 8,12 ; 8,21 ; 8,21 ; 8,22 ; 9,11 ; 9,11 ; 9,15 ; 11,04 ; 13,03 ; 17,05 ; 19,03 ; 29,35 ; 30,07 ; 30,09 ; 32,28 ; 33,02 ; 35,10 ; 37,30 ; 38,26 ; 44,23 ; 44,28 ; 45,01 ; 47,28 ;

mandragoră : (1581 PO) : s. f. : „Alraun" : „mandragore"
(5 X) :
mandragora : *sg. nom./ac.* 30,14 ;
mandragurile : *pl. nom./ac.* 30,14 ; 30,15 ; 30,15 ; 30,16 ;

mare/1 : (XVI sec. CV) : s. f. : „1. Meer, 2. West" : „1. mer, 2. ouest"
(13 X) :
mare : *sg. nom./ac.* 12,08 ; 13,15 ; 28,14 ; 49,13 ;
marea : 14,03 ;
mării : *sg. gen./dat.* 22,17 ; 32,12 ;
mării : 1,26 ; 1,28 ; 9,02 ; 41,49 ;
mări : *pl. nom./ac.* 1,10 ; 1,22 ;

mare/2 : (1442 DOR) : adj. : „gross" : „grand"
(60 X) :
mari : *f. pl. nom./ac.* 12,17 ; *f. pl. nom./ac.* (+**foarte**) 18,20 ;
mai mari : *f. sg. gen./dat. comp.* 29,16 ;
mare : *f. sg. nom./ac.* 15,12 ; 15,18 ; 29,02 ; 45,07 ; 46,03 ; 50,10 ; 50,11 ; *f. sg. nom./ac.* (+**foarte**) 50,09; 50,10 ; *f. sg. nom./ac.* (<**cea**) 10,12 ;
mai mare : *f. sg. nom./ac. comp.* 4,13 ;
cea mai mare : *f. sg. nom./ac. superl.* 19,37 ;
mari : *m. pl. nom./ac.* 1,21 ;
mai mare : *m. sg. gen./dat. comp.* (<**celui**) 10,21 ; 39,21 ; 40,05 ; 40,05 ; 41,10 ; 41,12 ;
mare : *m. sg. nom./ac.* 12,02 ; 17,20 ; 18,18 ; 19,11 ; 20,09 ; 21,08 ; 21,13 ; 21,18 ; 27,39 ; 38,11 ; 45,28 ; *m. sg. nom./ac.* (+**foarte**) 26,13; 27,34 ; *m. sg. nom./ac.* (<**cel**) 1,16 ; *m. sg. nom./ac.* (<**foarte**) 27,33 ;
mai mare : *m. sg. nom./ac. comp.* 24,02 ; 26,13 ; 26,16 ; 42,06 ; 48,19 ;
cel mai mare : *m. sg. nom./ac. superl.* 25,23 ; 37,36 ; 39,22 ; 39,23 ; 40,01 ; 40,01 ; 40,02 ; 40,02 ; 40,04 ; 40,09 ; 40,16 ; 40,21 ; 40,22 ; 40,23 ; 41,09 ; 41,10 ;
mai mari : *s. m. pl. nom./ac.* 41,34 ; 47,06 ;

marfă : (1431 LSDR) : s. f. : „1. (Stück) Vieh, 2. Habe, Gerät, 3. Ware" : „1. bétail, 2. outillage, 3. marchandise"
(1 X) :
marfa : *sg. nom./ac.* 31,18 ;

margine : (1365 SUCIU) : s. f. : „1. Rand, 2. Grenze" „1. bord, marge, 2. limite"
(11 X) :
margine : *sg. nom./ac.* 47,21 ;
marginea : 34,14 ; 41,03 ; 47,31 ;
margenii : 34,24 ;
marginii : 17,11 ; 17,14 ; 17,25 ;
marginile : *pl. nom./ac.* 17,23 ; 17,24 ; 47,21 ;

martor : (1418 DERS) : s. m. : „1. Verkünder, 2. Zeuge" : „témoin"
(1 X) :
martor : *sg. nom./ac.* 31,44 ;

maț : (1495 BGL) : s. n. : „Darm" : „intestin"
(1 X) :
mațele : *pl. nom./ac.* 43,30 ;

mă → eu

măduvă : (1563 CORESI) : s. f. : „Mark" : „moelle"
(1 X) :
mădua : *sg. nom./ac.* 45,18 ;

măgar : (1620 MOXA) : s. m. : „Esel" : „âne"
(17 X) :
măgariul : *sg. nom./ac.* 22,03 ; 22,05 ; 44,13 ;
măgari : *pl. nom./ac.* 12,16 ; 24,35 ; 30,43 ; 32,05 ; 32,15 ; 45,23 ; 47,17 ;
măgarii : 34,28 ; 42,26 ; 43,18 ; 44,03 ;
măgarilor : *pl. gen./dat.* 42,27 ; 43,24 ;
măgăriții : *f. sg. gen./dat.* 49,11 ;

măr : (1532 DERS) : s. n. : „Apfel, Frucht" : „pomme, fruit"
(1 X) :

mêre : *pl. nom./ac.* 30,14 ;

mărăcine : (1348 DOR) : s. m. : „Dornstrauch" : „ronce"
(1 X) :
mărăcini : *pl. nom./ac.* 3,18 ;

mări : (XVI sec. PS. SCH.) : v. IV : „1. vergrössern, 2. rühmen" : „1. agrandir, 2. louer, glorifier"
(3 X) :
măriş : *ind. pf. s. 2. sg.* 19,19 ;
să mări : *ind. pf. s. 3. sg. refl.* 43,34 ;
voiu mări : *ind. viit. I. 1. sg.* 12,02 ;

mărire : (XVI SEC. PS. SCH.) : s. f. : „Grösse, Ruhm" : „grandeur, gloire"
(3 X) :
mărirea : *sg. nom./ac.* 31,01 ; 31,16 ; 40,13 ;

mărturie : (1418 BGL) : s. f. : „1. Bezeugung, 2. Zeuge" : „1. témoignage, 2. témoin"
(7 X) :
mărturie : *sg. nom./ac.* 21,30 ; 31,44 ; 31,47 ; 31,50 ; 31,51 ; 43,03 ;
mărturii : *sg. gen./dat.* 31,47 ;

mărturisi : (XVI sec. PS. SCH.) : v. IV : „1. bezeugen, 2. verkünden, 3. beichten" : „1. témoigner, 2. prêcher, 3. confesser"
(5 X) :
mărtusisêşte : *ind. pr. 3. sg.* 31,47 ; 31,48 ; 31,48 ; 31,48 ;
s-au mărturisit : *ind. pf. c. 3. sg. refl.* 43,03 ;

măslin : (XVI sec. PS. SCH.) . : s. m. : „Ölbaum" : „olivier"
(1 X) :
maslin : *sg. nom./ac.* 8,11 ;

măsura : (XVI sec. PS. SCH.) : v. I : „ab-, vermessen" : „mesurer"
(2 X) :
măsura : *ind. impf. 3. sg.* 47,12 ; 47,14 ;

măsură : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „Mass" : „mesure"
(1 X) :
măsuri : *pe. nom./ac.* 18,06 ;

mea → **meu**

mele → **meu**

merge : (XVI sec. PS. SCH.) : v. III : „gehen, ziehen" : „aller, marcher"
(75 X) :
merg : *ind. pr. 1. sg.* 25,32 ;
mergi : *ind. pr. 2. sg.* 16,08 ; 32,17 ;
mêrge : *ind. pr. s. 3. sg.* 2,14 ; 24,65 ;
mergu : *ind. pr. 3. pl.* 24,13 ; 32,17 ; 32,20 ;
mergeam : *ind. impf. 1. sg.* 35,03 ;
mergea : *ind. impf. 3. sg.* 13,05 ; 18,16 ; 24,62 ; 32,19 ; 32,21 ; 37,25 ; 37,28 ; 38,09 ;
mêrse : *ind. pf. s. 3. sg.* 13,03 ; 21,19 ; 22,03 ; 22,13 ; 25,22 ; 26,01 ; 35,21 ; 38,01 ;
mêrseră : *ind. pf. s. 3. pl.* 50,10 ;
ai mersu ; *ind. pf. c. 2. sg.* 31,30 ;
au mersu : *ind. pf. c. 3. sg.* 13,19 ; *ind. pf. c. 3. pl.* 14,24 ;
mêrgi-voiu : *ind. viit. I. 1. sg.* 24,58 ;
voiu mêrge : 24,42 ; 44,30 ;
mêrge-vei : *ind. viit. I. 2. sg.* 24,57 ;
vei mêrge : *ind. viit. I. 2, sg.* 3,19 ; 15,15 ; 19,22 ; 24,04 ; 28,15 ;
vom mêrge : *ind. viit. I. 1. pl.* 22,05 ; 43,05 ;
veţ mêrge : *ind. viit. I. 2. pl.* 19,02 ;
veţi mêrge : *ind. viit. I. 2. pl.* 42,38 ;
mergu : *subj. pr. 1. sg.* 24,56 ; 30,25 ;
mergi : *subj. pr. 2. sg.* 12,01 ; 24,38 ; 31,30 ;
meargă : *subj. pr. 3. sg.* 11,31 ; 12,05 ; 24,05 ; 24,08 ; 24,39 ; 31,18 ; 33,14 ;
mêrgem : *subj. pr. 1. pl.* 33,12 ; 37,17 ; 43,08 ;
mêrgeţi : *imperat. pl.* 45,17 ;
mergînd : *ger.* 8,03 ; 8,05 ; 12,09 ; 14,13 ; 21,14 ; 21,16 ; 22,08 ; 26,13 ; 26,32 ; 27,09 ; 22,13 ; 27,14 ; 38,11 ; 43,19 ; 45,28 ; 47,01 ; 50,16 ;

mergere : (1581 PO) : s. f. : „Gang" : „aller"
(1 X) :
mêrgerii : *sg. gen./dat.* 33,14 ;

meşte : (um 1600) : v. III : „einschenken, kredenzen" : „avoir la fonction d'un échanson"
(1 X) :
mescind : *ger.* 40,13 ;

meu : (1521 NEACŞU) : pron. pos. : „mein" : „mon"
(916 X) :
-mieu : *1. sg.* 19,37 ; 20,13 ; 24,07 ; 24,38 ; 24,40 ; 27,41 ; 28,04 ; 28,21 ; 31,05 ; 31,07 ; 32,05 ; 32,09 ; 32,09 ; 37,35 ; 41,51 ; 45,09 ; 45,13 ; 45,13 ; 46,31 ; 47,01 ;
-miu : *1. sg.* 45,03 ; 50,05 ;
mea : *1. sg.* 4,13 ; 6,13 ; 6,18 ; 7,01 ; 9,09 ; 9,11 ; 9,15 ; 14,22 ; 16,02 ; 16,05 ; 17,01 ; 17,02 ; 17,04 ; 17,07 ; 17,09 ; 17,13 ; 17,14 ; 17,19 ; 17,21 ; 18,17 ; 20,09 ; 20,11 ; 20,13 ; 22,16 ; 23,13 ; 24,12 ; 24,42 ; 26,10 ; 27,12 ; 27,20 ; 27,36 ; 29,21 ; 29,32 ; 30,03 ; 30,18 ; 30,18 ; 30,30 ; 30,33 ; 31,06 ; 31,07 ; 31,29 ; 31,36 ; 31,42 ; 32,16 ; 32,20 ; 33,14 ; 34,30 ; 39,08 ; 40,09 ; 41,13 ; 41,40 ; 42,36 ; 42,37 ; 43,03 ; 43,05 ; 43,09 ; 44,02 ; 44,23 ; 44,29 ; 45,12 ; 45,13 ; 47,29 ; 48,22 ; 49,03 ; 50,20 ;
miei : *1. sg.* 13,09 ; 19,08 ; 32,11 ; 31,28 ; 31,30 ; 31,37 ; 31,40 ; 31,43 ; 37,16 ; 42,37 ; 46,31 ; 47,01 ; 47,09 ; 47,30 ; 48,05 ; 48,15 ; 48,16 ; 49,03 ; 49,06 ; 49,29 ;
mieu : *1. sg.* 2,23 ; 4,09 ; 4,23 ; 6,03 ; 9,13 ; 9,13 ; 9,15 ; 9,16 ; 12,13 ; 13,09 ; 15,03 ; 17,02 ; 17,10 ; 17,11 ; 18,12 ; 18,27 ; 19,19 ; 19,20 ; 21,10 ; 21,16 ; 21,23 ; 22,07 ; 22,08 ; 22,18 ; 23,04 ; 23,08 ; 23,13 ; 24,02 ; 24,03 ; 24,04 ; 24,04 ; 24,04 ; 24,06 ; 24,07 24,08 ; 24,12 ; 24,12 ; 24,12 ; 24,14 ; 24,27 ; 24,27 ; 24,35 ; 24,36 ; 24,36 ; 24,37 ; 24,37 ; 24,38 ; 24,38 ; 24,39 ; 24,40 ; 24,40 ; 24,41 ; 24,41 ; 24,41 ; 24,42 ; 24,44 ; 24,45 ; 24,48 ; 24,48 ; 24,49 ; 24,54 ; 24,56 ; 24,65 ; 26,03 ; 26,03 ; 27,01 ; 27,04 ; 27,08 ; 27,11 ; 27,12 ; 27,13 ; 27,13 ; 27,19 ; 27,21 ; 27,24 ; 27,25 ; 27,26 ; 27,27 ; 27,31 ; 27,37 ; 27,41 ; 27,43 ; 27,43 ; 27,43 ; 28,03 ; 29,14 ; 29,32 ; 29,34 ; 30,15 ; 30,15 ; 30,16 ; 30,18 ; 30,20 ; 30,23 ; 30,25 ; 30,25 ; 30,30 ; 31,42 ; 31,44 ; 31,44 ; 31,47 ; 31,48 ; 31,49 ; 31,50 ; 32,04 ; 32,09 ; 32,10 ; 32,11 ; 32,17 ; 32,18 ; 32,29 ; 32,30 ; 33,13 ; 33,14 ; 33,14 ; 34,08 ; 37,07 ; 37,07 ; 37,33 ; 38,11 ; 38,25 ; 39,08 ; 39,15 ; 39,18 ; 40,09 ; 40,16 ; 40,17 ; 41,09 ; 41,17 ; 41,22 ; 41,40 ; 42,28 ; 42,38 ; 43,14 ; 44,05 ; 44,32 ; 44,34 ; 44,34 ; 45,12 ;

45,28 ; 48,03 ; 48,16 ; 49,03 ; 49,06 ; 49,09 ; 39,22 ; 49,25 ; 49,29 ; 50,05 ;
mêle : *1. sg.* 2,23 ; 4,23 ; 15,02 ; 16,08 ; 19,38 ; 21,07 ; 21,23 ; 23,08 ; 24,33 ; 26,05 ; 26,05 ; 26,05 ; 26,05 ; 27,02 ; 29,14 ; 30,03 ; 30,08 ; 30,26 ; 31,26 ; 31,28 ; 31,31 ; 31,37 ; 31,42 ; 31,43 ; 31,43 ; 31,50 ; 31,50 ; 33,10 ; 33,11 ; 35,18 ; 38,17 ; 41,51 ; 41,52 ; 47,06 ; 47,09 ; 47,09 ; 48,15 ; 50,25 ;
-noastră : *1. pl.* 34,14 ;
-nostru : *1. pl.* 31,01 ; 31,14 ; 31,16 ; 42,13 ; 42,32 ; 44,27 ;
noastre : *1. pl.* 5,29 ; 5,29 ; 23,06 ; 34,09 ; 34,16 ; 34,17 ; 34,21 ; 34,23 ; 37,27 ; 43,21 ;
noastră : *1. pl.* 24,60 ; 24,65 ; 26,10 ; 32,18 ; 32,20 ; 34,31 ; 43,07 ; 43,08 ;
nostru : *1. pl.* 1,26 ; 19,31 ; 19,32 ; 19,32 ; 19,34 ; 19,34 ; 26,28 ; 29,26 ; 31,01 ; 31,15 ; 31,37 ; 31,53 ; 37,26 ; 37,27 ; 37,27 ; 42,21 ; 42,32 ; 43,04 ; 43,05 ; 43,21 ; 43,28 ; 44,16 ; 44,20 ; 44,24 ; 44,25 ; 44,26 ; 44,26 ; 44,30 ; 44,31 ; 44,32 ; 47,15 ; 47,18 ; 47,18 ; 47,18 ; 47,18 ; 47,19 ; 47,19 ; 47,25 ;
noştri : *1. pl.* 31,16 ; 31,32 ; 43,18 ; 43,18 ; 43,21 ; 43,22 ; 44,08 ; 46,34 ; 47,03 ; 50,24 ;
-ta : *2. sg.* 16,09 ; 28,02 ; 37,10 ; 38,24 ; 48,07 ;
-tău : *2. sg.* 12,01 ; 24,23 ; 26,05 ; 27,06 ; 27,09 ; 27,10 ; 27,10 ; 27,29 ; 27,40 ; 28,13 ; 31,03 ; 31,29 ; 31,30 ; 38,08 ; 38,11 ; 38,13 ; 47,05 ; 47,06 ; 48,01 ; 49,04 ; 49,08 ; 49,26 ; 50,06 ; 50,16 ; 50,17 ;
ta : *2. sg.* 3,16 ; 3,19 ; 4,06 ; 4,11 ; 4,14 ; 6,18 ; 7,01 ; 8,16 ; 12,01 ; 12,19 ; 12,19 ; 13,10 ; 13,17 ; 13,17 ; 14,20 ; 15,01 ; 15,05 ; 15,13 ; 16,06 ; 16,10 ; 17,12 ; 17,12 ; 17,15 ; 17,18 ; 17,19 ; 18,03 ; 18,09 ; 18,10 ; 19,15 ; 19,19 ; 19,19 ; 19,19 ; 19,21 ; 20,15 ; 21,12 ; 21,13 ; 21,18 ; 22,17 ; 22,17 ; 22,18 ; 24,02 ; 24,07 ; 24,14 ; 24,17 ; 24,43 ; 24,50 ; 24,51 ; 24,60 ; 26,04 ; 26,04 ; 25,10 ; 26,24 ; 27,03 ; 27,35 ; 27,39 ; 27,40 ; 28,14 ; 28,14 ; 29,18 ; 30,27 ; 30,27 ; 30,28 ; 30,33 ; 31,03 ; 31,08 ; 31,35 ; 31,41 ; 32,04 ; 32,05 ; 32,05 ; 32,06 ; 32,12 ; 32,17 ; 32,20 ; 33,05 ; 33,08 ; 33,08 ; 33,10 ; 33,10 ; 33,15 ; 40,13 ; 40,13 ; 43,09 ; 43,28 ; 44,18 ; 44,18 ; 44,24 ; 44,27 ; 44,30 ; 44,32 ; 44,32 ; 47,06 ; 47,15 ; 47,19 ; 47,29 ; 47,29 ; 48,11 ; 48,11 ; 48,18 ;
tale : *2. sg.* 3,14 ; 3,15 ; 3,16 ; 3,17 ; 3,17 ; 3,17 ; 3,19 ; 12,07 ; 13,16 ; 13,18 ; 14,23 ; 15,18 ; 16,06 ; 16,11 ; 17,07 ; 17,07 ; 17,08 ; 17,09 ; 17,10 ; 17,12 ; 19,15 ; 20,07 ; 24,07 ; 24,14 ; 24,44 ; 24,46 ; 25,31 ; 26,03 ; 26,04 ; 28,02 ; 28,04 ; 28,04 ; 28,13 ; 30,29 ; 30,31 ; 30,32 ; 31,13 ; 31,31 ; 31,32 ; 31,37 ; 31,38 ; 31,38 ; 31,41 ; 31,41 ; 32,09 ; 32,10 ; 32,18 ; 33,09 ; 35,12 ; 40,13 ; 40,19 ; 42,10 ; 42,11 ; 42,13 ; 44,07 ; 44,09 ; 44,16 ; 44,19 ; 44,21 ; 44,23 ; 44,31 ; 44,31 ; 45,10 ; 45,11 ; 46,34 ; 47,04 ; 47,04 ; 47,08 ; 48,04 ; 49,08 ; 49,26 ;
tăi : *2. sg.* 6,18 ; 6,18 ; 8,16 ; 8,16 ; 13,09 ; 13,15 ; 14,20 ; 15,15 ; 31,12 ; 31,32 ; 31,37 ; 37,10 ; 37,13 ; 37,14 ; 45,10 ; 45,10 ; 45,10 ; 45,11 ; 45,17 ; 46,03 ; 46,04 ; 47,03 ; 47,05 ; 47,06 ; 48,06 ; 48,22 ; 49,08 ; 49,08 ; 50,18 ;
tău : *2. sg.* 3,10 ; 3,14 ; 3,15 ; 3,16 ; 3,16 ; 4,09 ; 4,10 ; 4,11 ; 12,01 ; 13,09 ; 16,05 ; 17,01 ; 17,02 ; 17,05 ; 17,05 ; 17,07 ; 18,03 ; 19,12 ; 19,17 ; 20,16 ; 20,16 ; 21,17 ; 22,02 ; 22,12 ; 22,16 ; 22,20 ; 23,06 ; 23,06 ; 23,11 ; 23,15 ; 24,05 ; 24,23 ; 24,51 ; 25,23 ; 25,23 ; 26,03 ; 26,24 ; 26,24 ; 26,28 ; 27,06 ; 27,13 ; 27,19 ; 27,19 ; 27,25 ; 27,29 ; 27,31 ; 27,32 ; 27,35 ; 27,40 ; 27,42 ; 27,44 ; 30,02 ; 30,14 ; 30,15 ; 30,34 ; 31,03 ; 31,13 ; 31,44 ; 31,44 ; 31,48 ; 31,49 ; 31,50 ; 32,06 32,27 ; 32,28 ; 32,28 ; 32,29 ; 35,01 ; 35,10 ; 35,10 ; 35,11 ; 35,11 ; 37,32 ; 38,18 ; 39,19 ; 40,19 ; 41,40 ; 44,08 ; 45,09 ; 45,26 ; 46,30 ; 47,30 ; 48,02 ; 49,04 ; 49,08 ; 49,26 ; 50,17 ;
-vostru : *2. pl.* 31,05 ; 31,06 ; 31,07 ; 31,09 ; 49,02 ; 49,02 ;
voastre : *2. pl.* 9,02 ; 9,05 ; 9,09 ; 17,11 ; 17,12 ; 18,04 ; 19,02 ; 19,02 ; 34,09 ; 34,16 ; 35,02 ; 40,07 ; 42,16 ; 42,20 ; 42,33 ; 43,11 ; 43,12 ; 45,17 ; 45,18 ; 45,19 ; 45,20 ; 47,24 ; 50,21 ;
voastră : *2. pl.* 9,02 ; 18,05 ; 18,05 ; 19,02 ; 34,08 ; 34,10 ; 34,11 ; 45,05 ; 45,07 ; 50,04 ;
vostru : *2. pl.* 9,05 ; 9,15 ; 17,13 ; 23,08 ; 35,02 ; 42,15 ; 42,16 ; 42,19 ; 42,19 ; 42,20 ; 42,33 ; 42,34 ; 42,34 ; 43,03 ; 43,05 ; 43,07 ; 43,07 ; 43,13 ; 43,14 ; 43,23 ; 43,23 ; 43,27 ; 43,29 ; 44,09 ; 44,17 ; 44,23 ; 45,04 ; 45,18 ; 45,19 ; 46,33 ; 47,03 ; 47,16 ; 47,16 ; 47,23 ;
voştri : *2. pl.* 3,05 ; 34,09 ; 37,07 ; 43,12 ; 43,23 ; 43,23 ; 45,12 ; 45,19 ; 48,21 ;
-sa : *3. sg.* 2,24 ; 11,31 ; 21,21 ; 21,22 ; 21,32 ; 24,28 ; 24,30 ; 24,55 ; 26,26 ; 27,11 ; 27,13 ; 27,14 ; 28,07 ; 29,24 ; 30,01 ; 30,14 ; 30,14 ; 38,11 ; 38,13 ; 38,16 ;
-sii: *3. sg.* 27,14 ;
-său : *3. sg.* 2,24 ; 9,22 ; 9,23 ; 14,16 ; 21,08 ; 24,10 ; 26,15 ; 27,05 ; 27,06 ; 27,19 ; 27,26 ; 27,30 ; 27,31 ; 27,31 ; 27,32 ; 27,34 ; 27,36 ; 27,38 ; 28,07 ; 28,08 ; 29,09 ; 29,09 ; 29,12 ; 29,12 ; 31,19 ; 31,34 ; 31,53 ; 34,04 ; 34,13 ; 34,19 ; 35,18 ; 35,21 ; 35,27 ; 36,24 ; 37,02 ; 37,04 ; 37,09 ; 37,10 ; 37,11 ; 37,22 ; 37,32 ; 37,34 ; 38,11 ; 38,25 ; 39,02 ; 43,30 ; 44,22 ; 45,23 ; 45,23 ; 46,01 ; 46,05 ; 46,29 ; 47,07 ; 47,11 ; 47,12 ; 47,12 ; 48,09 ; 48,17 ; 48,17 ; 48,18 ; 50,01 ; 50,02 ; 50,07 ; 50,08 ; 50,10 ; 50,22 ;
sa : *3. sg.* 3,22 ; 22,10 ; 49,11 ;
sale : *3. sg.* 22,05 ; 24,44 ; 39,06 ; 40,20 ; 50,02 ;
săi : *3. sg.* 42,27 ;
său : *3. sg.* 4,08 ; 10,25 ; 11,03 ; 11,07 ; 11,31 ; 13,12 ; 16,15 ; 17,23 ; 21,03 ; 21,11 ; 22,03 ; 22,09 ; 22,10 ; 23,03 ; 24,07 ; 24,40 ; 27,17 ; 27,20 ; 27,23 ; 27,30 ; 27,31 ; 28,16 ; 38,09 ; 38,20 ; 39,04 ; 39,08 ; 42,21 ; 42,27 ; 43,33 ; 45,14 ; 49,11 ; 49,15 ;

mi → **eu**

mi- → **eu**

-mi → **eu**

miazănoapte : (XVI sec. CV) : s. f. : „1. Mitternacht, 2. Norden“ : „1. minuit, 2. nord“
(2 X) :
amiază noapte : *s. f. sg. nom./ac.* 13,15 ; 28,14 ;

mic : (1222 DLRV) : adj. : „klein“ : „petit“
(9 X) :
mici : *f. pl. nom./ac.* 47,09 ;
mică : *f. sg. nom./ac.* 19,20 ; 19,20 ;
celui mai mic : *m. sg. gen./dat. superl.* 25,23 ;
mic : *m. sg. nom./ac.* 1,10 ; 19,11 ;
cel mai mic : *m. sg. nom./ac. superl.* 27,06 ; 42,32 ; 43,05 ;

mie/1 : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „Tausend“ : „mille“
(2 X) :
mii : *pl. nom./ac.* 24,60 ; 24,60 ;

mie/2 → **eu**

miel : (XVI sec. CV) : s. m. : „Lamm“ : „agneau“
(7 X) :
miei : *pl. nom./ac.* 30,32 ; 30,32 ; 30,33 ; 30,35 ;
mieluşiţe : *f. pl. nom./ac. dim.* 21,28 ; 21,29 ; 21,30 ;

miere : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „Honig" : „miel" (1 X) :
miêre : *sg. nom./ac.* 43,11 ;

mijloc : (1504 DERS) : s. n. : „Mitte" : „milieu" (66 X) :
mijloc : *sg. nom./ac.* 15,10 ;
mijlocul : 1,04 ; 1,04 ; 1,06 ; 1,07 ; 1,07 ; 1,14 ; 1,14 ; 1,18 ; 1,18 ; 2,09 ; 3,03 ; 3,08 ; 3,15 ; 3,15 ; 3,15 ; 3,15 ; 9,13 ; 9,15 ; 9,15 ; 9,16 ; 10,12 ; 13,03 ; 13,03 ; 13,09 ; 15,17 ; 16,14 ; 16,14 ; 17,02 ; 17,02 ; 17,07 ; 17,07 ; 17,10 ; 17,10 ; 17,11 ; 19,29 ; 20,01 ; 20,01 ; 23,10 ; 24,10 ; 26,28 ; 26,28 ; 27,43 ; 28,02 ; 28,05 ; 28,06 ; 28,07 ; 30,36 ; 30,36 ; 31,37 ; 31,44 ; 31,44 ; 31,44 ; 31,47 ; 31,48 ; 31,49 ; 31,50 ; 31,50 ; 31,53 ; 35,02 ; 35,11 ; 37,07 ; 37,34 ; 40,20 ; 42,23 ; 49,14 ;

milă : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „Gnade, Mitleid" : „grâce, pitié" (8 X) :
milă : *sg. nom./ac.* 19,19 ; 24,12 ; 24,14 ; 24,44 ; 24,49 ; 39,21 ; 40,14 ; 47,29 ;

milui : (XVI sec. PS. SCH.) : v. IV : „sich erbarmen" : „avoir pitié" (3 X) :
au miluit : *ind. pf. c. 3. sg.* 33,05 ; 33,11 ;
miluiască : *subj. pr. 3. sg.* 43,29 ;

mine → **eu**

minunat : (XVI sec. PS. SCH.) : adj. : „wunderbar" : „merveilleux" (1 X) :
minunat : *m. sg. nom./ac.* 32,29 ;

mira : (XVI sec. PS. SCH.) : v. I. : „sich wundern, staunen" : „(s') étonner" (2 X) :
să mira : *ind. impf. 3. sg. refl.* 32,07 ; 43,33 ;

miros : (1639 PARACLIS) : s. n. : „Geruch" : „odeur" (3 X) :
mirosul : *sg. nom./ac.* 27,27 ; 27,27 ; 27,27 ;

mirosi : (1581 PO) : v. IV : „riechen" : „sentir" (2 X) :
mirosi : *ind. pf. s. 3. sg.* 8,21 ; 27,27 ;

mirosire : (1674 MIR. COSTIN) : s. f. : „Duft, Geruch" : „parfum, odeur" (1 X) :
mirosire : *sg. nom./ac.* 8,21 ;

mirositor : (1642 CAZ. GOV.) : adj. : „riechend" : „sentant" (1 X) :
mirositoare : *f. sg. nom./ac.* 8,21 ;

mişca : (1563 CORESI) : v. I : „(sich) bewegen" : „(se) mouvoir" (2 X) :
se mişca : *ind. impf. 3. sg. refl.* 7,21 ; 7,21 ;

mihni : (XVI sec. PS. SCH.) : v. IV : „bekümmern" ; „affliger, chagriner" (1 X) :
să mihni : *ind. pf. s. 3. sg. refl.* 6,06 ;

mîine : (XVI sec. CV) : adv. : „morgen" : „demain" (1 X) :
mîine : 30,33 ;

milcomi : (1688 BIBLIA) : v. IV : „still werden" : „se taire" (1 X) :
milcomêşte : *imperat. sg.* 4,07 ;

mînă : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „Hand" : „main" (83 X) :
mîna : *sg. nom./ac.* 3,22 ; 4,11 ; 8,09 ; 9,05 ; 9,05 ; 14,20 ; 14,22 ; 19,16 ; 21,18 ; 22,10 ; 22,12 ; 24,02 ; 24,09 ; 25,26 ; 30,35 ; 31,29 ; 32,11 ; 37,22 ; 38,20 ; 38,28 ; 38,29 ; 38,30 ; 39,04 ; 39,06 ; 39,22 ; 39,23 ; 40,11 ; 40,11 ; 40,13 ; 40,21 ; 41,35 ; 41,42 ; 41,42 ; 41,44 ; 42,37 ; 43,09 ; 47,29 ; 48,14 ; 48,17 ; 48,17 ; 49,06 ; 49,24 ;
mînă : 22,06 ; 38,18 ;
mâinile : *pl. nom./ac.* 24,30 ; 27,23 ; 27,23 ;
mîinele : 24,22 ; 35,04 ;
mîinile : 27,17 ; 43,21 ; 43,22 ; 48,14 ;
mînile : 9,02 ; 16,06 ; 16,09 ; 16,12 ; 16,12 ; 19,10 ; 19,16 ; 24,47 ; 27,22 ; 27,22 ; 32,13 ; 33,10 ; 37,21 ; 37,22 ; 37,27 ; 39,01 ; 39,03 ; 39,12 ; 39,13 ; 39,14 ; 39,23 ; 43,12 ; 43,15 ; 46,04 ; 48,22 ; 49,08 ;
mîinelor : *pl. gen./dat.* 31,42 ;
mînilor : 5,29 ; 20,05 ; 49,24 ;

mînca : (XVI sec. PS. SCH.) : v. I. : „essen, fressen" : „manger, dévorer" (67 X) :
mînca : *ind. impf. 3. sg.* 39,06 ; 40,17 ; *ind. impf. 3. pl.* 40,17 ; 43,32 ; 47,22 ;
mîncă : *ind. pf. s. 3. sg.* 3,06 ; 25,34 ; 27,25 ;
mîncară : *ind. pf. s. 3. pl.* 3,06 ; 18,08 ; 19,03 ; 24,54 ; 26,30 ; 31,46 ; 41,04 ; 41,20 ; 43,02 ;
am mîncat : *ind. pf. c. 1. sg.* 3,12 ; 3,13 ; 27,33 ; 31,38 ;
ai mîncat : *ind. pf. c. 2. sg.* 3,11 ; 3,17 ; 3,17 ;
au mîncat : *ind. pf. c. 3. sg.* 37,20 ; 37,33 ; *ind. pf. c. 3. pl.* 14,24 ; 31,15 ; 31,54 ; 44,28 ;
voiu mînca : *ind. viit. I. 1. sg.* 24,33 ; 27,25 ;
vei mînca : *ind. viit. I. 2. sg.* 3,17 ; 3,18 ; 3,19 ;
va mînca : *ind. viit. I. 3. sg.* 3,22 ; 27,10 ; 49,27 ;
vom mînca : *ind. viit. I. 1. pl.* 3,02 ;
veţ mînca : *ind. viit. I. 2. pl.* 18,05 ;
veţi mînca : 2,17 ; 3,05 ; 45,18 ;
vor mînca : *ind. viit. I. 3. pl.* 32,32 ; 40,19 ; 43 16 ;
mînînc : *subj. pr. 1. sg.* 27,04 ;
mănînc : *subj. pr. 1. sg.* 28,20 ;
mănînci : *subj. pr. 2. sg.* 2,16 ; 3,11 ; 3,14 ; 3,17 ;
mănînce : *subj. pr. 3. sg.* 27,31 ;
mîncaţi : *subj. pr. 2. pl.* 2,17 ; 3,01 ; 3,03 ; 9,04 ;
mînînce : *subj. pr. 3. pl.* 37,25 ;
mănînce : *subj. pr. 3. pl.* 24,33 ;
mănîncă : *imperat. sg.* 27,19 ;
mîncînd : *ger.* 27,07 ;
mîncat : *sup.* (<de) 1,30 ; 6,21 ; 27,07 ; 43,20 ; 47,24 ;
mînca : *inf.* (<a) 43,32 ;

mîncare : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „Essen, Speise" : „mets, nourriture" (10 X) :

mîncare : *sg. nom./ac.* 1,29 ; 2,09 ; 2,16 ; 3,06 ; 6,21 ; 9,03 ; 42,25 ;
mîncarea : *sg. nom./ac.* 25,28 ; 31,15 ; 49,27 ;

mîncat : (1550 HC) : adj./s.n. : „gegessen, gefressen, verzehrt, Essen, Fressen" : „mangé, dévoré, action de manger, dévorer"
(1 X) :
mîncat : *adj. sg. nom./ac.* 31,39 ;

mîneca : (XVI sec. PS. SCH.) : v. I. : „früh aufstehen" „se lever tôt"
(3 X) :
mînceă : *ind. pf. s. 3. sg.* 19,27 ; 20,08 ;
mînecînd : *ger.* 19,02 ;

minglia : (XVI sec. PS. SCH.) : v. I. : „1. trösten, 2. schmeicheln, 3. bezaubern" : „1. consoler, 2. flatter, 3. charmer, enchanter"
(5 X) :
să minglia : *ind. impf. 3. sg. refl.* 24,67 ;
minglie : *ind. pf. s. 3. sg.* 50,21 ;
să minglie : *subj. pr. 3. sg. pas.* 37,35 ;
minglie : *subj. pr. 3. pl.* 37,35 ;
minglîndu-se : *ger. refl.* 38,12 ;

minia : (XVI sec. PS. SCH.) : v. I. : „in Zorn geraten" „(s') enrager"
(2 X) :
s-au miniiat : *ind. pf. c. 3. sg. refl.* 39,19 ;
mîniindu-se : *ger. refl.* 30,02 ;

minie : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „Zorn" : „colère"
(2 X) :
mînia : *sg. nom./ac.* 27,44 ;
miniia ; 49,07 ;

mîntui : (XVI sec. PS. SCH.) : v. IV : „erlösen, erretten, befreien" : „délivrer, sauver"
(11 X) :
mîntuiește : *ind. pr. 3. sg.* 48,16 ;
mîntui : *ind. pf. s. 3. sg.* 35,03 ;
să mîntui : *ind. pf. s. 3. sg. refl.* 32,50 ;
mîntuitu au : *ind. pf. c. 3. sg.* 47,25 ;
mă voiu mîntui : *ind. viit. I. 1. sg. refl.* 19,20 ;
va mîntui : *ind. viit. I. 3. sg.* 49,27 ;
se mîntuiască : *subj. pr. 3. sg. refl.* 32,08 ;
mîntuiește : *imperat. sg.* 19,17 ;
te mîntuiește : *imperat. sg. refl.* 19,17 ;
mîntuind : *ger.* 19,17 ;
mîntui : *inf. refl.* 19,19 ;

mîntuire ; (XVI sec. CV) : s. f. : „Erlösung, Errettung, Heil" : „délivrance, salut"
(5 X) :
mîntuire : *sg. nom./ac.* 26,31 ; 28,21 ; 44,17 ;
mîntuirea : 41,16 ; 49,18 ;

mînz : (1443 BGL) : s. m. : „Füllen" : „poulain"
(3 X) :
mînzul : *sg. nom./ac.* 49,11 ; 49,11 ;
mînji ; *pl. nom./ac.* 32,15 ;

mișcoi : (XVI sec. PS. H.) : s. m. : „Maulesel" : „mule, mûlet"
(2 X) :
mișcoi : *pl. nom./ac.* 12,16 ; 45,23 ;

moale : (1483 DERS) : adj. : „weich" : „mou, tendre"
(3 X) :
moi : *m. pl. nom./ac.* 27,09 ;
mai moi : *m. pl. nom./ac. comp.* 33,13 ;
moale : *m. sg. nom./ac.* 18,07 ;

moarte : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „Tod" : „mort"
(8 X) :
moarte : *sg. nom./ac.* 2,17 ; 3,04 ; 26,11 ; 50,16 ;
moartea : 21,16 ; 27,10 ; 50,05 ;
morții : *sg. gen./dat.* 27,02 ;

moașă : (1480 DLRV) : s. f. : „1. Ahnin, 2. Hebamme" : „1. aieule, 2. sage-femme"
(2 X) :
moașa : *sg. nom./ac.* 35,17 ; 38,28 ;

mojic : (1640 PUMNUL) : adj./s.m. ; „bäerlich, Bauer" : „rustique, paysan"
(2 X) :
mojic : *m. sg. nom./ac.* 16,12 ; 25,27 ;

mormînt : (1512 DRHB) : s. n. : „Grab, Gruft" : „tombeau, tombe"
(11 X) :
mormînt : *sg. nom./ac.* 23,04 ; 23,09 ; 23,20 ; 49,30 ; 50[illegible] ; 50,26 ;
mormîntul ; 23,06 ; 35,20 ; 47,30 ;
mormîntului : *sg. gen./dat.* 35,20 ;
mormînturi : *pl. nom./ac.* 23,06 ;

mort : (XVI sec. PS. SCH.) : adj./s. : „tot, Toter" : „mort"
(8 X) :
mortul : *s. sg. nom./ac.* 23,03 ; 23,04 ; 23,06 ; 23,06 ; 23,08 ; 23,11 ; 23,13 ; 23,15 ;

moșie : (1548 DERS) : s. f. : „Erbgut" : „1. patrimoine, 2. terre, propriété"
(1 X) :
moșie : *sg. nom./ac.* 23,04 ;

moșteni : (1581 CORESI) : v. IV : „(be) erben" : „hériter"
(10 X) :
voiu moșteni : *ind. viit. I. 1. sg.* 15,08 ;
va moșteni : *ind. viit. I. 3. sg.* 15,03 ; 15,04 ; 15,04 ; 21,10 ; 22,17 ;
moșteneștî : *subj. pr. 2. sg.* 15,07 ; 28,04 ;
moștineassă : *subj. pr. 3. sg.* 24,60 ;
să moșteniră : *pf. s. 3. pl. refl.* 47,27 ;

moștenire : (1652 INDR.) : s. f. : „Erbschaft, Erbe" „héritage"
(1 X) :
moștenire : *sg. nom./ac.* 31,14 ;

movilă : (1400 BGL) : s. f. : „Hügel, Haufen" : „colline, butte"
(10 X) :
movila : *sg. nom./ac.* 31,47 ; 31,48 ; 31,48 ; 31,51 ; 31,52 ;
movilă : 31,46 ; 31,46 ; 31,47 ; 31,47 ; 31,48 ;

muchie : (1424 DOR) : s. f. : „Kants" : „bord, carne"
(1 X) :
muchi ; *pl. nom./ac.* 6,14 ;

muiere : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. ; Frau" : „femme"
(63 X) :

21,21 ; 26,34 ;
muiêre : *sg. nom./ac.* 2,22 ; 2,23 ; 3,01 ; 3,04 ; 12,12 ; 12,18 ; 24,38 ; 28,01 ; 28,02 ; 28,06 ; 31,50 ; 38,14 ; 38,20 ;
muiêrea : *sg. nom./ac.* 2,24 ; 2,25 ; 3,02 ; 3,06 ; 3,08 ; 3,12 ; 3,13 ; 4,01 ; 8,18 ; 11,31 ; 12,14 ; 16,01 ; 19,26 ; 20,03 ; 20,07 ; 24,05 ; 24,08 ; 38,08 ; 39,07 ; 39,09 ;
muierii : *sg. gen./dat.* 3,13 ; 3,15 ; 3,16 ; 3,17 ; 3,20 ; 3,21 ; 11,29 ; 11,29 ; 19,16 ; 24,15 ; 39,08 ; 39,19 ;
muieri : *pl. nom./ac.* 4,19 ; 11,29 ; 36,02 ;
muierile : *pl. nom./ac.* 4,23 ; 8,18 ; 14,16 ; 30,13 ; 30,26 31,35 ; 32,22 ; 33,05 ; 34,29 ; 36,06 ; 46,05 ; 46,26 /
muierilor : *pl. gen./dat.* 4,23 ;

mult : (1521 NEACŞU) : adj./adv. : „viel" : „maint, nombreux, beaucoup"
(23 X) :
mult : *adj. m. sg. nom./ac.* 30,43 ; 50,20 ; *adj. m. sg. nom./ac.* (<**foarte**) 41,49 ;
mulţi : *adj. m. pl. nom./ac.* 6,01 ; 26,08 ;
multă : *adj. f. sg. nom./ac.* 15,01 ; 15,14 ; 18,18 ; 29,07 ; 41,29 ; 46,29 ; 48,16 ;
multe : *adj. f. pl. nom./ac.* 13,06 ; 21,34 ; 24,25 ; 26,14 ; 33,09 ; 36,07 ; 37,34 ; *adj. f. pl. gen.* (<a) 17,05 ;
mai mult : *adv. comp.* 29,30 ; 37,04 ; 41,40 ;

mulţi → **înmulţi**

mulţime : (XVI sec. CV) : s. f. : „Menge" : „foule, multitude"
(8 X) :
mulţime : *sg. nom./ac.* 16,10 ; 17,04 ; 27,28 ; 30,30 ; 32,12 ; 48,16 ; 48,19 ;
mulţimea : 36,07 ;

mumă : (XVI sec. PS. H.) : s. f. : „Mutter" : „mère"
(28 X) :
muma : *sg. nom./ac.* 24,67 ;
mumă : *sg. nom./ac.* 2,24 ; 3,20 ; 20,12 ; 21,21 ; 24,55 ; 27,11 ; 27,13 ; 27,14 ; 28,07 ; 30,14 ; 37,10 ; 43,29 ; 48,07 ;
mume- : *sg. gen./dat.* 27,14 ;
mumei : *sg. gen./dat.* 24,53 ; 24,67 ; 28,02 ; 28,05 ; 29,01 ; 29,10 ; 29,10 ; 29,10 ; 44,20 ; 49,26 ;
mîne- : *sg. gen./dat.* 28,02 ; 24,28 ;
mume : *pl. nom./ac.* 32,11 ;

munte : (1443 DERS) : s. m. : „Berg" : „mont (agne)"
(23 X) :
munte : *sg. nom./ac.* 12,08 ; 14,10 ; 19,17 ; 19,19 ; 19,30 ; 22,14 ; 31,25 ; 31,54 ; 31,54 ;
muntele : *sg. nom./ac.* 10,30 ; 14,11 ; 31,21 ; 31,23 ; 31,25 ; 36,08 ; 36,09 ;
munţi : *pl. nom./ac.* 22,02 ;
munţii : *pl. nom./ac.* 7,19 ; 7,20 ; 8,04 ; 14,06 ;
munţilor : *pl. gen./dat.* 8,05 ;
munţi : *pl. gen./dat.* (<a) 49,26 ;

murg : (1432 DOR) : adj. : „braun" : „bai"
(2 X) :
murg : *m. sg. nom./ac.* 30,33 ; 30,35 ;

muri : (XVI sec. PS. SCH.) : v. IV : „sterben" : „mourir"
(75 X) :
moriu : *ind. pr. 1. sg.* 48,21 ; 50,24 ;
mori : *ind. pr. 2. sg.* 20,03 ;
murim : *ind. pr. 1. pl.* 47,15 ;
muriia : *ind. impf. 3. sg.* 35,18 ;
muri : *ind. pf. s. 3. sg.* 5,31 ; 7,21 ; 9,28 ; 11,11 ; 11,13 ; 11,13 ; 11,15 ; 11,17 ; 11,19 ; 11,21 ; 11,23 ; 11,25 ; 11,28 ; 23,02 ; 25,08 ; 25,11 ; 25,17 ; 35,08 ; 35,19 ; 36,33 ; 36,34 ; 36,35 ; 36,36 ; 36,37 ; 36,38 ; 36,39 ; 38,12 ; 46,12 ; 50,26 ;
au murit : *ind. pf. c. 3. sg.* 5,05 ; 5,08 ; 5,11 ; 5,14 ; 5,17 ; 5,20 ; 5,27 ; 7,22 ; 11,32 ; 26,18 ; 35,29 ; 42,38 ; 44,20 ; 48,07 ; 50,15 ; *ind. pf. c. 3. pl.* 38,11 ;
voiu muri : *ind. viit. I. 1. sg.* 19,19 ; 27,04 ; 30,01 ; 45,28 ; 46,30 ;
vei muri : *ind. viit. I. 2. sg.* 20,07 ;
va muri : *ind. viit. I. 3. sg.* 9,11 ; 44,22 ; 44,31 ;
veţi muri : *ind. viit. I. 2. pl.* 2,17 ; 3,04 ; 42,20 ;
vor muri : *ind. viit. I. 3. pl.* 6,17 ; 33,13 ;
moriu : *subj. pr. 1. sg.* 25,32 ; 26,09 ;
moară : *subj. pr. 3. sg.* 38,11 ;
murim : *subj. pr. 1. pl.* 42,02 ; 43,08 ; 47,19 ; 47,19 ;
muriţi : *subj. pr. 2. pl.* 3,03 ;
moară ; *subj. pr. 3. pl.* 44,09 ;
muri : *inf.* (<a) 27,07 ; 47,29 ;

mustra : (1581 PRL) : v. I. : „tadeln, schelten" : „blâmer, gronder, réprimander"
(3 X) :
mustră : *ind. pf. s. 3. sg.* 21,25 ;
am mustrat : *ind. pf. c. 1. sg.* 31,42 ;
să mustre : *subj. pr. 3. pl. refl.* 31,37 ;

muşca : (XVI sec. CV) : v. I. : „beissen" : „mordre"
(1 X) :
muşcînd : *ger.* 49,17 ;

muta : (XVI sec. PS. SCH.) : v. I. : „umziehen, umsiedeln, versetzen, verrücken" : „déménager, émigrer, transférer, changer de lieu"
(3 X) :
să mută : *ind. pf. s. 3. sg. refl.* 12,08 ; 26,17 ;
au mutat : *ind. pf. c. 3. sg.* 5,24 ;

N

n- → **nu**

nainte(a) → **înainte**

nalt → **înalt**

naşte : (XVI sec. CV) : v. III : „1. zeugen, gebären, 2. geboren, erzeugt werden" : „1. enfanter, procréer, engendrer, 2. naître, être procrée"
(166 X) :
năştea : *ind. impf. 3. sg.* 6,04 ; 16,01 ; 20,17 ; 38,27 ; *ind. impf. 3. pl.* 30,39 ; 30,42 ;
născu : *ind. pf. s. 3. sg.* 4,01 ; 4,17 ; 4,18 ; 4,18 ; 4,18 ; 4,20 ; 4,22 ; 4,26 ; 5,03 ; 5,04 ; 5,06 ; 5,09 ; 5,15 ; 5,21 ; 5,22 ; 5,25 ; 5,28 ; 5,30 ; 5,30 ; 5,32 ; 6,10 ; 11,11 ; 11,12 ; 11,13 ; 11,13 ; 11,14 ; 11,15 ; 11,15 ; 11,16 ; 11,17 ; 11,18 ; 11,19 ; 11,20 ; 11,21 ; 11,21 ; 11,22 ; 11,23 ; 11,23 ; 11,24 ; 11,25 ; 11,25 ; 11,26 ; 11,27 ; 16,15 ; 16,16 ; 19,37 ; 19,38 ; 21,02 ; 22,20 ; 24,36 ; 25,02 ; 29,32 ; 29,33 ; 29,34 ; 29,35 ; 3,005 ; 30,07 ; 30,10 ; 30,12 ; 30,17 ; 30,19 ; 30,21 ; 30,23 ; 30,25 ; 34,02 ; 35,17 ; 36,04 ; 36,04 ; 36,12 ; 36,14 ; 38,03 ; 38,04 ; 38,05 ;
să născu : *ind. pf. s. 3. sg. refl.* 4,18 ; 4,25 ; 10,21 ; 11,19 ;
născură : *ind. pf. s. 3. pl.* 50,23 ;
să născură : *ind. pf. s. 3. pl. refl.* 10,01 ; 10,25 ;

am născut : *ind. pf. c. 1. sg.* 21,07 ; 24,04 ; 24,07 ; 29,34 ; 30,20 ;
au născut : *ind. pf. c. 3. sg.* 5,04 ; 5,07 ; 5,07 ; 5,10 ; 5,10 ; 5,12 ; 5,13 ; 5,16 ; 5,18 ; 5,19 ; 5,19 ; 5,26 ; 10,08 ; 10,13 ; 10,15 ; 10,24 ; 10,24 ; 10,24 ; 10,26 ; 11,10 ; 11,11 ; 11,13 ; 11,27 ; 11,28 ; 16,15 ; 21,03 ; 22,23 ; 22,23 ; 22,24 ; 24,24 ; 24,47 ; 25,03 ; 25,12 ; 25,19 ; 25,26 ; 30,01 ; 31,43 ; 34,01 ; 35,16 ; 36,05 ; 38,05 ; 41,50 ; 44,27 ; 46,15 ; 46,18 ; 46,20 ; 46,20 ; 46,20 ; 46,21 ; 46,22 ; 46,25 ;
s-au născut : *ind. pf. c. 3. sg. refl.* 21,03 ; 21,05 ; *ind. pf. c. 3. pl. refl.* 46,27 ;
se-au născut ; *ind. pf, c. 3 pl. relf.* 36,05
voiu naşte : *ind. viit. I. 1. sg.* 18,13 ;
vei naşte : *ind. viit. I. 2. sg.* 3,16 ; 16,11 ; 48,06 ;
va naşte : *ind. viit. I. 3. sg.* 17,17 ; 17,19 ; 17,20 ; 17,21 ; 30,03 ;
să va naşte : *ind. viit. I. 3. sg. refl.* 17,17 ;
vor naşte : *ind. viit. I. 3. pl.* 31,08 ; 31,08 ;
născînd : *ger.* 38,28 ;
naşte : *inf.* (< a) 4,02 : 16,02 ; 25,24 ; 29,35 ; 30,09 ;
născuse : *ind. m. m. pf. 3. sg. refl.* 21,09 ; 24,15 ;

naştere : (1551/3 ES) : s. f. : „Geburt“ : „naisssance“
(19 X) :
naştere : *sg. nom./ac.* 49,21 ;
naştire : 35,16 ; 40,20 ;
naşterii : *sg. gen./dat.* 31,13 ; 32,09 ;
naşterile : *pl. nom./ac.* 6,09 ; 10,01 ; 10,32 ; 11,10 ; 11,27 ; 36,01 ; 36,09 ; 37,02 ;
naşterile : *pl. nom./ac.* 25,12 ; 25,19 ; 25,31 ; 25,33 ; 25,34 ; 27,36 ;

nădăjdui : (XVI sec. PS. SCH.) : v. IV : „hoffen, vertrauen“ : espérer, avoir confiance“
(1 X) :
nădejdui : *ind. pf. s. 3. sg.* 4,26 ;

nădejde : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „Hoffnung“ : „espérance, espoir“
(1 X) :
nădêjdea : *sg. nom./ac.* 49,10 ;

năimi : (1561 CORESI) : v. IV : „dingen, heurn, mieten“ : „engager, louer“
(1 X) :
am năimit : *ind. pf. c. 1. sg.* 30,16 ;

năpăstui : (XVI sec. CV) : v. IV : „fälschlich beschuldigen, Unbill antun“ : „faire tort“
(1 X) :
năpăstuiască : *subj. pr. 3. sg.* 43,18 ;

năród → **norod**

născătură : (1688 BIBLIA) : s. f. : „Erstgeburtsrecht“ : „droit d'aînesse“
(1 X) :
născături : *pl. nom./ac.* 25,32 ;

născut : (XVI sec. CV) : adj. : „geboren“ : „né“
(21 X) :
născute : *f. pl. nom./ac.* 4,04 ;
născuţi : *m, pl. nom./ac.* 17,23 ; 17,27 ;
născut : *m. sg. gen./dat.* (<celui) 36,15 ; 38,06 ; 41,51 ; *m. sg. nom./ac.* 10,15 ; 22,21 ; 49,03 ; *m. sg. nom./ac.* (<cel) 17,12 ; 17,12 ; 25,13 ; 25,25 ; 27,19 ; 27,32 ; 35,23 ; 38,07 ; 43,29 ; 43,33 ; 46,08 ; 48,18 ;

ne → **eu**

neafla → **afla**

neam : (XVI sec. CV) : s. n. : „Geschlecht, Volk“ : „famille, descendance, peuple“
(18 X) :
neam : *sg. nom./ac.* 1,12 ; 11,06 ; 34,16 ;
neamul : 7,01 ; 24,04 ; 24,38 ; 24,40 ; 24,41 ;
neamurile : *pl. nom./ac.* 10,05 ; 10,18 ; 10,20 ; 10,31 ; 10,32 ; 12,03 ; 17,10 ; 28,14 ; 35,12 ; 36,40 ;

nebăgat (în seamă) → **băgat (în seamă)**

nebuneşte : (1563 CORESI) : adv. : „verrückt, töricht“ : „follement“
(1 X) :
nebunêşte : 31,28 ;

necinsti : (1688 BIBLIA) : v. IV : „verunglimpfen, entehren, schänden“ : „diffamer, déshonorer, outrager“
(2 X) :
să necinsti : *ind. pf. s. 3. sg. refl.* 16,04 ;
m-am necinstit : *ind. pf. c. 1. sg. refl.* 16,05 ;

necunoştinţă → **cunoştinţă**

necurat : (XVI sec. CV) : adj./s. : „unrein, Teufel“ : „impur, diable“
(7 X) :
necurate : *adj. f. pl. nom./ac.* (<cele) 7,03 ; 7,08 ; 7,08 ;
necurat : *s. sg. nom./ac.* 18,23 ; 18,23 ; 18,25 ; 18,25 ;

nedreptate : (XVI sec. CV) : s. f. : „unrecht, Ungerechtigkeit“ : „injustice“
(1 X) :
nedreptate : *sg. nom./ac.* 50,17 ;

nefiind → **fi**

neguţător : (1493 DLRV) : s. m. : „Kaufmann, Händler“ : „marchand, commerçant“
(2 X) :
neguţători : *pl. nom./ac.* 23,16 ;
neguţătorii : 37,28 ;

neguţători : (1618 GCR) : v. IV : „Handel treiben“ „marchander“
(1 X) :
vă neguţătoriţi : *subj. pr. 2. pl. refl.* 42,34 ;

neînsemnat → **însemnat**

nelegiuire : (1688 BIBLIA) : s. f. : „Frevel, Gottlosigkeit“ : „impiété, sacrilège“
(1 X) :
nelegiuirele : *pl. nom. /ac.* 19,15 ;

nemeri → **nimeri**

nemernic : (1551/3 ES) : adj. : „fremd“ : „étranger“
(1 X) :
nemêrnic : *m. sg. nom./ac.* 23,04 ;

nemernici : (1688 BIBLIA) : v. IV : „einwandern, unstet umherwandern“ : „immigrer, errer“
(2 X) :

nemerniceşti : *ind. pr. 2. sg.* 17,08 ;
nemerniceseu : *ind. pr. 3. pl.* 47,09 ;
nemernici : *inf.* (<a) 19,09 ;

nemernicie : (1688 BIBLIA) : s. f. : „Fremdsein" : „condition d'étranger"
(1 X) :
nemerniciei : *sg. gen./dat.* 28,04 ;

nemic' → **nimic**

neobrezuit → **obrezuit**

nepot : (1427 BGL) : s. m. : „1. Enkel, 2. Neffe" : 1. petit-fils, 2. neveu"
(3 X) :
nepotul : *sg. nom./ac.* 14,14 ;
nepoţii : *pl. nom./ac.* 48,06 ;
nepotu : *sg. nom./ac.* 14,16 ;

neprieten : (1640 URECHE) : s. m. : „Feind" : ennemi"
(2 X) :
neprieteniior : *pl. gen./dat.* 22,17 ; 24,60 ;

neşti → **şti**

neştine : (XVI sec. CV) : pron. nehot. : „einer, jemand" : „un, quelqu'un"
(2 X) :
neştine : 13,17 ;
niştine : 33,10 ;

neted : (1392 DLRV) : adj. : „glatt, eben" : „lisse, plat"
(1 X) :
nêted : *m. sg. nom./ac.* 27,11 ;

netocmit → **tocmit**

nevăzut → **văzut**

neviclean → **viclean**

nevoinţă : (1561 CORESI TE) : s. f. : „Eifer, Bemühung" : „peine, effort"
(1 X) :
nevoinţă : *sg. nom./ac.* 6,05 ;

nici : (. . .nici) : (XVI sec. CV) : adv./conj. : „kein, auch nicht, nicht einmal, weder. . .noch" : „aucun, même pas, ni. . .ni"
(16 X) :
nice : 18,25 ; 18,25 ; 19,07 ; 19,17 ; 21,23 ; 21,23 ; 21,26 ; 21,26 ; 22,12 ; 23,06 ; 31,52 ; 39,08 ; 39,09 ;
nici : 3,03 ; 45,05 ; 45,06 ;

nimeni : (XVI sec. CV) : pron. nehot. : „niemand" : „personne"
(7 X) :
nime : 19,31 ; 20,09 ;
nimea : 39,11 ;
nimenea : 31,50 ;
nimeni : 31,44 ; 41,44 ; 45,01 ;

nimeri : (XVI sec. CV) : v. IV : „treffen, erreichen" : „atteindre, tomber juste, parvenir à"
(1 X) :
nemerlia : *ind. impf. 3. sg.* 39,02 ;

nimic : (XVI sec. CV) : pron. nehot. : „nichts" : „rien"
(9 X) :
nemie : 39,06 ;
nemieă : 22,12 ; 30,31 ; 31,32 ; 37,04 ; 39,09 ; 39,09 ; 39,23 ; 40,15 ;

nisip : (1534 DERS) : s. n. : „Sand" : „sable"
(6 X) :
nîsipul : *sg. nom./ac.* 13,16 ; 13,16 ; 22,17 ; 28,14 ; 32,12 ; 41,49 ;

nişte : (1521 NEACŞU) : art. nehot. : „einige" : „quelques"
(2 X) :
nişte : 3,05 ; 31,26 ;

noao → **eu**

noapte : (XVI sec. CV) : s. f. /*adv.* : „Nacht, nachts" : „nuit, la nuit"
(28 X) :
noapte : *sg. nom./ac.* 1,05 ; 19,34 ; 19,35 ; 40,05 ; 41,11 ;
nopţi : *pl. nom./ac.* 7,04 ; 7,12 ; 7,17 ;
nopţii : sg.gen./dat. 1,14 ; 1,16 ; 1,18 ; 15,01 ; 31,39 ; 31,40 ; 46,02 ;
noaptea : *adv.* 8,22 ; 14,15 ; 19,05 ; 20,03 ; 31,24 ; *s. sg. nom./ac.* 19,33 ; 19,33 ; 26,24 ; 30,15 ; 30,16 ; 32,13 ; 32,11 ; 32,22 ;

noastră → **meu**

noastre → **meu**

noi → **eu**

nor : (1454 DERS) : s. m. : „Wolke" : „nuage"
(4 X) :
noor : *sg. nom./ac.* 9,14 ; 9,16 ;
nor : 9,13 ; 9,14 ;

noră : (1560 PRAV.) : s. f. : „Schwiegertochter" : „belle-fille"
(8 X) :
noru- : *sg. nom./ac.* 11,31 ; 21,22 ; 21,32 ; 26,26 ; 38,16 ; 38,24 ;
nurori- : *sg. gen./dat.* 38,11 ; 38,13 ;

noroc : (1589 DERS) : s. n. : „1. Geschick, Schicksal, 2. Glück" : „1. destin, sort, 2. chance"
(1 X) :
noroc : *sg. nom./ac.* 30,11 ;

norod : (1551/3 ES) : s. n. : „Volk" : „peuple"
(22 X) :
norod : *sg. nom./ac.* 48,19 ;
norodul : *sg. nom./ac.* 14,16 ; 19,04 ; 25,08 ; 26,11 ; 32,07 ; 35,06 ; 41,40 ; 41,55 ; 47,21 ;
năroa : 25,23 ; 25,23 ; 34,22 ; 49,29 ; 50,20 ;
năroaul : 42,06 ; 49,16 ; 49,33 ;
norodului : *sg. gen./dat.* 23,07 ; 23,12 ;
norodul : *sg. gen.* (<a) 23,13 ;
năroade : *pl. nom./ac.* 25,23 ;

nostru → **meu**

noştri → **meu**

nu : (1521 NEACŞU) : adv : „nein, nicht" : nou, ne. . . .pas"
(319 X) :
n- : 2,05 ; 4,05 ; 9,23 ; 18,15 ; 19,08 ; 19,35 ; 21,26 ; 24,05 ; 24,16 ; 24,27 ; 28,16 ; 30,01 ; 31,33 ; 31,38 ; 38,16 ; 38,21 ; 38,22 ; 38,23 ; 40,15 ; 41,19 ; 47,09 ; 47,18 ;

nu : 2,05 ; 2,17 ; 2,18 ; 2,20 ; 2,25 ; 3,01 ; 3,03 ; 3,03 ; 3,04 ; 3,11 ; 3,17 ; 3,22 ; 4,07 ; 4,07 ; 4,09 ; 4,12 ; 4,15 ; 4,15 ; 5,24 ; 6,03 ; 7,02 ; 8,07 ; 8,12 ; 8,21 ; 8,21 ; 8,22 ; 9,04 ; 9,11 ; 9,11 ; 9,15 ; 11,06 ; 11,07 ; 11,30 ; 12,18 ; 13,06 ; 13,07 ; 13,09 ; 13,10 ; 13,11 ; 14,23 ; 15,01 ; 15,03 ; 15,04 ; 15,10 ; 15,13 ; 15,16 ; 16,01 ; 16,02 ; 16,10 ; 17,05 ; 17,12 ; 17,14 ; 17,15 ; 18,03 ; 18,12 ; 18,14 ; 18,17 ; 18,21 ; 18,24 ; 18,25 ; 18,25 ; 18,28 ; 18,29 ; 18,30 ; 18,30 ; 18,31 ; 18,32 ; 18,32 ; 19,07 ; 19,08 ; 19,09 ; 19,15 ; 19,16 ; 19,17 ; 19,17 ; 19,19 ; 19,19 ; 19,20 ; 19,21 ; 19,22 ; 19,31 ; 19,33 ; 20,02 ; 20,04 ; 20,05 ; 20,06 ; 20,06 ; 20,06 ; 20,07 ; 20,09 ; 20,09 ; 20,11 ; 20,12 ; 21,10 ; 21,12 ; 21,16 ; 21,17 ; 21,23 ; 22,12 ; 23,06 ; 23,15 ; 24,03 ; 24,06 ; 24,08 ; 24,08 ; 24,33 ; 24,37 ; 24,39 ; 24,41 ; 24,50 ; 24,56 ; 26,02 ; 26,07 ; 26,09 ; 26,22 ; 26,24 ; 26,29 ; 26,29 ; 26,32 ; 27,02 ; 27,12 ; 27,12 ; 27,23 ; 27,36 ; 27,45 ; 28,01 ; 28,06 ; 28,13 ; 28,15 ; 28,17 ; 29,07 ; 29,08 ; 29,15 ; 29,25 ; 29,26 ; 30,01 ; 30,02 ; 30,15 ; 30,15 ; 30,31 ; 30,33 ; 30,40 ; 40,42 ; 31,02 ; 31,05 ; 31,07 ; 31,15 ; 31,20 ; 31,24 ; 31,28 ; 31,29 ; 31,31 ; 31,32 ; 31,32 ; 31,32 ; 31,33 ; 31,35 ; 31,35 ; 31,35 ; 31,38 ; 31,38 ; 31,42 ; 31,52 ; 32,11 ; 32,12 ; 32,25 ; 32,26 ; 32,26 ; 32,28 ; 32,32 ; 34,07 ; 34,14 ; 34,17 ; 34,19 ; 34,23 ; 35,05 ; 35,10 ; 36,07 ; 37,04 ; 37,13 ; 37,21 ; 37,22 ; 37,22 ; 37,24 ; 37,27 ; 37,29 ; 37,35 ; 38,09 ; 38,09 ; 38,11 ; 38,14 ; 38,15 ; 38,20 ; 38,22 ; 38,23 ; 38,26 ; 38,26 ; 39,06 ; 39,08 ; 39,08 ; 39,09 ; 39,10 ; 39,11 ; 39,23 ; 40,08 ; 40,08 ; 40,23 ; 41,08 ; 41,15 ; 41,16 ; 41,21 ; 42,24 ; 41,31 ; 41,36 ; 41,39 ; 41,44 ; 41,49 ; 41,49 ; 41,54 ; 42,02 ; 42,04 ; 42,04 ; 42,08 ; 42,10 ; 42,11 ; 42,13 ; 42,15 ; 41,15 ; 42,16 ; 42,20 ; 42,21 ; 42,22 ; 42,22 ; 42,22 ; 42,23 ; 42,23 ; 42,32 ; 42,34 ; 42,36 ; 42,36 ; 42,37 ; 42,38 ; 43,03 ; 43,03 ; 43,05 ; 43,05 ; 43,05 ; 43,08 ; 43,09 ; 43,10 ; 43,12 ; 43,22 ; 43,23 ; 43,23 ; 44,04 ; 44,05 ; 44,07 ; 44,15 ; 44,17 ; 44,22 ; 44,23 ; 44,23 ; 44,26 ; 44,26 ; 44,28 ; 44,30 ; 44,31 ; 44,32 ; 44,34 ; 45,01 ; 45,01 ; 45,03 ; 45,06 ; 45,08 ; 45,09 ; 45,11 ; 45,26 ; 46,03 ; 47,04 ; 47,13 ; 47,18 ; 47,19 ; 47,19 ; 47,19 ; 47,22 ; 47,22 ; 47,26 ; 47,29 ; 48,06 ; 48,10 ; 48,11 ; 48,18 ; 48,19 ; 49,03 ; 49,10 ; 50,15 ;

nuc : (1548 DIR) : s. m. : „Nussbaum“ : „noyer“
(1 X) :
nuc : *sg. nom./ac.* 30,37 ;

nucă : (1532 DRHB) : s. f. : „Nuss (Mandel)“ : „noix (amande)“
(1 X) :
nuci : *pl. nom./ac.* 43,11 ;

numai : (XVI sec. CV) : adv. : „nur“ : „seulement“
(16 X) :
numai : 3,11 ; 3,17 ; 9,04 ; 19,08 ; 21,26 ; 24,08 ; 24,38 ; 28,13 ; 27,38 ; 27,17 ; 34,22 ; 34,23 ; 41,40 ; 47,18 ; 47,22 ; 47,26 ; 47,18 ; 47,22 ; 47,26 ;

număr : (XVI sec. PS. H.) : s. n. : „Zahl, Anzahl“ : „nombre“
(2 X) :
număr : *sg. nom./ac.* 34,30 ; 41,49 ;

număra : (XVI sec. CV) : v. I : „zählen“ : „compter“
(9 X) :
numără : *ind. pf. s. 3. sg.* 14,14 ;
să numără : *ind. pf. s. 3. sg. pas.* 50,03 ;
se va număra : *ind. viit. I. 3. sg. pas.* 13,16 ;
să va număra : 16,10 ; 32,12 ;
numere : *subj. pr. 3. sg.* 41,49 ;
numără : *imperat. sg.* 15,05 ;
număra : *inf.* 13,16 ; 15,05 ;

nume : (XVI sec. CV) : s. n. : „Name“ : „nom“
(112 X) :
nume : *sg. nom./ac.* 2,20 ; 11,04 ; 24,29 ; 26,18 ; 26,33 ; **numele** : *sg. nom./ac.* 2,11 ; 2,13 ; 2,19 ; 3,20 ; 4,17 ; 4,19 ; 4,19 ; 4,21 ; 4,25 ; 4,26 ; 4,26 ; 5,02 ; 5,03 ; 5,29 ; 10,25 ; 10,25 ; 11,09 ; 11,29 ; 11,29 ; 12,02 ; 12,08 ; 13,04 ; 16,01 ; 16,11 ; 16,13 ; 16,15 ; 17,05 ; 17,05 ; 17,15 ; 17,15 ; 17,19 ; 19,22 ; 19,37 ; 19,38 ; 21,03 ; 21,31 ; 21,33 ; 22,14 ; 25,01 ; 25,13 ; 25,13 ; 25,16 ; 25,25 ; 25,26 ; 25,30 ; 26,18 ; 26,20 ; 26,21 ; 26,22 ; 26,25 ; 27,36 ; 28,19 ; 29,13 ; 29,16 ; 29,16 ; 29,32 ; 29,33 ; 29,34 ; 29,35 ; 30,06 ; 30,08 ; 30,11 ; 30,13 ; 30,18 ; 30,20 ; 30,21 ; 30,24 ; 31,48 ; 32,02 ; 32,27 ; 32,28 ; 32,28 ; 32,29 ; 32,29 ; 32,30 ; 33,17 ; 35,07 ; 35,08 ; 35,10 ; 35,10 ; 35,10 ; 35,15 ; 35,18 ; 36,10 ; 36,32 ; 36,35 ; 36,39 ; 36,39 ; 36,40 ; 36,40 ; 38,01 ; 38,02 ; 38,03 ; 38,04 ; 38,05 ; 38,06 ; 38,29 ; 38,30 ; 41,45 ; 41,51 ; 41,52 ; 46,08 ; 48,06 ; 48,16 ; 48,16 ; 50,11 ;
numelui : *sg. gen./dat.* 21,23 ;

numi : (XVI sec. CV) : v. IV : „(be) nennen“ : „nommer“
(63 X) :
numi : *ind. pf. s. 3. sg.* 1,05 ; 1,05 ; 1,08 ; 1,10 ; 1,10 ; 2,19 ; 2,20 ; 3,20 ; 4,17 ; 4,25 ; 12,08 ; 17,19 ; 21,03 ; 22,14 ; 25,25 ; 25,26 ; 25,30 ; 26,18 ; 26,21 ; 26,33 ; 26,33 ; 28,19 ; 29,32 ; 29,33 ; 29,35 ; 30,06 ; 30,08 ; 30,11 ; 30,13 ; 30,18 ; 30,20 ; 30,21 ; 30,24 ; 31,47 ; 31,47 ; 32,02 ; 32,30 ; 35,07 ; 35,08 ; 35,10 ; 35,15 ; 35,18 ; 35,18 ; 38,03 ; 38,04 ; 38,05 ; 38,29 ; 38,30 ; 41,45 ; 41,51 ;
numiră : *ind. pf. s. 3. pl.* 26,20 ;
au numit : *ind. pf. c. 3. sg.* 2,19 ; 16,14 ; 19,22 ; 21,31 ; 26,17 ; 26,22 ; 29,34 ; 33,17 ; 41,52 ; 50,11 ;
s-au numit : *ind. pf. c. 3. sg. refl.* 27,36 ; 31,48 ;

numit : (1688 BIBLIA) : adj. : „1. gennant, 2. berühmt“ : „1. appelé, 2. fameux“
(1 X) :
numiț : *m. pl. nom./ac.* 6,04 ;

nuntă : (1551/3 ES) : s. f. : „Hochzeit“ : „noces“
(1 X) :
nuntă : *sg. nom./ac.* 29,22 ;

O

o,1 → **el**

o,2 → **un**

oaie : (1341 SUCIU) : s. f. : „Schaf“ : „mouton“
(61 X) :
oaia : *sg. nom./ac.* 22,07 ; 22,08 ; 30,32 ;
oi : *pl. nom./ac.* 4,02 ; 12,16 ; 13,05 ; 20,14 ; 21,27 ; 21,28 ; 24,35 ; 26,14 ; 27,09 ; 29,02 ; 31,10 ; 31,12 ; 32,05 ; 32,14 ; 43,23 ; 47,03 ; 47,17 ;
oile : *pl. nom./ac.* 4,04 ; 29,03 ; 29,06 ; 29,07 ; 29,08 ; 29,09 ; 29,09 ; 29,10 ; 29,10 ; 30,31 ; 30,32 ; 30,36 ; 30,38 ; 30,38 ; 30,39 ; 30,39 ; 30,40 ; 30,41 ; 30,42 ; 31,08 ; 31,08 ; 31,10 ; 31,19 ; 31,38 ; 31,41 ; 32,07 ; 33,13 ; 34,28 ; 37,02 ; 37,12 ; 37,14 ; 38,12 ; 38,13 ; 38,17 ; 45,10 ; 50,08 ;
oilor : *pl. gen./dat.* 21,29 ; 30,40 ; 30,41 ; 31,38 ; 46,34 ;

oară : (XVI sec. CV) : s. f. : „Mal“ : „fois“
(6 X) :
oară : *sg. nom./ac.* 27,36 ;
ori : *pl. nom./ac.* 4,24 ; 33,03 ; 41,32 ; 43,10 ; 43,34 ;

oare : (1404 DERS) : adv. : „wohl“ : „peut-être“
(2 X) :
oare : 18,13 ; 26,09 ;

oarecare : (XVI sec. CV) : adj. nehot. : „irgendein“ : „quiconque“
(2 X) :
oarecare : *m. sg.* nom./*ac.* 38,01 ;
oarecarea : *f. sg. nom./ac.* 39,11 ;

obicei : (1561 CORESI) : s. n. : „Gewohnheit“ : „habitude“
(2 X) :
obicêiu : *sg. nom./ac.* 31,35 ;
obicêiul : 19,31 ;

obîrşi : (1551/3 ES) : v. IV : „ausführen, vollenden“ : „achever, accomplir“
(1 X) :
obîrşind : *ger.* 44,12 ;

obraz : (1424 DRHB) : s. m./n. : „1. Wange, Gesicht, 2. Bild, 3. Person“ : „1. joue, face, 2. image, 3. personne“
(5 X) :
obraz : *sg. nom./ac.* 12,11 ; 43,31 ;
obrazul : 5,03 ; 46,30 ;
obrazului : *sg. gen./dat.* 20,16 ;

obraznic : (1683 DOS.) : adj. : „dreist“ : „impertinent“
(2 X) :
obraznică : *f. sg. nom./ac.* 49,07 ;
obraznic : *m. sg. nom./ac.* 49,03 ;

obrezanie : (1563 CORESI) : s. f. : „Beschneidung“ : „circoncision“
(1 X) :
obrezanie : *sg. nom./ac.* 17,12 ;

obrezui : (XVI sec. CV) : v. VI : „beschneiden“ : „circoncire“
(13 X) :
obrezuia : *ind. impf. 3. sg.* 17,24 ; 34,24 ;
obrezui : *ind. pf. s. 3. sg.* 17,27 ; 21,04 ;
s-au obrezuit : *ind. pf. c. 3. pl. refl.* 17,26 ;
va obrezui : *ind. viit. I. 3. sg.* 17,14 ;
se va obrezui : *ind. viit. I. 3. sg. refl.* 34,15 ;
să va obrezui : 17,12 ; 17,13 ;
vă veţ obrăzui : *ind.viit. I. 2. pl. refl.* 17,11 ;
să obrezuiască : *subj. pr. 3. sg. refl.* 17,10 ; 34,22 ;
vă obrezuiţ : *subj. pr. 2. pl. refl.* 34,17 ;

obrezuit : (1563 CORESI) : adj. : „beschnitten“ : „circoncis“
(2 X) :
neobrezuită : *f. sg. nom./ac.* 17,14 ;
obrezuiţi : *m. pl. nom./ac.* 34,22 ;

ocări : (XVI sec. CV) : v. IV : „beschimpfen, verunglimpfen“ : „gronder, injurier“
(1 X) :
ocări : *ind. pf. s. 3. sg.* 25,34 ;

ochi : (XVI sec. CV) : s. m. : „Auge“ : „oeil“
(25 X) :
ochii : *pl. nom./ac.* 3,05 ; 3,06 ; 3,07 ; 13,11 ; 13,15 ; 18,02 ; 21,19 ; 22,04 ; 22,13 ; 24,63 ; 24,64 ; 27,01 ; 29,17 ; 31,10 ; 31,12 ; 31,40 ; 37,25 ; 39,07 ; 43,29 ; 45,12 ; 45,12 ; 45,20 ; 46,04 ; 48,10 ; 49,12 ;

ocină : (1400 DERS) : s. f. : „1. Erbteil, Erbgut, 2. Grund (stück), 3. Heimat“ : „1. (part d') héritage, 2. fonds, terrain, 3. patrie“
(1 X) :
ocină : *sg. nom./ac.* 50,13 ;

odaie : (1588 BGL) : s. f. : „1. Zimmer, Wohnstätte, 2. Lager“ : „1. chambre, habitation, 2. campement“
(1 X) :
odăile : *pl. nom./ac.* 25,16 ;

odihnă : (1564 CORESI) : s. f. : „Ruhe, Rast“ : „repos“
(2 X) :
odihna : *sg. nom./ac.* 49,15 ;
odihnă : 8,09 ;

odihni : (1561 CORESI) : v. IV : „(sich) ausruhen“ : „(se) reposer“
(9 X) :
odihni : *ind. pf. s. 3. sg.* 2,02 ;
au odihnit : *ind. pf. c. 3. sg.* 42,27 ;
va odihni : *ind. viit. I. 3. sg.* 5,29 ;
vom odihni : *ind. viit. I. 1. pl.* 19,02 ;
odihniţ : *imperat. pl.* 19,02 ;
odihnit : *sup.* (<de) 24,25 ;
odehni : *inf.* (<a) 24,23 ;
odihnindu-se : *ger. refl.* 29,02 ; 49,14 ;

odrăsli : (1620 MOXA) : v. IV : „aufblühen, ausschlagen“ : „bourgeonner“
(1 X) :
odrăslind : *ger.* 40,10 ;

om : (1521 NEACŞU) : s. m. : „Mensch, Mann“ : „homme“
(128 X) :
om : *sg. nom./ac.* 1,26 ; 1,27 ; 2,05 ; 2,07 ; 2,08 ; 6,06 ; 6,07 ; 6,07 ; 6,09 ; 7,23 ; 9,06 ; 9,20 ; 11,03 ; 16,12 ; 19,09 ; 24,29 ; 24,30 ; 25,27 ; 25,27 ; 26,31 ; 27,11 ; 27,11 ; 32,24 ; 34,14 ; 37,15 ; 38,01 ; 39,01 ; 39,02 ; 41,33 ; 41,38 ; 41,39 ; 43,13 ; 49,15 ;
omul : *sg. nom./ac.* 2,07 ; 2,15 ; 2,18 ; 2,24 ; 6,13 ; 7,21 ; 24,21 ; 24,22 ; 24,26 ; 24,30 ; 24,32 ; 24,57 ; 24,61 ; 24,65 ; 26,11 ; 26,13 ; 30,43 ; 37,15 ; 37,17 ; 38,25 ; 42,30 ; 42,33 ; 43,03 ; 43,05 ; 43,07 ; 43,17 ; 43,19 ; 43,28 ; 44,06 ; 44,10 ; 44,15 ; 44,17 ;
omului : *sg. gen./dat.* 8,21 ; 9,05 ; 9,06 ; 20,07 ; 43,06 ; 43,11 ; 43,14 ; 44,26 ;
om : *sg. gen.*(<a unui) 38,02 ; *sg. gen.*(<unui) 42,11 ;
oameni : *pl. nom./ac.* 13,09 ; 14,14 ; 32,06 ; 33,01 ; 38,21 ; 43,17 ; 44,04 ; 46,32 ; 46,34 ; 47,02 ; 47,06 ; 49,06 ;
oamenii : *pl. nom./ac.* 6,01 ; 6,03 ; 6,04 ; 13,14 ; 14,21 ; 17,23 ; 19,04 ; 18,08 ; 19,11 ; 19,12 ; 20,02 ; 20,08 ; 24,54 ; 26,07 ; 26,07 ; 29,22 ; 32,28 ; 34,07 ; 34,20 ; 34,21 ; 34,22 ; 37,28 ; 38,22 ; 43,15 ; 43,16 ; 43,16 ; 43,18 ; 43,33 ; 44,03 ; 46,32 ;
oamenilor : *pl. gen./dat.* 5,01 ; 6,02 ; 6,04 ; 6,05 ; 8,21 ; 11,05 ; 12,20 ; 14,24 ; 24,32 ; 24,43 ; 44,01 ;

omorî : (XVI sec. CV) : v. IV : „töten“ : „tuer“
(16 X) :
omorî : *ind. pf. s. 3. sg.* 4,08 ; 34,26 ;
omorîră : *ind. pf. s. 3. pl.* 34,25 ;
au omorît : *ind. pf. c. 3. sg.* 4,25 ; 38,10 ; *ind. pf. c. 3. pl.* 49,06 ;
va omorî : *ind. viit. I. 3. sg.* 4,14 ; 4,15 ;
vor omorî : *ind. viit. I. 3. pl.* 12,12 ; 20,11 ;
omoare : *subj. pr. 3. sg.* 37,18 ;
omoară : 4,15 ; 27,42 ;

omorîm : *subj. pr. 1. pl.* 37,20 ;
omoară : *imperat. sg.* 42,37 ;
omorî : *inf.* (<a) 8,21 ;

oprì : (XVI sec. CV) : v. IV : „1. (auf-, an) halten, 2. verbieten" : „1. arrêter, retarder, entraver, 2. interdire"
(4 X) :
să oprì : *ind. pf. s. 3. sg. refl.* 8,02 ;
va oprì : *ind. viit. I. 3. sg.* 23,06 ;
se opreaseă : *subj. pr. 3. refl.* 42,19 ;
nu opriţi : *imperat. pl. neg.* 24,56 ;

opt : (XVI sec. CV) : num. : „acht" : „huit"
(2 X) :
opta : *ord. f.* 21,04 ; *ord. f.* (<a) 17,14 ;

orbire : (1581 PO) : s. f. : „Blindheit, Verblendung" : „aveuglement"
(1 X) :
orbire : *sg. nom./ac.* 19,11 ;

ori : (1559 CORESI) : conj./pron. nehot. : „1. oder, entweder... oder, 2. was (wer, wo, wann etc.) auch immer" : „1. ou, ou.. ou, 2. n'importe quoi (qui, ou, quand etc.)"
(1 X) :
oricîte : *pron. f. pl.* 39,03 ;

oricît → **ori**

orz : (1497 DERS) : s. m. : „Gerste" : „orge"
(1 X) :
orzu : *sg. nom./ac.* 26,12 ;

os : (1473 DRHD) : s. n. : „Knochen" : „os"
(4 X) :
os : *sg. nom./ac.* 2,23 ;
oasele : *pl. nom./ac.* 2,23 ; 29,14 ; 50,25 ;

osebi : (1561 CORESI) : v. IV : „trennen, unterscheiden" : „partager, distinguer"
(8 X) :
osebi : *ind. pf. s. 3. sg.* 1,04 ; 1,07 ; 43,32 ;
să osebiră : *ind. pf. s. 3. pl. refl.* 13,12 ;
vom osebi : *ind. viit. I. 1. pl.* 31,49 ;
osebească : *subj. pr. 3. sg.* 1,14 ; 1,18 ;
osăbêşte-te : *imperat. sg. refl.* 13,10 ;

osebire : (1683 APOSTOL) : s. f. : „Unterschied" : „distinction"
(1 X) :
osebire : *sg. nom./ac.* 32,16 ;

osebit : (1643 VARL.) : adj. : „verschieden" : „different"
(1 X) :
osebite : *f. pl. nom./ac.* 30,40 :

osebitor : (1688 BIBLIA) : adj. : „unterscheidend" : „separant"
osebitoare : *f. sg. nom./ac.* 1,06 ;

ospăţ : (1561 CORESI) : s. n. : „Festmahl" : „festin"
(4 X) :
ospăţ : *sg. nom./ac.* 19,03 ; 26,30 ; 40,20 ;
ospăţu : 21,08 ;

osteni : (XVI sec. CV) : v. IV : „1. bemühen, 2. ermüden" : „1. (s') efforcer, 2. fatiguer"
(1 X) :
osteni : *inf.* (<a) 49,15 ;

ostenit : (XVI sec. PS. SCH.) : adj. : „erschöpft" : „épuisé"
(1 X) :
ostenit : *m. sg. nom./ac.* 25,29 ;

ostrov : (1521 DRHB) : s. n. : „Insel" : „île"
(2 X) :
ostroave : *pl. nom./ac.* 10,05 ;
ostroavele : 10,32 ;

P

pace : (XVI sec. CV) : s. f. : „Frieden" : „paix"
(9 X) :
pace : *sg. nom./ac.* 15,15 ; 26,29 ; 34,21 ; 37,04 ; 42,11 ; 42,19 ; 42,31 ; 42,33 ; 42,34 ;

pahar : (XVI sec. PS. H.) : s. n. : „Becher, Kelch" : „gobelet, coupe"
(6 X) :
paharul : *sg. nom./ac.* 40,11 ; 40,11 ; 40,11 ; 40,13 ;
păharul : 40,21 ; 44,10 ;

paharnic : (1415 DERS) : s. m. : „Mundschenk" : „échanson"
(8 X) :
păharnicului : *sg. gen./dat.* 40,20 ;
paharnici : *pl. nom./ac.* 41,09 ;
păharnici : 40,02 ; 40,05 ; 40,09 ; 40,21 ; 40,23 ;
păharnicii : 40,01 ;

pai : (1581 PO) : s. n. : „Halm, Stroh" : „paille"
(2 X) :
paie : *pl. nom./ac.* 24,25 ; 24,32 ;

paltin : (1411 DLRV) : s. m. : „Bergahorn" : „érable"
(1 X) :
paltin : *sg. nom./ac.* 30,37 ;

pară : (XVI sec. PS. H.) : s. f. : „Flamme" : „flamme"
(3 X) :
pară : *sg. nom./ac.* 3,24 ; 15,17 ; 19,28 ;

parte : (XVI sec. CV) : s. f. : „Teil, Anteil" : „part partie"
(30 X) :
parte : *sg. nom./ac.* 6,19 ; 6,19 ; 6,20 ; 6,20 ; 7,02 ; 7 02 ; 7,03 ; 7,03 ; 7,03 ; 7,03 ; 7,09 ; 7,15 ; 7,16 ; 14 24 ; 17,10 ; 17,14 ; 31,14 ; 47,24 ;
partea : *sg. nom./ac.* 17,12 ; 23,09 ; 23,13 ; 33,19 ; 34 15 ; 34,22 ; 34,25 ; 43,34 ;
părţii : *sg. gen./dat.* 14,24 ;
părţi : *pl. nom./ac.* 43,34 ; 47,24 ;
părţile : 43,34 ;

pasăre : (XVI sec. CV) : s. f. : „Vogel" : „oiseau"
(23 X) :
pasărea : *sg. nom./ac.* 7,14 ; 8,19 ;
păsări : *pl. nom./ac.* 8,17 ; 9,10 ;
păsările : *pl. nom./ac.* 1,30 ; 2,19 ; 6,07 ; 6,20 ; 7,03 ; 7,03 ; 7,08 ; 7,08 ; 7,23 ; 8,01 ; 8,20 ; 9,02 ; 15,10 ; 15,11 ; 40,17 ; 40,19 ;
păsărilor : *pl. gen./dat.* 1,28 ; 2,20 ; 7,21 ;

paşte : (XVI sec. CV) : v. III : „weiden, grasen" : „paître, pâturer"

(10 X):
paştiţ : *ind. pr. 2. pl.* 29,07;
păştea : *ind. impf. 3. sg.* 29,09; 30,36; 36,24;
ind. impf. 3. pl. 41,02; 41,18;
să păştea : *ind. impf. 3. pl. refl.* 41,03;
voiu paşte : *ind. viit. I. 1. sg.* 30,31;
păscînd : *ger.* 37,02;
paşte : *inf.* (<a) 37,12;

pat : (XVI sec. PS. SCH.): s. n.: „Bett": „lit"
(3 X):
pat : *sg. nom./ac.* 48,02; 49,33;
patul : 49,04;

patru : (XVI sec. CV): num.: „vier": „quatre"
(7 X):
patru : *card.* 1,24; 2,10; 6,14; 47,24;
patra : *ord. f.* 14,16; *ord. f.* (<a) 1,19;
patrulea : *ord. m.* 2,14;

patruzeci : (XVI sec. CV): num.: „vierzig": „quarante"
(2 X):
patruzeci : *card.* 7,17; 7,17;

pază : (1561 CORESI): s. f.: „Aufsicht, Wache": surveillance, garde"
(4 X):
pază : *sg. nom./ac.* 40,04; 41,10; 42,19; 42,30;

paznic : (1560 DERS): s. m.: „Hüter, Wächter": „surveillant, gardien"
(1 X):
paznic : *sg. nom./ac.* 4,09;

păcat : (XVI sec. CV): s. n.: „Sünde": „péché"
(5 X):
păcat : *sg. nom./ac.* 20,09; 42,21;
păcatul : 41,09;
păcatele : *pl. nom./ac.* 15,16; 18,20;

păcătos : (XVI sec. CV): adj.: „sündig, sündhaft": „pêcheur"
(1 X):
păcătoşi : *m. pl. nom./ac.* 13,14;

păhărniceie : (1581 PO): s. f.: „Amt, Stand des Mundschenks": „fonction d'un échanson"
(1 X):
păhărnicelii : *sg. gen./dat.* 40,13;

pămînt : (1517 DERS): s. n.: „Erde, Land": „terre, pays"
(360 X):
pămînt : *sg. nom./ac.* 1,10; 1,11; 1,12; 1,15; 1,17; 2,05; 2,05; 2,06; 2,07; 2,09; 2,19; 3,14; 3,19; 3,19; 3,19; 4,10; 4,11; 6,04; 6,05; 6,06; 6,12; 6,17; 6,20; 7,04; 7,06; 7,08; 7,12; 7,14; 7,17; 7,17; 7,18; 7,19; 7,21; 7,21; 7,23; 7,24; 8,01; 8,03; 8,07; 8,08; 8,11; 8,13; 8,17; 8,17; 8,19; 9,02; 9,07; 9,14; 9,16; 9,16; 9,17; 10,08; 10,32; 12,10; 12,10; 16,07; 18,02; 18,27; 19,01; 1,23; 19,25; 19,28; 19,31; 20,01; 24,52; 26,01; 26,15; 26,22; 28,12; 33,03; 34,21; 37,10; 38,09; 41,31; 41,34; 41,36; 42,06; 43,01; 43,26; 44,11; 44,14; 45,06; 45,07; 45,11; 47,04; 48,12; 48,16;
pămîntul : 1,01; 1,02; 1,11; 1,12; 1,24; 1,26; 1,28; 1,28; 2,01; 2,04; 2,11; 2,13; 3,17; 3,23; 4,02; 4,12; 4,16; 5,29; 6,11; 6,11; 6,12; 6,13; 6,13; 7,03; 7,04; 7,23; 8,09; 8,14; 8,21; 9,01; 9,07; 9,11; 9,19; 10,05; 10,10; 10,11; 10,25; 11,01; 11,04; 11,08; 11,09; 11,09; 11,28; 12,01; 12,01; 12,05; 12,06; 12,06; 12,07; 13,06; 13,07; 13,08; 13,10; 13,11; 13,13; 13,16; 13,18; 14,19; 14,22; 15,07; 15,13; 15,18; 16,03; 17,08; 17,08; 18,25; 19,31; 20,15; 21,21; 21,32; 21,34; 22,02; 23,02; 23,19; 24,04; 24,05; 24,05; 24,07; 24,07; 24,08; 24,37; 24,62; 25,06; 26,02; 26,03; 26,03; 26,04; 26,12; 28,04; 28,13; 28,15; 29,01; 30,25; 31,03; 31,13; 31,13; 31,18; 32,03; 32,09; 33,18; 34,10; 34,21; 34,30; 35,06; 35,12; 35,12; 35,16; 35,21; 35,27; 36,05; 36,06; 36,06; 36,07; 36,16; 36,17; 36,20; 36,30; 36,31; 36,34; 36,43; 37,01; 37,01; 37,25; 40,15; 41,19; 41,29; 41,30; 41,33; 41,36; 41,36; 41,41; 41,43; 41,44; 41,46; 41,47; 41,48; 41,52; 41,53; 41,54; 41,54; 41,55; 41,56; 41,57; 42,05; 42,07; 42,13; 42,29; 42,30; 42,32; 42,34; 44,08; 45,08; 45,09; 45,10; 45,17; 45,19; 45,25; 45,26; 46,06; 46,12; 46,20; 46,27; 46,28; 46,31; 46,34; 47,01; 47,01; 47,04; 47,04; 47,06; 47,06; 47,11; 47,11; 47,11; 47,13; 47,13; 47,13; 47,14; 47,14; 47,15; 47,15; 47,18; 47,19; 47,19; 47,19; 47,19; 47,20; 47,20; 47,20; 47,22; 47,22; 47,23; 47,23; 47,26; 47,26; 47,27; 47,28; 48,03; 48,04; 48,05; 48,07; 48,07; 48,21; 48,21; 49,15; 49,30; 50,05; 50,08; 50,13; 50,24; 50,24;
pămîntului : *sg. gen./dat.* 1,14; 1,20; 1,22; 1,24; 1,25; 1,25; 1,26; 1,28; 1,29; 1,30; 1,30; 2,04; 2,06; 2,12; 3,01; 3,14; 4,03; 4,12; 4,14; 4,14; 6,01; 6,07; 6,17; 7,10; 8,13; 8,22; 9,02; 9,10; 9,13; 9,20; 10,10; 12,03; 13,17; 13,17; 18,18; 19,28; 21,23; 22,18; 23,07; 23,12; 23,13; 24,03; 24,07; 26,04; 27,28; 27,39; 27,46; 28,14; 28,14; 34,02; 41,34; 42,06; 42,06; 42,12; 42,30; 42,33; 43,03; 43,11; 45,18; 47,24; 49,25; 50,11;

părăsi : (XVI sec. CV): v. IV: „1. verlassen, 2. von etw. ablassen, absehen": „1. quitter, 2. renoncer"
(4 X):
părăsi : *ind. pf. s. 3. sg.* 27,30; 49,33;
părăsiră : *ind. pf. s. 3. pl.* 18,11;
au părăsit : *ind. pf. c. 3. sg.* 18,33;

părea : (XVI sec. PS. SCH.): v. II: „scheinen, erscheinen": „paraître"
(7 X):
părea se : *ind. impf. 3. sg. refl.* 37,07;
să părea : *ind. impf. 3. sg. refl.* 40,16;
păru : *ind. pf. s. 3. sg.* 48,17;
să păru : *ind. pf. s. 3. sg. refl.* 19,15; 21,11;
paie : *subj. pr. 3. sg.* 31,35; 45,05;

părinte : (XVI sec. PS. SCH.): s. m.: „1. Vater, 2. Eltern": „1. père, 2. pl. parents"
(18 X):
părinte : *sg. nom./ac.* 4,20; 17,05;
părintele : 19,31; 27,31;
părintelui : *sg. gen./dat.* 27,17; 31,42;
părinţii : *pl. nom./ac.* 15,15; 46,34; 47,03; 47,30; 48,15; 49,29;
părinţilor : *pl. gen./dat.* 43,23; 46,03; 47,09; 48,16; 48,21; 50,24;

păros : (1509 DERS): adj.: „haarig, behaart": „poilu, velu"
(3 X):
păroase : *f. pl. nom./ac.* 27,23;
păros : *m. sg. nom./ac.* 25,25; 27,11;

păsa : (XVI sec. PS. SCH.) : v. I. : „gehen" : „aller" (9 X) :
păsaţi : *ind. pr. 2. pl.* 42,19 ;
pasă : *imperat. sg.* 22,02 ; 31,13 ; 37,14 ;
păsaţ : *imperat. pl.* 29,07 ; 41,55 ; 44,25 ; 48,17 ;
păsaţi : 32,16 ;

păstor : (XVI sec. CV) : s. m. : „Hirte" : „berger" (14 X) :
păstoriu : *sg. nom./ac.* 4,02 ;
păstoriul : 38,12 ; 43,32 ; 46,34 ;
păstoriului : *sg. gen./dat.* 38,20 ;
păstori : *pl. nom./ac.* 46,32 ; 47,03 ;
păstorii : 13,08 ; 13,08 ; 13,09 ; 13,09 ; 26,20 ; 26,20 ; 29,08 ;

păstori : (XVI sec. CV) : v. IV : „(Vieh, Schafe) hüten" : „garder" (2 X) :
păstoresu : *ind. pr. 3. pl.* 37,13 ; 37,16 ;

păşune : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „Weide" : „pâturage" (1 X) :
păşune : *sg. nom./ac.* 47,04 ;

pătat : (1688 BIBLIA) : adj. : „gefleckt, fleckig" : „tacheté" (3 X) :
pătate : *f. sg. gen./dat.* 30,39 ;
pătaţi : *m. pl. nom./ac.* 31,10 ; 31,12 ;

păzi : (1551/3 ES) : v. IV : „1. bewahren, 2. achtgeben" : „1. garder, protéger, 2. veiller" (15 X) :
au păzit : *ind. pf. c. 3. sg.* 26,05 ; 37,11 ;
voiu păzi : *ind. viit. I. 1. sg.* 30,31 ;
vei păzi : *ind. viit. I. 2. sg.* 3,15 ; 17,10 ;
va păzi : *ind. viit. I. 3. sg.* 3,15 ; 28,20 ;
vor păzi : *ind. viit. I. 3. pl.* 18,19 ;
păzeşti : *subj. pr. 2. sg.* 17,09 ;
păzască : *subj. pr. 3. sg.* 3,24 ;
păzească : *subj. pr. 3. sg.* 2,15 ;
să păzască : *subj. pr. 3. sg. refl.* 41,35 ;
păzêşte-te : *imperat. sg. refl.* 31,24 ; 31,29 ;
păzindu- : *ger.* 28,15 ;

păzit : (1688 BIBLIA) : adj. : „bewacht, behütet" : „gardé, protégé" (1 X) :
păzite : *f. pl. nom./ac.* 41,36 ;

pe : (1514 DERS) : prep. : „1. auf, 2. über, 3. durch, 4. um, gegen, für" : „1./2. sur, 3. par, 4. pour, contre" (943 X) :
pe : 3,16 ; 4,11 ; 6,14 ; 6,14 ; 9,02 ; 10,08 ; 14,19 ; 14,23 ; 19,29 ; 21,13 ; 2133 ; 27,36 ; 29,05 ; 29,10 ; 29,29 ; 30,03 ; 31,54 ; 33,02 ; 33,14 ; 36,35 ; 37,28 ; 37,33 ; 39,20 ; 40,02 ; 42,24 ; 42,34 ; 42,31 ; 43,04 ; 43,05 ; 43,07 ; 43,13 ; 43,14 ; 43,31 ; 46,20 ; 49,24 ; 50,02 ;
pre : 1,11 ; 1,12 ; 1,15 ; 1,17 ; 1,17 ; 1,27 ; 1,27 ; 1,27 ; 1,28 ; 1,28 ; 2,03 ; 2,05 ; 2,05 ; 2,05 ; 2,07 ; 2,08 ; 2,08 ; 2,15 ; 2,15 ; 2,15 ; 2,15 ; 2,19 ; 2,19 ; 2,21 ; 2,22 ; 2,24 ; 2,24 ; 3,09 ; 3,14 ; 3,17 ; 3,21 ; 3,23 ; 3,14 ; 3,24 ; 4,01 ; 4,01 ; 4,02 ; 4,02 ; 4,05 ; 4,07 ; 4,07 ; 4,08 ; 4,14 ; 4,15 ; 4,15 ; 4,15 ; 4,17 ; 4,17 ; 4,17 ; 4,18 ; 4,18 ; 4,18 ; 4,20 ; 4,22 ; 4,25 ; 5,01 ; 5,01 ; 5,02 ; 5,02 ; 5,02 ; 5,04 ; 5,06 ; 5,07 ; 5,09 ; 5,10 ; 5,12 ; 5,13 ; 5,15 ; 5,16 ; 5,18 ; 5,19 ; 5,21 ; 5,22 ; 5,24 ; 5,25 ; 5,26 ; 5,29 ; 5,30 ; 5,32 ; 5,32 ; 5,32 ; 6,04 ; 6,05 ; 6,06 ; 6,06 ; 6,07 ; 6,07 ; 6,07 ; 6,10 ; 6,10 ; 6,10 ; 6,12 ; 6,13 ; 6,16 ; 6,17 ; 6,20 ; 7,01 ; 7,04 ; 7,06 ; 7,08 ; 7,12 ; 7,14 ; 7,17 ; 7,17 ; 7,18 ; 7,19 ; 7,21 ; 7,21 ; 7,22 ; 7,23 ; 7,24 ; 8,01 ; 8,03 ; 8,04 ; 8,07 ; 8,08 ; 8,09 ; 8,10 ; 8,11 ; 8,13 ; 8,13 ; 8,17 ; 8,17 ; 8,19 ; 8,20 ; 8,21 ; 9,01 ; 9,01 ; 9,01 ; 9,02 ; 9,02 ; 9,02 ; 9,05 ; 9,06 ; 9,07 ; 9,14 ; 9,16 ; 9,16 ; 9,17 ; 9,23 ; 10,08 ; 10,13 ; 10,13 ; 10,13 ; 10,13 ; 10,14 ; 10,14 ; 10,14 ; 10,15 ; 10,15 ; 10,16 ; 10,16 ; 10,16 ; 10,17 ; 10,17 ; 10,17 ; 10,18 ; 10,18 ; 10,18 ; 10,24 ; 10,24 ; 10,24 ; 10,26 ; 10,26 ; 10,26 ; 10,26 ; 10,32 ; 11,04 ; 11,08 ; 11,09 ; 11,10 ; 11,11 ; 11,12 ; 11,13 ; 11,13 ; 11,13 ; 11,14 ; 11,15 ; 11,16 ; 11,17 ; 11,18 ; 11,20 ; 11,21 ; 11,22 ; 11,23 ; 11,24 ; 11,25 ; 11,26 ; 11,26 ; 11,26 ; 11,27 ; 11,27 ; 11,27 ; 11,27 ; 11,31 ; 11,31 ; 11,31 ; 11,31 ; 12,02 ; 12,03 ; 12,03 ; 12,05 ; 12,05 ; 12,08 ; 12,10 ; 12,10 ; 12,12 ; 12,15 ; 12,15 ; 12,17 ; 12,18 ; 12,19 ; 12,20 ; 1,20 ; 13,04 ; 13,06 ; 13,06 ; 13,17 ; 14,05 ; 14,05 ; 14,05 ; 14,06 ; 14,07 ; 14,07 ; 14,07 ; 14,12 ; 14,12 ; 14,14 ; 14,15 ; 14,16 ; 15,05 ; 15,05 ; 15,06 ; 15,08 ; 15,11 ; 15,12 ; 15,13 ; 15,13 ; 15,19 ; 15,19 ; 15,19 ; 15,20 ; 15,20 ; 15,20 ; 15,21 ; 15,21 ; 15,21 ; 15,21 ; 15,21 ; 16,03 ; 16,06 ; 16,07 ; 16,07 ; 16,07 ; 16,12 ; 16,12 ; 16,16 ; 17,03 ; 17,05 ; 17,12 ; 17,13 ; 17,16 ; 17,16 ; 17,17 ; 17,20 ; 17,20 ; 17,20 ; 17,23 ; 17,23 ; 17,23 ; 17,23 ; 17,27 ; 17,27 ; 18,02 ; 18,02 ; 18,03 ; 18,11 ; 18,16 ; 18,19 ; 18,23 ; 18,24 ; 18,25 ; 19,01 ; 19,03 ; 19,05 ; 19,05 ; 19,08 ; 19,09 ; 19,09 ; 19,09 ; 19,09 ; 19,10 ; 19,11 ; 19,13 ; 19,13 ; 19,15 ; 19,16 ; 19,19 ; 19,21 ; 19,23 ; 19,24 ; 19,24 ; 19,25 ; 19,29 ; 19,32 ; 19,33 ; 19,34 ; 19,35 ; 20,02 ; 20,02 ; 20,08 ; 20,09 ; 20,11 ; 20,12 ; 20,14 ; 20,17 ; 20,17 ; 20,17 ; 21,01 ; 21,04 ; 21,09 ; 21,10 ; 21,10 ; 21,13 ; 21,14 ; 21,14 ; 21,17 ; 21,18 ; 21,18 ; 21,22 ; 21,23 ; 21,25 ; 21,32 ; 22,01 ; 22,02 ; 22,02 ; 22,02 ; 22,02 ; 22,02 ; 22,03 ; 22,06 ; 22,09 ; 22,09 ; 22,10 ; 22,15 ; 22,21 ; 22,21 ; 22,21 ; 22,22 ; 22,22 ; 22,22 ; 22,22 ; 22,22 ; 22,23 ; 22,24 ; 22,24 ; 22,24 ; 22,24 ; 23,02 ; 23,06 ; 23,09 ; 23,13 ; 23,16 ; 23,19 ; 24,01 ; 24,03 ; 4,03 ; 24,05 ; 24,06 ; 24,08 ; 24,15 ; 24,16 ; 24,18 ; 24,18 ; 24,21 ; 24,22 ; 24,23 ; 24,24 ; 24,27 ; 24,29 ; 24,35 ; 24,40 ; 24,45 ; 24,46 ; 24,46 ; 24,47 ; 24,47 ; 24,47 ; 24,48 ; 24,52 ; 24,57 ; 24,59 ; 24,59 ; 24,59 ; 24,60 ; 24,61 ; 24,61 ; 24,64 ; 24,64 ; 24,67 ; 24,67 ; 25,02 ; 25,02 ; 25,02 ; 25,02 ; 25,02 ; 25,02 ; 25,03 ; 25,03 ; 25,03 ; 25,06 ; 25,09 ; 25,10 ; 25,10 ; 25,11 ; 25,12 ; 25,13 ; 25,19 ; 25,20 ; 25,21 ; 25,23 ; 25,26 ; 25,28 ; 25,28 ; 26,01 ; 26,08 ; 26,08 ; 26,09 ; 26,12 ; 26,14 ; 26,18 ; 26,18 ; 26,22 ; 26,26 ; 26,31 ; 26,34 ; 26,34 ; 27,01 ; 27,06 ; 27,08 ; 28,09 ; 27,13 ; 27,15 ; 27,17 ; 27,22 ; 27,23 ; 27,23 ; 27,27 ; 27,27 ; 27,30 ; 27,33 ; 27,34 ; 27,36 ; 27,37 ; 27,37 ; 27,37 ; 27,38 ; 27,40 ; 27,41 ; 27,41 ; 27,42 ; 27,42 ; 28,01 ; 28,01 ; 28,03 ; 28,05 ; 28,06 ; 28,06 ; 28,07 ; 28,07 ; 28,09 ; 28,12 ; 28,13 ; 28,18 ; 28,22 ; 29,02 ; 29,10 ; 29,11 ; 29,13 ; 29,18 ; 29,19 ; 29,19 ; 29,20 ; 29,22 ; 29,23 ; 29,24 ; 29,27 ; 29,28 ; 29,30 ; 29,30 ; 30,01 ; 30,02 ; 30,04 ; 30,09 ; 30,09 ; 30,15 ; 30,17 ; 30,25 ; 30,30 ; 30,33 ; 30,37 ; 30,37 ; 30,38 ; 30,39 ; 31,04 ; 31,04 ; 31,10 ; 31,10 ; 31,12 ; 31,12 ; 31,12 ; 31,12 ; 31,15 ; 31,17 ; 31,23 ; 31,23 ; 31,24 ; 31,24 ; 31,25 ; 31,26 ; 31,26 ; 31,29 ; 31,32 ; 31,45 ; 31,46 ; 31,47 ; 31,47 ; 31,52 ; 31,55 ; 32,01 ; 32,02 ; 32,10 ; 32,16 ; 32,19 ; 32,22 ; 32,23 ; 32,29 ; 32,30 ; 32,32 ; 33,01 ; 33,01 ; 33,01 ; 33,02 ; 33,02 ; 33,02 ; 33,02 ; 33,02 ; 33,02 ; 33,03 ; 33,04 ; 33,04 ; 33,04 ; 33,05 ; 33,11 ; 33,13 ; 33,19 ; 33,20 ; 34,02 ; 34,02 ; 34,02 ; 34,03 ; 34,05 ; 34,08 ; 34,10 ; 34,13 ; 34,14 ; 34,17 ; 34,21 ; 34,21 ; 34,24 ; 34,24 ; 34,26 ; 34,26 ; 34,26 ; 34,27 ; 35,02 ; 35,04 ; 35,04 ;

35,05 ; 35,09 ; 35,12 ; 35,14 ; 35,14 ; 35,18 ; 35,20 ; 35,29 ; 36,02 ; 36,02 ; 36,03 ; 36,04 ; 36,04 ; 36,05 ; 36,05 ; 36,05 ; 36,07 ; 36,12 ; 36,14 ; 36,14 ; 36,14 ; 36,24 ; 37,03 ; 37,04 ; 37,08 ; 37,08 ; 37,08 ; 37,10 ; 37,11 ; 37,14 ; 37,15 ; 37,15 ; 37,15 ; 37,16 ; 37,17 ; 37,18 ; 37,20 ; 37,20 ; 37,20 ; 37,21 ; 37,21 ; 37,22 ; 37,22 ; 37,23 ; 37,24 ; 37,26 ; 37,27 ; 37,27 ; 37,28 ; 37,28 ; 37,28 ; 37,29 ; 37,33 ; 37,33 ; 37,34 ; 37,34 ; 37,35 ; 37,35 ; 37,36 ; 38,02 ; 38,05 ; 38,07 ; 38,09 ; 38,10 ; 38,14 ; 38,14 ; 38,15 ; 38,20 ; 38,21 ; 38,21 ; 38,23 ; 38,23 ; 38,24 ; 38,26 ; 38,26 ; 39,01 ; 39,01 ; 39,04 ; 39,04 ; 39,05 ; 39,05 ; 39,07 ; 39,08 ; 39,12 ; 39,14 ; 39,22 ; 39,22 ; 40,02 ; 40,02 ; 40,03 ; 40,04 ; 40,04 ; 40,06 ; 40,07 ; 40,08 ; 40,11 ; 40,13 ; 40,16 ; 40,17 ; 40,19 ; 40,21 ; 40,22 ; 40,22 ; 40,23 ; 41,02 ; 41,04 ; 41,07 ; 41,08 ; 41,08 ; 41,10 ; 41,10 ; 41,10 ; 41,10 ; 41,13 ; 41,14 ; 41,14 ; 41,14 ; 41,15 ; 41,17 ; 41,18 ; 41,20 ; 41,24 ; 41,31 ; 41,32 ; 41,33 ; 41,33 ; 41,34 ; 41,40 ; 41,42 ; 41,42 ; 41,43 ; 41,43 ; 41,45 ; 41,56 ; 42,04 ; 42,04 ; 42,04 ; 42,07 ; 42,08 ; 42,08 ; 42,15 ; 42,16 ; 42,16 ; 42,17 ; 42,20 ; 42,21 ; 42,21 ; 42,24 ; 42,25 ; 42,26 ; 42,30 ; 42,36 ; 42,36 ; 42,37 ; 42,37 ; 42,37 ; 42,37 ; 42,38 ; 42,38 ; 43,01 ; 43,07 ; 43,09 ; 43,09 ; 43,09 ; 43,09 ; 43,14 ; 43,14 ; 43,15 ; 43,16 ; 43,16 ; 43,16 ; 43,17 ; 43,18 ; 43,18 ; 43,18 ; 43,23 ; 43,27 ; 43,27 ; 43,29 ; 43,29 ; 44,04 ; 44,06 ; 44,11 ; 44,13 ; 44,14 ; 44,18 ; 44,19 ; 44,20 ; 44,21 ; 44,22 ; 44,22 ; 44,29 ; 44,29 ; 44,32 ; 44,34 ; 45,01 ; 45,01 ; 45,05 ; 45,06 ; 45,07 ; 45,08 ; 45,11 ; 45,13 ; 45,14 ; 45,14 ; 45,14 ; 45,15 ; 45,15 ; 45,18 ; 45,19 ; 45,21 ; 45,23 ; 45,24 ; 45,24 ; 45,26 ; 45,27 ; 45,28 ; 46,04 ; 46,05 ; 46,05 ; 46,15 ; 46,18 ; 46,20 ; 46,20 ; 46,20 ; 46,20 ; 46,21 ; 46,25 ; 46,28 ; 46,28 ; 46,29 ; 46,33 ; 47,02 ; 47,04 ; 47,06 ; 47,06 ; 47,06 ; 47,07 ; 47,07 ; 47,07 ; 47,10 ; 47,11 ; 47,11 ; 47,17 ; 47,19 ; 47,20 ; 47,23 ; 47,25 ; 47,26 ; 47,27 ; 47,27 ; 47,29 ; 47,29 ; 47,29 ; 47,31 ; 48,01 ; 48,01 ; 48,01 ; 48,02 ; 48,06 ; 48,07 ; 48,09 ; 48,09 ; 48,10 ; 48,10 ; 48,10 ; 48,12 ; 48,13 ; 48,13 ; 48,13 ; 48,13 ; 48,14 ; 48,14 ; 48,15 ; 48,16 ; 48,16 ; 48,17 ; 48,17 ; 48,17 ; 48,18 ; 48,20 ; 48,20 ; 48,20 ; 48,20 ; 48,20 ; 48,21 ; 49,01 ; 49,01 ; 49,02 ; 49,04 ; 49,06 ; 49,07 ; 49,07 ; 49,08 ; 49,08 ; 49,09 ; 49,17 ; 49,17 ; 49,19 ; 49,19 ; 49,26 ; 49,26 ; 49,26 ; 49,26 ; 49,28 ; 49,28 ; 49,28 ; 49,31 ; 49,31 ; 49,31 ; 49,31 ; 49,31 ; 49,33 ; 49,33 ; 50,01 ; 50,01 ; 50,01 ; 50,02 ; 50,03 ; 50,05 ; 50,06 ; 50,07 ; 50,10 ; 50,13 ; 50,13 ; 50,14 ; 50,21 ; 50,21 ; 50,24 ; 50,24 ; 50,25 ; 50,25 ; 50,26 ;

pentru : (XVI sec. CV) : prep. : „1. für, 2. wegen, ... halber, 3. weil" : „1. pour, 2. à cause de, 3. parce que"
(300 X) :

pentr- : 39,23 ;

pentru : 2,05 ; 2,21 ; 2,23 ; 2,24 ; 3,03 ; 3,05 ; 3,20 ; 4,06 ; 4,06 ; 4,23 ; 4,24 ; 4,25 ; 5,24 ; 6,03 ; 6,07 ; 6,12 ; 6,13 ; 6,19 ; 7,01 ; 7,04 ; 7,07 ; 8,09 ; 8,20 ; 8,21 ; 8,21 ; 9,05 ; 9,06 ; 9 06 ; 10 09 ; 10,25 ; 11 07 ; 11 09 ; 11 09 ; 12 10 ; 12 13 ; 1213 ; 12,13 ; 12 16 ; 12 17 ; 12 19 ; 12 20 ; 13 06 ; 13 11 ; 14,12 ; 14 23 ; 15 16 ; 16 02 ; 16 11 ; 16 13 ; 16 13; 16,14 ; 17 05 ; 17,14 ; 17,20 ; 18,05 ; 18,15 ; 18,19 ; 18,19 ; 18,24 ; 18,26 ; 18,28 ; 18,29 ; 18,30 ; 18,31 ; 18,32 ; 19,08 19,13 ; 19,13 ; 19,14 ; 19,15 ; 19,16 ; 19,20 ; 19,21 ; 19,21 ; 19,22 ; 19,30 ; 20,02 ; 20,02 ; 20,02 ; 20,03 ; 20,06 ; 20,07 ; 20,07 ; 20,09 ; 20,11 ; 20,11 ; 20,13 ; 20,18 ; 20,18 ; 21,06 ; 21,07 ; 21,10 ; 21,11 ; 21,12 ; 21,12 ; 21,12 ; 21,13 ; 21,16 ; 21,17 ; 21,18 ; 21,25 ; 21,30 ; 21,31 ; 22,03 ; 22,08 ; 22,12 ; 22,13 ; 22,14 ; 22,16 ; 22,18 ; 23,06 ; 23,08 ; 23,15 ; 24,09 ; 24,14 ; 24,21 ; 24,31 ; 24,54 ; 24,56 ; 24,67 ; 25,21 ; 25,21 ; 25,22 ; 25,28 ; 25,30 ; 25,30 ; 26,03 ; 26,05 ; 26,07 ; 26,07 ; 26,07 ; 26,07 ; 26,09 ; 26,09 ; 26,20 ; 26,21 ; 26,22 ; 26,22 ; 26,24 ; 26,24 ; 26,27 ; 26,32 ; 26,33 ; 27,04 ; 27,07 ; 27,10 ; 27,19 ; 27,23 ; 27,25 ; 27,31 ; 27,36 ; 27,41 ; 27,41 ; 27,45 ; 27,46 ; 28,11 ; 28,15 ; 29,02 ; 29,09 ; 29,15 ; 29,18 ; 29,20 ; 29,21 ; 29,21 ; 29,25 ; 29,27 ; 29,32 ; 29,34 ; 29,34 ; 29,35 ; 30,06 ; 30,15 ; 30,15 ; 30,16 ; 30,16 ; 30,18 ; 30,20 ; 30,26 ; 30,26 ; 30,27 ; 30,30 ; 30,38 ; 31,12 ; 31,15 ; 31,20 ; 31,26 ; 31,30 ; 31,30 ; 31,31 ; 31,35 ; 31,41 ; 31,48 ; 31,49 ; 31,52 ; 32,05 ; 32,10 ; 32,11 ; 32,20 ; 32,26 ; 32,29 ; 32,30 ; 32,32 ; 32,32 ; 33,10 ; 33,15 ; 33,17 ; 34,14 ; 34,19 ; 35,07 ; 35,17 ; 36,07 ; 37,03 ; 37,08 ; 37,08 ; 37,17 ; 37,22 ; 37,27 ; 38,09 ; 38,11 ; 38,14 ; 38,15 ; 38,16 ; 38,26 ; 38,29 ; 38,29 ; 39,06 ; 39,09 ; 39,23 ; 40,14 ; 40,15 ; 41,15 ; 41,21 ; 41,32 ; 41,55 ; 41,57 ; 42,01 ; 42,04 ; 42,05 ; 42,11 ; 42,18 ; 42,21 ; 42,21 ; 42,21 ; 42,23 ; 42,38 ; 43,05 ; 43,08 ; 43,14 ; 43,18 ; 43,18 ; 43,22 ; 43,30 ; 43,32 ; 44,04 ; 44,04 ; 44,05 ; 44,07 ; 44,26 ; 44,32 ; 44,33 ; 44,34 ; 45,03 ; 45,05 ; 45,06 ; 45,07 ; 45,11 ; 45,20 ; 45,26 ; 46,03 ; 46,32 ; 46,34 ; 47,04 ; 47,13 ; 47,14 ; 47,15 ; 47,15 ; 47,16 ; 47,17 ; 47,17 ; 47,17 ; 47,17 ; 47,17 ; 47,19 , 47,19 ; 47,20 ; 47,22 ; 47,22 ; 48,09 ; 48,18 ; 49,01 ; 49,02 ; 49,04 ; 49,07 ; 49,25 ; 50,03 ; 50,11 ; 50,19 ; 50,20 ; 50,20 ;

peste : (XVI sec. PS. SCH.) : prep. : „1. über, 2. während" : „1. sur, au dessus de, 2. durant, pendant"
(56 X) :

peste : 7,03 ; 7,04 ; 24,02 ; 31,50 ; 37,36 ; 39,01 ; 39,23 ; 40,01 ; 40,01 ; 40,02 ; 40,02 ; 40,05 ; 40,05 ; 40,09 ; 40,16 ; 40,19 ; 40,21 ; 40,22 ; 40,23 ; 41,09 ; 41,10 ; 41,10 ; 41,12 ; 41,13 ; 41,34 ; 41,44 ; 43,16 ; 43,19 ; 44,01 ; 44,01 ; 44,32 ; 47,06 ;

preste : 1,02 ; 4,04 ; 4,04 ; 4,05 ; 4,05 ; 8,09 ; 9,19 ; 11,08 ; 11,09 ; 17,13 ; 20,29 ; 20,09 ; 22,09 ; 27,16 ; 32,11 ; 34,27 ; 34,30 ; 39,04 ; 39,05 ; 39,21 ; 39,22 ; 41,19 ; 41,41 ; 50,23 ;

pestriț : (1497 DERS) : adi. : „buntscheckig" : „bariolé. bigarré"
(8 X) :

pestrițe : *f. pl. nom./ac.* 31,08 ; 31,10 ; 31,12 ; *f. pl. nom./ac.* (<cele) 31,08 ;

pestriță : *f. sg. nom./ac.* 30,32 ; 37,03 ; 37,23 ; 37,32 ;

peșteră : (1532 DERS) : s. f. : „Höhle" : „grotte"
(15 X) :

peștera : *sg. nom./ac.* 23,20 ; 25,10 ; 49,29 ; 50,13 ;

peșteră 19,30 ; 50,13 ;

peștira : 23,09 ; 23,11 ; 23,17 ; 23,17 ; 23,19 ; 25,09 ; 49,30 ; 49,30 ;

peștirii : *sg. gen./dat.* 49,32 ;

pește : (XVI sec. CV) : s. m. : „Fisch" : „poisson"
(3 X) :

peștii : *pl. nom./ac.* 9,02 ;

peștilor : *pl. gen./dat.* 1,26 ; 1,28 ;

petrece : (XVI sec. CV) : v. III : „1. durchführen, durchziehen, 2. begleiten, 3. sich belustigen" : „1.traverser, 2. accompagner, 3. se divertir"
(2 X) :

petreacă : *subj. pr. 3. sg.* 12,20 ;

petrecînd : *ger.* 18,16 ;

piatră : (1408 BGL) : s. f. : „Stein" : „pierre"
(14 X) :

piatra : *sg. nom./ac.* 2,12 ; 28,18 ; 28,22 ; 29,03 ; 29,03 ; 29,10 ;

piatră : 11,03 ; 29,02 ; 31,45 ; 35,14 ;
pietri : *pl. nom./ac.* 31,46 ; 31,46 ;
pietrile : *pl. nom./ac.* 28,11 ;

picior : (1410 DLRV) : s. n. : „Fuss" : „pied"
(10 X) :
picior : *sg. nom./ac.* 30,30 ;
picioare : *pl. nom./ac.* 1,24 ; 34,23 ;
picioarele : 18,04 ; 19,02 ; 29,01 ; 43,24 ; 49,33 ;
picioarelor : *pl. gen./dat.* 8,09 ; 24,32 ; 24,32 ;

piele : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „Haut, Fell" : „peau"
(3 X) :
piêle : *sg. nom./ac.* 3,21 ; 25,25 ;
pielle : *pl. nom./ac.* 27,16 ;

piept : (1561 CORESI) : s. n. : „Brust, Busen" : „poitrine, sein"
(1 X) :
pieptul : *sg. nom./ac.* 3,14 ;

pierde : (XVI sec. PS. SCH.) : v. III : „verlieren" : „perdre"
(11 X) :
au pierdut : *ind. pf. c. 3. sg.* 35,04 ;
voiu piêrde : *ind. viit. I. 1. sg.* 18,28 ; 18,29 ; 18,30 18,31 ; 18,32 ;
piêrde-vei : *ind. viit. I. 2. sg.* 18,24 ; 18,28 ;
vei pliarde : 20,04 ;
să va piêrde : *ind. viit. I. 3. sg. refl.* 17,14 ;
nu piêrde : *imperat. sg. neg.* 18,23 ;

pieri : (XVI sec. PS. SCH.) : v. IV : „zugrunde gehen, umkommen" : „périr, mourir"
(2 X) :
pier : *ind. pr. 1. sg.* 15,02 ;
pieri : *subj. pr. 2. sg.* 19,15 ;

pipăi : (XVI sec. PS. H.) : v. IV : „betasten, befühlen, berühren" : „palper, tâtonner, toucher"
(3 X) :
pipăi : *ind. pf. s. 3. sg.* 27,22 ;
voiu pipăi : *ind. viit. I. 1. sg.* 27,21 ;
pipăie : *subj. pr. 3. sg.* 27,12 ;

pizmă : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „Hass, Missgunst" : „haine, rancune"
(1 X) :
pizmă : *sg. nom./ac.* 27,41 ;

pîine : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „1. Brot, 2. Feldfrucht" : „1. pain, 2. céréales"
(32 X) :
pîine : *sg. nom./ac.* 18,05 ; 21,14 ; 24,33 ; 25,34 ; 28,20 ; 37,25 ; 40,01 ; 40,02 ; 40,05 ; 40,16 ; 40,16 ; 40,17 ; 40,20 ; 40,22 ; 41,10 ; 41,54 ; 41,55 ; 43,16 ; 43,31 ; 43,32 ; 47,15 ; 47,16 ; 47,17 ; 47,17 ; 47,19 ;
pîinea : 3,19 ; 45,23 ; 49,20 ;
păinea : 39,06 ;
pîinele : *pl. nom./ac.* 41,34 ;
pîinile : 27,17 ;
pâine : *sg. nom./ac.* 14,18 ;

pînă : (XVI sec. PS. SCH.) : conj./prep./adv. : „bis, auch, noch" : „jusque, encore"
(69 X) :
pînă : *conj.* 3,19 ; 24,33 ; 27,44 ; 28,15 ; 33,14 ; 41,49 ; 43,25 ;
pănă : *conj.* 8,07 ; 10,19 ; 10,19 ; 10,30 ; 13,11 ; 13,11 ; 19,22 ; 25,18 ; 29,08 ; 33,03 ; 34,05 ; 38,11 ; 38,17 ; 39,16 ; 42,16 ; 44,12 ; 49,10 ;
pînă : *prep.* 11,04 ; 32,04 ; 35,04 ; 50,23 ;
pănă : *prep.* 6,07 ; 6,07 ; 7,23 ; 8,05 ; 8,17 ; 10,19 ; 10,19 ; 11,31 ; 12,06 ; 13,03 ; 13,03 ; 13,16 ; 14,06 ; 14,14 ; 14,15 ; 14,23 ; 15,16 ; 15,18 ; 18,12 ; 19,04 ; 19,11 ; 19,37 ; 19,38 ; 22,05 ; 24,14 ; 24,18 ; 24,19 ; 25,18 ; 26,13 ; 26,33 ; 32,24 ; 32,32 ; 35,20 ; 38,01 ; 44,28 ; 46,34 ; 47,03 ; 47,21 ; 47,26 ; 48,15 ; 49,13 ;

pîngări : (1632 EUSTR.) : v. IV : „besudeln, beflecken" : „tacher, profaner"
(4 X) :
ai pîngărit : *ind. pf. c. 2. sg.* 49,04 ;
au pîngărit : *ind. pf. c. 3. sg.* 34,05 ; 34,13 ; 34,27 ;

pîntece : (1448 DERS) : s. n. : „Bauch, Leib" : „ventre"
(13 X) :
pîntece : *sg. nom./ac.* 16,05 ; 16,11 ; 25,21 ; 38,18 ; 38,25 ;
pîntecele : 25,23 ; 38,27 ;
pîntecilui : *sg. gen./dat.* 30,02 ;
pîntecele : *pl. nom./ac.* 41,21 ;
pîntecile : 25,24 ; 41,21 ;
pînticile : *pl. nom./ac.* 41,04 ;

pîriu : (1337 DRĂGANU) : s. n. : „Bach" : „ruisseau"
(1 X) :
pîriul : *sg. nom./ac.* 32,23 ;

plată : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „Zahlung, Bezahlung, Lohn, Belohnung" : „paiement, salaire, récompense"
(3 X) :
plata : *sg. nom./ac.* 15,01 ; 30,18 ;
plată : 30,18 ;

plăcea : (1551/3 ES) : v. II : „gefallen" : „plaire"
(11 X) :
plăcea : *ind. impf. 3. sg.* 39,04 ;
plăcu : *ind. pf. s. 3. sg.* 5,22 ; 5,24 ; 6,09 ; 41,37 ;
plăcură : *ind. pf. s. 3. pl.* 34,18 ; 48,15 ;
am plăcut : *ind. pf. c. 1. sg.* 24,40 ;
va plăcea : *ind. viit. I. 3. sf.* 16,06 ; 19,08 ; 20,15 ;

plăcut : (1654 NEAGOE) : adj. : „gefällig, angenehm" : „complaisant, agréable"
(1 X) :
plăcut : *m. sg. nom./ac.* 3,06 ; 17,01 ;

plăti : (XVI sec. PS. SCH.) : „bezahlen, vergelten" : „payer, récompenser"
(1 X) :
plătiiam : *ind. impf. 1. sg.* 31,39 ;

pleca : (XVI sec. PS. SCH.) : v. I : „1. neigen, beugen, 2. weggehen" : : „1. pencher, incliner, 2. partir"
(2 X) :
pleacă : *imperat. sg.* 24,14 ;
plecîndu-se : *ger. refl.* 43,28 ;

plimba : (XVI sec. CV) : v. I : „spazieren „(se) promener"
(1 X) :
se primble : *subj. pr. 3. sg. refl.* 24,63 ;

plin : (XVI sec. PS. SCH.) : adj. : „1. voll, gefüllt, 2 reich an" : „1. plein. rempli, 2. riche en"

(6 X):
pline : *f. pl. nom./ac.* 41,07 ; 41,22 ; 41,24 ; *f. sg. gen./dat.* 27,27 ;
plin : *m. sg. nom./ac.* 25,08 ; 35,28 ;

plini → **împlini** :

plînge : (XVI sec. PS. SCH.) : v. III : „(be) weinen, klagen" : „déplorer, plaindre, regretter"
(19 X):
plîngea : *ind. impf. 3. sg.* 37,34 ;
plînse : *ind. pf. s. 3. sg.* 21,16 ; 27,39 ; 29,11 ; 37,35 ; 42,24 ; 50,01 ; 50,03 ; 50,17 ;
plînseră : *ind. pf. s. 3. pl.* 33,04 ; 50,10 ;
au plîns : *ind. pf. c. 3. sg.* 45,14 ; 45,14 ; 45,15 ;
au plînsu : *ind. pf. c. 3. sg.* 43,30 ; 46,29 ;
plîngă : *subj. pr. 3. sg.* 23,02 ; 43,30 ;
plîngînd : *ger.* 37,35 ;

plîngere : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „Beweinen, Klage" : „action de pleurer, de déplorer, plainte"
(7 X):
plîngere : *sg. nom./ac.* 46,29 ; 50,10 ; 50,11 ;
plîngerea : 50,10 ; 50,11 ; 50,11 ;
plîngerii : *sg. gen./dat.* 50,04 ;

plîns : (1551/3 ES) : s. n. : „Weinen" : „pleur"
(1 X):
plîns : *sg. nom./ac.* 45,02 ;

ploaie : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „Regen" : „pluie"
(3 X):
ploaia : *sg. nom./ac.* 8,02 ;
ploaie : 7,04 ; 7,12 ;

ploua : (XVI sec. PS. SCH.) : v. I : „beregnen, regnen" : „pleuvoir"
(2 X):
au plouat : *ind. pf. c. 3. sg.* 20,05 ; 19,24 ;

plugar : (1563 CORESI) : s, n, : „Landmann" : „laboureur"
(1 X):
plugariu : *sg. nom./ac.* 49,15 ;

pluti : (1688 BIBLIA) : v. IV : „schwimmen, treiben" : „flotter, nager"
(1 X):
plutiia : *ind. impf. 3. sg.* 7,18 ;

poartă : (1470 DERS) : s. f. : „Tor, Pforte" : „porte"
(4 X):
poarta : *sg. nom./ac.* 28,17 ; 34,20 ; 34,24 ;
porţile : *pl. nom./ac.* 38,14 ;

pod : (1352 DRHC) : s. n. : „1. Brücke, 2. Dachboden" : „1. pont, 2. comble, grenier"
(1 X) :
poduri : *pl. nom./ac.* 6,16 ;

podoabă : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „Zierde, Schmuck" : „ornement, bijoux"
(2 X):
podoaba : *sg. nom./ac.* 2,01 ;
podoabă : 41,42 ;

poftă : (XVI sec. CV) : s. f. : „Begierde, Lust, Verlangen, Wünsch" : „envie, désir"
(2 X):
pohta : *sg. nom./ac.* 31,30 ; 49,06 ;

pofti : (XVI sec. PS. SCH.) : v. IV : „1. begehren, verlangen, wünschen, 2. (er)bitten, 3. auffordern" : „1. demander, désirer, 2. solliciter prier, 3. inviter"
(2 X):
ai pohtit : *ind. pf. c. 2. sg.* 31,30 ;
au pohtit : *ind. pf. c. 3. sg.* 49,14 ;

pogorî → **coborî**

pomeni : (XVI sec. PS. SCH.) v. IV : „gedenken, erinnern" : „commémorer, rappeler"
(1 X):
pomenesc : *subj. pr. 1. sg.* 9,16 ;

ponos : (XVI sec. PS. SCH.) : s. n. : „Schande, Verruf" : „honte, mauvais renom"
(2 X):
ponos : *sg. nom./ac.* 34,14 ;
ponosul : 30,23 ;

popă : (1435 DERS) : s. m. : „Priester" : „prêtre"
(3 X):
popilor : *pl. gen./dat.* 47,22 ; 47,22 ; 47,26 ;

poposi : (XVI sec. PS. H.) : v. IV : „rasten" : „faire halte, camper"
(2 X):
poposi : *ind. pf. s. 3. sg.* 26,17 ;
poposim : *subj. pr. 1. pl.* 43,21 ;

porni : (XVI sec. CV) : v. IV : „aufbrechen" : „(se) mettre en route"
(1 X):
să porni : *ind. pf. s. 3. sg. refl.* 31,21 ;

porumb : (1514 DERS) : s. m. : „Taube" : „pigeon"
(6 X):
porumb : *sg. nom./ac.* 8,10 ;
porumbu : 15,09 ;
porumbul : 8,08 ; 8,09 ; 8,11 ; 8,12 ;

poruncă : (1564 CORESI) : s. f. : Befehl, Gebot" : „ordre, commandement"
(2 X):
poruncă : *sg. nom. /ac.* 47,26 ;
poruncile : *pl. nom./ac.* 26,05 ;

porunci : (XVI sec. PS. SCH.) : v. IV ; „befehlen, gebieten" : „ordonner, commander"
(24 X):
porunceşcu : *ind. pr. 1. sg.* 27,08 ;
porunci : *ind. pf. s. 3. sg.* 2,16 ; 7,05 ; 7,16 ; 12,20 ; 26,11 ; 28,01 ; 28,06 ; 32,04 ; 32,17 ; 32,19 ; 44,01 ; 47,11 ; 50,02 ; 50,12 ;
porînci : *ind. pf. s. 3. sg.* 42,25 ;
să poronci : *ind. pf. s. 3. sg. refl.* 22,20 ;
să porunci : 48,01 ;
am poruncit : *ind. pf. c. 1. sg.* 3,11 ; 3,17 ;
au poruncit : *ind. pf. c. 3. sg.* 6,22 ; 7,09 ; 21,04 ;
porîncêşte : *imperat. sg.* 45,19 ;

poslușanie : (1628 DRHB) : s. f. : „Dienst, Bedienung" : „service"
(1 X):
poslușanie : *sg. nom./ac.* 29,27 ;

posluşi : (1645 HERODOT) : v. IV : „(be) dienen" : „servir"
(1 X) :
posluşăşti : *ind. pr. 2. sg.* 29,27 ;

poslușnic : (1581 CORESI) : s. m. : „Diener" : „serviteur"
(1 X) :
poslușnicul : *sg. nom./ac.* 15,03 ;

posomorît : (1649 MARD) : adj. : „finster, düster" : „sombre, ténébreux"
(1 X) :
posomorîte : *f. pl. nom./ac.* 40,07 ;

potoli : (XVI sec. PS. H.) : v. IV : „1. beschwichtigen, 2. nachlassen" : „1. calmer, 2. relâcher"
(1 X) :
potoliră : *ind. pf. s. 3. pl.* 11,08 ;

potop : (XVI sec. PS. SCH.) : s.n. : „Sintflut" : „déluge"
(12 X) :
potop : *sg. nom./ac.* 9,11 ; 9,15 ; 9,27 ; 10,01 ; 11,10 ;
potopu : *sg. nom./ac.* 10,32 ;
potopul : 6,17 ; 7,06 ; 7,17 ;
potopului : *sg. gen./dat.* 7,07 ; 7,10 ; 9,11 ;

povară : (1551/3 ES) : s. f. : „Last, Bürde" : „poids, charge, fardeau"
(1 X) :
povările : *pl. mom./ac.* 45,17 ;

povățui : (1644 CAZ.) : v. IV : „anleiten, unterweisen" : „conseiller, conduire"
(1 X) :
au povățuit : *ind. pf. c. 3. pl.* 49,26 ;

povățuitor : (1642 INV.) : s. m. : „(An) Leiter, Unterweiser, Ratgeber" : „guide, chef, conseiller"
(1 X) :
povățitori : *pl. nom./ac.* 49,10 ;

povesti : (1563 CORESI) : v. IV : „erzählen" : „raconter"
(10 X) :
povestiiam : *ind. impf. 1. pl.* 41,12 ;
povesti : *ind. pf. s. 3. sg.* 24,66 ; 29,12 ; 29,13 ; 37,09 ; 40,09 ; 41,08 ;
va povesti : *ind. viit. I. 3. sg.* 21,07 ;
povestêşte : *imperat. sg.* 37,14 ;
povestiți : *imperat. pl.* 40,08 ;

prăda : (XVI sec. PS. SCH.) : v. I : „plündern" : „ravir, piller"
(1 X) :
prădară : *ind. pf. s. 3. pl.* 14,11 ;

pre → **pe**

prea : (XVI sec. PS. SCH.) : adv. : „zu, sehr, überaus" : "très, beaucoup, extrêmement"
(4 X) :
prea : 14,22 ; 18,11 ; 18,12 ; 49,26 ;

preaînmulți → **înmulți**

preajmă : (1645 HERODOT) : s. f. : „Nähe" : „entourage"
(6 X) :
preajma : *sg. nom./ac.* 2,14 ; 3,24 ; 4,16 ; 50,13 ;
prejma : 21,16 ; 49,30 ;

preaslăvit → **slăvit**

pregeta : (XVI sec. CV) : v. I : „1. schonen, sparen, 2. säumen, 3. zögern" : „1. épargner, ménager, 2. tarder, 3. hésiter"
(1 X) :
nu pregetați : *imperat. pl. neg.* 45,20 ;

prejur → **imprejur**

preot : (XVI sec. CV) : s. m. : „Priester" : „prêtre"
(4 X) :
preot : *sg. nom./ac.* 14,18 ;
preotul : 41,50 ; 46,20 ;
preotului : *sg. gen./dat.* 41,45 ;

preț : (XVI sec. PS. SCH.) : s. n. : „Preis" : „prix"
(1 X) :
prețul : *sg. nom./ac.* 44,02 ;

pricepe : (XVI sec. CV) : v. III : „wahrnehmen, erkennen" : „percevoir, connaître"
(4 X) :
pricepea : *ind. impf. 3. sg.* 24,21 ;
priceapă : *subj. pr. 3. sg.* 3,22 ;
pricêpe : *inf.* (<a) 2,17 ; 3,06 ;

priceput : (1600 DIR) : adj. : „sachkundig" : „compétent"
(1 X) :
mai priceput : *m. sg. nom./ac. comp.* 41,39 ;

prici : (1618 GCR) : v : IV : „streiten, hadern" : „quereller, disputer"
(3 X) :
să priciia : *ind. impf. 3. sg. refl.* 26,21 ; 26,35 ;
să prici : *ind. pf. s. 3. sg. refl.* 31,36 ;

primăvară : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „Frühling" : „printemps"
(1 X) :
primăvară : *sg. nom./ac.* 8,22 ;

primejdie : (1640 URECHE) s. f. : „Gefahr" : „danger, péril"
(2 X) :
primejdiii : *sg. gen./dat.* 35,03 ;
primejdiia : *sg. nom./ac.* 42,21 ;

primeni : (1563 CORESI) : v. IV : „wechseln, verändern" : „changer"
(2 X) :
premeniră : *ind. pf. s. 3. pl.* 41,14 ;
premeniț : *imperat. pl.* 35,02 ;

primi : (XVI sec. PS. SCH.) : v. IV : „bekommen, empfangen" : „recevoir"
(6 X) :
priimêşte : *ind. pr. 3. sg.* 44,32 ;
voiu priimi : *ind. viit. I. 1. sg.* 43,09 ;
va priimi : *ind. viit. I. 3. sg.* 32,20 ;
priimească : *subj. pr. 3. sg.* 4,11 ;
priimêşte : *imperat. sg.* 33,10 ; 50,17 ;

prin : (XVI sec. PS. SCH) : prep. : „1. in, 2. durch" : „1. en, 2. à travers"

(18 X):
pen : 3,10 ; 35,05 ; 41,48 ;
pren : 15,10 ; 15,17 ; 21,14 ; 24,62 ; 30,35 ; 33,10 ; 39,05 ; 39,08 ; 39,23 ; 40,08 ; 46,05 ; 49,24 ;
prin : 4,01 ; 31,10 ; 31,11 ;

prinde : (XVI sec. PS. SCH.) : v. III : „ergreifen, erfassen" : „prendre, saisir, attraper"
(1 X):
să prinză : *subj. pr. 3. sg.* refl. 42,04 ;

prins : (XVI sec. CV) : adj. : „gefangen" : „pris, saisi"
(2 X):
prinsă : *f. sg. nom./ac.* 25.26 ;
prins : *m. sg. nom./ac.* 22,13 ;

pripi : (1550 AIIN) : v. IV : „1. drängen, treiben, 2. eilen" : „1. pousser, inciter, 2. hâter"
(1 X):
pripiia : *ind. impf. 3. sg.* 18,07 ;

pristav : (1630 IORGA) : s. m. : „Herold" : „héraut"
(1 X):
pristav : *sg. nom./ac.* 41,43 ;

privi : (XVI sec. PS. SCH.) : v. IV : „ansehen, betrachten" : „regarder, contempler"
(4 X):
privi : *ind. pf. s. 3. sg.* 4,04 ;
privêşte : *imperat. sg.* 13,15 ; 31,12 ;
privind : *ger.* 26,08 ;

prînzi : (1560 CORESI) : v. IV: „speisen" : „déjeuner"
(1 X):
prînzască : *subj. pr. 3. sg.* 43,25 ;

proaşcă : (1620 MOXA) : s. f. : „(Schuss-) Weitte" : „distance"
(1 X):
proşcă : *sg. nom./ac.* 21,16 ;

proroc : (XVI sec. PS. SCH.) : s. m. : „Prophet" : prophète"
(1 X):
proroc : *sg. nom./ac.* 20,07 ;

prunc : (1523 DERS) : s. m. : „(kleines) King, Säugling" : „enfant, nourrisson"
(1 X):
pruncul : *sg. nom./ac.* 21,07 ;

pucios : (XVI sec. PS. SCH.) : adj. : „1. stinkend 2. Schwefel-, " : „1. puant, 2. de soufre"
(1 X):
pucioasă : *f. sg. nom./ac.* 19,24 ;

pui : (1453 DERS) : s. m. : „Junges" : „petit (d'un animal) "
(2 X):
puiul : *sg. nom./ac.* 49,09 ; 49,09 ;

pune : (XVI sec. PS. SCH.) : v. III : „(sich) setzen, stellen, legen" : „(se) mettre"
(90 X):
puiu : *ind. pr. 1. sg.* 9,13 ; 41,41 ;
puse : *ind. pf. s. 3. sg.* 1,17 ; 2,08 ; 2,15 ; 2,21 ; 3,24 ; 4,15 ; 4,26 ; 5,02; 5,03 ; 5,29 ; 13,13 ; 15,10 ; 16,15 ; 18,08 ; 21,14 ; 22,06 ; 22,09 ; 22,09 ; 24,09 ; 24,32 ; 24,33 ; 26,25 ; 28,11 ; 28,18 ; 30,38 ; 30,41 ; 31,45 ; 33,02 ; 33,20 ;
puş : *ind. pf. s. 1. sg.* 24,27 ;
să puse : *ind. pf. s. 3. sg. refl.* 25,08 ;
puseră : *ind. pf. s. 3. pl.* 44,13 ;
pusără : 9,23 ; 40,15 ; 43,32 ;
am pus : *ind. pf. c. 1. sg.* 17,05 ; 28,22 ; 31,48 ;
ai pus : *ind. pf. c. 2. sg.* 21,29 ;
au pus : *ind. pf. c. 3. sg.* 21,27 ; 21,28 ; 27,16 ; 30,40 ; 31,25 ; 39,05 ; 39,20 ; 41,10 ; 41,48 ; 43,22 ; 48,17 ;
au pusu : 48,14 ;
au fost pus : *ind. m.m. pf. 3.* 28,18 ;
voiu pune : *ind. viit. I. 1. sg.* 3,15 ; 6,18 ; 9,11 ; 17,02 ; 17,06 ; 32,12 ; 43,09 ;
vei pune : *ind. viit. I. 2. sg.* 16,11 ; 41,33 ;
va pune : *ind. viit. I. 3. sg.* 40,13 ; 46,04 ;
pune : subj. pr. 1. sg. 44,32 ;
pui : *subj. pr. 2. sg.* 22,12 ;
punem : *subj. pr. 1. pl.* 26,28 ; 31,44 ;
puneţ : *subj. pr. 2. pl.* 44,02 ;
pune : *imperat. sg.* 24,02 ; 31,37 ; 47,06 ; 47,29 ; 48,18 ;
punea *imperat. sg.* 30,42 ;
puneţ : *imperat. pl.* 43,31 ; 44,01 ;
puneţi : *imperat. pl.* 37,22 ;
puind : *ger.* 42,26 ;

purcede : (XVI sec. PS. H.) : v. III: „aufbrechen, abreisèn" : „partir, se mettre en route"
(2 X):
purcêsă : *ind. pf. s. 3. sg.* 20,01 ;
au purces : *ind. pf. c. 3. pl.* 11,02 ;

purta : (XVI sec. PS. SCH.) : v. I. : „tragen" : „porter"
(4 X):
purta : *ind. impf. 3. sg.* 27,41 ;
să purta : *ind. impf. 3. sg. refl.* 1,02 ;
purta : *inf.* (<a) 36,07 ; 49,03 ;

pustie : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „Öde, Einöde" : „desert"
(9 X):
pustie : *sg. nom./ac.* 13,01 ; 13,03 ; 14,06 ; 16,07 ; 21,14 ; 21,20 ; 24,62 ; 36,24 ; 37,22 ;

pustii : (XVI sec. PS. SCH.) : v. IV : (veröden" : „rendre desert"
(2 X):
să va pustii : *ind. viit. I. 3. sg. refl.* 47,19 ;
să pustiiască : *subj. pr. 3. sg. refl.* 47,19 ;

pustiu : (XVI sec. PS. SCH.) : adj./s. : „öde, verlassen, Wüste" : „desert"
(2 X):
pustiiu : *s. sg. nom./ac.* 12,09 ;
pustiiul : 21,21 ;

putea : (XVI sec. PS. SCH.) : v. II : „können, dürfen, vermögen" : „pouvoir"
(23 X):
poci : *ind. pr. 1. sg.* 31,35 ;
poate : *ind. pr. 3. sg.* 13,17 ; 31,29 ; 32,25 ; 37,10 ;
să poate : *ind. pr. 3. sg. refl.* 18,14 ;
putea : *ind. impf. 3. sg.* 36,07 ; 37,04 ; 41,49 ; 45,01 ; 45,03 ; 48,10 ; *ind. impf. 3. pl.* 43,32 ;
voiu putea: *ind. viit. I. 1. sg.* 19,19 ; 19,22 ;
vei putea : *ind. viit. I. 2. sg.* 15,05 ;
va putea : *ind. viit. I. 3. sg.* 44,22 ;
vom putea : *ind. viit. I. 1. pl.* 24,50 ; 29,08 ; 34,14 ; 44,26 ; 44,26 ;
vor putea: *ind. viit. I. 3. pl.* 44,01 ;

putere : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „Macht, Gewalt, Stärke, Kraft" : „pouvoir, puissance"
(4 X) :
putêrea : *sg. nom./ac.* 4,12 ;
puterei : *sg. gen./dat.* 21,32 ; 26,26 ;
puterii : *sg. gen./dat.* 21,22 ;

puternic : (XVI sec. PS. SCH.) : adj. : „gewaltig, mächtig" : „puissant"
(1 X) :
putêrnicului : *m. sg. gen./dat.* 49,24 ;

puţin : (XVI sec. CV) : adj./adv. : „wenig" : „peu"
(9 X) :
puţin : *adj. m. sg. nom./ac.* 34,30 ;
puţinea : *adj. f. sg. nom./ac.* 24,17 ; 24,43 ;
puţine : *adj. f. pl. nom./ac.* 29,20 ; 30,30 ; 42,02 ;
puţinêle : *adj. f. pl. nom./ac.* 43,02 ; 44,25 ;
puţin : *adv.* 26,10 ;

R

rade : (1581 PO) : v. III : „1. abschaben, -kratzen, 2. scheren, rasieren" : „1. raper, gratter, 2. tondre, raser"
(1 X) :
raseră : *ind. pr. s. 3 pl.* 41,14 ;

rai : (1561 CORESI) : s. n. : „Paradies" : „paradis"
(1 X) :
raiului : *sg. gen./dat.* 3,08 ;

rană : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „Wunde" : „plaie"
(1 X) :
rană : *sg. nom./ac.* 4,23 ;

răcori : (1643 VARL.) : v. IV : „(ab) kühlen, erfrischen" : „rafraîchir, desalterer"
(1 X) :
vă răcoriţ : *ind. pr. 2. pl. refl.* 18,04 ;

rădăcină : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „Wurzel" : „racine"
(3 X) :
rădăcină : *sg. nom./ac.* 41,05 ; 41,22 ; 49,21 ;

rămăşiţă : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „Rückstand, Nachlass" : „reste, heritage"
(2 X) :
rămăşiţă : *sg. nom./ac.* 45,07 ;
rămăşiţă : 45,07 ;

rămîne : (1551/3 ES) : v. III : „bleiben" : „rester"
(13 X) :
rămase : *ind. pf. s. 3. sg.* 7,23 ; 32,24 ;
am rămas : *ind. pf. c. 1. sg.* 43,14 ; 43,14 ;
au rămas : *ind. pf. c. 3. sg.* 42,38 ; 44,20 ; 47,18 ;
ind. pf c. pl. 14,10 ;
voiu rămînea : *ind. viit. I. 1. sg.* 44,33 ;
rămîie : *subj. pr. 3. sg.* 6,03 ; 24,55 ; 45,07 ;
rămăsêse : *ind. m. m. pf. 3. pl.* 30,36 ;

rănit : (XVI sec. PS. SCH.) : adj./s. : „verwundet" : „blessé"
(1 X) :
răniţi : *s. m. pl. nom./ac.* 34,27 ;

răpi : (XVI sec. PS. SCH.) : v. IV : „rauben, entreissen, entführen" : „ravir, arracher"
(1 X) :
au hrăpit : *ind. pf. c. 3. sg.* 37,33 ;

răpitor : (XVI sec. PS. SCH.) : adj./s. : „raubgierig, Raub-" : „rapace"
(1 X) :
hrăpitoriu : *adj. m. sg. nom./ac.* 49,27 ;

răposa : (XVI sec. PS. SCH.) : v. I. : „1. ausruhen, 2. sterben" : „1. reposer, 2. mourir"
(1 X) :
răposă : *ind. pf. s. 3. sg.* 49,33 ;

răsădi : (XVI sec. PS. SCH.) : v. IV : „pflanzen" : „planter"
(4 X) :
răsădi : *ind. pf. s. 3. sg.* 2,08 ; 2,09 ; 9,20 ; 21,33 ;

răsări : (XVI sec. CV) : v. IV : „aufgehen (lassen)" : „jaillir, pousser"
(6 X) :
răsar : *ind. pr. 3. pl.* 19,25 ;
răsăriia : *ind. impf. 3. sg.* 41,06 ;
răsări : *ind. pf. s. 3. sg.* 32,31 ;
va răsări : *ind. viit. I. 3. sg.* 3,18 ;
răsară : *subj. pr. 3. sg.* 1,11 ;
răsări : *inf. (<n)* 2,05 ;

răsărit : (XVI sec. PS. SCH.) : s. n. : „1. Sonnenaufgang, 2. Osten". „1. lever, 2. est, levant"
(11 X) :
răsărit : *sg. nom./ac.* 2,08 ; 11,02 ; 12,08 ; 13,12 ; 13,15 ; 25,06 ; 28,14 ;
răsăritul : 12,08 ;
răsăritului : *sg. gen./dat.* 10,30 ;
răsăriturilor : *pl. gen./dat.* 25,06 ; 29,10 ;

răsfira : (XVI sec. PS. H.) : v. I. : (sich) ausbreiten, 2. zerstreuen" : „1. (s') étendre, 2. éparpiller"
(3 X) :
s-au răşchirat : *ind. pf. c. 3. pl. refl.* 9,19 ; 10,18 ; 10,32 ;

răsplătire : (1688 BIBLIA) : s. f. : „1. Vergeltung, 2. Rache" : „1. revanche, 2. vengeance"
(1 X) :
răsplătire : *sg. nom./ac.* 50,15 ;

răspunde : (XVI sec. CV) : v. I. : „antworten, erwidern" : „répondre"
(19 X) :
răspunse : *ind. pf. s. 3 sg.* 23,14 ; 29,26 ;
răspunseră : *ind. pf. s. 3. pl.* 23,05 ;
răspunsără : 34,13 ;
se va răspunde : *ind. viit. I. 3. sg. refl.* 41,16 ;
răspunză : *subj. pr. 3. pl.* 45,03 ;
răspunzînd : *ger.* 18,09 ; 18,27 ; 23,10 ; 24,50 ; 27,39 ; 31,14 ; 31, 31 ; 31,36 ; 31,43 ; 40,18 ; 41,16 ; 42,22 ;
răspunzîndu : *ger.* 27,37 ;

răsturna : (1551/3 ES) : v. I. : „umwerfen, -stossen, -stürzen" : „renverser"
(3 X) :
răsturna : *ind. impf. 3. pl.* 29,03 ;
răsturnă : *ind. pf. s. 3. sg.* 29,10 ;
vor răstorna : *ind. viit. I. 3. pl.* 29,08 ;

răşchira → **răsfira**

răşină : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „Harz" : „resine"
(2 X) :

răşină : *sg. nom./ac.* 43,11 ;
rişină : 37,25 ;

rătăci : (XVI sec. PS. SCH.) : v. IV : „1. irreführen, 2. irregehen" : „1. égarer, 2. errer"
(2 X) :
rătăciia : *ind. impf. 3. sg.* 21,14 ;
rătăcind : *ger.* 37,15 ;

rău : (1490 DRHA) : adj./adv./s. : „schlecht, böse, schlimm, Böses, Übles" : „mauvais, mal"
(36 X) :
rău : *adj. m. sg. nom./ac.* (<ccl) 39,09 ;
răi : *adj. m. pl. nom./ac.* 13,14 ;
rea : *adj. f. sg. nom./ac.* 37,02 ; 37,20 ; 37,33 ;
rêle : *adj. f. pl. nom./ac.* 12,17 ; 28,08 ; 41,19 ; 44,04 ; 44,05 ; 47,09 ; 50,17 ;
rău : *adv.* 24,50 ; 26,29 ; 31,07 ; 31,29 ; 34,30 ; 35,21 ; 38,07 ; 38,10 ; 43,06 ; 45,05 ; 50,15 ;
mai rău : *adv. comp.* 19,09 ;
rêle : *s. f. pl. nom./ac.* 31,24 ; 31,29 ; 50,20 ;
rêlele : 19,19 ; 44,34 ; 48,16 ; 50,15 ;
rêle : *s. f. pl. nom./ac.* (<cele) 8,21 ;
răului : *s. sg. gen./dat.* 2,09 ;
răul : *s. sg. nom./ac.* 2,17 ; 3,05 ; 3,22 ;

răutate : (XVI sec. PS. H.) : s. f. : „1. Schlechtigkeit, 2. Bosheit, 3. Übel" : „méchanceté"
(3 X) :
răutate : *sg. nom./ac.* 31,52 ;
răutăţi : *pl. nom./ac.* 6,05 ;
răutăţile : 6,05 ;

război : (XVI sec. PS. SCH.) : s. n. : „Krieg, Schlacht" : „guerre"
(2 X) :
războiu : *sg. nom./ac.* 14,02 ; 14,08 ;

rezema : (XVI sec. PS. H.) : v. I. : („sich stützen, sich berufen auf" : „(s') appuyer, se baser"
(1 X) :
să razime : *subj. pr. 3. pl. refl.* 49,06 ;

ridica : (XVI sec. CV) : v. I. : „1. heben, 2. tragen" : „lever, soulever, 2. porter"
(29 X) :
ridic : *ind. pr. 1. sg.* 9,09 ;
rădicam : *ind. impf. 1. sg.* 40,16 ;
ridica : *ind. impf. 3. sg.* 45,23 ;
să rădica : *ind. impf. 3. sg. refl.* 31,40 ;
ridica : *ind. impf. 3. pl.* 45,23 ;
rădică : *ind. pf. s. 3. sg.* 7,17 ;
să ridică : *ind. pf. s. 3. sg. refl.* 12,09 ;
să rădică : *ind. pf. s. 3. sg. refl.* 13,11 ; 35,05 ; 35,21 ;
rădicară : *ind. pf. s. 3. pl.* 43,34 ;
rădicatu au : *ind. pf. c. 3. sg.* 4,25 ;
s-au rădicat : *ind. pf. c. 3. sg. refl.* 37,17 ; 39,09 ;
vei rădica : *ind. viit. I. 2. sg.* 47,30 ;
va rădica : *ind. viit. I. 3. sg.* 41,44 ;
rădice : *subj. pr. 3. sg.* 46,05 ;
rădicăm : *subj. pr. 1. pl.* 19,32 ; 19,34 ;
ridicaţ : *subj. pr. 2. pl.* 37,22 ; *imperat. pl.* 35,02 ;
rîdică : *imperat. sg.* 38,08 ;
ridicînd : *ger.* 49,33 ;
ridicîndu- : 29,01 ;
rădicîndu : 13,10 ;
rădicîndu- : 13,18 ;
rădica : *inf.* 44,01 ;
rădicîndu-se : *ger. refl.* 26,21 ; 26,22 ;

ridicare : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „1. Heben, Erheben, 2. Leben" : „1. action de lever, soulever, 2. vie"
(2 X) :
rădicarea : *sg. nom./ac.* 7,23 ;
ridicarea : 7,04 ;

risipi : (XVI sec. PS. SCH.) : v. IV : „zerstreuen, verstreuen" : „disperser"
(3 X) :
răsipi : *ind. pf. s. 3. sg.* 11,08 ;
au răsipit : *ind. pf. c. 3. sg.* 11,09 ;
ne vom răsipi : *ind. viit. I. 1. pl. refl.* 11,04 ;

rîde : (XVI sec. PS. SCH.) : v. III : „lachen" : „rire"
(6 X) :
rîse : *ind. pf. s. 3. sg.* 17,17 ; 18,12 ;
am rîs : *ind. pf. c. 1. sg.* 18,15 ;
ai rîs : *ind. pf. c. 2. sg.* 18,15 ;
au rîsu : *ind. pf. c. 3. sg.* 18,13 ;
rîză : *subj. pr. 3. sg.* 39,17 ;

rînd : (XVI sec. CV) : s. n. : „1. Reihe, Rang, 2. Mal" : „1. rangée, rang, 2. fois"
(4 X) :
rînd : *sg. nom./ac.* 22,15 ; 41,05 ;
rînduri : *pl. nom./ac.* 6,16 ; 6,16 ;

ripă : (1428 DLRV) : s. f. : „1. Abhang, Abgrund, 2. Tal" : „1. abime, pente, 2. val (lée)"
(2 X) :
ripa : *sg. nom./ac.* 26,17 ; 26,19 ;

rîs : (XVI sec. CV) : s. n. : „Lachen, Spott" : „rire, moquerie"
(1 X) :
rîs : *sg. nom./ac.* 21,06 ;

riu : (1516 DLRV) : s. n. : „Fluss, Strom" : „fleuve, torrent"
(20 X) :
rîu : *sg. nom./ac.* 2,10 ; 36,37 ; 41,01 ; 41,02 ; 41,03 ; 41,18 ; 41,19 ;
riul : *sg. nom./ac.* 2,14 ; 2,14 ; 31,21 ;
riului : *sg. gen./dat.* 41,03 ; 41,17 ;
rîu : *sg. gen.* (<al) 2.13 ;
rîuri : *pl. nom./ac.* 31,18 ;
riurilor : *pl. gen./dat.* 24,10 ; 27,43 ; 28,02 ; 28,05 ; 28,06 ; 28,07 ;

rîvnit : (1563 CORESI) : adj. : „begehrt" : „envié"
(1 X) :
rîvnit : *m. sg. nom./ac.* 49,22 ;

rob : (1560 HC) : s. m. : „Sklave" : „esclave"
(11 X) :
roaba : *f. sg. nom./ac.* 16,05 ;
roabe : *f. pl. nom./ac.* 31,26 ;
roabele : 24,61 ;
rob : *m. sg. nom./ac.* 44,33 ;
robul : 18,03 ;
robi : *pl. nom./ac.* 44,16 ; 47,19 ; 47,21 ; 47,25 ;
robii : 47,03 ; 50,18 ;

robi : (1563 CORESI) : v. IV : „zum Sklaven werden" : „s'asservir"
(4 X) :
robi : *ind. pf. s. 3. sg.* 47,21 ;
s-au robit : *ind. pf. c. 3. sg. refl.* 14,14 ;

au robit : *ind. pf. c. 3. pl.* 34,29 ;
vor robi : *ind. viit. I. 3. pl.* 15,13 ;

rod : (XVI sec. PS. SCH.) : s. n. : „1. Frucht, 2. Geschlecht" : „1. fruit, 2. genre, gent"
(10 X) :
roada : *sg. f. nom./ac.* 3,02 ; 3,03 ; 3,06 ; 30,02 ;
roadă : 1,11 ; 1,12 ; 1,29 ;
roadele : *pl. f. nom./ac.* 4,03 ; 43,11 ; 47,24 ;

roditor : (XVI sec. PS. SCH.) : adj. : „früchtetragend" : „fertile, fructifère"
(2 X) :
roditoriu : *m. sg. nom./ac.* 1,11 ; 1,12 ;

rost : (XVI sec. PS. SCH.) : „Murd, Sprachorgan, Sprache" : „bouche, langue"
(4 X :
rost : *sg. nom./ac.* 11,01 ; 11,06 ;
rostul : 41,40 ;
rosturile : *pl. nom./ac.* 11,09 ;

rouă : (XVI sec. PS : SCH.) : s. f. : „Tau" : „rosée"
(2 X) :
roao : *sg. nom./ac.* 27,28 ;
roaoa : *sg. nom./ac.* 27,39 ;

roşu : (1465 DLRV) : adj./s. : „rot" : „rouge"
(3 X) :
roşiu : *adj. m. sg. nom./ac.* 25,25 ; 38,28 ; 38,30 ;

rubin : (1594 DIR) : s. n. : „Rubin" : „rubis"
(1 X) :
rubinul : *sg. nom./ac.* 2,12 ;

rudă : (1551/3 ES) : s. f. : „1. Geschlecht, Familie, Stamm, 2. Verwandter" : „1. famille, race, peuple, 2. parent"
(9 X) :
ruda : *sg. nom./ac.* 12,01 ; 25,17 ; 26,10 ; 31,05 ; 35,29 ;
rudă : 49,16 ;
rudii : *sg. gen./dat.* 19,38 ;
rudele : *pl. nom./ac.* 17,07 ; 17,09 ;

rudenie : (1602 DIRB) : s. f. : „Verwandtschaft" : „parenté"
(4 X) :
rudenia : *sg. nom./ac.* 43,07 ;
rudeniia : 17,14 ; 50,08 ;
rudeniilor : *pl. gen./dat.* 25,13 ;

ruga : (XVI sec. CV) : v. I. : „1. bitten, 2. (an)flehen, beten" : „1. prier, 2. supplier, implorer"
(9 X) :
rogu-mă : *ind. pr. 1. sg. refl.* 19,18 ; 44,18 ;
rugămu-ne : *ind. pr. 1. pl. refl.* 43,20 ;
să ruga : *ind. impf. 3. sg. refl.* 42,21 ;
să ruga : 25,21 ;
să rugă : *ind. pf. s. 3. sg. refl.* 20,17 ; 28,20 ;
te-ai rugat : *ind. pf. c. 2. sg. refl.* 31,13 ;
se va ruga : *ind. viit. I. 3. sg. refl.* 20,07 ;

rugă : (XVI sec. CV) : s. f. : „Gebet" : „prière"
(2 X) :
rugă : *sg. nom./ac.* 28,20 ; 31,13 ;

rupe : (XVI sec. PS. SCH.) : v. III : „reissen, brechen" : „déchirer, briser"
(4 X) :
rumpse : *ind. pf. s. 3. sg.* 37,29 ;
rupse : *ind. pf. s. 3. sg.* 37,34 ;
rupseră : *ind. pf. s. 3. pl.* 44,13 ;
se-au rupt : *ind. pf. c. 3. sg. refl.* 38,29 ;

ruşina : (XVI sec. PS. SCH.) : v. I. : „1. beschämen, 2. schänden, 3. sich schämen" : „1. faire honte, 2. déshonorer, 3. avoir honte"
(1 X) :
să ruşina : *ind. impf. 3. pl. refl.* 2,25 ;

S

-s → fi

s → se

sa → meu

sabie : (1463 DERS) : s. f. : „Schwert" : „épée"
(6 X) :
sabiia : *sg. nom./ac.* 3,24; 27,40; 31,26; 34,25; 48,22 ;
sabiei : *sg. gen./dat.* 34,26 ;

sac : (1492 DERS) : s. m. : „Sack" : „sac"
(21 X) :
sacu : *sg. nom./ac.* 37,34 ;
sacul : *sg. nom./ac.* 42,25 ; 42,27 ; 42,28 ; 42,35 ; 43,21 ; 44,02 ; 44,11 ; 44,11 ; 44,12 ; 44,13 ;
sacului : *sg. gen./dat.* 42,27 ; 44,01 ;
sacii : *pl. nom./ac.* 42,35 ; 43,12 ; 43,18 ; 43,21 ; 43,22 ; 44,01 ; 44,08 ;

sad : (1514 DERS) : s. n. : „Pflanze" : „plante"
(1 X) :
saad : *sg. nom./ac.* 22,13 ;

sale → meu

samar : (1583 BGL) : s. n. : „Saum, Packsattel" : bât"
(1 X) :
samarul : *sg. nom./ac.* 31,34 ;

sare : (1551/3 ES) : s. f. : „Salz" : „sel"
(3 X) :
sare : *sg. nom./ac.* 19,26 ;
sării : *sg. gen./dat.* 14,03 ;
sărilor : *pl. gen./dat.* 14,03 ;

saţ : (XVI sec. PS. SCH.) : s. n. : „Sättigung, Sattheit" : „rassasiement, satiété"
(1 X) :
saţiu : *sg. nom./ac.* 42,25 ;

sau : (XVI sec. PS. SCH.) : conj. : „oder" : „ou"
(5 X) :
sau : 37,08 ; 44,08 ; 44,16 ; 44,16 ; 44,19 ;

savec : (1683 DOS.) : adj. : „wild" : „sauvage"
(1 X) :
savec : *m. sg. nom./ac.* 22,13 ;

să : (1521 NEACŞU) : semn subj. : „1. dass, 2. wenn, ob" : „1. que, 2. si"
(346 X) :
se : 38,20 ; 44,34 ;
să : 1,03 ; 1,09 ; 1.14 ; 1,14 ; 1,15 ; 1,15 ; 1,17 ; 1,18 ; 1,18 ; 1,24 ; 1,26 ; 1,26 ; 2,10 ; 2,15 ; 2,15 ; 2,16 ; 2,17 ; 2,18 ; 2,19 ; 3,01 ; 3,03 ; 3,03 ; 3,03 ; 3,11 ; 3,14 ; 3,14 ; 3,17 ; 3.22 ; 3,23 ; 3,24 ; 4,08 ; 4,11 ; 4,15 ; 6,03 ; 6,03 ; 6,16 ; 6,17 ; 6,19 ; 6,19 ; 6,19

6,20 ; 7,03 ; 8,07 ; 8,08 ; 9,03 ; 9,04 ; 9,15 ; 9,16 ; 9,27 ; 11,03 ; 11,03 ; 11,04 ; 11,07 ; 11,07 ; 11,31 ; 12,01 ; 12,05 ; 12,10 ; 12,13 ; 12,20 ; 14,23 ; 15,07 ; 15,07 ; 16,02 ; 17,01 ; 17,09 ; 17,10 ; 17,19 ; 18,04 ; 18,04 ; 18,07 ; 18,19 ; 18,19 ; 18,21 ; 18,25 ; 18,25 ; 18,30 ; 18,32 ; 19,05 ; 19,08 ; 19,13 ; 19,14 ; 19,15 ; 19,17 ; 19,17 ; 19,17 ; 19,19 ; 19,19 ; 19,20 ; 19,21 ; 19,22 ; 19,31 ; 19,32 ; 19,32 ; 19,32 ; 19,34 ; 19,34 ; 20,02 ; 20,02 ; 20,06 ; 20,06 ; 20,09 ; 20,13 ; 21,30 ; 22,10 ; 22,10 ; 22,12 ; 22,12 ; 22,14 ; 23,02 ; 23,02 ; 23,06 ; 23,08 ; 23,09 ; 24,03 ; 24,05 ; 24,06 ; 24,08 ; 24,08 ; 24,13 ; 24,14 ; 24,20 ; 24,21 ; 24,33 ; 24,37 ; 24,38 ; 24,39 ; 24,43 ; 24,48 ; 24,49 ; 24,50 ; 24,54 ; 24,56 ; 24,57 ; 24,57 ; 24,63 ; 25,22 ; 25,22 ; 25,32 ; 26,07 ; 26,09 ; 26,28 ; 26,29 ; 27,04 ; 27,04 ; 27,05 ; 27,07 ; 27,10 ; 27,12 ; 27,19 ; 27,25 ; 27,28 ; 27,31 ; 27,41 ; 27,42 ; 27,55 ; 28,01 ; 28,02 ; 28,03 ; 28,03 ; 28,03 ; 28,04 ; 28,04 ; 28,06 ; 28,06 ; 28,20 ; 28,20 ; 29,15 ; 29,19 ; 29,19 ; 29,21 ; 29,26 ; 30,15 ; 30,16 ; 30,25 ; 30,26 ; 30,38 ; 38,38 ; 30,38 ; 31,07 ; 31,08 ; 31,18 ; 31,19 ; 31,20 ; 31,24 ; 31,29 ; 31,30 ; 31,31 ; 31,35 ; 31,37 ; 31,44 ; 31,35 ; 32,05 ; 32,05 ; 32,08 ; 32,11 ; 32,11 ; 32,28 ; 32,28 ; 33,08 ; 33,12 ; 33,12 ; 34,01 ; 34,06 ; 34,11 ; 34,14 ; 34,14 ; 34,17 ; 34,21 ; 34,21 ; 34,21 ; 34,21 ; 34,22 ; 34,22 ; 34,22 ; 34,22 ; 35,03 ; 35,03 ; 37,05 ; 37,10 ; 37,10 ; 37,17 ; 37,18 ; 37,20 ; 37,20 ; 37,21 ; 37,22 ; 37,22 ; 37,22 ; 37,25 ; 37,25 ; 37,27 ; 37,35 ; 37,35 ; 38,09 ; 38,11 ; 38,13 ; 38,15 ; 38,16 ; 38,22 ; 38,23 ; 38,24 ; 39,10 ; 39,10 ; 39,11 ; 39,14 ; 39,17 ; 39,20 ; 41,09 ; 41,13 ; 41,13 ; 41,15 ; 41,24 ; 41,30 ; 42,15 ; 41,35 ; 41,45 ; 41,49 ; 42,02 ; 42,02 ; 42,03 ; 42,04 ; 42,05 ; 42,07 ; 42,10 ; 42,12 ; 42,19 ; 42,20 ; 42,22 ; 42,25 ; 42,25 ; 42,25 ; 42,27 ; 42,34 ; 42,36 ; 43,08 ; 43,08 ; 43,08 ; 43,08 ; 43,08 ; 43,09 ; 43,12 ; 43,14 ; 43,14 ; 43,18 ; 43,18 ; 43,18 ; 43,20 ; 43,21 ; 43,22 ; 43,24 ; 43,25 ; 43,29 ; 43,29 ; 43,30 ; 44,02 ; 44,07 ; 44,07 ; 44,09 ; 44,17 ; 44,22 ; 44,23 ; 44,26 ; 44,32 ; 44,32 ; 44,33 ; 45,01 ; 45,03 ; 45,07 ; 45,11 ; 45,19 ; 45,27 ; 46,05 ; 46,28 ; 46,34 ; 46,34 ; 47,04 ; 47,18 ; 47,19 ; 47,19 ; 47,19 ; 47,19 ; 47,19 ; 47,21 ; 47,29 ; 48,09 ; 48,10 ; 48,16 ; 48,16 ; 48,16 ; 48,17 ; 49,01 ; 49,04 ; 49,06 ; 49,06 ; 50,02 ; 50,05 ; 50,05 ; 50,05 ; 50,07 ; 50,14 ; 50,15 ; 50,20 ; 50,20 ; 50,25 ;

săgetătură : (1639 AIIN) : s. f. : „(Pfeil) Schuss" : „coup (de flèche)"
(1 X) :
săgetăturilor : *pl. gen./dat.* 49,23 ;

săi → **meu**

sălăşlui : (XVI sec. PS. SCH.) : v. IV : „(be)herbergen, hausen" : „demeurer, habiter, giter"
(8 X) :
sălăşluiescu : *ind. pr. 1. sg.* 24,37 ;
sălăşlui : *ind. pf. s. 3. sg.* 3,24 ; 21,34 ;
am sălăşluit : *ind. pf. c. 1. sg.* 32,04 ;
te-ai sălăşluit : *ind. pf. c. 2. sg. refl.* 21,23 ;
au sălăşluit : *ind. pf. c. 3. sg.* 37,01 ;
vei sălăşlui : *ind. viit. I. 2. sg.* 26,03 ;
ne sălăşluim : *subj. pr. 1. pl. refl.* 47,04 ;

sălăşluire : (1660 STAICU) : s. f. : „Aufenthalt, Wohnsitz" : „demeure, sejour"
(1 X) :
sălăşluirei : *sg. gen./dat.* 36,07 ;

sămînţă : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f.: „1. Samen, Saat, 2. Geschlecht, Stamm" : „1 semence, graine, 2. souche, descendance"
(22 X) :
sămînţa : *sg. nom./ac.* 1,11 ; 1,12 ; 7,03 ; 13,17 ; 13,17 ; 16,10 ; 38,09 ; 38,09 ; 48,11 ;
sămînţă : *sg. nom./ac.* 1,11 ; 1,12 ; 1,29 ; 1,29 ; 4,25 ; 8,22 ; 15,03 ; 19,32 ; 19,34 ; 38,08 ; 47,19 ; 47,23 ;
semînţii : *sg. gen/dat.* 17,07 ; 17,07 ; 17,08 ; 26,03 ;
simînţii : 28,04 ;
sămînţile : *pl. nom./ac.* 47,24 ;

sănătate : (1563 CORESI) : s. f. : „Gesundheit" : „santé"
(2 X) :
sănătatea : *sg. nom./ac.* 42,15 ; 42,16 ;

sănătos : (XVI sec. CV) : adj. : „gesund" : „sain"
(5 X) :
sănătoşi : *m. pl. nom./ac.* 37,14 ;
sănătos : *m. sg. nom./ac.* 29,06 ; 29,06 ; 43,27 ; 43,28 ;

săpa : (XVI sec. PS. SCH.) : v. I : „graben" : „creuser, bêcher"
(10 X) :
săpară : *ind. pf. s. 3. pl.* 26,19 ; 26,25 ;
am săpat : *ind. pf. c. 1. sg.* 21,30 ; 50,05 ;
au săpat : *ind. pf. c. 3. sg.* 26,18 ; 26,21 ; 26,22 ; *ind. pf. c. 3. pl.* 26,15 ; 26,18 ; 26,32 ;

sărat : (1434 DERS) : adj. : „Salz-, gesalzen" : „salé"
(2 X) :
sărată : *f. sg. nom./ac.* 14,08 ; 14,10 ;

sări : (XVI sec. CV) : v. IV : „springen" : „sauter"
(1 X) :
sări : *ind. pf. s. 3. sg.* 24,64 ;

săruta : (XVI sec. PS. SCH.) : v. I : „küssen" : „embrasser"
(11 X) :
sărută : *ind. pf. s. 3. sg.* 27,27 ; 29,11 ; 29,13 ; 33,04 ; 48,10 ; 50,01 ;
au sărutat : *ind. pf. c. 3. sg.* 31,55 ; 33,04 ;
sărută : *imperat. sg.* 27,26 ;
sărutînd : *ger.* 45,15 ;
săruta : *inf.* (<a) 31,28 ;

săturare : (1642 INV.) : s. f. : „1. Sattheit, Futter : „1. satiété. 2. fourange"
(2 X) :
săturarea : *sg. nom./ac.* 41,30 ;
săturări : *pl. nom./dat.* 24,25 ;

său → **meu**

săvîrşi : (1551/3 ES) : v. IV : „1. vollenden, 2. verbrauchen, 3. verscheiden" : „1. accomplir, 2. consommer, 3. mourir"
(9 X) :
săvîrşi : *ind. pf. s. 3. sg.* 2,02 ; 17,22 ;
săvîrşiră : *ind. pf. s. 3. pl.* 2,01 ; 43,02 ;
aţ săvîrşit : *ind. pf. c. 2. pl.* 44,05 ;
au săvîrşit : *ind. pf. c. 3. pl.* 49,05 ;
săvîrşaşte : *imperat. sg.* 29,27 ;
săvîrşi : *inf.* (<a) 24,15 ; 24,45 ;

scară : (1556 DERS) : s. f. : „Leiter, Treppe" : „escalier, échelle"
(1 X) :
scară : *sg. nom./ac.* 28,12 ;

scaun : (XVI sec. PS. SCH.) : s. n. : „1. Stuhl, Sitz, 2. Thron, 3. Gericht" : „1. chaise, siège, 2. trône, 3. tribunal"
(1 X) :
scaunul : *sg. nom./ac.* 41,40 ;

scăpa : (XVI sec. PS. SCH.) : v. I : „1. entkommen, 2. fallen lassen, 3. retten" : „1. fuir, 2. laisser tomber, 3. sauver"

(2 X):
scap : *subj. pr. 1. sg.* 19,20 ;
scapi : *subj. pr. 2. sg.* 19,22 ;

scăpat : (1688 BIBLIA) : adj./s. : „gerettet, Geretteter" : „sauvé"
(1 X):
scăpaţi : *s. pl. nom./ac.* (<cei) 14,13 ;

schimba : (XVI sec. PS. SCH.) : v. I : „(ver)ändern, (ver)wechseln" : „changer"
(2 X):
au schimbat : *ind. pf. c. 3. sg.* 31,07 ;
schimbîndu- : *ger.* 48,14 ;

scîrbă : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „1. Abscheu, 2. Trauer, 3. Ärger" : „1. répugnance, 2. affliction, 3. colère"
(8 X):
scîrbă : *sg. nom./ac.* 34,07 ; 42,07 ; 42,30 ; 43,32 ;
scîrbe : *pl. nom./ac.* 3,16 ; 3,17 ;
scîrbele : 3,16 ; 5,29 ;

scîrbi : (XVI sec. PS. SCH.) : v. IV : „1. verabscheuen, 2. kränken" : „1. répugner, 2. offenser, nuire"
(6 X):
scîrbi : *ind. pf. s. 3. sg.* 4,05 ;
să scîrbi : *ind. pf. s. 3. sg. refl.* 31,36 41,10 ;
te-ai scîrbit : *ind. pf. c. 2. sg. refl.* 4,06 ;
ne-am scîrbit : *ind. pf. c. 1. pl. refl.* 26,29 ;
nu vă scîrbiţi : *imperat. pl. refl. neg.* 45,24 ;

scoate : (XVI sec. PS. SCH.) : v. III : „1. herausnehmen, -ziehen, 2. hervorbringen" : „1. sortir, tirer, 2. faire sortir"
(41 X):
scoase : *ind. pf. s. 3. sg.* 1,12 ; 3,23 ; 3,24 ; 11,31 ; 14,18 ; 15,05 ; 19,29 ; 24,20 ; 24,45 ; 25,06 ; 37,21 ; 38,28 ; 48,12 ;
scoasă : 43,23 ;
scoaseră : *ind. pf. s. 3. pl.* 37,28 ; 41,14 ;
am scos : *ind. pf. c. 1. sg.* 15,07 ; 26,29 ;
au scos : *ind. pf. c. 3. sg.* 19,16 ; 20,13 ;
aţi scos : *ind. pf. c. 2. pl.* 26,27 ;
au scos : *ind. pf. c. 3. pl.* 1,21 ;
scoate voiu : *ind. viit. I. 1. sg.* 19,08 ;
voiu scoate : 24,19 ; 24,44 ;
vei scoate : *ind. viit. I. 2. sg.* 4,14 ; 40,14 ;
va scoate : *ind. viit. I. 3. sg.* 37,22 ; 50,24 ;
scoaţă : *subj. pr. 3. sg.* 1,20 ; 1,24 ; 24,13 ; 24,20 ;
scoate : *imperat. sg.* 8,17 ; 19,05 ; 19,12 ; 32,11 ;
scoateţi : *imperat. pl.* 38,24 ; 45,01 ;
scoţînd : *ger.* 24,53 ; 40,10 ;

scula : (XVI sec. PS. SCH.) : v. I : „aufstehen, sich erheben" : „(se) lever"
(48 X):
să scula : *ind. impf. 3. sg. refl.* 19,33 ;
să sculă : *ind. pf. s. 3. refl.* 4,08 ; 19,01 ; 21,14 ; 21,32 ; 23,03 ; 24,10 ; 25,34 ; 28,16 ; 28,18 ; 33,17 ; 37,07 ; 38,19 ; 41,05 ; 41,07 ; 46,05 ;
s-au sculat : *ind. pf. c. 3. sg. refl.* 19,35 ;
va scula : *ind. viit. I. 3. sg.* 49,09 ;
mă scol : *subj. pr. 1. sg. refl.* 31,35 ;
scoale-se : *subj. pr. 3. sg. refl.* 27,31 ;
ne sculăm : *subj. pr. 1. pl. refl.* 33,12 ; 43,08 ;
scoală-te : *imperat. sg. refl.* 21,18 ; 31,13 ; 44,04 ;
sculaţi-vă : *imperat. pl. refl.* 19,14 ;
sculîndu-ne : *ger. refl.* 35,03 ;
sculîndu-se : 18,16 ; 22,03 ; 22,03 ; 22,19 ; 23,07 ; 24,54 ; 24,61 ; 26,31 ; 31,17 ; 31,55 ; 32,22 ; 35,16; 43,15 ; 46,01 ;
sculîndu-te : 13,18 ; 19,15 ; 27,19 ; 27,43 ; 28,02 ; 35,01 ;
sculîndu-vă : 43,13 ;

se : pron. refl. : (vezi şi verbe refl.) „sich" : „se"
(61 X):
-se : *sg. ac.* 49,09 ;
-ş : *sg. dat.* 1,11 ; 1,11 ; 1,21 ; 1,24 ; 1,24 ; 1,25 ; 1,25 ; 5,22 ; 5,30 ; 6,02 ; 6,20 ; 6,20 ; 7,14 ; 7,14 ; 7,14 ; 17,24 ; 17,25 ; 22,10 ; 28,06 ; 29,01 ; 30,37 ; 31,19 ; 35,18 ; 38,14 ; 39,11 ; 39,14 ; 40,23 ; 48,14 ; 50,15 :
-şi : *sg. dat.* 39,17 ;
îş : *sg. dat.* 19,29 ; 22,03 ; 22,08 ; 24,16 ; 25,01 ; 36,02 ; 46,04 ;
ş- : *sg. dat.* 20,02 ; 33,19 ; 38,15 ; 47,22 ; 49,15 ;
-ş : *pl. dat.* 38,29 ; *dat.* 3,07 ; 8,01 ; 12,08 ; 13,12 ; 13,18 ; 30,22 ; 30,40 ; 33,17 ; 34,24 ; 35,20 ; 37,29 ; 38,19 ; 40,13 ; 40,20 ; 42,09 ; 44,13 ; *refl. pos. 3. sg.* 1,11 ;

se → **să**

seamă : (1542 DERS) : s. f. : „1. Zahl, Anzahl, 2. Ansehen, 3. Obacht" : „1. compte, 2. prestige, 3. attention"
(1 X):
seamă : *sg. nom./ac.* 27,12 ;

seară : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f./adv. : „Abend, abends" : „soir, le soir"
(14 X):
sară : *sg. nom./ac.* 1,05 ; 1,08 ; 1,13 ; 1,19 ; 1,23 ; 1,31 ; 8,11 ;
seară : 24,11 ; 29,23 ; 49,27 ;
seara : *adv.* 19,01 ; 30,16 ;
îndeseară : 3,08 ;
îndesară : 24,63 ;

secere : (1550 HC) : s. f. : „Schnitt, Ernte" : récolte, moisson"
(3 X):
sêcere : *sg. nom./ac.* 8,22 ; 45,06 ;
sêcerei : *sg. gen./dat.* 30,14 ;

semăna : (XVI sec. PS. SCH.) : v. I : „1. aussäen, 2.verstreuen" : „1. semer, 2. disperser"
(5 X):
sămănă : *ind. pf. s. 3. sg.* 26,12 ;
voiu sămăna : *ind. viit. I. 1. sg.* 49,07 ;
sămănăm : *subj. pr.* 1. *pl.* 47,19 ;
semănaţ : *imperat. pl.* 47,23 ;
sămănat : *sup.* (<de) 1,29 ;

semănător : (1551/3 ES) : adj. : „samenespendent, samenproduzierend" ; propre à être esemencé
(4 X):
sămănătoare : 1,11 ; 1,12 ; 1,29 ; 1,29 ;

semeţi : (1633 DRHB) : v. IV : „kühn, verwegen werden" : „s'enhardir"
(2 X):
te semeţiş : *ind. pf. s. 2. sg. refl.* 49,03 ;
s-au semeţit : *ind. pf. c. 3. sg. refl.* 14,04 ;

seminţie : (1563 CORESI) : s. f. : „Geschlecht, Stamm" : „souche, descendance"

(47 X):
semenţia : *sg. nom./ac.* 15,05 ; 15,13 ;
semenţiia : 6,09 ;
seminţia : 17,12 ; 22,17 ; 22,17 ; 22.18 ; 26,04 ; 28,14 ; 28,14 ; 32,12 ; 48,19 ;
seminţie : 15,16 ; 21,12 ; 50,23 ;
seminţiia : 21,13 ; 24,60 ; 26,04 ; 26,24 ; 46,06 ; 46,07 ;
semenţiei : *sg. gen./dat.* 3,15 ; 3,15 ; 9,09 ; 12,07 ;
seminţiei : 9,12 ; 13,16 ; 13,18, ; 15,18 ; 17,09 ; 17,10 ; 17,19 ; 24,07 ; 26,04 ; 28,13 ; 35,12 ; 26,03 ; 35,12 ; 48,04 ;
seminţii : *sg. gen./dat.* 21,23 ;
seminţiile : *pl. nom./ac.* 17,12 ;

semn : (XVI sec. PS. SCH.) : s. n. : „Zeichen" : „signe"
(6 X) :
semn : *sg. nom./ac.* 4,15 ; 9,12 ;
semnu : *sg. nom./ac.* 17,11 ;
semnul : *sg. nom./ac.* 9,13 ; 9,17 ;
sêmne : *pl. nom./ac.* 1,14 ;

sfadă : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „Streit, Zank" : „dispute, querelle"
(1 X) :
sfadă : *sg. nom./ac.* 13,08 ;

sfat : (1492 DERS) : s. n. : „Rat(schlag) : „conseil"
(1 X) :
sfatul : *sg. nom./ac.* 49,06 ;

sfărîma → **fărîma**

sfătui : (XVI sec. PS. SCH.) : v. IV : „(be)raten" „conseiller"
(1 X) :
sfătuind : *ger.* 49,23 ;

sfinţi : (XVI sec. PS. SCH.) : v. IV : „heiligen, weihen" : „sanctifier"
(1 X) :
sfinţi : *ind. pf. s. 3. s. g.* 2,03 ;

sfîrşi : (XVI sec. PS. SCH.) : v. IV : „enden, vollenden, beendigen" : „terminer, achever, finir"
(1 X) :
să fîrşi : *ind. pf. s. 3. sg. refl.* 21,15 ;

sicriu : (1473 BGL) : s. m. : „Arche" : „navire"
(7 X) :
sicriiu : *sg. nom./ac.* 6,14 ; 6,18 ;
sicriiul : 6,15 ; 6,16 ;
sicriului : *sg. gen./dat.* 6,15 ; 6,16 ;

sili : (1581 PO) : v. IV : „1. zwingen, 2. drängen" : „1. forcer, 2. pousser, stimuler"
(3 X) :
siliia : *ind. impf. 3. sg.* 19,03 ; 19,09 ; 33,11 ;

silniceşte : (1688 BIBLIA) : adv. : „gewaltsam" : „par violence"
(3 X) :
silnicêşte : 49,03 ; 49,03 ; 49,03 ;

simbrie : (1683 CORESI) : s. f. : „1. Lohn, Sold, 2. Bund, Gemeinschaft" : „1. salaire, récompense, 2. corps, corporation"
(5 X) :
simbrie : *sg. nom./ac.* 31,08 ;
simbriia : 30,33 ; 31,07 ; 31,08 ; 31,41 ;

sine : (XVI sec. PS. SCH.) : pron. refl. : „sich (selbst)" : „se, soi-même"
(4 X) :
sine : *pl.* 18,11 ; *sg.* 1,30 ; 18,12 ; 18,13 ;

singur : (1228 DLRV) : adj./adv. : „allein, einzig, nur" : „seul"
(9 X) :
singure : *adj. f. pl. nom./ac.* 21,28 ; 21,29 ;
singur : *adv.* 32,24 ; 42,38 ; 44,20 ;
sîngur : 2,18 ; 3,11 ; 7,23 ; 43,32 ;

sîn : (XVI sec. CV) : s. n. : „Busen, Brust, Schoss" „sein, poitrine"
(1 X) :
sînul : *sg. nom./ac.* 16.05 ;

sînge : (XVI sec. PS. SCH.) : s. n. : „Blut" : „sang
(11 X) :
sînge : *sg. nom./ac.* 37,22 ;
sîngele : 4,11 ; 9,04 ; 9,05 ; 9,06 ; 9,06 ; 37,26 ; 37,31 ; 42,22 ; 49,11 ;
sîngelui : *sg. gen./dat.* 4,10 ;

sîrgui : (XVI sec. PS. SCH.) : v. IV : „1. eilen, sich beeilen, 2. streben" : „1. (se) dépêcher, (se) hâter, 2. se donner de la peine"
(2 X) :
sîrgui : *inf. pf. s. 3. sg.* 18,06 ;
va sîrgui : *ind. viit. I. 3. sg.* 41,32 ;

slavă : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „1. Ruhm, 2. Pracht, 3. Höhe" : „1. gloire, 2. magnificence, 3. grandeur"
(1 X) :
slava : *sg. nom./ac.* 45,13 ;

slăbănogi : (1681 DOS.) : v. IV : „lähmen, entkräften" : „paralyser, affaiblir"
(1 X) :
să slăbănogiră : *ind. pf. s. 3. pl. refl.* 49,24 ;

slăbi : (XVI sec. PS. SCH.) : v. IV : „1. schwächen, 2. schwach werden" : „1. affaibilir, 2. s'affaiblir"
(6 X) :
slăbesc : *ind. pr. 1. sg.* 25,30 ;
să slăbiră : *ind. pf. s. 3. pl. refl.* 19,11 ;
slăbind : *ger.* 25,08 ; 25,17 ; 35,29 ;
să slăbi : *inf. refl.* (<a) 42,38 ;

slăbiciune : (XVI sec. CV) : s. f. : „Schwäche" : „faiblesse"
(2 X) :
slăbiciune : *sg. nom./ac.* 42,04 ; 44,29 ;

slobozi : (1561 CORESI) : v. IV : „freigeben, entlassen, loslassen" : „mettre en liberté, (re)lâcher"
(3 X) :
slobozi : *ind. pf. s. 3. sg.* 24,18 ; 24,46 ;
să sloboziră : *ind. pl. s. 3. pl. refl.* 44,03 ;

slugă : (1476 LDSR) : s. f. : „Knecht, Magd" : „serviteur, servante"
(82 X) :
sluga : *sg. nom./ac.* 9,25 ; 9,26 ; 18,17 ; 19,19 ; 24,05 ; 24,09 ; 24,10 ; 24,17 ; 24,34 ; 24,52 ; 24,53 ; 24,59 ;

24,61 ; 24,65 ; 24,66 ; 32,04 ; 32,05 ; 32,20 ; 33,05 ; 33,08 ; 43,28 ; 44,18 ; 44,24 ; 44,27 ; 44,30 ; 44,32 ;
slugă : 9,25 ; 24,65 ; 44,10 ; 44,17 ; 44,33 ;
slugii : *sg. gen./dat.* 18,07 ; 19,02 ; 24,02 ; 24,14 ; 24,44 ; 32,10 ; 32,18 ; 33,14 ; 44,31 ;
slugi : *pl. nom./ac.* 12,16 ; 20,14 ; 22,03 ; 24,35 ; 27,37 ; 30,43 ; 32,05 ; 43,18 ; 44,09 ;
slugile : *pl. nom./ac.* 14,15 ; 20,08 ; 21,25 ; 22,19 ; 26,15 ; 26,18 ; 26,19 ; 26,25 ; 26,32 ; 40,20 ; 41,10 ; 42,10 ; 42,11 ; 42,13 ; 44,07 ; 44,09 ; 44,19 ; 44,31 ; 46,34 ; 47,04 ; 50,07 ;
slugilor : *pl. gen./dat.* 22,05 ; 32,16 ; 32,16 ; 40,20 ; 41,37 ; 41,38 ; 44,16 ; 44,21 ; 44,23 ; 47,04 ; 50,02 ; 50,17 ;

slujbă : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „Dienst" : „service"
(1 X) :
slujba : *sg. nom./ac.* 30,26 ;

sluji : (XVI sec. PS. SCH.) : v. IV : „(be)dienen" : „servir"
(15 X) :
slujiia : *ind. impf. 3. sg.* 14,04 ;
sluji : *ind. pf. s. 3. sg.* 29,20 ; 29,30 ;
am slujit : *ind. pf. c. 1. sg.* 29,25 ; 30,26 ; 30,29 ; 31,06 ;
am slujitu : 30,26 ;
slujitu am : 31,41 ;
sluji voiu : *ind. viit. I. 1. sg.* 29,18 ;
vei sluji : *ind. viit. I. 2. sg.* 27,40 ;
va sluji : *ind. viit. I. 3. sg.* 25,23 ;
vor sluji : *ind. viit. I. 3. pl.* 15,14 ;
slujeşti : *subj. pr. 2. sg.* 29,15 ;
slujască : *subj. pr. 3. pl.* 27,29 ;

slujnică : (1482 DERS) : s. f. : „Magd" : „servante"
(34 X) :
slujnica : *sg. nom./ac.* 16,02 ; 16,03 ; 16,06 ; 16,08 ; 25,12 ; 29,24 ; 29,29 ; 30,03 ; 30,04 ; 30,05 ; 30,07 ; 30,09 ; 30,10 ; 30,12 ; 30,18 ;
slujnică : 16,01 ; 21,10 ; 21,12 ;
slujnecii : *sg. gen./dat.* 35,26 ;
slujnicii : 15,02 ; 21,10 ; 21,13 ; 35,25 ;
slujnice : *pl. nom./ac.* 12,16 ; 20,14 ; 24,35 ; 30,43 ; 31,33 ; 32,05 ; 33,01 ; 33,02 ;
slujnicele : 20,17 ; 32,22 ; 33,06 ;

smerenie : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „1. Niedrigkeit, 2. Demut, 3. Ergebenheit" : „1. humilité, 2. dévotion"
(4 X) :
smereniia : *sg. nom./ac.* 29,32 ; 31,42 ;
smereniei : *sg. gen./dat.* 16,11 ;
smereniii : 41,52 ;

smeri : (XVI sec. PS. SCH.) : v. IV : „1. erniedrigen, 2. demütig werden" : „1. (s')abaisser, 2. (s')humilier"
(4 X) :
smeri : *ind. pf. s. 3. sg.* 34,02 ;
vei smeri : *ind. viit. I. 2. sg.* 31,50 ;
vor smeri : *ind. viit. I. 3. pl.* 15,13 ;
te smerêşte : *imperat. sg. refl.* 16,09 ;

sminteală : (XVI sec. CV) : s. f. : „1. Störung, 2. Anfechtung" : „1. dérangement, 2. tentation"
(1 X) :
sminteală : *sg. nom./ac.* 43,12 ;

sminti : (XVI sec. PS. SCH.) : v. IV : „1. in Unordnung bringen, 2. verwirren" : „1. ébranler, 2. troubler l'esprit"
(2 X) :
smentiş : *ind. pf. s. 2. sg.* 31,41 ;
ai smintit : *ind. pf. c. 2. sg.* 29,25 ;

smirnă : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „Myrrhe" : „myrrhe"
(2 X) :
zmirnă : *sg. nom./ac.* 37,25 ; 43,11 ;

smochin : (1551/3 ES) : s. m. : „Feigenbaum" : „figuier"
(1 X) :
zmochin : *sg. nom./ac.* 3,07 ;

smoală : (XVI sec. PS. V.) : s. f. : „Pech" : „colle"
(2 X) :
zmoală : *sg. nom./ac.* 6,14 ; 14,10 ;

smoli : (1642 CAZ. GOV.) : v. IV : „1. mit Pech ausstreichen, 2. schwärzen" : „1. poisser, 2. brunir"
(1 X) :
vei zmoli : *ind. viit. I. 2. sg.* 6,14 ;

snop : (1551/3 ES) : s. m. : „Garbe" : „gerbe"
(5 X) :
znopul : *sg. nom./ac.* 37,07 ;
znopului : *sg. gen./dat.* 37,07 ;
snopi : *pl. nom. /ac.* 41,47 ;
znopi : 37,07 ;
znopii : 37,07 ;

soare : (1535 DRHB) : s. m. : „Sonne" : „soleil"
(6 X) :
soarele : *sg. nom./ac.* 15,17 ; 19,23 ; 28,11 32,31 ; 37,09 ;
soarelui : *sg. gen./dat.* 15,12 ;

soartă : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „Los, Teil, Schicksal" : „sort, part, destin"
(2 X) :
sorţii : *m. pl. nom./ac.* 48,06 ;
sorţilor : *m. pl. gen./dat.* 49,14 ;

socoti : (1481 DERS) : v. IV : „1. (be)achten, 2. betreuen, 3. veranschlagen, (be)rechnen, 4. bedenken, erwägen, 5. meinen" : „1. observer, 2. soigner, 3. calculer, compter, 4. juger, réfléchir, 5. estimer, opiner"
(10 X) :
socoti : *ind. pf. s. 3. sg.* 15,06 ; 21,01 ;
ai socotit : *ind. pf. c. 2. sg.* 16,13 ;
au socotit : *ind. pf. c. 3. sg.* 38,15 ;
ne am socotit : *ind. pf. c. 1. pl. refl.* 31,15 ;
voiu socoti : *ind. viit. I. 1. sg.* 44,21 ;
va socoti : *ind. viit. I. 3. sg.* 50,24 ; 50,25 ;
socotêşte : *imperat. sg.* 41,33 ;
socotind : *ger.* 20,10 ;

socotinţă : (1570 CORESI) : s. f. : 1. „Überlegung, Bedacht, Meinung, Absicht, 2. Fürsorge" : „1. réflexion, discernement, 2. soin"
(2 X) :
socotinţă : *sg. nom./ac.* 50,24 ; 50,25 ;

socotitor : (XVI sec. CV) : adj. : „bedächtig" : „réfléchi"
(1 X) :
socotitoriu : *m. sg. nom./ac.* 41,33 ;

socru : (1561 CORESI) : s. m. : „Schwiegervater" : „beau-père"
(2 X) :
socru- : *sg. nom./ac.* 38,13 ; 38,25 ;

sol : (1581 PO) : s. m. : „Herold" : „héraut"
(2 X) :
soli : *pl. nom./ac.* 32,03 ;
solii : 32,06 ;

somn : (XVI sec. CV) : s. n. : „Schlaf" : „sommeil"
(11 X) :
somnu : *sg. nom./ac.* 2,21 ; 20,03 ; 20,06 ; 31,10 ; 31,11 ; 31,24 ;
somnul : 28,16 ; 31,40 ; 40,09 ; 41,17 ; 41,22 ;

soră : (1487 DERS) : s. f. : „Schwester" : „soeur"
(23 X) :
sor : *sg. nom./ac.* 12,19 ; 20.02 ; 20,05 ; 20,12 ; 26,07 ; 26,09 ;
sora : *sg. nom./ac.* 4,12 ; 12,13 ; 24,59 ; 24,60 ; 28,09 ; 34,13 ; 34,27 ; 34,31 ; 36,03 ; 36,22 ;
soru- : 30,01 ; 30,14 ; 34,14 ;
surori- : *sg. gen./dat.* 24,30 ;
surorii : 24,30 ; 29,13 ; 30,08 ;

spăiminta : (XVI sec. PS. SCH.) : v. I : „erschrecken" : „effrayer, épouvanter"
(5 X) :
să spăimînte : *ind. pf. s. 3. sg. refl.* 28,17 ; 32,07 ;
se spămîntă 42,28 ;
să spămîntară : 42,35 ;
m-am spămîntat : *ind. pf. c. 1. sg. refl.* 3,10 ;

spăla : (XVI sec. CV) : v. I : „waschen" : „laver"
(5 X) :
va spăla : *ind. viit. I. 3. sg.* 49,11 ;
spêle : *subj. pr. 3. sg.* 18,04 ;
să spêle : *subj. pr. 3. pl. refl.* 42,24 ;
spălaţ : *imperat. pl.* 19,02 ;
spălîndu-se : *ger. refl.* 43,31 ;

spic : (1551/3 ES) : s. n. : „Ähre" : „épi"
(10 X) :
spice : *pl. nom. /ac.* 41,05 ; 41,06 ; 41,07 ; 41,07 ; 41,22 ; 41,23 ; 41,24 ; 42,24 ; 41,26 ; 41,27 ;

spînzura : (XVI sec. PS. SCH.) : v. I : „(auf-, herab-, ab)hängen" : „(sus-, dé)pendre"
(4 X) :
să spînzură : *ind. pr. 3. sg. refl.* 44,30 ;
au spînzurat : *ind. pf. c. 3. pl.* 40,22 ;
va spunzura : *ind. viit. I. 3. sg.* 40,19 ;
se spînzure : *subj. pr. 3. sg. refl.* 41,13 ;

spovedi : (XVI sec. PS. SCH.) : v. IV : „beichten" : „(se) confesser"
(1 X) :
mă voiu ispovedui : *ind. viit. I. 1. sg. refl.* 29,35 ;

spre : (1519 DERS) : prep. : „für, zu, nach, auf" : „pour, vers, sur"
(13 X) :
spre : 1,14 ; 1,16 ; 1,16 ; 1,20 ; 6,05 ; 9,15 ; 12,08 19,28 ; 19,28 ; 21,14 ; 28,14 ; 28,14 ; 31,12 ;

spune : (1521 NEACŞU) : v. III : „sagen" : „dire"
(34 X) :
spuse : *ind. pf. s. 3. sg.* 9,22 ; 14,13 ; 24,28 ; 29,12 ; 37,05 ;
să spuse : *ind. pf. s. 3. sg. refl.* 31,22 ; 38,13 ; 38,24 ; 48,02 ;
spuseră : *ind. pf. s. 3. pl.* 26,32 ; 42,29 ; 45,26 ;
am spus : *ind. pf. c. 1. sg.* 43,07 ; 44,24 ;
spus-am : *ind. pf. c. 1. sg.* 41,24 ;
ai spus : *ind. pf. c. 2. sg.* 12,18 ; 21.26 ;
au spus : *ind. pf. c. 3. sg.* 3,11 ; 41,49 ; 47,01 ;
voiu spune : *ind. viit. I. 1. sg.* 26,02 ; 46,31 ;
spuiu : *subj. pr. 1. sg.* 49,01 ;
spuie : *subj. pr. 3. sg.* 31,20 ; 32,05 ;
ai fi spus : *cond. pf. 2. sg.* 31,27 ;
spune : *imperat. sg.* 24,23 ; 29,15 ; 32,29 ; 37,16 ;
spuneţi : *imperat. pl.* 24,49 ; 45,13 ;
spuind : *ger.* 43.06 ;
să spusără : *ind. pf. s. 3. pl. pas.* 27,42 ;

sta : (XVI sec. CV) : v. I. : „sich befinden, sitzen, stehen" : „se trouver, rester, demeurer"
(17 X) :
stau : *ind. pr. 1. sg.* 24,13 ; 24,43 ; 41,17 ;
stai : *ind. pr. 2. sg.* 24,31 ;
stă : *ind. pr. 3. sg.* 41,01 ;
sta : *ind. impf. 3. sg.* 18,08 ; 19,27 ; 45.01 ; *ind. impf. 3. pl.* 18,02 ; 45.01 ;
stătu : *ind. pf. s. 3. sg.* 37,07 ; 41.46 ;
stătură : *ind. pf. s. 3. pl.* 43.15 ;
au stătut : *ind. pf. c. 3. sg.* 30,09 ;
stai : *subj. pr. 2. sg.* 19,17 ;
stînd : *ger.* 18,22 ; 24,30 ;

stăpîn : (1551/3 ES) : s. m. : „Herr, Gebieter" : „seigneur"
(41 X) :
stăpîn : *sg. nom./ac.* 27,29 ; 27,37 ; 45,08 ;
stăpînu- : 24,35 ; 39,02 ;
stăpînul : *sg. nom./ac.* 18,12 ; 24,09 ; 24,12 ; 24,14 ; 24,27 ; 24,37 ; 24,49 ; 24,54 ; 24,56 ; 24,65 ; 39,03 ; 39,08 ; 39,16 ; 39,19 ; 39,20 ;
stăpînu- : *sg. gen./dat.* 24,10 ;
stăpînului : *sg. gen./dat.* 24,10 ; 24,12 ; 24,27 ; 24,27 ; 24,36 ; 24,36 ; 24,39 ; 24,42 ; 24,44 ; 24,48 ; 24,48 ; 24,51 ; 39,04 ; 39,07 ; 39,08 ; 44,08 ;
stăpîne : *sg. voc.* 15,02 ;
stăpînii : *f. sg. gen./dat.* 16,08 ;
stăpîna : *f. sg. nom./ac.* 16,04 ; 16,09 ;

stăpîni : (1582 DIR) : v. IV : „(be) herrschen" : „dominer maîtriser"
(6 X) :
vei stăpîni : *ind. viit. I. 2. sg.* 4,07 ;
va stăpîni : *ind. viit. I. 3. sg.* 3,16 ;
stăpînească : *subj. pr. 3. sg.* 1,18 ; 1,26 ;
stăpîniţ : *imperat. pl.* 1,28 ;
stăpîniţi : 9,01 ;

stăpînire : (1688 BIBLIA) : s. f. : „Beherrschung, Herrschaft" : „domination, gouvernement"
(2 X) :
stăpînirea : *sg. nom./ac.* 1,16 ; 1,16 ;

stăpînitor : (1681 DOS.) : adj./s. : „(be) herrschend, Herrscher" : „dominateur, souverain"

(2 X):
stăpînitoare : *sg. voc.* 15,08 ;
stăpînitori : *pl. nom./ac.* 49,10 ;

stea : (XVI sec. CV) : s. f. : „Stern" : „étoile"
(5 X) :
stêle : *pl. nom./ac.* 37,09 ;
stêlele : 1,16 ; 15,05 ; 22,17 ; 26,04 ;

stejar : (1445 DERS) : s. m. : „Eiche" : „chêne"
(6 X) :
stejar : *sg. nom./ac.* 35,08 ;
stejariul : 12,06 ; 13,19 ; 14,13 ; 18,01 ; 35,08 ;

sterp : (1548 DERS) : adj. : „unfruchtbar" : „sterile. infécond"
(3 X) :
stearpă : *f. sg. nom./ac.* 11,30 ; 25,21 ; 29,31 ;

stinge : (1551/3 ES) : v. III : „auslöschen, vernichten" : „éteindre, anéantir"
(5 X) :
să stinse : *ind. pf. s. 3. sg. refl.* 7,23 ;
să stinseră : *ind. pf. s. 3. pl. refl.* 7,23 ;
stinge-voiu : *ind. viit. I. 1. sg.* 6,07 ;
voiu stinge : *ind. viit. I. 1. sg.* 7,04 ;
stîngă : *subj. pr. 3. sg.* 9,15 ;

stirac : (1683 DOS.) : s. n. : „Storaxbaum" : „storax"
(1 X) :
stirac : *sg. nom./ac.* 30,37 ;

stîlp : (1480 DERS) : s. m. : „Säule, Pfeiler, Pfosten" : „pilier"
(14 X) :
stîlpu : *sg. nom./ac.* 19,26 ; 28,18 ; 28,22 ; 31,45 ; 35,14 ; 35,14 ; 35,20 ;
stîlpul : 31,13 ; 31,48 ; 31,48 ; 31,51 ; 31,52 ; 35,20 ;
stîlpilor : *pl. gen./dat.* 19,08 ;

stîlpare : (1649 MARD) : s. f. : „Zweig" : „rameau"
(1 X) :
stîlpare : *sg. nom./ac.* 8,11 ;

stîng : (1551/3 ES) : adj./adv. : „link (s)" : „gauche"
(8 X) :
stîngă : *adj. f. sg. nom./ac.* 48,14 ;
stînga : *adv.* (<de-a) 14,15 ; *adv.* (<la) 18,05 ; *adv.* (<în) 13,10 ; 13,10 ; 24,49 ; 48,13 ; 48,13 ;

stîngăci : (1688 BIBLIA) : v. IV : „hinken" : „boiter"
(1 X) :
stîngăciia : *ind. impf. 3. sg.* 32,31 ;

stîrpi : (1683 DOS.) : v. IV : „unfruchtbar machen, werden" : „rendre stérile, infécond"
(2 X) :
am sterpit : *ind. pf. c. 1. sg.* 30,02 ;
s-au stîrpit : *ind. pf. c. 3. pl. refl.* 31,38 ;

stoarce : (1581 PO) : v. III : „ausdrücken, auspressen" : „presser, pressurer"
(1 X) :
storșu : *ind. pf. s. 1. sg.* 40,11 ;

străin : (XVI sec. CV) : adj./s. : „fremd, Fremder" : „étranger"
(5 X) :
strein : *adj. m. sg. nom./ac.* 17,12 ; 23,04 ;
striine : *s. f. pl. nom./ac.* (<cêle) 31,15 ;
striini : *s. m. pl. nom./ac.* (<cei) 35,02 ; 35,04 ;

strica : (1551/3 ES) : v. I. : „zerschlagen, zerbrechen" : „briser, casser"
(8 X) :
stricăm : *ind. pr. 1. pl.* 19,13 ;
să strică : *ind. pf. s. 3. sg. refl.* 6,11 ;
au stricat : *ind. pf. c. 3. sg.* 6,12 ; 17,14 ;
voiu strica : *ind. viit. I. 1. sg.* 6,13 ;
se va strica : *ind. viit. I. 3. sg. refl.* 41,36 ;
strice : *subj. pr. 3. sg.* 6,17 ; 9,11 ;

stricat : (1560 DERS) : adj. : „zerschlagen, zerbrochen, zerborsten" : „cassé", brisé"
(5 X) :
stricate : *f. pl. nom./ac.* 41,06 ; 41,23 ; 41,24 ; 41,27 ;
stricat : *m. sg. nom./ac.* 6,12 ;

striga : (XVI sec. PS. SCH.) : v. I. : „rufen, schreien" : „crier, appeler"
(11 X) :
strigaiu : *ind. pf. s. 1. sg.* 39,14 ;
strigă : *ind. pf. s. 3. sg.* 4,10 ; 21,17 ; 27,34 ; 27,39 ; 41,43 ; 41,55 ;
am strigat : *ind. pf. c. 1. sg.* 39,15 ; 39,18 ;
strigînd : *ger.* 21,16 ; 29,11 ;

strigare : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „Geschrei, Ruf" : „cri, clameur, appel"
(3 X) :
strigarea : *sg. nom./ac.* 18,20 ; 18,21 ; 19,13 ;

strîmbătate : (1480 BGL) : s. f. : „Unrecht, Unbill" : „tort, injustice"
(12 X) :
strîmbătate : *sg. nom./ac.* 6,11 ; 16,05 ; 19,08 ; 21,23 ; 26,20 ; 26,20 ; 42,22 ;
strîmbătatea : 6,13 ; 31,36 ; 44,16 ; 49,05 ; 50,17 ;

strînge : (XVI sec. PS. SCH.) : v. III : „1. zusammenführen, sammeln, 2. zusammen- ziehen, drücken" : „1. réunir, 2. presser"
(3 X) :
strînse : *ind. pf. s. 3. sg.* 29,22 ; 38,29 ;
strîngă : *subj. pr. 3. sg.* 41,35 ;

strugure : (XVI sec. PS. SCH.) : s. m. : „Traube" : „raisin"
(3 X) :
strugurul : *sg. nom./ac.* 40,11 ;
strugurului : *sg. gen./dat.* 49,11 ;
strugurilor : *pl. gen./dat.* 40,10 ;

struncinare → **zdruncinare**

sub : (1436 DERS) : prep. : „unter" : „sous, au-dessous de"
(17 X) :
supt : 1,07 ; 1,09 ; 1,09 ; 6,17 ; 7,19 ; 9,02 ; 14,20 ; 16,09 ; 18,04 ; 18,08 ; 19,08 ; 21,15 ; 24,02 ; 24,09 ; 35,04 ; 35,08 ; 41,35 ;

subțire : (1581 PO) : adj. : „dünn, fein, schmal" : „fin, menu, mince"

(10 X):
supții : *f. pl. nom./ac.* 41,03 ; 41,04 ; 41,06 ; 41,07 ; 41,19 ; 41,20 ;
supțiri : 41,23 ; 41,24 ; 41,27 ; 41,27 ;

sudoare : (XVI sec. CV) : s. f. : „Schweiss" : „sueur"
(1 X) :
sudoarea : *sg. nom./ac.* 3,19 ;

sudui : (1559 CORESI) : v. IV : „beschimpfen, verfluchen" : „insulter, maudire"
(1 X) :
suduia : *ind. impf. 3. sg.* 49,23 ;

sufla : (XVI sec. PS. SCH.) : v. I. : „blasen, wehen" „souffler"
(1 X) :
suflă : *ind. pf. s. 3. sg.* 2,07 ;

suflare : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „1. Hauch, Odem, 2. Lebewesen" : „1. souffle, haleine, 2, âme, habitant"
(2 X) :
suflare : *sg. nom./ac.* 2,07 ; 7,22 ;

suflet : (XVI sec. PS. SCH.) : s. n. : „1. Seele, Wesen, 2. Atem" : „1. âme, être, 2. souffle"
(41 X) :
suflet : *sg. nom./ac.* 1,24 ; 1,30 ; 2,07 ; 2,19 ;
sufletu : 37,21 ;
sufletul : 1,21 ; 9,12 ; 12,05 ; 12,13 ; 17,14 ; 19,17 ; 19,19 ; 19,20 ; 23,08 ; 27,04 ; 27,19 ; 27,25 ; 27,31 ; 32,20 ; 34,03 ; 34,08 ; 35,18 ; 41,08 ; 44,30 ; 44,30 ; 49,06 ;
sufletului : *sg. gen./dat.* 9,04 ; 9,16 ; 42,21 ;
sufletul : *sg. gen.* 9,15 ; *sg. gen.* (<a) 9,10 ;
suflete : *pl. nom./ac.* 1,20 ; 46,18 ; 46,27 ;
sufletele : 46,15 ; 46,25 ; 46,27 ;
sufletile : 46,22 ; 46,26 ; 46,26 ;
sufletelor : *pl. gen./dat.* 9,05 ;

sui : (XVI sec. PS. SCH.) : v. IV : „hinaufgehen, hinaufsteigen" : „monter"
(40 X) :
să suie : *ind. pr. 3. sg. refl.* 38,13 ;
vă suiț : *ind. pr. 2. pl. refl.* 44,17 ;
să suia : *ind. impf. 3. sg. refl.* 19,28 ; *ind. impf. 3. pl. refl.* 28,12 ; 41,02 ; 41,03 ; 41,05 ; 41,18 ; 41,19 ; 41,22 ;
te suiș : *ind. pf. s. 2. sg. refl.* 49,04 ; 49,09 ;
sui : *ind. pf. s. 3. sg.* 41,43 ;
să sui : *ind. pf. s. 3. sg. refl.* 13,01 ; 17,22 ; 24,16 ; 26,23 ; 35,13 ; 38,12 ; 46,29 ; 50,07 ;
să suiră : *ind. pf. s. 3. pl. refl.* 45,25 ; 50,07 ; 50,09 ;
te-ai suit : *ind. pf. c. 2. sg. refl.* 49,04 ;
ne-am suit : *ind. pf. c. 1. pl. refl.* 44,24 ;
s-au suit : *ind. pf. c. 3. pl. refl.* 24,61 ;
se-au suit : *ind. pf. c. 3. pl. refl.* 32,26 ; 50,14 ;
voiu sui : *ind. viit. I. 1. sg.* 46,04 ;
mă voi sui : *ind. viit. I. 1. sg. refl.* 44,34 ;
mă suiu : *subj. pr. 1. sg. refl.* 50,05 ;
să suie : *subj. pr. 3. sg. refl.* 44,33 ;
ne suim : *subj. pr. 1. pl. refl.* 35,03 ;
suie-te : *imperat. sg. refl.* 50,06 ;
te suie : *imperat. sg. refl.* 35,01 ;
suindu-mă : *ger. refl.* 46,31 ;
suindu-se : *ger. refl.* 31,10 ; 31,12 ; 41,27 ;

supăra : (XVI sec. PS. SCH.) : v. I. : „plagen, ärgern" : „fâcher, tourmenter"
(2 X) :
supără : *ind. pf. s. 3. sg.* 16,06 ;
s-au supărat : *ind. pf. c. 3. sg. refl.* 27,46 ;

supțiu → **subțire**

supune : (XVI sec. PS. SCH.) : v. III :" „(sich) unterwerfen" : „(se) soumettre"
(1 X) :
au supus : *ind. pf. c. 3. sg.* 49,15 ;

surpa : (1561 CORESI) : v. I. : „verderben, zugrunde richten" : „écrouler"
(7 X) :
surpă : *ind. pf. s. 3. sg.* 19,29 ;
au surpat : *ind. pf. c. 3. sg.* 19,25 ;
vei surpa : *ind. viit. I. 2. sg.* 27,40 ;
te surpi : *subj. pr. 2. sg. refl.* 45,11 ;
surpe : *subj. pr. 3. sg.* 19,21 ;
ne surpăm : *subj. pr. 1. pl. refl.* 47,18 ;
surpa : *inf.* (<a) 13,10 ;

surpare : (1688 BIBLIA) : s. f. : „Zusammensturz, Vernichtung" : „écroulement, effondrement"
(1 X) :
surpării : *sg. gen./dat.* 19,29 ;

sus : (XVI sec. PS. SCH.) : s./adv. : „das Obere, Hoeste, oben, oberhalb, hinauf, herauf" : „haut, sur, au-des-sus de, en haut"
(4 X) :
sus : *adv.* 7,20 ; 27,39 ; 49,25 ;
mai sus : *adv. comp.* 48,22 ;

suspin : (XVI sec. PS. SCH.) : s. n. : „Seufzer" : „soupir"
(1 X) :
suspinul : *sg. nom./ac.* 3,16 ;

suspina : (XVI sec. CV) : v. I. : „seufzen" : „soupirer, gémir"
(2 X) :
suspinînd : *ger.* 4,12 ; 4,14 ;

sută : (XVI sec. PS. SCH.) : s./num. : „Hundert, hundert" : „centaine, cent"
(7 X) :
sute : *card. f. pl.* 5,07 ; 7,06 ; 7,11 ; 8,13 ; 9,28 ; 45,22 ;
sută : *card. f. sg.* 8,03 ;

Ș

ș → **și**

șapte : (XVI sec. CV) : num. : „sieben" : „sept"
(20 X) :
șapte : *card.* 4,15 ; 4,24 ; 4,24 ; 7,02 ; 7,02 ; 7,03 ; 7,03 ; 7,04 ; 8,10 ; 8,12 ; 8,14 ; 29,18 ; 29,27 ; 33,03 ; 41,07 ; 50,10 ;
șaptea : *ord. f.* 2,03 ; 8,04 ; *ord. f.* (<a) 2,02 ;
șaptilea : *ord. m.* (<al) 29,27 ;

șapte(le)a → **șapte**

șaptezeci : (XVI sec. CV) : num. : „siebzig" : „soixante dix"
(1 X) :
șaptezeci : *card.* 4,24 ;

șarpe : (1501 DERS) : s. m. : „Schlange" : „serpent"

(6 X):
şarpe : *sg. nom./ac.* 49,17 ;
şarpele : 3,01 ; 3,01 ; 3,04 ; 3,13 ;
şarpelui : *sg. gen./dat.* 3,14 ;

şase : (1551/3 ES) : num. : „sechs" : „six"
(4 X) :
şase : *card.* 30,20 ;
şasea : *ord. f.* 2,02 ; *ord. f.* (<a) 1,31 ;
şaselea : *ord. m.* (<al) 30,19 ;

şase(le)a → **şase**

şchiopăta : (1581 PO) : v. I. : „hinken, lahmen" : „boiter"
(1 X) :
să şchiopetenză : *ind. pr. 3. pl. refl.* 33,13 ;

şedea : (XVI sec. PS. SCH.) : v. : „1. sitzen, sich setzen, 2. bleiben, wohnen" : „1. être assis, s'assoir, 2. rester, vivre"
(18 X) :
şedea : *ind. impf. 3. sg.* 19,30 ;
şădea : 19,01 ; 23,10 ;
şezu : *ind. pf. s. 3. sg.* 15,11 ; 21,16 ; 31,34 ;
şăzu : 8,04 ; 38,14 ; 48,02 ;
şăzură : *ind. pf. s. 3. pl.* 37,25 ; 43,33 ;
au şezut : *ind. pf. c. 3. sg.* 21,16 ;
au şăzut : 38,11 ;
şezi : *imperat. sg.* 27,19 ;
şăzi : 38,11 ;
şădeţi : *imperat. pl.* 22,05 ;
şezînd : *ger.* 49,17 ;
şăzînd : 18,01 ;

şi : (1521 NEACŞU) : conj./adv. : „und" : „et"
ş- : 37,09 ; 37,09 ;
(3795X) :
şi : 4,04 ; 8,12 ; 9,05 ; 19,15 ; 19,34 ; 19 35 ; 20,12 ; 20,12 ; 12,14 ; 22,20 ; 22,22 ; 22,24 ; 26,21 ; 27,34 ; 27,38 ; 28,08 ; 29,27 ; 29,28 ; 30,03 ; 30,24 ; 30,30 ; 34,22 ; 37,27 ; 38,11 ; 38,11 ; 40,16 ; 41,13 ; 41,19 ; 43,08 ; 44,29 ; 48,11 ; 49,13 ; *adv.* (<ea) 18,23 ; 18,25 ; *conj.* 1,01 ; 1,02 ; 1,02 ; 1,02 ; 1,03 ; 1,03 ; 1,04 ; 1,04 ; 1,04 ; 1,05 ; 1,05 ; 1,05 ; 1,05 ; 1,06 ; 1,06 ; 1,06 ; 1,06 ; 1,07 ; 1,07 ; 1,07 ; 1,08 ; 1,08 ; 1,08 ; 1,08 ; 1,09 ; 1,09 ; 1,09 ; 1,09 ; 1,09 ; 1,10 ; 1,10 ; 1,10 ; 1,11 ; 1,11 ; 1,11 ; 1,11 ; 1,12 ; 1,12 ; 1,12 ; 1,12 ; 1,13 ; 1,13 ; 1,14 ; 1,14 ; 1,14 ; 1,14 ; 1,14 ; 1,14 ; 1,15 ; 1,15 ; 1,16 ; 1,16 ; 1,16 ; 1,17 ; 1,18 ; 1,18 ; 1,18 ; 1,18 ; 1,18 ; 1,19 ; 1,19 ; 1,20 ; 1,20 ; 1,20 ; 1,21 ; 1,21 ; 1,21 ; 1,21 ; 1,22 ; 1,22 ; 1,22 ; 1,22 ; 1,23 ; 1,23 ; 1,23 ; 1,24 ; 1,24 ; 1,24 ; 1,24 ; 1,25 ; 1,25 ; 1,25 ; 1,25 ; 1,26 ; 1,26 ; 1,26 ; 1,26 ; 1,26 ; 1,26 ; 1,27 ; 1,27 ; 1,28 ; 1,28 ; 1,28 ; 1,28 ; 1,28 ; 1,28 ; 1,28 ; 1,28 ; 1,29 ; 1,29 ; 1,30 ; 1,30 ; 1,30 ; 1,30 ; 1,30 ; 1,31 ; 1,31 ; 1,31 ; 1,31 ; 2,01 ; 2,01 ; 2,01 ; 2,02 ; 2,02 ; 2,03 ; 2,03 ; 2,04 ; 2,06 ; 2,05 ; 2,05 ; 2,05 ; 2,06 ; 2,07 ; 2,07 ; 2,07 ; 2,08 ; 2,08 ; 2,09 ; 2,09 ; 2,09 ; 2,09 ; 2,09 ; 2,10 ; 2,11 ; 2,12 ; 2,12 ; 2,12 ; 2,13 ; 2,14 ; 2,14 ; 2,15 ; 2,15 ; 2,15 ; 2,16 ; 2,17 ; 2,18 ; 2,19 ; 2,19 ; 2,19 ; 2,19 ; 2,20 ; 2,20 ; 2,20 ; 2,21 ; 2,21 ; 2,21 ; 2,21 ; 2,22 ; 2,22 ; 2,23 ; 2,32 ; 2,24 ; 2,24 ; 2,24 ; 2,25 ; 2,25 ; 2,25 ; 2,25 ; 3,01 ; 3,02 ; 3,04 ; 3,05 ; 3,05 ; 3,06 ; 3,06 ; 3,06 ; 3,06 ; 3,06 ; 3,06 ; 3,06 ; 3,07 ; 3,07 ; 3,07 ; 3,07 ; 3,08 ; 3,08 ; 3,08 ; 3,09 ; 3,09 ; 3,10 ; 3,10 ; 3,10 ; 3,11 ; 3,12 ; 3,12 ; 3,13 ; 3,13 ; 3,13 ; 3,14 ; 3,14 ; 3,14 ; 3,14 ; 3,15 ; 3,15 ; 3,15 ; 3,15 ; 3,15 ; 3,16 ; 3,16 ; 3,16 ; 3,16 ; 3,17 ; 3,18 ; 3,18 ; 3,19 ; 3,20 ; 3,21 ; 3,21 ; 3,22 ; 3,22 ; 3,22 ; 3,22 ; 3,22 ; 3,22 ; 3,24 ; 3,24 ; 3,24 ; 3,24 ; 4,01 ; 4,01 ; 4,01 ; 4,02 ; 4,02 ; 4,03 ; 4,04 ; 4,04 ; 4,04 ; 4,04 ; 4,05 ; 4,05 ; 4,05 ; 4,06 ; 4,06 ; 4,07 ; 4,08 ; 4,08 ; 4,08 ; 4,08 ; 4,09 ; 4,09 ; 4,10 ; 4,11 ; 4,12 ; 4,12 ; 4,13 ; 4,14 ; 4,14 ; 4,14 ; 4,14 ; 4,15 ; 4,15 ; 4,16 ; 4,16 ; 4,17 ; 4,17 ; 4,17 ; 4,17 ; 4,18 ; 4,18 ; 4,18 ; 4,18 ; 4,19 ; 4,19 ; 4,20 ; 4,21 ; 4,21 ; 4,22 ; 4,22 ; 4,22 ; 4,22 ; 4,23 ; 4,23 ; 4,23 ; 4,24 ; 4,25 ; 4,25 ; 4,25 ; 4,26 ; 5,02 ; 5,02 ; 5,02 ; 5,03 ; 5,03 ; 5,03 ; 5,03 ; 5,03 ; 5,04 ; 5,04 ; 5,04 ; 5,05 ; 5,05 ; 5,05 ; 5,06 ; 5,06 ; 5,06 ; 5,07 ; 5,07 ; 5,07 ; 5,07 ; 5,08 ; 5,08 ; 5,08 ; 5,09 ; 5,09 ; 5,10 ; 5,10 ; 5,10 ; 5,10 ; 5,11 ; 5,11 ; 5,11 ; 5,12 ; 5,12 ; 5,12 ; 5,13 ; 5,13 ; 5,13 ; 5,13 ; 5,14 ; 5,14 ; 5,14 ; 5,15 ; 5,15 ; 5,15 ; 5,16 ; 5,16 ; 5,16 ; 5,16 ; 5,17 ; 5,17 ; 5,17 ; 5,18 ; 5,18 ; 5,18 ; 5,19 ; 5,19 ; 5,19 ; 5,20 ; 5,20 ; 5,20 ; 5,21 ; 5,21 ; 5,21 ; 5,22 ; 5,22 ; 5,22 ; 5,23 ; 5,24 ; 5,24 ; 5,25 ; 5,25 ; 5,26 ; 5,26 ; 5,26 ; 5,27 ; 5,27 ; 5,28 ; 5,28 ; 5,29 ; 5,29 ; 5,29 ; 5,30 ; 5,30 ; 5,30 ; 5,31 ; 5,31 ; 5,32 ; 5,32 ; 6,01 ; 6,01 ; 6,03 ; 6,03 ; 6,04 ; 6,04 ; 6,04 ; 6,05 ; 6,05 ; 6,06 ; 6,06 ; 6,07 ; 6,07 ; 6,09 ; 6,10 ; 6,11 ; 6,11 ; 6,11 ; 6,12 ; 6,12 ; 6,13 ; 6,13 ; 6,13 ; 6,14 ; 6,14 ; 6,14 ; 6,14 ; 6,15 ; 6,15 ; 6,15 ; 6,15 ; 6,15 ; 6,16 ; 6,16 ; 6,16 ; 6,17 ; 6,17 ; 6,18 ; 6,18 ; 6,18 ; 6,18 ; 6,18 ; 6,19 ; 6,19 ; 6,19 ; 6,19 ; 6,20 ; 6,20 ; 6,21 ; 6,21 ; 6,21 ; 6,21 ; 6,22 ; 7,01 ; 7,01 ; 7,02 ; 7,02 ; 7,02 ; 7,03 ; 7,03 ; 7,03 ; 7,03 ; 7,04 ; 7,04 ; 7,05 ; 7,06 ; 7,07 ; 7,07 ; 7,07 ; 7,07 ; 7,08 ; 7,08 ; 7,08 ; 7,08 ; 7,08 ; 7,08 ; 7,09 ; 7,10 ; 7,10 ; 7,11 ; 7,11 ; 7,12 ; 7,12 ; 7,13 ; 7,13 ; 7,14 ; 7,14 ; 7,14 ; 7,14 ; 7,15 ; 7,16 ; 7,16 ; 7,16 ; 7,17 ; 7,17 ; 7,17 ; 7,17 ; 7,17 ; 7,18 ; 7,18 ; 7,18 ; 7,19 ; 7,20 ; 7,21 ; 7,21 ; 7,21 ; 7,21 ; 7,21 ; 7,22 ; 7,22 ; 7,23 ; 7,23 ; 7,23 ; 7,23 ; 7,23 ; 7,24 ; 8,01 ; 8,01 ; 8,01 ; 8,01 ; 8,01 ; 8,01 ; 8,02 ; 8,02 ; 8,02 ; 8,03 ; 8,03 ; 8,03 ; 8,04 ; 8,06 ; 8,07 ; 8,07 ; 8,08 ; 8,09 ; 8,09 ; 8,09 ; 8,09 ; 8,10 ; 8,11 ; 8,11 ; 8,11 ; 8,12 ; 8,12 ; 8,13 ; 8,13 ; 8,13 ; 8,13 ; 8,14 ; 8,14 ; 8,15 ; 8,16 ; 8,16 ; 8,16 ; 8,17 ; 8,17 ; 8,17 ; 8,17 ; 8,18 ; 8,18 ; 8,18 ; 8,18 ; 8,19 ; 8,19 ; 8,19 ; 8,19 ; 8,20 ; 8,20 ; 8,20 ; 8,20 ; 8,21 ; 8,21 ; 8,22 ; 8,22 ; 8,22 ; 8,22 ; 9,01 ; 9,01 ; 9,01 ; 9,01 ; 9,01 ; 9,01 ; 9,02 ; 9,02 ; 9,02 ; 9,02 ; 9,02 ; 9,03 ; 9,05 ; 9,07 ; 9,07 ; 9,07 ; 8,08 ; 9,08 ; 9,09 ; 9,09 ; 9,09 ; 9,10 ; 9,10 ; 9,10 ; 9,11 ; 9,11 ; 9,11 ; 9,12 ; 9,12 ; 9,12 ; 9,13 ; 9,13 ; 9,14 ; 9,15 ; 9,15 ; 9,15 ; 9,16 ; 9,16 ; 9,16 ; 9,16 ; 9,17 ; 9,17 ; 9,18 ; 9,20 ; 9,20 ; 9,21 ; 9,21 ; 9,21 ; 9,22 ; 9,22 ; 9,23 ; 9,23 ; 9,23 ; 9,23 ; 9,23 ; 9,23 ; 9,24 ; 9,24 ; 9,25 ; 9,26 ; 9,26 ; 9,27 ; 9,27 ; 9,28 ; 9,28 ; 9,29 ; 9,29 ; 9,29 ; 10,01 ; 10,01 ; 10,02 ; 10,02 ; 10,02 ; 10,02 ; 10,02 ; 10,02 ; 10,02 ; 10,03 ; 10,03 ; 10,03 ; 10,04 ; 10,04 ; 10,05 ; 10,06 ; 10,06 ; 10,06 ; 10,07 ; 10,07 ; 10,07 ; 10,07 ; 10,07 ; 10,07 ; 10,07 ; 10,10 ; 10,10 ; 10,10 ; 10,10 ; 10,11 ; 10,11 ; 10,11 ; 10,12 ; 10,12 ; 10,13 ; 10,13 ; 10,13 ; 10,13 ; 10,14 ; 10,14 ; 10,14 ; 10,15 ; 10,16 ; 10,16 ; 10,16 ; 10,17 ; 10,17 ; 10,17 ; 10,18 ; 10,18 ; 10,18 ; 10,18 ; 10,19 ; 10,19 ; 10,19 ; 10,19 ; 10,20 ; 10,21 ; 10,21 ; 10,22 ; 10,22 ; 10,22 ; 10,22 ; 10,22 ; 10,23 ; 10,23 ; 10,23 ; 10,24 ; 10,24 ; 10,24 ; 10,25 ; 10,25 ; 10,26 ; 10,26 ; 10,26 ; 10,26 ; 10,27 ; 10,27 ; 10,27 ; 10,28 ; 10,28 ; 10,29 ; 10,29 ; 10,29 ; 10,30 ; 10,31 ; 11,01 ; 11,01 ; 11,02 ; 11,02 ; 11,03 ; 11,03 ; 11,03 ; 11,03 ; 11,04 ; 11,04 ; 11,04 ; 11,04 ; 11,05 ; 11,05 ; 11,06 ; 11,06 ; 11,06 ; 11,07 ; 11,08 ; 11,08 ; 11,08 ; 11,08 ; 11,09 ; 11,10 ; 11,10 ; 11,11 ; 11,11 ; 11,11 ; 11,11 ; 11,11 ; 11,11 ; 11,12 ; 11,12 ; 11,12 ; 11,13 ; 11,13 ; 11,13 ; 11,13 ; 11,13 ; 11,13 ; 11,13 ; 11,13 ;

11,13 ; 11,14 ; 11,14 ; 11,15 ; 11,15 ; 11,15 ; 11,15 ;
11,16 ; 11,16 ; 11,16 ; 11,17 ; 11,17 ; 11,17 ; 11,17 ;
11,18 ; 11,18 ; 11,19 ; 11,19 ; 11,19 ; 11,19 ; 11,20 ;
11,20 ; 11,20 ; 11,21 ; 11,21 ; 11,21 ; 11,21 ; 11,22 ;
11,22 ; 11,23 ; 11,23 ; 11,23 ; 11,23 ; 11,24 ; 11,24 ;
11,25 ; 11,25 ; 11,25 ; 11,25 ; 11,25 ; 11,26 ; 11,26 ;
11,26 ; 11,26 ; 11,27 ; 11,27 ; 11,27 ; 11,27 ; 11,28 ;
11,29 ; 11,29 ; 11,29 ; 11,29 ; 11,29 ; 11,30 ; 11,30 ;
11,31 ; 11,31 ; 11,31 ; 11,31 ; 11,31 ; 11,31 ; 11,32 ;
11,32 ; 12,01 ; 12,01 ; 12,01 ; 12,01 ; 12,02 ; 12,02 ;
12,02 ; 12,02 ; 12,03 ; 12,03 ; 12,03 ; 12,04 ; 12,04 ;
12,04 ; 12,05 ; 12,05 ; 12,05 ; 12,05 ; 12,05 ; 12,06 ;
12,07 ; 12,07 ; 12,07 ; 12,08 ; 12,08 ; 12,08 ; 12,08 ;
12,08 ; 12,09 ; 12,09 ; 12,10 ; 12,10 ; 12,11 ; 12,12 ;
12,12 ; 12,13 ; 12,14 ; 12,15 ; 12,15 ; 12,15 ; 12,16 ;
12,16 ; 12,16 ; 12,16 ; 12,16 ; 12,16 ; 12,16 ; 12,16 ;
12,17 ; 12,17 ; 12,17 ; 12,18 ; 12,19 ; 12,19 ; 12,19 ;
12,20 ; 12,20 ; 12,20 ; 12,20 ; 13,01 ; 13,01 ; 13,01 ;
13,02 ; 13,02 ; 13,03 ; 13,03 ; 13,04 ; 13,05 ; 13,05 ;
13,05 ; 13,06 ; 13,06 ; 13,07 ; 13,07 ; 13,07 ; 13,08 ;
13,08 ; 13,08 ; 13,10 ; 13,11 ; 13,11 ; 13,12 ; 13,13 ;
13,14 ; 13,15 ; 13,16 ; 13,17 ; 13,17 ; 13,18 ; 13,18 ;
14,01 ; 14,01 ; 14,01 ; 14,02 ; 14,02 ; 14,02 ; 14,02 ;
14,04 ; 14,05 ; 14,05 ; 14,05 ; 14,05 ; 14,05 ; 14,06 ;
14,07 ; 14,07 ; 14,07 ; 14,08 ; 14,08 ; 14,08 ; 14,08 ;
14,08 ; 14,08 ; 14,09 ; 14,09 ; 14,09 ; 14,10 ; 14,10 ;
14,10 ; 14,10 ; 14,11 ; 14,11 ; 14,11 ; 14,11 ; 14,11 ;
14,12 ; 14,12 ; 14,12 ; 14,13 ; 14,13 ; 14,13 ; 14,14 ;
14,14 ; 14,14 ; 14,15 ; 14,15 ; 14,16 ; 14,16 ; 14,16 ;
14,16 ; 14,16 ; 14,17 ; 14,17 ; 14,18 ; 14,18 ; 14,18 ;
14,19 ; 14,19 ; 14,19 ; 14,20 ; 14,20 ; 14,21 ; 14,22 ;
14,22 ; 14,24 ; 15,02 ; 15,03 ; 15,04 ; 15,05 ; 15,05 ;
15,05 ; 15,06 ; 15,06 ; 15,07 ; 15,08 ; 15,09 ; 15,09 ;
15,09 ; 15,09 ; 15,09 ; 15,10 ; 15,10 ; 15,10 ; 15,11 ;
15,11 ; 15,12 ; 15,13 ; 15,13 ; 15,15 ; 15,17 ; 15,17 ;
15,19 ; 15,19 ; 15,20 ; 16,20 ; 15,20 ; 15,21 ; 15,21 ;
15,21 ; 15,21 ; 15,21 ; 16,01 ; 16,02 ; 16,03 ; 16,03 ;
16,03 ; 16,04 ; 16,04 ; 16,04 ; 16,04 ; 16,05 ; 16,05 ;
16,05 ; 16,06 ; 16,06 ; 16,06 ; 16,07 ; 16,08 ; 16,08 ;
16,08 ; 16,09 ; 16,09 ; 16,10 ; 16,10 ; 16,11 ; 16,11 ;
16,11 ; 16,12 ; 16,12 ; 16,13 ; 16,14 ; 16,15 ; 16,15 ;
16,16 ; 17,01 ; 17,01 ; 17,01 ; 17,01 ; 17,01 ; 17,02 ;
17,02 ; 17,02 ; 17,03 ; 17,03 ; 17,04 ; 17,04 ; 17,05 ;
17,06 ; 17,06 ; 17,06 ; 17,07 ; 17,07 ; 17,07 ; 17,08 ;
17,08 ; 17,08 ; 17,09 ; 17,09 ; 17,10 ; 17,10 ; 17,10 ;
17,11 ; 17,11 ; 17,11 ; 17,12 ; 17,12 ; 17,12 ; 17,13 ;
17,14 ; 17,15 ; 17,16 ; 17,16 ; 17,16 ; 17,16 ; 17,16 ;
17,17 ; 17,17 ; 17,17 ; 17,17 ; 17,18 ; 17,19 ; 17,19 ;
17,19 ; 17,19 ; 17,20 ; 17,20 ; 17,20 ; 17,22 ; 17,22 ;
17,23 ; 17,23 ; 17,23 ; 17,23 ; 17,23 ; 17,24 ; 17,24 ;
17,26 ; 17,27 ; 17,27 ; 17,27 ; 17,27 ; 18,01 ; 18,02 ;
18,02 ; 18,02 ; 18,02 ; 18,03 ; 18,04 ; 18,04 ; 18,05 ;
18,05 ; 18,05 ; 18,05 ; 18,06 ; 18,06 ; 18,06 ; 18,06 ;
18,07 ; 18,07 ; 18,07 ; 18,07 ; 18,07 ; 18,08 ; 18,08 ;
18,08 ; 18,08 ; 18,08 ; 18,08 ; 18,09 ; 18,09 ; 18,10 ;
18,10 ; 18,10 ; 18,11 ; 18,11 ; 18,11 ; 18,12 ; 18,12 ;
18,13 ; 18,13 ; 18,14 ; 18,15 ; 18,15 ; 18,16 ; 18,16 ;
18,16 ; 18,18 ; 18,18 ; 18,19 ; 18,19 ; 18,19 ; 18,20 ;
18,20 ; 18,20 ; 18,22 ; 18,22 ; 18,23 ; 18,23 ; 18,25 ;
18,26 ; 18,27 ; 18,27 ; 18,28 ; 18,28 ; 18,28 ; 18,29 ;
18,29 ; 18,29 ; 18,30 ; 18,30 ; 18,31 ; 18,31 ; 18,32 ;
18,32 ; 18,33 ; 18,33 ; 19,01 ; 19,01 ; 19,01 ; 19,01 ;
19,02 ; 19,02 ; 19,02 ; 19,02 ; 19,03 ; 19,03 ; 19,03 ;
19,03 ; 19,03 ; 19,03 ; 19,04 ; 19,05 ; 19,05 ; 19,06 ;
19,06 ; 19,07 ; 19,08 ; 19,09 ; 19,09 ; 19,09 ; 19,09 ;
19,10 ; 19,11 ; 19,12 ; 19,13 ; 19,14 ; 19,14 ; 19,14 ;
19,14 ; 19,15 ; 19,15 ; 19,15 ; 19,16 ; 19,16 ; 19,16 ;
19,16 ; 19,16 ; 19,17 ; 19,18 ; 19,19 ; 19,19 ; 19,20 ;
19,21 ; 19,23 ; 19,24 ; 19,24 ; 19,24 ; 19,25 ; 19,25 ;
19,25 ; 19,25 ; 19,26 ; 19,26 ; 19,27 ; 19,28 ; 19,28 ;
19,28 ; 19,28 ; 19,28 ; 19,29 ; 19,29 ; 19,30 ; 19,30 ;
19,30 ; 19,30 ; 19,30 ; 19,31 ; 19,31 ; 19,32 ; 19,32 ;
19,33 ; 19,33 ; 19,33 ; 19,33 ; 19,34 ; 19,34 ; 19,34 ;
19,34 ; 19,35 ; 19,35 ; 19,35 ; 19,35 ; 19,36 ; 19,37 ;
19,37 ; 19,38 ; 19,38 ; 20,01 ; 20,01 ; 20,01 ; 20,01 ;
20,02 ; 20,02 ; 20,03 ; 20,03 ; 20,03 ; 20,04 ; 20,04 ;
20,04 ; 20,05 ; 20,05 ; 20,06 ; 20,06 ; 20,06 ; 20,07 ;
20,07 ; 20,08 ; 20,08 ; 20,08 ; 20,08 ; 20,09 ; 20,09 ;
20,09; 20,10; 20,11; 20,11; 20,12 20,13; 20,13; 20,14;
20,14 ; 20,14 ; 20,14 ; 20,14 ; 20,15 ; 20,16 ; 20,16 ;
20,17 ; 20,17 ; 20,17 ; 20,17 ; 20,17 ; 21,01 ; 21,01 ;
21,02 ; 21,03 ; 21,04 ; 21,06 ; 21,07 ; 21,08 ; 21,08 ;
21,08 ; 21,09 ; 21.10 ; 21,10 ; 21,11 ; 21,12 ; 21,12 ;
21,13 ; 21,14 ; 21,14 ; 21,14 ; 21,14 ; 21,14 ; 21,14 ;
21,14 ; 21,15 ; 21,15 ; 21,16 ; 21,16 ; 21,16 ; 21,17 ;
21,17 ; 21,17 ; 21,18 ; 21,18 ; 21,19 ; 21,19 ; 21,19 ;
21,19 ; 21,20 ; 21,20 ; 21,20 ; 21,20 ; 21,21 ; 21,21 ;
21,22 ; 21,22 ; 21,22 ; 21,22 ; 21,23 ; 21,24 ; 21,25 ;
21,26 ; 21,27 ; 21,27 ; 21,27 ; 21,27 ; 21,28 ; 21,29 ;
21,30 ; 21,32 ; 21,32 ; 21,32 ; 21,32 ; 21,33 ; 21,33 ;
21,34 ; 22,01 ; 22,01 ; 22,01 ; 22,02 ; 22,02 ; 22,02 ;
22,03 ; 22,03 ; 22,03 ; 22,03 ; 22,03 ; 22,04 ; 22,05 ;
22,05 ; 22,05 ; 22,06 ; 22,06 ; 22,06 ; 22,06 ; 22,06 ;
22,07 ; 22,07 ; 22,07 ; 22,08 ; 22,08 ; 22,09 ; 22,09 ;
22,09 ; 22,10 ; 22,11 ; 22,11 ; 22,11 ; 22,12 ; 22,12 ;
22,13 ; 22,13 ; 22,13 ; 22,13 ; 22,13 ; 22,14 ; 22,15 ;
22,16 ; 22,17 ; 22,17 ; 22,17 ; 22,18 ; 22,19 ; 22,19 ;
22,19 ; 22,20 ; 22,20 ; 22,21 ; 22,21 ; 22,22 ; 22,22 ;
22,22 ; 22,22 ; 22,23 ; 22,24 ; 22,24 ; 22,24 ; 22,24 ;
23,01 ; 23,01 ; 23,01 ; 23,02 ; 23,02 ; 23,02 ; 23,03 ;
23,03 ; 23,04 ; 23,04 ; 23,05 ; 23,07 ; 23,08 ; 23,08 ;
23,09 ; 23,10 ; 23,10 ; 23,10 ; 23,11 ; 23,11 ; 23,12 ;
23,12 ; 23,13 ; 23,13 ; 23,14 ; 23,15 ; 23,15 ; 23,16 ;
23,17 ; 23,17 ; 23,17 ; 23,18 ; 23,20 ; 23,20 ; 24,01 ;
24,01 ; 24,02 ; 24,03 ; 24,04 ; 24,04 ; 24,05 ; 24,06 ;
24,07 ; 24,07 ; 24,07 ; 24,07 ; 24,07 ; 24,09 ; 24,09 ;
24,10 ; 24,10 ; 24,10 ; 24,11 ; 24,12 ; 24,12 ; 24,13 ;
24,14 ; 24,14 ; 24,14 ; 24,14 ; 24,15 ; 24,15 ; 24,15 ;
24,16 ; 24,16 ; 24,16 ; 24,17 ; 24,17 ; 24,18 ; 24,18 ;
24,18 ; 24,19 ; 24,19 ; 24,19 ; 24,20 ; 24,20 ; 24,20 ;
24,21 ; 24,21 ; 24,22 ; 24,22 ; 24,23 ; 24,24 ; 24,25 ;
24,25 ; 24,25 ; 24,26 ; 24,26 ; 24,27 ; 24,28 ; 24,29 ;
24,29 ; 24,30 ; 24,30 ; 24,30 ; 24,30 ; 24,31 ; 24,31 ;
24,31 ; 24,32 ; 24,32 ; 24,32 ; 24,32 ; 24,32 ; 24,32 ;
24,33 ; 24,33 ; 24,33 ; 24,34 ; 24,35 ; 24,35 ; 24,35 ;
24,35 ; 24,35 ; 24,35 ; 24,35 ; 24,35 ; 24,36 ; 24,36 ;
24,37 ; 24,38 ; 24,38 ; 24,39 ; 24,40 ; 24,40 ; 24,40 ;
24,40 ; 24,41 ; 24,41 ; 24,42 ; 24,33 ; 24,43 ; 24,44 ;
24,44 ; 24,44 ; 24,44 ; 24,45 ; 24,45 ; 24,45 ; 24,45 ;
24,46 ; 24,46 ; 24,46 ; 24,46 ; 24,46 ; 24,47 ; 24,47 ;
24,47 ; 24,47 ; 24,47 ; 24,48 ; 24,48 ; 24,49 ; 24,50 ;
24,50 ; 24,51 ; 24,52 ; 24,53 ; 24,53 ; 24,53 ; 24,53 ;
24,53 ; 24,54 ; 24,54 ; 24,54 ; 24,54 ; 24,54 ; 24,54 ;
24,55 ; 24,55 ; 24,55 ; 24,56 ; 24,56 ; 24,57 ; 24,57 ;
24,57 ; 24,57 ; 24,58 ; 24,59 ; 24,59 ; 24,59 ; 24,59 ;
24,60 ; 24,60 ; 24,61 ; 24,61 ; 24,61 ; 24,61 ; 24,62 ;
24,62 ; 24,63 ; 24,63 ; 24,64 ; 24,64 ; 24,65 ; 24,65 ;
24,66 ; 24,67 ; 24,67 ; 24,67 ; 24,67 ; 24,67 ; 24,67 ;
25,01 ; 25,02 ; 25,02 ; 25,02 ; 25,02 ; 25,02 ; 25,02 ;
25,03 ; 25,03 ; 25,03 ; 25,03 ; 25,03 ; 25,03 ; 25,03 ;
25,03 ; 25,04 ; 25,04 ; 25,04 ; 24,04 ; 25,04 ; 25,05 ;
25,06 ; 25,06 ; 25,07 ; 25,08 ; 25,08 ; 25,08 ; 25,09 ;
25,09 ; 25,10 ; 25,10 ; 25,11 ; 25,11 ; 25,12 ; 25,13 ;
25,13 ; 25,13 ; 25,13 ; 25,13 ; 15,14 ; 15,14 ; 15,14 ;
25,15 ; 25,15 ; 25,15 ; 25,15 ; 25,15 ; 25,16 ; 25,16 ;
25,17 ; 25,17 ; 25,17 ; 25,18 ; 25,19 ; 25,20 ; 25,21 ;
25,21 ; 25,21 ; 25,22 ; 25,22 ; 25,22 ; 25,23 ; 25,23 ;
25,23 ; 25,23 ; 25,24 ; 25,24 ; 25,25 ; 25,25 ; 25,26 ;
25,26 ; 25,26 ; 25,26 ; 25,27 ; 25,27 ; 25,28 ; 25,29 ;
25,29 ; 25,30 ; 25,31 ; 25,32 ; 25,32 ; 25,33 ; 25,33 ;
25,33 ; 25,34 ; 25,34 ; 25,34 ; 25,34 ; 25,34 ; 25,34 ;
26,01 ; 26,01 ; 26,02 ; 26,02 ; 26,03 ; 26,03 ; 26,03 ;

26,03 ; 26,03 ; 26,04 ; 26,04 ; 26,04 ; 26,05 ; 26,05 ;
26,05 ; 26,05 ; 26,06 ; 26,07 ; 26,07 ; 26,08 ; 26,08 ;
26,09 ; 26,09 ; 26,09 ; 26,09 ; 26,10 ; 26,10 ; 26,11 ;
26,12 ; 26,12 ; 26,12 ; 26,13 ; 26,13 ; 26,14 ; 26,14 ;
26,14 ; 26,14 ; 26,15 ; 26,15 ; 26,16 ; 26,17 ; 26,17 ;
26,17 ; 26,18 ; 26,18 ; 26,18 ; 26,19 ; 26,19 ; 26,20 ;
26,20 ; 26,21 ; 26,21 ; 26,21 ; 26,22 ; 26,22 ; 26,22 ;
26,22 ; 26,23 ; 26,24 ; 26,24 ; 26,24 ; 26,24 ; 26,25 ;
26,25 ; 26,25 ; 26,25 ; 26,26 ; 26,26 ; 26,26 ; 26,27 ;
26,27 ; 26,27 ; 26,28 ; 26,28 ; 26,28 ; 26,29 ; 26,29 ;
26,29 ; 26,30 ; 26,30 ; 26,30 ; 26,31 ; 26,31 ; 26,31 ;
26,32 ; 26,33 ; 26,34 ; 26,34 ; 26,34 ; 26,35 ; 26,35 ;
27,01 ; 27,01 ; 27,01 ; 27,01 ; 27,01 ; 27,02 ; 27,02 ;
27,03 ; 27,03 ; 27,04 ; 27,04 ; 27,04 ; 27,05 ; 27,05 ;
27,06 ; 27,07 ; 27,09 ; 27,09 ; 27,09 ; 27,10 ; 27,10 ;
27,11 ; 27,11 ; 27,12 ; 27,12 ; 27,12 ; 27,13 ; 27,13 ;
27,14 ; 27,14 ; 27,14 ; 27,15 ; 27,16 ; 27,16 ; 27,17 ;
27,17 ; 27,17 ; 27,18 ; 27,18 ; 27,19 ; 27,19 ; 27,20 ;
27,20 ; 27,21 ; 27,21 ; 27,22 ; 27,22 ; 27,23 ; 27,23 ;
27,24 ; 27,24 ; 27,25 ; 27,25 ; 27,25 ; 27,25 ; 27,25 ;
27,26 ; 27,26 ; 27,27 ; 27,27 ; 27,27 ; 27,27 ; 27,28 ;
27,28 ; 27,28 ; 27,28 ; 27,29 ; 27,29 ; 27,29 ; 27,29 ;
27,30 ; 27,30 ; 27,30 ; 27,31 ; 27,31 ; 27,31 ; 27,31 ;
27,31 ; 27,32 ; 27,32 ; 27,33 ; 27,33 ; 27,33 ; 27,33 ;
27,33 ; 27,33 ; 27,34 ; 27,34 ; 27,34 ; 27,35 ; 27.36 ;
27,36 ; 27,36 ; 27,36 ; 27,37 ; 27,37 ; 27,37 ; 27,38 ;
27,39 ; 27,39 ; 27,40 ; 27,40 ; 27,40 ; 27,40 ; 27,41 ;
27,41 ; 27,42 ; 27,42 ; 27,42 ; 27,43 ; 27,44 ; 27,44 ;
27,45 ; 27,45 ; 27,46 ; 28,01 ; 28,01 ; 28,02 ; 28,03 ;
28,03 ; 28,03 ; 28,03 ; 28,04 ; 28,04 ; 28,05 ; 28,05 ;
28,05 ; 28,06 ; 28,06 ; 28,06 ; 28,07 ; 28,07 ; 28,07 ;
28,08 ; 28,09 ; 28,10 ; 28,10 ; 28,11 ; 28,11 ; 28,11 ;
28,11 ; 28,11 ; 28,12 ; 28,12 ; 28,12 ; 28,13 ; 28,13 ;
28,13 ; 28,13 ; 28,14 ; 28,14 ; 28,14 ; 28,14 ; 28,14 ;
28,14 ; 28,14 ; 28,14 ; 28,15 ; 28,15 ; 28,16 ; 28,16 ; 28,16 ;
28,17 ; 28,17 ; 28,17 ; 28,18 ; 28,18 ; 28,18 ; 28,18 ;
28,19 ; 28,19 ; 28,20 ; 28,20 ; 28,20 ; 28,21 ; 28,21 ;
28,22 ; 28,22 ; 29,01 ; 29,01 ; 29,02 ; 29,02 ; 29,02 ;
29,02 ; 29,03 ; 29,03 ; 29,03 ; 29,03 ; 20,04 ; 29,04 ;
29,05 ; 29,05 ; 29,06 ; 29,06 ; 29,06 ; 29,07 ; 29,08 ;
29,08 ; 29,08 ; 29,09 ; 29,10 ; 29,10 ; 29,10 ; 29,10 ;
29,11 ; 29,11 ; 29,12 ; 29,12 ; 29,13 ; 29,13 ; 29,13 ;
29,13 ; 29,14 ; 29,14 ; 29,14 ; 19,15 ; 29,16 ; 29,16 ;
29,17 ; 29,17 ; 28,18 ; 29,18 ; 29,19 ; 29,20 ; 29,20 ;
29,21 ; 29,22 ; 29,22 ; 29,23 ; 29,23 ; 29,23 ; 29,24 ;
29,25 ; 29,25 ; 29,25 ; 29,25 ; 29,26 ; 29,27 ; 29,28 ;
29,28 ; 29,28 ; 29,29 ; 29,30 ; 29,30 ; 29,30 ; 29,31 ;
29,32 ; 29,32 ; 29,32 ; 29,32 ; 29,33 ; 29,33 ; 29,33 ;
29,33 ; 29,33 ; 29,33 ; 29,34 ; 29,34 ; 29,34 ; 29,35 ;
29,35 ; 29,35 ; 30,01 ; 30,01 ; 30,01 ; 30,02 ; 30,03 ;
30,03 ; 30,03 ; 30,04 ; 30,04 ; 30,05 ; 30,05 ; 30,06 ;
30,06 ; 30,06 ; 30,07 ; 30,07 ; 30,08 ; 30,08 ; 30,08 ;
30,08 ; 30,09 ; 30,09 ; 30,09 ; 30,10 ; 30,10 ; 30,11 ;
30,12 ; 30,12 ; 30,13 ; 30,13 ; 30,14 ; 30,14 ; 30,14 ;
30,14 ; 30,15 ; 30,15 ; 30,15 ; 30,16 ; 30,16 ; 30,16 ;
30,16 ; 30,17 ; 30,17 ; 30,18 ; 30,18 ; 30,19 ; 30,19 ;
30,20 ; 30,20 ; 30,21 ; 30,21 ; 30,22 ; 30,22 ; 30,22 ;
30,23 ; 30,23 ; 30,24 ; 30,25 ; 30,25 ; 30,26 ; 30,27 ;
30,28 ; 30,29 ; 30,29 ; 30,30 ; 30,30 ; 30,31 ; 30,31 ;
30,31 ; 30,32 ; 30,32 ; 30,32 ; 30,32 ; 30,32 ; 30,33 ;
30,33 ; 30,33 ; 30,34 ; 30,35 ; 30,35 ; 30,35 ; 30,35 ;
30,35 ; 30,35 ; 30,35 ; 30,36 ; 30,36 ; 30,36 ; 30,36 ;
30,37 ; 30,37 ; 30,37 ; 30,37 ; 30,37 ; 30,38 ; 30,39 ;
30,39 ; 30,39 ; 30,39 ; 30,40 ; 30,40 ; 30,40 ; 30,40 ;
30,41 ; 30,42 ; 30,42 ; 30,43 ; 31,01 ; 31,01 ; 31,02 ;
31,02 ; 31,02 ; 31,03 ; 31,03 ; 31,03 ; 31,04 ; 31,04 ;
31,05 ; 31,06 ; 31,07 ; 31,07 ; 31,07 ; 31,08 ; 31,08 ;
31,09 ; 31,09 ; 31,10 ; 31,10 ; 31,10 ; 31,10 ; 31,10 ;
31,10 ; 31,10 ; 31,11 ; 31,11 ; 31,12 ; 31,12 ; 31,12 ;
31,12 ; 31,12 ; 31,12 ; 31,13 ; 31,13 ; 31,13 ; 31,14 ;
31,14 ; 31,15 ; 31,16 ; 31,16 ; 31,17 ; 31,17 ; 31,18 ;
31,18 ; 31,18 ; 31,19 ; 31,20 ; 31,21 ; 31,21 ; 31,21 ;
31,21 ; 31,22 ; 31,23 ; 31,23 ; 31,24 ; 31,24 ; 31,24 ;
31,25 ; 31,25 ; 31,26 ; 31,26 ; 31,26 ; 31,27 ; 31,27 ;
31,27 ; 31,27 ; 31,28 ; 31,28 ; 31,28 ; 31,29 ; 31,31 ;
31,31 ; 31,32 ; 31,32 ; 31,32 ; 31,32 ; 31,33 ; 31,33 ;
31,33 ; 31,33 ; 31,33 ; 31,33 ; 31,34 ; 31,34 ; 31,35 ;
31,36 ; 31,36 ; 31,36 ; 31,37 ; 31,37 ; 31,38 ; 31,39 ;
31,40 ; 31,40 ; 31,41 ; 31,41 ; 31,42 ; 31,42 ; 31,42 ;
31,43 ; 31,43 ; 31,43 ; 31,43 ; 31,44 ; 31,44 ; 31,44 ;
31,44 ; 31,46 ; 31,46 ; 31,48 ; 31,48 ; 31,49 ; 31,50 ;
31,51 ; 31,52 ; 31,53 ; 31,54 ; 31,54 ; 31,54 ; 31,54 ;
31,55 ; 31,55 ; 31,55 ; 32,01 ; 32,01 ; 32,02 ; 32,04 ;
32,05 ; 32,05 ; 32,05 ; 32,05 ; 32,05 ; 32,06 ; 32,06 ;
32,07 ; 32,07 ; 32,07 ; 32,07 ; 32,08 ; 32,09 ; 32,09 ;
32,10 ; 32,11 ; 32,12 ; 32,13 ; 32,13 ; 32,15 ; 32,16 ;
32,16 ; 32,16 ; 32,17 ; 32,17 ; 32,17 ; 32,17 ; 32,18 ;
32,19 ; 32,19 ; 32,19 ; 32,19 ; 32,20 ; 32,20 ; 32,21 ;
32,21 ; 32,22 ; 32,22 ; 32,22 ; 32,22 ; 32,23 ; 32,23 ;
32,23 ; 32,24 ; 32,24 ; 32,25 ; 32,25 ; 32,25 ; 32,26 ;
32,26 ; 32,27 ; 32,27 ; 32,28 ; 32,28 ; 32,29 ; 32,29 ;
32,29 ; 32,29 ; 32,30 ; 32,30 ; 32,31 ; 32,32 ; 33,01 ;
33,01 ; 33,01 ; 33,01 ; 33,01 ; 33,01 ; 33,02 ; 33,02 ;
33,02 ; 33,02 ; 33,02 ; 33,02 ; 33,03 ; 33,04 ; 33,04 ;
33,04 ; 33,04 ; 33,04 ; 33,05 ; 33,05 ; 33,05 ; 33,06 ;
33,06 ; 33,07 ; 33,07 ; 33,07 ; 33,07 ; 33,07 ; 33,07 ;
33,08 ; 33,08 ; 33,09 ; 33,10 ; 33,10 ; 33,11 ; 33,11 ;
33,11 ; 33,12 ; 33,13 ; 33,13 ; 33,13 ; 33,14 ; 33,14 ;
33,15 ; 33,15 ; 33,16 ; 33,17 ; 33,17 ; 33,17 ; 33,18 ;
33,18 ; 33,19 ; 33,20 ; 33,20 ; 34,01 ; 34,02 ; 34,02 ;
34,02 ; 34,02 ; 34,03 ; 34,03 ; 34,03 ; 34,05 ; 34,05 ;
34,05 ; 34,06 ; 34,07 ; 34,07 ; 34,07 ; 34,08 ; 34,09 ;
34,09 ; 34,10 ; 34,10 ; 34,10 ; 34,10 ; 34,11 ; 34,11 ;
34,11 ; 34,12 ; 34,12 ; 34,13 ; 34,13 ; 34,13 ; 34,14 ;
34,14 ; 34,15 ; 34,15 ; 34,16 ; 34,16 ; 34,16 ; 34,16 ;
34,17 ; 34,18 ; 34,18 ; 34,19 ; 34,19 ; 34,20 ; 34,20 ;
34,20 ; 34,21 ; 34,21 ; 34,21 ; 34,23 ; 34,23 ; 34,23 ;
34,23 ; 34,24 ; 34,24 ; 34,24 ; 34,25 ; 34,25 ; 34,25 ;
34,25 ; 34,26 ; 34,26 ; 34,26 ; 24,26 ; 34,27 ; 34,28 ;
34,28 ; 34,28 ; 34,28 ; 34,28 ; 34,29 ; 34,29 ; 34,29 ;
34,29 ; 34,29 ; 34,30 ; 34,30 ; 34,30 ; 34,30 ; 34,30 ;
34,30 ; 34,30 ; 34,31 ; 35,01 ; 35,01 ; 35,01 ; 35,02 ;
35,02 ; 35,02 ; 35,02 ; 35,03 ; 35,03 ; 35,03 ; 35,04 ;
35,04 ; 35,04 ; 35,04 ; 35,05 ; 35,05 ; 35,06 ; 35,06 ;
35,07 ; 35,07 ; 35,08 ; 35,08 ; 35,08 ; 35,09 ; 35,09 ;
35,10 ; 35,10 ; 35,11 ; 35,11 ; 35,11 ; 35,11 ; 35,12 ;
35,12 ; 35,12 ; 35,13 ; 35,14 ; 35,14 ; 35,14 ; 35,15 ;
35,16 ; 35,16 ; 35,16 ; 35,16 ; 35,17 ; 35,17 ; 35,18 ;
35,18 ; 35,19 ; 35,19 ; 35,20 ; 35,21 ; 35,21 ; 35,22 ;
35,24 ; 35,24 ; 35,25 ; 35.25 ; 35,26 ; 25,26 ; 35,27 ;
35,27 ; 35,28 ; 35,29 ; 35,29 ; 35,29 ; 35,29 ; 35,29 ;
36,02 ; 36,02 ; 36,03 ; 36,04 ; 36,04 ; 36,05 ; 36,05 ;
36,05 ; 36,06 ; 36,06 ; 36,06 ; 36,06 ; 36,06 ; 36,06 ;
36,06 ; 36,07 ; 36,08 ; 36,10 ; 36,10 ; 36,11 ; 36,11 ;
36,13 ; 36,12 ; 36,13 ; 36,13 ; 36,14 ; 36,14 ; 36,14 ;
36,14 ; 36,17 ; 36,19 ; 36,20 ; 36,21 ; 36,21 ; 36,21 ;
36,22 ; 36,22 ; 36,22 ; 36,23 ; 36,23 ; 36,23 ; 36,23 ;
36,24 ; 36,24 ; 36,25 ; 36,25 ; 36,26 ; 36,26 ; 36,26 ;
36,26 ; 36,27 ; 36,27 ; 36,27 ; 36,27 ; 36,28 ; 36,28 ;
36,29 ; 36,31 ; 36,32 ; 36,32 ; 36,33 ; 36,33 ; 36,34 ;
36,34 ; 36,35 ; 36,35 ; 36,35 ; 36,36 ; 36,36 ; 36,37 ;
36,37 ; 36,38 ; 36,38 ; 36,39 ; 36,39 ; 36,39 ; 36,39 ;
36,40 ; 37,01 ; 37,02 ; 37,02 ; 37,02 ; 37,02 ; 37,03 ;
37,04 ; 37,04 ; 37,05 ; 37,06 ; 37,07 ; 37,07 ; 37,07 ;
37,08 ; 37,08 ; 37,08 ; 37,09 ; 37,09 ; 37,09 ; 37,09 ;
37,09 ; 37,09 ; 37,10 ; 37,10 ; 37,10 ; 37,10 ; 37,11 ;
37,12 ; 37,13 ; 37,13 ; 37,13 ; 37,14 ; 37,14 ; 37,14 ;
37,14 ; 37,14 ; 37,15 ; 37,15 ; 37,16 ; 37,17 ; 37,17 ;
37,17 ; 37,18 ; 37,18 ; 37,19 ; 37,20 ; 37,20 ; 37,20 ;
37,21 ; 37,21 ; 37,22 ; 37,22 ; 37,23 ; 37,24 ; 37,24 ;
37,25 ; 37,25 ; 37,25 ; 37,25 ; 37,25 ; 37,25 ; 37,25 ;
37,26 ; 37,26 ; 37,27 ; 37,28 ; 37,28 ; 37,28 ; 37,28 ;
37,28 ; 37,29 ; 37,29 ; 37,29 ; 37,30 ; 37,30 ; 37,31 ;
37,31 ; 37,32 ; 37,32 ; 37,32 ; 37,33 ; 37,33 ; 37,34 ;

37,34 ; 37,34 ; 37,35 ; 37,35 ; 37,35 ; 37,35 ; 37,35 ;
38,01 ; 38,01 ; 38,02 ; 38,02 ; 38,02 ; 38,03 ; 38,03 ;
38,04 ; 38,04 ; 38,05 ; 38,05 ; 38,05 ; 38,06 ; 38,07 ;
37,07 ; 38,08 ; 38,08 ; 38,08 ; 38,09 ; 38,10 ; 38,1 0;
38,11 ; 38,11 ; 38,12 ; 38,12 ; 38,12 ; 38,12 ; 38,13 ;
38,14 ; 38,14 ; 38,14 ; 38,14 ; 38,15 ; 38,15 ; 38,16 ;
38,16 ; 38,16 ; 38,17 ; 38,17 ; 38,18 ; 38,18 ; 38,18 ;
38,18 ; 38,18 ; 38,18 ; 38,18 ; 38,19 ; 38,19 ; 38,19 ;
38,20 ; 38,20 ; 38,21 ; 38,21 ; 38,21 ; 38,22 ; 38,22 ;
38,22 ; 38,23 ; 38,23 ; 38,23 ; 38,24 ; 38,24 ; 38,24 ;
38,24 ; 38,25 ; 38,25 ; 38,25 ; 38,25 ; 38,26 ; 38,26 ;
38,26 ; 38,27 ; 38,27 ; 38,28 ; 38,28 ; 38,29 ; 38,29 ;
38,29 ; 38,30 ; 38,30 ; 39,01 ; 39,01 ; 39,02 ; 39,02 ;
39,02 ; 39,03 ; 39,03 ; 39,04 ; 39,04 ; 39,04 ; 39,04 ;
39,05 ; 39,05 ; 39,05 ; 39,05 ; 39,05 ; 39,06 ; 39,06 ;
39,06 ; 39,06 ; 39,07 ; 39,07 ; 39,07 ; 39,08 ; 39,08 ;
39,09 ; 39,09 ; 39,10 ; 39,10 ; 39,11 ; 39,11 ; 39,12 ;
39,12 ; 39,12 ; 39,13 ; 39,13 ; 39,13 ; 39,14 ; 39,14 ;
39,14 ; 39,15 ; 39,15 ; 39,15 ; 39,16 ; 39,17 ; 39,17 ;
39,18 ; 39,18 ; 39,18 ; 39,19 ; 39,19 ; 39,20 ; 39,21 ;
39,21 ; 39,21 ; 39,22 ; 39,22 ; 39,22 ; 39,23 ; 40,01 ;
40,01 ; 40,02 ; 40,02 ; 40,03 ; 40,04 ; 40,04 ; 40,05 ;
40,05 ; 40,05 ; 40,06 ; 40,06 ; 40,07 ; 40,08 ; 40,08 ;
40,08 ; 40,09 ; 40,09 ; 40,10 ; 40,10 ; 40,10 ; 40,11 ;
40,11 ; 40,11 ; 40,11 ; 40,13 ; 40,13 ; 40,13 ; 40,13 ;
40,14 ; 40,14 ; 40,14 ; 40,15 ; 40,16 ; 40,16 ; 40,16 ;
40,17 ; 40,17 ; 40,18 ; 40,19 ; 40,20 ; 40,20 ; 40,20 ;
40,20 ; 40,21 ; 40,21 ; 40,23 ; 41,01 ; 41,02 ; 41,02 ;
41,02 ; 41,03 ; 41,03 ; 41,03 ; 41,04 ; 41,04 ; 41,04 ;
41,04 ; 41,05 ; 41,05 ; 41,05 ; 41,05 ; 41,06 ; 41,06 ;
41,07 ; 41,07 ; 41,07 ; 41,07 ; 41,08 ; 41,08 ; 41,08 ;
41,08 ; 41,08 ; 41,08 ; 41,09 ; 41,10 ; 41,10 ; 41,11 ;
41,11 ; 41,12 ; 41,12 ; 41,12 ; 41,13 ; 41,13 ; 41,14 ;
41,14 ; 41,14 ; 41,14 ; 41,14 ; 41,15 ; 41,15 ; 41,15 ;
41,16 ; 41,17 ; 41,18 ; 41,18 ; 41,18 ; 41,19 ; 41,19 ;
41,19 ; 41,20 ; 41,20 ; 41,20 ; 41,21 ; 41,21 ; 41,21 ;
41,21 ; 31,21 ; 41,22 ; 41,22 ; 41,22 ; 41,23 ; 41,24 ;
41,24 ; 41,24 ; 41,24 ; 41,25 ; 41,26 ; 41,27 ; 41,27 ;
41,27 ; 41,27 ; 41,30 ; 41,30 ; 41,30 ; 41,31 ; 41,32 ;
41,33 ; 41,33 ; 41,34 ; 41,34 ; 41,34 ; 41,35 ; 41,35 ;
41,35 ; 41,36 ; 41,36 ; 41,37 ; 41,37 ; 41,38 ; 31,39 ;
41,39 ; 41,40 ; 41,40 ; 41,41 ; 41,42 ; 41,42 ; 41,42 ;
41,43 ; 41,43 ; 41,43 ; 41,44 ; 41,45 ; 41,45 ; 41,46 ;
41,46 ; 41,46 ; 41,47 ; 41,48 ; 41,48 ; 41,49 ; 41,50 ;
41,51 ; 41,51 ; 41,52 ; 41,53 ; 41,54 ; 41,54 ; 41,54 ;
41,55 ; 41,55 ; 41,55 ; 41,55 ; 41,56 ; 41,56 ; 41,56 ;
41,57 ; 42,01 ; 42,02 ; 42,03 ; 42,05 ; 42,06 ; 42,06 ;
42,07 ; 42,07 ; 42,07 ; 42,07 ; 42,07 ; 42,08 ; 42,09 ;
42,09 ; 42,10 ; 42,12 ; 42,13 ; 42,13 ; 42,13 ; 42,14 ;
42,16 ; 42,16 ; 42,17 ; 42,18 ; 42,18 ; 42,19 ; 42,20 ;
42,20 ; 42,20 ; 42,21 ; 42,21 ; 42,21 ; 42,22 ; 42,22 ;
42,22 ; 42,23 ; 42,24 ; 42,24 ; 42,24 ; 42,24 ; 42,24 ;
42,25 ; 42,25 ; 42,25 ; 42,25 ; 42,26 ; 42,27 ; 42,27 ;
42,28 ; 42,28 ; 42,28 ; 42,28 ; 42,29 ; 42,30 ; 42,31 ;
42,33 ; 42,34 ; 42,34 ; 42,34 ; 42,34 ; 42,35 ; 42,35 ;
42,35 ; 42,35 ; 42,35 ; 42,36 ; 42,36 ; 42,37 ; 42,37 ;
42,38 ; 42,38 ; 42,38 ; 42,38 ; 43,01 ; 43,02 ; 43,02 ;
43,03 ; 43,04 ; 43,06 ; 43,07 ; 43,07 ; 43,07 ; 43,07 ;
43,08 ; 43,08 ; 43,08 ; 43,08 ; 43,09 ; 43,09 ; 43,09 ;
43,11 ; 43,11 ; 43,11 ; 43,11 ; 43,11 ; 43,11 ; 43,11 ;
43,12 ; 43,13 ; 43,13 ; 43,14 ; 43,14 ; 43,15 ; 43,15 ;
43,15 ; 43,15 ; 43,15 ; 43,16 ; 43,16 ; 43,16 ; 43,16 ;
43,16 ; 43,17 ; 43,17 ; 43,18 ; 43,18 ; 43,18 ; 43,19 ;
43,21 ; 43,21 ; 43,21 ; 43,22 ; 43,23 ; 43,23 ; 43,23 ;
43,23 ; 43,24 ; 43,24 ; 43,25 ; 43,25 ; 43,26 ; 43,26 ;
43,27 ; 43,27 ; 43,28 ; 43,28 ; 43,28 ; 43,29 ; 43,29 ;
43,29 ; 43,30 ; 43,30 ; 43,30 ; 43,31 ; 43,31 ; 43,32 ;
43,32 ; 43,32 ; 43,33 ; 43,33 ; 43,33 ; 43,34 ; 43,34 ;
43,34 ; 43,34 ; 44,01 ; 44,01 ; 44,02 ; 44,02 ; 44,02 ;
44,03 ; 44,03 ; 44,03 ; 44,03 ; 44,04 ; 44,04 ; 44,04 ;
44,04 ; 44,04 ; 44,05 ; 44,06 ; 44,07 ; 44,09 ; 44,10 ;
44,10 ; 44,11 ; 44,11 ; 44,12 ; 44,13 ; 44,13 ; 44,13 ;
44,14 ; 44,14 ; 44,14 ; 44,15 ; 44,16 ; 44,16 ; 44,16 ;
44,16 ; 44,17 ; 44,18 ; 44,20 ; 44,20 ; 44,20 ; 44,20 ;
44,20 ; 44,21 ; 44,21 ; 44,22 ; 44,23 ; 44,24 ; 44,25 ;
44,26 ; 44,27 ; 44,28 ; 44,28 ; 44,28 ; 44,29 ; 44,29 ;
44,30 ; 44,30 ; 44,31 ; 44,31 ; 44,32 ; 45,01 ; 45,01 ;
45,02 ; 45,02 ; 45,02 ; 45,03 ; 45,03 ; 45,04 ; 45,04 ;
45,04 ; 45,06 ; 45,07 ; 45,08 ; 45,08 ; 45,08 ; 45,09 ;
45,09 ; 45,10 ; 45,10 ; 45,10 ; 45,10 ; 45,10 ; 45,10 ;
45,11 ; 45,11 ; 45,11 ; 45,12 ; 45,13 ; 45,13 ; 45,14 ;
45,14 ; 45,15 ; 45,15 ; 45,16 ; 45,16 ; 45,16 ; 45,17 ;
45,17 ; 45,18 ; 45,18 ; 45,18 ; 45,18 ; 45,19 ; 45,19 ;
45,19 ; 45,20 ; 45,21 ; 45,21 ; 45,21 ; 45,22 ; 45,22 ;
45,23 ; 45,23 ; 45,23 ; 45,24 ; 45,24 . 45,24 ; 45,25 ;
45,25 ; 45,26 ; 45,26 ; 45,26 ; 45,27 ; 45,27 ; 46,01 ;
46,01 ; 46,01 ; 46,02 ; 46,03 ; 46,04 ; 46:04 ; 46,04 ;
46,05 ; 46,05 ; 46,05 ; 46,05 ; 46,06 ; 46,06 ; 46,06 ;
46,07 ; 46,07 ; 46,07 ; 46,07 ; 46,08 ; 46,09 ; 46,09 ;
46,09 ; 46,10 ; 46,10 ; 46,10 ; 46,10 ; 46,10 ; 46,10 ;
46,11 ; 46,11 ; 46,12 ; 46,12 ; 46,12 ; 46,12 ; 46,12 ;
46,12 ; 46,12 ; 46,12 ; 46,12 ; 46,13 ; 46,13 ; 46,13 ;
46,13 ; 46,14 ; 46,14 ; 46,14 ; 46,15 ; 46,15 ; 46,16 ;
46,16 ; 46,16 ; 46,16 ; 46,16 ; 46,16 ; 46,16 ; 46,17 ;
46,17 ; 46,17 ; 46,17 ; 46,17 ; 46,17 ; 46,19 ; 46,19 ;
46,20 ; 46,20 ; 46,20 ; 46,20 ; 46,20 ; 46,20 ; 46,20 ;
46,21 ; 46,21 ; 46,21 ; 46,21 ; 46,21 ; 46,21 ; 46,21 ;
46,21 ; 46,21 ; 46,21 ; 46,23 ; 46,24 ; 46,24 ; 46,24 ;
46,24 ; 46,26 ; 46,27 ; 46,27 ; 46,28 ; 46,29 ; 46,29 ;
46,29 ; 46,30 ; 46,31 ; 46,31 ; 46,31 ; 46,31 ; 46,32 ;
46,32 ; 46,32 ; 46,32 ; 46,33 ; 46,34 ; 46,34 ; 47,01 ;
47,01 ; 47,01 ; 47,01 ; 47,01 ; 47,01 ; 57,02 ; 47,02 ;
47,03 ; 47,03 ; 47,03 ; 47,03 ; 47,04 ; 47,05 ; 47,05 ;
47,06 ; 47,07 ; 47,07 ; 47,07 ; 47,08 ; 47,09 ; 47,09 ;
47,10 ; 47,11 ; 47,11 ; 47,11 ; 47,12 ; 47,12 ; 47,12 ;
47,13 ; 47,13 ; 47,13 ; 47,14 ; 47,14 ; 47,14 ; 47,14 ;
47,15 ; 47,15 ; 47,15 ; 47,15 ; 47,16 ; 47,16 ; 47,17 ;
47,17 ; 47,17 ; 47,17 ; 47,17 ; 47,17 ; 47,18 ; 47,18 ;
47,18 ; 47,18 ; 47,18 ; 47,18 ; 47,18 ; 47,19 ; 47,19 ;
47,19 ; 47,19 ; 47,19 ; 47,19 ; 47,19 ; 47,20 ; 47,20 ;
47,21 ; 47,22 ; 47,23 ; 47,23 ; 47,24 ; 47,24 ; 47,24 ;
47,24 ; 47,25 ; 47,25 ; 47,26 ; 47,27 ; 47,27 ; 47,27 ;
47,27 ; 47,28 ; 47,28 ; 47,28 ; 47,29 ; 47,29 ; 47,29 ;
47,29 ; 47,29 ; 47,30 ; 47,30 ; 47,30 ; 47,31 ; 47.31 ;
47,31 ; 48,01 ; 48,01 ; 48,01 ; 48,01 ; 48,02 ; 48,02 ;
48,03 ; 48,03 ; 48,04 ; 48,04 ; 48,04 ; 48,04 ; 48,04 ;
48,05 ; 48,05 ; 48,07 ; 48,08 ; 48,09 ; 48,09 ; 48,10 ;
48,10 ; 48,10 ; 48,10 ; 48,10 ; 48,11 ; 48,11 ; 48,12 ;
48,12 ; 48,13 ; 48,13 ; 48,13 ; 48,14 ; 48,14 ; 48,14 ;
48,15 ; 48,15 ; 48,16 ; 48,16 ; 48,16 ; 48,16 ; 48,17 ;
48,17 ; 48,18 ; 48,19 ; 48,19 ; 48,19 ; 48,19 ; 48,20 ;
48,20 ; 48,20 ; 48,21 ; 48,21 ; 48,21 ; 48,22 ; 49,01 ;
49,01 ; 49,02 ; 49,03 ; 49,03 ; 49,05 ; 49,06 ; 49,06 ;
49,07 ; 49,07 ; 49,09 ; 49,10 ; 49,10 ; 49,11 ; 49,11 ;
49,12 ; 49,13 ; 49,15 ; 49,15 ; 49,15 ; 49,16 ; 49,17 ;
49,17 ; 49,19 ; 49,20 ; 49,23 ; 49,24 ; 49,24 ; 49,25 ;
49,25 ; 49,25 ; 49,25 ; 49,26 ; 49,26 ; 49,26 ; 49,27 ;
49,28 ; 49,28 ; 49,29 ; 49,31 ; 49,31 ; 49,31 ; 49,31 ;
49,32 ; 49,33 ; 49,33 ; 49,33 ; 50,01 ; 50,01 ; 50,02 ;
50,02 ; 50,03 ; 50,03 ; 50,04 ; 50,05 ; 50,06 ; 50,06 ;
50,06 ; 50,07 ; 50,07 ; 50,07 ; 50,07 ; 50,08 ; 50,08 ;
50,08 ; 50,08 ; 50,08 ; 50,08 ; 50,09 ; 50,09 ; 50,09 ;
50,10 ; 50,10 ; 50,10 ; 50,10 ; 50,11 ; 50,11 ; 50,12 ;
50,13 ; 50,13 ; 50,14 ; 50,14 ; 50,14 ; 50,15 ; 50,15 ;
50,16 ; 50,17 ; 50,17 ; 50,17 ; 50,18 ; 50,19 ; 50,21 ;
50,21 ; 50,21 ; 50,21 ; 50,22 ; 50,22 ; 50.22 ; 50,22 ;
50,23 ; 50,23 ; 50,24 ; 50,24 ; 50,24 ; 50,24 ; 50,24 ;
50,25 ; 50,25 ; 50,26 ; 50,26 ;

şti : (1521 NEACŞU) : v. IV : „wissen“ : „savoir, connaître“

(31 X):
ştiu : *ind. pr. 1. sg.* 4,09 ; 27,02 ; 48,19 ; 48,19 ;
ştii : *ind. pr. 2. sg.* 30,26 ; 47,06 ;
ştie : *ind. pr. 3. sg.* 3,05 ; 33,13 ;
ştim : *ind. pr. 1. pl.* 43,22 ;
ştimu : 29,05 ;
ştiţ : *ind. pr. 2. pl.* 29,05 ; 44,15 ; 44,27 ;
ştiţi : 31,06 ;
ştiiam : *ind. impf. 1. sg.* 18,19 ;
ştiia : *ind. impf. 3. sg.* 19,33 ; 31,32 ; 39,03 ; 39,06 ;
ind. impf. 3. pl. 42,23 ;
am ştiut : *ind. pf. c. 1. sg.* 21,26 ; 28,16 ;
ştiut-am : 43,07 ;
au ştiut : *ind. pf. c. 3. sg.* 19,35 ;
vei şti : *ind. viit. I. 2. sg.* 15,13 ;
ştiu : *subj. pr. 1. sg.* 18,21 ;
neştiind : *ger.* 20,01 ;
ştiind : 15,13 ; 25,27 ; 39,23 ;
şti : *inf. (<a)* 2,09 ;

şteang : (1521 DERS) s. n. : „Faden, Strang" : „fil"
(1 X):
şteangu : *sg. nom./ac.* 14,23 ;

T

ta → **meu**

tabără : (1581 PO) : s. f. : „(Feld) Lager" : „camp"
(10 X):
tabăra : *sg. nom./ac.* 32,02 ; 32,08 ;
tabără : 32,01 ; 32,08 ; 32,21 ; 50,09 ;
tabere : *pl. nom./ac.* 32,02 ; 32,07 ; 32,10 ;
taberile : 33,08 ;

tale → **meu**

tare : (XVI sec. CV) : adi./adv. : „stark, gross, sehr" : „fort, grand, très"
(5 X):
tare : *adj. m. sg. nom./ac.* 32,28 ;
tari : *adj. m. pl. nom./ac.* 47,06 ;
tare : *adj. f. sg. nom./ac.* 41,31 ;
tari : *adj. f. pl. nom./ac.* 14,05 ;
tare : *adv. comp. (<mai)* 37,03 ;

tată : (XVI sec. PS. SCH.) : s. m. : „Vater" : „père"
(199 X):
tatal *sg. nom./ac.* 11,28 ;
tatul : 27,12 ; 27,39 ; 27,41 ; 31,18 ; 34,06 ; 43,02 ; 43,08 ; 43,11 ; 44,25 ; 44,30 ; 44,32 ; 44,32 ; 44,34 ; 44,34 ;
tată : *sg. nom./ac.* 9,18 ; 10,21 ; 17,04 ; 19,37 ; 19,38 ; 20,12 ; 44,19 ; 44,20 ; 45,08 ; 50,05 ;
tată- : *sg. nom./ac.* 2,24 ; 19,37 ; 24,23 ; 26,05 ; 27,06 ; 27,10 ; 27,19 ; 27,26 ; 27,32 ; 27,38 ; 28,07 ; 31,07 ; 34,04 ; 35,18 ; 35,27 ; 37,04 ; 37,10 ; 37,11 ; 42,13 ; 44,22 ; 44,24 ; 44,27 ; 45,03 ; 45,09 ; 45,13 ; 46,05 ; 47,01 ; 47,05 ; 47,06 ; 47,07 ; 47,11 ; 48,01 ; 48,17 ; 49,02 ; 50,02 ; 50,05 ; 50,06 ; 50,07 ; 50,16 ;
tatăl : 9,22 ; 11,29 ; 11,29 ; 19,32 ; 19,32 ; 19,33 ; 19,33 ; 19,34 ; 19,34 ; 19,35 ; 19,35 ; 19,36 ; 22,07 ; 22,21 ; 26,18 ; 26,18 ; 26,18 ; 26,24 ; 27,14 ; 27,22 ; 28,02 ; 33,19 ; 34,11 ; 36,09 ; 36,43 ; 37,01 ; 37,02 ; 37,35 ; 42,29 ; 42,32 ; 42,35 ; 42,36 ; 43,07 ; 43,27 ; 43,28 ; 44,17 ; 44,20 ; 44,22 ; 45,18 ; 45,19 ; 45,25 ; 46,08 ; 49,24 ; 49,28 ; 50,14 ; 50,15 ;
tătine- : *sg. gen./dat.* 12,01 ; 24,38 ; 24,40 ; 27,29 ; 38,11 ; 27,34 ; 28,04 ; 32,09 ; 32,09 ; 34,19 ; 37,32 ; 38,11 ; 45,13 ; 46,29 ; 46,31 ; 47,12 ; 47,12 ; 49,26 ; 50,01 ;
tătini- : 9,22 ; 9,23 ; 20,13 ; 24,07 ; 26,15 ; 27,05 ; 27,09 ; 27,10 ; 27,30 ; 27,31 ; 27,31 ; 27,36 ; 27,41 ; 28,08 ; 28,13 ; 28,21 ; 29,09 ; 29,09 ; 29,12 ; 29,12 ; 31,01 ; 31,03 ; 31,05 ; 31,05 ; 31,06 ; 31,07 ; 31,09 ; 31,14 ; 31,16 ; 31,19 ; 31,29 ; 31,30 ; 31,34 ; 31,53 ; 34,13 ; 35,21 ; 36,24 ; 37,02 ; 37,02 ; 37,09 ; 37,22 ; 41,51 ; 42,32 ; 45,23 ; 45,23 ; 46,01 ; 48,09 ; 48,17 ; 48,18 ; 49,04 ; 49,08 ; 50,08 ; 50,10 ; 50,17 ; 50,22 ;
tată : *sg. voc.* 22,07 ; 27,18 ; 27,34 ; 27,36 ; 27,38 ; 27,38 ; 48,18 ;
tatului : *sg. gen./dat.* 9,23 ; 44,31 ;
tatălui : 26,03 ; 26,24 ; 31,01 ; 37,12 ; 42,37 ; 45,27 ;

taur : (1475 DERS) : s. m. : „Stier" : „taureau"
(2 X):
taurului : *sg. gen./dat.* 49,06 ;
tauri : *pl. nom./ac.* 32,15 ;

tăbări : (1630 DRHB) : v. IV : „lagern" : „camper"
(3 X):
tăbări : *ind. pf. s. 3. sg.* 12,09 ; 26,17 ; *ind. pf. s. 3. sg. refl.* 33,18 ;

tăbărit : (1688 BIBLIA) : adj. : „lagernd" : „qui campe"
(1 X):
tăbărită : *f. sg. nom./ac.* 32,01 ;

tăcea : (XVI sec. CV) : v. II : „schweigen" : „(se) taire"
(2 X):
tăcea : *ind. impf. 3. sg.* 24,21 ;
tăcu : *ind. pf. s. 3, sg.* 34,05 ;

tăia : (XVI sec. CV) : v. I. : „1. (ab) schneiden, (ab) hauen, 2. niedermetzeln" : „1. couper, 2. massacrer"
(6 X):
tăie : *ind. pf. s. 3 sg.* 17,23 :
tăiară : *ind. pf. s. 3. pl.* 14,05 ; 14,07 ;
tăiat : *ind. pf. c. 3. sg.* 36,35 ; *ind. pf. c. 3. pl.* 49,06 ;
va tăia : *ind. viit. I. 3. sg.* 32,08 ;
tăind : *ger.* 22,03 ;

tăiere : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „1. Schneiden, Hauen, 2. Totschlag" : „1. action de couper, 2. massacre, meurtre"
(1 X):
tăiêrea : *sg. nom./ac.* 14,17 ;

tălmaci : (1492 DERS) : s. m. : „Dolmetscher" : „interprète"
(1 X):
tălmaciul : *sg. nom./ac.* 42,23 ;

tămîie : (1561 CORESI) : s. f. : „Weihrauch" : „encens"
(2 X):
tîmîie : *sg. nom./ac.* 37,25 ;
tămîie : 43,11 ;

tărie : (XVI sec. CV) : s. f. : „1. Feste, 2. Gefängnis, 3. Stärke, 4. Firmament" : „1. forteresse, 2. prison, 3. force, 4. firmament"
(3 X):
tărie : *sg. nom./ac.* 39,20 ; 39,20 ; 49,24 ;

tău → **meu**

te → **tu**

teme : (XVI sec. CV) : v. III : „Angst haben, sich fürchten" : „craindre"
(16 X):
mă tem : *ind. pr. 1. sg. refl.* 32,11 ; 42,18 ;
te temi : *ind. pr. 2. sg. refl.* 22,12 ;
să temu : *ind. pf. s. 3. sg. refl.* 20,02 ; 26,07 ;
să temură : *ind. pf. s. 3. pl. refl.* 20,08 ;
s-au temut : *ind. pf. c. 3. sg.* 18,15 ; 19,30 ;

nu vă têmereţi : *imperat. pl. refl. neg.* 50,19 ;50,21 ;
nu vă têmeţ : 43,23 ;
nu te tême : 15,01 ; 21,17 ; 26,24 ; 28,13 ; 46,03 ;

temei : (1551/3 ES :) s. n. : 1. Grundlage, 2. Grund, 3. Hauptmacht" : „1. base, 2. raison, 3. gros de l'armée"
(1 X) :
temei : *sg. nom./ac.* 34,25 ;

temere : (XVI sec. PS. H.) : s. f. : „Furcht" : „crainte"
(1 X) :
têmere : *sg. nom./ac.* 20,11 ;

temniţă : (XVI sec. CV) : s. f. : „Gefängnis" : „prison"
(9 X) :
temniţa : *sg. nom./ac.* 39,22 ;
temniţă : 39,22 ; 40,03 ; 40,05 ; 40,07 ; 41,14 ; 42,17 ;
temniţii : *sg. gen./dat.* 39,23 ; 40,04 ;

terebint : (1688 BIBLIA) : s. m. : „Terpentinbaum" : „pistachier"
(2 X) :
terevinthu : *sg. nom./ac.* 43,11 ;
terevinthul : 35 04 ;

timpina → **întîmpina**

tinde → **întinde**

tine → **tu**

tinereţe : (XVI sec. CV) : s.f. : „Jugend" : „jeunesse"
(3 X) :
tinerêţe : *sg. nom./ac.* 8,21 ;
tinirêţile : *pl. nom./ac.* 43,33 ; 48,15 ;

tîlcui : (1581 CORESI) : v. IV : „deuten, auslegen" : „interpréter"
(5 X) :
au tîlcuit : *ind. pf. c. 3. sg.* 40,16 ; 40,22 ; 41,12 ;
tîlcuiască : *subj. pr. 3. sg.* 41,24 ;
tîlcui : *inf.* (<a) 40,08 ;

tîlcuire : (1683 GCR) : s. f. : „Deutung, Auslegung" : „interprétation"
(2 X) :
tîlcuirea : *sg. nom./ac.* 40,12 ; 40,18 ;

tîlcuitor : (1688 BIBLIA) : s. m. : „Deuter, Ausleger" : „Interprète"
(2 X) :
tîlcuitorii : *pl. nom./ac.* 41,08 ;
tîlcuitorilor : *pl. gen./dat.* 41,24 ;

tîmpi : (1673 DOS.) : v. IV : „stumpf, schwach werden" : „baisser, s'user"
(1 X) :
să tîmpiră : *ind. pf. s. 3. pl. refl.* 27,01 ;

tîmpina → **întîmpina**

tîmpină : (XVI seč. PS. SCH.) : s. f. : „Pauke" : „timbale"
(1 X) :
tîmpene : *pl. nom./ac.* 31,27 ;

tînăr : (XVI sec. CV) : adj. : „jung" : „jeune"
(32 X) :
tinere : *f. sg. gen./dat. superl.* (<**cei mai**) 29,16 ;
tînără : *f. sg. nom./ac. superl.* (<**cea mai**) 19,31 ; 19,34 ; 19,35 ; 19,38 ; 29,18 ; 29,26 ;
tinereii : *m. pl. nom./ac. dim.* 25,27 ;
tînăr : *m. sg. gen./dat. superl.* (<**celui mai**) 44,02 ; *m. sg. nom./ac.* 19,04 ; 37,02 ; *m. sg. nom./ac.* (<**cel**) 44,12 ; *m. sg. nom./ac. comp.* (<**mai**) 44,20 ;
tinerel : *m. sg. nom./ac. dim.* 41,12 ;
tinerelul : 34,19 ;
tinirel : 4,23 ;
tînăr : *m. sg. nom./ac. superl.* (<**cel mai**) 9,24 ; 27,15 ; 27,42 ; 42,13 ; 42,15 ; 42,20 ; 42,34 ; 43,03 ; 43,29 ; 43,33 ; 44,23 ; 44,26 ; 44,26 ; 48,14 ; 48,19 ; 49,22 ;

tîrî : (XVI sec. PS. SCH.) : v. IV : „kriechen" : „ramper, se glisser"
(5 X) :
să tîraşte : *ind. pr. 3. sg. refl.* 1,30 ; 8,17 ;
să tîrăse : *ind. pr. 3. pl. refl.* 1,26 ; 1,28 ; 6,20 ;

tîrîtor : (1688 BIBLIA) : adj./s. : „kriechend, Kriechtier" : „rampant, reptile"
(18 X) :
tîrîtoare : *adj. f. pl. nom./ac.* 1,20 ; 8,01 ; *adj. f. pl. gen./dat.* 1,21 ;
tîrîtoarelor : *s. f. pl. gen./dat.* 1,26 ; 1,28 ;
tîrîtoare : *s. f. pl. nom./ac.* 1,24 ; 6,07 ;
tîrîtoarele : *s. f. pl. nom./ac.* 1,25 ; 6,19 ; 6,20 ; 7,08 ; 7,23 ;
tîrîtoriul : *s. m. nom./ac.* 1,30 ; 7,14 ; 7,21 ; 8,17 ; 8,19 ; 9,03 ;

tocmi : (XVI sec. CV) : v. IV : „1. vereinbaren, 2. rüsten, 3. ernennen" : „1. convenir, 2. armer, préparer, 3. nommer"
(4 X)
tocmiră : *ind. pf. s. 3. pl.* 21,32 ;
să tocmiră : *ind. pf. s. 3. pl. refl.* 14,08 ;
am tocmit : *ind. pf. c. 1. sg.* 9,17 ;
tocmească : *subj. pr. 3. sg.* 4 ,34 ;

tocmit : (XVI sec. PS. H.) : adj. : „erschaffen, geschaffen, geordnet" : „créé, en ordre"
(IX) :
netocmit : *m. sg. nom./ac.* 1,02 ;

toiag : (XVI sec. PS. SCH.) : s. n. : „Stab" : „bâton"
(12 X) :
toiag : *sg. nom./ac.* 30,37 ;
toiagul : 32,10 ; 38,18 ; 38,25 ;
toiêge : *pl. nom./ac.* 30,37 ; 30,38 ; 30,39 ; 30,41 ;
toiêgele : 30,38 ;
toiêgile : 30,41 ;
toiêgelor : *pl. gen./dat.* 30,38 ;
toiagului : *sg. gen./dat.* 47,31 ;

tolbă : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „Köcher" : „carquois"
(1 X) :
tulba : *sg. nom./ac.* 27,03 ;

topi : (XVI sec. PS. SCH.) : v. IV : „verzehren, schmelzen" : „dissoudre, fondre"
(1 X) :
va topi : *ind. viit. I. 3. sg.* 41,30 ;

tot : (1521 NEACŞU) : adj./pron./adv. : „ganz, alles" : „tout, entier"
(373 X) :
tot : *adj. m. sg. nom./ac.* 1,21 ; 1,21 ; 1,26 ; 1,28 ; 1,29 ; 1,30 ; 2,09 ; 2,11 ; 2,13 ; 2,16 ; 2,19 ; 3,01 ; 6,12 ; 6,13 ; 6,17 ; 6,19 ; 7,03 ; 7,04 ; 7,14 ; 7,15 ; 7,16 ; 7,21 ; 7,21 ; 7,21 ; 7,23 ; 8,09 ; 8,17 ; 8,17 ; 8,19 ; 8,21 ; 9,03 ; 9,10 ; 9,11 ; 9,11 ; 9,12 ; 9,15 ; 9,15 ; 9,15 ; 9,16 ; 9,17 ; 9,19 ; 11,01 ; 11,04 ; 11,08 ; 11,09 ; 11,09 ; 12,05 ; 13,10 ; 13,11 ; 13,12 ; 13,16 ; 17,08 ; 17,12 ; 17,23 ; 18,24 ; 18,25 ; 18,26 ; 19,04 ; 19,17 ; 19,25 ; 19,31 ; 20,13 ; 20,18 ; 23,13 ; 26,03 ; 26,04 ; 26,11 ; 32,10 ; 34,24 ; 35,06 ; 41,19 ; 41,29 ; 41,30 ; 41,40 ; 41,41 ; 41,43 ; 41,44 ; 41,46 ; 41,54 ; 41,54 ; 41,55 ; 41,56 ; 41,57 ; 42,06 ; 43,02 ; 43,32 ; 45,08 ; 45,09 ; 45,26 ; 46,34 ; 47,13 ; 47,14 ; 47,14 ; 47,15 ; 47,20 ;
toţ : *adj. m. pl. nom./ac.* 20,08 ; 41,08 ;
toţi : 7,19 ; 7,20 ; 9,02 ; 14,07 ; 17,23 ; 17,27 ; 27,37 ; 29,08 ; 29,22 ; 31,23 ; 37,03 ; 37,04 ; 37,35 ; 39,22 ; 41,08 ; 45,02 ; 45,15 ; 47,15 ; 50,07 ;
tuturor : *adj. m. pl. gen./dat.* 10,21 ; 16,12 ; 23,11 ; 25,18 ; 41,37 ; 41,38 ; 41,55 ; 41,56 ; 47,23 ;
toată : *adj. f. sg. nom./ac.* 1,29 ; 1,30 ; 2,01 ; 2,05 ; 2,05 ; 2,06 ; 7,01 ; 7,04 ; 7,14 ; 7,23 ; 8,09 ; 8,19 ; 13,11 ; 14,11 ; 14,16 ; 17,12 ; 18,28 ; 28,15 ; 30,32 ; 30,32 ; 31,01 ; 31,06 ; 31,16 ; 31,18 ; 31,35 ; 32,10 ; 34,15 ; 34,22 ; 34,25 ; 34,25 ; 34,29 ; 39,05 ; 43 08 ; 45,13 ; 45,16 ; 46,06 ; 46,06 ; 46,07 ; 50,08 ; 50,08 ; 50,22 ; *adj. f. sg. gen.* (<a>). 45,08 ; 47,12 ;
toate : *adj. f. pl. nom./ac.* 1,25 ; 1,30 ; 1,30 ; 1,31 ; 2,02 ; 2,03 ; 2,19 ; 2,19 ; 2,20 ; 3,01 ; 3,14 ; 3,14 ; 3,14 ; 3,17 ; 5,05 ; 5,08 ; 5,11 ; 5,14 ; 5,17 ; 5,20 ; 5,23 ; 5,27 ; 5,31 ; 6,02 ; 6,05 ; 6,17 ; 6,19 ; 6,19 ; 6,19 ; 6,20 ; 6,20 ; 6,20 ; 6,21 ; 7,03 ; 7,05 ; 7,08 ; 7,11 ; 7,14 ; 7,14 ; 8,01 ; 8,01 ; 8,01 ; 8,01 ; 8,19 ; 8,19 ; 8,20 ; 8,20 ; 8,22 ; 9,02 ; 9,02 ; 9,05 ; 9,10 ; 9,28 ; 11,32 ; 12,03 ; 12,05 ; 14,11 ; 14,12 ; 14,16 ; 15,10 ; 18,18 ; 19,29 ; 20,07 ; 20,08 ; 20,08 ; 20,16 ; 22,18 ; 23,17 ; 24,10 ; 24,20 ; 24,22 ; 24,66 ; 25,05 ; 26,04 ; 26,15 ; 28,14 ; 29,03 ; 29,07 ; 29,13 ; 30,32 ; 30,35 ; 31,08 ; 31,08 ; 31,09 ; 31,18 ; 31,36 ; 31,37 ; 33,08 ; 33,13 ; 34,29 ; 36,06 ; 36,06 ; 36,06 ; 40.17 ; 40,20 ; 41,34 ; 41,35 ; 41,39 ; 41,48 ; 41,51 ; 41,56 ; 41,57 ; 42,36 ; 43,09 ; 44,32 ; 45,18 ; 45,20 ; 45,23 ; 45,27 ; 46,15 ; 46,22 ; 46,25 ; 46,26 ; 46,27 ; 47,17 ; 48,16 ; 50,07 ; 50,15 ;
tuturor : *adj. f. pl. gen./dat.* 1,26 ; 1,28 ; 1,28 ; 2,20 ; 2,20 ; 3,20 ;
toate : *adj. f. pl. gen.* 20,16 ; *adj. f. pl. gen.* (<a>) 9,05 ;
tot : *adv.* 8,20 ; 20,16 ; 25,25 ; 30,40 ; 41,04 ; 41,20 ;
toate : *pron. f. pl. nom./ac.* 6,19 ; 6,20 ; 6,22 ; 7,22 ; 9,02 ; 9,03 ; 9,10 ; 11,06 ; 12,20 ; 13,01 ; 14,20 ; 14,23 ; 18,19 ; 19,25 ; 21,12 ; 21,22 ; 24,01 ; 24,02 ; 24,19 ; 27,23 ; 28,15 ; 28,22 ; 31,01 ; 31,18 ; 31,21 ; 31,31 ; 31,43 ; 32,23 ; 33,11 ; 36,06 ; 39,04 ; 39,05 ; 39,06 ; 39,08 ; 39,22 ; 39,23 ; 41,51 ; 42,29 ; 45,11 ; 46,01 ; 46,32 ; 47,01 ; 49,25 ;
tuturora : *pron. m. pl. gen./dat.* 11,06 ;
tuturor : 16,12 ; 23,10 ; 23,18 ; 32,19 ; 35,02 ; 43,34 ; 45,22 ; 47,24 ;
toţi : *pron. m. pl. nom./ac.* 10,29 ; 11,01 ; 14,03 ; 16,12 ; 19,25 ; 25,04 ; 34,19 ; 34,24 ; 42,11 ; 45,01 ; 45,01 ; 49,28 ; 50,14 ;
tot : *pron. m. sg. nom./ac.* 4,14 ; 4,15 ; 4,15 ; 7,22 17,10 ; 26,11 ; 30,33 ; 30,35 ; 30,35 ;

trage : (XVI sec. PS. SCH.) : v. III : „1. ziehen, wegnehmen, 2. gelten, vert sein" : „1. tirer, enlever, 2. voloir"
(6 X) :
trăgea : *ind. impf. 3. sg.* 24,22 ;
trase : *ind. pf. s. 3. sg.* 19,06 ; 39,12 ;
traseră : 37,28 ;
au tras : *ind. pf. c. 3. pl.* 19,10 ;
trăgînd : *ger.* 30,37 ;

tras : (1577 CORESI) : s. n. : „1. Gewicht, 2. gelten, wert sein" : „1. poid, 2 valoir"
(1 X) :
trasul : *sg. nom./ac.* 24,22 ;

trăgător : (1620 MOXA) : s. m. : „Zugtier" : „bête de trait"
(1 X) :
trăgătorii : *pl. nom./ac.* 36,24 ;

trăi : (1581 PO) : v. IV : „leben" : „vivre"
(64 X) :
trăieşti : *ind. pr. 2. sg.* 46,30 ;
trăieşte : *ind. pr. 3. sg.* 43,07 ; 43,27 ; 43,28 ; 45,03 ; 45,26 ; 45,28 ;
trăi : *ind. pf. s. 3. sg.* 5,03 ; 5,07 ; 5,09 ; 5,10 ; 5,13 ; 5,18 ; 5,22 ; 5,25 ; 5,26 ; 5,28 ; 5,30 ; 9,27 ; 11,11 ; 11,12 ; 11,13 ; 11,13 ; 11,13 ; 11,14 ; 11,15 ; 11,16 ; 11,17 ; 11,18 ; 11,19 ; 11,20 ; 11,21 ; 11,22 ; 11,23 ; 11,24 ; 11,25 ; 11,26 ; 47,28 ; 50,22 ;
au trăit : *ind. pf. c. 3. sg.* 5,04 ; 5,05 ; 5,06 ; 5,12 ; 5,15 ; 5,16 ; 5,19 ; 5,21 ; 5,27 ; 25,07 ; 35,28 ;
vei trăi : *ind. viit. I. 2. sg.* 20,07 ; 27,40 ;
va trăi : *ind. viit. I. 3. sg.* 3,22 ; 12,13 ; 19,20 ; 31,32 ;
veţ trăi : *ind. viit. I. 2. pl.* 42,18 ;
trăiască : *subj. pr. 3. sg.* 17,18 ; 19,19 ;
trăim : *subj. pr. 1. pl.* 42,02 ; 43,08 ; 47,19 ;
trăind : *ger.* 35,27 ;
trăi : *inf.* (<a) 27,46 ;

treabă : (1570 CORESI) : s. f. : „1. Geschäft, Arbeit, Verrichtung, 2. Bedarf" : „1. affaire, travail, 2. besoin"
(1 X) :
treaba : *sg. nom./ac.* 19,08 ;

trebui : (XVI sec. PS. SCH.) : v. IV : „1. nötig sein, haben, 2. behandeln" : „1. avoir besoin, falloir, 2. utiliser, se servir de"
(2 X) :
am trebuit : *ind. pf. c. 1. pl.* 26,29 ;
vor trebui : *ind. viit. I. 3. pl.* 34,31 ;

trecătoare : (1573 DIR) : s. f. : „1. Über-, Durchgang, 2. Gebirgspass" : „1. passage, 2. défilé"
(1 X) :
trecătoarea : *sg. nom./ac.* 32,22 ;

trece : (1521 NEACŞU) : v. III : „durchgehen" : passer"
(15 X) :
trecu : *ind. pf. s. 3. sg.* 32,22 ; 32,23 ; 32,23 ; 32,31 ; 47,18 ;
trecură : *ind. pf. s. 3. pl.* 41,53 ;
am trecut : *ind. pf. c. 1. sg.* 32,10 ;
au trecut : *ind. pf. c. 3. pl.* 15,17 ; 31,21 ; 50,04 ;
voiu trêce : *ind. viit. I. 1. sg.* 31,52 ;
vei trêce : *ind. viit. I. 2. sg.* 31,52 ;
veţ trêce : *ind. viit. I. 2. pl.* 18,05 ;
treacă : *subj. pr. 3. pl.* 30,32 ;
trêce : *imperat. sg. neg.* 18,03 ;

trecut : (1564 CORESI) : adj. : „vorbei- ; vorübergegangen" : „passé"
(1 X) :
trecut : *m. sg. gen.* (<*celui*) 14,13 ;

trei : (XVI sec. CV) : num. : „drei" : „trois"
(29 X) :
trei : *card.* 6,10 ; 6,16 ; 9,18 ; 18,02 ; 18,06 ; 29,02 ; 30,36 ; 40,10 ; 40,12 ; 40,12 ; 40,13 ; 40,16 ; 40,18 ; 40,18 ; 40,19 ; 42,17 ; 45,22 ;
trêle : *f. nom./ac.* 7,13 ;
treia : *ord. f.* 22,03 ; 31,22 ; 34,25 ; 38,24 ; 40,20 ; 42,18 ; 50,23 ; *ord. f. (<a)* 1,13 ;
treilea : *ord. m. (<al)* 2,14 ; 32,19 ; 38,05 ;

tremura : (XVI sec. PS. SCH.) : v. I. : „erbeben, zittern" : „trembler"
(2 X) :
tremurînd : *ger.* 4,12 ; 4,14 ;

tretin : (1588 DIR) : adj. : „dreijährig" : „de trois ans"
(2 X) :
tretină : *f. sg. nom./ac.* 15,09 ; 15,09 ;

trezi : (XVI sec. CV) : v. IV : „erwachen" : „éveiller, réveiller"
(1 X) :
să trezvi : *ind. pf. s. 3. sg. refl.* 9,24 ;

trimite : (XVI sec. PS. SCH.) : v. III : „schicken" : „envoyer"
(48 X) :
tremise : *ind. pf. s. 3. sg.* 20,02 ;
trimise : 8,07 ; 8,08 ; 8,10 ; 26,31 ; 28,05 ; 32,03 ; 32,13 ; 37,14 ; 37,32 ; 38,20 ; 45,24 ;
trimiseră : *ind. pf. s. 3. pl.* 24,59 ;
am trimis : *ind. pf. c. 1. sg.* 32,05 ; 38,23 ;
au tremis : *ind. pf. c. 3. sg.* 42,04 ;
au trimis : 8,12 ; 19,13 ; 32,18 ; 38,25 ; 45,05 ; 45,07 ; 45,27 ; 46,05 ; 46,28 ;
aţi trimis : *ind. pf. c. 2. pl.* 45,08 ;
voiu tremite : *ind. viit. I. 1. sg.* 27,45 ;
voiu trimite : 32,26 ; 37,13 ; 38,17 ;
vei trimite : *ind. viit. I. 2. sg.* 38,17 ; 43,04 ; 43,05 ;
va tremite : *ind. viit. I. 3. sg.* 24,40 ;
va trimite : 24,07 ;
trimiţă : *subj. pr. 3. sg.* 41,34 ; 43,14 ;
aş fi trimis : *cond. pf. 1. sg.* 31,27 ;
trimite : *imperat. sg.* 43,08 ;
trimite- : 30,25 ; 32,26 ;
tremiteţi- : *imperat. pl.* 24,54 ;
trimiteţi : 42,16 ;
trimiteţi- : 24,56 ;
trimiţînd : *ger.* 27,42 ; 31,04 ; 41,08 ; 41,14 ;

trudă : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „Mühe, Anstrengung" : „effort, peine"
(1 X) :
truda : *sg. nom./ac.* 31,42 ;

trup : (XVI sec. PS. SCH.) : s. n. : „Körper" : „corps"
(39 X) :
trup : *sg. nom./ac.* 2,21 ; 2,23 ; 2,24 ;
trupul : *sg. nom./ac.* 2,23 ; 6,12 ; 6,17 ; 6,19 ; 7,15 ; 7,16 ; 7,21 ; 8,17 ; 8,21 ; 9,11 ; 9,15 ; 9,15 ; 9,16 ; 9,17 ; 17,11 ; 17.13 ; 17,14 ; 29,14 ; 37,27 ; 47,18 ;
trupului : *sg. gen./dat.* 17,23 ; 17,24 ; 17,25 ; 34,14 ;
trupuri : *pl. nom./ac.* 6,03 ; 41,02 ; 41,03 ; 41,04 ; 41,04 ; 41,18 ; 41,19 ; 47,12 ;
trupurile : *pl. nom./ac.* 15,11 ; 34,24 ; 34,29 ; 36,06 ;

tu : (1521 NEACŞU) : pron. pers. „du" : „tu, toi"
(536 X) :
tu : *sg. nom./ac.* 3,14 ; 3,15 ; 4,07 ; 4,11 ; 6,18 ; 6,21 ; 12,11 ; 13,10 ; 13,10 ; 13,15 ; 13,16 ; 15,15 ; 16,11 ; 17,09 ; 18,25 ; 19,15 ; 19,22 ; 20,03 ; 20,06 ; 20,07 ; 21,26 ; 22,12 ; 23,06 ; 24,14 ; 24,42 ; 24,44 ; 24,46 ; 24,47 ; 26,29 ; 27,18 ; 27,21 ; 27,24 ; 27,32 ; 27,33 ; 28,13 ; 29,14 ; 30,26 ; 30,29 ; 31,43 ; 31,44 ; 31,52 ; 32,12 ; 32,29 ; 38,17 ; 38,23 ; 39,09 ; 41,15 ; 41,40 ; 43,08 ; 44,18 ; 44,19 ; 44,23 ; 45,10 ; 45,10 ; 45,11 ; 45,19 ; 46,30 ; 49,03 ;
-te : *sg. ac.* 12,19 ; 13,09 ; 13,17 ; 15,15 ; 16,09 ; 16,13 ; 19,09 ; 19,15 ; 21,18 ; 24,51 ; 24,60 ; 25,33 ; 26,16 ; 27,19 ; 27,21 ; 27,26 ; 27,43 ; 28,02 ; 28,15 ; 28,15 ; 30,03 ; 31,03 ; 31,13 ; 31,29 ; 35,01 ; 39,07 ; 44,04 ; 45,09 ; 47,31 ; 31,24 ; 48,20 ; 50,06 ;
te : *sg. ac.* 3,19 ; 12,02 ; 12,02 ; 12,03 ; 12,03 ; 12,12 ; 12.12 ; 15,01 ; 15,04 ; 15,04 ; 16,09 ; 17,01 ; 17,02 ; 17,06 ; 17,06 ; 19,09 ; 19,17 ; 19,17 ; 19,34 ; 20,06 ; 21,17 ; 22,12 ; 22,17 ; 24,03 ; 26,02 ; 26,03 ; 26,24 ; 27,04 ; 27,07 ; 27,10 ; 27,21 ; 27,25 ; 27,29 ; 27,29 ; 27,42 ; 27,45 ; 28,03 ; 28,03 ; 28,03 ; 28,13 ; 28,15 ; 28,15 ; 32,17 ; 32,17 ; 32,26 ; 35,01 ; 35,11 ; 37,13 ; 40,13 ; 40,19 ; 41,41 ; 43,29 ; 44,18 ; 45,11 ; 45,11 ; 46,03 ; 46,03 ; 46,03 ; 46,04 ; 48,04 ; 48,04 ; 48,04 ; 49,03 ; 49,03 ; 49,04 ; 49,09 ; 49,22 ; 49,25 ;
te- : *sg. ac.* 3,19 ; 4,06 ; 7,01 ; 15,07 ; 16,13 ; 17,05 ; 17,20 ; 20,06 ; 21,23 ; 22,12 ; 22,16 ; 26,16 ; 26,24 ; 26,28 ; 26,29 ; 30,02 ; 30,16 ; 31,13 ; 31,27 ; 31,42 ; 32,28 ; 49,04 ; 50,06 ; 50,16 ;
tine : *sg. ac.* 3,16 ; 4,07 ; 6,18 ; 6,18 ; 6,19 ; 6,20 ; 6,20 ; 6,21 ; 7,01 ; 7,02 ; 8,16 ; 8,17 ; 12,02 ; 12,03 ; 12,12 ; 12,13 ; 12,13 ; 15,04 ; 16,05 ; 16,05 ; 17,04 ; 17,05 ; 17,06 ; 17,07 ; 17,07 ; 17,09 ; 17,10 ; 18,10 ; 18,14 ; 19,05 ; 19,09 ; 19,20 ; 20,06 ; 20,07 ; 20,09 ; 20,16 ; 21,22 ; 21,23 ; 23,06 ; 23,15 ; 24,06 ; 24,08 ; 24,40 ; 26,03 ; 26,24 ; 26,28 ; 26,28 ; 27,38 ; 27,42 ; 27,44 ; 28,03 ; 28,04 ; 28,14 ; 28,15 ; 30,15 ; 31,03 ; 31,13 ; 31,24 ; 31,29 ; 31,38 ; 31,52 ; 33,15 ; 35,11 ; 35,12 ; 38,16 ; 38,29 ; 39,09 ; 39,17 ; 40,14 ; 40,19 ; 40,19 ; 41,15 ; 41,39 ; 41,40 ; 41,44 ; 42,37 ; 42,37 ; 43,09 ; 43,09 ; 44,08 ; 44,32 ; 46,04 ; 47,05 ; 47,18 ; 48,02 ; 48,04 ; 48,20 ; 49,08 ;
-ţ : *sg. dat.* 12,01 ; 12,02 ; 16,06 ; 17,07 ; 17,08 ; 17,16 ; 19,12 ; 19,15 ; 20,15 ; 22,02 ; 22 12 ; 23.06 ; 24,02 ; 24,07 ; 24,19 ; 24,40 ; 24,41 ; 26,09 ; 27,03 ; 27,28 ; 27,37 ; 28,04 ; 29,15 ; 29,18 ; 29,27 ; 30,31 ; 31,12 ; 31,29 ; 31,31 ; 31,35 ; 32,09 ; 33,05 ; 38,18 ; 40,14 ; 43,04 ; 48,04 ; 48,08 ;
-ţi : 15,07 ;
-ţi- : 14,21 ; 27,29 ; 31,41 ; 49,08 ;
ţi : 35,17 ; 38,17 ; 38,18 ;
ţi : 48,22 ;
ţ- : 3,11 ; 3,11 ; 3,17 ; 30,26 ; 30,29 ; 31,16 ;
ţi : 24,14 ; 27,29 ; 35,01 ; 48,05 ;
ţi- : 13,16 ; 13,18 ; 15,01 ; 33,11 ; 41,39 ; 23,15 ; 26,02 ; 26,29 ; 29,25 ; 30,15 ; 30,28 ; 31,38 ;
ţie : *sg. dat.* 3,11 ; 3,15 ; 3,17 ; 3,18 ; 4,12 ; 6,14 ; 6,21 ; 6,21 ; 12,01 ; 12,18 ; 13,16 ; 13,18 ; 16,06 ; 17,07 ; 17,08 ; 17,16 ; 17,19 ; 17,21 ; 19,12 ; 20,16 ; 21,12 ; 21,12 ; 21,26 ; 22,02 ; 23,11 ; 23,11 ; 24,41 ; 26,02 ; 26,03 ; 26,29 ; 27,08 ; 27,28 ; 27,29 ; 27,29 ; 27,29 ; 27,37 ; 27,37 ; 28,02 ; 28,04 ; 28,13 ; 28,15 ; 28,22 ; 29,19 ; 29,25 ; 30,26 ; 30,26 ; 30,29 ; 31,08 ; 31,08 ; 31,13 ; 31,38 ; 32,12 ; 33,05 ; 33,08 ; 33,09 ; 33,11 ; 35,01 ; 35,12 ; 35,12 ; 37,10 ; 40,14 ; 41,39 ; 43,04 ; 44,33 ; 48,04 ; 48,05 ; 48,22 ; 49,08 ; 49,25 ; 50,17 ;
ţie- : 24,07 ;
tu : *sg. voc.* 7,01 ; 8,16 ; 16,13 ; 19,34 ; 23,15 ;
voi : *pl. nom./ac.* 9,07 ; 9,09 ; 9,10 ; 9,10 ; 9,11 ; 9,12 ; 9,12 ; 17,10 ; 19,08 ; 22,05 ; 23,04 ; 23,04 ; 23,09 ; 24,49 ; 26,27 ; 26,27 ; 27,45 ; 29,04 ; 31,06 ; 32,19 ; 34,15 ; 34,15 ; 34,16 ; 37,07 ; 42,16 ; 42,16 ; 42,19 ; 42,38 ; 43,03 ; 43,05 ; 43,12 ; 44,10 ; 44,17 ; 44,23 ; 44,27 ; 45,08 ; 45,12 ; 46,33 ; 47,23 ; 48,20 ; 48,21 ;

48,21 ; 49,01 ; 50,20 ; 50,21 ; 50,24 ; 50,24 ; 50,24 ; 50,25 ;
-vă : *pl. ac.* 1,28 ; 9,01 ; 19,02 ; 19,14 ; 43,13 ; 45,04 ; 48,22 ; 49,02 ;
vă : 1,22 ; 1,28 ; 3,03 ; 8,17 ; 8,17 ; 9,01 ; 9,07 ; 9,07 ; 17,11 ; 18,04 ; 19,07 ; 34,09 ; 34,10 ; 34,15 ; 34,17 ; 35,02 ; 42,15 ; 42,16 ; 42,19 ; 42,33 ; 42,33 ; 42,34 ; 43,13 ; 43,23 ; 43,27 ; 44,17 ; 45,05 ; 45,05 ; 45,09 ; 45,24 ; 46,33 ; 49,01 ; 50,19 ; 50,21 ;
-vă : *pl. dat.* 47,23 ;
v- : 42,22 ; 47,23 ;
voao : *pl. dat.* 1,29 ; 1,29 ; 9,03 ; 9,03 ; 9,09 ; 17,10 ; 17,11 ; 17,12 ; 19,08 ; 34,15 ; 34,15 ; 34,16 ; 41,55 ; 42,14 ; 42,22 ; 42,34 ; 43,06 ; 43,07 ; 43,14 ; 43,23 ; 43,23 ; 45,07 ; 45,18 ; 45,20 ; 46,33 ; 47,16 ; 47,24 ; 47,24 ; 49,01 ;
v- : 18,05 ;
vă : 9,03 ; 19,08 ; 43,12 ;

tufă : (1513 DERS) : s. f. : „Busch, Büschel" : „touffe, buisson"
(1 X) :
tufele : *pl. nom./ac.* 9,03 ;

tulbura : (XVI sec. CV) : v. I : „verwirren, in Unordnung bringen" : „troubler, déconcerter"
(7 X) :
să turbură : *ind. pf. s. 3. sg. refl.* 41,08 ; 43,30 ;
se turburară : *ind. pf. s. 3. pl. refl.* 42,28 ; 45,03 ;
să turburară : *ind. pf. s. 3. pl. refl.* 19,16 ;
au turburat : *ind. pf. c. 3. sg.* 11,09 ;
turburăm : *subj. pr. 1. pl.* 11,07 ;

tulburare : (1581 CORESI) : s. f. : „Verwirrung, Unordnung" : „trouble, désordre"
(1 X) :
turburare : *sg. nom./ac.* 11,09 ;

tulburat : (XVI sec. PS. SCH.) : adj. : „aufgeregt, verstört, besorgt" : „troublé, effaré, agité"
(1 X) :
turburaţi : *m. pl. nom./ac.* 40,06 ;

tunde : (XVI sec. CV) : v. III : „scheren" : „tondre"
(3 X) :
tundea : *ind. impf. 3. pl.* 38,12 ;
tunză : *subj. pr. 3. sg.* 31,19 ; 38,13 ;

turmă : (XVI sec. CV) : s. f. : „Herde" : „troupeau"
(9 X) :
turmă : *sg. nom./ac.* 32,16 ; 32,16 ; 32,16 ;
turme : *pl. nom./ac.* 29,02 ; 30,40 ;
turmele : 29,02 ; 29,03 ; 31,04 ; 32,19 ;

turn : (1469 DERS) : s. n. : „Turm" : „tour"
(5 X) :
turnu : *sg. nom./ac.* 11,04 ;
turnul : 11,05 ; 11,08 ; 35,16 ; 35,20 ;

turna : (XVI sec. PS. SCH.) : v. I : „(ein-, be) giessen" : „verser"
(1 X) :
turnă : *ind. pf. s. 3. sg.* 28,18 ;

turnare : (1670 ANON. CAR.) : s. f. : „Trankopfer" : „libation"
(1 X) :
turnare : *sg. nom./ac.* 35,14 ;

turturea : (XVI sec. PS. H.) : s. f. : „Turteltaube" : „tourterelle"
(1 X) :
turturea : *sg. nom./ac.* 15,09 ;

Ţ

ţ- → tu

-ţ → tu

ţap : (1520 DERS) : s. m. : „Bock" : „bouc"
(4 X) :
ţapi : *pl. nom./ac.* 31,12 ; 32,14 ;
ţapii : 30,35 ; 31,10 ;

ţară : (1515 DLRV) : s. f. : „Land" : „pays"
(12 X) :
ţara : *sg. nom./ac.* 11,28 ; 11,31 ; 11,31 ; 15,07 ; 32,03 ;
ţară : 45,21 ;
ţăr<ă> : *pl. nom./ac.* 13,12 ;
ţările : 36,40 ;
ţării : *sg. gen./dat.* 42,09 ;
ţărăi 13,10 ;
ţări : *pl. nom./ac.* 13,13 ;
ţările : 10,20 ; 41,57 ;

ţarină : (1400 DERS) : s. f. : „Land, Feld" : „terre"
(19 X) :
ţarina : *sg. nom./ac.* 23,11 ; 23,17 ; 23,17 ; 23,20 ; 25,09 ; 25,10 ; 39,05 ; 49,29 ;
ţarină : 2,07 ; 21,33 ; 23,17 ; 30,14 ; 30,16 ;
ţarine : *sg. gen./dat.* 27,27 ;
ţarinii : 23,09 ; 23,13 ; 23,19 ; 33,19 ; 49,32 ;

ţărînă : (1550 HC II, 469) : s. f. : „Erde, Staub" : „terre, poussière"
ţărînă : *sg. nom./ac.* 2,07 ;

ţărm : (1551/3 ES) : s. n. „Ufer" : „rivage"
(5 X) :
ţărmurele : *sg. nom./ac.* 22,17 ;
ţărmurile : 41,17 ;
ţermuri : *pl. nom./ac.* 49,26 ;
ţărmuri : 41,02 ; 41,18 ;

ţi → tu

-ţi → tu

ţie → tu

ţie- → tu

ţiitoare : (1581 CORESI) : s. f. : „Nebenfrau, Konkubine" : „concubine"
(4 X) :
ţiitoarea : *sg. nom./ac.* 22,24 ; 35,21 ; 46,20 ;
ţiitorilor : *pl. gen./dat.* 25,06 ;

ţine : (XVI sec. PS. SCH.) : v. III/II : „halten" : „tenir"
(6 X) :
să ţin : *ind. pr. 3. pl. refl.* 39,20 ;
ţinea : *ind. impf. 3. sg.* 21,32 ; 26,26 ;
să ţinea : *ind. impf. 3. pl. refl.* 49,23 ;
ţine : *imperat. sg.* 21,18 ;
ţine- : 14,21 ;

ţinere : (XVI sec. PS. H.) : s. f. : „Besitz" : „possession" (3 X) :
ţinêre : *sg. nom./ac.* 17,08 ; 47,11 ; 48,04 ;

ţiţă : (XVI sec. PS. H.) : s. f. : „Brust, Zitze" : „sein, tétine, tette"
(1 X) :
ţiţelor : *pl. gen./dat.* 49,25 ;

U

ucide : (XVI sec. PS. SCH.) : v. III : „töten, umbringen" : „tuer"
(8 X) :
ucise : *ind. pf. s. 3. sg.* 38,07 ;
am ucis : *ind. pf. c. I. sg.* 4,23 ;
vom ucide : *ind. viit. I. 1.* pl. 37,26 ;
ucig : *subj. pr. 1 sg. 27,41* ;
ucizi : *subj. pr. 2. sg.* 18,25 ;
ucidem : *subj. pr. 1. pl.* 37,21 ;
ucigă : *subj. pr. 3. pl.* 20,02 ; 26,07 ;

uita : (XVI sec. PS. SCH.) : v. I : „vergessen" : „oublier"
(4 X) :
uită : *ind. pf. s. 3. sg.* 40,23 ;
va uita : *ind. viit. I. 3. sg.* 27,45 ;
vor uita : *ind. viit. I. 3. pl.* 41,30 ;
uita : *inf. (<a)* 41,51 ;

uliţă : (1475 DERS) : s. f. : „Gasse" : „rue (lle)"
(1 X) :
uliţă : *sg. nom./ac.* 19,02 ;

umăr : (XVI sec. PS. SCH.) : s. m. : „Schulter, Achsel" : „épaule"
(6 X) :
umăr : *sg. nom./ac.* 21,14 ; 24,45 ;
umărul : 24,15 ; 49,15 ;
umerile : *pl. nom./ac.* 9,23 ; 49,08 ;

umbla : (XVI sec. CV) : v. I : „(umher) gehen, laufen, wandern" : „aller, marcher, parcourir"
(5 X) :
umblă : *ind. pf. s. 3. sg.* 12,06 ; 41,46 ;
umbli : *subj. pr. 2. sg.* 3,14 ;
umblînd : *ger.* 3,08 ; 3,10 ;

umili : (1563 CORESI) : v. IV : „1. demütigen, 2. zerknirscht werden" : „(s') humilier"
(2 X) :
să umiliră : *ind. pf. s. 3. pl. refl.* 34,07 ;
umilindu-se : *ger. refl.* 27,39 ;

umple : (XVI sec. CV) : v. III/II : „füllen, erfüllen" : „remplir"
(14 X) :
umplu : *ind. pf. s. 3. sg.* 21,19 ;
împlu : 24,16 ;
să umplu : *ind. pf. s. 3. sg. refl.* 6,11 ;
se împlură : *ind. pf. s. 3. pl. refl.* 25,24 ;
s-au împlut : *ind. pf. c. 3. sg. refl.* 6,13 ;
au umplut : *ind. pf. c. 3. pl.* 26,15 ;
s-au umplut : *ind. pf. c. 3. pl. refl.* 29,21 ;
umple : *subj. pr. 3. sg.* 42,25 ;
umpleţ : *imperat. pl.* 44,01 ;
umpleţi : 1,22 ; 1,28 ; 45,17 ;
împleţi : 9,01 ; 9,07 ;

un : (1521 NEACŞU) : num./art./pron. : „ein" : „un"
(71 X) :
unul : *m. sg. nom./ac.* 3,22 ; 14,13 ; 22,02 ; 23,06 ; 31,49 ; 38,28 ; 41,25 ; 41,26 ; 42,16 ; 42,27 ; 42,32 ; 43,14 ; 44,28 ;
-un : 2,24 ; 13,06 ; 18,25 ; 18,25 ; 19,07 ; 22,13 ; 36,07 ;
-o : *f. sg. nom./ac.* 1,09 ; 27,45 ; 37,20 ; 40,05 ; 41,05 ; 41,11 ; 41,22 ;
o : 2,21 ; 8,03 ; 16,01 ; 19,28 ; 21 16 ; 24,22 ; 25,25 ; 27,38 ; 29,14 ; 32,08 ; 33,13 ; 34,31 ; 38,02 ; 39,11 ; 43,29 ; 49,16 ;
unii : *f. sg. gen./dat.* 27,27 ;
uniia : 4,19 ;
una : *f. sg. nom./ac.* 1,05 ; 8,13 ; 15,10 ; 39,08 ;
unui : *m. sg. gen./dat.* 38,02 ; 42,11 ;
unuia : 2,11 ; 10,25 ;
un : *m. sg. nom./ac.* 6,16 ; 11,01 ; 11,01 ; 11,06 ; 11,06 ; 21,14 ; 21,15 ; 22,13 ; 24,36 ; 27,12 ; 34,16 ; 34,22 ; 37,15 ; 37,31 ; 42,19 ; 42,33 ; 45,08 ; 49,09 ;

unde : (XVI sec. CV) : adv. : „wo, wohin" : „où"
(40 X) :
unde : 22,03 ; *adv.* 3,09 ; 4,09 ; 10,14 ; 13,03 ; 16,08 ; 16,08 ; 18,09 ; 19,05 ; 19,27 ; 20,13 ; 20,15 ; 21,17 ; 21,17 ; 22,07 ; 24,04 ; 24,05 ; 24,14 ; 24,18 ; 24,19 ; 26,13 ; 28,15 ; 28,20 ; 29,04 ; 31,04 ; 31,13 ; 32,17 ; 33,19 ; 35,03 ; 35,14 ; 35,27 ; 37,01 ; 37,16 ; 37,30 ; 38,21 ; 39,20 ; 40,03 ; 42,07 ; 42,27 ; 49,04 ;

unealtă : (1581 PO) : s. f. : „Gerät, Gerätschaften, Habe" : „outil, outillage, avoir"
(11 X) :
unealta : *sg. nom./ac.* 27,03 ;
unêltele : *pl. nom./ac.* 12,05 ; 14,12 ; 14,16 ; 24,59 ; 25,05 ; 31,36 ; 34,23 ; 36,06 ; 46,05 ; 47,18 ;

unge : (XVI sec. PS. SCH.) : v. III : „(be-, ein) schmieren, einreiben" : „enduire de, huiler, oindre"
(2 X) :
unseră : *ind. pf. s. 3. pl.* 37,31 ;
ai uns : *ind. pf. c. 2. sg.* 31,13 ;

unsprezece (le) a : (1551/3 ES) : num. : „der, die Elfte" : „le, la onzième"
(1 X) :
unsprăzêcelea : *ord. f. sg. nom./ac. (<a)* 8,05 ;

unt : (1522 DERS) : s. n. : „Butter" : „beurre"
(1 X) :
unt : *sg. nom./ac.* 18,08 ;

untdelemn : (1645 HERODOT) : s. n. : „(Speise) Öl" : „huile"
(2 X) :
untdelemnu : *sg. nom./ac.* 28,18 ; 35,14 ;

ură : (1639 AIIN) : s. f. : „Hass" : „haine"
(1 X) :
ură : *sg. nom./ac.* 37,08 ;

ureche : (1407 DERS) : s. f. : „Ohr" : „Oreille"
(6 X) :
urechi : *pl. nom./ac.* 4,23 ; 23,13 ;
urechile : 20,08 ; 23,16 ; 35,04 ; 50,04 ;

urgie : (1543 DERS) : s. f. : „1. Grimm, Zorn, 2. Heimsuchung" : „1. fureur, rage, courroux, 2. peine"
(3 X) :
urgie : *sg. nom./ac.* 39,19 ;
urgiia : 27,44 ; 49,07 ;

urgisi : (1581 PO) : v. IV : „1. ergrimmen, 2. jdm. das Wohlwollen entziehen" : „1. se mettre en colère, 2. délaisser, abandonner"

(1 X):
se urgisi : *ind. pf. s. 3. sg. refl.* 40,02 ;

uriaş : (XVI sec. PS. SCH.) : s. m. : „Riese" : „géant"
(6 X):
uriiaş : *sg. nom./ac.* 10,08 ; 10,09 ; 10,09 ;
uriaşii : *pl. nom./ac.* 14,05 ;
uriiaşii : 6,04 ; 6,04 ;

urî : (XVI sec. PS. SCH.) : v. IV : „hassen" : „haïr"
(4 X):
mă urăsc : *ind. pr. 1. sg. refl.* 29,33 ;
să uraşte : *ind. pr. 3. sg. refl.* 29,31 ;
urîră : *ind, pf. s. 3. pl.* 37,04 ;
aţ urît : *ind. pf. c. 2. pl.* 26,27 ;

urîciune : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „1. Hass, Gehässigkeit, 2. Abscheu, 3. Scheusal" : „1. haine, 2. dégoût, 3. monstre"
(1 X):
urîciune : *sg. nom./ac.* 46,34 ;

urît : (1490 DRHA) : adj. : „hässlich, gehässig" : „laid, odieux"
(1 X):
urît : *adj. m. sg. nom./ac.* 34,30 ;

urmă : (XVI sec. PS. H.) : s. f. : „Spur" : „trace"
(6 X):
urma : *sg. nom./ac.* 33,14 ; 35,05 ;
urmă : 33,02 ; 49,19 ;
urmele : *pl. nom./ac.* 42,09 ; 42,12 ;

urzi : (XVI sec. PS. V.) : v. : „1. anzetteln, anschirren, 2. stiften" : „1. ourdir, 2. fonder"
(1 X):
au urzit : *ind. pf. c. 3. sg.* 22,09 ;

usca : (XVI sec. PS. H.) : v. I : „(aus-, ver) trocknen" : „(se) sécher"
(2 X):
s-au uscat : *ind. pf. c. 3. sg. refl.* 8,14 ;
să usca : *inf. refl. (<a)* 8,07 ;

uscat : (1439 BGL) : adj./s. : ge-, vertrocknet, Festland" : „séché, terre ferme"
(4 X):
uscat : *s. sg. nom./ac.* 7,22 ;
uscatul : 1,09 ; 1,09 ; 1,10 ;

uşă : (1462 BGL) : s. f. : „Tür" : „porte"
(11 X):
uşa : *sg. nom./ac.* 6,16 ; 18,01 ; 18,02 ; 18,10 ; 19,06 ; 19,10 ; 19,11 ; 19,11 ; 43,19 ;
uşă : 19,09 ;
uşii : *sg. gen./dat.* 19,06 ;

V

v → tu

va → vrea

vacă : (1532 BGL) : s. f. : „Kuh" : „vache"
(13 X):
vaci : *pl. nom./ac.* 18,07 ; 41,02 ; 41,03 ; 41,03 ; 41,04 ; 41,04 ; 41,18 ; 41,19 ; 41,20 ; 41,20 ; 41,26 ; 41,27 ;
vacile : 33,13 ;

vale : (1428 DERS) : s. f. : „Tal" : „val (lée)"
(6 X):
valea : *sg. no m./ac.* 14,03 ; 14,08 ; 14,10 ; 14,17 ; 37,14 ;
vale : 23,02 ;

var : (1581 PO) : s. n. : „Kalk, Mörtel" : „chaux, mortier"
(1 X):
varul : *sg. nom./ac.* 11,03 ;

vară : (1551/3 ES) : s. f. : „Sommer" : „été"
(1 X):
vară : *sg. nom./ac.* 8,22 ;

vas : (XVI sec. CV) : s. n. : „Gefäss, Geschirr" : „récipient, vaisseau"
(6 X):
vase : *pl. nom./ac.* 24,53 ;
vasele : 31,37 ; 42,25 ; 43,11 ; 45,20 ;
vaselor : *pl. gen./dat.* 49,13 ;

vă → tu

văduvă : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „Witwe" : „veuve"
(1 X):
văduo : *sg. voc.* 38,11 ;

văduvie : (1683 DOS) : s. f. : „Witwenschaft" : „veuvage"
(2 X):
văduviia : *sg. nom./ac.* 38,19 ;
văduviei : *sg. gen./dat.* 38,14 ;

văpaie : (1551/3 ES) : s. f. : „Flamme" : „flamme"
(1 X):
văpaie : *sg. nom./ac.* 19,28 ;

vărsa : (XVI sec. CV) : v. I : „aus-, vergiessen, -schütten" : „verser"
(7 X):
varsă : *ind. pr. 3. sg.* 9,06 ;
vărsa : *ind. impf. 3. sg.* 38,09 ; 39,21 ;
vărsă : *ind. pf. s. 3. sg.* 35,14 ; 35,14 ;
va vărsa : *ind vit. I. 3. sg.* 9,06 ;
vărsaţi : *subj. pr. 2. pl.* 37,22 ;

văzut : (1559 CORESI) : adj. : „sichtbar" : „visible"
(1 X):
nevăzut : *m. sg. nom./ac.* 1,02 ;

veac : (XVI sec. CV) : s. n./m. : „1. Zeit, 2. Ewigkeit, 3. Jahrhundert" : „1. temps, 2. éternité, 3. siècle"
(4 X):
veac : *sg. nom./ac.* 13,18 ;
veacu : 13,16 ;
vêci : *pl. nom./ac.* 3,22 ; 6,04 ;

vechi : (XVI sec. PS. SCH.) : adj. : „alt" : „vieux, ancien"
vêche : *f. sg. nom./ac. Fac., titlu.*

vecin : (1482 DERS) : s. m. : „Nachbar" : „voisin"
(1 X):
vecinul : *sg. nom./ac.* 11,03 ;

vedea : (1521 NEACŞU) : v. II : „sehen, wahrnehmen" : „voir, apercevoir"
(132 X):
vezi : *ind. pr. 2 sg.* 13,16 ; 31,43 ;
vêde : *ind. pr. 3. sg.* 29,02 ;
văd : *ind. pr. 3. pl.* 45,12 ;

văzuiu : *ind. pf. s. 1. sg.* 31,10 ; 41,22 ;
văzu : *ind. pf. s. 3. sg.* 1,04 ; 1,08 ; 1,10 ; 1,12 ; 1,18 ; 1,21 ; 1,25 ; 1,31 ; 3,06 ; 6,12 ; 8,13 ; 9,22 ; 13,11 ; 16,04 ; 18,02 ; 19,28 ; 21,19 ; 22,04 ; 22,13 ; 24,30 ; 24,63 ; 24,64 ; 26,08 ; 28,11 ; 29,10 ; 30,09 ; 31,02 ; 31,05 ; 31,49 ; 32,01 ; 32,02 ; 32,25 ; 33,01 ; 33,05 ; 34,02 ; 37,09 ; 37,29 ; 38,02 ; 39,13 ; 40,06 ; 40,16 ; 41,01 ; 43,16 ; 50,23 ;
văzură : *ind. pf. s. 3. pl.* 12,15 ; 37,18 ; 37,25 ; 40,05 ; 42,35 ; 50,11 ;
am văzut : *ind. pf. c. 1. sg.* 7,01 ; 16,13 ; 16,14 ; 26,28 ; 32,30 ; 33,10 ; 40,08 ; 40,16 ; 41,15 ; 44,28 ; 46,30 ;
au văzut : *ind. pf. c. 3. sg.* 9,23 ; 22,14 ; 29,32 ; 31,42 ; 38,14 ; 41,11 ; 42,09 ; 42,27 ; 43,29 ;
am văzut : *ind. pf. c. 1. pl.* 41,11 ;
aţi văzut : *ind. pf. c. 2. pl.* 45,13 ;
au văzut : *ind. pf. c. 3. pl.* 39,14 ; 41,19 ;
voiu vedea : *ind. viit. I. 1. sg.* 9,16 ; 18,21 ; 21,16 ; 32,20 ; 45,28 ;
va vedea : *ind. viit. I. 3. sg.* 22,08 ; 44,31 ;
vom vedea : *ind. viit. I. 1. pl.* 37,20 ;
veţi vedea : *ind. viit. I. 2. pl.* 43,03 ; 43,05 ;
vor vedea : *ind. viit. I. 3. pl.* 12,12 ;
văz : *subj. pr. 1. sg.* 44,34 ;
vază : *subj. pr. 3. sg.* 2,19 ; 8,07 ; 8,08 ; 48,10 ;
vedeţi : *subj. pr. 2. pl.* 42,12 ;
ar vedea : *cond. pr. 3. sg.* 33,10 ;
vezi : *imperat. sg.* 13,15 ; 27,06 ; 31,12 ; 31,44 ; 37,14 ;
vedeţi : *imperat. pl.* 39,14 ;
văzînd : *ger.* 6,02 ; 6,05 ; 12,14 ; 16,05 ; 18,02 ; 19,01 ; 21,09 ; 26,28 ; 28,06 ; 28,08 ; 29,31 ; 30,01 ; 31,50 ; 37,04 ; 42,01 ; 42,07 ; 43,18 ; 45,27 ; 48,08 ; 48,17 ; 49,15 ; 50,15 ;
văzindu- : 38,15 ;
vedea : *inf.* 44,26 ; *inf. (<a)* 3,06 ; 11,05 ; 27,01 ; 44,23 ;

vedenie : (1632 EUSTR.) : s. f. : „Vision, Erscheinung" : „vision, apparition"
(4 X) :
videnia : *sg. nom./ac.* 46,02 ;
videniia : 31,49 ;
vidêniia : 15,01 ;
videniei : *sg. gen./dat.* 24,62 ;

vedere : (XVI sec. CV) : s. f. : „Sehen, Gesicht" : „vue, face"
(5 X) :
vederea : *sg. nom./ac.* 40,05 ;
vedêre : 2,09 ; 48,10 ;
vedêrea : 32,30 ;
vederii : *f. sg. gen./dat.* 25,11 ;

veni : (1521 NEACŞU) : v. IV : „kommen" : „venir"
(100 X) :
vine : *ind. pr. 3. sg.* 6,13 ; 18,21 ; 32,06 ; 32,20 ; 37,19 ; 41,29 ; 48,02 ;
veniiam : *ind. impf. 1. sg.* 48,07 ;
veniia : *ind. impf. 3. sg.* 26,06 ; 29,09 ; *ind. impf. 3 pl.* 37,25 ; 42,05 ;
veni : *ind. pf. s. 3. sg.* 11,31 ; 14,05 ; 22,03 ; 23,02 ; 24,30 ; 25,29 ; 30,16 ; 31,24 ; 33,18 ; 34,20 ; 35,06 ; 35,27 ; 37,14 ; 37,23 ; 41,14 ; 42,21 ; 42,24 ;
veniră : *ind. pf. s. 3. pl.* 14,07 ; 18,22 ; 19,01 ; 22,09 ; 34,07 ; 41,57 ; 42,05 ; 42,29 ; 45,25 ; 47,15 ; 47,18 ;
viniră : *ind. pf. s. 3. pl.* 37,35 ;
am venit : *ind. pf. c. 1. sg.* 48,05 ;
vinit-am : *ind. pf. c. 1. sg.* 32,06 ;
au venit : *ind. pf. c. 3. sg.* 13,03 ; 27,30 ; 35,09 ; 39,16 ; 44,12 ; 46,31 ; 48,01 ;
am venit : *ind. pf. c. 1. pl.* 42,10 ; 43,21 ; 47,04 ;
aţi venit : *ind. pf. c. 2. pl.* 26,27 ; 42,07 ; 42,09 ; 42,12 ;
au venit : *ind. pf. c. 3. pl.* 45,16 ; 46,01 ; 47,01 ; 47,05 ;
voiu veni : *ind. viit. I. 1. sg.* 18,10 ; 33,14 ;
vei veni : *ind. viit. I. 2. sg.* 24,41 ;
va veni : *ind. viit. I. 3. sg.* 32,08 ; 42,15 ; 43,03 ;
vom veni : *ind. viit. I. 1. pl.* 37,10 ;
vor veni : *ind. viit. I 3. pl.* 41,30 ; 49,10 ;
vino : *imperat. sg.* 19,32 ; 31,44 ; 37,13 ;
veniţ : *imperat. pl.* 37,20 ;
veniţi : 11,03 ; 11,04 ; 11,07 ; 45,18 ; 45,19 ;
viniţ : *imperat. pl.* 37,27 ;
venind : *ger.* 30,38 ; 30,38 ; 37,10 ; 50,18 ;
venindu : 27,35 ;
viind : 24,42 ; 33,01 ; 42,06 ;
viitor : *part. pf.* 24,63 ;
veni : *inf.* (<a) 10,19 ; 10,19 ; 10,30 ; 13,10 ; 25,18 ; 27,33 ; 34,05 ; 35,16 ; 41,50 ; 41,54 ; 43,25 ; 48,07 ;

verde : (1513 DERS) : adj. : „grün" : „vert"
(3 X) :
vêrde : *f. sg. nom./ac.* 1,30 ; 2,12 ; 30,37 ;

verdeaţă : (1637 PUMN.) : s. f. : „Grün" : „verdure"
(1 X) :
verdeaţă : *sg. nom./ac.* 2,05 ;

vesel : (1570 FRAG. TOD.) : adj. : „heiter, fröhlich" : „serein, gai"
(1 X) :
vêseli : *m. pl. nom./ac.* 49,12 ;

veşnic : (XVI sec. PS. SCH.) : adj. : „ewig" : „éternel"
(9 X) :
vêcinice : *f. pl. nom./ac.* 49,26 ; *f. sg. gen./ dat.* 9,12 ;
vêcinică : *f. sg. nom./ac.* 9,16 ; 17,07 ; 17,08 ; 17,13 ; 17,19 ; 48,04 ;
vêcinicu : *m. sg. nom./ac.* 21,33 ;

viaţă : (XVI sec. CV) : s. f. : „Leben" : „vie"
(23 X) :
viaţa : *sg. nom./ac.* 7,11 ; 8,13 ; 23,01 ;
viaţă : 1,30 ; 2,07 ; 3,20 ; 6,17 ; 7,15 ; 7,22 ; 27,46 ;
viiaţă : 45,05 ;
vieţii : *sg. gen./dat.* 2,09 ; 3,14 ; 3,17 ; 3,22 ; 3,24 ; 25,07 ; 25,17 ; 47,08 ; 47,09 ; 47,09 ; 47,09 ; 47,28 ;

viclean : (1462 DERS) : adj. : „1. treulos, 2. (arg)listig" : „1. infidèle, 2. perfide, rusé"
(1 X) :
nevicleau : *m. sg. nom./ac.* 25,27 ;

vicleni : (XVI sec. PS. SCH.) : v. IV : „verraten, hintergehen, überlisten" : „trahir, tromper"
(1 X) :
vicleniia : *ind. impf. 3. sg.* 37,18 ;

vicleşug : (XVI sec. CV) : s. n. : „1. Treulosigkeit, Verrat, 2. List, Heimtücke" : „1. infidélité, 2. perfidie, ruse"
(2 X) :
hicleşug : *sg. nom./ac.* 27,35 ;
vicleşug : 34,13 ;

vie : (XVI sec. CV) : s. f. : „Weinberg" : „vigne"
(3 X) :
vie : *sg. nom./ac.* 9,20 ; 40,10 ; 49,11 ;

vin : (XVI sec. PS. V.) : s.n. : „Wein" : „vin"
(12 X) :

vin : *sg. nom./ac.* 9,21 ; 9,24 ; 14,18 ; 19,32 ; 19,33 ; 19,34 ; 19,35 ; 27,25 ; 27,78 ; 27,37 ; 49,11 ; 49,21 ;

vină : (XVI sec. CV) : s. f. : „Schuld. Sünde" : „faute, tort, péché"
(1 X) :

vina : *sg. nom./ac.* 4,13 ;

vinde : (XVI sec. PS. SCH.) : v. III : „verkaufen" : „vendre"
(10 X) :

vindea : *ind. impf. 3. sg.* 41,56 ; 42,06 ;
vîndură : *ind. pf. s. 3. pl.* 37,28 ;
au vîndut : *ind. pf. c. 3. sg.* 31,15 ;
aţi vîndut : *ind. pf. c. 2. pl.* 45,04 ; 45,05 ;
au vîndut : *ind. pf. c. 3. pl.* 37,36 ; 47,20 ; 47,22 ;
vîndem : *subj. pr. 1. pl.* 37,27 ;

vindeca : (XVI sec. CV) : v. I : „heilen" : „guérir"
(1 X) :

vindecă : *ind. pf. s. 3. sg.* 20,17 ;

vinovat : (1530 BGL) : adj. : „schuld(ig)" : „coupable, fautif"
(1 X) :

vinovat : *m. sg. nom./ac.* 26,11 ;

vis : (XVI sec. PS. SCH.) : s. n. : „Traum" : „rêve"
(25 X) :
vis : *sg. nom./ac.* 28,11 ; 37,05 ; 37,09 ; 37,09 ; 40,05 ; 40,08 ; 40,16 ; 41,01 ; 41,07 ; 41,11 ; 41,15 ;
visul : *sg. nom./ac.* 37,06 ; 37,10 ; 40,09 ; 41,08 ; 41,08 ; 41,11 ; 41,25 ; 41,26 ; 41,32 ;
visului : *sg. gen./dat.* 40,05 ;
visele : *pl. nom./ac.* 37,08 ; 42,09 ;
visurile : 37,20 ; 41,15 ;

visa : (1581 PO) ; v. I : „träumen" : „rêver"
(5 X) :
visă : *ind. pf. s. 3. sg.* 41,05 ;
am visat : *ind. pf. c. 1. sg.* 37,06 ; 37,09 ;
ai visat : *ind. pf. c. 2. sg.* 37,10 ;
visînd : *ger.* 37,05 ;

visuitor : (1688 BIBLIA) : s. m. : „1. Träumer, 2. Traumdeuter" : „1. rêveur, 2. oniromancien"
(1 X) :

visuitoriul : *sg. nom./ac.* 37,19 ;

vişin : (XVI sec. PS. SCH.) : s. m. : „1. Weichsel(kirsch) baum, 2. aus Byssos" : „1. griottier, 2. de Byssos"
(1 X) :

vişin : *sg. nom./ac.* 41,42 ;

vită : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „Tier, Vieh" : „bête, animal, bétail"
(1 X) :

vitelor : *pl. gen./dat.* 1,21 ;

viţă : (XVI sec. CV) : s. f. : „Reben, Weinstock" : „cep de vigne"
(2 X) :
viţe : *pl. nom./ac.* 40,10 ; 40,12 ;

viţel : (1499 DERS) : s. n. : „Kalb" : „veau"
(6 X) :
viţel : *sg. nom./ac.* 18,07 ;
viţelul : 18,08 ;
viţei : *pl. nom./ac.* 12,16 ; 20,14 ; 21,27 ; 24,35 ;

viu : (XVI sec. CV) : adj./S. : „lebendig" : „vivant"
(12 X) :
viu : *adj. m. sg. nom./ac.* 1,24 ; 2,07 ; 2,19 ; 8,21 ; 9,03 ; 9,10 ; 9,12 ; 9,15 ; 9,16 ; 25,06 ;
vii : *adj. f. pl. nom./ac.* 1,20 ;
viilor : *s. pl. gen./dat.* 3,20 ;

vîna : (XVI sec. CV) : v. I : „jagen" : „chasser"
(4 X) :
au vînat : *ind. pf. c. 3. sg.* 27,33 ;
vînêze : *subj. pr. 3. sg.* 28,05 ;
vîneazăi : *imperat. sg.* 27,04 ;
vîna : *inf.* 25,27 ;

vînat : (XVI sec. PS. SCH.) : s. n. : „1. Jagen, 2. Wild" : „1. chasse, 2. gibier, venaison"
(9 X) :
vînat : *sg. nom./ac.* 27,04 ; 27.05 ; 27,07 ; 27,30 ; 27,33 ;
vînatul : 25,28 ; 27,19 ; 27.25 ; 27 31;

vînă : (1561 CORESI) : s. f. : „1. Vene, 2. Sehne, Muskel" : „1. veine, 2. tendon, muscle"
(3 X) :
vînă : *sg. nom./ac.* 32,32 ;
vinele : *pl. nom./ac.* 49,06 ; 49,24 ;

vînător : (XVI sec. PS. SCH.) : s. m. : „Jäger" : „chasseur"
vînătoriu : *sg. nom./ac.* 10,09 ;

vînt : (1527 DERS) : s. n. : „Wind" : „vent"
(5 X) :
vînt : *sg. nom./ac.* 8,01 ; 41,06 ; 41,23 ; 42,24 ; 41,27 ;

vînzare : (1581 CORESI) : s. f. : „Verkauf" : „vente"
(1 X) :
vînzare : *sg. nom./ac.* 42,01 ;

vîrf : (1517 DERS) : s. n. : „Spitze, Gipfel" : „sommet, cime"
(2 X) :
vîrful : *sg. nom./ac.* 11,04 ; 28,18 ;

vîrî : (1670 ANON. CAR.) : v. IV : „hineinstecken, -stopfen, -drücken" : „mettre dedans, fourrer"
(1 X) :
vîrî : *ind. pf. s. 3. sg.* 31,34 ;

vîrtute : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „Stärke, Kraft, Festigkeit" : „force, vigueur"
(2 X) :
vîrtutea : *sg. nom./ac.* 31,06 ; 49,03 ;

vlăstar : (1649 MARD.) : s. m./f. : „Trieb, Schössling" ; „pousse, drageon"
(2 X) :
vlăstare : *pl. nom./ac.* 40,10 ;
vlăstari : 49,09 ;

voao → **tu**

voastre→**meu**

voi→**tu**

voievod : (1478 DERS) s. m. : „Heerführer, Feldherr" : „commandant"
(45 X) :
voivodul : *sg. nom./ac.* 21,22 ; 21,32 ; 26,26 ; 36,15 ; 36,15 ; 36,15 ; 36,15 ; 36,16 ; 36,16 ; 36,16 ; 36,17 ; 36,17 ; 36,17 ; 36,17 ; 36,18 ; 36,18 ; 36,18 ; 36,29 ; 36,29 ; 36,29 ; 36,29 ; 36,30 ; 36,30 ; 36,30 ; 36,40 ; 36,40 ; 36,40 ; 36,41 ; 36,41 ; 36,41 ; 36,42 ; 36,42 ; 36,42 ; 36,43 ; 36,43 ;
voivozii : *pl. nom./ac.* 36,15 ; 35,16 ; 36,17 ; 36,18 ; 36,19 ; 36,21 ; 36,29 ; 36,30 ; 36,43 ;
voivozilor : *pl. gen./dat.* 36,40 ;

voinic : (1495 DERS) : s. m. : „Krieger, Soldat," : „soldat, guerrier"
(1 X) :
voinicii : *pl. nom./ac.* 14,24 ;

vostru→**meu**

voştri→**meu**

vrajă : (1620 MOXA) : s. f. : „Zauber(ei)" : „magie"
(2 X) :
vraje : *sg. nom./ac.* 44,05 ;
vrajă : 44,15 ;

vrajbă : (XVI sec. CV) : s. f. : „Feindschaft, Zwist" : „discorde"
(3 X) :
vrajbă : *sg. nom./ac.* 3,15 ; 13,09 ; 26,21 ;

vrăji : (1581 PO) : v. IV : „1. deuten, vorhersagen, 2. verzaubern, verhexen" : „1. prédire, prévoir, 2. ensorceler"
(3 X) :
să vrăjaşte : *ind. pr. 3. sg. refl.* 44,15 ;
aş vrăji : *cond. pr. 1. sg.* 30,27 ;
vrăjind : *ger.* 44,05 ;

vrăjmaş : (1421 DERS) : s. m. : „Feind" : „ennemi"
(2 X) :
vrăjmaşii : *pl. nom./ac.* 14,20 ;
vrăjmaşilor : *pl. gen./dat.* 49,08 ;

vrea : (1521 NEACŞU) : v. I : „wollen" : „vouloir, désirer"
(10 X) :
vei : *ind. pr. 2. sg.* 13,09 ;
vrea : *ind. pr. 3. sg.* 24,08 ; 37,35 ; 39,08 ;
vru : *ind. pf. s. 3. sg.* 48,19 ;
au vrut : *ind. pf. c. 3. sg.* 50,20 ;
aţ vrut : *ind. pf. c. 2. pl.* 50,20 ;
vei vrea : *ind. viit. I. 2. sg.* 33,10 ;
va vrea : *ind. viit. I. 3. sg.* 24,39 ;
a vrea : *cond. pr. 3. sg.* 24,05 ;

vrednic : (1551/3 ES) : adj. : „1. tüchtig, 2. würdig" : „1. capable, 2. digne"
(1 X) :
vrêdnică : *f. sg. nom./ac.* 23,09 ;

vreme : (XVI sec. PS. SCH.) : s. f. : „Zeit" : „temps"
(23 X) :
vrême : *sg. nom./ac.* 15,17 ; 17,21 ; 18,31 ; 19,19 ; 21,22 ; 23,13 ; 29,07 ; 29,34 ; 30,20 ; 39,08 ; 41,39 ; 44,08 ; 46,30 ;
vrêmea : 6,13 ; 17,23 ; 17,26 ; 18,10 ; 18,14 ; 21,02 ; 26,15 ; 30,41 ; 38,01 ;
vremi : *pl. nom./ac.* 1,14 ;

vreo : (XVI sec. CV) : art. nehot./adv. : „irgend" : „quelque"
(1 X) :
vreo : *adv.* 24,55 ;

Z

zavistui : (1581 PO) : v. IV : „1. neiden, 2. anfeinden" : „1. envier, jalouser, 2. faire des intrigues"
(3 X) :
zavistui : *ind. pf. s. 3. sg.* 30,01 ;
zavistuiră : *ind. pf. s. 3. pl.* 26,14 ; 37,11 ;

zăbava : (1538 DERS) : s. f. : „1. Säumnis, Zögern, 2. Verweilen" : „1. délai, 2. demeure"
(1 X) :
zăbavă : *sg. nom./ac.* 33,14 ;

zăbovi : (1581 PO) : v. IV : „sich aufhalten, verweilen, verzögern" : „demeurer, tarder"
(3 X) :
zăbovi : *ind. pf. s. 3. sg.* 34,19 ;
am zăbovit : *ind. pf. c. 1. sg.* 32,04 ;
ne-am fi zăbăvit : *cond. pf. 1. pl. refl.* 43,10 ;

zăcea : (1551/3 ES) : v. II/III : „liegen" : „gésir"
(2 X) :
zace : *ind. pr. 3. sg.* 8,21 ;
zac : *ind. pr. 3. pl.* 49,10 ;

zăduf : (XVI sec. CV) : s. n. : „Hizte, Schwüle" : „chaleur (étouffante)"
(2 X) :
zăduh : *sg. nom./ac.* 8,22 ; 31,40 ;

zămisli : (1570 CORESI) : v. IV : „empfangen, schwanger werden" : „concevoir, devenir enceinte"
(26 X) :
zămisliia : *ind. impf. 3. pl.* 30,39 ; 30,41 ; 31,10 ;
zămisli : *ind. pf. s. 3. sg.* 16,04 ; 25,21 ; 29,32 ; 39,33 ; 29,34 ; 30,05 ; 30,07 ; 30,10 ; 30,12 ; 30,19 ;
zămisliră : *ind. pf. s. 3. pl.* 19,36 ;
va zămisli : *ind. viit. I. 3. sg.* 18,10 ;
zămisleascâ : *subj. pr. 3. pl.* 30,38 ; 30,41 ;
zămislînd : *ger.* 4,01 ; 4,17 ; 4,25 ; 21,02 ; 29,35 ; 30,17 ; 30,23 ; 38,03 ; 38,04 ;

zbea : (1688 BIBLIA) : v. II : „versichern, aufsaugen" : „(se) retirer, refluer"
(2 X) :
să zbea : *ind. impf. 3. sg. refl.* 8,03 ; 8,03 ;

zbura : (XVI sec. PS. SCH.) : v. I : „fliegen" : „voler"
(2 X) :
zboară : *ind. pr. 3. sg.* 1,21 ;
zburînd : *ger.* 1,20 ;

zburător : (1581 PO) : adj./s. : „fliegend, Vogel" : „qui vole, oiseau"
(3 X) :
zburătoare : *adj. f. pl. nom./ac.* 1,20 ;
zburătoarele : *s. f. pl. nom./ac.* 1,22 ;
zburătoriul : *s. m. nom./ac.* 1,21 ;

zdruncinare : (1688 BIBLIA) : s. f. P „Zerschlagen, Zerstossen" : „action de briser"
(1 X) :
strunc inare : *sg. nom./ac.* 4,23 ;

zece : (XVI sec. CV) : num. : „zehn" : „dix"

(5 X):
zêce : *card.* 45,23 ; 45,23 ;
zeci : *card. pl. nom./ac.* 24,60 ;
a zêcea : *ord. f.* 8,05 ; 2.822 ;

zeciui : (1561 CORESI) : v. IV : „(ver)zehnten" : „prendre la dîme"
(1 X):
voiu zeciui : *ind. viit. I. 1. sg.* 28,22 ;

zeciuială : (1630 DRHB) : s. f. : „Zehnt" : „dîme"
(1 X):
zeciuială : *sg. nom./ac.* 14,20 ;

zestre : (1581 PO) : s. f. : „Mitgift, Aussteuer" : „dote"
(1 X):
zestrile : *pl. nom./ac.* 34,12 ;

zgardă : (1645 HERODOT) : s. f. : „Halskette, -band" : „collier"
(2 X):
zgarda : *sg. nom./ac.* 38,18 ; 38,25 ;

zgău : (XVI sec. PS. SCH.): s.m. : „Gebarmutter, Mutterleib, Schoss" : „matrice, sein"
(7 X):
zgău : *sg. nom./ac.* 16,04 ; 30,41 ;
zgăul : 20,18 ; 25,23 ; 29,31 ; 30,22 ;
zgăului : *sg. gen./dat.* 49,25 ;

zi : (XVI sec. CV) : s. f. : „Tag" : „jour"
(135 X):
zi : *sg. nom./ac.* 1,08 ; 1,13 ; 1,19 ; 1,23 ; 1,31 ; 2,02 ; 2,02 ; 2,04 ; 2,17 ; 3,05 ; 5,01 ; 5,02 ; 7,11 ; 7,13 ; 15,18 ; 18,01 ; 19,34 ; 20,13 ; 21,04 ; 26,32 ; 27,45 ; 31,22 ; 33,13 ; 34,25 ; 39,10 ; 39,10 ; 39,11 ; 40,20 ; 40,20 ; 42,18 ;
zio : *sg. nom./ac.* 1,05 ; 29,07 ;
zioa : 2,03 ; 8,05 ; 8,22 ; 19,37 ; 18,38 ; 21,0E; 26,33 ; 27,02 ; 31,40 ; 32,32 ; 33,16 ; 35,05 ; 35,04 ; 35,20 ; 47,26 ; 48,15 ; 48,20 ;
zi : 1,05 ; 17,14 ; 22,03 ;
zîoa : 30,33 ; 30,35 ;
zilii : *sg. gen./dat.* 1,14 ; 1,16 ; 1,18 ; 31,39 ;
zile : *pl. nom./ac.* 1,14 ; 4,03 ; 7,04 ; 7,04 ; 7,10 ; 7,12 ; 7,17 ; 7,24 ; 8,03 ; 8,04 ; 8,06 ; 8,10 ; 8,12 ; 11,32 ; 17,12 ; 18,11 ; 21,34 ; 24,01 ; 24,55 ; 25,08 ; 27,44 ; 29,14 ; 29,20 ; 30,36 ; 31,23 ; 35,29 ; 37,34 ; 40,04 ; 40,12 ; 40,13 ; 40,18 ; 40,19 ; 41,01 ; 42,17 ; 47,09 ; 50,03 ; 50,03 ; 50,10 ;
zilele : *pl. nom./ac.* 3,14 ; 3,17 ; 5,05 ; 5,08 ; 5,11 ; 5,14 ; 5,17 ; 5,20 ; 5,23 ; 5,27 ; 5,31 ; 6,03 ; 6,04 ; 6,05 ; 8,22 ; 9,28 ; 10,25 ; 25,24 ; 26,01 ; 27,41 ; 29,21 ; 30,14 ; 35,28 ; 38,12 ; 43,09 ; 44,32 ; 47,09 ; 47,09 ; 47,09 ; 47,28 ; 47,29 ; 49,01 ; 50,03 ; 50,04 ;
zilile : *pl. nom./ac.* 5,04 ;
zilelor : *pl. gen./dat.* 25,07 ; 47,08 ;
zile : *sg. gen./dat* 17,23 ; 17,26 ;

zice : (XVI sec. CV) : v. III : „sagen" : „dire"
(621 X):
zici : *ind. pr. 2. sg.* 14,23 ;
zice : *ind. pr. 3. sg.* 22,16 ; 32,04 ; 45,09 ;
ziceţ : *ind. pr. 2. pl.* 44,10 ;
ziceţi : *ind. pr. 2. pl.* 45,09 ;
zic : *ind. pr. 3. pl.* 10,09 ; 38,22 ;
zicea : *ind. impf. 3. sg.* 19,05 ;
ziş : *ind. pf. s. 1. sg.* 24,42 ; 24,45 ; 24,47 ; 31,11 ;
zise : *ind. pf. s. 3. sg.* 1,03 ; 1,06 ; 1,09 ; 1,11 ; 1,14 ; 1,20 ; 1,24 ; 1,26 ; 1,29 ; 2,18 ; 2,23 ; 3,01 ; 3,02 ; 3,04 ; 3,09 ; 3,10 ; 3,11 ; 3,12 ; 3,13 ; 3,13 ; 3,14 ; 3,16 ; 3,17 ; 3,22 ; 4,01 ; 4,06 ; 4,08 ; 4,09 ; 4,10 ; 4,13 ; 4,15 ; 4,23 ; 6,03 ; 6,07 ; 6,13 ; 7,01 ; 8,15 ; 8,21 ; 9,01 ; 9,08 ; 9,12 ; 9,17 ; 9,25 ; 9,25 ; 11,03 ; 11,06 ; 12,01 ; 12,07 ; 12,11 ; 12,18 ; 13,09 ; 13,15 ; 14,19 ; 14,21 ; 14,22 ; 15,02 ; 15,03 ; 15,05 ; 15,05 ; 15,07 ; 15,08 ; 15,09 ; 16,02 ; 16,05 ; 16,06 ; 16,08 ; 16,08 ; 16,09 ; 16,10 ; 16,11 ; 17,01 ; 17,09 ; 17,15 ; 17,17 ; 17,18 ; 17,19 ; 18,03 ; 18,06 ; 18,09 ; 18,10 ; 18,13 ; 18,15 ; 18,17 ; 18,20 ; 18,23 ; 18,26 ; 18,27 ; 18,28 ; 18,29 ; 18,29 ; 18,30 ; 18,30 ; 18,31 ; 18,31 ; 18,32 ; 18,32 ; 19,01 ; 19,07 ; 19,14 ; 19,18 ; 19,21 ; 19,31 ; 19,34 ; 20,02 ; 20,03 ; 20,04 ; 20,06 ; 20,09 ; 20,10 ; 20,11 ; 20,15 ; 20,16 ; 21,01 ; 21,06 ; 21,07 ; 21,10 ; 21,12 ; 21,16 ; 21,17 ; 21,22 ; 21,24 ; 21,26 ; 21,29 ; 21,30 ; 22,03 ; 22,07 ; 22,07 ; 22,11 ; 22,08 ; 22,11 ; 22,12 ; 23,03 ; 23,13 ; 24,02 ; 24,05 ; 24,06 ; 24,12 ; 24,17 ; 24,17 ; 24,19 ; 24,23 ; 24,24 ; 24,25 ; 24,26 ; 24,31 ; 24,33 ; 24,34 ; 24,40 ; 24,46 ; 24,47 ; 24,54 ; 24,56 ; 24,58 ; 24,65 ; 24,65 ; 25,22 ; 25,23 ; 25,30 ; 25,31 ; 25,32 ; 25,33 ; 26,02 ; 26,07 ; 26,09 ; 26,09 ; 26,10 ; 26,16 ; 26,24 ; 26,27 ; 27,01 ; 27,01 ; 27,02 ; 27,06 ; 27,11 ; 27,13 ; 27,18 ; 27,18 ; 27,19 ; 27,20 ; 27,20 ; 27,21 ; 27,22 ; 27,23 ; 27,24 ; 27,24 ; 27,26 ; 27,27 ; 27,31 ; 27,32 ; 27,32 ; 27,33 ; 27,34 ; 27,35 ; 27,36 ; 27,36 ; 27,37 ; 27,38 ; 27,39 ; 27,41 ; 27,42 ; 27,46 ; 28,13 ; 28,16 ; 28,17 ; 29,04 ; 29,05 ; 29,06 ; 29,07 ; 29,14 ; 29,15 ; 29,18 ; 29,19 ; 29,21 ; 29,25 ; 29,33 ; 29,34 ; 29,35 ; 30,01 ; 30,02 ; 30,03 ; 30,06 ; 30,08 ; 30,11 ; 30,13 ; 30,14 ; 30,15 ; 30,15 ; 30,16 ; 30,18 ; 30,20 ; 30,23 ; 30,25 ; 30,27 ; 30,29 ; 30,31 ; 30,31 ; 30,34 ; 31,03 ; 31,05 ; 31,11 ; 31,12 ; 31,24 ; 31,26 ; 31,31 ; 31,32 ; 31,34 ; 31,36 ; 31,43 ; 31,44 ; 31,46 ; 31,47 ; 31,48 ; 31,51 ; 32,02 ; 32,08 ; 32,09 ; 32,16 ; 32,20 ; 32,26 ; 32,26 ; 32,27 ; 32,27 ; 32,28 ; 32,29 ; 32,29 ; 33,05 ; 33,05 ; 33,08 ; 33,08 ; 33,09 ; 33,10 ; 33,12 ; 33,13 ; 33,15 ; 33,15 ; 34,04 ; 34,11 ; 34,14 ; 34,30 ; 35,01 ; 35,02 ; 35,10 ; 35,11 ; 35,17 ; 37,06 ; 37,09 ; 37,10 ; 37,13 ; 37,13 ; 37,14 ; 37,16 ; 37,17 ; 37,19 ; 37,21 ; 37,22 ; 37,26 ; 37,30 ; 37,33 ; 38,08 ; 38,11 ; 38,11 ; 38,16 ; 38,16 ; 38,17 ; 38,17 ; 38,18 ; 38,18 ; 38,21 ; 38,22 ; 38,23 ; 38,24 ; 38,25 ; 38,26 ; 38,29 ; 39,07 ; 39,08 ; 39,14 ; 39,17 ; 40,08 ; 40,09 ; 40,12 ; 40,16 ; 40,18 ; 41,15 ; 41,16 ; 41,25 ; 41,38 ; 41,39 ; 41,41 ; 41,44 ; 41,55 ; 42,10 ; 42,04 ; 42,07 ; 42,09 ; 42,12 ; 42,14 ; 41,28 ; 42,21 ; 42,22 ; 42,24 ; 42,28 ; 42,33 ; 42,36 ; 42,37 ; 42,38 ; 43,02 ; 43,03 ; 43,06 ; 43,08 ; 43,11 ; 43,16 ; 43,23 ; 43,27 ; 43,28 ; 43,29 ; 43,29 ; 43,31 ; 44,04 ; 44,10 ; 44,15 ; 44,16 ; 44,17 ; 44,18 ; 44,25 ; 44,27 ; 45,01 ; 45,03 ; 45,04 ; 45,04 ; 45,17 ; 45,21 ; 45,24 ; 45,27 ; 46,02 ; 46,02 ; 46,03 ; 46,30 ; 46,31 ; 47,03 ; 47,05 ; 47,08 ; 47,09 ; 47,16 ; 47,23 ; 47,29 ; 47,30 ; 47,31 ; 48,03 ; 48,04 ; 48,08 ; 48,09 ; 48,09 ; 48,11 ; 48,15 ; 48,18 ; 48,19 ; 48,21 ; 49,01 ; 49,29 ; 50,06 ; 50,06 ; 50,19 ; 50,21 ; 50,24 ;
zise : *ind. pf. s. 3. sg.* 22,01 ; 22,01 ; 22,02 ; 22,05 ;
zisem : *ind. pf. s. 1. pl.* 42,31 ;
ziseră : *ind. pf. s. 3. pl.* 11,04 ; 19,02 ; 19,09 ; 19,12 ; 19,17 ; 24,33 ; 24,50 ; 24,55 ; 24,57 ; 24,57 ; 24,60 ; 26,32 ; 29,04 ; 29,05 ; 29,06 ; 29,08 ; 31,14 ; 34,31 ; 37,08 ; 37,32 ; 38,21 ; 40,08 ; 42,07 ; 41,10 ; 42,13 ; 43,07 ; 43,18 ; 43,28 ; 44,07 ; 47,03 ; 47,04 ; 47,18 ; 47,25 ; 50,11 ; 50,15 ; 50,16 ; 50,18 ;
zisără : *ind. pf. s. 3. pl.* 18,05 ; 18,09 ;
am zis : *ind. pf. c. 1. sg.* 16,13 ; 20,11 ; 20,13 ; 26,09 ; 26,28 ; 31,31 ; 41,28 ; 42,14 ; 44,22 ; 44,26 ;
zis-am : *ind. pf. c. 1. sg.* 44,20 ;
ai zis : *ind. pf. c. 2. sg.* 12,19 ; 18,05 ; 26,09 ; 32,09 ; 32,12 ; 44,21 ; 44,23 ;
au zis : *ind. pf. c. 3. sg.* 3,01 ; 3,03 ; 20,05 ; 20,05 ;

22,09 ; 23,10 ; 31,16 ; 31,29 ; 41,54 ; 43,05 ; 43,17 ; 44,02 ; 44,06 ; 45,27 ;
aţ zis : *ind. pf. c. 2. pl.* 43,02 ; 44,28 ;
aţi zis: 43,29 ;
au zis : *ind. pf. c. 3. pl.* 26,28 ;
voiu zice : *ind. viit. I. 1. sg.* 22,02 ; 24,14 ; 24,43 ; 46,31 ;
vei zice : *ind. viit. I. 2. sg.* 32,18 ; 44,04 ;
va zice : *ind. viit. I. 3. sg.* 21,12 ; 24,14 ; 24,44 ; 31,08 ; 31,08 ; 41,55 ; 43,07 ; 46,33 ;
vom zice : *ind. viit. I. 1. pl.* 37,20 ; 44,16 ;
veţ zice : *ind. viit. I. 2. pl.* 32,04 ; 32,20 ; 34,11 ; 34,12 ;
vor zice : *ind. viit. I. 3. pl.* 12,12 ;
zică : *subj. pr. 3.. sg.* 20,02 ;
zică : 22,14 ;
ziceţ : *subj. pr. 2. pl.* 46,34 ;
zi : *imperat. sg.* 12,13 ; 45,17 ;
ziceţi : *imperat. pl.* 50,17 ;
zicînd : *ger.* 1,22 ; 1,28 ; 2,16 ; 4,25 ; 5,29 ; 8,15 ; 9,08 ; 15,10 ; 15,04 ; 15,18 ; 17,03 ; 17,17 ; 18,12 ; 18,13 ; 18,15 ; 19,15 ; 19,37 ; 19,38 ; 21,22 ; 22,15 ; 22,20 ; 23,03 ; 23,05 ; 23,08 ; 23,10 ; 23,14 ; 24,07 ; 24,30 ; 24,37 ; 26,11 ; 26,20 ; 26,22 ; 28,01 ; 28,06 ; 28,20 ; 29,32 ; 30,24 ; 31,01 ; 31,29 ; 32,04 ; 32,06 ; 32,17 ; 32,17 ; 32,19 ; 34,04 ; 34,08 ; 34,20 ; 37,15 ; 37,17 ; 37,35 ; 38,13 ; 38,24 ; 38,25 ; 38,28 ; 39,12 ; 39,14 ; 39,14 ; 39,17 ; 39,19 ; 40,07 ; 41,09 ; 41,15 ; 41,17 ; 41,51 ; 41,52 ; 42,14 ; 42,22 ; 42,28 ; 42,29 ; 42,37 ; 43,03 ; 43,03 ; 43,05 ; 43,07 ; 43,19 ; 44,01 ; 44,04 ; 44,19 ; 44,32 ; 45,16 ; 45,26 ; 46,02 ; 47,01 ; 47,05 ; 47,15 ; 48,02 ; 48,20 ; 48,20 ; 50,04 ; 50,04 ; 50,05 ; 50,16 ; 50,24 ; 50,25 ;
zice(<**a**) : *inf.* 26,07 ;
zîş : *ind. pf. 1. sg.* 24,39 ;

zidi : (XVI sec. CV) : v. IV : „1. bauen, erbauen, 2. schaffen“ : „1. construire, bâtir, 2. créer“
(17 X) :
zidi : *ind. pf. s. 3. sg.* 2,07 ; 2,19 ; 2,22 ; 8,20 ; 12,07 ; 12,08 ; 13,19 ; 26,25 ; 35,07 ;
au zidit : *ind. pf. c. 3. sg.* 2,08 ; 2,15 ; 10,11 ; 14,19 ; 14,22 ; *ind. pf. c. 3. pl.* 11,05 ;
ne zidim : *subj. pr. 1. pl. refl.* 11,04 ;
zidind : *ger.* 4,17 ;

zidit : (1652 ÎNDR.) : adj. : „gebaut, errichtet, erschaffen“ : „bâti, construit, créé“
(1 X) :
zidite : *f. pl. nom./ac.* (<**cele**) 36,43 ;

zisă : (1551/3 ES) : s. f. : „Rede, Wort“ : „parole“
(1 X) :
zisele : *pl. nom./ac.* 50,06 ;

zori : (XVI sec. CV) : s. f. pl. : „Tagesanbruch“ : „lever du jour, aube“
(2 X) :
zorile : *nom./ac.* 32,26 ; 32,26.

F O T O C O P I I

MS. 45

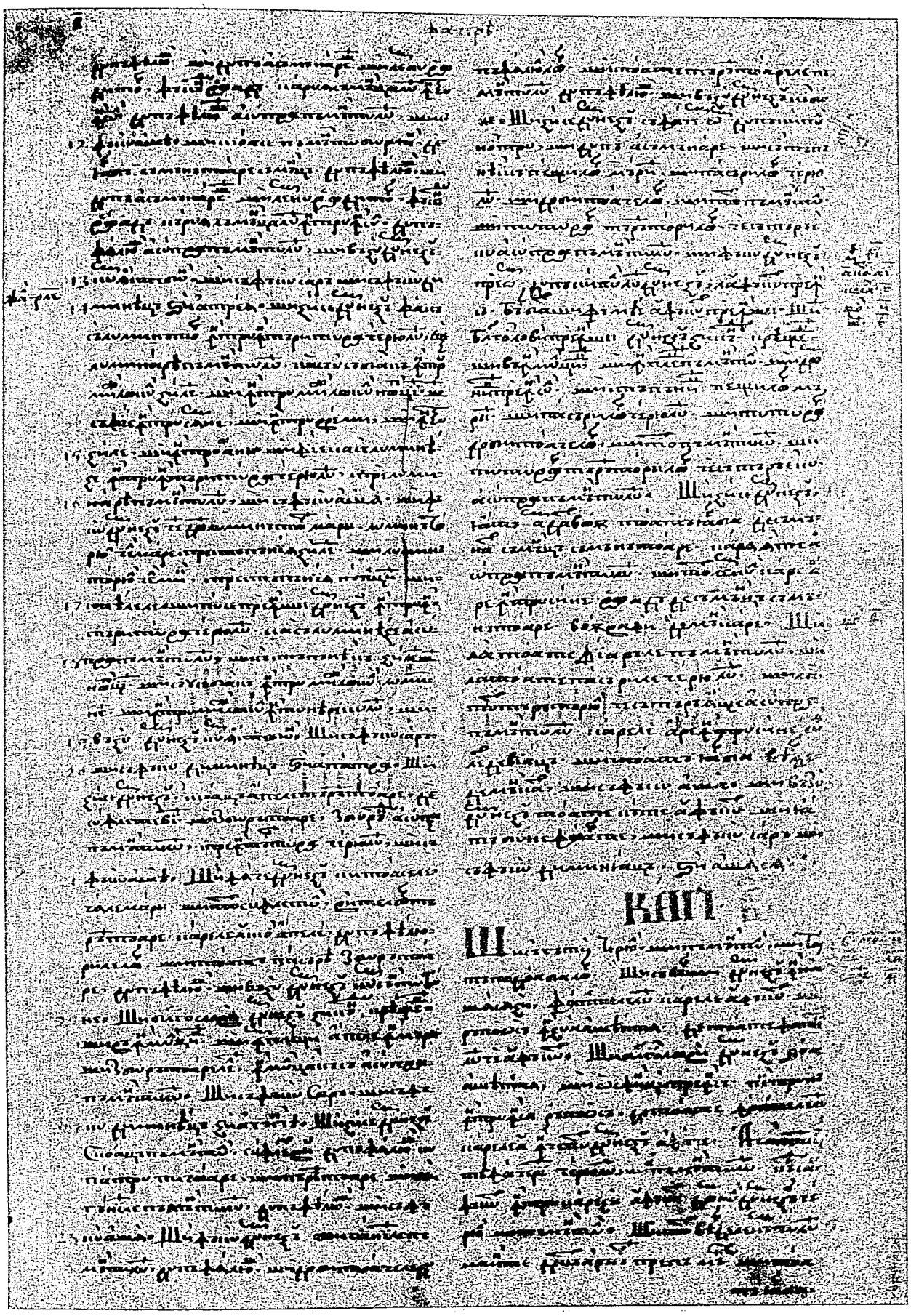

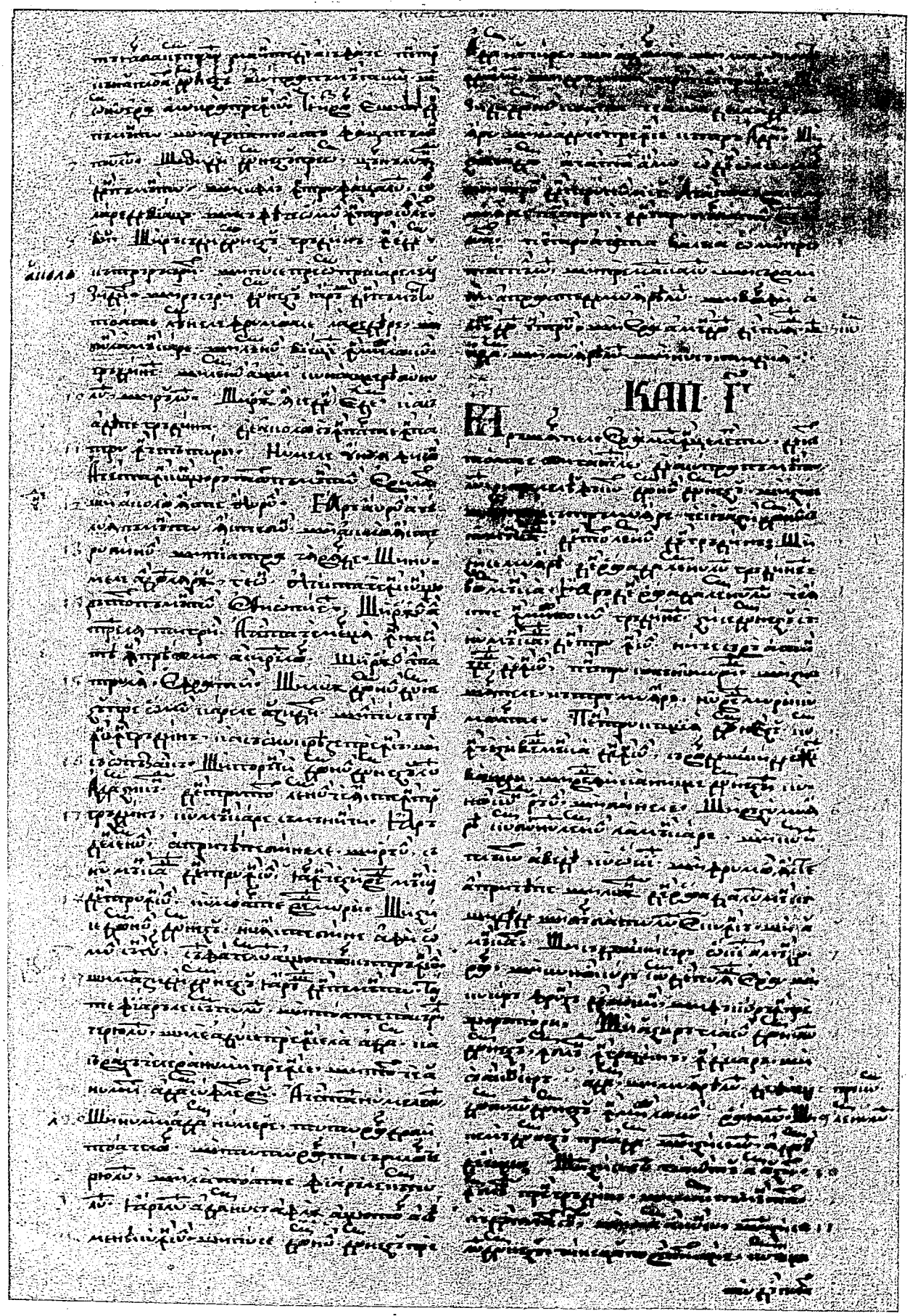

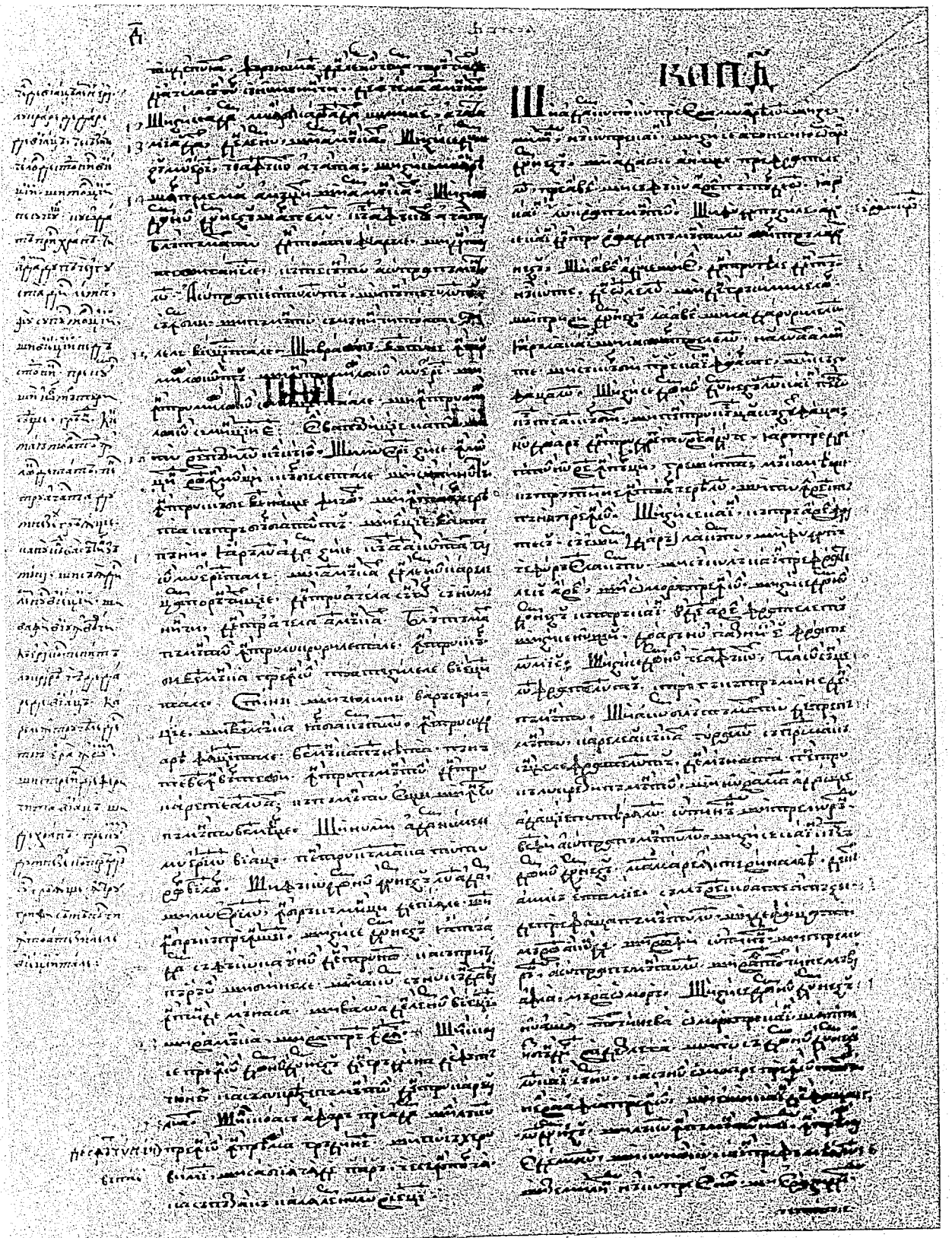

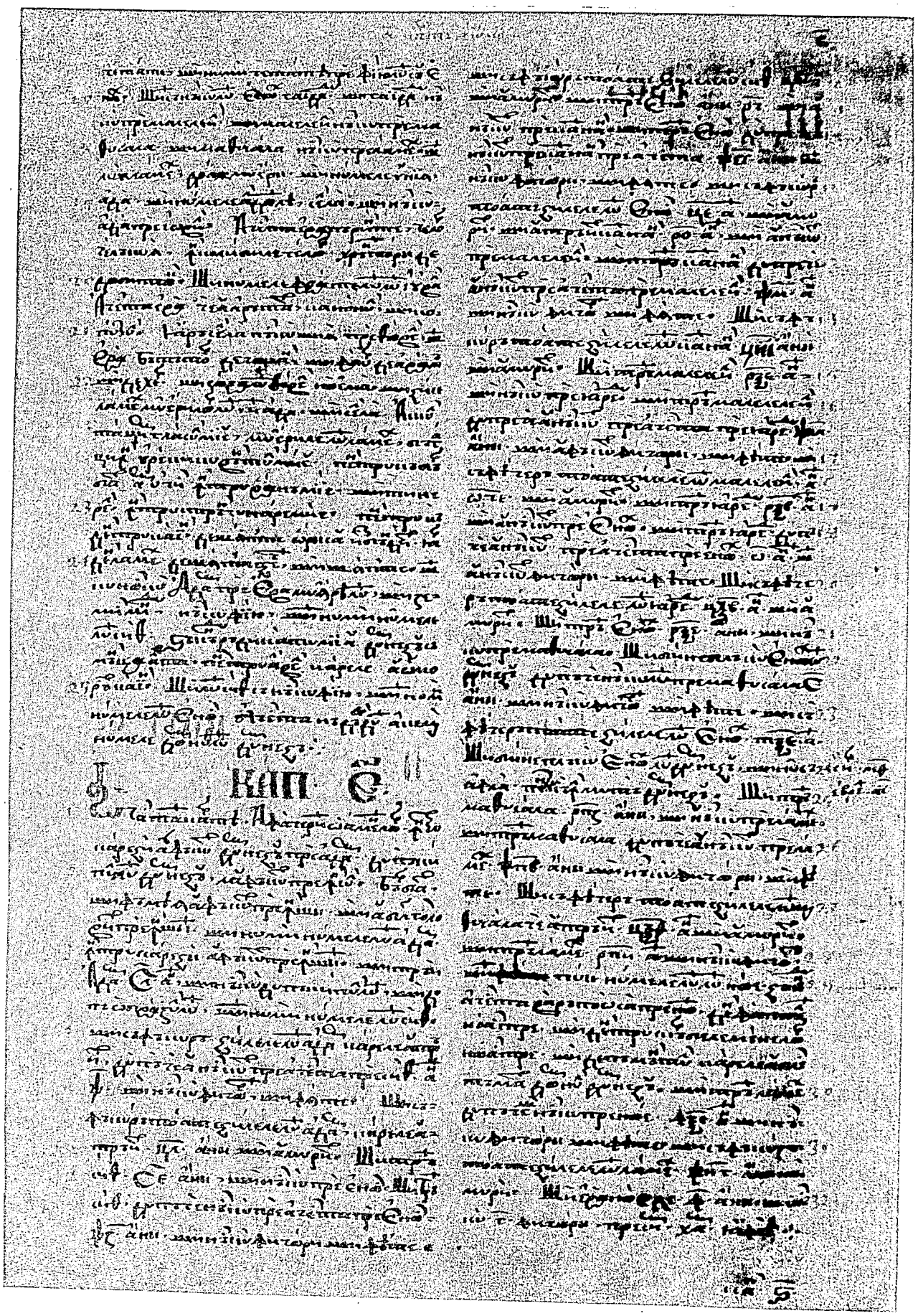

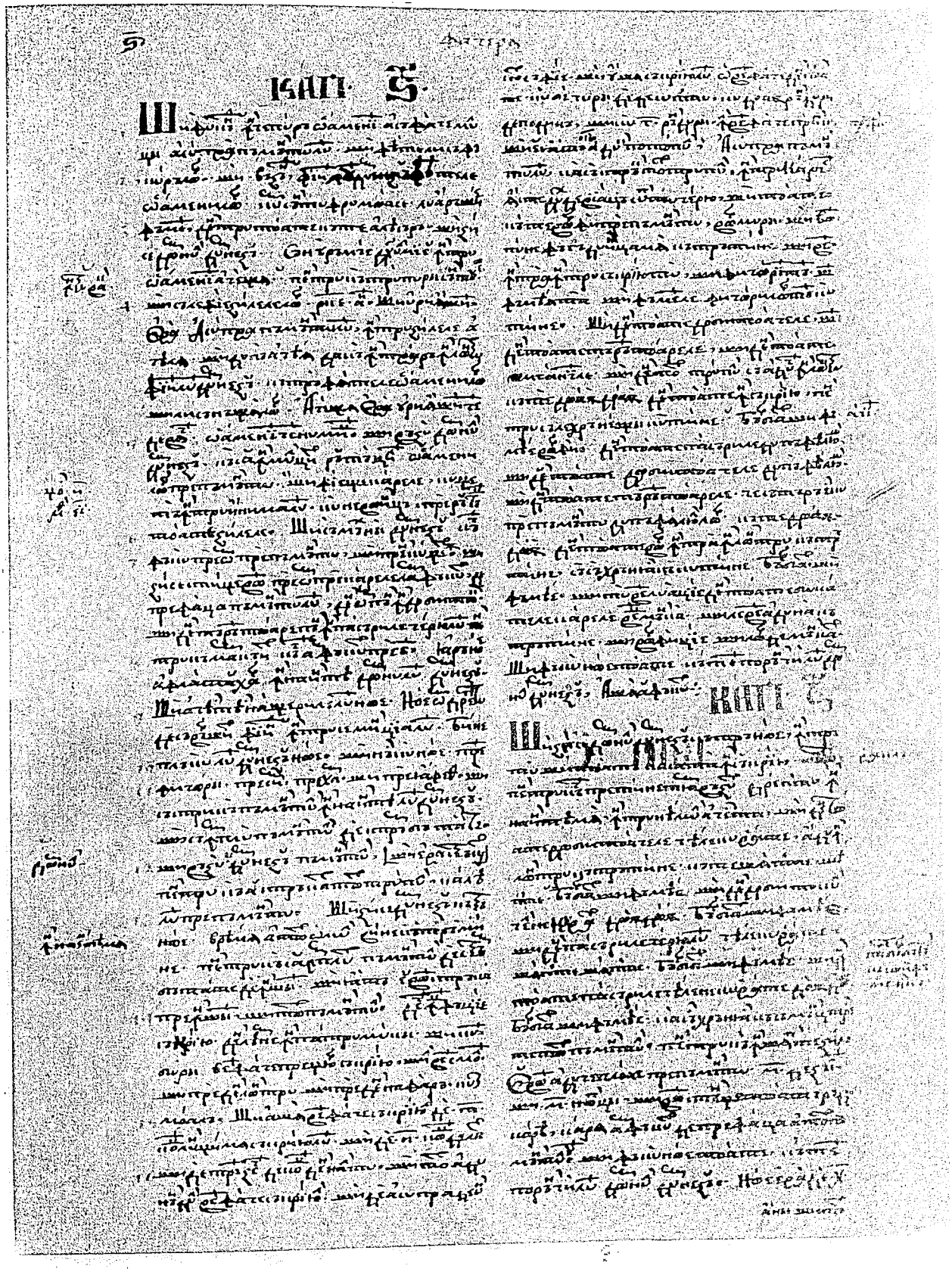

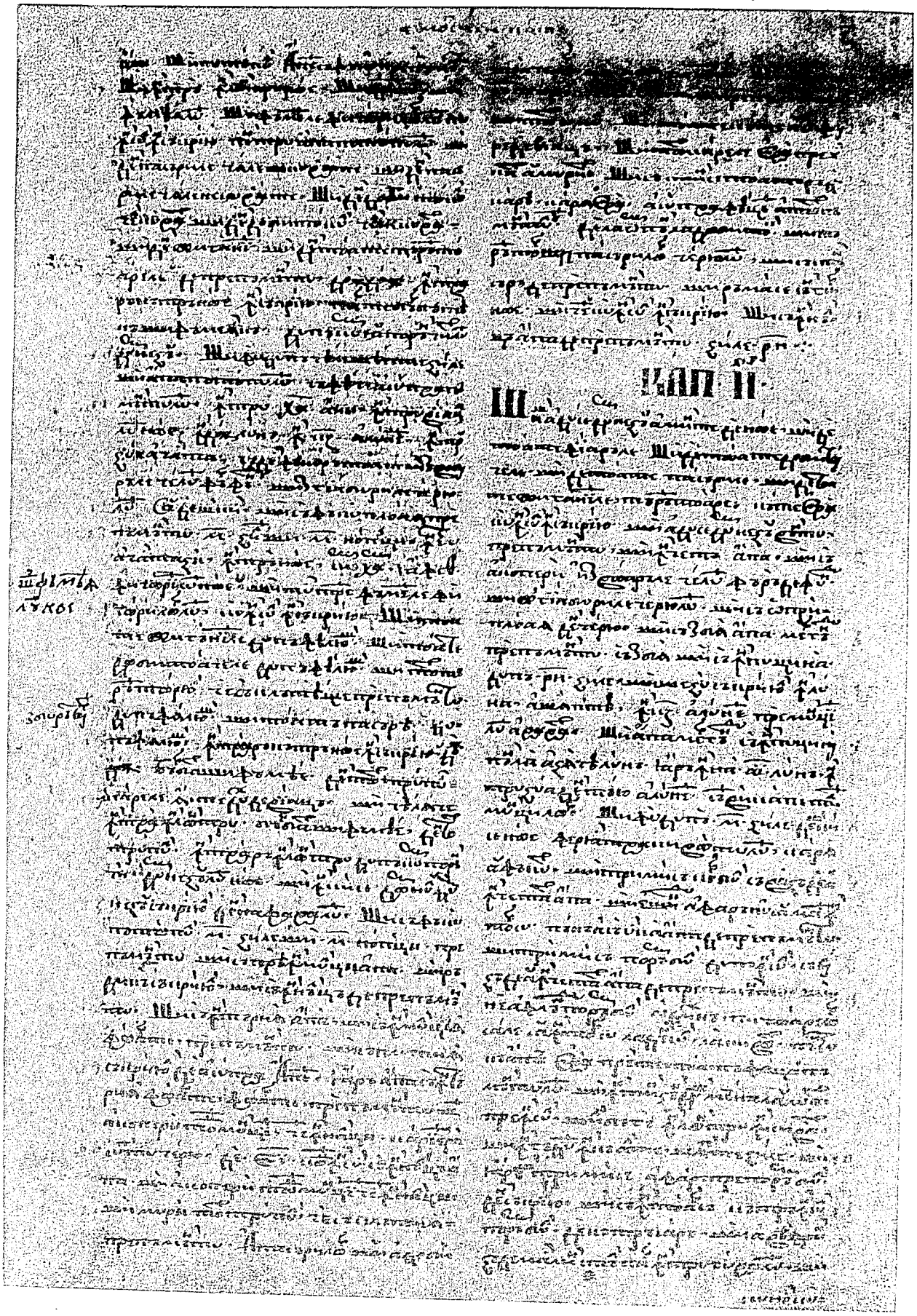

F. 5 v.

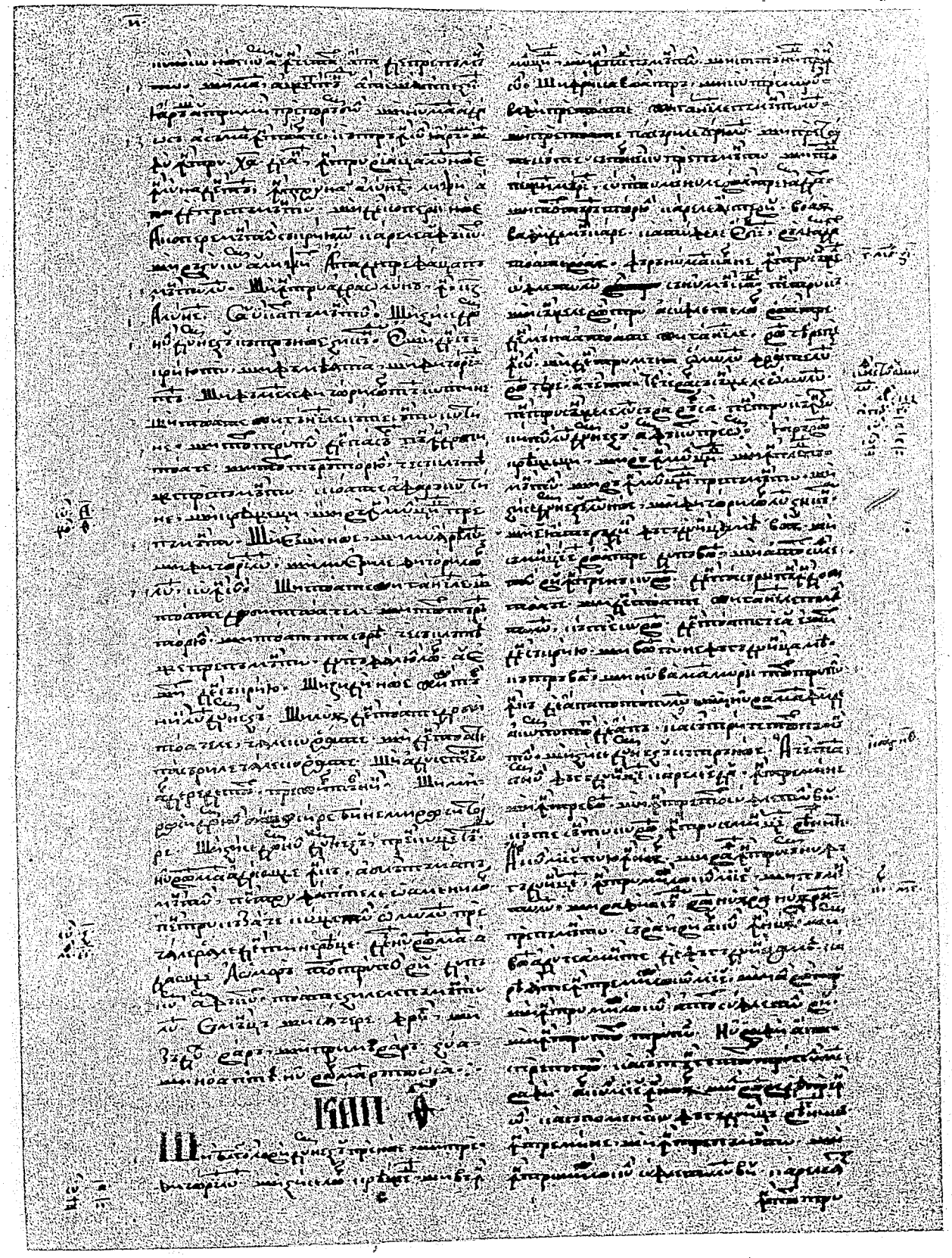

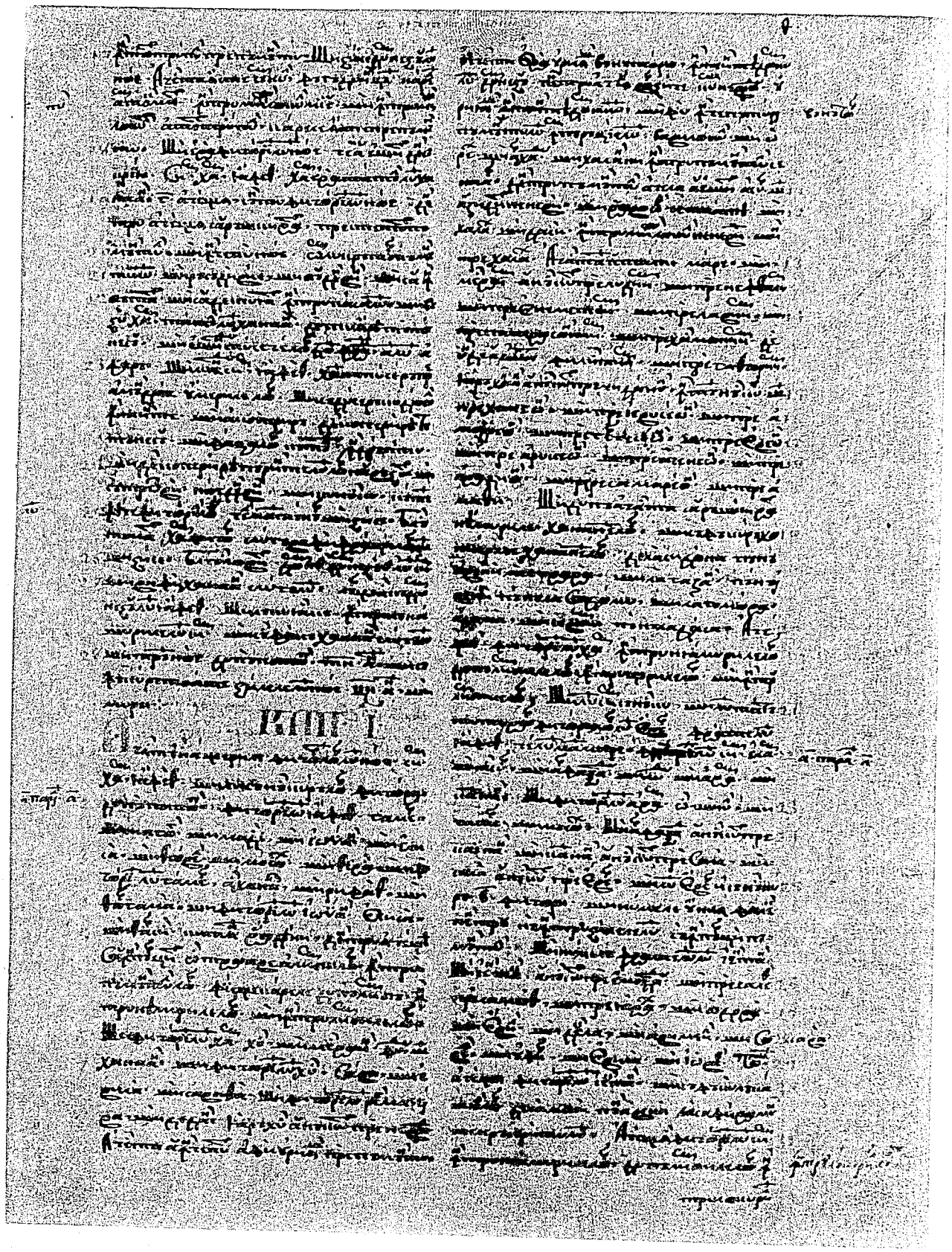

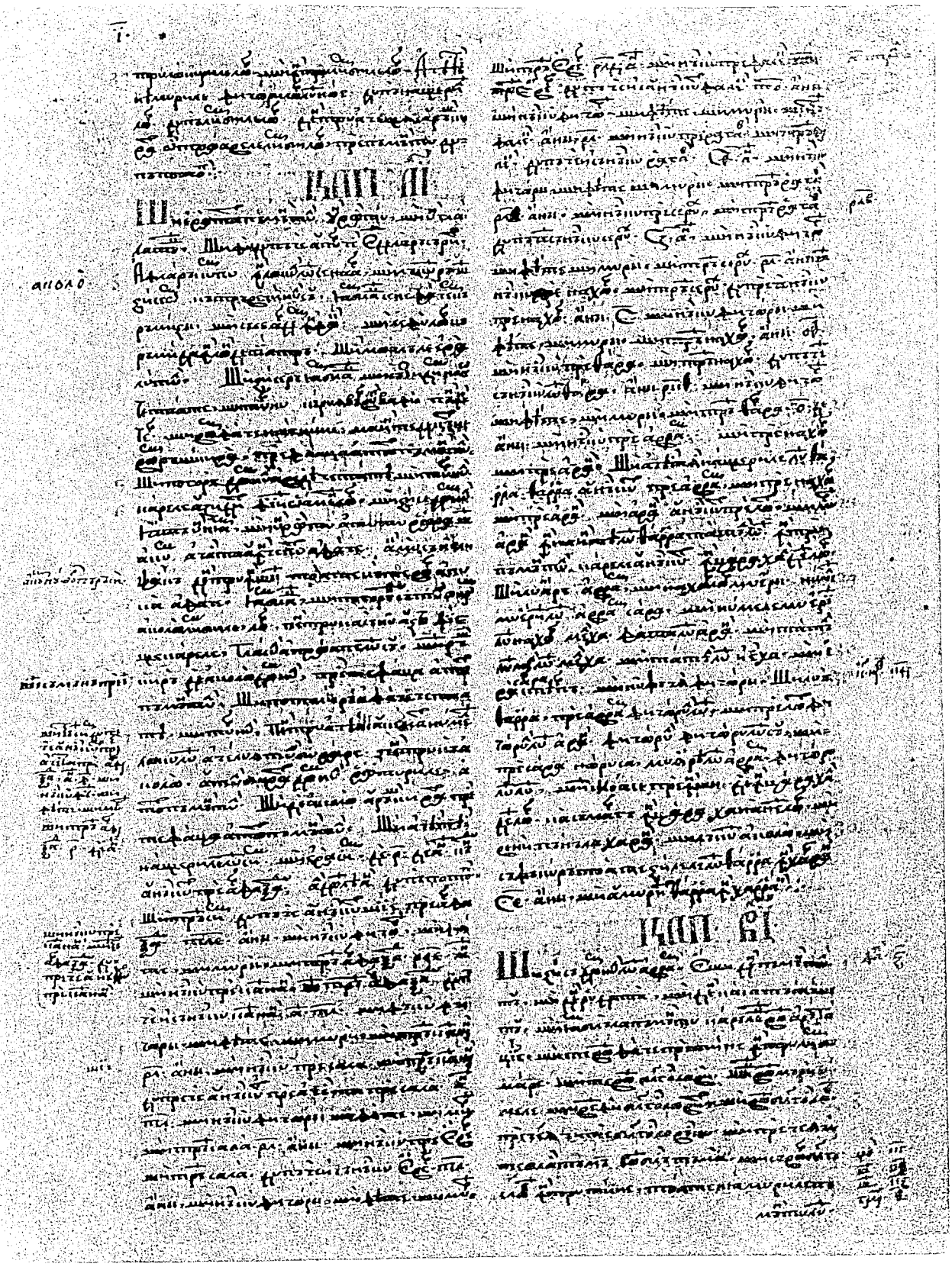

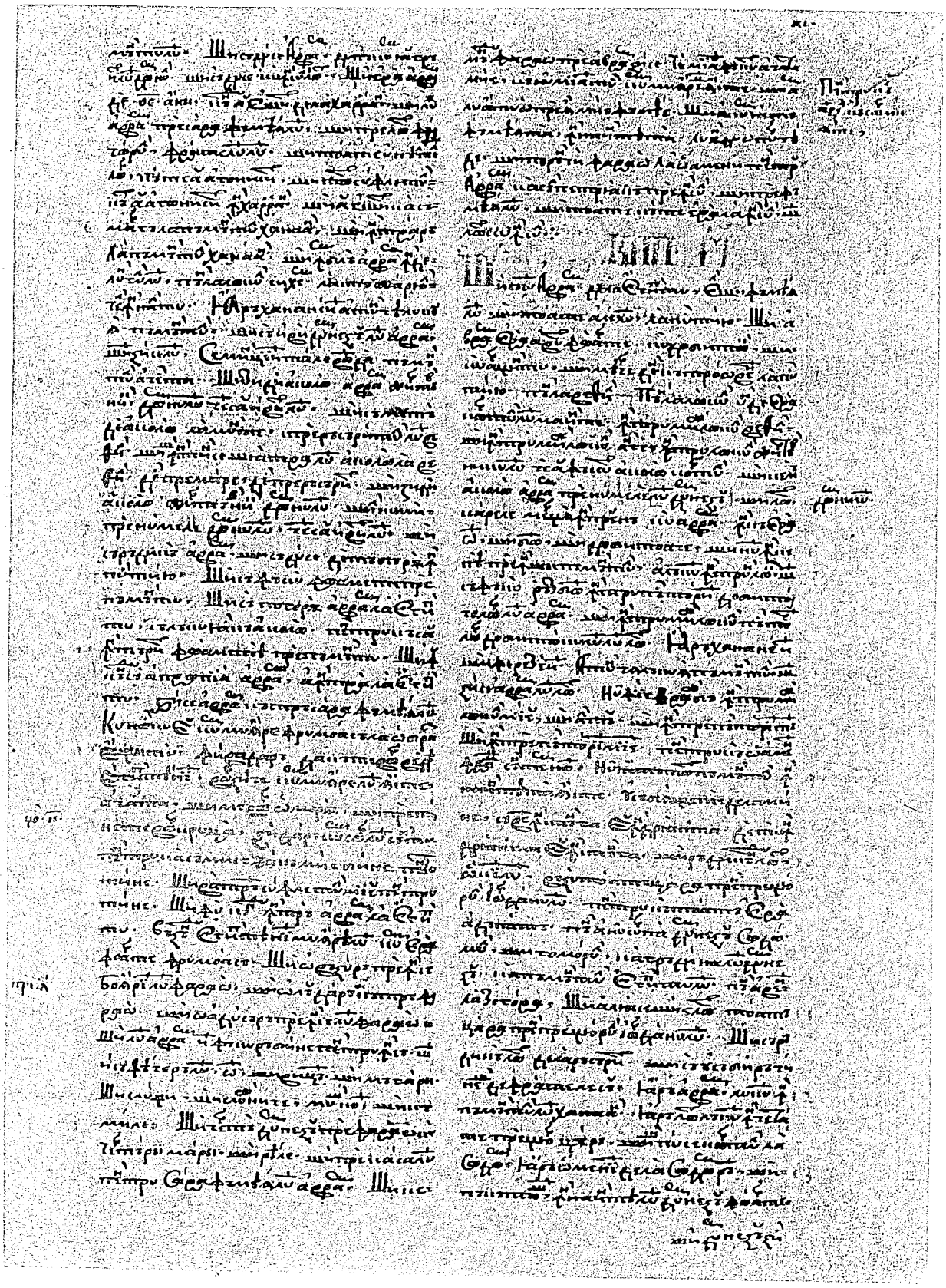

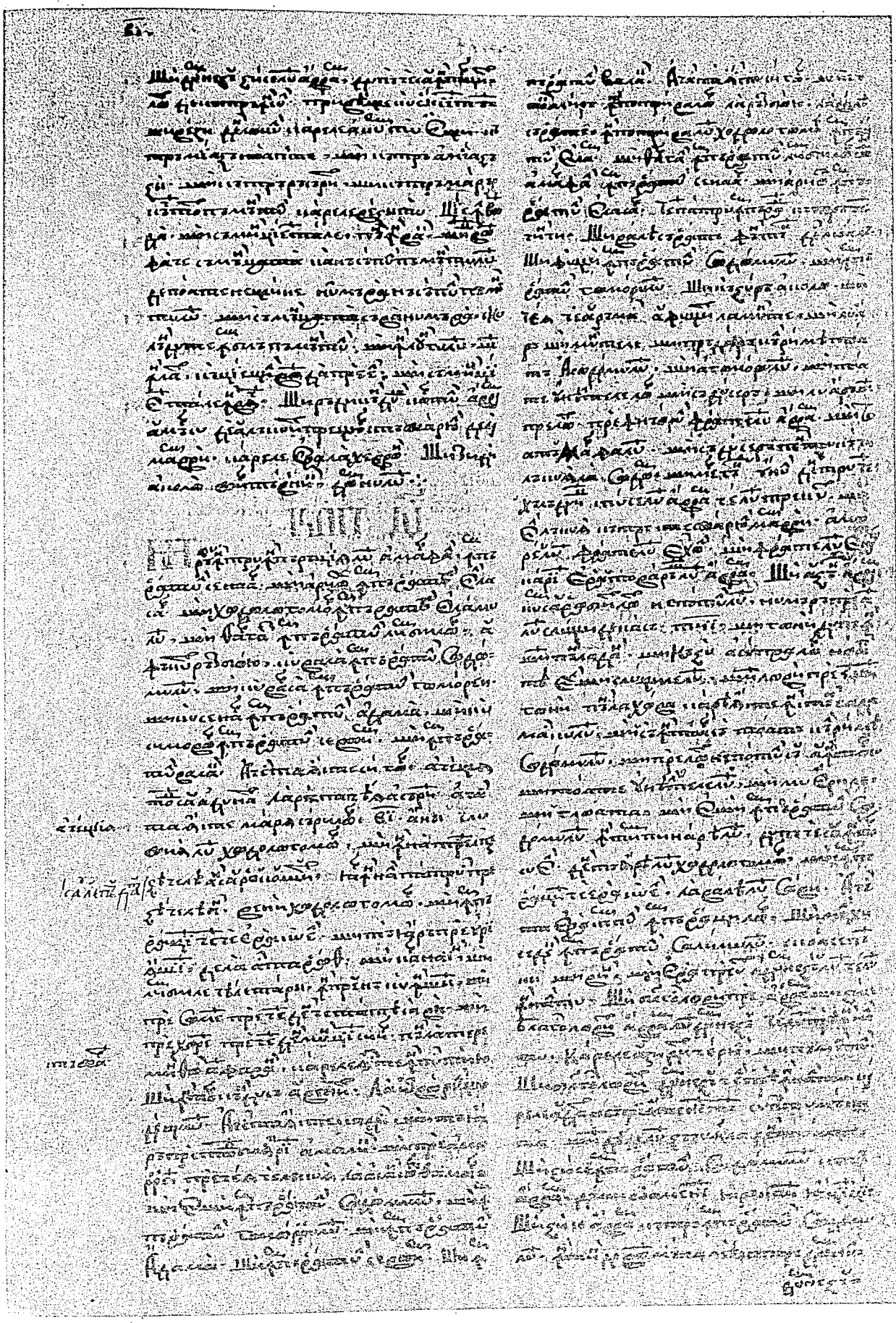

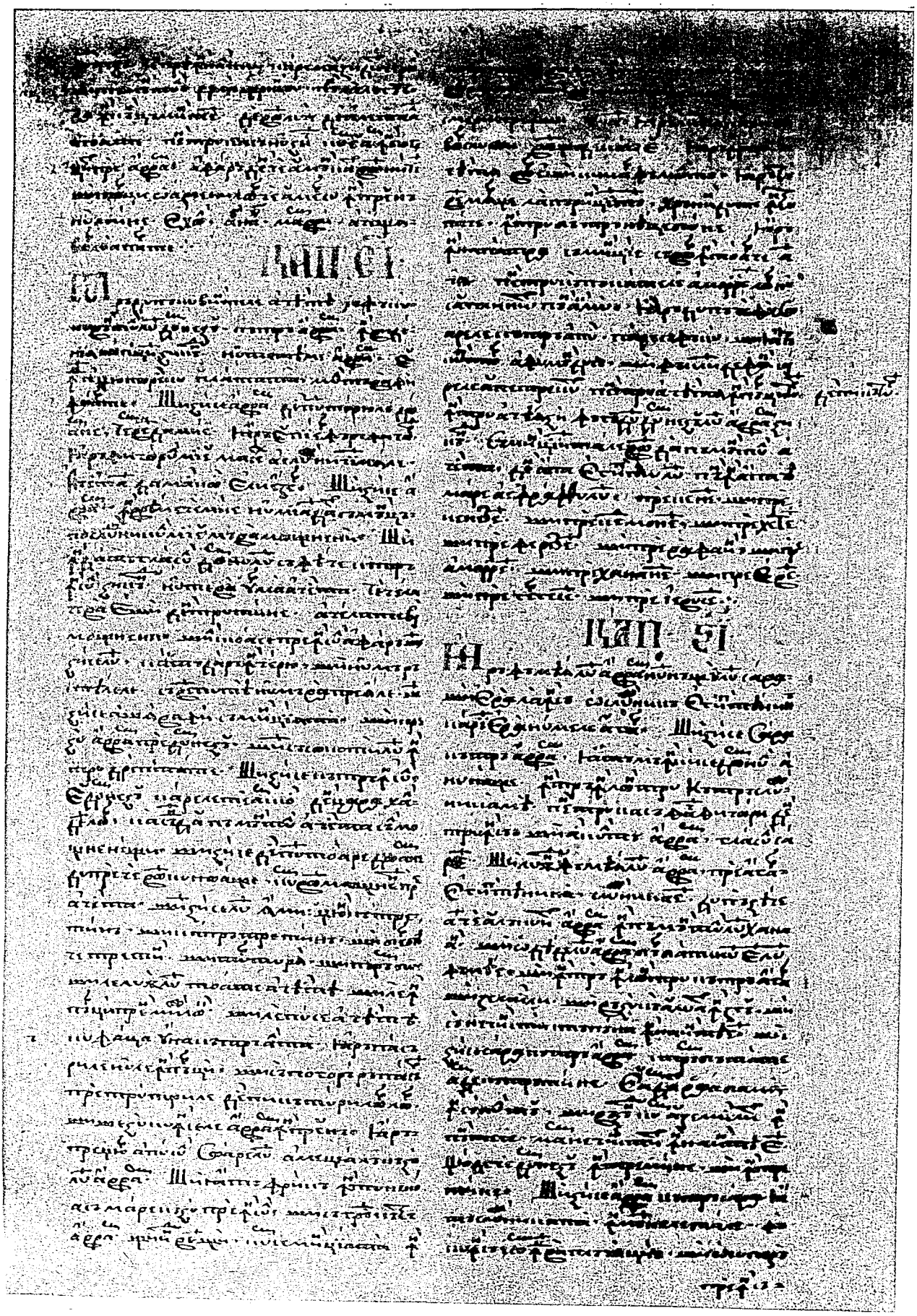

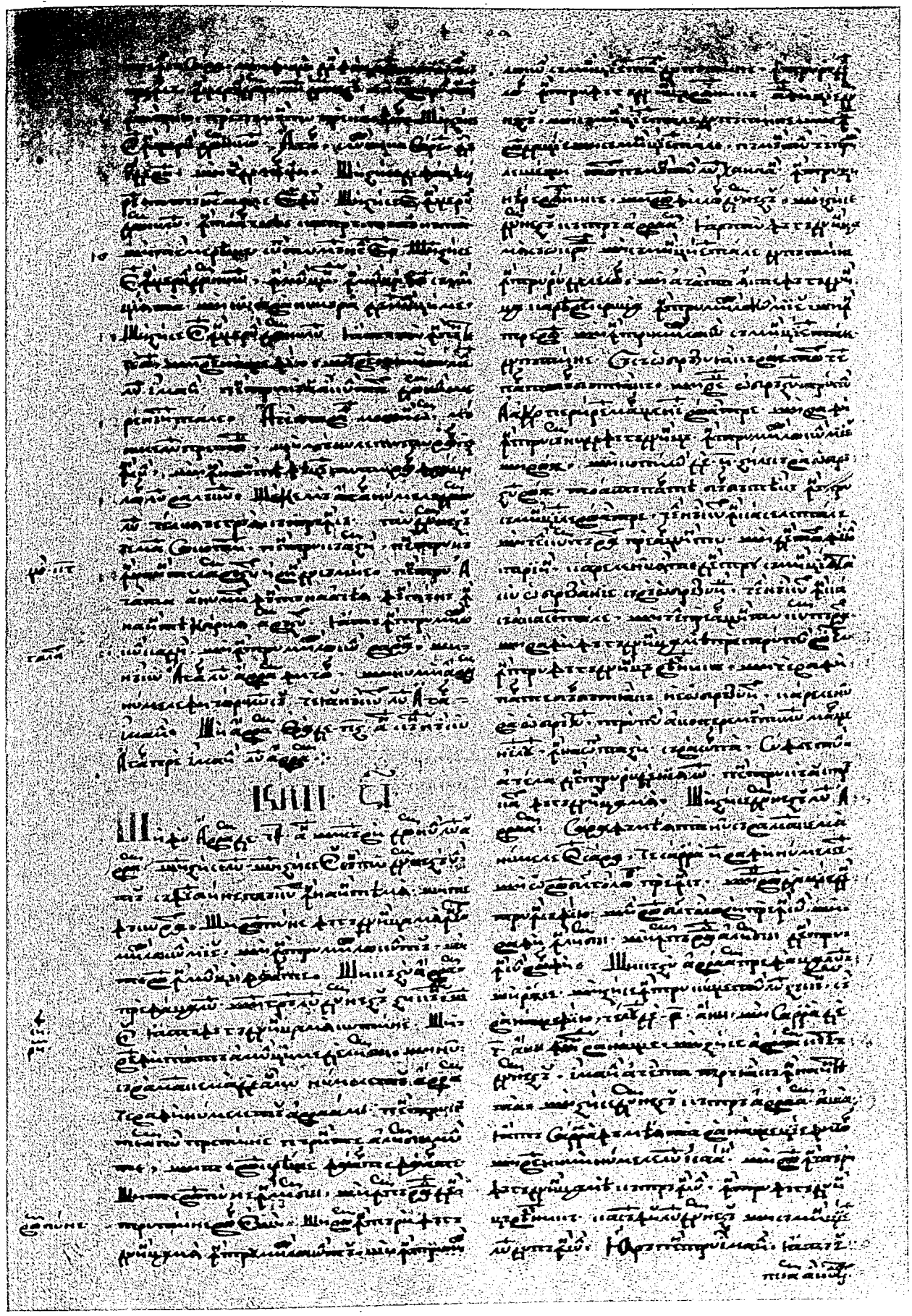

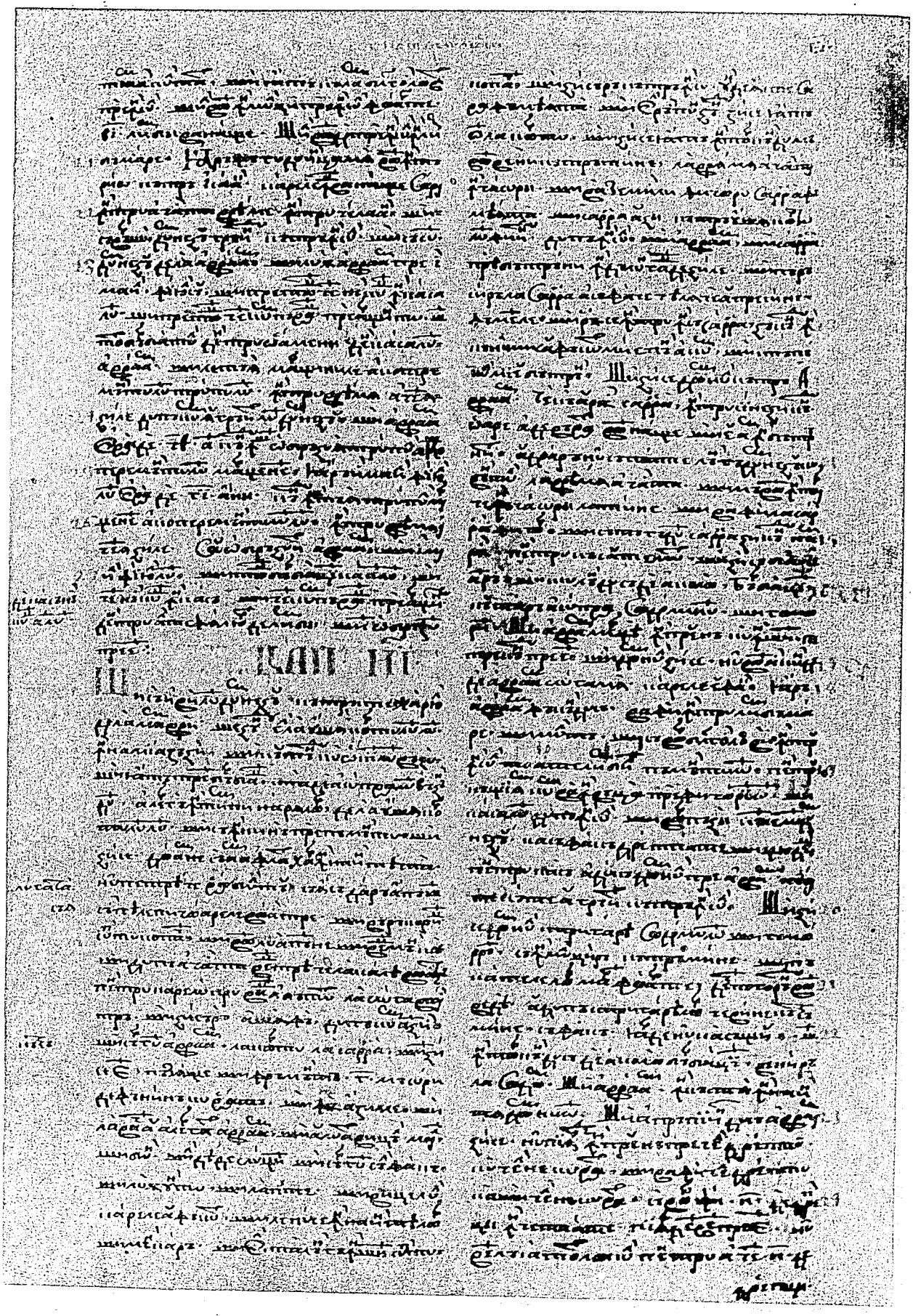

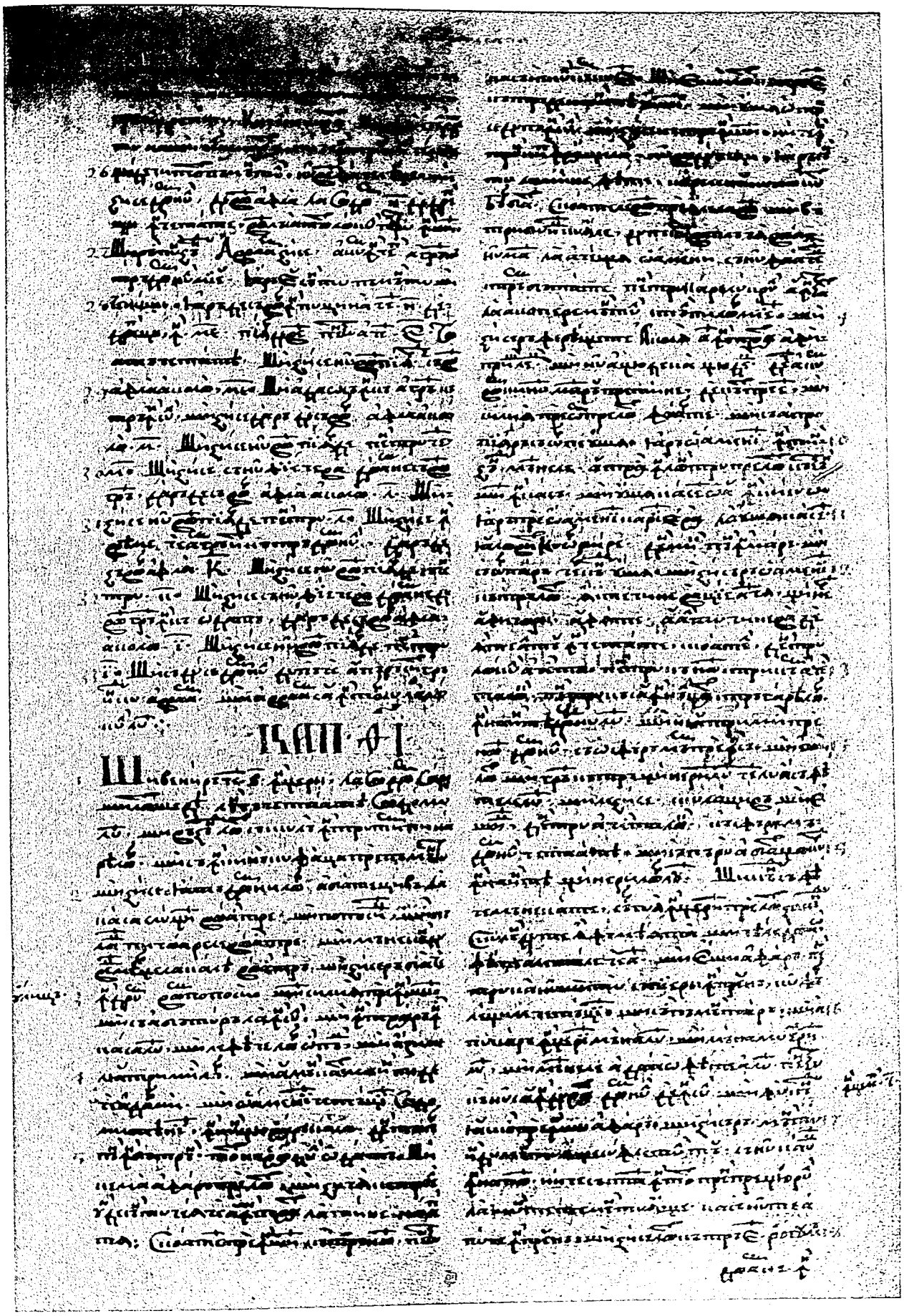

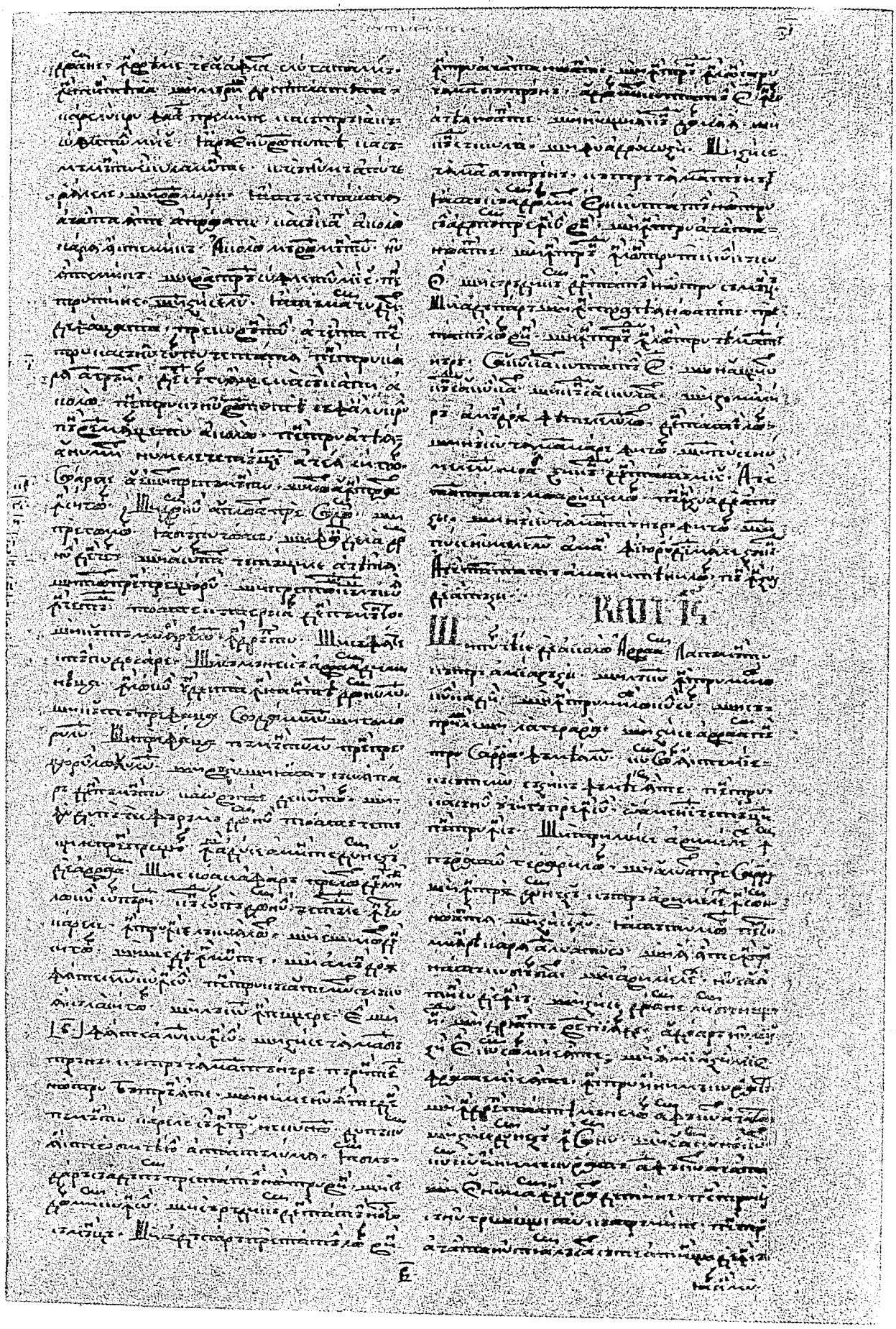

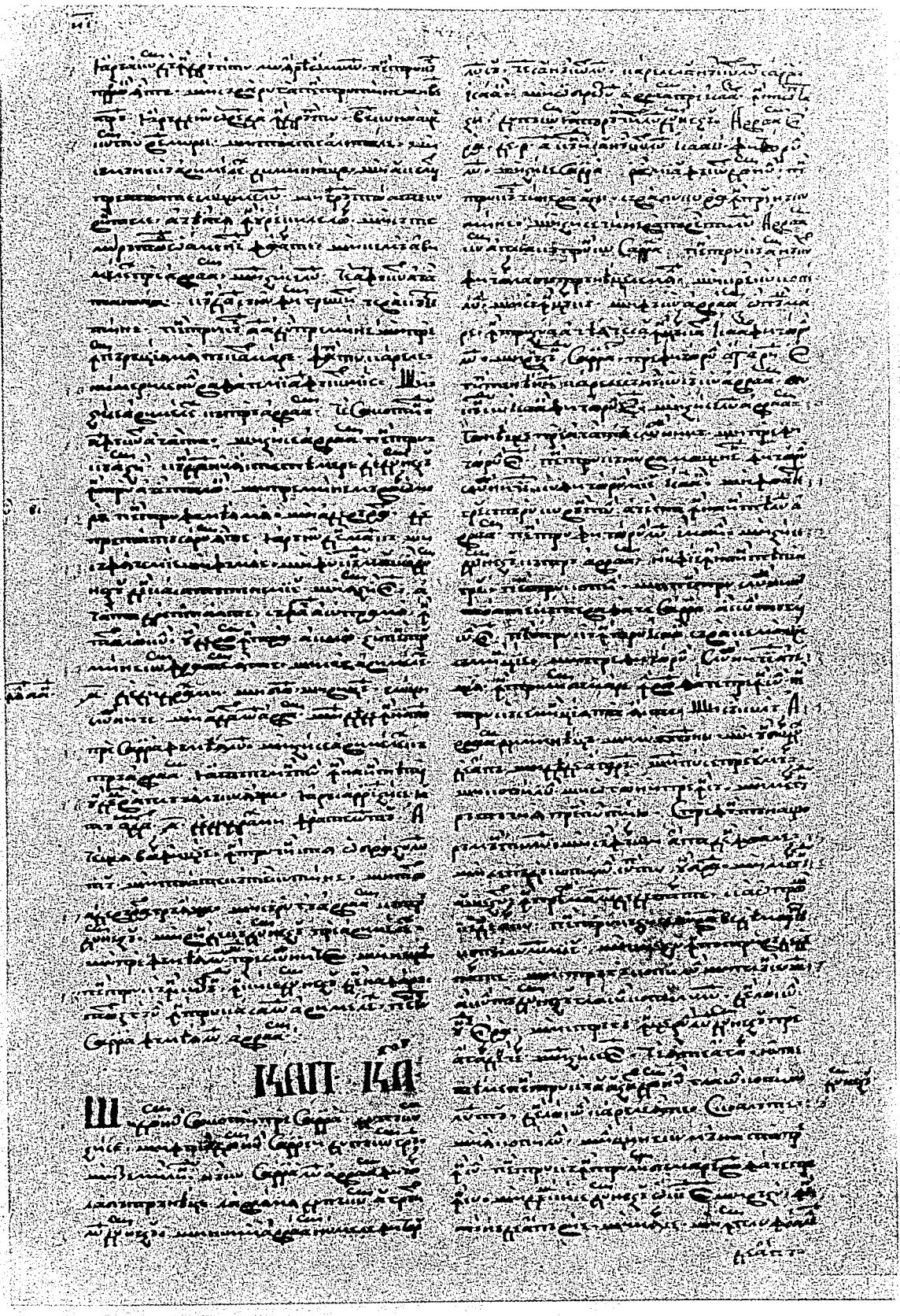

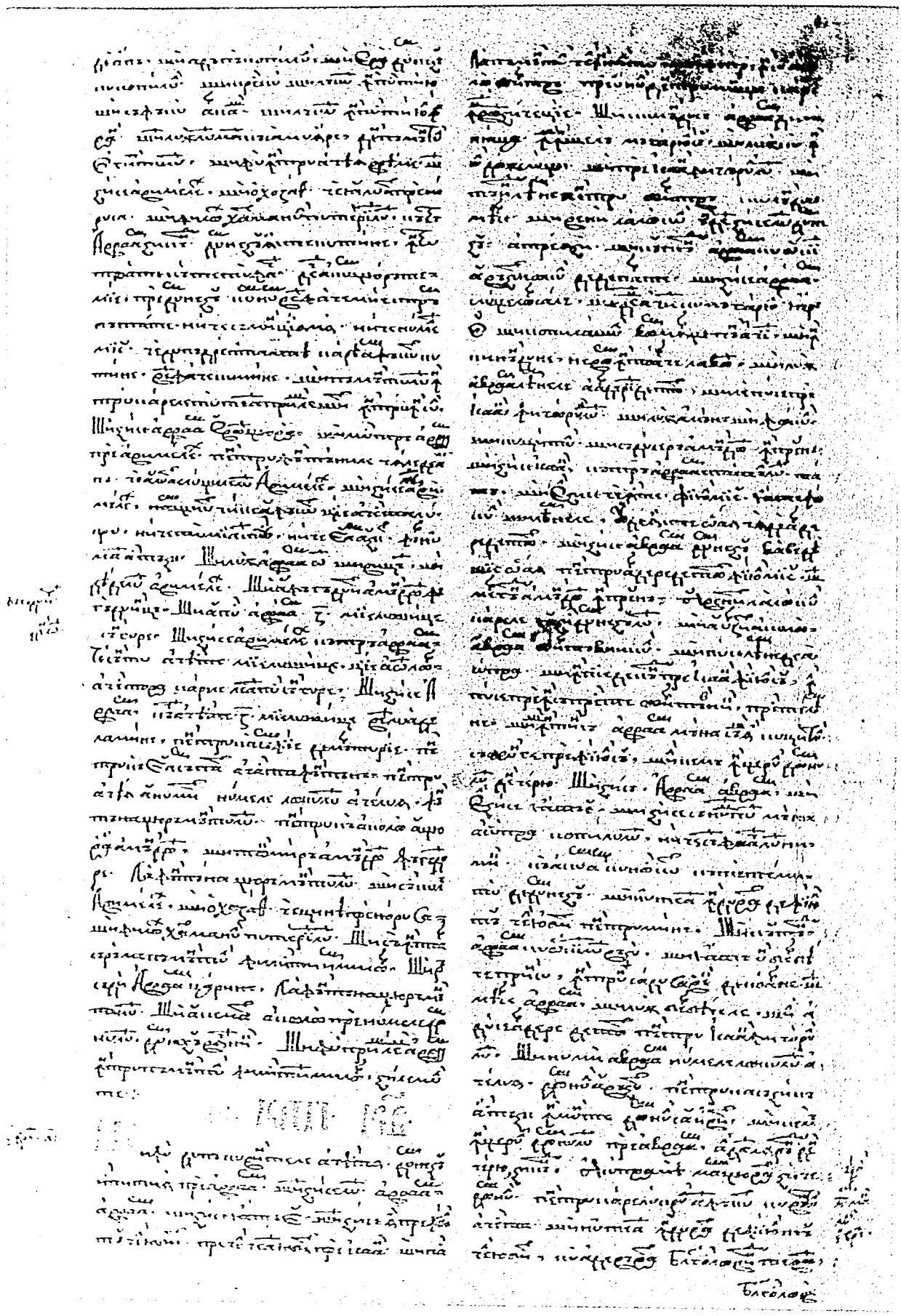

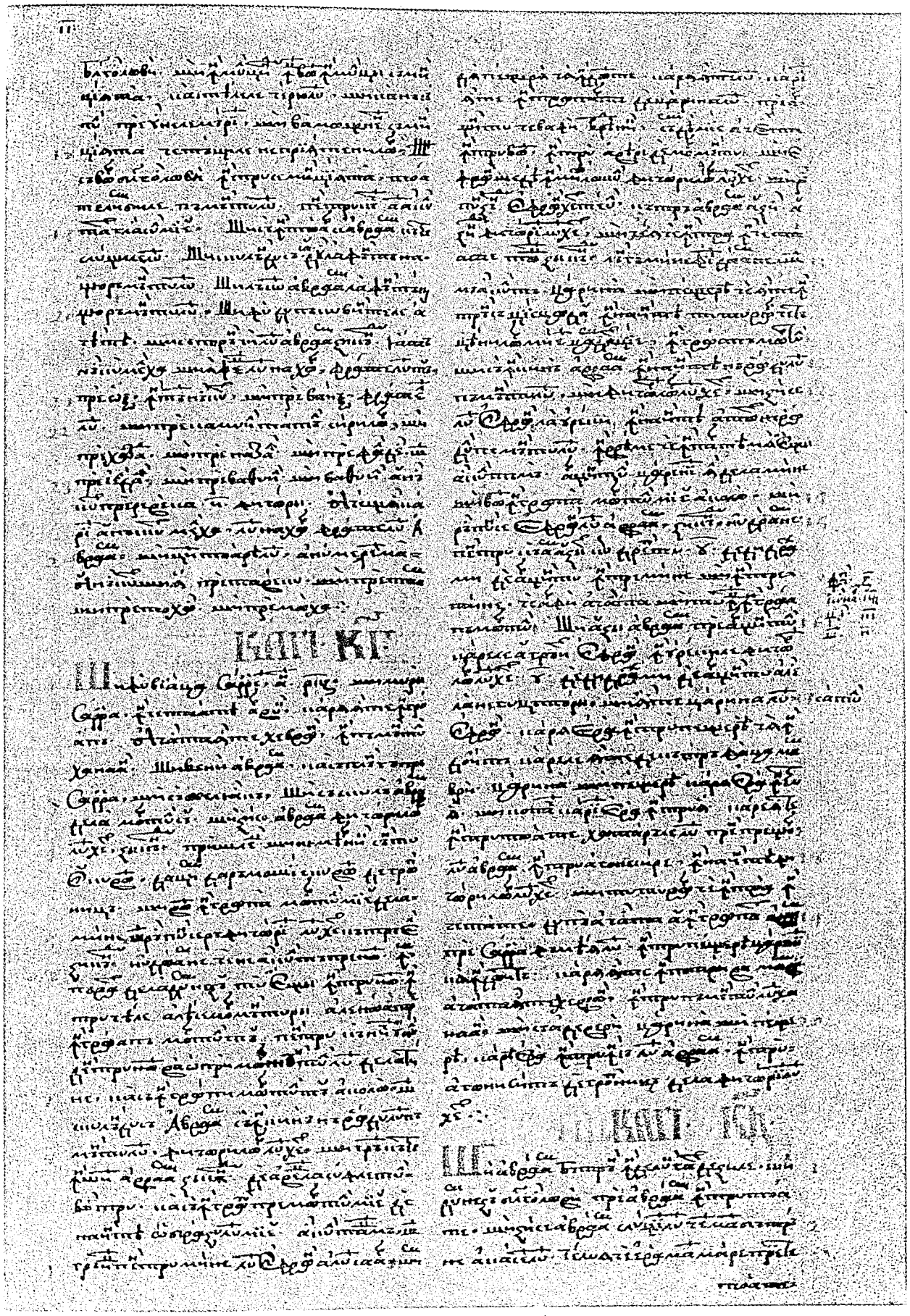

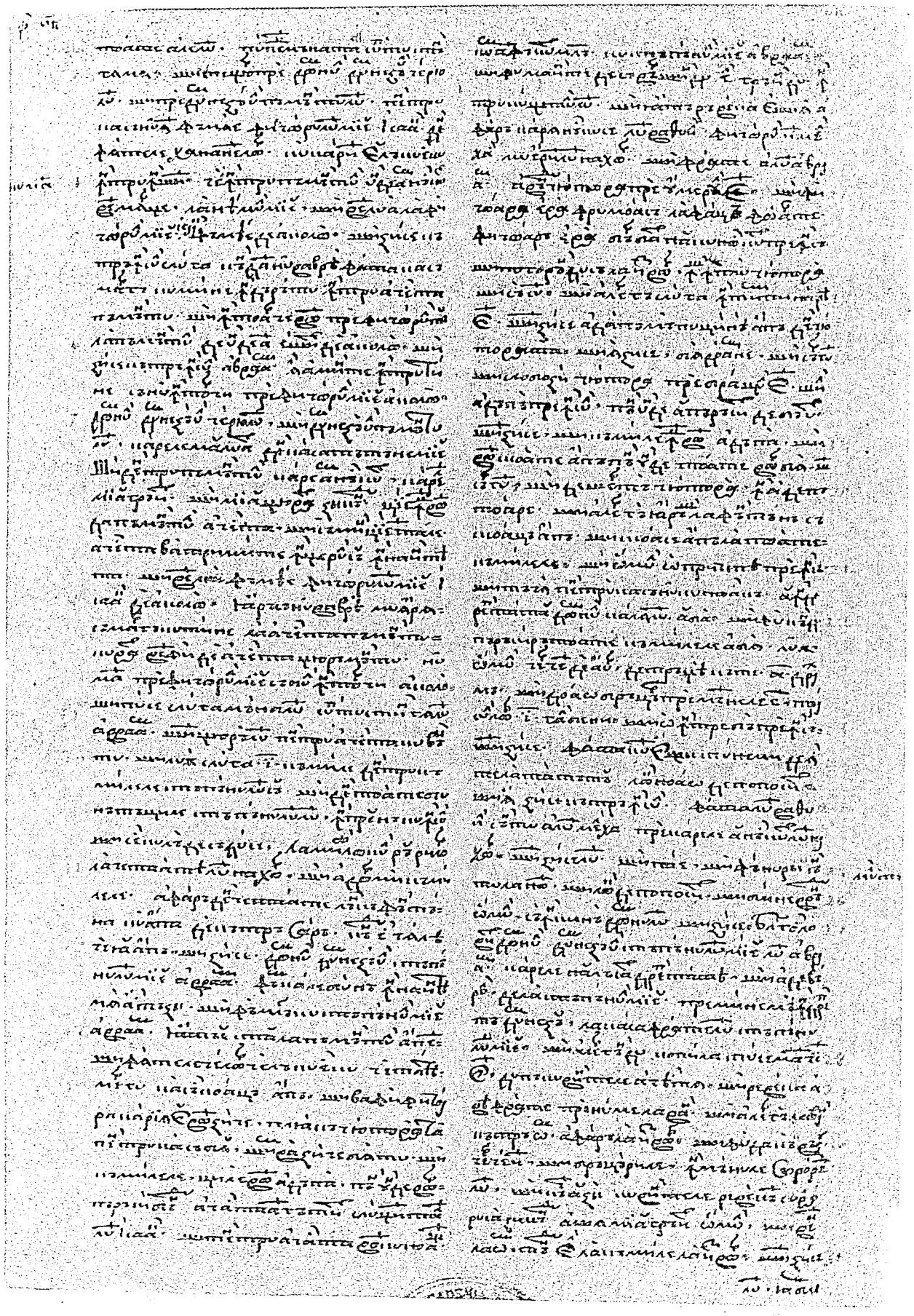

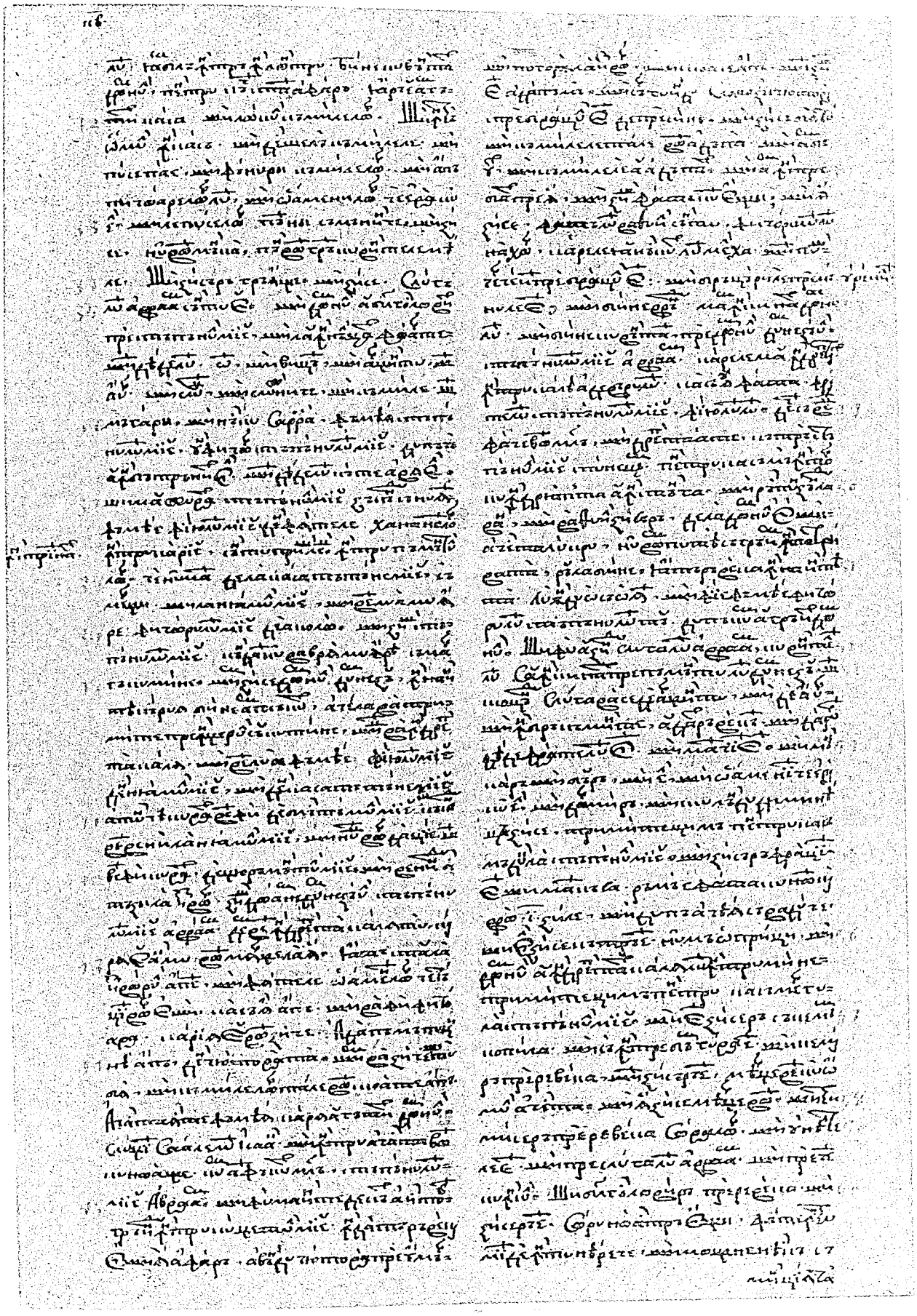

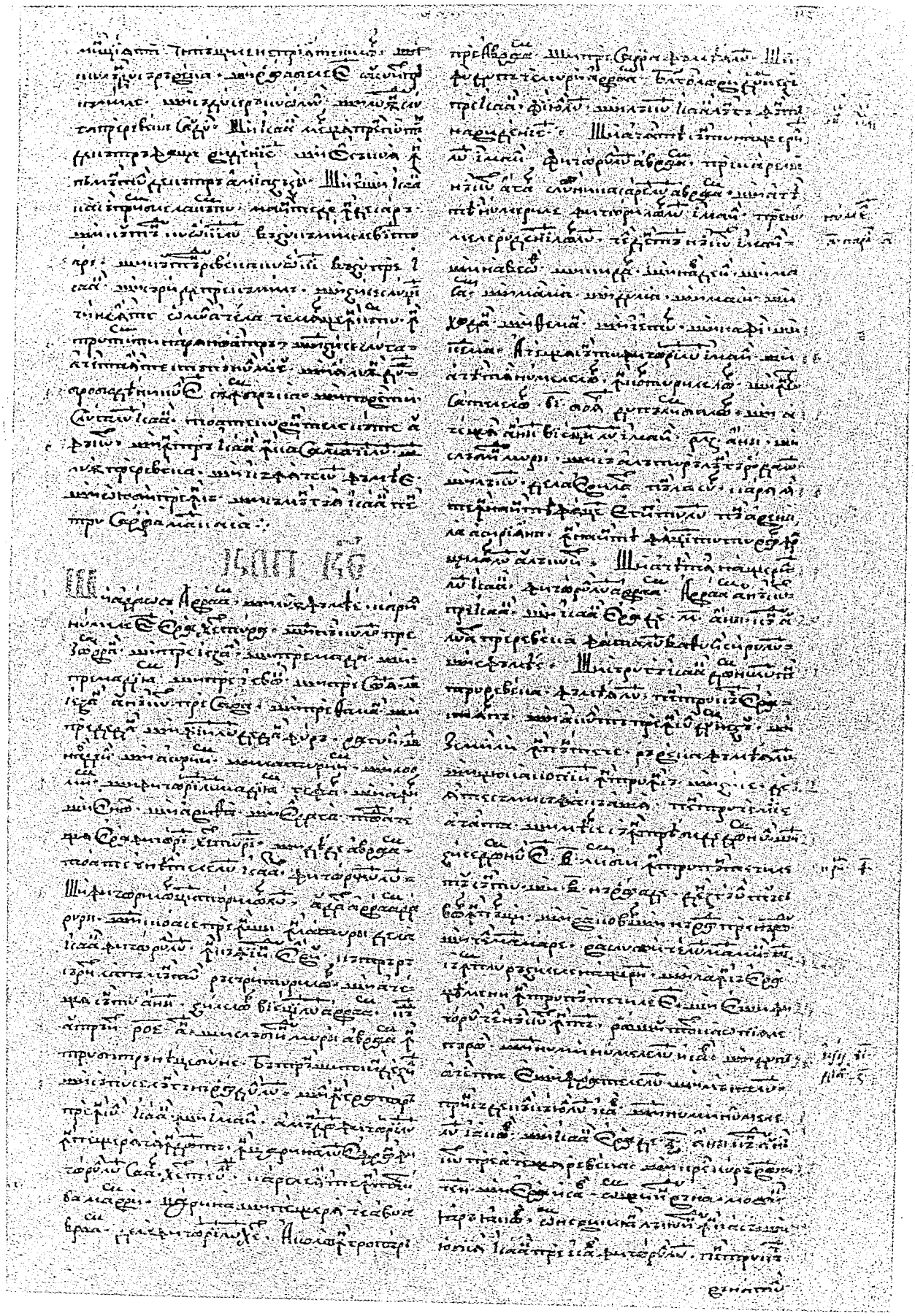

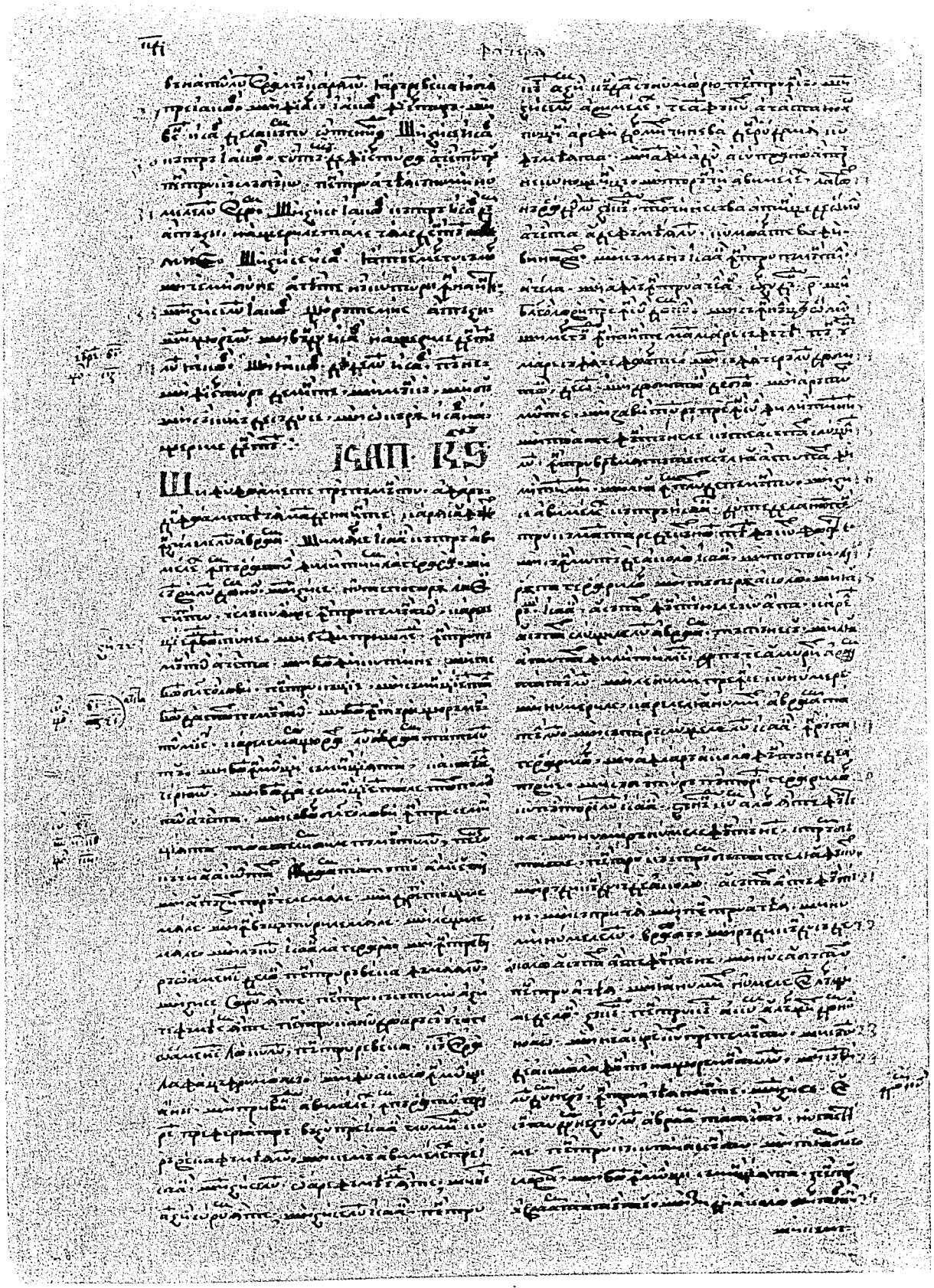

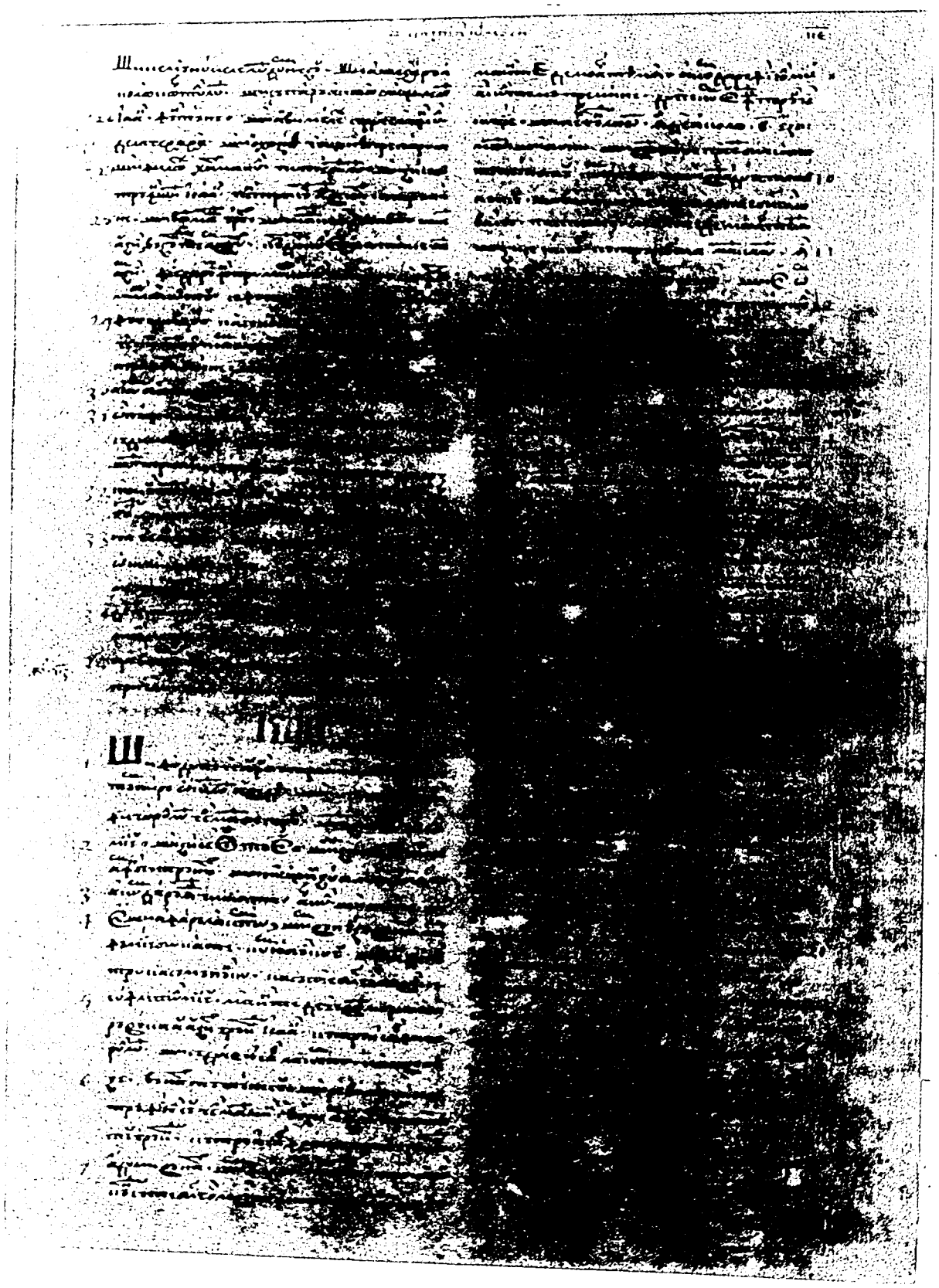

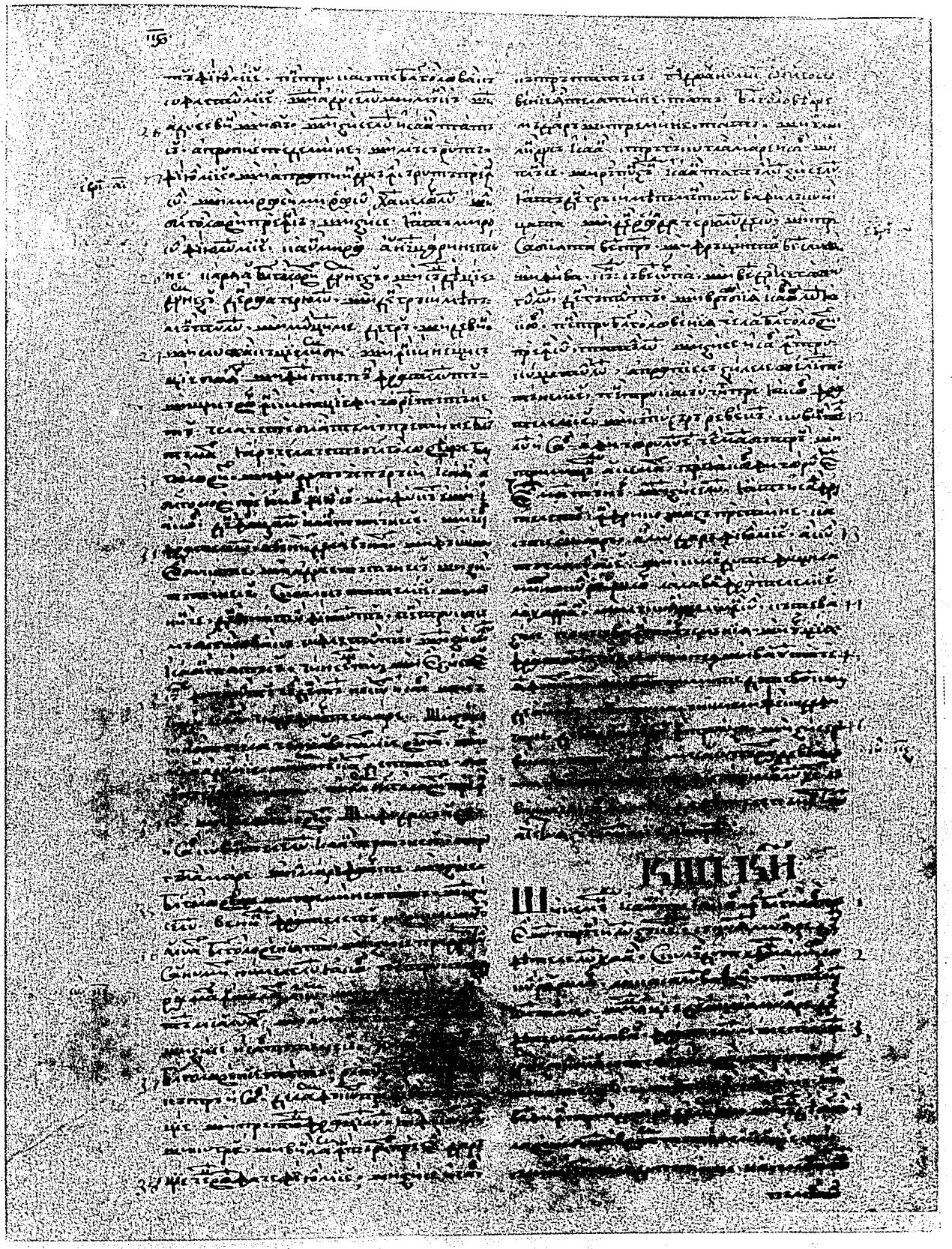

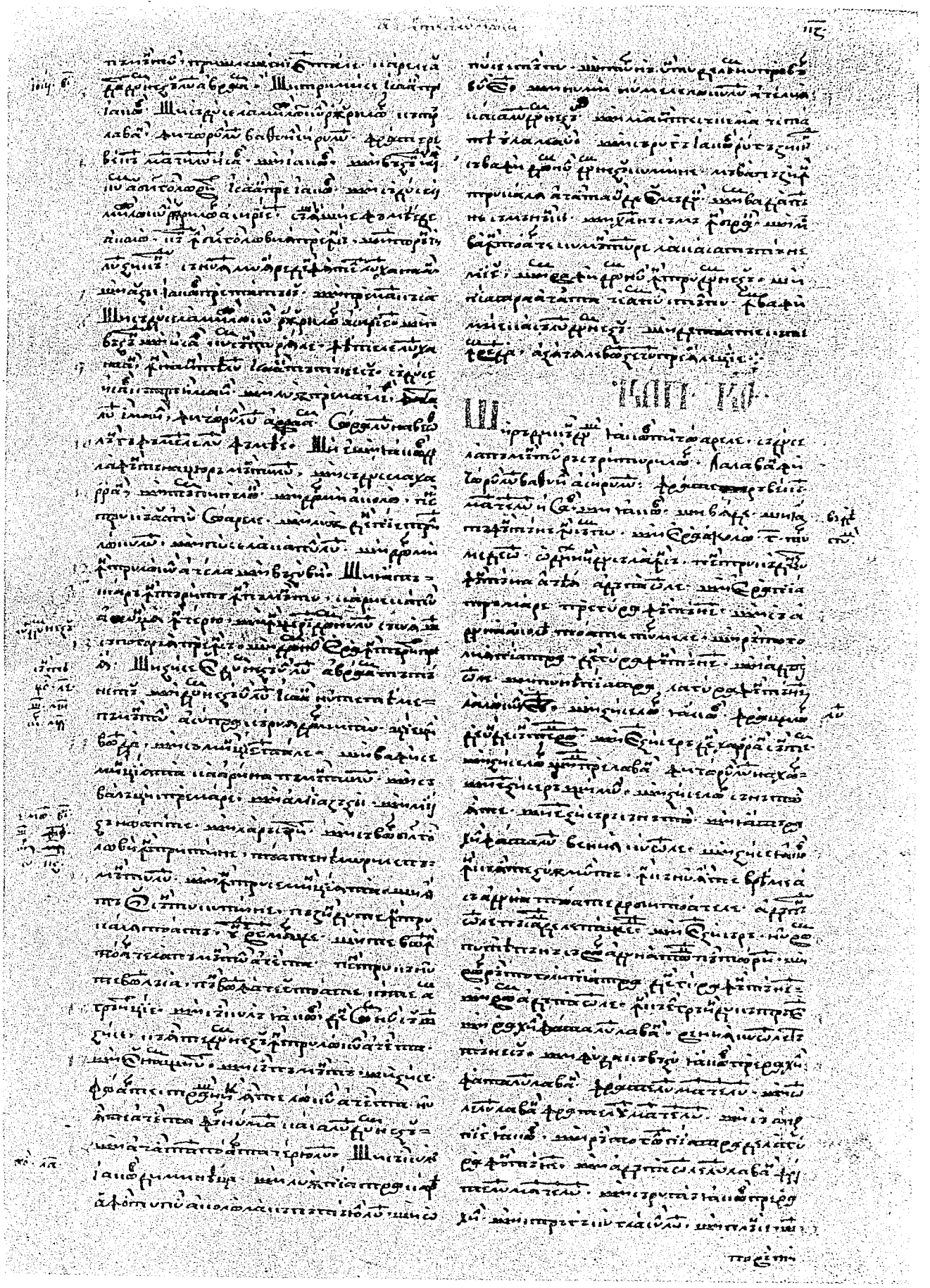

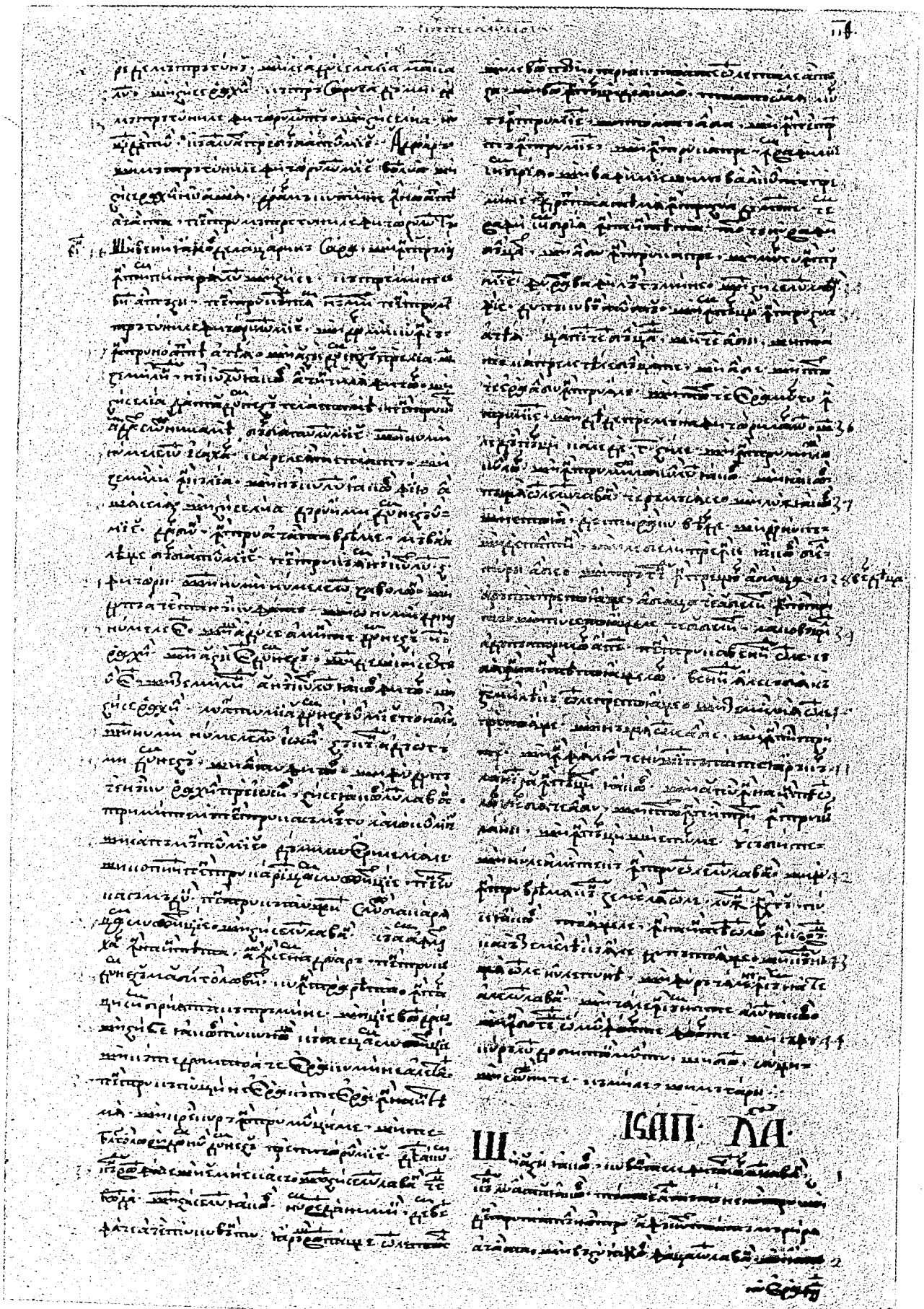

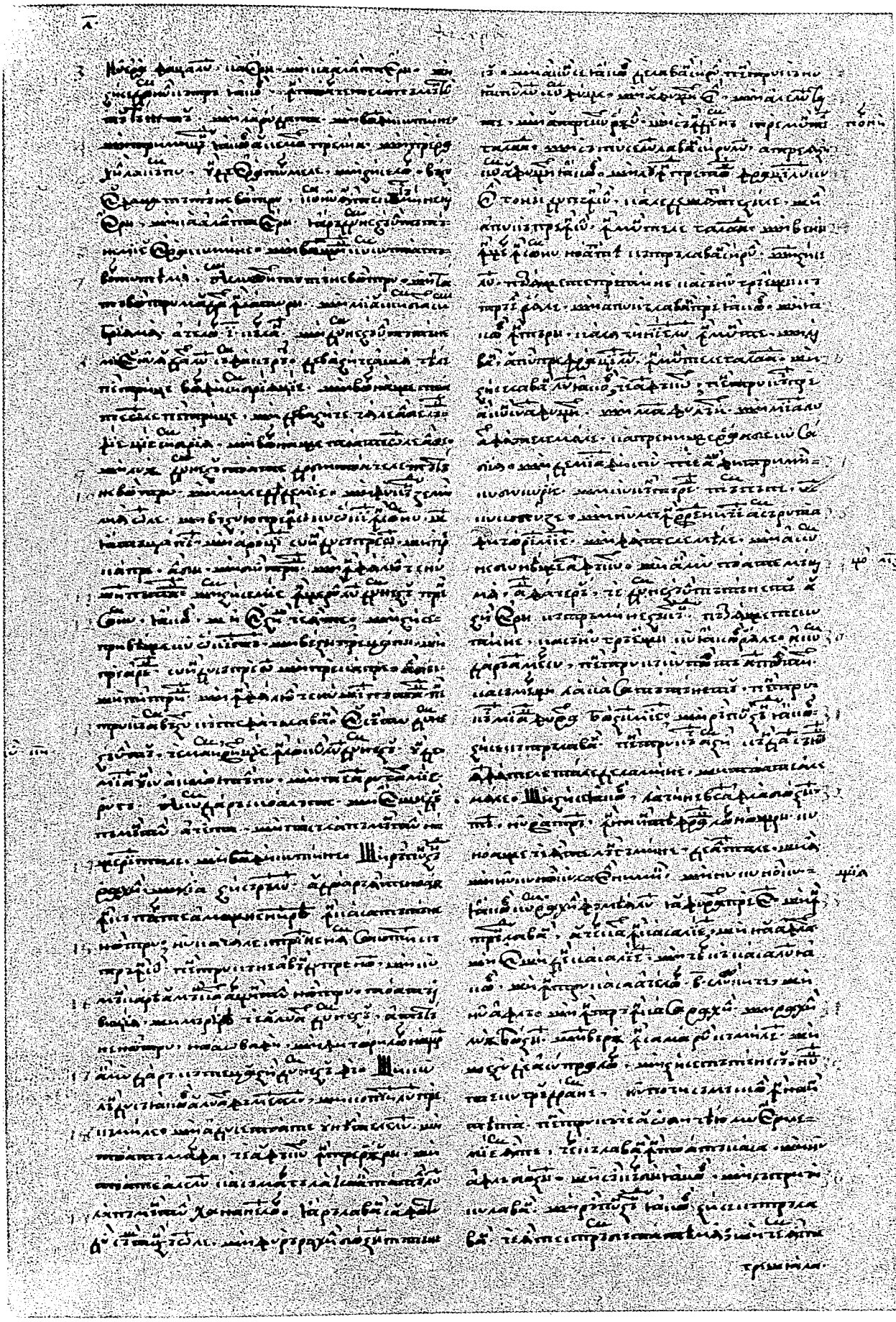

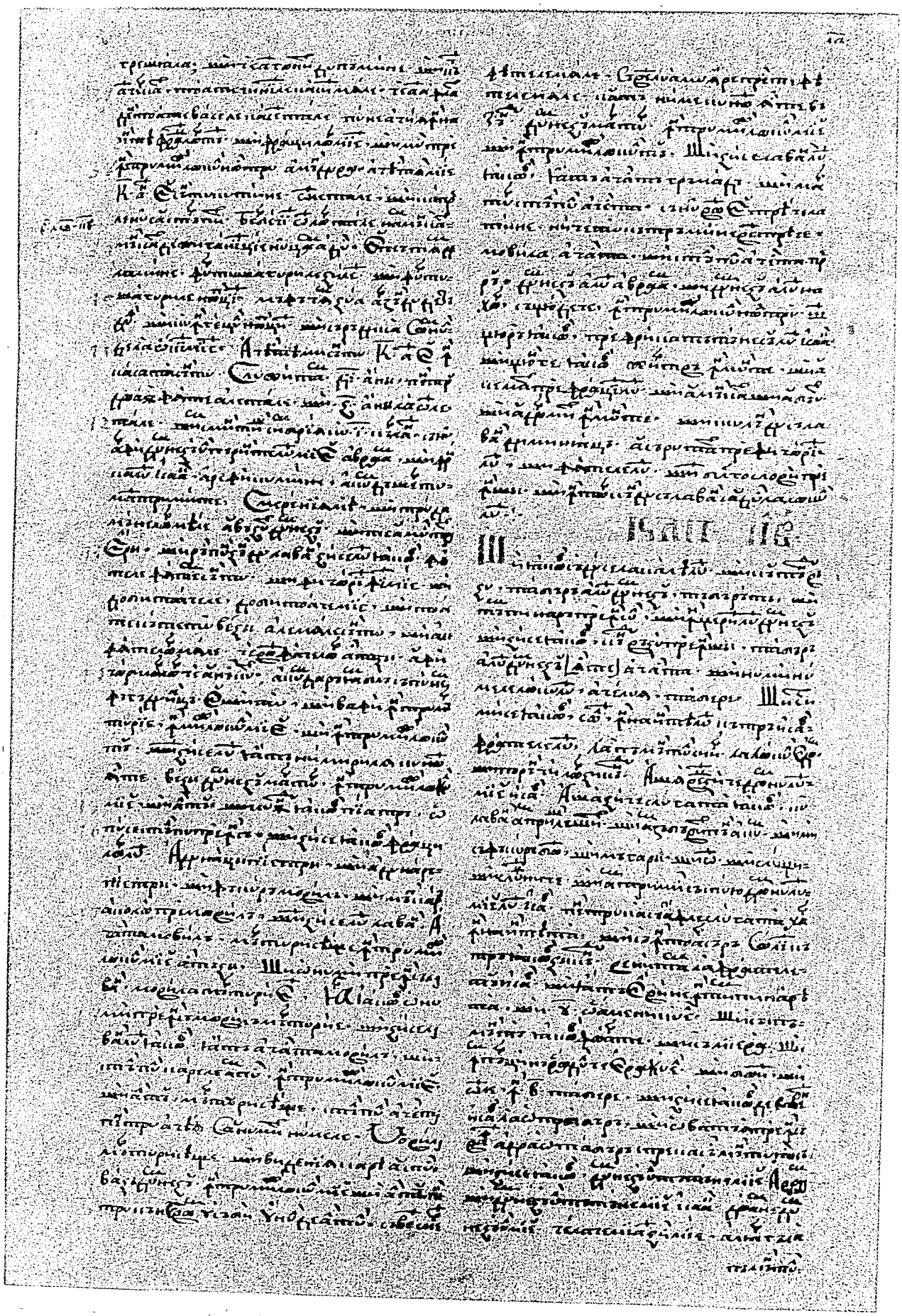

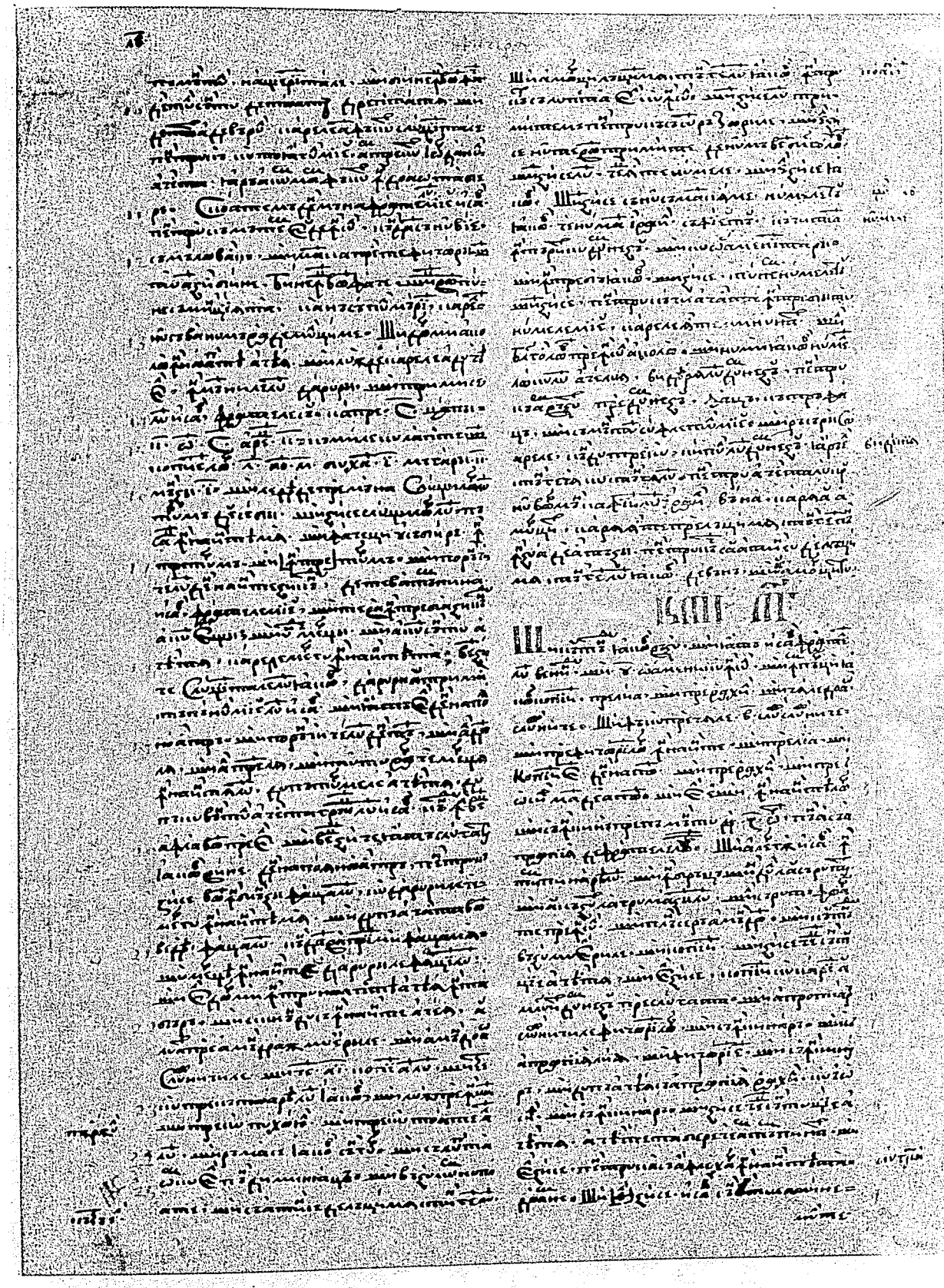

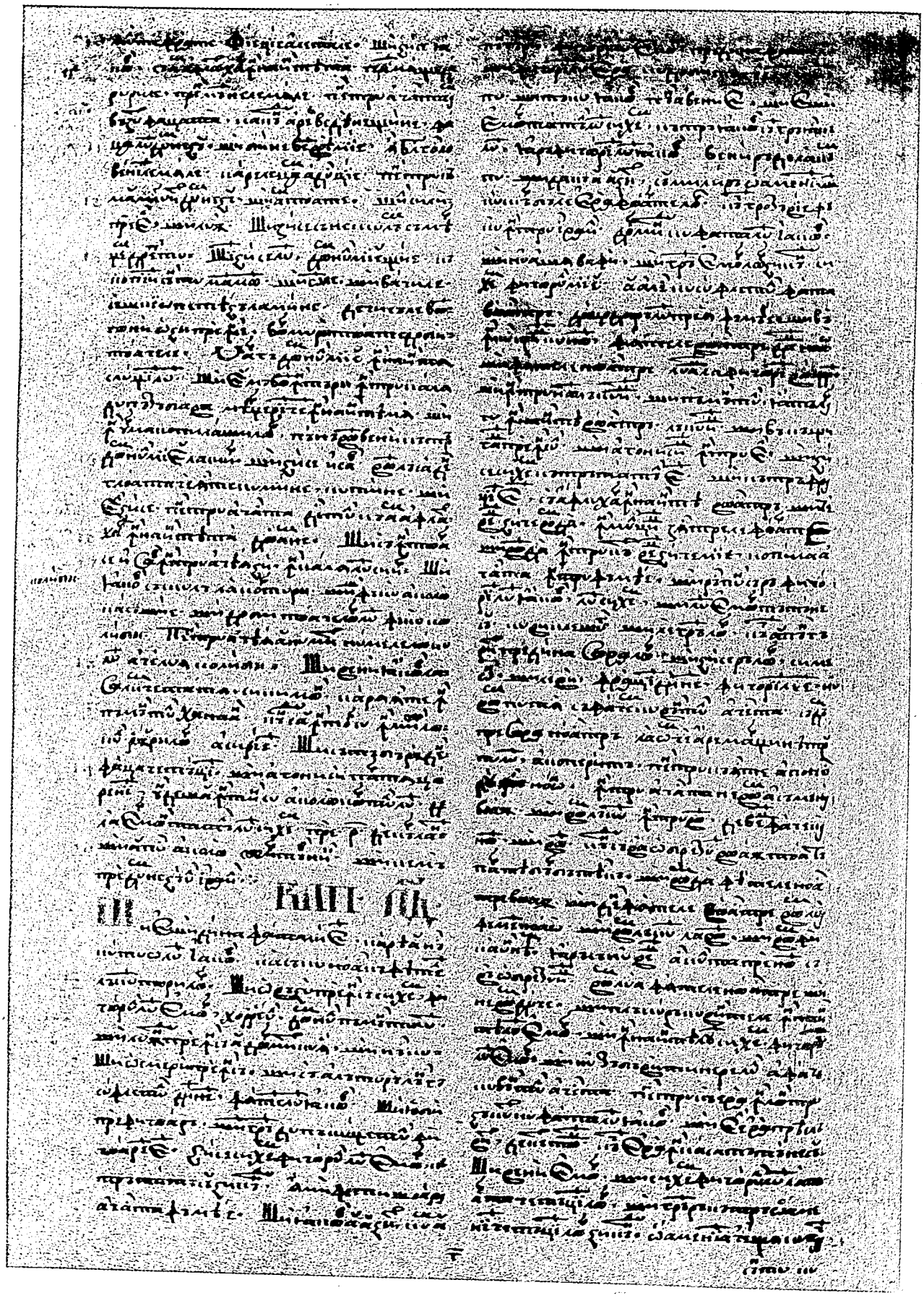

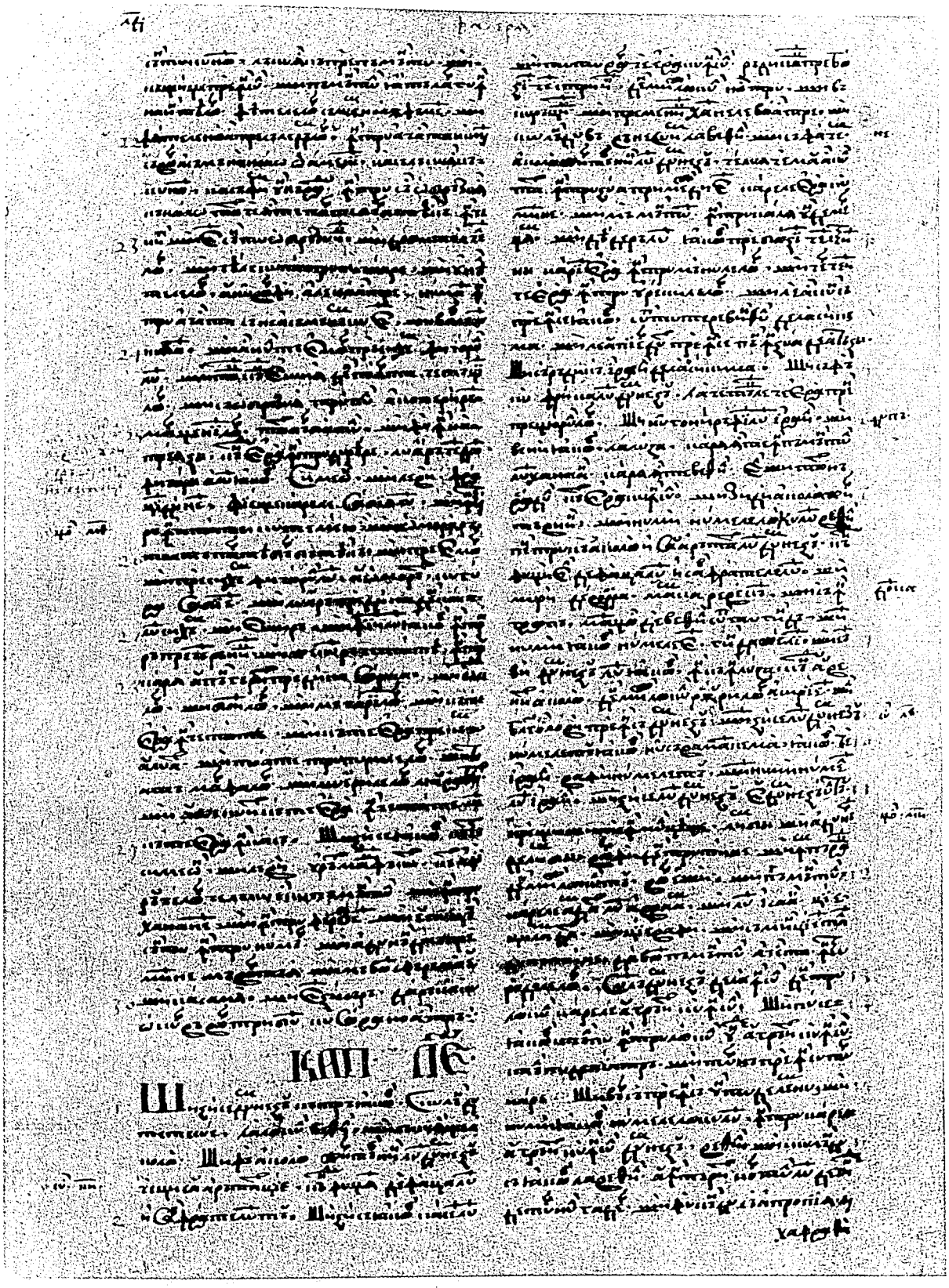

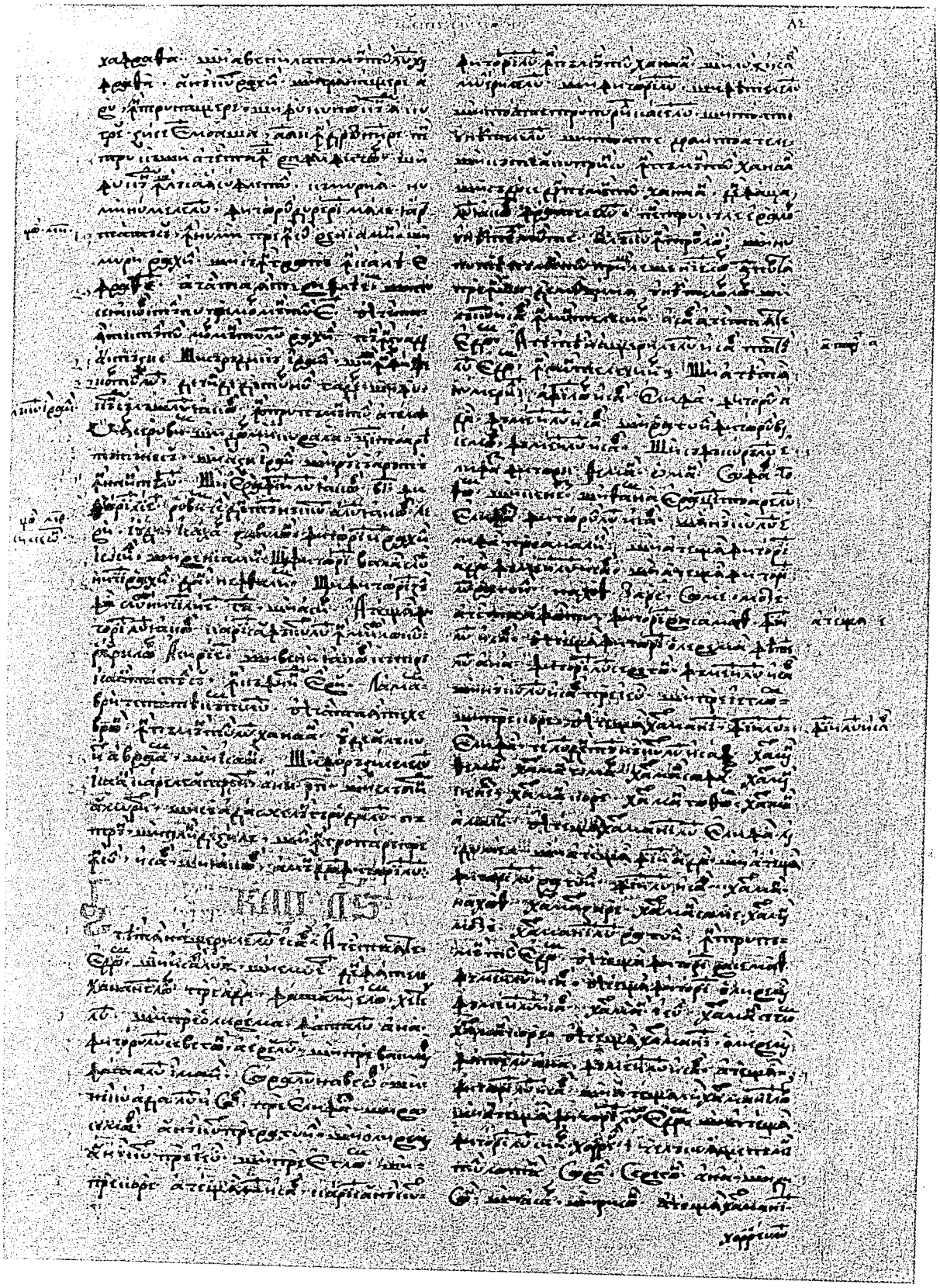

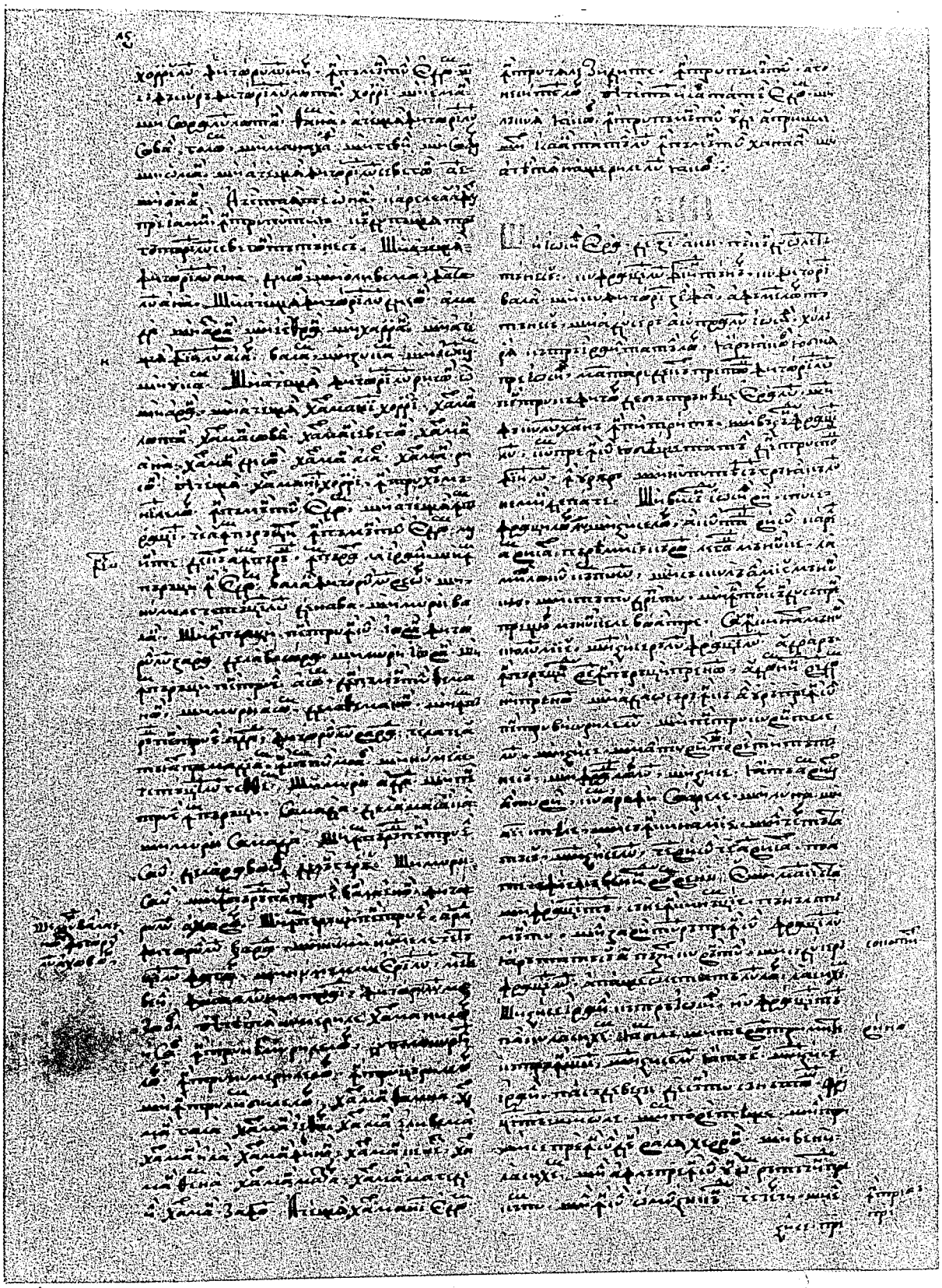

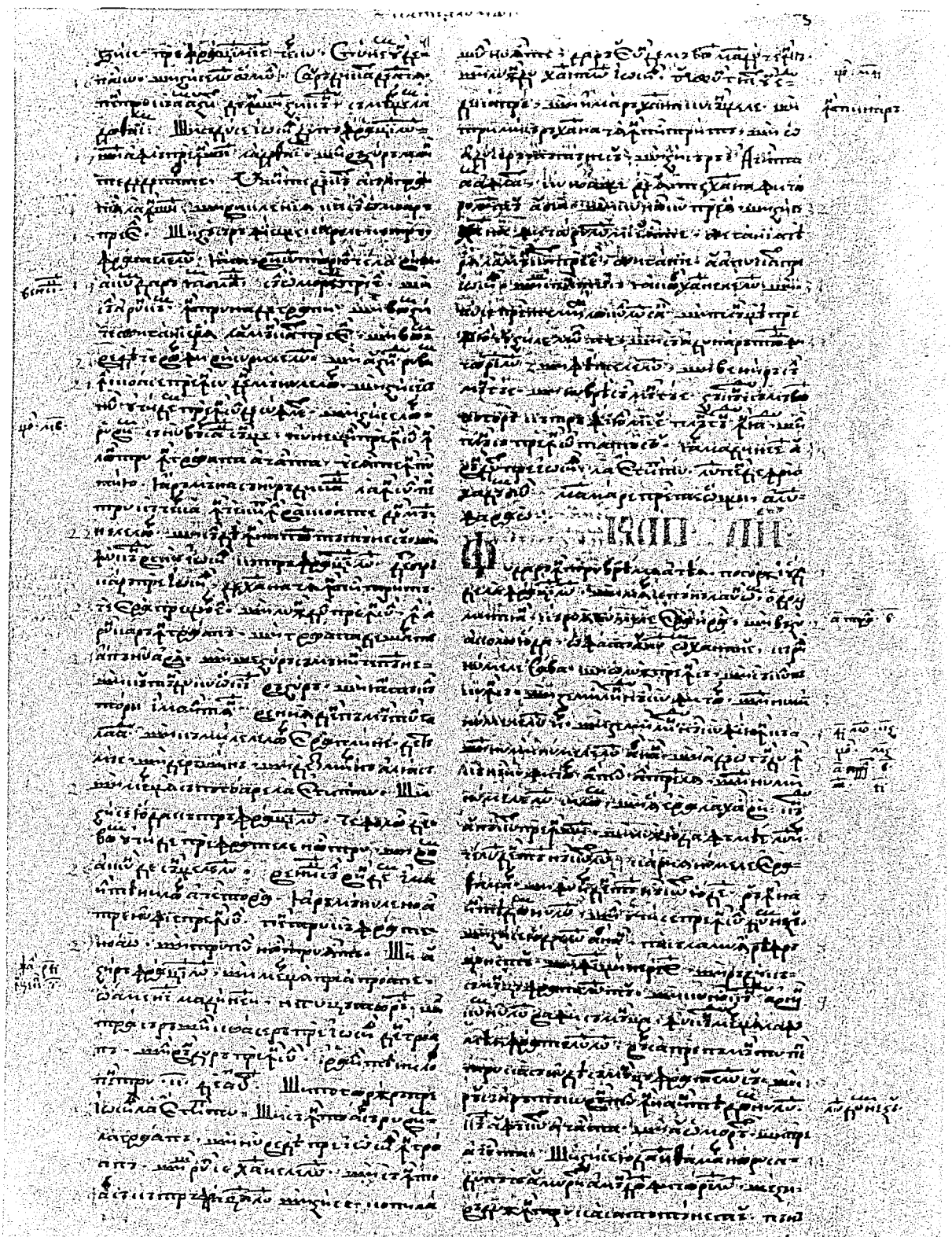

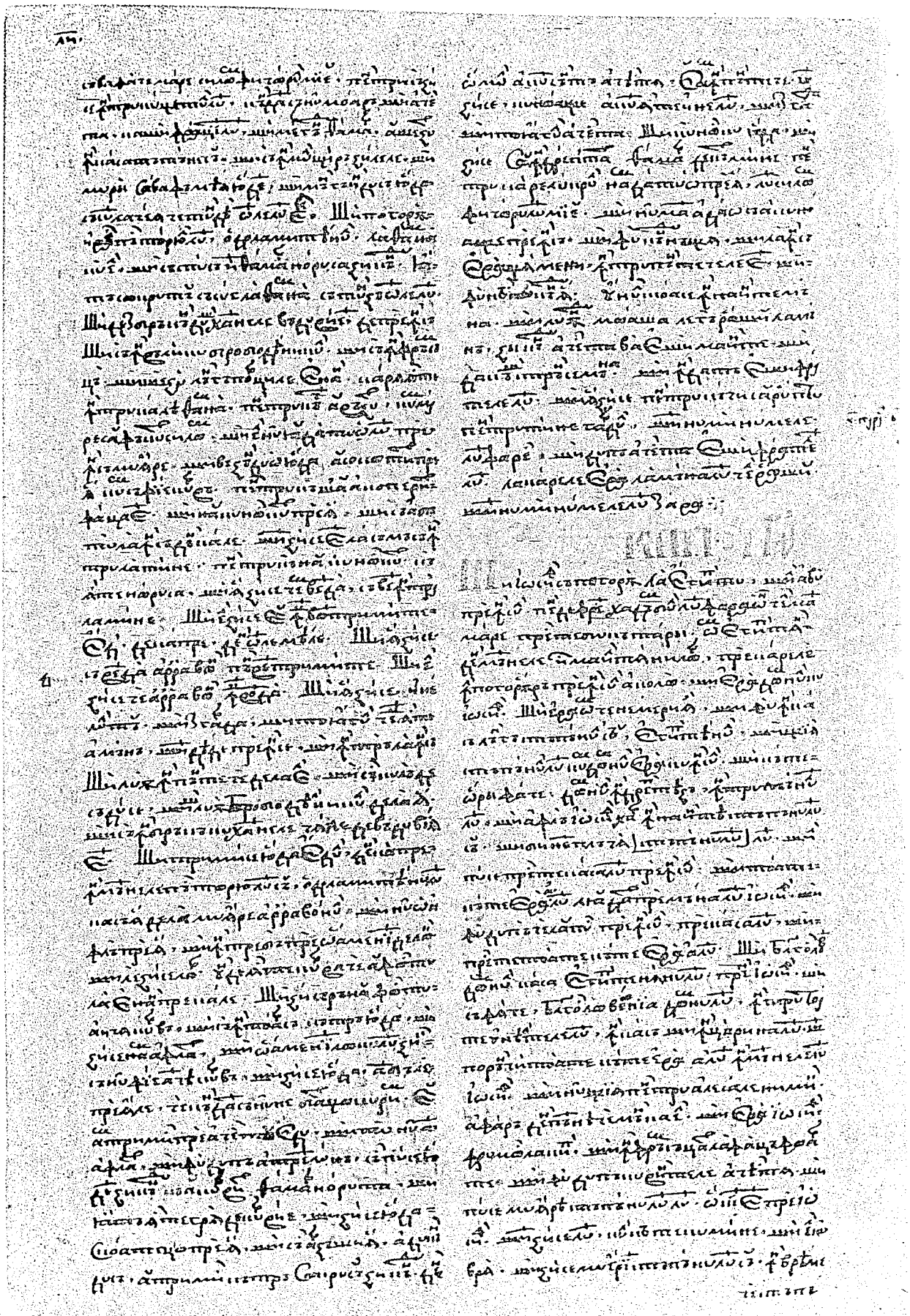

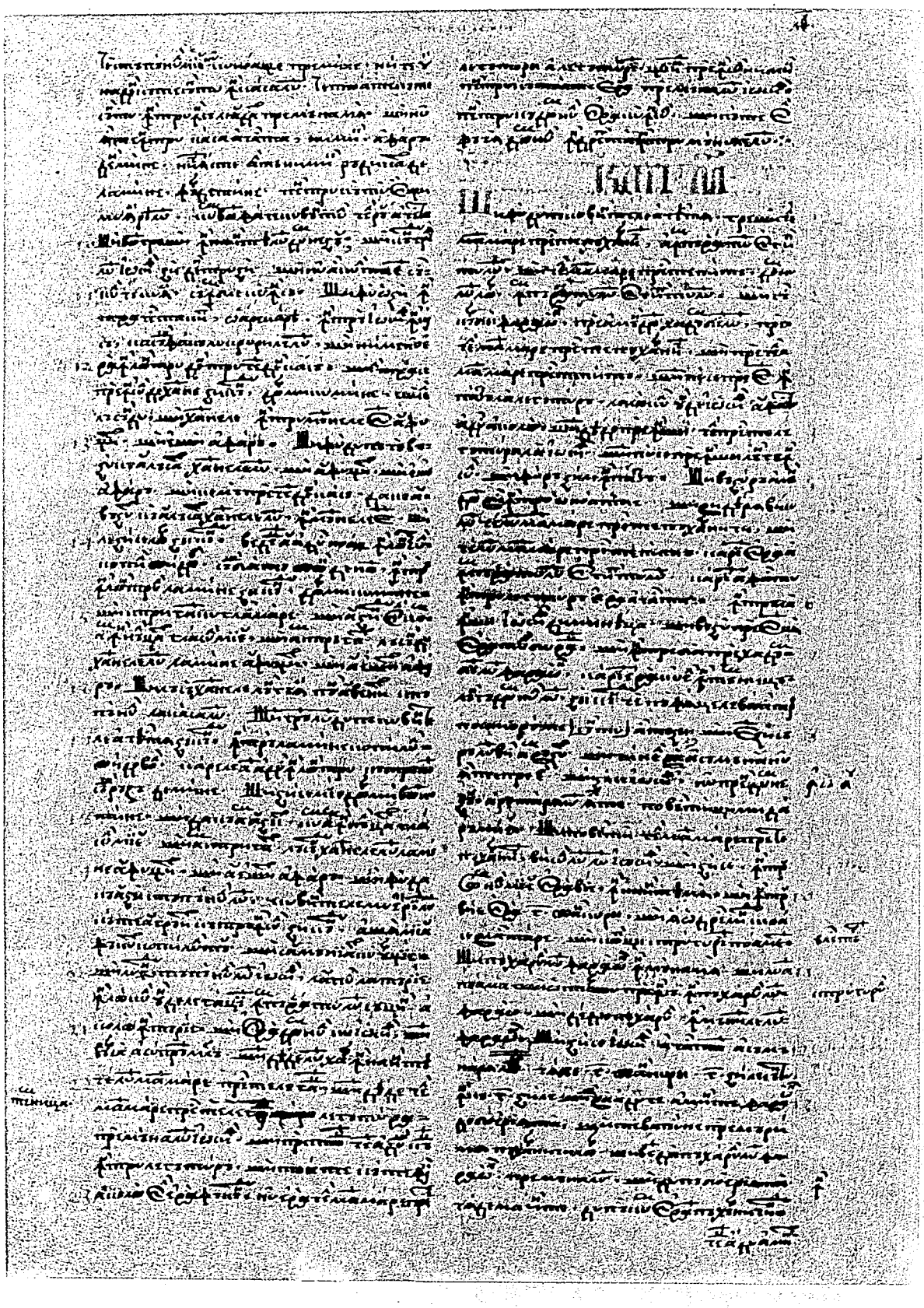

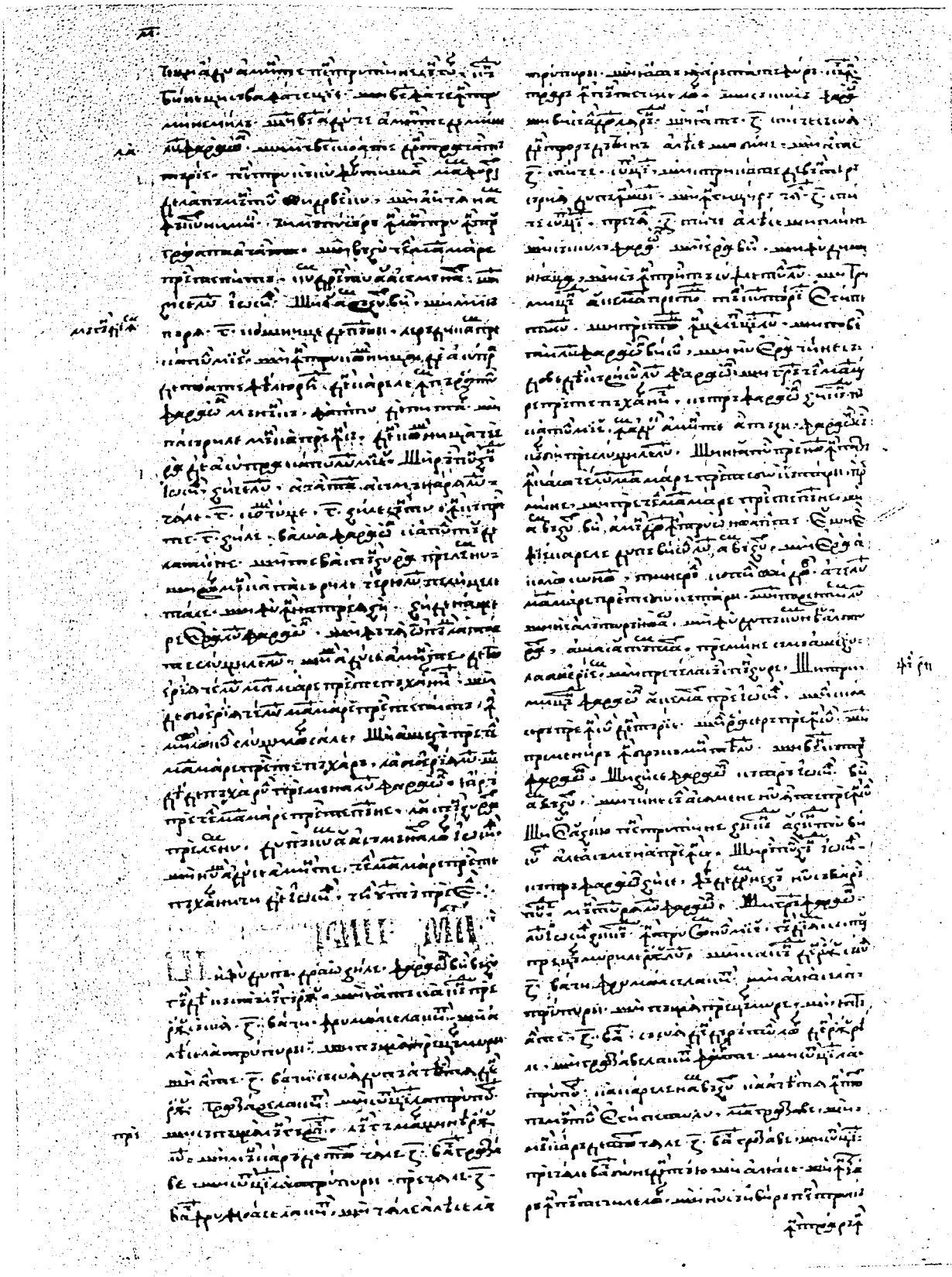

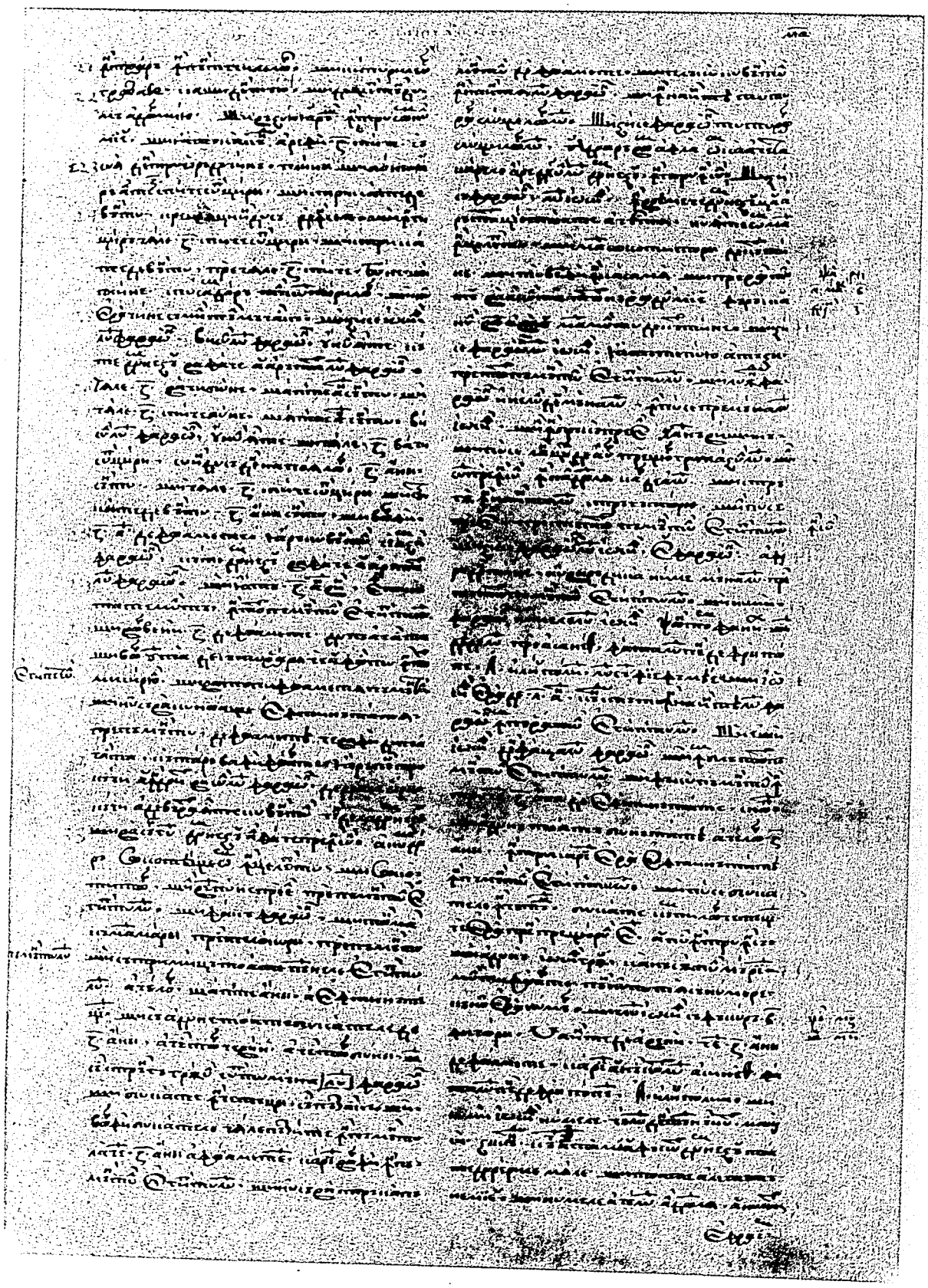

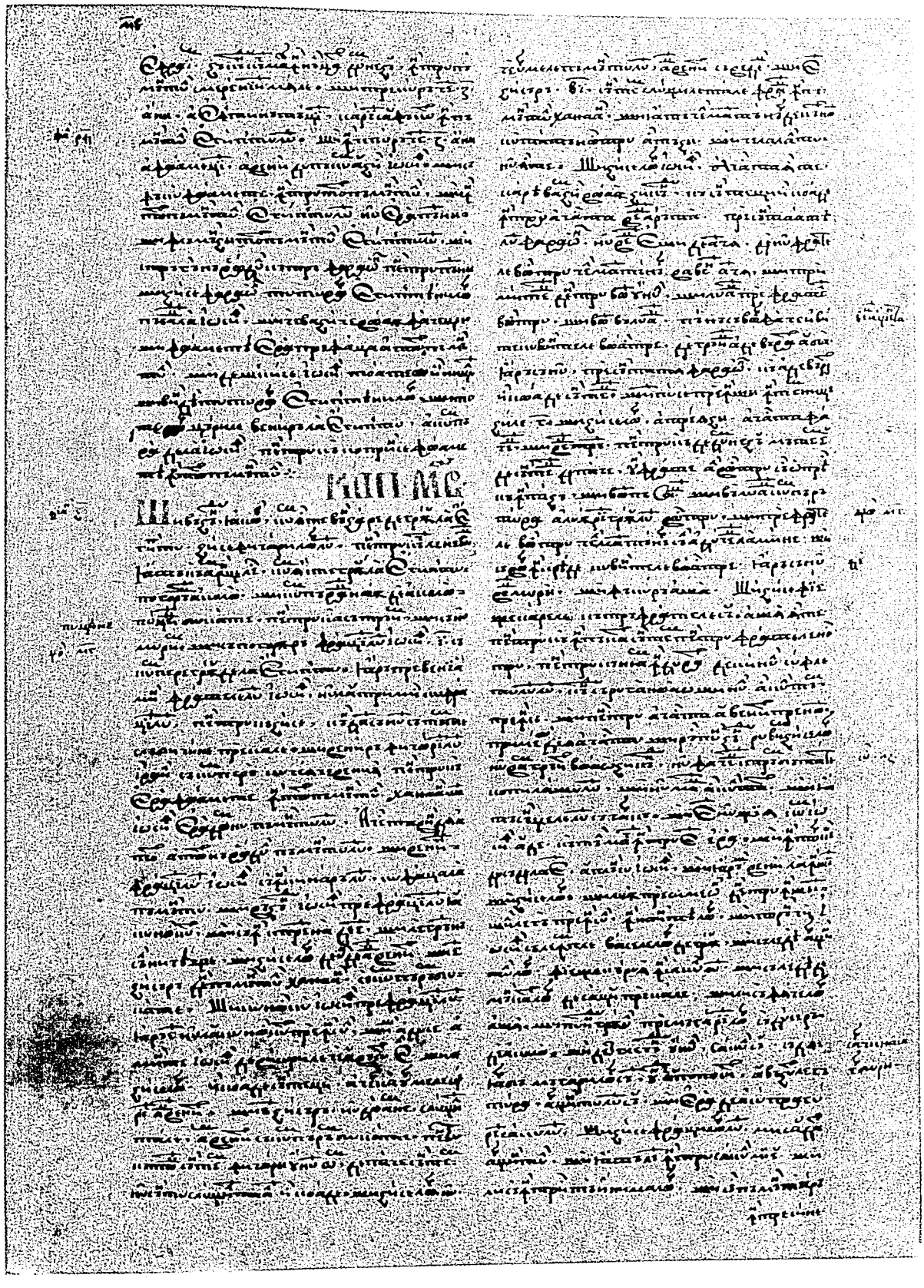

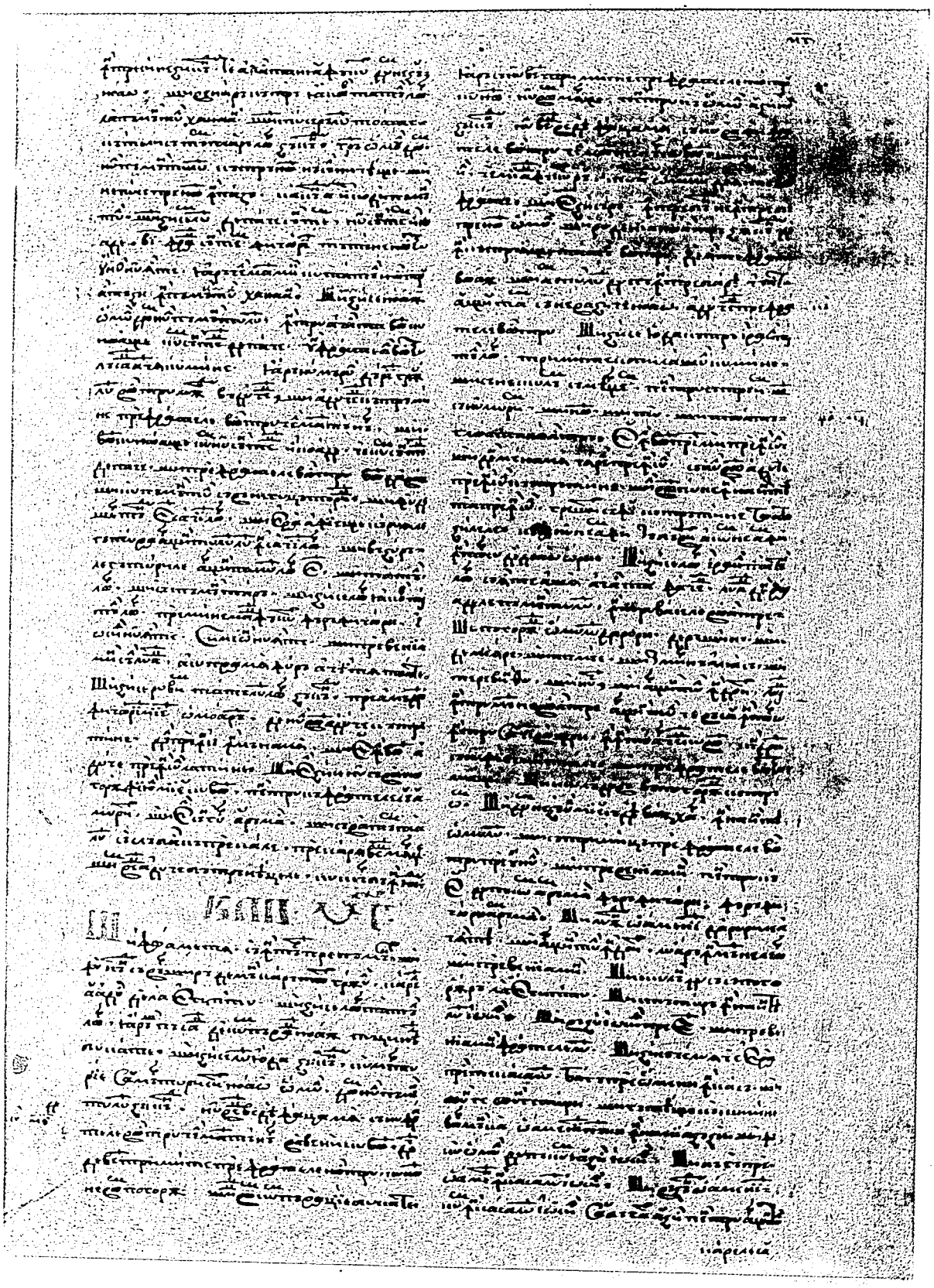

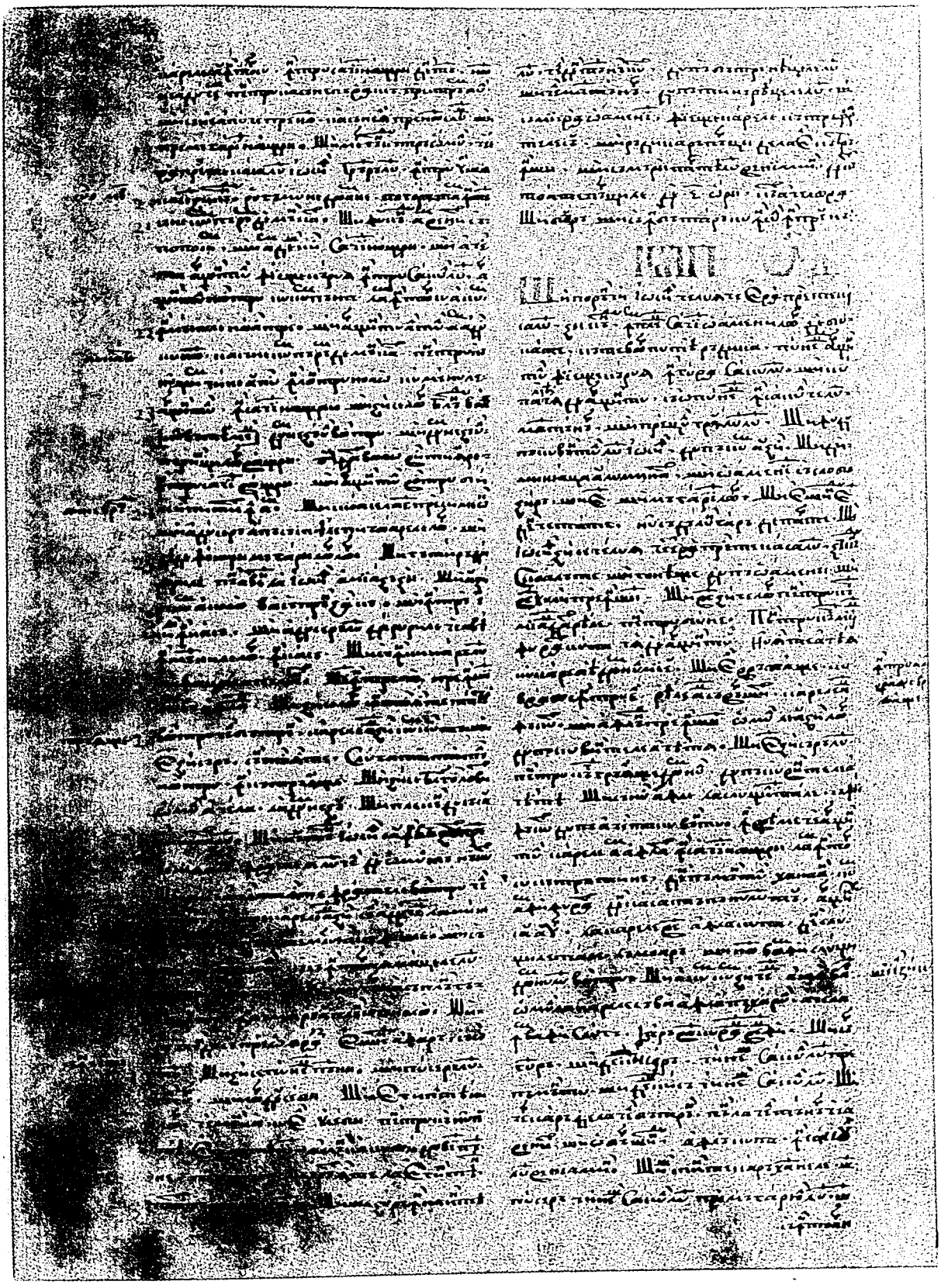

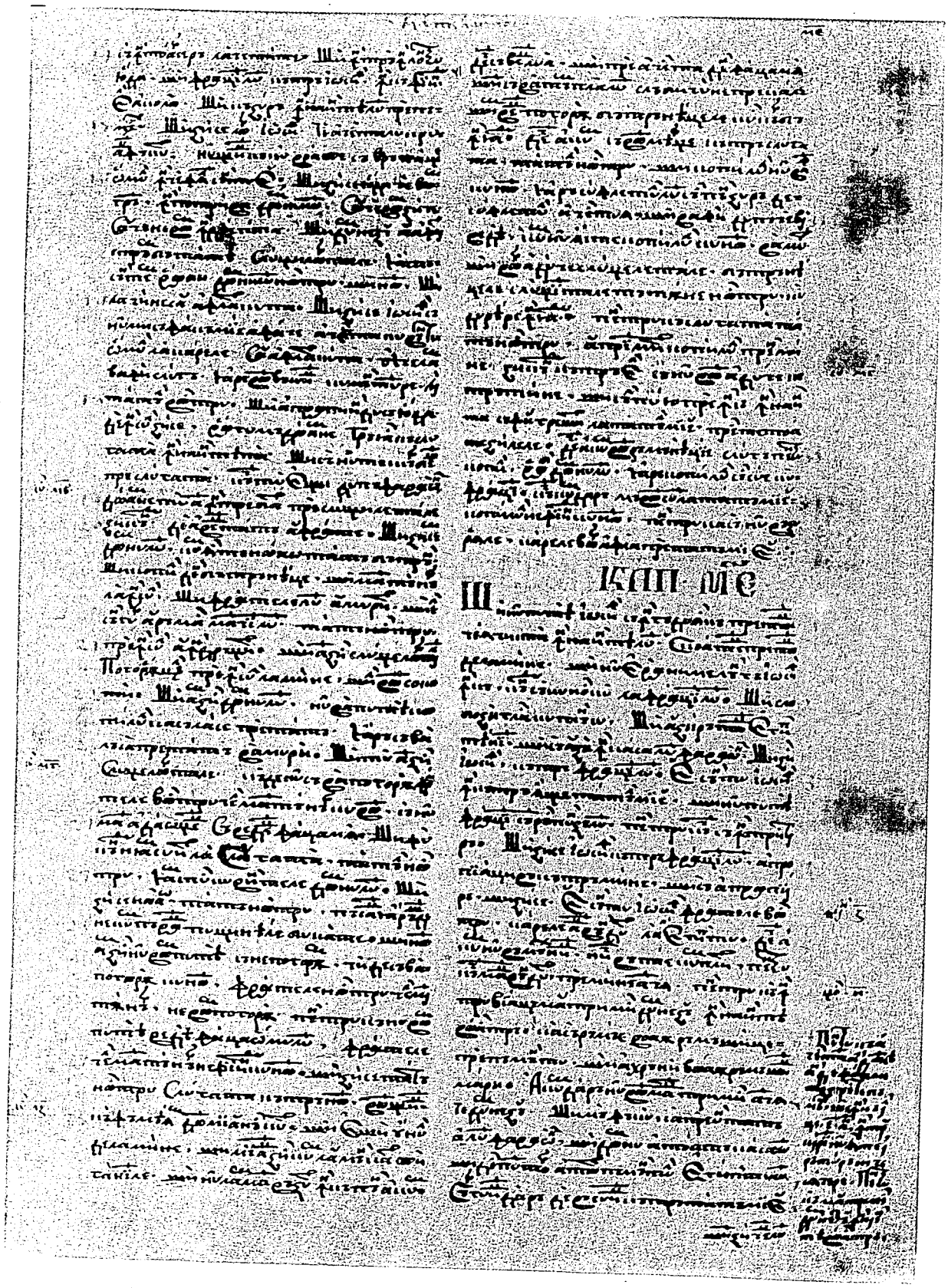

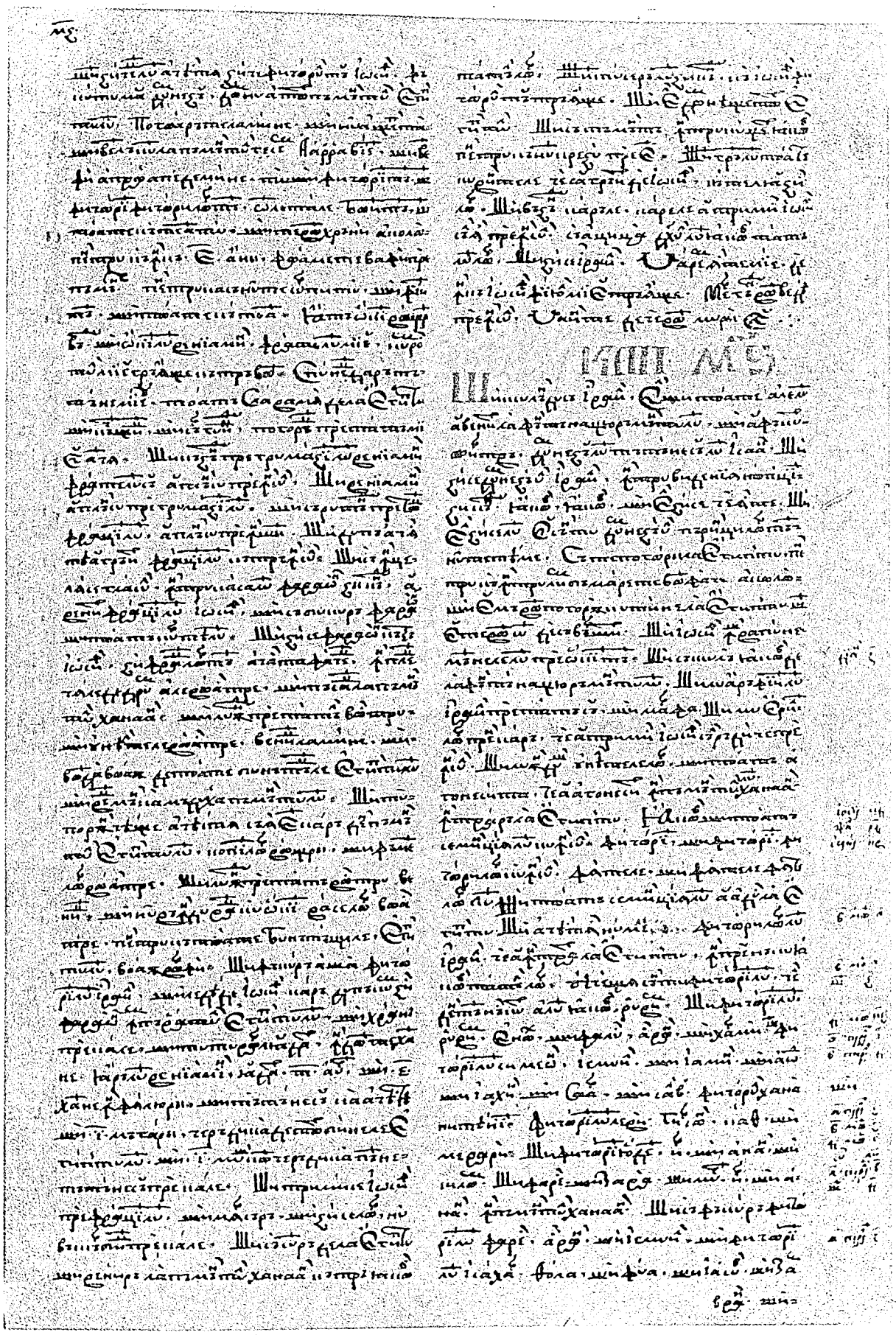

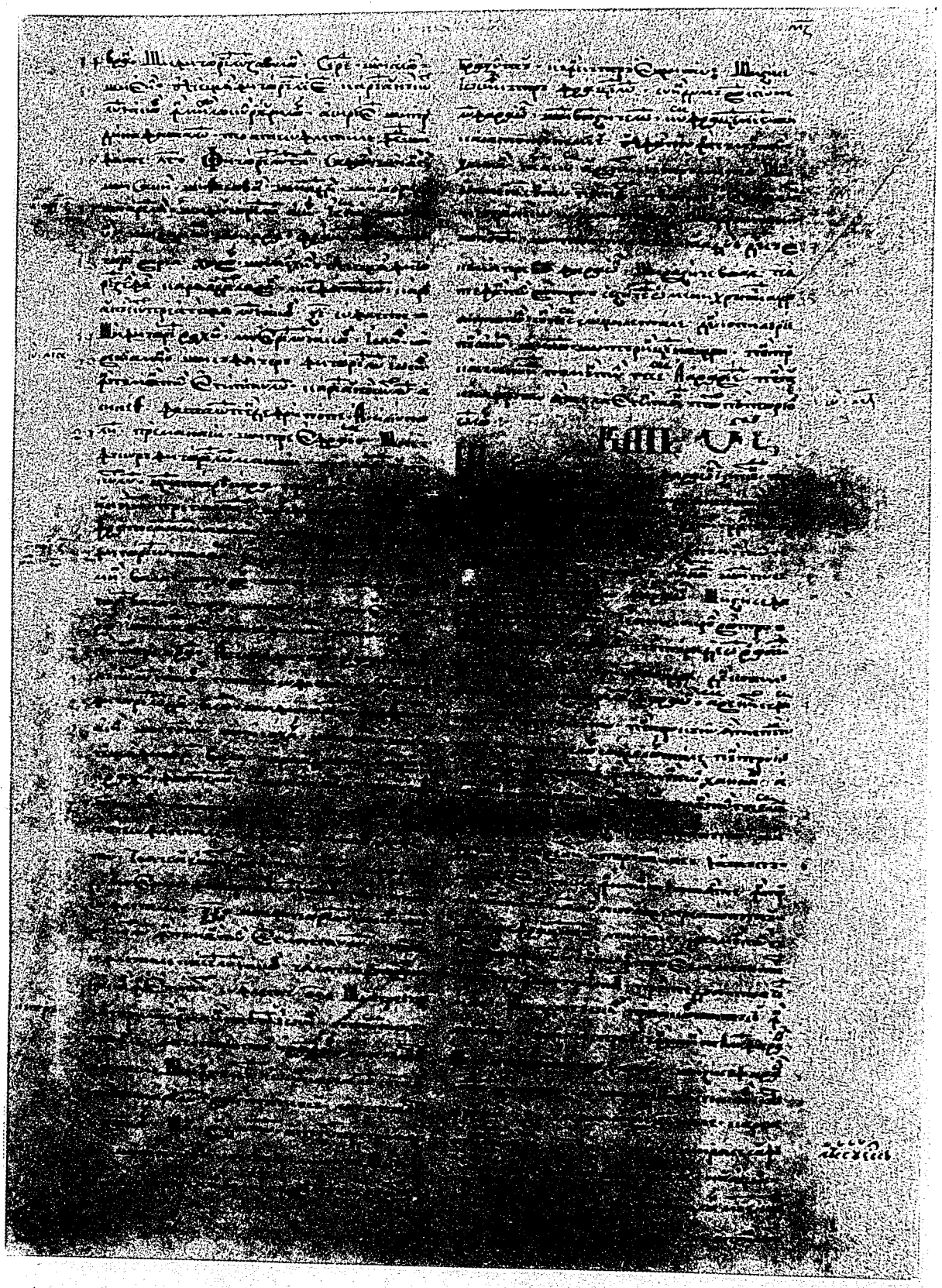

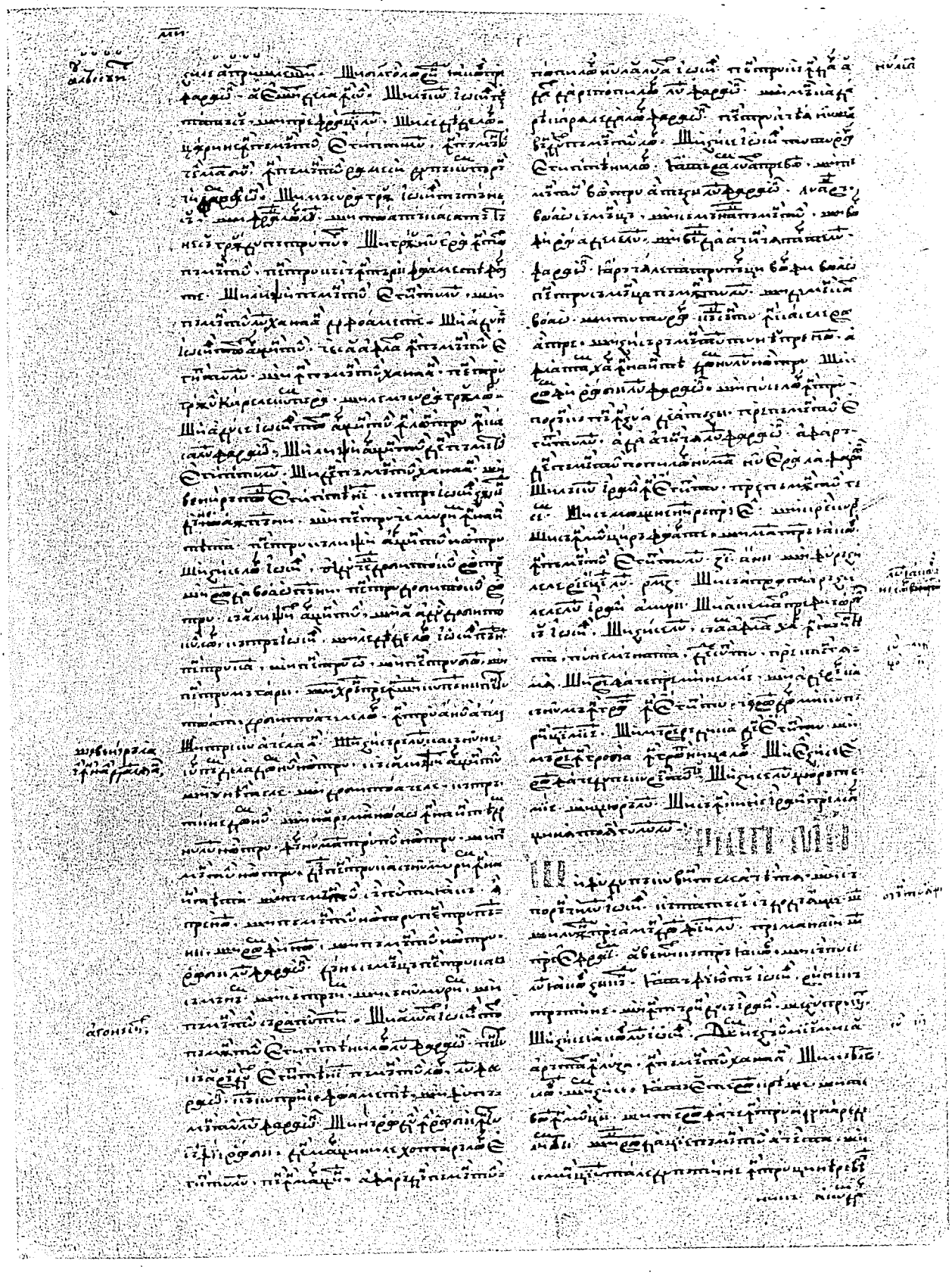

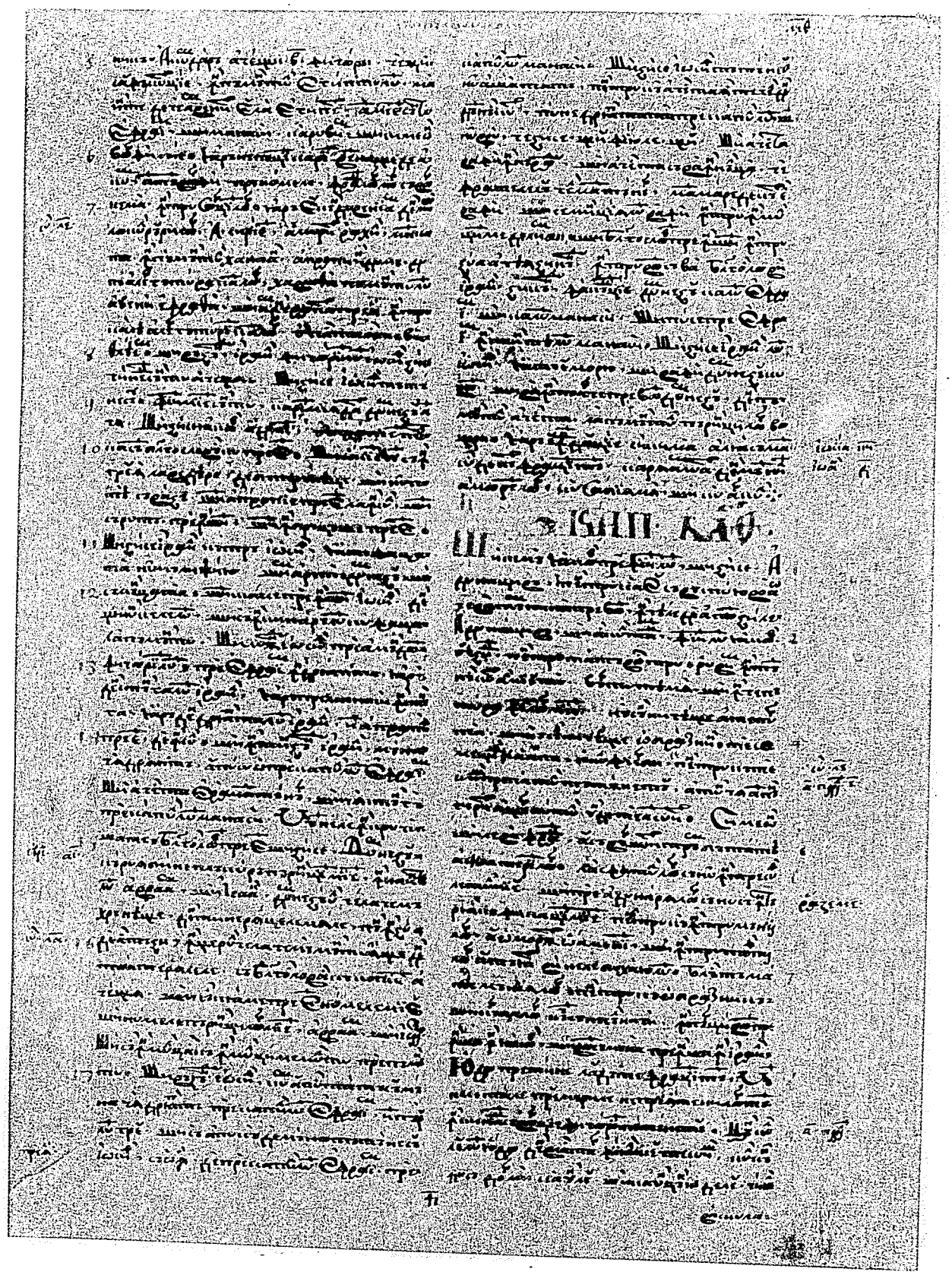

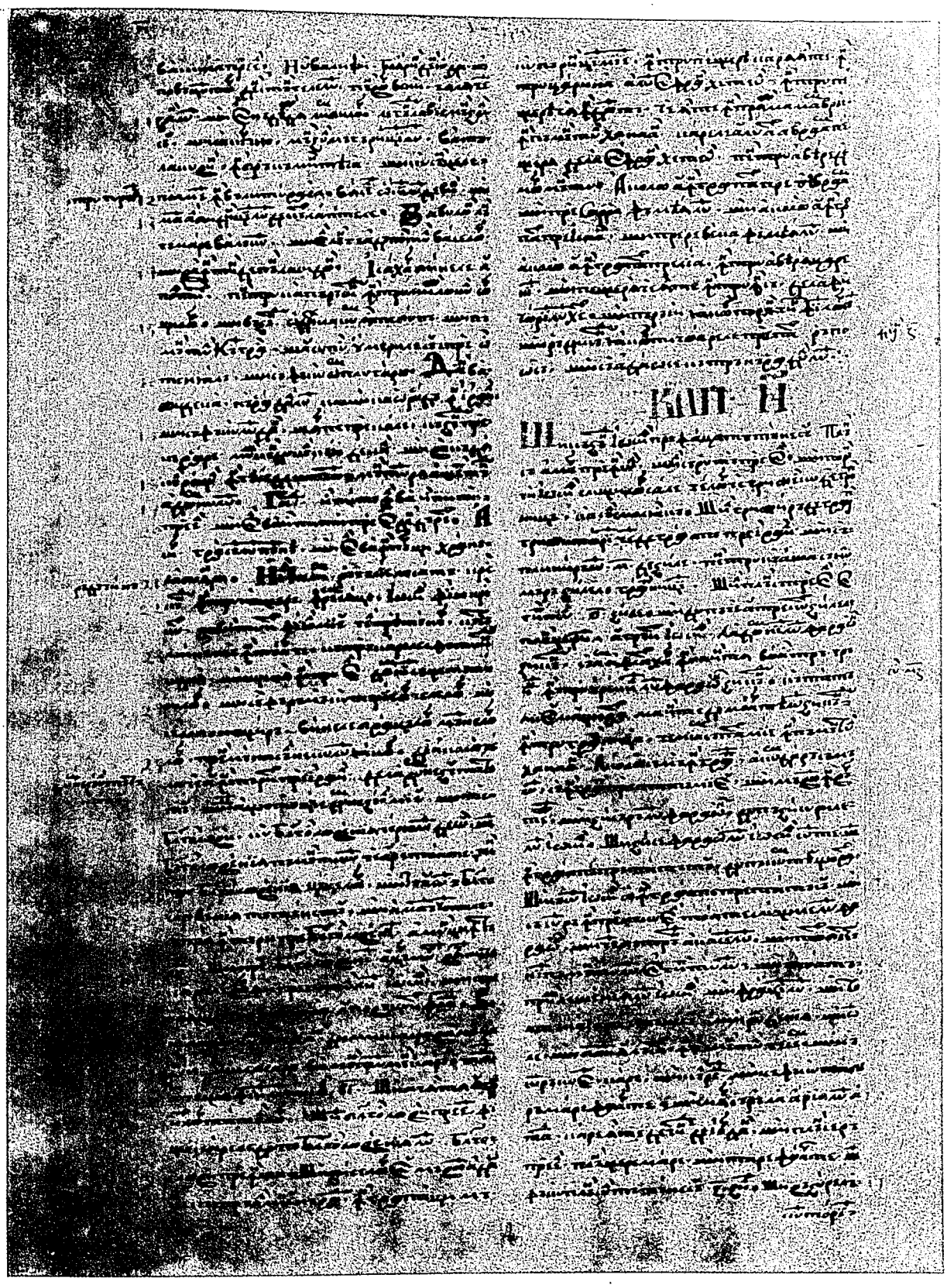

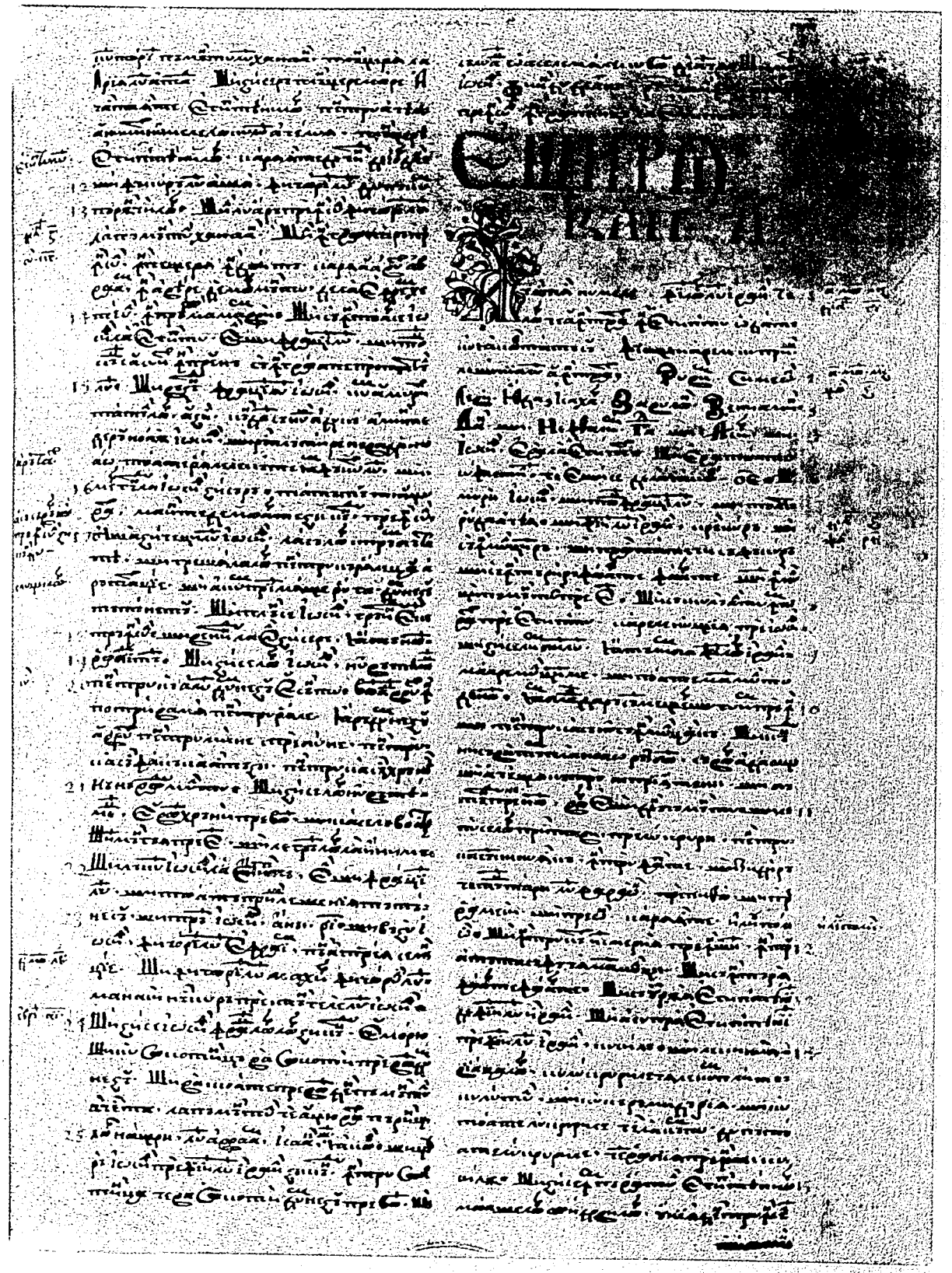

FOTOCOPII

MS. 4389

4389.

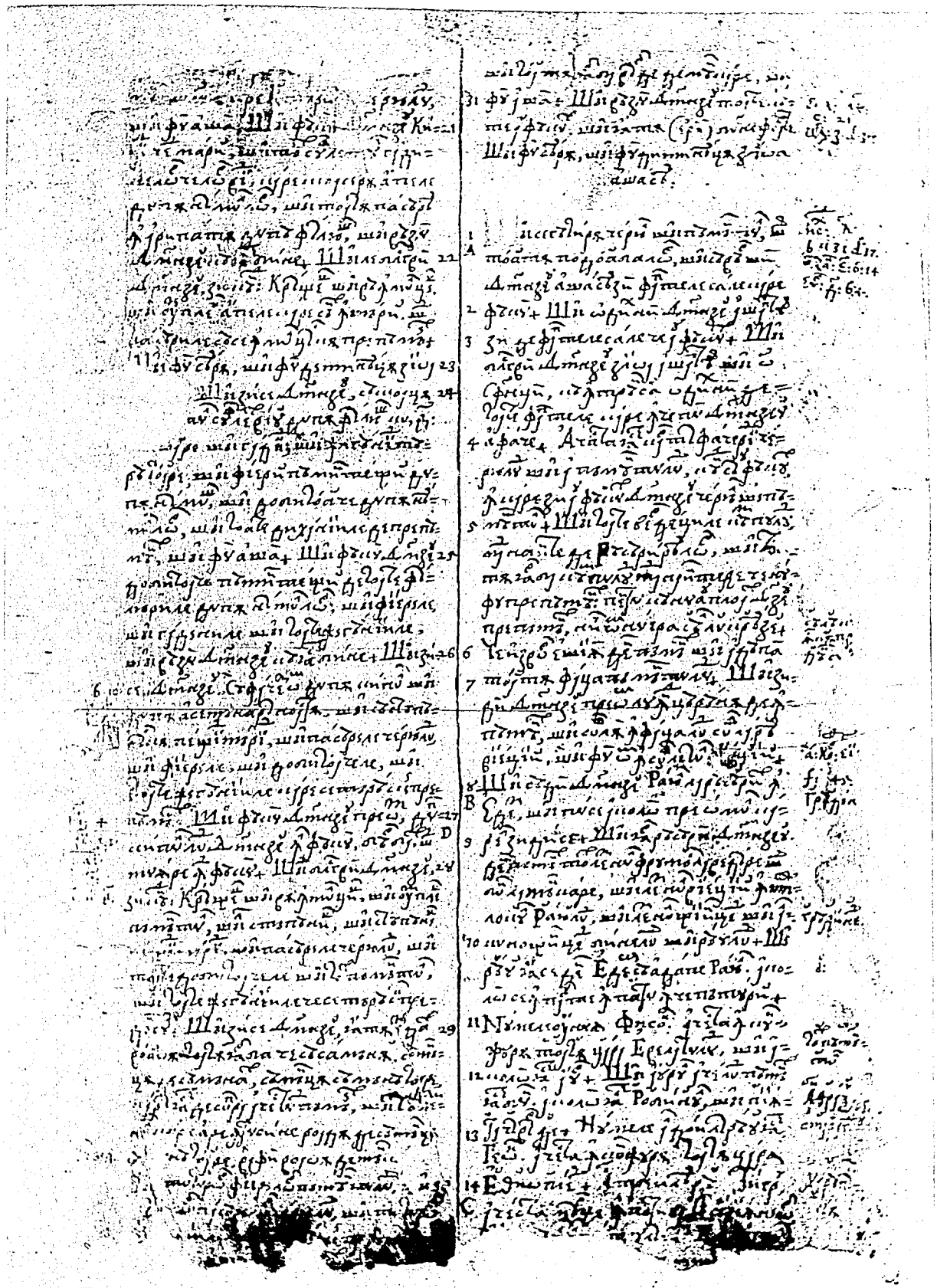

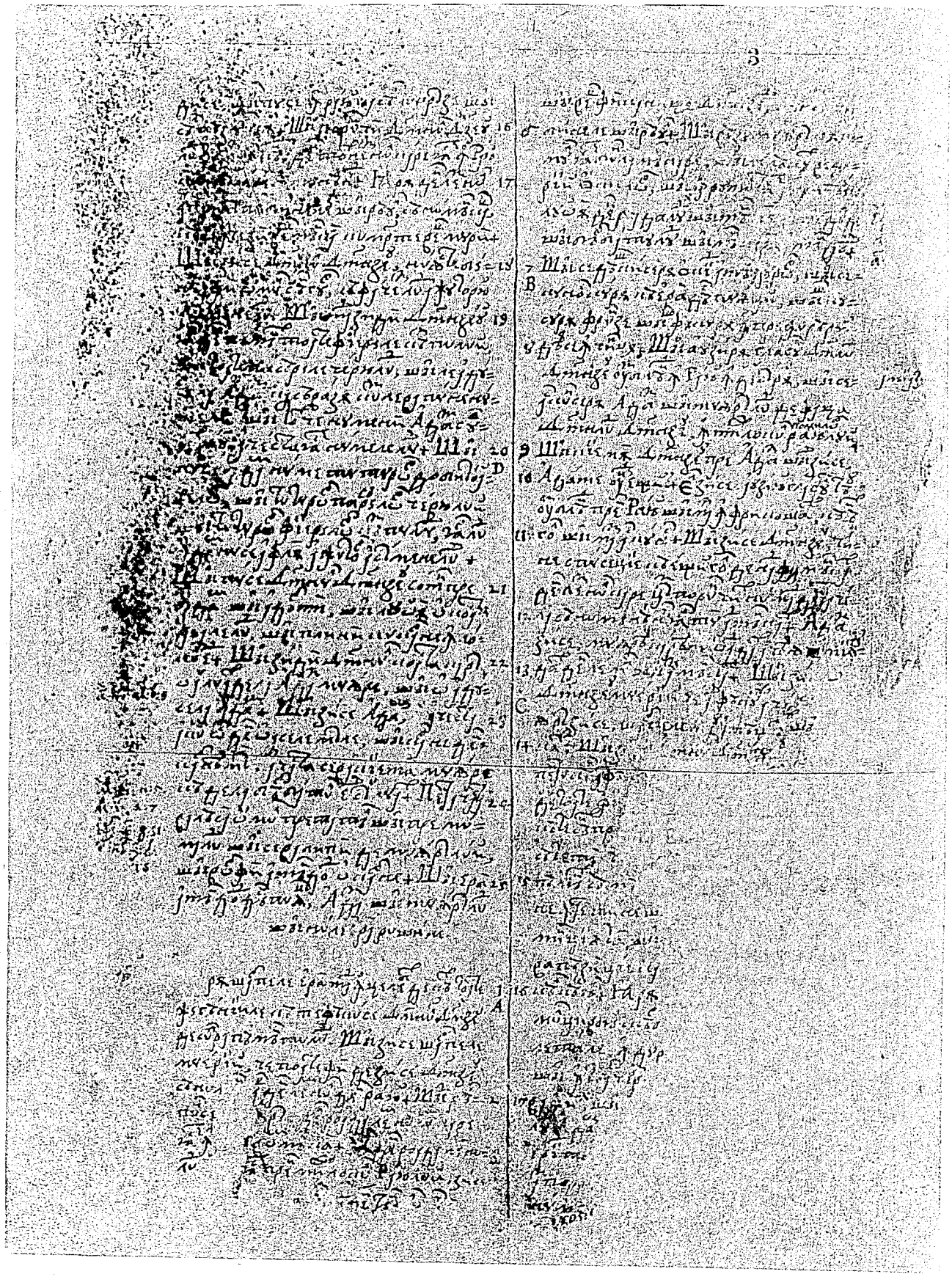

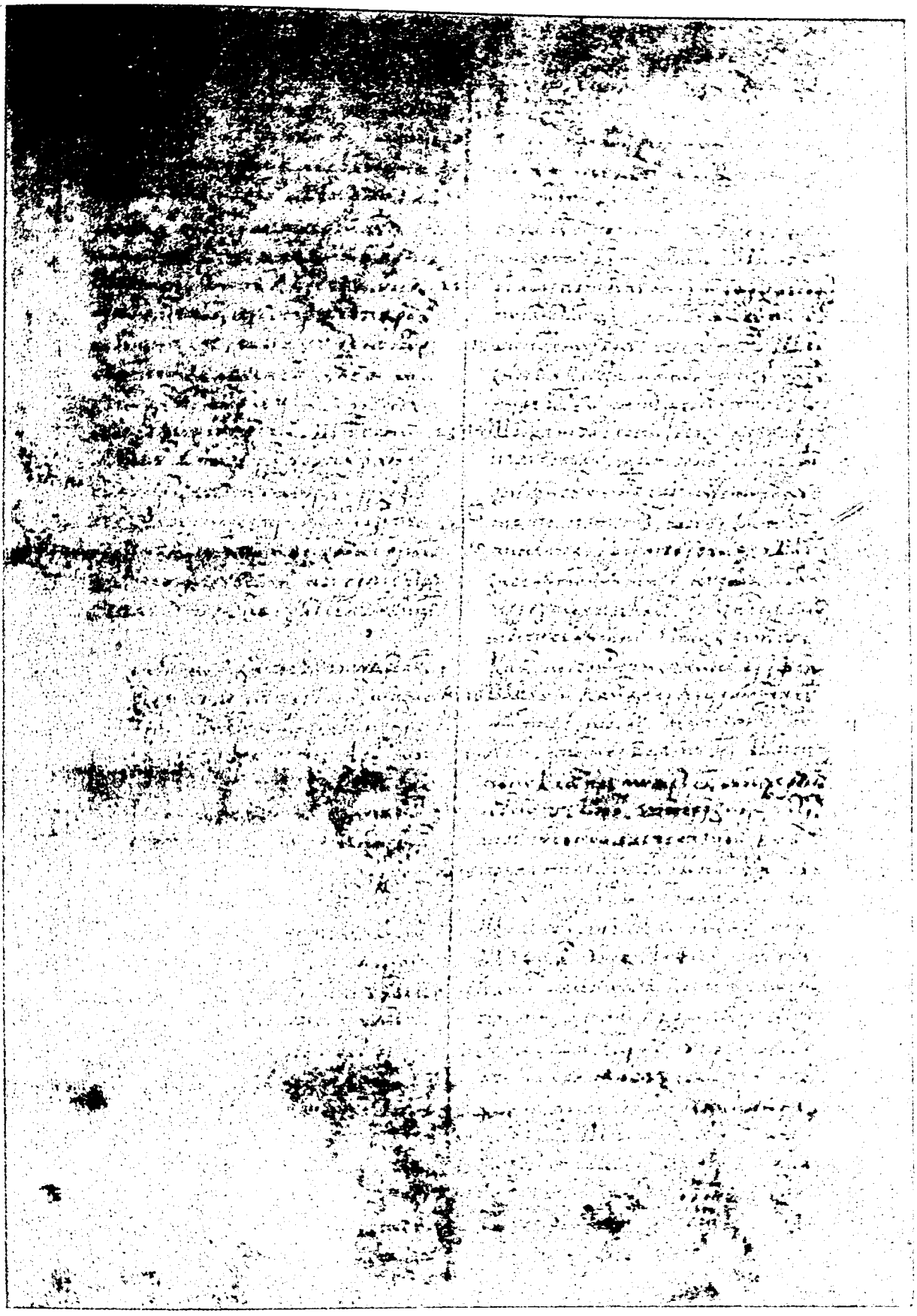

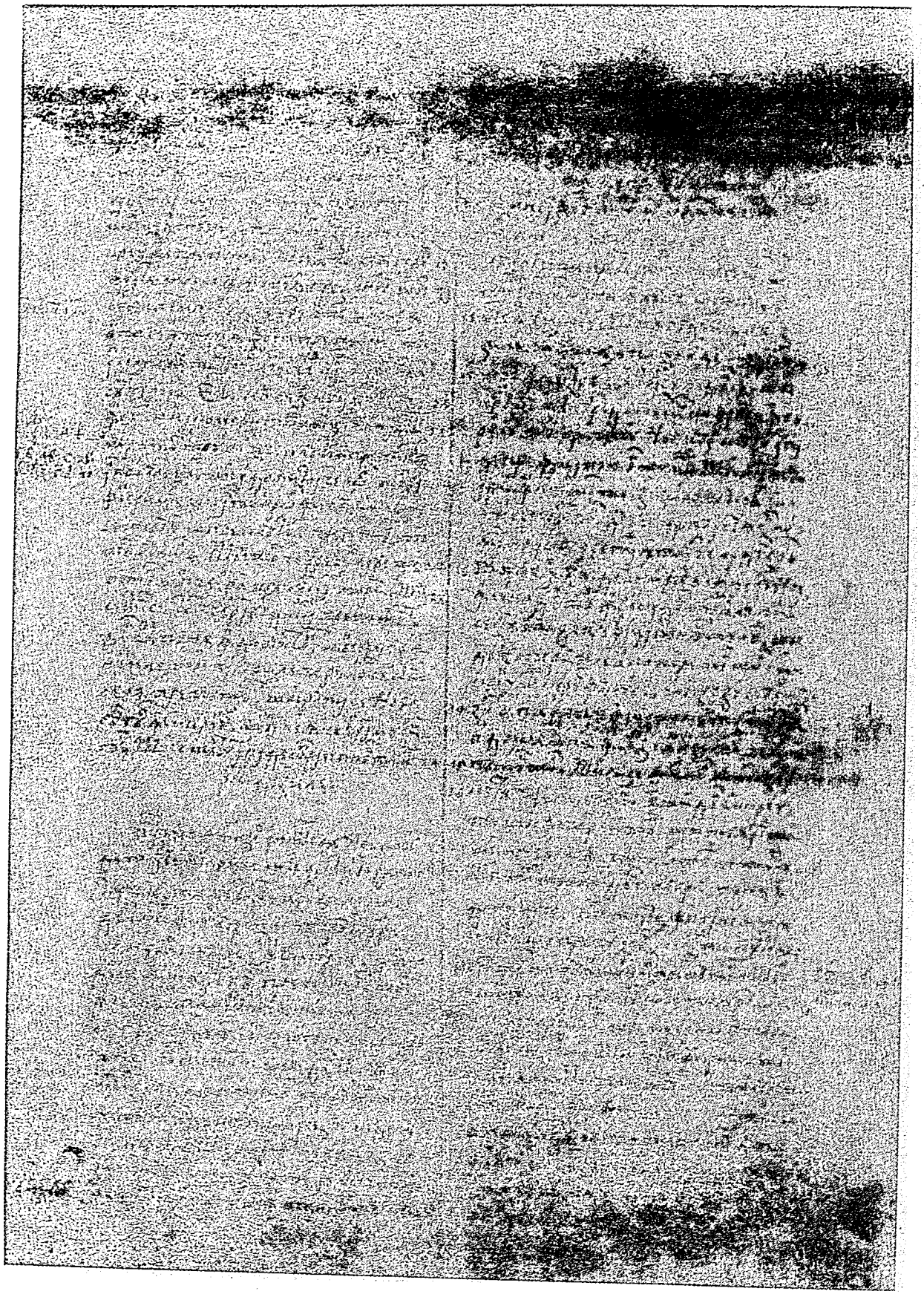

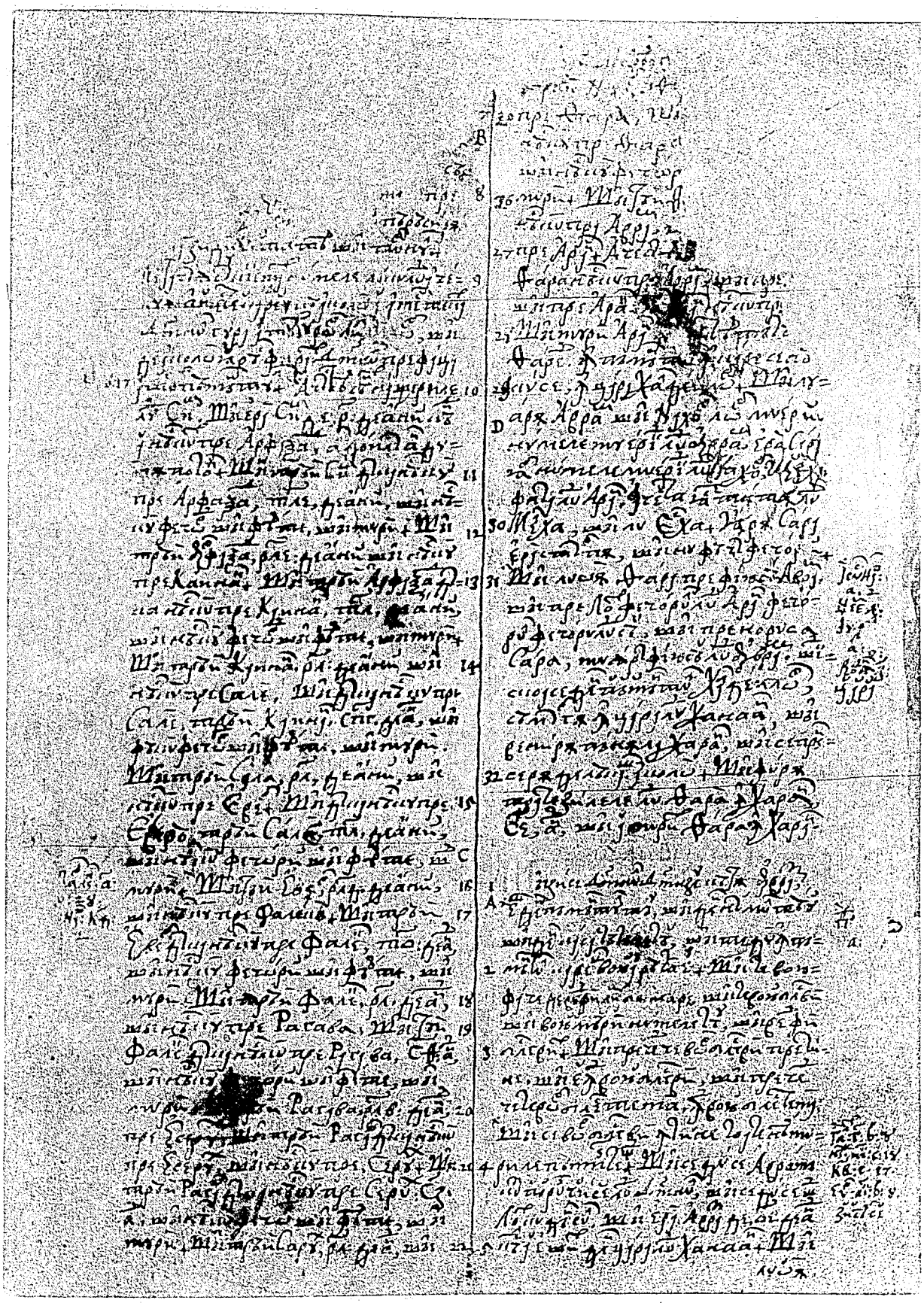

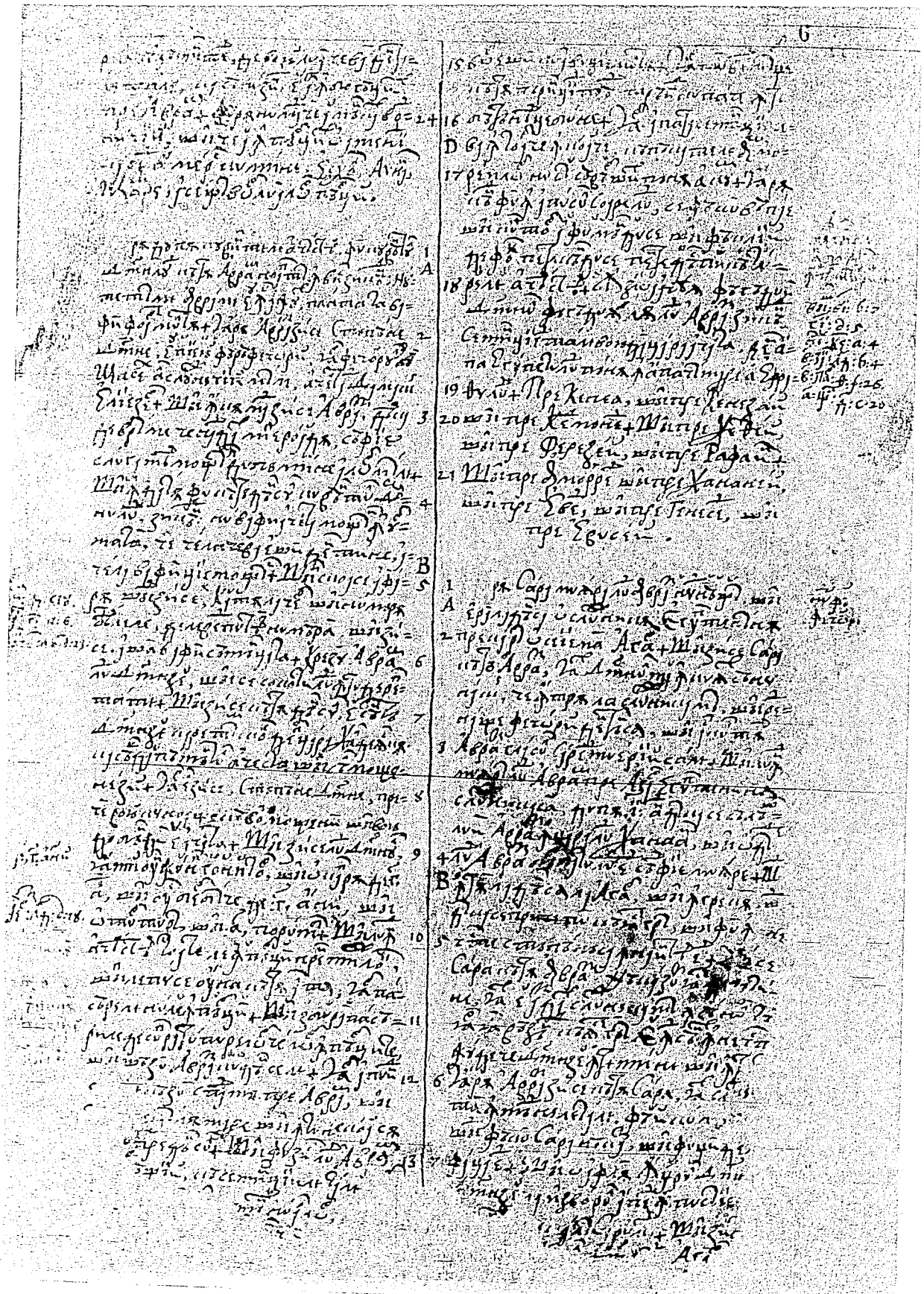

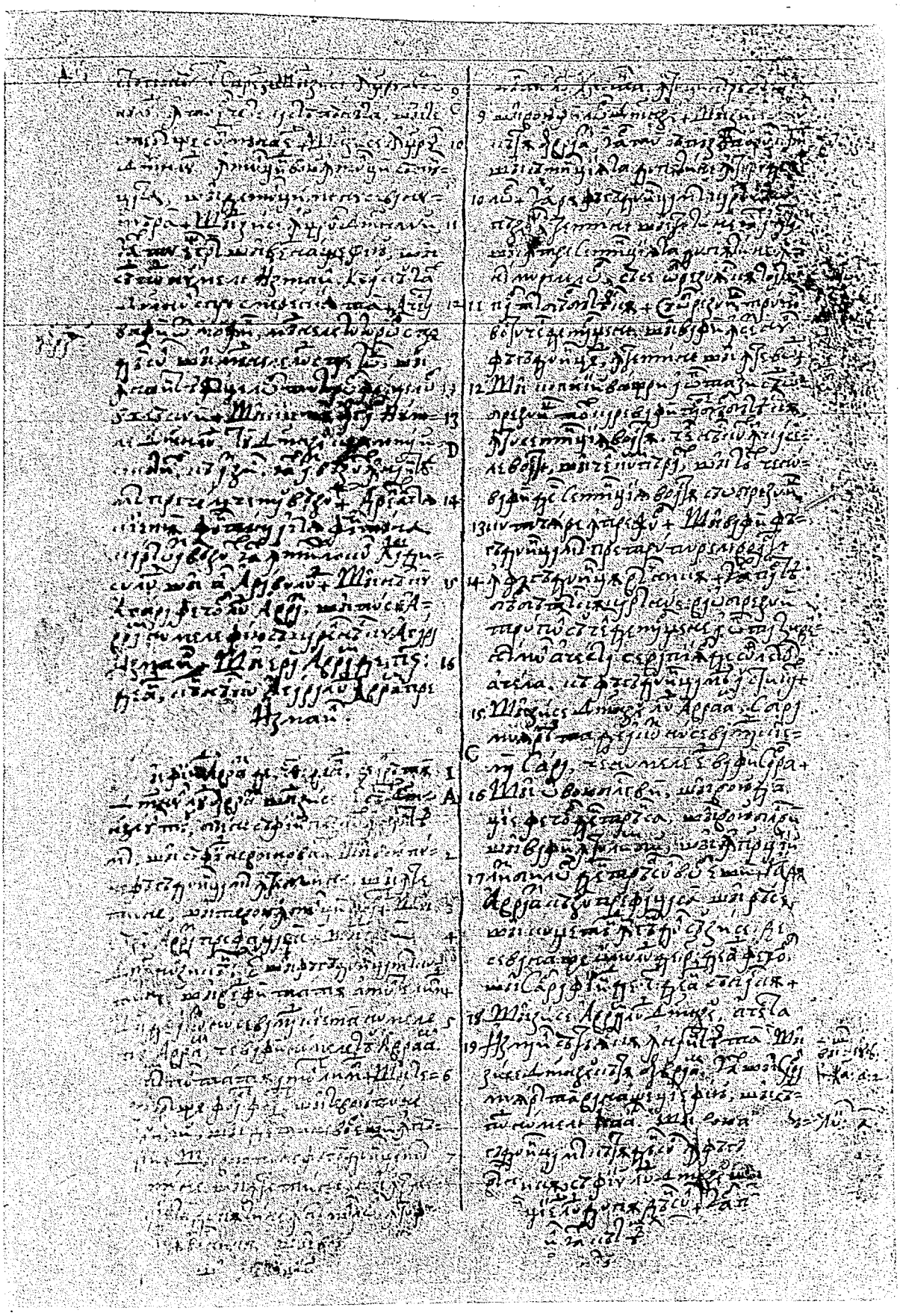

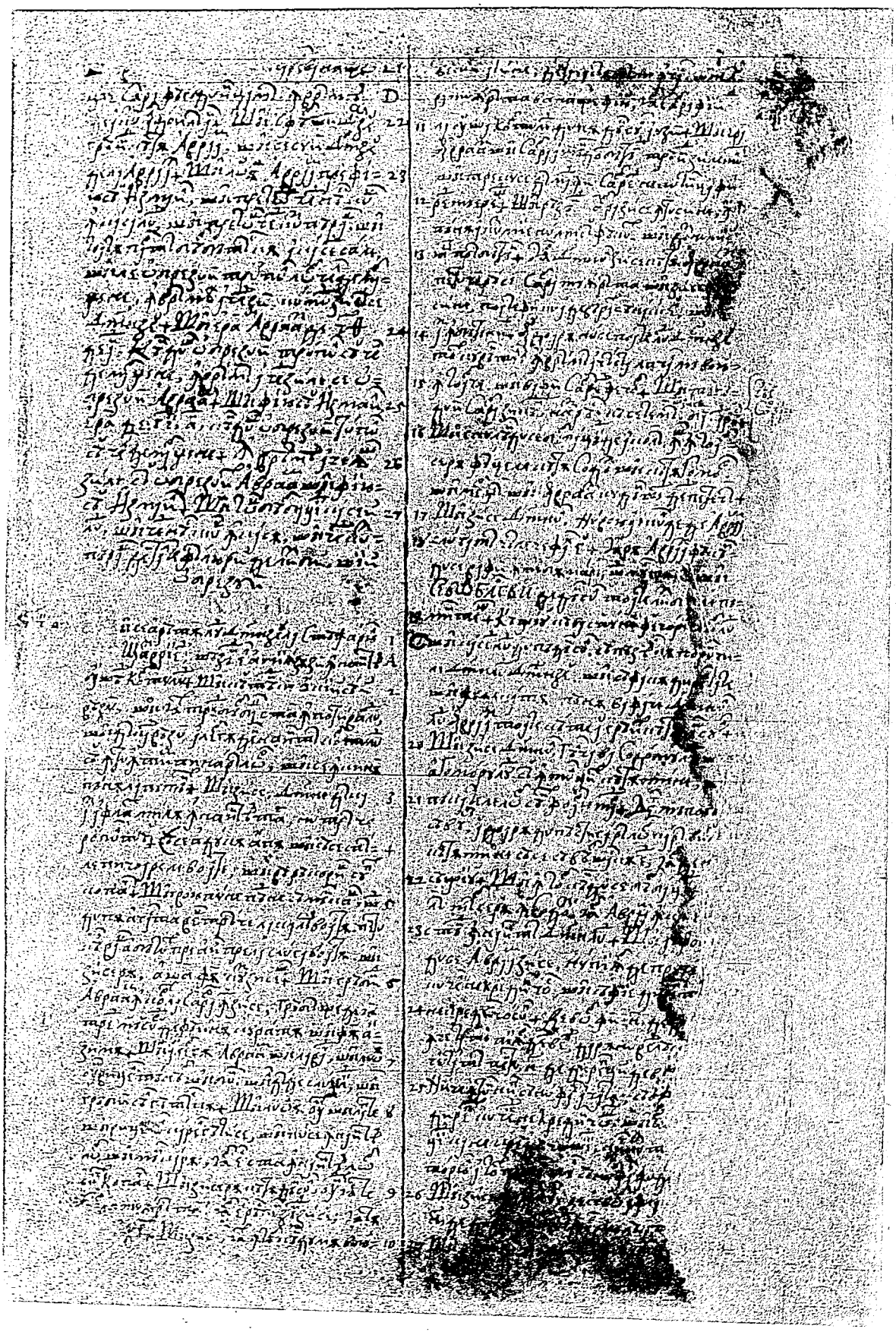

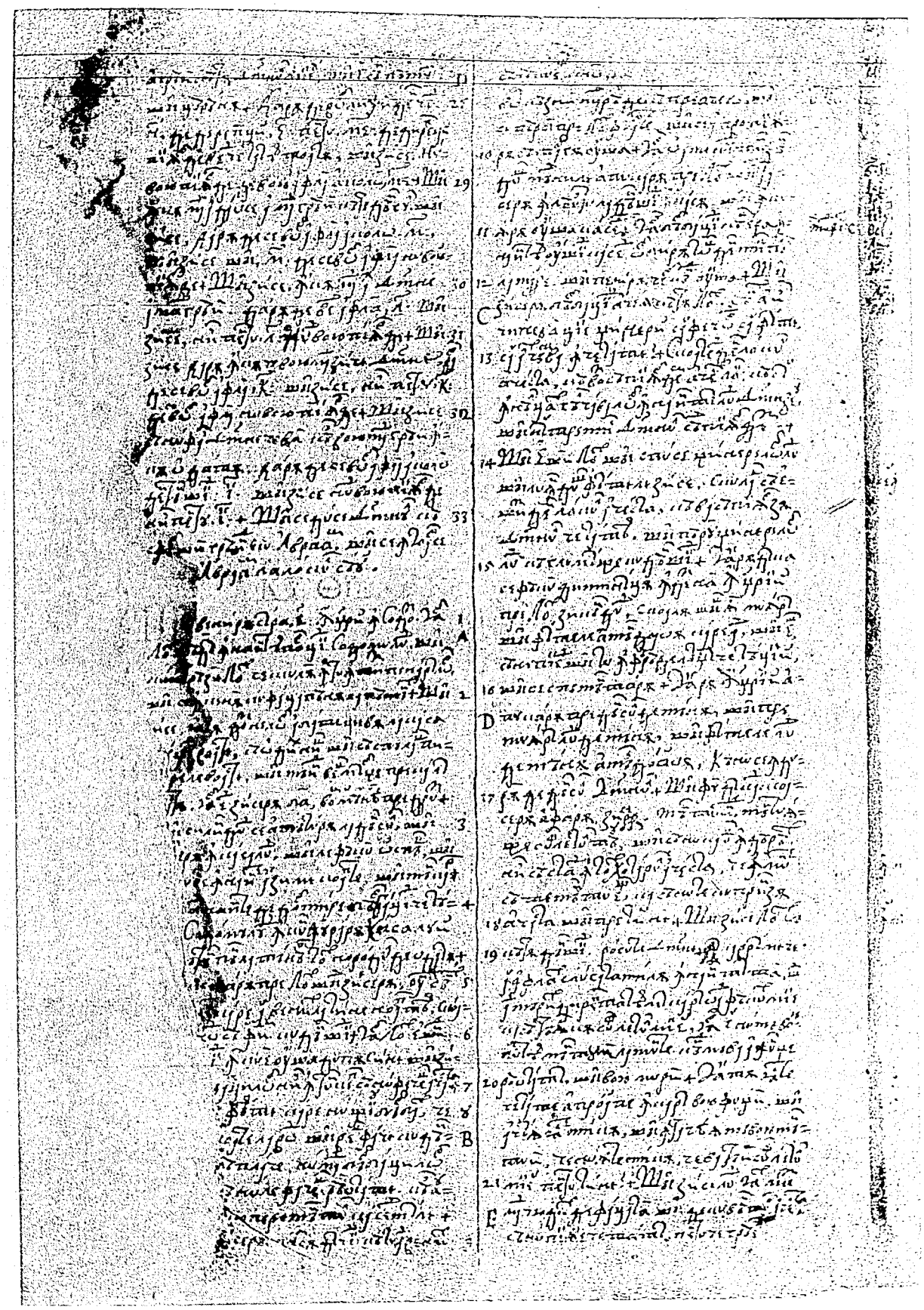

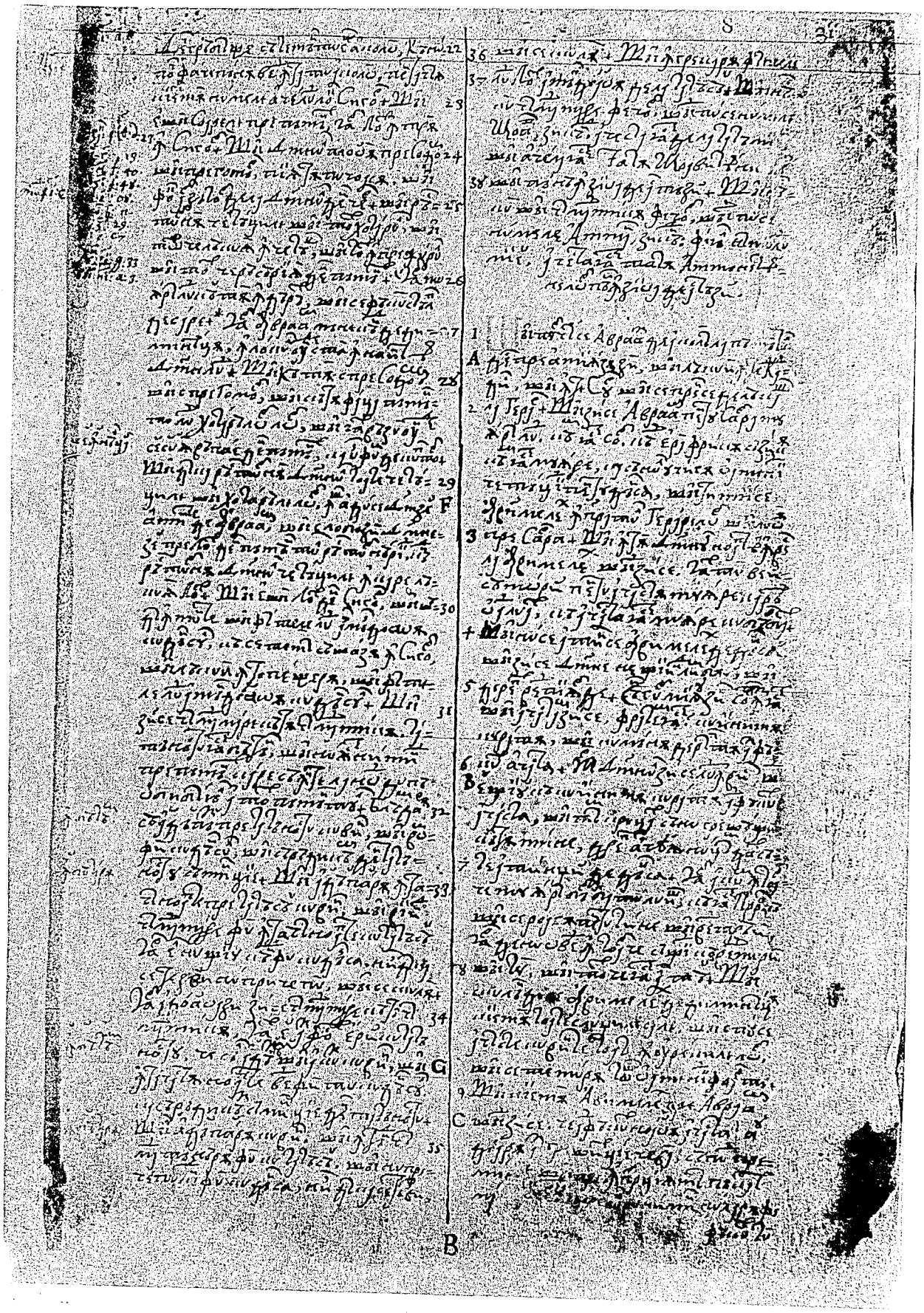

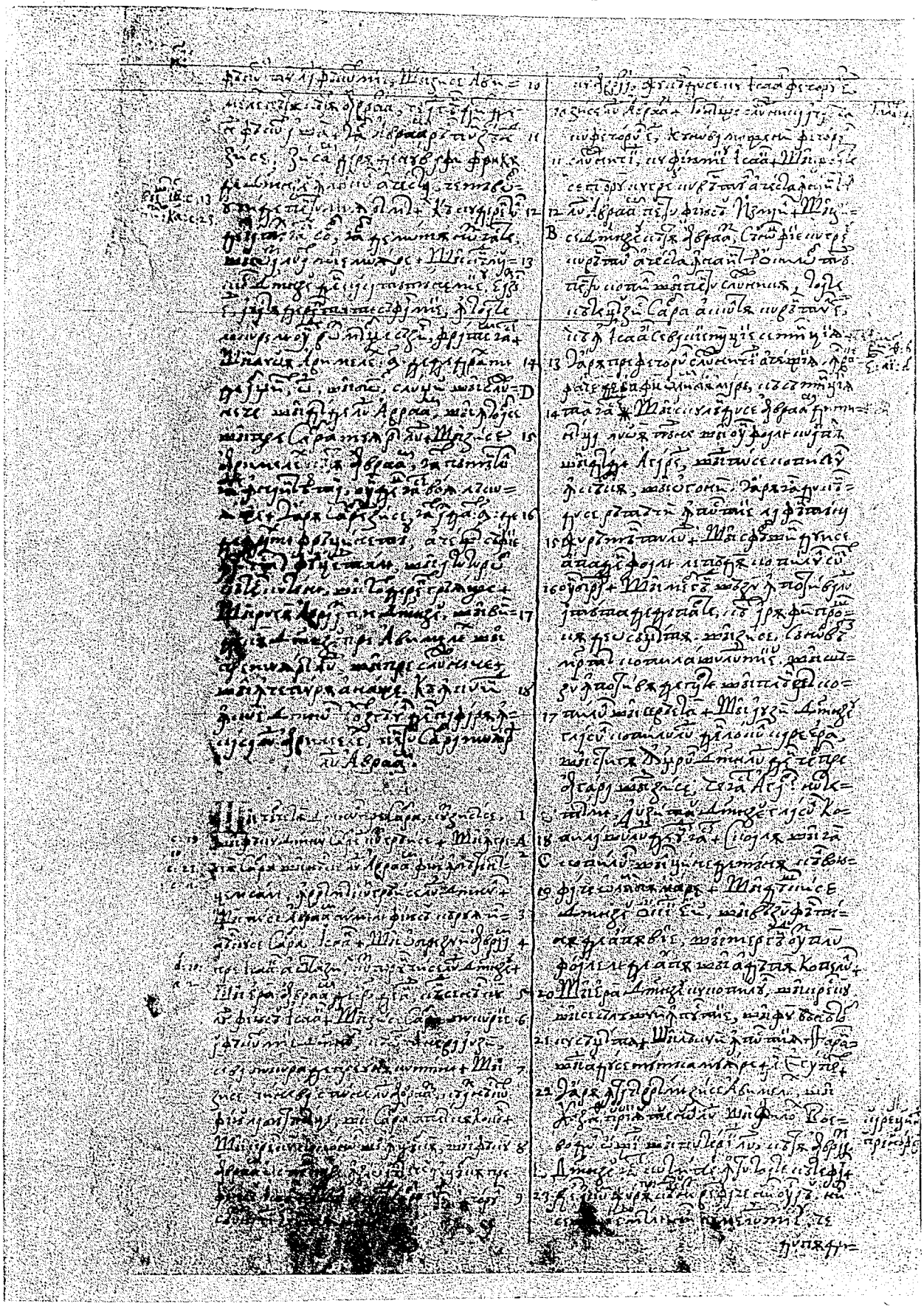

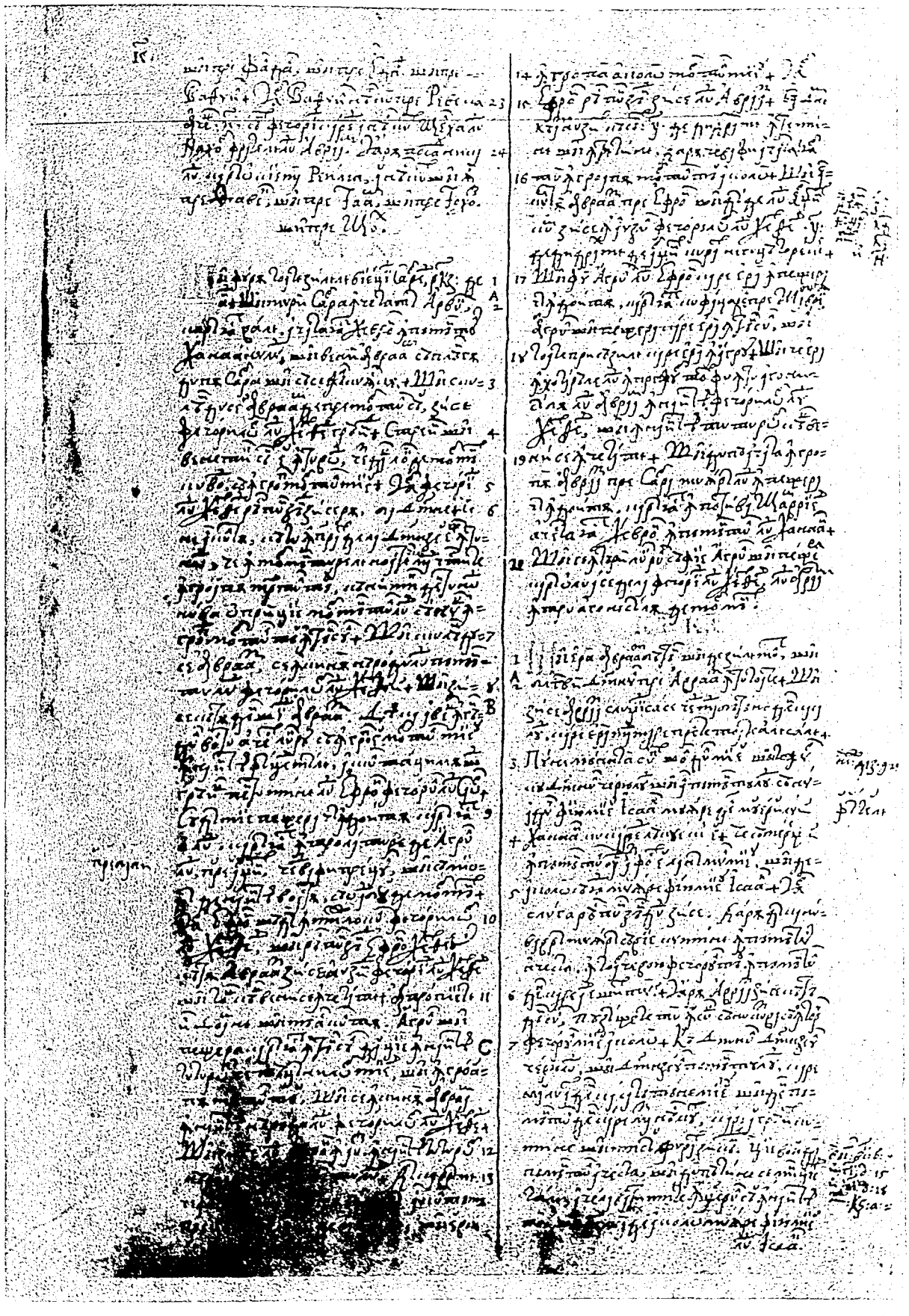

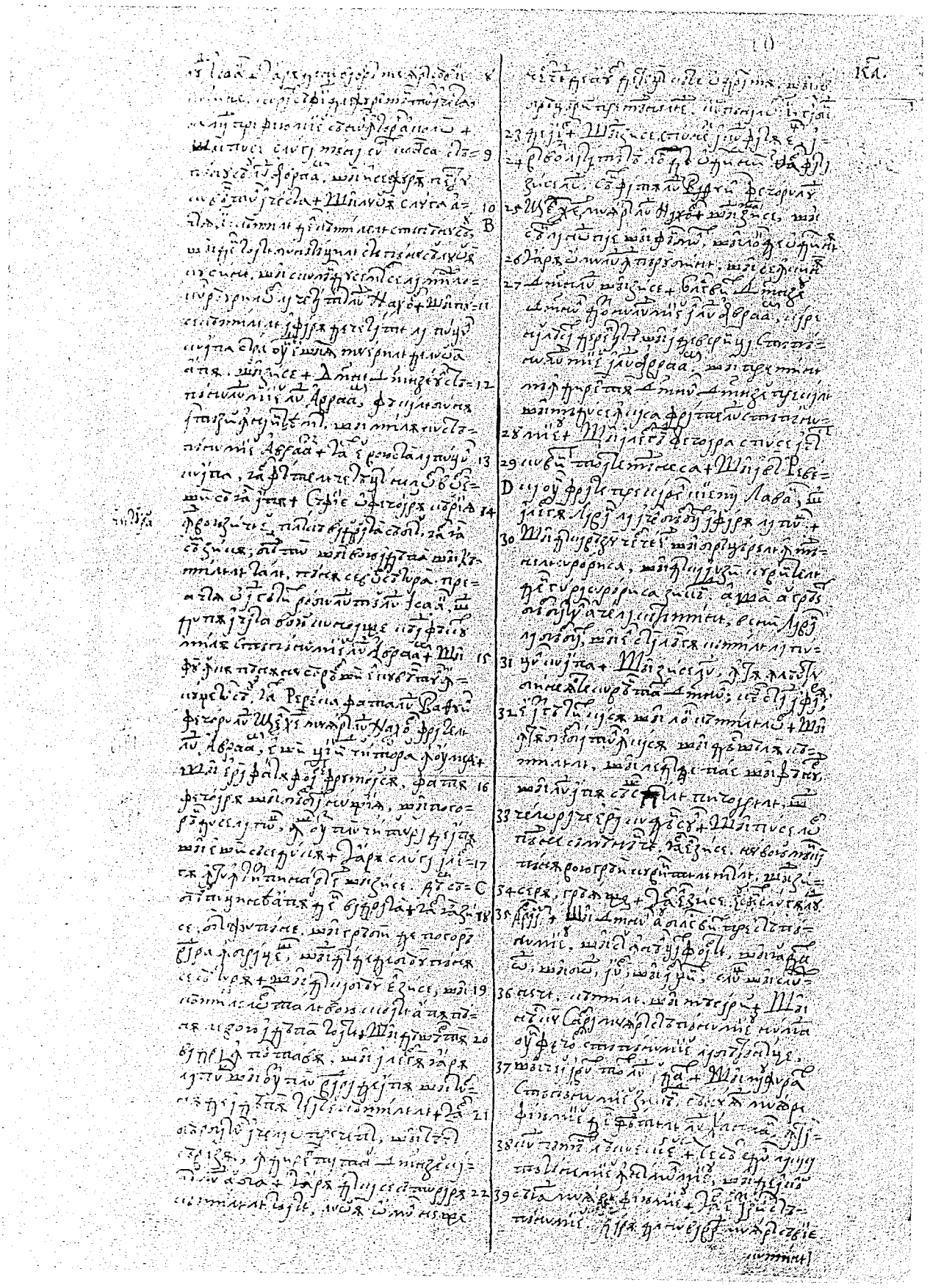

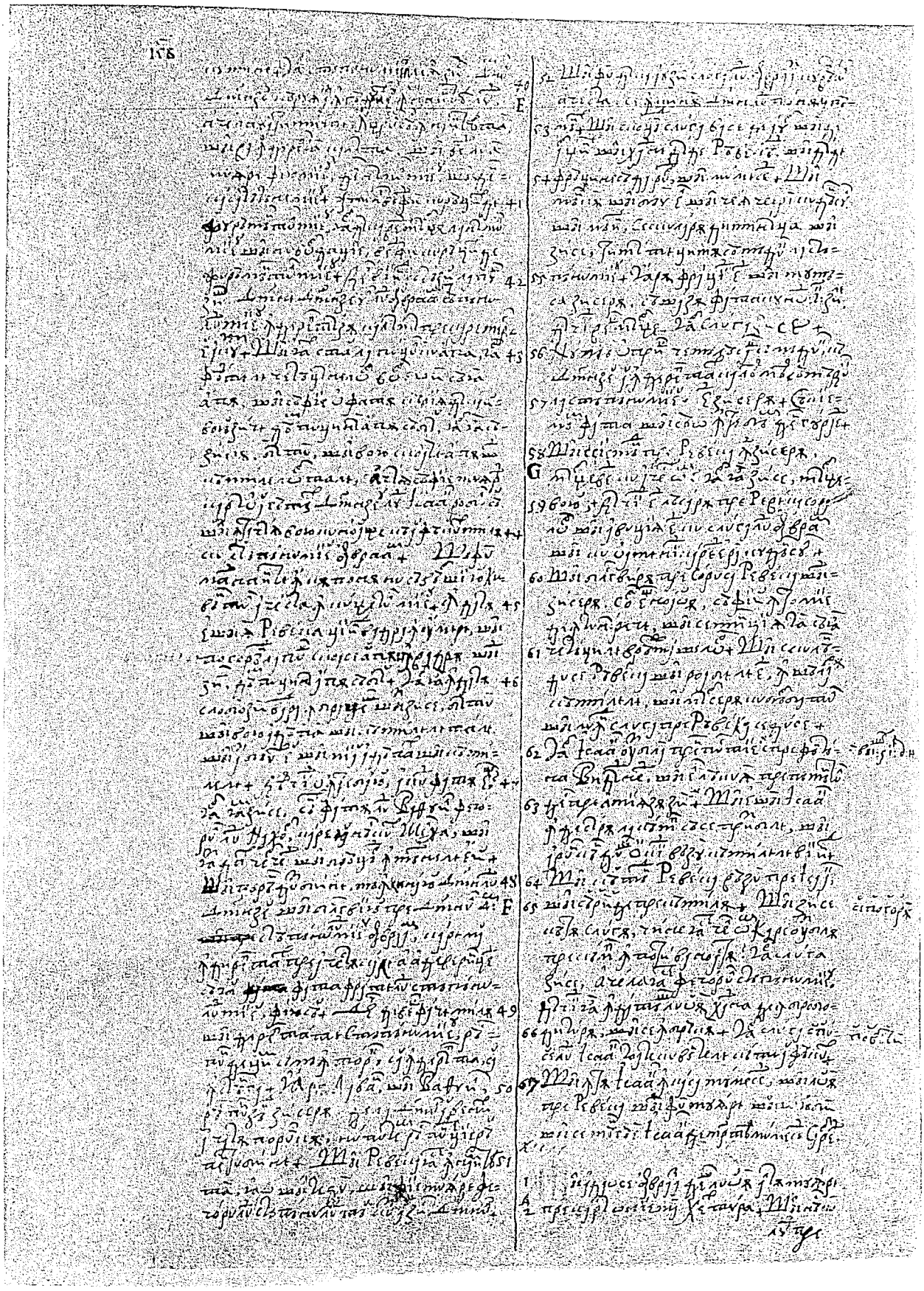

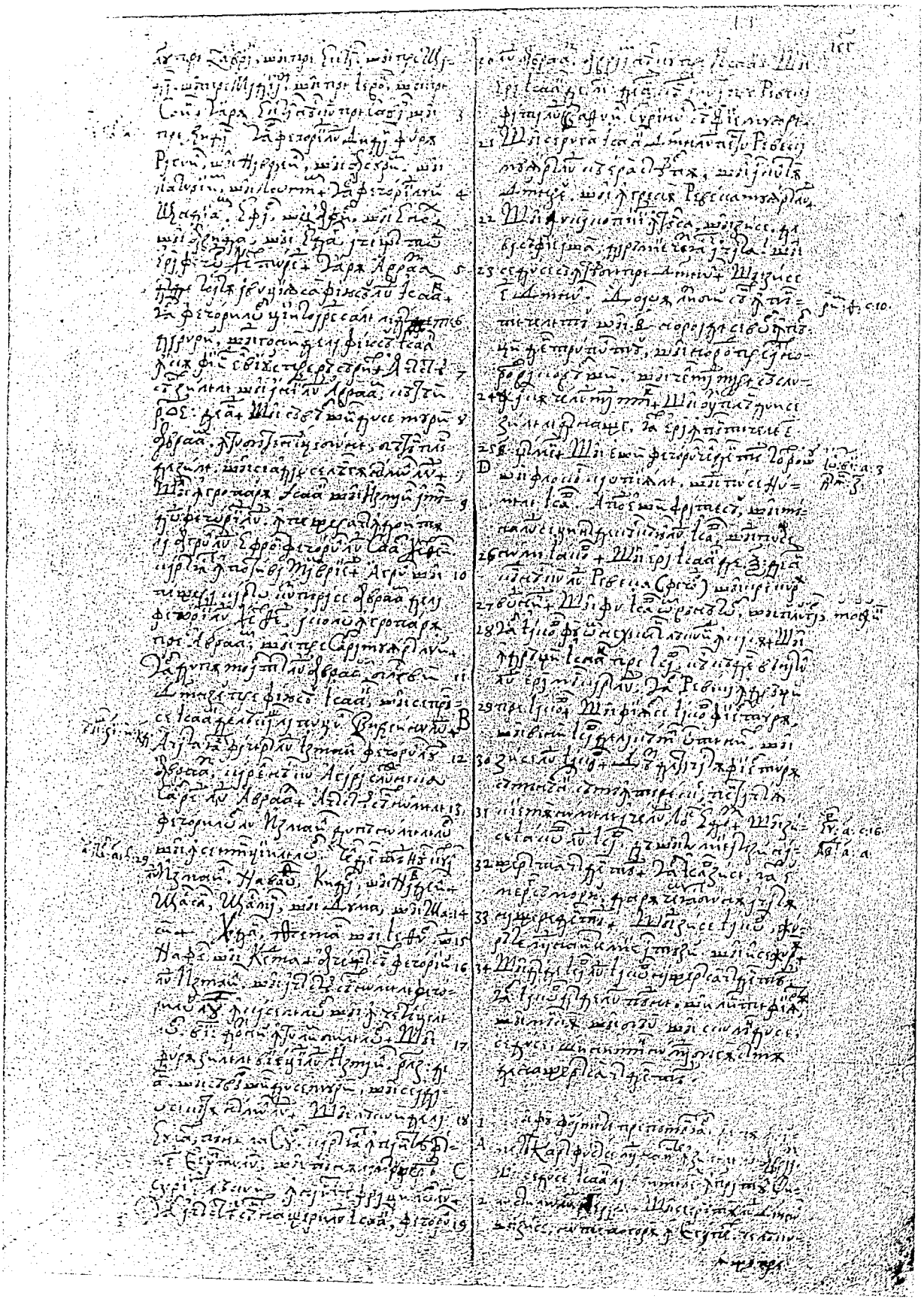

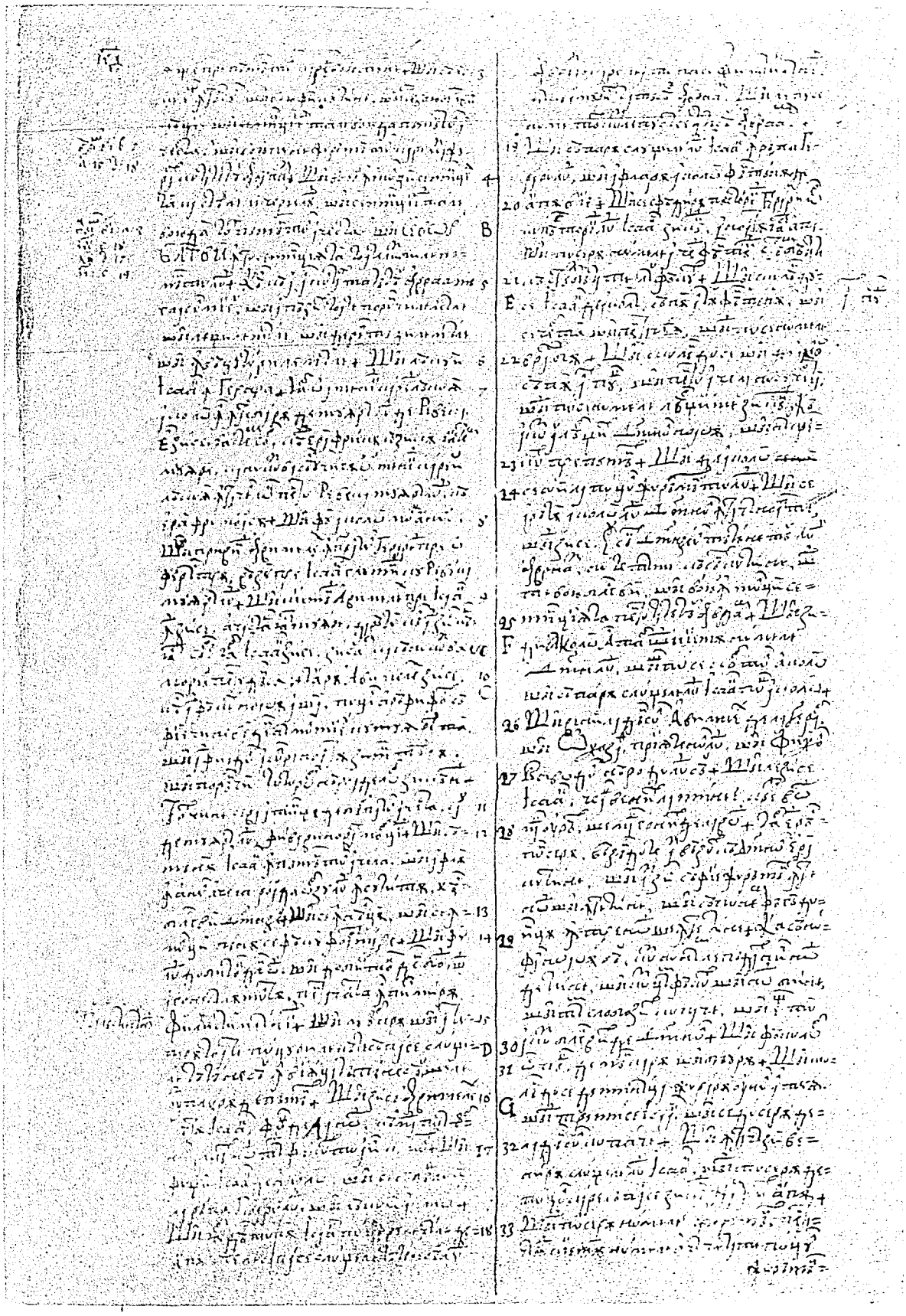

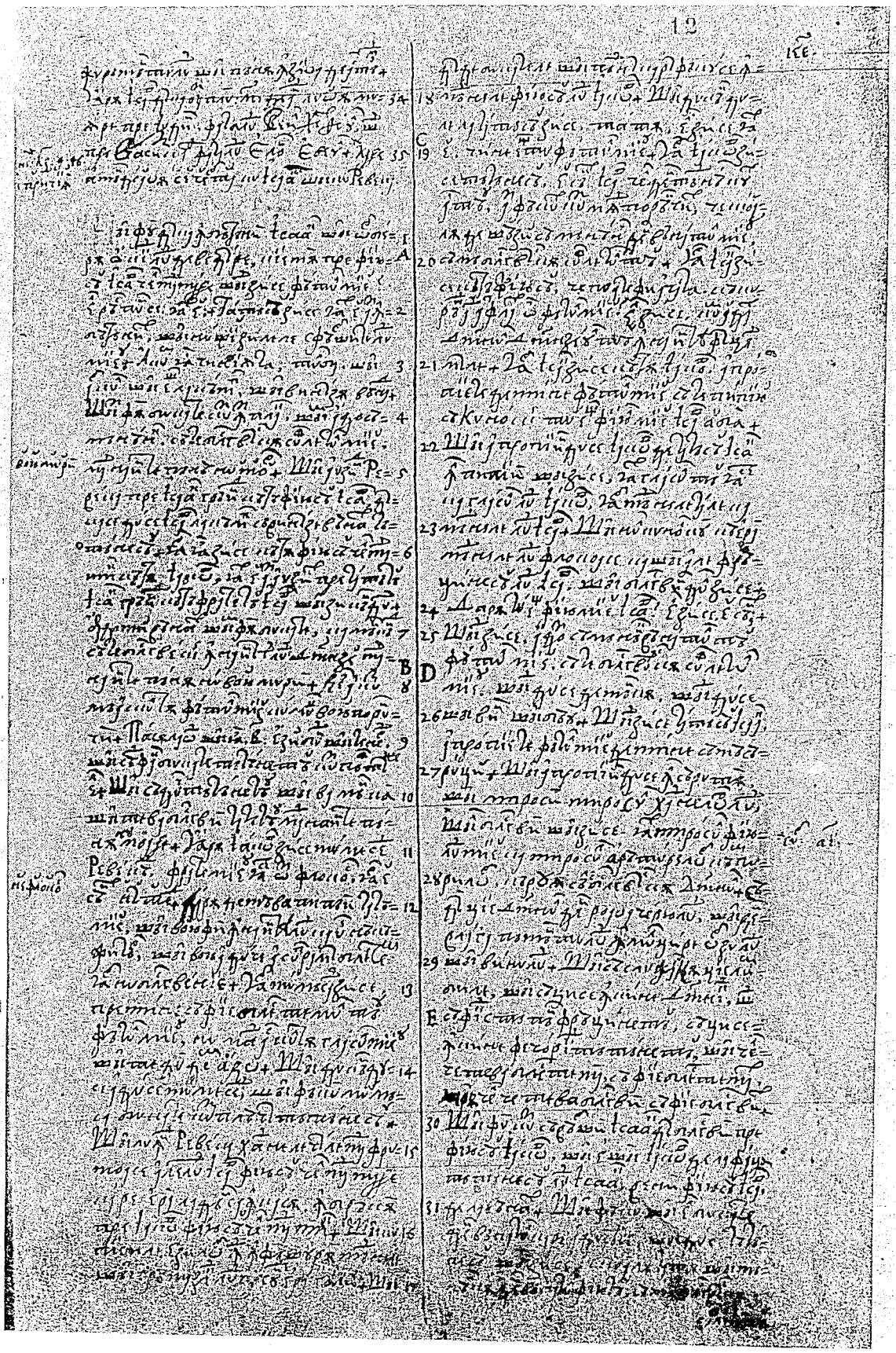

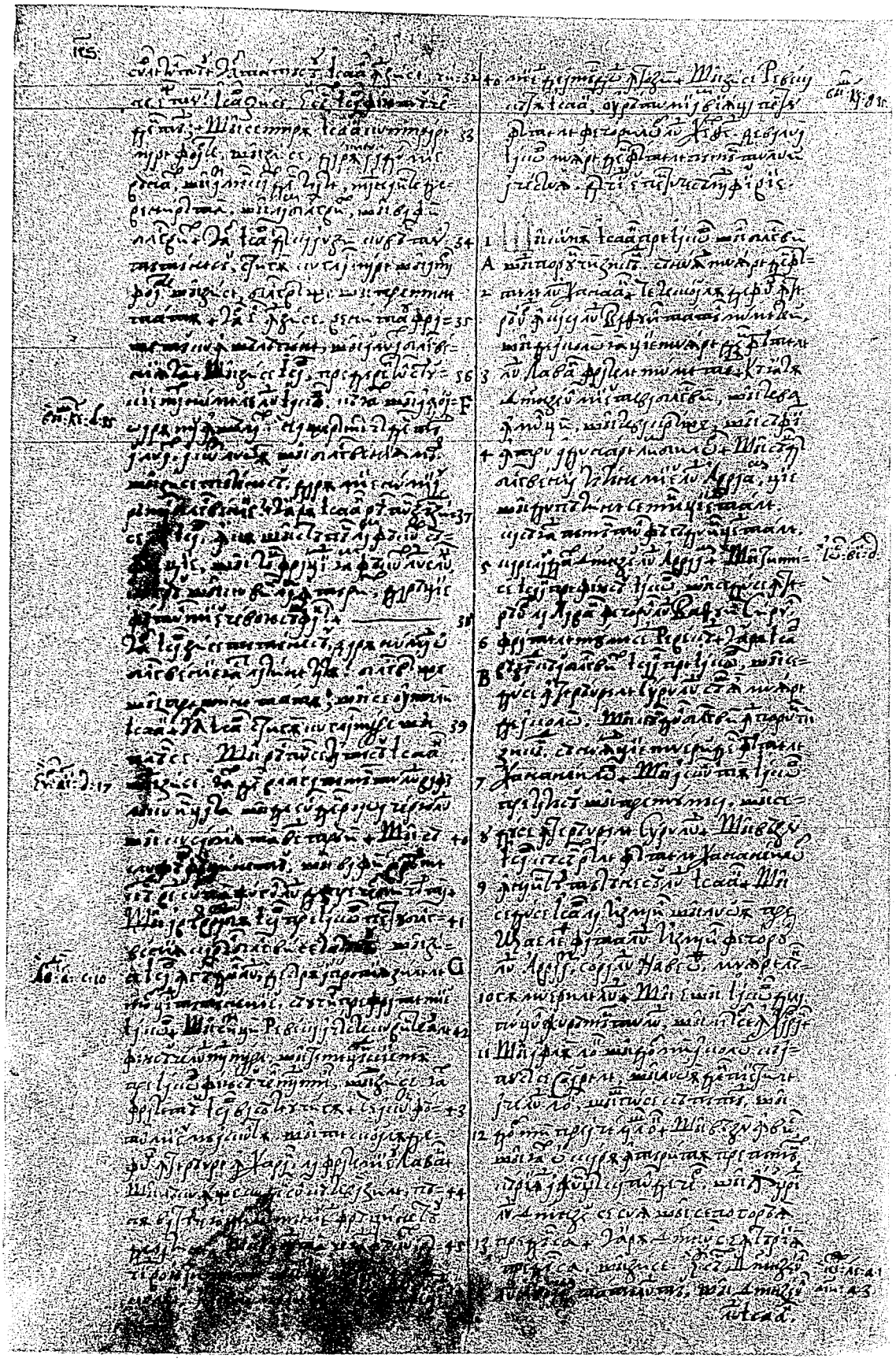

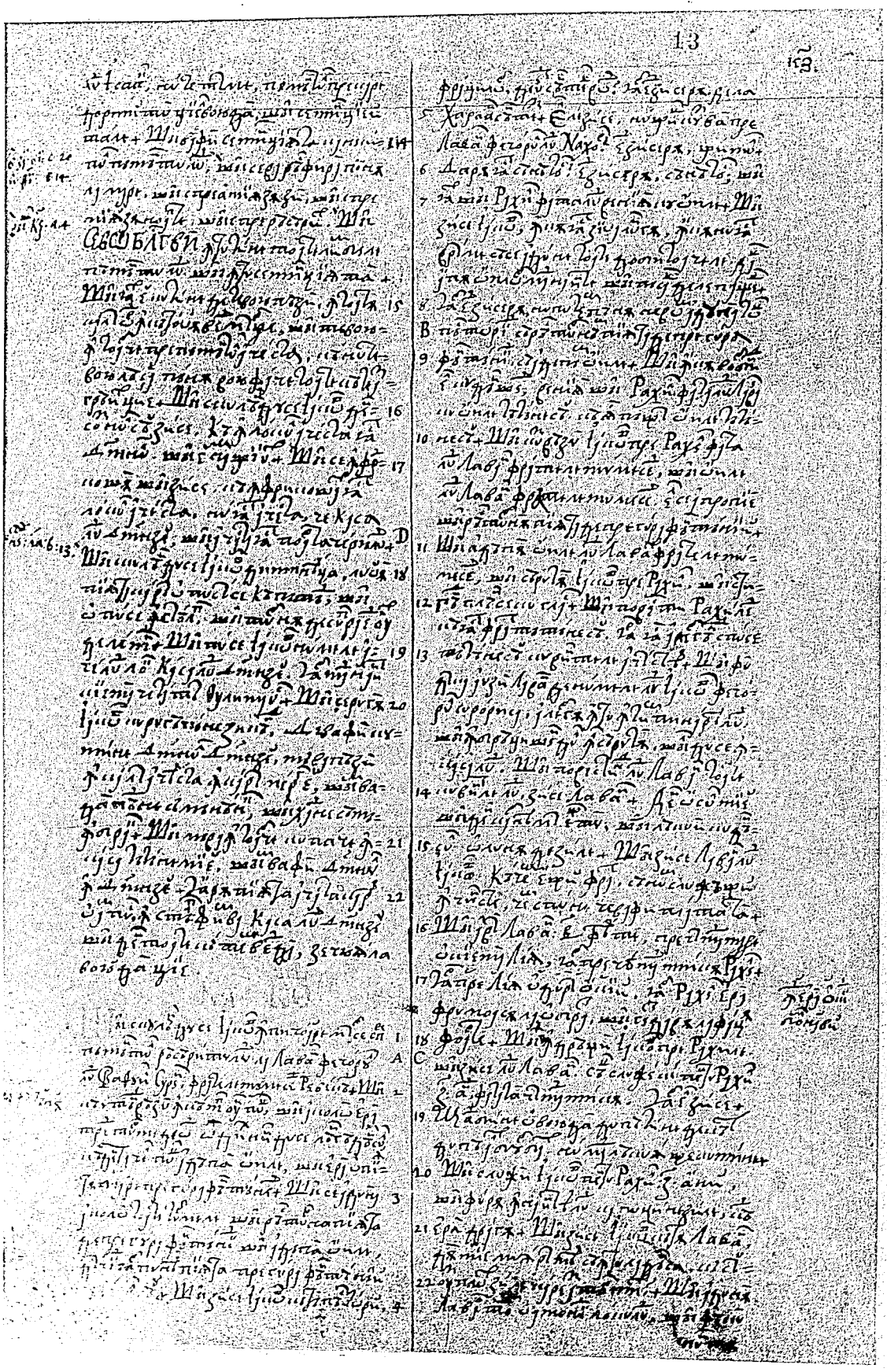

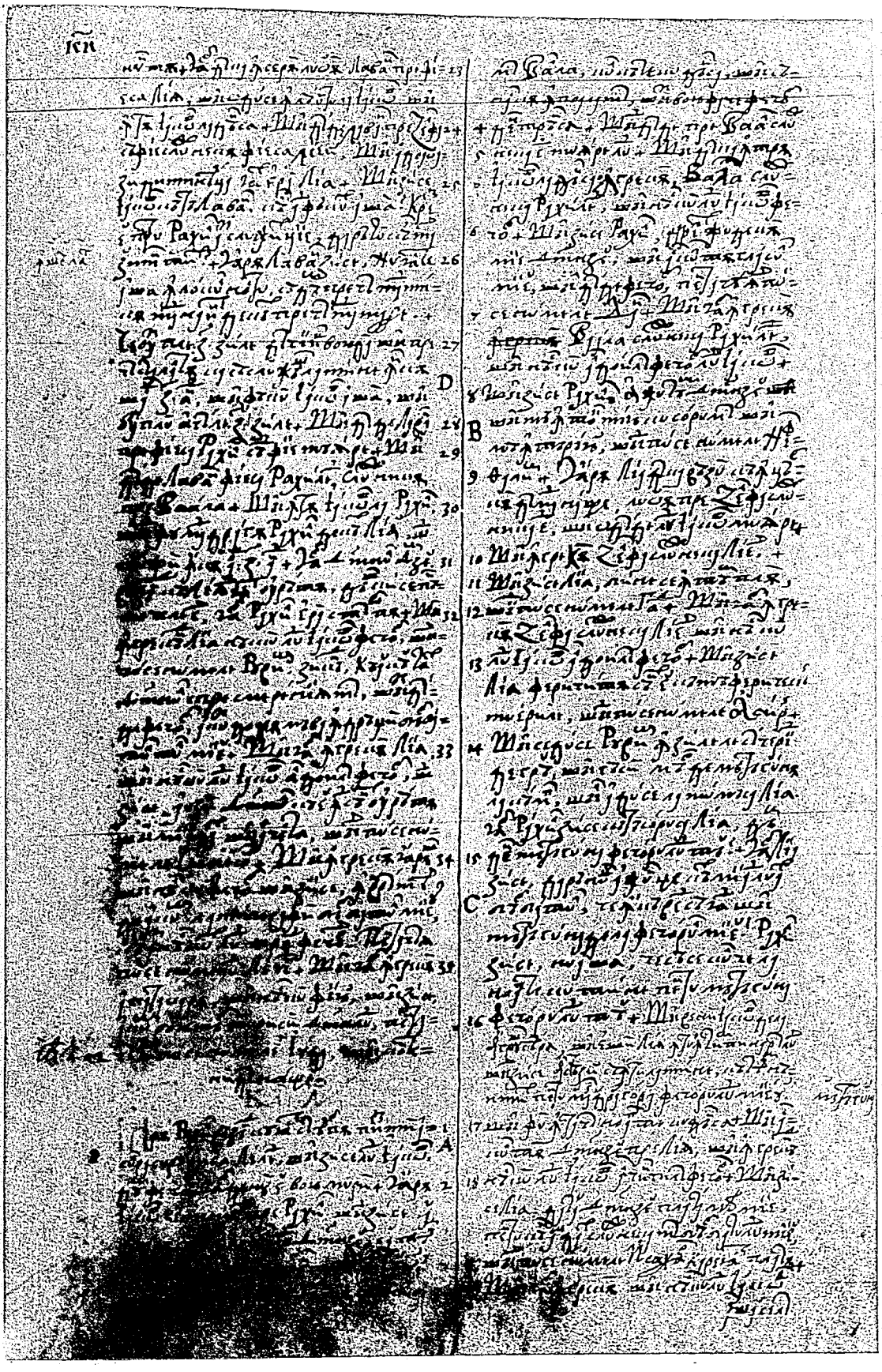

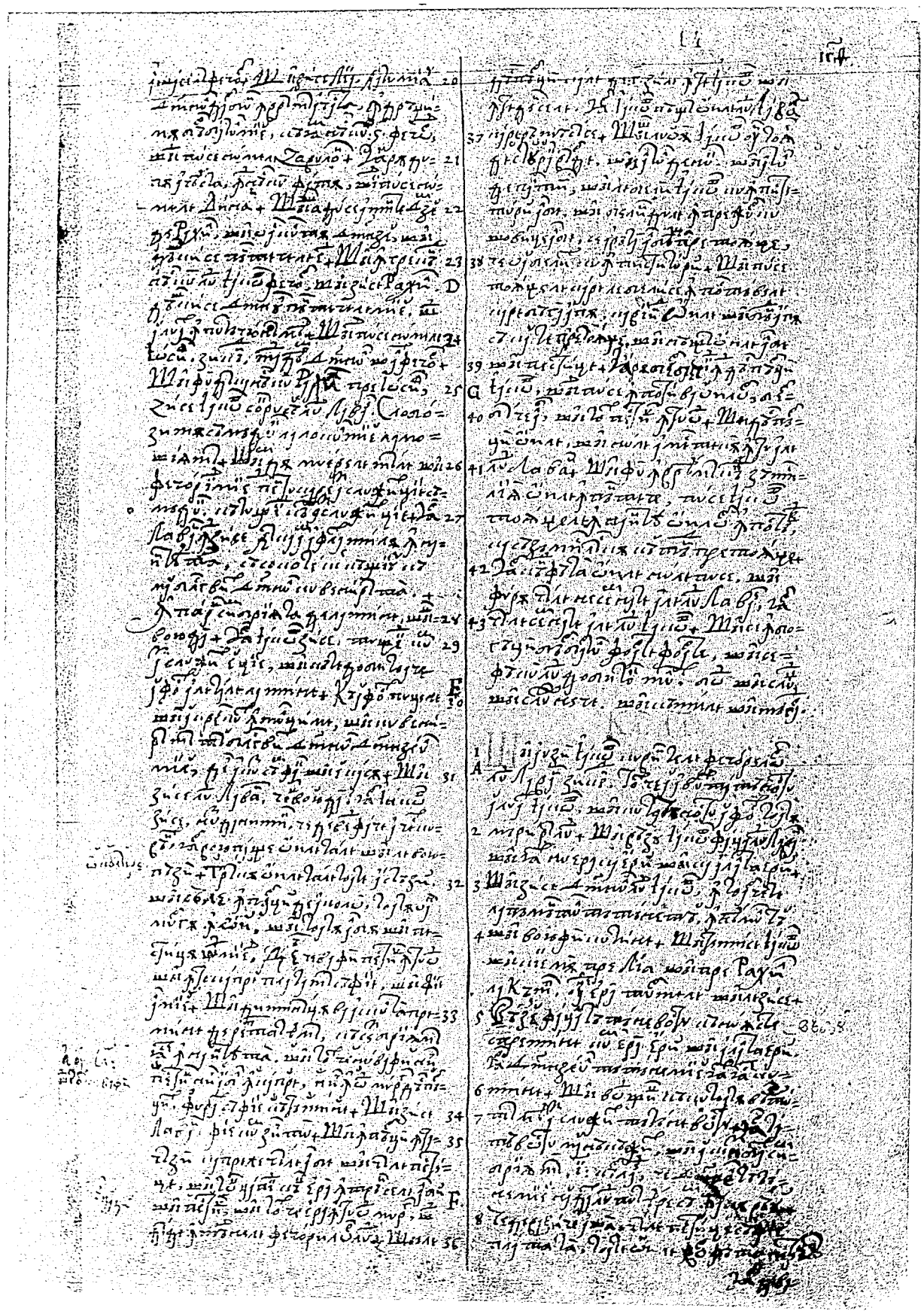

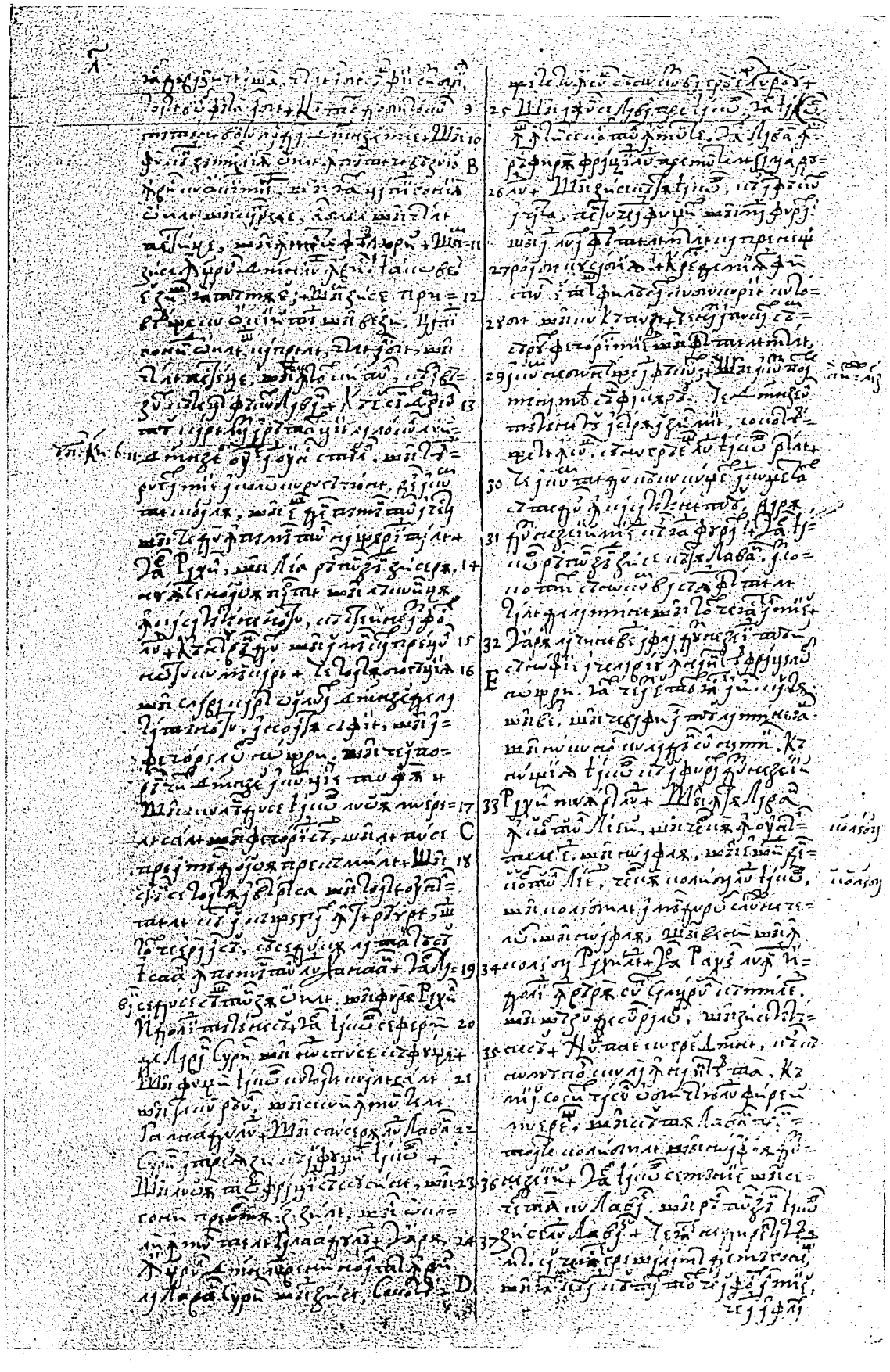

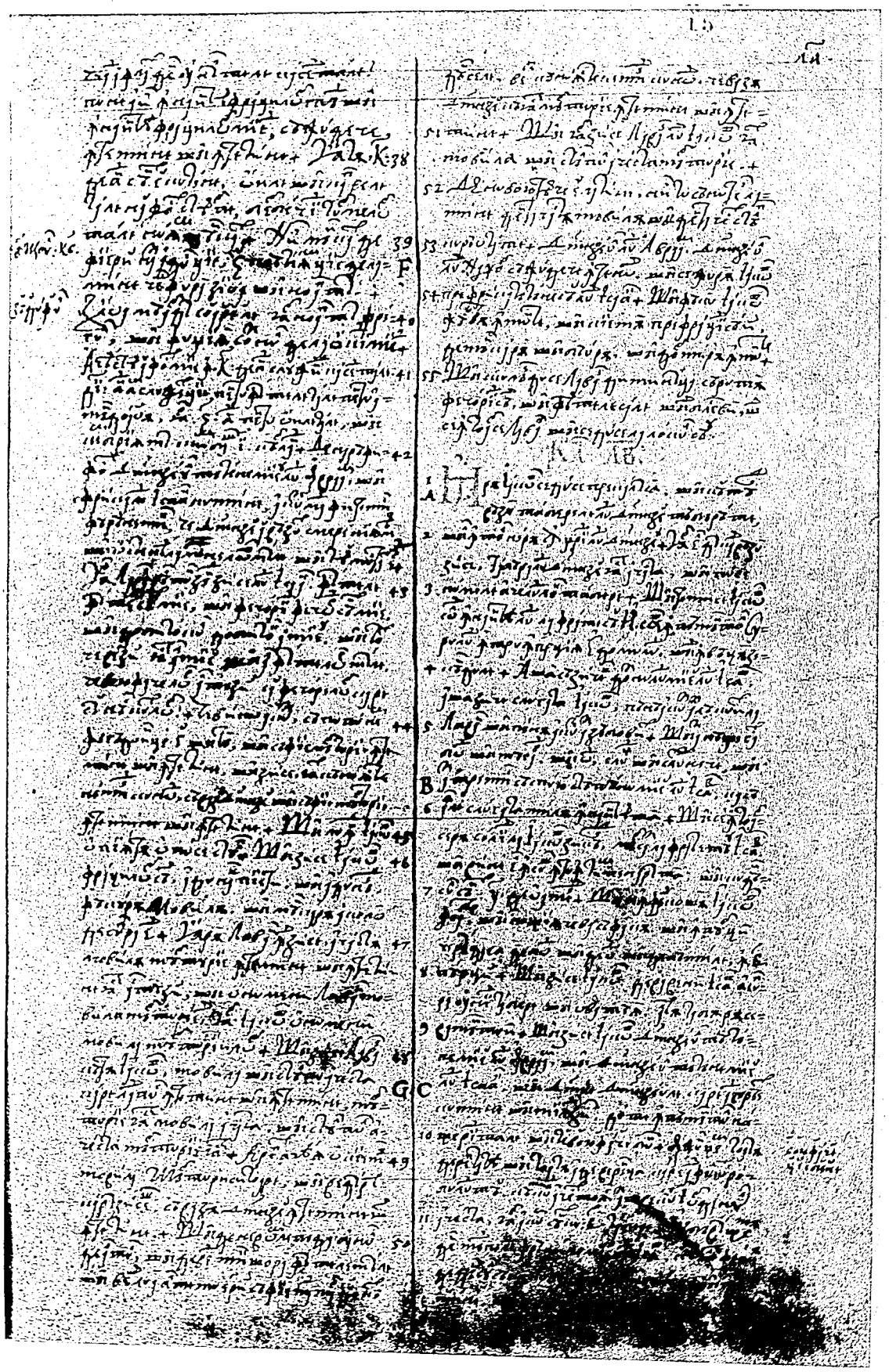

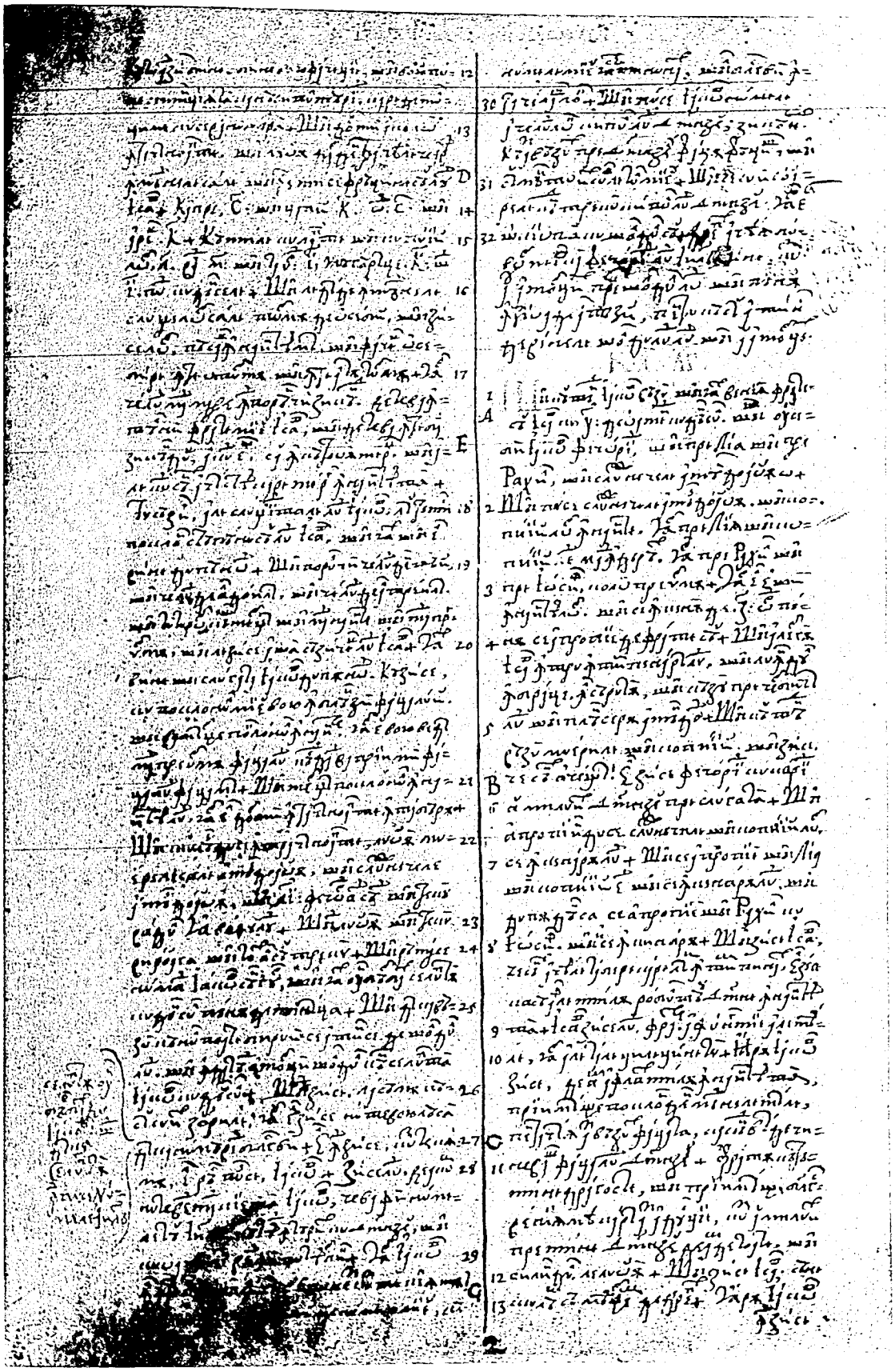

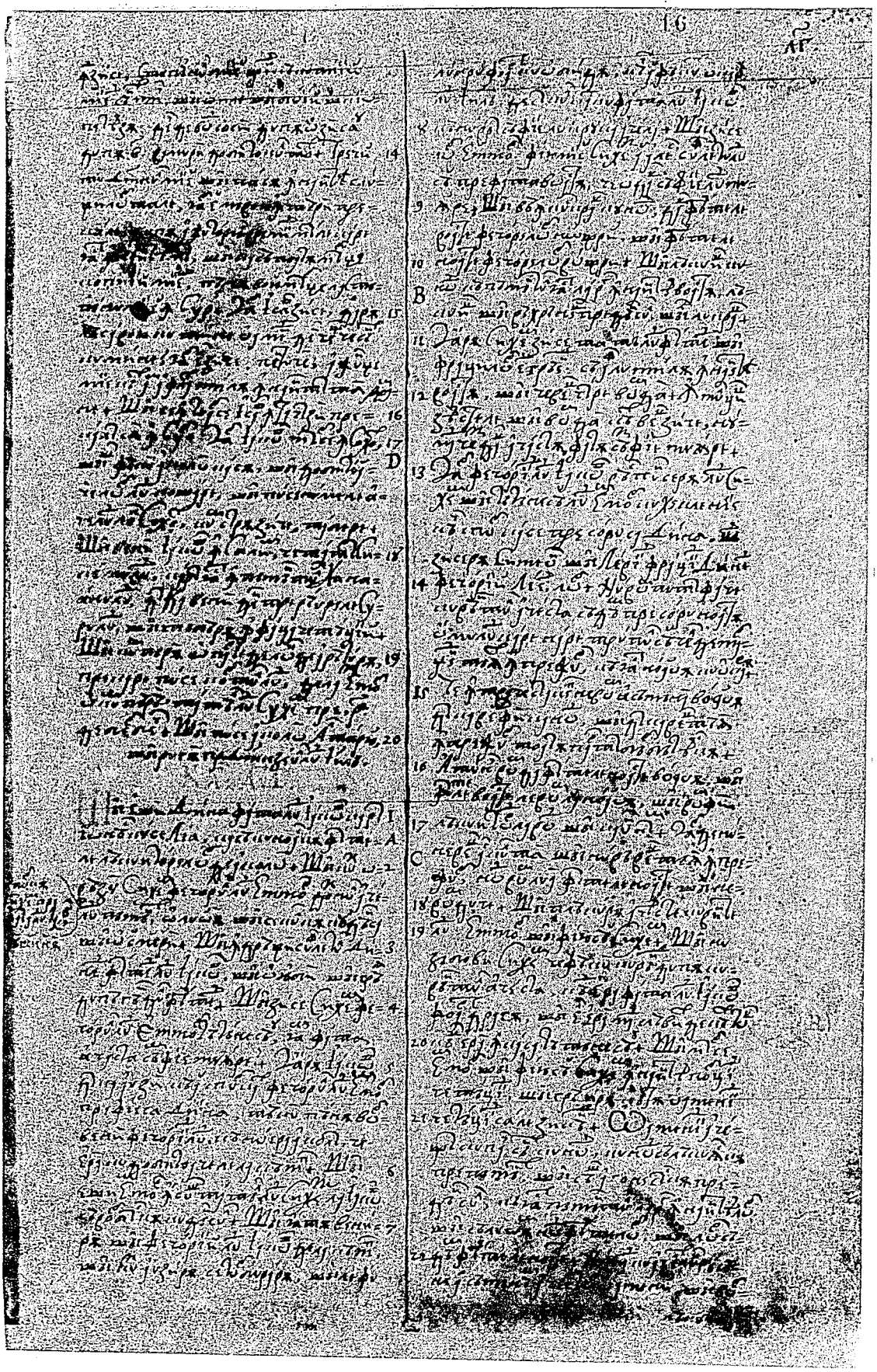

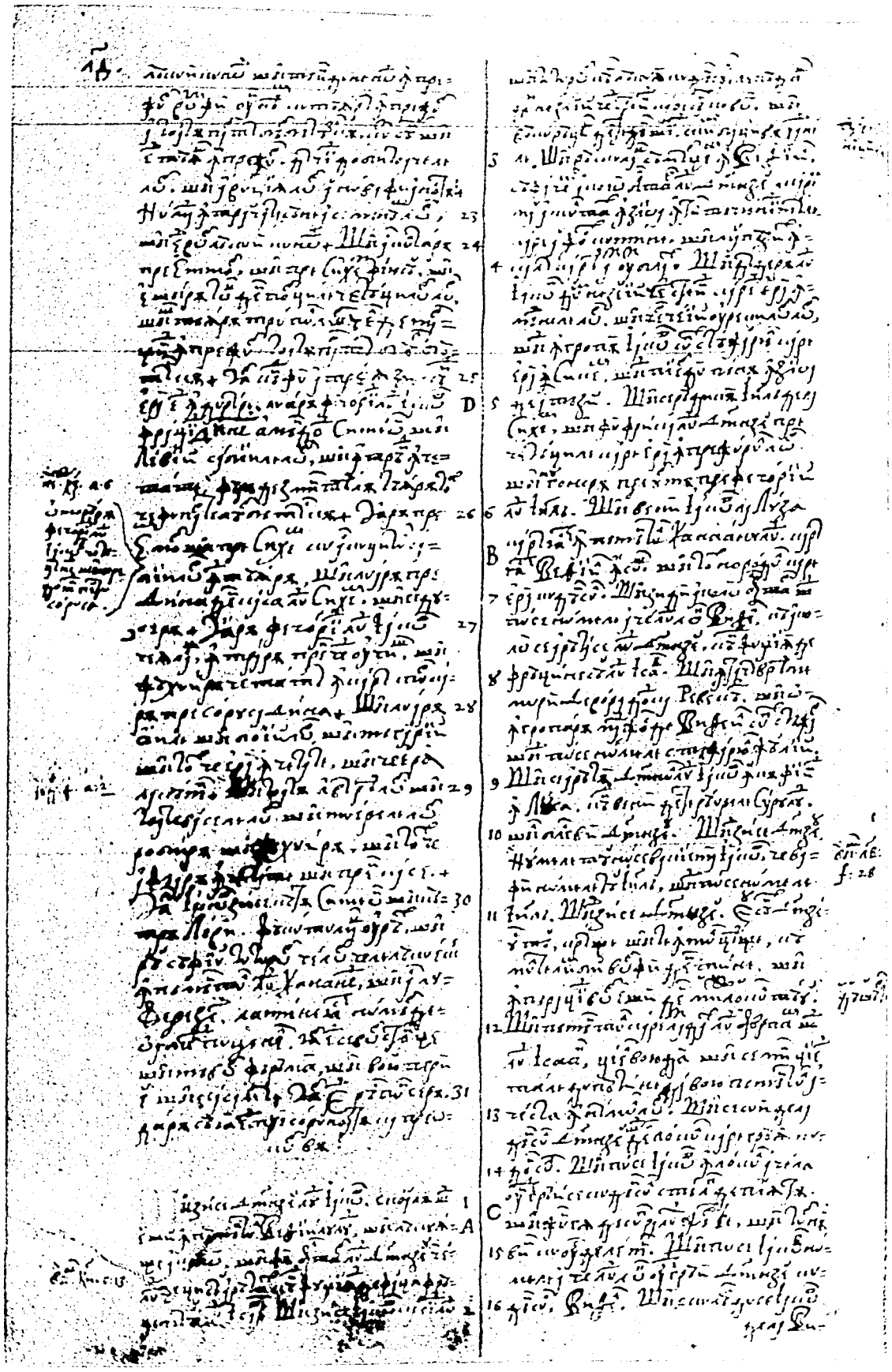

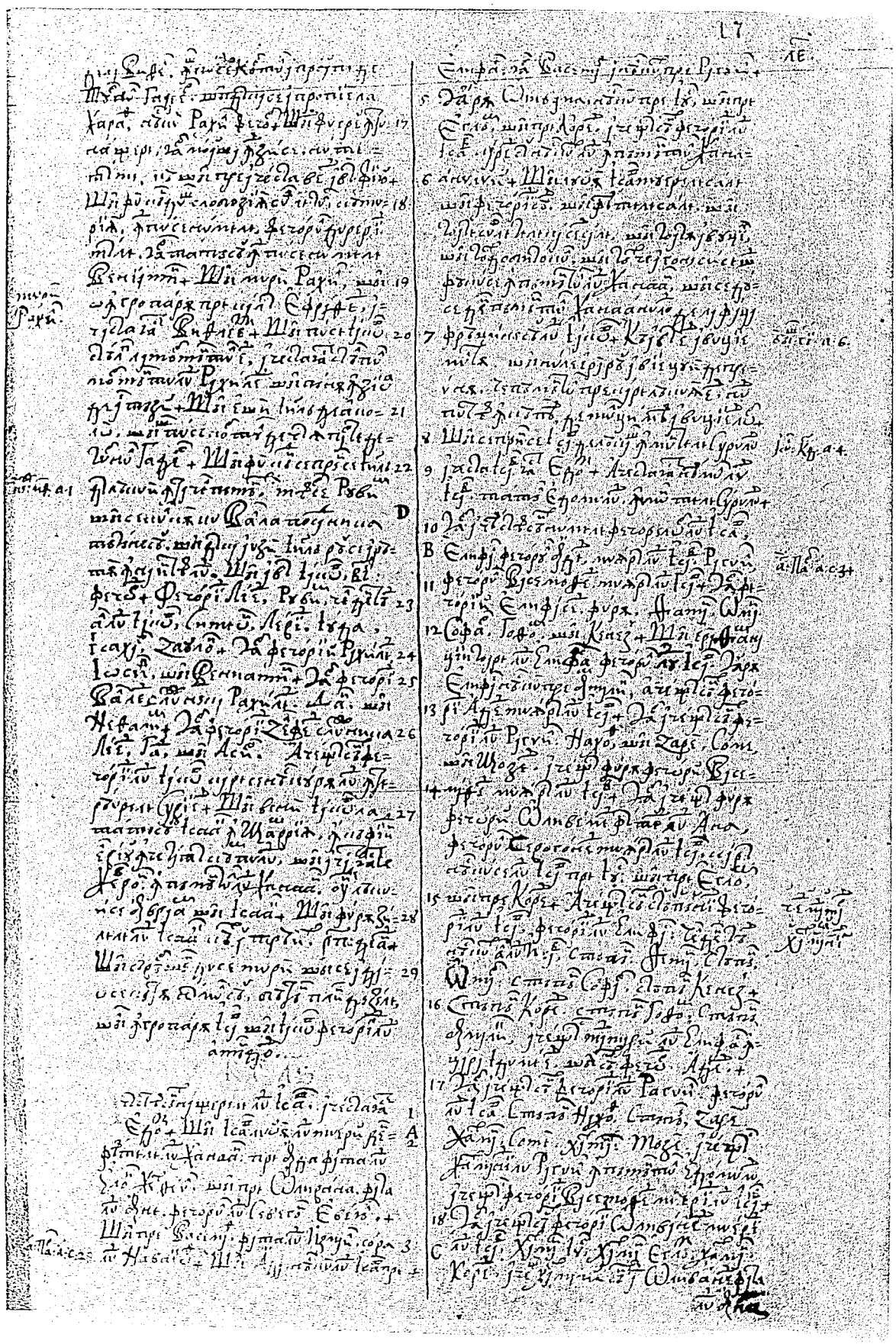

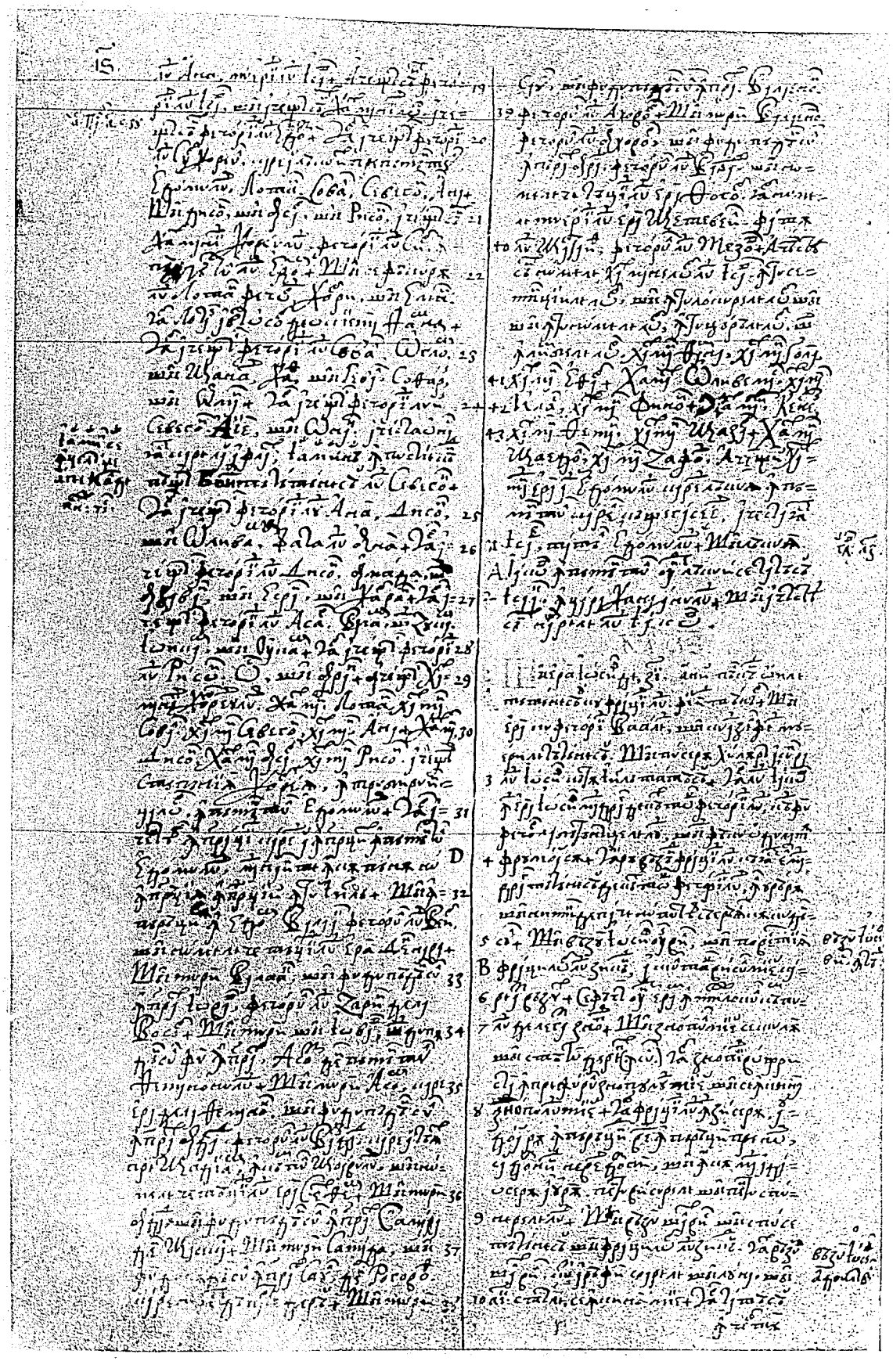

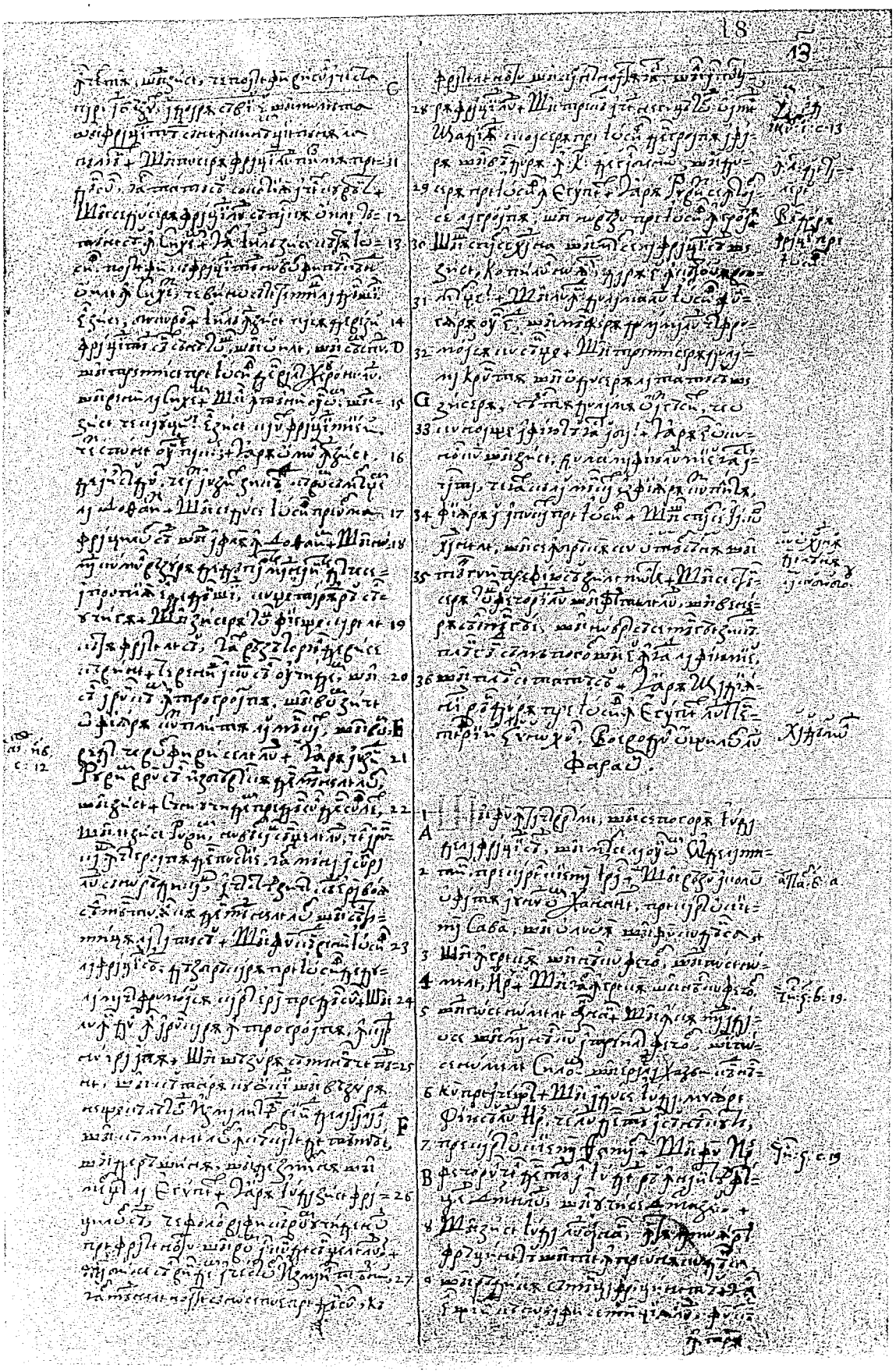

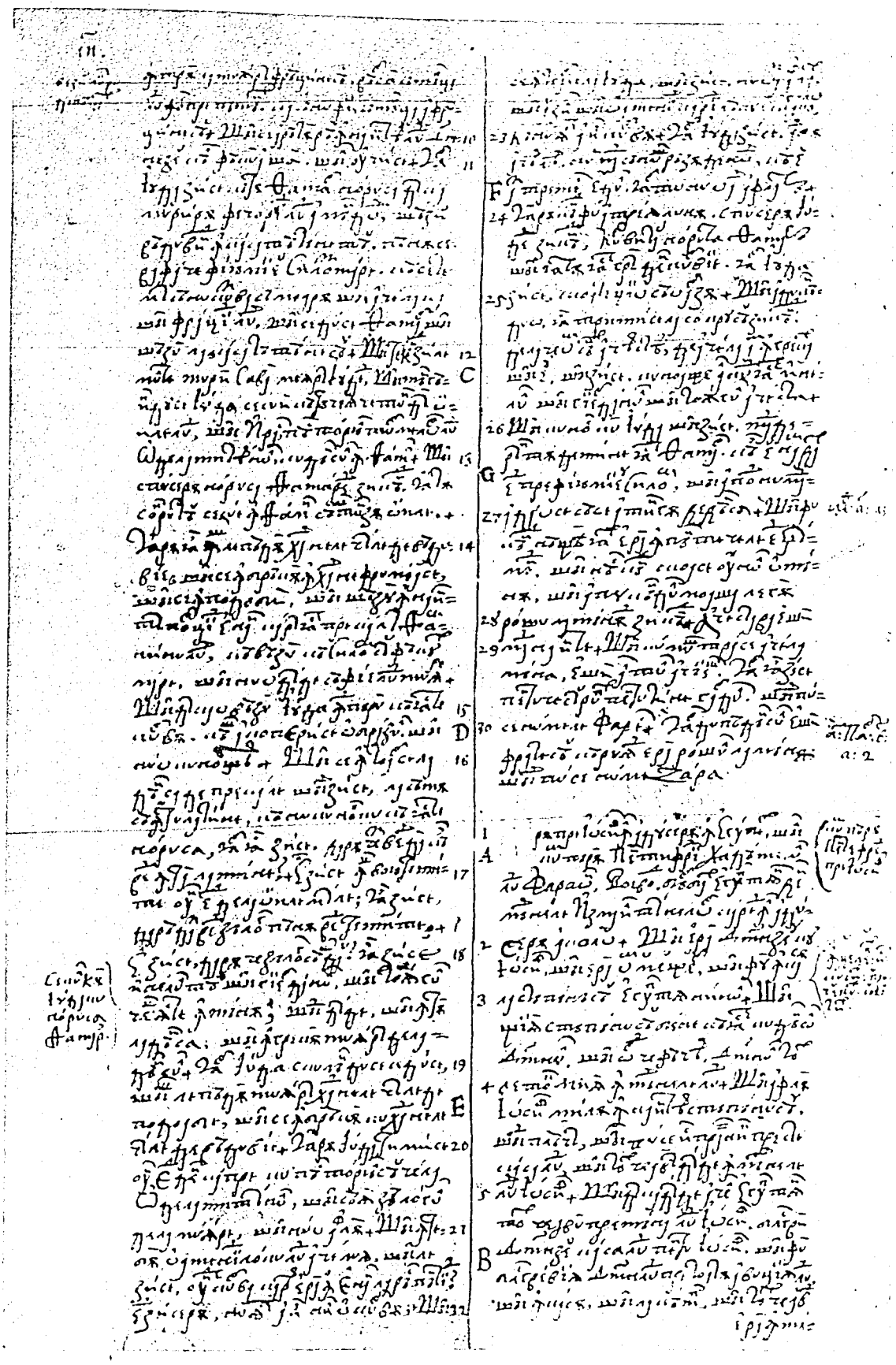

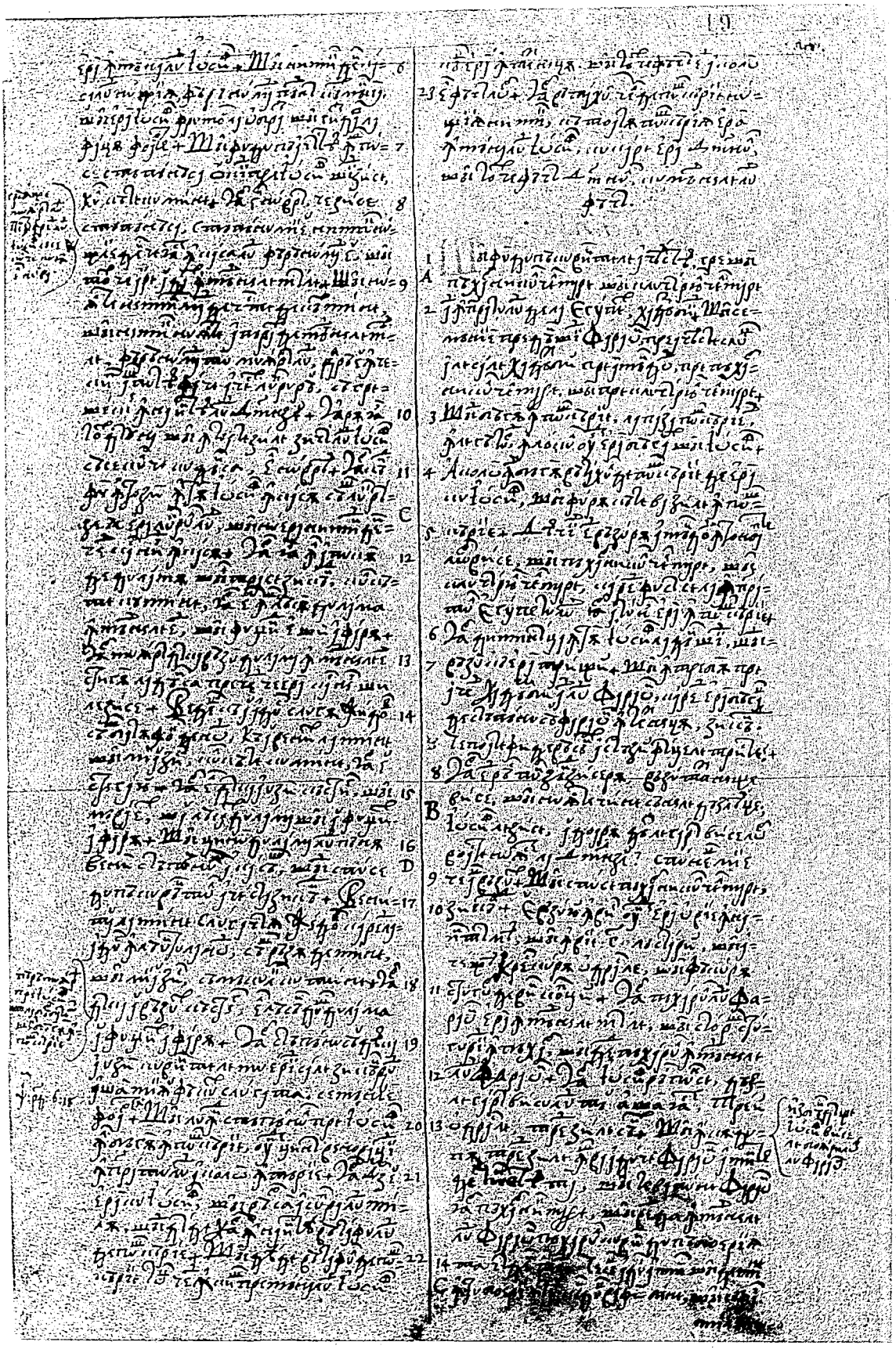

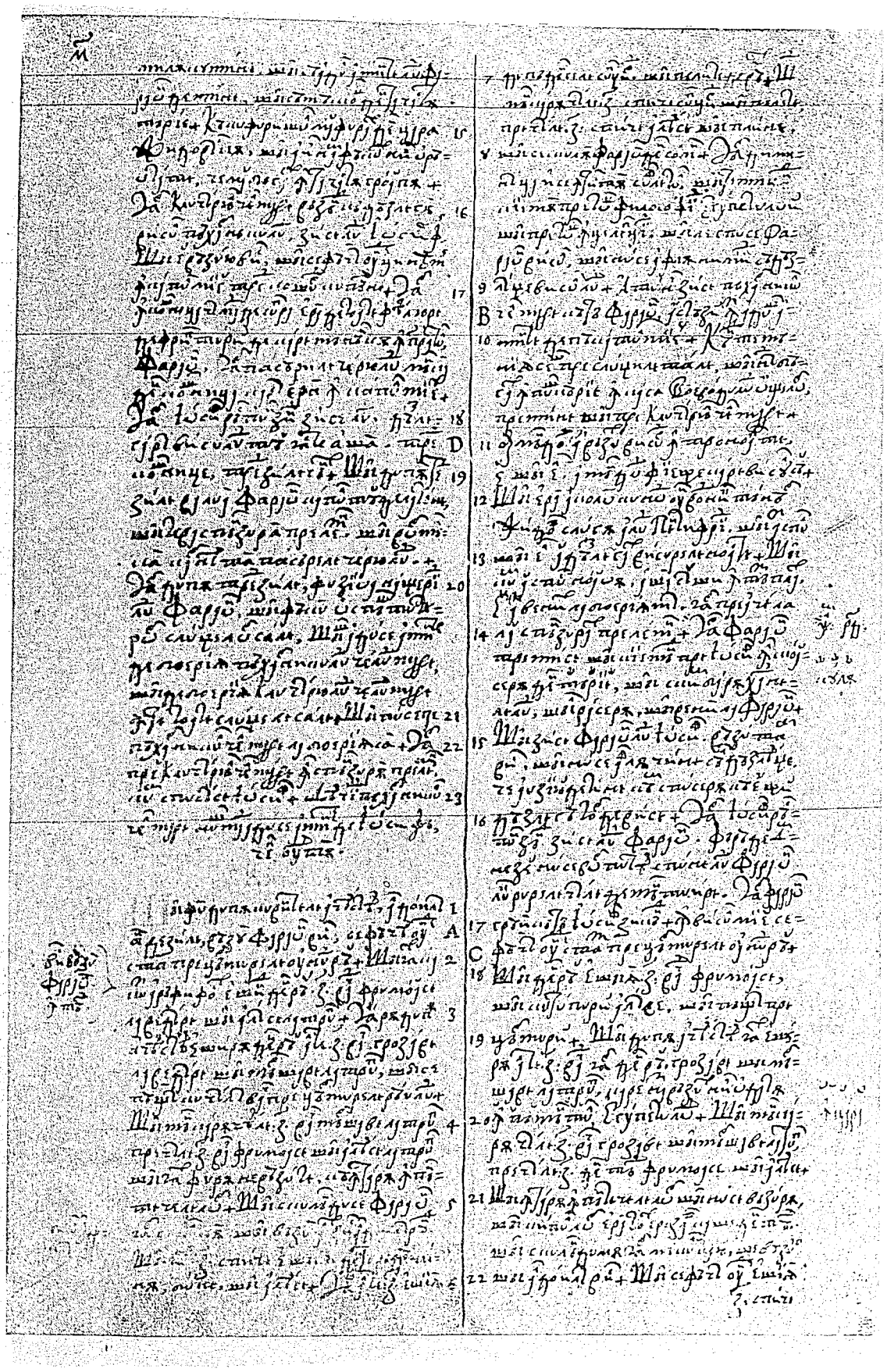

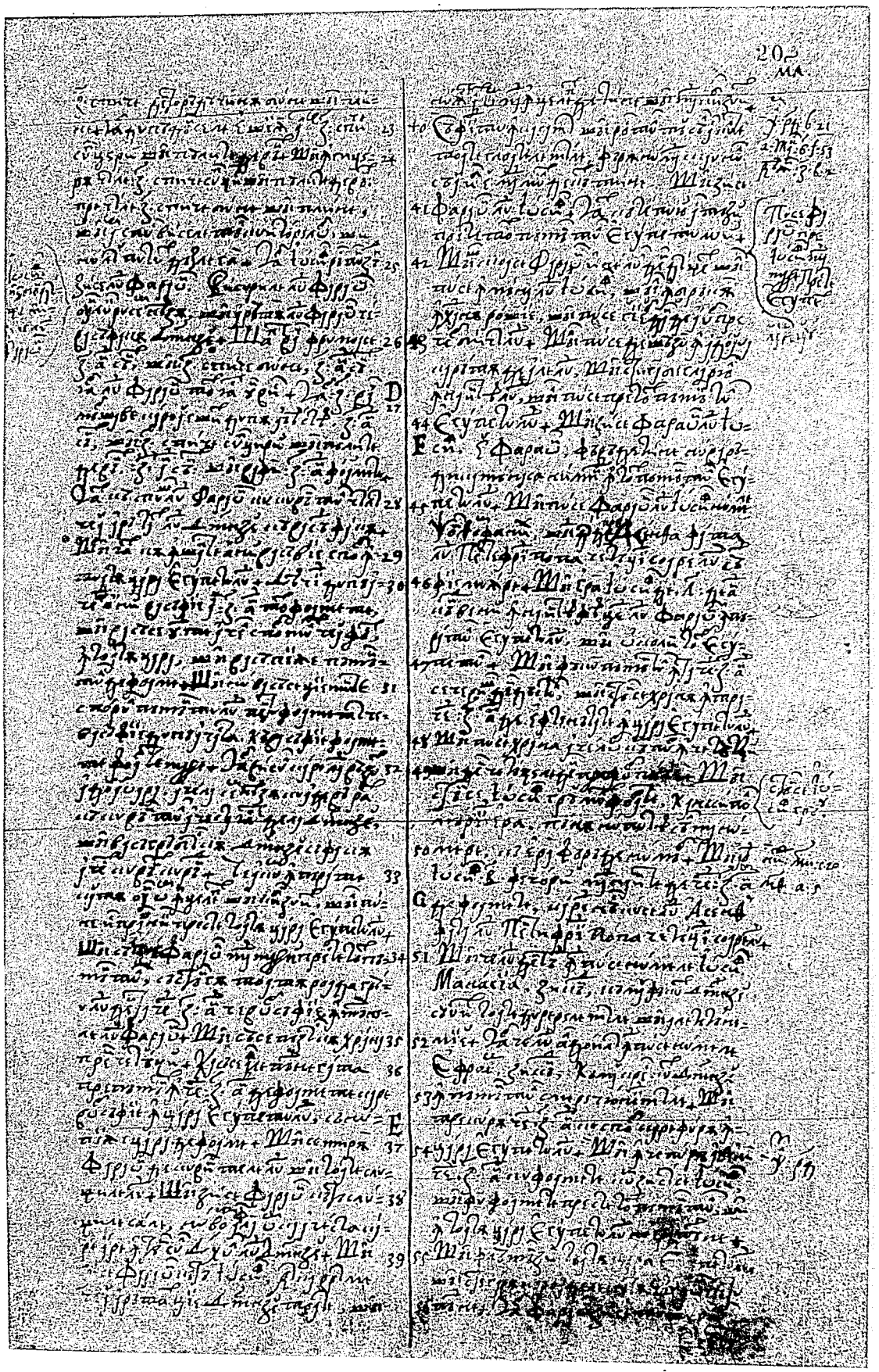

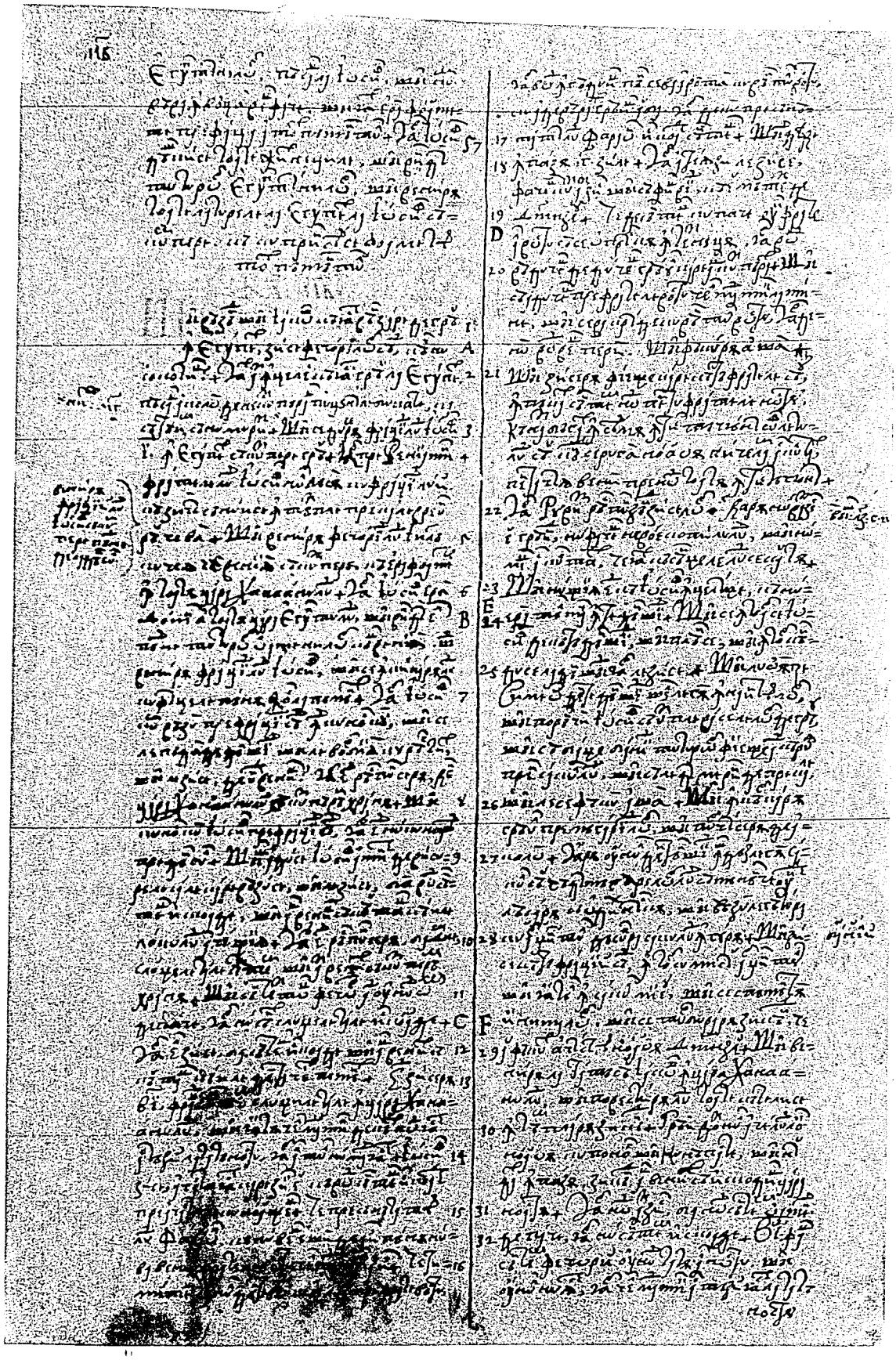

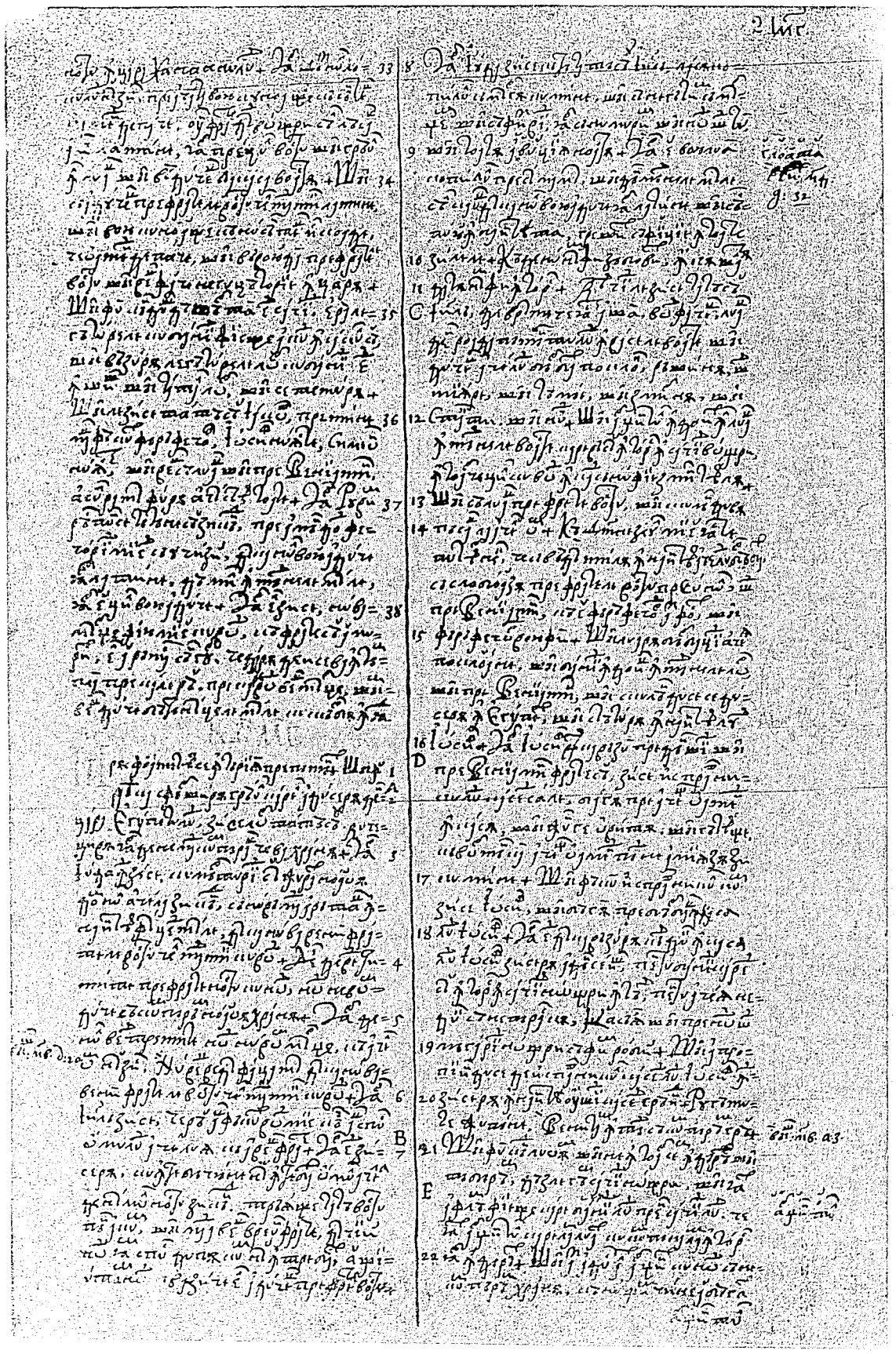

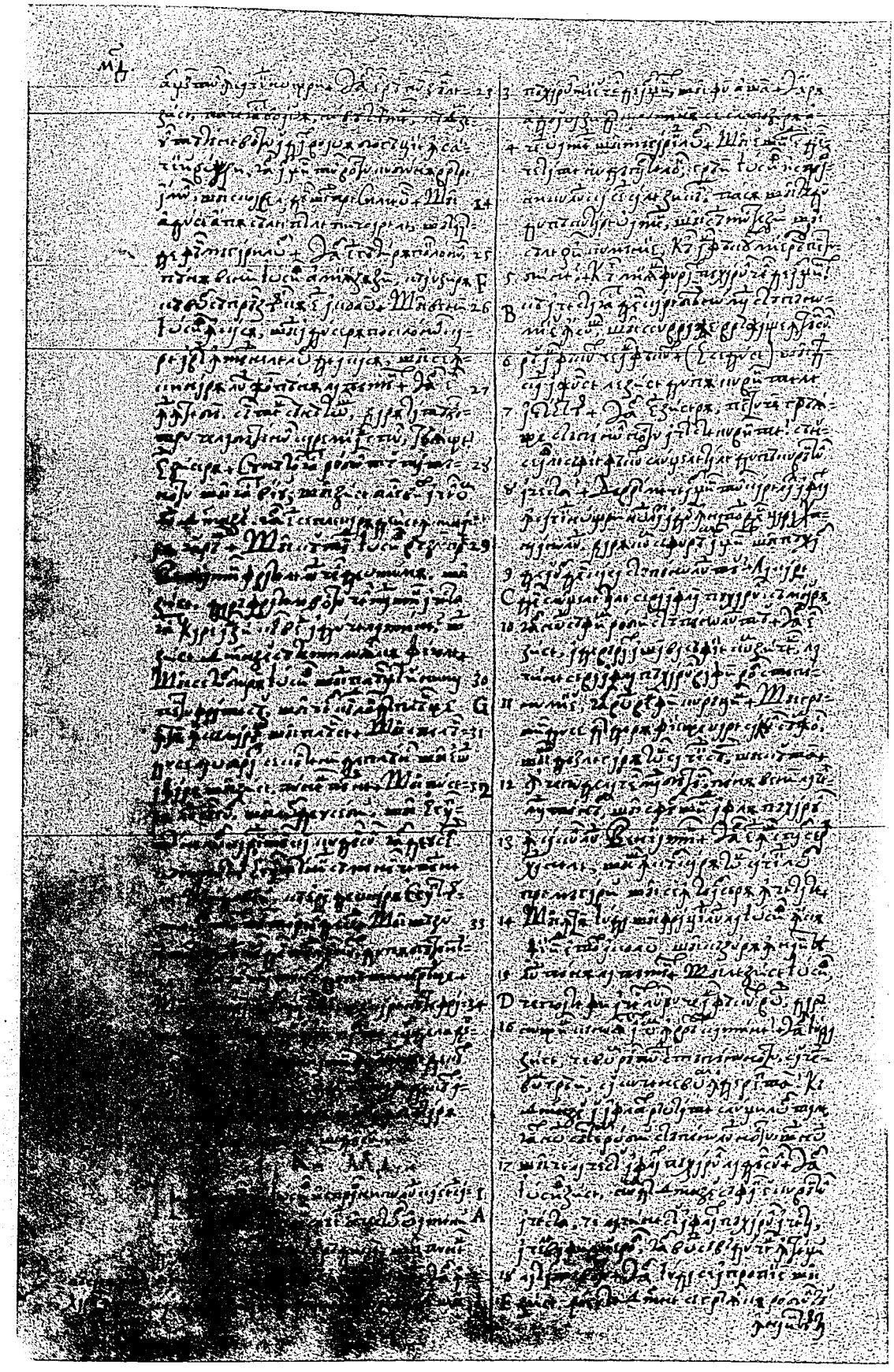

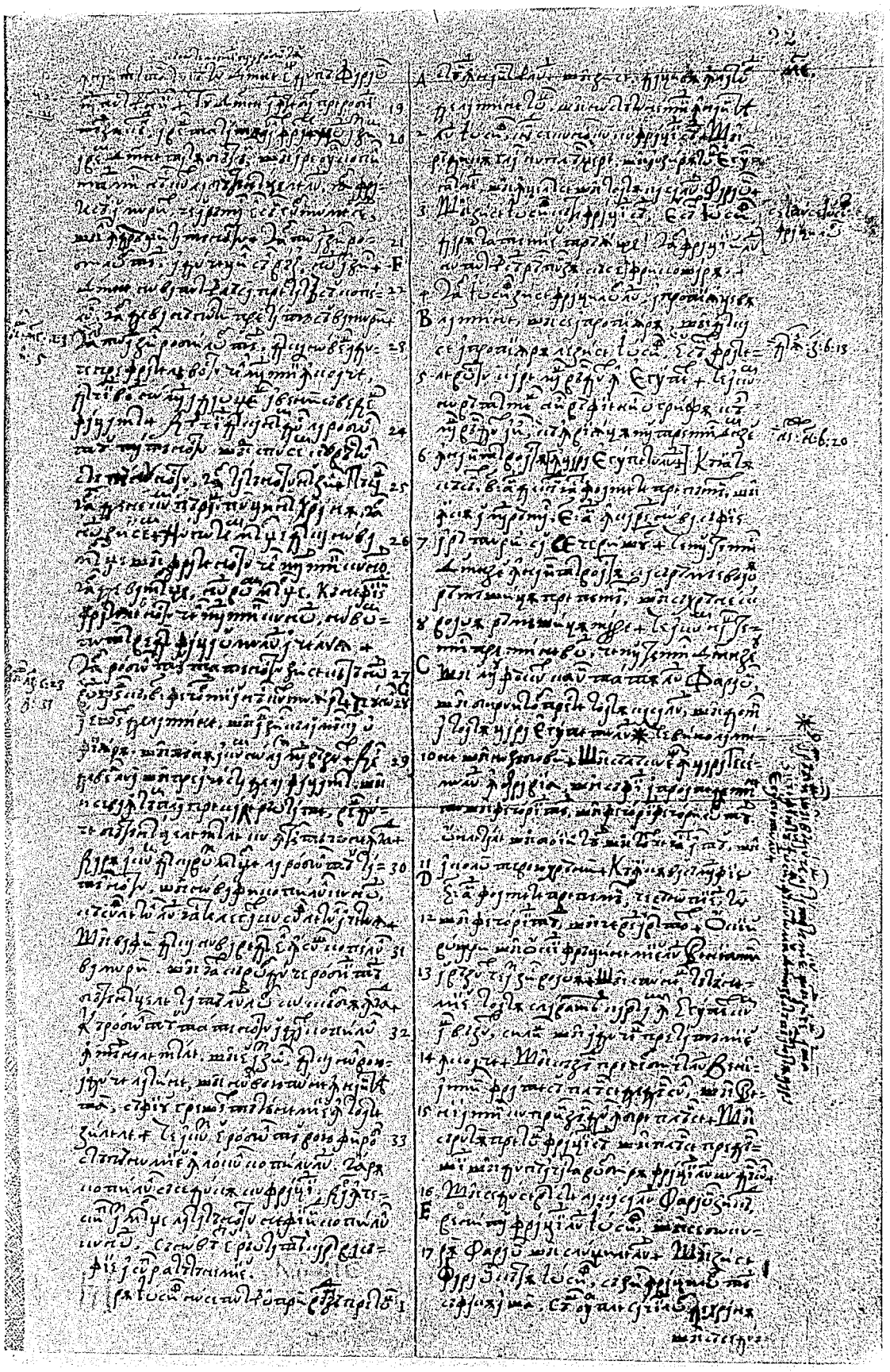

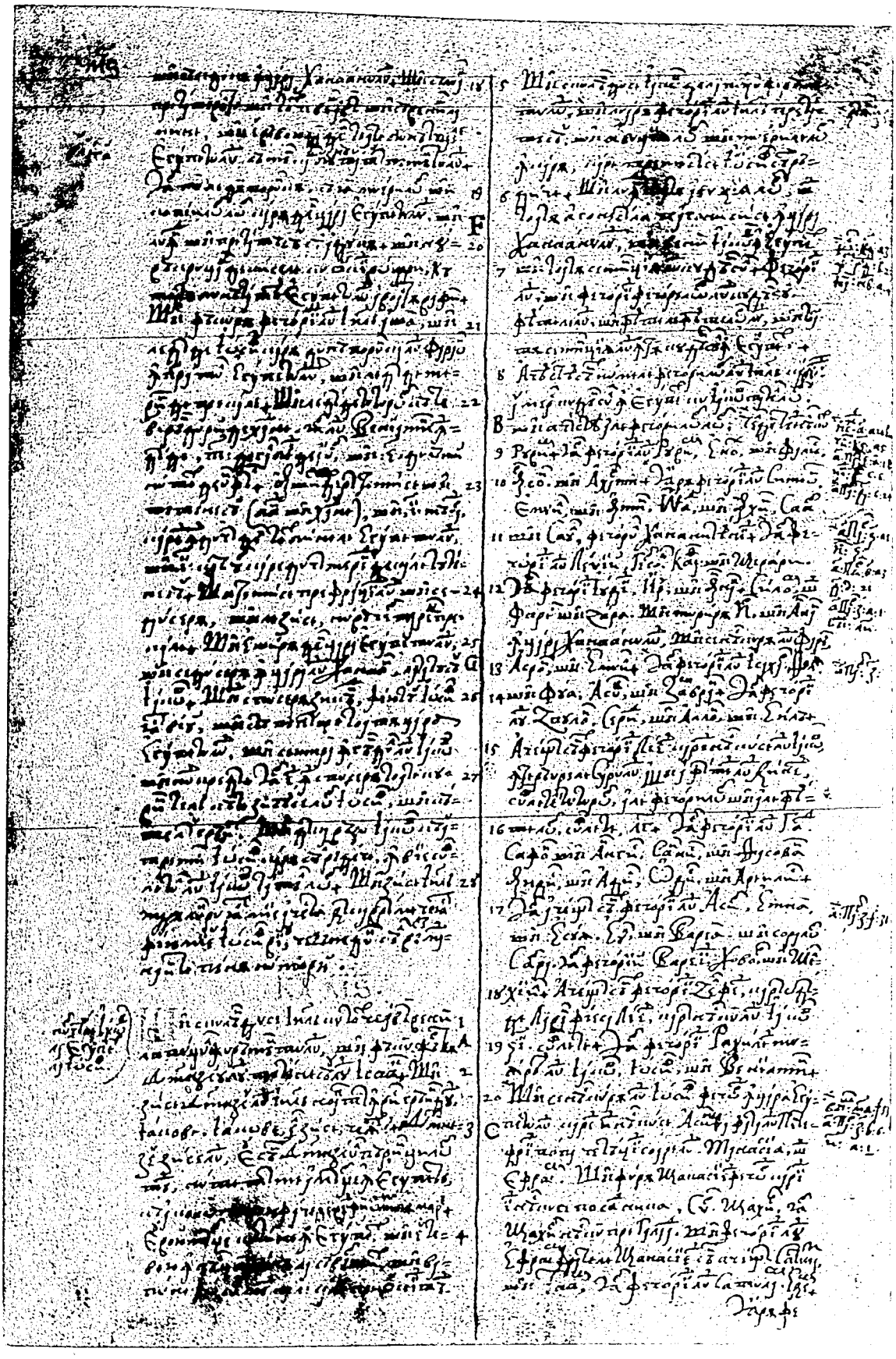

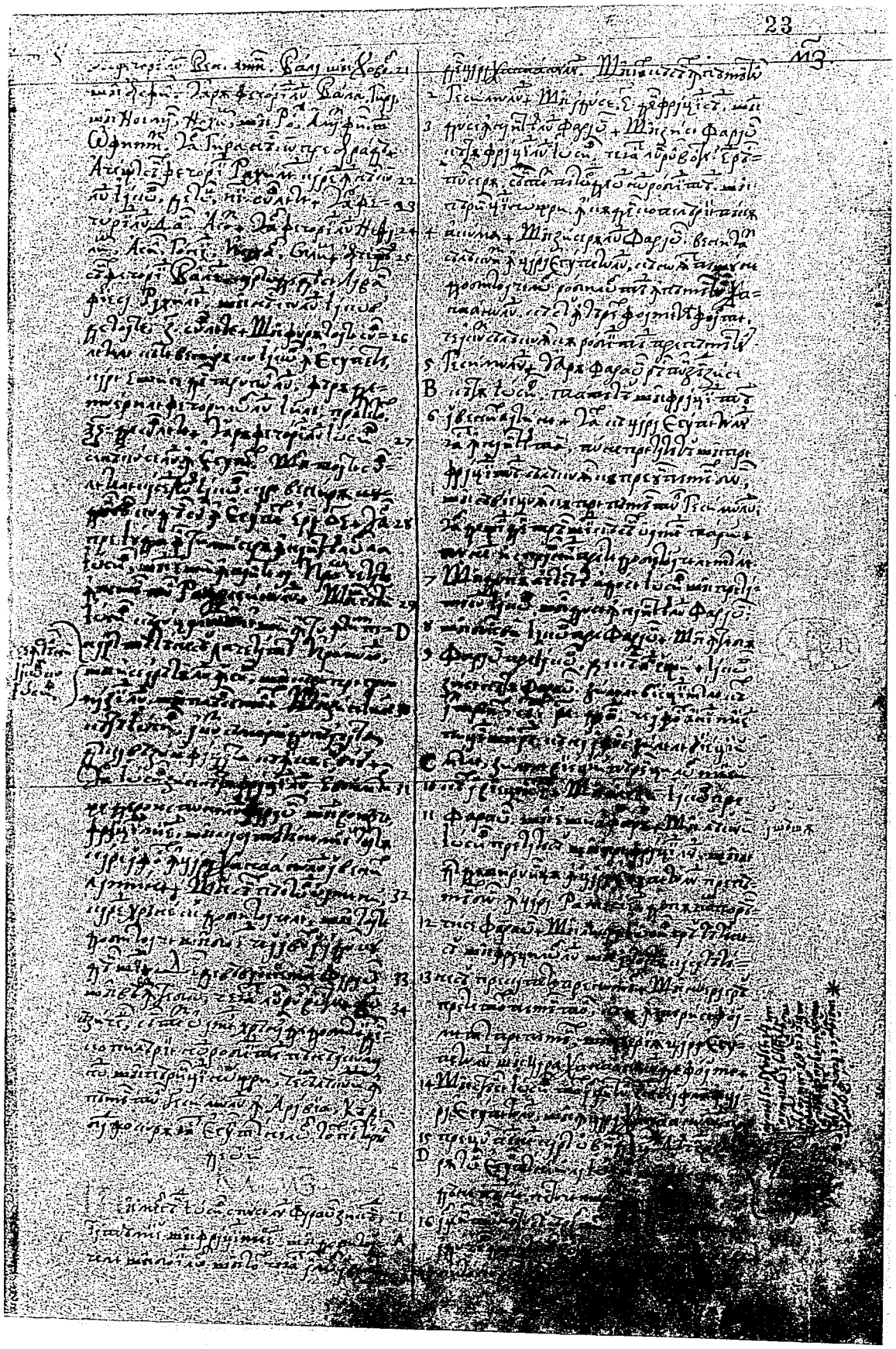

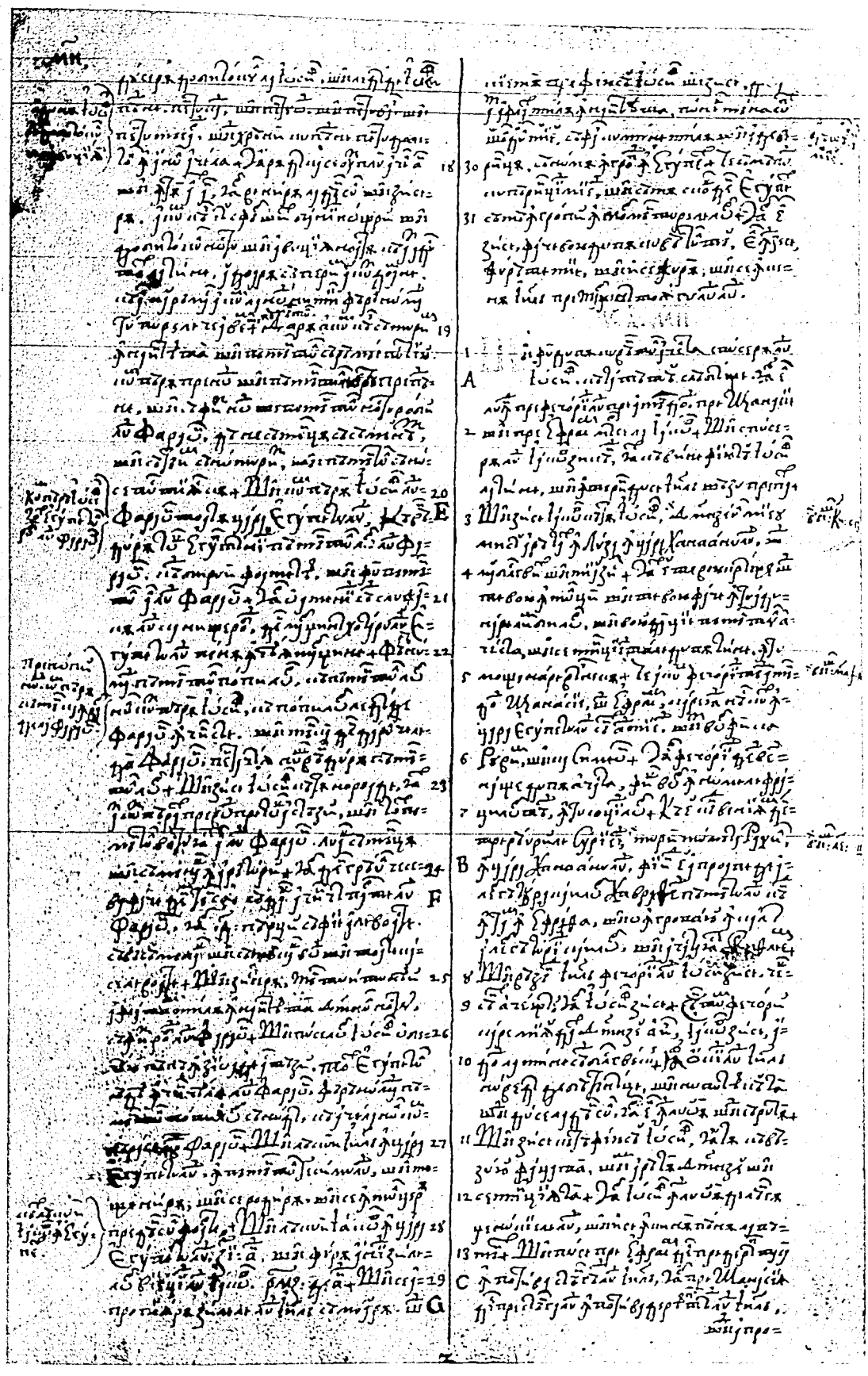

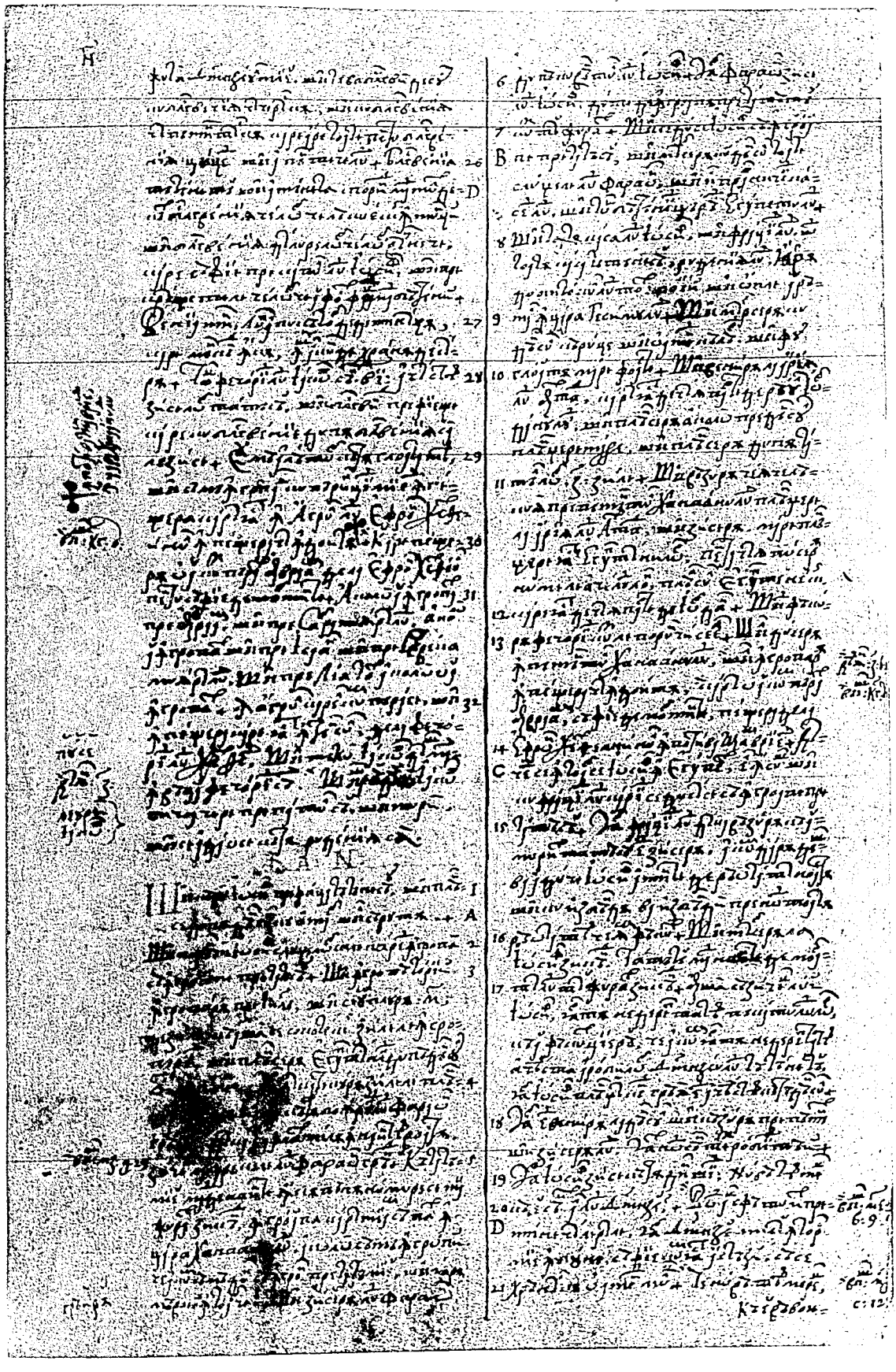

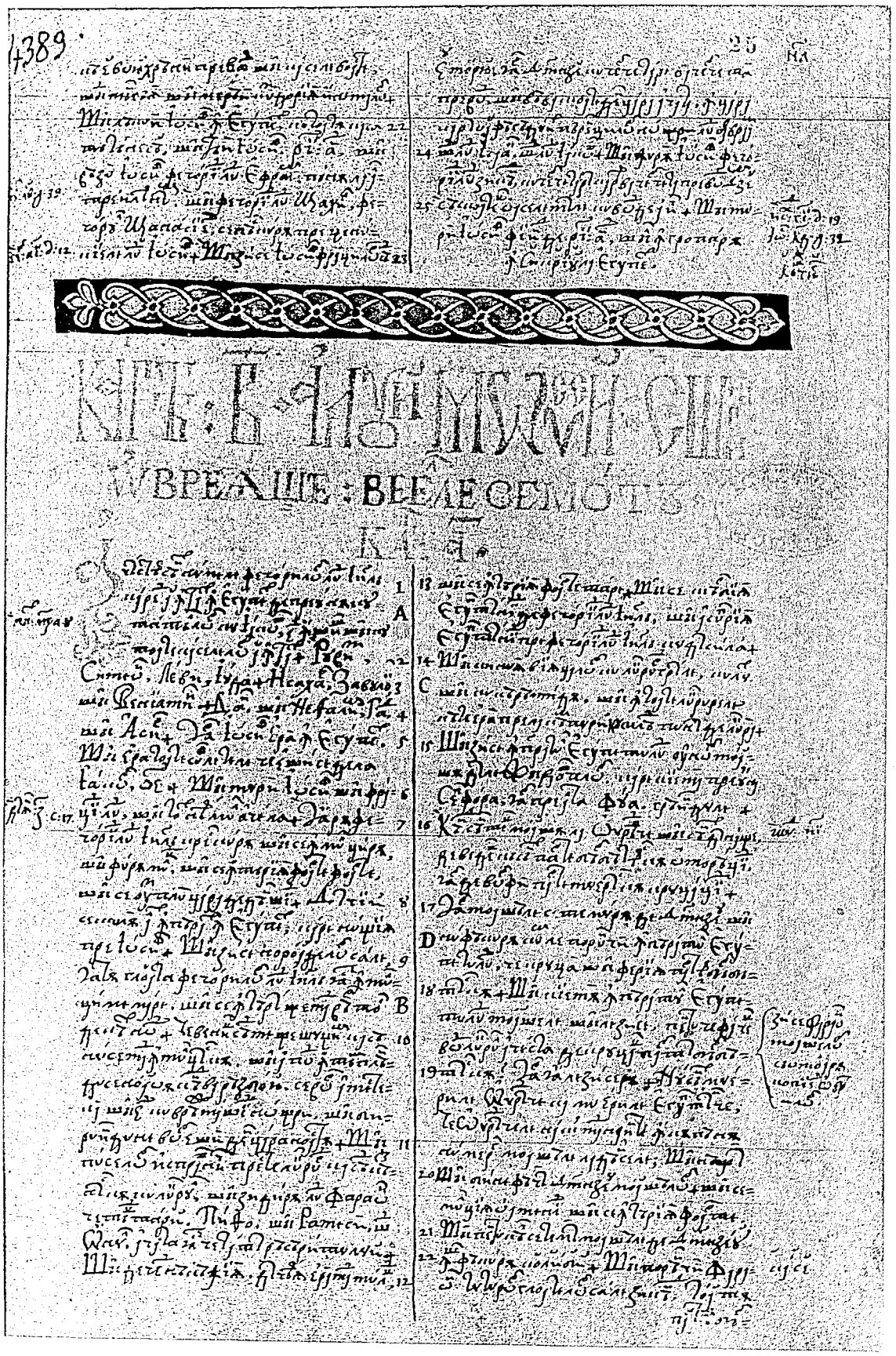

CUPRINS

Viorel Barbu, Rectorul Universității „Al. I. Cuza" Iași : *Cuvînt înainte* 1

Christoph Rüchard, Rektor der Albert Ludwigs-Universität-Freiburg, *Vorwort* 1

Paul Miron : *O nouă ediție a Bibliei lui Șerban* 3

Alexandru Andriescu : *Locul Bibliei de la București în istoria culturii, literaturii și limbii române literare* 7

Vasile Arvinte : *Studiu lingvistic asupra primei cărți (Facerea) din Biblia de la București (1688) în comparație cu ms. 45 și cu ms. 4389* 47

Bibliografie 123

Abrevieri 128

Notă asupra ediției 129

Texte (transcrise de I. Caproșu) 132

Note 321

Comentarii 327

Indice 365

Fotocopii 455

Cuprins 555

TIPARUL EXECUTAT LA
IMPRIMERIA EDITURII UNIVERSITĂȚII
„ALEXANDRU IOAN CUZA" DIN IAȘI
700511 Iași, Păcurari 9, tel./fax 0232 314947

Format: 70x100/8
Coli tipo: 70,25
Apărut: 2004
Comanda: 181

ERRATA

LA

PARS I, *GENESIS*

Pagina	Coloana	Cap.	Verset	Rînd	În loc de:	Se va citi:
7	I			23 de sus	Nicolae	Nicole
7	II			6 de sus	rezultatul	este rezultatul
8	I			6 de sus	următor [1]	următor [2]
8	I			20 de sus	1668	1688
9	I			43 de jos	conciuzia	concluzia
10	I			nota 1,		
10	I			5 de sus	voievooul	voievodul
10	I			nota 1,		
				8 de sus	română	română
				nota 2,		
				3 de jos	secoluș	secolul
				nota 2,		
10	II			2 de jos	Maramur el	Maramureș
10	II			15 de sus	referea	refereau
10	II			31 de jos	seamă	samă
				nota 3,		
10	II			13 de jos	Contantin	Constantin
				nota 3,		
12	I			12 de jos	ace le	acele
12	II			35 de jos	tipîrit-o	tipărit-o
				nota 5,		
13	I			7 de jos	în	în
				nota 6,		
13	I			3 de jos	ședere a	șederea
				nota 7,		
15	I			5 de jos	unaniste	umaniste
16	I			3 de sus	harazrdată	hazardată
18	I			21 de jos	slavănă	slavonă
20	I			32 de sus	aduce	aduse
20	I			12 de sus	le-au	li-au
20	I			17 de sus	spătarul	spătariul
20	I			nota 2	p. 157	p. 163
20	II			34 de jos	nr.	ms.
20	II			nota 2	*Ibid.*,	*Ibid.*, p. 165.
20	II			23 de jos	vremurilor	vremilor
				nota 3,		
21	I			2 de sus	Trmellius	Tremellius
23	I			19 de sus	altsfel	altfel
23	II			26 de jos	foarte cu greu	„foarte cu greu“
				nota 4,		
24	I			3 de sus	copiat	copiată
24	II			14 de sus	1667—1668	1687—1688
				nota 1,		
25	I			8 de sus	Daniile	Daniil
25	II			12 de jos	revistei	reviziei
26	II			20 de sus	moldovean	moldovenesc
30	I			15 de jos	l-am	am
30	I			20 de jos	pe	pre
30	I			9 de jos	își	iș
31	II			8 de jos	pe	pre
				nota 1,		
32	I			2	p.	p. 103—104
32	I			4 de sus	Galieei	Galileei
32	II			28 de sus	căce	că ce
33	III			13 de jos	cel	celă
33	III			21 de sus	noao	noo
34	I			23 de sus	căutînd	cătînd
35	I			2 de sus	iarte	iaste
35	I			31 de sus	pizmzui	pizmui
35	II			7 de jos	copusul	copuzul
35	II			9 de sus	ce	ce va
35	II			32 de jos	lui	lor
36	I			25 de jos	auzii	auziiu
40	I			12 de sus	cauze,	cauze.
40	I			31 de jos	expreimări	exprimări
41	II			27 de jos	valoare	valoarea
42	I			18 de sus	al	ai
43	I			35 de jos	di ortosiotr	diortositor
45	I			35 de jos	mariei	măriei
155				13 de jos	N București	București
233	IV	25	9	2 de sus	CI⟨TI⟩TORI	CI⟨TI⟩TORI
286	II	41	15		hettheii	hetthein
287	V	41	27		asemăna	asămăna
289	V	41	42		7	șapte
297	IV	43	18		țesetură	țesătură
305	V	46	19		a dinséiș	adins eiș
307	V	46	34		Rahiliei	Rahilei
309	V	47	18		ținutul	ținutului
328	I			14 de sus	Dar	Doar
329	II			35 de jos	d-eîntîi	de-ntăi
329	II			32 de jos	Făcea	Zărea
330	I			11 de jos	atamii	atomii
					„T. ARGHEZI, *Rugăciune*),	(T. ARGHEZI, *Rugăciune*, Scrieri), II, 1963, p. 195).
330	II			28 de jos	*Opere*	*Opere*, III,
331	II			25 de sus	auzul	azurul
331	II			27 de sus	*Versuri*	*Versuri*, II,

Pagina	Coloana	Cap.	Verset	Rînd	În loc de :	Se va citi :
332	I			4—5 de sus	„Cu flori, cu fagi, cu mere toată / Suie, azuriu, tulburătoare, / Cu gheare de petale la mîini și la privire“	„Domnul însuși tînjea de alt dor / Și-l zămisli într-o făptură smălțată, / Cu flori, cu fragi, cu mere toată ; / Șuie, arzuie, / Tulburătoare,/Cu gheare de petale la mîini și la picioare“.
332	I			7 de sus	fena	frescă
332	I			17 de sus	Acesta	Acesta
332	II			30 de jos	sa-ntîmplat	s-a-ntîmplat
332	II			25 de jos	voi	vrei
332	II			24 de jos	Smulge-le	Și smulge-le
332	II			23 de jos	patima	patime
332	II			20 de jos	prăvăliri	prăvălire
333	I			1 de sus	bleestem	blestem
335	I			17 de sus	patriarhü	patriarhii
335	II			5 de jos	insolente	insolite
337	I			28—29 de sus	N. MANOLESCU	N. MANOLESCU, MIHAI URSACHI
338	I			15 de jos	lumii	humii
338	I			14 de jos	atunci	atuncea
342	I			24 de jos	gînd	jînd
342	I			21 de jos	tainã	taina
342	II			1 de sus	scări	zări
342	II			3 de sus	orgoliului	a orgoliului
348	I			14 de sus	flacăra	flăcăra
350	II			33 de jos	deschind	descind
353	II			9 de jos	interior	în interior
357	II			2 de sus	reg	rege
359	II			6 de sus	domnitori	dregători
359	II			7 de sus	domnitori	demnitari
359	II			15 de jos	ele ment	elemente
360	I			1 de sus	intrară	întrară
360	I			11 de sus	greșală	greșeală (de două ori)
360	I			13 de sus	*cel mai mare*	[10] *cel mai mare*
360	I			27 de sus	Că	Ca
360	I			25 de jos	*2... și mă deșteptai*	*21... și mă deșteptai*
360	II			3 de sus	întens	intens
360	II			9—10 de jos	afirmativ	afirmativă
361	I			10 de sus	cf. nota 42	cf. nota 42, 9
361	I			13 de jos	împedica	împiedice
361	II			6 de sus	*greșală*	*greșeală*
361	II			24 de sus	normal	nomad
361	II			21 de jos	înserata	inserată
361	II			21 de jos	PO:	PO.
361	II			17 de jos	precizări	preziceri
362	I			13 de jos	*nou*	*non*
362	I			26 de jos	înserează	inserează
362	I			23 de jos	eleoniste	elohiste
362	II			2 de jos	mărgărițe	măgărițe
363	I			23 de jos	patriharh	patriarh
				14 de sus	subsol,	subsol. *care dăinuie* este alineat nou, constituind o altă notă.
363	I			24 de sus	sacordotală	sacerdotală
363	II			12 de sus	comuu	comuh
555 (CUPRINS)					*Texte* (transcrise de I. Caproșu)	*Texte* (col. II—IV, transcrise de Ioan Caproșu ; text stabilit de Vasile Arvinte și Ioan Caproșu ; col. V (versiunea modernă) de Marietta Ujică (cap. 1—39), Mircea Roșian (cap. 40—48) și Paul Miron (cap. 49—50).
555				13 de sus	*Note*	*Note* (de Ioan Caproșu).
555				14 de sus	*Comentarii*	*Comentarii* (de Marietta Ujică : Cap. 1—39 ; de Mircea Roșian ; Cap. 40—48 ; de Paul Miron : Cap. 49—50).
555				15 de sus	*Indice*	*Indice* (de Paul Miron și Elsa Lüder).